ALSATIÆ
ILLUSTRATÆ
TOMUS I.

Augustissimi
Siciliarum Regis
Bibliothecae
consecrat
Auctor.

ALSATIA
ILLUSTRATA
CELTICA ROMANA
FRANCICA

AUCTOR

JO. DANIEL SCHOEPFLINUS

Consil. & Historiographus Regius, Histor. & Eloq. Professor Argent.
Regiæ Inscriptionum ut & Anglic. Petropolit. ac Corton.
Academiarum Socius.

COLMARIÆ

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

Sumptibus Jo. FRIDERICI SCHOEPFLINI.

M DCC LI.

LVDOVICO
XV.
SERVATORI
ALSATIAE
TRIVMPHATORI
PACIFICO

GALLIARVM

TRAIANO

FATORVM SVORVM

OMNIS AEVI

VOLVMINA

CONSECRAT

ALSATIA OBSEQVENS

PIA GRATA FIDELIS

INTERPRETE

IO. DANIELE SCHOEPFLINO.

PRÆFATIO.

QUod poſt renatas in Alſatia literas duo celebres Alſatæ ſe præſtituros promiſerunt, id exterus, Alſatica civitate donatus, timida ego manu perſolvo. HIERONYMUS GEBVILERUS, Erasmi amicus, Rhenani præceptor, Seleſtadienſis & Hagenoenſis Scholarum, tum florentium, Rector, ſuum Alſatiæ illuſtrandæ conſilium annuntiaverat, (a) ſed Liber ejus lucem non vidit. Superiore ſeculo copioſos Rerum Alſaticarum Commentarios editurus, *Prodromum* ſuum præmiſit, ULRICUS OBRECHTUS, Regius dein Argentoratenſium Prætor, ſi quis unquam, par huic labori; ſed publicis negotiis laudabiles ejus ſunt interverſi conatus; Prodromum non excepit Epidromus.

Noſtra tandem ætate Annalium Alſaticorum corpus perpetuum, Gallica lingua, confecit LUDOVICUS LAGUILLIUS, è Sodalitio Jeſu, Vir gravis & doctus. Hic opus difficile, Germanici idiomatis morumque ignaro difficillimum, fortiter conſtanterque ſuſcepit, & novennali non interrupto labore perduxit ad finem: laudandus profecto, quod transiens

)(2

(a) Alſatiæ Illuſtratæ ſuæ mentionem facit Gebvilerus in aliquot locis Codicis manuſcripti de *Comitibus Habsburg.* Lib. III. Cap. X. Adde BEBELIUM *Antiquitat. German. Prima* pag. 72.

transiens modo hoſpes id præſtitit primus, quod plures ante ipſum moliti ſunt Alſatæ: non reprehendendus, quod in campo, tam late patente, partem quoque meſſis reliquerit aliis; uti ſpicilegium ego ſucceſſoribus quoque relicturus ſum meis.

Enimvero magnorum ſemper eventuum theatrum Alſatia claruit; præcipuam tamen fatorum ſuorum partem ignorat: antiqua, quod nullos; media, quod paucos, & quidem, ex temporum genio, jejunos ſterileſque, produxit Scriptores; fatum exteris quoque Provinciis cum noſtra commune. Neque tamen inter Annaliſtas hos ullus ſeculo XIII. antiquior eſt. Tum enim Ebersheimenſis & Colmarienſis Chronicorum Compilatores Anonymi, Fridericus item Closnerus & Petrus, Argentinenſes, Alſaticas res, ſed levi currenteque veluti calamo, perſcribere cœperunt. Seculum XIV. Albertum Argentinatem, Jacobum à Kœnigshoven, ætas inſequens Petrum de Andlo, Wimphelingium, Schottum, Wolphios, Murrhones, Brandium, Hedionem, Specklinum, Schadæum, Hertzogium; poſterior & noſtra Luckium, Coccium, Bebelium, Obrechtum, Schilterum, Wenckerumque dederunt; qui ſinguli Alſaticæ Hiſtoriæ quasdam exſecuti ſunt partes.

Hos inter omnes in perſcribenda Hiſtoria primus deſiit nugari SEBASTIANUS MURRHO, (*b*) Canonicus Colmarienſis, Vir laude digniſſimus; qui Opuſculum de Rebus Germanicis, quod Wimphelingio hortante conſcripſerat, præmaturo fato ereptus, eidem abſolvendum reliquit; populari ſuo, Beato Rhenano, in Seleſtadienſium ſchola tum adhuc ludenti, ſuo Libro præludens. BEATUS, Rhinovia ortus, unde agnomen RHENANI, omnium, qui ex Alſatia prodierunt, Hiſtoricorum doctrina & perſpicacia mentis præſtantiſſimus, Græcorum Latinorumque fontes primus aperuit, arteque critica uſus, fabulis inquinatam Alſatiæ Hiſtoriam purgare cœpit à ſordibus: illas præſertim Waſthaldo- & Hunibaldo-Trithemianas, quas GEBVILERUS, præceptor ejus, pleno ore hauſerat, averſatus; quod aureolus *Rerum Germanicarum* libellus, ubi pleraque Alſatica ſunt, ſatis demonſtrat.

Poſtremi

(*b*) Senior, à juniore, qui nepos ex fratre, diſtinguendus. Senior An. MDII. jam mortuus fuit. Liber ejus extat inter *Scriptores Rer. Germ.* SCHARDII Tom. I.

PRÆFATIO.

Postremi ævi Scriptorum præ cæteris sors fuit felicior, quod in tempus illud inciderant, quo certiores historiæ testes, Diplomata, Chartæ Pagenses, Precariæ, Præstariæ, Concambia, aliaque hujus generis Instrumenta, ex forulis scriniorum, ubi vel inscitia, vel incuria, vel diffidentia, custodum per tot secula latuerant, proreperunt in lucem. Surgente hac aurora, nostræ quoque Historiæ majus lumen illuxit. Alsatia, ab ipso Francicæ Monarchiæ initio Ecclesiarum & Monasteriorum illustrium, quibus Reges & Imperatores privilegia; Duces, Comites, Dynastæ, innumera dona, contulerant, institutione clarescens, non potuit non insigni Chartarum superbire thesauro.

Ex hoc quidem longi temporis dens multa corrodit; plura hostium irruptiones; plurima intestinæ, per tot secula, Alsaticæ turbæ, ex hominum deleverunt memoria. Rusticorum illi tumultus præsertim An. MDXXV. Tabularia nostra magis, quam omnes superiorum bellorum flammæ, afflixerant. Horum, in Ecclesias Dominosque grassantium, colluvies non cœco quodam impetu, sed astuto consilio, sacrilegas manus intulit Chartis, ut possessoribus nempe eriperet arma, quibus hi vetera proprietatis suæ jura contra colonos defenderent. Sceleri Numen indulsit. Masoniana, Mauriana, Surburgensia, Neoburgensia, aliarumque Ecclesiarum tum perierunt Diplomata. Quantum lucis & decoris rebus Alsatiæ turbo hic abstulit! Sed quid bella commemoro? quum tranquillis temporibus, in media literarum luce, literarias hujus generis gazas interiisse intelligam. Post seculi superioris initia adhuc viderat Coccius (c) membranaceum Codicem, omni auro cariorem, quem An. MLXXIX. Cœnobita Honaugiæ Leo collegerat; in quo plus quam mille Donationum Adelberti, Luitfridi, Eberhardi, aliorumque Ducum & Comitum, ad Carolina usque tempora, continebantur apographa, quæ autographorum jacturam supplessent. Codicem Haugius, D. Petri Senioris Argentorati Præpositus, circa An. MDCXXIII. ostenderat Coccio. Non multis tamen post annis eundem disparuisse, vel ex eo colligimus, quod non visus Obrechto.

Nec silentio denique prætereundum est aliud hostium genus, quod Chartophylaciis ingens detrimentum attulit, eoque nocuit magis, quod pluribus seculis fuerat occultum. Falsarios intelligo, qui Diplomatibus, à temporum servatis injuria, temerarias admoverunt manus, vel perditis spuria plane substituerunt. Octingenti jam anni sunt, ex quo pestis hæc

 scrinia

(c) *Dagobert.* Cap. XIV. pag. 133.

ſcrinia Europæ invaſit. Diploma, quod illo tempore proximisve ſeculis fraudator conſtruxit, poſt aliquot ſeculorum lapſum, pro authentico habitum eſt. In ſolenni Germaniæ Principum apud Hagenoenſes Conventu, Oratoribus exterorum Regum magno numero præſentibus, Dagobertinum Weiſenburgenſis Eccleſiæ noſtræ Diploma Maximilianus I. quum inſpiceret Cæſar, (*d*) documenti antiquitatem omnis Procerum miratus eſt ordo, quod noſtra ætate Artis Diplomaticæ tiro facile arguit. Hæc ergo impoſtorum temeritas, quam piam fortaſſis fraudem nonnulli crediderant, ſcriniis Alſaticis haudquaquam pepercit. Ex Merovingicis Chartis noſtris plures, dolum non ſuſpicatus, bona fide in *Dagoberto* ſuo protulit Coccius. Nec alia facile Europæ Eccleſiaſticæ Chartophylacia ab hac peſte immunia fuerunt. Idem ſane morbus San-Dionyſiana autographa, quæ inter illuſtriſſima Galliæ ſunt, MABILLONIO (*e*) conquerente, afflixit. Temeratorum audaciam ignorantia ævi, obnoxia fraudibus, multum adauxit; unde crimen tam frequens, ut Clerici, Monachi, Notarii, Scribæ, imo & fœminæ, in illud inciderent. (*f*) Talem fabrum Diplomatum, nomine Guernonem, ſec. XII. Monaſterium S. Medardi apud Sueſſiones aluit; qui, morti vicinus, fraudes ſuas profeſſus eſt ultro. (*g*)

Neque vero ab impoſtoribus his unum modo corruptionis exercitum eſt genus. Nonnulli ex autographis ipſis apographa fideliter exſcripſerant, ut lacero ſcripturæ fugientis documento ſubſtituerent integrum. Fuerunt, qui authentici Diplomatis, caſu quodam amiſſi, ut ſupplerent jacturam, novi ex ingenio condendi iniverunt conſilium. Majore malignitate alii effinxerant Chartas, ut alienos ſibi fundos aut jura adſcriberent: alii denique genuinas & veras lituris & interpolationibus hinc inde corruperunt. Singulas iſtas corruptionis ſpecies ut in aliis, ita & in Alſatiæ Tabulariis, hinc inde deprehendi. Qualemcunque uſum auctoritatemve his Inſtrumentis in foro conſtituant Judices, hiſtoricus certe nonnullus eis tribuendus eſt uſus. Temerator verſutus Regeſta, Libros Cenſuales & Salicos, Urbaria, aliasque Chartas conſuluit, antequam ſuam conficeret; adeoque vera rerum ſui temporis

(*d*) HEDA *Hiſtor. Epiſcopor. Ultraject.* Cap. V. pag. 15.

(*e*) *De Re Diplom.* Lib. II. Cap. XXVI. num. 15.

(*f*) Ibidem Lib. I. Cap. VI.

(*g*) WHARTONUS *Anglia Sacra* Tom. II. Præfat. pag. 4. Guerno hic Cantuarienſibus Monachis, aliisque apud Anglos, falſas Chartas tranſmiſit.

temporis nomina tabulæ falsæ inseruit; unde nemini non patet, vel in mediocri Diplomatum, ex tot stragibus superstitum, copia quam caute sit nobis versandum.

Ceterum, quod Leonis Cœnobitæ Codici contigisse memoravi, id Scriptoribus quoque Alsaticis quibusdam superioris ævi evenit. FRIDERICI CLOSNERI, Argentinensis Ecclesiæ Clerici, quem supra recensui, Chronicon Gotfridus Rammingius, Urstisii & Guillimanni amicus, possederat. (b) HERMANNI PETRI DE ANDLO, Colmariensis Canonici, Lutenbacensis Præpositi, Academiæ Basiliensis, à Pio II. institutæ, primi Rectoris, Alsaticum Chronicon Luckius noster manibus suis tractavit, & ex eo dedit excerpta; sed utriusque Scriptoris usu ætas nostra jam caret. Residuæ ex tot naufragiis tabulæ raritate & pretio quum magnopere augeantur, non Diplomaticum modo Codicem *Alsatiæ Illustratæ* subjungam, sed & Rerum Alsaticarum Scriptores suo tempore edendi consilium exequar.

Neque vero absque matura animi deliberatione hos labores aggressus sum. Explorato identidem profundi fluminis vado, fluctibus me tandem commisi, ex quibus nunc emergere incipio; DIONIS illius COCCEJANI (i) imitatus exemplum, qui Historiam conscripturus Romanam, totos decem annos rebus colligendis, duodecim digerendis, se impendisse profitetur. Historia nonnisi longo labore, otioque præparato, institui, neque exiguo tempore potest absolvi. Eruendis Romanorum Marmoribus fastigia montium, saltuum silvarumque sunt investiganda secreta; dejiciendæ murorum & turrium pinnæ: protrahendis in lucem Diplomatibus & Chartis excutienda sunt Ecclesiarum, Monasteriorum, Principum, Dynastarum & Urbium, imo & privatorum, Chartophylacia, Bibliothecæ & schedæ, priusquam molis extruendæ fiat initium. Benignissimum Regis Numen, sub cujus auspiciis res omnis suscepta est, adspiravit labori.

Variabilis

(b) Excerpta ex Closneri Chronico Rammingius Urstisio transmisit, quæ doctissimus BRUCKERUS, Historiarum apud Basilienses Professor, schedarum Urstisianarum hæres, mecum benigne communicavit. Adi etiam GUILLIMANNI *Habsburgiaca* Lib. VI. Cap. II. pag. 336.

(i) *Histor. Rom.* Lib. LXXII.

Variabilis autem quum ſit Rerum publicarum conditio, diverſis quoque ſub temporum epochis earum conſiderandus eſt ſtatus; ſive Geographicum, ſive Politicum & Sacrum, ſive Mores, reſpicias. In hanc formam totum noſtrum Alſatiæ Illuſtratæ digeſtum eſt opus. Volumen primum Celticam, Romanam, Francicamque Periodos; ſecundum Germanicam; tertium Alſatiam Sacram Literatamque evolvit. Hiſtorici perfecti munus eſt, nihil veri non dicere, & nil dicere falſi. Utrumque in argumento tam vaſto præſtare, divinitatis, non hominis eſt. Quodſi Fabius Grammatici virtutem eſſe cenſuit, aliqua neſcire, Hiſtorico non imputabitur in vitium, multa ſi neſcit; in reliquis deprecanda eſt culpa, quum non liceat culpa vacare.

ILLU-

ILLUSTRATÆ ALSATIÆ CONSPECTUS.

§. I.

REGIONES, quæ Jura & Vogeſo montibus, Rheno & Queicha fluviis terminantur, ante Julii Dictatoris ætatem, nonniſi Gallicis populis habitatæ fuerunt. Ultra limites hos nunquam ſe extendit ALSATIA, diverſis temporibus, diverſis quoque circumſcripta limitibus; prouti imminuta vel aucta fuit vicinorum ejus à meridie & à ſeptentrione potentia. Sub Merovingis jam Franciæ Regibus Aleſaciones à Sungintenſibus diſtincti fuerunt, (*a*) quos Thura amnis hodieque diſtinguit; nos Alſatiæ, latiore ſenſu ſumtæ, adjungimus. Sub Carolidis Ducatus Alſatiæ ad Birſam uſque flumen ſe extendit, adeoque Sundgoviam & omnem fere Rauricenſium agrum complexus eſt. (*b*) Orientalem poſtremis his ſeculis trans Rhenum limitem ad ſilvam uſque Martianam, ſed ſine ratione, prolatare viſum nonnullis; (*c*) qui nimirum Diœceſin, & omnem Argentinenſis Epiſcopi in Ortenavia ditionem, ad Alſatiam pertinere crediderunt. Circa limitem borealem dubitatior res eſt. HIERONYMUS GEBVILERUS, Alſata ipſe & Rerum Alſaticarum peri-

Limites Alſatiæ Veteris & Novæ.

A

(*a*) FREDEGARIUS in *Chron.* Cap. XXXVII.

(*b*) In Lotharii Imp. CHARTA, A. 849. Romaricimonte data, Monaſterium Grandis Vallis, (*Moûtier Grandval*, Germanice *Granfeld in dem Munſterthal*) circa ſcaturigines Birſæ ſitum, Ducatui Helſacenſi adſcribitur. ACHERII *Spicileg.* Tom. III. pag. 339. Edit. poſter. Unde ÆGIDIUS TSCHUDIUS, accuratus Rerum Helveticarum Scriptor, in *Veteris Helvetiæ Delineatione*, magno cum labore concinnata, Germanice, quam manu ſcriptam teneo, pag. 163. ait: *Die Landgraffſchafft der Obern Elſaſt hat vor Zeiten ihren Anfang gehabt an der Birſs, und hinab ſeiner Länge nach das gantze Sundgow und Obere Elſaſt, bis an den Eckenbach, jezt Eckenbach genannt*, id eſt: " Landgraviatus ſuperioris Alſatiæ olim initium ſuum habuit ad Birſam flumen, atque per omnem Sundgoviam & ſuperiorem Alſatiam, ad Eckenbach rivulum uſque ſe extendit." Conſentientem TSCHUDIUS habet SEBASTIANUM MUNSTERUM, Baſilienſium Profeſſorem, qui in *Coſmographia* ſua, Baſileæ ſcripta & edita, ipſam hanc urbem in Sundgovia ponit. Ita enim Lib. I. Cap. XXIV. pag. 28. Edit. Latinæ A. 1572. impreſſæ legimus: " Baſilea ſita in ſuperiori Alſatia, aut ſi mavis in Sunggovia.

(*c*) DANIEL SPECKLINUS, Architectus Argent. in *Tabula Topograph. Alſatiæ*, Argentorati edita A. 1576. Unde COCCIUS in *Dagoberto* Cap. VIII. pag. 70. Cœnobium Schutteranum, quod trans Rhenum ſitum eſt, in Alſatia ponit.

peritiſſimus Scriptor, neſcio quo inductus conſilio, hunc adeo contraxit, ut in ſua ad Carolum V. Imp. *Panegyri*, Sorna & Matra, quæ apud Druſenhemium Rheno junguntur, Alſatiam terminari confidenter aſſereret. (*d*) Ad Selzam flumen è contra, ubi Argentinenſis Epiſcopi Diœceſis fere finitur, limites hos promovet BEATUS RHENANUS. (*e*) FRANCISCUS GUILLIMANNUS (*f*) vero & BERNHARDUS HERZOGIUS (*g*) ad Luteram uſque eos extendunt, quæ ex Vogeſo deſcendens ad Lauterburgum oppidum ſe in Rhenum effundit. JACOBUS CHIFLETIUS, aſſerto ſatis vago, Alſatiam Nemetibus terminat. (*h*) RAYMUNDUS MARLIANUS, neſcio qua auctoritate inductus, urbem quoque Spiram in Alſatia ponit. (*i*) JODOCO COCCIO denique, qui ante hos centum annos *Dagobertum* ſuum in Alſatia ſcripſit, obſcura deſignatione ad Menapios limitem hunc conſtituere placuit; (*k*) forte quod Menapios, ſtationarios milites, ad Tabernas Rhenenſes poſitos, apud NOTITIÆ IMPERII Auctorem repererat. (*l*) Ipſe enim Menapiorum populus, inferioris Rheni accola, ad noſtras has partes nequit referri.

§. II.

Spirgoviæ limes meridionalis.

Alſatia atque Spirgovia media ætate, ante Palatinorum nempe in illis oris dominationem, quæ ſeculo XIV. ſub Rupertis præſertim egit radices, provinciæ quum conterminæ fuerint, Alſatici Pagi terminum borealem cum auſtrali Spirgoviæ concurriſſe neceſſe eſt. Enimvero Rerum Spirenſium graviſſimus Scriptor, CHRISTOPHORUS LEHMANNUS, qui Weiſſenburgum & Landaviam Spirgoviæ Pago accenſuerat primum, (*m*) mutata dein ſententia, poſt examen maturius, Landaviam in Alſatiæ Pago reponendam, Queichamque adeo flumen, quod per urbem hanc fertur, Alſatiæ profeſſus eſt limitem. (*n*) Perſuadere hoc illi poterat Salvi-conductus per Alſatiam & Spirgoviam ratio; teloneorum in illis conſtitutorum, adminiſtrandæ item utriuſque Præfecturæ modus, Præfectis injunctus; Indices denique Statuum, qui in Comitiis Alſaticis, pacis publicæ præſertim ſtabiliendæ cauſa, convenerunt; quæ Landaviam & Queicham Alſatiæ noſtræ marcam præfigunt, ut diſtinctim & ubertim ſuo loco docebimus. (*o*) Topicam Spirgoviæ recenſionem CHRONICI GOTTWICENSIS PRODROMUS nobis ſuggeſſit; (*p*) in ea, quos reperimus, vici extra Alſatiam ſiti ſunt omnes. Non miramur ergo Originum Habsburgenſium Scriptorem illuſtrem MARQUARDUM HERRGOTT in præclaro & ſplendido Opere, quod, Carolo VI. Imp. auſpice, Vindobonæ in lucem emiſit, ipſum hunc amnem Queicham bona quoque fide agnoviſſe Alſatiæ terminum. (*q*) Alſaticas has Regiones, quas nunc Helvetia, (*r*) & Elſgaudia à meridie, Burgundiæ Comitatus & Lotharingia ab occaſu, Marchionatus Badenſis, Ortenavia atque Briſgovia ab ortu, Palatinatus à ſeptentrione aſpiciunt; quas ſitus amœnitas, glebæ agrorumque fertilitas & clementia cœli mire commendant, antiquiſſimo, quod novimus, tempore Rauraci, Sequani & Mediomatrici inhabitarunt, omnes origine Galli.

§. III.

Jura mons Alſatiæ terminus.

Jura, Joras, Juraſius, Juraſſus, CÆSARI, PLINIO, STRABONI & PTOLOMÆO (*s*) appellatur, mons Galliæ Celticæ vel Lugdunenſis à Rhodano fluvio & Geneva urbe montem Vogeſum verſus, adeoque à meridie ad ſeptentrionem dirigitur, Helvetios à Sequa-

(*d*) *Panegyr. Carolinæ* pag. 12.
(*e*) *Rerum German.* Lib. III. pag. 222. MART. ZEILERUS in *Topographia Alſatiæ* ab init. ICHTERSHEIM *Elſaſſiſche Topogr.* pag. 4.
(*f*) *Habsburg.* Lib. II. pag. 50.
(*g*) *Chron. Alſat.* Lib. III. Cap. II. Add. CHANTEREAU LE FEVRE in *Veteris Auſtraſiæ Charta*, quæ præfixa Libro ejus *Conſiderations Hiſtoriques ſur la Genealogie de la Maiſon de Lorraine*. SPECKLINUS in *Tab.* cit.
(*h*) *Alſatia vindicata* Cap. I.
(*i*) *Deſcript. veterum Galliæ Locorum* in voce *NEMETES*. Adde FRANC. IRENICUM in *Exegeſi Germanica* Lib. XI. pag. 170.
(*k*) Cap. IV. pag. 26.
(*l*) NOTITIA DIGNIT. IMPERII OCCID. Sect. LXIV. « Sub diſpoſitione Ducis Mogontiacenſis: Præfectus Mi- „ litum Menapiorum, Tabernis.„ Tabernas Rhenenſes hic intelligi, locus, qui ibidem memoratur, (*Saletio*) ad Rhenum quoque ſitus, nos docet.
(*m*) *Chron. Spir.* Lib. IV. Cap. IX.
(*n*) Lib. VII. Cap. XXIV.
(*o*) Sub *Landgraviatu inferioris Alſatiæ*.
(*p*) Lib. IV. pag. 780. Adde MARQUARD. FREHER. *Orig. Palatinar.* Part. II. Cap. XV. pag. 78.
(*q*) *Genealog. Diplomat. Gentis Habsburg.* Lib. I. Cap. III. pag. 20. ubi ita ſcribit: « Alſatia ſuperior à „ Suntgovia ſe extendit uſque Selettſtadium, Rheno- „ que & montibus Weſtgoviæ includitur, inter quos „ inferior Alſatia à Selettſtadio protenditur uſque ad „ fluvium Queicham.
(*r*) Helvetia nova intelligitur, quæ cis Juram & trans Rhenum ſe extendit. Vetus enim intra Juram continebatur & Rhenum. Baſelchouua, ſive Baſilienſis pagus, tractu temporis Alſatico limite excluſa eſt.
(*s*) Gallis *Mont Jura*, ubi vero inter Comitatum Burgundiæ & Baugeſiam (*Bugey*) vergit, ab oppidulo vicino *le Mont S. Claude* appellatur. Circa ortum Dubis dicitur *le Mont de Joux*: Germanis *der Jurten*. Illa pars autem Juraſſi, quæ à Waldshuto & Klingenavia in pagum uſque Tigurinum excurrit, vocatur Mons Caſtrorum, (*Legerberg*) ab aliis *Leberberg*. Prius nomen impoſitum eſt, quod caſtra ibi ſua Cæſar habuiſſe creditur.

Sequanis Rauracisque jugo suo discludens. (*t*) Scilicet ubi Jura ad Novum Castrum, (*u*) Principatus Neocomensis caput usque, recta fere via processit, à directione sua boreali ad orientem, sive illam Rheni partem se vertit, quæ ad Confluentes Helvetiæ recipit Arolam: atque adeo à Soloduro cum Arola inter eandem & Birsam flumen ad Rhenum usque procurrit. Hæc portio Juræ, ab occasu ad ortum directi, Rauracos speciatim ab Helvetiis separat; diversis faucibus ex parte pervia. Scilicet non idem ramo huic Juræ contingit, qnod Juræ, qui Sequanos ab Helvetiis dividit. Quum enim diversis convallibus transitum satis facilem, Vogesi instar nostri, ab Helvetiis ad Sequanos Jurassus aperiat, ut commode satis ab uno ejus latere ad oppositum penetrari possit; idem ille Jurassus, ubi excurrit ad Rhenum, difficilior transitu est, suasque viatoribus valles postquam ex parte aperit, mox altissima repagula objicit, quæ nonnisi cum labore & difficultate superantur. Qua proxime Rheno Jurassus accedit, prope vallem Frickianam (*x*) è regione arcis Habsburg, appellatur *der Batzberg*, qui TACITI (*y*) *Vocetius* est. Part Juræ prope Farnsburgum arcem, inter Oltingam & Aroviam oppidum, vocatur *Schafmatt*. (*z*) Inter Oltenam oppidum vero & Præfecturam Homburgensem *Niderhawenstein* (*a*) dicitur, inter Wallenburgum & Balstallium *Oberhawenstein*, (*b*) occasum versus procedendo *Wasserfall*, (*c*) atque deinceps prisco nomine *Jurten*. Brachium denique Juræ, quod Basileam versus se extendit, Germanis appellatur *der Blawe*, unde Gallicum *Blaumont*, (*d*) & abjecto *B Laumont*. SEBASTIANUS MUNSTERUS (*e*) partem montis hujus, quæ Basileæ vicinior est, ita describit: " Juxta Birsam fluvium, distantia unius milliarii à Basilea, consurgit alius „ mons, quem vulgo *Blowen* vocant, crescitque non parum in altitudine & asperitate, „ quousque ad Delspergum oppidum veneris, ubi rursum in planiciem deducitur. Sed „ ulterius versus Bellelay monasterium procedendo rursum crescit, ac deinde iterum „ evanescit spatio unius milliarii, hinc rursum novum saxosum & horrendum montium „ jugum ab oriente in occasum extenditur, per quod nemini facile iter pateret, nisi „ Julius Cæsar, qui ante Christum natum apud Sequanos bella gessit, ingens saxum in „ portæ formam perforasset. Distat hic locus à Basilea dieta una magna, adjacetque ei „ villa *Dachsfelden* appellata.„ Insignis hic Jurassi ramus, *Lomons* vel *Blavus*, tanto memorabilior nobis est, quod per sola ejus ramenta minora in nostram usque Sundgoviam Jurassus excurrit, facitque adeo, ut exigua illa Rauracorum, qui eum ab hac parte incoluerunt, portio nostræ accenseri possit Sundgoviæ, cujus reliqua omnia à Sequanis occupata fuerunt. Ad montem enim hunc pertinent Landscronæ & Phirreti arces, Granvilaria, Morimontium, (*Mærsperg*) Florimontium, (*Blumberg*) Abbatia item Lucellensis, (*f*) in convallibus Jurassi sita. Imo per extremitates Laumontis Jurassus cum Vogeso quasi cohæret, atque ramenta sua prope villam *Giromagny*, metalli fodinis divitem, quæ in Alsatiæ finibus versus Burgundiam sita, inserit Vogeso, quem Jurassi continuatorem esse haud absurde hinc diceres. (*g*)

§. IV.

Sundgoviam ergo ab oriente Rhenus & Basilea civitas cum ditione sua, ab occidente Vogesus & Lotharingia, ab austro Basiliensis Episcopi, Montisbelgardi & Burgundiæ Comitatus ditiones terminant. A septentrione vero amnis Thura, ex Sebenia valle profluens, Sundgoviam limitat, à quo si prope villam *Stafelfelt* lineam Neoburgum versus, Brisgoviæ oppidum ad Rhenum, ducas, constituitur inde limes Sundgoviæ Alsatiæque finitor. Unde omnis Sundgoviæ ab oriente in occidentem longitudu, à sinu, quem Rhenus è regione villæ Brisgoviæ *Isstein* efficit, usque ad Auxellam superiorem (*Auxelles le haut*) duodecim circiter leucarum est. Latitudo autem, quam à meridie ad septentrionem computamus, à Lucellensi cœnobio ad Sennam oppidum usque, non Sundgovia pars Alsatiæ.

undecim

(*t*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. II. " Jura „ mons altissimus, qui est inter Sequanos & Helve„ tios.„ STRABO Lib. IV. *Geograph.*

(*u*) *Neuf-Châtel.*

(*x*) Germanis *Frickthal*, per quam penetratur ad oppidum *Bruck*, quod fere ad pedes montis situm, cui Habsburgensis arx imposita.

(*y*) *Hist.* Lib. I. Cap. LXVIII. Nomen hoc *Vocetius* ad Vogesum referri debere, tradidit imperite DUNODUS *Découverte de la Ville d'Antre en Franche-Comté*, ubi alia multa hujus generis paradoxa reperias. Nullibi propius Rheno accedit Jurassus, quam prope Laufenburgum oppidum, ubi ramentum ejus ad Silvæ usque Martianæ colles excurrit, ita ut hos inter & Juram Cataractæ illæ Rheni Laufenburgenses formentur, quæ minores Laufenibus sunt, tam rapidæ tamen, ut onerariæ naves nonnisi oneribus vacuæ ibidem transeant. Ceterum Silvæ Martianæ, quæ vulgo *Nigra* vocatur, montes, ubi ad meridiem procurrunt, à Veteribus montis *Abnobæ* nomen acceperant, reliqua sub *Hercyniæ* nomine Cæsaris ætate notissima fuerunt.

(*z*) Ovium pratum.

(*a*) Inferior excisa rupes.

(*b*) Superior excisa rupes. Viæ enim hæ nonnisi rupibus scissis fieri potuerunt.

(*c*) Cataracta.

(*d*) Cæruleus mons: quod è longinquo intuentibus colore hoc præ cæteris conspicuus est. Ejusdem nominis, cum additamento mons, est Silvæ Martianæ in Brisgovia, qui vocatur *Hoch-Blawen*, Altus Cæruleus mons.

(*e*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CIV. pag. 521.

(*f*) Quæ lingua illius oræ corrupta vulgari vocatur *Hincellan*.

(*g*) FRANCISCUS GUILLIMANNUS *Habsburgiacor.* Lib. II. pag. 50. Vogesum Jurassi partem vocavit: Ab Alpibus autem progredi Jurassus videtur.

undecim leucas excedit, eoque tractu loca notiora continentur: Landscrona, arx munita, Ferretense oppidum cum castro destructo, Lucellense cœnobium, Dela, Florimontium, Granvilaria, (*b*) Befortum, Huninga, Altkircha, Mulhusium, Senna, Thanna atque S. Amarini (*i*) oppida, cum nobilissimis Masonis-monasteriensi atque Ottmarsheimensi Illustrium Canonissarum collegiis: ex quibus locis priora sex ad Rauracos, Befortium cum reliquis ad Sequanos pertinuerunt. Teutonica lingua in omni fere Sundgoviæ pago vernacula est, si extremam ejus partem, Elsgaudiæ & Comitatui Burgundiæ limitaneam excipias, ubi corrupta Gallica (*Patois*) in usu. Forte antiquiore ævo loca hæc Elsgaudiæ, ubi eadem lingua dominatur, attributa fuerunt. Id certum, glebam hujus tractus minus fertilem atque durioris culturæ esse.

Sed redeundum ad Juram. Inter Birsæ fontes atque Biennam oppidum in Valle Sergoviæ, Porta Petræa vel Pertusa (*Pierre-port* vel *Pierre-Pertuis*) conspicitur, cui inditum nomen, quod ibi mons Jura XLVI. pedes in longum, XXV. in altum perforatus est arte, ut nimirum à Rauracis & Sequanis ad Helvetios facilis transitus esset; opus stupendum, quod falsa omnino conjectura Julio Cæsari adscribit SEBASTIANUS MUNSTERUS, (*k*) quem plures alii secuti sunt, Inscriptionem ibi positam perverse hanc referens:

NUMINIS AUGUSTI VIA DUCTA PER ARDUA MONTIS
FELICITER PETRAM SCINDENS IN MAROINE FONTIS. (*l*)

Inter memoranda Juræ montis MERCATOR refert Virginis Castrum à Cæsare, ut ait, constructum: (*m*) DUNODUS (*n*) prope urbem Brundrutum in montanis Vogesi Castra Cæsaris, ex veteri incolarum quoque traditione enarrat. Ceterum idem mons Jura cum Rheno Basiliensis Præsulis Diœcesin ab ortu & à meridie terminat, ut Vogesus ab occasu, & rivulus Eckenbach à septentrione ejusdem disterminatores sunt. Ex illa Jurassi parte, quæ *Lawmont* appellatur, tria flumina prodeunt, Ellus, Larga atque Allanus. Finem huic materiæ imponimus PHILIPPI CLUVERII (*o*) verbis, quibus ille Juræ extensionem describit: " Initium Jura mons à Geneva ducens versus septentrionem ad fontes Dubis „ fluminis protenditur, ejusdemque fluminis dextram ripam prosequitur usque ad vicum, „ cui vulgare vocabulum *Pierre-porte*; unde in ortum æstivum versus Lævam amnis Arolæ „ ripam radit, donec ipse una cum Arola Rheno jungatur, ad oppidum Confluentes.

§. V.

Vogesus Alsatiæ limes.

Vogesus mons, Gallice *La Vosge*, *Les Vosges*, *Vauges*, Germanice *Waschen*, *Wasgau*, *Wasgauer-Gebürg*; Græcis & Romanis Scriptoribus *Vogesus*, in veteri tamen Inscriptione Romana *Vosegus*, (*p*) medio ævo frequentius *Vosagus*, sed & *Saltus*, *Eremus*, *Silva* appellatur. (*q*) Vocabulum procul dubio Celticum, *Voges*, *Vogt*, uti *Cambes*, *Cambs*, vocali *e* absorpta vel elisa. Mons hic oritur in Lingonibus (*r*) Galliæ Belgicæ, circa oppidum Andematunum, (*Langres*) & primo quidem per XXV. leucas versus Rhenum, adeoque ab occasu ad orientem, ad Beforti urbis usque regiones excurrit, eaque parte Burgundiæ Comitatum à Lotharingia dividit, sub nomine *Montis Falcium* notus. (*s*) Inde ad septentrionem se convertit, eandem Lotharingiam ab Alsatia separans; atque ita per L. leucas Treviros & silvam Arduennam versus descendit. In Celtica Alsatiæ Periodo Lingones à Sequanis distinxit Vogesus; Mediomatricos autem, qui utrumque latus ejus ad Rhenum usque habitaverant, divisit medios, adeoque omni tractu suo Sequa-

(*b*) Dela, Florimontium & Granvilaria ad Elsgaudiæ pagum olim pertinuerunt.

(*i*) Duabus ab hoc oppido leucis sunt fontes Mosellæ.

(*k*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CIV. pag. 522.

(*l*) Fontem Birsæ intelligi putant, qui magna aquarum vi ex monte Jura erumpit. MERULA in *Cosmographia* sua, paucis immutatis, versus eosdem recenset. Inscriptionem genuinam in *Alsatia Romana* dabimus, hæc enim corrupta & falsa est.

(*m*) PLANTINI *Helvetia antiqua & nova* Cap. V. pag. 27.

(*n*) *Lettres à M. l'Abbé de B***. sur les Découvertes, qu'on a faites sur le Rhin* 1716. pag. 24.

(*o*) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. IV. n. 1.

(*p*) VOSEGO
MAXSIIMINUS.
V. S. L. L.

GRUTER. *Inscript.* T. I. pag. 94. Vogeso, uti Deo, votum hic solvitur, ut alibi *Deo Pennino*, hujus nominis monti. In TABULA THEODOSIANA à Bonconica ad Brocomagum pertinet *Silva Vosagus*.

(*q*) *Vosagi saltum atque secreta* FORTUNATUS in *Annalibus*; *Vosagi lustra*, *& Vosagi latissimam vastitatem* ANONYMUS *Vitæ Ludovici Pii* AUCTOR; *Wasagum* NITHARDUS Lib. III. *Wosegam silvam* PRISCI ANNALES appellant. Alia hujus nominis silva in Diœcesi Laudunensi olim fuit, quam HERMANNUS MONACHUS *de Miraculis S. Mariæ Laudunensis* Lib. III. Cap. III. memorat.

(*r*) CÆSAR Lib. IV. *de Bello Gall.* ait: " Mosa „ profluit ex monte Vogeso, qui est in finibus Lingo- „ num." Unde Romani in Vogeso castra posuerunt, quibus bellicosos Lingones cohiberent, teste LUCANO *Pharsal.* Lib. I.

„ Castraque, quæ Vogesi curvam super ardua rupem,
„ Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.

HERCULANUS PLEINFISINUS in *Historia de Antiquitatibus Vallis Galileæ* Cap. I. ait: " Mons Vosagus, ut „ traditum est ab antiquis, & nos oculis percepimus, „ in finibus Lingonum incipit, & protenditur in „ septentrionem, usque ad fines Trevirorum &c." Ipsa urbs Lingonum primaria (*Langres*) Vogesiano colli imposita est. JEAN RUYR, *Antiquités des Vosges* in Præfat.

(*s*) Hæc pars Vogesi prima, Burgundiam Comitalem à Lotharienfi Ducatu dividens, ac propterea quoque *Mons Burgundiæ* dicta, *Montagne de Bourgogne*, alias *Mons Falcium*, *Mont de Faucilles*, à fœno & pascuis.

Sequanos, Lingones, Leucos, Mediomatricos & Treviros, vel incolas vel accolas aluit: Sequanos nimirum à latere meridionali Montis Falcium, Lingones vero à latere ejus boreali. Ubi à meridie ad septentrionem se convertit, atque adeo parallelus fere Rheno descendit Vogesus, occiduam tantum partem ejus Leuci, Lingonum vicini, utramque vero Mediomatrici, Leucorum vicini tenuerunt; quod ipsum quoque de Treviris, Mediomatricorum finitimis dicendum. Utraque enim hæc natio cis & trans Vogesum, ad Rheni oram usque habitavit. Uti vero Sequanos à Lingonibus distinxit Vogesus, ita Araris, ex sinu ejus prorumpens, Sequanos eosdem separavit ab Æduis, adeoque Sequani Ararim inter & Rhenum, Juram & Vogesum suas sedes habuerunt. Lingones autem à Mediomatricis medii disterminaverant Leuci, (t) Mosam inter & Mosellam habitantes. Vogesus, à Lingonibus Basileam versus excurrens, extremis Jurassi ramis in Sundgovia occurrit, ita ut utriusque montis extremitates circa Befortum se-respicere videantur. Unde Sequanos nostros citeriores, id est cis-montanos, vel exteriores cum ulterioribus, vel, si mavis, interioribus versus Ararim habitantibus, per intervallum, quod Juram inter & Vogesum est, cohæsisse concludimus. Sed & concludimus Lotharingiam à quatuor diversorum populorum civibus, Lingonibus nempe, Leucis, Mediomatricis atque Treviris olim habitatam fuisse, ex quibus Mediomatrici tantum & Treviri utrumque Vogesi latus amplexi sunt. Vogesum à Vosago JULII CÆSARIS diversum plane credidit MARQUARDUS FREHERUS. (u) Testimonia, quæ affert, contrarium ejus, quod asserit, probant; in illis enim nonnisi loca, in Vogeso nostro sita, commemorantur. Merovingico & Carolino ævo Vosagus Austriam vel Austrasiam à Burgundia dividebat, ejusque minor pars ab Austrasiorum Regibus possidebatur, qua scilicet Vosagus Argentoratum versus Brocomagum, Saletionem, Tabernas, Nemetas & Borbetomagum vergit ad Rhenum, & qua Mosellam inter ac Mosam attollitur. Reliqua pars, circa Castrum Luxovium & Anagratas in Sequanis, Regum Burgundiæ erat.

§. VI.

Vogesi longitudo & latitudo.

Longitudo Vogesi ab austro se extendit ad boream, latitudo ab occasu ad ortum; quæ mire in Alsatia variat. Nullibi minus latitudinis habet, quam prope Tabernas Alsaticas, ubi vix duarum leucarum est, atque longissime recedit à Rheno; unde commodus ibi brevissimusque ex Lotharingia in Alsatiam, & ex hac in illam trajectus. Germanis vocatur *der Zaberner-Steeg*, *Tabernensis Trames*. Chartæ medii ævi *Steigam* appellant, quæ vox *Semitam*, vel *Tramitem* denotat. (w) Præter Tabernenses Vogesi portas vel fauces, aliæ quoque plures passim occurrunt, ex quibus ab Alsatis ad Lotharingos transitur. Notissimæ sunt illæ, quæ per Amarinam, (x) Gregorianam, Orbeanam, Leberianam, Vilerianam, Bruscanam vel Schirmeckianam, Jægerianamque valles diriguntur. Sed & à dextra & à sinistra Tabernensium duæ aliæ sunt frequentatæ satis, quarum prior ad Liechtenbergensem & Luzelsteinensem arces, posterior per Obersteigam & Dagsburgensem Comitatum, viam arctam transituris aperiunt. In singulis his partibus latitudo Vogesi nunc quatuor, nunc quinque vel sex, ad summum octo leucarum est. Octo milliaribus Francicis infra Tabernas octo leucas latitudinis habet, sex fere apud Niederbronnam & quinque apud Weisenburgum, ubi Bipontum petitur. Per has inferioris Alsatiæ valles Mediomatrici Transs-Vogesani cum Cis-Vogesanis, sive Alsaticis nostris, Celticæ Periodi tempore cohæserunt. RICHERIUS SENONIENSIS Monachus, qui seculo XIII. Monasterii sui *Chronicon* scripsit, ipse Vogesi tum incola, montem hunc silvestrem, in quem Gundelbertus, Senonensium Præsul secessit, suo more & genio his verbis (y) describit: “ Terra ista excelsis montibus occupata est; rupibus
„ immanissimis, veluti quædam castra, in ipsorum montium cacuminibus naturaliter posi-
„ tis, ipsos montes faciunt suo aspectu horribiliores. Inter ipsos arduos, ut diximus,
„ montes quædam valles profundissimæ cernuntur, quæ nemoribus abietinis ita consitæ
„ sunt, ut sua nigredine etiam horrorem plurimum incutere videantur: prætenduntur
„ enim dicti montes in longum per quatuor dietarum spatium, in latitudine vero vix
„ sex milliaribus vel septem dirimuntur. Habent prædicti montes ab oriente Alsatiam,
„ quæ pars est Alemanniæ, cum suo fluvio, Rheno nomine: ab occasu Lotharingiam
„ & Burgundiam: extenduntur siquidem à meridie in septentrionem. Ista, inquam,
„ vasta solitudo non tam hominum quam ferarum sævarum habitatio habebatur, & quasi
„ labyrinthus ab hominibus tunc temporis vitabatur. Hanc, quam descripsimus, ter-
„ ram antiqui Vosagum, moderni Vogiam dixerunt. In hujus igitur eremi vasta so-
„ litudine noster agonista, Gundelbertus Archiepiscopus, primus subintravit.„ Scriptor nonnisi

(t) Leuci circa Tullum civitatem suas sedes habuerunt, 38. mill. Franc. plus minus in longum & 22. in latum, inter Lingones, Mediomatricos & Vogesum. Vid. BENOIT *Histoire de la Ville & du Diocese de Toul Chap. V. pag. 7.*

(u) *Origin. Palatin.* Part. II. Cap. XII. pag. 54.

(w) FRISCH *Teutsches Wörterbuch* in voce *Steigen.*

(x) Ubi via regia, Romanorum operibus comparanda, conspicitur, quod & de Tabernensi Tramite dixeris.

(y) Lib. I. Cap. II.

nonnisi horrida & interiora Vosagi loca, in quæ Gundelbertus, in eremum abiturus, secessit, ante oculos habuerat, quæ à montanis Alsaticis longe diversa sunt. Sed & Lotharingica Vogesi gleba longe inferior Alsaticæ est. Vertex montis ditiones has separat, ita ut omnis Vogesus à Beforto ad Queicham usque hinc Alsaticus, illinc Lotharingicus sit: insignium fluviorum, rivorum, amnium, variis rerum eventibus memorabilium, scaturiginibus utrobique felix. Concludimus denique, *Alsatiam* omnino dividendam esse in *Planam* atque *Montanam*. Planam porro in *Ripensem*, quæ ad oram Rheni est, atque *Mediterraneam*, quæ ad radices Vogesi usque extenditur, subdividas.

§. VII.

Vogesi cacumina.

Ceterum Vogesus noster, continuo suo jugo Alsatiam ab occidente obvallans, & silvestrium jugorum altitudine conspicuus, hinc inde tamen apices quosdam præ aliis ita extollit, ut illi in fratres vicinos dominari videantur. Horum tres præcipue Alsaticis in partibus reperio. *Beleus* vel *Bebus* est in superiore Alsatia, in inferiore *S. Odiliæ Mons* &, qui hunc altitudine vincit, *Ferratus Mons*. BELUS, quod nomen latinum ei HIERONYMUS GEBVILERUS (z) imposuit, vernacule *Belch*, Gallis *Balon*, omnium Vogesi montium habetur altissimus; haud longe ab occidentali latere Murbacensis Abbatiæ exsurgens, atque lacu suo illustris: non confundendus cum altero, in Comitatus Burgundici finibus versus Alsatiam sito, qui nihil nisi nomen habet cum nostro commune. Ejusdem quoque nominis mons in Brisgovia est, in Silvæ Martianæ partibus, retro Susenburgum arcem situs. Vox Teutonica *Belch* CHRISTIANO URSTISIO (a) generica esse videtur, qua excelsa montium cacumina antiquitus designata fuisse credit. Vulgaris traditio penes Beli accolas viget, spectatoribus summa æstate, in fastigio ejus, dierum sibi succedentium crepuscula & dilucula ita concurrere, ut nocti fere locus non detur. De Beli lacu sermo erit, ubi de fluminibus agetur.

Belus.

§. VIII.

S. Odiliæ Mons.

Odiliani montis vertex nobilissima Vogesi pars est, quæ non medias inter rupes præaltas, ut Belus, sed in ipsa Alsatiæ planæ ora extrema adituque Vogesi; ubi montana ejus incipiunt, sublime & amœnum caput extollit: non plus quam mille passibus ab Ehnhemio superiore, municipio celebri, XV. milliaribus Francicis à Belo, IV. à Ferrato montibus distans. Apex montis à septentrione, à meridie & ortu circumcirca Alsatiam adspicit, sed & Palatinatum, Ortenaviam, Brisgoviam ad Silvam usque Martianam, ita ut vix amœnius quid Poëtæ vel Pictoris luxuriantis ingenium depingeret: tanta rerum pulcherrimarum varietas, tanta rerum optimarum multitudo & copia. Sereno quoque cœlo visuntur ibi Jurassi juga, Alpes Helveticæ, Vocetius & Abnoba mons, cum omni illo Saltu Hercynio, qui ad alteram Rheni partem Vogeso nostro parallelus fere porrigitur. Visuntur ex summitate ejus duodecim civitates vel urbes, & plusquam pagi ducenti, ubertate glebæ fere conspicui omnes. Deteguntur vastissimi campi, in quibus Bacchi Cererisque certamen, silvæ magno numero, vel amœnæ vel horridæ: conspiciuntur inde vineta luxuriantia, hinc viridantia prata, fontibus, fluviis, rivis, rivulis & sinuosis eorum anfractibus pervia; quibus agros & prata irrigant. Nec Rhenum prætereo, qui nostra inter & Germanica montium juga, tanquam in perpetua valle, volvitur medius. Non mirum ergo, si mons hic, ab omni memoria hominum, sacris & profanis rebus memorabilis fuit. Limpidissimis fontibus abundans ubique, frugum, vini, omnisque generis fructuum ferax. Situs ejus & altitudo Romanos induxit, ut, primis statim Galliæ subactæ temporibus, non Alsatiæ populis modo, sed & bellicosis Lingonibus, qui ex altero Vogesi latere hodiernæ Lotharingiæ partem inhabitaverant, coërcendis ibi castra ponerent, è quibus tanquam à specula, vicinæ quoque Germaniæ motus observarent ad Rhenum: quæ castra diuturnitate temporis tandem evaserunt fortissima; quod rudera eorum fere stupenda hodieque testantur. Insequenti Merovingorum ævo Eticho, Alsatiæ Dux, castrum in eodem monte exstruxit, atque in filiæ suæ Odiliæ gratiam, deinceps in Parthenonem convertit, quæ Domus sacra plurium Monasteriorum, Ecclesiarum, Oratoriorum mox mater evasit; locique religio Cæsares, Reges, Principes & omnium ordinum Magnates, incolas exterosque, summos & infimos, ad contemplationem sui & liberalitatem excitavit. Odiliani hujus Montis descriptionem tribus libris concinnavit olim FRANCISCUS IRENICUS, Ettlinga-Badensis, seculi XVI. initio Heidelbergensis scholæ Rector, vir insignis diligentiæ, qui in opere suo majore, quod *Exegesin Germaniæ* inscribit, ad libellum hunc provocat, (b) quem

(z) *Panegyr. Carolin.* pag. 21. (a) *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. VIII. pag. 30. (b) Lib. VII. Cap. XXI. pag. 101.

quem tamen periisse credimus, quod nec impressus, nec manu exaratus ullibi extat. Anonymus Poëta ficto sub nomine, qui se vocat Philesium, (c) de Vogeso Odiliano versus hos condidit:

„ Mons Vogesus fumit Rhætorum ex Alpibus ortum,
„ Et viridi costa te quoque, Trevir, adit.
„ Gallica Teutonicis qui separat arva colonis,
„ Et Mediomatricæ mox videt urbis agros.
„ Ottilia in summo requiescit vertice montis,
„ Ottilia, Alsatici gloria lausque soli.

§. IX.

Duobus his Vogesi montibus præcelsis *Ferratum* subjungo, qui in Alsatiæ & Lotharingiæ ad Schirmeckianam vallem confinio positus, alios inter montes & rupes ac densissimos saltus in sublime se tollit, Odiliano altior, cum Beleo altitudine certans. Gallis vocatur *Framont*, Germanis *Franckenberg*, Francorum mons. (d) Sunt, qui Gallicum ejus nomen ex vocibus *Pharamundi mons* contractum existimant, (e) qui nempe Pharamundum, primum Franciæ Regem, ibi sepultum credunt; quod Senoniensis Abbatiæ Charta anni MCCLXI. quoque tradit; nullum licet hujus sepulturæ ullibi extet indicium, imo dubium prorsus sit, an unquam Pharamundus extiterit. Trithemium, (f) Hunibaldi impostoris Epitomatorem, si audias, Marcomirus quoque Orientalium Francorum Dux A. CCCCIII. *obiit, & in monte, qui dicitur Franckenberg, more gentilitio sepultus est.* Aliis nomen contractum creditur ex *Fractus mons*, quasi *Frack-mont*, quod nomen altissimi illius & celebris montis, qui apud Lucernam Helvetiorum assurgit, lacu Pilati fabuloso celebris, unde & mons Pilati appellatur. (g) Sundgoviæ nostræ vicinus est *Francus mons*, *La Franche-Montagne*, *Freyberg* Germanis, (h) qui ditionis Basiliensis Episcopi, cui vicinus locus *Franc-mont*. Mons noster, de quo agimus, *Ferratus mons* appellatur merito; mineris enim ferri plenus est, quod in officinis ad pedem montis in villa *Framont* funditur & paratur. Situs est ad extremitatem terræ, quam Childericus olim Rex Abbatiæ Senonum concessit, sex à Molshemio versus orientem milliaribus Francicis, sex à Saræburgo ad septentrionem, sex ad meridiem à Sancta Maria Minarum, & sex aliis à loco appellato *Raon l'Etappe*, qui est ab occidente. Jugum ejus omnium Vogesi montium altissimum credunt nonnulli. Ad radices ejus regia est via, antiquis temporibus ex Lotharingia in Alsatiam Alemanniamque meantibus tritissima: (i) in qua, ubi centum passus processeris, fons occurrit unda frigidissima pratum arrigans. Levis inde per spatium quartæ partis horæ ascensus, sed varius, adeo præceps declivitas, ut nonnisi per orbem euntes admittat. Jam rupes in circulo panditur, scissa undique, si plagam orientis excipias: ad occasum molem format, quam duo veluti dimidiata propugnacula ad XX. pedum altitudinem à natura exstructa sustinent, unde non patet ascensus, nisi quem dejectorum lapidum fissuræ admittunt. In summum ubi ventum est, planities orientem versus C. pedes lata, CCCC. passus longa porrigitur, ad ultimum rupe eminentiore clausa. Post C. emensos passus veteres cujusdam ædificii ruinæ cernuntur. De Antiquitatibus, in hoc monte conspicuis, suo loco agetur.

Ferratus mons.

§. X.

(c) Bruschius de *Monasteriis Germaniæ* p. 555.

(d) Hujus nominis oppidum quoque in Hassia est, tribus milliaribus Germanicis Marburgo distans, quod à Francis, castra olim ibi habentibus, nomen accepisse ferunt.

(e) Jodocus Coccius in *Dagoberto* Cap. V. pag. 33. ita scribit: " Pharamundus, cum aliis virtutum „ monimentis, tum invecti in eam gentem Regii Principatus laude, immortalis, *Franckenburgi* in editissimis Vosagi jugis, si autoribus certa fides constat, tumulum accepit." Mabillonius *Dissert. de Regum Franciæ Sepulcris*, Operum Posthumorum Tom. II. p. 47. Adde *Itinerar. Alsat.* ejusdem Mabillonii Tom. III. Opp. Posthumor. pag. 442. Item Memoires de l'Acad. Royale des Inscriptions Tom. II. pag. 686.

(f) *De Origine Francorum* pag. 79. Hunibaldus in *Historia Francica* fecit, quod in aliis Annius Viterbiensis, qui Hunibaldo junior est. Hunibaldus videtur ex Franconia natus fuisse, vixisseque seculo circiter XIV. quem genuinum Auctorem credidit bona fide Trithemius, vir diligens, sed critici judicii expers, quippe qui, ex Carminibus & Scriptis Flaminum gentis Francorum Hunibaldum Francum sua desumsisse, credidit. Vide *Compendium Annalium* ejus pag. 4.

(g) Etat et Delices de la Suisse Tom. II. pag. 394.

(h) Idem Tom. II. pag. 474.

(i) Imo Romanæ viæ, per Schirmeckianam Vallem ad Ferrati Montis radices, in Mediomatricos ducentis, vestigia deprehensa esse, rerum me docuerunt periti. Vias autem in Provinciis à Romanis exstructas, propter earum duritiem vel durationem, vel quod ex silicibus subnigris compactæ, ferri colorem referrent, *Ferratas* medio ævo appellatas fuisse, res nota est, Bergierio quoque annotata; unde Ugutius: " Agger dicitur media stratæ eminentia, ex alternatis „ lapidibus strata, ab aggere & alternatione lapidum „ dicta, quam Historici Viam militarem & *ferratam* dicunt." Scitum, ejusmodi itinera vel vias Romanas à Gallis veteri traditione appellari *Chaussées de Brunehaut*. Vid. Bergierius *Grands Chemins de l'Empire Liv. I. Chap. XXV. n. 2.* & Wendelinus in *Natali solo Legum Salicarum* Cap. VII.

§. X.

Vosagensis Pagus.

Licet autem Vogesus à Germanis vocabulo *Wasgau* (*k*) minus proprie denotetur, quum hoc Vogesi Pagum significet, specialiore tamen sensu *Vasgovia*, vel *Vosagensis Pagus*, aut *Vosagia* peculiarem Alsatiæ inferioris & Palatinatus Tractum designat, illum nimirum, qui inter Sornam & Spirbacum flumina, per Vogesi declivia ad planitjem usque se extendit. (*l*) ANTIQUARII RHENENSIS AUCTOR (*m*) Wasgoviam ad regiones inter Weissenburgum & Landaviam restringit, atque ad easdem refert arces Arnsberg, Berbelstein, Calenfels, Drachenfels, Dornstein, Erenstein, Falckenburg, Fleckenstein, Froensperg, Greiffenstein, Hartenburg, Hohenburg, Kleburg, Liechtenberg, Mertenstein, Neuburg, Ochsenstein, Peilstein, Rotenburg, Scharfenburg, Schœnenburg, Schoneck, Wasenburg, Wegelburg & Waldeck, quarum arcium pleræque hodie in ruinis jacent; unam modo alteramve excipias. MARTINIERIUS (*n*) Wasgoviam à Tabernis Alsaticis ad Weisenburgum oppidum, adeoque à Sorna ad Luteram usque extendit, ejusque caput Weisenburgum constituit. SEBASTIANUS MUNSTERUS (*o*) vero vage imo incaute loquitur, quum scribit: " Ubi apud montes definit Alsatia, incipit „ Wasgoia, & porrigitur ad Rhenum usque.„ Verum hi atque eorum asseclæ terminos Valgoviæ nimis constringunt, quæ non Alsaticum modo Vogesi latus à Sorna ad Spirbacum usque, sed & Lotharingicum omne comprehendit, adeoque & regiones montanas, ex adverso inferioris Alsatiæ & Spirgoviæ ad Bipontum usque oppidum sitas. Vogesus in medio ab utraque parte sui nominis Pagum, id est, Vasgoviam habet. Testatur hoc *Chorographia Lotharingica*, quæ, in districtuum suorum ecclesiasticorum & secularium divisione, *Vosagensem* quoque *districtum* enumerat. Hæc ipsa autem Vasgovia ulterior vel Lotharingica in vasto illo Westrasiæ tractu quærenda, qui per Lotharingiam Germanicam in Palatinatum usque longe lateque extenditur. (*p*)

§. XI.

Alsatiæ Silvæ.

Neque tamen Alsatia montana modo silvis nemoribusque vestita est; illa quæ in plano, suos quoque saltus habet, quos inter majores & celebriores sunt numero tres. In superiore nimirum Alsatia saltus ille, qui *Hardta* vocatur. In inferiore autem *Hagenoensis silva* atque *Biensis*.

Haardt.

Silva, quæ per Sundgoviæ plana in Alsatiam superiorem usque, octo leucas in longum, duas in latum, & quidem Ellum inter Rhenumque se extendit, *Haardt* appellatur ab incolis. Initium ejus est prope Michelfeldam, Sundgoviæ villam, unde à meridie septentrionem versus ad Blodelshemium, superioris Alsatiæ vicum, usque progreditur. Septem rivuli anonymi versus ortum decurrentes, ad silvam hanc decurrunt, & in eadem se perdunt. Plures hujus nominis per Helvetiam atque Germaniam (*q*) silvæ sunt. Vox ipsa Teutonica est atque denotat *Silvam*, unde composita, *Speshart*, *Sonderhart*, *Reinhart*, *Hoenhart*, *Lindenhart*, *Eichenhart*, *Birkenhart*, vel à situ, vel à qualitate arborum, quæ in silvis illis aluntur. Forte Hercynius saltus, (*Hartzwald*) CÆSARI memoratus, qui per Germaniam tam late diffunditur, ab hac voce, sibilo tantum addito, suam appellationem accepit. Literæ vocali *A* quum insistant, qui *Hardt* recte pronuntiant, duplicata illa scribi debet. Unde corruit conjectura GEBVILERI (*r*) à *duritie* glebæ nomen derivantis; aliter enim vox hæc quum subjectum, aliter quum adjunctum designat, pronuntiatur. Corruit & eorum sententia, qui *Harudum*, veteris Germaniæ populi, reliquias in hac voce superesse sibi persuadent. (*s*) *Harudes* enim illi, quos cum aliis Germanis trans Rhenum duxit Ariovistus, cum Duce suo fusi vel perierunt, vel fuga salutem quærentes redierunt in patriam.

§. XII.

(*k*) Non audiendi sunt, qui à terra graminum cespitumve ferace hoc nomen derivant, à Teutonica voce *Wasen*, cespes.

(*l*) HELISEUS ROESLIN *vom Elsass- und Wassgauischen Gebürg* pag. 18. sqq. ICHTERSHEIM *Topograph. Alsat.* pag. 2. & 5.

(*m*) J. H. D. *Rheinischer Antiquarius* pag. 243.

(*n*) In *Lexico Geographico* voce *Wasgau*.

(*o*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXLIX. pag. 572.

(*p*) Vasgoviam veterem à nova distinguendam putat SEOBALDUS FABRICIUS in *Lutrea Cæsarea* pag. 10. *Veterem* veteris Austrasiæ Regni magnam partem fuisse, *Novam* vero cum hodierno *Westrich* eandem propemodum esse existimans. " Ante mille præter propter „ annos (inquit) Wasgovia inferiorem superioremque Spirgoviam continebat.„ Item: " Vosagum, „ in quo Lotharingiæ quædam pars & Comitatus olim, „ nunc Ducatus Bipontinus ad urbem usque Lutram „ Cæsaream. &c. FRODOARDUS in *Chronico* ad A. 926. ubi *Hungaros, Rheno transmeato, usque in Pagum Vosagensem prædis incendiisque desævisse* annotat, Vasgoviam procul dubio intelligit.

(*q*) In vicino nobis Palatinatu oppidum est Neapolis Nemetum, quæ Germanis vocatur *Neustatt an der Hart*. In ipsa Alsatia *Reichenweyrer Hart*, *Hunaweyrer Hart*, *Colmarer Hart* &c. nomina hodieque supersunt.

(*r*) *Panegyr. Carolin.* pag. 12.

(*s*) *Hist. d'Alsace Liv. I. p. 2.*

§. XII.

Hagenoensis Silva.

Hagenoensis Silva inferioris Alsatiæ, circa Hagenoam per quinque leucas in longum versus occasum, quatuorque in latum, se extendit, ultra XXX. millia jugera ambitu suo complectens. Ob veterum Anachoretarum, inquilinorum ejus, atque extruendorum mox Cœnobiorum multitudinem, *Forestæ Sanctæ* nomen accepit; (*t*) quo nomine Cistercienſium Sanctimonialium Cœnobii Regis-Pontani, ut & Hagenoensis civitatis Monumenta & Chartæ, silvam hanc frequenter designant. SENONIENSE CHRONICON (*u*) B. Deodatum ab initio eam incoluisse scribit: "B. Deodatus ad quemdam locum pervenit, qui Teutonico idiomate *Helygevorst*, Latine Sancta Sylva vocitatur, juxta oppidum, quod Hagenowia dicitur, in Alsatiæ finibus situm." Sed & S. Arbogastus, in media hac silva, per aliquod tempus vitam solitariam egit; illoque in loco dein Dagobertus II. Franciæ Rex, ad Suram rivum Monasterium extruxit, D. Arbogasti & S. Martini Turonensis memoriæ sacrum, quod tractu temporis in Collegiatam conversum, denique ex pristina sua sede, An. MDCCXXXVIII. Hagenoam translatum. Quod Vogeso monti contigit, ut densitas & asperitas ejus multos illustres, ad degendam ibi eremiticam vitam, multos ad venationes ibi exercendas invitaret; id Hagenoensi silvæ quoque contigisse videmus. Alsatiæ Duces & Imperatores, ex Stoyfensi prosapia, venationis causa, silvam hanc perlustrarunt sæpissime, atque castrum in ea extruxerunt, quod temporis progressu ampliatum, ornatum, in magnificam denique & fortissimam arcem excrevit, quæ Hagenoensi quoque urbi originem dedit, imo & nomen; à septo enim, quod arcem valli instar cinxit, quodque Germanis *Haag*, *Hagenoæ* appellationis origo est, ut Monumenta civitatis testantur.

Biensis Silva.

Silva Biensis, *Bienwald*, quasi Silva Apum, vulgo *Bewald*, in inferioris Alsatiæ finibus, ejusdem fere extensionis, qua Hagenoensis est, Episcopatus Spirensis patrimonium vetus. ODILO *Vitæ S. Adelaidis Imperatricis* Scriptor, seculi X. eam *Biwald* appellat.

§. XIII.

Arbores, Frutices, Herbæ, Vites Alsatiæ.

Vogesi montes, juga & valles, ut & Alsatiæ planities, varii generis silvis, ut quercetis, pinetis, castanetis, fagetis, carpinetis, item ex abiete, (*x*) (quæ interdum ad CXX. pedes altitudinis assurgit,) & betula compositis, vestiuntur. In his ARBORES multifariæ, ornus, fraxinus, alnus, cornus, populus, taxus, ulmus, acer, cerasus, cratægus, evonymus, frangula, malus silvestris, pyrus & prunus silvestres, mespilus, opulus, salix, sambucus, ebulus, sorbus, staphylodendron, tilia &c. FRUTICES, aquifolium, berberis, caprifolium, chamæcerasus, corylus, erica, (unde cespes bituminosus conficitur,) genista, grossularia, juniperus, ligustrum, oxycoccus, rhamnus, rhamnoides, rosæ plurium specierum, rubus, rubus idæus, tamariscus, viburnum, vitis, vitis idæa &c. Huc referas SUFFRUTICUM, HERBARUM, (*y*) FUNGORUM, GRAMINUM, LICHENUM, MUSCORUM, TUBERUM, in montibus, collibus, silvis, fruticetis, dumetis, sepibus, agris, pratis, pascuis, fluviis, aquis stagnantibus, paludibus &c. sponte, sine ulla cultura provenientium species, circiter MDL. præter cerealia, olera, legumina, condimenta indigena aliasque plantas sativas, quas industria Alsatarum colit & perficit: quas inter herba nicotiana, linum, cannabis, rubia tinctorum, (*z*) fœnum græcum, (*a*) ceparum grana sive semina, quæ transportantur in Angliam, cnicus sive carthamus, (*b*) napus silvestris, (*c*) plurimæ species brassicarum, quas inter capitata est quædam maxima, subinde LXXX. libras excedens pondere. His si arbores & frutices, quorum circiter CL. species sunt, addas, oritur inde summa MDCC. omnis generis plantarum, quibus Alsatia nostra vestitur, ornatur, abundat. Plantæ hæ omnes variæque earum partes, uti radices, ligna, cortices, folia, flores, fructus, semina, succi usibus medicis, œconomicis, culinaribus inserviunt; & exqui-

(*t*) Germanice *der Heilige Forst.*

(*u*) Lib. I. Cap. V.

(*x*) Ex vomicis hujus arboris, quæ illi in superiore trunci parte adnascuntur, & ex tuberculis hinc inde variis, avellanæ nucis magnitudine, læsis, ruptis aut pertusis, terebinthina colligitur à rusticis Tyrolensibus, qui singulis annis, verno tempore illam collectam, ex silvis Alsatiæ Venetias deportant, unde rursus, cum aliis mercibus, ad nos perducitur, nomine terebinthinæ Venetæ, quæ valde fragrans, transparens, amaricans, cujusque multiplex in medicina usus. Præter terebinthinam thus quoque vulgare officinarum, ex eadem abiete Alsatica, vel potius ex pino colligitur. Vid. MARCUS MAPPUS in *Hist. Plantarum Alsaticar.* pag. 1. sq.

(*y*) Plantarum, circa Argentinam nascentium, nonnullas descripsit Celeberr. JOANNES BOECLERUS, Joannis filius, Joannis nepos, Acad. Argentor. Prof. Medicus in *Dissertationum bign: De neglecto remediorum vegetabilium, circa Argentinam nascentium usu.* Argentorati 1732. & 1733. 4to. Vid. etiam F. B. à LINDERN *Hortus Alsaticus.*

(*z*) *Farber-Rœthe.* Gall *Garance.* Hagenoæ crescit.

(*a*) *Griechischer Klee.*

(*b*) *Saflor.*

(*c*) In Alsatia superiore *Lewatten*, in inferiore *Reps* vocatur.

exquisiti plerumque saporis sunt, ita ut ex illis plurimæ vicinis nostris magna sæpe copia transmittantur. Pascua hinc passim per Alsatiam læta, luxuriantibus herbis, ad animalia omnis generis alenda & saginanda mire inserviunt; unde butyra, caprini atque ovilli multiplicesque vaccini casei. Colles Vogesi, quibus nobilior gleba & faventior solis aspectus, varias vinorum generosorum, albi rubrique coloris species, copiose progignunt, quæ appetuntur ab exteris. (d) Unde etiam magna copia spiritus vini, aceta atque tartarus conficiuntur.

§. XIV.

Animalia Alsatiæ, feræ, volucres, venatio.

In silvis speciatim abundant omnis generis feræ, cervi, capreoli, capreæ, damæ, apri, lepores, taxi, cuniculi, sciuri, porcelli frumentarii, erinacei, mustelæ, viverræ, castores, lutræ; sed & bubali olim, seu boves feri, (e) capræ, helices, cum Vogesus minus coleretur, atque adeo adhuc horridus esset. Feras rapaces, ursos, lupos, lynces, feles silvestres, vulpes, martes, aliosque quadrupedes minores, nullum usum præstantes, imo potius nocivos, sed & animalia domestica prætereo. Inter volatilia varia eminent tetraces vel uro-galli, grygalli, betulani, pavones, phasiani, ardeæ, anseres & anates feri, atagenes, perdices, palumbæ, columbæ silvestres, coturnices, mergi, vanelli, cuculi, ficedulæ, turdi, gallinagines paludanæ, gaviæ sive lari, merulæ, turtures, pardali seu pluviales, reguli, alaudæ, pici, sturni, rubicillæ, rubeculæ, pari, fringillæ, galguli, passer aquaticus, passer torquatus & troglodyta, carduelis, linaria, emberiza, miliaria, spinus, ligurinus, citrinella, coccothrausta, certhia, oriolus, motacilla, fulica, querquedula, gallinula aquatica, rusticula, scolopax &c. Volatilia domestica, ubique nota, silentio præterimus. In censum fere non veniunt aves rapaces aliæque, quæ mensis non facile imponuntur, ut aquilæ, accipitres, milvii, bubones albi, nigri mixtique coloris, vultures, corvi, ciconiæ nigræ, cornices, graculi, picæ, ululæ, noctuæ, upupæ, garrulus Argentinensis, (f) cyanopus, jynx, (g) hirundines ripariæ, lusciniæ, curucæ; quibus apes subjungimus, quarum tanta copia, ut melle & cera abundet Alsatia. Ex magna hac ferarum & omnis generis animantium atque volucrium copia, multiplex oritur in montibus & in plano venatio. Non mirum ergo antiquissimos Franciæ Merovingicæ Reges, speciatim Guntramnum, per Vosagum frequentius feras egisse; quod ipsum de Ludovico Pio quoque Historici annotant; qui solenni Diplomate, (h) quod Tironianis notis scriptum, ex Regia Bibliotheca cum aliis Doctissimus Carpenterius in *Alphabeto* suo *Tironiano* produxit, Vosagicæ silvæ forestarios creavit. Idem Ludovicus Pius, An. DCCCXXI. Aquisgrano profectus, inde per Arduennam, usque ad Rumarici montis altitudinem, Vosagique latissimam vastitatem, æstivum & autumnale tempus transegit. (i) Decennio post idem à Ludovico factum esse reperio; (k) An. DCCCXXXIII. vero Lotharius in Marlegium villam devenit, Vosagum per Mauri-Monasterium transiit, Metasque pervenit. (l)

§. XV.

(d) Inter vina Alsatica celebrantur: Thanno-Rangiana, Gebvileriana, Colmariensis agri vicinorumque tractuum, oppidorum & villarum pleraque, Richovillana, Rappoltivillana, Honavillana, Zellenbergensia, Katzenthalensia, Ammersvillana, Cæsareo-montana &c. Inferioris autem Alsatiæ: Dieffenthalensia, Andlaviensia, Mittelbergensia, Barrensia, Dorlisheimensia, Wolksheimensia, Marlegiensia, Blæsheimensia; ita tamen ut generatim superioris Alsatiæ vina reliquis præferantur.

(e) De *bubalis* ex seculo V. testem produco Venantium Honorium Fortunatum, qui in *Carmine* suo *ad Gogonem* de Vosagi & Arduennæ feris ita refert:
" Arduennæ, an Vosagi, cervi, capræ, helices, ursi,
" Cæde sagittifera silva fragore tonat;
" Seu validi *bubali* &c. "
Bubalos Vosagi silvæ memorat quoque Gregorius Turonensis Lib. X. Cap. X. atque Jonas in *Vita S. Columbani*, ubi ita: " Eremum vastam " Vosagum & aspera vastæ solitudinis scopulosaque " loca, in quibus solæ feræ, ursi, *bubali*, lupi fre" quentes videbantur.

(f) Vulgo *Kreuzvogel*, Gesnero in *Ornithologia* fol. 13. vocatur *Roller*. Adde Rutschium in *Theatro Animal.* Part. II. pag. 27.

(g) Gesner. loc. cit. fol. 260. vulgo *Windbals*, Rutsch. loc. cit. pag. 80.

(h) Verba *Diplomatis*, quod anno IX. Imperii Ludoviciani datum apud Fulcolingas, ita se habent: " Forestarios nostros, Adonem videlicet & pares suos, " qui forestem in Vosago provident, immunes con" stituimus à quibusdam publicis functionibus, id est, " liberos forestarios à bannis & aribannis, & conje" ctuum impletione sive paravereda danda; tantum " vero ut hi, qui soliti sunt, stoffam persolvant, & " in anno tres ministros constituant, nisi illi comites " aut comes ab illis aliud quæsiverint, aut in testi" monio diligenter excepti fuerint: super hoc nullus " comes, aut quævis potestas, eos de quibuslibet " rebus distringere præsumat, exceptis criminalibus " causis. Servi vero forestarii, tam ecclesiastici quam " fiscalini, de eorum mansis superioribus, de quo" rum beneficio sunt, rogas faciant, atque censum, " sive cæteras functiones, quæ ex mancipiis suis, " sive de eorum mansis exhibere debent, persolvant, " & nec paravereda donent, nec opera faciant, si " etiam manuopera eorum forestarii nostri vindi" cent. *Alph. Tiron.* p. 57.

(i) Anonymus *de Vita & Actibus Ludov. Pii*, apud Du Chesne *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. II. pag. 301.

(k) Ibid. pag. 308.

(l) Ibid. pag. 310.

§ XV.

Metallifodinæ veteris ævi.

Neque vero Vogesi superficies modo, mirum in modum, multifarieque ornata est, sed & ipsa ejus viscera, multiplicibus liberalis naturæ donis locupletantur. A plurimis jam seculis mons hic metallis argenti, æris, ferri, plumbi, quæ inde effodiuntur, inclaruit, ita ut fodinæ ejus cum antiquissimis, quæ apud Germanos & Saxones speciatim innotuerunt, ratione originis suæ, possint certare. Temporibus sane S. Gerardi, Episcopi Tullensis, jam mentio fit decimarum minæ argenti in partibus S. Deodati, ut HISTORIA *Episcoporum Tullensium* (*m*) testatur. Vixit autem S. Gerardus An. DCCCCLXIII. quo ad Episcopatum Tullensem promotus est, Brunonis Coloniensis Archiepiscopi cura, cui Lothariensis Regni administrationem Imperator Otto Magnus, frater ejus, commiserat. (*n*) Fodinæ hæ quum temporis successu Ecclesiæ Tullensi ereptæ fuissent, Bertholdus Episcopus ab Ottone III. Imp. obtinuit, *reddi Ecclesiæ suæ villam in Halsatio sitam, quæ vocatur Berchem, & teloneum & districtum minæ*, ut eadem *Episcoporum Tullensium* HISTORIA testatur. (*o*) Per *minam* intelligi debere metallifodinam in partibus S. Deodati, modo memoratam, nulli dubitamus. Eodem fere tempore, circa An. DCCCCLXXIII. quum Blidulphus, Wilhelmus & Achericus, sanctimonia celebres, in Vogesi valle Leberia cellas condidissent, unde villa paulatim exorta, nomen Acherici (*p*) accepit, in ea deinceps "Nobiles viri extiterunt, (ut RICHERIUS SENONIENSIS (*q*) „ scribit,) quorum diebus argentariæ fossæ repertæ sunt, in qoibus multum argentum „ esse fertur effossum: de quorum Nobilium progenie postea exierunt viri, qui tempo- „ ribus nostris, (id est seculo XIII. quo Richerius scripsit,) in ipsa valle Lebrath, castrum „ construxerunt, quod nomine supradicto*, Acherich vocaverunt.„ JOANNES HERCULANUS PLEINFESINUS in *Historia Vallis Galilææ*, (*r*) quum hæc quoque recensuisset, adjicit: "Verum quum ad excoquendum argentum ligna non sufficerent, „ relicti sunt putei, quos nostro tempore Germani iterum fodere cœperunt, nempe circa „ An. MDXXXVI.„ Patet hinc, argentifodinas Vogesi cum Germanorum antiquissimis originis ratione certare; quando iisdem Ottonis I. Imp. temporibus primæ in Saxonia, & quidem ditissimæ illæ Goslarienses (*s*) repertæ sunt, ut WITICHINDUS & DITMARUS, cum OTTONIS FRISINGENSIS *Chronico* collati, nos docent. (*t*) SIGEBERTUS GEMBLACENSIS ad annum DCCCCLXVIII. epocham hanc ponit.

§ XVI.

Metallifodinæ ævi posterioris.

In valle Leberia, circa villam *Fordelbach*, Bruno, Rappoltsteinensis Dynasta, An. MDVI. puteum metallifodinæ, cui à S. Guilielmo nomen, aperuit, (*u*) quem alii deinceps exceperunt. Memorabilia sunt, quæ de his jam retulit SEBASTIANUS MUNSTERUS, (*x*) seculi XVI. Scriptor: "Ferunt montes isti (inquit) galenam, plumbum, metallum „ argentinarium, unde extrahitur argentum, plumbum nigrum & æs, id est cuprum. „ Putant autem An. Chr. MDXXVIII. usque in præsentem annum, singulis annis VI. „ millia & quingentas marcas argenti elaboratas, ex rudibus & silvestribus illis montibus. „ Quin & An. Chr. MDXXX. in puteo, Furnus dicto, & An. MDXXXIX. in S. Guilelmo, „ excisum est argentum purum, singulis vicibus circiter tria talenta seu centenaria, in „ una integra portione. Sed & quotidie fere invenitur argentum sincerum.„ Longe ditiores ergo seculo XVI. argentifodinæ hæ fuerunt, quam nostris temporibus, quibus MD. plus minus marcæ argenti per annum ex Markirchianis puteis conficiuntur. Ditissimos fuisse reperio puteos illos, qui ex adverso horum Alsaticorum, in Lotharingico latere fodiuntur, circa villam *Crucis*. (*y*) Magno hi cum successu aperti fuerunt, circa An. MCCCCXV. sub Friderico Lotharingiæ Duce; (*z*) sub Renato An. MCCCCLXXXVI. continuati; sub Carolo III. vero, circa An. MDLXXXI. tam præstantes, ut impensis omnibus deductis, MD. scutatos aureos hebdomadalis lucri producerent. Ceterum Vogesus Alsaticus non in Leberia tantum valle, quæ media fere Alsatiæ est, sed & in Vilerensi vicina, quarum utraque inferioris Alsatiæ est, argentum producit. In suprema autem versus Comitatum Burgundiæ Alsatia, in Rosemontana valle, quæ Befortensis

Præfecturæ

(*m*) Apud CALMET in *Probat. Historiæ Lotharing.* Tom. I. pag. 149.

(*n*) BENOIT *Hist. de la Ville & Diocese de Toul*, Liv. IV. *Chap.* I. pag. 316.

(*o*) Loc. cit. pag. 165.

(*p*) Vulgo *Eckerich.*

(*q*) *Chron.* Lib. II. Cap. IX. apud ACHERIUM *Spicileg.* Tom. II. & MABILLON. in *Actis Sanctor.* Sec. V. pag. 410.

(*r*) Cap. I. apud CAR. LUD. HUGONEM in *Monumentis Sacræ Antiq.* Tom. I. pag. 172.

(*s*) In Hercynia Silva; (*auf dem Harz*) vocantur etiam metallifodinæ Ramelsbergenses.

(*t*) WITICHINDUS *Annal.* Lib. III. DITMARUS *Annal.* Lib. II. pag. 333. OTTO FRISING. *Chron.* Lib. VI. Cap. XXIV.

(*u*) ARCHIV. RAPPOLTSTEINENSE.

(*x*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXXII. pag. 538.

(*y*) Vulgo *La Croix.*

(*z*) NOTITIA MS. ex Archivo Lotharing.

Præfecturæ eſt, circa Giromanium & Auxellam ſuperiorem, uberrimæ quoque argentifodinæ ab antiquis jam temporibus innotuerunt, imo & noſtra excutiuntur ætate. Sed & Thannenſes, Amarinæ, Sulzbacenſis & Gregorianæ vallium, Rubeacenſes item innotuerant olim, quæ temporum & bellorum injuria neglectæ ſunt. Ferrifodinas plures, quæ diverſis in locis vigent, atque optimi generis ferrum producunt, prætereo.

§. XVII.

Fodinæ Chalybis & Carbonum.

Diverſis his metallifodinis acceſſit denique fodina chalybis, circa Dambacum oppidulum, ad Leberiæ Vogeſi vallis introitum, è regione Seleſtadii, ſelectiſſimi rerum metallicarum indagatoris (*a*) ſagacitate nuper reperta. Venam chalybis in præalto Sarunetum monte *Gonzen*, ut rem rariſſimam, in *Alpinis Helvetiæ Itineribus* ſuis annotavit Jo. JACOBUS SCHEUCHZERUS, (*b*) in verba hæc deſinens: " In Europa non eſt „ mihi cognita ulla vera chalybis fodina, niſi forte hac prærogativa gaudeat in Tyr- „ rheno Mari Ilva ſive Elba, & ferrum Noricum.„ Num in enumeratione hac ſua peccarit Scheuchzerus, non definio equidem; id certum eſt, Alſaticum nunc quoque chalybem metallurgiæ curioſis innoteſcere; unde varii generis arma, in defenſionem & offenſionem, inſtrumenta item varia chalybea, in vulgarem uſum, cum ſucceſſu parantur. (*c*) Quin & carbonibus bituminoſis, à natura paratis, Vogeſus turget, qui nuper in Vileria valle detecti, magno cum ſucceſſu, per ſuperiorem & inferiorem devehuntur Alſatiam, quibus jungendus eſt ceſpes terræ bituminoſus, uſtibilis, (*d*) haud procul à Vogeſi radice, circa Ehnhemium inferius, nuper detectus.

§. XVIII.

Mineræ Alſatiæ Argenti.

Producitur ergo in Alſatia AURUM, ex arenis Rheni elotum. Producuntur in Vogeſo MINERÆ ARGENTI diverſarum ſpecierum: Argentum ſincerum nativum, filis compactis craſſioribus, dentes argentei metallicorum. (*e*) Argentum item nativum dendroides; argentum fruticans GESNERI, argentum virgularum & arbuſculorum forma. Argentum nativum, filis capillaribus, argentum trichites, capilli Veneris. (*f*) Argentum nativum lamellis naſcens, ſeu bractatum. (*g*) Argentum nativum, bracteis rarioribus, ſuperficiei lapidum adnatis. (*h*) Poſtrema hæc argenti ſpecies in Vileria valle, reliquæ in Leberia effodiuntur. Sed & argentum nativo proximum ibidem producitur, quod plumbei coloris eſt, & à vitro nomen accipit. (*i*) Argentum purpurei coloris, cryſtallorum forma naſcens; argentum gleboſum; carbunculo amethyſtizanti ſimile. (*k*) Argentum rude, dives, ex purpura fuſcum, ſub cryſtallorum forma. (*l*) Argentum rude, cinerei coloris. (*m*) Variæ denique ſpecies glebarum argentiferarum, mixti generis.

Æris.

MINERÆ ÆRIS, quod cuprum dicunt: Æs rude, plumbei coloris, pyrites ærosus. (*n*) Chryſocolla, terra metallica viridis æris particeps. (*o*) Cæruleum æris, cæruleum nativum æris compos, cyaneum metallicum. (*p*) Lapis ſciſſilis, ſeu ardeſia æris compos. (*q*)

Plumbi.

MINERÆ PLUMBI NIGRI: Lapilli virides, plumbo nigro feraces. (*r*) Lapis candidus, plumbum nigrum igne fundens. (*s*) Lapis ruber, plumbum nigrum igne fundens. (*t*) Plumbago metallica, areis latis, (*u*) areis minoribus (*x*) & teſſelata. (*y*) Mineras plumbi candidi, quod ſtannum vocant, Alſatia huc uſque non produxit.

Ferrum

(*a*) FRANC. JOSEPHI MAKOVII DE HIRTIGHEIM, Equitis Alſatæ, qui An. 1732. venam chalybeam aperuit.
(*b*) *Itin.* II. pag. 14. Edit. Londin.
(*c*) Chalybis hujus Alſatici naturam examinavit teſtis oculatus & ſagax, Libelli Gallici *Traité ſur l'Acier d'Alſace*, qui Argentorati Anno 1737. in lucem prodiit, Auctor ÆGID. AUG. BAZINUS, Acad. Reg. Scient. adſcriptus.
(*d*) *Tourbes*, Germ. *Torff.*
(*e*) *Silberzæhne.*
(*f*) *Haarſilber.*
(*g*) *Silberblatgen.*
(*h*) *Angeſchmauchte Silber.*
(*i*) *Glaserz.*
(*k*) *Rothgültig Erz wie Cryſtallen.*
(*l*) *Schwarzroth Cryſtallenformig, Rothgültig Erz.*
(*m*) *Fahl Erz.*
(*n*) *Kupferkieß.*
(*o*) *Kupfergrün.*
(*p*) *Kupferblau, Kupferlaſur.*
(*q*) *Kupferſchiffer.*
(*r*) *Grün Bleyerz.*
(*s*) *Weiß Bleyerz.*
(*t*) *Roth Bleyerz.*
(*u*) *Grobſpieſiger Bleyglanz.*
(*x*) *Kleinſpieſiger Bleyglanz.*
(*y*) *Würflichter Bleyglanz.*

Ferri. FERRUM nativum rariſſimum eſt. Inventa tamen eſt haud ita pridem à Cel. GRAUELIO, Phyſices Profeſſore Argent. gleba, ex minera Dambacenſi, ex qua ferrum ſincerum, ſub capillorum forma prodibat. Reperiuntur lapis ferrarius niger & rufus, qui hæmatites (z) vocatur & minera ferri granulata, ſeu ſub fabarum piſorumque forma, (a) quæ in nonnullis Alſatiæ rivis conſpiciuntur copioſe. Conſpiciuntur quoque lapis ruber, ferro dives, (b) & terra nigricans, atque ſplendens, ferro ditiſſima.

§. XIX.

Mineræ reliquæ. MINERA STIBII ſeu ANTIMONII, apud Giromanium, in extremitate Alſatiæ, ubi Burgundiæ contermina eſt, reperitur. MINERÆ COBALTI in Leberia & Vileria valle magno numero ſeſe offerunt, ut & cobaltum teſtaceum arſenicale. Sed & Pyritum (c) varia genera Vogeſus alit, quo etiam Lithanthraces, diverſarum ſpecierum, cum & ſine adnato parte referas. Huc referri quoque debent Galena ſterilis, picei argenteique coloris, (d) Mica, (e) Talcum, (f) Aſbeſtus ſive Amianthus, (g) Selenites, Lapis ſpecularis, Glacies Mariæ, Androdamos, (h) Gypſum, Spathum, ſive Marmor imperfectum. (i) Mercurii mineras Vogeſus Bipontinus, nobis vicinus, producit, in Alſatia nondum repertæ ſunt. Subjungendæ his MINERÆ ASPHALTI, ex qua petroleum coquitur: Sed & petroleum ſive aſphaltum ſincerum, quod in Alſatia inferiore varios in uſus parare rerum periti nuper ſtuduerunt. (k) Nec ſilentio prætereundæ ſunt TERRÆ, ut terra variegata Eckbolzheimenſis, marmoris colorem referens: (l) Ochra, ſive flaveſcens Hagenoenſis: Terra ſigillata alba, quarum poſteriorum frequens Mechanicis uſus eſt.

§. XX.

Lapides Alſatiæ. Agmen claudunt LAPIDES. Gemmas ſive pretioſos lapides paucos Alſatia gignit; Cryſtallos frequentes dat Rhenus, oram ejus alluens, imo & inter ſilices agrorum ſubinde reperiuntur cryſtalli, à Rheno campos inundante eo forſan delati. Saxum cryſtallinum, (m) argenti & plumbi mineris ſæpe adhærens. Opali ſpecies quædam, in metallifodinis Leberiæ vallis, nonnunquam ſe prodit. Amethyſtos in Bruſca repertos olim fuiſſe, ROESLINUS (n) atque BOECLERUS (o) obſervant. Inter LAPIDES FIGURATOS & PETREFACTA occurrunt: Lignum petrefactum, Lycoperdites vulgaris, Fungorum ſpecies variæ petrefactæ, Hammitæ ſive Ammonitæ, Piſolithus ſive Cenchrites, Oolithus ſive Meconites, Aſtroites, Entrochi minores compreſſi, Cornuum Ammonis variæ ſpecies, Gryphitæ cum & ſine operculis, Cochlitæ terreſtres, Trochitæ, Turbinitæ, Echinitæ ſtriis capillaceis, Belemnitarum variæ ſpecies, ſive Lapides Lyncis, Ætites, Conchitæ, Dendrites & Aſtroites terebratulæ, vermiculares Lapides. Inter LAPIDES PICTOS varii, Muſculitæ, Pectinitæ, occurrunt. Impreſſiones item piſcium in ardeſia, ſeu lapide ſciſſili nigro, apud nos quoque reperiuntur identidem. Sed & in ædificiorum & operum publicorum uſum, plures in Alſatia Lapidicinæ, à multis ſeculis jam cognitæ ſunt. Eminent Sulzenſes & illæ, quæ circa Marilegium in Coronaria valle. (p) Summum Argentoratenſium Templum cum Turre ſua, quod ſeculo XI. ineunte jam extrui cœptum, ex lapidibus hujus lapidicinæ erectum eſt.

 §. XXI.

(z) *Blutſtein.*
(a) *Bohnerz.*
(b) *Rother Eiſenſtein.*
(c) *Schwefelkieſſe.*
(d) *Pechblende und ſilberfarbe Blende.*
(e) *Glimmer.*
(f) *Talck.*
(g) *Federweiß.*
(h) *Frauenweiß.*
(i) *Spath.*
(k) In Alſatiæ inferioris Præfectura Wœrthenſi, prope vicum *Lampersloch*, in pratis uliginoſis, reperitur fons XII. ped. Pariſ. profundus, & V. latus, cui innatat materia ſpiſſa, tenax, conſiſtentiæ mellis, tactui renitens, coloris nigricantis, odoris graveolentis, tam volatilis, ut ſubinde ad mille paſſuum diſtantiam ejus penetret odor; ſaporis nauſeabundi & amaricantis. Retulit aliquid de fonte hoc BERNHARDUS HERZOG *Chron. Alſat.* Lib. III. Cap. XVIII. pag. 59. ROESLINUS item *de Silva Vasgovia* pag. 28. ſqq. Solide & copioſe de eo ſcripſit Jo. THEOPH. HOEFFEL in *Hiſtoria Balſami mineralis Alſatici, ſeu petrolei vallis S. Lamperti*: Argent. Anno 1734. edita. Sed & in valle Leberia Alſatiæ, prope Geesbach, per vetuſtam metallurgiam, ex caverna excurrit olim ſubpinguis & oleoſus liquor, impurus, qui excellens balſamum produxit, petrolei ſpecies, ſub terra deſtillatus natura, ſuccum mineralem, præter ſulphureum, non continens. Confer. KOENIGIUS in *Regno Minerali*, & Jo. BOECLERUS in *Cynoſura Mater. Med.* Tom. II. Part. III. pag. 856.
(l) De hac agit MICHAEL BERNHARD VALENTINI in *Muſeo Muſeorum* Tom. II. pag. 2.
(m) German. *Quarz.*
(n) *Deſcript. Montis Vogeſi* pag. 7.
(o) *Cynoſura Materia Med.* Tom. II. Part. III. pag. 871.
(p) *Cronthal.*

§. XXI.

Thermæ & Aquæ minerales.

Inter tot tamque diversas minerarum species, Thermas quoque & Aquas minerales multiplices, falsas, amaras, saponatas, calidas frigidasque Vogesum producere necesse est. Balneas hinc & Acidulas varias, per omnes fere tractus suos habet Alsatia. Balnea inter notissima sunt Niderbronnensia, (q) dein Watvilerana, (r) Holzensia, haud procul Benfelda, Sulzensia, (s) prope Molshemium. In superiore Alsatia, superioribus seculis quoque viguerant thermæ Rappoltivillanæ, ut FRANCISCUS IRENICUS, (t) & SCHEDA VETUS Tabularii Rappoltsteinensis nos docent. (u) Ubi vero in Sequanorum extrema assurgit Vogesus, prodeunt thermæ Luxovienses, prope Campanos, Borbonienses, Romanis jam notæ. (x) Haud procul à Romarici monte, varii sunt thermarum fontes, sub Thermarum Plumbariensium nomine, ab antiquis temporibus, celebres, (y) quorum unus saponatus est. Inter acidulas nostras Bussanæ ac Sulzbacenses (z) præ Sulzmattensibus & Waslenheimensibus notæ sunt. Gebersvillanæ (a) superioris Mundati perierunt: alias minoris virtutis plures silentio transeo.

§. XXII.

Ædes & ædificia ad Vogesum.

Denique vix ullibi reperio montem, tot Ecclesiis, Monasteriis, Oratoriis consitum, ut Vogesum nostrum, præsertim ubi Alsatiam aspicit. Antiquioribus ille seculis tam horridus & incultus fuit, ut ex remotissimis terris Anachoretas alliceret, qui tenebricantem solitudinem ejus, densissima arboreta, vepreta, inhabitarent. Hi ex Britannia, Scotia, Hibernia, Germania Galliaque in diversas hujus montis eremos se contulerunt certatim, nomenque ejus diffuderunt per orbem. S. Columbanum, ex Hibernia advenam, omnium, qui in Vogesi solitudines se contulerint, reperio primum, à quo Luxoviense Monasterium conditum, seculo finiente VI. (b) Ex Columbani Cella prodierant discipuli magno numero, qui & ipsi eremitica vita Vogesum illustrarunt certatim: S. Gallus, S. Deicola, Monasterii Lutrensis; Leobardus Cœnobii, quod dein Mauri-

Mona-

(q) Niderbronnenses aquas medicatas, ex alumine, sulfure & ære scaturire, Jo. GUINTHERIUS docuit in *Commentario de Balneis* pag. 93. Adde ROESLINUM in *Descript. Vasgoviæ* Cap. IV. & SALOM. REISELIUM in *Diatriba* Germanica *de Niderbronnensis Balnei natura*, edita Argent. 1664.

(r) De quibus Jo. GUINTHERIUS loc. cit. pag. 94. Jo. GÆBELIUS *de Balneis*. Post hos BACHERUS in peculiari *Dissert.* de Balneis Watvilerensibus. Adde Jo. BAUHINUM in *Hist. de Fonte & Balneo Bollensi*, Lib. III. p. 127. & GALLUM ETSCHENREUTERUM in *Libello de Balneis*, Germanice scripto.

(s) Balnei Sulzensis naturam examinavit Jo. JAC. SCHEUBER peculiari *Dissertatione*, Argentorati impressa An. 1726.

(t) IRENICUS *Exeges. German.* Lib. VIII. Cap. IV. pag. 307. ita scribit: " Memoratur nostræ tempestatis „ fons, apud Rappolsteinenses, in prædio Alsatiæ, „ qui morbos expellit, curas levigat, ita ut ibi homi„ nes diutissime vivant, & nonaginta annos excedant, „ dum vix quinquaginta ingressi videantur.„ Vixit Irenicus paulo ante medium seculi XVI. ortusque fuit Ettlinga Badensium oppido.

(u) NOTITIA vetus Chartularii Rappoltsteinensis ex sec. XV. ita se habet: *Nit ver von dem Inloff gegen der Stros, do loff das warm Wasser hynus, und trungt sich durch den vesten Grund und Stain, dess under dem Ertterich, und loff also in Viger.* (Weyer.) *Der Brun ist aber oberhalb der steinetten Strosse, do das Bechlin in Viger lofft, in den Reben, under einem grosen Bom, in einem kleinen Simplin, nit über Mans dieff, do sich der recht Brun und Quel unter einem grossen Stainblatten, gantz heys Wasser, das man ein Hun do macht brigen. Sig ein gut Bad.*

(x) *Eaux de Bourbonne*, ubi hæc Inscriptio Romana:

BORVONI TH.
MONAE. C. LA
TINIVS. RO
MANVS IN
G. PRO SALV
E. COCILIAE
FIL. EX VOTO

Refertur à GRUTERO *Inscript.* Tom. I. pag. 110. & à REINESIO *Inscript.* pag. 176. Lapis Inscriptionem exhibet, qualem nos damus, apud Gruterum & Reinesium vitiosa est. C. LATINIUS ROMANUS INGENUUS PRO SALUTE COCILIÆ FILIÆ EX VOTO BORVONI THERMONÆ, suum monumentum posuit. Hæc nimirum Nympha thermis illis præesse credita, unde forte Thermonæ agnomen.

(y) Ibi hæc Inscriptio reperta, quam Gruterus non retulit.

DEAEO NEPTVN.
IOVTISSIA
VESTINA
V. S. L. M.

Teste ROUVEROY in *Tractatu de Plumbariensibus Aquis*, Gallice scripto pag. 79.

(z) Sulzbacenses acidulas Germanice descripserunt Jo. JAC. MEZIUS, Tabernensis, Friburg. Physicus & SCHEBRIUS M. D. Colmariensis.

(a) Gebersvilerensium acidularum virtutem singularem, suis temporibus, celebravit JAC. THEODORUS, Tabernæmontanus, adeoque origine Alsata, Wormatiensium Physicus, Botanices studio præsertim notissimus. Hic in Libello Germanico, quem *Thesaurum Aquarum* inscripsit, quemque Joanni Argentinensium Episcopo An. 1584. dedicavit, Cap. LXXXIX. pag. 471. de acidulis his ita disserit, ut virtutem earum mire prædicet, ferrum, alumen, nitrum in illis dominari asserens, quibus pars sulphuris quoque mixta fuerit. Adde GALLUM ETSCHENREUTERUM *de Balneis & Acidulis* pag. 52. Præstantia harum aquarum tanta quum fuerit, eas tractu temporis periisse dolendum.

(b) Anno 615. obiit in Bobiensi Liguriæ Monasterio, quod ipse condidit.

Monasterium vocatum, conditores: Romaricus, qui montem *Habendo*, cui dein *Montis Sacri* (c) nomen impositum, occupavit, suoque Monasterio celeberrimum reddidit. Ex Franciæ, Germaniæ, Scotiæ partibus advenerunt Gundelbertus, Senoniensium; Deodatus, Nivernensium; Hidulphus, Trevirensium Episcopi: Arbogastus & Florentius, ille Aquitanus natione, hic Scotus, eorumque discipuli: post hos Bludulphus, cum Guilielmo & Acherico sociis, Alsaticas Vogesi partes, septimo & sequentibus seculis occuparunt. Illustrem illam fœminam Trevirensem, ex antiqua, ut volunt, (d) Nobilium Assyriorum familia, cui nomen Lutrina, quæ Rictionari Præsidis Trevirensis, circa An. CCXCII. Diocletianæa persecutione Christianos persequentis, manum effugiens, in Vosagi eremum se recondiderit, silentio prætereo, quod traditio hæc fide non nitatur historica. Ex Anachoretarum Cellis illustria paulatim Monasteria, & molis immensæ ædificia pulcherrima, sacra atque profana, exorta sunt, quibus Alsaticum Vogesi latus fere consitum; ita ut in monte hoc, ubi Alsatiæ superioris partem componit, XXV. Monasteria, Collegia, Præceptoriæ, diversarum Regularum & Ordinum, sexus utriusque, extiterint olim, & maxima ex parte extent hodieque, quæ Veterum pietas instituit & magnam partem largis ditavit reditibus; quibus XII. Mendicantium Ordinum Conventus insuper & Monasteria addas. Ubi vero ad inferiorem Alsatiam idem Vogesus pertinet, Monasteria, Collegia & Præceptorias, XXVII. vel existentes adhuc, vel destructas, atque Mendicantium Monasteria VIII. adeoque Vogesus Alsaticus in universum ultra LXX. Sodalitia Canonicorum & Religiosorum, sexus utriusque, haud majore quam XLV. leucarum spatio comprehendit. Montana tantum à nobis computari, jam diximus, quæ enim in planitie Vogesum tangente, atque adeo in civitatibus, vicis & villis, Rhenum inter & Vogesum Alsaticum sitis, extant, heic in censum non veniunt. Ortæ hinc innumerabiles villæ, vici, oppida, arces & castra, non in extremitate tantum & declivitate, sed in medio fere Vogesi extructa, amœnissimis hortis, ambulacris, porticibus, xystis, vivariis, piscinis, septis, nemoribus, arboretis, castanetis, instructa & ornata, ipsis collibus atque convallibus frugum fructuumque feracibus; ut veteres illi Eremitæ, si redirent in vitam, Vogesum in ipso Vogeso quæsituri essent. Arces vero in summitatibus rupium & præcipitiis sæpe positæ omnes fere, vel bellorum vel temporum injuria, in ruinis jacent. Sed transeundum ad Alsatiæ Amnes.

§. XXIII.

Rhenus in Galliæ Celticæ Rhætiæque confiniis, in Alpium Rhæticarum (e) monte Adula, tribus diversis fontibus ortus, Galliæ Germaniæque antiquissimus limes & finitor perpetuus est: utriusque Regni fluviorum, post Danubium, maximus, nec longe à Rhodani fontibus surgens. Cæsar (f) ait: "Rhenus oritur ex Lepontiis, qui Alpes „ incolunt, & longo spatio per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Medio- „ matricorum, Tribocorum, Trevirorum citatus fertur." Celtica, ut videtur, vox, *Rhen*, *Ren*, *Liquidum*. Hujus nominis flumen quoque in Gallia Cis-Alpina, & quidem Cis-Padana, (g) decurrit, unde Celticæ originis vocem censeas. Ab initio Galliam Celticam, atque adeo Helvetios à Rhætis, inde Belgicam à Germanis distinguit. Per Lacum Acronium vel Brigantinum, quem recentiores Constantiensem & Potamicum vocant, transiens, ad oppidum Confluentes Helvetiæ recipit Arolam, paulo ante Ursa & Limago fluminibus auctam, atque hinc urbes silvestres, veterumque Rauracorum Augustam, & Basileam denique civitatem alluens, nostræ Alsatiæ oras attingit; ita quidem, ut, alveo non semel mutato, orientalem ejus limitem diversis temporibus reddiderit dubium. Celticæ sane & Romanæ Periodorum ætate Rhenus Brisiacum montem Gallico, adeoque Alsatico litori adjecerat, quem Germanica Alsatiæ Periodo, litori

Fluvii Alsatiæ. Rhenì ortus & cursus.

(c) *Saint Mont.*

(d) Sigibaldi Fabricii *Lutrea Cæsarea*, Sect. II. pag. 11.

(e) Tacitus *Annal.* Lib. II. Cap. VI. & *German.* Cap. I. Ammian. Marcell. Lib. XXVIII. Cap. II. ubi ait: "Valentinianus Rhenum omnem, à Rhætiarum „ exordio adusque fretalem Oceanum, magnis molibus „ communiebat.

(f) *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. X. Qui in primo Rheni cursu, à fontibus suis designando, non satis accuratus esse videtur. Rhenus enim, quem in Lepontiis ortum, nescio an recte, scribit, non per Nantuatium, qui circa Lacum Lemanum habitarunt, fines decurrit, sed Rhodanus. Reliqua, quæ de Rheni per Helvetios, Sequanos, Mediomatricos, Tribocos, Treviros decursu enarrat, recte se habent. Sane Nantua, hodieque Beugesiæ Provinciæ (*Bugey*) oppidum est. Cæsaris descriptionem erroris accusare, temerarium crederes. Plinius tamen Lib. III. Cap. XX. Lepontios accolas Rhodani, non Rheni, quod Cæsar vult, facit, Rhenumque apud Sarunetes, Rhætiæ populum, oriri memorat, unde Rhodani Rhenique initia Cæsarem confudisse, conjiceres, nisi, quod alii volunt, Nantuates ab Antuatibus vel Ætuatibus distinguas, atque posteriores hos ad Rhenum à Cæsare poni asseras. Strabo sane Lib. IV. ait: *Τὸν Ῥῆνον τῷ ... πρῶτοι τῶν ἄλλων οἰκοῦσιν Αἰτουάτιοι: ad Rhenum primi omnium habitant Ætuatii.*

(g) Circa oppidum *Argenta.* Vid. Merulam *Geograph.* Part. II. Lib. IV. Cap. XI. qui in Apennino infra Pistorium nascitur, ut notat Leander in *Descript. Italiæ* pag. 517. & ad alterum ab urbe Bononia lapidem accedit. De hoc Silius Italicus Lib. VIII.

Parvique Bononia Rheni.

Fluit in Æmilia, quæ octava Italiæ Regio est. Adde Plinium Lib. III. Cap. XVI.

litori adjecit Germanico: Inferiorem Alſatiam fluctibus ſuis ita ſubinde atterens, ut villæ quædam, ſeculorum decurſu, à ſiniſtrâ ad dextram Rheni ripam, adeoque ex Alſatia in Germaniam, tranſlatæ ſint. Ubi primum ſalutat Alſatiam, fortiſſimum ejus munimentum alluit Huningam, inde propugnaculum Alſaticum *Fort Mortier*, è regione Briſaci veteris ſitum, relicturus mox Alſatiam Sequanicam, ut Argentoratum, Druſenhemium & Fortalitium Ludovici, Saletionem Tabernasque Rhenenſes adeat, atque dein, Alſatia Mediomatricenſi vel Tribocenſi relicta, prope Germersbemium accedat Nemetes, quos Vangiones, Treviri, Ubii, excipiunt, Rheni omnes accolæ, donec Inſulam Batavorum efficiens pluribus oſtiis jungatur Oceano.

§ XXIV.

Rheni trajectus.

A fontibus ſuis ubi prodiit Rhenus, ad anterioris & poſterioris Rheni confluxum, orientem verſus, poſtmódum ad ſeptentrionem dirigitur. Lacum vero Cellenſem egreſſus, ad occidentem curſum convertit, ad Baſileam urbem iterum in ſeptentrionem vertendus. Incurvatus hac parte Rhenus tranſitum admittit haud difficilem, unde Gallos Germanosque, imo & veteres Celtas eum his in partibus frequentius trajeciſſe, vetus traditio eſt. Ambigatus Biturix, Celtarum, vel, ut Livius (*h*) loqoitur, Celtici Rex, quum Belloveſum & Sigoveſum, ſororis filios, cum magna Celtarum turba, miſiſſet ad exteros, Sigoveſo ſortibus Hercinii ſaltus obtigere, ad quos proximus & facillimus fuit penes Rauracos vel Sequanos tranſitus. Atqui hoc Tarquinii Priſci, Romanorum Regis, temporibus jam contigit, quibus Belloveſus, cum Celtis ſuis, ſuperiorem occupavit Italiam, quæ Galliæ Cis-Alpinæ dein nomine venit. Volcæ Tectoſages, qui eadem loca circum Hercyniam ſilvam, ex Cæsaris (*i*) teſtimonio, occupaverant, Rhenum quoque in his partibus tranſiiſſe videntur. Boios, antiquum illum Galliæ populum, qui ad Abnobam mootem & Danubii fontes, in Rauracorum vicinia, cum Helvetiis habitarunt; vetuſtas item illas Celtarum, ad ripam Danubianam, Colonias in Rauracis Rhenum trajeciſſe crederes. Memorabilis hunc in finem eſt Taciti (*k*) locus, ubi ait: « Validiores olim Gallorum res fuiſſe, ſummus Auctorum Divus Julius (*l*) tradit; » eoque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam tranſgreſſos. Quantulum enim amnis » obſtabat, quo minus, ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretqoe ſedes, » promiſcuas adhuc, & nulla Regnorum potentia diviſas? Igitur inter Hercyniam ſilvam, » Rhenumque & Mœnum amnes, Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. » In migrationibus ſuis populi fluviorum ripas ſequi amant, fertiles præſertim, ut Danubianæ ſunt. Attila cum Hunnis ſuis, ex veteri Pannonia Danubium relegens, penetraturus in Galliam, in Rauracis Rhenum trajeciſſe viſus eſt. Id quod de Alemannis quoque novimus, toties infeſtantibus Galliam; qui in Rauricis flumeo hoc, teſte Ammiano, ſæpius tranſierunt: quod ipſum quoque ibidem à Romanis factum eſſe legimus. (*m*) Maxima pars eorum, qui in Argentoratenſibus campis à Juliano Cæſare victi fuerunt, ex Rauracis in inferiorem deſcenderunt Alſatiam. Illi vero Alemanni, qui deinceps à Rheno ad Urſam uſque flumen Helvetiam occuparunt, & in ea ad hodiernum diem perſtant, circa Conſtantiam Rhenum penetraſſe creduntur. Verum hæc omnia diu poſt Julii Cæſaris tempora evenerunt, quum Alemannicum nomen ante ſeculum III. ignoret Hiſtoria. Ceterum non ſine cauſa quis forſan mirabitur, qui factum, ut ante Cæſaris ætatem, per inferiorem Rhenum, in Galliam Belgicam penetrarint Germani, ibidemque ſuas fixerint ſedes? quod Tungros, Treviros, Nervios, Eburones alioſque feciſſe novimus, quum eo ipſo tempore Celtica noſtra Belgicaque Alſatiæ ora perſtitiſſet intacta; quandò nullam, ante Arioviſtum, Germanicam Gentem in eadem ſedes fixiſſe reperimus; quum tamen fertilitas ejus invitaſſet vicinos.

§ XXV.

Veterum de Rheno ſuperſtitio.

Reliqua de Rheno noſtri fori non ſunt. Veterum ſuperſtitio Celtarum ſibi perſuaſit, fluvium hunc vorticibus ſuffocare infantes recens natos, clypeoque impoſitos, qui polluta matris pudicitia ſuſcepti eſſent; placidis vero aquis in portum deferre, quos legitimo & impol-

(*h*) Lib. V. Cap. XXXIV.
(*i*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXIV.
(*k*) *Germania* Cap. XXVIII.
(*l*) Tacitus digitum intendit ad locum Cæsaris de *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXIV.
(*m*) Ammian. Marcell. Lib. XIV. Cap. X. « Ubi prope Rauracum ventum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alamanna, pontem ſuſpendere navium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis undique convolantibus telis: &, quum id impoſſibile videretur, Imperator, cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret ambigebat. Ecce autem, ex improviſo index quidam regionum gnarus advenit, &, mercede accepta, vadoſum locum nocte monſtravit, unde ſuperari potuit flumen, &c.

impolluto matrimonio natos fensiſſet. Allegaſſe ſufficiat CLAUDIANUM, (n) qui ait:
" Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus. „
Induratio hæc forte potius quam exploratio fuit; quum ex STRABONE & GALENO pateat, Helvetios aliosque accolas, liberos ut indurarent, immerſiſſe Rheno. Druſus Germanicus, à quo Druſenhemium noſtrum Alſatiæ, Rheno adjacens è regione Stolhofæ, nomen habere videtur, nummis ſuis aureis argenteisque, Rheni typum repræſentat, quod & Domitianum feciſſe reperio, qui repræſentari voluit Rhenum, ad pedes ſuos decumbentem, dextro cubitu urnæ innixum, ſiniſtra arundinem tenentem. (o) Ceterum fluminibus numina quum plerumque tribuerint veteres, non miramur, ſi DEO RHENO dicatæ Inſcriptiones reperiuntur, quarum nullam tamen GRUTERUS, GUDIUS, REINESIUS, FABRETTUS, SPONIUS, MURATORIUS, GORIUS, produxerunt. Bicornis vel tricornis circa oſtia ſua Rhenus num fuerit, acriter PHILIPPUM CLUVERIUM inter & ISAACUM PONTANUM, viros doctiſſimos, diſceptatum eſt olim. VIRGILIUS Rhenum *bicornem* vocat, (p) CLAUDIANUS *bifidum*; (q) quæ receptam illis temporibus ſententiam nos docent. Rhenum bicornem Poſtumorum Nummi quoque exhibent.

§. XXVI.

Rheni comoda & incomoda.

Rhenus propugnaculum Alſatiæ eſt, & totius Galliæ orientalis olim fuit, à fontibus nimirum ſuis usque ad oſtia. Ex defenſore tamen ſubinde fit vaſtator, quando non hyeme modo, ſed & media plerumque æſtate, quum in Alpibus nives funduntur, aut quum turbines lacum Potamicum agitant, unius diei ſpatio, ad octo pedes & ultra tam ſubito intumeſcit, ut rapidiſſimis fluctibus in Alſatiam irruere videatur, ſuaque, quam fertilibus agris infert, arena non parum detrimenti afferat incolis. Frequentes hæ Rheni eruptiones, quæ ſingulis fere annis eveniunt, inſularum Rheni ſitum, atque Alſatiæ ripam, frequenter immutant, quod vetus Briſacum, Rhinovia atque Honaugia præſertim experta ſunt. Collegiatam Divorum Petri & Michaëlis, quæ ab anno MCCCXCVIII. Argentorati eſt, Rhenus Honaugia primum, inde Rhinaugia, ubi aliquandiu conſederat, expulit. Prouti autem à Vogeſo Rhenus magis minusve recedit, Alſatiam quoque ab ortu ad occaſum plus minusve coarctat. Huninga atque Beſortum meridionalis Alſatiæ limites ſunt, quorum vix XII. leucarum Francicarum diſtantia eſt, veraque Alſatiæ ſuperioris, ubi Helvetiam attingit, latitudo, quæ per omnes dein tractus, ad inferioris usque finem, ita continuatur, ut vix ullibi latiorem, plerisque in locis anguſtiorem, deprehendas. A Lauterburgo ad Luzelſteinenſem arcem totidem fere leucæ computantur. In ſuperioris & inferioris Alſatiæ confinio, circa Seleſtadium urbem, minima eſt Provinciæ latitudo, vix octo leucarum. De Alſatiæ latitudine quum loquor, non plana modo, ſed & montana ejus, intelligo; à Rheno nempe ad fines usque Lotharingiæ, ſive ad Vogeſi dorſum. Quodſi honniſi planitiei habenda eſſet ratio, quibusdam in locis Alſatia vix IV. leucarum latitudinis, ut prope Seleſtadium, Weiſſenburgum, Landaviam &c. haberet. Longitudo Alſatiæ, quæ ab Huninga ad Queicham flumen usque XLVI. leucarum eſt, figuram ejus docet oblongam. Ceterùm nullibi fere inſulas varii generis & magnitudinis frequentiores reperias, quam illis in partibus, quibus Rhenus Alſatiam alluit: at inſulæ hæ omnes arboribus & fruticibus conſitæ ſunt. Multiplicia Rheni Alſatici diverticula faciunt, ut auri moleculæ & ramenta arenæ commixta in partibus his frequentiores ſubſideant, atque ab accolis, mira cum induſtria, non magno tamen extrahantur cum lucro. Jam pridem enim Rhenus aurifera inter flumina relatus, ejusque auri valor, à pluribus ſeculis, publico Germanici Imperii ſtilo celebratus eſt. Ramenta hæc aurea ex Rhæticis & Helveticis montibus per torrentes abripiuntur. Ubi uno vulvitur alveo Rhenus, extrahendis illis copiam non facit accolis; ſtagnantia vero brachia ejus faciliorem reddunt acceſſum. De auro Rhenenſi peculiari Diſſertatione disquirimus. Sed & ſeculo noſtro in Rheno, ubi Alſatiam alluit, magno numero reperiri cœperunt, hodieque reperiuntur cryſtalli, quæ ſilicis medioeris formam induunt, nucis magnitudine; quarum durities facit, ut frequentiſſimus earum in Gallia præſertim uſus; ibi enim vario modo, adamantis & cæterarum gemmarum inſtar, ſub vulgari nomine *Cailloux du Rhin*, (Silicum Rheni) poliuntur.

(n) *In Ruffin.* Lib. III. Adde JULIANUM CÆSAREM *Epiſt.* XVI. *Anthologiam Græcam* Lib. I. GREGOR. NAZIANZENUM, NONNUM, THEOPHYLACTUM & EUSTATHIUM *in* DIONYS. ALEXANDR.

(o) PATINUS *ad* SUETON. *Domitian.* pag. 417. MEDIOBARBUS in *Theſaur. Numiſm.* in Druſo & Domitiano. pag. 137. (p) *Æneid.* Lib. VIII. v. 727. (q) *Bell. Get.* v. 336.

§. XXVII.

Fluvii Alsatiæ superioris.

Admonet reliquorum nos fluminum atque rivorum Alsatiæ Rhenus, eorum nempe, qui ex Jurasso atque Vogeso prodeunt, ac per Alsatiæ valles & plana decurrentes exonerantur in Rhenum; fertilitati Alsatiæ & populorum commerciis proficui. Ex Jura monte profluunt:

Birsa.

BIRSA, (r) fontes suos ad Juram montem prope Dagsfeldam, atque Portam Petræam habet, ubi Romani Juram perfoderunt. Cursum illa ad septentrionem primò, inde ad ortum, paulo post septentrionales ad plagas rursus convertit. Monasteriensem, Telspergensem sive Delemontanam, & Lausensem, Salzgoviæ valles perluit. Postquam apud Telspergam Sornam, apud Lausam oppidum vero rivulum Lucellam, unde Lucellensis Abbatiæ, quam alluit, nomen, aliosque recepit, cursum suum Pfeffingam, Dornacum & Mœnchensteinium versus continuat, atque post XV. leucarum cursum, nonnisi uno supra Basileam urbem lapide, Rheno se jungit: impatiens lintrium, solas Helveticas & Helvetiis socias Regiones permeans. Flumen hoc celebre reddidit pugna Ludovici Franciæ Delphini, ad D. Jacobi Hospitale, cum Helvetiis, Birsam trajicientibus, An. MCCCCXLIV. commissa. (s)

Birsicus.

BIRSICUS subjungendus est Birsæ, haud procul Landscrona, circa villam Redersdorf ortus, post quatuor leucarum cursum, Basileam urbem permeat, ibidemque Rheno se injicit, unius fere leucæ distantia ab ostiis Birsæ; in decursu suo recipiens rivulum villæ Sundgoviæ Leuhusen, aliumque qui ad Bettvillam volvitur.

§. XXVIII.

Elli ortus & nomen.

ELLUS, primarius Alsatiæ fluvius, Celtis & Romanis forte *El* vel *Hel*, (t) medio ævo *Alsa*, vulgo *Ill*, appellatus, in vico Sundgoviæ *Winkel* Comitatus Ferretensis, adeoque ad radices Laumontii, qui pars est montis Jurassi, exoritur, Franciscæ unius leucæ à Lucellensi Cistercienfium Cœnobio distantia. HADRIANUS VALESIUS (u) Ellum in Vogeso nasci sibi falso persuasit; rectius in confinio Vogesi & Juræ dicturus. Is rivulus primum, exiguo volumine procedens, Largam haud procul à fontibus Elli, ex Jura monte quoque ortam, apud villam Illfurt, recipit, inde Mulhusium alluit, atque rivos rivulosque varios ex Vogeso descendentes absorbet: Thuram scilicet prope Ensishemium, Laucham Fachinæque partem prope Colmariam, alteramque Fachinæ partem prope Illhæuseram: onerariarum jam patiens lintrium; imo & grandiores admittens, postquam apud Selestadium Cembsi aquas accepit. Ebersheimenſe dein Monasterium atque Benfeldam præteriens Scaram, Andeloam, Argitiam, apud Argentoratum denique Bruscam, Mossa torrente auctam, in alveum suum recipit, donec per multiplices sinuum ambages in Wanzenaugia, altero ab urbe lapide, Suvelam rivulum paulo ante admittens, Rheno, cui parallelus fere fluit, conjungitur: piscium varii generis dives ubique; commercio Alsatarum inter se atque cum exteris utilis. Ita cursus Elli ad orientem primo conversus, postquam Oltingam & Grenzingam villas præteriit, ad septentrionem dirigitur, cursumque suum omnem XXX. leucarum spatio absolvit. Elli fluminis apud Græcos Romanosque Scriptores nulla mentio: nulla Merovingicis Francorum temporibus. Prima ævo Carolino in Ebersheimensis Monasterii *Chartis*, ubi *Illa* vocatur. In Lothariana autem, Romarici monte data, qua Institutionem Parthenonis in Hegenstein, (x) à conjuge sua factam, Lotharius Imp. confirmat, *Hilla* appellatur. (y) Sequentibus seculis *Alsa* nomine insignitur subinde, ut ab ALBERTO ARGENTINENSI, (z) ANNALIBUS COLMARIENSIBUS, (a) idem quod nomen JACOBUS KOENIGSHOVIUS (b) exhibet. Antiquissimum fluminis nomen fuisse *El*, ex veteri

(r) *Ber*, *Berre*, vox Celtica, quæ denotat Torrentem.

(s) De qua ENGUERRAND DE MONSTRELET *Chroniques* Volum. III. pag. 1. ÆNEAS SYLVIUS *Epist.* LXXXVII.

(t) Hellam vocat BEATUS RHENANUS, *Rer. German.* Lib. II. pag. 159. Helvetum ANTONINI procul dubio est, uti mox videbimus. Ejusdem nominis fluvius Lydiæ fuit, teste HERODOTO, qui aliis Hyllus appellatur.

(u) *Notitia Galliar.* pag. 622.

(x) *Erstein.*

(y) CHARTA ex Tabular. Capituli major. Argent. in *Hist. d'Alsace*, *Preuves* pag. 20.

(z) *Chron.* apud URSTIS.

(a) Ad An. 1262. "Alsa ibidem (Mulhusii) congelata & carestia frumenti." Adde *Statuta civitatis Argentinensis* seculi XIII. apud SCHILTERUM ad KOENIGSHOV. pag. 728. ubi: "Cum aqua plus fuerit idonea, inter Velletor inferius, in Reno & in Rust superius. In *Alsa*, usque in Ebersheim.

(b) TWINGERUS à KOENIGSHOVEN in *Vocabulario* sive *Glossario* Latino-Germanico, quod in Schertiana Bibliotheca extat manu exaratum TWINGERI, An. 1390, ita scribit: "Alsa *die Alle*, fluvius Argentinensis Diœcesis, à qua terra Alsacia sibi nomen assumsit."

veteri ejusdem nominis villa, (c) ad ripam ejus, è Benfeldæ oppidi regione, sita conjicimus, quæ Romanis Monumentis, ibi frequenter occurrentibus, celebris, ipsum Romanorum in his partibus Imperium origine sua fortassis superat; quod Celtici quid potius, quam Romani idiomatis, subolere videtur. GEOGRAPHUS RAVENNAS ANONYMUS, quem ad seculum VII. referunt Critici, in recensione urbium ad Rhenum ita scribit: "Item juxta suprascriptam civitatem Stratisburgo, id est, civitas quæ dicitur *Alaja* &c.„ (d) Locum hunc *Alaja* GEORGIUS AB ECKHART (e) ad vetus Helellum, quod genuini codices *Helvetum* vocant, id est ad hodiernam villam El, referendum, atque adeo & vetus illud oppidum & amnem ipsum nomine hoc designatos, existimat; nec refragabor ego: notum enim quantopere Italus iste Geographus nomina illius ætatis sæpe depravarit. Id certum est, locum *El*, media ætate, subinde vocatum *Elcia*, *Elegia*. (f) Ella, cujus AIMOINUS *de vita Abbonis*, *Floriacensis Abbatis*, meminit, Galliæ meridionalis flumen est, vulgo *Ile*, quod infra Frontiacum castrum (g) ad Liburniam in Duranium labitur, teste VALESIO. (h) Sed & Elsam (i) suam habet Brisgovia, suam Elisam (l) Nordgovia Bavarica; suam *Elsatz* vel *Elzat* (m) Palatinatus. Similis fere nominis flumen est in Foro-Juliensi Ducatu. Sequanicæ Galliæ finitorem esse nostrum Alsatiæ Ellum male credidit JOSEPHUS SCALIGER, (n) quando Rhenus ex hac parte fuit Sequanorum limes. Sed & graviter erravit GUILLIMANNUS, quando Ellum Alsatiam in superiorem & inferiorem scindere, in *Habsburgiacis* (o) scripsit.

§. XXIX.

Haud procul à fontibus suis plures rivulos minores absorbet Ellus, plerosque anonymos, quos Auctor Observationum ad *Ms. Topographicum* ANONYMI cujusdam RAURACENSIS, (p) qui seculi XVI. initio vixit, curate annotat. (q) Ex Ello prope Mulhusium aquarum ejus divergium, orientem versus tendens, antiquitus jam arte factum est, cui nomen genericum *Mühlbach* tribuitur. Alveus hic ab Ello, Brisacum novum quum extrueretur, in Canalem, uti vocant, redactus, aquam fossis novæ hujus urbis munitæ infert, quæ inde egressa Illhæuseram versus prolabitur, ut ibidem cum Ello rursus jungatur, postquam novem leucarum intervallo ab eodem fuisset sejunctus. Diverticulum hoc Elli aquarum facit, ut verus alveus Mulhusium inter atque Colmariam æstate sæpe siccus conspiciatur, aquarum majore parte per divergium decurrente. Ex eodem Ello prope Ersteinium alius derivatur alveus, qui & ipse dein, infra Kraftam viculum, in duos ramos dividitur, quorum unus recta ad Rhenum ducit, ita ut naves onerariæ CL. amphoras (r) vini portantes, duarum horarum spatio, per eum deferri possint in Rhenum. Alter ramus Plobshemium, atque inde Argentoratum versus procedit, prope S. Arbogastum jungendus cum Ello. Alveus hic inter Ersteinium & Kraftam vocatur *Kraftwasser*. (s) Ab hoc loco autem, usque ad Plobshemium vicum, vulgus eum vocat *Dum-Rhein*, à Plobshemio ad S. Arbogastum usque *Krumme Rhein*, (t) qui & ipse navigabilis est, sed lintribus atque naviculis tantum. Infra Kraftam pars Cembsi influit alveo *Dum-Rhein*, altera ejus parte recta via infundente se Rheno. Patet hinc Rheni nomen his alveis sine ratione imponi, quum aquæ eorum nonnisi ab Ello solo deriventur, non navigationi modo & piscationi, sed & molendinis atque officinis variis, perutiles. Ex alveo hoc *Krimmerich* alveolus Rhenum inter & urbem derivatur, qui brachio Bruscæ, in

Elli cursus & alvei.

(c) *Itinerarium* ANTONINI Helvetum vocat locum, qui hodie vicus El; nomen locus à rivo præterfluente accepit.

(d) Lib. IV. pag. 187. Edit. Paris.

(e) *Dissert.* de *Apolline Granno* pag. 21. sq.

(f) SURIUS in *Vitis Sanctorum*; Vita S. Materni.

(g) *Fronsac.*

(h) *Notitia Galliarum.* pag. 187.

(i) Flumen inter Friburgum & Ettenhemium, vulgo *Eltz*, quod *Ossam* vocat COCCIUS in *Dagoberto* pag. 131. pag. 25. vero *Elzaam*.

(l) *Iltz*. CHRON. GOTTWIC. pag. 714.

(m) *Elsass*, *Elsensbach*, qui leucæ intervallo supra Heidelbergam, prope Necker-Gmundam, Neccaro jungitur, postquam Rotenburgum, Episcopatus Spirensis, & Wislochum, Palatinatus oppida, præteriit. CHRON. GOTTWIC. Lib. IV. pag. 587. ZEILERI *Topographia Palat. Rheni.*

(n) *Not. ad Mosellam* AUSONII ab init.

(o) Lib. II. Cap. V. pag. 50.

(p) Manuscriptum hoc ex Bibliotheca sua benigne communicavit Vir Illustriss. NICOLAUS DE CORBERON, Consiliarius Status & Ex-Præses primarius supremi per Alsatiam Senatus, Fautor Literarum insignis; quod *Geographico* MARTINIERII *Lexico*, Diviodunensis Editionis, subjunctum. Observationum ad Ms. hoc Auctor est BARBAUT DE GRANDVILLARS, Helveticæ apud Gallos cohortis Tribunus.

(q) *L'Ill entre sa source & Altkirch reçoit sur sa droite les ruisseaux, qui viennent d'une verrière de Lutterau, de Wolschwiller, d'Ober-Musbach & de Willer. Les ruisseaux, qui tombent dedans sur sa gauche, ont leurs sources près de Ferrette, à Altenpfirdt, à Kastlach, & au dessous de Bissel. Au delà d'Altkirch, l'Ill reçoit dans le Sungaw les ruisseaux de St. Morant, ceux de Folgensburg & de Zesingen, qui ne tombent dans l'Ill qu'après s'être réunis à Wittersdorff, & enfin ceux de Lanschwiller & de Flaxland sur la droite; & à sa gauche la Larg, dont nous avons déja parlé, le ruisseau de Hochstet, celui d'Oberbornhaupt, (les paysans du Sungaw François l'appellent dans leur jargon* Ebenotte haut,) *qu'elle reçoit à Mulhausen, la Doldre, & enfin un bras de la Doldre, qui s'en detachant pres de Reiningen, ne tombe dans l'Ill, qu'après avoir arrosé Lutterbach & Pfasstatt.* MARTINIERE Tom. VI. pag. 12.

(r) *Ohmen.*

(s) Aqua Kraftæ.

(t) Corrupte *Krimmerich*, Gallis *Rhin Tortu*.

in fossam urbis versus portam Hospitalis atque Lanionum directo, conjunctus, prope Hospitale Regium urbem intrat, atque ad D. Catharinæ pontem cum Brusca miscetur; ex qua alveus ad Rhenum ductus est, ita ut naves onerariæ ex urbe in Rhenum recto itinere, paulo supra Rheni pontem, magno cum Reipublicæ commodo, quotidie deferantur. Aqua Rheni paulo viridior, in alveo hoc, clare ab aquis Elli distinguitur. Majora navigia per Elli ostia ad Wanzenaugiam in Rhenum vehuntur.

§. XXX.

Larga. LARGA, unus ex rivis, quos Jurassi vel speciatim Laumontis radices effundunt, quique Alsatiam nostram respiciunt: nomen Celticum vel Romanum, certe Romanis jam notum, quod duabus Præfecturæ Ferretensis villis vel rivus communicavit, vel à villis, in quarum vicinia oritur, accepit. In ITINERARIO ANTONINI, (u) atque TABULA THEODOSIANA, locus Larga inter *Epamantadurum* & *Uruncas* ponitur. Duplicem fontem rivus hic habet, alterum apud villam Largam superiorem, ubi præcipuus, non ultra leucæ spatium à fontibus Elli, circa Morimontem sive Moerspergam; alterum apud Largam villam inferiorem. Duarum leucarum distantia à fontibus suis junguntur duo hi rivuli prope vicum Sept, indeque uno alveo Larga cursum suum septentrionem versus dirigit, ad Manspacum usque villam: (x) circa Damerkircham, (y) ubi ad occidentem se vertit, & inter Altkircham atque Mulhusium, è regione Illfurti, Ello se jungit, postquam cursum suum sex leucis peregit, solam Sundgoviam perluens, & in cursu suo plures rivulos anonymos, prope Enschingam & Niderspebach villas, item prope S. Nicolai Capellam, recipiens.

Allanus. ALLANUS, (z) nonullis Aldua, qui nimirum CÆSARIS (a) Alduabin vel Alduadubin huc referunt, atque Alduam Dubi commixtam ab eo designari conjectant: aliis contra Librarii errore nomen corruptum credentibus; quod VALESIUS, (b) BRIETIUS, (c) CELLARIUS, (d) DAVIESIUS, (e) aliique faciunt. Ex Laumontio, parte Jurassi, non longe à Lucellensi Abbatia ortus, occidentem versus fluit ad Bruntrutum, inde Dattenriedam & Granvillariam oppida alluit, fluvio Dubi in Comitatu Montis-Biliardæ jungendus, vix decem leucarum intervallo Sundgoviæ, Episcopatus Basiliensis, Montis-Biliardensis item Comitatus, ditiones permeans. Recipit in cursu suo Allanus *Coivottam* rivulum, qui Florimontium præterit, inde *Feschottam*, atque *Saporosam* (f) rivum, Giromanium Befortiumque alluentem, qui in Vogesi jugis, haud procul à Tolræ & Mosellæ fontibus, originem habet, sed cum Allano suo Dubi, inde cum Dubi Arari Rhodanoque jungitur; qui denique omnes Mari Mediterraneo suas aquas afferunt, quum reliqui fluvioli, ex boreali Sundgoviæ parte surgentes, per Ellum & Birsam Rheno, atque per hunc Oceano, misceantur. Hactenus rivi prodeuntes ex Jura.

§. XXXI.

Tolra. Ex Vogeso profluens TOLRA, vulgo *Tholder*, olim *Obrona*, *Abrona*, in penetralibus vallis Sebenæ (g) originem habet, atque mox, lacum prope villam *Seben* conficiens, per vallem ad Monasterium & oppidum Masonis descendit, ubi Masonis, Ducis vel Comitis Alsatiæ, filium octennem, circa annum DCCXXX. in rivo hoc periisse, vetera Documenta tradunt. Oelenbergam inde Monasterium salutat, moxque Ellus ad Illsaci confluentes haud procul Mulhusio eum excipit, postquam IX. leucas, solam Sundgoviam perluens, confecit. Tolram suis temporibus argentiferam fuisse, scribit HELISEUS ROESLINUS, Hagenoënsium Physicus. (h) Rivuli anonymi plures, qui ex villis Ober-Bruck, Sicker, Ober-Brubach, Michelbach & Ober-Aspach progrediuntur, aquas suas Tolræ ceu tributum afferunt.

Thura. THURA, unius modo leucæ intervallo à Mosellæ, duabus à Tolræ fontibus, dimidiæque leucæ spatio ab arce Wildenstein, suam scaturiginem habet, atque eodem modo, quo Tolra, versus ortum decurrit. Ex San-Amarini amoenissima valle prorepit, atque oppida Thann & Senheim (i) præteriens, post decem leucarum decursum, prope Ensishemium commiscetur Ello, alveoque suo limitem perpetuum inter Sundgoviam & superiorem Alsatiam facit. Pars illa Vogesi, unde

(u) Pag. 349. Edit. Wesseling.
(x) *Mempe, en Patois.*
(y) *Danemarie.*
(z) Gallice *Allaine*, Germanice *Halle.*
(a) *Bell. Gall.* Lib. I. Cap. XXXVIII. vid. SPRENGII *Commentar. Rer. Rauracar.* pag. 3.
(b) *Notit. Galliar.* pag. 177.
(c) *Parall. Geogr. Vet. & Nov.* Lib. VI. Cap. II. p. 311.
(d) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. II. pag. 170.
(e) *Not. ad Jul. Cæsarem.*
(f) *La Savoureuse.* Nomen forsan à grato aquarum sapore habet.
(g) *Sebenthal.*
(h) *In Delineatione Vosagi*, lingua German. pag. 7. Libellus jejune scriptus est.
(i) *Cernay.*

unde Thura prorumpit, appellatur Trimontium; (k) ex quo, ab occidentali latere, prodit quoque Mosella, Romarici Montem, Tullum versus & Augustam Trevirorum, suas aquas devolvens. Thannum oppidum Tolra ita permeat, ut suburbium ejus *Kattenbach* ab urbe separet, atque adeo superiori Alsatiæ illud vindicet, ipsa urbe ad Sundgoviæ pagum pertinente. Circa Velleringam rivulus quidam, ut & circa Schœnensteinbacense Cœnobium alius, illabuntur in Thuram. Fertilissima Alsatiæ pars inter Thuram & Sornam, quæ inferioris Alsatiæ rivus, reputatur. Quæ supra Thuram Alsatia, durioris glebæ, adeoque difficilioris culturæ. Trans-Sornana vero, maxima ex parte, vel arenosa vel aridior, si Weisseuburgensem, Landaviensem, paucosque alios tractus, excipias.

Laucha tribus lacis retro Lautenbacensem vallem suos fontes habet, ex qua deinde prodiens Gebvilerii oppidi muros alluit; fluviolo Murbach, prope arcem Hugstein, prius absorpto. Inde ad Isenhemium vicum, D. Antonii Xenodochio clarum, atque Rufacum oppidum versus & oppidulum Herlisheim prolabitur, ingrediturque Colmariam, ubi rivulum Muhlbach, ex Fachina derivatum, devorat, haud longe post ab Ello deglutiendus & ipse; qui, aquis ejus ditior factus, onerariis lintribus vehendis mox humeros submittit. Laucha.

§. XXXII.

Fachina, medio ævo *Facha*, nonnullis *Facoma*, vulgo *Fech* & *Feche*, duobus ex rivis, in extremitate vallis Gregorianæ ortis, & prope oppidum atque Abbatiam Monasteriensem confluentibus, (unde Chartæ veteres Cœnobium *Confluentis* vocant,) componitur, eandemque vallem interfluendo irrigat. Turckhemium inde oppidum præterit, moxque in duas partes divisa, quarum una ad Ingershemium vicum, altera Colmariam versus, festinat: prior apud vicum Illhæusern jungitur Ello, postquam à scaturigine sua decem leucas cursu emensa est; quo spatio molis & officinis variis usus multiplices præstat. Fachina.

Nitus seu *Nicus* torrens, (l) ex duobus Vogesi Stagnis, *Nigro* & *Albo*, (m) profluens, Cœnobium Cisterciensium Pairis & Parthenonem Alspach undis suis alluit, ac plerisque torrentibus vallis Dynastiæ Hohenack (n) in se receptis, Keisersbergam & Kienshemium oppida interfecat, Sigelshemium vicum præterlabitur, recta deinceps via festinans ad Fachinam, cui supra Olthemium vicum conjungitur. Torrentem hunc vulgus Orbeanæ vallis per abosum quoque *Fecht* appellat, altum licet montium dorsum vallem hanc à Gregoriana, per quam Fechta volvitur, disjungat. Antiquis temporibus vocabatur *Alenspach*, contracte *Alspach*, unde Parthenoni vicino nomen, ut Murbacum, Andlavia, aliique magno numero rivi, sua Monasteriis vicinis nomina communicaverunt. Nitus.

Strengbach torrens, ex Vogesi jugis, retro Rappolti-Villam, prorumpens, atque ab hoc oppido festinans Gemariam, diversis alveolis se Fachinæ immergit. Strengbach.

Eckenbach torrens, Gemariam inter & Selestadium, suo quoque non privandus honore est. Quicquid enim gloriæ paupertas aquarum illi ademit, limitis honor abundanter refundit. Hoc namque termino, vel si mavis fossa vicina, quæ (o) Fossa provincialis appellatur, superior & inferior Landgraviatus Alsatiæ, & monetæ computandæ ratio, dirimuntur; Basiliensis & Argentinensis Episcopatuum, adeoque Vesontinæ & Moguntinæ Metropolium, Jurisdictio separatur; in illis nempe partibus, quæ cis Ellum sunt: in illis enim, quæ inter Rhenum & Ellum sunt, Diœcesis Argentinensis ad Widensulium usque vicum se extendit, ita ut eundem includat. Biessa enim, quæ è regione fere Brisiaci Montis est, ad Basiliensem refertur. Eckenbach.

§. XXXIII.

Cebus, (p) vulgo *Zembs*, rivus ex superiore Alsatia circa villam Ursheim profluens, Jebshemium, ubi recipit Blindiam (q) rivulum, Grusenhemium, Elsenhemium, Onenhemium, Heidelshemium, Mietersholz, Hilzen, Wideren, Rosfelt, Herpsen, villas alluit, antequam infra Kraftam diverticulo Elli, ad Rhenum ducenti, ex parte se jungat; altera ejusdem Cebi parte ad Rhenum festinante, quæ prope locum Cebus.

 Sandgiessen

(k) *Trimont.*
(l) Germanice *Weiß-Fluß.*
(m) *Schwarz-See und Weiß-See.*
(n) Vulgo *Urbis-Thal*, *Val d'Orbey.*
(o) *Landgraben.*

(p) Ita vocatur à Beato Rhenano, qui à vulgo *Cembsum* vocari annotat.
(q) Hinc occasio nata Geographis nonnullis, ut Cembsum ipsum in suis *Alsatiæ Tabulis* voce *Blind*, refragante usu communi, designent.

Sandgiessen appellatum, conjungitur Rheno. Cebus amnis, prope Onenheim, ex alveo suo partem aquæ versus Selestadium mittit, alveo minore; de quo BEATUS RHENANUS, Selestadiensis ipse civis agit, (r) confidenter asserens, loci illius, qui apud PTOLEMÆUM corrupte Ἐλκεβος, *Elkebus* vocatur, numen ab *Ello* & *Kebo* vel *Cebo* fluminibus, atque adeo ipsam quoque *Selestad* vocem, reliquias nonnullas *Cebi* vocis continere.

Weyel. WEYEL rivulus, scaturiginem suam haud procul à villa Binderen habet, atque augmentum aquæ per alveolum, à Cembso derivatum, accipit. Devolvitur inde ad vicum Gerst, jungiturque diverticulo Elli infra Kraftam, haud procul à Rheno.

Ischera. ISCHERA, *Ischer*, amniculus in superiore Alsatia, ubi ad fines inferioris se inclinat, haud procul à scaturigine Cembsi, suam originem habet in vicinia Edenburgi, (s) aliquot leucis supra Marckelshemium. Inter Rhenum & Cembsum, Rheno tamen vicinior & fere parallelus, devolvitur; Balzenhemium, Marckelshemium, Dieboltshemium è longinquo salutat, & ad oppidulum Rheinau Rheno miscetur, per omnem cursum suum nullas aquas peregrinas recipiens.

§. XXXIV.

Alsatiæ inferioris Fluvii. Lebera. Alsatiæ inferioris Fluvii atque Torrentes ex Vogeso profluunt omnes. LEBERA, medio ævo *Lebraha*, (t) rivulus vallis Leberiæ, vel, ut multi scribunt, Leporis aut Leporacensis, quæ ab eo nomen accepit. Ad hunc situm fuit Monasterium in Lebraha, quod Fulradus Abbas Caroli M. ætate condidit, quodque vico *Leberau*, (v) ibidem sito, dedit originem. Vallis hæc, ubi S. Mariæ Virginis Fanum, turget metallifodinis, ex quibus argentum, cuprum, plumbum quotidie, copia satis magna, proferuntur in lucem. Rivulus hic aquas suas propellit extra vallem, easque dein rivo Scaræ commiscet.

Scara. SCARA, (x) vulgo *Scher*, torrens vallis Alberti, (y) quæ ex montanis illis exsurgens, ad Ortenbergæ arcis confinia prosiliens, Dambacum appetit, inde Kerzfeldio vicisque finitimis prope contiguus, Divi Ludani Sacello salutato, divergio Elli, quod infra Hipshemium ab eo recedit, conjungitur prope castrum Ichtersheim. Aquæ hæ junctæ mox in Andlaviæ rivum se inferunt, prope molendinum castri Fegersheimensis, atque dein cum ipsa Andlavia junctim se in Ellum exonerant.

Andelaha. ANDELAHA, (z) vulgo *Andlau*, ex Vogesi jugis, retro oppidum hujus nominis, descendens, atque per illud proserpens, nomen dedit celebrato Parthenoni, à Carolo Crasso Imp. & Richarde conjuge ejus condito. Immergit se denique in Ellum, haud procul Fegershemio vico. Ceterum terminatio *aha* frequens est amnibus & rivis Teutonici idiomatis. In Alsatia nostra habemus *Feacha*, *Lebraha*, *Haselaha*, apud Rufacum *Rufacha*. In Sylva Martiana, nobis vicina, reperiuntur *Kuntzaba*, *Schiltaba*, *Wolfaba* in Tractu Badensi, *Schwartzaba* apud Cœnobium ejusdem appellationis. *Ach* Germanis medii ævi *aquam* denotavit, unde urbs *Aqua*, *Achen*.

Ergitia. EROITIA (a) in valle illa Vogesi, quæ retro Collegiatam S. Leonardi, in partibus Monasterii Hohenburg sita, quatuor ab Ehnhemio superiore leucis, in territorio oppiduli *Bersch*, suas scaturigines habet. Antequam ex valle defluit, appellatur *Ehn*, atque oppidis *Ehnheim superiori & inferiori* (b) nomen suum communicat. Quorum prius civitatis Imperialis titulo olim notum fuit. Regionem illam ubi transivit, nomen *Argitiæ* demum induit, Kraut-Ergersheim villam, ab eo sic appellatam, atque Blæshemium versus, ubi Magelam rivulum, qui prope Roshemium, oppidum quondam Imperiale, conspicitur, recipit, atque per Geispolzhemii fines Gravenstadam usque devolvitur, ibidemque Ello miscetur. Rivum hunc *Ergers* veteri Argentorato nomen dedisse, JOANNES FISCHARTUS (c) sibi persuasit. Credidit nimirum, urbem hanc olim ad Gravenstadam usque se extendisse, ubi Ergitiæ, quam *Argens* appellatam fuisse existimat, conspicimus ostia. (d) Henricorum Tertii, Quartique Imperatorum ætate, adeoque seculo XI. rivus hic in Chartis vocatur *Argenza*. Seculo tamen septimo nomen *Ehn* jam obtinuisse necesse est, quod Eticho, Alsatiæ Dux, Ehnhemii habitasse scribitur ab Auctore quidem, qui diu post vixit, vitamque S. Odiliæ, Etichonis filiæ, compilavit. Flumen similis nominis ad Augustam Rauracorum conspicitur.

§. XXXV.

(r) *Rer. German.* Lib. III. pag. 286.

(s) Quæ villa olim, prope Biessam, hodie destructa est, rudera ejus extant.

(t) Gallice *Lievre*, Germ. *Leber*.

(v) *Village de Lievre.*

(x) Unde villæ *Scherweiler* nomen.

(y) Communiter *Weilerthal*, Vileria vallis.

(a) *Andlo* quoque scribitur medio ævo.

(a) Nonnullis Argitia, Germ. *Ergert*.

(b) *Ober-Ehnheim* & *Nieder-Ehnheim*.

(c) Peculiari Libello *de Originibus Argentoratensibus* id demonstraturus. Vide HERZOGII *Chron. Alsat.* Lib. III. Cap III. pag. 7.

(d) *Descriptio Particulæ Territorii Argent.* pag. 21.

§. XXXV.

Brusca, Bruſcha, (e) in altiſſimis & confragoſis Vogeſi verticibus juxta vicum Selam (f) erumpens, tenui admodum aqua, longo ac flexuoſo curſu, per vallem, cui à lapide vel ſaxo, ſupra quod arx poſita, nomen *Steinthal*, (g) circumfertur. Hinc in Comitatu de Salmis, prope ferrifodinas *Framont*, duobus fontibus, copioſa aqua ſcatentibus, augetur, perque vallem, à ſe cognominatam *Breuſchthal*, quæ & Schirmeckiana vallis, ſe commovens, bifido alveo ſupra Greſvilam diſſectus, altero Mutzingam & Mulsheimium adlambens, per amœna prata Dachſteinium adrepit; ubi Moſſa rivo, qui per Coronæ vallem decurrit, auctior, jam alteram ſui partem Dorolshemio, ad D. Joannis Fanum tranſmittit, indeque ad Alturſani, Benedictinorum Cœnobii marginem, ſiniſtrorſum procurrentem, ac jure poſtliminii recuperatam, devorat: mox Holzhemium prætergreſſus ad Argentoratum tandem ex parte conjungitur Ello; ita tamen, ut flumen omne conjunctum intra urbem decurrens, ſolo Bruſcæ nomine appelletur. Altera enim pars Bruſcæ, poſtquam urbem apud portam Turris albæ ingreſſa, molendinum octo rotarum perluit, egreditur mœnia, atque per foſſam urbis, juxtà muros, devolvitur verſus portam uſque Judæorum: ubi ab urbe recedens, ad ſeptentrionem deflectit, ut Ello ſuas quoque aquas infundat. Altera pars Bruſcæ, quæ potior eſt, & per foſſam Ludovicianam, arte factam, fertur, ſupra urbem jam cum Ello ſe junxit. Junctarum aquarum diribitoriom ad ipſum urbis introitum cerneres, flumine miro ingenio in ſex partes diducto, quæ tamen, in urbis egreſſu, unum in alveum redeunt. Nonnihil Rhenanæ aquæ, per divergium arte factum allabentis, ad urbem, Hoſpitale Regium verſus, & ad pontem, S. Wilhelmi Eccleſiæ vicinum, vulgo *Rheingieſſen*, junctas Elli & Bruſcæ aquas reddit profundiores, adeoque navium onerariarum capaces, quæ dein Rheno ſecundo deſcendunt, vel, aſcendunt adverſo. Ceterum Bruſcæ fluminis aquæ, præ reliquis Alſatiæ rivis, poſt Ellum, inferiori Alſatiæ utiliſſimæ evaſerunt, ex quo extructa eſt Foſſa illa, quam, à Ludovico XIV. conditore, *Ludovicianam* vocares, in qua Bruſcæ amnis aquæ colliguntur, poſtquam hic Moſſam excepit. Quanquam autem apud Sulzam, ubi thermæ Sulzenſes, jam ligna injiciantur Moſſæ, vera tamen foſſa, quæ lintres fert, nonniſi infra Molsheminm incipit. Per foſſam hanc, quam vulgo vocant *Canalem*, toto anni tempore, ad urbem Argentoratum lapides, calx, ligna, aliaque, munimentis & ædificiis conſtruendis apta, deportantur. Latitudo foſſæ eſt XXIV. pedum, profunditas VIII. pedum, longitudo IV. leucarum Francicarum. Heliseus Roeslinus in ſua *Vaſgoviæ Deſcriptione* (h) anootat, lapides pretioſos, Amethyſtis ſimiles, ſubinde repertos fuiſſe in Bruſca. Bruſca.

Suvela, *Sauvel*, *Sovel*, fluviolus ex promontanis Vogeſi, per villas Pfetzheim, Pfulgriesheim & Mundolsheim, Wanzenaugiam petit, ibique Bruſcæ junctus in Rhenum defertur. Suvela.

§. XXXVI.

Mussa, vulgo *Moſſig*, *Moſig*. Fontes ejus ſunt in illa parte Voſagi, quæ *UUelſeiu Vallis* (i) appellatur, duplicis leucæ Francicæ ſpatio ab Ochſenſteinenſis arcis ruderibus. Præceps ruit verſus Rumelsvillam, Waslenhemium, totamque Vallem Coronæ, ubi Marilegium ac Kirchhenſium ſuis aquis ditat & recreat; allabitur Sulzenſibus thermis, atque mox, prope Dachſteinium, in Bruſcam illabitur. Moſſa.

Haselæ, *Haſelahe*, vulgo *Haſel*, fontes haud procul à fontibus Moſſæ conſpiciuntur. Hunc fluviulum memorabilem reddit S. Florentii eremus, ubi ille vitam egit ſolitariam, antequam Eccleſiæ Argentinenſis fieret Antiſtes. In cujus rei memoriam Haſelacenſe Cœnobium ab eo conditum, & Dagobertina munificentia ditatum, in Collegiatam Eccleſiam tractu temporis commutatum; quæ hodieque floret. Haud procul à loco hoc ſacru Haſela ſe in Bruſcam præcipitat. Haſela.

Wich

(e) Vulgo *Breuſch*, Gall. *Bruche*. In *Privilegio Childericiano*, quod Monaſterio S. Stephani datum, jam legimus: "Infra ambitum veteris muri, à media porta „ meridiana verſus Bruſcam." Schilterus ad Koenigshov. *Chron.* pag. 635. Jo. Georg. ab Eckhart in *Diſſert. de Apolline Granno* pag. 24. nomen Bruſchæ ſingulari etymologia derivat à Germanico *brechen*, frangere; "quod eo loco, quo illa Breuſchæ nomen „ recipit, fluvius in diverſa brachia ſive amnes dis„ rumpitur quaſi & ſeparatur, quorum majus Breuſcha „ audiat." Addit porro: "Cum vero in illam, ab ini„ tio diviſionis hujus ſuæ, amnis ex montanis Voſagi „ profluens cadat; idem inde etiam Breuſchæ nomen „ accepit, quod illapſus ejus aquarum illam veluti „ ad illam ſeparationem coegiſſe videretur. Ab effectu „ itaque oſtii ſui Breuſcha dictus eſt integer, ut Mogo„ nus ſive Mœnus à ſolo ſuo oſtio vocatus eſt."

(f) *Sell.*

(g) *Ban de la Roche.*

(h) Pag. 7. Adde Jo. Boeclerum *Cynoſura Materiæ Med.* Tom. II. Part. III. pag. 871.

(i) *Weiſſenthal.*

Wich, Stilla. Wich & Stilla rivuli, iisdem in partibus orti, Hasela inter eos media, ad convallem Schirmeckianam descendunt, ut paulo post Bruscæ se jungant.

Rorbach. Rorbach amniculus brevioris quoque decursus est. Haud procul à ruinis Kochersbergæ castri, ubi defluxit, villas Ror & Gugenheim alluit, prope Mazenhusam in Sornam se projicit.

§. XXXVII.

Sorna. Sorna, vulgo *Sorr*, non longe à Dagsburgensi arce, duobus ex rivulis assurgens, primo ad septentrionem, dein ad orientem conversus, per Tabernas Alsaticas, ubi Episcopalis palatii hortos intrat, & loci amœnitate quasi captus, lento cursu versus villam Steinburg procedit, à sinistra pulcherrimum Parthenonem, D. Joanni Baptistæ dicatum, salutat. Haud procul Steinburgo, supra Wisenaviam villam, Zinzelii rivi, infra vero Mosbaci confluentibus sociatus, adque Hochfeldam primum, deinde ad Brocomagum semet applicans, post aquarum inter vicina arboreta divortium, hinc Offendorfii, infra Wanzenaugiam, inde longiuscule provectus, per Drusenhemii pontem, postquam sedecim leucas emensa est, Rheno confunditur.

Matra. Matra vel *Modera*, vulgo *Motter*, post XII. leucarum decursum, Rhenum quoque intrat, unius leucæ distantia ab ostio Sornæ, infra Drusenhemium. Hinsburgi in sinu Vogesi, duarum leucarum distantia à Luzelsteinensi arce, hic amnis oritur, ac compluribus identidem congestis fontibus, per Ingvillam & Pfaffenhovium ad Neo-Castrense, Cistercienfium Monasterium devolvitur. Zinsela inde, Luterbaco, Winsteinerbaco & Falckensteinerbaco, aliisque amniculis se agminatim infundentibus, Hagenoam civitatem init. Brevi post silvam vicinam, quæ medio ævo *Foresta Sancta*, intrat, Hagenoæ jam navigabilis olim, unde urbs illa tum insigne emporium, at bellicis turbis turbatum. Fluminis alveus nonnisi Bischvileræ navigabilis est, unde loci hujus commercia, multis ibi opificibus suas artes tractantibus; & inde natæ divitiæ. Per Matram hanc, magna arborum, bellicis & onerariis navibus conficiendis, idonearum copia, ad Rhenum usque promovetur. Argenti moleculas, arenæ immixtas, in Matra subinde repertas fuisse, allegatus jam sæpe Roeslinus (*k*) memorat.

Zinsela. Zinsela, *Zinsel*, in Vogeso aliquot fonticulis orta, in Lotharingiæ partibus, haud procul ab arce Bitensi, (*l*) per locum Schmalenthal, exiguum transiens lacum, devolvitur in vallem Bærenthal, in cujus vicinia castrum Ramstein olim situm fuerat. Inde ad Mulenbach & ad villam accedit, cui nomen suum *Zinsweiler* communicat. Paulo infra vicum Gumbrechtshoven, inter Utenhoven & Griesbach, Zinsela recipit rivulum *Falkensteinerbach*, qui, apud oppidulum Reichshoven, alium quoque amniculum *Winsteinerbach* recipit; quibus omnibus aliisque vicinis minoribus aquis Zinsela aucta, ad Griesbacum atque Merzweileram vicos festinat, ad Schweighusam denique, villam permagnam, suas aquas immersura in Matram, quæ suas ad Drusenhemium cum Rheno commiscet.

§. XXXVIII.

Sura. Sura, Germ. *Sauer*, vulgo *Sor*, oritur in illis Vogesi partibus, quæ sunt retro arcem Fleckenstein; scaturigo ejus nomen habet *Fons Suræ*. (*m*) Devolvitur primo versus austrum ad villas Fischbach, Schœnau, Hirstall, pedemque montis, cui imposita arx Fleckenstein; prope oppidulum Wœrdt vero ad orientem convertitur, atque dein, circa villam Gunstett, pars ejus Parthenonem Biblisheim adit, pars antiquissimum Monasterium olim, atque deinceps Collegium Canonicorum Surburgense, cui nomen suum communicavit, atque ita denique per silvam Hagenoensem, ad Parthenonem Cistercienfium Regis-Pontum, in Matram (*n*) influit, & cum Matra in Rhenum se exonerat, inter Beinhemium & Saletionem. Cursus ejus X. leucarum est.

Selzbach. Selzbach, Selza, Salza, Salisa rivus, pluribus ex rivulis oritur, qui à Vosago, per Præfecturas Cleburg, Wœrdt, Sulz & Kuzenhausen descendunt, atque circa Roderam villam in unum se colligunt alveum, unde, aliquot leucarum intervallo, prope Selzam, Imperiale olim oppidum, se in Rhenum præcipitat, ex Beati Rhenani aliorumque sententia Alsatiæ finitor.

Lutera,

(*k*) *Descript. Vasgovia pag.* 7.
(*l*) *Bitsch.*
(*m*) *Der Sauer Brunnen.*
(*n*) Matra hæc diversa à Modera, quæ per Hagenoam fluit, quam nonnulli tamen etiam Matram vocant. Hanc vulgus appellat *Beinheimer-Bach*, & Monumenta vetera vocant *die Mater*. Vide *Instrumentum Jurium Abbatiæ Selsensis de anno* 1310.

Lutera, nonnullis *Lutaris*, (*o*) oritur ex fonte Vogesi, cui nomen *Fons Lutera*; (*p*) decurrens inde procedit ad villas Thann, Bruchveiler, Buntenthal, Bremelberg, Schlettenbach, Bubenthal, donec Weissenburgum civitatem mediam percurrit; inde, postquam Altenstatt & S. Remigii arcem destructam alluit, silvam Bienwald ingreditur, atque tum demum, oppidum Lauterburg alluens, emensa X. leucarum via, se in Rhenum præcipitat; cursu suo ad orientem primum directo, inde paulo ad meridiem deflexo. Lutera hæc diversa est ab altera illa, unde oppidum Palatinatus Rheni *Lutera Cæsarea* (*q*) nomen accepit, quæ in eodem Vogeso, haud procul à fontibus Luteræ nostræ, suam originem habet. Lutera Alsatica, bellicis temporibus, alterum post Queicham totius Provinciæ propugnaculum est, quo hostes Alsatiam invasuri arceantur, vel Queicha jam potiti. Vallum hoc fossa, loricis & variis hinc inde munimentis constans, à Weissenburgensi civitate ad Lauterburgum, adeoque per quatuor leucas, ad Rhenum usque se extendit; Lutera aquis suis fossam implente. Lutera.

Inter Luteram & Queicham volvuntur quoque rivi quidam minores, *Solach*, *Forlach*, *Otterbach*, *Erlenbach*, *Sederbach*, aliique. Solach rivulus, qui, in silva Bienwald fontes suos habens, per eam Hagenbachium villam versus, in Rhenum vicinum decurrit. Forlach amniculus, in eadem silva scaturigines habet, atque haud procul à Solach eidem Rheno se jungit. Otterbach amniculus haud procul à castro Gutenberg exoritur, per superiorem & inferiorem villas Otterbach ad Sternfelss, Frekfeldam, inde & Minfeldam, minores subinde recipiens rivulos, fertur, atque vicum illum amplissimum Langen-Kandel præterfluens ad villam Jochenhemium pergit, ubi in Rhenum demergitur. Erlenbach rivulus, ad pedes montis, cui nomen est *Caput*, (*r*) Tabernas Montanas perluit, inde villas Hornbach, Barberoth, Ergersweiler, Winden & Erlenbach alluens, haud procul à Tabernis Rhenanis, Rheno se infert. In Wetteravia atque Austria inferiore ejusdem nominis rivi reperiuntur. Solach, Forlach, Otterbach, Erlenbach.

§. XXXIX.

Queicha (*s*) retro Falckenberg & Hauenstein fontem suum habet, qui speciatim vocatur *Fons Queichæ*. (*t*) Devolvitur ad oppidum Anveiler, quod medium perfluit, indeque Landaviam urbem permeans, apud Germershemium, cujus muros à meridie lavat, se in Rhenum immergit, postquam undecim leucarum cursum absolverat, recta semper via versus ortum excurrens. Ex Queicha, antequam in planum descendit, alveus (*u*) Landaviam versus sesqui-leucæ spatio ducitur. Qui eundem usum Landaviæ, quem alveus ex Brusca derivatus, præstat Argentorato. Sed & Queichæ affluentiumque rivulorum quorundam ope extructa est operis insignis munitio, fossis, loricis, aggeribus instructa, quæ Landavia ad Rhenum usque, ultra trium leucarum longitudinem, se extendit; ad oppidum Germersheim olim, ubi Queicha Rheno jungitur, terminata; meliore dein consilio anno MDCCXLV. Hertam vicum versus, ad eundem Rhenum directa. *Vallum Provinciale* appellares, quo hostiles incursiones retardantur, quale Hadrianus, Antoninus, Septimius Severus, reprimendis Scotorum Pictorumque in Britannia, imo & Germanorum, Danubium inter & Nicrum, incursionibus olim construxerant: quas munitiones, Romano Imperio labente, *Prætenturas*, *Clusuras*, *Clausuras*, Ammiano Marcellino & Cassiodoro testibus, appellarunt. Vallum Queichæ Alsaticum multas in transcursu villas & vicos cingit, atque fossa circumducta communit. Queicha hæc limes Alsatiæ borealis est, adeoque fluminum & rivorum ejus ultimus, à limite Alsatiæ meridionali, quem Huninga constituit, XLVI. leucarum Gallicarum intervallo distans; quæ distantia longitudinem Alsatiæ complet. Præter flumina, rivos & rivulos, quos Alsatiam nostram permeare ostendimus, sunt & alii illustres fluvii ex eodem Vogeso prodeuntes, sed qui ex latere ejus occiduo descendunt, adeoque non Alsatiam, sed Lotharingiam perluunt: Matrona nimirum, quæ ad occasum, Mosa & Mosella, (*w*) quæ versus septentrionem, atque Araris, quæ meridiem versus, dirigunt cursum; quibus Saram Murthamque adjungimus. Queicha.

(*o*) Vulgo *Lutter*, *Lauter*.
(*p*) *Lauterbrunn*.
(*q*) Vulgo *Kayserst-Lautern*.
(*r*) *Kopf*.
(*s*) Vulgo *Queich*.
(*t*) *Queichbrunn*.
(*u*) *Canal de la Queich*.
(*w*) Mosella duplicem fontem habet: alterum prope Bussanum, Lotharingiæ vicum, in declivitate Vogesi; alterum ex adverso Gregorianæ vallis, in eadem Vogesi declivitate, vix XXX. passibus à loco, ubi Fachina oritur, haud procul à vico Lotharingico *La Bresse*. (Germ. *Woll.*) Vocatur hic fons Mosellæ Fons Ducis. (*Herzogs-Brunn.*) Uterque fons est in Habendensi pago; distant inter se quatuor leucis Francicis. Baillieu in *Tabula Geographica Rheni* tertium quendam Mosellæ fontem, qui duabus leucis à posteriore distat, annotavit.

§. XL.

Lacus Alfatiæ.

Flumina, rivi rivulique Alfatiæ, unde Lacus plures, pifcinæ, vivaria, in montibus & in plano, admonent nos lacuum quorundam, qui in eadem reperiuntur, & ex quibus rivi nonnulli defcendunt. Præcipuus lacus eft in Belo, quem verius Stagnum dixeris. Hic non in extrema montis fummitate confpicitur, fed ad radices rupis, quæ dimidiæ leucæ fpatium circuitus continet, & ob figuræ rotunditatem *Caput* (*Bælchenkopf*) appellatur, quæque, velut humano corpori caput, monti fuperimpofita cernitur. Lacus in medio circa LIV. pedes profundus eft. Crater ejus, qui octoginta pedes profunditatis habet, hemi-cycli inftar, partem rupis excavatam occupat, reliqua pars crateris ex terra & arena componitur. Lacus hic cataractis conftringitur, quibus tantum aquæ emitti poteft, quantum ad ligna ex monte in planum demittenda, ad augendas item, ficcitatis tempore, Lauchæ aquas, quæ molendina & officinas pulfat, requiritur. Infervierunt quoque cataractæ hæ olim implendo aquis alveo, qui Rufaco Brifacum novum, ad munimenta illius urbis extruenda, ductus eft. Infra hunc lacum foffa X. pedum profunditatis arte facta eft, *Seebach* dicta, quæ, emiffarii lacus inftar, fuperfluis lacus Beli aquis recipiendis infervit. Anno MDCCXL. menfe Decembri, ventorum & aquarum violentia, perruptæ funt cataractæ hæ, atque infecuta hinc tanta, per Floridam & Lutenbacenfem valles, inundatio, ut molendina & ædificia plura, pontes item lapidei, paffim everfi fuerint, maximamque hinc S. Amarini & Gebvileræ oppida, & villæ vicinæ, jacturam paffæ fint.

Lacus Albus & Lacus Niger, (x) in montanis Orbeanæ vallis; & ille quidem in Alfatiæ Lotharingiæque collimitio, hic Parifienfi Ciftercienfium Monafterio paulo propior. Uterque in vallem aquas dimittit, quæ ad Cœnobium hoc junguntur, à quo per mediam deiu vallem omnem provolvuntur. Lacus Albi defcriptionem nobis amplam fatis atque elegantem dedit Joannes Walchius, Schorndorfenfis, (y) his verbis: « Eft locus in Vogefi, qui Luteringicas à Germaniæ finibus dirimit, fummo vertice, „ non procul à *Bon-homme* fitus, Cæfaremonte in Galliam qua tranfitur, à mortalium „ habitatione remotus & fecretiffimus, in quo aquæ clariffimæ, in faxeto vaftiffimo, „ ceu cavo aheno, ftagnant. *Lacum* hominum vulgus *album* vocat, tantæ capacitatis, „ ut totam hanc convallem Brentianam & Regii Fontis viciniam, Lutzelburgum ufque, „ amplitudine fuperet: profunditatis præterea incredibilis, hominibus usque huc ignoratæ. „ Vallem natura, omnium mirabilium rerum opifex, intra duos altiffimos „ montes editiffimam effinxit, & circumquaque claufam fecit. Hanc meris fontanis „ aquis, è fuperis loco illi contiguis rupibus paffim erumpentibus, expleri curavit, quæ „ undique fcaturientes, atque largas huic tantæ voragini explendo latices fufficiunt, „ tantumque hiatum complent: hoc obfervato moderamine, ut illæ nec abundarent, „ nec deficerent, fed, quod ad alvei capacitatem lympharum fupereft ac redundat, „ certo quodam ad hanc rem compofito fulcu, ex inferiore lacus parte, mox per alta „ montis juga, fævo murmure, ea qua importatæ funt menfura exonerantes, ingenti „ ac horribili catarrhacta in confinem Alfatiæ vallem decidat, ut per omnia perpetuo „ fibi fimile ftagnum permaneat. Lacus hic quadrangularis eft, horridis undique „ cinctus rupibus; qua vero Germaniam fpectat parte, ac in profundam vallem refiduas „ lymphas exonerat, adamantina caute ita firmiter munitus eft, ut per ullum aquagium „ undas illas, in fummo excelfiffimi licet montis vertice conftitutæ fint, alio derivare, „ aut per montana in confines valles dejicere, ac præcipites agere, alveumque tam „ immenfum exhaurire, nequicquam laboretur, atque omne humani ingenii & inventionis „ acumen & induftriam tantus conatus excedat atque fubterfugiat.

His lacubus jungimus vicinum Sulzerenfis vallis lacum *Daren-See*, ex quo profluit rivus, *Fachina minor* vocatus, qui Amfersbaco torrente auctus prope Monafterium Confluentis Fachinæ majori jungitur. Lacum Altitonæ vel Framontio vicinum, ubi Ædicula Divæ Virginis, quæ hinc *B. Virgo ad Lacum*, (z) non commemoro, quod in Salmenfi Comitatu fitus, ad Lotharingos refertur. Lacus hic ex finu fuo dimittit flumen Saravi; quod augmentum ex pede montis, cui caftrum Salmenfe impofitum eft, accipit.

§. XLI.

(x) *Der Weiffe See und der Schwarze See*

(y) In *Dec. Fabular. humani generis fortem, mores, ingenium, ftudia &c. adumbrantium*, pag. 141. fq.

(z) Vernacule *Unfer Frau zum See.*

§. XLI.

Pisces & utilitas fluviorum Alsatiæ.

In fluviis his, rivis & lacubus Alsatiæ habitant Pisces, qui magnæ diversitatis & exquisiti plerumque saporis sunt; fluviatiles præsertim, inter quos eminent salmones, pisces majales, carpiones Rheni, lucii, anguillæ, alosæ, truttæ, mulli barbati, percæ, tincæ, barbi, mustelæ, nasones, funduli, gobii, gobites, salmunculi, (a) capitones sive squali, albulæ, leucorini, rutili, lampetra major & minor, thymalli, qui sæpe truttis æquiparantur, berlæ, marsiones: cancri, cochleæ, & conchylia varii generis. (b) Apud PLINIUM, (c) ubi de piscibus majoribus loquitur, thynnos sive thunnus in mari memoratur, in Nilo silurus, *esox* in Rheno, quam vocem de salmone nonnulli intelligunt. Acipenser vel mullus major, qui & sturio (d) vocatur, haud raro quoque apud nos in Rheno comparet, quanquam non facile ultra quinque aut sex dierum spatium à mari recedat.

Tot amnes, rivi & rivuli, quum alluant perluantque Alsatiam, magnum Provinciæ decus, fertilitatem insignem, & commoda vitæ commerciorumque conciliant. Eorum ope lacus, piscinæ, cataractæ artificiales, conficiuntur; ex altissimis rupibus & intimis recessibus Vogesi in planum deferuntur ligna; prata & agri irrigantur; molendina frumento, oleo, lino, conficiendis; lignis, ad ædificia construenda, secandis; pistrina multiplices in usus extructa, molæ navales, fullonicæ, moletrinæ, tympana, torculi aguntur: officinæ tinctoriæ, coriariorum, chartariæ, pulveris pyrii, salinariæ; fabricæ armorum omnis generis, argento item, æri, cupro, plumbo, ferro fundendis, purgandis, separandis, cudendis, impelluntur.

§. XLII.

Divitiæ & nobilitas Alsatiæ.

Nemo itaque mirabitur, tam nobilem, tam amœnam fertilemque Regionem, inter XLVII. grad. LV. min. & XLIX. grad. X. min. latitudinis, atque inter XXV. grad. XXXIV. & LVI. min. ejusdem gradus longitudinis sitam, incolis esse plenam atque refertam: quorum numerus ad quinquies centena millia, sive dimidium millionem, hodie assurgit. Computantur in superiore Alsatia & Sundgovia XXXII. urbes, oppida, oppidula; in inferiore XXXIX. Numerus villarum & vicorum in utraque ultra M. excedit. (e) Hodie in eadem urbes fortissimæ IX. Befortium, Huninga, Brisacum, cum munimento vicino ad Rheni ripam *Fort-Mortier*, Selestadium, Argentoratus, Pfaltzburgum, Laoterburgum, Fortalitium Ludovici, Landavia; tres arces munitæ, Landscronensis, Liechtenbergensis atque Luzelsteinensis, conspiciuntur. Arces aliæ, ut plurimum in montibus vel collibus sitæ, ultra CC. olim fuerunt, nunc fere omnes destructæ.

Imponimus huic Conspectui finem JAC. WIMPHELINGII verbis, quæ in ejus *Epitome Rer. German.* (f) anno MDII. Argentorati scripta, leguntur: "Ut multas Germaniæ Regiones omittamus, Alsatiæ fertilitatem prosequamur. Ea tametsi Germaniæ portiuncula est, tamen aëris temperie, soli fertilitate, aquarum copia, nemorum salubritate, Cereris ac Bacchi abundantia, ac omnium rerum ubertate, est affluentissima, quæ merito cella penuaria & Germaniæ nutrix nominari potest. Ægyptus, Sicilia, Italia, Hispania, sicut receptissimi Autores prodiderunt, sunt quidem Regiones uberrimæ fertilissimæque, frumenta tamen & vina, quæ illic colliguntur, crassa sunt & pinguia, & sciti saporis, minime tamen duratura, quæ tamen apud nos ad LX. usque annum incorrupta, illæsa, sincera, pura, & ad mortalium usum accommodatissima, permanent. Huc adde, quod Alsatici divina ingenia sortiuntur, ex aëris locique temperie. Multos protulit patria nostra claros doctrina & eruditione viros, extantque " hodie

D 2

(a) De Salmunculis vel Salmerinis disputatur, an fiant Salmones? an peculiarem piscium constituant speciem? Vulgus piscatorum plerumque pro posteriore, Physici autem pro priore sententia pugnant, cui accedit CONRAD. GESNERUS in *Scholiis & Additionibus ad Ovidii Nasonis Halieuticon* pag. 187. probata quoque MELCH. SEBIZIO *de alimentorum facultatibus* pag. 1020. Dubitandi locus non superest, ex quo ovula salmonum, & salmerini inde prognati, in Rheno à piscatoribus nostris deprehensi sunt, qui, nonnisi in aqua marina, ad majus volumen excrescunt, in aqua dulci vero ex pisciculis pisces fieri non possunt. In mari ergo quum salmones facti sunt, in Rhenum, primam suam patriam, redeunt, ubique capiuntur. Notandum, quod in Germania in Rhenum, Albim & Mosellam, in Gallia in Garumnam, Sequanam & Ligerim, in Anglia in Tamesin, ascendant. In Rheno ad Cataractas ejus usque progrediuntur.

(b) Enumerantur alii plures à MELCH. SEBIZIO loc. cit. Lib. III.

(c) *Hist. nat.* Lib. IX. Cap. XIV.

(d) *Etourgeon*, *Stœr*.

(e) HIERONYMUS GEBVILERUS *Panegyr. Carolin.* pag. 13. sua jam ætate XLVI. oppida mœnibus cincta numeravit.

(f) Cap. LXXII. edita cum WITICHINDO Basileæ apud Hervagium 1532. fol. & in SIM. SCHARDII *Scriptoribus Rer. Germ.* Tom. I. pag. 199. Edit. poster.

„ hodie etiam, in quocunque disciplinæ genere peritissimi.„ Addo, quæ SEBASTIANUS MUNSTERUS, vir doctissimus, cui Alsatia probe nota, observat: (g) " Non est in „ tota (inquit) Germania Regio aliqua, quæ in omnibus proventibus Alsatiæ posset „ adæquari. Sunt quidem in Germania quædam terræ proferentes vinum, haud igno„ bilius vino Alsatico; at non habent interim tantam abundantiam frumenti & arbo„ reorum fructuum, ut ipsa Alsatia. Nam nullus est juxta montes in Alsatia locus „ otiosus, qui non habitetur, aut sit cultus. Juxta Rhenum habet paludes, & juxta „ eas optima pascua pro pecoribus. Hæc tam parva Regio adeo humanis usibus est „ dedicata, ut in ea inveniantur XLVI. civitates & oppidula, omnia muris cincta, L. arces „ in montibus & plano sitæ; villarum vero & vicorum non est numerus. Vulgares „ Regionem incolentes & terram colentes miseri sunt: nam per singulos annos abligu„ riunt bona sua, nec quicquam in futurum servant, unde fit, ut tempore belli, aut „ quando frigore aut pruina terræ nascentia devastantur aut pereunt, patiantur magnam „ penuriam. Juvantur tamen pauperes ex publicis granariis. Non habet terra hæc „ indigenas multos, sed majori parte sunt advenæ, puta Suevi, Bavari, Burgundi, „ Sabaudi & Lotharingi, qui cum semel Regionem ingressi fuerint, non facile hinc „ emigrant. Suevi potissimum ibi nidulantur, passim ibi omnes recipiuntur, qui colonis „ in terræ cultura cooperari satagunt.„ His consentientem MABILLONIUM adjungimus, qui in *Itinere Germanico* (h) de Alsatia scripsit: " Hoc die per Alsatiæ amœnissimam „ plagam, qua nullam jucundiorem aut fertiliorem vidisse memini, Argentoratum „ tendimus.

§. XLIII.

Alsatia ab exteris populis occupata.

Opportunus Regionis ad barbaræ tum Germaniæ limitem situs, vicinos trans Rhenum populos, ad quærendas in ea sedes, procul dubio invitaverat; ad superiorem enim Rhenum cur non tentassent Germani, quod Treviri, Nervii, Tungri, Eburones, Condrusi, Menapii, Cæresi, Pæmani, aliæque Germanicæ gentes, ad inferiorem perfecerant? (i) Verum enimvero magnam licet Belgicæ Galliæ partem, ante Romanorum dominationem, ad Rhenum occupassent Germani, in nostra tamen hac Rheni superioris ora firmam illis sedem figere datum non est; atque adeo Alsatia nostra, per vastum illud ævum, ab indigenis tantum suis habitata, ab exteris, quantum scimus, mansit intacta. Romanorum dominatio, per quingentos circiter annos, ad Rhenum vigens, ab initio statim Tribocos in Alsatiam admisit; postquam vero consenuisset, Alemanni quoque, vicini nostri, & Burgundiones, maris Balthici olim accolæ, Rheno magnis agminibus transito, per Alsatiam in Galliam interiorem penetrarunt; donec Francorum arma, uti per præcipuas Galliæ partes, ita per nostram hanc quoque oram Rhenensem, Clodoveo Magno imperante, tandem prævaluerunt. Hac rerum conversione ortum est sub Francis Austrasiæ sive orientalis Franciæ Regnum, cujus portio facta est Alsatia, donec sub Carolingorum prosapia, divisis Monarchiæ viribus, distractaque à Francico corpore universa Germania, inter Franco-Germanici, novi Regni, Ducatus & Landgraviatus referretur Alsatia, nonnisi sub Ludovico XIV. ad Franco-Gallici Regni reditura Provincias.

§. XLIV.

Historiæ Alsaticæ Periodi.

Universa ergo Alsatiæ fata brevi contemplaturo tabella quinque rerum Alsaticarum Periodi notabiliores occurrunt: I. CELTICA. II. ROMANA. III. FRANCICA. IV. GERMANICA. V. GALLICA. Sub singulis magna politici Alsatiæ status conversio facta.

CELTICA, temporis duratione longissima, omnem illam Alsatiæ Celticæ liberæque ætatem, à primordiis rerum, ad Divum usque Julium, Romanorum Dictatorem, qui jugo externo eam primus subjecit, complectitur, adeoque An. LVIII. ante Æram Dionysianam terminatur.

ROMANA ad Francorum usque Imperium, sub Clodoveo Magno, in his partibus An. CCCCXCVI. Tolbiacensi prœlio stabilitum, pertingit.

FRANCICA ad Ludovici Germanici tempora, speciatim ad annum usque Christi DCCCLXX. progreditur, quo, in Lothariorum Regni divisione, Germanos inter Gallosque facta, Germanici juris Provincia evasit Alsatia.

GERMA-

(g) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXIX. pag. 535. Edit. Lat.

(h) An. 1683. d. 30. Sept. pag. 97.

(i) CÆSAR *Bell. Gall.* Lib. II. Cap. IV.

Germanica omne illud tempus exhaurit, qoo Germanici Regni, atque deinceps Imperii, membrum illustre Alsatia fuit, ad annum usque MDCXLVIII. quum Westphalica Pace, per Neomagensem, Riswicensem & sequentes, roborata, ad Gallicam Monarchiam, Ludovico XIV. imperante, transivit: à quo tempore

Gallica, quæ quinta & postrema Alsaticæ Historiæ Periodus est, ad nostra usque tempora perdurat. Alemannorum in Alsatiam irruptiones sub Romanis, peculiari periodo adscribere, visum non est, quod Alemannos Alsatiæ possessores tranquillos unquam fuisse, nulla historia prodidit. Neque etiam peculiareni Burgundionum, in Provinciæ hujus rebus ordinandis, habendam esse rationem statuimus, quum illi, seculi V. initio, ex Germania in Galliam transeuntes, nonnisi extremam Sundgoviæ partem, suo Regno contiguam, tenuerint, quod à Clodovei Magni filiis dein Francico Regno adjectum. Nec illud quatuordecim annorum tempus, quo Alsatia ab An. Chr. DXCVI. ad An. DCX. in Theodorici Burgundiæ Regis manibus fuit, à Francica separandum Periodo, quod omnis Burgundia, cum Austrasia & Neustria, Francico-Merovingorum tum subjectæ fuerunt Imperio. Idem de posteriore Burgundiæ Regno, quod Trans-Juranum vocatur, in quo tres Rudolphi regnarunt, statuendum censuimus. Hi australis Alsatiæ partem modo usurparunt, quæ vi divisionis, super Procaspide anno DCCCLXX. factæ, cum duobus Comitatibus sive Landgraviatibus suis, ad Germaniæ Reges spectabat; unde ad Germanicam Alsatiæ Periodum referimus, quicquid Rudolphorum regimen cum Alsaticis rebus potuit habere commune. Ad Francicam denique Periodum pertinent ea Alsatiæ fata, quæ sub Lothariis, Imperatore & Rege, Patre Filioque, per XXVI. annos evenisse comperimus. Tribus primis Periodis absolvitur *Alsatia Vetus*. *Alsatiam Mediam* Germanica Periodus, ad seculum usque XVI. comprehendit. Reliqua *Alsatiam Novam* componunt. Per anticipationem voce *Alsatia* utimur, in Celtica quoque & Romana Periodis, quibus nomen ejus nondum innotuit.

EXCURSUS
DE
AURO RHENENSI ALSATICO.

§. I.

Rhenus aurifer est; non generatur in eo aurum, (*a*) sed ramenta, à montium auriferorum fibris abrasa, arenis ille suis involvit, & in certos vortices caveasque (*b*) congerit, unde extracta & frequenti lotione purgata, adhibito hydrargyro, in globulos aut lamellas colliguntur. Aureas has particulas ex Alpium montibus passim abstergunt torrentes; qui magna copia inde decurrunt, atque spolia hæc, ceu tributum aliquod, inferunt Rheno. Diodorus Siculus (*c*) de veteri Gallia jam ita dixit: "In Gallia nullum omnino argentum gignitur, sed auri multum, „ quod loci illius incolis, absque ulla metalli hujus scrutatione ac sine ullo labore, „ concedit natura. Nam fluviorum decursus obliquis suis flexibus, dum ad adjacentium „ montium rupes allidunt, magnos ramentorum auri acervos abrumpunt. Id negotiis „ hisce occupati colligunt, & glebas, auri grana continentes, molunt atque contundunt. „ Post à terrestribus fecibus aquis purgant, fornacibusque, ut quæque liquefiant, „ commit- Rhenus aurifer.

(*a*) Georg. Agricola *de subterran. ortu & causa* Lib. V. & *de Re Metall.* Lib. III.

(*b*) Germanis: *Gold-Gründe.*

(*c*) *Biblioth.* Lib. V. Cap. XXVII. pag. 304. Edit. Wechel. ubi hæc scribit: Κατὰ τὴν Γαλατίαν ἄργυρος μὲν τὸ σύνολον οὐ γίνεται, χρυσὸς δὲ πολύς, ὃν τοῖς ἐγχωρίοις ἡ φύσις ἄνευ μεταλλείας καὶ κακοπαθείας ὑπουργεῖ. Ἡ γὰρ τῶν ποταμῶν ῥύσις, σκολιὰς τὰς ἀγκῶνας ἔχουσα, καὶ τοῖς τῶν παρακειμένων ὀρῶν ὄχθοις προσαράττουσα, μεγάλους ἀποθραύει κολωνοὺς χρυσοῦ ψήγματος. Τοῦτο δ' οἱ περὶ τὰς ἐργασίας ἀσχολούμενοι συνάγοντες, ἀλήθουσιν ἢ συγκόπτουσι τὰς ἐχούσας τὸ ψῆγμα βώλους. Διὰ δὲ τοῦ ὕδατος τὸ γεῶδες πλύναντες, παραδιδόασιν ἐν ταῖς καμίνοις εἰς τὴν χώνευσιν. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ σωρεύοντες χρυσοῦ πλῆθος, καταχρῶνται πρὸς κόσμον, οὐ μόνον αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες.

„ committunt. Hoc modo magnam auri copiam coacervant, qua non modo fœminæ; „ sed & viri supra modum utuntur ad ornatum.„ Hæc inter flumina Rhenum quoque comprehendi, nemo dubitaverit. Ex medio ævo testem habemus seculi IX. OTTFRIDUM, (*d*) Weissenburgensem, Alsatiæ Monachum, Evangeliorum Interpretem Germanico-Rhythmicum, qui Francos ab ingenio laudans ita scribit:

Zi Nuzze grebit man ouch thar	Ad utilitatem foditur quoque hic
Er inti Kuphar,	Æs & cuprum,
Joh bi thia Meina	Atque cum copia
Isine Steina:	Ferrei lapides:
Ouch thara zua fuagi	Sed & adde
Silabar ginuagi.	Argentum sufficienter.
Joh lesent thar in Lante	Imo legunt hac in terra
Gold in iro Sante.	Aurum in ejus arena.

Ex seculo XV. testis est ÆNEAS SYLVIUS, (*e*) qui Rhenum aureas arenas evolvere annotat. Singulare est, quod Brisacum inter & Argentoratum, aureæ particulæ rarius reperiantur in Rheno, quam Argentoratum inter & Philippiburgum. Munimentum Ludovicianum inter & Germershemium sunt frequentiores, quod minor ibi est aquarum rapiditas. In veteri NOTITIA fundationis Monasterii Hascoviæ, vulgo *Eschau*, quæ circa seculum XII. conscripta videtur, mentio fit insulæ *Zuzenowe*, quæ in illis partibus fuit, (Hascovia II. leucis Francicis distat Argentorato,) *cum arena, in qua aurum colligitur.* (*f*) Haud procul à Kehlensi munimento vicus est *Goldscheur*, Rheno vicinus, ubi aurum conquiritur. Teutonica vox vetus *Scheur*, qua significatur *purgatio*, (*g*) indicat unde vicus nomen acceperit. Cur aurum ex arena Rhenensi nonnisi in illis locis, qui inferiores sunt Basilea, reperiatur, nemo mirabitur, qui Rhenum in superioribus uno fere semper alveo, in quo paucissimæ insulæ, rapidius ferri reputaverit: quum deinceps Rhenus in plura diverticula sinusque abeat, quæ lotoribus faciliorem ad arenam, in his diverticulis & quiescentibus aquis hærentem, aperiunt accessum. Revocavit hæc nobis in memoriam ea, quæ STRABO (*h*) narrat de Salassis. Ait enim, eos, ubi vallis Augusta & Augusta Prætoria, Pedemontii hodierni, populos solere fluvium Duriam, qui apud eos oritur, in diversos rivulos scindere, & ita in exsiccato alveo auri ramenta quærere & colligere.

§. II.

Alii Fluvii auriferi.

Sagacissimus Historiæ naturalis ætate nostra indagator REAUMURIUS, (*i*) præter Rhenum, per universam Galliam novem flumina, in quibus aurum reperiatur, enumerat, Rhodanum scilicet, Garumnam, Dubim; præterque hos Cesim & Gardonem in Cebennis, Ariegam & Salatam in Pyrenæis montibus, fontem habentes; binos denique rivulos *Ferriet* & *Benagues* circa Apamiæ castrum. Primatum tamen inter flumina hæc habet Rhenus, in quo aureæ particulæ, quæ Gallice *paillettes*, *poudre d'or*, *or en poudre*, (*l*) reperiuntur, ex reliquis metallis nullæ. (*m*) Pactolum Lydiæ, Phasim Colchidis, Gangem Indiæ, Hebrum Thraciæ, Padum Italiæ, Tagum Iberiæ, Ederam Waldeccensis, Schwarzam (*n*) Schwarzburgensis Comitatuum, Beberam denique Silesiæ, inter fluvios auriferis arenis celebres, vel à Veteribus, vel à Junioribus celebrari, res notissima est. (*o*) Arolam quoque Helvetiæ auriferam esse, SCHEUCHZERUS testatur. (*p*) Hæc ipsa Arola aliique minores rivi rivulique atque torrentes, qui in Helvetiæ montibus à delitescentibus venis auriferis, hos pulvisculos, hæc ramenta abstergunt, secumque abripiunt, aurum hoc Rheno rude & purum, afferre videntur. Rheno sane Rhodanoque communes sunt in Rhæticis Alpibus origines. Ex silvæ Martianæ montanis profluit haud procul à villa Alberspach rivulus, cui nomen Teutonicum *Goldbrunn*, Auri fons, quem ab auri particulis, quas secum rapit, nomen accepisse putat HELISÆUS ROESLINUS, (*q*) seculo XVI. finiente Hagenoensis civitatis Physicus. Fluviolus hic Kinzigæ miscetur, qui prope Kehlam, Argentorato vicinam, à dextro latere Rhenum ingreditur.

§. III.

(*d*) *Evangelior.* Lib. I. Cap. I. pag. 23. Edit. Schilter.

(*e*) *Germania* Cap. LVIII.

(*f*) *Gallia Christiana,* Tom. V. pag. 473. inter Docum.

(*g*) Multis id Glossarum Teutonicarum exemplis comprobare licet. LEYSER in *Jur. Georg.* pag. 777. vocem *Schaur* definit: Jus colligendi in fodinis argentariis particulas quasdam minutas.

(*h*) *Geograph.* Lib. IV.

(*i*) In *Dissert. des Rivières & des Ruisseaux du Royaume, qui roulent des paillettes d'or.* Vid. MEMOIRES DE L'ACAD. ROYALE DES SCIENCES. An. 1718.

(*l*) SAVARY *Dictionnaire de Commerce,* in vocabulo *Or.*

(*m*) An ullibi argentiferi amnes reperiantur, dubitant plures. In nonnullis invenitur ferrum, in paucissimis æs & plumbum.

(*n*) Vide HERTII *Opuscular.* Vol. I. Tom. II. pag. 208. vocatur *das Seiffenwerck.*

(*o*) TILEMANNUS FRIESE *Müntzspiegel* Lib. IV. Cap. XXXV. pag. 184.

(*p*) *Naturgeschichten* Part. II. pag. 21. sqq.

(*q*) *Vom Wasgauischen Geburg* pag. 6.

§. III.

Modus aurum colligendi.

Investigatores harum molecularum vel bracteolarum, qui aurilotores appellantur, (r) illas eo tempore colligunt, quo aquæ Rheni minimum profundæ sunt, adeoque per autumnum & hyemem, quod aquis recedentibus facilius deportatur arena. Arena crati cavæ, quæ asseris inclinati summitati affixa est, injicitur. Asser est V. pedes longus, unum cum dimidio latus, cui infixi sunt tres panni crassiores, singuli longitudinis pedis unius, quos inter unius quoque pedis distantia est. Arena, Rheno extracta, viminex crati cavæ injicitur, & frequens superfunditur aqua. Lapides cæteræque partes crassiores crate retinentur; sabulum vero, dum per pannum decurrit, vel panno adhæret, vel defertur ad imum. Particulæ aureæ, panni ramulis impeditæ, una cum sabulo nobiliore lanæ inhærent. Excutitur mox pannus, atque arena aurifera excussa injicitur vasi ligneo, naviculæ in speciem formato. Lotor aquam arenæ infusam agitat, atque frequentiore agitatione efficit, ut sabulum auriferum, quod gravius est, fundum petat, levius superficiem occupet. Iterata hæc agitatio vera est lotio, quæ partes nobiliores ab ignobilioribus separat, ignobiliores abjiciuntur, nobiliores, quæ auri ramenta continent, cum arena tamen adhuc mixtæ sunt. Ut aurum probe secernatur, lotionem repetitam sequitur amalgamatio, quam chymici vocant. Siccandum scilicet & calefaciendum est sabulum, lotum satis & depuratum, eidemque infundendus mercurius, qui pulvisculos aureos, per sabulum sparsos, imbibit colligitque. Mercurialis massa, quæ amalgama dicitur, includitur corio, per quod, ceu per filtrum, mercurius, solo remanente auro, exprimitur. Simili fere aurum ex arenis eluendi separandique modo utuntur Selzenses Palatini, versus Alsatiæ inferioris extrema. Describit eum testis, qui rem præsens inspexit, MICHAEL HEBERERUS, (s) & ex eo GEORGIUS LUDOVICUS LINDENSPÜR, Stutgardianus; (t) quam descriptionem, quum brevis & accurata sit, in notis subjunximus. Observant rerum naturalium indagatores, aurum ex arena Rhenensi à lotoribus nostris non satis sollicite colligi, adeoque, amalgamatione hac facta, multas auri particulas remanere in sabulo. Imo ipsum, quod auro plane separato restat, sabulum, si chymice funderetur, auri aliquid esse daturum; quum JOAN. JOACHIMUS BECHERUS (u) insignibus documentis probaverit, omnem arenam vitrescibilem continere in se acidum, tantæ virtutis, ut in plumbo & argento illorum substantiam mercurialem paulatim in aurum commutet.

§. IV.

Auri Rhenensis Qualitas.

Particulæ hæ aureæ irregularis sunt formæ, quod microscopio adhibito didicimus, lamellulis exiguis, in orbicularis placentæ formam compositis, pleræque haud absimiles, diversæque magnitudinis. In Rhodano repertas fobinde fuisse particulas, milii granum mole æquantes, REAUMURIUS testatur. Rhenense sabulum tales raro producit, sed & tales in ipso Rhodano rariores occurrunt, cujus moleculæ aureæ Rhenensibus plerumque minores existunt. Rhenensis hujus auri puritas nullo alio, imo ne Pannonico quidem, minor vel deterior esse scribitur; quod de suo jam tempore scripsit ROESLINUS. (x) Electores & Principes ad Rhenum, intrinsecam ejus puritatem alterantes, cudi jusserunt nummos aureos, quorum valorem & qualitatem imitati sunt alii; unde *Auri Rhenensis valor*

(r) Gallice *Arpailleurs*, Germanice *Goldwæscher*.

(s) *Ægypt. Servit.* Lib. I. Cap. VI.

(t) *Commentar. in varias politico - juridicas quæstiones & ordinat. politicas Ducatus Wurtembergici* Tit. XXX. pag 195. ubi rem ita describit: *Sie richteten am Gestad des Rheins drey zusammengefaste ungehobelte Bretter, so auf den Seiten mit Leisten verwahret, etwas schregs auf; warfen viel Sands, den sie in unserm Beyseyn aus dem Rhein mit Hauen holeten, auf die gemeldten Bort oder Bretter; und wann die Bretter ziemlich gehauffet waren, nahmen sie mit langen Schæpfern Wasser aus dem Rhein, und flœsten den Sand wieder aus den Brettern herunter. Da der grobe Sand alle herunter war, blieb der reineste und schwereste Sand, darunter das Gold vermischet, zwischen den rauhen Spreissen hafften, bis sie solches hernacher absonderlich mit grossem Fleiss abwuschen, und in einen hœlzern Napfen, so darunter gestellt, flœsten. Als sie solches nun ein Mal oder etlich gethan, sammleten sie innerhalb zweyen Stunden ungefehr des ausgewæschenen Gold-Sands auf einen Vierling voll, trugen den zu Haus, machten ein ziemlich Kohl-Feuer, und stellten den Gold-Sand in einem irden Gefæss darauf, wærmeten denselben, und so bald er ein wenig erwærmete, liesse sich hin und wieder das Gold mit kleinen Kœrnlein scheinbarlich sehen. Solche kleine Kœrnlein vermengt heraussen zusammen zu fassen, und von dem Sand zu scheiden, brauchten sie lebendig Queckfilber, dessen sie einen gewissen Theil, ihrer Erfahrung nach, unter den Sand mengeten, damit sammleten sie alles Gold zusammen in ein Klumplein, also dass das Gold seinen Schein verlohr, und die weisse Farbe des Queckfilbers an sich zoge. Solches Klumplein nahmen sie heraus, und klopften es in der Hand zwischen den Fingern mit einem Messer-Rucken in der Runde zusammen, bis es etwas hart wurde, und das Ansehen hatte, wie ein ziemlich Kugele oder kleiner Klicker, so sie nachmals in ein gluenden Tigel warfen; darinnen liessen sie es eine kurze Zeit, und so bald sie es heraussen thaten, war das Queckfilber verschwunden, und bekame das Kugelein die naturliche, scheinbare und glitzende Gold-Farb. Wie es denn auch pur und fein Rheinisch Gold ist.*

(u) *Physica subterranea* pag. 947.

(x) Loc. cit.

valor paſſim receptus eſt. Exiguum tamen eſt, quod hodie ex Rheno auri hauritur. Argentoratenſis civitas, quæ jus hoc in Rheno per quatuor mille paſſuum tractum exercet, vix ultra quinque uncias annuo ſpatio inde recipit. Lotores, quum res bene ſuccedit, nonniſi XXX. ſummum XL. ſolidorum Francicorum lucrum facere ſolent. Plobshemii villæ, Rhenum verſus tribus ab Argentorato leucis ſitæ, poſſeſſores ab auri lotore ſuo nonniſi quatuor florenorum annuum cenſum percipiunt, licet leucæ ſpatium fere in Rheno habeat, quod perquirere poſſit. TILEMANNUS FRIESEN, Gœttingenſis, in *Speculo ſuo monetali* (y) idem de aliis fluminibus obſervat: nonniſi magno labore inde aurum colligi, ſed levi cum fœnore, illis quoque in locis, ubi ramenta hæc majora copia ſubinde comparent.

§. V.

Jus aurum colligendi.

Inter majora regalia Statuum Germaniæ ad Rhenum jus auri fluvialis in Rheno legendi, quam auri piſcaturam diceres, reputant Juris Publici Germaniæ Scriptores, non minus quam fodinarum ſubterranearum. (z) Elector Palatinus, illud à Selza oppido, vel Saletione, ad confluentes uſque Rheni & Nicri, ſive ad Manhemium uſque urbem, teſte MARQUARDO FREHERO, (a) & præcipue prope Hagenbach, Præfecturam Weiſſenburgo vicinam, per redemtores exercet. Nec aliunde repetenda eidem Frehero videtur aureæ illius monetæ origo, cui nomen à Rheno inditum, à quatuor Electoribus ad Rhenum, ea forma & temperatura primitus procuſæ, & cæterorum deinde Ordinum imitatione frequentatæ; quod in Rheni partibus, metallo illo prius quam alibi terrarum invento, Aurei ibi primum inter Germanos fuerint percuſi. Unde factum, ut temporis progreſſu certam & ponderis & temperamenti legem quatuor illorum Imperii Electorum conſtitutione, acceperint. (b) In Delphinatu licitum eſſe aurum in fluminibus perquirere, ita ut de eo non ſolvatur decima, modo extra Regionem non portetur, & in locum vicinum, cudendæ monetæ deſtinatum, deferatur, obſervat FRANCISCUS MARC. (c) In Rheno autem nemini, abſque Principis conceſſione, aurum legere permiſſum. Imperatores nimirum & Reges olim jure hoc gaviſi ſunt, quod Principibus dein aliiſve Imperii Statibus conceſſerunt, à quibus hodie petenda conceſſio.

(y) Loc. cit.

(z) Unde nomen *Gold-Gründe*, quæ hinc *Kænigs-Grund*, hodie corrupte *Kundels - Grund* ab incolis, prope vicum Munchauſen, haud procul à Selza, appellantur, quaſi *Regii Fundi*, ad Regis domania ſpectantes.

(a) *Origg. Palat.* Part. II. Cap. XVII. pag. 84. ſq. & ad AUSONII *Moſellam* pag. 106. Addatur TOLNER. *Hiſt. Palat.* pag. 108. & in *Cod. Diplom.* pag. 19. IRENICUS in *Exeg. German.* Lib. XII. BESOLDI *Theſaurus Practicus* pag. 821. MART. ZEILERUS in *Topograph. Palatinatus Rheni* pag. 45.

(b) BUDEL. de *Re monetaria* Lib. I. Cap. XXII.

(c) *Deciſ.* CXXI.

ILLU-

ILLUSTRATÆ ALSATIÆ
LIBER PRIMUS.

ALSATIA CELTICA.

§. I.

ALSATIÆ nomen, (*a*) priscis Græcorum Romanorumque Annalibus ignotum, nec Celticæ, nec Latinæ, sed Franco-Theotiscæ linguæ, originem debet. Sub Celtica & Romana Periodis, Regionis hujus incolæ non unum & commune quoddam nomen habuerunt. Rauraci, Sequani & Mediomatrici, tres illustres Galliæ populi, priscam inhabitarunt Alsatiam: sub Romana Mediomatricorum regiones Alsaticas occuparunt Triboci, Germanica gens, Rhenum transgressa. Ipsa ergo *Alsatiæ* vox nonnisi sub Merovingis Regibus, Francica in Historia, primum comparet. Licet autem origo & etymologia vocis ad Francicam Periodum spectet; in ipso tamen operis nostri exordio de ea aliquid annotare, haud abs re visum, quod nonnulli origines ejus altius repetunt. Antiquissimus Rerum Francicarum ex seculo VI. Scriptor, GREGORIUS TURONENSIUM Antistes, nomen Alsatiæ quidem silet, sed Epitomator & Continuator ejus, FREDEGARIUS SCHOLASTICUS, (*b*) ex seculo VII. Dagoberto I. coævus, omnium, quos novimus, primus ejus facit mentionem; quem deinceps ex ævo Carolino NITHARDUS, ANNALES BERTINIANI, FULDENSES aliique secuti sunt. Apud Fredegarium *Alesaciones* & *Alsacii* populi primum, inde ipsa quoque Provincia *Alsatia*, (*c*) memorantur. *Suggentenses* (qui Sundgovienses nostri sunt,) ab eodem subjunguntur Alsaciis. Theodoricus nimirum Burgundiæ Rex, Childeberti, Austrasiæ & Burgundiæ Regis, filius natu minor, ex patris testamento, vel, ut Fredegarius loquitur, *Præcepto*, Alesaciones, apud quos fuerat enutritus, in sua Regni portione acceperat, quos Theodebertus natu major, Austrasiorum Rex, Alsatiam Austrasiæ suæ partem existimans, hostilibus armis circa annum DCX. fratri extorsit, postquam institutum ad Saloissam (*d*) Francorum Placitum, ut eorum judicio lis, inter fratres orta, terminaretur, caruisset effectu. Prima hæc inter fratres odiorum materia. Quodsi ipsam Childebertini Præcepti formulam Fredegarius expressit, Alesaciones jam seculo VI. memorari dicendum est, quando Childebertum II. Anno DXCVI. obiisse constat.

Alsatiæ vocis origo.

(*a*) Aliam hujus nominis Provinciam maritimam, prope insulam quandam Frisiæ, memorat MARIANUS in voce *Namnetes*.

(*b*) *Chron.* Cap. XXXVII. (*c*) Ibid. Cap. XLIII.
(*d*) Romanis Saletio, inde Saloissa, hodie *Seltz*, oppidum Alsatiæ ad Rhenum.

§. II.

Aliorum de voce Alsatia sententiæ.

Fredegariana hæc probe si observasset BEATUS RHENANUS, nec Caroli Magni ætate demum Latinam nominis Alsatiæ formam prognatam, nec ex vernacula voce *Elces*, *Elsess*, Carolingici ævi Scriptores suam fabricasse Alsatiam statuisset. (*e*) Scilicet omnis conjectura Rhenani fundamento innititur falso. Vocem ille suam ab *Elcebo*, qui locus CLAUDIO PTOLEMÆO (*f*) Ἔλκηβος appellatur, deducit, quem tamen reliqui omnes Geographi ignorant. Nescio sane qui factum, ut HADRIANUS VALESIUS, insignis ille Rerum Gallicarum Scriptor, in sua *Galliarum Notitia* de HIERONYMO SURITA, qui *Itinerarium* ANTONINI vel ÆTHICI edidit, scribere potuerit: " Surita in Æthici Codici-„ bus modo Elcebum, modo Elvetum, ac etiam Helveto, scriptum reperiri, observat; „ quum nihil de Elcebo annotarit Surita. Nec ullus Codicum MSS. quos WESSELINGIUS, postremus *Itinerarii* ANTONINI editor, evolvit, hanc vocem profitetur. Perantiqui Codices, qui in Regia Bibliotheca Lutetiæ extant, Suritæ & Wesselingio ignoti, sed à nobis diligenter collati, miro consensu *Helvetum* exprimunt, vix unus *Elvetum*; nullus *Elcebum*. Unde systematis, à BEATO RHENANO structi, fundamentum corruit, quando PTOLEMÆI Ἔλκηβος Latine *Helkebus* vertenda, quam TABULA THEODOSIANA in *Hellelum* commutavit. Quodsi BEATI RHENANI conjectura posset admitti, nomenque adeo *Elsatiæ* à loco illo prope Benfeldam sito, qui hodieque vocatur *El*, derivandum esset; Celtica potius quam Romana reputanda foret ejus origo. Neque vero, in vocis *Alsatiæ* antiquitate eruenda, Rhenano felicior est FRANCISCUS GUILLIMANNUS, qui, in *Habsburgiacis* suis, (*g*) Comitatus *Illesich* nomine Provinciam hanc designatam fuisse, arbitratur, idque ex Dagoberti Magni *Diplomate*, quo Argentinensi Ecclesiæ, circa annum DCXXX. aliquot Comitatus donantur, probare contendit. Verum præterquam quod, in exprimendo hujus Comitatus nomine, & GUILLIMANNUS & alii decepti sunt; (nec enim *Illesich*, (*h*) nec *Ilchicha*, uti COCCIUS (*i*) legit, in Charta scribitur, sed *Illiche*; (*l*) ut in Capite *de Comitatibus Alsatiæ* docemus:) nemo non, Chartam hanc diligenter inspiciens, deprehendet, non de tota Alsatiæ Provincia, sed de ejus Comitatu quodam particulari, in ea sermonem esse, atque adeo ad totius Provinciæ nomen inde nihil posse concludi.

Sed nec ullo quoque fundamento innititur illa traditio, quæ HIERONYMI GEBVILERI (*m*) temporibus obtinuit, qua Æduorum, potentissimi olim Galliæ populi, ubi hodie Ducatus Burgundiæ, colonia credebatur Alsatia; quæ à Burgundica in Æduis civitate *Alseto*, ab Hercule, ut fabulantur, condita, obtinuerit nomen. Apud MARLIANUM (*n*) rem alii invertunt, qui Alsatiam illi Ducatus Burgundiæ parti, in qua *Alsetum* Regio sita, nomen communicasse putarunt, quasi Ariovistus, qui Alsatiæ præerat, id ei imposuerit. Quid denique de JACOBI WIMPHELINGII sententia dicam? qua, Alsatiam Helvetiæ quoque nomine compellatam olim fuisse, doctus ille & candidus Alsata, sibi persuasit; (*o*) ÆNEÆ SYLVII (*p*) auctoritate, ut fatetur, vel potius erronea sua conjectura, inductus, qua ille Helvetum, supra memoratum, non Selestadio suo tantum adscribit, (*q*) sed & toti Provinciæ nomen dedisse, conjectat. Scilicet uti ex loco hoc Itinerarii Antoniniani corrupto, ubi nonnulli male *Elcebum* legunt, Elsatiæ vocem elicere voluit Beatus Rhenanus; ita ex genuina lectione *Helvetum*, Helvetiæ nomen ad Alsatiam omnem extendit Wimphelingius, Rhenano paulo antiquior. Uterque Selestadiensium civis in Elcebo & Helveto non *Selestadium* modo suum, sed & ipsum *Alsatiæ* nomen, quæsivit. In Ludorum Equestrium, quæ *Torneamenta* vocarunt, Libris Germanicis, Alsatia vocatur *Edelsass*: (*r*) unde nomen *Elsass* contractum & derivatum multi crediderunt; quo nimirum *Deliciarum locus*, aut si mavis *nobilis vel Nobilium sedes*, significetur; quod vix ulla Provincia majorem ex Ordine Equestri Nobilium copiam tum ostentare potuerit. Sententia hæc BERNHARDI HERZOGII animo ita insedit, ut suum *Alsatiæ Chronicon* non alio rubro inscriberet. (*s*)

Locum

(*e*) BEATUS RHENANUS *Rer. German.* Lib. III. pagg. 16. 39. 286. & 287.

(*f*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX.

(*g*) Lib. II. pag. 69.

(*h*) Lectionem hanc quoque fert CHRONICON NOVIENTENSE, cujus Auctor Anonymus, Ebersheimensis Monasterii Cœnobita, sec. XIII. vixisse videtur; ex hoc forsan sua Guillimannus desumsit.

(*i*) *Dagobert.* Cap. XV. pag. 143.

(*l*) Ex KOENIGSHOVIO Latino emendatiorem hanc Chartam edidit SCHILTERUS *ad Koenigsh. observ.* X. pag. 592. & in ea legitur *Illiche*.

(*m*) *Panegyr. Carolin.* pag. 52. Adde IRENICI *Exegesin Germ.* Lib. IX. Cap VIII. pag. 342. item Lib. XI. pag. 370.

(*n*) *Descript. locor.* in voce *Nemetes*.

(*o*) In *Germania cis Rhenum* pag. 9. citatus quoque apud IRENICUM Lib. XI. pag. 370. Sententiam hanc quoque recenset MARLIANUS Lib. cit. in voce *Triboces*.

(*p*) De *Europa* Cap. XLII. Operum ejus pag. 439.

(*q*) Unde in Libris suis *Helvetensem* se subinde vocavit Wimphelingius, eundem in errorem inducens Selestadiensem illius ævi Typographum, doctum & celebrem, Matthiam Schurerium, qui se quoque sæpius *Helvetensem* appellat, atque dein Argentoratum migravit; ubi multis ibi libris, prelo suo impressis, claruit.

(*r*) GEORGII RUXNERI *Liber Torneamentorum* pag. 4. *b. Eberhard Herzog in Edelsass.* pag. 5. *Albrecht Landgrave in Edelsass*, &c. Vid. MUNSTER in *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXIX. pag. 534.

(*s*) Consentire videtur ICHTERSHEIM in *Topograph. Alsatiæ* pag. 4.

Locum etiam habere non potest Viri, etymologicarum Germaniæ rerum peritissimi, Jo. Leonh. Frischii (*t*) conjectura, qui temporibus Francicis *Alsac*, *Elsach*, (*u*) *Alsen* voces, ad Ellum flumen designandum, invaluisse, nomenque dein à flumine ad Regionem translatum, suspicatur. Mihi sane nulla unquam visa est Charta, qua Elli fluminis nomen forma hac occurrat expressum. Carolingico ævo *Illus*, *Hilus*, *Elius* occurrunt; *Alsa* nonnisi sequenti; formæ autem à Frischio prolatæ nullibi reperiuntur.

§. III.

Postquam Franci, in nostris his Sequanorum & Mediomatricorum regionibus, novam ad Rhenum dominationem suam stabiliverant, recepta hucusque incolarum immutata sunt nomina, & loco duorum, quæ Celtica fuerant, nonnisi unum, & quidem Theotiscum vel Francicum *Elsass* & *Elsasser*, quod utrumque *Elli accolam* vel *possessorem Regionis ad Ellum* denotat, substitui cœpit: unde Latina inflexione *Alesaciones* seculo VI. primum memorati sunt; quo communi nomine Sequani & Mediomatrici nostri Rhenenses, Merovingico ævo, designantur. In antiquis Monumentis Latina vocis forma prius, quam Theotisca, occurrit, hæc tamen alteram antiquitate præcedit, quod à Francis, quorum patria lingua fuit Theotisca, suam originem vocabulum habet: paucissima vero illius ævi Francorum idiomatis superesse fragmenta, norunt Eruditi; quum lingua Theotisca ante sec. VIII. literis mandari vix cœperit. Scriptores & Notarii mediæ ætatis, nunc Latinam, nunc Teutonicam, vocis formam secuti sunt; unde tanta in Annalibus & Chartis nominis ejusdem varietas: *Alisatia*, *Elisacia*, *Elisata*, *Elisaza*, *Elisatuan*, *Helisatia*, *Alsecinse*, *Alsacinde* &c. (*x*) Vocabulum *Elsass* à flumine *Ill*, medio ævo *Ell* appellato, quod per maximam Alsatiæ partem decurrit, derivandum esse, inter doctiores plerosque jam pridem convenit. Hanc sententiam secuti sunt ex seculo XV. Jacobus Twingerus à Koenigshoven, (*y*) quem *Regiovillanum* vocant Latine, Joannes Herculanus Pleinfisinus, (*z*) S. Deodati Canonicus, seculo XVI. atque post hos Irenicus, (*a*) Coccius, Balth. Bebelius, Obrechtus, Schilterus aliique. Regiones enim plurimas à fluviis transeuntibus appellationem accepisse, res paucis ignota. (*b*) Itaque non Celtica, sed Francica, adeoque Theotisca, est vocis *Elsass* origo, ex qua Latine scribentes dein *Alesaciones*, *Alsatios*, *Alsatiamque* paulatim composuerunt. Id modo quæritur: nomen hoc an Provinciæ prius datum, an incolis? Qui primum affirmant, non una difficultate premuntur. Alesaciones enim in veterum Scriptis (*c*) ante Alsatiam memorantur, & vocula Germanica *Sass*, (*d*) quum alteri in fine adjicitur, non regionibus aut fluviis, sed personis designandis, adhiberi consuevit; id quod voces compositæ *Reichsass*, (*e*) *Landsass*, (*f*) *Schriftsass*, (*g*) *Amtsass*, (*h*) hodieque passim in Germania usitatæ, demonstrant. Unde haud immerito colligimus Theotiscum nomen *Elsass*, *Elsasser*, accolis fuisse primitus inditum, atque deinceps ab illis ad Regionem translatum. Sic flumen accolis suis & possessoribus primo, possessores dein ipsi Regioni, suum nomen communicarunt. Eodem modo *Holtsassen*, id est

Etymologia verior.

E 2 *incolæ*

(*t*) In Glossario Teutonico-Latino, *Teutsch-Lateinisch Wœrterbuch* Part. I. pag. 225.

(*u*) Voculas *Ach*, *Acha*, *Aa* Germanis veteribus aquam denotare, supra in *Conspectu Alsatiæ* §. XXXIV. pag. 22. docuimus. Vid. etiam Jo. Schilteri *Thesaur. Antiq. Teuton.* Tom. III. pag. 5. Unde *Elsach* idem est ac Elsæ aqua. Hodieque vicus est *Illzach* prope Mulhusium.

(*x*) Hadrianus Valesius in *Notitia Galliar.* voce *Alsatia* pag. 2. Prodromus Chron. Gottwic. Lib. IV. pag. 537.

(*y*) Koenigshovius in *Glossario Mss.* hæc annotavit: " Alsa, *die Alle*, fluvius Argentinensis Diœ" cesis, à qua terra Alsatia sibi nomen assumsit. Al" sacia, *Eylsass*; Alsacii, *Eylsasser*. "

(*z*) Herquel de Pleinfain. Vicus est *Pleinfain* in valle Galilææ, uti vocatur, ad radices montis *Bon-Homme*, qui Vogesi partem componit. Scriptorem hunc ediderunt Carolus Ludovicus Hugo, Stivagii Abbas, Ptolemaidis Episcopus, in *Monumentis Antiquitatis* Tom. I. pag. 171. & Augustinus Calmet in *Historia Lotharingiæ* Tom. III. in Probat. pag. 131. Herculanus Cap. I. Alsatiam ab Alsa fluvio denominatam scribit.

(*a*) Irenicus in *Exegesi German.* Lib. XI. pag. 370. ubi allegatur Philesius, qui in *Carmine de Alsatia* ejusdem sententiæ est.

(*b*) Huc pertinet Rheingavia, Albigovia, Meingovia, Salzgovia, Moselgovia, Mosaogia, Argovia aliæque Provinciæ, à fluminibus nomen trahentes.

(*c*) Apud Fredegarium supra pag. 33. n. (*b*) citatum.

(*d*) *Sass* possessor, habitator, incola. *Sas*, *Sez*, ipsa sedes sive possessio; unde *Insaz*, missio in possessionem sive investitura, cujus contrarium est *Absaz*.

(*e*) Possessor immediatus fundorum Imperii.

(*f*) *Landsass*, mox ruricolam, regionis incolam; in *Speculo Saxonico* advenam; apud Juris publici Scriptores vero nobilem subditum provincialem, vel mediatum, denotat. *Landsassios* stilo publico vocant.

(*g*) *Schriftsass* Nobilis Cancellariæ immediate subjectus, quos vulgo *Schriftsassios*, ipsum vero jus *Schriftsassiatum* appellant.

(*h*) *Amtsass* designat Nobilem sub jurisdictione Præfecti constitutum. In publicis Scriptis *Amtsassii*, hinc *Feuda Amtsassica*, quæ nimirum non immediate Cancellariæ, aut regimini Principis, sed Provinciæ Præfecto, subsunt; adeoque minoris quam Schriftsassii conditionis sunt. Schriftsassiorum & Amtsassiorum Saxonicæ Nobilitatis distinctio est, & hi & Landsassii Germanicæ Nobilitati immediatæ, quæ nonnisi Imperatori & Imperio subest, opponuntur. De *Schriftsassiis* & *Amtsassiis Dissertatio* extat Wilhelmi Lyseri.

incolæ nemoris, Provinciæ quoque suæ nomen communicarunt *Holsatiæ*. (*i*) Unde primitiva possessorum vel habitatorum Alsatiæ appellatio fuit *Elsassen*, *Elsazzen*; literarum S. & Z. usu promiscuo.

§. IV.

Sundgoviæ nomen.

Neque aliter profecto de *Sundgoviæ* vocabulo statuendum, in quo pariter nec Celtici, nec Romani, sed Theotisco-Francici idiomatis radices reperimus. Nescio qui in sententiam suam delabi potuerit Franciscus Guillimannus, (*l*) ut à vocibus *Sequanorum agri* deduceret *Sundegeuu*, atque adeo Celticum nationis vocabulum, cum Latino in hac appellatione conjunctum, reputaret. Veriores esse Theotisco-Francicas hujus nominis origines, tanto minus licet dubitare, quod Alsatiæ inferioris tractus, Carolingicis fere temporibus, *Nordgovia*, (*m*) sive *Pagus septentrionalis*, appellatus est; Sundgoviæ, id est *Pago meridionali*, oppositus. Etymologiam hanc adstruunt non tantum ipsa rei natura, quæ tam facile menti se offert, sed & Germanicæ Geographiæ exempla. Bavaria enim suam quoque *Sundgoviam Nordgoviamque* habuit, quas divisit Danubius. Nordgoviæ nomen hodieque in illis partibus subsistit, antiquato priore; quum apud nos sola *Sundgoviæ* appellatio supersit. Vocem *Sund* Francis pro *Sud* usurpatam, plurima ex antiquitate exempla docere nos possunt, quæ, ubi de *Alsatiæ Pagis* acturi sumus, ex Documentis producentur. Nuntium ergo mittimus opinioni illi, quam Franciscus Irenicus (*n*) atque Martinus Zeilerus (*o*) secuti sunt, qua voci *Sund* substituendo *Sun* vel *Son*, Sungoviam *Solis Pagum*, ut amœnitas ejus indicaretur, appellatum crediderunt. Sundgovia Thura amne separatur ab Alsatis, à Brisgoviensibus Rheno; reliqua Basiliensis urbis & Episcopi ditione & Montis-Beliardi Comitatus terris, cinguntur. *Suggentensium* primam quoque mentionem, ut supra vidimus, Fredegarius (*p*) facit, ubi cum Alesaciis, Turensibus & Campanensibus eos conjungit; qui Austriæ licet partem effecerint, à Childeberto tamen in filii minoris natu Theodorici gratiam Burgundiæ adscripti sunt, donec res bello decisa, atque Sundgovia, quatuordecim post annos, ad Austrasiam rediit. Lothariani Regni divisionis apud Marsnam anno DCCCLXX. factæ Charta, ut & Annales Bertiniani (*q*) inter Comitatus *Suentisium* quoque recensent, quem Hadrianus Valesius (*r*) ad Sundgoviam nostram, Aubertus Miræus (*s*) vero ad tractum *Saintois* in Lotharingia, refert, à Valesio reprehensus. Miræi sententiam tamen Hermannus Conringius, (*t*) atque nuperus *Lexici Geographici* editor Martinierius, (*u*) sequitur; Stephanus Baluzius (*x*) utramque intactam relinquit. Gottwicensis Abbas (*y*) vero de Sundgovia quoque nostra vocem exponit. Lazium, qui Suitenses sive Helvetios huc referendos putavit, à Guillimanno (*z*) jam confutatum reperio. Sundgoviæ Pagus cum Alsatia reliqua communes semper casus expertus est, unde communes quoque cum ea temporum Periodos habet; ad quas exponendas progredimur.

RAURACI.

(*i*) *Lusatiam*, *Lausiz*, *Lausnitz* huc trahere quoque vult Jo. Petr. Ludewigius *Singular. jur. publ.* Cap. IV. pag. 584. At alia plane hujus vocis natura, quæ à Sorabis, regionem illam inhabitantibus, nata, originis Slavicæ est, adeoque etymon Theotiscum heic locum non habet. Observant Slavicæ linguæ periti, propria nomina locorum Lusatiæ, Silesiæ, Misniæ, quæ in iz desinunt, Slavonicæ originis esse; quum Provincias illas olim Slavicæ vel Venedicæ gentes inhabitarint. Hodierni earum incolæ originis Germanicæ sunt; hinc inde tamen leves Slavorum reliquiæ in illis supersunt. Vid. Andr. Mollerus apud Hofmannum in *Introduct. ad Scriptores Lusat.* pag. 25. & Christoph. Manlii *Lusatia* Lib. I. Cap. XLI.

(*l*) *Habsburg.* Lib. II. Cap. V. pag. 66. ubi ita: " Tenuere hac ratione Germani, Rege Ernesto, „ Sequanorum eos agros, qui inter Vosagum & „ Rhenum nunc quoque, & hoc solum in tractu, „ priscum aliquam partem retinent vocabulum Sun- „ degeuu, Sequanorum ager.

(*m*) *Nordgaune.*

(*n*) *Exeges. German.* Lib. IX. Cap. VI.

(*o*) *Itinerar. German.* Cap. VIII. pag. 112. & *Topograph. Alsat.* pag. 1.

(*p*) *Chron.* Cap. XXXVII.

(*q*) Ad annum DCCCXXXIX.

(*r*) *Notitia Galliarum* pag. 538.

(*s*) In *Codice Donationum Piar.* Operum Tom. I. pag. 30.

(*t*) De *Finibus Imperii* Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

(*u*) *Dictionnaire Geographique* in voce *Sundgau.*

(*x*) *Capitular. Reg. Francor.* Tom. II. pag. 223.

(*y*) *Chronici Gottwic. Prodr.* Tom. II. pag. 790.

(*z*) In *Habsburgiacis* Lib. II. Cap. V. pag. 68.

R A U R A C I.

§. V.

Regiones, quas Alſatia hodierna complectitur, primis temporibus, id eſt, ſub Celtica Periodo, à Rauracis, Sequanis & Mediomatricis inhabitatas fuiſſe, memoravi. RAURACI, (*a*) Celticæ Galliæ (*b*) populus, Juraſſi incolæ, accolæ; arctiſque adeo Helvetios inter Sequanosque limitibus incluſi, & ſub communi *Sequanorum* voce nonnunquam comprehenſi ſunt; ut ſub Rhætis Vindelici, quod CÆSAREM, (*c*) STRABONEM, (*d*) AMMIANUM (*e*) alioſque feciſſe video. Rauracos à Germanis, ut Galliam reliquam, ſeparaverat Rhenus, ab Helvetiis Jura, quem inhabitaverant, (*f*) & ea præſertim pars ejus, quæ Rhenum verſus excurrit. Speciatim à Tigurinis illa portio Juræ ad Rhenum vergentis ſeparavit eos, quæ Mons Vocetius appellabatur. A reliquis Helvetiis idem Jura ad Portam uſque Petræam, ubi illa pars Juræ incipit, quæ *Lauwont*, vel ſi mavis, *Blauus Mons* appellatur, atque rami inſtar in Sundgoviam uſque procurrit. Ramus hic efficit vallem, quæ vocatur *Argilloſa* ſeu *Lutoſa*, (*g*) quæ etiam ad Rauracos pertinuit, & perluitur Birſico. Ubi autem collium Juræ verſus Rhenum procurſus deficit, aliquot millibus paſſuum circiter infra Baſileam, ibi Rauricus finitur ager. (*h*) Alſatiæ incolæ, Rauraci.

§. VI.

Rauracos Juræ incolas diximus, hac ratione inducti: Inter Helvetios & Sequanos Jura mons eſt, ut CÆSAR teſtatur: (*i*) inter Helvetios & Sequanos Rauraci medii ponuntur à PLINIO; (*l*) Rauraci ergo inhabitaverant Juram. Utrumque latus ejus à Rauracis occupatum fuiſſe STUMPFIO, (*m*) URSTISIO, (*n*) TSCHUDIO, (*o*) GUILLIMANNO, (*p*) aliiſque Scriptoribus, viſum eſt: quumque Arola meridionale Juraſſi, ad Rhenum ſe vertentis, latus fere terminet, Rauracis ſuis flumen hoc non ſine ratione limitem aſſignaverunt. Hac ratione ergo orientalem Rauracorum plagam Rhenus & Arola, auſtrinam Juraſſus ad fontes Birſæ & ad Portam Petræam uſque, occidentalem vero & borealem Juraſſi pars, *Lauwont*, terminavit; ita quidem, ut ramenta ejus quo uſque in Sundgoviam ſe extendunt, eo uſque Sundgovia olim ad Rauracos pertinuerit. Hinc Sundgovia noſtra nonniſi exigua ſui parte olim Raurica, maxima vero parte Sequanica fuit: Raurica ſcilicet, ubi hodie Granvilla, ſive Granvillaria, Morimontium, Lucella, Ferretum, Heſinga, Blozhemium; ubi Rauricus ager præter propter terminatur: Rauracorum habitatio.

 reliqua

(*a*) Ita nomen legitur in CÆSARE de *Bello Gall.* Lib. I. Cap. V. & Lib. VII. Cap. LXXV. AMMIANO MARCELL. Lib. XIV. Cap. X. EUTROPIO Lib. VI. ANTONINI ITINERARIO & TABULA THEODOSIANA. PLINIUS autem & PTOLEMÆUS *Rauricos* vocant. In *Mauſoleo* Munatii Planci Cajetæ RAURICA COLONIA, in alia *Inſcriptione* COHORS XIV. RAURICORUM legitur.

(*b*) JODOCUS COCCIUS, neſcio quo conſilio, Rauracos Germanicæ originis reputat, in *Dagoberto ſuo* Cap. IV. pag. 21. Sequani tamen, quum indubie Galli fuerint, & ſub illis ſæpe comprehendantur Rauraci, hos Gallicæ quoque originis fuiſſe neceſſe eſt. De Gallica, vel ſpeciatim Celtica, Rauracorum origine clare teſtantur PLINIUS atque SOLINUS. Ille Lib. IV. Cap. XII. ubi Danubium oriri ſcribit in Germaniæ jugis *montis Abnobæ, ex adverſo Raurici Galliæ oppidi*; hic Cap. XXIII. ubi ait: " Iſter Germanicis jugis " oritur, effuſus monte, qui in Rauracos Galliæ ſpectat. " Accedit denique *Cajetana*, quam modo allegavimus, *Inſcriptio*, qua Munatius *Colonias Lugdunum & Rauricam duxiſſe* memoratur. Utraque in Gallia Romanis tum ſubjecta.

(*c*) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. II. quum ſcribit: " Helvetii continentur una ex parte flumine Rheno, qui agrum Helvetium à Germanis dividit, altera ex parte monte Jura altiſſimo, qui eſt inter Sequanos & Helvetios &c. Item Lib. IV. Cap. X ait: Rhenus per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, Tribocorum, Treverorum citatus fertur. " Rauracos dum omittit, eos ſub Sequanis comprehendit.

(*d*) Lib. IV. *Geograph.* tradit, Sequanos ab Helvetiis Jura monte diſtingui, & Rauracos prorſus omittit, adeoque ſub Sequanis eos comprehendit.

(*e*) Lib. XV. Cap. II. ubi ait: *Apud Sequanos Biſontios videmus & Rauracos.*

(*f*) Helvetiorum finitimos vocat Rauracos CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. I. Cap. V.

(*g*) *Leimenthal.*

(*h*) GLAREANUS, &, qui eum ſecutus eſt, CHRIST. URSTISIUS in *Hiſtoriæ Baſil. Epitome*, ut & STUMPFIUS *Chron. Helvet.* Lib. XII. Cap. I. Birſam amnem limitem dederunt Rauracis; at poſtea mentem correxit Urſtiſius, & in *Chronico Baſil.* Lib. I. Cap. I. Rauracorum limites ultra Birſam Birſicumque extendit. Baſilea eo tempore nondum condita fuerat. Locus, cui urbs deinde impoſita, ad Rauracos pertinuit. *Birſicus* (*Birſig*) cum *Birſa* non confundendus. Ille Baſileam trajiciens ad portum ejus Rheno miſcetur; Birſa paolo ſupra hanc urbem aquas ſuas Rheno conjungit. ÆGIDIUS TSCHUDIUS in *Helvetiæ antiquæ Delineatione Mſ.* in fol. maj. pag. 136. fines Raurici agri ſeptentrionales ponit inter Baſileam & Cambetem, duobus infra Baſileam milliaribus in Sundgovia.

(*i*) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. II. Conſentit STRABO *Geograph.* Lib. IV.

(*l*) *Hiſtor. Nat.* Lib. IV. Cap. XVII.

(*m*) *Hiſtor. Helvet.* Lib. XII. Cap. I.

(*n*) *Chron. Baſil.* Lib. I. Cap. I. pag. 2.

(*o*) *Helvet. Antiq. Delin. Mſ.* pag. 135.

(*p*) *Rer. Helvet.* Lib. III. Cap. II. pag. 182.

reliqua omnis Sundgovia cum Alſatia ſuperiore ſpectavit ad Sequanos. Neque vero à ſententia hac noſtra nos revocat CLAUDII PTOLEMÆI, antiqui & inſignis Geographi, auctoritas, qui Argentouariam, Sequanorum urbem, in Rauracis ponens, (q) Rauracorum limitem ad XII. leucas ſeptentrionem verſus, ultra, quam par eſt, extendit, omnemque adeo fere ſuperiorem Alſatiam ex Sequanica conſtituit Rauricam: CHRISTOPHORUM CELLARIUM, (r) & nuper demum alios quoque, (s) nactus ſequaces. Scilicet Scriptor hic, in Ægypto ſuum opus inſigni cum diligentia concinnans, Rhenenſis oræ rationes tamen non ſemel turbavit. Non mirabimur Argentouariam ab eo in Rauracis poni, qui Argentoratum, in Tribocis poſitum, adſcribit Vangionibus; qui Nemetes infra Vangiones, adeoque Neomagum Nemetum, quæ Spira, infra Borbetomagum, quæ Wormatia eſt, ponit. Sequanos ad Rheni oram uſque habitaſſe, à Cæſare, Rheni curſum deſcribente, docemur. Ubinam vero Sequanis locus, ſi Rauraci omnem Alſatiæ ſuperioris oram & regionem occuparunt? Rauracorum per Alſatiam ſuperiorem agros à Sequanis occupatos, ſi regeras, concedis profecto illud quod petimus; idque ſufficit nobis, ut Alſatiam ſuperiorem appellemus Sequanicam: hoc enim ſcire intereſt nobis, quinam populus temporibus illis ſuperiorem inhabitarit Alſatiam; cujus juris vero illa Regio tum fuerit, parum curæ eſt nobis. Cellariana ergo ſententia locum heic nequit habere; ſed nec illa, quam JACOBUS RUSSINGER, Baſilienſis, olim defendit, qui, veterum agri ſui incolarum limitem paulo minus extendens, Rauricos campos ad Briſiacum montem uſque pertigiſſe, arbitratus eſt. (t)

§. VII.

Raurici agri partes.

Supremus ergo Helvetiam verſus Rauracorum diſtrictus Thurgoviæ Pagum tangit, & ab Arolæ oſtiis, ubi Rheno hic jungitur, ad Filinæ rivuli, apud Auguſtam Rauracorum Rheno illabentis, oſtia ſe extendit. Continentur eo Buchsgoviæ, Salzgoviæ, Frickgoviæque Comitatus; qui poſterior Rheinfeldenſis nomine dein appellatus eſt. (u) Secunda pars à Filina ad ingreſſum Birſæ in Rhenum progreditur, ubi Comitatus Sisgoviæ, Rheinfelda, Laufenburgum, Frica, pars item veteris Rauracorum Auguſtæ, oppida Liechſtall & Wallenburg. Reliqua, quæ à Porta Petræa & Birſa procedunt, tertium ultimumque Raurici agri diſtrictum componunt. In hoc Comitatus Thierſteinenſis, arces Dornacum, Lilienberga, Rotberga, Landscrona, valles Delemontana, Monaſterienſis, Argilloſa; oppida denique Bruntrutum & Lauſa & Baſilea civitas cum agro, ut &, quæ retulimus, ſuperiora Sundgoviæ. Sic Rauraci veteres Thurgoviam hodiernam inter & Sundgoviam noſtram ſiti fuerunt, proprium ſacrorum Chriſtianorum Antiſtitem ſub Romanis nacti. CHRISTIANUS URSTISIUS (x) Rauricenſis agri extremitates ad hæc quatuor puncta, Portam Petræam ſcilicet, Bruntrutum, Baſileam & Arolæ confluentes cum Rheno, reducit.

§. VIII.

Rauricum oppidum.

Regio hæc omnis fere collibus rupibusque exaſperata, fertilis tamen, quod Argitia, Birſa, Birſicoque fluminibus irrigua. Habitaverant incolæ per pagos diſperſi, niſi quod ad cæterarum Galliæ civitatum exemplum, quibus ſingulis fere ſua urbs mater, & Rauricum oppidum gentis vel civitatis ſuæ caput habuere. Oppidum agro, an ager oppido, impoſuerit nomen haud facile definiverim. In omni vero regione illa nonniſi viginti tria hominum millia agitaſſe, CÆSARIS (y) auctoritate docemur. Locum hunc Romana dein militari colonia auctum, ſub ſequenti oſtendetur Periodo. Alia præter hoc oppida primis his temporibus apud Rauracos equidem non reperio: nec ſub Romanis deinceps, quando ipſa Plinii ſenioris ætate, qui ſub Veſpaſianis vixit, nullum aliud innotuit. Helvetii omnes, CÆSARE (z) narrante, nonniſi duodecim oppida incoluerant. Quodſi vero modicum Rauracenſis agri ſpatium cum ampliſſimis Helvetiorum regionibus compares, nonniſi unum in Rauracis oppidum fuiſſe haudquaquam mirabere. Itaque non ad Rauracos noſtros referenda eſt *Sancio*, memorata AMMIANO; (a) quando nulla ejus ante Ammianum, id eſt, ante ſec. IV. mentio. BEATUS RHENANUS, (b) ÆGID.

(q) Lib. II. Cap. IX.
(r) *Notitia Orbis Antiqui.* Tom. I. Lib. II. Cap. III.
(s) Vid. SPRENGII *Comment. Rer. Rauracar.* pag. 3.
(t) *Differt. de Vetuſtate urbis Baſileæ* pag. 14.
(u) In hac parte omnis ille Juraſſi tractus eſt, qui, directione ejus boreali mutata, tendit ad ortum. Portiones montis hujus diverſæ diverſis nominibus ſignantur ab accolis, uti vidimus; ſcilicet, *der Botzberg*, *Schafmatt*, olim *Schachmatt*, *Nieder- & Ober-Hauenſtein*, *Waſſerfall*, *Pierre-Port*, ubi Birſæ fontes.
(x) *In Schedis Mſſ.* quæ apud Ampliſſ. FALCKNERUM, Conſulem Baſil. extant.
(y) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXIX.
(z) Lib. cit. Cap. V.
(a) Lib. XXI. Cap. III.
(b) *Rer. German.* Lib. I. pag. 85.

ÆGID. TSCHUDIUS, (*c*) CLUVERIUS, (*d*) aliique Sanctionem hodiernum *Sacconium* (*e*) esse reputant. Situm hoc est ad dextram Rheni ripam, ex adverso Rauraci agri, in Germanico litore, atque adeo ad Rauracos referri non potuit. (*f*) Rheinfelda vero cis Rhenum posita, & reliqua hodierni Raurici oppida, ut Liechstallium, Bruntrutum &c. recentioris originis sunt, veteribus Rauricis prorsus ignota. Cambes, Sabula, Uruncæ ad Sequanos nostros citeriores, non ad Rauracos, pertinuerunt. Olinonem & Arialbinnum, quamvis nonnisi sub Romanis innotuerint, Celticæ Periodo tamen accenseo, & loca in Raurico agro posita fuisse arbitror.

§. IX.

Rauraci modicum Reipublicæ corpus, distinctam tamen separatamque ab Helvetiis civitatem, constituerunt. Hoc vel inde perspicimus, quod Helvetii, quorum finitimos CÆSAR Rauracos vocat, tanquam cum libero populo, cum illis tractaverant, imo eisdem persuaserant, ut, novas secum in interiore Gallia sedes quæsituri, priscas in Raurico agro exurerent; (*g*) quod sane Rauracos nec subjectos nec clientes Helvetiorum fuisse satis demonstrat. Lucio nimirum Calpurnio Pisone & Aulo Gabinio Coss. A. V. C. DCXCVI. ante Æram vero Christianam LVIII. magnam hanc apud Rauracos rerum conversionem factam esse, reperimus. Hi enim, cum omni suo populo, qui nonnisi XXIII. millibus constitit, è patriis emigrantes sedibus, oppidum, gentis suæ caput, vicos & ædificia cuncta incendunt, omnemque adeo regionem suam devastant, ut ipsi omnem omnino redeundi spem sibi præscinderent; quod totius Galliæ imperio suis se armis potituros sibi spe vana promiserant. Verum Genevam versus profectis, Romanorumque transituris Provinciam, Cæsar aggeribus, fossa, muroque præcluserat viam. Per Sequanos ergo declinantes ad Æduos usque, hodierni Ducatus Burgundiæ habitatores, penetravere; ubi post varias dimicationes decretoria tandem certatum est pugna, qua victor Cæsar, populos hos, alienarum regionum invasores, ita profligavit, ut, veluti greges in stabula, ad pristinas suas sedes repellerentur; vix tertia civium suorum reliqua parte. Quum enim omnis Helvetiorum, cum sociis emigrantium, numerus ad CCCLXVIII. millia excurrisset, ex hac copia nonnisi CX. millia, ex præliis reliqua, domum redierunt. Unde rerum Helveticarum diligentissimus Scriptor ÆGIDIUS TSCHUDIUS, Glaronensis, Rauracorum nonnisi VII. millia & CCCC. in patrium solum rediisse conjecit. (*h*) Ita, devictis feliciter Helvetiis, faciliorem de reliquis Gallis sibi fore victoriam Cæsar reputaverat, postquam eos, qui Gallorum fortissimi reputabantur, suis armis vicisset. Paucis post reditum annis in Gallorum concilio, patriæ contra Romanos defendendæ causa, imperata sunt Rauracis & Boiis XXX. hominum millia, ut apud CÆSAREM legimus; (*i*) quorum maximam sane partem Boios dedisse credimus, quando tam brevi temporis spatio Rauracorum numerus magnopere haud potuit augeri. In Sequanorum clientela Rauracos fuisse crederes, (*l*) quando apud Gallos consuetudo invaluerat, ut minores, populi potentiorum patrocinio fruerentur. Ita Segusiani, Ambivareti, Aulerci Brannovices, sive Brannovii, (*m*) Æduorum clientes fuerunt; hisque omnibus, Patronis nimirum & clientibus simul, à Gallorum concilio imperata sunt XXXV. millia hominum, ad Galliam à Romanis liberandam. Sequanorum, potentissimæ gentis, vicinia, & arctior agri Rauricensis limes, Rauracos Sequanorum clientes fuisse, persuadere deberet; tanto magis, quod in populorum, Rheni litus accolentium, recensione eos CÆSAR, STRABO, aliique, ut supra annotatum, omiserunt. Mirum tamen in concilio Gallorum, in quo singulis populis certus copiarum imperatus est numerus, Rauracos non Sequanis, sed Boiis, annumeratos fuisse.

Rauracorum civium numerus.

§. X.

(*c*) *Vet. Helvet. Delineat. Mſ.* pag. 146.
(*d*) *Germ. Antiq.* Lib. III. Cap. IV. pag. 14.
(*e*) *Seckingen*, quatuor urbium silvestrium una, quam à Sequanis nomen suum accepisse, & Julii Cæsaris ætate jam extitisse, Glareanus credidit, teste GOLLUTIO *Memoires de la Republ. Sequanoise*, Chap. II.
(*f*) Ad Rauracos tamen eam spectasse credit DUNODUS *Histoire des Sequanois*, *Dissert.* I. pag. 55.
(*g*) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. V. "Helvetii „ persuadent Rauracis, Tulingis & Latobrigis finitimis, ut, eodem usi consilio, oppidis suis vicisque „ exustis, una cum iis proficiscantur.
(*h*) *Helvet. Antiq. Del. Mſ.* pag. 138. & ex eo FRANCISCUS GUILLIMANNUS, *Rer. Helvet.* Lib. I. Cap. VII. pag. 67.
(*i*) De *Bello Gall.* Lib. VII. Cap. LXXV. Boii hi Helvetiis Trans-Rhenanis, inter Rhenum, Mœnum & Hercyniam silvam habitantibus, fuerant vicini, ut TACITUS scribit *German.* Cap. XXVIII. "Inter Hercyniam silvam, Rhenumque & Mœnum amnes, „ Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, „ tenuere.
(*l*) DUNODUS id operose defendere studet *Hist. des Sequanois* Tom. I. pag. 53. seqq.
(*m*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. VII. Cap. LXXV.

§. X.

Etymologia nominis Rauracorum.

De nominis *Rauracorum* etymo non multum disquirimus. Sunt, qui ex compositis linguæ Theotiscæ vocibus illud derivare conantur: quod Rhenensis Sequanica regio patens, spatiosa & aperta quum sit, Rauraca è contrario in angustas & *asperas* quasi *fauces* (*u*) arctetur; vel etiam, quod agri illius magna fuerit asperitas. (*o*) Sunt qui à *Ror* & *Ach*, quod ad *canalem aquæ* Rheni oppidum situm fuerit, deducunt. BEAT. RHENANUS (*p*) literam *u* in voce *Raurici*, non vocalis in modum, sed ut digamma Æolicum, pronuntiatum fuisse, atque hinc *Fricæ* nomen, à quo vico pagus suam quoque appellationem accepit, derivandum existimat, syllaba priore ablata. Unde *Vricgavia*, id est, Frickianus pagus, *Vrickthal*, *Frickthal*, vallis Frickiana. Eadem ratione *Sugoviæ* nomen à *Cis-Gavia*, quod Sequanorum cis-montanorum loca tenuerint, deducit Rhenanus. At vocem latinam *cis* cum Germanica *Gau* junxisse Romanos, hybridamque inde constituisse vocem, ego minime dixerim. Nec felicior conjectura similis est ejusdem Rhenani, quando (*q*) Tigurinos veteres apud Urios quæri debere sibi persuasit, his verbis: « Horum pars, quam ob causam nescio, mutatis sedibus, in Helvetiis consedit, proxime „ Tigurinos, quorum hodie pagus mutilato vocabulo *Uri* dicitur.„ Caveant sibi ne operam perdant, qui in etymologiis hujusmodi nimium laborant. In Teutonismo certe frustra quæritur, quod in Celtismo quærendum: in hoc autem *Rhaun rutrum & palum*, *Rhaund catervam* denotat, DAVIESIO teste.

SEQUANI.

§. XI.

Sequanorum sedes.

SEquani, (*r*) Galliæ quoque Celticæ populus, inter Rhodanum, Ararim & Rhenum fluvios, Juram & Vogesum montes, habitarunt. (*s*) Rhodanus eos à Provincia Romana, seu Gallia Narbonensi; Araris ab Æduis & à Lingonibus; Rhenus à Germanis; Jura ab Helvetiis & Rauracis; Vogesus à Leucis divisit: atque adeo Segusianos & Rauracos ad meridiem, (*t*) Leucos ad boream, Helvetios ad ortum, Æduos Lingonesque ad occasum, tetigerunt. Regiones tam multas dissitasque quum tenuerint Sequani, eosdem in interiores exterioresque, habita situs ratione, dividimus. Interiores Burgundiæ Comitatum; exteriores omnem fere Sundgoviam, (*v*) (paucis illis, quæ Rauraci occuparunt, exceptis) totamque superiorem Alsatiam occuparunt: Rhenum enim per Sequanorum fines deferri, testis est CÆSAR, (*w*) quem STRABO vel innominatum transscribere consuevit. Enimvero omne montis Jurassi latus, occasum respiciens, occupatum fuit à Sequanis, qui lateris hujus accolæ perpetui ad illum usque tractum fuerunt, ubi à boreali directione sua deflectens ad Rhenum, adeoque orientem versus, devergit. Hujus enim partis Jurassi devergentis, & ramorum in Sequanos exteriores excurrentium habitatores, appellati sunt *Rauraci*; quorum sedes ipsa ramorum Juræ extremitate terminatur; Sequanis à pede montis, ubi planities incipit, ad Rhenum usque excurrentibus: adeoque interiores cum exterioribus, sive Alsaticis nostris Sequanis, per fauces illas, quæ inter curvaturam Juræ, ad Rhenum se vertentis, & curvamen Vogesi, ad boream deflectentis, reperiuntur, cohæserunt. Has inter curvaturas ergo Sequani ad Rheni oram usque se extenderunt, adeoque Rauracos, Juræ montis incolas accolasque, conti-

(*u*) *Rauracher*, à duabus vocibus *Rauch* & *Rachen*, quod Latine *asperas fauces* denotat. Ita MUNSTERUS *Cosmogr.* Lib. III. Cap. XCI. & TSCHUDIUS in *Antiq. Helvet. Del. Mſ.* pag. 135. qui *supercilia Rheni* apud AMMIANUM Lib XIV. Cap. X. huc trahit; quod Jura regionem in eam formam constringat. Supra Basileam enim Juræ & Abnobæ montium rami ad Rhenum junguntur, & fauces, per quas Rhenus effluit, efficiunt. Vid. PLANTINI *Helvet. Antiq.* pag. 307. Unde Tschudius regionem hanc vocat *das Land im Rorach*.

(*o*) Quasi *Rau Acker*, agri asperi. Vid. URSTISIUS in *Chron. Baſ.* pag. 3.

(*p*) *Rer. Germanic.* Lib. III. pag. 238. STUMPFIUS *Chron. Helvet.* Lib. XII. Cap. I.

(*q*) Lib. I. pag. 76.

(*r*) STRABONI Σηκοανοί. PTOLEMÆO Σηκανοί. CÆSARI, CICERONI & ANTIQUIS INSCRIPTIONIBUS *Sequani*. Vid. CHIFLETII *Veſont.* Part. I. Cap. II. pag. 11. ELIAS VINETUS *Commentar.* in L. ANNÆI FLORI Lib. III. scribit, in vetustis Ausonii exemplaribus se legisse *Secani*.

(*s*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XII. « Flumen est Arar, quod per fines Æduorum & Sequanorum in Rhodanum influit.„ Item ubi de Helvetiorum itinere loquitur Cæsar Lib. I. Cap. VI. « Unum iter per Sequanos angustum & difficile, inter „ montem Juram & flumen Rhodanum.„ STRABO Lib. IV. Sequanos ab ortu Rhenum attingere ait. Quod vero Sequanam per eos defluere addit, id oppido falsum; Sequanam enim in Alpibus oriri credidit.

(*t*) Sequanis nostris Alsaticis Rauraci fuere meridionales, qui Juram, ex hac parte Sequanis à meridie situm, inhabitarunt.

(*v*) Sundgoviæ nomen ex veteri Sequanorum appellatione residuum esse, nonnulli sibi persuaserunt. HOFMANNUS in *Lexico Hiſtor.* sub voce *Sequani* scribit: « Sequanos sub Theodosio juniore destruxerunt Bur„ gundiones, nomine quoque eorum abolito, nisi „ quod exiguum in voce *Sundgaw* vestigium super„ est.

(*w*) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. I. & II.

contigerunt ibidem; quæ ratio eſt, quod duos hos inter populos certus limes vix conſtitui poſſit. Montana à Rauracis occupata fuiſſe novimus, à Sequanis plana: ſed hæc ipſa montana quum pedetentim in planum deſcendant, duas has gentes mutuo metu potius, quam naturali quodam limite, diſtinctas crediderim; quod de Germanorum veterum vicinis, Dacis ſcilicet & Sarmatis, TACITUS (x) quoque affirmat.

§. XII.

Sequani Alſatici.

Cum genuinis Hiſtoriæ fundamentis hæc exacte conveniunt. SEBASTIANI MUNSTERI & BEATI RHENANI (y) diviſio impropria eſt, qui Sequanos omnes in Cis- & Trans-montanos dividunt, & ad Cis-montanos referunt Sundgovienſes atque Alſatos noſtros ſuperiores. CHRISTIANUS URSTISIUS (z) Comitatum Burgundiæ, Rauracos & Sundgovios, ad Sequanos Cis-Juranos refert, illosque Uchtlandis & pagi Vaudenſis Sabaudiæque habitatoribus, quos Sequanos Trans-Juranos appellat, opponit. Ego vero Sequanorum in Cis- & Trans-Juranos diviſionem ignoro, quippe qui ad unum modo latus Juræ, quod Helvetiis nempe oppoſitum fuit, habitaverunt, nihil vero trans Juram tenuerunt. Burgundia, ineunte medio ævo, in Cis- & Trans-Juranam fuit diviſa, quod utrumque latus, partemque adeo Helvetiæ, occupaverant Burgundiones. De Sequanis autem hoc minime dixeris. Verius ergo in exteriores & interiores dividuntur. Ad illos referendi ſunt Alſatæ, qui in exterioribus Galliæ partibus, ipſisque adeo in finibus, habitarunt; quum reliqui in interioribus Galliæ Celticæ habitaſſent. Quousque autem Sequanorum exteriorum limes in Alſatia continuatus fuerit, qui eos à Mediomatricis ſepararit, id nonniſi laxe quoque determinare licebit. Scilicet, conjecturis quum dandus ſit locus, Marekelshemium, qui vicus cis Rhenum è regione fere Limpurgi eſt, opportunus nobis limes videtur, cui *Marcæ* ſive limitis nomen adhuc inhæret. Sententiæ meæ ſuffragatores quum quærerem, inveni ÆGIDIUM TSCHUDIUM, qui in *Helvetiæ Antiquæ Deſcriptione*, jam allegata, eam pridem ante me fovit. (a) Triboci, qui Mediomatricorum regionem ad Rhenum dein occuparunt, teſte STRABONE, inferioris Alſatiæ incolæ fuerunt, adeoque ſuperiorem ad Sequanos pertinuiſſe neceſſe eſt, quum Sequanos inter & Mediomatricos, vel, qui his ſucceſſerunt, Tribocos, medius nullus habitaverit populus. Minime ergo quæſtionem hanc, Sequani num Rhenum attigerint, ut rem dubiam, in medium proferre debuiſſet CHRISTOPHORUS CELLARIUS, (b) debili fundamento hoc nixus, quod Rauraci atque Triboci, ex ea parte Rheni accolæ, illis obſtitiſſe videantur. Rauracos enim inter atque Tribocos Sequani medii, ad Rhenum, Baſileam inter & Marckelshemium, habitaverunt, adeoque ſuperiorem Alſatiam complexi ſunt omnem. Nullum dubitandi locum relinquit CÆSAR, qui Sequanos Rheni accolas eſſe, (c) Celticamque Galliam per Sequanos Rhenum attingere, diſertis verbis enuntiat. (d) Poſtquam enim ab initio Commentariorum ſuorum dixiſſet: "Gallia eſt omnis diviſa in tres partes: quarum „ unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipſorum lingua Celtæ, noſtra „ Galli, appellantur; „ addit deinceps: "Eorum una pars, quam Gallos obtinere „ dictum eſt, initium capit à flumine Rhodano, continetur que Garumna flumine, „ Oceano, finibus Belgarum: attingit etiam à Sequanis & Helvetiis flumen Rhenum, „ vergit ad ſeptentriones. „ Grave hoc graviſſimi rerum Gallicarum Scriptoris teſtimonium, Sequanos ad Rhenum usque fluvium ſe extendiſſe, extra omne dubium ponit.

§. XIII.

Sequani Leucis confines.

De Leucis vero non ſine ratione quæritur: num à ſeptentrione illi attigerint Sequanos? quum inter utrosque medii Lingones habitare potuerint. Verum enimvero quum Leuci verſus Araris, Moſellæ & Murthæ, fluminum fontes in Vogeſo, ubi nimirum Vogeſus, à Lingonibus procedens, Alſatiam noſtram vel tangit, vel tangere incipit, Germaniæ ſuperiori, ſub Auguſto exortæ, contermini fuerint; nullus Lingonibus Leucos inter & Sequanos locus relinquitur. CÆSAR item, (e) bellum Arioviſtinum deſcribens, ait: "Frumentum Sequanos, Leucos, Lingones ſubminiſtraſſe Romanis.„ Sequanos, in quorum agris tum Cæſar, ad Sequanos exteriores progreſſurus, degebat, primos commemoravit: inde Leucos, Sequanis à ſiniſtra proximos, denique Lingones, quos à tergo Sequani atque Cæſar reliquerant. Denique pluribus perſuaſum Geographis (f) eſt, Diœceſium Eccleſiaſticarum limites plerumque limitibus reſpondere Provinciarum, atque adeo Jurisdictionem Eccleſiaſticam iisdem fere finibus circumſcriptam

(x) De *Moribus Germanorum* Cap. I.
(y) *Rer. German.* Lib. I. Cap. V.
(z) *Chron. Baſil.* Lib. I. Cap. I. pag. 2.
(a) Pag. 170.
(b) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. III. pag. 287.
(c) Lib. IV. de *Bello Gall.* Cap. X.
(d) Lib. I. Cap. I.
(e) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XL.
(f) SANSON *Remarques ſur la Carte de l'ancienne Gaule.*

ſcriptam fuiſſe, quibus circumſcripta Juriſdictio Civilis. Quodſi hæc admittas, uti ſane in multis admittenda ſunt, nullus Sequanos inter & Leucos datur locus Lingonibus, quum Veſontina & Tullenſis, ſive Sequanorum & Leucorum Diœceſes, ſe tangant; excluſa Lingonenſi, quæ utrique ab occaſu contermina eſt. Scilicet Araris, ſive Saucona, quæ Æduos ſeparavit & Lingones, in Vogeſi partibus Leucorum oritur; uti Moſa (*g*) in Baſſiniaco vel Baſſinejo, parte Pagi Lingonici, ubi initium Vogeſi montis, qui Leucos & Mediomatricos Lotharienſes à Sequanis & Aleſaciis diſcludit.

§. XIV.

Alſatia Sequanica Galliæ Celticæ pars.

Hi vero Aleſacii ſuperiores ſub Celtica, quam tractamus, Periodo, non ad Belgas, ſed ad Celtas, relati ſunt. Cæsar ſane ubi XVI. Belgarum populos enarrat, (*h*) non numerat Sequanos, quod ſua ætate ad Galliam Belgicam minime pertinerent. Imo eo loco ubi Celtas deſcribit, eos à Sequanis & Helvetiis Rhenum attigiſſe nos docet. Auguſtus vero Sequanos Galliæ Celticæ deinceps ademit, Belgicæque transſcripſit, ut ſuo loco, ubi de Germania ſuperiore agendum, videbimus. Sic fallitur Geographus Samson, quum Plinium & Ptolemæum, male intellectis Cæſaris verbis, deceptos eſſe ait, quod Sequanos & Helvetios annumeraverint Belgis. Auctores hi, qui poſt Auguſtum ſcripſerunt, (*i*) num reprehendendi ſunt, ſi Auguſtæam Galliæ dividendæ rationem potius quam Julianam ſequuntur? Aliis tamen, ut Straboni, Floro, Plutarcho, Dioni, Orosio, diviſionem Cæſaris præferre libitum eſt. Sequanos noſtros exteriores cum interioribus jungere, haud difficile Romanis fuiſſet, ope Elli & Dubis, quæ flumina potuiſſent foſſa conjungi. Hiſpanorum, quum Burgundicum Comitatum poſſediſſent, hoc conſilium fuit, ut nimirum Elli Rhenique ope hunc Comitatum cum cæteris ſuis Belgii Provinciis connecterent. Hac ratione Dubis, Araris Rhodanique ope, Oceanus cum Mari Mediterraneo fuiſſet conjunctus.

§. XV.

Sequanorum Civitas.

Ut Rauraci Rauricum oppidum, ita Sequani Veſontionem, caput gentis ſuæ habuerunt, cujus gentis univerſitas appellabatur *Civitas Sequanorum*; (*k*) ſed & ipſum Veſontio oppidum nomine hoc ſubinde ſignatur: Cæſar voce *Civitatis* utitur ſenſu utroque. Apud Claudium Ptolemæum (*l*) hoc ſenſu toti Sequanorum Civitati quatuor civitates ſpeciales (πόλεις) aſſignatæ reperiuntur: Διδάττιον, Didattium; Οὐισόντιον, Viſontium; Ἐκουεστρίς, Equeſtris; Αὐάντικον, Avanticum. Scilicet, in Rauracorum agro deſcribendo incautus quum fuerit Ptolemæus, nunc & in Sequanico peccat, quando Equeſtrem Coloniam, ſive Nevidunum, (*m*) & Aventicum oppida, ad Sequanos refert, quum utrumque ad Helvetios, à Sequanis monte Jura ſeparatos, pertinuerit; utrumque ſub Auguſto deinceps illuſtrandum Colonia, ita quidem, ut Aventicum Helvetiorum Caput evaſerit.

§. XVI.

Didattium oppidum Sequanorum.

Didattium vero, quod nonnulli Ditattium atque Dittaſium ſcribunt, quo referre debeam, cum oculatioribus Geographis dubitare me fateor. Veteres Græci atque Latini Geographi, quos novimus, omnes hunc locum ignorant. Ptolemæus (*n*) ſolus illum memorat, atque inter Sequanicas urbes ponit. Codices MſS. meliores conſtanter *Didattium* exprimunt. Unicum Ptolemæi exemplum, An. MDXII. impreſſum, *Diatannium* habet. Corrupta hæc Ptolemæi editio Guillimannum (*o*) ſeduxit, ut *Thannum*, Sundgovio-Alſaticum oppidum, quod Gebvilerus *Pinum* vocat, Ptolemæi Didattium eſſe ſtatueret: nec refragatur Ægidius Tschudius, (*p*) antiquitatis peritia præſtantiſſimus, quod ſimilitudo nominis, à corrupto Codice exhibiti, id ſuadere videbatur. Rhenanus (*q*) legendum eſſe putat *Dittaſium*, vocemque ad arcem *Haſenburg*, haud procul ab oppido Bruntruto ſitam, detorquet, *Taſenburg* ab initio vocatam fuiſſe reputans: quin & vici *Tachsfelden*, Gallice *Tarvenne*, facit mentionem ob ſimilitudinem nominis, quod à *Dittaſio* haud multum abludat. Lazio (*r*) *Talenberg*; Dunodo (*s*) *Dolam* ad Dubim fluvium, referre hue lubuit. In hac opinionum diverſitate, quæ omnes fere nonniſi levi quadam ſimilitudine vocum nituntur, quis certi quid aſſerat? quando

(*g*) Cæsar de *Bello Gall.* Lib. IV. Cap. X.
(*h*) De *Bello Gall.* Lib. II. Cap. IV.
(*i*) Plin. *Hiſt. Nat.* Lib. IV. Cap. XVII. Sequanos in Belgica inter Mediomatricos & Rauricos ponit.
(*k*) Cæsar Lib. I. Cap. XXXI.
(*l*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX. fin.
(*m*) Hodie *Nyon*, quatuor Leucis à Geneva.
(*n*) *Geograph.* Lib. II.
(*o*) *Habsburg.* Lib. II. Cap. VI. pag. 72.
(*p*) *Delineat. Veteris Helvet. Mſ.* pag. 125.
(*q*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 276. quem ſequitur Villanovanus.
(*r*) Ortelii *Theſaur. Geograph.* Voc. *Didattium.*
(*s*) *Découverte d'Autre* Part. II. pag. 156.

quando apud Ptolemæum *Didattii* nomen folum & nudum occurrit. Fruftra ergo in loci hujus fitum inquiri, CELLARIUS (*t*) non fine ratione credidit. Id certum, oleum & operam perdere eos; qui *Didattium* in Alfatia quærunt, quod ad Sequanos interiores pertineat. Sed & illi falluntur, qui ad Germanicas confugiunt origines, ubi ad Celticas referendum eft nomen. Hoc ipfum de *Amagetobria* dicendum effe reputamus. Amagetobria, locus nonnifi à CÆSARE (*u*) in Divitiaci Oratione memoratus: de quo Cluverius Cellariusque, ut de Didattio, ftatuerunt, fruftra effe femperque fore, qui eum perveftigare laborant. Locum tamen in Sequanis fitum fuiffe mox probare ftudebimus.

§. XVII.

Vefontio ergo, Amagetobria, Didattium, Epamantadurum &c. apud Sequanos interiores, fub prima Periodo, reperiuntur. Apud exteriores vero, five Alfaticos, Larga, Cambes, Arialbinnum, Gramatum, Uruncæ, Brifiacum, Argentouaria: quæ omnia, Sequanica Celtici idiomatis nomina, non Romanam fane, fed Gallicam originem fapiunt; quanquam prima mentio eorum nonnifi fub Romana occurrat Periodo: ad quam commodius de fingulis acturi fumus. Quæ vero loca, præter Argentouariam, inter oppida vel vicos recenferi debeant, vix definire licebit; plura licet apud Sequanos oppida fuiffe fciamus. Divitiacus Æduus, vicinus eorum, apud Cæfarem profeffus eft: " oppida „ omnia Sequanorum in Ariovifti poteftate verfari. „ (*x*) Sequanicus ager totius Galliæ optimus Cæfari dicitur: à Germanis vicinis fub Ariovifto avide petitus; qui, poftquam femel Sequanicæ Alfatiæ deguftaffent delicias, tertia agri Sequanici, præfertim Rheno vicini, parte occupata; liberum cum popularibus fuis Germanis tranfitum fervarunt. Quanta miferia toto hoc tempore ab Ariovifto affecti fint Sequani, adeoque & Alfatæ noftri, Divitiacus Æduus in oratione memorata exponit. (*y*) Sequanorum reliqua loca.

§. XVIII.

Nomen denique unde natum fit Sequanis, Hiftoricorum nonnulli definire funt aufi. Verum enimvero num audiendi funt, qui ab Hebraico vocabulo, (*z*) quod *habitatores* vel *indigenas* denotat; (*a*) aut illi, qui à Græco Σηκὸς, *delubro Deorum vel Heroum*, illud deducunt, quia Sequani præ aliis fuerint religiofi, multaque Diis templa conftruxerint, lucos & fepta confecrarint? (*b*) Diverfiffimum fane à Græco fuit idioma Celticum. Sed & merito dicam fcribimus GOTFRIDO VITERBIENSI, feculi XI. Scriptori, qui *Seguinum* Regem Vefontiorum vixiffe tradit tempore, quo Senones Galli fub Duce Brenno Italiam intrarint. (*c*) Rem his verfibus memorat: Nominis Sequanorum origo.

„ Sede Bifuntinus fuerat tunc Rex Seguinus,
„ Cujus erat Sauna fluvius, Rhodanusque marinus,
„ Primaque pars Araris Allobrogusque finus.

Quam parum autem antiquitatis peritus fuerit Gotfridus, vel ex eo facile patet, quod Brennum intrantem in Italiam fcribens monftrofa hæc profert: " Anno ab V. C. „ CCCLXIV. Suevi & Senones Galli, id eft, Burgundiones, Allobrogi, fub Duce „ Brennio Italiam intrant, Romam petunt &c.

§. XIX.

Nec verifimilis nobis videtur Cel. DUNODI, in Vefontina Burgundionum Academia Profefforis, conjectura, qua ille Sequanorum origines & nomen ab Askenaze, cui nonnulli gentium occidentalium origines tribuunt, derivare laborat. (*d*) Nepotes hos Askenazis, poftquam ad Pontum Euxinum diu habitaffent, Danubianam denique oram relegentes, Rhenum prope Bafileam transiviffe, atque fertilitate foli invitatos fedes ibi fuas Dunodi de ea fententia.

(*t*) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. III. pag. 289.

(*u*) Lib. I. Cap. XXXI. De *Bello Gall.* Codices Cæfaris variant, in quibus *Amagetobria*, *Amagetobriga*, *Magetobria*, *Magetobriga*, fcribitur.

(*x*) CÆSAR De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXII.

(*y*) Ibidem Cap. XXXI.

(*z*) שוכנים.

(*a*) BODINUS hoc facit in *Methodo Hiftoriar.* pag. 372.

(*b*) Apud CHIFLETIUM *Vefontionis* Part. I. Cap. X. pag. 41.

(*c*) *Chron.* Part. IX. pag. 145.

(*d*) *Hiftoire des Sequanois* Tom. I. Differt. 2. pag. 96. ubi: *Les Celtes ont dû prononcer Askenanes, pour Askenès, & on peut dire avec affez de vraifemblance, que c'eft de là qu'eft dérivé le mot de* Sequani; *d'où je conclus, que les Sequanois étoient les principaux d'entre les Celtes, puifqu'ils ont porté le nom de l'Auteur de la Nation.*

fuas pofuiffe, exiftimans; (*e*) quas ad Ararim ufque deinceps extenderint. Conjecturam hanc fi admittas, Alfatiæ fuperioris incolæ prifci, à Ponto Euxino derivandi, omnium Celticæ populorum primi penetrarunt in Galliam, adeoque antiquiffima Celticæ Galliæ Colonia forent Alfatæ noftri, non indigenæ jam, fed advenæ; quibus hac ratione deberetur antiquitatis primatus. Quodfi enim in his partibus, ut Dunodus vult, Rhenum tranfeuntes Sequani, Celtarum primi, regionis amœnitate & fertilitate capti, in eodem fubftiterunt; Alfatis noftris tribuenda eft gloria, quod, non omnium modo Celtarum, fed & ipforum Sequanorum, primi fedes in Gallia fixerint, quod prima hæc omnium regio Rhenum tranfeuntibus vifa, quibus abundantior, & multifariis naturæ donis fertilior, non facile occurrit. Jungendi his funt denique illi, qui à Sequano quodam, Eructoni filio, Lemani nepote, quem Regem eorum fuiffe volunt, (*f*) vel à flumine Sequana, derivandum effe cenfuerunt. Sequana profecto nullam eorum partem attigit, licet Geographus STRABO id tradat. Verum in tanta temporum illorum obfcuritate nihil definire quum jam pridem decreverim, liberum de Alfatarum originibus judicium Lectori relinquo, ne nubem ei pro Junone obtrudam, aut levibus conjecturis ingenium oblectem. Fuit hæc noftris poftremorum feculorum Hiftoricis cura. Ego Celtas, fexcentis fere ante Æram Dionyfianam annis, ex Gallia magnis agminibus emigrantes reperio, immigrantes in Galliam nullibi video.

§. XX.

Sequanorum Status & infigne.

Sequani *Amici* Populi Romani à CÆSARE & à PLUTARCHO, (*g*) dicuntur; STRABO (*h*) è contra eos antiquitus Romanorum & Æduorum vocat inimicos. Utrique verum produnt, fi temporum diverfitatis ratio habeatur. Ceterum gentis Sequanorum Infigne fuiffe *Aprum* non fine ratione crederes. Perfuadere id nobis videntur duo nummuli argentei, quos BOUTEROUEUS (*i*) produxit, in quibus Mercurii caput, alatum in uno, fine alis in altero, fiftitur, in utroque aper, cum infcriptione *Sequano*. Mercurio alato autem epigraphe addita *Numo*, & quidem in antica & poftica nummi parte. Aprum talem hifpidum, oculis dentibufque argenteis artificiofe fatis elaboratum, haud ita pridem, in regionibus noftris repertum Mufeum noftrum, affervat. Flatus ex ære aper, felibræ fere Romanæ pondere, veteris Sequaniæ infigne repræfentare potuit; animalium enim imagines à veteribus Gallis Germanisque pro infignibus adhibitas fuiffe, res haud ignota, quam etiam Monumento lapideo antiquiffimo, quod Argentorati detexi, & in Antiquarium meum transtuli, roborare licet, ubi militis Gallici armati figura integra fiftitur, atque ad latus ejus *Gallus* fuper pertica repræfentatur; ut nimirum, ex qua Cohorte miles ille fuerit, intelligi poffet. Arcus Araufionenfis idem teftatur.

MEDIOMATRICI.

§. XXI.

Mediomatricorum fedes.

MEdiomatrici, (*l*) Belgicæ Galliæ populus, Sequanos à meridie, Treviros à feptentrione, Rhenum ab ortu, Mofam ab occafu, in cujus adverfa ripa Rhemi & Lingones, limitem habuerunt. Mofella in limitibus his fignandis locum non habet, quippe

(*e*) Ibid. pag. 2. fcribit: *Les Sequanois étoient les Ainés & les Chefs de la Nation Celtique dans les Gaules. Ils en tenoient auffi la plus grande & la meilleure partie. Les Sequanois étoient de ce nombre, & comme les Gaulois, à les fuppofer defcendus d'Askenez, étoient venus des bords du Pont-Euxin, & avoient probablement fuivi les rives du Danube, qui leur fourniffoient la chaffe, la pêche & des pâturages; l'on en peut conclure avec affés de vraifemblance, que les Sequanois font les premiers des Celtes, qui fe foient établis dans les Gaules; par ce que leur Païs eft le plus proche de la fource du Danube, & qu'étant beau & fertile, les Celtes, qui y font entrés en paffant le Rhin, ont dû être engagés à s'y arrêter.*

(*f*) GOLLUT *Memoires de la Republique Sequanoife. Chap.* II. Qui Senones Gallos à Sequanis quoque derivat.

(*g*) In *Vita Julii Cæfaris.*

(*h*) *Geograph.* Lib. IV.

(*i*) *Recherches curieufes des Monnoyes de France*, pag. 56. & 57. Ex quo eosdem nummulos expreffit SIGEBERTUS HAVERCAMPUS in *Notis fuis* ad PAULUM OROSIUM Lib. VI. Cap. VII. pag. 388. ubi, priorem nummulum in Gerardi Schaak mufeo fervari, quoque annotat.

(*l*) Ita vocantur à CÆSARE, STRABONE, TACITO, PLINIO, AMMIANO & TABULA THEODOSIANA; folus PTOLEMÆUS eos appellat Μεδιοματρίκες, *Mediomatrices.* Vocis etymologiam, quæ nonnifi Celtica effe poteft, examinare hujus loci non eft. Non audiendi, qui inde ortam effe voluerunt, quod Ecclefia Mediomatricenfis fit *Mater media* inter Treviros, Tullenfes & Virodunenfes; quum nomen Mediomatrici tempora Chriftianismi longe anteverrat: nec quod medius ille ager vicinos veluti mater abundantia fua alat & nutriat. Vox Celtica quum fit, nulla Latinæ etymologiæ habenda heic ratio. Conjecturarum harum debilitas fatis fe prodit, quum Mediolani Infubrum in Gallia Cis-alpina trans Padum Coloniæ, ut & Mediolani Santonum Galliæ Trans-alpinæ, Celticum fane nomen penfamus, quod à Latinorum *Medio* derivare imbecille foret ac vanum.

quippe quæ in Vogeso orta, per Mediomatricos Trevirosque decurrens, Rheno se miscet. Inferiorem omnem, quæ circa Selestadium incipit, Mediomatrici occupaverant Alsatiam; inter Sequanos enim Trevirosque ad Rhenum nullam, præter Mediomatricos, gentem habitasse vetera Monumenta demonstrant. De limite Mediomatricos inter & Treviros ad Rhenum dispiciendum est. PHILIPPUS CLUVERIUS, (m) linea à Mosa & vico *Moutogny* ad Navæ amnis fontem ducta, limitem hunc absolvi conjicit, nec refragantes nos habet, quod præter Tribocos nostros, Nemetes quoque atque Vangiones, Germanicæ gentes, transito postea temporis Rheno, Mediomatricorum agros occuparunt ad Rhenum, ita ut à tribus his Germaniæ populis Mediomatrici à Rheno remoti atque trans Vogesum rejecti fuerint. Inferiorem ergo omnem Alsatiam eos habitasse extra dubium est. CÆSAR (n) ait, Rhenum per fines Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, Trevirorum ferri. STRABO (o) post Helvetios, accolas Rheni, ponit Sequanos & Mediomatricos; unde Mediomatricorum sedes inter Sequanos Trevirosque fuisse colligimus.

§. XXII.

De Mediomatricis exterioribus, inter Vogesum & Rhenum habitantibus, loquor. Exteriores hi Mediomatrici Sequanos nostros circa Selestadium & Marckelshemium, uti supra ostensum est, attigerunt; erratque adeo PHILIPPUS CLUVERIUS, (p) qui, ut terminum australem Mediomatricorum definiat, lineam ducendam esse putat à Mosa & oppido *S. Mihiel* ad Mosellæ Murthæque confluentem: inde ab occidente brumali alia linea ad Bruschii amnis fontem, atque ita ad Rhenum. Hoc modo bona Alsatiæ inferioris pars Mediomatricis abjudicaretur. Interiores Mediomatricos quod attinet, qui respectu nostri trans Vogesum habitant, res aliter se habet. Ibi non à Sequanis tanguntur, sed à Lingonibus & Leucis. At quum nec Lingones nec Leuci cis Vogesum in Alsatiam se extenderint, Sequanos & Mediomatricos in Alsatia confines fuisse necesse est. CELLARIUS sine causâ dubitavit, an Sequani Rhenum attigerint. HADR. VALESIUS (q) quod dubitarit, an Mediomatrici se ad Rhenum extenderint, miramur; quum verbis id evidentibus Cæsar atque Strabo testentur, nihilque aliunde peti possit, quod gravium Scriptorum horum auctoritatem infringat. Quis autem Galliam melius nosse potuit debuitque quam Cæsar, qui totis novem annis in ea bellum gessit; qui Belgas, inter quos Mediomatrici, secundo Proconsulatus sui anno debellavit; qui bis Rhenum ponte stravit, singulis Galliæ civitatibus commeatus, stipendia & tributa imposuit? Et tamen Valesii conjecturam secutus est CHRISTOPH. CELLARIUS, (r) ait enim: "Sicut „ supra de Sequanis non sine causa dubitavimus, ita nunc magis de Mediomatricis, „ quum nimis distet à Rheno Mosella eo tractu, ubi Divodurum est, caput Mediomatricorum. „ Debilis ratio à longinquitate Divoduri & Mosellæ à Rheno. Sequani omne spatium inter Ararim & Rhenum si occupare potuerunt, quidni Mediomatrici omne illud quod Mosellam inter & Rhenum?

Mediomatrici Alsatici.

§. XXIII.

De eo rectius quæri posset, Mediomatrici, origine Galli num fuerint, an Germani? Dubitationis causam suggerit Cæsar, qui plerosque Belgas, quorum in numero Mediomatrici, de Germanica origine gloriatos fuisse memorat. Hujus sane generis Treviri, Eburones, Tungri, Condrusi, Menapii, Nervii fuere, antiquis temporibus in Galliam Belgicam transgressi. De Mediomatricis nullum Germanicæ originis vestigium equidem reperio. Brocomagus, Saletio, quæ Mediomatricorum citeriorum vel Rhenensium oppida fuerunt, Gallicam etymologiam sapiunt. Ipsum nomen urbis, quæ caput gentis fuit, Gallicum est, quod plures aliæ veteris Galliæ urbes produnt, quæ similiter desinunt, ut Salodurum, Vitodurum, Batavodurum, Brivodurum, Ernodorum, Iciodorum, Marcodurum, Ternodorum, Theudurum, Valicodorum, quæ omnes Galliæ antiquæ urbes

Mediomatricorum origo.

(m) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. IX. pag. 33.
(n) De *Bello Gall.* Lib. IV. Cap. X.
(o) Lib. IV. pag. 295. Edit. Almelov.
(p) Loc. cit.
(q) In *Notit. Gall.* pag. 472.
(r) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. III. pag. 293.

urbes fuerunt. Scilicet vox Celtica *Dur*, (*s*) abjecta terminatione Latina, *amnem* vel *aquam* (*t*) designat: omnia loca in *durum* quæ desinunt, ad rivum aliquem sita reperio. Divodurum nostrum, præter Mosellam, Saliam (*u*) quoque flumen habet, quod urbem perluit. Sub Divoduri autem nomine urbs hæc apud Historicos, speciatim apud TACITUM (*x*) atque PTOLEMÆUM, (*y*) semper occurrit. Hic præter Divodurum quum in Mediomatricis nullum aliud oppidum ponat; quum ANTONINUS plura ad illud itinera dirigat; quum in THEODOSIANA TABULA primariæ cujusdam urbis pictura Divodurum ornetur; nulla nos ratio inducere debet, ut ad aliam, quam ad urbem Metensem, illud referamus; (*z*) illustria veteris ævi monumenta, quæ in illis partibus magno numero pridem eruta sunt, & eruuntur quotidie, sententiam hanc firmant. Divodurum hoc, gentis totius caput, apud interiores vel ulteriores trans Vogesum Mediomatricos situm erat. Exteriores nostri Rhenenses, vel Alsatici Argentoratum suum, Helvetum, Brocomagum, Saletionemque habuerunt: quæ nomina Gallica fuisse nequit dubitari. Argentouaria in Sequanis, & speciatim Gallia Celtica, sita Gallicæ originis haud dubie est. Nomen urbis *Argentoratus*, in Mediomatricis positæ, eandem nobis originem, id est Gallicam indicat. Nihil itaque inducere nos potest, ut Mediomatricos nostros Alsaticos Germanicæ potius quam Gallicæ originis fuisse statuamus.

§. XXIV.

Mediomatricorum ager pars Galliæ Belgicæ.

Occuparunt Mediomatrici, in Celtica Alsatiæ Periodo, inferiorem Alsatiam, Palatinatum cis Rhenum, Lotharingiæ & Bipontini Ducatus partem, territorium & Diœcesin Episcopatus Metensis, ut & Austrasiæ veteris illam partem, quæ vulgo, & fortassis corrupte, *Westrich* appellatur. Mediomatricorum ager ad Belgicam relatus est Galliam. Scilicet quum ex CÆSARIS (*a*) relatu omnis, (præter Narbonensem, quæ Romana provincia fuit,) Gallia in Aquitanicam, Celticam Belgicamque divisa fuisset, in Celtica numerati sunt Sequani & Rauraci. Sequanos enim Cæsar & Helvetios à Belgis separat, & per eos Celticam Galliam Rhenum attingere affirmat. Mediomatrici vero (*b*) censebantur in Belgica, quam à Celtica fluvii Sequana & Matrona divisere; atque adeo antiquissimis temporibus Alsatia superior Celtis, inferior autem Belgis, fuerat adscripta; utraque ad Galliam Comatam pertinuit. Mediomatrici hi, in bello contra Cæsarem, quum omnis contra Romanos conjurasset Gallia, quinque millia militum, ad Alesiam obsidione Romana liberandam, contulerunt, quot Ambianis, Nerviis, Morinis, Nitiobrigibus simul imperata fuerunt. Unde Mediomatricorum vires tam exiguas non fuisse judicamus. *Socia*, id est, fœderata Romanorum Civitas non semel à TACITO (*c*) appellantur Mediomatrici: ubi non urbs gentis caput, sed gens omnis sive Respublica tota, intelligitur. Vox *Metenses*, ab urbe primaria *Metis* (*d*) orta, posterior est ætate, nec ante *Notitiæ Occidentalis Imperii* Conditorem occurrit. GOLTZII enim vetus Inscriptio, in qua *Comes Auxiliariorum Metensium* occurrit, suspecta, imo falsa videtur. HUTTICHIUS (*e*) hanc de fœmina quadam Mediomatricensi veterem Inscriptionem produxit:

D . M.
P R I M N I A E . C O M I T I L
L A E . Q V A E . V I X I T .
A N N I S X X . C I V E S . (pro C I V I S)
M E D I O M A T R I C A .
M A T E R N I V S . N E M
A V S V S . S T R A T O R .
C O S . E T . L V C I V S . L V
C I N V S . M E N S O R .
F R V M E N T I . N V M E R .

Reliquias

(*s*) MEURISSIUS in *Hist. des Evêques de Metz. Préface* pag. 4. duas voces, *durum* & *dunum*, diversas plane confudit, quum posterior *collem* denotet.
(*t*) GIRALDUS CAMBRENSIS *Itinerar. Cambr.* Lib. I. Cap. VIII. & in *Descript. Cambr.* Cap. XV. BUCHANANUS item *Rer. Scoticar.* Lib. II. pag. 64. Errant enim illi, qui à Teutonico vocabulo *Thor*, *porta*, derivant hoc nomen. Urbs antiqua Celtica, in Celtis posita, à Celtis condita, nomen quoque Celticum procul dubio accepit.
(*u*) *Seille*. (*x*) *Hist.* Lib. I. Cap. LXIII.
(*y*) Lib. II. Cap. VI.
(*z*) Præter rationem enim nonnulli Divodurum ad Theodonis villam transferre voluerunt; quæ sententia olim Doctiss. Viro, BILIBALDO PIRCKHEIMERO placuit, ut ABRAH. ORTELIUS in *Thesauro Geographico* docet; qui ipse tamen pro Metensi civitate sententiam tulit in voce: *Divodurum*.
(*a*) Lib. I. Cap. I. de *Bello Gall.*
(*b*) Teste Cæsare loc. cit. (*c*) *Histor.* Lib. IV.
(*d*) FORTUNATI versus Lib. I. Cap. IX. huc trahi nequit:
" Nomine *Vernemetis* voluit vocitare vetustas,
" Quod quasi fanum ingens Gallica lingua refert.
(*e*) *Collectan. Antiquitatum Urbis & Agri Mogunt.* Tab. XV.

Reliquias veteris Mediomatricorum in Alſatia juris hodieque reperimus, quando Mediomatricenſis Epiſcopus varia adhuc jura atque dominia directa, in Ochſenſteinenſi & Geroldseckiana Dynaſtia, in Marca item Mauri-Monaſterienſi, aliisque vicinis terris, paſſim exercet. Ipſam urbem Argentoratum ad annum uſque DXCVI. ſub Metenſi Epiſcopatu fuiſſe, atque tum temporis demum Amandum apud Argentoratenſes creatum Epiſcopum, Jacobus Wimphelingius (f) docet. Conſentit Meurissius, Madaurenſis Epiſcopus, in *Metenſium Epiſcoporum Hiſtoria*, (g) qui vero ad annum DCXXXIX. inſtituti à Dagoberto Epiſcopatus Argentinenſis epocham ponit, atque eo tempore hanc Alſatiæ partem Goerico, Metenſium Epiſcopo, ſubtractam fuiſſe, memoriæ prodit.

PAGI, OPPIDA, VICI ALSATIÆ,
SUB CELTICA PERIODO.

§. XXV.

Civitas Sequanorum, cujus pars fuit Alſatia noſtra ſuperior, non independens modo fuit & libera, ſed & cum vicina Æduorum civitate certavit potentia. Helvetiorum civitatem omnem in IV. Pagos fuiſſe diviſam ex Cæsare (h) diſcimus. *Civitas* enim à *Pago*, ut totum à parte, diſtinguitur. Cæsar (i) ait: "In Gallia „ non ſolum in omnibus civitatibus atque pagis partibusque, ſed pene etiam in „ ſingulis domibus, factiones ſunt.„ Livius (l) vero: "L. Caſſius à Tigurinis Gallis, „ pago Helvetiorum, qui à civitate (ſcil. Helvetiorum) ſeceſſerant, in finibus „ Allobrogum cum exercitu cæſus eſt.„ Eodem ſenſu Plinius Tacitusque *Pagi* voce utuntur. Sequanicæ Civitatis tres pagos fuiſſe inde concluderes, quod Arioviſto tertiam agri ſui partem reliquerant Sequani, mox alia quoque tertia parte ceſſuri. Prima autem, quam Arioviſto cum Germanis ſuis reliquerunt, ſuperior noſtra Alſatia fuit; altera, quam deinceps Arioviſtus pro Harudibus advenientibus petebat, fuit ſine dubio Burgundiæ, uti nunc appellatur, Comitatus illa pars, quæ Alſatiam tangit. Tertius Civitatis Sequanicæ pagus ergo fuerit tractus, qui ad Rhodani usque ſe extenderat ripam. Quodſi peculiarem pagum noſtri Sequano-Alſatæ compoſuerunt, peculiarem quoque Senatum eos conſtituiſſe neceſſe eſt. Rauracos autem, nobis vicinos, in clientela Sequanorum fuiſſe, vel inde conjiceres, quod non ſemel ſub Sequanis comprehenſi leguntur. Clientelam quum loquor, non ſtipendiariam Solduriorum, de qua ſuo loco, ſed honorariam, prouti Pariſii nempe in Senonum clientela fuerunt, intelligo. Mediomatrici, ad quos inferior pertinuit Alſatia, in quot pagos diviſi fuerint, nullum nobis ſuppetit conjectandi argumentum. Noſtros vero cis Vogeſum, tam altis montium jugis à reliqua Civitate diſtinctos, peculiarem quoque pagum conſtituiſſe, veriſimile eſt. Pagi veteris Alſatiæ.

§. XXVI.

Sed jam Alſatia, ante Romanam Periodum, ſua num habuerit oppida, & quænam illa fuiſſe videantur, diſpiciendum. Apud Rhemos, Sequanis & Mediomatricis noſtris confines, Durocortorum & Bibrax oppida reperiuntur. Interiores Sequani Veſontionem, ut Mediomatrici Divodurum, capita utriusque Civitatis habuerunt. Noſtri exteriores ad Rhenum cur ſua quoque non habuerint oppida, quibus contra frequentiores Germanorum ſe inſultus defenderent? Helvetiam nobis vicinam, quæ CCXL. millia paſſuum in longum, CLXXX. in latum patuit, duodecim oppidis & quadringentis vicis inſtructam fuiſſe Cæsar (m) teſtatur. Alſatia, quæ nonniſi tertiam circiter longitudinis & nonam latitudinis Helvetiæ partem continet, minorem oppidorum numerum ſi habuit, nemo mirabitur. In Sequanica noſtræ Alſatiæ parte Gramatum, Larga, Olino, Arialbinnum, Cambes, Uruncæ, Briſiacum, Argentouaria; in Mediomatricenſi Helvetus, Argentoratus, Brocomagus, Saletio, vetera locorum nomina occurrunt, quæ ante Romanam Periodum jam viguiſſe videntur. Si Latinam terminationem his nominibus à Romanis additam tollas, ea incolis Gallis ita enuntiata fuerunt: *Grammat*, *Larg*, *Olin*, *Arialbinn*, *Cambs*, *Urunc*, *Briſac*, *Argentouar*, *Helvet*, *Argentorat*, *Brocmag*, *Salet*. Ex locis his quæ fuerint oppida, definitu difficile eſt. Claudius Ptolemæus, qui in Ægypto Geographiam ſuam ſeculo II. conſcripſit, Oppida Alſatiæ Celticæ.

(f) De *Epiſcopis Argent.* pag. 7.
(g) Lib. II. pag. 129.
(h) *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XII.
(i) Lib. VI. Cap. XI.
(l) *Epitom.* Lib. LXV.
(m) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. V.

conſcripſit, & nonniſi loca illuſtriora annotavit, Argentouariam ſolam ex ſuperiore Alſatia, (Rufianam enim ſuam, quam Ruffacum noſtrum nonnulli eſſe crediderunt, in Nemetibus ponit, quum Ruffacum ſit in Sequanis, unde plures Rufianam Ptolemæi ad Oppenheim referunt;) Helkebum vero, Breucomagum & Argentoratum ex inferiore, commemorat. Unde oppida hæc Ptolemæi jam ætate præ aliis floruiſſe concludimus.

§. XXVII.

Nomina oppidorum Celtica.

Gallicis his locis Romani dein, rerum in Alſatia potiti, ſua quoque oppida & munimenta addiderunt. Hunc in cenſum veniunt *Tabernæ* illæ, (quarum tres diverſas apud nos reperimus,) *Concordia*, *Tribuni*, nomina mere Romana, quæ hanc certe originem ſapiunt. Ad inferiorem Rhenum vero Confluentia, (*Coblentz*) Ara Ubiorum, (quæ *Bonna* ſecundum nonnullos,) Colonia Agrippina, (*Cølln*) Vetera, (*Santen*) Colonia Trajana, (*Kellen*) Trajectus Rheni; (*Utrecht*) quæ omnia loca ſunt Romanæ appellationis, adeoque poſt Celticam exſtructa Periodum. Romanis qui in Alſatia ſucceſſere Franci, ſua denique Teutonica nomina oppidis quoque & vicis, à ſe exſtructis, indiderunt. Undè triplex locorum Alſaticorum claſſis, ex triplici, quod apud Alſatas paulatim obtinuit, idiomate orta, quæ ipſa idiomatum diverſitas ex immutata dominatione ſemper prognata eſt. Itaque origo locorum ex indole atque natura nominis dijudicanda: uti à Celticis Anglo-Saxonica apud Britannos ſuos diſtinxit CAMDENUS, (*n*) qui ex *duno*, *briva*, *rito*, *duro*, *mago* compoſita ad Celtas retulit, quæ vero in *burrouu*, *berry*, *ham*, *ſted*, *ford*, *thorp*, *wich* deſinunt, Anglo-Saxonibus adſcripſit, quippe quæ Germanorum terminationibus *burg*, *berg*, *heim*, *ſtadt*, *furdt*, *dorf*, *wic* perfecte reſpondent.

Gallica, quæ memoravimus, Alſatiæ loca, ſi omnia fuere oppida, copiam eorum in tam arcto ſpatio fortaſſe miraberis. Quodſi vero Helvetiæ & Alſatiæ ſitum comparare volueris, frequentiorem oppidis Alſatiæ oram mirari deſines, quod Helvetiam natura Rheno montibusque munivit, aditumque difficilem Germanis vicinis reddidit, quum oræ noſtræ planities aperta Rhenum ſolum defenſorem habuerit. Neque vero Gallica modo, quæ indicavimus, veterum Alſatiæ locorum nomina, ſed & hæc porro eorundem, Gallicæ originis indicia ſunt. Germanos adeo abhorruiſſe oppida, ut ne junctas quidem ſedes in vicis ſuis pati voluerint, teſtis eſt TACITUS, (*o*) qui, ſuam quemque domum ſpatio circumdare, moris apud Germanos fuiſſe obſervat. Unde muros Coloniæ captæ detrahendos exiſtimarunt, ut munimenta ſervitii; (*p*) addita ratione, quod fera animalia, ſi clauſa teneas, obliviſcantur virtutis. Celto-Galli vero oppidorum exſtruendorum morem Græcorum Coloniis, in Gallica Meridionali ora ſedentibus, addiſcere potuerunt; unde apud hos quoque, quam apud Belgas, oppida frequentiora reperias. Ita ſane JUSTINUS: (*q*) "Ab his (Maſſilienſibus) Galli, & „ uſum vitæ cultioris, depoſita & manſuefacta barbaria, & agrorum cultus, & urbes „ mœnibus cingere didicerunt.„ Maſſilia autem, Phocenſium Græcorum Aſiaticorum Colonia, non ante annum CLXIV. Urb. Cond. deducta eſt. Hanc æram ergo nullam Alſatiæ noſtræ urbium antevertere veriſimile eſt. Quo tempore autem poſt æram hanc exſtructæ primitus fuerint Alſatiæ oppida, divinare non licet.

§. XXVIII.

Alia nomina locorum Celtica.

Neque vero Alſatas modo noſtros primis temporibus Celticæ originis & linguæ fuiſſe reputandum eſt. Omnis ripa Rheni occidua quum Gallica fuerit, nomina locis impoſita quoque Gallica fuerunt, quæ Germani, Rhenum tranſeuntes, quum certatim occupaſſent, non aboluerunt. Hinc in eadem Rheni ora nomina noſtris fere ſimilia paſſim reperimus; qualia ſunt: Noviomagus Nemetum, (*Speir*) Borbetomagus, (*Worms*) Maguntia, (quæ à Celtico vocabulo *Magus, habitatio* & fluviolo *Cia*, (*r*) quod oppidum perluit, nomen accepit;) Rigomagus, (*Rimagen*) Durnomagus, (vicus *Dursmagen*) Noviomagus apud Batavos, (*Nimwegen*) Antenacum, (*Andernach*) Marcodurum, (*Duren*) Noveſium, (*Neuſs*) Gelduba, (vicus *Gelb*) Arenacum, (*Arnheim*) Batavodurum, (*Batenburg*) Lugdunum denique Batavorum. (*Leyden*) Nomina hæc communem omnino originem Gallicam redolent.

§. XXIX.

(*n*) *Britannia*, pag. 22.

(*o*) *German*. Cap. XVI.

(*p*) TACIT. *Hiſtor*. Lib. IV. Cap. XXXIV.

(*q*) Lib. XLIII. Cap. IV.

(*r*) Variæ de etymologia vocis *Moguncia* Criticorum ſunt ſententiæ; nonnullis à Mœno (qui ſubinde *Mogunus*) & Cia fluminibus derivare placet. Nobis tamen altera præferenda videtur. SERARIUS *Rer. Mogunt*. Lib. I. Cap. IV.

§. XXIX.

Qui res tamen Alſaticas ante nos tractarunt, exteri domeſticique Scriptores, in eo conſenſere omnes, ut, quidquid in Alſatia locorum nominumque ſit, præter Romana, id omne nonniſi ex Teutonica antiquitate derivarent, Celticamque adeo omnem præterirent ſilentio; vel quod antiquitatum Gallicarum eſſent incurioſi, vel quod Celticas origines cum Germanicis pertinaciter confunderent; recepta imbuti ſententia, eas Germanis Galliſque fuiſſe communes; ita quidem, ut primario ad Germanos, ad Gallos vero nonniſi ſecundario, pertinuerint: adeoque, quum de Celtica lingua & originibus quæſtio, præcipuam rationem eſſe habendam Germaniæ, cujus incolas omnes Celtas veros fuiſſe, & genuina lingua Celtica uſos, extra omne dubium ponunt. Opinionem tam communem, tot Scriptoribus noſtrorum ſeculorum probatam, impugnabimus infra, ubi de Celtica Alſatiæ lingua primæva, & de proprio Celtarum ſitu, ſumus acturi. Verum enimvero non noſtræ Alſatiæ tantum, ſed & pleriſque Helvetiæ vicinæ Scriptoribus, hæc inſedit opinio, qui, antiquitates & origines ſuas ex Teutoniſmo derivaturi, ſingulares ſæpe in medium proferunt vocum etymologias, ipſumque adeo *Helvetiorum* nomen à Theotiſcis vocabulis *Hell-vetter*, (conſanguinei orci) quod cum cæteris Gallis Dite patre ſe ortos jactarint, inexpectata ſane genealogia, derivant. (s) Quam confutans MELCHIOR GOLDASTUS, (t) *Hell-hueter* (orci cuſtodes) eos appellatos exiſtimat. STUMPFIUS autem, (u) & Jo. HENRICUS HOTTINGERUS, (x) illorum opinionem præferunt, qui nomen ex *Held-vetter*, (Heroum conſanguinei) vel *Held-vatter*, (Heroum patres) compoſitum eſſe crediderunt. Eandem in claſſem referas *Amagetobriæ* vocis genealogiam, cujus urbis Sequano-Celticæ nomen ex Teutonico *Am getober*, ſeu *Kampf-getober*, quod *prælium* multo cum *furore* ibi initum fuerit, nonnulli derivant. Sunt, qui Olinonem noſtrum ab *Holl*, (latibulo) & *Loh*; (loco ſilveſtri) qui Cambetem à *Kampfs* (pugna) Uruncas ab *ureinzig*, quod *unicus* Alſatiæ ſuperioris locus ſive caput ejus fuerit; Argentouariam denique ab *Erchentwehr*, quod *fortiſſimum propugnaculum* indicat, deducere ſatagunt. (y) Omnibus conjecturis his facile inducitur ſpongia, ſi probe diſtinguantur tempora, quibus Celtæ, quibus Romani, quibus Franci, Alſatiam occuparunt; ſpeciatim ſuperiorem; quæ in Sequanorum poteſtate ad Francorum usque tempora manſit. Triboci enim inferiorem Mediomatricis jam ſub Julio Cæſare eripuerunt, nec à Romanis ejecti ſunt. Veriſimiliores vocis *Helvetii* origines reperies infra.

Falſa quorundam Auctorum opinio.

§. XXX.

Verum ad Celtica oppida, caſtra vel vicos, ex diverticulo redeundum. Rationem, qua domos conſtruxerint Celtæ, nos hanc edocet STRABO: (z) " E tabulis illæ „ cratibusque in ſpeciem cameræ vel tholi conſtruebantur, multa ſuperinjecta arundine; „ qui mos hodieque in multis Germaniæ villis, pauperioribus præſertim, obtinet, vel in illis etiam, ubi lateres & tegulæ difficilius reperiuntur. De antiquis Germanis TACITUS (a) ait: " Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum uſus; „ materia ad omnia utuntur informi, & citra ſpeciem aut delectationem. „ Haud multo diſſimilis Alſatarum, Germanis vicinorum, ratio fuiſſe videtur. M. VITRUVIUS POLLIO, Architectus Veronenſis, qui Auguſti Imperatoris ætate vixit, ubi de priſcorum hominum vita atque initiis tectorum agit, (b) hæc obſervat: " Primum furcis erectis & „ virgultis interpoſitis luto parietes texerunt. Alii luteas glebas arefacientes, ſtruebant „ parietes, materia eos jugumentantes, vitandoque imbres & æſtus tegebant arundi- „ nibus & fronde; poſtea, quoniam per hybernas tempeſtates tecta non poterant „ imbres ſuſtinere, faſtigia facientes, luto inducto, proclinatis tectis ſtillicidia deduce- „ bant. Hæc autem ex iis, quæ ſupra ſcriptæ ſunt, originibus inſtituta eſſe, poſſumus „ ſic animadvertere, quod ad hunc diem nationibus exteris ex his rebus ædificia con- „ ſtituuntur, ut in Gallia, Hiſpania, Luſitania, Aquitania, ſcandulis robuſteis aut ſtra- „ mentis. „ CÆSAR quinto *Belli Gallici* ait, caſas in caſtris Q. Ciceronis, qui frater fuit M. Tullii, more Gallico ſtramentis fuiſſe textas. Idem de Britannis notat: " Oppidum „ Britanni vocant, quum ſilvas impeditas vallo atque foſſa munierunt, quo, incurſionis „ hoſtium vitandæ cauſa, convenire conſueverunt. „ (c) Simile quid idem Cæſar intellexit, quando Suevorum oppida quædam apud Germanos nominat. (d) Naturæ hujus &

Celtarum domos conſtruendi ratio.

(s) HENR. GLAREANI conjectura hæc eſt, cui ut vere & genuinæ ſubſcripſit GUILLIMANNUS *Rer. Helveticar.* Lib. I. Cap. I. pag. 6. nec refragatur Jo. JACOBUS HOTTINGERUS *Hiſt. Eccleſ. Helvet.* Tom. I. pag. 56.

(t) *Hiſtor. Regni Bohem.* Lib. I. Cap. II.

(u) *Chron. Helvet.* Lib. III. Cap. II.

(x) *Method. legendi Hiſtorias Helvet.* in Pentade Diſſert. pag. 202.

(y) Conjecturas has ſimileſque vide apud ÆGID. TSCHUDIUM in *Delineatione Veteris Helvetiæ Mſ.* & apud STUMPFIUM in *Hiſt. Helvet.* SPRENGIUM in *Commentario Rer. Rauracar.*

(z) Lib. IV. pag. 301. *Geographiæ* hæc verba leguntur: *Τοὺς δ' οἴκους ἐκ σανίδων καὶ γέῤῥων ἔχουσι μεγάλους, θολοειδεῖς ὄροφον πολὺν ἐπιβάλλοντες.* Verſio Latina male ita reddit: " Domos è tabulis & cratibus conſtruunt ro- „ tundas, magno impoſito faſtigio. „ Nihil horum in Græco, nec ratio ædificandi Gallorum fuit domos rotundas facere, illiſque magna faſtigia imponere, ſed qualem nos ex ipſo Strabone expreſſimus.

(a) De *Mor. German.* Cap. XVI.

(b) Lib. II. Cap. I.

(c) Lib. V. Cap. XXI.

(d) Lib. IV. Cap. XIX.

indolis fere fuiſſe oppida veterum Gallorum ad Rhenum, adeoque & apud Alſato-Celtas atque Alſato-Belgas, veriſimile eſt, ita ut unum altero tamen munitius fuerit. Singula ordine, quo poſita fuiſſe videntur, enarrabimus paucis.

§. XXXI.

Gramatum. GRAMATUM. Locus hic, ſoli ITINERARIO ANTONINIANO (*e*) notus, inter Epamandaturum & Largam poſitus, ſi vere admittendus, in Sundgoviæ noſtræ finibus quæri debet. *Grem-a-ton Aquæ murmur* idiomate Celtico denotat; ſi nomen loci inde natum conjicere lubeat, nec linguæ nec temporis refragabitur ratio.

Larga. LARGA. Romani idiomatis locus, ſed & Celtici eſſe poteſt. ANTONINIANO ITINERARIO, (*f*) TABULÆQUE THEODOSIANÆ memoratus, inter Gramatum & Uruncas poſitus. Celticum ab *Arga* voce deduceres, quæ *locum clauſum* vel *cinctum* notat, ut in Argentouaria docemus. Nomen integrum hodieque ſubſiſtit in villa ad rivum cognominem, haud procul à Phirreto, Sundgoviæ oppido.

Olino. OLINO. Et hic Galliæ Celticæ locus, in Sequanis exterioribus ſitus. Simile nomen veteris Callaicorum Lucenſium oppidi, *Olina*, (*g*) in Tarraconenſi Hiſpania, quæ etiam Celtica fuit. Sed & Celto-Galatiæ Lugdunenſis, ut CLAUDIUS PTOLEMÆUS eam appellat, rivus *Olina* (*h*) eſt, eidem Geographo (*i*) memoratus. Sola IMPERII OCCIDENTALIS NOTITIA, (*l*) ubi Notitia Ducis Provinciæ Sequanici, ejus facit mentionem: Ptolemæus, Itinerarium & Tabula locum ſilentio prætereunt. Si haud procul Baſilea, uti videtur, ſitus fuit locus, diceres ab *Olen* (*cubitus*) oomen derivandum, quod Rhenus inſignem ibi cubitum facit. Vel ab *Ol* & *lin*. (*retro flumen*) Nihil tamen definiri certo poteſt, tanto minus quum nec ſitus ſit omnino certus, quem RHENANUS (*m*) & GUIDO PANCIROLUS (*n*) in hodierno *Holé*, quod prope Baſileam ſitum, ſupereſſe exiſtimant; quibuscum conſentit DUNODUS. (*o*) Aſpirationes amaſſe olim Germanos, Francos præſertim noſtros, res notiſſima eſt. Locum inſignem fuiſſe oeceſſe eſt, quum ſedes ibi Ducis Sequanici fuerit, quam ædificium magnificum, in Notitia expreſſum, repræſentat: ſed hæc ad Romanam Periodum pertinent.

§. XXXII.

Arialbinnum. ARIALBINNUM. *Itinerario* ANTONINI duobus in Itineribus memoratur. Primum de Pannoniis per Mediterranea loca, à Sirmio Treveros usque: (*p*) dein in Itinere per ripam Pannoniæ à Tauruno in Gallias. (*q*) Utroque in loco meliores Codices habent *Arialbinnum*, atque adeo pro vitioſis lectionibus reputandæ ſunt, quæ nobis *Atrialbinnum*, *Artalbinnum*, *Arialbinum*, *Arialbinium*, *Aſtalbinum* obtrudunt. Codices Regii feculi X. & XI. tribus in locis quidem habent *Artalbinnum*; Codex optimus vero, qui ſeculi IX. atque adeo antiquior cæteris eſt, conſtanter habet *Arialbinum*, cui duo alii ſeculi X. in prioris Itineris recenſione ſuffragantur. THEODOSIANA TABULA, ex cujus Authentico Bibliothecæ Cæſareæ Vindobonenſis oram Alſatiæ dabimus, æri inciſam, habet *Arialbinnum*, quam lectionem adoptamus. Nomen apud Sequano-Celtas noſtros ortum jure meritoque reputamus: nec deſunt profecto conjecturæ etymologicæ, ex lingua hac deſumptæ. Notum eſt, vocem *Pen* Celtis *altitudinem*, ſive *colles montesque*, denotaſſe, hinc Alpes *Penninæ*; unde *Penninum* Deum formârunt deinceps. *Ar* Celticum denotat *ſuper*; *Ael*, *Al*, *ſupercilium* vel *oram*, (*r*) atque adeo etymologiſta ſedulus inde facile locum vel oppidum *ſuper oram collis* poſitum eliciat. Ex Milliariorum, quæ in Itinerario indicantur, menſura ſuo loco docebimus, Arialbinnum ibi ſitum fuiſſe, ubi hodie vicus *Binningen*, Baſileæ vicinus. Veriſimilior certe hæc vocis nativitas eſt illa, quam ex Theotiſco deſumptam apud RUDOLPHUM WETSTENIUM (*s*) legimus, ubi Arialbinni origines ita exponit: " Ego verum nomen putaverim *Artal-*
„ *binnum*, atque hoc abjecta, quod frequentiſſimum, adſpiratione, pro *Hart-halbinne*.
„ Inter Auguſtam enim Rauracorum & Cambetem interjacet ſilva, cujus nomen adhuc
„ hodie *die Hart*. Ingreſſus ejus prope Auguſtam eſt, exitus non procul à Cambete.
„ Intermedio tractu videtur locus aliquis fuiſſe, qui vocaretur *Hart-halb-inne*, quod
„ nunc diceremus *in der halben Hart*. Ubicunque autem præciſe fuerit locus ille,
„ procul à Baſilea diſtare non potuit. „ Ingenioſa conjectura, niſi contra ipſum linguæ Teutonicæ genium peccaret, qui inverſum vocularum ordinem requirit. Germanus enim

(*e*) In *Itinere à Mediolano per Alpes Grajas Argentoratum*, pag. 349. Edit. Weſſeling.
(*f*) Loc. cit.
(*g*) PTOLEM. Lib. II. Cap. VI. pag. 43.
(*h*) Hodie *Orne*, in Normanniæ Ducatu; urbem *Argentanum* irrigat; unde originem loco & nomini ejus Celticam adſcribimus merito.
(*i*) PTOLEM. Lib. II. Cap. VIII. pag. 50.
(*l*) Pag. 135.
(*m*) *Rer. German.* Lib. I. pag. 14.
(*n*) *Commentar. in Notitiam Imp. Occident.* Cap. LXXXV.
(*o*) *Hiſtoire des Sequanois* Tom. I. pag. 30.
(*p*) *Itinerar.* pag. 238.
(*q*) Pag. 252.
(*r*) BOXHORNIUS in *Originibus Gallicis* voce *Ael*.
(*s*) *Diſſert. de Urſula & XI. M. Virgin.*

enim dixisset, *in der halben Hart*, sive *halb in der Hart*. At præcipuum est, quod Wetstenius apud Germanos sibi quærendum esse censuit, quod in Celtica Sequanorum lingua, Germanis peregrina & Alsatis priscis nativa, quærendum. Adde, quod nomen Arialbinni adscripsit loco, cui non adscribendum fuisset. *Binningen*, cui attribui locus hic debet, vicus in clivo situs est, at nunquam in medio saltus, qui *Hart* appellatur. Sic & ea concidit conjectura, quæ à radicibus Theotiscis *Hartel Winn*, quibus *acquisitio difficilis* dènotatur, vocem derivat. Loco situs à diversis assignatur diversus. Sunt qui Mulhusam, sunt qui Basileam ei assignant. Posteriores, ut deinceps videbimus, non male omnino, quando ex Arialbinni ruinis exorta potuit esse Basiliensium civitas. In vico *Binningen*, Basileæ vicino & imposito colli, situm Arialbinni libentius quam alibi quærerem, quod & significatio vocis, collem designans, & distantia milliariorum, in eum coincidunt, quod de loco *Klube*, paulo infra Basileam in planitie sito, quem huc adducit CLUVERIUS, non dixeris. Adde quod in Germanico Rheni latere sedet.

§. XXXIII.

URUNCÆ. Ita nominandi casu vocem scribo, quæ, ob additas locorum inter se distantias & distantiarum mensuras, ablationis casu in *Itinerario* ponitur, & quidem in optimis MSS. appellatione diversa. Regii Codices meliores, à nobis inspecti, habent *Uruncis*, *Urincis*, *Orincis*, quæ pro eadem lectione reputandæ. Sed & nonnulli habent *Utrencis*, *Utrensis*, *Virincis*. Has inter lectiones *Uruncis* præferimus, quod melioribus probatur Codicibus. Nomen non Romanum, sed Celticum est. Remota enim terminatione Latina, *Urun* vel *Orin*, quod remanet, locum *super aquam* situm designat. *U* Celtis est præpositio *super*; *run*, *rin*, *Aqua labens*; unde Rheni nominis origines quoque deducendas docuimus. Locum hunc Ptolemæus, ut minora omnia, silentio pressit, illustriora tantum annotasse contentus. Præterit eum quoque Tabula Theodosiana. Solum mentionem ejus facit duobus in Itineribus ANTONINI *Itinerarium*, primò Arialbinnum inter & Montem Brisiacum, (*t*) dein Largam inter & Montem Brisiacum; (*u*) adeoque haud dubie Alsatiæ Sequanicæ pars fuit. PHILIPPUS CLUVERIUS (*x*) loci hujus situm in vico Brisgoviæ *Zunzen* num recte quæsiverit, quem alii in vico *Sirenz*, SIMLERUS in oppido *Ensisheim*, quærunt, in Alsatia Romana dispiciemus. Uruncæ.

§. XXXIV.

CAMBES vel CAMBAS apud ANTONINUM in *Itinerario* auferendi casu legitur: uno in loco *Cambete*, (*y*) in alio *Cambate*. (*z*) Celticæ originis apud Sequanos Rhenenses locus; cui æquivocum Hispania Tarraconensis habet, *Cambetum* nempe, teste PTOLEMÆO. (*a*) Nomen hoc cum aliis compositum dedit *Camboleéctros* Narbonenses, & *Camboleéctros* Agesinates, quorum utrique sunt Gallici populi, PLINIO (*b*) memorati: dedit *Cambodunum*, à Celtis ad Danubium Coloniis exstructum, quod STRABO, (*c*) PTOLOMÆUS, (*d*) & ANTONINI *Itinerarium*, (*e*) commemorant; ita tamen, ut Campodunum & Cambodunum scribatur, quod Vindeliciæ vel Rhætiæ oppidum reputatur. (*f*) Male ergo medii ævi Scriptores *Campidona* scripserunt, consona *b* in *p* conversa, qui usus hodieque obtinet, ubi de oppido Campidona, & Abbatia ejusdem nominis, sermo est. Nostrum *Cambetem* quod attinet, nomen ejus Celticum etiamnum subsistit, litera vocali posteriore absorpta. Distantia in Itinerario Antonini signata, nomenque ex tanta antiquitate tam constanter servatum, dubitare nos non sinit, *Cambetem* veterum esse hodiernum *Kembs*. Nulla ex Celticis locorum Alsatiæ appellationibus nomen suum minus corruptum, ad nostram usque diem, servavit. Repudiandæ ergo illorum Codicum lectiones, ceu corruptæ, qui nobis *Caribete*, *Cariabete*, produnt. *Cam* in idiomate Celtico significavit *curvaturam*, *anteridem*, *passum*, (*g*) imo & *Castra*, forte & alia; *Campan* vero ludos apud Celtas denotavit. Ex significationibus his, quænam in origine nominis loci *Cambes* formanda locum habuerit, liberum plane Lectori judicium esto. (*h*) Cambes.

 §. XXXV.

(*t*) In *Itinere à Taurino in Gallias ad Leg. XXX. per Ripam Pannoniæ* pag. 252.
(*u*) In *Itinere à Mediolano Argentoratum per Alpes Graias* pag. 349.
(*x*) *Germania Antiq.* Lib. III. Cap. IV. quem sequitur SPENERUS *Notitia Germ. Antiq.* Lib. IV. Cap. II.
(*y*) In *Itinere à Mediolano per Alpes Penninas Magontiacum* pag. 354.
(*z*) In *Itinere ab Andematunno Cambatem* pag. 386.
(*a*) *Geograph.* Lib. II. Cap. VI. nonnulli Codd. MSS. legunt *Cambertum*, *Cambetum*.
(*b*) Lib. III. Cap. IV. & Lib. IV. Cap. IX.
(*c*) Lib. IV. *Geograph.*
(*d*) Lib. II. Cap. XIII.
(*e*) Pag. 468. Edit. Wesseling.
(*f*) PETRUS APIANUS ad *Monachium*, Bavariæ Caput, locum hunc retulit: AVENTINUS ad *Bergen*, VELSERUS vero ad oppidum *Kempten*.
(*g*) DAVIES. *Lex. Cambro-Britann.* & ex eo BOXHORNIUS *Orig. Gallicar.* pag. 14.
(*h*) *Cambasc* curvaturam aquæ vel fluminis denotat, Cambrica vel Celtica lingua. Quodsi Rhenus prope Cambetem curvaretur, atque directionem suam mutaret, uti apud Basileam urbem id facit, etymologiam hanc ceteris præferendam esse nullus dubitarem. *Camp-peddyd* Castra peditum apud eosdem Britannos denotat, sed vocabula hæc Romana suspicor, quæ successu temporis irrepserint in Celticam.

§. XXXV.

Brisacum.

BRISIACUM. Sequanicæ adeoque & Celticæ originis locus & nomen est *Brisac*, cum terminatione Latina, uti ex *Magontiac*, Maguntiacum, & in sexcentis aliis locorum nominibus factum. Ptolemæus locum hunc in Geographia non annotavit, nec Tabula Theodosiana, licet antiquissimus sit, atque primis temporibus cis Rhenum sive in Alsatia Sequanica positus fuerit, ut sub Periodo Romana docebitur. Primam ejus mentionem reperio in ANTONINI *Itinerario*, (*i*) quod Uruncas inter atque Helvetum memorat *Montem Brisiacum*. Romani enim priscæ appellationi *Montem* addiderunt. In Itinerarii Codicibus nonnullis *Mons Obrisiacus*, *Blusiacus*, *Briasagus*, corrupte scribitur. Veram ejus scriptionem definit *Lex Imperatoria* Valentiniani, Valentis & Gratiani, Augustorum ad Probum, Præfectum Prætorio Illyrici, Italiæ & Africæ, quæ data est III. Kalend. Sept. *Brisiaci*, (*l*) Valentiniano Nobilissimo Puero & Victore Coss. id est, Anno Christi CCCLXIX. Ceterum & hoc nomen Celticæ originis procul dubio est, ex *bris* & *ac* vel *ach*, quæ voculæ *rupturam aquæ* significant, compositum & *Breg*, quod enunciandum ut *Bresch*, quodque Cambro-Britannis adhuc in usu est, imo credibile Gallicum *breche*, rupturam valli vel muri denotans, ex veteri quoque Celtico suum ortum habere. Consentit lingua Aremorico-Britannica, quæ hodieque rupturas has *breich*, *brisq*, *brix* appellat, ut GREGORIUS de ROSTRENEN, (*m*) ipse Gallo-Britannus, nos docet. Ad montem illum, cui Brisacum insidet, adeo rumpitur Rhenus, ut diversis temporibus à dextra & à sinistra montem alluerit, utrumque ejus latus complexus sit, atque adeo eundem in insula posuerit. Opportune proferemus GEORGIUM BUCHANANUM, qui in *Historia Scotica* (*n*) simili modo vocem *Brissac* exponit, nisi quod *ac* diminutionem indicare credat, quod nos *aquam* hic designare docuimus, uti in aliis oppidis ad Rhenum *Andernach*, *Bacherach*, *Arenach* id similiter occurrit. " Apud Scotos (inquit ille) à *Drix*, quod *veprem* significat, declinatur *Drissac*, id est „ veprecula, & à *Brix*, quod *rupturam* indicat, *Brixac*, quod nunc Galli pronun„ ciant *Brissac*. Quod enim *Brix* Scotis dicitur, id Galli adhuc *Bresche* appellant, „ nullo discrimine in vocum significatione. Scriptura ut discrepet, in causa est, quod „ veteres Scoti, & adhuc universi Hispani, *x* litera pro duplici *ss* utebantur. Itaque „ veteres Galli à *Brex* Cenomanorum oppidum *Brixiam* nominarunt, & à *Brixia* rursus „ *Brixiacum*, quod vulgo Brissacum. „ Quodsi Bruscæ fluminis, prope Argentoratum Ello se jungentis, nomen vulgare *Brusch* ex eodem fonte derivare lubeat, quum & illa haud procul ab ostiis suis in diversa brachia rumpatur, in conjectura hac nihil inconcinni reperias.

§. XXXVI.

Argentouaria.

ARGENTOUARIA. Prima loci hujus mentio apud PTOLEMÆUM Geographum (*o*), occurrit, sed eadem Ἀργεντουάρια in Rauricis ab eo male ponitur; ponenda in Sequanis. *Itinerarium* ANTONINI (*p*) & TABULA THEODOSIANA, nomen ejus Græco more, haud omissa nempe vocali *o*, *Argentouaria* scribunt. Consentiunt in hoc optimi & vetustissimi Codices, ita tamen, ut in nonnullis *e* commutata in *a*, *Argantouaria* legatur, quod Blandinianus & Longolianus quoque faciunt, teste HIERONYMO SURITA, Itinerarii Antonini editore. Codex ergo, qui *Argentoraria* habet, in loco hoc exprimendo manifeste vitiosus est. Successu temporis litera *o* sublata, denique & *u*; unde corrupto nomine *Argentaria* dicta. Ita AMMIANUS MARCELLINUS & AURELII VICTORIS *Epitome*, urbis hujus nomen in libris suis tradidere. Cum quibus *Notitiæ* quædam veteres Provinciarum & Civitatum Galliæ (*q*) conveniunt, ubi nunc *Civitas Argentariensis*, nunc, & sæpius quidem, *Castrum Argentariense* in Provincia Maxima Sequanorum, appellatur. Genuina ergo nominis orthographia est *Argentouaria*. Quæreres, an non litera *u* pronuntianda sit, ut consona, ut digamma Æolicum, uti nempe vocem pronuntiares, si *Argentofaria* scriberetur? Militat pro hac sententia, quod tres syllabæ priores videantur exprimi debere omnes & integræ, prouti in *Argentoratus* exprimuntur, ita ut literam *o* non absorbeat vocalis sequens, quæ consonæ naturam induere posset.

§. XXXVII.

(*i*) In *Itinere à Mediolano Argentoratum per Alpes Graias*, pag. 350.

(*l*) *Cod. Theodos.* Lib. VI. Tit. XXXV. Leg. VIII. pag. 242.

(*m*) *Dictionnaire François-Celtique* in voce *Breche* pag. 116.

(*n*) Lib. II. pag. 33.

(*o*) Lib. II. Cap. IX.

(*p*) *Iter à Mediolano Argentoratum* pag. 354.

(*q*) Apud DU CHESNE *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. I.

§. XXXVII.

Nomina oppidorum originis Celticæ.

Argentouaria & Argentoratus primo intuitu, sonoque suo, Romanæ originis nomina videntur, idque profecto Alsaticarum Rerum Scriptores unanimi huc usque crediderunt consensu, quibus & nos olim accessimus. (r) At accurate rem consideranti se manifestavit contrarium. Enimvero plurimorum per Galliam locorum nomina, ut *Argentomagus*, *Argentogilum* vel *Argantogilum*, ut & *Argentoduplum*, quæ Occitaniæ rivi cujusdam appellatio est, vocem *Argent* vel *Argant* Celticam, non Latinam nec Germanicam esse, satis demonstrant; quod illa nonnisi apud veteres Celtas eorumque colonias, (quo urbs *Argenta* Galliæ Cis-Alpinæ pertinet,) reperiatur. *Mag* enim, quod in composito *Argentomagus*, item in *Borbetomagus*, *Rotomagus*, *Novomagus*, *Brocomagus &c.* occurrit: *Gil* item, quod in *Argentogilum* similibusque, ut *Antogilum*, *Bonogilum*, *Brogilum*, *Cassenogilum*, *Cantogilum*, *Diogilum*, *Gargogilum*, *Nantogilum*, *Vernogilum &c.* reperimus, voculæ sane Celticæ sunt, quæ nonnisi cum Celticis vocibus componi potuerunt, ubi de nomine Gallicis oppidis, castris vel vicis imponendo agebatur. *Mag* habitationem, villam, oppidum denotat, & plerumque locorum majorum nominibus reperitur adjectum. (s) Voculæ *Gil* significationem quidem nullibi reperio, id tamen observo, nonnisi loca minora esse, quæ in eam desinunt. Unde si Celtici idiomatis voculæ hæ sunt, uti profecto sunt, *Argent*, quæ in *Argentomag* & *Argentogil* easdem præcedit, ejusdem originis esse credendum, nisi ex Latina partim, partim ex Celtica, diversissimis linguis, hybridas has voces compositas velis, quod genio utriusque contrarium fuit. *Juliobona* & *Augustobona* huc trahi non possunt: propriis enim exteri populi nominibus unum ex appellativis nostris facile addimus; uti apud Græcos Juliopolis, Trajanopolis, Constantinopolis &c. duas vero appellativas diversarum linguarum voces vix jungimus. Unde Celticum *bon* nomen Julii Augustique nomini proprio à Gallis necessario addendum fuit, quum oppida hæc in eorum honorem vel extruerent vel amplificarent. Quodsi vox *Argent* in *Argentouaria* & *Argentoratus* viri cujusdam Romani propria fuisset, Celticæ appellationes *touar* & *rat* illi addi potuissent, ita ut inde non oriretur vox hybrida. At si appellativæ voci Latinæ *Argento* Celticas has addere volueris, exemplum compositionis alicujus fingeres, cujus vix ullum reperias alibi. Hadrianus Valesius (t) *Argento* & *gilum* Gallica quoque nomina credit, sed significationem eorum se ignorare profitetur; apud Aremoricos, vel apud Cambro-Britannos, ubi veteris idiomatis Celtici vestigia supersunt, quærendam arbitratus.

§ XXXVIII.

Argentouaria nomen Celticum.

Ratiocinium hoc de Argentomago & Argentogilo, si ad Argentouariam nostram & Argentoratum applicueris, idem de illis ferendum deprehendes judicium; utramque nimirum originis mere Celticæ esse, nihil in nominis utriusque compositione apud Romanos quærendum. *Argæ* apud Celtas *locum clausum* denotavit; *douar regionem*; quæ posterior vox apud Aremoricos inferioris Britanniæ & apud Cambro-Britannos hodieque superest. Sensus opportunus hinc oritur, *locus clausus regionis*, quod indicaret, jam ante Romanorum in Alsatia dominationem Argentouariam locum mœnibus clausum fuisse. Si cui placuerit, vocem non ex duabus, sed ex tribus simplicibus componere, eamque in *Ar-gen-tuar* resolvere, ita ut villam vel oppidum *ad trajectum regionis* positum significare possit, nec me refragantem profecto habiturus est, quando *ar* *super* vel *ad*, apud Celtas denotasse, vel sola *Armorica*, quæ *Ar-mor ad mare* regionem indigitavit, demonstrat, ut de Arelato, Ariorica, Arausione, Arenaco, Arduenna silva, sileamus. (u) *Gen* vero apud Celtas designavit *trajectum*, ut Camdenus & Baxterus (x) observant, ita ut *Geneva*, *Genua*que, urbium Celticarum, nomina inde derivanda nemo facile dubitaverit. Plura forte hujus generis proferre posset divinationum etymologicarum ferax ingenium; nobis sufficiat, *Argentouariæ* nominis origines minime apud Romanos esse quærendas, ostendisse Lectori. Teutonica enim lingua ad vocem hanc formandam nihil afferre potuit, quando in omni ejus vocabulorum apparatu nihil, quod ad nominis Argentouariæ formationem pertinere possit, reperiatur. Quodsi Schilterus, aliique Teutonicarum antiquitatum studiosi, qui Celtica apud Germanos quærenda crediderunt, de *Argentorati* voce aliquid in veteri Theotisco reperissent, quo

vocabulum

(r) Vid. *Dissertat* nostra *super Monumentum Legionis Octavæ Aug.* in Commentar. Acad. Reg. Inscript. Tom. X. pag. 457.

(s) Lancelotus in *Commentariis Acad. Regiæ Inscript.* Tom. IX. pag. 129.

(t) *Notitia Gall.* in voce *Argentogilum* pag. 409.

(u) In his nominibus *Ar* potius præpositio est, quam nomen. In aliis subinde denotat *aquam*, ut in *Arar*, quod vetus Sauconæ (*Saone*) nomen est: item in *Arola* Helvetiæ flumine; in *Arauri* item, Galliæ Narbonensis rivo.

(x) *Glossar.* in voce *Cenia*.

vocabulum *Argent* opportune referretur, ad linguam Latinam profecto confugituri non fuerant. Sed supererat tertia lingua, ab illis duabus diversa, Celtica nempe, unde origines istæ petendæ. Itaque nec illa etymologia locum habere potest, quæ Argentouariam à Germanico *Erchentwehr*, quod *fortissimum propugnaculum* indicat, ut modo vidimus, derivare conatur. Nec denique in nomine villæ Alsaticæ *Hercken* reliquias nominis Argentouariæ quæsiveris, quas ibi reperisse se sibi persuasit ECKHARDUS. (*y*) Villam *Horburg* prope Colmariam hodie occupare locum, ubi vetus Argentouaria fuit, sub Periodo Romana docebimus.

§. XXXIX.

Helvetus. HELVETUS. Primus hic, in Prima nostra Periodo, Alsatiæ inferioris sive Belgicæ locus occurrit, si cum Rheno descendas. *Itinerarium* ANTONINI (*z*) ter ejus facit mentionem. Antiquiores & optimi quique Codices, quos inter Regii nostri omnes, HIERONYMO SURITÆ, PETRO WESSELINGIO, Itinerarii Editoribus, ignoti, *Helvetus* habent. Placuit tamen Suritæ ubique *Elcebum* ponere. Wesselingius vero Codicum, quos ipse vidit, auctoritate recte substituit *Helvetum*. Regia MSS. ex nono decimoque seculo *Helveto* habent, vel *Elveto*, aspiratione omissa, cum quo & illud antiquissimi Codicis *Eleuto* consentit, quum manifestus sit Librarii, duas literas vicinas transponentis, error. Lectiones hæ omnes specie tantum variant, & pro *Helveto* stant, adeoque orthographia hæc illi, quæ apud CLAUDIUM PTOLEMÆUM (*a*) occurrit, Ἔλκηβος, merito debet præferri. (*b*) TABULA THEODOSIANA vero in alia omnia discedit, atque locum hunc appellat *Helellum*.

HADRIANUS VALESIUS (*c*) ergo, vetus & incorruptum loci nomen *Elcebum* esse, male sibi persuasit, atque vetustos Itinerarii Libros MSS. heic frustra in auxilium vocat, quos Suritæ visos fuisse tradit, sed non tradit ex vero, quum scribit: “Hieronymus
„ Surita in Æthici (Itinerarium Antoninianum intelligit) Codicibus modo Elcebum,
„ modo Elvetum, ac etiam Helveto, scriptum reperiri observat. Ego enim de *Elcebi* lectione nihil in Notis apud Suritam reperio, eumque adeo in textu *Elcebum* prætulisse miror. Itaque sola Ptolemæi auctoritate hæc denominatio nititur, quæ ipsa tamen non recte literis Latinis per *Elcebus* exprimitur, sed exprimenda per *Helkebus*, quam Græcus Scriptor ex *Helvetus* facile procudere potuit. Ptolemæum vero, Antonini Itinerarium atque Tabulam Theodosianam, unum eundemque locum diversis his tribus nominibus *Helkebus*, *Helvetus*, *Helellus* designare, nihil est, quod dubitemus, tum ob vocum affinitatem & similitudinem soni, tum ob locorum distantiam, ut in Alsatia Romana docebitur. Itinerarii lectionem vero cæteris præferendam existimo, quod locorum denominatio Libri hujus concinnatoribus notior esse debuit, quam aliis, homini præsertim Græco, in Ægypto scribenti. Ex eo tamen discimus, vocem Romanis in masculo genere pronuntiatam fuisse *Helvetus*, non Helvetum, quod ex Itinerario discere non licet, quum ob distantias locorum inter se earumque mensuras, quas semper indicat, in auferendi casu nomina singula ponat, ut *Helveto*, *Argentorato*, *Cambete*, *Urunci*, *Arialbinno*, &c. Quicquid horum fuerit, Latina indubie hæc terminatio fuit; qua abjecta remanet *Helvet*, vel *Helv*; quæ eo majori jure Celtica dico, quod communis hæc cum Helvetiis Celtis, vicinis nostris, appellatio fuit. Sequani enim non minus ac Helvetii Celto-Galli fuerunt. Imo & commune hoc nomen cum Helviis, (*d*) Galliæ Narbonensis populis, quos PLINIUS *Helvos*, STRABO *Elvos*, appellant; ubi sane Celtica non Theotisca vocis est quærenda origo. *Helu* autem Celtica lingua *venationem* denotare, docet nos in *Commentariis* suis *Historiæ Naturalis Occitaniæ* Cel. ASTRUC. (*e*) Helvii ergo atque Helvetii à venatione nomina sua trahere potuerunt; potuit & *Helvetum* nostrum Alsaticum à venatione vel venatoribus accepisse nomen; quando vicus *El* ad fluvium Ellum situs, qui hodieque nominis & loci prisci reliquias retinet, ob saltus vicinos, olim tamen viciniores, venationi aptissimus est, olimque longe aptior fuit, quum plena silvis ibi omnia essent. Sigebertum Dagoberti M. filium in saltu illo, ubi Ebersheimense Ordinis S. Benedicti Monasterium deinceps exstructum, quum venatus esset cum patre, dente apri periisse, Annales

---

(*y*) *Differt. de Apolline Granno* pag. 20. ubi scribit: “ Ex Argentaria Germanis vulgari pronuntiatione
„ *Hercken* facillime fieri potuit, Latina terminatione
„ solum dempta; quum illi olim aspirationem amarent,
„ & a vocalem, more Romano & Anglicano, ut *e* pro-
„ nuntiarent, cujus rei vel mille exempla in promptu
„ sunt. Vici itaque hi, ad Illam prope oppidum
„ S. Crucis constituti, in ruinis veteris Argentariæ
„ ædificati fuisse videntur.

(*z*) I. In *Itinere à Taurum in Gallias*, pag. 252. II. In *Itinere à Mediolano Argentoratum per Alpes Graias*, pag. 350. III. In *Itinere à Mediolano Mogontiacum per Alpes Penninas*, pag. 354.

(*a*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX.

(*b*) Confer ea, quæ supra jam hac de re annotavi, Lib. I. §. II. pag. 34. & §. VI. pag. 38.

(*c*) *Notitia Galliarum* in voce: *Helellus* pag. 243.

(*d*) Hodie *le Vivarais*.

(*e*) Part. III. Cap. I. pag. 334.

Annales quidam medii Ævi teſtantur. (*f*) Via publica ibi deviavit à Rheno, à quo vicus *El* duabus leucis Francicis diſtat. Ceterum vocula *Ael*, *El*, apud Celtas quum oram atque ſupercilium (*g*) denotarit, loco nomen inde natum fortaſſis crederes, quod ad fluminis oram poſitus fuerat. Flumen *El* ejusdem nominis fuit; utrumque tamen ab eadem radice ortum, non dicerem, multo minus fluvium à loco, aut verſa vice locum à fluvio, ſuam appellationem traxiſſe. Locum ex præcipuis Alſaticis hunc fuiſſe, vel exinde patet, quod apud Ptolemæum memoratur, qui nonniſi illuſtriora loca annotare conſuevit. Primus ergo, quantum novimus, locus hic fuit, qui ex agro noſtro Sequanico in Mediomatricenſem proficiſcentibus occurrit.

§. XL.

Argentorati & Argentouariæ nominum fata fuerunt communia. Utriusque urbis origo ab Alſaticarum Rerum Scriptoribus ad Romanos refertur. Jacobus Koenigshovius (*h*) ſec. XV. metrum hoc de Argentorato allegat: *Argentoratus.*

„ Creditur Argentum, ſi fas eſt dicere, nomen
„ Aſſignare loco, quia turba locatur in illo
„ Argentum retinens, quod plus eſt, congregat aurum.
„ Quidquid mundus amat, vel cœlum claudit herile,
„ Hoc quod Styx ambit, aër quod fovet vel adornat,
„ Argentina ſibi & emaci cuncta reſervat.
„ Aut quod Tyna fuit Albans ex ære reperta.
„ Ultima nam Turris argentea vaſa revelat.
„ Vel ſua nomina dat indicio, quando tributum
„ Perſolvit Romæ ſub certa lege dierum.

Hieronymus Gravilraus (*i*) vero, cui nomen Strasburgi altero antiquius viſum eſt, ita ſententiam ſuam exponit: " Romani, barbaro vocabulo Strasburgi relicto, hanc „ urbem ab argento, legionario militi illic expenſo, & Argentoratum & Argentariam „ nuncuparunt, quo nomine & Argentinam dici vulgo putatur. „ Franciscus Irenicus (*k*) ſcribit: "Argentina, quaſi *Argentea tina*, nuncupatur, quia cenſus ibi colligebatur. „ Schilterus (*l*) denique etymologiam vocis in *Argentariorum actus* reſolvit, actumque per officinam exponit, Argentariorum opificum fabricam Argentorati ſtabilitam fuiſſe arbitratus. Nata hinc Poëtarum juniorum *Argyropolis*, *Argyrope*, (*m*) & Teutonicum *Silberthal*, quod nomen ad tempora usque Ottonis M. geſſiſſe Argentoratum, perſuadere nobis voluit exterus Scriptor. (*n*)

§. XLI.

Romanam ergo Argentorato originem indigenæ exterique Hiſtorici tribuerunt certatim. Verum enimvero, quum probatum dederimus, *Argento* in voce *Argentouaria* Celticæ non Romanæ originis eſſe, idem nobis de *Argentorato* dicendum, cujus nominis priores tres ſyllabæ utrique voci communes: *rat* vero ſuum quoque Celtis debet exortum. Horum enim idiomate *Rat*, *Red*, *Ryd*, (*o*) *trajectum fluminis*, imo & *oſtia*, denotavit. Vocula hæc in *Ratomagi*, celeberrimi Galliæ ſeptentrionalis emporii, nominis, quod rectius Ratomagus quam Rotomagus ſcribitur, compoſitione occurrit, atque *oppidum ad trajectum* deſignat. Huc pertinet quoque *Ritomagus*, quod creditur eſſe *Ratepon*: *Anderitum*, Gabalorum caput olim. (*p*) Apud Aremoricos Galliæ Britones atque Normannos, nomen hoc viget hodieque. Apud illos *Ras Saint Mahé*, apud hos vero fretum, *Ras Blanchart*, quod & *Ras de Blanques*, imo & *Ras de Gateville*, reperimus. Apud Vaſcones vero *Rat* fluminis nomen etiam nunc ſupereſt. Forte ipſa Franco-Gallica *Argentoratus nomen Celticum.*

(*f*) Coccius in *Dagoberto* Cap. XV. pag. 139.
(*g*) Boxhornius in *Originibus Gallicis*.
(*h*) *Chron. Alſ.* Lat. MſC. fol. 40. b. Vid. Ed. Germ. p. 599.
(*i*) *Panegyr. Carol.* pag. 23.
(*k*) *Exeges. Germaniæ* Lib. XI. pag. 369.
(*l*) *Obſervat.* XI. *ad Kunigshovii Chron.* §. 12. pag. 600.
(*m*) Ita Guntherus in *Ligurino* ſuo Veſontionem vocavit *Chryſopolim*, Auream urbem, quod & alii fecerunt. Cauſam tamen ignorat Gilbertus Cognatus in *Burgundiæ ſuperioris Deſcript.* pag. 10.
(*n*) Johannes Crauus, Presbyter in Motznig in *Tract. de Vitis Imperatorum è Domo Brunsvicenſi oriundorum*, apud Maderum *Antiquitatum Brunsvic.* pag. 79. Item Mart. Crusius in *Annal. Suev.* in *Vita Ottonis*.
(*o*) In veteri Sueo-Gothica lingua, quæ Theotiſcæ dialectus fuit, *Rid* caſas & prædiola in ſilvis noviter excisis denotavit, ut teſtatur Verelius in *Notis ad Herourar Saga* Cap. X. pag. 115. Sed hæc etymologia, quum Germanica ſit, locum habere non poteſt in definienda origine nominis oppidi, quod à Celtis extructum.
(*p*) Hodie *Javoux en Gevaudan*.

Gallica vox *Radeau* à veteri Celtica *Rat* ſuam quoque originem ducit, niſi à Latino *Ratis* derivare malueris. Quodſi ergo nominis *Argentorat* (*us* enim addita à Romanis terminatio eſt,) etymologiam deſignare lubeat, Celticis duabus *Ar-gen*, de quibus modo actum, vocula *rat* addita, *trajectum ſuper oſtia* Celtico nobis reddit idiomate; qui ſenſus nec inconcinnus nec inconveniens eſt, quando apud ipſam Argentoratum urbem Bruſcæ, Ello ſe jungentis, oſtia cernuntur; quo ipſo in loco potuit olim fuiſſe trajectus quidam, commodi publici cauſa, qui ædificiis ibi ſtruendis occaſionem dederit, unde paulatim enatum eſt oppidum, quod Trajectuum ad Rhenum & ad Moſam urbium non docent origines. Quodſi vero ex duobus tantum vocabulis ſimplicibus, *Arga* & *rat*, nomen compoſitum velis, ut ſupra de *Argentouar* quoque dictum, nec ſenſus inconcinnus hinc exoritur, *locus clauſus ad trajectum*, ſive oppidum ad trajectum. Atque hoc modo antiquiſſima duo ad Ellum Alſatiæ oppida fuiſſent *Argentouar* & *Argentorat*, illud apud Sequanos Rhenenſes, hoc apud Mediomatricos Rhenenſes, illud Celticæ, hoc Belgicæ Galliæ adſcriptum, atque hinc utrumque nec Germanicæ, nec Romanæ, ſed originis Gallicæ, ſive nomen ipſum, ſive conditores ejus reſpicias.

§. XLII.

Ellus an Argent vocatus?

Niſi vox *Argent* in plurium aliorum Galliæ interioris oppidorum nominibus occurreret, Elli fluminis noſtri propriam fuiſſe, & antiquiſſimam hanc appellationem fere credidiſſem, ita ut Argentoratus Celtis *Trajectus Argent* vocata fuiſſet, ſicut Romani deinceps ſuos Trajectus ad Rhenum & ad Moſam appellarunt. Similitudinis quid habet nomen rivi Argentorato vicini *Ergers*, qui apud Gravenſtadium conjungitur Ello, ut & *Argitiæ*, *Ergenz*, quæ veterem Rauracorum Auguſtam alluit. Ipſa cognatio nominum ad hanc conjecturam nos invitare videtur. JOANNES GEORGIUS ab ECKHART (*q*) non dubitavit aſſerere, vetuſtiſſimum Elli nomen *Arga* fuiſſe, ex quo paulatim *Alga*, dein *Alla*, *Illa* denique, corrupta vulgi enuntiatione, provenerint. Verum rei probandæ, præter conjecturam ſuam, aliud quum non attulerit fundamentum, in etymologia vocis *Argent* definienda ampliandum reputamus; veriſimiliorem tamen ſententiam conſtanter cenſentes eam, quæ non à proprio, ſed ab appellandi nomine, eandem derivat.

§. XLIII.

Aliorum de nomine Argentoratus ſententiæ.

Quod autem Eckharto quoque placuit, vocem *Argentoratus* in *Argen* & *toratus* diffindere, partemque poſteriorem à *toractus* deducere, quod uſu vulgari ex Latino *trajectus* paulatim ſit natum, in eo Doctiſſimum Virum omnino deſerimus; ad Latinas origines confugere incongruum reputantes, ubi de vocibus Celticis inſtituitur ſermo. Quodſi vero trajectus fundamentis oppidi jaciendis dedit occaſionem, ſimplicius eſt, Celticum *rat* in auxilium vocare, unde, addita terminatione Romana, natum eſt *ratus*, quod *Argento* additum vocem integram compoſuit, quam inde extorquere Latinam, & trajectum poſt longa itinera in *toratus* detorquere, quod fieri fere nequit, niſi invita Minerva. Verbo denique tangenda eſt D. JOH. FISCHARTI de originibus Argentoratenſibus conjectura ſingularis; (*r*) qui veterem Argentoratum ad Ergitiæ (*Ergers*) fluminis oſtia usque, ubi ſe prope Gravenſtadium in Ellum effundit, ſeſquileucæ diſtantia ab Argentorato, primitus ſe extendiſſe, credidit, indeque nomen ortum *Aergentraut*, quod deinceps in Argentoratum abierit. Verum ſomnia heic ſua nobis narrat Fiſchartus: urbs hæc primis ſuis temporibus eo loco, ubi nunc ſita, jam ſtetit. Seculo enim VIII. Adelbertus Alſatiæ Dux, S. Stephani Monaſterium in veteris Argentorati ruinis ſe exſtruxiſſe, profeſſus eſt. Si regeras, tantam urbis fuiſſe amplitudinem, ut ea ad Ergitiæ oſtia usque ſe extenderit, novis erroribus cumulabis errorem.

§. XLIV.

Argentoratus Stratburg vocatum.

Diſcimus hinc, Argentoratum ex duplici origine ſua, duplex quoque accepiſſe nomen. Celto-Galli, primi conditores ejus, Celticum ei nomen *Argentorat* impoſuerunt, atque tum arctioris circuitus fuit, nec multo major ſub ipſis Romanis. Franco-Germani, urbis ab Alemannis deſtructæ reſtauratores, novum & quidem Germanicum

dederunt

(*q*) *Differt. de Apolline Granno Moguntino*, pag. 22.

(*r*) Apud BERNHARDUM HERZOG *Chron. Alſat.* Lib. III. Cap. III. & X. pagg. 7. & 24. Vid. etiam *Deſcriptio Particula Territorii Argentin.* pag. 21.

dederunt *Stratburg*, (*s*) castrum ad stratam, (*t*) sive ad magnam illam & publicam viam, quæ Germanos in Galliam, aut Gallos in Germaniam, ducit. Argentoratenses originis nominis sui memores, insignibus urbis viam inseruerunt. Ab antiquissimis enim temporibus Argentoratus porta & vinculum quasi commune fuit Gallos inter atque Germanos. Plures vias publicas Romanorum, quæ omnes stratæ fuerunt, illa jam ætate ad Argentoratum duxisse, *Itinerarium* ANTONINI nos docet. Viæ hæ, si non omnes, saltem ex parte, superesse potuerunt, quum in veteris Argentorati ruinis exstrueretur Strateburgum. Si non superfuerunt, vel si neglectæ jacuerunt, (ut apud Italos hodieque Flaminia, Appia, Cassia, aliæque viæ, jacent neglectæ;) alias tamen Franci, novi Alsatiæ Domini, parari munirive jusserunt. Verum etymologiis his nec pertinax insisto, nec lubens inhæreo; res tamen paucis tangenda erat, quod nulli Historicorum Alsatiæ juniorum memorata, qui *Argentorati* urbis nominisque origines ex Latio, aut ex Germania veteri, derivandas miro omnes consensu crediderunt; quod & ULRICO OBRECHTO atque SCHILTERO contigit. Ille enim in suo *Rerum Alsaticarum Prodromo* Celtica cum Germanicis aperte confudit; (*u*.) quando Tribocis Celticas origines diserte adscribit, quos ortu suo Germanos fuisse res indubia est: quique ex Germania Rhenum transierunt, ut inter nostros Alsatiæ inferioris Mediomatricos, qui Gallicus populus fuerunt, sedes suas figerent. SCHILTERUS (*x*) vero Celticum & Germanicum idioma unum idemque fuisse, sibi certo persuasit: opinio, quam multis cum aliis ille habuit communem, ut deinceps videbimus.

§. XLV.

BROCOMAGUS. Celticæ originis locus, ante Romanam dominationem in his locis conditus, id quod nomen ejus, Celticis ex voculis *Broc* & *mag* conflatum, demonstrat. Apud CLAUDIUM PTOLEMÆUM *Βρευκόμαγος* *Breucomagus*: in ITINERARIO ANTONINIANO aliisque veteribus Monumentis *Brocomagus* scribitur. Præferenda autem lectio Latinorum Scriptorum: AMMIANUS MARCELLINUS certe, bellis Juliani Cæsaris Alsaticis quum interfuerit, nominis pronuntiationem ipse præsens audivit. Fieri tamen facile potuit, ut vox seculo II. quo Ptolemæus vixit, paulo aliter pronuntiaretur, quam quarto, quo vixit Ammianus. *Bromagus* apud Helvetios fuit, Bibiscum inter ac Minnodunum ab *Itinerario* ANTONINI positus, qui etiam in MSS. Codd. vocatur *Bramagus*, *Boromagus*, *Viromagus*, de quo CLUVERIUS (*y*) & Scriptores Helvetici. Noster *Brocomagus* extra dubium est hodie vicus insignis *Brumpt*, *Brumat*, tribus leucis Francicis distans Argentorato. Celtica olim lingua *Broc* & *Bruch* lutum significarunt, unde palustribus locis nomen hoc merito tributum, quod de *Broburgo*, Morinorum oppido, VALESIUS (*z*) annotat. Vocula Celtica *Bro*, *Bre*, collem, montemve denotat subinde, imo & patriam, regionem, ut BAXTERUS (*a*) atque BOXHORNIUS (*b*) docent. Sed ex his sensibus nullus hic quadrat, quum è contra situs Brocomagi paludosus hodieque Celticæ vocis significationem determinet. *Mag* vero habitationem & majorem quidem designat, id est, oppidum vel vicum insigniorem, ut *Gil* minorem habitationem denotavit. Unde ad credendum inducimur, ante Romanorum in Alsatiam adventum Brocomagum fuisse oppidum, à Mediomatricis Celtica sub Periodo conditum. Brocomagus.

§. XLVI.

NOVIENTUM. Hujus nominis locum inferiori sive Gallo-Belgicæ Alsatiæ vindicare satagunt nonnulli ex medio ævo Rerum Alsaticarum Scriptores, antiquis silentibus. Ebersheimensis Monasterii *Chartæ antiquæ* Monasterium hoc vocant *Novientum*, quas inter prima est ex seculo X. *Ludovici Infantis*. Inter Historicos autem ANONYMO *Chronici Ebersheimensis Monasterii* Auctore antiquior, id facit, qui, Monasterii illius Cœnobita, seculo XIII. Chronicon suum finivit, & *Topologiam Novientensem* inscripsit. Sunt, qui vocant *Novietum*. (*c*) Verba ejus ex Codice MS. coætaneo, qui in Monasterio Ebersheimensi asservatur, in medium producimus, quæ Novientum.

 EDMUNDUS

(*s*) Ita nomen hoc primus ex Veteribus memoriæ reliquit GREGORIUS TURON. Lib. IX. Cap. XXXVI. & Lib. X. Cap IX. ubi ait: « Qui statim ad Argentoratensem urbem, quam nunc Strateburgum vocant, deductus &c.

(*t*) *Strat*, *Strus*, vox Latina à Germanis civitate donata, quæ *Stratam viam* denotat. Vocabulum *via* per ellipsin omissa. Inferiores Germani Latinam pronuntiationem retinent, *Strat*. Unde apud Franco-Gallos natum *Estre*, apud Italos & Hispanos *Strada*. Nomen cum re ipsa à Romanis desumsere Germani. Sternendi vias modus apud illos receptus, Germanis non modo, sed & aliis nationibus, fuit ignotus. De origine vocis *Strat*, *Strasse*, non dissentiunt à me WACHTERUS, nec FRISCHIUS, in *Glossariis* suis *Teutonicis*.

(*u*) Vid. pag. 2. & 3. Adde *Dissertationem* ejus *de Philosophia Celtica* Num. 2.

(*x*) In *Glossario suo Teutonico* passim.

(*y*) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. IV. pag. 16.

(*z*) *Notitia Galliarum* voce: *Broburgus* pag. 101.

(*a*) *In Glossario.*

(*b*) *Orig. Gall.* pag. 12.

(*c*) HERCULANUS PLEINSFISNUS Cap. II. apud HUGONEM *Monument. sacræ Antiquit.* sed Scriptor est seculi XVI.

Edmundus Martens, (*d*) Chronici Editor, ut fabulosa & superflua omisit. Verba Anonymi hæc sunt: " Cum post multa temporum curricula tota Germania & idem pagus à Romanis temporibus Julii Cesaris subacta fuisset, Julius Deum terre placare volens, Mercurium videlicet, qui à Deptonicis precipue colebatur, quoniam Deus facundiæ dicebatur, unde etiam Greca etymologia Mercurius quasi *Mercatorum Kirios* vocatur, seu Theutates idem Theutonicorum Theus, quia id genus hominum maxime eloquentie studet, insulam itaque ingressus, ipsum fanum jam vetustate collapsum renovavit ac donariis bonoravit, nomenque mutans *Novientum* nominavit. Nam antiquitus à primo possessore *Stanenbruh* vocabatur, unde etiam actenus saltus adjacens eo nomine nuncupatur. Deinde ad munimen Romani exercitus castella in circuitu munivit; primum supra lacum ipsius Ille fluminis, quod Brundusium nominavit, sed postea à Herolis renovatum & *Brammenbruc* est nominatum. Alterum vero in saltu juxta villam, que *Hiltesheim* vocatur, construxit, quod actenus *Ertburc* vocatur. Tercium vero juxta villam *Cagenheim*, quod *Altenburc* dicitur. Quartum nihilominus trans flumen juxta montana construxit, ipsumque ab alto situ *Apicam* nominavit. Horum itaque castrorum castellani, cum finitimis populis ipsius pagi singulis mensibus ad fanum supra dicte insule venientes, sacrilegos sacrificiorum ritus cum ludis Zenicis celebrabant. Sed cum Julius Cesar per decennium munificentia & benignitate, atque honoribus, omnes Germanos magis quam bello, absque omni tributo Romano subdidisset imperio, & auxilio ipsorum Senones Gallos aliasque circumpositas nationes vicisset, benignitatem & fidem ipsorum erga se in hoc remuneravit, quod principes eorum Senatores, minores vero milites Romanos appellavit & conscripsit. Deinde cum Romam redire disponeret, conventum in Germania celebravit, omnibusque valedicens, minores milites principibus commendavit, ut non quasi servis ac famulis uterentur, sed quasi domini ac defensores ministeria ipsorum reciperent. Inde accidit, quod preter nationes ceteras Germani milites fiscales Regni & ministeriales Principum nuncupantur. „ Hæc Anonymus.

§. XLVII.

Variorum de hoc loco sententiæ.

Beatus Rhenanus (*e*) prima narrationis hujus ipse quoque refert, at dubius hæret, num fidem illis tribuat, an deneget. Postquam enim ab initio dixisset: " Hinc fabulæ natæ: stetisse templum illic Mercurio sacrum, in quod Julius Cæsar aliquando sit ingressus litaturus Deo, Novientum insulam appellatam, ac D. Maternum, Apostolum Germanicarum Provinciarum, effigies superstitionis ethnicæ sublatas illinc in nescio quam voraginem abjici jussisse. „ Subjungit tandem: " Nec prorsus de nihilo est ea fama; vidimus enim ipsi vestigia antiquitatis illic in nemorum collibus, quos vulgus à paganis adhuc cognominat. „ Joocus Coccius (*f*) hac de re ita scribit: " Aprimonasterium hodie, inclyta secundum D. Benedicti leges familia, spectatissimum eo loco, ubi quondam, Romanis rerum Dominis, veterum Tribocorum superstitione infame *Novientum* steterat, ambitu suo comprehendit. „ Franciscus Irenicus (*g*) paulo aliter: " Novientum, Ebersteinmunster, locus Alsatiæ, cujus situm in Odilia nostra descripsimus, &c. Julius, compositis Gallorum rebus, hic aras Mercurio construxit, quas S. Maternus diruit, & ita Novientum dictum est. „ Quod si Novienti nomen Materni demum temporibus ortum; ad Romanam Periodum illud referri deberet. Villa *Noviantus* inter Ecclesiæ Tullensis bona in *Charta*, Wormatiæ An. DCCCXCIV. ab Arnulpho data, recensetur; (*h*) sed Leucorum, non Mediomatricorum, Novientus hic fuit. Licet ergo Novienti Alsatici mentionem ante seculum X. non inveniam, ex illo tamen antiquiorum monumentorum silentio, locum primæ antiquitati incognitum fuisse, inferre non licet. Nomen priscum per traditionem & ora bominum ad medium ævum usque transire, vel in monumentis consignatum esse, potuit, quæ injuria temporum perierunt. Si Leuci *Noviantum* habuerunt, cur vicini eorum Mediomatrici quoque non habuerint suum? Celticæ autem originis vocem esse multa Galliæ loca docere nos possunt, quæ *Novigentum*, imo sæpe litera *g* omissa *Novientum*, in antiquis Codicibus scripta reperiuntur. Talis locus est in Tricassibus, in Laudunensi & Verticensi pagis, alibique. (*i*)

§. XLVIII.

Munimentum Alsatiæ Celticæ.

Argumento de Celticis Alsatiæ oppidis & vicis accensere forsitan licebit vetustissimi muri & munimenti reliquias, quæ in excelsis Vogesi passim occurrunt. Odiliani montis murum memorabilem huc refero præsertim, quod ejusdem fere structuræ est, qualem

(*d*) *Thesaur. Anecdotor.* Tom. III. pag. 1125.
(*e*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 286.
(*f*) In *Dagoberto* Cap. IV. pag. 26.
(*g*) *Exegeseos Germaniæ* Lib. XII. pag. 404. Irenici de *Odilia* Liber, qui hic allegatur, nunquam lucem aspexit.
(*h*) Benoit *Histoire de Toul*, Documentor. pag. 10.
(*i*) Valesii *Notitia Galliar.* pag. 383.

qualem apud Aduaticos (*l*) olim fuiſſe CÆSAR (*m*) recenſet, ubi ait: " Cunctis oppidis caſtellisque deſertis, ſua omnia in unum oppidum, egregie natura munitum, contulerunt; quod, quum ex omnibus in circuitu partibus altiſſimas rupes deſpectusque haberet, una ex parte leniter acclivis aditus in latitudinem non amplius ducentorum pedum relinquebatur: quem locum duplici altiſſimo muro munierant: tum magni ponderis ſaxa & præacutas trabes in muro collocabant." Vogeſianos veteres muros, hinc inde per ejus juga adhuc conſpicuos, deſcribi crederes. Nihil itaque vetat, quo minus de nonnullis eorum dicamus: Alſatas Celtas primum munimentis his dediſſe initium, quæ Romani dein continuarunt & fortiora reddiderunt.

FICTITII ALSATIÆ CELTICÆ POPULI.

§. XLIX.

Fictitii Alſatiæ Celticæ populi.

GEnuinos Alſatiæ incolas & loca, quæ illi ſub Periodo Prima inhabitaverunt, huc uſque retulimus, ut Lectori, quantum in remota & obſcura antiquitate fieri poteſt, Topographicam illius ævi deſcriptionem poneremus ob oculos. Quum autem juniorum Scriptorum facilitas vel præcipitantia non ſemel Provinciæ noſtræ tribuerit, quæ non tribuenda fuiſſent; veritatis, cui ubique litare decrevimus, ratio à nobis exigit, ut ab Alſatia priſca populos illos removeamus, qui partem ejus nunquam conſtituerunt, ſed, vel ex locis Auctorum male intellectis, vel re non ſatis penſitata, augendæ hujus regionis famæ & gloriæ, eidem adſcripti ſunt falſo.

Harudes.

Scilicet Sundgoviæ noſtræ multorum calculis male attributi ſunt *Harudes*. Illi, à JULIO CÆSARE memorati, & ab eodem cum omnibus Arioviſtinis copiis auxiliisque Alſatia ejecti. Hos tamen Hiſtoricorum quorundam doctiſſimorum fictione in eam reductos comperimus. Faciunt hoc ÆGIDIUS TSCHUDIUS (*n*) & FRANCISCUS GUILLIMANNUS; (*o*) quos duces alii paſſim lubentes ſequuntur. (*p*) Quum enim in CÆSARIS *Belli Gallici* Hiſtoria *Harudes*, Germaniæ populum, Arioviſti temporibus Rhenum transiiſſe reperiant, noſtraque ætate apud Sundgovios, circa Enſishemium oppidum, ſilva *Hardt* notiſſima ſit, nulli dubitarunt inferre, veterum Harudum hoc in loco ſupereſſe veſtigia, gentisque hujus coloniam illo olim in loco reſediſſe.

§. L.

Guillimanni ſententia.

Bona quidem fide huic conjecturæ ſuæ indulget Tſchudius, at malam Guillimannus ſubjunxit. Hic enim, ut eam veriſimiliorem redderet, CÆSAREM, STRABONEM, CONRADUM URSPERGENSEM denique, ſeculi XIII. Scriptorem, advocat teſtes. Priores vero duo, quum nihil aliud de Harudibus proferant, quam quod Arioviſtum in Galliam ſecuti ſint, ex Conrado rem evidentiorem facere conſtituit, atque hæc verba ejus producit: " Eſt in confinio Alſatiæ caſtellum, vocabulo *Briſach*, de quo omnis adjacens pagus *Briſachowe* adpellatur, quod fertur olim fuiſſe illorum, qui *Harehungi* dicebantur." Nihil præter hæc habet Urſpergenſis. Guillimannus tamen hæc porro ei affingit: " Ita per tempus mutata nomina, ut qui olim Briſiaci in Sequanis dicebantur, nunc ad Germanos transierint: & qui in Germania *Harudes*, nunc in Sequanis *Harter*, teneant nomen." Vetuſtiora Conradini Chronici exempla contuli omnia. Primum, quod eſt Anni MDXV. & ſequens, Anni MDXXXVII. cæteraque quæ ſequuntur, nullumque poſtrema hæc verba continere deprehendi. Itaque à Guillimanno addita ex ingenio, non licet dubitare; qui, ut cauſæ ſuæ ſerviret, Hiſtorici ex ſeculo XIII. teſtimonium ſibi favens produxit, atque alios hinc in errorem abripuit; cui fini, non dixerim. Sed jam pridem Guillimanno objectum eſt, in allegandis veterum monumentorum locis eum non integra ſemper fide verſatum. Doctiſſimum Murenſis Cœnobii Abbatem, DOMINICUM TSCHUDIUM, (*q*) eadem de eo conquerentem audiamus: " Guillimannum præſtaret, (inquit,) aut Monaſterii noſtri Murenſis Archivum nunquam luſtraſſe, aut ea, quæ inde hauſerat, majori ſtudio, cura & fide, tractaſſe: nam, vel unico iſthoc tam pernicioſo errore, (*r*) parum abfuit, quin antiqua & authentica ſcripturarum Documenta; quibus ubique in ſuis Habsburgiacis utitur, & gloriatur, Viris doctis de veritate ſuſpecta redderet.

(*l*) Ubi hodie Namurcenſis Comitatus.
(*m*) *De Bello Gallico* Lib. II. Cap. XXIX.
(*n*) *Helvetia Antiqua Delineatione Mſ.* pag. 166. ſq.
(*o*) *Habsburgiacor.* Lib. II. Cap. V.
(*p*) LAGUILLE *Hiſt. d'Alſace* pag. 2.
(*q*) In Libro: *Origo Comitum de Habſpurg ex Monumentis Murenſibus* pag. 97.
(*r*) Ubi nempe agitur de Wernheri Comitis de Habsburg filio, Ottonis nepote, quem Guillimannus vult fuiſſe Wernherum, Tſchudius vero Adelbertum.

§. LI.

Harudes in Galliam transeunt.

Ad Harudes redeundum. Hos quidem Ariovisti temporibus in Sequanicum Galliæ agrum ex Germania transiisse, res certa est. Sed & hoc certum, eos transivisse, postremos. Licet enim in enumeratione populorum Ariovisti sociorum, & in ipsa acie, primi ab ipso CÆSARE ponantur, (r) ubi nempe Harudes, Marcomannos, Triboccos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos, paribus intervallis constitutos enarrat, non minus tamen certum est, Harudes omnium horum populorum postremos in Alsatiam transivisse. His enim XXIV. millium numero, brevi ante decretoriam pugnam, Rhenum transeuntibus, nonnisi alteram tertiam agri Sequanici partem Ariovistus destinaverat; ut Divitiacus Æduus in sua ad Cæsarem Oratione (s) id docet. Exiguo itaque temporis spatio in Sequanico agro agitavere Harudes, & quum tertiam ejus partem priorem, Rheno vicinam, illi statim occuparint, qui cum Ariovisto primi transierant, Marcomanni, Triboci &c. ut nimirum liber Germanis servaretur ex Gallia reditus; Harudibus, qui diu post transgressi sunt, nonnisi illa pars tertia agri Sequanici assignari potuit, quæ interiorum Sequanorum fuerat, Æduisque vicinior. Unde hos ipsos Æduos, legatis ad Cæsarem missis, conquestos legimus: " quod Harudes, qui nuper in Galliam transportati essent, " fines eorum popularentur. „ (u) CHIFLETIUS (x) &, qui eum secutus est, DUNODUS, (y) Harudum nominis reliquias in loco *Monthardon*, ad oppidum *Pontarlier* sito, invenisse se, eaque voce *Montem Harudum* designari, crediderunt; quibus ego tanto minus repugno, quod conjectura hac opinio nostra firmatur: Harudes interiora Sequanorum, non exteriora nostra, occupasse; omnis tamen eorum mora brevissima fuit.

§. LII.

Harudum nulla sedes in Alsatia fuit.

Enarrare hæc, refutare est Harudum in Alsatia sedes, quippe qui non Alsatiæ nostræ, à primis Ariovisti comitibus primo jam transitu occupatæ, agros occupare potuerant, sed & in Sequanos postquam transiverant, cum reliquis omnibus Ariovistinæ expeditionis populis, victi à Cæsare, atque ex omni Gallico agro pulsi sunt, rejectique trans Rhenum, unde nuper advenerant. Conjectura à voce *Hard* petita, qua saltus ille Sundgoviæ denotatur, frivola plane est & nullius momenti, quod vox hæc Germanis vernacula ab antiquo jam *saltum* denotavit. (z) Harudes ergo Alsatiam nostram, nec Celticam, nec Romanam, ullo modo respiciunt, quum mora ipsorum nonnisi transitoria fuerit. Gens hæc, quod tam diu post Ariovisti transitum Rhenum transivit, non ex vicinis Rheno gentibus, sed ex remotis fuisse videtur. ABRAHAMUS ORTELIUS (a) prope Constantiam eos habitasse conjicit. CLUVERIUS, (b) post Marcomannos & Sedusios, ad Nariscorum usque regionem eos se extendisse, arbitratur. Hoc modo Franconiæ ac Palatinatus superioris, ut & Noribergenses agros, cum Sueviæ portione quadam, occupassent Harudes.

§. LIII.

Rhenani conjectura de Sedusiis.

Harudibus his, superiori Alsatiæ male adscriptis, succedant *Sedusii*, quos plurimi inferiori attribuerunt Alsatiæ. BEATUS RHENANUS (c) atque SEBASTIANUS MUNSTERUS (d) id faciunt, eosque appellant *Sebusios*. Hos, postquam cum Ariovisto Rhenum transierant, sedes ad Lutharim posuisse crediderunt. Ita enim Beatus Rhenanus: " Dubium est, qui sint Sebusiani; satis apparet eos Brocomago Nemetibusque vicinos " esse, velut intermedios. Dicam quid ego sentiam: Sebusiani sunt Wissenburgenses: " Nam Alemanni more suo Sebusium priore syllaba spoliantes, & V. pro B. usurpantes, " jam habebant *Vusium*; cui *Burgum* adjecerunt & factum est *Wissenburgum*, quod " hodie etymi istius ignari, quod ego primus profero, *Vuisenburgum* omnes " appellitant, putaturque *Castrum album* significari. Itaque Vuissenburgum est Sebusium, " ipsi cives & accolæ erunt Sebusii & Sebusiani, quemadmodum Marcellinus usurpat. " Hinc apparet apud Cæsarem libro primo *Commentariorum* non Sedusios legendum, " sed Sebusios, ubi vulgata scriptura habet, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, " Suevos. „ Hæc Beatus Rhenanus. Sedusios JULIUM CÆSAREM (e) memorasse reperio, ubi prælium suum cum Ariovisto describit: " Tum demum, inquit, " necessario Germani suas copias è castris eduxerunt, generatimque constituerunt, " paribusque intervallis, Harudes, Marcomannos, Triboccos, Vangiones, Nemetes, Sedusios,

(r) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. LI.

(s) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXI.

(u) CÆSAR ibid. Cap. XXXVII.

(x) *Vesontionis* Part. I. Cap. XXXV.

(y) *Histoire des Sequanois* Tom. I. pag. 94.

(z) Vid. ea, quæ supra in *Conspectu Alsatiæ* §. XI. pag. 8. de hac voce scripsimus.

(a) *Thesauro Geographico* voce *Harudes.*

(b) *German. Antiq.* Lib. III. Cap. III.

(c) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 324.

(d) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. 150. pag. 572.

(e) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. LI.

Sedusios, Suevos: omnemque aciem suam rhedis & carris circumdederunt, ne qua „ spes in fuga relinqueretur, &c. Rhenanus, locum hunc arbitratus corruptum, eumque, uti vidimus, corrigens, ipse gravem in errorem incidit, aliosque secum abstraxit. Ex Ammiano enim Marcellino (*f*) emendaturus Cæsarem, & ipse Codice Ammiani corrupto usus est, qui ita legit: "Audiens Argentoratum, Brocomagum, Tarbellos, „ Sebusianos, & Nemetas, & Vangionas, & Magunciacum, civitates barbaros „ possidentes, territoria earum habitare, primam omnium Brocomagum occupavit. „ Meliores vero Codices, quos in Bibliotheca Regia & Sorbonica consului, ita habent: *Audiens Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas &c.* Unde Beati Rhenani Codex dupliciter peccat, quod pro Tabernis *Tarbellos*, pro Salisone *Sebusianos* ponit.

§. LIV.

Omnis ergo de Sebusiis, Sebusianis & Sebusii oppidi nomine, conjectura, & Cæsareanæ lectionis medela, à Rhenano tentata, concidit. Quæcunque autem lectio alteri præferatur, certum est, nec Sedusios, nec Sebusios, nec Sebusianos, ullo unquam tempore ullove loco in Alsatia sedes fixisse. Venerunt aliis populis Germanis sociati trans Rhenum cum Ariovisto, & diuturnum cum Æduis bellum gesserunt, ipsis tandem Sequanis, adeoque & Alsatis, eorumque libertati, fatales. Sed Cæsar præsentissimum malo remedium attulit, atque Sedusios hos cum Marcomannis, Harudibus, Tribocis, Vangionibus & Suevis, ejecit. Triboci tum quoque ejecti sunt, sed postea redierunt, quod Sedusios fecisse nullibi legimus. Adde quod nec Cæsar, nec ullus veterum dixit, in illa Ariovistina irruptione Sedusios sedes posuisse ad Lutharim. Rhenani tamen, viri in orbe literato spectati, auctoritatem tam multi secuti sunt, ut hodieque Weissenburgum ab Alsatis passim, (*g*) & communiter Latine, appelletur *Sebusium*, quod Baudrandus, (*h*) Hofmannus, (*i*) Hanius, (*l*) Ursenson, (*m*) Knipschild, (*n*) Reusnerus, (*o*) Limnæus, (*p*) Otto, (*q*) aliique plurimi faciunt. Sedusiorum nulla sedes in Alsatia fuit.

§. LV.

Videmus hoc exemplo, quam facile nascantur errores, quum viri gravis & docti auctoritate nituntur. Segusianos suos Gallia habuit, Germania suos Sedusios. Sequania nostra hos cum aliis Germanicis gentibus, Ariovistum comitantibus, primo vidit ut socios, postea experta est hostes; denique illos cum Marcomannis, Harudibus, Tribocis, Vangionibus, Nemetibus, Suevis, à Cæsare profligatos conspexit. Idem scilicet Sedusii cum reliquis popularibus fatum experti sunt; nulla ex his gentibus tum in Alsatia persistere potuit; Triboci enim ipsi tum quoque ejecti sunt, & nonnisi aliquot annis post illud tempus redierunt, stabilemque in Alsatia sedem fixerunt. Verior de Sedusiis relatio.

Sedusiis his in Germania ab occidente Rhenum, à meridie Nicrum ad Cochari confluentem, ab ortu Redonitium & Æschium amnes, & à septentrionibus Mœnum, ad Redonitium amnem confluentem, quibus finibus hodieque Palatinatus Rheni & Franconiæ partes sternuntur, confidenter satis, more suo, assignat Cluverius. (*r*) Quicquid sit, in sua redierunt post cladem Ariovistinam Sedusiorum reliquiæ, Marcomannorum & reliquorum sociorum sortem expertæ. Sunt qui Sedusios hos, cum Harudibus & Marcomannis, Ariovisto in Germania subjectos fuisse credunt, reliquos autem in numero sociorum Ariovisti reputant.

§. LVI.

Neque vero Sebusios modo suos nobis invita omni Historia obtrusit Rhenanus, obtrudit ille nobis quoque *Tarbellos*. Tarbelli hi in eodem, quem modo excussimus, Ammiani loco corrupto, sedem, & apud Beatum Rhenanum clientelam, invenerunt, qui eos in Alsatiæ inferioris regione, Sebusiis suis vicina, collocavit. Recte omnino hi duo populi junguntur, quorum neuter Lutarim, Alsatiæ flumen, nec agnovit, nec vidit. Tarbellos suos Gallia Aquitanica habuit, sed non Germania; unde nec ex Germania in Alsatiam transire potuerunt. Quodsi Beatus Rhenanus Ammiani Marcellini Historia, Romæ An. MCCCCLXXIV. edita, eo jam tempore usus fuisset, quo suos *Rerum* Tarbelli.

 Germa-

(*f*) Lib. XVI. Cap. II.
(*g*) Bernhard Herzog in *Chron. Alsat.* Lib. X. Cap. I.
(*h*) *Geograph. Lexico*, voce: *Sebusium.*
(*i*) *Lexico Histor.* voce: *Sebusium.*
(*l*) *Descript. Landgraviatus Alsatiæ*, Germ. idiomate pag. 326.
(*m*) *Descript. Alsatiæ & Brisgoviæ*, ex Merianii *Geographia* desumpta, Germ. ling. pag. 85.
(*n*) *Civitat. Imperial.* Lib. III. Cap. LVI.
(*o*) *De Urbibus Imperial.* Part. I. pag. 13.
(*p*) *Juris Publici* Lib. VII. Cap. LII.
(*q*) *Not. ad Beat. Rhenan.* pag. 616.
(*r*) *Germania Antiqua* Lib. III. Cap. III. pag. 7.

Germanicarum Libros conscripsit, pro *Tarbellis* suis invenisset *Tabernas*, atque adeo incognitos hospites Belgicæ non obtrusisset Alsatiæ. Exemplum, quod Thomas Wolfius junior possederat, postea demum in Rhenani manus devenit; nunc in Bibliotheca mea extat, Wolfii & Rhenani observationibus margini additis.

§. LVII.

Caracates.

Præter Sebusios, vel Sedusios & Tarbellos, incolam quoque populum alium, *Caracates* nempe, eidem Belgicæ nostræ Alsatiæ adscribit idem Beatus Rhenanus, (*s*) cui consentiens est Hadrianus Valesius, (*t*) qui ipsam Argentoratum in Caracatibus ponit. Caracates hi velut ex terra prognati in lucem prodeunt; quippe qui unico, &, uti videtur, corrupto Taciti (*u*) loco, suam originem debent. Apud Tacitum legitur: " Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, & Tribocorum " delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit. „ Item paulo post: " Mox, " ubi duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere; secutis " Tribocis, Vangionibusque & Caracatibus. „ Germanici & Batavici bellorum, cum Claudio Civili & Classico gestorum, occasione hæc narrat Tacitus. Præter hanc vero *Caracatium* mentionem, nec apud ullum Græcum Latinumve Scriptorem, nec in alio Monumento, Caracates reperio.

§. LVIII.

Variorum de Caracatibus sententia.

Valesius eos Tribocis admiscet; Cluverius (*x*) in duabus vocibus *Caracatium* & *Caracatibus* mendum esse putat; pro illis *Nemetum* & *Nemetibus* conjectura substituens. Aliam loco medicinam affert Jacobus Gronovius, (*y*) qui *Tabernatium* & *Tabernatibus* legendum suspicatur. Theodorus Ryckius in Codicibus MSS. *Caracatium* & *Caracatium* reperit; propius vero existimans, *Cæræsos* Cæsaris intelligi, qui, cum Eburonibus, Condrusis & Pæmanis, uno nomine Germani appellantur. (*z*) *Notitiæ Veteris Alsatiæ* Auctor (*a*) vocem ita emendat, ut Saræ fluminis accolas inde producat, atque adeo *Saracatium*, unius literæ mutatione, à Tacito scriptum fuisse conjectet. Cellarius (*b*) autem nihil plane in hoc negotio decidit. Nec ut nos de Caracatibus aliquid definiamus necesse est, qui argumentis non dubiis ostendimus, præter Rauracos, Sequanos, Mediomatricos, quorum hi deinceps receperunt Tribocos, nullam aliam in Alsatiæ nostræ finibus gentem resedisse. Non admittenda est enim conjectura Gronovii, qua *Tabernates* nostros in Caracatium locum reponit. Oppidi exigui incolas, qui ipsi nonnisi exigua pars Tribocorum fuerunt, cur Tribocis subjungeret; aut quid hi ad bellum hoc grave conferre potuerunt? Valesius vero Argentoratum quod in Caracatibus ponit, præcipitato id sane judicio facit, quum in omni nostro tractu ne minimus quidem locus huic genti relinquatur; quando Helvetus & Brocomagus in Tribocis fuerunt; Argentoratus autem sita in medio. Beatus Rhenanus Argentorato eos assignare ausus non est, sed in septentrionalis Alsatiæ limite ponit prope Nemetes, nominisque eorundem reliquias in *Drackenfelsa* arce destructa superesse contendit, quam Teutonica lingua *Caracatium* vel *Racatium rupem* fuisse appellatam sibi persuadet, Lectori suo nubem pro Junone ostentans. Ex similibus etymologiis, quæ duræ profecto, imo ne quidem verisimiles sunt, novos procudere populos, toti veterum Geographorum choro ignotos, seculi nostri moris non est. Beati Rhenani ævo major in historicis conjectandi regnavit licentia; quam nostræ ætatis rigor correxit.

§. LIX.

Dittatium.

Populis, qui Alsatiæ affícti sunt, nunc oppidum subjungo, quod quorundam conjectandi audacia nostræ quoque adscripsit Alsatiæ. *Dittatium* est, quod Tschudius, (*c*) Guillimannus (*d*) aliique, ad Sundgoviam retulerunt. Bertiana Cl. Ptolemæi editio *Διδάττιον* appellat; sed Codices MSS. Bibliothecæ Regiæ, qui sunt seculi XIV. habent *Διττάτιον*; ille, qui Michaelis Apostolii manu sec. XV. descriptus est, cum nonnullis coætaneis *Διττάσιον* legit. Gradus *κε . ς :: με . γο.* (id est 25. 30 :: 45. 40.) qui adjecti sunt, docent, locum supra confluentes Dubis & Araris poni debere. Gollutius (*e*) ad urbem Dolam eum ponendum existimat. F. J. Dunodus (*f*) vero

(*s*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 326.
(*t*) *Notitia Galliar.* pag. 42. quem sequitur Laguille *Notice de l'ancienne Alsace.*
(*u*) Histor. Lib. IV. Cap. LXX.
(*x*) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. 12.
(*y*) *Not. ad Taciti* locum cit.
(*z*) *De Bello Gall.* Lib. II. Cap. IV.
(*a*) Laguille *Notice de l'Ancienne Alsace.* pag. 9.
(*b*) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. III. pag. 303. sqq.
(*c*) *Delineatio Helvetiæ Antiq. MS.* pag. 125.
(*d*) *Habsburgiacorum* Lib. II. Cap. VI. pag. 72.
(*e*) *Memoires Historiques de la Republique Sequanoise* Liv. II. Chap. XLIX. pag. 201.
(*f*) *Histoire des Sequanois* Tom. I. p. 104.

vero, vel delendum ex Ptolemæo Dittatii nomen, vel Διςάτιον (*bina ſtatio*) legendum, conjicit. Quicquid horum eligas, proſcriptum ex Alſatia *Dittatium*, nec ſitus ejus examinare noſtri eſt fori. In errorem induxit Tſchudium & ejus ſequaces corrupta lectio, quam Ptolemæus, Argentorati impreſſus, ſuggeſſit; ubi locus hic *Diatannium* appellatur, quo in nomine oppidum *Thann* latere crediderunt. Quum vero gradus poſitionis ejus, à Ptolemæo ſignati, huc minime quadrent, Ptolemæus eis neceſſario poſtulandus erat erroris, quum ipſi potius negligentiæ poſtulandi fuiſſent, qui locum, Interpretum aut Typographorum incuria corruptum, opinioni ſuæ ſubſternentes fundamentum, neceſſario in errorem prolabi debuerunt, & revera prolapſi ſunt.

ALSATIÆ CELTO-BELGICÆ MORES.

§. LX.

Celto-Alſatarum habitus corporis.

TOpographia Alſatiæ Celticæ copioſe expoſita, ad Mores, Politiam, Religionem, Linguam & Geſta, veterum ejus incolarum transeundum. Sequani & Mediomatrici noſtri Alſatici pars Galliæ comatæ fuerunt. Capillus eis fuit promiſſus, flavi vel lutei, ut Germanis, coloris, quem arte ſtuduerunt augere. Barbæ modicæ hominibus ex vulgo: nobiliores lævigarunt genas, ita tamen, ut myſtaces demitterent, quibus os fere tegebatur. (g) Proceritatem corporis Gallorum in genere laudat DIODORUS (h) & CÆSAR; (i) hic, " Plerumque omnibus Gallis, (ait,) præ magnitudine " corporum ſuorum, brevitas noſtra contemptui eſt. " Diverſis in Alſatiæ locis oſſa molis majoris, An. MDCXVI. Kolbshemii, An. MDCCXXI. Argentorati alibique aliis temporibus effoſſa, Schedæ Alſaticarum Rerum manuſcriptæ teſtantur. Similia apud Sequanos reperta in *Veſontione* ſuo nos docet CHIFLETIUS. (l) Unde haud immerito quæras, priſci Alſatiæ incolæ num fuerint gigantes? Ut Galli Romanos (m) proceritate ſuperarunt, ita Gallos Germani. (n) Sequani noſtri id profeſſi ſunt olim, quum Romanorum exercitus Veſontionem veniſſet. Ita enim CÆSAR: (o) " Dum paucos " dies ad Veſontionem, rei frumentariæ commeatusque cauſa, moratur Cæſar, ex " percunctatione noſtrorum, vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti " magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis, " eſſe prædicabant, ſæpenumero ſeſe cum iis congreſſos, ne vultum quidem, atque " aciem oculorum, ferre potuiſſe; tantus ſubito timor omnem exercitum occupavit, ut " non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret. " QUINTILIANUS (p) Cimbros, qui etiam Germani erant, non minus animorum immanitate, quam corporum, ſuis belluis proximos eſſe, tradit memoriæ. Imò & ſeculo IV. FLAVIUS VEGETIUS (q) Germanos, non Gallos, à proceritate commendavit. " Quid adverſus " Gallorum multitudinem, inquit, paucitas Romana valuiſſet? Quid adverſus Germa- " norum proceritatem brevitas potuiſſet audere? " FLORUS (r) Teutobochum, Regem Teutonum, à Mario victum, AMMIANUS (s) Chnodomarium, Alemannorum Regem, qui Alſatiam ſec. IV. invaſerat, eximiæ proceritatis viros memorant.

§. LXI.

Alſatæ priſci non fuere gigantes.

Germanis corporum magnitudine ſimiles æſtimabantur Britanniæ Caledonii, de quibus TACITUS: (t) " Rutilæ Calidoniam habitantium comæ, & magni artus, " Germanicam originem aſſeverant. " STRABO (u) autem, Britannorum proceritatem extollens, illos nonniſi ſemipedem proceriſſimis Romanorum longiores ſibi viſos, teſtatur. Itaque nec Britannorum, nec Germanorum proceritas gigantea fuit, multo minus Gallorum, quippe quos minoris ſtaturæ fuiſſe quam Germanos oſtendimus. De ordinaria corporum magnitudine nationis nobis ſermo. Nulla enim facile gens eſt, quæ non homines extraordinariæ magnitudinis ſubinde produxerit. Ita nonnullorum ex Alſaticis Werdenſium, Rappoltſteinenſium, Hatſtadienſium, Waldnerorum aliorumque Illuſtrium familiis, procerioris ſtaturæ Heroum, mentionem ſubinde faciunt noſtri Annales. Athletica

(g) LIVIUS Lib. XXXVIII. DIODOR. SICUL. Lib. V. Cap. XXVIII. STRABO Lib. IV. VIRGIL. *Æneid.* Lib. VIII. *Aurea cæſaries ollis* &c.
(h) Loc. cit. pag. 305.
(i) *De Bello Gall.* Lib. II. Cap. XXX.
(l) Part. I. Cap. XLVII. pag. 198.
(m) Apud Romanos juſtam legendi tironis militisve ſtaturam quinque pedes cum ſeptem unciis uſualibus explevere, quantum ex VEGETIO Lib. I. Cap. V. & *Codice Theodoſiano* Leg. III. *De Tironibus* colligimus, collegitque CUJACIUS in *Obſervationibus* ſuis V. 21.
(n) CONRINGIUS *de Habitus Corporum Germanicorum antiqui & novi cauſis* Cap. II.
(o) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXIX.
(p) In *Declam.* III.
(q) *De Re milit.* in Præf.
(r) Lib. III. Cap. III.
(s) Lib. XVI. Cap. XII.
(t) In *Vita Agricolæ* Cap. XI.
(u) Lib. IV.

Athletica præteritorum feculorum vivendi ratio, & exercitia equeftria, tractatio item quotidiana armorum, multum roboris corporibus addidit, quod temporis infequentis inertia minuit. Offa vero illa, quæ gigantum creduntur, quæque manibus meis frequenter tractavi, partim ipfe in Mufeo afservo, poft accuratum examen, non hominum, fed pecudum, aut etiam belluarum marinarum, fuiffe, vel ex maxillis dentibusque deprehendi.

§. LXII.

Probatio hujus fententiæ.

Hæc ego pridem quum annotaffem, in mea me confirmavit fententia Jo. CHRISTIANUS KONDMANNUS, Vratislavienfium Phyficus, (x) qui, ex Carpathiia montibus, aliisque ex locis, plurima hujus generis offa dentesque quum accepiffet, non hominis fed bruti membra agnovit. Ejusmodi offa quoque An. MDCLXXXIIX. in Diœcefi Viterbienfi inventa, Romam transmiffa quum effent, placuit Phyficis Florentiam fcribere, ut accurata fceleti elephantis delineatio illis transmitteretur, transmiffa docuit, offa, de quibus quæfitum, elephantina non humana fuiffe. (y) Nec ad claffem hanc referre dubito offa illa grandiora, quæ in Comitatu Willifau An. MDLXXVII. inventa, (z) in Lucernenfis urbis Prætorio curate fervantur. Itaque diligenter cavendum à fabulis, quas nimia credulitas frequenter pro veris amplectitur. Sic gigantea Teutobochi offa, in Delphinatu quæ credebantur reperta, CLAUDIUS PEIRESCIUS elufit, ut in *Vita* ejus teftatur GASSENDUS. (a) Kircherus, in offibus & cadaveribus hujusmodi recenfendis diligens & copiofus, duos modos oftendere conatus eft, quibus in formandis illis uti poffit natura. Primo intra montium hiatus, pro difpofitione concavitatis, intra quos marga gypfea, & in fale nitrofo liquore fuperaffufa, & in lapidem converfa, tales efformare putat figuras, quas matrix exhibet. Secundo, per argillofæ materiæ, gypfo & nitro mixtæ, devolutionem ex montibus factam ea gigni poffe, fibi perfuadet. Sed hæc Kirchero defendenda relinquo. Aliis vifum eft, offa mortuorum vel in fepulcris augeri, atque majorem in molem excrefcere poffe. Quidquid horum fit, de primis Alfatiæ incolis idem, quod de aliarum regionum civibus, ftatuendum, naturam in procreandis illis ratione ftaturæ à fuis non defeciffe viribus, progreffu feculorum. Sarcophagi antiquiffimi, qui ex Periodo Romana Francicaque apud nos fuperfunt, nihil nifi ordinariam veterum Alfatarum proceritatem declarant. Staturofi fuerunt, ut Auguftini verbo utar, nequaquam gigantes. SENECA, SUETONIUS, PHILO, gigantes extitiffe negarunt. THEODORUS RYCKIUS, in fua *de Gigantibus Oratione*, fummam hominum proceritatem fex feptemve pedes nunquam exceffiffe, probavit. Hercules ipfe intra menfuram feptem pedum fuit, ut tradit SOLINUS.

§. LXIII.

Alfatarum veterum victus.

Ceterum incolis abundaffe Alfatiam, agri ejus fertilitas dubitare non finit, quam Divitiacus Ædnus in Oratione ad Cæfarem habita (b) jam extulit; ubi hanc agri Sequanici partem totius Galliæ optimam fuiffe profeffus eft. De Victu Gallorum autem in genere CÆSAR obfervat, ut Gallicus cum Germanorum agro non fuerit conferendus, ita nec confuetudinem victus Germanorum effe comparandam cum Gallica, quod Galli meliore lautioreque uterentur. A Romanorum cultu tamen atque humanitate eo longius aberant Sequani noftri, & Mediomatrici Alfatici, quo à Narbonenfi provincia remotiores fuerunt; ita ut mercatores Romani ad eos non importarent, quæ effeminandis animis infervire potuerunt. (c) Unde vitæ cultioris ratio prius ad Sequanos, quam ad Mediomatricos pervenit, quod Romanorum Provinciæ illi effent propiores. Ex altera parte Alfatarum cum Germanis vicinia effecit, ut cultus antiqui & fimplicis effent tenaciores. Unde quæ de Gallis veteribus generatim TROGUS POMPEJUS (d) fcribit: *Gens Gallorum afpera* &c. ad veteres quoque Alfatas pertinet. Potus, ut apud Germanos, cerevifia, quam *Zythum* Galli appellabant; (e) unde hodieque nomen *Cidre, Sider*, apud Gallos Britannosque fubfiftit. Nullus vel rarus tum in Gallia vini proventus; (f) intenfe tamen vinum amarunt, quod illis fubminiftratum ab Italis.

§. LXIV.

(x) In Tractatu, cui titulus: *Rariora Naturæ & Artis* &c. Art. II. pag 23.
(y) *Mifcell. Nat. Curiof.* Dec. II. An. VII. Obf. 234.
(z) *Mund. fubterran.* Lib. VIII. Sect. II. Cap. IV. pag. 58. Adde CYSATUM in *Defcriptione Lacus IV. Civitatum fylveftr.* Cap. XXII.
(a) Lib. III.
(b) De *Bello Gall.* Lib I. Cap. XXXI.
(c) CÆSAR Lib. cit. Cap. I.
(d) Apud *Juftin.* Lib. IV. Cap. IV.
(e) DIODOR. SICUL.
(f) DIODOR. SICULUS Lib. V. Cap. XXVI. adde ATHENÆUM ex POSIDONIO, qui, Gallos locupletes vinum ex Italia & Maffilienfium regione accepiffe, tradit; nullus ergo vini proventus in Gallia eo tempore fuit. Probus Imp. Gallis permifit, ut vites plantarent, quod VOPISCUS, VICTOR, EUTROPIUSque, teftantur; unde Vini Alfatici & Rhenani quoque origo.

§. LXIV.

Vestitus eorum pace belloque Tunica & Sago præsertim constabat. Togam enim *Vestitus.* advexere Romani. Braccæ, quas STRABO ἀναξυρίδας vocat, his in oris in usu haud fuerunt: nonnisi Narbonensis Gallia à Romanis appellabatur *Braccata.* DIODORUS quidem SICULUS (*g*) omnibus Gallis Trans-Alpinis videtur Braccas tribuere. Verum hac in re Romanis potius, quam Siculo credendum Scriptori. POMPONIUS MELA (*h*) autem & PLINIUS (*i*) solam Narbonensem *Braccata* nomine insignitam, disertis verbis nos docent. Tunica, corpori non adstricta, sed laxior, varia omnino fuit, nunc longior, nunc brevior; rotunda vel quadrata, striata vel simplex; nunc brevioribus, nunc longioribus manicis instructa. Glabronis cujusdam Galli imago semi-extans in Musei nostri Lapide antiquo occurrit, qui Generosissimi Viri, FRIDERICI HENRICI BOCK *Monum. Roman. Tab. I. n. 2.* à BLÆSHEIM, liberalitate, ex villa Alsatiæ Gerstheim, quæ quinque leucis distat Argentorato, mihi allatus est. Glabro hic gestat tunicam brevem, formæ quadratæ, nonnisi ad medium usque tibiæ descendentem, atque brevioribus manicis, ad cubitum usque se extendentibus, instructam. Sinistra manu tenet marsupium, vel sacculum, ejus generis, quem *Bulga* vocarunt Galli, ut auctor est *Verrius Flaccus.* Sacculi illi plerumque scortei fuerant. Ex collo ejus bulla pendet; aureos torques & brachialia gestare amabant, ut POLYBIUS, DIODORUS & STRABO (*l*) testantur.

Quadratam aliam, sed paulo longiorem, alveolisque striatam, tunicam, quæ nimirum ad medium tibiæ usque pertingit, duæ nobis Gallorum figuræ, quæ in Ferrati Montis ruderibus reperiuntur, exhibent, quas inter Monumenta illa *Tab. II. num. 1.* expressimus. (*m*) Una totum lapidem occupat; vas aliquod, vel clavæ aut mallei militaris brevioris genus, (crumena certe, quod MONTEFALCONIUS putavit, non est,) manu dextra, sinistra vero librum tenens, non chirothecam, quam tamen idem Montefalconius, & ex eo JACOBUS MARTINUS, (*n*) in Iconibus suis ita repræsentarunt explicueruntque. Monumentum ipsum, quum curate examinassem, librum vel chartam quadratam oblongam deprehendi. Tunicæ ensis Gallicus, mucrone destitutus, ejusdemque fere cum tunica longitudinis, superimpositus est, quem, nescio qua ratione inductus, crucem inversam ex collo pendentem esse, sibi persuasit Martinus. (*o*) Altera repræsentatur Gallus, superadditum tunicæ sagum sive pallium *Num. 2.* laxum satis gestans, manumque, quam libro imponit, è pallio exserens. Huic à dextris eodem in lapide juncta est figura alia hominis, tunica striata, rotunda, quæ ad pedes usque descendit, induti, cujus tunicæ extremitas ornata est limbo, manica vero totum brachium tegit; dextra manus malleum tenet: cujus generis instrumenta, imo & vascula, ut corbulam, cistulam, cyathum, vel etiam schedam, librum, in manibus figurarum, quibus Galli vel Gallæ exprimuntur, plerumque deprehendimus; ut vetera Mediomatricorum monumenta apud MEURISSIUM, Madaurensem Episcopum, in *Metensis Episcopatus Historia* nos docent. (*p*) Tres has Ferrati Montis figuras, quibus abscissa sunt capita, Sacerdotes Gallicos sive Druides esse JACOBUS MARTINUS, à nobis modo memoratus, in suo de *Veterum Gallorum Religione* Libro (*q*) asserere satagit; asserti tamen sui rationem non attulit. Eo sane tempore, quo Gallicæ Ferrati Montis imagines confectæ fuerunt, Imperatorum Constitutionibus ex omni Gallia Druidæ jam pridem fuerant proscripti.

Tegumentum capitis Gallicum inter Monumenta vetera nullum reperio. Lacinia sagi contra tempestatum injurias se munivisse videntur, quod togæ suæ lacinia quoque fecerunt Romani. Tegumenta pedum quod attinet, huc pertinet *Gallica*, quæ calceamenti genus quoddam fuit apud Romanos, desumptum à Gallis. Gallicam caligis, quæ tibias etiam texerunt, similem fere fuisse, cum JULIO NIGRONIO (*r*) arbitror, non imas tantum calces plantarum, ut crepidæ & soleæ, texisse, quod statuit BALDUINUS, (*s*) & GRÆVIUS. Gallica M. Antonium intempestive usum esse annotat CICERO. (*t*)

I §. LXV.

(*g*) Lib. II. Cap. XXX.
(*h*) Lib. II. Cap. V.
(*i*) Lib. III. Cap. IV. ineunte.
(*l*) *Geograph.* Lib. IV. pag 302.
(*m*) Conferatur quoque. BERNHARDI DE MONTFAUCON *Antiquité Expliquée.* Tom. II. Part. II. pag. 418. Tab. CLXXXIIX.
(*n*) In Libro Gallice scripto, *Religion des Gaulois* Tom. I. *Liv.* I. *Chap.* XXX. pag. 215.
(*o*) Loco cit. scribit: *De son col pend en guise de bulle une espece de croix renversée, dont le pied est fort long.* Examinavi figuram, atque ensem Gallicum perfecte expressum deprehendi.
(*p*) Pag. 9. seqq. Adde MONTFAUCON *Antiq. Expliquée. Supplem.* Tom. III pag. 38.
(*q*) *Religion des Gaulois* Tom. I. *Liv.* I. *Chap.* XXX. pag. 215.
(*r*) De *Caliga Veterum* Cap. II. pag. 45.
(*s*) De *Calceo Antiquo* Cap. XIV. pag. 136.
(*t*) *Philippica* II. Cap. XXX. ubi non *caligis* sed *gallicis* legendum AULUS GELLIUS jubet *Noct. Attic.* Lib. XIII. Cap. XXI. Ibid. videatur *Nota* Grævii.

§. LXV.

Vestitus militaris. Vestitus militaris Gallo-Alsaticus Tunica quoque fuit & Sagum. Sagum, quod tunicæ superaddere sæpe solebant, chlamydis, lacernæ aut pallii, species fuit, adeoque amiculum laneum atque apertum. VARRO inter operimenta peregrina, & speciatim Gallica, sagum recensere videtur. (*u*) Sagum fibulis subnexum, sub quo thorax ferreus atque hamatus erat, ut DIODORUS SICULUS tradit, qui Gallicam armaturam omnium diligentissime descripsit; (*w*) CÆSAR parcius; quum tamen per novennium fere cum ipsis his Gallis gesserit bellum. Nonnulla POLYBIUS & LIVIUS suggerunt. Ex Diodoro patet, illis fuisse scutum ingens, ad staturam corporis sæpe accommodatum, quod Galli lingua patria *Thyreos* appellarunt, ut testantur idem Diodorus & Strabo; (unde Britanni etiam nunc lingua sua *Tarian* nominant scutum,) Galeam item æneam, magnis cum appendicibus ad ostentationem factis, in quibus avium, vel quadrupedum, facies expressæ. (*x*)

§. LXVI.

Arma. Gladius illis Spatha oblonga, ferreis æneisve ex catenis dextro à femore pendens oblique, cui Polybius Liviusque mucrones detrahunt; STRABO, (*y*) & JULIUS POLLUX, (*z*) Gallicum ensem vocant *Macharam.* Lancea denique, cuspidem ferream, cubitus longitudine, præfixam habens. His adde *Gesum*, quod teli genus proprium Gallis, qui viros fortes hinc *Gesos* appellavere, ut docet nos SERVIUS. (*a*) Veterem hanc primævorum Alsatiæ militum Armaturam dum ego describo, simul quoque vetus Monumentum Celtici ævi Alsaticum, quod, An. MDCCXXXVII. ex tenebris erutum, in Antiquaria supellectile mea asservo, quodque in Monumentorum Romanorum Tabula sistitur, expono. Indutus est miles ille omni armatura Gallica, armorum ad defensionem & ad offensionem pertinentium. Habet nimirum Galeam insignem, pinna longiore instructam, quæ animalis exprimit faciem; Clypeum majoris formæ rotundum; Lanceam prægrandem, Ensemque Gallicum, latum satis & longum, destitutum mucrone. Munitus est miles tunica striata, quæ ad genua usque descendit, & cincta est cingulo. Superadditum sagum, quod humeros & pectus tegit, atque à tergo ad talos usque pendet. Ad latus conspicitur Vexillum, cum galli gallinacei imagine, quæ militem hunc non signiferum fuisse designat; (quomodo enim ille clypeum illum prægrandem & gravem una cum vexillo gestare potuisset?) sed vexillum est index cohortis vel turmæ, cui Lepontius ille miles adscriptus fuerat. Hujus generis dracones & alia animalia perticæ imposita vetus ille Arcus triumphalis Arausicanus exhibet. (*b*) Figuram hanc Gallicæ nationis militem sistere, residuum ex Inscriptione gentis nomen *Lepontius* probat. Lepontios Galliæ Trans-Padanæ populum fuisse, ita ut ad ortum Orobios & Insubres, ad septentrionem Rhætos & Sedunos, ad occasum Alpes & Salassos, & ad meridiem Libicos, habuerint vicinos, haud dubia res est. Multis carris, essedis, curribus, in bello utebantur Galli, ut CÆSAR (*c*) & DIODORUS SICULUS (*d*) tradunt. Carri hi à LUCANO (*e*) vocantur *Covini*, qui Belgis præsertim in usu:

Tab. I. n. 4.

" Et docilis rector monstrati Belga covini.

Covinum talem exhibet Monumentum, apud interiores Mediomatricos, in urbe Divoduro, Seculi XVI. initio repertum, quod MEURISSIUS (*f*) cum aliis æri incidi curavit. Covinus erat species essedi, ex quo pugnabant. Confirmat hoc POMP. MELA, (*g*) ubi de Britannis ait: " Dimicant bigis & curribus, Gallice armati; „ covinos vocant. „ Carri in castris & prœliis obtendebantur pro vallo. (*h*)

§. LXVII.

Virtus militaris. Militarem virtutem apud Celtas præcipue honorari, Aristoteles suis jam temporibus prodidit. CATO in *Originibus* (*i*) bellicam gloriam, & eloquentiæ laudem, apud Gallos floruisse nos docet. " Plerumque, ait, Gallia duas res industrio-sissime

(*u*) VARRO de *Lingua Lat.* Lib. IV.
(*w*) *Bibliotheca* Lib. V. Cap. XXX. pag. 307.
(*x*) Legio Gallica, à Cæsare conscripta, galeas alaudæ avis effigie ornatas habuit, unde ipsi Legioni datum nomen *Alaudæ*. SUETON. in *Jul. Cæs. Cap.* XXIV.
(*y*) *Geograph.* Lib. V.
(*z*) In *Onomastico*.
(*a*) *Ad Virgilii Æneid.* Lib. VIII. v. 662.
(*b*) MONTFAUCON *Antiq. Expliquee* Tom. IV. Part. I. *Liv.* VI. *Chap.* VIII. pag. 169. *Planche* 108.
(*c*) De *Bello Civil.* Lib. I. Cap. LI.
(*d*) Lib. V. Cap. XXIX.
(*e*) *Pharsal.* Lib. I. v. 426.
(*f*) *Histoire des Eveques de Metz* pag. 9.
(*g*) *De situ Orb.* Lib. III. Cap. VI. adde *Schefferum* de *Re Vehiculari* Lib. II. Cap. XXII.
(*h*) CÆSAR Lib. I. Cap. XXVI. de *Bello Gall.*
(*i*) Lib. II. citatus à SOSIPATRE CHARISIO *Institutionum Grammat.* Lib. II. apud PUTSCHIUM in *Grammaticorum Latinor. Corpore* pag. 181.

ſiſſime perſequitur, rem militarem & argute loqui. „ In hunc plane modum diſſerit, ex antiquioribus qui ſua deſumſit, HIERONYMUS: (*l*) “ Sola Gallia monſtra non „ habuit, ſed & viris ſemper fortiſſimis & eloquentiſſimis abundavit. „ SALLUSTII (*m*) dictum eſt, Gallos gloria belli ante Romanos fuiſſe, ut Græci eos ſuperarunt facundia. Inordinata bellandi cupido fecit, ut latrocinia apud eos & apud Germanos non haberent infamiam, modo extra fines civitatis cujusque fierent. (*n*) Sequanorum & Belgarum virtutem dum extulit CÆSAR, (*o*) ſimul & extulit Alſatas, quod partim Sequani fuerint, partim Mediomatrici, quorum hi ad Belgas relati ſunt. Sed & vicinorum fortitudo bellicam virtutem veteris Alſatiæ non parum incendit. Circumdederunt eam Germani trans Rhenum, Gallico ſemper litori inſidiantes: à meridie Helvetii, à ſeptentrione Treviri, (*p*) gentes bellicoſæ. Itaque ad bella & prœlia facile eliciebantur, vicinosque elicuerunt. Valuerunt autem Sequani noſtri præſertim equitatu. LUCANUS: (*q*)

“ Optimus excuſſo Leucus Rhemusque lacerto,
“ Optima gens flexis in gyrum *Sequana* frenis. „

Unde Sequanorum equites fuſos apud TACITUM (*r*) gloriatur Silius, Romani exercitus in Gallia ductor.

Equites circa ſe habuerunt *Ambactos* & clientes; (*s*) quales hodie ſunt Procerum vaſalli. Apud Aquitanos vero Clientum ſpecies fuit, qui appellati ſunt *Soldurii*, (*t*) qui Dominis ſuis magis erant devincti; quibus nimirum fata ſua, fortunam & vitam, omnino devoverant. Soldurii genus hominum, quibus ſimiles à Græcis Συναποθνήσκοντες, *commorientes*, appellati ſunt. Vocem à Germanico *Sold* (ſtipendium) deduxere nonnulli, quod ad Principis, cui ſe devoverant, vitam defendendam fuerint mercede conducti. Vocem *Soldener* huc referunt CLUVERIUS (*u*) atque MARTINIUS, (*x*) quæ etiamnum apud Argentoratenſes militis civitatenſis ſpecies eſt, atque *hominem ſtipendiarium* in Germanica lingua deſignat. Verum annotari velim, vocem hanc ex Celtica lingua derivandam eſſe, quando Adcantuannus, qui Solduriorum horum ſexcentos habuit, Aquitanus profecto fuit, cujus gentis idioma à veteri Germanorum idiomate plane fuit diverſum. Veterum ergo noſtrorum Alſatarum Principes Equitesve aluiſſe Soldurios, haud aſſeruerim, quod mores eorum & conſuetudines ab Aquitanorum moribus paulo eſſent diverſi, ſuos tamen habere potuerunt *Ambactos*, quorum frequentior per omnem Galliam invaluerat uſus.

§. LXVIII.

Reliquos Majorum noſtrorum mores ſi examines, tribuitur illis, quod aperti, minimeque inſidioſi, ſimplices, non maligni, fuerint; HIRTIO (*y*) STRABONEQUE (*z*) teſtibus. Hinc factum, ut ab aliis facilius circumvenirentur, quum illi alios non circumvenirent, utque aperto potius marte pugnarent, quam dolo; ſtratagematum ignari, vi & audacia magis quam arte inſtructi. In colloquiis verborum parci, Laconiſmi ſtudioſi, rerum tamen ſuarum laudatores, contemptores aliorum, ut DIODORUS (*a*) refert. Mobiles inſuper in conſiliis capiendis, (*b*) & ad res novas parati, adeoque factioſi. “ In Gallia, inquit CÆSAR, (*c*) non ſolum in omnibus civitatibus, atque „ pagis, partibusque, ſed pene etiam in ſingulis domibus, factiones ſunt: earumque „ factionum ſunt principes, qui ſummam auctoritatem eorum judicio habere exiſtimantur: „ quorum ad arbitrium judiciumque ſumma omnium rerum conſiliorumque redeat. „ Libertatis adeo tenaces, ut Sequani noſtri nec ſuperiorem, nec æquales potentia Æduos ferre potuerint; æmulatione hac ſua ipſis denique, & toti mox Galliæ, à Romanis ut jugum imponeretur, fecerunt. Sequani enim niſi Arioviſtum vocaſſent, Galliam ſubigendi Julio Cæſari non fuiſſet data occaſio. Avaritiæ eos uno in loco manifeſte DIODORUS (*d*) accuſat, qui alibi miram illis hoſpitalitatem tribuit, ubi, Mores reliqui Alſatiæ Celticæ.

I 2 hoſpites

(*l*) *Adverſus Vigilantium.*
(*m*) De *Bello Catil.* Cap. LIII.
(*n*) DIODOR. SICUL. loco cit. PETR. RAMUS *de moribus veterum Gallor.* pag 16.
(*o*) TACITUS quoque *Hiſt.* Lib. IV. Cap. LXXVI. *Quidquid roboris apud Gallos, Belgas eſſe*, ſcribit.
(*p*) Quorum inter Gallos virtutis opinio ſingularis, teſte CÆSARE de *Bello Gall.* Lib. II. Cap. XXIV. POMP. MELA Lib. III. Cap. II. ait: *Belgarum clariſſimi ſunt Treviri.*
(*q*) *Pharſal.* Lib. I. v. 424. ſq.
(*r*) *Annal.* Lib. III. Cap. XLVI.
(*s*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XV.
(*t*) Idem Lib. III. Cap. XXII.
(*u*) In *German. Antiq.* Lib. I. Cap. VIII.
(*x*) MARTINIUS in *Lexico Philolog.* voce: *Soldurius*, cujus etymologiam alii non à *Sold*, ſed à *Sel*, *Sal*, *Sil*, (anima) & *durren*, (audere) Theotiſcis quoque vocibus derivant. Aliis placet deducere à *Sala*, id eſt *palatium Principis*, aliis à *Salt*, *Sale*, ſive *victus*; *durr.* enim *ſacrum* atque *devotum* notat. Conjectura tamen veriſimilior eſt, quæ à *Sald*, *Sold*, (ſtataria pugna,) atque *Ur*, (vir) Celticis vocibus apud Britannos reſiduis, ubi *Sandwyr* noſtris adhuc temporibus *militem* denotat, compoſitum hoc derivat; BAXTER. *Gloſſar. Antiq. Brit.* pag. 219.
(*y*) De *Bello Afric.* Cap. LXXIII.
(*z*) Lib. IV.
(*a*) *Bibliothec.* Lib. V. Cap. XXXI. pag. 308.
(*b*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. IV. Cap. V.
(*c*) Ibidem Lib. VI. Cap. XI.
(*d*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 305.

hospites ab illis promiscue ad convivia invitari, scribit, (*e*) quibus finitis demum sciscitari consueverint, qui sint, quidve suas in oras advenerint.

Galli combusserunt mortuos, teste DIODORO, (*f*) quumque animarum migrationem crederent, in funeratione mortuorum epistolas ad propinquos mortuos in rogos conjecerunt. CÆSAR annotat, (*g*) funera eorum fuisse, pro cultu Gallorum, magnifica & sumtuosa, quæcunque vivis cordi fuisse arbitrabantur, eos intulisse in ignem, etiam animalia, imo servos olim atque clientes; quos dilexerant, qui justis funeribus una cremati fuerint.

§. LXIX.

Politia.

Universum Galliæ populum in tria genera distribuit CÆSAR, *Druidum* scilicet, *Equitum* & *Plebis*; ubi Equites vocabulo civili magis quam militari sumit. Plebs servorum loco habita, ut idem Cæsar refert, (*h*) quæ ordinario non adhibebatur consilio. (*i*) Itaque præcipua auctoritas fuit penes Druidas & Equites, id est, penes Nobilitatem. Nec Sequani enim, nec Mediomatrici, monarchice recti sunt, sed Magistratum annuum, ut videtur, qualem Ædui, quem *Vergobretum* (*l*) appellabant, habuerunt, qui vitæ necisque in suos habuit potestatem. (*m*) Talis Vergobretus fuit Divitiacus, ipse quoque Druida, uti videtur, M. Ciceronis & Quinti, fratris ejus, imo & Cæsaris, totiusque Romanorum Senatus, amicus. Hinc CÆSAR annuum hoc Vergobreti munus *Regiam potestatem*: (*n*) Theutomatum, Olloviconis filium, Nitiobrigum *Regem*. FLORUS (*o*) Vercingetorigem *Regem*, vocavit improprie, quod & TACITUS (*p*) fecit, ubi Julium Classicum, Trevirorum Equitum alæ Præfectum, *domo regia* fuisse, memoriæ prodidit. Impropriæ tamen hæ voces CHRISTOPHORUM BROWERUM, Trevirensium Rerum gravem Scriptorem, (*q*) in errorem duxerunt. Ex potentioribus quidem nonnulli subinde artibus suis principatum converterunt in regnum. Fecit hoc apud Sequanos nostros Catamantaledes, & ipsa Cæsaris ætate Casticus, Catamantaledis filius. (*r*) Orgetorix, qui apud Helvetios Principatum tenuerat, atque populares suos, ut è terris suis emigrarent, induxerat, Castico persuasit: ut regnum, quod apud Sequanos pater usurpaverat, apud populares suos occuparet; quod eo tempore tentavit Casticus, quo Ariovistus jam Alsaticos agros tenuerat. Experientia rerum ergo inductus Cerialis in Oratione sua ad Gallos apud TACITUM (*s*) dixit: " Regna bellaque per „ Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederetis.

§. LXX.

Forma administrandi summam potestatem.

Forma ergo administrandi Rempublicam ordinaria Aristocratico-Democratica fuit: potestas penes Senatum majorem gentis; in summis vero rebus decernendis penes populum omnem, vel publicum totius Civitatis concilium. (*t*) Sic Alsatia nostra trium diversarum Galliæ Civitatum pars, Rauracorum nempe, Sequanorum, Mediomatricorum, trium quoque Senatuum majorum partem constituit, atque eorum recta fuit decretis. Ex forma, quam Civitatibus Galliæ Celticæ Belgicæque Julius Cæsar & sequentes Imperatores victis illibatam reliquerunt, discimus, qualis illa temporibus Periodi Celticæ fuerit. Sed & apud TACITUM (*u*) Rhemensis Senatus sub Vespasiano Imp. generalem conventum Galliarum indixisse legitur: " Remi per Gallias edixere, „ ut missis Legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret. „ Conventus hujusmodi generales plerarumque Galliæ civitatum nostram hanc disquisitionem non respiciunt. Tacitus Imperator quum electus esset, Senatus Romanus ad Trevirenses ita scripsit: " Senatus amplissimus Curiæ Trevirorum. Ut estis liberi & semper fuistis, " lætari vos credimus &c. „ (*x*) Ex quibus patet, Senatum primis temporibus eundem fuisse, qualis deinceps sub Romanis perstitit, quam libertatem Trevirensium Civitas,

(*e*) Ibidem Cap. XXVIII. pag. 306.
(*f*) Loco cit.
(*g*) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XIX.
(*h*) Lib. VI. Cap. XIII.
(*i*) Quanquam enim Liscus apud CÆSAREM Lib. I. Cap. XVII. *de B.G.* dicat: " Esse nonnullos, quorum " auctoritas apud plebem plurimum valeat, qui pri- " vati plus possint, quam ipsi Magistratus; „ hoc tamen non ad regimen ordinarium pertinet.
(*l*) Teutonico ex nomine *Werckobersft*, (Operatiorum Princeps) vocem deducendam credit BROWERUS *Annal. Treviror. Proparasceve* Cap. XII. pag. 32.
(*m*) CÆSAR Lib. cit. Cap. XVI.
(*n*) Lib. VII. Cap. XXXII.
(*o*) Lib. III. Cap. X.
(*p*) *Histor.* Lib. IV. Cap. LV.
(*q*) Loco cit.
(*r*) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. III.
(*s*) *Histor.* Lib. IV. Cap. LXXIV.
(*t*) Concilium tamen diversum ab eo, quod CÆSAR Lib. V. Cap. LVI. *B. G. Armatum* appellat, quodque adeo mere bellicum & militare fuit. Ita enim loquitur: " Inducíomarus armatum concilium indicit. " Hoc, more Gallorum, est initium belli, quo, lege " communi, omnes puberes armati convenire coguntur; " &, qui ex iis novissimus venit, in conspectu mul- " titudinis omnibus cruciatibus affectus necatur. „ Tam bellicosa jam fuit Gallia vetus.
(*u*) *Histor.* Lib. IV. Cap. LXVII.
(*x*) VOPISCUS in *Flor.* Cap. V.

civitas, colonia licet ſub Auguſto vel Tiberio facta, ſervavit. Quum ergo ſingulis civitatibus ſive populis Senatus, ex principibus gentis compoſitus, præfuerit, à tali Sequanicæ Civitatis Senatu ſuperior, à tali Mediomatricorum Gentis Senatu inferior, pependit Alſatia. Alter Veſontione, alter Durocortori, id eſt, in urbibus populorum ſuorum primariis, ſedebant; unde Curia Veſontina, Curia Sequanorum, Curia Durocortori vel Mediomatricorum, ad inſtar *Curia Vindoniſſenſis*, *Curia Trevirorum*, uſitata eſſe debuit forma loquendi; cui titulus honoris tributus, *Splendidiſſimus Ordo*, *Sacratiſſimus Ordo*. Senatus hos majores cum hodiernis Statuum Provincialium conventibus, qui in Germania Galliaque paſſim obtinent, recte comparaveris. In oppidis vero ſecundariis fuit minor, vel municipalis Senatus, à majore pendens. Ita Larga, Arialbinnum, Cambes, Uruncæ, Briſiacum, Argentouaria, ad Veſontino-Sequanicum; Helvetus vero, Argentoratus, Brocomagus, Saletio, ad Divoduro-Mediomatricenſem, Senatum pertinuerunt. Ex minoribus his Senatibus ad publicum totius Civitatis conventum, vel ad Curiam, miſſi ſunt ex primoribus delecti, res tamen, quæ ad ſummam Reipublicæ pertinebant, in totius populi concilio extraordinario tractatæ fuerunt. Ita ſane CÆSAR (*y*) nos docet, ubi ait: "De Republica niſi per concilium loqui non conceditur.

§. LXXI.

Conventus publici ordinarii totius Civitatis, in populi urbe primaria frequenter habiti, fecerunt, ut publico uſu urbi totius Civitatis nomen tribueretur paulatim. (*z*) Ita Veſontio & Divodurum tractu temporis appellatæ *Civitas Sequanorum*, (*a*) & *Civitas Mediomatricorum*, quod capita harum gentium fuerant. Nonnullæ cum priſco ſuo nomine ipſum quoque gentis, cui præfuerant, nomen paulatim induerunt. Sic Divodurum *Mediomatrici*, *Metis*, *Metæ* appellatum, quod in aliis quoque, Belgicæ præſertim Galliæ, urbibus, imo & nonnullis, quæ Germanicæ originis, factum deprehendimus. Ita caput Nemetum, Nemidona; Trevirorum, Treviris; Lutetia, caput Pariſiorum, Pariſii; Agedincum, caput populi Senonum, Senones; (*Sens*) Sueſſionum, Sueſſio; (*Soiſſons*) Bellovacorum, Bellovaci; (*Beauvais*) Tungrorum, Tungri; (*Tongres*) Avaricum, urbs primaria Biturigum, Bituriges; (*Bourges*) Durocortorum denique, Rhemorum oppidum princeps, appellatum eſt Rhemi. JULIANUS IMP. de Lutetia ſcribit, Celtas ſive Gallos urbem vocare *Lutetiam*, quam AMMIANUS, coætaneus ejus, qui ſeptem annis in Gallia militavit, *Pariſios* vocat: manifeſto indicio, principi huic urbi, quod aliis, Belgicis præſertim, urbibus contigiſſe, ut priſco eorum nomini gentis ipſius nomen accederet, ita quidem, ut poſterius dein prius abſorpſerit. Seculo IV. uſum hunc per Galliam invaluiſſe conjicere licet. Veſontio autem, Sequanorum caput quum eſſet, nomen tamen gentis ſuæ numquam in vulgari lingua accepit, ut, ſicut Lutetia Pariſii, ita Veſontio *Sequani*, vocaretur. (*b*) Adde quod Sequani noſtri exteriores, Vogeſum inter, Juram & Rhenum, habitantes, ab interioribus quaſi ſejuncti, majore libertate, quam interiores, ex frequentiore cum Germanis commercio uſi, peculiarem quaſi, in Republica Sequanorum, Rempublicam conſtituiſſe videntur. Ceterum Sequanos in exteriores, ſive citeriores, & in interiores conſtanter diſtinxi, & ſub illis Alſatas ſuperiores intellexi, JULII CÆSARIS imitatus exemplum; qui (*c*) Galliam omnem in citeriorem & interiorem diſtinxit; idemque in Mediomatricis faciendum exiſtimavi.

Nomen gentis urbi primariæ datum.

(*y*) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XX.

(*z*) Oppidum, Urbs, Civitas, confunduntur ſæpe. Civitas tamen & totam gentis alicujus Rempublicam, & ſpecialius urbem, nonnunquam deſignat.

(*a*) Huc pertinet *Inſcriptio vetus* apud CHIFLETIUM *Veſont.* Part. I. Cap. XXIX. pag. 109.

JOVI O. M. Q. ADGINNIVS.
VRBIC. FIL. MARTINVS. SEQ.
SACERDOS ROMÆ ET AVG. AD
ARAM. AD CONFLVENTES ARARIS.
ET RHODANI. FLAMEN. II VIR.
IN CIVITATE. SEQVANORVM.

(*b*) CHIFLETIUS tamen in *Veſontione* Part. I. Cap. VI. pag. 28. ſcribit: "Per *Civitatem Sequanorum* non oppidum unum, aut urbem, apud Cæſarem intelligi volunt aliqui, ſed totum Sequanorum Imperium. Verum Sequani olim non tantum pro gente ipſa, ſed etiam pro Veſontione uſurpati ſunt; eo modo, quo Rauracos pro Baſilea, Mediomatricos pro Divoduro Mediomatricorum, Treviros pro Auguſta Trevirorum, Pariſios pro Lutetia Pariſiorum, Morinos pro Taruana Morinorum, Autores dixerunt, ut annotavit RHENANUS Lib. III. *Rer. German.* in *Baſilea*: atque ut ipſe Cæſar per Æduorum Civitatem Auguſtodunum intellexit, ita per Sequanorum Civitatem Veſontionem notaſſe, veriſimile eſt. Notitia Provinciarum Galliæ, in Lugdunenſi prima, ſic habet: Civitas Æduorum, hoc eſt Auguſtodunum; Civitas Arvernorum, Arverna, ita Civitas Sequanorum, cur non Veſontio?

(*c*) De *Bello Gall.* Lib. II. Cap. II.

RELIGIO ALSATIÆ SUB PERIODO CELTICA.

§. LXXII.

Theologia Alsatarum veterum.

IN primæva Alsatia floruit Philosophia & Religio Celtica, cui Romani deinceps, rerum potiti, suam, ex pluribus mixtam, addiderunt. Nullum ex Celticismo Alsatico apud nos, nec lapideum, nec ex metallo, superesse Monumentum nemo mirabitur, qui Celticæ religionis disciplinam perpenderit, quippe quæ nec templa, nec imagines, primis admisit temporibus. Ex Græcorum autem Romanorumque contagio crassior ille Polytheismus apud Gallos quoque paulatim invaluit, quem CÆSAR tam multis superstitionibus, contra quam CICERO vult, (*d*) auctum invenit, ut scriberet: (*e*) " Omnis Gallia religionibus admodum dedita fuit. „ Scilicet, ut nihil non temporis diuturnitate corrumpitur, ita Gallia priscam Religionis indolem immutavit paulatim, statuas sculpsit & finxit; unde majorum minorumque Deorum populus, Numinum topicorum seges, quos Deos *Municipes* MINUCIUS FELIX, (*f*) *Decuriones* TERTULLIANUS, (*g*) appellavit, apud eos paulatim exortus est; ita ut Religio Celtica, (*h*) ex minus impura, impurissima fieret. Gallis autem, perinde ut Græcis atque Romanis, triplex Theologia fuit, Physica, Mythica, Historica. (*i*) Primam Druidæ & Eubages vel Eubages, (*l*) tractarunt, (forte Σεμνόθεοι *Semnothei*, apud DIOGENEM LAERTIUM (*m*) appellati;) qui nempe de Deorum natura, voluntate & cultu, de animarum immortalitate & migratione, disputabant, qui lucos consecrabant, & cætera sacrorum mysteria procurabant. Mythica vero atque Historica pertinebat ad Bardos, & fuit popularis illa Theologia, quæ in cultu Geniorum & Heroum, quos divinis honoribus venerabantur, consistebat.

§. LXXIII.

Syncretismus Religionis Gallorum & Romanorum.

Ceterum diversis nominibus Galli Romanique sua quum signarent Numina, Romani, similitudo quædam inter sua & Gallica ubi apparuit, idem fere Numen, diversis sub nominibus cultum, crediderunt. (*n*) Hinc Esus, Teutates, Belenus, Taranis, Arduinna, pro Jove, Mercurio, Apolline, Marte, Diana, interpretatione Romana, sunt habiti, ut TACITUS, Germanorum Theologiam nos edocens, loquitur. (*o*) Hinc sub Romana dominatione deinceps syncretismus quidam religionum, politico Romanorum arcano, exortus est; cujus illustria exempla nobis suppeditant venerandæ illæ stelæ, in majore Ecclesia Parisiensi An. MDCCXL effossæ, quæ à *Parisiacis nautis*, sub *Tiberio Imperatore*, *Jovi Opt. Max.* dedicatæ, Celticorum & Romanorum Numinum nominumque mixturam ob oculos ponunt. In illis enim *Jovis*, *Vulcani*, *Castor*, *Pollux*, Romanorum, *Esus*, *Cernunnos* aliique, Gallorum Dii junguntur. Apud Ambianos lapis, *Apollini* & *Virjugodunno*, (*p*) alius alibi *Dianæ Arduinnæ* dicatus, Romana Celticis numina sociant. Sequani ergo ac Mediomatrici nostri, inter sexaginta quatuor Galliæ populos, post Æduos Arvernosque præcipui, & ipsi in veterem Theologiam suam Romani quid admiserunt paulatim. Apud nos enim Mercurii, Beleni, sive Apollinis, Granni, Mogouni, Castoris, Pollucis, Dearum Matrum, sive Sulevium, adeoque Celticæ religionis cum Romana mixtæ, vestigia supersunt. Ex syncretismo hoc nobis divinare licebit, qualis sub Periodo Celtica veterum Alsatiæ incolarum esse potuerit Theologia, antequam Romana accederet. Ex omni enim illa Periodo, cujus tanta profunditas, nullum, ut dixi, per omnem Alsatiam Monumentum reperio quod religionis Celticæ puræ & genuinæ ostendat reliquias: defectus,

---

(*d*) In *Orat. pro M. Fonteio* scribit: *Gallos minime ulla religione moveri.*

(*e*) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVI.

(*f*) In *Octavio* prope initium.

(*g*) *Ad Nationes* Lib. II. Cap. VIII.

(*h*) Gallorum Numina præter CÆSAREM nobis tradunt LUCANUS, AUSONIUS, LACTANTIUS, MINUTIUS FELIX.

(*i*) Unde Dii in naturales, fabulosos & animales divisi. Priores sunt Sol, Apollo, Luna, Ignis, Terra &c. sub figura humana repræsentati; posteriores sunt homines in cœlum relati. Huc sine dubio pertinet Æduorum Dealter *Moritasgus*, cujus nominis quoque frater Cavarini, Senonum Regis, Cæsare in Gallia belligerante, memoratur, qui nomen suum à Topico Deo fortasse desumserat. CÆSAR *B. G.* Lib. V. Cap. LIV.

(*l*) De his AMMIANUS MARCELL. Lib. XV. Cap. IX. STRABO Lib. IV. recensens Druidas & Bardos, illisque subjungens Οὐάτεις, *Vates*. Alter Scriptor ex altero emendandus est. Malim ego Strabonem ex Ammiano emendare, pro Romano barbarum, quam apud Ammianum pro barbaro Romanum, vocabulum substituere.

(*m*) In Proœm. *de Vitis Philosophorum.* Adde STEPHANUM *de Urbibus*, & SUIDAM.

(*n*) CÆSAR Lib. VI. Cap. XVII. ubi de Mercurio, Apolline, Marte, Jove & Minerva, cultis apud Gallos, loquitur, hæc addit: *De his eandem fere, quam reliquæ gentes, habent opinionem.*

(*o*) De *Mor. German.* Cap. XLIII.

(*p*) DU CANGE *Glossar. Mediæ Latinitatis.*

defectus, qui Alsatiæ cum omnibus Galliæ provinciis communis est. Adde, quod vix ulla apud veteres Celtas Numinum simulacra, vix templa extiterunt.

" Arboribus suus honos inest . . . .
" . . . Simulacraque mœsta Deorum
" Arte carent, cæsisque extant informia truncis.

Item:

" . . . Non vulgatis sacrata figuris
" Numina sic metuunt.

inquit LUCANUS. (q) Hujus generis apud Orientales antiquissimos fuere quoque rudes & informes lapides. *Venus Paphia* nonnisi continuus orbis erat, latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exsurgens, ut TACITUS (r) scribit. Itaque arbores & truncos informes pro simulacris Deorum primitus Celtæ habuerunt. (s) Græcorum vero Massiliensium & Romanorum Narbonensis Galliæ vicinia apud reliquos Gallos imagines, arte meliore exsculptas, introduxit pedetentim, in quibus tamen rude quid, vel singulare, & à Græca Romanaque Theologia distinctum, reperimus, quod vel Hercules nostri Argentoratenses, & sexu carentes, quæ passim in Vogeso nostro supersunt, ubertim demonstrant.

§. LXXIV.

Majores nostros Topica quædam, sive propria, aut tutelaria Numina, ad aliarum Civitatum exemplum, coluisse, vix licet dubitare. Apud Æduos, Sequanis nostris vicinos, Deus *Moritasgus*, (t) apud Mediomatricos vero Hercules *Saxanus*, apud Colonienses Deus *Bacurdus*, (v) alibi ad Rhenum inferiorem *Sylcianus*, *Olutius*, *Dusius*, *Circus*, aliique magno numero topici Dii; imo & Deæ locales, *Malvisa*, *Rumanehæ*, *Vacallinehæ*, *Afericinehæ*, *Hamanehæ*; *Arduina* item, *Belisana*, *Hariasa*, *Tanfana*, *Nehalenia*, (x) apud Belgas nostros passim innotuerunt; ut apud Helvetios vicinos *Dea Aventia*. (y) Alsaticum hujus generis topicum Numen ex Monumentis nostris huc usque eruere non potui. Qui enim in scenam producitur *Krutzmanna*, quem in veteri Argentorato specialiter cultum fuisse juniores Rerum Alsaticarum Scriptores tradunt, accurata lance perpensus, nomen hoc suum amittit. Ab illis autem, mediæ & recentioris ætatis Scriptoribus, diligenter cavendum, qui id sibi negotii datum crediderunt, ut vagis & incertis passim jactata rumoribus Chronicis suis indistincte insererent, de testium conditione & auctoritate parum solliciti. Talium Annalistarum Auctorumque fides apud nos nulla est: ad Critices sanæ amussim examinanda sunt omnia. Quanquam vero, quæ ex antiquitate supersunt, Monumenta Alsatica ad Romanam ætatem pertineant, ex illis tamen conjectando divinare licebit, quid à Celtis ad Romanos transierit; adeoque ex Romanis eruenda sunt Celtica. Numina Topica Alsatiæ.

§. LXXV.

In hac vero Alsatiæ primævæ Theologia Celtarum nihil reperio, quod MERCURII sive TEUTATIS Gallici religioni sit anteferendum. Nullius ex omni retro antiquitate Numinis imagines frequentiores in Alsatia, quam Mercuriales, occurrunt. Plenus est earum Vogesus, in cujus tractu Dagsburgico, qui vocatur *Vallicula*, (*la Vallee*) haud procul ab Elbersvilla vico, Templi quadrati Mercurialis oblongi area, & imaginum Mercurialium, magno numero conspiciuntur fragmenta. Sed & Ferratus sive Dononis in eodem Vogeso Mons, Dagsburgicis montanis excelsior, & ab iisdem VIII. leucarum spatio distans, qui in confinitio Alsatiæ & Lotharingiæ est, XIII. Mercurialium imaginum, ejusdem fere formæ & fabricæ, at magnitudinis diversæ, fragmenta in summo montis vertice ante hos quinquaginta annos ostentavit, quarum nonnullæ alio à vicinis translatæ: potiores vero etiamnum supersunt. Alios ejusdem fere generis Mercurios in vicis inferioris Alsatiæ, Hildesheim, Sulzbach prope Wœrtham, in oppidulo Reichshofen, apud Pfalzburgum, Oberbrunnam, item circa Weissenburgense oppidum, Ædes, Attegiam, Aram, Mercurio dedicatam, invenio. BEATUS RHENANUS Mercurius Celticus sive Teutates.

(q) *Pharsal.* Lib. III. v. 412. sqq.
(r) *Hist.* Lib. II. Cap. III.
(s) MAXIMUS TYRIUS *Sermone* XXVIII. observat: quercum altam apud Gallos repræsentasse statuam Jovis. Κύαλμα δὲ Διὸς κελτικὸν ὑψηλὴ δρῦς.
(t) *Inscriptio vetus*:
TI. CL. PROFESSVS. NIGER
OMNIBVS. HONORIBVS. APVD
AEDVOS. ET. LINGONES. FVNCTVS
DEO. MORITASGO. PORTICVM &c.

REINESIUS *Epistolar.* pag. 683. SPONII *Miscell. Erud. Antiq.* Sect. III. n. 87. Hujus generis fuit quoque *Endovellicus*, Celticum Lusitaniæ Numen; de quo Reinesius idem peculiari Diatriba disseruit.
(v) BROELMANNI *Specim. Historiæ Civil. Ubior.* Tab. II.
(x) OLIVARIUS VREDIUS de *Dea Nehalenia*.
(y) WILDE *Apologie pour la vieille Cité d'Avenche*, pag. 226.

RHENANUS (z) duo Mercurii ſimulacra apud Tabernas Rhenenſes in cœmeterio ſe vidiſſe ſcribit, quæ hodie non amplius ibidem exiſtunt. Mercuriales hæ imagines cunctæ in Mediomatricorum ſive inferiore Alſatia ſunt: in Sequanica ſive ſuperiore invenio nullas. Tam frequens, tam late ad extremos uſque Galliæ fines ad Rhenum extenſus, Mercurii cultus docet, non ſine ratione CÆSAREM de Gallis dixiſſe: (a) " Deum maxime Mercurium colunt: hujus ſunt plurima ſimulacra; hunc „ omnium inventorem artium ferunt; hunc viarum atque itinerum ducem; hunc „ ad quæſtus pecuniæ mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. „ Mercurialium imaginum multitudinem ergo apud nos nemo mirabitur. Multo minus mirabitur quiſquam, in Numinum Alſaticorum enumeratione, Mercurio nos dediſſe primatum.

§. LXXVI.

Mercurius Teutas & Wodan appellatus.

Mercurius Gallis appellatus eſt *Teutas*, *Teutates*; (b) Gallo-Belgis *Wodan*. (c) Mercurii vero nomen à Cæſaris, Galliæ domitoris, temporibus in eadem invaluit. Ipſum nomen *Teutates*, vel cum aſpiratione *Theutates*, vere Celticum eſt, & *populi patrem* denotat. Apud Aremoricos Gallos, ubi veteris Celticæ linguæ progenies lingua vernacula eſt, *Teut populus*, *Tat patrem* deſignat. (d) Apud Sequanos interiores, & quidem in ipſa Veſontina urbe, An. MDCLXXIX. reperta eſt Inſcriptio, *Mercurio Ciſſonio* dedicata. (e) *Mercurius Nundinator* in lapide prope Wormatiam occurrit. (f) *Mercurio Negotiatori* apud Mediomatricos Divoduri votum ſolvit Numiſius Albinus. (g) Mercuriales noſtræ Inſcriptiones Alſaticæ nec *Teutatis* nomen, nec aliud peculiare epithetum, Mercurio tribuunt.

§. LXXVII.

Mercurii Simulacra Alſatica.

Mercurii hi, quorum præcipuos æri inciſos proferimus, cum ſolitis Græcorum & Romanorum Mercurii attributis & notis deſignantur, caduceo nempe, petaſo, marſupio; ſubinde addita chlamys. Gallum gallinaceum vel caprum nonnulli habent ad pedes. Similem plane Mercurii imaginem deſcripſit nobis LILIUS GREGOR. GYRALDUS; (h) " Vidi in libro Antiquitatum, ait, Mercurii imaginem hoc modo „ effictam, ſilo quidem corporis juvenili, facie imberbi, cum alis ſupra aures; nudus „ vero totus, præterquam quod in dorſo palliolum habere videbatur, dextera marſupium „ continebat, quod ſupra caput hirci jacebat, ſiniſtra vero caduceum præferebat, ad „ pedes illius gallus & hircus ſuberant. Lucro inſuper & mercimoniis Mercurium „ præfecerunt Antiqui. „ In ſimulacris his Mercurialibus id ſingulare deprehendo, quod nullum ex illis talaria habet, nonnulla mulieris mammas uberes exprimunt, omnia Mercurium juvenem, fœmineo quodam & carnoſiore, vel paululum obeſiore corporis habitu, quam Græci Romanique, repræſentant. Defectum ſexus ſuppleverunt cingulo, quod latera ambit, ex quo vel unus vel duo grandiores annuli, alter alteri incluſus, pendent, qui, Vogeſianum Mercurium vel neutrius, vel utriusque, ſexus ab illis habitum fuiſſe, demonſtrant.

Peculiarem hanc de Mercurio ſuo Mediomatricorum Theologiam fuiſſe dicerem, niſi in Leodienſium urbe peregrinanti mihi CRASSIERIUS Baro, Antiquitatis ſtudioſus, nonnullas ejusdem formæ imagines, illis in oris repertas, monſtraſſet; quæ, Mediomatricos noſtros, cum aliis Galliæ Belgicæ populis, hanc de Mercurio opinionem habuiſſe communem, me ut credam inducunt. Belgas pudoris cauſa ſexum ejus ſuppreſſiſſe putares, ut Mercurium ſuum aliqua ratione à Græco Romanoque diſtinguerent.

(z) *Rerum Germanicarum.* Lib. III. pag. 322.

(a) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII. Iisdem verbis de Germanis ſcribit TACITUS de *Mor. Germ.* Cap. IX. " Deorum maxime Mercurium colunt, " cui certis diebus, humanis quoque hoſtiis, litare " fas habent.

(b) Phœnicibus, teſte SANCHONIATHONE apud PHILONEM BYBLIUM, *Taautus*: Ægyptiis vero *Thoyth*, *Thot*, *Thaut*, nomine fere cum Celtis communi. Primum anni menſem ei dicarunt Ægyptii. Sunt, qui ipſum Tuiſtonem, à quo Germani ſuam originem, nonnullique ipſum *Teutonum* nomen, derivant, huc quoque trahere volunt. VOSSIUS de *Idololatria* Lib. I. Cap. XXXVIII.

(c) Gallo-Belgis nomen *Wodan* potius vindicandum eſſe videtur, quam Gallo-Celtis. Vaudani-Mons (*Vaudemont*) Lotharingiæ huc pertinet, qui à Wodano, ibi culto olim, nomen accepit. An vocula *Wod* eadem ſit, quæ Germanica *God*, *Gott*, (Deus) quod Mercurius eminenter *Deus* vocaretur, diſpiciant alii. In *Catechesi Theotisca* ECCARDI extat vetus *Profeſſio fidei*, *Franco-Saxonica*, ubi dicitur: *End ec forſacho allum dioboles wercum end wordum, thuna erende, Woden end Saxn-ote.* Id eſt: " Et ego " renuntio omnibus diaboli operibus & verbis, " lucorum cultoribus, Wodano & Odino Saxonico. „ Apud Anglo-Saxones & Belgas Mercurii dies vocatur *Wednes-day*, *Woensdach*.

(d) ROSTRENEN in *Præfat.* ad *Dictionarium Franco-Celticum.*

(e) SPONIUS in *Miſcellan. Erud. Ant.* Sect. III. num. 44. MABILLONIUS in *Itinere German.* pag. 5. Edit. Fabric.

(f) SPONIUS loco cit. num. 43.

(g) MEURISSE *Hiſt. des Eveques de Metz* pag. 10.

(h) *Hiſtoria Deor. Syntagm. Nono* pag. 297.

guerent. Quodsi vero duplicem ei sexum affictum fuisse conjicias, in Antiquitate Græca exemplum in Atheniensium Cecrope repermus, qui ab illis quoque διφυὴς (*duplicis naturæ*) (*i*) dictus est, quod vagos antea & promiscuos Atticorum concubitus in connubia converterat. Sunt, qui annulorum symbolum ad divitias referunt, quod, nulla sexus ratione habita, ad mares fœminasque promiscue transeant: vel etiam dogmaticum & morale quid in eo latere conjectant. Dogmaticum, quod humanis effigiebus non repræsentandi sint Dii, vel, si crassa illa Romanorum de Diis eorumque imaginibus imitanda religio, nullum tamen exprimendum esse in Numine sexum. Morale vero, Deum pura mente colendum. (*l*) Quæcunque symbolicæ hujus sei significatio sit, Vogesiani Mercurii nostri cum Romanorum Mercurio, Jovis & Majæ filio, attributa communia habent, si sexus defectum mammasque excipias. Hæc attributa singularia, quæ Romanæ Gallicæque Theologiæ mixturam demonstrant, CICERONI sextum suppeditassent Mercurium, Gallicum nempe, quem ille ignoraverat; (*m*) ex fratre suo Quinto autem, qui plures per annos in Gallia sub Cæsare militavit, cognoscere potuisset. Quanquam enim illo tempore nullæ adhuc Mercurii statuæ apud Gallos forsan cernerentur, de eo tamen, in omni Gallia culto, non potuit non frequentem inaudivisse sermonem. Mercurius cognomento *Cyllenius* sive mutilatus (à κυλλὸς) ab Atheniensibus olim cultus fuit, ob defectum corporis (*n*) in brachio, quod alterum altero brevius fingebatur, non ob aliquem in sexu defectum.

§. LXXVIII.

Insigne Mercurii delubrum antiquissimis temporibus eo in loco, ubi Novientensis sive Ebersheimensis Abbatia hodie sita, extitisse, ANONYMUS *Chronici Novientensis*, seculi XIII. Auctor, scripto reliquit; additque Fanum, vetustate collapsum, à Cæsare restitutum, donariis & *Novienti* nomine ornatum, quum antea à primo possessore *Stanenbruch* (*o*) vocaretur. Sed Scriptoris hujus fides in rebus tam remotis eo dubitatior est, quod in ipsis quoque suo ævo propioribus non semel vacillat. Eum secutus est seculo XV. JACOBUS KOENIGSHOVIUS, (*p*) atque FRANCISCUS IRENICUS, seculo sequenti. Nescio, qui factum, ut BERNHARDUS HERTZOG (*q*) in locum Mercurii substituerit Dianam. HIERONYMUS GEBVILERUS (*r*) hæc numina conjunxit, Templum Mercurio & Dianæ sacrum Novienti extitisse scribens, quorum idola Maternus, S. Petri discipulus, destruxerit. ELIAS SCHEDIUS (*s*) in Libro suo *de Diis Germanis* huic traditioni subscripsit. "Julius Cæsar, (ait) Mercurio Aram in Galliis erexit, quæ demum à D. Materno eversa fuit." Nos traditionem hanc suo loco relinquimus: templa tamen apud Alsatas primis temporibus non extitisse, ex recepta apud Celtas religione intelligimus. Novientense ergo nec temporum injuria vel antiquitate dirui, nec à Cæsare restitui, potuit. Porro si Cæsar Alsatiam invisit, in ea tamen vel nullas omnino Mercurii, Dianæ, aliusve Numinis Gallici statuas, aut nonnisi informes & rudes, invenit, quas ille Mercurio vel Dianæ suæ æquiparavit. Mercurii fanum fictitium.

Ceterum victimis humanis Mercurio à Gallis litatum, ex antiquitate testes nos docent LUCANUS atque LACTANTIUS. Hic enim scribit: (*t*) "Galli Esum atque Teutatem humano cruore placabant." Ille ait: (*v*)

"Et quibus immitis placatur sanguine diro
"Teutates, horrensque feris altaribus Hesus.

K §. LXXIX.

(*i*) OVIDIUS *Metamorph.* Lib. II. v. 555. *geminum* dicit; *informem* JUSTINUS Lib. II. Cap. VI. Vide ATHENÆUM Lib. XIII. Alii tradunt partim hominem, partim draconem, fuisse. Fuse hæc MEURSIUS de *Regibus Atheniensium* Lib. I. Cap. VIII.

(*l*) JACOBUS MARTIN *Religion des Gaulois* Tom. I. Lib. II. Cap. XV. pag. 336. Cap. XVI. p. 445.

(*m*) CICERO de *Natura Deorum* Lib. III. Cap. XXII. ita de Mercurio scribit: "Mercurius unus Cælo patre, Die matre, natus est, cujus obscœnius excitata natura traditur, quod aspectu Proserpinæ commotus sit: alter Valentis & Phoronidis filius, is, qui sub terris habetur; idem Trophonius: tertius Jove tertio genitus, & Maja, ex quo & Penelopa Pana natum ferunt: quartus Nilo patre; quem Ægyptii nefas habent nominare: quintus, quem colunt Pheneatæ, qui Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges ac literas tradidisse. Hunc Ægyptii *Thoth* appellant, eodemque nomine primus anni mensis apud eos vocatur."

(*n*) Nonnulli à Cyllene, Arcadiæ monte, nomen derivant, alii aliunde. GYRALDUS, in *Historia Deorum Syntagm. Nono*, Opp. ejus pag. 299.

(*o*) FRANC. IRENICUS in *Exegesi Germ.* Lib. XII. p. 404. scribit, locum antea appellatum fuisse *Steinbach.* In re fabulosa verum nomen investigare, supervacaneum est.

(*p*) In *Chron. Alsatiæ* Cap. II. pag. 58. & Cap. V. pag. 267. ZEILERUS in *Topographia Alsat.* pag. 14.

(*q*) *Chron. Alsat.* Lib. III. Cap. VII. Fol. XVI.

(*r*) *Chron. MS. de Domo Habsburg* Cap. XXII. BALTHASAR BEBELIUS in *Antiquitatibus Germ. Primæ* Art. I. §. 13. pag. 20.

(*s*) Cap. V. pag. 109.

(*t*) *Divin. Instit.* Lib. I. Cap. XXI.

(*v*) *Pharsal.* Lib. I. v. 444.

§. LXXIX.

Belenus five Apollo.

BELENUM, Gallorum Deum, Romani Apollinem interpretati sunt, idem numen nonnisi nomine existimantes diversum. Belenus ergo appellatus est Gallis, qui Romanis Apollo. (x) *Foro-Juliensis Inscriptio*, tutelari illius urbis Deo, *Apollini Beleno*, dedicata, à PHILIPPO à TURRE (y) descripta, id probat. Urbem hanc à Gallis, qui in Italiam migraverant, conditam fuisse, Romani Scriptores asserunt. Apollinem Mercurio subjungimus, quod ordinem hunc, in Deorum Gallicorum recensione, ipse CÆSAR observat. (z) Cultus illius nonnulla apud Alsatas quoque, non sub Beleni, sed sub Apollinis, nomine extant vestigia. Memorabilis illa Ara, in veteris Argentouariæ nostræ ruinis reperta, quam *Apollini Granno Mogouno Q. Licinius Trio dicavit*, jam pridem literati Orbis oculos in se convertit. Licet autem dedicatio hæc, Romanis per Alsatiam dominantibus, facta sit, Apollinem tamen Granni forte & Mogouni nominibus, sub Celtica jam Periodo à Sequanis nostris Alsaticis, ut topicum aut locale aliquod Alsatiæ numen, cultum fuisse, posset inferri. *Granni* quidem & *Mogouni* voces nec Græcæ, nec Romanæ, sed exteræ sunt. Epitheton illud in universa Italia nonnisi semel notatur; reliqua apud Vindelicos præsertim, & Scoto-Britannos, unumque adeo in Alsatia nostra, reperiuntur. Sed & *Mogouni*, *Mouni*, *Mogont.* nomen in nostro & in Scoto-Britannicis Monumentis solis occurrit; topico cuidam Deo tributum, quod in nostras has regiones, cum Legione Romana traoslatus, forte transtulit Trio; Deum Mogounum hunc cum Apolline Granno conjungens; utrumque veneratiooe complectus. Mogouni nomen enim peculiarem aliquem Deum, non Apollinem Grannum, respicit, ad quem prima specie nomen hoc pertinere videtur. *Mogounus* ergo, in Argentouariensi Apollinis Ara memoratus, topicum Alsatiæ Celticæ numen dicendus non est. De insigni hoc Marmore deinceps inter Monumenta Romana differemus. In inferiore autem, sive Mediomatricensi Alsatia, nihil plane reperio, quod ad Beleni vel Apollinis cultum possit referri. Ille ergo, qui in *Ichnographica veteris Argentorati Tabula* Apollinis templum intra hujus urbis mœnia posuit, quod in *Topographia Alsatiæ* MERIANI (a) factum esse videmus, quodque BALTHASAR BEBELIUS in *Antiquitatibus Germaniæ primæ* (b) ex eodem recenset, ille, inquam, Anooymus sua figmenta defendat.

§. LXXX.

Mars.

MARTEM Apollini, in Deorum Gallicorum recensione, subjungit CÆSAR, (c) Martique Jovem. Othmarshemio, vico Sundgoviano illustri, nomen à Marte natum & datum esse, multi crediderunt. LUDOVICUS GOLLUTIUS (d) nomen istud explicat *Martis Idolum.* SEBASTIANUS MUNSTERUS (e) de hoc loco ita scribit: "Sunt, qui „ villam hanc Othmarsheim, quasi Othonis Martis domum, dictam esse arbitrentur, eo „ quod Otho Martis idolum cultumque illic Gentilismi tempore erexerit. „ Paulo post hæc addit: "Volunt quidam, hunc locum Otmarsen denominatum ab idolo Martis, " qui ibi templum habuit, atque in eo honoratus fuit, id quod imago ejus comprobat, „ quæ ante annos ab hinc non multos fuit ibi inventa. „ Munsterum ZEILERUS (f) & ICHTERSHEIM (g) in *Topographiis Alsatiæ* secuti sunt. Martis statuam vel signum, in vico illo repertam, Deumque hunc ab incolis, sub Romana dominatione, in Templo publico, vel certe privato inter Penates cultu, honoratum, non equidem abnuerim, tantoque minus si Munsteriana relatio de idolo reperto recte se habet; hoc enim nostris temporibus non amplius extat: at nomen loco huic à Marte impositum fuisse, concessurus sum nunquam; quippe quod in S. Othmari, Abbatis S. Galli, memoriam ei inditum fuit, cui Monasterio multa bona & jura olim ibidem competebant. Qua ratione ergo in Othmarshemii nominis etymologia Marti potest locus concedi? Martem in veteri Argentorato ea in area cultum fuisse, ubi jam Templum Episcopi est, OSEAS SCHADÆUS, (h) nulla auctoritate suffultus, memoriæ prodidit.

Esus.

Esum apud Celtas locum tenuisse, quem Mars apud Romanos tenuerat, verisimile est. Illos, qui Esum interpretati sunt Jovem, errare, dubium esse non potest, ex quo insigne

(x) ELIAS SCHEDIUS de *Diis Germanorum*, Syngram. I. Cap. V.
(y) *Differt. de Beleno & aliis quibusdam Diis Aquilejensibus.*
(z) De *Bello Gall.* Lib. VI Cap. XVII.
(a) Pag. 51.
(b) Art. I. §. XIII. pag. 21.
(c) Loco cit.
(d) *Memoires de la Republique Sequanoise* pag. 16.
(e) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXVIII. pag. 534.
(f) *Topographia Alsatiæ* à Meriano edita pag. 41.
(g) *Topograph. Alsatiæ superioris* pag. 67.
(h) *Descript. summi Argentorat. Templi* Cap. II. pag. 1.

insigne illud paganicæ Gallorum antiquitatis Monumentum in Lutetiensi Templo majore effossum est, ubi Jovis imagini proxime jungitur Esus. *Marti Leucetio* in agro Moguntinensi dedicatus est Lapis, WITTICHIO (*i*) teste. *Mars Camulus* veteribus Remis cultus fuit. (*l*) Martem Vincium, Segomonem, Britovium, hinc inde memoratos, silentio prætereo. FLORUS (*m*) annotat, Gallos Insubres de militum Romanorum præda *Marti* suo torquem vovisse. In Moguntinis ad Rhenum partibus, positum Monumentum est *Jovi Saranico*, tradente WITTICHIO; (*n*) sed Celticis quoque temporibus hoc posterius est. MAXIMUS TYRIUS (*o*) quercum altam Jovem apud Gallos repræsentasse refert. Signum Jovis æneum, fulmen tenens, quod Argentorati repertum in Museo meo asservo, Romanam omnino sapit antiquitatem.

§. LXXXI.

Inter Celticos Deos à Cæsare licet non numeretur HERCULES, ejus tamen hoc loco facienda est mentio, quod nulla fere natio suum non habuerit Herculem; (*p*) quodque Majores nostros cultui ejus præ aliis deditos fuisse, statuæ Herculeæ frequentiores, apud nos repertæ, nos docent; quarum duas seculum nostrum adhuc conservat, tertia, memorabilior cæteris, ante hos ducentos jam annos periit. De tribus his imaginibus Herculis dispiciendum est, ad quam Alsatiæ Periodum possint referri. Argentoratensium Rerum Scriptores si audias, Hercules sub Alemannico nomine *Krutzmanna* Argentorati, ut particulare urbis numen, ab antiquissimis retro temporibus, fuit honoratus. Opinionis hujus, quæ ubique invaluit, primus auctor est DANIEL SPECKLINUS, civitatis Argentoratensis Architectus & Geographus; qui *Topographicam Alsatiæ Tabulam* accuratam satis primus, quod novimus, edidit æri incisam An. MDLXXVI. Hic Antiquitatum Alsatiæ studiosus indagator, at critico destitutus judicio, nonnulla urbis Argentorati, & quorundam in vicinia locorum, Monumenta delineavit diligenter: inter quæ statua est Herculis ænea vetus, duarum, ut scribit, ulnarum magnitudinis, quam in majore Argentoratensium Ecclesia, in Capella Michaelis Archangeli, à Gentilismi temporibus ad annum usque MDXXV. servatam fuisse, memoriæ prodit: additque, Deastrum hunc appellatum fuisse *Crutzmana*. Specklinum OSEAS SCHADÆUS, (*q*) BEBELIUS, (*r*) OBRECHTUS, (*s*) SCHILTERUS, (*t*) MONTEFALCONIUS, (*v*) MARTINUS, (*x*) LAGUILLIUS, (*y*) aliique magno numero, secuti sunt passim. Hos inter Crutzmanæ imaginem ex Speckliniannis schedis primus, sed nonnisi ligno & crassiore Minerva, exsculpi curavit Schadæus; at sculptoris incuria factum, ut clypeus dextræ, clava sinistræ, contra quam in prototypo est, tribueretur præpostere. Errorem Schilterus ex authentico correxit: ipse dum corrigit, in multiplices prolapsus errores.

Hercules Arg. sive Crutzmana.

§. LXXXII.

Docebunt hoc verba ipsa Specklini, quæ ex Germanico idiomate in Latinum bona fide transferimus; his solis enim omnis de Deastri hujus nomine auctoritas nititur. " Post mortem Herculis Alemanni, (inquit) populus & ei & Isidi matri ejus templa „ & imagines posuerunt, nomen ejus invocarunt, quum ad bellum progressi sunt, „ tanquam præsidis bellorum & bellatoris. Unde tales Deastri *Bellatores*, & veteri „ Teutonico idiomate *Crutzmana*, appellati sunt; etiam ibi, ubi tales adhuc „ sunt, ita appellantur. Ab illo quoque Alemanni nomen suum ceperunt: „ licet hoc Romanis esset ignotum, donec bello cum illis conflictarentur. „ Quum deinceps Alemanni Templum in *Trebesburg* (Argentoratum intelligit) „ conderent, Deastrum hunc Crutzmana in eodem posuerunt; qui in eo „ permansit, donec Clodoveus primum Templum Christianum ibidem condidit. Tum „ Deaster hic in summo Templo memoriæ causa servatus est. Anno MDXXV. „ ex S. Michaelis Capella sublatus. Optandum, ut ille memoriæ causa servatus fuisset. „

Specklini relatio.

(*i*) *Collectan. Antiquit. Mogunt.* num. 24.
(*l*) *Marti Camulo* Templum dedicarunt Cives Remi vel Rhemenses, Mediomatricis nostris contigui. GRUTER. *Inscript.* pag. 56. n. 12.
(*m*) Lib. II. Cap. IV.
(*n*) *Collectan. Antiquit. Mogunt.* num. 22.
(*o*) *Sermone* XXXVIII. supra allegato.
(*p*) Gallia Herculem Ogmium habuit, teste LUCIANO in *Hercule Gallo*, ab initio, Tom. II. Opp. pag. 365. Edit. Græv.
(*q*) In libello, cui titulus: *Summum Argentoratensium Templum*, pag. 5.
(*r*) *Antiquitat. Germaniæ primæ* Art. I. §. XIII.
(*s*) *Dissert. de Philosophia Celtica* num. 6.
(*t*) *Observatione* IX. ad *Kœnigshov.* pag. 550.
(*v*) *Antiquité Expliquée* Supplem. Tom. II.
(*x*) *Religion des Gaulois* Tom. II. pag. 31.
(*y*) *Histoire d'Alsace* Lib. IV. pag. 44.

„ Multi tamen, qui Deastrum hunc sæpe viderunt, asserunt, talem fuisse ex metallo „ conflatum, altitudinis duarum ulnarum, uti hic delineatus est. (z)

§. LXXXIII.

Schilteri errores.

Multiplices, quos in sua de Deastro hoc narratione SCHILTERUS (a) commisit, errores ex verbis his perspicimus facile. I. Nomen ejus male scripsit *Krutzmanna*, quod *Crutzmana* scribendum fuisset. II. Nomen hoc non fuit speciale cujusdam Deastri Argentinensis, sub hoc nomine à Majoribus nostris culti, uti visum est Schiltero; quum omnes bellatores à veteribus Germanis appellativo nomine *Crutzmana* vocatos fuisse, Specklinus existimaverit, qui nullibi indicat, solenne hoc statuæ hujus nostræ propriumque nomen à cultoribus ejus inditum fuisse, ut numini locali vel topico. III. Significatio ejus non detorquenda fuit à Schiltero, ut *Herculem Provocatorem* inde procuderet, quum ipse Specklinus indicaverit, vocem hanc veteri idiomate Teutonico denotasse *Bellatorem*. (*Kriegsmann*) (b) IV. Statuam hanc Specklinus ipse non vidit, sed ab aliis visam delineatamque accepit, monumentum tam insigne neglectum fuisse dolens. Schilterus autem statuam ab ipso Specklino descriptam delineatamque memorat. V. Statua hæc, Specklini temporibus jam destructa & perdita, non potuit eadem esse, quæ seculo sequenti eruta demum fuit, Lutetiamque translata; quod tamen prodit Schilterus. Illa, quæ Isiaci in Lutetiensi agro etiamnum conspicitur, diversæ plane à Speckliniana formæ & moduli est, ut icones, quas dabimus, ostendunt: Argentorati paucis, antequam ex ea efferretur, annis inventa. Prudenti ergo Lectori ea, quæ de *Crutzmana* ab Historicis nostris passim referuntur, non possunt non suspecta, imo, si recte inspiciat, falsa videri.

§. LXXXIV.

Vocis Crutzmana significatio.

Vocem *Crutzmana* denotasse Bellatorem, omnibusque Herculeis statuis à veteribus Germanis inditam fuisse, nonnisi privata fuit Specklini opinio, quæ vera num sit, nondum compertum: falsa esse posset profecto, quod Etymologorum Teutonicorum nulli memoratur. Ex opinione hac vaga Specklini si inferas, Herculem nostrum peculiare hoc gessisse cognomen, magnopere falleris; facit hoc tamen cum Schadæo Schilterus, quem Historici patrii exterique certatim bona fide sequuntur. Quodsi Argentoratensium traditionem & famam, per hominum ora nomen Crutzmanæ ad sua usque tempora tulisse, Specklinus dixisset, mutarem sententiam: sed in alia omnia quum ille abierit, Lectoribus non videbitur mirum, Schilterianæ opinioni, ab Historicis, qui eum passim secuti sunt, receptæ, nostrum nos denegasse assensum. Libri de *Religione Gallorum* Auctor, (c) si Herculis cognomen *Crutzmana* tam lubrico fundamento niti scivisset, conjecturam suam non inædificasset eidem, qua epithetum hoc cum *Deusoniensis* & *Magusani* Herculis nominibus, quæ Nummi Postumiani & Marmora exhibent, comparare & à communi origine derivare fategit.

§. LXXXV.

Statua Herculis Romano-Germanica.

Repræsentavit hæc statua Herculem cum clava, clypeo atque pelle leonis; attributis, quæ Græcia & Roma ei adscripsit; at in eo singularis, quod tunica cinctus conspicitur, quali habitu Herculem nec Græcum nec Romanum expressum reperio. Unde Hercules hic

(z) Fragmenta Danielis Specklini, ejus manu scripta atque delineata, foliis XXXV. majoribus constant. Fol. II. ita lingua sua vernacula styloque corrupto scribit: *Nach seinem Dott haben sein Volck Hercules Almanus, auch seiner Mutter Iside, Tempel und Bilder auffgericht, rufften seinen Namen und Bild ahn, wan sey in Krieg wollten, als einen Kriegsgott und Kriegsman, derhalben solche Abgotter* Kriegsman, *auff als Teutsch* Crutzmana, *sind genandt worden, auch nach wo man solche hatt, sey naunten sich auch noch ime Alemanier, wie wol diser Nam den Romern ist verborgen beleyben, bis sey mit in kriegt haben. Alß hernach die Alemanier den Tempel zu Trebeßberg bawten, haben sey disen Abgott Crutzmana darin gestelt, und darin beleyben, bis Clodoveus den ersten Christen Tempel dohin bawett. Do ist solcher Abgott im Munster zur Gedechnuß doselbs auffgehaben worden, und Anno 1525. auß S. Michels Capel hinweg komen, und wehre zu wunschen, daß solchs zur Gedechnuß wehre auffgehaben worden. Doch haben veil, die solchen Abgott offt gesehen haben, das er also von Metall auff 2. Elen hoch sey gewesen, wie hie verzeichnett.*

(a) *Observat.* IX. ad *Kænigshovium* §. III. pag. 550.

(b) SCHILTERUS loc. cit. pag. 551. vocem *Krutzmanna* veteri Theotisca lingua *Herculem provocatorem* significasse existimat, illamque à *Krutzen*, *Cruzzen*, (*provocare*) derivat, quæ etymologia ingeniosa quidem, heic tamen locum non potest habere.

(c) DOM JACQUES MARTIN *Religion des Gaulois* Tom. II. pag. 31.

hic Argentoratensis ad Celticam Mediomatricorum nostrorum Theologiam, an ad Tribocorum Germanicam, an mere ad Romanam, referendus sit, nascitur quæstio. Herculem ego nec Celticum, nec, quod Montefalconius facit, mere Romanum dicerem, nec mere Germanicum, sed Romano-Germanicum, aut, si accuratius res definienda, Romano-Tribocicum. Uti enim præ aliis Numinibus Celtæ Mercurium, ita Germani Herculem, TACITO (*d*) referente, coluere. Quamdiu Triboci in Germania habitarunt, nullis sub simulacris sua numina coluerunt; inconcinnum arbitrati, divinitatem exprimi sub forma humana. At in Alsatiam transgressi, Romanoque sub Imperio viventes, idem Tribocis, quod & Gallis nostris, contigisse videmus, Numina ut sua simulacris exprimerent. Romanorum ergo Herculem adoptarunt Triboci, ut eorum Mercurium Galli, ita nimirum, ut de suo aliquid adderent: addiderunt tunicam succinctam non manicatam, pudoris causa fortasse, ut Mercurii Alsatici imaginibus, sexu suppresso, à Mediomatricis nostris additi sunt annuli. Eo verisimilius autem Herculem hunc Argentorato Tribocensi, quam Celticæ, adscribo, quod, in præcipuorum apud Gallos numinum recensione, Herculem Cæsar omittit.

§. LXXXVI.

Herculis statua Argentor. prima.

Inter Rerum Alsaticarum Scriptores reperiuntur, qui sub hoc Herculis habitu Imperatorem vel Ducem quendam latuisse conjectant, ad Commodi Imperatoria exemplum, qui Herculea specie in nummis aliisque publicis monumentis repræsentari amavit. (*e*) Ingeniosa conjectura, nisi circumstantiæ eam destruerent. Tria enim simulacra, insignibus Herculeis prædita, in civitate Romano-Tribocensi, adeoque cultui Herculis deditissima, eorumque duo eodem in Templo quum reperiantur, an non Herculis statuas esse, optimo maximo jure reputamus? Conjectura tam simplex, tam verisimilis, ne ad alias minus probabiles confugiamus, suadere videtur. Si regeras, credibile vix esse Argentoratenses, ad Christiana sacra transeuntes, idola gentilium reliquisse in Templo; quando primorum Christianorum ab omni idololatria horror res notissima est. Nec ego abnuo, Herculem hunc ipso statim Christianismi, apud nos dominantis, initio, quum Templum, Herculi sacrum, vel à Romanis atque Tribocis, vel à Francis, Gentilismum abolentibus, cum aliis statuis, dejectum fuisse atque sepultum. Resurgere tamen potuit, quum Basilica Argentinensis seculo XI. exstrueretur de novo: atque tum forte Capellæ Michaelis Archangeli illatus fuit, vel ut figura ignota, vel ex Historia sacra Simsonem illum repræsentans Judæum, aliumve Heroem. Quot alia Galliæ civitatum templa Christiana Deorum Gentilium simulacra servarunt, quod eorum originem ignorarent & nomen? In Lugdunensi S. Stephani Ecclesia imago Opis vel Abundantiæ, sub barbaro apud vulgus nomine *Ferrabo*, ad seculum usque decimum sextum perstiterat. (*f*) Isidis statua insignis in Abbatiæ S. Germani in Pratis Templo, à Lutetiæ Gentilis ævo ad annum usque MDXIV. illæsa permansit, quo Monasterii illius Abbas, Guilielmus Brissonetus, Meldensis Episcopus, eam jussit auferri, ut JACOBUS DU BREUL, (*g*) ipse S. Germani Cœnobita, testatur. AUGUSTINUS in *Epistola* (*h*) *ad Publicolam* scribit: „ Quum templa, idola, luci, in honorem Dei convertuntur, hoc de illis fit, quod „ de hominibus, quum ex sacrilegis & impiis ad veram religionem convertuntur.

§. LXXXVII.

Statua Herculis Arg. secunda.

Argentinensem hanc æneam Herculis statuam, quæ pridem periit, altera excipit, & ipsa Argentoratensis ænea, quæ vero adhuc subsistit, seculo XVII. adulto reperta circa *Portam novam*, ubi hodie Capucinorum Monasterium. Hæc statua staturæ quoque humanæ, IV. ped. VII. poll. est, formæque à superiore plane diversæ. Nihilominus tamen & Romano-Tribocicam censeo, ex mixta Romanorum & Germanorum Theologia prognatam. Nuda plane est, atque dextra clavam prælongam, sinistra clypei loco exuvias leonis, tenet, cujus pes Herculis sexum abscondit. Reperta quum fuisset, in manus Jo. Danielis Braunii, Quindecimviri Argentinensis, pervenit. Anno MDCLXXXIII. Marchio *de Louvois*, Ludovici XIV. rerum bellicarum Administer, eam Parisios transtulit; unde in Issiacense, Estræi, Franciæ Marescballi, suburbanum, denique in Domum vicinam *La Barre*, ubi hodie conspicitur, transiit. Ita statua Herculis ænea, à Specklino memorata,

(*d*) *De Mor. Germanor.* Cap. II. „ Fuisse apud eos „ & Herculem memorant, (Germani, primumque „ omnium virorum fortium, ituri in prœlia, „ canunt.

(*e*) LAGUILLE *Histoire d'Alsace.* Lib. IV. pag. 44.

(*f*) PARADIN *Histoire de Lion* Lib. I. Cap. XLI.

(*g*) *Antiquitez de Paris.* Lib. II. pag. 359.

(*h*) *Epist.* XLVII.

memorata, ante medium seculi XVI. disparuit; seculo sequente adulto apparuit alia, ænea quoque, versus ejusdem seculi finem Argentorato ablata. Posterioris hujus imaginem primus nobis dedit MONTEFALCONIUS, (*i*) at minus accurate, eamque cum priore confudit. Sed & nuperus Rerum Alsaticarum Scriptor LAGUILLIUS simulacra hæc duo confudit; Schilterum bona fide secutus: qui statuam à Specklino memoratam, Parisios translatam fuisse, re non satis examinata, prodidit; quum posterior Herculis statua, attributis & forma à priore diversa, nonnisi paucis, antequam Schilterus Observationes suas ad Kœnigshovium scriberet, (*l*) annis, Argentorati fuerit reperta, ubi veritas rei ab eo facile potuisset edisci; quam ego, quinquaginta annos post Schilterum scribens, ex possessoris hujus statuæ nepotibus, Senatoribus urbis, & Commentariorum domesticorum avi sui hæredibus, didici. Opus ipsum statuæ artis mediocris MARTINUM induxit, ut eam Gallicum Numen & opus reputaret. (*m*)

§. LXXXVIII.

Tertia Herculis statua Argentor.

Tertia denique Herculis statua, superioribus duabus staturæ magnitudine similis, at lapidea, adnexdum inter turris Argentinensis Templi majoris imagines, à latere boreali, è regione salinariæ domus, extat; nulli Scriptorum nostrorum, quod miror, ad nostrum usque tempus, memorata. Et hic Romano-Tribocicus est, operisque adeo provincialis, Hercules; à præcedenti hoc solo fere diversus, quod dextra clavam leonisque exuvias simul tenet, sinistra plane nuda & libera: sexum ejus tegente palliolo; ut in superiore pes leonis eundem abscondit. Lapideus hic Hercules, inter vetera Monumenta Argentorati, Templum majus quum exstrueretur, forte repertus, aliis medii ævi statuis, turrim ornantibus, mixtus est; vel quod idoli gentilis imaginem esse ignoraretur, vel quod opus Gothicæ illius temporis sculpturæ similius, reliquis statuis opportune jungeretur: durius forsan fatum habiturus, si ex Græca aut Romana antiquitate fuisset artis perfectæ; cui seculorum obscurorum artifices prætulerant suam. Quot alia Romanæ Religionis Monumenta, signa, statuæ, vasa, columnæ, quæ Romanam Argentoratum ornarunt, quas Legionum religio ambitiove posuerat, non tam temporum injuria, quam ipsorum medii ævi Artificum imperitia neglecta sunt, & plane perierunt!

§. LXXXIX.

Statuæ hæ non sunt Celticæ originis.

Tres hos Argentoratensium veterum Hercules in Iconibus Monumentorum Alsatiæ Romanæ, ad quam Periodum vere pertinent, repræsentamus Lectori, juxta se positos; qui nos evidentissime docent, veteri Argentorato Triboco-Romanæ, ex Germanorum & Romanorum, qui his in oris tum invaluerant, religione, specialius cultum fuisse Herculem: nihil tamen inde ad Celtica tempora concludas, quod Triboci nonnisi Romana sub Periodo Mediomatricensem sive inferiorem occuparunt Alsatiam. Consentientem hac in re habemus Montefalconium, qui Celticis temporibus statuam hanc abjudicat, adjudicatque Romanis: recte quidem, si Romanæ in Alsatia dominationis tempus intelligas; si ipsam vero Religionem, ex Romana & Tribocica sive Germanica mixti quid Herculem hunc continere dicendum est. Forma & attributa ejus Romana sunt, tunica addita & sexus absconditus mores Germanicos sapiunt, quibus factum, ut Triboci Herculem suum, quem primum omnium virorum fortium, ituri in prœlia, canebant, (*n*) forma Romanis usitata exprimerent; simul tamen verecundiæ, quam in Germanis TACITUS (*o*) commendat, consulerent, vel etiam, ob puriorem eorum de Diis sententiam, qua, nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium, arbitrabantur, ut idem TACITUS (*p*) scribit, sexum exprimere insolens & indecorum existimarent. Quæ ipsa quoque causa fortassis fuerat, quod Mercuriales statuæ omnes Vogesiagæ, de quibus supra, sine sexu compareant: quum Romani è contra masculum Deorum & Semideorum sexum in statuis suis diligenter exprimerent.

Sed

(*i*) *Antiquité Expliquée. Supplement.* Tom. II. pag. 231.

(*l*) KOENIGSHOVII *Chronicon Alsatiæ* à Schiltero editum An. 1698. Argentorati.

(*m*) *Religion des Gaulois* Tom. II. pag. 32. *L'Hercule de Strasbourg ne differe des Hercules Romains, que par le je ne sçais quoi de vraiment Gaulois, qu'on ne sçauroit meconnoitre, & qui se fait sentir dans son attitude, dans sa massue, pleine de gros noeuds, & dans les tours, que la peau de Lion fait autour de son bras.*

(*n*) TACITUS *de Mor. German.* Cap. II.

(*o*) Ibidem Cap. XIX. XX. ubi: *Septa pudicitia agunt.* Item: *Sera juvenum venus &c.*

(*p*) Ibidem Cap. IX.

Sed & Herculem Saxanum vicinis Lotharingis nostris, ut & Clivensibus ad Rhenum, Romanorum ætate, cultum fuisse reperio. Ara, apud illos haud procul Mussiponte ei dedicata, Lutetiam in Regii Nummophylacii vestibulum, Illustris Bozei cura, haud ita pridem translata est, cujus Inscriptionem MONTEFALCONIUS atque CALMETUS (*q*) dederunt. Agri Clivensis Aram vero ex JOANNIS MAURITII, Principis Nassovii, *Monumentorum veterum Collectione*, à Jo. KAYSERO edita, in *Antiquitatibus suis Septentrionalibus* (*r*) exscripsit KEYSLERUS. Hercules Saxanus.

§. XC.

CASTOR & POLLUX antiquitus apud Celtas culti fuerunt. Dioscuros hos in Galliam appulisse, veteribus creditum, ut DIODORUS (*s*) ex Timæo testatur. In Monumento Lutetiensi, à Nautis Parisiacis sub Tiberio Imp. posito, Castor & Pollux occurrunt. In nostris quoque Marmoribus Alsaticis fratres hi Gemelli se offerunt: sed à Romanis sculpti nihil continent, quod ad Celtica tempora referre possimus. Castor & Pollux.

VOGESUS Deus Celticæ quoque Theologiæ accensendus est. *Deo Vogeso* enim Aram dedicatam olim fuisse novimus, quæ Tabernis Montanis extiterat, quamque GAUTERUS (*t*) produxit. Hanc licet posuerit homo Romanus, Gallos tamen hac parte religioni suæ consentientes habuit, qui saltus, nemora, lucos consecrarunt, illisque pro templis usi fuerunt. In Vogeso tot illustria religionis priscæ vestigia, tot statuæ Mercuriales, tot sacrorum reliquiæ, passim supersunt, ut mirum non sit, jugis ejus divinitatem quandam adscriptam fuisse, vel certe Deo, quem ei præsedisse crediderunt, uti Deo Pennino in Alpibus, ipsum montis nomen tributum. Vogesus.

De Deo RHENO dubitatior res est. Huic Galliæ Germaniæque finitori perpetuo divinitatem quoque quum affinxerit Antiquitas, nomen & numen ejus non minus ad Germanos, quam ad Gallos, pertinere potuerat. Monumentum tamen *Deo Rheno* dicatum, quod STEPHANUS BROELMANNUS produxit, in Gallia repertum: quod apud Gallos quoque idololatria crassior, ex Romanorum contagio, invaluerit prior, apotheosin Rheni Gallis potius, quam Germanis, vindicandam censem. Quæ in Romano Capitolio etiamnum cernitur statua, sub *Marforii* nomine, postremis his seculis nota, Rheni quoque, sed non ut Dei, imaginem repræsentasse creditur. Rheni nimirum, pedibus Domitiani subjecti; quæ figura, ut verisimile, servata fuit Colosso Domitiani Romæ destructo. Rhenus.

§. XCI.

De Diis maribus Gallo-Alsaticis hæc annotasse sufficiat; nunc de Deabus. Inter Deas Gallorum solam Minervam CÆSAR (*x*) recenset. Hæc alio sub nomine licet apud eos nota esse debuerit, eam tamen Minervæ suæ Romanæ æquiparavit. Vestigia cultus ejus in Alsaticis Monumentis passim occurrunt: Elejæ (*y*) nimirum, Hindeshemii, Brocomagi, (*z*). Niderbronnæ, Wœrthæ Liechtenbergicæ, ubi in lapidibus illis quadrilateralibus oblongis, qui pluribus numinibus simul dicati fuerunt, Minerva locum suum constanter tuetur. Monumenta hæc Romanæ Religionis, in Alsatia dominantis, haud obscuri sunt testes; cum Alsatiæ liberæ, sive, ut appellavimus, Celticæ, prisca religione commixtæ. Minerva.

ISIS inter Gallica numina à Cæsare non numeratur; sed inter Germanica à TACITO. (*a*) Si Parisii, Celticæ Galliæ populi, quorum caput Lutetia fuit, ab Iside nomen traxissent, quod multis placuit, (*b*) diu ante Cæsaris tempora eam Galli coluissent, quum Parisios inter Celticæ populos ipse nominet Cæsar. Sed etymologia hæc, quæ nullo alio fundamento, quam nominis similitudine, nititur, ab acutioribus Criticis pridem Isis.

(*q*) *Dissertation sur les grands chemins de Lorraine* pag. 6.
(*r*) Cap. III. §. III. pag. 191.
(*s*) *Bibliotheca* Lib. V. Cap. III.
(*t*) *Corp. Inscript.* pag. 94. n. 10.
(*u*) *Specim. Historiæ veteris Civitatis Ubior.* Tab. III.
(*x*) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII.

(*y*) In Sacristia Monasterii Elensis.
(*z*) Lapis Brocomagi repertus in Antiquario meo jam extat.
(*a*) *De Mor. Germ.* Cap. IX. " Pars Suevorum " & Isidi sacrificat.
(*b*) ANDRE' DU CHESNE *Antiquitez & Recherches des Villes de France* pag. 10.

pridem rejecta est. Idem Isidis nomen nonnullos Alsatiæ Rerum Scriptores induxit, (*c*) ut Isenburgum, antiquissimam apud Rufacum oppidum arcem, monti impositam, à Dagoberto Rege exstructam, nomen hoc accepisse crederent, quod Isis Dea in eo colle antiquitus culta fuerit; quo vici *Isenheim*, oppido Sultz, Mundati superioris, vicini, nomen quoque pertinere conjectant. Sed hujusmodi divinationes, ex solo nominum sono petitæ, fallaces plerumque, imo fortuitæ, nonnisi obiter tangendæ sunt, si non omnino transeundæ silentio. Austrasius Franciæ Rex Christianus, idololatriæ gentilium hostis, cur arci suæ ab idolo Ægyptio nomen imponeret? an non etymologia Teutonica, quæ *Ferream arcem* (*d*) designat, verisimilior est? In pago Tigurino ejusdem nominis montem & fanum extare, prodit PLANTINUS. (*e*) "In pago Tigurino, (ait) inter Albium montem & Ursam fluvium, „ mons est, in quo multa adhuc veteris cujusdam ædificii rudera reperiuntur. Vulgus „ locum sua lingua ethnicum templum nominat, & montem *Isenbergium*, id est, Isidis „ montem; unde ibi Isidis fanum aliquod fuisse conjectura est. „ Sub Romanis, in Gallia imperantibus, Isidem apud Helvetios vicinos, imo & apud alios Galliæ populos, cultam fuisse, dubitare nos non sinit *Wettingensis Inscriptio*, haud procul à Thermis Badensibus Isidi sacrata, (*f*) ut & aliæ ei dedicatæ, quæ passim in Gallia supersunt, à SCHEDIO, (*g*) GRASSERO, (*h*) MABILLONIO, (*i*) productæ. Sed & Isenaci, apud Thuringos, urbis origines, derivatas ab Iside, GERH. Jo. VOSSIUS (*k*) jam pridem rejecit.

§. XCII.

Diana.

Isidi DIANAM subjicio, ejus enim cultum apud Alsatas Mediomatricos sive inferiores, & eu in loco quidem, ubi hodie Ebersheimense Monasterium est, Cæsaris temporibus floruisse, ab eoque Templum illustre hujus Deæ ibi visum, Historici quidem Alsatæ, sed juniores, tradiderunt. Diana, sub nomine *Triviæ* in terra, *Lunæ* & *Lucinæ* in cœlo, *Hecates* in Erebo, centumque aliis celebratur epithetis. *Arduinna* quoque cognomen habuit, quod propius nos respicit, ab Arduenna quippe, celebri silva inter Mosellam & Mosam, ei, ut videtur, impositum, uti CHRISTOPHORUS BROUUERUS (*l*) conjecit. BERNHARDUM HERTZOO in *Chronico Alsatiæ* (*m*) prodidisse reperio, Dianæ statuam in Ebersheimensis Monasterii Templo ad An. MDXXV. usque perstitisse, atque belli rustici occasione, quum rustici Templo pro culina uterentur, conflagrasse; crucis signum eo loci dein positum, hac addita Inscriptione:

" Sum locus, quem priscæ Novientum nomine gentes
„ Dixerunt, delubrumque fuit, quo thura Dianæ
„ Sacrabant, nomen Christoque dicando traduxit
„ Atticho, tristi at omine Apri nunc Mansio dicor;
„ Qui posuit lacero donaria plurima templo.
„ Indigno sed id fato gens rustica nuper
„ Vastavit, furiis quando ferebatur iniquis,
„ Hosque loco & fanis sacrum vocat altior ignis.

Versus hi, seculo XVI. scripti, debile argumentum sunt rebus probandis, quæ Celticam Alsatiæ Periodum respiciunt.

§. XCIII.

Maires sive Matres Deæ.

MAIRES vel MATRES Deæ meliori jure ad tempora hæc pertinere videntur; quod nomen earum aliquid Celtici, vel certe à Romana Religione diversi, aut peregrini, sapere videtur. In Occitania etiamnum nomen *Mairé* pro matre vernaculum est. Græci Cybelem, Cererem, Romani Opem, Tellurem, Luam (*n*) aliasque, *Matres* habuerunt. Nostris Gallicis Matrabus nihil fuit commune cum partu, sed regionum certarum curam gerere credebantur, itaque cum Græcorum Romanorumque Nymphis, Dryadibus, Hamadryadibus silvarum, agrorum,

(*c*) Vid. CONRADI PELLICANI & CONR. WOLFHARDI (Lycosthenis) *Descriptio Rubeaci oppidi* apud SEBAST. MUNSTERUM *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXXIX. pag. 545. ICHTERSHEIM in *Topographia Alsatia* pag. 27.

(*d*) *Eisene Burg*, à vulgo etiamnum pronuntiatur *Isene Burg*. Convenit nomen castro munitissimo, quale rudera ejus demonstrant. COCCIUS *in Dagoberto* Cap. XXI. pag. 193 huic etymologiæ quoque favet.

(*e*) *Helvet. Antiq. & nova* Cap. XXI.

(*f*) SCHEUCHZER in *Descr. Thermar. Badens.* pag. 8.

(*g*) De *Diis Germanis* pag. 155.

(*h*) *Antiquit. Nemaus.* pag. 42 sq.

(*i*) *Iter German.* pag. 101. Edit. Fabric.

(*k*) De *Orig. & Progressu Idol.* Lib. I. Cap. XXXVIII.

(*l*) *Antiquit. & Annales Trevir. Proparasceve* Cap. XXIV. pag. 51.

(*m*) Lib. III. Cap. VII. Fol. XVI. Eadem prodit MABILLONIUS in *Itinere Germanico*, pag. 98. Edit. Fabric.

(*n*) De hac vid. VOSSIUS *de orig. & progr. Idol.* Lib. VIII. Cap. XVIII.

agrorum, hortorum, camporum, fluminumque, præfidibus eas verius compares. Imagines earum, hinc inde Infcriptionibus additæ, hanc conjecturam confirmant, quibus cornucopias, poma variosque fructus, tenere confpiciuntur. *Mairabus* his, *Matrabus*, *Matribus*, imo & fubinde *Matronis*, in Gallia Belgica præfertim, & ad Rhenum, vota foluta fuiffe reperio. *Matris* pro *Matribus* habet *Lugdunenfis Infcriptio*. (o) Non mirum ergo, eas apud Mediomatricos quoque, tum exteriores noftros Alfaticos, tum interiores, occurrere. Matrabus enim, monumento ad Ellum, prope Benfeldam oppidum, pofito, *Sextus Clementis filius votum folvit*, quod in Alfatia Romana producimus. In ipfa Mediomatricorum Metropoli, Divoduri, *Vicani Vici Pacis Dis* (p) *Mairabus lapidem pofuere*. (q) Julius Regulus, Miles Leg. VI. iisdem *Mairabus* eadem in civitate votum perfolvit. (r) Mediomatricos noftros ab his *Matribus* nomen accepiffe, funt quibus verifimile vifum eft. (s)

§. XCIV.

Matrum Dearum cognomina.

Ex diverforum locorum, quibus præeffe credebantur, nominibus, varia & multiplicia cognomina paffim Matrabus his tributa reperio: ut *Matribus Gerudatiabus*, (t) *Treviris*, (v) *Suebis*, (x) *Vediantiabus*, (y) *Mopatibus*, (z) *Frifavis*, *Brittis*, (a) quæ Britannos forfan refpexerant. Infcriptionem in Cumbria: *Deabus Matribus Tramai*, Ju. SELDENUS (b) atque ELIAS SCHEDIUS (c) in lucem prodiderunt. Lapis Juliaci dedicatus eft: *Matronis Rumanehabus*, à loco, qui adhuc vocatur *Rumanheim*. (d) Alius *Matronis Vacallinehis* in Eiflia, ubi hodieque vicus eft *Wachelendorff*: (e) REINESIUS, (f) à Vahali flumine nomen derivat. Appellatæ funt quoque Deæ *Suleves*, *Sulevia*, *Sulva*, *Sulfa*, *Sylphæ*. In Lapide prope Laufannam eruto: *Bivira & Dominda, Dadabus & Tato Sulfir*fitis, quæ curam noftram agunt, monumentum pofuerunt*. (g) *Sulevabus C. Paccius Paftor veteranus Legionis XXII. votum folvit* monumento, quod An. MDCCXLIII. ad arcem Schueppenburg, Bonnam inter & Antonnacum, repertum eft. (h) *Matronis Gabiabus*, *Junonibus Gabiabus*, *Matribus Vaptihabus*, *Matronis Hamavehis*, Coloniæ Agrippinæ: (i) *Aufaniis Matronis*, (l) imo & *Aufaniabus* (m) *Matribus*, Pannoniorum & Dalmatiarum: *Lucinis Matribus* Lugduni; (n) in Hifpania *Matribus Galaicis*, vota foluta funt. Sed & *Campeftres* eas appellatas reperio, quod campis præeffent. In Wurtenbergici Ducatus, nobis vicini, vico Bekinga prope Heilbronnam, An. MDCLXXVII. erutus lapis eft, cui infcriptum: *Campeftribus ex voto*; (o) quod de Mairabus vel Sulevis explicandum effe ex marmore apud FABRETTUM, (p) *Sulevis & Campeftribus* dedicato, verifimile fit. Interdum fimpliciter *Dominæ* (q) & *Heræ*, apud Gallos Auftrales, tefte OIHENARTO, (r) vocantur. Sunt qui Deas has, ex Druidibus fatidicis fœminis, Gallorum fuperftitione in cœlum relatas fuiffe, conjectant. (s) Illi autem oppido falluntur, qui Parcas Romanorum ad Deas has Matres pertinere volunt. Imagines earum, quæ hinc inde occurunt, contrarium fatis demonftrant.

(n) SPON *Recherches des Antiquités de Lyon* pagg. 88. & 90.

(p) *Dis* pro *Deabus* explicat SCALIGER in *Indice ad Infcript. Gruteri.* VARRO tamen de *Re Ruftica* dixit quoque *Dis* pro *Deabus*; ut GERHARD. Jo. VOSSIUS annotat in *Ariftarcho* Tom. II. Opp. pag. 213.

(q) MEURISSE *Hift. des Evêques de Metz* pag. 9. GRUTERUS pag. 90. num. 1.

(r) GRUTER. *Infcript.*

(s) MARTIN *Religion des Gaulois* Tom. II. pag. 152.

(t) SPONII *Mifcell. Erudit. Antiq.* Art. LXXVI.

(v) In *Clivenfi Lapide* apud KEYSLERUM pag. 441.

(x) Ubi forte legendum *Sulevis*. Lapis extat Tuitii, (*Duitz*) è regione Coloniæ Agrippinæ, tefte BRORSMANNO *Specim. Hift. Vet. Civit. Ubiorum* Tab. III. Adde alium circa Neomagum effoffum, quem SMETIUS & REINESIUS *Infcript.* pag. 188. memorant: *Lolaſiæ Suebæ.*

(y) Vediantii Galliæ Narbonenfis populus erant. SPON. *Mifcell.* Sect. III. num. 75.

(z) SMETII *Antiquitates Neomag.*

(a) GISBERTI CUPERI *Infcriptiones & Marmora antiqua*: in Tom. II. *Supplem. Thefauri Antiquit.* GRONOVII & GRÆVII pag. 248. fqq.

(b) De *Dis Syris* Lib. II. Cap. II.

(c) De *Dis Germanis* Lib. I. Cap. VIII. pag. 118. Adde REINESII *Infcript.* pag. 187.

(d) PIGHIUS in *Hercule Prodicio* pag. 72.

(e) HARZHEIMII *Differt. de Religione Antiquor. Ubiorum* Cap. II. pag. 20.

(f) *Infcript.* pag. 188.

(g) MONTFAUCON *Antiquité Expliquée* Supplem. Tom. II. *Liv.* VII. *Chap. dern.*

(h) Liber, cui titulus: *Correfpondance des Sçavans* ad An. MDCCXLIII. HARZHEIM *Differt.* allegata Cap. II. pag. 21.

(i) Marmora vide apud STEPHANUM BRORSMANNUM, *in Specimine Hiftoriæ vet. Civitatis Ubiorum*. Tab. III. num. 32.

(l) GRUTERI *Infcript.* pag. 25. num. 11.

(m) SMETII *Antiquit. Neomagenfes* pag. 91. Locus hujus nominis prope Treviros effe fcribitur. REINESIUS *Infcript.* pag. 188. legendum putat *Tanfanabus*, à Dea Tanfana, cujus templum apud Marfos. TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. LI. Vid. de Matribus Aufaniis ROTHIUS in *Differt. de Imagunculis Germanor. Magicis*, quas *Alrunnas* vocant, 8vo Helmftad. 1737.

(n) MENETRIER *Hiftoire Confulaire de Lyon.*

(o) SPONII *Mifcell. Erud. Antiq.* Art. LXXXII.

(p) *De Aquæductibus*, pag. 106.

(q) GRUTER. *Infcript.* pag. 90. num. 4.

(r) *Notitia Vafconiæ.*

(s) KEYSLERUS in *Differt. de Mulieribus Fatidicis Antiquit. Septentr.* Art. LII. pag. 446.

§. XCV.

Campes & Epona.

Cognomen *Campeſtres*, Matrabus tributum, admonet nos Inſcriptionis *Campes & Epona*, ab AVENTINO productæ. (*t*) Hæc nobis *Campen*, Deam quoque topicam, indicare videtur, quæ ad loca hujus nominis, adeoque & ad *Cambetem* Alſatiæ, poſſet referri; quum oppidorum, urbium locorumve, appellationes in Numina mutare, non Græcis & Romanis modo frequens, ſed & temporis ſucceſſu apud Celtas invaluerit. Aventico ſane, urbi Celto-Helveticæ, Dea præſes tributa *Aventia*, (*v*) teſte *Inſcriptione*, quam videmus. Nomen *Campe*, *Cambe*, *Cambo*, quod in compoſitis Galliæ, Vindeliciæ, imo & Hiſpaniæ Tarraconenſis, locorum nominibus paſſim occurrit, quidem Celticum fuit. Inſcriptionis hujus auctoritas tamen me nondum inducit, ut, inter Rhenenſium & Danubianorum Numina *Campen* peculiarem aliquam Deam fuiſſe, exiſtimem, quum pridem ſuſpicatus ſim, Aventinianam hanc Epigraphen *Campeſtribus & Eponæ* Deabus fuiſſe poſitam. Campeſtres autem Matribus Deabus atque Sulevis additum nomen fuiſſe, annotavimus ſupra. Epona Campeſtribus Deabus opportune addi potuit, quam Deam equorum ſtabularii coluerunt, ut ex APULEJO (*x*) & PLUTARCHU (*y*) addiſcimus. *Deæ Eponæ Manlius Reſtio* apud Salodurenſes monumentum memorabile condidit: Lapis à me viſus ſupereſt hodieque. (*z*) *Campen* peculiarem Deam tum demum reputabo, quum aliud proferetur monumentum, in qua illius mentio occurrat diſtincte.

Cercopithœci, ſive Dei ſimii, ſignum æneum, prope Mulhuſium oppidum, in Sundgovia repertum eſt, noſtra ætate. Ægyptiacum hoc numen nonniſi Romanorum temporibus cum Anubi, Æluro, Serapide, Oſiri, Iſide, Horo, Harpocrate, quorum omnium ſigna, vel imagines æneæ, in Muſeo meo extant, in Alſatiam noſtram translatum fuiſſe, æqui rerum judices mecum facile reputabunt.

DRUIDÆ. LUCI. ARÆ.

§. XCVI.

Druidum Nominis origo.

QUod Magi apud Perſas, Gymnoſophiſtæ apud Indos, Chaldæi apud Aſſyrios, id Druidæ apud Gallos, adeoque & Alſatiæ incolas, ſub Periodo Celtica, fuerunt: ſacrorum utpote Myſtæ & Sacerdotes præcipui; ita tamen, ut Principatum quoque rerum civilium in Republica tenerent; quæ poteſtas alias apud Gentes Sacerdotibus data non fuit. Druides ſane Græca, Romana & Germanica, ignoravit religio. Ex Græca tamen lingua *Druidum* nominis originem derivat PLINIUS, (*a*) quæ recepta apud pleroſque ſententia eſt. De Hebraicis (*b*) vocis hujus originibus ſilemus; quanquam & hæc opinio ſuos fautores inveperit. Nec minus repodiandæ ſunt Teutonicæ ejuſdem origines, quas GERHARDUS JOANNES VOSSIUS (*c*) aliique (*d*) huc trahunt, qui à *Tru*, (fides) vel *Trutin*, (Deus) nomen hoc repetendum exiſtimant. (*e*) Apud Germanos enim nulli Druidæ Cæſaris ævo fuere, ut ipſe CÆSAR (*f*) teſtatur. Inſequenti tempore ſi apud eos occurrunt, id inde factum, quod Tiberii Claudiique Imperaturum decretis ex Gallia ejecti trans Rhenum fugerunt: præterquam quod veteres Celtarum per Germaniam coloniæ ſuos quoque Druidas habuiſſe videantur.

Celtica

(*t*) *Annal. Bojor.* Lib. II. Cap. V. pag. 81.

(*v*) DEÆ AVENTIÆ ET GENIO INCOLARUM. Inſcriptio prope Aventicum vetus reperta. MARQ. WILD *Apologie pour la Ville d'Avanche en Suiſſe* pag. 226. quam tamen ad Aventicum referendam non putat JAC. MARTINUS *de Religione veterum Gallorum* Tom. II. pag. 165. ratione non idonea ad hanc ſententiam inductus.

(*x*) *Metamorphoſ.* Lib. III. pag. 141.

(*y*) *In Parallelis ex Ageſilao Italicor.* III.

(*z*) Vid. FRANC. HAFNERI *Chron. Solodur.* Part. II. pag. 45.

(*a*) *Hiſt. Natur.* Lib. XVI. Cap. XLIII. ſq. Hunc ſequitur SALMASIUS in *Not. ad Lamprid.*

(*b*) A voce דרושים *deruſſim*, *druſchim*, quod interpretantur *contemplatores*, *indagatores*.

(*c*) *De Idololatria* Lib. I. Cap. XXXV. pag. 98.

(*d*) JO. PHILIBERUS PALTHENIUS apud SCHILTERUM *Theſaur. Antiquit. Teuton.* Tom. III. pag. 212. STRUVIUS *Corp. Hiſtoriæ Germ.* pag. 31. à voce *Druida* ortum putat nomen *Druhtin* ſive *Truthin*, quo *Dominus* denotatur & *Deus* apud Germanos. Ita Deus & Miniſtri ejus Sacerdotes uno & communi nomine appellati fuiſſent.

(*e*) GOROPIUS BECANUS Lib. I. derivat à Germanicis vocibus compoſitis *Tro wis*, fidei vel veritatis inſtructor.

(*f*) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXI. ubi: « Germani multum ab hac conſuetudine differunt: « nam neque Druides habent, qui rebus divinis « præſint, neque ſacrificiis ſtudent. » Evidens hoc teſtimonium non video quomodo poſſit eludi; unde inter Germanos ipſos conſentiens eſt SAM. SCHURZFLEISCHIUS in *Diſſert. de Inſtitutis Druidum*: HECHTIUS in *Germania Sacra & Literata* Part. I. Lib. I. Cap. XV. in alia omnia licet diſcedat ELIAS SCHEDIUS de *Diis Germanis Syngram.* II. Capp. XXIII. & XXIV. aliique plures, qui eum ſequuntur.

Celtica & Germanica linguæ, diversæ omnino quum fuerint, Sacerdotum Gallorum nominis etymologiam in Germanico idiomate inconcinnum est quærere. PICARDI sententia, qui à Druide quodam, veteri Gallorum Rege, hoc nomen derivat, (g) à Beroso Annii Viterbiensis deceptus, vix digna memoratu. Vox Celto-Aremorica vetus *Deru*, *Dru*, quercum denotat; (h) *Derhuecq* quercetum. Jam vero arborum sacratissima omnium in religione Gallorum fuerat quercus: sine querceis frondibus nunquam Diis suis litare se posse crediderant. In quercetis vel roborum lucis, aut certe sub quercubus, sacrificia & reliqua, Diis placandis necessaria, faciebant; imo & sua plerumque habitacula ibidem constituebant Druides: nomen inde suum traxisse credendi, quod *Quercuum cultores* & *Quercetorum incolæ* fuerunt. Monasterio Truttenhusano, ad Odiliani montis radices sito, quod Canonicorum regularium olim, nunc vero destructum est, Druidum veterum inhæsisse nomen, suspicatur KEYSLERUS. (i) At nonnisi seculo XII. dominante apud Alsatas lingua Germanica, cœnobium hoc ab Herrade Abbatissa Hohenburgensi extructum, & lingua nativa ejus Alsaticaque vulgari *Truttenhusen*, sive *Domus Dei*, appellatum, ut *Trutmann* Virum Dei, medio ævo, denotavit. Nostra ætate Germani Monasteria Domos Dei, (*Gotteshauser*) appellant. Vocula *Trut*, prisco & medio ævo nota, apud Germanos juniores exolevit. PLINIUS ergo vocem *Druis* recte derivavit à quercu, quod Gallos originem ejus inde derivasse didicerat, in eo tamen deceptus, quod à Græca voce δρῦς natam existimavit. Quam facile in conjecturam hanc incidit Scriptor, cui Græca notissima, Celtica ignota. Linguas has autem inter se discrepasse, alibi docebo. (k)

§. XCVII.

Druides primos & antiquissimos Sacerdotes Alsatia Sequanica & Mediomatricensis habuerat. Quanta eorum dignitas, imo & in rebus civilibus auctoritas, fuerit, id JULII CÆSARIS (l) potius quam aliorum verbis exponere visum. Ille autem ita: "Rebus divinis intersunt, sacrificia publica atque privata procurant; religiones interpretantur: „ ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit; magnoque ii sunt „ apud eos honore. Nam fere de omnibus controversiis, publicis privatisque, „ constituunt, &, si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, de „ finibus, controversia est, iidem decernunt; præmia pœnasque constituunt: si quis, „ aut privatus, aut publicus, eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc „ pœna apud eos est gravissima: quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac „ sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, „ ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus jus redditur, neque „ honos ullus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest unus, qui summam „ inter eos habet auctoritatem. Hoc mortuo, si quis ex reliquis excellit dignitate, „ succedit; at, si sunt plures pares, suffragio Druidum adlegitur; nonnumquam etiam „ de principatu armis contendunt. Ii certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ „ regio totius Galliæ media habetur, considunt, in loco consecrato; huc omnes undique, „ qui controversias habent, conveniunt; eorumque judiciis decretisque parent. &c. „ Druides à bello abesse consueverunt, neque tributa una cum reliquis pendunt, „ militiæ vacationem, omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, „ & sua sponte multi in disciplinam conveniunt, & à propinquis parentibusque „ mittuntur: magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos „ vicenos in disciplina permanent; neque fas esse existimant, ea literis mandare, quum „ in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Græcis literis utantur. Id „ mihi duabus de causis instituisse videntur; quod neque in vulgus disciplinam efferri „ velint; neque eos, qui discunt, literis confisos, minus memoriæ studere, quod fere „ plerisque accidit, ut præsidio literarum, diligentiam in perdiscendo, ac memoriam „ remittant.

Druidum dignitas.

(g) *Celtopædia* Lib. II. pag. 58. Adde AVENTINUM *Annal. Bojor.* Lib. I.

(h) ROSTRENEN *Dictionnaire François-Celtique*, voce: *Chene*, pag. 160.

(i) *Antiquit. Septentrionales & Celticæ* pag. 69.

(k) Vid. infra pag. 94. sq.

(l) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XIII. seq. STRABO Lib. IV. Cæsari consentiens est. Imo & DIODORUS SICUL. Lib. VI. Capp. IX. XII. PLIN. *Hist. Nat.* Lib. XV. Cap. XLIV. Lib. XVI. Cap. XLIV. Lib. XXIV. Cap. II. Lib. XXIX. Cap. III. Lib. XXX. Cap. I.

§. XCVIII.

Philosophia & Theologia Druidarum.

Philosophiæ autem atque Theologiæ Druidum capita hæc fuerunt præcipua: (*m*) " Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque „ hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa „ præterea de sideribus, atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de „ rerum natura, de Deorum immortalium vi ac potestate, disputant, & juventuti tradunt. „ Hæc Cæsar. De augurandi studio Druidum memorabilis apud CICERONEM (*n*) locus est; ubi de Divitiaco Æduo, (*o*) qui auctoritate & potentia apud suos facile princeps, Æduis ab Ariovisto oppressis, auxilii petendi causa Romam profectus, Ciceronis domum hospitii causa iniverat, honorificam mentionem injicit Quintus frater. Ibidem leguntur hæc verba: " Siquidem & in Gallia Druidæ sunt, è quibus ipse Divitiacum Æduum, „ hospitem tuum (Marcum fratrem intelligit,) laudatoremque, cognovi; qui & naturæ „ rationem, quam Physiologiam Græci appellant, notam esse sibi profitebatur, & „ partim auguriis, partim conjectura, quæ essent futura, dicebat. „ Druidum religionem abominandam Romanis reddidit sacrificiorum humanorum dira superstitio. Præterquam enim, quod captivos in honorem Deorum suorum subinde immolaverint, magnis de rebus consulturi, ex vivi hominis immolati casu, membrorum convulsione, ex fluxu cruoris, quid eventurum sit, prædicere se posse crediderunt. (*p*) Hinc Cæsar Augustus religionem Druidarum (*q*) civibus interdixit, Tiberius Druidas omnino sustulit. De eo sic PLINIUS: (*r*) " Gallias utique possedit, & quidem ad nostram memoriam: „ Namque Tiberii Cæsaris Principatus sustulit Druidas eorum, & hoc genus Vatum „ Medicorumque. „ Quem locum de Gallis ipsis perperam multos interpretari VOSSIUS arbitratur, quum de urbe solum sit capiendus. Quidquid sit, Tiberius Claudius Druides in Gallia ipsa abolevit. Testis est SENECA in *Apocolocynthosi*: SUETONIUS TRANQUILLUS, (*s*) imo & AURELIUS VICTOR (*t*) in *Claudio* scribens: " Denique bonis auctoribus compressa per eum vitia, ac per Galliam Druidarum „ famosæ superstitiones. „ TACITUS, ubi de Suetonio Paulino Monam, Insulam Britannicam, ingresso loquitur, (*v*) hæc addit: " Excisi luci, sævis superstitionibus sacri; „ nam cruore captivo adolere aras, & hominum fibris consulere Deos, fas habebant. Quæ apud posteriores Scriptores de durante hac superstitione in Gallia, apud LAMPRIDIUM in *Alexandro*, VOPISCUM in *Aureliano*, leguntur, Druidissas potius, earumque vaticinia, quam Druidas respiciunt. Huc refer de sacris his conquerentem EUSEBIUM. (*x*) Itaque POMPONIUS MELA, (*y*) qui sub Claudio Imp. floruisse legitur, Druidum Scholas, non ut illustres, sed clandestinas in specubus & saltibus abditas, describit, quod legibus severe essent prohibitæ. TERTULLIANUS vero, seculo secundo scribens, ait: *Sed & nunc in occulto perseverat hoc sacrum facinus.* (*z*) Druidum ex Gallia expulsio fecit, ut ad Germanos forte transirent; ubi in Celticis coloniis Druidas jam antiquitus viguisse credibile est. Hæc si observes, ipsaque distinguas tempora, facile cum Cæsare conciliabitur Tacitus, quorum ille Druidas denegat aperte Germanis, hic vero in Libris suis adscribere videtur.

§. XCIX.

Druidum imagines putativæ.

Viam hæc nobis aperiunt, ad ferendam sententiam de tribus simulacris lapideis, inter plurimas Mercurii imagines in Ferrato Dononis Monte, Alsatiæ & Lotharingiæ limite, etiamnum exstantibus; quæ Gallicos totidem Druidas Sacerdotes repræsentare HIACYNTHUS ALLIOTUS, (*a*) Mediani Monasterii in Vogeso Abbas, ineunte hoc seculo mortuus; JOANNES SCHILTERUS, (*b*) qui duo peculiaribus Epistolis MSS. hac super re sententiam suam declararunt; BERNHARDUS MONTEFALCONIUS, (*c*) & hujus vestigia

(*m*) CÆSAR loco cit. Cap. XIV.
(*n*) *Divinat.* Lib. I. Cap. XLI.
(*o*) De quo CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. I. Capp. XVIII. XIX. XXXI. XLI. & Lib. VI. Cap. XII. qui posterior locus de itinere ejus Romano loquitur.
(*p*) DIODOR. SICUL. Lib. V. Cap. XXXII. pag. 308. STRABO Lib. IV.
(*q*) SUETONIUS in *Claudio* Cap. XXV. scribit: " Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, „ & tantum civibus sub Augusto interdictam, penitus „ abolevit.
(*r*) Lib. XXX. Cap. I.
(*s*) *In Claudio* loco cit. Quod Plinius Tiberio tribuit, Suetonius Claudio tribuere videtur. SCHURZFLEISCHIUS Claudium ab utroque Scriptore diversis nominibus designatum existimat in *Dissert. de Veter. Institut. Druidum*, quæ extat Operum ejus Historico-Politicorum pag. 831.
(*t*) *De Cæsaribus* Cap. IV.
(*v*) *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXX.
(*x*) *Præparat. Evangel.* Lib. IV. Cap. XVII.
(*y*) De *Situ Orbis* Lib. III. Cap. II.
(*z*) TERTULLIANUS in *Apologetico* Cap. IX.
(*a*) In *Epistola ad fratrem* suum, Ludovici XIV. Medicum, An. 1697. Gallice scripta, quæ, nunquam typis impressa, in Bibliotheca mea Manuscriptorum Alsatica extat.
(*b*) In *Observationibus ad Monumenta Montis Ferrati*, eodem anno 1697. lingua Germanica scriptis, quæ publicam lucem non aspexerunt, quamque inter MSS. asservo.
(*c*) *Antiquitate Explicatæ* Lib. IV. Cap. II. pag. 216.

vestigia premens JACOBUS MARTINUS, (*d*) aliique eorum sequaces, magna cum verisimilitudine tradiderunt. Horum tamen Eruditorum sententiæ ne accederem, duæ rationes me semper impediverunt. Primam ex ipsis Augusti, Tiberii, Claudiique legibus & edictis desumo. Duorum posteriorum jussu omnes ex Gallia proscripti sunt Druidæ. Sacerdotibus, quos Cæsarum leges proscribunt, quos Romanorum Theologia ut sacrilegos damnat, num monumenta solennia sub Romana dominatione eo in loco erigi potuerunt, ubi religionis Romanæ cum Celtica mixtæ non unum documentum occurrit? Romani, Druidarum religionem abhorrentes, num Monumentis & imaginibus Druidas honorasse censendi sunt? Altera, quæ me permovet, ratio, imagines Dononis Montis Druidales ne reputem, ex omni eorum habitu vestituque petita est. Tres omnes tunicis indutæ sunt Gallicis, inter quas duæ quadratæ. Una pallium tunicæ superadditum habet. Nihil hic annuntiat Druidas: his enim peculiaris vestitus quin fuerit, dubitare non licet; in harum autem figurarum vestitu nihil singulare, sed ordinarius Gallorum habitus, comparet. Adde quod ex imaginibus uni gladium impositum cernimus. Jus vitæ & necis Druides exercuisse quidem, ex Cæsare jam vidimus; gladio tamen Sacerdotem designatum esse verisimile non est. Inconveniens hoc sensit Martinus; allaturusque medelam, ex gladio clavem producere studuit, sed invito prototypo; quem ego, quum præsens curate examinassem, ensem omnino expressum deprehendi. Sed & eandem figuram manu sinistra chartam vel librum tenere reperi, quem anonymus descriptor male delineans in chirothecam convertit, Montefalconium & Martinum in errorem inducens.

§. C.

Neque tamen propterea minus persuasus sum, ante Romanorum in Alsatiam adventum, in excelso illo Dononis sive Ferrati Montis vertice, nobilissimum Regionis Lucum Druidumque habitationem fuisse, Vogesique incolas accolasque, cultus religiosi & sacrificiorum causa, ad sacrum locum illum è longinquo confluxisse frequentes. Sed & de eo persuasus sum, Romanos, in Druidalem hunc lucum venientes, non magis ei pepercisse, quam nemoribus illis pepercerant, quæ in Insula Britanniæ Mona repererunt. Itaque omne deinceps Ferrati Montis cacumen, facie immutata, novæ Religioni, ex duabus commixtæ, sive Celtico-Romanæ adaptatum fuisse, ipsæ sacræ loci illius religiosi reliquiæ evidenter nos docent. Mercurialium imaginum forma rudis; attributa Romanis ignota; figurarum humanarum Gallicus vestitus; vocabula *Bellicus* & *Surbur*, quæ sub cane & apro insculpta rupi leguntur; hæc omnia, inquam, peregrini & quidem Gallici quid sapiunt; Romanæque antiquitatis peritorum oculos primo aspectu offendunt. Romanæ vero Religionis, ibidem quoque exercitæ, testimonia fuerunt insignia Templi quadrati rudera, Inscriptionumque Romanarum quarundam, solito Romanorum stylo conceptarum reliquiæ; quæ omnia æri incisa sistet Alsatia Romana. Omnibus ergo probe consideratis, non temere concludemus, ut arbitror, tria illa Ferrati Montis simulacra, quæ à Viris doctissimis ad Druidas referuntur, non esse Druidalia, sed ad aliam primariorum apud Mediomatricos virorum classem referri debere. Tribocorum, sive Germanicæ religionis, nihil inter hæc Monumenta quærendum. Hi enim ex Germania licet Julii Cæsaris temporibus jam ad Mediomatricos transierint, & cum eis inferiorem inhabitaverint Alsatiam, eos tamen ad Vogesi medium usque penetrasse non video: nec Teutonicam Antiquitatem ulla ex parte Monumenta hæc sapiunt; quod tamen visum est JOANNI SCHILTERO, qui Celticam religionem, linguam, antiquitatem, cum Germanica perpetuo errore confudit: OBRECHTI, CLUVERII, SCHEDII, PICCARDI, RAMI, aliorumque magno numero Eruditorum, insistens vestigiis; ut suo loco videbimus. Verior de iisdem imaginibus sententia.

§. CI.

Druidis, Sacerdotibus viris, Druidissas subjungimus, quæ sacris quoque peragendis institutæ fuerunt; quibus etiam jungebantur fatidicæ, Sibyllis Græcorum similes; Dryades, Druiadesque appellatæ. Has apud Mediomatricos nostros magno numero fuisse necesse est, quum *Antistita Druis*, in Inscriptione, apud Mediomatricos nostros reperta, memoretur, quæ collegio Druidali fœmineo præfuit. (*e*) Fatidicarum fœminarum apud Germanos habitum descripsit STRABO; (*f*) ubi capillo cano, candido Druidissæ & Dryades.

vestitu,

(*d*) *Religion des Gaulois* Tom. I. Lib. I. Cap. XXX.

(*e*) GRUTER: pag. 58. num. 9. vel pag. 62. num. 19.

SILVANO. SACR. ET NYMPHIS.
LOCI. APETE. DRVIS. ANTISTITA.
SOMNO. MONITA.

(*f*) *Geograph.* Lib. VII. pag. 451. Edit. Almelov.

vestitu, carbasinis amictas sagulis; quæ fibulis subnectebantur, cingulo cinctas æneo, nudisque incedentes pedibus, eas nobis depingit. Unde autem vaticinia sua desumserint, docet PLUTARCHUS, (g) & ex eo CLEMENS ALEXANDRINUS; (h) qui docent nos, inspectis amnium vorticibus, rivorum gyris, strepitu sonituque, factum id esse. Druiades nostræ fatalium bellorum tempore, quo Otho, Vitellius, Vespasianus, imperium singuli occupare nisi sunt, Romano interitum prædicabant Imperio; Capitolii, quod tum conflagraverat, incendio signum cœlestis iræ datum, & possessionem rerum humanarum Trans-Alpinis gentibus, sive Gallis, portendi, superstitione vana, ut TACITUS (i) loquitur, canentes. Mulier Druias (ita nomen scribitur) Gallica Severo Alexandro periculum vitæ à militibus suis imminens prædixit, apud ÆLIUM LAMPRIDIUM. (l) Aurelianum Imperatorem Gallicanam consuluisse Dryadem, apud FLAVIUM VOPISCUM (m) legimus, quæ Claudiæ gentis lætum prædixit imperium: id quod Diocletiano quoque contigisse legimus. (n) Talem fœminam pallis & rigidis crinibus (ut Sibyllæ vaticinantes repræsentabantur,) vidimus in Arcu triumphali Arausionensium, (o) & in Monumento, quod extat Orolauni, (*Arlon*) quod Belgicæ veterum Trevirorum oppidum fuit, hodie Luxemburgensis Ducatus; ubi Druis ante Tripodem sedens, in veteri marmore, anaglyptico opere, expressa, sistitur. (p)

Druidum harum, sacra procurantium, aliæ virginitatem perpetuam servarunt; aliæ maritatæ, at semel tantum anno inviserunt maritum; aliæ ordinario cum conjugibus Druidis matrimonio cohabitaverunt. Aliæ denique, vaticinandi dono singulari præditæ, magnam sibi in rerum futurarum prædictione auctoritatem conciliarunt. Hanc religionis partem, mulieres nempe vaticinantes, Galli cum Germanis habuere communem. Memorabilis apud TACITUM (q) de Velleda virgine apud Bructeros fatidica locus est: "Velleda Virgo, (ait) nationis Bructeræ late imperitabat, „ vetere apud Germanos more, quo plerasque fœminarum fatidicas, & augescente „ superstitione arbitrentur Deas. Tuncque Velledæ auctoritas adolevit: nam prosperas „ Germanis res, & excidium Legionum, prædixerat. „ Matres illæ familias, quæ Ariovisti exercitum in Alsatiam secutæ sunt, sortibus & vaticinationibus suis declararunt Ariovisto, non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam prœlio contendissent; id quod Germani ipsi apud CÆSAREM (r) testati sunt.

§. CII.

Luci sacri. Ceremoniæ religiosæ à Druidis peractæ sunt in LUCIS & Nemoribus sacris. Templa enim & fana ignoravit Gallia (s) ante dominationem Romanam; ab Ægyptiorum, Græcorum Romanorumque, Theologia in hoc plane discrepans, quod in Lucis, Quercetis, Nemoribus, vel ad lacus, ad flumina, stagna, fontes, aut in apertis subinde campis, sed plerumque sub quercubus, sua sacra celebravit; qui ipsi Luci, quod Diis sacrati fuerunt, non raro Templorum sub nomine apud Scriptores occurrunt. Romanos in augurali sua scientia certam regionem, ab Augure verbis conceptis lituo definitam, *Templum* appellasse, res notissima est. (t) Lacus ille Tolosatium, in quem aurea dona, quæ Diis fecerunt, conjecerant Galli, templum Gallicum fuit; unde temporis successu nati sunt immensi thesauri, atque adeo auri Tolosani celebritas. (v) Confirmat hoc DIODORUS SICULUS, (x) multum auri in sacellis & delubris Gallorum in Deorum honorem disseminatum esse, quum scribit. Hoc sensu intelligendus SUETONIUS, ubi Galliæ Trans-Alpinæ templa Cæsarem expilasse commemorat. (y) Ipse Cæsar, de Religione Gallorum scribens, non modo Templa silet, sed & lucos, lacus &c. templa fuisse Gallorum, satis aperte declarat. Sub prima ergo Rerum Alsaticarum Periodo non alia apud Alsatas, quam nemora, luci, silvæ, quærenda sunt Templa.

§. CIII.

(g) *In Cæsare* Cap. XXVIII. Tom. I. Opp. pag. 717.
(h) *Stromat.* Lib. I.
(i) *Histor.* Lib. IV. Cap. LIV.
(l) *Vita Severi Alexandri* Cap. LX.
(m) In *Aureliano* Cap. XLIV.
(n) Vid. VOPISCUS *in Numeriano* Cap. XIV.
(o) MONTFAUCON *Antiq. Expliq.* Tom. IV, pag. 370. qui accurate dedit expressum. Pars hæc arcus omissa est in Tabula adjecta *Historiæ Arausionensi*, Gallice scriptæ à JOSEPHO DE LA PISE.
(p) Vid. *l'Ancienne Tradition d'Arlon*, edit. Luxemburgi 1744.
(q) *Histor.* Lib. IV. Cap. LXI.
(r) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. L.
(s) Vix templa apud Gallos reperias. STRABO tamen Lib. IV. pag. 303. de Sacerdotibus fœminis loquitur, quæ Bacchi sui templum quotannis detegere solitæ.
(t) VARRO de *Lingua Lat.* Lib. VI.
(v) De Templo Tolosano STRABO *Geograph.* Lib. IV. pag. 287.
(x) *Bibliotheca* Lib. V. Cap. XXVII. pag. 305.
(y) SUETONIUS in *Julio Cæsare* Cap. LIV.

§. CIII.

Oseas Schadæus (z) noster talem Lucum gentilem eo in loco, ubi majus Argentoratensium Templum, extitisse, ejusque monumentum in puteo Templi superesse, existimat. Conjectura Jo. Georgio Keyslero (a) verisimilis visa est, ita enim scribit: "Neque illud etiam prætereundum, Majores nostros semper in usu habuisse, „ ut aris & locis sacris eas regiones seligerent, quæ puteum aut fontem vivum „ exhiberent, abluendis victimis & auspiciis inde capiendis &c. „ Paulo post: "Testatur hac de re summum Argentoratensium Templum, hodienum puteum, mœnibus suis „ inclusum, servans, sacris Gentilibus olim adhibitum. Hunc Remigius tempore „ Clodovæi, uti narrant, in usum baptismatis Christiani consecravit, quod duravit „ usque ad tempora Reformationis, tanta veneratione, ut aqua ejus in finitimos usque „ vicos portaretur, non sine aliis etiam superstitionibus; ex illo autem tempore „ cuilibet liber est, usumque vicinis ædibus præstat ob aquæ salubritatem. „ Hæc Keyslerus. Haud procul Plobshemio vico, tribus ab Argentorato leucis dissito, in campi planicie sita est ædes, appellata *ad Quercum*; (*zur Aych*) in qua retro altare truncus est quercus annosæ, cum querceto vicino; quem lucum Druidalem fuisse, ubi sacra olim sua peregerint Druides, nescio quo auctore scripsit Bernhardus Herzoo, (b) eundem Keyslerum (c) nactus sequacem. Alius ejusdem nominis locus est, vico Gerstdorf, Wœrthæque, Alsatiæ inferioris oppidulo, vicinus. Collegiatam Ecclesiam Divi Leonardi cognominari *ad Quercum* veteres illius chartæ testantur, ibidemque amœnissimum quercetum adhocdum extat, in colle prope Ecclesiam situm. Idem quoque de loco, ubi hodie vicus El, medio ævo *Elegia*, superstitionibus gentilium notissimus, Gebvilerus conjectat. (d) Alius Lucus sacer, quem non quercubus, sed tribus fagis, in quodam Alsatiæ inferioris loco consitum fuisse volunt, Tribocorum nomini originem dedisse, communi fere Scriptorum nostratium (e) consensu traditur; qui nimirum à Theotiscis vocibus *Drey Buchen* (tribus fagis) *Tribocos* derivant. Quam debili fundamento hæc etymologia nitatur, docebimus alibi, id jam annotasse contenti: Schadæum arboribus his locum assignasse, ubi jam Episcopalis Argentinensium Ecclesia est, Schilterum alibi, aliis feliciore consilio silentibus locum. Verum hæc Druidum religionem respicere nequeunt, qui quercus, non fagos, colere solebant. Adde, quod Triboci, Germanicus populus, ex Germania in Alsatiam venientes, nomen hoc secum attulerunt cis Rhenum, unde tres fagi illæ in Germania, non in Alsatia, quærendæ essent, si ab illis nomen suum accepisset hic populus. Monasteriorum Bavariæ *Oberalteich*, *Unteralteich*, (f) nomina huc quoque pertinere visum nonnullis, quod nempe ex sacris Druidum Quercetis in Cœnobia antiquitus conversa creduntur. Nec refragabor ego, quum Druidæ cum coloniis Celticis quoque in Germaniam Danubianam transire potuerint. Sed Druidas arcessere heic opus non est, quum Germani lucos quoque pro templis habuerint, ut ex Tacito liquet. Quidquid ergo ruderum Templorum ex antiquitate gentili superest, id ad Romana referendum est tempora, quo Othmarshemiana octangularis ædes, insigne ædificium, mira arte constructum, pertinere indubium est. Conjectura de Lucis Alsaticis.

§. CIV.

In Locis his sacris, templum referentibus, positæ fuerunt Aræ, ad quas sacrificia peracta; quod Lucanus (g) effatur: Aræ.

" Lucus erat, longo nunquam violatus ab ævo,
„ Obscurum cingens connexis aera ramis,
„ Et gelidas alte summotis solibus umbras.
„ Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
„ Sylvani Nymphæque, tenent, sed barbara ritu
„ Sacra Deum, structæ sacris feralibus aræ,
„ Omnis & humanis lustrata cruoribus arbos.

Talis

(z) *Descriptio summi Argentorat. Templi* pag. 35.

(a) *Antiquit. Septentr. & Celticar.* Cap. III. §. IV. pag. 48.

(b) *Chron. Alsat.* Lib. III. fol. 12.

(c) *Antiq. Septentr. & Celt.* pag. 68.

(d) Gebvilerus in *Commentario Mſ. de Domo Habsburg.* Cap. XXII.

(e) Oseas Schadæus in *Descriptione summi Argentor. Templi*, Cap. II. pag. 3. Schilterus *Observat. ad Kænigshovii Chron.* pag. 1064. Inter exteros Cluverius, Spenerus, Martinierius aliique plurimi.

(f) Vetus quercus superior, Vetus quercus inferior.

(g) *Pharsal.* Lib. III. v. 399. sqq

Talis Nemoris, vel Luci facri, veftigia in Semurionenfi agro, haud procul Alexia diffito, fupereffe volunt: ipfo loci nomine *Mont Dru* (*Mons Druidum*) id fatis indicante. In Comitatu Burgundiæ, nobis contiguo, prope oppidum *Antre*, Druidæ primarii Sequanorum habitationem fuiffe ad faltum & lacum ibi vicinum, fibi perfuafit DUNODUS, Societatis Ignatianæ Sodalis. (*h*)

LINGUA ALSATIÆ SUB PERIODO CELTICA.

§. CV.

Linguæ Alfatarum variæ.

ALfatia Vetus cum decurrentibus feculis diverfas quoque in regionibus fuis LINGUAS fibi vidit fuccedere, Celticam, Romanam, Germanicam; prouti nempe exteris nationibus ea ceffit in prædam. Novum imperium Alfatis novam plerumque linguam afferre confuevit. Sub Celtica Periodo Alfatia omnis, ad Tribocorum usque adventum, unilinguis fuit; poftquam hi in Alfatia, paulo ante Cæfaris mortem, confediffent, accedente Theotifca, bilinguis facta eft. Sub Romana Periodo trilinguis evafit; accedente Latina, quæ cæteras oppreffit, Celticamque linguam fere omnem abolevit: Theotifca autem, fub infequenti Francorum, quibus nativa fuit, Periodo, novas vires accepit, fuoque in vigore ad noftra usque tempora conftanter perdurat; ita tamen, ut Romanæ plurima, Celticæ pauca, adhuc reftent veftigia. Indigenum Alfatiæ fermonem voco antiquiffimum illum, &, quantum novimus, primum, qui in Alfatia Libera, ante Romanam dominationem, obtinuit. Primi hujus regionis incolæ nec ut fungi, nec ut infecta, ex terra prodierunt, fed in eam advenerunt aliunde. Colonia hæc an ab Afchenazis Noachidæ (cui nomen *Celtæ* CLUVERIUS tribuit,) pofteris ducta fuerit, atque à Ponto Euxino, Danubii oras legens, ad Rhenum afcenderit, eoque tranfito, Sequanorum noftrorum caput, Vefontionem condiderit, quod Juniores quidam, (*i*) nimia conjectandi libertate, tradiderunt, definiverit nemo. Nec afferuerim, idioma, quod antiquiffimi in oram noftram advenæ attulerunt, ipfum illud Celticum fuiffe, quod ante Cæfaris in hanc regionem adventum fuerat in ufu. Ex prima enim qualicunque primorum hominum lingua diverfæ dialecti, ex dialectis linguæ novæ, ex his novæ dialecti, longa millenariorum ferie nafci potuerunt. (*l*)

§. CVI.

Lingua Celtica à Germanica diverfa.

Quidquid horum fit, nos de illo idiomate quærimus, quod Cæfar, ad Sequanos veniens, apud eos invenit. Celticum obtinuiffe tum nemo dubitaverit, fed quale illud fuerit, curatius inquirendum eft. Quodfi in noftris his, vel vicinis partibus, alicubi ejus fupereffent reliquiæ, uti Romanæ linguæ in fuperioris Alfatiæ & Sundgoviæ locis, Vogefo vicinioribus, etiamnum fuperfunt, difquifitio haud difficilis foret: in harum autem reliquiarum defectu ad alias proficifcendum regiones. Celticæ linguæ ufum, qualis inter Galliæ invaluerat incolas, in Alfatia quoque noftra olim invaluiffe, heic primo ftabilimus. Rauraci, Sequani & Mediomatrici, qui Alfatiam, fub Celtica Periodo, incoluerant, antiquiffimi Galliarum indigenæ, ejusdemque adeo cum reliquis Gallis nationis & originis fuerunt; unde, communi eos cum ipfis Gallis lingua ufos fuiffe, verifimile eft. Mediomatrici enim, licet non ad Celticam, ut Rauraci & Sequani, fed ad Belgicam fuerint relati, temporibus Cæfaris, natione tamen Galli extiterunt, nec, ut multi Belgarum, ex Germania advenæ. Verifimilitudini CÆSAR & TACITUS certitudinem addunt, qui evidentibus teftimoniis Germanos moribus, lingua & religione, diverfos defcribunt à Gallis, quod Libro fexto de *Bello Gallico* præfertim à Cæfare factum, ubi Lectoribus differentiam hanc, inftituta comparatione, ob oculos ponit. Ubii haud dubie Germani, in Gallicum Rheni litus fub Augufto transducti, origine fua Germanica erubuerunt, malueruntque deinceps conditoris fui nomine Agrippinenfes (*m*) appellari. Treviri Nerviique è contra circa Germanicæ originis adfectationem ultro ambitiofi fuerunt, (*n*) tanquam per hanc fanguinis gloriam ab inertia Gallorum fepararentur. TACITUS, (*o*) Gothinorum & Oforum originem tradens, ait: " Gothinos " Gallica, Ofos Pannonica lingua coarguit, non effe Germanos.

§. CVII.

(*h*) *Decouverte de la Ville d'Antre*, Part. II. pag. 206.

(*i*) DUNODUS, Vefont. Prof. in *Hiftoire des Sequanois* Tom. I. pagg. 2. 36. 86.

(*l*) Linguarum differentiam confonæ, dialectorum vocales præfertim efficiunt.

(*m*) TACIT. *Mor. German.* Cap XXVIII.

(*n*) Idem loco cit.

(*o*) Ibidem Cap. XLIII.

§. CVII.

Britannia & Galliæ lingua communis.

Alio in loco (p) idem TACITUS Æstyos, qui Germanicus ad Suevicum mare populus fuerant, ritus moresque Suevorum, adeoque Germanorum, habuisse annotat; sed lingua diversa, Britannicæ propiore, usos subjungit. Jam vero Britanni Gallique usi sunt lingua communi, ut Cæsar & Tacitus, rerum Gallicarum peritissimi, notant. CÆSAR (q) addit, moris fuisse, ut Galli, qui Druidum disciplinam diligentius cognoscere vellent, in adversam Britanniam proficiscerentur ad Druidas. Quum autem nullus Druidis fuerit usus Librorum, sed Theologia eorum viva voce traderetur discipulis, quippe quam literis mandari nefas existimabant, consentaneum est, hos juvenes Gallos communem cum Britannis linguam habuisse; cujus enim usus doctrina, quæ non intelligitur? CORNELIUS TACITUS, (r) *Britannorum & Gallorum sermonem haud multum diversum* fuisse, in suo nos *Agricola* docet. GUILIELMUS CAMDENUS (s) pluribus vocibus Celticis, apud Britannos hodieque residuis, Celticum idioma non Gallis modo, sed & Britannis, fuisse nativum, allaboravit probare.

Accedit his rationibus argumentum, ex Galliæ, quam Cæsar indicat, divisione petitum. Omnes olim Galli eadem lingua, institutis & moribus, usi sunt. Illis autem confines quum essent versus ortum & septentrionem ad Rhenum Germani, versus occasum & Africum ad Pyrenæos Hispani; factum, ut ex vicinis nationibus illis multi transirent in Galliam, qui utrisque illis Galliæ plagis, Belgicæ nimirum & Aquitanicæ, novas linguas, mores & instituta, intulerunt. Hoc in statu Galliam CÆSAR invenit, quum scriberet: " Gallia est omnis divisa in partes tres; quarum unam incolunt „ Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli, appellantur. „ Hi omnes lingua, institutis, legibus, inter se differunt. (t) „ Ita Gallia facta est trilinguis, quum vetus & indigena Celtica lingua apud Gallo-Celtas, id est Gallo-Gallos, qui inter Belgium & Aquitaniam medii habitaverant, atque adeo veri, puri & genuini Galli permanserant, pura & incorrupta subsisteret. Quodsi autem Celtica hæc eadem cum Germanica illius ævi fuisset, male profecto Celticum à Belgico diversum idioma Cæsar dixisset. Sed & hoc loco testis advocandus est nobis celebratus ille, Germanorum in Alsatiam irruentium dux, Ariovistus, ex regionibus Rheno Alsatiæque vicinis exortus; qui, apud populares suos Principatum quum obtinuisset, transitoque Rheno, bellum apud Sequanos nostros Alsaticos, eorumque vicinos per totos XIV. annos continuasset, (v) nonnisi *longinqua consuetudine*, ut CÆSAR (x) loquitur, Gallicæ linguæ usum adeptus est; insigne profecto patrii sermonis ejus, qui Germanicus fuit, à Celtico plane discrepantis, argumentum.

§. CVIII.

Alsatarum linguæ primævæ vestigia.

Alsatas Celtas diverso à Germanis vicinis idiomate usos, quum ostensum sit satis, ostendendum jam superest, quodnam ergo fuerit eorum idioma indigenum atque vulgare; numque ejus alicubi adhuc extent vestigia. Extant profecto, & quidem non apud Gallos modo atque Britannos, sed & in ipsa, ut deinceps ostendemus, Alsatia. Scilicet ab eo tempore, quo Romanorum dominatio Celticam linguam apud Gallos aboluit, in inferioris Gallo-Britanniæ angulos ea se abdidit, ibidemque perstitit: illi mutationi tantum obnoxia, quam linguæ usuales, quæ per ora hominum migrant, longa seculorum serie patiuntur. (y) Aremorica hæc lingua Gallis vocatur *le Bas-Breton*, quæ cum Gallica Germanicave nihil habet commune, nisi peregrina vocabula, quæ vel usus cum vicinis, vel religio, paulatim addidit, & cum antiqua conjunxit. (z)

M Neque

(p) Cap. XLV.

(q) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XIII.

(r) *In Vita Agricolæ* Cap. XI.

(s) *Britannia* pag. 17. sqq.

(t) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. I.

(v) CÆSAR ibidem. Lib. I. Cap. XXXVI.

(x) Lib. cit. Cap. XLVII.

(y) Sunt, qui Celtici sermonis usum, à Romanis apud Aremoricos abolitum plane fuisse existimant, & nonnisi seculo V. à Brito-Cambris, quorum multi, Anglo-Saxonum in Britanniæ insulam adventu territi, inde in oppositam Aremoricam fugerant, in eandem Brito-Galliæ provinciam postliminio quasi restitutam arbitrantur. Sed, ut huc confugiamus opus non est; si apud Cambros vetus Celtica, Romanis invitis, subsistere potuit, cur non in Aremorica quoque subsistere potuerit?

(z) Producta est in lucem Brito-Gallica lingua à PAULO PEZRONIO præsertim, atque GREGORIO DE ROSTRENEN, quorum uterque Brito-Gallus, sive ex Britannia Aremorica ortus, quæ pars olim Galliæ Celticæ fuit, Belgis vicina. Posterior hic plenam linguæ Brito-Celticæ messem nobis dedit in *Lexico Gallico-Celtico*, apud Rhedones haud ita pridem in lucem emisso. *Dictionnaire François-Celtique ou François-Breton*, à *Rennes* 1732. 4to. Fine seculi XV. jam in lucem prodiit Liber, cujus rubrum: *Catholicon, qui contient trois langages, sçavoir Breton, Franczoys & Latin*, par *Maistre Auffret Quoatquaveran*, *Chanoine de Treguier*; 4to à *Treguier* 1499.

Neque vero apud folos Aremorico-Gallos Celtici fermonis multæ fuperfunt reliquiæ, fed & apud Brito-Cambros vel Wallo-Britannos; (a) quorum Provincia veteribus appellata eft *Cambria*. (b) Hæc regio montuofa prifcam Britannorum linguam, quæ Celtica quoque fuit, conftanter retinuit, quum Romani eam ex Britannia profcribere ftuderent, ut Romana fuccederet; atque adeo Celticæ Britannorum antiquitatis reliquiæ in Cambricis montibus, ut Celticæ Gallorum in Aremorica, fubftiterunt. Itaque non mortuas inter linguas, fed inter viventes, (c) reputanda eft vetus Celtica lingua, in duabus filiabus apud Gallos nempe & apud Britannos fuperftes; ita ut Cambri & Aremorici, Britannico feparati Oceano, fermonis inter fe commercia habere poffint, fine interpretis ope; quod ante hos centum annos JOSEPHO jam obfervatum SCALIGERO. (d) In religiofos harum gentium ufus noftra ætate impreffi funt Codices facri. Aremoricæ & Cambricæ dialecti; quæ toto licet cœlo videantur diverfæ, à communi tamen Celtica matre prodierunt; diuturnitate temporis, formam exteriorem indutentes, fpecie, non re ipfa, diverfam; quod Polonicæ, Rufficæ Bohemicæque, linguis, à communi Slavonica profectis, eveniffe videmus. Qui Gothicam & Anglo-Saxonicam veterem cum Germanica hodierna contulerit, majorem inter eas diverfitatem reperiet, ab eadem licet radice proveniant. Utriusque hujus idiomatis Celto-Aremorici & Celto-Cambrici fpecimina fubjungemus in fine.

§. CIX.

Vocabula Celtica.

Ut vero Lectori quoque genuina quædam Celticæ linguæ vocabula ex antiquiffimis monumentis ob oculos ponamus, nonnulla ex illis, quæ apud Græcos Latinosque Scriptores, nominatim apud Polybium, Diodorum, Diofcoridem, Paufaniam, Hefychium, Suidam, Cæfarem, Livium, Melam, Feftum, Tacitum, Plinium, Quintilianum, Martialem, Suetonium, Gellium, Macrobium, Columellam, Vegetium, Servium, Ifidorum, Venantium Fortunatum &c. occurrunt, felegimus: (e) *Alauda, ambactus, ango, aripennis, baro, becco, bardus, benna, briga, briva, bracca, baracaca, biberriga, burræ, baritus, cecos, candetum, candofoccus, cafnar, canuris, caracalla, cateja, caterva, crupellarii, culcitra, dercoma, drungus, dunum, durum, dufius, eglecopala, emarcum, eporedica, gæfa, gnabat, gunna, gurdus, larix, linna, lugos, magus, marga, marra, mataris, mirmillo, murcus, pades, palla, petoritum, plaumrat, rhaphius, rheda, fagum, fapo, foldurius, fparus, faunium, tomentum, toles, tripetia, vergobretus, vargus, vifcus, volemum, urus &c.* His adde voces fequentes haud dubie quoque Celticas: *Arar, bachaude, bardocucullus, brance, chlena, circius, coccus, covinus, dvona, geffi, geffata, glaftum, gevia, leuca, peninus, petor, ratis, taranis, thyreos, tripetia, zythus* aliasque hujus generis plures, ab iisdem Scriptoribus Græcis & Latinis memoratas, quas etiamnum fervat lingua Anglo-Britannica, ut GUILIELMUS CAMDENUS (f) tradit; cui ipfa vox *Celtæ* apud Britannos adhuc fupereffe videtur, quorum dictio *Gualt* comam defignat, *Gualtoc* comatam; quod epithetum maximæ Galliarum parti proprium fuiffe, res paucis ignota eft. PEZRONIUS (g) autem ab alio verbo Celtico *Galla*, Aremoricis fuis adhuc ufitato, quod *valorem potentiamve*

(a) *Le Pais de Galles.*

(b) Et hanc linguam feculo fuperiore JOANNES DAVIES, Britannus, *Cambrico Vocabulario* in lucem emiffo, Europæ Literatæ reddidit notiorem. Rubrum libri eft: *Antiqua lingua Britannica, nunc vulgo dicta Cambro-Britannica, à fuis Cymraeca vel Cambrica, ab aliis Wallica, & lingua Latina Dictionarium duplex*, Londini 1632. fol. per *Jo. Davies.* BOXHORNIUS Cambricum hoc Vocabularium in compendium redegit, fub *Originum Gallicarum* nomine, An. 1654. Amftelod. 4to. Noftris vero temporibus linguæ Britannorum primævæ Antiquitates Gloffario Etymologico illuftravit GUILIELMUS BAXTERUS, uberiorem nobis harum originum fuppeditans copiam.

(c) Rerum periti XI. linguas matrices adhuc viventes in Europa univerfa computant; quatuor nempe majores, feptemque minores. Inter pofteriores fuum quoque locum Celtica habet. Illæ funt, 1. Latina cum propaginibus & dialectis fuis, Gallica, Italica, Hifpanica. 2. Græca, cujus plures dialecti & idiomata in diverfis illis Archipelagi infulis. 3. Teutonica, ubi dialecti Saxonum, Danorum, Suecorum, Norvegorum, Belgarum, Frifiorum. 4. Slavonica, cujus dialecti Rutenica, Polonica, Bohemica, Illyrica, Dalmatica, Windica. Septem vero minores funt: 1. Celto-Britannica vel Cambrica & Celto-Aremorica. 2. Cantabrica five Vafconica. 3. Hibernica, quæ hodie in ufu Hiberois & Scotis filveftribus. 4. Finnonica, cujus propago Lapponica. 5. Ungarica, ab Hunnis & Avaribus ex Afia in Europam translata. 6. Tartarica Præcopenfium & Cofacorum. 7. Epirotica vel Albana. Conf. JOSEPHUS SCALIGER in *Diatriba de Europæorum Linguis*, inter Opufcula ejus pag. 119. BREREUOOD *Recherches fur la diverfité des Langues*, ex Anglico in Gallicum idioma translat. Cap. IV. pag. 34.

(d) Apud PAULUM MERULAM *Cofmographia Generalis* Part. II. Lib. III. Cap. XV. pag. 329.

(e) Conferantur quoque ALTESERRA *Rer. Aquitanicar.* Lib. II. Cap. VI. fqq. ISAACIUS PONTANUS in *Itinere Narbonenfi* pag. 163. PAULUS MERULA *Cofmographia* Part. II. Lib. III. Cap. XV. pag. 323.

(f) *Britannia* pag. 14. fqq.

(g) *Antiquitez des Celtes* pag. 8. & 390.

potentiamve significat, quo ipso Cambri (*h*) etiam utuntur, etymologiam nominis repetit. Sed *Celta profugum* quoque eadem lingua designat. (*cilydd*) BAXTERUS (*i*) *homines silvaticos* hic adducit; *Coil* enim *silvam* Scotis denotat, unde veteris *Caledoniæ* nomen derivatur. Qui enim à Teutonico *held*, (heros) aut *selt*, (tentorium) vel à Jove, quodam, aut Afchenaze, quem *Celtam* nominatum fuiffe volunt, vocem repetunt, vix videntur audiendi.

§. CX.

Nomina propria Celtica.

Appellativis, ut Grammatici loquuntur, vocibus propria quoque Celticorum Numinum, virorum item, fœminarum, locorum, quæ in noftris Rhenenfibus oris, aliisque vicinis, monumentorum ope, innotuerant, nomina nonnulla fubjungo. Hæc inter præcipua funt: *Teutates*, *Belenus*, Apollo *Grannus*, *Mogounus*, (nomen ex Britannia allatum) *Rhenus*, Hercules *Saxanus*, *Bacordus*, Deæ *Maires*, *Matres*, *Suleves*. Nomina porro propria civium Sequanorum, *Catamantaledes*, *Casticus*, *Divixtus*, *Decmius Decuminus*, Silvinius *Balbinus*, *Acos*, *Cantorix*, *Aufero*, *Noson*, *Diarnorex*, *Nimo*, *Aldiovorix*, fœmininum quoque nomen *Plocusa*, apud CÆSAREM partim, ut & in Lapidibus & nummis antiquis, reperiuntur. (*k*) Apud Mediomatricos vero noftros exteriores, inferioris Alfatiæ, in Marmoribus *Mattacara*, *Magiorix*, (*l*) in monumentis Tabernenfibus Alfatiæ: *Glabro* in lapide Mufei noftri, occurrunt. Apud interiores *Carataeus*, *Caranto*, *Satto*, *Coberat*, *Coberil*, *Helvorix*, *Varicillus*, *Aronsillus*, *Melusiintus*, *Klando*, *Marilis* & *Sigarosa*, conjuges, *Merocila*, *Devieria*, *Sosa*, fœminæ. (*m*) Apud Treviros, Mediomatricis noftris ad Rhenum vicinos, *Vecoinius*, *Folkmarus*, *Pervincus*, *Prudencius Reveres*, *Indutiomarus*, *Cingentorix*. *Ojosus*, *Argiotalus*, *Suertulitanus*, *Vejagenus*, *Sugus*, *Dercoredus*, *Tavenoconda*, apud eundem CÆSAREM partim, partim in monumentis, memorantur. (*n*) His addantur nomina locorum ac fluviorum Sequanicorum & Mediomatricenfium, tum exteriorum noftrorum, quæ fupra jam notavimus, tum interiorum, ut *Vesontio*, Sequaniæ oppidum princeps, *Arurica*, *Amagetobria*, *Epamantadurum*, *Granatum*, *Larga*, *Rauricum*, *Arialbinum*, *Olino*, *Cambes*, *Brisiacum*, *Argentovaria*, *Helvetus*, *Argentoratus*, *Brocomagus*, *Saletio*, & caput Mediomatricæ gentis *Divodurum*. Sed & *Bursa*, *Birsicus*, *Ael* vel *El*, *Brusch*, *Ergers*, fluminum; *Juræ* & *Vogesi* montium; canis item & apri altiffimæ Ferrati Montis rupi infculptorum nomina *Bellicus*, *Surbur*, huc pertinere videntur. Illuftre apud Helvetios *Orgetorigis*, ut & *Nameii*, *Verodoctii*, (*o*) aliaque Gentis illius, nomina Celtica, ejusdemque cum Rauracenfibus & Sequanicis naturæ, heic quoque referre liceret, fi inftituti noftri id ratio permitteret.

§. CXI.

Celto-Romanifmus.

Romana terminatione nominibus his & vocibus dempta, quæ remanent, Celticum genium fapiunt, quo præfertim monofyllaba *Brig*, *broc*, *mag*, *rat*, *ar*, *dur*, *dar*, *bris*, pertinere exiftimo; in quibus fragmenta quædam & rudera linguæ vulgaris Celticæ, apud primævos Alfatiæ incolas receptæ, atque à Romanis abolitæ, etiamnum fuperfunt. Fundamento non deftitutus hæc conjecto. Quum enim apud Rauracos, Sequanos & Mediomatricos noftros, fub Periodo Romana, linguam fuam paulatim introduxiffent Romani, Celticifmus tamen adeo non omnis abolitus eft, ut eidem potius, tanquam fundamento, fuperftructa fuerit nova illa lingua, *Romanensis* appellata; quæ vere *Celto-Romanifmus* vocari meretur, ex victi & victoris linguis commixtus. Galli enim, Celticifmo fuo nativo affueti, Romana quidem adoptarunt vocabula, at Celticæ fuæ linguæ genium vix abolere potuerunt. (*p*) Unde fub Romana Periodo verba auxiliaria & articuli nominum declinatorum, cum Celticis vocabulis pluribus, in novum hunc fermonem *Romanensem* jam transiere; atque hinc plebeja illa, vulgaris &

M 2 nova

(*h*) BOXHORNIUS in *Lex. Antiq. Britann.*

(*i*) *Gloffar. Antiquitatum Britannicarum.*

(*k*) CHIFLETII *Vesontio* Part. I. Cap. I. pag. 7. BOUTEROUE *Recherches curieuses des Monnoyes de France*, pag. 56.

(*l*) Gallicis illis *Dumnorix*, *Orgetorix*, *Vercingetorix*, *Eporedorix*, *Sanorix*, *Ambiorix*, apud Cæfarem refiduis, fimile.

(*m*) Vide *Monumenta Lapidea* apud MEURISSE *Histoire des Eveques de Metz.*

(*n*) Apud LEHMANNUM *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. VIII. SCHANNATUM *Hist. Wormat. Episcopatus* Tab. I. HUTTICHIUM in *Monumentis Mogunt.* num. 3. 10. 16.

(*o*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. I. Cap. VII.

(*p*) Cur non à primis Romanæ dominationis in Gallia temporibus Romanenfis linguæ origines repetam? Recepta fententia eft, barbaricarum ex Germania gentium feculo V. irruptionibus demum corruptam effe linguam Latinam, atque adeo Romanenfem illam Gallicam tum primum exortam, quum Romanum per Galliam occideret imperium. Ego contra ab ipfo Romanæ dominationis apud Gallos exordio linguæ hujus origines jam repetendas exiftimo.

nova lingua per Galliam & per utramque Alsatiam sub Romanis jam prognata est, quæ medio ævo *Rustica*, imo plerumque *Romana* vel *Romanensis*, vulgo jam *Roman*, *Romance*, appellatur; cujus specimen fœdus illud Caroli Calvi, cum Ludovico Germanico Argentorati An. DCCCXLII. initum, continet; (q) quum corruptionis hujus origo communiter à Francorum, Burgundionum, Visigothorum, in Galliam irruptione petatur. Romanismus hic corruptus atque barbaricus in Alsatiæ utriusque angulis, & Juraffi Vogesique convallibus, Orbeana præsertim, Lebrahensi & Albertina, sive Vileriana, ut & in illo superioris Alsatiæ tractu, qui à vico Capella (*la Chapelle*) ad Beforticum usque se extendit, adeoque in Burgundiæ Lotharingiæque confiniis, nostro adhuc tempore apud incolas viget; ejusdem ferc naturæ cum illis est, quæ passim in Gallia *Romancer* appellantur. (r) Unde non modo tractus ille versus Befortium, sed & vicinæ Elsgaudiæ regio Jurensis circa Bruntrutum, ubi ejusdem indolis lingua (s) vulgaris obtinet, *Pagi Romanensis* (t) nomine venit.

§. CXII.

Patois Alsatiæ dialectus.

Inquirendum jam, an non in Romanismo hoc Alsatiæ barbarico, qui vulgo *Patois* dicitur, quique multas ex Teutonismo supervenicnte voces admisit, ex Celticismo quoque aliquid reliquiarum supersit. Superesse profecto videri possent in eo vocabula plura, illa nimirum, quibus nec cum Romano, nec cum Teutonico idiomate ulla cognatio est: præter Celticam enim, Romanam atque Teutonicam, in his oris aliam linguam ullo tempore invaluisse non novimus. Enimvero matrem hæc vocabula habuisse necesse est, quæ non alibi quam apud Celtas quærenda, quum Celtica omnium, quas novimus, prima per Alsatiam regnarit. Itaque, uti Teutonismus, in Alsatia invalescens, pereuntis Romanismi reliquias in extrema ejus ora, ad hunc usque diem, servavit, ita Celticismus abolitus sua quoque in Romanismo iuvalescente vestigia reliquerat; atque adeo linguam illam adulteratam Romano-barbaram, (*Patois*) quæ apud nos hodieque, uti & apud Sequanos & Lotharingos, vicinos nostros, subsistit, trium linguarum, quæ in Alsatia sibi invicem successerunt, farraginem quandam aut colluviem diceres; cujus pleraque vocabula ex Romanismo, ratio construendi & verba auxiliaria, ex Celticismo, cui Celto-Romanismo deniquc Teutonismus superaddidit multa. Adhibui barbaræ hujus linguæ vulgaris peritos, quibus Latinæ quoque & Germanicæ usus est, atque cum illis receptarum rerum vocabula examinavi, quibus excussis, enatum est *Idiotici Romano-Barbari Specimen breve*, quod Lectori, ceu vocum singularium, nulli linguæ notarum, in fine proponimus: tanto difficilius productu, quod idioma hoc solo in usu oreque hominum illius regionis versatur. Originum Linguarum Europæarum indagatoribus Glossariolum illud cernere non erit ingratum. Exemplo hoc alios excitare gestio, ut Idiomatum singularium, quæ hinc inde, in exiguis sæpe Europæ tractibus, obtinent, Brevicula colligant. Linguam, quæ nonnisi ore vulgi versatur, nullibique expressa est literis, ita literis exprimere, ut in genuino vocabulorum habitu nihil immutetur, quam lubricum sit, illi experiuntur, qui primi hoc faciendum suscipiunt. Sensit hoc suo jam ævo Weissenburgensis Monachus, seculi IX. OTFRIDUS noster, qui in *Præfatione* sua *Evangeliorum* Latina hac de re questus est. (v)

§. CXIII.

(q) NITHARDUS de *Dissensionibus filiorum Ludovici Pii* Lib. III. apud DU CHESNE *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. II. pag. 374.

(r) Romanensium linguarum (*Romands*, *Romances*,) plures sunt quoque per Galliam universam species, apud Narbonenses præsertim, Lemovicos, Belgas &c. In Belgio eadem hæc Romanensis lingua vocatur *Walonne*. Brabantiæ & Flandriæ pars lingua hac utitur; pars utitur Theotisca. Nivella urbs sita est in tractu, qui *Roman-Brabant* dicitur. JEAN LE MAIRE, qui Ludovici XII. tempore vixit, in Libro suo *les Illustrations de Gaule* Lib. I. Cap. 16. pag. 44. scribit: " *Nous disons* „ *encores aujourd'hui, la Ville de Nivelle estre situèe* „ *au* Roman-Brabant *à cause de la difference du* „ *langage. Car les autres Brabansons parlent Thiois* „ *ou Teuthonique, c'est à dire, bas Aleman, &* „ *ceux cy parlent le vieil langage Gallique, que nous* „ *appellons* Walon *ou* Rommand; *& les vieux Livres* „ *en la dite langue nous les disons* Rommandz: *si* „ *comme le* Rommand de la Rose. *Et de la dite* „ *ancienne langue Walonne ou Rommande nous usons* „ *en notre Gaule Belgique, c'est à dire, en Haynau,* „ *Cambresis, Artois, Namur, Liege, Lorraine,* „ *Ardenne & le Rommanbrabant, & est beaucoup* „ *differente du François, lequel est plus moderne &* „ *plus gaillart.*

(s) P. DUNOD *Lettre à M. l'Abbé de B... sur les Decouvertes qu'on a faites sur le Rhin en* 1716. pag. 32.

(t) Vulgo *Pays Romain.*

(v) " Hujus enim Linguæ (Theotiscæ, quam etiam Franciscam appellat,) barbaries, ut est inculta & indisciplinabilis, atque insueta capi regulari freno Grammaticæ artis, sic etiam in multis dictis scriptu est propter literarum aut congeriem aut incognitam sonoritatem difficilis. „ OTFRIDUS in *Præfatione Latina*, quam ad Liutbertum, Archiepiscopum Moguntiacensem, scripsit.

§. CXIII.

Mediomatricorum lingua Celtica.

Quæ de Celtico idiomate huc usque retulimus, ea ad Sequanicam modo Alsatiam, quippe quæ Galliæ Celticæ pars fuerat, pertinere reputares: de Mediomatricensi, sive inferiore, vero aliter esse statuendum, quod ad Belgas referebatur, ubi Gallo-Belgica lingua receptior. Celtas enim, Belgas & Aquitanos, lingua, institutis legibusque, inter se diversos, ut supra jam docuimus, fassus est Cæsar. (w) Dubium hoc facile tollitur, si diligenter consideres, Belgicam linguam, quæ apud Belgas invaluerat, non omnibus Belgicæ incolis fuisse communem, sed illis modo, qui ex Germania advenæ linguam Teutonicam ad Belgas attulerant; indigenis suam priscam servantibus. Inter advenas hos Germaniæ populos, qui ante tempora Cæsaris in Galliam transierunt, computantur Eburunes, Tungri, Nervii, Condrusi, Pæmani, Menapii Trevirique, Mediomatricis vicini; sed Mediomatrici ipsi, Rhemi, Suessiones, Bellovaci, Veromandui, Ambiani, Atrebates, aliique plures, ex priscis Galliæ indigenis fuerunt, atque cum sedibus suis linguam, instituta, mores Celtarum priscos, servarunt constanter. Ipsum sane Mediomatricorum nostrorum nomen, nec Romanum, (x) nec Teutonicum, sed Celticum est: perinde ac nomen urbis Mediolani (*Saintes*) apud Santones Gallos. Mediolanum, Italiæ superioris, sive Galliæ Cis-Alpinæ, originem & nomen Gallis debere, Italicæ Historiæ gnaros latere non potest.

Treviri, Mediomatricis contigui, ex Germanis, Rhenum transeuntibus, soli fuerunt, qui Celticam linguam sibi familiarem & vernaculam reddiderunt, uti illa apud ipsos Celto-Gallos in usu; adeoque, nativo suo idiomate sepulto, lingua & cultu paulatim facti sunt Galli, ut Brouuerus, (y) Trevirensis ipse, existimat; ex Hieronymo (z) edoctus; qui Galatarum Asiaticorum linguam cum Treverica convenisse dum scribit, nonnisi Celticam intelligere potuit; quam nimirum colonia illa Celtica, quæ antiquissimis temporibus in Asiam migravit ex Gallia, ut nativum idioma suum constanter servavit, superaddito Asiatico Græco. Sic inferiores Alsatæ, licet ad Galliam Belgicam sub Julio Cæsare fuerint relati, lingua tamen cum interioribus Mediomatricis communi, sive Celtica, usi sunt. Quum deinceps Triboci, ex Germania transeuntes, inter Mediomatricos nostros sedes fixissent, Celticum & Germanicum idiomata simul in Alsatia inferiore aliquandiu viguerunt, donec, utraque paulatim à Romanis abolita, eandem, quam superior Alsatia atque Mediomatrici interiores, sortem habuerunt; quando eadem utrobique Romanorum imperandi politica ratio, iidem Magistratus, eadem Jurisdictio, eædem Romanorum leges & legiones, introductæ. (a) Celticam ergo linguam solam in superiore Alsatia, in inferiore autem duas, Celticam nempe Mediomatricorum, & Teutonicam Tribocorum, paulatim extinxerunt Romani. Romanis dein seculo V. ex Alsatia pulsis, Francorum dominantium & vicinorum Alemannorum Teutonica communis Lingua tanto magis apud Alsatos rursus invalescere cœpit, quod Alsatia ad Alemanniæ Ducatum referretur à Francis.

§. CXIV.

Aliorum de lingua vet. Alsat. error.

Haud immerito itaque miramur, qui fieri potuerit, ut omnes, qui ad hunc usque diem de Alsaticis rebus locuti sunt, Celtici vel Gallici prisci idiomatis nullam omnino rationem habuerint. Vera neglectus hujus causa fuit, quod omnium animis ea penitus insedit sententia, primis Alsatiæ incolis Teutonicum idioma fuisse vernaculum, eique sub Romanis successisse Latinum, quod cum Imperio Romano, à Francis in Alsatia everso, quoque rursus perierit; ita ut Theotiscum à Francis veluti postliminii jure restitutum crederetur. Constans hæc Glareani Loritj, Wolfgangi Lazii, (b) Sebastiani Munsteri, (c) Ægidii Tschudii, (d) aliorumque magno numero exterorum, sed & communis atque recepta Alsaticorum Scriptorum, etiam nostræ ætatis

(w) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. I.

(x) Gallicum, Gallicæ gentis, nomen est, ut supra §. XXI. not. (*l*) pag. 44. annotavimus.

(y) *Antiquitatum & Annalium Trevirensium Proparasceve* pag. 25.

(z) *Præfat. ad Commentar. ad Galatas.* Lib. II.

(a) Solenne fuit Romanis, populos, quos armis subegerant, Latinæ linguæ assuefacere. Augustinus de *Civit. Dei* Lib. XIX. Cap. XIX. scribit: "Data „ est opera, ut Civitas imperiosa, non solum jugum, „ verum etiam linguam suam, domitis gentibus, per „ speciem societatis imponeret.

(b) De *Migrat. Gent.* Lib. V. pag. 161.

(c) *Cosmographia* Lib. III. Cap. XXIX.

(d) *Veteris Helvet. Delin. Mſ.* pag. 189.

ætatis ULRICI OBRECHTI, (*e*) & JOANNIS SCHILTERI (*f*) ſententia fuit, quibus, Gallos omnes Germanice locutos eſſe, fuit perſuaſum. TSCHUDIUS, (*g*) ubi de Rauracorum noſtrorum lingua agit, non eos modo, ſed & Sequanos & Mediomatricos, Theotiſce locutos eſſe contendit. In definiendis ergo locorum, fluviorum, montium aliarumque rerum Alſatiæ, originibus ad alios, quam ad Teutonicæ Etymologiæ, fontes recurrere auſus eſt nemo. Ipſe RHENANUS, (*h*) licet Celticiſmi & Teutoniſmi diverſitatem generatim agnoſceret, in etymologiis ſuis tamen contrariam viam ſecutus eſt, atque *Rauricum*, *Cambetem*, *Arialbinnum*, *Argentouariam*, *Argentoratum*, aliaque hujus generis Celtica, ex Germanico idiomate derivare ſategit. Eandem ſententiam omnibus fere Rerum Helveticarum Scriptoribus inſediſſe reperio, qui origines ſuas nonniſi Teutonicas firmiſſime crediderunt. PHILIPPUS CLUVERIUS (*i*) Celticiſmum ſuum Teutonicum non ad Germanos modo, ſed & ad Britannos, Hiſpanos Illyricosque, extendit, atque eos omnes Celticæ linguæ & originis, quam Germanicam reputat, fuiſſe, Literato Orbi perſuadere ſategit; plurimos ſententiæ ſuæ, non inter Germanos modo, ſed & inter Gallos, Italos, Belgas, nactus ſequaces. Verum hac de re peculiari *Excurſu* differendi nobis dabitur occaſio; ubi, ad quam gentem nomen Celtarum olim proprie atque primario pertinuiſſe videatur, inveſtigaturi ſumus. Patebit tum Celticas colonias, per orbem diffuſas, linguam ſuam per Germaniam, Illyricum, Thraciam, ad remotos Aſiæ Scythiæque angulos, diffudiſſe; unde nonnullis nata ſententia, ut Scythicam linguam Celticæ matrem reputarent. (*l*)

§. CXV.

Celtica Lingua non fuit Græca.

Dubius hæſitavi, illorum quoque mentio facienda num ſit, qui Celtas veteres Græciſſaſſe operoſe ſibi demonſtrandum arbitrati ſunt. (Phœniciſtas enim & Hebraiſtas prætereo ſilentio, qui cum Phœnicica vel cum Hebraica linguis Celticam ita conſpiraſſe voluerunt, ut ab illis parentibus hanc filiam deducerent: prior licet ſententia mire placuerit acutiſſimi ingenii Viro, SAMUELI BOCHARTO: (*m*) poſterior STEPHANO GUICHARTO, (*n*) BORELLO, (*o*) MARCELLO, (*p*) probata.) Helleniſmus ſane plauſibilior poſſet videri, quod Græci meridionalem Galliæ oram ſuis coloniis antiquitus occupaverant: Maſſiliam Phocenſium coloniam fuiſſe, nemo ignorat. Nata hinc JOACHIMI PERIONII, (*q*) JOANNIS PICARDI, (*r*) CAROLI BOVILLI, (*s*) JOANNIS BODINI (*t*) aliorumque, opinio, indigenum veteris Galliæ, adeoque & Helvetiorum Alſatarumque, ſermonem fuiſſe Græcum, quem eundem cum Celtico reputant. (*v*) Falſæ hujus ſententiæ cauſa & origo eſt, quod diuturnitate temporis ex Græco in Celticiſmum multæ voces tranſierunt; unde præcipitato judicio illatum eſt, linguas has tantum diſcrepaſſe dialecto. Scilicet nationum diverſarum vicinia facit, ut ex una in alteram facile fiat vocum migratio. Experta hoc eſt vetus Maſſilia Galliæ, quam CATO (*x*) appellavit *trilinguem*, quod cives ejus Græce, Latine, Celticeque, loquerentur. Quum enim origine Græci fuerint Maſſilienſes, frequens eorum cum Romanis ex una, cum Celtis ex altera, parte commercium fecit, ut trium idiomatum apud eos invaleſceret uſus. Tabulæ literis Græcis confectæ, in caſtris Helvetiorum repertæ, Helvetios, ut reliquos Gallos, characteribus Græcis, non autem lingua Græca, uſos eſſe

(*e*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. I. item *Differt. de Philoſ. Celtica* num. 2.

(*f*) JO. FRICKII *Præfat. General.* ad SCHILTERI *Theſaurum Antiq. Teuton.* pag. 3. WACHTER *Gloſſar. German.* voce *Soldurius* pag. 1536.

(*g*) *Delin. Helvetiæ Vet.* pag. 190.

(*h*) *Rer. German.* Lib. II. pag. 211.

(*i*) *German. Antiq.* Lib. I. Cap. VIII.

(*l*) BOXHORNIUS in *Originibus Gallicis* linguæ Scythicæ tribuit, quod Armorico-Celticæ fuæ PEZRONIUS, eam nempe totius Occidentis fuiſſe communem. Adde Doctiſſ. WACHTERI *Gloſſar.* Præf. §. X.

(*m*) In erudito Tractatu, quem inſcribit: *Phaleg & Canaan.*

(*n*) In Libro, cui Tit. *l'Harmonie Etimologique des Langues*, 8vo. Paris, 1619.

(*o*) *Treſor de Recherches & Antiquitez Gauloiſes.* Vide Præfationem.

(*p*) *Hiſt. de France* Tom. I. pag. 11.

(*q*) *Dialog. de Origine linguæ Gall. ejusque cognatione cum Græca.*

(*r*) In *Celto-pædia*, Lib. III.

(*s*) *Tabb. vocum Gallicanarum.*

(*t*) *Method. Hiſtoriarum.* pag. 369.

(*v*) PLANTINUS in *Helvetia antiqua* Cap. XVIII. pag. 129. hoc confutat.

(*x*) Apud HIERONYMUM in *Proœmio Libri ſecundi Commentariorum ad Epiſtolam ad Galatas.*

esse declarant. (y) Cæsar ipse suo id exemplo confirmat, qui Epistolam, Græcis literis Græceque scriptam, ad Q. Ciceronem miserat, ne à Treviris Nerviisque, qui Ciceronis & Labieni hiberna obsederant, consilia sua, (z) intercepta epistola, cognoscerentur; quam nobis POLYÆNUS (a) servavit. Alibi, (b) ubi de Druidibus, in disciplinam convenientibus, loquitur, scribit: "Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur, „ itaque nonnulli annos vicenos in disciplina permanent; neque fas esse existimant, ea „ literis mandare, quum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, „ Græcis literis utantur.

§. CXVI.

Rationes diversitatis.

Idiomatis Græci usu caruisse Gallos, satis indicat Cæsar, quod Græce scripsit Ciceroni, ne consilia ejus intelligerentur à Gallis. De Massiliensibus, & reliqua Narbonensi Gallia, nobis sermo non est, sed de Celtis speciatim, ut & illa parte Belgarum, quæ Celticam linguam retinuit. Literis hi sive characteribus Græcis, non lingua Græca, sunt usi. Licet enim priore loco Cæsar per *literas* sermonem intelligat, in altero tamen loco omnis rerum verborumque contextus jubet, ut intelligatur *Scriptura*. Germani, ubi linguam suam scribere primum cœperunt, characteribus sunt usi Latinis, ex quibus nata est scriptura, quæ apud Germanos hodieque in usu est; quod ipsum de Anglo-Saxonica & Runica quoque intelligendum. Qui in Tabulariis publicis seculorum ordine Chartas evolvunt, illis hac de re dubitandi nullus relinquitur locus. Antiquissimi Codices *Evangeliorum* OTFRIDI Latinis literis exarati sunt. Sed & ipsis Druidibus quomodo, ultra characterem scribendi, sermo quoque Græcus tribuatur, ego prorsus non video; quum Divitiacum Æduum, ex Druidum ordine principem, nisi per interpretem Cæsar, licet Græce doctus, non intellexerit. Quodsi Græcus sermo veteribus Gallis fuisset nativus, num HIERONYMUS (c) dixisset: Galatas præter Græcam, aliam quoque propriam linguam, Trevericæ similem, habuisse? quum tota, quæ eos circumdedit, Asia, Phryges, Paphlagones, Cappadoces, Bithyni, tum Græce locuti sint. Treviri autem, quum ex Germania transiissent ad Gallos, nativam suam Teutonicam linguam, paulatim, ut modo observavimus, commutarunt cum Gallica. Si Græcum Gallicumque idiomata non fuissent diversa, num IRENÆUS, (d) Lugdunensis Episcopus, Vir Græcus, inter Celtas vivens, in barbarica lingua plurimum se laborare professus esset? Num ULPIANUS scripsisset: "Fidei commissa quocunque sermone relinqui „ possunt, non solum Latina vel Græca, sed etiam Punica, vel Gallicana, vel alterius „ cujuscunque gentis lingua? „ (e) Verba hæc Ulpiani demonstrant, Celticum idioma non à Græco tantum, sed & à Latino, plane fuisse diversum. Celtica verba, ut barbara, apud GELLIUM (f) risere Romani. Inconcinnum ergo est PAULI PEZRONII ratiocinium, qui, quum in *Antiquitatum Celticarum appendice* magno numero Græca, Latina & Germanica, vocabula produxisset, ex illorum cum Celto-Aremoricis harmonia demonstrare nisus est, ad Græcos & Romanos ea pervenisse per Celtas. Verum inductiones hujus generis vagæ plerumque sunt falsæ, certe admodum dubiæ. Ad Græcos & Romanos Celtica vocabula plura sine dubio transierunt, quod ipsi Græci Romanique Scriptores fatentur, ex quibus syllabum eorum protulimus; cur autem non vicissim ad Celtas, qui inter Græcos passim in Gallia Meridionali habitaverant, multa Græca transierint? Aremorici, pertinaciter licet suum Celticismum defenderint, perpetuo tamen Romani sermonis auditu plura ex eo verba receperunt in suum. An non Germani ab omni tempore ex peregrinis linguis verba mutuarunt? quod nec aliis gentibus insolens est.

§. CXVII.

(y) Ita Romæ quoque extabat monumentum Gordiani Martyris, Legati Galliæ, ubi Inscriptio Latinis verbis quidem concepta, at à Gallo characteribus Græcis expressa, quam vide in *Roma subterranea* Lib. III. Cap. XXII. & apud MABILLON. *Itiner. Ital.* Tom. I. pag. 139.

(z) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. V. Cap. XLVIII.

(a) *Strategem.* Lib. VIII. Cap. XXIII. num. 8.

(b) De *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XIV.

(c) *Præfat.* ad Lib. II. *Commentar. Epist. ad Galatas.*

(d) *Adversus Hæreses* Lib. I. præfat. apud EPIPHAN. *Hæres.* XXX. 10.

(e) *Leg. Fideicommissa* XI. *ff.* de *Legat.*

(f) *Noct. Atticar.* Lib. XI. Cap. VII. ubi: "Post „ deinde, quasi nescio quid Tusce aut Gallice „ dixisset, universi riserunt.

§. CXVII.

Lingua in Alsatia mutata.

Concludimus hinc, Alsatiam, per omnem seculorum decursum, nonnisi bis linguam mutasse, quando nempe Celticæ illi primævæ & indigenæ Romana primum, Romanæ deinceps Teutonica, quæ ad nostram usque durat ætatem, successit; sed ita successit, ut tamen non ubique tolleretur Romana. Itaque sub Francica Periodo Alsatia facta est *bilinguis*, & in eo statu hodieque perdurat, manifesta tamen veteris Celticismi vestigia, in locorum antiquissimorum nominibus verbisque nonnullis, in Romano-Barbara forte lingua residuis, retinens. Quodsi enim in hodierna Gallica usuali vel vulgari, quæ ex Romana corrupta est, Celticæque successit, plures adhuc ex Celticismo voces supersunt, quod Lexicographi Gallici uno ore fatentur, cur non idem Alsatis nostris, Romanam quoque cum Celtica commutantibus, evenisse velis? Vix fieri potest, quum in gente quadam idiomatis vernaculi commutatio fit, ut non ex veteri in novum plura vocabula transeant. Hoc modo quatuor illæ Galliæ partes, Celtica, Belgica, Aquitanica, Narbonensis, ante Romanorum adventum, singulæ suum idioma habuerunt: in Narbonensi speciatim viguerat Græcum. Romanorum vero dominatione per Galliam omnem extensa, Romanismus ita invaluit, ut ad nostra usque tempora perduret, Græcismo omni abolito, Celticismo autem & Aquitanismo ad inferiores Brito-Aremoricos & ad Vascones relegatis; quarum linguarum prima *le Bas-Breton*, (g) altera *la Langue Basque*, (h) appellantur. Solus Belgicismus, qui ex Teutonico idiomate natus est, apud Belgas in suis se limitibus satis constanter servavit. Germania vero omnis Trans-Rhenana bilinguis est, quippe quæ præter Teutonismum, suam linguam vernaculam, nonnisi Sarmaticismum, sive Slavonismum, admisit, qui in Bohemia, Lusatia, in Brandeburgicis nonnullis & Luneburgicis (i) hinc inde tractibus, viget hodieque.

(g) De lingua hac Brito-Aremorica, quæ Celticæ, ut vidimus, surculus est, Gregorius de Rostrenen, in præfatione sua ad *Lexicon Franco-Celticum*, ita disserit: *Cette Langue Celtique ou Bretonne se parle peu ou beaucoup dans sept des neuf Diocèses de Bretagne; & il n'y a que les seuls Evechés de Rennes & de saint Malo, où on ne la parle point du tout. C'est le langage de tout le Diocèse de Treguier, de celui de Leon, de celui de Quimper, hormis quatre Paroisses, de celui de Vannes, si vous en exceptez quatorze ou quinze Paroisses. On parle cette Langue dans treize ou quatorze Paroisses du Diocèse de St. Brieuc; dans un quartier de celui de Nantes, & dans plusieurs Paroisses de Dol, situées dans les enclaves des autres Diocèses. Il est vrai, que le Breton a cela de commun avec toutes les autres langues vivantes, qu'il se parle differemment selon les differens cantons; car chaque Diocèse semble avoir son dialecte particulier, & les mots, qui lui sont propres, ou specifiques, ne se prononcent pas toujours de la même façon dans les deux extremités d'un même Diocèse.*

(h) Vasconica, sive Cantabrica lingua, quæ universæ olim Hispaniæ communis fuisse videtur, hodieque in usu est in maxima parte Navarræ, superioris & inferioris, in tota Ipuscua, Alava atque Biscaya, item in Lapurdo & Sola. Josephus Scaliger in *Diatriba de hodiernis Francorum linguis*, quæ inter Opuscula ejus varia pag. 125. Vasconicam inter matrices Europæorum linguas numerat, addito elogio in hæc verba: "Cantabrismus „ incipit à suburbicariis partibus Bajonæ Lapurdensium, & itinere sex aut septem dierum in „ intima montanæ Hispaniæ extenditur. Galli „ omnes, qui ea lingua utuntur, vocant Bascos, „ vel Basculos. Hispani regionem, in qua illa „ dialectus locum habet, generali nomine *Bascuença* „ vocant. Nihil barbari, aut stridoris, aut „ anhelitus habet: lenissima est & suavissima, estque „ sine dubio vetustissima, & ante tempora Romanorum „ illis finibus in usu erat. Vid. Oihenarti *Notitia utriusque Vasconiæ* Lib. I. Cap. XI.

(i) Slavicæ hujus vel Venedicæ linguæ (Slavi enim & Venedi unus idemque populus sunt,) Vocabularium edidit Jo. Georgius Eccardus in *Historia studii Etymologici* pag. 275. quod concinnatum est à celebri Viro Jo. Frid. Pfeffingero, Vitriarii Illustratore.

§. CXVIII.

§. CXVIII.

IDIOTICUM

LINQUÆ ROMANO-BARBARÆ, VULGO *PATOIS*, QUÆ IN ALSATIA VIGET.

SIVE

Specimen Vocum, quæ nec cum Latinismo, nec cum Teutonismo, commune quid habent.

Romano-Barb.	Latine.	Gallice.
Aiiombrate	Hirundo	*Hirondelle.*
Aiquiaisse	Pica	*Pie.*
Aitschegeon	Blatta	*Teigne.*
Barbaine	Cucurbita	*Citrouille.*
Baichatte	Puella	*Fille.*
Baie	Cœcus	*Aveugle.*
Baniquiait	Strabo	*Louche.*
Bat	Bufo	*Crapeau.*
Benné	Fons	*Fontaine.*
Buisson	Pirum silvestre	*Poire sauvage.*
Boerre	Anas	*Canard.*
Brenya	Fraus in ludo	*Tricherie au jeu.*
Cale	Calantica	*Bonnet de femme.*
Chiasai	Animo linqui	*S'evanouir.*
Chioëchai	Flare	*Souffler.*
Chyelle	Debilis	*Foible.*
Coincoërre	Scarabeus	*Hanneton.*
Coube	Vallis	*Vallee.*
Crenchon	Furfur	*Son.*
Dscheraimne	Gallina	*Poule.*
Dschenai	Magus	*Sorcier.*
Eplue	Scintilla	*Etincelle.*
Eqyenpai	Spuere	*Cracher.*
Eqysse	Sipho	*Seringue.*
Fuate	Pinus	*Pin*
Geanyai	Mentiri	*Mentir.*
Goené	Tunica foeminea.	*Juppe de femme.*
Grélon	Ruga	*Ride.*
Gruate	Jecur	*Foye.*
Kervoigié	Sutor	*Cordonnier.*
Lavon	Tabula lignea	*Planche.*
Mesé	Leprosus	*Lepreux.*
Nonnai	Merendare	*Gouter.*
Qyaisse	Lebes	*Poële.*
Qyeudre	Corylus	*Noisettier.*
Qyemiat	Spurius	*Bâtard.*
Qyeuschi	Hortus	*Jardin.*
Raigaitsche	Tenax	*Tenace.*
Sevré	Frons	*Front.*
Tachyate	Pessulus	*Loquet.*
Tesion	Cimex	*Punaise.*
Trace	Bilix	*Coutis.*
Voeteisse	Favilla	*Cendre chaude.*

N §. CXIX.

§. CXIX.

ORATIO DOMINICA

CELTICA ET TEUTONICA LINGUIS.

Latine.	Aremorico - Celtice.	Britanno - Cambrice.
Pater noſter qui es in cœlis.	*Hon tad pehudy ſon en eſaou.*	*Ein tad yr hwn wyt yn y nefoedd.*
Sanctificetur nomen tuum.	*Da hanou bezet ſanctifiet.*	*Sancteiddier dy enw.*
Veniat regnum tuum.	*Devet aornomp da rovantelaez.*	*Deled dy deyrnas.*
Fiat voluntas tua in terra, quemadmodum in cœlo.	*Da eol bezet graet en douar, evalmaz eon en euf.*	*Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, felly ar y ddaear hefyd.*
Da nobis hodie panem noſtrum quotidianum.	*Ro dimp hyziou hon bara pemdeziec.*	*Dyro i ni heddyw ein bara beunyddiol.*
Remitte nobis debita noſtra, ſicut nos remittimus debitoribus noſtris.	*Pardon dimp hon pechedou, evalma pardonomp da nep pegaut ezomp offanczet.*	*A maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr.*
Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.	*Ha nas dilaes-quet a hanomp en temptation; hoguen hon diliur dyonz drouc.*	*Ac nac arwain ni i brofedigaeth, eithr gwared ni rhag drwg.*
Quia tuum eſt regnum, & potentia & gloria, in ſecula, Amen.	*Rac dit ez aparchant an rovantelaez an gloar, hac an galhout da biz avyquen, Amen.*	*Canys eiddot ti yw'r deyrnas, a'r nerth, a'r gogoniant, yn oes oesoedd. Amen.*

Cantabrice vel Vaſconice.	Theotiſce ex Sec. IX.	Saxonice.
Gure Aita cervetan çarena erabil bedi.	*Fater unſer thu in himilon biſt.*	*Thu ure fader, the eart on heofenum.*
Saindu qui gure icena.	*Giwihit ſi namo thin.*	*Si thin noman gehalgod.*
Ethor bedi gure erreſuma:	*Queme richi thin.*	*Cume thin rike.*
Eguin bedi gure borondatea Ceruan beçala barrean ere.	*Werdhe willeo thin, ſama ſo in himile endi in erthu.*	*Si thin willa on eorthan ſwa on heofenum.*
Iguçu egun gure eguneco oguia.	*Broot unſeraz emezzigan gib uns huutu.*	*Syle us to dag urne degwamlican hlaf.*
Eta barkha deçaguçu gure çorrac, gue gure gana çordun direnei barkhatcen deraucegun beçala:	*Endi farlaz uns ſculdhi unſero, ſamo ſo wir farlazzan ſcolom unſerem.*	*And forgif us ure gylter, ſwa we forgifath tham the with us agylthat.*
Eta ezgaitçatçula utz tentamendutan erorcera;	*Endi ni gileidi unſih in coſtunga.*	*And ne lad thu na us on Koſtnunge.*
Aitcitic beguira gaitçatçu gaitcetic. Halabiz.	*Auh arloſi unſih fona ubile.*	*Ac alys us fram yfele. Si hit ſwa.*

RES IN ALSATIA GESTÆ, SUB PERIODO CELTICA.

§. CXX.

CEltica Periodus omnium Alsatiæ Periodorum longissima, nonnisi pauca tamen nobis subministrat digna memoratu: defectus non tam ex temporum injuria, quam ex ævi illius prisci barbarie, imo & ex recepta Druidum Bardorumque disciplina, cujus suprema lex, nihil scripto consignare, prognatus. Theologia à Druidibus, Historia à Bardis, nonnisi oretenus tradebantur. Ita quæ aliarum provinciarum, ea nostræ quoque Alsatiæ, fors est, ut origines ejus vel obscuræ prorsus, vel mythicæ certe sint; id est, Poeticis fabulis magis, quam incorruptis Rerum Monumentis, tradantur. Res ergo in Alsatia Celtica gestas si spectes, in obscurum, mythicum & historicum tempus, omnem illam Periodum subdividas. Ad Julii Cæsaris tempora usque omnes sane res obscuræ sunt; sed addidimus mythicam, quod Scriptores nostri mediæ ætatis rerum gestarum defectum figmentis suis supplere studuerunt: Alsaticam Historiam turpiter contaminantes, quum lucem ei aliquam afferre viderentur. Solis enim Græcis atque Romanis, & inter hos JULIO CÆSARI præsertim, debemus, quod in vasta hac Periodo non omnino cæcutiamus: Geographicas, sacras item atque civiles, Alsatiæ antiquitates, quas protulimus, nonnisi ex illis & lapideis quibusdam Monumentis, quæ Romanorum religio in Alsatia consecravit, quæque veluti tabulæ quædam ex magno naufragio superfunt, divinando eruimus. Qui rebus Alsaticis aliunde præsidium quæsiverunt, id est, qui ex tenebrosis illis mediæ ætatis temporibus lumen aliquod Historiæ Alsaticæ afferre studuerunt, in profundam fabularum abyssum prolapsi sunt, falsaque miscendo veris, Lectori incauto obtulerunt quisquilias; unde Mythicum Alsatiæ Celticæ tempus exortum, in quo non modo veritatem, sed & veritatis speciem, merito desideres; quando rationes ejus omnibus Chronologiæ, Geographiæ & genuinæ Historiæ, rationibus aperte repugnant. Fuit hæc tamen Scriptorum Alsatiæ omnium, qui ante seculum XVI. Chronicas consignarunt Alsaticas, labes communis, qua NOVIENTENSEM præsertim SENONIENSEMque ANNALISTAS, REGIOVILLANUM item nostrum aliosve, laborasse novimus.

Historiæ Alsatiæ vet. fontes.

TEMPUS ALSATIÆ FABULOSUM.

§. CXXI.

ENimvero si Historicos hos audias, antiquissimis Alsatiæ temporibus illustria duo regna apud Gallos nostros, alterum apud Sequanos, alterum apud Trevirenses, floruerunt; quorum illud ad superiorem, hoc ad inferiorem usque, Alsatiam se extendisse volunt. De Sequanico antiquiorem non reperio testem, quam GOTFRIDUM VITERBIENSEM, seculi XII. Scriptorem, Henrico VI. Imp. Sacrorum & Augustalium scriniorum Præfectum; qui Vesontinis, adeoque Sequanis, Seguinum, An. CCCLXIV. post Romam conditam, temporibus Brenni, Regem assignat. Ita enim scribit:

Reges Galliæ vet. fictitii.

„ Sede Bisuntinus fuerat tunc Rex Seguinus,
„ Cujus erat Sauna fluvius, Rhodanusque Marinus,
„ Primaque pars Araris, Allobrogusque sinus. (l)

Unde sua hæc didicerit Gotfridus, neque ipse commemorat, neque ego divino. Ex eodem fonte turbido sua forsan hausit, unde seculo XV. finiente ANNIUS ille, qui se VITERBIENSEM quoque dixit, sua desumserat. Annius nempe, sive Joannes, origine Venetus, gente nobilis, cujus verum nomen fuit *Nani*, ad Dominicanorum Viterbiensium se professus est familiam. Hic enim An. MCCCCXCV. Berosum suum, Manethonem, Methastenem, aliorumque hujus generis Scriptorum, fragmenta eadem, qua Gotfridus, fide in lucem Romæ emisit. Similis profecto farinæ sunt Pseudo-Berosiana (m) hæc: " Apud Tuyscones regnat Hercules Alemannus: apud Celtas „ Lugdus, à quo provincia & homines cognomenta sumserunt. „ Item paulo post: " Apud Celtas Beligius, à quo illi Beligici (Belgici) appellantur, regnat. „ Quis non manifestas in his mythicæ narrationis notas deprehendit, quippe quæ genuinis

 Græco-

(l) GOTFRIDUS VITERBIENSIS in *Chron.* part. 9. apud PISTOR. *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. II. pag. 145.

(m) BEROSUS ANNII Lib. V. sub Mancaleo XIV. Assyriorum Rege & sub Mamelo XVI. Rege.

Græcorum Latinorumque monumentis aperte repugnant; ubi *Alemanni*, & *Lugduni* vocum origines alias longe, quam has Annio relatas, reperimus. Nescio tamen, an personatus hic Annius inter veros impostores referendus sit, qui critico judicio nullo pollens, veteris Historiæ veræ destitutus scientia, eadem fide scripsit, qua sua pluribus ante seculis scripserat Gotfridus. BURCARDO GOTTHELFO STRUVIO (*n*) tamen doctis eum impostoribus accensere visum est, ex recepta sententia. Quodsi ea, quæ LATINUS LATINIUS, & ipse Viterbiensis, humaniorum literarum probe gnarus, Antonio Augustino narravit, vera sunt, ab omni impostura tamen Annius plane liberandus non est, quod Viterbii literas insculpendas eum curavisse lapidi, vineæque dein non procul ab oppido infodi jussisse, scribit Latinius, qui dein à vinitore effossus atque in urbem delatus est. Annius persuasit civibus, Viterbii urbis origines ibi contineri, quæ bis mille annis Roma esset antiquior. (*o*) Berosi autem Chaldæi, Manethonis, Xenophontis, Catonis aliaque, fragmenta falsa, quæ forsan pro veris, vivo adhuc Cardinale Fulgoso, cujus Theologus erat, in lucem edidit Annius, ille ex Codice Mſ. Magistri cujusdam GULIELMI MANTUANI, (*p*) qui seculo XIV. vixit, primum edidit Romæ An. MCCCCXCV. Unde sua Gulielmus sumserit, nescimus. Gotfridus Viterbiensis, similia fere seculo jam XI. narrans, facit, ut figmenta hæc, ævo Carolino ignorata, circa X. vel XI. seculi tempus exorta, & sequentibus aucta, fuisse censeam; quibus quidvis fingendi libido invaluerat: quibus innumeræ illæ Cœnobitarum Legendæ atque sine numero fabulæ procusæ fuerunt. Uti vero impostores non appellaveris illos, qui antiquitatum medii ævi non satis periti falsa Diplomata, ab aliis efficta, bona fide in lucem edunt; ita, de fragmentorum falsorum editoribus caute quoque pronuntiandum esse, æquus rerum arbiter facile mecum arbitrabitur.

§. CXXII.

Trebeta fabulosus.

Sed Antiquitatibus his Sequanicis mirabiliora scilicet sunt inferioris Alsatiæ fata, si nostros, non minus incautos, Alsatiæ Annalistas auscultes. Fatorum hæc series à Trevirensibus prodiit, quorum medii ævi Scriptores vastum urbi Trevirorum Imperium, Abrahami jam ætate, affingunt, cujus partem Alsatiam quoque nostram fuisse existimant. Trebeta, Nini Assyriorum Regis filius quidam ignotus, rejectis novercæ suæ Semiramidis nuptiis ab ea Regno expulsus, variisque per orbem erroribus actus, ad Mosellam denique pervenisse, urbe in ejus litore exstructa, Treberim ex suo nomine appellasse, narratur, magni Imperii futuram mox sedem. Ulterius enim progressum, *Tribotes* quoque nostros condidisse, atque ex suo nomine ita appellasse, & Trevirenses & Alsatici Scriptores somniarunt. Gestorum Trevirensium seculi XII. Auctor, quem GOLSCHERUM vocat GOLDASTUS, (*q*) insignia hæc Treverici Regni ad Rhenum superiorem augmenta, non Trebetæ, nec filio ejus fictitio Hero, sed Ducibus, qui eos secuti fuerint, adscribit. (*r*) "Successu temporum (ait) prosperoque eventu bellorum „ finitimis undique Gentibus, & urbibus devictis, jugum imposuerunt, in quibus „ quinque urbes nobilissimas, in ripa Reni fluminis constitutas, hoc est, Basileam, „ Argentinam, Wangiam, Magontiam, Coloniam, cum populis suis subjugaverunt. „ At seculi sequentis Scriptor Alsatus, TOPOLOGUS NOVIENTENSIS vel EBERSHEIMENSIS, (*s*) distinctius ait: "Pagus Alsaciensis primitus ab exercitu Trebete possessus & excultus; „ quem in modum alii Trevericarum Alsaticarumque Rerum Scriptores, superadditis figmentis pluribus, veterem Alsatiæ contaminarunt Historiam. KOENIGSHOVIUS (*t*) noster in *Alsatiæ Chronico* Argentoratum, Moguntiam, Wormatiam, Coloniam Aggrippinensem, Basileam, mortuo Trebeta, à Trevirensibus conditas credit. DANIEL SPECKLINUS (*u*) vero, Argentinensium seculo XVI. Geographus, Tabernas Alsaticas, ipsa Argentorato antiquiores, decennioque post urbem Treverorum à Trebeta exstructas, atque Castellum deinceps eo loco, ubi D. Thomæ Templum est, urbi Argentoratensi adjectum, ex nonnullorum sententia tradit.

§. CXXIII.

(*n*) *Dissert. de Doctis Impostoribus* §. XXV. pag. 41.

(*o*) ANTON. AUGUSTINUS *Dialogo* X.

(*p*) Annius ipse in Præfatione sua ad M. Catonis fragmenta ita scribit: "Quisquis fuerit iste Cato, qui „ de Originibus scripsit, non potui eum integrum „ habere, nisi fragmenta & quidem inordinata, in „ Collectaneis vetustis cujusdam Magistri Gulielmi „ Mantuani &c.

(*q*) Vide LEIBNITIUM in *Præfatione ad Accessiones Historicas.* ECCARDUS *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. II. Præf. §. XXI.

(*r*) *Gesta Trevir.* Cap. VI. in *Accessionibus Hist.* LEIBNITII.

(*s*) Apud MARTENE *Thesaur. Anecdotor.* Tom. III. pag. 1127.

(*t*) Cap. V.

(*u*) *Collectan. Mſſ.* Tom. I. pag. 8.

§. CXXIII.

Fabulæ propagatio.

Non equidem diffiteor, hæc Trevirensium tradita medio ævo habuisse fautores, MARIANUM SCOTUM, SIGEBERTUM GEMBLACENSEM, OTTONEM FRISINGENSEM, CONRADUM URSPERGENSEM, ALBERTUM STADENSEM aliosque. Quam exigua vero, vel nulla, sit horum, similiumque Scriptorum, in rerum, ab ævo suo remotarum, narratione fides, norunt Criticæ Artis periti; quos illius ævi Annalistarum in fabulis condendis audacia non latet. Homines genuinæ Antiquitatis & Chronologicarum rationum ignari, sua alter ab altero bona fide descripserunt; dubia cum certis, falsa cum veris, sine ullo examine miscentes. MARIANUM SCOTUM, seculi XI. Scriptorem, primo loco nominavi, quod ante eum nullum reperio, qui Annalibus suis figmenta hæc inseruerit. Ille enim ad An. MMCXCIII. hæc scripsit. " Trebata, filius Nini, à Semiramide " expulsus de Regno, Treverim urbem condidit in Gallia, ante Romam conditam annis " MCCL. " (x) Hoc nimirum testimonio decantatus ille versus, Trevirensi Curiæ inscriptus, nititur:

Ante Romam Treveris stetit annis mille trecentis.

Quem versum nonnulli Gotfrido Viterbiensi adscribunt, uti testatur KYRIANDER. (y) Caroli M. tempora has Trevirensium antiquitates ignorant. Marianus pauca hæc primus, quem novimus, quum indicasset, sequenti ætate multiplicibus incrementis aucta fuerunt. Quod ipsum quoque alteri illi de Johanna, muliere Papa, figmento contigisse video, quæ spurios suos natales eidem Scoto (z) debere videtur, (antiquior enim Scriptor, quod scimus, eam non prodit:) quæque additis, progressu temporis, circumstantiis novis, evasit ornatior.

Fabula de Tribotibus.

Trebeta semel in scenam productus peperit Tribotes vel Trebocos, qui magni illius Trevirensium Imperii pars habiti sunt, quod affinitas nominis id indicare videretur. Hic ipse vero Tribocenses origines à Trebeta derivandi pruritus ostendit, quam parum Scriptores illi genuinæ Antiquitatis fuerint periti. Ex CÆSARE enim, STRABONE, TACITO, intelligere potuissent, Tribocos, Nemetes Vangionesque, nonnisi primorum Imperatorum temporibus ex Germania transivisse in Galliam; adeoque Trebetam illum, si unquam in rerum natura fuisset, regnumque tam potens possedisset in Gallia, non potuisse nomen suum Tribocis, Germaniæ populo, Germanicum solum tum habitanti, communicare. Adde his, quod rei cardo est, Treviros ipsos fuisse Germanos, & ex Germania antiquitus transivisse in Galliam, quod de se jactarunt Treviri; Germanicæ originis se esse sibi gloriæ ducentes, ut TACITUS testatur. (a)

§. CXXIV.

Fautores fabularum.

Neque tamen illis modo, quos allegavimus, mediæ ætatis Scriptoribus in alia omnia, genuinæ Historiæ contraria, discedere visum est; sed & renascentibus bonis literis, imo jam renatis, id est, XV. & XVI. seculis, exercitus reperitur Auctorum, qui, neglectis idoneorum Scriptorum traditis, turbidos fontes secuti sunt: ÆNEAS SYLVIUS (b) nempe, NAUCLERUS, (c) AVENTINUS, (d) TRITHEMIUS, WILLICHIUS, (e) MÜNSTERUS; (f) KRANTZIUS, (g) WASSEBURGIUS, (h) IRENICUS, (i) KYRIANDER, (l) aliique bene multi; qui tritam omnes secuti sunt semitam, non qua eundum erat, sed qua ibatur, constanter ire pergentes. Primus in Alsaticis Antiquitatibus nugari desiit BEATUS RHENANUS noster, Vir bonis literis imbutus apprime, amicus Erasmi; JACOBUM WIMPHELINGIUM & HIERONYMUM GEBVILERUM nostros, non labore & industria, sed critico judicio, longe superans. Hic eo ipso tempore, quo coætanei sui turbidis his traditionibus inebriati fuerunt, subactiore judicio nixus, in suis *Rerum Germanicarum* Libris erudito eos silentio transivit. Neque tamen sagacis hujus viri vestigia legere voluerunt Juniores nostri, qui ejus & insequenti mox ætate vixerunt: DANIELEM SPECKLINUM, OSEAM SCHADÆUM, BERNHARDUM HERZOG, aliosque similes intelligo, qui Novientensis Topologi, Richerii Senoniensis,

N 3 Regio-

(x) MARIANUS SCOTUS in *Chron.* Lib. I. Ætat. III. Cap. XVI. apud PISTOR. *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 478.

(y) *Annal. Treverorum Augustæ* Part. I. pag. 21.

(z) *Chron.* Lib. III. Ætat. VI. ad An. DCCCLIV. pag. 639.

(a) *De Morib. Germanor.* Cap. XXVIII.

(b) In *Germania* sua Cap. II.

(c) *Chronographia* Fol. XV.

(d) *Annal. Bojor.* Lib. I.

(e) *Not. ad Taciti German.* num. 3.

(f) *Descript. German.* apud SIMON. SCHARDIUM *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. I.

(g) *Hist. Eccles.* Lib. V. Cap. V.

(h) *Antiquités de la Gaule Belgique* fol. II.

(i) *Exegeseos Germaniæ* Lib. II. Cap. I.

(l) *Annal. Treviror.* Part. I. pag. 21.

Regiovillani vel Kœnigshovii, apocryphas narrationes sequi maluerunt, quam Beati Rhenani imitari exemplum: solita indolis humanæ corruptione, quæ mirabilibus rerum eventibus, falsis licet, magis quam veritatis simplicitate, delectatur. Quod in Alsaticis rebus Beatus Rhenanus, id in Trevericis præstitit *Annalium Trevirensium*, seculo XVI. finiente, conditor CHRISTOPHORUS BROWERUS, (*m*) WILHELMUM KYRIANDRUM, qui ante ipsum *Historiam* quoque *Trevirensem* conscripserat, erudite confutans, sed & ipse mox confutandus à JACOBO MASENIO. (*n*) Hic enim receptam de Trebeta, gentis conditore, traditionem non negligendam arbitratus est, quod ea neglecta gloriæ & antiquitati Tevericæ gentis detrahi crederet. Præter Marianum autem, Gotfridum & Ottonem Frisingensem, antiquos quoque Versus, qui in lapide quodam reperti ab Urspergensi allegantur, testes advocavit; quæ testimonia ad rem antiquitatis tam remotæ probandam parum facere videntur, quando Versuum horum originem, seculique, quo conditi sunt, obscuritatem, ipsa eorum indoles prodit manifeste.

§. CXXV.

Origo fabularum.

Quicquid horum sit, Treverici imperii per Alsatiam vestigia in idoneorum Historicorum nullo reperimus. Idoneos in tam remota antiquitate Scriptores voco veteres Græcos atque Romanos, ex quibus solis haurienda est Alsatiæ priscæ notitia. Nihil quicquam apud hos de Trebeta à Semiramide pulso, & in Trevericas plagas fugiente, nihilque adeo de oris his nostris, Trevirensium imperio subjectis. Trebocos autem, vel, ut vere scribitur, Tribocos, in Alsatia habitasse, incurii illi Scriptores quum didicissent, ex nominis similitudine Trebocos & Treviros ejusdem, atque adeo Assyriacæ originis fuisse sibi persuaserunt: & ne quid figmento perficiendo deesset, Trevericæ coloniæ in Alsatiam deductæ auctor est additus, quem Tyram fuisse perhibent; unde porro nomen *Tyrasburgum* exortum sit, quod denique, literis per temporis successum & additis & semotis, in *Strasburgum* degeneravit. Vulgatiorem hanc sua ætate opinionem fuisse laudatus jam sæpe GEBVILERUS commemorat. (*o*)

Id unum, antequam Trevirenses nostros dimitto, subjungere libuit, quod, fictitii hujus Trevirorum in Alsatiam inferiorem Imperii causas, ego quum quærerem, has verisimiles repererim. Majores nostri, Metensem olim Episcopatum per Alsatiam inferiorem ad Rhenum usque se extendisse, uti alio loco ostendi, (*p*) traditione intellexerant. Hic autem Episcopatus Metropolitano Trevirensi quum subsit, Jurisdictionem Ecclesiasticam forte cum civili confuderunt; atque Alsatiam nostram inferiorem civili quoque Trevirensium Imperio subjectum fuisse somniarunt. Addo aliam: Trevirensi Galliarum Vicario, à Præfecto Prætorio Galliarum pendenti, suberat olim Alsatia, imo maxima Galliæ pars. Inaudientes aliquid his de rebus Annalistæ, ut Trevericæ urbis exaltarent potentiam, effinxerunt Trebetam, atque ita posteros seduxerunt incautos.

TEMPUS ALSATIÆ HISTORICUM.

§. CXXVI.

Bella Ariovistina in Alsatia.

OMnia ergo veteris ævi dum Monumenta revolvo, in tota Periodo Celtica Rerum in Alsatia gestarum nihil, præter Ariovistina bella, reperio, quorum initia in hujus Periodi finem incidunt. Ariovisti res, quæ apud Sequanos nostros evenerunt, quatuordecim annorum tempus conficiunt; quo libera Alsatia triste servitutis jugum subivit. Germanicum jugum ab Ariovisto, vicinorum Germanorum Duce, quem servatorem imploraverat, Alsatiæ Sequanicæ, sive superiori, impositum: Mediomatricensis enim, sive inferior, à Germanis mansit intacta, libertatemque suam nonnisi sub Romanis victoribus amisit, postquam in superiore quatuordecim annis dominati jam fuissent Germani; Germanicam autem apud Alsatas superiores dominationem excepit Romana. Libertatis suæ amissæ causa ipsi Sequani fuerunt, quorum æmulatio cum Æduis vicinis omnis origo malorum, toti mox Galliæ futura fatalis; quod totam subigendi Galliam Cæsari hinc nata occasio. Duæ nimirum factiones tum in Gallia viguerunt, quarum unius principatum Ædui, alterius Sequani nostri & Arverni, tenuerunt: (*q*) utraque totius

(*m*) *Antiquitatum & Annalium Trevirensium Proparasceve* Cap. VI. pag. 9.
(*n*) In *Notis ad Browerum*. pag. 77.
(*o*) *Panegyr. Carol.* pag. 25.
(*p*) Vid. supra pag. 47. §. XXIV.
(*q*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXI. Lib. VI. Cap. XII. In priore loco Cæsar pro Sequanis Arvernos ponit. Ipsos Sequanos in Arvernorum fide & clientela fuisse, Divitiacus Æduus Cæsari professus est; sed quod suis præsertim sumtibus bellum illud cum Æduis, Ariovistum in auxilium vocantes, gessissent Sequani; in loco isto nominati sunt soli: his autem oppressis, Divitiacus solos nominavit Arvernos, quod Ariovistus eos non attigerat.

totius Galliæ dominatum animo agitavit. Ædui parem, Sequani superiorem, ferre noluerunt; ambitione utrique genti funesta. Accessit, ut STRABO (r) testatur, inter Sequanos Æduosque peculiaris de vectigalibus Araris contentio; quorum reditus utraque gens sibi vindicaverat, quod Araris limitem inter eas constituit. Caussam vero suam Sequani speciosiorem ut redderent, graviter in Æduos invecti sunt, quod conniventia eorum factum, ut Romani suum in Gallia stabilirent imperium. Contra potentatum ergo Æduorum à Sequanis in auxilium accersiti sunt ex adverso Rheni litore Germani, (s) ob bella, communibus armis in Italia gesta, veteres Sequanorum amici, hostesque Romanorum communes. (t) Germanorum circiter millia quindecim cum Ariovisto (u) in Galliam primum transiverant, quatuordecim, ut videtur, annis, antequam Cæsar cum Ariovisto confligeret. Ariovistus enim, in sua ad Cæsarem responsione, (x) de Germanis suis jactat, eos intra XIV. annos non subiisse tectum; quod de primi transitus, primique cum Æduis prœlii, tempore intelligendum. Cæsareanum autem cum Ariovisto prœlium in annum V. C. DCXCVI. Æræ Capitol. incidit, à quo si quatuordecim annos retro computes, incidis in annum V. C. DCLXXXII. ante Æram Christ. LXXII. Epocha in Annalibus Alsaticis memorabilis: quod Germanicorum, sub Ariovisto duce, populorum jugum Alsatica hæc ora superior subire tum cœperit, per totos deinceps XIV. annos ab eodem Ariovisto occupata, donec à Cæsare repelleretur trans Rhenum.

§. CXXVII.

Vocem *Germani* primum in occidente, Ariovistini hujus transitus tempore, innotuisse, populisque Rhenum inter, Danubium & Vistulam, habitantibus imponi cœpisse, sunt, qui conjectant. (y) Trahitur nempe huc Tribus illa, ab HERODOTO (z) inter XII. Persiæ Tribus, & quidem inter genus Aratorum, sub nomine *Germani*, memorata; quam ex Persia pridem ad Paludem Mæotidem migrasse, atque hinc denique Ariovisto duce Rhenum transivisse, existimant. Enimvero tribum aliquam, sub nomine *Germani*, in Perside extitisse olim, imo etiamnum existere, nemo negaverit; eam vero deinceps ad Paludem Mæotidem habitasse, DIONYSII PERIEGETÆ, qui huc trahitur, locus non indicat. Sed & Ariovisti exercitum, ex genuinis & veteribus Germaniæ incolis compositum, Cæsar satis aperte declarat. Germaniæ ergo nomen, recens licet & nuper additum dicatur à TACITO, (a) temporibus Cæsaris tamen antiquius fuit. In Fastis Triumphalibus anni V. C. DXXXI. jam legitur: M. CLAUDIUS MARCELLUS A. DXXXI. COS. DE GALLEIS INSUBRIBUS ET GERMANIS &c. SPOLIA OPIMA RETULIT. (b) Hæc diu ante Jul. Cæsarem vocem *Germani* jam innotuisse, Cæsaremque adeo primum non fuisse, qui in Commentariis suis voce ea sit usus, demonstrant. Germanorum origo.

§. CXXVIII.

Ariovistum Cæsar *Regem* stylo suo appellat, quo Viri, in Gallicis civitatibus auctoritate pollentes, subinde eidem Reges vocantur. Enimvero Principatum Ariovistus tenuit apud populos, qui ad dextram Rheni oram, Alsatiæ oppositam, habitaverant. Hic quum conflixisset cum Cæsare, in exercitu ejus Harudes, Marcomannos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos, (c) fuisse legimus, qui CXX. millia expleverunt, quum primo transitu nonnisi XV. millia, ut modo dictum est, cum eo Rhenum transissent. (d) Unde omni illo quatuordecim annorum intervallo, quo apud Sequanos nostros dominatus est Ariovistus, novis semper ex Germania copiis & accessionibus auctum fuisse perspicimus; quorum postremi fuerant Harudes, qui XXIV. millium numero advenerunt, paulo ante quam Cæsar cum Ariovisto pugnavit. Germanici tamen hi populi, qui in Galliam paulatim transgressi sunt, non omnes sub Ariovisti principatu in Germania vixisse videntur, sed Marcomanni præsertim, qui nimirum Ariovisti Principatus.

(r) *Geographia* Lib. IV.

(s) Ariovistus id ipse dicit in responsione ad Jul. Cæsarem: "Transisse Rhenum sese non sua sponte, „ sed rogatum & accersitum à Gallis: non sine magna „ spe, magnisque præmiis, domum propinquosque „ reliquisse. „ CÆSAR Lib. I. Cap. XLIV.

(t) STRABO *Geograph.* Lib. IV. pag. 293.

(u) Simile nomen habuit Insubrum Dux quidam apud FLORUM Lib. II. Cap. IV. Sed mire in hoc nomine variant Codices Mss. Ceterum Ariovisti nomen esse Teutonicum, & à Romanis in suam linguam detorsum, nemo dubitaverit. Germanicum *Ehrenvest* (honore firmus) huc trahere placet plerisque.

(x) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXVI.

(y) CHARLES LE GENDRE, MARQUIS DE S. AUBIN, *Antiquités de la Monarchie Françoise*, & ex eo DOM JAQUES MARTIN *Eclaircissemens historiques sur les Origines Celtiques & Gauloises* pag 152.

(z) Lib. I. Cap. CXXV.

(a) *De Morib. Germanor.* Cap. II.

(b) GRUTER. *Inscript.* Tom. I. pag. 297.

(c) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. LI.

(d) Divitiacus in Oratione ad Cæsarem Lib. cit. Cap. XXXI.

nimirum Rheno contigui Sueviam hodiernam tenuerant, nomenque suum inde, ut verisimile est, acceperunt, quod ad limitem Germaniæ Galliæque habitassent, (e) qui deinceps sub Maroboduo suo, apud ipsos quoque Principatum tenente, at Regnum affectante, in Boiohemum, Tiberii Imp. tempore, transierunt. (f) SPENERUS (g) Harudum & Sedusiorum quoque Regem fuisse Ariovistum verosimile putat. Tribocos autem, Nemetes atque Vangiones, ab Regno Ariovistino in Germania excludit, & recte fortassis excludit, sed falsa tamen usus ratione; quia scilicet populos hos ante Ariovistum in Gallico litore Rheni jam habitasse, quod consentaneum vero non est, existimat. (h) Quocunque in Germaniæ populo Principatum exercuerit Ariovistus, primos cum eo Rhenum transivisse Marcomannos, limitis Rhenensis accolas, dubitare vix licet. Hi transitus socii victoriæ quoque, contra Æduos mox reportatæ, fuerunt participes. Quoties cum Æduis conflixerit Ariovistus, non liquet: solius decretoriæ pugnæ, quæ ad Amagetobriam pugnata est, reperimus memoriam.

§. CXXIX.

Variorum opiniones de Amagetobria.

In exprimendo *Amagetobriæ* nomine Commentariorum Cæsaris Codices variant omnino: sunt, in quibus *Magetobriam*, *Magetrobiam*, *Magetobrigam*, *Amagetobrigam*, *Amagetobriam*, legimus. Locum hunc nec Græcorum, nec Latinorum, Scriptorum ullus memoravit, unde minime mirum, si de situ ejus inter se digladiantur eruditi, quando Divitiacus, in Oratione ad Cæsarem habita, solus, & in transitu modo, ejus facit mentionem, ne levi quidem indicio nobis relicto de situ. (i) Graviter enim erravit BAUDRANDUS, (l) in Antonini Itinerario Amagetobriæ mentionem fieri existimans. NICOLAUS SAMSONIUS, Geographus celebris, non dissentiente LABBEO, Magetobrigam aliquando interpretatus est *Magstat*, (quod oppidulum Lotharingiæ, sex leucis Marsalio, versus boream distans,) sola nominis similitudine ad hanc inductus sententiam; quam tamen mutavit deinceps, (m) quum ad Bingium (n) urbem, prope ostia Navæ, Rheno se jungentis, Amagetobriam refert, subdubitans licet, atque falsa AUSONIANI versus: (o)

" Æquavit Latias, ubi quondam Gallia Cannas, "

interpretatione innixus; quem de Ariovistina contra Gallos pugna explicandum esse censuit, (p) omnes licet circumstantiæ rei gestæ contrarium suadeant. CAROLUS BOVILLUS (q) atque MEYERUS (r) oppidum *Masieres*; alii *Trajectum ad Mosam*, huc trahere voluerunt. Propius ad rei veritatem accessit BLASIUS VIGENERIUS, (s) qui Amagetobriam in oppido *Montisbelgardi* quæsivit. Quem locum BARTHOL. MARLIANUS (t) per *Toaut* ad Rhenum designare velit, ubi Amagetobriam veterem quærendam esse putat, non equidem divino.

§. CXXX.

Dunodi sententia.

Neque vero heic transeundus silentio est Societatis Jesu Sodalis, DUNODUS, nova & peculiari sententia adstruere conatus, Bruntrutum urbem, Episcopi Basileensis, in Sundgoviæ nostræ finibus, sedem, Amagetobriam illam Cæsaris esse, apud quam prœlium Ariovisti cum Gallis sit habitum. (u) Sed asseruisse hoc non contentus, alterum

(e) *Marck-manner*, homines limitanei, vel ad limitem habitantes, custodes finium.

(f) STRABO Lib. VII. VELLEJUS PATERCULUS Lib. II. Cap. CVIII. TACITUS *Germ.* Cap. XLII.

(g) *Notitia Germaniæ Antiquæ* Lib. IV. Cap. II. pag. 163.

(h) Ibid. Tom. II. Lib. VI. Cap. V. pag. 292. Cur autem inter populos Germaniæ, qui Ariovistum in Galliam secuti sunt, Harudes nempe, Marcomannos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos, soli Triboci ante Cæsaris tempora jam in Gallia habitaverint, quod Speneros vult, non equidem video.

(i) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXI.

(l) In *Lexico Geographico* voce: *Amagetobriga*.

(m) Vid. SANSON *Remarques sur la Carte de l'Ancienne Gaule* pag. 6.

(n) Ejusdem sententiæ est JOANNES GODVINUS. Conf. ORTELII *Thesaur. Geograph.* & BAUDRAND loco cit.

(o) In *Mosella* vers. 2.

(p) Vocis etymologiam (quasi diceres *Nahebruck*) id suadere Samsonius credidit, infirmo fundamento. Ausonius aliud plane prœlium in oculis habuit, quum *Galliæ Cannas* memoraret. Illud forte, quod TACITUS *Histor.* Lib. IV. Cap. LXX. sqq. describit; Vespasiani Imperio, post Vitellii cædem, nondum satis bene firmato.

(q) In Libello suo *de Linguarum vulgarium differentia*.

(r) Apud ORTELIUM *Thesaur. Geogr.* voce: *Magetobria*.

(s) In *Notis ad Commentar. Julii Cæsaris* in Gallicam linguam translatos.

(t) *Descriptio veterum Galliæ locorum*, in voce: *Magetobria*.

(u) *P. Dunod*, in Libello Gallico An. MDCCXVI. edito, cui Tit. *Lettres à M. l'Abbé de B.* * * pag. 24. ita de Amagetobria scribit: *Porrentruy est dans le Pais des Sequanois, & des Sequanois-Rauraques, contre le Rhin, car il n'y a que sept lieues de Porrentruy à Bâle, qui est sur le Rhin. Porrentruy est eloigné de Besançon de trois journées, sur tout pour une Armée. Voila ce qui revient au juste à la situation d'Amagetobrie, selon ce qu'en marque Cesar, du coté de Besançon & du coté du Rhin.*

alterum quoque ejus prœlium, in quo victus à Cæsare Ariovistus, Bruntruti habitum fuisse demonstrare fategit; quum tamen utrumque assertum omnibus rerum circumstantiis plane repugnet, quæ duo hæc prœlia diversis in locis habita fuisse indicant. Amagetobriense speciatim, non septem modo leucis à Rheno, quæ Bruntruti distantia est, sed in Sequanorum Æduorumque confinio initum fuisse, ut credamus, omnia nobis indicare videntur. Primarium argumentum à nomine loci, leucæ unius spatio distantis à Bruntruto, qui hodieque *Julii Cæsaris Campus* appellatur, desumit Dunodus. Nec negaverim ego, Cæsarem omni illo bellorum, cum Gallis gestorum, intervallo castra prope Bruntrutum aliquando posuisse: pugnam vero ejus cum Ariovisto apud Bruntrutum initam pernego, suo id loco probaturus aperte. Quodsi etiam Dunodo hanc suam, de prœlio Cæsaris cum Ariovisto, hypothesin liberaliter concedam; num inde, primum quoque Ariovisti cum Æduis prœlium eodem in loco habitum fuisse, concludas? Temerariis superiorum temporum judiciis factum, ut rudera fere quævis, ex Romana imo & Francica antiquitate, tribuerentur Cæsari. Amagetobria sane, nec in Bruntruto, quod in Rauracis situm, nec in citerioribus Sequanorum locis, quæ propiora sunt Rheno, sed apud interiores Sequanos, versus Æduorum fines, investiganda. Hoc ipse Dunodus in alio, quem *de veteri Aventico* antea scripsit, (x) Libro quoque jam docuerat, ubi Amagetobriam vel in Montebeligardo oppido, vel in veteri Epamantaduro, quod hodie *Mandeurre*, quærendam esse suspicatus est.

§. CXXXI.

Verisimilior conjectura.

Cluverius (y) atque Cellarius, (z) de loco hoc inveniendo desperantes, frustra esse, semperque futuros crediderunt eos, qui eum pervestigare laborant. Sequanici tamen agri, sive Comitatus Burgundiæ, locus est, ubi Araris Lignonem fluvium excipit; non procul ab oppidulo *Pontaillier*, (a) prope vicum *Broye*, juxta quem, ut Chifletius (b) testis est, collis planus & amplus, prœlio aptissimus, conspicitur; ubi antiquitus urbem fuisse constans incolarum fama tradit; districtum illum hodieque vocant *Moigte de Broye*. Num quod nomen similius esse potest *Magetobriæ*, ubi Ariovistus cum Gallis prœliatus est? Burgundicarum Rerum Scriptor San-Julianus (c) refert, apud Pontallienses famam vigere, amplam & spatiosam olim urbem juxta eos fuisse, cujus præter memoriam, à patribus in filios transmissam, nihil superfit. Enimvero, quum Sequani, ab Æduis lacessiti, Ariovistum in auxilium vocaverint, apud Sequanos exteriores vel Rhenenses, qui eum, ut amicum opem laturum, admiserant, imo advocaverant, theatrum belli quæri non debet; apud interiores & quidem in Æduorum confinio quærendum. Hujus vero *Moigte de Broye*, quem memoravi, situs huc optime quadrat. Locus in duorum rivorum confluentium angulo, silvis & paludibus defensus, ubi castra sua commodissime posuit Ariovistus, in Sequanorum finibus Æduis insidiaturus, prœlio huic habendo aptissimus fuit; victoria autem, quam ab Æduis Ariovistus apud Amagetobriam reportavit, non minus victoribus Sequanis, quam victis Æduis, est visus fatalis. Utrisque duras leges Ariovistus dictavit.

§. CXXXII.

Sequanorum sub Ariovisto status.

Divitiacus Æduus tristem Sequanorum nostrorum statum Cæsari cum dolore depinxit. (d) Superbe & crudeliter Ariovistum, ubi semel Gallorum copias prœlio vicerat, imperare cœpisse conqueritur. Nobilissimi cujusque liberos obsides poscere, & in eos omnia cruciatus exempla edere, si qua res non ad nutum ejus facta sit. Hominem esse barbarum, iracundum, temerarium: non posse ejus imperia diutius sustineri. Addit denique, hoc miseriorem esse gravioremque fortunam Sequanorum, quam Æduorum, quod soli nec in occulto quidem queri, nec auxilium implorare, auderent; absentisque Ariovisti crudelitatem, velut si coram adesset, horrerent: propterea quod reliquis fugæ facultas daretur; Sequanis vero, qui intra fines suos Ariovistum recepissent, omnes cruciatus essent perferendi. Quam misera hinc Alsatiæ superioris conditio fuerit, nemo non perspicit. Ariovistus enim nostram hanc, præ omnibus, agri Sequanici partem, primo statim transitu suo occupaverat, retinueratque constanter, ut nempe Rheni oram in potestate sua haberet, liberumque ad has partes itum & reditum sibi

(x) Anno 1709. sub Titulo: *Decouverte de la Ville d'Antre*, Tom. II. Dissert. V. Cap. XIV. pag. 200.

(y) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. VIII. pag. 31.

(z) *Geograph. Antiq.* Tom. I. pag. 289.

(a) Diversum ab oppido *Pontarlier*, quod ad Dubim flumen & montem Juram est situm; ubi transitus montis, ex Cis-Jurana in Trans-Juranam Burgundiam, (*Pais de Vaud*) minus difficilis est.

(b) *Vesontion*, Part. I. Cap. XXXV. pag. 139. Dunod *Histoire des Sequanois* pag. 94.

(c) Scriptor seculi XVI. *Antiq. Burgund.* Lib. I. Cap. IV.

(d) In Orat. ad Jul. Cæsarem, *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXI.

ſervaret. Quum vero major identidem Germanorum copia in Galliam ad Arioviſtum accederet, & pro advenientibus XXIV. millibus Harudum aliam nunc quoque tertiam agri ſui partem à Sequanis Arioviſtus exigeret; hi denique communem cum priſtinis hoſtibus, id eſt, cum ipſis Æduis, cauſam fecerunt. Divitiacus Æduus totius Galliæ cauſam apud Julium Cæſarem, qui in Galliam Proconſul advenerat, egit. Cæſar quum Arioviſtum Galliæ imperium animo agitare, Suevorumque pagos centum ad Rhenum jam ſedere, intellexiſſet, ut cæteris ſe Germanis in Gallia jungerent, maturandum eſſe ratus; & feſtinatis itineribus verſus Arioviſtum cum exercitu ſuo progreſſus, Veſontionem occupavit, dum ad Rhenum, in Alſatia vel in Rauracis, Arioviſtus hæreret, Veſontione digreſſus Cæſar verſus Juram properavit, conflicturus cum hoſte, ſeptimoque die nonniſi XXIV. millia paſſuum ab Arioviſto diſtare viſus eſt.

§. CXXXIII.

Ariovisti cum Romanis conflictus.

Secundus ergo, quem novimus, ſe nobis jam offert Arioviſti apud Sequanos noſtros conflictus: quatuordecim circiter poſt prœlium ad Amagetobriam annis: (e) L. Calpurnio Piſone Cæſonio & Aulo Gabinio Coſſ. qui annus V. C. DCXCVI. Æræ Capitol. ante Chriſtum LVIII. primusque poſt Julii Cæſaris Conſulatum; quum in Gallia Proconſul eſſet. Altera hæc pugna in Sequanis commiſſa, non jam inter Gallos atque Germanos, ſed Romanos inter atque Arioviſtum, qui cum Marcomannis, Seduſiis, Harudibus, Suevis, Vangionibus, Nemetibus atque Tribocis, Sequanorum terras tenebat. Eo memorabilius autem hoc prœlium eſt, quod Galliæ ſubigendæ Romanis hinc nata occaſio, &, ut ipſi credebant, juſtiſſima cauſa. Libertas nimirum Galliæ tum conclamata videbatur, vicinis cedenda in prædam; Germanis ne an Romanis, ferro transigendum. Arioviſtus imperium Galliæ pridem animo agitabat, evocatis identidem novis ex Germania copiis, quæ veluti diluvium inundaverant Galliam. Et jam centum pagi Suevorum ad Rhenum acceſſerant, eundem tranſituri, niſi interveniſſet Cæſar, Galliarum Pro-Conſul. Romanorum hic dominationi proſpiciens opportunam belli Germanis inferendi occaſionem invenit, Æduos ab Arioviſto oppreſſos; Æduos, quos Populi Romani *fratres* jam pridem Senatus appellaverat; in quorum gratiam M. Meſſala & M. Piſone Coſſ. ab eodem Senatu decretum: uti, quicunque Galliam Provinciam obtineret, Æduos cæteroſque Populi Romani amicos defenderet. (f) Arioviſtus ergo, inſolenter victoria uſus, quum ſuperbe & avare in Gallia imperaret, ut vidimus, & petita Cæſaris arroganter contemneret, res gladio commiſſa.

§. CXXXIV.

Locus ubi prœlium commiſſum.

In quo Sequanorum tractu ſecundæ hujus pugnæ ſit quærendum theatrum, à multis non minus, quam de primæ loco, quæſitum. Sunt, qui Enſishemium inter atque Sennam, (*Cernay*) Alſatiæ ſuperioris atque Sundgoviæ oppida; ſunt, qui ad Divi Apollinaris ædem in eadem Sundgovia; (g) ſunt, qui ad confluentem Dubis & Allii amnis, in vico Comitatus Burgundiæ, quem *Dampierre* vocant, V. millia paſſuum infra Montisbeligardenſe oppidum; (h) ſunt denique, qui in Rauracis & ſpeciatim ad Bruntrutum, Elsgaudiæ caput, (i) gravem hanc Germanis ſtragem illatam eſſe, reputant: illi nimirum, qui Amagetobriam quoque putant eſſe Bruntrutum, atque adeo utramque Arioviſti pugnam eidem loco vindicant. Equidem prœlii tam illuſtris campum Alſatiæ vel Sundgoviæ noſtræ lubens vindicarem, ſi ſalva veterum Hiſtoricorum auctoritate id mihi facere liceret. In deſcribendis ejus circumſtantiis, ut ſupra quoque in Amagetobriæ nomine, variant Julii Cæſaris Codices, quorum plerique nonniſi quinque millia paſſuum, à loco pugnæ ad Rhenum uſque, Germanos fuga emenſos eſſe teſtantur.

Quodſi

(e) In reſponſione ad Cæſarem Arioviſtus ait: « Quum vellet congrederetur; intellecturum, quid » invicti Germani, exercitatiſſimi in armis, qui intra » annos XIV. tectum non ſubiſſent, virtute poſſent. » Cæsar *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXVI.

(f) Cæsar Lib. cit. Cap. XXXV.

(g) Beatus Rhenanus *Rer. Germ.* Lib. I. pag. 83. ubi locum hunc milliario Germanico à Rheno & Baſilea diſtare ſcribit. Adde Gollut *Memoires Sequanoiſes Liv.* I. *Chap.* XIII. pag. 2. 3. D. Apollinaris Monaſteriolum hoc Præpoſitura vel Prioratus eſt hodie, ad Lucellenſem Ciſtercienſium Abbatiam pertinens.

(h) Cluverius *in German. Antiq.* Lib. II. Cap. VIII. pag. 31.

(i) Dunod, *Lettres à M. l'Abbé de B*** pag. 24. ubi ita: *On voit encor à preſent le camp de Ceſar, à une lieüe de Pourrentruy, ſur une Montagne, au bas de la quelle ſe donna la bataille, comme Ceſar a marqué, & où Ceſar vainquit Arioviſte. On y voit encore le donjon de ce Camp, les enceintes, les entrées & les ſorties comme Ceſar le repreſente. Le Camp s'appelle encore aujourd'huy* le Camp de Jule-Ceſar, *il n'a point d'autre nom. La Montagne, où eſt le Camp, s'appelle encore* le Mont terrible, *par corruption* le Mont Terri. *Ceſar repreſente ſi bien la Montagne où étoit ſon Camp & la plaine, qui eſt au bas, où la bataille ſe donna, qu'on ne peut s'y méprendre. En voyant ces trois endroits, le Camp, la Montagne, & la plaine au deſſous, de la manière que Ceſar les a decrit, en les voyant, dis-je, les Commentaires de Ceſar à la main, on ne peut plus en douter. On voit ce ſemble non pas tant par ſes propres yeux, que par les yeux de Ceſar, tout ce qu'il en a marqué.*

Quodsi lectio hæc admittitur, vera esse posset Beati Rhenani, vel eorum, qui pugnam in Rauracis factam scribunt, conjectura. At refragatur PLUTARCHI, (*l*) gravissimi Scriptoris, in fugam hanc *quadringenta stadia*, quæ L. milliaria conficiunt, computantis auctoritas; refragatur OROSIUS, (*m*) qui Cæsaris Commentarios in plerisque secutus est, Germanos in fugam versos, & per quinquaginta millia passuum cæsos, testatus. Longiorem sane, quam quinque modo milliarium, fugam ipse toto verborum contextu indicare videtur JULIUS CÆSAR; ait enim: " Hostes terga verterunt, neque prius fugere destiterunt, „ quam ad flumen Rhenum millia passuum ex eo loco circiter * * * * pervenerunt. „ Ibi perpauci aut viribus confisi tranare contenderunt, aut lintribus inventis salutem „ sibi petierunt. In his fuit Ariovistus, qui naviculam deligatam ad ripam nactus ea „ profugit: reliquos omnes equites consecuti nostri interfecerunt. „ Hæc longam profecto fugam, longamque persecutionem, designant. Sic demum verbis Cæsaris vis & admiratio, longitudine insecutionis & magnitudine cædis, quam Auctores annotant, constabunt. Adde, quod illis in partibus castra habuerit Cæsar, ad quas à Sequanis & Æduis commeatus commode supportarentur, quod difficilius futurum erat, si cum exercitu Rheno fuisset vicinus. Quis denique Ariovistum passurum fuisse crederet, ut impune Cæsar ad extremos usque Sequanorum citeriorum, sive Rhenensium, id est, ad Alsatiam nostram superiorem, cum exercitu suo progrederetur impune? ubi Germanici populi, Ariovistum secuti, suas jam sedes stabiliverant; in tertia nimirum parte illa, quam optimam totius Galliæ Cæsar (*n*) vocat, Sequanisque ereptam? in qua comprehensam quoque fuisse superiorem Alsatiam, vel ex eo conjicimus, quod agri Sequanici limitem ad Rhenum Germanis suis potius, quam partes interiores, habitandum & custodiendum concessit, ut liber ei semper esset in Germaniam reditus. Cæsaris locum ergo CIACCONIUS, HOTOMANNUS, atque post hos CELLARIUS, (*o*) corrigentes pro quinque mill. passuum *quinquaginta* posuerunt.

§. CXXXV.

Sed & præter rationes has, longe gravissimas, ipsa totius rei gestæ, ut à Cæsare narratur, series nos docet, non in nostris his, versus Rhenum, Sequanicis oris prœlium hoc Ariovistinum potuisse committi, sed in interiore Sequania. Agitaverat quidem paulo ante in Sequanis ad Rhenum, adeoque in Alsatia superiore, vel ejus vicinia, Ariovistus, ut centum Suevorum pagos, (*p*) in Galliam quoque transituros, de quibus sæpe jam dictum, exciperet; sed quum de Cæsaris consiliis certior factus esset, à finibus suis tridui viam processit, ut Vesontionem occuparet: ut ipse de eo Cæsar testatur. (*q*) Fines hi profecto non alii esse possunt, quam ad Rhenum, Germaniam versus. Cæsar autem magnis ex Provincia itineribus factis Vesontionem occupavit. Hinc, omnibus rebus quum prospexisset, profectus est, non recto itinere, sed, ut ipse scribit, *millium amplius quadraginta circuitu*. (*r*) Enimvero rectum iter nonnisi per aspera & saltuosa loca suscipere potuisset; in circuitu hoc *loca aperta* invenit. Dubi flumine ergo ad dexteram relicto, per sinistram Vesulium versus iter suscepit; præter loca aperta id quoque consecutus, ut Leuci & Lingones ei, Sequanos peragranti, subministrarent frumenta. (*s*) Quum iter non intermitteret, septimo denique die, XXIV. mill. pass. sive octo horarum spatio, ab Ariovisti copiis abfuit Cæsar. (*t*) Non in Alsatia quærendus.

§. CXXXVI.

His omnibus diligenter consideratis, prœlium haberi non potuit V. mill. pass. à Rheno; quum Ariovistus, audito Cæsaris itinere, ipse à Rheno, Vesontionem versus, profectus sit itinere tridui, quod quinquaginta circiter mille passuum distantiam à Rheno effecit. Nec tutum profecto Ariovisto futurum erat, fauces illas, ubi Jurassus & Vogesus se fere tangunt, circa Befortium nempe, à Cæsare occupari. Firmus ad eas substitit Ariovistus, postquam Cæsarem diurnis nocturnisque itineribus Vesontionem attigisse intellexisset. Quodsi vero à Rauracensi vel Sequanica Rheni ora, ubi pontis & transeundi locus aptissimus, Vesontionem versus per L. millia passuum pergas, ad Montisbeligardi oppidi confinia pervenis, circa quæ prœlium videtur commissum. Ab hoc autem oppido LXX. milliaria Romana Vesontionem computantur itinere recto, quibus Conjectura de hoc loco.

(*l*) In *Julio Cæsare* Cap. XXVIII. Στάδιους τετρακοσίους, vel secundum alios Codices, HENR. STEPHANO teste, τριακοσίους ponit Plutarchus. Octo stadia unum milliare, vel mille passus, conficiunt.

(*m*) *Histor.* Lib. VI. Cap. VII. pag. 389.

(*n*) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXI.

(*o*) Vide CIACCONIUM & HOTOMANNUM in *Notis ad Cæsarem*, & CHRISTOPH. CELLARIUM in *Differt. de Cæsaris bellis adversus Ariovistum aliosque Germanos*, num. 18.

(*p*) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXVII.

(*q*) Lib. cit. Cap. XXXVIII.

(*r*) Ibidem Cap. XLI.

(*s*) Ibidem Cap. XL.

(*t*) Ibidem Cap. XLI.

quibus si XL. milliaria circuitus à Cæsare facti addas, oritur inde summa CX. mill. pass. Cæsar autem septimo die ab exploratoribus certior factus est, Ariovisti copias XXIV. millibus passuum abesse; hos si à CX. deducas, restant LXXXVI. mille passus, quos, septem dierum spatio, cum exercitu suo haud difficulter emensus est Cæsar, (u) XII. milliaribus Romanis, quæ IV. Francica conficiunt, in singulos dies contributis. Ipse Cæsar, belli Gallici tempore, non semel XX. millia pass. cum exercitu suo uno die confecit. Nec disputaverim ego cum PHILIPPO CLUVERIO, (x) ad Comitatus Burgundici vicum *Dampierre* pugnam hanc pugnatam credente: locus enim hic nonnisi V. mill. pass. à Montebeligardo remotus est, Vesontionem versus, adeoque versus occasum. Sic Alsatia prœlii hujus theatrum non fuit, sed vicina Burgundia, Alsatiæ limes.

§. CXXXVII.

Acies Germanorum. In prœlii hujus acie Germanorum instructa, annotamus hæc duo. I. Ariovistus copias suas *generatim*, ut CÆSAR (y) loquitur, sive secundum genera nationum, constituit, paribusque intervallis Harudes, Marcomannos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos, collocavit, omnemque aciem suam rhedis & carris circumdedit: ne qua spes in fuga relinqueretur. Carris autem mulieres impositæ, quæ in prœlium proficiscentes milites passis crinibus flentes implorabant, ne se in servitutem traderent Romanis. Harudibus nimirum, licet postremi & nuper quidem demum in Galliam advenerint, primus in acie locus à Cæsare datus, secundus Marcomannis, tertius Tribocis, inde secuti sunt reliqui; Suevi omnium postremi fuerunt, quod virtus eorum præ cæteris Germanis eminuit. II. Alterum hujus prœlii singulare & memorabile est, quod phalangem tum Germani, in unum agmen coacti, effecerint, scutis supra capita contextis, testudinis instar, in Romanorum irrupturi aciem; quam vero Romani, agilitate & audacia insignes, supra obductam salientes testudinem, revulsis scutis perfoderunt, omnemque adeo Germanici exercitus dissolverunt compagem. (z)

§. CXXXVIII.

Alia de hoc prœlio. Tempus committi prœlii in æstatem incidit; Cæsar ipse in Oratione, ad exercitum Vesontione habita, id indicat clare, quum ait: " Frumentum Sequanos, Leucos, „ Lingones subministrare, jamque esse in agris frumenta matura. „ (a) Quodsi cæsorum Germanorum numerum quæras, PLUTARCHUS illum ponit immanem, octo nempe myriadum, id est, octoginta millium. Divitiacus apud Cæsarem dixerat, centum & viginti millia Germanorum sub Ariovisto extitisse in Gallia. DIO CASSIUS (b) scribit, fugientes nec in salvo fuisse Rhenum ingressos, quum in ipso flumine multos Romani occiderint, alios ipse amnis absorpserit. Orosius hæc annotat: " Insaturabiliter cæsi „ sunt, nec conjici potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnæ adfuerit, vel „ quantus fuerit occisorum. „ Nec diu tantæ cladi superstes videtur fuisse Ariovistus, quum nihil de eo deinceps Historia prodat. Titurius Sabinus quarto post prœlium anno de Ariovisto, ut mortuo, apud Cæsarem loquitur. (c) Prœlio interfuere Triboci; in Alsatia inferiore stabilem mox fortunarum suarum sedem posituri, testesque futuri ad posteros, duorum Galliæ populorum, de potentatu certantium, æmulatione factum esse, ut libertatem suam non Alsatia modo, sed & omnis amitteret Gallia, de cujus imperio tum inter Romanos Germanosque certatum. Quodsi ergo in decretoria hac pugna Germani evasissent victores, jugum eorum jam tum subiisset Gallia, quod nonnisi quinque post secula, quibus Romani rerum in Gallia potiti sunt, Francorum dominatione exorta, subiit: una nimirum pugna quoties imperia stabilit, evertit. Sic omnes Germani, qui vel cum Ariovisto, vel eo apud Sequanos nostros dominante, Rhenum transierant, à Romanis aut cæsi, aut Gallia ejecti sunt; illique modo, qui lintres invenerant, (d) quive natare didicerant, in Germaniam redierunt, uti rerum gestarum Auctor ipse CÆSAR nos docet. (e) Qua ergo ratione, Tribocos, post cladem acceptam, in Alsatia substitisse atque firmas ibidem sedes fixisse, conjicere licebit? Ante Cæsaris tempora vero eos in Alsatia non habitasse, inde facile discitur, quod inter cæteros populos, qui Ariovistum ex Germania secuti sunt, nominantur quoque Triboci.

§. CXXXIX.

(u) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XL.

(x) *Germ. Antiq.* Lib. II. Cap. VIII. Adde CHIFLETIUM in *Vesontione* Part. I. pag. 142.

(y) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. LI.

(z) OROSIUS *Hist.* Lib. VI. Cap. VII.

(a) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XL.

(b) Lib. XXXVIII.

(c) Lib. V. Cap. XXIX.

(d) Ubi nunc Basilea sita est, ut conjicit BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. I. pag. 13. & Lib. III. pag. 103.

(e) De *Bello Gall.* Lib. I. Cap. LIII.

§. CXXXIX.

Ariovisti & Romanor. in Alsatia dominatus.

Ariovistus ergo omnium, quod novimus, primus in Alsatia Sequanica dominatus est, at temporarius modo, quatuordecim annorum, Rex, quem Coccius propterea *Alsaticum* vocat. (*f*) In Mediomatricorum sive inferiore Alsatia Ariovistum quoque dominatum esse, verisimile non est, quod à Sequanis, non à Mediomatricis, in auxilium vocatus fuerat. Ceterum Ariovistus in Alsatia, sive apud Sequanos, quos armis continuit, aliter, quam apud suos trans Rhenum, regnaverat. Reges, quos Germanis & Gallis veteribus imperitasse reperimus, auctoritate magis, quam imperio, suæ genti præfuerunt. Castici pater Catamantaledes, Sequanus, regnum in Sequanis multos annos obtinuisse, apud CÆSAREM (*g*) scribitur; atque hinc à Senatu Populoque Rom. ut Ariovistus quoque, *Amicus* appellatus est. Eandem, quam pater, auctoritatem & potentiam Casticus filius ut affectaret, ab Orgetorige, Helvetio, inducebatur: qui ipse quoque Orgetorix Dumnorigem Æduum, Divitiaci fratrem, idem ut faceret, tanto facilius induxit, quod Principatum apud eos obtinens eundem haud difficulter conversurus erat in regnum. Cæsar, Ariovisti copiis ex Gallia pulsis, exercitum suum in Sequanis ad hibernandum reliquit, hibernisque præposuit Labienum, ipse vero in Galliam citeriorem profectus est. Labienus itaque Romanorum primus Alsatiæ præfuit, sed Sequanicæ, sive superiori; Mediomatricos enim, qui inferiorem habitabant, Cæsar anno sequenti demum bello aggressus est, unaque eos æstate cum reliquis Belgis subegit; adeoque inter duas Alsatias, à Romanis devictas, annus intercessit. Quamvis autem Cæsar Sequanos & Mediomatricos A. Urb. Cond. DCXCVI. & DCXCVII. subegerit, illa tamen dominatio recens gentem utramque non impedivit, quin ad Alesiam urbem, ab obsidione Romanorum liberandam, auxilia mitterent; quæ liberatio si locum habitura fuisset, Cæsar cum Romanis suis ex universa Gallia à Vercingetorige ejiciendus erat. Sequani cum Senonibus, Biturigibus, Xantonibus, Ruthenis, Carnutibus, XII. millia; Mediomatrici vero cum Ambianis, Petrocoriis, Nerviis, Morinis, Nitiobrigibus, nonnisi quina millia, suppeditavere. (*h*) Rauracis & Bojis solis XXX. millia imperata fuisse annotatur, sed numero huic tam inæqualis proportio cum reliquis inest, ut errorem, à librariis commissum, non possis non suspicari. Ad Sequanicæ Provinciæ tutelam Olinonem Juniamque Colonias, illam adversus Germanos, hanc adversus Helvetios, constitutas tum fuisse, cum GOLLUTIO (*i*) asserere nolim. Colonia Junia certe à Julio nomen habere haud potuit. Hæc rerum in Alsatia Celtica gestarum est summa.

E X C U R S U S

D E

C E L T I S.

§. I.

Causa Excursus.

PRimam Alsaticæ Historiæ Periodum quod appellaverim CELTICAM: Alsatis priscis Religionem, Cultum, Mores & Linguam Celtarum quod constanter tribuerim: Gallisque adeo Celticum nomen quod adscripserim solis, non unum Lectorum meorum fortassis offendet; qui, refragantibus Veterum monumentis, id à me factum esse judicabunt. Nec ego hoc eorum de mea sententia judicium miror; qui multiplices de Celticis Originibus Criticorum opiniones, tot libris expositas, & à mea diversas, non semel perpendi, deprehendique in argumento hoc tractando plerumque aberratum à vero. Dubios ergo ne Lectores meos relinquam, instituti mei rationem sum paucis redditurus, antequam Alsatiæ Celticæ finem imponam; ut non sine consilio, nec absque gravibus causis, ita me scripsisse intelligant.

 Vox

(*f*) In *Panegyri Leopoldi Austr. Episcopi Argent.* pag. 144.

(*g*) Lib. I. Cap. III.

(*h*) CÆSAR de *Bello Gall.* Lib. VII. Cap. LXXV.

(*i*) *Hist. Sequan.* Lib. II. Cap. XI.

Celtæ & Galli eadem vox.

Vox Celtæ, Gentis illustrissimæ nomen, toti antiquitati celebratum, Romanis in Gallia imperantibus, vulgari popularium lingua usurpari desiit, eique vocabulum Galli, nec origine, nec significatione, sed pronuntiatione modo Romanum, successit. Cæsar (*a*) ait: " Gallia est omnis divisa in partes tres, „ quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ, „ nostra Galli, appellantur; „ quem Pausanias quoque sequitur in *Atticis*, (*b*) ubi de Gallis: " Ut Galli appellarentur, nonnisi sero usus obtinuit: Celtas enim quum „ ipsi se antiquitus, tum alii eos, nominarunt. „ Idem quoque tradit Appianus: (*c*) „ Ad Celtas usque (inquit) quos ipsi (sc. Romani) Gallos cognominant: „ & Strabo (*d*) de Græcis, nomen Celtis non illos dedisse, sed in Narbonensi provincia primum deprehendisse, & dein ad omnes Gallos extendisse, refert. Galli ergo lingua sua Celtica se non Gallos, sed *Gueltas* vel *Keltas*, (*e*) appellarunt. Romano autem sermone apud eos invalescente, pristina quoque nomen suum pronuntiandi ratio apud eosdem paullatim disparuit: Græco idiomate tamen *Κέλται* & *Γάλλοι* promiscue usurpari continuatum est. (*f*) Augustus jam *Celticæ* Galliæ nomen aboluit, & *Lugdunensem* substituit.

§. II.

De Celtis opiniones diversæ.

Quicquid sit de origine & sono vocis; nobis præsertim curæ est, examinare, ad quem populum nomen hoc vere pertinuerit olim. Diversæ hac de re sunt Scriptorum recentioris ævi sententiæ, quæ commode ad quatuor classes possunt referri. Sunt I. qui omnes generatim Europææ gentes antiquitus communi Celtarum nomine comprehensas esse existimant: inter quos Ortelius, (*g*) Hoffmannus, (*h*) Harduinus, (*i*) Pelloutierius, (*l*) eminent. Sunt II. qui maximam Europæ partem, uti Pezronius, (*m*) & Marcus Velserus, (*n*) vel præcipuos saltem populos ejus, Hispanos nimirum, Gallos, Britannos, Germanos atque Illyrios, Celtarum nomine designatos crediderunt, qua in sententia Cluverius (*o*) perstitit; Italiam, regiones trans Vistulam, cæterasque Orientis nationes, excludens. Sunt III. qui ad Germanos tantum & Gallos vocem hanc ejusque significationem restringunt: quo pertinent Raphael Volaterranus, (*p*) Henricus Glareanus, (*q*) Ulricus Obrechtus, (*r*) Joannes Schilterus, (*s*) Leibnitius, (*t*) & nuper demum Illustrissimus Comes Henricus à Bünaw, (*u*) Vir omni elogio dignus. Sunt IV. denique, qui ad Germanos solos Celtarum nominis significationem præcipue pertinuisse, atque adeo nonnisi secundario ad Gallos translatum fuisse contendunt; quos inter præcipui Christophorus Browerus, (*x*) Daniel Morhofius (*y*) & Jac. Carolus Spenerus. (*z*) Ex diversis his opinionibus verisimilitudinis speciem nonnullas habere; nullam autem cum veritatis amussi exacte convenire reperio: examine instituto edoctus, veram Celtarum patriam inter Pyrenæos montes, Oceanum, Alpes & Rhenum, adeoque in sola Gallia veteri, esse quærendam. Ex primis autem & patriis finibus suis Celtæ quum sæpius magnis agminibus ad diversas orbis habitabilis partes migrassent, frequentesque Colonias per omnes orbis partes misissent, factum, ut Scriptores nonnulli veteres, recentioresque fere omnes, in quærendis Celtarum sedibus, patriam primariam gentis

---

(*a*) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. I.

(*b*) Lib. I. Cap. III. Ὀψὲ δὲ τοῦ αὐτοὺς καλεῖσθαι Γαλάτας ἐξενίκησε, Κελτοὶ γὰρ κατά τε σφᾶς τὸ ἀρχαῖον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ὠνομάζοντο.

(*c*) In Præfat. Μέχρι Κελτῶν, οὓς αὐτοὶ (sc. οἱ Ῥωμαῖοι) Γαλάτας προσαγορεύουσι.

(*d*) Lib. IV. pag. 288.

(*e*) De origine & significatione vocis actum est supra §. CIX. pag. 90. sq.

(*f*) In Notitia Imperii Occid. Cap. XIX. pag. 34. Celtæ seniores & juniores inter Auxilia Palatina memorantur.

(*g*) Tabulam hic suam Europæ *Celticam* vocat.

(*h*) In *Lexico Histor.* voce: *Celtæ.*

(*i*) In *Notis* ad Plinium Lib. VI. Cap. XIII. Not. 23.

(*l*) *Histoire des Celtes Liv.* I. *Chap.* III.

(*m*) *Antiquité des Celtes* pag. 192.

(*n*) *Rerum Boicarum* Lib. I. pag. 2.

(*o*) Cluverius in *Germania Antiqua* Lib. I. Cap. II. pag. 24. Eandem tuentur sententiam Jodocus Coccius in *Oratione inaugurali Molshemensis Academiæ* pag. 142. Cocceius in *Jurisprud. Prudentia* in Prolegomen. pag. 6. referendus quoque huc aliquo modo Josephus Scaliger *Epistolar.* Lib. III. Epist. CCLXXVI. Mezeray in *Histoire de France avant Clovis* pag. 4. l'Abbé Gedoyn *Recherches sur les Hyperboréens* Vid. Memoires de l'Academie Tom. VIII. pag. 117. Charles le Gendre *Antiquité de la Nation & de la Monarchie Françoise* pag. 210. sq.

(*p*) *Geograph.* Lib. III. ineunte.

(*q*) In *Commentariolo vetustæ Germaniæ populorum* apud Schardium Tom. I. pag. 71. sq.

(*r*) In *Prodromo rerum Alsaticar.* pag. 2. & in *Dissertatione de Philosophia Celtica* §. II.

(*s*) In *Glossario Etymologico* & in *Observat.* I. ad *Chronicon* Koenigshovii §. VIII. pag. 441. Item in *Præfat.* ad *Chron.* §. IV. ubi Gallos appellat *Celtas Occidentales.*

(*t*) In *Collectaneis Etymolog.* Part. II. pag. 157. & in *Scriptor. Rerum Brunsuicens.* Tom. I. pag. 8. Not. (*a*)

(*u*) In *Historia Germaniæ* Tom. I. pag. 630.

(*x*) In *Annal. Trevirens. Proparasceve* pag. 15.

(*y*) *Unterricht von der Teutschen Sprach* Cap. II. pag. 31.

(*z*) In *Notitia Germaniæ Veter.* Lib. III. Cap. IV. pag. 121. Not. (*u*) qui tamen etiam ibi cum Cluverio contendit, Celticum vocabulum, primis temporibus, omnes ad occidentem Europæ nationes complexum esse.

gentis à regionibus, in quas Coloniæ ejus migrarunt, quasque patriam Celtarum ſecundariam appellares, non ſatis diſtinguerent; atque adeo omnes illas terræ partes, in quibus colonias Celticas deprehendebant, falſa inductione ipſam Celticam reputarent primariam; quæ vera eſt tot opinionum erronearum origo.

§. III.

In tam multiplici recentiorum varietate Scriptorum omnis jam diſcutienda antiquitas, & diligenter videndum, quid præſidii ſingulæ hæ opiniones in eadem reperiant. Perluſtratis ergo, ſtudioque accurato collatis inter ſe diſcuſſisque, Græcorum Latinorumque Scriptorum, ubi Celtarum mentio fit, locis, Obſervationes quasdam collegimus, quas ulteriori tractationi præmittendas arbitramur. *Obſerv. I. Nomen Celtarum Gallis tributum.*

Obſervavi I. Scriptores veteres, tam Græcos, quam Latinos, quotquot eorum oobis Celtas deſcribunt, nömen *Celtarum* tribuere Gallis; & quidem vel illis, qui Alpibus, Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, & Mediterraneo mari, circumſcripti fuerant, Gallique Trans-Alpini à Romanis vocati ſunt: vel illis, qui circa Padum in ſuperiore Italia habitaverunt, & Gallorum Cis-Alpinorum oomine à Romanis appellari fueverunt: imo & Regiones, à Gallis trans & cis Alpes habitatas, iidem Scriptores *Celticam* appellarunt. Innumeris ex Antiquitate teſtimoniis hoc aſſertum firmarem, ſi ulli unquam veniſſet in mentem, à communiooe nominis Celtici Gallos excludere. Gallos autem ſive Celtas Cis-Alpioos omnes à Trans-Alpinis genus & originem ſuam, adeoque & nomen, duxiſſe, evidentibus teſtimoniis ex Livio, (*a*) Justino, (*b*) Polybio (*c*) Diodoro Siculo, (*d*) Strabone, (*e*) Plutarcho, (*f*) demonſtratum eſt pridem; nec hodie quisquam illud vocat in dubium.

Obſervavi II. Veterum Scriptorum pleroſque nomen Celtarum Germanis nunquam tribuere. Referendi huc ex Græcis Herodotus, Aristoteles, Polybius, Diodorus Siculus, Dionysius Halicarnassensis, Strabo, Dionysius Periegetes, Plutarchus, Ptolemæus, Athenæus, Stephanus Byzantinus: ex Latinis Cæsar, Livius, Mela, Plinius, Lucanus, Silios Italicus, aliique, qui modo alicubi in ſcriptis ſuis de Celtis egerunt. Ex his Strabo, Dionyſius Periegetes, Plutarchus, Ptolemæus & Cæſar, oomen Celtarum Germanis tam aperte denegant, ut Celtas à Germanis diſerte diſtinguant; cæteri Gallos oomine Celtarum ubi deſignant, id certe ita faciunt, ut, licet manifeſta diſtinctio inter Celtas & Germanos apud eos non occurrat, nullum tamen apud eosdem ſe manifeſtet indicium, unde ſuſpicio poſſit oriri, eos oomen Celtarum, quo Gallos deſignant, ad Germanos quoque extendere. Horum ergo io numero ſunt ex Græcis Herodotus, Ariſtoteles, Polybius, Diodorus, Athenæus, Stephanus Byzantinus, omnesque, quotquot ſunt, ſolo Cæſare, ut vidimus, excepto, Scriptores Latini. *Obſerv. II. Nomen Celtarum Germanis non datum.*

§. IV.

Priorem claſſem, eorum nempe, qui Celtas à Germanis diſtinguunt, quod attinet, manifeſtus eſt Strabo, ubi Rhenum limitem orientalem Celticæ tradit. (*g*) "Dictum „ eſt ſupra, (inquit) univerſam Celticam verſus occaſum Pyrenæis definiri montibus: „ utrumque mare tam externum quam internum tangentibus, ab oriente autem Rheno, „ qui eſt Pyrenæ parallelus. „ Et alio in loco (*b*) de Germanis: "Statim ergo „ trans Rhenum, poſt Celticos populos, orientem verſus ſita loca Germani incolunt, „ à Celtis parum differentes: cætera ſimiles Celtarum, de quibus diximus. „ Similiter Dionysius Periegetes Celtas ſtatim à Pyrenæis montibus, & ad fontes Eridani ſedem habere ſcribit: Germanos autem circa ſilvam Hercyniam collocat; quam, ex Cæsare (*i*) ootum eſt, ſe ultra ſpatium LX. dierum illis temporibus per Germaniam extendiſſe. "Facile, ait Dionysius, (*l*) fines invenies Europæ: Cujus videlicet extremo „ ſub *Scriptorum claſſis prior.*

(*a*) Lib. V. Cap. XXXIV.
(*b*) Lib. XXIV. Cap. IV.
(*c*) Lib. II. *Hiſtor.* pag. 147.
(*d*) Lib. XIV. pag. 321.
(*e*) Lib. IV. pag. 298.
(*f*) In *Vita Camilli* pag. 135.
(*g*) Lib. IV. pag. 267. Εἴρηται γάρ, ὅτι τὸ Κελτικὸν ἅπαν τοῦτο ἀπὸ μὲν τῆς δύσεως ὁρίζει τὸ Πυρηναῖον ὄρος, τῆς ἑκατέρωθεν θαλάττης, τῆς τε ἐκτὸς καὶ τῆς ἐντὸς προσαπτόμενον. Ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν ὁ Ῥῆνος παράλληλος ὢν τῇ Πυρήνῃ. Confer quoque Lib. II. pag. 189. ſqq.
(*b*) Lib. VII. pag. 443. Εὐθὺς τοίνυν τὰ πέραν τοῦ Ῥήνου, μετὰ τοὺς Κελτούς, πρὸς τὴν ἕω κεκλιμένα Γερμανοὶ νέμονται, μικρὸν ἐξαλλάττοντες τοῦ Κελτικοῦ φύλου· τἆλλα δὲ παραπλήσιοι -- ὄντες, οἵους εἰρήκαμεν, τοὺς Κελτούς.
(*i*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXV.
(*l*) Verſ. 280. ſeqq. --- Ῥεῖα τέρμα κεχύσεται Εὐρωπείης
Τῆς ἤτοι πυμάτη μὲν ὑπὸ γλωχῖνα νένευκεν
Ἀγχοῦ στηλάων μεγαθύμων ἔθνος Ἰβήρων.
Μῆκος ἐπ' ἠπείροιο τεταμμένον, ἔχι βορείου
Ὠκεανοῦ κέχυται ψυχρὸν ῥόος, ἔνθα Βρεττανοὶ
Λευκά τε φῦλα νέμονται ἀρειμανέων Γερμανῶν
Ἑρκυνίῳ δρυμοῖο παραθρώσκοντες ὀρόγκας.
Ἠπείρου πάσης ἰνδάλλεται ἴκτισσε βορείη
Τοῖς δ' ἐπὶ Πυρηναῖον ὄρος, καὶ δώματα Κελτῶν
Ἀγχόθι πηγάων καλλιρρόου Ἠριδανοῖο.

„ ſub angulo habitant prope columnas magnanimorum gens Iberorum, in longitudinem „ continentis verſa, ubi borealis Oceani diffuſum eſt frigidum fluentum, ubi Britanni „ Albæque gentes habitant, martiorum Germanorum Hercyniæ ſilvæ præterſalientes „ montium juga. Continentem illam ſimilem eſſe ferunt corio bubulo. Poſt hos autem „ Pyrenæus mons, & domicilia Celtarum prope fontes pulchriflui Eridani.„ Ita PLUTARCHUS quoque Germanos diſtinguit à Celtis in *Vita M. Craſſi*: (*m*) " Quum Cæſar (inquit) „ in occidente & Celtas ſubigeret, & Germanos. „ Et in *Vita Cæſaris*: (*n*) " Cæſar „ ſecunda vice palam cum Germanis pro Celtis pugnavit; „ & (*o*) rurſus: " Parabat „ & inſtituebat Cæſar Parthos bello petere; his ſubjugatis Scythiam invadere, incur„ ſatisque quæ Germanis circumjecta ſunt, ac ipſa Germania, per Celtas regredi in „ Italiam. „ Sic PTOLEMÆUS in *Geographia* ſua Celto-Galatiam à Germania probe diſtinguit, dum Tabula III. Europæ (*p*) Celto-Galatiam in Aquitaniam, Lugdunenſem, Belgicam & Narbonenſem, diſtribuit: & deinceps, in Anacephalæoſi ejusdem Tabulæ tertiæ, limitem ejus orientalem Germaniam conſtituit; ita enim ibi: (*q*) " Tertia „ Europæ Tabula continet Gallias in quatuor provinciis. Circumſcribitur autem Tabula „ ab ortu Germania magna, Italia & Rhætia.

CÆSAR denique, quum Gallorum Celtarumque nomen pro uno eodemque habet, *Celtarumque* tantum indigenæ, *Gallorum* vero linguæ Romanæ, vocabulum eſſe tradit. (*r*) " Tertiam Galliæ partem, ait, incolunt, qui ipſorum lingua Celtæ, noſtra „ Galli appellantur. „ Certe dum Gallos perpetuo à Germanis, Galliamque à Germania, diſtinguit, Celtas quoque ab iisdem diſtinxiſſe cenſendus eſt. Diſtinguit eos I. *Finibus*; dum Rhenum fluvium Galliam à Germania dividere aſſerit: " Belgæ, inquit, (*s*) „ proximi ſunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt; „ & rurſus: (*t*) " Undique „ loci natura tuti Helvetii continentur: una ex parte flumine Rheno latiſſimo atque „ altiſſimo, qui agrum Helvetium à Germanis dividit; iterum: (*u*) " Paullatim autem „ Germanos conſueſcere Rhenum transire, & in Galliam magnam eorum multitudinem „ venire, populo Romano periculoſum videbat. „ Diſtinguit II. *Natura ſoli*, & victus conſuetudine. Ita Gallus ipſe Divitiacus Aeduus, ubi de Germanis, qui Sequanicos agros occupaverant, loquitur: (*x*) " Horum primo circiter millia XV. Rhenum „ transiſſe, poſteaquam agros & cultum & copias Gallorum homines feri ac „ barbari adamaſſent; „ & paulo poſt: " Neque enim conferendum eſſe Gallicum cum „ Germanorum agro, nec hanc conſuetudinem victus cum illo comparandam. „ (*y*) Diſtinguit III. *Lingua*, non tantum dialecto, ſed indole penitus genioque diverſa, ut vidimus. (*z*)

§. V.

Scriptorum claſſis poſterior.

Poſteriorem vero claſſem quod attinet, eorum nempe, qui Gallos dum Celtas appellant, diſerte tamen eos à Germanis non diſtinguunt, eidem Scriptores venerandæ auctoritatis, Herodotum & Ariſtotelem, dedimus anteſignanos. Hi enim Germanos nullo modo Celtas appellant, ut à multis creditum eſt: ſed potius, ſi rem accurate inſpicias, pro noſtra ſententia faciunt. Herodotus & Ariſtoteles Iſtrum fluvium in Celtis quidem oriri ſcribunt; ſed nihil inde pro Germanis concludas, quod uterque in locis allegatis Celtas ad Pyrenen, (Pyrenæos montes) qui nihil cum Germania habent commune, collocet. HERODOTUS præterea eos poſt Cyneſios ſtatuit eſſe Europæorum ultimos, qui ad ſolis occaſum habitarent. Ita enim ſcribit: (*a*) " Iſter fluere incipiens à Celtis „ atque urbe Pyrene; Celtæ autem extra cippos Herculis ſunt, Cyneſiis finitimi, „ omnium in Europa ad occaſum habitantium ultimis. „ ARISTOTELES (*b*) ait: " Ex Pyrenæo, hic mons eſt Celticæ, æquinoctialem occaſum ſpectans, Iſter & „ Tarteſſus defluunt. „ Manifeſte hæc teſtantur, Herodotum & Ariſtotelem Iſtri vel Danubii

(*m*) Pag. 567. Καίσαρα τὰ ἑσπέρια καὶ Κελτοὺς καὶ Γερμανοὺς καταστρεφόμενον.

(*n*) Pag. 716. Δεύτερον δὲ πρὸς Γερμανοὺς ἄντικρυς ὑπὲρ Κελτῶν ἐπολέμησεν. (ὁ Καῖσαρ.)

(*o*) Pag. 735. Παρασκευὴ δὲ καὶ γνώμη (sc. τῷ Καίσαρι) στρατεύειν μὲν ἐπὶ Πάρθους, καταστρεψαμένῳ δὲ τούτους . . . εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐμβαλεῖν, καὶ τὰ περίχωρα Γερμανοῖς, καὶ Γερμανίαν αὐτὴν ἐπιδραμόντι, διὰ Κελτῶν ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν.

(*p*) Lib. II. Cap. VII.

(*q*) Lib. VIII. Cap. II. Ὁ τρίτος πίναξ τῆς Εὐρώπης περιέχει τὰς Γαλλίας ἐν τέτρασιν ἐπαρχίαις. Περιορίζεται δὲ ὁ πίναξ ἀπὸ μὲν ἀνατολῶν Γερμανίᾳ μεγάλῃ, Ἰταλίᾳ καὶ Ῥαιτίᾳ.

(*r*) Lib. I. Cap. I. *de Bello Gall.*

(*s*) Loco cit.

(*t*) Lib. cit. Cap. II.

(*u*) Ibidem Cap. XXXIII.

(*x*) Ibidem Cap. XXXI.

(*y*) Huc pertinet Liber VI. Cæſaris *de Bello Gall.* à Capite XI. - - XXIX. ubi diverſitatem morum Galliæ & Germaniæ incolarum prolixe deſcribit.

(*z*) Confer ſupra pag. 88. §. CVI.

(*a*) Lib. II. pag. 102. Ἴστρος ποταμὸς ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος ῥέει. Οἱ δὲ Κελτοί εἰσι ἔξω Ἡρακλέων στηλέων. Ὁμουρέουσι δὲ Κυνησίοισι, οἳ ἔσχατοι πρὸς δυσμέων οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένων.

(*b*) Lib. I. *Meteorol.* Cap. XIII. Tom. I. pag. 768. Ἐκ δὲ τῆς Πυρήνης, τοῦτο δ' ἐστὶν ὄρος πρὸς δυσμὴν ἰσημερινὴν ἐν τῇ Κελτικῇ, ῥέουσιν ὅ, τε Ἴστρος καὶ ὁ Ταρτησσός.

Danubii fontes in Pyrenæis quæsiviſſe, quas in Germania debuiſſent quærere. Pyrenæi autem Gallos omnino, Germaniam vero nullo modo, reſpiciunt.

§. VI.

Obſervavi III. Auctores, qui Celtarum nomen Germanis tribuant, nonniſi pauciſſimos eſſe. Hos inter primus eſt Arrianus, qui Iſtrum fluvium, apud Germanos ſcaturientem, in Celticis oriri, & per plures gentes Celticas fluere, aſſerit: (c) "Tertio „ poſt hanc pugnam die (inquit) Alexander ad Iſtrum fluvium pervenit, omnium, „ qui in Europa ſunt, maximum, qui ampliſſimum terræ tractum alluit, & per gentes „ belliciſſimas fluit, inprimis per Celticas, in quibus etiam fontes ejus oriuntur. „ Eadem quidem Herodotum & Ariſtotelem de Iſtro fluvio tradere jam vidimus; quos tamen per Celticam non ideo Germaniam, ſed re vera Galliam, deſignaſſe, ex ipſis eorum verbis oſtenſum eſt. In Arriano autem ea non occurrunt, ex quibus poſſit concludi, eodem, quo Herodotus & Ariſtoteles, errore eum fontes Iſtri in Gallia quærere. Quodſi tamen quis pertinaciter id contendere vellet, pro confutanda ejus opinione non ſatis argumentorum nobis eſſe, fatendum eſt. Arrianum autem ſub Celtis Germanos vere intellexiſſe, vel inde conjiceres, quod illis temporibus alii adhuc ex Scriptoribus Græcis voce Celtarum ita uſi eſſe reperiuntur. Præter Arrianum enim hic referendus quoque Appianus, qui per Celtas ſe denotare Germanos aperte ſatis oſtendit, quando nonnullos ex Trans-Rhenanis Celtis Romanorum imperio parere aſſerit: ait enim: (d) "In Europa duo maxime fluvii Romanorum imperium finiunt, Rhenus & Danubius: .. „ Alicubi tamen trans hos quoque amnes Celtis Trans-Rhenanis nonnullis imperant. „ Tanto minus vero dubium eſt, Germanos hic per Celtas intelligi, quo certius conſtat, Romanos Germaniæ communi conſenſu limitem verſus occidentem Rhenum dediſſe. (e) Sic Cimbri eidem Appiano vocantur gens Celtica, (f) quos Germanos fuiſſe clare nos Tacitus *de Moribus Germanorum* docet. Arriano Appianoque ſubjungendus Pausanias; qui nomen Celtarum Germanis quoque dare videtur, dum Romanos eam tantum Celtarum partem ſibi ſubjeciſſe ſcribit, quæ ſibi digna imperio ſuo eſſe videbatur: reliqua vero Celtarum, quum occupare potuiſſent, ob nimium frigus & terræ ſterilitatem conſulto prætermiſiſſe. Sic enim ille: (g) "Romanis vero Thracia tota ſubjecta eſt, & „ Celtarum tantum, quantum judicaverunt imperio ſuo dignum; reliqua eorum, quæ „ nulli uſui viſa ſunt, quod aut immodicis frigoribus aut ſoli ſterilitate laborarent, „ conſulto miſſa fecerunt. „ Verba hæc neque de Italis, nec de Hiſpanis, nec de Gallis, nec de Pannonibus, intelligi poſſe, vel ex eo patet, quod Pauſaniæ temporibus, qui ſub Antoninis Imperatoribus vixit, omnes illi populi penitus jam in Romanorum poteſtate fuerant. (h) Sunt ergo ea intelligenda de Germanis, quos nunquam plane à Romanis ſubigi potuiſſe, ex Hiſtoria Romana notum eſt. (i) Sed & Dionem Cassium Germanos Celtas vocare multis teſtimoniis poteſt probari, ex quibus nos duo tantum proferemus. "Rhenus, inquit, (l) ex Alpibus Celticis paulo ſupra Rhætos „ oritur: inde verſus occidentem profluens ad ſiniſtram Galliam ejusque incolas, ad „ dextram Celtas dividit, tandemque in Oceanum exit: „ & alibi: (m) "Celtæ „ quidam, quos etiam Germanos vocamus, quum omnem Celticam quæ ad Rhenum „ eſt occupaſſent, effecerunt, ut illa Germania vocaretur. „ Jungendus his tandem Suidas, qui in *Lexico* ſuo, in voce Κελτοὶ, ſcribit: „ Celtæ, nomen gentis; hi & „ Germani vocantur. „ (n)

Obſ. III. Celtarum nomen Germanis tributum.

P §. VII.

(c) Lib. I. *De Expedit. Alexandri* Cap. I. pag. 8. Ἀπὸ δὲ τῆς μάχης τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀφικνεῖται Ἀλέξανδρος ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἴστρον, ποταμῶν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην μέγιστον ὄντα, καὶ πλεῖστον γῆν ἐπερχόμενον, καὶ ἔθνη μαχιμώτατα ἀπείργοντα, τὰ μὲν πολλὰ Κελτικά, ὅθεν γε καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῷ ἀνίσχουσιν.

(d) In Præfat. pag. 4. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ποταμοὶ δύο, Ῥῆνός τε καὶ Ἴστρος, μάλιστα τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὁρίζουσιν - - - περάσαντες δέ τινα καὶ τῶνδε Κελτῶν τῶν ὑπὲρ Ῥῆνον ἄρχουσιν ἐνίων.

(e) Strabo Lib. VII. ineunte; Mela Lib. III. Cap. III. Tacitus *de Moribus German.* Cap. I. Dio Cassius Lib. XXXIX. pag. 113.

(f) Lib. I. *de Bello civil.* pag. 625. Κίμβροι γένος Κελτῶν· & *de Bellis Illyric.* pag. 1196. de Κελτοῖς τοῖς Κίμβροις λεγομένοις, *Celtis, quos Cimbros vocant,* ſermonem facit.

(g) Lib. I. in *Atticis* Cap. IX. pag. 22. Ῥωμαίοις δὲ Θρᾴκη τε πᾶσα ὑπήκοος, καὶ Κελτῶν ὅσον μὲν ἀχρεῖον νομίζουσι, διά τε ὑπερβάλλον ψῦχος καὶ γῆν φαύλην, ἑκόντες παρῶπται σφίσιν· τὰ δὲ ἀξιόλογα ἔχουσι καὶ τούτων.

(h) Appianus in Præfat.

(i) Tacitus *de Moribus German.* Cap. XXXVII.

(l) Lib. XXXIX. pag. 113. ſq. ὁ γὰρ δὴ Ῥῆνος ἀναδίδωσι μὲν ἐκ τῶν Ἄλπεων τῶν Κελτικῶν, ὀλίγον ἔξω τῶν Ῥαιτῶν, προχωρῶν δὲ ἐπὶ δυσμῶν, ἐν ἀριστερᾷ μὲν τήν τε Γαλατίαν, καὶ τοὺς ἐποικοῦντας αὐτήν, ἐν δεξιᾷ δὲ τοὺς Κελτοὺς ἀποτέμνεται, καὶ τελευτῶν ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐμβάλλει.

(m) Lib. LIII. pag. 503. ſq. Κελτῶν γάρ τινες, οὓς δὴ Γερμανοὺς καλοῦμεν, πᾶσαν τὴν πρὸς τῷ Ῥήνῳ Κελτικὴν κατασχόντες, Γερμανίαν ὀνομάζεσθαι ἐποίησαν.

(n) Κελτοί, ὄνομα ἔθνους, οἱ λεγόμενοι Γερμανοί.

§. VII.

Obs. IV. Celtarum Natio ab aliis distincta.

Observavi denique IV. reliquas Europæ nationes, præter Gallos & Germanos, à nullo Scriptore, qui alicujus tantum est fidei, sive Græco, sive Latino, Celtarum appellatione signari: quando ab antiquissimis temporibus, & per omnia deinceps æva, ab Hispanis, Britannis, Italis, Illyriis, Scythis, Thracibus, Græcis aliisque Europæis gentibus, Celtas accurate distinctos reperimus. Distinxit jam PLATO ab Hispanis, Thracibus & Scythis, quando *de Legibus:* (o) "De ipsa ebrietate (inquit) quæstio est, „ illiusne usus qualis apud Scythas & Persas invaluit, permittendus sit, & qualis etiam „ apud Carthaginenses, Celtas, & Hispanos & Thraces. „ Distinxit similiter ARISTOTELES à Scythis & Thracibus, (p) & Celticam ab Illyrio, Thracia, Epiro & Scythia: "In „ Illyrio, inquit, (q) Thracia & Epiro, asini sunt parvi, in Scythia & Celtica sunt „ plane nulli; „ imo etiam ab Italia & Hispania: (r) "Ex Italia ferunt viam usque ad „ Celticam, Celtoligures & Hispanos, protendi, Heracleam vocant. „ POLYBIUS distinguit Hispanos à Celtis: "Pyrenæi montes, inquit, (s) quibus Hispani & Celtæ invicem „ separantur: „ & in formula fœderis, inter Hannibalem & Macedones icti, mentio ab eo fit populorum in Italia, & Celtica, & Liguria. (t) DIODORUS SICULUS quoque Celticam ab Hispania separat. "Hercules, inquit, (u) Hispaniæ regno viris inter „ populares optimis tradito, cum exercitu in Celticam perrexit &c. „ Sic porro DIONYSIUS HALICARNASSENSIS Celtas ab Hispanis, Scythis, Thracibus, ut & Græcis, distinguit: "Duplex vero, inquit, (x) est natio, nam aut Græcus est, vel barbarus. A genere „ transeamus ad species: vel est Atheniensis, vel Lacedæmonius, vel Bæotus, vel Ion, „ vel Scytha, vel Thrax, vel Celta, vel Hispanus. „ STRABO quoque discriminat eos à Britannis & Hispanis; "Timosthenes, inquit, (y) & Eratostheoes, & qui eos ætate „ antecesserunt, plane ignari fueruot Hispanicarum Celticarumque rerum, ac multis „ modis magis Germanicarum & Britannicarum. „ Sic etiam ab Illyriis, Thracibus, Græcis, Macedonibus. "Quin & Illyrii, inquit, (z) & Thraces, propinqui quum „ Græcis tum Macedonibus, inde initia belli contra Romanos duxerunt: neque finis fuit „ belligerandi antequam omnia, intra Istrum & Halyn sita, Romani suæ fecerunt „ ditionis. Eadem acciderunt Hispanis & Celtis, & aliis, quicunque Romanorum „ imperio parent. „ Sic DIONYSIUS PERIEGETES distinguit eos ab Hispanis & Britannis: (a) PLUTARCHUS à Græcis, (b) Britannis, (c) Scythis & Italis; (d) & Celticam quoque ab Illyrico. (e) ARRIANUS sejungit Celtas ab Hispanis, Scythis, & mediæ inferiorisque Italiæ populis, Tyrrhenis, Lucanis, Brutiis, (f) ut & à Triballis. (g) APPIANUS eosdem à Græcis, Thessalis, Macedonibus, Thracibus, Illyriis, Pannonibus, Italis, Hispanis & Dacis, (h) distinguit. PTOLEMÆUS Celticam ab Hispania, Britannia, Bastarnia, Italia, Thracia, Macedonia, Illyrico & Græcia: (i) STEPHANUS tandem BYZANTINUS etiam Celtas Celticamque, ab Hispania, (l) Britannia, (m) Italia, Thessalia, Macedonia, (n) distinctim commemorant. Ipsa Scriptorum horum proferre verba, modus differendi, quem nobis proposuimus, non patitur.

§. VIII.

(o) Lib. I. pag. 637. Μέθης δὲ αὐτῆς πέρι πότερον ὥσπερ Σκύθαι χρῶνται καὶ Πέρσαι χρηστέον, καὶ ἔτι Καρχηδόνιοι, καὶ Κελτοὶ, καὶ Ἴβηρες, καὶ Θρᾷκες.

(p) Lib. VII. *Politic.* Cap. II. Tom. III. pag. 571.

(q) Lib. VIII. *de Histor. Animal.* Cap. XXVIII. Tom. II. pag. 406. Ἐν τῇ Ἰλλυρίδι καὶ τῇ Θρᾴκῃ, καὶ τῇ Ἠπείρῳ οἱ ὄνοι μικροί. Ἐν δὲ τῇ Σκυθικῇ καὶ Κελτικῇ ὅλως οὐ γίγνονται.

(r) In Libro *de mirabil. auscultat.* pag. 724. Tom. II. Ἐκ τῆς Ἰταλίας φασὶν ἕως τῆς Κελτικῆς, καὶ Κελτολιγύων, καὶ Ἰβήρων, εἶναί τινα ὁδὸν, Ἡράκλειαν καλουμένην.

(s) Lib. III. pag. 267. Τῶν Πυρηναίων ἄκρων, ἃ διορίζει τοὺς Ἴβηρας καὶ Κελτούς.

(t) Lib. VII. pag. 701. Ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ Κελτίᾳ, καὶ ἐν τῇ Λιγυστικῇ.

(u) Lib. IV. Cap. XIX. pag. 226. seq. ὁ δ᾽ οὖν Ἡρακλῆς τῆς μὲν Ἰβήρων παρέδωκε τὴν βασιλείαν τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐγχωρίων, αὐτὸς δ᾽ ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν καὶ καταντήσας εἰς τὴν Κελτικὴν, κ. τ. λ.

(x) In *Arte Rhetorica* pag. 118. Διπλοῦν δὲ τὸ ἔθνος, Ἕλλην ἢ βάρβαρος. Μετὰ τὸ κοινὸν ἐρχόμεθα ἐπὶ τὰ ἴδια, Ἀθηναῖος, ἢ Λάκων, ἢ Βοιωτὸς, ἢ Ἴων, ἢ Σκύθης, ἢ Θρᾷξ, ἢ Κελτὸς, ἢ ἀπὸ Ἰβηρίας.

(y) Lib. II. pag. 149. Τιμοσθένης καὶ Ἐρατοσθένης, καὶ οἱ ἔτι τούτων πρότεροι τελέως ἠγνόουν τά τε Ἰβηρικὰ, καὶ τὰ Κελτικά· μυρίῳ δὲ μᾶλλον τὰ Γερμανικὰ καὶ Βρεττανικά.

(z) Lib. VI. pag. 439. sq. Καὶ Ἰλλυριῶν δὲ καὶ Θρᾳκῶν οἱ πλησιόχωροι τοῖς τε Ἕλλησι καὶ Μακεδόσιν ἀρχὰς ἔλαβον τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου, καὶ διετέλεσαν πολεμοῦντες μέχρι καταλύσεως ἁπάντων τῶν ἐντὸς Ἴστρου, καὶ τῶν ἐντὸς Ἅλυος. Τὰ δ᾽ αὐτὰ ἔπαθον καὶ Ἴβηρες καὶ Κελτοὶ, καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ, ὅσοι Ῥωμαίων ὑπακούουσι.

(a) In *Carmine* suo v. 280. sqq.

(b) Tom. II. pag. 113. In *Consolat. ad Apollonium.*

(c) In *Vita M. Crassi* pag. 567.

(d) In *Vita Cæsaris* pag. 735.

(e) In *Vita Cæsaris* pag. 714.

(f) Lib. VII. *De Exped. Alexandri* Cap. III. pag. 475.

(g) Lib. I. *De Exped. Alexandr.* Cap. I. pag. 11.

(h) In Præfat.

(i) In Τετραβίβλῳ Lib. II. fol. XVI. b.

(l) In Ἀφροδισιάς pag. 200.

(m) In Πρεττανική pag. 646.

(n) In Ἡράκλεια pag. 384. sqq.

§. VIII.

Examinatur testimonium Plinii.

Quæ ex Plinio, Strabone, Plutarcho, PEZRONIUS, (o) CLUVERIUS, (p) VELSERUS, (q) PELLUTIERIUS, (r) afferunt loca, ut vel universæ Europæ, vel præcipuis ejus populis, nomen Celticum vindicent, ea non magni satis momenti esse videntur. PLINIUM extrema Europæ promontoria, unum in finibus Hispaniæ, (s) alterum juxta Hyperboreos, propinquum Asiæ, (t) cum adjacentibus oris, *Celtica* appellare non negamus; sed quod ille oras quasdam & promontoria, ad extremos Europæ fines sita, *Celticas* vocet, num inde concludas, omnem terrarum tractum, qui finibus his continetur, ab eo Celticam dici? Ex nullo sane Plinii loco id apparet, qui cunctis Europæ regionibus peculiare nomen suum tribuit, nec ullibi eas communi *Celticæ* appellatione designat. Potius ergo dicendum erit, quod supra jam annotavimus, quum Celtæ, Galliæ incolæ, magnas olim colonias per omnes fere tractus Europæ miserint, Plinium illos quandoque agros, quos in magnis Europæ regionibus Celtæ occuparunt, ex nomine novorum colonorum appellasse, qui ex Gallia in illas orbis partes migrarunt; nam Celtas quidem ex Gallia magnis quoque coloniis in Hispaniam esse progressos, partemque etiam eorum regionem circa Artabrum, vel Celticum illud Plinii promontorium, occupasse, ex STRABONE discimus. (u) Eosdem in orientales etiam Europæ fines, Hyperboreis vicinos, pervenisse refert PLUTARCHUS, dum τοὺς Γαλάτας τοῦ Κελτικοῦ γένους, Gallos Celtas Oceani septentrionalis oras, superatis montibus Riphæis, invasisse, atque ultima Europæ insedisse, (x) testatur.

§. IX.

Testimonia Strabonis & Plutarchi.

Illi denique Græci, qui à CLUVERIO & VELSERO ex Strabone testes proferuntur, quos inter præcipuus est EPHORUS, qui dimidiæ Europæ incolas olim Celtas vocarint, tam levis sunt auctoritatis & fidei, ut ne minima quidem in his rebus eorum ratio possit haberi. De Ephoro generatim DIODORUS SICULUS: (y) "Certi quid apud Ephorum „ nemo requiret, qui veritatem in multis neglexisse eum videbit: „ & SENECA; (z) "Ephorus non religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit. „ A Strabone vero inter eos refertur, qui Eratosthenem præcessere, & rerum Celticarum plane ignari fuerunt: "In præsentia, inquit, (a) id à nobis sit dictum, & Timosthenem, & Eratosthenem, & qui eos ætate antecesserunt, plane ignaros fuisse Hispanicarum Celticarumque „ rerum: ac multo magis Germanicarum & Britannicarum. „ Ephorum enim Eratosthenem ætate temporis præcessisse clare docet STRABO. (b) Non alia etiam ex causa eum in ipsis illis locis, à Velsero & Cluverio citatis, allegavit; quam ut veterum Græcorum in Geographia ignorantiam illustri quodam exemplo ostenderet: sic enim STRABO: (c) "Nam de priscorum Græcorum sententia hoc dico, quod sicut, in cognitis „ versus septentrionem regionibus, gentes omnes uno ab eis nomine Scythæ vel Numidæ, „ uti ab Homero, vocabantur, posteaque cognitis etiam regionibus occiduis incolæ harum „ Celtæ vel Iberi, aut mixto nomine Celtiberi, vel Celtoscythæ, dicebantur, diversis „ gentibus propter ignorantiam uno nomine appellatis; pari ratione etiam tota terræ pars, „ quæ meridiem spectat, Æthiopia ab illis vocatur: „ & paulo post: (d) "Vetus „ quoque de Æthiopia opinio ex Ephoro constare potest, qui in Oratione de Europa „ inquit, cœli ac terræ locis in quatuor diductis partes, eam, quæ est versus subsolanum, „ habitari ab Indis: quæ versus Austrum ab Æthiopibus: quæ versus occasum à Celtis: „ Aquiloni objectam à Scythis. „ Et alibi: (e) "Ephorus Celticam facit magnitudine „

„ longe

(o) *Antiquité des Celtes* pag. 190. sq.

(p) *Germania Antiqua* Lib. I. Cap. II. pag. 24.

(q) *Rerum Bojicar.* Lib. I. pag. 2.

(r) Celeberr. PELLOUTIER in eleganti Libro *Histoire des Celtes Liv.* I. *Chap.* III. pag. 24. sq.

(s) Lib. IV. *Histor. Natur.* Cap. XX.

(t) Lib. VI. *Histor. Natur.* Cap. XIII.

(u) Lib. III. pag. 203. 230. 238.

(x) In *Vita Camilli* pag. 135. Καὶ τὸν βόρειον Ὠκεανὸν ὑπερβαλόντες τὰ Ῥίπαια ὄρη ῥυῆναι, καὶ τὰ ἔσχατα τῆς Εὐρώπης κατασχεῖν.

(y) In *Bibl. Histor.* Lib. I. Cap. XXXIX. pag. 37. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἄν τις παρ' Ἐφόρῳ ζητήσειε κατὰ πάντα τρόπον τἀκριβές, ὁρῶν αὐτὸν ἐν πολλοῖς ὠλιγωρηκότα τῆς ἀληθείας.

(z) Lib. VII. *Natural. Quæst.* Cap. XVI.

(a) Vid. supra pag. 114. not. (y)

(b) Lib. I. pag. 1. & 2.

(c) Lib. I. pag. 58. Φημὶ γὰρ κατὰ τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δόξαν, ὥσπερ τὰ πρὸς βορρᾶν μέρη τὰ γνώριμα ἑνὶ ὀνόματι Σκύθας ἐκάλουν, ἢ Νομάδας, ὡς Ὅμηρος, ὕστερον δὲ καὶ τῶν πρὸς ἑσπέραν γνωσθέντων Κελτοὶ καὶ Ἴβηρες, ἢ συμμικτῶς Κελτίβηρες, καὶ Κελτοσκύθαι προσηγορεύοντο, ὑφ' ἓν ὄνομα τῶν καθέκαστα ἐθνῶν ταττομένων διὰ τὴν ἄγνοιαν, οὕτω τὰ μεσημβρινὰ πάντα Αἰθιοπίαν καλεῖσθαι.

(d) Lib. I. pag. 59. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἔφορος τὴν παλαιὰν περὶ τῆς Αἰθιοπίας δόξαν, ὅς φησιν ἐν τῷ περὶ τῆς Εὐρώπης λόγῳ, τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τόπων εἰς τέσσαρα μέρη διῃρημένων, τὸ πρὸς τὸν ἀπηλιώτην Ἰνδοὺς ἔχειν, πρὸς νότον δὲ Αἰθίοπας, πρὸς δύσιν δὲ Κελτούς, πρὸς βορρᾶν ἄνεμον Σκύθας.

(e) Lib. IV. pag. 304. Ἔφορος δὲ ὑπερβάλλουσάν τε τῷ μεγέθει λέγει τὴν Κελτικήν, ὥστε ἥνπερ νῦν Ἰβηρίαν καλοῦμεν, ἐκείνοις τὰ πλεῖστα προσνέμειν μέχρι Γαδείρων.

„ longe excedentem, dum maximam partem ejus regionis, quam Hispaniam nunc „ vocamus, usque ad Gades ad eam computat. „ Velserus ergo atque Cluverius, quum Ephorum hunc in testimonium vocant, animadvertere etiam debuissent, eum à Strabone non ut testem fide dignum proferri, sed ut talem, qui nullam penitus rerum Celticarum notitiam habuerit. Et sic etiam cum veteribus illis Græcis, à Cluverio similiter ex Strabone citatis, comparatum est; quos STRABO (f) ne tanti quidem habet, ut nomen eorum indicet; sed generatim ut tales prætermittit, qui, in prima & rudi adhuc occidentalium Europæ regionum notitia, claram de earum incolis cognitionem nondum habuerunt. Sed & HIPPARCHUM apud eundem STRABONEM (g) Velserus male putat, per Celticam designasse aliam regionem quam Galliam, ex ea ratione, quod Hipparchus solem in Celtica totas per æstatem noctes lucere statuat. Quodsi locum illum curate inspexisset Velserus, vidisset facile, Hipparchum quidem Celticam suam nimis versus polum arcticum & septentrionem protrudere, imo & longitudinem illius à meridie versus boream, nimis quam par est, extendere; per Celticam tamen nullam aliam terram, quam Galliam, intelligere. Eodem enim in loco in Celticæ regionibus solis altitudinem à Massilia versus septentrionem pergendo computat: ultra Celtas, & propius versus septentrionem meridionalem, Britanniæ partem ponit; quæ certe nulli alii regioni, quam Galliæ posse convenire, vel tironibus in Geographia ignotum esse nequit. Quod tandem PLUTARCHUM attinet, trahitur huc quoque locus ex *Vita Marii*; (h) ubi occasione irruptionis à Cimbris in Italiam factæ refert, Romanos quosdam de Cimbris & Teutonis credidisse, gentes eos Celticas esse, Celticamque ab extremo Oceano ad paludem Mæotidem usque pertingere. Sed omnis ille locus declarat, Plutarchum ibi non suam de Celtica sententiam, sed Romanorum quorundam, novo hostium adventu territorum, inanes fictiones proferre: qui ipse quam diligenter Celtas à Germanis, Hispanis, Britannis, Illyriis & Scythis, distinguat, non uno documento supra probatum est.

§. X.

Celtarum nomen quibus datum?

Ex illis, quæ prolata sunt hactenus, concludimus tandem, Scriptores antiquos, quotquot eorum Celtas vel leviter describunt, *Celtarum* & *Celticæ* nomina Gallis Galliæque tribuere omnes; nonnullos Scriptores nomen Celtarum non Gallis modo dare, sed etiam Germanis: paucos quoque, sed suspectæ prorsus fidei, & attentione vix dignos, dimidiam Europæ partem, ad solis occasum, quoque Celticam vocare. Qui Europam universam *Celticæ* nomine appellet, inter Veteres nullus reperitur. Corruit ergo statim Ortelii, Hoffmanni, Harduini, Pellutierii, sententia; qui omnes generatim Europæas gentes antiquitus communi Celtarum nomine comprehensas esse existimant, quod ex omni retro antiquitate nullus Scriptor consentiens sit. Certum enim omnino est, ne suspectissimæ quidem fidei vetustos Auctores, rerumque Geographicarum quam maxime rudes, ultra dimidium Europæ Celticam Celtasque extendere. Sed & Pezronii, Velseri, Cluverii, Scaligeri, Jodoci Coccii, Mezeræi, Speneri, Cocceji, Gedoyni, Caroli le Gendre, eorumque fautorum, sententia corruit, qui vel maximam Europæ partem, vel præcipuos saltem ejus populos, Hispanos nimirum, Britannos, atque Illyrios, cum Germanis & Gallis, nomine Celtarum designatos fuisse putant: quippe quæ unico Ephori & quorundam Græcorum, quorum nomina fere ignoramus, testimonio nititur. Ephorus ab ipsis jam Veteribus, à Diodoro Siculo, atque Seneca, malæ & suspectæ fidei, ut vidimus, in plerisque accusatur: à Strabone autem, accurato veterum censore, una cum antiquissimis istis Græcis, rerum Geographicarum & præcipue Celticarum, plane ignarus judicatur. Ex eodem Strabone solo ipsum illud Ephori, antiquissimorumque illorum Græcorum, de Celtis testimonium petitur: & ipse rursus Strabo aperte ibi profitetur, se priscorum Græcorum in Geographicis ignorantiam illustri quodam exemplo demonstrare. Testimonium porro est, ex prima adhuc Græcorum de occidentalibus Europæ partibus notitia, qualis incerta tantum fama acquiri, & hinc obscura admodum, & confusa esse, solet. Quin posterioribus seculis, cum cæteris crescentibus scientiis, in claram quoque lucem Geographia emergeret, & innotescere magis occidentales Europæ regiones inciperent, vel ex Græcis vel Romanis nemo repertus est, qui in Celtarum Celticæque situ describendo Ephorum antiquissimosque illos Græcos rudes secutus sit. Cadit tandem etiam Broweri, Spenerique sententia, quorum posterior, postquam plurimos Europæorum remotissimis temporibus Celtas vocatos esse contenderat, dein nomen hoc una cum Browero solis Germanis præcipue competiisse, & secundario tantum ad Gallos translatum esse, asserit. Quum enim ab omnibus Scriptoribus Gallos, à paucis Germanos etiam, Celtarum nomine designatos

(f) Lib. I. pag. 58. loco paulo ante pag. præced. not. (e) allegato.

(g) Lib. II. pag. 127 sq.
(h) Pag. 411.

designatos esse viderimus; quomodo hoc nomen præcipue dici potest Germanis convenisse, quum tamen illud his longe rarius, quam Gallis tributum, & à plurimis antiquorum vel nunquam datum, vel aperte negatum sit? Et quomodo secundario tantum ad Gallos potuit pertinere, quibus plurimi & gravissimi inter antiquiores hoc nomen non tantum primario, sed solis etiam, tribuerunt.

§. XI.

Germanis an nomen Celtarum conveniat?

Supereſt jam adhuc ſententia Raphaelis Volaterrani, Henrici Glareani, & qui noſtris temporibus eos ſecuti ſunt, Ulrici Obrechti, Joannis Schilteri, Guilielmi Leibnitii, & Illuſtr. Henrici Comitis de Bünaw, qui, in illa de Celtarum vocis ſignificatu diverſitate opinionum, nonniſi Gallis & Germanis, & quidem æqualiter, nomen Celtarum datum eſſe enuntiant. Probabilior eſt hæc, quam omnes, quas huc usque protulimus, ſententiæ; propterea quod reliquæ ex omni antiquitate nullum aut ſuſpectiſſimæ tantum fidei teſtes, hæc autem tales producat, qui in rebus hiſtoricis apud omnes ſatis auctoritatis & fidei meruerunt: quorum etiam pronunciatione ſtandum ſine dubio eſſet, niſi magno quoque numero alii obſtarent; qui nec fide, nec auctoritate, prioribus cedunt, & ſolis nonniſi Gallis nomen Celtarum manifeſto attribuunt. Utræque horum ſententiæ ſibi invicem contrariæ ſunt, & hinc etiam ſimul ſtare non poſſunt. Quapropter in re tam dubia utriusque aſſertionis teſtes examinandi ſunt, & ex ſingulorum in his rebus notitia & auctoritate de ipſa rei veritate judicandum. Gallis ſolis nomen Celtarum, uti ſupra jam oſtendimus, tribuunt, ex Græcis Herodotus, Ariſtoteles, Polybius, Diodorus Siculus, Dionyſius Halicarnaſſenſis, Strabo, Dionyſius Periegetes, Plutarchus, Ptolemæus, Athenæus, Stephanus Byzantinus: ex Latinis Cæſar, Livius, Pomponius Mela, Lucanus, Plinius. Qui vero, præter Gallos, etiam Germanos hoc nomine appellant, ex Græcis ſunt Appianus, Pauſanias, Dio Caſſius, Suidas, &, ſi addere velis, Arrianus, quanquam in hac re adhuc dubius: ex Latinis autem nemo.

§. XII.

Teſtimonia negativa.

Jam ſi prioris ſententiæ teſtes ponderantur; ſunt hi, viri graviſſimæ in Hiſtoria auctoritatis, & magno utique numero: ſunt tales, quibus in cognoſcenda rei veritate nec ſtudium nec occaſio defuit: plerique eorum illis vixerunt temporibus, quibus Celtica lingua adhuc in uſu fuerat; quibus integer populus ſua ſe dialecto adhuc Celtas nominabat; talibusque adeo ſeculis, quibus de vera Celtarum ſignificatione judicari eo diſtinctius poterat: fuerunt partim ipſi haud dubie Celtæ, uti Livius, Cis-Alpinus ipſe Gallus, Patavinus nempe, nec propterea æquior Gallis; (*i*) partim inter Celtas multos annos verſati fuerunt: uti Cæſar, qui per totum novennium bella cum Gallis geſſit, omnem Galliam armis peragravit, & in Germaniam quoque tranſiit; cui pro ſumma, qua flagrabat, vincendi cupidine neceſſe erat in ſingularum gentium nomina, indolem, conſuetudines, linguam, in ſitus & terminos regionum, in populorum diverſitatem, ſedulo & ſolerter inquirere: in quem parum redundabat utilitatis ex nomine, quo gentes, quarum limites deſcribebat, quasque in publico orbis conſpectu ſubegerat, appellaret; qui, quod Germanos à communione nominis Celtarum excluſerit, non voluit hinc aliquid Gallis præ Germanis tribuere, vel ſibi ex devicta Celtarum tota gente, quæ orbem olim tenuit, majus quid honoris & famæ comparare: nam Germanos etiam prœliis atrociſſimis vicit, & ſuorum temporum Gallos à veterum Celtarum virtute degeneraſſe, Germanisque inferiores eſſe, ſcribit. (*l*) Et quanquam Asinius Pollio, nimius veterum cenſor, qui in ipſo quoque Livio Patavinitatem deprehendit, Commentarios Cæſaris parum diligenter, parumque integra compoſitos putet veritate, (*m*) non tamen deterruit ſua cenſura Tacitum (*n*) & Strabonem, (*o*) graviſſimæ auctoritatis Hiſtoricos, quin illum, ut ſummum Auctorem laudarent, ac in illis, quæ de Gallis vel Celtis ſcribunt, præcipue conſulendum ſequendumque exiſtimarent. Stant denique præter Cæſarem à priore ſententia omnes ad unum veteres, qui ſtudio Geographiæ præ aliis incubuerunt, Strabo, Dionyſius Periegetes, Ptolemæus, Stephanus Byzantinus, Pomponius Mela, Plinius: quique adeo in tali materia, quæ ad Geographiam pertinet, præ aliis quoque fidem merentur.

P 3 §. XIII.

(*i*) Petr. Ramus *de Moribus Veterum Gallorum* pag. 27. ſq.
(*l*) Lib. VI. de *Bello Gall.* Cap. XXIV.
(*m*) Suetonius in *Cæſare* Cap. LVI.
(*n*) *De Morib. German.* Cap. XXVIII.
(*o*) Lib IV. pag. 267.

§. XIII.

Testimonia affirmativa examinata.

Contra posterioris sententiæ testes sunt primo pauci numero, & juniores ætate: omnium eorum ætas non ultra dimidium secundi post Christum natum seculi ascendit; tempus, quo ante ducentos jam annos Cæsar Celtas superaverat, Romanæque adeo leges, Romani magistratus, Romanum forum, Romana lingua, in illia introducta partibus fuerunt: quo Celtica lingua, quæ temporibus Cæsaris in tertia tantum parte Galliæ adhuc vigebat, & indigena Celtarum appellatio, ipso testante Pausania, in desuetudinem jam abiisse credenda est. Itaque tum temporis non amplius tam facile in veram Celtarum significationem inquiri potuit, quam quum superesset adhuc lingua, ex qua hujus gentis appellatio profecta aliis dein gentibus nota esse cœpit: unde in hac controversia magna certe est ratio antiquiorum habenda; à quibus quum juniores secedunt, magnam erroris commissi præbent suspicionem; præsertim quum Athenæus, Vir inter doctissimos sui seculi reputandus, item Ptolemæus & Stephanus Byzantinus, accurati Geographi, quanquam ejusdem sint ætatis, se illis non jungant, sed antiquiorum vestigia premant, nomenque Celtarum nonnisi Gallia adscribant. Ceterum sunt testes, qui nec consulto de Celtis scripserunt, nec Geographiæ etiam docendæ præcipue operam dederunt: quin in propriis suis, quoad res Celticas, testimoniis partim sibi ipsis contradicunt, partim manifesto falsa referunt. Sic APPIANUS, quum recte enuntiasset, (p) Romanos veterem Celtarum gentem novo & ab ipsis invento nomine Gallos appellasse, multisque id in locis confirmasset; (q) omnia tandem hæc iterum alio in loco evertit, quando Gallorum & Celtarum nomen à filiis Polyphemi Cyclopis, qui illis populis imperaverint, uno eodemque tempore originem traxisse scribit. Suidas quum prius vocem Celtarum per Germanos explicasset, eandem hanc explicationem suam verbis sequentibus clare destruit; & exempla tantum de Gallis profert. Senones certe, quos in confesso est Gallos fuisse, uti ex POLYBIO, (r) FLORO (s) & aliis, patet, Celtas ille vocat: & Valerium Tribunum militum ex victoria, in singulari certamine de quodam ex illis Celtis reportata, nomen *Corvini* adeptum esse tradit, quod iterum ex LIVIO (t) & FLORO (u) constat, bello cum Gallis contigisse, victumque à Valerio Gallum fuisse. DIO CASSIUS autem in rebus Celticis, quæ sua etiam tempora respiciunt, manifestam ignorantiam prodidit, quum populos Galliæ in Narbonenses, Lugdunenses, Aquitanos & Celticos, dividit; (x) Lugdunensesque ita falsissime distinguit à Celticis: nomen enim Galliæ Lugdunensis, quod Augustus invenit, nomini Celticæ Galliæ, mutatis paulo finibus ejus, successisse notum est: ita ut PLINIUS Lugdunensem & Celticam Galliam eandem esse profiteatur, (y) & PTOLEMÆUS eosdem populos in Lugdunensi Gallia recenseat, (z) qui Cæsaris temporibus ad Galliam Celticam relati sunt. Hujus vero Dionis testimoniis quam maxime nituntur, qui Celticum nomen re vera Germanis etiam convenisse affirmant: & SPENERUS quoque ejus inprimis assertione sententiam suam supra allegatam, qua Celtarum nomen Germanis olim magis, quam Gallis, competiisse credit, tueri non dubitat. Præcipuus locus Dionis, ad quem provocant, est Libro XXXIX. (a) & tamen in ipso illo loco manifestas iterum suæ in rebus Celticis ignorantiæ notas Dio ostendit. Asserit enim ibi, antiquissimis temporibus & Gallos & Germanos uno Celtarum nomine appellatos fuisse: postea, quum perspectum fuisset, gentes has flumine Rheno tanquam à natura separari, nominibusque etiam eos hinc distingui placuisset, nomen Celtarum illis tantum tributum esse, qui ad dextram Rheni ripam accoluerint, Germanique etiam postea dicti fuerint: illos vero, qui ad ripam Rheni sinistram habitaverint, nomen Gallorum accepisse: quæ certe omnia Dionis tradita tam procul à veritate remota sunt, ut omnibus veterum monumentis repugnent. Ab antiquissimis temporibus Germanos unquam esse Celtas appellatos probari non poterit, nisi huc Ephorum & antiqoissimos illos referas Græcos, à Strabone citatos; qui ex manifesta ignorantia, ut vidimus, nomen hoc præter Gallos aliis etiam, & quidem non tantum Germanis, sed toti occidentali Europæ parti, assignarunt. Nomen autem Celtarum, postquam Gallia & Germania nominibus cœperunt distingui, tantum Germanis non vero Gallis convenisse, adeo contra omnem fidem historicam est; ut certe nunquam accuratius Gallos Celtarum nomine vocari, Celtasque à Germanis distingui, reperiamus, quam ipsis ab temporibus Cæsaris, & per duo deinceps continua secula; quibus profecto tam Galliam, quam Germaniam

(p) In Præfat. Fol. II. & *de Bello Hispan.* pag. 421.

(q) Pag. 545. sq. *de Bello Hannibalis*; Lib. I. *de Bellis Civil.* pag. 625.

(r) Lib. II. pag. 150. & 152.

(s) Lib. I. Cap. XIII.

(t) Lib. VII. Cap. XXII.

(u) Lib. I. Cap. XIII.

(x) Lib LIII. pag. 503.

(y) Lib. IV. Cap. XVII.

(z) Lib. II. *Geograph.* Cap. VIII.

(a) Pag. 113. sq.

Germaniam, peculiare pridem nomen habuisse, apud omnes in confesso est. Hæc sane attendere debuissent, qui in definienda Celtarum significatione tantum Dionis auctoritati tribuerunt; si vel invita ratione fidem auctoris in antiquioribus sequi decreverunt, quem in recentioribus, & ætati suæ proximis rebus, hallucinatum esse constat, quum tamen harum longe majorem, accuratioremque habere notitiam potuerit.

§. XIV.

Judicium ex collatione testium.

Comparatis ergo utrinque testibus, pro illis tuto pronuntiare possumus, qui nomine Celtarum solos Gallos appellant, Germanosque à communione hujus nominis totos excludunt. (*b*) In Veterum de hoc argumento dissensu, ubi nonnisi ex ipsa testium collatione lis potest dijudicari, quacunque ratione pugnare velis, semper pro prioribus sententia cadet. Quodsi testium numero pugnes; sunt sedecim contra quatuor, ad summum quinque: si antiquitate & rei cognoscendæ facultate; sunt antiqui, & præsentes temporibus, quibus examinari res potuit, contra juniores, & à dictis temporibus jam remotos: si cognoscendæ veritatis studio; sunt Geographi, qui situm populorum sibi præcipue examinandum sumserunt, contra Scriptores, qui in argumento hoc Geographico operam non collocarunt præcipue: si ipsius denique testimonii qualitate, sunt sibi constantes, contra sibi contradicentes, & in ipsis etiam Celticis circa ea, quæ tempora sua respexerunt, multum & manifeste deceptos. Male ergo M. VELSERUS, quando asserit, (*c*) vocem Celtarum, qua longissimæ ætatis memoria respiciatur, tam Gallos quam Germanos complexam esse; dein vero ultra Rhenum arctatam paulatim, accisis postmodum magis magisque finibus, in ultima demum Gallia hæsisse, partemque illius comprehendisse circiter tertiam. Nos inverso Velseri ordine, verius & confidentius pronuntiamus: Celtarum nomen, si manifestas quorundam fabulas excipimus, ab antiquissimis temporibus solis Gallis datum; per plurimas ætates & per seculorum seriem constanter à Scriptoribus hoc sensu servatum; extincta tandem Celtica lingua, indigenaque Celtarum appellatione obsoleta, à quibusdam falso ad Germanos quoque esse translatum.

§. XV.

Coloniæ Celtarum.

Ut vero Lector facilius perspiciat, qui factum, ut de Celtarum patria tam diversæ oriri potuerint Scriptorum sententiæ, paucis modo indicabimus illustriores Colonias, quæ ex veteri Celtica ad plurimos Europæ, imo & Asiæ, partes quasdam transierunt. Præter Celticas Colonias, quæ diversis temporibus in Italiam migrarunt, omnemque superiorem ejus partem, ut supra dictum est, occupavere, nonnullæ quoque Celtarum Coloniæ in Hispaniam, tum Lusitanicam, tum Tarraconensem, transierunt; cujus rei vestigia apud PTOLEMÆUM, (*d*) MELAM, (*e*) STRABONEM, (*f*) PLINIUM, (*g*) & STEPHANUM BYZANTINUM, (*h*) reperimus. Britannia quoque Celticarum Coloniarum plena fuit, uti CÆSAR (*i*) ipse testatur; ubi nonnisi interiora insulæ indigenis Britannis habitata, maritimam vero partem à Gallis, ex Belgio adventantibus, occupatam recenset. Quodsi TACITUM (*l*) audias, Britannos ille omnes à Gallis originem suam trahere credidit. Præter has Italiæ, Hispaniæ Britanniæque, Celtarum Colonias illæ quoque præsertim illustrissimæ fuerunt, quæ, Sigoveso Duce, ex Gallia in Germaniam transierunt. Harum aliæ circa saltus Hercynios, aliæ in Pannonia, aliæ ad Illyricos sinus, reperiuntur. De Helvetiorum Bojorumque, qui Celticæ gentes fuerunt, in Germanicam migratione evidens sane testis est TACITUS. (*m*) Volcas Tectosages MELA, (*n*) PLINIUS, (*o*) STRABO, (*p*) PTOLEMÆUS, (*q*) LIVIUS, (*r*) FLORUS, (*s*) commemorant, CÆSARQUE (*t*) eos ad Hercyniam quoque silvam sedes occupasse existimat. Sed & Æstyi atque Gothini inter Germanos habitantes, Celticæ originis populi fuerunt: illi ad dextrum Maris Suevici, hodie Balthici, litus; hi autem versus Viadrum

(*b*) Sententiam hanc seculo jam XVI. BODINUS in *Methodo Historiarum* pag. 350. sq. aliquatenus amplexus est: quanquam caussam bonam male defenderit, verbis Scriptorum veterum sæpe perverse intellectis.

(*c*) *Rerum Boicar.* pag. 2. sq.

(*d*) *Geograph.* Lib. II. Cap. V. sq.

(*e*) Lib. III. Cap. I.

(*f*) Lib. III. pag. 245. sqq.

(*g*) *Hist. Nat.* Lib. III. Cap. I.

(*h*) In Voce Ἄλα.

(*i*) *De Bello Gall.* Lib. V. Cap. 12.

(*l*) In *Agricola* Cap. XI.

(*m*) *Germania* Cap. XXVIII.

(*n*) *De Situ Orbis* Lib. II. Cap. V.

(*o*) Lib. III. Cap. IV.

(*p*) Lib. IV. pag. 286. & Lib. XIV. pag. 850.

(*q*) Lib. II. Cap. X.

(*r*) Lib. XXXVIII. Cap. XVI.

(*s*) Lib. II. Cap. XI.

(*t*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXIV.

Viadrum commorati. Gothinos non fuisse Germanos, Gallicum idioma coarguit, ut TACITUS (*u*) loquitur. Æstyorum lingua Britannicæ propior ab eodem TACITO (*x*) dicitur; Britannicam autem Celticæ sororem extitisse, supra (*y*) docuimus. Carnos, Japydes, Tauriscos, Sigovelianæ quoque Celtarum Coloniæ partem fuisse vix licet dubitare, si *Fastorum Triumphalium* Fragmento, (*z*) & STRABONI, (*a*) fides tribuenda. De Scordiscis Gallis, ad Danubii & Sabis confluentes sedentibus, JUSTINUS (*b*) nos instruit.

§. XVI.

Coloniarum coloniæ novæ.

Neque vero Coloniæ hæ Celticæ, ex Gallia matre prodeuntes, filiarum titulo diu contentæ fuerunt, quippe quæ & ipsæ mox matres evaserunt. Illa nimirum, quæ in Hercyniis Germaniæ saltibus, in Norico & in Pannonia, suas sedes elegerat, & ipsa coloniam novam deinceps in Thraciam, Cambaule Duce, emisit, ut PAUSANIAS, (*c*) fidus Scriptor, nos docet. Imo ipsa hæc Cambaulis, in Thraciam procedens, colonia brevi post novas alias Celticæ suæ Gentis in orbem colonias emisit, quæ ultra ducenta virorum millia composuerunt; quæque partim cladibus suis, partim prospero armorum successu, celeberrimum in Historia sibi nomen compararunt. Eorum enim una pars sub Belgio Duce Macedoniam & Illyricum, altera sub Brenno Pæoniam, tertia sub Cerethrio, sive ut LIVIUS vult, Lonnorio & Lutario, Regulis, Thraciam invadere decreverunt. (*d*) Postrema hæc felicem præ reliquis nacta est fortem, quippe quæ anno V. C. CCCCLXXV. post Delphicam Brenni cladem primo, in Asiam transgressa, Nicomedi, Bithyniæ Regi, contra hostes ejus tulit auxilium, ab eoque magnam regni partem, mercedis loco, obtinuit; unde novum Galatiæ vel Gallo-Græciæ Regnum in Asia minore exortum, (*e*) cujus limites STRABO (*f*) describit. Tectosages, Trocmi & Tolisto-Boii, coloniam hanc composuerunt. (*g*) Celto-Scythica denique, ut & illa, quæ in Decumatibus agris trans Rhenum, in relicta à Marcomannis sede, Augustæo ævo, consedit, Coloniæ non sunt transeundæ silentio. De Celto-Scythis apud STRABONEM (*h*) leguntur plura; hi versus ortum & septentrionem inter Scythas, ut Celtiberi versus occasum inter Iberos, habitarunt. Decumates agros vero, Gallicis colonis plenos fuisse, TACITUS (*i*) ignorare nos noluit. Ex Celticis his coloniis, tam late per Europam præsertim diffusis, ipse ratiocinabitur Lector, quam facile fieri potuerit, & unde re vera factum sit, ut Geographi Historicique in errorem traherentur, nonnullique Regiones, Celticis habitatas colonis, pro vera Celtica sumerent; quum tamen patria genuina Celtarum, vel Celtica primaria, nonnisi in veteri Gallia sit omnino quærenda. Sed hac de re peculiari Libro (*l*) uberius disseremus alibi.

§. XVII.

Alsatiæ Celticæ clausula.

Ita Celticæ Rerum Alsaticarum Periodo finem imponimus, quam *Celticam* appellamus, quod Alsatia veterum Celtarum pars fuerat: quod in ea mores, lingua, Philosophia & Religio, Celtarum viguerunt; licet sola superior Galliæ Celticæ accenseretur, inferior Belgicæ. Medias inter tenebras emensi sumus salebrosum hoc iter, nulli Historicorum Alsatiæ ante nos tritum; qui vel intolerabilibus fabulis totam hanc inundarunt Periodum: quod KOENIGSHOVIO, SPECKLINO, HERZOGIO, SCHADÆO (*m*) aliisque, Trebetam & Babyloniorum imperium in Alsatos crepantibus, contigit: vel falsis insistentes principiis, Teutonicos mores, Religionem & linguam, in Alsatia Celtica quærendos arbitrati sunt, Celticos ubi quærere debuissent: vel denique prudentiore consilio omnem hanc Periodum transierunt silentio. Per viam hanc inaccessam, dumis & vepretis consitam, imo & rupibus asperam, Critica duce, prudenter incedendum fuit & caute. In tam vasta enim opinionum & traditionum vulgarium eremo, ex abditis suis locis, protrahenda in lucem fuit historica veritas; quam si nos non ubique attigimus, verisimilitudinem

(*u*) *Germania* Cap. XLIII.
(*x*) Ibid. Cap. XLV.
(*y*) §. CVII. pag. 89.
(*z*) Apud GRUTER. *Inscript.* pag. 298.
(*a*) *Geograph.* Lib. VII. pag. 481. sq.
(*b*) Lib. XXXII. Cap. III.
(*c*) Lib. X. pag. 843. JUSTINUS Lib. XXIV. Cap. IV. LACARRY *Hist. Colon. Gall.* Cap. XIII.
(*d*) PAUSANIAS loc. cit. LIVIUS hæc fuse Lib. XXXVIII. Cap. XVI.
(*e*) JUSTINUS Lib. XXV. Cap. II.
(*f*) Lib. XII. pag. 850.
(*g*) STRABO Lib. IV. pag. 286.
(*h*) Lib. XII. pag. 774.
(*i*) *Germania* Cap. XXIX.
(*l*) Cui Titulus: *Vindiciæ Celticæ.*
(*m*) OSEÆ SCHADÆI hujus monstrosa Volumina MSS. formæ majoris in Tabulario Argentinensi servantur, quæ Assyriorum, Babyloniorum, Trojanorum Romanorumque, potius quam Alsatiæ Historiam, exponunt.

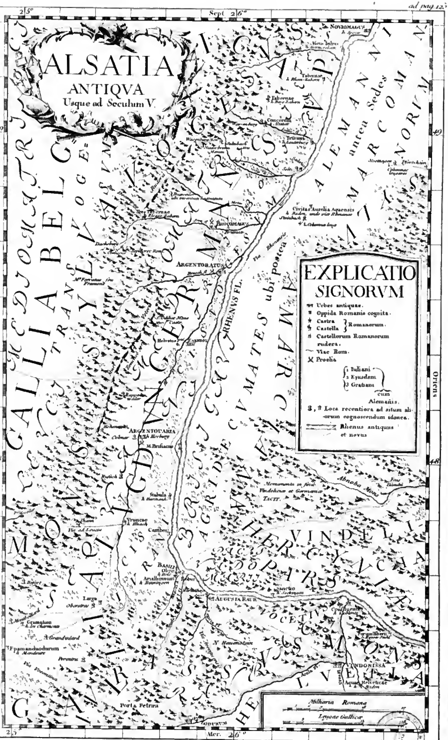
dinem tamen ſumus conſtanter ſecuti. Scriptorum credulitas, & in rebus dijudicandis temeritas, majus Hiſtoriæ noſtræ damnum, quam ipſa temporum injuria, attulit. Unde in repurganda ea plus operæ, quam voluiſſem, impenſum; quæ reſtant, rediguntur ad pauca. Enimvero barbara & inculta plane ante Romanorum ætatem Alſatia, artium & ſcientiarum ignara, num illuſtrium aut memorabilium rerum copiam nobis potuit offerre? Itaque Divinationem, potius quam Hiſtoriam, appellares ea, quæ in hac Epocha tractantur: ubi ex ſparſis Græcorum Latinorumque Scriptorum locis, undique collectis, ex Monumentorum fragmentis atque ruderibus, divinandus fuit Alſatiæ antiquiſſimæ ſtatus. Nec meliorem provinciæ nobis vicinæ, in originibus ſuis eruendis, quam nos, expertæ ſunt ſortem: apud quas ſi quid ex ea temporum Periodo lucis ſupereſſet, noſtræ quoque tenebræ diſpellerentur ex parte. Eodem illorum Annales morbo, quo noſtri, laborant. Annianis aliisque ſimilibus figmentis repleta ſunt omnia; quibus ſublatis, pauciores veritatis reliquiæ illis reſtant, quam nobis: inſtituto examine calculoque ſubducto, plura, quæ illis offeramus, nos habere, quam quæ nos ab illis accipiamus, reperio. (*n*) Dapes uberiores expectet Lector ex Romanorum Periodo. Hi literas artesque à devictis Græcis Romam quum transtuliſſent victores, easdem liberali manu per omnes imperii ſui populos dein late diffuderant: ita ut priſcos Alſatas libertatis amiſſæ haudquaquam pœnitere debuerit. Libertas, Literarum ignara, an non ipſa ſervitute deterior eſt? Mihi ſane Alſatia non illuſtrior modo, ſed & felicior ſub Romana dominatione, quam ſub ſqualida ſua libertate, cenſetur. Evidentius hoc fiet, cum eam, quam ingredimur, Periodum emenſi fuerimus, ad quam illuſtrandam nos ſine mora accingimus.

(*n*) Natum hinc Scriptoribus, melioris notæ, junioribus conſilium, ut regionum nobis vicinarum, Lotharingiæ, Burgundici ſive Sequanici Comitatus, Helvetiæque Hiſtoriam quum ſcribant, Periodum hanc, ceu fabuloſam, ſicco pede transeant; fabularum, in quas deceſſores eorum inciderunt, evitaturi charybdim. Enimvero, quis Genuinæ Hiſtoriæ ſtudioſus illa SIMPHORIANI CHAMPIERII, RICHARDI WASSEBURGII, Lotharingicorum Scriptorum, commenta hujus Periodi ferat? Quis GOLLUTII de Sequanorum originibus non averſetur fictiones? Cui non primordia Helvetica, ETTERLINO, STUMPFIO, memorata, nauſeam movent? Plerorumque noſtri ævi Scriptorum Libri hæc ſilentio premunt, quæ tamen non omnino prætereunda fuiſſent. Laudandum Viri Ampliſſimi, LUDOVICI BOCHATI, Rerum Helveticarum nuperi Scriptoris, conſilium; qui in Commentariis ſuis, multa cum eruditione Gallice editis, antiquitates gentis ſuæ, quanta potuit ſagacitate, eruere & divinare conatus eſt. Evitavit ſcopulum, ad quem deceſſores ejus fere omnes alliſerant, Teutonica confundentes cum Celticis, novamque adeo futuris Helveticæ Hiſtoriæ Scriptoribus viam aperuit. Quodſi denique ad Trans-Rhenanos quoque noſtros progrediaris vicinos, quot fabularum putidarum chiliades in *Suevicis Annalibus* coacervavit MARTINUS CRUSIUS, diligentiſſimus alias & vaſtæ eruditionis Scriptor: cui BUCELINUM, LAZIUM, SPANGENBERGIUM, aliosque hujus generis plures, haud immerito jungas: qui in colligenda multifaria rerum Hiſtoricarum farragine operoſi, de digerenda vero minus ſollicitii, famæ ſuæ magis conſuluiſſent, ſi ſubactiore judicio fabuloſa à veriſimilibus, dubia à certis, ficta à veris, diſtinxiſſent curatius.

CHRONOLOGIA
PERIODI CELTICÆ.

	Anni Urb. Cond.	Anni Ante Æram Dionys.
Sigovefus Celticas Colonias ex Gallia in Germaniam ad Danubium ducit; Rheno in fuperioris Alfatiæ partibus transito.	163	591
Ariovistus Rhenum in Sequanis transit, & Æduos ad Amagetobriam vincit.	682	72
Helvetii oppida fua & pagos comburunt, & ex Helvetia emigrant; paulo poft à Julio Cæfare victi in eam redeunt.	696	58
Arioviftus à Julio Cæfare, Proconfule Galliarum, profligatur in Sequanis, qui fubjiciuntur Romanis; unde Alfatia fuperior Romana.	696	58
Æftate fequenti Expeditio in Belgas & Mediomatricos fufcepta, qui victi; unde & Alfatia inferior fit Romana.	697	57
Belgæ univerfi, Remis exceptis, adeoque & Mediomatrici Alfatæ, à Cæfare deficiunt; fed eodem & fequenti anno reducuntur ad obfequium.	698	56
Univerfa Gallia deficit; fed Cæfar, Avarico, Gergovia, Alexia, captis, omnem in poteftate fua habuit, atque Romano Imperio fubjecit. Ad bellum hoc Rauraci, Sequani & Mediomatrici, fuas quoque copias miferunt. Sequani cum Senonibus, Biturigibus, Xantonibus, Ruthenis, Carnutibus, XII. mill. Mediomatrici, Ambiani, Petrocorii, Nervii, Morini, Nitiobriges, V. millia, Rauraci & Boji XXX. millia.	702	52

ILLU-

ALSATIA
ANTIQVA
Usque ad Seculum V.
EXPLICATIO
SIGNORVM
Urbes antiquae.
Oppida Romanis cognita.
Castra
Castella
Romanorum.
Castellorum Romanorum rudera.
Viae Rom.
Proelia
1 Iuliani
2 Ejusdem
3 Gratiani
cum
Alemañis.
Loca recentiora ad situm ali-orum cognoscendum idonea.
Rhenus antiquus et novus
ARGENTORATUS
ARGENTOVARIA
AUGUSTA RAUR
VINDONISSA
NOVIOMAGUS
Concordia
Tribunt
Tabernae
Porta Petrara
RHENVS FL.
GALLIA BELGICA
ALEMANNI
antea Sedes
MARCOMANORVM
AGRI DECUMATES ubi postea
Abnoba Mons
Milliaria Romana
Leucae Gallicae
Occidens
Oriens
Sept.
Mer.
25°
26°
49
48

ILLUSTRATÆ
ALSATIÆ
LIBER SECUNDUS.

ALSATIA ROMANA.
SECTIO PRIMA, GEOGRAPHICA.
STATUS ALSATIÆ ROMANÆ.

§. I.

SECUNDA, quam describere aggredior, Alsatiæ ætas, seculorum numero multum superatur à prima: rerum & eventuum gloria primam longe exsuperat. Hac enim Periodo ornatiore sub habitu, novaque sub specie, se sistit Alsatia. Superior Rauracos & Sequanos, adeoque Gallos, priscos incolas suos, constanter retinuit, inferior novos ex Germania admisit Tribocos: utraque armis moribusque exculta, Imperio Romano florescente, effloruit: utraque sub iisdem Romanis Christianæ Religionis accepit semina, atque adeo mores, politiam, sacra & linguam, cum dominatione, pedetentim mutavit, ex unilingui jam facta trilinguis; Germanica per Tribocos accedente, per Romanos autem Latina, quæ dominatrix Celticam & Germanicam paulatim oppressit, ut sola regnaret. Conspectus Periodi Romanæ.

Periodi hujus auctor est Divus ille Cæsar Julius, qui anno Urbis conditæ DCXCVI. L. Calpurnio Pisone & Aulo Gabinio Coss. ante Æram Christianam LVIII. Ariovisto ex omni Sequanorum regione, cum Germanis suis, trans Rhenum rejecto, apud Sequanos Alsatas Romanæ dominationis fundamina posuit. Finis hujus Periodi in pugnæ Tolbiacensis decretoriæ, cum Alemannis à Clodovæo pugnatæ, tempus, adeoque in Æræ Dionysianæ annum CCCCXCVI. incidit: quo, post repulsos ab ora Rheni Romanos, nudato barbaris irrumpentibus limite, quem Alemanni in his partibus occupaverant, dubius Alsatiæ status suum finem accepit; quum nimirum Francica dominatio nutanti successisset Romanæ. Julius Cæsar ergo, primo Pro-Consulatus sui Gallici anno, Rauracos & Sequanos; sequenti Mediomatricos cum reliquis Belgis, contra Romanos conspirasse eos prætexens; tertio Aquitaniam, cum omni reliqua Gallia, Romanorum subjecit Imperio. Quarto anno in Germaniam, ponte super Rhenum Initium hujus Periodi.

 facto,

facto, transiit; quinto transfretavit in Britanniam; sexto varias in Gallia turbas sedavit; septimo denique Gallos plerosque, pro libertate arma capientes, capta Alesia, quam octoginta millium exercitus Gallorum defendit, proelio fatali devicit; qui omnium annorum Pro-Consulatus ejus gloriosissimus. Ab hoc demum tempore bona fide Romanorum dominationem omnis agnovit Gallia; eorumque adeo in his quoque partibus Rhenanis stabilitum imperium est.

§. II.

Mutationes Geographicæ.

Geographicæ rationes Alsatiæ, Romana sub dominatione, variis mutationibus obnoxiæ fuerunt. Primam omnium subiit Alsatia inferior, quæ Cæsareani belli tempore accepit Tribocos. Hi quidem cum Ariovisto in Alsatiam superiorem jam pridem transierant, sed cum eodem expulsi à Cæsare, bellorum civilium inter eundem Cæsarem atque Pompejum occasione, ex reliquis Germaniæ gentibus Rhenum rursus soli transierunt, stabilemque in Alsatia inferiore pedem, novo sub Imperio, novi incolæ posuerunt. Sub Augusto, Julii Cæsaris successore, quum Cis-Rhenana institueretur Germania, inferior Alsatia ei fuit adscripta. Augustus enim amplificandæ majestatis Romanæ causa, ut invictæ Germanorum nationi imperare videretur, Galliam ripensem ad Rhenum appellavit Germaniam: unde Germaniæ cis Rhenum origo, quæ in Superiorem Inferioremque divisa quum esset, Alsatia inferior, quæ Mediomatricensis nuper, nunc Tribocica, ad Germaniam superiorem fuit relata. Idem Augustus Rauricos quidem exornavit colonia, at nihil ejus ad Alsatiam referas, quod nonnisi extrema Rauricensis agri pars exiguam Sundgoviæ nostræ partem constituit. Geographica hæc Alsatiæ ratio ad tempora usque Constantini M. duravit. Tum enim nova plane quum exoriretur Imperii totius Romani in quatuor Præfecturas divisio, Alsatia utraque ad Præfecturam Prætorii Galliarum pertinuit; Gallia in tres Diœceses iterum subdivisa, unaquæque Diœcesis suum Vicarium habuit, omnisque tum Alsatia Trevirensi Vicario subjecta. Huic subordinati fuerunt Præses & Dux Sequanici, quibus Alsatia superior suberat; ut & Comes Argentoratensis & Dux Moguntiacensis, ad quos Alsatia spectavit inferior. Eidem quoque tempori Maxima Sequanorum suam originem debere videtur, quum Rauraci, Helvetii & Sequani, adeoque & Alsatia superior, quæ Sequanica fuit, huic Maximæ Sequanorum adscriberentur; quæ *Maxima* ab amplitudine, à præcipua ejus gente vero *Sequanorum* nomen accepit. Sed jam cuncta examinanda sigillatim.

CAPUT I.

ALSATIA SUPERIOR CELTICA.

§. III.

Alsatia superior non Belgica.

Alsatia superior, sive Raurico-Sequanica nullam in Geographicis rationibus suis conversionem memorabilem vidit, antequam cum reliquis Sequanis, cum Rauracis atque Helvetiis, in unam, quæ Maxima Sequanorum appellata, provinciam coalesceret; quam non ante quartum Æræ Dionysianæ seculum prognatam reperio. In ea indigenæ veteres Celticæ originis perstiterunt immoti. Contigisse tamen mutationem volunt non juniorum modo Scriptorum plerique, sed & veterum haud contemnendæ auctoritatis nonnulli: qui nimirum Alsatiam superiorem ex Celtica temporibus his Belgicam factam esse memoriæ tradiderunt. Res ergo subjicienda examini, ut Lector instruatur distincte, cujus Galliarum Provinciæ pars fuerit Alsatia Sequanica. Tribocicæ enim sors in dubium fuit nunquam vocata; quæ Belgica habetur ab omnibus.

Bellum Pompejanum civile, quod Julium Cæsarem, ex Gallia devicta redeuntem, excepit, alterumque, quod eodem Dictatore interfecto exortum est, impediverunt, ne res Gallicæ ordinarentur. Successor ergo Augustus, rebus sedatis in Galliam transiit, atque Lugduni Segusianorum præsertim, quod celeberrimum emporium, (*a*) arcis instar, in medio Galliæ ad illustrium fluminum confluentes situm, omnibusque Galliæ partibus propinquum, per aliquot annos commoratus est: à qua urbe

(*a*) STRABO *Geograph.* Lib. IV. fin.

urbe plures quoque vias, & inter eas unam ad Rhenum, Agrippa deinceps aperuit. Primum, quod Augustus, apud Gallos hærens, suscepit, opus erat Census; quo Galliam omnem Comatam, adeoque & nostram Rhenensem, recensuit. (*b*) Alterum, quod Galliæ partes earumque populos hinc inde alio modo distribuit. Retinuit quidem generatim Narbonensem, Aquitanicam, Celticam, Belgicam, uti apud Cæsarem referuntur; sed ex Celtica XIV. populos inter Garumnam Ligerimque detraxit, ut Aquitaniæ, nimis arctæ, eos adjiceret, eamque adeo reliquis Galliis æquipararet: quo facto, nomen Celticæ in Lugdunensem commutavit, Lugduno capite constituto provinciæ; hæc nobis testis prodidit Strabo, (*c*) illi ætati vicinus. *Celtica* nomen ergo in usu Latine loquentium scribentiumque esse tum desiit.

§. IV.

Difficilior quæstio est, an Augustus, qui quatuordecim populos ex Celtica abstraxit, ut Aquitaniæ adderet, ex eadem Celtica Sequanos, Rauracos & Helvetios, quoque detraxerit, ut adjiceret Belgicæ? Sive, an Augustus Galliæ Belgicæ limites ad Alpes protulerit, quos Julius Cæsar apud Sequanos Celticæ populos terminavit ad Rhenum? Quodsi Plinium & Ptolemæum magnæ auctoritatis consulamus Scriptores, affirmanda est quæstio. Plinius, (*d*) qui Romæ sub Vespasianis scripsit, *Sequanos, Rauricos, Helvetios, Coloniam Equestrem & Rauricam*, liquidissime Belgis annumerat; atque deinceps in Lugdunensis Galliæ, quæ Celticæ successit, expositione populos hos prorsus omittit. (*e*) Claudius Ptolemæus, (*f*) qui præstans suum Geographicum opus, sub Antoninis, sed in Ægypto, conscripsit, per hæc omnia conformis est Plinio, atque eosdem Sequanos, Rauricos atque Helvetios, accenset Belgicæ, ita ut de utriusque hujus Scriptoris mente nullum prorsus dubium supersit. Quinam Belgicam credant.

§. V.

Ex altera vero parte insignem quoque Geographum Strabonem, qui Romæ, sub Tiberio Imperatore, scripsit, in alia omnia discedere video. Hic enim ubi Gallicas res in Opere suo exquisito diligenter enarrat, in superiore hac Rheni parte Geographicas Julii Cæsaris rationes exacte sequitur, qui Sequanos & Helvetios Celtis adscribit. Cæsar (*g*) ait: " Celtarum partem initium capere à flumine Rhodano, & à Sequanis „ Helvetiisque flumen Rhenum attingere. „ Sequani ergo atque Helvetii, ex mente Cæsaris, Celtæ fuerunt. Eodem fere modo Strabo (*h*) scribit: " Post Aquitaniam „ & Narbonensem Galliam ea sequitur regio, (Celtica vel Lugdunensis) quæ à Ligeri „ & Rhodano ad Rhenum pertingit. &c. Hujus Regionis superiora, quæ sunt ad fontes „ Rheni atque Rhodani, usque ad mediam fere planitiem, Lugduno (id est Galliæ „ Lugdunensi vel Celticæ,) sunt subdita: reliqua ad Oceanum vergentia sub alia sunt „ provincia, quam sibi Belgæ vindicant. „ (sive sub Gallia Belgica) Quid evidentius, quam Strabonem superiora Rheni, ad mediam fere planitiem, Galliæ Lugdunensi adscribere? Quo usque vero hæc ad oram Rhenensem se extendat planities, Strabo transivit silentio. Planities incipit, ubi Rhenus ex Alpibus prodit atque Jurassum præterivit, quod apud Laufenburgum atque Rhinfeldam facit, id est, paulo supra Basileam. Planities quæ sequitur ad Lugdunensem adhuc Galliam referenda; hæc autem planities Rauracorum & Sequanorum agros ad Rhenum componit. Ea demum, quæ versus Oceanum verguot, ad Belgicam pertinent. Quanquam ergo limites inter Lugdunensem & Belgicam ad Rhenum non determinaverit Strabo, sed laxe modo indigitaverit, satis aperte tamen ostendit, se Helvetios, Rauracos Sequanosque, ad Celticam, ut Julius Cæsar, vel Lugdunensem, ut Augustus eam appellavit, referre. Straboois hanc fuisse sententiam inter Criticos dubium non est; qui dissensum ejus à Plinio atque Ptolemæo fatentur; sed de modo, tantos inter se conciliandi auctores, solliciti sunt. A Strabone Celtis adscripta.

(*b*) Livii *Epitome* Lib. CXXXIV. Anno præcedente DCCXXVI. Urb. Cond. Censum Urbis Romæ perfecit, quo quadragies centum millia Civium capita censa sunt. Dio Lib. LIII. ab init. *Ancyranum Monum.*

(*c*) Lib. IV. pag. 288.

(*d*) *Hist. Natur.* Lib. IV. Cap. XVII.

(*e*) Cap. XVIII.

(*f*) *Geographiæ* Lib. II. Cap. IX.

(*g*) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. I.

(*h*) Lib. IV. pag. 292. ubi ita: Μετὰ δὲ τὴν Ἀκυιτανὴν μερίδα, καὶ τὴν Ναρβωνῖτιν, ἡ ἐφεξῆς ἐστι, μέχρι τοῦ Ῥήνου παντὸς ἀπὸ τοῦ Λιγηρος ποταμοῦ καὶ τοῦ Ῥοδανοῦ. . . Ταύτης δὲ τῆς χώρας τὰ μὲν ἄνω μέρη, τὰ πρὸς ταῖς πηγαῖς τῶν ποταμῶν, τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Ῥοδανοῦ, μέχρι μέσων σχεδόν τι τῶν πεδίων, ὑπὸ τῷ Λουγδούνῳ τέτακται. Τὰ δὲ λοιπὰ καὶ παρωκεανιτικὰ ὑπ' ἄλλῃ τέτακται μερίδι, ἣν ἰδίως Βέλγαις προσνέμουσιν.

§. VI.

Germania Cis-Rhenana.

Ab lite autem hac pendet & altera de Cis-Rhenana Germania, quam in ipsa Galliæ Belgicæ ora Rhenensi Augustus instituit, disputatio. Ex australi enim Belgicæ limite Germaniæ superioris limes quoque australis dijudicandus est. Recentiores Gallicarum, & speciatim quoque Alsaticarum Rerum, imo & Burgundicæ Helveticæque Historiæ, Scriptores, in diversas heic partes abire nemo mirabitur, quum duarum, in quas scissi sunt, partium utramque gravibus ex ipsa antiquitate testibus se tueri perspiciet, aliis in Plinianas & Ptolemæanas, aliis in Strabonis, se vertentibus partes; ita, ut magnis se auctorihus tueantur utrique. Quodsi nova hæc Galliæ divisio brevi illo spatio, quod inter Strabonis atque Plinii tempora fuit, contigisset, res dubia non foret; quod unusquisque Scriptorum horum divisionem, suo ævo receptam, secutus esse posset videri. Sed, in ipso illo Tiberiani & Vespasianorum temporis intervallo, nullam hujusmodi Galliarum divisionis mutationem contigisse legimus; nec Plinii Ptolemæique asseclæ ad eam confugiunt. Galbam quidem interpellant nonnulli, mutationem hanc sub eo factam suspicati. (*i*) Ego vero Galbam, qui vix solium conscendens Imperii æmulum Othonem expertus est, de ordinandis Galliæ rebus cogitare potuisse non video, suis Romæ nondum firmatis: ipseque septimo post imperium ei delatum mense occisus. Trahitur quidem huc Nummus argenteus Galbæ, in cujus parte aversa trium Galliarum capita occurrunt, cum Inscriptione: *Tres Galliæ.* (*l*) Nummus autem ille quid aliud ostendit, quam Aquitanicæ, Belgicæ & Lugdunensis, Galliarum, in agnoscendo Galba Imperatore, concordiam? uti in alio ejusdem Galbæ nummo Gallia Hispaniaque dextras sibi jungunt, in concordiæ signum; quod duæ hæ provinciæ Galbam pro Imperatore omnium primæ agnoverant. (*m*) In conciliandis ergo Strabone Plinioque, & hujus assecla Ptolemæo, frustra laboratur: discedendum in partes.

§. VII.

Investigatio veritatis.

Vel Strabo vel Plinius damnandus erroris. In Alsatiæ nostræ superioris Geographicum statum directe hæc influunt; quippe quæ Raurica semper atque Sequanica fuit. Quodsi distributio Galliæ, Julii Cæsaris temporibus nota, ab Augusto immutata non fuit; si Rauraci & Sequani ex Celtica, quam Lugdunensem appellavit Augustus, non abstracti fuerunt, Plinium Ptolemæumque errasse dicendum est. Equidem Strabonis auctoritatem non possum non Plinianæ præferre, quando ille & Cæsaris Dictatoris & Augusti diversas Galliæ divisiones distincte exponit, alterique alteram immediate subjungit; (*n*) qui Augusti tempora ipse vidit, & sub ejus successore Tiberio Libros suos magno cum judicio atque labore conscripsit. Hic autem præter imminutionem, quam Celtica sub Augusto ab Aquitaniæ partibus passa est, nullam enuntiat; atque adeo illam, quam eundem Augustum in partibus Rheni fecisse volunt, prorsus ignorat, ita quidem, ut, Celticam ad Rhenum usque fuisse extensam, tribus in locis (*o*) aperte testetur. Libri quarti initio ait: ea, quæ à Lugduno ad superiora Rheni pertingunt, Lugduno esse subdita, id est, ad Lugdunensem Galliam pertinere. In medio autem ejusdem Libri, ubi de Lugdunensi fusius agit, iterum Lugdunensis provinciæ supetiora ad fontes Rheni pertingere, diserte enuntiat, atque speciatim in ea Sequanos collocat, quorum terminum orientalem Rhenum nostrum figit. Inde, populos Lugdunensis Galliæ ad Rhenum commemorans, Sequanos repetit, illisque Helvetios jungit; quæ omnia firmam Strabonis deliberatamque sententiam comprobant, Sequanos atque Helvetios ad Lugdunensem Galliam sua, id est, Tiberii Imperatoris ætate, pertinuisse. Augustus ergo Galliæ Belgicæ non attribuit Sequanos, sed eodem in statu, quo Cæsaris Dictatoris temporihus fuerunt, eos reliquit; adeoque Alsatia superior in pristino, quo suh Cæsare Dictatore fuerat, statu permansit. Enimvero, si in Rhenanis partibus populos quoque nonnullos Celticæ vel Lugdunensi Galliæ detraxisset Augustus, nescio quomodo id fugere potuisset Strabonem, qui reliqua, Celticæ detracta, tam curate annotavit. Qui porro fieri potuisset, ut Scriptores reliqui, qui tertio, quarto quintoque, seculis Res Romanas tradiderunt, Geographicas Cæsaris

(*i*) ÆGID. BUCHERIUS in *Belgio Romano* Lib. I. Cap. I. pag. 3.

(*l*) VAILLANT *Numismata Imperatorum præstantiora*, Tom. II. pag. 78. MEDIOBARBUS in *Thesauro Numismatico* pag. 99. PATINUS ad *Suetonius Galbam*, pag. 345.

(*m*) Gallia sub Julio Vindice tumultuari cœpit contra Neronem, & in Hispania Galba salutatus est Imperator, omnesque fere Hispaniarum Galliarumque civitates, teste SUETONIO, ipsi accesserunt.

(*n*) Lib. IV. pag. 267. & 268.

(*o*) Pagg. 268. 292. 295. Edit. Almelov.

Cæsaris & Strabonis rationes, neglectis Plinianis, tam diligenter secuti fuissent? Quo in numero MELAM, (*p*) qui divisionem Galliæ Julio delineatam ita sequitur, ac si de nova Augusti dispensatione nihil quidquam audivisset; EUTROPIUM, PLUTARCHUM, *Notitiam Imperii*, *Galliarum*que veteres nonnullas, repono. Ipsi Fautores Plinii reliqoorum Scriptorum, si Ptolemæum excipias, in Julianis Galliæ rationibus adoptandis, consensum adeo profiteri coguntur, ut ÆGIDIUS BUCHERIUS (*q*) fateatur, in Julianam Galliæ partitionem omnia, velut orbe circumducto, relabi.

§. VIII.

Sed in hujus argumenti investigatione ad TACITUM me præsertim converto, qui post Julium Cæsarem omnium optime Galliam novit. In hujus ego Annalibus duo loca reperio, quæ, Sequanos ad Galliam Belgicam, Taciti ævo, non fuisse relatos, satis clare nos docent. In priore, (*r*) ubi de morte Augusti, de successione in Imperio, de Germanico, per Gallias censum accipiente, sermo, ita loquitur Tacitus: " Germanicus „ quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos „ & Belgarum civitates in verba ejus adegit. „ Sequanos à Belgis heic distingui nemo non videt. In posteriore loco, (*s*) ubi de Gallorum rebellionibus agitur, duo earum extimulatores nominantur, apud Treviros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. *Florus Belgas*, *Sacrovir propiores Gallos, concire*, verba sunt Taciti, ubi Belgis opponuntur Galli proprie dicti, qui Cæsari Celtæ, Augusto Gallia Lugdunensis. Belgicus tumultus primum compositus est, C. Silio duce, qui turbas, à Sacroviro apud Gallos, sive in Celtica, motas, ut quoque componeret, Celticam versus progressus est. Ita autem hæc exprimit Tacitus: " Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa „ auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Æduis contermini, „ sociique in armis erant. „ Silius nimirum, Belgico bello finito, transivit ad Celtas. Hos inter primos adiit Sequanos, in extremitate Celticæ sitos & ad Rhenum usque extensos, Belgisque confines, quos propterea *finium extremos* Tacitus appellat; eorumque pagos vastavit, quod Æduis contermini atque in armis socii fuerunt. Itaque Silius ex inferiore Alsatia, quæ Belgica, in superiorem, quæ Sequanica fuerat, transiit, atque, ab his exterioribus Sequanis ad interiores progressus ipsos, denique Æduos petiit, Celticum bellum compositurus, ut composuerat Belgicum. Unde nemo non facile colligit, Sequanos à Belgis sub Tiberio atque sub Domitiano, Nerva, Trajano, sub quibus Tacitus scripsit, plane fuisse distinctos, atque adeo ad Celticam Lugdunensemve Galliam pertinuisse. Taciti testimonium.

§. IX.

Irrefragabiles sunt istæ Strabonis, Pomponii Melæ, Taciti aliorumque, qui eos secuti sunt, auctoritates. Suppetunt tamen & aliæ rationes, quæ, Sequanos ex Lugdunensi Gallia ab Augusto in Belgicam non fuisse translatos, docere nos possunt. Enimvero inæqualitati distributionis provinciarum Galliæ allaturus remedium, ut Aquitanicam augeret, Lugdunensi XIV. populos versus occasum ademit Augustus. Quodsi eidem Sequanos, Rauracos Helvetiosque, ademisset, malum, quod evitare voluerat, auxisset; nulla inter Belgicam cæterasque Gallias fuisset proportio. Quam vasta enim fuisset extensio Belgicæ, si illa omnes, à fontibus ad ostia usque Rheni, populos comprehendisset & urbes? Vastissimæ Regiones illæ, ab Alpibus & Jurassi initiis, cis & trans Vogesum omnes, una cum reliquis inter Sequanam, Oceanum Germanicum & Rhenum, transcribendæ essent soli Belgicæ Galliæ; quanta inter hanc & reliquas Galliæ partes inæqualitas nasceretur? Verum Plinianis affeclis concedamus paulisper, Helvetios, Sequanos, Rauricos, in Belgica Gallia reputatos fuisse; qui & quando factum est, ut illi Belgis rursus eriperentur, & quis denique novæ hujus mutationis auctor fuit atque promotor? Plinianam si divisionem admittis, duo sunt quærendi Imperatores, quorum alter pristinas Geographicas Galliæ rationes mutaverit, alter restituerit; neutrum tamen Historia prodit. Sed & probe notandum, quod Plinius ipse mutationis hujus auctorem non prodit, sed simpliciter Galliæ populos, cum distributionibus suis in partes, enarrat. Translatio Sequanorum in Belgicam attributa Augusto nonnisi conjectura vel inventum est nostri ævi Scriptorum, qui eam Augusto affingunt. Aliæ rationes.

His

(*p*) *De situ Orbis* Lib. III. Cap. II.

(*q*) Loco cit.

(*r*) *Annal.* Lib. I. Cap. XXXIV.

(*s*) *Annal.* Lib. III. Cap. XL. & XLV.

His rationibus adde, quod Rauraci, Sequani atque Helvetii, non ejus fuerint nationis & indolis, ut cæteris Germaniæ Cis-Rhenanæ & Belgicæ populis commode adjungi potuerint. Erant enim natura & origine Celtæ, vel Galli proprie dicti, à Belgis moribus & lingua diversi. Augustus in Belgica duas quum instituisset cis Rhenum Germanias, ortum, mores & linguam, respexit Germanicos, hosque separavit à Gallis genuinis, proprieque sic dictis. Absonum enim fuisset, Gallicos populos appellare Germanos, eorumque Regionem Germaniam. Tribocorum nostrorum, Nemetum, Vangionum, ut & Ubiorum, ex Germania in Galliam transitus, sedesque ad Rheni sinistram positæ, nullam Augusto occasionem dedere, ut extenderet Belgicam, sed ut duas in eadem Germanias poneret erigeretve, Lugdunensem autem ad Rhenum intactam relinqueret. Hoc autem modo rationes suæ constant superiori Germaniæ, cujus limitem australem, vel initium, nec ad fontes Rheni, nec ad Jurassum, vel ad Rauracos, (*t*) sed ad collimitium superioris inferiorisque Alsatiæ ponendum. Superior inferiorque Germania, quæ dein prima & secunda appellata est, omni tempore Galliæ Belgicæ, nunquam Lugdunensis, partes reputatæ fuerunt.

§. X.

Maxima Sequanorum.

Neque vero transeundum silentio est, Maximam Sequanorum, seculo quarto prognatam, quæ Sequanos, Rauracos & Helvetios complexa est, nec ad Belgicam Galliam, nec ad Germaniam primam, pertinuisse, sed separatam ab omnibus fuisse provinciam; unam nempe ex XVII. quæ tum enatæ fuerunt, cujus caput Vesontio. In hac Provincia Ammianus duas præcipuas urbes, Vesontionem nempe & Rauricum, se vidisse testatur. Vesontio Maximæ Sequanorum Metropolis fuit. Maxima Sequanorum autem distincta erat à Germania prima, quæ procul dubio Belgicæ pars fuerat. Omnis enim Belgica in Germaniam primam & secundam, item in Belgicam primam secundamque, subdivisa fuit, nihilque adeo cum Maxima Sequanorum habuit commune; uti id ex illis, quæ de Maxima Sequanica jam expostituri sumus, patebit uberius. Accedit ultimo loco, quod cum Geographicis his rationibus veteres Ecclesiasticæ Conciliorumque rationes mire conspirent. Vesontio Sequanicarum & Rauricarum Ecclesiarum ad hunc usque diem Ecclesia mater est; nihilque prorsus cum Belgica habet commune, quæ ibi demum incipit, ubi finitur Sequanica. Rationibus his non contemnendis inducor, ut turbatas Plinii Ptolemæique, in recensendis Belgicæ populis, Geographicas rationes deseram, & in ea, quam apud Julium Cæsarem legimus, quamque Strabo & Mela, Augusto fere coætanei, constanter secuti sunt, in superioris Alsatiæ statu nihil ab Augusto immutatum esse sentiam.

§. XI.

Valesii sententia.

In alia tamen omnia discedere video insignem Geographicarum Galliæ Rerum indagatorem, HADRIANUM VALESIUM, (*u*) quem alii passim secuti sunt, quos inter præsertim CHRISTOPHORUS CELLARIUS. (*x*) Imo & Rerum Helveticarum Scriptores plerique, Pliniana fide commoti, Helvetiam suam in veteri Belgica posuerunt. Enimvero Valesius, ut in Geographica hac descriptione Plinii Ptolemæique auctoritatem extolleret, hæc addidit: (*y*) "Ambo Marcum Agrippam & Divum Augustum, in populis ac „ terminis, unicuique Galliarum provinciæ assignandis, sunt secuti. Neque vero ignoramus, PLINIUM (*z*) de Commentariis his alicubi ita scripsisse: " M. Agrippam „ quidem, in tanta Viri diligentia, præterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum „ Urbi spectandum proponeret, errasse quis credat, & cum eo Divum Augustum? „ Is namque complexam eam porticum, ex destinatione & Commentariis M. Agrippæ „ à sorore ejus inchoatam, peregit. „ Sed verba hæc alio plane loco leguntur, quam ubi de Gallia sermo. M. Vipsanius Agrippa, Vir admodum diligens, ac in hoc opere laboriosus, pictum in tabulis orbem terrarum populo Romano in magnifica porticu, quæ ab ipso nomen *Porticus Agrippæ* accepit, spectandum proposuit; quæ à sorore Agrippæ mortui, ex destinatione & Commentariis ejus inchoata, ab Augusto perfecta ac consummata est. Porticus hæc Straboni non minus quam Plinio patuit. Ille plura itinera suscepit, ut Geographicum opus suum perficeret, quod magna cura, judicio, multaque

(*t*) CELLARIUS *Geographia Antiq.* Tom. I. Lib. II. Cap. III. pag. 370.

(*u*) *Notitia Galliarum* pag. 296. ait: "Sequani „ & Helvetii Celticæ detracti ab Augusto, & Belgicæ „ sunt attributi. „ Adde pagg. 297. & 520. pag. 297. "Belgicæ Augustus Sequanos & Helvetios adjecit, „ qui fuerant ante Celticæ.

(*x*) *Geographia Antiqua* Lib. II. Cap. III. pag. 255. & 274. ubi Helvetios primos ponit in Belgicæ populis.

(*y*) Pag. 521. seq.

(*z*) Lib. III. Cap. II.

multaque perfectum est opera; ut adeo, Straboni præ Plinio major auctoritas in hoc negotio cur tribui debeat, non equidem videam. Porticus hæc, in definiendis Galliæ rebus, Plinium omnino reddere potuisset ab errore immunem, sed non reddidit; cujus documenta hæc damus: Germanias duas cis Rhenum Plinius alto, quod mireris, silentio premit, quas Tacitus, coætaneus ejus, Suetonius, Dio, Marmora omnisque Historia, tam frequenter loquuntur, quas Agrippa & Augustus in Tabulis suis, in Porticu hac positis, omittere non potuerunt, quum ab ipso fuerint Augusto creatæ.

§. XII.

Plinii & Ptolemæi errores.

Idem Plinius in exponendis Galliæ divisionibus adeo sibi sæpe non constat, ut Celticam, sive Lugdunensem, Galliam, à Garumna ad Sequanam uno in loco extendat; paulo post, sui quasi oblitus, eandem provinciam ad Ligerim terminet; inter Julianam & Augusteam Galliæ divisionem veluti dubius fluctuans. (a) Ptolemæum autem quod attinet, ille Rhenum ascendendo Nemetes ponit ante Vangiones: Argentoratum in Vangionibus, Argentouariam in Rauracis, gravissimis erroribus, ponit; quum priorem in Tribocis, posteriorem in Sequanis ponere debuisset. Sed & Mogontiacum in inferiore Germania collocat, quæ superiori fuit constanter adscripta. Idem Sequanos omnes trans Juram relegat à Rheno. Aventicum & Coloniam Equestrem, indubitatas Helvetiæ urbes, ita quidem, ut Caput Helvetiæ devenerit Aventicum, Ptolemæus Sequanis insigni errore assignat: utramque Maximæ Sequanorum recte assignaturus, si provincia hæc, seculo IV. demum exorta, jam tum nata fuisset: Ptolemæus enim seculo secundo Geographiam suam jam scripsit. Superioris item Germaniæ limitem australem Ptolemæus nimis extendit, quando illi populos superioris Alsatiæ, Sequanos Rauracosque, adjicit, qui tamen ei nunquam attributi fuerunt, quod in pristino semper statu permanserant, ab omni Germanorum irruptione intacti, secus quam Alsatiæ inferiori contigisse novimus. His addimus, quod Christophorus Cellarius, licet Plinium & Ptolemæum, præ Strabone, sequatur, de utroque tamen querimoniam agat, quod Julii & Augusti divisionem confuderint, sive Julianæ divisioni ex Augustea adjecerint aliquid, ut illam corrigerent, quam tamen nec ipsi perfecuti sint plene; unde & contra eos disputare coactus est. (b)

Brevis ergo, quam ex dictis colligimus, summa huc redit: Augustus, Cæsaris successor, res Galliæ ordinans, Celticæ quidem quatuordecim populos ab occidentali parte detraxit, ut Aquitanicam augeret; à latere Rhenensi eidem abstulit nihil: Sequanique adeo nostri, Rauraci atque Helvetii, Celticæ Galliæ ab antiquo adscripti, in eadem Celtica, quam Augustus Lugdunensem vocavit, perstiterunt; nec ab alio, post Augustum, Imperatore eidem adempti sunt. Contrariæ sententiæ fui addictus olim, (c) quam, re curatius examinata, mutavi. Postquam seculo IV. nova Galliarum in XVII. provincias exorta divisio, Maximam Sequanorum, ex Sequanis, Rauracis Helvetiisque, compositam, in Lugdunensi Gallia prognatam reperimus; quæ in peculiarem provinciam, à Lugdunensibus quatuor, Belgicis duabus, Germanicisque duabus, distinctam, coaluit. Hujus pars olim septentrionalis extrema fuit Alsatia superior; de illa ergo speciatim agendum.

MAXIMA SEQUANORUM.

§. XIII.

Galliæ divisio.

Maxima Sequanorum, quæ & Sequanica Provincia, Sequanicum (d) vel simpliciter Sequani, (e) appellata, Cæsari, Straboni, Plinio, Ptolemæo, Dioni, cæterisque trium priorum seculorum Scriptoribus & monumentis, Ignorata, nonnisi seculo quarto innotuit; postquam nimirum quatuor illæ solidæ Galliarum partes, Narbonensis, Aquitanica, Lugdunensis & Belgica, in plures paulatim partes minores, & quidem in XIV. primo, inde XVII. subdividerentur provincias. Subdivisionem

(a) Conferatur *Hist. Nat.* Lib. IV. Cap. XVII. cum Cap. XVIII.

(b) Christoph. Cellarius *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap III. pag. 373.

(c) Confer. pag. 42. §. 14.

(d) In Notitia Imperii occurrit: " Præpositus rei privatæ per Sequanicum & Germaniam primam. " Item: " Vir spectabilis, Dux Provinciæ Sequanici. " Inter duodecim Duces occurrit quoque *Sequanicæ Dux.* Sect. XXXIV.

(e) Eutropius id facit atque Ammianus, ut mox videbimus.

hanc deſcripſit SEXTUS RUFUS, (*f*) quem alii Rufum Feſtum vocant, qui *Breviarium* ſuum *Imperii* dedicavit Imperatori Valenti. Ex octodecim enim illis, quas memorat, Provinciis, ſi quatuor, in Britanniis Transmarinis poſitæ, detrahantur, quatuordecim reſtant. Nova dein Lugdunenſis & Viennenſis ſectione, à prima Lugdunenſi Senoniam, à ſecunda Turoniam, diſtraxerunt, unde quatuor Lugdunenſes exortæ; à Viennenſi autem avulſa prodiit Narbonenſis ſecunda. Tres hæ provinciæ, ſuperioribus quatuordecim additæ, numerum denique XVII. complerunt, quæ immutatio ad tempora Gratiani Imp. refertur. (*g*) Unde, calculo probe ſubducto, conſequitur, majores illas quatuor partes, in quas omnis Gallia à Romanis antiquitus fuit diviſa, ita deinceps ſubdiviſas fuiſſe, ut Narbonenſis in quinque, Aquitania in tres, Belgica in quatuor, Celtica vel Lugdunenſis in quinque, ſecarentur provincias; quarum Lugdunenſium quintam BLONDELLUS (*h*) aliique Maximam Sequanorum reputarunt. Inter undecim provincias, quæ à Præſidibus rectæ ſunt, Maximam hanc Sequanicam *Notitia Imperii* ponit: duas Belgicas vero, duasque Germanias, inter ſex Conſulares; quem ſeptendecennalem provinciarum Gallicarum numerum tribus in locis Notitia repetit. (*i*) In hac ergo diviſione acquieſcendum eſt, (*l*) atque adeo una XVII. provinciarum fuit Maxima Sequanorum, cujus partem ſeptentrionalem extremam compoſuit ſuperior Alſatia.

§. XIV.

Maximæ Sequanor. limites.

Neque vero vaſtus hujus provinciæ ambitus ſolos complexus eſt Sequanos: ad eandem relati ſunt Rauraci atque Helvetii; & hi quidem, ſi non univerſi, illi tamen, qui inter Juram montem & Urſam flumen habitaverunt, Trans-Juranæ Burgundiæ deinceps nomine noti. Orientalis enim Helvetia, quæ ab Urſa ad Rhenum usque pertingit, Rhætiæ primæ fuit adſcripta, hodieque Conſtantienſi Epiſcopatui, qui Vindoniſſæ olim fuit, ſubjecta. Maximæ ergo Sequanicæ, in Celtica vel Lugdunenſi prognatæ, Rhenus ad ortum fuit limes, ad occaſum Araris, ſive Sauconna, quæ Sequanos diviſit ab Æduis; à meridie Lacus Lemannus, provincia Viennenſis prima & Alpes Grajæ; à ſeptentrione vero Foſſa noſtra provincialis, conſtans & perpetuus ſuperioris Alſatiæ limes, eandem terminaverat: quibus limitibus hodiernus Burgundiæ Comitatus, Helvetia ad Rhenum usque, & Valeſiæ pars, Baſileenſis Epiſcopatus cum urbe Baſilea, Sundgovia item cum ſuperiore Alſatia, continentur.

Metropolis Civilis & Eccleſiaſtica fuit *Veſontio*, *Viſontio*, *Beſontium*, *Biſontium*; ita enim diverſimode exprimitur. Dioni Οὐισοντίων, Ptolemæo Οὐισόντιον. Veſontioni, ut Metropoli civili, *Notitia Galliarum* Sirmondiana, quæ optima, hæc ſubjicit:

„ Metropolis Civitas Veſoncienſium.
„ Civitas Equeſtrium Nojodunus. (*m*)
„ Civitas Elvitiorum Aventicus. (*n*)
„ Civitas Baſilienſium.
„ Caſtrum Vindoniſſenſe. (*o*)
„ Caſtrum Ebredunenſe. (*p*)
„ Caſtrum Rauracenſe.* (*q*)
„ Portus Abucini. (*r*)

§. XV.

(*f*) SEXTUS RUFUS, qui de victoriis ac Provinciis populi Rom. anno Chriſti CCCLXV. ſcripſit, de Provinciis Gallicis pag. 14. ita loquitur: " Sunt in „ Gallia cum Aquitania & Britanniis decem & octo „ Provinciæ: Alpes maritimæ, Provincia Narbonenſis, „ Viennenſis, Novempopulana, Aquitaniæ duæ, Lugdunenſes duæ, Alpes Grajæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ: in Britannia Maxima Cæſarienſis, Flavia, Britannia prima, Britannia ſecunda.

(*g*) PETRUS DE MARCA *de Primatibus*. §. LXV. pag. 161.

(*h*) *Primauté de l'Egliſe* pag. 678.

(*i*) Sect. XXXIV. XXXVI. XLVIII.

(*l*) Galliæ diviſionem in VII. provincias, quam nonnulli anxie quæſiverunt, ſilentio tranſeo. Præcipuum hujus opinionis defenſorum argumentum, ex Notitia Imperii petitum, non ſtringit. Rubrica enim, qua Vicarius Præfecti Prætorio Galliarum, *Vicarius per ſeptem Provincias*, ſignatur, mendoſa eſt; reſcribendum eſſe *ſeptendecim*, numerus Provinciarum ibi expreſſus nos docet. Conf. PETRUS DE MARCA *de Primatibus* &c. DAVID BLONDELLUS quoque Libro alleg.

(*m*) Hodie *Nion*, X. mill. Paſſ. Geneva diſtans, in Pago Vaudenſi ad Lacum Genevenſem ſita. Epiſcopatus hujus oppidi tranſlatus eſt Belicam, *Belley*.

(*n*) *Avanche*, urbs Caput olim Helvetiorum; ex cujus ruinis ſurrexit hodiernum oppidulum *Wiſſlisburg* in Pago Vaudi. MARIUS AVENTICENSIS, cujus *Annales* ſuperſunt, ſeculo Sexto Epiſcopus loci hujus fuit. Epiſcopi ſedes tranſlata dein Lauſannam, unde Epiſcopus à temporibus Reformationis exulat, ſedetque plerumque Friburgi Uchtlandiæ.

(*o*) Vindoniſſa nobilis olim urbs, Epiſcopi ſedes, quæ Conſtantiam tranſlata eſt, Vindoniſſa everſa; cujus rudera adhuc ampla cernuntur in Ergovia verſus Urſæ Arolæque confluentes, haud procul a Rheno. Locus tam celebris hodieque in ruinis viſitur. Tempore, quo Notitia hæc Galliarum conſcripta fuit, *Caſtrum* appellabatur, quo nomine oppida deſignabantur minora.

(*p*) *Iverdun*, oppidum ad Juræ montis pedes, atque ad lacum hujus nominis, ſitum. Sedes olim Epiſcopalis.

(*q*) Hodie *Augſt*. Ante Auguſtum fuit oppidum: ſub Auguſto Colonia Militaris facta; unde Auguſta Rauracorum ab Alemannis vaſtata Caſtrum evaſit, Cathedra Epiſcopalis tranſlata Baſileam.

(*r*) Portus Abucini, qui & Portus Bucini. Vix ullus Geographorum locum hunc deſignare audet. Ad Lacum Lemannum vel in vicinia ejus ſitus eſſe potuit. Vicum *Buſſigni* vel *Buchillon* huc referre placuit nonnullis. Solæ Notitiæ Galliarum loci hujus faciunt mentionem.

§. XV.

Nominis Etymologia.

Maximæ Sequanorum nomen à præcipuo & nobiliore ejus populo ortum: unde eam, suo ævo jam notam, simpliciter *Sequanos* appellavit AMMIANUS, (s) ubi ait: " Apud Sequanos Bisontios videmus & Rauracos; aliis potiores oppidis multis. " Quod & EUTROPIUM fecisse video, (t) ubi de Helvetico Cæsaris bello ita: " Is primo " vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. " Helvetii nunquam accensiti sunt Sequanis, sed Maximæ Sequanorum attributi fuerunt. *Maxima* autem appellata est, non quod re vera cæterarum Provinciarum maxima, vel, ut CHIFLETIUS (u) conjicit, prima & præcipua. Neutra harum rationum locum heic habet, sed quod una de maximis. Lugdunensis tertia enim & Belgica secunda non minoris, quam Maxima Sequanorum, erant extensionis. Et suam Maximam Cæsariensem provinciam, Vicario Britanniarum subjectam, Britannica Insula habuit, ut *Notitia Imperii Occid.* testatur; (w) cujus Metropolim SEXTUS RUFUS in *Breviario* Verolamium ponit. Maxima hæc Britannica nomen suum à Maximo, Galliæ Britanniæque Tyranno, accepisse, sunt, qui existimant. Maximus autem nonnisi post Valentinianum & Valentem Impp. sub Theodosio Magno circa An. Chr. CCCLXXXIII. tyrannidem arripuit. Sextus Rufus, circa An. CCCLXX. sub Valentiniano I. & Valente scribens, Maximam Cæsariensem jam retulit; qui ergo hæc nomen suum à Maximo Tyranno accipere potuerat? Sic Britannica Maxima & nostra Sequanica ab extensione sua cognomen acceperunt.

§. XVI.

Appellationis origo.

Quo tempore potissimum divisio hæc instituta fuerit, inter eruditos disquiritur; aliis Maximæ hujus origines jam ad Augustum, aliis ad Hadrianum, aliis ad Constantinum M. vel ad Theodosium M. referentibus. Ad Augustum eas refert CHRISTOPHORUS LEHMANNUS, (x) vix nactus sequacem. ONUPHRII PANVINII, aut PETRI DE MARCA, sententiæ nec ego possum accedere; qui novam hanc divisionem, in quibusdam provinciis ab Imperatoribus seculi I. institutam, sub Hadriano vel Antonino ad XIV. Provinciarum numerum excrevisse existimant. (y) Conjecturæ hujus fundamentum Panvinius in Appiano Alexandrino, qui sub Hadriano vixit, reperire se credit. Nec diffiteor, Scriptorem hunc Romani Imperii provincias & populos omnes ordine ac sigillatim recensere; in recensione autem nullum plane divisionis ejus, quam in Sexto Rufo, in Notitia Imperii, in Notitiis reliquis Galliarum, legimus, deprehendo vestigium. Petrus de Marca, Tiberii & Neronis principatu, duas Germanias, à Belgica reliqua jam distractas, allegat, atque documentis, ex sequentium Imperatorum Historia productis, illustrat. Sed præter duas Germanias aliam Gallicarum Provinciarum subdivisionem nec producit, nec producere potuit Doctissimus Præsul. Quod enim ex Inscriptione apud GRUTERUM, (z) M. Aurelii principatu posita, non solum duarum Germaniarum, sed & Belgicæ divisionem in primam & secundam, colligi posse existimavit, in eo sane prorsus aberrat; quum, omnibus diligenter examinatis, nihil inde extorqueas, quam Belgicam Galliam in Germanias duas atque Belgicam minorem tum subdivisam fuisse; quod sub Augusto jam factum dubitaverit nemo. Sub hoc autem, imo & sub secundi tertiique seculorum Imperatoribus, nihil prorsus invenio, quod Maximam Sequanorum designet. Hæc omnia sollicite quum indagaret Marca, fide aliena in errorem inductus est. Vetus enim, quam porro allegat, Inscriptio, quæ in urbe Constantia est, à JANO GRUTERO (a) multisque aliis Scriptoribus relata, quæque sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus, Constantio atque Galerio Valerio Cæsaribus, posita, in cujus fine *Provincia Maxima Sequanorum* memoratur, illa, inquam, nescio à quo temeratore corrupta, non Marcam modo, sed & plures alios eruditos, seduxit, ut, Diocletiani Imp. principatu Maximam Sequanorum in Lugdunensi Gallia jam prognatam, existimarent.

(s) Lib. XV. Cap. II. pag. 79.
(t) *Breviar. Hist. Rom.* Lib. VI.
(u) *Vesontion.* Part. I. Cap. II. pag. 9. ubi scribit: " Inter has (Provincias Galliæ) prima & præcipua fuit Sequanorum, propterea que Maxima ab omnibus dicta. "
(w) Sect. XXXVI. & XLIX. pag. 62. & 95. edit. Labb.
(x) *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. IX.
(y) ONUPHRIUS PANVINIUS in *Commentariis Republica Rom.* Lib. III. pag. 415. PETRUS DE MARCA in *Differt. de Primatibus* num. 63. pag. 159.
(z) *Inscript.* pag. 375.
(a) *Inscriptionum* pag. 166. num. 7. ita legitur: IMP. CAES. C. AVER. VAL. DIOCLETIANVS. PONT. MAX. SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. XI. IMP. X. COS. V. P. P. ET IMP. CAESAR. M. AVR. VAL. MAXSIMIANVS. AVG. PONT. MAX. SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. X. IMP. VIII. COS. IIII. P. P. ET. IMPP. CAESS. MVRVM. VITVDVRENSEM. A. SOLO. INSTAVRAVERVNT. CVR. AVRELIO. PROCVLO. V. C. PROV. MAX. SEQ.

§. XVII.

Constantiæ Inscriptio vera.

Genuinum marmoris exemplum, ex Prototypo, fideliter ediderunt Petrus Apianus (b) & Joannes Stumpfius. (c) Nescio qui factum, ut nasutus, antiquitatis non satis peritus, verba, quæ temporis injuria decussit, ex ingenio suo restituere vel supplere, atque figlis V. C. ex ingenio suo adjicere sit ausus: *Prov. Max. Seq.* uti Scriptores juniores eam passim prodiderunt. Inscriptionem ex Stumpfio genuinam Lectoribus propono, ut nihil prorsus de Maxima Sequanorum in ea legi intelligant:

IMP. CAES. G. AVRE. VAL. DIOCLETIAN.
SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. XI. IMP.
IMP. CAES. M. AVR. VAL. MAXIMIAN.
MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. X. IMP. VIIII. COS.
. . NVAL. CONSTANTIVS. ET. GAL. VAL. M.
CAESS. MVRVM. VITVDVRENSEM. A. S.
CVR. AVRELIO PROCVLO. V. C. PR. . . .

Sed & præter Monumentum Constantiense, Concilii Arelatensis I. anno CCCXIV. habiti, subscriptiones Petrus de Marca, sententiæ suæ defendendæ causa, allegat. Inter eas quidem Viennensis Provincia, quæ à Narbonensi avulsa fuit, occurrit; sed Concilium hoc, nonnisi seculo IV. habitum, non evertit sententiam, solidarum quatuor Galliæ partium in minores sectionem, si Germanias duas excipias, ante seculum IV. in Monumentis non conspici. Nec *Codex Theodosianus* nobis contrariatur. (d) Antonius enim Marcellinus, qui primæ Lugdunensis ibi dicitur Præses, nonnisi anno CCCXIX. hanc Provinciam rexit.

Verior ergo pervincit sententia, Geographicam Alsatiæ formam ab Augusto Imp. ad Constantinum M. usque, notabilem non subiisse mutationem, sed cum reliquis quatuor majorum Galliæ partium subdivisionibus, Maximam Sequanorum exortam, quando Germania superior inferiorque in primam secundamque mutata est; quando Narbonensis, Aquitanica, Lugdunensis, in primam, secundam, imo & in plures Provincias, communi omnes formula subdivisæ fuerunt. Scilicet in Præfecturas majores quatuor Romanum orbem Constantinus distribuit, Orientem nempe, Illyricum, Italiam Galliamque, unde Imperia veluti quatuor exorta sunt; singulis suus datus est Præfectus Prætorio. Præfecturæ Galliarum suberant tres Vicariatus, sive Diœceses:

I. Hispaniarum, ubi VII. Prælidiales Provinciæ.
II. Galliarum, ubi Provinciæ XVII.
III. Britanniæ cum V. Provinciis.

Ut adeo Præfectura Galliarum in totum comprehenderit XXIX. Provincias.

§. XVIII.

Lugdunensis Quinta.

Ceterum Maxima Sequanorum in Notitiis recentioribus, & apud Isidorum Mercatorem, (quem per contemptum multi *Peccatorem* vocant,) *Lugdunensis Quinta*, imo & *Sexta*; quin & subinde perverse *Germania Tertia*, appellatur. *Notitia Galliarum*, quam Josephus Scaliger protulit, Lugdunensi quartæ continuo Lugdunensem quintam subjicit, cujus Metropolis constituitur *Civitas Crisopolinorum*, (e) *hoc est Vesontio.* Quodsi hæc Notitia genuina est, ut Josephus Scaliger, Paulus Merula, (f) Massonus, (g) Urstisius (h) aliique, existimant, Maxima Sequanorum indubie Lugdunensis Quintæ quoque nomen obtinuit. Hadrianus Valesius (i) tamen non huic modo, sed & cæteris, quas Chesnius protulit, Notitiis Galliæ, Sirmondiana excepta, suam denegat fidem; quod nimirum sententiæ ejus, quæ Maximam Sequanorum ad Galliam Belgicam refert, non favent. Scaligerianam ergo Notitiam hanc recentissimam ac mendosissimam judicat. Et ille tamen ipse, opinionem suam ut probet, minoris longe antiquitatis auctoritatisque allegat libellum, ubi Maxima Sequanorum vocatur *Germania Tertia.* Rubrum libelli est: *Nomin. Regionum & Civitatum Galliæ.* Hunc ex Bibliothecæ Thuaneæ

(b) *Inscriptionum* Ingolstadii An. MDXXXIV. editarum pag. 454.
(c) *Chronici Helvetici* Lib. V. Cap. X. pag. 396
(d) Leg. I. *Cod. Theod.* Tit. III. Lib. XI. Tom. IV. pag. 52.
(e) Vesontio dici cœpit Chrysopolis sive Aurea Civitas, ante hos circiter norgentos annos; unde Notitia hæc corrupte suam *Crisopolim* composuit.
(f) *Cosmographiæ* suæ Lib. III. Cap. XIX.
(g) *Notitia Episcopatuum Galliæ quæ Francia est*, apud Chesnium Tom. I. pag. 45.
(h) *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. I. pag. 3.
(i) *Notitia Galliar.* pag. 520.

GEOGRAPH.

Thuaneæ Codicibus edidit ANDREAS CHESNIUS: (*l*) sed ad marginem observat editor, unum modo Codicem hanc præ se ferre lectionem; quam Chesnii observationem Valesius, suæ ut causæ serviret, præterivit silentio. Enimvero Germaniam Tertiam omnes Notitiæ Civiles & Ecclesiasticæ veteres silent, omnisque vetus ignorat Historia. Quodsi ergo æqua lance rem ponderes, majorem profecto fidem meretur Notitia Galliæ, quæ Maximam Sequanorum facit Lugdunensem quintam; Notitia enim hæc, licet non ejusdem cum Sirmondiana, majoris tamen ætatis & auctoritatis est, quam altera illa, quæ eandem Maximam Sequanorum vocat *Germaniam tertiam*. Illa certe, quam Sirmondianæ fide proximam dico, JOSEPHUM SCALIGERUM, PAULUM MERULAM, (*m*) aliosque magni nominis viros, invito Valesio, patronos invenit.

§. XIX.

Idem HADRIANUS VALESIUS, ubi Sequanos nostros atque Helvetios ab Augusto Galliæ Belgicæ adscriptos fuisse probare contendit, (*n*) Rufum Festum atque Notitiam provinciarum Galliæ, ut causæ suæ patronos, in auxilium vocavit: ex dispositione provinciarum, quæ in illis occurrit, apparere existimans, Maximam Sequanorum pertinuisse ad Belgicam. Ego vero Rufum Festum Valesianæ sententiæ, potius quam nostræ, favere non video. Ille enim Maximam Sequanorum inter Lugdunenses duas & Germanias duas in medio ponit; ita ut Germaniis duabus non magis præfixa, quod Valesius sibi persuasit, quam Lugdunensibus subjuncta, possit videri. Alpes Grajæ enim, ab eodem Rufo post Lugdunenses provincias positæ, non minus pars Galliæ Lugdunensis fuerunt, quam ipsa Maxima Sequanorum. Idem de Ammiano dixeris, quem tamen causæ suæ patronum idem allegat Valesius. Ita enim scribit AMMIANUS: (*o*) " Numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum: Secunda Germania, prima " ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, civitatibus amplis " & copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Mogontiacus est, & " Vangiones, & Nemetæ, & Argentoratus, barbaricis cladibus nota. Post has Belgica " prima Mediomatricos prætendit, & Treviros, domicilium Principum clarum. Huic " adnexa secunda est Belgica, qua Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Catalauni " & Remi. Apud Sequanos Bisontios videmus & Rauracos, aliis potiores oppidis " multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat & Cabillonus, & Senones, & " Biturigæ, & mœnium Augustuduni magnitudo vetusta. " Sequanos, inter Belgicam & Lugdunensem ab Ammiano positos, an non ad hanc æque ac ad illam posses referre; in medio harum provinciarum quum eos ab Historico positos reperias? Id certum est, Rufum & Ammianum ordinem recensionis suæ ita instituere, ut Rufus à Mari Mediterraneo, Ammianus ab Oceano, sive opposita parte, recensionem incipiant. Non negaverim tamen Ammianum, in hoc provinciarum Gallicarum recensu, negligentius esse versatum. Fatebitur hoc, quicunque cum Rufo & Notitia Sirmondiana vel obiter Ammianum contulerit. Nec *Notitia* denique *Provinciarum Galliæ*, à Sirmondo edita, Maximam Sequanorum adscribit Belgicæ. In ea quidem Belgicis duabus Germaniisque duabus Maximam Sequanorum subjungi videmus; at qua ratione cum Valesio inferas, Maximam Sequanorum Galliæ Belgicæ quintam fuisse provinciam? Ratiocinium hoc evertit *Notitia Imperii*, quæ Germaniis duabus, Belgicisque duabus, subjungit Alpes Maritimas, Alpes Penninas & Grajas, quibus demum Maxima Sequanorum subjungitur. Ex Notitia Imperii autem Notitiam Galliarum illustrare corrigereque dubitaverit nemo; posterior hæc minoris auctoritatis fideique quum agnoscatur ab omnibus. Quæ hactenus disputata sunt, abunde demonstrant, Sequanicos populos, superioremque adeo Alsatiam omnem, nec Julii Cæsaris, nec Augusti ævo, quo generalis Galliarum divisio substitit, nec sequentibus seculis, postquam Maxima Sequanorum surrexit, Belgicæ Galliæ unquam adscriptos, sed Celticæ vel Lugdunensis Galliæ partem semper constituisse. Inferior autem Alsatia omni tempore Belgica fuit, & nova Belgicæ subdivisione exorta, Germaniæ *superioris*, quæ *prima* dein appellata est, membrum constituit. De Maxima Sequanorum hæc satis. Nunc ad Mediomatricos, sive ad Alsatiam Inferiorem transeundum. Max. Seq. non fuit Belgica.

 CAPUT

(*l*) *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 8.
(*m*) *Cosmographia* Part. II. Lib. III. Cap. XIX. pag. 350.
(*n*) *Notitia Galliar.* pag. 521.
(*o*) Lib. XV. Cap. XI. pag. 79.

CAPUT II.

DE MEDIOMATRICIS ET TRIBOCIS.

§. XX.

Triboci.

ALsatia Mediomatricensis sive inferior, sub ipso Periodi Romanæ exordio, duplicem mutationem subiit: quarum utraque statum ejus Geographicum non mediocriter immutavit. Prima contigit, cum Triboci, Germanicus populus, sub Periodi Romanæ initio, inter Mediomatricos nostros anteriores in perpetuum sedes fixissent. Altera, cum Germania Cis-Rhenana ab Augusto institueretur: quam in superiorem inferioremque cum subdivisisset Germaniam, Alsatia inferior Germaniæ superiori ab eodem fuit adscripta. De Tribocis itaque primo loco, inde de duplici Germania Cis-Rhenana agendum.

Orthographia nominis.

Tribocorum nomen à Græcis & Latinis Scriptoribus varie exprimitur. CÆSARI *Triboci*, *Triboces* & *Tribocci*; TACITO *Treboci* & *Triboci*; PLINIO (*p*) *Tribochi*; STRABONI Τριβόκχοι; PTOLEMÆO Τριβόκκοι, appellantur. AMMIANI MARCELLINI *Tribuncos*, rectius *Tribunos*, male huc trahit BEATUS RHENANUS, (*q*) quod oppidi vel castelli Romani, non gentis, fuisse nomen videtur. Genuinam hujus nominis scripturam nos docet Columna lapidea, in veteris Brocomagi ruinis An. MDCCXXXVI. reperta, quam in Antiquario meo asservo, ubi *Civitas Tribocorum* scribitur, atque adeo Taciti orthographia firmatur.

§. XXI.

Etymologiæ variæ.

Etymologiam vocis *Triboci* præterirem silentio, nisi graves Historicos illi examinandæ laborem impendisse cernerem. Vix locum meretur opinio, quæ à Trebeta, Nini & Semiramidis fictitio filio, & Treverici Imperii ficto auctore, nomen hoc derivat; quod facit DANIEL SPECKLINUS. (*r*) Nec illi quoque insistendum, quæ Anonymi cujusdam fuit apud OBRECHTUM; (*s*) qui Tribocos ex tribus Teutonicis vocibus *die Rhin wohner*, in unam contractis, nempe *Dry-wohner*, ortam esse conjecit. Quot aliis populis, Rhenum cis & ultra accolentibus, nomen hoc tribuendum fuisset? Nec COLERUS (*t*) denique audiendus, à *tribus pagis*, quos inhabitarint, *Tribachos* appellatos fuisse, opinatus, unde paulatim natum sit *Tribochi*, *Triboci*.

Verisimiliorem etymologiam primus protulit CONRADUS CELTES PROTUCIUS, (*u*) à *tribus quercubus*, quæ antiqua Religione Nymphis consecratæ fuerint, nomen illis datum fuisse arbitratus; quam sententiam Alsatici Scriptores, SCHADÆUS, (*x*) COCCIUS, (*y*) BEBELIUS, (*z*) OBRECHTUS, SCHILTERUS; imo & exteri, WILLICHIUS, (*a*) CLUVERIUS, (*b*) SPENERUS, (*c*) MARTINIERIUS aliique magno numero, secuti sunt, Germanicam gentem *Tribocos* à Germanicis vocabulis *Drey buchen*, (tribus fagis) nomen sumsisse, unanimi judicantes consensu. Obrechtus (*d*) ita: "Tribocos à tribus fagis, „ (*von dreyen Buchen*) nomen tulisse, consensu quodam Scriptorum proditur: nec displicere „ sibi hanc sententiam testatur Cluverius, acerrimus Germanicarum antiquitatum „ investigator. Habuit quos sequeretur multos: qui & vicum Alsatiæ *zu den dreyen* „ *Buchen* in argumentum trahunt. „ SCHILTERUS vero (*e*) oppidulum hujus nominis in Alsatia à tribus illis fagis, ubi conventus publici habiti sint, & unde Tribocis nomen exortum, ad hunc usque diem nomen quoque suum retinuisse existimat. At mihi locum

(*p*) Lib. IV. Cap. XVII.
(*q*) *Rer. Germ.* Lib. I. pagg. 18. 38. 222. & 288. Rhenanus, corrupto Ptolemæi Codice usus, *Tribonos* apud eum scribi credidit.
(*r*) In *Collectaneis* Mss. pag. 1.
(*s*) *Prodrom. Rer. Alsaticar.* Cap. I.
(*t*) *Not. ad Taciti German.* Cap. XXVIII.
(*u*) CELTES *de Hercynia silva* pag. 743. Vid. Conr. PEUTINGERUS in *Sermonibus Convival.* pag. 33. IRENICUS in *Exegesi Germaniæ* Lib. XI.
(*x*) *Descript. summi Argentorat. Templi* Cap. I.
(*y*) COCCIUS in *Dagoberto* Cap. IV. pag. 31. & in *Panegyrico Leopoldi* pag. 146.
(*z*) *Antiquitates Ecclesiast. German. prima* pag. 15.
(*a*) *Commentar. ad Taciti German.* pag. 567.
(*b*) *Germaniæ Antiq.* Lib. II. Cap. XI.
(*c*) *Notitia Germaniæ Antiq.* Lib. VI. Cap. V. Spenerus conjecturam hanc Cluverium auctorem habere putat, quam Celtes sec. XV. jam dedit.
(*d*) *Prodrom. Rer. Alsat.* Cap. I. pag. 2.
(*e*) *Observat.* XIX. *ad Kœnigshov.* pag. 1064. scribit: *Und läßt mans immittelst bey der gemeinern Meynung, daß sie* Tribocchi, *oder Dribucher, von dem noch übrigen Stadtlein zun dreyen Buchen genannt worden, daselbst der vornehmste Sitz und Zusammenkunfft des Volcks wird gewesen seyn.*

locum in Alsatia inferiore, ubi Triboci habitaverant, quærenti nullus appellationis hujus nec vicus, nec oppidulum, nec alius ullibi oræ nostræ locus, repertus est, quem huc possem referre. Imo si vel aliquem hujus nominis locum inferior Alsatia haberet, nonnisi forte fortuna id prognatum fuisset, quando non Alsatici indigenæ fuerunt Triboci, sed natales eorum in Germania quærendi, ex qua cum in Alsatiam migrassent, nomen *Triboci* jam secum attulerant. Sed si à religione nomen derivandum, nullam à cæteris Germanis peculiarem religionem quum habuerint, sed omnes Germani templorum loco lucos suos coluerint, non video, cur Triboci nomine isto præ aliis Germaniæ populis insigniri debuerint. In Germania ergo solum natale Tribocorum quærendum est; quærendus etiam ibidem *Trium Fagorum* locus & nomen; si nimirum vocis Tribocorum etymologiam hanc demonstraveris veram. (*f*)

§. XXII.

Etymologiæ receptæ confutatio.

Philippo Cluverio, extero Scriptori, atque conjecturis suis nimium sæpe indulgenti, hanc conjecturam tanto magis indulgemus, quod eam ex aliis, & nostratibus fortasse didicit. "Nec enim eorum perinde displicet sententia, (inquit) qui dictam sic nationem arbitrantur à loco, qui nunc Elsatiæ vicus dicitur *zun dreyen* „ *Buchen.* „ (*g*) Jacobus Carolus Spenerus (*h*) eundem in sensum scripsit: " Conjectura est, à tribus fagis, quas fortassis numinis instar Tribocci coluerunt, „ adnomen acceptum esse, & vicus in vetustis Triboccorum sedibus superat *zun dreyen* „ *Buchen*, id est, *ad tres fagos* appellatus; veteris fortassis superstitionis indicia, nominisque exhibens originem. „ Obrechto autem, Schiltero aliisque, in ipsa Alsatiæ loce scribentibus, id excidere potuisse, ut alter vicum, alter oppidum, hujus nominis in Alsatia inferiore poneret, quorum nulla omnino mentio in ullis Alsatiæ Topographicis tabulis, Commentariis historicis, hominumque memoria, occurrit, id profecto Lectoribus vix credibile videbitur.

Fagorum cultus religiosus nec apud Germanos, nec apud Gallos, fuit in usu, sed quercuum. Germanis luci pro templis fuerunt; sed nihil de fagis, imo ne de quercubus quidem, Tacitus: unde nulli quoque Germanis Druidæ. Sed & ternarius fagorum numerus male heic adducitur; non enim sub tribus modo fagis, sed in fagetis Germani, ut in quercetis Galli, sua sacra peregerunt. Absit ergo Etymologia petita à fagis.

§. XXIII.

Tribocor. sedes in Germania.

Tribocos indigenam Germaniæ gentem fuisse, in tanto Historicorum veterum consensu, dubitare non licet. (*i*) Quam vero Germaniæ plagam definite occupaverint, difficilior quæstio. Lucis aliquid nobis afferunt ea, quæ de Ariovisto scribit Cæsar Dictator. Inter Germaniæ populos, quos Ariovistus, contra Romanos pugnaturus è castris eduxit, (*l*) præter Tribocos nostros, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos, Harudes, fuerunt quoque Marcomanni, qui in Suevia hodierna habitarunt. Non equidem dixerim, omnes hos, qui se Ariovisto junxerant, eidem fuisse subjectos; quando ab initio nonnisi cum XV. millibus in Galliam transivit. Marcomannos tamen Ariovistini regni fuisse participes, hæc nobis persuadent, quod gens, indubie ad Rheni limitem habitans, (*m*) unde Marcomannorum nomen acceperat, regibus subinde paruerit; ut Maroboduus, cum illis in Bojohemum sub Augusto profectus, nos docet. Nec credibile est, Sequanos in auxilium vocaturos fuisse Regem longinquum, quum Marcomannos sibi vicinos haberent. Marcomanni hi, ut & Harudes atque Sedusii, partem illam, quæ inter Rhenum, Danubium, & Nicri confluentem, ut verisimile est, occuparunt, antequam à Maroboduo in vacuas Bojorum sedes traducerentur. Num vero Triboci quoque nostri in Ariovistino Germaniæ regno habitarint, an militiæ ejus tantum fuerint participes, vel mercenarii, quum ductu ejus transirent in Galliam, id nec Cæsar, nec Strabo, nec Plinius, nec Tacitus, definivere. Strabo (*n*) Tribocos Germanicam gentem fuisse, ex patria sua in Mediomatricos cis Rhenum translatam, annotat, Germaniam generatim designasse contentus; nec apud cæteros Historicos plura

(*f*) Confer ea quæ pag. 87. §. CIII. dicta sunt.
(*g*) Cluver. *Germania Antiq.* Lib. II. Cap. XI. pag. 38.
(*h*) *Notitia Germaniæ Antiquæ* Lib. VI. Cap. V. pag. 292.
(*i*) Ita *Plinius* Lib. IV. Cap. XVII. Tacitus in *German.* Cap. XXVIII. Tribocos haud dubie Germanorum populum esse asserit. Strabo Lib. IV. *Γερμανικὸν ἔθνος* appellat. Cæsar inter Germaniæ gentes, Ariovisti socias, ponit eosdem.
(*l*) Cæsar *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. LI.
(*m*) Vid. supra pag. 102. sq. §. XXVIII.
(*n*) *Geograph.* Lib. IV. pag. 295. Edit. Almelov. Μετὰ δὲ τοὺς Ἐλουηττίους, Σηκοανοὶ καὶ Μεδιοματρικοὶ, κατοικοῦσι τὸν Ῥῆνον. Ἐν οἷς ἵδρυται Γερμανικὸν ἔθνος περαιωθὲν ἐκ τῆς οἰκείας Τρίβοκχοι. i. e. " Post Helvetios ad „ Rhenum sunt Sequani & Mediomatrici, in quibus „ Triboci, gens Germanica, eo ex patria sua „ translati.

plura reperimus. Quum autem PLINIUS (o) Germanos omnes in genera quinque, Vindelos, Ingævones, Istævones, Hermiones atque Peucinos, distribuat, Istævonesque appellet populos Rheno vicinos; Triboci nostri, antequam Rhenum transiverant, in perantiqua hac, ut videtur, & generali divisione, à situ desumta, in Istævonum classe, ut etiam Nemetes Vangionesque, reputati fuerunt.

§. XXIV.

Tempus transitus Tribocor.

Primum Tribocorum transitum, quo in Sequanos, adeoque in Alsatiam superiorem, cum Ariovisto penetrarunt, effectu caruisse vidimus, quando à Julio Cæsare trans Rhenum rejecti sunt omnes. Sed de transitus secundi tempore quæritur, quo stabiles in perpetuum sedes cis Rhenum, in Alsatia Mediomatricensi sive inferiore, obtinuerunt Triboci. Inter belli civilis Cæsareani turbas eos Rhenum transivisse, ex illis, quæ Cæsar Dictator ipse memoriæ prodidit, non sine causa conjicio. Cæsaris vero auctoritatem, præ reliquis omnibus, hac in re locum habere, nemo dubitaverit. Neque errat ille profecto, ubi Sequanos & Mediomatricos ad Rhenum usque extendit; nec sibi contrariatur, quum Tribocos ad Rhenum quoque collocat. Contrarietas dispaæret omnis, si tempora distinguas. Ante Ariovistum nullum Tribocorum vestigium cis Rhenum occurrit. Cum Ariovisto primum eos advenisse legimus, sed quatuordecim post annis, cum Nemetibus, Vangionibus & reliquis Germanis omnibus, à Cæsare ejecti sunt Gallia. Idem Cæsar, Commentarios *de Bello Gallico* decennio post scribens, in Alsatico litore ponit Tribocos; indicatque adeo, post Gallici demum belli finem, duranteque civili, quum in turbis illis novus Imperii Romani ad Rhenum limes non satis defenderetur, & in ipsa Gallia, nuper domita, exorti essent tumultus, in Galliam rediisse Tribocos, atque cis Rhenum, inter Mediomatricos, sedem stabilem posuisse. Illis enim belli civilis, Cæsarem inter atque Pompejum, temporibus, nudatum est hoc imperii latus ad Rhenum, portaque Germanis, ad transitum paratis, aperta; ubi legiones & præsidia, in finibus Provinciarum positæ, ad intestinos tumultus revocabantur. Ipse Cæsar ex Gallia legiones sibi fidas, atque inter eas præsidium quoque ex castris in Vogeso monte, abduxit; ut LUCANUS (p) nos docet.

§. XXV.

Contraria sententia refutata.

In contrarias tamen partes heic discedere video PHILIPPUM CLUVERIUM (q) atque HADRIANUM VALESIUM. (r) Cluverius Tribocos, ante Ariovisti in Galliam adventum, in Gallico litore jam resedisse; Valesius vero ab ipsis belli Ariovistini temporibus, in Galliæ Belgicæ parte, Rheno proxima, eos permansisse, statuunt, illisque Nemetes & Vangiones socios jungunt. Verum enimvero Geographi juniores, qui in secundo hoc Rheni transitu Tribocis comites addunt Nemetes atque Vangiones, hosque cum Tribocis, Cæsare adhuc vivente, cis Rhenum jam sedisse existimant, veritatem rei non satis perpendisse videntur. Nec Nemetum enim, nec Vangionum, ut in Cis-Rhenanis partibus habitantium, ante Vespasianorum ætatem, ullum, quod scimus, vestigium apud Scriptores occurrit. Tribocorum autem, tanquam populi cis Rhenum habitantis, mentionem diserte facit Cæsar, ut vidimus, ubi Rhenensis oræ accolas, ad Gallicum latus, enarrans, per Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, *Tribocorum*, Trevirorumque, fines Rhenum ferri commemorat; (s) Cæsar, inquam, qui Ariovistum & Germanos omnes, expeditionis illius socios, Harudes, Marcomannos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos, ex Gallia nuper ipse ejecerat. (t) Hic autem Tribocos ad Rhenum positos, qui in Commentariis suis enarrat, cur Nemetes Vangionesque tacuisset, si Tribocis in ora Rhenensi Gallica jam tum fuissent adjuncti? Cur Strabo, diligens & accuratissimus Scriptor, utramque hanc gentem, Nemetes nempe Vangionesque, transivisset silentio, si sua, id est, Tiberii Imp. ætate jam habitassent ad Rhenum

(o) *Hist. Nat.* Lib. IV. Cap. XIV.

(p) *Pharsalia* Lib. I. v. 397.
"Castraque, quæ Vogesi curvam super ardua
„ rupem &c.

(q) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. X. Cluverium sequitur JAC. CAROLUS SPENERUS in *Notitia Germ. Antiq.* Lib. VI. Cap. V. num. 3. pag. 294.

(r) *Notitia Galliar.* pag. 230. & 386.

(s) Lib. IV. Cap. X. *de Bello Gall.* Verba Cæsaris hæc sunt: "Rhenus oritur ex Lepontiis, qui Alpes „ incolunt, & longo spatio per fines Nantuantium, „ Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, „ Tribocorum, Trevirorum, citatus fertur. „ PHILIPPUS CLUVERIUS *Germ. Antiq.* Lib. II. Cap. X. corropti Codicis errore seductus, pro *Nantuatium* legit *Nemetum*, refragantibus melioris notæ Codicibus; atque hinc ordinem, à Cæsare in recensendis observatum, male excusat. Aliom insuper errorem error hic peperit; ex ipso enim hoc loco probare conatur Cluverius, Nemetes Vangionesque jam ante Ariovistum, eodem scilicet, quo Triboci, tempore, suas cis Rhenum fixisse sedes. De Nemetibus & Vangionibus deinceps dicemus, probaturique sumus, eos nonnisi medio sec. I. cis Rhenum habitare cœpisse.

(t) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. LI.

Rhenum? Tam illustrium Historicorum, Cæsaris nempe atque Strabonis, auctoritas facit, ut ipsa Scriptorum horum ætate Tribocos solos adhuc in Gallia habitasse, Nemetes autem atque Vangiones postea demum supervenisse, existimem; quod uterque Scriptor oræ Rhenensis, Belgicæque Galliæ, accolas incolasque, & inter eos Tribocos nominatim, recensens, Nemetes tamen & Vangiones silentio premit. Regeris: at TACITUS (*u*) PLINIUSque (*x*) commemorant eos. Recte omnino, quod illorum temporibus Nemetes atque Vangiones jam cis Rhenum habitaverant. Quum autem Tacitus Pliniusque sub Vespasianis Imperatoribus vixerint, Lector ipse dijudicet, num populorum horum, in Galliam transeuntium, epocham inter Tiberii & Vespasianorum tempora recte posuerim. Ita gravium Historicorum stat salva auctoritas & sua singulis fides; singuli litoris Rhenani & Galliæ Belgicæ statum, ratione temporis sui habita, perscripserunt, atque adeo inter se minime pugnant.

§. XXVI.

Causam migrationis hujus, à Tribocis solis susceptæ, si quærere lubeat, ea investigatu non plane difficilis est. Illud ignoratur omnino, bona cum Mediomatricorum gratia, an illis invitis, armorumque adeo impetu, sedes has suas inter Mediomatricos occuparint Triboci. Quicquid hujus rei sit, fertilitas agri validissimum illectamentum esse potuit, ut litus hoc suo, id est, Germanico præferrent. Cerialis apud TACITUM (*y*) dixit: " Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido „ atque avaritia, & mutandæ sedis amor: ut relictis paludibus & solitudinibus suis, „ fœcundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas & speciosa „ nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem sibi concu- „ pivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. „ Hæc ipsa Tribocos quoque nostros ratio in Gallicam Rheni ripam, uti credo, adduxit. Sequani Galliæ Narbonensi viciniores, & Mediomatrici nostri, Sequanis proximi, incultam barbariem prius quam Germani exuerant. Alsatici hæc soli cultura & bonitas jam Ariovistum, Germanorum Ducem, invitaverat, ut fertilem Sequanicum agrum Germanis, comitibus suis, quorum in numero Triboci, destinaret. Tribocos vero cum Harudibus, Marcomannis, Nemetibus, Vangionibus ipsoque Ariovisto, victos Cæsar licet trans Rhenum repulerit, paulo post tamen suli nostri Triboci, non quidem in Sequanicam vel superiorem Alsatiam, quam illis cæterisque eorum sociis Germanis Ariovistus destinaverat, sed in Mediomatricensem, vel inferiorem, redierunt. Nec dubito, quin eos ad migrationem hanc, in sinistrum Rheni litus suscipiendam, ipsa Ariovistina expeditio invitaverit, quod regionis fertilitatem tum propius conspexerant. Rationibus his alia accedere potuit. Suevorum natio, potens & valida, ex sedibus suis, Baltico mari, quod inde Suevicum appellabatur, vicinis, Rhenum versus à Julii Cæsaris temporibus movere se cœperat; ita quidem, ut Usipetes, Tenchtheri, Ubii, Germaniæ populi, ab illis protrusi, in Galliam transierint, quæ res Cæsari exercitum in Germaniam ducendi dedit occasionem. (*z*) Hæc ipsa forte causa etiam, præter alias, Tribocos, ut transirent, permovit. Solis ergo Tribocis Alsatia Mediomatricensis primo cessit in prædam, qui Sequanorum ad Rhenum jam sunt facti vicini. Tribocorum autem exemplum quum paulo post sequerentur populares eorum Nemetes atque Vangiones, Germanorum cis Rhenum potentia ita prævaluit, ut Mediomatricorum dominatio & nomen, in his oris ad Rhenum, paulatim obsolescerent; atque adeo, in secundi & sequentium seculorum Scriptoribus, de Mediomatricis ad Rhenum nulla amplius mentio occurreret. Causa transitus Tribocor.

§. XXVII.

Limites Tribocorum quod attinet, occidentalem ad Mosellam usque extensum fuisse conjectat RHENANUS. (*a*) Videtur tamen fuisse Vogesus, quem montem Triboci cum Mediomatricis diviserunt, ita ut latus ejus orientale cesserit Tribocis, occidentale vero in Mediomatricorum potestate remanserit. Idiomatis Teutonici usus nonnisi in orientali, sive Alsatico, Vogesi latere hodieque obtinet, quum in occidentali, quod Mediomatricos veteres aspexit, Romana, vel Romano-Gallica, usitetur à vulgo. PHILIPPUS CLUVERIUS, (*b*) iisdem Tribocis à meridie limitem assignaturus, lineam parallelam ex oriente in occidentem ducit, quæ in principium gradus latitudinis XLVIII. incidit, à Burchemio & Rheno ad Murtæ amnis in Lotharingia fontem. A septentrione denique flumen Motram, quæ Hagenoam perluit, & apud Drusenhemium Rheno jungitur, Tribocor. limites.

S

(*u*) *Germania* Cap. XXVIII.
(*x*) *Histor. Natur.* Lib. IV. Cap. XVII.
(*y*) *Histor.* Lib. IV. Cap. LXXIII.
(*z*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. IV. Cap. IV.
(*a*) *Rer. Germanicar.* Lib. III. pag. 326.
(*b*) *Germ. Antiq.* Lib. II. Cap. X. pag. 18.

jungitur, Tribocos à Nemetibus separasse arbitratur. In utroque hoc limite designando hallucinatur Cluverius, meridionalem nimium extendens, borealem coarctans. Equidem divinare haud possum, quo nixus fundamento flumen Motram Tribocis limitem borealem assignarit Cluverius; BALTHASAREM BEBELIUM, (c) JAC. CAROLUM SPENERUM (d) aliosque, in errorem inducens. Ceterum illustrando boreali Tribocorum limiti lucem aliquam potest afferre limes australis Nemetum. Quodsi Spirigovia ad Landaviam urbem, id est, ad amnem Queicham, vetera ut Documenta probant, terminata fuit: quod CHRISTOPHORUS LEHMANNUS in *Chronico Spirensi* (e) docuit; quidni Tribocos, Nemetibus conterminos, ad Queicham usque se extendisse statuamus? Ita præcipua Tribocorum oppida vel castra fuerunt Brocomagus, Helellum vel Elcebus, Tabernæ, Concordia. His, nescio qua oscitantia, Brisiacum montem adjecit Balthasar Bebelius, qui nonnisi Sequanis accenseri potuerat. Si tamen Nemetes ad Luteram vel Selzam usque promovere velis, non equidem repugno.

§. XXVIII.

Summa rerum Tribocor.

Summa ergo rerum, quas de gentis hujus antiquitatibus novimus, huc redit: Triboci fuerunt origine Germani, ante Cæsaris Dictatoris tempora haud procul à Rheno superiore in Germania magna habitantes, Marcomannis vicini. Cum Ariovisto rege ex Germania transierunt Rhenum in Sequanis, sive Alsatia superiore, ut his atque Arvernis contra Æduos auxilio essent, circa annum Urb. Cond. DCLXXXII. at, quatuordecim post annis à Cæsare victore cum Ariovisto cæsi, paucissimo numero redierunt ad suos. Belli civilis autem, Cæsarem inter & Pompejum, temporibus Tribocorum natio pristinas suas in Germania sedes reliquit, atque in sinistra Rheni ripa inter Mediomatricos novas occupavit, illo nimirum in tractu, qui inter Vogesum, Rhenum, Fossam Provincialem atque Nemetes, extenditur, maximamque inferioris Alsatiæ partem componit.

§. XXIX.

Monumenta de Tribocis.

Neque tamen Historici modo veteres Græci atque Latini Tribocos nostros loquuntur, sed loquuntur & Marmora. Hæc inter duo sunt, quæ populum ipsum sive totam gentis civitatem memorant; duo, quæ binos cives, ex Civitate Tribocorum ortos, sed alibi mortuos. Universa *Tribocorum Civitas* in Lapide milliari, Valeriani Imp. temporibus posito, quem ipse in veteri Brocomago detexi, & in Antiquarium meum reposui, occurrit. De quo Lapide insigni inter Monumenta Romana agetur speciatim. In alio, quem Stutgardia tenet, *Triboci & Boi* memorantur conjunctim. (f) Repertus est hic Lapis Marbaci Suevorum, in quo Tractu prima Tribocorum sedes, ante quam Rhenum transiverant, quærenda videtur.

Inter singulos autem Tribocorum cives, reperio duos, quorum alter Lugduni, alter Romæ, decessit. Lugduni Segusianorum extat Lapis antiquus, memoriæ MATTONI RESTITUTI CIVIS TRIBOCI NEGOTIATORIS ARTIS MACELLARIÆ dicatus. (g) Mattonus hic civis fuit Tribocus, sed artis suæ negotium Lugduni exercuit, ubi mortuus est, atque sepulcrale hoc monumentum à Ruttonia Martiola conjuge, à filiis suis Mattonio Germano atque Mattonio Respectino, accepit. Sponius Mattoni patriam, non apud nostros Tribocos, sed in Trevoltio, (*Trevoux*) Bressiæ provinciæ ad Ararim fluvium oppido, tribus leucis supra Lugdunum, quærendam putavit. Sed nullo documento Sponius potuit probare, oppidi hujus incolas antiquitus appellatos fuisse Tribocos; unde in sententiam ejus transire non possumus. Oppidum hoc sane inter veteris Galliæ loca locum non habet. Quidni Mattonus civis esse potuerit Tribocus, & negotiari Lugduni, quum Poppilius, natione Sequanus, civis quoque fuerit Lugduni: C. Liberius Decimanus, civis Viennensis, Nauta Araricus, in eadem urbe Lugduno commoratus sit? quod Inscriptiones apud PARADINUM (h) atque GRUTERUM testantur. (i) Romæ denique, in Ursinianis Campi Martii ædibus, conspicitur monumentum, T. NIORIO SIMILI TRIBOCO EX GERMANIA SUPERIORE dicatum; (l) quod Nigrium hunc ad Tribocos nostros

(c) *Antiquit. Germaniæ Primæ Argentoratensis Ecclesiæ* Art. I. §. X. pag. 14.
(d) *Notitia German. Antiq.* Lib. VI. Cap. V. pag. 296.
(e) Lib. VII. Cap. XXIV. ubi retractat ea, quæ Lib. IV. Cap. IX. in contrarium dixerat.
(f) ULR. PREGIZERUS in *Suevia & Wirtenbergia sacra* pag. 225. sq. GRUTERI *Inscript.* Tom. II. pag. 1010. a
(g) SPON *Recherches des Antiquités de la Ville de Lyon* Cap. III. pag. 62. PARADIN *Histoire de Lyon* pag. 437. GRUTERI *Inscriptionum*. Tom. I. pag. 647.
(h) *Histoire de Lyon* pag. 444.
(i) Vid. CHIFLETII *Vesontio* Part. I. Cap. XXIX. pag. 109.
(l) GRUTERUS *Inscript.* Tom. II. pag. 850.

noſtros pertinere docet, cum alii in Germania ſuperiore Triboci, quam noſtri Alſatici, non fuerint. Hæc rerum converſio in Mediomatricenſi, ſive inferiore Alſatia, contigit, quæ novos jam incolas Tribocos recepit.

CAPUT III.

DE GERMANIA CIS-RHENANA, SPECIATIM SUPERIORE.

§. XXX.

ANte ævum Auguſtæum nonniſi una Germania fuit, quæ inter Belgicam nempe Galliam, Rhætiam, Noricum, Pannoniam, ſive Rhenum atque Danubium, ex una, & inter Sarmatiam, aut Viſtulam Oceanumque, ex altera parte, ſita fuerat. At in nova ſua Galliæ ordinatione Auguſtus orientalem Belgicæ partem, Rheno contiguam, novo nomine addito, appellavit Germaniam, eamque in ſuperiorem & inferiorem diviſit. Geographicæ hujus appellationis originem ad Auguſti tempora referri debere, Dio Caſſius, Tacitus, Suetonius, nos dubitare non ſinunt. MESSALAM CORVINUM non allego, quod Liber ejus Criticis non ſine ratione ſuſpectus eſt. Auguſtum autem ita alloquitur: "Ad Danubium Rhenumque, tuis auſpiciis, victorioſiſſime Principum, „ perventum, & utriusque fluminis utramque ripam tuæ induſtriæ ſubjugavere vires. „ Duæ Germaniæ, inferior & ſuperior, tibi uni ceſſere." Hæc Pſeudo Meſſala. DIO CASSIUS, (*m*) licet Germaniæ hujus novæ auctorem diſerte non profiteatur Auguſtum, ſatis manifeſte tamen eum indicat; quando occaſione partitionis Provinciarum, inter Auguſtum Senatumque factæ, mentionem quoque ſuperioris inferiorisque Germaniæ facit, & ſuis utramque Provinciis Auguſtum adjeciſſe, commemorat. Dionem autem hoc loco, non pro ſua ſeculi III. quo vixit, ætate, ſed de ævo Auguſti loqui, totius narrationis circumſtantiæ declarant. TACITUS (*n*) in Tiberii Hiſtoria utriusque Provinciæ, ut antea conſtitutæ, pluribus in locis facit mentionem. In Auguſti morte de exercitibus, Germanias duas inſidentibus, ita ſcribit: "Duo apud ripam Rheni „ exercitus erant: cui nomen ſuperiori, ſub C. Silio Legato; inferiorem A. Cæcina „ curabat. Regimen ſummæ rei penes Germanicum. „ Nec cujuſpiam fere in Tacito Provinciæ, quam utriusque hujus Germaniæ, frequentior mentio. In *Hiſtoriarum* Libro primo *Superior* Germania & *Inferior* Germania, atque in plurali numero *Germaniæ*, memorantur. Eodem in Libro nunc *Germanos*, nunc *Germanicos* exercitus, appellat: quos SUETONIUS in *Tiberio* exercitus *Germanicianos* in Germania vocat. Ex quo cognoſcitur, Germaniæ ſuperioris inferiorisque appellationem Auguſti temporibus ortam.

Origo nominum.

§. XXXI.

Quo autem Imperii Auguſtæi tempore id factum ſit, ſi conjicere liceat, ad annum urbis cond. DCCXXVI. ante Æram vulg. XXVII. rem opportune retulerimus. (*o*) Hoc ipſo enim anno, quum paulo ante, ſententia Munatii Planci, nomen *Auguſti* tributum eſſet Cæſari, in Galliam ipſe venit Auguſtus; res ibi civiles ordinavit, (*p*) Aquitaniam Imperio Romano adjecit, (*q*) conventus egit Narbone, cenſumque à tribus Galliis egit. (*r*) Decennio ante, Agrippa, Avus Agrippinæ, Ubiorum gentem, imo & Sicambros, ex Germania in Gallias transduxerat. (*s*) Triboci autem noſtri, vivo adhuc Cæſare Dictatore, uti vidimus, inferiorem jam Alſatiæ oram occupaverant; atque adeo omniſ ora Rheni ſiniſtra Germanicis gentibus fuit repleta, quam hinc commode & vere potuit appellare Cis-Rhenanam Germaniam. Inſequenti tempore, anno nempe Urb. Cond. DCCXLV. ante Æram vulg. VIII. nova Germanorum in Galliam translatio facta eſt, quando Auguſtus Suevos & Sicambros transduxit. (*t*) Tiberius item, Auguſti privignus, Germanis exercitibus, mortuo nuper (*u*) fratre

Tempus appellationis.

(*m*) Lib. LVIII. pag. 503. & 512

(*n*) *Annal.* Lib. III. Cap. XLI. Lib. IV. Cap. LXXIII.

(*o*) Vid. *Index Chronologicus Rerum Gallicar. & Francicarum Scriptoribus præfixus* Tom. I. pag. 125.

(*p*) DIO CASSIUS Lib. LIII. pag. 512.

(*q*) AURELIUS VICTOR *Epit.* Cap. I. EUTROPIUS *Hiſt. Rom.* Lib. VII.

(*r*) *Epitome Liviana* Lib. CXXXIV.

(*s*) STRABO Lib. IV. p. 194. TACITUS *Annal.* Lib. XII. Cap. XXXIX.

(*t*) SUETONIUS in *Auguſto* Cap. XXI. TACITUS loco cit. AUREL. VICTOR *de Impp. Rom.* Cap. I.

(*u*) Anno IX. ante Æram vulgar.

fratre ejus Druso, præfectus, quadraginta Germanorum millia in Gallicum litus trajecit. (x) Sed hæc quum fierent, jam constituta fuit cis Rhenum Germania, quando novam Galliæ Provinciarum ordinationem, post alteram illam priorem, ab Augusto deinceps non susceptam reperio. CHRISTOPHORUS CELLARIUS (y) tamen, Germaniæ Cis-Rhenanæ institutionem nonnisi post ultimam hanc translationem Germanorum locum habuisse, conjecit. Post Augusti ætatem Germaniæ superioris inferiorisque mentio in antiquis Marmoribus sub Nerva, (z) Hadriano & Antoninis, (a) sub Septimio Severo, (b) sub Severo Alexandro, (c) sub Aureliano, (d) Imperatoribus passim occurrit: quæ omnia, constantem ab Augusti ævo superioris & inferioris Germaniarum notitiam, ubertim demonstrant. Ita, quum Geographis ante Augustum nonnisi Belgica innotuisset Gallia, dein Germanica quoque Gallia innotescere cœpit, quum Belgicæ nempe Galliæ ora Rhenensis Germania Cis-Rhenana, id est, Germania in solo Gallico posita, appellaretur. Ut autem à nova hac cis Rhenum Germania vetus illa trans Rhenum, quæ genuina & primaria fuit, distingueretur, cœpta hæc fuit appellari *Germania Magna*, imo & paulo post *Germania Barbara*, quod nostra Cis-Rhenana minor quidem, at cultior & moribus politior esset. SALVIANUS, Massiliensium Presbyter, ex Germania Inferiore oriundus, (Coloniæ enim Agrippinæ natus fuit,) in Libris suis *de Gubernatione Dei*, (e) quos seculo V. conscripsit, Germaniam, quæ tum *Prima* vocabatur, *Barbaram*, sed non sensu Romano vocat. HIERONYMUS easdem regiones Cis-Rhenanas mitiore verbo *Semibarbaras ripas* appellavit. (f) Populi, quibus jus Civitatis Romanæ concessum, publico & solenni stylo *Barbari* appellari non poterant.

§. XXXII.

Causa appellationis.

Sed ad Augustum redimus. Politica ratio gloriæque pruritus hunc Imperatorem induxit, ut in Geographicis Galliæ Belgicæ ad Rhenum rationibus mutationem susciperet: ad suam Imperiique Romani dignitatem pertinere existimans, ut invictis Germanis imperare crederetur: idque inter memoranda Principatus sui, ad omnium temporum memoriam, pertinere putavit. Cis-Rhenani autem Germani Romanam dominationem bona fide agnoverant, quod de Trans-Rhenanis vix poterat sperari. Enimvero, si præter Tribocos, Ubios, nuper in Galliam translatos, computes quoque illos, qui antiquitus jam in Belgicam ipsi vel transiverant, vel penetraverant armis, ut Treviri, Gugerni, Menapii, Tungri, Sunici, Toxandri, Batavi, Caninefates, Catti, Nervii, Condrusi, Eburones, Cæresi, Segni, Pæmani, omnes origine Germani, consilium Augusti, quo Rhenensem Galliæ Belgicæ oram appellavit Germaniam, eo minus culpandum esse existimabis.

§. XXXIII.

(x) SUETONIUS *in Tiberio Imp.* Cap. IX. quadraginta millia dedititiorum transducta computat. EUTROPIUS vero Lib. VII. Cap. V. quadringenta millia ponit: quem numerum ex Eutropio in Suetonium esse transferendum, existimat LIPSIUS *Admirandor.* Lib. I. Cap. VII.

(y) *Geographia Antiqua* Lib. II. Cap. III. pag. 370.

(z) GRUTER. *Inscript.* pag. 245. num. 8.
IMP. NERVAE. AVG.
GERMAN. INFERIOR.
PONT. MAX. TRIB. POT.

(a) GRUTER. loco cit. pag. 457. num. 6.
C. POPILIO. C. F. QVIR.
CAROPEDONI. COS. VII. VIR. EPVLON.
SODALI. HADRIANALI. LEGATO.
IMP. CAES. ANTONINI AVG.
PII. PROPR. GERMANIAE. SVPER.
ET. EXERCITVS. IN. EA. TENDENTIS. &c.

(b) GRUTERUS pag. 84. num. 5.
BIVIS. TRIVIS. QVADRIVIS
AVREL. VICTORINVS. MIL. LEG. XXI.
P. IM. COS. GERM. SVPERIORIS
V. S. M. L.
IMP. SE. SEVERO. AV....
EX IT. ET ....
... MARCELLO COS. ..

(c) GRUTERUS pag. 381. num. 1.
C. CAESONIO C. F. QVIR. MACRO.
RVFINIANO. CONSVLARI. SODALI. AVGVSTALI.
COMITI. IMP. SEVERI. ALEXANDRI. AVG.
CVR. RP. LANIVINOR. II. PRO. COS. PROV.
AFRICAE. CVR. AQVAR. ET. MINIC.
LEG. AVG. PR. PR. GERMAN. SVPERIORIS &c.

(d) MURATORII *Corp. Inscript.* Tom. I. pag. 397. num. 4.
L. MARIO. L. F. QVIR. MAXIMO
PERPETVO. AVRELIANO. COS.
SACERDOTI. FECIALI. LEG. AVGG. PR. PR.
PROVINCIAE. SYRIAE. COLAE.
LEG. AVG. PR. PR. PROVINCIAE.
GERMANIAE. INFERIORIS.
ITEM. PROVINC. BELGICAE.

(e) Lib. VII. pag. 243. Edit. Rittershus. pag. 233. ait: "A solo patrio effusa est (gens Gothorum „ & Wandalorum) in Germaniam primam, nomine „ barbaram, ditione Romanam; post cujus exitium „ primum arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium, & post hæc corpus omnium „ Galliarum.

(f) In *Epistola* XLI. ad Ruffinum scripta. Hieronymum Treviris apud Belgas aliquando fuisse, vitæ ejus Scriptores pridem annotarunt.

§. XXXIII.

Germania cis Rhenum Galliæ adscripta.

Licet autem nova cis Rhenum tunc exoriretur Germania, Gallicum tamen nomen in oris his non plane exoluit: quæ pro Gallico solo constanter habebantur, quanquam novi ejus incolæ fuissent Germani. Unde omnis hic tractus, habita civium ratione, *Germania*, soli autem sive regionis respectu *Gallia*, vocabatur subinde. Batavus ille Claudius Civilis apud TACITUM, (*g*) se ipsum & populares suos ac consanguineos *Gallos* appellat: "En ego, (inquit) præfectus unius cohortis, & Caninefates, "Batavique, exigua Galliarum portio." Eodem Libro (*h*) omnes pariter Belgas, nullis Germanis exceptis, Gallos iterum vocat: "Opperiendas Trans-Rhenanorum gentes; quarum terrore fractæ populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam prædam victoribus, & tamen quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare." Idem Tacitus, qui Germanias cis Rhenum nobis sæpe enarrat, alio loco hæc scribit: "Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit." (*i*) In *Notitia Imperii*, seculo IV. conscripta, Fabrica Argentoratensis armorum omnium inter Gallicas prima memoratur: (*l*) quum eodem tempore in eadem *Notitia Imperii*, & in *Notitia Galliarum* ejusdem ævi, Argentoratus ad Germaniam primam relata legatur. Diversis has appellationes, diverso respectu natas, si JACOBUS WIMPHELINGIUS (*m*) noster atque THOMAS MURNERUS, qui de Germania cis Rhenum magno cum animorum motu, seculi XVI. initio, inter se certarunt, probe notassent, nonnisi verborum pugnas se movere ipsi facile intelligere potuissent. Idem fecit ANONYMUS quidam, *Spicilegii Antiquitatum Palatinarum cis Rhenum* auctor, qui hæc quoque non satis perpendens bonam causam male defendit. Nemo profecto non facile perspicit, Augustum Gallicas gentes, ut Sequanos, Rauracos atque Helvetios, qui origine, lingua & moribus Galli fuerunt, incongrue appellaturum fuisse Germanos. Nec opus ei fuit, Germanorum nomen populis mere Gallis, imponere, quando, à Sequanorum cum Tribocis collimitio, omnis ora Rheni Gallica, ad ejus ostia usque, habitata fuit à populis origine nationeque Germanis; quo in numero primi erant nostri Triboci, (quibus brevi post Nemetes Vangionesque ex Germania accesserunt,) Treviri inde, Ubii, Gugerni, Menapii, Batavi, apud quos hodieque sunt ostia Rheni.

Germaniam ergo omnem Cis-Rhenanam in Gallia Belgica, quæ Germanicas gentes sola admisit, prognatam, vel si mavis, à Belgica avulsam fuisse, ex allatis concludimus; idque PTOLEMÆUS, (*n*) & AGATHEMERUS, (*o*) diserte testantur.

§. XXXIV.

Limites Germaniæ Cis-Rhenanæ.

Magnam hæc in determinandis Germaniæ Cis-Rhenanæ limitibus nobis lucem affundunt. Quum enim termini ejus extra Galliæ Belgicæ fines quærendi non sint, Alsatia superior autem Celticæ vel Lugdunensi semper fuerit adscripta, hæc ipsa superior Alsatia ad Germaniam Cis-Rhenanam referri non potuit: quum hujus initium sit ibi figendum, ubi Alsatiæ superioris est finis: sive, quod redit eodem, Germania Cis-Rhenana & Alsatia inferior, ipsaque Gallia Belgica ab eodem Geographico puncto proficiscuntur. Punctum autem hoc in Provinciali nostra fossa quærendum, quæ duas Alsatias separat; millibus passuum supra Selestadium sita. Quodsi Ecclesiastico stylo rem exprimere velis, in Basiliensis & Argentoratensis Diœceseon collimitio versatur hoc punctum; quod ipsum duarum Provinciarum Ecclesiasticarum, Vesontinæ & Moguntinæ, quoque collimitium est, ubi nempe Maxima Sequanorum Germaniæ Primæ collimitanea fuit. Antiquissimum hunc duarum Alsatiarum limitem Lector, rerum curiosus & fugax, diligenter annotet, mecumque miretur, qui tandem evenerit, ut duæ, duarum ab omni tempore tam diversarum Provinciarum, portiones in unam, quæ hodie conspicitur, coaluerint Alsatiæ Provinciam. Scilicet nonnisi post multas ruinas, post

 funestas

(*g*) *Historiar.* Lib. IV. Cap. XXXII.
(*h*) Cap. LXXVI.
(*i*) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. LI.
(*l*) *Notitia Imperii Occident.* Cap. XXIX. pag. 60. Edit. Genev.
(*m*) Liber ejus Latine editus sub titulo: *Cis Rhenum Germania*, cui se opposuit THOMAS MURNERUS Libro scripto: *Nova Germania*. CONRADUS PEUTINGERUS in *Sermon. Convival.* pag. 21. ita hac de re scribit: "Wimphelingius, Germaniæ illustrator, "contra Germanos quosdam, patriæ desertores, "pugnam subiit, & una cum suis commilitonibus "peritissimis, Thoma Wolfio aliisque, vicit."

(*n*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX.

(*o*) *Geograph.* Lib. II. pag. 220. scribit: Τῶν δὲ Γαλλιῶν, ἃς πρότερον Γαλατίας ἔλεγον, ἑξῆς κειμένων, ἡ μὲν Ἀκυιτανία, ἡ Λυγδουνησία, καὶ ἡ Βελγικὴ, ἐν ᾗ εἰσιν αἱ δύο Γερμανίαι πρὸς τὴν ἔξω τεινούσης θάλατταν. "Galliarum vero, quas prius Galatias vocabant, "deinceps positarum, Aquitania, & Lugdunensis, "& Belgica, quæ complectitur duas Germanias, in "mare externum tendentes." Vide eundem Agathemerum, inter HUDSONI *Geographiæ veteres Scriptores Græcos Minores*, Tom. II. Cap. IV. pag. 37.

GEOGRAPH.

funestas populorum urbiumque ad Rhenum strages, ab Alemannis toties illatas, facta hæc mutatio est; quando nimirum sub Francis, Politicæ & Ecclesiasticæ rei ad Rhenum restauratoribus, omnia ex veteribus ruinis in novam fere formam redacta fuerunt: sola Ecclesiasticæ Provinciæ forma maximam partem remanente.

§. XXXV.

Sententiæ contrariæ.

Hæc ita quum se habeant, multis tamen recentioris ævi Scriptoribus in alia omnia discedere visum est. Sunt enim, qui Germaniæ Cis-Rhenanæ initium ab ipsis Rheni fontibus, adeoque ab Adula, monte Rhætorum, (p) repetunt; quicquid à fontibus ad ostia usque fluminis ad oram sinistram situm est, huc referendum esse censentes. Sunt, qui paulo magis descendunt, & apud Helvetiæ australis limites Cis-Rhenanæ quoque Germaniæ principium figunt. (q) Sunt denique, qui initium hujus Provinciæ nonnisi à Jurassi montanis, ubi hæc nempe versus Rhenum excurrunt, Cis-Rhenanæ Germaniæ initia ponunt, Helvetiosque adeo ab eadem excludunt, Rauracos vero Sequanosque nostros Rhenenses eidem includunt. (r) Omnium vero harum sententiarum patroni, ut mihi quidem videtur, rem non accurate determinant; quum ex calculo eorum Rauraci nostri, & anteriores ad Rhenum Sequani, Germaniæ Cis-Rhenanæ adscribendi fuissent. Immu si ipsa veterum Geographorum oracula consulimus, nec illa nobis rem reddunt clariorem. CLAUDIUS PTOLEMÆUS (s) duas cis Rhenum Germanias ab Helvetiis, à Lingonibus, Mediomatricis aliisque Belgicæ Provinciæ, strictiori sensu sumtæ, populis circumdatas sistit. Quum enim in Belgicæ suæ descriptione à populis, versus mare habitantibus, recensionem inchoasset, atque inde à Morinis, Batavis, Bellovacis, Ambianis, Tongris, Menapiis, Nerviis, Veromanduis, Suessionibus, Rhemis, Treviris, Mediomatricis, ad Leucos usque progressus esset, Leucis relictis, ad duas cis Rhenum Germanias enarrandas se vertit; quarum urbes Rhenum ascendendo recensens, ubi ad Juram usque pervenit, Germaniæ superioris punctum ibi veluti figit; denuoque ad Leucos suos, atque adeo ad Provinciam Belgicam, redit, ejusque populos reliquos, Lingones nempe, Helvetios & Sequanos interiores exponit. DIO CASSIUS, (t) ut modo ostendimus, nihil certi definit, quando Cis-Rhenanæ Germaniæ caput, Superiorem nempe Germaniam, nonnisi laxe appellat eam, quæ Rheni fontibus propior est. Nec clarior in hoc argumento est MARCIANUS HERACLEOTA, (u) Geographus, in suo *Periplo*; ubi Adulam montem, in quo oritur Rhenus, & occidentale Rheni ostium, non duarum modo Germaniarum, sed & totius Galliæ Belgicæ, limitem constituit. (x) Jam vero supra docuimus, Ptolemæum Helvetios quoque accensuisse Belgicæ, ita tamen ut eos non accenseret Germaniæ. Hujus ergo vestigiis Marcianus insistens, Belgicæ totius duarumque adeo Germaniarum terminos uno eodemque ambitu describit. Inde tamen nemo inferat, Marcianum in subdivisione Belgicæ, initium Germaniæ superioris ab Adula monte fontibusque Rheni repetivisse; quum partem hanc, Adulæ vicinam, ad Tribocos usque, Belgicæ, proprie sic dictæ, accensere potuerit, sive illi Belgicæ parti, quæ à Germania Cis-Rhenana distinguebatur: quæ ipsa Ptolemæi hypothesis fuit, quam Marcianus quoque videtur esse secutus. Quodsi Commentarii, quos de Gallia conscripsit Agrippa, quosque STRABO (y) & PLINIUS (z) allegant, hodieque superessent, ille, expeditionibus suis Gallicis clarus, rem nobis fortasse distinctius posuisset ob oculos.

§. XXXVI.

(p) *Excursus in Histor. Helvet.* pag. 6.

(q) GUILLIMANNUS *de Rebus Helvet.* Lib. I. Cap. I. scribit: " Ptolemæus cum eandem Belgicam " Provinciam, quæ secundum Rhenum est, in Ger- " maniam superiorem & inferiorem divisisset, Hel- " vetios in Germania superiore posuit, potissima parte " Sequanis attributa.

(r) STUMPFIUS *Hist. Helvet.* Lib. III. Cap. VI. pag. 144. PLANTINUS *Helvet. Antiq.* Cap. I. pag. 5. WILLICHIUS *in Tacitum.*

(s) *Geographia* Lib. II. Cap. IX. pag. 53.

(t) Lib. LIII. pag. 503. Κελτῶν ἔνιοι, οὓς δὴ Γερμανοὺς καλοῦμεν, πᾶσαν τὴν πρὸς τῷ Ῥήνῳ Κελτικὴν κατασχόντες Γερμανίαν ὀνομάζεσθαι ἐποίησαν, τὴν μὲν ἄνω, τὴν μετὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ πηγάς, τὴν δὲ κάτω, τὴν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ οὖσαν. Hoc est: " Celtæ quidam, " quos Germanos vocamus, quum omnem Celticam " regionem, quæ ad Rhenum est, occupassent, " effecerunt, ut ea Germania vocaretur: Superior, " quæ Rheni fontibus propior est, Inferior, quæ ab " hoc usque ad Oceanum Britannicum sese extendit. " In loco hoc Dionis pro *Celtica* legendum vel intelligendum esse *Belgicam*, ipse totius rei contextus docet. Adde, quod Dio nunquam in Græco suo textu voce *Belgæ* aut *Belgica*, sed pro ea semper Κελτοὶ & Κελτική, *Celtæ* & *Celtica*, nescio, qua causa, utatur. Confer hac de re ÆGIDIUM BUCHERIUM in *Belgico Romano* Lib. I. Cap. XII. pag. 27.

(u) Ex Heraclea Ponti ortus, in *Periplo* maris externi, tam Orientalis, quam Occidentalis, *Scriptor. Geographiæ veteris Minor.* à Jo. Hudsono editorum Tom. I. pag. 50.

(x) Ead. pag. Ἔστι δὲ τῆς Βελγικῆς σὺν ταῖς δύο Γερμανίαις τὸ μῆκος ἀπὸ τῶν τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ ἐκβολῶν ἀρχόμενον &c. Paulo post: Τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀδούλα ὄρους, καὶ τοῦ κοινοῦ πέρατος τῶν Ἄλπεων, καταλήγει δὲ εἰς δυσμικὸν τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ στόμα.

(y) Lib. IV.

(z) *Hist. Natur.* Lib. IV. Cap. XVII.

§. XXXVI.

Enimvero si principium hoc pro fundamento substernimus, Augustum Gallicos populos à Cis-Rhenana exclusisse Germania; Rauraci, Sequani atque Helvetii, quod origine non fuerunt Germani, à Germania Cis-Rhenana exclusi sunt: sed ab omni tempore Celtæ, Gallicæque originis, adeoque Celticæ Galliæ, quam Augustus Lugdunensem appellavit, adscripti. Nec ulla nobis prodit Historia, Augustæo ævo tribusque primis Æræ Christianæ seculis, ullum Germaniæ populum in Raurico aut Sequanico agro sedes posuisse: veteres potius, quotquot supersunt, Annales contrariantur. Galli enim his in partibus adeo non admiserunt Germanos, ut ex Gallico litore in Germanicum potius ipsi transierint; quod Colonia Helvetica, adeoque Celtica, quæ partem aliquam trans Rhenum, prope silvam Hercyniam, occupavit, *Eremus Helvetiorum* appellata, probat abunde. Probant Galli nostri litorales, qui Marcomannis, ex hodierna Suevia sub Maroboduo, qui in Augusti aula educatus fuerat, discedentibus, vacuas illas inter Rhenum Danubiumque regiones, TACITO (*a*) teste, occuparunt. In Geographicæ hujus discussionis difficultate nobis succurrit AMMIANUS MARCELLINUS. (*b*) Hic enim Sequanos & Rauracos à Germania prima excludit omnino, ubi ita scribit: " In prima Germania, præter alia municipia, Mogontiacus " est, & Vangiones, & Nemetæ, & Argentoratus, barbaricis cladibus nota. " Germania prima vero, etsi nonnisi seculo IV. suum nomen acceperit, commune tamen Geographici limitis ad oram Rheni initium habuit. Exposita Germania prima, Ammianus de utraque Belgica agit, atque tum denique de Sequanis & Rauracis loquitur; neutros ad primam pertinuisse Germaniam aperte sat indicans. Quodsi autem Sequani & Rauraci Germania superiore exclusi fuerunt, multo magis Helvetios, quippe qui supra Rauracos ad Rhenum habitaverant, ab eadem seclusos reputaveris. Cum Ammiano Marcellino concordat *Romanarum Provinciarum Libellus*, ubi legitur: " In Germania prima Civitates numero quatuor: Metropolis Civitas Moguntiacensis; Civitas Argentoratensium; Civitas " Nemetum, Civitas Vangionum. " Concordant *Notitiæ Galliarum* omnes, quas inter Sirmondiana illa, quæ incorrupta & omnium optima est. Et qua ratione Rauraci, Sequani, Helvetiique ad Germaniam Primam referri potuerant, quos in Constantiniana divisione ad Maximam Sequanorum relatos fuisse novimus? Superioris ergo Germaniæ vertex nec apud Sequanos Rauracosque, nec apud Helvetios, multo minus apud Rhætos in Adula monte, ad Rheni fontes, sed in media Alsatia, superioris nimirum inferiorisque collimitio, quærendus est, ut ex iis, quæ huc usque protulimus, Lector concludet; priscusque adeo Belgicæ limes, sub Julio Cæsare notus, sub Augusto servatus est.

Probatio refutationis.

§. XXXVII.

Ne quis vero Tribocos nostros Germaniæ superiori annumeratos fuisse dubitet, vetus Marmor Romanum produco, in quo T. Nigrius Similis, Tribocus, qui Romæ obiit, expressis verbis EX GERMANIA SUPERIORE prognatus memoratur. (*c*) Ceterum ad Germaniam superiorem pertinere Tribocos, uti nemo facile dubitavit; ita initium ejus à Tribocis petendum, adeoque quicquid supra Tribocos ad Rhenum à Germania Cis-Rhenana excludendum. Id nemo hactenus sat diligenter adstruxit. (*d*) Scriptorum Historiæ Helveticæ de Germania Cis-Rhenana silentium facit, ut eos pro sententia mea fere testes appellem. TSCHUDIUS (*e*) quidem Helvetiam suam Belgicæ tribuit, Plinii & Ptolemæi auctoritate subnixus; STUMPFIUS (*f*) & GUILLIMANNUS (*g*) specialius eam Germaniæ superiori adscribunt. HOTTINGERUS vero, RAHNIUS, LAUFFERUS, WALDKIRCHIUS, BECKIUS, FUESLINUS, quorum posteriores adhuc vivos, non sine honoris præfatione nominamus, non Galliam modo Belgicam, sed & Germaniam cis Rhenum, in suis Helveticæ Historiæ Commentariis tacuerunt: nisi enim divisionem hanc, ut rem peregrinam, ad Helvetiæ veteris Geographiam minime pertinere credidissent, qua ratione eam transire potuissent silentio?

Triboci Germaniæ superiori adscripti.

§. XXXVIII.

(*a*) *Germania* Cap. XXIX.
(*b*) Lib. XV. Cap. XI.
(*c*) GRUTERI *Inscript.* Tom. II. pag. 850. num. 10. pag. 29. indicavit rem, sibi ipsi tamen, ut alibi ostendimus, subinde non concors.
(*d*) BUCHERIUS in *Belgio Rom.* Lib. I. Cap. XII.
(*e*) *In Veteris Helvetiæ Delineatione* MS. pag. 9.
(*f*) *Chron. Helvet.* Lib. III. Cap. VI.
(*g*) *De Rebus Helvet.* Lib. I. Cap. I.

§. XXXVIII.

Limes occidentalis.

Hæc de limite meridionali Cis-Rhenanæ Germaniæ. De termino occidentali quoque dubitatur à multis: ubi nempe finita fuerit, versus occasum, Cis-Rhenana Germania, atque adeo, ubi eadem Galliæ Belgicæ, arctiore sensu sumptæ, fuerit confinis. CHRISTOPHORUS CELLARIUS (*h*) limitem hunc determinare ausus non est; ait enim: " Latitudinem ab occasu solis non facile quisquam determinaverit. „ Omnes tamen circumstantiæ Vogesum finitorem indicant, quando ab altero ejus latere Lingones, Leuci & Mediomatrici ulteriores, (in citeriorum enim modo sedes transiere Triboci, temporisque progressu Nemetes,) omnes Gallicæ originis gentes habitarunt, quæ Cis-Rhenanæ Germaniæ non potuerunt adscribi. Tribocos enim ultra Vogesum penetrasse non reperi. Augustus vero in sua Germaniarum distributione comprehendit Germanos. Consentientem hac in re PTOLEMÆUM (*i*) reperio. Quanquam enim Belgicam longiorem, quam par est, versus austrum fecerit, quod Helvetios eidem attribuit: quanquam Germaniam Cis-Rhenanam ad Juram Montem usque, adeoque longius protenderit, quam par est, latitudinem (*l*) tamen ejus justos intra limites definivit, quando Lingones, Leucos, Mediomatricos, (interiores intelligo) non ad Germaniam cis Rhenum, sed ad Belgicam, distincte retulit.

§. XXXIX.

Bucherii sententia.

In alia autem omnia heic iterum BUCHERIUS in *Belgio* suo *Romano* (*m*) discedit, qui, quum recte omnino Sequanos, Rauracos atque Helvetios, à Germania superiore exclusisset, quod longitudini ejus ad Rhenum ademit, latitudine compensare annisus est, atque adeo populos hos, trans Vogesum sitos, Germaniæ superiori accensendos existimat. " Parum æqua, (inquit) parum concinna, futura fuit utriusque Germaniæ „ Cis-Rhenanæ partitio, si à superiore Treviri, imo si & Mediomatrices, Veroduni „ Leucique, abfuissent. Nam Germania superior, etiam cum his omnibus, inferioris „ magnitudinem non adeo superat. „ At vero in Provinciis dividundis ratio non semper habita fuit extensionis, nec hoc remedio inæqualitas tollitur. Sed de Bucherio confutando non sollicitus sum, qui ipse nostra cum hypothesi plane concordat. Postquam enim alibi Ammiani & Libelli Romanarum in Gallia Provinciarum loca retulisset, (*n*) sic scribit: " Ita superioris quidem Germaniæ longitudo ab Rheni „ puncto, quod hodiernas Basileensem seu Rauracensem & Argentoratensem Diœceses „ Ecclesiasticas disterminat, inceperit: & circa fluviolum Ar, (quem Obrincam seu „ Abrincam, non Ptolemæi quidem, sed verum, Cluverius existimat) Antennacum inter „ ac Bonnam, ubi Diœcesis oritur hodie Coloniensis, desierit: latitudo vero Rhenum „ inter ac fere Vosagum montem, tum Saravi fluvii superiora patuerit. „ Bucherius in posteriore loco nobiscum consentiens est; in priore dissentit. Fallitur quoque MARTINIERIUS, (*o*) Scriptor eruditus & diligens, quando Germaniæ cis Rhenum superioris populos, ex Ptolemæi mente, enumerans, in limite ejus meridionali & in occiduo peccat. In meridionali, quod Helvetios, in occiduo, quod Lingones, huic Provinciæ à Ptolemæo attribui scribat, quum utrosque ab eo excludi evidenter sat pateat. Reliqui duo Cis-Rhenanæ Germaniæ limites, orientalis nempe atque septentrionalis, extra omnem controversiam positi sunt. Orientalis minime omnium dubius est, quod in Cis-Rhenanæ & Trans-Rhenanæ Germaniæ divisione nonnisi habita fuit ratio Rheni. Septentrionalis limes à PTOLEMÆO, (*p*) & ab AGATHEMERO, (*q*) definitur, quorum hic diserte scribit: *duas Germanias in mare externum tendentes*, quibus verbis Oceanum Germanicum, qua Batavos & Toxandros alluit, in quem Rhenus, Mosa & Scaldis, devolvuntur, indigitat.

§. XL.

Germaniæ Cis-Rhenanæ divisio.

Tam longe ad oram Rhenensem Gallicam quum sese extenderit Cis-Rhenana Germania, in duas ea rursus subdivisa est partes. Illa, quæ Rheno propior, appellabatur Germania Superior, quæ propior Oceano, Germania Inferior. Quis inter utramque

(*h*) *Geograph. Antiqua* Lib. II. Cap. III. pag. 371.

(*i*) *Geographia* Lib. II. Cap. IX.

(*l*) Latitudo hic sumitur ratione formæ ipsius provinciæ, non Geographico & Astronomico sensu.

(*m*) Lib. I. Cap. XII. num. 10, pag. 29.

(*n*) *Belgii Rom.* Lib. I. Cap. II. pag. 4. sq.

(*o*) DE LA MARTINIERE *Dictionnaire Geographique*, sub voce: *Germanie superieure.*

(*p*) Lib. II. Cap. IX.

(*q*) Loco cit.

GEOGRAPH.

utramque fuerit limes, examinandum jam supereſt. CLAUDIUS PTOLEMÆUS (r) flumen *Obringam* duarum iſtarum Provinciarum facit diſterminatorem. MARCIANUS HERACLEOTA, (s) Ptolemæum ſecutus, nomen immutat aliquantum & flumen 'Αβρίκκα, *Abriccam*, appellat. Geographi recentiores in flumine hujus nominis acquieſcunt, ſed in eo diſcrepant, cujnam ex fluminibus, hodie notis, Ptolemæus hoc impoſuerit nomen. Sunt Viri Eruditi, qui Aaram: ſunt, qui Navam: ſunt denique, qui in altera Rheni ripa Mœnum, Obringæ nomine à Ptolemæo deſignatum, conjectant. Qui Obringam in Aara, (*Aar*, *Aer*,) Aquilam vocat ALTINOIUS, (t) flumine quærunt, ita ratiocinantur: Ubios ad inferiorem, Vangiones ad ſuperiorem, Germaniam refert Ptolemæus, in medio horum ergo Obringa eſt. Notabilior autem in illis partibus quum non reperiatur, quam *Aara*, Bonnam inter & Confluentiam è regione Entziæ ſupra Rimagen ſe Rheno adfundens, conſentaneum eſt, ut idem amnis ſit Ptolemæi Obringa. Hæc PHILIPPI CLUVERII (u) ſententia eſt, quam CHRISTOPHORUS CELLARIUS, (x) SPENERUS, (y) aliique ſequuntur: quæ vero id incommodi habet, quod cum ipſo Ptolemæi ſyſtemate haudquaquam cohæreat. Mogonciacum enim ſuum in inferiore Germania ponit idem Ptolemæus, licet erroneus; Obringa flumen ergo ſupra Moguntiacum neceſſario quærendum eſt, niſi eum ſibi ipſi contradicentem inducas. Eorum autem ſententia, qui Obringam in Nava flumine quærunt, Ptolemaicæ huic ordinationi non repugnat, ſed fautores pauciſſimos reperit. Mœnum huc plane non pertinere, facile perſpicit quisque, quod Germaniæ Trans-Rhenanæ flumen Cis-Rhenanas provincias dividere non potuit. Mœno autem Moguntiæque qui vicinus eſt, ad dextram Rheni ripam, Ringoviæ Tractus, & ille ſpeciatim, qui *Ober-Ringau* (z) Germanis appellatur, Ptolemæum in errorem induxit, ut è Pago vicino conſtitueret flumen, & quidem flumen cis Rhenum. JOANNIS HEROLDI, (a) MARQUARDI FREHERI, (b) ÆGIDII BUCHERII, (c) MENSONIS ALTINGII, (d) hæc ſententia eſt; qui poſterior tamen Cluverii de Aara conjecturæ adhæret, hanc autem nominis Obringæ originem & derivationem admittit. Enimvero antiquum prorſus eſt Pagi hujus nomen. Ex Traditionibus Fuldenſibus, quas BROUUERUS, (e) diligentiſſimus Antiquitatum indagator, inſpexit, addiſcimus *Vubringowa* Carolinis temporibus ab inſula Rheni infra Moguntiam inchoaſſe.

§. XLI.

Aliorum ſententiæ.

Simplicior eſt alia conjectura Anonymi, ab eodem allegata Ortelio; quæ ex Germanica voce compoſita *Ober-Rhin*, (f) Obringam (g) Ptolemæi prognatam ſuſpicatur. Receptior ſententia tamen illa eſt, quæ favet Moſellæ. Tuentur eam BILIBALDUS PIRCKHEYMERUS, (h) SEBASTIANUS MUNSTERUS, (i) BEATUS RHENANUS, (l) JODOCUS WILLICHIUS, (m) ANDREAS ALTHAMERUS, (n) CHRISTOPH. BROUUERUS, (o) RICHARDUS WASSEBURGIUS, (p) ANTONIUS BAUDRANDUS, (q) HADR. VALESIUS; (r) CHRISTOPHORUS vero CELLARIUS (s) ambiguus eſt, vel ſibi ipſi non conſtans, uti annotavimus modo: quippe qui uno loco pro Moſella ſtat, alio pro Aara. Id hic in transitu annoto, quod Ptolemæi cauſam egregie ſe promovere exiſtiment, qui Moſellam Obringa

T ab

(r) Lib. II. Cap. IX. ubi ſub initium Capitis 'Οβρίγκα ποταμοῦ nomen occurrit, quod in medio Capitis appellatur 'Οβρίγγα, & quidem tribus vicibus ſub hac forma repetitis. Idem Ptolemæus nominibus ſingularibus Scaldim vocat *Tabudam*, & Sabin *Phrudim*.

(s) In *Periplo* pag. 50. Edit. Hudſon.

(t) *Notitia Germ. Infer. Antiquæ* pag. 78.

(u) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. XIV.

(x) *Geograph. Antiq.* Tom. I. Lib. II. Cap. III. pag. 371. ubi immemor prioris ſententiæ eſt; pag. 268. pro Moſella pugnaverat, ſibi ipſi non conſtans.

(y) *Notitia Germaniæ Antiq.* Lib. II. Cap. II. pag. 67.

(z) Superior Pagus Rhenenſis.

(a) Apud ORTELIUM in *Theſauro Geographico* voce: *Obrincus*.

(b) In *Notis ad Auſonii Moſellam* pag. 98.

(c) *Belg. Rom.* Lib. I. Cap. II. pag. 4.

(d) *Notitia Germaniæ Inferioris Antiquæ* pag. 78.

(e) *Antiquitatum & Annalium Trevirenſium Proparaſceve* Cap. XXV. pag. 66.

(f) Rhenus Superior.

(g) BEATUS RHENANUS *Rer. Germanicar.* Lib. III. pag. 325. ex *Obrinca* nomen *Hondsrucken*, qui Tractus hodiernæ Weſtraſiæ eſt, ortum eſſe exiſtimat. Ita enim ſcribit: "Obrincam videntur mihi, qui „ huc immigrarunt Alemanni, ſuo more tandem in „ Canis tergum detorſiſſe. Nam addita adſpiratio „ primum eſt, & inſerta litera S, ut fieret „ HOBSRINCEN; quam vocem incognitam nec aliquid „ ſignificantem imperitum vulgus in HONDSRUCKEN „ vertit. „ Alias hujus generis conjecturas apud Rhenanum reperimus plures, quas pauci adoptant.

(h) *Explicatio Locorum per Germaniam* apud SCHARD. *Script. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 91. & in Operib. ejus pag. 98.

(i) *Germaniæ Deſcriptio* apud eundem SCHARD. Tom. I. pag. 242.

(l) *Rer. German.* Lib. I. pag. 16. & Lib. III. pag. 325.

(m) *Commentarii in Taciti Germaniam* Cap. I.

(n) *Ad Taciti German.* apud SCHARD. Tom. I. pag. 2.

(o) *Antiquitatum & Annalium Trevirenſium Proparaſceve* Cap. XXV. pag. 66.

(p) *Antiquités de la Gaule Belgique* fol. I.

(q) *Lexicon Geograph.* in voce *Moſella*.

(r) *Notitia Galliarum* pag. 389.

(s) *Notitia Orbis Antiqui* Tom. I. Lib. II. Cap. III. pag. 268. collata cum pag. 371.

ab eo designari statuunt, quum alias tam memorabile flumen omisisse dicendus esset. Sed quid mirum, si Ptolemæus, in Ægypto scribens, siluit Mosellam, cujus nec Cæsar, nec Strabo, nec Plutarchus, meminere? Quodsi autem hoc modo salva stat Ptolemæi diligentia; Ausonius ex altera parte negligentiæ damnandus est, quod Mosellæ descriptionem exhibens, nomen Obringæ prætererit silentio. Et ille tamen, à Gratiani in Germanos & Suevos, ad Lupodunum profligatos, expeditione redux, Mosellam & Navam ipse transiverat; ut initio Carminis sui, quod *Mosellam* inscripsit, ipse nos docet. Ceterum hæc Obringæ de Mosella explicatio Ptolemæum ipsum sane adversarium reperit. Hic enim inferioris Germaniæ loca enumerans, Batavodurum, Vetera, Coloniam Agrippinensem, Bonnam, Trajanam Legionem, Moguntiacum, denique Obringam fluvium, recensuit. Obringam itaque supra Moguntiacum ponit; jam vero Mosella est infra Moguntiam, atque adeo non potest esse Obringa, nisi Ptolemæum sibi contrariari fatearis, ut supra jam monui.

§. XLII.

Germaniæ cis Rhenum an contiguæ?

Sed & hæc nonnullis quæstio agitatur: An duæ cis Rhenum Germaniæ sibi invicem contiguæ fuerint? Visum est enim, duas cis Rhenum Germanias non fuisse contiguas, sed Treviros Belgicæ, à Germania Cis-Rhenana distinctæ, addictos & ad Rhenum usque extensos, inter Superiorem Inferioremque Germaniam incessisse medios, duasque adeo dissecuisse Germanias. Sententiæ hujus patronus est ÆGIDIUS BUCHERIUS. (*t*) Nec ego Treviros Rhenum attigisse diffiteor, quippe qui à Germania magna Rheno fuerunt distincti, qui Vangiones, Mediomatricos & Virodunos, ad meridiem; Rhemos Tungrosque ad occasum; Ubios ad septentrionem, habuerunt vicinos. Rheno à Germanis distinctos docet CÆSAR: (*u*) "Rhenus per fines Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatri-" corum, Tribocorum, Trevirorum, citatus fertur. " Et alio in loco: (*x*) "Civitas " Trevirorum . . . . . Rhenumque, ut supra demonstravimus, tangit. " Item: (*y*) " Firmo in Treviris præsidio ad pontem (Rheni) relicto. " STRABO ipse, qui potiorem longævæ ætatis suæ partem sub Augusto etiam superstes exegit, & sub Tiberio obiit, Treviros ad Rhenum incolere, apud illos à Romanis, belli Germanici tempore, adeoque suo ævo, pontem constructum fuisse memorat. (*z*) PLINIUS (*a*) autem gentes, Rheni accolas, ubi enarrat, post Vangiones nominat *Ubios*, hinc *Gugernos*, *Batavos*, omissis Treviris. Unde conjiceres, Ubios sub Augusto transductos, Trevericum ad Rheni oram agrum occupasse, Trevirosque ab illo tempore non amplius tetigisse Rhenum. SUETONIUS (*b*) tamen, Caligulæ natale solum exponens, hæc memorat: " Plinius " secundus in Treviris, vico Ambiatino, supra Confluentes genitum scribit. " Quæ Treviros Plinii ætate Rhenum adhuc tetigisse demonstrant. Idem Plinius ergo, qui in recensione populorum ad Rhenum omisit Treviros, alio in loco, quem Suetonius profert, eos ad Rhenum extendit. Non difficilis conciliatio est, si Treviris contigisse dicamus, quod Mediomatricis nostris citerioribus contigit. Hi Tribocos, & paulo post Nemetes quoque, Treviri autem Vangiones & Ubios, ex Germania transeuntes, receperunt; adeoque nationes mixtæ habitarunt inter se, ita ut tractum illum communem à prioribus incolis, adhuc residuis, *Treviros*, à posterioribus, qui supervenerant, nominaveris *Ubios*. Licet autem Treviri illum agrorum suorum Tractum, Rheno vicinum, transitu Ubiorum, amiserint, remotiora tamen omnia in Trevirorum potestate manserunt; quorum Metropolis Augusta Trevirorum, nobilis illa Præfectorum Belgicæ, atque deinceps seculo IV. Vicariorum Galliæ, sedes. Jurisdictionem Treverici Præfecti ad Rhenum usque se extendisse, duasque intersecuisse Germanias, verisimile non est. Intercursatio hæc minus fuisset concinna, & limitis Romani ad Rhenum custodiam contra Germanos debilitasset. Augustus, Germaniam Cis-Rhenanam instituens, Trevirorum partem, proximam Rheno, à Germanis occupatam, (Ubii enim nuper ex Germanica ripa in Gallicam, & quidem in agros Trevirorum, transducti fuerant,) eidem adscripsit. Confluentes autem & Antonacum, (*c*) tribus infra Confluentes milliaribus, Duci Mogontiacensi attribuit *Notitia Imperii*. (*d*) Liber hic quum conderetur, Germaniæ quidem primæ & secundæ jam obtinuerant nomina. Primæ adscribitur Moguntia, Moguntiacensis autem Ducis fines eosdem fuisse credibile est, qui olim Præsidis Germaniæ superioris extiterant, adeoque ultra Mosellam se extendit Germania superior.

§. XLIII.

(*t*) *Belg. Roman.* Lib. II. pag. 5.
(*u*) *De Bello Gall.* Lib. IV. Cap. X.
(*x*) Ibid. Lib. V. Cap. III.
(*y*) Lib. VI. Cap. IX.
(*z*) Lib. IV.
(*a*) *Hist. Natural.* Lib. IV. Cap. XVII.
(*b*) In *Caligula* Cap. VIII.
(*c*) Hodie *Andernach*.
(*d*) *Notitia Imp. Occident.* pag. 145. Edit. Pancir.

§. XLIII.

Germania superior & inferior.

Hoc modo Germaniæ superiori Rhenus ad orientem, Obringa sive Aara ad septentrionem, Vogesus ad occasum, & Alsatia nostra Sequanica vel superior, aut, si mavis, Basiliensis & Argentoratensis Diœceseon confinia, versus meridiem, tribuendi sunt limites. Germania inferior reliquam omnem oram Rhenensem, ad Oceanum usque comprehendit. Cæteri Galliæ Belgicæ populi vero, ut Mediomatrici ulteriores, Leuci, Lingones, Rhemi, Suessiones &c. ad Matronam, Sequanam & Oceanum usque, habitantes, Belgicæ, arctiori sensu sumptæ, adscripti fuerunt; & quidem progressu temporis, quum Belgica in primam secundamque secaretur, Urbs Trevirorum Belgicæ primæ, Durocortorum Rhemorum Belgicæ secundæ, capita evaserunt. Divisio hæc tam solennis tamque recepta fuit, ut TACITUS ipsos exercitus Romanos *superiorem inferioremque* vocaret, (*e*) qui vel superiorem vel inferiorem cis Rhenum custodiverunt Germaniam. Tacito suffragatur SUETONIUS. (*f*) Status hic superioris Germaniæ, ad quam Alsatia inferior pertinuit, per tria Christianorum secula priora duravit; quibus Belgicam Galliam nonnisi in tres partes subdivisam cognovimus, Belgicam nempe strictius dictam, Germaniam superiorem atque inferiorem. Constantiniano ævo autem, plures aliæ subdivisiones quum nascerentur per Galliam, quum Lugdunensis, Aquitanica & Narbonensis, discerperentur in partes, superioris & inferioris Germaniæ suppressa sunt nomina, ut in locum eorum prima & secunda succederent.

§. XLIV.

Germania prima & secunda.

Novis his Galliæ subdivisionibus ortis exoritur quæstio: Num prima & secunda Germaniæ eosdem habuerint limites, quos Superior Inferiorque habuerant? CHRISTOPHORUS CELLARIUS (*g*) existimavit, fieri potuisse, ut Superior Germania latior aliquantum, quam prima esset, & in Belgicam primam excurreret; concludit denique: " Quidquid hujus rei est, neque adfirmari argumentis potest, „ neque etiam negari. „ Mihi vero, Germaniæ Superioris limites, quos constituimus, cum Germaniæ primæ limitibus comparanti, nulla se notabilis diversitas offert. Non enim incorrupta tantum illa *Galliarum Notitia Vetus*, quam SIRMONDUS in lucem edidit, sed & reliquæ omnes, unanimi consensu Germaniæ primæ urbes ita enuntiant:

„ Metropolis Civitas Moguntiacensium.
„ Civitas Argentoratensium.
„ Civitas Nemetum.
„ Civitas Vangionum.

Quæ enumeratio ab illa non discrepat, quam in superioris Germaniæ expositione protulimus. Hoc modo Vogesus ab occasu limitem quoque Germaniæ primæ constituit; Lingonibus nempe & Mediomatricis ulterioribus ex eadem exclusis, quos superior quoque exclusit Germania. Sed & rationem quæsivere Geographi, cur Germania hæc nomen acceperit *Primæ*. BUCHERIUS, (*h*) BEBELIUS, (*i*) aliique appellationis originem inde deducunt, quod Romanis ex Italia venientibus Germania hæc occurrerit prima, at in eo sane falluntur aperte. Uti enim DIONI (*l*) facile largior, Germaniæ superiori id nominis esse datum, quod fontibus Rheni propior esset, ita à Bucherii opinione eam ob causam recedo, quod non Germania modo cis Rhenum, sed & reliquæ omnes Galliarum Provinciæ, Narbonensis nimirum, Aquitanica, Lugdunensis in primam, secundam, imo & in plures subdivisæ fuerunt Provincias; quod Rhætiis, Pannoniis, Mœsiis aliisque Provinciis obtinuit. His in partitionibus autem, quum non propinquitatis Italiæ, sed temporis fuerit habita ratio, non video, cur in Cis-Rhenanæ Germaniæ divisionis nominisque ratione investiganda, ad alias diversasque confugiamus origines.

(*e*) Superior exercitus dicitur pro superioris Germaniæ exercitu. *Historiar.* Lib. I. Cap. LV. sqq. Inferior exercitus pro inferioris Germaniæ exercitu. Ibid. Cap. LXI. ubi: " Valenti inferioris exercitus „ electi, cum Aquila quintæ Legionis & cohortibus „ alisque ad XL. millia armatorum data. XXX. „ millia Cæcina è superiore Germania ducebat.

(*f*) In *Vitellii Vita* Cap. VIII. & in *Domitiano* Cap. VI.

(*g*) *Geographia Antiqua* Lib. II. Cap. III. pag. 371.

(*h*) *Belgii Romani* Lib. I. Cap. XII. pag. 29.

(*i*) BEBELIUS in *Antiquitatibus Germaniæ Primæ* pag. 6.

(*l*) Lib. LIII.

GEOGRAPH.

§. XLV.

Testimonia veterum.

Concilii Agrippinensis Acta (*m*) Germaniæ secundæ faciunt mentionem: Nam à castris Germaniæ secundæ literæ, adversus Euphratam hæreticum missæ, in illis memorantur. Hilarius, Pictavorum in Gallia Episcopus, literas suas de Synodis Episcopis Germaniæ primæ & secundæ inscripsit. Quæ vero Civitates & Diœceses cuique Germaniarum fuerint adscriptæ, *Libellus Romanarum Provinciarum* exponit: "In Germania „ prima Civitates numero quatuor: Metropolis-Civitas Moguntiacensis, Civitas Argen- „ toratensium, Civitas Nemetum, i. e. Spira, Civitas Vangionum, i. e. Wormen. „ Exponit *Notitia Imperii*, & speciatim Notitia Galliarum, sub Honorio Imp. confecta. Postquam autem Barbari in Romanum Imperium, adeoque in nostram quoque Germaniam primam, intulissent pedem, Barbara cognominari cœpit. Semibarbaram Hieronymus, ut ostendi, appellat. Inter *Decretales* LEONIS MAGNI (*n*) extat Epistola, quæ ad universos Germaniarum Regionum Episcopos An. CCCCLX. scripta creditur; qua queritur Pontifex: "Quod quidam Germaniarum ac Galliarum urbium Episcopi „ frequenter Chorepiscopos vel Presbyteros destinarent, qui absente Pontifice altaria „ erigerent, basilicasque consecrarent, &c. „ Germania Trans-Rhenana hic intelligi nequit, quod adhuc ethnica esset. Sed Epistola hæc inter spurias reputanda. Illo enim tempore omnia ad Rhenum in ruinis adhuc jacuerunt. Ab An. CCCCVII. quo Alemanni sub Honorio Imperatore Gallicam cis Rhenum oram tenuerunt, ad An. CCCCXCVI. sive ad Francorum dominationem usque, perpetuis Alemannorum vastationibus limes Rheni nudatus plane fuit & pervius: urbes litoris Rhenani custodes eversæ caruerunt Episcopis. (*o*) Anno CCCCLI. supervenit Attila, qui è Pannonia innumerabiles Hunnorum copias per utramque Danubii ripam ducens ad Rhenum, urbes & propugnacula Romanorum subvertit, (*p*) junctisque sibi, in spem prædæ, Germaniæ populis, Rhenum sæviente hieme transgressus, Metensem urbem, pridie Paschatos occupat, incendit, oppida vicina deditione capit, partim ferro & igne exscindit, quæ ruina non potuit non nostram quoque affligere Alsatiam. His, & vicinorum præsertim Alemannorum ad Rhenum superiorem, Francicisque ad inferiorem Rhenum, perpetuis in Galliam irruptionibus factum, ut non Germaniæ modo nostræ cis Rhenum, sed & omnes Galliarum Provinciæ conquassarentur, & ex suis quasi sedibus excuterentur. Unde paulatim hæc Romanorum divisio Galliæ concidit, imo & vetera pleraque populorum & urbium Galliæ nomina immutata fuerunt, quum renatæ ex ruinis urbes multæ nova nomina sumerent vel acciperent; quod Argentorato nostræ quoque contigit, quæ Teutonicum nomen *Stratsburg* accepit.

§. XLVI.

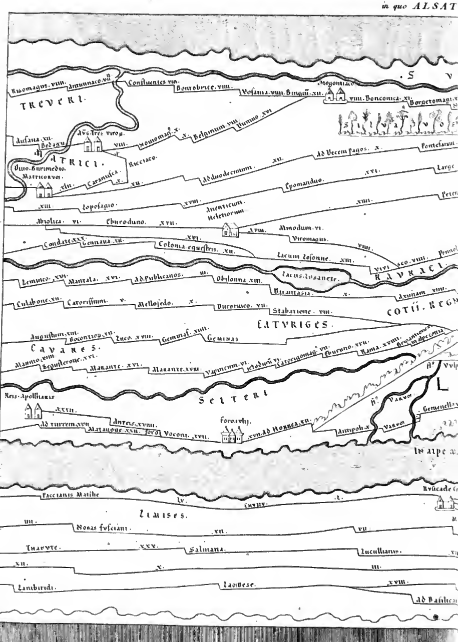
Divisio Germaniæ recentior.

Quæ media ætate invaluit Germaniæ in superiorem inferioremque divisio, ad nostram hanc Periodum non spectat. Trans-Rhenanam enim sive Magnam potius, quam nostram hanc respexit Germaniam. Superior nimirum comprehendebat Terram Rhenensem, Sueviam, Bavariam, Franconiam, quæ in Ludis Equestribus dicebantur *die vier Lande* (quatuor Regiones.) Inferior autem comprehendebat universam Saxoniam, quæ juris Saxonici. Unde distinctio in Juris Franconici & Saxonici Provincias nata. Divisio superioris & inferioris Germaniæ, quæ hodie obtinet, cum nostra hac veteri nihil habet commune. Non modo enim Cis-Rhenanam hanc nostram, sed & Trans-Rhenanam, atque adeo universam, Germaniam complectitur, cujus meridionaliores Regiones Germania superior, septentrionaliores vero Germania inferior, in Tabulis, Systematibus Geographicis, communique Europæ usu, appellantur.

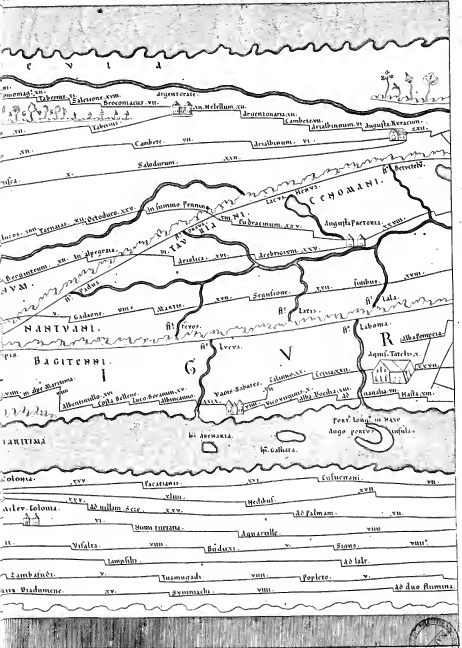
CAPUT

(*m*) Tom. II. *Concilior.* pag. 615. sed Acta suspecta.
(*n*) Num. 88.
(*o*) BLONDELLUS *Apologia pro Hieronymo* pag. 133. Idem in *Pseudo-Isidoro* pag. 567. URSINUS *de Ecclesiar. German. Orig.* Lib. II. Cap. I. pag. 24. & Cap. V. num. 6. pag. 54. ÆGIDIUS BUCHERIUS Epistolam hanc tueri conatur *in Belgio Rom.* Lib. XVII. Cap. XIV. pag. 532. Sed illi quoque non semel aquam hærere videmus.
(*p*) PROCOPIUS *de Ædificiis* Lib. IV. Cap. V.

TABULAE THEO
in quo ALSAT

EX AUTHENTICO BIBL

Tabernis.xi.
Saletione.xviii.
Brocomacus.vii.
argentorate.
Helellum.xii.
argentouaria.xii.
Cambete.vii.
arialbinnum.vi
Augusta Ruracum.
Cambete. vii.
arialbinum. vi.
Salodurum.
In summo Pennino
Octoduro.xxv.
Tarnaias.
Lacus Henus.
CENOMANI.
Augusta Pretoria.
Eudracinum. xxv.
Arebrigium. xxv.
Ariolica. xvi.
Bergintrum. xii.
In alpe graia.
Padus
Seguisione.
finibus.
Gadaone.
Martis.
NANTUANI.
Laris.
Tala.
Labonia.
Feros.
Lucus.
BAGITENNI.
I
G
V
R
alba Pompeia.
Aquis. Tatelis.x.
in alpe Maritima.
Albintimillo.xvi.
Costa Bellene.
Luco Boramni.xv.
albingauno.
Vadis Sabates.
Calanico.xx.
Crixia.xxii.
Vico virginis.x.
alba Docilia.xiii.
Hasta.xiii.
Portus Longus in Naxo
MARITIMA
Colonia.
Pacatianis.
Culucitani.
Hedibus.
ad Palmam.
Aquarelle.
Visalta.
Buduxi.
Signis.
ad lalr.
Lambafundi.
Popleto.
Diadumene.
Symmachi.
ad duo flumina.

CAPUT IV.

DE URBIBUS, OPPIDIS, CASTRIS ET MUNIMENTIS, ALSATIÆ ROMANÆ.

§. XLVII.

Alſatiæ Romanæ oppida.

DIverſas Alſatiæ Romanæ diviſiones generatim conſideravimus, nunc deſcendendum ad partes, omniſque diſcutienda eſt Romana antiquitas; ut quidquid urbium, oppidorum, caſtrorum, munimentorum, aliorumque locorum, in omni illo tractu, quem hodierna complectitur Alſatia, ſub hac Periodo extitit, lectori repræſentemus. A Rauracis duceodum initium, indeque per Sequanos, Tribocos, ad Nemetes progrediendum. Ex his enim populis compoſita fuit vetus Alſatia, ita quidem, ut Rauracorum, Sequanorum, Nemetum, extrema tantum Alſatiam contingerent, Tribocorum autem Civitas omnis ei fuerit incluſa.

Auguſta Rauracorum.

Quamvis autem nonniſi extrema pars Raurici agri borealis hodiernæ Sundgoviæ noſtræ compoſuerit partem, ubi nimirum Rauracorum & Sequanorum collimitium fuit, uti in Periodo Celtica vidimus, conveniens tamen eſſe videtur, ut ad gentis hujus metropolim usque excurramus, atque præcipua illius urbis, florentiſſimæ olim, poſtea ſolo æquatæ, in ruinis ſuis tamen adhuc minas ſpirantis, fata examinemus; ex cujus, ut matris, fortuna, Sundgoviæ quoque noſtræ Rauracenſis, à Sequanica diſtinguendæ, fata pendebant. Accedit, quod ævo Carolino viſum eſt tempus, quo omnis Rauricus Ager comprehenſus fuit in Alſatiæ Ducatu, qui trans Juram, ad Arolam usque, Helvetiæ flumen, (q) tum ſe late extenderat, uti ſuo loco docebo.

AUGUSTA RAURACORUM.

§. XLVIII.

Auguſtæ Rauracor. ſitus.

In Gallica ergo Rheni ripa, ad Ergitiæ (r) Filinæque (s) oſtia, duobus milliaribus Francicis ſupra Baſiliam, atque uno infra Rhinfeldam, ſita fuit olim urbs *Rauricum*, Rauracorum mater communis; quæ ſub Auguſto aucta eſt Veteranorum Colonia, temporis ſucceſſu in vicum converſa. (t) Loci ad Rhenum trajiciendum opportunitas fecit, ut ab antiquis retro temporibus oppidum ibi conderent Rauraci, quod illis contra Germanorum Rhætorumque incurſiones (u) præſidio foret. Celtarum coloniæ, quæ ex Gallia in Germaniam, multis ante Æram Chriſt. ſeculis, migrarunt innumeræ, apud Rauracos Rhenum transiveruot pleræque; ut litora deinceps Danubiana, in Noricum, Pannoniam, imo & in Bojohemum, progreſſuræ legerent.

Appellationis initium.

Julius Cæsar, qui omnium, quos legimus, Scriptorum primus Rauracorum gentem commemoravit, oppidi tamen gentis mentionem non fecit. Hieronymus Surita (x) quidem ad vetuſtos Commentariorum Cæſaris Codices provocat, in quibus *Rauracum oppidum* & *Rauraci populi* diſtinctim nominentur, ſed nec tales ego Codices ullibi vidi, nec ab aliis unquam viſos me legere memini. Cajetana, quam mox producemus, Inſcriptio, Auguſti Imp. ætate, Munatio Planco, Coloniæ Rauricæ ductori, poſita, nomen oppidi prima dedit, illudque *Rauricam* vocat, niſi vocem adjectivo ſenſu malis accipere, & ad Coloniam referre, quod multis cum Surita incongruum videbitur. (y) Plinius, (z) qui diu poſt coloniam eo ductam ſcripſit, urbem ipſam diſtincte *Rauricum* vocat. "Iſter (ait) ortus in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex „ adverſo Raurici, Galliæ oppidi. „ Ammianus Marcellinus, (a) media immutata

T 3 vocali,

(q) Medio ævo *Comitatus Rore* ibi fuit, ubi hodie Arovia eſt. In vicinia ejus ad pedes montis *Schaffmat* (quod communiter *Pratum Ovinum* interpretantur, Tschudius dicendum putat *Schachmatt*,) vicus eſt *Ror*. Comitatus & vici nomina reliquiæ eſſe poſſunt veteris appellationis *Raurici agri*.

(r) *Ergola*, *Ergetz*.

(s) *Violenbach*, Vulgus *Fielinen* vocat. Tschudius *Delin. Vet. Helv.* MS. pag. 137.

(t) Vicus hodie appellatur *Augst*. Duo ſunt hujus nominis vici, ſibi invicem propinqui. Alter Auſtriacæ ditionis, alter Baſilienſis territorii eſt. In hoc poſteriore rudera veteris Auguſtæ reperiuntur, adeoque in Baſilienſi, ita tamen, ut aliqua pars urbis antiquæ hodiernum Auſtriacum territorium tetigerit.

(u) Strabo *Geograph.* Lib. IV. Rhætos ut inquietos & vicinis graves deſcribit. Vindelici hic intelliguntur, ſub Rhætis ſæpe comprehenſi, ut Rauraci ſub Sequanis.

(x) *Emendationes in Itinerarium Antonini Augusti* pag. 509.

(y) Inſcriptionis verba ſunt: *In Gallia Colonias deduxit*, *Lugdunum & Rauricam.*

(z) *Hiſt. Nat.* Lib. IV. Cap. XII.

(a) Lib. IV. Cap. X. ubi: "Prope Rauracum „ ventum eſt, ad ſupercilia fluminis Rheni.

vocali, *Rauracum* effert. (*b*) Scilicet, uti populus ipse *Rauraci*, *Raurici*, ita & Metropolis ejus *Rauracum*, *Rauricum* appellabatur promiscue; perinde uti *Massilia* in nummis quoque appellatur *Massalia*.

§. XLIX.

Nominis origo.

Num ante Romanam dominationem aliud nomen peculiare, à nomine gentis distinctum, habuerit Rauracum, plane non liquet. Frequens quidem apud veteres Gallos, ut propria quadam appellatione signarentur Metropoles. Sequani Vesontionem, Mediomatrici Divodurum, Ædui Bibracten, Suessiones Noviodunum, Rhemi Durocortorum, Lingones Andomatunum, Bituriges Avaricum, Senones Agedincum, Parisii Lutetiam &c. adeoque suam singulæ gentes urbem matrem habuerunt, cujus nomen à nomine gentis distinctum. Rauracorum Metropolis si proprium olim nomen habuit, illud temporum injuria periisse necesse est, prouti ipsa quoque duodecim oppidorum, quæ in Helvetia olim extiterunt, (*c*) nomina maximam partem perierunt. Urbem hanc suam, in qua publicus Civitatis Senatus, populique concilium habebatur, Rauraci, Helvetiorum imitati exemplum, in Galliam interiorem migraturi, combusserant, at una cum Helvetiis à Cæsare, gregis instar, in sua stabula rejecti, paulo post restauraverunt. (*d*) Restaurata sub Julio Cæsare, & quadraginta post annis sub Augusto, amplificata fuit Militari Colonia, unde *Colonia Raurica*, & *Augusta Rauricorum* cœpit appellari. Priore nomine in Munatiano Monumento & apud PLINIUM (*e*) venit, nisi quod in nonnullis ejus Codicibus *Colonia Rauriaca* legitur. CLAUDIUS PTOLEMÆUS eam Augustam primus appellat, Ῥαυρακῶν Αὐγοῦστα, (*f*) *Rauricorum Augusta*, sed omisso Coloniæ titulo. In *Itinerario* ANTONINI *Augusta Rauracum*: (*g*) in *Tabula Peutingeriana*, sive Theodosiana, *Augusta Ruracum* dicitur, quæ ipsa qooque Tabula urbem Trevirensem Augustam Trevirorum, cum Claudio Ptolemæo, appellat, quam TACITUS (*h*) *Coloniam Trevirorum* vocavit. Tiberianus nummus, cum epigraphe, in parte postica: COL. AUOUSTA RAURACOR. ab HUBERTO GOLTZIO (*i*) productus, si inter genuinos reputaretur, duo nomina, *Coloniæ* scilicet atque *Augustæ*, quod nullibi reperimus, conjungeret. Sed Goltzii auctoritas jam pridem decepit CLUVERIUM, (*l*) decepit VALESIUM, (*m*) aliosque.

§. L.

An urbs vocata Raurici.

Qrum autem temporis progressu factum sit, ut apud plurimos Galliæ populos, gentis nomen plurale urbi quoque matri soli tribueretur, ita ut urbs Divodurum vocari cœperit Mediomatrici, urbs Durocortorum Rhemi, urbs Avaricum Bituriges, urbs Agedincum Senones, urbs Teruanna Morini, urbs Lutetia Parisii, uti supra (*n*) annotavi; mirum non est, AMMIANUM MARCELLINUM (*o*) Rauracorum urbem non *Rauracum* modo, sed & *Rauracos* appellasse. Idem facit ANTONINI *Itinerarium*, qnod uno in loco Augustam Rauracum, altero eandem *Rauracos* nominat. (*p*) EUNAPIUS SARDIANUS (*q*) denique, qui sub Valentinianis vixit, non silentio transeundus, qui in *Vitis Cæsarum*, apud CONSTANTINUM *de Legationibus*, ait: Πρὸς τοῖς Ῥαυράκοις, ὅ ἐστι φρούριον, *apud Rauracos, quod Castrum est*; obi Interpres male vertit: *quod est Romanorum Colonia*. In *Notitia Provinciarum & Civitatum Galliæ*, à SIRMONDO edita, (*r*) hæc Colonia Raurica, immutato plane stilo, uti apud Eunapium, *Castrum Rauracense*, in alia *Rauricense*, vocatur: qood seculo V. quo Notitia hæc condita, pristinus ejus jam exoleverat

(*b*) Similis fere nominis oppidum apud Santones fuit *Rauranum*, *Itinerario* ANTONINI in itinere de Aquitania in Gallias, inter Aunedonnacum & Limonum pag. 459. In *Tabula Theodosiana* appellatur *Raurana*. Locus *Raum*, *Rom*, prisci nominis vestigia conservat.

(*c*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. V.

(*d*) Idem. Cap. XXVIII.

(*e*) Lib. IV. Cap. XVII. ubi scribit: „Lingones „ fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, „ Raurici, Helvetii; Coloniæ Equestris & Rauriaca.

(*f*) *Geographiæ* Lib. II. Cap. IX.

(*g*) In Itinere à Mediolano per Alpes Penninas Magontiacum pag. 353. Edit. Wessel.

(*h*) *Histor.* Lib. IV. Cap. LXII.

(*i*) *Thesaur. Rei Antiquar.* pag. 237.

(*l*) *Germaniæ Antiquæ* Lib. II. Cap. III.

(*m*) *Notitia Galliar.* pag. 467. In eandem referendus est classem similis nummus, Aventicensi Coloniæ ab eodem Goltzio adscriptus, quem sub Domitiano cusum ait, cum Inscript.

COL. IVL. AVANTICOR.

sed eum Numismaticarum Rerum Scriptores & Numophylacia ignorant. Valesius tamen, nummi hujus auctoritate inductus, à Julia Titi filia Aventicensem Coloniam *Juliæ* nomen accepisse existimat. CAROLUS PATINUS & Theupolianus apud Venetos Thesaurus, COL. IUL. item COL. IUL. FLAV. AUG. exhibent, sed Juliam Avanticorum illi, cum cæteris optimæ notæ Antiquariis, prorsus ignorant.

(*n*) Lib. I. §. LXXI. pag. 69.

(*o*) Hist. Lib. XV. Cap. XI. „Apud Sequanos Bisontios videmus & Rauracos, aliis potiores „ oppidis multis.

(*p*) In Itinere à Taurino in Gallias pag. 251. ubi: *Finibus*, *Vitoduro*, *Vindonissa*, *Rauracis*, *Arialbinno* &c.

(*q*) In *Excerptis* CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ de *Legationibus*, quæ extant in *Histor. Byzantinæ Scriptor.* Tom. I. pag. 12. Edit. Venet.

(*r*) Apud DU CHESNE *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 4.

exoleverat splendor; atque adeo Rauricum vetus in castrum, sive oppidum minus, muro tamen cinctum, degenerasset; uti Argentouaria nostra, eodem tempore ab Alemannis destructa, *Castrum Argentariense*; & Vindonissa ab altera Juræ parte ad Rhenum sita, *Castrum Vindonissense*, in eadem Galliarum Notitia vocantur.

§. LI.

Augustæ Rauracor. ætates.

Tres ergo diversæ loci hujus appellationes fuerunt, ex fatorum ejus diversitate prognatæ. Primitus Rauricum vel Rauracum appellatio communis, à Romanis recepta, inde Colonia Raurica, Augusta Rauracum & simpliciter Raurici; denique Castrum Rauricense, vel Rauracense, invaluerunt. Ex his Raurici oppidi incrementis & decrementis, statibusve variis, variæ quoque exortæ sunt ejusdem ætates, Infantia, Adolescentia, Senectus. In prima nonnisi mediocre oppidum fuit, quum omnes totius Raurici Agri incolæ ante cladem, à Cæsare acceptam, non ultra XXIII. millia hominum, quæ post reditum ad sex millia redacta sunt, expleverint. Secunda vero ætate Rauricum, Romana colonia auctum, urbs potens & munita evasit, nobili Augustæ Rauracum titulo superbiens, & mascula jam efflorescens juventa. Hac sub Periodo mœnibus, turribus, munimentis, Aquæductibus, Templis, Theatro, Balneis, aliisque ædificiis & operibus publicis, ornata in pulcherrimæ civitatis molem excrevit, eoque in statu permansit, donec quarto quintoque seculis dextri Rheni litoris accolæ, Alemanni feroces, Civitatum munitarum infensissimi hostes, non in ejus modo, sed & in cæterarum Rheni superioris urbium, limitis Romani custodum, conjurassent perniciem: quod Alemannorum exemplum & aliæ nationes barbaræ, in magna illa gentium migratione ex septeutrione venientes, secutæ sunt; quæ omnes in Galliam & Hispaniam penetraturæ limitem perruperunt Rhenensem. Unde tertia ejus ætas successit, senilis nempe, imo decrepita, in qua Rauricum non à nupero tantum Coloniæ Augustæ splendore decidit, sed ne ad primum quidem oppidi statum redire ullo modo potuit; convertendum in Castrum. Scriptor tamen seculi septimi RAVENNAS GEOGRAPHUS (*r*) ex veteri memoria adhuc appellavit *Augustam*. Nec mirum, quum vel in villam conversus priscum retinuerit nomen, uti Augusta Prætoria in *Aosta* contractum. (*s*)

§. LII.

Situs Augustæ Rauracæ.

Indubitatæ hæ nominis prisci Coloniæ Augusteæ reliquiæ, vasta ædificiorum magnorum rudera, Inscriptiones, numismata, gemmæ, & alia hujus generis plura, urbis nobilissimæ, à Romanis habitatæ, vestigia nuntiant. Sed quam illæ urbem, nisi Rauricam, possunt nuntiare? Indicat eam satis diserte ANTONINI *Itinerarium*, quod uno in loco Vindonissa ad Rauracos M. P. XXVII. in alio autem ab urbe Saloduro M. P. XXII. Augustam Rauracum computat; nec ab eo *Tabula Theodosiana* dissentit, nisi quod utramque distantiam facit æqualem, sive XXII. M. P. PTOLEMÆUS Augustam Rauricam ponit sub gradu longitudinis XXVIII. longitudinis autem XLVII. 10. Quicquid sit, mensura hæc omnis ad vicum Rhenanum Rauracensem *Augst* manu nos ducit. Inveniuntur tamen, qui veterem Rauracorum Augustam cum Basilia urbe aperte confundunt. Faciunt hoc SAMMARTHANI (*u*) fratres, ubi in Basiliensibus Episcopis scribunt: *Augusta Rauricorum, Basilea, . . . Colonia erat Raurica.*

Qui autem fieri potuerit, ut Augustæ Rauracorum situs à Rheno in Comitatum Burgundiæ relegaretur ad oppidum *Maudeure*, id nemo non mecum mirabitur. Fecit id tamen DUNODUS, (*x*) è Sodalitio Jesu. Hic Castrum Rauracense ab Augusta Rauracorum ita distinguit, ut hanc Burgundiæ operose adscribat, illud vero ad Basiliam pertinere existimet, quod ex Drusi castello castrum, ex castro urbs denique evaserit, cui Basiliæ nomen impositum. Quodsi profecto Antonini Itinerarium Tabulamque Theodosianam diligentius inspexisset Dunodus, non Augustam Rauricam, sed Epamanduodurum vetus in hodierno *Maudeure* facile invenisset; quod unanimi consensu faciunt juniores Geographi, similitudine vocis & distantia locorum, in Monumentis notata, ad id inducti. Sed quid mirum, Rauracos in Burgundia quæsitos ab eo, qui Aventicum vetus,

(*r*) Lib. IV. Cap. XXVI. pag. 187.

(*s*) In Picardia quoque villa est *Augt*, ad maris litus, quod nomen ex *Augusta*, residuum esse creditur: quem ad modum ex prisco Coloniæ Agrippinæ nomine contractum *Cellen* superesse videmus. Scriptorum medii ævi quorundam ignorantia factum, ut locum hunc, quum Augustæ nomen semper retinuerit, *Augustodunum* appellarent, quod JONAM BOBIENSEM, *S. Eustasii Vita* Scriptorem seculo VII. item ANONYMUM *Vita S. Agili Abbatis Resbacensis*, in Diœcesi Meldensi, Auctorem fecisse video. MABILLON *Vitæ Sanctorum*.

(*u*) *In Gallia Christiana.*

(*x*) In Libro: *Decouverte de la ville d'Antre* Part. II. pag. 178. & 196.

vetus, Helvetiorum caput, in Burgundico quoque oppido *Avre* quæsivit; nullos in utraque conjectura sua nactus sequaces. Itinerarium Antoninianum sane Augustam Rauracum uno in loco, inter Vindonissam & Arialbinnum, in alio inter Salodurum & Cambeten collocat, quæ Rauracæ Augustæ positio locum in Rhenensi itinere quærendum esse indicat.

§. LIII.

Conditor Coloniæ Rauricæ.

Conditor Coloniæ Rauricæ fuit L. Munatius Plancus, ut ex Monumento ejus Cajetano elucet; sive solus, sive cum aliis; (y) Romanas enim Colonias, civicas præsertim, ex veteri instituto ducebant Triumviri, subinde Quinqueviri, Septemviri, imo & plures, (z) qui deinceps Duumviros, Decuriones (a) & reliqua Coloniæ munera, constituerunt, novisque colonis distribuerunt agros. Non semel tamen factum, ut uni colonia ducenda committeretur. Pisanorum coloniam, quæ *Obsequens Julia* dicta, non Triumviri, sed unus Valerius, à Cæsare rem magnam atque difficilem, ut Tullius ait, jussus perficere, duxit atque civitatis agros veteranis divisit. Ita & Munatio soli Coloniæ Rauricæ ducendæ cura ab Augusto tradi potuerat. Unde juniores coloniam hanc frequenter appellavere Munatianam; at veterum nullus ei nomen hoc dedit. Coloniæ suos Romæ habuerunt patronos: ductor primarius plerumque hanc clientelam suscepit. Aventicensis Helvetiorum Coloniæ Patronus celebratur C. Lælius, apud GRUTERUM, (b) si modo C. Lælii nomen ex fragmento vicino recte adjecit Paulus Guilielmus, qui eam Grutero communicavit. Similis Inscriptionis fragmentum apud Rauricos repertum est, quod Coloniæ Patronum memoravit, sed temporis injuria ejus nomen decussit. (c) Ut autem Coloniæ hujus Rauricæ origines accurate definiantur, chronologicus rerum Planci præmittendus est index, cujus ductu in clariore luce versabitur Lector.

§. LIV.

Res gestæ Planci.

L. Munatius Plancus, ex gente plebeja natus,

A. DCXCIV. Æræ Varron. Quæstor fuit provincialis.

A. DCXCIX. Tribunus Plebis.

A. DCC. in Gallico Cæsaris bello Legatus Legioni præfectus fuit. (d)

A. DCCIX. Sub Cæsare Dictatore tertium Prætor urbanus, eodemque anno Præfectus Urbis fuit, ut Nummi testantur. (e)

A. DCCX. Legatus Cæsaris in Gallia ulteriore cum Prætorio vel Proconsulari imperio, tribus Legionibus Præfectus, dum Lepidus Narbonensi præesset. Hoc anno Cæsar occiditur. Senatus Planco imperium prorogavit in Gallia, unde CICERO eum *Imperatorem* appellat. (f) Eod. anno Senatus Planco Lepidoque diffidens, ne Antonio se jungant, illis Silanoque in mandatis dat, ut Viennensibus, quos Allobroges Vienna ejecerant, ad confluentes Rhodani Ararisque, urbem conderent, unde Coloniæ Lugdunensis origo, (g) oppidum enim aliquod jam in monte vicino extiterat. Huc pertinere videtur celebris ille Munatii denarius argenteus, quo Jovis Capitolini caput laureatum ex una, atque ex altera parte Colonus, boves agens & stivam ducens, exhibetur cum epigraphe: *L. Munatius L. F. Plancus.* (h) Vacca bovi alligata, fulcum muro novæ urbi condendo ducens aratro, indubitatus Coloniæ Romanæ typus est. Nomen Planci ab eo conditam arguit. Coloniis militaribus vexillum plerumque additur, (i) quod & Coloniam, ex Civibus & Militibus mixtam, denotare potuerat. Munatium Plancum Colonias duas duxisse quum constet, togatam nempe & militarem, nummus hic,

(y) In Lugdunensi Colonia ducenda Collegæ Planci fuerunt Silanus & Lepidus.

(z) Decemviri quoque & Vigintiviri Coloniæ deducendæ, vel agris attribuendis sæpe creati sunt.

(a) Capuæ centum Decuriones decreti fuerunt à Triumviris, coloniam eo ducentibus. CICERO in *Orat. Agraria* II.

(b) *Inscript.* pag. 427. WILD *Apologie pour la Ville d'Avenche* pag. 73. & 75.

(c) PATIN *Relations Historiques* pag. 112. Sed & aliæ Civitates suos habuere Patronos, uti exempli causa Sedunensis. Vide SIMLERUM *Valesiæ* suæ Lib. I.

(d) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. V. Cap. XXIV. & seq.

(e) VAILLANT *Nummi Familiarum Romanar.* Tom. II. pag. 152. Cæsar sex præfectos urbis tum constituit. DIO Lib. XLIII. PIGHIUS in *Annal. Rom.* Tom. III. pag. 460. Planci Tribunatum plebis ad annum hunc ponit. Quum autem Æram Catonianam sequatur, annus DCCIX. Æræ Varronianæ, quam nos sequimur, illi est annus DCCVIII.

(f) *Epist.* I. & VIII. Libri X. *ad Familiar.*

(g) DIO Lib. XLVI. hæc nobis memoriæ prodidit. EUSEBIUS in *Chronico* scribit: "L. Munatius Plancus, „ Ciceronis discipulus, Orator habetur insignis, qui „ quum Galliam Comatam regeret, Lugdunum con„ didit.

(h) VAILLANT *Nummi Familiar.* Tom. II. pag. 153.

(i) VAILLANT in *Nummis Coloniarum* passim.

hic, quod nullum militare signum habet, Lugdunensem Coloniam designare credendus est: Rauricam enim militarem fuisse, omnes circumstantiæ suadent. Plancus inter hæc dubius hæsit, Antonii, an Senatus Decimique Bruti, (qui à Julio Dict. designatus fuerat, ut cum Planco Consulatum gereret,) partes sequeretur. (*l*) Sed Antonii denique partes, quod & Lepidus & Asinius Pollio jam fecerant, amplexus est. (*m*) Fecit hoc, ne Consulatum, à Cæsare nuper illi decretum, amitteret, & ut Triumvirorum favore triumphi assequeretur honores; quibus ut placeret, fratris quoque sui, Cn. Planci Plotii, proscriptionem promovit: uti Lepidus Triumvir, qui mox cum Planco Consul fuit, L. Paulum fratrem nuper proscripserat. (*n*)

§. LV.

An. DCCXI. Romam reversus, mense Decembri triumphavit de Gallia, uti FRAGMENTUM CAPITOLINUM (*o*) testatur; venerabile testimonium. Cajetana, quam mox daturi sumus, Planci Inscriptio Gallicum triumphum silentio præterit, Rhæticique tantum facit mentionem. Scomma militare in hoc triumpho, ob utriusque triumphantis Fratres nuper proscriptos: Planci Triumphus.

DE GERMANIS NON DE GALLIS DVO TRIVMPHANT CONSVLES.

Plancus & Lepidus Consules appellantur, quod in annum sequentem jam designati fuerant. Plancus, in Gallia adhuc hærens, à CICERONE *Consul Designatus* vocatur. (*p*)

An. DCCXII. Consul fuit prima vice, & quidem cum Æmilio Lepido Triumviro, quum Cæsar Dictator Decimum Brutum Planco destinasset Collegam. (*q*)

An. DCCXIII. M. Antonii Legatus, à Fulvia uxore Antonii, qui se cum L. Antonio fratre Consule contra Cæsarem Octav. conjunxerat, in auxilium venire jussus est. (*r*) Plancus tum Legionem Cæsaris, quæ Urbem peteret, concidit in itinere: unde à militibus *Imperatorem* iterum appellatum fuisse verisimile est. Conjeceram olim, voculam *iterum* in Cajetana Inscriptione ad triumphum Rhæticum, quem cum Tiberio An. DCCXXIX Plancus egit, referri debere. Sed in aliam me sententiam abire coegit M. Antonii Nummus, ubi hic *Triumvir Reip. Const.* vocatur ab una, & ab altera parte legitur: *Plancus Imp. iterum.* (*s*) M. Antonius autem An. Urb. Cond. DCCXXIV. jam periit, quum biennio ante inimicitia ejus cum Cæsare Octav. se manifestasset, adeoque Triumviratus omnino jam fuisset disruptus. Denarius ergo hic in honorem Antonii Triumviri hoc tempore cusus videtur, quo Plancus Antonii Legatus erat. Quumque idem Nummus ab ea parte, ubi Planci nomen, *Guttum* repræsentet, ad Sacerdotium ejus Septemviratus Epulonum, qui in Cajetana Inscriptione memoratur, vas hoc sacerdotale lubens retulerim. Imperator appellatus.

An. DCCXVIII. Plancus Consul iterum factus, ut ONUPHRIUS PANVINIUS (*t*) conjicit, cum Cocceјo Nerva, sed modo suffectus, adeoque paucissimi forte temporis, unde à multis præteritus. PLINIUS Plancum bis Consulem fuisse scribit. (*u*) Inde Syriam obtinuit M. Antonii nomine, ut auctor est Appianus, qui Plancum simpliciter nominat. Unde sunt, qui de altero ejus Consulatu subdubitant. (*x*)

§. LVI.

An. DCCXXII. Plancus, à Cleopatra sugillatus, quod Antonio dissuaserat, ne ea bello interesset, ad Cæsaris Octaviani partes transivit, eique testamentum Antonii, contentorum conscius, prodidit. Octavianus eum honoribus extulit. De hoc transitu ejus silentio transeunda non sunt, quæ refert VELLEJUS: (*y*) "Plancus, (ait) non „ Ad Cæsaris partes transit.

U „ judicio

(*l*) VELLEJUS Lib. II. Cap. LXIII. & LXIV. ubi: "Plancus dubia, id est, sua fide, diu, quarum „ esset partium, secum luctatus, ac sibi difficile con- „ sentiens, & nunc adjutor D. Bruti, designati Con- „ sulis, Collegæ sui, Senatuique se literis venditans, „ mox ejusdem proditor. „ Item: "Plancus Anto- „ nianarum adjutor partium, spem magis ostenderat „ auxilii, quam opem ferebat Antonio.

(*m*) Plancum Antonii studiosum fuisse vel Nummi indicant. Extant aurei argenteique denarii, ubi Antonii Triumviri nomen ex una, Planci ex altera parte comparet. VAILLANT *Nummi Familiarum* Tom. II. pag. 155.

(*n*) VELLEJUS Lib. II. Cap. LXVII.

(*o*) L. MVNATIVS. L. F. L. N. PLANCVS. PROCOS. AN. DCCX. EX GALLIA. IV. K. IAN.

ONUPHRIUS PANVINIUS in *Fastis & Triumphis Rom.* pag. 209. Ubi notandum est, annum 710. ab Onuphrio suppletum, qui Marmorum Capitolinorum Æram, id est, Catonianam, secutus An. 710. triumphum hunc ponit, quem Varroniana ponit ad 711. Addatur PIGHIUS in *Annal. Rom.* ad An. 710. pag. 479. Ceterum Marmora hæc Capitolina Æram Catonianam sequuntur: Varronianam CICERO, AUGUSTUS, VELLEJUS, PLINIUS, PLUTARCHUS, TACITUS, CENSORINUS, potiorque pars Romanorum secuta est. Eandem adoptavit FL. JOSEPHUS. Secundum hanc Ludi seculares ab Imperatoribus indicti sunt. Ex Junioribus BARONIUS, SCALIGER, PETAVIUS, MARSHAMUS, Varronianam quoque probarunt; quam & nos sequimur. Ex hoc calculo Palilia, sive annus primus Romæ conditæ, in annum III. Olympiadis VI. incidit. Cato posuit annum IV.

(*p*) Lib. X. *Epist.* I. & VIII. *ad Famil.*

(*q*) VAILLANT in *Nummis Consular.* Tom. II. pag. 155. Consulatum hunc Planci vocat secundum, nescio quo fundamento.

(*r*) APPIANUS *de Bello Civili* Lib. V.

(*s*) VAILLANT *Nummi Familiar.* Tom. II. pag. 155.

(*t*) *Fastor. Consular.* Adde ALMELOVEEN *Fastos Consulares.* pag. 103.

(*u*) *Histor. Natur.* Lib. XIII. Cap. III.

(*x*) PIGHIUS in *Annalib.* ad An. DCCXVII, pag. 492.

(*y*) Lib. II. Cap. LXXXIII.

„ judicio recta legendi, neque amore Reipublicæ aut Cæsaris, (quippe hæc semper „ impugnabat,) sed morbo proditor, cum fuisset humillimus adsentator Reginæ & infra „ servos cliens, cum Antonii librarius, cum obscœnissimarum rerum & auctor & „ minister, cum in omnia & in omnibus venalis, cum cæruleatus & nudus, caputque „ redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, glaucum saltasset, in convivio „ refrigeratus ab Antonio, ob manifestarum rapinarum indicia, transfugit ad Cæsarem. „ Et idem postea clementiam victoris pro sua virtute interpretabatur. „ Hæc Vellejus, magnus Tiberii, vitiosissimi principis, sed non Munatii, adulator.

An. DCCXXVII. Planci sententia Cæsar Octavianus à Senatu *Augustus* est appellatus. (z)

An. DCCXXXII. Censor factus cum P. Æmilio Lepido; (a) qui postremi ex privatis Censores.

An. DCCXXXIX. exercitum contra Rhætos cum Tiberio duxit.

An. DCCXL. cum eodem triumphavit de Rhætis. Paulo post ædem Saturni de manubiis Rhætorum fecit; (b) ex edicto Augusti, quo jusserat, ut Diis pars manubiarum ab hostibus reportatarum consecraretur ab illis, qui agerent triumphum. (c) Altum inde de Planco per plures annos silentium, nihilque amplius rerum, ab ipso gestarum, occurrit. In Fastis Consularibus quidem

An. DCCLXVI. L. Munatius Plancus L. F. L. N. cum C. Silio in Fragmentis Capitolinis, (d) quæ hic desinunt, Consul memoratur. Consulatum hunc ad Filium Planci referre ætatis ratio jubet. Qui enim credibile, in vivis adhuc fuisse Patrem An. DCCLXVI. qui An. DCXCIV. Quæstor provincialis jam fuit. Sed & ad Munatii nostri potius, quam ad fratris ejus, filium referrem hunc Consulem. Quicunque fuerit, post Consulatum in Galliam profectus, testis fuit seditionis militaris in Germanicum Cæsarem motæ, quam TACITUS (e) prodit. Quis talem profectionem Planco patri, nonagenario minimum seni, si adhuc vixisset, adscriberet? Sententiæ meæ fautorem habeo JOANNEM GLANDORPIUM (f) & VAILLANTIUM. (g)

Planci mors.

Incertum ergo Munatii nostri tempus est mortis, qui versus senium vergebat, quum Coloniam Rauricam duceret. Imago ejus senilis in Nummo argenteo Munatiæ gentis exprimitur, quam Planci filius, L. Plancus Triumvir monetalis, in Patris memoriam cudi curavit, verbis Coronæ querceæ inscriptis: S. P. Q. R. OB CIV. SER. (h) Cave coronam hanc ad ullum Munatium referas, quæ ad Augustum pertinet. Civica quotannis offerebatur Augusto, quam Triumviri monetales expresserunt in nummis. Monetæ percussæ tempore Plancum nostrum jam obiisse necesse est; viventis imago enim non fuisset nummis insculpta.

§. LVII.

Planci Monumentum sepulcrale.

Hæc vitæ Munatianæ chronologica Synopsis ad figendam Coloniæ Rauricæ Epocham nos ducit, lucemque affundit Cajetanæ Inscriptioni, quæ in Mausoleo ejus hodieque subsistit. Exstructum illud fuisse videtur, Planco vivente, ut mortuo esset sepulcrale Monumentum. Inscriptio enim nec ætatis, nec mortis ejus, ullam facit mentionem, quæ in hujuscemodi monumentis prætermitti non solet. Stupendam hanc marmoream molem rotundam, quam *Turrim Orlandinam* nunc vulgus appellat, in Cajetano promontorio positam, quæ è longinquo sese peregrinantibus terra marique offert, contemplatus sum An. MDCCXXVII. mense Aprili, Roma quum Neapolim peterem; Harrachiorum Comitum individuus comes. (i) Duobus illa murorum solidorum circulis constat: quorum exterior, ex ingenti quadrato saxo compactus, in diametro habet LXXXIV. pedes, unde magnitudo ejus colligitur. Nec minor altitudo, quum XXVII. saxorum sesquipedalium ordinibus evehatur in altum. Imposita corona pinnis efformata, armorumque spoliis mire ornata est. Intrantibus per ostium occurrit ambitus, septem fere pedes latus, quem circulus interior opere lateritio spisso, altaque testudine exteriori

(z) SUETONIUS *August.* Cap. VII. CENSORINUS Cap. XX.

(a) DIO Lib. LIV. PLINIUS *Hist. Natur.* Lib. XIII. Cap. III. bis Censorem fuisse Plancum scribit.

(b) Romæ in trabe marmorea legitur:

L. PLANCUS L. F. COS.
IMP. ITER. DE MANIB.

PIGHIUS in *Annal. Rom.* ad An. DCCXI. pag. 481. SUETONIUS *August.* Cap. XXIX. ait: *A Munatio Planco ædes Saturni exstructa.*

(c) DIO Lib. LIV.

(d) FRAGMENTA CAPITOLINA ad annum Urb. Cond. DCCLXV. ponunt: quia Æram Catonianam sequuntur.

(e) *Annal.* Lib. I. Cap. XXXIX.

(f) *Onomasticon Familiar. Rom.* in voce *Munatia.*

(g) Loco sæpe allegato.

(h) MORELLIUS *in Thesauro Familiar. Rom.* Tab. XXV. num. 18. VAILLANT *Nummi Familiarum* Tom. II.

(i) Illustrissimum par Fratrum, quorum alter Ernestus purpuræ proximus erat, quum juvenis obiisset: Ferdinandus alter, Augustissimæ Theresiæ Mediolani Pro-Rex, hic lubens meritoque commemoro, ut & Ephorum eorum, Marcium Abbatem, Virum, ingenio & prudentia validum.

exteriori, conjungit. Interior altiſſime clauſus concameratione formam rotundi templi in medio ædificii repræſentat, cum quatuor peramplis ſtatuarum loculis. Interiores parietes tectorio marmorato mire expoliti ſunt, magnoque candore renitent. Nullas feneſtras habet tota moles, radii per oſtium intromiſſi locum illuſtrant abunde. Plancianum hoc Mauſoleum ejusdem fere architecturæ eſt cum Cæciliæ Metellæ Monumento, quod Romæ, haud procul ab Urbe conſpicitur, at majeſtate ſuperat: quod & de Plautiæ gentis Mauſoleo dicendum.

§. LVIII.

Super oſtium titulus Planci, pulcherrimis & grandioribus literis, in Tabula ſculptus eſt. (*l*) Inſcriptio quum à plurimis vel corrupte vel imperfecte, & non ſatis accurate, ſit prodita, eam Antiquitatum ſtudioſis correctam & ex Monumento ipſo deſcriptam heic damus: Inſcriptio Mauſolei.

L. MVNATIVS L. F. L. N. L. PRON.
PLANCVS COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVL. TRIVMP. EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANIBIS. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICAM. (*m*)

Unicum hoc ex omni antiquitate teſtimonium ſupereſt, quod Coloniæ Rauricæ Conditorem aperiat; ſed teſtimonium venerandum & grave. Quodſi Latini Auguſteæ ætatis Hiſtorici ſupereſſent, de Coloniis illius ævi plura, quam ex Græcis, diſceremus. Quot Coloniarum ipſarum, nedum Conditorum, memoria periiſſet, niſi Marmorum auxilio prodiiſſent in lucem, Hiſtoria ſilente. (*n*) Veronam & Peruſiam Colonias unquam appellatas fuiſſe, lapides ſoli nos docent. Julius Cæſar octoginta civium millia in transmarinas Colonias miſerat, quarum notitiam ſine Inſcriptionibus & nummis nullam haberemus. (*o*)

§. LIX.

Lugdunenſis colonia, eodem auctore Planco prognata, plures, quam Raurica, brevi nacta eſt teſtes, Imperatorum & Cæſarum quum fieret ſedes. Tria olim in veteri Gallia inclaruerant Lugduna: Convenarum Lugdunum (*Comminges*) apud Aquitanos, Batavorum Lugdunum apud Belgas, & noſtrum Seguſianorum Lugdunum apud Celtas, Galliæ Lugdunenſis caput. Ex Lugdunis his ſolum Seguſianorum fuit colonia, & quidem novis mox ſub Claudio Imp. epithetis *Copiæ*, *Claudiæ*, *Auguſtæ*, condecoranda; quod Marmora, à PARADINO, MENETRIERIO, SPONIO, producta, nos docent. Ad poſtrema Inſcriptionis Cajetanæ verba obſervat RHENANUS: (*p*) "Neceſſe eſt, oppidum „ ſtetiſſe, quo colonia fuerit deducta: neque enim idem eſt, urbem condere & condere „ coloniam. Conditur urbs, dum extruitur, ubi ante non erat: conditur colonia, „ dum miſſis colonis occupatur." Idem ergo Raurico contigit, quod Lugduno, utrumque ante deductam coloniam oppidum fuit. Munatiani Monumenti Inſcriptio, ſi chronologicum rerum, à Planco geſtarum, ordinem ſervavit, Rauricam Coloniam poſt Lugdunenſem à Planco inſtitutam fuiſſe indicat. Sed in hujusmodi monumentis munerum & dignitatum gradus, non ordinis temporum, fuit habita ratio; contra quam MENETRIERIUS (*q*) exiſtimat. Licet autem cæteris in rebus temporis ordo in Inſcriptione non fuerit ſervatus, in coloniis Munatii tamen annotandis ſervatus eſt. Lugdunenſis coloniæ deductæ Epocham GUILIELMUS PARADINUS (*r*) viginti duobus annis ante Æram Dionyſ. ponit, adeoque anno Urb. Cond. circiter DCCXXXII. ſive ultra viginti annos ante Conſulatum Planci. CLAUDIUS DE RUBYS (*s*) vero, Paradini cenſor & corrector Plancus ductor Col. Lugd.

acerrimus

(*l*) Mauſolei hujus Iconem diligentiſſime expreſſit PETRUS SANTUS BARTOLUS, in Libro: *Sepolcri Antichi* &c. ex quo ſuam deſumſit BERNHARDUS DE MONTFAUCON in *Antiquitate Illuſtrata*, Lat. & Gallice edita, Tom. V. pag. 178. Inſcriptionem autem ſolam dedit LIPSIUS, qui à Fulvio Urſino eam acceperat, & omnium optime STEPH. VINANDUS PIGHIUS in *Hercule Prodicio* pag. 320. atque GRUTERUS *Inſcript.* Tom. I. pag. 439. Adde ONUPHR. PANVINIUM *Commentar.* in Libr. II. *Faſtorum* pag. 170. At male CLUVER. *Germ. Ant.* Lib. II. Cap. V.

(*m*) ÆGIDIUS LACARRY in Tract. *de Coloniis Gallicis* pag. 193. aliique errant, quando *Rauracum* vel *Rauricum* pro *Rauricam* poſuerunt. Idem fecit PATINUS in *Familiis Rom.* in *Munatia*, pag. 120.

(*n*) Huc referendæ Cædicia, Aſtoria, Lupia, Pampia, Senviſſa, Ælis, Apuleium aliæque, quarum memoria Marmorum ope ſervata. ONUPHR. PANVINIUS in *Commentar. Reip. Rom.* Lib. III. pag. 330. ſqq.

(*o*) NORIS *Cenotaphia Piſana* Diſſert. I. Cap. II. pag. 20. & 24.

(*p*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 263.

(*q*) *Hiſtoire Conſulaire de Lyon* pag. 87.

(*r*) *Hiſtoire de Lyon Liv.* I. *Chap.* VII. pag. 9.

(*s*) *Hiſt. veritable de la Ville de Lyon* Lib. I. Cap. II.

acerrimus, natales Lugduni ad annum Urb. Cond. DCCXI. rejicit: quæ epocha DIONYSIO PETAVIO, (t) JACOBO SPONIO, (u) aliisque plurimis probata. CLAUDIUS MENETRIERIUS (x) vero, Ariftarchus utriusque, & in alia omnia difcedens, Lugdunenfis Rauricæque coloniæ origines uno in loco poft triumphum, de Rhætis An. DCCXL. à Tiberio & Planco actum, collocat: in alio, (y) fibi non conftans, inter Lugdunenfis & Rauricæ coloniæ deductionem magnum interjicit fpatium, Rauricamque poft An. DCCLXVII. five XIV. Æræ Dionyfianæ, quo Auguftus obiit, relegat. Munatius Plancus quidem, fed à noftro diverfus, tum geffit Confulatum, uti modo annotavimus, eoque gefto ad Germanicum profectus in Galliam, feditionis militum Romanorum ipfe teftis fuit. Hac fedata miffos in Rhætiam veteranos commemorat TACITUS, (z) *fpecie defendendæ Provinciæ, ob imminentes Suevos*, revera autem, ut rebellionis participes fepararentur.

Ab his ipfis veteranis Rauricam Coloniam fuas origines cepiffe, Menetrierius conjicit, fed conjicit male: quum Rhæticam coloniam Tacitus verbis expreffis, non Rauricam, indicet. Sed & anno hoc quum Auguftus obierit, (a) *Auguftæ* nomen Raurica Colonia non facile accepiffet. Adde, quod & ipfe Munatius, Coloniæ ductor, non amplius inter vivos tum agitaffe cenfendus fit, vel certe nonagenarius fenex reputandus: quem in Galliam ad Germanicum, militandi caufa, profectum fuiffe, quis fibi perfuadeat? Menetrierius ergo utriusque Coloniæ, à Planco ductæ, epocham dum follicite quærit, neutram invenit, non exigua licet eruditione inftructus. Sed nos fuum illi Lugdunum relinquimus, de Raurica Colonia unice folliciti.

§. LX.

Rauricæ Col. ductæ tempus.

Confulatum fane An. DCCLXVI. geftum ad quemvis alium Plancum, quam ad Coloniæ Rauricæ ductorem, fupra retulimus. Confentientes habeo viros doctiffimos, JUSTUM LIPSIUM (b) & JOANNEM GLANDORPIUM. (c) Quodfi Cajetanum Monumentum Planci expreffiffet ætatem, in clara luce verfaremur. Nunc ex collatis inter fe circumftantiis rerum conjectura omnis petenda eft. Suadere autem hæ nobis videntur, ut Coloniæ Rauricæ deductæ tempus in annum Urb. Cond. DCCXL. Cn. Lentulo & M. Licinio Coff. ante Chriftum anno XIV. referamus.

Conjecturæ meæ fundamentum ex DIONE defumo, qui Auguftum hoc anno apud Gallos egiffe, multasque in Galliam & Hifpaniam dimififfe colonias, fcribit: (d) quarum tamen coloniarum nullam recenfet. Turbatas ille Galliæ res tum redegit in ordinem, Imperii profpexit limitibus; quumque eo ipfo tempore grave bellum cum inquieta Rhætorum gente effet finitum, Auguftus Coloniam in Rauracis Rhætis & Germanis oppofuit. Vivus & vegetus tum adhuc effe potuit Munatius Plancus nofter, qui victoriam nuper à Rhætis reportaverat, annoque fequenti ex illis triumphavit. Ex hoc calculo inter Lugdunenfis & Rauricæ Coloniarum conftitutionem toti XXVIII. anni interceflerunt. Si quem offendat, Coloniæ Rauricæ conftitutionem à me poni anno, qui Planci triumphum de Rhætis præcellit; quum Cajetana Infcriptio Coloniam Rauricam, poft reliqua ejus gefta commemoret; illi quæ jam dicta funt repeto: in marmoribus & nummis, ubi res geftæ enumerantur, non facile temporis rationem haberi; quod tritum eft illis, qui ejusmodi monumenta frequentius tractant. Munatianum marmor an non Confulatum & Cenfuram Planci prius memorat, quam Imperatoris titulum, Plancus licet Imperatoris honore ornatus triumphaverit, ante quam Confulatum Cenfuramque geffiffet? Quodfi quis tamen, fuæ fententiæ tenax, coloniæ Rauricæ initia nonniſi poft Rhæticum triumphum, in Monumento memoratum, ponenda effe, pertinacius contendat, illi concedimus, ut deductionem coloniæ poft actum triumphum ad An. DCCXL. adeoque uno anno ferius ponat; quando indubitatum, omnes Munatii res geftas, in Monumento narratas, An. Urb. Cond. DCCXL. jam fuiffe completas.

§. LXI.

(t) *Doctrina Temporum* Lib. XIII. pag. 367.

(u) *Recherches des Antiquités de Lyon* pag. 3.

(x) *Differtatione tertia de Coloniis Romanis Lugdun.* pag. 17. quæ præfixa eft *Hiftoriæ* ejus *Lugdun.* Gallice fcriptæ. Adde ipfam Hiftoriam pag. 93. Ceterum in hoc libro Menetrierius operofe probat, Lugdunum pridem extitiffe, antequam Coloniam in eam Plancus deduxerat, & quidem in monte vicino à Græcis antiquitus conditum.

(y) Ibidem pag. 97.

(z) *Annal.* Lib. I. Cap. XLIV.

(a) Auguftus obiit anno Urb. Cond. DCCLXVII. Æræ Varron. XIV. Kal. Sept. ætatis An. LXXV. natus Confule Cicerone.

(b) LIPSIUS ad hunc Taciti locum. Lib. I. *Annal.* Cap. XLIV. fcribit: „ Munatium illum effe, „ qui Cenfor fuit An. DCCXXXII. fuge credere: „ non facile ætas fert, non Taciti verba.

(c) *Onomaftici Romani* pag. 613.

(d) Lib. LIV.

§. LXI.

Raur. cujus generis Colonia.

Ceterum Coloniæ nomen triplici modo urbs potuit acquirere. Primo, quum à fundamentis exstructa à novis plane Colonis, in area, ubi nulli prius incolæ. Alter modus, quum in oppidum pridem exstructum, aliumve locum, jam antea habitatum, fuit ducta Colonia: vel in supplementum, vel in pœnam priorum civium, vel quod opportunitas loci id requirere videatur. Ita Coloniæ, & togatæ, & militares, & mixtæ, condi deducive solebant; (*e*) atque hinc nova nomina novarum urbium Colonus indita. Tertius, quum absque ulla Veteranorum aut Civium traductione urbs nomine tantum & jure Coloniæ fuit donata: id est, ex Municipio aut Præfectura evasit Colonia, quod Anagniæ, Cumis aliisque, contigisse legimus. Receptissima fuit Classis secunda, ad quam binas nostras Munatianas, imo & Agrippinensem, referendas censemus. Sunt quidem, qui in postremam hanc novos colonos non fuisse deductos existimarunt, sed veteres incolas loci Germanos donatos fuisse jure Italico. At TACITUS (*f*) confutat eos, ubi: "In oppidum (inquit) Ubiorum, in quo genita erat Agrippina, veteranos „ coloniamque deduci imperat. „ Rauracum nostrum, antequam Romanos acciperet colonos, oppidum jam fuisse, omnes circumstantiæ clamant. Colonis vero auctum Munatiana moles docet aperte, quando Lugdunum & Rauricam colonias à Planco ductas profitetur. Quodsi Raurica urbs jus sive privilegia & prærogativas modo accepisset coloniæ, absque colonis, Inscriptionis Munatianæ verba aliter concepta fuissent. Idem de Lugduno dicendum, ubi incolæ oppidi in monte fuerunt, antequam Munatius Viennenses exules ibi poneret; uti ex PLUTARCHO haud obscure addiscimus, atque ex en CLAUDIUS MENETRIERIUS (*g*) operose adstruxit. An PETRUS DE MARCA, (*h*) Romanos colonos Lugdunum à Claudio Imp. primum fuisse deductos, recte asseruerit, nostrum heic discutere non est. LIPSIUS, LABBEUSque docuerunt, Lugdunensem Coloniam ex profugis Viennensibus compositam quidem, Romanos tamen colonos eis fuisse immixtos.

§. LXII.

Coloniæ Romanæ ad Rhenum.

Ceterum nulla unquam ad dextram Rheni ripam à Romanis constituta fuit Colonia. Ad sinistram, pro Rheno custodiendo, à Romanis intra unius seculi spatium tres ductas fuisse reperimus. Prima, si tempus respicias, Raurica nostra fuit, imo & omnium suprema, si ad situm advertas; quippe quæ Rheni fontibus propior reliquis, sed & Danubii fonti propinqua: unicaque ad Rhenum superiorem Colonia. Reliquæ duæ ad inferiorem positæ, Colonia Agrippinensis Ubiorum, (*Cøllen*) & Colonia Trajana. (*i*) (*Kellen*) Colonia Agrippinensis, & temporis ratione & situs, ad Rhenum est secunda Colonia; ab Agrippina, Germanici Cæsaris & Agrippinæ, neptis Augusti, filia, Caji Imp. sorore, Claudii Imp. conjuge & Matre Neronis, exstructa, quod ibi genita esset, ut TACITUS (*l*) tradit. Colonia Ulpia Trajana denique & temporis, quo deducta, & situs ratione fuit omnium trium postrema. Hæc, ut & Raurica nostra, periit; sola remanente media, quæ ad hunc usque diem nomen *Coloniæ* retinet. In ceterarum nominibus tamen hodiernis priscæ dignitatis originisque vestigia adhucdum supersunt. (*m*) Bonna nunquam *Coloniæ Juliæ* insignita fuit nomine, licet id asseruerit LACARRIUS. (*n*)

§. LXIII.

Coloniæ Juliæ, Augustæ.

Urbes immunitate aliqua, seu titulo Coloniæ; à Julio Cæsare donatæ, vel à novis colonis illius jussu funditus exstructæ, appellatæ sunt *Juliæ*. Quæ ab Augusto originem vel nova jura acceperunt urbes, *Augustæ* sunt dictæ; quæ vero à Julio Cæsare

constitutæ

(*e*) HYGINUS *de Limit. constitut.* de Augusto ait: "Quibusdam deletis hostium civitatibus novas urbes „ constituit; quosdam in veteribus oppidis deduxit, „ & colonos nominavit.

(*f*) *Annal.* Lib. XII. Cap. VII.

(*g*) *Histoire Consulaire de Lyon* Differt. I.

(*h*) *Differt. de Primatu Lugdunensi* pag. 288.

(*i*) MENSO ALTINGIUS *in Notitia Batavia* pag. 45. ubi hanc simpliciter *Coloniam Trajanam* fuisse appellatam ostendit, quum Dacica Trajani Colonia vocaretur *Ulpia Trajana*, & Numidica simpliciter *Ulpia*.

(*l*) *Annal.* Lib. XII. Cap. VII. ad An. Urb. Cond. DCCCIII. ubi: "Agrippina, quo vim suam „ sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum „ Ubiorum, in quo genita erat, Veteranos Coloniam- „ que deduci imperat; cui nomen inditum ex voca- „ bulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem, „ Rheno transgressam, Avus Agrippa in fidem acci- „ peret. „ Ubii nimirum Rhenum transgressi sunt, Vipsanio Agrippa Consule, qui Avus fuit Agrippinæ An. Urb. Cond. DCCXVII. Vid. ÆGIDIUS GELENIUS *de Magnitudine Coloniæ Agrippinensis* Syntagm. I. pag. I.

(*m*) Uti *Augst* ab Augusta, ita *Kellen* à Colonia Trajana, superest. Uterque vicus ignobilis; hic Clivensis hodie Ducatus inter Novesium & Neomagum, tribus millibus passuum à divortio Rheni.

(*n*) *Hist. Coloniarum Galliæ* Lib. IV. Cap. XX. Vicus olim Bonna, vallo ac muro, ad oppidi instar, à Romano milite cincta in usum Castrorum primæ Legionis. Castra hæc prima inferioris exercitus, sed nunquam Colonia.

constitutæ primum; ab Augusto novis colonis frequentatæ, *Juliæ Augustæ* vocabantur; ut Julia Augusta Berytus, Julia Augusta Heliopolis, Julia Augusta Cremna. Quæ simpliciter Cæsareæ dicuntur, ab alterutro constitutæ fuerunt. Duo de triginta Colonias ab Augusto Imp. vel ejus sub auspiciis, ductas fuisse, TRANQUILLUS (*c*) annotat, sed non nominat. Non omnes tamen sub eo constitutæ vocabantur *Augustæ*, sed nec omnes urbes coloniæve, quæ Augustarum insigniuntur titulo, ad Cæsarem Augustum referendæ sunt; quod cognomen hoc ab aliis quoque Imperatoribus post Augustum concessum est urbibus. Ipsa sane Agrippinensis Colonia, sexaginta & quod excurrit annis post Rauricam, Augusto pridem mortuo, condita, *Augustæ* tamen ornata est nomine, teste veteri apud Beneventanos marmore; (*d*) ubi *Colonia Claudia Augusta Agrippinensium* appellatur. Nec de Lugdunensi Colonia res prorsus indubia, quando agnomen obtinuerit *Augustæ*, quum jam An. DCCXL adeoque diu ante Augusti Imperium à Planco colonia illa condita fuerit. Noviodunum Suessionum vero, Celtica veteri appellatione deposita, ab Augusto nomen Latinum Augustæ Suessionum accepit: quo etiam Colonia Aug. Trevirorum, Colonia Augusta Vindelicorum, aliæque referendæ sunt. Scilicet, quibus nomen Augustæ proprium, uti Rauricæ nostræ accidit, illæ ad Augustum plerumque referendæ sunt: quibus vero nomen proprium aliud est, atque cognominis loco accessit Augusta, quod Aventicensi contigit, illæ posteriores esse possunt Augusto: quandoquidem cognominum ambitio, an adulatio, mire post Augustum creverat, & singulæ urbes sibi, quotquot vellent, propria sæpe auctoritate delegerant, uti DIO (*e*) notavit. Ceterum, qui factum sit nescio, ut ORTELIUS (*f*) aliique Spiram, Alsatiæ vicinam, inter *Urbes Augustas* referre voluerint, quum omnis eam Antiquitas sileat; ipsum quoque Itinerarium Antonini, quod Æthico adscribunt nonnulli, ad quod tamen Ortelius provocat.

§. LXIV.

Raurica Colonia Augusta.

GUILLIMANNO (*g*) aliisque verisimile visum, coloniæ Rauricæ non ipso deductionis tempore datum nomen *Augustæ*, sed hoc temporis demum accessisse progressu. Sententiæ suæ causam non protulit Guillimannus, quam forte credidit, quod ante Ptolemæum nullus Scriptorum eam nominat *Augustam*. Verum enimvero Coloniam militarem veteranorum, à Consulari & Censorio viro, qui titulo Imperatoris non semel ornatus fuit, qui Cæsarum, Dictatoris & Augusti, gratia tot annis floruerat, hujusque sub auspicio ductam, in Provinciam limitaneam, quæ ad Augustum spectabat, ad aliarum exemplum, eo ipso tempore, quo ducta est, Coloniæ Augustæ nomen accepisse, cur dubitaremus, nulla quum ratio in contrarium militet? Neque vero, præter *Augustæ* axioma, ullum aliud epithetum Rauricam Coloniam habuisse novimus. Soror ejus Lugdunensis, quæ ad majorem subito splendorem ascendit, variis ornata est titulis, à Claudio Imp. *Claudia*, ob divitias vero & abundantiam rerum *Copia*, fuit cognominata. Colonia Aventicensis quoque ab Imperatore Flavio Vespasiano, sub quo ducta, nomen *Flaviæ* accepit, sed insuper *Piæ*, *Constantis*, *Emeritæ*, accesserunt elogia. (*h*) Aliæ *fideles*, *florentes*, *novæ*, *firmæ*, *illustres*, *fortissimæ*, *pientissimæ*, *splendidissimæ*, appellabantur: quorum epithetorum nullum Rauricæ unquam Coloniæ accessit.

Opportunitas situs.

Oppidi Raurici situs tanta opportunitas fuit, ut ad coloniam eo ducendam facile invitarit Augustum. Porta hæc est, quæ aditum Rauraci Agri claudit & aperit illis, qui ex Italia, Rhætia Helvetiaque, profecti per Vocetium montem adveniunt, vel qui Rheno supra Rauracum trajecto eum descendere, aut in Galliam penetrare, conantur. Unde hodieque belli tempore militum ibi præsidium ponitur; hostibus utrinque obex. Accedit duorum fluviolorum, Filinæ nimirum atque Argitiæ, conjunctio, quæ ubi in urbe facta est, paulo post uno ostio devolvuntur in Rhenum; qui Augustæ Rauracæ mœnia olim alluebat.

§. LXV.

(*c*) *In Augusto* Cap. XLVI.

(*d*) Apud LIPSIUM in *Notis* ad Lib. XII. *Annal. Taciti*. EBERHARDUS RAU *Monumenta Vetustatis Germanicæ, de Ara Ubiorum* &c. pag. 9.

(*e*) Lib. LIV.

(*f*) *Thesaur. Geograph.* in voce: *Nemetes*, ubi appellatam fuisse tradit Augustam Nemetum.

(*g*) *Rerum Helvet.* Lib. III. Cap. XI.

(*h*) Teste veteri Marmore apud STUMPFIUM, GUILLIMANNUM, GRUTERUM *in Inscript.* pag. 427. & WILDIUM *in Apologie pour la Ville d'Avenche* pag. 73.

§. LXV.

Finis Coloniæ Raurac.

Finis ergo hujus deducendæ Coloniæ varius esse potuit. Locus tam opportunus præsidio valido firmandus: eoque validiore, quod Imperii fuit limes, ubi ab omni tempore frequentes fuerunt transitus Rheni. Situs ejus paulo infra catarractas minores Rheni, ubi fluminis cursus immutatur, & facta inflexione septentrionem versus dirigitur. Sed & ad consilium hoc suscipiendum Augustum invitare potuerat, incolarum Raurici Agri raritas; ob Germanos vicinos periculosa, quos loca illa non satis habitata occupandi libido tenuerat. Id ipsum sane ne fieret jam timuit Julius Cæsar, Rauracos Helvetiosque emigrantes ad suos agros relegans. Enimvero temeraria Rauracorum in Galliam interiorem migratio, quam cum Helvetiis infeliciter susceperant, eorumque, post cladem à Romanis acceptam, reditus in penates combustos; insecutus mox Ariovisti cum Germanis suis cis Rheum ad Rauracos & Sequanos transitus, quorum ager Rhenensis per totos XIV. annos ab Ariovistinis copiis occupatus, non potuit non incolarum veterum raritatem producere; (*i*) cui Planci colonia remedium attulit, atque simul Rauricorum nativorum patrimonio pepercit; quum alias Romanorum Triumvirorum coloniæ deducendæ perticam, sive decempedam, exhorrescerent Provinciales; (*l*) cujus perticæ forma adhuc in nummis visitur. Sed & Augustum denique ad Coloniam hanc ducendam excitare potuerunt turbulenta Rhætorum, qui ad Danubium usque habitaverant, ingenia & perpetui motus, quos nuper Plancus in ordinem redegerat. Adeoque & inquietam Rhætiæ gentem, & simul Germanorum in Gallicum Rheni litus transeundi pruritum, Colonia Munatiana compescuit. Eundem finem habuit Augustus, quum coloniam Augustam Vindelicorum duxisset. Adversus duas has bellicosas nationes, quarum Rhætica nondum satis pacata, altera implacabilis & constans Romanorum hostis fuit, Rauricense hoc Armamentarium exstructum, unde vel inferretur bellum, vel repelleretur illatum. Habuit enim à meridie Vocetium, Juræ partem, vicinum, qui ibi Rhenum attingit; ab ortu Abnobam montem, ubi fontes Danubii, qui una cum Rheno fortissimus erat limes Romanus. Adde quod Danubianarum atque Rhenensium Legionum commune vinculum hæc colonia constituit, per quod illæ inter se communicaverant: atque ita Pannoniæ, Noricum, Vindelicia, cum urbibus Rheni commercium non interruptum Coloniæ Rauricæ ope habuerunt, nonnisi sec. IV. interrumpendum. (*m*)

§. LXVI.

Col. Raur. contra Aleman.

Sub Constantio Julianoque Imperatoribus, quum Vadomarius, frater Gundomadi, in illis Alemanniæ partibus, quæ hodie Brisgoviam & Silvam Martianam Abnobamque montem comprehendunt, adeoque in regionibus, Rauricæ urbi ex opposito sitis, regnasset, & ad Lacum usque Lemannum penetrasset, Alemannici hujus belli occasione numerosas semper copias apud Rauracos fuisse, ex Ammiano intelligimus. Vadomarius Constantium Imp. qui anno CCCLIV. pontem ibi struere conabatur, impedivit quidem, at quum per loca vadosa Constantius Rhenum transiisset, eum in Regno suo expertus est hostem. Sed irruptionibus his Alemanni vinculum illud Rheni Danubiique interruperunt. Anno CCCLV. Constantium Imp. ex Rhætia, adeoque à Danubiano latere hostem Vadomarius vidit, dum Julianus Cæsar ab altero versus Rhenum instaret. Anno CCCLVII. Barbatio, Magister peditum, cum XXV. millibus armatorum à Constantio Imp. missus est, ut ibi observaret Alemannos, dum Julianus eos ex Insulis Rheni ejiceret, Galliamque ab Alemannis purgaret. Anno CCCLX. Julianus Imp. quum Rhenum ascendisset, & passim arcibus contra Alemannos munivisset, ad Rauracos usque venit, rebusque ordinatis ibi, Vesontionem profectus est, ut Viennæ hiemaret. Anno denique CCCLXI. quum Julianus contra Constantium ipsum proficisci decrevisset, Rhenum apud Rauracos transivit, exercitumque suum per Danubii oram deduxit.

§. LXVII.

(*i*) Rauracorum XXIII. millia emigraverunt; nonnisi tertia pars rediit; unde vix octo millia hominum Rauricensem agrum tum coluerunt. CÆSAR *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXIX. ubi annotatur summa omnium emigrantium CCCLXVIII. mill. redeuntium vero nonnisi CX. mill.

(*l*) Dabantur novis Colonis duo, quatuor, imo ad septem usque, agrorum jugera, imo plura quandoque. Plura hac de re SEXTUS JUL. FRONTINUS in Libro *de Coloniis* passim. De Colonia Volterrana scribit: « Lege Triumvirali est assignata, in Centurias singulas jugera CC. » Vid. pag. 360. Edit. Rob. Keuchen.

(*m*) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. LXVII. hujus rei documentum nobis exhibet; ubi Epistolas, quæ Germanici exercitus nomine ad Pannonicas Legiones ferebantur, ab Helvetiis interceptas fuisse, memoriæ prodidit. Literæ enim hæ per Argentoratum Augustam Rauracorum, inde per Vindelicos sive Rhætos, viamque adeo Danubianam, ad Pannonias pervenire debuissent.

§. LXVII.

Raurica Juris Italici.

Ante Syllam colonias tantum togatas reperimus, post Syllam militares pleræque; Cæfar enim & Augustus ejus exemplum fecuti funt. Triumviris deducendæ coloniæ limites, & jugerationis modus dabantur. De Nuceria ita fcribit Fruntinus: (*n*) " Nuceria Constantina muro ducta jussu Imperatoris Augusti. Iter populo debetur „ LX. Ager ejus limitibus Julianis assignatus est; lege Augusti limites assignati, & „ alibi in absoluto resident. „ Tergestina Colonia ab Augusto deducta est. Vetus Infcriptio notat: IMP. CÆS. MVRVM TVRRESQVE FECIT. Non omnibus ergo Coloniis ductus est murus. Sed & veteribus incolis in agros illis relictos jurisdictio falva permansit. (*o*) Rauricam Coloniam muro clausam fuisse nemo dubitaverit, quod eam Rheni custodem Augustus constituit. Nec ratio nobis suppetit, ob quam veteribus Raurici oppidi incolis priscum jus fuum ereptum fuisse credamus; Raurico illi jure fuo provinciali vixerunt, quum fuo quoque jure peculiari viverent novi coloni, Rauricis mixti. Quo jure autem novi hi uterentur coloni difpiciendum est paucis. Colonus, coloniæ novæ adfcriptus, jus Civitatis, quo prius gavifus est, amifit, & jus illius acquifivit coloniæ, ad quam nomen profeffus est. (*p*) Quadruplicis generis Coloniæ apud Romanos extiterunt, prouti nempe Quiritium, Latii, Italiæ aut Provinciali, jure regerentur. Jus Quiritium uti perfectius fuit jure Latino, ita Italicum Provinciali perfectius. Coloniis Trans-Padanis C. Cæfar Dictator creatus Romanam civitatem, five jus Quiritium, donavit, postquam Pompejus Strabo illis antea jam jus Latii dedisset, quod factum postquam tota Italia fuerat civitate ornata: (*q*) Julius Paulus, magnus ille Romanorum Jure Confultus, fub Sept. Severo & Caracalla Conful & Præfectus Prætorio, varias enarravit colonias, quæ jure Italico vixerint, interque eas Lugdunensem & Viennensem in Gallia, Agrippinensem in Germania inferiore, nominavit. (*r*) Rauricam præterivit filentio, verifimile tamen, eam jure Italico rectam fuisse ad instar fororum. De Augusta fua Vindelicensi idem probavit Marcus Velserus. (*s*)

§. LXVIII.

An non Juris Latii?

Nemaufus (*Nimes*) Colonia jure Latii donata fuit, uti Strabo refert. (*t*) Jus Latii constabat præcipue in facultate fuffragii ferendi, honores & Magistratus petendi Romæ. Sed jus hoc nonnisi ad Magistratus pertinuit. Unde qui in Latinis civitatibus Ædilitatem vel Quæsturam gesserant, ii cives Romani, Magistratus petendi gratia, fiebant, non item reliqui. Hoc jus pro Lugdunensibus fuis petiit Claudius Imp. & obtinuit. Orationis à Claudio habitæ fragmenta, duabus tabulis æneis, An. MDXXIX. Lugduni repertis, & in Curia ibi fervatis, legimus hodieque. Orationem fere fimilem, pro omnibus Gallis à Claudio Imp. habitam, Tacitus (*u*) nobis fervavit. Lugdunenses Tabulas has omnibus optime expressit Dominicus Colonia in Libello, Gallice fcripto. (*x*) Juris Latini prærogativam Lugdunensibus datam fuisse, mirum non est. Quodsi Raurica Imperaturem quoque concivem habuisset, idem forte jus aufpice eo obtinuisset. Quum autem urbes & coloniæ nonnullæ, tum Italicæ, tum provinciales, præter jus Italicum, jure quoque Immunitatis gauderent, non otiofa quæstio est, an Colonia Raurica, jure Italico ufa, *Immunis* quoque, vel *Libera* fuerit? Immunitas hæc tributum five cenfionem refpexit. Carolus Sigonius, (*y*) qui materiam de Romani Imperii incolarum juribus erudite digessit, Rauricam, eo ipso, quod Italico jure fruebatur, immunem omnino declarasset & liberam. At cæteris in rebus tam diligens, tam perfpicax Scriptor, duplicem cenfum non fatis distinxit. Aliud enim capitis erat, aliud foli tributum. Italici juris urbes atque coloniæ à cenfione capitis liberæ atque immunes fuerunt, fed non à foli tributo. Unde immunitas capitis ab immunitate foli fuit plane diverfa. Diverfitatem Julius Paulus in Cæfarienfibus colonis annotavit distincte, ubi à Vefpasiano Patre tributum capitis illis remissum, à Tito filio etiam folum immune factum esse, perfcribit. (*z*) Plinius, qui ultra centum annos ante Julium Paulum vixit, colonias immunes five liberas à coloniis juris

(*n*) *De Coloniis* pag. 357.

(*o*) Hyginus, Augusti Libertus, *de Limitibus constituendis*, in *Auctoribus Rei agrariæ à Goesio* editis, pag. 206.

(*p*) Antonius Augustinus *Antiquitatum* Dialogo VI.

(*q*) Asconius Pedianus in *Cicer. Orat. Pison.*

(*r*) Leg. VIII. §. I. II. D. de Cenfibus.

(*s*) *Rer. August. Vindel.* Lib. IV. pag. 231.

(*t*) Lib. IV.

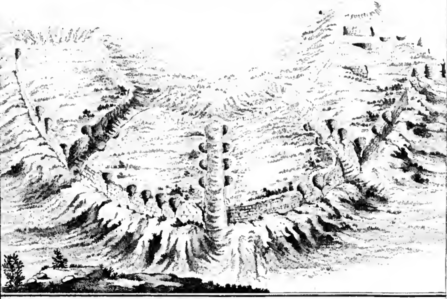
(*u*) *Annal.* Lib. XI. Cap. XXIV.

(*x*) *Antiquité de Lyon.*

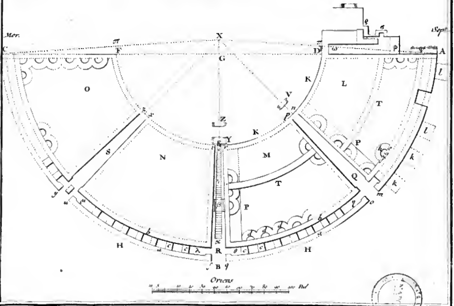
(*y*) *De Antiquo Jure Civium Romanorum, Latii, Italiæ, Provinciarum* Lib. III.

(*z*) Loco cit. §. VII. ubi: " Divus Vefpasianus „ Cæfarienfes colonos fecit, non adjecto, ut & juris „ Italici essent; fed tributum his remisit capitis: „ fed D. Titus etiam folum immune factum interpretatus est.

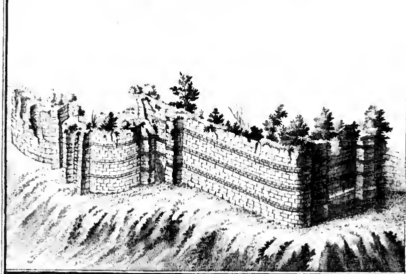
RVDERA THEATRI RAVRICI *ex Sec. XVIII.*

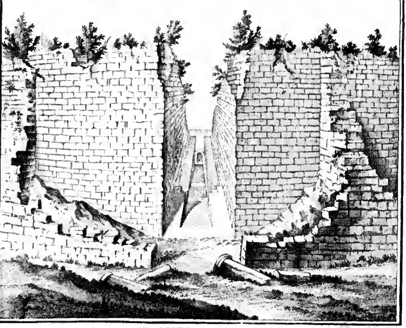
ICHNOGRAPHIA THEATRI RAVRICI.

RVDERA MOENIVM AVGVST. RAVR.

RVDERA THEATRI RAVRICI ex Sec. XVI.

EX SCHEDIS AMERBACHII.

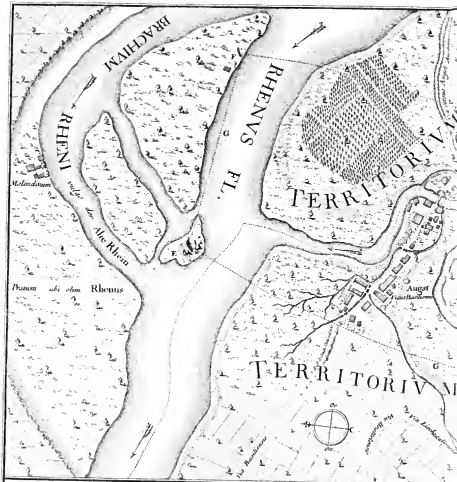
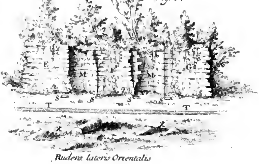

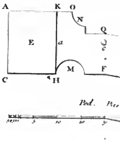
Fig. 3.

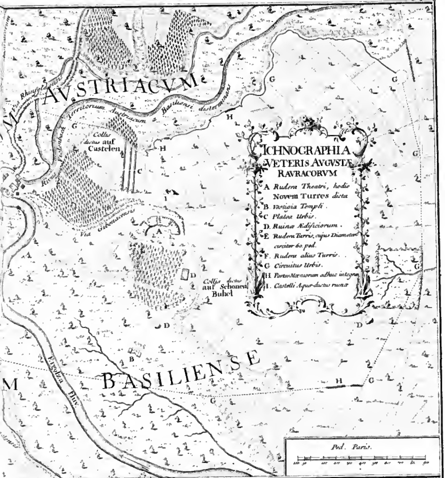
Rudera lateris Orientalis

Fig. 1

Ichnographia Te

Fechter delin.

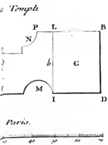
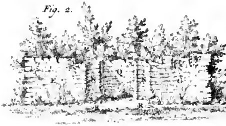

Fig. 2.

Rudera lateris Occidentalis

juris Italici aperte distinguit. (*a*) Quum enim Cæsaraugustam vocasset Coloniam immunem, paulo post Accitanæ Coloniæ jus Italiæ datum fuisse tradit. Liberis Coloniis autem Lugdunensem accenset. (*b*)

§. LXIX.

Immunitatis Jus.

Concludimus hinc, Urbes & Colonias quasdam speciale Immunitatis jus, & quidem vel in totum, vel ex parte, habuisse. Si in totum immunes, nec tributum soli solverunt. Si ex parte, immunes modo fuerunt à capitis censione, quippe quæ durior fuit quam soli tributum. Jus Italicum à capitis censione liberos reddidit, non à soli tributo. Quodsi ergo colonia non immunis Italico donata est jure, immunitatem à censu capitis obtinuit; si immunis jam fuit, antequam jus Italicum acciperet, alia ex jure hoc illi accesserunt; ut participatio juris civilis in traditionibus per nexum, in usucapionibus, in jure militiæ aliisque, de quibus SIGONIUS. Ita Provinciales Coloniæ, quum Italico jure donarentur, non ideo factæ sunt à tributo soli immunes: nec vice versa Coloniæ, sive ab omni, sive à capitis tantum tributo liberæ, ideo & juris Italici fuerunt, quippe quod plura alia privilegia secum involvit. JACOBUS CUJACIUS (*c*) hæc omnium optime elucidavit solideque discussit.

Viam hæc nobis sternunt, ut de Coloniæ Rauricæ, quam jure Italico rectam, adeoque à capitis censione liberam, docuimus, distincte pronuntiemus. Scilicet immunitatem à tributo soli ei adscribere non possumus, quod ab hoc onere eam non liberavit Italicum jus, atque adeo Raurica inter immunes & liberas Colonias locum non habet. Illæ enim Civitates atque Coloniæ vere immunes liberæque vocabantur, quibus ab omni plane tributo competebat immunitas. Factum hinc, ut PLINIUS (*d*) nec Rauricos, nec Coloniam Rauricam, liberis, id est, immunitate donatis, adscriberet. Sic solum soli censum ærario Romano solvit Colonia Raurica. Quodsi Colonia Raurica non fuit immunis omnino, vel libera, multo minus eam *fœderatæ* jura vel nomen habuisse necesse est; quo tamen elogio gloriabatur Aventicensis Colonia. Hæc prærogativam istam benefactori suo debuit Flavio Vespasiano, qui vel Coloniam eo jussit deduci, vel certe Coloniæ jus urbi concessit; imo & privilegio eandem ornavit, ut ex suo quoque nomine *Flaviæ* agnomentum desumeret. Notitiam hanc Marmori, in Patroni sui honorem, Trajani ætate, posito, debet Aventicum; quod supra protulimus. Lingones & Remi, temporibus Plinii, inter fœderatos reputati sunt. Hæc de Colonorum Rauricorum, ab Augusto missorum, jure, quod cum jure veterum incolarum nihil habet commune. De ipsius Rauracorum populi, sive veterum agri Rauricensis incolarum, qui à Colonis distincti fuerant, ut & de Sequanorum nostrorum, conditione & statu loquemur deinceps.

§. LXX.

Augustæ Rauracor. munimenta. *Vid.* TAB. ICHNOGR. AUG. RAURICÆ.

Frequentes Rheni transitus apud Rauricam urbem vix sinunt nos dubitare, illo tempore, quo Colonia hæc munimentis atque præsidiis floruit, Rhenum ibi ponte stratum, & in adversa ripa munitum fuisse propugnaculo, Germanis primum, inde Alemannis, sinistram Rheni ripam infestantibus, opponendo. Reperiuntur hodie in duabus Rheni Insulis, (*e*) Rauricæ ripæ oppositis, Arcium turriumque munitarum reliquiæ, de quibus varia conjecturarunt juniores. BEATUS RHENANUS (*f*) ait: "Extant„ adhuc in contraria ripa arcis validissimæ vestigia, qua se primum adversus Germanos, „ deinde contra Alemannos, advenam gentem, tutati sunt Romani. „ SEBASTIANUS MUNSTERUS (*g*) in eundem sensum: "Habet quoque Augusta ultra Rhenum à parte „ Germaniæ insigne propugnaculum, cujus adhuc monumenta in modum diruti castri „ cernuntur; ex quo Romani obstiterunt Germanis, cum Rhenum trajicere in illis „ partibus conarentur. „ Uterque in ea opinione perstiterat, constantem semper alveum Rheni fuisse, arcesque has ab initio trans Rhenum fuisse erectas.

(*a*) *Hist. Nat.* Lib. III. Cap. III. Lib. IV. Cap. XII.

(*b*) Lib. IV. Cap. XVIII. ait: *Secusiani liberi, in quorum agro Colonia Lugdunum.*

(*c*) In *Observationibus* Lib. X. Cap. XXXV.

(*d*) Lib. IV. Cap. XVII.

(*e*) Duabus his Insulis circa An. MDCCXL. accessit tertia, quæ omnes nonnisi unam constituerant: & hæc ipsa Romanorum temporibus non insula fuit, sed continenti adhæsit.

(*f*) Lib. III. pag. 262.

(*g*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. XCI. pag. 505.

GEOGRAPH.

At monendus eſt Lector, falſam opinionem hactenus omnes tenuiſſe, qui eas omni tempore trans Rhenum ſitas, atque adeo à Raurica urbe Rheno ſeparatas, fuiſſe exiſtimaverunt. Rhenus poſt hujus urbis deſtructionem, ab hac parte irrumpens, boreale ejus latus abrupit, & per illud alveum novum, à veteri plane diverſum, conſtituit. Ripæ veteris Germanicæ veſtigia adhuc conſpiciuntur, quæ in veteris Rauricæ tabula curate expreſſimus; unde apparet à dextro latere ſe avertiſſe flumen, ut in ſiniſtrum irrueret, partemque urbis, veteri Rheno proximam, ad Germanos transferret, novasque ibi inſulas tractu temporis gigneret. Ramus ille Rheni, qui inſulis à dextra eſt, nomen *Rheni veteris* apud accolas retinet, Romanorumque ætate verus alveus fuit. Alveus hodiernus ergo partem veteris munitionis occultat, cujus ruinæ obſervantur in Rheno, quum ſiccitatis tempore moles aquæ minuitur. Ita, quæ in duabus inſulis Rheni turrium arciumque conſpicimus rudera, ea olim cis Rhenum extiterant, adeoque propugnaculum pontis ad Germanicam ripam eſſe non potuerunt. Sed nec ad Druſum, aut ad Valentinianum I. arces has referre licebit. Urbs Rauricum caſtella ſua & munimenta, quum conderetur, accepit, quibus tractum Rheni vicinum ſatis ipſa defenderat. Quæ Druſus & Valentinianus exſtruxerunt ad Rhenum, illis tantum in locis exſtructa fuerunt, ubi nulla urbs fuit ad ripam. Fidem hæc faciunt, Rauricam urbem ad Rhenum usque ſe extendiſſe, contra quam opinatus eſt Beatus Rhenanus; qui urbem aliquantulum à Rheno ſeparatam fuiſſe exiſtimavit, cautione tamen adjecta, eam habuiſſe munimentum, Rheno flumini imminens. Ceterum non in hoc ſolum, ſed & in plurimis aliis, Alſatiæ præſertim, locis alveum ſuum mire mutavit Rhenus. Teſtis eſt urbs Briſacum, Romanorum ætate ſita cis Rhenum. Teſtis ipſa Beati Rhenani patria, Rhinoviæ oppidum, maximam partem Rheno pridem abſorptum.

§. LXXI.

Pons Rheni.

Sed redeamus ad pontem. Hic illis temporibus ſecurior fuit, quibus Imperii Romani limes ad Mœnum, Alemannum (*Altmühl*) & Nicrum, fluvios usque fuit promotus. Romanis autem Alemannorum virtute, ad ſua domi defendenda, ſeculo IV. cis Rhenum relegatis, pons locum habere vix potuit. Unde Conſtantius Rhenum apud Rauracos (ita enim ſec. IV. urbs ipſa appellabatur, quum totius populi nomen plurale daretur Metropoli,) tranſiturus, molitus eſt ponteni, ſed ne faceret, prohibuerunt Alemanni. Valentinianus I. qui refrenandis Alemannis caſtra & caſtella Romana cis & trans Rhenum magno ſtudio reparaverat, (*b*) ſi & pontem reſtituit, pons non diu duravit; hoſtibus Germanis, circa ſeculi V. initium, undiquaque mox verſus Rhenum ruentibus. Pons ille quum conſtitutus fuiſſet, à Germanico latere propugnaculum habuiſſe neceſſe eſt: quale Trajanus quoque ad pontem ſuum Danubianum, per quem ex Mœſia tranſibatur in Daciam, quod objiceret Dacis, erexit. Hujus veſtigia in Valachia hodierna ſuperſunt, ut reliquiarum pontis illius Ichnographia, ex Tranſylvania mihi tranſmiſſa, me docet. Rauricenſis vero propugnaculi, quod pontem olim defenderat, rudera ſe non manifeſtant.

§. LXXII.

Urbis amplitudo & ſitus.

Veteris Rauricæ Auguſtæ ruinæ magnæ urbis ſepulcrum ſpectatori annuntiant. Amplitudinem ejus, in flore conſtitutæ, multiplicia ædificiorum fundamenta & rudera, quæ non in collibus modo, ſed & in campis circumjacentibus, extant, & frequentius eruuntur, ſatis ſuperque declarant. Vaſta illa murorum moles, in acclivitate exſtructa, Aquæductus ille per aliquot leucas extenſus, Templum maximis columnis marmoreis inſtructum, Columbaria, Laconica, Pavimenta operis teſſelati multiplicia, ſolidus & elegans ille cinctus murorum, cujus fragmentum adhuc integrum fere extat, omnia hæc urbem non exiguam, ſed incolis illuſtribus plenam olim ſplendidamque, loquuntur. Pleriſque, qui de Auguſta veteri Rauracorum egerunt, inſedit opinio, urbem in collibus modo & in acclivitate ſitam, planitiem vero omnem extra muros fuiſſe; hac ratione inter urbem & Rhenum intervallum ſat magnum reperires. Neque vero nos, nobiliſſimam urbis partem in clivo & acclivitate fuiſſe, negabimus unquam, quum rudera hoc ipſum ſatis demonſtrent; at omnem urbis circuitum his modo terminis includere non una ratio vetat. Latius multo, & in ipſam quidem planitiem, pomœria Rauricæ extendere jubet Ammianus, qui eam cum Veſontione præcipuas totius Sequanicæ Provinciæ urbes, ut jam dictum, appellat, cæterisque omnibus longe præponit. Jubent tot fundamenta, tot magnorum omnis generis ædificiorum, de quibus locutum, reliquiæ, numeroſa & varia

(*b*) Ammianus Lib. XXVIII. Cap. II.

varia supellex profana & sacra, fibulæ, vasa, gemmæ, signa, numismata omnis formæ & ex omni metallo, quæ præteritis, (*i*) & nostro præsertim seculo, non in illa modo planitie, quæ inter collem & Rhenum, ubi vicus jam cernitur, sed etiam in altera, quæ inter collem & Argitium est, ubi templi vestigia restant, eruentibus terram se nunquam non offerunt. Jubent denique arcis validissimæ rudera, & turres in continenti olim, nunc in insulis positæ, quas Beatus Rhenanus & Munsterus, in Germanica Rheni ripa primitus exstructas & Germanis oppositas fuisse, crediderunt. Has autem turres Romanorum ævo cis Rhenum fuisse, atque adeo exteriorum urbis munimentorum, mœnibus ipsis contiguorum, effecisse partem, supra satis clare, ni fallor, ostensum est. Narboni tamen Martio, Arelato, Nemauso, Narbonensis olim Galliæ urbibus, Trevirensi item & Agrippinensi Coloniis, Rauricam minime æquipararem, imo nec forori ejus Lugdunensi Coloniæ. Aventicensis etiam Coloniæ rudera majora longe & extantiora, quam Rauricæ, spectatorum oculis se facile offerunt.

§. LXXIII.

Augustæ Rauricæ mœniorum vestigia extantiora si essent, urbis circuitus determinatu haud foret difficilis. In hac tanta vero temporum injuria, quæ exiguam eorum partem tantum servavit, reliqua omnia evertit plane atque disjecit, vel certe sub terra sepelivit profunde, ad conjecturas procedendum. Desumimus has ex ruderibus, ædificiorum fundamentis & antiquitatum reliquiis, quæ ad pomœria vetera præter propter investiganda manuducere nos possunt. In hac investigatione ergo satis verisimiliter deprehenditur urbis Rauricæ Urbis circuitus & mœnia.

Longitudo DCCCLXXI. perticarum. (*toises.*)
Latitudo versus Rhenum CCLXI.
Latitudo à parte opposita CCCCLXXV.
Circuitus totius urbis MMCCCCXLVI.

Mœnium pars exigua adhuc superest, & illa quidem integra fere, quæ non sine jucunditate sese intuentibus offert. Lapides quadriformes, mediocris magnitudinis, affabre junctos & eleganter concinnatos, spectator miratur. Murum intersecat laterum rubrorum series, veluti fascia; omnia tam integra, tam illæsa, ut novum hujus seculi opus, ad omnia secula porro duraturum, existimares. Parastatis hinc inde murus ille instructus est; sed & instructus semi-orbiculatis turriculis, ita quidem confectis, ut pars earum concava interius inspicientibus intuenda se præbeat, vel ut arietum impulsibus magis, quam convexa, resisteret, vel ut terræ, in vallem vicinam ibi præcipiti, eo fortius resisteret.

§. LXXIV.

Sed jam ad interiora urbis examinanda progrediamur. Clivosa pars ejus in hoc examine distinguenda à plano. In clivosa eminet tractus, qui muros urbis Filinamque rivum aspicit; ibi enim ingentia vastissimi ædificii semi-circularis rudera cernuntur, quæ vulgus *novem turres* appellat, quæque intuentium admirationem excitant. Veteris Theatri hæ vastæ reliquiæ sunt. Crassa ea Minerva dedit SEBASTIANUS MUNSTERUS. (*l*) BONIFACIUS AMERBACHIUS vero, apud Basilienses olim Juris Consultus illustris, & rei Antiquariæ cultor, ab Erasmo hæres testamento scriptus, ruinas has An. MDLXXXIX. diligenter delineavit, ejusque Schedas cum reliquis antiquitatis cimeliis Bibliotheca Basiliensis Academica asservat. Ex his CAROLUS PATINUS tenuem sciagraphiam *Relationibus* suis *Itinerariis* inseruit, æri incisam. Descriptio vero superficiaria, quam ibidem suppeditat, diversorum ædificiorum ruinas confundit, atque rem omnem nonnisi obiter tangit. Dignum tamen est insigne hoc rudus, ut singulæ ejus partes examinentur distinctius. Ædificium ex legibus Architectonicis veterum exacte compositum, magnam cum Saguntino (*m*) apud Hispanos theatro similitudinem habet, nisi quod Rauricense hemicyclo minus est, Saguntinum vero majus hemicyclo. EMANUEL MARTINUS, Alonensis Decanus, in *Epistola ad Zondodarnon*, Apostolicæ Sedis Legatum, diligenter & erudite insignes veteris hujus Theatri reliquias descripsit. Theatrum.

(*i*) Varias antiqui operis res, sua ætate in villa Augst, quæ in planitie est, erutas scribit URSTISIUS loco cit. pag. 26.

(*l*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. XCI.

(*m*) Hodie *Morvedro*, Muri Veteres, regni Valentiæ oppidum; nomen à veteris Saguntì muris ruderibusque accepit, nonnisi tribus milliaribus Romanis distabat à mari. Saguntus, vel Saguntum, nec Colonia, nec Municipium, sed civium Romanorum oppidum, perhibetur à PLINIO Lib. III. Cap III.

§. LXXV.

Amerbachii errores.

Schedas Amerbachianas benigne mecum communicavit Basiliensis Academia, multis mihi nominibus veneranda & cara, in qua olim CHRISTOPH. ISELIUM, JO. BERNOULLIUM, SAM. BATTIERIUM, magni nominis Viros, adolescentulus ego sum nactus Doctores. In ipso examinis hujus initio deprehendi, Amerbachium falsu prorsus fundamento inniti. Quamvis enim ruderum ipse aspectus, atque ejusdem consideratio propior, omni ex parte nonnisi Theatrum annuntient, Amphitheatrum tamen ibi omnino quærendum esse, Amerbachius, nescio quibus argumentis, tam certo sibi persuasit, ut quum nulla plane alterius dimidiæ partis reperiret vestigia, ligneam eam fuisse traderet, quam diuturnitas temporis & putredo destruxerit. Ex falso principio non potuerunt non hinc inde falsæ conclusiones prognasci, quarum præcipua est, quod semicircularis figuræ ædificio semi-ellipticam tribuit. Theatra enim circulari forma exstruebantur, Amphitheatra fuerunt elliptica. Sed & divinare non potui, quæ Amerbachium induxerit ratio, ut in ædificiu tam regulari mediam viam nobis repræsentaret obliquam, recta & regularis quum haud dubie fuerit, ut nostra Ichnographia id docet. Denique quum tres viæ, quæ ad Orchestram ducebant, in quatuor partes ædificium dividerent, ille quatuor has partes totidem cuneos appellavit, in Amphitheatrorum & Theatrorum Architectonico sensu prorsus improprie, atque has partes cuneiformes cum cuneis internis, genuinis & veris in cavea formatis, confudit.

§. LXXVI.

Descriptio Theatri. *Vid.* TAB. THEATRI.

Quamvis autem Amerbachiana descriptio plurimis in locis confusa sit atque obscura, in nonnullis non satis exacta imo & falsa: in aliquibus tamen usui nobis fuit, quod Amerbachius ante hos centum & sexaginta annos extantiora plurium partium vestigia videre potuit, quæ ab illo tempore prorsus disparuerunt. Ex Schedis ergo ejus desumsimus, quæ usui esse potuerunt; ut Ichnographia Theatri genuina & vera oculis subjiceretur Lectorum: reliqua ex rei ipsius natura & indole, & proportione rerum, & Vitruvianis rationibus, quantum licet, supplevimus.

Situs Theatri.

Totum ædificium impositum est colli, molliter insurgenti à latere sinistro sive septentrionali, & versus dextrum sive meridionale rursus desidenti, & quidem salutari instituto. Sic enim, teste VITRUVIO, (*n*) & fundamentorum ratio fit facilior, &, ut EMANUEL MARTINUS (*o*) in Theatro Saguntino ingeniose annotavit, discreta verborum terminatio, voce illo collis curvamine amplexuque collecta, ad summum usque conservatur. Nec parum ad augendam resonantiam confert Theatrorum figura, quam idcirco in omnibus, & in nostro quoque, circularem deprehendimus. Murus ita clausit Theatrum, ut Orchestra esset versus occasum. Meridiani aeris impetum excludi debere, suadet Vitruvius. Est autem hujus Theatri ambitus externus ABC hemi-cyclo paulo minor, & fere DIII. pedum Rhinlandiæ. Internus DEF, CCXL. pedum. Chorda externa AC, ducta ab utroque cornu A & C, CCCLIII. pedum; Interna DF, CLXVII. pedum. Perpendicularis media EG, LXXIII. pedum. (*p*)

§. LXXVII.

Muri Theatri.

Cingitur Theatrum muro cæmentitio duplici, exteriori nempe atque interiori, lapidibus sive silicibus cineraceis, gilvis liventibusve tecto seu incrustato, qui, laterum coctorum formam præ se ferentes, longitudine circiter semi-pedis, crassitudine unciarum trium, inter se alternis ordinibus jucundissimo aspectu variati sunt. Murus exterior H ex duobus aliis compositus est, quorum prior *a* totum ædificium ambit, posterior *b* vero

(*n*) Lib. V. Cap. III.

(*o*) In *Epistolis suis* Lib. IV. Epist. IX.

(*p*) Magna hic inter Amerbachianam & nostram descriptionem differentia. Amerbachius totum ædificium, uti vidimus, perperam vocavit Amphitheatrum, eidemque figuram dedit semiovali octava circiter parte strictiorem. Duæ vero vel præcipuæ pro figura circulari militant rationes, I. Quod iisdem positis, productaque integra ovali Amerbachiana, axis minor necessario æquatur majori, ac proinde Ellipsis degenerat in circulum. II. Quod distantiæ, AD vel Aπ, BE, FC vel Cπ, inter circulos parallelos, ABC & DEF, ut infra pluribus ostendam, ex ipso calculo Amerbachiano fere deprehenduntur æquales, quod in Ellipsibus diversis, ad eundem axem positis, nullo modo obtineri potest. Nec obstat, quod ambitus externus Amerbachianus, quem posuit DXXXIV. ped. à nostro differat, quum & ambitus interni inter se congruant, & quod cuivis arridebit, in dimetienda amplitudine ruderum, polygoni irregularis magis speciem, quam circuli præ se ferentium, potius calculo quam regula, ut fecit Amerbachius, sit utendum.

vero à priori VII. fere pedibus distat, atque eidem forma, densitate IV. vel V. ped. sæpius etiam altitudine, respondet. His muris insertæ sunt pilæ interiores *c*, turrium rectangularium speciem efficientes, & posteriorem murum altitudine XXXIII. ped. æquantes; latæ sunt ped. VII. aut paulo minus, densæ IV. vel V. atque inter se diversimode distant. Ne autem moles totius ædificii ob terræ & glareæ ingestæ vim disrumperetur, parastadum instar ambiunt totum corpus turriculæ *d*, non intermissa serie, ut videtur, cohærentes, atque muro posteriori *b* ita insertæ, ut earum cornua à pilis interioribus excipiantur. Figura turricularum refert segmentum circulare hemicyclo majus, cujus chorda *e f* circiter ped. VII. media perpendicularis *g h*, IV. pedes continet. Densitate vero plerumque sunt ped. IV. & sæpius minore. (*q*) An vero toti muro priori *a* pilæ exteriores fuerint appositæ, affirmare non ausim. Supersunt duæ integræ *k*, binasque alias *l* adfuisse satis manifestum est. Latæ sunt in superiori parte ped. XII. aut minus, prominent foras pedes circiter XIII. altæ à solo ped. XIII. siquidem non in eandem altitudinem exsurgunt, qua murus *a* apparet, cui nectuntur, & ejusdem inferiorem tantum partem firmant. Singulæ hæ pilæ *k*, *l*, tres distinctiores habent ordines, ex quibus infimus est latissimus, secundus exilior, & magis adhuc supremus, singulique ordines saxis majoribus rubeis sunt interstincti. Murum interiorem, orchestram ambientem, ejusdem cum exteriori figuræ circularis, adfuisse, ostendit portio ejus K, quæ alicubi ruderibus liberata ab effusso solo eminet ped. XVIII.

§. LXXVIII.

Ad Orchestram ipsam tres ducunt aditus seu viæ, Q, R, S, ædificii corpus in quatuor partes L, M, N, O, dividentes. Earum latera, tam extrema versus occidentem spectantia, AD, FC, quam ad vias seu aditus sita, *mn*, *op*, *qr*, *st*, *ux*, *yz*, muris munita sunt, quibus eodem, ut dixi, modo turriculæ circulares annectuntur. Verisimile autem est, turriculas ponderis sustinendi causa fuisse appositas, quod ut firmius faciant, murus alius P, densus fere ped. IV. non eorum cavo antepositus, sed contraria ratione in partibus L, M, postpositus cernitur. Præterea molis firmandæ gratia, muros intercurrentes T adfuisse in parte M, manifestissime apparet. Latus est ibidem ped. V½. longus pedes circiter LXXXIV. ad similitudinem exterioris H, atque interioris K, formatus. Ex tribus viis prima & tertia Q, S, ejusdem fere sunt figuræ, ambæ plano itinere ab exteriori ædificii parte ad murum interiorem ducentes. Latæ sunt paulo post principium ped. XI½. circa exitum VII. Differt via secunda R à prima tertiaque, Q, S, quod illæ recto planoque itu ad orchestram ducant; hæc per scalam intercisam ad eandem descendat. Lata est scala ad supremum gradum pedes VI. in infimo V½. Tribus locis intercisa quatuor habet areolas, quarum prima *α* longa est ped. VIII. secunda *β*, X. tertia *γ*, VII. quarta vel infima *δ*, V. Pars prima scalæ habet gradus XII. singulos altitudine fere pedis unius, latitudine pedis & dodrantis; secunda pars gradus VII. ejusdem altitudinis, latos sesquipede; tertia gradus XV. alititudine pedis, latitudine pedis & trientis. (*r*)

Viæ ad Orchestram.

Ex

(*q*) Dissentit Amerbachius. Non exacte, inquit, formatæ sunt turriculæ in semi-circulum, sed semi-ovali specie longiores paulo quam latiores. Ipsa autem ædificandi ratio requirit, ut turriculæ sint figuræ maxime resistentis, vel circularis, & hemicyclo majores, ut propius inter se jungantur.

(*r*) Ipsa scalæ descriptio Amerbachiana longitudinem viæ R 93. ped. ostendit: habet enim areola prima pedes - - - - 8.

Gradus 12. latitud. 1¾.	- -	21.
areola secunda	- -	10.
Gradus 7. latitud. 1½.	- -	10½.
areola tertia	- -	7.
Gradus 15. latitud. 1⅓.	-	20.
areola quarta	- -	5.
Longitudo scalæ	- -	81½.
Distantia inter murum *a* & *b*	-	7.
Latitudo muri *a*	- -	4½.
Longitudo viæ	- -	93. ped.

Non solum igitur Amerbachius sibi ipsi contradicit, ponendo longitudinem scalæ 73. ped. verum etiam, ut supra annotavi, distantia BE rectis AD & FC, quas singulas 97. circiter ped. statuit, fere æqualis deprehenditur, unde satis tute colligimus, arcus ABC & DEF non ellipticos, sed circulares & concentricos fuisse. Nec majori negotio ostendam, longitudinem *x u* viæ S Amerbachianam 84. ped. falsam esse, (de longitudine primæ Q 93. ped. non dubito.) Directiones enim viarum tendent vel versus centrum X, vel versus punctum G, nec sub variis angulis, ut Amerbachio placuit, ad Orchestram ducent. In utroque casu figura ædificii erit vel ovalis vel circularis. Si fuerit ovalis, recta *x u* necessario semper major esset recta BE; si fuerit circularis, in casu primo, recta *x u* esset æqualis BE; in casu secundo vero major quam BE, nunquam igitur recta *x u* ipsa BE minor esse poterit. His stabilitis singulorum partium L, M, N, O, ambitus, tam exteriores quam interiores, ex mea sententia apponam.

Arcus A *m* —	114½. ped.	- - Amerbach.	132.
o q —	120.	- - - ———	129.
s u —	120.	- - - ———	125.
y C —	114½.	- - - ———	114.
Latitudo 3. viar.	34½.	- - - ———	34½.
	503.	Ambit. extern.	534½.
Arcus D *u* —	53.	- - - ———	62.
p r —	56½.	- - - ———	46.
t x —	56½.	- - - ———	58.
z F —	53.	- - - ———	58.
Latitudo 3. viar.	21.	- - - ———	21.
	240.	Amb. intern.	245.

Ex utroque ſcalæ latere apparent duo muri, quorum prior, per portam ingredienti dexter, latus eſt in principio ped. IV. areolæ primæ α altitudine æqualis. Poſt eodem curſu ultra ſcalæ primam partem ad areolam β tendit, inde depreſſior areolæque β æqualis factus, gradus habet transverſos tres lapideos, verſus murum partis ſecundæ M clauſum ſcandentes. Tum ſtrictior æquali altitudine ad viæ R extremum decurrit, illicque inferiore ſui parte in dextrum latus converſa, murum ſubterraneum conficit. (s) Siniſter poſt gradum nonum liquido conſpicitur, ubi longe ſtrictior muro ipſi oppoſito apparet. In areola β duos habet gradus transverſos lapideos, inde conſtanti altitudine ad finem viæ R, decurrit, & in infima ſui parte ad ſiniſtrum latus inflexus alium murum ſubterraneum efficit.

§. LXXIX

Scalæ, Sedilia, Orcheſtra.

In extremitatibus duarum partium M, N, occurrunt quatuor ſpatia, η, θ, λ, μ, lata circiter ped. VII. longa ped. XXII$\frac{1}{2}$, XIII$\frac{3}{4}$, XVIII$\frac{1}{4}$, XX$\frac{1}{4}$, totidem ſcalis ligneis, ut videtur, olim inſervientia, ex quibus ad ipſa ſedilia, ædificio hactenus deſcripto procul dubio impoſita, perventum eſt. Scalas ligneas ibidem fuiſſe id argumento eſt, quod murus interior, ſolidus atque integer, nullas immiſſorum ſeu adjunctorum lapidum notas, foramina ferramentave, ſed tantum transverſæ ligneæ nigricantes maculas, ex aqua pluvia putredine formatas, præ ſe ferat; ac præterea prope viam ſecundam R lapis, ad pedem ligni ſcalaris continendum repertus fuit. Ipſorum ſedilium nulla ſuperſunt hodie veſtigia. Loca vero honoratioribus deſtinata prope finem viarum, & præcipue prope finem viæ ſecundæ R, fuiſſe, varia rudera hinc inde detecta perſuadent. Ex adverſo enim viæ Q occurrit murus ſubterraneus V, cujus principium & finis ignotus eſt. Ab exitu vero viæ ſcalaris diſtat circiter pede uno murus oppoſitus Y, denſus pedes V$\frac{1}{2}$, ſupra ſolum pendens & in altum XII. circiter pedum menſura ita erectus & fornice ſuſtentatus, ut per ſcalam exeuntibus nullo ſit impedimento, ſed liberrimus ſub eo pateat tranſitus. Huic alius oppoſitus Z, decem circiter ped. diſtans, detectus eſt. Muri hi in orcheſtra exſtructi ſuggeſtum portabant, in quo Coloniæ Proceres, Duumviri nempe, Decuriones, vel Senatores & Sacerdotes, ſedebant; nec dubium, quin ad extremitatem viæ tertiæ S. in eadem Orcheſtra ſimilis ſuggeſtus ſymmetriæ cauſa fuerit exſtructus, nulla licet ejus veſtigia ſuperſint. Romæ Senatores in Orcheſtra ipſa ſedebant, quæ interjecta fuit inter cuneos & ſcenam: (t) Theatri noſtri Orcheſtra major fuit ea, quæ in Theatro Saguntino ſupereſt. Primi XIV. gradus, qui ab Orcheſtra incipiebant, Equitibus deſtinati fuerant, ſequentes ordini plebejo. Gradus illi vero, ſive ſedilia, ab imo in ſummum ita aſcendebant, ut ſemi-circulus ſemper augeſceret; atque adeo ſuperior quiſque plures ſpectatores admitteret, qui per meatus varios ad vomitoria, & ex illis in ſedilia progreſſi ſunt, ut ibi deſtinata ſingulis ordinibus loca diverſis in cuneis (u) occuparent. Hoc autem commode ut fieri poſſet, ſemi-circulares illi gradus neceſſario hinc inde ſcalis interrumpendi fuerunt, per quas in loca ſua deſcendere aſcendereve ſpectatores poſſent, quum ex vomitoriis prodiiſſent in caveam. Binæ autem quæque ſcalæ, (x) radiorum inſtar in altum eductæ, caveam in plures partes cuneiformes diviſerunt, ita ut & cavea & ſpectatores ipſi dividerentur in cuneos, unde apud SUETONIUM (y) cunei Equeſtris & Senatorii ordinis memorantur. Sed & ipſi cunei præcinctionibus aliquot interrupti fuerunt. Præcinctio gradus fuit duplo altior latiorque cæteris, quibus ſpectatorum ordines diſtinguebantur: quam diſtinctionem Leges Roſcia & Julia theatrales ordinarunt. In Saguntino nonniſi duæ præcinctiones fuerunt, in Theatro Marcelli tres. Ceterum Raurici Theatri ſedilia num lapidea, ut communiter erant, an lignea fuerint, non immerito quæritur. Lapidea ſi fuiſſent, cur ex magna illa copia, quæ ad ædificium tale requiritur, non ſupereſſent nonnulla? In horum ergo defectu pronuntiandum pro ligneis. Eadem nos ratio invitat, ut ſedilia caveæ, ſive univerſam caveam, non fornicibus, ſed ſolido impoſitam fuiſſe, ſtatuamus. Quodſi enim ſtatueres fornices, veſtigia eorum alicubi in ruderibus Theatri comparerent, uti comparent in aliis. Solidum hoc tamen perforatum meatibus, qui ad vomitoria ſpectatores ducebant. Hi nimirum, ubi ex tribus aditibus unum intraverant, ſcalas invenerunt, per quas ad meatus & ad vomitoria progrediebantur.

§. LXXX.

(s) Ob latitudinem viæ R 11$\frac{1}{2}$. ped. latitudinem ſcalæ 6. ped. Amerbachius muro dextro in principio latitudinem minus veram 6. ped. dedit.

(t) Unde SUETONIUS in *Julio Cæſare* ſcribit, Decimum Laberium, ſeſſum in quatuordecim, ſcena per Orcheſtram tranſiviſſe. Apud Græcos in hoc loco geſticulatores & ſaltatores ſaltabant, unde loco datum eſt nomen.

(u) VITRUVIUS Lib. V. Cap. VI. JUVENALIS VI. 61.

(x) Qui ſero veniebant, in his ſcalis ſedes occupabant, *excuneati* hinc dicti.

(y) *Domitian.* Cap. IV. *Auguſt.* Cap. XLIV. Adde LIPSIUM *de Amphitheatris* Cap. XIII.

§. LXXX.

Alix partes.

Hæc de partibus Theatri rotundis, de Orcheftra nimirum, Cavea, de muro externo internoque, inter quos cavea omnis à fummo ad imum extendebatur. In oppofita his parte fuerunt fcena, profcenium atque pulpitum, (z) quæ inter duo theatri cornua protendebantur, oculis fpectatorum objecta. Horum nihil in Theatri Rauricenfis fuperèffe ruderibus mirum non eft, quod illæ partes communiter fabricarentur ex ligno. Pulpitum, in quo ftabant hiftriones, quinque circiter pedum altitudine fuit, normam hanc tradente Vitruvio. Ædificii tamen cujusdam, quod Rauricenfis Theatri parti primæ L adjectum fuerat, Amerbachii temporibus fupererant rudera. Illud partim ex lapide rubente, partim ex cæmentitiis lapidibus, conftructum, & ex muris transverfis compofitum fuerat. Ufus ejus hiftrionibus multiplex effe potuit: Machinis verfatilibus fcenæ variis ibi cuftodiendis, item aulæis veftibus, quas dramati repræfentando neceffarias fervabant, mutandis, ipfique per actuum intervalla ibidem agitabant, donec in fceoam pulpitumque prodirent. Nec omittendi funt putei ω, ad XXXIII. ped. à fuprema parte muri A D, ad folum usque defcendentes, quibus in reftinguendis incendiis uti potuiffent. Marcellianum igne periiffe fupra notatum eft. Pone theatrum Rauricum, Amerbachii ætate, magnarum columnarum fragmenta jacuerunt, quæ porticum formaverant, cujus magnitudinem determinare non licet. Pompeji Romæ & Polenfe, apud Dalmatas, theatra tales porticus habuerunt, latas & amplas. Sed & inter theatri hujus ruinas, Amerbachii ætate cernebatur adhuc faxum oblongum, cui femipedalibus literis Romanis infcriptum M. IVLI; item aliud cum literis M O. Lapides hi Duumvirorum Coloniæ Rauricæ, aut ejus, cujus pecunia factum eft opus, vel etiam Architecti, nomina nobis fervaffent, fi integri fuiffent reperti. Quamvis enim leges vetabant aliud, quam Principis, aut ejus, cujus pecunia id factum, operi publico nomen infcribi, (a) Architecti tamen nomen addebatur fubinde.

§. LXXXI.

Comparatio Theatri Raur. cum aliis.

Præcipua Romæ Theatra, Pompeji, Scauri atque Marcelli, (b) fuerant. Poftremum hoc Auguftus Marcelli fub nomine condidit, (c) uti Porticum quoque fub nomine Octaviæ, quæ fuit mater Marcelli. Pompejanum quadraginta millibus fuffeciffe, PLINIUS (d) annotavit. Scauri cavea fupra LXXX. mille fpectatorum capax erat. (e) Marcellianum Vitruvii opus fuiffe à nonnullis creditum eft; (f) incendium ruinæ ejus dedit occafionem: attamen rudera magnifica adhuc Romæ vifuntur. (g) Rauricenfis noftri magnitudo ut clarius Lectori ponatur ob uculos, Tabulam ei exhibemus, quæ comparationem inter Marcellianum, Rauricenfe & Saguntinum, inftituit, & ut res evidentior fieret, Rauricenfe in medio pofuimus.

THEA-

(z) JUL. CÆSAR BULENGERUS in *Defcript. Theatri Romani & Græci*, præmiffa Libris ejus *de Theatro.*

(a) Leg. Opus *ff. de Opere Publico.*

(b) Inter admiranda Romæ Amphitheatra & Theatra recenfet PLINIUS Lib. XXXVI. Cap. V.

(c) Obierat Marcellus ante dedicationem Theatri, referente DIONE Lib. LIII.

(d) Lib. XXXVI. Cap. XV.

(e) Idem PLINIUS loco cit.

(f) ALEXANDER AB ALEXANDRO *Genialium Dierum* Lib. IV. Cap. XXV. DONATI *Roma Vetus & Nova* Lib. III. Cap. VIII. pag. 194. fq.

(g) Formam externam Theatri Marcelli vide apud JUL. CÆSAR. BULENGERUM *de Theatris.* Ichnographiam vero ejus exactam dedit SERLIUS, & poft hunc ANTONIUS DESGODETZ in excellenti Libro: *Les Edifices antiques de Rome*, Cap. XXIII. pag 291. fqq. Liber prodiit Lutetiæ 1682. fol.

THEATRORUM MARCELLI, RAURACENSIS ET SAGUNTINI, COMPARATIO.

	Theatrum Marcelli, quod femi-circulare.	Theatrum Rauracenfe, quod hemi-cyclo minus eft.	TheatrumSaguntinum, quod hemi-cyclo majus.
Diameter hemi-cycli, five linea ducta ab utroque cornu, palmos (*b*) five dodrantes pedis Romani habet.	556.	496.	330.
Diameter Orcheftræ.	245.	234.	96.
Ambitus hemi-cycli externi.	873.	706.	564.
Ambitus Orcheftræ.	384.	252.	162.
Area totius hemi-cycli continet palm. quadr.	121347.	84072.	53840.
Area Orcheftræ.	23424.	13104.	4656.
Area Caveæ.	97923.	70968.	49184.
Numerus fedilium in Cavea, pofita eorundem latitudine $3\frac{1}{4}$. palm. & finguli hominis fedentis $1\frac{1}{4}$. deductoque præcinctionum & fcalarum fpatio.	14500.	11000.	7500.
Numerus fedilium in Orcheftra, tributis fingulis hominibus palmis $2\frac{1}{4}$.	2500.	1400.	600.
Numerus omnium fpectatorum.	17000.	12400.	8100.

Sedilium numerus. Sedilium latitudo trium palmorum & quadrantis, quam in Saguntino obfervavit Martinus, inducit nos, ut in Rauricenfi noftro XXXVIII. circiter fedilia five gradus, & duas Præcinctiones, extitiffe credamus. Singuli gradus, fecundum regulam Vitruvianam palmo pede, vel XX. digitis alti, externam Theatri altitudinem LXXXVIII. fere palmorum producunt. Unde etiam murum exteriorem XXXIII. pedibus altiorem, atque ad fimilitudinem Theatri Araufionenfis, quod ipfe infpexi, exftructum fuiffe arbitror.

§. LXXXII.

Ordo Architecturæ. Ceterum quum in omnibus Romanorum Theatris & Amphitheatris diverfi quoque Architecturæ ordines comparere folerent, non immerito quærimus, ad quemnam referendum fuerit Rauricenfe Theatrum? Docuiffent id nos Columnarum fragmenta, quæ prope portas Theatri adhuc vidit & delineavit Amerbachius, nifi illo jam tempore tam fuiffent confractæ, ut nulla plane fupereffent capitula; Zophorique ita ubique mutilati, ut nulla prorfus triglyphorum perftitiffent veftigia. In unico tamen Columnæ ftriatæ fcapo Doricæ Architecturæ indicium fupereft, quando ornamenta hæc refpuit ordo Tufcanus. Jonicum vero ordinem Theatri noftri ftructura & indoles non facile admifit. Solidum hoc ædificium non expofitum effe potuit ruinæ, qualem Theatri apud Fidenas memorat TACITUS, (*i*) cujus cafu magna hominum multitudo periit, unde Senatus Confulto cautum, ne quis in pofterum theatra, nifi folidæ firmitatis, exftrueret. Theatri Rauricenfis Defcriptioni diutius, quam par eft, fi nonnullis immoratus videbor, illi, quæfo, perpendant, in omni noftra ora Rhenenfi nulli ædificii fimilis rudera fupereffe. In reliqua etiam Gallia omni non obviæ funt Theatrorum reliquiæ: imo, fi Alaunenfe apud Normannos, Araufionenfe apud Cavaros, excipias, nullæ fere fuperfunt. Tanto magis ergo Rauricenfibus incolis præftantes has Romanæ dominationis reliquias gratulamur.

§. LXXXIII.

(*b*) Palmus dodrantem, feu tres quartas partes, pedis Romani efficit. Pedes autem Parifinus, Rhinlandicus, Romanus hodiernus & antiquus, habent rationem numerorum 2440; 1391; 1320; $1324\frac{1}{2}$.

(*i*) *Annal.* Lib. XIV.

GEOGRAPH.

§. LXXXIII.

Aquæductus.

Ab his Theatri ruderibus, ducentorum fere pedum intervallo, Aquæductus (*l*) insignis vestigia adhucdum supersunt, de quibus Beatus Rhenanus (*m*) ita scripsit: " Subterranearum vestigia passim apparent Liechtstallum usque, ubi puto speculam fuisse Romanorum in monte: unde conjicere possumus Augustæ magnitudinem, tum quam amplis suburbiis cincta fuerit. Nihil autem admirabilius, quam fornices subterranei, toto ferme spatio, quod modo diximus, è quadratis lapidibus exstructi. Sebastianus Munsterus addit: " Habet cuniculus ille tantam latitudinem & altitudinem, ut duo viri erecti simul sine offensione incedere per ipsum valeant. Fuerunt ab intra parietes ejus gypso & crusta complanati, admixtis contusis silicibus & tegulis. „ Urstisius vero hæc habet: " Meatus quidam abhinc subterraneus secundum imam montis acclivitatem, ultra Liechtstalli oppidum ad viculum usque *Betken*, trium horarum itinere distantem, ducitur, altitudine sua viri staturam superans; qui quanquam multis in locis ruptus terraque repletus sit, alibi tamen longitudinem ejus supra triginta passus subire licet. Aquæductum fuisse, libramentum cæteraque vestigia docent. „ Aquæductus, vias stratas & cloacas, inter tria Romæ miranda Dionysius Halicarnassensis (*n*) merito posuit: Frontinus (*o*) præcipuum magnitudinis Imperii Romani indicium reputavit. Noster hic Rauracensis Aquæductus dignum majestate Romana opus fuit, nonnisi sumptibus immensis & immani labore paratum. Per quatuor enim Francicas leucas aquam Rauricæ, & quidem superiori ejus parti, quæ colli imposita, advexit. Structuram ejus solidam ex Rhenano & Munstero protulimus, qui altitudinem tamen ejus internam nimis exaggerant, quum hominis mensuram non æquet omnino. (*p*)

§. LXXXIV.

Aqua unde ducta.

Aqua hæc petebatur ex uno alterove illorum ramorum, qui Ærgitiam componunt, ut omni tempore pura, limpida, & sufficiente copia, adveheretur. Sed ex hydrostaticæ legibus locus eligendus erat, cujus altitudo aquam in Rauricæ colles propelleret. Ærgitia in illa parte Jurassi, quæ *Pratum Ovinum* vocatur, à sex septemve fontibus sumit originem, qui paulatim conjunguntur in unum, ita ut à Liechtstallio (*q*) Rauricam osque uno alveo procedat. Romani, plus quam ullus populus, circa aquas deliciosi, ex his fontibus selegerant sibi, quos usibus publicis destinarent; unde Aquæductum extruendi prognata necessitas. Locum, ubi Aquæductus suas hauserit aquas, determinare non possumus. Vestigia tamen ejus circa Betkam, & præcipue prope villam *Lausen*, insignia supersunt. Inde Liechtstallium usque progressus directionem ibi suam, quæ hactenus ab ortu in occidentem tendebat, in septentrionem ad Rauricam Coloniam convertit; quam ubi magnam partem permeaverat, reliquit Ærgitiam; quæ quum sinistram petens Rheno se jungeret, aquæductus ad dextram deflectens aquas suas ad receptaculum, collem versus, detulit, unde in diversas dein collis illius distributæ sunt partes; quum illa urbis nobilissima regio primariis, uti videtur, civibus habitata fuerit.

Conjecturæ aliorum.

Specum hanc receptaculi & diribitorii aquarum esse reliquias, eo minus dubitare licet, quod diversæ ejus cameræ etiamnum supersunt, ex quibus aquam per tubos in varias partes dimissam esse clare perspicimus. Subterranei hujus fornicis usus manifestus quum sit, & antiquitatum peritis indubius, reperti tamen sunt conjectatores, qui Romanorum diverticula hæc fuisse crederent; per quæ, veluti cuniculos quosdam, hostilem illi vim metuentes, vel longa obsidione fatigati, sese subducere potuissent. Beatus Rhenanus (*r*) hæc quidem rejicit, at aliam conjecturam, non verisimiliorem, suggerit; " Verisimilius est, (inquit) aquæductus fuisse, non quidem aquæ fontanæ, cujus

Y illic

(*l*) Vulgus ab aliquot seculis reliquias has *Heidenloch* (Cryptam paganorum) appellat. Urstisius *Histor. Basil.* pag. 27.

(*m*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 259. cujus verba innominato Auctore transcripsit Seb. Munsterus, Amerbachii æqualis, in *Cosmographia* Lib. III. Cap. XCI. pag. 505.

(*n*) Lib. III.

(*o*) *De Aquæduct.* Lib. II. num. 106.

(*p*) Romæ Aquæductus XIV. fuerunt, de quibus Fabrettus. Procopius ait, ea latitudine & profunditate fuisse, ut Eques per eos libere evadere potuerit. *Histor. Gothica* Lib. I. Cap. XIX. In numero variant Scriptores, pro ratione ævi quo vixerant. Conf. Fabrettus *de Aquæductibus Dissert.* III. pag. 147.

(*q*) Oppidum Liechtstal leucæ Francicæ intervallo à Colonia Raurica distat.

(*r*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 259. quem fideliter secutus est Seb. Munsterus loco cit.

„ illic crebræ sunt ubique scaturigines, sed fluvialis potius, quæ sordes civitatis ablueret; „ in quem usum Basilea plurimas sub terra testudines habet, quæ res ad munditiem, „ urbis inprimis, conducit. Neque enim Argentorato quicquam aliud magis officit, „ quam quod hujusmodi egestoriis structuris caret. „ Thesauri ibi reconditi fabulam, quæ in vulgi sermone hodieque durat, paulo post Rhenanus subjungit.

§. LXXXV.

Arx sive Castellum.

Sed nec silentio prætereunda est pars illa urbis, colli imposita, Filinæque fluviolo propior, quæ ab accolis constanti traditione appellatur *Castellum*. (r) Prima hæc forte fuit & primaria arx oppidi, antequam Colonia fieret, & post Coloniam deductam munitior reddita. Hoc enim Castellum nec ad Drusi, nec ad Valentiniani I. castella, super Rhenum condita, facile referas, quippe quæ non in urbibus, sed locis apertis, ad Rhenum exstructa fuerant. Conjiceres forte, post urbem eversam castrum hoc à Romanis conditum, vel certe reparatum, ut præsidio esset contra Germanos; atque adeo Rauricensis castri nomen in *Galliarum Notitia* hinc fuisse prognatum. Conjectura verisimilis, nisi omnes illius ævi rationes contrarias haberet. Enimvero si hoc Rauricæ Castellum, post urbem destructam, restauratum unquam fuit, restauratio vel ab Aetio, vel ab Ægidio, Romanis in Gallia Ducibus, vel ab Alemannis, vel à Francis, fieri debuit; sub horum enim populorum ditione paulatim Raurica vixit. Aetium ad Rhenum superiorem bella gessisse non reperimus; illi enim cum Francis ad inferiorem, & in Narbonensi cum Gothis, semper pugnandum erat. Bello autem, quod cum Burgundis gessit anno CCCCXXXV. Rhenum non attigit, cujus oram Rauricam, Sequanicam & Germaniæ primæ, Alemanni tenerent; de quibus expellendis Aetius cogitare non potuit, qui & ipse An. CCCCLV. à Valentiniano III. fuit occisus. Ægidius vero circa Suessiones, in meditullio Galliæ, rem Romanam contra hostes sustentavit utcunque, atque adeo Romanas ad Rhenum arces non restauravit; circa annum CCCCLXIV. mortuus, quo Alemanni adhuc in his partibus dominati sunt. Alemanni autem ripæ utriusque domini, Rhenum cur clausissent munimento? illi, qui arcium castellorumque fuerunt hostes infensi. Franci post Tolbiacam victoriam Alemanniæ & Galliæ Rhenensis domini, quem in finem Rhenum munivissent, universa ab illis devicta quum fuisset Alemannia?

§. LXXXVI.

Templum.

Sed jam à collibus in planitiem descendimus, ubi inter Theatrum & Ærgitiam flumen insignia rudera ædificii cujusdam, in parte urbis remotiore à Rheno, versus plagam meridionalem siti, occurrunt. Rhenanus, Munsterus, Urstisius, Patinus, illud ne verbo quidem tetigerunt. Ichnographicam descriptionem in Rauricarum Antiquitatum Tabula prima in ima parte exhibemus. Fundatio ejus durissimo lapide in solidam exstructa molem, quantum suspicari licet, ad templum vel ædiculas aliquot sustentandas inserviit. Ad majestatem Templi non parum facere crediderunt, si à cætero urbis solo extaret vel emineret. Vitruvius certe non quærit, an Templis apponendi sint gradus, sed tanquam necessariam partem eos ponit. Figuram habet rectanguli, cujus latera AB, BD, DC, & AC, fere ad quatuor mundi puncta cardinalia spectant. Longitudo AB est circiter LXXX. ped. Paris. latitudo BD ped. XXVI. vel tertia pars longitudinis. Tota hæc area in tres partes, E, F, G, divisa est, quarum primam & tertiam, E & G, quæ alarum instar sunt, altiores parte media F fuisse, adhuc satis apparet. Figura paulum à quadrato differunt, quum longitudo CH vel ID sit XX. ped. latitudo AC vel BD ped. XXVI. seu eadem ac totius ædificii. Pars media F eandem cum prioribus habet latitudinem, longitudinem HI, ped. XL. Tam latus orientale HI, quam occidentale KL hujus partis mediæ, duabus apsidibus, vel loculis M, M & N, N, sed diverso modo positis, ornatum est. In latere occidentali KL resecantur primo ex utraque parte sex pedes, KO & LP; deinde sequuntur duæ apsidulæ, N, N, radio sex pedes longo descriptæ, & quadrantis formam referentes, quibus pro ambulatione libera impetranda laxamentum Q adjectum est. Ex columnarum autem vestigiis R & S, tam ex hac, quam adversa, parte inventis, apparet, hanc ædificii frontem fuisse tetrastylon, quæ laxamenti & columnarum dispositio, tam aspectum venustum, quam aditum liberum, effecit. Duæ lateris orientalis apsides, M, M, prorsus sunt semi-circulares, eodem radio sex ped. descriptæ, ac prope partes extremas, E & G, positæ.

Tab. I. Antiq. Raur.

Fig. 1.

Fig. 2. & 3.

Ibidem

(r) *Auf Castelen.*

Ibidem non solum, ut supra dixi, quatuor columnarum S, verum etiam ambulationis T, eandem cum toto ædificio longitudinem habentis, reperiuntur indicia, quam pluribus intercolumniis ornatam fuisse, varia columnarum fragmenta X, solo hinc inde sepulta, ostendunt.

§. LXXXVII.

Ex hac fundationis descriptione conjecturæ locus est, ad extremas jam dictæ ambulationis T partes, adfuisse scalas, quibus ad ædificium impositum perveniretur. Illud autem & templum fuisse, & præcipue figuram rectanguli AD habuisse, arbitror. Hac ratione partes extremæ E & G efficerent duas cellas, sive ædiculas, duobus numinibus dicatas, quas pars media F, gradibus ad a & b, & fortassis etiam intercolumniis ibidem positis, ab iisdem distincta, inter se jungeret. Sic enim pars media T formam nunc nanciscitur regularem, & puteus ad c repertus in medio templi locatur. Quodsi Capitolinum olim Romæ templum tres ejusmodi Cellas, (σηκοὺς) quarum media Jovi, dextra Minervæ, læva Junoni sacra, habuit: (t) quidni Templum hoc numinum duorum cultui dedicari potuisset? Sed & quibusdam si conjectura placeret, plurium hoc cellarum templum fuisse, pluribus dedicatum numinibus, nec ego sane refragaturus sum. Quum enim in lateribus fundationis quatuor apsides fuerint, ubi statuæ numinum collocari potuerunt, Templum hoc sex numinibus dedicatum quin credamus nil vetat. Nemausi ego vidi rudera Templi Dodecathei, duodecim Numinibus majoribus sacrati, ubi sex apsides sive loculi in uno, & totidem in altero latere conspiciuntur, in quibus XII. illi Dii, quos *Cælestes* vocabant, reponerentur. Templum hoc extra muros urbis vulgo *Diana Fanum* appellatur. In Raurici Templi cellarum aliqua positus fuit colossus ille Numinis ignoti, ex ære conflatus, cujus digitus, in ruinis illis hoc seculo repertus, amicorum liberalitate in Museum nostrum pervenit. Apsides non satis altitudinis habuerunt, ut colossea hæc statua ibi collocari potuerit. Quicquid sit, ædificium hoc venustum & elegans, optimæ Romanorum in arte ædificandi ætatis partus, Rauricæ Coloniæ ornamentum haud exiguum attulit atque decus insigne. *Templi partes reliquæ. Fig. 3. Fig. 1.*

§. LXXXVIII.

Hæc de insignibus Augustæ Rauracorum ruderibus, & ædificiorum reliquiis, majestas eorum annotare me jussit. Non semel tamen dubius hæsitavi, qui factum, ut Marmora Literata, tam exiguo numero, apud Rauracos reperiantur, quum in Aventicensi & Equestri, imo & in Augustea Vindelicensi, Coloniis tot Lapides, Inscriptionibus ornati, jam pridem eruti fuerint, & adhucdum eruantur non raro. Mirum præsertim est, nullum unquam cippum milliarem, sive leugarem, in omni illo Tractu fuisse detectum; cujus tamen generis plures, quibus interstitia locorum notabantur, ibi fuisse necesse est. Brocomagus certe, in Tribocis nostris oppidum, quum unum ejusmodi, Tractus autem Aquensis, in Marchionatu Badensi, IV. cippos milliares protulerit, Rauricam regionem in hunc usque diem suos occultasse dolemus, nisi barbarie hominum ad alios usus translati fuerunt. Sed & vix tres quatuorve Inscriptiones, & quidem nonnisi mutilas, novimus, quas suo loco proferimus: reliquas violentia ævi aut injuria temporum periisse omnes, verisimile non est. Monumentorum defectus facit, ut ea, quæ interiorem Rauricæ statum respiciunt, ignoremus. Ignoramus cognomen, quo ab Imperatoribus hæc quoque Colonia ornata forte fuit; cohortes item præsidiarias, quæ ibi custodiverant Rhenum. Duumviros, Decuriones, Procuratores, Quæstores ejus, Seviros item & Sodales Augustales, (quos in honorem Augusti institutoris sui haud dubie creaverant) Sacerdotes, cæteraque publicorum officiorum nomina, gentes item Familiasque, quæ ibi habitaverant, ludos, festa, imo & numina peculiari religione à Rauracis culta, & alia plura, ignoramus. Hæc ex parte saltem proditura essent in lucem, si ad veterum ædificiorum fundamenta usque terra effoderetur. Tempus in apricum fortasse producet, quæ seculo nostro adhuc invidet fatum, & posteritati reservat. Ex paucis, quæ supersunt, Inscriptionibus Rauricis videtur posse concludi, *Julian* & *Veneriam* Gentes ibi habitasse. Sed & nomen *Visurix* Gallicum in Inscript. occurrit. Signa Apollinis, Palladis cum hasta, Mercurii ænea, quæ ibi Amerbachiano ævo jam eruta, in Bibliotheca publica Basiliensi servantur, ostendunt, Numina hæc inter Deos Penates ab incolia quibusdam culta fuisse. Seculo nostro diversis temporibus Mercurii quoque ænei, ibidem detecti, religionis Gallorum ostendunt reliquias, apud quos Mercurius præcipue cultus, ut Cæsar nos docet. Pallas apud nostros quoque Mediomatricos, eorumque succes- *Inscriptionum parvus numerus.*

sores

* (t) DIONYSIUS HALICARNASSENSIS *Antiquitat.* Lib. III. Cap. LXIX. & Lib. IV. Conf. DONATI *Roma Vetus & Nova* Lib. II. Cap. IV.

fores Tribocos, culta fuit, cujus imaginem Lapidi incisam Ellensis Ecclesia asservat, quæ inter reliqua Monumenta æri incisa, infra producitur. Magnitudinis justæ statua nulla, nec ænea nec lapidea, quantum novimus, effossa est Rauricæ, sed fragmenta modo, inter quæ memoratus Colossi digitus. Duobus Bonifaciis, Amerbachio atque Fæschio, Basiliensibus, vetus Raurica debet, quod thesauri ejus, annorum successu ibidem reperti, non perierint, aut ad exteros paulatim pervenerint. Hi duo celeberrimi Viri, alter seculi XVI. (*u*) alter XVII. magna cura conquisiverunt, quicquid in ruinis illis ætate sua effossum repertumve fuerat. Amerbachiana in Universitatis Basil. Bibliothecam, An. MDCLXI. publicis sumptibus redempta, transiverunt. (*x*) Alterum vero Museum in Fæschianæ Familiæ manibus adhuc est, atque novis accessionibus subinde augetur.

§. LXXXIX.

Via prima.

ITINERARIO ANTONINI & TABULÆ THEODOSIANÆ, quæ ejusdem ætatis esse videntur, debemus notitiam Viarum duarum, quarum una ad Aventicum, altera ad Vindonissam, atque inde ad ulteriora, ducebant. In prima via, Aventicensis itineris, interstitia locorum ita ordinantur: (*y*)

Aventico Helvetiorum.
Petinesca - - - - M. P. XIII.
Saloduro - - - - M. P. X.
Augusta Rauracum - M. P. XXII.

Unde inter Rauricam & Aventicensem Coloniam interstitium XLV. M. Pass. oritur, quæ hic milliaria Gallica sive leugas indicant, quarum XLV. faciunt XXII. horas itineris communes. Hæc ipsa est mensura itineris ab Aventico Rauricam usque, si per Petinescam, (*z*) Oltenam & Rupem scissam inferiorem, (*Nieder-Hauenstein*) ubi via Romana transibat, illud instituas. (*a*) Quodsi autem milliaria Romana hic stricte intelligas, summa eorum XLV. nonnisi XV. horas explet, qui calculus distantiæ haudquaquam respondet. Circa Viæ hujus directionem observandum est, illam ejus partem, quæ Raurica Salodurum ducebat, non per Rupem scissam superiorem, (*Ober-Hauenstein*) quæ tum nondum erat excisa, & recentioris ævi opus est, ut CHRISTIANUS URSTISIUS (*b*) prodit, sed per inferiorem Rupem scissam, processisse. Itaque non per oppidum *Waldenburg* (quod vulgus male *Wallenburg* vocat,) tum Jurassus transibatur, sed itinere versus villas *Gelterkinden* & *Zeglingen*, atque arcem *Homburg*, directo, quod per Rupem scissam minorem (*c*) ad oppidum Oltenam, atque inde Salodurum, perducit. Circuitus hic aliquot horarum est, cui numerus, in Itinerario annotatus, respondet, si milliaria Gallica sive majora Romanis, quæ Leugæ appellantur, intelligas. XXI. M. Pass. efficiunt XIV. leugas cum tertia parte unius leugæ, vel Legæ. Id ut admittamus, invitat nos ipsum Antonini Itinerarium, quod *Vitodoro*, *Vindonissa*, *Rauracis*, siglam *Leg.* adjecit: quæ non *Legionem*, uti Surita credidit, sed *Legam* vel Leugam Gallicam veterem denotat, quæ, tertia parte major milliario Romano, hodiernæ autem Francicæ Leucæ partem dimidiam non omnino conficit. BERGIERIUS *de Viis Militaribus Romanorum*, (*d*) & post eum DANVILLIUS, (*e*) præclarus seculi nostri Geographus, demonstrarunt hoc fuse.

§. XC.

(*u*) Bonifacius Amerbachius, idem de quo supra, qui Ichnographiam Theatri Raurici delineavit, Filius fuit Joannis Amerbachii, celeberrimi Basiliensis typographi, Græcarum & Latinarum Literarum periti, quem Erasmus æque ac filium magni fecit. Bonifacius obiit An. 1562. relicto filio Basilio, ut & Faustina filia, quæ Jo. Oporino, celebri Typographo Basil. nupta fuit. Jo. JAC. LEU in *Lexico Helvetico*, voce: *Amerbach*.

(*x*) PATIN *Relations de ses Voyages* pag. 123. scribit id factum esse pretio novem mille Thalerorum.

(*y*) In Itinere à Mediolano per Alpes Penninas Magontiacum, *Itinerarii Antonini* pag. 353.

(*z*) Petinescam ÆGID. TSCHUDIUS *Descript. Vet. Helvet.* MS. pag. 98. *Bueren* interpretatur, CELLARIUS *Biel*. Verisimilius tamen hoc pertinere videtur *Bæzingen*, villa leuca Francica distans Biela, quo in loco distantiæ ab Itinerario indicatæ rectius collimant.

(*a*) Aventico Bæzingam
Bæzinga Salodurum
Saloduro Oltenam
Oltena Zeglingam
Zeglinga August. Raur.

Leugæ Gallicæ 45. faciunt 22. horas, qui calculus egregie heic quadrat.

(*b*) *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. VIII. pag. 29. & Cap. XI. pag. 38.

(*c*) *Nieder-Hauenstein*, qui transitus Jurassi est inter superiorem Rupem scissam & Pratum Ovinum.

(*d*) *Histoire des Grands Chemins de l'Empire* Liv. III. Chap. XXXVII.

(*e*) D'ANVILLE *Eclaircissemens Geographiques sur l'Ancienne Gaule* pag. 115. seqq.

§. XC.

In fecunda via, ubi Vindoniſſenſe iter (*f*) ad Rauracos, hæ menſuræ ponuntur: Via fecunda.

Auguſta Vindelicum.	
Guntia - - -	M. P. XXII.
Celio Monte -	M. P. XVI.
Campoduno - -	M. P. XIIII.
Vemania - - -	M. P. XV.
Brigantia - -	M. P. XIIII.
Arbore Felici -	M. P. XX.
Finibus - - -	M. P. XX.
Vituduro - -	M. P. XXII. Leg.
Vindoniſſa - -	M. P. XXIIII. Leg.
Rauracos - -	M. P. XXVII. Leg.

Tabula Theodosiana tantum XXII. M. P. ponit inter Vindoniſſam & Rauracos, atque adeo idem intervallum viæ conſtituit, quod inter Rauracos & Salodurum Itinerarium notat. Inter Brigantium & Arborem Felicem (*g*) Rhenus transeundus erat. Viæ hæ ambæ dirigebantur ad Italos, & quidem Vindoniſſenſis per Danubii ripam ad Auguſtam Vindelicorum, atque inde ad Pontem Æni, ad Tridentum per Rhæticas Alpes ducebat Veronam. Aventicenſis ad Alpes Cottias, quæ hodie Cenifius Mons. Sed & Narbonenſis Gallia per Aventicum opportune adibatur.

Aventicenſem. & Vindoniſſenſem viam excepit tertia, quæ continuatio fuit Viæ Rhenenſis, Vindoniſſa ducentis ad Rauricam, quæ nempe ad Argentoratum & Coloniam Agrippinenſem tendit. Via hæc, noſtram quum reſpiciat Alſatiam, uberius à nobis exponetur deinceps. Quarta Via ab Auguſta Raurica Veſontionem deduxit, atque adeo ad Sequanos. Julianus inivit eam, quum An. CCCLX. Auguſta Rauracorum proficiſceretur Viennam, ut ibi hiemaret. (*h*) Quum limes Romanus primis ſeculis tribus ad Nicrum & inde ad Danubium Rhenum usque fuiſſet promotus, atque adeo Decumates Agri ſinus Imperii & pars provinciæ haberentur, uti Tacitus (*i*) loquitur, credibile eſt, per eosdem Decumates agros, adeoque per Brisgoviam & Ortenaviam, viam quoque directam fuiſſe, antequam Alemanni in illis oris invaleſcerent; ſed ſi quæ unquam ibi extitit via Romana, periiſſe neceſſe eſt, quod ne minimum quidem ejus veſtigium compareat ullibi. Tertie & quarta via.

§. XCI.

Vicina Coloniæ Rauricæ oppida nunc quoque paucis tangemus. In oppoſita parte Rheni, apud Marcomannos, deinceps Decumates agros, Rauracorum vicinos ad ortum, nullas urbes quæſiveris, ſed apud Vindelicos, Sequanos, & apud Helvetios, qui ab ortu, occaſu & à meridie, circumdederant Rauricam. In ipſo Rauricenſi Agro nihil vicinius ei Arialbinno, antequam Baſilia conderetur: *Olino* enim & *Robur* inter Caſtella reputantur. Apud Sequanos fuere Cambes, Mons Briſiacus & Argentouaria, apud Helvetios Salodurum & Vindoniſſa, ubi XXI. Legio, (*l*) Forum Tiberii, Aquæ Helveticæ & Turicum. (*m*) Aventicum autem, quæ Tacito (*n*) caput Helvetiorum, ſive urbs præ reliquis eminens, (uti Veſontio & Rauricum apud Sequanos) omnium Coloniarum Auguſtæ Rauracæ proxima fuit, nonniſi XXII. leucis Franc. ab ea diſtans. In Vindelicia, Rauracis & Helvetiis contermina, Sanctio (*o*) omnium proxima Rauricæ fuit. Inde Cambodunum atque Brigantium, (*p*) & quæ agmen claudit Auguſta Vindelicorum Colonia, noſtræ Rauricæ ſoror: quam ſplendidiſſimam Rhætiæ Provinciæ Coloniam Tacitus (*q*) appellat, quod Rhætia, ampliore ſenſu ſumpta, Urbes viciniores Rauricæ.

 compre-

(*f*) Antonini *Itinerar.* in itinere per Ripam Pannoniæ à Tauruno in Gallias pag. 250.

(*g*) Oppidum *Arbon.*

(*h*) Ammianus Lib. XX. Cap. X.

(*i*) *German.* Cap. XXIX.

(*l*) Tacitus *Hiſt.* Lib. IV. Cap. LXI. LXX.

(*m*) Turicum vetus nomen genuinum Tigurinæ urbis fuiſſe, ex Lapide An. 1747. ibidem reperto diſcimus: quem illuſtravit Epigraphicæ Antiquitatis promus condus Jo. Gasparus Hagenbuch, apud Turicenſes Profeſſor celebris, in *Epiſtolis Epigraphicis*, quæ reconditæ antiquitatis theſaurum continent.

(*n*) *Hiſtor.* Lib. I. Cap. LXVIII.

(*o*) Locus ab Ammiano Lib. XXI. Cap. V. memoratus, quem ad oppidum *Seckingam* referunt Geographorum plerique, Ortelius, Cluverius, Baudrandus, Samſonius, Cellarius, Spenerus. Medio ævo appellabatur *Saconium.*

(*p*) Strabo Lib. IV. pag. 142. Brigantium & Cambodunum in Vindelicis ponit.

(*q*) *Germania* Cap. XLI. Quæ verba de Auguſta Vindelicorum Colonia, intelligi debere oſtendit Marcus Velserus *Rer. Auguſta Vindel.* Lib. III. pag. 212.

comprehenderat quoque Vindelicos. Coloniæ hujus Auctorem indicat nomen *Augusta*. Ptolemæus eam vocat *Coloniam Augustam*, nominisque prisci vestigia in vulgari ejus appellatione *Augsburg*, uti in Raurica *Augst*, hodiedum supersunt. Instituendæ Vindelicorum Coloniæ eadem causa, quæ ut Rauricam institueret, Augustum induxit; ut Rhæti nimirum in obsequio continerentur, & ab irruptionibus Danubianis retinerentur Germani.

§. XCII.

Vicinæ Regiones.

In *Tabula Theodosiana* pars dextra Rheni, sive Ripa Germanica, ex adverso Brigantii, usque ad Regionem Argentouariæ oppositam, *Alemannia* appellatur. Tractus hic partem Sueviæ Trans-Danubianæ, Civitates silvestres Austriacas, atque Brisgoviam fere omnem, complectitur. Hercynia silva prope Rauracos Helvetiosque à Germanica Rheni ripa incepit, ut JULIUS DICTATOR (r) scribit: "Hercynia silva oritur ab Helvetiorum, & „ Nemetum, & Rauracorum, finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines „ Dacorum &c. „ Montis hujus pars propior Rheno speciatim Silva Marciana (s) in *Theodosiana Tabula* appellatur. Ille vero montis hujus Tractus, ubi Danubius oritur, *Abnoba* dicitur à TACITO; (t) qui alio quoque loco (u) annotat: "Inter Hercyniam „ silvam, Rhenumque & Mœnum amnes, Helvetii, ulteriora Boji, Gallica utraque gens, „ tenuere. „ Incolæ ergo Hercyniæ silvæ Rauracorum proximi trans Rhenum accolæ fuerunt. (x) Hi ipsi accolæ vicinorum Helvetiorum Colonia erant, quæ ex Helvetia in Vindeliciam & Germaniæ partem, Rauracis oppositam, migraverat: ut adeo Helvetios à meridie & ab ortu vicinos tum habuerint Rauraci. His Helvetiis Trans-Rhenanis, in Germanico solo habitantibus, confines fuerunt & Marcomanni, & Vindelici; quorum hi dextram Danubii & Rheni oram accoluerant; adeoque & ipsi contermini Rauracis. Verum enimvero Augusta Rauracorum à latere illo, quo Rhenum attigit, id est, Germaniam Vindeliciamque aspexit, (è regione enim ejus fere collimitium Vindeliciæ & Germaniæ fuit) sub Romana Periodo frequentius novos vicinos accepit. Marcomanni quum versus finem Imperii Cæsaris Octaviani Augusti, relicta sua sede ad Rhenum, in Bojohemum migrassent, in vacua eorum loca ex Gallis nostris Rauracis & Sequanis, levissimus quisque, ut TACITUS (y) memorat, transivit; unde novorum incolarum quædam prognata colluvies, nomenque regionis Marcomanniæ in *Decumates Agros* immutatum est. Seculo quarto denique in eadem regione Alemanniæ exortum est nomen; cui Suevicum denique, Francica sub Periodo, accessit, postquam Augusta Raurica jam periisset. In his Alemannis, quibus multi Rauracensium erant immixti, gravissimos dein hostes experta est Rauracorum Augusta; non semel infestis armis ab iisdem petita.

§. XCIII.

Fata Augustæ Raurac.

Fata enim Augustæ Rauricæ variis fortunæ vicissitudinibus obnoxia fuerunt. Pericula ei non semel, & quidem gravia, ab intestinis Imperii Romani motibus imminuerunt. Julius Vindex, natione Gallus, inter populares suos auctoritate pollens, quum turbas contra Neronem in Gallia excitasset, Galbamque Imperatorem proclamasset, Sequani & speciatim Vesontio, (z) Galbæ adhærens, illis turbis fuere impliciti; at nihil inde periculi ad Rauracos derivatum reperio. Periculosior tempestas mox imminuit Rauracis, motibus Vitellianis exorta, quum Cæcina cum exercitu ad Helvetios accessisset, plenus furore. Fabius Valens cum XL millibus armatorum à Vitellio missus est, ut per mediam Galliam ad Cottianas Alpes, & per easdem in Italiam, transiret; (a) atque sic ille per Treviros, Mediomatricos, Leucos, Lingones, Æduos, Lugdunenses, benigne satis ubique receptus, transivit. A. Cæcina superioris Rheni exercitum triginta millium, in Vitellii partes pertractum, per Sequanos ad Helvetios duxit, quo itinere per Rauracos recta via transivisse, atque Vindonissam versus festinasse, videtur: Penninis enim jugis, transitu propiore, hic degredi jussus. Quas partes tum secuti fuerint Rauraci, non traditur; verisimile tamen, Legionem, quæ tum apud Rauracos præsidiaria fuit, easdem cum superioris

(r) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXV.

(s) Hodie Silva nigra, *Schwartzwald*.

(t) *Germania* Cap. I.

(u) Ibid. Cap. XXVIII.

(x) Hercynia silva apud Rhenum incipiens, denique à Danubio se sinistrorsus convertit, uti CÆSAR id annotat, atque dein Bohemicos illos Sudeti montes, Buchoniam Thuringicam, & Saltus illos Brunsvicensium atque Luneburgensium, *auf dem Harz*, format. Unde, quicquid fere apud Germanos saltuum est, pars Hercyniæ hujus silvæ censetur.

(y) TACITUS *Germ.* Cap. XXIX.

(z) DIO CASSIUS Lib. LX.

(a) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. LXI.

ſuperioris Rheni Legionibus partes, adeoque Vitellianas, eſſe ſecutam; (*b*) Legione XXI. quæ Vindoniſſæ apud Helvetios Rhenum cuſtodiebat, pro Vitellio ſtante. (*c*) Helvetii contra, Galbæ cædis ignari, eum adhuc Imperatorem coluerunt. Apud hos ergo cuncta ferro vaſtavit Cæcina, Helvetiique palantes in Vocetium montem fugerunt; qui extrema pars Juræ, ad Rhenum tendentis, Rauracos ab Helvetiis ſeparat. (*d*) Aventicum Claudii Coſſi eloqnentia ſervatum. Intacta à furore Cæcinæ tum fuiſſe videtur urbs Raurica, quæ Legionis ibi excubantis ſubjecta arbitrio, cæterorum Sequanorum, & ſpeciatim Veſontinæ urbis, Galbæ partibus conſtanter adhærentis, exemplum imitari non auſa fuiſſet. Gravia hæc pericula Rauricæ, non ab hoſte externo, ſed ab ipſo Romano milite, prognata fuerunt ſeculo primo. Sequentibus duobus Rauricæ ſecuritatem nemo mirabitur, quum perpenderit, limitem ultra Rhenum Danubiumque à Romanis Imperatoribus paulatim ad Nicrum & Mœnum usque ita fuiſſe promotum, ut Germanicas has regiones Hadrianus ſecundo, atque Probus tertio, ſeculo communiverint vallo, unde Rheni ſuperioris magna ſecuritas orta. Hactenus felicia Rauricæ tempora.

§. XCIV.

Adverſa fortuna.

Sed quum ſeculo IV. Conſtantinus non politicas modo Imperii rationes, ſed & militares mutaſſet, atque præſidia Romana debilitaſſet ad Rhenum, mirum non eſt, Legiones ex vallo Romano ab Alemannis nuper ejectas, & ad Gallicam Rheni ripam rejectas, hanc ipſam vix defendere, & ab irruentibus Alemannis tutari, potuiſſe. Ita gravioribus periculis denuo expoſitam ſe Raurica vidit, & quidem tanto majoribus, quod imminutas Imperii vires intelligerent Germani, Romanas Legiones jam non amplius in Germania expectantes, ſed ipſi transituri in Galliam, ut Romanis bellum inferrent. Quod Franci ad inferiorem Rhenum, id ad ſuperiorem Alemanni, tentarunt: ſub Conſtantio præſertim Imperatore, qui, Galliam ut contra Alemannos defenderet, Julianom creaverat Cæſarem. Theatrum belli tum apud Rauricos ortum, apud quos, vel certe in eorum vicinia, & Romani & Alemanni, prouti vices rerum armorumque variaverant, Rhenum transire ſolebant. Julianus ad Argentoratum, Gratianus ad Argentouariam, quum viciſſent Alemannos, Raurici ſemper eos apud ſe transeuntes viderunt, quà de re in Annalibus hujus Periodi ſigillatim agetur. Turbis his non parum atteri cœpit urbs Raurica; res tamen ſuas ſuſtentavit utcunque; ita ut Ammianus Marcellinus, qui Theodoſio imperante, circa An. CCCLXXXVI. (*e*) Hiſtoriam ſuam conſcripſit, Rauricæ, ut florentiſſimæ urbis, faciat mentionem, ubi ad An. CCCLV. dicit: " Apud Sequanos Biſontios videmus & Rauracos, aliis potiores „ oppidis multis. „ (*f*) Scriptor, teſtis oculatus, Rauricam & Veſontionem, reliquis omnibus Sequanicis urbibus præponens, eo ipſo magnam adhuc & florentem deſignat. Teſtimonio hoc confutantur Petrus Ramus, (*g*) Cluverius, (*h*) Plantinus (*i*) aliique, qui Auguſtam Rauricam Juliani ætate ab Alemannis jam fuiſſe deſtructam volunt, Guillimannus (*l*) deſtructionis non determinat tempus, ſed à Valentiniano I. reparatam in Caſtrum dum ſcribit, everſam eam antea fuiſſe profitetur. At quomodo Auguſta Raurica in Caſtrum jam erigi potuit, An. CCCLXIX. quum Arces & Caſtella ad Rhenum Valentinianus erigeret, quam Ammianus ipſe, (*m*) An. CCCLXXXVI. quo ſcripſerat, adhuc florentem depingit. Eunapius Sardianus, ſub Gratiano vivens, quem Cluverius advocat teſtem, videat, cur Auguſtam Rauricam φρούριον (*Caſtellum*) appellet.

§. XCV.

Tempora meliora.

Nec reliquis hujus ſeculi annis magni alicujus belli veſtigia reperio, quo Raurica potuiſſet everti. Alemannorum vires, Argentoratenſi & Argentouarienſi prœliis attritæ, tam brevi tempore non potuerunt reparari, ut memorabile quid contra Galliam vicinam tentarent, aut urbes & Legiones Romanas, quæ cuſtodiverant Rhenum, aggrederentur.

Unde

(*b*) Legio una & viceſima; Tacitus loco cit. alii legunt: *Undeviceſima.*

(*c*) Hinc ipſa hæc Legio hoſtilem in Helvetios, Galbæ adhærentes, animum oſtendit, atque occaſionem dedit, ut Cæcina Municipium Badenſe in illis partibus everteret. Tacitus *Hiſt.* Lib. I. Cap. LXVII.

(*d*) Idem Cap. LXVIII.

(*e*) Ammianus poſt Gratiani mortem, qui An. CCCLXXXIII. periit, Libros ſuos Hiſtoriarum conſcripſit, & ante ruinam templi Serapidis Alexandrini, cujus, ut ſtantis adhuc meminit, quod An. CCCLXXXIX. Theodoſii edicto disjectum eſt.

(*f*) Ammian. Lib. XV. Cap. XI. pag. 79.

(*g*) Petrus Ramus, loci hujus apud Ammianum immemor, ex eo, quod idem Auctor Baſiliam, & Caſtellum *Robur* ei vicinum, memorat, conjicere auſus eſt, Rauricam jam tum fuiſſe deletam. Vide Rami *Diatribam de Baſilea ad Senatum Populumque Baſil.* pag. 4.

(*h*) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. III. pag. 21.

(*i*) *Helvetia Antiqua & Nova* pag. 308.

(*l*) *Rer. Helvet.* Lib. III. Cap. XI. pag. 184.

(*m*) Ammianus Marcell. Lib. XXVIII. Cap. II.

Unde Liber, qui *Notitia Imperii utriusque* inſcribitur, item ille, quem *Itinerarium Antonini* vocant, imo & *Tabula Theodoſiana*, tria Monumenta fere coætanea, ſub Arcadii & Honorii Imperatorum initia, adeoque ſeculi quarti fine, compoſita, Rhenanum noſtrum limitem ut integrum & illibatum, deſcribunt. Itinerarium & Tabula urbem noſtram appellant *Auguſtam Rauracum*, & Tabula ſpeciatim, in delineationibus & picturis ſuis, eam magno cum ædificio deſignat, quale nonniſi illuſtrioribus urbibus, ut Aventico quoque Helvetiorum, adjicitur.

Fata ſeculi V.

At ſeculi quinti initia lugubrem urbis Rauricæ nobis ſcenam aperiunt: medium ſeculi ſcenam ejus fatalem; Ita quidem, ut illa plurimas Rhætiæ, Maximæ Sequanorum, & Germaniæ primæ, adeoque & Alſatiæ urbes, fatorum ſuorum ſocias ſemper haberet. Stilico, origine Vandalus, cui ſummam Imperii Honorius commiſerat, Germanicas nationes occulte inſtigavit, ut Galliam Italiamque aggrederentur, quo inter turbas illas Eucherium, filium ſuum, ad Imperium promoveret. Rhenus & Danubius ita præſidiis nudati ſunt. (*n*)

§. XCVI.

Senectus Auguſtæ Rauricor.

Colonia ergo hæc ſuas ætates, uti vidimus, habuit: quadraginta annos & quod excurrit, antequam occideret, in ſenectute transegit. Senectutem ejus appello tempus, quo Galliarum Notitia illam non in urbium claſſem amplius retulit, ſed à civitatibus diſtinxit, eam *Rauracenſe Caſtrum* appellans. Hæc ipſa ſenectus autem diuturna non fuit, quippe quæ ab An. CCCCVII. ad An. CCCCLI. duravit, quo Raurica ſuum obiit fatum, ſuis ſub ruinis ſepulta. Rauricæ ſenilis ætas incepit, quum Vandali, Alani, Suevi, & cum his plures aliæ nationes, fine anni CCCCVI. (*o*) Rhenum transiverunt. Locus transitus à nullo licet Hiſtoricorum & Chronographorum illius ævi notetur, in Germania prima tamen eos præſertim transiviſſe veriſimile eſt, quod Hieronymus locorum illius Tractus ad Rhenum præſertim facit mentionem; ubi Magontiacum, quæ Germaniæ primæ caput, ſubverſam, multa hominum millia apud eos in Eccleſia trucidata, Vangiones longa obſidione deletos, Nemetes & Argentoratum in Germaniam translatos, memorat. (*p*) In limitem Rheni, ubi hic Germaniam primam alluit, quum à barbaris tam graviter ſævitum, num ſalva tum eſſe potuit Rauracorum Auguſta? quæ à Vandalis, Alanis, Suevis, ſi manſiſſet intacta, ab Alemannis tamen vicinis, tum qunque, ut Hiernnymus annotat, Rhenum transeuntibus, ut altera Carthago, quod impetus eorum toties retardavit, delenda fuerat, ne noceret in poſterum, aut certe liberum illorum transitum Rheni impediret. Barbarica hæc in Galliam irruptio triſtia Alemannorum in Rauricam urbem conſilia promovit. His enim non firmum modo pedem in Agro Raurico ponere jam licuit, quod tntn ſuperiore ſeculo fruſtra tentaverant, ſed & Danubianus limes, à Stilicone nudatus, Vindeliciam & Helvetiam Trans-Urſanam illis aperuit, quæ à Rhætiæ provincia tum avulſæ & ab Alemannis occupatæ fuerunt. Sed & Rauraci, in hoc rerum ſtatu, à Maxima Sequanorum diſtracti, in Alemannorum dominationem tranſierunt, donec in ſeculi hujus fine tranſirent ad Francos.

§. XCVII.

Burgundiones.

Supervenere mox Burgundiones; & hos enim HIERONYMUS in *Epiſtola ad Gerontiam* inter populos Germanos, qui Galliam tum vaſtaverant, recenſet: in *Chronico* tamen ſpecialius de illis, ſeptennio poſt, (*q*) annotat, quod *partem Galliæ Rheno propinquantem* obtinuerint. Quodſi Burgundiones, qui & ipſi Vandalici generis fuerunt, (*r*) non

(*n*) PAULUS OROSIUS, Honorii Aug. æqualis, *Hiſtor.* Lib. VII. Cap. XXXVIII. ita de Stilicone ſcribit: " Alaricum . . . ad terrendam Rempublicam „ reſervavit. Præterea gentes alias, copiis viribusque „ intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarumque provinciæ premuntur, hoc eſt, Alanorum, „ Suevorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorum Burgundionum, ultro in arma ſollicitans, deterſo ſemel Romani nominis metu, ſuſcitavit. Eas interim ripas Rheni quatere, & pulſare „ Gallias voluit, ſperans miſer ſub hac neceſſitatis „ circumſtantia, quod & extorquere imperium genero „ poſſet in filium, & barbaræ gentes tam facile comprimi quam commoveri valerent. „ Oroſu ſententiæ Ammianus & Tiro Proſper conſentiunt.

(*o*) HIERONYMUS *in Chronico Euſebiano* ad Arcadii & Probi Conſulatum An. CCCCVII. ſcribit: " Vandali & Alani Gallias, trajecto Rheno, pridie „ Kal. Jan. ingreſſi.

(*p*) Verba Hieronymi ex *Epiſtola* ejus Undecima, quæ ad Gerontiam viduam ſcripta eſt, hæc ſunt: " Quicquid inter Alpes & Pyrenæum eſt, quod „ Oceano & Rheno includitur, Quadus, Wandalus, „ Sarmata, Halani, Gipedes, Heruli, Saxones, „ Burgundiones, Alemanni & hoſtes Pannonii, vaſtarunt. Mogontiacum, nobilis quondam civitas, „ capta atque ſubverſa eſt, & in Eccleſia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obſidione „ deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, „ Attrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetes, Argentoratus, translati in Germaniam. ' Aquitaniæ, novemque populorum, Lugdunenſis & Narbonenſis provinciæ, præter paucas „ urbes, populata ſunt cuncta. Quas & ipſas foris „ gladius, intus vaſtat fames.

(*q*) Luciano & Heracliano Conſulibus ad An. CCCCXIV. *Theſaur. temporum* SCALIGERI pag. 191.

(*r*) PLINIUS Lib. III. Cap. XLVI. Apud AMMIANUM Lib. XXVIII. Cap. V. Sobolem Romanam ſe dicunt.

non statim cum Vandalis, Alanis & Suevis, Rhenum transierunt; necesse est, eos brevi post, illis in Hispaniam digressis, transiisse. Cur enim hi, qui superiore jam seculo regiones circa Nicrum flumen tenuerant, Alemannis confines, (*s*) in illo omnium fere Germaniæ populorum versus Galliam motu, non aliquid sibi arriperent, qui jam Valentiniano I. (*t*) fœderati, atque dextræ Rheni ripæ vicini? (*u*) Transierunt ergo tum quoque in Galliam Burgundiones, & *partem Rheno propinquantem*, ut vidimus, id est, tractum à Rheno non longe remotum, occuparunt: si enim ipsam Rheni oram occupassent, Hieronymus *propinquam* dixisset, uti dixit, quum de Francis oram Rheni vere tenentibus loquitur. (*x*) Gallicam nostram Rheni ripam nunquam tenuerunt Burgundiones, quum omnis id Historia sileat; sed ab ea ad Sequanos interiores progressi sunt, quorum Regio nomen Burgundiæ mox ab illis accepit. (*y*) Enimvero in superiori hac Rheni parte locum illis non reliquerant Alemanni, utriusque litoris Rheni, & in Helvetia Trans-Ursana, & in Maxima Sequanorum, & in Germania prima, jam possessores & domini. Sic illas ex Maxima Sequanica terras tum occupaverant Burgundiones, quæ aliquantum remotiores extiterunt à Rheno, quas hodie Burgundiæ Comitatum vocamos, quæque Alemannis fuere confines. Unde *Hieronymianum Chronicon* circa An. CCCCXXXVI. (*z*) scribit, Burgundionum Regem *intra Gallias* habitasse, quum bello eundem obtrivisset Aetius.

§. XCVIII.

In tam fatali Galliarum diluvio, (*a*) quo universæ provinciæ inondatæ fuerunt, nemo, uti puto, mirabitur, si urbs limitanea, præsidiario milite omnique auxilio destituta, tot hostibus diversis, mœnium impatientibus, (*b*) exposita, mœnibus, munimentis, Duumviris, Decurionibus, Senatuque suo privata, in Castrum redacta est subito, quod pristinæ magnitudinis ne quidem umbram retinuit: incolis magnam partem gladio, fame, miseria, pereuntibus, vel fuga dispersis. (*c*) Qui ex tempestate hac servati fuerunt, restituta quiete, fertiliorem opportunioremque navigationi & commerciis locum, novæ veluti coloniæ condendæ, elegerunt Tractum illum, ubi Birsicus Rheno conjungitur, unde Basiliæ civitatis origines, vel si mavis, augmenta; quæ urbs ex Arialbinno vicino & Raurico destructo prognata, cujus prima fundamenta nautæ & piscatores jam pridem jecisse videntur, quæ ex vico paulatim in civitatem conversa, quum Augusta Raurica converteretur in vicum: nonnisi pauperioribus in eversa urbe manentibus, vel certe ad illam redeuntibus, tempestate finita; uti infra, sub Basilia docebimus.

Interitus Augustæ Rauræ.

§. XCIX.

Hic Rerum Rauracensium status illo temporis intervallo, quod ab An. CCCC. ad CCCCL. effluxit: unde *Notitia Provinciarum & Civitatum Galliæ*, (*d*) tum condita, Augustam Rauricam non Civitatem, sed *Castrum Rauracense* appellat, Basilia vero inter Civitates

Urbs castrum evasit.

(*s*) Ammianus loco cit.

(*t*) Idem ibidem.

(*u*) Hieronymus & Cassiodorus *in Chronicis.* Orosius item Lib. VII. Cap. XXXII

(*x*) *Thesauro* Scaligri. pag. 194. " Pars Galliarum propinqua Rheno, quam Franci possidendam occupaverant, Aetii Comitis armis recepta.

(*y*) Sunt, qui non sine fundamento conjiciunt, Burgundiones bona cum Romanorum gratia pedem firmum posuisse in Gallia. Jornandes sane de *Rebus Geticis* Cap. XXXVI. scribit: " Burgundiones, quondam Milites Romani; tunc vero jam in numero auxiliorum exquisiti. &c. " Cum Valentiniano I. erant fœdere juncti, uti dictum. Unde Idatius in *Chronico* dixit: " Burgundiones à Romanis rebellaverunt, Duce Aetio debellantur.

(*z*) Theodosio XV. & Valentiniano IV. Coss. *Thesauri temporum* pag. 194. Eandem cladem annotat Tiro Prosper Aquitanus in *Chronico*, apud Canisium in *Thesauro Monumentorum*, a Basnagio rursus in lucem emisso, Tom. I. pag. 316.

(*a*) Quod vivis coloribus depingit Salvianus *de Gubernatione Dei* Lib. VI. & VII.

(*b*) Præter Ammianum Marcellinum, cujus locum jam protulimus, Procopius quoque rem eandem annotavit in Libris suis *de Ædificiis Justiniani* Lib. IV. Cap. V. ubi de Trans-Danubianis Regionibus scribens ait: *Τειχομαχεῖν τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις οὐδαμῶς ἴσχυον. Barbaris illius regionis oppugnare mœnia non norunt.*

(*c*) Rauracis nostris idem contigit, quod paulo post ipsius Romæ incolis, quum Alaricus Urbem cepisset. Vivis rem coloribus depingit Hieronymos in Palæstina Bethlehemi tum degens, qui à plurimis inculis Romanis divitibus, ad paupertatem redactis, & in Orientem venientibus, miserum Urbis statum intellexit. Ille in *Præfatione ad Librum VII. in Ezechielem* ita scribit: " Quis crederet, ut totius orbis extructa victoriis Roma corrueret, ut ipsa suis populis & mater fieret, & sepulcrum? ut tota Orientis, Ægypti, Africæ, litora olim dominatricis urbis servarom & ancillarum numero complerentur? ut quotidie sancta Bethlehem nobiles quondam utriusque sexus, atque omnibus divitiis affluentes, susciperet mendicantes? quibus quoniam opem ferre non possumus, condolemus, & lacrymas lacrymis jungimus.

(*d*) Quam Sirmondus in *Conciliis Galliæ* & Duchesnius in *Scriptoribus Rer. Francicarum* Tomo I. ediderunt.

Civitates (*e*) numeratur. Eandem experta est fortem Vindonissa, quæ, ex urbe florente & magna, tum *Castrum Vindonissense* evasit. Castrum denotavit oppidum exiguum, (*f*) quod vicum potius majorem appellares vel burgum, ubi nec Episcopus, nec Comes, nec Præfectus, nec ullus Judicum Provincialium, sedem habuerat. Sunt tamen, qui receptiore sensu vocem hanc intelligere malunt, & Augustam Rauricam tum in Arcem vel Castellum commutatam fuisse arbitrantur; simile nimirum illis, quæ Drusus & Valentinianus I. ad Rhenum construxerant. Castellum quidem, Drusianis illis simile, haud adeo magno labore in Rauricæ Augustæ ruinis exstrui potuisset. Insignis & vasta illa moles Theatri, ex lapidibus quadris confecta, cujus ingentia rudera etiamnum in colle cernuntur, facile in castellum potuisset converti. Nemausense Amphitheatrum, Hadriani Mausoleum, sequentibus quoque seculis, in castella, & arces conversa fuerunt, quod in Arcu triumphali Arausione quoque factum esse video. At Romani Imperii status per seculum quintum, ad ejus usque destructionem, satis abunde nos docet, limitem Rheni, Honoriano sub Principatu, legionibus nudatum fuisse, quæ ne viscera Imperii quidem potuerunt defendere. Unde Roma seculo hoc fuit quater direpta. (*g*) Cui bono ergo Castellum hoc fuisset exstructum, cui defendendo legiones non aderant? Adde quod Alemanni, utriusque ripæ Rhenensis domini, exstructionem castelli contra se non fuissent passuri. Credibilius longe, Rauricam, barbaris An. CCCCVII. undique irruentibus, privatam munimentis, sub dubia tum novorum Dominorum clientela, veluti in servitute vixisse, ita ut in oppidorum minorum classe vix locum tueretur; in pejorem forte statum reducta, quam fuerat, ante quam Colonia fieret. Mirum ergo non est, in Rauracensibus ruinis veterum Imperatorum nummos ad Honorium usque reperiri, uti Antiquitatum in illis oris curiosi observant. (*h*) Sub hoc enim Imperatore prima & præcipua ejus destructio facta est; posteriorum autem Imperatorum numismata nonnisi rarius ibi occurrere possunt. Quidquid sit de qualitate nummorum, copia eorum, quæ in agris, rastro aut aratro subactis, passim & quotidie per tot secula occurrit, subitam incolis eorumque fortunis cladem illatam esse, manifeste declarat. Unde illorum conjectura nequaquam potest admitti, qui Rauricam urbem paulatim decrevisse atque collapsam fuisse existimant. (*i*) Hic ipse enim Rauricæ status senescens diuturnus non fuit, quippe qui nonnisi à seculi V. initio ad Hunnicæ irruptionis tempora usque, hoc est, ad medium ejusdem seculi, duravit. (*l*)

§. C.

Attilæ irruptio.

Attila enim, postquam Thraciam Illyricumque vastaverat, cum Hunnis suis circa An. CCCCLI. fatalem Augustæ Rauricæ cladem inferre visus est. Ex Pannonia (*m*) nimirum, Danubium cum innumerabili exercitu relegens, Galliam intrare decrevit, eoque in itinere propugnacula, ab Imperatoribus olim Danubio utrimque imposita, subvertens, ut Procopius (*n*) testis est, Rhenum accessit, & quidem, uti videtur, circa Brigantiam, ubi quod à Vandalis, Alanis, Suevis, Burgundionibus, non destructum supererat, apud Vindelicos, Rauricos, Sequanos, Tribocos aliosque Rheni accolas penitus destruxit, obvia quæque prosternens, vel, ut Beda (*o*) loquitur, civitates atque castella excidens. Transitum hunc circa Hercynium saltum esse factum Sollius Sidonius Apollinaris (*p*) testatur:

« Cecidit

(*e*) Sed & *Civitas Elvitiorum Aventicus*, ibidem memorata, eam tum nondum destructam fuisse indicio est.

(*f*) Vide Cangii *Glossarium* in voce: *Castrum*.

(*g*) Alaricus, Visigothorum Rex An. CCCCX. Gensericus Vandalorum Rex An. CCCCLV. Odoacer Herulus An. CCCCLXV. Ricimer An. CCCCLXXII. Romam ceperunt.

(*h*) Rudolphus Wetstenius in *Differt. de Ursitia*.

(*i*) Seb. Munsterus in *Cosmograph.* Lib. III. Cap. XCI.

(*l*) Ab anno CCCCVII. quo Alani, Vandali, Suevi, irruerunt in Galliam, ad An. CCCCLI. quo Hunni venerunt.

(*m*) Ex Pannonia advenisse Attilam Gregorius Turonensis quoque testatur Lib. II. Cap. VII.

(*n*) Procopius *de Ædificiis Justiniani* Lib. IV. Cap. V. Id aperte ostendit; ubi enim priscorum Imperatorum curam circa oram Danubianam, oppidis & castellis firmandam, exposuisset, addit: Χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἀττίλας στρατῷ μεγάλῳ ἐσβεβληκὼς, τά τε ὀχυρώματα πόνῳ οὐδενὶ ἐς ἔδαφος καθεῖλε, καὶ γῆς Ῥωμαίων ἐπὶ πλεῖστον κατεληΐζετο, οὐδενὸς ἀνθισταμένου τῶν πάντων. *Postmodum vero Attila, cum ingenti exercitu irrumpens, munitiones illas nullo negotio diruit, ac late Romanum Imperium populatus est, nemine repugnante.* Fallitur ergo Hadr. Valesius *Rer. Franc.* Lib. IV. pag. 158. aliique cum eo, qui Germaniam magnam eum peragrasse, Rhenumque prope Coloniam transivisse volunt. In illo Germaniæ transitu quot obstacula ratione commeatus, itinerum &c. Danubium relegendo non modo plurima loca ad utramque ripam posita, sed & itineris ab utraque ripa in via Romana faciendi opportunitatem invenit. Adde quod magni exercitus fluminum ripas legere amant in expeditionibus suis. Si Coloniæ Agrippinæ Rhenum transivisset Attila, quomodo ibi obvios habere potuisset Burgundiones? quos ad ipsum transitum Rheni ei occurrisse scribit Cassiodorus & Paulus Diaconus *de Episcopis Metensibus* apud Freherum *Corp. Hist. Franc.* pag. 173.

(*o*) In *Historia Ecclesiast.* Lib. I. Cap. XIII.

(*p*) *Carmine* VII. versu 326. sqq. Pater Sidonii Apollinaris Arvernus fuit, Præfectus Prætorio Galliarum An. CCCCXLIX. quam dignitatem & Avus ejus An. CCCCXII. possederat.

„ Cecidit cito secta bipenni

„ Hercinia in lintres & Rhenum texuit alno.

„ Et jam terrificis diffuderat Attila turmis

„ In campos se, Belga, tuos.

In Brigantini Lacus vicinia id contigisse AVENTINUS existimat. Illi fane falluntur, qui ad Argentoratum hoc referunt. (q) Tum vero Rauracense, Vindonissense & Argentariense castra, cum aliis ad Rhenum locis, ita eversa atque prostrata, imo funditus fere excisa fuerunt, ut ex ruinis suis nonnisi in villas resurgere potuerint. Novas plane urbes in vicinia exstruere, quam eversas restaurare, maluerunt nepotes. (r) Postquam enim Attila in Vindeliciæ confinio cum Helvetiis & Rauracis Rhenum trajecisset, vel Rheni ripam legens descendit versus Argentoratum, ut urbem Mediomatricum peteret, quam & evertit, uti testes sunt IOATIUS (s) atque TURONENSIS ANTISTES: (t) vel recta Sequanos petiit, ut NICOLAUS OLAHUS, Archiepiscopus Strigonensis, in suo *Attila* (u) tradit. Quodsi locis quibusdam in Galliæ introitu pepercit Attila, quantum furorem in illa effudisse necesse est, in quæ post cladem, in Catalaunicis campis acceptam, redeundo inciderat. Unde Rhenus ab eo bis male habitus, & Attila à SIDONIO APOLLINARI (x) *Rheni hostis* vocatus est.

§. CI.

Ita urbs Raurica ab anno XIV. ante Æram Dionysianam, ab Augusti Cæsaris nempe, conditoris sui, temporibus florens, anno CCCLVI. ab Alemannis cum plurimis Galliæ urbibus male habita, sed restituta, An. CCCCVII. senescere cœpit, An. CCCCLI. funditus periit, atque sub suis plane sepulta cineribus est, nullo tempore resurrectura. AVENTINUS (y) annotat, Gundaricum & Segimundum, Reges Burgundionum, Hunnis, in Galliam irruentibus, restitisse & ab illis fuisse cæsos, occisos. URSTISIUS (z) hoc Sigismundo, Gundicarii fratri, adscribit, & in Basiliensium finibus factum esse conjicit, consentientem habens ANDREAM DU CHESNIUM; (a) quæ conjectura verisimilior, quod PROSPER (b) & CASSIODORUS (c) Gundicarium longe ante ab Hunnis interemptum significare videantur. (d) Ab hujus seculi V. adulti temporibus Augustæ Rauricæ Historia definit, nec ejus ullibi, ut restitutæ, occurrit memoria. Anonymus Ravennas, seculi VII. Scriptor, ubi loca ad Rhenum enarrat, *Augustam Rauracum* quidem nominat, sed præter nomen ejus nihil adducit, veterum Geographorum fidem secutus. Tempus eversionis.

Non possumus ergo non approbare Jo. STUMPFII, (e) Historiæ Helveticæ diligentissimi Scriptoris, conjecturam, qua Valentiniani III. & Marciani Impp. temporibus secundam, sive plenariam, Rauricæ eversionem contigisse putat; in eo fortasse non satis accuratus, quod eversionem hanc, Hunnis attribuendam, Alemannis adscribat. Alemannos quidem urbium eversores maximos fuisse, supra ostendimus, cujus rei testes tot Gallicæ urbes, ab illis sub Constantio Imp. eversæ. Inter has vastationes Rauricam tum fuisse servatam, ex prolato AMMIANI loco probavimus, qui urbem hanc ipse sub Juliano adhuc vidit florentem. Unde prima eversio urbis irruptioni, à Vandalis, Alanis & Suevis, An. CCCCVII. factæ, adscribenda videtur: secunda & plenaria Attilæ An. CCCCLI. in Galliam irruenti, & ex eadem post Catalaunicam pugnam in Pannonias redeunti. Alemanni, qui Vandalos secuti sunt in migratione trans Rhenum, firmum apud Rauracos, Sequanos & in Germania prima, quum posuissent pedem, terras, quas constanter retinere decreverant, cur flamma, igne & ferro vastassent? muros quidem ubique dejecerant, à Vandalicæ irruptionis temporibus in Gallica ora Rhenensi fixam sedem tenentes, Romanis expulsis.

(q) Vide infra in Argentorato.

(r) Vindonissæ interitus occasionem dedit originibus oppidi Bruck; Augustæ Rauricæ eversio Basiliam peperit; ex Argentouariæ cineribus surrexit Colmaria, & ex Argentorato eversa Strateburgum.

(s) In *Chronico ad Olympiadem* CCCVIII. ubi: „ Gens Hunnorum pace rupta deprædatur Provincias „ Galliarum. Plurimæ civitates effractæ: in Campis „ Catalaunicis, haud longe de civitate, quam effregerant, Mettis, Aetio Duci & Regi Theodorico, „ quibus erat in pace societas, aperto marte confligens, diviso cæsa superatur auxilio. „ In *Thesauro Temporum* JOSEPHI SCALIGERI pag. 25.

(t) GREGORIUS TURONENSIS Lib. II. Cap. VI.

(u) Cap. IV. ROBERTUS, Altissiodorensis Monachus, tamen in *Chronico*, quod NICOL. CAMUSÆUS edidit, vult, Attilam, post cladem acceptam, Lingones & Vesontionem evertisse.

(x) *Epistolarum* Lib. VII. Epistola XII. ad Ferreolum.

(y) *Annal. Bojor*. Lib. II. Cap. LIII num. 23.

(z) *Epitome Historiæ Basil.* Cap. III. pag. 25.

(a) *Histoire des Rois, Ducs & Comtes de Bourgogne, Liv.* I. *Chap.* II. pag. 6.

(b) Theodosio XV. & Valentiniano IV. Coss. hoc est, anno Christi CCCCXXXV.

(c) *Chron.* sub Theodosio II. pag. 394. *Operum* ejus à GARETIO editorum.

(d) Vide *Dissertationem* nostram *de Burgundia Trans-Jurana.*

(e) *Chron. Helvet.* Lib. XII. Cap. II.

§. CII.

Sedes Epiſcopi translata.

Factum hinc, ut Epiſcopatus Rauracenſis, illis temporibus, transferretur Baſiliam. Juſtinianus, Rauricorum Epiſcopus, occurrit quidem in *Actis Concilii*, quod An. CCCXLVI. Agrippinæ, ſive Coloniæ, habitum fuiſſe creditur. Sed Acta illa, non unam ob cauſam, dubia & ſuſpecta reputamus, addam & falſa. Continuatur inde quidem nomen Rauracenſium Præſulum, urbe Raurica licet deſtructa, quando An. DXXXIII. pro Adelphio, Epiſcopo Rauracenſi, Synodo Aurelianenſi Aſclepius interfuiſſe memoratur. Primus Epiſcopus Baſilienſis occurrit An. DCCCLIX. quo Concilium apud Saponarias, villam in Suburbano Tullenſi, celebratum eſt; cui *Fredebertus Baſilienſis Epiſcopus* ſubſcripſit, qui An. DCCCLX. Synodo apud Tuſiacum, villam territorii Tullenſis, habitæ, nomen ſuum quoque dedit. Si quis inde concludendum exiſtimet, ſedem Epiſcopalem circa medium ſeculi IX. Baſiliam demum fuiſſe translatam, ille obſervet, Epiſcopos Baſilienſes à regione Diœceſeos potuiſſe vocari Rauracenſes, vel eo tempore, quo Baſiliæ jam ſederant, ut Baſilienſem Epiſcopum ſe hodie vocat, qui Bruntruti reſidet: Lauſanenſem, qui plerumque Friburgi: Genevenſem, qui Anecii. Illis autem, qui Rauracenſem & Baſilienſem Epiſcopatus olim ſeparatos fuiſſe, atque tum coaluiſſe in unum, exiſtimant, haud quaquam accedo. Ex his colligimus, quid de illorum ſit ſtatuendum ſententia, (*f*) qui Auguſtam Rauricam ab Hungaris demum ſeculo X. everſam fuiſſe cenſent, quum illi ſub Conrado I. Germanorum Rege, An. DCCCCXVII. ex Pannonia venientes, Alemanniam, Baſiliam, Alſatiamque noſtram, tranſito Rheno, vaſtaſſent, ut Hermannus Contractus (*g*) docet. Illo nimirum tempore nec civitas, nec caſtrum amplius vel oppidulum, ſed vicus aliquis, vel ad ſummum Burgus, quem vocant, in veteri Rauracorum Auguſta ſupereſſe potuit; cujus everſio magna non fuiſſet jactura. (*h*) Vindoniſſa diutius nomen civitatis retinuit. Hujus enim Epiſcopus Bubulcus Epaonenſi Synodo Burgundiæ An. DXVII. celebratæ interfuit, ut ejus *Acta* teſtantur, (*i*) ubi poſt Maximum Genavenſem Epiſcopum legitur: *Bubulcus in Chriſti nomine Epiſcopus Civitatis Vindoniſſæ relegi & ſubſcripſi, die & Conſule ſupra ſcripto.*

§. CIII.

Memoria Col. Raur. renovata.

Ceterum Coloniæ, in Rauricam ductæ, memoria renovata fuit à Senatu Populoque Baſilienſi An. MDXXVIII. quo Munatio Planco inclyta Reſpublica ſtatuam in Curiæ ſuæ aula erexit; in cujus baſe elogium, auctore Beato Rhenano (*l*) noſtro, hoc legitur:

L. MVNATIO. PLANCO. CIVI. ROMANO. VIRO. CONSVLARI. ET. PRAETORIO. ORATORIQVE. AC. M. CICERONIS. DISCIPVLO. QVI. POST. DEVICTOS. RHAETOS. AEDE. SATVRNI. DE. MANVBIIS. EXTRVCTA. NON. MODO. LVGDVNVM. SED. ET. RAVRICAM. COLONIAM. DEDVXIT. QVAE. AVGVSTA. FVIT. APPELLATA. AB. OCTAVIO. AVGVSTO. TVM. RERVM. POTIENTE. S. P. Q. BASILIENSIS. TAMETSI. ALEMANNORVM. TRANSDVCTI. COLONI. SVBACTIS. AC. DEPVLSIS. RAVRICIS. AMORE. TAMEN. VIRTVTIS. QVAE. ETIAM. IN. HOSTE. VENERATIONEM. MERETVR. VETVSTISSIMO. TRACTVS. HVIVS. ILLVSTRATORI. CVLPA. TEMPORVM. PRORSVS. ABOLITAM. MEMORIAM. POSTLIMINIO. RENOVARVNT. ANNO. M. D. XXVIII.

Franciscus Guillimannus (*m*) Inſcriptionem hanc critico judicio ſubmittit, eamque non ſiniſtre reprebendit, quod Alemannos, qui oram hanc occuparunt, Colonos transductos appellat, quum Vandalis, Alanis, Suevis, Gallicam Rheni oram vaſtantibus, vel ipſi interfuerint, vel certe illos mox ſecuti, vacua & vaſtata loca occuparint. Alterum vero reprehenſionis caput, circa vocem *Auguſtæ*, quod attinet, in eo Rhenanum erroris male poſtulavit Guillimannus, falſæ opinioni circa Coloniæ deductæ tempus inhærens; qui ſi Epocham ejus ad An. DCCXL. Urb. Cond. poſuiſſet, de nomine *Auguſti*, in Octavium Cæſarem nondum collato, non moviſſet querelam.

§. CIV.

(*f*) Beatus Rhenanus *Rer. Germanicar.* Lib. III. pag. 265.

(*g*) In *Chron.* ad An. DCCCCXVII.

(*h*) Ita quoque ſentit Urstisius in *Hiſtoria Baſil. Epitome* Cap. III. pag. 26. & Vir ampliſſimus Jo. Jacobus Leu, de Helvetica Hiſtoria præclare meritus, in *Lexico Helvetico* Part. I. pag. 392.

(*i*) *Conciliorum* Labbei Tomo IV. pag. 1582.

(*l*) Idem hic & Argentouarienſem Inſcriptionem condidit, poſitam Horburgi, ut ſuo loco.

(*m*) *Rer. Helvet.* Lib. III. Cap. XI. pag. 156.

§. CIV.

Auctores relationis.

Topographicam Augustæ Rauracæ veteris ruinarum Tabulam, omnemque status ejus præsentis notitiam, quam Rauricam appellares anastasin, Magnificorum Illustrissimæ Reipublicæ Basiliensis Procerum, atque speciatim Viri gravissimi, Jo. RUDOLPHI FÆSCHII, Tribuni plebis, benevolentiæ & humanitati me debere, gratus profiteor. Consultissimus vero GEORGIUS SCHWEIGHAUSERUS, J. U. L. Concilii Majoris Assessor, Vir meritissimus, atque HIERONYMUS DIENAST, J. U. L. Cancellariæ inter primos adscriptus, suæ in me amicitiæ pignus daturi, nulli operæ pepercerunt, ut ex veteribus vastisque ruinis resurgeret Raurica: quam omnes Rerum Helveticarum Rauricarumque Scriptores nonnisi leviter attigerunt. Amerbachius autem, unice de Theatro sollicitus fuit, licet in eodem describendo non satis accuratus, imo plane falsus in eo, quod ruinas has pro Amphitheatro venditarit.

ROBUR.

§. CV.

Robur Castellum.

AUgustæ Rauricæ Castellum *Robur* non sine ratione subjungo. Quamcunque enim de situ ejus amplectaris sententiam, nullum in Rauracis locum, Augustæ viciniorem, Castello hoc reperis. Valentinianus I. Imp. jam anno Æræ Dionysianæ CCCLXIX. Rheni oram castellis arcibusque munivit, ut coerceret Germanos, speciatim Alemannos. Ita enim scribit AMMIANUS MARCELLINUS: (n) " Valentinianus, magna animo concipiens „ & utilia, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio ad usque fretalem Oceanum magnis „ molibus communiebat, castra extollens altius & castella, turresque assiduas per „ habiles locos & opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo: nonnunquam „ etiam ultra flumen ædificiis positis subradens barbaros fines. „ Quinquennio post, Gratiano Aug. III. & Æquitio Coss. hoc est, An. CCCLXXIV. ex Alemannia, cujus aliquot Pagos vastaverat, redux, munimentum prope Basiliam ædificavit, quod accolæ *Robur* appellant, uti idem AMMIANUS (o) nos docet. Scilicet ex *Codicis Theodosiani* Chronologia addiscimus, Valentinianum die XXI. Maji & XX. Junii anni CCCLXXIV. apud Treviros fuisse. Expeditionem inde in Alemanniam suscepit, ex qua redux munimentum *Robur* construxit, vel ante expeditionem jam inchoatum perfecit. Robore quum versaretur, X. Julii *Constitutionem* edidit & ad Constantium misit. (p) Ibidem allatus est ei nuntius de clade Illyrici, Quados item & Sarmatas transivisse Danubium.

Castelli conditor.

Robur hoc omnium, qui supersunt, Historicorum solus memorat Ammianus; qui & auctorem castelli, & tempus, quo illud conditum, diligenter exponit. Conditor ejus indubitatus est Valentinianus I. qui penultimo vitæ suæ anno munimentum illud perfecit, obiisse enim hunc Imperatorem anno CCCLXXV. qui Gratiani & Æquitii Consulatum secutus est, testatur AMMIANUS, (q) & quidem in ipsa contra Quados expeditione, quorum in Danubianum Imperii Rom. limitem irruptionem dicicerat Robore. CHRISTIANUM URSTISIUM ergo fefellit memoria, quando in *Basiliensis Episcopatus Historia* (r) *Robur* à Valentiniano II. exstructum fuisse scribit, atque adeo patris opus attribuit filio, qui patre moriente vix fuerat quinquennis. Haud dubie ex Urstisio id bona quoque fide insertum est *Lexico Historico Basiliensi*, (s) lingua Germanica à Viris Doctissimis edito.

(n) Lib. XXVIII. Cap. II.

(o) Lib. XXX. Cap. III. ubi ita: " Secuto post „ hæc anno, Gratiano ascito in trabeæ societatem „ Æquitio Consule, Valentiniano post vastatos aliquos „ Alamanniæ pagos munimentum ædificanti prope „ Basiliam, quod appellant accolæ *Robur*, offertur „ Præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades.

(p) Lib. XXX. *Cod. Theodos.* de *Curs. Publ.* Data Robore VI. Id. Jul. Gratiano III. & Equitio Urb. Conf. Coss. hoc est An. CCCLXXIV. Valentinianus I. hanc Constitutionem ad Constantium direxit, ita ut duorum Collegarum Augustorum quoque nomina suo adjungeret. Itaque Valentinianus I. Valens & Gratianus, Augusti eam edidisse leguntur, quorum nomina Constitutioni præfixa sunt. Constitutio hæc agit de Vestibus Militaribus earumque translationibus.

(q) Lib. XXX. Cap. VI. AURELIUS VICTOR *in Epitome*. Obiit d. 17. Nov. 375.

(r) Lib. II. Cap. III. pag. 77.

(s) In voce *Basel.*

§. CVI.

Locus Castelli.

De loco autem, ubi *Robur* olim situm, dubitatior res est. Licet enim ad Rhenum, & prope Basiliam quidem, Castellum hoc absque ullo dubio quærendum sit, Auctores tamen in eo determinando mire dissentiunt. TSCHUDIUS (t) Robur ad urbem Rheinfeldam refert. STUMPFIUS (u) è tribus Wartenburgensibus arcibus, quæ An. MCCCLVI. terræ motu dejectæ fuerunt, quæque nonnisi unius leucæ Francicæ intervallo supra Basiliam sitæ sunt, mediam, cujus turris adhuc ampla extat, huc pertinere credidit. Nummi, & alia antiquitatis fragmenta, ibi subinde eruuntur. Sunt qui, nominis similitudine inducti, arcem *Rotberg*, in Rauracis sitam, sed ad Salodurenses spectantem, huc trahere volunt, uti Stumpfius Urstisiusque testantur. SIMLERUS Robur hoc propius versus Basiliam, atque in loco, *Rothaus*, (x) supra Birsam, positum fuisse censet. Alii vero Turrim Salinariam, ad Birsici ostia Basiliæ conditam, pertinere huc credunt: (y) cujus turris antiquitatem ego tantam esse non puto, uti mox in *Basilia* dicetur. CLUVERIUS (z) denique ita Ammiani verba accipit, ut ipsam Basiliam *Robur* ab accolis dictam existimet, quum id nominis munimento cuidam, prope Basiliam, datum scribat Ammianus; cujus locum male profecto intellexit Cluverius.

URSTISIUS (a) tamen, HOFMANNUS (b) & JAC. CHRISTOPHORUS ISELIUS, (c) cujus Doctissimi viri, Præceptoris olim mei & cognatione mihi devincti, manes adhuc veneror, pro alto munitoque loco illo sentiunt, ubi hodie summum Basiliensium Templum atque viretum vicinum est. (d) Area illa, cui insidet Cathedralis Ecclesia, medio nostroque adhuc ævo *Burgus* vocatur, Germanice *auf Burg*, hoc est, in *Castro*. Chartæ Episcopales testantur id passim. Petrus Episcopus Synodo, pro conservanda libertatis Ecclesiasticæ immunitate habita, An. MCCXCVII. vetat: "Ne intra terminos „ Castri, sive atrii Ecclesiæ Basiliensis, alicui Canonicorum vis fiat. „ Castro autem hos limites assignat: "A porta Rodolfi Craftonis Canonici, usque ad Curiam Præben- „ dalem Johannis de Diessen ab una parte. In alia vero parte à Curia D. R. „ Craftonis usque ad extremitatem Curiæ præbendalis D. de Gundolzheim. „ (e) Adde, quod testatur Urstisius, sua ætate & speciatim An. MDLXXVI. quum in area illa domus exstrueretur effodereturque cella vinaria, numismata aliquot ænea Imperatorum Romanorum illic se reperta vidisse. Imo & nostris temporibus in eadem illa area effossi sunt nummi quidam ænei, ipsius Valentiniani Imp. typo impressi, quod Doctissimus Iselius non semel in sermonibus suis, mecum habitis, repetiit. Area hæc urbi quidem, progressu temporis, inclusa est, at seculo IV. extra Basiliam sita, quæ tum nonnisi oppidum mediocre fuisse videtur, quod nec Itinerarium Antonini, nec Tabula Theodosiana, nec Notitia Imperii ullibi ejus mentionem fecerunt. Robur ergo in colle, vicino Basiliæ, cujus urbis prima stamina circa Birsicum fuerant, non sine ratione collocamus.

§. CVII.

Origo nominis.

Castello huic nomen *Robur* non ab ipso Valentiniano I. conditore ejus, sed ab accolis, Rauracis nempe atque Romanis, forte ipsis Basiliensibus, impositum, ut scribit Ammianus. Ingeniosa est Celeb. Viri, JACOBI SPRENGII, (f) apud Basilienses Professoris, conjectura, qui ex Teutonico idiomate *Rorburg* interpretatur: TSCHUDIUS *Rubburg*, *Burgus prædæ*, quod conditum sit, ut prædæ, ex Germanis reportatæ, ibi asservarentur. Conjecturis his subscriberem lubens, nisi Rauracos, Gallicam gentem, Germanicæ linguæ usum nondum habuisse, verisimile foret; qui si novum idioma didicerunt, uti profecto id facere coacti sunt, Imperantium linguam, id est, Romanam calluerunt. Vocem *Robur* vere Latinam crediderunt Valentinianus, Valens & Gratianus, Imperatores, quum Constitutionem, ibi loci editam, signarent *Robore*, quod

(t) *Delineatio Veteris Helvetiæ* Mſ. pag. 142.

(u) *Chron. Helvet.* Lib. XII. Cap. XVI. Neque diffitetur URSTISIUS in *Historia Episcopatus Basil.* Lib. II. Cap. III. pag. 77. opinionem hanc admodum receptam fuisse: quam haud ita pridem renovavit ANONYMUS *Memorabilium Agri Basiliensis* scrutator in Parte I. pag. 9. Liber Germanica lingua editus, sub Titulo: *Merckwürdigkeiten der Landschafft Basel.*

(x) Locum ad ripam Rheni situm describit URSTISIUS in *Epitome Historiæ Basil.* Cap. IV. pag. 17. Superioribus seculis ibi habitaverant Eremitæ Paulini.

(y) *Lexicon Histor. Basil.* Germanicum, in voce *Basel*, sententiam hanc allegat.

(z) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. V.

(a) *Epitome Hist. Basil.* Cap. VII. pag. 69.

(b) *Lexici Historici* voce: *Robur*.

(c) In *Lexico Universali Historico* loco cit.

(d) Pars illius areæ vulgo vocatur *die Pfalz*.

(e) URSTISIUS loco cit. pag. 70.

(f) In *Commentario Rer. Rauricarum* pag. 4. URSTISIUS in *Historia Episcopatus Basil.* Lib. II. Cap. III. pag. 77. ait, si soni vocis habenda sit ratio, referri huc posse vetus illud castrum *Froburg*, versus Juram situm. Verum hoc à Rheno nimis remotum est.

quod facturi non fuerant, si Robur à *Burgo* nomen cepisset, quum ipsi Romani voce *Burgus* pro Castro, media Latinitate, uti consueverint, quemadmodum ex Flavio Vegetio addiscimus. (*g*) Nondum sane ad liquidum à Criticis deductum est, an Germanicum *Burg* à Latino *Burgus*, an Latinum à Germanico, originem sumserit. Apud Romanos autem *Robur* varia denotavit. Locus in carcere Tulliano fuit, hoc nomine clarus. (*h*) Scriptores, præsertim Poetæ, *Robur* pro quercu usurpant: unde *Roborum luci* apud Plinium. Nomen à firmitate impositum cur dubitares quum firmissimum contra hostes robur, (*i*) vel propugnaculum fuerit? Nec absonum, à quercu, si malueris, vel querceto, derivare nomen, quod placuit nonnullis. Quercetum enim antiquissimum illo ipso in loco cum annosis quercubus adhuc nostris temporibus visum. Robora & roboreta originem dedere oppidis, quo *Rovere*, *Rouvere*, *Roveredo* facile referas. Silva prope Lutetiam Parisiorum est, quercubus frequens, (*l*) quæ scriptis medii ævi *Roboretum* appellatur. Fuit & apud Hispanos *Roboretum*, quod Antonini *Itinerarium* memorat, ponitque inter Compleuticam atque Pinetum, qui locus pinis consitus, ut Roboretum roboribus.

§. CVII.

Romani hujus ad Basiliam Castelli duratio diuturna non fuit. Vandalica irruptio anni CCCCVII. ei quoque fatalis haud dubie fuit: ab eo enim tempore Alemanni, qui Vandalos, Alanos & Suevos, in transitu Rheni secuti sunt, hujusmodi munimentum in oris his passuri non fuerant. Exstructum ergo quum fuerit An. CCCLXXIV. atque circa An. CCCCVII. destructum; tempus, quo substitit, nonnisi XXXIII. annorum fuit. Area ejus mœnibus urbis Basiliæ crescentis paulatim inclusa est. Fata Castelli.

BASILIA.

§. CVIII.

RObori Basiliam, ei vicinam, & in Rauracis sitam, subjungo, quod Castellum hoc temporis progressu cum ea coaluit. Urbes sunt paucæ, quæ à tenuibus initiis tam subita incrementa ceperint, ac Basilia civitas, duabus milliaribus Francicis ab Augusta Raurica, versus boream, distans. Sita est ad Rhenum, ubi Birsa & Birsula sua ostia habent: illa paulo supra urbem, hæc circa ejus extremitatem, ubi boreale suburbium paulo infra incipit. Septentrionalis Rauracorum hic fere angulus est, Sequanis Rhenensibus, quos exteriores vocavi, vicinus. Urbs, partim in collibus, qui leniter acclives sunt, partim in convallibus, sita est, vallem Birsula vel Birsicus perluit, sordesque urbis abstergens in Rhenum devolvit, (*m*) prope pontem, qui duas urbes, Rheno separatas, conjungit. Circa ipsa hæc Birsici ostia facillimus est Rheni trajectus, (*n*) qui unico ibi alveo, altis minime crepidinibus, nullis item scopulis exasperantibus aquas, placide decurrit. Basiliæ situs.

Prima hæc urbis incunabula fuisse Scriptorum plerorumque opinio est. Hominum, eo commeantium, frequentia, qui commercii & itinerum causa ex Gallia in Germaniam, & vice versa Rhenum transiverant, fecit, ut nautæ, piscatores, caupones, (*o*) magno numero ibidem coirent, vallemque illam inhabitarent, sensimque futuræ urbis fundamenta jacerent. Tractus commercio aptissimus, salubris, amœnus & fertilis, pluribus irriguus fontibus, (*p*) vicinos invitavit, ut ædes ibi ædibus jungerent; ut Augustæ Rauracorum incolæ, à Barbaris sua sede ejecti, tempestate finita, in jucundiore hac regione novas sedes figere maluerint, quam ad dirutas suas ædes redire. Urbis origo.

§. CIX.

(*g*) Lib. IV. Cap. X.

(*h*) Tacitus *Annal.* Lib. IV. Cap. XXIX.

(*i*) Uti hodie Gallis propugnacula hujusmodi *Forts* appellantur.

(*l*) *Bois de Boulogne.*

(*m*) P. Ramus *Basilea* suæ pag. 5. " Sub terra, „ (ait) structuræ fornicum ac testudinum, ad munditiem urbis, corradendis undique & abluendis „ sordibus, per urbem totam plurimæ Birsulam „ accipiunt. &c. Ex operibus Urbis Romæ Plinius „ Cloacas, à Tarquinio factas & ab Agrippa restitutas, „ suffossis montibus septemque corrivatis „ amnibus ita celebrat, ut nullum majus arbitretur.

(*n*) Ariovistum cum Germanis suis fugatum, ad Trajectum hunc navicula inventa, quæsivisse salutem, Urstisius *Epitom. Hist. Basil.* Cap. V. pag. 45. conjicit. Augustæ Rauricæ hoc factum Carolo Patino verisimilius visum est.

(*o*) Similes origines aliarum urbium vicinarum, ut Schafhusii, Ulmæ, Heidelbergæ, tradunt Historici.

(*p*) Meretur hic afferri locus apud P. Ramum: " Aquæ, (inquit) præter Rhenum, Viesam, Birsam, Birsulam, saluberrimæ per totam urbem „ derivantur, ut fontibus tum publicis tum privatis „ supra trecentos perennibus, Civitas, non modo ad „ quotidianum Civium usum potando, lavando, „ aquando, subitis incendiorum casibus occurrendo, „ sed imprimis ad insigne decus urbis & ornamentum „ prædita sit. „ Hæc P. Ramus jam An. MDLXXI. miratus est; quid dicturus, si hujus seculi ornamenta urbis videret?

§. CIX.

Orthographia Nominis.

Ita temporis fucceſſu factum, ut quum per quatuor prima Æræ Dionyſianæ fecula Pagi Rauraci caput Auguſta Raurica fuiſſet, ſeculo V. Baſilia caput ejus evaſerit. Urbs hæc Galliæ Lugdunenſis, inde Maximæ Sequanorum, nulli veterum Hiſtoricorum aut Geographorum ante ſeculum IV. memorata eſt. AMMIANUS MARCELLINUS omnium primus ejus facit mentionem, (q) & quidem eo in loco, quem paulo ante protulimus, (r) ubi Valentinianum I. prope *Baſiliam* munimentum, Robur accolis dictum, condidiſſe ſcribit. Ammiani Codices MſſI. & ſpeciatim Sorbonicæ Bibliothecæ Codex, quem diligenter inſpexi, omnes habent *Baſiliam*. In NOTITIA *Provinciarum ac Civitatum Galliæ*, poſt Ammianum condita, *Civitas Baſilienſium:* in RAVENNATE, ſeculi VII. GEOGRAPHO, *Bazela* dicitur. Eadem orthographia uſi ſunt deinceps Scriptores Francici ſeculo IX. niſi quod in duabus *Vitis Caroli* M. Haido Epiſcopus *Baslenſis* nuncupatur. In *Tabula Diviſionis Regni Lotharii* anno DCCCLXX. urbs *Baſula;* Ager vero *Baſalchowua* vocatur. (s) ANNALES METENSES ad An. DCCCXI. Haidonem Epiſcopum de *Baſula* memorant. (t) THEGANUS *Vitæ* Ludovici Pii coætaneus Scriptor, primus *Baſileam* urbem vocavit, qui uſus apud pleroſque deinceps obtinuit. Fredebertus *Baſileenſis* Epiſcopus (u) An. DCCCLX. Tullenſi II. Synodo ſubſcripſit; qui in Tuſiaceuſi *Baſilienſis* nominatur. *Baſilia* apud Ammianum ſine ullo epitheto, abſolute, ſimpliciterque occurrit, nec additur, urbs, oppidum, caſtrum, caſtellumve fuerit, an vicus.

§. CX.

Baſiliæ Antiquitas.

Seculo IV. jam urbem fuiſſe veriſimile non eſt, quod nec Antonini Itinerarium, nec Tabula Theodoſiana, nec Notitia Imperii, quæ illius ævi partus ſunt, ullam ejus faciant mentionem. Frequentibus illis bellis Alemannicis, quæ Ammianus, rerum geſtarum præſens teſtis, tam diligenter deſcripſit, qui Veſontionem & Rauricam urbes vidiſſe ſe memorat, Baſiliæ quoque urbis alicubi occurriſſet memoria, ſi illo jam tempore in urbium claſſe locum occupaſſet. PHLEGON TRALLIANUS quidem, Adriani Imp. Libertus, (x) ubi illos, qui centum annos vixerunt, enarrat, *P. Nevii*, *L. Filii*, *Baſiliæ* viventis, mentionem injicit. Sed hæc Baſilia Italiæ fuit; profitetur enim Phlegon initio Capitis, ſe Italos receoſere, quos ex ipſis Cenſuum Commentariis conquiſiverit. Baſiliam ergo ſuam Italia habuit jam ſeculo II. Sed & Gallia Belgica Baſiliam ſuam vidit ſeculo IV. ANTONINI *Itinerarium* (y) enim in itinere à Durocortoro Divodurum usque ponit *Baſiliam*, quam Valeſius vicum eſſe exiſtimat, cui *Albæ Ripæ* cognomen: PHILIPPUS CLUVERIUS (z) in alia diſcedit, NIC. BERGERIUS (a) vero ignoti ſitus locum eſſe arbitratur. Sed & cætera, quæ de antiquioribus Baſiliæ Rauricæ originibus Chronica quædam medii ævi Baſilienſia Mſſ. proferunt, quaſi Valeriani & Gallieni temporibus Baſilia jam fuiſſet everſa; quæ item de Pantalo, Baſilienſi Epiſcopo, undecim millium Virginum Urſulæque comite ad An. CCXXXVIII. ponuntur, tam parum fidei hiſtoricæ habent, ut ea ſicco pede tranſeamus. Num ſeculo V. temporibus Attilæ, Pantalus vixerit, examinabitur alibi.

§. CXI.

Incrementa Civitatis.

Qualiscunque Baſiliæ noſtræ Rauricæ ſtatus fuerit, ante ſeculum quintum, illa in hujus decurſu tanta incrementa jam ceperat, ut in *Notitia Provinciarum* & Civitatum Galliæ veteris*, illis temporibus conſcripta, & à Sirmondo edita, inter quatuor Civitates Maximæ Sequanorum quarta numeretur:

Provincia Maxima Sequanorum num. IV.
Metropolis Civitas Veſoncienſium.
Civitas Equeſtrium Nojodunus.
Civitas Elvitiorum Aventicus.
Civitas Baſilienſium.

Paulo

(q) Lib. XXX. Cap. III.
(r) Ubi de Munimento *Robur* actum eſt.
(s) ANNALES *Bertiniani* ad An. DCCCLXX. apud DU CHESNE *Scriptores Rer. Francicar.* Tom. III. pag. 240.
(t) Apud DU CHESNE loco cit. pag. 295.
(u) *Concilia* LABBEI Edit. Regiæ Tom. VIII. pag. 681. & 705.
(x) In Libello περὶ Μακροβίων, *de Longævis* Cap. I. pag. 107. edit. Joh. Meurſii. ubi: Πούπλιος Νέβιος, Λευκίου υἱὸς, πόλεως Βασιλείας.
(y) Pag. 364. Edit. Weſſeling.
(z) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. IX.
(a) *Hiſtoire des Grands Chemins* Lib. III. Cap. XXXIX.

Paulo post ibidem, in eadem Provincia, *Castrum Rauracense* ponitur. In *Capitulatione* de nominibus Regionum Galliæ, quæ ex Thuaneæ Bibliothecæ Codd. MSS. pervetustis edita est, & apud CHESNIUM (*b*) reperitur, eadem fere occurrunt his verbis repetita:

Civitas Basiliensium, Basilia.

Mira hinc Rauracensium illius ævi rerum prognata mutatio. Basilia, nuper in Rauracis vix nomine nota, nunc civitas eorum primaria evasit: Augusta Raurica vero, pluribus seculis clara, in castrum, mox in casas, conversa est: adeoque Basilia, in Augustæ Rauracæ locum succedens, Rauricensis Episcopatus sedes tam visa. Subita hæc vici tam tenuis incrementa ex aliorum locorum decrementis, atque destructione præsertim, provenerunt. Augusta Raurica, Robur & Arialbinnum, de quo mox verba faciemus, uno eodemque tempore eversæ, incolas suos Basiliæ dederunt; atque adeo paulatim in unam omnes simul coaluerunt civitatem: sed civitatem absque mœnibus, quæ Alemanni, munimentorum ad Rhenum tum destructores, haud admissuri fuissent. Quemadmodum vero postremi hujus ordinis Scriptores, in originibus Basiliensibus narrandis, gravem anachronismum committunt, ita ex altera parte metachronismo intolerabili peccant, qui ad Henrici II. Imp. tempora origines ejusdem ablegant. Hic enim urbem, ab Hungaris An. DCCCCXVII. eversam, restituit, non novam exstruxit, licet NICOLAUS CUSANUS Cardinalis, seculi XV. Scriptor, id asserere sit ausus. (*c*)

Antiquitatum ergo Basiliensium summa huc redit: Conditores ejus primos fuisse vel Rauracos, hoc est, Gallos, vel Romanos, vel ex utrisque mixtos. Qui temporis progressu ex Augusta Raurica, Arialbinno, Olinone, Robore, & aliis forte locis, accesserant, ejusdem fuere Gallicæ vel Romanæ originis; quibus denique ex Alemannis, seculo V. rerum in hac ora positis, accesserant multi. Triplex natio, triplex religio gentilis, triplex idioma, illa ætate apud Basilienses invaluerant: inter quæ tamen idiomata Germanicum tandem, sub Alemannis & Francis, seculo quinto sextoque prævaluit; uti triplicem Religionem mixtam, Gallicam nempe, Romanam, Alemannicam, eodem tempore Christianismus evertit. Ceterum non inconcinna est HADRIANI VALESII (*d*) conjectura, SALVIANUM, ubi de *Massiliensium* excidio loqui videtur, de *Basiliensibus* agere, Librariorumque errore factum, ut horum loco Massilienses substituerentur. Verba SALVIANI (*e*) hæc sunt: " Non „ " hoc agitur jam in Magontiacensium atque Massiliensium Civitate, sed quia „ excisa atque deleta est. Non agitur Agrippinæ, sed quia hostibus plena. Non „ agitur Treverorum urbe excellentissima, sed quia quadruplici est eversione prostrata. „ Massilia hic sane locum non reperit, sed Basilia, quæ in Vandalica irruptione eadem mala subiit, quæ cætera ad Rhenum oppida subierunt; nisi quod citius ex ruinis suis resurrexit, ab Alemannis benignius habita.

§. CXII.

Etymologia nominis.

De Basiliæ nominis Orthographia dictum est supra, nunc de Etymologia ejus pauca annotabimus. BEATUS RHENANUS (*f*) rejicit originem Græcam Βασιλεία, *Regia* urbs; quod nomen ei impositum nonnulli crediderunt, quia ab Henrico II. Rege restaurata. Sed nomen hoc sexcentis ante Henricum annis jam Basilia habuerat. Alii ob amplitudinem elegantiamque epitheto *Regia* ornatam crediderunt: quasi vero illi, qui fundamenta urbis jecerant, casas suas in tantam olim urbem excreturas fuisse præsciverint. Neque tamen illa, quam Beatus Rhenanus producit, multo tolerabilior opinio est, quando à *Passu*, qui Gallis trajectus est, *Passileam* primitus dictam fuisse conjectat; quæ sententia PETRO RAMO (*g*) non displicet. Num illi, qui à Basilisco, fictitio alite, illic invento, denominatam volunt, nugentur, disquirere opus non est. HEROLDUS à L. Minutio Basilo, illo forte, quem JUL. CÆSAR, (*h*) memorat: alii à Basilina, Juliani Apostatæ matre, id nominis derivant; at opinionis suæ firmandæ nullos testes producunt. Alias ejusdem momenti conjecturas collegit URSTISIUS, (*i*) cujus verba produco: " Petrus Ramus cogitandum monet, „ num Basilii Sarmatæ ad utramque Danubii ripam apud Strabonem, aliqua belli tempe- „ state

(*b*) *Scriptorum Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 7.
(*c*) *Concordantiæ Catholicæ* Lib. III.
(*d*) *Notitia Galliar.* pag. 76.
(*e*) *De Gubernatione Dei* Lib. VI. ubi de Circensibus ac Theatralibus Ludis scribit.
(*f*) *Rer. German.* Lib. III pag. 266.
(*g*) In *Basilea* ejus An. MDLXXI. edita in 4to. pag. 2. Addit RHENANUS loco cit. " Unde etiam „ Basella Mosellanica, (quam vulgo *Passel* appellamus,) „ sibi nomen vendicavit, ut sit dicta Basilea, quasi „ Passilea.
(*h*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXIX.
(*i*) *Epit. Hist. Basil.* Cap. V. pag. 52. Adde *Historiam Episcopatus Basil.* ab eodem URSTISIO triennio post Germanice editam in fol. anno nempe 1580. ubi eadem repetit, Lib. II. Cap. IV. pag. 77.

„ ſtate huc deducti, nomen urbi dederint. (*l*) Futilis eſt etymologia HARTMANNI „ SCHEDEL in complemento *Speculi Hiſtoriarum* Vincentii, qui Baſileam dictam exiſtimavit, quaſi *ſine baſi*, eo quod frequentibus terræmotibus concuteretur. Non minus „ ridicula eſt, quam JOANNES de PALOMAR, Concilii Baſilienſis orator, in frequenti „ regni Bohemiæ conventu An. MCCCCXXXIII. Pragæ commentus eſt, dum eam „ ex duabus dictionibus Græcis, βάσις & λαός, compoſitam eſſe docuit, eo quod Synodi „ decretis Chriſtianus populus in fidei dogmatibus confirmandus erat.

§. CXIII.

Turris Salinaria.

Ad ſiniſtrum latus Birſici fluminis, ubi ſe in Rhenum præcipitat, ex adverſo portus Baſiliæ urbis, antiqua ſtat turris ad Rhenum, alta ſatis & quadrangularis, ex lapidibus quadratis conſtructa, quæ hodie, à ſale illic aſſervato, *Salinaria turris* appellatur. Hanc ſub Romanis Imperatoribus jam conditam multi crediderunt, vel ad cuſtodiam Rheni, vel certe ob trajectus, qui commercii cauſſa Gallos inter atque Germanos, etiam Auguſtæ Rauricæ florentis ævo, ibi fuiſſe creditur, contra aggreſſores defenderetur. (*m*) CAROLUS PATINUS (*n*) Turrim hanc ædificium Romanum eſſe exiſtimat, eam ob cauſam, quod Wartenbergæ arci prorſus ſit ſimilis, quam etiam ex Druſi caſtellis unum eſſe non dubitat. Nec negaverim ego, Romanorum Impp. temporibus, circa Birſici oſtia, turrim olim extitiſſe: at turrim illam, quæ nunc ibi ſedet, Romanæ Architecturæ opus eſſe, non facile conceſſurus ſum, quod altera ad pontem turris, haud procul à Salinaria diſtans, ejusdem ſtructuræ eſt. Hæc vero ponti contigua, non vetuſtior eſſe poteſt ipſo ponte, quoniam ei exacte reſpondet, ejusque cauſa evidenter ſatis conſtructa fuiſſe videtur. Pontem anno demum MCCXXVI. Waltheri Epiſcopi temporibus, qui cum civitate Baſilienſi hac ſuper re transegit, fuiſſe conſtructum, (*o*) documenta publica aperte teſtantur. Quodſi autem poſteriorem hanc Turrim ſeculo XIII. antiquiorem conſtituere non poſſumus; Salinariæ quoque, ſorori ejus, major eſt deneganda antiquitas. Eadem plane antiquæ Turris Tabernenſis Alſaticæ, quæ Palatii Epiſcopalis angulum nuper conſtituerat, ratio fuit. Julianum Cæſarem tres Tabernas, contra Alemannos muniviſſe, quum ex Ammiano, teſte oculato, didiciſſent juniores Hiſtorici, turrim antiquam antiquiorem judicarunt, quam par eſt, & verum Juliani opus eſſe crediderunt. At turris haud ita pridem quum deſtrueretur, ex omni ejus ſtructura deprehenſum eſt, mediæ ætatis Architecturæ Germanicæ opus eſſe, ſimilemque plurimis in Alſatia turribus, quæ magno numero hodiedum in ea ſuperſunt. Diſcimus hinc, circa veterum ædificiorum rudera caute eſſe pronuntiandum. A medii ævi Architectis ſtructæ ſunt turres, Gothicæ, ut loquuntur, formæ, Romanis ſæpe haud multum diſſimiles, duratione & ſoliditate fere æquales, quas recentior ætas haud raro opus jactat Romanum.

§. CXIV.

Arces vicinæ.

Druſi caſtellorum, ad Rhenum exſtructorum, quam hinc inde fecimus, mentio admonet nos, ut Arcium quarundam celebrium, Baſiliæ vicinarum, rudera, quæ ad Druſum quoque referre nonnullis libitum, verbo tangamus. PATINUS (*p*) in hoc argumento liberalis eſt. Tria caſtella in defenſionem Rheni ab Auguſta Raorica Baſiliam usque computat. Primum in ipſa urbe Auguſta ſitum fuiſſe credidit, de quo ſupra jam actum, quod hodieque Caſtelli nomen apud accolas retinet. Secundum ex Wartenburgenſibus caſtellis unum eſt, leucæ intervallo à civitate Baſilia diſtans: quod alii interpretati ſunt *Robur*, uti modo oſtenſum. Tertium cenſet Salinariam urbis Baſiliæ turrim, quam ideo ad Druſiana caſtella refert, quod eadem ſit ſtructura, idemque ædificii

(*l*) P. RAMUS loco cit. pag. 4.

(*m*) BEATUS RHENANUS *Rer. Germanicar.* Lib. III. pag. 267. ſcribit: " Quia munimento opus „ habebat trajectus adverſum Germanos, & mox „ Alemannos, ideo duo propugnacula erexere Ro„ mani; quorum fundamentis turres iſtas duas „ impoſitas credo, quas hodie videmus, alteram in „ capite pontis, alteram paulo inferius à ſale hodie „ nomen habentem, quod in ea aſſervatur. „ PETRUS RAMUS pag. 4. *Baſiliæ* ſuæ ait: " Veriſimile eſt, etiam „ florente Auguſta trajectum eundem ad Birſulam „ fuiſſe, propter humiliorem ripam, ideoque cum „ Germanis commerciorum uſum faciliorem.

(*n*) *Relations Hiſtor. des Voyages* pag. 110.

(*o*) Pons partim lapideus partim ſublicius eſt.

(*p*) Ibidem pag. 109. ubi occaſione Caſtelli, in Auguſta Raurica ſiti, hæc ſcribit: *Le Principal Château, que ceux du Pays appellent encore aujourd'huy* das Schloſs, *pouvoit être auſſi une partie de la Ville, c'étoit l'un des trois, dont on avoit fortifié le paſſage du Rhin, qui étant plus bas en ces quartiers là qu'ailleurs, eſt d'autant plus facile à être traverſé. Arioviſte ſe ſauva par là, après avoir été batu par Ceſar, & quelques temps après, Druſus y fit bâtir dans le voiſinage le Bourg des Gardes, qu'on appelle encore aujourd'hui* Wartemburg. *La tour du Sel, qui reſte à Bâle proche le pont, eſt batie de cette même manière: de telle ſorte, qu'on peut preſumer, que ces trois eſpèces de Châteaux avoient eté batis pour decouvrir plus promptement les ennemis, & s'oppoſer vigoureuſement à leur paſſage, de quel coté qu'ils le priſſent.*

ædificii genus, quod in Wartenburgensibus observatur castellis. De primo & tertio castello, sive turre, jam dictum. Wartenburgense vero quod attinet, situs ejus, à *Memorabilium Agri Basiliensis* Scriptoribus, sollicite descriptus, talis profecto est, ut incredibile sit, Romanos ibi non construxisse castellum; præsertim quum ipsi Augustæ Rauricæ, à qua nonnisi milliarii unius Francici intervallo distabat, adeoque in medio fere, inter Augustam & Basiliam, constitutum erat, magno potuerit esse præsidio. Adde, quod arctissimæ ibi fauces sunt inter montes & Rhenum; atqoe ex illa summitate, tanquam ex specula quadam, magnus satis Germaniæ tractus conspici possit. (*q*) Reliquiæ antiquitatis Romanæ, quæ ibi effodiuntur, sententiam firmant. An vero Drusi Germanici, an Valentiniani I. opus fuerit, nequit definiri. Quodsi ad Valentinianum referas, diversum tamen à Robore castellum debet censeri, quod Robur Basiliæ nunc inclusum est mœnibus.

ARIALBINNUM.

§. CXV.

Robur & Basiliam seculo IV. jam extitisse percepimus, Itinerarium tamen & Tabula utrumque hunc locum præterivere silentio: sed annotant *Arialbinnum*, in via militari Rhenensi, quæ Argentouariam ducit. Arialbinnum, inquam, quod Geographi omnes tacuerunt. De nominis hujus origine, ex Celtica lingua disseruimus supra. (*r*) Orthographiam quod attinet, *Arialbinnum* antiquissimi Codicis Regii habent; *Tabula Theodosiana* conspirat, quæ locum bis eodem modo nominat, nisi quod in uno literam duplicat. Doctissimus Wesselinoius tamen, qui Regios Codices non viderat, in sua Itinerarii Editione, in utroque loco *Artalbinnum* prætulit. Arialbinnum.

Locum hunc varie interpretantur juniores: Guillimannus (*s*) nescio quem locum Hartelfingen heic comminiscitur. Beatus Rhenanus, (*t*) Lazius atque Gollutius, (*u*) villam *Pauzenheim*, prope Othmarshemium; Simlerus atque Ortelius (*x*) *Mulhusium*, Alsatiæ Sequanicæ oppidum, huc pertinere existimant. Sed qua ratione urbs, à Rheno tribus horis remota, trahi huc potest? (*y*) Rudolphus Wetstenius (*z*) in silva Sundgoviæ *Hardt* locum quærendum esse censuit. Christophorus Cellarius (*a*) nihil determinat. Dunodus Jesuita (*b*) Geographicas rationes omnes, ut Burgundiæ suæ placeret, evertere solitus, Ariaricam & Arialbinnum pro uno eodemque loco habet, & utrumque nomen in oppido Comitatus Burgundici *Pontarlier* invenisse se putat. Philippus Cluverius (*c*) haud dubie pro Basilia decidendum esse existimavit. Sequuntur eum Brietius, (*d*) La Carry, (*e*) Baudrandus, (*f*) aliique multi. Cluverius non contentus est uno Arialbinno, sed duo, majus nempe atque minus, effingit; quorum illud ad Basiliam, hoc vero ad locum aliquem ulterioris ripæ, quem corrupte *Kliben* (*g*) scribit, referendum esse statuit. Conjecturam hanc suam Cluverius defendat. In eo tamen laudandus, quod in Basilia Arialbinnum esse quærendum constanter asseruit. In Basiliæ suburbano enim Binninga est villa, in qua Arialbinni reliquiæ superesse videntur. Ipsum nomen ejus recens veteris appellationis vestigia retinuit: quodsi enim Germanicam terminationem tollas, media pars vocis *Arialbinnum* in hodierna adhucdum subsistit. Pari modo, prioribus syllabis abjectis, ex Epamanduoduro *Mandeurre*, ex Cenomano *Mans*, prognatum esse videmus. Variorum Sententiæ.

§. CXVI.

Situs ejus peramoenus in clivo molliter elevato, puritas aeris, locum omni ex parte commendabilem reddit. Itinerarium Imperii Romani duobus in itineribus Arialbinnum recensuit. Primum in itinere de Pannoniis in Gallias per mediterranea Situs Arialbinni.

loca

(*q*) Bruckner *Merckwürdigkeiten der Landschaft Basel* I. *Stuck* pag. 13. de anno MDCCXLVIII.
(*r*) Lib. I. §. XXXII. pag. 50.
(*s*) *Habspurg.* Lib. II. Cap. VI.
(*t*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 278.
(*u*) *Memoires des Sequanois* pag. 16.
(*x*) *Thesaurus Geograph.* voce: *Arialbinnum.*
(*y*) Sententiam hanc tamen Mulhusini Scriptores, Petri & Fürstenbergerus sequuntur, qui adhuc MSf. latent.
(*z*) *Dissertat. de Ursula & XI. Mille Virginibus.*
(*a*) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap III. pag. 287.
(*b*) *Decouverte d'Antre* Part. II. pag. 201.
(*c*) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. V.
(*d*) *Parallela Geographiæ veteris & novæ* Part. I. Lib. I. pag. 28.
(*e*) *De Coloniis Gallicis* Lib. IV. Cap. XVII. pag. 200.
(*f*) In *Lexico Geographico* voce *Arialbinum.*
(*g*) Verum nomen est *Klibe.*

GEOGRAPH.

loca Treveros usque: & paulo post in itinere per ripam Pannoniæ à Tauruno in Gallias ad Leg. XXX. In priore Arialbinnum inter Vindonissam & Montem Brisiacum ponitur: (*h*) in posteriore autem inter Rauracos & Uruncas. (*i*) Vindonissam inter & Arialbinnum in eodem Itinerario M. P. XXIII. distantia ponitur, ita tamen ut vocem *Leugas* adjectam videamus Vindonissæ. Inter Rauracos vero & Arialbinnum XXVII. M. P. signantur, illisque sigla *Leg.* adjicitur, quæ *Legas* vel *Leugas* hic intelligendas indicat. *Tabula Theodosiana* ab Itinerario heic multum recedit; quippe quæ Arialbinnum à Rauraco nonnisi VI. M. P. majora vel leugas computat, quum Itinerarium XXVII. posuerit. In hac veterum Monumentorum discrepantia procedendum est caute. Ubi Tabula & Itinerarium inter se pugnant, Tabulam præferendam esse existimo. Hæc enim Theodosii Magni ætate composita Librariorum erroribus subjecta non fuit, sed ad nostra usque tempora transivit; quod Itinerario non contigisse videmus, cujus Codices, diversis seculis conscripti, corruptioni multo magis obnoxii fuerunt. Errores suos circa Arialbinni distantias ipsum fane Itinerarium prodit. Quum enim uno in loco Vindonissa Rauracos XXVII. (*l*) & Rauracis Arialbinnum totidem Mill. Pass. posuisset, unde LIV. M. P. (*m*) oriuntur, quæ Vindonissam inter & Arialbinnum intervallum ibi componunt; paulo post tamen in altero itinere, trajectum à Vindonissa Arialbinnum uno tractu signans, nonnisi XXIII. Mill. Pass. ponit. Insignem ergo Itinerarii corruptionem in loco hoc quum contigisse intelligamus, Tabulam Theodosianam sequemur; & eo tutius sequemur, quod ea VI. Mill. Pass. vel Leugas inter Rauricos & Arialbinnum ponit, alioque in loco numerum eundem constanter repetit: non modo enim in itinere Rhenensi, sed & in Vesontino, eadem VI. Mill. Pass. occurrunt. Quodsi autem mensuram hanc sex leucarum Gallicarum ad Binningam applicemus, atque duas Gallicas in unam Francicam ordinariam nostri ævi computemus, quod faciendum esse infra docebo, Binningæ sua satis constat mensura, quæ duarum dimidiæque horarum itinere ab Augusta Raurica distat, uti Territorii Basiliensis Topographica Tabula, An. MDCCXXIX. Basiliæ æri incisa, me docet. Arialbinnum denique, Basiliæ tam propinquum, seculo V. sive Vandalica irruptione vastatum, sive spontanea Civium derelictione imminutum, cum Basilia coaluisse videtur; quum Arialbinnenses Basiliæ, opibus crescentis, Cives, quam vicini, esse maluissent. Hoc modo Basilia ex Augustæ Rauricæ, Roboris & Arialbinni, habitatoribus, in unam civitatem paulatim coeuntibus, nata, & ita quidem, ut brevi tempore in Civitatem sat magnam excreverit.

OLINO.

§. CXVII.

Olino.

ARialbinnô & Basiliæ vicinus fuisse creditur locus *Olino*, quem omnium Antiquitatis Monumentorum sola memorat *Notitia Dignitatum Imperii.* (*n*) Maximæ Sequanorum Præsidem habuit, qui unus ex XXXI. Præsidibus Romanorum in Occidente fuit, & Vesontione habitavit. Eadem Provincia à Duce Militari recta est, qui *Dux Provinciæ Sequanici*, locus autem, ubi sedit, *Olino* appellabatur. Perpetuum ibi præsidium fuit militare, pro custodia limitis Rheni contra Germanos: vel, si mavis, ad tuendum ibi Rheni trajectum. *Milites Latavienses*, vel potius *Batavienses*, *Olinone* ponuntur ab Auctore *Notitiæ Imperii.* In Provincia Sequanici ergo, sive Maxima Sequanorum, quæ non Sequanos & Rauracos modo, sed & Helvetios complexa, hic locus quærendus est. Præcipue tamen apud Sequanos, sed lato sensu sumtos, quo Rauraci simul comprehensi fuerunt. Mirum est, locum tam celebrem olim, ex omni Historicorum excidisse memoria. Primus eum definire ausus est Beatus Rhenanus, qui nominis prisci reliquias in suburbano Basiliensium loco *Hole.* (*o*) superesse existimat. Hic à trajectu Basiliensi Rhenano vix semi-leucæ Francicæ intervallo subductus erat, atque trajectui recta respondet. Situs amœnitas locum commendat. Plurâ antiquitatis monumenta

(*h*) *Itinerarii* pag. 238. Edit. Wessel.

(*i*) *Itinerarii* pag. 252.

(*l*) Duo Regii Codices pro XXVII. Mill. Pass. nonnisi XVII. habent.

(*m*) Summa XLIV. oritur, si duos Codd. memoratos sequamur; sed utraque lectio corrupta est, & cum altera distantia pugnat.

(*n*) *Notitia Imperii Occid.* pag. 135. Edit. Pancirol.

(*o*) Locus est in colle, qui valleculam Binningensem ingredientibus ad dextram est, vix mille passibus ab urbe distans. Ne hoc quidem tempore exolevit nomen, vocatur enim *Holee.* Beatus Rhenanus *Rer. German.* Lib. I. pag. 14. " Olino, " (inquit) castellum, ubi hodie nemusculum est, " vulgo *Holi* dictum & viculus, veteris villæ nomine, " proxime Basileam. " Pag. 276. ita scribit: " Olinonem hodie Basilienses vocant *Holi*, nam amant " aspirationes Germani. Protenditur versus vicum " Altschvilerium. Ibi non solum numismata Romana " reperiuntur, sed & sepulcra & sarcophagi. Vulgi " commentum est, illic habitasse Regem.

menta ſuo tempore ibi effoſſa fuiſſe, tradit Rhenanus. Ipſos Sequanicarum Rerum Scriptores (p) conjecturam hanc ſecutos eſſe quum videam, nec refragetur ei GUIDO PANCIROLUS, (q) nec ABRAHAMUS ORTELIUS, (r) nec FRANCISCUS GUILLIMANNUS, (s) nec CHRISTIANUS URSTISIUS, (t) tantis viris nec ego refragaturus ſum; non levia dubia licet ſupereſſe videantur. DUNODUS Jeſuita, Caſtrorum veterum, quæ Romana credit, in Burgundiæ Comitatu quum reperiſſet veſtigia, haud procul Veſoulio, ea huc retulit; neminem conjecturæ ſuæ nactus fautorem. (u) Similis fere nominis urbem Hiſpanicam, *Olinum*, ut & flumen apud Gallos Lugdunenſes, extitiſſe ſupra oſtenſum. (x) Ceterum ſi Olino tam vicina fuit Baſiliæ, Rauricus ille Tractus Rhenenſis id præ multis habuit ſingulare, quod pluribus caſtellis, arcibus & præſidiis, quam ullus alius in ſuperiore hac Rheni parte, undiquaque fuit inſtructus.

CAMBES.

§. CXVIII

CAMBES, CAMBAS: utroque modo nomen in MſſC Codicibus occurrit. *Itinerarium* Rhenenſi in itinere ab Auguſta Rauracum ad *Cambetem* XII. Mill. Paſſ. computat, nec ullum locum intermedium ponit. (y) *Tabula Theodoſiana* vero XIII. Mill. Paſſ. habet. Cambes.

Auguſta Rauracum
Arialbinno VI.
Cambete VII.

Duodecim millia paſſuum, vel leucæ, quæ in omni Gallia Comata, adeoque & Rhenenſi, ſub milliaribus intelligendæ, faciunt VI. leucas Francicas; quæ fere diſtantia eſt hodierni vici *Kembs* (z) ad Rhenum ab Auguſta Rauracorum. In hoc loco enim omnes quæſiverunt Cambetem. Nec Jo. GEORGIUS ECKHARTUS (a) de Cambete diſſentit, verum corrupti Codicis, qui pro *Cambete Cariabete* habet, lectionem ſecutus, Cariabetem Codicis ſui Itinerarii à Cambete Tabulæ diſtingui debere ratus eſt, atque priorem locum ad *Geispizen*, Sundgoviæ vicum, quem corrupte *Geisſpitzen* appellat, poſteriorem vero ad vicum *Kembs*, refert. Verum præter omnem neceſſitatem entia rerum Eckhartus multiplicat. Codici ſeculi IX. quem ille inſpexit, nos opponimus Regium, ejuſdem ætatis, ubi genuina lectio *Cambete* occurrit. Sunt quidem duo alii Regii, ſed ætate paulo poſteriores, in quibus *Caribete*. Sed quis non Librarii, unam literam dividentis in duas, errorem heic facile deprehendit. Idem error in Codicem Eckhartinum irrepſit. Unde Tabulam ab Itinerario in loco hoc non diſcrepare, ſed cum eo convenire, exiſtimo. Cambes ſi non oppidum, inſignis tamen locus fuit, Romanorum temporibus. Itinerarium enim iter aliquod peculiare ab Andematunno (b) ad *Cambatem* (c) dirigit. Hodie vicus notabilis eſt, de quo ſua jam ætate ſcripſit RHENANUS: (d) "Supra Cambeten, & ipſo vico, mira veſtigia murorum ſubterrancorum apparent. " GUILLIMANNUS (e) non in hoc tantum majore, ſed & in minore Cambete, (f) adeoque cis & trans Rhenum, præſidia Romana fuiſſe conjicit.

 STA-

(p) GOLLUT *Memoires de la Republ. Sequanoiſe* Cap. XX. DUNOD *Hiſtoire des Sequanois* pag. 30.
(q) In *Notis ad Notitiam Dignitatum Imperii Occident* pag. 135.
(r) *Theſaur. Geograph.* in voce: *Olino*.
(s) *Habſpurg.* Lib. II. Cap. VI. ubi Beatum Rhenanum exſcribit, nec nominat.
(t) *Chronici Baſil.* Lib. II. Cap. I. pag. 71.
(u) DUNODUS, à Sequanicæ Hiſtoriæ Auctore diverſus, in Tractatu ſuo *Decouverte de la Ville d'Antre* Part. II. *Chap.* XII. pag. 195. ita ſcribit: *Olino marqué dans la Notice pour le Camp ordinaire des Romains, eſt* Cita, *qui eſt près de Veſoul, dont on voit encore preſentement les forts & les lignes, les entrées & les iſſues des legions, & tous leurs retranchemens.* Charrier *à une petite lieue de Veſoul, etoit le Camp de la Cavallerie, &* Cita *de l'Infanterie. Le nom de* Cita *vent dire Cité, une ville conſiderable, ou demeuroit ſouvent le Gouverneur Romain.* pag. ſeq. *S'il faut encore l'alluſion d'Olino, peut être que le nom du village voiſin,* Echenau la Moline, *vient du Camp d'Olino, plutot que des Moulins, qui y ſont.*
(x) Lib. I. §. XXXI. pag. 50.
(y) In itinere à Mediolano per Alpes Penninas Magontiacum pag. 354.
(z) *Groſen Kembs*, in oppoſitione ad Cambeten minorem, quæ villa eſt Germanicæ ripæ adjacens. In Rhætia quoque Camoſſum occurrit, quod GUILLIMANNUS *Kembs* interpretatus, *de Reb. Helvet.* Lib. IV. Cap. II. pag. 425.
(a) *Diſſert. de Apolline Granno* pag. 20.
(b) Quod hodie oppidum *Langres*.
(c) Pag. 386. In hoc itinere omnes Regii Codices, imo & alii, habent *Cambata*.
(d) Lib. III. *Rer. Germ.* pag. 277.
(e) *Habſburgiacor.* Lib. II. Cap. VI.
(f) *Kleine Kembs.* Vicus exiguus de quo modo dictum.

STABULA.

§. CXIX.

CAmbetem in itinere Rhenensi excipit locus *Stabula*; cujus ITINERARIUM solum facit mentionem, eumque à Cambete VI. Mill. Pass. ponit. Nomen hoc, loca ad devertendum idonea denotans, in diversis Romanis Imperii veteris regionibus occurrit. *Stabulum*, Asiaticæ Mysiæ oppidum, in PLINIO, (*g*) Stabulum Galliæ Narbonensis inter Salsulas & Pyrenæum in Itinerario, legitur. Apud eundem Stabulum Novum in Hispania inter Barcinonem & Tarraconem. (*h*) CLUVERII (*i*) somnia, qui pro *Stabulis* legendum esse *Saltibus* putat, quod magnus in tractu illo, Basiliam inter & Colmariam, saltus sit, qui hodie *die Hart*, refellere supervacaneum foret. Refellit tamen Cel. WESSELINGIUS: (*l*) "Ratio Cluverii, ut mollissime dicam, infirma est; (inquiens) fuerit „ enim in eo *saltu*, proptereane mansionis titulus erit refingendus? adeone stabulorum „ in viis militaribus ignoratus est usus, quorum fabricis ad publicam peregre abeuntium „ commoditatem Imperatores Valentinianus & Valens *Leg.* XVI. & XVII. *Cod. Theod. de Operibus publicis* consuluerunt? Et si de jumentorum *stabulis*, quibus in „ vehiculatione utebantur, intelligere nolis, insolensne in viis est diversorium, quod „ stabulum HIERONYMUS *Luca* X. 34. appellat, & ante eum plures? Inde OPTATUS „ MILEVITANUS *Schism. Donatistarum* Libro sexto, Capite quarto, Paulum Apostolum „ stabularium, respiciens ad Lucæ verba: inde AMBROSIUS, *Oratione de obitu Theodosii*, „ Helenam Constantini matrem stabulariam ter quaterque, quod in stabulo aut nata „ fuisset, aut ejus curam egisset, appellat. „ GEOGRAPHI RAVENNATIS ex seculo VII. ANONYMI *Stafulon* ad locum hunc *Stabula* pertinere videtur. Ita PLACIDUS PORCHERON, Monachus Benedictinus, in suis ad Geographum hunc *Notis*, (*m*) & ECKHARTUS in sua *Dissertatione de Apolline Granno*, (*n*) sentiunt. Sed ordo, quo collocatur, non conveniens est. Quod vero idem Eckhartus ad vicum *Staffelfelden*, qui ad flumen Thuram prope Pollvileram situs est, *Stabula* nostra retulerit, in eo aberravit à vero. Non enim in Rhenensi itinere locum habere potest vicus, milliaribus sex Francicis remotus à Rheno. Conjecturæ, quæ nonnisi aliquam similitudinem nominum habent pro fundamento, dubiæ & plane suspectæ sunt, imo & falsæ plerumque, si non aliæ circumstantiæ verisimiles accedunt.

§. CXX.

Loci situs. Regiorum quatuor Codicum, quos inspexi, consensus, qui omnes *Stabulis* Mill. Pass. VI. distantiam à Cambete adsignant, facit, ut positionem ejus sex leugarum Gallicarum, (quas sub Mill. Pass. in his intelligendas esse sæpius monui,) intervallo à villa *Kembs* quærendam esse putem. Leugæ autem hæ sex Gallicæ veteres, sive tres Francicæ hodiernæ, nobis offerunt *Bantzenheimum*, Præfecturæ Landserianæ vicum, è Neoburgi oppidi regione fere situm; quem huc pertinere eo minus dubitandum, quod ante hos ducentos jam annos multæ ibi Romanæ antiquitatis reliquiæ occurrerunt fodientibus. BEATUS RHENANUS (*o*) inquit: "Illic tantum vetustatis indiciorum reperire est, ut non „ liceat palum infigere terræ, quin aliquid occurrat. Porrigebatur autem usque ad „ publicam illam in campis viam, quam altam vocant. Nam agri illi ruinas tegunt, „ ubi subsidens quoque terra sarcophagos lapideos sæpe demonstrat. „ Hæc Romanarum reliquiarum indicia in errorem induxerunt Rhenanum, ut Arialbinnum in Pantzenhemio quæreret. Unde addit: "Alicubi in Antonini Itinerario legitur Artalbinnum, „ Alemanni Pantzenheimum appellarunt. „ In eundem fere sensum loquitur FRANCISCUS GUILLIMANNUS. (*p*) Ceterum *Stabula*, ad equos cursus publici alendos destinata, inter opera publica retulit Constantius Augustus. (*q*)

MONS

(*g*) *Histor. Natur.* Lib. V. Cap. XXXI. pag. 612. Edit. Harduin.
(*h*) Pag. 390. PETRUS DE MARCA in *Marca Hispan.* Lib. I. Cap. XI. Stabulum hoc ibi situm fuisse putat, ubi hodie *Bonlou*.
(*i*) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. VIII.
(*l*) In *Notit ad Itinerarium Anton.* pag. 354.
(*m*) Lib. IV. Cap. XXVI.
(*n*) Pag. 20.
(*o*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 278.
(*p*) *Habsburg.* Lib. II. Cap. VI.
(*q*) Leg. IV. Cod. *de Oper. Publ.*

MONS BRISIACUS.

§. CXXI.

PRima Brifiaci Montis mentio in Itinerario, diverfis in itineribus, uno (*r*) paulo laxius, inter Arialbinnum & Argentoratum: alio (*s*) ftrictius inter Uruncas & Helvetum, occurrit. Regius Hifpaniæ Codex apud Suritam, in quo fincera hæc lectio, haud dubie præferendus eft illis, in quibus *Obrifiacum* vel *Blufiacum* legitur. Nofter Codex Regius feculi IX. nunc *Monte Briffaco*, nunc *Monte Brifago*, habet. Ravennas Geographus, cui locorum nomina corrumpere folenne eft, *Brecechon* prodigiofe vocat. (*t*) Brifacum urbem, quæ hodie in litore Rheni Germanico, in Itinerario defignari, nullus Geographorum recentium dubitare unquam aufus eft. (*u*) Mons Brifiacus.

At in eo inter ipfos difcordia, quod Brifiacum Montem in eadem ripa femper fuiffe exiftimarunt nonnulli. Alii vero ad Gallicam vel occidentalem Rheni ripam Itinerarii temporibus pofitum fuiffe tradunt: verfoque paulatim fluvii mutabilis alveo, fucceffu feculorum à Gallis ad Germanos tranfiiffe. Pofterioris fententiæ ex recentioribus primus auctor eft Beatus Rhenanus, (*x*) quem Franciscus Guillimannus, (*y*) Marquardus Freherus (*z*) aliique, fecuti funt. Huc eos induxit, quod nulla, nifi Provincialia, Romanorum loca in Itinerario commemorari videantur, quodque à dextro urbis Brifaci latere veteris alvei veftigia, Beati Rhenani temporibus, adhuc extiterint. Philippus Cluverius (*a*) vero in alia omnia difceffit, atque Brifacum Germanico litori, Romanorum quoque ætate, vindicandum effe ftatuit; haud credibile arbitratus, altiffimum latiffimumque amnem alvei fui oras tam facile mutaturum; multo minus humana eum opera alio fuiffe diductum; falfum quoque reputans, nulla trans Rhenum loca in Itinerario fuiffe defcripta: (*b*) quod jam Taciti ævo Imperii Romani pars fuerit Alemannia, imo quicquid inter Rhenum & Nicrum eft, ab Imperatore Probo rurfus in Provinciæ formam fuerit redactum; pluraque deinceps à Valentiniano in hujus amnis ripa contra Alemannos caftella erecta fint. Situs loci.

§. CXXII.

Antequam fententiam noftram hac de re exponamus Lectori, varias diverfis temporibus Rheni mutationes, ab Hiftoricis defcriptas, annotabimus paucis. Decimo poft Chriftum feculo Brifiacus Mons Rheno utrimque circumdatus fuit, ut teftatur Luitpranous. (*c*) Infequenti tempore alveum Rhenus mutavit, totumque fe inter urbem & Alfatiam projecit; ita ut Conradus Urspergensis, feculi XIII. Scriptor, Brifacum ex Sequanico, adeoque finiftro Rheni litore, in Germanicum tranfiiffe fcribat. (*d*) Anno MCCXCV. fuis rurfus undis Brifacum ex utraque parte cinxit, imo ipfi fere reftituit Alfatiæ, id quod Dominicanorum *Colmarienfium Annales* (*e*) annotant. Frequentibus his Rheni mutationibus factum, ut Sigebertus Gemblacensis Brifacum *urbem Alfatiæ* vocet, quam Conradus Urspergensis *in Alfatiæ partibus* fitam effe dixit. Mutationes has Rheni, quæ qoatuor feculorum fpatio contigerunt, fi obfervaffet Cluverius, non tam confidenter pronuntiaffet: "Rhenum amnem altiffimum latiffimumque hac regione alveum fponte fua mutaffe, aut humana opera diductum alio fuiffe, quis temere credat?" Imo quis hoc factum fuiffe non credat? tam claris Scriptorum, diverfis feculis viventium, teftimoniis comprobatum; quorum unus ex Dominici familia ipfo mutationis tempore vixit Colmariæ, Brifaco vicinæ. Tria illuftria Rheni alveus mutatus.

(*r*) In itinere de Pannoniis in Gallias pag. 239.
(*s*) In itinere à Mediolano per Alpes Grajas Argentoratum, pag. 350.
(*t*) Lib. IV. Cap. XXVI. pag. 187.
(*u*) Bilibaldus Pirckheimerus Breucomagum cum Brifiaco confudit, In *Germania* fua, Operum pag. 95.
(*x*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 278.
(*y*) *Habsburg.* Lib. II. Cap. V. pag. 67. qui tamen ulterius progreffus eft, & abfque Veterum auctoritate Brifacum Sequanorum inferiorum caput olim fuiffe ftatuit.
(*z*) In *Originibus Palatinis* Part. II. Cap VIII.
(*a*) *Germania Antiq.* Lib. III. Cap. IV. pag. 14. quem fequitur Zeilerus in *Topographia Alfatiæ* pag. 5.
(*b*) Allegat hunc in finem *Uruncim*, quem locum *Zurzam* effe conjicit.
(*c*) Lib. IV. Cap. XIV. "Eft in Alfatiæ partibus Caftellum, Brifecgauue patrio vocabulo nuncupatum, quod & Rhenus in modum Infulæ cingens, & naturalis ipfa loci afperitas munit." In eo tamen Luitprandus Italus peccavit, quod nomen totius pagi vel tractus impofuit urbi.
(*d*) Ad annum DCCCCXXXVII. pag. 157. ubi: "Eft autem in confinio Alfatiæ caftellum, vocabulo Brifach &c.
(*e*) Ad An. MCCXCV. "Rhenus, (inquiunt) qui longo tempore oppidum Brifacum ab Alfatia diviferat, ifto anno pro parte ad latus montis fe aliud transferebat.

illustria Alsatiæ Monasteria, Honaugiense, Arnolfsaugiense, Selzense vetus, ante plura jam secula, Rheno absorpta sunt. Quot mutationes nostris temporibus subiit Rhenus, lateri Gallico plerumque iniquus, quod Rhinaugia quoque nostra, Munchhusa, imo ipsa, Argentorato vicina, Wanzenaugia, testantur? Unde nec ignorantiæ à Cluverio accusandus fuisset Luitprandus, quod Brisacense castellum ut insulam descripsit. Quod autem de Rheno, humana opera diducendo, incredibile visum est Cluverio, id ipsum credibile eidem visum, quum Drusianam illam Fossam in eadem sua Germania ipse describeret. (*f*) Stupendo hoc opere magna Rheni pars à Druso diducta est. Veterum Romanorum aquæductus, emissaria, cloacæ, euripi, aquarum receptacula, amphitheatra, naumachiæ, quid circa lacus, fluvios & amnes tentarint, imo effecerint Romani, copiose perdiscimus. Sed circa Brisacum non opus erat arte. Mutabilitas alvei Rheni in Alsatiæ partibus adscribenda naturæ, quæ solum à sinistro latere humilius formavit.

§. CXXIII.

Refutatio contrariæ sententiæ.

Ut vero Cluverius adversariorum suorum argumentum, quod nonnisi Cis-Rhenana loca in Itinerario descripta sint, eluderet, ad levem illam conjecturam confugit, qua Uruncos, in Alsatia superiore quærendos, trans Rhenum in vico *Zunzen* reperisse se credit: nulla alia re, quam aliquali similitudine nominum ad hanc opinionem inductus. Cluverianam hanc opinionem si pro vera admittimus, dicendum est, illos, qui iter Rhenense fecerunt, recta hac & ordinaria via bis Rhenum coactos esse transire. Cui bono hic itus & reditus? His omnibus itaque probe perpensis, non dubitamus asserere, illis temporibus, quibus Itinerarium conditum, Brisiacum Montem cis Rhenum, in Gallico Sequanorum solo fuisse. Suadet id ipsa Itinerarii Antonini Oeconomia, quæ in medio locorum, cis Rhenum sitorum, Brisiacum Montem, non semel collocat. Sed quid multis hac in re ratiociniis opus, ubi documenta, quæ supersunt, loquuntur? Indubitata enim veteris alvei vestigia Beati Rhenani temporibus superfuerunt, supersunt & nostris. Locorum Brisgaviæ gnari eadem vestigia se deprehendisse profitentur; glarea, silicum copia, soli profunditate, veteris alvei reliquias satis clare prodentibus. Quodsi his Luitprandi & Colmariensis Annalistæ supra allegata testimonia jungas, si Rheni, litus toties hodieque mutantis, indolem spectes, paradoxa haud videbitur eorum sententia, qui montem Brisiacum cis Rhenum olim situm fuisse statuunt. Simile urbis *Bingii* fatum extitisse Historia docet, quam in alteram Navæ ripam temporis successu transpositam miraretur, si eandem hodie aspiceret, AUSONIUS. (*g*) Silentium *Tabulæ Theodosianæ*, quæ Rhenum limitem secuta, Montis tamen Brisiaci nullam facit mentionem, nostræ non contrariatur opinioni; quum nec Basilia in eadem occurrat, quæ extra dubium in Gallico semper solo sita fuit, ante Theodosii tempora AMMIANO MARCELLINO jam memorata.

§. CXXIV.

Acta Brisiaci.

Valentinianus Senior unam ex tribus *de Privilegiis Palatinorum* Constitutionem dedit Brisiaci (*h*) III. Kal. Sept. Valentiniano nobilissimo Puero & Victore Coss. id est An. Christ. CCCLXIX. Ipse hic annus est, quo Imperator omnem Rheni Gallicam ripam magnis molibus & castris communivit; quo Treviris digressus varia ad Rhenum loca, atque adeo Montem quoque Brisiacum, invisit. Eodem anno *Altæ ripæ*, (*i*) *Complati*, (*l*) *Martiatici*, (*m*) diversas edidit Constitutiones. (*n*) An illa, quæ Gratiano nobilissimo Puero & Dagalaifo Coss. *Montebri* data scribitur, ad Montem Brisiacum quoque referenda sit, quod statuit VALESIUS, (*o*) hic loci non discutiemus. Sequanorum tamen inferiorum caput Brisiacum Montem cum GUILLIMANNO (*p*) haud dixerim, AMMIANUS enim MARCELLINUS (*q*) in Sequanis præ omnibus urbibus annotavit Vesontionem & Rauricam urbem. *Brisigavos seniores & juniores*, quorum mentio in *Notitia Occidentalis Imperii*, (*r*) inter auxilia Palatina, occurrit, ad vicinos nostros si quis referre velit trans Rhenum Brisigavos, ei ego non contrariabor. Statuendum tamen erit, Notitiæ hujus conscriptæ tempore, sive seculo finiente quarto, Brisiacum, si non in Germanico litore, in insula tamen Rheni, fuisse, ut regioni vicinæ potuerit imponere nomen.

ARGEN-

(*f*) Lib. III. Cap. XVII.
(*g*) FREHERUS *ad Mosellam* AUSONII, versu 2.
(*h*) *Cod. Theodos.* Lib. VI. Tit. XXXV. Leg. VIII.
(*i*) Hodie nomen retinet *Altrip*.
(*l*) Complatum esse hodie Cambetem conjicit JACOBUS GOTHOFREDUS in *Chronologia Codicis Theodos.* ad An. CCCLXIX.
(*m*) Forte *Martiaticum* quod nonnullis *Maubeuium*.
(*n*) Quæ extant in *Cod. Theodos.* Lib. IV. de *Reparat. Appellat.* Lib. X. *de diversis officiis ad Viventium* PP. Lib. VI. de *Metallis ad Probum* PP.
(*o*) In *Notitia Galliarum* pag. 346. VALESIUS corruptos Codices MSS. reputat. Lex illa scripta est ad Florentium Comitem S. L. extat Lib. XII. Tit. I.
(*p*) In *Habsburgiacis* Lib. II. Cap. V. pag. 67.
(*q*) Lib. XV. Cap. XI.
(*r*) Sub dispositione Viri Illustris Magistri peditum Præsentalis, apud PANCIROL. pag. 34.

ARGENTOUARIA.

§. CXXV.

Argentouariæ situs.

CElticam Argentouariæ nominis originem & orthographiam ſupra jam oſtendimus; nunc ſitum & fata, quæ Romana ſub Periodo experta eſt, diligenter examinabimus. Argentouariam primo intuitu ad Rhenum quærendam eſſe crederes, quod ab *Itinerario* & *Tabula Theodoſiana*, in itinere Rhenenſi inter Auguſtam Rauracum & Argentoratum ponitur. Quodſi firmum & immobile hoc foret fundamentum, vulgata ab aliquot ſeculis opinio, quæ Argentouariam in villa *Horburg* prope Colmariam quæſivit, erroris damnanda eſſet, quod duobus milliaribus Francicis à Rheno diſtat. BILIBALDUS PIRCKHEIMERUS, (s) Maximiliani I. ætate vivens, hanc ipſam ob cauſam Colmariam huc trahi non poſſe credidit; Elcebum quoque ad Rhenum quærendam exiſtimans.

§. CXXVI.

Teſtimonia Veterum.

Ante omnia ergo videndum, quid Geographi cæterique Scriptores antiqui de ea prodiderint. Prima Argentouariæ mentio apud CLAUDIUM PTOLEMÆUM (t) occurrit, qui eam in Rauricis male poſuit, ponendam in Sequanis. Sed & in Germania ſuperiore, quæ nonniſi apud Tribocos incepit, & à qua Sequani fuerunt excluſi, Argentouariam Ptolemæus collocat. In *Itinerario* ſemel tantum, & quidem inter Stabula & Helvetum, legitur, (u) ubi à Stabulis XII. in nonnullis Codicibus XVIII. Mill. Paſſ. ſcribuntur. In *Theodoſiana Tabula* inter Cambetem & Helellum Argentouaria occurrit, ab utroque XII. Mill. paſſuum diſſita. AMMIANUS MARCELLINUS, (x) HIERONYMUS, (y) OROSIUS, (z) urbem hanc *Argentariam*, SEXTUS AUREL. VICTOR (a) & CASSIODORUS Senator (b) *Argentarium oppidum*, vocant; ubi occaſione pugnæ Gratiani, cum Alemannis An. CCCLXXVIII. apud Argentouariam habitæ, loci hujus faciunt mentionem: Oroſius eam *oppidum Galliarum* appellat. In *Thuaneæ Bibliothecæ Notitia*, cujus rubrum: *Nomina Regionum & Civitatum Galliæ*, quam CHESNIUS (c) edidit, in Maxima Sequanorum *Caſtrum Argentarienſe* reperimus. In alia ejusdem Bibliothecæ Notitia, (d) Tit. *Capitulatio de Nominibus Regionum Galliæ*, locus idem *Caſtrum Argentorate* perverſe dicitur, & quidem in Maxima Sequanorum ſitus; cujus pars nunquam fuit Argentoratus, quæque cum Maxima hac Sequanica nihil habuit commune. In illa autem Notitia, quæ *Caſtrum Argentuenſe* vocat, (e) manifeſtum Librarii errorem nemo non perſpicit. Corruptiſſima omnium Notitiarum apud Cheſnium eſt, quæ ita habet: *In Provincia Maxima Sequanorum civitas Belicenſium, quæ antea Caſtrum Argentarienſe vocabatur.* Falſa hæc ſunt, ſive Auctor civitatem Belicam antea Argentariam, ſeu Caſtrum Argentarienſe, nuncupatam fuiſſe indicet; cui ſententiæ magna amborum locorum diſtantia repugnat: ſive ſedem Epiſcopatus ex Argentaria in civitatem Belicam translatam velit docere. Nulla vero unquam Cathedra Epiſcopalis Argentouariæ fuit, quæ Rauracenſi Epiſcopo ſemper fuit ſubjecta. (f) Verum omnes hæ Notitiæ, ſi ſolam à Sirmondo editam excipias, poſterioris longe ætatis ſunt, nec ex illis aliud quid de Argentouaria diſcas, quam ad Maximam Sequanorum eam pertinuiſſe, quod certum. Notitia autem Sirmondiana, omnium optima, Argentouariam non memorat. NITHARDUS (g) & THEGANUS, (h) Carolinæ ætatis Scriptores, *Argentariam* ſeculo IX. prodidere, ſed uterque nomine hoc Argentoratum intelligit. Ex omnibus his veterum Scriptorum locis de urbis ſitu nihil diſtinctim percipimus.

(s) In *Explicatione Germaniæ*, quæ extat inter Opera ejus à GOLDASTO edita pag. 98.

(t) *Geographiæ* Lib. II. Cap. IX. ubi Ἀργεντουάρια.

(u) In itinere à Mediolano per Alpes Penninas ad Magontiacum pag. 80. ſcribitur: *Argentouaria*.

(x) Lib. XXXI. Cap. X.

(y) In *Chronica* apud Jos. SCALIGERUM ad An. CCCLXXVIII.

(z) Lib. VII. Cap. XXXIII.

(a) In *Epitome* Cap. XLVII. Nec deeſt tamen Codex, qui *Argentariam* habeat.

(b) In *Chronico* apud JOSEPHUM SCALIGERUM.

(c) *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 10.

(d) Ibid. pag. 7.

(e) Apud DU CHESNIUM loco cit. pag. 13.

(f) Ex corrupto tamen hoc loco ULRICUS OBRECHTUS conjecit, uti deinceps videbimus, Argentarienſe hoc Caſtrum in Montebelicardo oppido eſſe quærendum.

(g) *De Diſſenſionibus Filiorum Ludovici Pii* Lib. III.

(h) In *Vita Ludovici Pii*.

§. CXXVII.

Probatio Sententiæ.

Supereſt ergo, ut ad Itinerarium & ad Tabulam Theodoſianam confugiamus. Hic vero non ſolum Tabulam ab Itinerario, ſed & Itinerarium à ſe ipſo, ſingulari iterum fato, diſcordare reperio. Hoc enim ita Stationes ordinat:

Cambete
Stabulis Mill. Paſſ. VI.
Argentouaria Mill. Paſſ. XVIII.

Nonnulli Codices Regii Mill. Paſſ. XII. habent. Theodoſiana Tabula vero, *Stabulis* omiſſis, Cambete Argentouariam XII. Mill. Paſſ. ponit. Recepta ſententia, quæ Argentouariam veterem in villa Horburg prope Colmariam quærit, firmatur, ſi ex Regiis Codicibus illos ſequamur, qui Mill. Paſſ. XII. habent. Quodſi enim diſtantiæ VI. Mill. Paſſ. quæ ſunt inter Cambetem & Stabula, ſive *Bantzenheim*, addas, Stabulorum diſtantiam XII. Mill. Paſſ. ab Argentouaria, ſive *Horburg*, ſumma XVIII. Mill. Paſſ. ſive Leugarum Gallicarum, inde nata, quadrat exacte. Milliaria enim Francica IX. Cambetem inter atque Horburgum præter propter computantur. Diſſenſus autem inter Itinerarium & Tabulam tollitur, ſi Librarii præcipitantia nomen *Stabula* in hac dicas omiſſum. Sed & pro Horburgo pugnare videntur intervalla itineris, quæ ab Argentorato ad Argentouariam notantur in Tabula:

Argentouaria
Helello . . . . XII. (*i*)
Argentorate . . . XII.

Helellum ad vicum *El*, prope Benfeldam, pertinere paulo poſt probamus. Summa hæc XXIV. Gallicarum leugarum, ſive XII. milliariorum Francicorum, diſtantiam inter Argentoratum & Horburgum conficit.

§. CXXVIII.

Alia opinio.

Dubium, quod Pirckheimerus ante hos CCL. annos, de vetere Argentouaria ad ipſam Rheni ripam quærenda, habuerat, & me olim aliquandiu tenuit ſuſpenſum: præſertim quum viderem, celebrem ſeculi noſtri Geographum, Danvillium, eo inclinare, ut in Arzenhemio vico, ubi trajectus ad Rhenum jam eſt, è regione Sponeckiæ arcis, ſedem Argentouariæ quæreret. Enimvero, ſi ab Helello vel Helveto per XII. Mill. Paſſ. ſeu Gallicas leugas, hoc eſt, VI. milliaria hodierna Francica, ad Rheni ripam aſcendas, in Arzenhemium villam incidis, cujus primæ ſyllabæ ex priſca voce Argentouaria aliquid retinuiſſe videntur. Sed & milliaria in Itinerario notata, Arzenhemio ſatis bene reſpondent. Inter Cambetem enim & Argentouariam XVIII. Mill. Paſſ. id eſt, novem fere milliaria noſtra, ponuntur: Arzenhemium à Cambete X. milliaribus diſtat. Horburgum tamen noſtrum melius hiſce numeris reſpondet, quippe quod nonniſi IX. milliaribus noſtris communibus abeſt. Solas ergo itinerum menſuras, in Tabula & Itinerario indicatas, ſi cum Horburgo & Arzenhemio vicis, intervallo bihorii à ſe invicem diſtantibus, compares, ex illis non ſatis lucis accipimus, ut alterum alteri loco præferamus. Sed ſi cæteras rerum circumſtantias addamus, omne dubium tollitur. Enimvero nobili Argentouariæ oppido ſi Arzenhemium ſucceſſiſſet, uti vicus *Augſt* Auguſtæ Rauricæ ſucceſſit, quædam antiquitatis reliquiæ ibidem ſubinde occurrerent: at ex loci incolis accolisque didicimus, nullas unquam, cujuscunque generis, in vico Arzenheim ejusve agro vicino fuiſſe repertas. In Horburgenſi autem vico quot Monumenta & Monumentorum fragmenta, Inſcriptiones, ſigna, vaſa, nummi, & alia hujus generis plura, jam ſuperioribus ſeculis, uti Beatus Rhenanus, Seleſtadienſis, ante hos ducentos annos teſtatus eſt, effoſſa fuerunt: quot & hodie effodiuntur, quæ urbis haud mediocris Romanæ reliquias indicant! Cuinam vero ex civitatibus à Ptolemæo, Tabula, Itinerario, memoratis, inſignes has Horburgenſes ruinas adſcripſeris, ſi Argentouaria vetus ibi non fuit?

§. CXXIX.

(*i*) Rationes Tabulæ hic præferimus Itinerario, ubi M. P. VI. vel VII. Helveto, quod idem cum Helello Tabulæ eſt, apponuntur. Sex millia paſſuum nulli loco poſſunt applicari.

§. CXXIX.

Duæ Viæ Romanorum.

Sed jam ad primam difficultatem redimus, quæ Horburgo nimirum contrariari videtur, quod locus duobus milliaribus Francicis distet à Rheno. Num enim verisimile est, à via recta Rhenensi ad mediterranea, citra necessitatem, divertisse Romanos, atque adeo viam interrupisse Rhenensem? Ego vero viam aliquam Rhenensem à Cambete & Stabulis Argentoratum usque rectam fuisse censeo, nec dubito, quin Romana præsidia inter Banzenhemium & Argentoratum suas stationes non interruptas habuerint, haud procul à Rheno. Sed quum in ipso hoc ad Rheni ripam intervallo nullus notabilis locus extiterit, in quo diversari potuissent Imperatores, ab itinere recto ad interiora Argentouariæ causa deflexerunt; quod diverticulum viæ Itinerarium & Tabula, qui Codices ambo Imperatoriorum itinerum causa præsertim compositi fuerant, eo minus silentio transire potuerunt; quod omnes, Rhenensem oram legentes, viam hanc alteri illi rectæ procul dubio quoque prætulerant. Itinerarium certe aliis in locis, ubi itinera, vel ab Augusta Raurica, vel aliunde per Cambetem & Stabula, aut per Brisiacum Montem, Argentoratum usque designantur, Argentouariam omittit, sat claro indicio, & rectum aliquod iter ad oram Rheni, & aliud per mediterranea fuisse, quod ad Argentouariam in mediterranea duxerit. Urbs hæc armamentarium Romanum inter Rhenum & Vogesum erat, ad transitum utriusque prohibendum parata, uti infra dicemus. In Alsatia Tribocensi simile prorsus exemplum reperio. Tabernæ Rhenenses, in Via militari Romana ad Rhenum ab Itinerario & Tabula notatæ, bihorii fere intervallo distabant à Rheno, quum Saletio atque Noviomagus, quas inter Tabernæ positæ fuerant, Rhenum attingerent. Itinerantes ergo & ibi à via recta paulum deflectere soliti fuerunt.

§. CXXX.

Aliæ sententiæ contrariæ.

Firmo itaque satis pede stat opinio de Argentouaria in Horburgensi tractu quærenda, postremis his seculis, à Beati Rhenani temporibus præsertim, apud Alsatas recepta communiter. Nec illos Geographos nobis adversarios reputamus, qui pro Horburgo Colmariam substituunt, quod Horburgensis Colmariæ suburbanus est ager. Novæ tamen omnino de Argentouaria sententiæ auctor seculo hoc prodiit, GEORGIUS AB ECKHART, (*l*) qui in binis Herckenæ vicis, adeoque duobus milliaribus Francicis à civitate Colmaria, veterem hanc urbem quærendam esse arbitratur. " Argentaria, " (inquit) distat XII. millibus passuum. Congruunt iterum, quod ad nomen attinet, " vici magni *Ober-Herckem* & *Nieder-Herckem*, sive *Superior* & *Inferior Herckena*. Ex " Argentaria Germanis vulgari pronuntiatione *Herckem* facillime fieri potuit, Latina " terminatione solum dempta; cum illi olim aspirationem amarent, & *a* vocalem, " more Romano & Anglicano, ut *e* pronuntiarent, cujus rei vel mille exempla in " promptu sunt. Vici itaque hi, ad Illam prope oppidum S. Crucis constituti, in " ruinis veteris Argentariæ ædificati fuisse videntur. " Etymologicis hujus generis fundamentis, quæ sola similitudine unius syllabæ nituntur, Geographicum ædificium superstruere, axiomata Criticæ vix permittunt. In neutro horum vicorum aliquid unquam visum aut erutum est, quod ullam præ se ferat notam antiquitatis Romanæ, aut ædificiorum illius ævi ostendat reliquias. ANNA DACERIA, Tanaquilli Fabri Doctissima filia, Argentouariam, in Sequanis sitam, in Argentorato nostra quæsivit, (*m*) quam PAULUS DIACONUS, Longobardus, ad errorem hunc inducere potuit, qui Gratiani pugnam, apud Argentouarienses commissam, ad Argentoratum habitam esse scripsit; (*n*) duarum diversarum urbium nomina confundens.

§. CXXXI.

Argentouaria in Alsatia quærenda.

Scriptores, quos huc usque attulimus, diversis licet in locis Argentouariam veterem quæsiverint, in Alsatia tamen omnes quæsiverunt. Fuerunt, qui eam extra Alsatiam investigarent. Faciunt hoc Ignatianæ Societatis duo Sodales, ANDREAS SCHOTTUS alter, alter DUNODUS. Prior ad oppidum agri Lemovici *Argenton* Argentariam nostram pertinere, conjecit: (*o*) qui tamen, si Ammiani, quem legerat, memor fuisset, Alemannos haud procul à Rheno profligatos, facile reperisset. Dunodus autem, qui Helvetiæ veteris Geographiam turbavit, (*p*) & Alsaticam turbat, dum

 Argen-

(*l*) *Dissertat. de Apolline Granno* pag. 20.
(*m*) In *Notis* suis *ad Aurelii Victoris Epitomen* Cap. XLVII.
(*n*) *Historia Miscella* Lib. XII. pag. 899.
(*o*) In *Notis* suis ad eandem VICTORIS *Epitomen*.
(*p*) Aventicum, Helvetiæ veteris urbem, in Burgundia Cis-Jurana quærit.

Argentouariam & Castrum Argentariense *Montisbelicardi* oppido adscribit: (*q*) ea præsertim nixus ratione, quod nomen loco datum fuerit ab argentifodinis, quæ in partibus illis montanis sint plane frequentes. Sed hæc antequam impugnem, interrogo, quænam illæ sint argentifodinæ, quæ Argentorato nostræ, simile fere nomen habenti, suam dederint appellationem? Argentouariam tamen in eodem *Montisbelicardi* oppido quæsivisse quoque video ULRICUM OBRECHTUM, (*r*) Petavianæ Bibliothecæ Notitia, quam supra adduxi, ad conjecturam hanc invitatum, ubi nimirum dicitur: *Civitatem Belicensium, quæ antea Castrum Argentariense vocabatur.* Sed de Belica oppido, de quo in Notitia hac sermo, supra jam actum. Episcopalis hodieque civitas est *Belley*, Belica, versus Rhodanum, quæ, uti Basilia, Vesontinæ Matri Ecclesiæ subest.

§. CXXXII.

Descriptio loci.

Ceterum Argentouariæ urbis incrementa & florem situs ejus ad Ellum flumen, in fertili & amœnissima regione, ubi Bacchi & Cereris copia, omnium rerum ad commoda & delicias vitæ proventus, promovit. Ellus ibi navigabilis esse incipit, ejusque ope Sequani cum Germanis trans Rhenum, & cum Tribocis & Nemetibus in inferiore Alsatia, speciatim cum Argentorato, cum Vangionibus item, Treviris, Ubiisque exercuere commercium. Extrema Sequanorum anteriorum urbs quum extiterit, emporium Provinciale Sequanicum fuisse verisimile est. Adde quod urbs mediterranea præsidio militari munita, quæ Rhenum ab ortu, Vogesum ab occasu custodivit; præsidio ad utramque defensionem, si ingrueret hostis, parato, atque ob id numerosiore quam alibi. Argentouaria, tot commodis & prærogativis conspicua, non potuit non in urbis haud mediocris molem excrescere. Ad quam autem urbium classem olim Argentouaria sub Romanis pertinuerit, si examinare velis, examen haud futurum difficile. Urbem Provincialem fuisse puto, legibus rectam Romanis, Præsidique Cæsaris in Gallia Lugdunensi subjectam. Colonia certe non fuit; nec Municipium fuisse dixerim, suis legibus vivens; nec satis potens erat civitas, ut populi Romani fœderata vocaretur. Sub Imperatoribus appellationes hujusmodi rarius occurrunt; sub libera frequentiores Republica. Sequani, Æduorum, qui Romanis favebant, hostes, à quibus Ariovistus vocatus in Galliam, quo suo merito singularia à Romanis jura, privilegia & prærogativas, obtinere potuerant? Argentouaria autem urbs Sequanica fuit. Suam ergo Rempublicam, Leges & Magistratus, non nisi Præsidi Romano subordinatos, habuerunt.

§. CXXXIII.

Interitus loci.

Florentem Argentouariæ statum Vandalica irruptio, fine anni CCCCVI. cis Rhenum facta, totique Rheno superiori funesta, subito immutaverat. Urbs enim tum hostili furore in castrum, muris nudatum, redacta est, quod in Notitiis quibusdam Provinciarum & Civitatum Galliæ *Castrum Argentariense* vocatur, uti supra ostensum, Alemannis, post Vandalicam irruptionem in his oris dominantibus, subjectum. Insecutæ ejusdem seculi medio vastationes Attilæ hunc Sequanicum limitem fere redegerunt in cineres: tumque Argentariense Castrum ita eversum, ut subsecutis temporibus nonnisi in vicum resurgere potuerit, prisco nomine prorsus abolito; qui ipse ille vicus est *Horburg*, cujus mentio toties jam facta; cujusque origines Colmariensibus originibus posteriores reputamus, eo quod Alemanni, uti sæpe jam dictum, Romanarum urbium destructarum ruinas prorsus negligerent odioque haberent. BEATUS RHENANUS tamen, in fabricandis etymologiis audaculus, novam loci appellationem ab antiqua, id est, ab Argentouaria, *Horburg* derivat. “ Alemanni, inquit, (*s*) primum more suo primore vocis antiquæ syllaba retenta, „ Arburgum dixere, sive potius Argeburgum. Id addito spiritu posteris in Horburgum „ versum est, originationem ignorantibus. „ Eundem fere in modum in *Epistola ad Erbium* de Argentuaria & Argentorato ita: “ Posteriores provinciæ hujus occupatores „ Alemanni, illi majores nostri, primis syllabis Argentoratum, extremis Argentuariam „ spoliantes adjecto *Burgi* vocabulo, quod Munimentum Germanis significat, Romanas „ appellationes in Storatiburgum, sive elisis vocalibus O & I. Stratburgum & „ Argburgum detorserunt, idiomati suo, quod sibilum & aspirationem amat, accom„ modantes.

§. CXXXIV.

(*q*) *Decouverte de la Ville d'Antre* Part II. pag. 184.

(*r*) In *Scheda quadam Mf.* at imperfecta: *Antiquité de la Ville de Strasbourg.*

(*s*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 283.

§. CXXXIV.

Medio ævo Horburgum, Argentouariæ ruinis impositum, Comitatus caput evasit. Ibidem enim Comites, Tractus illius Domini, habitarunt, arcemque coodiderunt, unde Horburgensis Comitatus nomen exortum, qui denique ad Wurtembergensem Domum translatus est. Prognatus ex hac seculo XVI. Georgius in ipsis veteris Argentouariæ ruinis nobilem arcem An. MDXLIII. exstruxit. Posita tum ibidem Inscriptio, Auctore Beato Rhenano, qui & Inscriptionis, Munatio Planco in Curia Basiliensi positæ, conditor. Horburgensis Epigraphe ita se habet: Memoria Argentouariæ restaurata.

MEMORIAE SACRVM.

IN. RVINIS. VETERIS. ARGENTVARIAE. AB. ALEMANNIS. IN. HANC. PROVINCIAM. IRRVMPENTIBVS. FVNDITVS. EVERSAE. HARBVRGVM. IPSI. DICTITABANT. QVAM. GRATIANI. AVGVSTI. VICTORIA. CAESIS. HAVD. PROCVL. HINC. XXX. ALEMANNORVM. LENTIENSIVM. MILLIBVS. ANNO. A. CHRISTO. NATO. CCCLXXX. VT. D. HIERONYMVS. AVTHOR. EST. CELEBRIOREM. REDDIDERAT. CIVITATEM. ANTONINO. CAESARI. PTOLEMAEO. MARCELLINO. ALIISQVE. COMMEMORATAM. IN. EIVS. RVINIS. CLARISS. PRINCEPS. GEORGIVS. COMES. A. WIRTEMBERGA. ETC. HOC. AEDIFICIVM. EXTRVI. FECIT. ANNO. SALVTIS. M. D. XXXXIII. SANEQVAM. MVLTIS. ROMANAE. VETVSTATIS. MONVMENTIS. DVM. FVNDAMENTA. LOCANTVR. REPERTIS. ERVTISQVE.

Monumentum hoc, quod Stumpfius (*t*) Crusiusque (*u*) memorarunt, superiore seculo cum arce dirutum est. Non semel miratus sum, Beatum Rhenanum, Virum antiquitatis studiosum, & inter bonarum Literarum apud Alsatas restauratores primarium, in suis *Rerum Germanicarum* Libris (*x*) tam parce, tam jejune, de Argentouariensibus rebus scripsisse: ille, qui Selestadii commoratus de loco tam vicino, de ædificiorum, de Monumentorum, Inscriptionum, Sarcophagorum, Urnarum, vasorum, Instrumentorum utensiliumque omnis generis, reliquiis notitiam aliquam nobis suppeditare potuisset. Quum haud ita pridem Epistolam, huc usque ineditam, de *Veteri Argentouaria* à Rhenano scriptam, *Museo Helvetico* insertam reperirem, largiorem in ea messem me deprehensurum esse speravi. Ad Horburgensis Comitatus & Richenvilensis Dynastiæ Ecclesiarum Protestantium Antistitem, Matthiam Erbium, virum haud indoctum, anno MDXLIII. IV. Kal. Sextiles, Selestadio eam scripsit Rhenanus. Erbius exemplum ejus ad amicum suum, Tigurinæ Ecclesiæ Antistitem, Henricum Bullingerum, transmisit; ex cujus Schedis Epistolam edidit Vir multiplici eruditione clarus, Jo. Jacobus Breitingerus, (*y*) apud Turicenses Professor, cujus amicitia mihi magno in pretio est. Rhenanum ad Epistolam hanc componendam induxit arcis novæ exstructio, quam in veteris Argentouariæ ruinis seculo XVI. conditam memoravi. At lecta Epistola deceptum me dolui: de rebus enim, ad Argentouariam gestis, ibi multa; de Argentouariensibus monumentis nihil, quorum frequentiam tamen in Inscriptione memorata ille ipse prædicat. Exempla eorum si nobis reliquisset Rhenanus, ab interitu servasset plura, quæ ab illo tempore seculorum hominumque destruxit injuria.

§. CXXXV.

Præsentem Argentouariæ statum quod attinet, longe tristior ille, quam Augustæ Rauricæ est. Hæc enim, utpote Colonia, Theatro, aquæductu, templis, turribus, castellis & arcibus ornata, plures longe & majores, quam Argentouariæ tractus, ruinas ostentat: multas sine dubio adhuc terra tegit. Nunc seges est, ubi Argentouaria fuit. Vindonissæ idem contigisse observavi, quum in urbis destructæ area deambularem, nisi quod Amphitheatri forma excavata in campo adhuc satis appareat. Quodsi agri Argentouarienses paulo altius refoderentur, plures reliquiæ proditurae essent in lucem. Observat Beatus Rhenanus, (*z*) se de iis, qui Colmariæ nati & educati sunt, non semel audivisse, thesauros haud parvi pretii in ruinis illis sæpe esse repertos. Lapides literatos quod attinet, omni licet diligentia adhibita, plures, quam tres, Inscriptionibus ornatos, in omni veteris Argentouariæ area reperire haud potui. In hac tamen paucitate Argentouarienses campi adhuc fertiliores sunt Rauricis. Apud Horburgenses enim Monumenta Argentouariæ.

(*t*) *Chron. Helvet.* Lib. III. Cap. XLVIII.

(*u*) *Annal. Suev.* Lib. VII. Part. I. Cap. V. pag. 165.

(*x*) Lib. III. pag. 283.

(*y*) In *Museo Helvetico* Part. I. pag. 541.

(*z*) In *Epistola ad Matthiam Erbium* modo memorata, pag. 544.

GEOGRAPH.

enim perstitit Ara illa insignis, Apollini Granno Mogouno à Trione dicata, quam Illustriss. CORBERONIUS Pater, in supremo Alsatiæ Consilio Præses olim primarius, dein Regi à Consiliis Status, qui non minus ac Illustriss. Filius, in utraque dignitate patris successor, de Republica Literaria bene meritus est, ad varios Europæ Eruditos transmisit. Alias duas Inscriptiones nuper ex Argentouariensibus ruinis, me instigante, eruit Rev. BRAUERUS, Sundhoviensis Ecclesiæ, Horburgo vicinæ, Consistorialis Minister, Vir Doctus, Antiquitatis indagator indefessus & sagax; qui Antiquarium meum monumentis his auxit. Figurarum semi-extantium, sepulcralibus monumentis insculptarum, capita plura, ex illis decussa, ædium suarum muris & parietibus passim inseruere illius loci Coloni; Inscriptionibus, quæ additæ fuerant, rejectis atque destructis. Nummi vero, qui illo in tractu ex omni metallo & modulo eruuntur, Imperatorii plerumque sunt, & ex quatuor primis æræ Christianæ seculis. Ex quinto rariores, quod initio ejus destructa urbs, & in Castrum conversa fuit; quod & ipsum denique dirutum resurrexit in villam, veteri urbi superstructam, cujus nonnisi medio ævo post Colmariam mentionem reperimus.

Qui Germanicarum Gentium mores, & consuetudines norunt, consilii hujus causam intelligunt facile. Romani, urbium amantes, ex urbis destructæ ruderibus novam restaurassent; quod solidas domos ædificare & mœnia fortia urbibus addere consueverant. Alemanni, omnium Germanorum more, tuguria lignea, argillacea, stramentitia, conficere soliti; murorum mœniumque impatientes, in camporum planitie casas aut tuguria exstruere, quam in densis illis murorum ruinis solidas domos reparare maluerunt. Franci, quum Galliam eripuissent Romanis, atque ipsos in Alsatia Alemannos, cis & trans Rhenum habitantes, sibi subjecissent, Argentuariensis Tractus quoque ad eos pervenit. Colmaria ex vicinis Argentouariæ ruinis exsurgens, Carolino ævo jam nota, seculo XIII. denique, sub Germanicis Præfectis, muros accepit. Licet autem in veteris Argentouariæ partibus Comitatus Horburgensis medio ævo surrexerit, Colmaria tamen partem ejus nunquam constituit.

§. CXXXVI.

Alia loca.

Rauricas & Sequanicas urbes & loca ad Rhenum perlustravimus. Antequam ad Tribocos transeamus, redeundum est ad interiora Sequanorum, ut & Itineris hujus tradatur notitia, locaque nobis innotescant, quæ à Vesontione, Sequanorum Metropoli, ducebant ad Rhenum. In hac autem Via militari loca sequentia reperimus.

EPAMANDUODURUM.

Epamanduodurum.

OPpidi hujus duobus in Itineribus ITINERARIUM meminit. Primum in itinere à Mediolano per Alpes Grajas Argentoratum, (*a*) hoc modo:

Visontione	
Velatuduro	M. P. XXII
Epamantadurum . .	M. P. XII.
Gramato	M. P. XIX.
Larga	M. P. XXV.
Uruncis	M. P. XVIII.
Monte Brisiaco . .	M. P. XXIIII.

Deinde in itinere ab Andematunno Cambatem, (*b*) his mansionibus:

Vesontione	
Epamanduoduro . . .	M. P. XXXI.
Cambate	M. P. XXXI.

In priore vocatur *Epamantadurum*, in posteriore *Epamanduodurum*, quæ optima lectio: ille enim Codex Regius, in quo *Epimantuoro*, Librarii errore hac in parte corruptus est. In TABULA THEODOSIANA, *Epomanduo*, terminatione *durum* truncata, scribitur. GEOGRAPHUS RAVENNAS Anonymus locum hunc *Mandroda* appellat: forte scripsit *Mandora*.

§. CXXXVII.

Situs loci.

Oppidum in Sequanis Vesontione Cambetem petentibus transeundum. Manifestæ reliquiæ nominis & rudera veteris loci supersunt in Comitatus Burgundici vico *Mandeurre*, ad fluvium Dubim. ORTELIUS (*c*) ergo Epamanduodurum male ad Montisbelicardi oppidum retulit. Hoc enim Castrum à vico *Mandeurre* milliarii Francici spatio

(*a*) *Itinerarii* pag. 349.
(*b*) Ibid. pag. 386. Andematunnum *Langres*, Campaniæ oppidum.
(*c*) *Thesaur. Geograph.* in voce: *Epamanduodurum.*

ſpatio diſtat. Ortelium facile confutat ipſa veteris novique nominis affinitas, locorum ſitus, ſupellectilis variæ & Monumentorum omnis generis Romanorum, quæ ibidem ſæpius eruuntur, copia. (*d*) Viam publicam Veſontione per Epamanduodurum ſtratam fuiſſe, Columna vetus milliaris, Trajano Imperante poſita, & in vico *Mandeurre* hoc ſeculo reperta, quam in Aula mea Antiquaria aſſervo, ac in Monumentis Romanis deſcripturus ſum, probat. Veſontione Epamanduodurum Itinerarium Mill. Paſſ. XXXI. uno in loco, uti vidimus, computat: in altero, ubi *Velatudurum* (*e*) interjicitur, numerus ad Mill. Paſſ. XXXIV. excrevit. Vera inter Veſontionem & Epamanduodurum diſtantia, uti optimæ Tabulæ Geographicæ annotant, eſt XV. milliariorum Francicorum, hoc eſt XXXIV. circiter Leugarum veterum Gallicarum, qui numerus cum Itinerario concordat, quando, leugam Francicam hodiernam quinta circiter parte majorem eſſe duabus leucis veteribus Gallicis, infra docebitur. Columna vero noſtra milliaris, Epamanduoduri reperta, diſtantiam Veſontione Mill. Paſſ. XLVIII. exprimit. Numerus hic nonniſi milliaria Romana deſignat, quorum tria milliarium commune Francicum non explent omnino; atque adeo XLVIII. milliaria Romana Columnæ noſtræ Gallicis veteribus leugis XXXIV. Itinerarii fere reſpondent: novo & ſolido rurſus argumento, in eodem Itinerario per millia paſſuum leugas Gallicas veteres nonnunquam intelligi debere; ubi nempe de locis, extra Galliam Narbonenſem ſitis, eſt ſermo, uti ſupra jam dictum. De vocis *Epamanduoduri* origine Celtica ingenioſe egit Ludovicus Bochatus, (*f*) à me non ſemel laudandus. Dunodus Jeſuità vero, ex idiomate Latino nomen derivans, jocum, nun conjecturam, nobis narrare videtur. (*g*)

GRAMATUM.

§. CXXXVIII.

Nullibi locus hic, niſi in Itinerario, occurrit, & quidem ſemel: in aliquot itineribus, Veſontione directis, brevitatis cauſa forſan omiſſus. Petrus Wesselingius, qui Itinerarium Antonini egregie illuſtravit, Gramatum expungendum putat, tum quod optimus Manuſcriptorum illud ignoret, tum quod intercapedo locorum Epamanduodurum inter & Largam non capiat quoque Gramatum, cum ſuis Mill. Paſſ. XIX. quæ intercapedini illi forent addenda. Facillimum ergo remedium foret, reſecare Gramatum. Nec ego omnino repugno. A conſilio hoc aliquantum me retinent duo Codices Regii ex ſeculo X. qui retinuere *Gramatum*. Locorum nomina & numeros, illis adjectos, Librarii facilius corrumpunt aut plane omittunt, quam nova adjiciunt. Numeri, Gramato appoſiti, corruptio evidens eſt, qui facile corrigitur, ſervato Gramato: quod remedium mitius. Ab Epamanduoduro Gramatum Codices Regii diſtare volunt XIX. Mill. Paſſ. Gramato autem Largam usque XXV. Mill. Paſſ. computant; unde XLIV. Mill. Paſſ. ſumma exſurgit, quæ milliaria Francica hodierna XX. circiter efficit, veramque inter *Mandeurre* & *Largizen* diſtantiam longe excedit. Error nimirum irrepſit in numerum priorem, in quo ſi primi characteres deleantur, atque Gramato nonniſi IV. Mill. Paſſ. adſcribantur, res omnis ſalva erit. Ita enim incidimus in villam *Charmont*, quæ præter propter hoc intervallo diſtat à *Mandeurre*. Tschudius (*h*) & Guillimannus (*i*) in vico *Grans*, mihi ignoto, quæſivere Gramatum. Theodoſiana Tabula, licet omittat Gramatum, malo tamen non affert remedium. In ea enim XVI. Mill. Paſſ. ab Epamanduoduro (*l*) Largam usque ponuntur, quum Itinerarium XXV. computet. Quodſi Gramatum in loco aliquo quæras, ubi Mill. Paſſ. XIX. quadrent, invenies quidem in Alſatia *Granvilarium*, aut etiam *Cravanche*, ubi intercapedo hæc locum habere poſſet, ſed nullum inde lucrum nobis accreſcit. Nam numeri hi, Gramato adjecti, ſi ſalvi ſunt, error ineſt illis, qui Largæ appoſiti. Gramatum.

§. CXXXIX.

Malim ergo ſervare numeros, Largæ additos, qui cum intervallo, quod inter vicum *Charmont* & *Largam* invenimus, conſpirant. Ambo numeri ſalvi quum eſſe non poſſint, corruptelam in Gramatum, non in Largam cadere velim, quod Codices plures Gramatum prorſus expungant. Sed videor mihi heic audire adverſarium, qui oggerat nobis, ſi Emendatio.

millia

(*d*) Inter Monumenta hæc Inſcriptio memorabilis eſt, quæ de Balneo marmorando loquitur, cujus Lapidis dimidiam partem Baſiliæ in Fæſchiano Muſeo vidi. Hac de re inter Monumenta Romana acturus ſum.

(*e*) Vicus *Velerot*, qui ſitus eſt inter Veſontionem & Epamanduodurum.

(*f*) *Memoires Critiques pour l'Hiſtoire Ancienne de Suiſſe*, Tom. I. pag. 153.

(*g*) *Decouverte de la Ville d'Antre*, Tom. II. pag. 179. & 182. Attilæ, vaſtantis oppidum, occaſione vulgus exclamaſſe ait: O *mandatum durum!*

(*h*) *Veteris Helvetiæ Deſcriptio* Mſ. pag. 160.

(*i*) *Habsburg.* Lib. II. Cap. VI.

(*l*) Quod Tabula *Epamantudro* vocat, uti jam dictum.

millia passuum interpreteris Romana, res omnis in salvo est. Nec ego diffiteor, sed remedium pejus est malo. Distantia enim inter Vesontionem & Epamanduodurum in Itinerario notata, quæ uno in loco XXXI. in alio XXXIV. mille passibus signatur, si milliaria Romana indicat, quomodo numeros hos conciliabis cum Columna milliari Romana, nulli corruptioni numerorum obnoxia, quæ XLVIII. Mill. Pass. sensu Romano, non Gallico, uti modo vidimus, exprimit? Hi vero mille passus, in Gallicas leugas redacti, numeros Itinerarii reddunt exacte: hacque ratione res demum in salvo; salvaque manet regula, in Vesontino non minus, ac in Rhenensi, itinere Itinerarii & Tabulæ intelligendas esse Gallicas leugas. Ceterum in Cadurcis (*Querci*) hodieque Burgus est *Gramat*, qui, si antiquus, ejusdem nominis locum sub Romanis veteres Cadurci Sequanique habuerunt, cujus nomen apud priores integrum perstitit.

LARGA.

§. CXL.

Larga. LOcus haud repertu difficilis. Nomen enim in tribus Alsatiæ vicis & in flumine ejusdem, ad hunc usque diem subsistit. Larga superior, Larga inferior, item *Largitzen*, qui vici ad flumen *Larg* siti, cujus fontes ipsis Elli fontibus propinqui sunt, ibi nempe, ubi superior Larga est. Utraque ad Comitatum Ferretensem pertinet, ut & villa *Largitzen*, quæ Altkirchensis Præfecturæ. Larga Itinerarii in Largiza villa hodie reperitur; in ejus enim vicinia locus est *Oberstras*, (strata superior vel alta) nomen, quod sæpe à Viis militaribus Romanorum earumve reliquiis in vicos aut oppida vicina translatum est, ut infra in Argentorato & Strateburgo observo. Gramato Largam Itinerarium annotat Mill. Pass. XXV. Tabula Theodosiana, quæ locum hunc *Large* appellat, ita ordinat distantias:

Epomanduo
Large . . . . XII.
Cambete . . . VII.

Magna inter Itinerarium & Tabulam discrepantia. Hujus rationes autem rationibus Itinerarii plerumque præferendas esse, jam pridem docui. In hac speciatim distantia cum ipsa rei veritate concordat Tabula. Quodsi enim à Montisbeligardi oppido, cui Gramatum, uti vidimus, erat vicinum, ad vicum Largizam progrediaris, sex milliaria Francica conficies via recta; unde XII leugæ Gallicæ veteres oriuntur, à Tabula Theodosiana notatæ.

Quæ causa Tschudium (m) & Guillimannum (n) impulerit, ut Largam Veterum in Altkirchio oppido quærerent, tanto minus divino, quod nonnisi sesquihorii intervallo ab ipso hoc oppido situs est Largiza vicus, qui in topographicis omnibus Alsatiæ mappis intuentium sese oculis offert. Si vicus hic illis displicuit, duos alios repererunt vicinos, in quibus veteris nominis non supersunt vestigia, sed totum plane nomen inest, superior nempe & inferior Larga. Larga superior tamen nimis remota, quam ut unquam viæ publicæ adsidere potuerit; nec inferioris situs magis quadrat veteri Largæ quam vicus *Largitzen*, quem huc pertinere putamus.

URUNCI vel URUNCÆ.

§. CXLI.

Uruncæ. LOcus hic, in Tabula præteritus, in *Itinerario* bis (o) sistitur. Primum in itinere à Tauruno in Gallias, ad Rhenum nempe, ubi ita:

Arialbinno
Uruncis . . . M. P. XXII. Leugas X.
Monte Brisiaco . M. P. XXIII. (p) Leugas XV.

Deinde

(m) *Descript. Mss. Helvetiæ veteris* pag. 161.
(n) *Habspurg.* Lib. II. Cap. VI.
(o) *Itinerar.* pag. 252. & 349.
(p) Codices Regii nostri omnes hic XXIII. Mill. Pass. exprimunt, unde Lectionem hanc Wesselingianæ prætulimus, quæ nonnisi XXII. habet. In altero itinere Urunci à Monte Brisiaco distare notantur Mill. P. XXIII. quæ nonnisi unius milliarii diversitas est. In alterutro tamen Itinerarii loco in numeris Mill. Pass. vitium inesse debet.

Deinde in itinere à Mediolano Argentoratum, ubi hi numeri:

Larga
Uruncis . . . M. P. XVIII.
Monte Brisiaco . M. P. XXIV.

In forma nominis discrepant Codices, in quibus *Virincis*, *Urincis*, *Utirencis*, *Utirentis*, *Utirensis*, *Ornicis*: plerique tamen, & quidem ex Regiis nostris tres, habent *Uruncis*, (q) quam formam præferimus cæteris. GEOGRAPHUS RAVENNAS locum quendam inter Rhenenses profert, quem *Wrcacha* vocat, (r) quemque PLACIDUS PORCHERON, in *Notis* suis, ad *Uruncim* pertinere credidit, sed errat: hoc enim nomine Ravennas *Zurzachnon* emporium indicat, quod ex Constantia adjecta iotelligimus. Locus vel ad Rhenum, vel in vicinia Rheni, quærendus, quod inter Arialbinnum & Montem Brisiacum situs. Leugas X. manus posterior Uruncis adjecit, quoniam ex tribus Regiis Codicibus absunt. Sed ille, qui leugas has adlevit, aberravit à vero; leugæ enim X. non conficiunt Mill. Pass. XXII. sed XV. qui leugarum numerus Monti Brisiaco recte appositus est, ubi pari millium Pass. numero, nempe XXII. ad latus XV. leugæ adjiciuntur. Itaque numerus leugarum hic recte positus est, præcedens vitiosus.

§. CXLII.

Verum jam investigandus est locus hodiernus, in quem quadrent *Urunci*. Cluverianam (s) conjecturam, quæ trans Rhenum Brisgoviæ vicum *Zunzen*, (t) ob aliquam similitudinem nominis, obtorto collo huc trahit, nemo facile sequetur. Si locus Rheno vicinus esset, ex Gallia in Germaniam translatum fuisse crederes, quod Brisaco contigisse vidimus. At vicus à ripa Rheni remotior est, quam ut variatio fluminis eum abstrahere potuerit. Cluverii opinionem tamen secutus est ÆGIDIUS LACARRY, (u) CAROLUSque SPENERUS, (x) quod miror. Cel. WESSELINGIUS (y) vero profitetur, se quidem de Uruncorum situ non moturum Cluverio litem; ex recentioribus tamen refingere vetera non satis esse tutum. ABRAHAMUS ORTELIUS (z) & in nomine & in situ loci definiendo variavit. Nunc enim vocat eum *Uruncam*, & Basiliensis territorii urbem esse censet; nunc *Utirentam* appellat, & urbem circa Argentoratum esse suspicatur; in utraque conjectura deceptus. Nos locum non in Brisgovia, nec in agro Basiliensi, sed in Alsatia, non tamen circa Argentoratum, quærimus. Ad Montem enim Brisiacum tres viæ duxerunt, prima ab Arialbinno, recto ad Rheni ripam itinere, per Stabula: secunda via, paulum à Rheno deflexa, per mediterranea versus Uruncos fuit directa: tertia denique ab interioribus Sequanis, sive ab urbe Vesontina, per Largam & Uruncos ad Montem Brisiacum, hoc est, ad Sequanos exteriores, vel Rhenenses, perduxit. Loci situs.

Uruncæ ergo, si Itinerarii positiones sequaris, in secunda & tertia via quærendæ sunt, ubi nempe duæ hæ viæ mediterraneæ, Brisacum versus tendentes, coinciderunt. Et quidem locus ita debet esse positus, ut ab eo ad Largam sint Mill. Pass. XVIII. ad Arialbinnum Mill. Pass. XXII. & ad Brisacum Mill. Pass. XXIII. adeoque fere in medio inter Arialbinnum atque Brisacum. Diversa hæc interstitia quadrant in vicum Alsatiæ amplum & divitem *Illzach*, ad Mulhusinos pertinentem, ubi confluentes sunt Tolræ & Elli; ubi varias Romanæ supellectilis reliquias sæpius erui à Mulhusinis edoctus sum. Vicus hic, ut & Mulhusium oppidum, trium Leucarum Francicarum intervallo distant à Rheno. Numeri, qui distantiam exprimunt, Romana milliaria vera designant, quod leugæ Gallicæ ad latus separatim adjectæ sunt. Quodsi ergo horum milliarium tria in unum milliarium Francicum, vel leugam hodiernam, reducas, distantias, in Itinerario notatas, in illis invenies. Illzachium nempe inter Basiliam, ubi vetus Arialbinnum, (Binninga) & Montem Brisiacum in medio jacet, ab utroque loco fere æqualiter dissitum, & à vico Largiza sex Francicis leugis remotum. Illi ergo, qui Uruncos ad *Ensisheimium* oppidum, vel ad villam *Sirentz*, ob aliquam similitudinem nominis retulerunt, Itinerarii rationes non satis ponderarunt. Quam longe à veritate absuerint illi, qui Arialbinnum in Mulhusio quæsiverunt, ex dictis apparet: quum Urunci, sive Illzachium, nonnisi leuca Francica ab oppido Mulhusio, cujus Verisimilior conjectura.

origines

(q) Quartus Codex habet *Urincis*, adeoque cum reliquis coincidit fere.

(r) Lib. IV. pag. 187.

(s) CLUVERIUS *German. Antiq.* Lib. III. Cap. IV.

(t) De quo supra jam in Brisiaco Monte actum.

(u) *De Coloniis Gallorum* pag. 51.

(x) *Notitia Germaniæ Antiq.* Lib. IV. Cap. II.

(y) In *Notis ad Itinerar.* pag. 252.

(z) *Thesaur. Geograph.* in vocibus *Urunca* & *Utirenta*. Romani pronuntiarunt *Urunkt* vel *Urunka*, suo more non nostro, qui perversus est.

origines non ultrà medium ævum ascendunt, distent; Arialbinnum autem ab Uruncis intervallo XXII. Mill. Pass. abfuerit. Uruncis via publica ad Brisiacum Montem duxit. Sic Vesontina via & via Rhenensis apud Brisiacum coiverunt in unam. Hæc Rauricæ & Sequanicæ Alsatiæ Geographia.

§. CXLIII.

Rufiana.

Antequam ad Alsatiam Mediomatricensem, quam in Periodo Romana Tribocensem appellamus, à nobis transitus fiat, de *Rufiana*, à Ptolemæo memorata, quam non pauci ex Scriptoribus Alsaticis junioribus *Rufacum*, superioris Alsatiæ oppidum, esse putarunt, agendum est paucis.

RUFIANA.

PTOLEMÆUS quum loca tantum digniora notatu recenseat, *Rufianam*, (Ῥουφιάνα) quam in Nemetibus posuit, (*a*) non ex infimis fuisse necesse est. Sociam enim eidem dat *Noiomagum Nemetum*, quæ hodie *Spira*, eisque Borbetomagum Vangionum, sive *Wormatiam* subjungit. Turbatas Ptolemæi hoc in loco rationes esse, oemini non patet, quum & paulo post Argentoratum, in Tribocis positum, in Vangionibus ponat. Rufianæ tamen alicubi constituendus est locus. Hunc CLUVARIUS, (*b*) atque CELLARIUS, (*c*) in *Rufaco* superioris Alsatiæ oppido, (quod & *Rubeacum*, *Rubeaquam*, appellant) quærendum esse existimaverunt: non dissentiente VALESIO. (*d*) Ptolemæo soli quum *Rufiana* memoretur, ex eo quoque solo judicandum de situ; qui ab eo ita determinatur, ut primo in Nemetibus, (*e*) secundo inter Noiomagum & Borbetomagum, positam fuisse appareat.

§. CXLIV.

Recentiorum conjecturæ.

Ceterum de Rufiana Ptolemæi nihil plane habet BEATUS RHENANUS, qui in pluribus tamen locis de oppido hoc agit, (*f*) sed de ætate ejus nihil decidit. Confidentiores longe fuerunt coætanei ejus CONRADUS PELLICANUS, & CONRADUS WOLFHARDUS, prioris ex sorore nepos, natione Rubeaquenses, qui in Descriptione Patriæ suæ, quam SEBASTIANUS MUNSTERUS *Cosmographiæ* (*g*) inseruit, nescio quo fundamento innixi, narrationem suam ita exordiuntur: " Rubeaquum, antiquissimum „ Alsatiæ oppidum, conditum est à Romanis anno secundo Olympiadis CCXXXV. ab „ Urbe condita DCCCCXIV. Junio Rustico & Aquilone Consulibus, M. Antonioo & „ L. Vero ejus fratre apud Romanos regnantibus, anno à nativitate Christi CLXIV. „ Nomen civitati impositum ferunt à fluviolo, qui in valle divi Georgii non procul „ à pago Sultzmat oritur, ac rubeo alveo per agros ac vineas fluens, ob multas „ commoditates ab urbe excipitur. Incolæ eum hodie Ombach vocant; qui tamen „ ab aqua, quæ ex alvei splendore rubea esse videtur, *Rotbach* (ut ex antiquissimis „ annalibus apparet) olim dictus, urbi quoque eandem appellationem dedit, quæ „ etiamnum Latino nomine satis commode exprimitur. Rubeaquum enim, quasi „ rubeæ aquæ oppidum, dicimus. Hoc oppidum magnificis primum ædificiis ac „ duplici suburbio exstructum, Romanæ Nobilitatis diu fuit hospitium, quæ ob terræ „ fertilitatem omniumque rerum, quæ ad usum hominum necessariæ sunt, abundantiam, „ ad annos fere D. hoc inhabitavit. Ad ejus Reipublicæ conservationem condiderunt „ leges optimas.

§. CXLV.

Refutatio hujus sententiæ.

Magnifice hæc & confidenter, sed ullo absque fundamento dicuntur. Pellicani nimirum ætate in Historia pauci ougari desierant, ut ipse Rhenanus conqueritur, qui primus Historicorum temporis sui Critico judicio saniore uti cœperat. Ita enim de Libro suo *Rerum Germanicarum* scribit: (*h*) " Germaniam meam dudum auxissem & „ edidissem denuo, nisi viderem absurdas opiniones & meras fabulas pluris fieri, quam „ veram ac fide nixam vetustatis cognitiooem &c. fabulis & ineptiis mundus oblectatur. „

CHRI-

(*a*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX. pag. 53. Edit. Bert.
(*b*) *Germaniæ Antiq.* Lib. II. Cap. VIII. pag. 32.
(*c*) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. III. pag. 303.
(*d*) *Notitia Galliarum*, in voce; *Rufiana*.
(*e*) VALESIUS, memoriæ suæ fidens, Rufianam à Ptolemæo in Sequanis poni existimavit.
(*f*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 282. & alibi.
(*g*) Lib. III. Cap. CXXIX. pag. 545. Edit. Lat.
(*h*) In *Epistola ad Matthiam Erbium*, Musei Helvet. Tom. I. pag. 552. Epistola scripta An. MDXLIII.

Christophorus Cellarius, (*i*) turbatas Ptolemæi rationes correcturus, & ipse ordinem turbat, atque ita, ut secum inscius pugnet. Inductus est quoque similitudine nominis, ut *Rufianam* Ptolemæi interpretaretur *Rufacum*, quod ipsi, ut & Cluverio & Nic. Samsonio, qui in *Tabula* sua *veteris Belgicæ* eandem sententiam sequitur, ignoscimus. In eo autem Cellarius memoria lapsus est, quod hodiernum Rufacum ad veteres Tribocos retulerit; quum ex Tribocorum limitibus, quos Cellarius ipse constituit, consequatur, Rufianam, si certissime ad Rufacum nostrum pertineret, non tamen in Tribocis, sed in Sequanis, ab eo ponendam fuisse. His enim Argentouariam (*Horburg*) adscribens, multo magis Rufacum, tribus milliaribus nostris ab Horburgo distans, & Vesontioni propinquius, atque adeo à Tribocis remotius, quam Argentouaria est, adscribere debuisset. Cellario, Viro Doctissimo, eo facilius condonandus hic error, quod eodem in loco Hadrianus Valesius, (*l*) memoriæ suæ confisus, uti supra observatum, erravit, quum crederet, Ptolemæum in Sequanis Rufianam posuisse, quam in Nemetibus posuit.

Bilibaldus Pirckheimerus (*m*) diversam longe viam inivit, *Rufianam* ad *Wormatiam*, *Neomagum* vero ad *Oppenheimium* vel *Spiram*, referendas existimans. Sed nec hæc satis exacta sunt. Quodsi enim Rufiana Ptolemæi Wormatia hodierna est, quid de *Borbetomago* constitues, quam unanimi consensu illustriores Geographi definiverunt *Wormatiam*, &, omnibus circumstantiis perpensis, recte definiverunt? Ita evidenter satis, nisi fallor, probavimus, Rufacum nostrum, Alsatiæ, & *Mundati* superioris, oppidum, à Ptolemæo Rufianæ nomine indicatum non esse. Medio demum ævo originem hujus oppidi adscribendam arbitramur. Ad idem ævum refertur *Rufiacum* illud *Castrum*, quibusdam *Rufeium*, nonnullis *Rufacum* dictum, ab urbe Vesontina X. Mill. Pass. distans: quod etiamnum vicus in Sequanis est, *Ruffei* vulgo nuncupatus, quem Unio flumen (*L'Ougnou* vel *l'Ognon*) alluit. (*n*) Rofiacum vel Rufiacum villam, Carolino ævo celebrem, in Lemovicis sitam, ut & alia ejusdem fere nominis loca, prætereo, quod nec Alsatiam nostram, nec Romanam Periodum, respiciunt.

§. CXLVI.

Hic rerum Geographicarum Alsatiæ Raurico-Sequanicæ, sive superioris, status fuit, sub Romana Periodo. Transimus ad Triboco-Nemeticam, sive interiorem Alsatiam, in qua primo loco occurrunt *Alsatiæ inferior. loca.*

TRIBOCI.

QUi à finibus Sequanorum eorumque urbe postrema, Argentouaria, ad Mediomatricos, vel qui illis deinceps successerunt, Tribocos progressi sunt, primum in itinere obvius ipsis fuit locus notabilis

HELVETUS.

HElvetus, ad Elli fluminis dextram, tribus à Seleſtadio, septem ab Argentouaria veteri, leucis Francicis distans; quem Ptolemæus *Helkebum*, (*o*) Tabula Theodosiana *Helellum*, Itinerarium vero diversis in itineribus, quæ infra indicamus, *Helvetum* constanter appellat, quam nominis formam nos quoque supra (*p*) jam sumus secuti; Philippo Cluverio (*q*) licet neutra ex his tribus placuerit, qui ex illis quartam, sed præter necessitatem, effinxit, nempe *Helvelus*; nemine, quantum novi, illius partes sequente. *Helvetus.*

(*i*) *Geograph. Antiq.* II. Cap. III. pag. 303.
(*l*) *Notitia Galliarum* pag. 487.
(*m*) *Descriptio Germaniæ*, inter *Opera* Pirckheimeri à Goldasto edita.
(*n*) Hadr. Valesius in *Notitia Galliar.* pag. 487.
(*o*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX. ubi in Tribocis ab eo ponitur: Ἕλκηβος, unde Latinum formatur *Helkebus*. Phil. Cluverius, ingenio suo sæpe nimis indulgens, absque ulla Codicum auctoritate β ex ultima syllaba in secundam transponit, in locum literæ κ, quam ejicit; transpositæ vero literæ β substituit λ, unde Ἕλβηλος, *Helbelus* vel *Helvelus* oritur. Sed quid conversionibus his opus?
(*p*) Lib. I. §. XXXIX. pag. 54.
(*q*) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. XI. pag. 38. & 39. ubi & conjicit flumen Ellum olim dictum *Helmel* & *Hellel*, quod postea contractum sit in *Ell*.

§. CXLVII.

Beati Rhenani conjectura.

Quodſi Beati Rhenani conjecturas ſequi vellemus, Ptolemæi *Helkebus*, quem *Elcebum* vocat, idem cum Itinerarii *Helveto* locus quidem foret, ſed à Tabulæ *Helello* diverſus, eique Elcebo aſſignandus eſſet locus duabus Francicis leucis ſupra Helellum, una leuca infra Seleſtadium ſitus. "Ego ſtetiſſe ſuſpicor, ait, (r) inter Seleſtadium „ & Ebersheimium, quod ſic appellatum conjicio, quaſi *Ebsheimum*, idque deinde „ vulgus in *Ebersheimum* ſuo more detorſit. „ Sed &, ut Seleſtadii ſui origines ab hoc Helkebo deduceret, addit: "Poſſibile eſt etiam Elcebenſium partem ad ſuperiorem „ Elli fluminis ripam commigraſſe, ubi Seleſtadium hodie conditum videmus. „ Conjecturæ ſuæ pondus accedere credidit Rhenanus, quod Seleſtadium medio ævo *Selceſtat* appellatum fuiſſe invenit, in qua medii ævi appellatione veteris Elcebi nominis lineamenta quædam reperire ſe putat: quum cogitare debuiſſet, Ptolemæum ſcripſiſſe Ἑλκηβος, cum ſpiritu denſo, & cum κ; unde *Helkebus*, non *Elcebus*, oritur, omniſque adeo vocum ſimilitudo abit in fumum. (s) Rhenani tamen auctoritas multos induxit, ut non modo *Elcebum* pro *Helkebo* ſcriberent, ſed & veterem illum locum, in Ellenſi vico quærendum, in Seleſtadio quærerent. Hos inter eſt Josias Simlerus, (t) Bertius, (u) Ortelius, (x) Hadrianus Valesius, (y) nec diſſentit Cellarius. (z) Verum operam ſuam perdit Rhenanus, quando Helkebum Ptolemæi & Tabulæ Helellum ſeparata omnino loca fuiſſe nobis perſuadere conatur. Si diverſa nominis ſcribendi ratio diverſitatem locorum inducit, cur non & ſuus peculiaris Helveto Itinerarii locus, ab Elcebo Rhenani Helelloque Tabulæ diverſus, definitur?

§. CXLVIII.

Situs loci.

Rei totius ſumma hæc eſt: Inter Argentouariam & Argentoratum nonniſi unum memorabilem locum Ptolemæus, Itinerarium & Tabula Theodoſiana, agnoſcunt, at aliqua cum differentia nominis. Inter duas has urbes unicus quoque locus exiſtit, ubi multiplicia oppidi majoris cernuntur rudera; quidni ad hunc locum referamus Helvetum, à tribus his Auctoribus vario modo inflexum? Præferenda enim cæteris videtur forma, quam Itinerarium habet, *Helvetus*. An forte *Helvetum?* Libellus ablativo caſu nomina quum proferat, (*Helveto*) rem dubiam relinquit: at Helkebus Ptolemæi, Argentoratus Ammiani, ſuadere videntur, ut Helvetus præferatur. * Locus hic in Itinerario ſemel inter Argentouariam & Argentoratum, bis inter Montem Briſiacum & Argentoratum, ponitur; Argentouaria prætcrita. Quodſi autem in nominis ſcriptione Itinerarium ſecum concordat, in deſignanda locorum hujus tractus diſtantia ſibi ipſi mire contrariatur. Monte Briſiaco enim ad Helvetum usque uno in itinere Mill. Paſſ. XXVIII. Leg. XVIII. vel XIX. in alio Mill. Paſſ. XXV. vel XX. ſcribuntur. Alibi ab Argentouaria Helvetum Mill. Paſſ. VI. vel VII. computantur. Vicum *Ell*, qui Elli fluminis dextræ adjacet, è regione Benfeldæ oppidi, nomine Helveti notari, Geographorum juniorum fatentur plerique. Hæc cum Itinerarii menſura XXVIII. Mill. Paſſ. ſive XVIII. leugarum Gallicarum, quæ inter *Briſiacum* & vicum *Ell* novem milliarium Francicorum diſtantia eſt, ſatis conſpirant. At Argentouaria Helvetum, quod nunniſi VI. aut VII. Mill. Paſſ. Itinerarium computat, in eo manifeſtus eſt error, quum ſeptem milliarium communium Franciæ vera diſtantia ſit, quæ XIV. minimum Gallicas leugas & XXI. milliaria Romana vetera conficiunt. Quodſi ab Helveto Argentoratum progrediamur, hic demum magna ſe diſcordia aperit. In uno enim Itinere (a) Helveto XXX. Mill. Paſſ. Argentoratum usque indicantur; in altero (b) tantum XII. Mill. Paſſ. in tertio (c) autem Mill. Paſſ. XXVIIII. Leug. XVIIII. (d) uti Codex Regius ſeculi noni numeros exprimit.

Ab Itinerario tranſimus ad Tabulam. Hæc orthographiam nominis immutat, & pro *Helveto* ponit *Helello*; uti ſupra notatum. Diſtantias autem ita ordinat, ut Helellum inter, Argentouariam & Argentorate, computet XII. Mill. Paſſ. utrimque. Leucas, ex hypotheſi ſupra notata, ſi intelligas, exacte definitum eſt intervallum inter Helellum & Argentorate,

(r) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 284.

(s) Addit porro Rhenanus, *Tadt* Alemannis *tractum* denotare, hocque monoſyllabum vocabulum loco *bus* acceſſiſſe, ita ut ex Elcebus *Elceſtadt* prognaſceretur, cui denique ſibilus additus progenuit *Selceſtadt*.

(t) In *Scholiis ad Itinerar. Provinciar.* pag. 263.

(u) *Germania* Lib. I. pag. 199.

(x) *Theſaur. Geogr.* voce: *Elcebus*.

(y) *Notitia Galliar.* in voce: *Helellus*.

(z) *Geographia Antiq.* Tom. I. Lib. II. Cap. III. pag. 300.

(a) A Mediolano Argentoratum per Alpes Grajas pag. 350. Edit. Weſſeling.

(b) A Mediolano Mogontiacum per Alpes Penninas pag. 354.

(c) A Taurino pag. 252.

(d) Cel. Wesselingius, quum Codicem hunc ignoravit, alios ſecutus *Leg. IX.* habet, qui numerus millibus paſſuum minime adæquatus eſt.

Argentorate, quæ urbs fex leucis Francicis, hoc eft, duodecim Gallicis diftat Helello. In diftantia vero hujus Helelli ab Argentoraria peccat unius horæ defectu. Quum itaque in fignandis horum locorum milliariis in Itinerario manifefta contrarietas fit, præferendæ funt rationes Tabulæ, quæ ab Argentorato per XII. leugas nos ducit Helellum; hæcque ipfa diftantia eft à vico *Ell*, in cujus nomine quis non veteris Helelli deprehendit reliquias? GEOGRAPHUS RAVENNAS (*e*) medio ævo locum appellavit *Alaja*, quod nomen eo magis huc pertinere videtur, quoniam vicus *Ell* in fequentibus feculis vocatur *Elegia*, *Elga*.

§. CXLIX.

Inter prifca Alfatiæ oppida Helveto locus denegari non poteft; cui fitus ad Ellum, fitus inter Argentouariam & Argentoratum, divitias & copiam rerum afferre potuit: ad illud enim non modo iter pedeftre per mediterranea, quod Itinerarium indicat, fed & iter per Ellum flumen ad Argentoratum & ad Rhenum, deduxit; quod præfidiis Romanis, ad Rheni ripam pofitis, exercitibusque Romanorum, proficuum fuerat. JODOCUS COCCIUS (*f*) conjicit, apud Helvetum Tribocorum quoque fuiffe ftativa Romana; nec ego repugno, quod eadem ratio pro Helveto, quæ pro Argentouaria, pugnat. Locus hic præfidio munitus cum Brocomago, in mediterraneis quoque fito, una cum Argentorato, quæ etiam Rhenum cuftodivit, Tribocos in fide continuit, & Germanos trans Rhenum ab irruptione defendit. Non enim plus quam duarum horarum itineris fpatio Helvetus diftat à Rheno. Sed & ftativa hæc, inter Rhenum Vogefumque pofita, ad compefcendos Lingones, populum ferocem & ad arma paratum, qui ad oppofitum Vogeli latus habitaverant, opportuna fuerunt. Mirum ergo non eft, Ptolemæum, qui nonnifi loca notabiliora annotavit, noftri quoque Helveti, fub Helkebi nomine, feciffe mentionem. Loci defcriptio.

Ex flore fuo decidit Helvetus feculo V. quo commune cum omni fuperioris Rheni ora fubiit fatum. Locus Vandalorum, Alemannorum & Attilæ irruptionibus deftructus, atque in tenuem denique villam redactus, quæ à longo jam tempore Argentoratenfi Epifcopo ejusque Benfeldenfi Judici fubeft: primam veteris nominis fyllabam retinens *Ell*, quod cum ipfo fluminis, cui adjacet, nomine habet commune. In Helveti hujus veteris ruinis jam ab aliquot feculis vaforum fictilium, ollarum, laterum, aliarumque ex Romana antiquitate rerum, reliquiæ & magna Romanorum numismatum copia, eruuntur. Sed & variæ Deorum Dearumque imagines, lapidibus infculptæ, ibi olim repertæ fuerunt: quarum unam, Palladis cum peplo, ut & Infcriptionem, ibidem inventam, inter monumenta producimus. Reliquæ temporis injuria detritæ, Recollectorum Cœnobii, quod ibidem eft, muro infertæ funt, ubi etiamnum extant. Templum Mercurio facrum Helveti fteti ffe, vetus apud Alfatas traditio eft, quod S. Maternus, (*g*) à Divo Petro ad Evangelium in Alfatia prædicandum miffus, deinceps everterit, qua de re infra in rebus Ecclefiæ. Monumenta Romanorum.

§. CL.

Subjungam, quæ de Helveti veteris ruderibus ævo fuo, hoc eft, ante ducentos jam annos, annotavit RHENANUS; (*h*) qui in Seleftadio fuo, quod nonnifi trihorii itinere ab Helveto diftat, degens ruinas has, tum minus dirutas & adhuc magis extantes vidit; vidit quidem, ut eruditus & antiquitatis curiofus, fed non fatis curiofus. Generali enim defcriptione contentus, nullum nobis Monumentum, Infcriptionem vel nummum, fpeciatim defcribit, quod & in Argentouariæ ruinis delineandis fecerat. Ita autem ille: " Dici vix poteft, quantum Romanæ vetuftatis illic appareat. Vifuntur fimulachra „ fculpta, Mercurii, Dianæ, & aliorum Deorum, muris templi inferta. Oftendunt „ etiam fefe tefludines fubterraneæ rufticis agros arantibus. Sed non vacat pauperibus, „ nec fruftra libet, terram altius fcrutari; quorum illic habitant pauculi pifcatores & „ pauciores adhuc agricolæ. Nomismatis æreis illic nihil crebrius, fed & argentea „ aureaque narrant inventa. Quodfi effent, qui terram alicubi, nunc dumetis & nemo- „ Beati Rhenani Teftimonium.

 „ribus

(*e*) Lib. IV. Cap. XXVI. ubi: " Juxta fuprafcriptam civitatem Stratisburgo, id eft, Civitas, „ quæ dicitur *Alaja*, *Chorust*, *Ziaberna*. „ ECKHARDUS in *Differt. de Apolline Granno* pag. 21. exiftimat, Ravennatem Geographum vicum *Ell* defignaffe.

(*f*) In *Dagoberto* Cap. IV. pag. 27.

(*g*) ICHTERSHEIM *Topogr. Alfatiæ* pag. 56. BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. II. pag. 159. ait: " De Materno, qui hic Divi Petri juffu doctrinam Evangelicam primus enuntiaverit, non puto „ prorfus inanem effe famam. Apud Helum vicum, „ tribus milliarus à Seleftadio diftantem, adhuc „ conditorium oftenditur, in quo jacuerit mortuus „ aliquandiu, fed mox vitæ reftitutus, ut adhuc „ Treveros Agrippinenfesque erudiret. De tempore „ dubito, de re ipfa fatis certus.

(*h*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 309.

„ ribus obductam, diligenter effoderent, miranda adhuc antiquitatis monumenta proferri „ in lucem possent, quæ manent hodie sepulta. In causa est, quod Romanorum „ militum hyberna apud Hellum fuere. Erat autem convenientissimus locus ad militare „ præsidium pro Tribonorum tutela, primum propter agri fertilitatem, deinde quod „ propemodum in meditullio regionis constituti facile poterant ad limites excurrere, „ prout res poscebat, vel supra Elcebum versus Sequanos, vel infra Brocomagum, „ præsertim autem ad Rhenum propter Alemannos.

In eadem villula haud procul ab Elli ripa Cœnobium hodie est Regulæ S. Francisci Recollectorum, quod olim Guilielmitarum Ordini fuerat subjectum. Murus, qui Monasterium hoc & præsertim hortum ejus circumdat, veteres hinc inde Lapides continet, quibus Numinum, apud Romanos cultorum, imagines repræsentantur. In Helveti ruinis plures adhuc lapides literati reperirentur, nisi Benfelda vicina quum Tricennali bello fortiter muniretur à Suecis, magna eorum copia, ex Helveti ruderibus protracta, ad munitiones illas fuisset adhibita. MATTHIAS SCHURERIUS, Selestadiensis, Vir Doctus & simul Typographus, primum in patria, dein Argentorati, in Libris quibusdam, quos Selestadii impressit, Helvetensem se vocat; (*i*) nonnullos in errorem inducens, qui eum genus suum ex Helvetia trahere crediderunt. Sed & nos crederemus, Schurerium in Selestadio quæsivisse Helvetum, quod Selestadiensis ipse Helvetensem se vocat, nisi aliunde nossemus, JAC. WIMPHELINGII, (*l*) popularis sui, auctoritate fuisse seductum, qui Alsatiam olim *Helvetiam* vocatam fuisse sibi persuaserat; & ipse ÆNEÆ SYLVII auctoritate ad sententiam hanc prius inductus, qui in *Europa* sua (*m*) eam primus, quod scio, protulit: Geographiæ veteris rationibus licet aperte repugnet.

ARGENTORATUS.

§. CLI.

Auctores de Argentorato.

INclytæ hujus urbis ad Rhenum nec Strabo, nec Plinius, nec ullus alius ante Antoninorum ætatem Scriptor, mentionem fecerunt. Primus omnium, quod novimus, Argentoratum memoravit PTOLEMÆUS. Eam tamen ante Romanum, in his oris stabilitum, Imperium à Mediomatricis Gallis fuisse conditam, ex Celtico ejus nomine ostensum est supra. (*n*) PTOLEMÆUS (*o*) autem situm ejus pervertit, & in Vangionibus ponit Argentoratum, quæ in Tribocis ponenda. Id unum porro ex Ptolemæo apparet, quod *Legio Octava Augusta* Argentorati præsidium fuerit. Nec aliud quid ex cæteris trium primorum sub Romana Periodo seculorum, qui supersunt, Historicis de Argentorato eruitur. At seculo IV. Argentoratus in veteribus Monumentis magis illustrari cœpit, postquam pugna illa Juliani cum Alemannis, haud procul à muris ejus, commissa fuisset. (*p*) Tum vero JULIANUS IMPERATOR, (*q*) AMMIANUS MARCELLINUS, (*r*) ZOSIMUS, (*s*) EUTROPIUS, (*t*) NOTITIA IMPERII, ITINERARIUM, TABULA THEODOSIANA, passim Argentorati mentionem injiciunt. Unde inferimus, locum hunc ante Romanam dominationem modicum satis fuisse, suaque sub Romanis demum cepisse incrementa, quod & Argentouariæ & Helveto contigit: oppidis, quæ Romani Imperii limitem Rhenum contra insultus Germanorum defenderant, quæque cum Alemannorum, Rhenum superiorem infestantium, crescente potentia crevisse videntur.

§. CLII.

(*i*) Vid. supra pag. 34. Lib. I. §. II. not. (*q*)

(*l*) In *Germania cis Rhenum* pag. 1. & 9.

(*m*) Cap. XLII.

(*n*) Lib. I. §. XL. pag. 55. A Romanis tamen ut propugnaculum Rheni conditam fuisse Argentoratum, credunt plerique, atque inter hos LONGUERUE in *Descript. Franciæ* Lib. II. pag. 222. In errorem omnes induxit nominis forma, quam Latinam Romanos auctores loqui existimarunt.

(*o*) *Geograph.* Lib. II. Cap. IX.

(*p*) Hanc infra in Annalibus Alsatiæ Romanæ describimus.

(*q*) *Epistola ad Athenienses* pag. 972. Opp. ubi Τεῖχος, munimentum, sive Castellum, appellatur, vicinum radicibus Vogesi.

(*r*) *Historia* Lib. XV. Cap. II. & Lib. XVI. Cap. II.

(*s*) *Hist.* Lib. III. Cap. III. pag. 241. Περὶ πόλιν Ἀργέντορα, τὴν πρὸς τῇ τοῦ Ῥήνου κειμένην ὄχθῃ. *Prope urbem Argentora, situm ad Rheni ripam.*

(*t*) Apud PAULUM DIACONUM *Histor. Miscella* Lib. XI. Eutropius sub Juliano Cæsare militavit: Paulus Diac. seculo IX. eum supplevit & continuavit. Dicitur ibi: " Facta congressione cum modicis copiis „ Romanorum apud Argentoratum, Galliæ urbem, „ ingentes copias hostium extinxit.

§. CLII.

Nomen autem *Argentorati* diverso modo à Veteribus exprimitur. Apud Ptolemæum Geographum, qui primus eam, uti dictum, recenset, Græce vocatur 'Αργεντόρατον, *Argentoratum*, eique statim subjungitur Βροκόμαγος, *Brocomagus*, nominandi casu utrumque vocabulum, unde neutro genere Argentoratum à Ptolemæo signatum concludimus. Ammianus Marcellinus vero fœminini generis nomen hoc facit, ubi ait: *Argentoratus barbaricis cladibus nota.* Hieronymus (*u*) dubios hac in re Lectores relinquit. Julianus Imperator ultimam syllabam omittit, ponitque 'Αργέντορα, *Argentora*, (*x*) quod & Zosimus repetit. Tabula Theodosiana, ut & *Capitulatio de Nominibus Regionum Galliæ*, habent *Argentorate.* (*y*) Itinerarium, quod cæteris frequentius de Argentorato loquitur, quum, distantias locorum annotans, more suo semper nomen sexto casu exprimat, de genere ejus nihil inde certi concludere possumus. Cassiodorus, (*z*) qui An. DXIV. claruit, *Argentoratum* appellat. Adelbertus, Alsatiæ Dux, & Lotharius Imperator, seculis VIII. & IX. in Literis, Abbatiæ S. Stephani datis, (*a*) Argentoratum in *Argentoracum* corruperunt. Formam hanc corruptam tamen prætulit Thomas Wolphius junior, (*b*) & eum secutus celebris Argentoratensium Typographus, Matthias Schurerius; qui seculo XVI. in aliquot libris impressis in rubro posuit: *Argentoraci.* Gruninoerus vero, alius hujus urbis ejusdem ætatis Typographus, vocis scripturam in *Argentoragum* mutavit. (*c*) Typographi hi, quos inter prior ab eruditione laudatur, à corruptis Ptolemæi & Ammiani Codicibus decepti fuerunt. Guillimannus (*d*) existimat, Argentoracum ea terminatione dictum, qua Rauracum, Brisacum, Brocomacum &c. Genuinum nomen Argentoratus in usum tamen mox revocatum est. *Argentinæ* appellatio autem nonnisi ævo Carolino invalescere cœpit, atque deinceps toto medio ævo ita invaluit, ut genuinum *Argentoratus* nomen plane sepeliretur; donec illud una tamen litera, uti vidimus, immutata, in hominum memoriam revocaret Thomas Wolphius junior, (*e*) bonarum Literarum restaurator apud Argentoratenses; in Italico itinere mortuus Romæ An. MDIX. Nomina diversa.

§. CLIII.

Scilicet superioribus seculis invaluerat opinio, Argentorati ærarium habuisse Romanos, unde militum exsolverentur stipendia, (*f*) quum nihil hujus rei ex Scriptoribus appareat. Rationalem summarum in Galliis habuisse Romanos, & Præpositum Thesaurorum apud Treviros, atque etiam Procuratorem Monetæ, ex Monumentis veteribus discimus. Pecunia, qua Comiti Argentoratensi in stipendia Militum opus erat, vel Magonciaco vel Treviris mittebatur. Scilicet, quum *Argentinam* verum urbis nomen reputarent, atque originis Romanæ, hoc est, Latinæ, esse reputarent, ab *Argento* haud dubie derivandum esse existimaverunt. Imo nomine genuino *Argentoratus* restituto, obtinuit tamen apud plerosque Eruditos sententia, originis illud esse Latinæ: quod Schilteriana etymologia, de qua infra loquimur, satis testatur. (*g*) Quodsi genuina essent Concilii Agrippinensis, circa seculi IV. medium habiti, Acta, quibus Amandus *Argentinensium* Episcopus subscripsisse perhibetur, (*h*) *Argentinæ* nomen medio ævo antiquius esset dicendum; sed quum Acta hæc dubiæ prorsus fidei sint, uti infra docebitur, exemplum hoc non inducere nos potest, ut mutemus sententiam. Carolino autem ævo Eddo in *Testamento* suo (*i*) se vocat *Argentinensis Urbis* Episcopum, atque Ratio diversitatis.

(*u*) *Epistola ad Ageruchiam*, ubi de irruptione Vandalico-Suevica anni CCCCVI. loquitur. Item in *Chronico* Eusebii ad An. CCCLVIII. pag. 184. ubi ait: " Magnæ Alemannorum copiæ apud Argentoratum, " oppidum Galliarum, a Cæsare Juliano oppressæ.

(*x*) In Codicibus MSS. quidem 'Αργέντορα loquitur, sed corrupte, quod ex Zosimo patet, ubi 'Αργεντόρατα.

(*y*) Capitulatio hæc ex Thuanæa Bibliotheca prodiit in Du Chesne *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 7. Sed Argentoratus hic cum Argentouaria confunditur, ut supra §. CXXVI. pag. 193. dictum.

(*z*) In *Chronico* sub Coss. Constantio IX. & Juliano Cæs. II. " Magnæ Alemannorum copiæ apud " Argentoratum, oppidum Galliarum, deletæ sunt.

(*a*) Schilteri *Observat. ad Kœnigshov.* pag. 527.

(*b*) Teste Beato Rhenano *Rer. German.* Lib. III. pag. 319.

(*c*) Vide *Geographiam Ptolemæi* ab eo Latine editam in fol. An. MDXXV.

(*d*) *Episcopor. Argent.* pag. 7.

(*e*) Beatus Rhenanus loco cit.

(*f*) Hieronymus Gebvilerus in *Panegyri Carolina* pag. 23. ait: " Legionarius miles hinc inde ad " Rheni ripas in Galliis per hiberna distributus fuit, " iisque Legionariis militibus, quidquid stipendii " solvebatur, hoc totum Strasburgi expensum est.

(*g*) Vide etiam quæ supra de Etymologia Argentorati in Periodo Celtica dixi, Lib. I. §. XI. pag. 55.

(*h*) Tomo II. *Conciliorum* Labbeanæ Edit. pag. 615. Notandum in aliis Actis, quæ ex Servatii Episcopi Tungrensis *Historia* desumta sunt, eundem Amandum *Argentoratensium* Episcopum vocari. Vid. ibidem pag. 618.

(*i*) In Testamento Eddonis hoc bis occurrit nomen *Argentinensis*, initio ejus *Argentinensis Urbis*, in fine *Argentinensis Civitatis*, fit mentio: in medio autem Civitas *Strasburga* vocatur. Vide Guillimannum in *Episcopis Argent.* pag. 106. Zacharias Pontifex in *Literis* ad nonnullos Episcopos, circa eadem tempora scriptis, Heddonem hunc quoque *Strasburgensem* Episcopum vocat, claro indicio, utrumque Civitatis nomen tum fuisse in usu. Guillimann. loco cit. pag. 101.

atque in fine addit, testamentum se condidisse in civitate *Argentinensi*, III. Idus Martii anno XI. regnante Domino nostro Pippino, glorioso rege, qui annus Christi est DCCLXII. *Notitia Galliarum* ævi incerti; denarii item argentei quidam, sub Ludovico Pio cusi, (*l*) ut & HERMANNUS CONTRACTUS, (*m*) & ANONYMUS URSTISIANUS, ALBERTI ARGENT. *Annalibus* præfixus, (*n*) cæterique omnes mediorum temporum Scriptores, *Argentinæ* nomine utuntur. RAVENNAS GEOGRAPHUS (*o*) ex seculo VII. & NITHARDUS (*p*) ex seculo IX. Scriptores, Argentoratum nostram perverse omnino *Argentariam* vocant, veteremque Argentouariam cum ea manifeste confundunt. Argentouaria enim ab HIERONYMO (*q*) & AMMIANO MARCELLINO (*r*) Argentariæ quoque nomine signatur. In ROBERTI Antissiodorensis Chronico, quod in anno MCCX. desinit, *Civitas Argentinum, id est, Straburch*, sed vitiose memoratur. Non inanis ergo BEATI RHENANI (*s*) conjectura est, ubi scribit: "Argentoratum in Argentinam nobis mutarunt Monachi & Notarii, „ quod hæc vox brevior sit, ac commodior suaviorque pronuntiatu. Iidem Magon- „ ciacum in Magonciam, & Confluentes in Confluentiam, verterunt.

§. CLIV.

Alia nomina.

De Argentorati nostræ nominibus id porro annotamus, eam gentis, cujus caput fuerat, nomen nunquam induisse; licet hoc plerisque in Gallia, & urbibus quoque Alsatiæ vicinis, Augustæ Rauracorum, Divoduro Mediomatricorum, Durocortoro Rhemorum, Augustæ Trevirorum, item urbibus primariis Nemetum, Vangionum, Lingonum, contigerit; quarum urbium prior *Rauraci*, posterior *Mediomatrici*, appellatæ fuerunt; quum tamen in Mediomatricorum citeriorum, sive Rhenensium, locum Triboci successerint. Quodsi ergo Argentoratus unquam appellata fuit *Triboci*, nominis hujus memoria plane intercidit. Rei, quam proferimus, veritatem AMMIANI locus (*t*) adstruere videtur: "Prima Germania, (ait) ubi præter alia Municipia Mogontiacus „ est, & Vangiones, & Nemetæ, & Argentoratus &c. „ Vangiones & Nemetæ hic pro Wormatia & Spira urbibus ponuntur: quodsi Argentoratus tum appellata fuisset, *Triboci*, Ammianus Vangionibus & Nemetibus Tribocos, potius quam Argentoratum, junxisset. Addo bis HIERONYMI (*u*) locum, ubi ait: "Rhemorum urbs „ præpotens, Ambiani, Atrebates, Tornacus, Nemetes, Argentoratus, translati in „ Germaniam. „ Ne in recensendis Argentorati nominibus omisisse quid videar, insuper observo, nonnullis fuisse persuasum, urbem olim non Romanum modo nomen *Argentinæ*, sed & Germanicum *Silberthal*, eodem tempore sub Romanis gessisse. MARTINUS CRUSIUS, (*x*) Tribocos Germanos nomen quoque idiomatis sui principi urbi suæ indidisse, verisimile esse existimat, idque tanto magis, quod ab ærario Romanorum, ibi servato, prognatum esse numen Latinum persuasio olim fuit communis. (*y*) *Libri Tornamentorum* veterum, immutato paulum vocabulo, *Silbertinam* appellavere. (*z*)

§. CLV.

Etymologia quorundam.

Illis, quæ supra (*a*) de nominis Argentorati originibus Celticis dicta sunt, pauca hæc addimus. BEATUS RHENANUS (*b*) Argentuariam & Argentoratum ab Argentore vel Orgentore quodam nomen accepisse existimat. Admitterem conjecturam, si apud Sequanos atque Mediomatricos Orgetorigem quendam vixisse legeremus, uti apud Helvetios Orgetorix vixerat, quem nobis prodidit CÆSAR Dictator. (*c*) Intolerabilior est HENR. CHRISTIANI HENNINII (*d*) opinio, qua Argentorati ab Argentео amne nomen deducit. Amnem ille hunc *Argens* & Argenteum amnem appellat, urbique putat vicinum. Mutata dein sententia, ob amnium limpidissimorum confluentes ad urbem, Illæ nimirum & Porussæ, (ita vocantur ab eo Ellus & Brusca) quos ob nitidas

(*l*) LE BLANC *des Monnoyes de France* pag. 108. & 110.

(*m*) In *Chron.* ad An. 1003.

(*n*) *Scriptor. Rer. Germ.* ab URSTISIO editi Tom. II. pag. 97. & seqq.

(*o*) Lib. IV. pag. 187.

(*p*) *De Dissensione filiorum Ludovici Pii* Lib. III. pag. 471.

(*q*) *Chron.* ad An. CCCLXXVIII.

(*r*) Lib. XXXI. Cap. X.

(*s*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 320.

(*t*) Lib. XV. Cap. XI.

(*u*) *Epistola ad Ageruchiam viduam, de Monogamia*, quæ ordine XI. in Edit. Francof.

(*x*) *Annalibus Suevic.* Lib. VII. Part. I. Cap. X. pag. 183.

(*y*) KOENIGSHOVIUS in *Chron. Alsatiæ* pag. 427.

(*z*) BERNHARD. HERZOG in *Chron. Alsatiæ* Lib. VIII. Cap. I. pag. 41.

(*a*) Lib. I. pag. 55. sq.

(*b*) In *Epistola ad Matthiam Erbium* in *Musei Helvet.* Part. I. pag. 546.

(*c*) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. II.

(*d*) In *Notis* suis ad BERGIERIUM *de Viis Militaribus Romanor.* Lib. I. quæ leguntur in *Thesauro Antiquitatum Rom.* GRAEVII Tom. X. pag. 660. Etymologia hæc commune quid habet cum FISCHARTI sententia, quam supra jam Lib. I. §. XLIII. pag. 56. confutavimus.

nitidas aquas argenteos nuncupat, nomen exortum esse prodit. Per flumen *Argens* vero Henninius intelligit *Argitum*, (*die Ergers*) quæ prope Gravestadium, sesquileucæ Francicæ distantia ab Argentorato, immergitur Ello. Sed quid hic amnis, mediocris, tam longe separatus ab urbe, ad nomen ejus cudendum conferre potuerat? Num Ellus & Brusca, qui ante suum ingressum in urbem junguntur, alia Alsatiæ flumina limpiditate præcellunt? & si præcellerent, quid inde ad nomen *Argenteon*; quando non Latina, sed Celtica, origo in hac voce quærenda? His denique addas, quod Etymologistæ illi nullo documento ostendant, flumen *Ergers* prope Gravestadium apud veteres nomen *Argens*, vel *Argenta*, tulisse. JACOBO CAR. SPENERO, (*e*) Viro Doctissimo, alia tandem verisimilis sententia visa est, quando & Argentorati, & Strateburgi, nominum eandem fuisse significationem credidit; *Strateburg* Germanicam licet vocem, & Argentoratum Latinam, professus. Utramque enim *Viarum Militarum custodiam* denotare existimat: Latinam tamen etymologiam distinctius vellem exposuisset. Conjecturæ suæ non satis securus mox addit: " Nisi quod fortassis maligna & intuta „ (à Germanico *Arg*) strata, sive ob præsidiarii militis, sive ob Trans-Rhenanorum „ Barbarorum excursiones, simul notetur.

§. CLVI.

Viæ ad Argentoratum urbem sub Romana Periodo plures duxerunt, quarum has in Itinerario notatas reperimus. In itinere de Pannoniis in Gallias, à Sirmio Treveros usque, inter Montem Brisiacum & Tabernas, (Alsaticas) Argentoratus occurrit; ita ut à Tabernis Mill. Pass. XIV. (*f*) porro Augusta Vindelicorum ad Argentoratum mensura itineris ibidem (*g*) Mill. Pass. CCCXXII. ponitur. Post hæc, in itinere per Ripam Pannoniæ in Gallias, Argentoratus inter Helvetum & Brocomagum recensetur. (*h*) In eodem Itinerario (*i*) peculiare iter à Mediolano per Alpes Grajas describitur; quod per Cenavam, (*Geneve*) Urbam, (*Orbe*) Vesontionem, Epamanduodurum, Largam, Montem Brisiacum, Helvetum, duxit Argentoratum. Computantur in hoc iter Mill. Pass. DLXXVI. Inde occurrit Argentoratus in itinere, quod ab eodem Mediolano per Alpes Penninas, per Octodurum, Aventicum, Salodurum, Augustam Rauracum, Cambetem, Argentouariam, Helvetum, Argentoratum, Saletionem, Tabernas, Noviomagum, Borbitomagum, ad Maguntiacum tendit. (*l*) Sed & à Lugduno, Batavorum oppido, peculiare iter descriptum extat, quod per Trajanam & Agrippinam Colonias, Bonnam, Treveros, Divodorum, ad Argentoratum dirigebatur, in quod iter Mill. Pass. CCCXXV. computantur. (*m*) Aliud denique iter peculiare ibidem occurrit, quod à Treviris Argentoratum pergebat, quod iter Mill. Pass. CXXIX. æstimatur. (*n*)

Viæ ad Argentoratum.

§. CLVII.

Ex omnibus his Itineribus, ad urbem Argentoratum directis, concludimus, eam in illo Mediomatricorum Rhenensium, deinceps Tribocorum, tractu sitam fuisse, ubi exstructum successu temporis fuit Strateburgum: ad Ellum (*o*) nempe flumen, haud procul à Rheno, paulo infra confluentes Bruscæ & Elli. Hunc situm veteris Argentorati aperte satis indicat locorum, in Itinerario signatorum, mensura atque distantia. Argentorato Tabernas, ut vidimus, Alsaticas Mill. Pass. XIV. computantur; atqui Strateburgum septem milliaribus Francicis à Tabernensi oppido distat, quæ quatuordecim leugas Gallicas efficiunt, quas in ora Rhenensi sub millibus passuum intelligi debere, ostensum est alibi. Quodsi alia documenta requiras, en tibi. Monte Brisiaco Argentoratum, itinere per Helvetum facto, XXVIII. leugæ computantur, (*p*) quæ XIV. milliaria Francica hodierna efficiunt, quot sane Brisaco Stratburgum computantur. Strateburgum ergo eodem in loco situm est, quo Argentoratus antiqua. Nec facile ex Geographis junioribus celebrioris nominis ullus veteris Argentorati, uti Argentouariæ priscæ, positionem vocavit in dubium. Firmavit eam constans quædam Scriptorum, per insequentium seculorum decursum, traditio. GREGORIUS TURONENSIS (*q*) seculo VI. jam dixit: *Ad Argentoratensem urbem, quam nunc Strateburgum vocant.* Seculo VII. RAVENNAS GEOGRAPHUS ait: *Argentaria, quæ modo Stratisburgo dicitur.*

Situs Argentorati.

Dd Specialius

(*e*) *Notitia Germaniæ Antiq.* Lib. VI. Cap. V. pag. 299.

(*f*) ANTONINI *Itinerar.* pag. 239.

(*g*) Pag. 241.

(*h*) Pag. 252.

(*i*) Pag. 346. & 350.

(*l*) *Itinerar.* ANTONINI pag. 354.

(*m*) Ibid. pag. 368. & 372.

(*n*) Ibid. pag. 374.

(*o*) Elli fluminis nomen apud nullum Scriptorem Romanæ ætatis Græcum Latinumve reperimus.

(*p*) *Itinerar.* pag. 252.

(*q*) *Histor. Francor.* Lib. X. Cap. XIX.

Specialius situm ejus seculo VIII. determinavit ADELBERTUS, Alsatiæ Dux, Ettichonis filius, qui S. Stephani Parthenonem circa An. DCCXLIV. instituens, in *Literis Dotationis*, à Lothario Imp. An. DCCCXLV. firmatis, ait: Cœnobium hoc se fundasse *inter ruinas veteris Argentoraci.* NITHARDUS denique seculo IX. hæc scribit: *Ludovicus & Carolus in Civitate, quæ olim Argentaria vocabatur, nunc autem Stratzburg vulgo dicitur.* Huc pertinent quoque denarii argentei, sub Ludovico Pio cusi, in quibus promiscue *Strathurgus & Argentina Civitas* in parte postica reperiuntur. Nummos hos Museum nostrum asservat; quos BLANCIUS in Libro suo: *de Monetis Francicis*, (r) Gallice scripto, quoque repræsentat. Sed & Wernherus, Argentoratensis Episcopus, in Charta anni MV. Monasterium San-Stephanianum *infra ambitum veteris muri*, urbis nempe Argentoratensis dirutæ, fundatum esse confirmat. (s) Verisimilis conjectura, urbem versus Rhenum tum magis fuisse extensam, adeoque ripæ ejus propiorem. Indicare hoc videtur ænea illa Herculis statua, de qua infra tractabitur, reperta inter urbem & regium Castellum, (*Citadelle*) ubi porta civitatis fuerat; quæ Templum ibi positum olim fuisse, Herculi dedicatum, persuadere nobis posset. Templum extra muros urbis, contra Germanorum irruptiones munitæ, exstitisse, non credimus. Paradoxæ ergo eorum sententiæ nullatenus accedimus, qui in Gravestadio vico, sesqui-leucæ Francicæ intervallo ab urbe, veteris Argentorati situm se deprehendisse gloriati sunt, nominis originatione inducti, quam modo confutavimus. (t) Quodsi illo in loco Argentoratus antiqua stetisset, nonnullæ Antiquitatis reliquiæ ibidem effoderentur subinde, quarum nihil unquam in illis apparet.

§. CLVIII.

Ambitus urbis.

Ambitum veteris Argentorati quod attinet, ejus nulla plane indicia jam pridem supersunt. Speckliniana Delineatio, quam *Topographiæ Alsatiæ* MARTINI ZEILERI Merianus adjecit, imaginaria prorsus est & ex ingenio conficta. Ex Specklini Schedis, Meriano transmissis, correctiorem paulo dedit SCHILTERUS. (u) Sed sola KOENIGSHOVII (x) auctoritate omnes nituntur. Ex hujus relatione mœnia Argentorati Romanæ à Stephaniano ponte ad Turrim Judaicam, indeque juxta forum Equarium ad pontem usque Lapideum, deinceps recta via per aream, ubi Dominicanorum Monasterium, processerunt ad porticum, quæ *Erbis-Lauben* appellatur, ubi iterum linea recta murus idem cum fossa, qui adhuc existit, juxta forum Piscatorium ad pontem usque prope Macellum urbis progressus est. Ita primum Argentorati cinctum sub Romanis Kœnigshovius designat. Sed ambitum hunc, cujus hodie pleraque vestigia supersunt, non tam ad veterem Argentoratum, quam ad vetus Strateburgum, quod prope dirutam Argentoratum surrexit, pertinere, non sine ratione conjicio. Urbs, insigni præsidio militari, tot fabricis omnium armorum instructa, peculiarem suum Comitem & Castellum munitissimum habens, ut potens contra hostes armamentarium esset: Urbs, commerciis florentissima, quod tot viæ, ad eam undique tendentes, demonstrant; uno verbo, urbium ad Rhenum sitarum ex præcipuis una, tam arcto mœnium circuitu num potuit includi? Veterem Argentoratum ad utrumque Elli fluminis latus, præcipue Rhenum versus, imo etiam, quod BEATUS RHENANUS (y) conjectat,. versus D. Galli ædiculam magis protentam fuisse credibile est: in hoc sane suburbano tractu plura superioribus seculis monumenta effossa Annales urbis nostræ, manu exarati, testantur. Sed Argentorati Romanæ mœnium, ut dixi, rudera pridem perierunt.

Strateburgum, sub Francis exstructum, nonnisi aliquam veteris Argentorati partem seculo VIII. occupasse, ex Adelberti illius temporis Charta, jam allata, patet; quando Stephanianum Monasterium *inter ruinas veteris Argentoraci* &c. *pro opportunitate solitudinis & juxta fluentis Brusci fluvii*, exstructum fuisse memorat. Atqui illo tempore Strateburgum jam extitit oppidum, quod GREGORIUS, Turonum Antistes, seculo VI. laudat, in eoque Childebertus, Austrasiæ Rex, sederat. Consequitur hinc, illam urbis regionem, ubi S., Stephani Ecclesia sedet, tum extra oppidum Strateburgum, & quidem in solitudine fuisse, adeoque circuitum, quem Kœnigshovius describit, quemque ex eo delinearunt Juniores, nonnisi noni, aut sequentis, seculi esse. Kœnigshovianus enim ille

(r) Pag. 108.

(s) Charta hæc, ut & Adelberti, Ducis Alsatiæ, à Lothario Imp. firmata, extat in *Gallia Christiana* Tom. V. pag. 464. & 468. inter Instrumenta. Item apud SCHILTERUM in *Observat. VIII. ad* KOENIGSHOVII *Chron.* pag. 526. & pag. 534.

(t) Adde ea, quæ Lib. I. jam hac de re diximus, §. XLIII. pag. 56.

(u) *Observat. XII. ad* KOENIGSHOVII *Chron.* pag. 604.

(x) *Chron.* Cap. V. §. XIIX. & XX. Ampliationes urbis Argentoratensis vide apud ALBERTUM ARGENTINENSEM in *Chronico* ad An. 1374.

(y) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 317.

ille ambitus Stephanianam Ecclesiam manifeste includit, quæ Adelberti Ducis temporibus, hoc est, seculo VIII. extra Strateburgum erat. Scilicet moris Alemannorum in regionibus nostris, quas Romanis eripuerant, observamus fuisse, ut non in ipsis urbium destructarum ruinis, sed in earum vicinia, novas suas habitationes facerent; unde aliæ paulatim urbes exortæ. Ex Argentouaria & Helveto ortæ sunt Colmaria atque Benfelda, ab urbibus priscis brevi dissitæ spatio. Sed & ex his satis aperte patet, quam tenuia Strateburgi veteris, ex Argentorati destructæ ruderibus paulatim resurgentis, initia fuerint, cujus quippe ambitus longe minor, quam Kœnigshovianus modo descriptus. Scriptor hic itaque quum jure meritoque erroris sit accusandus, quod Strateburgi & Argentorati veteris areas manifeste confuderit, quas à se invicem distinguere debuisset; repudiandum quoque omne illud Schema, quod Merianus, in *Topographia Alsatiæ*, repræsentat, in qua figmentis figmenta addita reperimus. Templum Apollinis ibi, nescio qua fide vel auctoritate, adjectum est: sed & insuper in eadem Argentorati Romanæ area D. Stephani Ecclesia collocatur, nonnisi post eversam Argentoratum exstructa.

§. CLIX.

Argentoratus ergo sub Romanis urbs fuit ampla & probe munita; sed id porro quærimus, an & peculiare Castellum habuerit munitum, prouti in veteri Rauracorum Augusta id quoque notatum: ubi peculiaris hodieque locus in ruderibus urbis appellatur *Castellum*. Diceres nostris id Castellis regiis comparari posse, quorum duo diversa in ipsa urbe, maximum vero ad urbem, exstructa nostro jam seculo cernuntur. **An Argentorato Castellum additum.**

Castellum tale munitum vel in urbe, vel ad urbem veterem, Argentorati ut statuamus, non una ratio suadere videtur. Quodsi Kœnigshovii fide heic standum, res indubia est; imo tam certa, ut D. Stephani Ædem Castello illi Romano inædificatam diserte asserat, (z) silente licet Adelbertino Diplomate, quod de Argentorati, non de Castelli, ruinis loquitur. Rationi huic accedit, quod seculo IV. Comes Argentoratensis præfuit urbi, cujus Castelli, quod inhabitavit, effigiem *Notitia Occidentalis Imperii* repræsentat. (a) Ab hoc Castello etiam, quod à Francis fortasse restitutum, aliove in loco erectum, Stratburgi oppidum, Argentorato destructæ succedens, nomen suum accepit; quom vocabulum *Burg* Germanis idem, quod Castellum Latinis, significet. Argumentis his posset superaddi testimonium illud, ex veteri *Capitulatione de Nominibus Regionum Galliæ* (b) desumptum, ubi inter nomina Basiliæ & Rauracensis Civitatum *Castrum Argentorate* memoratur. Sed rerum ordo ibi aliæque Notitiæ Galliarum, apud Chesnium, docent, locum hunc esse corruptum, nec Castrum Argentorate, sed *Castrum Argentariense*, (c) legi debere, quod Castrum ad Argentouariam veterem superioris Alsatiæ, non ad Argentoratum nostram, pertinet.

§. CLX.

Conditæ Argentorati tempus quod attinet, illud sane antiquius est, quam plerique crediderunt: nonnulli tamen anachronismo quoque peccant. Anachronicum eorum errorem supra memoravimus, qui Trebetam suum, Semiramidis filium, hic afferunt, eumque non Tribocicæ modo gentis nostræ, sed & Argentorati ipsius conditorem effingunt; quod Daniel Specklinus noster facit, in Architectura & Alsatiæ Geographia sane diligenter versatus, in Historicis vero cœcus, & ipse cœcos duces secutus. Hic enim Castellum *Trebesburg* eo in loco conditum, & à Conditore appellatum, fuisse putat, ubi Cœnobium S. Stephani est; Castellum autem hoc vetus ab Adelberto Duce deinceps destructum, ut exstrueretur Cœnobium, & ab ipsa hac arce *Trebesburg*, nomen *Strasburg* fuisse exortum. (d) Koenigshovii exemplum si secutus esset Specklinus, cautius ille hac de re pronuntiasset. Quanquam enim Trevericas origines à Trebeta repetat, Argentoratum tamen huc referre ausus non est. (e) Scriptores, qui post restitutam Historiæ lucem scripserunt, anachronismum hunc quidem evitarunt, sed errorem emendare conati in metachronismos delapsi sunt; defectuque adeo peccarunt, quum priores peccassent excessu. Ad classem hanc referendi sunt illi, qui ab uno ex L. Castellis Drusi, ad Rhenum contra Germanos **Tempus Argentorati conditæ.**

 exstructis,

(z) Koenigshovius in *Chron.* Cap. IV. §. XXI. pag. 238.
(a) Cap. LXXV. pag. 115.
(b) Apud Du Chesne *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 7.
(c) Confer ibid. pag. 10.
(d) Specklini locum ex ejus *Collectaneis* exceptum vide apud Schilterum *ad* Koenigshov. *Obs.* IX. pag. 556.
(e) Koenigshovius *Chron. Alsat.* Cap. V. §. VIII. pag. 266.

exſtructis, Argentoratenſes derivant origines: ex quo caſtello urbem paulatim exortam eſſe crediderunt; (*f*) quod nos tamen ſupra confutavimus, ubi Argentorati origines derivandas à Celtis, adeoque Romana in his oris dominatione antiquiores eſſe, docuimus. (*g*) Mallem ergo Argentoratum inter urbes illas ad Rhenum recenſere, quas Druſus, antequam caſtella ſua extrueret, ad Rhenum munitas invenit, & obſidere capereque coactus eſt; qua de re LIVII EPITOMATOREM (*h*) teſtem produco, qui ita ſcribit: *Civitates Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum poſitæ, oppugnantur à Druſo.* Si oppugnavit eas Druſus, munitas fuiſſe neceſſe eſt. In Romanorum poteſtatem redactæ, ipſæ dein, arcium inſtar, inſervierunt Romanis. Druſus autem quæ erexit caſtella, in partibus Rheni condidit, ubi nullæ civitates, tranſitusque Rheni Germanis facilis & opportunus fuiſſet.

§. CLXI.

Aliorum Opinio.

Multo intolerabilior eorum eſt error, qui ad Juliani vel Valentiniani I. tempora usque Argentoratum vicum perſtitiſſe, atque ab his Imperatoribus demum mœnibus cinctum fuiſſe, autumant; quod Bingio illis temporibus accidiſſe ex Auſonio diſcimus. Vir tamen immortalis famæ, JOSEPHUS SCALIGER, (*i*) conjecturæ hujus coryphæus eſt, quod miror. Hic enim in *Auſonianis Lectionibus* docuit, Poetam, Treviros proficiſcentem, iter ſuum ab Argentorato inchoaſſe, quod à Bingio, in ipſo Navæ trajectu, inchoaverat. Ita enim Carmen ſuum AUSONIUS incipit:

" Tranſieram celerem nebuloſo lumine Navam,
„ Addita miratus veteri nova mœnia vico;
„ Æquavit Latias ubi quondam Gallia Cannas,
„ Infletæque jacent inopes ſuper arva catervæ.

Ubi hæc Scaliger: "Auſonius, Argentorato Treveros proficiſcens, multum ac diu „ Argentoratum ipſum contemplatus eſt, admiratus nova mœnia, quibus ille vicus „ nuper circumdatus fuerat: cum paucis aliquot ante annis & illum vicum à Barbaris „ vaſtatum, & cruentam cladem ibidem Barbaris acceptam, meminiſſet. Nam à Cl. „ Juliano, nobiliſſimo Cæſare, ſub Conſtantio in campis Argentoratenſibus cæſæ fuerant „ infinitæ hoſtium copiæ. „ Scaligeri oculis nempe memorabile illud prœlium, quod apud Argentoratum cum Alemannis, ad internecionem ibi cæſis, Julianus commiſit, obverſabatur. Sed probe conſiderare debuiſſet Vir ſummus, pugnam Argentoratenſem cum Cannenſi comparari non poſſe. In hac enim cladem Romani perpeſſi ſunt, in altera cladem perpeſſi ſunt hoſtes Alemanni: at Romanorum cladem in Gallia ſatis clare Auſonius innuit. Adde, quod vox *quondam* tempus remotius denotat, quam exiguum illud intervallum, quod inter Juliani pugnam & Valentiniani patris, ſub quo *Moſellam* ſcripſit Auſonius, interceſſit Imperium. Poeta de Juliani pugna locuturus, voce *nuper* uſus fuiſſet, uti ſimili in caſu mox uſus eſt:

"Arvaque Sauromatum nuper metata Colonis.

Nec veritati plane conſonum, quod Scaliger addit: *Neceſſe ei, qui à Campis Argentoratenſibus Treveros proficiſcitur, Navam fluvium trajicere.* Via enim recta ab Argentorato per Bipontum, Limpacum, Ottvileram, Grimbergam, ad Auguſtam Trevirorum ducit, quo in itinere nuſquam Nava (*l*) fluvius attingitur. Accedit, quod in tanta Argentorati diſtantia à Naha flumine, & in omni hoc intervallo, nullius interjacentis loci mentionem fecerit Auſonius; ille qui in multo breviore ſpatio, inter Navam & Noviomagum, ſilvas memorat & Dumniſſum & arentes circa terras, & Tabernas cum ſoute, & Arva Sarmatis attributa.

Colligimus hinc, Auſonium Bingii, non Argentorati, nova mœnia miratum. Bingium, non Argentoratus, paulo ante Auſonianum iter, vicus fuit, à Juliano munitus. (*m*) Quam cladem vero circa Bingium acceptam indicarit Auſonius, Commentatores ejus diſpiciant: (*n*) nobis ſatis eſt contra Scaligerum oſtendiſſe, Argentoratenſem Alemannicam cladem huc referri non poſſe: cujus tempore Argentoratus nobilis jam & magna urbs fuit ad Rhenum, quod ex PTOLEMÆO, ZOSIMO

(*f*) SCHILTERUS *ad Kœnigsh. Obſervat.* XI. §. VI. pag. 597.
(*g*) Lib. I. §. XL. 55.
(*h*) *Epitome Liviana* Lib. CXXXVII.
(*i*) *Auſonianarum Lectionum* Lib. I. Cap. I.
(*l*) Nava, Naha, unde pagus *Nahegouue* apud Weſtraſios, (*Weſtrich*) Germanis flumen *Nahe*, *Nohe*, *Nah*.

(*m*) AMMIANUS MARCELL. Lib. XVIII. Cap. II.
(*n*) Nec res difficilioris inquiſitionis. Poſt Vitellii cædem, imperio Veſpaſiani nondum bene conſtituto, rerum novarum auctoribus Claſſico, Sabino, Tutore, Gallia Belgica præſertim deficiente, Duce Civili, Romanæ aliquot legiones cæſæ ſunt. Vide TACITUM *Hiſtor.* Lib. IV. Cap. LXX. ſq. DIONEM CASSIUM Lib. LXVI.

GEOGRAPH

ZOSIMO, (*o*) MARCELLINO, NOTITIA IMPERII, ITINERARIO ANTONINI, TABULA THEODOSIANA, jam ſupra probavimus. Poſtremi hi teſtes, licet ad Theodoſii M. tempora demum pertineant, rei tamen huic probandæ opportune allegantur. Sua luce hæc omnia quum radiare videantur, Scaligeri tamen ſententia VINETO, (*p*) GUILLIMANNO (*q*) atque SAM. SCHURTZFLEISCHIO, (*r*) fuit probata: at à FREHERO, (*s*) CLUVERIO, (*t*) OBRECHTO, (*u*) CELLARIO, (*x*) aliisque rejecta. Paulo fuſius hæc nos tractaſſe non piget, vindicandæ quum fuerint origines & ſplendor antiquiſſimæ urbis; quem in Auſonianis Lectionibus Argentorato auferre conatus eſt Scaliger; cujus auctoritatem, re, uti videtur, non ſatis perpenſa, ſecuti ſunt plures; quibus graviſſimi ex Romana Antiquitate Hiſtorici, quos modo protulimus, Latini & Græci, erroris damnandi ſunt, antequam paradoxa hæc admittatur ſententia.

§. CLXII.

Veteris Argentorati ſtatum ſub Romanis quod attinet, in eo deſcribendo medii & junioris ævi Scriptores, tum Alſatici, tum exteri, varia ex ingenio confingunt. KOENIGSHOVIUS (*y*) præter caſtrum, de quo jam egimus, Romanorum quoque ærarium Argentorati fuiſſe exiſtimat, quem FRANC. IRENICUS (*z*) aliique paſſim ſecuti ſunt, *Argenti* vocabulo, quod priorem nominis partem componit, quodque originis Romanæ eſſe credebant, ad conjecturam inducti. Ingenioſior etymologia SCHILTERI (*a*) eſt, qui Argentariorum & Barbaricariorum (*b*) officinam veteri urbi adſcribens, Argentoratum *Argentariorum Actum*, ſive Fabricam, interpretatur. Sed conjecturæ hujus ædificium Celtica vocis origine, quam ſupra adſtruximus, evertitur. Nos veterem Argentoratum munitione, armamentario, milite præſidiario, fabricis, inſtructam fuiſſe novimus; quod in Civitate limitanea hæc omnino requirebantur & incrementorum ejus proxima cauſa fuerunt. Ex nomine Argentorati tamen eruere id nolim: Argentouariæ eadem ornamenta adſcribere deberes, quæ profecto urbium iſtarum conditores, Celtæ, quum illis nomen imponerent, prævidere non potuerant.

Argentor. ſtatus.

Ceterum illuſtres has Argentorati veteris prærogativas nonniſi ex ſeculi IV. finientis Scriptoribus (*c*) intelligimus. In illis qualis publicus Argentorati ſtatus fuerit, prorſus ignoratur. Hoc autem generatim cognoſcimus, ſecundo jam ſeculo urbem eam fuiſſe ex primariis unam, quod Legio VIII. Auguſta tum ibi præſidio erat; ut PTOLEMÆUS Geographus, (*d*) & Monumenta plurima Legionis hujus lateritia, Argentorati & circa urbem reperta, de quibus infra diſſeremus, teſtantur. At in quam urbium claſſem relata fuerit, antequam Antoninus toti Orbi Romano jus Civitatis conceſſit, non liquet. In nullam Alſatiæ noſtræ partem (*e*) Colonia, quantum novimus, unquam fuit deducta, unde nec Argentoratus hac de re potuit gloriari. At Municipiorum in claſſe eam diſerte reputat AMMIANUS MARCELLINUS, (*f*) qui eam cum urbe Moguntiaco comparat, quod magni inſtar elogii eſt. "Prima Germania, (inquit) ubi præter alia Municipia „ Moguntiacus eſt, Vangiones, Nemetes & Argentoratus, barbaricis cladibus nota. „ Quodſi Ammianus *Municipii* vocabulum vero & proprio ſenſu intellexit, ſuis ſub Legibus & Magiſtratibus vixit Argentoratus, qui honorum in Urbe Roma fuere participes. Non inquiram in Ammiani ſtylum: nec quæſtionem movebo, an genuinum vocis ſenſum intellexerit exterus, ſtylo barbaro ſcribens. Id mihi ſufficit, Argentoratum in eadem cum Moguntiaco claſſe poſitam ab Ammiano. Quantæ dignitatis autem in Romanorum Imperio Moguntiacus fuerit, totius Germaniæ Primæ reputata metropolis, ignotum eſt nemini. In Sirmondiana *Provinciarum & Civitatum Galliæ Notitia*, quam reliquis omnibus Eruditi præferunt, Moguntiaco Argentoratus ſuccedit, hancque demum Nemetum Vangionumque Civitates excipiunt. (*g*)

(*o*) ZOSIMUS Lib. III. pugnam ad Argentoratum referens diſerte πόλιν, *urbem*, non κώμην, *vicum*, appellat, quod & MARCELLINUS Lib. XVI. facit.

(*p*) In *Notis ad Auſon.* pro Tabernis Alſat. ſtat.

(*q*) *De Epiſcopis Argent.* Cap. II.

(*r*) *Diſſert. Principium Moſellæ Auſonii* §. *II.*

(*s*) *Commentar. ad Auſonii Moſellam* pag. 3. Edit. Heidelberg. in fol.

(*t*) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. II. & *de Tribus Rheni Alveis* Cap. XV.

(*u*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. IV. pag. 18.

(*x*) *Geographia Antiqua* Lib. II. Cap. III. pag. 272.

(*y*) *Chron. Alſat.* pag. 427. & in *Chron. Mſ. Lat.* fol. 4. b.

(*z*) *Exegeſ. German.* Lib. III. Cap. CX.

(*a*) In *Notis ad Kœnigshovii Chron. Obſervat.* XI. num. 14. pag. 600.

(*b*) Barbaricarii artem arma auro argentoque nitide induendi exercebant. Memorantur in Cod. THEODOS. Tit. de *Fabricenſibus* Leg. I. Lib. X. Tit. XXII. Confer CANGIUM in *Gloſſario*, voce: *Barbaricum*. Fabrica talis fuerat Arelati.

(*c*) Ex AMMIANO & *Notitia Imperii.*

(*d*) Lib. II. Cap. IX.

(*e*) COCCIUS in *Dagoberto* pag. 165. Sebuſium Wiſſenburgum Alſaticum eſſe, atque Romanam Coloniam extitiſſe, confidenter quidem aſſerit, ſed nullo nixus fundamento.

(*f*) Lib. XV. Cap. II.

(*g*) DU CHESNE Tom. I. *Scriptor. Rer. Francicar.* pag. 5.

GEOGRAPH.

" Provincia Germania Prima, numero IV.
" Metropolis Civitas Mogunciacensium.
" Civitas Argentoratensium.
" Civitas Nemetum.
" Civitas Vangionum.

In hac Civitatum Rhenensium recensione politicum, non geographicum, ordinem fuisse adhibitum facile patet. Adde quod *Theodosiana Tabula*, quæ ejusdem fere ætatis, cujus Notitia hæc Galliæ est, ubi Argentoratum urbem depingit, eandem duarum Turrium imaginem pictam adjiciat, quam Moguntiaco, aliisque hujus classis celeberrimis urbibus, adjectam videmus.

§. CLXIII.

Comes Argentoratensis.

In alio ejusdem fere ætatis monumento, quod *Imperii Romani utriusque Notitia* vocatur, (*b*) *Comes Argentoratensis*, *Vir spectabilis*, occurrit, sub cujus dispositione fuit *Tractus Argentoratensis*. Prioribus tribus seculis, quum formula Imperii, ab Augusto instituta, subsisteret, Præsidi superioris Germaniæ suberat Argentoratus, & seculo II. Præsidium in ea tenuit Legio Octava Augusta, uti supra ex Ptolemæo didicimus. At iostitutis sub Constantino M. quatuor Præfectis Prætorio, inter quos Jurisdictio per omne dividebatur Imperium, Ducibus Comitibusque per Provincias urbesque creatis, Argentorato & Tractui ejus proprius Comes præfuit cum militum manu, *Comes Argentoratensis* nuncupatus. Quodsi Municipiorum jure tunc usa fuit Argentoratus, ut Ammianus id scribit, Comes in urbe Militaria tantum tractavit, non Civilia; quoniam Jurisdictio in Municipiis à propriis Magistratibus pendebat; atque insuper Comitum Ducumque potestas militaris tum potissimum fuerat, quum & ipsi plerumque in limitibus ponerentur.

Argentorati Fabricæ.

Comiti Argentoratensi præcipue suberat nobilissima Armorum omnium Fabrica, in illa urbe à Romanis stabilita. Fuit enim & hæc una ex præcipuis Argentorati decoribus, quod quum in septem diversis Galliæ urbibus Fabricæ armorum essent, ita ut in singulis certa armorum species elaboraretur, Argentorati generalis armorum omnium Fabrica fuerit, unde cæteris quoque Argentoratensis præponitur. Fabricas *Notitia Imperii* (*i*) ita ordinavit:

" In Galliis
" Argentoratensis Armorum omnium.
" Matisconensis Sagittaria.
" Augustodunensis Loricaria.
" Suessiooensis Scutaria, Balistaria & Clibanaria.
" Rhemensis Spataria.
" Triberorum Scutaria.
" Triberorum Balistaria.
" Ambianensis Spataria & Scutaria.

Nonnullæ ex his urbibus aliquot Fabricas quidem habuerunt, ut Triberi, sive Trevirenses, duplicem, Scutariam nempe & Balistariam; Suessionenses triplicem; Argentoratenses vero omnis generis arma, cataphractas nempe, cassides, enses, spathas, hastas, ocreas, manicas ferreas, loricas, clibanos, arcus & balistas, fabricaverunt: insignis prærogativa, quæ ad urbis amplitudinem, divitias & opes, tribuerat plurimum. Nec diffitebor, Barbaricariorum sive Argentariorum Fabricam apud Argentoratenses quoque fuisse, quorum ars non in vasorum argenteorum fabrica tantum constabat, sed & distractores argenti quum essent, thoracas ahenos, leves ocreas aliaque, lento inducebant argento. DONATUS (*l*) ait: " Barbaricarii, qui ex auro coloratis filis exprimebant " hominum formas, animalium & aliarum specierum, imitabantur subtilitate veritatem. " CODEX THEODOSIANUS (*m*) addit: *Qui Cassides & bucculas tegebant argento & deaurabant.* Opera hæc appellata Barbarica & artifices Barbaricarii, quod à Barbaris emanaverant, Germanis puto. Tales Barbaricariæ Argentariæque fabricæ fuerunt Arelati, Rhemis Trevirisque. Dabo SCHILTERO (*n*) & Argentorati talem Fabricam fuisse, ob ejus affinitatem cum armis nitide fabricandis, modo id non ex nomine Argentorati eruere velis, quod placuit Schiltero.

§. CLXIV.

(*b*) Pag. 115. Edit. Pancir.
(*i*) *Notitia Imp. Occidental.* Cap. XXIX. pag. 60.
(*l*) *In Æneidos* Lib. VII.
(*m*) *Leg.* I. de *Fabricensibus.*
(*n*) *Observat. XI. ad* KOENIGSHOV. §. XIV. pag. 601.

§. CLXIV.

Germaniæ Primæ Caput.

Inter veteris Argentorati memoranda silentio denique transeundum non est, quod Germaniæ Cis-Rhenanæ, speciatim Superioris vel Primæ, uti deinceps appellata est, urbium omnium prima ex Lugdunensi Gallia venientibus occurrit ad Rhenum. Helvetus enim quinque leugis Gallicis à Rheno distabat, atque adeo *Germaniarum ad Rhenum caput* Argentoratus appellari potest optimo jure. Et ita sane revera ab ITINERARIO ANTONINI (o) appellatam esse reperimus. Wesselingiana Itinerarii editio situm verborum ex Codice Vaticano ita expressit:

Caput Germaniarum
A Lugduno Argentoratum Mill. Pass. CCCXXV.

Plerique tamen Codices, ut ipse Doctissimus Editor fatetur, habent: *A Lugduno Caput Germaniarum Argentoratum Mill. Pass. CCCXXV.* Posterior scriptio veritati rei conformis omnino, quæ indicat à Lugduno ad Argentoratum usque, Germaniarum caput, esse CCCXXV. Mill. Pass. Nec Simleriana Itinerarii editio discrepat. HIERONYMUS SURITA vero, invitis Codicibus, habet: *A Lugduno Capite Germaniarum Argentoratum.* Qua ratione enim Lugdunum illud Batavorum *Caput Germaniarum* appelles? quod nec in geographico, nec in politico, sensu ita unquam appellari potuerat, aut revera appellatum fuerat unquam. Itinerarium, Geographicum opus, qui Lugdunum, prope ostia Rheni tum situm, quod Germaniæ secundæ, adeoque totius Cis-Rhenanæ, finis fuerat, ejusdem Caput appellare potuisset? Nec in politico sensu unquam Lugdunum Batavorum caput fuerat Germaniarum duarum, sed id honoris contigit potius Moguntiaco, in Germania Prima, & Coloniæ Agrippinæ, in Germania Secunda, quæ ambæ urbes Provinciarum suarum fuere Metropoles. Utraque Germania simul Metropolem communem non habuit, vel Caput commune, nec geographice, nec politice, sumtum. Argentorato nostræ quum vindico, quod Geographicus Provinciarum & urbium situs ei sub Romanis tribuerat, nihil insolens aut indebitum ei adscribere satago. Germaniarum duarum situm qui ad Rhenum considerat, deprehendet ille Italis Gallisque, Rheni oram legentibus, primam urbem occurrere Argentoratum, quæ sensu hoc vere Caput, sive initium Germaniarum, potuit vocari. Eodem nempe sensu, quo Tabulæ Itinerariæ Auctor Lugdunum Segusianorum, ad Rhodani Ararisque confluenteis situm, *Caput Galliarum* appellavit, hoc est, initium Galliæ, à Provincia Romana distinctæ; quo sensu Cæsar quoque Dictator Galliam intelligit, ubi eam in Celticam, Aquitanicam Belgicamque, divisit; atque adeo Narbonensem aperte excludit. Unde ad idem Segusianorum Lugdunum in eodem Tabulæ loco annotatur: *Usque hic Legas*; ut peregrinantes, ex Gallia vera in Provinciam Romanam, vel Narbonensem Galliam, transituros, doceret, postremum hunc esse locum, ubi per *Legas*, sive Leugas, Leucas Gallicas, computentur Itinera, quum deinceps per milliaria computandum Romana.

§. CLXV.

Cluverii sententia.

Largiorem aliquem aut eminentiorem politicum sensum Itinerarii verbis ego tribuere nolim; Doctissimi licet nonnulli Batavorum Scriptores id faciant, in Argentoratum nostram liberaliores, quam nos ipsi Argentoratenses volumus. PHILIPPUS enim CLUVERIUS, apud Batavos scribens, in erudito suo de *Tribus Rheni Alveis & Ostiis* Commentario, (p) ante hos centum & quadraginta fere annos, sententiam hanc nostram confutandam suscepit, Argentoratum duarum cis Rhenum Germaniarum Metropolim, sive politicum caput, fuisse arbitratus. " Si heic *Caput*, inquit, pro „ *initio* accipiendum foret, certe apud Auctorem Tabulæ Itinerariæ idem fieri oporteret „ in Lugduno ad Rhodani Ararisque confluentes; quod *Caput Galliarum* is appellat. „ Quod manifeste falsum est; quidpe ex Italia venientibus, non initium Galliarum est „ ad Lugdunum, multis aliis inter hoc & Alpeis intercedentibus oppidis. „ Recte in eo Cluverius, Italia venientibus initium vel caput Galliæ non esse Lugdunum, at initium est illis, qui ex Romano-Gallica Provincia & ab ejus Metropoli Narbone appulerunt Lugdunum. Errasset sane Tabula, si alio sensu Lugdunum appellasset *Caput Galliarum*. Illo enim tempore, quo Tabula condita, Treviri non modo politicum caput Galliarum erant, sed & totius Galliæ Vicarius, imo & Præfectus Prætorio Galliæ, Britanniæ, Hispaniæ &c. suum apud Treviros Prætorium habuerat. Eodem ergo sensu & Tabula & Itinerarium vocem *Caput* sumsere, nempe pro initio Provinciæ.

(o) Pag. 368.

(p) Cap. XV. pag. 128.

§. CLXVI.

Aliorum conjectura.

Jo. Isaacius Pontanus, apud Hardovicenses Professor, Cluverii Librum acerbe confutans, hac in re adversario suo dicam non scripsit, quam scribere sane potuerat. Ille enim in *Disceptationibus* suis *Chorographicis*, (*q*) Cluverio oppositis, fatetur, non Lugduno Batavorum, sed Argentorato prærogativam competere, ut Germaniarum caput dicatur; caput non initium, sed primariam Provinciarum duarum Germaniæ cis Rhenum urbem interpretatus. Nec Petrus Bertius denique, celeberrimus apud Batavos, inde apud Gallos, Geographus, ab hac Cluverii Pontanique discedit sententia. Ubi enim in suis *Rerum Germanicarum Commentariis* (*r*) Cis-Rhenanæ Germaniæ situm exponit, hanc ejus facit rubricam: *A Lugduno ad Caput Germaniarum Argentoratum.* Recte sane, sed mirum, sibi non constare eruditum Scriptorem; qui, quum illustrissimum Opus suum, quod *Theatrum Geographiæ veteris* inscribit, deinceps edidisset, in Itinerario Antonini, quod Theatro insertum, contrariam plane lectionem exhibuit: *A Lugduno Capite Germaniarum Argentoratum.* (*s*) Obvium ergo sensum vocis *Caput* pro *initio* in hoc Itinerarii loco locum habere censeo, quod & Hadrianus Junius, (*t*) ipse quoque Batavus, pridem ante me censuit: in eo tamen diversus à nobis, quod caput sive initium à Lugduno sumendum esse existimat, quod ab Argentorato sumere debuisset, ut jam ostendimus. Veteris Argentorati apud Batavos juniores fortunam & fata forsan mirabitur Lector. Seculo IV. inter vicos adhuc locum habuisse hanc urbem arbitratus est Scaliger. Cluverius atque Pontanus eodem seculo duarum Germaniarum Metropolim eandem fuisse existimant. Utraque peccatum ex parte. Urbis antiquæ decus ille nimium depressit; hi eidem nimium profecto attribuunt. Debitam Argentorato antiquitatem auferre conatus est Scaliger; hi plus quam ei unquam debitum, nolenti adscribunt. Nos utramque inter partem constituti in medio, gloriam, quæ Argentorato debetur, vindicamus; quæ non debetur, rejicimus. Celeberrimus Itinerarii Editor, Petrus Wesselingius, (*u*) Pontano Bertioque, quod in Lugduni sui detrimentum nimium Argentorato tribuerint, indignatus, nostrum, uti spero, probabit consilium, quod gloriam, à popularibus ejus nostræ urbi oblatam, tam promte recusamus. Pontano tamen Bertioque, quos adducit, non possumus non addere Cluverium, sententiæ hujus, Argentorato faventis, Auctorem primarium; quem Pontanus, antagonista licet, veritati cedendum esse ratus, sponte secutus est, quod & Petrus Bertius fecit.

§. CLXVII.

Res gestæ ad Argentoratum.

Res Argentorati & ad Argentoratum sub Romanis gestas quod attinet, plerasque illarum Historicorum defectus silentio texit, præsertim res primorum seculorum. Præcipua enim quæ de Argentorato novimus seculi demum quarti Scriptoribus debemus, qui de ævi sui rebus tantum loquuntur. Nihil autem in hoc genere illustrius reperimus, quam Juliani pugnam cum Alemannis, An. CCCLVII. ad Argentoratum commissam; quam in vicinia ejus fuisse commissam vix potest dubitari. Philippus Cluverius (*x*) tamen rem dubiam reddere voluit, pugnamque illam appellari *Argentoratensem* arbitratus est, non quod sub ipsis Argentorati mœnibus facta, sed quia Argentoratum urbs tractus hujus nobilissima fuerit, dignissimaque videretur, unde tam nobilis memorandaque pugna cognomentum ferret. Itaque XIV. Mill. Pass. ab urbe hac prœlium commissum fuisse existimat, & quidem prope Drusenhemium, ubi Concordiam, munimentum illud Romanum, Ammiano & Itinerario memoratum, ille sibi situm fuisse persuasit. Verum gloriam hanc prœlii, & victoriæ Juliani, Argentorato frustra eripere conatur Cluverius. Non tradit Ammianus, pugnam commissam prope Concordiam, sed Chnodomarii castra inter Concordiam atque Tribunos, quod Romanum quoque Munimentum erat, posita fuisse scribit, in quæ castra Chnodomarius,

(*q*) Pontanus in *Disceptationibus Chorographicis*, Cluverio oppositis, Cap. XV. pag. 153. ita scribit: « Cluverium à vero abire non putem, cum neget » Caput Germaniarum Lugdunum (Batavorum) » veteribus intellectum. Nam apud Antoninum in » *Itinerario Provinciarum*, ubi hæc verba habentur, » *à Lugduno caput Germaniarum Argentorato* Mill. » Pass. CCCXXV. ea, inquam, ita nonnulli, & » inter eos Junius, accipiunt atque interpretantur: » *A Lugduno, quod est caput seu initium Germaniarum.* Verum Argentorato cum illa potius » prærogativa competat, verius puto si legatur, *à* » *Lugduno, Caput Germaniarum Argentoratum* » Mill. Pass. CCCXXV. Ut subintelligatur nimirum, » *distat*, quasi dicat, caput Germaniarum Argentoratum distare à Lugduno Mill. Pass. CCCXXV. » vel, ut Cluverius ponit, *à Lugduno Argentoratum*, » *caput Germaniarum* &c. quo ita, sicuti Lugdunum » in Galliis Authori Tabulæ Itinerariæ recte dicitur » *caput Galliarum*, Argentoratum etiam *caput* dicatur » *Germaniarum*, superioris nimirum & inferioris, » Rheno & Galliæ limitibus conclusæ.

(*r*) Lib. I. pag. 209.

(*s*) Tom. II. pag. 23.

(*t*) *Historia Batavia* pag. 264. Edit. Plantin.

(*u*) In *Notis ad Itinerar.* pag. 268. sq.

(*x*) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. XII. pag. 44.

marius, ad Argentoratum fusus & victus, se deinceps fuga receperit. Tam facile fuisset Ammiano, pugnam hanc Concordiensem vocare, ac *Argentoratensem* (y) vocaverat. Alio in loco (z) distincte dicit: *Argentoratus barbaricis cladibus nota.* Idem, ubi tres Reges Alemannorum (a) memorat, addit: *qui misere victis apud Argentoratum auxilia.* Alia denique parte (b) de eodem prœlio loquens scribit: *prope Argentoratum illuxisse illam beatissimam diem.*

Ammiano EUTROPIUM, (c) atque VICTOREM, (d) addimus; quorum ille à Juliano Cæsare *apud Argentoratum* ingentes Alamannorum copias exstinctas; hic in *Argentoratensibus campis* à Juliano Cæsare pugnatum esse, refert. His denique ZOSIMUS, Græcus Scriptor, qui Theodosii II. temporibus scripsit, annumerandus est; qui *περὶ πόλιν Ἀργέντορα, prope urbem Argentoratum*, barbaros trajecisse & cæsos esse tradit. (e) Quodsi Julianum Cæsarem, cum copiis suis à Tribus-Tabernis Argentoratum versus iter facientem, sequamur, momento ante conflictum reperimus exercitum Romanum ex Ammiani narratione *prope collem molliter editum, opertum segetibus jam maturis, à superciliis Rheni haud longo intervallo distantem.* BEATUS RHENANUS colles & campos, qui versus Husbergam porriguntur, ab Ammiano heic indicari recte observat. Collis enim ille molliter editus & Argentorato proximus est, illisque sese offert, qui Tabernis Alsaticis ad urbem hanc proficiscuntur: reliqua circa hanc urbem plana & campestria sunt. Alemanniæ Reguli quum prope Argentoratum tentoria fixerint, Julianus à Tabernis versus urbem hanc exercitum suum ducere coactus est. Victoria hæc axioma *Augusti* peperit Juliano Cæsari; (f) quem totius exercitus acclamatione accepit: primaque adeo urbium omnium Argentoratus novum hunc Imperatorem Liberatoremque suum salutavit; à qua victoria non oræ tantum Rhenensis, sed Galliæ totius, salus pependit.

§. CLXVIII.

Veteris autem Argentorati felicitas non fuit diuturna, sed cum ipso Imperii Romani flore circa seculi V. initia concidit. Alemanni jam pridem in id unice intenti, ut limitem hujus Imperii Rhenum perrumperent, sub Constantio Imp. An. CCCLVI. illum ruperunt; à Juliano Cæsare tamen paulo post restitutus est, quum Alemannos, apud Argentoratum victos, in Germaniam suam rejecisset, ut modo vidimus. Limitem denuo, castellis ad Rhenum restauratis, firmavit Valentinianus I. At sub Honorio Imperatore Occidentis, quum Stilico, Vandalus, Vandalos, populares suos, Alanos item & Suevos, ad limitem Imperii rumpendum invitaret, Vandalica hac irruptione Alemannis via iterum in Galliam fuit aperta, & quidem ita, ut firmum jam pedem in Gallica superioris Rheni ora figerent: in Germania Prima perpetraturi, quod in Secunda nuper perpetraverant Franci. Enimvero Vandali, Alani & Suevi, Galliæ interiora petituri, longiorem in his oris moram non fecerant. Alemanni autem, Rhenensis & meridionalis Galliæ inhiantes Imperio, castellorum, arcium, munitarumque impatientes urbium, solo æquarunt, quicquid à Vandalis cæterisque barbaris, Rhenum transeuntibus, destructum non fuerat: ut sibi nimirum aditus ubique paterent, ac omnis ad Rhenum redeundi spes præcideretur Romanis. In his ergo limitis Romani regionibus tam libere jam Alemanni dominati sunt, uti in patria sua trans Rhenum agitarunt. Excidium Argentorati.

§. CLXIX.

Divo HIERONYMO certiorem hujus rei notitiam debemus, qui in *Epistola ad Ageruchiam*, supra jam prolata, (g) miserum illius temporis Galliæ statum depingens, inter urbes tum afflictas, nostram quoque Argentoratum nominetenus recenset. Ita enim loquitur: Hieronymi testimonium.
"Innumerabiles & ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quicquid inter „
Alpes & Pyrenæum est, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Vandalus, „
Sarmata, Halani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, & hostes „
Pannonii, vastarunt. Magontiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, „
& in Ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. „

Ee „ Remorum

(y) Lib. XVII. Cap. I. pag. 119. "Martius „ Juvenis, (Julianus) Rheno post Argentoratensem „ pugnam otiose fluente, securus.

(z) Lib. XV. Cap. XI.

(a) Lib. XVII. Cap. I. pag. 121.

(b) Lib. XX. Cap. V.

(c) Lib. X. Cap. VII. num. 5. Eutropius Valenti Imp. suos Historiarum Libros dedicavit.

(d) *Epitome* Cap. XLII. Aurelius Victor vixit sub Arcadio & Honorio.

(e) Lib. III. Cap. III.

(f) AMMIAN. Lib. XVI. Cap. XII. pag. 116.

(g) Epistola de Monogamia, quæ inter Hieronymi Epistolas numeratur XI. Tom. I. Operum pag. 60. Edit. Francof. & Tom. IV. Edit. Benedictinor. Paris. ubi Epistola hæc ad *Ageruchiam* scripta memoratur, quam altera editio *Gerontiam* nominat.

„ Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremique hominum Morini, „ Tornacus, Nemetes, *Argentoratus, translati in Germaniam.* Aquitaniæ novemque „ populorum, Lugdunensis & Narbonensis, provinciæ, præter paucas urbes, populata „ sunt cuncta; quas & ipsas foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque „ lachrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut huc usque non rueret, sancti Episcopi „ Exuperii merita præstiterunt. Ipsæ Hispaniæ, jam jamque perituræ, quotidie contre- „ miscunt. . . . . . Olim à mari Pontico usque ad Alpes Julias non erant nostra, quæ „ nostra sunt? Et per annos triginta, fracto Danubii limite, in mediis Romani Imperii „ regionibus pugnabatur. „ Hæc D. Hieronymus scripsit aliquot annis post factam irruptionem, circa An. CCCCIX. Versabatur tum Hieronymus in illo suo Bethlehemitici agri Monasterio, sed ad eum quotidie multi ex Gallia Italiaque profugi, dignitate & doctrina clarissimi viri, confluxerant; qui nempe miseri patriæ suæ status pertæsi, sacras peregrinationes in Palæstinam susceperant. Ab his ille regionum Occidentalium fata diligenter didicerat. Coætaneus ergo testis est, longinquis licet in terris tum vivens: Gallicarum tamen rerum & Geographiæ peritus, qui in flore ætatis suæ perlustravit Galliam, Bibliothecas invisens, Trevirisque aliquamdiu substitit. A gravi hoc illius ævi teste docemur, Magontiacum eo tempore captum atque subversum, multa millia hominum, qui ad Ecclesiam majorem confugerant, trucidata: Vangiones longa obsidione deletos. Remi autem, Ambiani, Atrebatæ, Morini, Tornacus, Nemetes, Argentoratus, in Germaniam translati sunt, hoc est, in captivitatem deportati Germanicam. Figuratus vero sensus si placeat, Argentoratum cum civitatibus, quæ nominantur, tanta undique Germanorum multitudine circumdatas fuisse diceres, ut ex Gallia in Germaniam translatæ viderentur: non Gallicis sed Germanicis urbibus similes. Utraque interpretatio tristem Argentorati nostræ faciem exponit, priorem tamen sensum secundo præferrem, quod certæ tantum urbes nominatim ab Hieronymo recensentur, quibus hæc deportationis calamitas fuerit peculiaris. Neque cuiquam fortasse mirum videbitur, si fata Argentorati præ aliis urbibus dura fuisse dixerim. Quodsi enim civitates, Argentoratò vicinæ, crudeliter habitæ, quam iniquam ipsa sortem experiri debuerat, quæ tot armorum fabricas mœnibus suis incluserat? An non officinas ejus eversas, artifices, qui tot instrumenta militaria tam diu contra Germanos subministraverant Romanis, trucidatos fuisse, credibile est? An non ferrum, flammam & plenariam eversionem, præ aliis sentire debuerat Argentoratus? PAULUS OROSIUS atque SALVIANUS, illius quoque ævi Scriptores, Barbarorum, Galliam inundantium, diluvium quidem annotavere, sed nonnullas urbes annotasse contenti, non fecerunt Argentorati mentionem. SALVIANUS (*h*) alicubi ita loquitur: " Non hoc agitur jam „ in Mogontiacensium civitate, sed quia excisa atque deleta est. Non agitur Agrippinæ, „ sed quia hostibus plena. Non agitur in Treverorum urbe excellentissima, sed quia „ quadruplici est eversione prostrata.

§. CLXX.

Tempus excidii.

Fatale ergo Primæ nostræ Germaniæ totique Galliæ, speciatim Argentorato, fuit seculi V. initium, sed jam annus ipse fatalis inquirendus est. OROSIUS (*i*) Vandalicæ hujus irruptionis æram figit biennio, antequam Roma caperetur. Roma ab Alarico capta est Flavio Varane Consule, (*l*) qui annus Æræ Dionysianæ CCCCX. Secundum Orosium ergo irruptio Vandalorum in annum CCCCVII. vel CCCCVIII. incidit. EUSEBIANUM HIERONYMI *Chronicon*, (*m*) ut & PROSPER AQUITANUS, seculi V. ineuntis Scriptor, Augustini discipulus, in *Chronico* suo (*n*) hæc annotat: *Arcadio VI. & Probo Coss. Vandali & Alani Gallias, trajecto Rheno, pridie Kal. Januarias ingressi.* Sed & ZOSIMUS (*o*) Comes & Ex-Advocatus Fisci, qui circa An. CCCCXXV. claruit, atque *Historiam* suam Græce conscripsit, Galliæ Trans-Alpinæ vastationem ad Arcadii & Probi Consulatum rejicit. Nec silentio prætereundus est AURELIUS CASSIODORUS, Vir Patricius, qui sub Theodorico, Ostrogothorum regni instauratore, vixit, & anno Æræ Christ. DXIV. sine Collega gessit Consulatum. Is in *Chronico* suo (*p*) annotat: *Arcadius VI. & Probus. His Coss. Unandali & Alani, trajecto Rheno, Gallias intraverunt.* His omnibus magnorum Virorum testimoniis *Marcellinum* denique, Comitem Illyricianum, Justini-

(*h*) *De Gubernatione Dei* Lib. VI.

(*i*) *Historiarum* Lib. VII. Cap. XL. pag. 576. " Ante biennium Romanæ irruptionis, excitatæ per „ Stiliconem, gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ, Francos proterunt, „ Rhenum transeunt, Gallias invadunt, directoque „ impetu Pyrenæum usque perveniunt.

(*l*) PROSPER AQUITANUS in *Chronico*, ubi pro Varane Cos. corrupte ponitur: *Varrone.*

(*m*) In *Thesauro Temporum* JOSEPHI SCALIGERI pag. 37.

(*n*) Vide hoc *Chronicon* in HENR. CANISII *Thesauro Monumentor.* Tom. I. pag. 298. Edit. Basnag.

(*o*) *Histor.* Lib. VI. Cap. III. pag. 652. Edit. Cellar.

(*p*) Inter Opera ejus à Garetio edita Tom. I. pag. 393.

Justiniani Imp. Cancellarium, qui An. DXXXIV. floruit, subjungimus. Hic sub Bassa & Philippo Coss. hoc est, ad An. CCCCVIII. atque adeo uno anno serius, irruptionis hujus epocham figit. (*q*) Unius tantum anni discrepantiam dico. Quanquam enim An. CCCCVI. contigerit hic transitus, nonnulli tamen eum ad An. CCCCVII. posuerunt, quod pridie Calendas hujus anni factus est, ejusque initio demum fieri cœpit vastatio. Hac ratione inter DIONYSIUM PETAVIUM & PHILIPPUM LABBEUM differentia non est, licet ille in *Doctrina Temporum* (*r*) ad An. CCCCVI. ponat, quod hic in *Chronologia Historica* (*s*) nonnisi ad annum sequentem retulit.

§. CLXXI.

Auctores excidii.

Ceterum Irruptionem hanc voco Vandalicam, quod Vandali, cum Gunderico, Rege suo, in ea expeditione tenuerunt primatum, à plerisque Scriptoribus primo loco nominati. Stilico, Vandalus, Vandalis quoque suis præcipue Galliam destinavit in prædam. SALVIANUS, Galliæ vastationem deplorans, Vandalos fere semper solos vastatores adducit, quod inter hos fuerant præcipui. Ita Libro septimo (*t*) scribit: "Accessit hoc ad „ manifestandam illic impudicitiæ damnationem, ut Wandalis potissimum, id est, „ pudicis barbaris, traderentur. „ Paulo post: "Non ita Gothi, non ita Wandali. „ Mox item: "Ad hanc præcipue opem timor & perturbatio tunc Wandalica confugit. „ Item: "Quid enim vel de nobis, vel de Gothis, ac Wandalis, Deus judicet, res „ probat. „ Cæteræ gentes vel cum Vandalis transgressæ, ut Alani, quorum Dux Respendial, & Suevi, quorum Rex Hermericus seu Ermenricus, vel paulo post magno numero secutæ, Vandalos antesignanos viderunt. Huc referas Burgundiones, sub Gundicario Rege, quos Gipedes, Heruli, Quadi, aliique ab Hieronymo nominati, sequebantur.

§. CLXXII.

Conditio Regionum ad Rhenum.

Neque vero hæc Germaniæ Primæ, nostræque adeo Alsatiæ, invasio Barbaris multo labore aut sanguine constitit. Ad eam enim suscipiendam Stilico Vandalus, qui sub Honorio Imperii gubernacula regebat, & Eucherium filium Honorio successorem dare parabat, populares suos invitaverat, Rheno prius nudato præsidiis. Legiones, quæ ultra quatuor secula Galliæ ripam defenderant, ex urbibus, castellis, arcibus, ad Rhenum exstructis, revocatæ sunt. Res, vix fide digna & tamen vera, testem habet CLAUDIANUM, coætaneum Scriptorem & Panegyristam Stiliconis, qui id in laudes ejus trahit, ostenditque, Stiliconem Legiones, quæ Rhenani limitis tuendi causa Germanis oppositæ erant, ad bellum Gothicum avocasse, atque adeo sola Imperii Rom. Majestate nominisque veneratione Barbaros à limite ejus violando retinuisse. Scribit enim hoc modo: (*u*)

" Agmina quin etiam flavis objecta Sicambris,
„ Quæque domant Cattos, immansuetosque Cheruscos,
„ Huc omnes vertere minas: tutumque remotis
„ Excubiis Rhenum solo terrore relinquunt.
„ Ullane posteritas credet? Germania quondam
„ Illa ferox populis, quæ vix instantibus olim
„ Principibus tota poterat cum mole teneri,
„ Tam sese placidam præbet Stiliconis habenis,
„ Ut nec, præsidiis nudato limite, tentet
„ Expositum calcare solum; nec transeat amnem,
„ Incustoditam metuens attingere ripam.

Item alio loco: (*x*)

„ Grates Gallus agit, quod limite tutus inermi,
„ Et metuens hostile nihil, nova culmina totis
„ Ædificet ripis: & sævum gentibus amnem (*Rhenum*)
„ Tibridis in morem domibus prævallet amœnis.

Hæc paulo ante Vandalicum transitum in ora nostra Rhenensi contigisse necesse est; unde colligimus, Argentoratum nostram non minus ac reliquas urbes ad Rhenum suam tum Legionem, suaque præsidia, amisisse, unde Moguntiaco Dux, Argentorato Comes, suus ereptus est. Hieronymus ergo quum de longa Vangionum obsidione loquitur, civium illam, non militum, defensionem fuisse colligimus.

(*q*) In *Thesauro Temporum* JOSEPHI SCALIGERI pag. 37.
(*r*) Lib. XIII. pag. 439.
(*s*) Part. I. pag. 279.
(*t*) Pag. 223. & sqq. Edit. Ritershus.
(*u*) *De Bello Getico* vers. 419. sq.
(*x*) *In primum Consulatum Stilichonis* Lib. II. vers. 186.

§. CLXXIII.

Alemannorum irruptio.

Argentoratus num ab ipsis Vandalis eorumque Rege Gunderico, an ab Alanis vel Suevis, fuerit direpta, vastata & diruta, ex rerum circumstantiis equidem dijudicare non possum: hoc solum annotasse contentus, Vandalos cum sociis non diu in limite Rhenano hæsisse, quibus in Galliam interiorem & ulterius forte penetrare jam tum fuerat animus. Alemanni ergo, Vandalos transeuntes secuti, maximum malum intulerunt Alsatiæ, qui in opposito Rheni litore commorati, Gallicæ hujus oræ Rhenensis, cui per duo secula inhiaverant, occupandæ occasionem jam nacti, arces, castella, oppida & quicquid illis in sinistra Rheni ripa resistere potuerat, everterunt, munitarum præsertim urbium acerrimi hostes; (y) quod prima illa, & sævissima quidem, irruptione in Galliam, sub Constantio Imp. An. CCCLVI. facta, satis ostenderant, qua urbes, in Galliæ meditullio sitæ, ab ipsis jam magno numero destructæ fuerunt. Beatus Rhenanus (z) ergo, aliique ejus sequaces, Alemannorum in Galliam transitum non ad Attilæ usque tempora differre, sed ad Vandalicam hanc irruptionem jam ponere, debuissent. Quid enim Alemannos tunc impediverat, ne Vandalos sequerentur, idemque jam facerent, quod sub Attila ab illis demum factum esse censetur? Locum, ubi transierint Vandali, non designant Historici. Labbeus (a) Moguntiæ id factum esse credidit. Diligentissimus Moguntiacarum Rerum Scriptor, Nicolaus Serarius, (b) circumstantiam hanc transit silentio. Labbeanam tamen conjecturam firmare aliquo modo videtur Hieronymus, quando in memorata Galliæ vastatione Vandalica inter urbes, post transitum eversas, primo omnium loco Maguntiacum nominat; inde Rhenum ascendendo de Vangionibus atque deinceps de Argentorato loquitur: quanquam in hujusmodi narrationibus Scriptores seriem rerum temporumque non constanter observent. Argentoratus ergo à Vandalis sociisve cœpit everti, ab Alemannis tota eversa est.

§. CLXXIV.

An urbs restituta.

Nec toto reliquo seculi hujus quinti decurrentis spatiô urbs hæc limitanea restituta fuit, aut restitui potuit; Romanos certe ulla unquam victoria priscum Rheni limitem renovasse non liquet. Argentoratum tamen paulo post à Romanis pristino splendori redditam, Virorum Eruditorum multis fuit persuasum; (c) qui ea potissimum ratione utuntur, quod *Notitia Imperii* Comitis Argentoratensis & Fabricæ Armorum omnium faciat mentionem. Nec negandum profecto, illo tempore, quod Notitiæ hujus auctor in oculis habuit, florentissimam urbem fuisse Argentoratum. Sed Honoriani Imperii finientis vel Valentiniani III. ineuntis temporibus, hoc est, circa An. CCCCXXV. Notitiam Imperii demum scriptam fuisse, solidis argumentis nondum fuit adstructum: sub Arcadii & Honorii Imperio eam confectam minime abnuo, verum initio seculi fieri hoc potuit, imo, si recte inspicias, facta jam esse debuit. Enimvero Vandalicæ irruptionis tempore Alemannos in Gallia quoque consedisse, Hieronymus testis est, uti supra ostensum. Chronographi illius ætatis quotquot supersunt, Prosper Aquitanus, Prosper Tiro, Idatius, Zosimus, Marcellinus Comes, Cassiodorus & Jornandes Historicus, ut & Sidonius Apollinaris Poeta aliique, multiplicia Aetii cum Burgundionibus, Francis, Gothis, qui illis temporibus diversas Galliæ partes insederant, bella recensent, sed nulla cum Alemannis, qui inter Burgundiones & Francos medii cis Rhenum habitaverant. Galliam eos sua sponte reliquisse nemo crediderit; expulsos autem reperio nullibi, nec id profecto Aetius, aut alius Romanorum Dux, sine prævia clade, facere potuisset. Addê, quod ipsos Gothos, Francos atque Burgundiones, acerrimis licet prœliis fusos, ex Gallia tamen pellere non potuerit Aetius; qui ex omnibus, qua ab An. CCCCXXVIII. ad An. usque CCCCLI. reportavit, victoriis nonnisi hunc fructum retulit, ut Barbaros intra fines suos, quos in Gallia occupaverant, contineret impediretque, ne ex omni plane Gallia ejicerentur Romani. Quod ne seculo hoc V. jam fieret, Aetii, ut & Ægidii, qui circa An. CCCCLXIV. periit, adscribendum virtuti.

§. CLXXV.

(y) Ammianus Marcellinus Lib. XVI. Cap. II.

(z) *Rer. German.* Lib. I. pag. 111.

(a) *Chronologia Historica* Part. I. seculo V. pag. 278.

(b) *Moguntiacar. Rer.* Lib. I. Cap. VII. num. 8. pag. 16.

(c) Longuerüs *Description de la France*, Part. II. *Liv.* II. pag. 223. Ulricus Obrechtus in Schedis MSS. *sur l'Antiquité de Strasbourg.*

§. CLXXV.

Alemannos sane Aetianis temporibus, imo & post fata ejus, anno nempe CCCCLV. Germaniam Primam adhuc tenuisse, gravissimum ex SIDONIO APOLLINARI testimonium producturus sum; qui in Carmine, (*d*) quo Avito, socero suo, dignitatem Augusti gratulatur, ita cecinit: Probatio Sententiæ.

> " Francus Germanum Primum, Belgamque Secundum,
> " Sternebat, Rhenumque, ferox Alemanne, bibebas
> " Romanis ripis, & utroque superbus in agro,
> " Vel civis, vel victor eras.

Illustris hic seculi V. Scriptor, patrem & avum, Præfectos Prætorio Galliarum, nactus Christianos, Præfectus urbis Romæ factus, Arvernorum denique Episcopus An. CCCCLXXVI. obiit. Carmen gratulatorium, quo versus hi continentur, Valentiniano VIII. & Anthemio Coss. id est, An. CCCCLV. scripsit. Hoc enim anno Avitus Imperator electus est. Eo ipso autem Alemannos Rheni ripam Romanam, atque adeo utrumque Rheni latus & agrum, tenuisse liquet, & quidem à tam longo jam tempore, ut Sidonius dubitaverit, num Alemannos illius oræ Dominos appellaret, an Cives. Hoc Viri, in summis dignitatibus constituti, illiusque ævi Scriptoris, testimonium conjecturam nostram egregie confirmat. Testium hujus ætatis raritatem non mirabitur Lector. Misera Imperii Romani, à Barbaris in partes discerpti vastatique, tempora paucitatis Historicorum sunt causæ. Ad brevissimos Annales & Chronicas reducimur, qui maximos eventus sæpe omittunt, aut duobus vix verbis indicant. Unde ad Poetas & Ecclesiasticos Scriptores nobis sæpe confugiendum, qui aliud agendo Historica nonnulla hinc inde sparserunt; quod Claudiani, Sidonii Apollinaris, Hieronymi atque Salviani, scriptis debemus.

§. CLXXVI.

In turbatissimo hoc Imperii Rom. statu, quo Italia conquassata à Barbaris, quo Roma ipsa aliquoties capta, Notitiam Imperii fuisse concinnatam, omni verisimilitudini rerum repugnat. Eo tempore confectam fuisse credibilius est, quo Imperium à Barbaris adhuc fuit intactum. Apud Treviros duplex armorum Fabrica ponitur, una item apud Ambianos; & omnium armorum apud Argentoratenses. HIERONYMUS circa An. CCCCIX. scribens, & Ambianos & Argentoratum jam tum à Barbaris in Germaniam translatos fuisse asserit. Trevirorum urbs autem ab An. CCCCXI. ad CCCCXL. usque tribus vicibus fuit eversa, quod VALESIUS, COINTIUS, PAGIUS & TILLEMONTIUS docuerunt. (*e*) SALVIANUS (*f*) scribit: " Vidi ego ipse Treviros " domi nobiles, dignitate sublimes, licet jam spoliatos atque vastatos, minus tamen " eversos rebus fuisse, quam moribus. " Spectabilis Dux Moguntiacensis in eadem Notitia, cum omnibus Præfectis & cum omni officio ejus, commemoratur, (*g*) quum Moguntia primo Vandalorum impetu fuerit destructa, ut ex Hieronymo didicimus. Germaniæ secundæ & Belgicæ Provinciæ, quæ pridem in potestatem Francorum transiverant, copiarum Præfecti ibidem (*h*) enarrantur destinctim. Galliarum Provinciæ XVII. ut integræ & intactæ recensentur. (*i*) Narbonensem, ut & Aquitanicam, Provincias à Gothis, Rhætiam ab Alemannis, aliasque Galliæ Provincias à Barbaris, quoque occupatas, præterea; quæ omnes ab Auctore *Notitiæ*, ut sanæ & illibatæ memorantur. Idem de Britannicis (*l*) Hispanicisque Provinciis, totaque adeo Præfectura Galliarum, quibus Britannia & Hispania fuerat, dicendum, quas omnes eadem Notitia cum Præfectis & Officiis enumerat, quum Romani jam An. CCCCX. Legiones suas ex Britanniæ Insula revocaverint: qui ne Galliam quidem suam defendere potuerant. Miror ergo, GUIDONEM PANCIROLUM, Notitiæ Imperii Commentatorem Doctissimum, aliosque bene multos, in definienda Libelli hujus conditi epocha non satis accurate versatos. PANCIROLUS (*m*) sub finem Principatus Theodosii junioris, sive secundi, qui An. CCCCL. obiit, ÆGIDIUS BUCHERIUS (*n*) circa An. CCCCXXXVII. ULRICUS Notitia Imperii ætas.

(*d*) *Carmine* VII. vers. 374.
(*e*) Vide *Collectiones Scriptor. Rer. Gallicar. & Francicar.* Tom. I. pag. 780. sq. Edit. noviss.
(*f*) Lib. VI.
(*g*) Sectione LXIV.
(*h*) Sect. LXV.
(*i*) Sect. XXXVI.
(*l*) Sect. XXXVI. LII. LIII.
(*m*) In *Præfat. ad Notitiam Imperii* pag. 2.
(*n*) *Belg. Rom.* Lib. XVI. Cap. V. pag. 492. quem LAGUILLIUS *Hist. d'Alsace* Lib. III. pag. 36. sequitur.

OBRECHTUS (o) circa An. CCCCXXXVI. ALBERTUS FABRICIUS (p) ad An. CCCCXXVI. Libelli hujus constructionem posuerunt; quum ad Arcadii & Honorii Impp. initia potius rejiciendus esse videatur, postquam inter duos hos fratres Orientis Occidentisque Imperium, auctoritate Theodosii M. patris eorum, fuisset divisum. Itaque vel finientis seculi IV. annis postremis, vel primis seculi V. ineuntis, figenda est Libri hujus conditi epocha, quocunque anno libuerit, modo Vandalicæ irruptionis annum, qui CCCCVII. fuit, præcesserit.

Ita corruit omnino unicum illud fundamentum, quo Argentorati, post Vandalicam vastationem, restitutæ patroni nituntur. Nec mihi profecto, quæcunque ex seculo V. supersunt, documenta excutienti sese obtulit ullum, ex quo possit constare, Argentoratum, vel per breve annorum spatium, sub Romanorum rediisse obsequium. Omnia potius clamant, limitem Romanum ad Rhenum in Alemannorum potestate mansisse constanter, nec Romanos omni illo seculi V. tempore, quo Occidentale Imperium adhuc duraverat, limitem hunc recuperare potuisse. Imo nec in Castrum aliquod, oppidulo simile, vel *Burgum*, uti vocant, rursus assurgere potuit Argentoratus, quod Augustæ Rauricæ contigit. Argentoratenses enim in Germaniam abducti sunt, uti ex Hierunymo vidimus, eorumque tractus omnis ab Alemaunis solis habitatus est; qui Argentoratum veterem in ruinis suis reliquerunt, & proximis agris casas domosque suas, more consueto, sine mœnibus inædificare, quam urbem destructam restaurare, maluerunt.

§. CLXXVII.

Attila an Argentorati destructor.

Videant ergo Historici juniores, quomodo Attilam, qui circa An. CCCCLI. Rhenum transivit, primum destructorem Argentorati, quæ XLIV. annos jam ante fuerat eversa, possint venditare. Et tamen unanimi consensu id faciunt omnes, non juniores modo, sed & medii ævi, qui Alsatica tetigere, Scriptores. (q) Enimvero Annales, Chronica, Martyrologia, Legendæ, Attilam Rhenensis oræ vastatorem quum uno omnes ore loquantur, & ex historica quidem veritate loquantur, communem aliorum quorundam ad Rhenum locorum sortem Argentoratum subiisse censuerunt, quam sane subiisset, nisi à Vandalis & Alemannis prius fuisset eversa. MARTINUS CRUSIUS (r) rem circumstantiis, in quibus ne species quidem veritatis est, exornat. " Argentinam, (inquit) hactenus *Silberthalum* dictam, mœnibus in quatuor decussatim „ vias dirutis *πολυοδόπολιν*, multiviam (s) Civitatem, jussit appellari. (t) Unde „ videtur nomen *Strasburg* natum esse; etsi alibi ab Ottone I. impositum fertur. „ Capitali etiam mulcta interdixit, ut scilicet esset victoriæ suæ monimentum, ne „ murorum ibi ruinæ reficerentur. „ FRANCISCUS IRENICUS (u) scribit: " Attila, „ Rex Hunnorum, totam Argentoratum destruxit, ita ut libere via egredientibus „ ubique pateret, unde *Strasburg* dicta est. „ BERNHARDUS HERTZOG (x) addit, inde nata esse Strateburgi insignia, quæ stratam rubram (y) indicent; excidii antiquæ urbis documentum: quibus ad nostra usque tempora utitur Civitas, & olim in nummis suis, publice cusis, usa est. In vertice portæ Argentoratensis, quæ à Coronæ Burgo nomen habet, (*Cronenburg*) posita hodieque conspicitur Tabella lapidea rotunda, cui insculpta imago Viri, cum Virgiliana perigraphe: (z)

Sic oculos, sic ille genas, sic ora, gerebat.

Imaginem

(o) In *Schedis Mss.* allegatis.

(p) *Biblioth. Lat.* Tom. I. Lib. IV. Cap. V. num. 6. pag. 752. Sententiam hanc sequuntur omnes, qui fine Honorii & initio Valentiniani III. Notitiam Imperii conscriptam fuisse volunt, quo referendus LUD. DE LONGUERUE *Description de la France Liv.* II. pag. 223.

(q) KOENIGSHOVIUS Cap. V. §. CXIV. BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. I. pag. 111. BRENEGERUS *Dissert. de Regno Hungar.* num. 242. BEBELIUS *Antiq. Eccles. Germaniæ primæ.* BERNH. HERTZOG in *Chron. Alsat.* Lib. VIII. Cap. I. SEBAST. FRANCK in *Chronico* pag. 284. MUNSTERUS in *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXXXIX. LEHMANN *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. XXXI. LIMNÆUS *Juris Publ.* Tom. III. Lib. VII. Cap. III. REUSNERUS *de Urbibus Imperialibus* Part. I. Cap III. KNIPSCHILD de *Civit. Imperial.* Lib. III. Cap. LI.

(r) *Annal. Suevicor.* Lib. VII. Part. I. Cap. X. pag. 181.

(s) GERHARDUS MERCATOR in *Atlante Majore* pag. 239. à platearum urbis numero vocem *Strasburg* quoque derivat.

(t) Nomen *Strasburg* non potuit dari ab Attila Hunno, cui lingua Germanica ignota fuit. Ottoni M. initium hujus nominis quoque adscribunt CENTURIATORES MAGDEBURGENSES Cent. X. pag. 710. Allegatur huic rei probandæ HERMANNUS ÆDITUUS apud GUILLIMAN. *de Episcopis Argent.* pag. 145.

(u) *Germaniæ Exeges.* Lib. XI. pag. 369. MUNSTERUS loco cit. ait: " Attila cum urbem Argentoratum diruisset, undique eam perviam fecit.

(x) *Chron. Alsat.* Lib. VIII. Cap. I.

(y) Insignia Argentinensia, ut & reliqua, nonnisi medii ævi partus sunt, seculo V. & pluribus sequentibus ignorata.

(z) *Æneid.* VIRGIL. Lib. III. vers. 490.

GEOGRAPH.

Imaginem Attilæ esse & multi Eruditi, (*a*) & vulgus olim, crediderunt. Sed nihil profecto figura hæc continet, quod nobis Attilam indicet. Siglas A. V. AETA. XLVII. BERNEGGERUS quidem explicat: *Attila Unnorum ætatis* XLVII. Similes aliæ Tabellæ, intra portæ hujus fornices positæ, quæ Neronis aliorumque primi seculi Imperatorum icones sistunt, inducere nos possunt, ut Aulum Vitellium à sculptore in hac tabula expressum fuisse conjiciamus. Quodsi vero etiam de sensu ac voluntate Majorum nostrorum quam maxime constaret, eos nempe tabella ista Attilæ imaginem repræsentare voluisse, nihil inde tamen eruitur aliud, quam An. MCCCLXXIX. quo porta Cronenburgensis condita, (*b*) Attilam ab Argentoratensibus creditum fuisse urbis suæ destructorem; quam Majorum nostrorum fidem & in historicis rebus credulitatem nemo unquam in dubium vocaverit. Fabulis his si locus daretur, Argentoratus sub Attila demum fuisset eversa, eodemque simul tempore urbis destructæ rudera *Strathurgi* nomen accepissent, antequam novus inde vicus oppidumve exsurgeret. LUDOVICUS DE LONGUERÜE, Septem Fontium in Therascia Abbas, quem seculi nostri Scaligerum diceres, Vir amicissimus mihi, dum viveret, in sua *Veteris & Novæ Galliæ Descriptione*, Lutetiæ Parisiorum, ubi An. MDCCXXXIII. obiit, edita, Attilam primo adventu suo in Alsatiæ partibus, & postquam ab Aetio in Campis Catalaunicis fusus fuisset, prope Argentoratum Rhenum iterum transivisse, atque florentissimam urbem hoc suo itu & reditu penitus evertisse, conjecit. (*c*) Sed ipse, quem ex SIDONIO APOLLINARI producit, locus indicare videtur, Attilam ad superiora Rheni trajecisse flumen; ibi nempe, ubi Hercynia sive Martiana silva Rhenum attingit, ex qua arbores & ligna, ad rates pontesque conficiendos necessaria, ad flumen hoc trajiciendum decussit. Ab Argentorato autem nimis remota Hercynia est, quam ut usibus his Attilæ inservire potuerit. In Rauracis, vel paulo supra in Vindelicis, facilius id factum, uti supra ostendimus. (*d*) Nos missis his, partim dubiis, partim fabulosis, ad certiora redimus, atque Argentorati veteris eversionem ad An. CCCCVII. ponendam esse constanter arbitramur, eo quod ab illo tempore urbs destructa à Romanis, undique pressis, restitui non potuit, in quam nova colonia, ob incolas deportatos, ducenda fuisset. Ob prævalentem enim Alemannorum in his oris potentiam limes, à Stilicone nudatus, nec ab Aetio deinceps, nec ab Ægidio, restauratus est: Burgundionibus superiora, Francis inferiora, Alemannis media, Rheni tenentibus.

§. CLXXVIII.

De Strateburgi, novæ urbis, originibus ergo dispiciendum est paucis, an illæ ad nostram quoque Periodum Romanam referendæ videantur. Sentio enim esse quosdam, qui oggerant, quum seculi V. initio Argentoratus perierit, difficile creditu, tantam urbem ad ejusdem seculi finem usque jacuisse desertam. Hi ipsi tamen, quum recordabuntur eorum, quæ supra retulimus, veteris nempe Argentorati partem seculo VIII. adhuc in ruinis, & quidem in patrimonio Adelberti, Alsatiæ Ducis, sive in ejus proprio fuisse, (*e*) (quod donum ab Austrasiæ Rege majores ejus obtinuisse credibile est, forte quod Comitis Argentoratensis castellum ibi substiterat) non mirabuntur, si Strateburgum ante Francorum in his oris dominationem mœnia non accepisse dixerimus. Paucis ergo ut aperiamus, quæ veritati similiora videntur, hæc accipe. Alemanni, superioris Germaniæ Domini, mores suos & consuetudines in Gallicam hanc oram secum attulerunt, Impatientes mœnium, nec oppidatim, sed vicatim, habitare consueti, (muros civitatum *Monimenta servitii* (*f*) vocabant Germani) non in veteris Argentorati ruinis, sed in adjacentibus agris, vel in veteri suburbio, casas & domos exstruxerunt. Vicus hic novus Alemannicus, prope Argentorati veteris ruinas exstructus, in oppidum denique à Francis conversus est, & non tam à multitudine viarum, (*g*) quam à principe illa strata, Galliam Germaniamque jungente, quæ medio adhuc ævo Oberstrass

Strateburgi nomen.

(*a*) BERNEGGERUS in *Dissert. de Regno Hungariæ*, num. 242. rem venditat pro certa.

(*b*) KOENIGSHOVIUS in *Chron. Alsat.* Cap. V. §. XXV. pag. 274.

(*c*) *Description de la France* Part. II. *Liv.* II. pag. 223.

(*d*) In Descriptione Augustæ Rauricæ.

(*e*) Adelbertus, Alsatiæ Dux, in S. Stephani Parthenonis institutione, tum facta, dicit, se cœnobium hoc exstruere *in parte sua hæreditatis*, *quæ sibi pertinuit inter ruinas veteris Argentoraci*, *pro opportunitate solitudinis & juxta fluentus Brusca fluvii.* CHARTA LOTHARII supra allegata.

(*f*) Ita Tencteri apud TACITUM *Histor.* Lib. IV. Cap. LXIV.

(*g*) SPENERUS in *Notitia Germaniæ Antiquæ* Lib. VI. Cap. V. pag. 297. scribit: "Germanica „ vox *Strateburg* clare viarum militarium custodiam „ seu munitionem indicat.

Oberſtraſs, (*h*) ſtrata ſuperior aut elevatior, dicta, nomen Francica, hoc eſt, Theotiſca lingua *Stratburg*, ſive Burgus ad ſtratam, accepit. GREGORIUS TURONENSIS (*i*) aliique, Latina forma ſcribentes, in *Stratabürgum*, *Strateburgum*, *Stratburgum*, *Strazburgis*, & *Stratburgus*, verterunt. (*l*) Seculo IX. *Stratzburg* eam vocat NITHARDUS. (*m*) *Stratburch* in *Diviſione Regni Lotharii*, (*n*) hodie vero *Strasburg*, Gallice *Strasbourg*, nuncupatur.

§. CLXXIX.

Etymologiæ aliæ.

WOLFGANGUS LAZIUS ſi diligenter hæc conſideraſſet, priorem Strateburgi ſyllabam ab *Auſtraſia* non derivaturus fuiſſet. (*o*) Intolerabilis quoque conjectura eſt BEATI RHENANI, (*p*) aliorumque, (*q*) quibus Stratburg, contractum à Storatburg, ab Argentorato derivare placuit, quam violentam conjecturam recte pronuntiat GUILLIMANNUS. (*r*) Illi vero,, qui à Trebeta, Semiramidis filio, (*s*) vel à vocabulo *Trebach* nonnihil detorto, quod JAC. SPIEGELIUM, (*t*) Virum alias doctum & Rhenani æqualem, feciſſe video: vel à Tyra, Conditore Treviris, *Tyrasburgum* (*u*) & per temporis ſucceſſum Strasburgum nominatam crediderunt, deridendi ſunt merito, nec digni ſane, qui confutentur. Verum enimvero GEBVILERUS, poſtremos hos riſu excipiens, ipſe profecto deridendum ſe præbet, eo quod nomen Stratburg nomine Argentorati antiquius reputat. Inverſo enim rerum ordine, quem vetera monumenta indicant, urbem hanc aliquot ſeculis ante Chriſtianum Natalem *Strasburgum* appellatam fuiſſe, ſibi perſuaſit: barbaram vero appellationem in Latinam *Argentoratum* & *Argentariam* immutaſſe Romanos, quum in ea ærarium publicum pro tributis exſolvendis, propter Rheni opportunitatem, erexiſſent Romani. Recte quidem in eo Gebvilerus, quod oppidum noſtrum ante Romanorum in his oris ſtabilitum imperium, jam exſtitiſſe; at in eo erroneus, quod appellationem *Argentorati* à Romanis inditam, cenſuit, quum primitivum hoc ejus nomen, ante Romanos, Alſatiæ dominos, jam fuerit in uſu & originis Celticæ: quam linguam Gebvilerus, ut plerique alii, cum Germanica confundens, duoque urbis nomina apud veteres Scriptores inveniens, unum nempe, quod ille falſo reputavit Latinum, alterumque Germanicum, non inepte concludi poſſe credidit, urbem à primis incolis ante Romanorum dominationem *Strasburg*, inde à Romanis victoribus *Argentoratum*, denique à Francis, Alſatiæ dominis, reſtituto nómine primævo *Strasburg*, appellatam fuiſſe.

§. CLXXX.

Burg quid ſignificat?

Poſteriorem vero partem nominis *Stratburg* quod attinet, reperimus quidem vocabulum *Burg* apud VEGETIUM, (*x*) item in ARCADII HONORIIque *Reſcriptis*, adeoque nonniſi apud mediæ Latinitatis Scriptores: antiquiores enim omnes illud ignorant. Apud priſcos vero Germanos *Aſciburgum*, (*y*) *Teutoburgum*, (*z*) occurrit: non obſcuro indicio, originis Trans-

(*h*) SPECKLINUS hoc memoriæ reliquit, ut teſtatur SCHILTERUS *ad Koenigshovii Chron.* pag. 556. & 603. qui ſtratam eandem fuiſſe putat, quæ hodie *Langeſtraſs* dicitur. Haud procul à Granvillaria Sundgoviæ locus eſt *Oberſtraten*, ad veterem viam publicam ſitus. Belgæ, veteris pronuntiationis tenaces, nomen *ſtrat*, *ſtraten*, magis quam Germani ſuperiores, retinuerunt. Apud illos eſt *Hochſtraten*, Alta ſtrata, in Marchionatu Antverpiæ: *Strathem* in Brabantia, Ninovam inter atque Bruxellas. *Hem* Belgarum, *Ham* Anglorum, *Han* Normannorum, *Heim* Germaniæ ſuperioris, denotant *manſionem*, & Germanicæ originis ſunt omnes. Conferantur, quæ ſupra de voce *Strata*, & ejus apud Germanos origine diſſerui, pag. 57. ubi Germanicam ex Latina deſumtam docui. Seculo IV. apud Romanos abſolute pro *Via* ſumi cœpit, uti ex EUTROPIO *Hiſtor.* Lib. IX. Cap. IX. num. 13. patet, qui ſub Valente Imp. ſuam Hiſtoriam ſcripſit. Antea dicebatur *Via ſtrata*, *ſtrata viarum*, apud LUCRETIUM.

(*i*) *Hiſtor. Francor.* Lib. IX. Cap. XXXVI. & Lib. X. Cap. XIX. Duplici uſus eſt forma.

(*l*) *Notitia* quædam *Provinciarum & Civitatum Galliæ* incertæ ætatis. Sed & Ludovici Pii denarium argenteum in Muſeo aſſervo, in cujus antica parte *Hludovicus Imp.* in poſtica *Stratburgus*, legitur. Conf. LE BLANC *Monnoyes de France* pag. 108. & 110.

(*m*) *De Diſſenſionibus Filiorum Ludovici Pii* Lib. III.

(*n*) BALUZII *Capitular. Reg. Francor.* Tom. II. pag. 222.

(*o*) *Genealogia Auſtriaca* Lib. I. Cap. II. BERNH. HERTZOG *Chron. Alſat.* Lib. VIII. Cap. I. pag. 41.

(*p*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 317. ubi hæc: „ Argentoratum occupata Germania prima, quæ „ Romanorum ante Provincia fuerat, à ſuo Conſulari „ gubernata, Alemanni, primoribus duabus ſyllabis „ amputatis, & S. litera, ſibili cauſa, adjecta, de „ ſuo vero *burgum* adnectentes, *Storatburgum* & „ *Stratiburgum* appellavere. Id autem accidit ſub „ Valentiniano ejus nominis tertio, quum Occidentale Imperium à Barbarorum incurſionibus Romani „ non poſſent amplius tueri.

(*q*) REUSNERUS *de Urb. Imp.* Part. I. Cap. III. KNIPSCHILD *de Civit. Imperial.* Lib. III. Cap. LI.

(*r*) *Epiſcop. Argent.* Cap. I. pag. 6.

(*s*) Apud BEBELIUM in *Antiquit. Germaniæ Primæ* pag. 4.

(*t*) Apud GUILLIMANN. *de Epiſc. Argent.* Cap. I. pag. 5. ubi: " Triboci ſunt, qui circa Argentoratum habitant: unde ea Civitas *Strasburg*, quaſi „ *Treboch* vulgo vocatur, detorto nonnihil vocabulo.

(*u*) Apud HIERONYM. GEBVILERUM in *Panegyri Carolino* pag. 23. allegati & deriſi.

(*x*) *De Re Militari* Lib. IV. Cap. X. Scripſit ſeculo IV. ſub Valentiniano I. Imp. atque: *Caſtellum parvulum, quem Burgum vocant.*

(*y*) TACITUS in *Germ.* Cap. III. & *Hiſtor.* Lib. IV. Cap. XXXIII.

(*z*) Apud TACITUM *Annal.* Lib. I. Cap. LX. memoratur Teutoburgienſis Saltus.

Trans-Rhenanæ vocabulum ad Latinos transiisse. *Burg* denotat arcem, castrum, castellum, synecdochice locum habitandi communem & utcunque cinctum, hoc est, vicum vallatum, oppidulum. (*a*) Alemanni, castella abhorrentes & oppida, nonnisi vicatim circa veterem Argentoratum habitarunt: vicus, à Francis demum, & quidem sub Periodi Francicæ initium, vel à Clodoveo, vel à Filiis ejus, conversus in oppidum est. Novum ergo novi oppidi nomen nonnisi post Tolbiacense prœlium, An. CCCCXCVI. commissum, adeoque non ante seculum VI. potuit oriri. Quomodo vicum novum ab ipsis exstructum appellaverint Alemanni, non liquet: nomen *Strathurg* certe Auctores eos habere non asseruerim. GREGORIUS TURONENSIS, (*b*) qui finiente seculo VI. scripsit, Strateburgum jam appellat urbem, ubi de Ægidio, Rhenensi Episcopo, scribit: "Qui statim ad Argentoratensem urbem, quam nunc *Strateburgum*, vocant, deductus, exilio condemnatus est." Strateburgum ergo denotat *Viæ publicæ Castrum*, ad magnam nempe viam illam situm, quæ ex Gallia ad Germanos ducebat. Verisimilior hæc ratio est altera, quam quidam allegant, quod plures ad eam viæ collimarint, vel quod in urbe ipsa plures viæ aut plateæ extiterint: commune enim hoc cum omnibus urbibus habuit Strateburgum.

§. CLXXXI.

Prima autem novi oppidi mœnia procul dubio illa fuerunt, quæ supra jam ex KOENIGSHOVIO descripsimus, quæque post eum alii rerum Argentoratensium Scriptores pro veteris Argentorati destructæ mœnibus, quorum nulla tamen vestigia supersunt, falso venditarunt. Hoc modo primæ Strateburgi nascentis origines ad Periodum Romanam pertinent, quam ad An. CCCCXCVI. usque extendimus. Alemannicam peculiarem Periodum, propter rerum obscuritatem, constituere non libuit; Alemannica Romanis addere libuit. Strateburgum vero, mœnibus cinctum, ad Periodum Francicam pertinet, quando sub Alemannis ultra vici formam non excreverat. Ad Daciæ veteris flumen Alutam, quod Danubio jungitur, ejusdem nominis locus est, qui à Strata publica militari, ad quam situs est, nomen *Strasburg* accepit. Fuit enim ibi olim via Romana, à Trajano Imp. munita, quæ in nummis hujus Principis nomen Viæ Trajanæ servavit ad posteros. (*c*) Alias ejus nominis urbes in Palatinatu Culmensi Borussiæ, in Marchia Uckerensi Brandenburgica, item in Carinthia inferiore ad rivum *Gurck*, quæ nostra hac Alsatica juniores sunt, apud Geographos vide. Strateburgi origines.

§. CLXXXII.

Ut autem ad veterem Argentoratum redeamus, id unum adhuc ad Argentoratenses Antiquitates annoto, mirum esse, omni Romanæ quadringentorum annorum dominationis Periodo, nec in Sequanica, nec in Tribocensi, nec in Nemetica, Alsatia ullum superesse Monumentum, in quo Argentorati occurrat memoria. Cippos illos milliares, in diversis illis militaribus viis, quæ ad hanc urbem ducebant, positos, vel injuria seculorum, vel barbaries hominum, destruxit. Licet autem Alsatia nostra hujus generis Monumenta nobis deneget, Doctissimis tamen Viris quibusdam, REINESIO (*d*) præsertim, HENNINIO, (*e*) aliisque vestigia eorum legentibus, sedebat in animo, Columnam milliarem aliquam trans Rhenum, in Marchionatus Badensis vico Noettinga olim repertam, Argentorati facere mentionem, atque distantiam hujus urbis à civitate Badensi Marchica indicare. Sed falso hujus Inscriptionis exemplo decepti sunt omnes. Obtrusa enim illis fuit Sigla ARG. quam *Argentoratum* vel *Argentorariam* interpretandam existimarunt: quum, re curatius examinata, pro ARG. Siglam AVR. in Columna repererim, quæ agnomen Civitatis Aquensis seu epithetum *Aureliam* designat; unde omnis de Argentorato, in Lapide milliari occurrente, conjectura disparet. (*f*) Mirandum est porro, imo potius dolendum, in ipsa urbe Argentorato, & in ejus Monumenta Argentorati veteris.

(*a*) HADR. VALESIUS in *Notitia Galliar.* pag. 42. Burgum definit: *Oppidum Ripense.* Non videtur proprium fuisse Burgorum, ut ad ripas jacerent. Historici nonnulli Burgundionum, quæ Germanicæ originis gens, nomen à Burgis, quos inhabitarint, deducunt, quorum sententiam ego meam non facio. PAULUS DIACONUS Lib. II. & ISIDORUS conjecturæ hujus jam faciunt mentionem, fuisse nimirum homines à Druso & Tiberio per castra in limitibus positos; quæ castra, *Burgi* appellata, huic populo dederint nomen. Glossæ veteres & ex illis HADRIANUS JUNIUS *Animadvers.* Lib. V. Cap. VI. vocem à Græco *πύργος*, turris, male derivant.

(*b*) *Histor. Francor.* Lib. X. Cap. XIX. Adde Lib. IX. Cap. XXXVI.

(*c*) Carolus VI. Imp. inter alias vias, quas hinc inde in Austria, Istria, Pannonia, muniri fecit, & viam banc, quæ ab ejus nomine *Carolina* vocatur, sterni jussit, quæ in Temesiensi Bannatu incipit & ad Transylvaniam dirigitur.

(*d*) In *Inscriptionibus* Class. II. num. 14. pag. 254.

(*e*) In *Notis ad Bergierium de Viis Militaribus Romanor.* Tom. X. *Thesauri Antiq. Romanor.* GRAEVIANI, pag. 660.

(*f*) Vide infra in Monumentis.

tractu circumjacente, Literata Romanæ Antiquitatis monumenta lapidea fere nulla occurrere. Majores nostri ad publica privataque ædificia illa adhibuisse videntur, eo tempore, quo bonæ Literæ ubique exulaverant. Superiore & nostro seculo sepulchra quædam Romana, tum in urbe, tum extra urbem, sed pleraque illiterata, à fossoribus fuere reperta. Herculeæ tres statuæ insignes, præcipue duæ æneæ, cæteris omnibus ex veteri Argentorato reliquiis præferendæ, quarum una, quæ heic superest, lapidea Templi majoris nostri turrim adhuc exornat. Nullum autem horum Monumentorum seculo secundo antiquius est. Lateres illi Legionis octavæ, quæ Antoninorum tempore præsidium Argenturati tenuit, ætatis ratione primum ex omni antiquitate Argentoratensi, quantum ego novi, Monumentum est, quod ad medium seculi II. pertinet; anteriora perierunt.

DRUSENHEMIUM.

§. CLXXXIII.

Drusenhemii antiquitas ficta.

IN Germania superiore, ab Argentorato progredientibus Rheno secundo, per integra X. milliaria Francica non occurrit locus ante Saletionem. Brocomagus enim in mediterraneis & à Rheno procul remotus est; in via nimirum, quæ ad Vogesum ducit, de qua deinceps. Recepta quidem apud Geographos neotericos sententia est, Drusenhemium, quod sex leucis communibus distat Argentorato, unum ex Drusianis quinquaginta castellis fuisse, cujus nomen vocabulo adhuc inhæreat. Ipse loci situs, militum stationi opportunus, id ut credamus, suadere videtur. Matra vel Modera, ibi influens Rheno, angulum illum castris ponendis tam aptum reddit, ut nostris temporibus, quoties bellum exoritur, vallo præsidioque muniatur. Non abnuo equidem, in aliquibus Alsatiæ Rhenensis oræ locis posita olim à Druso castella fuisse, at quis in tanta Rheni ripæ Gallicæ mutatione illa loca definiverit? Id vero affirmare licet, Concordiam, quæ AMMIANO & ITINERARIO memoratur, non ibi sitam fuisse, ubi Drusenhemium est, quod nullius Monumenti veteris Scriptorisve auctoritate, sed sola numinis similitudine, hæc conjectura nitatur: cui an multum tribuendum sit, nescio, quando Chartis quibusdam medii ævi locus *Drosenheim* (g) appellatur. Germanicæ originis nomen sub Alemannis Francisve exortum quum sit, verisimile non est, populos hos, antiquitatis imo Literarum ignaros, in loco hoc renovare voluisse memoriam Ducis Romani, qui ante quinque minimum secula multa mala Germanis intulerat. Nec firmiore fundamento *Doesburgi*, ad Isalam siti, origines, quas ad Drusum quoque referunt, nituntur. Drusiburgum loco nomen fuisse volunt, quod Drusianam fossam, per novem millia passuum ab Arenaco ad locum hunc ductam, ut Isala Rheno jungeretur, Drusus, TACITO teste, construxit. De Duisburgo ad Rhenum in Cliviæ Ducatu, cujus nonnulli Drusum quoque auctorem facere conantur, res æque dubia est; ad certiora ergo progredimur.

SALETIO.

§. CLXXXIV.

Saletionis nomen.

AD Saletionis & Rheni confluentes situm fuit sub Romanis celebre oppidum, cui ab amne, illud alluente, inditum nomen *Saletio*; flumina enim oppidis, potius quam oppida fluminibus, appellationem communicarunt. Commune medii & nostri ævi nomen est *Selz*; oppidum ad Electorem Palatinum spectans. Ante seculum IV. nullam ejus mentionem reperimus. Primus, & quidem inter civitates, locum commemoravit AMMIANUS, (h) sed sub nomine *Saliso*. (i) Ubi enim Juliani Cæsaris res ad Rhenum An. CCCLVI. cum Alemannis gestas recenset, ita scribit: "Audiens itaque „ (Julianus) Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, *Salisonem*, Nemetas, & Vangionas, „ & Mogontiacum, Civitates Barbaros possidentes, territoria earum habitare, (nam ipsa „ oppida, ut circumdata retiis busta declinant) primam omnium Brocomagum occupavit. „ Quanquam Tabernis Salisonem postposuerit Ammianus, loca hic generatim recensens, nemo tamen facile inficias iverit, ab historico per Salisonem Saletionem intelligi; atque adeo inter oppida & civitates Rhenenses ab eodem censeri. Vitiosum enim

(g) *Charta Guntheri Episcopi Spirensis* de An. MCLIV. quæ Schwarzacensi Monasterio data.

(h) Lib. XVI. Cap. II.

(i) Ex Romana antiquitate quantum novimus solus Ammianus locum appellat *Saliso*. Alium *Salisonem* in ITINERARIO reperimus, in itinere nimirum à Treviris Argentoratum pag. 374. Edit. Wesseling. qui inter Baudobricam & Bingium situs; sed hic locus nihil cum Ammiani *Salisone*, sive *Saletione* nostra, habet commune. SIMLERUS in suis *Notis ad Itinerarium* diversa loca confudit, soli nominis similitudini inhærens, quum locorum mensuræ longe aliud suggerant.

enim Ammiani exemplar, quo usus est BEATUS RHENANUS, haudquaquam moramur, ubi pro *Salisonem* legitur *Sebusianos*, ex quo oppidum *Weissenburg* male procudit idem Rhenanus. (*l*) Post Ammianum ejusdem oppidi, sed sub Saletionis nomine, mentionem facit Liber *Notitiarum*. (*m*) Ibi enim sub *Dispositione Viri spectabilis, Ducis Mogontiacensis, Praefectus militum Pacensium Saletione*, & quidem primo loco, memoratur. Inter castrorum quoque Romanorum imagines, ibidem expressas, *Saletio* primo loco, Tabernæ secundo, ponuntur, quæ vera positio est: intelliguntur enim Tabernæ ad Rhenum. Prima hæc *Saletionis* in veteribus monumentis sub nomine hoc mentio; Ammianus enim, qui paulo ante scripsit, Salisonem, uti vidimus, appellat. *Saletio* forma fuit nominis Latina, *Saliso* autem Celtica, ut arbitror; quam Ammianus, ipse Græcus, quum bellis Alemannicis, ad Rhenum sub Juliano gestis, interesset, audivit ab incolis & in Historia dein sua secutus est. Sub Francis nomen hinc inde leviter immutatum, qua de re suo loco agetur.

§. CLXXXV.

ITINERARIUM ANTONINI, quod ejusdem fere cum Notitia Imperii ætatis est, Saletionem memorat in itinere à Mediolano per Alpes Penninas (*n*) hoc modo: Situs.

Argentouaria	
Helveto	
Argentorato	
Saletione (*o*)	Mill. Pass. VII.
Tabernis	Mill. Pass. XIII.
Noviomago	Mill. Pass. XI.

Codices, qui Argentorato Saletionem Mill. Pass. VII. habent, manifeste corrupti sunt, quod numerorum peccant defectu; ut nostri quatuor Regii, qui omnes eandem intervalli mensuram habent. Hispanicus vero Regius Mill. Pass. XIII. habet, adeoque minus peccat defectu. *Tabula Theodosiana* viam Rhenensem relinquit, atque per Brocomagum iter ducit:

Argentorate	
Brocomacus	VII.
Saletione	XVIII.
Tabernis	XI.
Noviomago	XII.

Verior Tabulæ ratio est, quippe quæ Brocomago Saletionem XVIII. leugas annotat. Decem leugarum nostrarum, quæ veteribus Gallicis duplo majores fuerunt, distantia inter Brumpt & Selz à Geographis nostris computantur. Sed & Saletionis distantia Tabernis, quæ in Tabula notatur, recte se habet. Leugæ enim XI. cum quinque nostris communibus sat bene conveniunt. Fuerunt, qui crederent, (*p*) Saletionem in Germanico olim litore positam fuisse, atque progressu temporis demum, Rheni cursu mutato, pervenisse in Gallicum. Quodsi enim Brisiacus Mons potuit ad Germanos transferri, cur non eandem ob Rheni mutabilitatem Saletio ex Germania ad Gallos transire potuisset? Rem, quæ ob ripæ Saletianæ indolem parum verisimilis est, non examinabo. Id tamen pro certo statuendum, seculi IV. temporibus, quibus Ammianus vixit, quibusque Libellus Notitiarum Imperii & Tabula concinnati fuerunt, Saletionem in eadem ripa Rheni sedisse, in qua sederat Argentoratus atque Tabernæ. Qui enim militarem Romanorum viam ad Rhenum non eodem semper tenore, in eadem ripa sinistra, processisse crederemus? Ammianus, speciatim ubi Alemannos Imperii Romani limitem rupisse, atque in Gallicum solum transivisse, commemoravit, civitatum, in Gallia sitarum, agros eos occupasse subjungit, atque inter has quoque Salisonem nominat. Adde, quod Theodosiana Tabula, quæ Rheni cursum distincte repræsentat, Saletionem in Gallica ripa, & quidem è regione Suevorum ponat, quos Alemannos inter atque Bructeros sistit in medio.

(*l*) Vide quæ diximus Lib. I. §. LIII. pag. 61. Cujuscunque ætatis codex MS. Ammiani fuerit, quo usus est Rhenanus, corruptissimus sane hoc in loco fuit. Asservat Bibliotheca mea primum omnium Ammiani, typis Romæ impressi, exemplum, An. MCCCCLXXIV. à Georgio Sachsel de Reichenhal & Bartholomeo Golsch de Hohenbart, Clericis Impressoribus, editum in fol. In eo vera Lectio *Tabernas* & *Salisonem* reperitur. Hoc tamen exemplum quoque Rhenanus possedit, illudque a Thoma Wolphio, juniore, acceperat, forte postquam hæc scripsit.

(*m*) *Notitia Imperii Occidentalis* pag. 145.

(*n*) Pag. 354.

(*o*) Verum loci nomen fuit *Saletio*: ita enim optimi Codices, & speciatim Regii nostri omnes. Regius Hispanicus, qui *Salentione*, Neapolitanus, qui *Sautione*, habent, ex melioribus Codd. & ex Notitia Imperii corruptionis arguendi sunt.

(*p*) Auctor *Spicilegii Antiquitatum Palatinarum cis Rhenum* in *Diario Europæo* Tom. XLI. pag. 509. in Appendice.

§. CLXXXVI.

Fata. Veteris Saletionis Romanæ, imo & Francicæ Germanicæque, Periodorum ædificia maximam partem absorpta sunt Rheno. Abbatia Selzensis, quam seculo X. Adelheidis, Ottonis M. conjux, exstruxit, in mediis Rheni fluctibus latet, Rhenusque in dies in Gallicum litus magna cum violentia irruit, quæ causa, quod tam raro Monumenta Romana in illis partibus occurrant. Hoc sensu illi à vero haud multum aberrant, qui Saletionem veterem trans Rhenum quæri debere contendunt. Magna sane pars veteris Gallicæ oræ nunc trans Rhenum conspicitur: ita tamen, ut Saletio semper lateri ejus sinistro assederit, unde situm ejus valde mutatum necesse est.

Ceterum firmissimo præsidio Romanorum instructa fuit Saletio urbs. Milites Pacenses ibi, ut vidimus, cum suo Præfecto habuerunt Stativa. Hi autem ex Legionibus XXXII. Comitatensibus fuerunt, ut *Notitiarum Imperii* Libellus testatur. (*q*) Præfectus hic non à Comite Argentoratensi, sed à Duce Moguntiacensi, pendebat, cujus Jurisdictio super plures Præfectos, & speciatim quoque super eum, qui Saletioni præsidebat, se extendit. Saletio in Rheni ascensu ditionis ejus locus ultimus fuit: quæ enim supra Saletionem, Comitis Argentoratensis jurisdictioni suberant. Postremus hic in Tribocis locus est, ex eorum sententia, qui Tribocos Selza flumine à Nemetibus divisos fuisse conjiciunt, uti supra (*r*) ostensum.

TRIBUNI.

§. CLXXXVII.

Loci situs. SEmel tantum hujus castelli vel munimenti in antiquis Scriptoribus occurrit mentio, & quidem apud AMMIANUM MARCELLINUM. (*s*) Diversimode Codices nomen exprimunt. Tres Regii quidem legunt *Tribuncos*, unus tamen, qui Colbertinus olim, habet *Tribunos*, uti ipse inspexi. (*t*) BEATUS RHENANUS (*u*) legendum putat *Tribonos*, atque locum interpretatur vicum *Kirchem* prope Marilegium, duabus fere leucis nostris à Kochersbergio distantem, quum & Itinerarii mensuræ distantiarum & Ammianus aperte repugnent. Hic enim ubi castra à Chnodomario posita describit, satis clare ostendit, ea posita fuisse in Insula Rheni haud procul à Tribunis. Adde, quod Munimentum Kirchemii exstructum nulli usui fuisset Romanis, à Rheno quippe nimis remotum & Vogeso, nullique flumini adjacens, quod custodiret aut tegeret. Temeraria est CLUVERII conjectura, ex ingenio substituentis *Tribocos*. Non enim prope Tribocos, sed in Tribocis, castra sua Chnodomarius fixerat, prope Tribunos & Concordiam, quæ Munimenta Romana vocat Ammianus; adeoque non populi, sed loci, nomen aperte expressit. Munimenta hæc à Romanis fuerunt condita contra Germanos, unde Latina quoque nomina, potius quam Celtica, illis imposita fuisse necesse est. Latinum Concordiæ nomen quum unum ex illis habuerit, cur non & alteri similiter Latinum impositum fuisse credamus? *Tribuni* ergo appellatio præferenda est alteri. Concordia à Rheno remotior fuit, vicinius autem Munimentum *Tribuni*; Ammianus enim ait, ideo in locis his castra fixisse Chnodomarium, *ut adscensis navigiis, dudum paratis ad casus ancipites, in secretis se secessibus amandaret.*

Insulæ, quas Rhenus illis in partibus, ubi Luthara vel Lutharis (*Lauter*) Rheno jungitur, efficit, inducere possunt ad credendum, oppidum *Lauterburg* (Castrum ad Lutharim) illum hodie locum occupare, qui olim appellatus fuit *Tribuni*. Accedit, quod incolis hujus oppidi, terram effodientibus, haud raro sese offerant Romanæ antiquitatis testes, nummi nimirum moduli metallique diversi. Notandum autem, quod castra hoc in loco tantum habuerit Chnodomarius; cæteri enim Alemannorum Reguli sua prope Argentoratum habuere. COCCIUS in *Dagoberto* (*x*) tradit, tractum Argentoratensem habuisse suum Comitem *Tribone*, sub dispositione viri Illustris, Magistri peditum, Præsentalis Germaniæ. Sed Coccius in nomine deceptus est, nihil enim de loco *Tribone* in Notitia occurrit, quod ad Comitem Argentoratensem pertineat.

TABER-

(*q*) *Notitia Imp. Occid.* pag. 146.
(*r*) Lib. II. Cap. II. §. XXVII. pag. 138.
(*s*) Lib. XVI. Cap. XII. pag. 115.
(*t*) Idem de Colbertino Codice testatur HENR. VALESIUS ad hunc locum Ammiani. Addit, Codicem unum Regium legere *Tribunos*, quem ego non vidi.
(*u*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 288. Rhenanum corruptus Ptolemæi Codex, Τριβάκκοι in Τριβοῦνοι convertens, seduxit.
(*x*) Cap. IV. pag. 26.

TABERNÆ AD RHENUM.

§. CLXXXVIII.

TAbernas has AMMIANUS, *Itinerarium* & *Tabula Theodosiana*, memorant, easque Ammianus ab alteris Alsaticis, quas *Tres Tabernas* alio loco appellat, quæque ad Tribocensem Alsatiam pertinuerunt, satis clare distinguit. Nostræ hæ ad Nemeticam spectarunt, Episcopo Nemetum etiamnum subjectæ: suntque haud dubie Tabernæ illæ, quas Itinerarium in itinere, quod in *Saletione* protulimus, annotavit; ubi distantia ejus à Noviomago Nemetum, quæ hodie Spira, Mill. Pass. XI. computatur. Tabula cum Itinerario heic fere coovenit: Tabernis Noviomagum enim XII. leugas designat; quæ vera Tabernas inter Rhenanas & Spiram sex circiter milliarium distantia est. Tabernæ hæ, vulgo Rhenenses, (*Rheinzabern*) licet bihorio fere distent à Rheno, ab AMMIANO inter Civitates oræ Gallicæ reputantur; (*y*) quarum agros (ipsa enim oppida semper declinaverant) Alemanni, rupto limite Rheni, occuparunt, à Juliano mox inde pellendi. HENRICUS quidem VALESIUS, in sua ad hunc Ammiani locum observatione, (*z*) Tabernas Alsaticas ab Ammiano designatas fuisse, sibi persuasit, aliisque persuadere conatus est, atque hanc ob causam CLUVERIUM, (*a*) pro Rhenensibus pugnantem, postulavit erroris, ratione hac nixus, quod Salisoni præposuerit Tabernas. Valesii conjecturam secutus est CHRISTOPH. CELLARIUS. (*c*) Qui vero consideraverit, Ammianum Tabernas Alsaticas appellasse *Tres-Tabernas*, (*c*) atque ita à Rhenensibus probe distinxisse, & in altero loco limitanearum civitatum præsertim meminisse, ille facile Valesianæ valedicet sententiæ, quod & frater ejus fecit HADRIANUS, (*d*) qui Ammiani locum de Rhenensibus Tabernis exponit. Tabernarum situs.

Itaque seculo IV. Tabernæ hæ ad Rhenum inter civitates munitas numeratæ fuerunt. Testantur hoc quoque insignia Castri, quæ in Notitia Imperii Tabernis adpicta sunt; illis prorsus similia, quæ Saletioni, Tabernis vicinæ, subjiciuntur. Tabernas & castrum custodivit Præfectus cum Menapiis, sub Mogontiacensi Duce constitutus. Ita enim Liber *Notitiæ Imperii occidentalis*: (*e*)

« Præfectus Militum Pacensium Saletione.
» Præfectus Militum Menapiorum Tabernis.
» Præfectus Militum Anderecianorum Vico Julio.
» Præfectus Militum Vindicum Nemetes.

Menapii milites, qui Tabernis præfuere, ex Galliæ Belgicæ populo, qui nunc *Geldrenses*, prodierunt. Legio hæc, ut Pacenses, una quoque ex XXXII. Legionibus Comitatensibus fuit, sicuti eadem Imperii Notitia prodit. Geographus Ravennas, circa seculum VII. urbes, Argentorato vicinas, commemorans, meotionem quoque facit *Ziabernæ*; sed quas ille ex Tabernis nostris intelligat, circumstantiæ rerum non manifestant.

§. CLXXXIX.

Ceterum Tabernæ originis Romanæ, non Celticæ, fuerunt. Etymologia vocis id facile docet. Varia autem apud Romanos hujus vocis significatio fuit. Quodcunque ex tabulis, trabibus seu asseribus, constructum ædificium, habitationi idoneum, generali significatu Latinis appellatur *Taberna*, ut *Tabernæ Diversoriæ*, *Vinariæ*, *Lusoriæ*, *Mercatoriæ* &c. Sed & Romani castra stativa, ad reprimendos Barbarorum insultus munita, metonymice Tabernas appellavere, quod similes tabernæ magno numero prope illa castra longo temporis tractu ædificarentur. Sensum huoc adstruxit JOSEPHUS SCALIGER, (*f*) quem nostrum hic facimus. Tabernarum hinc plurium ad Rhenum & Vogesum exorta sunt nomina. Quum enim angustiæ & fauces in his montis partibus iter aperirent per Vogesum, è re visum est Romanis, eas præsepire, munire, firmare; ut barbaros & Alemannos præsertim, qui crebris imo continuis fere irruptionibus, à seculi III. primordio, Galliæ fines infestabant, intercluderent aditu. Ut autem militi, in statione posito, Nomen.

(*y*) Lib. XVI. Cap. II. BEATUS RHENANUS quidem pro *Tabernis* ex Codice corrupto hic *Tarbelios* substituit, contra omnium Codicum meliorum fidem. Confer supra Lib. I. §. LIII. pag. 61.
(*z*) Ad *Ammian. Marcell.* Lib. XVI. Cap. II. pag. 87.

(*a*) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. XII.
(*b*) *Geograph. Antiq.* Tom. I. pag. 310.
(*c*) Lib. XVI. Cap. XI. pag. 106.
(*d*) *Notitia Galliar.* in voce: *Tabernæ*, pag. 542.
(*e*) Pag. 145.
(*f*) *Lection. Auson.* Lib. I. Cap. I. pag. 9.

polito, suppeteret, unde vitam toleraret, ac muniis militaribus obeundis par esset, tabernas juxta munitiones extrui curabant, in quibus commeatus aliaque necessaria reponerentur. Itaque non in viis publicis & militaribus modo ad interjungendum ac mansionem quærendam, sed & juxta fauces, quas operibus clauserant, id genus tabernarum statuerant.

Laudat Zosimus (*g*) Diocletiani Imp. providentiam, quod Imperii Romani limites oppidis, castellis burgisque, incluserit, omnesque milites in illis collocaverit, ut barbaris irruentibus eo facilius occurrerent eosque repellerent; ut insuper cives in urbibus ab hospitationis hujus onere liberaret, & ipsi disciplinæ consuleret militari, quæ extra urbes, corruptioni obnoxias, servatur melius. Laudabilem morem à Constantino sublatum observat Zosimus, eumque ex hoc capite supinæ negligentiæ haud male accusat, ut Diocletiani, sacris paganorum addicti, merita contra Imperatorem Constantinum extolleret. Ex Tabernis his militaribus, quibus sensim aliæ accessere domus, surrexerunt dein temporis progressu villæ, vici & oppida, quæ à prima origine sua retinuerunt nomen; Romanum vere, non Celticum. Origo hæc propior veritati est, quam altera, quæ *Tabernis* his à nonnullis affingitur à castris, quæ illic loci Romani habuerint, quod Sebast. Munsterum (*h*) & Martinum Zeilerum (*i*) facere video: nisi tabernas & custodias tales castra vocare velis perpetua, quo illa, quæ in Odiliano Vogesi monte fuerunt, quæque Lucanus *castra* appellavit, referre possis.

§. CXC.

Origo. Quanquam vero Diocletianus milites in limitibus extra urbes collocare consuleverit, non tamen Tabernarum militarium usum primus induxit, sed frequentiorem reddidit; unde Tabernas nostras Tribocentes atque Ripenses non sub eo demum ortas crediderim. Mentionem quidem earum ante Itinerarium Antoninianum fieri non reperio, quum Cæsar, Strabo, Plinius, Ptolemæus, eas silentio transeant, quod meræ tum forte essent militares tabernæ, oppidorumque in censu nondum venirent. Ptolemæum enim nonnisi loca illustriora in Geographia sua notasse, jam sæpius à me observatum est alibi.

Monumenta. Tabernarum nostrarum ad Rhenum splendorem veterem indicant multiplices antiquitatum Romanarum reliquiæ, quæ in dies ibi effodiuntur. De his suo jam tempore scripsit Beatus Rhenanus: (*l*) " Inveniuntur etiam illic (Tabernis) ab his, qui " terram effodiunt, urnæ fictiles, nobilium Romanorum cinerem continentes & sarco- " phagi, sed & gemmæ signatoriæ, ac vascula figlini operis rubella. " Addit Rhenanus, apud easdem Tabernas in cœmeterio duo simulacra, Mercurium referentia, conspici: quæ ego ibidem frustra quæsivi. Silvanii Probi Monumentum autem, ab eodem Rhenano relatum, in Antiquarium meum translatum est. Oppidum hoc, muris jam destitutum, vetus est Ecclesiæ Spirensis patrimonium, bellicis casibus hoc & superiore seculo male habitum. Fuit Episcopi olim sedes, antequam transferretur Bruchsaliam. Rivus Erlenbach, à Vogeso descendens, Tabernas Montanas primum, inde Rhenenses adit, Rhenu se ibidem juncturus.

VICUS JULIUS.

§. CXCI.

Situs ejus. SOlus Notitiæ Imperii Libellus *Vici Julii* nobis conservavit memoriam, ubi nempe Præfectos ad Rhenum, Duci Mogontiacensi subjectos, exponit, atque inter Tabernas & Nemetes Vicum Julium collocat, eique *Anderecianos milites cum Præfecto* assignat. (*m*) Locum à Romanis quoque exstructum indicat nomen, quod à Principe quodam ex Julia gente, uti videtur, accepit; nisi ad affinni quendam Julium, ut Vindicem &c. origines ejus velis referre. Juliacum (*Julich*) & Juliobona (*Dieppe*) similes habuerunt origines. Vico Julio figuram castri cum quatuor turribus fastigiatis subjecit Notitia Imperii: qualis Nemetibus, Altæ ripæ, Vangionibus, Mogontiaco, subjicitur. Quanquam nominis antiqui vestigia ad Rhenum non extent, *Germersheimium* tamen, Electoris Palatini

(*g*) *Histor.* Lib. II. Cap. XXXIV. Τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας πανταχῆ τῶν ἐσχατιῶν τῇ Διοκλητιανοῦ προνοίᾳ κατὰ τὸν εἰρημένον ἤδη μοι τρόπον, πόλεσι καὶ φρουρίοις καὶ πύργοις διειλημμένης, καὶ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ ταῦτα τὴν οἴκησιν ἔχοντος, ἄπορος ἦν τοῖς βαρβάροις ἡ διάβασις, πανταχοῦ δυνάμεως ἀπαντώσης τοὺς ἐπιόντας ἀπωθεῖσθαι.

(*h*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CLXXIII.

(*i*) *Topograph. Palatinat. Rheni* pag. 16.

(*l*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 323.

(*m*) *Notitia Imperii* pag. 145.

Palatini oppidum Præfectoriale, ad Queicham, ubi confluentes ejus cum Rheno, locum esse, ubi Vicus Julius olim, magno cum consensu Eruditi conjiciunt, CLUVERIUS, (n) BAUDRANDUS, (o) CELLARIUS: (p) nec nos in causa tam verisimili dissentimus. In Tractu enim illo, Tabernas inter & Spiram, situm est oppidum Germersheim. Weisenburgum aut Landavia huc trahi non possunt, quod à Rheno nimis remotæ. Placuit tamen conjectura hæc SEBASTIANO MUNSTERO. (q) GUIDO PANCIROLUS in *Commentario* suo ad *Notitiam Imperii* (r) in alia omnia quidem discedit, & Juliacum Ubiorum, in Itinerario memoratum, huc adducit, sed frustra, quando locorum situs ad Rhenum, non in mediterraneis, quærendus est. Ab initio nonnisi vicus fuit hic locus, uti nomen indicat; crescentibus autem limitis Romani, ab Alemannica irruptione, periculis, vicus muro inclusus, munimentum vel castrum ripense evasit. Unde Ptolemæum aliosve vetustiores illum præteriviſſe non mirum: ab Itinerario autem & Tabula præteritum miror, quod illis temporibus locum jam præsidio munitum fuisse Notitia Imperii indicat, cujus auctor cum Itinerarii Tabulæque auctoribus fere coætaneus fuit. Vici enim apud veteres, uti hodie, ab oppido, urbe, civitate, differebant, quod mœnibus carerent, uti Bingii occasione ex AUSONIO (s) discimus:

Addita miratus veteri nova mœnia vico.

Illis ipsis forte temporibus, quibus Bingium ex vico in oppidum convertebatur, & Vicus Julius conversus est. Factum illud, uti verisimile, Valentiniani I. Imp. temporibus, qui, AMMIANO (t) teste, Rhenum castris, castellis, arcibusque denuo munivit; hujus autem filii, Gratiani, postea Imperatoris, studia direxit Ausonius, qui de Bingio hæc prodit.

BROCOMAGUS.

§. CXCII.

REcedentibus à Rheno ad interiora Tribocorum, ITINERARIO duce, nobis offertur Brocomagus. In itinere nimirum per ripam Pannoniæ à Tauruno in Gallias hæc loca cum intervallis annotantur: (u) Brocomagi situs.

Argentorato		
Brocomagu	- -	Mill. Pass. XX.
Concordia	- -	Mill. Pass. XVIII.
Noviomago	- -	Mill. Pass. XX.

Scilicet ab urbe Argentorato duæ ad Noviomagum Nemetum, sive Spiram, viæ ducebant, Rhenensis, quam vidimus, & mediterranea per Brocomagum & Concordiam, quæ examinanda jam restat. Brocomagus nomen sincerum est loci, qui originis Celticæ est. Orthographiam hanc plures Codices probant, Blandinianus nempe & Longolianus, ut SURITA in *Notis* suis ad hunc locum testatur: quibus nos addimus tres Regios nostros. Illos enim, qui *Brocomaco* habent, quæ forma etiam Tabulæ placuit, non ut contrarios respicimus. PTOLEMÆI Βρευκόμαγος huic quoque orthographiæ favet. Illi ergo, qui *Brotomagum* apud AMMIANUM, (x) aut *Brocomagno*, *Broccomaza* in Itinerario produnt, admitti non possunt. Etymologiam vocis supra (y) jam attigi. Situm loci examinantibus mira Codicum omnium MSS. Itinerarii, quos vel inspexi, vel novi, occurrit corruptio. Unanimi enim omnes consensu monstrosam Argentoratum inter atque Brocomagum XX. Mill. Pass. distantiam indicant. Hinc sane patet, quantum Itinerario præferenda sit Tabula, quæ nonnisi VII. Mill. Pass. computat; (z) veram intervalli Argentoratum inter & Brocomagum trium horarum mensuram, quæ septem leugas præter propter conficiunt. Brocomagus ad Vogesum, potius

(n) *German. Antiq.* Lib. II. Cap. XII. pag. 45.
(o) In *Lexico Geograph.* voce: *Vicus Julius.*
(p) *Geograph. Antiq.* Tom. I. Lib. II. Cap. III. pag. 310.
(q) *Cosmogr.* Lib. III. Cap. XI. ubi scribit: *Ego suspicor esse Weissenburgum aut Landojam.*
(r) Cap. XC. pag. 146.
(s) In *Mosella* initio.
(t) Lib. XXVIII. Cap. II.
(u) ITINERAR. pag. 252. seq. Edit. Wesseling.
(x) In loco sæpe jam allegato Lib. XVI. Cap. II. ubi de Alemannis Argentoratum, Brocomagum, Tabernas &c. infestantibus Ammiano sermo est. In Codice Regio distincte scribitur: *Primum ex iis* (Civitatibus) *Brocomagum occupavit.* Ita mecum observavit HENR. VALESIUS.
(y) Lib. I. §. XLV. pag. 57.
(z) *Tabula Theodosiana* ita habet:

Argentorate	
Brocomaco	VII.
Saletione -	XVIII.

HADR. VALESIUS in *Notitia Galliar.* pag. 102. turbavit hos numeros contra omnem Tabulæ fidem, quando scribit: "In Tabula Peutingeriana Brocomagus „ appellatur, poniturque inter Saletionem & Argen- „ toratum, à Saletione VII. ab Argentorato XII. „ Mill. Pass. distans.

GEOGRAPH.

potius quam ad Rhenum, vergit, amœno fertilique situ ad amnem Sornam, tribus milliaribus communibus distans à Rheno. Julianus Cæsar, cum Alemannis prœlium conserturus, inter Alsaticas urbes, ab hostibus cinctas, primam occupavit Brocomagum, ut scribit AMMIANUS. (*a*) Occasione hac velitatio ad Brocomagum commissa. Ita enim Historicus porro scribit: "Juliano jam adventanti Germanorum manus, pugnam „ intentans, occurrit. Quumque in bicornem figuram acie divisa, collato pede res „ agi cœpisset, exitioque hostes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipso „ prœlii fervore truncatis, residui discessere celeritatis præsidio tecti. „ Bromagus, Lugdunensis olim Galliæ locus, similis fere nominis fuit, quem Itinerarium inter Vibiscum & Minnodunum collocat; (*b*) de cujus situ inter se non concordant Geographi. GUILLIMANNUS in vico *Bromasin*, proxime oppidum *Rue*, eum invenisse se putat.

§. CXCIII.

Status hodiernus.

Brocomagus nostra hodie est *Brumat*, *Brunt*, *Brumpt*, Liechtenbergensis Dynastiæ, ad Sereniss. Domum Hasso-Darmstadiensem spectantis; ubi veteris Brocomagi sunt quærendæ reliquiæ. Omnium Geographorum hujus ævi consensum hac in conjectura reperio. (*c*) Transitum nominis à veteri forma in novam seculo IX. finiente invenimus. *Laurishamense Chronicon* (*d*) enim annotat, Arnulphum Imp. *Bruochmagat in Elisatia S. Nazario donavisse.* Ne quis autem dubitet, verba hæc *Brocomagum* vel *Brumpt* nostrum respicere, in transitu annoto, Monasterii S. Nazarii Laurishamensis, (*Lorsch*) in Strata montana, feudum ad nostra usque tempora fuisse Brocomagum; cujus Dominium directum postremus Hanoviæ Comes Reinhardus à Moguntina Ecclesia, cui Monasterium S. Nazarii fuerat concessum, redemit. Alemanni seculo V. locum hunc muris privaverant: sed resurrexit tamen seculo XIV. sub Ludovico Bavaro (*e*) in oppidum, cujus vestigia adhuc cernuntur, progressu temporis rursus convertendum in vicum. Potior tamen pars veteris Brocomagi extra hodiernum situm fuerat, quod in omnibus fere Alsatiæ antiquæ oppidis, quæ Alemanni diruerant, observavi. Nullus in Alsatia locus, à Romanis olim habitatus, superest, in cujus area tot antiquitatis varii generis reliquiæ, ac Brocomagi, reperiantur. Præter omnis metalli modulique nummos ex quatuor primis seculis, vasa diversi generis figlina, rubelli præsertim & cineritii coloris, plurimæ cinerariæ urnæ, gemmæ cælatæ, fibulæ, annuli, claves, signa ænea, magnus imaginum lapidumque numerus, quos inter literati nonnulli, & tumulatici operis plures, postremis his seculis ibi reperti fuerunt. Superiore qui eruti sunt seculo, eruentium periere barbarie: novissimis qui inventi temporibus, Principis cura servantur. In Museum meum transierunt, quæ infra in Monumentis producuntur. Præ omnibus Alsatiæ locis prærogativam hanc habet Brocomagus, quod solam dedit Columnam milliarem, quam unicam in his oris superesse novimus, quamque ego anno MDCCXXXVI. detexi.

CONCORDIA.

§. CXCIV.

Concordiæ situs.

IN via Mediterranea, Argentorato Spiram versus, Brocomagum excipit Concordia, à Brocomago Mill. Pass. XVIII. disjuncta. Manuscripta ITINERARII inter se concordant, tum quoad nomen, tum quoad intervallum, si unum Longolianum, quod Mill Pass. XX. habet, excipias, cujus lectionem tamen Regii nostri omnes cæterique Codices unanimi consensu damnant. A Concordia ad Noviomagum usque Nemetum, sive Spiram, ab eodem Itinerario XX. Mill. Pass. computantur. Hæ utriusque intervalli mensuræ Concordiam collocant in medio fere inter Brocomagum & Spiram: atque adeo Weisenburgum versus nos ducunt. In hujus autem urbis vicinia vicus insignis est *Altstatt*, quod Germanici idiomatis nomen *Veterem urbem* (*f*) designat; ex cujus ruinis Weisenburgum enatum, ut ex veteris Argenturati cineribus Strateburgum, ex Argentouariæ ruinis Colmaria,

(*a*) Lib. XVI. Cap. II.

(*b*) In itinere à Mediolano per Alpes Penninas Magontiacum pag 352.

(*c*) ORTELIUS, MUNSTERUS, VELSERUS, SIMLERUS, CLUVERIUS, CELLARIUS aliique magno numero; nostri etiam Rerum Alsaticarum Scriptores omnes.

(*d*) In *Collectione Duchesniana* Tom. III. pag. 501. ubi ad An. DCCCLXXXIII. Auctor Chronici scribit: "Arnolfus Imp. fiscum proprii juris sui nominatum Bruochmagat in Elisatia ad S. Nazarium „ donavit.

(*e*) Hic An. MCCCXXXVI. concessit Hammanno Dynastæ in Liechtenberg, ut locum hunc rursus in oppidum erigeret. BERNHARDUS HERZOG in *Chron. Alsatiæ* Lib. III. Cap. XIII. pag. 38.

(*f*) Apud Italos similis nominis *Orvieto* est, quod Germanis *Altstatt*.

Colmaria, ex Helveto Benfelda, exortæ fuerunt. Enimvero apud Weissenburgenses constans traditio est, oppidum eorum olim eo in loco fuisse, ubi hodie Altstatt: Abbatiam autem, à Dagoberto institutam, dedisse occasionem, ut incolæ, sede prisca relicta, quod alibi quoque toties factum est, circa novum Monasterium paulatim suas ædes exstruerent. Conjecturæ nostræ de Concordia favere videtur, quod in Altstadiensi area & agro multa Antiquitatis Romanæ documenta, nummi, testæ, fictilia vasa eorumque fragmenta, effodiuntur frequenter, habitationis Romanæ testes certissimi; quorum nihil in Weissenburgo, aliisve circumjacentibus locis.

§. CXCV.

Non hodiernus Kochersberg.

Qui circumstantias has omnes probe perpenderit, non mirabitur ille profecto, receptam nos repudiasse illorum sententiam, qui *Concordiam* nostram in Monte Arceque veteri Episcopi Argent. nunc diruta, *Kochersberg*, quinque milliaribus nostris communibus ab Argentorato distante, requirunt. Sententiæ hujus auctor fuit BEATUS RHENANUS. (*g*) " Concordiam, inquit, arbitror esse Cocherspergiam Arcem; " nam Alemanni incognitam sibi *Concordiæ* vocem, nihilque significantem, tamdiu " torserunt, more suo, donec in *pharetram* detorserint. Qui Germanice sciunt, intel- " ligunt, quid velim. Fuit & hoc munimentum, à Romanis conditum, ad arcendas " Alemannorum irruptiones, qui subinde Gallias incursabant, haud dubie boni ominis " caosa sic dictum. " Conjectura hæc tamen omnis nonnisi levi quadam nominum affinitate nititur, quum cæteræ tamen circumstantiæ omnes ei contrarientur. Scilicet Argentorato aut Brocomago proficiscentibus Spiram nullo modo potest adiri noster Kocherus Mons, transeundus illis, qui ab his locis, Occasum versus, in Galliam proficiscuntur. Tribus leucis Francicis Montem hunc retro se relinquunt, qui Brocomago abeuntes Spiram contendunt. Adde quod intervallorum mensuræ, ab Itinerario indicatæ, Kocheræ Arci haud quaquam conveniant. JOSIAS SIMLERUS tamen pro Kochero quoque stat.

Sed &, quod caput rei est, Ammiani narratio de Juliani pugna cum Alemannis, opinioni huic refragatur omnino. Chnodomarius, Alemannorum Rex, apud Argentoratum fusus, ad castra sua, quæ inter Concordiam atque Tribunos, duo Munimenta Romanorum, posuerat, præceps confugit, ut subito Rhenum trajiceret. Qui, quæso, Chnodomarius fugam versus Tres-Tabernas, à Juliano nuper munitas, præsidioque firmatas, capessisse credendus? Kocherus Mons autem inter Argentoratum & Tres-Tabernas medius est. Qui verisimile, ipsum Julianum, quum Tribus-Tabernis Argentoratum paucis ante diebus cum exercitu progrederetur, ut cum Alemannis confligeret, castra Chnodomarii, inter Concordiam atque Tribunos posita, à tergo, vel certe ad latus, reliquisse intacta? Chnodomarius castra sua inter Concordiam & Tribunos, hoc est, inter Altstadium & Lauterburgum, (quod ad Tribonos referendum esse docui) posuerat, ad Lutheram flumen, ita ut procul dubio viciniora essent Tribunis, sive Rheno. Ad hæc castra fuga se proripuit, ut inde Rhenum trajiceret. Hoc modo omnia conspirant egregie. Alemanni nempe diversis in locis Rhenum eodem fere tempore transierant: plerique supra Argentoratum, in Rauracis atque Sequanis, forsan & in Tribocis nonnulli. Chnodomarius vero solus in Nemetibus transiverat, & nunc reditum in Germaniam ibi quæsivit, ubi ex Germania in Gallicum penetraverat limitem. Sed & cui bono in Kochero Monte Munimentum posituri fuissent Romani, unde nec Rhenum, nec Vogesum defenderent? Tres-Tabernas non munivisset Julianus, si Kocherus fuisset munitus, qui Juliano, à Tribus-Tabernis Argentoratum versus cum exercitu proficiscenti, transeundus erat. Num silentio locum hunc præteriturus fuisset in itinere illo describendo Ammianus, Regionum nostrarum gnarus; quippe qui sub Juliano Cæsare, imo & ante, in his oris militaverat juvenis, atque Brocomagensi pugnæ interesse potuerat; sed Argentoratensi non interfuit, ob Ursicinum, cujus cliens erat, paulo ante ex Juliani comitatu revocatum, ut Constantium Imp. in Orientem comitaretur?

§. CXCVI.

Aliorum sententiæ.

Ex difficultatibus, quas Rhenano opposui, sensit aliquas jam PHILIPPUS CLUVERIUS, (*h*) atque hinc ejusdem Rhenani fortiter oppugnavit sententiam: sed malo medicam manum allaturus, illud non sustulit, quum Concordiam ad Drusenhemium figeret. Situs hujus vici ita comparatus est quidem, ut munimento Romano, quod supra jam annotavi, fuisset aptissimus, sed distantiæ loci, ab Itinerario notatæ, refragantur omnino.

Gg Mensuras

(*g*) *Rer. German.* Lib. III. Cap. CCCXVI.

(*h*) In *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. XII. pag. 42. sqq.

GEOGRAPH.

Mensuras has autem, quamvis plurimis in locis pessime corruptæ sint, non sine gravi ratione tamen erroris damnandas aut deserendas existimo, præsertim ubi aliæ quoque circumstantiæ favent. Cluverii ergo non minus, ac Rhenani, quem ille confutat, valedicendum sententiæ; hæc enim omni rerum verisimilitudini contrariatur, licet plurimos sectatores (*i*) sit nacta: illa (*l*) Itinerario contrariatur directe. Sed & tertiam, à Rhenano Cluverioque diversam, sententiam commentus est Ammiani Commentator, HENRICUS VALESIUS, (*m*) Hadriani frater. Hic enim prope Brocomagum Concordiam quærendam esse putat, opinionisque suæ auctorem Itinerarium allegat. Sed qui ad Itinerarium provocare potuit, quod XVIII. Mill. Pass. distantiam Brocomagum inter & Concordiam ponit? Nec aliud ullum documentum video, quo locorum istorum vicinia, à Valesio tradita, possit probari. Salva ergo stat nostra de Altstadio conjectura, quam primus in medium profero. Vico huic, qui tot nummos aliasque antiquitatis reliquias producit, ubi Ara illa Mercurialis inventa, locum ex Romana Antiquitate assignare quum cuperem, aptiorem profecto magisque idoneum, quam Concordiam, non reperi, & recte omnino reperisse me puto.

§. CXCVII.

Status loci. Neque vero Romanum hoc *Concordiæ* munimentum in Civitatem aliquam insignem excrevisse videtur; Ammianus enim illud non Civitatem, urbem, aut oppidum, sed simpliciter munimentum appellat. Opportunus belli pacisque temporibus fuit situs Concordiæ. Castrum hoc Vogesi fauces Romanis aperuit, hostibus clausit. Legionem XXII. ibi fuisse præsidio inde verisimile fit, quod Magissius Hibernus, Custos Armorum hujus Legionis, Mercurio Ædem Aramque ibi dicavit, prout testatur Lapis, in Castello S. Remigii (*S. Rem*) repertus. Castellum hoc, ab Abbate Weissenburgensi in Altstadii vicinia exstructum est, Lapisque vel ex veteri Concordia eo translatus, vel Ædes, Mercurio dicata, extra Munimentum posita fuit, eo ipso in loco, ubi insequentibus seculis Castellum hoc conditum est. Inscriptionis Romanæ Characteres seculi IV. formæ satis similes quum sint, ad istud quoque tempus præsidiariam hanc Legionem repono. Originis Romanæ locum esse, nomen ipsum satis indicat, sed & indicat AMMIANUS, Concordiam appellans munimentum Romanum. Nominis impositi occasionem divinare non licet. Variis ex causis atque eventibus illud potuit prognasci: vel à legionum, cohortium, exercituum in bellis civilibus, seculi primi præsertim, consensu, fide, conjunctione: vel generatim à concordia militum, in bellis sub Augusto, Tiberio, Germanico, Domitiano, aut, si magis descendere lubeat, sub Probo, gestis contra Germanos. Sed & sua ejusdem nominis loca Itali habuerunt. Concordia Italiæ Longobardicæ oppidulum est, Comitatus jam titulo florens. Item Concordia Venetiæ, PLINIO, MELÆ, PTOLEMÆO, *Itinerario Antonini* (*n*) & *Itinerario Hierosolymitano* (*o*) memorata. Concordia nostra Nemetica ex Itinerarii rationibus viatores deduxit Noviomagum Nemetum, sive Spiram. Sed & deduxit versus Tribunos, quos inter & Concordiam aliqua debuit esse via juxta flumen Luteram; in qua Chnodomarius castra posuit, ut vinculum inter duo hæc Munimenta Romana dirumperet.

TRES-TABERNÆ.

§. CXCVIII.

Tabernarum situs. TErtia via militaris ab Argentorato Divodurum, (*p*) adeoque à Rheno in mediterranea deflexit, & trans Vogesum duxit. Hanc quoque ITINERARIUM (*q*) exprimit:

Argentorato		
Tabernis	- - -	Mill. Pass. XIIII.
Decem Pagis	- -	Mill. Pass. XX.
Divodoro	- - -	Mill. Pass. XX.

Tabula

(*i*) SIMLERUS *in Scholiis in Itinerarium* pag. 264. HADR. VALESIUS *Notit. Galliar.* pag. 152. ABRAH. ORTELIUS *Thesaur. Geogr.* voce *Concordia.* BAUDRANDUS, BERTIUS, CELLARIUS, aliique.

(*l*) Cluverii sententiam vero de Drusenhemio secutus est MELSCIUS (*Melck*) in *Elsass und Breisgau Beschreibung* pag. 123. *Auctor Antiquitatis Rheni* pag. 225. HADR. VALESIUS memoriæ lapsu Cluverium Simlero conjunxit, quod uterque pro Kochersspergio pugnavit, opinionem hanc aperte quum impugnavit Cluverius.

(*m*) *Not. ad Ammiani* Lib. XVI. Cap. XII. pag. 115.

(*n*) Pag. 128. & 281.

(*o*) Pag. 559. Edit. Wesseling.

(*p*) Divodurum, urbem Mediomatricorum sive Metensem.

(*q*) In itinere de Pannoniis in Gallias pag. 240.

Tabula Theodosiana mensuram viæ inter Argentoratum & Tabernas omittit:

Argentorate
Tabernis
Ponte Saravi - XII.
Ad Decem Pagos - X.

Ex tribus his locis postremis solæ Tabernæ Alsatiam nostram respiciunt, reliqua ad Mediomatricos ulteriores, sive, uti seculo IV. divisio Galliarum obtinuit, ad Belgicam Primam, pertinuerunt. Decem pagi enim, jam *Dieuze*, Lotharingiæ pars sunt. Tabernæ autem hæ, quæ solæ in Tribocis sitæ, (cæteræ enim duæ ad Nemetes pertinent) ut à Rhenensibus distinguerentur, recepto hodie stylo *Alsaticæ* appellantur; Germanice *Elsass-Zabern*, plerumque & absulute *Zabern*, quum reliquis semper præponatur vocabulum, quod situm determinet, *Rheinzabern*, Tabernæ Rhenenses, *Bergzabern*, Tabernæ Montanæ. Distantia ab Argentorato per Mill. Pass. XIV. unanimi Manuscriptorum veterum consensu indicatur. Gallica hæc milliaria, sive leugæ XIV. intervallum verum septem horarum Argentoratum inter & Tabernas Alsaticas efficiunt; novo documento, Itinerarium per millia passuum in nostro tractu Rhenano omnique Gallia Comata intelligere leugas.

§. CXCIX.

Cluverii sententia.

Ammianus Marcellinus, (r) ut à Tabernis Rhenensibus sive Ripensibus nostras Alsaticas distingueret, Tres-Tabernas appellat. Ejusdem nominis loca apud Italos olim quoque fuerunt; ut in via Appia, ab Urbe per Ariciam XXXIII. Mill. Pass. distantes. (s) Hæ sunt illæ Tres-Tabernæ, de quibus Auctor *Actorum Apostolicorum*. (t) Aliæ *Tres-Tabernæ* inter Placentiam & Mediolanum occurrunt, in *Itinere Hierosolymitano*. (u) Extra Italiam inter Apolloniam, Macedoniæ urbem, & Heracleam *Tres-Tabernæ* Epiri in eodem *Itinerario Antoniniano* memorantur, (x) in itinere Hierosolymitano repetitæ. (y) Nostræ Tres-Tabernæ Alsaticæ, Ptolemæo, aliisque trium primorum seculorum Scriptoribus ignoratæ, sub Juliano Cæsare primum inclaruerunt. Hic enim in bello contra Alemannos, qui locum hunc paulo ante destruxerant, Tres-Tabernas nostras restauravit. De Tabernis Rhenensibus tamen intelligendum hoc esse putat Philippus Cluverius, (z) haud difficulter convincendus erroris, si Ammiani locus & rei gestæ series ponatur ob oculos. Ita enim scribit Ammianus: "Conversus „ hinc Julianus ad reparandas Tres-Tabernas, munimentum ita cognominatum, haud „ ita dudum obstinatione subversum hostili, quo ædificato constabat, ad intima „ Galliarum, uti consueverant, adire, Germanos arceri. „ Factum hoc est Constantio Augusto IX. & Juliano Cæsare II. Coss. circa An. Christi CCCLVII. Scilicet quum pridem magnis agminibus & septem Regulis suis Alemanni Rhenum transiissent, atque in Galliæ interiora penetraturi, Munimentum hoc Romanum, quod eos ab aditu faucium Vogesi prohibuerat, diruissent, Julianus Cæsar ante omnia de restaurando sollicitus fuit; ut si forte vinceretur ab hoste, tutus per viam hanc reditus ei in Galliam foret. Interea Alemannorum Reges, robore virium suarum in unum collecto, prope urbem Argentoratum consedere. Julianus reparato munimento, præsidiisque munito, versus hostem progressus est. Addit Ammianus, à loco, unde Romana promota sunt signa, Tribus-Tabernis nimirum, ad usque vallum barbaricum, quod prope Argentoratum fuerat, quatuordecim leugas Gallicas, id est, unum & viginti millia passuum fuisse, atque tum pugnæ datum fuit initium.

§. CC.

Refutatio ejus.

Tabernarum Alsatiæ distantia ab Argentorato hic præcise indicatur. Tabernæ Rhenenses Argentorato plusquam duplo majore spatio absunt. Adde, quod Tabernas has ad Rhenum frustra muniturus fuisset Julianus, imo nec munire potuisset; quando Alemanni jam pridem limitem hunc Romanum perruperant, atque transito Rheno, omnem nostram Gallicam magnis exercitibus occupaverant oram. Miror ergo in verba hæc erumpere potuisse Cluverium: "Stultum fuisset & amentiæ plenum ad Tabernas „ „ Elsaticas

(r) Lib. XVI. Cap. XI.
(s) Antonini *Itinerar.* pag. 107. Edit. Wesseling.
(t) *Actor.* Cap. XXVIII. versu 15.
(u) *Itinerar.* pag. 617.
(x) Pag. 318. & 329.
(y) Pag. 607.

(z) *Germania Antiq.* Lib. II. Cap. XII. pag. 44. sq. Cluverius, de duabus Tabernis agens, uno in loco Ammianum recte de Rhenensibus explicat, atque hinc male a nonnullis, uti ostentum, arguitur, qui ad Alsaticas referunt: hoc loco tamen ipse merito arguendus, quod Tabernis Alsaticis ea auferat, quæ omnes circumstantiæ rerum, & ipsa Ammiani verba, illis satis aperte adscribunt.

„ Elsaticas exspectare hostem, atque hinc demum è Gallia eum repellere: quum multo „ satius foret, in ipso limite, id est, in Rheni ripa, ei obstare, transituque eum arcere. „ Sed in Argentoratensibus campis jam federant septem Alemannorum Reguli, quum Julianus Tres-Tabernas muniret, vel repararet potius, adeoque à transitu Rheni, quem pridem transierant, eos arcere non potuit; arcendi potius erant à transitu Vogesi, ne, Rheno jam superato, ex Tribocis ad Mediomatricos, Leucos, Treviros, aliosque Galliæ interioris populos, ab hac parte penetrarent: cui rei prospecturus Julianus Tres-Tabernas, ad Vogesi fauces, adeoque Alsaticas, non Rhenenses, quæ ab Alemannis cinctæ tum fuerant, munivit. (*a*) Reliqua, quæ pro causæ suæ defensione Cluverius affert, non infirmo minus talo nituntur. Fingit ille Alemannorum castra, ubi prœlium commissum est, haud procul à Concordia, quam Drusenhemium interpretatur, circa vicum *Stattmatt* posita fuisse; jam vero à loco hoc Tabernas Alsaticas nonnisi octo millium passuum intervallum esse subsumit, quum Ammianus XXI. Mill. Pass. à Tribus-Tabernis suis computet, quæ à Tabernis Rhenanis in vicum *Stattmatt* præcise incidunt. Verum & in hac disputatione sua multiplices errores admittit Cluverius, conjecturis suis nimium fere semper indulgens. Primo non pugnatum est ad Concordiam, sed in Argentoratensibus campis, quod tota rei gestæ series apud Ammianum manifestat. Secundo Concordia ab eo pro Drusenhemio sumitur, quum ea in loco, ubi hodie Alt-Statt, prope Weissenburgum oppidum, olim posita fuerit, quod ex Itinerario Antonini & aliis rerum circumstantiis modo ostendimus. Tertio Concordia in mediterraneis sita, sex millibus passuum à Rheno distabat, quam ad Rheni ripam sitam fuisse, præcipitanter Cluverius scripsit. Beatus Rhenanus & ipse quidem circa situm Concordiæ errat, ubi eam in Kochero Monte quærit; sed Tres-Tabernas tamen Ammiani recte pro Alsaticis sumit. (*b*) Hoc ergo in loco Cluverius nimii amoris in patriam non debuisset accusare Rhenanum. Omnia sane locis temporibusque conveniunt, si prœlium istud ad Argentoratum habitum fuisse: si Julianum Cæsarem Tabernarum Alsaticarum munimenta contra Alemannos instaurasse: si Concordiam denique & Tribunos, quo Chnodomarius post amissum prœlium castra sua repetiturus fugit, Altstadium & Lauterburgum esse, statuamus.

§. CCI.

Status hodiernus.

Unde vero Tabernis nostris Alsaticis nomen *Tres-Tabernæ* impositum, non liquet satis. Id tamen certum est, oppidum hoc nostris temporibus esse triplex, sive in tres partes divisum. Cluverius Librarios accusat erroris, aut plane sciolum hic quendam interpellat, qui loci ejusdem nominis in Latio gnarus, pro *Tabernas* lubitu suo *Tres-Tabernas* scripserit. Ratio quædam communis esse potuit, ob quam omnes hæ Tabernæ, tum Alsaticæ, tum Italicæ, Tres-Tabernæ appellarentur. Locum natura ipsa fortiter munivit. Oppidum enim, ad montium fauces inter saxa præalta situm, undique clauditur, & portæ ad instar custodit Vogesum. Hodie sedes est Argentinensis Episcopi, uti Tabernæ Rhenenses olim Episcopi Spirensis sedes fuerunt, quæ bellorum occasione Bruchsalium, in Trans-Rhenanam Germaniam, translata. Lapides Literati nonnulli, Romanæ habitationis testes, circa Tabernas has Alsaticas reperti fuerunt nostra ætate, quos inter Monumenta producimus infra.

TABERNÆ MONTANÆ.

§. CCII.

Tabernæ Montanæ.

AD alias Vogesi fauces Alsaticas, duodecim milliarium nostrorum intervallo, sunt & aliæ *Tabernæ*, quas communem cum Tribus-Tabernis originem Romanam habuisse, nemo facile dubitaverit, licet nullus ex omni antiquitate Scriptor, nullumque aliud Monumentum, eas nobis indicet. Usus à pluribus seculis appellavit *Montanas*. (*c*) Hadrianus Valesius (*d*) Tabernas Ausonii, (*e*) perenni fonte riguas, referri huc debere existimat. Ita enim loquitur: " Ambabus Tabernis (Rhenensibus nempe atque Alsaticis) tertias „ adjungere convenit in eadem Germania prima ab Ausonio in Edyllio X. celebratas, quum

(*a*) Confer etiam Dionys. Petavium in *Notis ad Juliani Epistolam ad Senatum populumque Athenienfem* pag. 500. Edit. Ezech. Spanhem. Adde Lindenbrogium ad Henr. Valesium in *Notis ad Ammianum* Lib. XVI. Cap. II.

(*b*) *Rer. Germ.* Lib III. pag. 321.

(*c*) Media tamen ætate in Chartis Imperatorum subinde absolute vocantur *Tabernæ*, *Zabern*.

(*d*) *Notitia Galliar.* voce: *Tabernæ*, pag. 542.

(*e*) In *Mosella*, quod Edyllium X. est, versu 8.

quum ait, se ab urbe Mogontiaco Augustam Trevirorum petentem, transito flumine „ Nava, quod vulgo *Nab* dicitur, iter fecisse per Dumnissum & Tabernas, & tandem in „ primo Belgicæ Primæ introitu Noviomagum oppidum ad Mosellam, Augustæ Trevi- „ rorum propinquum, Numagen vulgo dictum, conspexisse. Versus Ausonii tales sunt: „

Transieram celerem nebuloso flumine Navam, &c. Paulo post: „
Prætereo arentem sitientibus undique terris „
Dumnissum, riguasque perenni fonte Tabernas: „
Et tandem primis Belgarum conspicor oris „
Nivomagum, Divi castra inclyta Constantini. „

Hæ Tabernæ, perenni fonte irrigatæ, inter flumen Navam ac Noviomagum, seu „ Nivomagum Mosellanum, positæ, quibusdam vocantur nunc à situ Tabernæ Montanæ „ *Berg-Zabern*, interdum parvæ Tabernæ, *le petit Saverne*, & à Tabernis Rhenanis „ abesse XII. milliaria ac nonaginta passus dicuntur. „ Sed ipsum Valesii ratiocinium conjecturam ejus de Tabernis Montanis evertit, si vel obiter situs locorum inspiciatur. Moguntiaco vel Bingio progressurus Treverim peregrinator, XX. milliaribus Gallicis tendit versus occasum; Tabernæ Montanæ vero totidem milliaribus sitæ sunt versus meridiem. Tria ergo hæc loca in triangulo posita sunt, quod Valesiano systemati plane contrariatur, quum duplex viæ spatium per Tabernas Montanas Treverim proficiscenti emetiendum fuisset.

§. CCIII.

Tabernæ Ausonii.

Josephus Scaliger (*f*) omni studio probare nisus est, Itineris, ab Ausonio per Mosellam descripti, initium non ab urbe Moguntiaco, sed ab Argentorato, sumendum; hocque casu iter ad Treviros per Tabernas quidem Montanas longius, brevius tamen per Tabernas Alsaticas, instituitur. Verum Scaligeri conjecturam supra, ubi de Argentorato actum, destruximus, ostendimusque à Bingio Treviros versus iter instituisse Ausonium; qoo in itinere per avia nemorosa ad Dumnissum (*g*) denique & Tabernas pervenit, quæ Tabernæ, diversæ prorsus ab Alsaticis & Montanis, temporis successu vel nomen mutarunt, vel prorsus perierunt; adeo ut Vinetus (*h*) eas determinare ausus non sit. Freherus (*i*) eas seu *Castellanoro*, seu *Berncastello* oppido, applicat, quod in primis hujus nominis literis *Tabernæ* vocis elementa quædam supersunt. Quicquid hujus rei sit, præter diversas illas Tabernas, quarum tres Alsatia hodierna continet, quartas adhuc fuisse, Mosellanicas nempe, Ausonio memoratas, inter Moguntiacum & Treviros sitas, in aprico est. Sive enim Ausonii locum de oppido quodam, sive de diversoriis, intelligas, quæ juxta fontem in illa via reperiuntur, M D. passibus circiter supra amnem *Baldenau*, (*k*) ex quo rivulus, limpidissima aqua profluens, Mosellæ paulo infra Noviomagum (*l*) redditur; aliæ prorsus Tabernæ inde exsurgunt, ab Alsaticis diversæ. Montanæ Tabernæ ergo inter illa antiquitatis loca referendæ, quæ, memoria ipsorum apud Scriptores veteres licet nulla occurrat, Romanæ tamen originis haud dubie sunt. Ibi enim memorabile illud Romanorum Monumentum, *Deo Vogeso* dicatum, (*m*) præterito seculo adhuc extitit; quod nescio, qua fatorum injuria, ab eo tempore periit. Receptos Regionis illius incolarum sermones si audias, Tabernæ illæ vel à Julio Cæsare fundatæ fuerunt, vel à Druso, cujus castra villæ contiguæ *Drusweiler* suum quoque dederint ortum.

Tabernæ Montanæ à Rhenensibus nonnisi quatuor leugarum communium intervallo distant, atque eodem interluuntur amniculo, (*n*) qui inde ad Tabernas Rhenenses profluit, & ibidem aquas suas Rheno miscet. At à Tabernis Alsaticis duodecim leucis absunt; à Concordia (*Altstatt*) duabus; ita ut inter Rhenenses & inter Concordiam sitæ, duorum Munimentorum commune extiterint vinculum. Ceterum Montanæ Tabernæ ad Vogesi radices exstructæ sunt, & quidem in illo Vogesi tractu, qui Wasgovia, seu Vosagensis Pagus, appellatur, in quo Weissenburgum quoque situm est oppidum. Stant in ascensu jugi, veluti claustrum Montis, ad quem ampla, fertilis, amœna & læta, se porrigit planities, hortis, pratis, agris, vineis, consita.

(*f*) *Ausoniam. Lection.* pag. 7.
(*g*) Hodie *Deusen*, infra Kirchbergam.
(*h*) In *Notis* ad hunc *Ausonii* locum.
(*i*) In *Originibus Palat.* Part. II. Cap. XVI. pag. 81.
(*k*) *Belginum* veteribus.
(*l*) *Neumagen* hodie.
(*m*) Vide supra Lib. I. §. XC. pag. 79.
(*n*) Rivus hic passim vocatur *Erlebach*, non modo in Tabulis Geographicis Alsatiæ, ut & Palatinatus, sed in Lexicis quoque Geographicis & Hydrographicis, at male. Tabernensis enim rivus in villa *Rinckenbeerde* nascitur, quæ aliquot millibus passuum remota est à Tabernis Montanis. Erlebach vero è fonte inter villas *Ober-Schlettenbach* & *Forder-Weidenthal* profluit, & per villam *Erlebach*, cui nomen dedit, ac *Nieder-Schlettenbach* delapsus, non Rhenum, sed Lutteram ingreditur. Adjicio hæc ad corrigenda ea, quæ in *Alsatiæ Conspectu* §. XXXVIII. pag. 25. protulimus.

LUCUS AUGUSTI.

§. CCIV.

Lucus Augusti.

Civitatibus, Munimentis Castellisque, Alsaticis addendus est locus, in Marmore memoratus Romano, nempe *Lucus Augusti*; quem in Tribocis quoque situm fuisse, ex illo discimus. Marmoris Epigraphen SMETIUS, GRUTERUS, (*o*) SPONIUS, (*p*) dederunt: & hic quidem omnium optime, ex Codice nimirum Bibliothecæ Barberinæ, ubi ita loquitur:

D. M.
T. NIGRIO
SIMILI. TRIBOCO
EX. GERMANIA. SVPERIORE
LVCO. AVGVSTI. NIGRIVS
MODESTVS. FRATRI. OPTIMO
ET. PIISSIMO. CINERARIVM
FECIT.

Præcipuum hujus Inscriptionis nomen *Triboco* aliter effert Gruterus, apud quem legitur: *T. Nigrio. Simil. T. Fil. Boco.* Quodsi nomen hoc tollitur, *Lucus Augusti* ad quemcunque alium Germaniæ Superioris tractum non minus, quam ad Tribocos nostros, posset referri. Marmor Romæ omni cura diligentiaque quæsivi, ut ex ipso genuinum Inscriptionis exemplum describerem, sed operam perdidi. Barberini ergo Codicis standum est fide, donec ipsum prodeat Marmor.

Lucos olim plurimos Diis, Deabus, Nymphis &c. Græca & Romana consecravit Religio. Adulatio fecit, ut deinceps Cæsaribus quoque consecrarentur, præsertim Augusto, cui Hispani Tarraconenses & Lugdunenses Galli Aras dedicarunt. Eodem modo apud Hispanos & Gallos fuerunt *Luci Augusti*; apud illos quidem inter *Martios* & *Timalinum*; (*q*) apud hos vero in Gallia Narbonensi, uti PLINIUS (*r*) tradit. Quodsi Romana, quam protuli, Inscriptio, incorrupte à Sponio edita, Lucus noster Augusti, in Tribocis positus, tertius hujus nominis locus esset, quorum memoria nobis ex Antiquitate superstes. Secundum hoc Marmor autem T. Nigrius Similis, ex Germania Superiore, speciatim ex Tribocis, & quidem Luco Augusti, ortus, Romæ mortuus est; ubi frater ejus, Nigrius Modestus, cinerarium ei fecit. Ex Tribocis nostris civis non unus fortunarum suarum sedem apud exteros quæsivit. Mattonum Restitutum, civem quoque Tribocum, apud Lugdunenses sedisse atque sepultum fuisse, supra (*s*) memoravi. Ceterum nullus hodie apud Alsatas inferiores superest locus, qui nomine, vel aliis circumstantiis indicaret nobis, Lucum Augusti ibi esse quærendum.

MUNIMENTORUM ET CASTRORUM ROMANORUM IN VOGESO ALSATICO RUDERA.

§. CCV.

Munimenta Vogesiana.

ENumeravimus Urbes, Castella & reliqua loca, quorum nomina ex omnibus Græcæ atque Romanæ Vetustatis documentis erui potuerunt. At præter hæc cognita reperiuntur quoque hinc inde in occidentali Alsatiæ limite, Vogeso, Castrorum & Munimentorum, à Romanis exstructorum, rudera, quorum nomina ad nostram non pervenerunt ætatem, sed subsistunt ruinæ. Orientalis enim Galliæ limes in Alsatico tractu duplex repagulum habuit, Rhenum nempe & Vogesum; ut nimirum, Rheno superato, Vogesus hostibus superandus restaret. Vogesianorum hujus generis Munimentorum anonymorum duæ classes fuerunt: alia in summitatibus montium, alia in vallium claustris & faucibus, posita reperimus. Pervius enim hinc inde Vogesus à Romanis

(*o*) *Inscript.* pag. 850. num. 10.
(*p*) *Miscell. Erud. Antiquitatis* pag. 188. Sponium CHRISTOPH. CELLARIUS *Geogr. Antiq.* Tom. I. Lib. II. Cap. III. pag. 302. aliique passim secuti sunt.
(*q*) *Itinerar. Antonin.* pag. 430. Edit. Wesseling.
(*r*) *Hist. Natur.* Lib. III. Cap. IV.
(*s*) Lib. II. §. XXIX. pag. 138.

Romanis reddendus quum fuerit, & commerciorum, & militum, ad oram Rheni excubantium, causa, aperturæ illæ tamen & fauces custodiendæ erant Castellis vel Castris stativis, quæ eas, veluti portas, aperirent & clauderent; quam in classem Tabernas nostras atque Concordiam, certissimas Vogesi custodes, retulimus. Illa vero, quæ in montium altorum apicibus constituta fuerunt, castra, non populos modo atque provincias, ab utroque latere sitas, in fide & obsequio continuerunt, sed & speculæ simul extitere, ex quibus Germaniæ vicinæ motus cognoscerentur.

Ne quid ergo in nobili hoc, de Geographia Romano-Alsatica, argumento neglexisse videar, brevissimis indicaturus sum illa quoque Vogesi loca, in quibus Castrorum anonymorum reliquias nonnullas ex ævo Romano adhucdum reperimus: ab illis, quæ in verticibus Vogesi posita fuerunt, initium ducturi. Jurassum enim, licet hic medio ævo Ducatus Alsatiæ limes extiterit, & Munimentorum Romanorum reliquias quasdam in Alsatiæ hodiernæ vicinia nobis etiamnum ostendat, prætetimus silentio. Wartenbergensis Castelli, quod in Jurassi, Basiliam versus excurreotis, promontanis situm, alii à Druso, alii à Juliano, alii à Valentiniano I. exstructum voluerunt, rudera in Rauracorum Augusta paucis exposui. Vogesus autem plures hujus generis reliquias & in apicibus, & in convallibus montium, plerumque haud procul à viis publicis dissitas, continet, quorum prisca locorum nomina oobis non constant.

§. CCVI.

Antiquis temporibus frequentior Vogesi transitus fuit per vallem, quæ nunc *Orbeana* vocatur, in qua Keisersberga oppidum sita. Fauces illas montis munitissima arce Germaniæ Imperatores medio ævo instruxerant, ut ex magnis ejus ruderibus patet. Veteres Romani vero haud procul ab arce altissima Hohenack, quæ valli huic imminet, & superioris seculi bellis destructa fuit, castra quoque posuerant: cujus rei index est murus amplissimus, XII. pedes latus, plures centenos longus, quem ante hos fere annos ducentos Daniel Specklinus, (*t*) Argentoratensium Architectus, ipse vidit & descripsit. Sed & in alio quodam Vogesi vertice, qui prope Rappoltivillæ oppidum se erigit, & ab accolis *Tannchel* (*u*) vocatur, magna lapidum congeries, in muri formam olim composita, cernitur. Siccus, non cæmentitius, murus est; de quo multus apud accolas, qui illa montium fastigia frequenter adeunt, sermo. Montem ego ascendi, ut meis ipse oculis dijudicarem, quid tandem hac de re, post tot sermones, super ea habitus, statuendum. Et reperi sane lapidum mediocris magnitudinis coacervatorum seriem, per montis illius juga continuatam, nullo ubbi cæmento adhibito. Sed nullus ibi lapis dolatus, nullum literæ alicujus vel imaginis cælatæ vestigium. Unde in eam denique opinionem inductus sum, ut crederem, maceriem hanc à Romanis congestam, ut ejus ope præsidia, tum in apicibus, tum in claustris & convallibus, Vogesi posita, inter se communicarent; atque adeo muro fere continuo, veluti vallo quodam Gallia tegeretur interior, si rupto Rheni limite hostis Germanus plana jam occupasset Alsatiæ. Per ardua enim illa Vogesi juga continuantibus iter, similis muri absque cæmento occurrunt reliquiæ, quæ per quinque horarum spatium ad Divæ Odiliæ montem usque porriguntur. Hic summa inter Vogesi Alsatici cacumina eminens & ipse olim insigni Romanorum Munimento atque propugnaculo fuit instructus. Castrorum Odilianorum, operis stupendi, munitionem dabimus infra. Bellicam enim montis hujus munitionem appello, quod omnia reliqua, militaris nempe via strata Romana, per quam ascendebatur, murus impenetrabilis præcipitia cingens, castrensem, potius quam religiosum, locum loquuntur. Romana autem, non antiquiora Celtica, aut Francica posterioris ævi, hæc stativa fuisse, nummorum Romanorum, qui ibi reperiuntur, frequentia indicat; quum è contra in Alsato-Lotharingico Dononis monte Ferrato omnia religiooem potius, quam castra loquantur.

Superioris Alsatiæ.

§. CCVII.

Ab Odiliano monte progredientes in Vogeso, post milliarii unius intervallum in arcem montanam *Girbaden* (*x*) incidunt, in cujus tractu ante duo hæc secula veteris muri, quater mille pedum longi, vestigia supererant, uti idem, quem modo protuli, testis Daniel Specklinus, (*y*) Vir fide dignus & sagax, nos docet. A Girbada, in

Inferioris Alsatiæ.

(*t*) *Architectura* Part. II. Cap. V. pag. 88.

(*u*) Diminutivum est vocis Germanicæ *Tanne*, Abies; unde *Tannchel*, silvula abiegna, quæ olim ibi fuit, & ex qua nonnullæ adhuc abietes vetustæ supersunt.

(*x*) Scribitur quoque *Geerbaden*, Arx in bello Tricennali destructa.

(*y*) *Architectura* Part. II. Cap. V. pag. 88.

in Vogefi dorfo fita, qui per quinque milliaria continuant iter, ad Dagsburgici Comitatus montana delabuntur; ubi Vogefus, non curribus quidem, rhedis vel carris, at peditibus & equis, pervius eft. Munitionis, ibi factæ, veftigia fuperfunt haud levia, & quidem in vicinia montis, qui à Leone IX. Puntifice, in Caftro Hugonis Comitis, patris ejus, ibidem nato, *Mons Leonis* (2) etiamnum appellatur. Caftra illa autem & Munimenta fuiffe Romana, imo & Romanas ibidem magno numero extitiffe habitationes, Templi, Mercurio dedicati, fepulchreti item Romani ac ædificiorum plurimorum ampliffima in illis ipfis partibus rudera, quæ oculis noftris diligenter luftravimus, quæque infra in lucem proferimus, aperte indicant.

Dagsburgicis verfus feptentrionem vicina funt Tabernenfia clauftra, curribus olim vehiculisque jam pervia, atque hinc à Romanis munimento inftructa. Quinque milliarium inde noftrorum intervallo fauces Vogefi Niderbronnenfes fe offerunt, quæ ad Lotharingicam Arcem Bithenfem (*Bitfch*) trajectum fatis facilem itinerantibus aperiunt. Niderbronna in ipfo faucium aditu pofita eft: Vicus amplus, Aquis mineralibus frigidis commendabilis. Mons adjacens Caftellum aliquod munitiffimum, & adhuc fatis erectum, oftentat, cujus nomen *Wafenburg*, Burgus ad Vofagum. Specklinus non Munimentum modo Romanum hoc effe, cum aliis neotericis Scriptoribus plurimis putat, (*a*) fed & pro Tiberii Imperatoris opere venditat; quod BERNHARDUS HERZOO (*b*) Antonino Pio adfcribit: quo tefte uterque hoc faciat, equidem non divino. HELISÆUS RŒSLINUS (*c*) fpeculam Romanam, nulla temporis epocha addita, interpretatur. Infcriptio Romana autem, rupi fuppofitæ infculpta, omnes has conjecturas evertit, docetque *Attegiam tegulitiam Deo Mercurio ibi pofitam fuiffe ex voto;* adeoque non Munimentum, fed ædem, ex opere tegulitio conftructam, illam rupis partem occupaffe, ubi Arcis, medio ævo munitæ, ex lapidibus quadris erectæ, nunc rudera confpiciuntur. Hæc ergo rudera mediæ ætatis ftructuram, quæ in Romanæ ædis everfæ locum fucceffit, annuntiant; ita ut opus Romanum lateritium exceperit lapideum Germanici ævi, illis arcibus fimile, quarum aliquot centenas, media ætate in Vogefo exftructas, Alfatia vidit, imo etiamnum in ruinis jacentes miratur. Quando autem lapideas Caftri Niderbronnenfis ruinas, hodieque confpicuas, nullo plane modo ad Romanos pertinuiffe doceo, quum Infcriptio, rupi infculpta, non Caftellum, fed ædem facram, Romano ævo ibi conditam, indicet, haud quaquam diffiteor tamen, prope fauces has Niderbronnenfes ftativa olim caftra vel Tabernas, cæteris Tabernis Tribocorum & Nemetum fimiles, extitiffe. Vogefus illa in parte nimium pervius fuit, quam ut Romani incuftoditum reliquiffent. Quid quod tractum illum, Romanis habitatoribus plenum, multiplices Monumentorum, quæ infra proferimus, teftentur reliquiæ? Vetus nomen loci incognitum eft, quando nec ab ullo Scriptore, nec ab ullo monumento veteri, aliquod nobis indicetur veftigium, unde hac de re conjecturam aliquam defumere liceat.

§. CCVIII.

Tabernæ-Montana.

Niderbronnenfia hæc Vogefi clauftra ordine excipiunt Tabernæ-Montana, quæ Vogefianorum omnium, quantum quidem novimus, & quantum natura ipfa indicat, clauftrorum & faucium in Alfatia fuere extrema. Fauces has cuftoditas fuiffe ftativis Romanis, unde originem & nomen ceperunt Tabernæ Montanæ, jam fupra edocui. Dubius aliquando hæfitavi, an non Dononis Mons, qui etiam *Ferratus* appellatur, in caftrorum Vogefianorum numero fit reponendus: fitus ejus ad publicam, quæ à Tribocis ad Mediomatricos duxit, viam, ædificia monti altiffimo impofita, aliæque circumftantiæ favent conjecturæ. Sed re probe examinata, locum mere religiofum fuiffe reperi tandem. Hoc non Templi modo, Mercurio facrati, veftigia, quæ ibi fuperant, fed & ingens Mercurialium fimulacrorum, lapidibus magnis infculptorum, numerus perfuadet; quibus maxima Montis pars, tum fuprema, tum media, adeo fuit occupata, ut caftris locandis fpatium vix fuperfuiffe videatur. Hæc de Munimentis, arte factis, quibus vetus Alfatia, aquis & montibus utrinque à natura vallata, fub Romanis munitior evafit: quem morem noftra quoque ætas, Romanæ imitatrix, Gallico fub Imperio fervat.

§. CCIX.

(2) *Leonsberg.*
(*a*) *Architectura* loco cit.
(*b*) *Chron. Alfat.* Lib. III. pag. 53.
(*c*) In libello Germanice edito, cui Tit. *Elfäß- und Waßgauifchen Gebirgs Gelegenheit* &c. Cap. XI. pag. 161.

§. CCIX.

Stativa sua Castra Romani in Æstiva & Hiberna diviserunt. Hibernis ad Rhenum contra Germanos multo magis opus erat, quam æstivis, quum flumen glacie tectum, à barbaris facile transiri potuisset. Castrorum & munitionum Rhenensium primus auctor fuit Drusus Germanicus, bellis contra Germanos feliciter gestis tam inclytus, Augusti privignus. Antestamur heic FLORUM, (*d*) qui scribit: "Drusus in tutelam „ provinciarum præsidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, „ per Visurgim; nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius Castella direxit. „ Causam rei apud TACITUM (*e*) reperimus, quod præcipuum robur, Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium Imperatores posuerant; undo octo Legionum præsidium ad Rhenum. Restauravit castella hæc Valentinianus I. & ab altera Rheni parte quoque posuit nonnulla adversus Alemannos, qui plures Romanorum, Trans-Rhenana munimenta exstruentes, interfecerunt, uti AMMIANUS (*f*) nos docet. Romani ad Rhenum nostrum idem fecere, quod ad Danubium eos fecisse scribit PROCOPIUS: (*g*) "Imperatores, ait, ut positos trans Danubium Barbaros trajectu „ amnis prohiberent, illius oram oppidis & castellis prætexuerant, passim à dextra, „ alicubi etiam à læva, exstructis. ZOSIMUS (*h*) annotat: " Nam cum Imperium „ Romanum extremis in limitibus ubique Diocletiani providentia, oppidis & castellis „ atque burgis, munitum esset, omnesque copiæ militares in iis domicilium haberent, „ fieri non poterat, ut Barbari transirent, ubique copiis, hostium repellendorum causa, „ occurrentibus. „ Scilicet Legiones, cohortes & alæ, in limite hoc nostro Rhenensi Alsatico per arces, castella, tabernas, stativa, imo & per urbes, dispersæ, catenæ cujusdam instar, prætendebant Rhenum, ut limitem custodirent, quod à scaturigine ad ostia ejus usque fecerunt. Ex Castellis & exercituum Romanorum stationibus ad Danubium plures urbes & oppida temporis progressu fuisse exortas, docuit jam pridem JOANNES HEROLDUS. (*i*) Rhenus quoque noster à fontibus suis, & speciatim Alsatica ejus ora, burgos & oppida, certatim inde vidit prognasci. Cambetis, Panzenhemii, Drusenhemii, Lauterburgi, Germershemii, origines huc pertinere, supra retulimus; quodsi & alia nonnulla huc referre cupias, quorum nomina ab Alemannis dein superaddita vel immutata fuerunt, ego minime refragaturus sum.

Stativa æstiva & hiberna.

PRÆTENTURA ALSATIÆ DANUBIANA-RHENENSIS.

§. CCX.

RHenum Imperii Romani finitorem & terminum cum priscis Auctoribus jure appello. Cæsaris Dictatoris, ut & Augusti Imp. temporibus certum hunc fixumque limitem fuisse, nemo unquam dubitavit. At seculi primi progressu Romanam dominationem ultra Rhenum Danubiumque promotam fuisse, haud obscuris documentis docemur. Tempus sane fuit, quo Imperii Romani fines ita prolati fuerunt, ut Suevia hodierna omnis, trans Danubium sita, Romanis quoque paruerit. (*k*) Marcomanoorum migratio promovendis Imperii limitibus occasionem dedit. Hi enim cum sociis suis à Rheno quum essent in Boiohemum digressi, vacuas regiones, Rhenum inter & Danubium sitas, novi non statim occupaverunt incolæ. Alsatæ enim nostri, tum Sequanici, tum Mediomatrico-Tribocenses, regionem vicinam neglexerant, quod extra Romana præsidia fuerat. Nec eandem occupaverant Germani finitimi; castellis & præsidiis Romanorum ripensibus nimis vicinam. Agriculturæ ergo parum dediti quum fuissent Germani, Galli vero ejusdem studiosi, factum est denique, ut audacissimus quisque Gallorum ex Sequanis, Mediomatricis (*l*) & Tribocis nostris, (qui nuper quoque in Gallicam civitatem transierant, Mediomatricis commixti) inopia audax, dubiæ possessionis solum occuparet, atque adeo omnis Marcomannica regio ab advenis Gallis

Decumates Agri.

præcipue

(*d*) Lib. IV. Cap. XII. num. 26.
(*e*) *Annal.* Lib. IV. Cap. V.
(*f*) Lib. XXVIII. Cap. II.
(*g*) *De Ædificiis Justiniani Imp.* Lib. IV. Cap. V.
(*h*) Lib. II.
(*i*) *Commentariol. de Romanorum in Rhætia littorali stationibus, ac ex iis vicinum, municipiorum & villarum, quæ hodie supersunt, originibus.* Extat in SCHARDII *Scriptoribus Rer. German.* Tom. I. pag. 307.

(*k*) De Danubio, loquor, habita ad Romanos ratione. Rhætica enim hodiernæ Sueviæ pars jam pridem erat juris Romani provincia.

(*l*) Ex Mediomatricis nostris Inferioris Alsatiæ eo plures trans Rhenum in Decumates agros migrasse credendum, quod Tribocorum adventu Mediomatrici, in angustias redacti, migratione hac in Decumates agros facti sunt liberiores; trans Rhenum recuperaturi, quod cis Rhenum amiserant.

præcipue habitaretur; quos propterea inter Germaniæ populos Tacitus (*m*) noluit numerare, uti ipſe verbis diſertis profitetur. Regio cum novis incolis novum quoque nomen à Romanis accepit, qui eam Latina appellatione *Decumates Agros* appellarunt; quod ex Agris illis decimæ, per Decumanos, Publicanorum principes, à poſſeſſoribus exigebantur. Lipsius milites ex his agris decumas ſolviſſe exiſtimat. Sed cur milites, & non potius omnes, qui ex Gallia transierant, dubii ſoli poſſeſſores, ad decimas Romanis ſolvendas, adſtrictos fuiſſe credamus? Origines feudorum heic quærendas eſſe, plures hujus doctrinæ periti arbitrantur.

§. CCXI.

Ad Roman. Imperium transeunt.

Novi hi coloni, ex Gallia, Romanis ſubdita, orti, dominos agnoverunt Romanos. Auctum hinc Imperii limitem & promota præſidia annotat Tacitus, ita quidem, ut Decumates illos Agros *ſinum*, hoc eſt, partem extremam *Imperii*, appellet; (*n*) qua non Rhenanus modo, ſed & Danubianus limes, ceu antemurali quodam tegeretur. Sic vaſtum hunc Germaniæ tractum, ſine bello & armis, Imperio ſuo adjecerunt Romani. Quum autem ex Taciti verbis appareat, Agros illos, à Marcomannis relictos, aliquandiu vacuos manſiſſe, donec leviſſimus quisque ex Gallis, Rhenum transeuntibus, paulatim ibi figeret ſedem, novusque inde populus ac civitas naſceretur: ſub Auguſto & primis, qui eum ſecuti ſunt, Imperatoribus, Regiones has vallo jam fuiſſe munitas, veriſimile non eſt. De C. Caligula Eutropius: (*o*) "Bellum contra Germanos „ ſuſcepit, & ingreſſus Sueviam nihil ſtrenue fecit.„ Domitiani vero res Germanicas Tacitus (*p*) ita depingit: "Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Ger- „ mania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum „ ſpeciem formarentur.„ Florus, (*q*) poſtquam Varianam cladem, Romanis ſub Auguſto illatam, expoſuiſſet, ſubjungit: "Hac clade factum, ut Imperium, quod in „ litore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret.„ At ſua ætate Tacitus, quem præcipuum auctorem hic ſequimur, quique Germaniam ſub Trajano Imp. ſcripſit, Decumates Agros ſinum Imperii & partem provinciæ Romanæ appellat. Itaque vel paulo ante Trajanum, vel ſub ipſo Trajano, Imperii Romani hæc prolatatio facta eſt. Trajanum certe propugnacula, in Germanico ſolo à Druſo aliisque Romanis Ducibus olim exſtructa, reparaſſe, novumque ſuo nomine appellatum condidiſſe, Eutropius (*r*) & Ammianus Marcellinus (*s*) prodiderunt; quod in Alemannorum ſolo, ſiniſtra Mœni ripa, poſitum fuiſſe, recte cenſuit Christophorus Cellarius. (*t*) Idem quoque indigitat Tacitus, quando in eodem Libello (*u*) ſcribit: "Altero Trajani „ Conſulatu ducentos ferme ac decem annos computatos eſſe, ex quo Germania vinci „ cœperit à Romanis.„ A Cimbrico nempe bello epocham deſumit Tacitus, tandemque *triumphatos magis quam victos fuiſſe Germanos* concludit.

§. CCXII.

Vallo incluſi.

Hadrianus, Trajani ſucceſſor, Decumates hos Agros, nec flumine quodam inſigniore, nec montibus, à reliqua Germania ſeparatos, Vallo ſeparaſſe videtur, quod Ælius Spartianus (*x*) innuit. "Per ea tempora & alias frequenter, (inquit) „ in plurimis locis, in quibus Barbari non fluminibus, ſed limitibus dividuntur, ſtipitibus „ magnis, in modum muralis ſepis, funditus jactis atque connexis, Barbaros ſeparavit.„ Epigraphen aliquam, quæ de Hadriano Imperatore loquatur, in Valli hujus partibus alicubi repertam fuiſſe non memini. At triennio poſt mortem ejus, anno nempe CXL. Æræ Chriſt. ſub III. Conſulatu Antonini Pii, conditum eſt marmor, quod in agro oppiduli *Kœſching* detectum, teſte Aventino, (*y*) unde concludimus, eo jam tempore vallum hoc extitiſſe, & Romanum militem ibi jam tum conſtitutum fuiſſe. Inſcriptio hæc eſt:

PII. CAES. DIVI HADRIANI FIL. DIVI TRAIANI NEPOTI.
DIVI NERVAE PRONEPOTI. T. AVREL. HADRIANO
ANTONINO. AVG. PIO PP. PONTIF. M.
TRIB. POT. IIII. COS. III. AEL. F. L. C.

Sub

(*m*) *Germaniæ* Cap. XXIX.

(*n*) Tacitus in *Germania* Cap. XXIX. ubi ita ſcribit: "Non numeraverim inter Germaniæ populos, „ quamquam trans Rhenum Danubiumque conſede- „ rint, eos, qui Decumates agros exercent. Leviſ- „ ſimus quisque Gallorum, & inopia audax, dubiæ „ poſſeſſionis ſolum occupavere. Mox limite aucto, „ promotisque præſidiis, ſinus Imperii & pars pro- „ vinciæ habentur.„ *Sinum* hic commode pro extremitate Imperii ſumere poſſumus. Si alter ſenſus placet, quo Decumates Agri ſinus vocarentur, quod Danubium inter & Rhenum, veluti in angulo & curvatura, vel ut cavum inter duas plicas, ſiti fuerant, non refragabimur quoque; uterque enim ſenſus conveniens eſt.

(*o*) Lib. VII. Cap. VII.

(*p*) *Agricol.* Cap. XXXIX.

(*q*) Lib. IV. Cap. XII. num. 30. & 39.

(*r*) Lib. VIII. Cap. II.

(*s*) Lib. XVII. Cap. I.

(*t*) *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. V. pag. 475.

(*u*) Cap. XXXVII.

(*x*) In *Hadriano* Cap. XII.

(*y*) *Annal. Bojor.* Lib. II. Cap. V. pag. 81.

GEOGRAPH.

Sub Caracalla, Elagabalo, Severoque Alexandro, Vallum hoc Romanum, quod Sueviam præcinxit, adhuc integrum fubftitiffe, Columnæ Itinerariæ Leugares fub his Imperatoribus, inter Rhenum atque Danubium, circa Aquas Bada-Marchicas pofitæ, quæ hodiedum fubfiftunt, egregie demonftrant, uti infra videbimus. Promotus hic Romanorum limes illæfus ad Aureliani Imp. tempora usque perftitit, quibus Germani, in limitem hunc irruentes, ad Rhenum, imo in Galliam noftram, penetrarunt. Tum vero non vallum modo Romanum, inter Rhenum atque Danubium, fed & ipfe limes Rheni perruptus eft, quod Velius Cornificius Gordianus Conful in Oratione fua apud FLAV. VOPISCUM (z) indicat: "Limitem trans Rhenum, inquit, Germani rupiffe dicuntur, occupaffe urbes validas, nobiles, divites & potentes." Gallicas LXX urbes (a) à Germanis tum occupatas fuiffe, ex ipfius Imperatoris Probi ad Senatum Rom. Epiftola apud eundem Vopifcum addifcimus. Verum res Romanorum, ad Rhenum collapfas, tam gloriofe reftituit Probus, ut Barbarorum, (ita ftylo Romano Germanos appellat) per Gallias fecure vagantium, quadringenta millia profligaret, urbes ab illis occupatas reciperet; atque ita non omnem modo Galliam in priftinum ftatum reftitueret, fed & magnam Germaniæ partem fuis luftraret victoriis. (b) Magna hæc rerum Romanorum converfio in annum Chr. CCLXXVII. incidit. Ita limes, ab Hadriano Imp. ligneo muro munitus, à Germanis fub Aureliano everfus, à Probo reftauratus & muro lapideo fuit firmatus. Indicant hoc verba VOPISCI, (c) ubi, ultra Nicrum fluvium & Albam, barbaros tum remotos annotat. Alba non tam Marchiæ Badenfis amnem, quam Alemannum, (*Altmuhl*) denotare videtur. (d) ECKHARTUS (e) regionem aliquam montanam intelligendam effe putat.

§. CCXIII.

Valli conftructio qualis.

Materia Valli feculo fecundo tertioque non eadem fuit. Primum ab Hadriano exftructum, nonnili ligneum. SPARTIANUS (f) ait: *Stipitibus magnis, in modum muralis fepis funditus jactis atque connexis* illud compofitum fuiffe. Tria olim, uti & noftris temporibus, genera fuiffe Vallorum, five murorum militarium, (ita promifcue vocantur) alia ex cefpite, alia ex concædibus five excifis arboribus, alia ex lapidibus, Scriptores Rei militaris & de Caftrametatione obfervant. (g) Ex terra in modum lateris cæfa cum herba fit cæfpes, ex pluribus cæfpitibus Murus cæfpititius, (h) qualem apud Britannos Antoninus Pius exftruxit. Ex concædibus, quum multæ arbores fimul cæduntur & componuntur, Murus ligneus oritur. Concædium harum paffim

apud

(z) In *Vita Taciti Imp.* Cap. III.

(a) FLAVIUS VOPISCUS in *Vita Probi Imp.* Cap. XIII. fexaginta urbes ponit. Probus vero in literis ad Senatum feptuaginta habet apud eundem Vopifcum Cap. XV. Excurfionis hujus Barbaricæ, hoc eft, Alemannicæ, mentionem quoque facit GREGORIUS TURON. Lib. I. Cap. XXXII.

(b) PROBI IMP. *Epiftola ad Senatum fcripta*, apud FL. VOPISCUM *in Vita* ejus, Cap. XV. ita refertur: "Ago Diis immortalibus gratias, Patres Confcripti; quia veftra in me judicia comprobarunt. Subacta eft omnis qua tenditur late Germania: novem Reges gentium diverfarum ad meos pedes, immo ad veftros, fupplices ftratique jacuerunt. Omnes jam Barbari vobis arant, vobis jam ferunt, & contra interiores gentes militant. Supplicationes igitur veftro more decernite. Nam & quadringenta millia hoftium cæfa funt, & fedecim millia armatorum nobis oblata, & feptuaginta urbes nobiliffimæ captivitate hoftium vindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas, quas mihi obtulerunt omnes Galliæ civitates aureas, veftræ, Patres Confcripti, clementiæ dedicavi; & has Jovi Opt. Maximo; cæterisque Diis Deabusque immortalibus, veftris manibus confecrate. Præda omnis recepta eft, capta etiam alia, & quidem major, quam fuerat ante direpta. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & juga Germanica captiva præbent noftris colla cultoribus: pafcuntur ad noftram alimoniam gentium pecora diverfarum: equinum pecus noftro jam fœcundatur equitatui: frumento barbarico plena funt horrea. Quid plura? Illis fola relinquimus fola, nos eorum omnia poffidemus. Volueramus, Patres Confcripti, Germaniæ novum Præfidem facere, fed hoc ad pleniora vota diftulimus, quod quidem credimus conferre, cum divina providentia noftros uberius fœcundarit exercitus.

(c) *In Vita Probi* Cap. XIII. & XIV. ubi de victoriis hujus Imp. ita fcribit: "Probus cum ingenti exercitu Gallias petit, quæ omnes, occifo Poftumio, turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, à Germanis poffeffæ. Tanta autem illic prælia feliciter geffit, ut à Barbaris fexaginta per Gallias, nobiliffimas reciperet civitates; prædam deinde omnem, qua illi præter divitias etiam efferebantur ad gloriam. Et cum jam in noftra ripa, imo per omnes Gallias, fecuri vagarentur, cæfis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupaverant folum, reliquias ultra Nicrum fluvium & Albam removit, tantum his prædæ barbaricæ tulit, quantum ipfi Romanis abftulerant: contra urbes Romanas & caftra in folo Barbarico pofuit, atque illic milites collocavit. Agros & horrea, & domos, annonam, Trans-Rhenanis omnibus fecit, iis videlicet, quos in excubiis collocavit: nec ceffatum eft unquam pugnari, cum quotidie ad eum Barbarorum capita deferrentur, jam ad fingulos aureos fingula, quamdiu Reguli novem ex diverfis gentibus venirent, atque ad pedes Probi jacerent: quibus ille primum obfides imperavit, qui ftatim dati funt: deinde frumentum, poftremo etiam vaccas atque oves. Dicitur juffiffe his acrius, ut gladiis non uterentur, Romanam exfpectaturi defenfionem, fi effent ab aliquibus vindicandi. Sed vifum eft, id non poffe fieri, nifi fi limes Romanus extenderetur, & fieret Germania tota Provincia.

(d) MART. CRUSIUS *Annal. Suevicor.* Lib. V. Part. I. fol. 117.

(e) *Rer. Francicar.* Lib. I. num. 13. pag. 15. "Supra Nicrum (inquit) Danubiumque verfus eft regio montana, afpera admodum, *die Albe* dicta: ultra illam Probus Germanos & Alemannos, imo ulterius, pepulit.

(f) In *Vita Hadriani* Cap. XII.

(g) POLYBIUS & HYGINUS Gromaticus *de Caftrametatione*; VEGETIUS *de Re Militar.* RATBODUS HERM. SCHELIUS *in Notis ad Hyginum* pag. 122.

(h) JUL. CAPITOLINUS *in Vita Antonini Pii* Cap. V.

apud TACITUM, (*i*) VEGETIUM, (*k*) & AMMIANUM, (*l*) mentio. Ad classem hanc referendum est Vallum nostrum, quo Decumates Agri ab Hadriano primum cincti fuerunt. Hoc opus vallare, sive vallatum, quod sepem muralem Spartianus vocat, seculo III. sub Aureliano (*m*) à Germanis quum fuisset destructum, Probus illud non modo restauravit, sed ex ligneo lapideum constituit, quod ex reliquiis ejus, quæ hinc inde supersunt, colligimus. Reperiuntur passim, & in Nordgovia præsertim, hujus muri lapidei fundamenta, sex pedum alta & totidem lata, unde de altitudine ejus extra terram judicatur. Murus illis in locis, ubi stationes militum fuerant, turribus & propugnaculis erat probe munitus. (*n*) Scilicet Vallum potuit simile fuisse illi, quod Julius Cæsar à Lacu Lemanno, quem Rhodanus influit, ad Montem Juram usque exstruxit, Helvetiisque, in Galliam interiorem migraturis, opposuit. Illud CÆSAR ipse (*o*) ita describit: "Millia passuum decem novem murum, in altitudinem pedum „ sexdecim fossamque perduxit; eoque opere perfecto, præsidia disposuit, castella „ communivit, quo facilius, si se invito transire conarentur, prohiberi possent. „ Hadrianus autem apud Decumates Agros idem præstitit, quod apud Britannos. (*p*) Vallum nostrum uti contra Germanos, ita Britannicum contra Pictos & Scotos, erexit, quod ad LXXX. Mill. se extenderat passus. Unde *Picticum Murum* CAMBDENUS (*q*) appellat; cujus rudera adhuc quædam extant. Antonini & Severi Valla, quibus eosdem Britannos à Barbaris sejunxerant, transimus silentio. (*r*)

§. CCXIV.

Vallum Vedroviæ.

Sed non sicco pede prætereundum est vetus illud Vedroviensium Vallum, operis quoque, ut videtur, Romani; quod vulgo audit *der Pfahl-Grabe*, Fossa vallata, vel Vallum fossatum, circa Mœni regiones, eum in finem exstructum, ut Moguntiacenses limitis Rhenensis, sive Germaniæ superioris partes, contra Cattos defenderet. Fossa satis alta est, & egesta humus multis locis aggerem exhibet altum & amplum. Conspiciuntur & passim rudera antiqui muri, disjectæ turres, castellorum munitissimorum monumenta. Animadvertuntur ejus vestigia in agris oppidi Braubach ad Rhenum, in Præfectura Reichenbergensi, in agris Langen-Schwalbacensibus, Reiffenbergensibus, nec non ad fauces Mattiacorum radicesque Montis Tauni, (*s*) in Comitatu item Solmensi: ad Castrum denique Hassorum Merlaviense. Præcipua horum rudera delineat *Topographica Vetteraviæ Tabula*, quam BAUMANNUS, Pastor Offenbacensis, sub nomine *G. C. Buna*, Francofurti ante aliquot annos emisit in lucem: Jo. JUSTUS WINCKELMANNUS vero in *Hassiæ Historia*, Germanice edita, (*t*) sed non ad finem perducta, easdem valli reliquias, quas suis oculis viderat, breviter, at distincte, descripsit.

§. CCXV.

(*i*) *Annal.* Lib. I. Cap. L.

(*k*) *De Re Militari* Lib. III. Cap. XXII.

(*l*) Lib. XVI. Cap. XXV. Lib. XVII. Cap. XX.

(*m*) Idem Aurelianus Daciam Provinciam, à Trajano armis occupatam, barbaris reliquit, atque incolas Romanos cis Danubium in Mœsiam transduxit, quæ nunc Dacia cœpit appellari. VOPISCUS in *Aureliano* Cap. XXXIX. Addatur EUTROPIUS Lib. IX. Cap. IX. AURELIUS VICTOR in *Cæsaribus* Cap. XXXIII. Gothi à temporibus Gallieni Daciæ inhiabant, eamque nunc occupaverant.

(*n*) Memorabilis hujus Valli Romani, quod Rheni & Danubii limitum Prætentura quædam fuit, descriptionem accuratam dedit Jo. ALEX. DŒDERLINUS, Weissenburgensis, prope quod oppidum Valli hujus rudera sunt, Lycei Rector, in Schediasmate, *de Impp. Adriani & Probi Vallo & Muro*, Cap. IV. quem librum Germanica lingua dein edidir auctiorem An. MDCCXXXI. sub Tit. *Antiquitates in Nordgavia Romanæ*, cui Topographicum Schema adjecit. Addendus FALCKENSTEIN in *Antiquitatibus Nordgaviæ Veteris* Part. II. Cap. I. pag. 30. & 60. sqq. ECKHARTUS in *Commentar. Rer. Francicar.* Lib. I. num. 12. pag. 11. sqq.

(*o*) *De Bello Gallico* Lib. I. Cap. VIII.

(*p*) In *Vita Hadriani* Cap. II.

(*q*) *In Britannia* pag. 426. Edit. Atlant.

(*r*) Vid. BUCHANANUS *Rer. Scoticar.* Lib. V. HECTOR BOETHIUS in *Hist. Scotica* Lib. V. pag. 76. ANONYMUS Scotus, qui *Rotam temporum* scripsit, ait: "Hadrianus Vallum portentosæ molis ex cespitibus, „ è terra excisis, montis instar, altissima fossa ante „ adjecta... primus omnium duxit.

(*s*) Taunum Montem CELLARIUS *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. V. pag. 460. è regione Confluentiæ ponit. JUNCKERUS in *Geographia Medii Ævi* Part. II. Cap. II. pag. 150. Hassiæ Montem Dunsberg, haud procul ab urbe Giessa, huc pertinere existimat. Historia Rom. docet, Castellum in Tauno Monte à Druso exstructum, à filio Germanico reparatum, quod prope fontes Mattiacos erat, & ad limitem eorum, prope Magontiacum, huic urbi ex adverso respondentem, vergebat. TACITUS *de Mor. Germ.* Cap. XXIX. ait: "Est in eodem obsequio & Mattiaco„ rum gens. Protulit enim magnitudo populi Ro„ mani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos Im„ perii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, „ mente animoque nobiscum agunt.

(*t*) WINCKELMANNUS *Descript. Hassiæ*, Part. II. Cap. IV. pag. 129. ubi ipse testis oculatus hæc narrat: *In der Nieder Graffschafft Catzenelnbogen, Wetterau und in dem Ober-Furstenthum Hessen, hab ich einen auf viele Meile Wegs sich erstreckenden Graben angetroffen, derselbe wird, nach fleissiger beschehener Erkundigung, aller Orten genennet der* Pohl-Graben. *Dieser Pohl-Grabe (andere nennen ihn unrecht* Pfahl-Graben) *ist vor Christi Geburt von den Ræmern, mit unaussprechlicher Muh, viele Meil Wegs lang verfertiget worden, hat gleichsam eine Schantze, Landwehr oder Vormaur, der Ræmer wider die Chatten seyn sollen, als sie ihre Gewalt uber den Rhein fortgesetzet, und um den* Taunum (*der sich von dem Feldberg zwischen Reiffenberg und Konigstein anfangt, und langst dem Rhein zur Rechten gegen Niedergang hinabziehet*) *starcke Feinde, als Suevos, Mattiacos, Usipetes, Chattos und andere gefunden.* Winckelmannum secutus est FRID. LUCA in Libro, cui Titulus: *Furstensaal*, pag. 244.

§. CCXV.

Vallum, in hunc modum constructum, in Nordgovia initium sumens, Neostadio, quod oppidum ad Danubium, haud procul ab Almoni, sive Alemanni, (*Altmuhl*) fluminis ostiis situm, per colles, valles, lacus, rivos, amnes, stagna, paludes, ad Nicrum usque fluvium, Wimpinam (*Wimpfen*) oppidum versus, (*u*) & inde ad Rhenum usque, sumptu & labore Romana magnitudine digno, & nonnisi à Romanis suscipiendo, (*w*) per sexaginta leucarum Francicarum spatium, perpetuo filo, continuatum est, ita ut per Nordgavienses agros, Bavariam citeriorem, Aichstadiensem Episcopatum, Ordinis Teutonici agros, Marchionatum Onoldinum, terras Suevicas, & speciatim Weissenburgi, Gunzenhausæ, Dunckelspielæ Halæque, oppidorum transiret viciniam. In Nordgovia præsertim rudera hujus muri conspicua sunt, quæ à vulgo, operis majestatem stupente, *Murus Dæmonicus* (*x*) appellatur. Saniores vero *Vallum Provinciale*, vel *opus vallare* (*y*) vocant. Vallum hujus generis à DIONE διατείχισμα, ab HERODIANO χῶμα, à Romanis, Latine scribentibus, *Prætentura*, (*z*) *Prætensura*, (*a*) ab aliis *Clausura*, vel etiam *Clusura*, (*b*) in infima Latinitate vero medii ævi *Marca*, appellabatur; ita, ut hæc plerumque ipsam regionem limitaneam universam designarit, uti Marca Hispanica, Tolosana &c. unde Comites Marcæ, sive Marchiones, exorti. Valli extensio.

§. CCXVI.

Inter Rhenum & præcinctorium hoc Vallum, adeoque in Decumatibus Agris, plura à Romanis loca extructa sunt, quorum nomina nobis partim PTOLEMÆUS, partim AMMIANUS & *Theodosiana Tabula*, reliquerunt: Castellum Valentiniani, (*c*) Lupodunum, (*d*) Solicinium, (*e*) Budoris, (*f*) Alcimœnis, (*g*) Aræ Flaviæ, (*h*) de quibus locis variæ sunt conjecturæ, variorum. Brigobanna, quam *Theodosiana* quoque *Tabula* Loca in Agris Decumatibus.

(*u*) ZEILERI & MERIANI *Topographia Sueviæ*, fol. 220.

(*w*) Qui Teutonicum opus esse putant hunc murum, illi mores gentis profecto non satis intelligunt. Nec ad Carolinum ævum potest referri: omnia Romanum opus annuntiant.

(*x*) *Teufels-Mauer*, *Teufels-Hecke*. Vulgi mos est, stupendis operibus id nominis tribuere. Aquæductus Metensis, quem MONTFAUCONIUS in *Antiquitatibus* suis Tom. IV. pag. 201. exponit, Pons Avennionensis item super Rhodanum ruptus, Diaboli pontes à plebe hodieque vocantur.

(*y*) Provincialibus *Pfahl-Rayn*, *Pfahl-Heck* dicitur. *Heck*, *Haag*, sepem denotat Germanis, unde *Haga-Comitum*. Medio ævo militare vallum significavit. *Haag*, *Hayn*, *Han*, frequentes synonyma sunt. AVENTINUS *Annal. Bojor.* Lib. II. pag. 432. *Landwehr* vocat, in Germanica nempe editione, quæ Latina plenior est.

(*z*) AMMIANUS Lib. XIV. Cap. IX. *Prætendere* etiam verbum militare est, sumiturque pro custodire limites. TACITUS *Histor.* Lib. II. Cap. VI. "Quicquid castrorum Armeniis prætenditur." CLAUDIANUS *de Bello Getico*, versu 416. "Legio prætenta Britannis." Ita Legio VIII. Aug. sub Antoninis Argentorati fuit prætenta Germanis.

(*a*) HYGINUS in *Gromatico*, pag. 197. FRONTINUS de *Coloniis*, pag. 134.

(*b*) JUSTINIANUS Imp. in *Rescripto ad Belisarium* ita loquitur: "Omnes diligenter pro commissis suæ custodiæ provinciis invigilent, & ab omni hostium incursione subjectos nostros tueantur illæsos: & festinent die nocteque, Dei invocando auxilium & diligenter laborando, usque ad illos fines Provincias Africanas extendere, ubi ante invasionem Vandalorum & Maurorum Respublica Romana fines habuerat, & ubi custodes antiqui servabant, sicut ex *Clausuris* & Burgis ostenditur: maxime autem civitates, quæ prope Clausuras & fines antea tenebantur, cum essent sub Romano Imperio constitutæ." Leg. II. §. IV. *Cod. de Officio Præfecti Præt. Afric.* Adde Leg. IV. *de Officio Magistri Officiorum*, ubi Theodosius & Valent. Augg. ad Nomum, Magistrum Officiorum, ita scribunt: "Curæ tui perpetui culminis credimus injungendum, ut super omni limite, sub tua jurisdictione constituto, quemadmodum se militum numerus habeat, castrorumque ac clausurarum XIV. cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret." Conferatur quoque CASSIODORUS Lib. II. *Epist.* V.

(*c*) Castellum hoc Valentiniani I. magno labore, magnisque sumptibus, ab Imperatore hoc contra Nicri fluminis rapiditatem extructum est, observante AMMIANO Lib. XXVIII. Cap. II.

(*d*) Lupodunum cum FREHERO, in Libro ejus *de Lupoduno*, & in *Originibus Palatinis*, malim ponere ad Nicrum flumen, ubi hodie *Ladenburg*; quam cum RHENANO, LAZIO, CLUVERIO, SPENERO in *Notitia Germaniæ Antiquæ* Lib. IV. Cap. II. ad arcem Silvæ Hercyniæ *Lupfen*, quæ Comitibus hujus nominis originem dedit, referre.

(*e*) Sed & *Solicinium* Castellum Romanum ad Nicrum flumen quærendum est. Prope hunc locum insignem Valentinianus contra Alemannos victoriam obtinuit. AMMIANUS Lib. XXVII. Cap. X. LAZIUS *Bretten*, CLUVERIUS vero *Sulz*, Wurtenbergici Ducatus oppidulum ad Nicrum, interpretantur.

(*f*) *Budoris* apud PTOLEMÆUM Lib. II. Cap. IX. versus Rhenum occurrit. Quibusdam Heidelberga est, ad Nicrum quoque sita; CLUVERIO autem *Rurrach*, Sueviæ castrum, in Creichgoviæ tractu, inter Tabernas Rhenenses nostras atque Durlacum.

(*g*) *Halkimoennis*, Ἀλκιμοεννίς, PTOLEMÆO Lib. II. Cap. IX. *Summloennis* TABULÆ THEODOSIANÆ. *Ulmam*, Imperialem Sueviæ urbem, ALTHAMERUS, CLUVERIUS, BERTIUS, BAUDRANDUS, ZEILERUS in *Topograph. Sueviæ*, KNIPSCHILDIUS de *Civitat. Impp.* SPENERUS, aliique bene multi interpretantur. Quodsi referenda huc Ulma, Decumatium hæc quoque Agrorum pars fuit, ad sinistram quippe Danubii ripam sita; dextra enim ad Vindelicos, & latiore sensu Rhætos, pertinuit. ALTINGIUS vero *ad Ptolemæi Tabulam* putat, Halkimoennis in locum *Altmuhl* incidere, pone quem fluvius ejusdem nominis miscetur Danubio.

(*h*) *Aræ Flaviæ*, PTOLEMÆO Βωμοὶ Φλαούιοι, in TABULA THEODOS. *Ara Flava*, BERTIO, aliisque urbem Imperialem liberam Sueviæ *Nordlingam* esse videntur: CLUVERIUS autem, CELLARIUS, SPENERUS, pro *Aurraco*, Sueviæ ejusdem alio oppido, decernunt. ALTINGIUS *Aras Flavias Ulmæ* vindicat.

Tabula refert, si hodiernum oppidum *Beyern* designat, quod Cluverio (*i*) placet, in Rhætica Danubii ripa situm, Decumates Agros non respicit. Idem de *Juliomago*, quem locum eadem Tabula memorat, dicendum. Quicunque ex hodiernis locis ad veterem Juliomagum pertineat, nomen profecto à Gallis inditum; quando ejusdem plane nominis urbs olim Galliæ Celticæ fuit. Rhenano est *Pfullendorf* oppidum: Cluverio *Dutlinga*. Juliomagus ideo videtur ad Rhætos spectasse, quod apud eosdem fuit *Drusomagus*, & in Norico vicino *Gabromagus*. Locus denique *Tenedo*, qui in eadem Tabula Theodosiana occurrit, à Cluverio (*l*) exponitur *Dengen*, rectius *Thengen*; vicus cum castro in Suevia, qui ad Decumates Agros non pertinuit. Omnis ergo sexaginta leucarum Francicarum Hadrianalis nostri Valli circuitus, præter loca, dextræ Rheni ripæ adsita, Badam quoque Marchicam, Etlingam, Durlacum, Pforzhemium, Stutgardiam, Heilbronnam, Halam, Nordlingam, maximamque reliquarum Imperialium Sueviæ Civitatum partem, Elwangam item, Oettingam, Eichstadiensem Episcopatum, Wurtenbergensem omnem Cis-Danubianum Ducatum, totum Marchionatum Badensem, Hochbergensem, pluresque alios Sueviæ Principatus Comitatusque, complexus est. Post hæc nemo mirabitur, circa Nicrum flumen, & in Ducatu Wurtenbergico, illisque præsertim in locis, ubi Vallum hoc transit, & ubi stationes positæ fuerant, magnam adhuc nummorum omnis metalli & moduli, annulorum, sigillorum, urnarum & variæ supellectilis Romanæ, imo & Lapidum literatorum, copiam reperiri.

§. CCXVII.

Inscriptio.

Ex Inscriptionibus autem, intra Valli hujus circuitum repertis, illam præsertim, quæ in suburbano Heilbronnensium agro, in viæ publicæ inter Beckingam & Nicrogartacum reparatione, inventa est, memoramus: (*m*)

FORTVNAE
RESPICIENTI SACR.
NASELLIVS PRO
CLIANVS LEG.
VIII AVG. PRAE
POSITVS COHOR
I HELVETIORVM
TORQVATO ET
IVLIANO COS.
V S L M.

Consulatus C. Bellicii Torquati & Juliani incidit in An. Christi CXLVIII. quo Antoninus Pius undecimum Imperii annum agebat, & Decennalia celebrabat. Monumentum hoc ergo probat seculi II. medio, media in Suevia, imperitasse Romanos. Canstadii ad Nicrum, haud procul Stutgardia, Inscriptio reperta, quæ sub Antoninis Imperatoribus posita, quam refert Apianus. (*n*) Plures alias, in his regionibus, Rhenum inter atque Danubium, erutas Romanorum Inscriptiones, aliaque Monumenta in lucem ediderunt Heroldus, (*o*) Wægemannus, (*p*) Pregizerus, (*q*) Eckhartus, (*r*) atque Ertelius. (*s*)

§. CCXVIII.

Decumates Agri num in Provinciam redacti.

Decumates agri illis Germaniæ locis accensendi videntur, quæ Dio Cassius (*t*) non simul sed pedetentim subacta, hancque ob causam in Historicis non memorata fuisse, existimat. Vastus hic tractus à Romanis in unius Provinciæ formam nunquam videtur fuisse redactus, quod crebris Germanorum insultibus obnoxius, atque hinc dubia & incerta ejus possessio. Taciti ævo, uti vidimus, nonnisi *Pars Provinciæ* fuit; prouti verbis ille disertis profitetur, non addens, cujus Provinciæ constituerit partem, Lugdunensis an Germaniæ superioris. Galli enim origine quum novi illi Germaniæ incolæ fuerint, Rheni

(*i*) *German. Antiq.* Lib. III. Cap. IV. pag. 14.

(*l*) Loco cit.

(*m*) Ex Jo. Henr. Seuferti, Heilbronnensis Scholæ Rectoris, *Programmate* An. MDCCXIV. edito, eam profert Eckhartus *Rer. Franciar.* Lib. I. pag. 8.

(*n*) *Inscriptionum* pag. 461. & ex eo Gruterus pag. 4. num. 7.

(*o*) *De Romanorum in Rhætia litorali stationibus* apud Schardium *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 307.

(*p*) Pastor Vici Gunzenhausen, ubi Valli hujus reliquiæ sunt, in Libro, cui Tit. *Von dem Druiden Fuß am Haynen Kamm und and der Altmuhl.*

(*q*) In *Suevia Sacra* pag. 211.

(*r*) *Rer. Franciar.* Lib. I. pag. 8. sq.

(*s*) In *Atlante Bavarico* pag. 146.

(*t*) Lib. LVI. pag. 582.

Rheni Galliæque accolæ, alterutri ex harum provinciarum Gallicarum Rectoribus Decumates Agros contributos fuisse credibile est. Quodsi pars Agrorum horum, Danubio proxima, Rhæticæ provinciæ fuisset adscripta, adeoque inter duos Rectores jurisdictio ejus regionis fuisset divisa, Tacitus non pars *provinciæ*, sed *provinciarum* dixisset. Neque vero post Taciti tempora Præsidis vel Rectoris Decumatium agrorum mentionem alicubi reperimus. Probus Imp. quidem in *Epistola ad Senatum*, paulo ante memorata, scribit, voluisse se Germaniæ novum Præsidem facere, mox tamen se distulisse hoc addit, donec divina providentia suos uberius fecundarit exercitus. Neque hoc ejus consilium, postquam Hadriani Vallum ab eo restitutum fuerat, locum habuisse reperio. Hæc ipsa fortassis causa est, ob quam Rhenus atque Danubius pro veris & genuinis Imperii Romani limitibus, eo quoque tempore haberentur, quo Decumates Agri, vel Suevia hodierna, juris erant Romani. Tractus autem hic omnis Germaniæ, Rhenum inter atque Danubium situs, duobus Præsidibus vicinis subesse potuit, vel Lugdunensi Sequanico, cui superior Alsatia paruit, vel Præsidi superioris Germaniæ, cui subjecta inferior. Ex Dione (*u*) addiscimus, Quintilium Varum, Germaniæ Inferioris Rectorem, populos quoque Trans-Rhenanæ Germaniæ, ad Visurgim usque extensos & Romanis parentes, rexisse ut Præsidem. Eodem modo Superioris Germaniæ Præses Germanos, ad Rhenum superiorem ei vicinos, gubernare potuerat.

§. CCXIX.

Quantacunque vero Probi de Alemannis victoria fuerit, non diu tamen post ejus tempora in Romanorum ditione Decumates Agri perstiterunt. Quatuordecim enim annis post, sive An. CCXCI. quum Romanum Imperium à Tyrannis & Barbaris undique infestaretur, Diocletianus & Maximianus Impp. Constantium & Maximianum Armentarium dixerunt Cæsares. Alemanni, inservientes occasioni, non Decumatium modo Vallum, sed & magnum Rheni limitem ruperunt; atque ut Aureliani Imp. temporibus fecerant, per Galliam late grassati sunt. Tempus irruptionis ignotum, at tempus, quo cæsi sunt, novimus. Anno enim CCXCVI. juxta Lingones (*Langres*) à Constantio Cæsare, Constantini M. Patre, LX. millia Alemannorum cæsa fuerunt, referente Eutropio. (*w*) Ad eadem tempora pertinent Eumenii Rhetoris (*x*) verba, quibus in *Oratione, ad Constantium Cæsarem* habita, Maximianum ita alloquitur: "Tu enim ipse, „ tu, Domine Maximiane, Imperator æterne, novo itineris compendio adventum „ divinitatis tuæ accelerare dignatus, repente Rheno institisti, omnemque illum limitem „ non equestribus, neque pedestribus copiis, sed præsentiæ tuæ terrore tutatus. „ Idem Eumenius alibi: "Nam quid ego alarum & cohortium Castra percenseam, toto „ Rheni & Istri & Euphratis limite restituta? Quot ubique muri, vix repertis veterum „ fundamentorum vestigiis, excitantur? „ Sed & paulo post iisdem barbaris clades apud Vindonissam illata; (*y*) Vitodurensium muri, circa eadem tempora à Diocletiano & Maximiano restaurati, (*z*) fidem fere faciunt, Romanos de solo limite Rheni restituendo fuisse sollicitos, & Vallum illud antemurale Probi fuisse neglectum. Certe idem Eumenius (*a*) inter Diocletiani & Maximiani laudes reputat alarum & cohortium castra, toto Rheni & Istri & Euphratis limite restituta, adeoque nonnisi veterem Rheni atque Danubii terminum ab illis restauratum fuisse indicat. Alemannicæ nimirum opes seculi III. fine in tantum excreverant, ut omnes Rhenum inter, Mœnum Danubiumque, regiones, jam suis armis occuparent, (*b*) imo seculi quarti medio, sub Constantio Imp. prisco quoque Rheni limite rupto, maximam Galliæ partem suis armis vastarent; donec à Juliano, Valentiniano I. & Gratiano, magno cum labore rejicerentur trans Rhenum. Tum quidem Munimenta nonnulla, arcesque Romanorum in Germanica ejus ripa & ad Nicrum restauratæ sunt; Vallum autem Danubianum ab his & sequentibus Imperatoribus adeo restaurari non potuit, ut priscus limes Rhenensis à Romanis integer vix servari potuerit. Ita res Romana ad limitem, quem Augustus constituerat, rediit. Hic in Libello Imperii, manu sua perscripto, suasit Romanis, ut intra terminos coerceretur Imperium: per eos autem terminos Rhenum, Danubium & Euphratem, intellexit Augustus.

Valli eversio.

§. CCXX.

(*u*) Lib. LVI. pag. 582.

(*w*) Lib. IX. Cap. XV.

(*x*) *Panegyrico* IV. Cap. XIII.

(*y*) *Panegyricus* Constantio dictus: "Quid me„ morem Lingonicam victoriam & Imperatoris vul„ nere gloriosam? Quid Vindonissæ campos, hostium „ strage completos & adhuc ossibus opertos.

(*z*) *Inscriptio* apud Gruterum pag. 167. interpolata, apud Stumpfium in *Chron. Helvetico* genuina, de qua supra jam actum.

(*a*) In *Panegyrico pro restaur. Schol's*, Cap. XVIII.

(*b*) Patet hoc ex Eumenii *Panegyrico Constantii Cæsaris*, Cap. II. ubi ait: "A ponte Rheni usque „ ad Danubii transitum Guntiensem devastata atque „ exhausta penitus Alemannia. „ Guntia flumen, quod prope Gunzburgum, Burgoviæ Marchionatus oppidum, tribus milliaribus Germanicis infra Ulmam, Danubio jungitur, hodieque retinet nomen. Tractus ergo ille in Alemannia situs fuit, quam devastatam eo tempore Eumenius dicit, sed non subactam, multo minus vallum restitutum.

§. CCXX.

Contraria sententia refutata.

Miror ergo peritiſſimum Germanicæ Hiſtoriæ Virum, JACOBUM CAROLUM SPENERUM (c) docuiſſe, Romanos ſub M. Antonino, adeoque ſeculo II. nondum adulto, imperium in Decumates agros jam amiſiſſe, eosque adeo non per annos tenuiſſe bis centum. Quot illuſtria Scriptorum, quæ protulimus, teſtimonia conjecturam hanc reprobant? Quam evidentes contra eam teſtes ſunt Marchicæ Civitatis Aquenſis Columnæ illæ Leugares, ſub Caracalla, Severo Alexandro atque Eligabalo, in publica via Romanorum poſitæ; imo & agnomen *Aureliæ*, quod Civitati illi Caracalla conceſſit; Romanæ dominationis, in Decumatibus agris tum adhuc vigentis, teſtimonium evidens? Alias Inſcriptiones ſub ſeculi III. Imperatoribus Romanis in omni illo Suevico tractu poſitas, hodieque adhuc extantes, ſilentio transeo. Hæ omnes probant, Decumatianum illud, ſive Alemannicum, Vallum ad Diocletiani Imp. tempora, hoc eſt, ad ſeculi III. finem usque, variis ſub fatis, ſubſtitiſſe, adeoque ſesquiſeculum fere duraſſe ultra quam Spenerus exiſtimat. Tum vero illud Vallum, quod limitis Rhenenſis, noſtræque adeo Alſatiæ, antemurale & cuſtos per aliquot ſecula (d) fuerat, everſum, atque Imperium Romanum ad priſcum limitem Rheni redactum eſt. Alemannis vallo hoc, quod Rhenum præcinxerat, everſo, ita creverant animi, ut & Galliam ripenſem, & Germaniæ Primæ ſuperiora, ſibi quoque promitterent. Verſus initia ſeculi V. auſibus eorum fortuna reſpondit. *Theodoſiana Tabula*, ſeculi IV fine, adeoque centum annis poſt vallum noſtrum everſum, delineata, Alemanniæ limitem Rhenum aſſignat.

§. CCXXI.

Accolæ Valli.

Ex populis Germanicis Vallum Romanum accoluere ſeculo I. atque II. Hermunduri (e) & Suevi verſus ortum, Catti vero & Mattiaci verſus ſeptentrionem. Ex Hermunduris his, Suevis, Cattis, Mattiacis, aliisque populis, eorum viciois, inter ſe fœdus ineuntibus, Alemanni exorti ſunt ad Rhenum ſuperiorem, uti ad inferiorem ex pluribus quoque Magnæ Germaniæ populis, in ſocietatem coeuntibus, prognati ſunt Franci; quod ſeculo II. finiente, vel ineunte tertio, factum fuiſſe, non ſine ratione conjicimus. Alemannos hos Vallum Romanum hoſtes præcipuos deinde expertum eſt. Non Vallum enim modo, ſed & ipſe mox Rheni limes, ab illis perruptus eſt. Quum autem Probus reſtituiſſet hoc Vallum, Alemanni retro illud rejecti fuerunt, atque adeo inter Vallum atque Nicrum, Mœnum inter atque Tubarim, habitaverunt: donec ſeculi III. fine ab ipſis Alemannis prorſus illud everteretur, atque Decumates Agri omnes Romanis in perpetuum eriperentur; admiſſis in poſſeſſionis ſocietatem Suevis, quorum nomen ita prævaluit denique, ut regio Tabulæ Theodoſianæ tempore, ſeu fine ſeculi IV. Alemannia dicta, appellaretur jam *Suevia*; incolæ regionis & Suevi & Alemanni vocarentur promiſcue.

§. CCXXII.

Alemanni.

Geographicæ hæ Decumatium Agrorum rationes, cum Chronologia & aliis circumſtantiis rerum comparatæ, faciunt, ut receptæ, ſummisque in orbe Literato Viris (f) probatæ, de Alemannicis originibus, ſententiæ jam non amplius ſubſcribam, uti olim, re nondum ſatis examinata, ſubſcripſi. (g) Alemannica incunabula enim à Marcomannorum, Rheni litus relinquentium, temporibus repetuntur communiter. In horum locum colluvies quædam novorum ex Gallia, Vindelicia, Germania, habitatorum ſucceſſiſſe creditur; (h) regio novis incolis occupata, novum *Decumatium Agrorum* nomen accepit, in quibus Alemanniæ gentis infantiam quærunt. TACITUS autem in Decumates hos Agros, Romanæ ditioni ſubjectos, nonniſi ex Gallia colonos tranſiviſſe memorat. Nomen ergo *Alemanni* tum illis dari non potuit, primo quod nondum ex diverſis nationibus homines, ſed meri Galli tractum illum occupaſſent: ſecundo, quod populo huic novo Romani non impoſituri fuiſſent Germanicum nomen. Sed

(c) In *Notitia Germaniæ Antiquæ* Lib. IV. Cap. II. pag. 175. Item pag. 176. ubi in Nota hæc habet: "Licet Antoninus pluries vicerit Marcomannos „ & ſocias gentes, ab eo tamen ævo trans Rhenum „ Romana non ultra potuit conſiſtere dominatio, ſed „ Germanis ceſſit victoribus &c. „ Quæ hiſtoricæ veritati manifeſte repugnant.

(d) SPENERUS in *Notitia Germaniæ Antiquæ* Lib. IV. Cap. II. pag. 174. Duo fere ſecula in valli hujus durationem computat, valli initium ad Auguſti tempora ponens, quæ tamen epocha probari non poteſt. Quodſi ad Hadrianum ejus extructionem referas, ducentorum fere annorum calculus recte ſe habet, ab eo enim ad Diocletianum duo fere elapſa ſunt ſecula.

(e) AMMIANUS Lib. XXVIII. Cap. V. pag. 416.

(f) PETAVIO, VALESIO, LABBEO, CLUVERIO.

(g) In *Diſſertatione de Alemannicis Antiquitatibus*, Cap. I.

(h) *Allerley Manner*, unde contracte Alemanni, quam etymologiam apud AGATHIAM probat ASINIUS QUADRATUS. Vide in *Commentationibus* noſtris *Hiſtoricis Diſſertationem de Alemannicis Antiquitatibus*.

Sed & vocabulum *Alemanni* Tacito, omnibusque feculi II. Monumentis, ignotum, feculo III. demum innotuit; quum in Vallum illud barbari omnes certatim irruerent, fedesque inter Gallos, ibi pridem habitantes, promifcue figerent, vel, his trans Rhenum rejectis, Decumates Agros inter fe dividerent, atque adeo vel à vicinis vel à feipfis invento nomine appellarentur *Alemanni*; omnibus regionibus Rhenum inter, Danubium Mœnumque, occupatis, potentes denique Francorum vicini, quos Mœnus folus feparavit.

Imo & aufibus eorum ita porro fortuna refpondit, ut per limitem Rhenenfem feculo IV. toties irruentes in Galliam, & inde toties rejecti, Vandalicæ irruptionis An. CCCCVII. focii, votorum fuorum tandem compotes fierent, atque non modo Sequanicam noftram, fed & Tribocenfem, Nemeticam & Vangionum, oram Rhenenfem fuis armis occuparent, & ab illo tempore conftanter retinerent; ita, ut Alemannia deinceps cis Rhenum etiam, ad Vogefum usque, fe extenderet. Alemannis autem feculi V. fine per Francos devictis, utraque Alfatia Alemannico Ducatui, à Francis inftituto, fubjecta eft. Ita Alemannia diverfis temporibus diverfos plane limites habuit. Quamdiu Vallum Romanum inter Rhenum Danubiumque duravit, Alemanni Regiones Nicrum inter & Mœnum tenuerunt, atque adeo Valli Romani accolæ fuerunt, verfus feptentrionem & ortum. Vallo everfo, quicquid ei inclufum erat, adeoque Suevia omnis hodierna Cis-Danubiana, ad Alemannos transivit. Poft Vandalicam irruptionem vero Alemannia cis Rhenum progreffa eft ad Vogefum; quod deinceps docebitur, quum per Militares & Publicas Romanorum in Alfatia vias breve fufceperimus iter.

MILITARES ROMANORUM PER ALSATIAM VIÆ.

§. CCXXIII.

INter opera, quibus Imperii Romani Majeftas præcipue relucebat, merito reputatæ fuerunt *Viæ* illius *Publicæ*, (*i*) vel *Militares*; (*k*) quæ fub libera Republica *Confulares*, *Prætoriæ*, appellabantur, fub Imperatoribus vero *Bafilicæ* vel *Regales*, (*l*) aliquando & *Aggeres Publici*; (*m*) quibus remotiffimarum provinciarum membra ab occafu & ortu cum capite fuo cohæferunt. Viæ dividebantur in publicas, privatas & vicinales. De privata, quæ *Agraria* quoque dicitur, quam quisque in fundo fuo, vel in agro vicini, jure fervitutis habet, nobis fermo non eft, uti nec de vicinali, quæ in vicis, & à vico in vicum ducit, quæque certo modo etiam publica; fed de illa via, quæ publice munita, qua commeatus publicus eft, cujusque folum eft publicum. Militares dictæ, quod in ufus militum & exercituum, bellicos præfertim, confectæ, fubinde & à militibus ftratæ fuerunt. (*n*) Viarum varietas.

Differentiam inter *Viam*, *Iter* & *Actum*, obfervaverunt Grammatici. (*o*) Viæ hæ ab ultimo occidente ad orientalem Imperii limitem præfertim protendebantur. Inter omnes eminuerunt Italicæ, inter Italicas *Appia* & *Flaminia*. Appia à Porta Capena usque ad urbem Capuam ducebat, munita An. Urb. Cond. CCCCXLII. ab Appio Claudio, Cenfore, poftea à Graccho, Cæfare quoque Julio vel Augufto, Brundifium usque producta. Hæc temporis ratione antiquiffima, ftraturæ excellentiffima. (*p*) Flaminia vero à Porta

Ii Flumentana,

(*i*) STRABO *Geograph.* Lib. V. pag. 235. inter tria à Græcis neglecta, apud Romanos magnifica, primo loco ponit viarum fternendarum curam, *ἐγχείρησιν ὁδῶν*: cui aquæductus & cloacas fubjungit. Adde DIONYS. HALICARNASS. Lib. III. Cap. XCI. Cloacæ in fola urbe Roma, Aquæducts in aliis quoque magnis urbibus erant, at viæ militares per omne Romanum Imperium.

(*k*) JAC. GOTHOFREDUS ad Lib. III. *Cod. Theod. de Curfu Public.* viam militarem à publica & confulari diftinguit, quod & SALMASIUM facere video *Plinianar. Exercit.* pag. 477. Edit Ultraject. fed confutat eos HENNINIUS in *Notis ad Bergierium de Militarib. Viis Romanor.* Lib. III. pag. 726. Tom. X. *Thefauri* GRÆV.

(*l*) THEOPHILI *Inftitutionum* Lib. IV. Tit. III. num. 5. pag. 581. Adde SICULUM FLACCUM *de Condit. Agror.* pag. 9. ubi ait: "Sunt viæ publicæ „ regales, quæ publice muniuntur.

(*m*) Leg. II. *Cod. Theodof. ne quis in Palat.* Item Leg. V. *de Itin. mun.*

(*n*) LIVIUS *Hiftor.* Lib. XXXIX. Cap. II. "Flaminius Conful ne in otio militem haberet, viam „ à Bononia perduxit Arretium. „ TACITUS Lib. I. *Annal.* Cap. XX. "Manipuli ante cœptam feditio„ nem Nauportum miffi, ob itinera & pontes.

(*o*) Iter hominis eft; Actus hominis & jumenti; Via hominis, jumenti & vehiculi. Hinc iter anguftius acto, actus anguftior via. Iter duorum pedum latitudine definitur, actus quatuor pedum, (vid. FESTUS in voce: *Actus*) via autem pedum octo. Notandum eft, *Iter* non tantum denotare profectionem, vel itum, fed & viam ipfam, qua itur. Sic *Itinera urbis*, pro viis. TACITUS *Hift.* Lib. I. Cap. LXXXI. CORN. NEPOS XVIII. 3. VIRGIL. *Georg.* I. 380.

(*p*) STATIUS *Sylvar.* Lib. II. fylva II. verfu 12.

Appia longarum teritur regina viarum.

CORRADINI *Vetus Latium*, Tom. II. Cap. XX. pag. 164.

Flumentana, hodie *Porta del Popolo*, initium cepit, à C. Flaminio, Censore, qui postea & Consul factus, condita An. Urb. Cond. DXXXIII. in quam temporis successu novem aliæ militares influxerunt, sive ab ea, uti rami à stipite suo, protensæ sunt, quas inter *Æmilia* princeps.

§. CCXXIV.

Constructio viarum.

Tam solide construebantur hæ viæ, ut temporum diuturnitati & tempestatum injuriæ omni resisterent. Aliæ ex vivo montium saxo excisæ, aliæ pavimento consolidatæ, aliæ glarea exaggeratæ, aliæ ponte conjunctæ, aliæ denique immensa profusione exornatæ, omnes Columnarum Milliarium (*q*) innumerabili copia instructæ fuerunt, quæ à Milliario aureo, sive columna aurata, in Foro Romano posita, tanquam à centro progrediebantur. Sunt, quæ ex duabus, sunt quæ ex tribus quatuorve stratis, compositæ: pleræque ex tribus. In imo strato lapides impositos vel cum cæmento, vel absque cæmento, firmissime coagmentatos, posuerunt, pro statumine & basi cæterorum stratorum; hoc *rudus*. Secundum inde stratum superpositum, glarea, minuto lapide vel cum cæmento, vel absque cæmento: hoc *nucleus*. Tum demum saxa majora, ad hoc dolata, tertium stratum, sive superius constituere pavimentum: quod *summa crusta*. Voces has Architecti veteres, quum pavimenta ædium describerent, adhibuerunt, eleganter autem eas ad straturam Viarum Militarium describendam adhibuit NICOL. BERGIERIUS. (*r*) In Flaminia, Æmilia, Cassia, Appiaque Viis non semel hoc deprehendi, quum peragrarem Italiam. Sed & in Alsatia nostra id nuper compertus sum, quum in Montis Odiliani ascensu magnas viæ stratæ Romanæ, de quibus deinceps acturus sum, reperirem reliquias. Silex, qui summam crustam composuit, non malleis particulatim diffractus ac concisus, uti hodie mos est, sed crassus & in fronte binos, ternos, pedes latus, angulisque politus, ut aliis committeretur, nec se commissura laxaret. Notabilis ergo inter straturam viarum, quæ nostris temporibus in Gallia, prope Lutetiam præsertim, fieri solet, & veterem Romanorum intercedit differentia. Nostra in unico quadratorum, particulatim diffractorum strato vel corio consistit. Stratum hoc autem, vel summa crusta, in simplici arena, paviculæ ope solidatur, sine ullo alio statumine & fundamento, unde impetum vecturæ diu sustinere nequit, sæpeque refici debet. At silices quadrati, qui in publicis Romanorum Viis insternebantur, per aggerem vel statumen, rudum nucleumque, erant muniti; unde firmitas Viarum perpetua: unde Viæ dicebantur munitæ.

§. CCXXV.

Viarum curatores.

Præcipuus publicarum apud Romanos Viarum instaurator fuit C. Sempronius Gracchus, Tribunus Plebis, à quo Lex celebris condita, *de Viarum munitione*, quæ ab eo *Sempronia* nomen retinuit, cujus summam nobis dedit PLUTARCHUS. (*s*) In lege hac nihil oblitum eorum, quæ ad commoda, amœnitatem & ornatum, Viarum aliquid afferre poterunt. Viarum Publicarum cura, sub libera Republica præsertim, apud Censores, Tribunos, subinde & apud Ædiles, (*t*) in Provinciis vero apud Proconsules & Præsides erat: adde, quod peculiares fuerint quoque unius pluriumve simul viarum Curatores, uti ex antiquis Epigraphis docemur. (*u*) Imperatores vero, quo majorem in illis reparandis operam posuerunt, eo majoribus laudibus elati sunt; quod nummi plurimi, in Augusti honorem cusi, (*x*) loquuntur. Seculo II. M. Aurelius Imp. vias Urbis atque Itinerum diligentissime curavit, ut JUL. CAPITOLINUS docet. (*y*) Seculo V. Honorius & Theodosius profitentur: "Absit, ut nos instructionem viæ publicæ & pontium, stratarumque operam, titulis magnorum Principum dedicatam, inter sordida munera numeremus." Item: "Quæ viis publicis antiquitas tribuenda decrevit, sine ullius vel reverentiæ vel dignitatis exceptione præstanda.

Primam

(*q*) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. XXVII. SUETONIUS in *Othone*, Cap. VI. PLINIUS *Hist. Nat.* Lib. III. Cap. V. DIO CASSIUS Lib. LIV.

(*r*) BERGIER *Histoire des Grands Chemins de l'Empire*, Lib. II. Cap. XVIII. seqq.

(*s*) *In Gracchis* Cap. IX.

(*t*) Quatuor - Viros Curatores viarum in urbe, Duumviros extra urbem, hic omittimus, quod Augusti tempore sublati fuerunt. DIO CASSIUS Lib. LVIII. Subinde Consularibus aut Triumphalibus viris extra ordinem cura viarum, ex manubiali pecunia sternendarum, fuit commissa. SUETONIUS in *Augusto* Cap. XXX. & XXXVII.

(*u*) Cn. Munatius Bassus, *Curator Viæ Nomentanæ*, occurrit in *Inscript.* apud. CORRADINUM in *Latio Veteri*, Lib. II. Cap. XX. pag. 171.

(*x*) Collegit eos EZECHIEL SPANHEMIUS de *Usu & Præstantia Numismatum*, *Dissert.* X. num. 6. pag. 893. Nec silentio transeundus nummus ille obvius, in Trajani honorem cusus, cum perigraphe: *Via Trajana.*

(*y*) JULIUS CAPITOL. in *M. Antonino Philos.* Cap. XI.

Primam apud veteres Alſatas viam ſtraviſſe M. Vipſanium Agrippam, Auguſti generum, dubitare non licet. Hic enim, Galliæ cura ei commiſſa quum eſſet, per eandem, ſub auſpiciis ſoceri, ab urbe Lugdunenſi quatuor vias majores aperuit, uti STRABO (z) memoravit, longitudine & operis difficultate ſpectabiles: quarum una per Veſontionem, adeoque per Alſatiam, tendebat ad Rhenum. Viam hanc Veſontino-Alſaticam vocamus. Pertinere huc videtur unus ex nummis Auguſti, viarum, ſub eo munitarum, occaſione cuſis, (a) in cujus parte poſtica hæ ſiglæ in columna leguntur: S. P. Q. R. IMP. CAES. QVOD. V. M. S. EX. EA. P. Q. I. S. AD. A. D. E. *Quod viæ munitæ ſunt, ex ea pecunia, quæ juſſu Senatus ad Ærarium delata eſt.* Nummum hunc ad annum Urb. Cond. DCCXXVII. ante Chriſt. XXVI. refert FRANCISCUS MEDIOBARBUS. (b) Alſaticæ viæ ſtratura referri poſſe videtur ad annum Urb. Cond. DCCXXXIII. quo Agrippa Galliam adminiſtravit. Multa de his aliiſque rebus, ad Rhenum ſpectantibus, nos edocerent Agrippæ *Commentarii de Gallia*, à PLINIO (c) lecti, ſi noſtram illi tuliſſent ætatem.

§. CCXXVI.

Cæterarum per Alſatiam viarum ſtratarum tempus ignoramus; ex Itinerario autem & Tabula Theodoſiana ſequentes ſeculo IV. per Alſatiam viguiſſe reperio. Viæ Alſatiæ.

Has inter primo loco recenſenda venit Via illa Rhenenſis recta, quæ ex Italia per Helvetiam Juramque Montem venientes à Vindoniſſa ad Auguſtam Rauracorum, (d) per Cambetem, Montem Briſiacum, Argentouariam, Helvetum, Argentoratum, Saletionem, ad Moguntiacum urbem, atque inde ad Rheni oſtia uſque, ducebat. *Itinerarium* ANTONINI (e) eam ita ordinat: Prima via.

Auguſta Rauracum		
Cambete	. . . .	Mill. Paſſ. XII.
Stabulis	. . . .	Mill. Paſſ. VI.
Argentouaria	. . .	Mill. Paſſ. XVIII.
Helveto	. . .	Mill. Paſſ. VI.
Argentorato	. . .	Mill. Paſſ. XII.
Saletione	. . .	Mill. Paſſ. VII.
Tabernis	. . .	Mill. Paſſ. XIII.
Noviomago	. . .	Mill. Paſſ. XI.

Viæ hujus reliquiæ apud Cambetem atque Othmarshemium, præcipue apud Banzenhemium, Landſerianæ Dynaſtiæ vicum, reperiuntur. Extat enim in hujus agro tractus quidam, qui *via alta* (*Hohe-Stras*) appellatur, quo nomine vias Romanas appellitare ſolebant medii ævi homines, quod plerumque altiores circumjacentibus campis eſſe ſolebant ſtratæ hæ viæ. Hanc de Bantzenhemiana veteri ſtrata notitiam ante hos annos CC. jam nobis reliquit BEATUS RHENANUS, (f) ubi ita ſcribit: " Proxime pagum, „ qui ab Othamaro nomen poſſidet, tantum vetuſtatis indiciorum reperire eſt, ut non „ liceat palum infigere terræ, quin aliquid occurrat. Porrigebatur autem uſque ad „ publicam illam in campis *viam*, quam *altam* vocant. Nam agri illi ruinas tegunt, ubi „ ſubſidens quoque terra ſarcophagos lapideos ſæpe demonſtrat &c. Alemanni *Pautzenheimum* appellarunt. „ Inde viæ hujus Romanæ directio ad Hammerſtatt, Feſſenheim, Balgau, Heiteren atque Briſacum, recta deduxit. Quum vero ab illo tempore Rhenus Briſacum ad Germanicam ripam tranſtulerit, factum eſt, ut via hæc Romana, illis in partibus, vel à Rheno fuerit abſorpta, vel ad Germanos tranſlata. A Briſiaco Monte ad Argentouariam via iſta porro progreſſa eſt, ſed nulla ejus veſtigia noſcuntur: turbavit omnia Rhenus.

§. CCXXVII.

Præter Rhenenſem hanc viam, quam Vindoniſſenſem appellabo, quod per Vocetium montem à Vindoniſſa haud procul à Rheno in Alſatiam ducebat, aliæ quoque duæ ex Rauracis, Sequaniſque noſtris anterioribus, viæ, ad Helvetios pariter directæ, ſilentio nobis tranſeundæ non ſunt. Raurico-Aventicenſes vocabo has vias, quod à Secunda & tertia via.

 præcipua

(z) Lib. III. pag. 208.

(a) *Nummi Arſcot.* Tab. X. num. 21. 22. 24.

(b) In *Nummis Imperator.* pag. 28. SUETONIUS in *Auguſto* Cap. XXXVII. de cura ejus circa vias agit.

(c) PLINIUS eos allegat *Hiſt. Nat.* Lib. IV. Cap. XVII.

(d) Via hæc Alſatica Rhenenſis continuatio viæ eſt, quæ à Vindoniſſa ducebat Auguſtam Rauracorum, de qua ſupra locutus ſum, Lib. I. §. LXXXIX. pag. 172.

(e) Pag. 353. ſqq. Edit. Weſſeling.

(f) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 278.

præcipua Helvetiæ urbe, Aventico, in Rauricensem & Sequanicam nostram duxerunt Alsatiam. Scilicet quum à Vocetio monte, qui extrema pars Juræ est, atque Rhenum attingit, juga Juralli versus occasum prosequimur, occurrit via illa, quæ per *Rupem scissam inferiorem* ad Salodurum Aventicumque pergebat, de qua, *Itinerario* & *Tabula Theodosiana* ducibus, supra (*g*) jam actum. Sed memorabilior longe est illa, quæ à Rheno adhuc paulo remotior, Birsam flumen usque ad fontes ejus, hoc est, ad *Petram Pertusam* comitabatur. Multo ibi labore magnisque impensis Jurassum perforarunt Romani, ut ex Rauracis & citerioribus Sequanis ad Helvetios profecturi, breviorem ibi viam facilemque invenirent. Nec Itinerarium tamen, quod miror, nec Tabula Theodosiana viam hanc nobis exponunt, licet certissimum ejus indicium sit dicta Rupes Pertusa; quæ aliam ob causam pertundi non potuit, quam ut itinera per eam commodius fierent. Viarum hujusmodi, altissimas rumpentium rupes, exemplum non unum subministrat Italia, extra Italiam vero rarissima occurrunt. Inscriptio vetus, rupi insculpta, operis stupendi auctorem indicat, quam infra producimus. Per vias has ex vicina Helvetia in veterem transibatur Alsatiam.

Quarta via. Aliam insuper Viam, quæ ab interioribus Sequanis ad exteriores nostros tendebat, *Itinerarium* & *Tabula Theodosiana* indicant: Vesontinam appello. Mansiones ejus ita signantur: (*h*)

Vesontione
Epamanduoduro . Mill. Pass. XXXI.
Cambate . . . Mill. Pass. XXXI.

Vesontione hæc ergo per Epamanduodurum (*Mandeurre*) & Granvilariam, ut & per Largam, (*Largizen*) Cambatem tendebat, ubi in Viam Rhenensem incidit. In via hac id prorsus singulare, quod inter Jurassi & Vogesi extremitates vel angulos media ad Sequanicos dirigebatur Alsatas, ita ut Vesontione profectis Jurassus ad dextram, Vogesus ad sinistram esset. Mons Belicardus & Belfortium ad Vogesum, sed Fontes Elli & Lucellensis Abbatia ad Jurassum, referuntur. Viæ hujus Vesontinæ nominisque ejus vestigia haud procul à Largiza vico, in *Oberstrass* villa, supersunt; nomen enim hoc *stratam altam* designat, cujus generis plura alia apud Belgas alibique loca ex Antiquitate supersunt, quæ plerumque Romanæ Viæ reliquias indicant. Nomen *Hohe Strass*, adhuc retinet via illa Militaris, quæ à Colonia Agrippina tendebat ad Coloniam Trajanam. (*i*)

§. CCXXVIII.

Quinta via, obliqua. Præter Rhenensem rectam & alia fuit via obliqua, quæ ab ora Rheni versus mediterranea aliquantum deflexit. Hanc ad Uruncos vel Uruncas duxisse, *Itinerarium* (*l*) indicat, quod uno in itinere inter Arialbinnum & Montem Brisiacum ponit *Uruncos*:

Arialbinno
Uruncis
Monte Brisiaco.

In alio eosdem Uruncos inter Largam & Montem Brisiacum sistit:

Larga
Uruncis
Monte Brisiaco.

Itinera hæc duo, inter se collata, indicant, Uruncos in Vesontino itinere, adeoque non ad Rhenum sitos, atque iter aliquod ad Uruncos deflexisse à Rheno.

Sexta via. Viis his Romanorum superioris Alsatiæ alia quædam, à Romanis strata, accessit, quæ per fauces arctas olim atque difficiles ex Alsatia in Leucos & in Mediomatricos duxit; quum nempe ab oppido *Thann*, per S. Amarini vallem, altissima rupe trajecta, ad Bussanam Lotharingiæ transitur vallem. Ubi ad Lotharingici lateris radices Vogesi perventum est, Mosellæ fons ad oram viæ sinistram occurrit. Rivulus, qui inde prodit, alium mox, ex alio ad dextram fonte remotiore, rivulum accipit. Via hæc, per fertilem & amœnissimam Habendensis pagi (*m*) vallem, semper comitatur Mosellam Spinalium versus; adeoque per Leucorum regiones ad Mediomatricos interiores progreditur. Nominis stratæ viæ reliquiæ in vico *l'Estrée*, inter Bussanum & Romarici Montem, supersunt. Vocabulum hoc Franco-Galli medio ævo ex strata composuerunt, quod pluribus adhuc Galliæ locis inhæret, quæ ad stratas olim vias Romanorum sita fuerunt.

§. CCXXIX.

(*g*) Lib. II. §. LXXXIX. pag. 172.

(*h*) *Itinerar.* pag. 386.

(*i*) Ab urbe *Colonia* ad vicum *Kellen* hodie. CHR. HENR. HENNINIUS *Not. ad Bergier. de Viis Militar. Rom.* Lib. III. pag. 719. Tom. X. *Thesauri Græviani.*

(*l*) Confer pag. 252. cum pag. 349.

(*m*) Celebrem hunc pagum medii ævi vide infra in Pagis.

§. CCXXIX.

Inferioris Alſatiæ via Prima.

In Tribocenſi atque Nemetica, ſive inferiore Alſatia, ſequentes viæ veteres occurrunt. Primo via quædam publica ab Argentouaria Helvetum (vicum *Ell*, prope Benfeldam) fuit directa. Plura ejus hinc inde ſuperſunt veſtigia. Strata fuit inter Rhenum & Ellum fluvios, ſpecialius Cempſum inter & Iſcheram rivos, Marckelshemium à dextra, Elſenhemium à ſiniſtra, relinquens. Heſſam villam inde & Ivratzhemium attingit, præteritaque mox Hiltzhemii villa, (qoo in tractu Cempſum trajiciebat via) per Ebershemiani Monaſterii ſilvam recta ad Benfeldam Helvetumque tendit. Fuit via transverſa, qua Argentouaria & Helvetus, civitates mediterraneæ, Rhenum inter & Vogeſum ad Ellum flumen ſitæ, octo milliarium Francicarum intervallo ſeparatæ, conjungebantur. Viæ hujus, quæ ſuperant, indicia à colonis circumjacentibus *das Stræſſel*, Stratula, *die Hohe-Straſs*, *Heyden-Straſs*, via eminens vel exaggerata, via Paganica, vocibus, alibi quoque receptis, appellantur.

Secunda via obliqua.

Sed & in eadem Inferiore Alſatia, præter viam rectam Rhenenſem continuatam, alia fuit obliqua, uti in ſuperiore, quæ ab Argentorato (*n*) per Brocomagum atqoe Concordiam ad Noviomagum Nemetum, hoc eſt, ad urbem Spiram, ut *Itinerarium* (*o*) teſtatur, ducebat:

Argentorato	
Brucomago . . .	Mill. Paſſ. XX.
Concordia . . .	Mill. Paſſ. XVIII.
Noviomago . . .	Mill. Paſſ. XX.

Licet ergo ad mediterranea à Rheno divergeret, prope Spiram tamen rurſus incidit in viam rectam Rhenenſem.

§. CCXXX.

Tertia via.

Excepit hanc *Divodurenſis* via, quæ per Brocomagum atque Tres-Tabernas ad Divodurum, Mediomatricorum caput, ſive ad Metenſem urbem, Itinerario teſte, (*p*) porrecta eſt, hunc in modum:

Argentorato	
Tabernis . .	Mill. Paſſ. XIV.
Decem Pagis . .	Mill. Paſſ. XX.
Divoduro . .	Mill. Paſſ. XX.

Hæc ad Belgas interiores viatorem perduxit.

Quarta via.

Alia inſuper ſub Romana Periodo via per Schirmeckianam & alias Vogeſi valles ad Mediomatricos ulteriores jam olim tendebat, quam hodie Saracenorum viam, *le Chemin des Sarazins*, vocant. Attigit ea pedem montis *Dononis*, in quo Mercurialium Sacrorum tot reliquiæ extant, quas ſupra (*q*) indicavimus & mox inter Monumenta deſcribimus.

§. CCXXXI.

Via militaris Odil. Montis.

Præter publicas has & militares Romanorum in Alſatia vias notanda venit & alia, minus publica, at militaris profecto, quæ ab imo Odiliani montis, uti hodie vocatur, ad verticem duxit. Mons hic, cui Hohenburgenſe Monaſterium medio ævo impoſitum fuit, haud procul ab Ehenhemio ſuperiore, Imperiali quondam oppido, ſitus, inter ſummos Vogeſi apices, altitudine vix ulli ſecundus eſt. Ad montis radices conſpicitur vicus, ab Ottone quodam, Alſatiæ Comite, uti videtur, *Ottenrodt* (*r*) nominatus, ubi via militaris initium cepit, atque per varios gyros & anfractus perrexit ad verticem. Stratura, quæ propior vico erat, deſtructa eſt; lapidibus majoribus in privatos colooorum ædificantium uſus converſis; quæ autem montis ſummitati vicinior, adhucdum ſat integra cernitur, initiumque haud procul à D. Gorgonii Ædicula ſumit. Stratæ viæ reliquias vulgus *Paganicam* imo & *Dæmonicam viam* (*s*) appellat.

Ii 3 §. CCXXXII.

(*n*) Quinque Viæ majores ab Argentorato ad diverſas Galliæ partes ducebant, non numerata Via, quæ ad Germanos Trans-Rhenenſes ducebat. De Viis publicis, ad Coloniam Rauricam ducentibus, ſupra jam actum. Ad Durocortum, principem urbem Rhemorum, ſeptem viæ ducebant, ut obſervat Bergierius *Hiſt. Viarum Militar. Romanorum* Lib. III. Cap. XXXIX. num. 4.

(*o*) Pag. 252. ſq.

(*p*) Pag. 239.

(*q*) In *Conſpectu Alſatiæ* §. IX. pag. 7.

(*r*) Ottonis Novale. *Rodt*, *Rod*, Teutonica vox vetus, pro *Reut*, novale. Unde tot vicorum oppidorumque nomina apud Germanos, quæ in *roda*, *rode*, *rod*, deſinunt. Loca hujusmodi, fruticibus & dumetis purgata, in habitationes, villas, vicos paulatim & urbes, converſa fuerunt, ut *Wernigeroda*, *Elbingeroda*, *Gernroda*.

(*s*) *Heyden-Weg*, *Teufels-Weg*. Via quædam Romana, quæ à Baccharaco Berncaſtellum atque ulterius duxit, ab accolis quoque nominari Paganicam viam, annotat Henninius in *Notis ad* Bergierium *de viis Militaribus* Lib. III. pag. 719. Tom. X. Grævii *Theſauri Antiqq. Roman.*

§. CCXXXII.

Constructio hujus viæ.

Opus, quod firmitate sua tot seculorum injuriis & tempestatibus restitit, examinavi sollicite. Stratum infimum, quod *statumen* aut *rudus* appellamus, lithostrotum sive pavimentum lapideum est, rudioribus lapidibus magnis crassisque coagmentatum, sed absque cæmento. Statumini superimpositum cernitur stratum secundum, glarea, minuto lapide & arena crassiore, compositum, duorum pedum altitudine constans, quod stratum, quia in medio positum, vocabulo à veterum pavimentis desumpto, commode *Nucleus* appellatur. Nucleo superimposita denique fuit *summa crusta*, sive tertium summumque stratum, quod lapides quadranguli & quadrilateri, prægrandes dolati & coagmentati, componunt; qui iterum diversæ magnitudinis sunt, sesquipedales, duorum pluriumve pedum, prouti sors tulerat, atque ex ipsa rupe, super quam via facta, excisi, & ad lineam, libellum ac perpendiculum, quod post tot secula adhuc satis apparet, exacti. Quadratorum horum lapidum junctura multis temporum injuriis hiatus ubique plures accepit, quod & in Appia illa celebri via, aliisque passim apud Italos, contigisse testis oculatus didici. Latitudinem viæ deprehendi pedum XII. quam viarum Romanarum mensuram communem in latum HYGINUS, (*t*) seculi II. Scriptor, indicat. Tota hujus viæ extensio leucæ Francicæ minoris spatium explere potuerat; ex quo MCCL. passuum stratura adhuc superest. Neque vero divinare nobis difficile est, cur, quum reliquæ Romanorum in Alsatia viæ perierint, hæc sola, si non omnis, ex parte tamen, adhuc subsistat. Ceteræ enim, quæ fuerant in plano, vel à Rheno abreptæ, vel lapides earum ab incolis ad ædificia adhibiti fuerunt, quum viæ nostræ Odiliani montis pars vicinior vertici mala hæc sentire non posset. Addo, quod incommodi illud habent viæ Romanæ, quod reparatio earum sumptuosa sit, quæ nisi fiat diligenter, hiatus, hinc inde sese pandentes, usum itinerantibus plane difficilem reddunt. Unde ipsa Appia, aliæque Italiæ veterum Romanorum viæ, plerumque hodie jacent neglectæ. Viatores, tum rhedis, tum equis suis, neglecta via veteri, collateralem, quæ ad hujus latus paulatim nata est, solent præferre. Annotandum est insuper, quod Germaniæ populi, qui Alsatiam, Romanis expulsis, tenuerunt, viis suis non munitis, levique labore paratis, assueti, Romanas neglexerint.

Romana autem in Odiliano Monte via, multo opere sumptibusque parata, firmum ibi præsidium militare & Castra stativa Romanos Imperatores collocasse docet, quod & murus fortissimus, ibidem superstes, indicat. Hæc militum in usus munita, à militibus præsertim trita, militum manibus quoque forsan confecta, præ aliis sane Militaris viæ nomen merita est. Inter militaria opera constructio censebatur viarum. Militibus suis frequenter laborem hunc commisere Duces Romani, vel ex necessitate, vel, uti TACITUS loquitur, adversus otium Castrorum: antiquissimis temporibus id jam Consulem fecisse Flaminium, ex LIVIO annotavimus supra. Ceterum eosdem viæ hujus & veteris illius muri fortissimi, in montis Odiliani vertice positi, censemus auctores, hoc est, opus utrumque ad Romanos haud immerito referimus; nonnulli licet opus Romanis abjudicandum existiment. Et Celtæ enim, qui ante Romanos, & Alemanni Francique, qui post Romanos Alsatiam tenuerunt, hujuscemodi operum fuerunt incuriosi. Vestigia viæ hujus indicamus in Tabula, quæ Odiliani montis Castra repræsentat.

§. CCXXXIII.

Via Aurelia-Aquensis.

His Veteris Alsatiæ militaribus viis & trans Rhenanam vicinam, huc usque ignotam, subjungimus, viam nempe *Aquensem Aureliam*, quæ seculo II. finiente, tertioque ineunte, à Tribocis, speciatim ab Argentorato, adeoque à Rheno ad civitatem Aureliam Aquensem, (*u*) (Badam Marchicam) indeque ad Danubium, duxit; in quo itinere aliquot Lapides leugares superioribus seculis, imo & nostro, reperti fuerunt, qui

(*t*) De *Limitibus Constituendis* pag. 152. Edit. Goes. ubi sic loquitur: "Per hos (limites) iter „ populo, sicut per viam publicam debetur. Ita „ enim cautum est Lege Sempronia & Cornelia & „ Julia. Quidam ex his latiores sunt XII. pedibus, „ ut hi sunt, per viam publicam militarem acti; „ habent enim latitudinem viæ publicæ. „ Lex XII. Tabularum octo pedes tantum latitudinis viæ dedit, quæ in porrectum duceretur. CAJUS Lib. VIII. *ff. de servit. Præd. Rust.* Adde PAULUM Lib. XXIII. *ff.* Tit. eodem: ANTONIN. AUGUSTINUM ad *Legem XII. Tabular.* §. XIV. Generatim latitudo viarum Italiæ vix egrediebatur pedes quatuordecim: quum illæ ab annis bis circiter mille stratæ sint, quando currus minus frequentes & minus lati fuerunt, ut duo adversi facile transire potuerint. In Provinciis autem viæ exaggeratæ fuerunt latiores subinde pedum 30.

(*u*) Agnomen *Aureliæ* Civitati Badensi Marchicæ ab Imp. Antonino Caracalla datum fuisse, infra, ubi de Monumentis Romanis agitur, probamus.

qui adhucdum extant, uti infra videbimus. Via hæc eo magis notanda est, quod Eruditi quidam (x) apud Germanos crediderunt, nullas plane in Germania veteri Trans-Rhenana vias extitisse, à Romanis munitas. Quicquid sit, via hæc Aurelia-Aquensis Marchica nulli ad hunc diem Scriptorum fuit annotata. Itinerarium Antonini & Tabulam Theodosianam nullum trans Rhenum Danubiumque iter aut viam in Germania magna notasse, non est mirum; quando duo hæc Monumenta nonnisi seculi IV. fine conscripta fuerunt, quum omnia, quæ Romani ultra hos limites possederant, jam fuissent amissa, Romanis cis Rhenum Danubiumque per Alemannos rejectis, qui loca ista deinceps in perpetuum occupaverant. Hoc certum plane & indubium est, sub Antonino Caracalla, adeoque seculi III. initio, inter Argentoratum atque Pforzhemium viam stratam fuisse, quum Lapides milliarii quatuor, qui supersunt, (y) id clare testentur. Horum nonnulli in vico *Steinbach* eruti sunt, qui vicus, ab Aquensi civitate Marchica Badensi IV. leugis distans, ad Rhenum vergit: duo alii reperti sunt in ejusdem ditionis Badensis vico Nœttinga, qui in itinere ad Nicrum atque Danubium, Badam inter atque Pforzhemium, situs est. Milliarium horum lapidum positio aperte nobis indicat viam, quæ Rhenum nostrum Danubiumque conjunxit. Per Pforzhemium oppidum, quod Marcianæ Silvæ veluti *Porta*, (z) necessario hæc via transivit; ad quam autem urbem, ad Danubium sitam, à Pforzhemio progressa sit, cum ignarissimis me ignorare profiteor. Ceterum, quum in Trans-Rhenensi Germania, nobis vicina, & quidem Marchia Badensi sola, quatuor adhuc supersint Columnæ milliares, quæ intertitia locorum olim indicaverant leugis, non semel indolui, barbaram superiorum seculorum ætatem plura hujus generis Monumenta suæ invidisse posteritati. Solam enim unicamque, quam ego Brocomagi detexi, hujus generis Columnam, conservavit Aliatia, Valeriani Imperatoris ætate positam, quam infra producimus. Columnæ Milliariæ cum viis militaribus perierunt. Harum stratura passim demersa & sepulta est limo, aut, quum urbes muniretur, arces exstruerentur, castra vicique converterentur in urbes, aut alia opera, seu privata, seu publica, fierent, in usus illos adhibiti sunt Literati hi Lapides, ignorantia ædificantium.

§. CCXXXIV.

Itinerarium ANTONINI, ut & *Tabula Theodosiana*, qui Libri in usum Imperatorum, Provincias obeuntium, conscripti fuerant, duas vias exponunt, per quas Imperatores Romani ex Italia, speciatim à Mediolano ad Argentoratum, atque inde Moguntiacum proficisci solerent: unam per Alpes Grajas; alteram per Alpes Penninas. In Iter per Alpes Græcas, quæ inter Cottias & Penninas mediæ, Mediolano Argentoratum Mill. Pass. DLXXVI. computantur. (a) Via hæc per oppida Salassorum Sub-Alpinæ Galliæ, Eporediam (hodie *Ivrea*) atque Augustam Prætoriam, Salassorum caput, (nunc *Aosta*) Pedemontii urbes, atque dein per Allobroges, speciatim per Tarantaliam ad Genevam urbem, indeque per Pagum Vaudensem, Orbam, Vesontiunem, Largam, Montem Brisiacum, perduxit Argentoratum per has Mansiones: (b) Via per Alpes Grajas.

Ticinum	Mill. Pass. XXII.
Laumellum	Mill. Pass. XXII.
Vercellas	Mill. Pass. XXVI.
Eporedia	Mill. Pass. XXXIII.
Vitricium	Mill. Pass. XXI.
Augusta Prætoria . . .	Mill. Pass. XXV.
Arebrigium	Mill. Pass. XXV.
Bergintrum	Mill. Pass. XXIV.
Darantasia	Mill. Pass. XVIII.
Casuaria	Mill. Pass. XXIV.
Bautas	Mill. Pass. XVIII.
Cenava	Mill. Pass. XXV.
Equestribus	Mill. Pass. XVII.
Lacu Lausonio	Mill. Pass. XX.
Urba	Mill. Pass. XVIII.

Ariorica

(x) HADR. SPEGERUS in *Diatriba sua de Viis Militaribus Romanor. in veteri Germania* §. II. pag. 8. & §. VIII. pag. 32.

(y) Inter Monumenta Romana hos Lapides producimus infra.

(z) Etymologia hæc nominis *Pforzheim* verisimilior illa, quam IRENICUS *in Exegesi Germaniæ* Lib. XII. pag. 406. suppeditat, ubi à Phorce, Phorcys ex Furialo filio, nomen deducit.

(a) Codices MSS. nonnisi unis Mill. Pass. variant: sunt enim, qui Mill. Pass. DLXXVII. habent.

(b) *Itinerar.* ANTONINI pag. 346. sqq.

GEOGRAPH.

Ariorica	Mill. Paff. XXIV.
Vifontione	Mill. Paff. XVI.
Velatuduro	Mill. Paff. XXII.
Epamantadurum	Mill. Paff. XII.
Gramato	Mill. Paff. XIX.
Larga	Mill. Paff. XXV.
Uruncis	Mill. Paff. XVIII.
Monte Brifiaco	Mill. Paff. XXIV.
Helveto	Mill. Paff. XXV.
Argentorato	Mill. Paff. XXX.

§. CCXXXV.

Via per Alpes Penninas.

Iter vero, per Alpes Penninas ad Argentoratum urbem inftituendum, quod attinet, Itinerarium (c) à Mediolano Magontiacum Mill. Paff. CCCCXIX. (d) Argentoratum autem usque fummam CCCXXXIX. Mill. Paff. computat, fequentem in modum:

Novaria	Mill. Paff. XXXIII.
Vercellas	Mill. Paff. XVI.
Eporedia	Mill. Paff. XXXIII.
Vitricio	Mill. Paff. XXI.
Augufta Prætoria	Mill. Paff. XXV.
Summo Penino	Mill. Paff. XXV.
Octoduro	Mill. Paff. XXV.
Tarnajas	Mill. Paff. XII.
Penne Locos	Mill. Paff. XIII.
Vibifco	Mill. Paff. IX.
Bromago	Mill. Paff. IX.
Minnodunum	Mill. Paff. VI.
Aventicum Helvetiorum	Mill. Paff. XIII.
Petinefca	Mill. Paff. XIII.
Saloduro	Mill. Paff. X.
Augufta Rauracum	Mill. Paff. XXII.
Cambete	Mill. Paff. XII.
Stabulis	Mill. Paff. VI.
Argentouaria	Mill. Paff. XVIII.
Helveto	Mill. Paff. VI.
Argentorato	Mill. Paff. XII.

Tabula Theodofiana iter hoc quoque indicat, lócis tamen quibusdam & intervallis eorum hinc inde mutatis.

§. CCXXXVI.

Via per Alpes Rhæticas.

Duobus his itineribus *Theodofiana Tabula* tertium addit, quod nec per Grajas, nec per Penninas, fed per Rhæticas Alpes, dirigitur, atque per Comum, Clavennam, Curiam, Brigantium, Vindoniffam, Auguftam Rauracorum, Argentouariam, Argentoratum duxit, per fequentes ftationes:

A Mediolano	
Como	XXXV.
Clavenna	XVIII.
Tarveffedo	XX.
Cunuaureum	X.
Lapidaria	XVII.
Juria	XXXII.
Magia	XVI.
Clunia	XVIII.
Brigantio	XVII.
Arbor Felix	X.
Ad Fines	XXI.
Vindonifla	VIII.

Auguftam

(c) Pag. 350. feqq.

(d) In nonnullis Codd. CCCCXVI. exprimuntur.

Auguſtam Rauracum	XXII.
Arialbinum	VI.
Cambete	VII.
Argentouaria	XII.
Helellum	XII.
Argentorate	XII.

Nec dubitandi locus eſt, Imperatores, pro diverſis rerum temporumque circumſtantiis, unam viam elegiſſe præ altera.

§. CCXXXVII.

Stationes viarum.

Alſatiæ hæ Romanorum viæ per Stationes, quæ vel *Manſiones* vel *Mutationes* appellabantur, ſubdiviſæ fuerunt. Manſiones ampla peregrinantibus hoſpitia præbebant, in mutationibus autem nonniſi veredos, jumenta & vehicula, veredarii mutabant; uti ex Titulis utriusque Codicis *de Curſu Publico*, nec non ex *Itinerario Burdegalenſi*, addiſcimus. (*e*)

Curſus fiſcalis.

Publicus curſus, ad Fiſcum Principis ab Hadriano relatus eſt; (*f*) unde Curſus Fiſcalis ſubinde vocatur: vocatus etiam Curſus vehicularis, ſive vehicularius, vehicula publica, vehiculatio &c. quippe quæ non modo per Tabellarios publicos & ſtatores, pedibus curſitantes, ſed præcipue per equos inſtituebatur. Equi & hominibus & nneribus ferendis, vehendisque rhedis deſtinati, dicebantur Veredi, etiamſi non veherent homines: Paraveredi, qui ex privatorum equis, pro neceſſitate Curſus publici, ſub *parangariæ* titulo, ſubinde addebantur; ſæpe tamen rhedæ à mulabus, aſinis & bobus, quoque trahebantur. Vehicula varii diverſique generis, birotæ, ciſia, rhedæ, carpenta, carrucæ. Clabula vero plerumque bobus trahebantur, unde clabularis vehiculatio tardigrada, & Curſus publici vehicularis ignobilior ſpecies, veloci curſui oppoſita, (*g*) à rhedis & quadrigis diverſa, rebus transferendis apta, quæ præcipitem curſum nec requirunt, nec ferunt. Stationibus præerant publici Officiales, qui è fiſco Principis mercedem, victum & annonam, conſequebantur, unde nullam mercedem pro curſu publico exigere poterant. Nec omnibus ejus uſus permiſſus fuit: Principis & Nuntiorum curſorumque ejus, ut & paucorum ex Palatio Procerum, quibus nempe Diplomata Tractoria concedebantur, itineribus deſtinatus. Præpoſiti Curſui *Mancipes* dicti ſunt, qui, quinquennio finito, *Perfectiſſimatus* dignitate honeſtabantur. (*h*) Sub eorum directinne erant Stratnres, Catabulenſes, Hippocomi, Muliones, Mulomedici, aliique, variis nominibus à ſe invicem diſtincti. Itinerarium Burdegalense Manſiones & Mutationes has tam probe diſtinguit, ut *Mutatio*, *Manſio*, (*i*) *Civitas*, locis ſingulis frequenter adjecta reperiatur. Inſtitutum hoc quoque in publicis noſtris Alſatiæ viis locum habuiſſe, ſtationesque in urbibus & vicis Alſatiæ, prouti ſors tulit, poſitas fuiſſe, nequit dubitari. Qui enim credibile eſt, vias, quæ à Rheno Veſontionem, Divodurum & Treviros, ducebant, curſu publico caruiſſe, illis præſertim temporibus, quibus Imperatores Lugdunl & Treviris frequenter ſedem Imperii fixerant? Tertio quartoque ſeculis plurimos eorum Treviris ſediſſe novimus.

(*e*) Spanhem. *de Uſu & Præſtantia Numismatum, Diſſert. XIII.* Lipsius *Centur.* III. *Epiſt.* LIX. Cuperus *Obſervat.* Lib. IV. Obſ. II. Lactantius *de Morte perſecut.* Cap. XLV.

(*f*) Spartianus *in Hadriano* Cap. VII.

(*g*) *Leg.* V. & LXII. *Cod. Theod. de Curſu Publ.* Tardigradus Curſus hic nunc clabicularis, nunc clabularis, nunc clavularis, nunc clavularius, vel ſimpliciter clabulare, in *Codice Theod.* & apud Ammianum Marcell. dicitur. Clabularem & Angariarum curſum unum eundemque eſſe, putat Schefferus *de re vehiculari*, Lib. II. Cap. XXIX.

(*h*) Vide Leg. XXIII. XXVI. XXXVI. XLVI. & LXIII. *Cod. Theodoſ. de Curſu Publico.*

(*i*) Vox *Manſio* denotavit vel caſtrenſem manſionem, ſive militarem, ubi milites poſt iter quieſcunt, de qua Vegetius Lib. III. Cap. VIII. vel itinerariam menſuram diurni itineris, circiter XX. Mill. Paſſ. uti apud Plin. *Hiſt. Nat.* Lib. XII. Cap. XIV. occurrit; vel locum quemcunque, ubi viator quieſcere poteſt; vel denique manſionem curſualem ſtationis, ut *Itinerariis Antoniniano & Burdegalenſi*, item in *Legg. de Curſu Publico.* In Burdegalenſi Itinerario ponuntur inter Manſiones: Civitas Naiſſo, Manſio Romanſiana, Manſio Turribus, Manſio Meldia, Civitas Serdica, Manſio Buragara &c.

ALSATIÆ STATUS IN ROMANÆ PERIODI FINE, SIVE SUB ALEMANNIS.

§. CCXXXVIII.

Alsatia an Burgundica fuerit.

GEographicum Alsatiæ Romanæ statum, quantum quidem ex veteribus Monumentis Græcis atque Latinis notitia ejus potuit hauriri, consideravimus satis. Quum autem Alsatiam inter Romanam & Francicam medius quidam status seculo V. extiterit, quem plerique Historicorum juniorum ad Burgundiones referunt, quemque nos supra ad Alemannos retulimus, examinandum nunc paucis, an post magnam illam Barbarorum irruptionem in Galliam An. CCCCVI. Alsatia nostra Burgundica, an Alemannica, facta sit. Burgundionum & Alemannorum ditiones certis in Regionibus nimium fortasse dilatantur, in aliis nimium contrahuntur. Rem explico. Burgundiones ex Alsatia, ubi communiter ponuntur, relegandi sunt forte, & in Burgundia Trans-Ursana, unde relegantur, ponendi. Alemanni vero ex Burgundia Trans-Ursana, ubi ponuntur, relegandi, & vindicandi Alsatiæ.

Erroris Auctores.

Argumentum hoc, quatenus Alsatiam nostram respicit, examinabimus paucis. Burgundiones seculi V. initio in Alsatia firmas posuisse sedes, recentiorum Historicorum plurimi profitentur aperte. Hos inter GUILLIMANNUS (*l*) & BUCHERIUS (*m*) agmen ducunt, quos BESELIUS, (*n*) LUDEWIGIUS, (*o*) LAGUILLIUS, (*p*) aliique bona fide secuti sunt. GUILLIMANNUS in *Habspurgiacis* suis ita scribit: "Cum Burgundi una „ cum Vandalis ex Germania Rhenum transissent, ut reliqua Sequanorum, Æduorum „ & Helvetiæ ad amnem Ursam, occupaverunt, ita quoque Elsatiam, certe superiorem, „ si non utramque: tenueruntque Burgundiæ Reges, dum fuerunt. Franci pariter „ inter Burgundici regni provincias habuere. „ Guillimannus ergo Alsatiam superiorem à Burgundionibus occupatam fuisse non dubitat; ejusdemque sententiæ est Clarissimus Burgundicarum rerum Scriptor DUNODIUS. (*q*) BUCHERIUS autem Germaniam quoque Primam Burgundionibus sedem assignat, adeoque Alsatiam inferiorem, ubi Germaniæ Primæ initium fuit, illis etiam adscribit; quod facere dubitaverat Guillimannus. Bucherianæ opinioni accessit BESELIUS, (*r*) Burgundiones cum Vandalis in vacuas Tribocorum, qui in Trans-Rhenanam Germaniam translati, sedes transivisse arbitratus. Guillimanniana vero, quam plures sequuntur, post Vandalicam irruptionem populos ad Rhenum ita disponit, ut Helvetiæ partem, quæ inter Rhenum & Ursam, hoc est, Trans-Ursanam, Alemannis; illam vero, quæ inter Ursam & Juram, sive Cis-Ursanam, quæ dein *Trans-Jurana* vocata est, Burgundionibus; Alsatiam autem superiorem iisdem Burgundionibus attribuat. Ex hac oræ Rhenensis ordinatione Helveticam ejus partem Alemanni, Rauricam & Sequanicam Burgundiones, Tribocensem, Nemetensem & Vangionicam, iterum Alemanni tenuissent, Burgundionesque adeo, in medio Alemannorum positi, superius inferiusque ab Alemannis se vidissent incinctos: (*s*) Franci enim ad superiores has Rheni partes nonnisi post Tolbiacam pugnam venerunt.

§. CCXXXIX.

Alemanni Rheni accolæ.

Burgundiones in hostilis & indomitæ Alemannorum nationis medio habitasse, multi fortasse rem creditu judicabunt difficilem, & majore cum verisimilitudine Alemannos Alsatiæ possessores constituent. Ex quo enim hi Vallum illud Romanorum, Decumates Agros includens, seculi III. fine everterant, regiones Rhenum inter, Mœnum atque Danubium, sitas omnes, adeoque Brisgoviæ & Ortenoviæ tractus, quos alluit Rhenus, tenuerunt. Frequentes inde ipsorum in Galliam irruptiones cœpere, ex qua tamen semper in Alemanniam suam trans Rhenum rejecti sunt, donec magna hac Barbarorum invasione, quam à præcipuo populo Vandalicam appellamus, Rheni limes An.

(*l*) *Habspurgicor.* Lib. II. Cap. V. pag. 69.

(*m*) *Belg. Rom.* Lib. XIV. Cap. IV. ubi ait: *In Germania Prima sedes illis* (Burgundionibus) *data.*

(*n*) *Antiquit. Germaniæ Primæ* pag. 6.

(*o*) *Germaniæ Principis* Lib. I. Cap. II. pag. 281.

(*p*) *Histoire d'Alsace* Lib. III. pag. 33. & 35. ubi addit, verisimile esse, Burgundiones Paganismo valedixisse in Alsatia, ibique sacris Christianis fuisse imbutos.

(*q*) *Histoire des Sequanois & des Bourguignons* pag. 229. ubi rebus probe examinatis concludit: *Le premier Royaume de Bourgogne a commencé dans la Province Sequanoise sur les bords du Rhin.*

(*r*) *Antiquit. Germaniæ Primæ* Art. I. pag. 6.

(*s*) Alemannos sane Tigurinum Pagum à Rheno ad Ursam occupasse verbis disertis GUILLIMANNUS enuntiat, *Rer. Helvet.* Lib. II. Cap. V. pag. 190. ubi etiam Burgundiones illi Helvetiæ parti includit, quæ Ursa, Rhodano, Juraque includitur. Vid. ibid. Cap. VI. pag. 201.

An. CCCCVI. non modo perruptus atque nudatus, sed & plane abolitus fuit; ubi rerum naturæ convenientius nihil, nihil verisimilius, quam ut Alemanni, ex Germanica superioris Rheni, quam tenuerant, ripa, in Gallicam transirent oppositam: (*t*) uti eodem fere tempore Franci, ex Germanico inferioris Rheni litore, quod occupaverant, transierunt in Gallicum. Ante hanc irruptionem enim Alemannos & Francos, dextram Rheni oram accolentes, separaverat Mœnus. Utriusque Rheni ripæ superioris occupatio, ab Alemannis facta, quæ verisimillima est, ex verisimili vera fit, quum coætanei summæ auctoritatis Scriptoris, APOLLINARIS SIDONII, Præfecti Prætorio Galliarum, testimonium perpendimus. Hic in *Panegyrico*, quem Avito, socero suo, Imperatori Augusto, versibus scripsit, (*u*) ita loquitur:

„ Francus Germanum Primum Belgamque Secundum
„ Sternebat, Rhenumque, ferox Alemanne, bibebas
„ Romanis ripis; & utroque superbus in Agro
„ Vel civis, vel victor, eras.

Panegyricus hic scriptus est An. CCCCLV. (*x*) quo imperavit periitque Avitus, qui Magister militum fuerat, antequam fieret Imperator, atque ab initio Magisterii sui Alemannos prœlio vicerat. Quum enim Francorum & Alemannorum memoratis versibus fecisset mentionem SIDONIUS, subjungit hæc: (*y*)

„ Ut primum ingesti pondus suscepit honoris, (Magistri militum)
„ Legas, qui veniam poscant, Alemanne, furoris.

Avitus Magister militum creatus fuit à Petronio Maximo Imperatore. Sidonius iterum: (*z*)

„ . . . . Sed perdita cernens
„ Terrarum spatia, Princeps jam Maximus unum,
„ Quod fuit in rebus, peditumque equitumque Magistrum
„ Te sibi, Avite, legit.

§. CCXL.

Maximi Imperium quum nonnisi fuerit trimestre, & Aviti, qui eum excepit, decem mensium, (*a*) Avitus tredecim mensium spatio & Magistri Militum & Imperatoris munus complevit. Victoria ergo, quam Avitus ab Alemannis retulit, in annum CCCCLV. incidit. Ante hoc tempus Alemanni jam victores, & ob diuturnam moram veluti cives, Romanis in ripis quoque, & hinc in Gallico Rheni Agro, non minus ac in Germanico, degebant. Ex verbis autem: *qui veniam poscant furoris*, cum ULRICO OBRECHTO (*b*) ego minime concluderem, Alemannos omni Gallia, adeoque & ora nostra Rhenensi, fuisse ejectos, priscumque Rheni limitem à Romanis contra Alemannos restauratum fuisse. Id vero certiore fundamento concludere licebit, Alemannos An. CCCCLV. habitasse in Gallia, victoriamque ab illis, interiora Galliæ sibi vindicare conantibus, reportasse Avitum. Alemannis enim non perinde ac Burgundionibus concesserant Romani, ut Galliæ interiora tenerent, quum ipsi pertinaces Romanorum hostes, Burgundiones eorum amici, fuerint. Unde verisimile, Alemannos Rhenum versus tum fuisse repulsos, non rejectos trans Rhenum. Tam misero rei Romanæ statu num Avitus unius anni spatio, quo Magisterium Militum gessit & imperavit, ex potentissimi hostis manibus eripere, atque tot arces & castella restituere potuisset, quum ne Italiæ quidem limitem restituissent Romani? Danubianum limitem, nullo quoque tempore à Romanis restauratum, heic nolo afferre.

Aviti Imperium.

(*t*) Vadomarii regnum è regione Raurici agri ad Martianam Silvam fuisse, ex AMMIANI Lib. XVIII. Cap. II. pag. 147. à nobis jam observatum est alibi; ubi & ostensum, Suomarii, Alemanniæ quoque Regis, ditiones è Moguntiacæ urbis regione fuisse. Vide eundem AMMIANUM.

(*u*) Carm. VII. vers. 373. Locum hunc meliori jure nos pro Alemannis in Alsatia dominantibus producere, quam alii eundem pro Alemannorum in Helvetia dominatione allegant, ex omnibus circumstantiis Lector dijudicabit. STRUVIUS tamen, ut Helvetiam Alemannis seculo V. jam vindicet, hos Sidonii versus allegat, in *Notitia Suevia Antiq.* pag. 86.

(*x*) Avitus electus est Imperator VI. Eid. Julias, Valentiniano VIII. & Antemio Coss. hoc est An. CCCCLV. CASSIODORUS in *Chron.* TIRO PROSPER in *Chron.* & VICTOR TUNUNENSIS.

(*y*) Versu 389. sqq. Carm. VII.

(*z*) Ibid. vers. 376.

(*a*) Ita EVAGRIUS Lib. II. Cap. VII. aliique. IDATIUS autem in *Chron.* Avitum tertio anno, quam a Gallis & Gothis Imperator factus erat, imperio & vita caruisse, prodit.

(*b*) *Prodrom. Rer. Alsat.* Cap. V. pag. 28.

§. CCXLI.

Epaonensis Synodi testimonium.

Sidonii Apollinaris, quod produxi, testimonio, quo Alemannorum in Alsatia sedes firmatur, (c) celebris Concilii auctoritatem subjungo. Epaonensem (d) Synodum, sub Sigismundo Burgundionum Rege, postquam ab Arianismo conversus fuit, XVII. Kal. Octobr. Agapeto Consule, hoc est, An. DXVII. à viginti quinque Burgundici regni Episcopis habitam, intelligo; quæ Raurici & Sequaniæ nostræ anterioris Episcopatum Basiliensem Burgundis abjudicat. Burgundicæ huic Synodo, quam Tractoria Epistola convocavit Avitus, Viennensis Metropolitanus, (e) interesse quoque debuisset Rauricensis, hoc est Basiliensis, Episcopus, si Raurici & Sequani nostri anteriores Burgundico regno fuissent subjecti. Interfuerunt ei Vesontinus & Vindonissensis Antistites, at non interfuit Basiliensis, jam tum temporis Vesontino subjectus: sat claro indicio, Basiliensem Episcopatum Burgundici Regni partem non constituisse; quodsi autem Alsatia tum non fuit Burgundica, Alemannicam eam fuisse necesse est. Epaonensis hujus Concilii Actis subscripsere sequentes Episcopi: (f) Avitus Viennensis. Viventiolus Lugdunensis. Silvester Cabillonensis. Gemellus Vasensis. Apollinaris Valentinus. Valerius Segestericus. Victurius Gratianopolitanus. Claudius Vesontionensis. Gregorius Lingonicus. Pragmatius Augustodunensis. Constantius Octodorensis. Catulinus Ebredunensis. Sanctus Darantasiensis. Maximus Genavensis. Bubulcus Vindonissensis. Sæculatius Deensis. Julianus Carpentoratensis. Constantius Vappincensis. Florentius Arausicus. Florentius Tricastinus. Philagrius Cabellicus. Venantius Albensium. Prætextatus Aptensis. Tauricianus Nivernensium. Peladius Aventicæ.

Ex his subscriptionibus patet, ineunte seculo VI. ad Burgundionum Regnum pertinuisse Lugdunensem primam & Provinciæ Viennensis maximam partem, Alpes Penninas & Grajas, atque Metropolim Alpium maritimarum Ebrodunum, (g) Narbonensis II. urbes Aptam, Vapincum & Segusteronem. Galliæ hæ omnes Provinciæ cum Niverno primum illud Burgundiæ Regnum constituerunt. CASSIODORUS, (h) GREGORIUS TURONENSIS, cæterique illius temporis Historici, eas appellant *Burgundiam*, cujus partem nec Alsatia nostra Sequanica, sive superior, imo nec Raurica regio, unquam composuit.

§. CCXLII.

Aurelianensis Synodus II.

HADRIANUS VALESIUS (i) tamen inter Civitates Burgundiæ, quarum XXVIII. circiter, vel Metropolitanas, vel Episcopales, computat, Basiliam quoque, invitis tum sacris, tum profanis, Monumentis, recenset. Intelligo equidem, Virum Doctiss. non Epaonensis Synodi Actorum, quæ ille inspexerat, sed Aurelianensis II. testimonio nixum, Rauracorum Antistitem, accensuisse Burgundiæ. In Actis enim Synodi hujus, quæ vel An. DXXXIII. vel An. DXXXVI. (l) sub Childeberto I. Franciæ Rege habita fuit, inter Episcoporum nomina occurrit *Asclepius Presbyter, pro Adelphio Episcopo Rauracensi* subscribens. (m) Sed jam pridem ad Acta hæc observavit Sirmondus, in utriusque Aurelia-

(c) Mirum est, SIRMONDUM in *Notis ad Sidonium Apoll.* pag. 133. pro sua sententia locum hunc allegasse, Alemannos nempe universam Helvetiam, quæ à Rheno ad Juram usque montem porrigitur, occupasse. Sidonius ostendit, utramque Rheni oram, Germanicam & Gallicam, alicubi tenuisse Alemannos, sed oram Helveticam, potius quam Alsaticam, hæc respicere, nihil nobis indicat. Rationes, quas attulimus, pro Alsatia pugnant.

(d) Sunt, qui *Epaunensem* hanc Synodum vocant. Incertum hactenus, ubi fuerit *Epao*, vel *Epauna*. In primo illo Burgundiæ Regno sane quærendus est locus. LABBEUS existimat, esse vicum Sabaudiæ *Jenne* ad Rhodanum, duabus ad meridiem leucis à Belica urbe. Alii *Pannas*, *Poüas*, Vicum Delphinatus, in Viennensi agro, huc rectius referunt. Vid. CHORIER *Histoire du Dauphiné*. In campestribus Regum ædibus haud paucæ sub Francis quoque Synodi sunt habitæ, ut ab urbium frequentia essent remotæ & tranquilliores.

(e) Alcimus Avitus Burgundiones ab Arianismo ad Catholicam fidem transduxit; qui Orosii temporibus à Gentilismo ad Christianismum, sed Arianæ sectæ, in Imperio Rom. tum potentis, transierant. OROSIUS circa An. CCCCXVII. scribens, Libro VII. Cap. XXXII. ait: "Burgundiones Christiani modo facti, „ Catholica fide, nostrisque clericis, quibus obedirent, „ receptis, blande, mansuete innocenterque, vivant, „ non quasi cum subjectis Gallis, sed vere cum „ fratribus Christianis.

(f) *Acta Conciliorum* Edit. LABBEI, Tom. IV. pag. 1571. & pag. 1581.

(g) *Ambrun.*

(h) *Variar.* Lib. I. *Epist.* ult.

(i) In *Notitia Galliarum* voce: *Burgundia* pag. 104.

(l) Aurelianum caput tunc fuerat Regni Burgundiæ, a Francico distincti: hoc in Austrasianum & Neustrium dividebatur; divisione etiam tum subsistente, quum Burgundiæ regnum a Franciæ Regibus occupatum fuisset. Concilium Aurelianense II. habitum An. XX. Childeberti I. Regis Franciæ, cujus annus I. cum ultimo Clodovei I. coincidit; qui vulgo in An. DXI. conjicitur. BINIUS autem in An. DXIV. rejicit, unde hic Synodum Aurelianensem II. in An. DXXXVI. ponendam esse putat, quam SIRMONDUS & LABBEUS ad An. DXXXIII. ponunt. Ceterum Burgundiæ Regnum An. DXXXIV. a Clodovei M. filiis destructum est.

(m) *Conciliorum* Edit. Labbeanæ Tom. IV. pag. 1783.

Aurelianensis Synodi exemplis Librariorum irrepsisse errorem, qui pro *Ratiacensi* scripserunt *Rauracensi*. Ratiacensis autem vocabatur tum ille, qui alias Pictavorum Episcopus dictus est. (*n*) Valesium hæc non animadvertisse, miror. Nec animadvertit NICOL. HERTIUS, (*o*) insignis apud Germanos Scriptor, qui ejusdem Concilii Aurelianensis testimonio Augustam Rauracorum quoque accensuit Burgundiæ. Magis erroneus est GOTTHELFUS STRUVIUS, (*p*) qui ex ipsis Concilii Epaonensis Actis (quod nec Valesius nec Hertius dixerunt) patere scribit, inter XXVIII. Civitates Episcopales, quæ tunc Regnum Burgundicum constituerint, Basiliam quoque fuisse, cujus nulla tamen mentio ibi occurrit. Epaonensem nempe & Aurelianensem Synodos ille confudit; ex quibus duabus inter se collatis numerus XXVIII. Civitatum Episcopalium producitur, non ex alterutra tantum: ex neutra autem intelligimus, Basiliensem vel Rauricensem Episcopum interfuisse Concilio. Nec accuratior est Struvius, ubi ex ejusdem Epaonensis Concilii Actis constare quoque existimat, *Burgundiones omnem inter Juram montem & Ararim tractum tenuisse*. Ex iisdem Actis patet, Burgundiones omnia inter Juram occupasse & Rhenum, quod in illis Aventicensis & Vindonissensis comparent Episcopi.

§. CCXLIII.

Neque vero ullis aliis Historiarum Monumentis traditum esse reperio, Alsatiam Burgundici regni partem unquam composuisse, imo ne illis quidem temporibus, quibus Burgundiæ regnum fuerat sub Francis. Childeberti II. divisio, inter filios Theodebertum II. & Theodericum II. instituta, quæ ad sententiam pro Alsatia Burgundica stabiliendam posset adduci, nihil probat omnino. Pater enim, Austrasiæ Burgundiæque Rex, moriens Theodeberto, natu majori, assignavit Austrasiam, cujus pars semper fuit Alsatia: hanc vero in Theoderici, licet natu minoris, gratiam ab Austrasia divulsit, ut Theoderico adjiceret; propterea quod hic in villa fiscali, Marilegio, apud Alsacios nutritus fuerat & educatus. Sed Theodebertus, Austrasiæ Rex, postquam per XIV. annos frater Alesaciones possederat, eos, ut Austrasiæ regni portionem, ad se pertinere contendit. Bello inde orto, ab Austrasiæ & Burgundiæ Optimatibus judicatum est, Alesatios & Sugintenses ad Austrasiam pertinere, adeoque Theodeberto, fratri natu majori, Austrasiæ Regi, esse restituendos, quod & factum. (*q*) Childeberti testamentum ergo, natumque inde inter fratres bellum, adeo non probant, quod intendit Guillimannus, ut contrarium potius inde eluceat: Sundgoviam nempe atque Alsatiam Burgundici nunquam juris fuisse.

Alsatia nunquam Burgundica.

Rationibus his denique constantem Alemannici juris apud Alsatas observationem subjungo, quum Burgundici juris nullum prorsus apud nos vestigium appareat. Adde, quod omnes Historiæ atque Annales uno clamitent ore, non à Burgundionibus, sed ab Alemannis, Alsatiam pervenisse ad Francos. STRUVIUS (*r*) ait: *Alsatiam Alemannos, habente Occidentis Imperio, ad se rapuisse, extra omnem controversiam positum*. Quodsi autem Burgundiones, qui magnam Galliæ partem tennerant, etiam Alsatiam tenuissent, ostensu difficile foret, quo tempore & qua ratione Burgundiones ab Alemannis fuerint ex Alsatia ejecti. Non absque gravibus causis ergo ab omni Alsatia nostra Burgundiones excludimus, ita ut ea, nec tota, nec ex parte, neque primi, neque secundi, Burgundiæ regni unquam portio fuerit: Basilia licet urbs ad secundum Burgundiæ regnum spectaverit. Ex adverso statuimus, limite Rhenensi à Barbaris perrupto, Alemannos & in Rauracis, & in Alsatia superiore, rerum esse potitos. Lector hic facile intelligit, non de transitoria, sed de constanti quadam durabilique, Burgundionum in Alsatia sede nobis esse sermonem: in illo Barbarorum, Gallias inundantium, diluvio plures per Alsatiam nostram migrarunt populi, ita tamen, ut in ea non figerent sedes.

(*n*) Aurelianensi I. quæ habita est An. DXI. idem Adelphius subscripsit, sed Ecclesiæ *Ratiatica*, sive Pictavorum Episcopus. Heic vero pro *Ratiacensi* posuerunt *Rauracensi*. Nomen à Ratiatensi tr etu Pagi Pictavici, de quo GREGORIUS TURON. de *Gloria Confessor*. Cap. LIV. Codices hac in subscriptione contentiunt omnes. Pithoeanus habet: *Adelphius de Civitate Ratiatica*. Corbejensis Codex: *Adelphius Episcopus de Ratiate*. Rhemensis, Bellovacensis & alii: *Ex Civitate Pictavis Adelfius Episcopus*. Idem ergo fuit nomen utrumque. Vide *Concilior*. Tom. IV. pag. 1409. Edit. Labb.

(*o*) In *Notitia Veteris Germaniæ Populor*. Part. III. Cap. VI. §. III.

(*p*) *Notitia Sueviæ Antiq*. in Not. ad §. CXVIII. pag. 89.

(*q*) Vide, quæ supra dicta sunt Lib. I. §. I. pag. 33.

(*r*) *Notit. Sueviæ Antiq*. pag. 90.

§. CCXLIV.

Objectiones solutæ.

Neque vero huic nostræ opinioni, qua Alemannos, brevi post Vandalicam irruptionem, Alsatiæ dominos constituimus, contrariatur SOZOMENUS, illius temporis Scriptor; quando, de Constantino Tyranno, qui sub Honorio circa An. CCCCIX. rebellavit, & biennio post occisus est, scribit: (s) "Constantinus Edobicum „ ducem suum trans Rhenum direxit, ut Francorum & Alamannorum auxilia impe- „ traret. „ Quanquam enim omnem oram nostram Rhenensem occuparint Alemanni, tota tamen, quam pridem trans Rhenum tenuerant, Alemannia in potestate eorum permansit: ibique primaria Principatus & potentiæ eorum perstitit sedes: quod ipsum quoque de Francis, Galliam occupantibus, dicendum: unde deinceps Alemanni, non minus ac Franci, in Cis-Rhenanos & Trans-Rhenanos distincti fuerunt: Alsatia ad Alemannos Cis-Rhenenses relata. At, regeris, clara tamen & firma coætaneorum & magni nominis Historicorum testimonia prostant, quæ Burgundionibus sedes ad Rhenum diserte & unanimi consensu adscribunt. HIERONYMUS in *Chronico Eusebiano* (t) ait: "Burgundiones partem Galliæ, propinquantem Rheno obtinuerunt. „ TIRO PROSPER (u) iisdem fere verbis: "Burgundiones partem Galliæ propinquam Rheno obtinuerunt. „ CASSIODORUS (x) denique ita: "Burgundiones partem Galliæ Rheno tenuere con- „ junctam. „ Hæc Scriptorum illustrium triga Burgundiones haud dubie Rheno propinquat: assignandæ sunt ergo illis sedes ad Rhenum, sed cur intra Alsatiam? Rationes, quas modo protuli, me inducunt, ut quovis alio in Tractu potius, quam in Alsatia nostra, eos posuerim. Videndum, an non locus aliquis opportunus alibi assignari illis possit ad Rhenum.

§. CCXLV.

Burgund. sedes ad Rhenum.

Receptam de Alemannis & Burgundionibus Helveticis opinionem secutus sum supra, ubi de Rauracis egi, atque Hieronymi, Prosperi ac Cassiodori, loca ad illam hypothesin explicui. Quodsi hodie, re profundius examinata, eam mutarem, atque Burgundionibus non modo Cis-Uršanam, quæ & Burgundia Trans-Jurana vocatur, quamque Burgundionibus nemo abjudicat, sed & Trans-Ursanam, quæ hactenus constanter fuit Alemannis adscripta, vindicarem Burgundis? Rei cardo in hoc vertitur: an seculo V. Helvetia tota Alemannica, an tota Burgundica, an Alemannos inter atque Burgundiones ita fuerit divisa, ut partem propiorem Rheno Alemanni, propiorem Juræ Burgundi, tenuerint, medio inter utrosque flumine Ursa. Postrema hæc opinio plerosque Viros Eruditos, tum Helvetios, tum Germanos & Gallos, invenit fautores. Seculi VI. temporibus, quibus Alemannia atque Burgundia Francis paruerunt, Helvetiæ pars illa, quæ inter Rhenum & Ursam, Alemanniæ contigua, ad Alemannicum Ducatum fuit relata. Altera vero pars, quæ inter Ursam & Juram montem, accensita fuit Burgundiæ. Nata hinc Historicis posteriorum seculorum plerisque occasio, ut & seculo V. Helvetiam duos hos inter populos divisam fuisse existimarent: (y) HADRIANUS VALESIUS (z) licet, in Alemannos liberalior, omnem Helveticum agrum ad Juram usque montem, Rhodanum & Lacum Lemannum, Alemannis assignet.

Verum enimvero res mihi semper visa est difficilis creditu, duas bellicosas & potentissimas inter gentes, perpetuo inter se odio flagrantes, flumen Ursam fuisse repagulum. Omnis Helvetia vel solis Alemannis, quod fecit Valesius, vel solis Burgundionibus, quod nos facimus, vindicanda videtur. In nostra hac hypothesi genuinus atque nativus Hieronymi, Prosperi atque Cassiodori, verborum sensus servatur; qui Burgundiones partem Galliæ *Rheno propinquam* tenuisse, scribunt diserte. Testibus his

(s) *Histor. Eccles.* Lib. IX. Cap. XIII. *Κωνσταντῖνος Ἐδόβιχον μὲν τὸν αὐτοῦ στρατηγὸν πέραν τοῦ Ῥήνου πεπομφὼς Φράγγων τε καὶ Ἀλαμανῶν συμμαχίαν προτρεψάμενον.*

(t) In *Chronico* EUSEBII continuato, apud SCALIGERUM *Thesaur. Temp.* pag. 191.

(u) *Chronicon* TIRONIS PROSPERI apud CANISIUM in *Thesauro Monumentorum*, Tom. I. pag. 308. ubi res ponitur sub *Lucio Viro Clar. Consule.*

(x) In *Chronico* ad Luciani Consulatum sive ad An. Chr. CCCCXIV.

(y) De Burgundionibus sane GUILLIMANNUS in *Helvet.* Lib. II. Cap. VI. pag. 201. scribit: "Hoc „ rerum gentiumque tumultu & ruina cum Burgundi, „ qui ultra, sed proxime Rhenum agitabant, impulsi „ essent, & in Galliam transiecissent, non ut aliæ „ gentes, cæde aut incendiis, vastationeque, debacchati „ sunt; sed, quem proxime ceperant, agrum Sequa- „ norum & Æduorum, tum vero Helvetiæ eam par- „ tem, quæ Ursa & Rhodano Juraque includitur, „ occuparunt, Burgundiamque minorem, habita „ regionis Sequanorum & Æduorum ratione, à se „ nominarunt, quod nomen ad Imperium usque Fri- „ derici II. perduravit. „ Idem Guillimannus Lib. II. Cap. V. pag. 190. de Alemannis scribens, ait: "Atque ita prima fuit Helvetiæ, ut libertatis, ita „ agrorum imminutio, Alemannis sub tributo totum „ prope Tigurinum pagum à Rheno ad Ursam oc- „ cupantibus.

(z) *Rer. Francicar.* Lib. V. pag. 237.

his seculi V. (*a*) accedit Epaonensis Burgundiæ Synodi, supra memoratæ, auctoritas; cui præter Aventicensem, Genevensem, aliosque Burgundiæ Antistites, Bubulcus quoque, Vindonissæ urbis, ad Ursæ & Arolæ confluentes, haud procul à Rheno sitæ, Episcopus interfuit: qui ipse Burgundionum ditionem ad Rheni usque ripam se extendisse, gravissimus testis est.

§. CCXLVI.

Rationibus nostris majus pondus accedet, si adversariorum, qui Helvetiam Trans-Ursanam Alemannis adscribunt, rationes subjungamus, ut illæ cum nostris comparatæ à Lectoribus melius intelligi possint & ponderari. Breviter eas in summam congessit HADRIANUS VALESIUS. (*b*) Producitur *Rationes contrariæ.*

I. SERVII HONORATI, Commentatoris Virgiliani, ex seculo V. testimonium, qui in suis *ad Georgica notis* (*c*) ait: *Populi, habitantes juxta Lemannon fluvium, Alemanni dicuntur.* Quid per Lemannum fluvium intelligat Servius, obscurum est, an *Limagum*, an *Lacum Lemannum.* (*d*) Id vero certum, in erronea sententia fuisse Servium, Alemannos à Lemanno quodam fluvio, quicunque ille fuerit, accepisse nomen. Ex loco tam ambiguo, cujus turbidi fontes, numquid certi licet haurire?

II. Testimonium ISIDORI HISPALENSIS, (*e*) quod Valesius quoque profert, haud majoris momenti est. Is enim eundem cum Servio errans errorem, *Alemannos à Lemanno fluvio, juxta quem habitaverint*, nomen suum cepisse, autumat. Hispanus hic, seculi VII. Scriptor, vestigia Servii secutus videtur, hinc majus sane pondus, quam Servius ipse, assertioni huic superaddere non potest. Quodsi Alemanni seu à flumine, seu à Lacu Lemanno, ad quem habitaverint, appellationem accepissent, seculo III. ineunte jam partem illam Galliæ Lugdunensis occupassent, quum ÆLIUS SPARTIANUS *in Vita Antonini Caracalla* (*f*) eos memoret. Marius, inter XXX. Tyrannos septimus, qui seculo III. medio contra Gallienum rebellaverat, in Oratione sua ad milites ait: "Ars mihi objiciatur ferraria, dum omnis Alemannia omnisque Germania Romanum „ populum ferratam putent gentem. „ (*g*) Ut alia, quæ apud Vopiscum & Aurelium Victorem occurrunt, loca taceamus.

III. Argumentum Valesii derivatur ex WALAFRIDI STRABONIS, Abbatis Angiensis, seculi IX. Scriptoris, testimonio; (*h*) quod ita se habet: "Quia mixti Alamannis „ Suevi partem Germaniæ ultra Danubium, partem Retiæ inter Alpes & Histrum, „ partemque Galliæ circa Ararim, obsederunt, antiquorum vocabulorum veritate servata, „ ab incolis nomen patriæ derivemus, & Alamanniam vel Sueviam nominemus. „ Sed nec hic locus probat asserta Valesii: Ex eo enim deducimus I. Walafridum privata auctoritate Alemanniæ nomen imposuisse regionibus, quas in Helvetia occupaverant Alemanni; adeoque erroris manifesti convincit eos, qui partem Helvetiæ, ab Alemannis occupatæ, *Alemannicam* communiter appellatam esse censent; cui sententiæ Valesius, Ruinartus, aliique subscripsere certatim. II. Walafridus nihil aliud probat, quam suo ævo, id est, seculo IX. aut si maxime assurgas, temporibus S. Galli, cujus vitam scribebat, quique circa medium seculi VII. vixerat, Helvetiam Trans-Ursanam occupasse Alemannos: quod quidem, Alemannis, sub Francorum Imperio viventibus, accidere potuisse nemo negat. Quis vero inde induxerit, Alemannos seculo V. jam tenuisse Helvetiam? Walafridi, Ararim fluvium cum Arola confundentis, errorem suo loco notabimus.

§. CCXLVII.

IV. Argumentum Valesius ex GREGORIO TURONENSI desumit. Hic in *Vita S. Lupicini & S. Romani*, fratrum, (*i*) ait: "Eos accessisse inter illa Jurensis deserti „ secreta, quæ inter Burgundiam Alemanniamque sita, Aventicæ adjacent civitati, „ ibique Monasterium exstruxisse, quod Condatiscone vocitari voluerunt. „ Fatendum est, *Aliæ Rationes.*

(*a*) Cassiodorus circa An. CCCCXC. à Theodorico, Ostro-Gothorum Rege, secretioribus consiliis & Epistolis conscribendis jam adhibitus est.

(*b*) *Rer. Francicar.* Lib. V. pag. 237. Item in *Notitia Galliar.* pag. 7. voce: *Alemanni Gallicani.*

(*c*) *Ad Georgic.* Lib. IV. vers. 278.

(*d*) Similis est OTTONIS FRISING. de *Gestis Friderici* I. Lib. I. Cap. VIII. originatio, qua Alemannos dictos esse censet à Lemanno fluvio, qui ex lacu Tigurino egressus in Rhenum exoneratur. Sed vitiose Limagum flumen vocat Lemannum, & cum Lemanno lacu lacum Tigurinum confudit.

(*e*) *Origin.* Lib. IX. pag. 1042.

(*f*) Cap. X. pag. 731. Edit. Hackianæ.

(*g*) TREBELL. POLLIO *de Triginta Tyrannis*, Cap. VIII. in Mario pag. 269. Edit. Hack.

(*h*) *Prolog. Libror. de Vita S. Galli*, apud GOLDAST. *Rer. Alemann.* Tom. I. Part. II. pag. 143.

(*i*) *Vit. Patrum*, Cap. I. pag. 1146. Locum hunc, pro Helvetia Alemannis vindicanda, solum adduxit SIRMONDUS in *Notis ad Sidon. Apollinar.* pag. 133. ubi Gregorii verba hæc proferens Sidonio lucem afferre se credidit.

est, hunc Gregorii Turonensis locum primo intuitu nobis videri contrarium, quod *deserta, Aventico adjacentia, inter Burgundiam & Alemanniam sita* dicantur. Sed, re probe pensitata, invenies, Gregorium Turonensem nobis, non magis quam cæteros, contrariari. Ille enim terminos Alemanniæ & Burgundiæ nonnisi sensu latissimo indicavit. Nec ego de alia eum Alemannia loqui existimo, quam de ea, quæ fuit trans Rhenum. Nam quum Aventicæ civitati adjacere dicat Eremum illam atque deserta, ubi constructum est Condatescense Monasterium, quod viginti ad minimum leucis ab Aventico distat, (*l*) quis erit tam facilis, ut verba, quæ sequuntur, sensu Geographico stricto accipiat? An non nobis quoque Alemanniæ limites viginti leucis inde removere licebit? Imó vero, non licet tantum, sed id ut faciamus necesse est: quod illis circiter temporibus, quibus S. Lupicinus & S. Romanus vixere, Burgundici regni pars fuit Vindonissa, uti ex Synodi Epaonensis Burgundicæ, An. DXVII. habitæ, Decretis docuimus; quibus *Bubulcus, Episcopus Civitatis Vindonissæ, & Peladius Presbyter jussu Domini Salutaris, Episcopi Aventicæ,* (*m*) subscripsere. Quodsi autem Vindonissa ad Burgundiam pertinuit, quis Helvetiam interiorem Alemannis paruisse dicet?

V. Argumentum denique Valesius ex Hugone monacho, seculi XI. Scriptore, desumit, qui *Chronicon,* (*n*) ab Orbe condito ad Francorum usque tempora deductum, Ivoni, Carnotensi Episcopo, dedicavit, unde Chronicon illud vulgo *Chronicon Ivonis* audit. Hugo ille, Galliæ Belgicæ urbes recensens, memorat *Pagum Helvetiorum,* (Aventicensem) *quem* ait, *Alemanni nunc incolunt.* Sed quid aliud indicat Hugo, nisi suo tempore, id est, seculo XI. Alemannos in Aventico habitasse. *Nunc sane,* inquit, *Alemanni Pagum Helvetiorum incolunt.*

Valesianis his quinque rationibus, quibus Helvetiam Alemannis seculo V. vindicare conatur, sextum nos ex Sirmondo adjungimus; qui versus Sidonii Apollinaris, quos supra attulimus, ad suam quoque hypothesin, sed invita, ut mihi quidem videtur, Minerva, trahit. Ex illis, quæ hac de re supra à nobis dicta sunt, judicabunt Lectores, Sirmondiana conjectura, an nostra, verior & circumstantiis rerum conformior sit. Gothelfus Struvius (*o*) denique sedes, ab Alemannis in Helvetia ad Rhodanum usque occupatas, omnium optime indicari putat à Jornande, (*p*) Ravennatium Episcopo, qui sub Theodorico, Ostro-Gothorum Rege, Gothus ipse genere, floruit. Verba ejus produco: " Regio illa (inquit Jornandes) Suevorum, ab Oriente „ Bajobaros habet, ab Occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione „ Thuringos; quibus Suevis tunc juncti Alemanni etiam aderant, ipsique Alpes Rhæticas „ omnino regentes. „ Ex verbis his evidens est, Jornandem de limitibus Sneviæ Alemanniæve loqui, quales suis temporibus erant. Scripsit autem Librum suum Jornandes An. DLII. quo fixi erant Alemannorum, sub Francis viventium, limites. Sed ab Epocha Alemanniæ Francicæ ad Alemanniæ liberæ seculi V. tempora concludere, quod Struvius facit, non licet.

§. CCXLVIII.

Verisimiliores rationes.

Infirmis rationibus ergo recepta quum nitatur opinio, quæ Alemannis Helvetiam, seu omnem, seu Trans-Ursanam saltem, seculo V. jam vindicat, verior sane videri potest hypothesis, quæ Helvetiam illo tempore omnem Burgundionibus tribuit. Hoc modo Helvetia ad Honorii usque tempora quum paruisset Romanis, An. CCCCXIII. ad Burgundiones pervenit, qui eam universam, ad Alemanniam & Burgundiam usque à Francis subactas, tenuerunt, adeoque brevi post magnam illam irruptionem Vandalicam: qua universus Germanicus & borealis orbis commotus: qua Imperium Romanum in omnibus suis partibus conquassatum est, Rhenus in Helveticis partibus Burgundiæ limes est factus. Quodsi denique hypothesin de Burgundis seculo V. Helvetiæ Trans-Ursanæ, sive Rhenensis, possessoribus admittis, ratio tibi facilis suppetit, cur Attilæ per Rhæticam Danubii oram ascendenti, Rhenumque hostilibus armis transeunti, primi omnium Burgundiones occurrerint; (*q*) quippe qui Helveticam Rheni oram omnem, & continuo tractu interiora Galliæ ad Ligerim & Icaunam usque, possidentes, hosti adventanti se opponere debuerant. Fredegarius (*r*) annotat, eos à Gallis

(*l*) Condatescense Monasterium (hodie *St. Claude*) in Comitatu Burgundiæ, in finibus Bugiaci, (*le Bugey*) situm est, nuper in Episcopatum evectum.

(*m*) Tom. IV. *Concilior.* Edit. Labb. pag. 1582.

(*n*) Apud Freher. *Rer. Francicar.* pag. 50.

(*o*) *Notit. Sueviæ Antiq.* pag. 89. in Notis.

(*p*) *De Rebus Geticis*, Cap. LV. pag. 138. Edit. Lindebrog.

(*q*) Paulus Diaconus *Hist. Miscella* Lib. XV. scribit: " Attila primo impetu, mox ut Gallias introgressus est, Gundicarium, Burgundionum Regem, „ sibi occurrentem, protrivit. „ In nomine Gundicarii, qui jam obierat, error est; res ipsa tamen vera.

(*r*) In *Fragmentis suis de Historia Francorum*, pag. 707. Edit. Ruinarti.

à Gallis Romanis Provinciæ Lugdunensis, gravium tributorum onere oppressis, per Legatos fuisse invitatos, ut in Galliam venirent, eosque cum uxoribus & liberis consedisse in Gallia. Verisimile prorsus est, bona cum Romanorum gratia, sedes suas in Gallia obtinuisse Burgundiones. (*s*) Nec toto seculi V. cursu iis Helvetiam ab Alemannis ereptam fuisse reperio. Constanter eam possedisse Burgundiones, ex allegata sæpius Epaonensi Synodo liquet, quæ sub Sigismundo, penultimo eorum Rege, habita est, quem Gondemaro, Fratre ejus, occiso, Regnoque everso, Franci abduxerunt captivum.

§. CCXLIX.

Dissensio Auctorum.

Nemini itaque posthæc mirum videbitur, & de tempore, & de limitibus Helvetiæ, ab Alemannis occupatæ, tam acriter inter se digladiari Juniores. GUILLIMANNUS uno in loco (*t*) ad Gratiani Imp. alio ad tempora, quæ Valentiniani III. mortem secuta sunt: VALESIUS (*u*) ad Honorii, BEATUS RHENANUS (*x*) ad Maximi, STUMPFIUS (*y*) ad Valentiniani III. ætatem, nonnulli serius, Alemannicam hanc Epocham ponunt. Limitem vero Alemannicum TSCHUDIUS, (*z*) STUMPFIUS, (*a*) VELSERUS, (*b*) GUILLIMANNUS, (*c*) LAUFFERUS, (*d*) & nuper Cel. BECKIUS, (*e*) ad Ursam, quæ Alemannici Ducatus terminus, fixerunt sub Francis: BUCHERIUS (*f*) ad Arolam. BEATUS RHENANUS (*g*) vero & SIRMONDUS, (*h*) VALESIUS, (*i*) RUINARTUS, (*l*) aliique Alemannicum limitem à Rheno ad Juram usque montem prolatarunt. Scriptoribus, quos modo excitavi, Germanos porro, HERTIUM, (*m*) JUNCKERUM, (*n*) STRUVIUM, (*o*) SPENERUM, (*p*) TURCKIUMque (*q*) subjungo; quibus & alii, si otium suppeteret, possent superaddi. Perspicimus hinc, maximum quidem esse Scriptorum, Helvetiam Alemannis assignantium, numerum; sed eos tamen tum limitum, tum Chronologiæ Alemannicæ ratione, inter se plurimum discrepare. Imo quum Vindonissam, ad Rhenum sitam, Synodi Epaonensis tempore, Burgundici Regni partem extitisse videant, mire se torquent, ut rationem inveniant, qua cum Alemannis id suis, Helvetiæ possessoribus, conciliare possint. STUMPFIUS (*r*) per modum cessionis, ab Alemannis in Burgundionum gratiam factæ, id accidisse existimat, sed destituitur probatione. STRUVIUS (*s*) triplicem nobis mutationem Helvetiæ effingit: prima possessam ab Alemannis, ad Tolbiacensis usque prœlii tempora, admittit: secunda omnem Helvetiam ad Burgundiones transisse putat; Alemannis plurimis post prœlium hoc ad Theodericum, Ostro-Gothorum Regem, fugientibus. Tertia Trans-Ursanam Helvetiam ad Alemannos rediisse censet, quum nempe Tigurinus sive Turgoviensis Pagus indubia Alemannici Ducatus pars fuerit seculo VI. Quodsi primam, Helvetiæ nempe ab Alemannis seculo V. occupatæ, hypothesin expungas, omnia sua luce radiant: rebus, temporibus, locis, cæterisque circumstantiis, imo & omnibus illius ævi Scriptoribus, Chronicis cæterisque Monumentis, sua fides constabit & ratio.

(*s*) AMMIANUS Lib. XXVIII. Cap. V. annotat fœdus, quod Valentinianus I. An. CCCLXX. cum Burgundionibus contra Alemannos pepigit, additque, eos sobolem se jactavisse Romanam. Burgundiones Romanorum amicos fuisse, pluribus ejusdem Ammiani testimoniis liquet. Conf. Lib. XXVIII. Cap. VI. JORNANDES *de Rebus Geticis* Cap. XXXVI. eos appellat *Milites Romanos*. Adde OROSIUM Lib. VII. Cap. XXXII. Gundicarius, Burgundionum Rex, cum Avito Imp. fœdus inivit. Æram Consulum semper servarunt Burgundiones. CHORIER *Hist. de Dauphiné*, *Liv.* VIII. pag. 467. Cum Gallo-Romanis concorditer vixerunt; Jus Romanum non abrogarunt; Formam regiminis Romani retinuerunt: Christianismi sacris fuerunt imbuti; quæ omnia apud Alemannos reperimus contraria. Gundebaldus, Burgundionum Rex, in *Præfat. Legis Burgundionum* ait: "Sciant „ itaque Optimates, Comites, Consiliarii, Domestici „ & Majores Domus nostræ, Cancellarii, & tam „ Burgundiones, quam Romani, Civitatum aut Pagorum Comites, vel Judices &c. „ Item paulo post: *Si quis Judicum, tam Barbarus, quam* Romanus &c. Videt hic Lector, ipsos Burgundiones se *Barbaros* vocare, quæ vox hoc tempore sumebatur pro *non Romano*. Alemannos à Gallis invitatos fuisse, ex Fredegario docebimus infra.

(*t*) *De Episcopis Argent.* Cap. III. pag. 20. Item *Rer. Helveticar.* Lib. II. Cap. V. pag. 190. ubi locum Ausonii in Gratiani m Actione: *Victa Germania nunt, deditione Gentium: Alemannicus, traditione captorum* &c. huc trahit, Alemannosque à Gratiano inter Rhenum & Ursam tum positos fuisse existimat. Sed hæc traductio si vel maxime admittitur, Burgundionum occupationem Helvetiæ, diu post factam, non infirmat.

(*u*) *Rer. Francicar.* Lib. V. pag. 217.

(*x*) *Rer. German.* Lib. I. pag. 116. Post Aetii mortem, qui An. CCCCLIV. occisus est, Maximus An. CCCCLV. occiso Valentiniano III. imperavit.

(*y*) *Chron. Helvet.* Lib. IV. Cap. XXVI.

(*z*) *Descript. Vet. Helvetiæ* Ml. pag. 22.

(*a*) *Chron. Helvet.* Lib. IV. Cap. XXV. sq.

(*b*) *Rer. Augusti. Vindel.* Lib. VIII. pag. 334.

(*c*) *Rer. Helvet.* Lib. II. Cap. V. pag. 190. & 201. Item *de Episcop. Argent.* Cap. III.

(*d*) *Hist. Helvet.* Lib. VIII. pag. 279.

(*e*) *Hist. Helvet.* Cap. II. §. VIII. pag. 12.

(*f*) *Belgii Rom.* Lib. XIX. Cap. XI. §. II. & VI.

(*g*) *Rer. German.* Lib. II. pag. 152.

(*h*) *Not. ad Sidon. Apollinaris Panegyricum*, Avito socero dictum, Carm. VII. vers. 375. pag. 133.

(*i*) *Commentar. Rer. Francicar.* Lib. V. pag. 237. Item *in Notitia Galliar.* pag. 7. sq.

(*l*) In *Notis ad Gregorii Turon. Vitas Patrum*, pag. 1146.

(*m*) *Notitia Veteris German.* Part. III. Cap. I. §. III.

(*n*) *Geographia Medii Ævi* Part. II. Cap. III. pag. 155.

(*o*) *Notitia Sueviæ Antiq.* §. CXVIII. pag. 88.

(*p*) *Notitia Germaniæ Antiq.* Lib. VI. Cap. IV §. I.

(*q*) *Dissert. de Geograph. Medii Ævi* §. XXI.

(*r*) *Chron. Helvet.* Lib. IV. Cap. XXVI.

(*s*) *Notit. Suev. Antiq.* Not. LXXIV. pag. 89.

§. CCL.

Verisimilior Sententia.

Rationes, quas pro Burgundionibus in Helvetia tota seculo V. stabiliendis huc usque attulimus, si Lectoribus videantur plausibiles, receptæ hactenus de Helvetia Trans-Ursana; ab Alemannis tum occupata, opinioni, quam huc usque admisi, (t) sum valedicturus; homine literato nil dignius existimans, quam se erralle fateri. Ex hypothesi hac invertendus est populorum situs: Rhenus Helveticus, Alemannis huc usque adscriptus, transcribendus Burgundis. Rhenus-Rauraco-Sequanicus, Burgundionibus tributus, tribuendus Alemannis; qui reliquam omnem Rheni superioris oram Nemeticam, (u) Vangionicam ad Maguntiacum usque tenuerunt. Neque vero Geographicum rerum situm consideraturi facile negabunt, verisimilius esse, potentissimam Burgundionum gentem, quæ hodiernum Burgundiæ Ducatum, Comitatum, & Helvetiam, hoc est regiones à Ligeri & Icauna (w) ad Ursam usque flumen, nullo Scriptorum juniorum dissentiente, possederat, reliqua etiam ab Ursa ad Rhenum usque ab An. CCCCXIII. quo in Gallia sedes fixerunt, possedisse: atque adeo Vocetio Monte, qui pars Juræ ad Rhenum excurrentis est, separatos fuisse ab Alemannis. Inde Rhenus Alemannicus, utraque ripa ab Alemannis occupatus, apud Rauracos sive Basilienses & Alsatas nostros incepit; quem denique Francicus, utrinque à Francis occupatus, excepit. Quum è contra, si receptam sequaris hypothesin, Rhenum Helveticum Alemanni, Alsaticum Burgundiones, inde reliqua iterum Alemanni ad Moguntiacum sive ad Francorum confinia usque, occuparint: adeoque Burgundiones à pertinacissimis hostibus Alemannis (x) ad meridiem & ad septentrionem fuissent incincti. Ita Maximæ Sequanorum maxima pars (Helvetii nimirum & Sequani interiores) ad Burgundiones pervenit: Sequani anteriores vero, sive Rhenenses nostri, cum Rauracis, adeoque & omnis nostra Superior Alsatia, ad Alemannos seculi V. transiverunt initio: ejusdem seculi fine cum omnibus Alemannis transituri ad Francos. Post tot tantasque Gallicarum rerum mutationes, quibus non omnis modo Rheni limes eversus, sed & maxima pars Galliæ, Romanis ante medium seculi V. erepta est, nemo non facile perspicit, PROCOPIUM, magni alias nominis ex seculo VI. Historicum, sui plane fuisse oblitum, quum scriberet: (y) " Quamdiu mansit, qui fuerat Romanæ Urbis status, „ Imperatores Galliam Rhenum usque habuerunt. Ut oppressa ab Odoacro Roma „ est, concessu ejus Galliam omnem, Alpes usque eas, quæ Liguriam à Gallia dividunt, „ Visigothi habuere. „ Atqui, Roma nonnisi An. CCCCLXXVI. ab Odoacre occupata fuit; quum Alemanni, Burgundiones, Visigothi, Franci, ab initio seculi V. jam dominarentur in Gallia.

§. CCLI.

Nominum mutatio

Uti ergo Geographicas Celticæ Alsatiæ rationes immutarunt Romani, ita Romanæ Alsatiæ divisionem everterunt Alemanni, quum seculo V. superiorem Rheni oram suis armis occupassent. Urbibus enim, oppidisque deletis, aut in vicos redactis, incolis ex parte abductis trans Rhenum, ex parte fugatis: Rauracorum, Sequanorum, Tribocorum, Nemetum, Galliæ item Lugdunensis, Germaniæ Superioris & Primæ, nomina in nostris his regionibus perierunt; solis Literarum relinquenda monumentis. Nomina locorum, à Celtis Romanisque imposita, cum ipsis urbibus, munimentis, castris, castellis, mansionibus, mutationibus, tum fuere sepulta: Germanicæ vero pagorum, vicorum, villarum, rivorum, fluminum, silvarum, saltuumque, appellationes suam cœperunt originem. Celticismum itaque Romanismus, Romanismum, seculo V. ineunte, Alemannismus, & hunc seculi ejusdem fine succedens Francicismus, (quos duos uno nomine Teutonismum vocamus) destruxit. Teutonismus in omnibus his Rheni oris ab illis temporibus ad nostra usque duravit. Neque vero nostris his ad Rhenum superiorem regionibus solis tanta rerum conversio obtigit, sed longe majori, cui Europæus orbis universus mox implicitus est, prælusit. Universa trans Rhenum Germania, similem mutationem jam prius experta: ubi vetus populorum nomenclatura, Strabonis, Plinii,

(t) Supra pag. 177. Item in *Dissert. de Antiquitatibus Alemannicis* pag. 206.

(u) LEHMANNUS *in Chron. Spir.* Lib. I. Cap. XXXI. pag. 44. Argentoratensem & Spirensem Tractum Alemannis adscribit, quem alii quoque passim sequuntur.

(w) *La Loire & L'Yonne*

(x) Trans Rhenum adhuc quum agitarent Burgundiones & Alemanni, salinarum finiumque causa, inter se sæpe jurgabant. AMMIANUS Lib. XVIII. Cap. II. pag. 147. item Lib. XXVIII. Cap V. pag. 416. MAMERTINUS in *Genethliaco Maximiani Herculei* Cap. XVII. ait: " Burgundiones Alemannorum agros occupavere, sed sua quoque clade „ quæsitos. Alamanni terras amisere, sed repetunt.

(y) *Gothica Historia* Lib. I. pag. 175. Edit. Grut.

Plinii, Taciti & Ptolemæi, ævo recepta, tertio quartoque feculis abolita eſt. Abolendis nominibus priſcis occaſionem dederunt Imperatores Romani, qui quum ad Rhenum Germanicæ libertati ſemper inſidiarentur, Germanique intelligerent tandem, dum ſinguli pugnant, univerſos ſe vinci, quod TACITUS (z) de Britannis notavit, ſeculo ſecundo in fœdera & ſocietates coire cœperunt. Ex plurium ergo populorum, ſub communi nomine ſeſe jungentium, fœderibus ortæ ſunt Alemannorum, Francorum, Saxonum, imo & Thuringorum denique, ſocietates, pro mutua defenſione contra Romanos initæ; ita ut ſeculo III. *Alemannicum*, *Francicum*, *Saxonicum*, (a) quinto *Thuringicum*, invaleſcerent nomina, veteresque Hermundurorum, Mattiacorum, Cheruſcorum, Marſorum, Tencterorum, Uſipetum, Chamavorum, Chaucorum, Ampſivariorum, Attuariorum, Sicambrorum, Saliorum, Dulgibinorum, Nariſcorum, Semnonum, Varinorum, Reudingorum &c. Germanicarum gentium appellationes, in uſu publico eſſe deſierint.

§. CCLII.

In Alſatia mutatio.

Sic Germaniæ populi mutationem ſtatus publici, quæ apud eos primum obtinuit, in ora dein quoque Rhenenſi, omnique paulatim Gallia, Hiſpania, Britannia, Italia, aliisque Imperii Romani regionibus, introduxerunt; ita quidem ut ex Celticis Romanisque locorum Alſatiæ nominibus nonniſi pauca ad poſteritatem transierint: quo *Largam*, *Cambetem*, *Briſiacum*, quod hodie trans Rhenum, *Brocomagum*, *Tabernas*, & quidem Rhenenſes, Montanas, Alſaticasque, referas: his ſi Rauricenſia, *Auguſtam* nempe Coloniam, *Baſiliam* atque *Binningam*, jungas, cætera omnia novis Alemannorum & mox Francorum, ad Rhenum dominantium, deſignata nominibus ſunt. Nec mirum, quando irruptionibus barbaricis omnia ſurſum deorſumque converſa fuerunt, ita ut, ex veteris Romanæ provinciæ forma, facies plane nova reſurgeret, ædificiis, moribus, lingua, regimine, toto cœlo diverſa, & Alemannia, Rheno nuper terminata, terminaretur jam Vogeſo: unde diſtinctio Alemanniæ in Trans- & Cis-Rhenanam exorta. Quodſi autem ex Geographicis Alemannorum inſtitutis trans Rhenum ad ea, quæ apud Alſatas atque vicinos noſtros inſtituerunt, concludas, Alſatiæ in Pagos diviſio ſub Alemannis jam originem cœpiſſe credenda eſt. Trans-Rhenenſis Alemannia plures ſimul eodemque tempore Regulos habuit, uti ex pugna, An. CCCLVII. prope Argentoratum habita, apparet: qua ſeptem Alemannicos Regulos profligavit Julianus. (b) Reguli hi ſingulis pagis Alemannicis præerant: unde plures nullibi *Pagos*, (*Gau*, *Gowe*, *Au*) quam in locis, quæ ab Alemannis olim occupata fuerunt, in Suevia nimirum, Helvetia Alſatiaque, reperimus. Vadomarii Pagus, ut ex AMMIANO diſcimus, (c) è regione Agri Rauraci fuit, vicinus Danubio. Suomarii Pagus autem, ex adverſo Mogontiaci, fuit proximus Rheno, eumque tetigit Pagus Hortarii. Regulorum horum ſucceſſores firmam denique in ſiniſtra Rheni ripa vel Gallica ſedes fixerunt, & utriusque jam oræ domini, ſuam quisque Regulus portionem, quam occupaverat, *Pagum* appellavit: unde Alsgaugenſis noſter Pagus, & Teutonicum nomen *Elſaſſer*, *Elſaſs*, (Ellationes, Elſatia) ortum; quod ab Alemannis accepere Franci, quodque antiquiſſima Francorum monumenta nobis jam produnt, ut ſuo loco docemus. Nec audax nimium conjectura, ſi dixerim, abſolutam illam Alſatiæ, in Pagum Meridionalem & Septentrionalem, (*Sundgaum* & *Nordgaum*) diviſionem illis jam Alemannicæ dominationis temporibus fuiſſe prognatam. Animum tamen recuperandi Rhenenſem hanc oram quum ſervarint Romani, qui una cum Alemannis pugna felici res ſuas non ſemel ſuperioribus ſeculis reſtituerant, miſerum hoc deſolatæ Alſatiæ tempus, ſive Alemannicam ſeculi V. Periodum, Romanæ Periodo Appendicem damus: ad Politicum Alſatiæ Romanæ ſtatum deſcribendum tranſituri, ut intelligat Lector, quibus Præſidibus, Juribus & Inſtitutis, recta fuerit Alſatia, Romanis ſubjecta.

(z) In *Agricola*, Cap. XII.

(a) Alemannorum & Francorum nomina ante ſeculum III. non occurrunt. Saxones autem jam memorat PTOLEMÆUS *Geograph.* Lib. II. Cap. II. Attamen nonniſi ſeculo III. finiente maritimis expeditionibus illuſtrari cœperunt.

(b) Nomina eorum Chnodomarius, Veſtralpus, Urius, Urſicinus, Serapio, Suomarius, Hortarius. AMMIAN. Lib. XVI. Cap. XI.

(c) AMMIAN. MARCELL. Lib. XXI.

POLITICA.

ALSATIÆ ROMANÆ,

SECTIO SECUNDA, POLITICA;

SIVE

STATUS ALSATIÆ ROMANÆ CIVILIS.

CAPUT I.

DE MAGISTRATIBUS ANTE PRÆFECTOS PRÆTORIO.

§. I.

Alsatia in formam provinciæ redacta.

CIvilis Alsatiæ Status sub Imperio Romano ita mutatus est, ut & pars ejus Rauracensis & Sequanica, sive Superior, & pars Mediomatrico-Tribocensis sive Inferior, libertate amissa, Romanis jam subjicerentur Rectoribus. Julius Cæsar, uti vidimus, An. Urb. Cond. DCXCVI. Sequanos, anno sequente DCXCVII. Mediomatricos, id est, superiorem nostram inferioremque Alsatiam, Romano Imperio subjecit; at in formam etiam provinciæ redigere, propter continua primum cum Gallis bella, & insecutos dein Romani Imperii motus, prohibitus fuit. Missi quidem fuerunt in eas partes ab ipso adhuc Cæsare cum validis exercitibus Præsides, qui dubio rerum Romanarum statu devictas nationes in officio suo continerent; nondum tamen illæ suas à Romanis leges, nondum suos limites, nondum novam Reipublicæ suæ formam, acceperunt: adeo ut SUETONIUS laxe sit interpretandus, quando Cæsarem omnem Galliam, quæ à saltu Pyrenæo, Alpibusque & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano, continetur, in provinciæ formam redegisse scribit. (*a*) Res ea demum, sedatis Romani Imperii turbis, ab Augusto perfecta est, (*b*) quem An. Urb. Cond. DCCXXVII. in Gallias profectum, censum earum egisse, primumque novas illis leges novamque Rempublicam constituisse, reperimus. Clare hoc DIO CASSIUS tradit: (*c*) "Augustus, (inquit) his peractis ab urbe egressus est, expeditionem in „ Britanniam suscepturus; sed quum in Galliam venisset, ibi commoratus est. Britanni „ enim legatos, qui pacem peterent, missuri esse videbantur; & res Galliarum ordinatæ „ nondum erant; civilibus quippe bellis, statim postquam devictæ fuerant, subsecutis. „ Igitur censum earum egit; legesque earum & Rempublicam formavit. „ Paulo ante, & eodem adhuc anno, Romanum Imperium novam rerum suarum faciem induerat. Augustus enim, victo M. Antonio, solus jam rerum potitus, quum se omni imperio abdicaturum esse simulasset, precibusque Senatus ad retinendum illud fuisset compulsus, aliam plane totius regiminis rationem instituit, quam fuerat olim sub libera Republica. Divisæ

(*a*) In *Vita Jul. Cæsar.* Cap. XXV.

(*b*) Hinc etiam CICERO in *Oratione de Provinciis Consularibus.* "Bellum in Gallia maximum gestum „ est: domitæ sunt à Cæsare maximæ nationes, sed nondum Legibus, nondum jure certo, nondum satis firma „ pace, devinctæ. „ Addendum tamen est huic loco Ciceronis testimonium DIONIS, quod adducimus; habita est enim illa Ciceronis Oratio jam anno tertio, postquam Cæsar Roma in Galliam exiverat, L. Philippo & Cn. Marcellino Coss. An. Urb. Cond. DCXCVIII. Agitur enim in ea de Syria Gabinio Pro-Consuli adimenda, & alteri ex designandis Consulibus decernenda. Gabinio autem An. Urb. Cond. DCXCIX. in administratione Syriæ M. Crassus, Consulato gesto, circa finem anni successisse reperitur. DIO Lib. XXXIX.

(*c*) Lib. LIII. pag. 512. *Τότε μὲν δὴ ταῦτα ὁ Αὔγουστος ἔπραξε· Καὶ ἐξώρμησε μὲν ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων, ἐς δὲ δὴ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν, ἐνταῦθα διέτριψεν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσεσθαί οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν. Καὶ αὐτῶν καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε.*

POLITICA.

Divisæ sunt ab eo Romani Imperii Provinciæ in *Cæsareas* & *Populares*: popularium alia longe quam Cæsarearum conditio: utræque ratione Præsidum, ratione militiæ, ratione administrationis, quam maxime erant diversæ. Pendet ab hac nova provinciarum Romanarum forma, publicus etiam Alsatiæ status. Illa igitur nobis prius examinanda est; si rempublicam Alsatiæ, sub Romanis constitutam, curate describere volumus.

§. II.

Divisio Provinciarum sub Augusto.

Augustus ergo, quum supremum Imperium, quod depositurum se simulabat, denuo susciperet, publice in Senatu professus est, quoniam rectore adhuc opus haberet Respublica, curam illius in decem adhuc annos se recepturum; quod eo temporis spatio, quicquid motuum adhuc in Imperio Romano superesset, componi à se posse speraret. Inde omnes Imperii Romani provincias divisit; & quietas quidem, turbisque bellicis non expositas, Senatui & Populo dedit, ipse sibi turbulentas retinuit; specie quidem, ut in administratione Imperii commoda penes populum esse, labor vero & pericula sibi incumbere, crederentur; re autem, ut, Senatu & populo armis Legionibusque privato, ipse solus omnium in imperio rerum arbitrium gereret. (*d*) Hoc ex consilio, quod à sequentibus dein etiam Cæsaribus constanter servatum est, (*e*) Africa, Numidia, Asia, Græcia & Epirus, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta & Libya Cyrenaica, Bithynia & Pontus, Sardinia, & denique Hispania Bætica, Senatui Populoque; reliquæ Hispaniæ, Tarraconensis & Lusitanica, omnes Galliæ, Narbonensis, Aquitanica, Lugdunensis, & Belgica, Cœlesyria, Phœnicia, Cilicia, Cypros & Ægyptus, Augusto cesserunt; (*f*) & quæcunque deinceps provinciæ in Romanorum potestatem pervenerant, tanquam recens domitæ, provinciis adscribebantur Cæsareis: (*g*) quo in numero Rhætia, Noricum, Pannonia, Thracia, Judæa, Cappadocia, Mauritaniæ, Britannia, Dacia, Mesopotamia.

§. III.

Præsidum provinciarum distinctio.

Distinctis ita provinciis Provinciarum Cæsarearum Præsides ab illis, qui provinciis Senatus & Populi præficiebantur, distincti fuerunt. Provinciarum popularium Præsides semper ex Senatu, & quidem ex illis, qui Consulatum & Præturam gesserant, deligebantur: Præsides provinciarum Cæsaris ex Quæstoribus etiam aliisque Magistratibus inferioribus, imo etiam ex Equitibus, sumebantur: illi forte, hi libero semper Cæsaris arbitrio: illi ante quintum, postquam Magistratum gesserant, annum provinciis præfici non poterant: & Consulares quidem in Africam, & Asiam, Prætorii in cæteras Senatus provincias, erant ablegandi: hos vero sine ullo dignitatis discrimine, quocunque tempore, etiam si Magistratu adhuc fungerentur, à Cæsare in quascunque provincias mitti fas erat. Illis annuum tantum sine militibus; his pro lubitu Cæsaris in plures etiam annos, militare provinciæ imperium fuit concessum. Imo, ut tam diversæ potestatis Præsides nominibus etiam inter se distinguerentur, illis *Pro-Consulum*, etiam si Præturam tantum gessissent; his *Legatorum* & *Pro-Prætorum* nomen, etiam si vel Consulatu jam, vel tantum Quæstura & Ædilitio munere, essent functi, impositum fuit. (*h*) Erant

 tamen

(*d*) Dio Cassius Lib. LIII. pag. 503.

(*e*) Procul enim abfuit, ut Augustus primo decennio exacto, prout præ se tulerat, imperium deposuisset: quin potius illud tum in aliud iterum quinquennium, & dein rursus in quinquennium; tum demum iterum in decennium, & hoc finito in aliud rursus decennium, decerni sibi curavit. Imitati hoc sunt consilium sequentes etiam Imperatores, qui ad servandum priscæ libertatis simulacrum singulis decenniis imperium sibi renovari fecerunt. Dio Lib. cit. pag. 506. sq.

(*f*) Hoc modo ab initio facta est provinciarum divisio. Dio Lib. LIII. pag. 503. sq. Postea una vel altera provincia, quæ populi antea fuerat, Cæsari tradita; vel vicissim, quæ Cæsaris fuerat, populo reddita est. Ita Augustus An. Urb. Cond. DCCXXXII. Cyprum & Galliam Narbonensem populo reddidit, Dio Lib. LIV. pag. 523. ipse Dalmatiam recepit An. Urb. Cond. DCCXLIII. Dio Lib. LIV. pag. 545. Ita Numidia à Caligula, Dio Lib. LIX. pag. 656. Bithynia ab Hadriano, Cæsareis provinciis adscriptæ; Pamphylia loco Bithyniæ Senatui reddita. *Excerpta* Constantini *Valesiana ex* Dione pag. 714.

(*g*) Dio Lib. LIII. pag. 504.

(*h*) Dio Lib. cit. pag. 504. sq.

tamen etiam provinciæ, quibus Equestris modo Ordinis viri præficiebantur: & hi peculiari suo nomine *Procuratores* appellati sunt, probe distinguendi ab illis, qui publicos tantum reditus in provinciis curabant, & in omnes tam Cæsaris quam Populi provincias sub eodem Procuratorum (*i*) nomine missi sunt.

§. IV.

Alsatiæ status.

Alsatiam superiorem, Sequanicæ gentis extimam ad Rhenum partem, Galliæ Lugdunensi, Inferiorem Alsatiam Galliæ Belgicæ, & quidem in ea Germaniæ superiori, attributam fuisse, supra jam vidimus: tota ergo Alsatia, in illa Romanarum provinciarum nova divisione, inter Cæsareas relata est. " Ita enim Dio: (*l*) Hac de „ causa traditæ sunt Senatui populoque Africa, Numidia, - - Cæsari autem Hispaniæ „ reliquæ, Tarraconensis & Lusitania; & Galli omnes Narbonenses, Lugdunenses, „ Aquitani & Celtici, non tantum ipsi, sed & coloni eorum: nam Celtæ quidam, „ quos jam Germanos vocamus, quum omnem Celticam, quæ ad Rhenum est, occupassent, effecerunt, ut ea Germania vocaretur; & quidem, superior, quæ Rheni „ fontibus propior est; inferior autem, quæ ab hac usque ad Oceanum Britannicum „ se extendit. „ Pro-Prætores ergo, Legiones, cæteraque, quibus Cæsareæ provinciæ instructæ, in Alsatia quærenda sunt; nobisque speciatim examinanda, si publicum, qui sub Romanorum Imperio fuerat, Provinciæ nostræ statum distincte repræsentare volumus.

Supremum in quacunque civitate Imperium eo tendit, vel saltem tendere debet, ut cives, in quos illud geritur, inter se pace primum, & mutua concordia, vivant; dein, ut contra hostiles exterorum impetus, tuti esse possint. Illud legibus & jurisdictione, hoc armis militibusque, efficitur. Ad exequendum utrumque nervo rerum gerendarum pecunia opus, quæ per tributa & vectigalia ab omnibus iis, qui commodis civitatis fruuntur, jure exigitur. Omnes has imperii partes quum summus Imperans ipse non possit obire, Magistratibus utitur, qui ejus nomine legibus, jurisdictioni, armis, publicisque reditibus, præsint. In publico Romanæ Alsatiæ statu ergo videbimus primum Magistratus, qui Legibus & Armis, sive Jurisdictioni & rei militari, in Alsatia præpositi fuerunt. His ipsarum Romanarum legum in Alsatia, statusque militaris breve examen subjiciemus: dein pauca etiam de Magistratibus, qui reditus curarunt, & de publicis Romanorum in Alsatia reditibus disseremus.

§. V.

(*i*) Procuratores ergo duplicis erant generis: alii Præsides provinciarum erant; alii reditibus tantum publicis in provinciis tam Cæsareis quam popularibus præerant: utrique semper ex Equestri Ordine, nonnunquam etiam ex Libertis, deligebantur. TACITUS *Agricol.* Cap. IV. *Histor.* Lib. V. Cap. IX. STRABO Lib. III. pag. 254. DIO Lib. III. pag. 506. Procuratores præsides provinciarum fuisse clare patet ex Leg. IV. *Cod.* ad *L. Fabiam de plagiariis*, & Leg. II. *Cod. de Pœnis*; & TACITUS Ægyptum, *Annal.* Lib. XII. Cap. LX. duas Mauritanias, Rhætiam, Noricum, Thraciam, *Histor.* Lib. XI. Cap. I. Cappadociam *Annal.* Lib. XII. Cap. XLIX. Judæam *Annal.* Lib XV. Cap. XLIV. à Procuratoribus rectas fuisse, refert: jam vero Ægypto Equitem præsedisse clare testantur TACITUS *Annal.* Lib. XII. Cap. LX. & DIO Lib. LIII. pag. 504. Sic duæ Mauritaniæ duobus Equitibus ab Imp. Claudio commissæ sunt, eodem DIONE teste Lib. LX. pag. 671. Sic Cappadociam, Equiti Romano ab Imp. Tiberio concessam, asserit iterum DIO Lib. LVII. pag. 614. quod ab Imp. Flavio Vespasiano mutatum dein esse SUETONIUS Cap. VIII. in *Vita* ejus docet. Judæam quoque ab Equitibus rectam TACITUS *Hist.* Lib. V. Cap. IX. refert: ex quibus omnibus satis clarum est, Procuratores, qui provincias regebant, in eo inprimis discrepasse à cæteris præsidibus, quod hi semper ex Senatoribus, DIO Lib. LIII. pag. 504. illi ex Equestri ordine, sumerentur. Instituti origo ab Augusto petenda est, qui, quum cæteris provinciis omnibus Senatores præficeret, soli Ægypto, ob gravitatem hujus provinciæ, Equitem præposuit, veritus, ne Senatori in ea provincia constituto nobilitas facile rerum novarum cupiditatem injiceret. DIO Lib. LI. pag. 452. TACITUS *Annal.* Lib. II. Cap. LIX. Eadem consilia dein secutus est ipse Augustus, quum Rhætia, Noricum, & Thracia, in provinciæ formam redigerentur; & quum post Augusti fata aliæ adhuc provinciæ Romano Imperio accederent, easdem ob causas sæpe sequentes Imperatores illis Equites tantum, non Senatores, præposuerunt. Procuratores redituum, ab his provinciarum procuratoribus diversi, à Cæsare legebantur, officiumque eorum præcipue in curandis reditibus, stipendiisque inter milites distribuendis, consistebat: hi immediate Cæsari suberant, & mandata sua etiam ab eo, quum in provinciam abirent, accipere solebant. DIO Lib. LIII. pag. 506. Diviserat ita Augustus prudenti consilio vires provinciarum inter præsides provinciæ & procuratores redituum: illis imperium in milites sine pecunia, his curam pecuniæ sine militibus committebat, & utrosque adeo eo debiliores reddebat ad res novas tentandas. In provinciis popularibus quidem Pro-Consules ipsi etiam tributa à subditis suis exigebant: sed res sine periculo erat, quod præsides provinciarum popularium omni militari imperio carebant. DIO loco cit.

(*l*) Lib. LIII. pag. 503. sq. *Καὶ ὠνομάσθη διὰ ταῦτα ἡ μὲν Ἀφρικὴ καὶ ἡ Νομαδία - - τοῦ τε δήμου καὶ τῆς Γερουσίας εἶναι· Τοῦ δὲ Καίσαρος ἥ τε λοιπὴ Ἰβηρία, ἥ τε περὶ Ταρράκωνα, καὶ ἡ Λυσιτανία, καὶ Γαλάται πάντες, οἵ τε Ναρβωνήσιοι καὶ οἱ Λουγδουνήσιοι, Ἀκυιτανοί τε καὶ Κελτικοὶ αὐτοί τε καὶ οἱ ἄποικοι σφῶν. Κελτῶν γάρ τινες, οὓς δὴ Γερμανοὺς καλοῦμεν, πᾶσαν τὴν πρὸς τῷ Ῥήνῳ Κελτικὴν κατασχόντες Γερμανίαν ὀνομάζεσθαι ἐποίησαν, τὴν μὲν ἄνω τὴν μετὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ πηγάς, τὴν δὲ κάτω, τὴν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ οὖσαν.* Dionem Cassium vero per Celticos Celticamque Belgas & Galliam Belgicam intelligere, sæpius jam monitum est.

§. V.

Duo Alsatiæ Præsides.

Magistratus, qui juri per Alsatiam dicundo præfuerunt, iidem, qui Præsides provinciæ fuerant; qui pro antiquo Romanorum more hujus præsertim muneris causa ad devictas gentes mitti solebant. Hi quum à Cæsaribus constituendi essent, omnia de iis intelligenda sunt, quæ de præsidum Cæsareorum insignibus disseruimus. Nomine ergo Pro-Prætorum vel Legatorum Cæsaris usi sunt: (*m*) non civili tantum, sed militari quoque muniti imperio; (*n*) munusque illis in singulos, & in plures sæpe, annos concessum. (*o*) Superior Alsatia à Proprætore Galliæ Lugdunensis est recta. De Inferiore major lis oritur; quæ ad Galliam Belgicam quum pertinuerit, eundem etiam cum Gallia Belgica Præsidem habuisse crederemus. Ita quidem HENRICO VALESIO in *Notis ad* AMMIANUM visum est. " Augustus, (inquit) nova „ Galliæ divisione facta, quatuor jurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicæ „ jurisdictio à jurisdictione utriusque Germaniæ separata est, ut docet DIO, nec diu „ postea, quod ex PLINIO & PTOLEMÆO colligitur, qui sub Belgica provincia utramque „ Germaniam comprehendunt. „ Verum ipse in aliam sententiam abit AMMIANUS, (*p*) ubi Galliæ Belgicæ jurisdictionem à duarum Germaniarum jurisdictione diversam fuisse, & has Germanias uni peculiari Præsidi paruisse, scribit: " Regebantur, (inquit) „ Galliæ omnes jam inde uti crebritate bellorum urgenti cessere Julio Dictatori, „ potestate in partes divisa quatuor: quarum Narbonensis una Viennensem intra se „ continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis. Superiorem & „ Inferiorem Germaniam, Belgasque duæ Jurisdictiones iisdem rexere temporibus.

§. VI.

Valesius refutatur.

Neuter horum recte. Etenim Galliæ Belgicæ jurisdictionem à jurisdictione duarum Germaniarum separatam fuisse, clarissimis veterum testimoniis contra HENRICUM VALESIUM; nec minoribus argumentis duas Germanias non uno, sed duobus semper Præsidibus fuisse rectas, contra AMMIANUM ipsum, potest probari. Deceptus est Henricus Valesius testimoniis Scriptorum, qui in describendis Galliæ partibus populorum, iisdem institutis & communi origine inter se convenientium, hoc est, Geographicæ potius, quam civilis sive politicæ, divisionis rationem habuerunt; adeoque duas in Gallia Germanias à Belgica noluerunt distinguere; quum Belgæ non secus, ac duarum Germaniarum populi à Germanis essent prognati; (*q*) nec etiam ante Augusti tempora ab incolis harum regionum ullo fuissent modo distincti. Valesio contrariatur evidens TACITI locus, (*r*) jurisdictionem Galliæ Belgicæ à jurisdictione duarum Germaniarum diserte separantis; " Quietæ (inquit,) ad id tempus res in Germania „ „ fuerant:

(*m*) Hinc in Inscriptione apud GRUTERUM pag. 427. num. 12. Præses Galliæ Lugdunensis Legatus Aug. vocatur:

CAIO. LAELIO.
\- - - - - -
\- - - - - -
LEG. IMP. NERVAE. TRAIANI
CAESARIS. AVG. GERMANICI. DACICI
PROVINCIAE. LVGDVNENSIS.

Præses Germaniæ superioris Legatus Consularis appellatur in Inscriptione apud MURATORIUM pag. 691. num. 7.

COCCIAVIO. TIDIO. TOSSIANIO. IAONO
\- - - - - - LEG.
\- - - - - - -
CONSVLARI. PROVINC. GERM. SVPERIORIS.

Legatus Augusti, & Pro-Prætor simul in Inscriptione apud GRUTERUM pag. 381. num. 5.

C. CAESONIO. C. F. QVIR. MACRO.
RVFINIANO. - - - LEG. AVG. PR. PR.
GERMANIAE. SVPERIORIS.

Ut & in alia pag. 457. num. 6. apud eundem GRUTERUM.

(*n*) Hinc de Acilio Aviola, Galliæ Lugdunensis Præside, TACITUS *Annal.* Lib. III. Cap. XLI. " Andecavos Acilius Aviola Legatus, excita cohorte, „ quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit. Turonii legionario milite, quem Visellius Varro, Inferioris Germaniæ Legatus, miserat, oppressi, eodem „ Aviola duce; „ De Junio Blæso, ejusdem Galliæ Lugdunensis Præfecto, idem *Histor.* Lib. I. Cap. LIX. " Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ „ provinciæ Legatus, - - & Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ Rector, cum Italica Legione & ala „ Taurina, Lugduni tendentibus: „ Et de Popilio, Præside Germaniæ superioris, Inscriptio apud GRUTERUM pag. 457. num. 6.

C. POPILIO. C. F. - - - -
\- - PROPR. GERMANIAE. SVPER.
ET. EXERCITVS. IN. EA. TENDENTIS.

(*o*) Quod vel Lentuli Gætulici & Scriboniorum fratrum exempla nos docent. Illum Germaniæ superiori per decem annos præfuisse reperimus. DIO Lib. LIX. pag. 657. TACITUS *Annal.* Lib. VI. Cap. XXX. Hi ambas Germanias per diuturnum tempus simul administrasse leguntur. DIO Lib. LXIV. pag. 729. Pluribus hæc infra confirmabuntur, si Romanorum Alsatiæ Præsidum seriem exhibuerimus.

(*p*) Lib. XV. Cap. XI.

(*q*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. II. Cap. IV.

(*r*) *Annal.* Lib. XIII. Cap. LIII.

POLITICA.

„ fuerant : . . Paullinus Pompejus , L. Vetus ea tempestate exercitui præerant. „ Ne tamen segnem militem attinerent , . . Vetus Mosellam atque Ararim, facta „ inter utrumque fossa , connectere parabat , ut copiæ per mare , dein Rhodano & „ Arare subvectæ , per eam fossam mox fluvio Mosella in Rhenum , exin Oceanum „ decurrerent. . . Invidit operi Aelius Gracilis Belgicæ Legatus , deterrendo Veterem, „ ne Legiones alienæ provinciæ inferret. „ Sed & SPARTIANUS, (s) Julianum Galliam Belgicam primum , dein Dalmatiam , postea Germaniam Inferiorem , rexisse memorat. " Belgicam, (inquit) sancte ac diu rexit , - - Inde Dalmatiam regendam accepit, „ - - Post Germaniam Inferiorem rexit. „ Quibus Inscriptiones antiquæ , jurisdictionem Galliæ Belgicæ à duabus Germaniis accurate distinguentes , magno numero respondent.

§. VII.

Testimonia Inscriptionum.

Memorabilis est inter alias Romana illa Inscriptio, quam MURATORIUS profert. (t)

L. MARIO. L. F. QVIR.
MAXIMO. PERPETVO
AVRELIANO. COS.
SACERDOTI. FECIALI. LEG. AVGG. PR. PR.
PROVINCIAE. SYRIAE. COLAE. LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE. GERMANIAE. INFERIORIS. ITEM
PROVINC. BELGICAE. DVCI. EXERCIT. MYSIA
CI. APVD. BIZANTIVM. ET. APVD. LVGDVNVM
LEG. LEG. I. ITALIC. CVR. VIAE. LATINAE

Cui respondent illæ , quæ à GRUTERO adducuntur, quarum alia Tarracone inventa : (u)

T. CL. CANDIDO. COS.
\- - - - - - - -
\- - - - - - - -
\- - - - - - - -
\- - PROC. XX. HERED. PER
GALLIAS. LVGDVNENSEM. ET. BEL
GICAM. ET. VTRAMQVE. GERMANIAM

Alia Romæ eruta : (x)

BASSAEO. M. F. STEL
RVFO. PR. PR.
\- - - - - - - -
\- - - - - - - -
\- - - - - - - -
\- - - - - - - -
PROC. A. RATIONIB. PROVINCIARVM
BELGICAE. ET. DVARVM. GERMANIAR
PROC. REG. NORIC. - -

Et alia iterum apud REINESIUM, (y) Romæ quoque reperta.

P. PETRONIO. M. F.
QVIR. HONORATO
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - PROC. XX. HER.
PROC. PROV. BELG. ET. DVARVM
GERMANIARVM. PROC. A. RATION
AVG. - - -

Quibus omnibus addendæ sunt duæ, à VELSERO productæ; (z) quarum altera Pætovione Norici oppido, altera in Valeriæ agro, detecta est. In illa:

T. VARIO.

(s) In *Didio Juliano* Cap. I.
(t) *Inscription.* Tom. I. pag. 397. num. 4.
(u) In *Corpore Inscription.* Tom. I. pag. 389. num. 2.
(x) Pag. 375. num. 1. Tom. I. ibid.
(y) In *Syntagmate Inscription. Antiquar.* pag. 459. sq.
(z) *Operum* pag. 428.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINCIARVM
BELGICAE. GERMANIAE. SVPERIORIS
GERMANIAE INFERIORIS. RAETIAE

In hac:

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINC. BELGICAE
ET. VTRIVSQVE. GERMANIAE
RAETIAE. MAVRETANIAE CAESAR.

§. VIII.

Ammianus Marcellin. castigatus.

Contradicit HENRICO VALESIO ipse AMMIANUS, dum Præſidem Galliæ Belgicæ ab illo, qui duas Germanias rexerat, diverſum fuiſſe tradit. Idem tamen in eo peccat, quod unum Præſidem ambabus ſimul Germaniis præfuiſſe credat. Refellunt hanc Ammiani ſententiam innumera veterum Scriptorum loca, & Inſcriptiones antiquæ; quæ nullum unquam ambarum Germaniarum, plurimos vel ſuperioris tantum vel inferioris Germaniæ Præſides produnt. Hinc SUETONIUS: (*a*) " Bellum civile motum à „ Lucio Antonio, ſuperioris Germaniæ Præſide; „ & Inſcriptio Romæ inventa: (*b*)

M. PROVINCIA. PRAEF. ALE
ANE. IN. EADEM. PROVINCIA
VEHICVLORVM. PER. GALLIAS
MONETAE. TRIVERICE. PRAESES
NCIE GERMANIAE SVPERIORIS. V. P.

Cui addendæ ſunt aliæ, ſupra jam à nobis recenſitæ. (*c*) Sic TACITO Viſellius Varro Inferioris Germaniæ Legatus vocatur; (*d*) idemque de L. Apronio: (*e*) " Ubi „ L. Apronio Inferioris Germaniæ Pro-Prætori cognitum: „ & Inſcriptiones antiquæ, quarum una Tarracone reperta: (*f*)

L. DOMITIO
GALLICANO
PAPINIANO. C. V.
LEG. AVG. PR. PR
PROVINCIAE. GERMA
NIAE. INFERIORIS

Altera apud MURATORIUM, (*g*) jam à nobis allegata: Refellit Ammianum ÆMILIUS MACER Juris Conſultus, qui duas Germanias ſub duobus Præſidibus conſtitutas eſſe refert: (*h*) " Si eadem provincia, (inquit) poſtea diviſa ſub duobus Præſidibus conſtituta eſt, velut Germania, (*i*) Myſia, ex altera ortus in altera adſidebit. „ Refellunt denique eum duo clariſſima Dionis & Taciti loca, in quibus manifeſte duo Præſides in ambabus Germaniis uno tempore imperium tenuiſſe memorantur. Ita enim DIO de Scriboniis fratribus, à Nerone occiſis: (*l*) " Corbulonis tantum, „ Sulpiciorum & Scriboniorum Rufi & Procli, mentionem faciam; horum quidem ideo, „ quia & fratres erant, & prope æquales, - - & utraſque Germanias per longum „ tempus ſimul adminiſtraverant. „ Et TACITUS de Hordeonio Flacco, Superioris, & Vitellio Inferioris, Germaniæ, Galba imperante, Præſidibus: (*m*) " Germanici „ exercitus

(*a*) Cap. VI. in *Vita Domitiani.*

(*b*) Apud GRUTERUM Tom. I. pag. 493. num. 3.

(*c*) §. V. Not. (*m*) & (*n*) pag. 271.

(*d*) *Annal.* Lib. III. Cap. XLI.

(*e*) *Annal.* Lib. IV. Cap. LXXIII.

(*f*) Apud GRUTERUM pag. 402. num. 6.

(*g*) Loco §. præcedente cit.

(*h*) Lib. I. *de Officio Præſidis* Leg. III. *ff. de Officio Aſſeſſor.*

(*i*) Nec enim hæc de Germania Trans-Rhenana intelligi poſſunt: quam ſcilicet poſt Vari cladem non amplius in provinciæ formam redigi potuiſſe conſtat. FLORUS Lib. IV. Cap. XII. Poſt medium tertii poſt C. N. ſeculi Imp. Probus demum, Germanis atrociſſimo prœlio victis, ex Germania provinciam facere, eique novum Præſidem dare, decreverat; ſed & hic dein conſilium mutaſſe, & in opportuniora tempora diſtuliſſe legitur: VOPISCUS in *Vita Probi* Cap. XIV.

(*l*) Lib. LXIII. pag. 722. Τοῦ δὲ δὴ Κορβούλωνος καὶ Σουλπικίων καὶ Σκριβωνίων Ῥούφου τε καὶ Πρόκλου μνημονεύσω. Τούτους μὲν ὅτι ἀδελφοί τε καὶ ἡλικιῶται τρόπον τινὰ ὄντες - - τὰς Γερμανίας ἀμφοτέρας ἐπὶ πολὺ ἅμα διῆρχον.

(*m*) *Historiar.* Lib. I. Cap. VIII. IX.

POLITICA.

„ exercitus (inquit) - - folliciti & irati fuperbia recentis victoriæ, & metu,
„ tanquam alias partes foviffent. - - Dux deerat abducto Verginio per fimulationem
„ amicitiæ; quem non remitti atque etiam reum effe, tanquam fuum crimen accipiebant.
„ Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum (*u*) fpernebat. - - Inferioris
„ Germaniæ Legiones diutius fine Confulari fuerunt; donec miffu Galbæ Vitellius
„ aderat.

§. IX.

Præfides Alfatiæ.

Duabus in Alfatia Jurifdictionibus diftinctis, ipfos jam Præfides ejus, ut publicus provinciæ ftatus eo melius intelligatur, quos ex omnibus Antiquitatis Monumentis excutere potuimus, recenfebimus ordine. Alfatiam ante Augufti tempora nondum in plenam provinciæ formam redactam effe vidimus; Præfidibus tamen jam paruerat, qui, Cæfare rerum potito, non interrupta ferie usque ad An. Urb. Cond. DCCXXVII. trans Rhodanum, ad continendos in obfequio Gallos, mitti folebant. Laterculum horum ubi dederimus, fubjiciemus deinde cæteros, qui poft An. Urb. Cond. DCCXXVII. Alfatiam ceu veram jam perfectamque Romanorum provinciam, & Lugdunenfi partim Galliæ, partim fuperiori Germaniæ, adfcriptam gubernarunt.

PRÆSIDES ALSATIÆ.

A. C. JULII CÆSARIS POTENTATU, USQUE AD AN. URB. COND. DCCXXVII.

§. X.

I. D. Junius Brutus.

PRimus omnium, qui poft Cæfarem Galliam rexiffe reperiuntur, fuit Decimus Junius Brutus Albinus. (*o*) Hic APPIANO (*p*) tefte circa finem An. Urb. Cond. DCCVII. (*q*) à Cæfare Provinciæ Romanorum (*r*) præfertim, five, uti poftea vocata eft, Galliæ Narbonenfi, præfectus eft; ita tamen, ut dubitandum non fit, illi cæterarum quoque Galliarum, Belgicæ, Celticæque, curam fuiffe mandatam: Bellovacos certe, Galliæ Belgicæ populos, (*s*) quum imperium Romanorum vellent excutere, prœlio ab eo fuiffe victos, FLORUS (*t*) nos

(*u*) Hordeonius Flaccus Legatus Confularis vocatur a TACITO *Hiftor.* Lib. cit. Cap. LVI.

(*o*) Ab APPIANO vocatur Decimus Brutus Albinus, Lib. II. *de Bello Civil.* pag. 811. a DIONE CASSIO vero Lib. XLIV. pag. 247. D. Brutus, cognomento Junius, ut & Albinus appellatur.

(*p*) Lib. II. *de Bello Civil.* pag. 811. & Lib. III. ibid. pag. 951.

(*q*) APPIANUS enim Lib. II. *de Bello Civil.* pag. 811. eum, à Cæfare ad bellum Africanum proficifcente, Galliæ præpofitum effe fcribit: jam vero Cæfar ad Africanum bellum abiit, ipfo Dictatore II. Magiftro Equitum Antonio, circa finem An. Urb. Cond. DCCVII. media jam hyeme, juxta calculum DIONIS Lib. XLIII. pag. 211.

(*r*) Ita fcilicet intelligimus verba APPIANI Lib. III. de *Bello Civil.* pag. 951. de Bruto, *ἄρξαντι τῆς παλαιᾶς Κελτικῆς*, *quod Galliæ veteri fub Cæfare præfuerit*: certe ipfe Appianus *παλαιὰν Κελτικὴν*, *Galliam veterem*, de continua Pyrenæis montibus Gallia explicat Lib IV. *de Bello Civil.* pag. 953. quam in divifione provinciarum Romanarum, An. Urb. Cond. DCCXIV. inter Triumviros facta, Lepido conceffam effe fcribit: hanc vero Narbonenfem fuiffe clare docet DIO Lib. XLVI. pag. 326. Etenim Galliam Narbonenfem Galliam veterem five antiquam ab Appiano ideo fuiffe dictam arbitramur, quod illa ex omnibus Galliis prima antiquioribus jam temporibus Romano Imperio paruerat. FLORUS Lib. III. Cap. II. quum cæteræ Galliarum partes recens à Cæfare fubactæ fuerint: eodem plane modo, quo Africa antiqua *Λιβύη παλαιὰ* à Romanis ea vocata eft Africæ pars, quam antiquitus jam Carhaginenfibus victis fibi fubjecerant; Africa nova vero, Numidia recentioribus temporibus Jubæ Regi à Cæfare ablata, tefte eodem APPIANO Lib. IV. *de Bello Civil.* pag. 995. & DIONE CASSIO Lib. XLIII. pag. 217.

(*s*) CÆSAR Lib. II. *de Bello Gall.* Cap. IV.

(*t*) In *Epitome* LIVII Lib. CXIV. " Brutus „ Legatus Cæfaris in Gallia Bellovacos rebellantes „ prœlio vicit: „ hinc eum Galliæ tam Celticæ, quam Belgicæ præfuiffe colligimus: non enim patuit et ex Gallia Narbonenfi in Belgicam nifi per Celticam Galliam tranfitus; & incongruum plane fuiffet Præfidi Galliæ Narbonenfis Belgicæ tam disjunctæ imperium committere, fi alius Celticæ fuiffet præpofitus, qui vicinam Belgicam longe faciliori negotio gubernare potuiffet. Hinc certum etiam eft, folum D. Brutum tum adhuc Alfatiæ ad Celticam partim, partim ad Belgicam, relatæ curam geffiffe; alia plane ratione, quam poftea fub Augufto contigit; ubi duos femper præfides, duasque jurisdictiones, in Alfatia fuiffe §. V. VI. VII. VIII. probavimus.

nos docet. Romam ex provincia rediisse videtur D. Brutus initio An. Urb. Cond. DCCIX. (*u*)

Successit D. Bruto in Præfectura Galliarum An. Urb. Cond. DCCIX. A. Hirtius. (*x*) Hunc, Cæsare pereunte, Gallias administrasse reperimus. Legatus hujus Hirtii Aurelius quidam fuit, quem oræ Galliarum Rhenensi ab Hirtio fuisse præpositum, ex *Epistola* CICERONIS *ad Atticum* (*y*) colligimus; ubi: " Idem Balbus, (inquit) meliora de „ Gallia: XXI. die litteras habebat, Germanos (*z*) illasque nationes, re audita de „ Cæsare, legatos misisse ad Aurelium, qui est præpositus ab Hirtio, se, quod impe- „ ratum, esse facturos. „ Rediit Romam ex provincia Hirtius An. Urb. Cond. DCCX. (*a*) II. A. Hirtius.

§. XI.

Excepit Hirtium L. Munatius Plancus. (*b*) Hic, M. Æmilio Lepido Galliæ Narbonensi præfecto, (*c*) Celticam Belgicamque Gallias rexit. (*d*) Motus ille quosdam, ipso gubernante in Galliis ortos, composuit, (*e*) & An. Urb. Cond. DCCXI. IV. Kalend. Januar. triumphans Romam reversus est. (*f*) III. L. Munatius Plancus.

(*u*) Romæ certe fuit initio An. Urb. Cond. DCCX. nam inter parricidas Cæsaris fuit, qui Idibus Martiis eo anno Romæ interfectus est. VELLEJUS PATERCULUS Lib. II. Cap. LVI. DIO CASSIUS Lib. XLIV. pag. 247. APPIANUS Lib. II. *de Bello Civil.* pag. 811. SUETONIUS in *Vita Cæsaris* Cap. LXXX. sq. Præterea An. Urb. Cond. DCCVIII. Cæsar legem tulerat, ne quis eorum, qui Præturam, ultra annum, & qui Consulatum gessissent, ultra biennium provinciis præesset, teste DIONE Lib. XLIII. pag. 226. Jam vero D. Brutus Consulatum nunquam gesserat, primum à Cæsare in An. Urb. Cond. DCCXII. Consul designatus, DIO Lib. XLIV. pag. 247. APPIANUS Lib. III. *de Bello Civil.* pag. 951. hinc ex eadem Cæsaris lege, quum in fine An. Urb. Cond. DCCVII. provinciæ fuisset præfectus, longe ultra initium anni Urb. Cond. DCCIX. imperium provinciæ suæ retinere non potuit.

(*x*) Hoc regiminis sui tempore HIRTIUS hic Librum suum VIII. *de Bello Gall. Cæsaris* conscripsisse, & An. Urb. Cond. DCCX. post Cæsaris mortem dein ad Balbum emisisse, videtur. HIRTIUS in Præfat. Lib. VIII. *de Bello Gall. Cæsaris.*

(*y*) Lib. XIV. Epist. IX.

(*z*) Germani hi in Gallia, qui imperata facturos esse Aurelio promiserant, non alii esse possunt, quam qui in Gallia Belgica ad ripas Rheni consederant, & mox toti illi tractui Germaniarum nomen imponi fecerant. DIO Lib. LIII. pag. 503. sq. Quales inter alias Triboci, Vangiones, Nemetes, teste TACITO *de Morib. German.* Cap. XXVIII. hinc eo majori jure nobis hunc Hirtium inter Præsides Alsatiæ referre licet.

(*a*) Sane Kal. Januarii An. Urb. Cond. DCCXI. cum C. Vibio Pansa Romæ Consulatum iniit. DIO Lib. XLV. pag. 278.

(*b*) Ita vocatur à DIONE CASSIO Lib. XLVI. pag. 311. & SUETONIO in *Vita Tiberii* Cap. V.

(*c*) Decreta fuit Lepido Gallia Narbonensis cum citeriore Hispania An. Urb. Cond. DCCX. à Cæsare ad bellum Parthicum profecturo, DIO Lib. XLIII. pag. 240. Abiit in provinciam eodem anno post mortem Cæsaris. DIO Lib. XLV. pag. 275. illique usque ad tempora Triumviratus, inter Cæsarem Octavianum, Antonium & Lepidum, versus exitum An. Urb. Cond. DCCXI. initi, præfuit. FLORUS in *Epitome Livii* Lib. CXIX. APPIANUS Lib. III. *de Bello Civil.* pag. 937. VELLEJUS PATERCULUS Lib. II. Cap. LIII. Illo Triumviratu denuo Gallia Narbonensis & tota Hispania Lepido assignata fuit. DIO Lib. XLVI. pag. 326.

(*d*) DIO Lib. XLVI. pag. 318. ad initium An. Urb. Cond. DCCXI. Plancum *ἐν μέρει τῆς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις Γαλατίας ἄρχοντα*, *partem quandam Galliæ Trans-Alpinæ rexisse*, scribit. Lepido tum Galliæ Narbonensis præside, hanc aliam à Narbonensi fuisse necesse est: rexit ergo reliquam trans Rhodanum Galliam, Celticam, Belgicam, Aquitaniam, à Cæsare paucos ante annos devictas. Certe trans Rhodanum Planci provinciam fuisse, vel ex eo clarum esse potest, quod Lugdunum Rauricamque colonias deduxerit; uti supra §. LVIII. pag. 155. ostendimus, & testis ipse nobis etiam Plancus est in *Epistola ad Ciceronem* IX. Lib. X. *ad Familiares*; ubi: " Exercitum „ a. d. sextum Kal. Majas Rhodanum trajeci, ma- „ gnis itineribus. Vienna equites mille via breviore „ præmisi. Ipse si ab Lepido non impediar, celeri- „ tate satisfaciam. „ Jam vero quicquid Galliarum trans flumen hoc erat, tum adhuc constanter uni tantum Præsidi commissum esse reperimus; terris scilicet illis nondum in plenam provinciæ formam redactis. Sane nec ante nec post Plancum unquam usque ad An. Urb. Cond. DCCXXVII. duos uno tempore illarum partium præfectos deprehendimus; nec ipsis Planci temporibus præter eum solum ullus trans Rhodanum Præses in Historia occurrit; quorum si fuisset aliquis, certe difficillimis tum Reipublicæ temporibus, & Gallia ad summam rerum non parum faciente, sileri non potuisset: quin ipse Planci exercitus, qui ex tribus primo, post ex quinque, Legionibus & maximis auxiliorum copiis, constabat, persuadere potest eum non uni Celticæ, quæ tantas non requirebat copias, sed aliis etiam Galliæ partibus, præfuisse. APPIANUS Lib. III. *de Bello Civil.* pag. 903. *Epist.* VIII. PLANCI *ad Ciceronem* Lib. X. *ad Familiar.* Cæterum Plancum jam Ao. Urb. Cond. DCCX. qui Hirtii & Pansæ Consulatum præcessit, provinciam suam administrasse, ex *Epistol.* III. & IV. CICERONIS *ad Familiares* patet.

(*e*) Hoc colligimus tum ex nomine Imperatoris, quem sibi Plancus tribuit, in *Epistol.* VIII. & XXIV. Lib. X. CICERONIS *ad Familiares.* Quo titulo provinciarum præsides nonnisi post victorias de hostibus reportatas ab exercitu suo salutari solebant. CICERO *Epistol.* X. ad Curionem Lib. II. *ad Familiar.* DIO Lib. XLIII. pag. 235. tum etiam ex ejus triumpho de Gallis Romæ habito; quem, nonnisi quinque hostium millibus occisis, Imperatoribus concessum fuisse VALERIUS MAXIMUS testatur Lib. II. Cap. VIII.

(*f*) VELLEJ. PATERCUL. Lib. II. Cap. LXVII. & *Fasti Triumphales* apud GRUTERUM Tom. I. *Inscript.* pag. 297. vide supra §. LV. Not. (*o*) pag. 153.

POLITICA.

IV. Q. Fufius Calenus. Triumviratus Cæsaris Octaviani, Lepidi & M. Antonii, eodem Urb. Cond. anno DCCXI. ortus est. Antonio tum omnes Galliæ Celtica, Belgica & Aquitania, concessæ sunt, Narbonensi tantum excepta, quæ Lepido tradebatur; (*g*) sed & hæc anno sequente DCCXII. Bruto & Cassio victis, provinciisque inter Cæsarem & Antonium nova ratione divisis, Lepido ademta & Antonio data est. (*h*) Rexit provincias has per Legatos (*i*) Antonius, quorum Q. Fufius Calenus, (*k*) & P. Ventidius, (*l*) An. Urb. Cond. DCCXIII. Galliam Trans-Alpinam administrasse, à DIONE (*m*) memorantur. Penes Calenum tamen summa Galliarum omnium, (*n*) & hinc Alsatiæ quoque nostræ, administratio fuisse videtur. Mortuus est Calenus An. Urb. Cond. DCCXIV. (*o*)

§. XII.

V. Salvidienus. Caleni Legiones provinciasque post ejus mortem Cæsar Octavianus ad se pertraxit: hinc Galliæ omnes & propterea etiam Alsatia An. Urb. Cond. DCCXIV. ex potestate Antonii in Cæsaris partes transierunt, (*p*) eodemque adhuc anno nova inter Antonium & Cæsarem pace facta, huic ipso Antonii consensu concessæ sunt. (*q*) Cæsar suos statim Legatos terris illis præfecit, (*r*) ex quibus Salvidienum exercitui circa Rhodanum præfuisse reperimus. (*s*) Hic, an Narbonensem tantum, an vero reliquas etiam Galliæ partes administraverit, tacentibus Scriptoribus antiquis, dubium est. Comprehensus eodem An. Urb. Cond. DCCXIV. à Cæsare ob perfidiam suam, & capitali supplicio affectus. (*t*)

VI. M. Agrippa. M. Agrippa inde Galliis trans Rhodanum à Cæsare Octaviano præpositus est: certe Gallos rebellantes vicisse, secundusque Romanorum post Julium Cæsarem Rhenum cum exercitu trajecisse, memoratur. (*u*) Revocatus à Cæsare ex provincia, ut classi contra Sextum Pompejum præficeretur, An. Urb. Cond. DCCXVII.

VII. C. Carinas. Occurrit post Agrippam Galliarum Belgicæque præsertim Præses C. Carinas. Morinos (*x*) ille rebelles ad obsequium redegit. Suevosque trans Rhenum in Galliam irrupturos multis prœliis profligavit: triumphum hinc An. Urb. Cond. DCCXXV. cum Cæsare egit. (*y*)

Secutus

(*g*) DIO CASSIUS Lib. XLVI. pag. 326. APPIANUS Lib. IV. *de Bello Civil.* pag. 953.

(*h*) DIO Lib. XLVIII. pag. 357. APPIANUS Lib. V. *de Bello Civil.* pag. 1073.

(*i*) Antonium & Lepidum An. Urb. Cond. DCCXI. quum Romam ex Gallia proficiscerentur, Triumviratum cum Cæsare Octaviano inituri, jam in ea Legatos reliquisse, DIO refert Lib. XLVI. pag. 325. qui vero fuerint illi, silente Dione aliisque definire non licet. Calenus certe & Ventidius non fuerunt, quos ambos exeunte An. Urb. Cond. DCCXI. Romæ fuisse DIO Lib. XLVII. pag. 312. & APPIANUS Lib. IV. *de Bello Civil.* pag. 991. testantur.

(*k*) Ita vocatur à DIONE Lib. XLVI. pag. 295. Partes Antonii semper strenue secutus est, eumque lingua & manu contra hostes defendit. DIO Lib. XLVI. pag. 312.

(*l*) Ventidius hic An. Urb. Cond. DCCXI. Prætor Romæ erat, & à Triumviris in exitum ejusdem anni Consul creatus est. DIO Lib. XLVII. pag. 335. APPIANUS Lib. IV. *de Bello Civil.* pag. 953.

(*m*) Lib. XLVIII. pag. 362.

(*n*) Sane undecim Legiones ab Antonio, contra Brutum & Cassium ex Italia abituro, Caleni hujus imperio mandatas esse certum est, teste APPIANO Lib. V. *de Bello Civil.* pag. 1073. sq. & 1091. Jam vero post prœlium Philippense Antonius ipse omnes suas & Cæsaris copias XXVIII. Legionibus constare dicit, in oratione ad Græcos Asiæ habita, apud APPIANUM Lib. V. *de Bello Civil.* pag. 1075. sq. Quinque earum Cæsar ex eo prœlio in Italiam, sex Antonius in Asiam, abduxerat, teste iterum APPIANO Lib. cit. pag. 1073. Sex alias Cæsar in Hispania habebat sub Salvidieni imperio constitutas. APPIANUS ibidem 1091. Supersunt ex illis XXVIII. Legionibus illæ XI. Antonii, quibus Calenum præfuisse modo ostendimus. His ergo copiis omnes Antonii provincias, quæ cis Jonium mare ei parebant, contineri necesse erat. Provinciæ hæ post Philippense prœlium sola fere Gallia Trans-Alpina erant, DIONE Lib. XLVIII. pag. 457. & APPIANO *de Bello Civil.* Lib. V. pag. 1073. testantibus; cujus ergo Legionibus omnibus quum Calenus præfuerit, certe toti simul Galliæ præfuisse dicendus est, militari quippe imperio in Romanorum provinciis nunquam a civili jurisdictione divulso. Certe ipse Cæsar Octavianus quum post Caleni mortem XI. ejus Legiones sibi vindicaret, omnem simul Galliam sub potestatem suam redegit. APPIANUS Lib. cit. pag. 1114. DIO Lib. XLVIII. pag. 368. sq.

(*o*) DIO loco cit.

(*p*) APPIANUS loco cit. DIO loco cit.

(*q*) APPIANUS Lib. V. *de Bello Civil.* pag. 1126. DIO Lib. XLVIII. pag. 374.

(*r*) APPIANUS Lib. cit. pag 1114.

(*s*) Idem Lib. cit. pag. 1127.

(*t*) DIO Lib. XLVIII. pag. 376. sq.

(*u*) DIO Lib. cit. pag. 389. Quo anno primum Agrippa Galliis fuerit præpositus, accurate constitui non potest, id certum est, quod ante factam cum Antonio An. Urb. Cond. DCCXIV. post Perusinum bellum pacem non contigerit; Agrippam enim in fine ejus belli oppidum Italiæ Sipuntem adhuc Antonio extorsisse constat. DIO Lib. XLVIII. pag. 373. APPIANUS Lib. V. *de Bello Civil.* pag. 1120.

(*x*) Hos Galliæ Belgicæ populos fuisse patet ex CÆSARE Lib. II. *de Bello Gall.* Cap. IV.

(*y*) DIO CASSIUS Lib. LI. pag. 459. VIRGILIUS in fine Lib. VIII. *Æneid.*

Secutus est Carinatem in Galliarum trans Rhodanum præfectura Nonius Gallus; hic Treviros, (z) qui assumtis in societatem Germanis turbas moverant, An. Urb. Cond. DCCXXV. gravi prœlio ad quietem reduxit. (a) VIII. Nonius Gallus.

Reperimus tandem adhuc ante constitutas ab Augusto Gallias Præsidem regionum illarum Messalam Corvinum; qui Gallos rebelles domuisse, & An. Urb. Cond. DCCXXVII. VII. Kal. Octobr. suum ex Gallia triumphum duxisse, memoratur. (b) IX. Messala Corvinus.

§. XIII.

Nova tandem An. Urb. Cond. DCCXXVII. in Gallia rerum facies orta; illaque, quod supra jam ostendimus, à Cæsare Octaviano, qui Augusti nomen paulo ante assumserat, in plenam Romanorum provinciam redacta est. Terra omnis, quæ trans Rhodanum erat, & uni hucusque tantum Præsidi paruerat, in quinque jam jurisdictiones divisa; quarum Lugdunensis Allatiam superiorem, Germaniæ Superioris vero inferiorem, sub se comprehendit. Rem latius supra demonstravimus; superest, ut ipsos adhuc ab his temporibus Galliæ Lugdunensis & Germaniæ Superioris, sive, quod idem est, Alsatiæ Præsides, quantum in veterum Monumentorum penuria licet, Lectori exhibeamus. Jurisdictionis divisio.

§. XIV.

PRÆSIDES ALSATIÆ.

AB AN. URB. COND. DCCXXVII. QUO HÆC CUM CÆTERA TRANS RHODANUM GALLIA ROMANORUM PROVINCIA FACTA EST, USQUE AD TEMPORA CONSTANTINI M.

Imp. Augustus. A. U. C. 727.	Præsides Galliæ Lugdunensis, quibus subjecta Alsatia Superior.	Præsides Germaniæ Superioris, quibus subjecta Alsatia Inferior.
733.	M. Agrippa, (c)	
734.	exiit è Gallia, ut Hispanias administraret. (d)	

(z) Belgas etiam hos fuisse patet ex Cæsare Lib. I. Cap. I. Lib. II. Cap. III. & Lib. V. Cap. III. *de Bello Gall.*

(a) Dio Lib. LI. pag. 457.

(b) Ita enim in *Fastis Triumphalibus*, qui Catonianam Æram sequuntur, apud Gruterum *Inscript.* Tom. I. pag. 297.

M. VALERIVS. M. F. M. N. MESSALLA. A. DCCXXVII. CORVINVS. PRO. COS. EX. GALLIA. VII. K. OCT.

Gallia hæc non Narbonensis, sed ea quæ trans Rhodanum erat, fuisse videtur: hanc quippe à temporibus Cæsaris perpetuis turbis agitatam reperimus, hanc Bellovaci An. Urb. Cond. DCCVIII. Morini An. Urb. Cond. DCCXXIV. Treviri An. Urb. Cond. DCCXXV. aliique trans Rhodanum Galli, quos Plancus An. Urb. Cond. DCCX. & Agrippa circa An. DCCXVI. vicerunt, perpetuo rebelles. Narbonensis contra Gallia semper quieta, quippe longe jam ante à Romanis domita, & jugo servitutis jam penitus assuefacta. Florus Lib. III. Cap. II. ideoque etiam ab Augusto An. Urb. Cond. DCCXXXII. tanquam provincia pacata, & quæ nullo militari imperio indigeret, Senatui & Populo reddita. Dio Lib. LIV. pag. 523.

(c) Dio Lib. LIV. pag. 604. edit. Stephan. eum ab Augusto Galliis ταῖς Γαλατίαις præpositum esse docet; quæ tum temporis partim intestinis motibus agitatæ, partim etiam à Germanis incitatæ fuerunt. Inter has Lugdunensis Gallia procul dubio fuit, utpote Trans-Rhenanæ Germaniæ omnium proxima, & ita Germanorum irruptionibus inprimis exposita. Eadem quidem de Superiore & Inferiore Germania dici possent, quæ æque ad Gallias haud dubie pertinebant, sed hæ non per Γαλατίας, sed per Γερμανίας ordinarie à Dione designari solent. Dio Lib. LIII. pag. 576. LIV. pag. 612. 616. LVI. pag. 670. Xiphilinus pag. 195. 200. ed. Steph.

(d) Dio Lib. LIV. pag. 604. sqq.

	Præfides Galliæ Lugdunenfis. adeoque Alfatiæ Superioris.	Præfides Germaniæ Superioris. adeoque Alfatiæ Inferioris.
Imp. Auguftus. A. U. C. 738.	Tiberius Nero, (*e*) rexit provincias has usque ad A. U. C. 739.	Tiberius Nero. (*e*)
741.	Drufus. (*f*) - - - -	Drufus. (*f*)
742.	Idem. - - - -	Idem.
743.	Idem. - - - -	Idem.
744.	Idem. - - - -	Idem.
745.	Idem. - - - -	Idem.
Imp. Tiberius. A. U. C. 767.	Germanicus, (*g*) Drufi filius.	Germanicus, (*g*) Drufi filius.
768.	Idem.	Idem.
769.	Idem.	Idem.
770.	Idem.	Idem.
774.	Acilius Aviola. (*h*)	

Præfides

(*e*) SUETONIUS *in Tiberio* Cap. IX. eum Galliam Comatam anno fere adminiftraffe refert. Jam vero Gallia Comata Romanis omnis trans Alpes Gallia fuerat, tefte DIONE in fine Lib. XLVI. pag. 372. ergo Lugdunenfis, Belgica, Germania Superior, omnes fub eo nomine comprehenfæ fuerunt. Annum, quo Tiberius Gallis præfuit, pofuimus Urb. Cond. DCCXXXVIII. SUETONIUS enim loc. cit. illud poft reftitutum in Armenia Tigranem, & ante bellum Rhæticum, contigiffe fcribit. Reftitutus eft à Tiberio Tigranes An. Urb. Cond. DCCXXXIV. Bellum Rhæticum vero An. DCCXXXIX. geri cœptum eft: tefte DIONE Lib. LIV. pag. 602. & 613. An. Urb. Cond. DCCXXXV. Tiberio honores prætorii Romæ ab Augufto conceffi funt. Lib. cit. pag. 604. An. Urb. Cond DCCXXXVIII. Præturam adhuc Romæ geffit, eodemque dein anno cum Augufto in Galliam profectus effe memoratur; DIO Lib. cit. pag. 611. ibique una cum eo usque ad annum fequentem egit, quo ad bellum cum Rhætis gerendum ab eo miffus fuerat. Idem pag. 613. Quid ergo probabilius, quam annum illum, quo Tiberius à SUETONIO loco cit. Galliæ præfuiffe dicitur, eundem fuiffe cum eo, quo cum Augufto in ea degiffe reperitur; adeo, ut ipfe tum Tiberius paternis aufpiciis Galliam rexerit, patre Augufto eodem tempore motibus Galliæ componendis, rebusque ibi feliciter conftituendis intento?

(*f*) Auguftus An. Urb. Cond. DCCXL. quum Romam ex Gallia Hifpaniaque reverteretur, Drufum *ἐν τῇ Γερμανίᾳ in Germania* reliquiffe dicitur à DIONE Lib. LIV. pag. 616. Vox *Γερμανία* vero Dioni femper Cis-Rhenanam, nunquam Trans-Rhenanam, Germaniam fignificat: hanc quippe femper *Κελτικὴν* nominare folet: teftimonia hujus rei paffim occurrunt Lib. LVI. pag. 667. 670. 671. Cis-Rhenanæ ergo Germaniæ Drufus ab Augufto præfectus eft: cujus rebelles civitates fortiter oppugnaffe, & ad coercendos tam Cis-quam Trans-Rhenanæ Germaniæ populos per Rheni ripam L. caftella extruxiffe, deprehenditur in *Epitome* LIVII Lib. CXXXVII. & FLORI *Epitom. Rer. Rom.* Lib. IV. Cap. XII. dubiumque hinc non eft, quin in hac Cis-Rhenana Germania Drufus, non inferiorem tantum, fed & fuperiorem, provinciam adminiftraverit. Rheno etenim fuperato non folum Chaucos, Ufipetes, Tenchteros, domuiffe, fed & oppulitas fuperiori Germaniæ gentes Marcomannos, Cattosque viciffe, Sdvamque Hercyniam infeftaffe, legitur apud FLORUM loco cit. Ipfum inferioris Alfatiæ noftræ Drufenhemium, XV. Mill. Paff. Argentorato diftans, caftri his in partibus à Drufo extructi, Drufianique ideo fimul in Germania Superiore monumentum fupereffe nonnullis videtur; quorum opinioni nos non accedimus. Vid. §. CLXXXIII. pag. 226. Cæterum Lugdunenfem quoque Galliam fub Drufi regimine fuiffe conftitutam, ex eo clarum eft, quod An. Urb. Cond. DCCXLII. Drufus LX. Galliæ populorum primoribus Lugdunum convocatis, Aram ibi Augufto conftruxerit, Feftumque folenne inftituerit, teftibus DIONE Lib. LIV. pag. 622. STRABONE Lib. IV. *Geogr.* pag. 292. *Epitom.* LIVII Lib. CXXXVII. Bella cum Germanis Trans-Rhenanis Drufus An. Urb. Cond. DCCXLII. DCCXLIII. DCCXLV. imo adhuc An. DCCXLV. geffit, quo tandem in medio victoriarum curfu mortuus eft, DIO Lib. LIV. pag. 622. fqq. Lib. LV. pag. 627. fq.

(*g*) An. Urb. Cond. DCCLXV. Romæ Confulatum cum C. Capitone Germanicus per annum integrum geffit: An. Urb. Cond. DCCLXVI. adhuc in Senatu juffu Augufti res publicas curavit, tefte DIONE Lib. LVI. pag. 674. An. Urb. Cond. DCCLXVII. mortuo Augufto Galliæ Lugdunenfi, Belgicæ, duabusque Germaniis, præfuiffe memoratur. DIO Lib. LVII. pag. 692. TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XXXI. XXXIV. An. Urb. Cond. DCCLXVII. DCCLXVIII. DCLXIX. & DCCLXX. Germanicus Trans-Rhenanam Germaniam infeftaffe, Bructeros, Ufipetes, Cattos, aliasque gentes viciffe, legitur, TACIT. *Annal.* Lib. I. Cap. LI. LVI. Lib. II. Cap. VIII. IX. XXII. DIO Lib. LVII. pag. 705. An. Urb. Cond. DCCLXX. C. Cœlio, L. Pomponio Coff. tandem acto de Cherufcis, Cattis, Angrivariis, triumpho Romam reverfus eft. TACITUS *Annal.* Lib. II. Cap. XLI.

(*h*) Tiberio IV. Drufo II. Coff. quod in Ao. Urb. Cond. DCCLXXIV. incidit, hic Turonios, Andegavosque, Lugdunenfis Galliæ populos, (PTOLEMÆUS Lib. II. *Geograph.* Cap. VIII.) rebelles excita Lugduno cohorte coercuiffe memoratur. TACITUS *Annal.* Lib. III. Cap. XXXI. XLI.

	Præfides Galliæ Lugdunenfis. adeoque Alfatiæ Superioris.	Præfides Germaniæ Superioris. adeoque Alfatiæ Inferioris.
Imp. Tiberius.		
A. U. C. 782.	- - - -	Lentulus Getulicus. (*i*)
783.	- - - -	Idem.
784.	- - - -	Idem.
785.	- - - -	Idem.
786.	- - - -	Idem.
787.	- - - -	Idem.
788.	- - - -	Idem.
789.	- - - -	Idem.
Imp. Cajus Caligula.		
A. U. C. 790.	- - - -	Idem.
791.	- - - -	Idem.
792.	- - - -	Idem.
793.		Servius Sulpicius Galba. (*k*)
Imp. Claudius.		
A. U. C. 794.		Idem.
803.	- - - -	L. Pomponius. (*l*)
804.		
Imp. Nero.		
A. U. C. 808.		
809.		
811.	- - - -	L. Vetus. (*m*)
819.	- - - -	Scribonius. (*n*)
821.	Julius Vindex. (*o*)	Verginius Rufus. (*p*)

Præfides

(*i*) Tacit. *Annal.* Lib. VI. Cap. XXX. Occifus eft ab Imper. Cajo An. Urb. Cond. DCCXCII. poftquam per decem annos fuperiori Germaniæ præfuiffet, Dio Lib. LIX. pag. 755.

(*k*) Galba Getulico à C. Cæfare fubftitutus fuit, tefte Suetonio *in Vita Galbæ* Cap. VI. An. Urb. Cond. DCCXCIV. imperante Claudio Cattos viciffe memoratur, Dio Lib. LX. pag. 774.

(*l*) Tacitus *Annal.* Lib. XII. Cap. XXVII. Hic C. Antiftio & M. Suilio Coff. id eft An. Urb. Cond. DCCCIII. imperante Claudio Cattos viciffe, & triumphum idcirco Romæ obtinuiffe, legitur. Ibidem Cap. XXV. XXVIII.

(*m*) Præfuit fuperiori Germaniæ Nerone III. Valerio Meffala Coff. Tacit. *Annal.* Lib. XIII. Cap. XXXIV. LIII.

(*n*) Vel Rufus vel Proclus; fratres enim erant, & Germanias utrasque per longum tempus una adminiftraverant: occifi funt à Nerone poft Confulatum L. Telefini & Suetonii Paulini, qui in An. Urb. Cond. DCCCXIX. incidit. Xiphilinus Lib. LXIII. pag. 191. 184.

(*o*) Suetonius Cap. XL. *in Vita Neronis*, Vindicem quum contra Neronem rebellaret, Galbam pro Prætore rexiffe fcribit, & Xiphilinus pag. 195. urbem Vefontionem ei paruiffe, atque ab eo etiam adverfus Verginium Rufum defenfam effe, tradit, Vefontio autem oppidum Sequanorum fuit, tefte Cæsare *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXVIII. quos Galliæ Celticæ five Lugdunenfi fuiffe adfcriptos Cæsar Lib. cit. Cap. I. docet, & fupra jam late demonftratum eft. Occifus eft Vindex eodem anno, quo Nero cecidit, id eft, An. Urb. Cond. DCCCXXI. Xiphilinus pag. 195. fqq.

(*p*) Rufus vocatur à Xiphilino loco cit. Verginius à Tacito *Hiftor.* Lib. I. Cap. VIII. Verginius Rufus à Xiphilino pag. 241. Rebellante Julio Vindice, id eft An. Urb. Cond. DCCCXXI. Præfes Germaniæ Cis-Rhenanæ fuerat, & exercitum contra eum ducebat, tefte Xiphilino pag. 195. fqq. & Tacito *Hift.* Lib. I. Cap. VIII. Germaniam vero hanc, cui præerat Rufus, fuperiorem fuiffe, ex eo clarum eft, quod interiorem tum Germaniam Fontejus Capito regebat; Tacitus *Hiftor.* Lib. I. Cap. VII. VIII. LII. Revocatus eft à Galba Rufus eodem anno Urb. Cond. DCCCLXXXI. qui fecundum Servo Galbæ & T. Vinii Confulatum præcefferat. De Rufo hoc vide quoque Plutarchum in *Galba* pag. 1055.

	Præsides Galliæ Lugdunensis. adeoque Alsatiæ Superioris.	Præsides Germaniæ Superioris. adeoque Alsatiæ Inferioris.
Imp. Galba. A. U. C. 822.	Junius Blæsus. (q)	Hordeonius Flaccus. (r)
Imp. Vespasianus. A. U. C. 823. 824.	- - - -	Q. Petilius Cerealis. (s)
Imp. Domitianus. A. U. C. 834. 835.		
844. 845.	- - - -	L. Antonius. (t)
Imp. Nerva. A. U. C. 850. *Imp. Trajanus.* A. U. C. 851.	- - - -	M. Ulpius Trajanus. (u)
861.		
Imp. Hadrianus. A. U. C. 870.		
	Bitrasius Pollio. (x)	

Præsides

(q) Præfuit provinciæ Servio Galba iterum & T. Vinio Coss. TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. XI. LIX.

(r) TACITUS Lib. cit. Cap. IX. LVI. Successit Verginio Rufo An. Urb. Cond. DCCCXXI. ante Consulatum Servii Galbæ II. & Titi Vinii; occisus est a rebelli exercitu suo An. Urb. Cond. DCCCXXIII. Vespasiano II. & Tito Coss. TACITUS *Hist.* Lib. I. Cap. IX. XI. LVI. Lib. IV. Cap. XXXVI. XXXVIII.

(s) Ita vocatur à XIPHILINO pag. 213. Turbas in Germania Cis-Rhenana ortas, imperante Vespasiano, composuisse dicitur. XIPHILINUS pag. 217. Turbæ vero illæ, Hordeonio Flacco superioris Germaniæ Præside occiso, tam superiorem quam inferiorem Germaniam vexaverant. TACIT. *Histor.* Lib. IV. Cap. LV. LIX. LXX. Cerealis Hordeonii Successor Maguntiacum veniens regimen provinciæ suscepisse narratur, apud TACIT. Lib. cit. Cap. LXXI. Hæc autem urbs quum Legionum superioris Germaniæ sedes præcipua fuerit, TACIT. *Histor.* Lib. cit. Cap. LIX. quid clarius est, quam Superiori etiam Germaniæ Cerealem præfuisse?

(t) XIPHILINUS pag. 234. SUETONIUS in *Domitiano* Cap. VI. Contra Imper. Domitianum rebellis à L. Maximo interfectus est circa Consulatum Trajani & Glabrionis, qui juxta Varronianam Æram in An. Urb. Cond. DCCCXLIV. incidit. XIPHILINUS pag. 235.

(u) Ab Imp. Nerva adoptatus Germaniæ Superiori præfuisse reperitur. XIPHILINUS pag. 241. ÆLIUS SPARTIANUS in *Vita Hadriani* Cap. II. Juxta calculum DIONIS & Æram Varronianam hoc in An. Urb. Cond. DCCCL. incidit.

(x) Legatus hic Lugdunensis vocatur Leg. XV. §. XVII. D. de *Excus. Tutor.* ad quem Imp. Hadriani rescriptum extat loc. cit. Rectoratus ejus tempus ergo intra An. Urb. Cond. DCCCLXX - - DCCCXCI. incidit, quo summum imperium Hadrianus tenuit, teste XIPHILINO pag. 268.

	Præfides Galliæ Lugdunenfis, adeoque Alfatiæ Superioris.	Præfides Germaniæ Superioris, adeoque Alfatiæ Inferioris.
Imp. Antonin. Pius. A. U. C. 891. *Ær. Chr.* 138.		C. Popilius C. F. (*y*)
Imp. Marcus Antoninus. A. U. C. 916.		
Imp. Commodus. A. U. C. 934. 935.	Septimius Severus. (*z*)	
Imp. Severus. A. U. C. 947.		
Imp. Alexander. A. U. C. 975.		C. Cæfonius C. F. Quirina Macer Rufinianus. (*a*)
Imp. Philipp. Arabs. A. U. C. 1000. 1001.		
Imp. Valerianus & Gallienus. A. U. C. 1008.	Pofthumius. (*b*) per decem annos provinciis his præfuit. (*c*)	Pofthumius. (*b*)
A. U. C. 1014.		

(*y*) Infcriptio, quæ Tibure extat, apud Gruterum Tom. I. *Infcript.* pag. 457. num. 6. eum Legatum Imp. Antonini Pii & Proprætorem Germaniæ Superioris fuiffe teftatur. Jam vero juxta calculum Dionis Antoninus Pius ab An. Urb. Cond. DCCCXCI. usque DCCCCXV. imperium tenuit.

(*z*) Galliam Lugdunenfem XXXVI. circiter ætatis anno rexit, tefte Spartiano in *Vita Severi* Cap. III. mortuus eft autem Severus anno ætatis fuæ LXVI. An. Urb. Cond. DCCCCLXIV. juxta calculum Dionis; Xiphilinus pag. 344. regimen ergo ejus in Lugdunenfi Gallia in An. Urb. Cond. DCCCCXXXIV. vel DCCCCXXXV. ponendum.

(*a*) Infcriptio Romana apud Gruter. Tom. I. *Infcript.* pag. 381. num. 1. eum Comitem Imp. Severi Alexandri, Legatum Aug. & Proprætorem Germaniæ fuperioris, vocat: regnavit autem Alexander Severus juxta calculum Dionis, Herodiani, & Pauli Diaconi Lib. X. *Hiftor. Mifcell.* Cap. XXV. fq. ab An. Urb. Cond. DCCCCLXXV .. DCCCCLXXXVIII.

(*b*) Ab Imperat. Valeriano Trans-Rhenani limitis Dux & Galliæ præfes conftitutus effe dicitur in Epiftola Valeriani apud Trebellium Pollionem in *XXX. Tyrannis* Cap. III. Occifo Salonino Gallieni filio in omnes Gallias imperium fufcepit; easque contra Germanorum Trans-Rhenanorum incurfiones fortiffime propugnavit, tefte eodem Trebellio Pollione loco cit. Incidit vero imperium Valeriani & filii ejus Gallieni in An. Urb. Cond. MVIII .. MXXIV. juxta calculum Pauli Diaconi in *Hiftor. Mifcell.* Lib. X. Cap. XXXI. XXXIV.

(*c*) Tres fcilicet annos antequam tyrannidem invaderet, alios adhuc feptem fupremo Galliarum imperio potitus. Eutropius Lib. IX. Cap. VII. Trebellius Pollio in *Gallienis* Cap. IV. & in *XXX. Tyrannis* Cap. III.

Imp. Valerianus & Gallienus.	Præsides Galliæ Lugdunensis, adeoque Alsatiæ Superioris.	Præsides Germaniæ Superioris, adeoque Alsatiæ Inferioris.
	Lollianus. (*d*)	Lollianus. (*d*)
	Victorinus. (*e*) periit anno secundo imperii sui.	Victorinus. (*e*)
	Marius. (*f*) hic triduo tantum imperavit.	Marius. (*f*)
A. U. C. 1024.	Tetricus. (*g*)	Tetricus. (*g*)
1025.		
1030.		
Imp. Probus. A. U. C. 1033.		
	Proculus. (*h*)	
1040.		
1041.	Carinus. (*i*)	Carinus. (*i*)
1042.		
Imp. Diocletianus & Herculeus. A. U. C. 1043.		
	Constantius. (*k*)	Constantius. (*k*)
1050.		
1062.		
Ær. Chr. 309.		Occurrit adhuc in *Muratorianis Inscriptionibus* superioris Germaniæ Præses Cociavius Tidius Tossianius Jaonus Priscus; sed sine ulla temporis, quo vixit, vel Germaniam rexit, nota occurrit, nisi quod post Vespasianorum tempora eum floruisse confidenter asserere possimus. (*l*)

§. XV.

(*d*) TREBELLIUS POLLIO *in XXX. Tyrannis* Cap. III. eum Posthumio occiso in Galliarum imperio, imperante Gallieno, successisse scribit.

(*e*) Hic Lollianum interfecisse, Galliasque post Posthumiom rexisse memoratur. TREBELLIUS POLLIO in *XXX. Tyrannis* Cap. VI. EUTROPIUS Lib. IX. Cap. VII.

(*f*) Posthumio, Lolliano, Victorino interfectis in Galliarum imperio successisse, bellumque in Alemannos & Trans-Rhenanos Germaniæ gentes agitasse, refert TREBELLIUS POLLIO in *XXX. Tyrannis*, Cap. VII. EUTROPIUS regimen ejus ante Victorini imperium collocat Lib. IX. Cap. VII.

(*g*) Imperante Gallieno hic post Victorinum Gallias omnes jure præsidiali rexisse dicitur à TREBELLIO POLLIONE in *XXX. Tyrannis* Cap. XXIV. Victus est ab Imp. Aureliano. & Romæ in triumpho ductus. VOPISCUS in *Aureliano* Cap. XXXII. Imperare cœpit Aurelianus An. Urb. Cond MXXVII. juxta calculum PAULI DIACONI Lib. X. mortuus An. Urb. Cond. MXXXII. Idem loco cit.

(*h*) Hic imperante Probo imperium in Gallos Lugdunenses arripuisse, Alemannosque gravibus prœliis repressisse memoratur. VOPISCUS in *Vita Probi*. Imperium tenuit Probus ab An. Urb. Cond. MXXXIII -- MXL. PAULUS DIACONUS Lib. X. Cap. XXXVIII.

(*i*) Hic Cæsar à patre Caro creatus Gallis, Italiæ, Illyrico, Hispaniis & Africæ, præfectus est, teste VOPISCO in *Vita Carini* Cap. XVI. Gessit imperium Carus ab An. Urb. Cond. MXL -- MXLII. PAULUS DIACONUS Lib. X. Cap. XXXIX. sq.

(*k*) Ab Impp. Diocletiano & Herculeo Cæsar creatus cunctas trans Alpes Gallias, & ita quoque Galliam Lugdunensem & Superiorem Germaniam, regendas accepit. AURELIUS VICTOR de *Cæsarib.* Cap. XXXIX. Imperavit orbi Romano Diocletianus ab An. Urb. Cond. MXLII - MLXII. AURELIUS VICTOR *de Cæsaribus* Cap. XXXVII. PAULUS DIACONUS *Histor. Misc.* Lib. X. Cap. XL.

(*l*) Inscriptio apud MURATORIUM Tom. II. *Thesauri* pag. 691. num. 7. hæc est:
COCIAVIO. TIDIO. TOSSIANIO. IAONO PRISCO. LEG. LEG. IV. FLAV. LEG. LEG. III AVG IVRIDIC. PROVINC. BRITANNIÆ. LEG CONSVLARI. PROVINC. GERM. SVPERIORIS
\- - - - - -
\- - - - - -

§. XV.

Sunt hi omnes illi Præsides, quos in antiquis Romanorum Monumentis vel Lugdunensi Galliæ, vel Germaniæ Superiori, certo & citra omnem controversiam præfuisse reperimus. Sunt tamen etiam alii adhuc, de quibus dubie loquuntur Scriptores antiqui, quosque Galliam rexisse, vel Germaniæ cis Rhenum præfedisse, testantur; ita tamen ut quæ potissimum illa Gallia fuerit, an Belgica, an Lugdunensis, an alia, vel an duæ aut omnes simul, & ex Germaniis an Superior, an Inferior, an ambæ, sint intelligendæ, plane constitui nequeat. Nec hos quidem nos in catalogo Præsidum Alsatiæ negligere volumus, ut series illa præsidum, quantum fieri per nos potest, hic integra exhibeatur. Novis forsan Monumentis, quæ jam latent adhuc, in lucem aliquando productis, poterit contingere, ut si non de omnibus, at de uno saltem vel altero illorum, certius pronuntiari possit, an ad Romanos Alsatiæ præsides, an vero ad illos, qui alias Galliæ partes administrarunt, suo jure sit referendus. Præsides Alsatiæ dubii.

§. XVI.

PRÆSIDES ROMANI INCERTI APUD ALSATAS.

Imp. Augustus. A. U. C. 729. *A. N. C.* 25.	M. Vinicius (*m*)
A. U. C. 738.	M. Lollius. (*n*)
746.	Tiberius Nero. (*o*)
747.	Idem. (*p*)
757.	Tiberius Nero. (*q*)
758.	Idem.
759.	Idem.
eodem.	C. Sentius. (*r*)

(*m*) Hic Augusto IX. & M. Silano Coss. trans Rhenum in Germaniam fortiter irrupisse, & hinc Augustum Imperatoris titulo condecorasse, scribitur. Dio Lib. LIV. pag. 589.

(*n*) Hic L. Domitio & P. Scipione Coss. ab Usipetibus, Sicambris, Tenchteris, Rhenum transgressis, & Germaniam Galliamque vastantibus, prœlio victus est. Dio Lib. LIV. pag. 612. Edit. Steph.

(*o*) Germanos Rheno superato infestasse, & triumphum ex eis Kal. Januar. An. Urb. Cond. DCCXLVII. duxisse, memoratur. Dio Lib. LV. pag. 631. SUETONIUS *in Tiberio* Cap. IX.

(*p*) Hoc anno turbis in Germania Cis-Rhenana ortis, Tiberius iterum ad eas componendas Roma missus esse legitur. Dio Lib. LV. pag. 633. Γερμανίαν enim Dioni semper Cis-Rhenanam denotare Germaniam, supra jam pag. 278. not. (*f*) ostendimus.

(*q*) Hoc anno Urb. Cond. DCCLVII. Tiberius, Tribunitia potestate in decem annos ab Augusto ornatus, ad bellum cum Trans-Rhenanis Germanis gerendum ablegatus est. Dio Lib. LV. pag. 637. An. Urb. Cond. DCCLIX. Tiberius expeditionem in Germanos fecisse, & usque ad Visurgim & Albim fluvios progressus esse, deprehenditur; Imperatoris nomen ex hac expeditione Tiberius retulit, teste DIONE Lib. cit. pag. 650.

(*r*) Sentius hic præses Γερμανίας, id est, Cis-Rhenanæ Germaniæ fuit, An. Urb. Cond. DCCLIX. Tiberii in Germanico bello socius; honoribus hinc triumphalibus etiam ornatus esse memoratur. Dio loco cit.

POLITICA.

Imp. Augustus. A. U. C. 762.	Quintilius Varus. (r)
763.	Idem.
	Tiberius Nero. (s)
764.	Idem.
Imp. Caligula. A. U. C. 791. *Ær. Chr.* 38.	Sabinus. (u)
Imp. Trajanus. A. U. C. 851.	
	Cajus Lælius. (x)
870.	
Imp. Commodus. A. U. C. 934.	
	Victorinus. (y)
Imp. Severus. A. U. C. 947.	
	Ragonius Celsus. (z)
964. 965.	

Imp.

(r) Varus hic præses Γερμανίας fuit, quo nomine à Dione Cis-Rhenanam tantum Germaniam designari sæpius monuimus; sed Κελτικῆ etiam, id est, Trans-Rhenanæ Germaniæ, (conf. supra Lib. I. pag. 113.) quantum ex ea Romanis paruerat, simul præfectus esse memoratur. Dio Lib. LVI. pag. 667. Cæsus est cum tribus Legionibus in Trans-Rhenana Germania An. Urb. Cond. DCCLXIII. Dio Lib. cit. pag. 669. Florus Lib. IV. Cap. XII.

(s) Post Varianam cladem statim Tiberius ab Augusto cum exercitu in Germaniam Cis-Rhenanam missus est, & anno sequente Urb. Cond. DCCLXIV. una cum Germanico Rhenum transgressus Germanis illarum partium bellum intulit: rediit Romam eodem anno & ex rebus feliciter gestis triumphum egit. Dio Lib. LVI. pag. 671. Suetonius in *Tiberio* Cap. XVIII. XX.

(u) Hic imperante Caligula Κελτῶν, Germanorum, præses fuisse memoratur à Dione Lib. LX. pag. 786. Hoc de Germanis Cis-Rhenanis necessario intelligendum est; Trans-Rhenana quippe Germania post Varianam cladem nunquam amplius in provinciæ formam redacta. Florus Lib. IV. Cap. XII. Regnavit autem Caligula ab An. Urb. Cond. DCCXC -- DCCXCIII. juxta calculum Dionis.

(x) Reperitur apud Gruterum Tom. I. pag. 427. num. 12. Inscriptio, qua Cajus hic Lælius Galliæ Lugdunensis, imperante Trajano, præses occurrit.

CAIO. LAELIO. LEGATO

\- - - - -

\- - - - -

\- - IMP. NERVAE

TRAIANI. CAESARIS. AVG. GERMANICI DACICI

PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. CONSVLI LEGATO

\- - - - - - -

\- - - - - - -

Sed nomen Caji Lælii in ipso marmore omissum, & ex P. Gulielmi, à quo Gruterus Inscriptionem accepit, ingenio additum, prout ipse fatetur Gruterus. Nomen C. Lælii à P. Gulielmo ideo adjectum est, quod in eodem pariete, quo ipsa deprehendebatur Inscriptio, etiam antiqui marmoris fragmentum invenerat, cui duo verba, *Cajo Lælio* erant inscripta, & quod huc procul dubio pertinere existimabat. Conferatur. *Apologie pour la vieille cite d'Avenche* pag. 71. sqq. & 217. sqq. Re adhuc dubia Cajum hunc Lælium etiam inter dubios Alsatiæ præsides referre voluimus: imperavit Trajanus juxta calculum Dionis ab An. Urb. Cond. DCCCLI -- DCCCLXX.

(y) Commodo imperante præfectus Urbis mortuus est. Germaniæ Cis-Rhenanæ præses aliquando fuisse memoratur. Xiphilin. pag. 288. Statua illi Romæ posita est, teste eodem loco cit.

(z) Gallias hic imperante Severo rexit, teste Spartiano in *Vita Pescennii Nigri* Cap. III. Juxta calculum Dionis vero Severus ab An. Urb. Cond. DCCCCXLVII -- DCCCCLXIV. imperium tenuit.

Imp. Severus.	
	Maximus five Pupienus. (*a*) Balbinus. (*b*)
A. U. C. 991. *Ær. Chr.* 238.	
1008.	
	Ragonius Clarus. (*c*)
1014.	

CAPUT II.

DE LEGIBUS ALSATIÆ ANTE PRÆFECTOS PRÆTORIO.

§. XVII.

EXpofitis Alfatiæ Romanæ Præfidibus ad Leges exponendas transimus, fecundum quas, fub Romanorum imperio, incolis hujus provinciæ jus dicebatur. Notum eft, Romani Imperii fubditos, fub priorum feculorum Imperatoribus, non uno omnes jure fuiffe rectos; fed, pro fuis erga populum Romanum meritis, duriorem, mitioremve rerum fuarum fortem fubiiffe. Erant, quibus Civitas Romana, quibus jus Latii, quibus jus Italiæ, plurimis nonnifi communia provinciarum jura, concedebantur: nec per fingulas tantum gentes, fed in eadem fæpe Romanorum provincia, omnis illa jurium diverfitas occurrit. Præmittenda igitur eft variorum horum jurium brevis notitia, ut jus Alfatiæ Romanæ intelligatur diftincte. Leges Alfatiæ.

Populi, quos Romani fibi fubjecerant, aut veteres fuas leges & inftituta retinebant; aut illis abolitis novum plane jus à Romanis folebant accipere. Jus hoc novum vel idem illud erat, quo ipfi Romani cives Romæ regebantur, vel aliud, quod moris erat devictis civitatibus provinciisque, pro varia fingularum conditione, præfcribi. Prior claffis municipia quædam, (*d*) civitatesque, quæ jure Latii Diverfitas juris.

(*a*) Germaniæ Cis-Rhenanæ præfes olim fuit, antequam fummæ rerum potiretur, teftibus HERODIANO Lib. VIII. Cap. VI. & VII. & CAPITOLINO in *Vita Maximi & Balbini* Cap. V.

(*b*) Hunc antequam Imperator fieret, inter multas, quas adminiftravit provincias, Galliis etiam præfuiffe, refert CAPITOLINUS in *Vita Maximi & Balbini* Cap. VII. Collega Maximo Imperator creatus eft An. Urb. Cond DCCCCXCI. juxta calculum PAULI DIACONI in *Hiftoria Mifcella* Lib. X. Cap. XXVI.

(*c*) Præfectus Illyrici & Galliarum fuit imperante Valeriano. TREBELLIUS POLLIO in *XXX. Tyrannis* Cap. XVIII. Imperavit autem Valerianus ab An. Urb. Cond. MVIII. - MXIV. PAULUS DIACONUS in *Hiftor. Mifcell.* Lib. X. Cap. XXXI. XXXIII.

(*d*) Municipia propriis fuis legibus & inftitutis ufa effe A. GELLIUS teftatur in *Noct. Attic.* Lib. XVI. Cap. XIII. " Municipes (inquit) cives Romani funt " ex municipiis, legibus fuis & jure fuo utentes, " muneris tantum cum populo Romano honorarii " participes, - - nullis aliis neceffitatibus, neque " ulla populi Romani lege adftricti, ni, inquam, popu- " lus eorum fundus factus eft. " Municipiorum tria genera recenfet PAULUS DIACONUS ex FESTO, voce *Municipium*; primum eorum, qui dum in patria commorabantur, civitatis Romanæ non erant participes, Romam vero profecti juribus civium Romanorum fruebantur, nifi quod à fuffragii latione & petitione honorum prohiberentur: alterum genus illorum, quorum univerfa civitas Romanam civitatem ingreffa eft, omnibusque & fingulis civium Romanorum privilegiis juribusque utebatur; tertium tandem eorum, qui diverfas leges, diverfamque rempublicam à Romana habebant, cives tamen Romani erant, quanquam à petendis Romæ dignitatibus exclufi. Ipfe FESTUS voce *Municeps*: " Municipes Ser. filius " ajebat initio fuiffe, qui ea conditione cives Rom. " fuiffent, ut femper Remp. feparatim à populo Rom. " haberent, Cumanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æque cives Rom. erant & in Legione " merebant, fed dignitates non capiebant.

POLITICA.

Latii, (*e*) & Italico, (*f*) fruebantur, gentes etiam liberas sive fœderatas (*g*) comprehendit; classis secunda alia quædam alius generis municipia; (*h*) tertia denique classis præfecturas (*i*) Romanasque provincias (*l*) continet.

§. XVIII.

Commune Municipiorum jus.

I. Jus Municipiorum, Civitatum juris Latii, juris Italici, Gentiumque liberarum, quas omnes propriis legibus institutisque rectas esse diximus, tam varium multiplexque fuisse necesse est, quot fere populi, moribus institutisque diversi, per totum Romanorum imperium diffundebantur. Hi ipsi tamen populi habuere nonnulla, quibus inter se conveniebant, & à cæteris omnibus, qui diverso juris genere utebantur, poterant distingui. Ita omnibus municipiis id erat commune, quod incolæ eorum cives

(*e*) Civitates, quæ juris Latii erant participes, non Romanis sed propriis suis magistratibus legibusque paruisse, STRABO docet Lib. IV. pag. 285. dum de Nemausu Narbonensis Galliæ oppido, jure Latii donato: *Μητρόπολις δὲ*, inquit, *τῶν Ἀρηκομικῶν ἐστι Νέμαυσος, - - ἔχουσα καὶ τὸ καλούμενον Λάτιον, - - διὰ δὲ τοῦτο οὐδ᾽ ὑπὸ τοῖς προστάγμασι τῶν ἐκ τῆς Ῥώμης στρατηγῶν ἐστι τὸ ἔθνος τοῦτο. Caput Arecomicorum est Nemausus, - - quæ jus Latii quoque habet, & propterea civitas hæc Romanorum Præfectorum legibus non est subjecta.* Quasdam quidem leges, quæ Romæ erant latæ, Latini interdum in civitatem suam recipiebant, &, ut veteres loquuntur, fundi in eas fiebant; sed hoc ab ipso Latinorum pendebat arbitrio, nec alias assumebant illi, quam quas volebant: testis hujus rei CICERO est in *Oratione pro Balbo*, ubi: "Cum jussisset P. R. aliquid, si id adscivissent socii populi, ac Latini, & si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo, resedisset: ut tum lege eadem is populus teneretur. - - Tulit apud majores nostros legem C. Furius de testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus; innumerabiles aliæ leges de civili jure sunt latæ: quas Latini voluerunt, adsciverunt."

(*f*) Populos juris Italici proprias suas leges, non Romanas, habuisse ex eo clarum est, quod Heraclienses & Neapolitani quum lege Julia Romana eis civitas concederetur, jura sua antiqua Romanæ Civitati prætulerint, teste CICERONE in *Oratione pro Balbo*: "Ipsa denique Julia, qua lege civitas est sociis & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberent. In quo magna contentio Heracliensium & Neapolitanorum fuit, quum magna pars in iis civitatibus juris sui libertatem Civitati anteferret."

(*g*) Gentes fœderatæ Romanis omnes illæ appellabantur, quæ aliquo fœdere sive æquo sive inæquali Romanis junctæ fuerunt; & hinc sub hoc nomine tam populi, qui Romanis subjecti non erant, sed in fœdus tamen cum eis coiverant, quam alii, qui Romano parebant imperio, comprehensi fuerunt. Ita Belgarum quædam gentes antiquis Reipublicæ temporibus, & ante Cæsaris in Galliam adventum, *ἔνσπονδοι*, *fœderati Romanorum*, dicuntur à DIONE CASSIO Lib. XXXIX. pag. 103. edit. Steph. & Æduos *fratres*, *consanguineos amicosque*, *populi Romani* nominatos ex CÆSARE discimus Lib. I. de *Bello Gall.* Cap. XI. XXXIII. XXXV. quos tamen illis temporibus nondum Romanis fuisse subditos, ex historia Romana notum est. Sed & populi, jure Latii & Italico jure donati, Latinis Scriptoribus *Romanorum fœderati* nominantur, quos ipsis Romanis subjectos fuisse dubium non est. Erant tamen alii adhuc, *fœderati Romanorum* dicti, qui Romanis parebant, & nec Italico nec Latii jure fruebantur. Hi iidem illi erant, qui liberi quoque alias vocabantur, & proprias etiam leges suas & instituta sequebantur. Hinc *fœderati* & *liberi* populi distinguuntur interdum à Scriptoribus Latinis. Ita CICERO in *Oratione pro Balbo*. "Quid enim potuit dici imperitius, quam fœderatos populos fieri fundos oportere; nam id non magis est proprium fœderatorum, quam omnium liberorum?" Et iterum: "Cum aliquid populus Romanus jussit, id si est ejusmodi, ut quibusdam populis, sive fœderatis sive liberis, permittendum esse videatur, ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo jure uti velint." Et PROCULUS Juris Consultus Leg. VII. D. *de Captivis*: "Non dubito, quin fœderati & liberi nobis externi sint; - - - liber autem populus is est, qui nullius alterius potestati subjectus est, sive is fœderatus est; item sive æquo fœdere in amicitiam venit, sive fœdere comprehensum est, ut is populus alterius majestatem comiter conservaret. Hoc enim adjicitur, ut intelligatur, alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur, alterum non esse liberum." Interdum autem synonyma sunt hæc duo nomina, fœderatique liberi, liberique fœderati, dicuntur. Sic SUETONIUS de *Augusto* Cap. XLVII. in *Vita* ejus ait: "Urbium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites, libertate privavit;" & PLINIUS Junior de Amiso Ponti urbe in *Epistola ad Trajanum* XCIII. Lib. X. "Amisenorum Civitas libera & fœderata beneficio indulgentiæ Tuæ legibus suis utitur."

(*h*) Hæc municipia secundum genus municipiorum constituunt, de quo supra hoc §. Not. (*d*) egimus: de his PAULUS DIACONUS ex FESTO voce *Municipium*: "Municipium dicitur - - alio modo, cum id genus hominum definitur, quorum civitas universa in civitatem Romanam venit, ut Aricini, Cærites, Anagnini."

(*i*) Præfecturas non suis sed Romanis paruisse legibus clare docet FESTUS voce *Præfectura*: "Præfecturæ (inquit) eæ appellabantur in Italia, in quibus & jus dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum respubl. neque tamen magistratus suos habebant; in quas legibus præfecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent; quarum generi fuerunt duo; alterum in quas solebant ire præfecti quatuor Sex virum, qui populi suffragio creati erant in hæc oppida Capuam, Cumas, &c. - - alterum, in quas ibant, quos Prætor urbanus quotannis in quæque loca miserat legibus."

(*l*) Romanorum provincias non suis sed Romanis fuisse legibus administratas ex claro DIONIS CASSII loco discimus, ubi *τὰ ὑπήκοα*, quo nomine Græci Scriptores ordinarie provincias Romanas designare solent, opponit *τοῖς ἐνσπόνδοις*, *fœderatis*, quibus patria instituta & leges erant relicta, Lib. LIV. pag. 602. ed. Steph. "Ὁ δὲ δὴ Αὔγουστος τὸ μὲν ὑπήκοον κατὰ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔθη διῴκει, τὸ δὲ ἔνσπονδον τῷ πατρίῳ σφίσι τρόπῳ εἴα ἄρχεσθαι - - ἐδικαίου. *Augustus interim subditos, seu provincias, ex moribus Romanorum ordinavit, fœderatos contra patriis semper legibus suis gubernari voluit.*

cives Romani erant, (*m*) adeoque jure patriæ poteſtatis, (*n*) connubiorum, (*o*) teſtamenti, (*p*) cæterisque Romanorum civium privilegiis, fruebantur; niſi quod à capeſſendis Romæ honoribus excluſi eſſent. Civitatibus juris Latii contra, civitatibus item juris Italici, gentibusque liberis, civitas Romana non competebat; (*q*) & hinc patriæ poteſtatis, (*r*) connubiorum, (*s*) teſtamentique (*t*) cum Romanis civibus non erant participes: mancipationis (*u*) tamen & uſucapionis (*w*) jure Latini utebantur, Magiſtratibusque in patria geſtis Romanam civitatem adipiſci ſolebant. (*x*) Populis juris Italici eadem mancipationis (*y*) & uſucapionis (*z*) jura, ſed & immunitas à capitis tributo, (*a*) conceſſa ſunt

§. XIX.

(*m*) Festus voce *Municipium*. Vid. ſupra §. XVII. Not. (*d*)

(*n*) Justinian. *Inſtitut.* Lib. I. Tit. *de patria poteſtate* §. II.

(*o*) Ulpianus *Fragment.* Tit. V. §. IV. "Connubium habent cives Romani cum civibus Romanis, cum Latinis autem & peregrinis ita, ſi conceſſum ſit.

(*p*) Paulus Leg. I. *pr. D. ad Leg. Falcidiam.*

(*q*) Docet id Cicero in *Oratione pro L. Cornelio Balbo*: "Cum aliquid populus Romanus juſſit, id ſi eſt ejusmodi, ut quibusdam populis, ſive fœderatis, ſive liberis, permittendum eſſe videatur, ut ſtatuant ipſi, non de noſtris, ſed de ſuis rebus, quo jure uti velint: tum utrum fundi facti ſint, an non, quærendum eſſe videatur; de noſtra vero Republica, de noſtro Imperio, de noſtris bellis, de victoria, de ſalute, fundos populos fieri noluerunt.

(*r*) Justinian. *Inſtitut. Tit. de patria poteſtate.* "Jus autem poteſtatis, quod in liberos habemus, proprium eſt civium Romanorum. Nulli enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

(*s*) Ulpian. *Fragment.* Tit. V. §. IV. Vid. ſupra Not. (*o*)

(*t*) Latini jure Romano nec teſtamentum facere, nec ex teſtamento civis Romani aliquid capere poterant: reliquiæ hujus juris adhuc temporibus Ulpiani, qui ſub Imperat. Alexandro vixit, in Latinis Junianis ſupererant: ita enim Ulpianus *Fragment.* Tit. XX. §. XIV. "Latinus Junianus, item is, qui dedititiorum numero eſt, teſtamentum facere non poteſt. Latinus quidem, quoniam nominatim lege Junia prohibitus eſt." Idem Tit. XXII. §. III. "Latinus Junianus, ſiquidem mortis teſtatoris tempore, vel intra diem cretionis civis Romanus ſit, heres eſſe poteſt; quod ſi Latinus manſerit, lege Junia capere hereditatem prohibetur.

(*u*) Ita enim Ulpianus *Fragment.* Tit. XIX. §. IV. "Mancipatio locum habet inter cives Romanos, & Latinos colonarios, Latinosque Junianos.

(*w*) Latini imo & Italici juris populis uſucapionem competiiſſe ex eo colligimus, quod omnia ſoli Italici prædia uſucapionis erant capacia, teſte Justiniano Tit. *Inſtitut. de Uſucapion. pr.* adeoque uſucapio ad omnes prædiorum talium poſſeſſores videatur eſſe extenſa. Scilicet jus illud uſucapionis in eo nitebatur, quod ea prædia in juſto poſſeſſorum ſuorum dominio fuerant; quum contra agri in provinciis conſtituti non poſſeſſorum, ſed populi Romani, dominio eſſent ſubjecti, ideoque & jam annuo Romanis ſtipendio ſolerent obligari; hinc etiam horum dominium ab ullo poſſeſſore nunquam acquiri, adeoque nullo etiam modo uſucapi poterat. Theophilus ad §. XL. *Inſtit. de rerum diviſ.* Οἱ τὰ στιπενδιάρια καὶ τριβουτάρια ἔχοντες πάλαι κατὰ συγχώρησιν δήμου ἢ βασιλέως οὐκ ἦσαν δεσπόται. Ἡ γὰρ δεσποτεία αὐτῶν ἢ παρὰ τῷ δήμῳ ἢ παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπ' αὐτοῖς χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν καὶ πληρεστάτην κατοχὴν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἐφ' ἑτέρους μεταφέρειν καὶ κληρονόμους καταλιμπάνειν. Τῶν γὰρ Ἰταλικῶν ἀγρῶν ὥσπερ εἰκὸς οἱ δεσπόται τὴν δεσποτείαν εἶχον. *Qui olim conceſſione populi vel Principis ſtipendiaria vel tributaria prædia habebant, domini non erant; nam dominium illorum erat aut apud populum aut apud Principem; ſed uſum & fructum eorum habebant, & pleniſſimam poſſeſſionem, ita ut & transferre poſſent in alios & ad hæredes tranſmittere. Italicorum autem fundorum dominiumque domini dominium habebant.* Certe mancipatio, quam Latinis competiiſſe Not. (*u*) oſtendimus, nulla alia videtur eis ex cauſa competiiſſe, quam quod prædia ſoli Italici, tam fundi, quam domus, res mancipi erant, quarum alienatio per mancipationis ritum præcipue fieri ſolebat. Ulpianus *Fragment.* Tit. XIX. §. I. III.

(*x*) Docet hoc clare Appianus Lib. II. *de Bello Civil.* pag. 730. Πόλιν δὲ Νεόκωμον ὁ Καῖσαρ ἐς Λατίου δίκαιον ὑπὸ τῶν Ἄλπεων ᾤκισε, ὧν ὅσοι κατ' ἔτος ἦρχον ἐγίγνοντο Ῥωμαίων πολῖται· Τόδε γὰρ ἰσχύει τὸ Λάτιον. *Urbem vero Neocomum Cæſar Latii jure donatam in Alpibus condidit, in qua qui quotannis magiſtratum gerebant, civitatem Romanam acquirebant: hoc enim efficit jus Latii.*

(*y*) Mancipationis jus populos juris Italici habuiſſe ex eo poſſe concludi videtur, quod omnia Italiæ prædia res mancipi fuerant; quarum præcipua alienatio per mancipationem fiebat. Ulpianus *Fragment.* Tit. XIX. §. I. III. Certe non Romanos tantum cives, ſed & Latinos juris illius participes, fuiſſe clare Not. (*u*) ex Ulpiano probavimus, eademque cauſa ſuaſit, jus illud ad omnes juris Italici gentes transferre.

(*z*) De hac re jam ad Not. (*w*) ſatis egimus.

(*a*) Diſcedunt hic duas in partes magni nominis Viri, Carolus Sigonius, Ezechiel Spanhemius, & Jacobus Cujacius; duo priores, alter *de antiquo Italiæ jure* Lib. I. Cap. XXII. alter in *Orbe Romano* Lib. II. Cap. XIX. juris Italici populos non tantum à capitis ſed etiam à ſoli tributo; Cujacius contra *Obſervat.* Lib. X. Cap. XXXV. non à ſoli ſed à capitis tantum tributo, immunes fuiſſe, contendunt. Potior nobis videtur Cujacii ſententia: civitates etenim immunes à civitatibus Juris Italici aperte diſtingui videmus apud Plinium Lib. III. *Hiſt. natur.* Cap. III. & præſertim Cap. XI. ubi: "Jus Italicum habent Alutæ, Flanates, à quibus ſinus nominatur, Lopſi, Varubarini; immunesque Aſſeſiates." Cæſaream, Æliamque Capitolinam, Palæſtinæ urbes à capitis & ſoli tributo immunes, ſed non juris Italici fuiſſe ex *Tit. D. de Cenſibus* diſcimus, ubi Paulus Leg. VIII. §. VII. "D. Veſpaſianus Cæſarienſes colonos fecit, non adjecto ut & juris Italici eſſent, ſed tributum his remiſit capitis; ſed Divus Titus etiam ſolum immune factum interpretatus eſt. Similes eis Capitulenſes eſſe videntur." Et Ulpianus Leg. I. §. VI. "In Palæſtina duæ fuerunt coloniæ & Cæſarienſis, & Ælia Capitolina, ſed neutra jus Italicum habet; nam Cæſaream, de qua Paulus, Cæſaream Palæſtinæ fuiſſe vel ex eo patet, quod Cæſarea Palæſtinæ Flavii Veſpaſiani colonia fuerat:" Plinius Lib. V. *Hiſtor. natur.* Cap. XIII. "Stratonis turris, eadem Cæſarea ab Herode Rege condita, nunc colonia prima Flavia à Veſpaſiano Imperatore deducta.

§. XIX.

Leges Municipiorum.

II. Municipia classis secundæ, quorum civitas in Romanam civitatem tota transiverat, & quæ eodem plane jure cum Romanis civibus usa esse ostendimus, omnibus illis legibus se subjecisse dicenda sunt, juxta quas olim Romæ ipsis illius civibus jus dici solebat. Parebant ergo XII. Tabularum Legibus, (*b*) aliisque quas populus Romanus olim in Comitiis tulerat; (*c*) quotquot scilicet ex eis, Roma sub Imperatores redacta, adhuc in usu erant: parebant Senatus Consultis; quæ imperante Tiberio leges esse inceperant, comitiis à populo ad Senatum translatis: (*d*) parebant Ædilium Prætorumque (*e*) edictis; quæ quum annuæ quondam leges fuissent, & à novis Prætoribus semper alia proponerentur, imperante Hadriano in unum corpus collecta sunt, & legis perpetuæ robur acceperunt: (*f*) parebant Constitutionibus Imperatorum; qui pro supremo, quo potiti erant, imperio sensim sibi etiam legum ferendarum potestatem arrogaverant: (*g*) parebant tandem etiam Juris-Consultorum responsis; à quibus ne Judices in sententiis suis discederent, ipsis Imperatorum fuit cautum (*h*) Decretis.

§. XX.

Variatio Legum.

III. Jus Præfecturarum, provinciarumque, quæ Romanis paruerant, tale semper erat, quale populis, ad hanc sortem redactis, pro varia eorum indole, situ, moribus Romani quam maxime congruere existimabant. Legibus illorum abolitis novum eis jus Romanos dedisse jam dictum: quod vel ipso Galliæ exemplo patet; quam Romanorum armis subactam novas ab Augusto leges accepisse vidimus. His si quid adhuc pro cujusque populi necessitate deerat, novis Principum Rescriptis, (*i*) vel Edictis etiam Magistratuum, suppleri solebat; qui ad Prætorum urbanorum exemplum in Præfecturis vel in Provinciis suis publice proponebant, quo jure tempore Magistratus sui in dicendis sententiis uti velint.

In Præfecturas enim quotannis certis quibusdam legibus missos esse præfectos, FESTUS nos docet. (*k*) Celebre quondam erat provinciale Edictum, à Præsidibus præscriptum provinciis; quod sub libera jam Republica in usu fuerat, (*l*) & potitis rerum Imperatoribus adhuc diu servatum. Hoc quum in plerisque Prætorium in Urbe Edictum sequeretur, (*m*) ad ejus exemplum quoque, paulo post Hadriani tempora, imperante Marco Antonino, perpetuum factum est. Meminit certe ARISTIDES in *Oratione* sua, ad Imperatores Marcum & Verum habita, legum & juris cujusdam communis, nova ratione ab iis Impp. universo Romanorum imperio præscripti, (*n*) & memorantur jam in *Judice*, JUSTINIANI *Digestis* præfixo, CAJI Jurisconsulti, qui illis tempo-

(*b*) POMPONIUS Leg. II. D. *de Origine Juris* §. II.

(*c*) JUSTINIANUS *Instit. de Jure Natur.* §. IV.

(*d*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XV. POMPONIUS Leg. II. D. *de Origine Juris* §. IX.

(*e*) JUSTINIAN. *Instit. de Jure Natur.* §. VII. POMPONIUS Leg. II. *de Origine Juris* §. X.

(*f*) Leg. II. *Cod. de Veteri Jure enucleando* §. XVIII. Conditor edicti perpetui fuit Salvius Julianus, qui sub Hadriano vixit. Leg. II. *Cod.* ibid. Leg. II. *D. de Origine Juris* §. XLVII.

(*g*) ULPIANUS Leg. I. *D. de Constitut. Principum.*

(*h*) ULPIANUS Leg. II. *D. de Origine Juris* §. XLVII. JUSTINIAN. *Institut. de Jure Natur.* §. VIII.

(*i*) Sic Imp. Hadriani ad Præsides Galliarum rescripta reperimus passim in JUSTINIANI *Digestis*; ad Bitrasium Pollionem, Galliæ Lugdunensis præsidem Leg. XV. §. XVII. *de Excusat. Tutorum*; ad Salvium Aquitaniæ præsidem Leg. XII *de Custod. & exhibitione reorum*; ad Præsides Galliarum in genere Leg. IV. §. I. *de Publican.*

(*k*) Vide locum ex FESTO supra pag. 286. Not. (*i*) citatum.

(*l*) CICERO in *Epistol.* VIII. *ad Familiar.* Lib. III.

(*m*) Docet id CICERO, Ciliciæ Pro-Consul, *Epistol.* I. *ad Atticum* Lib. VI. "Breve autem edictum est " propter hanc meam διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi; quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære " alieno; - - alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hæreditatum possessionibus; - - tertium de reliquo jure dicendo " ἄγραφον reliqui: dixi me de eo genere mea decreta " ad edicta urbana accommodaturum.

(*n*) Ita enim ille versus finem Orationis pag. 390. edit. Stephan. Καὶ πολιτείαν γε εὕρετε, ἣν οὔπω πρόσθεν οὐδεὶς, καὶ θεσμοὺς καὶ τάξεις ἀσφαλεῖς ἅπασιν ἐπεστήσατε. *Rationem administrandæ Reipublicæ invenistis, qualem nemo unquam ante vos, & jura legesque inviolabiles omnibus constituistis.* Et iterum pag. 395. Οὐδέ γε δεῖ νῦν περιηγήσεως γῆς γράφειν, οὐδ' οἷς ἕκαστοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμεῖν· Ἀλλ' ὑμεῖς ἅπασι περιηγηταὶ κοινοὶ γεγόνατε, ἀναπετάσαντες ἁπάσας τῆς οἰκουμένης τὰς πύλας, - - νόμους τε κοινοὺς ἅπασι τάξαντες: *Nulla nunc terra descriptione opus est; nec, quibus singuli legibus utuntur, recensere quicquam attinet, postquam Vos communes omnium orbis descriptores extitistis, totiusque terræ portas aperuistis, - - leges etiam omnibus communes constituistis.*

temporibus vixit, (o) βιβλία λβ. Libri XXXII. quibus in provinciale Edictum commentatus est. Supersunt adhuc ex illis fragmenta, per totas JUSTINIANI *Pandectas* sparsa, quæ, si cum fragmentis Edicti Prætorii conferuntur, satis demonstrant, Edictum perpetuum Prætoris & provinciale Edictum non multum à se invicem diversa fuisse.

§. XXI.

Dicendum nobis adhuc esset de coloniis Romanorum, si illis in Romana Republica propria & certa quædam jura competiissent, quæ ad classes illas, quas modo exposuimus, nulla ratione possent referri. Non fuerunt illæ Civitates, quæ extrinsecus in populi Romani potestatem venerant, nec, ut AULUS GELLIUS loquitur, (p) " suis radicibus nitebantur, sed & civitate quasi propagatæ erant, & jura institutaque " omnia populi Romani, non sui arbitrii, habebant. " Illis ergo Romani, prout bonum videbatur, vel jura Civitatis Romanæ, vel jura Latii, vel ipsa etiam Italiæ jura, concedebant. Hinc coloniæ Civium Romanorum, coloniæ Latinæ, coloniæ Italicæ, interdum in Scriptoribus antiquis occurrunt; omnes inter se tantum diversæ, quantum ipsum Civitatis, Latii & Italiæ, jus differre inter se paulo ante ostendimus. Colonias Latinas à Coloniis civium Romanorum clare distinguit LIVIUS, (q) ubi de colonia Aquilejam deducenda: " Illud agitabant, uti colonia Aquileja deduceretur: nec satis constabat, " utrum Latinam, an civium Romanorum deduci placeret: postremo Latinam potius " coloniam deducendam patres censuerunt. " De coloniis Italicis multam mentionem faciunt ULPIANUS & PAULUS; (r) & supra jam de iis actum est, quum Lugdunum & Rauricum colonias Italicas fuisse probavimus. (s)

Coloniarum jura.

§. XXII.

Alsatia, quum Romanum subiret imperium, una cum reliqua Gallia, uti jam ostensum, Romanorum provincia facta est. Præsides & Procuratores, jam ab Augusti temporibus Roma in eam missi, id satis confirmant. His jus non ex suis, sed ex Romanis legibus, ab Augusto jam An. Urb. Cond. DCCXXVII. præscriptis, (t) ex Constitutionibus & Rescriptis Imperatorum, ex provinciali denique Edicto, pro communi provinciarum sorte, dictum est; nec in ea municipiorum, Civitatumque vel Latinitate, vel Italico jure, donatarum, si Rauricam excipias coloniam, certum ullibi vestigium reperimus. Sensim tamen uni vel alteri Alsatiæ incolæ, prout inter cæteros claruerat, vel de Romana Republica meritus esse potuerat, jura Civitatis Romanæ concessa; donec propagatis magis magisque per imperium Romanum Civitatis hujus finibus, omnes tandem Civium Romanorum jura adipiscerentur. De ipso Augusto, qui SUETONIO teste, (u) Romanam Civitatem parcissime dederat, & in ultimis mandatis Tiberium cavere jusserat, ne multos Civitate donaret, (x) DIO scribit, quod in Galliis Germaniisque libertatem, civitatemque quibusdam dederit, quibusdam ademerit; manifesto indicio, illum jam in partibus, ubi Alsatia sita est, Romanæ Civitatis jura distribuisse: ita enim ille ad An. Urb. Cond. DCCXL. (y) " Augustus quum omnia " in Galliis, in Germaniis, & in Hispaniis; quæ opus erant, ordinasset, multis hinc " inde sumtibus factis, aliis contra magna vi pecuniæ accepta, libertateque & civitate " aliis data, aliis ademta, Drusum in Germania reliquit, ipse Romam reversus est Tiberio & Quintilio Varo Coss. " Imperante Tiberio idem quandoque factum esse, TACITUS (z) nos docet, dum apud Æduos Sacrovirum, inter Treveros Florum, ob nobilitatem stirpis Civitatis Romanæ jura accepisse refert. " Eodem anno, (sc. Tiberio IV. & " Druso II. Coss.) Galliarum Civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere: " cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius " Sacrovir. Nobilitas ambobus & majorum bona facta, eoque Romana Civitas olim data, " cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset.

Alsatiæ jura.

(o) CAPITOLINUS in *Vita Antonini Pii* Cap. XII. & Leg. LIV. *D. de Condition. & Demonstrat.*

(p) *Noct. Atticar.* Lib. XVI. Cap. XXXVI.

(q) Lib. XXXIX. Cap. LV.

(r) Leg. I. & VIII. *D. de Censibus.*

(s) Lib. II. Sect. II. pag. 160. sq.

(t) DIO CASSIUS Lib. LIII. pag. 526. Vide supra §. I. pag. 268.

(u) In *Vita Augusti* Cap. XL.

(x) DIO Lib. LVI. pag. 591.

(y) Lib. LIV. pag. 538. Ὁ γὰρ Αὔγουστος, ἐπειδὴ πάντα τότε ἐν ταῖς Γαλατίαις, καὶ τὰ ἐν ταῖς Γερμανίαις, ταῖς τε Ἰβηρίαις, πολλὰ μὲν ἀναλώσας ἐς ἑκάστους, πολλὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων λαβὼν, τήν τε ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτείαν τοῖς μὲν δοὺς, τῶν δ' ἀφελόμενος, διεκεκόσμητο· Τὸν μὲν Δροῦσον ἐν τῇ Γερμανίᾳ κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἐπί τε τοῦ Τιβερίου καὶ ἐπὶ Κυιντιλίου Οὐάρου ὑπάτων ἀνεκομίσθη.

(z) *Annal.* Lib. III. Cap. XL.

§. XXIII.

Civitatis jus.

Liberaliores adhuc in conferendo illo jure sequentes Imperatores fuerunt; certisque constat testimoniis, imperante Claudio, sub quo jus Civitatis venale factum, (*a*) jam quicquid per Galliam Comatam eminebat, jure Civitatis donatum fuisse; eoque progressus est Claudius, ut novis his municipibus etiam jus honorum in Urbe gerendorum à Senatu peteret, quum, quod supra jam (*b*) vidimus, ordinarie municipes ab illis honoribus antiqua consuetudine exclusi essent. Clare TACITUS: (*c*) " A. Vitellio, „ L. Vipsanio Coss. quum de supplendo Senatu agitaretur, Primoresque Galliæ, quæ „ Comata appellatur, fœdera & Civitatem Romanam pridem assecuti, jus adipiscendorum in Urbe honorum expeterent, multus ea super re variusque rumor, & studiis „ diversis apud Principem certabatur. „ Extat adhuc Claudii de ea re ad Senatum Romanum Oratio, tabulis æneis incisa & Lugduni servata, qua Galliæ caussam fortiter agit, (*d*) & ad Coloniæ Lugdunensis exemplum provocat, ut eo facilius reliquis quoque Gallis idem impetraret; ita enim ibi: (*e*) "Sed ne provinciales quidem, si „ modo ornare Curiam poterint, rejiciendos puto. Ornatissima ecce colonia valentissimaque Viennensium, quam longo jam tempore Senatores huic curiæ confert; ex „ qua colonia inter paucos equestris ordinis ornamentum L. Vestinum familiarissime „ diligo, & hodieque in rebus meis detineo, cujus liberi fruantur quæso primo sacerdotiorum gradu, post modo cum annis promoturi dignitatis suæ incrementa. - - Sed „ destricte jam Comatæ Galliæ caussa agenda est: in qua si quis hoc intuetur, quod bello „ per decem annos exercuerunt Divum Julium, idem opponat centum annorum „ immobilem fidem obsequiumque, multis trepidis rebus nostris, plus quam expertum, „ illi patri meo Druso, Germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque à tergo „ pacem præstiterunt.

§. XXIV.

Claudii Imp. Consilium.

Nihil tum tamen ea Imperatoris oratione, nisi pro Æduis, impetratum est. (*f*) Quanquam id certum, non substitisse in ea re Claudium, sed de omnibus Gallis civitate donandis consilia jam cepisse. Meminit de ea re SENECA: (*g*) " Quid „ ergo, si Princeps Civitatem dederit omnibus Gallis, - - nihil hoc nomine singuli „ debebunt? - - Primum cum cogitavit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitavit „ prodesse; eram enim Gallus, & me, etiamsi non mea, publica tamen nota comprehendit. „ Non tamen illa in effectum deducta sunt; (*h*) mortem enim in his consiliis Claudium prævenisse ipse docet SENECA in *Claudii* Ἀποκολοκυντώσει his verbis: "Sed Clotho, Ego mehercule, inquit, pusillum temporis adjicere illi volebam, dum „ hos pauculos, qui supersunt, civitate donaret. Constituerat enim omnes Græcos, „ Gallos, Hispanos, Britannos - - - togatos videre; sed quoniam placet aliquos peregrinos „ in semen relinqui, & tu ita jubes fieri, fiat. „ Et TACITUS (*i*) Imperatorem Galbam demum partes illas Galliæ, quæ Vindici contra Neronem adhæserant, Romana Civitate donasse, scribit. Galliæ Lugdunensi ergo, &, quæ pars ejus fuerat, superiori Alsatiæ, ante Galbæ imperium nondum civitas erat data. Vindicem enim, quum contra Neronem insurgeret, præsidem ejus fuisse, & Vesontione pro arce & receptaculo esse usum, supra (*l*) ostendimus: quapropter urbi illi terrisque vicinis in præmium rebellionis jus Civitatis concessum est. Hoc indicare etiam nummum, à GOLTZIO in *Thesauro Rei Antiquariæ* productum, cum Inscriptione MVN. VISONTIVM, existimat CHIFLETIUS, (*m*) sed nummi hujus fides pridem suspecta est. Dubium tamen adhuc, an illa Galbæ liberalitas etiam ad superiorem nostram Alsatiam, licet sub Lugdunensi alias

(*a*) DIO CASSIUS Lib. LX. pag. 676. LUCAS in *Actis Apostol.* Cap. XXII. versu 28.

(*b*) Pag. 287. Not. (*d*)

(*c*) *Annal.* Lib. XI. Cap. XXIII.

(*d*) Contenta orationis Claudii ad Senatum de hac re exhibet quoque TACITUS *Annal.* Lib. XI. Cap. XXIV.

(*e*) Producit orationem Claudii ex tabulis accurate expressam DOMINICUS DE COLONIA in libello, quod inscripsit, *Antiquitez de la Ville de Lyon.* pag. 13. sqq.

(*f*) TACITUS *Annal.* Lib. XI. Cap. XXV.

(*g*) *De Beneficiis* Lib. VI. Cap. XIX.

(*h*) Fallitur ergo LIPSIUS in *Notis* ad hunc Senecæ locum, dum probare ex eo vult, Galliam Comatam omnem jure Civitatis à Claudio donatam fuisse.

(*i*) *Histor.* Lib. I. Cap. VIII.

(*l*) Pag. 279. Not. (*o*)

(*m*) *Vesont.* Part. I. Cap. XXVIII.

POLITICA.

alias Gallia comprehensam, pertinuerit: civitates enim, quæ Germaniis erant propinquæ, Vindicem non secutas, mulctatasque idcirco à Galba fuisse, TACITUS (n) docet: " Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ Civitatis, & in " posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum " Civitates non eodem honore habitæ; quædam etiam finibus ademptis pari dolore " commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici exercitus, - - soliciti & " irati superbia recentis victoriæ & metu, tanquam alias partes fovissent. Tarde à " Nerone desciverant; nec statim pro Galba Verginius: " & iterum: (o) " Tum " adversus Vindicem contractæ Legiones, seque & Gallias expertæ quærere rursus arma, " novasque discordias. - - Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, easdem " partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus Galbianos: hoc enim nomen " fastidito Vindice indiderant. " Nec improbabile, Verginium Rufum, qui superiorem Germaniam rexerat, à Nerone contra Vindicem missum, (p) nutantibus cæteris, vicinos Provinciæ suæ Gallos in obsequio continuisse.

§. XXV.

Quicquid tamen sit; illud certum est, imperante Antonino Caracalla non unam amplius vel alteram urbem, non quosdam tantum Alsatiæ tractus, sed omnem, qua patet, superiorem non modo, sed & inferiorem Alsatiam, Romanæ Civitati adscriptam fuisse; Imperatore illo per solennem Constitutionem omnes Romani imperii incolas jure Civitatis donante: ita entim testis ejus rei fere æquævus DIO CASSIUS; (q) " Antoninus Caracalla, (inquit) omnes qui sub imperio suo erant, cives Romanos " fecit. " Tum demum in Alsatia, prout in cæteris Romani imperii partibus, omne inter Romanos Cives & peregrinos discrimen sublatum est; abolitum in ea Provinciale Edictum; omnes Romanis legibus, privilegiisque iisdem, quæ in Urbe, quæ in Latio, quæ in Italia, vigebant, indistincte sunt usi, quasi tota provincia in ipsam Romanam urbem fuisset translata. Hinc GREGORIUS THAUMATURGUS in *Origenis Panegyrico*: (r) " Admirandæ sapientum nostrorum leges, quibus omnium nunc, qui Romano " parent imperio, hominum negotia reguntur; " & JULIANUS in *Oratione* I. ad Constantium de Constantini patria locutus; (s) " Quæ cæterarum principatum atque imperium " tenet Civitas, cum mater tua sit & nutrix - - eum sibi honorem præcipue vindicat, " nec ea tantum affert ad causam suam, quæ in omnibus Imperatoribus usurpare " solet; scilicet, quod etsi aliunde sint orti, tamen quod omnes jam ad Civitatem " sint adscripti; quodque editis illinc moribus legibusque utantur, pro civibus sint " habendi.

JusCivitatis toti imperio datum.

LEGIONES RHENENSIS ORÆ CUSTODES.

§. XXVI.

PRæsidibus provinciarum Cæsareis præter jurisdictionem in provincia imperium etiam militare competebat: hinc post leges, ex quibus jus olim dictum est Alsatiæ nostræ, de militibus adhuc dicendum est, qui eam tam ab intestinis turbis, quam ab ingruente hostium impetu, defenderunt. Romani omnem suam militiam in legiones & auxilia (t) distribuebant. Legiones singulæ ex decem cohortibus erant compositæ, quarum prima pedites mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos; reliquæ novem equites LXVI. pedites DLV. singulæ comprehendebant, (u) eæque, ante datam à Caracalla universo Imperio Civitatem, præcipue ex civibus Romanis conscribi solebant.

Legio Romana.

Oo 2

(n) *Histor.* Lib. I. Cap. VIII.

(o) Cap. LI.

(p) XIPHILIN. pag. 195. & 241. edit. Steph. Vide supra pag. 279. Not. (o) sq.

(q) In *Excerptis* CONSTANTINI PORPHYROGENNETI *Valesianis* pag. 745. Ὁ Ἀντωνῖνος - - - Ῥωμαίους πάντας τοὺς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ - - ἀπέδειξεν.

(r) Pag. 49. Οἱ θαυμαστοὶ ἡμῶν τῶν σοφῶν νόμοι, οἷς νῦν τὰ πάντων τῶν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνθρώπων κατευθύνεται πράγματα.

(s) Καὶ ἡ μὲν βασιλεύουσα τῶν ἁπάντων πόλις μήτηρ οὖσα σοὶ καὶ τροφὸς - - ἐξαίρετον αὐτῇ φησιν εἶναι τὸ γέρας ἐν ταῖς κοινοῖς ἐφ' ἁπάντων τῶν αὐτοκρατόρων δικαίως χρωμένη. Λέγω δὲ, ὅτι οὐκ ἀλλαχόθεν τυγχάνουσι, τῷ μετέχειν ἅπαντες ὅσοι τῷ πολιτεύματι, καὶ τοῖς ἐκεῖθεν ἡμῖν καταδειχθεῖσιν ἔθεσι καὶ νόμοις χρῶνται, πολῖται γεγόνασι.

(t) TACITUS *Annal.* Lib. IV. Cap. V. DIO CASSIUS Lib. LV. pag. 646. sq. Edit. Steph. SUETONIUS in *Vita Augusti* Cap. XLIX. " Ex militaribus copiis " legiones & auxilia provinciatim distribuit; " VEGETIUS Lib. II. Cap. I. " Ipsi pedites in duas divisi " sunt partes, hoc est, in auxilia & legiones.

(u) VEGETIUS Lib. II. Cap. II.

POLITICA.

folebant. (*w*) Auxiliorum contra tam certa militiæ ordinatio non erat; & ex variis gentibus, fitu, moribus, difciplina diverfis, colligebantur. (*x*) Ut par effet tanto imperio robur, milites omni munerum militarium genere perpetuo exercitati; (*y*) nec ante ftipendia vicena facta juftam miffionem impetrare poterant. (*z*) Temporibus Augufti primorumque Imperatorum univerfum Romanorum imperium viginti quinque Legionibus & innumeris auxiliorum copiis continebatur; (*a*) poftea numerus Legionum auctus, & Alexandro Severo regnante DIO CASSIUS earum jam triginta duas recenfet. (*b*)

§. XXVII.

Legiones in Alfatia.

Pars Legionum femper Galliæ data eft, ut primum à motibus civium recens victorum, poft etiam à Germanis hoftibus perpetuo eam tentantibus, fortiter defenderetur. Cæfar primus Galliarum victor decem eas Legionibus fubegit; (*c*) ad victas fubactasque autem in obfequio continendas octo Auguftus fufficere arbitratus eft: nec hæ per Aquitaniam, per Galliam Belgicam, vel etiam per Lugdunenfem, Rhenum tantum à Sequanis tangentem, fed præcipue per Superiorem Inferioremque Germanias, hoftibus potiffimum expofitas, collocatæ funt. (*d*) Hinc rara admodum Legionum in Gallia extra fuperiorem inferioremque Germanias mentio, nifi quod TACITUS (*e*) Tiberio IV. Drufo II. Coff. Acilium Aviolam Lugdunenfis Galliæ Præfidem Andegavos, Turoniosque rebelles cohorte, quæ Lugduni præfidium agitaverat, (*f*) coercuiffe fcribit; miffis tamen ei etiam ex Inferiore Germania per Vifellium Varronem legionariis militibus; & alibi (*g*) Junium Blæfum, Lugdunenfis Galliæ Rectorem, cum Italica Legione & ala Taurina Lugduni tendentibus, acceffiffe refert partibus Vitellii fummæ rerum potituri: quapropter etiam Agrippa Minor Galilææ Rex in oratione ad Judæos omnes Gallias mille & ducentis tantum militibus, Germanias octo Legionibus, in officio contineri dicit: ita enim ille apud JOSEPHUM: (*h*) " Si quos magnæ caufæ ad
„ defectionem incitare deberent, Gallos potiffimum oporteret infurgere, quos videlicet
„ tantis munimentis natura cinxiffet; ab oriente Alpibus, à feptentrione Rheno fluvio,
„ à meridie Pyrenæis montibus, ab occidente Oceano, fed tali munitione circumdati,
„ trecentis & quindecim gentibus numerofi, - - fub mille & ducentis militibus ferviunt;
„ quibus plures pene urbes tenent. - - Quis veftrum non audivit aliquid de
„ Germanorum gente? - - Illi ampliffimi tractus incolæ, qui fpiritus majores corporibus fuis gerunt, - - animosque feriffimis beftiis acerbiores, Rhenum nunc
„ impetus fui limitem habent; & octo Romanorum legionibus domantur; ferviuntque,
„ qui funt in poteftatem redacti: cæteri fuga falutem quærunt.

§. XXVIII.

(*w*) VEGETIUS Lib. II. Cap. I. " Auxilia à fociis
„ vel fœderatis gentibus mittebantur. Romana au-
„ tem virtus præcipue in legionum ordinatione præ-
„ pollet. „ Non tamen tantum Romani cives fub Imperatoribus, fed peregrini etiam, in legiones videntur effe confcripti. Certe Cæfarem jam totam legionem ex Trans-Alpinis Gallis confcripfiffe, poftea demum civitate donatam, teftis eft SUETONIUS in *Vita Cæfaris* Cap. XXIV. Et inter prætorianos, quæ præcipua apud Romanos militia erat, tefte TACITO *Annal.* Lib I. Cap. XVII. temporibus Augufti jam Gallos & Germanos meruiffe, & ab Imp. Severo jam ex omnibus nationibus homines in eam militiam effe confcriptos, teftantur TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XXIV. SUETONIUS in *Vita Galbæ* Cap. XII. DIO CASSIUS Lib. LVI. pag. 585. XIPHILINUS pag. 310. *Excerpta* CONSTANTINI *ex* DIONE pag. 713.

(*x*) FESTUS voce *Auxiliares*: " Auxiliares dicun-
„ tur in bello focii Romanorum exterarum natio-
„ num:„ & VEGETIUS Lib. II. Cap. II. " Quid au-
„ tem inter legiones & auxilia intereffe videatur,
„ paucis expediam. Auxiliares conducuntur ad præ-
„ lium ex diverfis locis, ex diverfis numeris, venien-
„ tes: nec difciplina inter fe, nec notitia, nec affe-
„ ctione, confentiunt. Alia inftituta, alius inter eos
„ ufus eft armorum.

(*y*) VEGETIUS Lib. cit. Cap. XXIII.

(*z*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XVII. DIO CASSIUS Lib. LV. pag. 563. 604. 606.

(*a*) TACITUS *Annal.* Lib. IV. Cap. V. DIO CASSIUS Lib. LV. pag. 565.

(*b*) Ibid. pag. 646. fq. Edit. Steph.

(*c*) HIRTIUS PANSA Lib. VIII. de *Bello Gall.* Cap. LIV.

(*d*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XXXI. XXXVII. Lib. IV. Cap. V.

(*e*) *Annal.* Lib. III. Cap. XLI.

(*f*) Conf. TACITUS *Hiftor.* Lib. I. Cap. LXIV.

(*g*) *Hiftor.* Lib. I. Cap. LIX.

(*h*) *Bello Jud.* Lib. II. Cap. XVI. Ἀλλὰ μὴν εἰ χρή τινας εἰς ἀπόστασιν ἀφ' ὅλων ἀφορμὰς μεγάλας παροξύνειν, μάλιστα Γαλάτας ἐχρῆν, τοὺς οὕτως ὑπὸ τῆς φύσεως τετειχισμένους ἐξ ἀνατολῆς μὲν ταῖς Ἄλπεσι, πρὸς ἄρκτῳ δὲ Ῥήνῳ ποταμῷ, μεσημβρινοῖς δὲ τοῖς Πυρηναίοις ὄρεσιν, ὠκεανῷ δὲ πρὸς δυσμαῖς. Ἀλλὰ καίτοι τηλικαῦτα μὲν ἕρκη περιβεβλημένοι, πέντε δὲ καὶ τριακοσίοις πληθύνοντες ἔθνεσιν - - ὑπὸ χιλίοις καὶ διακοσίοις στρατιώταις δουλεύουσιν, ὧν ὀλίγου δεῖν πλείους ἔχουσι πόλεις. - - Τίς ὑμῶν οὐκ ἀκοῇ παρείληφε τὸ Γερμανῶν πλῆθος; - - Ἀλλ' οὗτοι γῆν μὲν ἄπειρον νεμόμενοι, μείζω δὲ τῶν σωμάτων ἔχοντες τὰ φρονήματα, - - τὸν δὲ θυμὸν τῶν ἀγριωτάτων θηρίων σφοδρότερον, Ῥῆνον τῆς ὁρμῆς ὅρον ἔχουσι, καὶ Ῥωμαίων ὀκτὼ τάγμασι δαμαζόμενοι, δουλεύουσι μὲν ἁλόντες. Τὸ δ' ὅλον αὐτῶν ἔθνος φυγῇ διασώζεται.

§. XXVIII.

Inferioris Alſatiæ Legiones.

Itaque in exponendo militari Alſatiæ ſtatu non erit nobis ſermo de ſuperiore Alſatia, utpote quæ pars erat Lugdunenſis Galliæ, manu militari parum inſtructæ; ſed vertenda erit omnis oratio ad Inferiorem Alſatiam, ſub Germania ſuperiore conſtitutam, & à primis Cæſarum temporibus ſemper Legionibus munitam. Auguſto igitur Tiberioque imperantibus quatuor Legiones ſuperioris Germaniæ præſidium compoſuiſſe deprehendimus; ſecundam nimirum, (non ut Pancirollus putat, (*i*) undecimam) decimam tertiam, decimam quartam, decimam ſextam. Auctor nobis ejus rei Tacitus eſt: (*l*) "Germanicus, (ait) ſuperiorem ad exercitum profectus, ſecundam „ & tertiam decumam & ſextam decumam Legiones, nihil cunctatas, ſacramento adigit; „ Quartadecumani paulum dubitaverant. „ Legio ſecunda cognomen Auguſtæ; decima tertia & decima quarta Legiones Gemellarum, illa Piæ Fidelis, hæc Martiæ Victricis, nomen geſſerunt; teſtibus Dione Cassio (*m*) & monumentis antiquis. (*n*)

Mutata tamen eſt ſub ſequentibus Imperatoribus hæc per Superiorem Germaniam militiæ ratio: nec eædem dein Legiones in ea, nec idem etiam Legionum numerus reperitur. Legio ſecunda Auguſta ab Imperatore Claudio, Britanniæ victore, in Superiorem Britanniam transmiſſa eſt. Eam certe imperante jam Nerone, Cæſonio Pæto & Petronio Turpiliano Coſſ. in Britannia fuiſſe Tacitus docet. (*o*) Ptolemæus illam ſuis temporibus in Domnoniis eſſe dicit: (*p*) ubi Dionis Caſſii ævo adhuc caſtra ſua habuiſſe ipſe innuit Dio: (*q*) "Secunda legio, (inquit) Auguſta, in ſuperiore „ Britannia caſtra habens. „ Legio XIII. jam ante tempora Othonis in Pannoniam (*r*) traducta eſt, partes Othonis dein contra Vitellium ſecuta: hinc in Italia victa, (*s*) & in Pannoniam remiſſa eſt; (*t*) poſtea in Daciam à Trajano forſan, ejus victore, translata, ubi Dionis Cassii temporibus hæſit. (*u*) Legio XIV. ipſa etiam à Claudio in Britanniam ducta eſt; rebelleſque ejus incolas dein, imperante Nerone, compreſſit: (*x*) poſtea ab eodem Nerone in Dalmatiam miſſa, (*y*) in auxilium inde Othonis venit contra Vitellium. Ab hoc ſuperata, & in Britanniam iterum transvecta eſt: (*z*) ſub Veſpaſiano in Superiorem noſtram Germaniam rediit; (*a*) & ex ea tandem in Pannoniam Superiorem translata; ubi Ptolemæi (*b*) & Dionis Cassii (*c*) adhuc temporibus ſedit. Seculo III. tendebat in Civitate Aurelia Aquenſis ſive Badæ, hodie Oppido Marchico; quod marmor, infra à nobis producendum, demonſtrat. Eodem tempore ibidem Præſidium tenuit Cohors XXVI. uti ex alio monumento patebit. Legio XVI. ex ſuperiore Germania in Inferiorem (*d*) deducta eſt: hinc Vitellium Imperatorem in Italiam ſecuta; (*e*) victa à Veſpaſiani exercitu per Illyricum deinceps diſperſa, & tandem plane ſublata eſt: certe Dionis Cassii temporibus non ſupererat amplius, (*f*) nec in Ptolemæo etiam aliquod ejus veſtigium extat.

§. XXIX.

Mutatio Legionum.

In Legionum harum ſtationes quarta Scythica ſive Macedonica, (*g*) decima octava, & vigeſima prima *Rapax*, (*h*) ſucceſſit: imperante quippe Galba illas in ſuperiore Germania caſtra habuiſſe Tacitus memorat. (*i*) Sed nec has quidem diu in ea provincia ſubſtitiſſe deprehendimus. Legio IV. paulo ante ex Oriente redux, (*l*) in

(*i*) In *Notis ad Notitiam Imperii Occidentis* pag. 140.

(*l*) *Annal.* Lib. I. Cap. XXXVII.

(*m*) Lib. LV. pag. 564.

(*n*) Ita ſcilicet vetus fragmentum de Legione XIII. quod apud Gentilem Delphinium Romæ reperiri tradit Onuphrius Panvinius in *Commentariis Reipubl. Romanæ* Lib. III. pag. 389.

LEG. LEG. XIII. G. P. F. LEG. LEG - - -

Et de Legione XIV. idem Fragmentum

LEG. LEG. XIIII. GEM
MARTIAE. VICTRICIS
SACERDOTI. TITIALI.

(*o*) *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXIX. XXXVII.

(*p*) Lib. II. *Geogr.* Cap. III.

(*q*) Lib. LV. pag. 564. Τό τε δεύτερον (στρατόπεδον) τὸ Αὐγούστειον, τὸ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω χειμάζον.

(*r*) Tacitus *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XI.

(*s*) Idem *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XXIV. XLIII.

(*t*) Idem *Hiſtor.* Lib. II. Cap. LXXXVI.

(*u*) Dio Lib. LV. pag. 564. Edit. Wechel.

(*x*) Tacitus *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXXVII.

(*y*) Idem *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XI. LXXXVI.

(*z*) Idem *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XLIII. LXVI.

(*a*) Tacitus *Hiſtor.* Lib. V. Cap. XIX.

(*b*) Ptolemæus *Geogr.* Lib. II. Cap. XV.

(*c*) Dio Lib. LV. pag. 564.

(*d*) Tacitus *Hiſtor.* Lib. I. Cap. LV.

(*e*) Idem *Hiſtor.* Lib. III. Cap. XXII.

(*f*) Dio Lib. LV. pag. 564. ſq.

(*g*) Scythica appellatur à Dione Cassio loco cit. Macedonica à Tacito *Hiſtor.* Lib. III. Cap. XXII.

(*h*) Ita vocatam eſſe Legionem XXI. Tacitus teſtatur *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XLIII.

(*i*) *Hiſtor.* Lib. I. Cap. LV. LXI.

(*l*) In Armeniam imperante Nerone migravit, duce Ceſennio Pæto, teſte Tacito *Annal.* Lib. XV. Cap. VI. VII.

POLITICA.

folebant. (*w*) Auxiliorum contra tam certa militiæ ordinatio non erat; & ex variis gentibus, ſitu, moribus, diſciplina diverſis, colligebantur. (*x*) Ut par eſſet tanto imperio robur, milites omni munerum militarium genere perpetuo exercitati; (*y*) nec ante ſtipendia vicena facta juſtam miſſionem impetrare poterant. (*z*) Temporibus Auguſti primorumque Imperatorum univerſum Romanorum imperium viginti quinque Legionibus & innumeris auxiliorum copiis continebatur; (*a*) poſtea numerus Legionum auctus, & Alexandro Severo regnante DIO CASSIUS earum jam triginta duas recenſet. (*b*)

§. XXVII.

Legiones in Alſatia.

Pars Legionum ſemper Galliæ data eſt, ut primum à motibus civium recens victorum, poſt etiam à Germanis hoſtibus perpetuo eam tentantibus, fortiter defenderetur. Cæſar primus Galliarum victor decem eas Legionibus ſubegit; (*c*) ad victas ſubactaſque autem in obſequio continendas octo Auguſtus ſufficere arbitratus eſt: nec hæ per Aquitaniam, per Galliam Belgicam, vel etiam per Lugdunenſem, Rhenum tantum à Sequanis tangentem, ſed præcipue per Superiorem Inferioremque Germanias, hoſtibus potiſſimum expoſitas, collocatæ ſunt. (*d*) Hinc rara admodum Legionum in Gallia extra ſuperiorem inferioremque Germanias mentio, niſi quod TACITUS (*e*) Tiberio IV. Druſo II. Coſſ. Acilium Aviolam Lugdunenſis Galliæ Præſidem Andegavos, Turonioſque rebelles cohorte, quæ Lugduni præſidium agitaverat, (*f*) coercuiſſe ſcribit; miſſis tamen ei etiam ex Inferiore Germania per Viſellium Varronem legionariis militibus; & alibi (*g*) Junium Blæſum, Lugdunenſis Galliæ Rectorem, cum Italica Legione & ala Taurina Lugduni tendentibus, acceſſiſſe refert partibus Vitellii ſummæ rerum potituri: quapropter etiam Agrippa Minor Galilææ Rex in oratione ad Judæos omnes Gallias mille & ducentis tantum militibus, Germanias octo Legionibus, in officio contineri dicit: ita enim ille apud JOSEPHUM: (*h*) "Si quos magnæ cauſæ ad „ defectionem incitare deberent, Gallos potiſſimum oporteret inſurgere, quos videlicet „ tantis munimentis natura cinxiſſet; ab oriente Alpibus, à ſeptentrione Rheno fluvio, „ à meridie Pyrenæis montibus, ab occidente Oceano, ſed tali munitione circumdati, „ trecentis & quindecim gentibus numeroſi, - - ſub mille & ducentis militibus ſerviunt; „ quibus plures pene urbes tenent. - - Quis veſtrum non audivit aliquid de „ Germanorum gente? - - Illi ampliſſimi tractus incolæ, qui ſpiritus majores corporibus ſuis gerunt, - - animoſque feriſſimis beſtiis acerbiores, Rhenum nunc „ impetus ſui limitem habent; & octo Romanorum legionibus domantur; ſerviuntque, „ qui ſunt in poteſtatem redacti: cæteri fuga ſalutem quærunt.

§. XXVIII.

(*w*) VEGETIUS Lib. II. Cap. I. "Auxilia à ſociis „ vel fœderatis gentibus mittebantur. Romana autem virtus præcipue in legionum ordinatione præpollet. „ Non tamen tantum Romani cives ſub Imperatoribus, ſed peregrini etiam, in legiones videntur eſſe conſcripti. Certe Cæſarem jam totam legionem ex Trans-Alpinis Gallis conſcripſiſſe, poſtea demum civitate donatam, teſtis eſt SUETONIUS in *Vita Cæſaris* Cap. XXIV. Et inter prætorianos, quæ præcipua apud Romanos militia erat, teſte TACITO *Annal.* Lib I. Cap. XVII. temporibus Auguſti jam Gallos & Germanos meruiſſe, & ab Imp. Severo jam ex omnibus nationibus homines in eam militiam eſſe conſcriptos, teſtantur TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XXIV. SUETONIUS in *Vita Galbæ* Cap. XII. DIO CASSIUS Lib. LVI. pag. 585. XIPHILINUS pag. 310. *Excerpta* CONSTANTINI *ex* DIONE pag. 731.

(*x*) FESTUS voce *Auxiliares*: "Auxiliares dicuntur in bello ſocii Romanorum exterarum nationum:„ & VEGETIUS Lib. II. Cap. II. "Quid autem inter legiones & auxilia intereſſe videatur, „ paucis expediam. Auxiliares conducuntur ad prœlium ex diverſis locis, ex diverſis numeris, venientes: nec diſciplina inter ſe, nec notitia, nec affectione, conſentiunt. Alia inſtituta, alius inter eos „ uſus eſt armorum.

(*y*) VEGETIUS Lib. cit. Cap. XXIII.

(*z*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XVII. DIO CASSIUS Lib. LV. pag. 563. 604. 606.

(*a*) TACITUS *Annal.* Lib. IV. Cap. V. DIO CASSIUS Lib. LV. pag. 565.

(*b*) Ibid. pag. 646. ſq. Edit. Steph.

(*c*) HIRTIUS PANSA Lib. VIII. de *Bello Gall.* Cap. LIV.

(*d*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XXXI. XXXVII. Lib. IV. Cap. V.

(*e*) *Annal.* Lib. III. Cap. XLI.

(*f*) Conf. TACITUS *Hiſtor.* Lib. I. Cap. LXIV.

(*g*) *Hiſtor.* Lib. I. Cap. LIX.

(*h*) *Bello Jud.* Lib. II. Cap. XVI. Ἀλλὰ μὴν εἴ γέ τισιν ἑτέροις ὑπάρχειν ἀφορμὰς μεγάλας παροξυνούσας, μάλιστα Γαλάταις ἐχρῆν, τοῖς ὑπὸ τῆς φύσεως τετειχισμένοις ἐξ ἀνατολῆς μὲν ταῖς Ἄλπεσι, πρὸς ἄρκτῳ δὲ Ῥήνῳ ποταμῷ, μεσημβρινοῖς δὲ τοῖς Πυρηναίοις ὄρεσιν, ὠκεανῷ δὲ πρὸς δυσμαῖς. Ἀλλὰ καίτοι τηλικαῦτα μὲν ἕρκη περιβεβλημένοι, πέντε δὲ καὶ τριακοσίοις πληθύοντες ἔθνεσι - - ὑπὸ χιλίοις καὶ διακοσίοις στρατιώταις δουλεύουσιν, ὧν ὀλίγου δεῖν πλείους ἔχουσι πόλεις. - - Τίς ὑμῶν οὐκ ἀκοῇ παρείληφε τὸ Γερμανῶν πλῆθος; - - Ἀλλ' οὗτοι ψυχὰς μὲν ἀπείρους μεγέθει, μείζω δὲ τῶν σωμάτων ἔχοντες τὰ φρονήματα, - - τοὺς δὲ θυμοὺς τῶν ἀγριωτάτων θηρίων σφοδροτέρους, Ῥῆνον τῆς ὁρμῆς ὅρον ἔχουσι, καὶ Ῥωμαίων ὀκτὼ τάγμασι δαμαζόμενοι, δουλεύουσι μὲν ἁλόντες. Τὸ δὲ ὅλον αὐτῶν ἔθνος φυγῇ διασώζεται.

§. XXVIII.

Inferioris Alsatiæ Legiones.

Itaque in exponendo militari Alsatiæ statu non erit nobis sermo de superiore Alsatia, utpote quæ pars erat Lugdunensis Galliæ, manu militari parum instructæ; sed vertenda erit omnis oratio ad Inferiorem Alsatiam, sub Germania superiore constitutam, & à primis Cæsarum temporibus semper Legionibus munitam. Augusto igitur Tiberioque imperantibus quatuor Legiones superioris Germaniæ præsidium composuisse deprehendimus; secundam nimirum, (non ut PANCIROLLUS putat, (*i*) undecimam) decimam tertiam, decimam quartam, decimam sextam. Auctor nobis ejus rei TACITUS est: (*l*) "Germanicus, (ait) superiorem ad exercitum profectus, secundam „ & tertiam decumam & sextam decumam Legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit; „ Quartadecumani paulum dubitaverant. „ Legio secunda cognomen Augustæ; decima tertia & decima quarta Legiones Gemellarum, illa Piæ Fidelis, hæc Martiæ Victricis, nomen gesserunt; testibus DIONE CASSIO (*m*) & monumentis antiquis. (*n*)

Mutata tamen est sub sequentibus Imperatoribus hæc per Superiorem Germaniam militiæ ratio: nec eædem dein Legiones in ea, nec idem etiam Legionum numerus reperitur. Legio secunda Augusta ab Imperatore Claudio, Britanniæ victore, in Superiorem Britanniam transmissa est. Eam certe imperante jam Nerone, Cæsonio Pæto & Petronio Turpiliano Coss. in Britannia fuisse TACITUS docet. (*o*) PTOLEMÆUS illam suis temporibus in Domnoniis esse dicit: (*p*) ubi Dionis Cassii ævo adhuc castra sua habuisse ipse innuit DIO: (*q*) "Secunda legio, (inquit) Augusta, in superiore „ Britannia castra habens. „ Legio XIII. jam ante tempora Othonis in Pannoniam (*r*) traducta est, „ partes Othonis dein contra Vitellium secuta: hinc in Italia victa, (*s*) & in Pannoniam remissa est; (*t*) postea in Daciam à Trajano forsan, ejus victore, translata, ubi DIONIS CASSII temporibus hæsit. (*u*) Legio XIV. ipsa etiam à Claudio in Britanniam ducta est; rebellesque ejus incolas dein, imperante Nerone, compressit: (*x*) postea ab eodem Nerone in Dalmatiam missa, (*y*) in auxilium inde Othonis venit contra Vitellium. Ab hoc superata, & in Britanniam iterum transvecta est: (*z*) sub Vespasiano in Superiorem nostram Germaniam rediit; (*a*) & ex ea tandem in Pannoniam Superiorem translata; ubi PTOLEMÆI (*b*) & DIONIS CASSII (*c*) adhuc temporibus sedit. Seculo III. tendebat in Civitate Aurelia Aquensis sive Badæ, hodie Oppido Marchico; quod marmor, infra à nobis producendum, demonstrat. Eodem tempore ibidem Præsidium tenuit Cohors XXVI. uti ex alio monumento patebit. Legio XVI. ex superiore Germania in Inferiorem (*d*) deducta est: hinc Vitellium Imperatorem in Italiam secuta; (*e*) victa à Vespasiani exercitu per Illyricum deinceps dispersa, & tandem plane sublata est: certe DIONIS CASSII temporibus non supererat amplius, (*f*) nec in PTOLEMÆO etiam aliquod ejus vestigium extat.

§. XXIX.

Mutatio Legionum.

In Legionum harum stationes quarta Scythica sive Macedonica, (*g*) decima octava, & vigesima prima *Rapax*, (*h*) successit: imperante quippe Galba illas in superiore Germania castra habuisse TACITUS memorat. (*i*) Sed nec has quidem diu in ea provincia substitisse deprehendimus. Legio IV. paulo ante ex Oriente redux, (*l*)

in

(*i*) In *Notis ad Notitiam Imperii Occidentis* pag. 140.

(*l*) *Annal.* Lib. I. Cap. XXXVII.

(*m*) Lib. LV. pag. 564.

(*n*) Ita scilicet vetus fragmentum de Legione XIII. quod apud Gentilem Delphinium Romæ reperiri tradit ONUPHRIUS PANVINIUS in *Commentariis Reipubl. Romanæ* Lib. III. pag. 189.

LEG. LEG. XIII. G. P. F. LEG. LEG . . .

Et de Legione XIV. idem Fragmentum

LEG. LEG. XIIII. GEM
MARTIAE. VICTRICIS
SACERDOTI. TITIALI.

(*o*) *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXIX. XXXVII.

(*p*) Lib. II. *Geogr.* Cap. III.

(*q*) Lib. LV. pag. 564. Τό, τε δεύτερον (στρατόπεδον) τὸ Αὐγούστειον, τὸ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω χειμάζον.

(*r*) TACITUS *Histor.* Lib. II. Cap. XI.

(*s*) Idem *Histor.* Lib. II. Cap. XXIV. XLIII.

(*t*) Idem *Histor.* Lib. II. Cap. LXXXVI.

(*u*) Dio Lib. LV. pag. 564. Edit. Wechel.

(*x*) TACITUS *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXXVII.

(*y*) Idem *Histor.* Lib. II. Cap. XI. LXXXVI.

(*z*) Idem *Histor.* Lib. II. Cap. XLIII. LXVI.

(*a*) TACITUS *Histor.* Lib. V. Cap. XIX.

(*b*) PTOLEMÆUS *Geogr.* Lib. II. Cap. XV.

(*c*) Dio Lib. LV. pag. 564.

(*d*) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. LV.

(*e*) Idem *Histor.* Lib. III. Cap. XXII.

(*f*) Dio Lib. LV. pag. 564. sq.

(*g*) Scythica appellatur à DIONE CASSIO loco cit. Macedonica à TACITO *Histor.* Lib. III. Cap. XXII.

(*h*) Ita vocatam esse Legionem XXI. TACITUS testatur *Histor.* Lib. II. Cap. XLIII.

(*i*) *Histor.* Lib. I. Cap. LV. LXI.

(*l*) In Armeniam imperante Nerone migravit, duce Cesennio Pæto, teste TACITO *Annal.* Lib. XV. Cap. VI. VII.

in Italiam dein cum Vitellio migravit; ibique Vespasiano succubuit, & ab illo in Illyricum missa est. (*m*) Postea in Narbonensem Galliam venit, ubi Marco Antonino imperante Severus ei Legatus præfuit: (*n*) tandem in Syriam deducta, ubi Dionis Cassii temporibus fuit. (*o*) Legio XVIII. imperante Vespasiano, adhuc in superiore Germania morabatur; (*p*) Dionis tamen ævo jam plane fuit sublata. (*q*) Legio XXI. Augusto & Tiberio regnantibus, in Germania Inferiore erat collocata: (*r*) post in superiorem translata, Vitellium Imperatorem in Italiam secuta est; (*s*) à Vespasiano dein Ceriali, Germaniarum Præsidi, in auxilium contra Civilem est missa: (*t*) tandem eandem cum quarta & decima sexta Legionibus sortem experta est, Dionisque ævo non amplius supererat. (*u*) Circa eadem tempora, & ante Vespasianum adhuc, Legionem quoque XX. Victricem in Germania superiore reperimus: transmissa est illa ex hac provincia in Britanniam, teste Dione; (*x*) ubi in Cornaviis fuisse positam, Ptolemæus nos docet. (*y*)

§. XXX.

Legio XXII. Marco Antonino regnante Legio XXII. in Germania superiore deprehenditur; Legio multis agnominibus clara: *Primigenia* enim, *Pia*, *Fidelis*, *Antoniniana*, *Severiana*, passim in monumentis vocatur. Reperta sunt ejus vestigia Weissenburgi in Alsatia nostra & Moguntiæ; & in hac quidem monumentum à Gentio Victore, Legionis hujus veterano, pro salute M. Antonini Fortunæ Reduci positum; de quo ampliorem inter cætera mentionem faciemus, ubi de Romanis in Alsatia Monumentis agemus. Fuit ejus Legionis sub Imperatore Marco Legatus Didius Julianus, quod Spartianus in *Vita* hujus testatur. (*z*) Ipsa Legio olim pro Vitellio in Italia pugnaverat: (*a*) fallitque Dio, qui suis eam temporibus non superesse amplius refert, (*b*) quum Antonino Elagabalo II. & Sacerdote II. Coss. An. Urb. Cond. DCCCCLXXI. adhuc Solodurі castra habuerit: teste Salodurensi Inscriptione, quam in Monumentis Alsatiæ infra producemus. Fuerat etiam, incertum quo tempore, in inferiore Germania, cujus rei Inscriptiones iterum haud procul Colonia Agrippina, & ad oppidum *Bergendahl*, in Cliviæ Ducatu, ante aliquot annos repertæ sunt; rursus à nobis inter Monumenta exhibendæ.

Ptolemæi & Dionis Cassii temporibus, id est, imperantibus Romæ Commodo Pertinace, cæterisque usque ad Alexandrum Imperatoribus, una legio VIII. Augusta Germaniam Superiorem defendit: Inferiorem tamen tres continebant, trigesima Ulpia sive Germanica, prima Minervia, & secunda Ægyptiaca. (*c*) Legionis Octavæ statio ad Argentoratum nostram fuit; teste hujus rei Ptolemæo: (*d*) "Terra, (inquit) quæ „ ab Obringa fluvio ad meridiem tendit, Germania Superior vocatur; in qua urbes „ à fluvio Obringa - - Vangionum Borbetomagus, Argentoratum, Legio VIII. „ Augusta: „ ut & Inscriptionibus antiquis, à nobis infra producendis. Occurrit adhuc postea, in rara Legionum superioris Germaniæ ante Constantinum mentione, Legio VI. Gallicana, cujus tamen castra non in Alsatia, sed ad Moguntiacum, posita videntur. Meminit illius Vopiscus, (*e*) Aurelianumque, imperante Gallieno, Tribunum ejus fuisse refert. Hæc de Legionibus, quæ Rhenum nostrum & Alsaticam oram speciatim defenderant: ad Tributa progredimur.

TRIBUTA.

(*m*) Tacitus *Histor.* Lib. III. Cap. XXII. XXXV.

(*n*) Spartianus in *Vita Severi* Cap. III.

(*o*) Dio Lib. LV. pag. 564.

(*p*) Tacitus *Histor.* Lib. IV. Cap. XXIV. sub Hordeonio Flacco eam in Gallia militasse docet: Flaccum autem superioris Germaniæ præsidem fuisse supra pag. 279. ostendimus.

(*q*) Dio Lib. & pag. cit.

(*r*) Tacitus *Annal.* Lib. I. Cap. XXXI. XXXVII.

(*s*) Tacitus *Histor.* Lib. II. Cap. XLIII.

(*t*) Idem Lib. IV. Cap. LXVIII. LXXVIII.

(*u*) Dio Lib. LV. pag. 564. sq. Legiones has, quæ suis temporibus non amplius supererant, aut penitus dissolutas, aut aliis Legionibus mixtas fuisse, mixtasque *Gemellarum* inde nomen adeptas esse Dio docet loco cit.

(*x*) Lib. LV. pag. cit..

(*y*) *Geograph.* Lib. II. Cap. III.

(*z*) *In Vita Juliani.* Cap. I.

(*a*) Tacitus *Histor.* Lib. II. Cap. C. Lib. III. Cap. XXII.

(*b*) Lib. LV. pag. 645. sqq.

(*c*) Dio loco cit. Ptolemæus *Geogr.* Lib. II. Cap. IX.

(*d*) *Geogr.* Lib. II. Cap. IX. Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Ὀβρίγγα ποταμοῦ πρὸς μεσημβρίαν καλεῖται Γερμανία ἡ ἄνω, ἐν ᾗ πόλεις ἀρκτικώτεραι ἀπὸ τοῦ Ὀβρίγγα ποταμοῦ - - Οὐαγγιόνων Βορβητόμαγος, Ἀργεντόρατον, Λεγίων ή Σεβαστή.

(*e*) In *Vita Aureliani* Cap. VII.

TRIBUTA.

§. XXXI.

Procuratores.

MAgistratus, qui reditus in provinciis Romanis curarunt, *Procuratores* vocati sunt: de his supra jam (*f*) egimus, quum Reipublicæ Romanæ, sub Imperatoribus, formam describeremus: superest, ut prout Præsidum ante in Alsatia, ita horum jam quoque, quotquot per Alsatiam reperimus, catalogum quendam exhibeamus. Rara sit talium in Inscriptionibus antiquis, rarissima in Scriptoribus, mentio. Dabimus tamen, quos licet; eorumque nomina, quod Chronologia plerumque Inscriptionibus desit, ordine Alphabetico indicabimus. Occurrunt ergo

In Gallia Lugdunensi,	In Germania Superiore,
C. Furius Sabinius Aquila.	C. Furius Sabinius Aquila.
Procurator hic Provinciæ Lugdunensis & Germaniæ Superioris vocatur in Inscriptione, quam SPONIUS in *Miscellaneis* producit. (*g*)	
	Bassæus. Procurator hic vocatur à rationibus Belgicæ & duarum Germaniarum ab Impp. M. Antonino, L. Vero & Commodo, Consularibus ornamentis honoratus in *Inscriptione* apud GRUTERUM. (*h*)
T. Cl. Candidus. Procurator hic XX. Hereditatis per Gallias Lugdunensem & Belgicam & utramque Germaniam vocatur in antiqua *Inscriptione* apud GRUTERUM. (*i*)	T. Cl. Candidus.
	T. Varius Clemens. (*l*)
C. Junius C. F. Quir. Flavianus. (*m*)	
Cn. Pompejus Sex. F. Quir. Homullus. (*n*)	
	P. Petronius M. F. Quir. Honoratus. Procurator hic provinciæ Belgicæ & duarum Germaniarum appellatur apud REINESIUM in *Inscriptionibus* (*o*)
Tiberius Claudius Secundinus. (*p*)	

Memorat adhuc DIO ad An. Urb. Cond. DCCXXXIX. Licinii, (*q*) & ad An. Urb. Cond. DCCXCVII. Laconis, (*r*) Galliæ Procuratorum, sed, cui præcipue provinciæ præpositi erant, non refert. Itaque, silentibus antiquis, nostrum non est statuere, an Galliæ Lugdunensis vel Germaniæ Superioris rationes administrarint.

§. XXXII.

(*f*) §. III. Not (*i*) pag. 270.
(*g*) Pag. 943.
(*h*) Tom. I. pag. 375. num. 1.
(*i*) Tom. I. pag. 389. num. 2.
(*l*) *Inscriptiones* apud GRUTERUM Tom. I. pag. 482. num. 4. 5. 8.
(*m*) Ibidem Tom. I. pag. 426. num. 5.
(*n*) *Inscriptio* apud MURATORIUM Tom. II. pag. 735. num. 4.
(*o*) Pag. 459.
(*p*) *Inscriptio* apud MURATORIUM Tom. II. pag. 690. num. 6.
(*q*) Lib. LIV. pag. 612. Edit. Steph.
(*r*) Lib. LX. pag. 782.

§. XXXII.

Redituum varia genera.

Reditus, qui Romanis ex provinciis suis proveniebant, omnes in Tributis & Vectigalibus consistebant. Tributa alia soli erant, alia capitis, quibus accedebat interdum, ob necessitatem Reipubl. extra ordinem quod *temerarium* dicebatur. Ita certe FESTUS voce *Tributum.* " Tributorum conlatio cum sit alia in capite, alia „ ex censu, dicitur etiam quoddam temerarium, ut post urbem à Gallis captam con„ latum est :„ & ULPIANUS: (s) "Ætatem in censendo significare necesse est; quia „ quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur, veluti in Syriis à quatuordecim annis „ masculi, à duodecim fœminæ usque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis „ obligantur: „ & PAULUS: (t) "D. Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adjecto „ ut & juris Italici essent: sed tributum his remisit capitis: sed Divus Titus etiam „ solum immune factum interpretatus est. „ Vectigalia vel ex mercibus, quæ importabantur in provinciam, vel exportabantur; vel ex fructibus, quos solum proferebat; vel ex salinis & pascuis, ordinarie pendebantur. Primum vectigalis genus *portoria*, secundum *decimæ*, tertium *scriptura*, appellabatur. Illustris est ejus rei locus in *Oratione* CICERONIS *pro Lege Manilia.* (u) Imponebantur tamen provinciis alia etiam diversi generis vectigalia, vel ex usu Reipublicæ, vel avaritia Principum, excogitata. Ita Vigesima ex hæreditatibus legatisque testamento relictis in ærarii militaris subsidium, (x) & *quinquagesima* ex venditione servorum ad sustentandos custodes nocturnos, (y) ab Augusto imperatæ sunt. Ita Neronem multa nova & insolita adhuc vectigalia invenisse, (z) & Vespasianum illud *Urinæ* esse commentum, DIO (a) & SUETONIUS (b) referunt. De Tributis Romanorum generatim memorabilis est observatio PLINII, ubi scribit: (c) " Equidem miror populum Romanum victis Gentibus in tributo semper „ argentum imperitasse non aurum.

§. XXXIII.

Reditus ex Alsatia.

Alsatiam ipsam quod attinet; tributa eam & vectigalia Romano contulisse Imperio; ipsi Procuratores redituum, quos in ea reperimus, communis Provinciarum fors & ipsa nos denique rerum humanarum ratio docet: sed quantum præcise tributorum, quantum vectigalium contulerit, nobis in tanta veterum monumentorum penuria definire non licet. Galliæ universæ Cæsar *Quadringenties Sestertium* in singulos annos stipendii nomine imposuit, teste SUETONIO, (d) eamque, quoad onera, quæ illi imponebantur, clementer alias fuisse tractatam HIRTIUS PANSA docet. (e) " Cæsar „ „ honorifice Civitates appellando, Principes maximis præmiis afficiendo, nulla onera „ nova imponendo, defessam tot adversis prœliis Galliam conditione parendi meliore „ facile in pace continuit: „ Et Petilius Cerialis in sua ad Treveros & Lingones oratione; (f) " Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus „ concederetis. Nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus, „ quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine „ stipendiis, neque stipendia sine tributis, haberi queunt. „ Quartam tributorum partem Sequanis, qui Vindici adhæserant, civitate donatis, Galba remisit: (g) sed hoc Alsatas nostros, qui à Verginii Rufi partibus contra Vindicem steterant, non spectasse, supra jam vidimus.

§. XXXIV.

Vigesima Hæreditatum.

Inter vectigalia, quæ Alsatia Romanis pependit, præter illa communia, præcipue Vigesimam Hæreditatum reperimus; cui exigendæ peculiarem Procuratorem in Gallias & Alsatiam quoque nostram esse missum ex Inscriptione colligi posse videtur, de qua supra (h) jam nobis sermo fuit; in qua T. Cl. Candidus Procurator XX. Hæred. per Gallias Lugdunensem, Belgicam & utramque Germaniam appellatur. Originem vectigalis

(s) Leg. III. D. *de Censibus.*

(t) Leg. VIII. D. *de Censibus.*

(u) "Cæterarum provinciarum (inquit) vectigalia tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas „ vix contenti esse possimus. Alia vero tam opima „ est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile „ omnibus terris antecellat. „ & iterum: " In vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus „ ipse, affert calamitatem. Nam cum hostium copiæ „ non longe absunt, etiamsi eruptio facta nulla sit, „ tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, „ mercatorum navigatio conquiescit. Ita neque ex „ portu, neque ex decumis, neque ex scriptura, „ vectigal conservari potest.

(x) DIO Lib. LV. pag. 647. sq. Edit. Steph.

(y) Ibidem pag. 652.

(z) XIPHILINUS pag. 163. ed Steph.

(a) In XIPHILINO pag. 221.

(b) In *Vita Vespasiani* Cap. XXIII.

(c) Lib. XXXIII. Cap. III.

(d) In *Vita Cæsaris* Cap. XXV.

(e) *De Bello Gall.* Lib. VIII. Cap. XLIX.

(f) TACITUS *Histor.* Lib. IV. Cap. LXXIV

(g) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. VIII & LI

(h) Ad §. XXXI. pag. 295.

vectigalis hujus describit Dio (*i*) ad An. Urb. Cond. DCCLIX. " M. Æmylio Lepido, „ L. Arruntio Coss. cum nullus reditus excogitari posset, quem omnes probarent, - - „ Augustus pro se & Tiberio pecuniam in ærarium, cui militaris nomen dedit, intulit; „ ejusque administrationem viris prætoriis sorte lectis ad triennium mandavit: - - ipse „ itaque quædam in illud intulit; & Reges populique aliqua in illud conferre promi- „ serunt: - - verum cum hæc pecunia pro magnitudine sumtuum minima esset, ac „ pereuni quadam pecuniarum copia esset opus, - - instituit, ut vigesima pars „ hæreditatum ac legatorum, exceptis iis, quæ maxime propinquis ac pauperibus morte „ aliorum relinquerentur, in ærarium militare inferretur; quasi in Cæsaris Commen- „ tariis id vectigal scriptum reperisset.

A Caracalla vicesimarum loco decimas introductas, civitatemque universis datam esse, ut illud vectigal ab omnibus exigere posset, idem refert Dio: (*k*) " Etenim „ (Caracalla) præter illa vectigalia, tum alia, quæ ab ipso primum inventa sunt, tum „ vectigal decimæ, quam pro vicesima constituit, tam eorum, qui manu mitterentur, „ quam hæreditatum ac legatorum, cum succedendi jus & immunitates omnes, quæ „ proximis defunctorum ac genere conjunctissimis concessæ legibus erant, sustulisset: „ cujus rei causa etiam omnibus, qui in orbe Romano erant, civitatem dedit: specie „ quidem honorem eis tributurus; revera autem ideo ut fiscum suum augeret, propterea „ quod pleraque horum vectigalium peregrini non penderent. „ A Macrino tamen, qui Caracallæ successit, Decimæ hæreditatum abolitæ iterum & Vigesimæ restitutæ sunt, teste Dione. (*l*)

CAPUT III.

DE MAGISTRATIBUS ALSATIÆ ROMANÆ SUB PRÆFECTIS PRÆTORIO.

§. XXXV.

Regiminis mutatio.

Geographica & Civilis, quam huc usque exposuimus, rerum Alsaticarum constitutio per tria priora Æræ Christianæ secula substitit, quamdiu forma Imperii, ab Augusto præscripta, duravit. At seculo IV. quum per orbem Romanum universa regiminis ratio immutaretur, omnesque Provinciæ in quatuor Præfecturas, totidem Præfectis Prætorio subjectas, dividerentur, alia Geographicæ & Politicæ distributionis Provinciarum prodiit facies. Constantiniano enim ævo Præfecti Prætorio & Vicarii Diœceseon, Præsides item & Consulares novo sensu, in rebus Civilibus; Magistri militum, Duces & Comites, in re Militari, exorti sunt: unde nova Magistratuum nomina, vel novus veterum appellationum significatus. Alsatia Superior, Galliæ Lugdunensi nuper adscripta, nunc pars Maximæ Sequanorum evasit: Alsatia Inferior autem Germaniæ Superiori semper attributa fuit, sed ab hoc tempore Germania Superior vocari cœpit *Germania Prima*. Juniores diversas has Alsatiæ Romanæ Epochas, tum in Politicis, tum in Geographicis, non satis distinguunt. Sebastianus Munsterus, (*m*) Beatus Rhenanus (*n*) aliique, ubi de Alsatia Romana loquuntur, Notitiam Dignitatum Imperii nobis afferunt solam, quasi status ille Civilis obtinuerit semper, quum vix per LXXX. annos, qui Vandalico-Alemannicam irruptionem præcesserunt, locum habuerit. Unde accuratius ea evulvenda existimo.

(*i*) Lib. LV. pag. 647. ed. Steph. Ἐπί τε Αἰμιλίου Λεπίδου ἐπὶ Λουκίου Ἀῤῥουντίου ὑπάτων, ἐπεὶ μηδεὶς πόρος ἀρέσκων τισὶν εὑρίσκετο. - - ἐσήνεγκεν ὁ Αὔγουστος χρήματα καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ Τιβερίου ἐς τὸ ταμιεῖον, ὃ καὶ στρατιωτικὸν ἐπωνόμασε. Καὶ τοῖς τῶν ἐστρατηγηκότων τοῖς λαχοῦσιν ἐπὶ τρία ἔτη διοικεῖν προσέταξε. - - αὐτός τε οὖν συνεσήνεγκέ τινα. - - καὶ παρὰ Βασιλέων δήμων τέ τινων ἐπαγγελίας ἐδέξατο. - - ὡς δ' οὖν τοῦτό τε ἐλάχιστα πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀναλισκομένων ἦν, καὶ ἀθανάτου τινὸς εὐπορίας ἐδεῖτο. - - τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων καταλείπωσι, κατεστήσατο. ὡς καὶ ἐν τοῖς τοῦ Καίσαρος ὑπομνήμασι τὸ τέλος τοῦτο γεγραμμένον εὑρών.

(*k*) In *Excerptis Constantini Valesianis* pag. 744. sq. Χωρὶς γὰρ - - τῶν τε τελῶν τῶν τε ἄλλων ἃ καινὰ προσκατέδειξε, καὶ τὰ τῆς δεκάτης, ἣν ἀντὶ τῆς εἰκοστῆς ὑπέρ τε τῶν ἀπελευθερουμένων καὶ ὑπὲρ τῶν καταλειπομένων τισὶ κλήρων καὶ δωρεῶν ἐποίησε, πάσας τάς τε διαδοχὰς καὶ τὰς ἀτελείας τὰς ἐπὶ τούτοις, τὰς δεδομένας τοῖς πάνυ προσήκουσι τῶν τελευτώντων καταλύσας. Οὗ ἕνεκα καὶ Ῥωμαίους πάντας τοὺς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, λόγῳ μὲν τιμῶν, ἔργῳ δέ, ὅπως πλείω αὐτῷ καὶ ἐκ τοῦ τοιούτου προσῇ, διὰ τὸ τοὺς ξένους τὰ πολλὰ αὐτῶν μὴ συντελεῖν, ἀπέδειξε.

(*l*) In *Fragmento* ejus, quod Editio Wecheliana exhibet Lib. LXXVIII. pag. 893.

(*m*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. XI.

(*n*) *Rer. Germanic.* Lib. III. pag. 274.

§. XXXVI.

Præfectorum Prætorio origo.

Initium autem nobis faciendum à Præfectis Prætorio, quorum dignitas post Imperatoriam prima, quam SYMMACHUS (o) *summum culmen honorum*, CODEX THEODOSIANUS *fastigium & apicem dignitatum*, appellant. Augustus ex Mæcenatis consilio Præfectos Prætorio duos instituit, qui militibus, ad corporis custodiam delectis, præessent. (p) Primo modicum munus, ac mere militare, equestris sæpe ordinis (q) demandatum hominibus. Paulatim ejus aucta est dignitas, ita ut Vespasianus filium suum Titum Prætorii præfectura ornarit. (r) Constantinus M. denique duobus Præfectis Prætorio, nulli certæ Romani orbis parti affixis, superaddidit duos alios, & inter hos quatuor omnem Imperii Romani Jurisdictionem divisit, uti testis est ZOSIMUS. (s) Quum autem antea Præfecti Prætorio ubique ordinandi & puniendi milites potestatem haberent, Constantinus illis imperium militare ademit. Diocletianus tamen, qui Imperium jam in quatuor partes, inter duos nempe Augustos & duos Cæsares diviserat, singulisque suum Præfectum Prætorio & suum exercitum attribuerat, Constantino præivisse videtur. Quidquid hujus rei sit, Constantinus M. quatuor Præfectos Prætorio in perpetuum constituit, & separatam singulis jurisdictionem adscripsit. Quatuor hæc Prætoria fuerunt I. Orientis, II. Illyrici, III. Italiæ, IV. Galliæ, quorum duo postrema ad Occidentem, priora duo ad Orientem, pertinuerunt.

§. XXXVII.

Vicarii.

Præfecto Galliarum non omnis modo Gallia, sed & Britannia Hispaniaque subjectæ. Unde Præfectura hæc in tres subdivisa fuit Diœceses, quæ singulæ suum habuere Vicarium; singulæ Diœceses vero in plures iterum dispertitæ Provincias. Ex tribus his Vicariis, Præfecto Prætorio Galliarum subordinatis, Vicarius Galliæ, qui solam Galliam rexit, propius Alsatiam respicit. Hujus autem Diœcesis sub se comprehendit XVII. Provincias, in quas omnis tum Gallia dividebatur. Totum hoc, quod Vicarii unius jurisdictioni suberat, Græcis Πατριά, Ἐξαρχία, Διοίκησις, (t) vocabatur, nec alio Latinos, quam Diœcesis nomine, usos fuisse reperimus; quum commode *Vicariatus* appellare potuissent, quod singuli Vicarii singulas Diœceses vice Præfectorum regebant. In veteribus Inscriptionibus Vicarii hi subinde *Pro-Præfecti* dicuntur, & in Codice Justiniani *Vicariam agentes Præfecturam.* (u)

Galliæ Vicariatus.

Universa ergo Gallia Diœcesin peculiarem composuit, à peculiari Vicario rectam, qui Treviris sedit, ubi & Præfectus Prætorio, cui Gallia, Hispania & Britannia, suberant, suam habuerat sedem. (x) Post Augusteam Galliæ partitionem, quum ejus Provinciæ varie subdividerentur, successu temporis factum est denique, ut Constantiniano ævo in universum XVII. computarentur, (y) quarum VI. Consulares à Viris Consularibus, XI. Præsidales à Præsidibus rectæ. (z) CONSULARES fuerunt I. Viennensis, II. Lugdunensis prima, III. Germania prima, IV. Germania secunda, V. Belgica prima, VI. Belgica secunda. PRÆSIDALES I. Alpes Maritimæ, II. Alpes Penninæ & Grajæ, III. Maxima Sequanorum, IV. Aquitanica prima, V. Aquitanica secunda, VI. Novempopulania, VII. Narbonensis prima, VIII. Narbonensis secunda, IX. Lugdunensis secunda, X. Lugdunensis tertia, XI. Lugdunensis quarta sive Senonia. Divisio hæc Galliæ obtinuit, quum Notitia utriusque Imperii, (a) imo & Notitia Galliarum Sirmondiana, (b) conderetur. Ex his XVII. Provinciis Maximam Sequanorum (c) & Germaniam Primam ad civilem Alsatiæ nostræ ordinationem referimus; Rauracensis enim atque Sequanica, sive Superior Alsatia, ad Maximam Sequanorum pertinebat, Præsidis, qui Vesontione, Metropoli Provinciæ sedebat, jurisdictioni subjectam.

Præses

(o) Lib. IV. *Epist.* LXIX.

(p) Dio Lib. LII. pag. 480.

(q) SUETONIUS *in Tito* Cap. VI.

(r) S. AURELIUS VICTOR *de Cæsarib.* Cap. IX.

(s) *Histor.* Lib. II. Cap. XXXIII.

(t) SUICERUS in *Thesauro Ecclesiastico*, voce *Διοίκησις*. *Diœcesis*, Jurisdictionem, Gubernationem, Administrationem denotat. Vid. CICERONEM *ad Atticum* Lib. V. *Epist.* XXI. & *Familiar.* Lib. XIII. *Epist.* LIII. Sub Christianismo natæ sunt *Diœceses Episcoporum*, sensu speciali, regio nempe certa sub Episcopi jurisdictione Ecclesiastica.

(u) PETRUS DE MARCA in *Dissert. de Constantinopolitano Patriarchatu* inter *Dissertationes posthumas* pag. 130.

(x) Trevisi sedes Præfecti Prætorio Galliarum, Mediolanum Præfecti Italiæ, Thessalonica Illyrici, Antiochia Præfecti Orientis.

(y) Varias Galliæ subdivisiones in quinque, in decem, item in quatuordecim, imo & in septendecim octodecimque, Provincias erudite, prout omnia, exposuit BIONOBLLER in Libro suo: *Primauté de l'Eglise*, pag. 667. Item CAROLUS a S. PAULO in *Geographia Sacra*, insigni & splendido Opere, Lib. V.

(z) *Notitia Dignitatum Imperii Rom.* Sect. XLVIII. pag. 94. Edit. Labb. & pag. 7. Edit. Pancir. In universo Occidente XXXI. Præsides erant.

(a) PANCIROLUS *ad Notit. Imp. Occid.* Cap. LXVIII. pag. 99. adde pag. 12.

(b) Apud DU CHESNIUM *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 5.

(c) De qua supra in Geographicis actum Lib. II. Cap. I. §. XIII. pag. 129.

Præses hic inter XI. Præsides Galliæ numero tertius fuit. Inferior vero Alsatia, Germaniæ Primæ attributa, Consularis Provincia fuit, à Viro Consulari administrata, qui in urbe Moguntiacensi sedebat. Utraque Provincia principem suam urbem, sive Metropolim habuit: Maxima Sequanorum Vesontionem, uti supra (*d*) ostensum; Germania Prima autem Mogontiacum urbem. Ita enim Notitia Galliarum vetus Honoriana: (*e*)

" Provincia Germania Prima.
„ Metropolis Civitas Moguncíacensium.
„ Civitas Argentoratensium.
„ Civitas Nemetum.
„ Civitas Vangionum.

Hæc de Imperio Civili. Rem autem militarem per omne Imperium Magistris Militum duobus demandavit Constantinus M. ut Præfectorum Prætorio potentiam minueret. (*f*) Alter Equitum, alter Peditum fuit Magister; quibus subordinati Duces & Comites, qui & ipsi Vicariorum per Diœceses potestatem civilem militari suo continerent imperio; iisdem, quibus Vicarii, honoribus, titulis & insignibus condecorati.

§. XXXVIII.

Præfector. Prætorio potestas.

Ceterum à singularum Diœcesium Judicibus provocatio ad Præfectum Prætorio locum habuit, uti illud colligere licet ex Constitutione, quam Valens, Gratianus & Valentinianus, Imperatores An. CCCLXXVI. ad Senatum dederunt; ubi de foro Senatorum in causis criminalibus sermo. (*g*) Enumerantur ibi omnes provinciarum singularum & Diœceseon Magistratus, Spectabiles videlicet & Clarissimi. " Provincialis „ Judex vel intra Italiam, (inquiunt) cum in ejus disceptationem criminalis causæ „ dictio adversum Senatorem inciderit, intendendi quidem examinis & cognoscendi „ causas habeat potestatem, verum nihil de animadversione decernens, integro non „ causæ, sed capitis statu, referat ad scientiam nostram vel ad Inclytas potestates. „ (intelligitur Præfectus Prætorio) Referent igitur Præsides & Correctores, item „ Consulares, Vicarii quoque Proconsules, de capite, ut diximus, Senatorio negotii „ examine habito. Referant autem de suburbanis provinciis Judices ad Præfecturam „ sedis Urbanæ, de ceteris ad Præfecturam Prætorio. „ Inverso ordine honoratiores heic posteriore loco nominantur, facto à minoribus ad majores progressu. Ad Legem istam porro notandum, Præfectum Prætorio & Præfectum urbi *Inclytas potestates* vocari. Præfectus urbi, Præfectis Prætorio par, in Suburbicanas vel Suburbicarias (*h*) Provincias jurisdictionem exercuit, quæ generali *Italiæ* appellatione hic indicantur; quum alias ab Italia, specialiter accepta, hæ distinguerentur regiones. Urbis nempe Romæ dignitati tributum, ut Præfectus ejus parilis & indiscretæ dignitatis esset cum Præfectis Prætorio, licet hæc per plures Diœceses se latissime diffunderet. (*i*)

§. XXXIX.

Insignia.

Insignia Præfectorum Prætorio in *Notitia Dignitatum Imperii* (*k*) depicta reperimus. Vultus Principis pilæ auratæ & erectæ præfixus; abacus, mappa alba, aureo limbo circumdata, instratus, in quo candelabra quatuor, hinc inde disposita, cum ardentibus cereis: in medio eorum Codex sive Mandatorum Liber, duabus fibulis occlusus, in cujus integumenti umbilico imago quoque Principis impressa. Infra hæc cernitur Sella curulis, in hemicyclum incurva, quadriroto currui, à quatuor equis albis tracto, imposita; ad quorum latus flagello equos agens auriga pedes.

Sedes Præf. Præt. Gall.

A Constantini Magni temporibus Præfecti Prætorio, cui Gallia, Hispania & Britannia, suberant, sedes in civitate Trevirorum fuit; postquam autem Constantinus Honorio VII. & Theodosio Juniore II. Coss. hoc est, An. CCCCVII. tyrannidem

occupavit

(*d*) Loco citato.
(*e*) Duchesne *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 5.
(*f*) Zosimus *Histor.* Lib. II. Cap. XXXIII.
(*g*) Lege XIII. *de Senatorum criminis reorum* &c. Lib. IX. *Cod. Theod.* Tit. I.
(*h*) Suburbicariæ Regiones ad Centesimum ab Urbe Lapidem extensæ. Multa de his quæstio inter Sismondum, Leschasserium, Gutherium, & Dartim, Antecessorem Juris in Univ. Parisiensi, atque Salmasium, quorum scripta sane lectu sunt digna.
(*i*) Valens, Valentinianus & Gratianus, Imperatores id jubent Lege I. *Cod. Theod.* de *Præfectis Prætorio*, Lib. VI. Tit. VII. ubi statuunt: *Præfectum Urbi*, *Præfectum Prætorio*, *Magistros Equitum ac peditum*, *indiscretæ dudum dignitatis* &c. Vide Felicis Contelorii Librum de *Præfecto Urbis*, Romæ editum An. 1631. 4to, levis licet momenti sit.
(*k*) *Notitia Imperii Orient.* pag. 44. & *Imp. Occid.* pag. 9.

occupavit, Vandalica accedente irruptione, Arelas ab eo Galliæ Metropolis ac sedes Præfecti Prætorio Galliarum facta est: nec Constantino devicto rem immutavit Honorius; qui non potuit Galliarum Prætorium Treviris, quibus ademptum erat, restituere; cum profligato Constantino illas tantum provincias, quæ in tyranni potestate fuerant, (*l*) in suam receperit.

§. XL.

Præfecti Prætorio Galliæ &c. Quum ergo à summo Galliæ Magistratu sit ducendum initium, ante omnia Laterculum Præfectorum Prætorio, qui Galliæ, Hispaniæ, Britanniæque præfuerunt, sedemque Treviris tenuerunt in Belgica, producimus, AMMIANI MARCELLINI & præsertim *Codicis Theodosiani*, imo & hinc inde *Justinianei*, auctoritate innixi; quod Constitutiones suas & Leges ad Præfectos Prætorio mittere solebant Imperatores. (*m*)

PRÆFECTI PRÆTORIO GALLIARUM.

Ambrosius. AMBROSIUS primus Præfectorum Prætorio Galliarum fuit, quod novimus, circa An. CCCXXXIV. quo natus ipsi filius S. Ambrosius. PAULINUS in *Vita* hujus ait: " Posito in administratione Galliarum Patre ejus Ambrosio, natus est Ambrosius, qui „ infans in Area Prætorii in cunabulis positus; &c. „ Prætorium tum non alibi quam Treviris fuit.

Tiberianus. TIBERIANUS. HIERONYMUS in *Chronico* ad An. CCCXXXVII. ait: " Tiberianus „ Vir disertus Præfectus Prætorio Gallias regit.

T. Fabius Titianus. T. FABIUS TITIANUS. Hunc quoque nobis indicat HIERONYMUS in *Chronico Eusebiano* ad An. CCCXLVI. ubi ait: " Titianus Vir eloquens Præfecturam Prætorio „ apud Gallias administrat.

Flavius Volcatius. FLAVIUS VOLCATIUS RUFINUS. An. CCCLIV. quo à Constantio Imp. missus, Cabillonum seditionem militum opportuna frumenti evectione sedavit. Exercitus hic parabatur contra Gundomadum & Vadomarium, Alemannorum Reges, qui limitem Rheni nostrum incursabant, teste AMMIANO. (*n*)

§. XLI.

Florentius. FLORENTIUS. Hic Præfectus Prætorio interfuit prœlio Argentoratensi An. CCCLVII. contra Alemannos, tradente AMMIANO. (*o*) An. CCCLIX. Præfecturam hanc adhuc gessit, eodem referente Ammiano, ubi ait: " Et civitates captæ sunt septem, Castra „ Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Nivetio, Antennacum & Bingio, ubi læto „ quodam eventu etiam Florentius Præfectus apparuit subito.

Honoratus. HONORATUS brevissimo tempore Præfecturam Prætorianam gessit, (*p*) si modo gessit; anno nimirum CCCLX. quo Julianus apud Argentoratum proclamatus Augustus, Florentio, qui Præfecturam ante gesserat, & proclamatiune testis interesse noluerat, recedente Viennam. (*q*) Anno CCCLXI. Florentium Præfectum Prætorio in Illyrico creatum, ex AMMIANO (*r*) similiter docemur.

Nebridius. NEBRIDIUS An. CCCLX. ex Quæstore Juliani ad Præfecturam Prætorianam promotus, Constantio jubente: (*s*) qui indigne tulerat, Julianum Augusti titulum à militibus oblatum, accepisse. Admisit eum Julianus, quum reliquos omnes, à Constantio promotos, repudiasset. (*t*)

Germanianus. GERMANIANUS. An. CCCLXI. jussus est à Juliano vicem tueri Nebridii in Præfectura Galliarum, ut loquitur Ammianus. (*u*) Anno sequenti ad Præfecturam Prætorii Orientis promotus; (*x*) unde nonnisi brevissimo tempore, circa mensem Decembrem, hoc officio functus est.

§. XLII.

(*l*) SOZOMENUS Lib. IX. Cap. XV. GUTHERIUS de *Officiis Domus Augustæ* Lib. II. Cap. VII. pag. 287.

(*m*) Vide ÆGIDII LACARRY eruditum Libellum, cui Tit. *Gallia à Præfectis Prætorio administrata;* editus est Claramonti 1672. 4to.

(*n*) Lib. XIV.

(*o*) Lib. XVI. Cap. IX.

(*p*) LIBANIUS *Epist.* CCCLXXVI. eum Præfectum Prætorio appellat.

(*q*) AMMIANUS Lib. XX. Cap. X.

(*r*) Lib. XXI. Cap. V.

(*s*) AMMIAN. Lib. XX. Cap. IX.

(*t*) AMMIANUS Lib. XXI. Cap. I.

(*u*) Lib. XXI. Cap. VIII.

(*x*) Patet ex *Leg.* XXX. COD. THEOD. *de Appellationibus.*

§. XLII.

Secundus Sallustius Promotus.

SECUNDUS SALLUSTIUS PROMOTUS anno CCCLXI. quoque Præfecturam gessit; AMMIANUS (*y*) ait: "Discedens inter hæc Julianus à Rauracis . . Sallustium Præfectum „ Promotum remisit in Gallias, Germaniano jusso vicem tueri Nebridii. „ Anno CCCLXIII. Officium hoc adhuc gessit Sallustius, idem enim AMMIANUS alio in loco (*z*) ita scribit: " Julianus jam ter Consul adscito in collegium trabeæ Sallustio Præfecto „ per Gallias. „ Quartus hic Juliani Consulatus, quem cum Sallustio gessit, incidit in annum CCCLXIII. quo periit Julianus.

Germanianus.

GERMANIANUS iterum Præfectus Prætorio An. CCCLXV. Ad hunc annum enim Valentiniano & Valente Augg. Coss. AMMIANUS (*a*) ait: " Orientem regebat potestate „ Præfecti Sallustius; Italiam vero cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias „ Provincias Germanianus. „ Sunt Codices MSS. ubi *Germanus* appellatur, & ita quoque in *Codice Justinianeo*. (*b*) In *Theodosiano* autem, Lege à Valentiniano & Valente data Remis, VII. Id. April. Gratiano & Dagalaipho Coss. hoc est, anno CCCLXVI. (*c*) *Geminianus* appellatur.

Menander.

MENANDER. Hic An. CCCLXIV. Præfectus Prætorio fuisse creditur. JACOBO GOTHOFREDO. (*d*) Lex enim tum missa ad Menandrum à Valentiniano & Valente Augg. Ex Legibus XXVIII. & XXX. ejusdem Tituli evidens satis est, Legem hanc Gallis datam, quod ibi Præfecto Prætorio Italiæ Probo scribit, eam Galliis profuisse. Sancitur ibi, ut nemo amplius Rhedæ, quam mille pondo, imponat.

§. XLIII.

Viventius.

VIVENTIUS. An. CCCLXV. Valentinianus in Galliis subsistens Legem de Sacris Virginibus ad Viventium dedit. Eo ipso enim anno Alemanni, Rheni limitem aggressi, Valentinianum ex Italia Parisios vocarunt, (*e*) ubi quum fuisset, de perrupto limite allatus est nuntius. Viventius An. CCCLXVII. ad Præfecturam Urbis Romæ translatus est, ut ex Lege XI. *Codicis Theodosiani de Pœnis* à Valentiniano data colligimus. An. CCCLXVIII. Viventius iterum Galliarum fuit Præfectus. (*f*) Valentinianus & Valens An. CCCLXIX. Legem ad Viventium hunc Præfectum Prætorio scripserunt. (*g*) Hujus temporibus Valentinianus I. grave illud & gloriosum cum Alemannis bellum gessit. Viventii Præfectura ad annum usque CCCLXXI. duravit.

Florentius II.

FLORENTINUS II. à priore diversus An. CCCLXVIII. Præfecturam Galliarum, per breve temporis spatium, tenuit, adeoque Viventii Præfecturam interrupit. Colligimus hoc ex AMMIANO, (*h*) ubi Valentiniani iram eum sedasse enarrat.

Maximinus.

MAXIMINUS. Ex Præfecto Annonæ & Vicario Urbis à Valentiniano I. Præfectura Prætoriana Galliarum auctus est anno CCCLXVIII. AMMIANUS (*i*) ita: " Ad Principis Comitatum Maximinus accitus, auctusque Præfectura Prætoriana, nihilo lenior fuit, „ & jam longius nocens, ut basilisci serpentes. „ Alibi (*k*) porro annotat, eum Valentinianum ad crudelitatem impulisse. Sed & ipse, *sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio jugulatus est ferro*, ut idem refert AMMIANUS. (*l*)

S. Petronius Probus.

S. PETRONIUS PROBUS, circa An. CCCLXXV. inter Præfectos nostros haud dubie reputandus, auctoritate Legis I. Cod. sine die & Consule data ad Probum Præfectum Prætorio Galliarum à Valente & Valentiniano II. Augustis. (*m*) Accedit Inscriptio vetus, (*n*) quæ ita: S. PETRONIO PROBO V. C. PROCONSVLI AFRICÆ PRÆFECTO PRÆTORIO QVATER ITALIÆ ILLYRICI AFRICÆ GALLIARVM CONSVLI ORDINARIO &c.

(*y*) Lib. XXI. Cap. VIII.
(*z*) Lib. XXIII. Cap. I.
(*a*) Lib. XXVI. Cap. V.
(*b*) *Leg.* XXIX. *de Decurionibus.*
(*c*) *Leg.* IX. *De Diversis Officiis* Lib. VIII. Tit. VII.
(*d*) *Not. ad Leg.* XVII. *Cod. Theod. de Cursu Publ.* qui est Lib. VIII. Tit. V.
(*e*) AMMIANUS Lib. XXVI. Cap. V.
(*f*) Lex XXX. *Cod. Theod. de Cursu Publ.* & Lex IV. *de Censu*, aliæque à Valentin. I. ad eum data, quo illa *de Scænicis* III. Id. Febr. Treviris data, pertinet.
(*g*) Lex X. *de Diversis Officiis* Lib. VIII. Tit. VII. *Cod. Theod.*
(*h*) Lib. XXVII. Cap. VII.
(*i*) Lib. XXVIII. Cap. I. pag. 400.
(*k*) Lib. XXIX. Cap. III.
(*l*) Lib. XXVIII. Cap. I. pag. 402.
(*m*) *Cod.* Lib. VII. Tit. XXXVIII. *Ne Rei Dominicæ* &c.
(*n*) GRUTERI *Inscript.* Tom. I. pag. 450. num. 1. 2. 3.

§. XLIV.

Antonius. **Antonius.** Hujus Præfecturam per Gallias ad An. CCCLXXVI. declarant Valens, Gratianus & Valentinianus, Augusti, qui X. Kal. Jun. Valente V. & Valentiniano Augg. Coss. *Legem de Rhetoribus & Grammaticis* ad Antonium, Præfectum Prætorio Galliarum, dirigunt. (*o*) Continuata ejus Præfectura per annum CCCLXXVII. quo Gratiani pugna apud Argentouariam nostram pugnata est.

Decius Magnus Ausonius. **Decius Magnus Ausonius.** Gratiani Imp. Præceptor, à discipulo ad Præfecturam Galliarum promotus est circa An. CCCLXXVIII. Hoc sane, Valens, Gratianus & Valentinianus ad Ausonium Præf. Præt. Legem *de Numero Veredorum & Vehiculorum* dederant Treviris. (*p*) Gratianus anni sequentis initio in *Gratiarum Actione* (*q*) ait: " Agant pro me gratias voces omnium Galliarum, quarum Præfecto hanc hoooriﬁ„ centiam detulisti. „ Consulatum intelligit; Ausonii Consulatus autem in An. CCCLXXIX. incidit. Cum Præfectura Galliarum Præfecturam Prætorio Italiæ administravit, cui Africa & Præfectura Illyrici tum fuit annexa. (*r*)

Hesperius. **Hesperius.** Hic filius Ausonii An. CCCLXXIX. Præfectus Prætorio fuit Galliarum, uti ex Lege à Gratiano, Valentiniano & Theodosio, Augustis, ad eum anno hoc data, elucet; (*s*) ibi enim & sermo de *Clericis intra Gallias* est, quos ut & Italiæ & Illyrici Clericos, immunes esse volunt Imperatores à lustralis auri depensioöe. Filius nimirum, ut Pater, Illyrici, Italiæ & Galliarum, Præfecturas administravit indivisas, uti Jacobus Gothofredus (*t*) judicat.

Siburius. **Sirurius.** Hunc quoque Præfectum Galliarum nobis indicat Constitutio (*u*) Gratiani, Valentin. & Theod. ad Siburium Præfectum Prætorio data An. CCCLXXIX. Treviris; ubi Galliæ Præfecturam intelligi debere iterum docet Gothofredus.

Syagrius. **Syagrius.** Hunc ex Gothofredi conjectura heic ponimus circa An. CCCLXXXI. qui Præfecturam Præt. Gallicam Syagrii ex Symmachi Epistolis extorquere studet. (*x*)

§. XLV.

Gregorius. **Gregorius.** Præfectura hujus circa An. CCCLXXXII. certiore innititur fundamento. Notitiam ejus debemus Sulpitio Severo; (*y*) qui ubi de Priscilliano, hæreseos, in Hispania emergentis, auctore loquitur, *Gregorium* hunc *Galliæ Præfectum* turbarum auctores Imperatori detulisse scribit. At Macedonius, Comes Sacrarum Largitionum per Occidentem, grandi pecunia corruptus, fecit, ut auctoritas eriperetur Præfecto, causæque cognitio traderetur Hispaniarum Vicario.

Licinius **Licinius** inter Præfectos Prætorio Galliarum quoque refertur, circa An. CCCLXXXV. quod in Codice Lex prima *de Fundis Limitrophis* (*z*) à Valentiniano, Valente & Gratiano Augustis jubetur, ut Tiberiani dispositio observetur. Hic autem inter Præfectos Galliarum supra relatus quum fuerit, Licinium hunc quoque ex idonea conjectura inter eosdem recenseri putat Lacarry. (*a*) Notandum est, *Licinii* nomen in Codicibus diversimode exprimi. Sunt qui *Lucium*, sunt qui *Latinum*, appellant.

Evodius. **Evodius** eodem An. CCCLXXXV. Præfecturam Galliarum exercuit. Hic enim Treviris Priscillianum, sub Maximo Imp. tyranno, audivit; qui eum cum Euchrocia, Delphini Oratoris conjuge, gladio addixit, ut idem Sulpitius Severus (*b*) testatur. Evodius hic interfuit quoque convivio, quo S. Martinus à Maximo tyranno exceptus est. (*c*) Maximus hic An. CCCLXXXVIII. à Theodosio Magno apud Aquileiam victus & capite truncatus est.

Constan-

(*o*) Leg. XI. *Cod. Theod. de Medicis & Professoribus*; quæ est Lib. XIII. Tit. III.

(*p*) Lex XXXV. Tit. V. *de Cursu Publico* Libro VIII. *Cod. Theod.*

(*q*) Ausonii *Operum* pag. 718. Edit. Toll. Oratio hæc habita, circa mensem Octobrem An. 379. sub finem Consulatus sui, quo tempore Gratianus & Ausonius Treviris degebant.

(*r*) Duplicem Præfecturam Prætorio ipse indicat Ausonius in *Protreptico ad Nepotulum suum*, filium Thalassii.

(*s*) Lex XI. *Cod. Theod. de Lustrali Conlatione*, Lib. XIII. Tit. I.

(*t*) In *Commentario ad Legem* alleg.

(*u*) Lex VII. *Cod. Theod.* de *Reparationibus Appellationum* Lib. XI. Tit. XXXI.

(*x*) In *Prosopographia Cod. Theod.* verbo *Syagrius*.

(*y*) *Histor.* Lib. II. pag. 445. Edit. Hack.

(*z*) Lib. XI. Tit. LIX.

(*a*) *Hist. Galliarum sub Præfectis Prætorio* pag. 44.

(*b*) Lib. II. pag. 449.

(*c*) Sulpitius Severus in *Vita S. Martini*, Cap. XXIII. pag. 485.

Constan-tianus.

Constantianus. Hunc prodit nobis Lex *Codicis Theod.* (*d*) data ad Præfectum Prætorio Galliarum Constantianum XIX. Cal. Febr. Timasio & Promoto Coss. hoc est, An. CCCLXXXIX. Legis Auctores Valentinianus II. Theodos. & Arcadius. Huic adde Legem eorundum Imperatorum, iisdemque Coss. missam ad *Constantium* Præf. Præt. Galliarum, & Treviris datam. Alibi *Constantinus* vocatur. (*e*)

Florus.

Florus. Hujus Præfecturam nobis indicat Lex ab iisdem Imp. Treviris ad Florum Prætorio Præfectum data, Valentiniano Aug. IV. & Neobario (scribendum Neoterio) Coss. (*f*) hoc est, An. CCCXC. Eadem Lex in *Codice Theodosiano* (*g*) occurrit, sed Flori nomen ibi intercidit.

§. XLVI.

Fl. Manlius Theodorus.

Fl. Manlius (*Mallius*) Theodorus, Vir Clarissimus & Doctissimus. Ad hunc Præfectum Arcadius & Honorius Impp. Legem dederunt XIII. Kal. Febr. Olybrio & Probino Coss. id est, An. CCCXCV. (*h*) Præfecturam hanc indicat Claudianus *in Panegyrico* super Theodori hujus Consulatum, qui in An. CCCXCIX. incidit; ubi inter alia Præfecturæ Gallicæ limites Hispaniis, Britannia Galliisque, circumscribit, his verbis: (*i*)

" - - Hispana tibi Germanaque Thetys
„ Paruit, & nostro diducta Britannia mundo;
„ Diversoque tuos claruerunt gurgite voces
„ Lentus Arar, Rhodanusque celer, & dives Iberus.
„ O quoties doluit Rhenus, qua Barbarus ibat:
„ Quod te non geminis frueretur judice ripis.

Indubium ergo, Præfecti Prætorio Galliarum jurisdictionem Rheno nostro terminatam fuisse. Per Germaniam duas Germanias cis Rhenum, & per Synecdochen partis, Galliam universam intelligit.

Vincentius.

Vincentius. P. P. Galliarum dicitur in Inscriptione Legis Arcadii & Honorii Mediolani datæ Cæsario & Attico Coss. hoc est, An. CCCXCVII. (*k*) Item in alia Constitutione eorundem Imperatorum data Theodoro, quem modo memoravimus, Consule, hoc est, An. CCCXCIX. quæ in *Codice Theodos.* occurrit; (*l*) ubi Gothofredus annotat, eum per triennium, ad annum CCCC. usque, Præfecturam Galliarum gessisse. Adde Juretum ad *Symmachum.* (*m*)

Felix.

Felix. Triennium Præfecturæ Vincentianæ interrupit aliquantum Felix, uti Jac. Gothofredus recte judicat ex Inscriptione Legis Arcadii & Honorii ad Felicem P. P. scriptæ, Honorio IV. & Eutychiano Coss. hoc est An. CCCXCVIII. (*n*) Quum enim Hispaniæ, de quibus ibi agitur, sub Præfecto Prætorio Galliarum fuerint, Lex hæc non ad alium mitti potuit.

§. XLVII.

Petronius.

Petronius. Novimus Præfectum hunc ex *Codice*, (*o*) ubi Arcadius, Honorius & Theodosius Junior, Legis ad Petronium Auctores dicuntur, at sine die & Consule. Quum autem Arcadius Cal. Maji An. CCCCVIII. obierit, & An. CCCCII. ab eo Theodosius Junior creatus fuerit Augustus IV. Idus Januarii, necesse est Petronium inter CCCCII. & CCCCVIII. Præfecturam gessisse. Adde quod Honorius ipse Petronii, ut veteris Galliarum Præfecti, meminerit in Constitutione An. CCCCXVIII. edita, & Agricolæ Præf. Præt. Galliarum inscripta, quam correctam edidit Sirmondus; (*p*) Bertherius (*q*) autem à Constantino tyranno scriptam, ab Honorio Imp. renovatam existimat. Sub hoc Præfecto magnam Galliæ suæ partem Honorius amisit, undique irruentibus

(*d*) Lex VIII. *de infirmandis his, quæ sub tyrannis aut barbaris gesta sunt.* Lib. XV. Tit. XIV.

(*e*) Jac. Gothofredus in *Commentario* ad hanc Legem.

(*f*) Leg. XIII. *Cod. de Cursu Publ.* Lib. XII. Tit. LI.

(*g*) Leg. L. quæ *de Hippocomis* est Tit. V. *de Cursu Publ.* Lib. VIII. *Cod. Theod.*

(*h*) Lex CXL. *Cod. Theod. de Decurionibus.* Lib. XII. Tit. I.

(*i*) Versu 50. seqq.

(*k*) Leg. V. *Cod. Quando Imperator inter pupillos.* Lib. III. Tit. XII.

(*l*) Lex XXVI. *de Annona & Tributis* Lib. XI. Tit. I.

(*m*) *Miscellaneorum ad Symmachi Epistolas* Lib. IX. Epist. XXIII. pag. 234.

(*n*) Lex X. *Cod. Theod. de Senatoribus.* Lib. VI. Tit. II.

(*o*) Leg. III. *de Collatione fundorum fiscalium,* Lib. XI. Tit. LXXIII.

(*p*) *Not. ad Sidonii Epithalam. Polemii & Araneolæ* vers. 151.

(*q*) *Pithanon Diatr.* I. pag. 34.

irruentibus Barbaris, Rhenique limes in perpetuum amissus, quippe qui Alemannis cessit in prædam & possessionem perpetuam. Treviri, quater tum direpti, licet restaurati deinceps, ab hoc tamen tempore Præfectorum Prætorio, ut & Vicariorum, sedes esse desierunt. Arelas in Trevirorum locum successit, quo Constantinus illius ævi tyrannus, victor Galliarum, Vandalis fusis, Imperii sui sedem transtulerat: nec urbi honorem Honorius, tyranno oppresso, abstulit, adeoque & Præfecti & Vicarii sedes permansit. Præfectura ergo Prætoriana restituta licet, Præfecti tamen Arelate sedentes nihil juris amplius in Rhenensem nostram oram exercere potuerunt, Alsatia sub Alemannis semper vivente; unde seriem eorum hic plane abrumpimus. Ne tamen Lectori curioso ignota sint reliquorum nomina, qui ad extinctum usque Occidentis Imperium dignitate hac fuerunt induti, en tibi sequentium seriem, prouti eam LACARRY exposuit.

§. XLVIII.

Præf. Prætorii Arelatenses.

Petronium secuti sunt
- LIMENIUS, sub Honorio.
- APOLLINARIS, Avus Sidonii, sub Constantino tyranno.
- DARDANUS, sub Honorio.
- RUSTICUS, sub Constantino tyranno, qui anno CCCCXI. occisus est ab Honorio.
- JULIUS, sub Honorio.
- AGRICOLA, sub eodem.
- EXUPERANTIUS, sub eodem.
- ARMATIUS, sub Valentiniano III.
- AUXILIARIS, sub eodem.
- AVITUS, sub eodem.
- APOLLINARIS, Pater Sidonii, sub eodem.
- FERREOLUS, sub eodem.
- PRISCUS VALERIANUS, sub eodem.
- PÆONIUS, Interregni tempore.
- MAGNUS, sub Majoriano.
- ARVANDUS, sub eodem.
- AUXANIUS, sub eodem vel sub Severo.
- EUTROPIUS, sub Anthemio.
- POLEMIUS, sub eodem.
- FELIX, sub Jul. Nepote.
- LIBERIUS, sub Athalarico, Italiæ Rege.
- MARTIAS, sub Vitige, Italiæ Rege.

Hæc de Præfectis Prætorio Galliarum.

§. XLIX.

Vicarius Galliarum.

Huic Præfecto, uti diximus, tres trium Diœcesium, Hispaniæ, Galliæ Britanniæque Vicarii suberant. Unus ergo totius Diœceseos Galliarum Vicarius fuit, ut ex *Notitia Imperii* liquet. Vocantur hi *Agentes Vicariam Præfecturam*, *Agentes vices Præfecti Prætorio;* item *vice Præfectorum cognoscentes.* (r) Hi Judicibus seu Rectoribus Provinciarum, uti Rectores exactoribus imminuerunt. Vicarii, ut & Præfecti Prætorio Galliæ, insignia Notitiæ Imperii Auctor omisit, quæ nobis ex Africæ Vicariatu (s) supplenda. Sunt ea hæc: Liber rubro corio tectus, duabus fibulis clausus, cujus integumentum sine imagine Principis, liber, inquam, super mensam, tapeto tectam, positus. Ad latus mensæ pila aurata, cui Principum vultus affixi. Inferius conspiciuntur quinque mulierum, coronis ornatarum, dimidiatæ effigies, quæ vasa, aureis plena, gestant, Provinciarum, Vicario subjectarum, symbola. Officiales autem & Ministros Vicarii Galliarum quod attinet, *Notitia Imperii* (t) ita de illis loquitur: "Officium (u) „ habet idem vir spectabilis Vicarius hoc modo: Principem (x) de Schola Agentum

(r) Imo & *Pro-Præfecto* regere, *Pro-Præfectis* agere dicuntur, uti contra GUTHERIUM GOTHOFREDUS *Comment. ad Cod. Theod.* Leg. X. *de Usuris* Lib. II. Tit. XXXIII. pag. 235. observat.

(s) *Notitia Imperii Occid.* pag. 93.

(t) *Notitia Imp.* Sect. XLVIII. pag. 94. Edit. Labb. & Edit. Pancirol. pag. 99.

(u) *Notitia Imperii* stylo per *Officium* intelliguntur Officiales, Ministri, Apparitores, & quicunque ut Magistratui, Vicario ex formula, Dignitati huic præscripta, adsunt.

(x) Princeps est caput Officii, qui omnibus imperat, & quid agendum sit, ubique disponit. In Officio Præfectorum *Primicerius* vocatur.

Agentum (*y*) in rebus ex Ducenariis (*z*) Cornicularium; (*a*) Numerarios duos; (*b*) „ Commentarienſem; (*c*) Ab Actis; (*d*) Curam Epiſtolarum; (*e*) Adjutores, (*f*) „ Subadjuvas; (*g*) Exceptores; (*h*) Singulares (*i*) & reliquum Officium. „ Ceterum *Spectabilitatis* honor competebat Vicario. Huic Galliarum Vicario, apud Treviros ſedenti, ſubordinati fuerunt & Præſes Maximæ Sequanicæ, cui Alſatia Superior paruit, & Conſularis Germaniæ Primæ, cui Alſatia Inferior ſuberat. Vicarius talis per Gallias fuit Acilius Glabrio Sibidius, cui poſita Inſcriptio apud Gruterum (*l*) hæc legitur: ACILIO. GLABRIONI. SIBIDIO. V. C. ET. OMNIBVS. MERITIS. INLVSTRI. LEGATO. IN. PROVINCIA. ACHAIA. CONSVLARI. CAMPANIÆ. VICARIO. PER. GALLIAS. SEPTEM. PROVINCIARVM. SACRI. AVDITORII. COGNITORI. Non omnes tamen Diœceſes ſub Vicariis erant: Orientem adminiſtravit Comes, qui & ſubinde appellatur Vicarius, ut Bertherius (*m*) oſtendit.

§. L.

Maximam Sequanorum adminiſtravit Præſes, hujusqoe Provinciæ pars fuit Superior Alſatia. Nomen *Præſidis* interdum generale eſt, eoque continentur Pro-Conſules, Legati Cæſaris, omnesque Provinciarum Rectores. In Lege de *Senatorum criminibus*, ſupra allegata, Præſides quidem primo loco ponuntur, ſed ibi à minuribus ad majores aſcendi jam ſupra annotatum: eadem tamen Præſidis, quæ Conſularis, in Provinciis regendis poteſtas, hic licet gradu vel dignitate præcelleret alterum. Præſidibus, quum prodirent in publicum, nobiliora Inſignia, quam Conſularibus, prælata exiſtimavit Gutherius, (*n*) vultum Principis inter Conſularium Inſignia fuiſſe negans. Sed fallitur Gutherius, qui ex Caſſiodori Formula Conſularis, quam mox dabimus, facile didiciſſet contrarium. Præſidum Inſignia (*o*) erant effigies duorum Principum, velut unius viri, in auratæ pilæ ſummo duos vultus & pectora exprimens: Abacus inſuper, purpureo tapeto tectus, erectum librum ſuſtinens; infra effigies oppidi, nomine provinciæ, cui Præſes jus dicebat, ſuperius inſcripto. Sed & inſuper ſuum Maximæ Sequanicæ

Præſes Maximæ Sequanorum.

Qq

(*y*) Principes hi Officiorum ex Schola Agentium in rebus mittebantur. Agentes in rebus Literas & mandata Principis perferebant celeriter, variaque illis negotia committebantur à Principe, evectionibus publici curſus providebant. Singuli in ſingulas mittebantur Provincias, ut Arcadius Honoriusque ſanxerunt Leg. ult. *Cod. de Curios.* Neque vero ex omni numero miſſi ſunt, ſed ex illis, qui gradum meruiſſent in ſchola, Leg. I. *Cod. de Offic. Mag. Officior.* Hi dicebantur *Curioſi*, item *Magiſteriani*, quod ſub Magiſtro Officiorum militarent. Vid. Tit. *Cod. Theod. de Agentibus in Rebus*, ubi Jac. Gothofredus de munere, ſcholis & privilegiis copioſe.

(*z*) *Ducenarius*, qui duabus militum centuriis præerat, ſicut uni Centurio. Item Judex, qui de levioribus cauſis judicabat. Suetonius *in Auguſto* Cap. XLIII. Aliter in *Cod. Theod. Leg.* I. *de Exact.*

(*a*) *Cornicularii* munus erat ad cornua Secretarii ſtare & miniſtrare Judici agenti, loquenti, ſcribenti, reſcribenti. A corniculis, ſive atramentariis, appellatos cenſent. Cassiodorus Lib. XI. *Epiſt.* XXXVI. ubi de præmio Cornicularii agitur, ita ſcribit: "Præ„ ſoit cornibus Secretarii Prætoriani, unde ei nomen „ eſt derivatum.

(*b*) *Numerarius* Civitatum rationes & rei vectigalis tabulas tractabat, unde etiam *Tabularius* dictus. Inter Officia Præfectorum, Vicariorum, Ducum, Comitum, Numerarii & Tabularii, promiſcue referuntur, in nullo tamen officio occurrunt ſimul, ſat claro indicio, idem munus, diverſis modo titulis, deſignatum fuiſſe. Theodoſius in ſingulis Provinciis Tabularios duos conſtituit, quorum alter fiſcalis arcæ ratiocinia, alter Largitionales titulos curaret. *Leg.* XII. *Cod. Theod. de Numerar.* Adde *Leg.* IX. item *Leg.* XXX. *de Suſceptoribus.* De Tabulariis his Titulus quoque eſt in eodem Codice. Confer Edictum Theoderici Regis §. CXXVI.

(*c*) *Commentarienſis* eſt cuſtos & præfectus carceris, qui vinctorum nomina in Commentario ſive libello perſcribebat. Leg. IV. *Cod. de Cuſtodia reorum.*

(*d*) *Ab Actis* ſunt Actuarii, Exceptores, Actorum Scriptores. *Nov. Juſtin.* 38.

(*e*) *Cura Epiſtolarum*, qui curam gerit Epiſtolarum. Cura pro Curatore, unde *Cura Palatii* dignitas Palatina, cui Cassiodorus Lib. VII. *Epiſt.* V. Palatinorum ædificiorum inſtaurandorum & de novo extruendorum curam incubuiſſe ait, qui & Curopalates.

(*f*) *Adjutores* varii generis erant in civilibus & militaribus officiis, qui Magiſtratibus, vel potius Officialibus, quibusvis adjungebantur, ut in muniis obeundis eſſent, qui eum adjuvarent. Vide Leg. XX. *Cod. Theod. de Palatinis Sacr. Largit.*

(*g*) *Subadjuva*, adjutoris adjutor, qui in aliquo officio Magiſtratus præcipuo Adjutori ſuberat, ejusque vices agebat. *Cod. Theodoſ.* Leg. III. *de Agent. in Reb.*

(*h*) *Exceptor*, qui Judicis ſententiam excipit, Notarius, Amanuenſis. Isonis Magistri *Gloſſa ad Prudentium*: "Scribas, Exceptores, qui dicta Judi„ cis & reſponſa Martyris excipiebant. „ Adde Ennodium in *Vita S. Epiphanii, Epiſcopi Ticinenſis*, ubi: "Notarum in ſcribendo compendia & figuras „ varias, verborum multitudinem comprehendentes, „ (unde Notarii) brevi aſſecutus, in Exceptorum „ numero dedicatus enituit.

(*i*) *Singulares, Singularii*, inter poſtrema officia Præfectorum, Vicariorum &c. Variæ de hoc munere ſententiæ. A nonnullis ita appellati creduntur, quod ſingulis literis, ſive ſiglis, ſcribere ſoliti fuerint. Pancirolus *Commentar.* in *Notitiam Imperii Oriental.* pag. 38. putat, quod à cæteris omnibus Scriniariis eſſent disjuncti: Justinianus enim eos à Scriniariis diſtinguit Leg. I. in fin. *Cod. de Offic. Præf. Prat. Afr.* Veriſimilior hæc conjectura, quam quæ ab Ala Equitum Singulariorum ita dictos exiſtimat.

(*l*) *Inſcript.* Tom. I. pag. 344. num. 2.

(*m*) *Pithœan. Diatr.* I. pag. 92.

(*n*) *De Officio Domus Aug.* Lib. I. Cap. V.

(*o*) *Notit. Imp. Occid.* pagg. 88. 155. & 156. Edit. Panciroll.

Sequanicæ Præses Officium habuit hoc modo: (*p*) " Principem ex eodem Officio, „ Cornicularium, Tabularios duos, (*q*) Commentariensem, Adjutorem, ab Actis, „ Subadjuvam, Exceptores, & reliquos Cohortalinos; (*r*) quibus non licet ad aliam „ transire militiam, sine annutatione clementiæ Principalis. „ In Præsidum horum, Vesontione sedentium, numerum CHIFLETIUS (*s*) reponit Aurelium Proculum; & quidem fide Lapidis antiqui, qui Constantiæ ad Lacum Brigantinum est, cujus Lapidis verba postrema à nonnemine addita esse, supra (*t*) ostendimus: adeoque Proculus hic Alsatiam Superiorem non respicit. ÆGIDIUM LACARRIUM (*u*) eadem Inscriptio eundem in errorem induxit. Proculo huic Ursicinum, Sallustium, Marcellumque Martyrologiorum auctoritate Chifletius Maximæ Sequanorum Præsides addidit. Hæc de Superiore Alsatia.

§. LI.

Consularis Germaniæ primæ.

Alsatia Inferior jurisdictioni Consularis Germaniæ Primæ, Moguntiaci sedentis, suberat. Roma florente, qui Consulatu functi sunt, *Consulares*, voce adjective sumpta, appellabantur. Posterioribus temporibus *Consularis* Rectorem Provinciæ, novo significatu, quam Latinitatem mediam vocant, denotavit. Hadrianus jam quatuor Consulares, per omnem Italiam, constituit judices. (*x*) Illi ergo, qui *Ex-Consulibus* dicebantur diversi plane à Consularibus fuerunt; priore nomine insigniti, qui Consulatum re vera gesserant, quum plerique Consularium, de quibus nos agimus, nunquam fuerint Consules. *Consularitatis* Formulam nobis reliquit CASSIODORUS, (*y*) Insignia autem ejus *Notitia Dignitatum Imperii*. (*z*) Cassiodorus ait: " Secures & fasces tuis videntur „ faleris deputata. Sed quale tibi debet esse, quod curules inclytas probatur ornare? „ Vultus quin etiam Regnantium geniata obsequii pompa præmittit. De nomine „ Consulis promitteris clementissimus, & de Principum imagine metuendus. In „ aliquibus adhuc Provinciis ornatus penula Carpenti etiam subvectione decoraris, ut „ multis declaretur indiciis, per expressas imagines, rerum vices te præcelsæ gerere „ dignitatis.

Consularis hujus Moguntiacensis Insignia non exprimit quidem, *Notitia Imperii*, at Insignia Consularis Campaniæ (*a*) ita: Tribunal amplum, in quo mulier, Provinciam referens capite turrito, sinistra clypeum, dextra tenens vexillum, cui Provinciæ nomen inscriptum. Quum autem in fine subjungatur: " Cæteri omnes Consulares ad similitu- „ dinem Consularium Campaniæ Officium habent; „ nostri quoque Moguntiacensi eadem extitisse insignia verisimile est. CASSIODORUS tamen Carpentum etiam nonnullis additum annotat. Formulam suam quum Cassiodorus seculi VI. initio conscriberet, centum jam annis Germaniæ Primæ dignitas Consularis perierat. In Notitia autem Imperii quindecim Consulares per omne Imperium Rom. numerantur. Officium quod attinet, Germaniæ Primæ Consularis hoc habuit: (*b*) " Principem de Officio Præfecti „ Prætorio Italiæ, Cornicularium, Tabularios duos pro Numerario, Adjutorem, „ Commentariensem, ab Actis, Subadjuvam, Exceptores & reliquos Cohortalinos; „ quibus non licet ad aliam transire militiam, sine annutatione clementiæ Principalis. „ *Clarissimi* titulo ornabatur Consularis Provinciæ. Alsatia Inferior circa Consularium suorum nomina haud felicior est, quam Alsatia Superior, à Maximæ Sequanicæ Præside recta. Inscriptio vetus apud SPONIUM (*c*) & apud GRUTERUM (*d*) de LEPIDO, EX CONSVLARI. GERMANIÆ. PRIMÆ loquitur; præter hunc Primæ nostræ Germaniæ Consularem vix alius reperitur.

§. LII.

(*p*) *Notitia Imp. Sect.* LXVII. pag. 126. Edit. Labb. ubi occasione Officii Præsidis Dalmatiæ, cujus recensetur Officium, hæc adduntur: " Cæteri Præ- „ sides ad similitudinem Præsidis Dalmatiæ Officium „ habent.

(*q*) Officiales, qui hic memorantur, in superiori jam occurrerunt Officio. Tabularii ibidem Numerariorum nomine appellantur.

(*r*) *Cohortalini*, *Cohortales*, *Curtalini*. Ita dicti sunt primum Officiales Præfecti Prætorio, uti docet Lex I. *Cod. Theod. de Cohortal.* sed postmodum ita quoque vocati Rectorum Provinciarum officiales. Vid. Leg. XXVI. XXVIII. tit. de *Cohortalibus*. His Principis injussu non licebat ad aliam transire militiam.

(*s*) *Vesontionis* Part. I. Cap. XXIX. pag. 106.

(*t*) Sect. I. §. XVI. pag. 131.

(*u*) *Historia Galliarum sub Præfectis Prætorio* pag. 10.

(*x*) SPARTIANUS in *Hadriano* Vespasiani ætate Legati Consulares in quibusdam Provinciis fuere, Consulares Provinciarum nusquam. Jo. FRID. GRONOVIUS *Observat. in Scriptoribus Ecclesiast.* pag. 226. BULENGERUS *de Imperio Rom.* Lib. IV. Cap. XXXVI.

(*y*) *Variar.* Lib. VI. Cap. XX. pag. 107. Edit. Garet. Tom. I.

(*z*) Sect. LXVI. pag. 125. Edit. Labb. & pag. 152. Edit. Pancirol.

(*a*) *Notit. Dignit. Imperii Occid.* pag. 152. Edit. Pancirol.

(*b*) *Notitia Imp.* Sect. LXVI. pag. 125. Edit. Labb. Officium refert Consularis in Provincia Campaniæ, cui Consolari cæteri pares fuerunt.

(*c*) *Miscellanea Erudita Antiquit.* pag. 150.

(*d*) *Inscriptionum* Tom. I. pag. 151. num. 6.

§. LII.

Magister Equitum per Gallias.

Sed jam à Dignitatibus Civilibus ad Militares, quibus recta fuit Alsatia, progredimur. Has inter primo loco annotandus est *Magister Equitum per Gallias*, quem inter Dignitates Occidentis primarias *Notitia Imperii* (*e*) recenset, atque duobus *Magistris in Præsenti*, vel *Præsentalibus*, qui in comitatu Principis semper erant præsentes, subjungit. Unus tantum fuit in Gallia, apud Hispanos autem & Britannos nullus, ubi Magistri Militum vices à Comitibus exercebantur. Magister hic & civiles & criminales militum causas, ut Præfectus Prætorio provincialium, audivit, ejusque dignitas fuit post Imperatorem in militaribus prima, ut testatur HIERONYMUS. (*f*) *Magisteria Militaris* subinde dicitur, (*g*) item *Magisteria Militum* potestas: (*h*) par Præfectorianæ; (*i*) quippe cui *Illustrissimatus* competebat: interdum tamen & *Eminentissimi*, *Excelsi* & *Illustres*, simpliciter dicti fuerunt Equitum Magistri. *Notitia Dignitatum Imperii* hac utitur rubrica: (*k*) *Intra Gallias cum Viro Illustri Comite & Magistro Equitum Galliarum.* Utroque Comitis & Magistri nomine insignitur hic Galliarum Magister; qui licet Peditum Equitumque copias sub se haberet, Equitum tamen dicebatur Magister; forte quod in his præcipuum ipsius robur consisteret. Magistri Equitum per Gallias Officium in dicta Notitia (*l*) hoc modo indicatur: "Princeps ex Officiis Magistrorum Militum præsentalium, uno anno à parte peditum, alio à parte equitum, (*m*) Commentariensis, Numerarii ex Viris & Officiis singulares, Adjutor, Regerendarius, (*n*) Exceptores & reliqui apparitores." Annotantur ibidem copiæ militum, sive equites & pedites, qui eidem Galliarum Magistro suberant. (*o*) Insignia autem ejus in Notitia Imperii non indicantur, at illa, quibus Collega ejus usus est, Magister Militum Præsentalis: (*p*) Liber nempe mandatorum supra abacum, tapeto instratum, cujus umbilico, aureæque tabellæ, aurei duorum Principum vultus insculpti. Ratio omissionis Insignium à PANCIROLO (*q*) allegata, quod provincia hæc Galliarum à Barbaris occupata tum fuerit, non quadrat: tum quod ante An. CCCCVII. Notitia hæc condita esse videatur, tum quod Britannias adhuc cum Duce Comiteque & eorum Officiis recenseat Notitia; quam Provinciam tamen ante Gallias jam deseruerant Romani, circa seculi V. initia.

Origo Imaginis Imperatoris, inter præcipuorum Magistratuum Insignia ponendæ, inde prognata, quod Imperatores electi imaginem suam mittere solebant Romam. Ita Constantinus M. post patris obitum à Prætorianis militibus Cæsar apud Britannos appellatus, Imaginem suam transmisit Romam, & quidem ex more, uti ZOSIMUS (*r*) scribit; unde Maxentius, Maximiani filius, æmulus ejus vehementer commotus est: rem confirmat LACTANTIUS. (*s*) In exercitibus quoque Imago Imperatoris gestabatur à signifero quodam, qui *Imaginifer* vel *Imaginarius* hinc vocabatur, uti Aquilifer, qui Aquilam portabat, referente VEGETIO. (*t*)

§. LIII.

Duces Alsatiæ.

Magistro Equitum Galliæ subordinati erant *Duces* & *Comites*. Licet enim Magister etiam Comes subinde vocaretur, (*u*) uti modo vidimus, prior tamen titulus plus auctoritatis habebat. AMMIANUS (*x*) de Æquitio ait: "Illyriciano præponitur exercitui, nondum Magister, sed Comes." Taciti ætate Duces pro Militum Præfectis generatim

(*e*) Sect. XXXIV. Edit. Labb. pag. 57. Edit. Pancirol. pag. 7.

(*f*) *Commentar. in Ezechiel.* Cap. XXIII.

(*g*) Leg. I. *Cod. de Præpos. Sacri Cubic.*

(*h*) Leg. ult. *Cod. Theod. de Metat.*

(*i*) Leg. I. *de Præf. Præt.* Ita militaris potestas ablata est Præfectis Prætorio, quod prudenter Constantinus instituit. Valentinianus, Valens & Gratianus, Augusti, Lege lata *Cod. Theod.* Lib. VI. Tit. VII. voluerunt, ut Præfectus Urbi, Præfectus Prætorio, Magistri Equitum & Peditum indiscretæ essent dignitatis, & alter alterum promotionis tempore præcederet, quum ad privatam vitam secessserint.

(*k*) Sectione XL. pag. 78. Edit. Labb. & pag. 55. Edit. Pancirol.

(*l*) Ibid. pag. 76. Edit. Labb.

(*m*) Magister Equitum per Gallias præter copias militum, quas ipse ex se habebat, alias insuper à Magistris Peditum Equitumque Præsentalibus accipiebat, imo & aliquot Cohortales ab eorum officiis assumebat. Unde Principem ex Officiis Magistrorum Militum Præsentalium uno anno, à parte Peditum, altero, à parte Equitum, habebat, quorum caput vel præfectus *Princeps* appellabatur; Princeps nempe vel Præfectus Cohortium illarum, quæ à Præsentalibus missæ quotannis. Quotquot enim in ordine aliquo primarium locum obtinebant, principes; subinde quoque *Primicerii* dicti fuerunt.

(*n*) *Regerendarius*, qui in Scripta, Tabulas vel Codicem, regerit aut refert: vocatus etiam *Regendarius*: erat à Regestis. Iso in *Glossis*: "Regestum vocatur Liber continens memorias aliorum Librorum & Epistolas in unum collectas." Edicta Regum regeruntur (inregistrantur) in Curiis supremis.

(*o*) Ead. Sect. pag. 74. & 78.

(*p*) *Notitia Imp. Orient.* pag. 54. Edit. Pancir.

(*q*) *Commentar. ad Notit. Imp. Occid.* Cap. XXVIII. pag. 56.

(*r*) *Histor.* Lib. II. Cap. IX. Ἐν τῇ Ῥώμῃ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ δειχθείσης, κατὰ τὸ σύνηθες. Romæ imagine ejus exhibita, pro more.

(*s*) *De Mortibus Persecutor.* Cap. XXV. ubi: *Laureata Imago* (Constantini) *allata est ad malam bestiam.* Galerium Maximianum intelligit.

(*t*) *De Re Militari* Lib. II. Cap. VII. ubi addit: *Signiferi, qui signa portant, quos nunc Draconarios vocant.*

(*u*) Leg. I. *Cod. de Offic. Magistr. Milit.*

(*x*) Lib. XXVI. Cap. V.

generatim fumebantur, paulo poft Limitum Præfecti fpeciatim appellati funt Duces. Res militaris Alfatiæ duobus Ducibus & uni Comiti fuit mandata: Superior Sequanici Provinciæ Duci, Inferior Comiti Argentoratenfi, quoad maximam partem, reliqua pars Duci Moguntiacenfi. Magiftri Militum, five Equitum, five Peditum, uti æqualis erant dignitatis cum Præfectis Prætorio, ita Duces & Comites rei militaris æquabantur Vicariis Diœcefeon, iisdemque titulis Dignitatum decorabantur. A Sequanici Duce *Tab. Infignium Mag. Alfat. Fig. A.* ducendum initium. Hic fedem fuam non habuit Vefontione, ut Sequanici Præfes, fed *Olinone*, quod Caftellum fuit propius Rheno; unde Alemannorum furentium motus obfervare potuit Dux ille militiæ in his partibus fummus, uti in Germania Prima Moguntiaci eosdem motus Dux ibi conftitutus obfervare folebat. Notitia Dignitatum Imperii haud obfcure hoc nobis indigitat. Repræfentatur ibi (*y*) fub Provinciæ Sequanicæ Duce Caftellum, fupra quod Liber magnæ molis, duabus fibulis claufus, *Fig. B.* cum codicillis ad latus. Libro infcriptæ funt figlæ, quæ in fimilibus aliorum Ducum, imo & Comitis Argentoratenfis, (*z*) Libris in eadem Notitia occurrunt, nempe:

F L.
IN TALL
COMORD
PR

Has GUIDO PANCIROLUS (*a*) aliique, eum fecuti, conjectura verifimili, fequentem in modum exponunt: *Felix Liber injunctus Notariis Tribunis à Laterculo, continens mandata ordine Primicerii*, vel *Principis*. Exponit hæc interpretatio, quid fit Liber, à quo expediatur, quid contineat, & unde edatur, nempe à Laterculo. Scilicet Icon hæc in Notitia Imperii eo in loco occurrit, (*b*) ubi de Primicerio Notariorum fermo eft. Libro, duobus umbilicis claufo, appofitus eft voluminum fafciculus; infra quem jacet Liber alius major, fed fine umbilicis, cujus infcriptio: *Laterculum majus*; quæ omnia Primicerii officium & munus refpiciunt. Unde conjicimus, alterum Librum effe Laterculum minus, quod Primicerius Magiftratibus tradidit, in quo Principis Mandata, Leges & Conftitutiones Imperii, continebantur. Hinc in Primicerii Notariorum Notitia idem Laterculum minus cum Laterculo majore, atque fafciculo Voluminum vel Codicillorum, exhibetur conjunctim.

§. LIV.

Infignia Ducum.

In Infignibus Ducum vero & Comitum folus liber minor, umbilicis inftructus, apparet; qui datus eft eis, ut, quid muneris & officii fui fit, inde addifcerent, Legesque in illo contentas, Jurisdictionis exercendæ caufa, diligenter infpicerent. Illuftrat hæc omnia JUSTINIANUS, ad Tribonianum Quæftorem Palatii fcribens: (*c*) " Illuftris „ auctoritas tua eadem mandata & in Libris Legum tranfcribi, & in facro Laterculo „ deponi, præcipiat, quatenus ex his una cum Codicillis fufcipiendis adminiftratores, „ quemadmodum poffint Reipublicæ fubvenire, non ignorent. „ Nonnulli Laterculum majus Dignitatum majorum, minus vero minorum, Notitiam continuiffe crediderunt. JULIUS CÆSAR BULENGERUS (*d*) majus apud Principem fub cura Primicerii Notariorum fervatum fuiffe exiftimat, in quo Civiles & Majores Magiftratus defcripti: minus fub cura fuiffe Quæftoris, in quo Præfecturæ, Tribunatus omnes & Præpofituræ caftrorum, adeoque Militaria munera defignarentur. *Laterculi* vox fub Antoninis in ufu, fub Augufto *Breviarium Imperii* appellabatur; inde *Commentarius Principis* quoque cœpit vocari. (*e*)

Caftrum.

Caftrum quod attinet, magnifice illud exftructum, repræfentatur, eumque plane in modum, quo in eadem *Notitia Imperii* (*f*) Caftrum Comitis Argentoratenfis apparet, cum Infcriptione: *Argentoratenfis*; pauciffima huic Caftro fimilia in tota Imperii Occidentalis Notitia occurrunt. Caftru fuperinfcriptum *Olino*, in quibusdam Codicibus *Olinone*,

(*y*) *Notit. Dignitat. Imperii Occid.* pag. 135. Edit. Pancir. Vide *Tab. noftram Infignium Magiftratuum Alfatiæ Romanæ*, Fig. *A.*

(*z*) Pag. 115. Edit. Genev. Pancir.

(*a*) *Commentar. ad Notit. Imperii Orient.* Cap. XCII. pag. 145. SERTORIUS URSATUS *de Notis Romanor.* pag. 186.

(*b*) Loco cit. pag. 144.

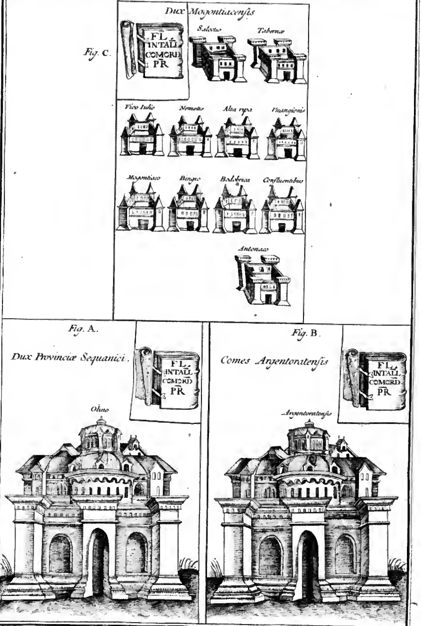
(*c*) *Auth. de Mandatis Princ.* §. I. feu *Nov.* 17. in princip.

(*d*) *De Imperio Romano* Lib. II. Cap. XIII pag. 339.

(*e*) Leg. III. D. *Ex quib. cauſis major.*

(*f*) Pag. 115. Edit. Genev. Pancirol.

INSIGNIA MAGISTRATVVM ALSATIÆ ROMANÆ.

Ex Notitia Dignit. Imperii

Olinone; quod haud dubie nomen Castri exprimit, ubi Dux Sequanici suam tenuerat sedem. Juniores Rauracensium, Helveticarum, Sequanicarum Alsaticarumque Rerum Scriptores, unanimi consensu huc referunt locum *Hole* Basiliæ vicinum, nec ego habeo, quod regeram. Ceterum " sub dispositione Viri spectabilis Ducis Provinciæ Sequanici erant: (*g*) Milites Latavienses Olinone. Officium autem habet idem Vir spectabilis Dux hoc modo: Principem ex Officiis Magistrorum Militum præsentalium à parte peditum, (*h*) Numerarium utrunque, Commentariensem ut supra, Adjutorem, Subadjuvam, Regerendarium, Exceptores, Singulares & reliquos Officiales.

§. LV.

Comes Argentoratensis.

Sequanici Ducis jurisdictio militaris ubi in Alsatia terminabatur, ibi Argentoratensis Comitis districtus incepit. *Notitia Dignitatum Imperii* Comitis nostri formulam ita exponit: (*i*) *Sub dispositione Viri spectabilis Comitis Argentoratensis*: *Tractus Argentoratensis.* Comes ergo noster eodem, quo Duces, elogio ornatus fuit. Insignia eadem plane, quæ Sequanici Provinciæ Ducis, idem Liber, iidem Codicilli, idem Castrum, quod supra in Duce Provinciæ Sequanicæ vidimus. Sub Libro & Codicillis Castrum sive *Munitio*, magnifice extructa, sive unius urbis effigies, uti in Sequanici Ducis & in Britanniæ Comitis insignibus, occurrit, cum Inscriptione: *Argentoratensis.*

Comitum Officium.

Comitum limitaneorum officium annotat Notitia, (*k*) hoc modo: " Principem ex Officio Magistri Militum præsentalium uno anno à parte Peditum, alio anno à parte Equitum: Cornicularium, Adjutorem, Commentariensem ex Officio Magistri Militum præsentalium alternis annis: Numerarios duos ex utrisque Officiis Magistri Militum præsentalium singulos, Subadjuvam, Regerendarium, Exceptores, Singulares & reliquos Officiales. „ Officium hoc licet non subjunxerit *Comiti Argentoratensi* Notitia, idem tamen, quod reliquorum, fuisse necesse est; quum eandem rem toties repetere supervacaneum videretur. Illustriores nimirum per omne Occidentis Imperium Comites in eadem Notitia sex memorantur, I. Comes Africæ limitaneus, II. Comes Tingitaniæ limitaneus, III. Comes littoris Saxonici per Britanniam, IV. Comes Britanniarum, V. Comes Italiæ, VI. Comes Argentoratensis. Primarii hi totius Imperii Comites dignitate, potestate, prærogativa, insignibus, titulis, æquiparati sunt Ducibus.

§. LVI.

Com. Arg. Mogunt. Duci non subjectus.

Errare ergo nobis videntur omnino, (*l*) qui Comitem Argentoratensem Duci Moguntiacensi, imo & Consulari, Moguntiaci sedenti, subordinatum fuisse, sibi persuadent; quando Comes ille omnia jura cum Ducibus communia habuit, & sub utrisque Legiones & Equitum vexillationes meruerunt: adde quod Comites Ducibus haud raro prælati. Ammianus (*m*) certe Sebastianum *Comitem ex Duce Ægypti* appellat. Ceterum *Comitis* nomen novos jam significatus diversos suscipere cœpit. Notissimus est antiquior, quo Proconsulem aut Prætorem in provincias, vel Senatus, vel ipsorum Magistratuum, judicio comitati designabantur, qui publicorum Negotiorum adjutores fiebant: cujusmodi fuere Quæstores, Legati, Scribæ, Accensi &c. Constantiniano autem ævo vox *Comitis* ad Magistratus, cum Urbanos, tum Provinciales cœpit referri; qui iterum à Comitibus Palatinis, in Comitatu vel Aula Principis hærentibus, fuerunt distincti. (*n*) Constantinus M. Comites primi, secundi & tertii ordinis invenit; (*o*) quorum aliqui Militares, Ducibus pares, subinde superiores, nonnulli honorarium Magistri Equitum axiuma per Codicillos adepti. (*p*) Argentoratensem Comitem ex

(*g*) *Not. Imp. Occid.* pag. 135. Edit. Pancir. Genev. item pag. 113. Edit. Labb.

(*h*) Recte hic Librarii errorem subodoravit Guido Pancirolus, qui legendum esse putat, *ex Officio Magistri Militum.* Quum enim pedites tantum Dux haberet, verisimile est, à Magistro Equitum non accepisse Principem. Si vero recte legitur: *ex Officiis Magistrorum Militum*, tum delenda sunt verba: *à parte peditum*, & adjiciendum vel subaudiendum est *alternis annis*, uti hoc in eadem Notitia sub *Duce Moguntiacensi* alibique exprimitur; ut nimirum anno uno ex Officio Magistri peditum, altero ex Officio Magistri Equitum Principem, Numerarios & Commentariensem acciperet: Adjutorem vero, Subadjuvam, Regerendarium, Exceptores, Singulares & reliquos Officiales, ipse Dux constituebat.

(*i*) Pag. 125. Edit. Genev. Sect. LIII. pag. 100. Edit. Labb. Vide *Tab.* nostram *Insignium Magistratuum Alsatiæ Rom.* Fig. *B.*

(*k*) Sect. L. pag. 96. sqq. Edit. Labb. & pag. 104. sq. Edit. Pancirol.

(*l*) Sebast. Munsterus in *Cosmogr.* Lib. III. Cap. XI. Beat. Rhenanus *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 223. ubi ait: " Comes Argentoratensis, Præfectus Militum apud Nemetas, & Præfectus militum apud Vangiones, Ducem Moguntiacensem agnoscebant, & Consularem ipsum. „ Consularis Germaniæ Primæ jurisdictio civilis fuit, non militaris.

(*m*) Lib. XXIII. Cap. III.

(*n*) Bulengerus *de Imperio Romano* Lib. IV. Cap. XXIV. sqq.

(*o*) Eusebius *in Vita Constantini* Lib. IV. Cap. I.

(*p*) *Cod. Theodos.* Lib. VI. Tit. VII. Leg. I.

POLITICA.

primæ classis Comitibus, nulli Duci subjectis, fuisse, id nobis persuadet, quod eadem plane cum Duce Sequanicæ Insignia gessit, quodque eodem *Spectabilis* ornabatur elogio, quo Duces, uti id ex Notitiæ Imperii schematibus apparet. Quum autem Comitiva, sive jurisdictio militaris, civilem (*q*) non semper excluserit, haud immerito quæritur, an Comes Argentoratensis utramque habuerit? Utramque si habuisset, jurisdictioni civili Consularis Germaniæ Primæ, qui Moguntiaci sedit, Alsatia Inferior non fuisset subjecta, à proprio suo Comite sagato togatoque recta. Verum enimvero quum ex ordinatione communi nec Comites, nec Duces, nec Magistri Militum, jurisdictionem in populos civilem habuerint, uti PANCIROLUS (*r*) observat, nosque documentis, quæ quæstioni lumen afferre possent, destituamur, ampliandum hac in re esse existimo.

§. LVII.

Comitatus Argentorat. limites.

Comitatus Argentoratensis limites quod attinet, quousque illi sese extenderint, haud difficulter definimus. Sequanicum tractum Alsatia Superiore terminatum fuisse, supra probatum est. Argentoratensis ergo Comitis tractus incepit, ubi Alsatia Inferior initium sumsit, & ad oppidum Saletionem, quod hodieque Episcopatus Argentoratensis cis Rhenum limes est, terminabatur. Tum demum Ducis Moguntiacensis inchoaverat ditio. Evidens hujus rei documentum sunt Ducis Moguntiacensis Insignia. Urbium enim & Castellorum, ei subjacentium, nomina ubi recensentur, *Saletio* primo loco memoratur. Multum aberrat à vero GUIDO PANCIROLUS, (*s*) qui Comitis Argentoratensis tractum Vangiones & Treviros quoque comprehendisse existimat, non perpendens, Moguntiacum in Vangionibus situm. In hos autem & Trevirenses jurisdictionem militarem si Comes Argentoratensis exercuisset, Dux Moguntiacensis vel nullum habuisset militare imperium, vel Comiti Argentoratensi plane fuisset subjectus. Peculiarem vero & primariæ dignitatis Comitem Argentorato impositum, nemo mirabitur, quum perpenderit, non unam alteramve Fabricam, vel Sagittariam, vel Loricariam, vel Scutariam, vel Balistariam, Clibanariam aut Spatariam', quæ diversis in locis Illyrici, Italiæ, Galliæque floruerunt singulæ, (*t*) Argentorati extitisse, sed omnes. Argentoratensis sola *Armorum omnium*, atque hinc inter octo Fabricas Galliarum primo loco posita fuit. In urbe limitanea & florente, ubi tot ensium, hastarum, cassidum, scutorum, cataphractarum, omniumque, quibus in bello opus, armorum Officinæ, quæque adeo præcipuum totius Imperii Romani Armamentarium constituit, peculiarem Comitem rei bellicæ causa, qui urbi nempe & regioni vicinæ præesset, constitutum fuisse quid mirum?

§. LVIII.

Jurisdictio Comitis Argentor.

Omnis ergo res militaris Germaniæ Primæ à Duce Moguntiacensi & à Comite Argentoratensi sub Magistro Equitum Galliæ recta fuit: quod ipsum apud Britannos quoque factum, uti AMMIANUS (*u*) me docet. " Britannias (inquit) indicabant „ barbarica conspiratione ad ultimam vexatas inopiam, Nectaridumque Comitem maritimi „ tractus occisum, & Bulchobandem Ducem hostilibus insidiis circumventum. „ Ceterum in universo Occidentis Imperio CCLXIX. præsidia cum totidem præpositis computabantur. Ex his unum præsidium Argentoratum occupavit, ut ex *Notitia Imperii* (*w*) patet, quum reliqua omnia, si Mogontiacum excipias, per Provincias, non per urbes, disponerentur. Præsidium hoc erat mille peditum, teste eadem *Notitia*. (*x*) Sed & Comitis ejusdem jurisdictioni subjectæ fuerunt illæ copiæ, quæ inter Marckelshemium & Saletionem tendebant. Ex omni Comitum Argentoratensium numero, qui per LXXX. circiter annos Argentorati sederunt, vix unius nomen reperimus. Charietto per utramque Germaniam Comes, sub Valentiniano & Valente, Augustis, circa An. CCCLXVI. (*y*) ab AMMIANO MARCELLINO (*z*) refertur; huncque adeo inter nostros referre haud dubito, quod ad Germaniam Primam pertinet, in qua Argentoratensis Comes solus occurrit. Unus enim Dux, unus Comes, plures sub jurisdictione Tractus & Civitates habere potuit. Apud CASSIODORUM certe extat *Formula Comitivæ diversarum Civitatum.* (*a*) Comitis Argentoratensis jurisdictio, si & togata fuit atque sagata; nonnisi

(*q*) Formulam Comitivæ civitatum nobis dat CASSIODORUS *Variarum* Lib. VII. Cap. XXVI.
(*r*) *Commentar. in Notit. Imperii Oriental.* pag. XXXIV.
(*s*) *Commentar. in Notit. Imp. Occid.* Cap. LXXV. pag. 115.
(*t*) Vid. supra Lib. II. Cap. IV. §. CLXIII. pag. 214.
(*u*) Lib. XXVII. Idem AMMIANUS Lib. XXVIII. docet, Theodosium, qui postea imperavit, Ducem apud Britannos fuisse.
(*w*) Pag. 105.
(*x*) Pag. 157.
(*y*) Gratiano & Dagalaipho Coss.
(*z*) Lib. XXVII. Cap. I.
(*a*) *Variar.* Lib. VII. num. 26.

nonnisi infima Alsatia, Nemetica nempe, Consularis (*b*) Germaniæ Primæ, apud Moguntiacenses sedentis, jurisdictioni civili fuit subjecta. Si vero tantum fagata, Germaniæ Primæ Consularis jurisdictionem in omnem Inferiorem Alsatiam, Tribocensem nimirum atque Nemeticam habuit, uti jam dictum. Sed præter hunc Consularem eadem Germania Prima quoque habuit, uti diximus, Ducem, qui rerum militarium causa in eadem hac urbe Mogontiacensi sedebat. De Duce hoc sequentia annotat *Notitia*: (*c*) " Sub Dispositione Viri spectabilis Ducis Mogontiacensis: Præfectus militum Pacensium „ Saletione: Præfectus militum Menapiorum Tabernis: Præfectus militum Anderecia- „ norum Vico Julio: Præfectus militum Vindicum Nemetes: Præfectus militum Mar- „ tensium Alta Ripa: Præfectus militum secundæ Flaviæ Vangiones: Præfectus militum „ Armigerorum Mogontiaco: Præfectus militum Bingensium Bingio: Præfectus militum „ Balistariorum Bodobrica: Præfectus militum Defensorum Confluentibus: Præfectus „ militum Acincensium Antonaco. „ Militare tantum fuisse Ducis Mogontiacensis imperium, ex hac ipsius dispositione perspicimus. Suberant ei præsidia limitanea urbium atque castellorum sive arcium ad Rhenum, cum suis Præfectis. Recensentur hic XI. Legionum Præfecti, sine Equitibus. (*d*)

§. LIX.

Legiones in partes divisæ.

Notamus ante omnia, unam Legionem plures sæpe diversis in locis stationes habuisse; quod ex ipsa Imperii Notitia perdiscimus, in qua legitur: " Præfectus „ Legionis III. Italicæ, pro parte media prætendentis à Vimania Cassiliacum usque, „ Cambiduno. Præfectus Legionis III. Italicæ, transvectioni specierum deputatæ, Fœtibus. „ Præfectus Legionis III. Italicæ, transvectioni specierum deputatæ, Teriolis. Item „ Legio III. Italica ad Prentium amnem (*e*) & Pagum. „ Legio ergo hæc in partes divisa fuit, singulæ suum Præfectum habuerunt, quæque oram Danubianam, Rhætiarum Duci, cui prima & secunda Rhætia suberant, attributam, custodiverunt. Eodem modo Præfecti hi XI. non integris Legionibus, sed partibus Legionum, quæ in oppidis & castellis litoris Rhenani tenuere præsidium, & quidem seculi quarti fine, præfuerunt.

Legiones in Alsatia.

Quæ tribus seculis prioribus Alsaticum Rhenum custodiverint Legiones, ostensum est supra; nunc videndum, quibusnam tempore sequenti id demandatum fuerit muneris. Sub dispositione Sequanici Ducis, adeoque in Rauracis & superiore Alsatia, erant, uti modo vidimus, Milites Latavienses Olinune. Quarumnam Legionum Cohortes sub Comite Argentoratensi in Tribocis præsidia tenuerint, nec Notitia, nec aliud Monumentum nos docet, quæ de infima magis, quam de media Alsatia videtur fuisse sollicita.

§. LX.

Pacenses milites.

In Nemetica ergo Alsatia excubuere Saletione Milites *Pacenses*, quorum Legio ex XXXII. Comitatensibus una censebatur. (*f*) Legio hæc Hispanica fuit, ab urbe Lusitanica, quæ *Pax Augusta*, PLINIO autem Colonia Pacensis, appellatur, nunc *Badajoz* incolis, Provinciæ Extremaduræ Caput. Potuisset quoque ab urbe *Pax Julia* Legio suum nomen obtinuisse, quæ itidem Hispaniæ Lusitanicæ, sed Turdetanorum, urbs est, nunc *Beja* appellatur. Undecunque Legioni natum sit nomen, ea certe seculo IV. ad Rhenum heic nostrum prætendit.

Menapii.

Pacenses excepere *Menapii*, qui cum Præfecto suo præsidium tenuere Tabernis, Rhenensibus nempe, quod oppidum Saletionem excepit. Menapiorum Legio una quoque ex XXXII. Comitatensibus fuit, cui nomen à Belgica Menapiorum gente, Scaldim inter Mosamque extensa, ubi nunc Ducatus Brabantiæ, ex cujus gentis militibus Legio forsan composita fuerat.

Infra

(*b*) Consulares vocabantur hi Rectores Provinciarum, nunquam licet functi fuerint Consulatu.

(*c*) Pag. 112. Edit. Pancirol. Sect. LXIV. pag. 119. Edit. Labb.

(*d*) *Itinerarium* ANTONINI in hoc tractu VII. Alas & III. Legiones locat.

(*e*) Prenzius amnis juxta Gundelfingam oppidum in Danubium egreditur.

(*f*) Comitatenses Legiones appellatæ sunt à *Comitatu* sive Aula Principis, in qua degebant, quæque in Prætorianorum successerant locum. Seculo IV. primus militum ordo fuit Palatinorum, quibus Palatii Principis custodiendi cura: secundus *Comitatensium*, tertius *Pseudo-Comitatensium*. Comitatus ergo est Aula imperatoris, ex qua evocabantur vel mittebantur milites ad præsidia urbium, castellorum, arcium, provinciarum. Palatini hi & Comitatenses milites subinde quoque dicti sunt Principes.

POLITICA.

Anderecianі. Infra Tabernas *Anderecianorum* militum Præfectus Vico Julio præsidebat. Vicum Julium ibi situm olim, ubi Germershemium hodie, supra exposui, quod locum illum inter Tabernas Rhenenses & urbem Nemetum *Notitia Imperii* annotat. Anderecianos quod attinet, GUIDO PANCIROLUS (*g*) ex Andibus, Galliæ Celticæ populo, qui hodie Andegavenses, & ex Rhætis mixtam Legionem fuisse existimavit. Mallem ego, *Anderitum*, Galliæ Aquitanicæ urbem huc trahere, illamque Legionis hujus constituere Matrem, ab ea sane *Anderitiani* & *Anderetiani* (*h*) nomen facile accipere potuerunt. Quodsi quis ab *Andera*, Troadis Agri urbe, Anderecianos derivare maluerit, & ei ego sane lubentius, quam Pancirolo assenserim: urbem hanc STRABO (*i*) PLINIUSque (*k*) memorant.

§. LXI.

Vindices. Nemetum urbi denique, gentis hujus principi loco, *Vindicum* militum præfuit Præfectus, ut Notitia tradit. Vindices à Julio illo Vindice Gallo, qui Galbianas partes tam ardenter defendit, appellatos Pancirolus conjectat. Sed qui verisimile, Gallici illius hominis nomen per quatuor fere secula in exercitu Romano continuatum; factione illa à Vitellianis Ducibus Cæcina & Verginio Rufo, ante quam nasceretur, deleta, uti supra (*l*) ex TACITO ostensum. Adde quod affectæ Vindicis *Vindiciani*, non *Vindices*, appellabantur. Mallem ergo hoc Legionis epitheton rei cujusdam præclare gestæ occasione ortum conjicere, uti ab eventibus similibus *rapax*, *martia*, *victrix*, *ferrea*, *pia*, *pollens*, *fidelis*, *adjutrix*, *fortis*, *valens*, *ferrata*, *firma*, *constans* &c. diversarum Legionum cognomina prodierunt.

Legionum Romanarum statum, qualis Severi Alexandri temporibus fuit, dedit nobis diligens illius ævi Scriptor, DIO CASSIUS, (*m*) ex quo multa retulimus. Duorum seculorum, quæ ad Honorium usque effluxerunt, decursu Legionum veterum aliæ exauctoratæ, aliarum nomina mutata, quædam in plures Legiones distinctæ, earum immutata est series; uti ex allegato sæpe *Notitiæ Imperii* Libro, ubi Legiones ab eo tempore erectæ recensentur, addiscimus. In summam ergo si omnia, quæ stationarios milites, in Alsatia seculo IV. excubantes, respiciunt, congeras, tria illis assignata fuerunt Prætoria, quorum primum *Olinone* in Rauracis, Medium *Argentorati* in Tribocis, tertium *Magontiaci* in Vangionibus; inter quæ Prætoria duobus Duces, uni vero quod Argentorati, Comes præfuerant. Hæc de præsidiis litoralibus, Duci Moguntiacensi subjectis.

§. LXII.

Ducis Officium. Officium vero Ducis hujus quod attinet, *Notitia* illud his verbis subjungit: « Officium autem habet idem Vir spectabilis Dux hoc modo: Principem ex Officiis „ Magistrorum Militum præsentalium alternis annis. (*n*) Numerarium à parte „ peditum semper. Commentariensem à parte peditum semper. Adjutorem. Subad„ juvam. Regerendarium. Exceptores. Singulares & Reliquos Officiales. „ *Spectabilitatis* honos & huic Duci competebat.

Insignia. Insignia vero quod attinet, (*o*) Dux Mogontiacensis quidem Librum clausum, iisdem sigils FL INTALL COMORD PR insculptum & Codicillos ad latus Libri, eodem modo, quo Sequanicæ Provinciæ Dux & Comes Argentoratensis, gessit, at loco Castri unius, quod hi vastum amplissimumque gesserunt, Dux Mogontiacensis XI. Castella quoque in suis Insignibus habuit, his notata nominibus: *Saletio*, *Tabernæ*, *Vico Julio*, *Nemetis*, *Alta Ripa*, *Vangionis*, *Mogontiaco*, *Bingio*, *Bodobriga*, *Confluentibus*, *Antonaco*; quæ loca jurisdictioni ejus militari subjecta.

§. LXIII.

(*g*) *Commentar. in Notit. Occid. Imp.* Cap. XC. pag. 146.

(*h*) *Anderetiani* scribuntur in eadem *Notitia Imperii* pag. 147. Edit. Pancir. ubi scribitur: *Præfectus classis Anderetianorum Parisiis.* Classis, sive statio navium fuit Parisiis, quam Anderetiani milites tuebantur.

(*i*) Lib. XIII. pag. 610.

(*k*) *Hist. Natur.* Lib. V. Cap. XXX.

(*l*) Pag. 174.

(*m*) Lib. LV.

(*n*) *Notitia Imp. Occid.* pag. 145. Edit. Pancir.

(*o*) Vide *Tab. nostram Insignium Magistratuum Rom.* Fig. C.

§. LXIII.

Ex Mogontiacensibus Ducibus, toto seculi IV. decursu, quo Ducatus duravit, nonnisi unum reperio, *Florentium* nempe, quem AMMIANUS (*p*) memoriæ prodidit circa An. CCCLXXI. sub Valentiniano, Valente & Gratiano, Augustis. Vocatur quidem ab Ammiano simpliciter *Germaniæ Dux*, at Germaniæ primæ Ducem Mogontiacensem intelligi debere, circumstantiæ suadent: unum enim ex Alemanniæ primatibus, Hortarium nomine, à Florentio proditum fuisse scribit. Jam vero Alemannos è regione Germaniæ primæ trans Rhenum, & quidem ad Mœnum, tantum habitasse res nota in vulgus. Franci è regione Germaniæ secundæ litus Rheni dextrum occupaverant; unde ad Consularem Germaniæ secundæ Florentius hic referri haud potest. Nomina Ducum.

Qui & alium Ducem Maguntiæ, Gerontium nempe quendam, huc trahunt, illi corruptis AMMIANI (*q*) Codicibus decepti in hanc sententiam pervenerunt. Hic sub Constantio Augusto circa An. CCCLIII. *Gerontium Magnentianæ Comitem partis* nobis commemorat, quem Constantius excarnificari jusserit, quod Magnentii Tyranni partibus fuit addictus. Corruptus Codex legit: *Gerontium Mogontianæ Comitem partis;* unde Comitem Ducemve Moguntiacensem exsculpserunt. Sed error nemini non incurrit in oculos. Mogontiacensis hic, ut & Sequanicæ, Dux inter XII. illos Occidentalis Imperii Duces, qui in limitibus excubuerunt, reputatus fuit: uti inter sex Comites Limitaneos ejusdem Occidentalis Imperii Comes Argentoratensis comprehensus erat.

Præsidia nostra limitanea, quæ huc usque descripsimus, cum Ducibus & limitibus suis ab' Alemannis, Rhenum transeuntibus, limitemque rumpentibus, non semel ejecta; ab Imperatoribus, quantum fieri potuit, restituta & redintegrata fuerunt: quod idem circa limitem Danubianum sive Rhæticum quoque factum reperio. Sextam ejus contra Alemannos aut Suevos restitutionem, à Valentiniano & Gratiano tentatam, annotat HEROLDUS. (*r*) At Vandalico-Alemannica seculi V. irruptione oppida & castella Rhenensia prorsus eversa fuerunt, postquam Stilico Romana præsidia inde revocasset; ut nempe, Barbaris per interiora Imperii grassantibus, Honorium facilius præcipitaret è solio.

§. LXIV.

Quum de Epithetis Honorum, quæ Magistratibus Alsaticis fuerunt Sec. IV. tributa, sæpe mentio inciderit, nonnulla hujus argumenti subjungenda censuimus. Scilicet *Augusti* Axioma soli Imperatori servatum; *Nobilissimus* vero Imperatoris filius, aut Cæsar, sive designatus Imperator appellabatur; quem titulum Constantinus invenit. Post hos Honoratorum gradus tres præsertim observare est apud Scriptores: *Illustrium, Spectabilium, Clarissimorum.* (*s*) *Illustres* imo & *Illustrissimi* sunt Præfecti Prætorio, Præfecti Urbis Romæ & Constantinopoleos, Magister Officiorum, Quæstor Sacri Palatii, Comes Rerum Privatarum, Comes Sacrarum Largitionum & Magistri Militum, sive Peditum, sive Equitum. Ita Magister Equitum per Gallias *Vir Illustris,* (*t*) uti vidimus, dictus est. CASSIODORO Senatori (*u*) hic Titulus *Illustratus dignitas*, item *Illustria* dignitas. *Spectabilitas* autem, sive Titulus *Spectabilis*, inter *Illustris* & *Clarissimi* titulos medius, dabatur Vicariis Diœceseon, Ducibus & Comitibus Rei Militaris, Proconsulibus, Præfecto Augustali, Comiti Orientis, quæ tres Dignitates erant ut Vicarii Diœceseon. (*w*) *Clarissimatus* honor autem, sive *Clarissimi* dignitas, dabatur Rectoribus Provinciarum, Consularibus, Correctoribus. Unde generatim inferre possumus, Clarissimos utplurimum singulas rexisse provincias; Spectabiles vero totas Diœceses; Illustres denique plures Diœcesium Tractus. Inde secuta est *Perfectissimatus* dignitas, Perfectissimi enim dicebantur Præses Arabiæ, Dalmatiæ, Magister Cursus &c. Sub Constantino nullus Dux Clarissimatus dignitate decoratus fuit: Duces enim tum nonnisi Perfectissimi (*x*) erant, qui postea Spectabiles, imo & Illustres. Successu temporis Imperatorum benignitas favorque fecit, ut tituli hi communicarentur illis, qui iis antea caruerant, vel Provinciarum majorum Rectoribus majores tituli, quam minorum tribuerentur Præsidibus. His Constantiniani ævi nominibus & titulis Justinianus Imp. ætate sua addidit novos, ut *Excelsus*, *Gloriosissimus*, *Eminentissimus*, *Magnificentissimus*, *Sublimis* &c. Denique omnes hi tituli honorum Magistratibus promiscue concessi sunt. Tituli Honorum.

(*p*) Lib. XXIX. Cap. IV. pag. 439.
(*q*) Lib. XIV Cap. V. pag. 13.
(*r*) *De Legione III. Ital. Palatina statione*, apud SCHARDIUM *Script. Rer. German.* Tom. I. pag. 108.
(*s*) Jo. SELDENUS *de Titulis Honorum* & BRISSONIUS *de Formulis Pop. Rom.*
(*t*) *Notitia Dignit. Imp.* Sect. XL. pag. 76. Edit. Labb.
(*u*) *Variar.* Lib. I. Epist. IV. & Lib. VI. Epist. XI. XVI.
(*w*) Vide eundem Senatorem Lib II. *Epist.* XXVIII. Lib. VII. *Epist.* IV. XXXVII.
(*x*) AMMIAN. MARCELL. Lib. XXI. Leg. XXX. COD. THEOD. *de Erogat. Milit. Annon.* Vide GUTHERIUM *de Officiis Domus Augustæ* Lib. I. Cap. IV.

§. LXV.

Magistratus oppidorum. Internum singulorum Alsatiæ oppidorum Regimen non potuit non in multis Romano sub Imperio immutari. Suprema apud Argentouarienses, Helvetenses, Argentoratenses, Brocomagenses, Magistratuum auctoritas Romanis tunc subordinata Præsidibus fuit. An suum quoque Vergobretum annuum, (y) Bibractensium instar, qui Dictatoris modo, cum supremo jure vitæ & necis, civitati præfuerat, nostræ Sequanicæ & Mediomatrico-Tribocicæ urbes habuerint, non liquet: Divodurum, Mediomatricorum caput, Senatum habuisse, qui vero nomen *Decurionum* assumpserit, Monumentum Mediomatricense apud MEURISSIUM (z) testatur. Frequens hinc formula: *Ordo Decurionum.*

Quæ de Alsatiæ Rectoribus huc usque disputata sunt, satis nos docent, Alsatiam sub Romanis duas in partes, diversis Provinciis adscriptas, semper distractam, adeoque non ab uno vel communi Præside rectam fuisse; sed in civilibus Præsidem Sequanicum & Consularem Germaniæ Primæ, in militaribus autem duos Duces, unumque Comitem, agnovisse Rectores. Sub Merovingis Regibus demum Alsatia in unum coaluit corpus, communi subjicienda Duci. Helvetia è contrario antequam fieret Romana, unam Civitatem, sive corpus aliquod & communem civitatum Helveticarum Rempublicam composuit, uti ex Julio Dictatore novimus; postea temporis vero ab A. Cæcina, Vitellii Imp. Duce, quod Galbianis partibus adhæsissent, Helvetii afflicti & Respublica eorum disrupta, atque orientalis Helvetiæ pars, à Rheno usque ad Ursam, Rhætiæ Primæ adjecta est: occidentalis, ab Ursa ad Juram, Sequanicæ attributa Provinciæ. Maximæ Sequanorum autem, seculo IV. exortæ, omnis Rhenum inter & Juram Helvetia partem haud dubie composuit; quod Vindonissa, urbs Rheno vicina, Aventicum & Ebrodunum, adjacentia Juræ monti oppida, Maximæ Sequanicæ partes constituerunt, uti Galliarum Notitia perscribit. Hæc de civili & militari Alsatiæ sub Romanis imperio, nunc dispiciendum de Moribus.

(y) CÆSAR Lib. I. *de Bello Gall.* Cap. XVI. & Lib. VII. Cap. LV. ubi Bibractensium quoque memoratur Senatus. Senatus Rhemorum apud eundem Lib. II. Cap. V. Centum & tredecim Senatorum apud Treviros mentionem facit TACITUS *Histor.* Lib. V. Cap. XIX.

(z) Monumentum Victorinæ, cui ex D. D. *Decreto Decurionum Olla publice data.* MEURISSE *Hist. des Evesques de Metz* pag. 15. Solennis stylus erat L. D. D. D. Locus Datus Decreto Decurionum. Hic *Olla* memoratur.

LIBRI

LIBRI SECUNDI
SECTIO TERTIA.
ALSATIÆ ROMANÆ
MORES, CULTUS, RELIGIO GENTILIS.

§. I.

Gallicis Rauracorum Sequanorumque Superioris Alſatiæ & Germanicis Tribocorum Nemetumque Inferioris Alſatiæ moribus, ſub Periodo hac, acceſſerunt inſtituta Romanorum, à Magiſtratibus, Legionibus, Legibusque eorum introducenda paulatim. Innocuos Gallorum Germanorumque mores optimus rerum teſtis oculatus deſcripſit Cæsar Dictator. (*a*) Fortis hic bello heros, corruptiſſimus pace, ſimplicitatem cultus & victus in hoſtibus ſuis Gallis, quos vicerat, laudat impenſe. At ipſe domitor Galliæ cum nova dominatione novos quoque mores devictis, laudabiles multos, ſed & perverſos plurimos, attulit. Cæſari conſentit Tacitus, (*b*) perpetuus ſimplicitatis Germanicæ præco, quam cum corrupta Romanorum vivendi ratione diligenter ubique comparat. Romana ergo dominatio omnia vitæ commoda, elegantioremque cultum, ſed & cum his illecebras voluptatum, in Alſatiam adduxit: adduxit & idioma Latinum, perque hoc bonas artes, & Literas, regionemque adeo ex ſimplici quidem corruptam, at ſimul ex hirta & ſemibarbara cultam, pulchram florentemque effecit. Morum mutatio.

§. II.

Amictus hinc, Victus & reliqui Alſatiæ Celticæ cultus magna mutatio. Tunicis manicatis apertis, tum brevibus, (*c*) tum infra femora defluentibus, (*d*) at cingulo ſubinde reductis: Sago item Gallico Germanicoque, (quo Mediomatrico-Triboci noſtri utebantur) manicis inſtructo, duplex in hac Periodo, Germanicus nempe atque Romanus, acceſſit veſtitus. Braccata olim Gallia dicebatur pars ejus Auſtralis, reliqua omnis Comata, cui annumerata Alſatia; Triboci, qui Inferiorem Alſatiam Periodi Romanæ initio occupaverant, eidem quoque attulerant *Braccas*. De Vangionibus ſane, Tribocorum ſociis atque fratribus, ſcribit Lucanus: (*e*) Veſtitus.

" Et qui te laxis imitantur, Sarmata, bracis
„ Vangiones.

Bracas, *braccas*, ad femora proprie pertinuiſſe, & ſuperiorum ſeculorum feminalibus laxis fuiſſe ſimiles, multa perſuadent. (*f*) Ovidius de Beſſis, Getis ac Sarmatis, locutus, illis bracas quoque adſcribit, quas nunc *ſutas* (*g*) nunc *laxas* (*h*) appellat, unde ad pedes fere deſcendiſſe videntur. Cæcina, Vitellii fautor & aſſecla, ex Germania cis

 Rhenum

(*a*) Lib. VI. Cap. XXI. ſeqq. *de Bello Gall.*

(*b*) In Libello *de Moribus Germanorum.*

(*c*) De Tunicis brevibus Martialis Lib. I. *Epigr.* XCIII. intelligendus eſt, ubi ſcribit:
Dimidiasque nates Gallica Palla tegit.

(*d*) Strabo Lib. IV. pag. 135.

(*e*) *Pharſal.* Lib. I. vers 430.

(*f*) Illis non accederem, qui de Tunica vel Pallio brevi Braccas interpretantur. Pluralis numerus favet alteri ſententiæ, quam ſequimur. Catel *Hiſt. de Languedoc* Lib. I. Cap. II.

(*g*) *Triſt.* Lib III. X. XIX.

(*h*) Ibidem Lib. V. VII. XLIX.

MORES.

Rhenum cum exercitu in Italiam progreſſus, hoc oræ Rhenenſis veſtitu uſus eſt. Unde TACITUS (*i*) de eo: "Ornatum ipſius Municipia & Coloniæ in ſuperbiam „ trahebant, quod verſicolore ſagulo, braccas, barbarum tegmen, indutus, togatos „ alloqueretur. „ (*k*) Sed & ſupervenit ſane Toga Romana, quippe quam Proceres & Nobiliores Gentis, ut Præſidibus, Proconſulibus, Ducibus Comitibusque placerent Romanis, geſtare, vel ſaltem uſum ejus paulatim introducere, debuerunt. Indumenta pedis ſi quoque reſpicias, calceamento illi Gallorum, *Gallica* (*l*) dicto, quæ fuit crepidæ ſpecies, Romani jam ſoccos atque cothurnos, mulleos (*m*) atque perones, (*n*) addiderunt. Amictus hos Alſatæ ſenſim ſuos reddidere. Imo ſi & cultum conſideres, veriſimile prorſus eſt, Rauracorum, Sequanorum, imo & ex Germanis advenis Tribocorum atque Nemetum Primores, Romani moris cauſa, comas & barbas depoſuiſſe primum, ſeculoque ſecundo recepiſſe, tertioque labente abjeciſſe rurſus; uti triplex hoc barbæ fatum apud Romanos, toto Periodi hujus Romanæ decurſu, nobis nummi oſtendunt. Unde pro varietate temporum Alſatiam nunc comatam diceres, nunc raſam; ab initio tamen ex comata in togatam arbitramur converſam.

§. III.

Victus. Victum quod attinet, CÆSAR (*o*) obſervavit, Gallos agriculturæ magis, quam Germanos, ſtuduiſſe. Conjicere ergo licet, Tribocos noſtros atque Nemetes, origine Germanos, poſtquam initio hujus Periodi tranſiſſent in Galliam, ſtudia Sequanorum Superioris Alſatiæ vel ſponte imitatos, vel certe à Romanis ad culturam hanc fuiſſe inductos, ut regio natura fertilis, accedente cultura, fertilior evaderet.

De vitibus autem ſpeciatim annotamus, illarum culturam quidem in Narbonenſi & Lugdunenſi Gallia interiore jam diu obtinuiſſe, (*p*) ad Rhenum vero, ſub Probi demum Imperio, vites ſerere colereque permiſſum. Nec TACITUS obſtat, quum in *Germania* ſua (*q*) ſcribit: "Proximi ripæ Germani & vinum mercantur. „ Mercari nempe potuerunt à Gallis noſtris ripenſibus vinum, quod alibi provenit, prouti hoc quotidie paſſim fieri videmus. Vites inſtituendi colendique, quantum quis vellet, neque in Italia neque in Provinciis jus fuit; coercente libertatem hanc Lege Domitiani. (*r*) De Probo autem res nota, quod *Gallis omnibus & Hiſpanis ac Britannis permiſit, ut vites haberent vinumque conficerent*, quod VOPISCUS, (*s*) teſtatur; cui AURELII VICTORIS, (*t*) & EUTROPII (*u*) teſtimonia accedunt. Hoc autem jus, à Probo Gallis conceſſum, eo magis ad Rhenum Alſatiamque noſtram extendimus, non modo quod interiores Galli jam pridem vites coluerant, ſed & quod in ſubigendis Germanis Gallorum præſertim ripenſium uſus eſt ope, quibus gratificari ſtuduit Probus. Conjecturæ noſtræ LEHMANNUS (*w*) aliique plures ſuffragantur. Ad hoc ergo tempus vinearum culturæ, Alſatis tam proficuæ, referenda origo. De Alſatia Sequanica ſive ſuperiore tamen cautius pronuntiandum. Memorabilis enim eſt PLINII locus, in *Hiſtoria Naturali*, (*x*) ubi Sequanici vini facit mentionem: "Jam inventa vitis per ſe, „ (inquit) in vino picem reſipiens, Viennenſem agrum nobilitans. Arverno Sequa- „ noque & Helvico generibus non pridem illuſtrata, atque hæc Virgilii vatis ætate „ incognita, à cujus obitu XC. aguntur anni. „ Plinius ante Domitiani Legem, novam vitium culturam prohibentem, jam ſcripſit, unde & poſt legem hanc Sequanicæ vites

(*i*) *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XX.

(*k*) CASAUBON. *ad Sueton. Auguſt.* Cap. LXXXII.

(*l*) LAZ. BAYFIUS *de Re Veſtiaria* pag. 225.

(*m*) Proprium geſtamen eorum, qui Magiſtratum curulem cepiſſent. Punicei erat coloris, quum reliquis aluta nigra ſufficeret. Aurelianus Imp. uſum hunc ſuſtulit, teſte VOPISCO *in Aureliano* Cap. XLIX. de quo ait: "Calceos mulleos, & cereos, & albos & „ hederaceos, viris omnibus ſuſtulit, mulieribus „ reliquit.

(*n*) Perones genus calceamenti ruſtici ex corio crudo contra nives & imbres. BALDUINUS *de Calceo Antiquo* Cap. XVII.

(*o*) De *Bello Gall.* Lib. VI.

(*p*) Notum eſt MARTIALIS *Epigramma* Lib. XIII. Epigr. CVII.

"Hæc de vitifera veniſſe picata Vienna,
„ Ne dubites, miſit Romulus ipſe mihi.

Plura hac de re apud MENETRIER *Hiſtoire Conſulaire de la Ville de Lyon* pag. 64. ſqq.

(*q*) Cap. XXIII.

(*r*) SUETON. in *Domitiano* Cap. VII. Exiſtimaverat Domitianus, vinearum ſtudio negligi arva. Adde PHILOSTRATUM in *Vita Apollonii* Lib. VII. qui latæ Legis cauſam affert ſeditiones, ex temulentia ortas.

(*s*) *In Vita Probi* Cap. XVIII.

(*t*) *De Cæſaribus* Cap. XXXVII.

(*u*) Lib. IX. Cap. XI. ſcribit: *Vineas Gallos & Pannonios habere permiſit.*

(*w*) *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. XXIV.

(*x*) Lib. XIV. Cap. I.

Mores.

vites & vineta subsistere potuerunt. Sequanorum interiorum ergo (*Franche-Comtois*) primo jam seculo celebrata sunt vina; quod an exteriores quoque nostros, respiciat Alsatas, nequeo decernere. Epocha Probi vero omnem nostram oram Rhenensem haud dubie respicit.

§. IV.

Architectura.

Præcipuum autem Alsatiæ nostræ ornatum addidit militaris atque civilis Romanorum Architectura, Celticæ Alsatiæ vicis & oppidis vel mire amplificatis, vel in magnas, frequentes, divites & opulentas, urbes paulatim conversis. Rhenensis ejus ora mansionibus, mutationibus, tabernis, arcibus, castellis, urbibus & viis stratis, instructa atque munita. Vogesus ad præsidia, castra stativa, speculasque ibi ponendas apertus; unde factum, ut non litoris tantum, sed & Vogesi accolæ incolæque divitiis, opibus, commerciis, numeroque in dies augerentur & crescerent. Multiplicia Architecturæ Romanorum utriusque specimina nobis exhibent Augustæ Rauracorum mœnia, quæ adhucdum ex parte subsistunt, Theatrum, Templum, Aquæductus, & reliqua. Architecturam illam, in Coloniæ Rauricæ mœnibus, quorum iconem supra expressimus, adhibitam, dum probe considero, in ea sane Romani & Gallici moris mixturam quandam mihi deprehendere videor. Gallicum murum ita describit CÆSAR: (y) " Trabes directæ perpetuæ, in longitudinem paribus intervallis distantes inter se binos „ pedes, in solo collocantur. Eæ autem, quæ diximus, intervalla grandibus in fronte „ saxis effarciuntur; iis collocatis & coagmentatis aliis insuper ordo adjicitur, ut idem „ illud intervallum servetur, neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissæ „ spatiis, singulæ singulis saxis interjectis arte contineantur: sic deinceps omne opus „ contexitur, dum justa muri altitudo expleatur. „ Alternis ergo stratis trabium & lapidum, in mœnibus suis conficiendis, Galli utebantur, ita ut opus in speciem varietatemque non esset deforme, quum rectis lineis suos ordines servarint. Gallici hæc muri species & varietas quum placeret Romanis, imitati sunt eam, ita tamen, ut pro ligneo strato lateritium, quod ex longis, latis, densis & duris, lateribus constabat, substituerent, quibus muro robur & firmitas, rubello colore gratia & venustas quædam, conciliaretur: opus sane, ante hos mille octingentos fere annos exstructum, tot ruinis, casibus, aeris & tempestatum injuriis expositum, hodie tam integrum, tam pulchrum & nitidum est, ut nostris demum temporibus videatur exstructum. Quodsi *Chronici Noviontensis* Auctori seculi XIII. vel XIV. fides posset haberi, eo in loco, ubi hodie Ebersheimense Monasterium est, adeoque in Tribocensi Alsatia, fortissima Arx, à Julio Cæsare condita & *Novienti* nomine appellata, quatuor aliis Castellis, in vicinia positis, decorata atque munita, extitisset. Sed in rebus tam antiquis Scriptores medii ævi, genuinæ antiquitatis ignari, fidem suam decoxerunt jam pridem. Ad Ædificia hujus classis referimus quoque Arces, quas Dux Sequanici nostri Olinone, haud procul ab ora Raurica Rheni, & in Germania Prima Argentoratensis Comes inhabitarunt: illa item Saletionis & Tabernarum Castella, quæ omnia in veteris *Imperii occidentalis Notitia* exprimuntur iconibus, (z) unde nos quoque ea expressimus. Armamentaria, magno numero exstructa, Fabricas omnis generis armorum, supra enarratas; publica item Præsidum Romanorum, Magistratuum ædificia, Domus, Ædes, Curias, Prætoria, Theatra & alia hujus generis, vel me tacente, heic referri debere, nemo non videt.

§. V.

Templorum constructio.

Quodsi ad Architecturam Ædium Sacrarum transeamus, in hac quoque præsertim decus & ornamentum oræ nostræ Rhenensi attulit Romana majestas. Nulla sub priore Periodo templa, delubra, ædes, sacella, ædiculas, aras, Alsatæ Celtæ habuerunt, quod omnis eorum Religio per Druidas in nemoribus peracta & lucis. At Druidis Imperatorum Legibus identidem proscriptis, Alsatæ nostri facilius ad sacros Romanorum ritus traduci, vel certe adduci potuerunt, ut Gallica sua Sequani, Germanica, Triboci & Nemetes nuper allata, sacra cum Romanis miscerent. Unde Galli, nemoribus olim usi pro templis, & ipsi jam exstruere cœperunt templa, vel ea certe cum Romanis habuere communia; in quibus exstruendis Romani liberales quum essent, non potuit non ædificiis sacris repleri Alsatia. Eorum vestigia & in veteri Augusta Raurica, & in Vogeso nostro Dagsburgico, in Ferrato Monte Dononis; item prope Altstadium & Niderbronnam, reperimus: quando his omnibus in locis Templa, vel Ædes, Mercurio olim consecratæ fuerunt, uti Monumenta vel ruinæ, quæ supersunt,

Rr 3 nos

(y) *De Bello Gall.* Lib. VII. Cap. XXIII. Diversæ sunt Criticorum de hoc loco sententiæ.

(z) *Notitia Imperii Occidentalis* pag. 145. Edit. Pancir.

MOSES.

nos docent. Ingens autem illud & splendidum Mercurii Fanum, quod Julius Cæsar in Insula Elli, ubi hodie Apnmonasterium est, invenisse collapsum, restaurasse & donariis multis ditasse, in Topologi Novientensis Annalibus scribitur, in eandem classem, in quam Castella ibidem exstructa, hoc est, in fabulosam reponimus. Topologum hunc tamen ex nostris sequuntur plerique. Ex exteris secutus est eum GUILIELMUS EISENGREIN, (*a*) Rerum Spirensium Scriptor, ubi ita loquitur: "S. Maternus, „ auxilio fidelium fretus, locum quendam insignem, qui tunc Novientum, nunc vero „ *Ebersheim-Munster* vocatur, haud procul à Selestadio situm, diruit, ubi Julius Cæsar „ magnificum pro adepta victoria contra Gallos templum condiderat. „ Othmarsheimensium vero Canonissarum Templum, quod veteri traditione Delubrum Romanum fuisse creditur, Marti consecratum, nonnisi finientis Romanæ Periodi opus esse censemus, ut inter Monumenta docebitur.

§. VI.

Theatra & alia ædificia.

Theatri, Arcus triumphalis, aut Circi Basilicæve cujusdam, vestigia apud Alsatas quærenti nulla, sed apud Rauricos (*b*) & Vesontinos (*c*) plura, occurrunt. Aliquid tamen hujus rei apud Argentouarienses, Argentoratenses & Brocomagenses extitisse credendum. Viarum publicarum munitio per omnem Alsatiam, & ad Rhenum per mediterranea, Vogesum versus, instituti cursus publici, vehiculationes provincialium, magnam negotiis, commerciis aliisque vitæ commodis, promovendis facilitatem attulerunt. Multiplicibus ædificiis his additus est ornatus & nitor: quorum testes sunt Pavimenta tessellata & Fornicum Musiva, (*d*) quæ in oppidis Gallicis, Coloniæ Romanæ jure gaudentibus, præsertim occurrunt. In Raurica Colonia haud ita pridem reperta fuit operis Musivi Camera, quod vasa, flores aliaque hujus generis ornamenta, expressit. Notæ sunt Arausionensium, Lugdunensium, operis Musivi reliquiæ, quas exhibet SPONIUS. (*e*) In veteris Helvetiæ Aventico, quod dein Colonia Flavia evasit, elegans Lithostratum vidi, dignum quod ære exscriberetur. Romani Alsatis quoque nostris suas attulerunt Thermas, Balnea, Laconica, Sudatoria, Hypocausta varii generis, quæ hinc inde apud nos atque vicinos inter ruinas occurrunt. Buxovillæ, quod Inferioris Alsatiæ oppidum, anno MDCCXXXV. Balnei singularis structuram, infra exhibendam, deteximus. In Bipontino Ducatu Laconicorum duorum diversi generis & Fabricæ rudera hodieque subsistunt. Thermas Plumbarienses Romanis jam notas fuisse, plures demonstrant murorum structuræ, ibidem residuæ, & præsertim Inscriptio vetus, ibi olim conspicua, at deinde ad substructiones reficiendas ab opificibus, rerum harum ignaris, adhibita:

DEAEO. NEPTVNO
IOVTISSIA
VESTINA
V. S. L. M.

Apud Epamanduodurenses, qui ad Sequanos interiores pertinuerunt, nobile Balneum fuisse necesse est, quod ad marmorandum illud Flavius Catullus pecuniam testamento legavit, uti antiqua etiam Epigraphe docet. (*f*)

§. VII.

(*a*) *Chronologia Rer. Spirensium* ad An. LIV. pag. 52.

(*b*) Vide supra Lib. II. Cap. IV. §. LXX. pag. 161.

(*c*) CHIFLETIUS in *Vesontione* Part. I. Cap. XL. sqq. Arcus triumphalis rudera, quæ ibidem adhuc subsistunt, exhibet. Arcus Aureliano erectus creditur, postquam Vesontionem, à Tetricis oppressam, libertati restituisset.

(*d*) Tessellata & Lithostrata præcipue de pavimentis: Musiva, Musia, Musea, de opere hoc in parietibus & apsidibus adhibito, dicebantur. Celeberrimum est Prænestinum (*Palestrina*) illud Latii, in Fortunæ delubro, ex parvulis crustis compositum, quod Templum exstruxit Sylla. PLINIUS *Hist. Natur.* Lib. XXXVI. Cap. XXV. Apud Prænestinos illud sollicite servatum attentus adspexi.

(*e*) *Recherches Curieuses de l'Antiquité*, Differt. II. pag. 27.

(*f*) Apud GRUTERUM *Inscript.* Tom. I. pag. 181.

MORES.

§. VII.

Fodientibus in Alſatia terram urnarum ſepulcralium fragmenta, ſarcophagi, nummi, vaſcula, Romani moris teſtes indubii, paſſim occurrunt. Sarcophagi vel corpora exuſta, vel etiam non exuſtorum reliquias pandunt, claro indicio, majores noſtros & combuſſiſſe & non combuſſiſſe mortuos, prouti apud Romanos alterutra conſuetudo invaluit. Cæsar (*g*) de Gallis ait: "Funera ſunt pro cultu Gallorum magnifica „ & ſumtuoſa, omniaque, quæ vivis cordi fuiſſe arbitrantur, in ignem inferunt, „ etiam animalia, ac paulo ſupra hanc memoriam ſervi & clientes, quos ab iis dilectos „ eſſe conſtabat, juſtis funeribus confectis, una cremabantur.„ Seculi II. fine cremationis corporum apud Romanos conſuetudo imminui cœpit. Apud Spirenſes haud ita pridem (*h*) detectum eſt ſepulcretum Romanum, pluribus urnis teſtisque plenum, & inter eas ſarcophagus calce adhuc refertus, quæ cadaver fere conſumpſit. Cum oſſiculis reſiduis reperiebantur vaſcula vitrea, corneus circulus, fuſci coloris, perforatus, ut flores aliaque ornamenta ei poſſent infigi. Supellectilem contemplatus, virginis Romanæ corpus, ibi calce conſumptum, vel inde judicavi, quod corolla hæc, varii ornatus capax, nonniſi crinibus continendis inſervire potuerat.

Funer. & ſepulcra.

Anno autem hujus Seculi XXVIII. prope Wormatiam erutus fuit ſarcophagus, in quo cadaver adhuc jacuit ſtaturæ mediocris, capite ad ſeptentrionem converſo, quod & in Spirenſi obſervatum. Auctor, qui Wormatienſe Monumentum deſcripſit, (*i*) catinum & pateram fictilem extrinſecus appoſitum, phialas autem ſex vitreas juxta cadaver poſitas, fuiſſe affirmat; quæ omnia Romanorum & Gallorum (*k*) mores redolent, quos Nemetes & Vangiones, priſcis incolis accedentes, non aboluerunt. Vaſa ſacra, ſepulcralia, culinaria, œconomica, diverſæ formæ atque figuræ, diverſis uſibus deſtinata, urnæ, ollæ, cineraria, gutti, pateræ, patinæ, phiolæ, ex ſepulcris aliisque locis in Alſatia certatim effodiuntur: quibus jungenda ſunt vitrea variæ figuræ vaſa, apud nos, apud Spirenſes & Wormatienſes, in ſepulcris reperta. Id ſingulare, Legiones in Alſatia, ne otio marceſcerent, lateribus conficiendis impendiſſe operam. Nec mirum; quum enim viis ſternendis & caſtrenſibus aliisque ædificiis militaribus conficiendis adhiberentur Legiones Romanæ, ne marceſcerent otio, cur non conficerent lateres, quorum præcipuus in ædificiis uſus. *Legionis VIII. Aug.* nomen, lateribus, ſeculo ſuperiore noſtroque extra & intra Argentorati mœnia numero ſat magno detectis, impreſſum hac de re dubitare non ſinit. Lateribus his, inter ſe junctis, conficiebatur ſtructura cava, quæ inſtar ſarcophagi, urnam cinerariam ab injuriis defendit, integramque ſervavit. Unde omnis generis fabricas, variaque opificiorum genera, in Alſatia tum jam floruiſſe concludimus.

Ita paulatim in mores Romanos tranſierunt noſtri majores, illisque adeo accidit, quod de Germanis, inter Rhenum & Viſurgim habitantibus, Varianæ cladis occaſione annotat Dio. (*l*) "Iis in locis, (inquit) Romani milites habebant hiberna, urbes condebant, mores eorum jam Barbari accipiebant, in forum conveniebant, congreſſus „ cum iis pacatos habebant. Neque tamen patriarum conſuetudinum, morum „ innatorum, libertatis armorumque potentiæ, obliti penitus fuerant: & propterea usque „ ad illud tempus ſenſim ſenſimque, & cum aliqua ſemper eorum obſervantia, ea „ dediſcebant, mutationemque vitæ ſuæ adeo non gravate ferebant, ut ne ſentirent „ quidem eam.

§. VIII.

Lingua regionis, primo Celtica tantum, dominantibus deinceps Romanis, Tribociſque cum Nemetibus ex Germania ad nos tranſeuntibus, duplicem, Latinæ nempe & Teutonicæ linguæ, acceſſionem accepit. Tria hæc diverſa idiomata temporis ſucceſſu inter ſe coaluerunt, indeque corrupta illa Romanica vel Romanenſis (*m*) prodiit,

Lingua.

(*g*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XIX.

(*h*) Anno MDCCXLI. Vid. M. Georgii Litzelii *Deſcriptio Sarcophagi* hujus, Germanice edita Spiræ An. MDCCXLVIII.

(*i*) Phil. Valent. Franckius in *Diſſertat.* cui titulus: *Vaſa vitrea, juxta hominem mortuum in Arca lapidea poſita, An. MDCCXXXVIII. Wormatiæ reperta* pag. 4.

(*k*) Cæsar *de Bello Gall.* loco cit.

(*l*) Lib. LVI. pag. 582.

(*m*) *Romance, le Patois.*

MORES.

prodiit, cujus soboles apud nos adhuc dum subsistit; quam ex Celtica atque Teutonica & Latina rustica in quartam aliquam spuriam, hoc est Celto-Romano-Barbaram, tandem degenerasse docuimus; (n) ubi nempe Latinæ illi corruptæ & rusticæ ex Celtica & Teutonica interspersæ sunt sordes: quod idioma incultum & scriptionis vix capax in Jurasso Rauracensi-Sequanico, ut & in Vogeso nostro Tribocico-Mediomatricensi etiamnum obtinet. Romanum Teutonicumque idiomata in Romanensi licet aperte dominentur, annotavimus tamen quoque nonnulla, quæ ad neutrum horum quum possint referri, ad Celticum referenda credidimus, (o) Patronos causæ nostræ Viros Celeberrimos nacti. (p) Idioma Latinum in sacris, in Judiciis, in Politia, Legibus & in bello, regnavit: unde Alsatæ, ad cæterorum Gallorum exemplum, apud quos denique universos Romana lingua, sed ad Celticæ indolem adaptata, invaluit, eidem paulatim assuefieri cœperunt. Eum enim Romanis fuisse morem, ut Leges sermone suo, imperium quasi præ se ferente, conscriptas gentibus debellatis imponerent, ex Romana Historia notum. (q) Ad dominatoris populi honorem pertinere arbitrabantur, linguæ ejus usum existere publicum: illud ea propter inter cætera dignitatis obtinendæ arcana sollicite custodientes, ne Græcis unquam, nisi Latine, responsa darent, & ut per interpretem loqui eos cogerent: idque non in urbe modo, sed in ipsa Græcia Asiaque, quo scilicet Latinæ vocis honor per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Quæ ipsa caussa est, quamobrem Græci Romanorum linguam terribilem appellarint atque superbam, & cur ea barbara iisdem visa sit ac molesta. (r) Quodsi Germania Magna in stipendiariæ provinciæ formam, ut VELLEJUS PATERCULUS falso prorsus tradidit, (s) à Romanis redacta fuisset, cum Germanis illi acturi fuissent, quemadmodum cum Italis, Hispanis & Gallis egerunt. Romanum idioma apud Rauracos, seculo quarto, satis receptum fuisse AMMIANUS (t) satis indigitat, ubi scripsit, Valentinianum I. munimentum exstruxisse prope Basiliam, quod accolæ *Robur* vocarint. Monumentum hoc in Rauracis conditum fuit. *Robur* autem Latinum vocabulum, & pro tali habitum à Valentiniano, quum Constitutionem suam *Robore* conderet, supra exposui.

Tribocor. lingua.

Triboci nostri, originis suæ ratione, Ubiisne an Treviris similes fuerint, non equidem definiverim. Origine sua Germanica Ubii erubuerunt, ut TACITUS (u) scribit, atque conditoris sui nomine vocari se maluerunt *Agrippinenses*. Treveri ex adverso Nerviique, circa Germanicæ originis adfectationem ambitiosi, per hanc gloriam sanguinis ab inertia Gallorum se separari crediderunt. Quoscunque ex his imitati sint Triboci, Latinum idioma sub Periodo Romana certe prævaluit, quod vero deinceps sub Alemannis & Francis seculo V. & sequentibus rursus abolitum est; rustica illa usuali Romana, quam seculo IX. ita appellavit NITHARDUS, (w) quæ Provincialis barbara quoque potest appellari, in Jurassi Vogesique convallibus adhuc durante.

§. IX.

Scholæ.

Eliminatis Druidibus scientiarum atque artium suarum scholas cum lingua sua apud Alsatas paulatim introduxisse Romanos, dubitare quis vellet? Gallicis illis veteribus Bardorum scholis, quæ subsistere potuerunt, (x) Latinæ jam additæ. Literas tamen in his oris ad florem aliquem tum allurrexisse, nullum testem habemus. Romana Periodus omnis ne unum quidem nobis Alsatam Literatum ostendit, imo nec Francica fere, si extrema ejus excipias. Ante Fulradum Alsatam, S. Dionysii sub Carolo M. Abbatem,

(n) Periodi Celticæ §. CXII. pag. 92.

(o) Periodi Celticæ §. CXVIII. pag. 97.

(p) Hos inter præsertim Jo. GEORGIUS SCHERZIUS, in Academia nostra Juris Antecessor, Antiquitatum Teutonicarum doctrina celeberrimus; cujus *Glossarium Teutonicum Vetus*, Schilteriano longe auctius, Eruditus orbis jam pridem expectat.

(q) VALER. MAX. Lib. II. Cap. II. MORHOF. *de Patavin. Liv.* Cap. XI.

(r) ISAACUS CASAUBONUS in *Exercit. IX. ad Annal. Baron.* pag. 164.

(s) Lib. II. Cap. XCVII. CVI. CVIII. CXXII.

(t) Lib. XXX. Cap. III.

(u) *De Mor. Germ.* Cap. XXVIII.

(w) *De Dissensionibus filiorum Ludovici Pii* Lib. III.

(x) POMPONIUS MELA Lib. III. Cap. II. ait de Gallis: Habent ad facundiam suam Magistros Sapientiæ Druides. AMMIANUS Lib. XV. Cap. IX. scribit: " Phocæa condidit in Viennensi Massiliam, " dein secutis ætatibus oppida aucta, per hæc loca " hominibus paulatim excultis viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, Eubages " & Druidas.

MORES.

Abbatem, & Otfridum, Weissenburgensem Monachum, sub Ludovico Germanico florentem, Alsatas Literatos non novimus. Perpetua hujus oræ bella non admiserant Literas: quum in Augustodunensi, (y) Vesontina & Trevirensium, urbibus studia artesque florerent. Scholæ apud Vesontionem, ut & Magistri ejus Titiani, ut eruditi & celeberrimi hominis, AUSONIUS (z) meminit. Memorabilis est Constitutio, quam Gratianos Imp. ad Præfectum Prætorio Galliarum anno CCCLXXIII. (a) dedit; ubi jubet, ut Professores Rhetores & Grammatici utriusque linguæ, Græcæ nimirum & Latinæ, in frequentissimis per Galliæ Diœcesin civitatibus, seu in singulis urbibus, quæ Metropoles sunt, constituantur; his autem Professuribus annonas certas, statas & justas, è fisco præberi vult, quum alias à viribus Rerum publicarum Professores in Provinciis consequerentur salaria: antea enim exiles & steriles eorum Cathedræ fuerant, ut AUSONIUS, (b) Gratiani Præceptor, dein Præfectus Prætorio & Consul, id ipse prodidit. Num ex hac Gratiani Lege aliqua etiam in Alsatiam nostram literarum ratione redundaverit utilitas, haud immerito quæras; quum de frequentissimis urbibus, quæ pollerent & eminerent claritudine, in ea Lege sit sermo, quas inter relata jam tum fuit Argentoratus, licet Metropolis non esset. (c) Anno sane, qui Constitutionem hanc latam secutus est, nempe CCCLXXVII. vel CCCLXXVIII. in Alsatia fuit Gratianus, & apud Argentouariam, memorabili illa victoria, profligavit Alemannos. Sed ipsæ hæ turbæ perpetuæ fortassis impediverunt, ne Gratianea hæc Constitutio Alsatis usum afferret. Treviros vero quod attinet, quum Constantius Chlorus, Constantinus, Constantius, Julianus, Valentinianus, Gratianus, Valens aliique Impp. ibi multum habitarent, bella inde in Germanos moverent, atque inde, veluti ex altera Roma, darent Rescripta, quorum bona pars in *Codice Theodosiano* adhuc superest, *Augusta* Trevirorum, *Solium Regni*, *Domicilium Principum*, appellari (d) & Viris Literatis florere cœpit. Hos inter CLAUDIUS MAMERTINUS, qui duos ibi Panegyricos in Maximiani Herculii laudem pronuntiavit; alius item Constantini M. Panegyrista Anonymus, qui cum Mamertino vixisse videtur, Trevirensis origine: (e) EUMENIUS item, cujus quatuor Panegyrici extant; ita ut Treviri Schola tum Rhetorum & Oratorum Domus Augustæ evaserint. URSULUS & HARMONIUS Grammatici, sub Valentiniano I. viventes, qui Treviris docuerunt, huc quoque referendi sunt. (f) Non mirum ergo S. Hieronymum circa An. CCCLXXI. cum amico suo Bonoso Treviros venisse, ut ibi cum Literatis conversaretur. (g) Paulo ante S. Athanasius, Episcopus Alexandrinus, ibi aliquot annos quoque transegit. Schola Gallica Palatii, cujus apud SYMMACHUM (h) mentio, ad Treviros merito etiam referenda videtur. De Massiliensi, (i) Burdigalensi, (k) Tolosana, (l) Pictaviensi, (m) Lugdunensi, (n) Scholis tum celebribus differendi heic locus non est. Unde haud immerito HIERONYMUS in Libro contra

Ss *Vigilan-*

(y) Augustodunensis urbs celebrem Rhetorem habuit EUMENIUM; quem urbi huic vindicat BALDUINUS in *Notis ad Panegyricum* ejus, & Rerum Augustodunensium Scriptor JEAN MUNIER in Libro: *Recherches & Memoires servans à l'Histoire de la Ville d'Autun, revens par* CLAUDE THIROUX, *à Dijon* MDCLX. pag. 9. sqq. ubi graviter in Beatum Rhenanum nostrum invehitur, qui Eumenium abjudicat Æduis.

(z) AUSONII *Gratiarum Actio*, Operum ejus pag. 713. "Quomodo (inquit) Titianus Magister? „ Sed gloriosus ille Municipalem Scholam apud „ Visontionem Lugdunumque variando, non ætate „ quidem, sed vilitate consenuit. „ CAPITOLINUS, in *Maximo Juniore*, Maximini Imp. Magistrum Titianum enarrat, Modestini, Juris Consulti coætaneum, quem CHIFLETIUS *Vesont.* Part.I. Cap. XXVIII. huc trahendum existimat.

(a) X. Kal. Jun. Valente V. & Valentiniano AA. Coss. *Codicis Theodos.* Lib. XIII. Tit. III. Leg. XI.

(b) AUSONIUS in *Professoribus* passim.

(c) JAC. GOTHOFREDUS in *Commentario* ad hanc Legem, *frequentissimas* non modo de *primis*, sed & de *primariis*, provinciæ urbibus explicat.

(d) AUSONIUS inter claras urbes eam quarto loco commemorat.

(e) *Historia Literaria Galliarum* Auctores Benedictini Tomo I. Part. II. pag. 417. Claud. Mamertinum ex ipsa Trevirensium urbe ortum fuisse existimant.

(f) AUSON. *Epist.* XVIII.

(g) Hieronymus Treviris nonnulla Hilarii Opusc. cola, præsertim Librum de Synodis, ab illo rogatus, suapte manu descripsit.

(h) *Epistolar.* Lib. IX. Epist. LII. ubi videndus in *Miscellaneis* suis ad *Symmachum* FR. JURETUS. Adde CORIPPUM AFRICANUM *de Laudibus Justini Minoris* Lib. III. & JUSTINIANUM Leg. XIII. *Cod. de Judiciis* Lib. III. Tit. I.

(i) Multa de Massiliensium doctrina apud Jo. BAPT. GUESNAY, *Annal. Provinciæ Massil.* Lib. I. Cap. XXV.

(k) GABRIEL DE LURBE & JEAN DARNAL *Chronique Bourdeloise* pag. 6.

(l) GUILLAUME DE CATEL *Memoires de l'Histoire du Languedoc* Lib. II. pag. 119.

(m) Ex qua seculo IV. prodiit HILARIUS, dein Patriæ suæ, ubi doctrinam suam hausit, Episcopus. Vide *Vitam*, Operibus, Lutetiæ à Constantio editis, præfixam.

(n) HONORAT BOUCHE *Chorographie de Provence* Lib. II. Cap. IV. pag. 83.

MORES.

Vigilantium dixit: "Sola Gallia monstra non habuit, sed Viris semper fortissimis & „ eloquentissimis abundavit. „ De vetustioribus Gallis notum jam est dictum M. Catonis: (o) "Gallia duas res ingeniosissime prosequitur, Rem militarem & „ argute loqui.

§. X.

Res nummaria.

Nummariam Rem Alsatiæ Romanæ quod attinet, quum tot armorum fabricæ fuerint Argentorati, Officinam quoque Nummariam Romanorum temporibus ibi constitutam fuisse crederes. ANDREAS MORELLIUS, (p) Helvetio-Bernas, sagax ille nummorum veterum indagator, ultra CC. notas observavit in nummis, quibus Romani vel Monetariorum, vel Officinarum, vel pecuniæ percussæ indolem, vel simile quid, expresserunt, & in imo posticæ partis posuerunt. Has inter propius nos spectant P. L. N. *Pecunia Lugduni nova*: P. L. C. *Pecunia Lugduni Coloniæ*: P. LVG. *Percussa Lugduni*: *Officina Lugdunensis* in nummis quibusdam Juliani Apostatæ occurrit. (q) Item P. T. vel P. TR. *Percussa Treviris*, vel *Pecunia Trevirensis*. Ex his vero notis nullam ad Argentoratum, vel ad Augustam Rauracorum, referri posse observo. Jo. JACOBUS CHIFLETIUS (r) nummum æneum Aureliani, cujus postica ostendit figuram stolatam, sive Victoriam, quæ Imperatori, hastam tenenti, dextra porrigit lauream, cum Inscriptione: *Restitut. Orbis*, ad Vesontionem suam trahendum esse existimat, literas ingeniose separans legensque *Restitutor Bis.* quod explicat *Restitutor Bisontii*. Restitutionem hanc, nummis celebratam, Tetricum Tyrannum designare arbitratur, à quo Vesontionem oppressam, ab Aureliano autem restitutam, Chifletius credidit, cui & nummus hic Vesontione percussus videtur. Equidem in urbe hac, Sequanorum Metropoli, Officinam Nummariam fuisse olim, nullus negaverim, indicia ejus licet non extent; Nummum hunc tamen male ad Vesontionem à Chifletio trahi existimo. Extant enim alii similes ejusdem Aureliani, cum Inscriptione: *Restitut. Orientis*, item ubi voces expressæ: *Restitutor Orbis*, & *Restitutori Orbis*; (s) qui sane conjecturam Viri, alias egregie docti, omnino evertunt. Nec in tanto Nummorum, apud nos quotidie effossorum, numero ullum hujus generis unquam mihi obvenisse, affirmare ausim.

Jus Officinæ Monetariæ Argentoratus antiqua non videtur habuisse, quod à Germanicis Imperatoribus deinceps obtinuit. Apud Hispanos plura urbium, nummos suis titulis signantium, quam apud Gallos, exempla supersunt. (t) Trevirensis, Lugdunensisque urbium celebritas; Imperatorum & Cæsarum, tertio quartoque seculis ibi sedentium, præsentia, monetarias officinas ibi frequentiores reddiderunt. Non semel quæsitum fuisse intelligo, qui factum, fierive potuerit, ut in Rauracis, Sequanicis, Tribocicis, Nemeticis, Alsatiæ nostræ regionibus tanta nummorum ex omni metallo & modulo copia occurrat? Romanos mortuorum cineribus adjecisse nummos, moreque hoc factum, ut urnis cinerariis multum pecuniæ terra absconderetur, tralatitia res est; sed accedit huc subitaria illa incolarum per Alsatiæ urbes vicosque desertio, (u) quum improvisa Vandalico-Alemannica seculi V. initio in Alsaticam oram irruptio animos eorum ita perculisset, ut civitatibus & vicis relictis, de vita modo solliciti, fugam capesserent. Omnia ergo cædibus, igne & ferro quum vastarentur, nummi vel occultati, vel in ædium ruinis dispersi sepultique, & longo temporis tractu altius defossi, novis tandem suffossionibus, ædificiorumque structuris, partim agricultura quoque, ex sepulcris quasi resurgunt, & in commercia hominum redeunt. Quot in locis enim seges est, ubi olim vici oppidaque floruerunt?

Rei

(o) Lib. II. *de Origin.* apud SOSIPATREM CHARISIUM Lib. II. Vid. PUTSCHII *Corpus Grammaticorum* pag. 181.

(p) JOBERT *Science des Medailles* Tom. I. pag. 186.

(q) MENETRIER *Histoire Consulaire de la Ville de Lyon* pag. 145.

(r) *Vesontionis* Part. I. Cap. XLIV. pag. 184.

(s) MEDIOBARBI *Numismata Imperator. Rom.* pag. 407.

(t) ANTON. AUGUSTINUS in *Dialogis* suis VI. & VII. Nummos illos Hispanicos enarrat.

(u) Frequens nummorum in ruinis oppidorum occursus subiti cujusdam mali, incolas obruentis vel consternentis, indicium. Quot nummi in eruto nuper ex sinu terræ veteri Herculaneo, ad Vesuvii pedes sito & Plinii tempore sepulto, reperiuntur? Vide HOSPITALII Marchionis *Epistolam* hac de re Parisiis editam An. MDCCXLVIII.

Rei nummariæ ob affinitatem metalla fubjungimus, quærimusque, an Metallifodinæ Alfaticæ fub Romana Periodo jam notæ fuerint? Negandum hoc arbitror, quod ante feculum X. harum fodinarum nullum appareat veftigium, uti fupra (*w*) jam docui. Romanos de cætero metallifodinas diligenter tractaffe, præter alia patet ex eo, quod in *Notitia* Comes Metallorum per Illyricum indicetur, cui Metallorum Procuratores paruerunt. (*x*) Metalli-fodinæ.

§. XI.

Cæteros Alfatarum noftrorum Gallo-Germanorum mores quod attinet, POSIDONIUS apud STRABONEM (*y*) obfervat, Gallos & plerasque Septeotrionis, adeoque & Germaniæ, gentes, barbaricum inftitutum habuiffe, ut à pugna redeuntes capita hoftium de collis equorum fufpenderent, & ante portas affigerent, fuisque id oculis afpexiffe fe Pofidooius tradit. Subjungit mox Strabo, barbarum hunc morem Gallorum fub Romanis exoluiffe. Infequenti tamen tempore ex Germania eum in Galliam reduxiffe videntur Franci. In *Lege Salica*, à Carolo M. emendata, (*z*) hæc dicuntur: “Si quis caput „ hominis, quod inimicus fuus in palo miferit, fine permiffu Judicis, aut illius, qui „ eum ibi pofuit, tollere præfumpferit, DC. den. qui faciunt fol. XV. culp. jud. Mores reliqui.

Ambactos illos atque Clientes, devotis illis, uti CÆSAR (*a*) eos vocat, vel Solduriis (*b*) Aquitanorum, fere fimiles, Romana Periodus noftra interire vidit paulatim. Genus id hominum, quibus nefas etiam in extrema fortuna deferere patronum, quum habuerint Ædui, (*c*) Sequanos in fua quoque aluiffe Republica nulli dubitamus. Frequentes in fingulis Galliæ civitatibus motus & turbæ caufa fuerunt, ut Ambactos hos atque Soldurios fibi adjungerent illi, qui potentiores & divites in Republica fuerant. Romana dominatio hos aboluit motus, atque adeo cum his devoti illi atque clieotes aboleri debuerunt; quos Triboci & Nemetes, populi Germani, hujus ufus ignari, in Inferiorem Alfatiam transeuntes & ipfi jam aboluerant. Et ille ergo apud Alfatos tum defiit ufus, quo tumulos confecratis in locis, ex rebus bello captis & in acervum collatis, erexerunt; quales multis in Galliæ Civitatibus Cæfaris ævo confpicabantur; (*d*) quo nonnullis tuouulos aliqoos, in Alfatia, & in Tungris præfertim apud Belgas, adhuc confpicuos referre libitum eft. Dies & tempora denique numerare per noctes, quod apud nos quoque olim CÆSARE tefte (*e*) obtiouit, fub Romana dominatione abrogatum. Viri autem & Patris in uxorem liberosque poteftas, cum Romanorum moribus fere conformis, apud majores noftros potuit perftare. (*f*)

§. XII.

Religionem Alfatiæ Romanæ tandem attingimus & quidem primo *Gentilem*, de qua uberius in Monumentis agetur. Triplicem eam in Romana obfervamus Alfatia, quæ nimirum ex Celtica, Germanica atque Romana, paulatim concrevit, uti fupra quoque de Lingua Alfatiæ Romanæ obfervatum. Romani enim gentium admittendo Numina, gentium quoque imperia fe meruiffe crediderunt: unde communis Religionum patria tandem Roma evafit. Mixturæ hujus Religionum paffim ad Rhenum noftrum reperimus veftigia. Huc enim referenda funt Topica illa Ubiorum vicinorumque populorum Numina, quæ indicavimus fupra; (*g*) quibus ex Poftumi Tyranni Nummis Herculem Deufonienfem, Herculemque Macufanum, (*h*) fubjungimus; quorum illum ad Tuitium oppidum, Coloniæ Agrippinæ in altera Rheni ripa oppofitum, referunt; Macufam vero vel Macufum ad Bataviæ borealis locum, (*i*) vel ad alium quendam prope oftia Scaldis; (*k*) vel in ipfo Moguntiaco, (*l*) quærendam exiftimant. Religio Gentilis triplex.

(*w*) In Alfatiæ Confpectu §. XV. pag. 11.
(*x*) BULENGERUS *de Imperio Rom.* Lib. IX. Cap. XXII. CASPAR KLOCKIUS *de Ærario* Lib. I. Cap. III.
(*y*) *Geograph.* Lib. IV. pag. 213. Edit. Bafil. DIODORUS SICULUS Lib. V. LIVIUS Lib. X. Cap. XXVI.
(*z*) Leg. LXIX. Art. III.
(*a*) *Bello Gall.* Lib. III. Cap. XXII. collat. cum Lib. VI. Cap. XV.
(*b*) Vide fupra Periodi Celticæ §. LXVII. pag. 67.
(*c*) CÆSAR *Bello Gall.* Lib. VII. Cap. IV. Litavicum Æduum cum Clientibus his fuis profugiffe fcribit.
(*d*) *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII.
(*e*) Ibidem Cap. XVIII.
(*f*) CÆSAR loc. cit. Cap. XIX. ait: “Viri in „ uxores, ficuti in liberos, vitæ necisque habent „ poteftatem. &c.
(*g*) Periodi Celticæ §. LXXIII. pag. 70. fqq.
(*h*) PATINUS in *Thefauro Numifm.* pag. 89. & in *Nummis Impp. mediæ & minimæ formæ*, pag. 421. MEDIOBARBUS in *Impp. Rom. Nummatibus* pag. 393.
(*i*) TILLEMONT *Hift. des Empereurs* Tom. III. fub Gallieno Art. IV. pag. 185.
(*k*) ORTELIUS in *Thefauro Geographico.*
(*l*) TRISTAN *Commentaires Hiftoriques.*

§. XIII.

Mercurii cultus.

Ut vero ad noſtram ipſam accedamus Alſatiam, multiplices Statuæ Mercuriales, in omnibus Inferioris Alſatiæ partibus obviæ, nobis ſatis perſuadent, Mercurium non omnis modo Galliæ numen commune, ſed & Alſatiæ Mediomatricenſis, ſive Triboco-Nemeticæ, ſpeciale Numen tutelare habitum cultumque fuiſſe. Teutatem ſive Wodanum, Numen Gallorum præcipuum, quod ſupra expoſui, Mercurio ſuo ſimilem Romani quum cernerent, appellarunt Mercurium. Teutates hic ergo ſive Mercurius ab Alſatis eo loco habitus eſt, quo apud Naxios Bacchus, apud Lemnios Vulcanus, apud Arcades Pan, apud Latinos Faunus, apud Etruſcos Janus, apud Cyprios Venus, apud Phryges Cybele, Mater Deorum. Humanarum tamen hoſtiarum barbariem, cui cum reliquis Gallis veteres Alſatæ dediti, (*m*) ut Mercurium placarent, humanior Romanorum correxit Religio, proſcriptis Druidibus. Ritus immanis apud Germanos ad Chriſtianismi, apud eos ſurgentis, tempora usque duravit.

Polytheismus.

Fœdis his Sacris abolitis multiplex ille Romanorum Polytheismus ſucceſſit, cæteris Gallicis religionibus junctus; adeoque omnis illa Romanæ religionis colluvies, ex omnium Gentium ſuperſtitione coorta, noſtram quoque invaſit Alſatiam. Unde Mithriaca illa Perſarum, Iſiaca Ægyptiorum, aliarumque gentium Sacra Vogeſus & Juraſſus viderunt. Iſidis cultus ſi nulla apud Alſatas veſtigia, apud vicinos tamen Helvetios indubitata ſuperſunt. (*n*) Mithriacorum vero Sacrorum illuſtres reliquiæ in occidentali parte Vogeſi, in Bipontino Ducatu reperiuntur; quæ ex Perſide Romam, Roma ad Vogeſum allata ſunt, quæque ſæpius non ſine victima (*o*) peragebantur humana: imo quod legimus etiam, poſt ἀνθρωποθυσίαν, ab Hadriano proſcriptam, peragebantur occulte; quas ſuperſtitiones JUSTINUS, ATHENAGORAS, TATIANUS, THEOPHILUS ANTIOCHENUS, CLEMENS ALEXANDRINUS, TERTULLIANUS, MINUCIUS FELIX, ARNOBIUS, paſſim perſtringunt.

§. XIV.

Cultus.

Cum Numinibus peregrinis & propriis Romani omnem Sacerdotum, Augurum, Aruſpicum, diſciplinam ac placita, Sacrificia nempe, Ludos, Spectacula, Cooſecrationes, cæterosque ritus & ſacra, ad oras noſtras attulerunt, iisque impleverunt urbes & agros. Ceſpititiis Aris, quæ in Celtica Religione apud Alſatas obtinuerant, ſucceſſerunt lapideæ. Rotunda apud nos nulla occurrit Ara, ſed occurrunt quadratæ, vel uni vel pluribus dicatæ Numinibus, vel poſitæ *in honorem Domus Divinæ*, ſive Imperatoris Familiæ. Stelæ hæ, ſive Aræ, quadrilateræ ſingulis lateribus ſingula numina, & quidem duo ſexus utriusque paria, alternis vicibus poſita, opere anaglyphico exprimunt: ſimiles fere cippis illis trilateris, quos Romani frequenter in compitis Deæ Triviæ olim collocaverant; ubi Diana triplici ſub forma, Lunæ nempe vel Phœbes in cœlo, Venatricis in terra, & Hecates ſive Proſerpinæ apud inferos, ſiſtitur; cujus generis æneum ſignum continet Lararium meum. Ex Stelis his Alſaticis nonnullæ Herculem, Apollinem, Venerem & Palladem, aliæ pro Hercule Mercurium, adeoque duo Deorum Dearumque paria exhibent, in quorum honorem Ara poſita fuit. In Ara noſtra Apollinis ſacrificatum fuiſſe, nigra ignis accenſi veſtigia, & fiſſura Aræ, in medio lapidis violentia ignis facta, oſtendit. Aras ſæpe ſine æde à Romanis conſecratas fuiſſe, res cognita eſt. Ara illa Pacis, Ara Accæ Laurentiæ, Fortunæ, Ara Neptuni, Herculis & Muſarum, Ara Julii Cæſaris, in eo loco, ubi combuſtus fuit; Ara item illa Auguſto Lugduni, ad Confluentes Rhodani & Araris, & in noſtris Rheni oris Ara Druſi, (*p*) Ara Ubiorum, (*q*) Aræ Flaviæ, Rhenum inter atque Danubium erectæ, magnam celebritatem olim obtinuerunt; ex quibus aliquæ excreverunt in oppida.

§. XV.

(*m*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. VI. STRABO Lib. IV. TACITUS *Germau.* Cap. IX. PLINIUS Lib. XXX, Cap. I.

(*n*) Vid. ſupra in Periodo Celtica §. XCI. pag. 80.

(*o*) THOMAS HYDE in *Hiſtoria Religionis veterum Perſarum* Cap. IV. pag. 112.

(*p*) TACITUS ANNAL. Lib. II. Cap. VIII. NORIS *Cenotaphia Piſan. Diſſert.* III. Cap. IV.

(*q*) Ara Ubiorum, quam multi ad Bonnam urbem pertinere putant. EBERARDUS RAU vero in *Monumentis Vetuſtatis Germanicæ* Lib. II. Cap. I. pag. 53. ad Tuitium (*Deutz*) in ripa Rheni, Coloniæ Ubiorum adverſa, quærit.

MORES.

§. XV.

In urbibus Alsatiæ Romanæ Sacerdotium *Seviratus* præsertim invaluisse, Monumenta Mediomatricensia nobis persuadent. In sola enim Divodurensi civitate, quæ Mediomatricorum Alsato-Rhenensium Mater fuit, quinque Marmora Sex-Virorum vel Sevirorum Augustalium faciunt mentionem. Et tibi unum: Seviratus.

D. M. TI. CL. CARATI. IIIIII VIRO
AVG. ATTIC. CICERO. FELIX. COL. (r)

Collegium Sevirale Sacerdotum à Tiberio, (s) in honorem Augusti, Romæ ac deinde in Coloniis & Municipiis institutum. Seviri hi ex Decurionibus sumti, atque in Juniores & Seniores distincti fuerunt. Corpus hoc Sacerdotum Magister Augustalis moderabatur. (t) In Coloniis libertos tantum ad hoc munus admissos esse REINESIUS (u) credidit, quem non Marmor modo Florentinum, quod GORIUS (x) protulit, sed & Mediomatricensia nostra, satis confutant. Sacra Romanorum autem quum Alsatiæ Municipia admitterent, sua tamen simul quoque retinuerunt: id quod etiam de Municipio Raurico, in Coloniam converso, credendum. Insignis enim error est CAROLI SIGONII, (y) Colonos Romana sacra deseruisse credentis, ut illa assumerent, quæ in locis, in quos perrexerant, colebantur. Ficulneum est, quod ex Cicerone petit argumentum, ab HENR. NORISIO (z) destructum. Civitates ergo Alsaticæ Patrios Deos, & speciatim Tutelares suos, sive Genios, haud dubie retinuerunt.

(r) MEURISSE *Histoire des Evêques de Metz* pag. 12.

(s) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. LIV.

(t) Fuse hæc exponit NORISIUS in *Cenotaph. Pisan.* Dissert. I. num. 6.

(u) Class. I. pag. 19. ad *Inscript.* XII.

(x) *Inscript. Florent.* Tom. I. pag. 214.

(y) *De Antiquo Jure Civium Romanor.* Cap. VIII.

(z) *Cenotaph. Pisan.* Dissert. I. Cap. V.

 LIBRI

LIBRI SECUNDI

SECTIO QUARTA.

ALSATIÆ ROMANÆ CHRISTIANISMUS.

CAPUT I.

ORIGINES ET FATA CHRISTIANISMI.

§. I.

Epochæ Chriſtianiſmi.

ETHnicæ Alſatarum veterum religioni, ex Gallica, Germanica atque Romana, ſucceſſu temporis in unam coalitæ, Chriſtianiſmus tandem acceſſit, à Gentilium ſacris toto coelo diverſus. Fata hujus per Galliam & ſpeciatim per Alſatiam noſtram probe intellecturus, tres epochas ejus diligenter diſtinguat: Chriſtianos Alſatiæ I. ſub perſecutionibus gentilium Imperatorum oppreſſos; II. ſub Imperatoribus Chriſtianis liberos; III. ſub Alemannica oppreſſione miſerrimos. Prima Epocha ad Conſtantiniana usque anni CCCXII. tempora progreditur; ſecunda ab anno hoc ad Vandalico-Alemannicam anni CCCCVII. irruptionem; tertia ad dominationem usque Francorum, pertingit. In prima ingens perturbatio rerum, fata ſemper incerta, regiminis Eccleſiaſtici ratio dubia: in ſecunda Conciliis, frequenter habitis, externa Eccleſiæ definita eſt forma; quæ ſub Alemannica barbarie rurſus diſparuit, nonniſi reſtituenda ſub Francis.

Chriſtianiſmi Orig. in Alſatia.

Origines Chriſtianiſmi per Alſatiam nimium alte repetunt plerique: ex altera parte non deſunt quoque, qui eas nimium deprimant. Illi Eccleſiarum Alſaticarum antiquitatem Romanæ Eccleſiæ contemporaneam reddunt; hi autem Galliæ univerſæ, atque adeo & Alſatiæ, incunabula Chriſtianiſmi ad tertium usque ſeculum rejiciunt. Enimvero, ſi Scriptoris Galli & rerum Gallicarum periti, SEVERI nempe SULPITII, qui ſeculo IV. vixit, & Martyrum Acta ſe evolviſſe tradit, teſtimonium admittas, Chriſtianiſmum ſerius in Gallia receptum fuiſſe, dicendum eſt. (a). Nec Turonenſis Antiſtes contrariatur GREGORIUS; (b) qui nonniſi ſub Decio Imp. Epiſcopatus in Gallia conſtitutos profitetur. JOANNES PEARSONIUS in *Annalibus Cyprianicis*, (c) Victoris II. Pontificis tempore, quo controverſia de Paſchate nata, præter Irenæum Lugdunenſem, alios in Gallia Epiſcopos non fuiſſe, exiſtimat. Sententias tam contrarias conciliaveris forſitan, ſi Chriſtianos diſperſos à Chriſtianorum cœtu vel Eccleſia diſtinguas. Chriſtiani in Gallia paſſim reperti fuerant, antequam coirent in cœtus vel formarent Eccleſias. Legiones Romanæ, quæ in limite Rheni tendebant, immixtos cohortibus ſuis habuerunt Chriſtianos; quod ex Legionis illius Fulminatricis, ſub Antonino ad Danubium excubantis, hiſtoria patet. Chriſtianorum, in illa militantium, precibus victoriam

(a) SULPITIUS SEVER. Lib. II. pag. 383. ait: « Sub Aurelio, Antonini filio, perſecutio quinta » agitata; ac tum primum intra Gallias martyria » viſa, ſerius trans Alpes Dei religione ſuſcepta.

(b) *Hiſtor. Francor.* Lib. I. Cap. XXVIII. & XXX.

(c) Pag. 39.

victoriam à Marcomannis, orta tempestate, reportatam, TERTULLIANUS (*d*) adscribit. In argumento hoc autem de Christianismi apud Gallos origine de cœtibus totis, sive Ecclesiis, sub Pastore Episcopove viventibus, non de Christianis dispersis, magno licet numero in Gallia degentibus, quæstio est.

§. II.

Ante omnes vero Galliæ Ecclesias prærogativa hac gaudet Lugdunum, quod magnus ibi Christianorum cœtus seculo II. sub illustri Antistite Pothino floruit; qui una cum fidelibus suis circa An. CLXXVII. martyrium passus est. Alsatia superior, Galliæ Lugdunensi subjecta, quin Evangelii præcones ab urbe illa, Provinciæ principe, vel à Vesontione, viciniore Ecclesia, acceperit, in tanto Christianismi nascentis zelo vix licet dubitare. Quodsi Legendas & Traditiones, à pluribus seculis receptas, consulueris, Ecclesiæ nostræ, tum Superioris, tum Inferioris Alsatiæ, Apostolos suos Roma, ab ipso Petro immissos, acceperunt. Scilicet nulla fere nobilior Galliæ civitas est, quæ non aliquo Apostolorum Christi discipulo, religionis apud se fundatore, glorietur. Philippum, Lucam, Dionysium, Maximinianum aliosque prætereo, quos generatim Galliæ Evangelistas credidit pia Antiquitas; Martialem, Petri discipulum, Lemovices, Sabinianum & Potentianum Senones, Ursinum Bituriges, Julianum Cenomani, Trophimum Arelatenses, Lucianum Bellovacenses, (*e*) Crescentem Viennenses, Sixtum Rhemenses, fidei suæ promotores producunt. (*f*) At ex Sequanis nostris Vesontini Linum, Rauraci Beatum, Metenses Clementem, Moguntini Crescentem, Treviri autem, Colonienses & Argentoratenses nostri, Maternum cum Euchario atque Valerio, suos Apostolos prædicant. Ecclesiarum istarum traditionem convellere, nec fori nostri, nec consilii est. Ad Criticæ autem severioris, quam seculi præsentis indoles nobis præscribit, amussim vetera hæc Majorum tradita si diligenter examinemus, historica illis certitudo haud potest attribui.

Origines præmaturæ.

§. III.

Enimvero IRENÆUS, seculi II. Lugdunensium Antistes, successor Pothini, Ecclesiarum Christianarum ad Rhenum primus omnium facit mentionem. Hic in Libris suis *adversus Hæreses*, (*g*) postquam symbolum fidei recitasset, hæc pauca subjungit: " Quanquam enim dispares inter se mundi loquelæ sunt, una tamen & eadem est " traditionis vis. Ac neque hæ, quæ in Germaniis sitæ sunt, Ecclesiæ aliter credunt, " aut aliter tradunt; nec quæ in Hispaniis, aut in Galliis, aut in Oriente, aut in Ægypto, " aut in Africa, aut in mediterraneis orbis regionibus sedem habent. " Irenæus, Eleuthero sedem Romanam tenente, scripsisse se dicit. (*h*) In Eleutherianis annis constituendis licet inter Chronologos, PAPEBROCHIUM, RICCIOLUM atque HENR. DOOWELLUM, dissensus sit, in eo tamen facile omnes consentiunt, (*i*) Irenæum Libros suos versus seculi II. finem composuisse: qoare & ipse ab EPIPHANIO, (*k*) *Successor Apostolorum*; ab HIERONYMO, (*l*) *Vir Apostolicus*, *Apostolicorum temporum discipulus*, vocatur. Ex proprio ejus testimonio patet, Polycarpum ipsius Præceptorem fuisse, quem cum Apostolis versatum, & ab eisdem Smyrnensis Ecclesiæ Episcopatum obtinuisse, tradit. (*m*) Hic autem noster Irenæus sua regionum & provinciarum enumeratione, quibus Ecclesias Christianas assignat, utramque Alsatiam complectitur: Superiorem quidem,

Irenæi testimonium.

(*d*) In *Apologet.* Cap. V. *impetratum imbrem* scribit, *Christianorum forte militum precationibus.* Ex eodem Tertulliani Libro *de Corona Militis*, patet, Christianos multos sub Trajano & Hadriano meruisse.

(*e*) ANTON. L'OISEL *Memoires des Pays*, *Villes*, *de Beauvais* pag. 74. ingenue fatetur, Lucianum hunc, Dionysii Galliæ Apostoli socium, non esse tantæ antiquitatis, uti populares ejus sibi persuadent.

(*f*) Vid. CLAUDII ROBERTI *Gallia Christiana* & Jo. CHANUTIUS (*Chenu*) Biturix in *Archiepiscoporum & Episcoporum Galliæ Chronologica Historia*, sub singularum Ecclesiarum rubro.

(*g*) Lib. I. Cap. X. Edit. Renati Massueti pag. 49. *Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιαι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτή. Καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἱδρυμέναι Ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύκασιν, ἢ ἄλλως παραδιδόασιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελτοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἱδρυμέναι.*

(*h*) Lib. III. Cap. III. pag. 176.

(*i*) Vid. HENR. DODWELLI *Dissert.* III. *in Irenæum* §. VI. sqq. & Antagonista ejus REN. MASSUETUS *Dissert.* II. Irenæi Operibus præmissa, pag. 77. Dodwelli sententiæ favet TILLEMONTIUS *Hist. Eccles.* Tom. II. pag. 79.

(*k*) *Hæres.* XXIV. §. VIII.

(*l*) *Commentar. in Esai.* LXIV. Opp. ejus Tom. V. pag. 202. Item in *Epist.* XXIX. *ad Theodoram viduam*, Tom. I. pag. 126.

(*m*) In Fragmento *Epistolæ ad Florinum*, apud EUSEB. *Hist. Eccles.* Lib. V. Cap. XX. conf. IRENÆUS ipse Lib. III. *adversus Hæreses* Cap. III. pag. 176.

quidem, ubi de *Gallis*, five, ut textus Græcus (*n*) habet, de *Celtis*, loquitur; Inferiorem vero, quando *Germaniarum* facit mentionem. Alfatia Superior enim ad Galliam Celticam, quæ Irenæi ævo Lugdunenfis, pertinuit: unde promotorem directoremve fidei fuæ ipfum Irenæum, Lugdunenfem Antiftitem, Alfatæ noftri fuperiores habere potuerunt.

Conjectura firmatur teftimonio THEODORETI, (*o*) qui Irenæum non tantum *occidentalium Gallorum lumen* appellat, fed & eundem Celticas fpeciatim gentes illuminaffe dicit. Sed de Alfatia Inferiore difquiritur, num fub Ireoæi *Germaniis* ea intelligatur. BUCHERIUS, (*p*) verfionem illam veterem Latinam fecutus, in qua fingulari numero *Germania* ponitur, de Magna trans Rhenum Germania Irenæum loqui arbitratus eft: haud dubie mutaturus fententiam, fi authenticum Auctoris textum, nuperis demum reftitutum temporibus, ubi *ἐν Γερμανίαις*, *in Germaniis*, legitur, videre potuiffet. Germaniam Trans-Rhenanam veteres, five Græce, five Latine, fcribentes, defignare quum volunt, plurium numero nunquam, fingulari femper utuntur. Ubi autem de *Germaniis* fermo, duas cis Rhenum Germaniæ Provincias, ab Augufto Cæfare inftitutas & *Germaniarum* nomine appellatas, intelligunt. Irenæus, inter Romanos Lugduni vivens, Romanorum more & ftylo loqui credendus eft. Teftimonium ejus de Chriftianismo, in Germaniis cis Rheoum feculo II. jam invalefcente, eo gravius eft, quod Lugdunenfis Gallia, cui ipfe præerat Epifcopus, illis erat contigua. Nec abfonum credere, certis Diœcefium Ecclefiafticarum limitibus nondum conftitutis, Ecclefias Rhenenfes in fide Chriftiana, miniftris & Paftoribus ab Irenæo miffis, roboratas in fide. Placuit hæc fententia BEATO RHENANO, (*q*) veteri licet illa verfiooe quoque fit ufus. " Irenæus (inquit) vetuftiffimus inter Scriptores Chriftianos, qui faltem extent, „ proximusque temporibus Apoftolorum, fatis indicat, Germaniam ad Chriftum cito „ converfam, ea videlicet, quæ Proviocia fuit, & in Primam & Secundam dividitur. „ Paucis deinde interjectis ita pergit Rhenanus: " Provinciales (Germani) prius amplexi „ funt Chriftum, ut puta civiliores, & lioguam callentes Romanam, qua divini verbi „ præcones utebantur. „ Sententiam Rhenani JODOCUS WILLICHIUS, (*r*) JO. HENR. URSINUS, (*s*) BALTHASAR BEBELIUS, (*t*) JO. DAVID KOELER, (*u*) Vir raræ eruditionis, aliique plures fequuntur. At Commentator Irenæi, JO. ERNESTUS GRABIUS, in fuis ad locum hunc *Notis*, pro Germania Magna tamen pugnat, quod miror.

§. IV.

Tertulliani teftimonium.

Irenæi teftimonio, Chriftianis Alfatiæ Ecclefiis faventi, fervidus ille Chriftianæ fidei defenfor & coætaneus fere Scriptor TERTULLIANUS (*x*) accedit. " In quem enim „ alium (inquit) univerfæ gentes crediderunt, nifi in Chriftum, qui jam venit? Ut „ jam Getulorum varietates & Maurorum multi fines, Hifpaniarum omnes termini, „ & Galliarum diverfæ nationes, & Britannorum inacceffa Romanis loca, Chrifto „ vero fubdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & „ quæ enumerare minus poffumus. In quibus omnibus locis Chrifti nomen, qui jam „ venit, regnat. „ Gallias heic Tertullianus, fenfu latiffimo, omnes regiones iftas, Oceanum inter & Rhenum fitas, appellat. Per Germanos autem manifefte fatis Trans-Rhenenfes intelligit, quod inter Dacos & Scythas illos pofuit medios. Haud fine ratione ergo PETRUS DE MARCA (*y*) quorundam (JOHANNEM LAUNOYUM intelligit) in patriam fuam acerbitatem repreheodit; qui omnium Ecclefiarum Gallicanarum origines, præter Lugdunenfem & alias paocas, ad medium tertii feculi detrudunt.

Primus

(*n*) Textus Græcus, utpote authenticus, veteris Interpretis Anonymi Latino haud dubie præferendus. Accuratius itaque Græcum *ἐν Κελτοῖς* Latine redditur *in Celtis*, quam *in Gallis*, inter quæ duo vocabula differentia eft ut partis à toto.

(*o*) *Dialog.* I. pag. 33. Item in *præfat. Hæreticar. fabularum.*

(*p*) *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. III. §. VI. pag. 192.

(*q*) *Rer. Germ.* Lib. II. pag. 264.

(*r*) *Commentar. ad Taciti German.* pag. 417.

(*s*) *De Ecclefiar. Germanicarum origine*, Lib. II. Cap. I. pag. 20.

(*t*) *Antiquit. Germaniæ Primæ*, Art. II. pag. 33. 199.

(*u*) *Differt. de Germaniis Chriftianis in feculo II.* Gœttingæ An. MDCCXLVII. edita.

(*x*) *Adverfus Judæos* Cap. VII. Opp. Tertulliani, à Carolo Morello editorum, Tom. I. pag. 184.

(*y*) *Epiftola ad Henr. Valefium*, quæ præfixa eft Tomo I. *Scriptor. Hiftor. Ecclefiafticæ*, pag. 34. Adde ANTONIUM PAGIUM in *Critica Baronii* Tom. I. ad An. DLV. pag. 257. HUGO MATHOUD, Monachus Benedictinus, in Præfat. *Differtationis de vera Senonum origine Chriftiana adverfus Launoyum*, Marcano licet faventior, hujus tamen fententiam, de primis Galliæ Apoftolis, non à Critices fpinetis cenfet effe immunem.

CCCLXI.

Primis his tamen temporibus Christianismum in Germania Magna magnos fecisse progressus credibile non est, tum propter horridam interiorum Germanorum barbariem, tum etiam propter animos ipsorum, superstitionis inveteratæ tenacissimos, (z) ut ex Historia sequentium temporum discimus. Licet vero nonnisi mediocris Christianorum cœtus apud Germanos cis Rhenum esse potuerit, cœtum tamen cum Pastore fuisse necesse est, quum *Ecclesias* Irenæus appellet. Cœtus autem fuit inter Gentiles, hostes suos & persecutores, medius & occultus plerumque, Templis & ædibus publicis carens; (quæ nonnisi seculo IV. in his oris quærendæ) sævis contra Christianos Edictis identidem renovatis. Tertullianus, (a) felicissimum tempore suo Christianismi per totum fere orbem successum prædicaturus, scribit: *Sola vobis* (Gentibus) *relinquimus templa.* Ceterum Religio Christiana ab urbibus, ubi commercia, ubi frequentes incolæ, ubi præsidia militaria, primum suscepta fuit, antequam ad incolas vicorum rurisqoe transiret.

§. V.

Alsatia ergo cœtus Christianos, cum Parochis sive Episcopis, seculo secundo jam habuit, quia Ecclesias Germanicas & Celticas laudat Irenæus. Seculo I. autem Ecclesias jam extitisse Alsaticas, nullius ex antiquitate Christiana Scriptoris prisci auctoritate docemur, singulos licet per oram nostram Rhenensem Christianos fuisse plorimos, nemo negaverit. Lugdunensem Ecclesiam, quam illo tempore Rauraci & Sequani, adeoque & Alsatia Superior, venerati sunt matrem, circa An. CLXXVII. sub Antonino Philosopho, durissime habitam fuisse, monumenta Eusebiana (b) testantur. Inter illos, qui martyrium tum subierunt, non dignitate modo, sed & constantia sua, illustris fuit Pothinus, (quem multi *Photinum* vocant) nonagenario major, primus, quem novimus, Lugdunensium Antistes, quo antiquiorem Episcopum nulla Galliarum producit Ecclesia. Nec mitius Galliam paulo post habuit Septimius Severus Imp. cujus persecutione, initio seculi III. excitata, magnam Christianorum partem Lugduni iterum deletam esse, Gregorius Turonensis (c) tradit; quos inter Irenæus, dignus per omnia Pothini successor, qui vario pœnarum atque suppliciorum genere exanimatus occubuit. Deciana, circa medium seculi III. itemque Diocletianea, sub initium seculi IV. Christianorum persecutiones omnem fere Romanum orbem, adeoque nostram certe concusserunt Alsatiam. (d) Nicephorus Callistus, (e) Historiæ Ecclesiasticæ seculo XIV. mediocris fidei Scriptor, ubi Christianismum à Rhenensibus populis, Gallis atque Celtis, quos omnes Barbaros vocat, sub Constantino M. susceptum memoravit, publicum & plenarium Christianismi in his oris exercitium intelligere videtur. Alsatiæ Ecclesiarum Antiquitas.

Constantino Magno An. CCCXII. ad Imperium promoto pax quidem Christianis Alsaticis lætior, sed non diu duratura, affulsit. Frequentes Alemannorum cis Rhenum irruptiones eos valde prostrarunt. Et quanquam à Juliano & Valentiniano I. Rheni restauratus sit limes, Vandalico-Alemannica tamen seculi V. irruptione Christianismus, sub Alemannis Gentilibus, toto fere seculo V. in Alsatia dominantibus, ita pessundatus est, ut seculo VI. demum sub Francis restitui ac restaurari potuerit. De Christianismi in oris nostris statu nonnisi pauca hæc late confuseque cognoscimus, nec multo plura profecto, si descendas ad singula. Quodsi enim Rauricensis, Argentoratensis & Spirensis Ecclesiarum, imo & Metropolium, à quibus tum pendebant, Lugdunensis nempe Trevirensisque, & post Synodum Nicænam Archiepiscopatus Vesontini & Moguntiacensis, qui prioribus Metropolibus successerunt, origines & statum examines, multiplicem quidem rerum & eventuum mirabilium seriem ex variis Ecclesiarum Legendis addiscimus, ex idoneis autem & ætatis vicinæ monumentis excutimus nihil.

(z) Beatus Rhenanus *Rer. German.* Lib. II. pag. 265. hac de re ita scribit: " In ipsam Germaniam, quam ego discriminis causa veterem appello, nemo facile fuisset admissus, qui contra receptus gentium superstitiones aliquid se dicturum foret pollicitus. Rudiores enim erant, quam qui nova doctrina caperentur, aut à deliriis avocari possent.

(a) In *Apologetico adversus Gentes* Cap. XXXVII. Opp. ejus Tom. I. pag. 76.

(b) *Histor. Ecclesiastica* Lib. V. Cap. I.

(c) *Histor. Francor.* Lib. I. §. XXVII. Usuardus, Notkerus, aliique in *Martyrologiis* suis, Irenæum cum omni fere civitatis suæ populo tunc coronatum esse martyrio, scribunt.

(d) Lactantius *de Mortibus Persecutor.* Cap. XVI. ita loquitur: " Vexabatur ergo universa terra, & præter Gallias, ab oriente usque ad occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant. " Per tres bestias intelligit Diocletianum, Maximinianum Herculium & Galerium Maximinum. Vide Not. ad h. l. in Cel. Lengleti Editione, Tom. II. pag. 202.

(e) *Histor. Eccles.* Lib. VIII. Cap. XXXIII. ubi inter alia de temporibus Constantini M. loquens, hæc profert: Οὕτω δὲ τὸν Ἑλλήνων ἐπιλιπόντων, πάντα ἐξελάμψαν τὴν οἰκουμένην, καὶ διὰ τῶν βαρβάρων χωρῶν ἦλθε. οἱ γὰρ τοί γε περὶ τὸν Ῥῆνον ἔθνη μόνον τὰ Χριστιανῶν ἀσπάζονται, ἀλλὰ καὶ Γαλάται καὶ Κελτοί, οἱ τελευταῖοι τὸν Ὠκεανὸν προσοικοῦντες.

§. VI.

Apostoli oræ Rhenensis.

Traditionum mediæ ætatis auctoritatem sequi si lubeat, S. Maternus, cum Valerio Presbytero & Euchario Episcopo, Roma in Gallias missi à Petro, Evangelium annuntiarunt Tribocis atque Nemetibus, antequam ad Trevirenses, Colonienses item & Tungros, progrederentur, verique adeo Alsatiæ nostræ extiterunt Apostoli. Sed & ex eadem fama Evangelium apud Rauracos docuit S. Beatus, natione Britannus, Barnabæ prædicatione conversus, & Romæ sacerdotio initiatus à Petro; cujus jussu Helvetios adiit, eosque, socio ejus Achate, fidem Christianam edocuit. (*f*) De Lino suo multa Vesontini, quem, Episcopatu hujus urbis instituto, Petri in Romana sede successorem evasisse tradunt; (*g*) refragante tamen Cel. Dunodio, (*h*) qui Ferreolum & Ferrutium, ab Irenæo, Lugdunensi Antistite, missos, reputat Vesontinorum Apostolos. De S. Crescente, fidei suæ statore, non pauca quoque ferunt Moguntiacenses, quem principem Doctorum urbis suæ, imo & Alsatiæ Tribocicæ, facit Serarius: (*i*) magnoque id conatu dum ivit probatum, rem dubiam dubitatiorem reddidit, Rupertum Tuitiensem, seculi XII. Scriptorem, (*k*) primum rei testem adducens, publiceque professus: "nullam S. Crescentis in Ritualibus Moguntinorum, „ Libris, Breviariis, Missalibus & similibus, uspiam fieri mentionem. „ Quum autem ex omnibus Rhenensis oræ Apostolis nullus Alsatiam magis respiciat, quam Maternus, res, quæ de ipso traduntur, accuratiori subjiciemus examini.

S. Maternus.

Ad firmandum ejus Apostolatum Alsatiæ, allegantur primum Bedæ, Usuardi, Adonis, Baronii *Martyrologia*, quæ, si Bedam ex seculo VIII. excipias, nonnisi sequiorum temporum sunt, imo & progressu temporis interpolata. De ipso Bedæ Martyrologio annoto, in eo nihil prorsus de Materno occurrere, si Bollandistarum exemplum, (*l*) ex duobus MSS. Codicibus, uno Romæ in Reginæ Christinæ, altero in Bouhierii Bibliotheca Divione repertis, correctum, sequaris; ubi verba: *Treviris depositio S. Materni, Episcopi & Confessoris*, ad XVIII. Kal. Octobris non extant. Lacinia hæc Bedæ Codicibus addita, quam facile in Martyrologia posteriora transivit? Quodsi etiam Maternum Trevirensem inter Martyres à Beda numeratum concedamus; inde tamen pro Materno nostro, Alsatarum Apostolo, nihil elicimus, quod Trevirenses alium ejusdem nominis, qui initio seculi IV. Coloniensibus præfuit, sibi quoque Episcopum vindicant. Sed quam à Christianismi nascentis ævo remotus est Beda? remotior Usuardus, & reliqui. Notkerus, cognomento Balbulus, qui circa An. DCCCXCIV. Martyrologium (*m*) scripsit, ad IV. Kal. Februarii ait: *Treviris depositio beati Valerii Episcopi, discipuli S. Petri Apostoli*; nulla sociorum Valerii, adeoque nec Materni, facta mentione.

§. VII.

Harigeri testimonium.

Omnium, quantum quidem nos novimus, primus Maternum nostrum in lucem protulit Harigerus, (*n*) Lobiensis, in Episcopatu Leodiensi, Abbas, seculi X. ad finem vergentis Scriptor; qui Maternum ac socios ejus resque ipsorum gestas multis prosequitur. Apud eum enim verba hæc legimus: "Beatus Petrus ad Metropolim, „ Trevirorum scilicet civitatem, ternos destinaverat unicæ Trinitatis adstipulatores... „ Eucharium videlicet, Valerium atque Maternum. Et Eucharium quidem Pontificatus, „ Valerium vero Diaconatus, Maternum autem Subdiaconatus, donavit honore. „ Recenset inde Harigerus orationem, quam Petrus, illos dimittens, habuerit, eaque finita hæc annotat: " Tali itaque dotatam benedictione societatem hanc fraternitatis „ absolvit abire. Qui Urbe Roma egressi, peregrinatione sumta felici, circum circa incunctanter

(*f*) Franciscus Guillimannus *Rer. Helvet.* Lib. I. Cap. XV. pag. 136. & *Habspurg.* Lib. II. Cap. I. Beati vitam Germanico idiomate conscripsit Petrus Canisius, S. J. & Henricus Murer, Carthusianus, in *Helvetia sancta*.

(*g*) Gollut *Memoires du Pays des Sequanois*, Cap. XXVI.

(*h*) Dunod *Histoire de l'Eglise de Besançon* pag. 18. sqq.

(*i*) *Rer. Mogunt.* Lib. II. Cap. II. ubi: " Addunt „ alii S. Crescentem venisse in Nemetum, Vangionum, Tribocorumque urbes.

(*k*) Obiit Rupertus An. MCXXXV.

(*l*) Extat in *Act. Sanctor.* Mensis Martii Tom. II. ab initio.

(*m*) Produxit illud in lucem Henr. Canisius *Thesaur. Monumentorum Ecclesiast.* Tom. II. Part. III. pag. 97.

(*n*) Harigerus scripsit *Gesta Pontificum Tungrensium, Trajectensium ac Leodiensium.* Editus est à Jo. Chapeauville inter *Scriptores Gestorum Pontificum Tungrens.* Tom. I. ubi pag. 9. de Materno loquitur. Harigerum Historiam hanc conjunctim cum Nothero, ejusdem temporis Leodiensium Episcopo, scripsisse, judicat Casimirus Oudinus *Commentar. de Scriptor. Eccles.* Tom. II. pag. 484. Harigerus obiit circa An. MIX.

incunctanter nomen prædicabant Domini Jesu Christi. Cum vix paucorum evaserant „ iter dierum, & tanti sodalitii perpessi sunt dispendium. Nam cum in Elegiam „ castellum devenissent, ibique prædicandi gratia morarentur, S. Maternus, à febre „ valida interceptus, humanis subito rebus est exemptus. Reliqui dolore insperato „ perculsi, sed de Dei pietate non dubii, beato sepulto corpore, protinus ad Apostolum „ Petrum regressi sunt, infortunium, quod acciderat, nunciantes. „ Sequitur iterum oratio D. Petri, qua lugentes advenas erexerit, iisque fratris defuncti resurrectionem, vi Pontificalis baculi, ipsis traditi, sit pollicitus. Inde porro narrare pergit Harigerus: “ Hac iterum Apostolica consolatione firmati, quadragesimo defunctionis beati viri die „ ad corpus cum fide regressi sunt, quo terra egesto, ... cujus umbra sanavarat „ omne genus morborum, ejus baculus beatum revocavit à morte Maternum . . . . . „ Incolæ vero loci laudes Deo reddebant, & multi paganorum baptismi gratiam con- „ secuti, unitati fidei se conjunxerunt, & mortis illius occasio multis fuit ad vitam „ resurrectio. In quo loco postea Christiani Ecclesiam construxerunt, eique ex eo, „ quod acciderat, nomen resurrectionis imposuerunt. Illi vero postquam multos ad „ fidem imbuerunt, valedicentes fratribus, per Gallias & quocunque transibant, verbi „ divini semen spargentes, ad antiquissimam Trevirorum, trium civitatum Metropolim, „ urbem tandem pervenerunt. „

Annotat porro, qua ratione tres hi præcones Apostolici rem Christianam in Inferioris Rheni partibus, apud Trevirenses præsertim, Agrippinenses & Tungrenses tam mire promoverint, ut publicus Christi cultus passim introduceretur. Euchario, post XXIII. annorum regimen Episcopale defuncto, Successorem dat Valerium; huic denique post XV. annos Maternum: qui Trevirensi Ecclesiæ totidem annis, quot diebus in sepulchro Elegiæ apud Alsatas jacuerat, id est, quadraginta, præfuerit. Primum hoc testimonium de Christianismo apud Alsatas per Maternum, D. Petri discipulum, stabilito invenimus. Circumstantias narrationis hujus si probe examines, illæ à Geographico, Politico atque Ecclesiastico, primi seculi statu non leviter discrepant.

§. VIII.

Harigerum, centum fere post annos, seculo nempe XI. vivens, excepit Marianus Scotus; (o) qui Materni ac sociorum profectionem Roma ad Treviros anno Christi LIV. Claudii Imp. XI. Romani autem Episcopatus Petri VIII. assignat, additque Eucharium sedem Trevirensem XXIII. annis tenuisse. Chronologiæ nævos, quos Marianus heic commisit, quique Bucherium, Browerum & alios, Materni Apologetas, jam pridem vexarunt, nemo non facile animadvertit. (p) Uberiora de Materno multisque circumstantiis aucta, nobis offerunt seculi insequentis XII. Scriptores, qui tamen maxima ex parte Alsatiam nostram prætereunt silentio; quos inter Golscherus, (q) Petrus Cluniacensis, dictus Venerabilis, (r) Otto Frisingensis, (s) Gotfridus Viter- *Aliorum sententiæ.*

Tt 2

(o) *Chron.* Lib. II. Ætat. VI. In Pistorii *Scriptor. Rer. German.* Tom. I. pag. 555.

(p) Vid. Beatus *Antiq. Germaniæ Primæ* Art. II. §. VIII. pag. 54.

(q) *Histor. Archiepiscopor. Trevirens.* cujus VI. priora capita, quæ vitam Valerii & duorum sodalium continent, *Actis Sanctor.* inseruit Bollandus, Januar. Tomo II. die XXIX. pag. 918. Golscherum hunc, qui etiam Goldscherus scribitur, S. Eucharii prope Trevirim Monachum, circa An. MCXXX. floruisse, ostendit Casim. Oudinus *Commentar. de Scriptorib. Eccles.* Tom. II. pag. 1135. sq. Fallitur ergo Bollandus &, qui eum sequitur, Ludov. Laguille *Hist. d'Alsace* pag. 48. Golscherum seculo X. jam vixisse reputantes, quod apud Harigerum, quem modo allegavimus, plurima ex illo ad verbum descripta reperiantur. Contrarium potius videtur contigisse, ut Golscherus nimirum ex Harigero, tanquam junior ex seniore, sua desumserit, quæ sententia est ejusdem Oudini loco cit. aliorumque. Sunt qui Golscherum seculo XIII. assignant: plures hujus nominis Scriptores annotat Oudinus.

(r) *Epistolarum* Lib. I. Epist. II. contra Petro-Brusianos.

(s) *Chron.* Lib. III. Cap. XV. in Urstisii *Scriptoribus Rer. Germ.* pag. 62. ubi hæc Frisingensis observat: “ Petrus, cathedram Romæ suscipiens, ad florentissimam Galliæ urbem Treverim „ tres simul proceres, Valerium, Eucharium ac „ Maternum, destinavit. Qui dum Alpes transiissent, Maternus in via moritur, quo facto perculsi „ socii Romam revertuntur. Beatus itaque Petrus „ Apostolus pastoralem virgam, ut traditur, per eos „ ad suscitandum eum misit. Qui venientes ad „ locum sepulchri, XXXIII. dies invenerunt eum „ in monumento jacentem; attamen viri Dei fide & „ operibus bonis pleni, sub obedientia Magistri, „ admota virga socium à morte suscitaverunt. Qui, ut „ fertur, post Eucharium & Valerium per tot annos „ Treverensem & Agrippinensem rexit Ecclesiam, „ quot dies antea sepulchro jacuerat. Ostenditur „ autem adhuc eadem virga in argumentum rei, „ quam diximus, Treveri ac Agrippinæ, ita, quod „ superiorem ejus partem Treverenses, inferiorem „ Colonienses habeant. „ De virga, quæ hic memoratur, agit Bollandus *Act. Sanctor.* Januarii Tom. II. pag. 918. Lit. I. & in appendice ejusd. Tomi pag. 1153. ubi ex Martyrologio Pragensi observat, partem ejus, quæ Treviris fuit, à Carolo IV. Imp. Pragam translatam esse. Conf. Beatus *Antiquit. German. Primæ* pag. 53.

ECCLES.

Viterbiensis, (*t*) præcipui funt, quorum magnus in narrando diffenfus eft. Otto Frifingenfis, Scriptor prudens ac pro feculi fui modo eruditus, formulas, *ut traditur*, *ut fertur*, adhibet. Harigerum Golfcherus, ut ex eorundem collatione apparet, exfcripfit, at *Elegiam* caftellum, quod Harigerus late indicat, *Alfatiæ caftellum* appellat. Traditio fupplet, Elegiam illum effe locum, qui ad Ellum flumen fitus, hodie *Ell*, à Romanis *Helvetus*, à Celtis, uti videtur, *Helell* (*u*) appellabatur, haud procul Benfelda. Golfchero majorem, quam reliquis, fidem effe adhibendam, Bollandiftæ exiftimant, eo quod in Epilogo ipfe teftetur, fe trium Pontificum illorum gefta, poft excidium Trevericæ urbis relicta, perfcrutantem, fparfim in chartulis fcripta, in unum volumen congeffiffe fideliter. Sed & iidem Doctiffimi Compilatores fatentur, Epilogum hunc in quibusdam MSS. Codicibus defiderari, interpolatoris forte manu adjectum.

§. IX.

Alii teftes.

Seculo XIII. novus iterum de Materni noftri ad Treviros itinere teftis occurrit, Albertus Stadensis, (*x*) Scriptor utique diligens. Hic rem totam brevi compendio expofuit, & ipfe tamen non femel à cæteris difcrepans, ita ut nova quoque, aliis non memorata, hinc inde adjiceret. Locum mortis & fepulturæ Materni, Treviros petituri, *Gelenbem Alfatiæ* nuncupat; quo fine dubio eundem, quem Golfcherus, *Elegiam* nempe, indicare voluit, quum illius, quod exprimit, nominis nullus locus apud Alfatas extet. Scriptoribus his denique fine feculi XIV. Jacobus nofter de Koenigshoven (*y*) acceffit, qui Legendæ plura, aliis non relata, adjecit. Illi enim Maternus pro juvene habetur, quem Chriftus apud Nainitas refufcitaverat: adeoque ter vita donatus, ter mortuus. Illi Maternus, Alfatia Superiore Chriftianorum gregi adjuncta, Inferiorem Alfatiam petiiffe dicitur; ubi primo ftatim occurfu Aprimonafteriense Templum, paganicæ fuperftitioni huc usque dicatum, confecraverit Chrifto, & Presbyteris Diaconisque inftruxerit. Idem quum Argentorati facere tentaret, urbe ejectus eft, feliciorem mox poft reditum doctrinæ, quam prædicavit, experturus fucceffum. Aderant enim ipfius refurrectioni, quæ prope Benfeldam in loco, *Eley* (*z*) inde appellato, poft XXX. dierum fepulturam contigit, plurimi Argentoratenfes, qui de divina jam Materni miffione convicti, Chriftianorum in caftra transgreffi funt, fibique An. Chrifti LXIV. extra muros civitatis Ecclefiam, D. Petro Seniori facram, exftruxerunt: id quod Molshemii quoque factum, ubi templum, à Materno conditum, *Domus Petri*, *Dompieter*, nuncupatur. Rebus hoc modo ad fidem in Alfatia promovendam ordinatis, Maternus cum fociis Treviros, Colonienfes, aliosque inferioris Rheni populos invifit. Kœnigshovius hæc omnia fufe.

§. X.

Sententiarum divifio.

Quodfi Scriptorum, noftræ ætatis, de Materno fententias diftinguamus in claffes, tres eorum reperio. Sunt, qui rem omnem, prouti vulgo traditur, ingenue admittunt: funt, qui circumftantias quasdam, veritati hiftoricæ minus confentaneas, reprobant: funt denique, qui omnem Apoftolatum Materni, rejiciunt, atque hujus nominis difcipulum Petri fuiffe negant omnino.

Ad

(*t*) *Chron.* Part. XIV. in Pistorii *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. II. pag. 240. ubi Gotfridus rem verfibus ita exponit:

“ Eucharius fuit atque fuus Collega Maternus,
„ Difcipuli Petri, verbum coluere fupernum,
„ Quos fibi trans Alpes Petrus abire jubet.
„ Quumque Jovis montem niveo jam calle fubirent,
„ Ille Maternus obit, fed iter timet alter inire,
„ Qui Romam rediens judicat acta viæ.
„ Præbet ei baculum, quo fungitur ordine Petrus,
„ Tactus eo focius furrexit pergere fecum.
„ Perveniunt Treverim.

Sed & addit mox Viterbienfis:

“ Eft & ibi baculus, quo fibi vita datur.
„ Hæc ut perpetuis pateant miracula rebus,
„ Nullus habet baculum Romæ per fecula præful,
„ Hoc erit in Treveri perpetuale decus.

(*u*) Vide fupra Lib. I. §. XXXIX. pag. 54.

(*x*) In *Chronico* fuo, quod extat inter *Scriptores Rer. Germ.* à Jo. Schiltero editos, pag. 156.

(*y*) *Chron. Alfatiæ*, Germanice fcripto, Cap. V. §. XV. pag. 269. fqq. Verba ipfa Kœnigshovii jam olim ex MS. publici juris fecit Balth. Bebelius in *Antiquit. Germ. Prima* Art. II. pag. 36. Integrum vero Chronicon abhinc edidit Jo. Schilterus, fuisque obfervationibus paffim munivit.

(*z*) Quafi παρὰ τῶν ἐλέγων, ἢ θρήνων, h. e. *ab elegis five threnis*, qui illic circa Materni funus profufi funt, uti Chronica Monafterii Ebersheimenfis tradunt. Beatus Rhenanus in Etymologiam hanc vocis *Elegia* graviter invehitur, *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 311.

DCCLXI.

Ad primam Classem referendi sunt Ægidius Bucherius, (*a*) Jodocus Coccius, (*b*) & Christophorus Browerus; (*c*) quibus omnia, quæ Materno tribuuntur, solidis fundamentis inniti persuasum. His plures alii, Coloniensium, Trevirensium atque Leodiensium, præsertim rerum accessere Historici, (*d*) Maternum trium horum Episcopatuum Antistitem; Rauracensis vero, Argentinensis, Spirensis & Wormatiensis Ecclesiarum celebrantes Apostolum. (*e*)

Beatus Rhenanus, (*f*) post Literas restauratas solers historicarum rerum indagator, Critico judicio polleos & Selestadii degens, ita hac de re sentit: " De „ Materno, qui hic D. Petri jussu doctrinam Evangelicam primus enuntiaverit, non „ puto prorsus inanem esse famam. Apud Hellum vicum, tribus milliaribus à „ Selestadio distantem, adhuc conditorium ostenditur, in quo jacuerit mortuus „ aliquandiu, sed mox vitæ restitutus, ut adhuc Treveros Agrippinenseisque erudiret. „ De tempore dubito, de re ipsa satis certus. „ Sarcophagus Materni, qui adhucdum apud Ellenses nostros monstratur, nulla tam remotæ antiquitatis indicia habet. Ludovicus Laguillius vero, (*g*) qui ante me Alsatica florido Gallici idiomatis stylo descripsit, Materniana quidem prouti à Golschero, quem seculo X. vixisse existimat, aliisque ætate supparibus enarrantur, admittit, Kœnigshovii tamen, Gebvileri aliorumque Juniorum, de exstructis passim per Alsatiam Christianorum templis, traditiones expungit.

Ad tertiam juniorum de Materno Scriptorum classem Joannes Launojus, (*h*) Tillemontius (*i*) & *Galliæ Christianæ* Scriptores, (*k*) referendi sunt; qui Materni Apostolatum omnem omnino rejiciunt.

§. XI.

Verisimilior sententia.

Enimvero res difficilis creditu est, tot illustrium Ecclesiarum, Trevirensis, Coloniensis, Argentoratensis, Leodiensis, Conditorem per integra fere secula decem potuisse latere: res vero suspecta, tam mirabiles eventus non nisi illo tempore innotescere cœpisse, quod ob ignorantiam rerum & in scientiis barbariem Baronius *plumbeum* appellat. Seculo IX. sane Apostolatum Materni adhuc ignoratum fuisse, Argentinensis Ecclesiæ *Calendarium* illius ævi (*l*) demonstrat, quod inter reliquos Alsatiæ Sanctos non memorat Maternum; memorare tamen debuisset, si ille Christianismi apud Alsatas fundamenta posuisset. De Coloniensium Præsulibus id adhuc subjungo, eos præter Maternum hunc nostrum Alsaticum, quem primum sibi Episcopum vindicant, alium quoque habuisse, quem vocant secundum, qui Concilio Arelatensi, An. CCCXIV. contra Donatistas celebrato, interfuit, (*m*) & post Lugdunensem Episcopum his ponitur verbis: *Maternus Episcopus, Macrinus Diaconus, de Civitate Agrippinensium.* (*n*) Neque silentio transeundum est, in Agro Moguntiacensi monumentum extare, ubi *Maternus* quidam miles veteranus Legionis XXII. memoratur: *Fl. Julio Materno Vet. Leg. XXII. P. P. F. missus honesta missione ex Duplicario* &c. (*o*) Quidquid

Tt 3 autem

(*a*) *Dissertat. Histor. de primis Tungrorum Episcopis*, pag. 8. & 16. quæ Jo. Chapeauvillii *Gestor. Pontificum Leodiens.* Tomo I. subjuncta legitur. Conf. ejusdem *Belg. Rom.* Lib. V. Cap. I. §. VII. pag. 152.

(*b*) *Panegyr. Leopold.* Lib. II. Cap. V. pag. 120. it. Lib. III. Cap. II.

(*c*) *Annal. Trevirens.* Lib. II. pag. 144.

(*d*) Gelenius *de Colonia Agrippinæ magnitudine* Lib. I. Syntagm. 6. pagg. 36. & 38. Hermannus Stangefolius in *Annal. Circuli Westphal.* pag. 99.

(*e*) *Basilea Sacra* pag. 4. Eysengrein *in Chronologia urbis Spiræ*, Lib. I. pag. 52. b.

(*f*) *Rer. Germ.* Lib. II. pag. 159.

(*g*) *Histoire d'Alsace* Tom. I. *Liv.* IV. pag. 47.

(*h*) De *Sulpitii Severi sententia*, *ratione Origin. Christian. in Gallia*, Cap. XXIX. pag. 121.

(*i*) *Memoires Ecclesiastiques* Tom. IV. pag. 207. ubi Tillemontius, de Euchario differens, hæc scribit: *Nous avons une grande Histoire de lui, de S. Valere & de S. Materne, qu'on fait les Compagnons de sa Mission & ses Successeurs dans l'Episcopat. Et cette Histoire est pleine de prodiges, qui auroient dû rendre son nom fort celebre. Mais il est vrai aussi, que les faits, qu'elle rapporte, sont si peu vraisemblables, si fabuleux & si contraires à ce que les bons Auteurs nous apprennent du progrès de la Foi en France, qu'il est impossible d'y avoir aucun egard. Elle est d'un Gotiquer*, (Golscherus) *Moine de Treves, cequi ne prouve ni son antiquité, ni sa verité.* Item Tom. VI. pag. 300. Not. 6. ita loquitur Tillemontius de Materno: *Quoique Baronius dise, que tout le monde tombe d'accord, qu'il a été disciple de S. Pierre, il est fort permis, selon Baronius même, de ne se pas arrêter à un bruit commun, dont on ne trouve aucun fondement legitime & assuré.*

(*k*) *Gallia Christ.* Tom. III. pag. 809. ubi, post enarratos, ex Harigero præsertim, octo priores Leodiensium Episcopos, ita ratiocinantur: " Hæc omnia (adeoque etiam quæ de Materno referuntur, quem primum Leodiensium sive Tungrorum Episcopum faciunt) vel cæcutienti videntur absurda, & nulla „ omnino fide digna. Nec sola tamen traditionis „ illius auctoritatem labefactant & penitus evertunt, „ alia suppetunt, & quidem plurima.

(*l*) Prodiit hoc Martyrologium Augustæ Vindelicorum An. MDCLXXXVII. è Bibliotheca Matthiæ Frid. Beckii, qui illud, Argentorato casu fortuito Augustam advectum, ab instante jamjam interitu vindicavit, atque cum prolixo Commentario edidit, sub hoc titulo: *Martyrologium Ecclesiæ Germanicæ pervetustum.* Rectius *Calendarium Argentoratensis Ecclesiæ* vocaretur.

(*m*) Molani *Natales Sanctor. Belgii*, XIV. Sept. pag. 202. Baronii *Martyrolog. Rom.* pag. 390.

(*n*) Vide *Acta Concilior.* Tom. I. pag. 1430. Edit. Labb.

(*o*) Vid. Huttichii *Collectanea Antiquitatum in urbe & in agro Moguntino.*

autem sit de Materni, Eucharii, Valerii, Beati, Lini, Crescentis, ad oram Rhenensem Apostolatibus, in eo tamen defensores eorum consentiunt omnes, tempora, primos hos insecuta Apostolos, tenebris tam densis involvi, ut de successoribus eorum nulla plane notitia supersit. Annotant hoc Vesontinorum, Rauricensium, Argentoratensium, Spirensium, Coloniensium, Trevirensiumque Annales, uoo veluti ore; (p) ita ut Alsatas nostros, propter insecutas persecutiones, ad pristinam paganorum sectam retrogressos WIMPHELINOIUS censeat. ÆGIDIUS BUCHERIUS, (q) Sirmondi æqualis, sociusque studiorum, aperte profitetur: "Quod pene omnes Gallicanorum Episcoporum „ iodices, qui ab Apostolis deducuntur, cum primum suum ant secundum censuere „ sacerdotem, spatium repente ducentorum circiter annorum Episcopis vacuum exhi„ beant, & proximos deinde eorum successores in Coostantini tempora, subinde etiam „ serius, Historicorum auctoritate revicti, rejiciant. „ Alibi idem Bucherius: "Van„ gionum, Nemetum, Argentoratensium Episcopi, nulli adeo certi, ante Constantini, „ aut etiam filiorum ejus tempora, numerantur. „ Itaque, quam pro Helvetia sua tenebrarum istarum causam GUILLIMANNUS (r) allegat, reliqui omnes fere, verbis modo mutatis, faciunt & suam. Dirissimæ illæ sub Imperatoribus persecutiones allegantur, quibus Acta perierint. Id vero mirum, qui fieri potuerit, ut in illo naufragio posteriora tantum Christianismi apud Gallos instituti Acta perirent, prioribus ubique servatis. Pensitatis ergo his omnibus, de publico Christianismi apud Alsatas cultu & constitutis Ecclesiis concludimus tandem, Episcopi publici & ordinarii nullam in ora superiore Rhenensi ante seculum VI. in idoneis Scriptoribus memoriam reperiri.

§. XII.

Auctoritas Synodi Agrippinensis.

Verum enimvero seotentiæ huic prorsus contrariari videtur tota illa Agrippinensis Synodus, seculo IV. contra Euphratam, Coloniensem Episcopum, celebrata, cui Amandus Argentinensium, Justinianus Basiliensium, Jesses vel Jessius Nemetum, Victor Vangionum, Antistites, cum aliis ex Gallia Episcopis interfuisse scribuntur. Grave testimonium, si modo Concilii hujus certitudo & veritas satis esset adstructa. Acta, quæ protulit LABBEUS, (s) celebratam hanc Synodum tradunt *post Consulatum Amantii & Albini IV. Idus Majas*, hoc est die XII. Maji anno Christi CCCXLVI. qui nempe Fastis Consularibus Romanorum respondet. Distincta hæc notatio temporis quum fidem Synodo conciliare debuisset, tela sane suppeditat, quibus Critici illam aggrediantur, reddantque suspectam.

Quibusdam suspecta.

Faciunt hoc BARONIUS, (t) BAILLETUS, (u) SAMMARTHANI, (w) CAVEUS, (x) TILLEMONTIUS, (y) DU PINIUS, (z) aliique complures. Hi omnes, Agrippinensi Concilio fidem denegantes hoc urgent præsertim, quod Eupbratas, Coloniensis Episcopus, qui ab XVIII. Galliæ Episcopis damnatus, atque ob Arianismum sede sua An. CCCXLVI. dejectus legitur, anno sequenti CCCXLVII. inter orthodoxos Concilii Sardicensis patres occurrat, & ita quidem, ut præcipuas ibi in tractandis fidei ac Ecclesiæ rebus partes tenuerit. Testis hujus rei S. ATHANASIUS (a) ipse, qui Euphratam cum Vincentio, Capuano Episcopo, publico Concilii nomine, ad Constantium Imp. missum fuisse scribit, ut Episcopis, per Arianorum fraudes in exilium protrusis, reditum ad Ecclesias suas impetraret. Quam difficulter hæc inter se conciliari possint, nemo non videt. Si Euphratas, nefandi erroris propugnator apertus, An. CCCXLVI. unanimi plurium Episcoporum consensu loco suo dejectus fuit, num anno sequenti eum ipsum, iisdem Episcopis consciis, imo præsentibus, ad gravissima Religionis orthodoxæ negotia fuisse adhibitum verisimile est?

§. XIII.

(p) GUILLIMANNUS *de Rebus Helveticis*, Lib. I. Cap. XV. SUDANUS *Basilea Sacra* pag. 9. WIMPHELING. *de Episc. Argent.* pag. 6.

(q) *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. III.

(r) GUILLIMANNUS *de Reb. Helvet.* Lib. I. Cap. XV. pag. 136. ubi ita: "Quos Beatus in Helvetia reliquerit successores & discipulos, quique „ post eum Christianæ Religioni præcipue incubuerint, „ non ita exploratum est. Nam & sævissimæ deinde „ in Gallia sub Antoninis, Aureliano, & denique „ Maximiano persecutiones fuerunt, & eodem tem„ pore, Christianorum scriptis & omnibus primæ & „ antiquæ veræ pietatis instrumentis incensis, eorum „ pariter memoria apud homines prope exstincta est. „ Postquam vero persecutionum procellæ deferbue„ rant, Constantinique imperio fides confirmata est, „ Helvetia viris, sanctitate & miraculis conspicuis, „ nunquam caruit.

(s) *Concilior.* Tom. II. pag. 615.

(t) *Annal. Eccles.* Tom. III. ad An. CCCXLVI. pag. 622.

(u) In *Vita S. Maximini Trevir.* Mense Majo.

(w) *Gall. Christ.* Tom. III. pag. 622.

(x) *Hist. Lit. Scriptor. Eccles.* Tom. I. pag. 356.

(y) *Memoires sur l'Histoire Eccles.* Tom. VI. pag. 331. Not. 37. Suffragatur ipsi Auctor Libri, qui nuper prodiit: *Histoire Literaire de France*, Tom. I. Part. II. pag. 191.

(z) *Script. Eccles.* Tom. II. Part. II. pag. 326.

(a) In *Epistola ad Solitariam vitam agentes*, Opp. Tom. I. pag. 832.

CCCLII.

§. XIII.

Illi, qui defensionem Concilii Agrippinensis Actorum in se suscipiunt, difficultatem hanc removeri posse existimant, si statuatur, Euphratam, Coloniæ Agrippinæ depositum, ab illo, qui Sardicæ fuit, esse distinguendum, ita quidem, ut posterior hic alteri in Episcopali apud Colonienses munere successerit, sive diverso, ut GODOFR. HENSCHENIUS, (*b*) sive eodem Euphratæ nomine, uti ANT. PAGIUS (*c*) existimat, appellaretur. Ingeniosa medicina, quæ vulnus non sanat. Enimvero qui credibile est, tot graves Antistites, qui Sardicensem Synodum composuerunt, Legationem tam arduam Episcopo, noviter ad Episcopatum promoto, commissuros fuisse, de cujus sinceritate & constantia certi nondum esse potuerant. Adde, quod Euphratas ille, qui Sardicensi Concilio interfuit, ab Athanasio describitur, ut senio confectus, ac singulari constantia & sanctitate conspicuus, quæ in Euphratam novum non quadrant. Accedit, quod *Acta* SERVATII, Præsulis Tungrensis, (*d*) qui Euphratæ depositionem in Concilio Agrippinensi ursisse scribitur, Euphratæ deposito non alium Euphratam, sed Severinum, successorem adscribant. Severinum hunc autem in locum Euphratæ subrogari non potuisse, fatendum est illis, qui Euphratam in Sardicensi Synodo, anno sequenti celebrata, comparuisse ex Athanasio norunt. Nova difficultas, quæ Synodi Agrippinensis Actorum Patronos vexat non parum. Plerique eorum Chronologiam, illis Actis præfixam, profitentur corruptam, atque Agrippinensem Sardicensi faciunt posteriorem; existimantes, Euphratam, postquam ex Oriente redierat, in hæresin demum esse prolapsum; quæ conjectura tamen ab Heoscheoio postulatur absurdi. Ab aliis defensa.

COINTIUS (*e*) atque BINIUS (*f*) Euphratæ depositionem circa An. CCCLII. factam esse putant, ab eodem confutati Henschenio, quod Maximinus, Trevirensis Episcopus, qui in Synodo Agrippinensi præsedisse scribitur, An. CCCXLIX. diem jam supremum obierat. (*g*) BROWERUS (*h*) obitum Maximini in eundem annum ponit, quod recte omnino fieri, TILLEMONTIUS, (*i*) eo potissimum argumento probat, quoniam ATHANASIUS (*k*) ipse Literas Ursanii atque Valentis, Arianorum, quibus ipsi suum ad Ecclesiam Catholicam reditum nuntiaverint, per Paulinum, Maximini successorem, se accepisse testetur, quæ res utique in An. CCCXLIX. referenda erit. Binius ergo duplex in causa Euphratæ Concilium habitum fuisse existimat, quorum Acta compilator confuderit. In priore, anni nempe CCCXLVI. Euphratam vel ab imputata hæresi absolutum, vel ad palinodiam cantandam inductum; in posteriore autem anni CCCLXXV. de quo TRITHEMIUS (*l*) loquitur, Episcopatu suo denique fuisse amotum, dato illi successore Severino. Conjectura hæc quidem difficultatibus videtur occurrere, quæ subscribentium Episcoporum ratione nascuntur, reliquas vero haudquaquam explanat.

§. XIV.

Ingeniosiores hinc alii, inter quos BUCHERIUS (*m*) & BEBELIUS, (*n*) in Actis Agrippinensibus legendum esse existimant: *Post Consulatum Albini & Amantii anno IV. Idibus Maji*, ut nimirum Synodus hæc in annum CCCXLIX. incidat, quo ex Oriente jam Euphratas redierat. Sed neque huic emendationi Chronologicæ locus potest concedi, eo quod Acta Concilii de Euphrata, tanquam pertinace hæretico, omnibus cognito, loquuntur. SERVATIUS ibi Tungrensis ait, Euphratam coram Athanasio suum non Acta hæc ab aliis correcta.

(*b*) *Act. Sanctor.* ad diem 13. Maji, in Vita S. Servatii, Tungrensis Episcopi.

(*c*) *Crit. Baronii* Tom. I. pag. 465.

(*d*) Apud LABBEUM subjuncta leguntur Concilio Agrippinensi, quantum hocce respiciunt.

(*e*) *Annal. Ecclesiast. Francor.* ad An. CCCLV. num. 13.

(*f*) In *Notis ad Concil. Agripp.* Edit. Labb.

(*g*) *Acta Sanctor.* Tom. VI. Maji, pag. 373.

(*h*) *Annal. Trevirens.* Tom. I. Lib. IV. pag. 232.

(*i*) *Memoires Ecclés.* Tom. VII. pag. 323. & Tom. VIII. Not. 65.

(*k*) *Apolog. ad Constantium* Imp. Opp. Tom. I. pag. 775. ubi: Παρὰ Παυλίνου, Ἐπισκόπου Τριβέρων. Conf. ejusd. *Epistola ad solitar. vitam agentes*, ibid. pag. 826.

(*l*) *In Vita Maximi, Episcopi Moguntini.*

(*m*) *Belg. Rom.* Lib. IX. Cap. VI.

(*n*) *Antiquit. Germaniæ Primæ* pag. 86. Rationem, cur Bebelius Concilium Agripp. tam strenue defenderit, ipse exponit, ut nimirum *Aubertianam prætensionem*, qua Argentoratensis Episcopatus, à Franciæ Regibus fundatus, Franciæ quoque Monarchiæ vindicatur, everteret, originem Episcopatus hujus adscribendo Romanis.

non semel propugnasse errorem. (*o*) Atqui Athanasius Treviris ab An. CCCXXXV. usque ad An. CCCXXXVIII. in exilio commoratus est, id quod ex *Vita* ejus constat; (*p*) ut adeo Euphratas nec inter Sardicenses patres comparere, nec ab Athanasio tantis elogiis condecorari potuerit.

Actis ergo his Agrippinensibus quum sua fides non constet, Synodum omnem cum BARONIO, (*q*) TILLEMONTIO, aliisque Viris eruditis in dubium voco. Sublata vero Actorum horum auctoritate, concidit quoque Episcoporum Rhenensium triga, Justinianus Basiliæ, Amandus Argentorati, Jessius Spiræ Antistites; à quibus historicum Episcopatuum suorum tempus Ecclesiæ hæ repetunt. Neque vero negandum, Epistolam, quam Sardicense Concilium An. CCCXLVII. ad Ægyptios & Africanos Episcopos scripsit, inter Galliæ Episcopos *Jessem*, *Amantium*, *Justinianum* (*r*) memorare; sed observandum est probe, nominibus Episcoporum nomina urbium, quibus præfuerint, non fuisse adjecta, quæ in Agrippinensis modo Synodi Actis addita reperimus. Unde non male conjecit DU PINIUS, (*s*) Actorum Agrippinensis Synodi, quæ in *Vita S. Servatii* extant, compilatorem Evagrium Tongrensem his Episcoporum nominibus, quæ in Synodi Sardicensis Epistola, sine addita locorum nota, inveoerat, urbium, in quibus Episcopi fuerint, ex ingenio suo adjecisse nomina. His omnibus denique accedit, quod ab Agrippinensis Synodi defensoribus nulla potest ratio reddi, cur ab hoc Amando ad alterum illum Aquitanicum, qui Trajectensis primum ad Mosam, dein Argentinensis seculo septimo, sub Dagoberto, Episcopus fuit, nullus Argentinensium in veteribus monumentis consignetur Antistes. Idem fatum Basiliensis, (*t*) Spirensisque (*u*) Ecclesiæ expertæ sunt, quæ post Justinianum & Jessium ad Merovingorum usque Regum tempora nullos protulerunt, aut proferre norunt, Episcopatuum suorum Pastores.

§. XV.

Henschenii opinio.

Enimvero si GODEFRIDI HENSCHENII, qui Amandum, Synodi Agrippinensis assessorem, admittit, admittimus placita, Amandi hujus successorum nomina adhucdum supersunt. Laterculum nempe successorum Amandi versibus edidit doctus ille seculi X. Præsul Argentinensis, ERCKENBALDUS; (*x*) in quo post Amandum Maximinus, Valentinus & Solarius, recensentur his verbis:

" Alpha nitet dignus pater hujus sedis *Amandus*;
„ *Justus* justitiæ post additur affecla summæ:
„ Hinc *Maximinus* baculatur in ordine tritus:
„ Et *Valentinus* pastori tunc benedictus:
„ *Solarius* tandem cathedram possedit eandem:
„ Laus *Arbogasti* jam crevit in arte regendi.

Unde

(*o*) Verba Servatii ita se habent: " Quid fecerit, „ quidve docuerit Euphratas Pseudoepiscopus, non „ opinione, sed veritate cognovi pro finitimi loci „ conjuncta civitate, cuique publice & domestice „ obstiti sæpe, cum ille Christum Deum negaret, „ audiente Athanasio Episcopo Alexandriæ, & Pres„ byteris & Diaconis plurimis.

(*p*) Dicitur enim ibi Athanasius, à Constantino M. in Galliam relegatus, ad Treviros se contulisse, unde, Constantini morte paulo post secuta, anno nimirum CCCXXXVII. à Constante Imp. reditum Alexandriam impetraverit, cujus Literæ, ipsi in hanc rem traditæ, ibidem referuntur. Vid. TILLEMONTIUS Tom. VIII. pag. 284. Not. 36. Athanasium ab hoc tempore unquam in oris hisce Rhenensibus versatum esse, nullibi traditur, imo reliqua vitæ ejus historia refragari videtur.

(*q*) *Annal. Eccles.* Tom. I. ad An. CCCXLVI. §. VII. ait Baronius: *Acta hac impostura suspicione vehementer laborare.*

(*r*) Extat hæc Epistola in ATHANASII *Apologia ad Imperatorem Constantium*, Athanasii Operum Tomo I. pag. 367. Inde repetuntur in *Actis Concilior.* Labbeanis Tom. II. pag. 679. Versio hujus Epistolæ est in Fragmentis Hilarii, quæ à nonnullis creditur autographa Synodi. Adde *Histor. Tripartitam* Lib. IV. Cap. XXIV. In fine Actor. Sardicensis Concilii inter alios Galliæ Episcopos hi circa finem, sine nota urbis adjecta, reperiuntur: *Jesses*, *Arystus*, *Simplicius*; *Metianus*, *Amantius*, *Justinianus*, *Victorinus*, *Saturnilus*, *Abundantius*, *Donatianus*, *Maximus*.

(*s*) DU PIN *Scriptor. Eccles.* Tom. II. pag. 326. HOTTINGERUS *in Hist. Eccles. Helvet.* Tom. I. pag. 167.

(*t*) CHRIST. URSTISIUS *in Chron. Basil.* Lib. II. Cap. VII. SUDANI *Basilea Sacra* pag. 33. ubi Adelphius Episcopus ad An. 507. sub Clodoveo M. tanquam Aurelianensis Concilii assessor occurrit, post Justinianum & Pantalum, fabulosos Episcopos, primus.

(*u*) BRUSCHIUS *in Catalogo Episcopor. Spirens.* Fol. 77. *b.* & EYSENGREIN *Chronolog. urbis Spiræ*, post Jessium nullum Episcopum Spirensem habent, usque ad Athanasium, qui circa tempora Dagobertina vixerit. LEHMANN *in Chron. Spir.* Lib. III. Cap. XIII. & SIMONIS *in Historica Descript. Episcopor. Spir.* An. MDCVIII. Friburgi Brisgoiæ fol. edita, pag. 4. idem faciunt. Consentiunt quoque *Gallia Christiana* Auctores Tom. V. pag. 715.

(*x*) Carmen hoc extat in *Scriptor. Rer. Germ.* à BOECLERO & SCHILTERO editis, pag. 120. & editum est ex Codice MS. Augustanæ Bibliothecæ. KOENIGSHOVIUS noster *Chronico Latino* inedito, quod inter *Scriptores Rer. Alsaticarum* edituri sumus, idem Carmen inseruit, quod ex Episcopalis Ecclesiæ Bibliotheca forte acceperat, ubi Erckenbaldi scripta omnia, ab ipso donata, servabantur. Wimphelingii temporibus sane Codex Erckenbaldi MS. adhuc ibi supererat. SCHILTERUS ex Koenigshovio Latino Carmen edidit in *Notis ad Kœnigshov. Germ.* pag. 491.

ECCLES.

Unde Episcoporum horum nomina Erckenbaldus didicerit, nobis non constat. Justus, sive Justinus, in Actis S. Deicoli quoque memoratur, quorum auctor pariter ex seculo X. est; qui circa annum DCCCCLXV. vitam S. Deicoli, Lutrensis in Burgundia Abbatis, conscripsit, (y) & speciminis tantum loco Episcoporum Argentinensium nonnullos, atque inter hos Justinum, nominavit. Sed observandum diligenter, Erckenbaldum carmine suo non putatitium illum seculi IV. sed Aquitanicum seculi VII. intellexisse Amandum, qui Trajecto-Mosanus Episcopus, à Dagoberto in Alsatiam vocatus est. (z) Duabus hoc ex rationibus statuo: I. Nonnisi unum Amandum quum memoret Erckenbaldus, ille sane intelligendus, qui miraculis apud Alsatas claruit, qui in Catalogo celebratur Sanctorum, quem Alsatici mediæ ætatis Annales certatim loquuntur; alter enim Seculi IV. nec sanctis adscriptus, nec ulla re gesta celebris est. II. Amandum inter & Arbogastum nonnisi quatuor Episcopos Erckenbaldus posuit, qui vero possibile est, ut tribus integris seculis nonnisi quatuor Antistites Episcopale solium Argentoratense occupaverint? Et ita sane Erckenbaldinum Amandum exposuit Jacobus Koenigshovius noster seculo XV. in Glossa, primo versui subjecta, (a) ita scribens: "Hic Amandus erat primus Episcopus Argentinensis. Obiit anno Dom. DCXX. ut „ legitur in Lambartica Historia. Sed in Legendis aliis legitur, quod fuerit tempo- „ ribus Dagoberti Regis Francorum, qui incepit regnare Anno Dom. DCXXXI. & „ regnavit annis XXXIIII. cujus filium Amandus baptizavit, ei nomen Sigebertus „ imponens. Quem S. Arbogastus postea à morte suscitavit. „ Ejusdem sententiæ est Jacobus Wimphelingius, (b) centum fere annis post Kœnigshovium vivens, Consentientes denique sunt Gaspar Bruschius, (c) Franciscus Guillimannus, (d) & Gabriel Bucelinus; (e) qui omnes S. Amandum seculi VII. huc trahunt, & quatuor memoratos Episcopos eidem seculo septimo & sequenti assignant successores. (f)

§. XVI.

Unde haud immerito concludimus, priorem Amandum Scriptoribus his omnibus vel ignotum, vel sane neglectum fuisse, quum nullus in Præsulum Argentinensium Syllabo ejus faciat mentionem. Bruschio tamen Synodus Agrippinensis non fuit ignota, quum fide ejus Jessium Indici Antistitum Spirensium inseruerit, (g) Amandum nostrum silentio transiens; uterque autem nonnisi ex Synodo Agrippinensi innotuit. Potuisset ergo Henschenius absque periculo Amandum seculi IV. admittere & inter eum alterumque seculi VII. Amandum in laterculo Episcoporum relinquere hiatum; sed hiatus hic ei non placuit. In Erckenbaldinum Indicem ergo manus immittens, omnem ejus seriem ita perturbat, ut Episcopos Argentoratenses, qui Amando Trajectensi septimo & octavo seculis successores constituuntur, ad quartum rejiciat, quo eos Amando illi fictitio, quem seniorem appellat, successores assignet; unde hæc series tandem apud eum prognata est: I. Amandus, II. Justus sive Justinus, III. Maximinus, IV. Valentinus, V. Solarius, VI. Biulfus, VII. Magnus, VIII. Garoinus, IX. Landebertus, X. Rodobaldus, XI. Magnebertus, XII. Labyolus, XIII. Gundoaldus, XIV. Aldus, XV. Gando; quem Amandum secundum, sive Trajectensem, esse potuisse Henschenius conjicit, nulla ordinis, à se ita constituti, addita ratione. Sic quatuordecim Episcopos ante Amandum Trajectensem systema hoc ponit, qui ab Erckenbaldo, Kœnigshovio, Wimphelingio, Amandum priorem seculi IV. ignorantibus, post Trajectensem seculi VII. ponuntur. Priores ex his Episcopis duos, Justum nempe & Maximinum, ut & Ansoaldum, Monasterii Gregorianæ Vallis Abbates fuisse, Indices quidam veteres hujus loci Abbatum indicant; quod Henschemanis Confutata.

Uu

(y) Extat in *Actis Sanctor. Bollandianis* ad XVIII. Januar. ubi Cap. I. hæc leguntur: "Civitas „ Argentina, quæ vulgarico vocabulo *Strasburch* „ vocatur, exceptis reliquiis principalibus, proprios „ se gaudet habere patronos, quos à Domino suscepit veræ fidei fundatores, & divini verbi prodigos „ seminatores, id est, Amandum, Justinum, Arbogastum, Florentium & alios nonnullos; quorum „ nomina in beati ordinis albo superna illa regio „ sine fine tenet connexata.

(z) In veteribus Monumentis celebres quinque Episcopi reperiuntur Amandi. I. Argentinensis noster seculi IV. Agrippinensis Synodi assessor qui creditur. II. Burdigalensis, qui obiit An. CCCCXXXI. Wormatienses duo, III. Primus circa An. CCCLXIV. Victoris, qui Synodo Agrippinensi An. CCCXLVI. interfuisse quoque scribitur, successor habitus. IV. Secundus Dagoberti I. temporibus. Vid. Schannatus in *Hist. Wormat.* pag. 308. V. Trajectensis, quem Dagobertus I. in Alsatiam evocavit, quique Episcoporum Argentinensium censetur primus. Ex his V. Amandis Wormatiensis secundus, Salisburgensis Episcopus evasit. Vide Mezger *in Hist. Salisburg.* Lib. I. Cap. XXI. pag. 133.

(a) In *Chronico Latino* MS.

(b) In *Catalogo Episcoporum Argentinens.* pag. 7. sqq.

(c) *De Episcopatibus Germaniæ* Cap. V. pag. 55.

(d) *De Episcopis Argent.* pag. 69. qui S. Amando S. Arbogastum & S. Florentium, dein Ansoaldum, Biulfum &c. subjungit.

(e) *Germaniæ Sacræ* Part. I. pag. 7.

(f) Levis hæc inter Bruschium & Guillimannum differentia, quod ille S. Amando successores dat S. Arbogastum, Rodtharium, S. Florentium & Ansoaldum, hisque demum subjungit S. Justum, S. Maximum, S. Valentinum & S. Solarium.

(g) Bruschius Lib. alleg. Cap. VI. fol. 77. *b.*

nianis rationibus plane cnntrariatur, quum Monasterium Gregorianum Alsatiæ nonnisi seculo VII. fuerit exstructum. Infirmis ergo fundamentis innititur Henschenii systema, imo ex allatis rationibus repugnat Historiæ. Sequuntur illud tamen, quod mirnr, Scriptores ex superiuri nostroque seculo Doctissimi, *Galliæ Christianæ* Concinnatnres, (*b*) Cointius, (*i*) item, Calmetus, (*k*) Laguillius, (*l*) aliique plurimi; vel Henschenii fama & auctoritate inducti, vel quod, ex rationibus ejus, Episcoporum Argentinensium series à seculo IV. ad nostra usque tempora, nrdine non interrupto, continuatur; quum Kœnigshovii, Wimphelingii, Bruschii, Bucelini, Guillimanni systemata nonnisi ad seculum VII. usque ascendant.

§. XVII.

Episcopatus Argentor. Epocha.

Eqnidem hanc ipsam ob causam veteres has hypotheses, quod Francicam non antevertunt Perindum, Henschenianis præferrem. Quum enim Materni Apostolatus seculi I. & Amandi Episcopatus seculi IV. argumentis idoneis non possint prnbari, atque adeo ex quatuor prioribus Christianismi seculis nullius Episcopi Argentoratensis nobis nomen supersit: seculoque V. Argentoratensi urbe eversa, Alsatiaque sub Alemannis gemente, nulli esse potuerint in hac urbe sacrorum Antistites; omnem Episcopatus Argentoratensis epocham, quæ Merovingos præcedit, quæque Episcopos haud dubie habuit, sed nobis ignotos, appellamus *Obscuram*, historicumque Episcoporum Argentinensium tempus nonnisi ad Merovingorum ætatem collocamus; quum præcedentia tempora ob persecutiones Ecclesiæ, & Alemannicas irruptiones certam aliquam & continuam Antistitum Alsatiæ seriem non admittant. Regionarii tum Episcopi, nulli certo loco affixi, *Missionariis* hodiernis similes, Alsatas Christianos dispersos, vel etiam occultos, subinde inviserunt fortassis; adeoque genuinos Rauricenses, Argentoratenses, Spirensesque Episcopos tota Alsaticæ Historiæ Periodus Rumana ignorat.

Argentor. Episcopus Metensi subjectus.

Quodsi porro nonnullos Alsaticarum & Metensium Rerum Scriptores audias, Argentoratensis Ecclesiæ Diœcesis ad Dagobertina tempora usque Metensium Episcopo paruit. Wimphelingius, (*m*) ubi de S. Amando & Dagoberto M. loquitur, ita scribit: *Ante hos annos Argentina sub Episcopatu Metensi fuerat.* Beatus Rhenanus (*n*) eodem fere modo ait: *Olim Argentoratensis Ecclesia sub Mediomatricensi fuit.* Bruschius, (*o*) de S. Remigio, qui Clodoveum An. CCCCXCVI. baptizaverat, locutus hæc addit: "Tum temporis Argentina Metensi Episcopatui (quod ad Ecclesiasticam jurisdictionem „ attinet) suberat. Episcopatus vero Argentinensis constitutus ac fundatus est à „ potentissimo Galliarum Rege Dagoberto." Eundem in modum ipsos Scriptores Rerum Metensium quoque scribere video. (*p*) Nec ego profecto huic sententiæ refragor. Quum enim Trevirensium urbs, ab antiquo totius Belgii caput extiterit, nemini videbitur mirum, Præsulem Trevirensem, Belgii tum Metropolitam, Episcopo Metensium, sibi subjecto, vicinas cis & trans Vogesum, adeoque ad Rhenum usque, demandasse Ecclesias, donec in pristinum, qui seculo quarto obtinuerat, statum, tranquillis temporibus, Christianæ res omnes restituerentur.

§. XVIII.

Præsulum Metensium jura in Alsatia.

Alsaticarum & Metensium Rerum Scriptores asserti hujus nullam plane rationem prodiderunt. Nobis prisci illius Præsulum Metensium juris in Alsatia quærentibus indicia, se obtulerunt, quæ refero. Neovillanum Asceterium, hodie Collegiata Ecclesia, ad ingressum montium Vosagi sita, & Argentinensi Diœcesi subjecta, originem suam debet Sigebaldo, Metensium Episcopo, cujus obitus ad An. DCCXLIII. refertur, id quod omnes, qui de originibus Neovillariensibus egerunt, medii & recentis ævi Scriptores testantur. Maurimonasteriensis Abbatia cum omni sua *Marca*, quam vocant, Ochsensteinii item, Geroldseckii, Bythenses, Rappoltsteinenses, Liechtenbergenses Dynastæ & Comites ratione certorum bonorum, in Alsatia Inferiore, Vogesum versus sitorum, Episcopum Metensem adhucdum Dominum directum agnoscunt. Tabernæ Alsaticæ An. DCCCCXXIII. oppidum fuere Episcopatus Metensis. Wigericus tum Metensis

(*b*) *Gallia Christiana* Tom. V. pag. 777.
(*i*) *Annal. Ecclesiast. Francor.* Tom. I. pag. 83. alibique passim.
(*k*) *Remarques sur les premiers Eveques de Strasbourg* MC.
(*l*) *Histoire d'Alsace Liv.* V. pag. 54.
(*m*) *De Episcopis Argent.* pag. 7.
(*n*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 274.
(*o*) *De Episcopatibus German.* Cap. V. fol. 54. *b.*
(*p*) Meurisse *Histoire des Evêques de Metz*, *Liv.* II. pag. 129. sub. S. Gœrico Episcopo ait: *La ville de Strasbourg fut soustraite de la jurisdiction des Eveques de Metz sous le Pontificat de S. Goeric, sçavoir l'an 639. que Dagobert y erigea & fonda une Eglise Cathedrale.*

Metenfis Epifcopus, in bellis civilibus Franciæ occidentalis, Carolo Simplici contra Rudolphum, Burgundiæ Ducem, Regnum tum occupantem, adhærerat. Rudolphus ergo Metenfem urbem An. DCCCCXXIII. quum cepiffet, Wigericus fe ei fubjecit, ea conditione, ut Tabernas Alfaticas, quas Henricus Auceps occupaverat, ex manibus ejus eriperet, Metenfique reftitueret Ecclefiæ; id quod Rudolphus præftitit. Wigericus reftitutum fibi Tabernenfe caftellum evertit, ne Henricus Auceps illud poffet recipere, atque inde terras infeftare Metenfes. (*q*) Sed & viciffim Dagsburgi Alfatiæ Comites, feculo XIII. jam extincti, ut RICHERIUS SENONIENSIS nos docet, Metenfis urbis Comitatum ab antiquo poffederant, qui pereunte Dagsburgica mafculorum gente ad Epifcopum Metenfem rediit; quæ omnia pervetus Alfaticarum & Mediomatricenfium rerum indicant vinculum.

§. XIX.

Epifcopatus Bafilienfis antiquitas.

Ceterum cum *Amando* noftro, quem ex Præfulum Argentoratenfium Indice eliminamus, ex Rauracorum quoque Epifcoporum laterculo *Juftinianus* ejicitur. Exulibus duobus tertium quoque exulem addimus, *Pantalum*; qui Bafilienfes inter Antiftites dubia quoque, fed aliorum quam Agrippinenfis Concilii Actorum, Urfulani nempe Martyrii Legendæ, auctoritate, memoratur.

Pantalus.

Pantalus Juftiniano prior pofteriorve habetur, prouti Martyrium hoc tertio, quarto, quintove feculis Juniores affignant. Scilicet non modo centuriæ, fed & Martyrum millia Legionesque paffim, feculo III. tribuuntur. Thebæam Legionem Valeriæ, Britannicas XI. mille Virgines Coloniæ Agrippinæ, tum affectas martyrio, Acta Martyrum tradunt. Thebææ Legionis (*r*) fata heic examinandi locus non eft; at ab Urfulæ fatis quum Pantali Bafilienfis quoque fors pendeat, critico rem paucis examini fubmitto. Obfervari autem hic ante omnia velim, martyrium Urfulanum, uti à Scriptoribus medii ævi traditur, fi quoque lubens admittas, nullum tamen inde lucrum pervenire ad Pantalum; quando nullibi ejus apud Scriptores de Virginibus Britonum martyribus mentio occurrit. Nullum Hiftoricorum, nec Martyrologorum, ne eorum quidem, qui Urfulanum martyrium defcribunt, ante feculum XV. reperio, qui Pantalum memoret. (*s*) In ELISABETHÆ quidem SCHOENAUGIENSIS, quæ fub Friderico I. Imp. circa An. MCLVI. floruit, (*t*) ut & in HERMANNI STEINFELDIENSIS, quem CROMBACHIUS ad An. MCLXXXIII. refert, (*u*) *Revelationibus* Pantalus quidem recenfetur, at hujus generis fcripta in hiftoricorum librorum cenfum nequeunt referri. Hiftorici fi aliquid fubeft, fabulis nimium obruitur. (*x*)

§. XX.

Fictus à recentioribus.

Seculo XV. & fequenti demum Martyrologi quidam (*y*) reperiuntur, qui Pantalum inter Urfulæ ac Sociarum comites martyresque collocant, nullo alio tamen fundamento, quam Revelationibus Elifabethæ Schoenaugienfis innixi. Unde fola Urfulæ Legenda, quæ nonnifi feculi XII. partus eft, omnis fors Pantali nititur. Hanc autem fi infpicias, nec veram, nec verifimilem facile deprehendes. Non vera eft, quia res, fi ulla unquam Chriftiano orbi memorabilis, nullum nacta eft ex vicinioribus feculis teftem

(*q*) Vid. FRODOARDUS *in Chronico* ad An. DCCCCXXIII. ubi: *Wigericus Epifcopus Zabrenam ut recepit, evertit.* Paulo ante Frodoardus Zabrenam vocat *Caftrum in Pago Elifatio.*

(*r*) Legionis Thebææ martyrium à variis in dubium vocatur, præcipue à JOANNE DU BOURDIEU in Libello: *Differtation Hiftorique & Critique fur le Martyre de la Legion Thebeene*, Amfterdam 1705. ubi Acta martyrii hujus Legionis, quæ Eucherio Lugdunenfi Epifcopo feculi V. tribuuntur, fpuris effe probat. Primus martyrii hujus mentionem facit GREGORIUS TURONENSIS de *Gloria Martyrum* Lib. I. Cap. LXII. ubi tamen dubitanter hac de re loquitur. Imo, annotante Ruinarto, exiftunt Codices, in quibus Caput hoc plane abeft. Acta Legionis Thebææ, vel Paffionis S. Mauritii & Agaunenfium Martyrum, correctiora edidit, poft PETR. FRANC. CHIFLETIUM in *Paulino Illuftrato*, THEODOR. RUINARTUS in *Actis Martyrum finceris* pag. 271.

(*s*) BEATUS RHENANUS hinc *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 237. alios de Pantalo teftes, præter famam atque traditionem, apud Bafilienfes vigentem, allegare non potuit.

(*t*) CROMBACH. *Urfula Vindic.* Lib. VIII. pag. 725. ubi Epitaphium Pantali hoc legitur: " S. Pantalus Bafileenfis Epifcopus, qui virgines facras cum
" gaudio fufceptas Romam perduxit; unde reverfus
" Coloniam pervenit, ibique cum eis martyrium
" fufcepit.

(*u*) Ibid. Lib. VII. pag. 540.

(*x*) Conjecerunt nonnulli, ex XI. M. V. *undecim Martyres virgines*, natum effe undecim mille virgines; vel ex Urfula & Ximilla M. V. compofitum *Urfula & XI. Mille Martyres Virgines.*

(*y*) *Martyrologium Coloniæ* poft Lombardicam Hiftoriam editum circa An. MCCCCXC. ad XII. Cal. Nov. Item PETRUS DE NATALIBUS *in Catalogo Sanctor.* Lib. IX. fol. 595. Proprium five *Martyrolog. Bafilienfe*, Friburgi Brisgoiæ An. MDLXXXIV. impreffum, IV. Id. Octobr. pag. 232.

testem historicum. (z) Sunt in Britannia, unde virgines egressæ, sunt in Gallia, ubi martyrium perpessæ dicuntur, antiquissimi simul ac florentissimi Historiæ Martyrum Compilatores. Nec Beda tamen Britannus, ex seculo VIII. nec Gregorius Turonensis ex seculo VI. Ursulæ Virginumque sociarum ullam fecere mentionem. Galfredus Monumetensis, (a) primus hujus martyrii Scriptor, Elisabethæ Schœnaugiensis coætaneus, refertus est fabulis; quem Historiæ Britannicæ corruptorem passim Angli accusant. Et hunc tamen si audias, ascensus ille Virginum Basiliam versus locum habere nequit; quum Galfredus perhibeat, Virgines, Britannicam Insulam egressas, ut in Gallicam Britanniam navigarent, primo suo in barbaras insulas adventu ab ignota quadam Hunnorum gente sive trucidatas, sive mancipatas fuisse. Quum hac narratione itaque omne Virginum iter Basiliense, adeoque & iter Romanum ad Cyriacum Papam, maximaque traditionis reliquæ pars concidat, concidit quoque Pantalus, qui Roma redux & cum Virginibus, ad Coloniam Agrippinam redeuntibus, prosecutus iter una cum illis ibidem periisse dicitur. Allegant quidem hujus Legendæ patroni Sigebertum Gemblacensem, (b) Elisabetha & Galfredo paulo antiquiorem, qui Ursulæ Romanum per Basiliam iter testimonio suo firmare videtur. Sed lubricum hoc plane testimonium est, quum Sigebertini Codices optimæ notæ hanc narrationem expungant. Chronico huic multa recenti manu adjecta sunt & interpolata, uti Henricus Stepnanus & Aubertus Miræus, optimi editores ejus, ingenue fatentur.

§. XXI.

Legenda S. Ursulæ suspecta.

Narrationem de Ursula ad interpolatorum classem retulit Miræana editio. (c) Reliqui ex medio ævo Scriptores, Robertus Antissiodorensis, Gotfredus Viterbiensis, Martinus Polonus, Augustinus de Ancona, Petrus de Natalibus, Equilensis, apud quos Ursula fidem invenit, & Galfredo, & Elisabethæ posteriores sunt omnes, imo ex Elisabethæ Visionibus, ut ipsi quandoque profitentur, quidquid hac de re proferunt, hauserunt. Nullo itaque fundamento historico martyrium hoc nititur. Imo si circumstantias totius rei ab initio ad finem usque perpendas, tota illa narratio ne quidem verisimilis est. Inter omnes vero circumstantias nulla magis ab omni verisimilitudine abhorret, quam iter illud Rhenense, quo ab ostiis Rheni ad Coloniam & Basiliam urbes delatæ perhibentur virgines. Sive enim seculo III. sive quarto aut quinto res contigisse dicatur, quis crediderit, Romanos vel Francos & Alemannos gentiles, dirissimos Christianorum hostes, seculis illis oræ possessores Rhenensis, numeroso huic Virginum Christianarum agmini liberum in Rheno itum reditumque fuisse concessuros? (d) Accedunt Chronologica criteria, ubi iterum in diversa abeunt Scriptores. Galfredus Monumetensis illud ad Maximi sub Gratiano Tyranni, quem Maximianum vocat, tempora, sicque ad An. CCCLXXXIII. refert, eumque Cæsar Baronius (e) & Antonius Pagius (f) sequuntur. Sigeberti Gembla-

(z) Usuardus & Wandelbertus ex seculo IX. huc nequeunt produci, quod neuter Ursulam, multo minus Pantalum, memoret. Prior *Saulam* vel *Soulam* quandam nominat, quæ ad Ursulam referri num debeat, prorsus incertum. Wandelbertus vero rem omnem quatuor versibus complectitur, ubi nihil de Ursula, nihil de undecim mille Virginibus, nihil de Pantalo scribitur. Versus ita se habent:

" Tunc numerosa simul per litora fulgent
" Christo virgineis erecta tropæa maniplis.
" Agrippinæ urbi, quarum furor impius olim
" Millia mactavit ductricibus inclita sanctis.

De millibus hic sermo, non de XI. millibus. Vid. D'Achery *Spicileg.* Tom. II. pag. 54. Edit. poster. Maxime autem fallitur Baronius aliique, si ad testimonium Bedæ hic iterum provocant, uti supra pro Materni Apostolatu stabiliendo ad eundem provocarunt. In genuina enim ipsius Martyrologii editione, quæ *Act. Sanctor.* Tom. II. reperitur, nulla Ursulæ, nec sociarum fit mentio.

(a) *Historia Regum Britanniæ* Lib. V. Cap. XVI. Numerus Virginum, quæ patriam reliquerint, ad septuaginta millia usque augetur, è quibus multæ tempestate perierint, & XI. mille aliæ, sanguine nobiliores, martyrium perpessæ sint.

(b) In *Chronico* ad An. CCCCLIII. in *Scriptorib. Rer. Germanicar.* Pistorii Tom. I. pag. 716.

*(c) Aubertus Miræus *Eusebii*, *Hieronymi*, *Sigeberti*, *Chronica* edidit Antverpiæ An. MDCVIII. 4to. Miræana hæc Editio cæteris præfertur, quod ex optimo Codice MS. accuratissime adornata, eaque à se invicem distincta, quæ Sigebertum, quæque manum alienam, auctorem habent. Ita enim ipse loquitur Miræus in præfatione ad Sigebertum: " Cæterum " semel id monuisse satis sit, quæ minori charactere " excudenda curavimus, ea aut Gemblacensi in Codice domestico non reperiri, aut si quæ erant, " recenti manu esse agglutinata, ut culpam præstare " alienam Sigebertus haud quaquam teneatur. Qualia sunt, quæ à Racematoribus plerumque indoctis " adjecta, aut ex nugis ac quisquiliis Galfridi Monumetensis inspersa leguntur. " Postremi ergo Chronologiæ Sigebertinæ editores, inter *Scriptores Rerum Germanicar.* Pistorii, peccarunt, quod spuria cum genuinis, indiscrete omnia eodem charactere expresserint, adeoque Miræanam Editionem neglexerint, si liber rarissimus in manus eorum pervenit.

(d) Baronius quoque in *Notis ad Martyrol. Rom.* die 21. Octobr. & *Annal. Eccles.* Tom. IV. ad An. CCCLXXXIII. vulgarem de Ursula traditionem, quæ ex Elisabethæ Revelationibus petitur, respuit prorsus, & licet martyrium ejus admittat, atque in hoc Galfredum Monumetensem sequatur, multa tamen in Monumetensi etiam, tanquam incredibilia & à verisimilitudine aliena, reprehendit, præsertim vero, quod numerum Virginum tam immanem effinxerit.

(e) In *Notis* ad 21. Octobr. *Martyrologii Romani*; & in *Annal. Eccles.* Tom. IV. ad An. CCCLXXXIII.

(f) *Critica Baronii* Tom. I. pag. 561. ad An. CCCLXXXIII.

CCCLII.

Gemblacensis ioterpolator vero, & OTTO FRISINGENSIS (*g*) anno CCCCLIII. illud assignant, Attilam virgineæ hujus cladis auctorem reputantes; quam chronologicam rationem ex Junioribus CHRISTOPHORUS BROWERUS (*h*) calculo suo approbat. A duabus his Epochis longe recedunt illi, qui Elisabethæ visiones pro Historica veritate accipiunt. Tertiæ hujus sententiæ antesignanus est HERMANNUS CROMBACHIUS, (*i*) qui Ursulæ martyrium in An. CCXXXVII. collocat, pro Maximo tyranno Maximinum Imp. intelligendum esse existimans. Suffragatur ipsi ÆGIDIUS BUCHERIUS, (*k*) qui in reliquis cum Baronio sensit & Pagio. Cæteras infimæ classis Scriptorum de Ursula chronologias prætereo.

§. XXII.

Pantali tempus incertum.

Ex diverticulo redimus ad Pantalum, quem ex iis, quæ dicta sunt, nemo non intelligit, vel ad annum CCXXXVII. vel ad An. CCCLXXXIII. vel denique ad Attilam sive An. CCCCLI. poni debere. Quemcunque ex his calculis sequamur, Pantalus omnibus, historicarum rerum vel leviter gnaris, non potest non fabulosus videri. Verum enimvero singulas has qui amplexi sunt Epochas, illi oec ad urbis Basiliensis, nec ad Episcopatus ejus origines & rationes, satis attenti fuerunt. Illis eoim seculis Basilia vel nondum jura Civitatis possedit, vel si possedit, Episcopum certe non habuit, quum Augusta Rauracorum, urbs princeps, Episcopi sedes esse debuerit: quæ initio seculi V. quum fuisset eversa, omnisque ora Rhenensis superior ab Alemannis vastata & occupata, nec Rauracorum Augusta, nec Basilia, nec cæteræ ad Rhenum urbes, toto seculi V. decursu, haboerunt Episcopos. Pantalum ergo neque cum CROMBACHIO primum Basiliensem Episcopum, neque cum CLAUOIO SUOANO (*l*) secundum, coostituimus, sed Antistitum Basiliensium Indice eum plane expungimus, adeoque Justiniano relegato adjungimus comitem, BARONII hac in re imitati exempluu; quod & *Galliæ Christianæ* Scriptores (*m*) fecerunt, qui Aquilinum, Coloniensem Episcopum, solo quoque martyrii Ursulani fide suboixum, proscribunt: uti Baronius Cyriacum Papam expunxit, hunc Ursulæ Pantalique, Roma redeuntium, comitem oon minore zelo, quam decantatum illud Johannæ Papissæ figmentum impugnans: strenuum in utroque argumento nactus sequacem JOANNEM LAUNOJUM, (*n*) vulgarium traditionum debellatorem. Cyriacus autem Papa, plurimis licet memoratus Scriptoribus, quum fictitius sit, & in Pontificum Romanorum serie non reperiat locum, demonstrante Baronio, multo magis Pantalum, non tam Scriptorum testimoniis, quam vaga traditione notum, inter fictitios Basiliæ reputamus Antistites

§. XXIII.

Aurelia Argentoratensis.

Inter Ursulanas comites recensetur quoque Aurelia nostra Alsatica, quæ ex itinere Romano redux per Basiliam Argentoratum venisse, ibique diem supremum obiisse dicitur, antequam Pantalus cum Ursula & Virginum choro Coloniæ trucidaretur. Aureliæ Virginis cujusdam Argeotoratenses ab antiquo coluerunt memoriam, quod Martyrologium illud Argentinense, seculu VIII. vel IX. in Ecclesiarum Alsaticarum usus conscriptum, demonstrat, ubi ad Idus Octobris legitur: *S. Aureliæ virginis*, scilicet memoria; nec dubium, quin Templum Aurelianum Argentorati ab hac nomen acceperit. At eam ex Ursulanis Britannicis fuisse, quod KOENIGSHOVIUS, (*o*) HERTZOOIUS, (*p*) URSTISIUS, (*q*) CROMBACHIUS, (*r*) volunt, ego minime dixerim. (*s*) PETRUS DE NATALIBUS in *Catalogo* suo *Martyrum*, ubi Ursulam ac socias memorat, Auream qoandam Gerasinæ, Reginæ Siciliæ, filiam dat Ursulæ comitem; quam cum Aurelia nostra confudisse videtur.

(*g*) *Chronico* ad An. CCCCLIII.
(*h*) *Annal. Trevirens.* Tom. I. Lib. V. pag. 290.
(*i*) *Ursula Vindicata* Lib. I. Cap. VII. Hermannus hic Crombachius ingenti Volumine Legendam de Ursula & XI. mille Virginibus exposuit, atque omnia, quæ habere potuerat, illi Acta inseruit. Operis rubrum est: *S. Ursula Vindicata*, Coloniæ anno MDCXLVII. in fol. editi. Quam laudem Crombachius meruerit, PAGIUS loco cit. & LAUNOJUS *Epistolar.* Part. IV. *Epist.* VIII. declarant.
(*k*) *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. VIII. pag. 202. & Lib. XII. Cap. V. pag. 369.
(*l*) *Basilea Sacra* pag. 23. ubi Justiniano, qui Synodo Agrippinensi interfuisse creditus, datur successor; Pantalo ad medium seculi V. detruso.
(*m*) *Gallia Christiana* Tom. III. pag. 622. ubi scribunt: " Notandum hic, Aquilinum post Mater„ num Coloniensem Episcopum vulgo constitui, sed „ nullo aliu fundamento, quam S. Ursulæ & socia„ rum historia, qua, ut mitissime loquar, nihil „ minus certum.
(*n*) *Epistolar.* Part. IV. Epist. VIII.
(*o*) *Chron. Alsat.* Cap. V. pag. 279.
(*p*) *Chron. Alsatiæ* Lib. VIII. Cap. XVIII.
(*q*) *Histor. Basiliens. urbis* Cap. VI.
(*r*) *Ursula Vindicata* Lib. I. Cap. VIII. pag. 33. & Lib. XI. Cap. II. pag. 995.
(*s*) BALTH. BEBELIUS ejusdem nobiscum sententiæ est in *Antiquit. Germaniæ Primæ*, pag. 108 sqq. ubi Crombachii argumenta pluribus confutat.

ECCLES.

Eugenia Weissenburgensis.

Occasione hac non tacendum est, præter Aureliam nostram Ursulano quoque sodalitio S. Eugeniam adscribi, cujus sepulcrum in Weisenburgensi Monasterio superesse suo ævo Coccius (*t*) ait, hoc ejus Epitaphium allegans: *Hic reconditum est integrum corpus S. Eugeniæ virginis & Martyris de Sodalitate S. Ursulæ.* De S. Aurelia Ratisbonensi, quæ forte nostra est, Wimphelingius (*u*) differit. Hæc de Ecclesiasticis Alsatiæ Romanæ originibus vetera, quæ supersunt, Monumenta nos edocent, transimus ad Hierarchiam, seu Ecclesiæ regimen.

CAPUT II.

HIERARCHIA CHRISTIANA ALSATIÆ SUB ROMANIS.

§. XXIV.

Subordinatio Episcoporum.

INter Rerum Ecclesiasticarum Scriptores lis pridem agitata est, primisne Christianismi temporibus pares an subordinati fuerint Presbyteri Episcopis; numque subordinatio hæc divini sit, an modo juris humani. Qui Presbyteros Episcopis æquant, Hieronymum (*x*) ex seculo IV. gravem nobis testem adducunt, causamque hanc inter præcipuos defendit Blondellus. (*y*) Litem nos sane nostram non facimus, quum instituto nostro observasse sufficiat, Episcopos, si non ab ipsis Christianismi initiis, brevi post tamen superiores evasisse Presbyteris: ita quidem, ut & ipsi mox Episcopi Metropolitanis subderentur, qui temporis progressu *Archiepiscopi* dicebantur. Metropolitani vox Ecclesiastico sensu vix occurrit ante Nicænum Concilium. Primis temporibus Πρῶτοι & Κεφαλαὶ dicti sunt; (*z*) *Concilium Sardicense* (*a*) eos Ἐξάρχυς τῆς ἐπαρχίας *Exarchos Provinciæ*, Augustinus (*b*) nonnumquam *Principes* appellat. Ab Epiphanio (*c*) autem, seculi IV. Scriptore, vocantur *Archiepiscopi.* Subinde Primates quoque & Patriarchæ, sed improprie dicti. (*d*) Metropolitanorum potestas in jure ordinandi Episcopos, convocandi Provinciale Concilium, eique præsidendi vertebatur præsertim, ut omnia per Provinciam secundum Canones fierent: unde jurisdictio in Episcopos suffraganeos nata, & facultas recipiendi eos, qui ab Episcopi sententia ad superius provocavere tribunal.

Hierarchia Alsatiæ.

Alsatiæ Hierarchia nonnisi sub Francica Periodo certum & durabilem statum obtinuit, qui à Pipini Regis temporibus ad nostram usque ætatem perdurat. Superior Vesontinam, Inferior Moguntinam, Metropolitanas agnoscit. Sub Merovingis nostris disciplinam hanc in usu fuisse, Scriptorum consensus est: dissensus autem de Periodo Romana; præsertim ratione Moguntiæ, cujus Archi-Præsulatum sub Pipino Rege vel institutum, vel restitutum si dixeris, major inde minorve Metropolitanæ Moguntinensium potestatis antiquitas oritur. Priorem sententiam Carolus à S. Paulo (*e*) tuetur cum plurimis, posteriorem Petrus de Marca (*f*) cum paucis. Tantos inter Viros judex aut arbiter equidem nolo sedere, dicenda tamen sententia est, tanto magis, quod quæstionem hanc à Scriptoribus nostris vel plane præteritam, vel summis tantum labris degustatam, à nemine autem systemate quodam cohærente comprehensam fuisse videam. Discrepantes sententiæ, quibus diversi rerum status permixti, argumentum per se satis obscurum, reddiderunt obscurius.

§. XXV.

Variæ ejus rationes.

Evitandæ ergo confusioni, adhibitam supra divisionem repetimus, ubi Christianismum Alsaticum I. sub persecutione, II. sub libertate sua, III. sub Alemannorum oppressione, ad Francicæ dominationis tempora usque durante, considerandum edocui. Sub triplici hac Epocha duplex Ecclesiarum superioris Alsatiæ, triplex inferioris Hierarchica

(*t*) *Dagobert.* Cap. XVIII. pag. 169.
(*u*) *De Episc. Argent.* pag. 27.
(*x*) *Commentar. in Epistolam Pauli ad Titum,* Bethlehemi conscripto An. CCCLXXXVII. ubi ait: *Idem est ergo Presbyter qui & Episcopus* &c.
(*y*) Dav. Blondelli *Apologia pro sententia Hieronymi de Episcopis & Presbyteris,* Amstelod. MDCXLVI. 4to.
(*z*) *Canones Apostolici* Cap. XXXVII.
(*a*) Canone VI.
(*b*) Augustin. in *Brevic.* Cap. XVI. Opp. Tom. VII. pag. 393. Edit. Froben. *Non expectavit* (Cæcilianus) *ut Princeps à Principe ordinaretur.*
(*c*) *Hæres.* LXVIII. num. 1. & 69. num. 1.
(*d*) Vid. Macri *Hiero-Lexicon* in voce: Archiepiscopus.
(*e*) *Geographia Sacra* Lib. V. pag. 142.
(*f*) *Dissert. de Primatibus* §. LXXVI. sqq.

CCCLXI.

chica prognata est ratio, quæ sigillatim examinandæ jam veniunt. Christianam doctrinam Roma Lugdunum, Lugduno, Galliæ Lugdunensis Capite, in Alsatiam superiorem, quæ Galliæ Lugdunensis pars fuit, promanasse, rerum humanarum progressibus plane conforme est. Imperiorum & Regnorum principes urbes minoribus leges, mores, ritus, consuetudines & cum his plerumque religionem transmittunt. Urbs urbem, unde semina Religionis accepit, matrem venerata est. Quodsi autem ulla Galliæ civitas de Christianismi primitiis potuit gloriari, potuit sane Lugdunum; cui religionis Christianæ per Lugdunensem Galliam seculo II. promotores acerrimi, Pothinus nempe atque Irenæus, præfuerunt; quorum uterque in illa urbe cum multis Christianorum millibus martyrium passus est. Prodiit hinc pastoralis illa Ecclesiæ Lugdunensis in omnem Galliam Lugdunensem auctoritas, qua minores Ecclesiæ sub ea vigentes, ab urbe hac matre, Pastores suos status aliæ, presbyteros nempe atque Diaconos, aliæ regionarios, certo loco non affixos, quos Chorepiscopos appellant, petierunt, acceperuntque; quantum nempe turbidus rei Christianæ, sub tot persecutionibus gementis, status permisit. Primis autem Christianismi temporibus illi Ecclesiæ deferebatur Primatus, quæ prior erat vocatione ad fidem: cujus rei Zosimum Pontificem mox allegabimus testem. Quodsi vero πρωτοκλησία prærogativam aliquam & superioritatem Ecclesiis conciliavit, quanto major auctoritas illis accedere debuit, quæ aliarum matres & genetrices fuerunt. Ex turbido suo statu post trium seculorum decursum, quum eluctaretur Christianismus, faciemque nancisceretur lætiorem, fixus & regularis Hierarchiæ status exoriri denique cœpit, Conciliorum Canonibus & Principum Rescriptis firmatus.

Id singulare Alsatiæ nostræ accidit, quod Provincia hæc, ex diversis trium populorum, Rauracorum nempe, Sequanorum, Mediomatricorum, tractibus, versus Rhenum vergentibus, olim composita, nonnisi sub Francis cœpit conflari: quorum omnium populorum urbes principes, Augusta Raurica scilicet, Vesontio & Divodurum, extra Alsatiam sitæ sunt. Neque post Tribocorum ad Mediomatricos nostros Rhenenses, sive Alsatas Inferiores, Romana sub Periodo, transitum, Divodurum civilem suum amisisse videtur Primatum; unde forte Divodurensis quoque Episcopi, in Inferiorem Alsatiam juris sacri, olim exerciti, origo. Nullum enim vestigium reperio, ex quo constet, Tribocos, origine Germanos, qui semper aversati sunt urbes, quum in Mediomatricorum terras progrederentur, sibi quoque peculiarem ibi constituisse urbem primariam. Romano autem sub Imperio Provinciarum divisio ita comparata fuit, ut Præsidis Provinciæ sedes censeretur Metropolis. In veteris ergo Alsatiæ partibus nulla urbs fuit, in qua Præses resideret Romanus. Comitis Argentoratensis institutio, circa seculum IV. demum orta, peculiaris jurisdictio & militaris præsertim fuit. Argentoratus enim Germaniæ Primæ, uti antea Superioris, partem semper constituit.

§. XXVI.

Divisio Galliarum politica.

Quum autem circa eadem fere tempora, Imperio in quatuor Præfecturas diviso, nova Provinciarum distributio prodiisset, qua Gallia in XVII. Provincias (*g*) subdivisam se vidit, Lugdunensis Provincia in partes distracta est plures; quas inter Maxima Sequanorum, Helvetios, Rauracos, Sequanos, adeoque & Alsatiam nostram Superiorem complexa, cui Provinciæ novæ caput constituta Vesontio. Nova hæc divisio Galliæ, circa initium seculi IV. à Constantino Magno (*h*) denique stabilita, singulas ejus Provincias & Provinciarum Metropoles definivit. Notitiam generalem hujus divisionis reliquit nobis Sextus Rufus in *Breviario Imperii*, ad Valentem Imp. scripto: *Libellus* item *Provinciarum*, Theodosiano ævo, uti videtur, compositus. Sed cum Provinciis Metropoles earum & præcipuas civitates Galliarum expressit *Notitia* illa *Galliarum*, à Sirmondo edita, & à nobis sæpe laudata, quæ Honorii tempore condita creditur, quamque hic, quatenus Alsatica nostra respicit, oculis Lectorum subjicimus:

« Provincia Lugdunensis prima, numero III.
» Metropolis Civitas Lugdunensium.
» Civitas Æduorum.
» Civitas Lingonum.
» Castrum Cabilonense.
» Castrum Matisconense.

« Provincia

(*g*) Varias Gallia civiles partitiones subiit, antequam postrema hæc in XVII. Provincias divisio locum haberet, quas vide apud Blondellum, *de la Primauté de l'Eglise* pag. 667. ubi divisiones Galliarum, earumque progressus in quatuor, quinque, septem, decem, quatuordecim & septemdecim denique, Provincias diligenter enarrat.

(*h*) Vid. Bucherii *Belgium Rom.* Lib. VIII. Cap. X.

ECCLES.

« Provincia Belgica prima, numero IV.
„ Metropolis Civitas Treverorum.
„ Civitas Mediomatricorum Mettis.
„ Civitas Leucorum Tullo.
„ Civitas Verodunenſium.
« Provincia Belgica ſecunda, numero XII.
„ Metropolis Civitas Remorum.
„ Civitas Sueſſionum.
„ Civitas Catuellaunorum.
„ Civitas Veromanduorum.
„ Civitas Atrabatum.
„ Civitas Camaracenſium.
„ Civitas Turnacenſium.
„ Civitas Silvanectum.
„ Civitas Bellouacorum.
„ Civitas Ambianenſium.
„ Civitas Morinum.
„ Civitas Bononenſium.
« Provincia Germania prima, numero IV.
„ Metropolis Civitas Moguncìacenſium.
„ Civitas Argentoratenſium.
„ Civitas Nemetum.
„ Civitas Vangionum.
« Provincia Germania ſecunda, numero II.
„ Metropolis Civitas Agrippinenſium.
„ Civitas Tungrorum.
« Provincia Maxima Sequanorum, numero IV.
„ Metropolis Civitas Veſoncienſium.
„ Civitas Equeſtrium Noiodunus.
„ Civitas Elvitiorum Aventicus.
„ Civitas Baſilienſium.
„ Caſtrum Vindoniſſenſe.
„ Caſtrum Ebredunenſe.
„ Caſtrum Rauracenſe.
„ Portus Abucini.

§. XXVII.

Diviſio Hierarchica.

Hæc eſt politica illa Imperii Rom. formula, ad cujus normam Hierarchica quoque inſtituta eſt ratio, uti id non ex Occidentalium modo, ſed & ex Orientalium Provinciarum, laterculo patet abunde: & quidem ex Synodi Nicænæ, aliorumque Conciliorum decretis. Nicæni Patres enim An. CCCXXV. generatim conſtituerunt: (*i*) « Ut antiqua conſuetudo ſervetur, ſicuti Alexandrinus Epiſcopus in Ægypti, Libyæ & „ Pentapolitanas Eccleſias poteſtatem exercet, ſicuti ſuam habet Romanus „ Epiſcopus, ſicuti Antiochenus, ita & in aliis Provinciis ſua privilegia, digni„ tates & auctoritates, ſerventur Eccleſiis. „ Concilium Sardicenſe I. An. CCCXLVII. ſub Conſtantio Imp. habitum, *Canone* VI. ſingulis civitatibus Epiſcopos dedit, vetuitque, ne aut in modica Civitate, aut in vico aliquo, ordinaretur Epiſcopus, nec ex alia Provincia invitati Epiſcopum conſtituerent. In iisdem Canonibus frequens Epiſcoporum ejusdem Provinciæ & Regionis, ut & diverſarum Provinciarum, mentio ſatis evincit, Epiſcopos in Provincias quoque fuiſſe diviſos. In Concilio Taurinenſi An. CCCXCVII. quum Patroclum inter Arelatenſem & Simplicium Viennenſem de Metropolitica dignitate eſſet contentio, in lite hac interlocuti ſunt Patres, (*k*) eam civitatem frui debere honore Primatus, quæ Provinciæ Metropolim ſe eſſe doceret: dato tamen ad fovendam concordiam Epiſcopis conſilio, ut quisque viciniores ſibi civitates ad curam ſuam revocaret. Poſt hæc dubium ſupereſſe vix poteſt, Concilia pro

(*i*) *Canon* VI. Ita ſe habet: *Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ Ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σῴζεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις. Concilior*, Tom. II. Edit. Labb. pag. 31.

(*k*) *Canone* II. *Concilii Taurinenſis* hæc leguntur: « Illud deinde inter Epiſcopos urbium Arelatenſis & Viennenſis, qui de Primatus apud nos „ honore certabant, à S. Synodo definitum eſt, ut „ qui ex eis approbaverit, ſuam civitatem eſſe Me„ tropolim, is totius Provinciæ honorem Primatus „ obtineat.

pro Metropolitanis Ecclesiis normam sibi sumsisse urbes Metropolitanas Provinciæ civilis. ZOSIMUS Papa tamen, viginti post hanc Synodum annis, eadem in causa Ecclesiarum institutarum antiquitati favere adhuc visus est, quum in causa Patrocli Arelatensis & Simplicii Viennensis contra Synodum Taurinensem pronuntiaret. (*l*)

Lugdunensis ergo Ecclesia Canonum Hierarchicorum, in Synodis conditorum, auctoritate ex veteri jurisdictione, quæ usu obtinuerat, multa amisit. (*m*) Metropolitana potestas novo jam superstructa fundamento est; in qua disciplina non ad Ecclesiam matrem, à qua fidei semina provenerunt, sed ad urbem Provinciæ principem respiciebatur. Hoc enim modo quatuor Ecclesiasticæ Provinciæ Lugdunenses exortæ sunt, quarum Metropoles erant, primæ Lugdunum, secundæ Rothomagus, tertiæ civitas Turonensis, quartæ civitas Senonia; à quibus Maxima Sequanorum jam separata & peculiaris Provincia facta; unde pars illa Lugdunensis Galliæ, propinquior Rheno, divulsa & Lugdunensis Antistitis cum Rauricensi ruptum est vinculum. Maxima hæc Sequanorum subinde Lugdunensis quinta (*n*) dicitur; Caput ejus fuit Vesontio.

§. XXVIII.

Vesontio Metropolis Alsatiæ superioris.

Vesontinus Præsul ergo, in locum Lugdunensis succedens, Helveticarum, Rauricarum (*o*) & Sequanicarum Ecclesiarum Metropolitanus evasit, quod in Laterculo civili eadem urbs Maximæ Sequanicæ quoque Metropolis fuerat. Novus hic Alsatiæ Superioris Metropolita sub secunda Christianismi Alsatici Epocha, hoc est libera & florente, exortus est; qui variis deinceps sub Alsatiæ fatis & irruptionibus Alemannicis seculi IV. duravit. Sub magna autem illa Vandalico-Alemannica seculi V. invasione, suo flore dejectus, sed non plane extinctus est. Alemanni enim Gentiles & barbari oram Rauricam & Sequanicam Rhenensem omnem tenuerunt. Non equidem ignoro, Præsulis Vesontini Metropolitanatum Conciliorum Canonibus quidem, sed Actis non videri conformem, quod ille meros inter Episcopatus, sola Episcopali dignitate insignitos, hinc inde compareat. (*p*) Ita enim nec Claudius Vesontinus in Concilio Epaonensi, nec Urbicus in Aurelianensi V. nec Tetradius in Lugdunensi II. nec Silvester in Parisiensi IV. & Matisconensi I. ac II. Metropolitani titulo insigniti fuerunt, nec superiore cum cæteris Metropolitanis loco subscripserunt. Verum ex Synodorum Gallicanarum subscriptionibus notum est, alios quoque Metropolitanos, nullo ordine dignitatis servato, Episcopis sæpe inveniri permistos. Antiquior ordinatione Episcopus Collegas suos plerumque in subscribendo antecessit, uti Africana Concilia, LEO I. (*q*) JUSTINIANUS Imperator, (*r*) Galliæque Episcoporum (*s*) usus, passim testantur. Promiscuæ hæ subscriptiones in foliis Vesontiensis Episcopi cur traherentur injuriam? Subinde tamen antiquiores Episcopi jus suum ex modestia quum remitterent, accidit, ut subscriptiones Conciliorum in Galliis non semel neglecto omni ordine fierent. (*t*) Vesontinæ autem Provinciæ Ecclesiasticus ordo, qui hodie obtinet, cum Maximæ Sequanorum regimine civili, sub Romanis servato, egregie conspirat. Antiquæ subordinationis indicium haud leve est Bellicensis Episcopus, qui Vesontinum Metropolitam agnoscit, quod, Nojoduno (*Nion*) everso, Episcopatus ejus translatus est Bellicam. Idem de Aventicensi dicendum Episcopatu, cujus sedes quum pervenisset Lausannam, (*u*) atque

Xx mutatæ

(*l*) *Epistola* ZOSIMI An. CCCCXVII. hac de re scriptæ, & à SIRMONDO editæ, extant Tom. II. *Concilior.* Edit. Labb. pag. 1567. sqq. Adde PETRUM DE MARCA in *Epistola ad Henr. Valesium* EUSEBII *Historiæ Ecclesf.* præfixa.

(*m*) Notandum hac occasione, Gregorium VII. senescente seculo XI. Gebuino, Lugdunensi Archiepiscopo, ejusque successoribus perpetuum contulisse Primatum in IV. Provincias Lugdunenses, Rotomagensem, Turonensem & Senonensem. Lugdunum non Galliæ, sed Arelatensi tunc suberat regno. Pontifex præfatus est, veterem Lugduno restitui Primatum, non institui novum.

(*n*) BLONDEL *de la Primauté de l'Eglise* pag. 679.

(*o*) Basilienses Episcopi subinde quoque vocantur Raurici, etiamsi Episcopatus Basiliam translatus. Ita Tungrensis Episcopatus Trajectum Mosæ An. CCCLXXXIII. per Servatium translocatus, Tungrensis tamen nomine non semel occurrit. Domitianus, Tungrensis Ecclesiæ Episcopus, Concilio Aurelianensi An. DXLIX. subscripsit, licet Trajecti jam fuerit. An. DCCIX. S. Hubertus Episcopatum Trajecto Leodium transtulit, ubi hodieque floret.

(*p*) CAROLUS à S. PAULO *Geographia Sacra* Lib. V. pag. 142. scribit: " Bisuntini Præsules semper sex „ primis seculis inter meros Episcopos subscripti „ reperiuntur.

(*q*) *Epistola* LXXXIX.

(*r*) Leg. XXIX. *Cod. de Episcop.*

(*s*) FRODOARDUS *Historia Rhemensis* Lib. III. Cap. XIII. & Cap. XX. HINCMARUS ipse *Epistola* XLIV. Cap. XVI. de Metropolitanis Belgicis & Germanicis loquens ait: " Inter eos, sicut & inter reliquos Episcopos, hæc conditio regularis servatur, ut „ qui prius fuerit ordinatus, prior habeatur.

(*t*) Negligentiam Gallorum in hoc capite carpit GREGORIUS I. in *Epist. ad Syagrium Augustodunensem Episcopum* Lib. VII. Epist. CXIV. ubi injungit, ut Episcopi secundum ordinationis suæ tempus in Concilio consideant atque subscribant.

(*u*) An. DLXXXV. Aventicum adhuc Episcopum habuit Marium, qui Concilio Matisconensi II. subscripsit. Exciso Aventico dignitas Episcopalis collata Lausannæ, cujus Episcopus Arricus An. DCL. Synodo Cabilonensi subscripsit.

ECCLES.

mutatæ in hac urbe religionis tempore Friburgum Helvetiæ se recepisset Lausanensis Episcopus, Vesontinum tamen continuavit Metropolitam agnoscere. Notissima illa Hilarii Arelatensis in Chelidonium Vesontiensem affectata Metropolitani potestas, Vesontini in suffraganeos Episcopos jura haudquaquam respexit, uti PETRUS DE MARCA (x) demonstrat. Num vero Vesontinus Præsul nulli quoque Primatui, nec Lugdunensi nimirum, nec Viennensi, nec alii cuiquam subjectus fuerit, ut CHIFLETIUS (y) asserit, ejus rei discussionem heic ego supervacaneam arbitror; id annotasse contentus, Basiliensem Episcopum, cui magna jam parte Superior Alsatia tum paruit, ad Maximæ Sequanicæ Provinciam pertinuisse, adeoque Metropoliticam Vesontini Præsulis jurisdictionem, ex Canonica regula, agnovisse haud dubie. Diœcesis hæc Sequanos, Rauricos atque Helvetios complexa, hodiernum Burgundiæ Comitatum, Helvetiam cis Rhenum, Urbis & Episcopi Basiliensis territorium, cum Alsatia superiore comprehendit.

§. XXIX.

Alsatiæ Inferioris Hierarchia I. Epochæ.

Sed jam à Superioris Alsatiæ Hierarchia ad Inferiorem progredimur, cujus Metropolitanatus pluribus rerum vicissitudinibus fuit subjectus. Sub Romanis Alsatia Inferior pars erat Germaniæ Primæ, cujus Metropolis politica, urbs Moguntiacum. Canonum allegatorum decreto, Ecclesiastica quoque Metropolis facta est. Quanquam enim ante Synodum Nicænam, hoc est, antequam Galliæ in XVII. Provincias subdivisio locum haberet, Moguntiacum Germaniæ superioris urbs primaria jam fuerit, (z) nulla tamen inde jurisdictio Ecclesiæ Moguntinæ accrevit; quod præcedentium Synodorum Decretis regula generali nondum esset definitum, ut ad partitionem Imperii Ecclesia quoque Diœceses Parochiarum aptaret. Causa dubitandi est, quod juniores rerum Metensium, imo & Alsaticarum Scriptores, Argentoratensem Ecclesiam, ante Dagobertina tempora, Metensi Episcopatui subjectam fuisse doceant; uti supra annotavi. (a) Metensis Episcopus autem, ad Belgicæ I. Provinciam pertinens, Trevirensi Metropolitano, ab illo jam tempore, fuit subjectus, quod civili quoque Provinciæ ordinationi conforme. Illa inde disparitas orta, ut Alsatia Inferior in Divisione Politica Germaniæ Primæ, in Ecclesiastica Belgicæ Primæ subjiceretur. Disparebunt hæ tenebræ, prælucente Historia, si res omnis repetatur ab ovo. Trevirorum urbs, Galliæ Belgicæ caput, cujus extrema pars Alsatia Inferior, versus meridiem & ortum, primis temporibus fuit. Ut Lugdunenses superiori Alsatiæ, ita Trevirenses Inferiori, prima Christianismi semina transmiserunt, quod utraque civitas provinciæ suæ Metropolis civilis tum fuerat; ex qua plerumque mores & cultus ad cæteros Provinciales derivantur. Eodem ergo modo Trevirensis Ecclesia Inferioris Alsatiæ, uti Lugdunensis Ecclesia Superioris, mater evasit. Status hic sub prima Christianismi Alsatici Epocha, hoc est, sub persecutionibus duravit.

§. XXX.

Secundæ Epochæ.

Sub secunda Epocha vero, respectus ille Matris, quæ Evangelium transmiserat, cessavit, atque illius tantum urbis ratio habebatur, quæ in Politico Imperii Laterculo designata fuit urbs Provinciæ princeps. Unde in Inferiore quoque Alsatia status Hierarchiæ mutatus est, ita ut Argentoratensis Episcopus ex potestate Trevirensis in jurisdictionem Moguntini transiret, quod in Galliarum divisione civili Maguntiacum Germaniæ Primæ constituebatur Metropolis, cui Argentoratensis, Spirensis & Wormatiensis Civitates subjiciebantur. Ad hunc usque diem sane nemo litem super Metropolitanatum Ecclesiasticum movit Lugduno, quod in Laterculo Imperii Metropolis Lugdunensis Primæ constituitur; nec Rothomago Metropoli Lugdunensis secundæ, nec Treviris, in secunda hac Epocha Metropoli Belgicæ primæ, nec Rhemorum Metropoli Belgicæ secundæ, nec Biturigum urbi principi in Aquitania prima, nec Burdigalensi in Aquitania secunda, nec Elusatium in Novem-populana. Moguntiacum eodem Principatus in Ecclesiasticis jure cur non, harum urbium instar, frui debuisset, quo in civilibus fruebatur? Quemadmodum ergo nova Hierarchici ordinis institutione ex Metropolitico suo jure plurimum Ecclesia Lugdunensis amisit, ita Trevirensis quoque, præter Argentoratensem nostram, multas alias & illustres Ecclesias ex

(x) *Differt. de Primatibus* §. LXXVIII. pag. 179.

(y) *Vesontion.* Part. II. pag. 99.

(z) Maguntiacum Superioris Germaniæ principem urbem fuisse, antequam Gallia in XVII. Provincias divideretur, multa nobis persuadent. TACITUS *Histor.* Lib. IV. Cap. LIX. eam, ut præcipuam Legionum superioris Germaniæ sedem, describit, ubi ait: "Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, „ quantumque militum apud Superiorem Rheni „ ripam, in eadem verba adigit; occisis Magon„ tiaci tribunis, pulso castrorum Præfecto, qui „ detrectaverant. „ PTOLEMÆI errorem, qui Magontiacum Inferiori Germaniæ adscripsit, supra notavimus.

(a) Vid. pag. 338

ex poteſtate ſua in aliam vidit transire. Belgica enim Gallia, quæ ſub Auguſto in Germaniam Superiorem, Inferiorem & Belgicam ſpeciatim, adeoque in tres Provincias, ſubdiviſa fuerat, nova nunc diſtributione in Germaniam Primam & Secundam, Belgicam Primam Secundamque, adeoque in quatuor Provincias partita eſt; quarum Metropoles Magontiacum, Colonia Agrippinenſis, Treviri & Civitas Rhemorum; qui urbium harum primatus civilis nunc etiam ad Eccleſias earundem, ita volentibus Conciliorum Decretis, transivit. In urbibus autem ſingulis, quæ non Metropolitanæ, ſed Metropolitanis ſubjectæ, Epiſcopos quoque conſtitui (ſi antea caruiſſent, pariter ſtabilitum Canonibus eſt. Quodſi Conciliorum decretis ſuus tum conſtitit vigor, uti eum ab Imperatoribus datum fuiſſe non dubito, Argentoratenſis Epiſcopatus illo jam tempore creari debuit, ſi ante non extitit, & Moguntinæ jurisdictioni ſubmitti. (*b*)

§. XXXI.

Verum enimvero Moguntini Præſulis exercitium Metropolitici juris non fuit diuturnum. Frequentes Alemannorum paulo poſt illa tempora, quibus Canones hi conditi, irruptiones, quas graves illæ pugnæ, ad Argentoratum ſub Juliano, ad Argentouariam ſub Gratiano, commiſſæ, teſtantur, omnem hanc oram Rheni tam infeſtam reddiderunt, ut Epiſcopi Moguntini Primatus vix ullum ex iſto ævo documentum ſuperſit. Quodſi in nova hac jurisdictione memorabile quid contigit, illud vel Actis non conſignatum eſt, vel Acta perierunt. Præſulum Argentoratenſium nomina ad ævum usque Dagobertinum ignoramus, & tamen Paſtores ibi fuiſſe, nequit dubitari. Idem de Primatu Moguntiacenſi dicendum, quem Canones nos admittere jubent, juris tum jam exerciti licet teſtimonia deſint. In Moguntiacenſi urbe ab irrumpentibus Vandalis An. CCCCVII. multa hominum millia in Templo trucidata, annotavit Hieronymus, numeroſæ Eccleſiæ urbisque documentum. Moguntiaco, Borbetomago, Noviomago, Argentoratoque eadem ſimul clade dirutis, totius Germaniæ Primæ civitates, veluti cadavera, cum Metropoli ſua fuerunt ſepultæ, quæ ab eo tempore Epiſcopis caruit. (*c*) Nimium audacter ergo Carolus à S. Paulo (*d*) de Moguntiaco pronuntiavit, Eccleſiam ejus ad Bonifacium usque nonniſi Epiſcopalem ſedem fuiſſe: cujus ſententiæ quoque ipſe Serarius, (*e*) *Rerum Moguntiacarum* Scriptor, extitiſſe videtur. Trevirorum urbs quidem pluries tum quoque ab irruentibus barbaris fuit direpta: Alemannica autem dominatio quum ad illam ſe non extendiſſet, è cineribus reſurrexit facilius, quam noſtra Alſatia, ſævo Alemannorum, per totum ſeculi V. decurſum, dominatui ſubdita, & inter urbium ſuarum ruinas ſemper ingemiſcens. In hac oræ Alſaticæ perpetua ſtrage, qua urbibus & Epiſcopis Prima hæc Germania caruit, priſca Præſulis Trevirenſis in eam auctoritas reviviſſe videtur; qui, remotior ipſe quod eſſet, Metenſi Epiſcopo, ſuffraganeo ſuo, Chriſtianorum per Inferiorem Alſatiam reſiduorum curam haud dubie demandavit; unde Metenſis Eccleſiæ jurium, in noſtris his partibus ad Dagoberti I. tempus exercitorum, fortaſſis origo; quæ Provinciarum Eccleſiaſticarum conſtitutioni, Conciliorumque Canonibus, licet contraria, conſtanti tamen V. VI. VII. ſeculorum uſu obtinuerunt, quod inter arma civiles & Eccleſiaſticæ Leges obmuteſcere ſolent.

Moguntiæ ablata.

§. XXXII.

Primi ergo, quos novimus, Argentoratenſes Epiſcopi, Arbogaſtus, Florentius, Widegernus & Heddo, ſeptimo & octavo ſeculis, ſub Merovingis Franciæ Regibus viventes, Trevirenſem Antiſtitem, Metropolitanum ſuum agnoverint neceſſe eſt, quod Moguntina metropolis nonniſi An. DCCLI. reſtaurata fuit, Heddone Argentorati Epiſcopo, qui Moguntinam Eccleſiam poſt CCCL. annos matrem iterum primus agnovit. Sic ab initio Chriſtianiſmi apud Alſatas inferiores, ad annum usque DCCLI. Hierarchicus eorum ſtatus ſæpius fuit mutatus. Ante Nicænum Concilium Archi-Præſuli Trevirenſi ſubfuerunt; à tempore Concilii autem, ad Alemannicam usque dominationem, Moguntinum agnoverunt Primatum; ſub Alemannis & ſub Merovingis Franciæ Regibus rurſus Trevirenſi paruerunt, donec ſub Pipino, Carolingicæ ſtirpis primo Franciæ Rege, nempe An. DCCLI. ad Moguntini jurisdictionem redirent: Metenſi Epiſco-

Variæ mutationes.

(*b*) Non primus conjecturam hanc profero. Petrus de Marca argumentum hoc fuſe pertractat in *Diſſert. de Primatibus* §. LXXVI. pag. 175. cui ſuffragatur Cointius *Annal. Eccleſiaſt.* Tom. I. ad An. 455. num. 14. pag. 83. Pagius in *Critica Baronii* ad An. CCCCI. Bucherius *Belg. Rom.* Lib. VIII. Cap. X. Nec prætereundus Toloſanus Præſes, Vir Doctiſſimus, Philippus Bertrius *Pithanon* Diatrib. II. Cap. V. pag. 213. cujus auctoritate præſertim uſus eſt Petrus de Marca.

(*c*) Bonifacius ipſe in *Epiſtola ad Zachariam Pontificem*, An. DCCXLIII. ſcripta, id fatetur.

(*d*) *Geographia Sacra* Lib. V. pag. 127.

(*e*) Lib. I. & II.

Episcopatui, cui ultra tria secula subjecti fuerant, adeoque & Metropolitano Trevirensi, à quo Metensis Episcopus pendet, tandem penitus subtracti. Vesontinus Archi-Præsul è contra, sub Burgundionibus, Christianismo addictis, vivens, ex interiore sua Sequania Sequanos Rhenenses & Rauricos sub suo facilius Primatu retinuit; sive Episcopum Basilia, ab Alemannis quoque occupata, habuerit; (Augusta Rauracorum enim fuit eversa) sive Episcopatu suspenso, Chorepiscopos modo atque Presbyteros in partes has miserit. Unde Superior Alsatia, Metropolitanatus ratione, paucioribus mutationibus fuit obnoxia. Quum enim ad Nicænam Synodum usque Lugdunensis Præsulis agnovisset Primatum, atque ex Synodi ejusdem decretis Metropolitam Vesontinum accepisset, quod in politica divisione Maximæ Sequanorum, cujus pars Alsatia Superior, urbs princeps esset Vesontio; dominantibus dein in hac quoque Alemannis, jura tamen Metropolitica sive Archiepiscopalia ad alium Præsulem tum translata fuisse, nullibi reperio.

§. XXXIII.

Moguntiæ restituta.

Moguntiacum funditus ab Alemannis eversum, & sub iisdem toto seculo V. gemens, ad pristinum statum non nisi sub Francis resurgere potuit: qui oræ hujus Rhenensis quum herent domini, bellis intestinis externisque agitati, sub Regibus Merovingis de Hierarchia, ad Canonum normam restituenda, vix cogitare potuerunt; ita, ut ab anno DCLXX. usque ad An. DCCXLIII. Gallia Archiepiscopis caruerit, quod novus Moguntiaci Archiepiscopus, à Pipino constitutus, ipse testatur Bonifacius. (*f*) Eversas ergo ad Rhenum Ecclesias tam sero pristinum in statum restitutas fuisse, nemo mirabitur, quum interioris Galliæ Ecclesias neglectas intelliget. Argentoratensis Episcopatus autem cum à seculi V. initio oppressus quoque jaceret, Christianorum superstitum curam in se suscepit Metensis, potestati Metropolitanæ Trevirensis subjectus. Conjecturæ hæ nostræ Canonibus Synodorum & eventibus rerum innixæ, nodos aliquot difficiles solvunt fontemque nobis retegunt; unde veteres illæ de Trevirensium in Alsatiam Inferiorem dominatu, de Materni, Trevirensis Episcopi, Apostolatu Alsatico, traditiones potuerint oriri. Systema hoc nostrum difficilem quoque nodum resolvit, quem illi, qui cum Serario (*g*) & cum Carolo à S. Paulo (*h*) Primatum Moguntinum ante Pipiniana tempora locum habuisse negant, expedire vix possunt: cur nimirum Germaniæ Primæ Provincia, cæterarum Galliæ Provinciarum soror, non eodem Hierarchico jure, Canonibus stabilito, recta fuerit, quo regebantur sorores? Sed & nostrum hoc systema causam suppeditat, cur Pipinus, Rex Francorum, & Zacharias Pontifex, Moguntinam (*i*) Metropolim An. DCCLI. instauraturi, Romani Imperii veteris Laterculum exacte secuti sint, cum Franci, apud Gallos rerum potiti, aliam Galliæ divisionem fecissent: prompta enim responsio, Moguntinum jus non denuo institutum, sed restitutum modo & ex Galliæ veteris Romanæ formula restauratum fuisse. (*k*) Ceterum ex Agrippinensis Concilii Actis contra Moguntiacensem Primatum nemo argumentetur, quod nimirum Maximinus Trevirensis in eo præsederit, Martinus Moguntiacensis vero ibidem inter Episcopos non Metropolitanos comparuerit, cujus tamen Metropolitana potestas Canonibus stabilita jam fuerat. Ex iis, quæ supra disputavimus, patet, non Acta modo Synodi, sed & Synodum Agrippinensem ipsam inter Apogryphas poni. Repetenda quoque heic ea, quæ supra (*l*) Vesontini Præsulis occasione de signandis Synodorum Actis sedendique modo dicta fuere; in his rebus nimirum non Ecclesiarum prærogativæ & ordinis, sed senioratus, habitam præsertim fuisse rationem, quod Petrus de Marca (*m*) aliique ante me plures jam pridem docuerunt.

§. XXXIV.

(*f*) In *Epistola ad Zachariam Pontificem* An. DCCXLIII. ait: "Franci, ut seniores dicunt, plusquam per tempus LXXX. annorum Synodum non fecerunt, nec Archiepiscopum habuerunt, nec Ecclesiæ Canonica jura alicubi fundabant vel renovabant.

(*g*) *Rer. Mogunt.* Lib. III. toto.

(*h*) *Geograph. Sacr.* Lib. V. pag. 127.

(*i*) Coloniæ Agrippinæ Metropolis ab iisdem instituta An. DCCXLV. quæ pariter restauratio potius quam instauratio dicenda.

(*k*) Germanicas aliasque Ecclesias, quas Pipinus Bonifacio & successoribus ejus pariter subjecit, examinare hujus loci non est, qui nonnisi de Cis-Rhenanis nostris heic sumus solliciti. Bonifacius, nulli antea sedi affixus, Apostolici Legati munia per omnes Galliæ Germaniæque Ecclesias gessit; quo nomine Pipinum Suessione Regem inunxit. Sed hæc cum Bonifacio exspiravere. Primatum vero inter Germaniæ Præsules ad successores transtulit. Vid. Thomasinus *de Veteri & Nova Ecclesia Disciplina*, Tom. I. Part. I. Lib. I. Cap. XXXI. num. 2. pag. 105.

(*l*) Pag. 345.

(*m*) *De Primatibus* pag. 183.

§. XXXIV.

Quodsi quis cum BEATO RHENANO (*n*) statuere velit, Moguntiacensem, imo &, quod CAROLUS à S. PAULO (*o*) addit, Nemetensem, Vangionensem, Agrippinensem, Tongrensemque Ecclesias Trevirensi olim, tanquam viciniori, Ecclesiæ usque ad Bonifacii tempora fuisse subjectas, huic ego non repugnaturus sum. BROUVERUS (*p*) quovis modo adstruere conatur, Belgio universo jus olim dixisse Trevirensem, adeoque & Germaniæ Primæ, quæ pars fuit Belgicæ Galliæ; nec ego refragor, modo tempus illud seculi IV. quod inter Synodum Nicænam & Vandalico-Alemannicam irruptionem effluxerat, quo nempe Metropolitanatus Moguntinus locum habuit, excipere me finat. Illi autem, qui Wormatiensem heic nobis crepant Primatum, quam longe aberrant à vero, omni veteris Ecclesiæ repugnante disciplina; addo & auctoritate Scriptorum. Sententiæ hujus promus esse videtur ANONYMUS ille, qui *Gesta Trevirorum* ad annum usque MCXXXII. complexus est; quique de Bonifacio Episcopo agens, subdit: "Ante hujus tempora Moguntini Episcopi suffraganei erant Wormatiensium Episcoporum." Errorem hunc secuti sunt ALBERTUS STADENSIS, SIFRIDUS PRESBYTER, THEODORICUS ENGELHUSIUS, GUILLIELMUS EYSENGREIN, FRANCISCUS IRENICUS, BRUSCHIUS, &, quod miror, FREHERUS, aliique ex Neotericis, auctoritate Scriptorum potius, quam veritate rei inducti. Proscripsit opinionem SCHANNATUS, Rerum Wormatiensium Scriptor; (*q*) dignissimus, qui longiore vita frueretur. Fabulæ origo inde derivanda, quod Moguntiacum olim ad Vangionum gentis Regiones pertinuit, uti alibi ostensum.

Aliorum conjecturæ.

§. XXXV.

Argumenti obscuri atque difficilis, tamque varie agitati, rem omnem ut contrahamus in summam, Lectori pauca hæc ante oculos ponimus. Tribus primis Christianismi seculis, ante quam Gallia Belgica in IV. subdivideretur Provincias, quum Trevirorum Augusta Belgicæ totius caput fuisset, mirum non est, omnes Ecclesias hanc Belgii orbem, Provinciæ principem, ita suspexisse, ut & ejusdem Episcopum cæteri Provinciæ Episcopi, ceu caput, venerarentur; à quo Evangelii doctrinam, leges sacras & ordinationem acceperant. Libertate dein sub Constantino M. concessa Ecclesiis, Gallia quoque omni in XVII. denique Provincias, Belgicaque speciatim in IV. subdivisa, & Regimine Ecclesiastico Conciliorum Canonibus, ad civilem formam instituto, Trevirensis Antistes necessario sua Metropoleos jura in Ecclesias illas, quæ Conciliorum auctoritate Metropolitanæ quoque factæ sunt, amisit; necessitate præsertim id exigente, quum Christianismus per Galliam omnem, sub Imperatoribus Christianis, ita invaluisset, ut unus Metropolita tot Ecclesiis regendis sufficere non posset. Quum autem seculo V. Alemannis Gentilibus ad Superiorem Inferioremque Rhenum furentibus, Romani Imperii majestas in omni ora Rhenensi aboleretur, urbes nostræ exscinderentur & jacerent sepultæ, Antistitis Trevirensis, revixit auctoritas, ad illud usque tempus continuata, quo Bonifacio, Moguntino Antistiti, Apostoloque Germaniæ, apud Franciæ Principes summæ auctoritatis Viro, non vetus modo in Argentoratum, Nemetes atque Vangiones, (quorum Episcopatus, per aliquot secula extincti, nuper restaurati fuerunt) sed & in omnes Germaniæ Magnæ Ecclesias, quas Christo adduxerat, jurisdictio redderetur.

Summa Argumenti.

Non possumus heic præterire silentio Inscriptionem illam Trevirensem, ex *Annalibus Trevericis* ANONYMI in KYRIANDRI *Annales*, (*r*) & in FREHERI *Commentarium ad Mosellam Ausonii*, (*s*) translatam:

IOVI. VINDICI. TREVERORVM
EX CENSV QVINQVE CIVITATVM &c.

Spurius, si quis unquam, hic partus est, ab homine, antiquitatis ignaro, productus, ut imaginarium illud Trevirorum in Rhenanas civitates Argentoratumque nostram, imperium vetusti lapidis auctoritate adstrueret, quod præter alios quoque sagacissimus Monumentorum indagator observavit REINESIUS. (*t*)

(*n*) *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 407.

(*o*) *Geograph. Sacr.* Lib. V. pag. 127.

(*p*) *Annal. Trevir.* pag. 147.

(*q*) *Historia Episcopatus Wormatiensis* Part. III. pag. 307. Opinionem hanc retulit quoque, sed non probavit COINTIUS *Annal. Ecclesiast.* Tom. I. ad An. CCCCLV. num. 14.

(*r*) *Commentar. de Augusta Trevir.* Part. III.

(*s*) Vers. 315.

(*t*) *Inscript.* Class. I. num. 21. pag. 47.

ECCLES.

§. XXXVI.

Conclusio.

Ita, ni fallor, omnia rerum, naturæ, temporum, locorum, circumstantiis, Synodorum Canonibus, Politicis Galliarum Notitiis, probe & exacte respondent: sua jura Trevirensi, sua Moguntiacensi, si tempora distribuas, bona fide tribuuntur, nec excessu in hoc argumento, nec defectu, peccatur. Mirum fortasse nonnemini videbitur, nos de Vesontina, Trevirensi, Moguntinensi, Metropolibus, de Basiliensis item Argentoratensisque Episcoporum subjectione tam multis egisse, quum vix unius alteriusve harum Diœceseon Episcopi admittamus nomen; sed ille intelligat, nobis non de Episcopis, sed de Episcopatuum ipsorum jurisdictione & subordinatione heic esse quæstionem. Num autem Metropolitani, quibus Alsatia suberat, supra se habuerint Primatem, (*u*) heic nolo disquirere: illustrem quæstionem illam quoque relicturus intactam, Hierarchia num omnis, aut saltem certi gradus ejus, sint juris divini, an Ecclesiasticæ modo institutionis; quæ inter Anglos præsertim, Episcopales & Presbyterianos agitata est quæstio. Petrus de Marca, (*x*) ut & plures Britannorum Eruditi, (*y*) Metropolitanæ dignitatis origines ad Apostolica jam tempora ponunt.

Hæc sunt, quæ de Ecclesiarum Alsaticarum antiquitate & statu sub Romano Imperio, omnibus Monumentis excussis, discere docereque potuimus; ingenue professi, originum harum sortem aliter cecidisse, quam ab initio speraveram. Quum enim Justinianum, Amandum, Jessiumque, Rauricæ, Tribocensis, Nemetensisque Alsatiarum Episcopos, in Autistitum laterculo servare studuissem, re probe perpensa, destruere coactus sum, quod adstruere conabar. Neque vero Alsaticarum Ecclesiarum splendori aliquid decedere existimo, quod primorum Episcoporum nomina non supersint aut extent. Communem hanc cum plerisque Gallicanis Ecclesiis sortem experitur Alsatia. Quodsi Germaniam omnem Trans-Rhenanam respicias, nulla ejus Ecclesia ad Merovingorum usque Regum ascendit ætatem. Documento hæc nobis esse possunt, quam caute in mediæ ætatis Scriptorum sit procedendum lectione; quam periculosum sit testes numero non pondere metiri; quam frequenter delabantur in devia, qui in rebus historicis sanæ Critices regulas non rigide sectantur.

(*u*) Jus appellationum à Metropolitanorum judiciis solum obtinere Lugdunensem Antistitem, hocque posterioribus seculis demum esse natum, putat Du Pin *de antiqua Ecclesiæ Disciplina*, Dissert. I. §. X. pag. 36. De Primatibus Thomasinus *de Disciplina Ecclesiast.* Binghamus in *Originibus Ecclesiasticis*, aliique quam plures.

(*x*) *De Concordia Sacerdotii & Imperii* Lib. VI. Cap. I. num. 5. sqq. ubi ait: "Evidens rei argumentum in Epistola Pauli ad Titum; ubi scribit, se illum reliquisse Cretæ, ut constitueret Presbyteros per civitates. Ecce Metropolitani institutionem. Atque is quidem habet auctoritatem ordinandi Presbyteros, id est, Episcopos &c." num. 7. scribit: "Nobile argumentum Metropolitici juris à Paulo observati colligitur ex Epistola ejus ad Corinthios. Urbs illa Metropolis erat Achajæ &c. Typus heic est provinciæ Ecclesiasticæ, sub sua Metropoli constitutæ ad exemplum Imperii." Paulo ante dixerat Marca: Apostolos, quum Ecclesias distribuerent in provincias, in animo habuisse, ut in iis corpus Episcoporum statueretur, sub præsidentia Episcopi Metropoleos.

(*y*) Henr. Hammondus in *Annotat. ad Epist. I. ad Timoth.* Cap. I. vers. 18. pag. 269. Binghamus in *Originibus Ecclesiasticis* Lib. II. Cap. XVI. §. II. His accensendus Garsias Loaisa Hispanus; qui in Libro *de Institutione Primatis Toletani* ab Ecclesiæ initiis Primatum hunc repetit.

LIBRI

LIBRI SECUNDI

SECTIO QUINTA.

ALSATIÆ ROMANÆ.

ANNALES.

§. I.

Geographicas, Civiles & Sacras Alsatiæ Romanæ rationes huc usqoe discussimus; Res in ea Gestæ jam enarrandæ obveniunt; in quibus exponendis placuit illa Annalium forma, quibus dispersa diversarum Provinciarum eventa, ex Veterum monumentis eruta, veluti laciniæ rerum historicæ omnium optime coagmentantur & digeruntur. Copiosam enim Alsaticorum illius ævi eventuum narrationem in tanto Historicorum defectu à nobis nemo expectet; quum non tam Res gestas, quam indicia & fugientia quasi fragmenta Rerum gestarum ex latebris suis protrahamus in lucem. Ex membris autem, tam macilentis, misereque dilaceratis, plenum aliquod Historiæ Romano-Alsaticæ Corpus quis unquam componat? Sterile argumentum ergo ut fieret fertilius, non vicini modo nostri, sed & remotiores subinde populi in auxilium vocati sunt. Alsatia enim non una tum civitas aut provincia, sed plurium civitatum, Rauracorum nempe, Sequanorum, & Mediomatricorum, quibus postremis Triboci dein atque Nemetes ex Germania novi incolæ accesserunt, nonnisi extrema pars fuit; adeoque non propria, sed aliena luce radiavit Galliæ Lugdunensis, ad quam Superior, & Germaniæ Superioris, ad quam Inferior Alsatia pertinuit, prosperis adversisve fatis plerumque implicita; sub Francicis demum Regibus in unius Provinciæ formam coalescens. Prævia hæc Lector edoctus, quum frequentem Galliæ Lugdunensis & Superioris Germaniæ in his Annalibus mentionem repererit, in alienam messem immisisse nos falcem, haud facile pronuntiabit. Res in Alsatia Romana gestæ.

§. II.

Sequani, & cum iis Alsatia Superior, à Romanis primum subacti, Calpurnio Pisone & Aulo Gabinio Coss. Hæc Alsatiæ epocha qua initium sumserit ratione, supra (*a*) expositum est. Titus Labienus, qui exercitui, post Ariovistinum prœlium in Sequanos hiemandi causa ducto, à Cæsare præpositus erat, anno sequenti cum tribus Legionibus inde adversus Belgas iterum evocatus est. (*b*) A. U. C. Ær. Varron. 696. Ante Ær. Dionys. 58.

Alsatiam Inferiorem cum reliquis Belgis Julius Cæsar Romanorum quoque Imperio subjicit, P. Corn. Lentulo & Q. Cæcilio Metello Coss. Hoc quomodo factum sit, Cæsar distincte non tradit, qui de Belgis generatim observat, eos pro tuenda libertate sua in Populum Rom. conjurasse (*c*) & inde plerosque spontanea deditione, Nervios autem cruento prœlio, (*d*) sub jugum esse receptos, nulla speciali Mediomatricorum, qui inferiorem Alsatiæ partem inhabitaverunt, facta mentione. Mediomatricos ex numero dedititiorum fuisse, proximi in Sequanis exercitus magnitudo nobis persuadet, à quo forte, Labieno duce, primi omnium Belgarum subacti fuerunt, antequam Cæsar, ex Gallia citeriore redux, aggressus est reliquos. Labienus enim, absente Cæsare, quum in Sequanis versaretur, Belgarum motus observavit attentus, eorumque Cæsarem literis certiorem fecit; ut adeo credibile sit, Mediomatricos, etsi forsan quietos, ab ipso facile Imperio Rom. fuisse subjectos. Extra dubium est, totum Belgium eo, quo diximus, anno ad Romanos transiisse. Barbari, trans Rhenum habitantes, legatos ad Cæsarem miserunt, imperata se facturos polliciti. (*e*) A. U. C. 697. Ante Ær. Dionys. 57.

§. III.

(*a*) Lib. I. pag. 102. sqq. & Lib. II. pag. 121.
(*b*) Cæsar *de Bello Gall.* Lib. II. Cap. XI.
(*c*) Ibid. Cap. I.
(*d*) Cap. XXVIII.
(*e*) Cæsar ibid. Cap. XXXV.

§. III.

A. U. C. 698. *Ante Ær. Dionyſ.* 56.

Univerſa Gallia Romanam dominationem ſubit; qua de re quum Cicero (*f*) loquitur, domitas quidem à Cæſare maximas eſſe nationes ſcribit, ſed nondum legibus, nondum jure certo, ſatis firma pace devinctas. Hoc ergo etiam de Alſatia noſtra pronuntiandum.

A. U. C. 699. *Ante Ær. Dionyſ.* 55.

Germanos, qui Gallicam Rheni ripam infeſtaverant, Cæſar aggreditur, ponte ſuper Rhenum, non in Germania ſuperiore noſtra, ſed in inferiore conſtructo. Cauſa tranſitus erat, ut Cæſar Germanos, tam facile in Galliam tranſeuntes, terreret, hique adeo rebus quoque ſuis timere diſcerent. (*g*) Nonniſi octodecim dierum hæc expeditio fuit.

A. U. C. 700. *Ante Ær. Dionyſ.* 54.

Cæſar in Treviros, nec ad Concilia publica Gallorum venientes, nec Romanorum parentes imperio, cum Legionibus IV. & equitibus DCCC. proficiſcitur; ibique gravem de principatu in gente ſua contentionem, Indutiomari ſcilicet & Cingetorigis, ita componit, ut Cingetorigi, propter egregiam in Romanos fidem, poſthabito Indutiomaro, ſummam auctoritatem procuraverit. (*h*) Indutiomarus acriter indignatus, quum nulla à Germanis trans Rhenum auxilia impetrare potuiſſet, è finitimis Gallis copias paſſim coegit. Oppugnata inde caſtra Labieni, qui cum quarta Legione apud Rhemenſes in confinio Trevirorum hibernare juſſus fuerat; ſed fruſtraneo, imo infauſtiſſimo ſucceſſu oppugnata, quum Indutiomarus ipſe, ſuis mox in fugam converſis, miſere occiſus, ejuſque caput in caſtra Labieni relatum fuerit. Poſt hæc quietiorem Cæſar Galliam habuit. (*i*)

A. U. C. 701. *Ante Ær. Dionyſ.* 53.

Treviri, ab una licet Romanorum Legione modo fugati, novam tamen ſeditionem moliuntur, quam Labienus iterum compeſcit. Tum Cæſar ſecunda vice Rhenum ponte ſuperat, ut Germanos, qui contra ſe auxilia in Galliam miſerant, puniret, impediretque, ne Ambiorix hoſtis, ſalutem mox fuga quæſiturus, ad illos ſe reciperet. Suevos præcipue Cæſar in oculis habuit, potentiſſimam Germaniæ gentem, quæ vero de exercitus Romani adventu certior facta, ad extremos regionis ſuæ fines in ſilvas cum omnibus, quas coegerat, copiis, pro more receſſit. Cæſar inopiam frumenti veritus, reditum in Gallias, ubi Ambiorix adhuc debellandus erat, acceleravit, partemque ultimam pontis, quæ Ubiorum fines contingebat, abſcidit. (*k*)

§. IV.

A. U. C. 702. *Ante Ær. Dionyſ.* 52.

Galli prope univerſi, Vercingetorige Arverno duce, à Romanis deficiunt. Ædui, Carnutibus juncti, à Cæſare, quem adorti erant, fugantur atque in civitate obſidentur Aleſia. Prœlium hoc Cæſarem inter Æduosque commiſſum fuit in Sequanis noſtris; Plutarchus (*l*) ita de eo: "Motis inde caſtris fines Lingonum ſuperavit Cæſar, quo „ ad Sequanos ſocios, ac Italia reliqua Gallia viciniores, perveniret. Ibi ingruentibus „ in eum hoſtibus, (Æduis) atque innumera eum cingentibus multitudine, geſtiens „ acie decernere, cæteris rebus vicit, temporiſque diuturnitate & metu ſubactos fudit „ fugavitque Barbaros. „ His in motibus Galliæ fere univerſæ Sequani Romanorum ſocii fuerunt; Plutarcho ſi fides. Sed refragari videtur Florus, (*m*) ubi Vercingetorigem, rebellionis auctorem, omnes pariter Arvernos, Biturigas, Carnutes Sequanoſque, contraxiſſe memorat. Conciliabis hæc, ſi tempora conjurationis diſtinguas. Sequani, Romanis ab initio addicti, rebus Cæſaris haud proſpere cedentibus, numeroque conjuratorum in dies creſcente, & ipſi à Cæſare defeciſſe videntur. Cæsar ipſe commemorat, (*n*) per extremos ſe Lingonum fines iter in Sequanos feciſſe, quo facilius Narbonenſi Provinciæ ferret auxilium. Tum ſane Sequani adhuc fidem Romanis ſervaverant, nempe donec Aleſia (*o*) civitas obſidione cingeretur à Cæſare. Hac enim ſuſcepta, Senonibus, *Sequanis*, Biturigibus, Santonibus, Ruthenis, Carnutibus XII. millia; Ambianis vero, *Mediomatricis*, Petrocoriis, Nerviis, Morinis, Nitiobrigibus quina millia; *Rauracis* & Bojis XXX. millia hominum Vercingetorix imperavit. (*p*)

Sequani

(*f*) *Orat. de Provinciis Conſular.* Cap. VIII.
(*g*) Cæsar *de Bello Gall.* Lib. IV. Cap. XVI. ſqq.
(*h*) Idem Lib. V. Cap. II. ſqq.
(*i*) Ibid. Cap. LV. ſqq. Dio Lib. XL. pag. 125.
(*k*) Ibidem Cap. IX. X. & XXIX.
(*l*) *In Cajo Cæſare* pag. 720.
(*m*) *Hiſt. Rom.* Lib. III. Cap. X.
(*n*) *De Bello Gall.* Lib. VII. Cap. LXVI.
(*o*) Aleſia, Alexia in Mandubiis, urbs colli impoſita, cujus reliquiæ hodie *Aliſe*. Urbs ab LXXX. millibus defenſa.
(*p*) Cæsar Lib. VII. Cap. LXXV.

Sequani ergo, & præter hos Rauraci quoque ac Mediomatrici, Alsatiæ habitatores, copias, à Vercingetorige ipsis imperatas, in Cæsarem subministravere, adeoque cum cæteris Gallis, pro libertate recuperanda, hostilia in Romanos arma converterunt. Res prœlio erat decidenda, quod ad Alesiam, obsessam à Cæsare urbem, initum, funestissimam Gallis, pro aris & focis pugnantibus, cladem attulit. Audiamus de eo ipsum CÆSAREM: (q) " Hostes (inquit) terga vertunt, fugientibus equites „ occurrunt; fit magna cædes: Sedulius Dux & princeps Lemovicum occiditur . . . . „ signa militaria LXXIV. ad Cæsarem referuntur: pauci ex tanto numero se incolumes „ in castra recipiunt: conspicati ex oppido cædem & fugam suorum, desperata salute, „ copias à munitionibus reducunt: fit protinus, hac re audita, ex castris Gallorum fuga. „ Quod nisi crebris subsidiis, ac totius diei labore milites fuissent defessi, omnes hostium „ copiæ deleri potuissent. De media nocte missus equitatus novissimum agmen consequitur: magnus numerus capitur atque interficitur: reliqui ex fuga in civitates „ discedunt . . . . Vercingetorix deditur, arma projiciuntur: reservatis Æduis „ atque Arvernis, si per eos civitates recuperare posset; ex reliquis captivis toto exercitu „ capita singula, prædæ nomine, distribuit. &c. „ Quæ Mediomatrici speciatim ac Rauraci tunc fata experti sint, Cæsare ignoramus silente. De Sequanis autem hoc novimus, quod post prœlium Titus Labienus, jussu Cæsaris, duas Legiones & equitatum in eos duxerit, assumpto quoque M. Sempronio Rutilo, ut hiberna ibi sua constituerent. (r) His Sequani copiis, in Romanorum fide, quam fregerant, firmati sunt. Forte eædem Legiones Rauracos quoque & Mediomatricos vicinos in obsequio retinuerunt.

Harum tamen Legionum altera, durantibus adhuc hibernis, à Cæsare in Bellovacos abducta est, qui irruptionem in Suessiones, Rhemis attributos, paraverant. Cæsar enim non tantum ad dignitatem, sed etiam salutem suam, pertinere credidit, nullam socios, optime de Rep. meritos, quales Suessiones erant, accipere calamitatem. (s) Altera vero Legio, quæ cum T. Labieno in Sequanis manserat, quæque duodecima, post bellum Bellovacense finitum, restituta ubique per Galliam Comatam quiete, in Togatam Galliam mittitur, ut colonias Civium Romanorum ibidem contra latrones tueretur. A. U. C. 703. *Ante Ær. Dionyf.* 51.

§. V.

Belli civilis Cæsarem inter atque Pompejum initium, in hæc tempora incidens, duplicem ob caussam in Alsaticis rebus memorandum. Præterquam enim quod plures veterum oræ nostræ incolarum in illo civili bello perierunt, Germanica quædam natio, Rheno vicina, transito flumine à Mediomatricis recepta est. Cæsar quum, Gallia derelicta, Cn. Pompejum & asseclas ejus armis prosequeretur, numerosum exercitum, copiarum auxiliarium nomine, per omnes Galliarum Provincias collectum, sibi curavit adduci. Corfinium, Pelignorum olim (in Regno hodie Neapoleos) urbem primariam, obsidens Cæsar, viginti duas, eo ipso teſtante, (t) ex novis Galliæ delectibus, cohortes cum Legione octava accepit. Cohortibus hisce, & quæ postea è Gallia conductæ sunt, Alsatas quoque interfuisse, plura nobis persuadent. Cæsar quidem nonnisi generatim de Gallis loquitur; at LUCANUS, (u) belli Pharsalici Scriptor Poeta, singulos, qui Cæsari auxilium miserunt, Galliarum populos nominatim recenset; quos inter Sequani, Belgæ, Vangiones, Batavi, Trevirique occurrunt: A. U. C. 705. *Ante Ær. Dionyf.* 49.

" . . . . Tunc rura Nemossi (x)
„ Qui tenet, & ripas Aturi . . .
„ Signa movet . . . .
„ Optima *gens* flexis in gyrum *Sequana* frenis,
„ Et docilis rector rostrati Belga covini.
„ Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
„ *Vangiones*, Batavique truces, quos ære recurvo
„ Stridentes acuere tubæ . . .
„ Tu quoque lætatus converti prœlia Trevir.

Fortissimus

(q.) Ibid. Cap. LXXXVIII. sqq.
(r.) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. VII. Cap. XC.
(s) HIRTIUS PANSA Lib. VIII. *de Bello Gall.* Cap. VI.
(t) CÆSAR *de Bello Civ.* Lib. I. Cap. XVIII.
(u) *Pharsalia* Lib. I. v. 419. sq.
(x) Priores Lucani editiones loco Nemossi habent *Nemetis*. Nemetes postea partem Inferioris Alsatiæ tenuerunt. Quænam lectio genuina sit, nolo disquirere; id tantum annoto, quod insufficiens pro eliminando *Nemetis* allegetur ratio, cum dicitur, non fieri potuisse, ut Lucanus ab Aquitanis, quos memoraverat, ad ripam Rheni transiret. Poeta enim nulli rerum ordini adstrictus, ut vel & ex hujus loci inspectione apparet. Imo & proleptice Vangiones Lucanus heic ponit.

Fortissimus quisque ergo populorum Rheoensium Cæsarem in Italiam secutus est. Florus, (y) ubi pugnam Pharsalicam describit, Germanorum quoque facit mentionem, quorum præsertim ope victoriam in Pompejanos Cæsar reportaverit. Loquitur Florus ex more sui temporis; quo sub Germanorum nomine ii plerumque designabantur, qui cis Rhenum Germanias, ab Augusto institutas, inhabitarunt. Atqui Alsatia Inferior partem Germaniæ Superioris constituit; adeoque dubitari nequit, ex incolis quoque ejus Cæsaris exercitui interfuisse milites. Florum vero Germanos Cis-Rhenanos intelligere, inde apparet, quod initio ejusdem Capitis dixerat, Cæsarem Gallicos Germanicosque delectus fecisse; qui delectus ultra Rhenum institui non poterant, Germania Magna quum adhuc sui juris esset, atque Romanis infesta. Illi ipsi ergo quibus tam intolerabile visum est jugum Romanum, quique illud sæpius, & haud diu ante excutere tentaverant, parentibus jam, amicis, patriæ valedicunt, & Domitoris sui explendæ ambitionis causa vitæ discrimen adeunt. Multo magis vero fiduciam Cæsaris in feros & pertinaces Gallorum animos miraberis, si audias, eum, quæcunque fere ad Rhenum & in Vogeso Romana erant præsidia, secum adduxisse in Italiam. Ita enim Lucanus: (z)

> " Deseruere cavo tentoria fixa Lemanno,
> „ Castraque, quæ Vogesi curvam super ardua rupem
> „ Pugnaces pictis cohibebant Lingooas armis.

Item alio in loco: (a)

> " Et vos crinigeros bellis arcere Caycos (b)
> „ Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
> „ Deseritis ripas, & apertum gentibus orbem.

Nudatus itaque & Vogesus & limes Rhenensis à Cæsare fuit; aperta Germanis Gallia, Gallis seditionum via aperta: nisi Cæsarem, ne novi quid pro libertate recuperanda Galli molirentur, eo ipso prospexisse dixeris, quod præcipuos eorum, sub specie auxiliarium, revera autem obsidum loco, secum abduxerit. (c) Id certum est, fortitudini Gallorum, Rhenensium præsertim, Cæsarem debuisse plurimum. " Nam quum „ diu æquo Marte, inquit Florus, (d) contenderent, (Cæsar nempe atque Pompejus in „ Campis Pharsalicis) jussuque Pompeji fusus à cornu erupisset equitatus; repente „ hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, „ ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, „ levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem „ copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. „ Lumen hæc conjecturæ illi accendunt, quam supra (e) circa transitus Tribocorum in Alsatiam tempus protulimus. Alsatia Mediomatricensis, sive Inferior, flore juventutis exhausta, nullisque ad Rhenum, nec in Vogeso, præsidiis Romanorum munita, Germanis, Gallicæ Rheni ripæ à longo jam tempore inhiantibus, aperuit aditum. Transitus Tribocorum annum nolim determinare: intra quadriennium res forte evenit, quo bellum civile Cæsarem inter atque Pompejum exarsit.

§. VI.

A. U. C. 711. *Ante Ær. Dionys.* 43. Decimus Brutus, Julii Cæsaris interfectorum socius, & Galliæ citerioris Rector, hoc anno à Sequanis captus atque occisus ab Orosio (f) traditur; quod ego nullus crediderim, quum alia plane à Scriptoribus, Orosio fide potioribus, Vellejo (g) nempe & Appiano Alexandrino, (h) narrentur. Ille D. Brutum, ab exercitu suo derelictum & fugientem, in domo hospitis cujusdam, nobilis viri, nomine Cameli, ab iis, quos miserat Antonius, jugulatum esse scribit. Hic, fusissime omnium rem istam enarrans, à Vellejo quidem nonnihil differt, imo Rhenum fluvium, & Camillum quendam, Gallorum Dynastam, apud quem Decimus capite truncatus sit, memorat; sed manifesto tamen cædem hanc in Italia ponit. Booniensis enim Rhenus ibi intelligendus est, qui è regione Fori Allieni Pado miscetur, quod ex Appiano fit evidens, quando Brutum, Rheno trajecto, Aquilejam petiisse ait. Inde captus à latronibus & vinctus; cognito autem, quod ea regio Camilli illius, Gallorum Dynastæ, esset, de quo

(y) Lib. IV. Cap. II. 48.

(z) Lib. I. *Pharsal.* vers. 396.

(a) Ibidem vers 463.

(b) Chauci, Germanicus ad Rhenum Inferiorem populus, ad quem à fluminis hujus cohibendum transitu posita erant præsidia.

(c) Bucherius *in Belgio Rom.* Lib. I. Cap. VI. pag. 15.

(d) Florus Lib. IV. Cap. II.

(e) Lib. II. Sect. I. Cap. II. pag. 136. §. XXIV.

(f) Cap. XVIII.

(g) Lib. II. Cap. LXIV.

(h) *De Bellis Civilib.* Lib. III. pag. 587.

quo bene meritus fuerat, duci ad eum se jussit. Camillus hoc quum significasset Antonio, in mandatis accepit, ut interfecti caput ad se mitteret. Hic fuit finis, inquit Appianus, Decimi, qui Cæsaris Magister Equitum fuerat, & illo vivo veteri Galliæ, id est Narbonensi, præfuerat, designatus ab eo Consul in annum proximum, simul Rector alterius, Togatæ nimirum, Galliæ. Camelus Velleji Paterculi Camillus Appiani est. In LIVII *Epitome* (*i*) D. Brutus à Capeno Sequano dicitur interemtus, unde Orosii error prognatus esse videtur.

Marcus Agrippa, Galliarum Cæsaris Octaviani nomine Præses, Gallos, nescio ob quam causam rebellantes, ad obsequium reducens, honore triumphi ab Augusto afficitur. (*k*) Cur vero idem hujus belli occasione secundus post Cæsarem Rhenum transierit, nec DIO, nec alius quidam, præter Strabonem, Scriptor indicat. Secundum STRABONEM (*l*) vero Agrippa Rhenum ideo transgressus est, ut Ubios, Romanorum amicos, ex Germania in Gallicum solum deduceret, eisque non invitis novas ibidem sedes assignaret; quo hi à vexationibus Suevorum, quibus potentia longe inferiores erant, liberarentur. TACITUS (*m*) huic sententiæ haud parum favet, quando Agrippam Ubiorum gentem, Rhenum transgressam, in Romanorum fidem accepisse tradit. Ubii itaque tum fecerunt, quod paulo ante Triboci nostri, ex Germania patria transeuntes in Galliam, ut dextram Rheni ripam cum sinistra commutarent. Romanis contentientibus id fecerant Ubii, quod ego de Tribocis non dixerim. A. U. C. 717. *Ante Ær. Dionys.* 37.

§. VII.

Augustus Romæ, ex bello Actiaco, quo Antonium & Cleopatram oppressit, redux, triplicem de hostibus passim devictis triumphum agit. Prima die præter Pannonios de nonnullis etiam Galliæ Germaniæque populis triumphatum, quos Caj. Carinas, Belgicæ Præses, profligaverat. (*n*) Suevi nimirum Gallicas iterum provincias invaserant, illisque juncti sunt Treviri, uti ex DIONE (*o*) conjicimus; qui Treviros à Nonio Gallo facile oppressos & ad obsequium reductos scribit. Morinos autem, validam septentrionalis Belgicæ gentem, pariter rebellem, Carinas una cum Suevis compescuit. Carinæ quidem debebatur triumphus, sed illum sibi vindicavit Augustus. A. U. C. 725. *Ante Ær. Dionys.* 29.

Gallia omnis Augusto Cæsari regenda traditur, ea nempe Provinciarum distributione, qua aliæ Senatus Populique, aliæ Imperatoris curæ assignatæ fuerunt. DIO (*p*) hac de re quum loquitur, & Narbonensem, & Lugdunensem, Aquitaniam & Celticam Gallias, cum populis earum colonis, Cæsari scriptas esse testatur. "Nam Celtæ „ quidam, (inquit) quos Germanos vocamus, quum omnem Celticam regionem, „ quæ ad Rhenum est, occupassent, effecerunt, ut ea *Germania* vocaretur: Superior, „ quæ Rheni fontibus propior est: Inferior, quæ ab hac usque ad Oceanum Britannicum „ sese extendit. „ Per colonos Celtarum Dio Gallicæ oræ Rhenensis, hoc est, Superioris & Inferioris Germaniæ, habitatores intelligit; licet tum temporis, quo divisio Provinciarum hæc facta est, Germaniæ istæ ab Augusto nondum institutæ, aut *Germaniarum* nomine appellatæ fuerint. Lugdunensis Gallia & omnis cis Rhenum Germania Cæsareanis quum accenserentur Provinciis, utraque nostra Alsatia, Superior quidem sub Lugdunensi, Inferior sub Germania Superiore, comprehensa, iisdem attributa fuit. In hac divisione Augustum regiones, Rheno nostro contiguas, potissimum in oculis habuisse, evidens est; quod frequentibus hostium irruptionibus expositæ, absque validis exercituum præsidiis defendi, ac sub Imperii potestate non potuerant retineri. Augustus, gloriæ atque potentiæ magis, quam vitæ otiosæ, cupidus, provincias has prudenti consilio pacatioribus prætulit, ut honesta sub specie arma militemque ad se solum traheret: Senatum Populumque relicturus inermem. (*q*) Paulo post oræ Rhenensis, ad Belgicam relatæ, divisionem novam instituit. Eam enim quum appellavisset Germaniam, in Superiorem & Inferiorem subdivisit eandem; (*r*) ut non Gallis tantum, à Julio Cæsare devictis, sed & ferocissimis Germaniæ populis, quos ille modo terruit, imperare crederetur. Nec institutum ipsum fundamento caruerat: regiones enim illæ, quas Germanias vocavit, maximam A. U. C. 726. *Ante Ær. Dionys.* 28.

partem

(*i*) Lib. CXX.

(*k*) Dio Lib. XLIV. pag. 389.

(*l*) *Geograph.* Lib. IV. pag. 295. ubi: Πέραν (τοῦ Ῥήνου) ᾤκουν Οὔβιοι, κατὰ τοῦτον τὸν τόπον. οὓς μετήγαγεν Ἀγρίππας ἑκόντας εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Ῥήνου.

(*m*) *Annal.* Lib. XII. Cap. XXVII.

(*n*) Dio Lib. LI. pag. 459.

(*o*) Ibid. pag. 457.

(*p*) Lib. LIII. pag. 503. conf. supra pag. 270.

(*q*) Dio loco cit.

(*r*) Vide supra pag. 139. sq.

partem incolas tum habuerunt Germanos. Ita Alſatia Inferior Germaniæ Superiori jam adſcripta eſt, quæ Julii Cæſaris temporibus Tribocos habitatores acceperat; Mediomatricis (s) vel inde expulſis, vel nomine ſaltem eorum in Alſatia paulatim exſtincto. Gallici autem populi, quum Superiorem Alſatiam conſtanter tenerent, hæc quoque ad Galliam Celticam, vel Lugdunenſem, ſemper fuit relata. Idem enim Auguſtus, nomine Celtarum abolito, partem illam Galliæ, à capite ejus Lugduno, appellari voluit Lugdunenſem. Quantæ curæ autem Auguſto fuerint Germaniæ cis Rhenum, numeroſus ille octo Legionum exercitus, in ſtationibus ibi poſitus, ſatis oſtendit. Ex his in ſuperiore noſtra Germania quatuor Legiones, reliquæ quatuor in Inferiore, ſub Auguſto, & ad exemplum ejus, ſub pluribus poſtea Imperatoribus, ſua ſtativa habuerunt.

§. VIII.

A. U. C. 733. *Ante Ær. Dionyſ.* 21.

M. Agrippa Galliis, ſpeciatim Lugdunenſi, adeoque Alſatiæ Superiori, præficitur, quod illo tempore non tantum motus inter Gallos ipſos exorti; ſed etiam Germani hoſtili irruptione infeſtati ſunt Gallias. (t) Germani hi iidem fuiſſe videntur, contra quos Auguſtus ipſe mox Roma profectus eſt, Sicambri nimirum, Uſipetes & Tencteri, de quibus Dio (u) teſtatur, eos, actis quibusdam in ſuo Territorio Romanorum in crucem, Rheno transmiſſo, ex Germania Galliaque prædas egiſſe. Inferiorem hic maxime Germaniam intelligi docet res ipſa. Tumultus hos & irruptiones brevi repulit Agrippa, anno ſequenti in Hiſpaniam profecturus.

A. U. C. 738. *Ante Ær. Dionyſ.* 16.

Auguſtus iter in Galliam & ad Rhenum ſuſcipit, Germanorum armis provocatus, qui in Gallia, direptionibus eorum ſemper expoſita, Lollium, Germaniæ Præfectum, devicerant. Sicambri, Uſipetes & Tencteri, cladis auctores, non redituri in patriam, antequam Auguſti magno cum exercitu adventum acceperant. Tum demum octo Legionibus Cæſar Rhenum inſtruxit. Galliarum Procurator Licinnius fuit, quem ob immodicam avaritiam graviſſime accuſaverant Galli. Verba Dionis, (w) hæc de re ſunt: "Licinnius alio uſus artificio, Gallos ludificatus eſt. Cum enim Auguſtum „ videret ſibi infenſum, pœnasque ſe daturum intelligeret, in ædes ſuas eum adduxit, „ multisque argenti & auri theſauris, multis acervis demonſtratis: hæc, inquit, Domine „ data opera tibi ac Romanis collegi, ne Galli tanta vi pecuniæ inſtructi deficerent. „ Itaque omnia & conſervavi tibi, & nunc do. Ita Licinnius, quaſi vires Gallorum „ in Auguſti gratiam enervaſſet, diſcrimen evaſit.

A. U. C. 740. *Ante Ær. Dionyſ.* 14.

Rauricum oppidum, Rauracorum Caput, à Rauricis ipſis Julii Cæſaris tempore exuſtum, poſt reditum reſtauratum, Auguſtus Imp. per Munatium Plancum civium Romanorum Colonia auxit, quæ Rhenum Superiorem, & Galliam Lugdunenſem præſertim, contra Germanos cuſtodiret, Rhætosque frenaret. (x) Gallicas res quum ordinaſſet Auguſtus, Gallis Germanisque nonnullis libertatem ac jus Civitatis conceſſit, nonnullis ademit, referente Dione. (y) Alſatas tum quosdam in partem hujus juris veniſſe, vix licet dubitare; quibus vero illorum Auguſtus illud dederit, nullo ex indicio poſſumus colligere. Rhenenſibus certe noſtris Civitatis jus tunc adimi non potuit, quod illud nondum poſſederant, niſi à Julio Dictatore, propter ſtrenuam in bello civili navatam operam, nobilioribus eorum hujusmodi aliquid fuerit conceſſum. Quæcunque autem jura Auguſtus oræ noſtræ contulerit, ea Superiorem ſive Sequanicam Alſatiam potius reſpicere debuerunt, quam Tribocenſem; quod novis his ex Germania advenis, de quorum fide Auguſtus nondum ſatis certus erat, nova jura & privilegia cum veteribus Gallis communia dare, non videbatur conſultum. Poſt diſceſſum Auguſti ex Gallia Druſus ibidem relictus eſt, ut limitis præcipue Rhenenſis, ab hoſtium Germanorum irruptionibus defendendi, curam ſuſciperet.

§. IX.

A. U. C. 742. *Ante Ær. Dionyſ.* 12.

Sexaginta Galliæ populi Lugduni, quæ Lugdunenſis Galliæ, adeoque & Alſatiæ Superioris, Metropolis erat, ad Rhodani Ararisque confluentes Auguſto Cæſari erigunt Aram, cui nomina & imagines eorum inſcriptæ fuerunt. (z) Ad Aram hanc poſtea annua celebrata ſunt Sacra Auguſti; id quod ſuis adhuc temporibus, hoc eſt, medio ſeculi

(s) Annotavi ſupra in Periodo Celtica ad §. XXI. pag. 44. Not. (l) nomen *Mediomatrici* frequentius eſſe altero *Mediomatrices*. Marmora vetera quidem *Cive Mediomatrico*, item *Cives Mediomatrica*, pro *Civis Mediomatrica*. Vide Apianum pag. 461. & 472. ſed apud Gruterum quoque pag. 631. num. 8. *Cives Mediomatrices* occurrunt, quacum forma convenit Ptolemæus.

(t) Dio Lib. LIV. pag. 528. Ed. Wech.

(u) Ibidem pag. 535.

(w) Ibidem pag. 536.

(x) Vide ſupra pag. 156.

(y) Lib. LIV. pag. 558. Confer ſupra pag. 289.

(z) Strabo *Geograph.* Lib. IV. pag. 292.

feculi III. factum esse, ipse Dio (*a*) testatur. Inter res memoratu dignas Suetonius (*b*) annotat, quod ipso die, quo Ara Augusto dedicata est, Claudius Imp. Lugduni sit natus. Addit in *Epitome* Livius, (*c*) Aram hanc dedicatam esse à Sacerdote Æduo, quem C. Julium Vercundaridubium appellat. Post hæc tumultus apud Gallos ob censum exortus, quem Drusus, primoribus Galliæ, sub specie Sacrorum Augusti, ad Aram Logdunensem convocatis, composuit. (*d*) Gallis longe tenaciores pristinæ libertatis erant cis Rhenum Germani, qui jam à Druso una cum Trans-Rheoanis civitatibus, quibuscum arma forte conjunxerant, oppugnati scribuntur.

Post Cattos, quibus Sicambri vicini sese adjunxerant, (*e*) à Druso iterum sobactos, Augustus Romam, unde in Galliam nuper venerat, una cum Druso atque Tiberio rediit. Iter hoc Gallicum Augustus eam præcipue ob causam suscepit, ut bello Germanico, quod Drusus gerebat, propius spectator adesset, casui, si quis adversus accideret, allaturus remedium. In Lugdunensi Gallia eum plerumque versatum tunc fuisse, Dio testatur. Drusos, utriusque Germaniæ & Galliæ Lugdunensis tum Præses, quum nostris his excessisset Provinciis, ut Romæ Germanorum sese victorem ostenderet, alios sine dubio Rectores istarum & exercituum Duces constituit, qui ipsius nomine & jus dicerent, & hostes quoscunque debellarent, vel aggrederentur seditiosos. Nihil vero tam curæ Augusto fuisse videtur, quam Barbarorum trans Rhenum oppressio: non tam ut Imperii sui limites extenderet, quam ut Galliarum possessionem quietam redderet atque perpetuam. Drusus itaque anno sequenti, cum T. Quintio Crispino Consul factus, eodem reversus est, multaque in utroque Rheni litore singularis prudentiæ ac fortitudinis specimina edidit. A. U. C. 744. *Ante Ær. Dionys.* 10.

§. X.

Quo melius autem Drusus frequentes Germanorum in Galliam irruptiones prohiberet, per omnem Rheni ripam L. castella in Gallico solo exstruxit; per Mosam quoque fluvium præsidiis hinc inde militaribus positis. Sed & flumini eidem pontes, classibus firmatos, imposuit; Hercyniamque silvam, Romanis inaccessam hactenus, imo ne visam quidem, perviam reddidit. (*f*) Tam eximiis operibus Drusus intentus, trigesimo ætatis anno, trigesimoque post fatalem ex equo lapsum die, morte præventus est in ipsa, cui jugum minabatur, Germania. Quantum Augustus & Roma omnis Drusi jacturam doluerint, à Scriptoribus traditur passim; unde & ei præter alios plures honores cognomen *Germanici* datum, idemque ad filios ejus translatum est. Gallos Rhenenses tam mansueti Præsidis obitum deplorasse, vel ex eo apparet, quod Moguntiaci honorarius ei tumulus erectus, & stato quotannis die à civitatibus Galliarum, circa illum publice supplicatum. (*g*) Sub hoc Drusi ad Rhenum imperio Maroboduus Marcomannos suos à dextra Rheni ripa, speciatim ex hodierna Suevia Cis-Danubiana, in Bojohemum abduxit: ejectis è Bojohemo veteribus incolis, qui fuerant origine Galli. Causam migrationis indicat Vellejus, (*h*) his verbis: "Maroboduus, vim regiam „ complexus animo, statuit, avocata procul à Romanis gente sua, eo progredi, ubi „ quum propter potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. „ Vicina itaque Romanorum arma Maroboduus exhurruit, qui, victis Rhætis ac Noricis, (*i*) populorum omnium ad Rhenum atque Danubium usque domini, regiones Marcomannorum circumdederant undique, quas suam quoque sub potestatem mox redacturi videbantur. In regiones, Marcomannis relictas, ad quas Agri quoque Decumates, uti postea dicti sunt, pertinuerunt, ex Gallia vicina, adeoque & ex Alsatia, transiere quam plures, ibique sedes suas fixerunt. (*k*) A. U. C. 745. *Ante Ær. Dionys.* 9.

(*a*) Lib. LIV. pag. 544. Edit. Wechel.

(*b*) *In Claudio* Cap. II.

(*c*) *Epitomes* Lib. CXXXVII.

(*d*) Livius loco cit. & Dio Lib. LIV. pag. 543. sq.

(*e*) Dio Lib. LIV. pag. 546. Franci quando ex pluribus Germaniæ ad Rhenum Inferiorem populis, fœdere mutuæ defensionis causa inter se unitis, postea conflati, eorumque populorum præcipui fuerunt Catti atque Sicambri, prima hujus fœderis incunabula heic forte quærenda sunt.

(*f*) Florus Lib. IV. Cap. XII. Conf. Cluverius in *German. Antiq.* Lib. II. Cap. XIII. & Bucherius, in *Belg. Romana* Lib. I. Cap. XVII. pag. 43. sq.

(*g*) Suetonius in *Claud.* Cap. I. Dio Lib. LV. pag. 549. Livii *Epit.* Lib. CXL. Eutropius Lib. VII. Cap. VIII.

(*h*) *Hist. Rom.* Lib. II. Cap. CVIII.

(*i*) Vid. Speneri *Notit. Germaniæ Antiq.* pag. 167. Rhæti ac Norici à Druso atque Tiberio domiti sunt circa An. Urb. Cond. DCCXXXIX. M. Livio Druso & L. Calpurnio Pisone Coss. Dio Lib. LIV. pag. 536. Vellejus Lib. II. Cap. XXXIX.

(*k*) Tacitus *de Moribus Germanorum* Cap. XXIX.

A. U. C. 746. *Ante Ær. Dionyſ.* 8.

Suevi atque Sicambri quum à Tiberio, Druſi fratris ad Rhenum ſucceſſore, ſub Auguſti auſpiciis eſſent devicti, quatuor eorum millia, quos ille captivos fecerat, in proximis cis Rhenum agris, ſolo patrio avulſi, collocantur, uti SUETONIUS (*l*) tradunt atque EUTROPIUS. (*m*) Longe majorem vero Germanorum ſub Auguſti imperio numerum in Gallicam Rheni ripam fuiſſe translatum, ut novas ibi perpetuasque ſedes haberent, ex SUETONIO (*n*) pariter liquet; qui à ſolo Tiberio, quamdiu Germanico bello præeſſet, quadraginta millia eorum in Galliam transducta memorat. Auguſtus hoc ideo feciſſe videtur, ut duæ cis Rhenum provinciæ, quas nuper *Germanias* appellari voluit, frequentibus his Germanorum in eas translationibus vere tandem redderentur Germanicæ, in ſolo licet Gallico poſitæ.

A. U. C. 759. Æræ Chriſt. An. 6.

Hoc anno præter Tiberium alium quoque Germaniæ, vel Superioris, vel Inferioris, Præſidem reperimus, C. Sentium nempe; de quo annotat DIO, (*o*) illi honores triumphales fuiſſe decretos, quod ejus metu Germani Trans-Rhenani pacem accepiſſent. Ita Galli Rhenenſes, inferiores præſertim, ſub Auguſto nunquam fere quieti, & à barbaræ gentis irruptionibus parum ſecuri fuerunt. Neque enim pacem initam diu ſervare ſoliti erant. Tempore hoc Rhenus Superior Inferiore multum tranquillior erat, quod Marcomanni, inter accolas ejus præcipui, mutatis nuper ſedibus, in Bojohemum receſſerant.

§. XI.

An. Chr. 9.

Quintilius Varus, Exercitus Germaniæ Inferioris, fortaſſis & Superioris, (*p*) Præſes, magnam ſeu Trans-Rhenanam ingreſſus Germaniam, cum tribus ibi Legionibus, totidemque alis & ſex cohortibus, quas à Rheno ſecum abduxerat, itemque auxiliis omnibus, perit: ita ut nec nuntius cladis relinqueretur. Factum hinc, ut omnis trans Rhenum Germania libertatem ſuam recuperaret. (*q*) Ex octo Legionibus ergo, quæ ſub Auguſto ad Rhenum excubare ſolebant, in clade Variana tres perierunt. Arminius nimirum, liberator Germaniæ, Romanos ejecturus Germania, Varum è caſtris ſuis, Rheno propinquis, in interiora Viſurgim verſus pellexerat, ne illi ſpes ſupereſſet auxilii. (*r*) Auguſtus, clade hac Romæ audita, timuit, ne Galli ad Germanorum exemplum contra Romanos inſurgerent, ſeque eorum ſubtraherent imperio. Annotat DIO, (*s*) Gallos atque Germanos complures, qui Romæ tum vel peregrinandi cauſa, vel inter Prætorianos milites verſabantur, ne quid novi molirentur, urbe fuiſſe dimiſſos. Tiberius, collecta celeriter ex emeritis & libertis multitudine, juſſu Auguſti in Germanias profectus eſt; ibique militari ſuſcepto imperio, in id incubuit, ut Gallos ad tranquillitatem reduceret & in Romanæ dominationis firmaret obſequio. (*t*)

An. Chr. 14.

Germanicus, Druſi filius & Tiberii ex fratre nepos, paulo ante Auguſti obitum ad Germanicum mittitur exercitum, ut Lugdunenſem, Germanicas & Belgicæ, gubernaret Provincias. Mox ſeditio apud duarum Germaniarum exercitus, quibus ille præerat, exoritur. Cauſa ſeditionis erat, quod Legiones, exceſſu Auguſti nunciato, Tiberium Imperatorem agnoſcere recuſarent, ſuamque conditionem in meliora mutatam eſſe vellent; id quod à Tiberio ſperare vix poterant, niſi vim & arma oſtenderent. Germanico quum ſumma Reipublicæ ab illis deferretur, eam tam conſtanter recuſavit, ut quanto ſummæ ſpei propior, tanto impenſius pru Tiberio niteretur. Erat tum Galliarum cenſui intentus; ſimulque proximos Rheno Sequanos, id eſt, Alſatas ſuperiores, & Belgarum civitates in Tiberii verba adegit Germanicus. Cajum Silium & Aulum Cæcinam, Legatos ſub ſe habuerat; quorum ille Germaniæ Superioris, hic vero Inferioris exercitum curabat. Superior exercitus, adeoque & Inferior Alſatia, ſub Silio tranquillior erat, eventum ſeditionis, quæ apud Inferiorem in flammas eruperat, expectaturus. Conſtabat ſuperior hic exercitus quatuor Legionibus, Secunda nimirum, Decima tertia, Decima quarta, & Decima ſexta; quæ mox à Germanico ipſo, ſedatis militum

(*l*) In *Auguſto* Cap. XXI.

(*m*) Lib. VII. Cap. V.

(*n*) In *Tiberio* Cap. IX.

(*o*) Lib. LV. pag. 567. ſq. Edit. Wech. & pag. 650. ed. Steph.

(*p*) Obſcuriora ſunt, quæ Hiſtorici de Vari apud Germanos præſidio habent; unde illum nos ſupra pag. 284. inter incertos Germaniæ Superioris, adeoque & Alſatiæ Inferioris, Præſides retulimus. De Inferiore autem Germania, quin Varus eam rexerit, non dubitamus, quod ex VELLEJI Lib. II. Cap. CXVII. evinci poteſt, eum cum tribus Legionibus, quæ poſtea perierunt, ex hac Provincia in Magnam tranſiiſſe Germaniam.

(*q*) FLORUS *Hiſt. Rom.* Lib. IV. Cap. XII. VELLEJUS Lib. II. Cap. CXIX. SUETONIUS in *Auguſto* Cap. XXIII.

(*r*) DIO Lib. LVI. pag. 582. ed. Wech.

(*s*) Ibid. pag. 585.

(*t*) VELLEJUS Lib. cit. Cap. CXX. conf BUCHERIUS *Belg. Rom.* Lib. III. Cap. I. & II.

militum Inferioris Germaniæ nonnihil animis, facramento novo firmatæ funt Cæfari. Quarta-Decumani tamen ab initio paulum dubitaverant, donec pecunia ipfis offerretur, miffionemque acciperent, qui ulterius ftipendia mereri nollent; etfi nullus eorum miffionem pecuniamque flagitaverat. (*u*) Suevi à Mari Soevico, (*x*) hodie Balthico, verfus Rhætiam, five Danubium appropinquare incipiunt, à quibus Alemannia infequentibus feculis Suevia nomen accepit. Tempus hujus migrationis Suevorum TACITUS (*y*) oftendit, ubi propter feditiones, poft mortem Augufti ad Rhenum inter Legiones exortas, Veteranos à Germanico fpecie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos, miffos in Rhætiam annotat.

§. XII.

Rebus ergo cis Rhenum compofitis, Germanicus bellum, per breve tempus interruptum, repentino in Cattos excurfu recepit, quod Arminium & Segeftem apud Germanos inter fe diffidere acceperat. Hac occafione quatuor Superioris Germaniæ Legiones, cum decem fociorum millibus, ductæ trans Rhenum: ipfo quidem Germanico duce, qui reliquas Inferioris Germaniæ Legiones & quinque auxiliarium millia, ut & tumultuarias Germanorum, cis Rhenum colentium, catervas, Aulo Cæcinæ ducendas tradidit. (*z*) Hac expeditione Germanicus magnam fibi gloriam contraxit. Non modo enim Varianæ cladis reliquias fepulturæ commifit, (*a*) fed & infignem de Arminio reportavit victoriam; (*b*) non fine magno tamen Secundæ & Quartæ decimæ Superioris Germaniæ Legionum difcrimine, quæ fub P. Vitellii ductu in Galliam redeuntes, aqua fere fubmerfæ fuerunt. An. Chr. 15.

Germanicus, poftquam totum quadriennium in Gallia, Rhenenfi maxime, transegerat, à Tiberio domum revocatur, ut triumphum ageret, mox in Orientem abiturus, ubi Antiochiæ anno fequenti diem obiit fupremum. An. Chr. 17.

Sequanorum Pagi magna clade afficiuntur, dum C. Silius, Superioris primum, dein & utriusque Germaniæ Legatus, (*c*) cum duabus Legionibus, præmiffa auxiliari manu, illos ob rebellionem vaftaret. Hoc enim anno pleræque Galliarum civitates, magnitudine æris alieni obrutæ, movere fe cœperant: ita quidem, ut Treveros Julius Florus, Æduos vero & Sequanos Julius Sacrovir, nobilitate clarus uterque, extimularet. Treverici motus primum extincti, quum Ædui adhuc in armis effent. Ut hos itaque Silius quoque opprimeret, profligandi prius fuerant Sequani, qui finium Galliarum extremi & Æduis contermini, fociique rebellionis erant. Paucis hoc exercitus fui turmis præftitit Silius, uti in oratione, quam ante initam cum Æduis pugnam ad exercitum habuit, ipfe gloriatur. (*d*) Sequani cum reliquis Gallis, veteris fuæ libertatis recuperandæ tam cupidi fuerunt, ut non femel contra Romanos provolarint ad arma. Miranda hæc eorum, non minus ac Trevirorum, audacia, quum ex viginti totius Imperii Legionibus octo in folis duabus Germaniis, Belgicæ & Lugdunenfi Galliæ proximis, metari folitas conftet. Clariffimis verbis hoc TACITUS (*e*) docet: „Præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque fubfidium, octo Legiones erant. „ Atqui Legio quum ultra fex mille tunc milites continuerit, An. Chr. 21.

(*u*) VELLEJUS Lib. II. Cap. CXXV. Obfervamus hic paucis, Vellejum haud fecus quam Dio, ubi de Germanicis cis Rhenum Provinciis loquitur, obfcuriorem effe, quod eas à Germania trans Rhenana nullo modo fere diftinguat. Item SUETONIUS in *Caligula* Cap. I. Præcipue vero TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XXXI. XXXIV. XXXVII.

(*x*) Mare Suevicum dicebatur quoque mare *Venedicum*, à Venedis populis, qui illud attigerant. Appellabatur etiam Sinus Codanus; Germanis accolentibus *Oft-See*, *Belt*.

(*y*) *Annal.* Lib. I. Cap. XLIV.

(*z*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. LVI.

(*a*) Ibid. Cap. LXI.

(*b*) Ibid. Cap. LXVIII.

(*c*) Cajus Silius quod Germaniæ Superioris Legatus feu Præfes fuerit, ex contextu TACITI *Annal.* Lib. III. Cap. XLII. conjicimus, imo probamus. Verba Taciti hæc funt: „Aliud vulgus obæratorum „ aut clientium arma cepit, petebantque faltus, „ quibus nomen Arduenna, quum Legiones utroque „ ab exercitu, quas Vifellius & C. Silius adverfis „ itineribus objecerant, arcuerunt. „ Duo hic exercitus memorantur, quorum uni Vifellius Varro præfuit, alteri C. Silius. Vifellium autem Tacitus paulo ante Inferioris Germaniæ Legatum appellaverat; Silius ergo Legatus apud Germanos Superiores fuerit, neceffe eft. Eundem vero Silium per aliquod tempus utriusque Germaniæ fuiffe Rectorem, TACITUS ibid. Cap. XLIII. indicat, ubi dicit: „Mox Varro invalidus fenecta, vigenti Silio conceffit. „ Hinc etiam *Annal.* Lib. IV. Cap. XVIII. ingentis exercitus feptem per annos moderator vocatur; ex quo, fi Confulatum Corn. Cethegi & Vifellii Varronis, fub quo ille voluntaria morte obiit, conferas, clariffime apparet, Silium Germanico ftatim, ex Germaniis revocato, fucceffiffe, adeoque ab An. Chr. XVII. usque ad An. XXIV. Germaniam Superiorem rexiffe. Hæc Lectorem diligenter obfervare velim, quoniam in ferie Præfidum Germaniæ Superioris pag. 278. male a nobis omiffa funt, inferenda eidem, quod jam extra dubium pofitum, ad An. Urb. Cond. DCCLXX. & ad feptem annos fequentes.

(*d*) TACITUS *Annal.* Lib. III. Cap. XLVI.

(*e*) *Annal.* Lib. IV. Cap. V.

ANNALES.

nuerit, exercitum Rhenensem, seu, uti subinde dicitur, Germanicum, ultra quinquaginta millia armatorum effecisse, non computatis iis, qui nomine copiarum auxiliarium aut sociorum veniebant, colligimus. Sequanos quidem Acilius Aviola, Galliæ Lugdunensis Præses, tum rexit, cui vero unica tantum cohors Lugduni paruit: quacum in Andegavos rebelles, Provinciæ suæ populum, profectus est; nec satis viribus fuit instructus, ut etiam Sequanos Æduosque aggrederetur, quos idcirco aggressus est Silius, majorem longe copiarum numerum sub suo habens imperio. Idem hinc Aviola, Turonios, qui cum Andegavis in rebellionem primi eruperant, oppressurus, Legionarios milites à Visellio Varrone, Inferioris Germaniæ Legato, accepit; quibus Primores nonnulli Galliarum, suam ut dissimularent defectionem, mox accesserunt, & in delendis motibus tulere auxilium. (*f*) Silio, quum bellum hoc, quod à præcipuo ejus auctore Sacrovirianum appellatum, perduxisset ad finem, insignia triumphalia decreta sunt. (*g*)

§. XIII.

An. Chr. 24. Silius ex Provincia sua Germaniæ Superioris Romam revocatur, Corn. Cethego & Visellio Varrone, qui ante tres hos annos Germaniæ Inferioris Legatus fuerat, Consulibus. Vix autem miser domum redierat, quum à Sejano, Tiberii adulatore perditissimo, graviorum criminum accusatione peteretur, invisus nimirum Tiberio, quod ipsum Germanicus olim, forte in ipsa Germania nostra, amicitia fuisset complexus. Addit Tacitus: (*h*) „ Credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, „ immodice jactantis, suum militem in obsequio duravisse; quum alii ad seditiones „ prolaberentur; neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque Legionibus cupido „ novandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito „ rebatur. „ Visellius Consul, quem his olim in oris familiarem & amicum Silio credidisses, ejusdem accusator jam Romæ evasit. Arguebatur præsertim avaritiæ, qua partam in Gallos victoriam fœdaverit, adeoque repetundarum criminibus hærebat cum sua uxore Sosia, uti loquitur Tacitus; (*i*) " Sed cuncta quæstione Majestatis exercita, „ & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit.

An. Chr. 26. Validis Gallica Rhenensis ora licet munita esset præsidiis, Germani tamen eam hoc tempore iterum invadunt atque diripiunt, quum Tiberius, voluptatibus immersus, omnemque fere Reipublicæ curam abjiciens, nec Præsides Legatosve in Provincias mitteret, aut pristinos mutaret: nec militum præsidiorumque haberet rationem, ut numerum eorum suppleret; magno dedecore Imperii, nec minori Provinciarum discrimine. (*k*)

An. Chr. 29. Tandem post intervallum quinque annorum, quo Germania nostra Superior Rectore caruit, Lentulus Getulicus ei præficitur, per integrum sequens decennium maxima cum laude, propter effusam clementiam & modicam severitatem, eam administraturus. Hinc non exercitui tantum ac populis, ipsi subditis, sed & Inferioris Germaniæ Legionibus, quas socer ejus L. Apronius rexit, gratissimus erat. (*l*)

An. Chr. 38. Sabinus hoc anno, qui primus Caligulæ Imp. erat, Provinciam Germaniæ Inferioris accipit, L. Apronii successor. Verba enim Dionis, (*m*) quibus ille Celtarum sub Cajo Præses vocatur, sic explicanda esse, constans hujus Scriptoris loquendi ratio nos docet, qua sub Celtarum nomine Germani, vel Cis- vel Trans-Rhenani, veniunt. Germania Trans-Rhenana vero quum Provincia non fuerit, nostraque Superior Lentulum tum adhuc habuerit Præsidem, superest sola Germania Inferior, cui Præsidem assignemus Sabinum.

§. XIV.

An. Chr. 40. Cajus Caligula magnis pecuniarum exactionibus Galliam premit, (*n*) quumque ad Rhenum esset expeditionem contra Germanos minatus, nefandæ atrocitatis consilium, Legiones Germanicas nempe contrucidandi, inivit: illas nempe, quæ in Germania Inferiore, fortassis & Superiore, ab Augusti temporibus, substiterant; eo quod, se adhuc puero,

(*f*) Tacitus *Annal.* Lib. III. Cap. XLI.
(*g*) Idem *Annal.* Lib. IV. Cap. XVIII.
(*h*) *Annal.* Lib. IV. Cap. XVIII.
(*i*) Ibidem Cap. XIX.
(*k*) Suetonius *in Tiberio* Cap. XLI. Aurelius Victor *in Epit.* Cap. II.
(*l*) Tacitus *Annal.* Lib. VI. Cap. XXX.
(*m*) Lib. LX. pag. 684. ubi: Σπουδασάντων περὶ τῶν τε ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κλαυδίου τὸν Σαβῖνον, τὸν τῶν Κελτῶν ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἄρξαντα, ἐν μονομαχίᾳ τινὶ ἀποθνήσκοντα, ἡ Μεσσαλῖνα ἔσωσε.
(*n*) Dio Lib. LIX. pag. 656.

puero, post finem Augusti, rebellionem excitassent, patremque suum Germanicum, ipsarum Ducem, seque infantem, vallo & armis tunc circumsedissent. A crudelissimo hoc instituto amicorum suorum precibus revocatus, nullo fere modo prohiberi potuit, quin Legiones istas, ob limitem Imperii contra Germanos mascule defensum, & tumultus Gallorum sæpius oppressos, tam celebratas, decimaret; donec, re suspecta, plerique militum ad arma confugerent, ut, si qua vis fieret, in Cæsarem illa converterent. His Caligula intellectis territus, mox concione profugit, rediturus in Urbem. (o)

Referenda huc quoque Lentuli Gætulici, qui per integrum decennium Germaniæ Superiori præfuerat, cædes, jussu Caligulæ Lugduni cum pluribus aliis ipsi illata: eo quod militum benevolentiam sibi parasset, ut quidem Dio Cassius (p) tradit. Exutus jam Lentulus dignitate sua fuit, paulo antequam Cæsar in Galliam veniret, qui Sergium Galbam, Consularem, postea vero Imperatorem, ipsi substituit, haud minori cum laude, quamdiu ætate vigebat, administraturum Provinciam. (q) Ceterum Lentulus hic jam sub Tiberio discrimen mortis adierat, quod Sejani filius ipsius gener esset, de quo Sejano constat, eum in Tiberii Imperatoris vitam conjurasse, ideoque cum multis aliis trucidatum. Lentulus tamen, qui Tiberio facile quoque suspectus esse poterat, adeo sese ei probavit, ut unus omnium Sejani adfinium incolumis, & in Principis sibi perstiterit gratia. (r)

Quum Caligula hoc anno Romæ occisus esset, Galba, Superioris Germaniæ Præfectus, à multis exstimulabatur, ut Imperium sibi vindicaret; quod facile fieri potuisset, si auctoritate & favore, quo apud omnes, milites præsertim, florebat, uti voluisset. Verum amicorum suorum consilia Galba rejecit, motibus turbisque præferens quietem: Claudio per hoc gratissimus futurus, qui ipsum inter optimos suos amicos recepit, tantique fecit, ut ob levem valetudinem, Galbæ supervenientem, Britannicæ expeditionis diem differret. (s) Germaniæ itaque Superioris quies tunc temporis substitit, quo omnia Romæ turbata atque tumultibus plena fuerunt. Eodem anno Sulpitius Galba, Rhenum transgressus, Cattos, Germaniæ Superiori scilicet, Provinciæ suæ, oppositos, vicit; (t) quum P. Gabinius, Inferioris Germaniæ Legatus, à Chaucis devictis militarem aquilam, quæ sola è clade Variana supererat, idem circa tempus recuperasset. An. Chr. 40.

§. XV.

Religio Druidum, sub Augusto Civibus Romanis tantum interdicta, nunc à Claudio Imp. ex omni Gallia, adeoque & ex Alsatiæ finibus proscribitur; quod humanas hostias offerret. (u) Superstitiosa tamen hæc Sacra non omnino extingui potuerunt. (x) Alsatiam vero puriorem ab eis crediderim, quam interiores Galliarum Provincias, quamvis Germaniæ Trans-Rhenanæ, ubi Druidas diu post adhuc floruisse novimus, propinquior esset. Regiones hæ nostræ tantis Romanorum militum exercitibus instructæ & observatæ fuerunt, ut Romanis Legibus adversum quid, ne occulte quidem, perpetrari potuerit. Accedit, quod Alsatia, cum reliqua Galliæ ripa, Germanos potissimum habuerit incolas; qui migrationis suæ cis Rhenum temporibus Celticam Religionem, adeoque & Druidas, postea demum in Germaniam transituros, ignoraverant. Nec dubitandum est, quin jam plerique Druidum sub Claudio, Gallia expulsi, extra Imperii Rom. limites, id est, trans Rhenum, securitatem quæsiverint. An. Chr. 43.

Claudius, ipse Gallus, Lugduni natus, in Senatu proposuit, ut Primoribus Galliæ Comatæ, id est Lugdunensis, Belgicæ & Aquitanicæ, quod expetierant, jus adipiscendorum in Urbe Roma honorum concederetur. Erat hæc summa & ultima, quæ Galliæ principibus à Romanis tribui poterat, dignitas, postquam inter fœderatos ac cives Romanorum jam pridem, vel sub Augusto, vel sub Tiberio, fuerant recepti. Magna hinc in Senatu disceptatio, num Reipublicæ, ac Latii potissimum, habitatoribus proficuum foret, Gallos tam insignis prærogativæ participes fieri. Claudius gravi denique oratione, ad Senatum habita, multis rationibus utilitatem rei ostendit, qua Patres permoti, Consultum fecerunt, ut primum Ædui Senatorum in Urbe jus adipiscerentur; quoniam hi ab antiquissimo tempore fœdus cum Romanis inierant, quo reliqui Galliæ Comatæ incolæ eorundem hostes extiterant. Accessit, quod eo adhuc tempore soli quoque Gallorum Ædui cum Populo Romano honorificum fraternitatis nomen, fœderis ergo ipsis concessum, (y) habetent.

(o) Suetonius *in Caligula.* Cap. XLVIII.
(p) Lib. LIX., pag. 657. Edit. Wechel.
(q) Suetonius in *Galba* Cap. VI.
(r) Tacitus *Annal.* Lib. VI. Cap. XXX.
(s) Suetonius *in Galba* Cap. VII.
(t) Dio Lib. LX. pag. 670. Edit. Wechel.
(u) Plinius *Histor. Nat.* Lib. XXX. Cap. I. Suetonius in *Claudio* Cap. XXV. Aurelius Victor *de Cæsaribus* Cap. IV.
(x) Vide Periodi Celticæ §. XCVIII. pag. 84.
(y) Tacitus *Annal.* Lib. XI. Cap. XXIII. & XV.

§. XVI.

De Æduis Primoribus itaque certum, illos sub Claudio omnium honorum, qui Latinis atque Romanis ipsis competebant, non civilium tantum, sed & militarium, capaces declaratos esse, ut adeo unum eundemque cum Romano populum constituerint. At Sequanorum atque Belgarum alia ratio, qui nonnisi post Clodii mortem, ad eandem cum Æduis dignitatem promoti fuisse videntur. Nec TACITUS repugnat, quando Æduos primos ex Senatus Consulto jus honorum adeptos esse memorat. Ita enim indicat, reliquis Gallis idem jus denegatum non esse, sed ad tempus modo fuisse dilatum. ÆGIDIUS BUCHERIUS (z) ex lapide antiquo, ad ostia veteris Rheni reperto, jus illud Belgis suis adstruere conatur, quum ita scribit: "Extat lapis antiquus apud Lipsium, „ hic, Britannico ad ostium Rheni veteris Armamentario, erutus, qui verba ista præfert: „ *Gens Batavorum amici & fratres Rom. Imp.* & LUCANUS Lib. I. *Arvenique ausi Latio se „ fingere fratres, Sanguine ab Iliaco populi.* Jam hinc igitur Belgæ nostri, Galliæ Comatæ „ præcipui, non amplius barbari, neque externi, sed novo nobilique jure Romani, „ velut indigenæ, viros equestris ac Senatorii ordinis, Prætores, Consules, belli „ Duces, Romæ suppeditare cœperunt. „ Verum enimvero nec ex lapide isto, nec ex Lucano, aliquid pro jure honorum, Belgis concesso, elici potest. Quodsi enim Belgæ Amici & Fratres Populi Romani fuerunt, non tamen honorum eo ipso sunt facti participes, id quod ipsum Æduorum demonstrat exemplum; qui titulo fraternitatis usi sunt diu, antequam jus honorum adipiscerentur. Sed & fraternitatis cum Populo Romano nomen à Belgis usurpatum fuisse, Lucanus non tradit, audaciæ hoc Arvernorum non Batavorum, adscribens; de quibus Lucano sermo non est, ut Bucherius credidit, Arvernos in Arvenos convertens. Quamvis vero Ædui jus honorum, in Urbe gerendorum, intercessu Claudii Imp. à Senatu impetraverint, id non de omnibus in universum, sed de ipsorum Proceribus tantum, profitente Tacito, intelligendum. Idem ergo ratione Alsatiæ, si quid tale postea ei contigit, statuendum. Jus hoc apud Æduos ac Sequanos in universum tum demum commune factum est, quum Galba, populorum horum ope, Imperio fuisset potitus. (a)

§. XVII.

An. Chr. 50. Colonia veteranorum in oppidum Ubiorum ducitur, quod Agrippina Augusta, magnæ auctoritatis mulier, à Cæsare marito impetraverat; unde Coloniæ Agrippinæ nomen exortum. Duplicem ductæ hujus Coloniæ rationem TACITUS (b) videtur indicare: primam, quod Agrippina Ubiorum oppidum, ab ipsius avo Agrippa conditum, singulari complecteretur favore, illudque, quod in eo genita, ornatius florentiusque à se reddendum esse crederet: alteram, ut exteris quoque & Romanorum sociis ostenderet, quanta ipsius in Republica auctoritas esset, quum intelligerent, veteranorum coloniam hortatu ipsius deduci, & à nomine suo vocari Agrippinensem.

Iisdem temporibus insignis Germanos Superiores terror invasit, quum Catti, ferocissima Germaniæ natio, transitum Rhenani limitis tentarent, ut suâ pro more latrocinia exercerent. (c). Aderat tunc L. Pomponius, Superioris Germaniæ Legatus, qui exercitum, ex auxiliaribus Nemetum atque Vangionum & equite alario compositum, populatoribus hisce obviam ire jussit, ipse interim cum Legionibus ad montem Taunum (d) eos expectaturus. Auxiliaris hic exercitus in duo agmina dividebatur, quorum alterum partem Cattorum, quæ post absumptas per luxuriam prædas recens redierat, circumventam facile oppressit, atque nonnullos, ex clade Variana post quadraginta annorum captivitatem adhuc superstites, libertati suæ, maxima cum lætitia, restituit. At qui dextris & propioribus compendiis hosti obviam iverant, prœlio inito, haud paucos ex suis desideraverunt. Catti hinc, præda onusti & ob victoriam elati, quum ad montem Taunum reverterentur, sibique Pomponium cum Legionibus obvium viderent, metuentes, ne hinc à Romanis, inde à Cheruscis, Germanis quidem, at perpetuis æmulis suis atque inimicis, circumdarentur, obsides miserunt; qui Romam abducti fecerunt, ut triumphalis

(z) *Belg. Rom.* Lib. IV. Cap. XII. pag. 149. §. IV.

(a) Ad An. Chr. LXVIII. conf. etiam quæ supra pag. 290. diximus.

(b) *Annal.* Lib. XII. Cap. XXVII.

(c) TACITUS loco cit.

(d) Taunus hic Mons, quem MELA Lib. III. Cap. III. summos inter Germaniæ montes refert, è regione Moguntiæ trans Rhenum, situs est, quem vulgo *Heyrich* hodie appellant. CLUVERIUS *Germania Antiq.* Lib. III. Cap. XLVIII. pag. 711. & CELLARIUS *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. V. pag. 460.

phalis honos decerneretur Pomponio. (*e*) Ex omni hac Taciti narratione manifeste apparet, Nemetes & Vangiones, Claudii Cæsaris temporibus, suas adhuc trans Rhenum sedes habuisse, illosque adeo Scriptores quam maxime falli, qui populis his idem, quod nostris Tribocis, transiti fluminis & occupatæ Gallicæ ejus ripæ tempus assignant. Auxiliares enim Romanorum quomodo vocari potuissent, si eorum ditioni, per omnem Rheni limitem se extendenti, cum Tribocis fuissent subjecti? Quum vero Nemetes hi ac Vangiones Populi Rom. socii essent atque amici, cui nonnunquam in hostes auxilia suppeditarunt, à reliquis procul dubio Germanis, Cattis præcipue, plurimas vexationes experti sunt. Hinc etiam paulo post, per ipsum fortassis Pomponium, ex Germanico solo in Gallicum transducti videntur, uti sub Augusto Ubii propter Suevos, inimicam ipsis gentem, cis Rhenum deducti fuerunt. Seotentia itaque nostra de Nemetum & Vangionum, in Galliam nonnisi post Tribocos transeuntium, epocha, quam supra (*f*) protulimus, hoc etiam ex Taciti loco confirmatur; eaque epocha ad intervallum temporis, quod Claudium & Vespasianos intercessit, restringitur.

Germaniam Superiorem L. Vetus, Inferiorem Pompejus Paulinus rexere: uterque pacis studiosissimus. Germaniæ hinc cis Rhenum sub ipsorum regimine quietæ fuerunt, nulloque hostium impetu territæ. Milites tamen, ne otio perderentur, operibus adhibiti sunt. In Germania Inferiore agger ille, quem Drusus olim, coercendis Rheni inundationibus, inceperat, à Pompejo Paulino absolutus est. L. Vetus autem, quum in sua Provincia nihil hujusmodi perficiendum haberet, Mosellam & Ararim in Sequanorum & Leucorum, quos Vogesus separat, finibus, ducta inter duos hos fluvios fossa, connectere voluit; ut copiæ ex Italia per mare Mediterraneum, ex mari in Rhodanum & Ararim, inde per fossam ducendam, & ex ea in Mosellam ac Rhenum ad ejus ostia usque & Oceanum, subvehi possent: adeoque itineribus Romanorum in Galliam & Germaniam longe facilioribus redditis, navigabilia inter se duo maria fierent. Instituto tam arduo tamque præclaro mox invidia intercessit Ælii Gracilis, qui Belgicæ præfuit. Hic enim Veteri gloriam ejus exsequendi denegans, Legiones Germanicas Provinciæ suæ, per quam fossa maxime facienda erat, inferri prohibuit, quamvis ipse ejusmodi quid præstare nequiverit. (*g*) An. Chr. 58.

§. XVIII.

Vetus, post breve Germaniæ Superioris regimen inde avocatus, successorem habuit Curtilium Manciam, (*h*) quum Pompejo Paulino in administranda Inferioris Germaniæ provincia successisset Dubius Avitus, sub quo publica Rhenensium quies, à Veteri & Paulino per aliquot annos servata, haud parum imminuta fuit. Causam Veteris, ex Superiore Germania revocati, TACITUS indicat. Calumniatus est Gracilis, Veterem his consiliis animos Gallorum allicere, sibique reddere faventes, ut novas res posset moliri. Curtilius Mancias itaque, L. Veteris apud Germanos Superiores successor, bello mox Germanico implicitus fuit, quod Avitus duritie sua in Ansibarios, populum Germanicum, & à Chaucis sedibus suis pulsum, excitaverat. Ansibarii enim quum agros ad Rhenum, incolis vacuos, velut tutum exilium occupassent, indeque ab Avito, Inferioris Germaniæ Præside, essent expulsi, Bructeros, Tencterosque in auxilium vocarunt. Hos Avitus ut felicius opprimeret, Manciam rogavit, ut Rhenum transiret, hostibusque à tergo bellum inferret. Ipse Legiones in Tencteros perduxit, hisque ab Ansibariorum causa deflexis, Bructeros, excidium agri sui metuentes, ab iisdem Ansibariis abstraxit, qui sedibus carentes errabundi pauperes tandem perierunt. (*i*) An. Chr. 59.

Neque Curtilius Mancias diu Germaniæ Superiori præfuit, eodem fortassis hoc anno, vel saltem paulo post, à Nerone domum revocatus. Conjicimus hoc ex XIPHILINO, (*k*) ubi Scribonios fratres An. Urb. Cond. DCCCXIX. id est An. Chr. LXVI. ob Neronis crudelitatem sibi mortem intulisse scribit, postquam diu Germaniam utramque administrassent. An. LX. itaque Scribonius, vel Rufus vel Proclus, Provinciam Germaniæ nostræ Superioris adiisse videtur. Felix tum status oræ hujus Rhenensis,

quum

(*e*) TACITUS ibidem & Cap. XXVIII.

(*f*) Pag. 136. sq. §. XXV.

(*g*) TACITUS *Annal.* Lib. XIII. Cap. LIII.

(*h*) Curtilium hunc Manciam, in Laterculo Præsidum Germaniæ Superioris, nescio, quo facto, supra pag. 279. omissum, TACITUS *Annal.* Lib. XIII. Cap. LVI. expressis verbis *Legatum Superioris Exercitus* appellat, id quod idem significat, ac si eum Germaniæ Superioris appellasset Præsidem. Qui enim exercitum suo sub imperio tum habuit, ille omnem quoque simul Provintiam rexit.

(*i*) TACITUS *Annal.* Lib. XIII. Cap. LV. & LVI.

(*k*) XIPHILINUS *ex Dione* Lib. LXIII. pag. 191. Edit. Steph. & Edit. Wechel. pag. 722.

quum duo conjunctissimi fratres, meritis pares, ei præessent, idem uno eodemque tempore fatum habituri. Nero enim, versatus in Græcia, utrumque simul Scribonium ad se accersivit, ut pro immani sua crudelitate in eos sæviret, quos suspectos habuerat. Hi autem, quum nescio quorum criminum rei facti, nec ad colloquium, nec in conspectum Cæsaris venire possent, ac proinde ab omnibus pariter despicerentur, incisis tandem venis morte spontanea vitam finierunt.

§. XIX.

An. Chr. 68. Galli atque Hispani, destituto Nerone, Galbam Imperatorem proclamant, à Julio Vindice, qui tum Gallias Pro-Prætor regebat, instigati. (*l*) Exercitus, qui ad Rhenum erat, perstitit in fide Neronis; unde & Alsatas Inferiores, quibus tunc Verginius Rufus, Superioris Germaniæ Legatus, præerat, quietos & tranquillos turbarum harum spectatores fuisse, credibile est. De Alsatia Superiore aliter forte pronuntiandum; nisi exercitus Verginiani proximitas eos à defectione retinuit. Sequanos interiores enim cum reliquis Gallis ad Galbam transiisse, patet ex eo, quod Verginius cum Legionibus suis à Rheno profectus est, ut Vesontionem, Sequanorum Metropolim, propter defectionem obsidione cingeret, & vi armorum ad obsequium Neronis reduceret. XIPHILINUS (*m*) rem hanc sequentem in modum exponit: "Rufus, qui Germaniam obtinebat, inde profectus est, ut Vindici bellum inferret. „ Is postquam Vesontionem venit, cœpit eam urbem obsidere, quod ab ea non fuisset „ exceptus. Vindex ad opem urbi ferendam contendit, nec procul castra posuit. „ Tandem ambo, missis ad se literis, in colloquium soli venerunt, remotis arbitris. „ Ibi suspicio fuit, eos una contra Neronem conjurasse. Post hæc Vindex properat „ cum exercitu, quasi statuisset urbem capere: quorum adventum ubi cognoscunt „ milites Rufi, rati eos aperte contra se venire, injussi impetum faciunt, & inopi„nantes atque confusos invadunt, ac magnum numerum eorum concidunt. Quod „ quum Vindex videret, ferretque graviter, ipse sibi manus intulit. „ Si PLUTARCHUM (*n*) audias, Galba vehementer timuit, ne Verginius Rufus, victoria hac, à Vindice reportata, elatus, suoque fortissimo exercitui fisus, quo jam maximam Galliæ partem subegerat, ipse quoque affectaret Imperium. Verum quantacunque Verginii esset gloria atque auctoritas, oblatam tamen à militibus Cæsaream dignitatem constanti semper & generosa mente rejecit. Nihilominus eodem hoc anno Verginius à Galba, summam quoque rerum apud Germanos adepto, Provincia abire jussus est; qui in ejus locum Germaniæ Superiori Legatum præfecit Hordeonium Flaccum, de quo in sequentibus.

§. XX.

Quum Galli eam præcipue ob causam à Nerone defecissent, quod crebris pecuniarum exactionibus gravissima quæque pertulerant, (*o*) Galba, Imperio Rom. potitus, quo magis eos sibi obstringeret, plerisque Galliæ populis non modo jus Civitatis Romanæ concessit, quod solis Primoribus Galliæ hactenus competierat, sed & quartam tributorum partem ipsis remisit. Memor autem vindictæ, à beneficio hoc partibus suis nuper adversos non modo exclusit, sed etiam extremos finium ipsorum agros ad alios, qui ei faverant, transtulit. Addit SUETONIUS, (*p*) Galbam eas Hispaniarum Galliarumque civitates, quæ cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punivisse, imo & Præpositos ac Procuratores earum cum eorundem conjugibus ac liberis capitis affecisse supplicio. Tristissimus hic populorum nostrorum status, qui Rheno & Germanicis exercitibus proximi, pari dolore aliena commoda ac suas injurias metiebantur, uti TACITUS (*q*) loquitur.

Galbæ imperium affectanti, si non adversati sunt Alsatæ, illi profecto non nisi tarde accesserunt; unde Imperatorem, haud adeo benignum, experiri potuerunt. Interiores Sequani vero, quum novis honoribus, commodis atque muneribus, pristinas calamitates, sub Nerone acceptas, à novo Cæsare jam compensatas gauderent, exteriores nostri cum duabus Germaniis commune fatum habentes, beneficiis his caruerunt. Haud mirum ergo, si exercitus Germaniarum, Galbæ olim adversus, jamque ab eodem neglectus,

(*l*) SUETON. in *Nerone* Cap. XL. CAROLUS PATINUS in *Suetonii Galba* Cap. XII. nummum profert argenteum, qui in postica *tres Gallias*, Celticam nimirum, Belgicam & Aquitanicam exhibet.
(*m*) In DIONE CASSIO Lib. LXIII. pag. 724.
(*n*) PLUTARCHUS in *Galba* pag. 1057.
(*o*) XIPHILINUS ex DIONE Lib. LXIII. pag. 724. Edit. Wech.
(*p*) *In Galba* Cap. XII.
(*q*) *Histor.* Lib. I. Cap. VIII. & IX.

neglectus, novas iterum turbas paravit, Ducesque sive Legatos suos, qui post Verginium, sub amicitiæ specie à Galba abductum, præerant, contempsit. Hordeonius Flaccus Superioris Germaniæ tum erat Legatus: provectæ ætatis homo, pedibusque laborans, & nulla auctoritate apud exercitum pollens. Inferioris autem Germaniæ exercitus per aliquod temporis spatium caruit Consulari, donec Vitellius ei præfectus à Galba.

Uterque exercitus, Superior præsertim, à Galliarum civitatibus ad Rhenum, quas Galba male habuit, adversus Galbianos quam maxime instigatus fuit; ut eos, remissam sibi à Galba quartam tributorum partem, jusque civitatis Romanæ & agros vicinorum traditos, immoderatius forsan jactitantes, vexarent: (r) Æduos præcipue Sequanosque, uti videtur, interiores. Inter hæc Aulus Vitellius sub ipsis Kalendis Decembr. militare imperium apud Inferiores Germanos assumsit, multoque studio atque prudentia usus, vetera militum, de Legatis avaris querentium, gravamina penitus aboluit, militumque animos præclare sibi devinxit. Hic Legiones suas Kal. Jan. solemni sacramento, licet non sine quorundam obstrepitu, Galbæ adstrinxit. Quo pacatior autem Germania Inferior, eo magis Superioris Germaniæ exercitus aucta in Galbam exacerbatio est: fomite novo mox accedente, quum A. Cæcina, Vir juvenis, corpore præstans, militumque suorum favore florens, jubente Galba, Romæ peculatus postularetur. Cæcina, miscere omnia & privata vulnera Reipublicæ malis quoquo modo operire decernens, in id totus incubuit, ut Legiones Rhenenses ad rebellionem, & ad alium Imperatorem eligendum excitaret, quæ omnia TACITUS (s) ubertim describit. Trevirenses, quum milites urbis suæ præsidiarios, à Vitellio quoque pacatos, Galbæ adhærere viderent, clandestina cum Superioris Germaniæ Legionibus, jamjam seditionem parantibus, colloquia habuerunt, seque illis præter multas alias civitates, quæ Galbæ adversabantur, eadem in causa sociaverunt. (t)

§. XXI.

Ipsis Kalendis Januar. quibus Inferioris Germaniæ Legiones sacramento fidei pro Galba adactæ sunt, in superiore exercitu seditio in flammas erupit, projectis Galbæ imaginibus, missisque Romam, qui Imperatorem alium flagitarent, ejusque eligendi potestatem & arbitrium Senatui Populoque Rom. permitterent. (u) Nuncius hic Romam allatus, funestissimus Galbæ, gratus omnino esse debuerat Senatui ac Populo; qui post tot rerum conversiones in pristinæ libertatis jura postliminio se restitutos iri putabant. Verum enimvero res aliter cecidit. Nam post cœptam rebellionem quum Fabius Valens, unus ex Primæ Legionis Legatis, Coloniam Agrippinam cum milite ingressus, Vitellium Imperatorem consalutavisset, mox III. Non. Jan. superior omnis exercitus, relictis iis, quæ Senatui Populoque Rom. addixerat, Vitellio quoque accessit, eumque Cæsarem in locum Galbæ sibi elegit. Agrippinenses, Treveri, Lingones & reliqui sine dubio Germaniarum cis Rhenum incolæ, easdem militum partes secuti, auxilia, equos, arma, pecunias Vitellio, novo Cæsari, obtulerunt, quo dignitatem suam adversus Galbianos posset defendere. Pompejus Propinquus, vicinæ Belgicæ Procurator, qui Galbam scriptis literis defectionis hujus certiorem fecerat, statim est interfectus, alii custodiæ traditi, habitique ludibrio. Vitellii partibus in Gallia accesserunt Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ Legatus, & Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ Rector seu Præses, cum copiis nonnullis, quæ ipsius imperio commissæ fuerant. (w) An. Chr. 69.

Britannico accedente exercitu, Vitellius, maximis jam viribus opibusque instructus, Fabium Valentem constituit, ut Gallias omnes sibi adduceret, vel si abnuerent, igne & ferro vastaret, & inde per Allobroges in Italiam pergeret. Cæcinæ XXX. millia armatorum è Superioris Germaniæ Legionibus & Auxiliaribus tradita, quibus per Alpes Penninas Italiam intraret. Tantus hinc per omnem Galliam terror exortus, ut civitates certatim, appropinquanti Valentis exercitui obviam irent, suæ ut saluti consulerent. Divoduri, quæ Mediomatricorum Metropolis, quatuor millia hominum furore militis perierunt. Civitas ipsa vix ab excidio servata. (x) Legionibus à limite ad interiores Gallos profectis, oræ nostræ Rhenensi, quam Hordeonius Flaccus interim curabat, per aliquot annus miseris bellorum civilium seditionumque fatis exagitatæ, aliquo modo restituta est quies, sed ad brevissimum tempus, quum intestinis malis mox externa succederent

(r) TACITUS *Hist.* Lib. I. Cap. LI.
(s) *Hist.* Lib. I. Cap. LII. sqq.
(t) TACITUS ibid.
(u) Ibid. Cap. XII. LV. sqq.
(w) TACITUS *Histor.* Lib. I. Cap. LIX.
(x) Ibidem Cap. LXI. & LXIII.

fuccederent à Trans-Rhenano barbaro hoste, flumen transgresso. Hæc tamen quum Inferiorem potius Rhenum, quam Superiorem nostrum, concernant, summam tantum gestarum rerum brevissimis ex TACITO (y) verbis indicabimus.

§. XXII.

An. eod. 69. Vitellius, Othone Anti-Cæsare (Otho enim eodem fere tempore Romæ, quo Vitellius ad Rhenum, Imperator adversus Galbam electus est) sublato, quum solus Reipublicæ præesset, auxiliares Batavorum copias, Legionibus haud parum infensas, in Germaniam remisit, ne milites ipsi arma inter sese committerent, à minis & verborum collisionibus ad rem ipsam sanguinisque effusionem progressuri. At non Batavi modo, sed & reliqui auxiliares Galli, à Vitellio domum dimissi sunt, quo Imperii opes largitionibus atque stipendiis militum sufficerent. (z) Hæ copiæ quum ad suos rediissent, Claudius Civilis, regia stirpe oriundus, nec prudentia atque fortitudine minus illustris, eas ad seditionem contra Vitellium, sibi jam pridem exosum, excitavit, Moguntiaci tum agitantes. Præterea Caninefates ac Frisios Trans-Rhenanos induxit, ut arma sua Batavicis jungerent, adeoque Romanos communi auxilio finibus expellerent Rheni. Res primum agebatur dolose; donec gentibus his Rhenum transgressis, Castellis atque Præsidiis Romanorum eversis, patefactoque consilio, apertum sese Vitellii hostem declararet Civilis. Nec prospero eventu caruit conatus. Quum enim Civilis in Vitellianos aliquot obtinuisset victorias, fama ejus per omnem cis Rhenum Germaniam ita crevit, ut amicitiam & societatem ejus plurimi studiosissime quærerent, suasque ipsi opes offerrent. Motibus his quidem Legatus Superioris Germaniæ, Flaccus Hordeonius, sese opposuit, at infelici successu; quum copiæ ejus, inito apud Vetera (a) prœlio, vel ad Civilem transgressæ, vel in fugam conversæ sint. Inde in Ubiis Bonnense Castrum, cui Herennius Gallus præerat, multa cum sanguinis effusione & cruenta Romanorum clade occupatum est.

§. XXIII.

Civilis tamen viribus suis non adeo confisus, ut omnem Romani Imperii exueret reverentiam, cunctos, qui sibi aderant, eo perduxit, ut in Vespasiani à Legionibus Orientis in Imperatorem electi, partes transirent, atque in ejus verba jurarent. Legionum duarum reliquiæ, quæ priore prœlio fusæ, in Vetera castra redierant, seque vallo probe munito ibi tuebantur, ad idem sacramentum invitatæ, integram Vitellio fidem servarunt. Obsessæ pluries à Civili, nullo modo ad deditionem cogi potuerunt, etsi hostes numero longe majores essent, à Trans-Rhenanis quoque populis adjuti. Hordeonius, pavidus senex, militibus indies exosiorem se præbens, omnium miseriarum, quas Romani ad nram Rhenensem sub ipsius auspiciis experiebantur, publice auctor culpatur: nec militum animi prius sedati, quam summa rerum in Dillium Voculam translata, qui Herennium Gallum collegam & adjutorem accepit. Sed & hi infelicissimi Duces erant, quum res Romana passim magis magisque perderetur, non tam sua, quam militum culpa, inter quos ignavia atque discordiæ, aliis pro Vitellio, aliis, nobilioribus præsertim, pro Vespasiano stantibus, invaluerant. Ubii, Treviri, Menapii atque Morini, his rerum circumstantiis plurimum affligebantur, quod in medio quasi constituti, nec Civilem, nec Legiones Romanas aperte sequi audebant; adeoque utramque partem sibi adversam habebant. Denique Hordeonius ipse milites Romanos in Vespasiani verba adigens, Vitellii rebus jam plane excisis, Civilem hortatus est, ut bello & armis desisteret; quum unius ejusdemque Principis ambo venerarentur imperium. At surdo narrabatur fabula; Civilis enim altiora in animo gerebat, nec prius arma deponere statuit, quam omni Romanorum jugo decusso ad pristinam Batavos suos libertatem reduxisset. Bellum hinc inter Voculam atque Civilem varia fortuna gestum: seditiones domesticæ à Legionibus renovatæ, in quibus Hordeonius, earundem Legatus, & Germaniæ Superioris Præses, misere occisus, eoque superior exercitus ab inferiore discissus est. Magontiacum à Batavis, cum quibus Catti, Usipii & Mattiaci, Germaniæ Trans-Rhenanæ populi, mixti erant, obsessum quidem, at mox iterum à Romanis, sub Vocula Duce, liberatum est.

§. XXIV.

(y) *Histor.* Lib. IV. Cap. XII. sqq.

(z) TACITUS *Histor.* Lib. II. Cap. LXIX.

(a) Secundum BUCHERIUM *Belg. Rom.* Lib. V. Cap. IX. pag. 172. Vetera idem hodie locus est, qui in Cliviæ Ducatu situs appellatur *Santen* vel *Byrten*. Vid. TACITUS *Hist.* Lib. IV. à Cap. XII. ad XX.

§. XXIV.

Rebellio in Romanos, quæ hactenus ad Rhenum, maxime inferiorem, substiterat, per omnem Galliam, audita Vitellii Imp. morte, sese diffundere cœpit. Nova spe accensæ jam fuerunt mentes Gallorum, fore ut jugum Romanum, turbatissimis his Imperii rebus, tandem excuterent. Accessit superstitio Druidum, qua populis Trans-Alpinis, id est, Gallis atque Germanis, summa rerum portendebatur, quod Templum Capitolinum, magnificentia ac dignitate nulli secundum, Romæ incendio perierat, ita ut finis Imperii adesse crederetur. Civili itaque junxerunt sese tria præcipue Gallorum capita, Classicus, Præfectus alæ Trevirorum, regio sanguine natus, & Tutor, Trevirensis origine, cui ripæ Rheni demandata à Vitellio cura: ut & Julius Sabinus, Lingo, qui Julio Cæsare se prognatum jactabat. Conjuratio, Coloniæ Agrippinæ in privata domo inita, mox Voculæ, Romanarum Legionum post Hordeonii cædem Præfecti, interitum peperit, qui auctore Classico per Æmilium Longinum quendam, primæ desertorem Legionis, dolose occisus est. Hinc conjurati, postquam insignia Romani Imperii sumserant, exercitum, qui aderat, Romanum pro Galliarum imperio jurare fecerunt: id quod Tutur apud Agrippinenses & reliquos Superioris Rheni milites præstitit; occisis vel pulsis omnibus, Moguntiaci præsertim, qui juramentum hoc detrectare ausi sunt. Civilis tamen, castrorum Romanorum apud Vetera, quæ sæpissime jam frustra adortus erat, expugnatione ferocior, in alia iterum plane discessit, nec ullum Batavorum suorum ad Classici & Tutoris exemplum in verba Galliarum adegit, res suas quod separatas habere vellet, Germanorum opibus, fide atque auxilio, confisus. Nova quoque Coloniensibus cum Tencteris, valida sibique in altera Rheni ripa opposita gente, lis est exorta, quum hi murorum urbis Coloniensis destructionem, bonorum communionem aliaque privilegia, poscerent. Hæc omnia tamen per Velledam, fatidicam & maximæ auctoritatis apud Bructeros virginem, ex Agrippinensium voluntate mox iterum fuere composita, Civili urbem eorum in suam societatem sumente. An. Chr. 70.

Hæc cum in Germaniis ad Rhenum agerentur, quæ jam à Romanis desciverant, Sequani, beneficiorum forte à Galba nuper acceptorum memores, integram fidem servarunt. Julius Sabinus, Vir audacia pollens, Cæsarem quum se salutari juberet, ac cum Lingonibus suis irruisset in Sequanos, hi discrimen certaminis adiere, ac tanta pugnavere constantia, ut aggressores Lingones cum Sabino duce penitus funderent. Licet autem victores essent, ulterius tamen bellum in hostes suos prosequi noluerunt, vel quod ei feliciter gerendo impares sese crederent, vel quod quietem motibus, obsequium audaciæ, certumque incerto præferrent. (*b*) Alsatia itaque Superior, sub Sequanis comprehensa, Inferiore multum pacatior fuit; quæ ob perpetuas militum discordias & seditiones nonnisi rapinas, cædes, & alia domestici belli incommoda, per aliquot annos experta est. Forte etiam Alsatæ Superiores majore præ reliquis Sequanis, in quos irruptio Lingonum facta, vixerunt in otio.

§. XXV.

Laborantibus Gallis, & per seditiosos vexatis, Vespasianus tandem, qui jam solium Romanum felicibus auspiciis ascenderat, novos Duces, novasque copias, in auxilium misit. Adventu numerosi exercitus per Gallias audito, civitates rebelles ac dubiæ Rhemos convenere, ibique, præter Treviros ac Lingones, qui à Tullio Valentino quodam, homine turbulento ac facundo, ad bellum instigabantur, pacem cum Romanis servandam ac renuvandam esse, Julii Auspicis, qui è primoribus Rhemorum erat, hortatu censuerunt universæ. Tutor, qui inter seditionis principes Superiorem Germaniam præcipue curabat, ab initio vecors ac nihil metuens, Romanis propius adventantibus, copias suas Trevirenses, quas nupero per Nemetes atque Tribocos, Alsatiæ Inferioris incolas, itemque Vangiones, delectu habito auxerat, veterano pedite & equite firmavit. Jam vero quum prœlia cum hostibus ineunda essent, post occisam, quam Romani præmiserant, cohortem, non legionarii tantum milites, sed & Triboci, Vangiones ac Nemetes, à Tutore, transfugio honesto, ad Vespasiani exercitum defecere: ita ut omnis tunc Alsatia sub Romanam, quam Inferior per aliquod tempus eluserat, potestatem redigeretur. Tutor ergo solo adhuc Trevirorum auxilio stipatus, Bingium concessit, quod Castrum Rhenense munitissimum in ipsius manibus erat. Sed &

(*b*) TACITUS *Hist.* Lib. IV. à Cap. LIV. ad LXVII. De iisdem Germanorum ad Rhenum motibus agit JOSEPHUS *Antiquit. Jud.* Lib. VII. Cap. XI.

An. cod. 70. & binc, brevi post, à cohortibus Romanis mira fortitudine ejectus fusus que Tutor, Treviri itcm clade perculsi, & Legiones perditæ in verba Vespasiani adactæ fuerunt. Inde Petilius Cerealis, (c) Romani exercitus Dux fere præcipuus, jamque Germaniæ Superioris constitutus Præses, Treviros ac Lingones, qui à Tutore Valentinoque instigati arma retinebant, gravi oratione ad obsequium & pacem hortatus est. Orationi vim addidit reportata in conjuratos victoria, qua Civilis trans Rhenum, & reliqui seditionis auctores, aut interfecti, aut versus Rheni ostia pulsi fuere; ut adeo Trevirenses, Agrippinenses, & qui hactenus cis Rhenum in armis contra Romanos subititerant, ad pristinum dominationis jugum redire cogerentur. (d) Tandem oræ omni Rhenensi securitas restituta & quies, postquam Cerealis altero Civilem apud Vetera Castra, ubi consederat, prœlio superasset, proditione perfugæ Batavi præsertim adjutus. Civilis postea nihil ultra ausus, cum principibus sociis amicitiam & pacem Romanorum quæsivit, quæsitas obtinuit, atque adeo belli, primum pro popularium suorum libertate, mox pro suo principatu, per integrum biennium fortiter gesti, durum tristemque expertus est exitum. (e) Ita Cerealis, expugnata primum Vespasiano, affini suo, Imperii sede Roma, jam periculosissimas quoque Gallorum Germanorumque seditiones compescuit, omniumque animos eidem Principi conciliavit, verus tyrannidis hujus ævi oppressor, & felicitatis ac tranquillitatis ad Rhenum publicæ restaurator, dicendus. (f)

§. XXVI.

Quæ hactenus dicta sunt, in breve si redigamus compeodium, eaque ad nostram applicemus Alsatiam, summa rei hæc erit. Anno Christo sexagesimo octavo Galli atque Hispani Imperatorem Neroni substituerunt Galbam; quem quum Sequani etiam cum Æduis vicinis sequerentur, à Verginio Rufo, Superioris Germaniæ Præfecto, qui eundem aversabatur, puniti & in Metropoli sua Vesontione expugnati sunt. Galba inde, folio potitus, eximiis beneficiis ornavit Sequanos; Germanos vero, & Superiores & Inferiores, ipsi adversatos, contempsit. Hi itaque, Galbæ infensiores redditi, una cum Legionibus, quas secum habebant, auctoritate ejus abrogata, Vitellium, Ducem suum, Imperatorem elegerunt; cui Junius Blæsus, Logdunensis Galliæ, adeoque & Sequanorum, Præses, accessit. Factum hoc est anni sexagesimi noni initio; quo Alsatia Superior & Galbam & Vitellium Imperatores habuit, Inferior autem solum Vitellium. Belgæ seditionis tertiæ mox auctores fuere, Claudii Civilis instinctu, qui eos Romano subducere volebat imperio, ita tamen, ut Vespasiani, quarti jam per seditiosos electi Principis, cum Legionibus Orientis se tenere partes simularet. Rebus per Civilem feliciter susceptis, exercitus Superioris Germaniæ, novo furore correptus, Hordeonium Flaccum, supremum ejusdem Præsidem, interfecit. Turbæ hæ Rhenenses post Hordeonii mortem sub Vocula, ejus successore, continuatæ, & Vocula paulo post Vitellium Imp. quoque sublato, universam prope Galliam implicuerunt. Implicitæ Galliæ nec Vespasiano, nec cuicunque alii Romanorum, Civilis exemplo parere voluerunt, Legionibus Romanis paulatim in causam suam & potestatem adductis. Anno septuagesimo ineunte veteris libertatis imago plerisque in Provinciis Galliæ reviviscere cœpit. Sequani tamen, etsi conjuratis proximi essent, & ab ipsis ad defectionem instigarentur, nunquam Romani nominis reverentiam exuerunt, prudentissimo omnium consilio usi. Vix enim seditio invaluerat, quum Vespasiani exercitus appropinquaret, ac Tribocos, Nemetes, Vangiones primum, deinde Agrippinenses, Lingones, Trevirenses cæterosque populos, sub Civilis, Classici, Tutoris & aliorum ductu pro libertate pugnantes, ad excussum redire cogeret obsequium. Hæc fata Alsatiæ & vicinarum regionum sub Galba, Vitellio, Vespasianique Imp. initio, quocum omnis ubique restituta est quies, restituta quoque eadem dominatio, restitutæ leges, sacra, consuetudines, disciplina; quum Vespasianus, teste SUETONIO, (g) nihil antiquius haberet, quam prope afflictam nutantemque stabilire primo, deinde & ornare Rempublicam.

§. XXVII.

(c) Cerealis hic, paulo ante à Vespasiano, qui solium Imperii conscenderat, in Germanias dimissus, ut eas quoque novo Cæsari obstringeret, unus ex primis Senatoribus, ipsiusque Vespasiani affinis erat, à cujus etiam partibus fortissime steterat. Ille enim ipse Cerealis est, qui Vespasiani, ex Syria Romam pergentis, exercitum duxit, primusque urbem, a Vitellio occupatam, intravit, uti testatur XIPHILINUS *ex Dione* pag. 213. edit. Steph. & Lib. LXV. pag. 741. sq. ed. Wechel.

(d) TACITUS ibidem, Cap. LXVIII - LXXIX.

(e) TACIT. *Hist.* Lib. V. à Cap. XIV. usque ad finem.

(f) XIPHILINUS *ex Dione* pag. 217. edit. Steph. & Lib. LXVI. pag. 745. edit. Wech.

(g) *In Vespas.* Cap. VIII.

§. XXVII.

Julius Sabinus, quem supra retulimus, illum assumpto per seditionem Imperatoris titulo, Sequanos, Romanis fideles, cum exercitu invasisse, prœlioque victum esse, jussu Vespasiani jam, post novem annorum, quibus latuerat, decursum agnitus, Romam abducitur; ubi cum uxore debitas excitatæ rebellionis pœnas morte persolvit. (*h*) Sub Imp. hoc Flavio Vespasiano Flavia Colonia in urbem Helvetiorum Aventicum deducta fuisse videtur, quæ hinc *Flaviæ* nomen accepit. Sed & Via tum illa Aventico-Rauracensis per Juram Montem Petramque Pertusam ducta, à Coloniæ hujus Duumviro M. Durmio Paterno; quæ Via in Vesontino-Alsaticam deinceps incidit. An. Chr. 79.

Cohors Usipiorum, per Germanias nostras conscripta, in Britanniam Insulam, cui Julius Agricola tunc præerat, mittitur. Memorabile hæc ibi facinus ausa. Centurione enim ac militibus, qui disciplinam militarem ei tradebant, occisis, tres naves ascendit, sine gubernatore; quibus hinc & illinc abrepta, post varios cum Britannis ripensibus conflictus, ad extremum eo inopiæ venit, ut commilitones infirmissimis funrum vescerentur: atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro prædonibus habiti, primum à Suevis, mox à Frisiis, intercepti fuerint; uti Tacitus in *Vita Agricolæ*, (*i*) Soceri sui, memoravit. An. Chr. 83.

Domitianus Imp. expeditionem contra Germanos, speciatim Cattos, nulla cogente necessitate, suscepit. De hac expeditione ex Dione Xiphilinus (*k*) annotat, eam omni plane successu destitutam fuisse, quum Domitianus, hoste nusquam viso, Romam redierit. Suetonius (*l*) tamen & Aurelius Victor (*m*) prœlia loquuntur, quibus ille devicerit Cattos. Certum quoque Domitianum non solum de Germanis triumphum egisse, verum etiam nomen *Germanici* (*n*) inter præcipuos suos honoris titulos posuisse; imo mensem Septembrem appellasse *Germanicum*, Octobrem vero *Domitianum*, quod in illo natus esset. (*o*) Sed triumphum, de Germanis actum, quod attinet, Tacitus (*p*) eum Romæ derisui fuisse scribit: quod Domitianus coemerit homines, quorum habitus & crines in captivorum Germanorum formati sint speciem.

§. XXVIII.

L. Antonius, Superioris Germaniæ Præses, à Domitiano defecit, sibique titulum Imperatoris tribuit. Causam defectionis hujus indicat Aurelius Victor, (*q*) ubi sic loquitur: "Domitiani sævitiis, ac maxime injuria verborum, qua se scortum vocari dolebat, accensus Antonius, curans Germaniam Superiorem, imperium corripuit." Scilicet magna tunc passim animorum in Domitianum exacerbatio erat, ob immanem ejus sævitiam ac crudelitatem, quam in optimum quemque tum Romæ, tum alibi exercuit. Nec dubium, quin Antonius plurimos Galliæ Rhenensis populos, maxime vero Tribocos, Nemetes & Vangiones, quibus præerat, seditionis suæ habuerit asseclas. De duabus Superioris Germaniæ Legionibus atque Germanis trans Rhenum hoc certum est; qui posteriores vero, dum Antonio in Domitiani exercitum suppetias ferre volebant, à transitu Rheni ipsius hujus fluminis violentia & aquarum suarum effusionibus prohibiti. (*r*) Lucius Maximus enim, quem Victor Norbanum Appium vocat, (*s*) vicinæ cujusdam Gallicæ Provinciæ aut Germaniæ Inferioris Præses, Antonio, nihil tale exspectanti, supervenit, eumque cruento prœlio devictum, cum maxima Legionum suarum parte delevit. (*t*) Domitianus ipse, nuntio hujus cædis allato, in via erat, ut Legiones ad Rhenum contra seditiosos duceret. Rem, miraculo proximam, quæ tunc contigerit, Suetonius narrant atque Plutarchus, (*u*) Domitiani imperio, vergenti ad finem, coætanei Scriptores: famam scilicet de victo Antonio, absque ejus comperto auctore, ipso illo die Romam venisse, quo prœlium commissum fuit, etsi loca An. Chr. 88.

 plus

(*h*) Xiphilinus *ex Dione*, Lib. LXVI. pag. 752.
(*i*) Cap. XXVIII. Xiphilinus *ex Dione* Lib. LXVI. pag. 754. eadem mutatis atque omissis nonnullis tradit, quæ sub Titum Imp. at male, refert: referenda nimirum sub Domitiani, Titi fratris & successoris, regimen; uti Taciti *Agricola* clare ostendit. Vide Buchers. *Belg. Rom.* Lib. V. Cap. XV. pag. 186.
(*k*) Lib. LXVII. pag. 760. Edit. Wech.
(*l*) In *Domitiano* Cap. VI.
(*m*) *De Cæsaribus* Cap. XI. Item in *Epitome* Cap. XI.
(*n*) Onuphrius Panvinius *Fastor.* pag 32. plurimos nummos profert, quibus Domitianus *Germanici* nomen usurpat.
(*o*) Aurelius Victor loco cit. & Xiphilinus *ex Dione* loco cit.
(*p*) In *Vita Agricolæ* Cap. XXXIX.
(*q*) In *Epitome* Cap. XI.
(*r*) Suetonius in *Domitiano* Cap. VI.
(*s*) Dissensum hunc Victoris à Dione tollere videtur Tillemontius *Histoire des Empereurs* Tom. II. in Not. pag. 39. sq.
(*t*) Xiphilinus *ex Dione* Lib. LXVII. pag. 764. Edit. Wech.
(*u*) In *Paulo Æmilio*, Opp. Tom. I. pag. 268

plus MMD. inter se distarent milliaribus. Præsagiis hoc Suetonius tribuit: "Siquidem „ (inquit) ipso, quo dimicatum est, die, statuam Imperatoris Romæ insignis Aquila „ circumplexa, pennis clangores lætissimos edidit: pauloque post occisum Antonium „ adeo vulgatum est, ut caput quoque ejus apportatum vidisse se plerique contenderent. „ Belli hujus civilis eventus quo lætior fuit Domitiano, eo miseriorem omnium, qui Antonio faverant, conditionem reddidit. Quamvis enim L. Maximus, post commissum prœlium, omnes, quas in scriniis Antonii repererat, Literas igne combusserit, ob quod à DIONE multum extollitur, ut nempe conjuratorum nomina Domitianum effugerent; hic tamen plerosque, novo quæstionis genere investigatos, magno numero variis cruciatibus sustulit. Tribunus tantum & Centurio ex notioribus veniam adepti sunt, qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant. (w)

§. XXIX.

An. Chr. 96. M. Coccejus Nerva apud Sequanos, quo metu Domitiani, atrocissimi omnium Principis, aufugerat, hoc jam per vim sublato, à Legionibus Imperator salutatur, si AURELIO VICTORI (x) quidem fides adhibenda, quum ita scribit: "Nerva cum „ extrema ætate apud Sequanos, quo Tyranni defecit metu, Imperium arbitrio „ Legionum cepisset . . . . . mense sexto & decimo semet eo abdicavit. „ Verum DIO CASSIUS (y) aliud indicare videtur, quando Nervam Romæ Imperatorem designatum esse scribit, auctoritate nimirum Senatus, cui populus statim accessit, dum milites ab initio cædis, Domitiano illatæ, auctores pertinacissime ad supplicium trahi postularent. (z) Conspirat cum Dione EUTROPIUS, (a) qui Nervam Petronii Secundi, Præfecti Prætorio, & Parthenii, interfectoris Domitiani, opera ac studio ad Imperium evectum esse scribit; ut adeo Romæ, non apud Sequanos à Legionibus, Nerva Imperator factus sit. Eum tamen tum temporis, quum Domitianus, cui datus est successor, obiit, in Sequanis fuisse versatum, non plane incredibile, quod Domitianus eum paucos ante, quam occisus est, annos Roma proscripserat. (b) Hoc modo Nervæ, ad Imperium promoto, idem, quod mox Trajano, evenit; ut scilicet Romæ à Senatu absens designaretur Imperator.

An. Chr. 98. Ulpius Trajanus, Inferioris tunc Germaniæ Præses, à Nerva Imperatore in Capitolio Romæ adoptatur, atque ipsius in Imperio declaratur successor. Absens Trajanus & ignarus ad hoc fastigium elatus, siquidem Coloniæ Agrippinæ, quæ Provinciæ Metropolis, versabatur; (c) Cæsaris & Germanici nomen accepit. (d) ÆLIUS SPARTIANUS (e) annotat, Hadrianum hac occasione ex Mœsia Inferiore, ubi apud exercitum erat, ejusdem exercitus numine Romam esse profectum, ut Nervæ Imperatori adoptionis consensum & gratulationem deferret; ac inde in Germaniam Superiorem translatum, intellecto mox Nervæ excessu, nuntium hunc primum Trajano in Germaniam Inferiorem attulisse. Haud dubie vero Hadrianus, postquam ex Mœsia Romam redierat, ideo ad exercitum Germaniæ Superioris translatus est, quoniam ipse hoc forte à Nerva petierat, ut Trajano nempe, consobrino suo, jamque ad summam Orbis dignitatem evecto, propius adesset, & eo facilius gratiam hujus Principis aucuparetur; quod etiam vel tunc maxime factum, quum obitum Nervæ ei annuntiasset. Omnia hæc cum præcedentibus qui secum expendit, facile intelligit, quantum curæ cordique Romanis fuerit ora nostra Rhenensis, ut nonnisi Viros illustres ei præficerent Duces, dignos, qui universo Imperio præficerentur. Duos ex his, Vitellium nempe, atque Trajanum, Germaniæ dederunt Orbi Romano Imperatores; Sequani Nervam, qui vero potius exul, quam in publico constitutus honore, hic fuerat.

§. XXX.

(w) SUETONIUS ibid. Cap. X.

(x) In *Cæsaribus* Cap. XII.

(y) XIPHILINUS *ex Dione* Lib. LXVIII. pag. 769.

(z) SUETONIUS in *Domitiano* Cap. XXIII.

(a) *Histor. Rom.* Lib. VIII. Cap. I.

(b) Vid. TILLEMONT *Hist. des Empereurs* Tom. II. pag. 56.

(c) XIPHILINUS *ex Dione* Lib. LXVIII. pag. 770. Edit. Wech. AUREL. VICTOR. *in Epitome* Cap. XIII. EUTROPIUS Lib. VIII. Cap. II. PAULUS OROSIUS Lib. VII. Cap. XII.

(d) PLINIUS *in Panegyr. Traj.* Cap. IX.

(e) In *Hadriano Cæsare* Cap. II. Verba Spartiani hæc sunt, "Trajano à Nerva adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam Superiorem „ translatus est: ex qua festinans ad Trajanum, ut „ primus nuntiaret excessum Nervæ &c. „ Variæ sunt Criticorum de hoc loco sententiæ. Nos CASAUBONI explicationem sequimur: quæ reliquis omnibus, & Scaligerianæ, & Salmasianæ, præferenda videtur, eo quod verba Auctoris optime inter se hoc modo conspirant. Trajanum itaque supra pag. 280. nimis præcipitanter inter Germaniæ Sup. Præsides retulimus, de quo VICTOR & EUTROPIUS scribunt, eum Coloniæ Agrippinæ, adeoque in Inferiore Germania, cujus caput erat, nuncium adoptionis suæ accepisse.

§. XXX.

Ceterum inter præcipuas Trajani laudes PLINIUS in *Panegyrico* suo hoc refert, quod fortissimum, amplissimum, amantissimumque sui exercitum apud Germanos rexerit, nec ab eo tamen, sed ab Imperatore ipso Romæ, acclamante Senatu ac populo, Imperator sit factus; quodque eidem, quum Germaniæ præsideret, *Germanici* nomen aliunde fuerit transmissum. Trajanum in Germania trans Rhenum urbes reparasse, itemque Munimentum sui nominis ibidem contra Barbaros exstruxisse, quod Julianus Apostata deinde seculo IV. restaurari curaverit, AMMIANUS MARCELLINUS (*f*) atque EUTROPIUS (*g*) testantur. Hoc nonnulli, Trajano apud Germanos Præside, alii sub ipsius, post Nervæ obitum, Principatu factum existimant. Priorem sententiam fovet BUCHERIUS, (*h*) posteriorem TILLEMONTIUS: (*i*) ille quidem, ubi sic loquitur: "Nec statim à Nervæ excessu, qui finiente Januario proximo, anni Urb. Cond. DCCCLII. „ contigit, Germaniam nostram ille deseruit, urbes trans Rhenum EUTROPIO teste „ reparavit, quas Trans-Rhenani sub Domitiano, vecorde Principe, subverterant. In „ Germania certe nostra Inferiore ad Rhenum Monumenta Trajani sunt, *Ulpia castra*, „ Veteribus haud procul, & trans Rhenum ad Mœnum fluvium *Trajani monimentum*, „ AMMIANO memoratum. Altero igitur anno à Nervæ excessu Romam desideratus „ introiit. „ In novi hujus Imperatoris Trajani honorem anno eodem nonagesimo octavo Vesontini vel Viam publicam Vesontino-Alsaticam ab urbe sua per Epamanduodurum versus Rhenum straverunt, vel certe repararunt eam, insignibusque columnis milliariis ornarunt; quarum una, quæ distantiam Epamanduoduri à Vesontione indicat, XXXXIIX. Mill. Pass. An. MDCCXVIII. in vico *Mandeure*, qui ex oppido illo veteri reliquus est, humo eruta fuit.

§. XXXI.

Hadrianus Cæsar in Gallias proficiscitur, insigne munificentiæ suæ specimen editurus, quum egenos omnes & facultatibus lapsos liberalitatibus sublevaverit. An. Chr. 120.
SPARTIANUS (*l*) hac de re ita: "Post hæc profectus (Adrianus) in Gallias, omnes „ causariis liberalitatibus sublevavit. „ Quid per *causarias liberalitates* intelligatur, CASAUBONUS atque SALMASIUS (*m*) disputant. Nobis Salmasii emendatio haud displicet, qua legeretur: *omnes causarios*, id est, variis casibus afflictos & facultatibus lapsos, *liberalitatibus sublevavit.* Alsatas quoque & reliquos Gallos Rhenenses hujus beneficii Cæsarei participes factos esse, eo magis credibile est, quod vix alius Galliæ interioris populus tantas bellorum ac deprædationum miserias à longo jam tempore expertus fuerat. Nec dubium, quin Hadrianus Germaniæ præsertim Superiori plurimum favoris exhibuerit, in qua sub Nerva & Trajano olim ipse stipendia meruerat. Pergit Spartianus de Hadriano referre, quod inde in Germaniam, eam nempe, quæ cis Rhenum & Provincia Romana erat, transierit; pacisque magis quam belli cupidus, militem, quasi bellum immineret, exercuerit: "Tolerantiæ documentis eum imbuens, ipse „ quoque inter manipulares vitam militarem magistrans, cibis etiam castrensibus in „ propatulo libenter utens, hoc est, larido, caseo & posca, exemplo Scipionis Æmiliani & Metelli, & auctoris sui Trajani: multos præmiis, nonnullos honoribus „ donans, ut ferre possent ea, quæ asperius jubebat: siquidem ipse post Cæsarem Octavianum labantem disciplinam, incuria superiorum Principum, retinuit, ordinatis & „ officiis & impendiis &c.

(*f*) Lib. XVII. Cap. I.

(*g*) Loco cit. Vid. supra pag. 242. §. CCXI.

(*h*) *Belg. Rom.* Lib. V. Cap. I. pag. 189.

(*i*) *Histoire des Empereurs* Tom. II. pag. 61.

(*l*) In *Hadriano Cæsare* Cap. X. inter *Scriptores Hist. Aug.* Edit. Hack. Tom. I. pag. 79.

(*m*) In *Notis* ad cit. locum Spartiani; ubi uterque emendationem Textus requirit. Casaubonus quidem per *censuarias liberalitates*, quas in exigendis professionibus censualibus, aut censibus ipsis, & in privatos Gallos, & in urbes ipsas Galliæ, contulerit Hadrianus. Idem tamen Casaubonus locutionem: *causariis liberalitatibus aliquem sublevare*, admitti posse existimat; ita ut causaria liberalitas opponatur illi, quæ virtutis ergo aot meritorum impetratur. Salmasius vero utramque lectionem rejicit, & eam, quam diximus, haud sine ratione substituit.

Lætus itaque fuit Alſatiæ, uti omnis Imperii Romani, ſub Hadriano ſtatus, pace, Rhenenſibus præſertim diu exoptata, regnante; qua amice habebantur exteri, pauperes & afflicti erigebantur à Principe, feroces militum animi largitionibus Cæſaris, non civium exactionibus, reddebantur mitiores; quaque diſciplina ſuam, ad Auguſtei ſeculi exemplum, vim atque ſplendorem recepit.

Iisdem temporibus Bitraſium Pollionem Galliæ Lugdunenſi præfuiſſe, ad quem Hadrianus Reſcriptum dederit, jam obſervavimus ſupra. (*n*)

§. XXXII.

An. Chr. 150. Illa autem ætate, qua Antoninus Pius imperavit, Germaniam Superiorem rexit Cajus Popilius, C. Fil. teſte *Inſcriptione*, (*o*) quam Senatus Populusque Tiburtenſis (*Tivoli*) ei poſuit. Vocatur ibi: *Legatus Imp. Cæſ. Antonini Aug. Pii, Proprætor Germaniæ Superioris & Exercitus in ea tendentis.* Virum hunc ſummis jam ſub Hadriano condecoratum honoribus, & ab eo donis militaribus, ob Judaicam expeditionem, fuiſſe donatum, eadem Inſcriptio docet. Diſtinguitur vero hic Popilii munus provinciale ab eo, quod circa milites exercuit, quum alias utrumque ſub unico Legati, aut Proprætoris, aut alio nomine, à Scriptoribus comprehendi ſoleat. Provinciale ſcilicet incolas reſpicit, quo res civiles inter illos Præſides curabant & adminiſtrabant juſtitiam; militare autem, quo omnibus Provinciæ ſuæ imperabant militibus. Præſides Alſatiæ utroque, & civili & militari, imperio muniti erant; uti omnes plerumque fuerunt, qui in Provincias limitaneas miſſi ſunt, ante Conſtantini M. ætatem.

An. Chr. 162. Rhenus poſt diuturnam, qua utrimque fruitus eſt, pacem, ſub Antonini Philoſophi Imp. initio à Cattis turbatur; qui non Germaniam Cis-Rhenanam tantum, ſed & Rhætiam invaſerunt. Eodem tempore Romani Britannos habuere hoſtes, contra quos miſſus eſt Calphurnius Agricola. Cattos autem, ut Julius Capitolinus (*p*) vult, aggreſſus eſt Aufidius Victorinus, cujus tamen nec dignitatem, nec belli adverſus Germanos ſuſcepti exitum, ex ullo rerum Romanarum diſcimus Scriptore. Antoninum Philoſophum, neglecto *Parthici* elogio, *Germanici* nomen ſumſiſſe, idem Capitolinus (*q*) teſtatur. Debellati ergo ab hoc Imperatore Germani, & triumphus, ſaltem in ſpeciem, de iis actus; quoniam alias ridiculum fuiſſet, ſi Antoninus ſeſe appellaſſet *Germanicum*. Gloriam hanc facile adſcriberemus Aufidio, niſi Capitolinus addidiſſet, Antoninum ipſum Germanici elogium proprio ſibi bello contra Germanos peperiſſe. Marcomannicum bellum procul dubio indigitat, quod, de ordine chronologico rerum parum ſollicitus, in ſequentibus exponit. Scriptores illius ævi in tradenda Hiſtoria tam parum accurati fuerunt, ut priora tempore cum poſterioribus ſæpe confunderent, & privatam Imperatorum vitam magis, quam geſta eorum publica, deſcriberent.

Forte ad eundem annum CLXII. pertinent quoque, quæ Spartianus (*r*) de Didio Juliano, Legionis viceſimæ ſecundæ Primigeniæ in Germania Legato, poſtea Imperatore, annotat, quod ſcilicet Cattos debellaverit. Hoc ſi admittimus, dicendum eſt, Julianum ſub Aufidio Duce bello contra Cattos interfuiſſe, & gloriæ, ex felici ejus exitu reportatæ, factum eſſe participem.

§. XXXIII.

An. Chr. 166. Temporibus biſce Antonini Philoſophi circa annum Æræ Chriſtianæ CLXVI. prima Confœderationum iſtarum, quas Germaniæ populi inter ſe inierunt, fundamenta poſita eſſe videntur. Res maximi momenti, ac non Alſatiæ tantum, ſed & toti Galliæ, imo univerſo Romanorum Imperio, ſi quæ unquam, fatalis. Quum enim hactenus Germani trans Rhenum, in plurimos minores populos diſtincti, inteſtinas diſcordias & bella foviſſent, atque adeo à Romanis haud ægre ſuperarentur, prohiberenturque, ne Rhenum tranſirent, majus jam longe Gallis Romaniſque periculum, majorque bellorum moles imminere cœpit, Germanis in majora corpora coaleſcentibus, ac diſſeminatas paſſim conjungentibus vires in hoſtem communem. Fœdera hæc Germanorum, Marco-

(*n*) Inter Præſides Alſatiæ pag. 280. Not. (*x*)

(*o*) Vid. Gruteri *Inſcript.* Tom. I. pag. 457. num. 6.

(*p*) In *Antonino Philoſopho* Cap. VIII. inter *Scriptores Hiſt. Aug.* Edit. Hack. Tom. I. pag 321.

(*q*) Ibidem Cap. XII. pag. 337.

(*r*) In *Didio Juliano* Cap. I. ibidem pag. 574.

Marcomannici belli, quod Antoninus Philosophus feliciter gessit, occasione exorta, Julius Capitolinus (s) memorat his verbis: "Gentes omnes ab Illyrici limite usque Galliam conspiraverant, ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri & Quadi, Suevi, „ Sarmatæ, Latringes & Buri &c. „ Ex his omnibus etsi populis vix unum alterumve „ ad gentem vel Alemannicam, vel Francicam referas, nullus tamen dubito, eam utramque hoc etiam tempore, si non jam antea, ita formatam esse, qualem ætas mox sequens Romanis ostendit. Capitolinus enim plures populorum Germaniæ, qui tum mutuæ suæ defensionis causa arma junxerunt, perpetuaque in fœdera coiverunt, omisisse credendus est, quum & ipse Gentes omnes ab Illyrici limite usque ad Galliam conspirasse affirmet.

Prima Christianorum intra Gallias persecutio à Marco Aurelio Imp. excitatur, qua An. Chr.
Lugduni præcipue, & in hujus urbis regionibus, magnus Christianorum numerus 177.
morte sublatus est. Alsatiam eo jam tempore Christianos vidisse, superius annotatum. (t) Num vero eadem, quæ Lugdunenses & Viennenses afflixit, persecutio heic quoque mota fuerit, incertum est. Quodsi Bucherius (u) ad Belgium suum eam se extendisse recte conjecit, verisimilius longe est, superiorem quoque Alsatiam ea fuisse afflictam, quæ non tantum Lugduni propior, sed & Provinciæ Lugdunensis partem hoc tempore constituerat.

Septimius Severus Lugdunensi Provinciæ, cujus pars Alsatia nostra Superior, præfi- An. Chr.
citur, quem ob severitatem, honorificentiam & abstinentiam à Gallis tantum, quantum 186.
nemo, dilectum fuisse, testatur Spartianus. (x)

Hoc etiam tempore, vel paulo post, Pescennius Niger, amicissimus Severo, in Gallias missus est, ut desertores milites, qui innumeri fere Gallias vexabant, extirparet. (y) Verisimili hinc ratione concludimus, oram nostram Rhenensem & reliquas Provincias Galliæ ab invasionibus exterorum atque bellis eo tempore fuisse immunes, quo summam rerum Aurelius Commodus tenuit, Princeps voluptatum magis, quam rei militaris amans.

Eodem tamen adhuc anno Clodius Albinus, qui post Pertinacem, ipso auctore occisum, in Gallia Imperator salutatus est, Frisios Trans-Rhenanos aggreditur, bello eam forte ob causam suscepto, ut militibus, ex gerendarum rerum inopia per Galliam lascivientibus, daretur negotium. Bellum hoc felicem, ac Duci ejus Albino, & apud Romanos & apud Barbaros, gloriosum exitum habuisse, Julius Capitolinus (z) tradit. Etsi vero, secundum Salmasii sententiam, (a) expeditio hæc Albini non contra Frisios, sed contra alium quemcunque Germaniæ populum, directa fuerit, generatim tamen heic annoto, pleraque contra Germanos tribus prioribus Æræ Christ. seculis gesta quæ reperimus, intra Nicrum & ejus ostia gesta fuisse; quùm vallum illud Romanorum vallum, Nicrum inter & Danubium, superiorem hanc Rheni oram tegeret, quod vallum, sub Probo Imp. à Barbaris ruptum, mox à Romanis restauratum est.

§. XXXIV.

Septimius Severus, postquam Consulatum gessisset & annum ferme otiosus Romæ An. Chr.
transegisset, exercitui Germanico, uti Spartianus scribit, (b) præponitur, apud 191.
quem famam, ante jam partam, longe illustriorem reddidit.

"Dehinc à Germanicis Legionibus, (inquit idem Spartianus) ubi auditum „ An. Chr.
est, Commodum occisum, Julianum autem cum odio cunctorum imperare, multis „ 191.
hortantibus repugnans, Imperator est appellatus apud Carnuntum Idibus Augustis. „ In manifesto Spartianus hic errore versatur. Loquitur de Legionibus Romanis, in alterutra vel utraque cis Rhenum Germania constitutis, quibus Severus præpositus, & ab iisdem deinceps Imperator appellatus fuerit. Atqui Severus Pannonias, easque

universas,

(s) In *Antonino Phil.* Cap. XXII.
(t) Sect. præced. §. V. pag. 329.
(u) In *Belgio Rom.* Lib. VI. Cap. II. pag. 191.
(x) In *Severo* Cap. III. Edit. Hack. Tom. I. pag. 594. conf. supra pag. 281. Not. (z)
(y) Idem in *Pescennio Nigro* Cap. III. pag. 646.
(z) In *Clodio Albino* Cap. VI. inter *Scriptores Historiæ Augustæ*, Edit. Hack. Tom. I. pag. 693.

(a) Salmasius in *Not.* ad h. l. annotat, veteres Codices Capitolini, omissa Frisiorum mentione, magno consensu omnes exhibere: *... in qua fugit fugientibus Trans-Rhenanis*; ut adeo Frisii, qui in textu leguntur, loco *fugientibus* vel *fugatis* à corruptore quodam substituti fuerint.

(b) In *Vita Severi* Cap. IV. & V.

universas, teste HERODIANO, (c) coætaneo Scriptore, rexit, ita ut ejusdem quoque Pannoniæ, non vero Germaniæ, exercituum suffragio Imperium acceperit. Herodiano addimus DIONEM, (d) qui Severum hoc tempore Paoniæ, sive Pannoniæ, præfuisse scribit. Qua ratione Severi ad Imperium per exercitus Germanicos promotionem ad Carnuntum, Pannoniæ Superioris oppidum, Spartianus posuerit, non equidem intelligo, quum Pannonia Germaniæ nomen nunquam acceperit; ipseque Spartianus Pannoniam hinc inde diserte à Germania distinguat. Quid autem his in Imperii motibus Galliæ atque Germaniarum exercitus egerint, num à Severi, an vero Albini, summæ potestatis Candidatorum, partibus, aut denique inter utrumque steterint medii, ob insignem Scriptorum dissensum, statuere difficile est. SPARTIANUM (e) si audias, præter Illyricianos milites Gallicani quoque, à Ducibus suis coacti, in Severi, antequam Pannonias, Romam profecturus, relinqueret, verba jurarunt.

§. XXXV.

An. Chr. 193. Refragatur hisce JULIUS CAPITOLINUS, (f) quum Clodium Albinum eodem, quo Severus ab exercitu Illyriciano electus est, tempore in Gallia Imperatorem appellatum esse perscribit. Idem tamen mox in alia videtur abire, hæc verba subnectens: "Sed quum alter alterum (Severum puta & Albinum) indignaretur, nec Galli ferre „ possent aut Germaniani exercitus, quod & ipsi suum specialem Principem haberent, „ undique cuncta turbata sunt." Diversis hisce Scriptorum testimoniis & falsi aliquid, & veri, sed obscurius enuntiati, inesse existimo. Utrumque in lucem emerget, si alios Historicos, HERODIANUM præsertim, quem his in rebus testem fide dignissimum reputo, duces sequaris. Nos itaque, Spartianum & Capitolinum, quantum licebit, conciliaturi, eos, repetita paulo altius rerum origine, in hunc modum explicandos esse censemus. Pertinax, vitæ & moribus laudandus Princeps, postquam Romæ occisus esset, Julianus, corruptis prætorianis militibus, summam rerum obtinuit, & à Senatu agnitus est Imperator. (g) At Juliani auctoritas & opes nimis angustæ erant, quam ut dignitatem, injuste partam, in tam corrupto Imperii statu diutius sustineret. Ipse, deliciis crapulæque deditus, vitam mollitie luxuque fluentem traduxit. Hinc, paucis post electionem diebus, milites contemtui atque ludibrio eum habuerunt; quorum exemplum quoque secutus est Populus, alium, & quidem Pescennium Nigrum, Syriæ Præfectum, loco Juliani flagitans Imperii Rectorem.

Præter Nigrum Juliano quoque æmulus supervenit Septimius Severus, qui Cæsaris nomine utramque regebat Pannoniam. Hic spe summæ dignitatis obtinendæ erectus, multaque & in Julianum & in Nigrum, quos contemtui habebat, acerba locutus, universi sui exercitus acclamationibus Augustus Pertinaxque appellatus est. Tam felici principio lætus mox successus respondit, quum Severus ipse prudentia, promptaque rerum executione, antecelleret cæteros. Brevi post enim exercitus Galliarum, teste Spartiano, iis sese junxerunt, qui in Pannoniis sub Severi excubabant imperio. Neque dubium est, quin Rhenenses, seu Germaniarum, milites, Severo proximiores, eundem cum Sequanis Imperatorem agnoverint, postquam Legati eorum pecunia fuissent corrupti. Corrupisse autem Severum Legatos exercituum, ut pro se apud milites loquerentur, SPARTIANUS quoque tradit, id quod de Germanicis Legatis speciatim, ob varias rationes, intelligendum esse puto. Inter rationes has, præter vicinitatem Rheni cum Danubio, ea præsertim locum habebit, quod exercitus ad Rhenum, Imperii custodem, haud facile alii numero, auctoritate & fortitudine, inferior erat, pugnacissimæ Germanorum genti oppositus. Si Galliæ ergo favorem novus Imperator ambivit, multo magis Germanias cis Rhenum in oculis eum habuisse credibile est, quas Spartianus forte sub Galliæ nomine comprehendit; ut adeo & Alsatæ Sequani, vel superiores, & Alsatæ Germani, seu inferiores, Juliano & Nigro posthabitis, Severo Principi tunc sese submiserint. Cujus partes enim exercitus tenuit, eidem provinciales tenebantur parere. Eo lubentius autem Sequani hoc fecisse videntur, quod Severi, Præsidis Lugdunensis olim, memoria ipsis dulcissima erat, uti ex iis, quæ supra (h) tradidimus, colligitur facile.

§. XXXVI.

(c) Lib. II. Cap. XXXIII.

(d) Lib. LXXIII. pag. 817. CAPITOLINUS in *Albino* Cap. I. tradit, Severum ab exercitu in Illyrico Imperatorem appellatum esse, quo ipso tamen ab Herodiano atque Dione non multum dissentit, quia exercitus Illyrici electionem Severi, à Pannoniarum Legionibus factam, mox approbavit.

(e) In *Severo* Cap. V.

(f) In *Clodio Albino* Cap. I.

(g) HERODIANUS Lib. II. Cap. XXIII.

(h) Ad An. CLXXXVI.

§. XXXVI.

Rebus hoc modo per Galliam dispositis, Severus Romam contendit, ut à Senatu Populoque omnia, quæ voluerat, citra sanguinem adipisceretur. Inde expeditionem in Syriam adversus Nigrum paravit, quem securitati atque saluti suæ plurimum obstare crediderat. Sed obstabat quoque Britannia ejusque exercitus, quibus universis Albinus præerat, homo dives, genere famaque nominis illustris, qui bellum olim contra Germanos trans Rhenum prosperrime gesserat. Quamvis enim nihil in Severum hactenus molitus esset, periculosum tamen ipsi videbatur, Orientem petere, antequam de viri hujus amicitia & ejus consiliis certus esset atque securus. Hinc Severus, ad fraudes confugiens, Albinum sibi collegam adjunxit & appellavit Cæsarem; quo ipso inescare illum voluit, ne durante adversus Nigrum bello infausti aliquid in Occidente susciperet. Testem hujus rei integerrimum habemus HERODIANUM, (*i*) qui eam ita exponit: " Hunc (Albinum) sibi Severus astu ratus adjungendum, ne „ scilicet divitiis, genere, exercitibus, famaque nominis, magnis ad concupiscendum „ Imperium facibus, instinctus, summam sibi rerum posceret, Romamque, haud procul „ à Britannia distantem, se bellis orientalibus implicito, occuparet: statuit eum specie „ quadam honoris inescare; levem alioquin & simplicem, tunc vero etiam juranti „ multa per literas credentem. Quare eum Cæsarem appellans, spem cupiditatemque „ hominis anticipat potestate participanda. Mittit item plenas humanitatis literas, „ obsecrans, ut ipse potissimum curam suscipiat Imperii: opus esse aliquo viro nobili „ & ætatis integræ, qualis ille foret: se jam senem, morboque articulari affectum, „ natos adhuc infantes. Quibus creditis Albinus honorem libenter suscepit, lætus „ citra pugnam aut discrimen ullum, compotem se voti factum. „

Clodius Albinus itaque non in Gallia Imperium, quod CAPITOLINUS vult, arripuit, sed partem curarum ejus, à Severo sponte oblatam, cum titulo Cæsaris accepit. (*k*) DIO (*l*) quidem rem paulo aliter enarrat, quum Albinum revera Reipublicæ inhiasse eamque invasisse, sed postmodum à Severo, potentissimo ac prudentissimo omnium, in societatem Imperii assumtum & Cæsarem appellatum esse, scribit; adeo ut jam omnis Europa, præter Byzantium, Severo devinciretur. Uterque tamen, & Dio & Herodianus, in eo consentiunt, quod hæc omnia in Britannia peracta sint, nulla Galliarum facta mentione. Capitolinus forte, tempora à se invicem non probe distinguens, in errorem seductus est, quem evitare facile potuisset, modo chronologiæ rationem habuisset, & priora non confudisset cum iis, quæ tribus demum post annis secuta sunt.

§. XXXVII.

Tunc enim Severo, ex Oriente, ubi Nigrum deleverat, Romam reduci, novum cum Albino bellum civile exortum est, in Gallia sola, & Lugdunensi præcipue, gerendum. Occasionem ei dedit Severi, post Orientem pacatum, superbia; qua Albino non Cæsaris tantum honores amplius tribuere recusabat, sed & eundem structis insidiis è medio tollere voluit. His vero compertis, Albinus è Britannia in Galliam transmisit, ut in adverso ejus litore castra collocaret, & vitam ac dignitatem contra Severum tueretur, adversus quem titulum Imperatoris jam, deposito Cæsaris nomine, assumsit. Misit quoque literas ad vicinos provinciarum Præsides, ut pecunias & commeatum exercitibus juvandis corrogarent; sed pauci obedientes fuere: maxima eorum pars vel Severo adhæsit, vel neutrum in causa sua adjuvandum esse statuit. Huc jam pertinent ea, quæ superius ex Capitolino retulimus, Gallos scilicet & Germanicianos exercitus nec Severum, nec Albinum, tunc ferre potuisse, quod ipsi suum principem haberent. Quis Princeps hic, universis sub imperio Severi Gallias regens, fuerit, haud adeo clarum est. Extat Epistola Severi Imp. ad Ragonium Celsum, Gallias regentem, in SPARTIANI *Pescennio Nigro*, (*m*) ubi de collapsa exercitus per Galliam disciplina militari acerbe queritur, & Ragonio imperat, ut, deposito omni timore, Tribunos primum, deinde militem emendare studeat. Si Ragonius hic Celsus An. Chr. 196.

eo

(*i*) Lib. II. Cap. XLVIII. ubi ita loquitur: Καίσαρα δὲ αὐτὸν ἀποδείκνυσι, φθάσας αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῇ τῆς ἐξουσίας κοινωνίᾳ. Ἐπιστέλλει δὲ αὐτῷ φιλικώτατα γράμματα ἀξιῶν, ἱκετεύων ὑποδῦναι αὐτὸν εἰς τὴν τῆς ἀρχῆς φροντίδα . . . οἷς πιστεύσας ὁ Ἀλβῖνος, τὴν τιμὴν ὑπεδέξατο ἀσμένως, ἀγαπήσας ἄνευ μάχης καὶ κινδύνου λαβεῖν ταῦτα, ὧν ὠρέγετο. κ. τ. λ.

(*k*) Conf. TILLEMONT *Histoire des Empereurs* Tom. III. in Not. pag. 243.

(*l*) Lib. LXXIII. in *Didio Juliano* pag. 837.

(*m*) Cap. III. *Hist. Aug.* Tom. I. pag. 650.

eo jam tempore, quo motus Severum inter atque Albinum in Gallia fuerunt, Galliæ præfuit, nullum fupereft dubium, quin eum Spartianus, de fpeciali Gallorum & Germaniciani exercitus Principe loquens, intellexerit. Alfatæ itaque noftri, cum reliquis Gallis atque Germanis cis Rhenum, per aliquod tempus fufpenfi erant, cuinam Imperii Candidatorum, an Severo, an Albino, accederent; donec prævalente Severo, ejusdem, quem deferuiffe videbantur, jugum rurfus fubirent. Annotamus enim, quod poft leves quasdam velitationes pugna decretoria apud Tiburtium, (*n*) feu fecundum alios, (*o*) apud Lugdunum, inita fuerit, in qua Albinus cum omni exercitu fuo proftratus occubuit, & Severo quietam Imperii univerfi reliquit poffeffionem. Direpta mox & incenfa Lugdunum civitas, proceres quoque Gallorum plures occifi: illi nimirum, qui Albini exercitibus pecunias & commeatum erogaverant, uti HERODIANUS (*p*) memorat.

§. XXXVIII.

An. Chr. 213. Antoninus Baffianus, cognomento Caracalla, quum fratrem Getam Romæ occidiffet, Gallos atque Germanos vexaturus, ad Rhenum profectus eft. Apud Gallos res omnes turbatæ; quum non Provinciarum Præfides modo, cæterique officiales, vel occifi, vel aliis pœnis afflicti, fed & civitatum atque privatorum jura paffim turpiter violarentur. Generatim hæc annotat SPARTIANUS, (*q*) de fingulis provinciis, præter Narbonenfem, nihil diftincte tradens. Mox pauca de Caracallæ in Rhætiam & contra Germanos expeditione affert, qua *Germanici* elogium vifus eft meruiffe. Sed & *Alemannici* fpeciatim nomen fibi adfcripfit, eodem SPARTIANO (*r*) fcribente, poftquam Alemannorum gentem, mira pugnandi fortitudine præditam, prope Mœnum amnem devicerat. (*s*) Prima hæc Alemannicæ gentis apud Scriptores mentio fit. Alemannos hos à Francis Mœnus, à Romanis Vallum Danubio-Rhenanum, quod accoluerant, adeoque Rhenus, Nicer, Danubiusque diftinxerant, quamdiu limes hic Trans-Rhenanus, ut à Valeriano Imp. ipfo apud TREB. POLLIONEM (*t*) vocatur, fubftiterat. Alemanni non nova gens advena erant, aliunde profecta, quæ nunc demum Mœnum Rhenumque appropinquavit, uti de Burgundionibus, Vandalis, Suevis, Gothis & Hunnis, fingularibus gentibus, id factum effe conftat; fed ex pluribus Germaniæ gentibus, in fœdus contra Romanos coeuntibus, compofiti fuerunt, qui hoc fibi nomen à fortitudine fumferunt, quo omnes focii infignirentur conjunctim. (*u*) Caracalla Imp. ergo quum Alemannici jam fibi fumferit nomen, feculo II. fœdus hoc ortum fuiffe neceffe eft; Francicoque hinc fœderi coætaneum. Utrum vero ex his duobus primum fuerit, ex hiftoria non liquet; id autem fatis liquet, ad Inferiorem Rhenum feciffe Francos, quod Alemanni ad Superiorem fecerunt. Catti illi, Hermunduri, Suevi, Trans-Rhenani limitis five Valli Romani accolæ, libertatis contra Romanos defendendæ caufa auctores fœderis factique fuerunt; (*x*) ejus denique jam limitis hoftes evaferunt acerrimi, quem feculo tertio eos fubinde perrupiffe, fine ejus omnino evertiffe, videbimus. Quum itaque Alemannis Scriptores juniores Rhenum, Mœnum atque Danubium conftituunt limitem, id non de feculo tertio, fed quarto intelligendum, quo Romani cis Rhenum rejecti fünt, Vallo deftructo, quod Romani deinceps nunquam reftituere potuerunt. Valentinianus I. arces quasdam trans Rhenum exftruxit, limitem autem nec ille, nec ullus fucceſſorum reftituit. Itaque feculo IV. toto Germanicam Rheni ripam, Alfatiæ oppofitam, tenuerunt Alemanni, pertinaciffimi hoftes Alfatiæ futuri. Ante feculum quartum autem bella, cum Alemannis gefta, apud Moguntiacum parabantur, quod Alemanni Rhenum illo tempore nonnifi Moguntiacum inter atque Nicrum attigerant, reliqua Superioris Rheni Vallum Romanum defenderat. Severus Alexander & Maximinus, Alemannis illaturi bellum, circa Moguntiacum transgreffi funt Rhenum.

§. XXXIX.

(*n*) SPARTIANUS *in Severo* Cap. XI. pag. m. 606.

(*o*) HERODIAN. Lib. III. Cap. XXI. XIPHILINUS *ex Dione* Lib. LXXV. pag. 851.

(*p*) HERODIANUS loco cit. Cap. XXIII. item SPARTIANUS *in Severo* Cap. XII.

(*q*) In *Antonino Caracalla*, Cap. V.

(*r*) Ibidem Cap. X.

(*s*) AURELIUS VICTOR *de Cæfaribus* Cap. XXI. & DIO in *Eclogis Peirefcianis* pag. 748.

(*t*) In *Pofthumo*, Cap. III.

(*u*) Illi, qui Alemannorum originem & nomen ab incolis diverfarum nationum, qui loca à Marcomannis ad Rhenum relicta, occupaverint, derivant, etymologiam Germanicam *Allerley Männer* præferunt; fed conjectura, quam fupra protulimus, eam non admittit, quod Decumates hi Agri, five Trans-Rhenanus limes, fi nonnullas irruptiones Germanorum excipias, in Romanorum manibus, ad feculi III. finem usque, conftanter permanfit. Alemanni ergo extra hoc vallum orti funt, illudque non nifi poft Romanos expulfos obtinuerunt; ita, ut omnes regiones, inter Danubium, Rhenum Nicrumque fitæ, nonnifi feculo IV. Alemanniæ nomen accipere potuerint, Latino Decumatium Agrorum & Trans-Rhenani limitis nomine penitus abrogato. Vid. fupra pag. 248. §. CCXXII.

(*x*) Vide Rom. Periodi pag. 248

§. XXXIX.

Quo in loco Alemannos Caracalla aggressus sit, quæ occasio, qui finis belli fuerit, nulla nobis indicia produnt. Herodianum, qui in describendis illorum temporum fatis sat diligens est, nullam hujus belli nobis reliquisse memoriam, miramur. Quamvis enim Caracalliani in Germaniam itineris non sit oblitus, nec Alemannici belli tamen, à Caracalla gesti, nec alterius cujusdam cum Germaniæ populis prœlii, aut conflictus, ullam fecit mentionem. Loquitur autem HERODIANUS (*y*) in hunc modum: "Italia decedens, (Antoninus Caracalla) ad ripas Danubii pervenit, ac partes Imperii Romani, Septentrioni subjectas. Ibi aut corpus exercebat aurigando, cædendisque cominus omnis generis belluis: aut jus dicebat, sed rarius, statimque sententiam ferens ac respondens, pauculis duntaxat auditis. Cæterum Germanos illic sibi omnes adjunxit, atque in amicitiam conciliavit, ita ut ex his socios bellorum & custodes corporis, validissimum quemque & pulcherrimum sibi adsciverit. Sæpe etiam Romano cultu deposito, vestem Germanicam induebat, atque in eorum sagulis, argento variegatis, conspiciebatur. Capiti quoque flavam cæsariem imposuit, ad modum Germanicæ tonsuræ. Hisce læti Barbari mirifice eum dilexerant; gaudebant etiam Romani milites, quos scilicet ille amplissimis largitionibus prosequebatur. „ An. eod. 213.

Transegit ergo Bassianus aliquod temporis spatium in Germania, & in Decumatibus Romanorum agris, Rheno, Danubio, Nicroque inclusis, uti ex lapideis quibusdam Wirtenbergensis Ducatus & Marchionatus Badensis Monumentis (de quibus infra) colligimus. Germanorum animos Princeps truculentus conciliare sibi studuit, ut si qui exercituum, quibus erat invisus, in eum exsurgerent, à Germanis auxilium impetraret ac opem. Hinc etiam Germanos, uti ex Herodiano apparet, corporis sui custodes delegit, in quibus, secundum DIONEM, (*z*) majorem, quam in propriis militibus, fiduciam posuit. Idem DIO, (*a*) ubi res Caracallæ, in Germania gestas, exponit, haud obscure indicat, Caracallam in Germania quoque Cis-Rhenana, quæ Provincia Romana erat, aliquandiu versatum esse, postquam nimirum ex hostium manibus evasisset, magna pecuniæ summa redemptus. "Bellum enim gessit cum Cennis, (*b*) gente Celtica, (*Germanica*) quos ferunt tanta ira incitatos in Romanos irruisse, ut tela, quibus illi ab Osrhoenis vulnerati erant, dentibus evellerent è corporibus, ne manus in illis cædendis defatigarent, permiseruntque ei, redempto libertatis nomine magna pecunia, ut salvus se in Germaniam reciperet. „ Si per Cennos hos Catti, aut alius Magnæ Germaniæ populus, intelliguntur, non est, quod dubitemus, Caracallam inde, transito Rheno, in Germanias, quæ juris Romani fuerant, pervenisse. Eundem vero Caracallam, ut fisco suo optime inserviret, ad omnes & singulos, Imperio subditos, & ad Alsatas quoque speciatim universos, jus Civitatis Romanæ jam extendisse, supra (*c*) jam ex DIONE ostensum est.

C. Cæsonius Quir. Macer Rufinianus, Comes Severi Alexandri Imp. circa hæc tempora Pro-Prætor Germaniæ Superioris fuit, uti ex *Inscriptione* ipsius, à Cæsonio filio Romæ polita, (*d*) discimus. Nec videtur ille diu Provinciam hanc gubernasse quum præter dignitates Senatorias aliasque, plures etiam Provinciæ, ut Africa, Lusitania Achaja, quibus Cæsonius noster præfuerit, ibidem recenseantur. An. Chr. 225.

§. XL.

Sub finem Severi Alexandri, optimi Principis, ex Germanis illis, confœderatis, qui jam *Alemanni* nuncupari cœperant, plurimi Provincias Romanorum, ad Rhenum & Danubium sitas, hostium more intrant, terrent, atque exercitus, utriusque fluvii ripis insidentes, oppugnant. (*e*) Primum hoc, quod novimus, ferocitatis Alemannicæ, limitem Rhenensem superiorem & adjacentes ei regiones, speciatim Alsatiam, An. Chr. 234.

per

(*y*) Lib. IV. Cap. XII.

(*z*) Lib. LXXVIII. pag. 891. Edit. Wechel.

(*a*) Lib. LXXVII. pag. 876.

(*b*) Quis populus *Cenni* hi fuerint, haud adeo certum est; alii Cattos, alii Cenomanos, alii Fennos aliumve populum, per eos intelligunt. Gens Celtica vocantur stilo Dionis, qui Germanos trans Rhenum frequentius Celtas appellat; in eo quoque ab aliis diversus Scriptoribus, quod duos cis Rhenum Germanias numero singulari appellet Germaniam.

(*c*) Pag. 291.

(*d*) Vide GRUTERI *Inscript.* Tom. I. pag. 381 num. 1.

(*e*) HERODIANUS Lib. VI. Cap. XV. Vocat Herodianus populum hunc Germanos, quod recens Alemannicum nomen Romanis adhuc minus usitatum erat. Alemannos autem, Rhenum inter, Mœnum atque Danubium habitantes, ille haud dubie intelligit, quum Rhenum Danubiumque à Germanis superatum esse scribit.

per totius seculi quarti decursum, vastaturæ, exemplum. Barbaricarum irruptionum hæc auspicia diceres, quæ non Alsatiæ tantum, & reliquæ oræ Rhenensi, summas calamitates, sed & Imperio Romanorum in Gallia tandem attulerunt exitium. Si quis statum illius temporis Germaniæ Galliæque perpendat, duplicem eventuum horum causam inveniet. Formidolosiorem faciem tum induerat Germania, quod, discordiis populorum ejus inter se sublatis, civitates, olim inter se dissidentes, in unam jam societatem, fœderibus, pro libertate contra Romanos tuenda, contractis coiverant. Ab altera vero parte limes Rhenensis à Romanis adeo negligi cœpit, ut vel nullis, vel modicis præsidiis, eundem munirerint, atque nonnisi tres Legiones ad universum Rhenum sub Severi Alexandri excubarent Imperio; octava nimirum & vigesima, itemque prima Atheniensis à Domitiano instituta, quod ex DIONE (f) colligimus. Harum duæ priores, tertiam, uti ætate, sic etiam honore ac fortitudine superantes, Rhenensis ad Germaniam Superiorem ripæ Vallique Trans-Rhenani custodes constitutæ sunt; fat claro indicio, Alemannorum irruptiones præ cæteris timuisse Romanos; nec ad Rhenum inferiorem Gallicæ oræ tantum à Germanis tum imminuisse periculum. Mirum ergo videbitur nemini, Alemannos, fortem ac numerosam gentem, Romanos cis Rhenum ausos adoriri.

An. eod. 234. Prima, quam novimus, tentata irruptio est An. CCXXXIV. felicibus initiis, at infelici successu. Vix enim de transitu hostili Germanorum in Galliam, cæsisque Legionibus fama ad Alexandrum Imp. pervenit, quum ipse magno, Orientalium præcipue militum, exercitu instructus in auxilium accurrit. Alemannicæ gentis audaciam ac ferocitatem adeo extimuerunt Romani, ut non Parthos magis, quam Alemannos, vererentur. (g) Adventu Alexandri intellecto, hostes, metu perculsi, ad sua redierunt. Alexander autem, confecto itinere, ad Gallicas Rheni ripas subsistens, res ad bellum gerendum necessarias, teste HERODIANO, (h) ibidem comparavit. Agebatur jam de Alemannis in ipsa Alemannia persequendis, ne in posterum Romanas tam facile aggrederentur provincias. Pons Rheno, junctis inter se navigiis, quo exercitus in Germaniam penetrare posset, impositus, & Mauri complures ingensque sagittariorum numerus, quos Alexander secum ex Oriente adduxerat, adversus hostem armis instructi fuerunt. Orientales enim hæ copiæ, utpote leves & expeditæ, Germanis, intra silvas ac paludes plerumque latentibus, facilius quam Legiones, cladem illaturæ putabantur; quum & sagittarii nuda eorum capita, prægrandiaque corpora, veluti signum aliquod, eminus haud ægre contingerent. Præterea tanto pugnandi ardore milites hi flagrabant, ut quum deinceps spe sua excidisse se cernerent, Alexandro Imp. mortem inferrent. Hic enim, Rheno nondum superato, Alemannos sibi pace ineunda reconciliaturus, magnam pecuniæ summam, cujus avidissimi erant, & quarumcunque opus haberent, res eis pollicitus est. Hinc murmur, odium & conjuratio militis in Imperatorem, stimulos addente Maximino quodam, ex Thracibus oriundo, quem tironibus militiæ Alexander præfecerat. Facinoris, à copiis exteris, nuper adductis, cogitati, Legiones quoque consciæ ac participes erant, quæ in Germania Superiore, dum Alemanni eam invaderent, ad Galliam Rheni ripam excubuerant.

§. XLI.

Causam tantæ in Principem suum perfidiæ, in quo, præter juventutem & nimiam matris dilectionem, seditiosi nihil damnabant, LAMPRIDIUS hanc etiam tradit, quod severitatem ejus, nomine & re ipsa severi, quamvis annum ætatis suæ vigesimum septimum nondum implevisset, post indulgentis Elagabali lene imperium Gallicanæ mentes ferre noluerint. Severitatem autem Alexander in eo exercuit, quod Galliæ, vel Germaniarum potius, Legiones, nescio qua de causa tumultuantes, abjici aut stipendiis solvi atque dimitti præcepisset, uti LAMPRIDIUS AURELIUSque VICTOR (i) testantur. Tumultus forte inde exortus, quoniam Severus, postquam pervenisset ad Rhenum, militum, ibi constitutorum, ob Alemannos cis flumen admissos, increpasset ignaviam.

Cædes

(f) Lib. LV. pag. 564. ubi Dio, Alexandri Severi, Mammææ filii, ætate vivens, numerum Legionum, quæ sub Augusto fuerant, indicat: ac deinde, oblata hac occasione, eas recenset, quæ suo tempore, id est, sub Alexandro, passim in Imperio substiterant. Inter has duæ nominantur, Germaniæ Superiori, & unica, Germaniæ Inferiori, custodiendis ad Rhenum positæ.

(g) LAMPRIDIUS in *Alex. Severo*, Cap. LIX.

(h) Lib. VI. Cap. XV.

(i) *De Cæsaribus* Cap. XXIV. ubi ita: “ Alexander in Galliam maturrime contendit; quæ Germanorum direptionibus tentabatur. Ibi tumultuantes Legionum plerasque constantissime abjecit: quod in præsens gloriæ, mox exitio datum.

Cædes itaque Alexandri & Mammææ matris decreta, ac in ejus locum Maximinus, feditionis promotor, appellatur Auguftus. De loco, ubi Alexander cum matre occifus, diffentiunt Scriptores. HERODIANUS illum filentio transit, ita tamen, ut omnia hæc ad Rhenum peracta effe, haud obfcure indicet. LAMPRIDIUS & AURELIUS VICTOR Siciliam, quam ille Galliæ, hic Britanniæ, vicum faciunt, locum mortis appellant. Per Siciliam vero CALVISIUS oppidum *Sicklingen* prope Moguntiam, & BUCHERIUS (*k*) vicum *Ober-Wefel*, ditionis Trevirenfis, Bingium inter & Boppardiam fitum, intelligunt. OROSIUS (*l*) & EUSEBIUS (*m*) ad Moguntiacum ipfum, Superioris Germaniæ Metropolim, factum hoc effe autumant, ubi juvenis Princeps cruentis feditioforum manibus fuerit exftinctus. Hoc modo Germania noftra Superior facinorum, quæ jam perpetrarunt milites furiofi, omnium fuit fpectatrix, neque eorum fortaffis plane immunis. Rhenus Imperio Rom. raræ virtutis ac fummæ fpei abftulit Principem, bonis quibuslibet eo acerbius dolendum, quo triftior mox fub Maximino, indigno fucceffore, rebus inducta eft facies. Ille idem tamen Maximinus bellum, contra Alemannos inftauratum, fortiter ac gloriofe geffit, ut docebunt fequentia.

§. XLII.

Alexandri mortem varii ad Rhenum Superiorem motus, & crudelitatis & fortitudinis Maximini, Reipublicæ invaforis, teftes, fecuti funt. Crudelitatem exercuit in omnes ac fingulos, qui vel Alexandro amici, confiliarii atque miniftri, affuerant, vel de ignobili ipfiusmet origine certiores, ac nobilitate generis ei potiores erant. Hos omnes, fibi invifos atque fufpectos, vel officiis ac muneribus, vel bonis, non præmiffo judicio, vitaque privavit, ita, ut ultra quatuor millia hominum hac ftrage perierint. (*n*) Quanta rerum in Imperio Rom. poft Alexandrum exftinctum contigerit mutatio, hinc nemo non percipit. Maximinus ad Rhenum adeo fævit, ut illi ipfi, qui ab initio pro eo fteterant, defiderio Alexandri, cujus fatum acerbe lugebant, excitati, vel occulte conjurationem inirent, vel aperte à novo Tyranno deficere inciperent. Magnus quidam, Vir patricius & confularis, cum multis militibus ac centurionibus in cædem Maximini confpirans, pontem, Rheno impofitum, poftquam Maximinus, in Alemannos profecturus, illum cum exercitu transiiffet, juffit abfcindi, ut reditu in Galliam interclufo, in Germanico folo Maximinus occideretur ab hoftibus. Quum autem Maximinus nullam ejus rei inquifitionem vel judicium inftituerit, fed conjurationem, Magno imputatam, forte ipfe effinxerit, ut magnæ auctoritatis Virum, fibi periculofum, tollendi è medio caufam haberet, Magni illius confilium in dubio relinquitur. An. Chr. 235.

Quomodocunque fe res habeat de Magno, alia Ofrhoenorum militum feu fagittariorum, qui ex Oriente huc adducti erant, à partibus Maximini defectio indubia eft: eo usque agitata, ut Alexandri quendam olim amicum & paulo ante à Maximino caftris dimiffum, Quartinum feu Titum nomine, (*o*) Ducem proprium fibi elegerint, ac purpura regioque apparatu ornatum, invitum tamen, Imperatorem falutaverint. Verum neque hi militum conatus fperatum fucceffum habuerunt. Quartinus enim in tabernaculo dormiens, à contubernali quodam & amico, imo & præcipuo defectionis inftigatore quondam, qui antea ipfe Ofrhoenis præfuerat & Macedo appellabatur, per infidias occifus eft. (*p*) Scilicet Macedo hic, Titi amicus, facinus perpetravit, vel quod, ex Capitolini mente, illum fibi præhabitum effe doleret, vel quod Maximini Principis eo gratiam initurum fe crederet, uti Herodianus obfervat. Verum turpiter per omnia deceptus, fimilem mox pœnam mortis ipfe, tanquam proditor, fubiit. Ita conjurationibus ad Rhenum ac omni adverfariorum timore fublatis, Maximinus cum univerfo exercitu, validiffimo fane, quem præter Mauros, Parthos, Armenios aliosque Orientis populos, Ofrboeni quoque fecuti funt, pontem, Rbeno impofitum, transiit, Alemannis jam bellum, diu cogitatum, magno cum apparatu illaturus. Plurimum

 enim

(*k*) *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. VIII. pag. 201.

(*l*) Lib. VII. Cap. XVIII.

(*m*) In *Chronico* ad An. Chr. CCXXXV.

(*n*) JULIUS CAPITOLINUS in *Maximino* Cap. IX. & X. HERODIANUS Lib. VII. Cap. I.

(*o*) Diffentiunt in nomine hujus hominis Scriptores: HERODIANUS Lib. VII. Cap. III. Quartinum vocat, quem TREBELLIUS POLLIO in *Triginta Tyrannis* Cap. XXXII. Titum, & JUL. CAPITOLINUS in *Maximino* Cap. XI. Tycum appellant. Verum Tyranni illius nomen fuiffe videtur Titus Quartinus, poftrema Capitolini lectione neglecta, uti Doct. SALMASIUS in *Not.* ad dictum Pollionis locum ubfervat.

(*p*) Fallitur fine dubio TREBELLIUS loco cit. quum Titum menfibus fex imperaffe fcribit. Non tantum enim narratio Hiftoricorum repugnat; fed nec credibile, Maximinum, novæ dignitatis fuæ quoquo modo confervandæ ftudiofiffimum, hoftem tam periculofum ita neglexiffe, ut illum per totos fex menfes quietum relinqueret. Forte totidem dies, quot Trebellius menfes habet, intelligendi funt. Conf. TILLEMONT *Hift. des Empereurs* Tom. III. pag. 261. Not. 3.

enim saluti ac gloriæ suæ interesse crediderat, ut tam periculosos Romani nominis hostes opprimeret, quo dignus Imperio dignusque Alexandri, Principis juvenis, successor haberetur Romæ. Hinc etiam apparatui bellico, quem Alexander secum adduxerat, multa præclara addidit, ac numerum militum ex vicinis Galliarum provinciis longe majorem coegit.

§. XLIII.

An. eod. 235. Media itaque anni CCXXXV. æstate, maturis jam segetibus, Rheno trajecto, oppositam Alemannorum terram Maximinus intravit; ubi omnia per amplissimum spatium habitatoribus vacua invenit, qui consuetis suis artibus usi, in Germaniæ suæ interiora, silvis atque paludibus horrida, recesserant. Bellum inde, quod incolæ detrectaverant, regioni, pecori ac vicis, ipsorum illatum est, tanto quidem furore, ut cuncta jam gladio traderentur & igni. (q) Hæc nemine resistente quum fierent, periculum quoque adeundum esse Maximinus decrevit, quo illustriora virtutis ac intrepidi sui animi documenta ederet. Et singulare profecto summæ fortitudinis mox specimen edidit, Alemannos, quod nemo hactenus ausus fuerat, in ipsis silvis atque paludibus, ubi delitescere solebant, armis aggressus. Hostes ergo, intra vastam paludem securos ac probe munitos, quum deprehendisset, nec quispiam militum munimenti hujus oppugnationem tentare vellet, ipse primus equo paludem ingressus est, reliquumque exercitum, ob ignaviam pudore confusum, exemplo suo ad fortitudinem adeo excitavit, ut cœco quasi impetu in hostem irrueret. Palude superata, Romani tanta Germanos strage ceciderunt, ut & stagnum vicinum cadaveribus repletum, & palus sanguine tanquam in prœlio navali, suffunderetur, nec ullus pene Barbarorum reliquus aut superstes evaderet. (r) Maximini virtuti hæc sane debebantur, qui non tam imperatoris, quam gregarii militis, officio in pugna hac fungebatur. Refert Capitolinus (s) Literas & partem Orationis, quas, arrogantissime scriptas, Romam ille ad Senatum misit. In Oratione ita loquitur: " Brevi tempore, Patres Conscr. tot bella gessi, quot „ nemo veterum. Tantum prædæ in Romanum solum attuli, quantum sperari non „ potuit: tantum captivorum adduxi, ut vix sola Romana sufficiant. „ Epistola vero his consignata verbis erat: " Non possumus tantum, P. C. loqui, quantum fecimus. „ Per CCCC. millia (rectius per quadraginta millia) Germanorum vicos incendimus, „ greges abduximus, captivos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnavimus. „ Num Maximinus tum, rebus tam feliciter gestis, in Germaniam nostram Superiorem, aut in aliam cis Rhenum provinciam redierit, silentio Scriptores prætereunt; id tantum annotantes, quod instante hyeme Sirmium, celebrem Pannoniæ urbem, perrexerit, ibique novam in Germanos & Sarmatas, ad Oceanum usque Imperio Romano subjiciendos, expeditionem paraverit.

§. XLIV.

In transitu annotamus, XI. Mill. Virginum Christianarum apud Colonienses stragem in hæc Maximini, ad Rhenum imperantis, tempora à Crombachio (t) aliisque (u) referri. Putat nimirum Crombachius, Virgines has, ex Britannia oriundas, iter suum Rhenense primum, quo Romam petebant, Severo Alexandro adhuc vivente suscepisse, sub quo Principe Christiani summa quiete & securitate Religionis fruebantur; ita ut magnæ illi Virginum turbæ peregrinationem per omnes Romanorum provincias suscipere, ipsamque Italiam & urbem Romam adire, haud difficile fuerit: Mammæa, Alexandri mater, quod fuerit Christiana. Postquam vero Alexander Severus apud Moguntiacum, orta inter milites seditione, occisus esset, Maximinus, Christianorum hostis, Virgines istas, Roma Coloniam per Basiliensium civitatem redeuntes, ob fidei ac pudicitiæ servandæ constantiam, secundum Crombachii tradita, jussit trucidari; ministerio præsertim Hunnorum usus, qui præter reliquos Barbaros, ab Herodiano & Capitolino memoratos, cum exercitu Romano tum ad Rhenum substiterint. Hanc vero cum aliis de Ursulano martyrio traditionibus quum supra jam, quantum opus erat, examinaverimus, hic duos tantum Crombachiani systematis nævos, quibus laborat, chronologicos annotasse sufficiat. Primo

(q) Capitolinus *in Maximino* Cap. XII. inquit: " Ingressus igitur Germaniam Trans-Rhenanam, per „ CCC. vel CCCC. millia barbarici soli vicos incen- „ dit &c. „ Errorem hic in numerum vicorum combustorum irrepsisse, & *triginta vel quadraginta millia*, non vero, quod plane incredibile est, *trecenta vel quadringenta millia*, legendum esse, Salmasius ex Codice Palatino docet ad h. l.

(r) Herodianus Lib. VII. Cap. II.

(s) In *Vita Maximini* Cap. XII. & XIII.

(t) In *Ursula Vindic.* Lib. I. Cap. VII. pag. 31.

(u) Vid supra pag. 339. sq.

Primo enim Alexandri Imp. oecem, & Maximinianæ tyrannidis, seu invasionis Reipublicæ initium, sub quo Virgines mortem passæ scribuntur, Crombachius in annum Christi CCXXXVII. male refert, referendum in An. CCXXXV. uti BUCHERIUS (*x*) ipse, Crombachianæ licet opinionis, in plerisque sectator, & TILLEMONTIUS (*y*) quoque, variis ex argumentis, solide adstruunt. Alterum errorem ejus observamus, quod Ursulanæ cædis auctores Hunni reputentur, ac pro tali habeantur populo, cujus nomen non tantum hac Maximini ætate, sed & mille jam annis ante fuerit in usu. Ratiocinatur enim CROMBACHIUS (*z*) hunc in modum: "Hunni gentibus barbaris inoominatis in exercitu Romano, quarum Herodianus, Capitolinus & Lampridius meminerunt, accensentur; quod Hunni, licet Græcorum, nondum tamen Latinorum, „ literis essent commendati. Unde quam maxime, gentilibus Scriptoribus congrueoter, „ Hunni dicuntur Ursulanas Virgines occidisse. Nam & mille jam annis ante gens illa „ eo nomine utebatur, & ex iisdem locis & confinibus, ubi degebant, exercitus „ Romanus coactus erat, talibusque notis in eo barbararum gentium nomine designantur, „ quæ nullis perinde ac Hunnis conveniunt. „ Quo nixus fundamento Crombachius hæc dixerit, ego non video, quum Hunnorum gens aote seculum IV. ignoretur, memorata primum ab AMMIANO MARCELLINO, (*a*) occasione irruptionis Barbarorum sub Gratiano in Thraciam; ubi Hunnorum gentem ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolere, omnenique feritatis modum excedere, scribit.

§. XLV.

Sed jam novus quoque & periculosissimus omniom Gallicæ Rheni ripæ, inferiori præsertim, hostis exoritur, *Franci* nimirum; cujus gentis, ex pluribus Germaniæ gentibus quoque, ut Alemanni, coalitæ, nomen apud Scriptores hoc tempore primum refertur. FLAVIUS VOPISCUS (*b*) enim, Aureliani Imp. vitam describens, inter præclara ejus gesta hæc qooque refert: quod Tribunus Legionis sextæ Gallicanæ apud Maguntiacum, Superioris Germaniæ Metropolim, Francos, cis Rhenum irruentes ac totam pervagantes Galliam, ita afflixerit, ut trecentos eorum captos, septingentis interemptis, sub corona vendiderit. Ao. Chr. 241.

Quæritur de tempore, in quod hæc Francorum in Galliam irruptio, eorumdemque per Aureliaoum strages, à Vopisco memorata, ponendæ sint? Aurelianus quidem Tribunus Legionis sextæ tum fuit, sed quonam sub Imperatore ignoratur, tacente Vopisco. Sunt qui sub Severo Alexandro, sunt qui sub Gordiano juniore, sunt deoique qui sub Valeriano III. Tribuni munus Aurelianum obiisse contendunt. Sub Alexandri finem & annum quidem Christi CCXXXIV. Tribunatum ejus refert BUCHERIUS, (*c*) quem post longum rei examen sequitur CAROLUS COINTIUS: (*d*) in eo tantum diversus, quod Alexandri mortem, adeoque & Fraucorum apud Moguntiam stragem, anno serios ponendam esse ducat. Præcipua hujus sutentiæ ratio à Bucherio inde petitur, quod in *Chronico Alexandrino* legatur: Aurelianum anno CCLXXV. Æræ Dionys. & ætatis anno LXXV. diem supremum obiisse, quo ex calculo ille sub Alexandri finem in anno vitæ suæ XXXV. versatus & hinc Tribuni officio aptissimus fuisset. Cointius eo maxime innititur fundamento, quod Severus Alexander, de quo HERODIANUS, LAMPRIDIUS aliique scribunt, eum Persico bello confecto adversus Germanos perrexisse, ibidem loci à militibus suis occisus fuerit, obi Franci ab Aureliano cæsi leguntur, id est, Moguntiaci. "Ea (inquit) loci circumstantia persuadet, „ Germanos, adversus quos perrexit Alexander confecto bello Persico, non alios fuisse „ à Francis, quos habitasse constat in Germania inter Rhenum & Visurgim; nec „ alienum videtur à vero, Francos trajecto Rheno in Galliam irrupisse, Imperatore „ rebus Orientalibus detento, ut acceptam prius ad Moguntiacum cladem, & illatum „ à militibus sextæ Legionis Gallicanæ dedecus, ulciscerentur. „ Ejusdem cum Cointio sententiæ videtur esse Jo. NIC. HERTIUS, (*e*) qui vero rem ipse non examinavit, aliorum ea in re auctoritatem secutus.

(*x*) *Belg. Rom.* Lib. VII. Cap. VIII. pag. 200. & 201. ubi probatur, Alexandrom anno Christi vulgari CCXXII. Imperium iniisse, & post XIII. annorum, novemque dierum, quod LAMPRIDIUS in *Vita Alexandri* testatur, regimen, adeoqoe An. CCXXXV. principatu & vita privatum esse.

(*y*) *Histoire des Empereurs* Tom. III. pag. 260. Not. XI.

(*z*) Lib. V. Cap. XVII. pag. 377.

(*a*) Lib. XXXI. Cap. II. Distinguendi sunt Chuni ab Hunnis, quorum nominum similitudine Crombachius forte deceptus est. Chunos PTOLEMÆUS jam memorat, eosque Bastarnas inter & Roxolanos in Europæa Sarmatia ponit. Eosdem tamen BEDA & SAXO GRAMMATICUS atque HELMOLDUS Hunos vocavere: qoum Hunni ex altera parte ab AUSONIO, CLAUDIANO, PROSPERO, SIDONIOque APOLLINARI nonnunquam Chuni, sed male, appellentur.

(*b*) In *Divo Aureliano* Cap. VII.

(*c*) *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. XIII. pag. 209.

(*d*) *Annal. Ecclesiast. Francor.* pag. 19. sq.

(*e*) In *Notitia Regni Francici vet.* Cap. I. §. II. inter Opuscula ejus Vol. II. pag. 138.

§. XLVI.

An. eod. 241. Viros tamen hos, in re Literaria ſummos, Cointium præſertim, non injuſte alicuius hic præcipitantiæ accuſandos eſſe, liquet exinde, quod HERODIANUS (*f*) ſcribat, Germanos iſtos, adverſus quos Alexander expeditionem ſuſcepit, intra Rhenum Danubiumque fluvios, Imperii Romani limites, conſtitutos fuiſſe. Atqui terminus hic erat non Francicæ, ſed Alemannicæ regionis, uti ſupra oſtenſum, quodque nos ex variis Scriptorum teſtimoniis adſtruximus alibi. (*g*) Franci hi ſedes ſuas inter Rhenum, Albim, Oceanumque habuerunt. Alemanni Mœno flumine ab illis erant ſejuncti, quod Cointius fatetur. Populus ergo, quem Alexander & poſtea Maximinus impugnarunt, diverſus ab illo, quem Aurelianus ad Moguntiam cecidit: hic enim Francos devicit. Chronologicas rationes, quas Bucherius affert, juſtas haud eſſe atque probatas, ex Monumentis fide dignioribus, patebit. Minime ergo poteſt admitti HADRIANI VALESII (*h*) ſententia, qui nomen *Francorum* Romanis ſub Valeriani principatu circa An. CCLV. primum audiri cœpiſſe exiſtimat; Aureliani Tribunatum Leg. VI. Gallicanæ ad tempus hoc referens. Verum enimvero ex FLAVIO VOPISCO (*i*) docemur, Aurelianum ſummos Ducis Conſulisque honores à Valeriano Imp. conſecutum eſſe, & quidem mox ab initio Imperii ejus; ita ut incredibile ſit, illum Tribuni Legionis officio ſub eodem Principe functum, quod dignitatibus his, in eundem collatis, longe inferius erat. (*k*)

§. XLVII.

Tertia denique ſententia ſupereſt, quæ reportatam Aureliani Tribuni à Francis apud Moguntiacum victoriam temporibus Gordiani Imp. aſſignat; quæ TILLEMONTII (*l*) & MARTINI BOUQUETI (*m*) ſententia eſt, quam ego lubens amplector. Romanos tum in procinctu Perſicæ expeditionis fuiſſe, quum Aurelianus Tribunus Francos cecidiſſet, cantilena nos docet, occaſione hujus victoriæ vulgata, referente VOPISCO: (*n*) *Mille Francos, mille Sarmatas, ſemel occidimus. Mille, mille, mille, mille Perſas quærimus.* Notum eſt bellum iſtud graviſſimum, quod Gordianus contra Saporem Perſarum Regem, anno Æræ Dionyſianæ CCXLII. tam glorioſe geſſit, in quo etiam Imperator hic inſidiis Philippi Arabis, Præfecti tum Prætorio, periit. (*o*) Addit CAPITOLINUS, (*p*) milites ſepulchrum Gordiano feciſſe in finibus Perſidis, eique inſcripſiſſe hunc titulum: *Divo Gordiano, Victori Perſarum, Victori Gothorum, Victori Sarmatarum, Depulſori Romanarum Seditionum, Victori Germanorum; ſed non Victori Philipporum.* En tibi Germanos, quos Gordianus devicerit: unde veriſimilitudo, victoriam Aureliani, adhuc Tribuni, ſub Imperio Gordiani ad Moguntiacum reportatam fuiſſe à Francis, qui heic loci, & alibi ſæpius, generico nomine appellantur Germani, uti HERODIANUS Alemannos quoque vocitavit Germanos; quod Alemanni & Franci ex Germanicis pluribus populis gentes eſſent conflatæ. Majorem veritatis ſpeciem conjectura hæc accipit, quum perpendimus, eundem Aurelianum felix quoque cum Sarmatis in Illyrico bellum geſſiſſe, quorum Gordianus victor prædicatur, etſi nullum teſtimonium adſit, ex quo conſtet, illum Sarmatis arma intuliſſe. Sub Gordiano itaque Aurelianus, antequam bellum Perſicum Gordianus inciperet, hoc eſt, circa annum Chriſti CCXLI. primum Sarmatas, dein Francos, Provincias Romanorum invadentes, devicit.

Rationibus his, quas ex Hiſtoria illius ævi deſumſimus, TILLEMONTIUS (*q*) aliam addit, ex ætate & vita ipſius Aureliani depromptam. Oſtendit enim variis argumentis, falli Chronicon Alexandrinum, quod Aureliano LXXV. annos vitæ adſcribat, ut inde ſequatur, eum anno Chriſti CC. natum jam eſſe, quum tamen dies ejus natalis nonniſi in An. CCXII. ponendus. Hanc emendationem chronologicam ſi quis admittat, uti admitti omnino debet, provenit inde Aureliano ad Gordianum usque ætas XXX. annorum, quæ muneri iſti Tribuni Legionis, quod gerebat quum Francos trans Rhenum rejiceret, conveniens eſt. Num Valerianus eum poſtea, ob pulcherrimum hoc facinus, *Reſtitutorem Galliarum* (*r*) appellaverit, uti quidam exiſtimant, id quidem

(*f*) Lib. VI. Cap. VII.
(*g*) In *Diatriba de Alemannicis Antiquitatibus* Cap. I.
(*h*) *Rer. Francicarum* Lib. I. ad An. CCLV. pag. 2.
(*i*) In *Aureliano* Cap. X. ſqq.
(*k*) Conf. COINTIUS *Annal. Eccleſ. Francor.* Tom. I. pag. 17.
(*l*) *Hiſtoire des Empereurs* Tom. III. pag. 162. & pag. 300. ſq.
(*m*) In *Rerum Gallicarum & Francicarum Scriptoribus.* Tom. I. pag. 540. Not. (*b*)
(*n*) In *Aureliano* Cap. VII.
(*o*) Vide JUL. CAPITOLINUM in *Gordiano Tertio* Cap. XXVI.
(*p*) Ibid. Cap. XXXIV.
(*q*) *Hiſtoire des Empereurs* Tom. III. pag. 300. ſq.
(*r*) VOPISCUS in *Aureliano* Cap. IX.

quidem incertum, sed verisimile est, quum & *Liberator Illyrici*, ob Sarmatas in Illyrico eodem circiter tempore profligatos atque inde ejectos, appelletur. Aurelianum enim aliud quid in Gallia vel Illyrico gessisse, antequam ad solium perveniret, quam ea quæ modo diximus, nullo ex Historico liquet.

§. XLVIII.

Imperium Romanum sub Valeriano quum undique hostium peteretur irruptionibus, An. Chr. 254.
Persarum quidem in Orientis partibus, & Germanorum in Occidente, qui Rhenum iterum transgressi de possessione atque imperio Galliarum cum Romanis certabant, Gallienus, à patre in consortium Regni assumtus, Roma limitis Rhenani propugnandi causa in nostras huc oras pervenit, quum Valerianus pater contra Persas in Orientem esset profectus. Auctores rei Eutropius (s) & Zosimus, (t) quorum posterior eam ita describit: " Gallienus, (consors Imperii factus, patre in Orientem profecto) „ videns Germanicas gentes cæteris infestiores, quæ accolas Rheni Gallicas nationes „ acrius vexarent, hanc partem sibi contra hostes propugnandam sumsit. Ipse quidem „ Rheni transjectus custodiens, quantum poterat, interdum transitu hostes arcebat, „ interdum transeuntibus sese opponebat. Sed quum perexiguas copias habens cum „ ingenti multitudine bellum gereret, resque ipsius in angustum coactæ essent, inito „ fœdere cum quodam de gentibus Germaniæ principibus, ex aliqua parte periculum „ minuisse visus est. Nam cæteros ille barbaros frequenti Rheni transitu prohibebat, „ & irruentibus obstabat. „

Hæc Zosimi narratio satis indicat, utrumque Germaniæ populum, qui in majora ab aliquo tempore fœdera coiverant, & Alemannos scilicet, & Francos, Gallicum solum Civitatesque præsertim Rhenenses tum infestasse, atque ita & Superiorem, & Inferiorem invasisse Germaniam. Gallienus enim cum Germanico quodam Principe pacem seu inducias inivit, quem vel ex Alemannis, vel ex Francis fuisse necesse est. Quum autem limes Rhenanus ab hostium impetu nec ita esset immunis, concludimus, alterutrum istorum Germaniæ populorum, omnem jam Germanicam Rheni ripam occupantium, in armis contra Romanos & Gallos perstitisse, dum altera natio, largitionibus forte inducta, domi remaneret quieta. Germanos autem, qui hostes Gallieni manserunt, Alemanos fuisse inde colligimus, quod recens illis adhuc esset funestissimæ cladis, à Maximino acceptæ, memoria; licet, ob amicitiam cum Alexandro Imperatore, ab omni Romanorum invasione se existimassent securos. Eutropius conjecturam hanc nostram haud parum confirmat, qui Alemannos eodem circiter tempore, quo Gallienus Occidentis provincias, patre absente, gubernavit, vastatis Galliis, in Italiam irrupisse scribit. (u) Consentiens Eutropio est Zonaras, (x) qui trecenta millia Alemannorum ab exercitu Romano, vix decem millia hominum explente, sub Gallieni ductu, prope Mediolanum fuisse devicta, memoravit. His equidem non per omnia fidem tribuerim, quod tanta Gallieni felicitas in profligandis tam numerosis tamque validis hostibus à nullo alio Scriptore, temporibus ejus propiore, memoriæ prodita est. Id tantum inde elicerem, Alemannos, à Rheni transitu per Gallienum prohibitos, ex altera parte Danubium transgressos, Pannoniam Italiamque invasisse; Francis tranquillis, & paulo ante à Gallieno in fœdus receptis.

Galliæ ab Alemannis vastari potuerunt, quum Gallienus adhuc Romæ versaretur, custodia Rheni in se nondum suscepta, quas vero adventu mox suo à Barbarorum vastationibus liberavit. Ita salvus Eutropius. Non fine ratione ergo à Scriptoribus celebratur Gallieni, quam ad Rhenum exercuit, virtus; cujus documenta juvenem eum edidisse, Eutropius, Aurelius Victor (y) & Zosimus testantur: ita ut primum feliciter ac fortiter, mox commode, ad ultimum perniciose imperium gesserit.

§. XLIX.

(s) Lib. IX. Cap. VI.
(t) Lib. I. Cap. XXX.
(u) Lib. IX. Cap. VI.
(x) Lib. II. pag. 235.
(y) *De Cæsaribus* Cap. XXIII.

§. XLIX.

An. Chr. 259. Chrocus, Rex Alemannorum, matris suæ suasionibus instigatus, cum exercitu Gallias invadit, ibique nobilissimas urbes & ædes sacras incendit, diruit atque subvertit. (z) Inter urbes, quas Chrocus destruxit, prima omnium furorem ejus experta est Moguntiacum, Superioris Germaniæ caput, ad quam vel certe in vicinia ejus factus Alemannorum pro more suo in Galliam transitus, quod Rhenus nonnisi inter Nicrum & Mœnum tum superari potuerat. Ad Nicrum enim terminabatur Vallum istud, quod Romani sub Hadriani imperio in Decumatium agrorum finibus per Nicri decursum adversus Germanos condiderant; quodque integrum tum adhuc extabat, præsidiis militum probe munitum; ita ut Alemannis, in Galliam transituris, perrumpendum prius fuisset Vallum, antequam veterem Rhenanum perrumperent limitem. Hæc profecto sententiam nostram de Alemannici nominis origine, quam supra (a) protulimus, confirmant, quod Alemanni ab omni isto, quo primum innotescere cœperunt, tempore Rhenum è regione Moguntiaci, nunquam vero in eo terrarum tractu, quem Rhenus & Vallum Rom. incluserant, transiisse legantur.

Moguntiacum ergo ab Alemannis sub Chroci ductu captum atque deletum fuit; sed & Civitas Metensis deleta, quum Trevirensis è contra, obsessa quidem, sed fortitudine civium & militis præsidiarii ab excidio servata sit. Chrocus inde, meridionales Galliæ provincias petens, Arelatum obsedit, ubi à milite quodam captus, varioque suppliciorum genere excruciatus, gladio tandem periit. Hæc quantocunque juniores consensu assumant Scriptores; (b) haud sine ratione tamen aliquis ea posset suspecta habere, vel in aliud saltem tempus reponere. Præterquam enim, quod nihil tale in Annalibus Romanorum legatur, res licet memoratu dignissima fuerit, mox etiam videbimus, Postumum eam præcipue ob causam summum apud Gallos imperium obtinuisse, quod eos adversus Germanos defenderit. Quæ autem hæc fuisset defensio, si tot illustrissimis urbibus, tot ædibus sacris funditus eversis, maximam Galliæ partem impune pervagari hosti sanguinolento licuisset? Demandata tum Postumo fuit non tantum Trans-Rhenani limitis, sed & omnis Galliæ cura, cui sane officio parum satisfecisset, si Alemannos admisisset cis Rhenum, eorumque furori omnia permisisset tam facile. Accedit, quod Aimoinus non Alemannorum, sed Vandalorum gentem loquatur, quæ junctis sibi Suevis atque Alanis sub Chroco Rege depopulata sit Gallias. Vandalica autem irruptio, non Moguntiaco tantum, sed & Argentorato omnique Alsatiæ fatalis, initio seculi V. demum contigit. Interim Aimoinum refutat Gregorius Turonensis, Scriptor & tempore & auctoritate Aimoino prior, qui sub Valeriani Gallienique principatum Chroci cum Alemannis suis expeditionem refert. Eutropius ei haud parum favere videtur, quando paulo ante Postumi usurpatam tyrannidem contigisse hæc scribit: *Alemanni vastatis Galliis in Italiam irruperunt.* Item: *Germani usque ad Hispanias penetraverunt, & Civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt.*

§. L.

Non dubitamus itaque, Gallias tum circa annum CCLIX. misere dilaceratas fuisse, idque armis præsertim Alemannicæ gentis, quæ solita omnino ferocia in urbes maxime, cæteraque loca munitionibus cincta, sævire solebat. Postumus fortassis, quantacunque præditus esset fortitudine, impar viribus erat, quam ut tantæ barbarorum multitudini sese felici cum successu opponeret. Trans-Rhenani limitis, id est, Valli Romanorum in Decumatibus agris conditi, Dux constitutus quum esset, facile fieri potuit, ut dum hujus defensioni atque custodiæ invigilaret, Alemanni subita irruptione citeriorem Imperii limitem, Rhenum scilicet, ubi vallo & munimentis nudatus erat atque præsidiis, superaverint, quod in transeundis fluviis velocitate Romanos longe Germani præcellerent.

(z) Ita Gregorius Turonensis *Histor. Franc.* Lib. I. Cap. XXX. & Aimoinus *Histor. Franc.* Lib. III. Cap. I. Scriptores Romani Chrocum ejusque expeditionem silentio prætereunt, unico tantum verbo Alemannorum irruptiones tangentes, quæ sub Gallieno in Gallias factæ sunt, uti modo annotavimus. Verum difficile judicatu est, num Auctores hi de Chroci expeditione, an vero de priore loquantur, quæ sub Valeriani Principatu circa An. CCLIV. contigit, & ob quam Gallienus ipse Cæsar Roma ad Rhenum pervenit. Solus Eutropius in fine Lib. IX. Cap. VI. quædam de Alemannis recenset, quæ huc referri posse videntur.

(a) Pag. 248. §. CCXXII.

(b) Buchérius *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. XI. Henricus à Bunau *Histor. Imperii Romano-Germ.* Part. I. Lib. II. pag. 373.

lerent. Desperatis ergo rebus Postumus ex Duce, Galliarumque Præside, factus est Imperator. Vir fortis enim, gravis atque severus, Galliam & Germanicum limitem gubernans, (c) obsequio Gallieni, cujus olim, jussu patris Valeriani, curam gesserat, (d) Galliam circa An. CCLIX. facile subduxit.

Gallienus, ex Galliis Germaniisque nuper in Italiam vocatus, filium suum natu majorem, Saloninum nomine, apud Colonienses reliquit, eumque vel Postumi, quem ipse Gubernatorem olim quoque habuerat, secundum TREBELLIUM POLLIONEM, vel Silvani cujusdam, uti ZOSIMUS (e) tradit, custodiæ & institutioni commisit. Galli quum hujus pueri arbitrio se regi indignarentur, & Gallienus Imp. nonnisi luxuriæ ac ludicris puerilibus vacaret, prætereaque omnis fere tum Gallia sævis hostium Alemannorum direptionibus esset exposita, Postumo summam rerum obtulerunt, militumque consensu proclamarunt Augustum. Num Galli sua sponte, an Postumi sollicitationibus inducti, hoc fecerint, ignotum est. Utrumque tum fieri potuit, rebus Imperii per Gallias, imo & alibi passim, frequentia Barbarorum, Provincias invadentium, ita turbatis, ut & Galli liberatorem suæque salutis vindicem, & Præsides Provinciarum, exercituumve Duces, supremam Orbis dignitatem facile anhelarent. Trebellium si audias, Postumus à Gallis, insita quadam severitate, luxuriosos non ferentibus Principes, ad Imperium vocatus est. (f) Eundem fere in modum ZONARAS, (g) nisi quod Postumum callide rem egisse innuat, quo milites, insigni Germanorum præda locupletati, eaque Silvani jussu iterum spoliandi, Imperatoris nomen & potestatem ipsi deferrent. EUTROPIUS (h) contra & ZOSIMUS (i) Postumum primum usurpationis auctorem faciunt, qui calamitates publicas in rem suam conversurus, non tantum purpuram ipse induerit, obscuris licet parentibus natus, sed & maximam in Gallieni filium exercuerit crudelitatem. Saloninus scilicet Cæsar, quem pater Coloniæ Agrippinæ reliquerat, à Postumo in hac urbe obsessus, & urbe capta una cum Silvano, Præceptore suo, morti traditus est. Ab hoc tempore imperium ejus per Gallias & utramque Germaniam firmatum; ita quidem, ut à nonnullis inde demum rebellionis & usurpationis ejus petatur initium. Si ullus unquam inter Romanos Tyrannus & diu & gloriose regnavit, profecto Postumus est, quippe cujus in Gallia imperium per totos septem annos (k) duravit, tanta cum gloria, ut *Restaurator Galliarum*, *Germanicus*, (l) aliisque nominibus honorum appellari meruerit. Hinc & maxime à Gallicis populis dilectus & cultus est, quos ab hostibus Germanis fortiter defendit, perditasque eorum provincias in pristinum restituit statum. Hac quoque usa quiete est Alsatia nostra; hostibus Alemannis, uti videtur, sub Postumo intacta: qui quum Valli Romanorum trans Rhenum servaverit integritatem, Alsatiæ, & Vallo & Rheno fortiter munitæ, tranquillitatem eundem quoque servasse credendum.

§. LI.

Verumtamen tranquilla hæc Galliæ, à Postumo occupatæ, possessio validis Gallieni Imp. quas ipse adduxerat, copiis tandem turbata est; cruento inter Imperatorem atque Tyrannum bello exorto. Præviderat hoc Postumus, eique gerendo ut parem se redderet, præter Gallos militesque Galliæ præsidiarios, Trans-Rhenanos quoque populos, Francos nimirum, in auxilium vocavit. Priores studio atque amore Principis sui, posteriores vero spe præmii aut aliis commodis incitati, arma capiebant. Obscura atque confusa sunt An. Chr. 262.

(c) TREBELLIUS POLLIO de *Triginta Tyrannis* Cap. III. pag. 259. ubi memorabilis Valeriani Epistola, ad Gallos hac occasione scripta, exhibetur. Patet inde manifesta satis ratione, Magistratus, qui Galliis nomine Cæsaris præsidebant, illum quoque Germaniæ tractum simul rexisse, qui, Rhenum inter & Nicrum fluvios situs, Romanorum suberat ditioni. Hic enim tractus per Trans-Rhenanum limitem à Valeriano designatur, cujus regimen atque custodiam Postumus, una cum Præsidio Galliarum, obtinuit, atque tamdiu servavit, donec post mortem Valeriani ex Magistratu Augusti Augustus ipse fieret.

(d) VOPISCUS in *Aureliano* Cap. VIII. ubi alia ejusdem Valeriani epistola legitur, quam ad Antoninum Gallum Cos. scripsit & rationes in ea reddidit, cur filium suum Gallienum Postumo, potius quam Aureliano, commiserit.

(e) Lib. I. Cap. XXXVIII. Sunt, qui diversas has duorum Scriptorum sententias ita conciliant, ut Saloninum sub fide Postumi in Galliis relictum ajant, educatore eidem dato Silvano; adeoque Postumum ducem & supremum Principis hujus inspectorem, Silvanum vero Præceptorem ejus faciunt. PHIL. ABGELATUS in MEDIOBARBI *Numism. Imperator. Rom.* pag. 381.

(f) TREBELL. POLLIO in *Gallienis duobus* Cap. IV. & in *Posthumio* inter *Triginta Tyrannos* Cap. III.

(g) Lib. II. pag. 236.

(h) Lib. IX. Cap. VII.

(i) Lib. I. Cap. XXXVIII.

(k) EUTROPIUS quidem & OROSIUS Lib. VII. Cap. XXII. Postumum per decem annos regnasse scribunt; initium ejus Regni fortassis ab eo tempore deducentes, quo ille Dux atque Præses Galliarum à Valeriano Imp. constitutus est. Conf. BUCHER. *Belg. Rom.* Lib. VI. Cap. IX. pag. 203.

(l) Farrago nummorum hujus Postumi extat, quos inter plures de Germanis loquuntur. Vocatur in quibusdam *Germanicus Maximus*: celebratur in aliis *Victoria Germanica*.

funt iterum, quæ Scriptores de bello hoc memorant. Varia illud utrimque fortuna per plures, uti videtur, annos geftum eft, quum & in Gallieno, fi periculum imminebat, fubitæ virtutis effet audacia. (*m*) Ut vero æmulum tam potentem tamque periculofum eo facilius opprimeret, Aureolum, Tyrannum Illyrici, inita pace fibi adjunxit. (*n*) Cum Victorino, militaris induftriæ Viro, Poftumum, imminente periculo, imperium fuum Galliarum participaffe, TREBELLIUS POLLIO (*o*) fcribit, qui tamen à Gallieno hoc factum effe fupra annotaverat. Quomodocunque res cefferit, bellum hoc inter Gallienum atque Poftumum aliquoties interruptum atque redintegratum, vario marte continuatum, donec Lolliano promovente Poftumus anno Chrifti CCLXVI. occideretur.

§. LII.

An. Chr. 266.

Poftumus enim priftinam in imperando feveritatem quum fervaret, nec tamen amplius tam læta in rebus fuis fortuna frueretur, Gallorum tandem Romanorumque, qui ei adhæferant, militum perfidiam expertus eft. Res ita fe habuit: Lollianus, quem alii (*p*) Ælianum, itemque Æmilianum vocant, apud Moguntiam, Superioris Germaniæ caput, Augufti feu Imperatoris fibi fumfit honores. Bellum inde Poftumum inter & Lollianum, in quo hic quidem, auctor belli, oppreffus, fed & Poftumus cum filio fuo, (*q*) propter denegatam militibus fpoliandæ civitatis Moguntiacenfis, quæ Lollianum adjuverat, poteftatem, imperio mox ac vita orbatus eft. Ita quidem VICTOR (*r*) atque EUTROPIUS; (*s*) quibus nec refragatur POLLIO, (*t*) quando fcribit: " Quum fe „ graviffime regeret, (Poftumus) more illo, quo Galli novarum rerum femper funt „ cupidi, Lolliano agente, interemptus eft. „ Facile enim fieri potuit, ut Lollianus, Auguftus jàm appellatus, milites Poftumi in Priocipis fui cædem, quam ob rejectas Moguntiacorum direptiones forte jam intentaverant, magis inftigaret, eosque largitionibus corruptos in fuas partes pertraheret. Poftumo vix fublato, Germani, victoris fui metu liberati, non tantum caftra Romanorum, à Poftumo trans Rhenum ædificata, fed & plurimas Galliarum civitates, fubita irruptione incendunt atque diripiunt. Hæc tamen Lollianus in priftinum ftatum quum reftituiffet, id quod TREBELLIUS (*u*) inter præcipuas ejus laudes reponit, à militibus fuis prope Moguntiacum (*x*) poft breve exiguæ Galliarum partis regimen occifos eft. Alfatia, præfertim Inferior, motibus bis & converfionibus rerum implicita, primum à Poftumi, deinde à Lolliani aliorumque Tyrannorum, quos Scriptores memorant, partibus ftetit, Imperatorum, Romæ fedentium, plures per annos fubtracta obfequio. De Poftumo nullum eft dubium, quin utramque Alfatiam folus poffederit, quum præter Germanias omnis reliqua Gallia ei paruerit. Limitis Trans-Rhenani, quem Poftumus fortiter defendit, beneficio, à Germanorum invafionibus Alfatia tum libera fuit. Tanta enim felicitate in Germanos ufus eft Poftumus, ut non Galli modo, ei fubjecti, hoftes expulfos, fed & Germani poftea, de rebus fuis integre fervandis metuentes, nomen ipfius comiter venerarentur. Factum hinc, ut Poftumus, limitem Galliarum orientalem firmaturus, in ipfo Germanorum, quod occupaverat, folo Caftella, poft mortem ejus quidem incenfa, fed à Lolliano reftituenda, exftrueret. Caftella vero hæc trans Rhenum ea præcipue in regione à Poftumo condita fuiffe exiftimo, ubi Rhenus Germanis apertus tranfituque facilis erat, hoc eft, intra Nicri & Mœni fluviorum oftia: quod Alemanni tractus hujus accolæ effent, irreconciliabiles Romanorum hoftes; quum Franci, illo tempore Romanorum amicitiam utcunque coluiffent.

§. LIII.

(*m*) TREBELLIUS in *Gallienis duobus* Cap. IV. & VII.

(*n*) Ibid. Cap. IV.

(*o*) In *Victorino*, five *de Triginta Tyrannis* Cap. VI.

(*p*) AURELIUS VICTOR in *Epitom.* Cap. XXXII. & OROSIUS Lib. VII. Cap. XXII. conf. TILLEMONT *Hift. des Empereurs*, Tom. III. pag. 299.

(*q*) C. Jun. Caffius Poftumus, Cæfar imo & Auguftus à patre appellatus, multis quoque nummis celebratur, patremque facile virtute fuperavit. Adolefcens literis omnibus inftructus, tam difertus, ut Controverfiæ ejus Quintiliano dicantur infertæ. Vid. POLLIO in *Triginta Tyrannis* Cap. IV. pag. 260. Edit. Hack. Uterque Poftumus inter Tyrannos memorantur; Trebellius Pollio tamen magnis eos laudibus extollit. Per Tyrannos cave ne malos Principes intelligas. Adverfarii victoria illis conciliavit hoc nomen. Vincenti *Imperatoris*, victo *Tyranni* additum eft nomen.

(*r*) *De Cæfaribus* Cap. XXXIII.

(*s*) Lib. IX. Cap. VII.

(*t*) In *Triginta Tyrannis* pag. 259.

(*u*) Ibidem Cap. V. pag. 261.

(*x*) Idem enim, uti jam diximus Lollianus fuit cum Victoris Æliano & Orofii Æmiliano, etfi Æmilianus in Ægypto rebellaverat, uti VICTOR in *Epitome* Cap. XXXII. memorat. Ibidem Ælianus dicitur imperium apud Moguntiacum invafiffe, & de Æmiliano OROSIUS Cap. XXII. fcribit, eum ad urbem hanc, quum res novas moliretur, oppreffum effe.

§. LIII.

Lollianum Postumi successorem, Victorinus exceperat, quem jam Postumus olim, à Gallieno Imp. debellandus, ob insignem rei militaris peritiam & fortitudinem, in principatu æqualem fecerat. (*y*) Hic, si vitium libidinis excipias, integerrimus & optimus Princeps, Postumo, promotori suo, per omnia fere similis, Coloniæ Agrippinæ suam potissimum sedem habuisse videtur; ubi seditione actuarii cujusdam, ob adulteratam ipsius uxorem, cum filio ejusdem nominis occisus est, postquam biennio solus præfuisset Galliis. (*z*) Ex omni Postumi, Lolliani & Victorini historia patet, eos plurimum temporis ad Rhenum esse versatos, quod in duabus Germaniis excubaret exercitus, à cujus fide & voluntate summa in omnem Galliam pendebat potestas. Unde non semel suos Gallis dedit Imperatores, eosdemque pro lubitu sustulit: uti militibus Prætorianis Romæ, & Legionibus Orientis, id quoque facere consuetum. An. Chr. 268.

Victorino ergo sublato Marius purpuram accepit, miranda corporis robore pollens, & ex fabrica armorum inter milites olim assumtus. (*a*) Hic si diutius imperasset, (post triduum enim à milite gregario interfectus est) in Germanos forte, speciatim Alemannos, expeditionem suscepisset, quam eis saltem minatus est, quum primam ad milites habuisset orationem: "Ars mihi (inquit apud POLLIONEM) objiciatur ferraria, „ dum me & exteræ gentes ferrum attrectasse suis cladibus recognoscant in Italia. „ Denique ut omnis Alemannia, omnisque Germania, cum cæteris, quæ adjacent, „ Gentibus, Romanum populum ferratam putent gentem, & specialiter in nobis ferrum „ timeant. „

Tetricus denique sub finem Gallieni, promovente Victoria, (*b*) Victorini nuper occisi matre, Galliarum Imperio admotus fuit. Tetricum hunc eo ipso tempore, quo Augustus appellatus est, *Præsidatum* in Gallia tenuisse, seu omnes jure præsidiali Gallias rexisse, TREBELLIUS POLLIO (*c*) scribit. Adversantur ipsi EUTROPIUS (*d*) & AURELIUS VICTOR, (*e*) qui Tetricum nonnisi Aquitaniæ Præsidem faciunt. Res dijudicatu difficilis, quod non verisimile, Tyrannos hos seu Usurpatores, quos hactenus enarravimus, alium quendam toti Provinciæ, multo minus universis Galliis, præfecturos fuisse; quum ipsi ex Præsidibus facti sint Imperatores, Galliasque nunquam deferrent, soli earum sufficientes regimini. Si certum esset, Aquitaniam, Postumo, Lolliano & Victorino posthabitis, in Gallieni fide mansisse, dici posset, Tetricum Præfecturam ejus obtinuisse à Gallieno, qui Tetricus Senator Pop. Rom. & Consularis vocatur à Pollione. Hoc autem Aquitaniæ præsidium quum ille habuerit, splendido quoque, sed vano, Præsidis omnium Galliarum titulo potuit exornari. Quidquid sit, Tetricus, Gallieno adhuc vivente, summum in universas Gallias, adeoque & in utramque nostram Alsatiam, accepit Imperium, ab exercitibus Germanicianis hortatu Victoriæ ipsi oblatum. Quanquam vero ultra quinquennium Galliæ, Germaniisque præfuerit, nulla tamen ejus ad oram nostram Rhenensem gestorum memoria superest. Multa Tetricum feliciter egisse, & crebras militum suorum pertulisse seditiones, adeo, ut Aureliano tandem spontanea deditione sese tradiderit, generatim annotant Pollio atque Eutropius.

§. LIV.

Post mortem itaque Claudii II. quem Ædui, tyrannidis pertæsi, ad recuperandas Gallias frustra invitaverant, (*f*) Aurelianus, quum solium conscendisset Romanum, Gallias quoque omnes & utramque sibi Germaniam facile subjecit. Tetricus scilicet ipse, militum ludibrio & impudentiæ jam pridem expositus, non Aurelianum modo An. Chr. 273.

 literis

(*y*) TREBELLIUS in *XXX. Tyrannis* Cap. VI. pag. m. 264.

(*z*) EUTROPIUS Lib. IX. Cap. VII.

(*a*) Ita TREBELLIUS POLLIO *de XXX. Tyrannis* Cap. VIII. AURELIUS VICTOR autem *de Cæsar.* Cap. XXXIII. & OROSIUS *Hist.* Lib. VII. Cap. XXII. Marium hunc Postumo statim subjungunt, ejusque successorem Victorinum faciunt. Trebellius sibi quoque non satis constare videtur, quod Cap. XXIV. Tetricum Victorino successorem assignet, nulla ibi Marii facta mentione. Excusari forte ex eo potest, quod Marius tertio jam sui imperii die sublatus fuit è medio, vixque adeo in censum veniat Imperatorum: unde EUTROPIUS etiam ac ZOSIMUS illum prætereunt silentio. Rem tam obscuram, tamque incertam, nos non definimus, id modo annotantes, Marium vivente adhuc Gallieno Remp. invasisse, quod ex Oratione ejus, à Trebellio exhibita, patet. Gallienus autem An. CCLXVIII. in obsidione urbis Mediolanensis periit.

(*b*) Victoriæ seu Victorinæ, fortissimæ mulieris, *Mater Castrorum* appellatæ, præcipua quoque gesta peculiari Capite TREBELLIUS in *XXX. Tyrannis* Cap. ult. exponit. Monumentum Victorinæ Divoduri extare, supra pag. 314. Not. (*z*) annotavimus.

(*c*) *De XXX. Tyrannis* Cap. XXIV.

(*d*) Lib. IX. Cap. VII.

(*e*) *De Cæsarib.* Cap. XXXIII.

(*f*) EUMENIUS in *Panegyrico*, Flaviensium seu Æduorum nomine ad Constantinum Imp. An. CCCXI. Treviris habito, Cap. II. & IV.

literis occultis precatus eſt, ut veniret in Gallias, ſed & eidem, quum adveniſſet, exercitum prodidit, qui inde, rectore Duceque carens, apud Catalaunos (*Chalons ſur Marne*) miſere oppreſſus eſt. (*g*) Ita cum Gallis reliquis & Germanis cis Rhenum Alſatæ quoque noſtri, à Romano quaſi Imperio per tredecim annos avulſi, ad idem redierunt, non ſub Gallienis, ſed Aureliano, fortiſſimo Principe, gubernacula tenente. Nihil tamen hoſce, quos memoravimus, Tyrannos Reipublicæ nocuiſſe, ſed profuiſſe potius, judicat POLLIO. (*h*) "Ita Gallieno (inquit) perdente Rempublicam in Gallia „ primum Poſthumius, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, poſtremo Tetricus, „ (nam de Mario nihil dicimus) aſſertores Romani nominis extiterunt: quos omnes „ datos divinitus credo; ne quum illa peſtis inaudita luxuria impediretur, in aliis „ poſſidendi Romanum ſolum Germanis daretur facultas: qui ſi eo genere tunc „ evaſiſſent, quo Gothi & Perſæ, conſentientibus in Romano ſolo gentibus, vene- „ rabile hoc Romani nominis finitum eſſet Imperium. „ Gallia ergo, adeoque etiam Alſatia, per omne hoc uſurpationis tempus, à ſævis Germanorum direptionibus ſecura fuit atque immunis, ſi Tetricum ejusque poſtrema excipias. Alemanni enim quum præter nationes, ſibi finitimas, invaſiſſent Italiam, eaque per Aurelianum iterum eſſent ejecti, (*i*) Gallias etiam invadere auſi ſunt: in quarum forte interiora Rhenenſis exercitus, Tetricum Imp. nihili pendens, ſeſe receperat. Aurelianus vero eadem illos felicitate trans Rhenum rejecit, qua ultra Danubium paulo ante fuerant propulſi, & eo ipſo quidem tempore, quo Tetricum ejusque provincias ſuam ſub poteſtatem recepit. (*k*) Hinc præter Tetricum Francos etiam, Suevos, Vandalos, Germanos, Aurelianus in triumpho duxit, quem FLAVIUS VOPISCUS (*l*) late deſcribit.

§. LV.

An. Chr. 277. Probus Imperator cum copiis ad Rhenum proficiſcitur, ut Germanos, qui poſt Aureliani, feliciſſimi limitum Imperii reſtauratoris, mortem in Galliam irruperant, (*m*) ex illa rejiceret. Limes hic ſcilicet tum procul dubio Romanis præſidiis nudatus fuit, poſtquam Aurelianus, Gallias ſub Tetrico recuperaturus, Rhenenſem, quem adverſum ſibi habuerat, cruenta acie proſtraſſet exercitum. Facile hinc contigit, ut Alemanni, Franci & reliqui Germaniæ Trans-Rhenanæ populi, non in Romana tantum ſeu Gallica Rheni ripa, verum & per omnes fere Gallias, perrupto duplici limite, Vallo Decumatium nempe & Rheno, ſecuri vagarentur, & nobiliſſimas ibi civitates magno numero diriperent. In Decumatium tamen Agrorum & Germaniarum cis Rhenum incolas, ut & Sequanos noſtros exteriores, maxime tum præ aliis ſævitum eſſe, præter ZOSIMUM (*n*) ipſa quoque Geographica ratio docet. Alſatia ergo jam per aliquot annos Alemannica facta, ſub duriſſimo barbaræ hujus gentis jugo diutius forte gemuiſſet, uti per omnem fere ſeculi V. decurſum eam genuiſſe videbimus, niſi Romani Probum accepiſſent Imperatorem, raræ profecto ſapientiæ atque virtutis Principem. Hic, vix ſummam rerum adeptus, quum Gallicis populis contra Germanos in auxilium feſtinaſſet, tanta uſus eſt felicitate, ut quadringentis hoſtium millibus occiſis, captisque armatorum ſedecim millibus, ſeptuaginta Galliæ civitates, à Germanis occupatas, inter quas Alſaticæ, in ſuam poteſtatem reciperet, ac, hoſtibus trans Nicrum Albamque fluvios rejectis, Vallum illud Hadriani in Decumatibus Trans-Rhenani Imperii agris reſtauraret, validisque denuo firmaret præſidiis. (*o*) ZOSIMUM ſi audias, Probus victorias ſuas inſigni reportavit miraculo, quod exorta inter milites fame, cum pluvia frumentum quoque è cœlo delapſum eſt, ea quidem copia, ut omnis inde exercitus famem depelleret.

Idem Zoſimus prœlium, quod cum Francis Probus inivit, memorat; imo Burgundiones ac Vandalos, Galliæ jam tum imminentes, ab eodem ſuperatos teſtatur. (*p*) Gravem tamen Probi errorem politicum obſervare licet, quod, teſte Vopiſco, ex hisce devictis Germaniæ populis, quæcunque jam imperata fecturis, ſedecim millia tironum non legionibus tantum vel numeris, ſed & militibus præſidiariis atque ripenſibus immiſcuerit; quum Barbari hactenus, inter auxiliares Romanorum recepti, ab ordinaria illorum militia plane fuiſſent diſtincti. Hoc novo conſilio, quo tanta Barbarorum habita

(*g*) TREBELLIUS loco cit. AURELIUS VICTOR *de Cæſar.* Cap. XXXV. EUTROPIUS Lib. IX. Cap. IX. EUSEBIUS in *Chron.* ad An. Chr. CCLXXIII. Olymp. CCLXII.

(*h*) *De XXX. Tyrannis* Cap. V. pag. 261. ſq. edit. Hack.

(*i*) ZOSIMUS Lib. I. Cap. XLIX.

(*k*) AUR. VICTOR loco cit.

(*l*) In *Aureliano* Cap. XXXIII.

(*m*) VOPISCUS in *Tacito Imp.* Cap. III.

(*n*) Lib. I. Cap. LXVII.

(*o*) VOPISCUS in *Probo* Cap. XIII. & XV. conf. ſupra pag. 243.

(*p*) ZOSIMUS Lib. cit. Cap. LXVIII.

habita est ratio, ut absque ullo dignitatis & juris discrimine Legionibus adscriberentur; ac in provinciarum limitumque (q) ponerentur excubiis, magnitudo Romana haud parum detrimenti accepit; quod pluribus ex sola Galliarum historia documentis possit ostendi. (r) Probus quum Francos, mitioris ingenii populum, neque Romano nomini jam acriter infestum, legionario militi promiscuos adjunxisset, novasque passim in Imperio sedes illis concessisset, hi, pristinam licentiam anhelantes, totam mox Græciam, Siciliam inde & Africam, eodem sub Probo vehementer turbarunt, postque varios errores ad sua redierunt incolumes. (s)

§. LVI.

Proculus atque Bonosus, duo Galliarum usurpatores, sive ut tum appellabantur, Tyranni, ad Rhenum exsurgunt. Uterque Coloniæ Agrippinæ Rempublicam invasit, ibidemque à Probo Imp. prœliis oppressus est. (t) De Proculo speciatim annotat Vopiscus, (u) quod hortatu Lugdunensium, qui, ab Aureliano olim graviter puniti, Probum vehementer timuerant, Imperium arripuerit. Alemannos ille, sive Germanos, (x) quum in ipsa, uti videtur, Germania Trans-Rhenana contrivisset, à Probo ad ultimas usque Imperii terras fugatus, & inde à Francis, quorum auxilium frustra imploraverat, Cæsari proditus est, qui debita illum morte è medio sustulit. Adeo Germani omnes, non Franci tantum, venerati sunt Probum, vel metuerunt potius, ut neque Proculum, neque Bonosum, adjuvare sint ausi. An. Chr. 280.

Bonosus, qui sub Aureliano Rhætici limitis Dux fuerat, ea occasione Tyrannidem invasit, quod Germani Romanas naves, quibus ad coercendos ipsorum transitus Rhenus instructus erat, incenderant. Hisce navibus quum Bonosus quoque præesset, metu pœnæ, propter jacturam earum infligendæ ipsi à Probo, titulum Augusti usurpavit, quo justissimi Imperatoris sese potestati subtraheret. (y) Diutius ille regnavit, quam Proculus; à Probo tamen, qui An. Chr. CCLXXXII. seditione militum in Illyrico periit, denique apud Agrippinenses superatus, laqueo vitam finivit. Occupaverat autem ille cum Proculo non Gallicas tantum Provincias, & quæ ad Rhenum erant, sed & Britannias,

(q) Limitis nomine veniebant castra, castella, turres, burgi, fossata aliaque id genus, quæ à militibus contra Barbaros custodiebantur; unde milites dicti, *Castrisiani*, *Castellani*, utrique *Limitanei*. Castella & Limitaneæ terræ, castellis proximæ, à solis militibus, in illis constitutis, ex Imperatorum sanctionibus possideri poterant; ad hæc fiebat evectio frumenti.

(r) Differunt hac de re Casaubonus & Salmasius, in *Notis ad Vopiscum in Probo*, Cap. XIV.

(s) Zosimus Lib. I. Cap. LXXI. Eumenius *Panegyrici in Constantium* Cap. XVIII. ubi ex captivis hos Francos fuisse scribitur.

(t) Vopiscus in *Probo* Cap. XVIII. Eutropius Lib. IX. Cap. XI. Aurel. Victor *Epit.* Cap. XXXVII.

(u) *In Proculo* Cap. XIII.

(x) Vopiscus ita habet: " Non nihilum tamen „ Gallis profuit. Nam Alemannos, qui tunc adhuc „ Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore „ contrivit, nunquam aliter quam latrocinandi pu„ gnans modo. „ In horum verborum explicatione Casaubonus atque Salmasius plurimum discrepant. Ille Vopiscum erroris accusat in eo, quod Alemannos sub Probo adhuc Germanos appellatos esse scribat; hic eum defendit. Si Vopiscus hoc vult dicere, quod Alemannorum nomen Probi temporibus nondum innotuerit, utique crassam ignorantiam prodit. Verum aliter Vopiscum interpretatur Salmasius, ubi in hunc modum scribit: " Multo sane ante Proculum de „ nomine cogniti fuere Romanis Alamanni; sed pro „ certa duntaxat Germanorum gente, non pro totis „ Germanis, quemadmodum jam accipiebantur Vo„ pisci ætate, & nunc quoque adhuc accipiuntur. „ Alamanni qui dicebantur Caracallæ temporibus, gens „ erat Germaniæ populosa. Hi Alamanni postea toti „ Germaniæ nomen dedere, quæ ab illis Alamannia „ dicta est, & etiamnunc ita dicitur. Non multo „ ante Vopisci tempora id apparet factum, ut Ger„ mania concesserit in Alamanniæ nomen &c. „ Ex hac Salmasii sententia nomen Alemannicum, quod peculiari hactenus genti competierat, statim post Probi obitum Germanis omnibus factum esset commune; quoniam Vopiscus sub finem Constantii Chlori, & initium Imperii Constantini M. haud dubie vixit. Sed temerarium Salmasius hic agit judicem, suum assertum quod ne unico quidem exemplo comprobare potest. Refragatur ei potius Scriptorum omnium seculi IV. & sequentium plurium auctoritas, Ammiani præsertim Marcellini & Gregorii Turonensis, qui Alemannos, tanquam peculiarem Germaniæ populum, à reliquis Germanis diligenter distinguunt. Media demum ætas nonnulla, sed rarissima, exempla suppeditat, ex quibus docemur, totam Germaniam Alemanniæ quoque nomen induisse, quæ appellandi ratio in Gallica lingua etiamnum obtinet. Interim tamen multum abest, quin cum Casaubono Vopiscum errare credamus. Vult enim innuere hic Scriptor, Alemannos sub Probo adhuc generali totius Germanicæ nationis nomine sæpius designatos, id est, Germanos appellatos fuisse: quum sua ætate Alemanni tantum nuncuparentur, adeoque à Germanis appellatione essent distincti. Scilicet non negari potest, Alemannicum nomen Romanis sub Caracalla jam fuisse cognitum; neque Vopiscus id negat. Sed non minus certum est, Scriptores sec. III. quum de Alemannis loquuntur, illud sæpius tacuisse, ejusque loco vetus usurpasse nomen Germanicum. Hoc vel ex unico Herodiano probamus; qui, post tempora Caracallæ vivens, populum illum, adversus quem Severus Alexander expeditionem militarem ad Rhenum suscepit, quemque Rhenum inter atque Danubium habitasse scribit Herodianus, constanter Germanos appellat, uti supra ad An. CCXXXIV. à nobis jam observatum.

(y) Vopiscus in *Bonoso* Cap. XV.

Britannias, Hispanniasque sibi vindicavit. (z) Rem obscuram BUCHERIUS (a) ita explicare aggreditur: "Suspicor Proculum & Bonosum diversis Galliarum partibus à „ Probo præpositos, illum Lugdunensi, hunc Belgicæ nostræ, Rhenanique limitis „ Ducem, tametsi separatim sibi quisque purpuram primum hausisset, metu tamen Probi „ conspirasse. „ Alsatis nostris, saltem inferioribus, jus vites serendi colendique primum à Probo fuisse concessum, pluribus testimoniis docui. (b) Jus hoc cur non ad eos quoque translatum, qui Rhenum inter & Vallum Hadriani, seu in Decumatibus agris, Romano paruerunt Imperio? Quæcunque Probum impulerit ratio, ut tam insignis privilegii Gallos omnes participes faceret, nonnulli eorum pridem coluerant vineas. Plurimum autem Romanis intererat, ut Trans-Rhenani limitis accolas, ferociæ gentis Alemannicæ nunquam non expositos, optime sibi obstringerent, novisque juribus calamitates, quas nuper demum summas pertulerant, resarcirent.

§. LVII.

An. Chr. 283. Carinus, Cari Imp. filius natu major & Cæsar jam nuncupatus, cum viris lectissimis in Gallias mittitur, ut eas cum Germanicis Provinciis, nostraque Alsatia, contra hostes Germanos tueretur, & novas ibi, quibus Galliam sæpius obnoxiam vidimus, prohiberet seditiones. (c) Barbaros proximas sibi Galliarum provincias, cognita Probi morte, denuo invasisse, ideoque Carinum in oras nostras occidentales à patre missum fuisse, perhibet AURELIUS VICTOR. (d) Aderat jam tempus illud, quo Imperatores curam provinciarum, Gallicarum præsertim ac Rhenensium, filiis suis vel creatis Cæsaribus demandarunt; quum consultius videretur, eos potius, qui certam obtinendi Imperii spem haberent, limitibus, ab hoste defendendis, quam inferioris conditionis homines præponi. Carinus autem quid contra Germanos susceperit, nullibi proditum est. Gallias, Germanorum irruptionibus prope devastatas, miseriores ille reddidit, quod & ex prava ejus ac corruptissima indole, (e) & ex intestinis plurium Gallorum motibus, qui proxime insecuti sunt, quosque Bagaudicos (f) vocarunt, facile elicimus. Seculo V. Bagaudæ, qui jam sub Carini è Gallia discessu tumultuati sunt, ii vocabantur, " qui per malos judices & cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam jus Romanæ „ libertatis amiserant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. „ SALVIANUS (g) ubi hæc docet, ita Bagaudas describere pergit: "Vocamus rebelles, vocamus perditos, „ quos esse compulimus criminosos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti sunt, nisi „ iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus judicum, nisi eorum proscriptionibus & „ rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprii emolumenta verterant, & „ indictiones tributarias prædas suas esse fecerunt: qui in similitudinem immanium „ bestiarum non rexerunt traditos sibi, sed devorarunt &c. „ Hisce seculi V. Bagaudis similes eos fuisse, quos Maximianus Cæsar An. CCLXXXV. oppressit, quique Amando & Æliano Ducibus insurrexerunt contra Romanos, incerti cujusdam PANEGYRISTÆ (h) verbis probatur: "Hic (Maximianus Herculeus) est, qui in ipso ortu numinis sui Gallias, „ priorum temporum injuriis efferatas, Reipublicæ ad obsequium reddidit, sibi ipsas ad „ salutem. „ Quamvis enim Bagaudæ non exprimantur nomine, eos tamen intelligit Anonymus, quum prima Maximiani expeditio, postquam in Cæsarem à Diocletiano esset promotus, adversus Bagaudas Gallos, durissimis Carini legibus & exactionibus ad arma provocatos, fuerit suscepta.

§. LVIII.

(z) Idem in *Probo* Cap. XVIII.

(a) *Belg. Rom.* Lib. VII. Cap. III. pag. 219.

(b) Pag. 316. §. III.

(c) VOPISCUS in *Caro*, Cap. VI. & in *Carino* Cap. XVI.

(d) *De Cæsarib.* Cap. XXXVIII.

(e) Vid. VOPISCUS in *Carino* Cap. XVI.

(f) AUREL. VICTOR *de Cæsar.* Cap. XXXIX. EUTROPIUS Lib. IX. Cap. XIII. Conf. DU BOS *Hist. Critique de la Monarchie Françoise* Lib. II. Cap. II.

(g) *De Gubernat. Dei* Lib. V. pag. 150.

(h) Inter *veteres Panegyricos*, qui Parisiis 1676. in usum Delphini prodierunt, pag. 194. sq. Huc pertinent etiam verba CLAUD. MAMERTINI in *Genethliaco Maximiani Aug.* ibid. pag. 129. "Non „ dico exacerbatas seculi prioris injuriis, per clementiam vestram, ad obsequium rediisse provin- „ cias.

§. LVIII.

Burgundiones & Alemanni, fœdere, ut videtur, ab aliquo tempore inter se An. Chr. 286.
juncti, (*i*) transito superiore Rheno, Galliæ universæ minitantur excidium. (*k*) Maximianus, qui plurimum temporis apud Treviros (*l*) versabatur, domesticos Bagaudarum tumultus vix oppresserat, quum novus, sed priore longe periculosior, ei hostis suboriretur atque externus. Hæc autem Germanorum irruptio, si Gallis omnibus terrorem incussit, tristissima Rhenensium conditio fuit. De Alsatis tamen res non satis comperta, quod adhuc incertum, an Barbari Trans-Rhenanum quoque limitem, quem Probus nuper restituit, cum ipso Rheni limite simul perruperint. Alemanni si Decumatibus prius agris potiti sunt, antequam Gallias invaderent, Alsatas furorem gentis inter primos sensisse liquet, id quod, Vallo Hadriani Probique servato, non tam facile fieri potuit. Reliquos Barbaros, Herulos nempe & Chaibones, quos, irruptionis socios, Mamertinus pariter memorat, quorumque sedes BUCHERIUS (*m*) ad mare Codanum seu Balthicum quærit, inferiorem puto Rhenum transiisse, dum superiorem ejus partem Alemanni ac Burgundiones transirent. Hos Maximianus consilio potius, quam vi armorum delevit; rebus suis ita dispositis, ut illi, nimia multitudine angustiis circumscripti limitibus, primum fame, mox pestilentia, tandemque gladio perirent.

Hoc tempore Aurelius Proculus Sequanis præfuisse creditur, fide Inscriptionis An. Chr. 295.
antiquæ, ubi murum Vitoduri, Helveticæ civitatis, in Pagu Turicensi sitæ, per ipsum restauratum legimus. Aurelium Proculum hunc insignibus tum claruisse muneribus, ipsumque jussu Principum, qui jam solium Imperii occuparunt, Vitodurum muro circumdedisse, nemo in dubium vocat: illi autem falluntur, qui Sequanos Proculo, tanquam Præsidi suo, paruisse arbitrantur. Genuinum Inscriptionis, quæ Constantiæ extat, exemplum ex duobus seculi XVI. Scriptoribus à me productum est alibi. (*n*) In eo vero nulla de Sequanis, nec de Maxima Sequanorum, mentio fit, quæ Provincia seculo IV. demum exorta.

§. LIX.

Alemanni, occupatis prius Agris trans Rhenum Decumatibus, in Tribocos & An. Chr. 296.
Sequanos irruunt; ex hisce penetraturi ad Lingones, vicinum Sequanis, nobilemque Galliæ Lugdunensis populum. Hic Constantius, qui Galliæ universæ tum præfuit Cæsar, ad urbem illorum præcipuam, atrox cum Alemannis prœlium inìit, clade utrimque accepta celebri. Contigit enim, ut quum initium conflictus non exercitui tantum Romano funestum, sed & Constantii Cæsaris saluti periculosum fuisset, (*o*) Alemanni, restaurato mox à Romanis prœlio, ad internecionem usque profligarentur. Sexaginta horum millia, quæ Constantius jam ceciderit, Scriptores (*p*) memorant passim; unde conjicere licet, quam potens, quamque numerosa fuerit Alemannica natio, quæ identidem à Romanis cæsa, majore tamen & numero & animo in Gallias semper

(*i*) Borgundiones Alemannorum jam erant vicini, à quo illi ex sedibus suis antiquis, ad mare Balthicum sitis, profecti sunt versus meridiem. Hic dum substitissent, communem mox io diripiendis & expugnandis Romanorum cis Rhenum provinciis causam fecerunt, mox inter se ipsos dissidia habuerunt sc bella domestica. Hinc EUMENIUS in *Genethl. Maximiani Aug.* Cap. XVII. ait: " Burgundiones Alamannorum agros occupavere, sed sua quoque " clade quæsitos. Alamanni terras amisere, sed repetunt. " Uterque populus ethnicis sacris tum adhuc addictus erat: Burgundionibus initio seculi V. demum ad Christum conversis. OROSIUS Lib. VII. Cap. XXXII.

(*k*) CLAUD. MAMERTINUS in *Panegyr. Maximiani Herculei*, Cap. V.

(*l*) Hoc itaque tempore Augusta Trevirorum sedes Imperatorum ac Cæsarum fieri incepit. Post Maximianum enim ibi regiam palatiumque per annos amplius centum habuerunt, Fl. Valerius Constantius, Constantinus M. ejusque filii Constans & Constantius; item Valentinianus ac filii ejus, Gratianus & Valentinianos junior, hisque Imperatoribus absentibus eorum Cæsares: Tyranni quoque Magnentius Aug. cum fratre Decentio Cæsare, Maximus Aug. cum filio Victore & Eugenius Augustus, quorum plerique in repellendis Francorum, Alemannorumque bellis, occupati fuerunt. Hinc AUSONIUS in *Mosella* sua urbem Trevirorum *solium & dignata Imperio mœnia* vocat.

(*m*) *Belg. Rom.* Lib. VII. Cap. IV. pag. 221.

(*n*) Supra pag. 132. §. XVII.

(*o*) EUMENIUS in *Panegyr. Constantini M.* Cap. VI. de Constantio, ejus patre, ita habet: " Quid " commemorem Lingonicam victoriam, etiam Imperatoris ipsius vulnere gloriosam? Quid Vindonis " campos hostium strage completos, sed adhuc ossibus opertos? " Vindonissensem hanc cladem de Alemannis quoque intelligendam esse, loci gentisque situs nobis persuadent. Sed tempus pugnæ commissæ haud æque est evidens. Si ordinis gestorum, qui in Panegyricis observari solet, ab Eumenio habita fuit ratio, Alemannos post primam cladem, in Lingonibus acceptam, à Constantio rursus ad Vindonissam devictos fuisse, necesse est. Meminit idem EUMENIUS paulo superius Cap. IV. victoriæ cujusdam Vindonissensis, quam vero diu ante Lingonicam Constantius reportasse videtur. Verba ejus hæc sunt: " Te " enim tantum ille & Imperator in terris, & in cœlo " Deus, in primo ætatis suæ flore generavit, toto " adhuc corpore vigens, illa præditus alacritate ac " fortitudine, quacum bella plurima, tum præcipue " campis Vindonis gessit. " Constantinus M. circa An. CCLXXIV. natus fuit, ad quod tempus forte hæc in campis Vindonis gesta referenda sunt.

(*p*) EUTROPIUS Lib. IX. Cap. XV. OROSIUS Lib. VII. Cap. XXV. In nonnullis quidem Orosii editionibus LXX. millia Alemannorum cæsa leguntur; sed refragantur Codices Manuscripti.

ſemper rediit. Crevit cum tempore populus, noſtræque Alſatiæ formidoloſior factus eſt in dies. Poſt pugnam Lingonicam publica Superioris Rheni quies ſub reliquo Conſtantii Chlori imperio illæſa ſubſtitiſſe videtur, diſpellenda rurſus præmaturo fortiſſimi hujus Principis obitu, qui An. CCCVI. contigit. Ejectis enim è Gallia Barbaris, Rheous firmis, quibus olim defenſus eſt, præſidiis ita auctus, ut non armatis tantum navibus totus inſtrueretur, ſed & juxta ripam ejus ad Oceanum usque diſponeretur miles. (*q*) Decumatibus tamen Agris, Vallo nudatis, Romanos quoque potitos, aut Trans-Rhenanum Imperii limitem à Conſtaotio, uti à Probo, reſtitutum eſſe, nullibi legimus. Contrarium potius rerum circumſtantiæ indicant. (*r*) Urbem Nemetum à Conſtantio Cæſare tum reſtauratam, vel ſecundum alios primum conditam, LEHMANNUS (*s*) refert, ſed idoneas conjecturæ ſuæ non adducit rationes. Conſtantium Chlorum Spiræ non ſepultum fuiſſe, infra (*t*) docemus.

§. LX.

An. Chr. 303. Alſatiæ ab hoſtibus externis tranquillitas haud parum Diocletianea Chriſtianorum perſecutione turbatur. Quanquam enim monumenta oon proſtent, unde appareat, qua ratione in Germaniæ Superioris, quave in Sequanici incolas, Chriſtum profeſſos, fuerit ſævitum, plures tamen ex Alſatis turbo ille non potuit non involvere; qui omnes totius orbis Romani provincias ita peragravit, ut Chriſti cultores brevi delendos ubique ſperarent Gentiles. Non exiguus autem Chriſtiaoorum per Alſatiam numerus extare tum debuit, leniſſimo Conſtantii Chlori Cæſaris regimine auctus, qui à pluribus jam annis noſtræ regioni præfuit, quique ipſe Gentiliſmum averſatus eſt. Unde Perſecutio vix per biennium apud Gallos durare debuit, ejuſdemque Principis lenitate imminuta, (*u*) imo poſt Diocletiani & Maximiani Impp. abdicationem, qua Conſtantius evaſit Auguſtus, plane ſublata fuit. Epiſcopos quidem Alſatia tum nondum habuit, niſi Paſtores, Chriſtiana Sacra adminiſtrantes occulte, ita appellare volueris. Martyrologia Rictiovarum quendam producunt, cujus auctoritate Treviris præcipue innumerabiles pene martyres ſub Diocletiano, vario mortis genere, necati perhibentur.

An. Chr. 306. Alemannos hoc adhuc tempore pacem cum Romanis coluiſſe, Alſatiamque ab iſtorum direptionibus tum fuiſſe immunem, vel inde perſpicitur, quod Rex Alemannorum Chrocus, cum Conſtantio in Britanniæ Inſulam profectus, poſt hujus mortem perſuaſerit militibus, ut filium ejus Conſtantinum ſibi Imperatorem eligerent. (*x*) Franci autem, Rheni inferioris accolæ, abſeote Galliarum Principe, ruptis induciis, limitem apud Germanos inferiores tranſierunt, mox Conſtantini ex Britannia reditu ad ſuos iterum rejiciendi penates. (*y*) Alemannos tamen, mortuo fortaſſis Chroco, adverſus Romanos, ſub Conſtantiniani principatus initio Rhenum cuſtodientes, arma cepiſſe, noſtræque rurſus inhiaſſe Alſatiæ, NAZARIUS (*z*) atque EUTROPIUS (*a*) produnt. Hic Alemannis Vangiones, Bructeros, Chamavos, aliosque Germaniæ Trans-Rhenanæ populos, addit; quos omnes ſigillatim, dein pariter armatos, conſpiratione fœderatæ ſocietatis in Romanos exarſiſſe ſcribit. Nazarius, oratorie rem exaggeraturus, plura gentium nomina recenſet, quæ unico Francorum nomine tum ſolebant venire. Eutropius hinc, ejuſdem ſine dubio belli mentionem injiciens, Alemannos tantum & Francos, à Conſtantino clade affectos fuiſſe, refert. Num Vangiones, cis Rhenum habitantes, Nazarius intelligat, an vero illos, qui vel priſtinam in Germania ſedem retinuerunt, vel hanc, à Vangionibus plane relictam, occuparunt, difficile judicatu eſt. Si poſtremos intelligit, ut quidem veriſimile, male ab Alemannis eos diſtinguit: quum omnis Mœnum inter, Rhenum atque Danubium regio ſeculo IV. quo Trans-Rhenanus Romanorum limes everſus jam fuerat, appellaretur Alemannia. Quid autem à Conſtantio adverſus hos Barbaros feliciter geſtum ſit, ex Nazario breviter exponit HADRIANUS VALESIUS: (*b*) "Non multo poſt (primum cum Francis bellum) vindi„ caturi ſe à Flavio Conſtantino Bructeri & Chamavi, Francorum gentes, cum Cheruſcis, „ Vangionibus, Alamannis & Tubantibus, inita belli ſocietate, in Galliam tranſiere; „ ad quos Conſtantinus ipſe, privatum habitum indutus, ac duobus tantum equitibus „ comitatus, quam proxime poterat acceſſit, negavitque adeſſe Imperatorem: ita ſua „ credulitate ad fiduciam elatos Germanos prœlio fudit, ac concidit. „ Cootigit res eo

(*q*) EUMENIUS quidem loco cit. Cap. XIII. ſub Conſtantino M. Rhenum ita munitum prædicat. Sed quum h. l. res ejus An. CCCVI. geſtas recenſeat, facile apparet, quod Conſtantius Chlorus jam omnium iſtorum auctor extiterit.

(*r*) Vide ſupra pag. 247. §. CCXIX.

(*s*) *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. XXV. pag. 35.

(*t*) Inter Monumenta Romana.

(*u*) Vid. EUSEBIUS *de Vita Conſtantini M.* Lib. I. Cap. XIII. & *Hiſt. Eccleſ.* Lib. VIII. Cap. ult. ANTONIUS PAGIUS *Crit. Baron.* Tom. I. ad An. CCCIII. §. VII.

(*x*) VICTOR in *Epitome* Cap. XLI.

(*y*) EUMENIUS in *Panegyr. Conſtantini M.* Cap. X. ſqq.

(*z*) In *Panegyr. Conſtantini* Cap. XVIII.

(*a*) Lib. X. Cap. II.

(*b*) *Rer. Franciear.* Lib. I. pag. 19.

eo tempore, quo Maximianus Herculeus, filio suo Maxentio in Imperiali dignitate posthabitus, ex Italia confugit in Galliam, ibique Constantini, generi sui, vitæ insidiatus est atque imperio; circa An. CCCVIII. uti ex Eutropio manifeste apparet. Quantus vero inde Germanos terror metusque occupaverit, sequens docet narratio.

Maximianus quum novas Constantino insidias strueret, ut purpuram, quam Constantio patri tradiderat, è manibus eriperet filio, Constantinus, impios soceri conatus mature oppressurus, à Rheno versus Mediterraneum mare nonnullas copias abduxit: quippe qui primum Imperii sui sexennium, antequam Roma potiretur, ad Rhenum, in urbe Trevirorum præsertim, omne fere transegit, quo Gallicæ ripæ securitati prospiceret. Limite autem hoc tum relicto, Germani, alacriores jam facti, barbara cis Rhenum excursione latrocinati sunt magis, quam bellum intulerunt. Vix enim Constantinum ad Rhenenses reditum parare audierant, quum illi, metu perculsi, Gallicas oras delererent, patriasque trans Rhenum sedes repeterent. (c) Ita Constantinus absens Germanos devicit, qui Alemanni, an Franci, an ex utrisque compositi, quod quidem credibile est, nulla ex circumstantia liquet. An. Chr. 309.

§. LXI.

Constantinus Aug. ex Gallia Rhenensi proficiscitur in Italiam, Maxentium, Maximiani filium, solio Romano, quod injuste occupaverat, dejecturus. Belli hujus gravitatem ac periculum si consideres, Alsatiam tum, imo omnem Rheni ripam, præsidiis, quibus eam post Germanos expulsos instruere debuerat, nudatam, Germanorumque invasionibus expositam fuisse putares, nisi contrarium nobis aliunde constaret. Ex Incerti enim Auctoris *Panegyrico*, (d) qui anno sequenti Constantino M. Treviris habitus, Imperatorem Rhenanum limitem, non militum excubiis modo sed & classibus, firmatum, reliquisse perdiscimus; ita quidem, ut vix quartam exercitus partem ille trans Alpes secum abduxerit. Ita enim ibi: "Rhenum tu quidem toto limite dispositis exercitibus tutum reliqueras: sed hoc majores pro te suscepimus metus, quod nobis potius, quam tibi, consulebas, nostramque pacem magis quam bellum, quod aggrediebare, firmaveras. Næ tu, Imperator, nimio nostri amore nescisti ad securitatem nobis vere providere, qui non omnia tecum arma movisti, cum tua conservatio salus nostra sit. Et quid opus erat ipsi Rheno instructis & militibus & classibus, quem jam pridem barbaris nationibus virtutis tuæ terror obstruxerat? An ostentare voluisti diligentiam tuam, divisis copiis inter custodiam pacis & belli, aut etiam jactanter & gloriose probare liberandæ Urbi te sufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hostium Alpes transgressus es: ut appareret penitius considerantibus, id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, sed promissam divinitus petere victoriam." Ultimis hic verbis Auctor apparitionem illam crucis indigitare videtur, quam Constantino, iter cum exercitu facienti, media die, obtigisse, Eusebius (e) scribit. De loco, ubi res contigerit, inter se jam pridem disputarunt Eruditi. Ludovicus Laguillius (f) eo inclinat, ut Alsatas nostros vel ipsius prodigii spectatores, vel ei saltem vicinos fuisse, existimet. Bucherius (g) contra, pro Belgio suo fortissime pugnans, Nivomagum, (*Neumagen*) vicum, ad dextram Mosellæ ripam, haud procul Treviris situm, visionis illius locum designare audet. Sunt, qui Vesontionem, sunt qui alium locum substituunt. Rem, quam se vidisse Constantinus dixit, in Gallia contigisse, variis ex indiciis testibusque (h) concludimus; locum autem vel regionem, ubi contigerit, silentio præterit Eusebius. An. Chr. 312.

Ddd §. LXII.

(c) Eumenius in *Panegyr. Constantini* Cap. XXI.

(d) Cap. II. & III. inter *Panegyricos Veteres* Jacobi de la Baune, pag. 233.

(e) In *Vita Constantini* Lib. I. Cap. XXVIII.

(f) *Histoire d'Alsace Liv.* II. pag. 20.

(g) *Belg. Rom.* Lib. VIII. Cap. VI. pag. 243.

(h) Eusebius loco cit. Cap. XXVI. innuit, Constantino miraculum eo tempore apparuisse, quo sese ad bellum, Maxentio inferendum, accinxit. Atqui Constantinus haud dubie in Gallia, & in ipsis forsasse Treviris, tum fuit. Sozomenus *Hist. Eccles.* Lib. I. Cap. V. omnes in eo conspirare dicit, Constantinum Christiana religione apud Gallos fuisse imbutum, prius quam contra Maxentium moveret. Nazarius in *Panegyr. Constantini*, An. CCCXXI. habito, de eadem re loqui videtur, ubi Cap. XIV. inquit: "In ore est omnium Galliarum, exercitus visos, qui se divinitus missos præ se ferebant. &c.

§. LXII.

An. Chr. 313. Constantinus, summa rerum per Italiam, quæ Maxentio paruerat, felicissime potitus, quum ad Gallos nostros Rhenenses, ex bello redux, perveniffet, Inferiorem statim accessit Germaniam, cui Francos, ad arma recens conversos, imminere acceperat. Mox his adventu suo ab irruptione cis Rhenum prohibitis, majus Germaniæ Superioris, quam Alemanni invaserant, periculum simulans, eosdem in Galliam Francos allexit, reportandæ ab hostibus victoriæ nactus occasionem. Constantinus dein, toto Rheni alveo navibus devectus, in ipsa Germania sua Germanos afflixit. (*i*) Rhenus atque Danubius insigne præsidiorum suarum incrementum viderunt, quum Constantinus devictum Maxentii exercitum, maxima ex parte transductum in Galliam, eis addidisset copiis, quarum fide ac fortitudine sibi vindicaverat Imperium. Ita enim apud *Panegyristam* (*l*) legitur: " Tibi jam militant, quos exutos armis Imperator adversus hostes „ barbaros rursus armavit. Jam obliti deliciarum Circi maximi & Pompejani theatri, „ & nobilium lavacrorum, Rheno Danubioque prætenduntur, excubias agunt, latro„ cinia compescunt, certant denique cum victoribus, ut civili bello victi hostibus „ comparentur. „ Sed prudens hoc Rheni limitem firmandi institutum, cujus auctor Octavianus olim Augustus, ab ipso Constantino deinceps neglectum est; præsidiario finium milite in illas avocato provincias, quibus minimum periculi ab hostibus externis imminebat. (*m*)

An. Chr. 318. Circa hoc tempus Geographica, uti omnium Galliarum, ita speciatim Alsatiæ, mutatio contigit. Constantinus M. non tantum omne Romanorum Imperium in quatuor Præfecturas majores distribuit, sed singularum quoque Præfecturarum, Gallicæ præsertim, quæ Hispaniam Britanniamque complexa est, ita subdivisit Provincias, ut ex paucis majoribus, ab Augusto constitutis, plures minores prodierint. Ita ex sola Lugdunensi Provincia, quæ ante Augustum Celtica appellata, jam prognatæ sunt quinque; quarum postrema Maximæ Sequanorum, quod hi præcipuam ejus partem composuerant, nomen obtinuit. Ab hoc tempore Alsatia Superior, quæ extima pars Sequanorum semper fuit, Maximæ jam Sequanicæ membrum evasit, cui & Rauraci, & Helvetii à Constantino adscripti fuerunt. (*n*). Novæ Provinciæ Metropolis, & Civilis & Ecclesiastica, jam facta Vesontio. Lugduno autem Metropolitanatus in Lugdunensem suam primam relictus est, quarum quatuor, si Senoniam addas, seculo hoc ortæ sunt. Apud Alsatas Inferiores in Geographicis nulla notabilis mutatio. Germaniæ Superioris Inferiorisque appellatio ab hoc tempore periit, ac Germaniæ *Primæ, Secundæque* substituta sunt nomina. (*o*) Immutato Geographico statu, Politicus quoque utriusque Alsatiæ, imo & Ecclesiasticus commutatus est status, uti supra edocui. Observandum tamen, temporis ratione, quo Constantinus ista ordinaverit, Scriptores nonnullos in diversa abire. Zosimi (*p*) auctoritatem sequentibus illa nonnisi post sedem Imperii Roma Byzantium translatam, contigisse videntur. Nos vero ad An. CCCXVIII. retulimus, quod anno sequenti in *Codice Theodosiano* (*q*) legem Constantini M. reperimus, quæ Antonio Marcellino, Præsidi Provinciæ *Lugdunensis Primæ* inscribitur, data Kalend. Jul. Constantino Aug. V. & Licinio Cæs. Coss. Si Lugdunensis Prima tum jam instituta fuit, idem de Maxima Sequanorum & Germania Prima, sub quibus nostri Alsatæ comprehensi, dicendum. Reliquas mutationes politicas à Constantino hoc quoque tempore susceptas fuisse, non dixerim equidem, annotasse contentus, Zosimum ordinem rerum non raro turbasse. Ipsum Constantini ad Sacra Christiana transitum nonnisi post Crispum filium & Faustam uxorem interfectos ponit, quem ad Maxentii devicti epocham, totis duodecim annis, & quod excurrit, priorem, debuisset referre.

§. LXIII.

(*i*) Incerti *Panegyricus, Constantino Aug. dictus*, Cap. XXII.

(*l*) Ibidem Cap. XXI.

(*m*) Zosimus *Hist.* Lib. II. Cap. XXXIV.

(*n*) Vid. supra pag. 150. sqq.

(*o*) Conf. pag. 147. §. XLIII. sq.

(*p*) Lib. II. Cap. XXXII. & XXXIII.

(*q*) *Cod. Theod.* Lib. IX. Tit. III. Leg. I. edit. Lugdunensis Tom. IV. pag. 52. Gothofredus ad An. CCCXII. legem hanc referendam esse censet, nomine Coloniæ Agrippinæ, ubi lex data scribitur, deceptus; quod An. CCCXIX. in Pannonia versatus est Constantinus. Sed annus CCCXII. nec cum verbis, Legi additis: *Constantino Aug. V. & Licinio Cæs. Coss.* nec cum Gothofredi correctione: *Constantino Aug. II. & Licinio Cæs. Coss.* subsistere potest, quoniam Licinius, nonnisi An. CCCXVII. Cæsar creatus, primum An. CCCXIX. Consulatum iniit. Loco Agrippinæ reponendum sine dubio *Aquileja*, ubi Constantinus iisdem die & anno constitit, uti ex alia id Lege discimus.

§. LXIII.

Crispus Cæsar, Constantini M. filius, Francos & Alemannos ad Rhenum oppugnat, An. Chr. 320.
brevique tempore maximas eis clades infert. De his NAZARIUS, (r) ubi Constantinum Francos conficiendos filio reservasse inquit, quum ipse pridem eos funditus delere potuisset. Idem alio in loco (s) Crispum iter, spatio immensum, nivibusque infestum, incredibili celeritate confecisse, & mox pueriles annos gloriis triumphalibus ita occupasse testatur, ut ad patrem redux exhausta ipsi bella narraverit. De Germanis etiam à Crispo cæsis, hic Nazario sermonem esse, facile evincitur; sed nihil de Alemannis speciatim, quos tamen, præter Francos, à Crispo etiam devictos esse, aliunde constat. Reperiuntur enim Nummi, (t) Crispi Cæs. imagine insigniti, in quibus Victoria, captivum prosternens, cum epigraphe: *Alamannia devicta*, *Alamannia capta*. Tempore hiemis hæc facta esse videntur, quo Rhenus forte nimio frigore congelatus, Barbaris facilem in Galliam transitum permisit. Nazarius certe Crispum hieme iter, gelu intractabile, ad Rhenum suscepisse dicit, nulla licet Francorum, nec Alemannorum, facta mentione. Utrumque sine dubio populum intelligit, ubi, Panegyrico suo finem impositurus, hæc inter laudes Constantini M. profert: *Jacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria*. Per *sinum* hic idem significari puto, quod apud TACITUM, (u) extremam scilicet Imperii partem sive limitem, & quidem Rhenanum; cui & Alsatia nostra tum fuit adscripta.

Sub reliquo Constantini M. ut & filiorum, Constantini atque Constantis, sibi invicem succedentium, Galliarum regimine, Alsatiam ab externis hostium direptionibus satis tranquillam reperimus; sub Constantio mox, qui dilaceratum in partes Imperium denique rursus conjunxit, omnino fere perdendam. Alemanni intra fines suos se diutius continuisse videntur, quo majori vi atque animo in vicinos Galliæ agros, nihil tale expectantes, erumperent. Constantini M. virtus tantum Barbaris metum incussisse videtur, ut & aliquandiu post ejus mortem quiescerent. Accedit, quod quum Constantini junioris regimen nonnisi brevissimum esset, Constans, fratris in Gallia successor, paternam in conculcandis hostibus fortitudinem præ se ferret ac felicitatem. Ipsi Alemannorum populares, Rhenique Inferioris accolæ, Franci nimirum, insigne hujus rei experimentum fecerunt, quos à Constante An. CCCXLII. perdomitos & ad pacem servandam coactos fuisse, *Hieronymianum* testatur *Chronicon*. Hinc etiam AMMIANUS (x) de Alemannis observat, quod illi Constantem non minus formidaverint, ac postea Julianum, invicti animi Principem, multisque cladibus, quas ipsis ad internecionem usque intulit, notissimum, formidasse constat.

§. LXIV.

Constante autem per Magnentii seditionem interfecto, tristis Alsatiæ nostræ facies An. Chr. 351.
exsurgit. Hic enim funesta illa rerum Gallicarum Periodus initium sumit, qua Provinciæ Cis-Rhenanæ, à Barbaris diluvii instar inundatæ, ac per insequentia tempora, intercedente nonnunquam brevissima pace, ultimam calamitatem expertæ sunt. Ipse, quod mirum, Constantius, Constantis in Occidentis Imperio successor, hujus miserandæ cladis veluti auctor extitit; receptis in fœdera Barbaris, Rhenanoque limite illis aperto, quem ab omni exterorum transitu servare debuerat. Scilicet Magnentius, quum Tyrannidem invasisset, præter Gallos atque Hispanos magnum quoque ex Francis ac Saxonibus exercitum contraxit; (y) quem, Decentio fratre in Cæsarem promoto, ducturus erat in Italiam. Vix Magnentius, tantis instructus viribus, Italiæ imminere cœpit, quum Constantius, hostem periculosum quocunque modo profligaturus, alios sibi in auxilium Barbaros vocavit, qui proximas Galliarum provincias Magnentio eriperent. LIBANIUS, (z) SOCRATES (a) ac ZOSIMUS, (b) quum hujus rei mentionem faciunt, generatim tantum Barbaros, Rheno vicinos, loquuntur, ita tamen, ut non obscure, Socrates præsertim, Alemannos indigitent. Francos enim & Saxones maxime, quod vult BUCHERIUS, (c) heic inter Barbaros intelligi, ego non arbitror; quippe quos à

 Magnentii,

(r) *Panegyr. Constantini Aug.* Cap. XVII.
(s) Ibidem Cap. XXXVI. sq.
(t) MEDIOBARBUS *Numism. Imperator. Rom.* pag. 471.
(u) *De Morib. Germ.* Cap. XXIX. Vide supra pag. 242. §. CCXI.
(x) Lib. XXX. Cap. VII.
(y) JULIANUS in *Orat. I. Constantio* habita, pag. 34.
(z) *Oratione* X. *in Juliani Imp. necem*, Opp. Tom. II. pag. 269.
(a) *Hist. Eccles.* Lib. III. Cap. I. pag. 166. Idem habet SOZOMENUS *Hist. Eccles.* Lib. V. Cap. II.
(b) Lib. II. Cap. LIII.
(c) *Belg. Rom.* Lib. IX. Cap. IX. pag. 292. §. XIII.

Magnentii, ex ipsis secundum nonnullos orti, partibus stetisse. Julianus observat; nisi dicere velimus, eos Francorum, qui domi remanserant, ubi cladis ad Mursam acceptæ nuntius allatus, desperatis prope Magnentii rebus, pro Constantio jam arma cepisse, more Barbaris sæpe, tumque præcipue usitato, ubi vel pecunia corrupti, vel sperandis opibus spoliisque excitati fuerunt. Sed de Alemannis res certior, SOCRATE ita scribente: "Imperator (Constantius) eum (Julianum) Cæsarem renuntiat, & in Gallias contra Barbaros mittit. Etenim Barbari, quos Constantius Imp. ad auxilium sibi ferendum contra Magnentium paulo ante conduxerat, cum nullum sui usum præbuissent in bello adversus Tyrannum, urbes Imperii Romani populabantur." Iidem ergo Germaniæ populi à Constantio cis Rhenum invitati sunt contra Magnentium, adversus quos Julianus postea, in Galliam missus, fortiter pugnavit, id est, Alemannica natio.

§. LXV.

Dubium vix superesse potest, si AMMIANI MARCELLINI (*d*) locum conferamus, ubi invasionis, à Chnodomario, Rege Alemannorum, eo tempore factæ, quo Decentius à fratre in Gallia relictus est Cæsar, expressa fit mentio, his verbis: "Agitabat miscebatque omnia sine modo princeps audendi periculosa, Rex Chnodomarius, ardua subrigens supercilia, ut sæpe secundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæsarem superavit æquo marte congressus, & civitates erutas multas vastavit & opulentas, licentiusque diu nullo refragante Gallias persultavit." Ita Ammianus, quum Decentium ab Alemannis superatum, Galliasque diu ab illis vastatas memorat, amice cum SOCRATE conspirat, perrupti licet limitis causam, Constantii Imp. scilicet invitationem, sileat. Sed addit LIBANIUS, Constantium, quum arbitraretur, omnem lapidem esse movendum, ut Magnentium è medio tolleret, Barbaris per literas aperuisse limites, liberumque reliquisse, ut, quantam possent, regionem occuparent. Idem paulo post (*e*) annotat, quod Alemanni Romanis, in Gallia demetentibus fruges, quas patrimonia sua arbitrati sunt, caduceatorem miserint, qui Constantii Imp. ostenderet literas, quibus istas regiones invadere ac bello vexare ipsis permiserat: omnia ex senioris, sive Constantii, consensu & auctoritate fieri dicentes. ZOSIMUS denique non tantum literas, sed maxima munera loquitur, quibus vicinos Rheno Barbaros Magnentio infestos reddiderit. Innuit quoque Zosimus evidente ratione, Germanos tum adhuc cis Rhenum versatos esse, quum Magnentius, ad Mursam amnem in Pannonia cæsus, fuga salutem apud Gallos quæreret; id quod inter præcipuas mortis, quam Magnentius sibi mox ipse intulit, causas refert. Chnodomarius ergo, Alemannorum Regulus, jubente aut consentiente saltem Constantio, Rhenanum limitem superavit, Decentioque Cæsare devicto, omnia longe lateque populatus est: ita quidem, ut Alemannico more præcipuam in evertendis, quæ ad Rhenum erant, urbibus ac castellis vim adhiberet. Rem Chnodomario tam feliciter cessisse quis miretur, quum referente JULIANO, (*f*) nulla ad Rhenum præsidia jam essent; quæ Magnentius nempe secum abduxerat in Italiam, oras Gallicas Barbarorum, in quibus plurimam obtinendi Occidentalis Imperii spem collocaverat, invasionibus apertas relinquens? Ceterum Chnodomarius hic, unus ex præcipuis Alsatiæ devastatoribus, idem ille est, qui sexennio post à Juliano, cum cæteris Alemannorum Regulis, in Argentoratensi prœlio superatus, & captivus perductus est Romam.

Gallicas interea nationes, eas nempe, quas Alemanni tum non invaserant, à Ducibus quibusdam Constantii, sub Magnentii forte Tyrannide latentes, ad legitimi Imperatoris obsequium reductas esse, antequam periret Magnentius, ex eodem, quem allegavimus, Zosimi loco apparet.

§. LXVI.

An. Chr. 354. Gundomadus & Vadomarius, duo apud Alemannos reges simulque fratres, Chnodomarii exemplum secuti, crebris etiam excursionibus vicinos sibi Gallos vexarunt. Constantius, hieme apud Arelatenses transacta, per Cabillonum, (*Châlon sur Saone*) ubi exercitus Romanus collectus est, multo cum labore versus Rhenum proficiscitur. Alemanni, de adventu ejus certiores mox facti, ultra Rhenum in terras suas se receperunt, Constantioque tum liber per Maximam Sequanorum ad Augustam usque Rauricam transitus fuit; nisi quod iniquitas temporis plurimas ei itineris difficultates objecerit.

(*d*) Lib. XVI. Cap. XII. (*e*) Pag. 272. SOZOMENUS *Histor. Eccles.* Lib. V. Cap. II. idem tradit. (*f*) Ead. *Orat.* I. *in Constantium* pag. 35.

objecerit. Hic quum ad *Supercilia Rheni* subsisteret Imperator, pontem compage navium erat structurus, quo cum exercitu transire posset in Alemanniam. Sed restiterunt conatibus Alemanni, tela grandinis instar in Romanos emittentes. Factum itaque, ut Constantius de felici expeditionis suae progressu desperaret, jamque hostibus intactis cogitaret de reditu, ubi index quidam, Alemannicae regionis gnarus, ex improviso advenit, qui vadosum Rheni locum, transituque facilem, ipsi noctu monstravit. Occasione tam opportuna Barbaros invadendi Constantius haud dubie usus fuisset, nisi Alemanni, à quibusdam popularium suorum, qui in exercitu Romano, honoratiores inter, militiae dediti erant, occulte moniti, prudenti consilio Legatos misissent, delictorum remissionem petituros ac pacem. Hanc Constantius, Princeps ultra modum timidus, cunsensu militum facile eis concessit, ita quidem, ut Gundomadum & Vadomarium, dirissimos licet Romani nominis hostes, in foedus & auxiliarium numerum reciperet. (*g*) Patet hinc, quantum Imperatores peccaverint, quod exteros & barbaros homines suae adscripserunt militiae, ex quibus quum deinceps exercituum Romanorum Duces crearentur, popularium hi magis suorum, quam Romanorum, rebus faverunt. Ita Constantius exercitum proditoribus saepe commisit, quales Latinus, Comes Domesticorum, Agilo. Tribunus Stabuli, & Scudilo, Scutariorum Rector, Alemanni omnes origine, aliique hujus generis plures fuerunt. De Gundomado & Vadomario id adhuc observo, illos Superiorem praecipue nostram, praeter reliquas Maximae Sequanorum regiones, infestasse Alsatiam, quum Chnodomarius contra videatur inferiorem ejus partem diripuisse. Castra profecto sua inter Tribunos (*Lauterburg*) ac Concordiam (*Altstatt* prope Weissenburgum) Chnodumarius tum habuit, quum Julianus Alemannos ad Argentoratum aggressus est. (*h*)

§. LXVII.

Ita Alsatiae Superiori publica jam quies restituta, quae tamen vix per biennium duravit, ut infra videbimus. Illas enim Alemannorum, quos AMMIANUS (*i*) *Lentienses* vocat, irruptiones, post discessum Constantii in Romanorum limitem factas, Alsatiam nostram quoque turbasse non puto; quod Alemannos hos, ad Lacum Brigantiae, qui Constantiensis hodie seu Bodamicus dicitur, habitantes, Rhaetiam invasisse Ammianus tradit. Arbetio, Magister militum, adversus eos à Constantio, qui ipse in Rhaetiam se contulit, cum valido exercitu missus est; fortunam primo adversam, inde experturus secundam. Quum enim Lacus Brigantini relegeret margines, congressum cum Barbaris quaerens, hi repentino è latebris excursu illum adorti sunt, ac Romanos imparatos noctu fugarunt. Illi, successu felici rerum elati, ferocioresque in dies facti, ipsa Romanorum Munimenta infestare perrexerunt. Arbetio denique, redintegratis viribus, simili excursu hostes dispersit, magnumque eorum numerum densis gladiorum hastarumque ictibus truncavit. In Gallico haec omnia solo gesta fuisse videntur, quod Munimenta Romana, ad quae pugnatum, cis Rhenum erant, & Alemanni per Gallias, uti videbimus, continuarunt vagari. Neque minores circa idem tempus ad Rhenum inferiorem in Germania Secunda prognatae sunt turbae, quando Silvanus, pedestris militiae Rector, & origine Francus, Coloniae Agrippinae à Constantio ita defecit, ut ipse *Augusti* titulum sibi tribuerit. Silvanus Principis sui jussu profectus erat in Galliam, ut limitem ejus à Barbaris, jam pridem latrocinantium more per eam impune grassantibus, armis tueretur. Barbari etiam, quos Francos & Alemannos fuisse puto, trans Rhenum propulsi sunt, tanta felicitate, ut in ipsis sedibus suis trepidare inciperent. Sed quod Silvano gloriam parere debuerat, invidiam peperit, Arbetionis praesertim artibus, quem ad Lacum Brigantiae victum atque victorem modo vidimus. Factum hinc, ut ille, de salute sua jamjam desperans, quum nec Francis, licet popularibus, se tradere consultum crederet, militum & Tribunorum consensu Tyrannidem invaderet, charybdim vitando in scyllam periturus. Nam paulo post Ursicinus, à Constantio cum decem aliis, inter quos & Ammianus Marcellinus, Coloniam Agrippinam missus, Silvanum, ad Conventum Christiani ritus tendentem, per armatorum globum densis gladiorum ictibus trucidare fecit; (*k*) vix mense post purpuram assumptam completo. (*l*)

An. eod. 354.

(*g*) AMMIANUS MARCELLINUS Lib. XIV. Cap. X.

(*h*) Idem Lib. XVI. Cap. XII. De Tribunorum & Concordiae situ conf. supra pagg. 228. & 232. sq.

(*i*) Lib. XV. Cap. IV.

(*k*) AMMIANUS Lib. XV. Cap. V. SOCRATES *Hist. Eccles.* Lib. II. Cap. XXXII.

(*l*) AURELIUS VICTOR *de Caesar.* Cap. XLII. EUTROPIUS Lib. X. Cap. VII.

§. LXVIII.

An. Chr. 355. Constantius quum Galliam à Barbaris servari vix posse cerneret, (quod enim Alemanni ad Rhenum Superiorem, id ad Inferiorem fecerant Franci) Julianum, patruelem suum, creavit Cæsarem; ab Eusebia conjuge ad consilium hoc præsertim inductus. (*m*) Res Gallicæ tum quanto in periculo versatæ fuerint, Zosimus (*n*) ostendit, qui quadraginta jam urbes, ad Rhenum sitas, ab Alemannis, Francis ac Saxonibus devastatas, earumque cives & incolas in Germaniam abductos, memorat. Eodem tempore Quadi & Sarmatæ in Pannoniam, Mœsiamque Superiorem irruerant, quo & Sapor, Rex Persarum, per Duces suos nunc Armeniam, nunc Mesopotamiam, infestavit. Galliis, tam misere habitis, ut subveniretur, Julianus cum CCCLX. militibus, at non cum summo imperio, jussu Constantii eo profectus est. Quamvis enim Cæsaris nomen & insignia accepisset, multum tamen abfuit, quin Cæsaris quoque potestatem, auctoritatemque in rebus gerendis acceperit. Ipse Julianus (*o*) testimonio id suo, in Literis ad Senatum Populumque Atheniensem, confirmat: "Cum trecentis, (inquit) „ & sexaginta militibus proficisci me in Gallias, quæ tum erant perturbatæ, media „ hieme jussit; non ut provinciæ illius exercitibus imperarem magis, quam ut illorum „ Ducibus subessem. „ Id vero incertum est, quod Ammianus (*p*) annotat, rumorem scilicet jactatum fuisse, Julianum à Constantio Cæsarem esse factum, ut in gravi hoc bello periret juvenis, qui rei militaris rudis habebatur. Socrates (*q*) ac Sozomenus (*r*) præcipue calumniam credunt, quod Constantius sororem suam Juliano in matrimonium dederit. Julianus quum itineribus rectis Taurinos venisset, nuncium Coloniæ Agrippinæ, à Barbaris, qui sine dubio Franci erant, post diuturnam obsidionem occupatæ ac deletæ, mœstus accepit. (*s*) Viennam inde delatus, incredibili cum omnium applausu urbem intravit, ibique inter gravissimi belli apparatus anxie transegit hiemem.

§. LXIX.

An. Chr. 356. Status Galliæ, Rhenensis præsertim, qualis initio hujus anni fuerit, Julianus (*t*) ipse sequentem in modum declarat: "Numerus oppidorum, à Barbaris eversorum, ad „ quinque & quadraginta pervenerat, burgis & castellis minoribus omissis. Agri vero, „ quem cis Rhenum obtinebant Barbari, tantum erat spatium, quantum à fontibus „ illius ad Oceanum usque porrigitur: postremi autem illorum, ac finibus nostris „ citimi, trecentis à Rheni ripa stadiis distabant: sed triplo adhuc amplior regio popu- „ lationibus illorum & excursionibus vastata erat atque inculta, ubi ne pascendi quidem „ potestas Gallis fieret. Erant & urbes aliquot oppidanis vacuæ, etsi nondum vicinos „ haberent Barbaros. „ Addimus Juliano Mamertinum, (*u*) testem quoque coætaneum, cojus verba ita se habent: "Florentissimas quondam, antiquissimasque urbes „ Barbari possidebant: Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immi- „ tibus addicta dominis serviebat. Porro aliæ, quas à vastitate barbarica terrarum „ intervalla distulerant, judicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur: ingenua „ indignis cruciatibus corpora (suberant;) nemo ab injuria liber. „ Quadraginta ergo & quinque Galliæ Rheno vicinioris oppida, inter quæ Alsatica pleraque, partim ab Alemannis, partim à Francis, fuere destructa, & regio nostra juris velut Germanici facta, uti Libanius (*x*) id quoque affirmat. Sed non ripensem modo, verum & interiorem Galliam longe lateque populati sunt Barbari, per Maximam Sequanorum usque ad Augustodunum, (*Autun*) celebrem Lugdunensis Primæ urbem, & ultra penetrantes. Hæc urbs quum ab Alemannis obsideretur, Julianus primam in illos VIII. Kal. Julias, hibernis Viennensibus relictis, suscepit expeditionem: unde per Autissiodorum, Tricassas & alia loca, repulsis & oppressis ubique hostibus, Rhemos pervenit, ubi Marcellus ac Ursicinus, summi hactenus rei militaris per Galliam Duces, illum cum

(*m*) Ammianus Lib. XV. Cap. VIII.

(*n*) Lib. III. Cap. I.

(*o*) *Epistola ad S. P. Q. Atheniensem*, Opp. pag. 277. Ita quoque Libanius *Orat.* X. in Juliani necem pag 271. & Zosimus Lib. III. Cap. II.

(*p*) Lib. XVI. Cap. XI. pag. 107.

(*q*) *Hist. Eccles.* Lib. III. Cap. I. pag. 167.

(*r*) *Hist. Eccles.* Lib. V. Cap. II. pag. 596.

(*s*) Ammianus Lib. XV. Cap. VIII. pag. 73.

(*t*) *Epistola ad S. P. Q. Atheniens.* pag. 972.

(*u*) In *Gratiar. Actione Juliano Aug.* An. CCCLXII. *dicta pro Consulatu*, §. IV. inter *Panegyricos Veteres* pag. 285.

(*x*) *Orat.* VIII. *Juliano Imp. Cos. dicta*, Opp. Tom. II. pag. 238. ubi: Καρπουμένων τὴν ἡμετέραν τῶν βαρβάρων, καὶ πόλεις πέντε δεούσας πεντήκοντα καθῃρηκότων, ἀποτετμημένων δὲ τῆς γῆς τὸ πλεῖον, καὶ κεκτημένων. Τῶν δὲ φανερωτάτων ἐν Γαλάταις γενῶν αἰσχρῶς ἐκεῖ δουλευόντων. "Barbaris provinciam nostram depopulantibus, „ atque urbibus quinque & quadraginta dirutis, item- „ que maxima territorii possessionum parte recisa, & „ clarissimis Galatarum familiis misere illic servien- „ tibus.

cum exercitu expectaverant. Rhemis mox per Decem-pagos, (*Dieuze*) Belgicæ Primæ oppidum, in Mediomatricis situm, in nostras Alsatiæ Regiones profectus, ubi Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, & Salisonem, præter Nemetes, Vangiones ac Moguntiacum, à Barbaris captas esse acceperat. Quanta Juliano, iter hoc facienti, prudentia & circumspectione opus fuerit, ne ab hostibus, per totam qua ibat, viam dispersis & locorum optime gnaris, obrueretur, præter AMMIANUM, (y) ex quo omnia ista discimus, LIBANIUS (z) quoque observat. Accidit enim, ut duæ Legiones, reliquum secutæ exercitum, subito Barbarorum impetu penitus fere delerentur, nisi idem, quem diximus, exercitus,audito pugnantium clamore, in ipsarum accurrisset auxilium.

§. LXX.

Romanis itaque, Alsatiam intrantibus, primus, quem Alemanni tenebant, locus sese obtulit Brocomagus. Tabernæ, munimentis destitutæ, Juliani adventu ab hostibus relictæ, qui ex montanis sua sponte se in planitiem receperunt. Brocomagus non sine notabili hostium strage occupata fuit. Pars illorum, inito justo prœlio, trucidata, capti alii, cæterique omnes devicti sola fugæ celeritate salutem quæsivere. Quid circa reliquas Alsatiæ urbes, Brocomago vicinas, Argentoratum præcipue, tentatum aut factum jam sit à Romanis, nec ex Ammiano, nec aliunde cognoscimus. In Alemannorum manibus eas mansisse, non credibile est; quod AMMIANUS (a) Barbaros ita territos docet, ut nullo eorum post pugnam Brocomagensem repugnante, Julianus ad recuperandam Agrippinam sese convertere potuerit, nullamque in omni, qui Brocomagum & Agrippinam interjacet, tractu, præter Rigomagum, civitatem aut castellum repererit, hostium manibus eripiendam. Aliter enim sibi Ammianus non constat, nisi Germanos trans Rhenum, vel in abdita saltem loca, se recepisse statuas. Neque minus obscura sunt, quæ Libanius in eo, quem modo allegavimus, loco de duabus civitatibus, primum à Juliano captis, hunc in modum recenset: (b) " Quum è „ duabus civitatibus amplissimis, hanc quidem cum denis millibus obstaculorum „ objectam, aliam vero recens uno aditu exinanitam & jacentem, reperisset; uni ad „ restaurationem manus porrexit, & ad custodiam præsidia decrevit: alteram adeo „ destitutam ab omnibus, ut unde non esset lex cogeretur alere, meliori spe consolatus est. „ Sermonem heic de Brocomago esse & Agrippina, quas prima expeditione Julianos apud Ammianum recepisse scribitur, persuadere nobis videntur, quæ Libanius subjungit, ubi quendam Barbarorum regem in fœdus Romanorum transgressum & auxilia illis pollicitum memorat. Simile enim quid AMMIANUS post captam Agrippinam contigisse tradit, ubi inquit: " Igitur Agrippinam ingressus, non ante motus est „ exinde, quam Francorum Regibus furore mitescente perterritis, pacem firmaret, „ Reipublicæ interim profuturam, & urbem reciperet munitissimam. „ Neque absurdi postulandus, si quis Brocomagum destitutam ab omnibus sibique denuo relictam existimet; id quod Libanius de altera urbe affirmat. Alemannos enim ejusdem mox oppidi, imo totius Alsatiæ, possessores infra videbimus. Ne tamen Brocomagum à Libanio designari credamus, impedire posset, quod oppidum hoc inter maximas & amplissimas Galliæ Civitates multi forte non libenter retulerint. (c)

An. eod. 356.

§. LXXI.

Alsatia Inferiore ab Alemannis maximam partem liberata, ex Germania Prima in Secundam Julianus profectus est, ut Coloniam Agrippinensem, ante decem hos menses à Francis prope deletam, Constantio Imp. recuperaret. Conatibus quum respondisset fortuna, omni inferioris Rheni oræ tranquillitas aliquo modo restituta est. (d) Romani autem per Treviros ad Superiorem, quem modo reliquerant, Rhenum denuo iter fecerunt, ut Alemannos, fines Imperii adhoc invadentes, ex Gallico, & quidem Maximæ Sequanorum, latere aggrederentur, dum à parte Rhætiæ illos cum alio exercitu aggrederetur Constantius. Alemanni tum, in summas angustias compulsi, propriamque terram suam Romanorum armis apertam videntes, supplici manu pacem petierunt,

(y) Lib. XVI. Cap. II.

(z) *Orat.* X. pag. 272.

(a) Ibid. Cap. III.

(b) LIBANIUS *Orat.* X. pag. 272. *Καὶ μὲν δυοῖν πόλεων ταῖν μεγίσταιν τὴν μὲν ὑπὸ μυρίων προβολῶν κεκακωμένην, τὴν δ' ἄναγχος ἐφόδῳ μιᾷ κεκενωμένην τε καὶ κειμένην, τῇ μὲν χεῖρα, ὤρεξεν εἰς ἀνάστασιν, καὶ φρουρὰς ἐγκαθίστησι. Τὴν δ' ἐπηρημωμένην τοῖς ἅπασιν, ὥστε καὶ ἔθει ὁ νόμος ἀναγκασθῆναι τραφῆναι, παραμυθήσατο ταῖς ἀμείνοσι τῶν ἐλπίδων.*

(c) Sunt, qui urbem Ammiani munitissimam, quam Julianus recepisse scribitur, eandem esse putant, de qua Libanius annotat, eam solatio melioris spei fuisse erectam. Per hanc vero Treviros vel Tungros intelligunt. Ita TILLEMONTIUS *Hist. des Empereurs* Tom. IV. pag. 170.

(d) AMMIANUS Lib. XVI. Cap. III.

petierunt, cujus eo facilius facti sunt compotes, quod militis, in hiberna reducendi, tempus adesset. (e) Alemanni hi, à Constantio ac Juliano in ordinem redacti, procul dubio iidem fuerunt, quos ante biennium sub duobus regibus, Gundomado nempe & Vadomario, Maximam Sequanorum ad Augustam Rauracorum infestantes, pacaverat Constantius. In confinio enim Sequanicæ & Rhæticæ provinciarum siti, ab utroque etiam latere Romanorum armis oppugnati sunt. Præterea quis non intelligit, AMMIANUM (f) id suo, licet obscurius, testimonio firmare, ubi Gundomadum & Vadomarium, regios duos fratres, ideo in prœlio Argentoratensi non cumparuisse dicit, quod pacis, anno præterito à Constantio impetratæ, vinculo fuerint adstricti? Pacem cum Alemannis An. CCCLVI. qui pugnam Argentoratensem præcessit, nullam aliam fecit Constantius, quam istam, de qua modo locuti sumus. Posset quidem pax, An. CCCLIV. cum Gundomado & Vadomario apud Rauracos inita, facile intelligi, nisi Ammianus disertis verbis annum præteritum memoraret, id quod contra VALESIUM (g) aliosque notandum. Hac etiam ratione nemo illorum in servanda fide constantiam mirabitur, quum eos anno sequenti solos fere Alemannorum domi quietos, adversus Julianum se non movisse accipiet. Bis enim Romanorum provincias adorti, bis quoque repulsi fuere, gravesque nupera clade temeritatis suæ pœnas dederunt. Populi tamen, ipsis subjecti ac prædæ Gallicæ cupidi, sponte sua, imo invitis Regibus, oras nostras cum Alemannis reliquis invaserunt, postquam Gundomadus, ut fide & auctoritate potior, per insidias ab eis fuisset interfectus.

§. LXXII.

An. eod. 356. Primæ hujus in Alemannos & Francos expeditionis res gestas qui secum perpendit, ille ea, quæ JULIANUS (h) de rebus, tum haud male administratis, ipse perscribit, haud difficulter admittet. Neque tamen existimandum est, Barbarus omni tum Gallia fuisse ejectos, multo minus ita territos, ut à direptionibus suis & à limitis Rhenani transitu abstinuerint ad tempus. Aliud enim sæva mox plurium locorum, media in Gallia sitorum, nos docet invasio, ab iisdem Barbaris, quos Alemannos fuisse verisimile est, hibernante apud Senones Juliano, facta. His dum Julianus malis prospiceret, & maximam militum, quos secum habuerat, partem laborantibus in auxilium mitteret, ipse ab hostibus in oppido Senonum per XXX. dierum spatium ita inclusus est, ut in maximum salutis ac vitæ suæ discrimen adduceretur. Fieri id potuisse nemo mirabitur, quod Duces exercitus, apud quos summa auctoritas, plerumque sibi Cæsar contrarios habuit. Marcellus, equitum Magister, ferox & durissimus homo, nullos Juliano periclitanti, quas facile poterat, tum suppetias tulit. (i) Ita incolæ nostri Rhenenses experti jam sunt, quantum suspicio & subdolus imperantium animus damnum Reipublicæ afferat. Afflicta nimirum Gallia, afflictus quoque Julianus ipse: non quod huic debita in profligandis hostibus prudentia ac virtus deesset, sed quod Constantius fortissimo juveni, ad maxima quæque perpetranda idoneo, liberati à Barbaris Imperii gloriam invideret: eique propterea, cui ne copias quidem cogere licitum erat, (l) Duces ejusmodi adderet, qui vel contrariarentur ipsi, vel non obedirent. Marcellus tamen sine dubio acerbiorem se gessit, quam in mandatis ab Imperatore acceperat. Circa idem saltem tempus, quo Julianus apud Senones versabatur, Marcellus à Constantio revocatus ex Gallia, suum, quod habuerat, militare imperium amisit.

§. LXXIII.

(e) AMMIANUS quum expeditionem hanc Juliani adversus Alemannos inter res, An. CCCLVI. gestas, plane sileat, eamque nonnisi prœlii Argentoratensis, quod anno sequenti commissum est, occasione referat, Lib. XVI. Cap. XII. diversitas sententiarum inde prognata, ratione temporis, quo illa contigerit. Omnes tamen circumstantiæ, quas Ammianus allegat, ita comparatæ sunt, ut nulli dubitantes eam anno CCCLVI. nondum finito, post Agrippinam è Francorum manibus receptam, locum habuisse statuamus. Vid. TILLEMONT *Hist. des Empereurs* Tom. IV. Not. *sur Constance* XXXVIII. pag. 289.

(f) Loc. alleg. pag. 109. ed. Gronov.

(g) In *Notis ad Ammianum* pag. 109. Not. (b) ubi Vir Doct. Scriptoris hujus verba male detorquet.

(h) *Epistola ad S. P. Q. Atheniens.* pag. 278. Contrariatur hic versio Latina textui Græco, qui ita habet: Ὡς κακῶς ἦν, ὡς ἀκηκόατε, τῷ πρώτῳ στρατηγηθέντος ἐνιαυτοῦ, καὶ πραχθὲν οὐδενὸς &c. In versione autem legitur: " Igitur cum, ut audistis, primo anno „ male administratæ res essent, nec ullum factum „ esset operæ pretium &c. „ PETAVIUS recte omnino priorem lectionem Græcam posteriori præfert, utpote Ammiano, qui Julianum de hisce virtutis suæ primitiis lætum in hiberna rediisse tradit, optime conformem. Atqui Ammianus ipse rebus tum gestis interfuit.

(i) AMMIANUS Lib. XVI. Cap. IV.

(l) JULIANUS ead. *Epist.* pag. cit.

§. LXXIII.

An. Chr. 357.

Julianus ineunte hujus anni vere quum ſummam in rebus, per Galliam & contra hoſtes ſuſcipiendis, poteſtatem obtinuiſſet, (*m*) aucto & firmato ſibi exercitu, ex Senonibus ad Rhemos contendit, Barbaros cum Severo, qui felicioribus nuper auſpiciis Marcello datus fuit ſucceſſor, undique aggreſſurus. Sed & alius inſuper Dux, Barbatio nomine, cum XXV. millibus armatorum (Libanius (*n*) XXX. millia habet) ipſi miſſus eſt in auxilium. Hic vero, magno iterum Galliarum malo, ſeparatum illum à Juliani copiis exercitum rexit, nullius, niſi Conſtantii Auguſti, juſſibus obſequens. Quum enim in Rauracos veniſſet, ut inde Cæſari ſeſe jungeret, jubebatur ibi ſubſiſtere, monitus quoque, ne Juliano commiſceretur unquam, ſed Rhenum hac in parte ſolus transiret. Cauſa rei eadem, quæ Marcellum Juliano addiderat æmulum; infelix nimirum Conſtantii indoles, qua verebatur, ne Julianus, proſpero armorum ſucceſſu elatus, credita auctoritate ac viribus in ipſius tandem abuteretur exitium. (*o*) Quam iniquus vero in Julianum Barbatio, quam pernicioſus ille Galliis fuerit, præter alia hæc quoque Lectorem docebit narratio. Populus tum Germanicus, qui ſecundum Valesium (*p*) Læti vocabatur, Alemannici fœderis procul dubio ſocius, duos inter, Juliani ſcilicet, apud Rhemos, & Barbationis apud Rauricum, exercitus Lugdunum (*q*) usque, ſed occulte, penetravit, triſtemque urbi huic, in cujus agro vaſtavit diripuitque omnia, interitum ſuperbe minatus eſt. Barbaris non modo liberum, quem forte prohibere potuiſſet, Barbatio per Germaniam Primam & Maximam Sequanorum tranſitum permiſit, ſed & partem illorum, ad ſua redeuntem, amiciſſime habuit. Reliqui cuncti ab expedito equite, quem Julianus in eorum occurſum feſtinare, ac vias, per quas hoſtibus redeundum fuit, obſtruere juſſerat, trucidati ſunt; prioribus etiam, qui Barbationis perfidia incolumes evaſerunt, omni Lugdunenſi præda exutis. (*r*) Enimvero vix credibile eſt, Germanos, licet audacia nulli populo inferiores, tantum vitæ diſcrimen adituros fuiſſe, ut duplici Romanorum exercitu neglecto, mediæ fere Galliæ arma inferrent, niſi finitimæ ejus Rheno provinciæ, opibus & incolis prorſus exhauſtæ, deſerti inſtar, ſteriles jacuiſſent. Ita Alſatiam in ipſa tum Alſatia quæſiviſſes: deſtructis oppidis, civibus vel interfectis vel in hoſticum abductis, nullo quoque arvorum cultore relicto, cunctis armorum Alemannicorum ſtrepitu repletis.

§. LXXIV.

Sed pervenimus tandem ad illud tempus, quod novam quaſi Hiſtoriæ Alſaticæ epocham conſtituit, quoque illuſtrius & eventibus rerum feracius in omni noſtra Romana Periodo vix ullum occurrit. Alſatiæ nimirum, ſub Alemannorum tyrannide jam pridem gementi, Julianus tandem liberator advenit. Alii Barbarorum, recenti popularium ſuorum clade ac inopinato Cæſaris adventu perterriti, proximas paſſim, quas Rhenus efformat, inſulas (*s*) occuparunt; alii, domicilia cis Rhenum retinentes, præſidium in ſilvis quæſiverunt, quarum aditus magnis obſtruxerant concædibus arborum. Inſulæ primum hoſtibus ereptæ, hoc forte conſilio, ut iſti Alemannorum, qui patriam non deſeruerant, eo facilius ab ulteriore Rheni prohiberentur tranſitu. Novum tunc Barbatio, apud Rauracos adhuc ſubſiſtens, adverſantis ſui Juliani conatibus animi documentum edidit. Agebatur de pontibus nonnullis, Rheno imponendis, quibus Romani ad Alemannos, inſulis ejiciendos, penetrarent. Septem à Barbatione, quas Juliano mitteret, naves rogatæ. Sed Cæſar à Barbatione adeo nihil impetravit, ut hic omnes potius, quas habuerat, naves igne combuſſerit; peſſimæ indolis homo, de perdendo Juliano magis, quam de ſervando Imperio, ſollicitus. Nec obſtare tamen Barbatio potuit, quin ille Barbaros inſulis mox prorſus ejiceret. Comperto enim per captos Alemannorum exploratores rapidiſſimi fluminis,

torrida

(*m*) Julianus ibid. Zosimus Lib. III. Cap. II. & III.

(*n*) *Orat.* X. pag. 273.

(*o*) Libanius ibid.

(*p*) *Not.* (*y*) *ad Ammian.* Lib. XVI. Cap. XI. pag. 105. edit. Gronov. Dubito tamen, num Ammianus vocabulo *læti* appellative, an vero adjective utatur. Alemannos certe hic intelligendos eſſe, circumſtantiæ rerum oſtendunt.

(*q*) Ebredunum, quod Beat. Rhenanus *Rer. Germ.* Lib. I. pag. 78. pro Lugduno legendum eſſe putat, heic locum habere nequit. Hoc enim ſi Alemanni oppidum invaſiſſent, nec duos inter dictos exercitus tranſire, nec à Juliano tam facile intercipi potuiſſent. Ebredunum vero indubie illa civitas eſt, quæ hodie *Iverdun*, apud Helvetios occurrens, dicitur; Rhenanus licet eam haud procul a Rauracis ponat.

(*r*) Ammianus Marcellinus ibid.

(*s*) Inſulas has prope Rhinovium ex parte ſitos fuiſſe, veriſimile eſt. Guillimannus *Rer. Helvet.* Lib. I. Cap. XI. pag. 97. Valli Alemannici reliquias ibi adhuc ſupereſſe ſcribit. Romani enim oppidum Rhinovium tenebant. Alemanni vero vicinas occupaverant inſulas.

torrida jam æstate paulatim deficientis, alicubi vado, milites sub Bainobaudis, Cornutorum Tribuni, ductu ad proximos transgressi sunt Barbaros, quos sine ullo sexus vel ætatis discrimine trucidarunt universos. Ex hisce lintrium, quas vacuas repererant, ope perrumpentes ad alios, opimis passim ditati sunt spoliis, idque sane vel cædendo, vel terrendo, effecerunt brevi milites, ut nullus hostium Rheno insederit amplius.

§. LXXV.

An. eod. 357. A Rheno Vosagum montem, Occidentalem Alsatiæ limitem, Julianus repetiit, Tres-Tabernas, ab Alemannis nuper destructas, reparaturus. Opus, prudenti consilio inceptum, brevi absolutum est tempore. Munimento hoc securitati Galliæ interioris prospiciebatur, quæ eo non restituto vix unquam ab invasionibus Germanorum poterat esse immunis. (t) Locus restauratus & præsidio militari, quod istas Vogesi fauces defenderet, instructus. Opus quoque erat commeatibus, nusquam in Alsatia, nisi apud hostes, residuis. Ex horum itaque messibus, vel maturis segetibus potius, tanta frumenti copia per milites, rem caute agentes, congesta fuit; ut non Tribus-Tabernis modo, in anni spatium, sed & aliis Romanorum locis, commeatu carentibus, egregie illa sufficeret. (u) Omnis præterea exercitus Juliani, iisdem lubenter artibus usus, viginti sibi dierum alimenta paravit; quod nuperum commeatum, ad ejus sustentationem paratum, Barbatio vel pro suo retinuerat milite, vel igne comburendum tradiderat. Barbatio tum ponti, navigiis struendo, operam navabat, quo in Germaniam transiret cum exercitu, proximisque Alemannis, licet pacatis, specie saltem, arma inferret. Sed quam impar isti fuerit operi, mox eventus ostendit. Non solum enim pontem non absolvit Barbatio, sed & in ipsa, ubi substitit, Gallica Rheni ripa repentino Germanorum impetu fere oppressus est; quo plures Romanorum, nihil tale expectantes, fuere occisi. Alemanni tamen, insigni sarcinarum ac jumentorum, quæ Rauracis abduxerunt, præda locupletati, ad sua confestim redierunt, vel quod vicinum Juliani exercitum timerent, vel ut nonnisi coactos & provocatos id se fecisse ostenderent. Nam ex iis sine dubio Alemannis fuerunt, qui Gundomadum & Vadomarium fratres habuerunt Reges, quique annis superioribus à Constantio Imp. bis in ordinem redacti, duplici pacis sacramento, ut vidimus, Constantio adstricti fuerunt. Barbatio quoque paulo post, quasi re bene gesta, ex Rauracis ad Imperatorem reversus est, milites, per stationes hibernas hinc inde dispersos, media licet æstate, in Gallia relinquens. (x) Ita Julianus Duce Romano adversario, ipsis hostibus periculosiore, liberatus est, neminemque adeo amplius in Gallia habuit, qui conatibus consiliisque ejus resisteret; Barbatio licet animum hostilem in Julianum, in Aulam redux, deposuerit nunquam.

§. LXXVI.

Interim tremenda Alemannorum colluvies, undiquaque sedibus suis excita, prope Argentoratum, Mediomatrico-Tribocorum urbem primariam, septem sub Regulis suis consedit. Inter hos Chnodomarius auctoritate & rerum gestarum gloria veluti princeps fuit; sequebantur inde Vestralpus, Urius, Ursicinus, Serapio, Suomarius & Hortarius, omnes arcto inter se fœdere adversus Julianum conjuncti, eandemque lætam, vel lugubrem gravissimi belli sortem habituri communem. Plures Alemannos hos causæ impulerunt, ut viribus collectis, Romanorum in faciem prodire non dubitarent. Præterquam enim, quod turpis illa Barbationis & numerosissimi exercitus, quem rexerat, fuga spem eorum accendit; Julianum, copiis longe paucioribus, nonnisi tredecim millia explentibus, stipatum, aut absque prœlio salutem esse fuga quæsiturum, aut inita pugna facile iri deletum, sperarunt. Tanto magis vero timidum Cæsarem arbitrati sunt Alemanni, quod Rheno nuper relicto ad Vogesum retrocesserat montem, ubi perficiendi Trium-Tabernarum munimenti studio tenebatur. Adde, quod justissimum in Romanos bellum se suscipere crediderunt, pro vindicanda scilicet terra, quam Constantius Imp. ipsis pridem occupandam tradiderat; quamque virtute ac ferro quæsitam aliquandiu tranquilli possederant. Ab illis hinc Legati, antequam prœlium iniretur, ad Julianum missi, qui rationes ipsi graves exponerent, cur Alsatia protinus exire deberet, hoc addito monitu: *Aut scriptis* (Constantii Epistolis) *immanendum, aut neutrum volentibus, prælium esse sperandum.* (y) Legatos, risu exceptos, eadem Cæsar superbia, donec inceptum castrorum opus absolveretur, retinuit, qua Alemannorum ipsi mandata exposuerant.

§. LXXVII.

(t) Vide supra pag. 235. §. CXCIX.

(u) Ammianus Lib. XVI. Cap. XI. Libanius *Orat. funebri Juliani*, pag. 273.

(x) Ammianus & Libanius ibid.

(y) Libanius *Orat.* X. pag. 274. ubi: Ἢ τοῖς γεγραμμένοις ἐμμένειν, ἢ μηδ᾽ ἑτέρως βουλομένοις ἐλπίζειν μάχην.

§. LXXVII.

Prœlio itaque res omnis committenda. Flagitabant illud Romani non minus ac Barbari; hi quidem Chnodomario, quod Decentium olim Cæfarem fuperaverat, concitatore temerario, illi virtute ac hoftis opprimendi fiducia, excitati. Nec diutius Cæfar militum ardori reftitit. Audiebatur, fole vix ortum parante, per caftra tubarum clangor, prœlii inftantis nuntius. Exiere inde Tribus-Tabernis lento inceffu pedites; adjuncti turmatim equites, cum quibus *cataphractarii & fagittarii, formidabile genus armorum.* Procedente ita verfus Argentoratum, quæ feptem à munimento leucis diftabat, exercitu, dieque jam ad meridiem vergente, quum nondum confpiceretur hoftis, Cæfar, quiefcendum effe ratus, milites fuos cuneatim difpofuit, habitaque ad illos oratione monuit, ut vallo foffaque circumdati, victu fe fomnoque reficerent; prima luce progreffuri in hoftem. Sed oratio, murmure ac fremitu omnium excepta, id tantum effecit, ut milites, ad victoriam fe duci credentes, pugnandi ardore tanto magis incenderentur, quod memores fuerunt illorum, quæ anno fuperiore, ubi ex Rhætis & Sequanis magnam Alemanniæ partem pervagati ac depopulati funt, feliciffime gefferant. Nihil itaque in proximum diem à Juliano differri voluerunt. Confpirabant Ducum & Legatorum plerique, Florentius potiffimum, Præfectus Prætorio Galliarum, qui timore agitatus, ne Alemanni, fi Romanos adeffe acceperint, caftris fuis relictis longe lateque diffluerent, obtemperandum effe militibus cenfuit; quos fcilicet, erepta prœliandi occafione, ad motus ac feditiones proclives cognoverat. His Cæfar rationibus quoque inductus, exercitum denique progredi jubet, paucas poft horas & emenfum feptem leucarum iter cum hofte dimicaturum. Progredientibus collis quidam, molliter editus, haud longe à Rheno diftans, fegetibusque jam maturis opertus, fefe obtulit, (z) ibique nonnulli ex hoftibus fpeculatores primum detecti fuerunt. An. eod. 357.

§. LXXVIII.

Quartus fpeculatorum pedes, quum focios tres equites, ad Chnodomarium properantes, Romanorumque adventum nuntiaturos, fequi non poffet, opportune horum in manus pervenit. Prodidit ifte Juliano cuncta, quæ ipfi fcitu perutilia, vires, confilia & aciem Alemannorum Præcipua, quæ falfus eft, momenta fuere, quod totos tres dies totidemque noctes Germani nuper emenfi fint Rhenani limitis in Alfatiam tranfitu; quodque in lævo cornu præftantiffimus quisque equitum, mixtis hinc inde peditibus, leviter armatis, fit pugnaturus. Non dubito, quin inter poftremos Alemannorum, Galliam invadentium, illi fuerint, qui Gundomado & Vadomario è Rauraci tractus regione paruerant Principibus; quum ex AMMIANO, uti fupra dictum eft, conftet, eos Regibus fuis, quod pacem Romanorum colerent, invitis plane ac tum demum patriam armatos reliquiffe, ubi Gundomado, per infidias occifo, juftum feditiofi abftuliffent imperium. Hi omnes ergo, duobus regii fanguinis fratribus fubjecti, quorum Vadomarius folus fuperftes, cæteris Alemanniæ populis, qui ad Argentoratum confœderant, fe quoque ita junxerunt, ut, Vadomario abfente, alienum Ducem, Chnodomarium forte aut Serapionem, acciperent. Apud hos enim Reges fumma gerendorum poteftas tum fuit atque auctoritas: prior, equo fublimis, corporis & animi magnitudine præftans, raroque armorum nitore per aciem confpicuus, lævum ejus cornu, dextro nobilius, fuperbus ducebat: Serapioni vero, Chnodomarii ex Mederícho fratre nepoti, haud vulgaris prudentiæ ac fortitudinis juveni, dextrum latus regendum æque commiffum fuit. Sequebantur inde reliqui quinque Reges; poft decem alii, regio fanguine nati, & plures gentis Alemannicæ Proceres, fuis quisque præfecti ordinibus. Exercitus, partim à fociis miffus, variis partim ex nationibus mercede conductus, numerum triginta quinque millium armatorum explevit. (a)

(z) Collem hunc illum effe, qui jam prope Husbergam, Argentoratenfis agri vicum, confpicitur, BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 320. recte conjecit. Vide fupra pag. 217.

(a) Num hic 35000. armatorum numerus omnem Alemannicum exercitum abfolverit, dubito, quod Ammianus focios tantum & mercede quæfitos memorat, præter quos alios plures adfuiffe neceffe eft barbaros, illos nempe, qui dictis feptem Regibus fubditi erant.

§. LXXIX.

An. eod. 357.

Ita diſpoſita Alemannorum acies Romanos intrepida ſibi obvios vidit, duo quoque in cornua extenſos. Alteri, quod à dextris ſtabat, ipſe Julianus, Chnodomario adverſus præfuit; Severo, qui in Marcelli locum Juliano ab Imperatore additus fuit, ſiniſtri lateris Duce conſtituto. Primum Severus impetum tentavit; ſed ad foſſas, hoſtibus repletas, inopinato perveniens, ulterius progredi auſus non eſt, quod occultas ſibi inſidias inde metueret, novitateque rei quaſi attonitus, nec perterritus tamen, cum milite ſubſtitit. Cæſar, id conſpicatus, quum jam ad teli jactum utraque acies veniſſet, obequitando ſingulas cohortes, varia oratione, ut cujusque animo convenit, allocutus eſt milites. Alios, quos ſegniores eſſe cognoverat, ad fortitudinem ita excitavit, ut & priſtini pugnandi ardoris, & præſentis vitæ ac Reipublicæ periculi, eos admoneret, oſtenderetque ipſis ampliſſima, quæ victoriam conſecutura ſint, acti laboris præmia. Alios, qui impetus faciendi nimium impatientes videbantur, quosque, ſigno pugnæ nondum dato, hoſtes fervide aggreſſuros præviderat Cæſar, paucis hortatus eſt, ne impetu facto turbati, quod ſæpius contingere ſolet, vel debiliores redditi gradum referant, ſuaque Barbaris terga cædenda præbeant. Tum pedeſtris Alemannorum exercitus, ſubito excitato clamore, vociferatus eſt, ſe accepto damno facile pugna exceſſuros, niſi Reges, dimiſſis equis, ſecum pedites verſarentur. Chnodomarius ſtatim equo deſiliens, reliquis, quod imitarentur, præbuit exemplum. Nec ullus id facere dubitavit cæterorum Principum, quod cuncti victoriam manibus jam tenere ſe crederent. Claſſicum prœlii canitur, fit utrimque concurſus atrox: Alemanni rigidis comis & trucibus oculis ultra ſolitum horridi, turmas Romanorum equeſtres involant; armis arma pulſantur, & Romani, objectis ſcutorum obicibus, gladios in Barbaros ſtringunt. Sed conſertis & cohærentibus quaſi excita pulveris nubes quum proſpectum adimeret, turbata maxime acies, ordines paulatim laxati, omnia inconditο pereuntium clamore & ululatu repleta fuerunt. Dextrum Romanorum cornu, equitibus conſtans, lævum dum repelleret hoſtes, ipſum ab hisce repellitur, nec quicquam deerat fugæ, niſi quod terga nondum verterat. Territos Cæſar citato curſu aſſequitur, caſtigat leniter, & in militum ſociorum, pro Republica fortiſſime pugnantium, opem venire jubet; ea oratione uſus, ut obfirmatis illorum animis primum unius turmæ Tribunum, deinde univerſos in aciem, quæ jam nutabat, reduceret. (b)

§. LXXX.

Barbari interea, collectis viribus, in lævum pedeſtre cornu furore converſi, Cornutorum præſertim & Braccatorum virtute, de felici pugnæ eventu dubitare cœperunt. Singuli quoque adverſus ſingulos tunc dimicantes, inæquali licet numero, quo Alemanni longe ſuperiores fuerant, æquali tamen utrimque conſtantia & fortitudine locum, quem occupaverant, tuiti ſunt. Inſigne Romanis præſidium ſcuta præbuere, teſtudinis inſtar inter ſe juncta; ſine quibus prævalenti Germanorum multitudini vix potuiſſent reſiſtere. Defatigatis & laborantibus dein celeri curſu ſupervenere in auxilium *Batavi cum Regibus, formidabilis manus, extremæ neceſſitatis articulo circumventos, ſi juviſſet fors, ereptura.* (c) Hæc ſi non acceſſiſſet, actum de Juliani exercitu; actum quoque de Alſatia, ſine dubio fuiſſet; quum tanta Alemanni pertinacia inſtarent, ut nec Batavi Regesque illorum impetum ab inicio cohibere potuerint. Chnodomarius enim cum Optimatibus reliquis, via ſibi cædibus patefacta, in ipſum Romani exercitus, ubi Legio Primanorum conſtituta, meditullium, barbara magis temeritate, quam vera periti Ducis fortitudine, penetravit. Tum ſane ingens rerum mutatio facta. Hoſtis mediam in aciem receptus, dum firmiſſimos agminis Cæſareani ordines perrumpere conatur, ipſe magno numero diſtrictis gladiis perforatus occubuit. Cædes cædibus aucta; Romanis, diu laceſſitis, novum jam veluti animum mutua adhortatio indidit & firma vincendi fiducia; Barbaros, de vita modo ſollicitos, vel ipſe metus & pavor proſtravit. Agebatur apud hos non de acie reſtituenda, ſed de

(b) Zosimus Lib. III. Cap. III. rem paulo aliter enarrat, hosque equites, ſexcentos numero, ubi ſuos fœde deſeruiſſent ordines, à Cæſare quidem ad reditum invitatos, ſed nequaquam eo inductos fuiſſe ſcribit, ut prœlii atque victoriæ participes eſſe vellent. Hinc etiam finita acie ignominioſe habiti, quum Julianus ſingulari illos pœna, veſte muliebri amictos, per caſtra duci juſſerit, alias in provincias mox diſtrahendos

(c) Ita Ammianus Lib. XVI. Cap. XII. pag. 113. ubi locus videtur eſſe corruptus, cui medicam manum adhibiturus Cluverius *Germ. Antiq.* Lib. I. Cap. XXXIX. emendat: *Batavi vetere cum Herulis* refragante tamen Henr. Valesio: qui *Reges* hoc loco numeri ſeu Legionis nomen eſſe exiſtimat, quos Notitia Imp. *Regios* appellat.

de loco fugæ quærendo. Neque fuga enim illis, qui medium agmen invaserant, patuit, à fronte Romanus miles, sanguinis effusionem ultra modum anhelans, à tergo Rhenus quum esset. Hinc strages, ruinæ potius, quam cædi, similis visa, tanto magis horrenda præsentibus, quod plurimi acerbissimos inter vulnerum dolores, pauci subita morte, extincti sunt. Superstites, ad extremam denique ripæ Rheni marginem protrusi, animas flumini commiserunt, ejusque transnatandi peritia lubricam quæsiverunt salutem. Cæsar, ne illos victor sequeretur miles, idemque vitæ discrimen adiret, cum Tribunis & Ducibus severe prohibuit; unde factum, ut, abjectis gladiis, tela fugientium tergis immitterentur. Præter confossos autem alios plures, armorum & corporum pondere gurgitibus haustos, rapidus secum Rhenus abstulit, qui ex barbarico sanguine decolor, miræ jucunditatis spectaculum Romanis tum præbuit. Pauci, clypeis vecti, *præruptas undarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes*, salvam in Germanicum Rheni litus vitam retulerunt. Solus Regum Chnodomarius cum ducentis suorum, reperta evadendi via, castra sua, quæ cis Rhenum Tribunos inter ac Concordiam (*d*) metatus fuerat, repetiit, ut inde ascensis navibus Rhenum trajiceret. At Tribunus cum cohorte illum secutus, licet vultum dissimulaverat, facile agnovit, insolita corporis magnitudine proditum, eumque in edito quodam nemore conclusit atque ita terruit, ut ipse Chnodomarius è latebris solus ad obsidentes progrederetur, illisque captivum se traderet. Reliqui comites, ducenti numero, tresque ejus amici junctissimi, amisso Rege salvi esse nolentes, spontanea quoque deditione mox vincti sunt.

§. LXXXI.

Ita fere seculi res unum in diem fortuna cumulavit. Chnodomarius, ad Julianum Cæsarem perductus, quantum victoriæ splendorem addiderit, quantumque victoris exercitus lætitiam gloriamque adauxerit, ipsa res docet. Sortis ille, quam experturus erat, adhuc ignarus, incredibile dictu, quantum à se ipso mutatus fuerit. Tremebundus & pallens ne ullam quidem vocem emisit, donec inter captivos reliquos primus capitali sisteretur judicio, quo humi supplex prostratus gentilitio more delictorum precatus est veniam. Exacta vero nocte, quæ prœlium proxime secuta, quamque Romani ad Rhenum transegerunt quieti, sex millia Barbarorum cæsa in campo reperta sunt, non computatis, quos unda fluminis oppressit, abstulitque mortuos. Hallucinatur absque dubio ZOSIMUS, (*e*) quum sexaginta millia hominum in prœlio, totidemque in flumine, deleta memorat. LIBANIUS, (*f*) si VALESIUM audias, ab AMMIANO quoque, plurimum vero à ZOSIMO, dissentit, quod octo millia Alemannorum, præter eos, qui aqua suffocati perierunt, interfecta fuisse scribit. Reliqui illius & sequentis ævi Scriptores, uti AURELIUS VICTOR, (*g*) EUTROPIUS, (*h*) PAULUS OROSIUS, (*i*) EUSEBIUS, (*k*) ac SOCRATES, (*l*) vel infinitas, vel ingentes tantum Alemannorum copias, à Romanis occisas, loquuntur, numerumque adeo definitum non proferunt. Ammiano tamen haud facile fides deneganda, quippe quem ipsum rebus gestis præsentem adfuisse novimus. Ex hujus calculo autem sex millia hostium, ut diximus, in acie prostrata, sed nonnisi ducenti & quadraginta tres ex Romanis militibus desiderati fuerunt, quibus addendi quatuor Duces, Bainobaudes scilicet, Cornutorum Tribunus, Laipso, Innocentius, qui Cataphractariis præfuit, & alius quidam Tribunus incerti nominis. Tam exiguo victoris impendio maxima victoria constitit. Unico velut ictu Alsatia, imo universa Gallia, periculosissimis hostibus, per plures jam annos cis Rhenum dominantibus, liberata, Imperiique Romani vetustissimus limes restitutus fuit. Alia, quæ victoriam secuta sunt, infra videbimus.

An. eod. 357.

(*d*) Vide supra pag. 233. §. CXCV.

(*e*) Lib. III. Cap. III. ubi: Ἓξ ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ μυριάδων ἀπολωμένων, ἑτέρων δὲ τοσούτων ἀλλομένων κατὰ τῦ Ῥήνου, καὶ διαφθαρεισῶν ἐν τοῖς ῥεύμασι. ZOSIMUM ἓξ χιλιάδας, non μυριάδας, scripsisse, quod vult VALESIUS, ideo non credibile est, quoniam ipse victoriam hanc Juliani, cujus studiosissimus erat, comparavit victoriæ illæ Alexandri Magni, quam in Darium reportavit.

(*f*) *Oratione* X. quæ *Juliani Imp. funebris* est, Opp. Tom. II. pag. 275. ubi hæc verba occurrunt: Καὶ ἐν ᾧ, ὁ μὲν ἔτι ἐβάλλετο, (scil. ὁ βάρβαρος) ὅτε ἐπαναδύντων μετὰ τὸ πρᾶξιον στρατοῦ. Ἐκρύπτετο δὲ ὁ Ῥῆνος τοῖς σώμασι τῶν οὐκ ἀνανευσάντων. Hic quidem numerus interfectorum indefinitus legitur; at VALESIUS illum ex Codice Mſ. supplevit, inserto vocabulo: ὀκτακισχιλίων, scil. νεκρῶν. Vide AMMIANI Lib. XVI. Cap. XII. pag. 116. ed. Gronov. ubi Not. (*y*) locus Valesii extat.

(*g*) *Epitom.* Cap. XLII.

(*h*) Lib. X. Cap. VII.

(*i*) Lib. VII. Cap. XXIX.

(*k*) *Chron. Hieronymi* ad An. CCCLVII.

(*l*) *Hist. Eccles.* Lib. II. Cap. XLVII.

§. LXXXII.

An. eod. 357.

Argentoratum noſtram proximam hujus rei, in ipſius nimirum campis peractæ, ſpectatricem extitiſſe, jam ſupra (*m*) evictum eſt, & ex narratis patet abunde. Disertis id graviſſimorum quorundam Scriptorum verbis firmari, qui vel pugnam *Argentoratenſem* vocant, vel *ad Argentoratum* victos Alemannos unanimi conſenſu ſcribunt, adverſus CLUVERIUM ibidem oſtendimus; quem Druſenhemium prœlio locum aſſignaſſe miror. Sed neque illa ſententia poteſt admitti, quæ commiſſum prœlium Mundolzhemium inter & Suffelweyershemium, duos Argentoratenſis agri vicos, integra leuca ab urbe totidemque à Rheno diſtantes, ponit. (*n*) Propius illud Rheno fuiſſe conſertum, AMMIANUS evidenter oſtendit: " Ultimo (inquiens) denique „ trudente diſcrimine, Barbari, cum elati cadaverum aggeres exitus impedi- „ rent, ad ſubſidia fluminis petivere, quæ ſola reſtabant, eorum terga jam „ perſtringentis. „ Rhenum flumen Ammianus intelligit, quod apparet ex ſequentibus. En ergo aciem Rheno tam vicinam, ut præter Chnodomarium & ducentos equites, nullus hoſtium dilabi aut fugam capeſſere potuerit; niſi qui fluvio ſeſe immitteret & transnatando vitam ſervaſſet. Alias ratione loci, ubi pugnatum, circumſtantias Ammianus non prodit; LIBANIUS (*o*) autem inſuper fluminis cujusdam, vel ſaltem aquarum ductus, meminit, ſub quo manipulus, dextri Romanorum cornu auxiliator, fuerit occultus. Deinde locum, quem Romani occupaverant, aquoſum appellat, quæ omnia perſuadere videntur, pugnam eo in tractu commiſſam fuiſſe, qui Ellum flumen ac Rhenum interjacet, prope Argentoratum. In ſummitate collis, qui Husbergæ vicinus, primos Alemannorum exploratores viderunt Romani, teſte Ammiano, & in illa vicinia primæ Alemannurum copiæ fuerunt repulſæ.

§. LXXXIII.

Quantacunque Juliani ob exciſos Barbaros gloria fuerit, ipſe tamen adeo moderate ſe geſſit, ut neque victoriam ſibi ſoli adſcriberet, neque oblatam ab exercitu dignitatem *Auguſti* acciperet. (*p*) Chnodomarium, quem è ſeptem Regibus ſolum cœperat, clementiſſime habitum, paulo poſt ad Conſtantium Imp. transmiſit captivum, omnem ei ſoli gloriam triumphandi relicturus. Fatetur JULIANUS, (*q*) ſibi quidem triumphare non licuiſſe, at nec fuiſſe prohibitum, ne barbarum Regem vel neci daret, vel totam per Galliam victor traduceret, urbium & agrorum oſtentaret incolis, variisque ludibriis & calamitatibus eum affici permitteret. Sed eadem hæc Juliani, quam Conſtantio Imp. exhibuit, fides ac reverentia conceptam jam olim de illo ſuſpicionem atque invidiam magis magisque adauxit, ut plura in Cæſarem cogitarentur impia, ſuſciperenturque. Ita enim MAMERTINUS, (*r*) Conſtantio morte ſublato, Julianum alloquitur: " Quid à te aliud conſortis Imperatoris alienavit animum, niſi gloriæ tuæ „ ſplendor? Teſtor immortalem Deum, teſtor ad vicem Numinis mihi ſanctam „ conſcientiam meam, me multa conſtanter in hac urbe fuiſſe dicturum de his, quæ „ adverſus Imperatorem (Julianum) inclementer & impie cogitata atque ſuſcepta ſunt, „ ſi etiam nunc hominum cœtus Divus Conſtantius frequentaret. Nunquam profecto „ liberi civis & boni Senatoris officio defuiſſem, quo minus redarguerem & convin- „ cerem, eas illi in te odii fuiſſe cauſas, quæ amoris inflammatrices & „ fidei obſides eſſe debuerant. „ Enimvero Imperator Conſtantius, magnis Imperii rebus gerendis prorſus impar, ita de Argentoratenſi Juliani victoria glorlatus eſt, ac ſi ipſe præſens aciem ordinaſſet, ſtetiſſetque inter ſigniferos, & Alemannos hoſtes, Rege Chnodomario capto, fugaſſet præcipites; nulla Juliani his in omnibus facta mentione. (*s*) Chnodomarius, mœrore & veterni morbo confectus, Romæ in caſtris Peregrinis, quæ Cælio monti impoſita, quæque captivum illum tenuerant, miſer animam efflavit. Ita Alemannos ſuperiores, noſtræ potiſſimum adverſos Alſatiæ, Julianus trans Rhenum rejecit, limitemque Imperii hac in ora non tantum reſtituit, ſed eundem quoque à Barbarorum, acceptæ ſtragis memoria trepidantium, irruptionibus ſecurum aliquandiu reddidit; inferioribus nunc Alemannis, qui in vicinia Moguntiaci, pariter

(*m*) Pag. 216. ſq. §. CLXVII.

(*n*) LUDOVICUS LAGUILLIUS *Hiſt. d'Alſace* Part. I. *Liv.* II pag. 24.

(*o*) *Orat.* X. pag. 274. ſq. Τῷ δεξιῷ δὲ κέρᾳ σύμμαχον ἔδωκε λόχον, ὃν ἔκρυψεν ὑπὸ ὀχετῷ μετεώρῳ καλάμων πυκνῶν. Καὶ γὰρ ἦν ὑγρὸν τὸ χωρίον τὰς καθάρσεις ἀφανιζόντων.

(*p*) AMMIANUS loco ſæpius allegato, pag. 116.

(*q*) *Epiſtola ad S. P. Q. Athenienſ.* pag. 279. Conf. LIBANIUS *Orat.* X. *in Juliani necem* habita, pag. 276.

(*r*) *Gratiar. Actione pro Conſulatu* §. III.

(*s*) AMMIANUS in hoc Lib. XVI. Cap. XII.

pariter arma victricia illaturus atque terrorem. Tres itaque Tabernas, quas ante initum Argentoratense prœlium probe muniverat, cum exercitu repetiit, postquam ejus jussu corpora peremptorum omnia sollicite mandata sepulcris fuissent; dimissis etiam ad sua, quos secum retinuerat, uti supra dictum, Barbarorum Legatis. Eo autem qoum pervenisset, captivos, de quorum numero non satis constat, ac prædam in Mediomatricos, finitimos Alsatiæ, duci, & ad reditum usque suum, aut finitam in Alemannos expeditionem, ibi servari præcepit. Progressurus inde Moguntiacum, refractarios militum, quod minime crederes, expertus est animos, ut multis verborum illecebris opus fuerit, donec illos sibi obstringeret. LIBANIUS (t) observat, Julianum milites habuisse, natura ignavos & segnes, quos vero meliores paulatim effecerit. Hoc attendens quispiam, summos inter belli Duces referendum esse Julianum, eo minus dubitabit, quod hostes, sibi longe potentiores, modicis copiis, iisque parum strenuis, raro felicitatis exemplo, prostravit, ut soli prudentiæ ac fortitudini ejus omnia deberi videatur.

§. LXXXIV.

Reducto jam ad obsequium milite, statim iter per Germaniam Primam ingressus, & ad ejus urbem primariam, Moguntiacum, delatus est, ubi utramque Rheni ripam haud ægre pontibus junxit. Transeuntes Romanos in Alemanniam mox Legati adierunt Barbarorum, qui amicitiam & integra fœdera testarentur, peterentque pacem. Sed quam parum sincere illam petierint, id tantum agentes, quo primum Cæsareanorum impetum averterent, eodem compertum est die, quum alii confestim Legati accederent, acerrimum Romanis bellum minati, nisi regionibus istis Alemannicis brevi excederent. Conversus hinc Julianus ad arma, prima noctis quiete navigiis levibus octingentos militum suorum imposuit, ut Barbaros è Rheno passim aggrederentur, cunctaque, si possent, ferro & flammis subjicerent. Magis tamen in hostium sedes ac domicilia, quam in hostes ipsos, à Romanis sævitum. Hi enim, fugam arripientes, in silvarum primum ac montium latebris, inde trans Mœnum flumen apud Francos, quæsiverunt salutem, adeoque terras suas irato militi apertas, imo & pecora & fruges eidem reliquerunt, maximo terrore perculsi. Denique quum tempus exercitus, in hiberna reducendi, adesset, æquinoctio autumnali jam exacto, montibusque & campis nive prorsus opertis, tumultuario opere Munimentum illud, quod Trajanus olim in Alemannorum terra condiderat, de suo quoque nomine appellatum, (u) quodque Alemanni cum Vallo Decumatium Agrorum pridem everterant, Cæsar restauravit, eidemque restaurato nonnullos ad tempus aliquod præsidiarios milites imposuit, ex Barbarorum frugibus sustentationem vitæ trahentes. Quantum id Alemannos de libertate sua anxios reddiderit, inde perspicitur, quod statim Legatos ad Julianum miserint, humillimis verbis pacem sibi qualemcunque expetituros. Data, sed nonnisi in decimum mensem, pax induciis similis. Tum tres coram Cæsare Alemannorum Reges, ex quorum civibus pugnæ quoque Argentoratensi interfuerant auxiliares, comparuere, eique polliciti sunt, se adeo nihil tentaturos fore in Romanos, quamdiu fœdera subsisterent, ut victum potius Munimenti defensoribus, si eis defuerit, suppeditare vellent. Julianus, his rebus felicissime peractis, expugnatisque in via duobus castellis ad Mosam, quæ Franci occupaverant, Alemannorum æmuli, Parisios hibernaturus pervenit. (x)

§. LXXXV.

Juthungi, extrema versus meridiem Alemannica natio, Lacui Bodamico seu An. Chr.
Brigantino (y) contermina, pacis, quam ante biennium urgente, ut diximus, Arbe- 358.
tione fecerant cum Romanis, jam iterum obliti, nec ulla popularium suorum clade
perterriti, vicinas Rhætiæ provincias invadunt ac populantur, nihilque ibi, ne urbes
quidem

(t) *Oratio funebr. Juliani*, pag. 276. Idem paulo post, cur milites jam arma deponere, quam ulterius illa hostibus inferre, maluerint, hanc causam alleeat, quod dicerent, fatigatis opus quiete ac victoriæ deliciis utendum esse.

(u) Duas diversas de hujus Castelli situ opiniones vide apud BAUDRANDUM *Geograph.* pag. 326. in voce: *Trajani Munimentum.* Adde CELLARII *Geogr. Ant.* pag. 475.

(x) AMMIANUS Lib. XVII. Cap. I. & II. LIBANIUS *Orat.* X. pag. 277. sq. ZOSIMUS Lib. III. Cap. IV

(y) Lacus ab oppido *Bodmen*, *Bodmicus*, hodie, *Brigantinus* & *Constantiensis* a Brigantio & Constantia oppidis nomen accepit; imo & *Venetus* appellatus est, etymologia incerta. Versus Lacum hunc siti fuerunt Juthungi, *Alemannorum pars Italicis conterminans tractibus*, ut loquitur AMMIANUS. *Vithungi* appellantur ab AURELIO VICTORE *Cæsar.* Cap. XXXIII. à SIDONIO *Paneg.* VII. *Aviti* vers. 233. idem ab EUMENIO in *Panegyr.* quem Constantio dixit, Cap. X. Sed SIRMONDUS Codicum veterum auctoritate Sidonio Juthungos restituit, Eumenioque eosdem reddendos esse censuit. Iidem Juthungi occurrunt apud AMBROSIUM *Epist.* XXVII. IDATIUM in *Chronico* & DEXIPPUM in *Constantini Imp. Excerptis de Legationibus.* TABULA PEUTINGERIANA cum Marcomannis eos jungit & Quadis. SUIDAS in Εὐθουγγοι ad Danubium, ex veteris Auctoris testimonio, eosdem locavit.

quidem munitas, intactum relinquunt. Mirum nationem, Argentoratensi prœlio nuper tam graviter afflictam, id ausam fuisse. Aberat quidem Constantius Imp. cum exercitu in Oriente, gravissimo bello adversus Persas intentus, quod leves Juthungorum forte animos ad frangendam fidem excitavit; sed missus tamen cum valida manu idem Barbatio, quem in Rauracis Alemanni superiori tempore in fugam converterant, illos felicissimo jam successu aggressus est, ut plerisque Barbarorum interfectis, reliquos, exiguo numero superstites, ad sua iterum properare coegerit. (z)

Anno à pugna Argentoratensi jam prope elapso, Julianus Parisiis, ubi hiemem transegerat, egressus versus Rhenum, & quidem primo inferiorem, quem Franci nuper transierant, dein hisce devictis, superiorem versus copias suas reduxit. Intellexerat nimirum prudentissimus Cæsarum, Galliam sævis Alemannorum invasionibus vix unquam vindicari posse, nisi natio indomita & ferox vel jugum subiret alienum, vel certe exhausta viribus mitior redderetur, fieretque in vicinos humanior. Magnus præterea Gallorum numerus, à Barbaris jam pridem trans Rhenum abductus, durissima vindicandus erat ex servitute, ac pristinæ suæ libertati restituendus. Hoc itaque ut efficeret, navalem iterum pontem Rheno imposuit, quamvis transitum ejus plures dissuadere potuissent rationes. Uti enim anno superiore adversantes sibi, post prœlium Argentoratense Moguntiacum, & inde Barbaros, petituro, habuerat milites, ita nunc eosdem adeo expertus est feroces sibique infensos, ut & gravissimis proscinderetur conviciis. Causa seditionis erat, quod frugibus nondum maturis alimenta deficere cœperant, nullaque ab eo tempore, quo Julianus in Galliam pervenit, soluta essent stipendia, quæ Augustus erogari prohibuit. Transducti tamen milites in Alemanniam, sed instigante Severo, Magistro Militum, rursus obedientiam Cæsari præstare recusarunt. His tristissimis circumstantiis rerum Julianus versabatur, quum mira ejus felicitate inopinato supplex accederet Rex quidam Alemannorum Suomarius, (a) memoria cladis, apud Argentoratum acceptæ, eo adductus, ut vel durissimas pacis conditiones iniret. Inter has præcipuæ fuerunt, ut ille captivos redderet omnes, quos à longo jam tempore ex Romanis Gallisque secum transduxerat in Germaniam; utque militibus Romanorum, Germanicæ Rheni ripæ invigilantibus, toties annonam, quoties opus esset, suppeditaret; susceptorum (b) more, securitates accepturus pro illatis; quas si non ostendisset in tempore, vi adigeretur armorum.

§. LXXXVI.

An. eod. 358. Tam lætus inceptæ expeditionis eventus non tantum Juliano, sed & copiis, quas inobedientes sibi & maxime iniquas habuerat, ulterius in hostes progrediendi animum addidit. Nulla jam de alimentorum egestate querimonia. Quærebatur autem, qua Hortarius, (c) alius Alemannici cujusdam Pagi Regulus, qui cum Chnodomario quoque ad Argentoratum infelix pugnaverat, ratione petendus esset; densissimis arborum concædibus munitus. Inter hæc captus ex Barbaris Juliano adducitur juvenis, quo præeunte per longos circuitus tandem in Pagum illum milites penetrarunt; cunctaque aut flammis vastata, aut perempta gladio, direptave fuerunt. Hortarius ipse quidem evasit, sed magnitudine periculi & illatæ suæ regioni cladis perterrefactus, mox victorum se manibus obtulit, ac omnium, quæ olim Romanis intulerat, malorum veniam precatus est humilis. Hanc ut impetraret, imperata quæque facturum & universos, quos haberet, captivos redditurum se fore promisit. Ast perfide rem agens, plurimis in captivitate retentis, nonnisi paucos Juliano reddidit; (d) gravem delicti

(z) AMMIANUS Lib. XVII. Cap. VI.

(a) Suomarium hunc inferioris Palatinatus, quæ trans Rhenum est, partem tenuisse putat GUILLIMANNUS *Rer. Helvet.* Lib. II. Cap. IV. Illustris HENR. à BUNAU vero rectius ditionem ejus eo in tractu ponit, qui, Rheno ac Mœno fluminibus interjacens, Superior Comitatus Cattimelibocensis hodie vocatur. Vide ejus *Teutsche Kayser- und Reichs-Historie*, Part. I. Lib. III. pag. 810. AMMIANUS ipse Lib. XVIII. Cap. II. Suomarii pagos *ulterioribus Rheni ripis adhærere* scribit.

(b) Per *Susceptores* intelliguntur, qui annonam militarem, à provincialibus exactam, horreis inferunt, ideoque accipiunt apochas, quas AMMIANUS *securitates* appellat, Lib. XVII. Cap. X. pag. 134. Vid. VALESIUS ad h. l.

(c) Situm Regni, quod Hortarius possedit, nolim cum HENRICO à BUNAO Lib. cit. pag. 811. intra Mœnum & Lohnam fluvios, nec cum GUILLIMANNO *Rer. Helvet.* Lib. II. Cap. IV. in Palatinatu superiore, quærere; quod prior sententia Historiæ repugnat, quæ Alemannos non ultra Mœnum habitasse docet; posterior autem AMMIANO repugnat, ex cujus verbis clare apparet, ditionem Hortarii proximam Rheno fuisse. Si reliqua Ammiani, ubi de Hortario loquitur, inferius producenda, cum hisce quispiam contulerit, nobis, ut puto, non refragabitur, si regnum ejus prope Rhenum & Nicrum fluvios, vel eum in tractum, ponamus, in quo Heidelbergensis urbs hodie conspicitur.

(d) Qua Julianus ratione numerum captivorum didicerit, ZOSIMUS Lib. III. Cap. IV. exponit his verbis, Latine redditis: „Arcessitis ad se omnibus, „qui singulis ex oppidis atque vicis fuga evaserant, „ab eis exigebat, ut nominatim dicerent, quosnam „ex urbibus & vicis unius cujuscunque ipsorum „Barbari captivos abduxissent. Quum quisque vel „ex conjunctione sanguinis, vel ex vicinia, vel „amicitia, vel alio quodam casu sibi cognitos nominatim edixisset, jussit, ut omnes à Notariis imperatoris describerentur &c.

delicti pœnam mox subiturus; post captivorum nempe omnium remissinnem, civitatibus, quas Alemanni ad Rhenum destruxerant, reparandis, carpenta & reliquas ex opibus suis materias suppeditare coactus. Annona ipsi ideo non fuit imperata, quod ejus agro vel regnulo, per milites maximam partem vastato, vix eroganda supererat. (e) Id porro memorabile, quod JULIANUS (f) ipse memorat, se viginti scilicet captivorum millia à Trans-Rhenanis Barbaris repetiisse; inter quos Alsatas plurimos fuisse necesse est. Abduxerant illos secum Alemanni ex istis præsertim oppidis, quæ ante Juliani in Gallia adventum destruxerant, uti ZOSIMUS (g) disertis hoc verbis tradit. Tanta autem, secundum ejusdem Scriptoris mentem, captivorum multitudo reddita, quantam ex quadraginta urbibus eversis fuisse coactam, verisimile est. LIBANIUS, (h) ubi hac de re paulo obscurius quædam disseruisset, tandem ita concludit: "Sic tunc Gallos divulsit, „ & copulavit bellum, partim ignavia Præfectorum, partim virtute confectum. Ac „ prætoria implebantur; populi, artes & pecuniarum commeatus, augebantur, & filiarum „ collocationes, & matrimonia juvenum, & peregrinationes, & festa, & conventus „ publici agebantur ut prius .... Quasdam civitates ruentes excitavit; aliis parum „ exinanitis incolas servavit, ac ne amplius pari metu invaderentur, præstitit. Quo „ circa nemo jam Barbarorum durante proxima hieme ad solitas deprædationes flumen „ trajecit; sed domi manentes partis victitabant, non tam pactnrum pudore, quam „ belli formidine. „ Apparet inde, quantum Romani, quantum Gallia, quantumque speciatim Alsatia, Juliano tum debuerint Cæsari; Alsatiam dico, quæ suas paulatim urbes, oppida & vicos, imo & incolas, partim alio fuga dilapsos, partim miseram in servitutem olim abductos, sibi redditos vidit: tantique sub Ducis præsidio reviviscens, pristinas quasi vires recepit. Annotat quoque Libanius, Julianum, firmata jam Rheni securitate, frumentum ex Insula Britannica, secundum mare per Rhenum, deduci fecisse; ut Gallis Rhenensibus, qui, post tot bellorum calamitates, magna alimentorum penuria laborabant, succurreret. Insignis beneficii hujus Alsatas quoque factos esse participes, ideo non licet dubitare, quod rebus omnibus, ad vitam pertinentibus, fuerant exhausti.

§. LXXXVII.

Tertiam Julianus in Alemannos expeditionem suscipit, prioribus rerum gestarum An. Chr. 359. nec magnitudine, nec felicitate, inferior. Superfuerunt nimirum adhuc quidam illorum Reges; quos Romanorum nondum terruerant arma victricia, quique adeo brevi novas iterum cis Rhenum irruptiones ausuri videbantur. Horum tamen animos & consilia ut accuratius investigaret, Legatum quendam, Hariobaudem nomine, ad Hortarium misit, Regem anno superiore, ut modo vidimus, pacatum. Ipse Julianus interim, dum in Gallico solo hæreret, præclare sibi & exercitui, nec securitati minus Galliarum, prospexit, magnam annonæ copiam, ex Britannia maxime advectam, conferendn in horrea: septemque civitates, à Francis olim eversas, inter quas Novesium, Bonna, Antunnacum & Bingium, è ruinis excitando muniendoque. Inde, quum Hariobaudes ex Alemannia redusser, ducti sunt milites ad urbem Moguntiacum, è cujus regione Suomarius erat, Rex itidem Romanis amicus. Quærebatur inter nobiliores Duces de loco, ubi Rhenus transeundus, ac proficiscendum in Barbaros; quum alii pro Mnguntiaco starent, ubi flumen hoc ponte jam olim sæpius junctum fuit; Cæsar vero eam ob causam reniteretur, quod Suomarium, terrarum suarum ingressum enixissime deprecantem, offeudere nollet. Accessit, quod magna Barbarorum multitudo prope Moguntiacum in Germanica Rheni ripa confluxerat, ut ibi pontis constructionem omnemque exercitus transitum fortiter prohiberet. Prævalente itaque Juliani sententia, à Moguntiaco promota castra fuerunt nnstram versus Alsatiam, (i) quo in opposita fluminis ripa hnstes, Rnmanorum motus prnbe observantes, leniori incessu sequebantur. Relicta tamen, si LIBANIO (l) fides, exigua copiarum manus in valle quadam, Rhenanæ ripæ vicina, cum navigiis aliquot, ut, discedentibus quoque Barbaris, locum Germanici litoris, struendo ponti quam maxime opportunum, occuparet; id quod cum iis, quæ Julianus Suomario addixerat, videtur non posse consistere. Idem Libanius narrare

Fff pergit,

(e) AMMIANUS Lib. XVII. Cap. X.

(f) *Epistola ad S. P. Q. Atheniens.* pag. 280.

(g) Lib. III. Cap. IV. & V.

(h) *Orat. X. in Juliani Imp. necem*, pag. 280.

(i) AMMIANUS nec gentem, nec locum indicat, ubi Romani, Moguntiaco profecti, substiterint. In Nemetibus tamen, qui & partem Inferioris Alsatiæ tenuerunt, illos substitisse, ex EUNAPIO SARDIANO, cujus *Excerpta de Legationibus* in *Corp. Byzantinæ Historiæ*, Tom. I. pag. 21. sqq. extant, inferius mox docebitur.

(l) *Orat. X. in Juliani necem*, pag. 282.

pergit, quo Julianus ſtratagemate uſus ſit, hunc prope in modum: (*m*) "Ipſe Julianus „ proficiſcens, hoſtes quoque ſimul proficiſci coegit. Sub veſperam autem caſtra „ metatus, iis, quos in occulto reliquerat, ſignum dedit, ut trajecto flumine locum „ occuparent. Atqui illi quidem dicto audientes locum occuparunt. Julianus vero „ cum ſuis reverſus eo, unde diſceſſerat, pontem junxit à Romana ripa ad locum, qui „ erat occupatus, illoque ponte ſuperato in Alemannorum terras pervenit.

Stratagema hoc ignorat Ammianus, qui tamen aliud quid ſimile enarrat. Dicit enim, trecentos milites nocte jam provecta impoſitos fuiſſe quadraginta navigiis, non apud Moguntiacum, ſed eo in loco, ubi totus exercitus, vallo foſſaque circumdatus, poſt relictum Moguntiacum erat. Impoſiti ita navigiis milites, per Rhenum taciti decurrentes, ita ut etiam remos ſuſpenderent, ne Barbari ſonitu aquarum excitarentur, facile Germaniam ingreſſi ſunt, quod Alemanni Romanorum tantum ignes obſervaverunt. Hortarius tum epulas finitimis Regibus Regulisque dederat, qui domum redeuntes à Romanis omnes fuiſſent ſublati, niſi beneficio noctis evaſiſſent diſcrimen.

§. LXXXVIII.

An. eod. 359. Tota hinc Alemannia, cognito hoſtium tranſitu, fulmine quaſi fuit commota; ut illi ipſi, qui ad Rhenum pontis conſtructionem impedituri excubabant, ad ſua quisque feſtinarent, & facultates ſuas alio transferrent. Tum demum pons Rheno impoſitus, omnisque Romanorum exercitus in hoſticum transductus eſt, cuncta, præter Hortarii regnum, quod amice peragrabat, diripiens vel flammis devaſtans. Macrianus denique & Hariobaudus, fratres, regia poteſtate præditi, imminens averſuri periculum, ſupplici manu pacem à Romanis petierunt. Tunc etiam Vadomarius comparuit, qui in regione, oppoſita Rauracis, ſive in hodierna Briſgovia, imperabat, Rex ab aliquot annis inter optimos Romanorum reputatus amicos. Comparuit autem, ut pro Urio, Urſicino & Veſtralpo, Regulis Alemannorum, qui in prœlio Argentoratenſi Chnodomarium adjuverant, ſuis apud Julianum precibus intercederet. Sed irritus fuit Vadomarii conatus: ferro & flammis in eosdem, ut in cæteros, ſævitum. Neque vero immani quodam furore aut nimia prædæ cupiditate, crudelitatem hanc exercuerunt Romani; quod Macriani & Hariobaudi exemplum facile docet, qui nulla injuria laceſſiti, quæſitam pacem facile obtinuerant. Ammianus (*n*) ſævitiæ cauſam allegat, quod Julianus illos tres reges, quos leviſſimos fide cognoverat, eo adigere voluerit; ut ipſi, de propria ſecuritate ſolliciti, nihil hoſtile impoſterum adverſus Romanos aut Gallos poſſent tentare. Liberandi quoque erant Gallorum plures, quos ſuis cis Rhenum excurſibus Barbari adhuc detinuerunt captivos. At non captivos hos modo, hoſtibus ereptos, Julianus libertate donavit; ſed etiam hoſtes, ſi penes Ammianum (*o*) fides, eo adegit, ut tributa & vectigalia Romanis penderent. Referuntur huc quoque ea, quæ Eunapius Sardianus (*p*) de Vadomario habet, cum Ammiani narratis licet parum cohæreant. "Badomarius, (inquit) neſcio quis inter Germanos potentia & auctoritate „ excelluit; quæ res eum ad tantam ſuperbiam extulit, ut proprium filium, dum „ captivos redderet, quos per excurſiones cœperat, obſidem daret, & quum minime „ captivos reſtitueret, nihilominus obſidem ſibi reſtitui poſtulavit, multa mala minatus, „ ſi non reciperet. Hunc vero Julianus ad ipſum remiſit, hoc adjiciens, unum adoleſcentem, etſi nobilitate præſtantem, non eſſe idoneum apud ſe pro multis obſidem. „ Sed aut captivos, qui ad tria millia in ejus poteſtate erant, eum reſtituere oportere, „ aut ſe injuſta facere ſibi conſcium eſſe. Hæc ſcripſit & legationem miſit, quam „ non multo poſt eſt ſubſecutus, à Nemetibus ad Rhenum movens. Jam enim apud „ Rauracos erat, quod eſt caſtrum.

Si

(*m*) Loco cit. ubi: Αὐτός τε ἐπορεύετο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνάγκαζεν ἐπὶ πορείαν χωρεῖν. Ἑσπέρας δὲ στρατοπεδευσάμενος τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκείνοις σημαίνει δίχα πλεύσαντας κρατῆσαι τοῦ χωρίου. Καὶ οἱ μὲν πεισθέντες ἐκράτουν, οἱ δὲ ἀναστρέψαντες ἐζεύγνυον. Ὁρμώμενοί τε ἐξ αὐτῶν, καὶ τελειώσαντες εἰς τὴν κατειλημμένην.

(*n*) Lib. XVIII. Cap. II. pag. 148. ed. Gronov.

(*o*) Lib. XX. Cap. IV.

(*p*) *Excerpt. de Legationib.* in *Corp. Hiſtoriæ Byzantinæ* Tom. I. pag. 12. ubi: Βαδομάριος τις δυνάμει καὶ τόλμῃ προσέσχε Γερμανῶν, καὶ ἐς τοῦτο ὑπερήρθη μεγαλαυχίας, ὥστε εἰλήχει μὲν ὅμηρον τὸν αὑτοῦ δεδωκὼς υἱὸν, ἵνα ἀποδῷ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἐκ τῆς καταδρομῆς εἶχε συνηρπασμένους, τούτους δὲ ἐκ ἀποδιδοὺς, ἀπῄτει τὸν ὅμηρον, πολλὰ ἀπειλῶν, εἰ μὴ λάβοι. Ἀποπέμπει δὲ τοῦτον Ἰουλιανὸς αὐτῷ, τοσοῦτον ἐπειπὼν, ὡς οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστον ἐν μειράκιον ὑπὲρ πολλῶν συγκείσεσθαι ὁ μηνύων παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ἢ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδιδόναι προσήκει, ὅσοι ὑπὲρ τρισχιλίους τοῖς αὐτίκα ἥξουσι πρέσβεσιν, ἢ ἀδικοῦντα εἰδέναι. Ταῦτα ἔγραψέ τε, καὶ τὴν πρεσβείαν ἔστελλε, καὶ αὐτὸς εἵπετο τῇ πρεσβείᾳ ἀπὸ Νεμήτων ἄρας ἐπὶ τὸν Ῥῆνον. ἤδη τε ἦν πρὸς τοῖς Ῥαυρικοῖς, ὅ ἐστι φρούριον.

Si hæc eo, de quo agimus, tempore contigerunt, uti profecto contigisse videntur, dicendum est, Julianum post receptos à Macriano & Hariobaudo captivos in Galliam, & quidem in Nemetes, rediisse, in quorum regione pontem, Rheno impositum, antea forte transierat. Id tamen annotari velim, Eunapium parum accurate sua describere, quum & Nemetes non ad Rhenum, sed nescio quo, ponit, & Rauracos Φρούριον (*castrum*) appellat, quos florentem tum adhuc urbem fuisse, ex AMMIANO novimus. (*q*) Badomarium Eunapii, & Vadomarium Ammiani, unum eundemque fuisse, nequit dubitari; at hoc ego nondum comprehendo, qui factum sit, ut Ammianus rem tam memoratu dignam silentio præteriverit. Nec minus incerta sunt, quæ ZOSIMUS (*r*) de capto Vadomario tradit, filio Ducis vel Regis cujusdam Barbarorum, quem Julianus Constantio Imp. transmiserit. Chnodomarium intelligi, quod nonnullis (*s*) visum, ego non dixerim, quoniam Zosimus, etsi Chnodomarium non memoret, prœlium tamen Argentoratense clare distinguit ab eo, quo Vadomarius hic captus fuit. Malim itaque istum pro filio celebris ejus Vadomarii, de quo sæpius dictum, habere, quique postea temporis, ob invasionem Rhætiæ, captivus in Hispaniam abductus est, uti suo mox loco videbimus.

§. LXXXIX.

Magnis animorum apud Gallos motibus hoc anno nuntius accipitur, præcipuam exercitus partem, cui Barbarorum in Gallia debebatur excidium, jussu Constantii Imp. in Orientem vocari, ut expeditioni, primo vere in Parthos aut Persas suscipiendæ, interessent. Versabatur tunc Julianus Parisiis, ubi ab aliquot jam annis hiemem transigere solebat. Quod LIBANIUS (*t*) hac occasione generatim de Gallis annotat, ejulatum omni ex parte auditum esse & agricolarum, & oppidanorum, virorum, mulierum, juvenum, senumque, id de Rhenensibus præsertim intelligendum esse puto. Hi nimirum, futura ex præteritis colligentes, non sine causa timuerunt, ne avocato ex Gallia milite iisdem, quibus olim, miseriis ab Alemannis Francisque premerentur. Ardentibus Gallorum votis ac precibus, pro retinendo intra Galliam omni exercitu, animi militum responderunt: quum contemptis Constantii, quos miserat, Legatis, à Juliano Cæsare, quem cum parva copiarum manu in Gallia relinquere Constantius decreverat, avelli noluerunt. Res, diu varieque agitata, in apertam denique seditionem erupit. Præviderat illam quidem Julianus, sed cohibere nullo modo potuit. Auctores ejus Germani potissimum fuere, qui magno tum numero militiæ Romanorum, sed hac conditione, adscripti erant, ne unquam adversus ullum hostem, ducerentur trans Alpes. Seditiosi eo usque progressi sunt, ut Constantii obsequio prorsus renuntiantes Julianum, vel invitum, vel certe renuentem, (*u*) horrendis clamoribus *Augustum* declararent, ac pro more illius ævi scuto sublimem imponerent. An. Chr. 360.

Ita Gallia novum, quem pridem felicitatis suæ statorem venerata est, Imperatorem accepit, eundemque cum Hispanis ac Britannis per omne sequens triennium, quo ille vixit, constanter retinuit. Extat Argentorati Lapis, inter Monumenta producendus, quo Julianus *Augustus* nuncupatur, hoc circa tempus procul dubio positus. Quieta tunc in Germania Prima, vel ad Rhenum superiorem, omnia: nihil ab Alemannis, pertinacibus licet Romanorum hostibus, in oras nostras tentatum. Sed tentata fuit à Francis, Attuariis speciatim, hostilis Germaniæ Secundæ, quæ ad Rhenum Inferiorem, invasio, gravi mox à Romanis clade punienda. Primam enim, exactis apud Parisios hibernis, Julianus Imp. in Attuarios hos, Francicum populum, suscepit expeditionem, ea quidem armorum felicitate, ut Rhenum transgressus magnam hostibus cladem intulerit. Paucis, ex clade residuis, quum pro arbitrio pacem dedisset, ad superiorem quoque Rhenum profectus est, cujus hinc inde munimenta diligenter invisit ac emendavit præsidia. Imo & nonnulla in suam potestatem loca recepit, quæ in Barbarorum hactenus manibus fuerant, in Rauracis, uti videtur, vel in eorum saltem confinio sita. Ex Rauracis his Julianus per Vesontionem in hiberna, quæ Viennæ Allobrogum habiturus erat, novo splendore auctus rediit. (*x*)

(*q*) Vid. supra pag. 175. §. XCIV.
(*r*) Lib. III. Cap. IV.
(*s*) HENRICUS à BUNAU *Histor. Imperii Romano-Germ.* Part. I. Lib. III. pag. 804.
(*t*) *Orat. X. in Juliani Imp. necem* pag. 283. sq. LIBANIUS *Orat. alleg.* pag. 284. sq. ZOSIMUS Lib. III. Cap. XI. & JULIANUS ipse in *Epist. ad S. P. Q. Athen.* pag. 284. Quid Scriptores Christiani hac de re senserint, TILLEMONT *Hist. des Empereurs* Tom. IV. pag. 185. exponit.
(*u*) Ita quidem AMMIANUS Lib. XX. Cap. IV.
(*x*) AMMIANUS Lib. XX. Cap. X.

§. XC.

An. Chr. 361. Postremus omnium Alemanniæ Regum, quod nemo facile crediderit, Juliani arma provocavit idem ille Vadomarius, quem initæ cum Romanis ante hos quinque annos paci firmissimum, & ita quidem institisse vidimus, ut Alemannos, sibi subjectos, cum Alemannis ad Argentoratum confidentibus, jungere noluerit. Hic, vernali tempore non expectato, in Maximam Sequanorum, quæ Rhætiis proxima, subitam fecit irruptionem, & quo præ reliquis Alemanniæ Regibus spectatior erat, eo majus Galliæ rebusque Juliani minatus est periculum. Num Vadomario alia belli causa fuerit, quam ut ex Gallorum opibus suas augeret, non sine ratione quæritur. Illa enim quam Julianus, (y) Libanius (z) & Ammianus Marcellinus, (a) proferunt, Vadomarium nempe Constantii Imp. instinctu id fecisse, quo Julianum lacesseret, non indubia videri posset, quod Ammianus ipse nonnisi famam incertam pro ejus fide allegat: *Si famæ solius* (inquiens) *admittenda est fides.* Neque Vadomarius pacem se violasse voluit videri; omnem in populares suos illatæ Gallis injuriæ culpam rejiciens. Quicquid sit, incendium hoc Juliano terrorem incussit, quum hostes non innata tantum, sicut alias, ferocia, sed & insigni, qua Romanas copias cæciderunt, victoria elatos cerneret. Miserat enim Libinonem quendam, Comitem, cum Celtis & Petulantibus, ut Barbaros trans Rhenum repelleret, sumeretque ab eorum temeritate vindictam. Libino, quum ad Sanctionem (b) oppidum venisset, justum cum Alemannis prœlium iniit, quo ipse primus omnium, dein militum plures occisi, aut vulnerati, ac fœdam denique omnes in fugam disjecti fuerunt. (c) Ab armis ergo ad artes Julianus conversus, Vadomario Regi insidias struxit per Philagrium, Orientis postea Comitem; cui signatam chartulam dedit, tunc demum aperiendam, ubi Vadomarius Gallicam terram ingressus fuerit. Vadomarius autem, veterem præ se ferens amicitiam, nec insidiarum quid metuens, tanto minus in Rauracos venire dubitavit, quod, sedatis omnino prioribus ad Rhenum turbis, cuncta jam in utroque ejus litore pacata erant. Invitatus Rex barbarus in convivio, quod Præfectus militum, ibi degentium, dedit, una cum Philagrio comparuit. Hoc autem finito, litteræ Juliani prælectæ Vadomarium hostem & captivum declararunt, eam præcipue ob causam, quod inimica Juliano & perniciosa cum Constantio Imp. consilia fovisset, testibus litteris, quas, ad Constantium scriptas, interceperat quispiam & Juliano tradiderat. Perductus ergo Vadomarius ad Cæsarem, inde in Hispaniam transmissus in custodiam; (d) ubi ad Valentiniani I. usque tempora obscurus delituit, sub quo inter Romanos primi ordinis Duces occurrit. (e)

§. XCI.

Julianus, qui jam altiora mente agitabat, brevi in Orientem profecturus adversus Constantium, limitem Rhenanum ut securum relinqueret, ultimam quasi debellandis Barbaris manum imponere voluit. Aggressus est autem illos, quibus Vadomarius imperaverat, quique, ut vidimus, haud ita pridem prosperas in Libinonem Comitem res gesserant. Hi ne, de ejus consilio certiores facti, celeri fuga pugnam declinarent, atque adeo evaderent incolumes, nocte, qua nullus ab hostibus metus, Rhenum in Rauracis occulte superavit, eoque superato Barbaros, imparatos plane, prostravit. Interfectis paucis, pluribusque in deditionem acceptis, reliquos pace dimisit, firmam in sedibus suis quietem pollicitos. Ceterum inter captivos Alemannorum quendam fuisse Principem, Ammianus non docet. Zosimum (f) vero si audias, captus fuit filius Ducis, Vadomarius, qui patri, in Hispanias abducto, in regno forsan successerat. Zosimus ita: " Acerrimo prœlio commisso, quum Barbarorum innumera-
" bilis in eo multitudo cecidisset, Cæsar fugientes ad saltus Hercynios usque persecutus,
" ingenti hostium edita clade, filioque Ducis Barbarorum Vadomario capto, ovantem
" ob has victorias exercitum, & imperatoria Cæsaris facinora celebrantem, ad sua
" reduxit. Ac Vadomarium quidem Julianus Constantio misit, ejus fortunæ victoriam
" acceptam ferens.

Memo-

(y) *Epistola* alleg. pag. 286. ubi: Ὁ δὲ (Κωνστάντιος) ἐπέβαλεν ἡμῖν τοὺς βαρβάρους. Ἐχθρὸν δ᾽ ἀπηγόρευσέ με παρ᾽ ἐκείνοις, καὶ μισθοὺς ἐπήγγειλεν, ὅπως τὸ Γαλλιῶν ἔθνος πορθηθείη. " At ille in nos Barbaros commovit, & " me apud eos hostem denuntiavit; imo ad vastandas Gallias mercede illos auctoravit.

(z) *Orat.* X. pag. 286.

(a) Lib. XXI. Cap. III.

(b) Sanctionem interpretantur *Seckingen*; id quod plures circumstantiæ suadent. Romani frequentius Rhenum in Rauracis transierunt, propter opportunitatem loci, Rhætiæ vicini. Vid. supra pag. 38. §. VIII.

(c) Ammianus Lib. XXI. Cap. III.

(d) Ammianus loc. cit. Cap. IV. Libanius *Orat.* pag. 286.

(e) Vid. Henr. à Bunau *Histor. Imperii Rom. Germ.* Part. I. Lib. III. pag. 805.

(f) Lib. III. Cap. IV.

Memorantur hic & nonnullæ, quæ nobis favent, circumstantiæ, & aliæ, quæ maxime repugnant. Inter posteriores hæc fere præcipua est, quod Vadomarius ad Constantium missus perhibeatur, cujus tamen Julianus hoc tempore adversarius ac hostis apertus fuit. Sed notari possent errores plurimi, quos Zosimus in re chronologica potissimum commisit, ut non incredibile sit, illum heic etiam loci aliquid humani passum esse: confundendo nimirum inter se Chnodomarium, quem plane silentio premit, ac Vadomarii filium. Ignoramus præterea, quodnam Zosimus prœlium intelligat, quum ait, Cæsarem ad Hercyniam usque silvam hostes persecutum, innumerabilem eorum multitudinem cæcidisse. Zosimus, Scriptor gentilis, gesta Juliani Apostatæ nimium extollit, Imperatoresque Christianos manifesto partium studio deprimit. Hercyniam ille silvam quum memoret, non in Gallica, uti Chnodomarius, sed in expeditione quadam Germanica, Vadomarium captum esse indicat. Pagus Vadomarii majoris sine dubio extensionis fuit, omnem istum, qui Augustam Rauracorum inter & Lacum Brigantinum juxta Rhenum conspicitur, tractum, partemque Hercyniæ silvæ meridionalem, includens. Ducem Zosimus appellat, qui ab Ammiano Rex, vel Regulus dicitur. Sententia nostra de Vadomario juniore tum demum capto, ubi Julianus, paulo ante suam ex Gallia profectionem, quinta vice (g) Rhenum in Rauracis transiit, extra omnes posita difficultates est, si conjecturam admittas, illum Vadomarii senioris, qui modo in Hispaniam abductus est, filium fuisse. Præter hunc sane nullus Alemannorum Princeps vel Regulus ejusdem nominis sub Juliano occurrit. Frequens autem est, ut filius patris nomine appelletur.

§. XCII.

Habuit idem quoque Vadomarius Vithigabium filium, (h) natu forte minorem, qui plurium Galliæ invasionum auctor, à Valentiniano I. insidiis peremptus est. Enimvero ex AMMIANO constat, quod ab An. CCCLVI. usque ad An. CCCLXI. alta Romanos inter ac Vadomarium pax intercesserit; cui accedit EUNAPII testimonium, superius allegatum, ex quo patet, filium, pacis obsidem, à Juliano patri redditum esse ante hoc circiter biennium. Nec dubitari potest, quin Julianus juvenem illum Principem, si pagum Vadomarii tenuit, renovato jam bello non modo captivum abducere potuerit, sed & revera abduxerit; quod tunc subita irruptio facta, ut ne fugæ quidem locus pateret, quodque Cæsar impedire voluit, ne post suum ex Gallia discessum Gallia, ægre composita, licentius iterum à Barbaris conturbaretur. (i) Merentur hic LIBANII (l) verba transcribi, quæ de eadem Juliani postrema expeditione nos docent, quantum Alemannis terrorem incusserit. " Hic (loquitur de Vadomario seniore) „ simul prædabatur, ac simul etiam in agris, quos cœperat pro mercede, (à Constantio „ Imp. accepta) delicias agebat; ac velut innocens & insons cœnabat una cum Ducibus, „ qui eo loci erant: atque eum certe, qui solvere fœdera sustinuerat, bibentem habebat. „ Sed quum transisset (Julianus) ad ejus regionem, mulctam imposuit perfidiæ ejus „ non improbandam. Exinde quum concurrissent metu perterriti, qui fas & jura servarant, atque illius delictis valde erubescebant, & juramenta juramentis adjungebant, „ conscendit suggestum sublimem in medio Barbarorum solo, atque illorum Duces, in „ ordine subditorum cum vulgo stantes, ab edito loco conspexit; quibus quum alia in „ memoriam revocasset, (fœdera scilicet ac priores calamitates) alia quoque minatus „ esset, abiit. „

An. eod. 361.

(g) Julianus tres in Alemannos trans Rhenum expeditiones suscepit quum adhuc Cæsar esset, An. CCCLVII. CCCLVIII. & CCCLIX. uti ad singulos hos annos ostendimus, & ipse illud testatur *Epist. ad S. P. Q. Athen.* pag. 280. Errat PETAVIUS, ubi in *Not.* ad hunc locum primum Juliani Cæs. transitum ad An. CCCLVI. refert, quem ad annum seq. debuisset referre. Conf. TILLEMONT *Hist. des Empereurs* Tom. IV. pag. 289. Not. 38. Augustus jam factus bis Rhenum transiit, An. CCCLX. & CCCLXI. de qua postrema trajectione nobis hic sermo est. Extant plures nummi, qui victorias Alemannicas Juliani annuntiant, inter quos unus, in cujus postica legitur: *Virtus Exercitus Romanorum*; atque Julianus captivum crinibus apprehensum, dextra sternit, sinistra tenet trophæum. In alio nummo: *Victoria Romanorum* legitur, cum duorum captivorum, labaro assidentium, typo, in quo S. P. Q. R. Quum vero Augusti titulus in nummis his Juliano addatur, victoriæ hæ non ad pugnam Argentoratensem, sed ad Juliani irruptiones, An. CCCLX. & CCCLXI. in Alemanniam factas, debent referri.

(h) Vid. AMMIANUS Lib. XXVII. Cap. X.

(i) AMMIANUS Lib. XXI. Cap. IV. eandem rationem allegat, cur Vadomarius senior pago suo non restitutus, sed captivus in Hispanias missus sit.

(l) *Oratione* X. *in Juliani necem*, Opp. Tom. II. pag. 286. ubi: Ὁ δὲ ἅμα ἐλῄστευε, ἅμα δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὓς εἰλήφει μισθὸν, ἐτρύφα, καὶ ὡς ἄκακός τις συνεδείπνει τοῖς ἐκεῖσε στρατηγοῖς, καὶ τὸν μὲν λύσαι τὰς σπονδὰς ὑπομείναντα, πίνοντα εἶχε. Διαβὰς δὲ εἰς τὴν ἐκείνου, δίκην ἐπέθηκε τῆς ἐπιορκίας οὐ μεμπτήν. Συνδραμόντων δὲ περιφόβων τῶν τὰ δίκαια τετηρηκότων, καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐκείνου δεινῶς αἰσχυνομένων, καὶ προστιθέντων ὅρκοις ὅρκους, ἀναβὰς ἐπὶ βῆμα ὑψηλὸν ἐν μέσῃ τῇ βαρβάρῳ, καὶ τοὺς ἐκείνων ἄρχοντας ἄνωθεν ὁρῶν ἐν ὑπηκόων τάξει μετὰ τῶν πολλῶν ἑστηκότας, τὰ μὲν ἀναμνήσας, τὰ δὲ ἀπειλήσας ἀπῆλθε.

His itaque feliciter perpetratis, coactisque Barbaris, ut pacem, quam bellum, amplecti mallent, Julianus adulta jam ætate universum exercitum ad longinquam Orientis expeditionem, quam adversus Constantium fuscepturus erat, probe instruxit. (m) Si quis rerum, hactenus gestarum, breve compendium desideret, ipse Julianus in oratione, ad milites habita, illud suppeditat. (n) " Arbitrio Dei cœlestis (inquit) „ vobis inter ipsa juventæ rudimenta permistus, irruptiones Alemannorum & Fran- „ corum, populandique jugem licentiam fregi: & vigore communi Romanis agmi- „ nibus, quoties libet, Rhenum pervium feci: contra rumorem fremitus, gentiumque „ validarum violentos excursus stando immobilis, virtutis vestræ nimirum firmamento „ confisus. Et hæc laborum, quos exhausimus, Galliæ spectatrices, post funera multa „ jacturasque recreatæ diuturnas & graves, posteritati per ætatum examina commen- „ dabunt.

Julianus, ut Galliarum securitati prospiceret, Sallustium quendam ibi reliquit, quem etiam Præfecti Prætorio dignitate condecoravit. Inde è Rauracis per Marcianam silvam, Danubii fluminis ripas legens, cum exercitu, viginti millia hominum explente, Illyricum petiit; universo mox Romano, propter insecutam Constantii mortem, potiturus Imperio. (o)

§. XCIII.

An. Chr. 365. Alsatia & reliqua Galliæ ora Rhenensis, per aliquot annos, quibus Julianus Imperio præfuit, à pristinis calamitatibus paulatim resurgens, novo rursus veteris ac pertinacissimi hostis furore miserrima redditur. Alemanni, Juliano apud Persas extincto, metum omnem excutientes, Rhenanum Danubianumque limites eadem, qua olim, ferocia transierunt, proximasque Germaniæ Primæ & Maximæ Sequanorum, ut & Rhætiarum denuo sunt populati provincias. (p) Consuetis ac frivolis tantæ sævitiæ, in vicinos exercitæ, caussis tum alia quædam speciosior accessit, ab ipso Imperatore Valentiniano I. vel ab Aulicis ejus suppeditata. Miserat scilicet pars Alemannorum, qui pacem nondum aperte fregerant, Legatos ad Valentinianum, validas in periclitantium Gallorum opem ducturum copias, ut integram forte amicitiam testarentur ac fidem. Hi quum læta eo venissent facie, optimamque ex Principis liberalitate spem concepissent, flagrantes ira domum repetierunt; non modo, quod levioribus, quam olim, muneribus donati, sed & quod ab Ursacio, Magistro Officiorum, sævo & iracundo homine, verbis duriter fuissent excepti. Tum omnis in Romanos & Gallos Alemannia excitata: recollectæ, quas Julianus contriverat, vires, atque in Alsatiæ potissimum ruinam conjunctæ.

Valentinianus hinc, fratre Valente, propter turbatissimum Reipublicæ statum, in societatem Imperii assumpto, cui Orientem tradidit, ipse statim in Gallias, ab immani liberandas hoste, profectus est, hiems jam licet instaret. Parisios circa Cal. Novembr. delatus, Barbaris Dagalaiphum quendam, militiæ Rectorem, mature obvium misit; dum ipse adhuc, quid ageret, dubius hæreret. Vix enim Parisios appropinquaverat, quum tristem novi Reipublicæ invasoris, Procopii nimirum, qui in Oriente creatus Imperator, nuncium acciperet. Nec multum abfuit, quin Valentinianus Illyricum repetiisset, re apud Gallos infecta, nisi ardentissimæ horum preces intervenissent, procerumque consilia: quibus tandem permotus Gallias, periculosissimo simul ac crudelissimo hosti patentes, non prius, quam reddita illis securitate, relinquere decrevit; eo quod suum soliusque fratris hostem Procopium, Alemannos vero totius Orbis Romani hostes reputaret. Dagalaipho interea illud felicitatis contigit, ut Babaros solo Gallico trans Rhenum rejiceret; incruentos quidem, sed magno perculsos terrore, ita ut Valentinianus hoc anno Rhenum non viderit, Rhemis, quo venerat, Parisios in hiberna, ut videtur, regressus. (q) Multa tamen prudenter instituit, Galliæ, Alsatiæque speciatim, salubria, oppidis ac castellis ad Rhenum præsidiario milite probe instructis. (r)

§. XCIV.

(m) Zosimus Lib. III. Cap. X.
(n) Ammianus Lib. XXI. Cap. V.
(o) Idem Lib. alleg. Cap. VIII.
(p) Ammianus Lib. XXVI. Cap. IV. item Lib. XXX. Cap. VII. Zosimus Lib. IV. Cap. III.
(q) Ammianus Lib. XXVI. Cap. V.
(r) Zosimus Lib. IV. Cap. III.

§. XCIV.

Rhenus, nimio hiemis rigore concrescens, Alemannos ad novum in Gallias transitum invitavit. Tentata post Cal. Januarias irruptio, eo quidem successu, ut clade non contemnenda Romani afficerentur. Charietto (*s*) enim, per utramque tunc Germaniam Comes, una cum Severiano Comite agmen in Barbaros, qui primum transierant, ducens, telo confossus occubuit, versis, antequam ipse periret, in fugam militibus; quorum insignis etiam numerus, partim sagittis, partim strictis hostium mucronibus interfectus, desideratus est. Ablatum Erulis Batavisque in hoc prœlio vexillum Romani postea temporis ægre recuperare potuerunt. Fallitur ZOSIMUS, (*t*) ubi Valentinianum Imp. ipsum pugnæ interfuisse scribit, refragante AMMIANO. (*u*) Ea vero, quæ idem de pœna refert, quam Valentinianus Batavorum Legioni, fugæ & acceptæ cladis auctori, inflixerit, facilius admittimus. Hæc, universo convocato exercitu, publice vituperata & armis exuta, alio jubebatur abduci, pro eorum, qui pretium offerebant, lubitu distrahenda. "Tum proni ad terram prolapsi „ omnes, (inquit ZOSIMUS) ut exercitum penitus ejusmodi dedecore liberaret, obse- „ crabant; simulque futurum pollicebantur, ut viros se præstarent, nomine Romano „ dignos: quod quum ille (Valentinianus) deinceps ipsa re declarari jussisset, ubi de „ terra surrexissent, ac semel ex usu armassent, pugnam redintegrabant, & extra „ Vallum progressi, tam eo se bello strenue gesserunt, ut de Barbarorum infinita „ multitudine pauci domum incolumes redierint. „ Loquitur sine dubio Zosimus de insigni, quam Valentinianus hoc anno ab Alemannis reportavit, victoria, quamque AMMIANUS, (*x*) post nonnullas alias minores, describit uberius. Chariettone nimirum occiso Dagalaiphus iterum Parisiis ad exercitum missus est; cui tamen, quod rem segnius ageret, nec Barbaros, per varia loca diffusos, aggredi vellet, mox Jovinus, Magister Equitum, surrogatus. An. Chr. 366.

Alsatiam tum Alemanni ita tenebant, ut & longe trans Vogesum Belgicam Primam, Secundamque latrociniis vexarent, suasque ultra Musellam fluvium rapinas proferrent. Primum Jovinus ad Scarponnam, qui Tullum inter & Divodurum locus, in eos impetum fecit, & quum nimis securi armisque parum instructi essent, brevi omnes conflictu fere extinxit. Aliud inde agmen, quod ad Mosellam quoque flumen consederat, petebatur, haud aliter, quam prius, inopinata clade prosternendum. Tertius Alemannorum globus prope Catalaunos (*Châlons sur Marne*) repertus, numero ac fortitudine prioribus longe superior. Pugnandum hic justo prœlio fuit. Recreati cibo somnoque milites, quos vallo cingi Jovinus curaverat: disposita sub auroram acies, & ordines in speciem latius à Romanis extensi. Collato jam pede Germani adeo dubiam iis victoriam fecere, ut Tribunus quidam, Balchobaudes nomine, fugam capesseret. Totus prœliandu dies absumptus, iniquissimus forte Romanis & Galliæ futurus, nisi Jovinum illi Ducem habuissent. Hic enim, addito sub ingressum noctis militibus animo, tandem effecit, ut Alemanni, quorum interfecta sex millia, vulnerata millia quatuor, pulsi loco fuerint, vel in fugam conversi. Periere deinceps hostium plures ex frigoris asperitate, postquam ex suo Jovinus exercitu non amplius mille ducentos (*y*) amiserat, ducentos habuerat saucios. Rex Alemannorum, cujus nomen ignoratur, paulo post inter fugientes captus, in patibulo vitam finivit. Conserta insuper varios per Galliarum tractus varia prœlia, quæ vero Ammianus, tanquam leviora & minus memoratu digna, cæterique Scriptores presserunt silentio.

§. XCV.

(*r*) De Chariettone hoc, ejusque origine ac rebus ante Valentinianum Imp. gestis, plura ZOSIMUS Lib. III. Cap. VII. habet. Dicitur ibi Vir magni supra cæteros omnes corporis, nec minoris animi; qui, natione barbarus, assuetus latrociniis, ad Gallos migraverit, hæseritque per aliquod tempus Treviris. Hic quum Germanorum cis Rhenum irruptiones videret, Gallicæ oræ funestas, de tuendis ejus oppidis cœpit cogitare: mosque ita tuitus est, ut, Legibus aliter non permittentibus, solus in densissimas silvas Barbaros, somno jam captos, noctu aggrederetur, & truncaret hinc inde capitibus. Tandem à Juliano Cæsare, in Gallias misso, cum sociis latronibus aliis, dignus intra militiam qui reciperetur, habitus est; posteaque singularis in bello adversus Francos, quos Salios & Quados Zosimus appellat, prudentiæ ac fortitudinis specimina edidit.

(*t*) Lib. IV. Cap. IX.

(*u*) Lib. XXVII. Cap. I. & II.

(*x*) Ibid. Cap. II.

(*y*) Recte sine dubio VALESIUS ex Regio Codice vocem *mille* restituit. Sunt enim Codices, qui *non amplius ducentis* habent, qui sane numerus minime fortitudini Germanorum respondet, quam in hoc prœlio extollit AMMIANUS.

§. XCV.

Barbari Gallia tum omni, nostraque proinde Alsatia, paulatim ejecti fuerunt, id quod ex iis, quæ Ammianus deinceps enarrat, manifeste apparet. Sed apparebit quoque eodem ex Ammiano, quam misere deceptus sit ZOSIMUS, (z) ubi bellum adversus totam nationem Germanicam ejusmodi exitum habuisse scribit, qualem ille, verbis supra prolatis, Batavorum virtuti tribuerat. Interim referenda in annum CCCLXVI. videntur, quæ apud ZOSIMUM (a) quoque in hunc modum leguntur: " In apparatu belli Persici dum Valens occupatur, Valentinianus Imp. rebus Germa„ nicis recte constitutis, in futurum quoque tempus securitati Gallicarum nationum „ prospicere se debere arbitratus est. Quapropter maxima juvenum multitudine tum „ de barbaris Rheni accolis, tum de subjectarum Imperio Romano gentium agricolis „ collecta, numerisque militaribus adscripta, sic eos bellicis in rebus exercuit, ut „ horum militum exercitationis & experientiæ metu, totos novem annos nemo Trans„ Rhenanorum subjecta Romanis oppida vexarit. „ Novem, quos Zosimus memorat, anni reliquum Valentiniani Imperium, ad An. CCCLXXV. usque duraturum, explent. Alsatia ergo per hoc temporis spatium providente Valentiniano Barbarorum irruptiones non vidit, de omni licet Germania Prima, cujus pars Alsatia fuit Inferior, id intelligi nequeat. Pacati num ex parte Alemanni tum fuerint, nec ne, uti Julianus eos pacaverat, non fine ratione quæreres, quod plures ipsorum, Rhenani limitis accolæ, militiæ Romanæ, Zosimo teste, fuerunt adscripti; & ita quidem adscripti, ut popularibus suis, transituris in Galliam, opponerentur armati. Res de mediis tantum Alemannis, adversam Alsatiæ ripam tenentibus, dubia est, quum ad meridiem & ad septentrionem extremi inter Romanorum adhuc compareant hostes. Ceterum Valentinianus I. non parum Alemannos cohibuit, quod ipse plurimum temporis ad Rhenum transigeret, Gallorum invigilans securitati; ut sequentia docebunt.

§. XCVI.

An. Chr. 367. Alemannos septentrionales nondum arma deposuisse, nec sinceram cum Romanis iniville pacem, Moguntiacenses Christiani hoc anno CCCLXVII. ad finem vergente (b) experti sunt. Rando nimirum, ex Regio Alemannorum sanguine ortus, quum diu Moguntiaco frustra insidiatus esset, in urbem denique, cum manu suorum expedita, furtim irrepsit, ac multos utriusque sexus homines cum supellectili varia impune inde abduxit. Qua id ratione fieri potuerit, AMMIANUS (c) indicat, Moguntiacum, ob Imperatoris forte in Francos expeditionem, plane nudatum præsidiis fuisse, ejusque incolas, quorum Episcopus Inferioris Alsatiæ jam tum Metropolitanus erat, Christiana sacra in Ecclesia celebrasse tum, perhibens. Posterior ratio indicat, cives Moguntiaci omnes, vel maxima saltem parte, sacris Christianorum fuisse addictos. Plures enim si ibi habitassent Gentiles, in urbem non tam facile Rando potuisset irrepere.

Qualis apud Moguntiacenses religionis status obtinuit, talis etiam in Alsatia nostra Inferiore, cujus Moguntiacum, tam in Politicis, quam in Ecclesiasticis, Metropolis fuerat, obtinere tum debuit. Christianismus quidem à Constantini M. temporibus ubique prævaluit, sed misere nonnunquam discerptus fuit in partes, imo & sub brevi Juliani Imperio, haud leviter compressus. Ariana placita Constantius, Polytheismum Julianus, quum ad solium evexerint: Jovianus autem, religionis negotium tractare non potuerit, præmatura morte sublatus; facile perspicitur, quam tristem Valentinianus, admotus Imperio, Christianæ religionis conditionem repererit. Neque sub illo notabilis mutatio. Avitas sequi religiones, aut disciplinam novam amplecti, cuique liberum fuit. Ita enim AMMIANUS (d) post alios plures: "Postremo hoc moderamine „ Principatus (Valentiniani) inclaruit, quod inter Religionis diversitates medius stetit, „ nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec inter„ dictis minacibus subjectorum cervicem ad id, quod ipse coluit, inclinabat, sed inte„ meratas reliquit has partes, ut reperit.

§. XCVII.

(z) Lib. IV. Cap. IX.

(a) Ibid. Cap. XII. ubi ita: Οὕτως δὲ ἐν παρασκευαῖς αὐτῷ, Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς τὰ περὶ τὰς Γερμανίας εὖ διαθέμενος, ᾤετο δεῖν καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀσφαλείας τῶν Κελτικῶν ἐθνῶν ποιήσασθαι πρόνοιαν. Νεολαίαν δὲ ὅτι πλείστην ἀθροίσας, ἔκ τε τῶν προσοικούντων τῷ Ῥήνῳ βαρβάρων, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίους ἔθνεσι γεωργῶν, τοῖς στρατιωτικοῖς ἐγκαταλέξας τάγμασιν, οὕτως αὐτοὺς ἤσκησε τὰ πολέμια, ὥστε φόβῳ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα τῶν στρατιωτῶν μελέτης καὶ πείρας, ἐννέα τοὺς πάντας ἐνιαυτοὺς μηδένα τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον, ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίους πόλεσιν ἐνοχλῆσαι.

(b) Rem hanc omnes, præter TILLEMONTIUM Lib. cit. Tom. V. pag. 17. quem nos sequimur, in An. CCCLXVIII. referunt.

(c) Lib. XVII. Cap. X.

(d) Lib. XXX Cap. IX

§. XCVII.

Non dubitamus itaque, quin inter Alſatiæ tum incolas, præſertim vero inter præſidiarios milites, alii orthodoxam, alii Arianam, alii tandem ethnicam, ſint profeſſi religionem. Ethnica tanto magis forte obtinuit, quod magna pars exercitus, Rheni tenentis excubias, ex Germanis conſtabat; qui Germani ſane, & Alemanni, & Franci, ne de interioribus loquar, ſuperſtitioni Paganorum erant deditiſſimi. Interim non negarem, Alſatiam, perpetuis Barbarorum invaſionibus obnoxiam, magno incolarum delectu laboraſſe, adeoque cujuscunque ſectæ cultores nonniſi mediocri numero habere potuiſſe. Hinc nec Rauracenſem, nec Argentoratenſem, nec Nemetenſem, ſeculo hoc quarto reperimus genuinos Epiſcopos. (*e*) Randone longe periculoſior Gallorum hoſtis fuit Vithigabius, poſt Vadomarium patrem abductum, Rex ejus Alemannici tractus, qui ex parte Briſgojam & vicinas Germaniæ regiones hodie continet, extremus omnium veteris Alemanniæ Regum verſus meridiem. Vithigabius hic infirmioris quidem corporis, at fortiſſimi animi Princeps, à longo jam tempore plurimum laceſſivit Romanos, ſuosque ſæpe populares ad irruptiones excitavit, injuriam ut patri ulciſceretur illatam. Tantum Valentinianus hoſtem è medio quum tollere vellet, nec apertis ille armis unquam ſuccumberet, ſicarios diu quæſivit proditores, iniquius cum Vithigabio acturus, quam Julianus cum Vadomario egerat. Crudeli tandem conſilio, poſt plures ejus eluſiones, lætus ſucceſſus reſpondit, ita quidem, ut Vithigabius domeſtici cujusdam, à Romanis corrupti, perfidia trucidatus ſit juvenis. Sequani ac Rhæti, quibus ille finitimus erat, firmiore poſthac uſi ſunt pace, (*f*) nonniſi ad Gratiani tamen duratura Imperium.

§. XCVIII.

Valentinianus, perſpecta Alemannorum levitate, qua nunc ad preces, nunc ad truculentas redire minas ſolebant, numeroſo cum exercitu, quem undique collegerat, Alemanniam invaſit. Hac in expeditione, æſtate ad finem vergente ſuſcepta, (*g*) comitatus eſt eum filius Gratianus, qui anno ſuperiore octennis à patre Auguſtus fuerat declaratus. Comitati ſunt eundem Jovious ac Severus Magiſtri, incedentis exercitus, in cujus medio Valentinianus erat, latera tegentes, ne repentinus in illa Barbarorum impetus fieret. Rhenum nemine reſiſtente transgreſſi, per amplum regionis ſpatium, præter tecta & ſata, repererunt nihil, facileque adeo loca igne vaſtarunt, ac in ſuum frumenta collegerunt uſum. Alemanni recedentes ab exploratoribus denique haud procul Solicinio (*h*) detecti ſunt, ad quem locum Valentinianus quum perveniſſet,

An. Chr. 368.

 ulterius

(*e*) Confer, quæ in Eccleſiaſticis ſupra pag. 338. §. XVII. diximus.

(*f*) AMMIANUS Lib. XXVII. Cap. X. & Lib. XXX. Cap. VII.

(*g*) AMMIANUS eam ſuſceptam ait, *anni tempore jam tepente*; quo poſtremi ſine dubio Auguſti ac primi Septembris menſium dies intelliguntur. Pridie Kal. Auguſti Valentinianus apud Vangiones adhuc verſatus eſt, ubi Legem ad Muſufilum, Vicarium Africæ, dedit, quæ in *Cod. Theod.* Lib. XIII. Tit. VI. Lex III. eſt. Extant aliæ ibidem Leges, verſus Septembris finem Agrippinæ, adeoque in Gallia, promolgatæ, maniſeſto ſane indicio, Imperatorem eo tempore jam ex Alemannia fuiſſe reducem. Menſe Octobris enim ſi quis eum irruptionem demum feciſſe diceret, facile ex Ammiano ipſo refellitur, qui ſata memorat, a Romanis adhuc reperta. Forte tranſitus in Germaniam ex ipſis Vangionibus factus. ubi die XXX. Julii allegatam Legem conſcripſit. Alii Moguntiacum præferunt.

(*h*) Variæ de hoc loco Geographorum ſententiæ ſunt, quarum nonnullas jam ſupra pag. 245. Not. (*e*) tetigimus. BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 344. conjicit, illum aut Hercyniæ ſilvæ confinem fuiſſe circa Heidelbergam, aut *Soliconnno*, quod legerat, in *Viſolicon* mutato, explicandum eſſe de Billeone, (*Billickheim*) Palatinatus ad Rhenum oppidulo. Excuſandus eſt Rhenanus, ſi minus hic recte conjecit, quod, ipſo profitente, Fragmenta tantum ex AMMIANI Libro XXVII. adeoque ſeriem hiſtoriæ, qua illam Ammianus exponit, non habuit. Exemplar ejus Hiſtoriæ, quo Rhenanus alioquin uſus eſt, quodque An. MCCCCLXXIV. Romæ in lucem editum, Bibliothecæ meæ inſertum, Libro XXVII. & ſequentibus caret omnino. Abſurdiſſimam omnium conjecturam CRUSIUS profert in *Annal. Suev.* Part. I. Lib. VII. pag. 159. ubi Solicinium inter Moguntiam & Treviros, adeoque cis Rhenum, quærit. BUCHERIUS *Belg. Rom.* Lib. XI. Cap. IX. pag. 351. Rhenano ſuffragari videtur, quando locum iſtum ſupra Heidelbergam in Via Montana ponit, hodie *Sultzbach* appellatum. Sed remotior a Rheno fuit, uti hoc Ammiani verba declarant. FRANCISCUS GUILLIMANNUS *de Reb. Helvet.* Lib. II. Cap. V. pag. 186. per Solicinium oppidum *Sultz* intelligit, infra Rotvillam in ſiniſtra Nicri ripa conſtitutum. Huic ego ſententiæ, poſt PHIL. CLUVERIUM *German. Antiq.* Lib. III. pag. 16. & alios juniorum plures, tanto lubentior accedo, quod AUSONIUS, teſtis oculatus, ei favet quam maxime. In *Moſella* enim vers. 423. ſq. ita ſcribit:

" Hoſtibus exactis Nicrum ſuper & Lupodunum,
" Et fontem Latiis ignotum Annalibus Iſtri.

Loquitur Poeta de eadem, quam Ammianus hic refert, Valentiniani I. ad Solicinium victoria. Nicrum flumen & Iſtri, ſeu Danubii, fontem quum memorat, in confinio utriusque illam ponit. De Lupoduni ſitu quæritur. RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. I. pag. 10. eam arcem Lupodunum eſſe putat, quæ hodie *Lupf* dicitur, à qua Comitatus olim Lupfenſis in Suevia nomen habuit. "Indicant (inquit) ruinæ, quam " egregium Munimentum fuerit, procul dubio olim " à Romanis contra Alemannos pro militibus limitaneis conſtructum. Ego nuper .... ſingula ſatis " diligenter ſum contemplatus. Ab origine Nicri & " arce Lupondo, (vel Lupoduno) non ita procul " abeſt ortus Danubii, trans cujus fontem pulſos " Alemannos, canit Auſonius." At MARQUARDUS FREHERUS peculiari libello probare conatus eſt, Lupodunum eſſe oppidum *Ladenburg*, inter Manhemium & Heydelbergam ſitum; qua in re gravem nactus eſt adverſarium PHIL. CLUVERIUM, pro Rhenani quoque ſententia pugnantem, in *Germ. Antiq.* Lib. III. pag. 12. ſq. Vid. FREHERI *Origines Palat.* Part. I. Cap. IV. In colle poſitum hoc caſtrum fuiſſe, neceſſe eſt, quando vox Celtica *dunum* (*dune*) collem ſignificat, & ex Geographicis patet, omnia loca, in *dunum* deſinentia, montes occupaſſe ſive montana.

ulterius progredi non ausus, cum exercitu substitit. Mox atrox initum utriinque prœlium; Barbaris ex necessitate, Romanis ex gloriæ pariter ac vindictæ stimulo, acerrime pugnantibus. Illi præcelso in monte, quem occupaverant, constituti, hoc tantum per aliquot horas agebant, ut aditum sui montisque jugum hisce præcluderent. Sed prævaluit imperterriti militis virtus, sapientibus Principis, qui ipse vitæ discrimen non semel adiit, cæterorumque Ducum moderata consiliis. Expugnato itaque monte vel pereundum erat, vel vincendum. Victoria denique multo à Romanis sanguine fuit redempta. Protrusi ex summitate Barbari, datique præcipites, maximam in fuga passi sunt stragem, ut nonnisi pauci, silvestrium tenebrarum beneficio, servarentur incolumes. Victor inde cis Rhenum in hiberna reductus exercitus, Valentinianus autem cum Gratiano filio Treveros profectus est, (*i*) ubi à longo jam tempore Imperatores, in Gallia viventes, sedere consueverant. Plures in hujus ac præcedentium victoriarum, quas Valentinianus ab Alemannis reportavit, memoriam, nummos excusos FRANC. MEDIOBARBUS Biragus (*l*) aliique produxerunt in lucem. Ceterum fœdera & pacem cum Alemannis tum inita fuisse, AMMIANUS (*m*) tradere videtur, his verbis: " Quidam Optimates Alamanni venere obsidum patres, quos lege fœderis, mansuræque „ diutius pacis haud aspernenda pignora tenebamus.

§. XCIX.

An. Chr. 369. Valentinianus, Alemannorum & Francorum in Galliam ut reprimeret irruptiones, per omnem, quaqua extenditur, Gallicam Rheni ripam castra, castella & turres, passim opportunis in locis exstruxit, imitatusque est adeo laudabile Drusi institutum, quo quinquaginta sub Octaviano Augusto castella ad Rhenum condita vidimus. Castella hæc Drusi una cum Vallo Decumatium agrorum jam pridem eversa fuerunt, nec à Juliano, fortissimo Galliarum vindice, si pauca excipias, restituta: ab ipso tamen restituenda forte, si suo diutius nomioe imperasset. Valentinianus itaque hoc quum præstare vellet, ipse munienda loca invisit, ita quidem, ut die XVII. Maji Complati, (*n*) die IV. Junii Martiatici, (*o*) die XIX. ejusd. Altæ-ripæ, & die XXX. Augusti Brisiaci (*p*) fuerit, ex quo itinere Rhenensi pridie Id. Octobr. redux apud Treviros iterum substitit.

Sed Valentinianus etiam ooonulla trans Rhenum munimenta condidit, *barbaros sibradens fines*, uti loquitur Ammianus. Inter hæc unum colli, ad Nicrum sito, quum imposuisset, (*q*) moxque vereretur, ne fluminis præterlabentis violentia illud successu temporis subverteret, Nicri aliorsum divertendi consilium cœpit. Arduum opus morigeri confectum militis diligentia. Novi dein Castri trans Rhenum in monte *Pri*, quem nonnulli ad Heidelbergam referunt, tentata exstructio, cui operi, quod periculosum esset, Imperator magna sua felicitate non interfuit ipse. Vix enim fundamenta castri duxerant milites, quum quidam Alemannorum Optimates, quorum filios anno superiore Romani pacis obsides acceperant, supplices ibi comparerent, ut ab instituto Romanos averterent. Precibus spretis, " ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit „ globus, . . . adortusque milites seminodos, humum etiam tum gestantes, expeditis „ agiliter gladiis obtruncabaot; inter quos etiam Duces ambo sunt cæsi. Nec indicaturus

(*i*) AMMIANUS Lib. XXVII. Cap. X. & Lib. XXX. Cap. VII.

(*l*) *Numismat. Imperator. Rom.* pag. 503. sq.

(*m*) Lib. XXVIII. Cap. II.

(*n*) Complatum non idem locus est, quem *Itinerarium* ANTONINI pag. 354. *Cambetem* vocat. Valentinianus enim sinistram Rheni ripam, profectus Treviris, paulatim ascendisse, videtur, uti series quidem locorum reliquorum ac temporis, si Martiaticum pro Manhemio accipiendum, clare ostendit. Cambes vero (*Kembs*) longe supra Manhemium & Altam-ripam, imo & supra Brisiacum positus. Complatum vicinius Treviris fuisse, vel inde puto apparere, quod Imperator in posteriore hoc loco die 1. Junii versatus est, uti alia id Constitutio docet. Nomen Complati occurrit in *Cod. Theod.* Tom. II. pag. 579. Ed. Lugd.

(*o*) Si *Mattiacum* vel *Mattiaticum* cum GOTHOFREDO legendum esse censes, idem illud Munimentum erit, quod, à Trajano olim conditum, à Juliano Cæsare restauratum, Manhemium interpretantur. Lex ibi data in *Cod. Theod.* Tom. III. pag. 494. extat. Eadem Lex probat, S. Petronium Probum An. CCCLXIX. jam Præfectum Prætorio Galliarum fuisse, quod ad pag. 301. supra notandum.

(*p*) De Brisiaco vide supra pag. 191. sq.

(*q*) CLUVERIUS *Germ. Antiq.* Lib. III. pag. 15. scribit: " Sunt, qui hoc Munimentum volunt hodie „ esse eum locum, qui inter Rheni Nicrique con„ fluenteis dicitur *Manhein*. Verum illi uti hanc „ suam opinionem satis tueri possint, vehementer „ ego vereor; quidpe in ista Marcellini descriptione „ nihil singulare video, quod non multis ad Nicrum „ locis convenire queat. Tam immanem undarum „ impulsum ad ipsum ostium fluminis fuisse dubito: „ tum non intelligo, quomodo Munimentum Valen„ tiniani *inquietudine errantis ingentis amnis* satis „ *exemtum* fuerit, si hodieque ad pontem arcis Man„ hemianæ Nicer Rheni viam subinde tentat, noxiasque paludeis & inundationes immittit; quæ infixis „ palis magno opere ac sumtu sunt arcendæ. Deni„ que miror tam altum Marcellino de Rheni aut „ Nicri confluente silentium. „ Lupodunum ego hic intelligerem, si cum FREHERO pro oppido Ladenburg illud haberem.

turus gesta superfuit quisquam præter Syagrium: qui deletis omnibus ad Comitatum „ reversus, irati sententia Principis sacramento exutus, abiit ad lares: id commeruisse „ sævo judicatus arbitrio, quod evaserit solus. „ (*r*) Syagrius tamen, tunc Notarius, postea sub Gratiano, Valentiniani I. filio, Consul factus est ac Præfectus Prætorio. Quæcunque autem Valentinianus Munimenta trans Rhenum condiderit, ea haud procul à Rheni litore condita Marcellinus indigitat; ut nullo inde modn appareat, Germaniæ partem, quæ Decumates olim Agros constituit, in formam Provinciæ rursus fuisse redactam. Idem circa tempus latrocinia & insidiæ, Francorum forte, per Galliam ita sævire, ut post alios complures Constantianus quoque interfectus sit, Tribunus stabuli & Valentiniani adfinis.

§. C.

Saxonibus, qui post factam in Gallias irruptionem pacem impetraverant, à Valen- An. Chr.
tiniano Deusone, (*s*) Francico trans Rhenum loco, perfide cæsis, novam, qua 370.
Alemannos tandem opprimeret, idem rationem excogitavit, nihil prorsus omittens, ut Gallicum & occidentalem Imperii limitem, sæpissime perruptum, probe firmaret. Macriani præsertim, Regis Alemannorum, quem Julianus una cum Hariobaudo fratre sibi devinxerat, (*t*) suspecta fuit auctoritas. AMMIANUS (*u*) hac occasione sequens de Alemannis judicium profert: " Immanis natio, jam inde ab incunabilis primis varietate „ casuum imminuta, ita sæpius adolescit, ut fuisse longis seculis æstimetur intacta. „ Inde porro ita pergit: " Sedit consilia alia post alia Imperatori probanti, Burgundios in „ eorum excitari perniciem, bellicosos & pubis immensæ viribus affluentes, ideoque „ metuendos finitimis universis. „ Burgundiones itaque à Valentiniano I. sollicitati sunt, quo vicinos sibi Alemannos invaderent; eosdem ab alia parte aggressuris Romanis. Impetratum hoc ab eis tanto facilius, quod jam pridem sobolem sese Romanam profiterentur; (*x*) quodque salinarum & finium causa frequentes cum Alemannis lites habebant. Octoginta millia (*y*) Burgundionum inde ad Rhenum, ubi Valentinianus condendis adhuc munimentis incubuit, progressa, non Alemannis tantum, quos disjecerunt, sed & ipsis Romanis panicum terrorem incusserunt, quod inopinato advenerant. Sed nihil Valentiniani culpa peractum, qui evocatos Burgundiones, quum promissis suis nequaquam vellet insistere, quia gentis tam numerosæ ac potentis fœdera ei forte periculosa videbantur, domum remisit; illatam tam insignem injuriam, interfectis captivis, statim ulturos.

Crescente in dies Macriani potentia & fastu, novum comprehendendi ejus Impera- An. Chr.
tor consilium inivit; quod vero haud minus ac superiora, irritum fuit. Populati 371.
tamen sunt ejus Pagum Romani, qui cum Valentiniano ponte, super Rhenum apud Moguntiacum strato, in Germaniam transgressi, tanto furore omnia vastarunt, ut Fraomarius postea Bucinobantes, quæ Alemannica è regione Moguntiaci natio, cuique ille in Macriani locum à Valentiniano Rex datus fuit, sponte reliquerit, Tribuni dignitate apud Alemannos, qui in Britannia substiterant milites, remunerandus. Macriani evasio, copiarum adscribenda intemperantiæ, multum afflixit Imperatorem; unde Hortarium, Primatem Alemannicum, & in exercitu Romano inter nobiliores degentem, ubi à Florentio, Germaniæ superioris Duce, proditus esset, ac si Literas Macriano occulte scripsisset, igne comburi jussit. (*z*) Valentinianum duobus proximis annis in hos Germaniæ Barbaros aliquid porro molitum, aut infestatam ab iis Galliam esse, non reperimus; nec aliud memorabile facinus, quod regiones nostras spectaret, novimus.

§. CI.

Postremus hic, quo Valentinianus apud Gallos versatus est, annus Munimento An. Chr.
Rhenensi apud Rauracos, in Alsatiæ confinio, dedit originem. *Robur* (*a*) scilicet 374.
tum in Alemannos, Lentienses præsertim, ædificatum, postquam Imperator nonnullos Alemanniæ, meridionalis forte, pagos vastasset, uti AMMIANUS (*b*) id docet. Allatus Valentiniano, ibidem commoranti, funestissimæ cladis, quam Illyrici provinciæ ac ejus præsidiis Quadi nuper intulerant, nuntius, tanto eum terrore perculit, ut à Proceribus

(*r*) AMMIANUS Lib. XXVIII. Cap. II.

(*s*) *Deutz* Germanis, Tuitium, è regione Coloniæ Agripp. de quo loco jam alibi sæpius.

(*t*) Vide superius ad annum CCCLIX. pag. 410.

(*u*) Lib. XXVIII. Cap. V.

(*x*) Vide *Not.* VALESII ad h. l. AMMIANI, pag. 416. ed. Gronov.

(*y*) Ita HIERONYMUS in *Chron.* ad An. CCCLXXIII. " Burgundionum LXXX. ferme millia, quot nunquam ante, ad Rhenum descenderunt. „ Nos autem, AMMIANUM sequentes, rem hanc in An. CCCLXX. posuimus. Idem Ammianus, numero indefinito, lectissimas tantum catervas Burgundionum memorat.

(*z*) AMMIANUS MASCELLINUS Lib. XXIX. Cap. IV.

(*a*) De Robore supra pag. 181. sq. egimus.

(*b*) Lib. XXX. Cap. III.

vix retineri potuerit, ne protinus Illyricum peteret, hiberna licet tempeſtas inſtaret. Dilato itaque ad principium veris itinere, multo ſtudio agebatur, quo Galliæ relinquendæ pacem cum Alemannis firmaret; id quod facile obtenturum ſe credidit, ſi vel ſolum Macrianum, Regem periculoſiſſimum, inito ſibi fœdere junxerit. Macrianus, à Valentiniano Moguntiacum accitus, in Germanica Rheni ripa comparuit, non metu impulſus, ſed tanquam oblatæ pacis arbiter futurus. Colloquium inter utramque partem trans Rhenum, quo Romani aſcenſis delati fuerunt navigiis, ita inſtitutum, ut " poſt dicta & audita ultro citroque verſus, amicitia media ſacramenti fide firmaretur. „ Hisque perfectis diſceſſit turbarum Rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps ſocius: „ & dedit poſtea adusque vitæ tempus extremum conſtantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia poſtea; quam dum internecive vaſtando perrumpit avidius, oppetiit Mellobaudis bellicoſi Regis inſidiis „ circumventus. Poſt fœdus tamen ſolemni ritu impletum, Treveros Valentinianus ad „ hiberna diſceſſit. „ Hoc memorabili eventu Valentiniani res, in Gallia & trans Rhenum geſtas, Ammianus concludit.

An. Chr. 375. Valentinianus I. menſe Novembr. anno ætatis ſuæ LV. apud Illyrios ſubita quum morte fuiſſet extinctus, Occidentale ejus Imperium ita duos inter filios diviſum eſt, ut Gratiano, natu majori, qui tum Treviris verſabatur, Gallia præſertim obtingeret cum iis Provinciis, quæ ad Præfecturam Galliarum, ſecundum Conſtantini M. diſpoſitionem, ſpectarunt. Valentinianus junior, ignaro Gratiano, à Ducibus Gallicani exercitus, Quados nunc debellantis, in Pannonia, conſtitutus Auguſtus; ne milites alium ſibi Imperatorem eligerent, à defuncti ſanguine alienum. Valentinianus II. Italiam conſenſu fratris obtinuit, Africam atque Illyricum. (c)

§. CII.

An. Chr. 378. Lentienſes, (d) Alemannica gens, Rhætiis proxima, Gothorum in Thracia exemplum imitaturi, Rhenum menſe Februario congelatum tranſire, atque in Sequanos irruere fruſtra conantur. Alſatia tum Celtarum & Petulantium, qui in Sequanis tendebant, virtute ſervata incolumis, at exitiali mox & graviſſimo terrore concuſſa eſt. Iidem nimirum Lentienſes, maximam Gallicani exercitus partem in Illyricum profectam quum accepiſſent, ut Valenti adverſus Gothos in Thracia ferret ſuppetias, tantam Gallias occupandi, aut diripiendi ſaltem, fiduciam conceperunt, ut ſuis plerique ſedibos, Priarii Regis ductu, egtederentur, & quadraginta millibus (e) coactis invaderent ſuperiorem Alſatiam. Revocatæ hinc à Gratiano Imp. cis Rhenum cohortes, quas modo in Pannonias abire juſſerat, eisque conjunctæ, quas ſecum hactenus retinuerat in Galliis. Hiſce Nannienum, providum & cautum Ducem, ut & Mallobaudem, (f) quendam Francorum Regem, ac Domeſticorum ſub Gratiano Comitem, quum præfeciſſet, cruentiſſimum ad prœlium res brevi devenit. Tum memorabilis Gratiani Imp. victoria urbem Argentouariam, (*Horburg*) de qua ſuperius, (g) & illis temporibus & apud poſteros celeberrimam reddidit. Ad hanc enim Argentouariam, quam Ammianus *Argentariam* vocat, Romani cum Lentienſibus congreſſi ſunt, Mallobaudis potiſſimum, adeoque Germani contra Germanos, pugnandi ardore inſtigati.

Paulus Orosius (h) Gratianum ipſum prœlio interfuiſſe tradit, refragante Ammiano, cujus auctoritas præferenda Oroſio. Primo impetu ſagittis & miſſilibus proſpere facto, milites Romanos, numero inferiores, Barbarorum multitudo ita perterruit, ut ordinibus laxatis fugæ ſpeciem præberent, ac per calles occultos & arboribus conſitos

(c) Ammianus Lib. XXX. Cap. X. Zosimus Lib. IV. Cap. XIX.

(d) Populus, qui *Linzgauer* vocatur, ex ſententia Ortelii in *Theſaur. Geograph.* Stumpfius *Chron. Helvet.* Lib. VII. Cap. XXXVII. & Crusius in *Annal. Suev.* Part. I. Lib. VII. Cap. V. arcem & oppidum *Lenzburg* in Helvetica Ægovia, prope amnem Arolam, hodieque nominis gentis hujus veſtigia ſervare ſtatuunt.

(e) Ammianus Lib. XXXI. Cap. X. hoc bellum uberius deſcribens, nonnullos, ait, laudes Principis extollendo numerum hoſtium ad LXX. millia jactitaſſe. Hieronymus & Cassiodorus in *Chronicis*, ut & Aurelius Victor in *Epit.* Cap. XLVII. Alemannorum XXX. millia in bello hoc extincta, referunt. Orosius Lib. VII. Cap. XXXIII. totidem quidem cæſos, at inæſtimabilem hoſtium multitudinem Romanis infuſam finibus, memorat. Nos Ammiani, gravis & coætanei Scriptoris, auctoritate ſiſi, media incedimus via, & XL. millia, quæ Rhenum tranſierint, ponimus, eo magis, quod minime contraria ſunt allegatis Auctoribus, qui XXX. millia cæſa fuiſſe tradunt. Ammianus autem quinque tantum millia evaſiſſe ſcribit.

(f) Ita Marcellinus quidem; Cassiodorus vero illum Merobaudem vocat.

(g) Pag. 193. ſqq.

(h) Lib. VII. Cap. XXXIII. ubi: " Gratianus Imp. „ admodum juvenis, quum inæſtimabilem multitudi- „ nem hoſtium Romanis infuſam finibus cerneret: „ fretus Chriſti potentia, longe impari militum nu- „ mero ſeſe in hoſtem dedit, & continuo apud Ar- „ gentariam, oppidum Galliarum, formidoloſiſſimum „ bellum incredibili felicitate confecit.

consitos dilaberentur. Sed mira rerum secuta conversio: consilium, Romanis funestum quod esse debuerat, victoriam peperit. Hi ipsi enim milites dispersi, metu soluto, quum in aciem rediissent, haud minorem Barbaris, Imperatorem advenisse splendido ex armorum fulgore credentibus, incusserunt terrorem quem ipsi modo acceperant. Fugati Alemanni, priusquam pedes conferrent, & ita quidem fugati, ut infectantium manibus impune cæderentur plerique, ac non amplius quinquies mille, quos nemorum densitas texit, ex ista strage censerentur superstites. Rex ipse Priarius, (*i*) auctor belli, inter occisos repertus est. Sic minimo, ut Orosius loquitur, Romanorum detrimento formidolosissimum bellum incredibili felicitate confectum.

Posuimus illud in An. Chr. CCCLXXVIII. quod CASSIODORUS SENATOR (*l*) Gratiano Aug. quartum & Merobaude Coss. An. CCCLXXVII. commissum ait. Obstant plures rationes, quo minus posteriori accedamus chronologiæ; cui tamen GOTHOFREDUS, HENRICUS VALESIUS, MARTINUS BOUQUETUS, aliique passim accedunt. Rationes has omnium optime TILLEMONTIUS, (*m*) quem hic sequimur, exposuit, argumentis ex vero historiæ nexu & aliunde petitis. Indubium enim est, prœlium brevi ante contigisse, quam Gratianus in Valentis Imp. patrui sui proficisceretur auxilium; id quod mense Majo finiente An. CCCLXXVIII factum SOCRATES (*n*) tradit. An. eod. 378.

§. CIII.

PAULUS DIACONUS (*o*) victoriam Gratiani, ab Alemannis reportatam, ad *Argentoratum, oppidum Galliarum* ponit, atque adeo Argentouariam cum Argentorato aperte confundit. Eandem procul dubio AUSONIUS (*p*) intellexit victoriam, ubi Gratianum in Panegyrico suo vocavit *Alemannicum*, his verbis: " Vocarem Germanicum, „ deditione gentilium: Alemannicum, traductione captorum: vincendo & ignoscendo „ Sarmaticum. „ Quo Alemannos Gratianus transduxerit, nullibi perscriptum reperio. GUILLIMANNUS (*q*) in Helvetiam, sive Tigurinum Pagum, inter Rheoum & Ursam transductos putat; sed res non verisimilis. Cur enim inhabitandam hostibus oram dedisset, quæ Rheni & totius Galliæ custos? Tanto minus Gratianus id fecisse credendus, quod ex Gothis, cis Danubium biennio ante admissis, jamque Valenti & ejus Imperio interitum minantibus, discere potuit, quantum Romano in solo Barbarorum sedes essent reformidandæ. Reduxit eos forte, unde veoerant, trans Rhenum, quot ad Argentouariam captivos fecerat. (*r*) Mihi tamen Ausonius ad ea potius respicere videtur, de quibus AMMIANUS (*s*) ita loquitur: " Quem (Gratianum) Lentienses intentum jugulis „ suis, omni perseverandi studio cootemplantes, post deditionem, quam impetravere „ supplici prece, oblata, ut præceptum est, juventute valida oostris tirociniis permi- „ scenda, ad genitales terras ire permissi sunt. „ Duplex heic Alemannorum occurrit traductio, latiori sensu accepta, prima juventutis Lentiensis in Romanam militiam; altera cæterorum Lentiensium, quos Gratianus in potestatem suam redegerat, ad ipsorum penates, uti verius appellatur, remissio.

(*i*) Ita eum vocat AMMIANUS. LINDENBROGIUS cum MARC. VELSERO legendum esse putat *Priamus*, PROSPERI TIRONIS, SIGEBERTI GEMBLACENSIS, ABBATIS URSPERG. aliorumque medii ævi Scriptorum, nixus auctoritate. Sed Priamus hic Prosperi in Francia regnasse scribitur; Priarius Alemannorum Rex fuerat, quum Mallobaudes seu Merobaudes, Rex Francorum & tum Consul Romanus, Romanorum à partibus steterat.

(*l*) In *Chronico*.

(*m*) *Histoire des Empereurs* Tom. V. *Note* X. *sur l'Empereur Gratien*, pag. 25. ubi Vir Doctiss. ita disputat: *Je ne voy pas, comment l'an CCCLXXVII. se peut accorder avec Ammien, qui met la bataille entre ce qui se passa a la fin de CCCLXXVII. & l'arrivée de Valens à Constantinople, ou il vint le XXX. de May CCCLXXVIII. De plus il marque que cette guerre vint de ce que les Allemans avoient appris, que Gratien alloit en Orient secourir Valens contre ses ennemis, & qu'une partie des troupes, qui le devoient accompagner, étoit deja en Illyrie. Or je ne voy pas, que cela se puisse rapporter au commencement de l'an CCCLXXVII. auquel il ne paroit point que les Gots se fussent encore revoltez, ni que Valens fut obligé de demander ce secours & la presence de Gratien. Mais toute la suite d'Ammien le confirme encore davantage, & fait voir qu'immediatement aprés cette bataille, Gratien se hasta d'aller en Thrace, en méme temps, que Valens y venoit d'Antioche: & Valens n'y arriva que le XXX. de May CCCLXXVIII. Il precipita méme la bataille d'Andrinople, donnée le IX. d'Aoust CCCLXXVIII. de peur que Gratien n'y eust part. De sorte qu'il est visible, que celle de Colmar a eté donnée la méme année, comme l'a mis Baronius An. CCCLXXVIII. On peut joindre à Ammien ceque dit Ausone, que Gratien en une seule année avoit donné la paix aux frontieres du Rhein & du Danube.* AUSONIUS in *Gratiar. Act.* ita: " Tellus est uno pacatus anno & „ Danubii limes, & Rheni. „ Vid. Opp. ex Jac. Tollii recensione pag. 701.

(*n*) *Hist. Eccles.* Lib. IV. Cap. XXXVIII.

(*o*) *Histor. Miscella* Lib. XII. pag. 899.

(*p*) *Gratiar Act. ad Gratianum* pag. 702. ed. Tollii.

(*q*) *Rer. Helvet.* Lib. II. Cap. V. pag. 590.

(*r*) Vid. Cel. BRUCKII, Prof. Basiliensis meritissimi, *Excursus subitarius in Helveticam Hist.*

(*s*) Lib. XXXI. Cap. X. pag. 491. ed. Gronov.

Victoriæ Argeotouarienſis memoria pluribus nummis, ſub Gratiano excuſis, celebrata. Æneus eſt, in cujus parte poſtica Victoriam ſtantem videmus, quæ dextra lauream teoet, cum Ioſcriptione: *Securitas Reipublicæ*. Alius, ubi figura, captivum dextra premens, ſiniſtra labarum tenet, cum appoſito monogrammate Chriſti. Sed & aureus Gratiani extat, in cujus averſa occurrunt duæ figuræ ſedentes, altera Imperatoris paludati, dextra globum, cui inſiſtit Victoria cum laurea, læva ſpiculum tenentis; altera muliebris cum corona murali, dextra globum cum Victoria. Nummos hos aliosque ſimiles Oiselius, (*t*) Canoius, (*u*) Mediobarbus, (*x*) Bandurius, (*y*) recenſent.

§. CIV.

Uti Valentinianus I. antequam Galliæ valediceret, in Illyriorum profecturus auxilium Alemannos pacavit, ſic Gratianus, filius ejus, quum Orientis provincias petere vellet, poſt liberatam Alſatiam eosdem, ſed facta irruptione, compeſcuit atque redegit in ordinem, quod ſequenti modo factum. Imperator ex itinere, quod cum exercitu modo ingreſſus erat, inopinato lævorſum deflectens, in Rauracorum, uti veriſimile, vicinia, ſuperato Rheno Lentienſes invaſit, quos ad noſtram nuper Argentouariam profligaverat. Lentienſes viribus reſiſtendi prorſus exhauſti, non tum in armis, ſed in præruptorum montium apicibus, qualecunque vitæ quæſiverunt præſidium. Nec Gratianus tamen, univerſam qui gentem extinguere decreverat, à ſuis deterritus fuit coeptibus. Deligebantur per ſingulas Legiones quingenti milites, ab ipſo in Barbaros, tanquam in venaticas prædas, per ignota & invia loca, ducendi. Oppugnati verſus meridiem Barbari ex altis, quas paſſim inſederant, rupibus tanta ſeſe tuiti ſunt fortitudine, ut non tantum aditum ſui Romanis præcluderent, ſed & eorum plures denſa lapidum & aliorum miſſilium jaculatione occiderent. Nocturnis tandem ſeparati tenebris pugnæ finem impoſuere, nunquam ex Gratiani ſententia ad illam redituri. Placuit enim Barbaros, locorum iniquitate munitos, ita circumſidere, uti alimentorum inedia ſponta-neam ad deditionem cogerentur. Sed nec tum res ex voto Romanorum ceſſit; Alemannis præter ſpem alios inde montes, prioribus altiores, occulte petentibus. Opus hic fuit magna animi & laboris conſtantia; perſequendi erant, nec tamen armis oppugnandi, Lentienſes. En illuſtre ſingularis, qua Gratianus Imp. juvenis polluit, virtutis ac prudentiæ ſpecimen. Inſectatus ille fortiter Barbaros, quocunque dilapſi videbantur, in ſupremas denique eos anguſtias compulit, ac univerſos, de ſalute deſperantes, in ſuam recepit poteſtatem dedititios; quos tamen præter florentem viribus juventutem, Romanis immiſcendam tironibus, ad ſua tranquille poſſidenda colendaque benigne remiſit. (*z*) Continuatum hinc cum exercitu iter per Arborem Felicem, ad Lacum Brigantiæ ſitam, & Lauriacum in Orientis provincias; unde Gratianus anno ſequenti reverſus eſt.

§. CV.

An. Chr. 379. Alemannos hoc iterum anno, dum Gratianus abſens eſſet, Galliam populatos eſſe, ac Imperatoris in eam acceleraſſe reditum, Zosimus (*a*) & Socrates (*b*) teſtantur. Ille quidem Rhenenſes generatim nationes, hic vero ſpeciatim Alemannos memorat. Leves tamen has irruptiones fuiſſe, tempore certe breves, inde apparet, quod Ausonius, reditum Gratiani in Gallias deſcribens, nullam earum mentionem reliquerit. Verba ejus, quæ huc faciunt, in *Panegyrico Gratiarum Actionis* ita (*c*) leguntur: " Tu Gratiane, tot Romani Imperii limites, tot flumina & lacus, tot veterum interſepta regnorum, abusque Thracia, per totum, quam longum eſt, latus Illyrici, Venetiam, Liguriamque, & Galliam veterem, inſuperabilia Rhætiæ, Rheni aquoſa, Sequanorum invia, porrecta Germaniæ, celeriore transcurſu, quam eſt properatio noſtri ſermonis, evolvis, nulla requie otii, ne ſomni quidem, aut cibi munere liberali, ut Gallias tuas inopinatus illuſtres." Hæc ſane ipſa itineris, quod Gratianus per Rhætiam, Sequanos & Germaniam fecit, celeritas oſtendit, Provincias iſtas non à Barbaris tum occupatas fuiſſe, aut infeſtatas; ut adeo credibile ſit, Alemannos, ubi proximum Imperatoris adventum cognoverant, ad ſua protinus rediiſſe trans Rhenum. Superiorem Auſonius Germaniam intelligit, à Gratiano, Treviros petente, poſt oram Maximæ

(*t*) In *Theſauro Nummorum*.

(*u*) *Conſtantinop. Chriſtiana* Tab. XVIII.

(*x*) *Theſaur. Numiſmat. Imperator. Rom.* pag. 510.

(*y*) *Numiſmata Imperatorum* Tom. II. pag. 482. ſqq.

(*z*) Ammianus Lib. XXXI. Cap. X.

(*a*) Lib. IV. Cap. XXIV.

(*b*) *Hiſtor. Eccleſ.* Lib. V. Cap. VI.

(*c*) In fine, pag. 735. ſq.

Maximæ Sequanorum Rhenenſem, peragratam, quam porrectam, id eſt, patentiorem, planioremque prioribus Galliæ partibus, appellat. Gratianus nimirum, poſt Valentis patrui, à Gothis prœlio devicti & occiſi, mortem, quum & Orientale Imperium obtinuiſſet, eique à Barbaris, undiquaque irruentibus, defendendo imparem ſe credidiſſet, Theodoſium, *Magni* epitheto poſtea ornandum, ſocium Imperii conſtituit, tradiditque Orientem, dum ipſe Provincias, quas prius poſſederat, Trans-Alpinas ſervaret; Valentinianus II. vero Italiam & Africæ partem.

§. CVI.

An. Chr. 381.

Gratiano Imp. adverſus Alemannos bellum gerenti, (*d*) Maximus Tyrannus, in Britanniæ Inſula Imperator à ſeditioſis creatus, eo cum ſucceſſu impia arma infert, ut mox totam & Galliam & Hiſpaniam ſibi ſubjiceret. Rem fere incredibilem diceres, niſi plurimis Scriptorum niteretur teſtimoniis, quod Gratianum præclaris Imperatoris dotibus præditum fuiſſe nemo facile negat. Id ſcilicet Maximo felicitatis obtigit, ut Gratiani, apud milites hinc inde exoſi, in ſuas partes pertraxerit exercitum, illum præſertim, qui in Germaniis excubabat ad Rhenum. Tradit hoc Zosimus, (*e*) ubi ſcribit: " Milites in Britannia facile ad ſeditionem impulſi, Maximum Imperatorem „ appellant; ac tradita illi cum diademate purpura, confeſtimque transmiſſo navibus „ Oceano, ad oſtia Rheni appulerunt. Exercitibus autem, qui erant in Germania, „ cæterisque ſecundum hanc regionibus, ſumma cum benevolentia deſignationem hanc „ approbantibus, objiciebat ei ſe Gratianus, prœlio congreſſurus, quod non exigua „ pars exercitus adhuc ab ipſo ſtaret. „ Si exercitus Rhenenſis ſive Germanicus vivente adhuc Gratiano ad Maximum tranſiit, Provincias quoque, Rheno contiguas, & inter has Alſatiam noſtram, eidem tum acceſſiſſe credibile, metu ſcilicet Tyranni coactas. Certiſſime vero, uti omnis omnino Gallia, ſic & ſpeciatim Alſatia, Maximum Imperatorem accepit, poſtquam Gratianus apud Lugdunenſes periit, quod VIII. Kal. Septemb. An. CCCLXXXIII. Merobaude II. & Saturnino Coſſ. factum eſſe, Marcellinus Comes in *Chronico* annotat.

In hoc etiam tempus Urſulam & XI. mille Virgines, inter quas Aurelia, Argentorati ſepulta, quæ apud Colonienſes trucidatæ dicuntur, nonnulli Scriptores, uti ſupra (*f*) notavimus, referunt. Fabulas hinc fabulæ addunt, à Cel. Tillemontio (*g*) noſtris omnium optime confutatas temporibus.

An. Chr. 392.

Eugenius, Valentiniano II. violenta manu Viennæ ſublato, per Arbogaſtem, Magiſtrum Militum, Auguſtus declaratur in Gallia, moxque immenſo ſtipatus exercitu Rhenum accedit, quo priſtina Romanorum cum Alemannis & Francis, quæ ſæpius rupta ſunt, pacis fœdera renovaret, atque oſtenſa virium ſuarum magnitudine à nova Galliarum eos invaſione deterreret. (*h*) Alemanni ergo hac ætate Germaniam Primam Sequanosque non infeſtarunt, nec Franci Germaniam Secundam; dubito tamen, num Rhenus Superior, à Gratiani morte, eadem ſit fruitus quiete. Franci profecto, ab Eugenio itidem in fœdus recepti, quatuor hos ante annos inſignem Germaniæ Secundæ cladem intulerunt, quam Sulpitius Alexander (*i*) deſcribit. Eugenium inde & Arbogaſtem plures Barbarorum auxiliares habuiſſe, Francos potiſſimum, ex quibus Arbogaſtes oriundus erat, declarat Orosius. (*l*)

§. CVII.

An. Chr. 395.

Honorius quum Occidentalis Imperii ſolium conſcendiſſet, Stiliconem, natione Vandalum & ſummæ tum auctoritatis Virum, in Galliam mittit, ut Barbaros ad Rhenum pacaret, Alemannos nimirum & Francos; qui occiſo forte Eugenio cis Rhenum rurſus latrocinari occœperant. Claudianus (*m*) verſibus rem ita exponit:

Hunc

(*d*) Ita ſane Socrates *Hiſt. Eccleſ.* Lib. V. Cap. XI. & Sozomenus Lib. VII. Cap. XIII.

(*e*) Lib. IV. Cap. XXXV.

(*f*) Pag. 340.

(*g*) *Hiſt. des Empereurs* Tom. V. *Not.* XXVII. *ſur Gratien*, pag. 31.

(*h*) Sulpitius Alexander apud Gregor. Turonensem *Hiſt. Francor.* Lib. II. Cap. IX. pag. 60.

(*i*) Ibidem pag. 57.

(*l*) Lib. VII. Cap. XXXV.

(*m*) *De IV. Conſulatu Honorii* vers. 439. ſqq. pag. 45. ed. Barthii. Conf. Bucherius *Belg. Rom.* Lib. XII. Cap. XV. pag. 387.

" Hunc tamen in primis populos lenire feroces,
" Et Rhenum pacare jubes. Volat ille citatis
" Vectus equis, nullaque latus ftipante caterva,
" Afpera nubiferas qua Rhætia porrigit Alpes,
" Pergit, & hoftiles (tanta eft fiducia) ripas
" Incomitatus adit. Totum properare per amnem
" Attonitos Reges humili cervice videres.
" Ante Ducem noftrum flavam fparfere Sicambri
" Cæfariem, pavidoque orantes murmure Franci
" Procubuere folo. Juratur Honorius abfens,
" Imploratque tuum fupplex Alemannia nomen. &c.
" Accipit ille preces varias, tardeque rogatus
" Annuit, & magno pacem pro munere donat.
" Nobilitant veteres Germanica fœdera Drufos,
" Marte fed ancipiti, fed multis cladibus emta.
" Quis victum meminit fola formidine Rhenum?

§. CVIII.

Alio in loco (*n*) CLAUDIANUS eadem de re verba facere videtur, quæ fatis oftendunt, Alemannos tum à Stilicone non tantum pacatos, fed & ab Honorio Imp. in fœdus receptos effe; quanquam plura poetice, veritatique minus confentanea, Claudianum protuliffe credendum. Ibi vero ita Poeta:

" Ante tubam nobis audax Germania fervit.
" Cedant Drufe tui, cedant Trajane labores.
" Veftra manus dubio quidquid difcrimine geffit,
" Transcurrens egit Stilico, totidemque diebus
" Edomuit Rhenum, quot vos potuiftis in annis.
" Quem ferro, alloquiis, quem vos cum milite, folus
" Impiger à primo defcendens fluminis ortu
" Ad bifidos tractus, & juncta paludibus ora
" Fulmineum perftrinxit iter. Ducis impetus undas
" Vincebat celeres, & pax, à fonte profecta,
" Cum Rheni crefcebat aquis. Ingentia quondam
" Nomina, crinigero flaventes vertice Reges,
" Qui nec principibus donis, precibusque vocati
" Paruerant, juffi properant, fegnique verentur
" Offendiffe mora; transvecti lintribus amnem,
" Occurfant ubicumque velis. Nec fama fefellit
" Juftitiæ: videre pium, videre fidelem;
" Quem veniens timuit, rediens Germanus amavit.
" Illi terribiles, quibus otia vendere femper
" Mos erat, & fœda requiem mercede pacifci;
" Natis obfidibus pacem tam fupplici vultu
" Captivoque rogant, quam fi poft terga revincti
" Tarpejas preffis fubeant cervicibus arces. &c.
" - - - Rhenumque minacem
" Cornibus infractis adeo mitefcere cogis. &c.
" Ut procul Hercyniæ per vafta filentia filvæ
" Venari tuto liceat, lucosque vetufta
" Relligione truces, & robora Numinis inftar
" Barbarici, noftræ feriant impune bipennes.
" Ultro quin etiam devota mente tuentur,
" Victorique favent. Quoties fociare catervas
" Oravit, jungique tuis Alemannia fignis!

Ita

(*n*) *De Laudib. Stilicon.* Lib. I. vers. 187. fqq. pag. 10.

Ita Claudianus statum rerum, qualis sub Honorii Imp. initia & seculi IV. finem ad Rhenum fuerat, depingit: qui si revera obtinuit, eo magis profecto tum gratulandum Alsatiæ, quod seculo ineunte quinto miserrima ejusdem fata sumus deploraturi. Quamcunque enim Stilico quietem ac felicitatem Gallis Rhenensibus dederit, ipse postea perfidus eam ita rursus evertit, ut præter miseriam Alsatiæ relictum sit nihil.

§. CIX.

Initio hujus anni Rhenanus limes nudatur à Stilicone præsidiis, abducendis nimirum in superiorem Italiam, quam Gothi sub Alarici Regis ductu invaserant. CLAUDIANUS (o) iterum rei testis est; ubi post enarratas Rhætiarum ac Britanniæ copias, in Italiam quoque deductas, sequentia addit: An. Chr. 403.

" Agmina quin etiam flavis objecta Sicambris
„ Quæque domant Chattos, immansuetosque Cheruscos.
„ Huc omnes vertere minas, tutumque remotis
„ Excubiis Rhenum solo terrore relinquunt.

Valedixerunt itaque milites præsidiarii Galliæ Rhenensi, & quidem valedixerunt æternum. Ridendum epiphonema, quod Claudianus subjungit: (p)

" Ullane posteritas credet? Germania quondam
„ Illa ferox populis, quæ vix instantibus olim
„ Principibus tota poterat cum mole teneri,
„ Jam sese placidam præbet Stiliconis habenis,
„ Ut nec præsidiis nudato limite tentet
„ Expositum calcare solum, nec transeat amnem;
„ Incustoditam metuens attingere ripam.

Vix enim per triennium metus ille Germanorum, quem Claudianus poetice auget, duravit. Timor ille vel nullus, vel modo simulatus, quo majori dein mole ac licentia nudatum perrumperent limitem. Stiliconem perfida jam tunc consilia agitasse, ut Barbaris Galliæ aperiret introitum, & perturbatis inde Occidentis rebus Eucherium, filium suum, promoveret ad solium, nolim ego asseverare, quod à Scriptoribus illud silentio premitur. Vandali enim, Alani & Suevi, aliquot demum post annis, ad bellum sollicitati, & à Stilicone contra Romanos invitati instigatique fuisse videntur. Alarico tamen & universæ Gothorum genti, eundem belli pacisque copiam denegasse, ut ad terrendam terendamque Rempublicam eos servaret, OROSIUS, (q) at solus, testatur; licet occulte cum iisdem Gothis inierit fœdus.

§. CX.

Vandali ergo & Alani, ultimo superioris anni die Rhenum transgressi, (r) Germaniam Primam, adeoque & Alsatiam Inferiorem, populantur & ejus urbes evertunt. Stilico præcipuus, imo forte solus, Barbaricæ hujus in Galliam irruptionis extitit auctor; quod non modo Munimenta Rheni & limitis hujus castella nudaverat præsidiis, sed & ipse Vandalos, Alanos & Suevos, aliosque Germaniæ populos, Gallis huc usque ignotos, invitavit cis Rhenum, ut in Trans-Alpinis nimirum tentarent provinciis, quod Gothi eodem tempore in Italia tentarunt. Germania Prima, & in ea Moguntiacum metropolis, prope quam Barbarorum transitus factus, primum illorum impetum ac furorem experta est; (s) ita quidem, ut urbs capta, eversa, & multa incolarum millia, qui in Ecclesiam anxii confugerant, à durissimo hoste, paganicæ adhuc religioni dedito, trucidarentur. (t) Ex his Moguntiaci fatis reliquorum Germaniæ Primæ locorum intelligimus fata; Vangionum præsertim, Nemetum, & Argentorati nostræ speciatim, quam HIERONYMUS in Germaniam translatam fuisse memoriæ prodidit. (u) Omnem enim Germaniam Primam à Vandalis, Alanis & Suevis, qui tum primi Galliam invaserunt, fuisse vastatam, jam non dubito, quod SALVIANUS Barbaros non prius in Belgicam transgressos memorat, quam post Germaniam Primam eversam. Ita enim loquitur: "Primum de solo patrio effusa est (gens Vandalica) in Germaniam „ An. Chr. 407.

„ Primam,

(o) *De Bello Getico* vers. 419. sqq.
(p) Ibidem vers. 423. sqq.
(q) Lib. VII. Cap. XXXVIII.
(r) PROSPER AQUITANUS in *Chronico*, quod extat in CANISII *Thesauro Monumentor.* Tom. I. pag. 298. Varias Scriptorum de hujus Vandalicæ irruptionis tempore sententias vide supra 218. §. CLXX.
(s) SALVIANUS *de Gubernatione Dei* Lib. VII. pag. 265. edit. Rittersh.
(t) Testimonium HIERONYMI vide supra pag. 217. §. CLXIX.
(u) Vid. supra pag. 218.

„ Primam, nomine barbaram, ditione Romanam: post cujus exitium primum arsit „ regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium. „ Uti Salvianus hic plures omittit provincias, quas Vandalos peragrasse & vastasse necesse est, antequam penetrarent in Aquitaniam, ita & Hieronymus loca tantum Germaniæ Primæ nobiliora tangit, à Germanis eversa. Si urbes vero primariæ ac probe munitæ tam duriter habitæ sunt, quid non calamitatis illos afflixerit, qui oppida minora, castra & castella, inhabitarunt ac rura? Si Argentoratus excisa, quid Brocomagus, quid Tabernæ, quid Saliso, Tribuni, Concordia, & reliqua Alsatiæ Inferioris munimenta devenerint? Notandum tamen, Germanos in munita potissimum loca sævire solitos esse, more singulari, quem in Alemannis observavimus sæpe. Alemannos hos Vandalorum, Suevorum, Alanorum & Burgundionum vestigia secutos esse, omnes rerum circumstantiæ & tempora insecuta demonstrant, licet transitus illius momentum nequeat definiri. Quodsi conjecturæ locus est, illos tum demum in nostram oram delatos crederem, postquam Vandali cum sociis in remotiores, seu interiores, Galliæ regiones abierant.

§. CXI.

An. eod. 407. Lividis sane oculis tot borealis Germaniæ gentium irruptiones Alemannos, Rheno vicinos, intuitos esse puto, non minus ac Francos, quos gravissimo cum Vandalis bello implicitos fuisse, apud GREGORIUM TURONENSEM (x) legimus. Vix autem hostile quid in istas gentes, viribus ac numero longe majores, licet à Francis devictas, audebant moliri. Fieri tamen potuit, ut Alemanni in Sequanos transierint, quum memorati populi in Primam Germaniam transirent, adeoque idem Superiore in Alsatia perpetraverint, quod à Vandalis in Inferiore perpetratum. Quidquid sit, Alemannos jam An. CCCCVIII. tenuisse Alsatiam, vel in Gallica saltem Rheni ripa substitisse, HIERONYMUS suo testimonio confirmat, qui eos in notissima illa *Epistola*, quam Bethlehemi, Palæstinæ Monasterio, initio anni CCCCIX. *ad Ageruchiam* scripsit, inter reliquos Barbaros, Galliam devastantes, recenset. Cæterum & Burgundiones, pariter cum Vandalis sedibus suis excitati, in Maximam Sequanorum transierunt, imo & insignem ejus partem occuparunt, quod pluribus supra (y) argumentis adstruximus, ita tamen, ut Alsatia nunquam Burgundionibus, sed Alemannis modo, obnoxia fuerit. Quanta Gallos tum calamitas, quantaque per sequens decennium illos clades concusserit, Anonymus (z) illius temporis, qui *Carmen de Providentia divina* scripsit, graviter ita depinxit:

“ Si totus Gallos sese effudisset in agros
„ Oceanus, vastis plus superesset aquis.
„ Quod sane desunt pecudes, quod semina frugum,
„ Quodque locus non est vitibus aut oleis:
„ Quod fundorum ædes vis abstulit ignis & imbris,
„ Quarum stare aliquas tristius est vacuas.
„ Si toleranda mali labes, heu! cæde decenni
„ Vandalicis cladibus sternimur & Geticis.
„ Non castella petris, non oppida montibus altis
„ Imposita, aut urbes amnibus æquoreis,
„ Barbarici superare dolos atque arma furoris
„ Evaluere, omnes ultima pertulimus.
„ Nec querar exstinctam nullo discrimine plebem,
„ Mors quoque primorum cesset ab invidia.
„ Majores anni ne forte & nequior ætas
„ Offenso tulerint quæ meruere Deo.
„ Quid pueri insontes? quid commisere puellæ?
„ Nulla quibus dederat crimina vita brevis?
„ Quare templa Dei licuit popularier igni?
„ Cur violata sacri vasa ministerii?

§. CXII.

(x) *Histor. Francor.* Lib. II. Cap. IX. pag. 60. sq. ubi ita: “ Renatus Profuturus Frigeridus, cujus „ jam supra meminimus, cum Romam refert a Go„ this captam atque subversam, ait: Interea Re„ spendial Rex Alamannorum, Goare ad Romanos „ transgresso, de Rheno agmen suorum convertit, „ Vandalis Francorum bello laborantibus, Godegi„ silo Rege absumto, acie viginti ferme millibus ferro „ peremtis, cunctis Vandalorum ad internecionem „ delendis, ni Alanorum vis in tempore subvenisset. „ HADRIANUS VALESIUS *Rer. Francor.* Tom. I. Lib. III. pag. 98. & COINTIUS *Annal. Eccles. Francor.* ad An. CCCCXI. pag. 43. pro voce *Alamannorum*, quorum hic Respendial Rex dicitur, non sine ratione legunt *Alanorum*.

(y) Pag. 259. sqq.

(z) In Prologo *Carm. de Provid. div.* apud PROSPERUM.

§. CXII.

Eodem anno CCCCVII. Honorius Imp. præter Barbaros, undique confluentes, hostem domesticum nactus est, Constantinum scilicet, quem milites in Britanniæ Insula crearunt Augustum. Hic Stiliconis quoque, Eucherium filium solio admovere studentis, consilio adversus, Gallias mox novus Tyrannus invasit, ibique Barbaros non minus, quam ipsius Honorii copias, civesque subjectos aggressus est bello. Zosimo (*a*) si credimus, Constantinus non tantum Barbaros cruento superavit prœlio, sed & Rhenanum limitem, ne isti Galliam porro intrarent, munivit præsidiis; quod vero sola Zosimi auctoritate nititur. Ægidius Bucherius (*b*) rem ita contigisse putat, ut Constantino, in Britannia tum electo, ubi Germaniam Primam à Vandalis vastatam acceperant milites, jamque in Galliam transgresso, Barbari statim occurrerint, dum in Belgicæ Secundæ adhuc hæreret provincia. Prœlium in Nerviorum dein finibus initum censet Bucherius, quo Germani devicti & in Aquitaniam rejecti, aut eo fuga saltem dilapsi fuerint. Constantinus victor inde cum exercitu Treviros delatus, impositis Rhenum firmaturus præsidiis, & Francos ac Burgundiones, Germaniam Primam inhabitantes, sibi juncturus fœderibus, quo à Rheni partibus securus in meridionali Gallia hostes persequi posset. Secundum Bucherium ergo Alsatia nostra Inferior, Germaniæ Primæ adscripta, non in Constantini Tyranni potestatem pervenit, sed in Burgundionum, qui eam occupaverant, manibus perstitit, adeoque nec præsidia Romana recipere potuit. At sententiæ hujus fundamentum, quod Bucherius affert, idem illud est, quod destruximus alibi, (*c*) illa nempe falso à plerisque credita Burgundionum, per reliquum seculi V. decursum, in Alsatia sedes. Quam suspecta etiam Zosimi fides hic esse debeat, ipse manifeste prodidit, quum præsidia Rheni à Juliani Cæsaris temporibus neglecta fuisse dixit, adhibitam Valentiniani in eo probe muniendo curam prætergressus silentio. Alsatia, à Vandalis, Alanis, Suevis licet fuerit liberata, nunquam tamen ad legitimum Principem rediit, sed Alemannis per omne fere seculum V. fuit subjecta. Alemannos prius, quam Burgundiones, Constantino fœdere junctos existimarem, quod ab eis postea, ut & à Francis, Constantinum, ab Honorii exercitu in Arelatensi urbe obsessum, per Edobichum Ducem auxilia impetrasse, testatur Sozomenus. (*d*) An. eod. 407.

§. CXIII.

Jovinus, Gallorum nobilissimus, (*e*) post Constantini Tyranni necem, Moguntiaci Tyrannidem quoque invasit, Goaris Alani, & Guntiarii, Burgundionum Præfecti, studio Imperator creatus. (*f*) Olympiodorus quidem, ex quo ista discimus, *Mundiacum*, *alterius Germaniæ* urbem, in qua Jovinus titulum Augusti acceperit, nobis obtrudit. Historici tamen consentiunt, Moguntiacum, Germaniæ Primæ vel Superioris metropolim, esse intelligendam. "Scilicet, inquit Bucherius, (*g*) „ tam Jovinus & isti Germani Primi seu Moguntiacenses, quam Barbari, cum à Constan- „ tini partibus stetissent, ab Honorio ejusque Ducibus sibi metuentes, tutius novum „ Imperium tentare, quam vitam infesto victori credere, arbitrabantur. „ Secuta paulo post, auctoribus Francis, nova Trevirorum urbis eversio, quam Pagius secundam, Bucherius vero tertiam fuisse putant. Quadruplicem nempe Salvianus (*h*) urbis hujus eversionem aliquoties memorat, sed quo tempore & anno singulæ contigerint, non tradit. Hinc difficile est earum epocham figere, ut mirum non sit, si Critici heic quoque in diversas sententias abeant. Ceterum Jovinus, Moguntiaci proclamatus Imperator, anno sequenti, non ad Rhenum, sed Valentiæ ad Rhodanum, periit, & Ataulphi quidem, Regis Gothorum, insidiis, qui ex Italia tum intraverat Galliam. (*i*) An. Chr. 412.

 Burgun-

(*a*) Lib. VI. Cap. III. ubi ita scribit: πρὸς ὃν (Κωνσταντῖνον) μάχης καρτερᾶς γενομένης, ἐνίκων μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ πολὺ τῶν βαρβάρων κατασφάξαντες μέρος. Τοῖς δὲ φεύγουσιν οὐκ ἐπεξελθόντες, (ἢ γὰρ ἂν ἅπαντας πανωλεθρίᾳ διέφθειραν) ἐνέδωκαν αὐτοῖς ἀναλαβοῦσι τὴν ἧτταν, καὶ βαρβάρων πλῆθος συναγαγοῦσιν, αὖθις ἀξιομάχους γενέσθαι. Διὰ ταῦτα τοίνυν τούτοις τοῖς τόποις φύλακας ἐγκαθίστησι Κωνσταντῖνος, ὡς ἂν μὴ τὴν εἰς Γαλατίαν ἀκώλυτον ἔχοιεν πάροδον. Ἐγκατέστησε δὲ καὶ τῷ Ῥήνῳ πᾶσαν ἀσφάλειαν, ἐκ τῶν Ἰουλιανοῦ βασιλέως χρόνων ῥαθυμηθεῖσαν. "Adversus quem (Constantinum) acri com- „ misso prœlio, victoria quidem Romani potiti sunt, „ majore Barbarorum parte jugulata; sed quod fu- „ gientes insequuti non essent, (omnes enim ad inter- „ necionem usque cecidissent) facultatem eis con- „ cesserunt, ut resarcita clade, quam acceperant, „ & collecta barbarorum multitudine, rursus hosti „ pares evaderent. Propter has ergo caussas præsidia- „ rios in hisce locis Constantinus collocavit, ne isti „ liberum in Galliam aditum haberent. Rhenum „ quoque præsidio munivit idoneo; quod à Juliani „ principis temporibus neglectum fuerat.

(*b*) *Belg. Rom.* Lib. XIII. Cap. V. pag. 404. sqq.

(*c*) Vid. supra pag. 259.

(*d*) *Histor. Eccles.* Lib. IX. Cap. XIV.

(*e*) Orosius Lib. VII. Cap. XLII.

(*f*) Olympiodorus Photii *Bibliotheca* pag. 184. ubi: Ἰοβῖνος ἐν Μουνδιακῷ τῆς ἑτέρας Γερμανίας, κατὰ σπουδὴν Γώαρ τοῦ Ἀλανοῦ καὶ Γυντιαρίου, ὃς φύλαρχος ἐχρημάτιζε τῶν Βουργουνδιόνων, τύραννος ἀνηγορεύθη.

(*g*) Lib. XIV. Cap. I. pag. 435.

(*h*) *De Gubernat. Dei* Lib. VI. pag. 211. 227. & 233.

(*i*) Olympiodorus apud Photium pag. 186.

An. Chr. 413. Burgundiones hoc anno ſedem in Alſatia & reliqua Germania Prima fixiſſe putantur, argumentis ex Proſpero Aquitano & Caſſiodoro petitis, quorum ille Burgundiones partem Galliæ, Rheno propinquam, hic vero partem, Rheno conjunctam, obtinuiſſe ſcribunt. Rem vero ſupra (*l*) diſcuſſimus, oſtendimusque, non Alſatiam, nec Germaniam Primam, ſed Helvetiam, qua Rhenum inter & Juraſſum extenditur, à Burgundionibus fuiſſe poſſeſſam; dum Alemanni noſtras, à Rauracis ad Moguntiacum usque, poſſiderent regiones.

§. CXIV.

An. Chr. 435. Burgundiones, ex Maxima Sequanorum, ubi conſederant, in Belgicam Primam irruentes, ab Aetio, Romanorum ſub Valentiniano III. Imp. Duce, profligantur. (*m*) Gundicarius tum eorum Rex fuit, quem adverſus Romanos rebellaſſe, at mox eo redactum eſſe, ut pacem ſupplex expeteret, Cassiodorus & Prosper Aquitanus in *Chronicis* tradunt. Pace nonniſi annua Gundicarius, neſcio quo fato, gavisus eſt, ab Hunnis (*n*) ſcilicet, ipſi per Aetium forſan immiſſis, cum maxima populi ſui parte ac regia ſtirpe, ut iidem Scriptores habent, trucidatus atque deletus. Idatius (*o*) viginti millia Burgundionum cæſa memorat, additque Socrates, (*p*) Hunnos poſtea frequentibus Burgundiones, qui ſupererant, latrociniis vexaſſe ac irruptionibus, ut hi Chriſtianis ideo ſacris animum tandem adjecerint, quo felicius cæterorum Chriſtianorum auxilio Hunnos, infenſiſſimos hoſtes ſuos & paganicæ religioni deditos, debellare poſſent. Socrates qua ratione cum Orosio, (*q*) Burgundiones An. CCCCXVI. jam ad Chriſtum converſos ſcribente, conciliandus ſit, Tillemontius (*r*) paucis exponit. Tum Bucherius (*s*) eos ex Germania Prima, ubi per XXIII. annos regnaverint, in Sabaudiam Genevamque, Aetii victoris arbitrio, translatos exiſtimat, in majus iterum nomen ſub alterius ſtirpis Regibus reſurrecturos, moxque ad Ararim & Lugdunum usque propagandos. Heic etiam à Gothis vicinis Ariana imbutos eos fuiſſe hæreſi creditur, in qua centum plus annis, donec ipſorum à Francis regnum everteretur, Burgundiones perſtiterunt: Clotildis tamen, Clodovei I. uxor Burgundica, non fuit Ariana.

§. CXV.

An. Chr. 451. Attila, Rex Hunnorum fortiſſimus, ex Pannonia, ripas Danubii legens, Galliam in Sequanis primum, ubi Rhenum transiit, (*t*) dein univerſam prope devaſtat ac populatur miſerrime. Sidonius Apollinaris (*u*) quidem plures Germaniæ populos, qui Attilæ ſe junxerint, atque inter hos Francos (*x*) ac Burgundiones, recenſet; nullibi vero Alemannos, qui ab initio ſeculi ſiniſtram Rheni ripam jam occupaverant. Hos ergo, tum poſſeſſores Alſatiæ, non benigne habitos, nemo non videt: loca cis Rhenum ab ipſis occupata, nec vero plane everſa, vel utcunque reſtituta, Hunni jam penitus deſtruxerunt; id quod de Auguſta Rauracorum ſuo loco oſtendimus. Argentoratum vero, Nemetes & Vangiones, idem fatum habuiſſe, quod præter alios multos Bucherius (*y*) ſcribit, nos nondum plane admittimus, niſi firmioribus probetur argumentis, urbes has poſt Vandalicam irruptionem, qua deletæ ſunt, iterum fuiſſe reſtitutas. (*z*) Vaſtato Rheno Superiore ad Moguntiacum usque, (*a*) Hunni ad Galliam interiorem, & quidem Metim verſus, profecti ſunt. In ipſo Paſchatis feſto quum Metim pervenerint, urbem incendio tradiderunt, populum trucidarunt gladio, ipſosque Sacerdotes Domini ante ſacroſancta altaria, uti Gregorius Turonicus (*b*) loquitur, è medio ſuſtulerunt. Paulus Diaconus (*c*) everſionem hanc urbis Metenſis paulo diſtinctius enarrat, ita quidem, ut prima ejus, quod ob murorum fortitudinem inex-

(*l*) Pag. 266. §. CCL.

(*m*) Sidonius Apollinaris in *Aviti Panegyr.* vers. 234.

(*n*) Paulus Diaconus *de Epiſcopis Metenſ.* pag. 173. ait: "Attila . . . poſtquam Gundicarium, Burgundionum Regem ſibi occurrentem, protriverat, ad univerſas deprimendas Gallias ſuæ ſævitiæ relaxavit habenas.

(*o*) In *Chron.* ad Olymp. CCCIV. qui in annum Chr. CCCCXXXVII. incidunt; ſed Prosper Aquitanus & Cassiodorus rem hanc in An. CCCCXXXVI. ponunt.

(*p*) *Hiſt. Eccleſ.* Lib. VII. Cap. XXX.

(*q*) Lib. VII. Cap. XXXII.

(*r*) *Hiſt. des Empereurs* Tom. VI. pag. 89.

(*s*) Lib. XVI. pag. 487. §. VI.

(*t*) Vide ſupra pag. 178. §. C.

(*u*) *Carm.* VII. vers. 319. ſqq.

(*x*) Pars quædam Francorum adhæſit Attilæ, quæ nempe Regis eorum Clodionis, nuper defuncti, filium natu majorem ſecuta. Minor, qui fuit Merovæus, pro Aetio ſtetit, Romanorum in Gallia Duce. Hunc adhuc imberbem Romæ viderat Priſcus Rhetor: hunc adoptavit Aetius. Vid. *Excerpta* ex Prisci Rhetoris & Sophiſtæ *Hiſtoria*, Tom. I. Corp. *Hiſt. Byzant.*

(*y*) *Belg. Rom.* pag. 512. §. II.

(*z*) Conf. pag. 220. ſqq.

(*a*) Imo nec indubiis plane documentis conſtat, Attilam ad Moguntiacum usque deſcendiſſe: Legendæ Sanctorum hoc tradunt. Sic Aureum, urbis hujus Epiſcopum, cum Juſtina ſorore interfectum Serarius refert *Rer. Moguns.* Lib. II. Cap. XVII.

(*b*) *Hiſt. Francor.* Lib. II. Cap. VI.

(*c*) *De Epiſcopis Metenſibus*, in Freheri *Corp. Francica Hiſt.* pag. 173.

inexpugnabilis videretur, obſidione ſoluta, Hunni ad Scarponnam, caſtrum XII. inde millibus paſſuum diſtans, receſſerint, nec prius urbem in ſuam redegerint poteſtatem, quam ipſius mœnia fatorum corruiſſent injuria. Tunc "incendiis & rapinis univerſa „ vaſtantes, (inquit) plures è civibus cum eis, qui baptiſati fuerant, parvulos inter- „ emerunt: reliquos vero, qui exitio ſupereſſe poterant, ſimul cum S. Auctore „ Epiſcopo captivos abducunt. „ Quomodo poſtea captivi hi libertati ſuæ ad Decem pagos, (*Dienze*) quo ſe Hunni converterant, redditi ſint, idem Paulus Diaconus exponit. Aurelianum inde progreſſus Attila, mox re infecta Catalaunicos in campos rediit, impetum hoſtium Romanorum expectaturus. Aetium Francorum Rex Meroveus & Theodoricus, Viſigothorum Rex, ſuis copiis juverant; quum ab Attilæ partibus Gepidæ præſertim ſtarent & Oſtrogothi, aliæque nationes Barbaricæ. Primo pugnæ, quæ in Catalaunicis campis inita, conflictu XV. millia in univerſum cecidere. (*d*) Reſtaurato hora poſt meridiem tertia vel quarta prœlio, tanto utrimque pugnatum eſt furore, ut cum Theodorico, Rege Viſigothorum, quorum virtus potiſſimum eminuit, innumerabilis hominum multitudo, quæ ad minimum centum ſexaginta quinque millia (*e*) confecit, proſtrata ſit ac interfecta. Victoriam ideo Romanis adſcribunt, quod Hunni, quum nox pugnæ finem impoſuiſſet, amiſſa prœliandi fiducia, non redierunt in aciem, ſed Rhenum verſus, unde venerant, absque ulla tamen feſtinatione, quæ fugæ ſimilis eſſet, regreſſi ſunt. Attila per easdem ſine dubio provincias, quas Galliam invadens primum intraverat, hoc eſt, per Germaniam Primam & Maximam Sequanorum, reverſus eſt. Ex Gallia enim Pannonias, quas reliquerat, iterum petiit, ea nempe via, quæ juxta Danubium ducta; vaſtationem ſuperiori mox illaturus Italiæ.

§. CXVI.

Poſthæc ingens Alſaticæ Hiſtoriæ hiatus exoritur, non modo ob raritatem illius ævi Scriptorum, ſed & quod Romani, ex Superioris Inferiorisque Rheni ora rejecti, Superiorem totam Alemannis, poſſeſſoribus novis, relinquere coacti, nihil in oris his memorabile geſſerunt: uti Inferiorem mox Franci ſuis quoque armis occuparunt; ſine ſeculi hujus in ipſos dominaturi Alemannos. Ab eo enim tempore, quo Stilico limitaneos milites à Rheno revocaverat, ut barbaris aperiret Imperium, nullus ex Imperatoribus reſtauravit hunc limitem, nec reſtaurare potuit, quod omnes temporum illorum circumſtantiæ oſtendunt. Aviti autem Imperatoris temporibus An. CCCCLV. Alemannos adhuc occupaſſe Alſatiam, Sidonius Apollinaris (*f*) Arvernorum Epiſcopus teſtatur, Rhenum eos Romanis ripis bibiſſe & utroque iu agro, Germanico nempe Gallicoque, *vel cives*, *vel victores* agitaſſe, diſertis verbis profeſſus. Sive enim Alemannus in Germanica Rheni ora *Civis*, in Gallica *victor*, ſive in utroque *Civis victorque* apud Sidonium intelligatur, utramque profecto Rheno ripam tum occupavit; quam nec ſub Valentiniano III. Aetius, nec Maximus, Valentiniani ſucceſſor, nec ipſe Avitus, nec ullus ſucceſſorum ejus inde ejecit, imo ſi temporum illorum ſtatum perpendas, ne quidem ejicere potuerat. Ulricus Obrechtus (*g*) quidem ex Sidonianis his verbis de Avito:

Ut primum ingeſti pondus ſuſcepit honoris,
Legas, qui veniam poſcant, Alemanne, furoris,

colligit, Avitum, à Maximo Imperatore Militiæ Gallicæ quum crearetur Magiſter, ſolo nominis ſui terrore, omnem tam luculentorum progreſſuum fructum intervertiſſe Alemannis. Verum hæc Alemannorum è Gallia ejectio ardui operis erat, nec niſi poſt cruentam victoriam potuerat obtineri. Furor ergo, cujus veniam popoſcerunt Alemanni, irruptionem eorum in Galliam interiorem concernit, à qua Avitum eos retinuiſſe, ex verbis his Sidonianis conjicimus. Imperatores, qui Avitum ſecuti ſunt, ne Italiam quidem quum defendere potuerint, qui Alemannos ex Gallia omni potuiſſent ejicere? quæ inter Francos, Burgundiones, Viſigothos & Alemannos, pridem fuit diviſa, cum Romulus Auguſtus, Oreſtis filius, An. CCCCLXXVI. Occidentis Imperatorum ultimus, periret.

(*d*) Jornandes *de Reb. Get.* Cap. XLI.

(*e*) Idatius in *Chron.* & Isidorus Hispal. in *Hiſt. Goth.* utroque prœlio trecenta ferme hominum millia cecidiſſe referunt. Jornandes vero ſcribit: " ab utrisque partibus CLXV. millia cæſa, exceptis „ XV. millibus Gepidarum & Francorum, qui ante „ congreſſionem publicam noctu ſibi occurrentes, „ mutuis concidere vulneribus. „ Du Bos *Hiſt. Critique de la Monarchie Françoiſe Liv.* II. *Chap.* XVII. Scriptores hos ita conciliat, ut ab illis omnes plane, & prœlio, & morbo, & in obſidionibus alibique utrimque deletos, computari, à Jornande vero ſolos, qui in Campis Catalaunicis periere, intelligi cenſeat.

(*f*) In *Panegyrico*, quem Avito Aug. Socero ſuo dixit, ſive *Carm.* VII. vers 374. ſqq. Vide ſupra pag. 258. Carmen hoc ſcriptum Valentiniano VIII. & Antemio Coſſ. An. CCCCLV.

(*g*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. V. pag. 28. Vide quæ ſupra pag. 258. annotavi.

§. CXVII.

An. Chr. 496.

Romanorum ergo in Alſatia Imperium, ſeculi V. initio, everterunt Alemanni; Alemannorum Dominatum, ejuſdem ſeculi fine, viſi ſunt evertere Franci, maximam Belgicæ partem imperio ſuo pridem complexi. Apud Francos, perinde ut apud Alemannos, ſinguli fere Pagi majores habuere ſuos Reges, vix Regulis pares; qui in veteri Trans-Rhenana atque deinceps, tranſito Rheno, in Germania Secunda, Belgicaque regnarunt, quos inter Colonienſem atque Cameracenſem Annales recenſent. Coloniæ Agrippinæ Sigebertus, Cameraci vero Ragnacharius Regiam ſuam ſedem habuerant. Felices hos Francorum progreſſus invidis Alemanni oculis aſpexiſſe videntur; à pluribus quoque annis Galliæ imperium animo agitantes. Bellum hinc inter Alemannos (*h*) & Francos, in quo aggreſſores procul dubio Alemanni; quod pugna commiſſa fuit in Germania Secunda, à Francis occupata. Prima Alemannorum in Sigebertum, Francorum Ripuariorum Coloniæ Regulum, Rheno & Alemannis viciniorem, converſa ſunt arma. Clodoveus, qui ab An. CCCCLXXXI. apud interiores Francos, verſus Sequanam regnavit, facile intellexit, Sigeberto everſo, ſuum quoque regnum Alemannis patere. Ut primum ergo Alemannorum, quibus Suevi à nonnullis (*i*) junguntur, motus acceperat, cum exercitu ad Rhenum contendit, hoſtibusque ad Tulbiacenſe oppidum, uti Gregorius Turonensis (*l*) appellat, occurrit. Tunc atrox, & ſi quod unquam, memorabile prœlium commiſſum eſt, in quo Franci, præter ſpem omnem, ſuperiores evaſerunt.

§. CXVIII.

Clodoveus in eo jam erat, ut cum Sigeberto, qui genu vulnus accepit, (*m*) in fugam converteretur, immani Francorum per Alemannos edita cæde. Nec dubitant Scriptores, (*n*) quin Clodoveus prœlio vincendus fuiſſet, niſi Chriſti, quem gentilis huc usque contempſerat, opem, Aureliani, Conſiliarii ejus, ſuaſu imploraſſet; eorum ſcilicet memor, quæ ex Clotilde uxore ſua Chriſtiana, Burgundico Regum ſtemmate orta, ſæpius audierat. Votum ergo ejus ad Chriſtum (*o*) ſecuta mox victoria ſcribitur, & tanta quidem cum felicitate, ut Alemanni, occiſo eorum Rege, (*p*) cæſi, capti, cum omni Alemannia, Francicum jugum ſubire cogerentur. "Cum hæc „ diceret, (inquit Gregorius) Alamanni terga vertentes, in fugam labi cœperunt. „ Cumque Regem ſuum cernerent interemptum, Chlodovechi ſe ditionibus ſubdunt, „ dicentes: Ne amplius, quæſumus, pereat populus; jam tui ſumus. At ille prohi- „ bito bello, coartatoque populo, cum pace regreſſus, narravit Reginæ, qualiter per „ invocationem nominis Chriſti victoriam meruit obtinere. „ Anonymus, qui *Geſta Regum Francorum* ſcripſit, & Rorico Monachus, diſtinctius aſſerunt, Alemannos Clodoveo tributarios factos eſſe, poſtquam eorum terras, quo victi confugerant, multum eſſet populatus.

§. CXIX.

(*h*) Non Alemanni modo cis Rhenum, ſed & Trans-Rhenani, conjunctis viribus, bellum Francis intuliſſe videntur, quod de Galliæ tum imperio Alemannos inter Francosque agebatur; pugna Tolbiacenſis rem omnem decidit.

(*i*) Auctor Anonymus *Geſt. Reg. Franc.* Cap. XIV. Alemannos & Suevos ſeculo V. nonnunquam diſtingui, obſervarunt jam plures. Nomen Suevorum tamen paullatim prævaluit, uti hoc tempore Alemanni adhuc prævaluiſſe videntur, qui illos forte in fœdus receperant. Conf. Du Bos *Hiſt. Crit. de la Monarch. Françoiſe* Tom. II. pag. 70. ſq.

(*l*) *Hiſt. Francor.* Lib. II. Cap. XXXVII. Idem Lib. III. Cap. VIII. *Tulbiacenſis Civitas* habet. *Tulbiacum Caſtrum* legitur in *Fragm. de Reg. Franc. Reb. pie geſtis*, apud du Chesne Tom. I. pag. 568. & in *Geſt. Reg. Franc.* Cap. XXXVIII. ibid. pag. 715. Verum quidem eſt, Gregorium Turonensem Tulpiaci nomen non eo in loco memorare, ubi de pugna Clodovei cum Alemannis loquitur, uti nec reliqui, quos allegavimus, Scriptores id faciunt; in tranſitu tamen illud memorat his verbis: "Habebat „ (Clodoveus in Vogladenſi prœlio) in adjutorium „ ſuum filium Sigiberti Claudi, nomine Chloderi„ cum. Hic Sigebertus pugnans contra Alemannos „ apud Tulbiacenſe oppidum, percuſſus in geniculum claudicabat. „ Tulbiacenſe hoc prœlium idem illud eſſe, quod ſuperius deſcripſerat, quodque Clodovei ad Chriſtianiſmum converſioni occaſionem dedit, vix dubitare licet. Per Tulbiacum vero, ſive Tolbiacum, uti ex Tacito plerumque à junioribus ſcribitur, nos quoque vicum *Zulch*, *Zulpich*, in Ducatu Juliacenſi ſitum, intelligi poſſe arbitramur.

(*m*) Gregorius Turon. ibid.

(*n*) Idem Lib. II. Cap. XXX. Anonymus in *Geſt. Regum Francor.* Cap. XV. apud du Chesne *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. I. pag. 701. & Rorico *Geſt. Francor.* Lib. II. ibid. pag. 806.

(*o*) Tranſitum ad Chriſtiana Sacra Chlodoveco gratulatur Avitus Viennenſis Epiſcopus peculiari *Epiſtola*, quæ ordine XLI. inter Epiſtolas à Sirmondo editas, Tom. II. *Opp. Sirmondi* pag. 56. Edit Venet.

(*p*) Quale hujus Regis nomen fuerit, ignoratur. Sunt tamen qui illud ſe inveniſſe putant in Eugipp. *Vita Severini* Cap. VI. §. XXVII. pag. 491. ubi Gibaldus Rex occurrit, ſub quo Alemanni Danobium hoc circa tempus tranſiiſſe, & provincias ultra fluvium illum ſitas invaſiſſe dicuntur.

§. CXIX.

Sic Alsatiam nostram, magna cum parte Germaniæ Primæ, imo & Trans-Rhenanæ Germaniæ tractum, quem Alemanni tenuerant, quique *Alemannia* appellari tum cœperat, à Clodoveo petitam & Francico regno adjectam, plures nobis circumstantiæ produnt. GODOFREDUS HENSCHENIUS (q) in urbis Argentoratensis vicinia pugnam hanc pugnatam fuisse existimat. Verba ejus ita se habent: "Circa partes, Argentorato vicinas, pugnam contigisse arbitramur; primo, quod ab altera Rheni parte sedes Alemannorum fuerit; secundo ac potissimum, quod cum Remos Suessionesque festinans repeteret, transierit Tullum urbem & pagum Vongisum ad fluvium Axonam, quæ loca inter Argentoratum & Remos interjacent. Recentiores Scriptores prœlium hoc assignant Tulpiaco, vulgo *Zullich*, oppido Ducatus Juliacensis: sed itinere diei à Rheno distat, & erat tum sub regno Sigeberti Regis Coloniensis, qui istic secundum Gregorium Turonensem pugnans contra Alamannos percussus in geniculum claudicavit: quod in alia hostium irruptione factum fuerit. Nec enim ad sedem regiam rediturus Clodoveus Tullum venisset." Sed omnes, quas Henschenius pro sua sententia affert, rationes, ex *Vedasti vita*, quam ALCUINUS emendavit, depromptæ, facile corruunt, si Clodoveum post pugnam Tolbiacensem nostras in oras, ut Alemannicas terras subigeret, venisse, ac inde per Tullum ad Rhemos, ubi baptismum suscepit, pervenisse statuatur. Non enim Clodoveus, quod ibidem traditur, baptismi tam cupidus fuit, ut statim ex loco prœlii ad Rhemos properaverit, quum Gregorius Turonensis ipse populum Alemannicum, à Clodoveo coarctatum fuisse perscribat, quibus verbis BUCHERIUS (r) damnum Alemannicorum finium cis Rhenum intelligit; reliqua gentis trans Rhenum onerata tributo, Francisque subjecta, ita tamen, ut suis adhuc legibus Alemannos vivere Clodoveus permiserit. Transitum ejus in Alemanniam veterem inter alia testimonia Epistola (s) Theodorici, Regis Ostro-Gothorum in Italia, quam ad Clodoveum hoc tempore scripsit, manifeste arguit. Alemannorum enim plures fuga salutem in Italia quæsivisse, & gentem istam innumerabilem partim ferro, partim servitio subjugatam esse, Theodoricus perscribit. ENNODIUS (t) Alemannos intra Italiæ terminos, sine Romanæ possessionis detrimento, à Theodorico in fidem receptos memorat. (u)

Quodsi autem Clodoveus Alemannos trans Rhenum sibi subjecit, multo magis Rauraci, Sequani nostri Rhenenses, Triboci atque Nemetes, sub Alemannorum tum degentes Imperio, Francicum Clodovei tunc imperium subierunt. Cl. Du Bos (x) Rauricos, sive Basiliam Civitatem Clodoveo subjectam fuisse, ex subscriptionibus patrum Aurelianensis Concilii, An. DXI. habiti, probare conatur, cui Adelphium, Episcopum Rauricensem, nomen quoque suum adjecisse, plurium aliorum sententia innixus, existimat. Adelphium vero hunc *Ratiatensem*, adeoque Pictavorum, non *Rauricensem* extitisse Antistitem, jam supra (y) à nobis ostensum, sicque Clodovei in Rauracos imperium ex Concilio hoc adstrui nequit. Ex Epaonensis Synodi, An. DXVII. à Sigismundo, Burgundiæ Rege, habitæ, Actis supra jam docui, Burgundici Regni prioris membrum non fuisse Basiliam: Burgundica autem si non fuit, Francicam fuisse necesse est. Basilia ergo cum Alsatia nostra ab Alemannorum dominatione tum in Francicam transiit. (z)

§. CXX.

(q) In *Not. ad Vitam S. Vedasti*, Episcopi Atrebatensis quæ in *Act. Sanctor.* die VI. Februarii legitur, pag. 796.

(r) *Belg. Rom.* Lib. XIX. Cap. XI. pag. 579. §. III. Bucherio consentit Du Bos *Hist. Critique de la Monarchie Françoise* Tom. II. pag. 66. & 71. sq.

(s) Est hæc Epistola XLI. in CASSIODORI Senatoris *Variar.* Lib. II. ubi Theodoricus his inter alia verbis utitur: "Gratulamur . . . quod Alamannicos populos, causis fortioribus inclinatos, victrici dextera subdidistis. . . . . Estote illis remissi, qui nostris finibus celantur exterriti. Memorabilis triumphus est, Alamannum acerrimum sic expavisse, uti tibi eum cogas de vitæ munere supplicare: sufficiat illum Regem cum gentis superbia cecidisse: sufficiat innumerabilem nationem partim ferro, partim servitio subjugatam. Nam si cum reliquis confligis, adhuc cunctos superasse non crederis. In talibus causis accipe frequenter expertum. Illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta sunt." Bojos etiam hoc tempore à Clodoveo subactos, AVENTINUS *Annal. Bojor.* Lib. III. Cap. I. existimat.

(t) In *Panegyrico Theodorici Regis* pag. 311. conf. VALESIUS *Hist. Francor.* Lib. VI. pag. 257. Quæ FREDEGARIUS Scholiast. in *Hist. Francor. Epitom.* Cap. XXI. habet, quod Alemanni se Clodoveu tum demum dederint, postquam per novem annos sedibus suis extorres fuerant, nec ullum reperire auxilium poterant, id de iis forte Alemannis intelligendum, qui trans Danubium & Alpes migrarunt. Vid. DU CHESNE *Script. Rer. Franc.* Tom. I. pag. 729.

(u) In Rhætia quoque & Norico Alemannorum exulum partem sedes fixisse, sub Theodorici auspiciis, ex CASSIODORI *Epistola* L. Libri III. *Variar.* conjicit Du Bos loc. cit. Lib. IV. pag. 67. & 69.

(x) *Histoire de la Monarchie Françoise* Lib. IV. pag. 73.

(y) Pag. 260. §. CCXLI. sqq.

(z) Burgundiones in Alsatia nunquam, nisi forte in transitu, dominatos esse pag. 261. adstruxi. Alsatiam nostram Burgundionibus quoque assignat Du Bos loc. cit.

§. CXX.

Summa rerum Periodi Romanæ.

Alsaticorum hæc Annalium series, ex omnibus Romani Ævi Monumentis, in unum concinnata Corpus, duplicem nobis status ejus publici imaginem, lætam nimirum atque miserrimam offert. Læta trium priorum Æræ Dionysianæ seculorum decursu sat constanter duravit, quamdiu Trans-Rhenense illud Vallum in Germania substitit, quod Sequanicam, Tribocicam, Nemetensemque nostram Oram, firmiter præcinxit, omnesque contra irruptiones defendit. Alemannis, Valli ejus accolis hostibusque perpetuis, circa Aureliani Imp. tempora, quidem favit fortuna, ut vallum perrumperent, unde malorum, Alsatiam inundantium, lerna; sed nonnisi temporaria hæc irruptio fuit, Alemannis Probi Imp. virtute fortitudineque non modo trans Rhenum, sed & trans Vallum ipsum relegatis, quod opus Hadriani Probus restauravit de novo. Verum & hoc Probi Vallo Diocletianeis temporibus in perpetuum everso, ita ut à nullo Imperatorum restitui potuerit, Rhenus solus deinceps, uti Julii & Augusti Cæsarum temporibus fuerat, limes Imperii evasit; (a) contra tam perfidum, (b) numerosum, avidumque hostem, fluminis trajiciendi peritum, lintribus suis semper paratum, non firmus satis custos atque repagulum. Ex illis enim, quæ idoneorum Auctorum, AMMIANI MARCELLINI præsertim, duri quidem, at docti Scriptoris, fide retulimus, patuit, Alemannos quotiescunque occasio illis nata, neglectis conditionibus pacis, publica suæ in Romanos perfidiæ documenta dedisse. Tartaros, nun Germanos, Sueviam & Francon am hodiernam tum inhabitasse censeres, quibus nulla constantior, quam in rapinis & latrociniis, fides, sola in armis fiducia. Audaciam Gentis Politicarum & Militarium artium, à Romanis tum neglectarum, defectus adauxit. Præsidiarius miles revocatus à Rheno, arces & castella non satis firmatæ, bellicosam & avidam gentem ad fertilia Galliæ Rhenensis arva occupanda invitare videbantur. Limite Rheni autem ab illis perrupto, ipsa Vogesi Claustra male custodita, aditum ferocissimo hosti non reddidere difficilem; à quibus Alsatia, primo statim impetu, inde ipsa interior Gallia, omni fere seculo IV. misere afflictæ fuerunt. Nec ulla in his oris tranquillitas, nisi admisso Alemannico jugo, speranda; quod Alsatia toto fere seculo V. pertulit, cæteros Barbaros, Rhenum transeuntes, qui præter Burgundiones & Hunnos oram nostram attigerunt, nonnisi in transitu videns.

§. CXXI.

SALVIANUS, ex Germania Secunda Colonia-Agrippinensis origine, Vir pius & doctus, apud Massilienses Presbyter, Barbaricarum incursionum harum eloquens & gravissimus testis, corruptos illius ævi, Gallorum præsertim Christianorum, mores diluvii hujus barbarici causam allegat. (c) OROSIUS, Presbyter Tarraconensis, qui An. CCCCXIII. S. Augustinum in Africa vidit, malorum in Imperio grassantium originem in Christianam Religionem à Gentilibus quum videret devolvi, calamitates multo majores olim, dum Ethnica sola vigeret religio, regnasse docuit. (d) D. AUGUSTINUS vero, iisdem temporibus in Africa scribens, humanis virtutibus nonnisi præmia humana à priscis Romanis attributa fuisse, diversamque plane Civitatis Dei à civitate hujus mundi rationem esse, demonstrare satagit. (e) Christianorum nempe Scriptorum indignationem præsertim excitaverat, doctus illius temporis Scriptor gentilis, SYMMACHUS, Romæ Senator atque Præfectus, qui in *Relatione pro Ara Victoriæ*, quam Imperatori Valentiniano obtulit, Apologiam Gentilium suscepit, infensum Christianæ Religioni animum prodens ubique, quem D. AMBROSIUS, Mediolani tum Episcopus, refellere studuit. Quæcunque malorum istorum extiterit origo, Alsatia toto fere seculo V. Alemannica fuit, nonnisi An. CCCCXCVI. transitura ad Francos.

(a) Munimenta, quorum nonnisi unum alterumve à Juliano & Valentiniano I. trans Rhenum restituta fuisse legimus, brevissimi temporis & in partibus, Moguntiaco vicinioribus, constructa fuerunt, adeoque nullo Alsatiæ nostræ extitere Præsidio.

(b) Alemannicæ in Romanos perfidiæ documenta magno numero Annales nostri prodiderunt. PROCOPIUS *de Bello Goth.* Lib. II. Cap. XXV. Francos sui ævi infidelitatis & violati jurisjurandi accusat, quod longe antea VOPISCUS, *de Proculo* in fine, illis vitio verterat, quum ait, ipsis familiare esse ridendo fidem frangere. SALVIANUS *de Gubernat. Dei* Lib. IV. testatur, Francos perjurium ipsum sermonis genus putare esse, non criminis; eos mendaces esse, sed hospitales. Nihil simile Francis exprobrat AGATHIAS, paulo junior Procopio.

(c) SALVIANUS in Libris VIII. *de Providentia & Gubernatione Dei*, quos apud Massilienses Presbyter scripsit. Memorabilis locus, Lib. VI. Cap. XV. ubi Trevirorum urbem alloquens ait: *Quia te tria excidia non correxerant, quarto tu perire meruisti.*

(d) In Libris VII. *Historiarum adversus Paganos.*

(e) In Libris XXII. *de Civitate Dei contra Paganos*, quos An. CCCCXIII. contexere cœpit, An. CCCCXXVI. absolvit.

LIBRI

MONUM.

LIBRI SECUNDI

SECTIO SEXTA.

ALSATIÆ ROMANÆ

MONUMENTA.

§. I.

Monum. Alsatiæ Romanæ paucitas.

Geographicam, Civilem & Sacram Alsatiæ Romanæ delineationem, quam dedimus, Monumenta sequuntur, quæ post tot ruinas & Alsaticarum regionum eversiones, post tot bellorum incendia, ex tanto seculorum intervallo, in oris his nostris adhucdum supersunt. Enimvero in florentissimo Rauracorum, Sequanorum, Tribocorum, Nemetumque Rheni tractu quinquaginta leucarum, tot itineribus pervio, in quo illustres & populosæ urbes & oppida, stationes Romanæ, castella, fabricæ plures, quem mercatura & negotiatorum multitudo ornavit divitiis, non potuit non Marmorum Literatorum, Cipporum, Lapidum sepulcralium, leugarium milliariumve, Ararum, Ædicularum, Ædium, Templorum, statuarum, signorum, vasorum variæque suppellectilis, omnis metalli atque moduli, sacræ atque profanæ, ut & Anaglyphorum, copia immensa reperiri. Ex omnibus his tamen non nisi mediocris numerus nostram tulit ætatem. Scilicet & sua sunt funera saxis; rigidæ cautes suas quoque experiuntur ruinas. Plura adhuc extiterant illis temporibus, quibus bonæ Literæ apud nos renatæ sunt, quæ nonnisi proximis his seculis incuria periere Majorum. Itaque operi quum essem intentus, nihilque opis vel præsidii apud ullum Alsaticarum rerum Scriptorem reperissem, non semel cogitare cœpi, qui fieri potuerit, ut in tanta Literarum luce, quæ præ tot aliis Galliæ Germaniæque regionibus, ultra ducentos & quinquaginta jam annos, collustrat Alsatiam, ex omni illa Virorum Celebrium, & humanas præsertim Literas docentium, copia posteritati operam hanc nemo præstiterit, quum in vicinia nostra, quos imitarentur, plurimos reperissent.

Aliarum regionum melius conservata.

Præclarum enim laborem hunc apud Helvetios præter TSCHUDIUM (*a*) & STUMPFIUM, GUILLIMANNUS (*b*) atque PLANTINUS: (*c*) apud Sequanos CHIFLETIUS; (*d*) apud Metenses MEURISSIUS; (*e*) apud Spirenses ante hos ducentos jam annos, Presbyter illius urbis BEYELLIUS, (*f*) & post eum CHRISTOPHORUS LEHMANNUS; (*g*) apud Moguntinos WITTICHIUS; (*h*) apud Colonienses STEPHANUS BROELMANNUS; (*i*) apud Suevos MARTINUS olim CRUSIUS; (*k*) apud Wirtenbergenses speciatim SIMON STUDION; (*l*) apud Vindelicos CONR. PEUTINGERUS, (*m*) laudabili sane instituto, susceperant. Quod si hanc operam JAC. WIMPHELINGIUS vel THOMAS WOLPHIUS, vel BEATUS RHENANUS, JO. SAPIDUS, JACOBUS SPIEGELIUS, HIERONYMUS GEBVILERUS,

aut

(*a*) In *Descript. Veteris Helvetiæ* Msc.
(*b*) *De Rebus Helvet.*
(*c*) *Helvetia Antiqua & Nova.*
(*d*) In *Vesontione.*
(*e*) *Histoire des Evesques de Metz.*
(*f*) BEYELLII *Collectanea* edidit CASPAR BARTHIUS in *Adversarior.* Lib. LII.
(*g*) *Chronici Spirensis* Lib. I.
(*h*) Libro apud Jo. Schœfferum Moguntiæ An. MDXX. impresso in fol. sub Tit. *Collectanea Antiquitatum in urbe atque agro Moguntino repertarum.*
(*i*) Libri Rubrum: *Specimen Hist. Vet. Civitatis Ubiorum*, fol. Coloniæ Agripp. MDCVIII.

(*k*) In *Annalibus Suevicis* passim.

(*l*) Vide PREGIZERUM in *Suevia & Wirtenbergia Sacra* pag. 211. Studion Ludimoderator Marpacensis monumenta hæc An. MDXXXVIII. conquisivit, & Ludovico Wirtenbergiæ Duci indicavit, qui ea Stutgardiam jussit transferri.

(*m*) Jo. Schœfferus An. MDXX. Moguntiaci quoque impressit *Inscriptiones Roman. in Augusta Vindelic. & ejus Diœcesi reperta*, fol. Eædem jam An. MDV. Augustæ Vind. editæ fuerant fol. per Erhardum Ratold.

aut alius quis ex Societate illa Literatorum Argentoratensium, quam ERASMUS (n) tantopere extollit, posteritati præstitisset; quot Marmora, Inscriptiones, Monumenta, quæ illo adhuc ævo supererant, & interea temporis perierunt, nostro seculisque futuris servata fuissent? Monumentorum Metensium, quæ tam præclara, tam illustria, quæque superiore seculo adhuc extiterant, jacturam ut æquius feramus, MEURISSII sane Libro (o) debemus.

§. II.

Paucitatis causæ.

Residuorum apud nos Monumentorum paucitas in barbaros, speciatim in Alemannos, Romani limitis hostes & vastatores perpetuos, ut & in ipsius Provinciæ limitaneæ, irruptionibus bellicis semper obnoxiæ, situm, plerumque conjicitur. Nec ego sane refragor. Per hos enim urbium ædificiorumque eversores, facibus Alsatiæ illatis, oppida quum converterentur in busta, literatos Lapides, statuas, signa, columnas, toreumata, aliaque hujus generis Monumenta publica, magno numero simul periisse nequit dubitari. Ast infecuta medio ævo Literarum barbaries, quæ præstantissima Romanorum opera contempsit, Gothicisque laboribus longe postposuit, destructionem eorundem magis promovit, illisque plus detrimenti attulit, quam incursantium barbarorum sævitia, & longi ævi tempestas. Accessit Christianorum in Ethnicam Religionem conceptus horror, qui ad destruendas Numinum Ethnicorum statuas multos impulerat; cœco illo fervore rem Christianam mire promoveri existimantes. Sed quid barbara præteriti ævi secula accusamus, quum nostra hac ætate, cultu Literarum tam florida, non raro eveniat, ut priscæ hujus generis reliquiæ, postquam omnes seculorum superarunt injurias, hominum nostrorum neglectu, vel incuria pereant? qui si servandis vetustalium reliquiis paululum curæ adhibuissent, anaglyphorum, statuarum, vasorum, Lapidumque literatorum sculptorumque, prisci moris testium, saturam lancem haberemus. Multa ergo furore barbarico, multa tempestatum ævique sævitia, multa inconsulto religionis zelo, sed plurima hominum vel illiteratorum, vel certe incuriosorum, perierunt sopore. Ita majoribus nostris largior Monumentorum messis quum sese obtulerit, nobis nonnisi spicilegium relictum est; quod ne tenue nimis esset, ad vicinos cis & trans Rhenum Vogesumque exspatiati sumus, ut modicum inde Corpus Antiquitatum prodiret. Hunc in finem etiam veteris Argentouariæ, Helveti, Brocomagi, ut & Tabernarum, Castrorum Munimentorumque rudera à nobis erant lustranda, evertendi murorum antiquorum incinctus, visitandæ ruricolarum cellæ, perreptanda montium fastigia, convalles & saltus.

§. III.

Collectionis nostræ fautores.

Ex Monumentis his pleraque, quæ amoveri potuerant, Magnatum & Procerum liberalitate, non sine sumptibus atque impensis, in Antiquariam meam aulam translata sunt. Præcipuam eorum partem Serenissimi WIRTENBERGENSIUM DUCIS, Serenisс. item PRINCIPIS HÆREDITARII HASSA-DARMSTADIENSIS, ut & Illustrissimorum Provinciæ nostræ Præfectorum, BUROII nempe, COGNII, BALINCURTII, Marefchallorum Franciæ, imo & Togatorum Præsidum Dnn. FEYDEAU DE BROU, DE VANOLLES, atque Commissarii Provincialis Regii Dn. DE GAYOT, munificentiæ & liberalitati me debere, gratus heic publiceque profiteor. Honoriana Lex est musarum, Antiquitatem colentium, consecrata honori, (p) qua Magistratibus Imperator injungit, ut Marmora & Æra prisca diligenter conservent. Verum non Legis hujus, pridem antiquatæ, virtute, sed nativa & generosa sua in Literas propensione, Illustrissimi hi Proceres Musis nostris prodesse studuerunt. Romana autem Alsatiæ Periodus quum vix quatuor prima Christianorum secula excedat, eidem quoque temporis spatio includuntur, quæ produco, Monumenta.

Monument. Alsaticor. Epocha.

Ex omnibus his nullum Trajano antiquius, nullum Juliano Imperatore posterius reperi. Numismatum autem, quæ quotidie in Alsatia omnis metalli & moduli numero sat magno effodiuntur, Imperatorum, Cæsarum & Augustarum, imo & Tyrannorum, series satis ampla confici potest, si rariora illa, præstantioribus quoque Nummophylaciis sæpe ignota, excipias. Obvii præ aliis Constantinianæ ætatis Nummi, insequentis vero

(n) In *Epistola ad Jac. Wimpheling.* An. MDXIV. scripta Basileæ; quæ adjecta est Libro ejus de *Copia Verbor. & rerum.*

(o) *Historia Episcop. Metensium,* An. MDCXXXIV. impressæ, hæc Marmora præmissa sunt; quæ utique tum extiterant, quorum hodie vero vix unum alterumque superest.

(p) An. CCCXCVIII. Leg. XXXVII. *Cod. Theodos. de Operibus Publ.* Honor. IV. & Eutych. Coss.

vero feculi Imperatores, qui exceperunt Honorium, fe haud facile offerunt; quod Alemanni, pulfis Romanis, in hac ora fuerant rerum potiti. Ceterum nefcio, quo fato contigerit, ut inferior Alfatia præ fuperiore Antiquitatum fit longe fertilior. Mediomatricorum Vogefus hoc in genere multum eft præferendus Sequanico.

§. IV.

Quodfi in Obfervationibus noftris non omnia ad feculi palatum compofita, multa conjectationibus innixa, nec ad liquidum fatis deducta, reperturus eft Lector, condonabit aliquid Scriptori; qui ex denfa rerum eluctaturus caligine, fugitivas cautium notas reducere, exefos Marmorum typos & caracteres in integrum reftituere, male exfcripta corrigere fatagit, atque adeo tempeftatum violentiæ & imperitorum ofcitantiæ fimul bellum indicere cogitur. Ejusmodi generis argumenta qui verfant, illis Livii (q) fententia faveat; *in rebus antiquis, fi quæ fimilia veri fiunt, accipiantur pro veris.* Defcriptionis eorum modus.

Quum autem Gallicæ Gentis Religionem, quæ prolaturi fumus, Monumenta præfertim refpiciant, cultum Deorum, apud Gallos adeoque & apud veteres Alfatas noftros receptum, fecuturi fumus. Apud hos autem nullum Numen frequentius colebatur Mercurio, quem Apollo, Mars, Jupiter & Minerva, excipiunt. Ordinem hunc indicat nobis ipfe Divus Cæsar, (r) debellator Gallorum, morumque gentis omnium optime gnarus. Hunc & nos ordinem eo lubentius fequimur, quod nulla apud Alfatas frequentiora quam fimulacra Mercurii. Id inde procul dubio ortum, quod Tribocorum, Germanicæ Gentis, in Alfatiam adventu, Mercurii cultus non parum adauctus eft: quando Mercurius apud Germanos non minus, ac apud Gallos, præ cæteris Numinibus magni habitus, ipfo quoque Tacito (s) tefte. Hinc Mercurialis cultus in Alfatia Mediomatrico-Tribocenfi, five Inferiore tam multæ reliquiæ, cujus in Superiore, five Raurico-Sequanica nonnifi paucæ occurrunt. Omnia autem ita difponimus, ut five Metallica, five Lapidea, five fictilia, five vitrea, Monumenta fint, locum priorem *facris*, fecundum concedamus *profanis*: in utraque tamen claffe Literata non Literatis præponimus. Ex Antiquaria denique fupellectile, quam Italico comparavi itinere, nonnulla, illuftrationis caufa, hinc inde adjeci. Explicationis ordo.

CAPUT I.

TEUTATES SIVE MERCURIUS.

§. V.

JOvis omnia plena, tritum olim apud Romanos proverbium: apud Alfatas eorumque vicinos Mercuriorum omnia plena funt. Quem Græci Hermen, Romani Mercurium, hunc Galli Teutatem, (t) Germani Wodanum, (u) Sueones Odinum, appellarunt. Hoc Galliæ Belgicæ nomen quum intuliffent Germani, alterum Teutatis in Celtica Mercurii nomina.

(q) Lib. V.

(r) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII. ubi: « Deum maxime Mercurium colunt, . . . poft hunc „ Apollinem, & Martem, & Jovem, & Minervam.

(s) Tacitus in *Germania* Cap. IX. *Deorum maxime Mercurium colunt.*

(t) Teutates, Theutates, forte ab Ægyptiorum Mercurio *Thoth*, qui primo menfi Ægyptiorum nomen dedit. Plato in *Phædro*, Cicero *de Nat. Deor.* Eusebius *de Præparat. Evangel.* Apud Phœnices cultus fub nomina *Thaaut* feu *Thaut.* Plato in *Philebo.*

(u) *Wodan*, nomen Mercurii, quo Germani Belgicæ habitatores & Angli utuntur. Jo. Loccenius in *Lexico Juris Sueo-Gothico* pag. 87. dicit *Odensdagh*, diem Odini, effe *diem Mercurii.* Apud Anglos idem Mercurii nomen adhucdum fubfiftit. Paulus Warnefridus, vulgo Diaconus, *de Geftis Longobardorum* Lib. I. Cap. IX. ait: « *Wodan*, „ quem adjecta litera *Guodan* dixerunt, Ipfe eft, „ qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab univerfis Germaniæ gentibus ut Deus adoratur. „ Vid. Muratorius in *Notis ad P. Diaconum* Tom. I. *Scriptorum Rer. Ital.* pag. 411. & Hugo Grotius in *Prolegom. ad Hift. Gothorum & Vandalor.* pag. 22. Confentiunt Ordericus Vitalis Lib. VII. pag. 639. & Wilhelm. Malmesbur. *de Geftis Reg. Angl.* Lib. I. Cap. I. & Matth. Westmonaster. pag. 155. Lipsio litem hac fuper re movit Cluverius *German. Antiq.* Lib. I. pag. 226. Othini vel Vodani uxor *Frigga*; *Freja* autem filia ejus à Sueonibus habita, Veneri Romanorum comparata, unde *Freitag* Germanis Dies Veneris. Olai Wormii *Monumenta Danica* Lib. I. Cap. IV. De Uuodano à nobis actum eft fupra pag. 72. §. LXXVI. in Not. Adde Haltausium in *Calendario medii ævi*, §. IV. pag. 8.

MONUM.

Celtica perstitit. Romana dominatio Latinum superaddidit Mercurii nomen, quod cæteris appellationibus paulatim prævaluit. Mercurios quinque retulit CICERO: (x) " Mercurius unus, (inquit) Cœlo patre, Die matre natus; cujus obscœnius excitata „ natura traditur, quod aspectu Proserpinæ commotus sit: alter Valentis & Phoronidis „ filius, is qui sub terris habetur; idem Trophonius: tertius Jove natus & Maja, „ ex qua & Penelopa Pana natum ferunt. Quartus Nilo patre, quem Ægyptii nefas habent, „ nominare. Quintus, quem colunt Pheneatæ, qui Argum dicitur interfecisse, ob „ eamque caussam Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & literas tradidisse; hunc „ Ægyptii Thoyth appellant, eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur. „ LACTANTIUS GRAMMATICUS quatuor tantum admittit Mercurios. Id certum, ad Jovis & Majæ filium res gestas cæterorum fuisse relatas. Mercuriorum nostrorum Alsaticorum Imagines, quarum magna copia superest, characteribus suis declarant, Mediomatricos nostros, mixtos Tribocis, sive Alsatas Inferiores Gallo-Germanos, Teutatem atque Vodanum suum, qui inter eos jam promiscuus fuerat, cum Mercurio denique Majæ, quem Romani coluerant, miscuisse.

§. VI.

Mercurii signa.

In omnibus enim nostris Saxis atque Marmoribus juvenis, agilis atque formosus, repræsentatur Mercurius, modo nudus, modo levi cum pallio, dependente ab humeris, at nuditatem raro tegente; petasum alatum gestans, nisi quod subinde alæ capiti ipsi, prouti pedibus quoque, imo & caduceo quandoque additæ cernuntur, sive virgæ illi duobus circumvolutæ serpentibus. Græcus & Romanus Mercurius virgam infima sui parte tenet. Nostri Alsatici superiorem sæpe partem, ubi sunt angues, contrectant, aut tenent inversam, aut angues plane detorquent. Instructus est quoque marsupio; sed illo plerumque marsupiorum genere, quod Galli lingua sua *Bulgam* appellarunt. FESTUS (y) ait: *Bulgas Galli sacculos scorteos vocant.* Idem apud PAPIAM legimus. LUCILIUS (z) vocem hanc repetit subinde:

Bulgam & quidquid habet nummorum secum habet, ipse
Cum Bulga cœnit, dormit, lavit, omnis in una
Spes homini bulga &c.

Animalia Mercurio sacra, in Marmoribus nostris hinc inde addita ei reperimus, gallum gallinaceum, caprum, canem, piscem. Græci & Romani arietem sæpe, nonnunquam & testudinem, subjunxerunt Mercurio. GORLÆUS in *Dactyliotheca* exhibet gemmam, in qua omnia hæc Mercurii symbola simul junguntur, addito apro &, testudinis loco, scorpione. In BOISSARDI *Monumentis* Anaglyphum Mercurii est, ubi exhibetur cum Copiæ Cornu. His generatim præmissis ad singula descendo, ab Ara Literata Mercurii ducturus initium.

ARA REMIGIANA MERCURII.

§. VII.

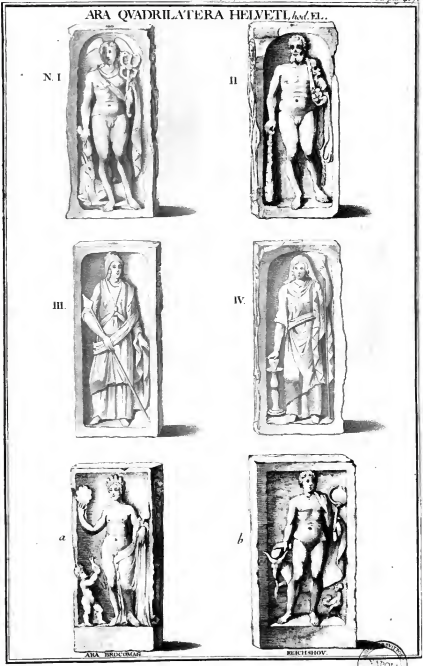
Ara Mercurii.

IN ruderibus veteris ad Lutharim Castri, cui à *S. Remigio* (a) nomen, prope Weissenburgum, Alsatiæ oppidum, eruta est nostris temporibus Mercurialis Ara literata, Museo nostro illata. Lapis integer, nisi quod literarum nonnullæ paululum excisæ. Repetito autem examine lectionem ejus hanc reperi:

IN

(x) *Nat. Deor.* Lib. III.
(y) POMPEJUS FESTUS *de Signif. Verborum* Lib. I. pag. 56. Vocem retinent etiamnum Cambro-Britanni, quibus *Bolgan* est *Bulga*. *Bulgæ & Manticæ reseratæ sunt*, inquit EADMERUS in *Vita S. Anselmi* Lib. II. Cap. XXVII. Vid. GOROPIUS BECANUS Lib. I. *Gallic.* pag. 15. ETIENNE PASQUIER *Recherches de la France* Lib. VIII. Cap. II. Galli *Bouge*, Belgæ *Bolget*. ISACIUS PONTANUS in *Itinerario Galliæ Narbon.* pag. 202.
(z) *Satyr.* VI.
(a) *S. Remy.*

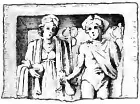
TABVLA V. *ad pag 437.*

ad pag 437.

MERCVRIVS. PALLAS. VESTA.

N. I.

Sulzbac.

II.

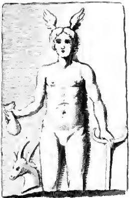
Sulzbac.

III.

Reichshov.

IV.

Badens.

V.

Woerth.

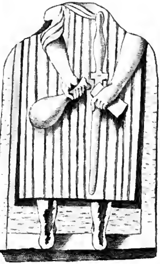
VI.

Woerth.

MONVMENTA DONONIS.

N. I.

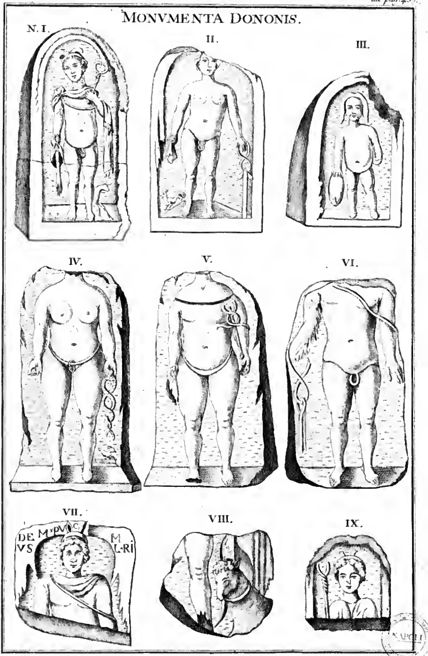
II.

III.

ad pag. 437.

EX MVSEO SCHOEPFLINIANO.

MONUM. Tab. I. Num. III.

IN H DD
DEO. MERCVR
IO. AEDEM. AR
AM. ATTIAN
VS. MAGISS. ET
MAGISSIVS. H
IBERNVS. CA.
LEG. XXII. P. P. F.

Hoc est: *In Honorem Domus Divinæ Deo Mercurio Ædem Aram Attianus Magissius & Magissius Hibernus Camilla* (Tribu) *Legionis XXII. primigeniæ piæ felicis* dicaverunt. (*b*)

§. VIII.

Explicatio Inscriptionis. IN H. D.D

Ex versibus octo, quibus Lapis componitur, quintus præsertim, sextus, septimusque Eruditorum, quibus Epigraphen transmisi, exercuerunt ingenia. Sed & circa primum Doctiss. Valesius, Abbas Romanus in Literis, ad me datis, annotavit, solitas illas siglas IN H DD. *In Honorem Deorum*, vel *Honorem Deorum Dearumque*, explicari debere; quod Deo Mercurio dicata sit Ara, cui cæteri Dii Deæque rectius, quam Domus Augusta jungantur. Conjecturæ huic tamen exempla magno numero opponimus, ubi altera formula, *In Honorem Domus Divinæ*, iisdem siglis expressa, in Epigrapharum, Deo Deæve cuidam dedicatarum, introitu reperitur. Formulam hanc autem in Ara nostra præfero priori, quod illa apud Mediomatricos interiores usitata & frequens, Divodurensia inter Marmora non semel expansis verbis occurrit. Ita enim eam in Mediomatricorum Trans-Vogesianorum titulo, *Deabus Mairabus* dicato, apud Meurissium (*c*) reperio:

IN
HONOREM
DOMVS. DIVI
NAE. DIS. MAIRABVS
VICANI. VICI. PACIS

Sed & aliud eorundem Mediomatricorum Marmor, Jovi sacrum, (*d*) huc spectat; ubi ordo rerum inversus, nomenque Jovis per siglas solitas primo loco, inde formula *In Honorem Domus Divinæ*, literis omnibus expressa, sive expanse, occurrit:

I. O. M.
IN. HONOR
DOMVS. DIVI
NAE. VICVS. HO
NORIS. PVBLICE
POSVER. HI. QVI
INFRA. SCRIPTI. SVNT &c.

(*b*) Illustris Muratorius, ad quem, nescio qua ratione, corruptum Inscriptionis hujus exemplum pervenit, in *Thesauro Inscript.* Tom. I. pag. 50. num. 3. eam hunc in modum recenset:

IN H D.D
DEO MERCVR
IO AEDNAAR
AMATTIAN
VS MAGISS ET
MGISSIVS H
BERNVS CA
LEG. XXII. PP. F

(*c*) Meurisse *Histoire des Evesques de Metz* pag. 9. adde Gruter. pag. 92. num. 1.

(*d*) Meurisse loc. cit. pag. 11. & ex Boissardo Gruterus pag. 12. num. 10.

MONUM.

Adde huic aliam An. MDCCXXXIX. in eadem urbe Metensi erutam:

I. O. M.
IN. HONOREM
DOMVS. DIVINAE
M. VALER. IVVENALIS
M. VALER. INDI. LIBERT.
V. S. L. M.

§. IX.

Aliæ Inscriptiones.

Quodsi Lapis Jovi dedicatus, adulatoriam *Domus Divinæ* formulam non respuit, Mercurio dicatus eandem sane potest admittere. Sed en tibi ex GUICHENONIO (*e*) exemplum, ubi formula *Domus Divina*, in Lapide, qui Mercurio positus, diserte exprimitur:

IN. HONOREM. DOMVS. DIVINAE
DEO. MERCVRIO
PROSCOENIVM. OMNI. IMPENDIO.
SVO. CAMVLIA. ATTICA.
D. D.

In Alsaticis Monumentis Formula hæc occurrit identidem. (*f*) Frequentior ejus seculo III. finiente, ut & insequente quarto, usus; quum, ob invalescentes Germanorum in Galliam irruptiones, Rheni defendendi causa, Imperatores sæpius in vicinia nostra apud Trevirenses versarentur. Diocletianus & Maximianus Impp. Constantius Chlorus & Constantinus M. ibidem Augustalem Domum sedemque firmarunt. Eugenius Tyrannus dominatus est Treviris. Constantinus Tyrannus, sub Honorio Imp. victor Galliarum, Vandalis fusis, sedem Imperii Treviris denique transtulit Arelatem. (*g*) Unde Treviros alteram Romam appellavit AMMIANUS. Sed & aliæ hujus generis formulæ plures in saxis, ut: *Numinibus Majestatique eorum* &c. *Devotus Numini Majestatique ejus* &c. *Numinibus Aug. & Dom. Div.* &c. item: *Pro salute Augusti* &c. apud SERTORIUM URSATUM, (*h*) REINESIUM, (*i*) CHORIERIUM, (*k*) SPONIUM, (*l*) aliosque occurrunt. Ex multis refero unum, in Norico mediterraneo, prope Clagenfurtum Carinthiæ repertum, quod *pro salute Augusti Gordiani III. in honorem DD. soli invicto Mythræ Hilarus Aug. Lib.* posuit. (*m*)

§. X.

ÆDES.

Ad Aram autem nostram ut redeamus, dedicata illa fuit Mercurio non sola, sed cum Æde. Aræ multæ sine Æde, nulla facile Ædes sine Ara, heic tamen utraque simul in Inscriptione memoratur. Aedicula fortasse fuit, (uti *Attegia* tegulitia Oberbrunnæ) in qua Aræ locum occupavit Lapis ipse, cui insculpta Epigraphe: nisi Basis vices tenuisse malueris, cui Mercurii signum impositum. Potuit esse & Basis & Ara: Ara nempe, quæ imaginem Mercurii sustinuit. Obrickhemii apud Mospachium eidem Mercurio *Ædes & signa* fuere dicata; (*n*) Heidelbergæ *Basis cum signo*; (*o*) Panormi *Ara & Basis*; (*p*) Mediolani *Ara & Tectum*; (*q*) Lavingæ solum *signum* ex voto. (*r*) Deo Sylvano autem *Templum cum signo*, Vindelicorum Augustæ; (*s*) Marti *sigillum marmoreum*. (*t*) Nostra Mercurialis Ædes inter veterem Concordiam ad Lutarim, & Tribunos ad Rhenum fuit exstructa.

§. XI.

(*e*) GUICHENON *Histoire de Bresse & de Bugey* pag. 10. ex quo SPONIUS, atque ex hoc REINESIUS pag. 1029. expresserunt.

(*f*) In duobus Saxis Argentouariensibus, & in Tabernensi Rhenano, & apud Vicinos nostros passim.

(*g*) MASENIUS in *Notis ad Brouweri Antiquit. Trevir.* Tom. I. pag. 587.

(*h*) *Monument. Batav.* pag. 199.

(*i*) Class. III. num. 37. sqq.

(*k*) *Recherches sur les Antiquités de Vienne* Lib. III. pag. 330.

(*l*) *Hist. de Geneve* Tom. II. pag. 313.

(*m*) PHILIPPUS à TURRE in *Dissert. de Mithra* Cap. ult. pag. 240. dubitat, an D. D. Inscriptionis hujus in honorem *Deorum*, an *Domus Divinæ* exponat. Quodsi *Domus Divina* Familiam Imperatoriam denotat, *Domus æterna* aliquando denotavit sepulcrum, testibus apud GRUTERUM atque REINESIUM *Inscript.* Class. XIV. num. 16.

(*n*) APIANI *Inscriptiones* pag. 464.

(*o*) Ibid. pag. 465.

(*p*) MURATOR. *Inscript.* Tom. I. pag. 50.

(*q*) Ibidem loco cit. pag. 46.

(*r*) CRUSIUS *Annal. Suev.* Tom. I. pag. 89. & Jo. HEROLDUS *de Station. ad Danub.*

(*s*) CRUSIUS ibid. pag. 186.

(*t*) Idem ibid. Part. I. Lib. VII. pag. 186. In Etruria apud GORIUM *Inscript.* Tom. II. pag. 56. titulus est, ubi crasso errore fabrili legitur: *Signum cum basim & adem.*

MONUM.

§. XI.

MAGISSIUS.

Exstruxerunt Ædem & Aram suis sumptibus duo Magissii; alter *Attianus Magissius*, alter *Magissius Hibernus*. MURATORIUS nomina hæc exponit: *Attianus Magister & Marcus Gissius Hibernus*, cui lectioni Lapidis Characteres repugnant. Doctissimus Vir, GASPAR HAGENBUCHIUS, Turicensis Academiæ Professor clarissimus, Rem omnem Epigraphicam solidissime doctus, Ædis Aræque nostræ auctorem nonnisi unum agnoscit, *Attianum* nempe, Magissæ Filium, *Magissium Hibernum*;

ATTIANVS. MAGISSAE. F.
MAGISSIVS. HIBERNVS.

Conjectura ingeniosa & verisimilis, nullique non probanda Erudito, si modo ipsum consentiret Marmor; in quo copula ET distincte exprimitur, atque litera A. quæ in expositione hac ei præmittitur, locum non habet. Duplex ergo admittendum esset mendum fabrile: Litera A. in nomine MAGISSE deest; Cunsooa T. convertenda in F. In dubium quidem nemo vocaverit, saxa sæpe sua misere deturpavisse fabros; illos præsertim, qui extra Italiam, & cadentis Imperii ævo artem exercuere; citra necessitatem tamen erroris eos nollem postulare. Aliam & diversam plane viam Illustr. BOUHIERIUS, Divionensis Senatus Præses, orbi erudito haud ita pridem ereptus, ineundam existimavit. Hic in *Epistola*, die XIV. April. MDCCXXXIV. ad me scripta, Aræ nostræ Epigraphen in hunc modum exponit: *In Honorem Divinæ Domus. Deo Mercurio Ædem Aram & Jannas & Imaginem impensa sua Septimius Magissius Hibernus Canditatus Legionis XXII. Primigeniæ piæ felicis* dedicavit. Declaratio hæc Lapidis *Attianum Magiss.* priorem in siglas discerpit, in quibus Bouhierius *jannas & imagnem impensa sua* quæsivit: sententiam mutaturus profecto, si ipsum Lapidem io transitu modo inspicere potuisset. Tam difficile sæpe absentibus est, de Marmore non viso suam sententiam ferre.

§. XII.

ATTIANUS. & HIBERNUS.

Magissiorum Gentem quod attinet, nullum, quod equidem novi, Monumentum aliud ejus facit mentionem. Nostrum vero ex geote hac duos producit, quorum alter prænomen habet *Attiani*, cognomen alter *Hiberni*; uterque vel posterior certe, Legioni XXII. adscriptus. *Attiani* nomen non ignotum Marmoribus: (*u*) *Hiberni* vix semel, & dubio quidem in loco (*x*) occurrit. Hibernicæ nationis significatus heic loci non quadrat, quod duo simul commemorantur *Magissii*, sive fratres, sive patrueles, sive agnati, ex eadem profecto gente orti; unde pro *Hibernus* in Saxo scribendum fuisset *Hiberni*. Insula hæc MELÆ *Juverna*, PTOLEMÆO *Iverna*, STRABONI STEPHANOque *Jerna*, DIODORO *Iris*; CÆSARI autem, PLINIO, TACITOque vocatur *Hibernia*. Ex Insula hac originem suam Magissii non traxisse videntur. GLASCOVIUS, Dilonianæ Hibernorum apud Gallos Cohurtis Centurio, & ipse Hibernus, in Literis An. MDCCXXXVI. ex Fano S. Germani ad me datis, contendit, Magissium nostrum Ducem fuisse copiarum Hibernicarum, quas Constantinus M. mortuo Patre, ab oppido Britanniæ Eboraco transfretans in Galliam, secum adduxerat; sententiæque hujus probationes in Commentariis suis se daturum promisit. Scriptum tamen prodiisse non autumo; nec in ullo rerum Constantinianarum Scriptore Hibernicorum auxiliorum, multo minus Magissii, mentionem invenio.

Non nationis ergo, sed familiæ, aut Liberti cujusdam nomen esse videtur *Hibernus*; uti apud GRUTERUM (*y*) *Hiberus*, & *Hibernia* Liberta apud STRUMPFIUM, (*z*) memorantur. Quodsi *Vernus & Aprilis Cujæ Lib.* apud GRUTERUM (*a*) occurrunt, *Hibernus* quoque locum suum potest tueri. Ceterum florente Imperio Romano moris quum fuerit, ut & prænomioe, & gentis familiæque nominibus Cives insignirentur; successu temporum tamen res inmutata est, ita quidem, ut familiæ sive proprium nomen gentilitio sæpe præponeretur, quod JOANNES RHODIUS, (*b*) & EZECH. SPANHEMIUS, (*c*) annotant; quodque in oostro Attiano Magissio observatur; quum in *Magissii Hiberni* nominibus vetus servatus sit ordo; nisi quod prænomen omissum. Priscam nominum rationem

(*u*) GRUTER. Tom. I. pag. 721.
(*x*) Ibid. pag. 432. num. 1.
(*y*) Pag. 431. num. 7. pag. 432. num. 1.
(*z*) *Chron. Helvet.* & ex eo apud GRUTERUM pag. 873. num. 6.

(*a*) Pag. 963. num. 11.
(*b*) *Ad Scribonium Largum* pag. 191.
(*c*) SPANHEM. *de Præst. Numism.* VI. pag. 503. Addatur ONUPHR. PANVIN. *de Nominibus Romanor.* qui liber *Fastis* ejus subjectus.

MONUM.

nem, apud Romanos ufitatam, in provinciis locum non habuiffe novimus. Imo & Italiam paulatim titulorum invafit luxuries; quod celebris ille *Flavius Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius*, vel *Turcius Rufius Apronianus Afterius*, vel *Marcianus Mineus Felix Capella*, vel *Macrobius Ambrofius Aurelius Theodofius*, de quibus SIRMONDUS, (*d*) vel ut Bituricenfia & Leodienfia Diptycha: *Fl. Anaftafius Paulus Probus Sabinianus Pompeius Anaftafius Vir Inluftris &c.* docent. Quodfi quis tamen Magiffium Libertum ex Hibernia ortum cum Attiano, prifco Domino fuo, ædem dedicaffe pertendat, non equidem refragor.

§. XIII.

CA. Progredimur ad figlam C A. quæ nomen *Hiberni* excipit, quæque examinanda eft propius. MURATORIUS & VALESIUS Abbas Literas has binas non feparant, fed jungunt, adeoque pro colligatis, non fingularibus, habent. Ille *Campidoctorem*, (*e*) vel *Candidatum*, (*f*) fingularium numero; hic vero *Caftrametatores* (*g*) vel *Caligatos*, (*h*) numero plurium interpretatur. HAGENBUCHIUS literis C & A punctum interjicit, atque *Cuftodem*, (*i*) vel *Curatorem Armorum*, exponit; nonnifi unum Ædis ftructorem in Lapide quærens. Illi, qui duos admittunt, fingularem quoque numerum admittere poffunt, fi *Cuftodis Armorum* munus *Hiberno* foli affignant.

Mihi, quantacunque diligentia Lapidem infpicienti, nulla puncti, duabus his literis à quadratario interjecti, fe offerunt veftigia, idque aliis, eruditos oculos afferentibus, ita vifum eft quoque; unde duas has literas nonnifi unam denotare vocem cum Muratorio Valefioque exiftimo. Vocibus autem *Candidatus*, *Caftrametator*, *Caligatus* lubens ego præferrem *Campidoctorem*; nifi figlam referre malueris ad Tribum, cui Magiffii potuerunt effe adfcripti. Tribum *Camiliam* intelligo; quæ licet ex veteribus XXXV. non effet, vera tamen extitit Tribus, novem aliis accenfenda Tribubus, quæ poft Augufti tempora, quum integris extra Italiam Provinciis civitas dari cœpiffet, à Claudio additæ videntur. Novas has Tribus ex Lapidibus adftruxit ONUPHRIUS PANVINIUS: (*k*) *Camilla* fpeciatim, quæ forte *Camillina*, *Camillia*, vel *Camilia* dicebatur, fex Marmorum auctoritate firmatur. Quodfi Tribum hanc rejiciat Lector, admittat *Galeriam*, litera C fæpius alternante pro G; ut *Cadi* pro Gadii, *Cavii* pro Gavii, *Carcili* pro Gargilii, &c. cujus alternationis in Epigraphis exempla innumera. (*l*)

§. XIV.

LEG. XXII. In ultimo Infcriptionis verfu Legio, in qua Magiffii noftri militaverunt, exprimitur, nempe LEG. XXII. Hanc in Ægypto ab Augufto conftitutam, Vefpafianus in Judæam, bello Judaico, juffit migrare. Mentio ejus apud TACITUM, (*m*) SPARTIANUM, (*n*) atque in Marmoribus paffim; ex quibus addifcimus, eam deinceps ad Rhenum præfertim fixiffe tentoria. Imp. Aur. Antonino Elagab. II. & Licinio Sacerdote II. Coff. anno Æræ Chr. CCXIX. Saloduri degiffe videtur, quod Opilius Reftio, Legionis XXII. miles, in vico Salod. Deæ Eponæ tum votum folvit. (*o*) In fola Moguntiacenfi urbe ejusque agro XII. tituli ex Lapidibus ab HUTTICHIO (*p*) prolati, Legionem hanc produnt, quibus REINESIUS (*q*) aliam fuperaddit; cujus accuratius exemplum, ab Amico defcriptum, damus, quam apud Reinefium legitur:

P. SO-

(*d*) *Præfat. ad Ennodium.* Item in limine *Notarum ad Sidonium Apollinar.* Conf. MURATORII *Differt. de Nominibus & Agnom. Antiq.* quæ extat Tom. III. *Antiquitatum Italicar. Medii Ævi* pag. 717.

(*e*) Campidoctor, qui Tirones in Campo docet ufum armorum. Rectius quam *Campiductor*, quod STEWECHIUS vult. VEGETIUS Lib. I. Cap. XIII. & Lib. II. Cap. XXII. Confentiunt LAMPRIDIUS in *Alexandro Sev.* Cap. LIII. (ad quem locum vide SALMASIUM) AMMIANUS Lib. XV. Cap. III. & Marmor apud GRUTER. pag. 565. num. 5.

(*f*) Erant inter milites *Candidati fimplares* & *Candidati duplares*. VEGETIUS *de Re milit.* Lib. II. Cap. VII. Apud AMMIAN. Lib. XV. Cap. V. & CASSIODOR. *Variar.* Lib. I. Cap. IV. *Candidatus Tribuni* memoratur.

(*g*) Si modo vox effet Latina *Caftrametator*, quam VITRUVIUS, VEGETIUS, aliique Scriptores ingenui, ignorant. VEGETIUS *de Re militari* Lib. II. Cap. VII. fimpliciter *Metatores* vocat.

(*h*) *Caligati* vox locum heic habere vix poteft: milites gregarii, viliores & obfcuriores ita dicti funt, unde manipulario caligarum habitu ufus eft Cajus puerulus, ut vulgi militum ftudia conciliaret fibi, inde dictus Caligula.

(*i*) Militare officium *Cuftodis Armorum* memoratur Marmoribus, fpeciatim duobus a STEWECHIO *ad Vegetii* Lib. II. Cap. XIV. allatis, ad quæ provocat Cl. HAGENBUCHIUS.

(*k*) *Commentar. Reip. Rom.* Lib. II. pag. 259.

(*l*) Vide REINESII *Infcript.* Claff. I. num. 2. pag. 4. fqq. fed & fubinde G litera alternat pro C, quod idem REINESIUS obfervat.

(*m*) *Hiftor.* Lib. II. Cap. C. nifi *duodevicefima* pro *duo & vicefima* legendum.

(*n*) SPARTIANUS in *Did. Juliano* Cap. I. ait, Julianum poft præturam præfuiffe in *Germania Legioni vicefimæ fecundæ primigeniæ*.

(*o*) HAFNER *Chron. Salodur.* Part. II. pag. 45. GRUTER. *Infcript.* pag. 300.

(*p*) Jo. HUTTICHII *Collectanea Antiquitatum in urbe atque agro Moguntino.*

(*q*) REINESIUS in *Infcript.* Claff. IIX. num. 18. pag. 525. ubi numerus annorum deficit. *Vianam* patriam militis, oppidum Norici, feu Rhætiæ potius, fecundum PLINIUM & PTOLEMÆUM Reinefius reputat.

MONUM.

P. SOLIVS
P. F. VOL. SV
AVIS. VIANA
MIL. LEG. XXII.
PRIM. AN.
XXXXVIII.

In eadem Moguntiacensium civitate repertus est seculo hoc Lapis, quo *Gentius Victor Veteranus Legionis XXII. Pr. P. F. Fortunæ Reduci Monumentum posuit pro salute Imp. M. Aurelii Antonini.*

§. XV.

Legionis XXII. Vexillatio tota Herculi Saxano ad castellum *Schuppenberg*, Antonacum inter & Bonnam, titulum posuit: Aliæ Inscriptiones.

HERCULI. SAXAN
O. SACRVM. VEX
SILLATIO LEG. XXII.
PR. QVI. SVNT. SVB
CVRA. K. APRILI. 7
M.

In eadem ripa Rheni Agri Clivensis erutus est Lapis, quem Gisbertus Cuperus, (r) Menso Altingius, (s) Muratorius, (t) & Keyslerus, (u) ediderunt; sed nullus accurate, præter Altingium, qui ipse diligenter hunc in modum exscripsit:

HERCVLI. (x) SAX
SANO. SACRVM
C. SVLPICIVS. MA
TVRVS. (y) LEG. XXII.
(z) PR. P. F. ET. COMMI
LITONES. LEG. EIV
SDEM. QVI. SVB
EO. SVNT
V. S. L. M.

§. XVI.

Cognomenta denique Legionis XXII. in Ara nostra San-Remigiana adjiciuntur his siglis P. P. F. quas Justus Fontaninius, Ancyranus Archiepiscopus, in suis ad me Literis exposuit: *pecunia publica fecerunt.* Verius autem Muratorius eas ad Legionis elogia retulit, nisi quod priores duas siglas *Pollentis* aut *Prætoria* non recte interpretatur, de ipsa quoque sigla postrema F. dubitans, an *felicis*, an *fecerunt* interpretanda sit. Verum omnem de prima sigla P. dubitationem testimonia Histori- Siglæ P. P. F.

Kkk corum

(r) In *Monumentis ad Harpocratem* pag. 566. Edit. Venet.

(s) *Notitia Batavia & Frisiæ antiquæ* pag. 32. Lapidem ipsum vidit, & omnium optime exscripsit Altingius.

(t) *Inscriptions.* Tom. I. pag. 65. num. 6.

(u) *Antiquit. Septentrionales* Cap. III. §. III. pag. 191.

(x) Cuperus habet SAXSANTO, atque cum Grævio duplex cognomen Herculis, *Saxani* nempe & *Sancti*, hic quærendum existimat.

(y) Cuperus siglam 7 *Centurionis* vocibus *Maturus* & *Leg.* interserit, quam Altingius & Keyslerus, ut puto, recte omittunt. Sulpitius Maturus enim Legionis XXII. erat *miles*, quæ vox subintelligitur. Hic autem cum Commilitonibus suis Herculi Saxano votum solverunt. Nescio autem, cur Altingius Inscriptionem exponens, Maturum *Legatum Legionis XXII.* constituat, quum hujus rei nihil ex Lapide possit exsculpi.

(z) Cuperus habet PREF. Moratorius PAP. Keyslerus PRP. omnes male. Siglæ hæ ita ex aliis Inscriptionibus restituendæ sunt: PR. P. F. *Primigeniæ Piæ Felicis.* Unde explicatio Keysleriana *Principibus & Commilitones* locum habere nequit.

MONUM.

corum & Marmorum tollunt; SPARTIANUS in *Didio Juliano* (*a*) Legionem hanc diserte *Primigeniam* vocat. Moguntiacensia quatuor Monumenta apud HUTTICHIUM siglas has habent: PR. P. F. unum vero LEG. XXII. PRIM. (*b*) In Lateribus, Coloniæ Agrippinæ repertis, occurrit LEG. XXII. PRI. In quatuor (*c*) aliis titulis apud GRUTERUM, & in Foro-Liviensi apud REINESIUM, (*d*) LEG. XXII. PRIMIG. indubitata indicia, *Primigeniæ* cognomen Legioni huic fuisse tributum. (*e*) Appellatio hæc Legionem *primitivam*, *primariamve* denotat, quæ non ab alia, ut *Geminæ*, originem ducebat. Ita Fortunam Primigeniam quoque coluerunt Romani. Legiones XXX. XXXII. XXXIV. XXXIX. eodem fuerunt exornatæ elogio. Siglarum P. F. quæ *Primigeniæ* nomen excipiunt, alia ratio est; has enim in nullo Lapide vel Scriptore, ubi Legio XXII. memoratur, additis aliis literis declaratas reperio: unde *Piæ*, *Pollentis*, *Prætoriæ*, uti MURATORIUS putat, elogiis ornata esse potuisset, uti sigla F. *Felicem*, *Fidelem*, *Fortem*, designare potuerat. HUBERTUS GOLTZIUS (*f*) pro *Pia*, *Fideli* stat; pro *Felice* MURATORIUS.

§. XVII.

Cognomina Legionum.

Plnrimæ Legiones uno, vel etiam binis, horum cognominum ornatæ fuerunt, uti XVI. XXXIV. XXXVIII. XL. *Fortis*, *Fidelis*; Legiones XXIII. XXXII. *Fortis*, *Felix*; Legio XXX. *Felix*, *Fortis*. Unde nec Fontaniniana expositio: *pecunia publica fecerunt*, nec Muratoriana *piæ pollentis fecerunt*, heic locum inveniunt, quod siglæ P. P. F. hinc inde Leginni XXII. in medio Inscriptionum subjiciuntur, in quarum fine formula snlennis V. S. L. M. *votum solvit libero munere*, legimus; quæ sane non admittunt verbum illud finale *fecerunt*; licet verbum hoc sigla F. exprimatur plerumque, imo & sæpius omissum subaudiatur; quod in nostro quoque Marmore factum esse, ex iis, quæ disputavimus, patet, Titulusque Salodurensis, quem mox subjicimus, confirmat. Sic Lapis noster San-Remigianus tria Legionis XXII. cognomina, *Primigeniæ* nempe, *Piæ* vel *Pollentis*, *Felicis* aut *fidelis*, nobis indicat. Quodsi cætera Monumenta, quæ de hac Legione loquuntur, consulimus, alia insuper elogia eidem attributa occurrunt. *Antoninianæ* epithetum adscribit ei nobilissimum illud Salodurense Marmor, *Eponæ Deæ* dicatum; quod mutilum quum sit atque nonnisi ANTONIANAE vocabulum oculis Lectorum se offerat, lacunæ tamen in Lapide utrinque læso & mutilato, conjecturam admittunt, syllabam NI temporum injuria periisse. Apud GUILLIMANNUM (*g*) ergo, HAFNERUM, (*h*) GRUTERUM, (*i*) aliosque, qui LEG. XXII. ANTONINIANAE in libris suis exprimunt; recte consignata hæc Inscriptio est. PLANTINUS (*k*) tamen lectionem *Antonianæ* retinuit. Epigraphen hanc Salodurensem omnium optime expressit STUMPFIUS in *Helvetiæ Chronico*; (*l*) cum cujus exemplo ego Saloduri, in itinere Helvetico versatus, ipsum Lapidem contuli, indeque hoc desumpsi apographum:

DEAE. EPONAE. MAX
OPILIVS. RESTIO. M .∴.
.∴ EG. XXII. ANTONI .∴.
ANAE. P. P. F. IMMV ∷
S. COS. CVRA. SA .∴
NS. VICO. SALOD ∴.
XIII. KAL. SEPTEMB.
DN. ANTONINO .∴.
II. ET. SACERDO .∴.
II. COS.
V. S. L. M. (*m*)

Consulatus Antonini II. (*n*) & Sacerdotis II. incidit in annum Urb. Cond. DCCCCLXXII. Æræ Christ. CCXIX.

§. XVIII.

(*a*) Cap. I.
(*b*) RAINESII Class. VIII. num. 38.
(*c*) GRUTER. pag. 552. num. 1. pag. 566. num. 8. &c.
(*d*) Class. III. num. 75. pag. 331.
(*e*) GISBERTUS CUPERUS in *Monumentis antiquis* pag. 565. Edit. Venetæ *Supplementor.* ad GRÆVII GRONOVIIque *Thesauros*.
(*f*) *Thesaur. Rei Antiquar.* pag. 155.
(*g*) *Rer. Helvet.* Lib. III. Cap. X.
(*h*) *Chron. Salodur.* Part. II. pag. 45.
(*i*) *Inscript.* pag. 87. num. 4. RAINESIUS *Inscript.* pag. 416. & 525. nomen quoque *Antoninianæ* adjudicat Legioni nostræ.
(*k*) *Helvetia Antiqua & Nova* pag. 272.
(*l*) Lib. VII. Cap. XXV. Eandem Inscriptionem exhibet Doctiss. BREITINGERUS in *Differt.* de *Antiquitatibus Turicensibus*, Germanice scripta, pag. 32.
(*m*) Lapis duos pedes altus, unum & dimidium pedem latitudinis habet.
(*n*) Aurelius Antoninus Elagabalus Imp. intelligitur.

MONUM.

§. XVIII.

Legionis XXII. alia epitheta.

Neque tamen diſſimulaudum eſt, Canſtadienſem Lapidem produxiſſe APIANUM, (*o*) & ex Apiano GRUTERUM, (*p*) ubi Legio XXII. *Antoniana* vocatur, quæ epitheti forma quoque GOLTZIO (*q*) placuit. In Sabinis Lapis eſt, (*r*) qui Legioni XXII. cognomen *Auguſtæ* videtur adjicere:

LEG. XXII. PRIM. AVG. P. F.

Alius apud Meſſanenſes, (*s*) ubi *Dejotariana* appellatur:

TRIB. MILIT. LEG. XXII.
DEIOTARIANAE.

Si modo Lapidum horum exſcriptores ſatis diligentes fuerunt. Denique & appellationem *Severianæ* eidem tributam fuiſſe, evidentibus nos verbis aliud Canſtadienſe Wirtenbergici Ducatus Monumentum, Maximo & Æliano Coſſ. hoc eſt An. Urb. Cond. DCCCCLXXVI. Æræ Chriſt. CCXXIII. poſitum edocet. Saxum eſt in Aræ ſpeciem formatum, quod Stutgardiæ jam viſitur; ex quo PREGITZERUS (*t*) hanc Epigraphen in lucem emiſit, quam vitioſiſſimam ante ediderat CRUSIUS; (*u*) qui eam tamen An. MDLXXXV. ipſe, ſed non ſatis diligenter, deſcripſerat:

I N. H. D. D. I. O. M.
GENIO. LOCI. E T. FOR
T V N A E. D I S. D E A B.
Q V E. E M E R I T I V S
S E X T V S. M I L E S
L E G I O N I S. X X I I.
P R. P. F. S E V E R I A
NAE. (*x*) B. F. (*y*) COS. PRO
SE. ET. S V I S. P O S V
I T. V. S. L. L. M.
M A X I M O. E T
A E L I A N O. C O S.
I D I B V S. I A N V
A R I I S

Nobile hoc Monumentum, quod Legionis XXII. titulos quatuor, *Primigeniæ*, *Piæ*, *Felicis*, *Severianæ* conjungit, ſi cognoviſſet GISBERTUS CUPERUS, honorificum hoc numen Legioni noſtræ non tam confidenter denegaſſet. (*z*)

§. XIX.

Origines horum epithetorum.

Antoninianæ elogium ab Antonino Pio, vel ab Antonino Philoſopho, vel à Caracalla, vel denique ab Elagabalo potuit in Legionem derivari. Diu ante hæc tempora M. Antonius Triumvir inter XXIV. Legiones ſuas, quæ *Antonianæ* vocantur, quasque peculiaribus Denariis celebravit, XXII. quoque nummo ſingulari expreſſit. Cognomen *Antoninianæ* etiam Legiones IV. VIII. X. habuerunt, quibus GOLTZIUS (*a*) XLII. addit. *Severianæ* à Septimio Severo, vel à Severo Alexandro, potuerat prognaſci. Quum autem Caracalla atque Severus Alexander frequentioribus bellis cum Germanis ad Rhenum fuerint colliſi, ipſeque Alexander haud procul Moguntiaco fuerit occiſus,

 ad

(*o*) *Inſcript.* pag. 461.
(*p*) *Inſcript.* pag. 6. num. 4.
(*q*) *Theſaur.* pag. 155.
(*r*) GRUTER. pag. 487. num. 9.
(*s*) Ibidem pag. 373. num. 4.
(*t*) Jo. ULRICUS PREGIZERUS in *Suevia & Wirtenbergia Sacra*, pag. 221.
(*u*) *Annal. Suevicor.* Tom. I. Part. I. Lib. I. pag. 95.
(*x*) CRUSIUS male exſcripſit:
LEGIONIS. XXII. PR. P. F. SEVERIANO.
(*y*) Siglas B. F. COS. PREGIZERUS explicat *Beneficiarius Conſulis*, ſive Cliens. In alia Inſcriptione apud eundem pag. 216. ubi de Legione *VIII.* occurrit quoque B. F. COS. quod eodem modo explicat. In *Inſcript. Etruriæ* GORII Tom. II. pag. 358. *Beneficiarius Tribuni* occurrit ſine ſiglis.
(*z*) In *Monumentis ad Harpocratem ſuum* pag. 565. Edit. Venet.
(*a*) HUBERT. GOLTZIUS in *Theſauro* pag. 152. ſqq.

ad alterutrum horum Imperatorum, præ cæteris, cognominum istorum origines mallem referre. *Mauritanicæ* cognomen, Legioni nostræ quoque inditum, ex Titulo Mombacensi (*b*) nonnemo concluderet, ubi legitur: *I. O. M. Saxanico Conservatori Honorius VII. Al. Leg. XXII. Pr. P. F. Maur. Germanus &c.* Legiones XI. & XXXII. elogio hoc fuerunt condecoratæ. Gruteriani Indicis Auctor, JOSEPHUS SCALIGER, (*c*) *Victricis* quoque cognomen Legioni nostræ tributum credidit; atque huc refert Inscriptionem (*d*) *M. Junii Curionis Equitis R.* ubi subjungitur:

LEG. XXII. VIC
TVR. VERISSIMI.

§. XX.

Milites Legionis XXII.

Superest, ut *Magistrorum* nostrorum Commilitones, qui in Legione XXII. stipendia meruerunt, diversis licet seculis vixerint, ex Marmoribus eruamus. Moguntiacensia excutio primum, in quibus sequentes:

C. Julius Flavianus Cornicularius Legionis XXII.
Gal. Strabo.
Aulus Baebius, C. F. Scaptia Clemes. Fæsulanus.
Honorius.
Q. Voconius Vitulus. (*e*)
Fl. Jolius Maternus, Veteranus
Fl. Sabinus Attillus, Veteranus.
Fl. Julius Reginus, miles.
Aulus Coraolus.
Herennius Victorinus.

Hæc ex HUTTICHIO, quibus ex aliis, Huttichio ignoratis, accedunt:
P. Solius Suavis; vixit annis XLVIII.
Ceotius Victor, Veteranus; pro salute M. Aurelii Imp. Monumentum posuit.

Salodori:

Opilius Restio Deæ Eponæ votum solvit.

Confluentiæ:

Emeritius Sextus, miles; Deo Jovi, Genio loci, Fortunæ &c. itidem votum solvit.
Severus miles.

Schuppenburgi:

K. Aprilis; sub cura sua Vexillationem Legionis XXII. habuit, quæ Herculi Saxano posuit titulum.

Bergendahliæ Circ. Duc.

C. Sulpicius Maturus, Herculi Saxano votum solvit.
M. Vettius Saturninus, Veteranus Civis Trajanensis. (*f*)

Beneventi:

L. Læticius L. F. Stel. Rufus, Tribunus militum.

Lugduni:

Verecundinius Verinus, Veteranus.
Attonus Constans, Veteranus.
T. Aufidius, T. F. An. Balbus Tr. milit.
Urogenus Nertes, Veteranus.
Albanus Potens, Veteranus.

Messanæ:

L. Bæbius, L. F. Gal. Juncinus Tribunus mil. Leg. XXII. Dejotarianæ.

In Ottonis Silva:

M. Ulpius Malchus Centurio.

Romæ:

Laberius L. F. Aim. Coccejus Lepidus.
Q. Manlius, Q. F. Cam. Severus, Alba Pompeja, Veter.
P. Cœlius P. F. Balbinus Vibullius.

Brixiensis ditionis:

Biveio Triumonis F.
Messava Deivari F.
C. Valerius Rufus.

In

(*b*) HUTTICHII *Inscript. Mogunt.*
(*c*) Vid. *Indicis* pag. 31. in hac Leg. XXII.
(*d*) GRUTER. pag. 548. num. 8.
(*e*) Nomen hoc occurrit in Julii Cæsaris nummo.
(*f*) SMETIUS apud CUPERUM pag. 565.

MONUM.

In Sabinis:
Q. Vibius Q. F. Aimilia Vetenius.
Via Prænest.
M. Junius Curio Eq. R.
Taurini:
Peregrinus.

Concludimus denique, Legionem XXII. Stativa sua longo satis tempore in Germania Superiore præsertim habuisse, quando maxima pars Monumentorum ejus apud Moguntinos ad nostra usque tempora perstitit. Sed & Coloniæ Agrippinæ plures coctitii lateres LEG. XXII. (g) uti superius dictum est, eruti sunt. Cohors hujus Legionis ad extremam usque borealem Alsatiam castra metata est, adeoque per magnam oræ Rhenensis partem tendebat.

§. XXI.

Quodsi denique Ædis & Aræ nostræ, Mercurio per Magissios conditæ, tempus requiras, ultra tertium seculum illud non videtur ascendere. Didii Juliani ætate quidem Legio XXII. in Germania jam fuit, ÆLIO SPARTIANO, uti vidimus, teste. At Monumenta nostra apud Germanos quæ extant, Legionem hanc *Antoninianam Severianam*, ab Antonino Caracalla atque Severo Alexandro, appellant, qui seculo III. vixerunt. Caracalla bellum contra Germanos quum gesserit An. Æræ Chr. CCXIV. Alexander autem occisus fuerit An. Chr. CCXXXV. Ædes nostra ante tempus hoc poni non potuit. Circa hæc ergo tempora Legionis XXII. cohortes cis & trans Rhenum, adeoque in Germania superiore, & oppositis ei Decumatibus Agris, Romano Imperio tum subjectis, limitem Rhenanum custodivisse, atque stativa sua ibi plurium annorum spatio fixisse videntur. Præter Rhenum autem in Italiæ Galliæque locis hinc inde frequentem Militum, Centurionum, Tribunorum, Legionis hujus mentionem occurrere, nemo mirabitur, qui consideraverit, eam quatuor seculorum spatio centies sua stativa mutasse. Epocha Inscriptionis.

Ultimo denique loco id annoto, Ædem & Aram hanc San-Remigianam non *ex voto*, sed ex spontaneo motu, ac peculiari in Mercurii numen veneratione & cultu, à duobus Magissiis exstructas fuisse.

ATTEGIA WASENBURGENSIS MERCURII.

§. XXII.

SAn-Remigianæ Mercurii Ædiculæ, Mercurialis succedat Attegia votiva, in ipso Vogesi aditu olim posita, cujus fauces ad Bythensem Lotharingiæ Comitatum diriguntur. Rupes est ibi, haud procul Niderbronna vico, aquis salubribus celebri, cui Castrum fortissimum *Wasenburg* (h) medio ævo impositum fuit, superiore adhuc seculo habitatum, nunc dirutum. Romanorum ætate ibi fuit ædicula, quam Satullinus quidam Mercurio construxit ex voto. Rupi, super quam ædicula stetit, insculpta est Tabula, etiamnum integra, cui incisa Inscriptio est, quam DANIEL SPECKLINUS, (i) HELISÆUS ROESLINUS, BERNHARDUS HERTZOG, non accurate satis describunt, quamque GRUTERUS (k) ex Rœslino expressit. Omnium optime publicavit, & ex eo exscriptam dedit ABRAHAMUS RAU. (l) MATTHIAS GESNERUS (m) autem, de Literis Elegantioribus Vir præclare meritus, Fabriani Lexici Editores secutus, eam non recte prodidit. En tibi genuinam ex ipsa rupe transscriptam: Attegia Mercurii.

 DEO

(g) GRUTER. *Inscript.* pag. 515. num. 2.
(h) HELISÆUS ROESLINUS in Germanica *Descript. Vasagi* Cap. XI. & BERNH. HERZOG in *Chron. Alsatiæ* Lib. III. Cap. XVI. pag. 53. Nomen hoc scribunt plerique duplicata ss. *Wassenburg*; at male scribunt, quum nomen à *Vasago* monte, uti medio ævo appellabatur, derivandum.
(i) *Architectura* Part. II. Cap. V. pag. 88.
(k) *Inscript.* pag. 54. num. 11.
(l) *Dissert. de Ara Ubiorum* pag. 57.
(m) In *Thesauro Linguæ Lat.* voce: *Tegulitius*, ubi pro *Attegia* scribitur *Altegia*, (quæ tamen eo in Lexici loco, ubi *Attegia* vox exponitur, recte expressa) pro *Severinus*, *Severinus*. In ultimo Inscriptionis versu una ex siglis L. ommissa est. Imo & vox *tegulitius* non T sed C habet in Epigraphe nostra.

DEO. MERCVRIO. ATTEGI
AM. TEGVLICIAM. COMP
OSITAM. SEVERINIUS.
SATVLLINVS. C. F. EX. VO
TO. POSVIT. L. L. M.

Severinius ergo Satullinus, Caji filius, Deo Mercurio Attegiam, five domunculam ex tegulicio opere, hoc eſt tegulis vel lateribus, compoſitam, ex voto poſuit lubens liberoque munere. (n) Votivum fuit ædificiolum, quod voto concepto completoque Satullinus exſtruxit, & quidem ædicula lateritii operis.

§. XXIII.

Opinio erronea aliorum.

Erronea SPECKLINI, HERTZOGII, ROESLINI, aliorumque, hos ſequentium, opinio, qui in ruinis illis, lapides quadratos ingentes etiamnum oſtentantibus, veteris Severiniani ædificii reliquias ſupereſſe, exiſtimant. Inſcriptio ſubjecta hanc ſententiam damnat, quæ nonniſi tenue aliquod operis tegulicii, à Severinio illic loci conditam Ædiculam indicat; quum illa, quæ hodie cernimus, munitiſſimi Caſtri & ferreæ quaſi Arcis ſint rudera. Tantæ molis ædificium non *Attegiæ*, ſed Templi, Fani, aut Delubri nomen meruerat. Ut itaque Inſcriptio, vivæ rupi inciſa, quæ eadem ſemper fuit, nec ex loco ſuo potuit dimoveri, cum ædificio ſuperſtructo conveniat, ſtatuendum eſt, Satullini Ædificium nonniſi operis tegulitii, hoc eſt, ex coctis lateribus compoſitum fuiſſe; quod tempeſtatum injuria quum facile perierit, medio deinceps ævo fortiſſima Arx eadem ſuper rupe extructa eſt; quæ & ipſa nunc in ruinis jacet, nihilque adeo cum Inſcriptione Romana habet commune. Ruinas has qui vel obiter conſiderat, facile perſpicit, quam diverſi generis ædificium hoc fuerit ab eo, quod Epigraphe indicat. Gothici, ut vocant, operis, non Romani, Caſtrum hoc fuit: Vogeſianis illis innumeris ſimile, quæ ſecuritatis cauſa rupibus impoſita, in ruinis nunc jacent formidanda cadavera; quorum in Alſatia noſtra circiter CC. reperiuntur. Itaque nec ſpecula Romana in his ruinis quærenda, quum Romanorum ævo ibi Ædicula fuerit.

§. XXIV.

Severinius Satullinus.

Severinia gens, ad quam Satullinus pertinuit, in Marmoribus & Commentariis Scriptorum non legitur. Alium Severinium, præter hunc noſtrum, non reperio, at fœminas hujus nominis duas, *Severiniam Afram* (o) nempe, atque *Severiniam Severinam*. (p) Nec Satullini cognomen ulla nobis produnt Monumenta. Cujus ſtatus vel ordinis Severinius noſter fuerit, non liquet. Imperitiſſimus tamen Antiquitatis omnis Rœslinus Præſidem Vogeſiani Tractus à M. Aurelio Imp. conſtitutum fuiſſe opinatur. Quodſi Severinius noſter dignitate tam illuſtri ornatus fuiſſet, eam Titulus non tranſiviſſet ſilentio, quum Lapides vel militum gregariorum muneris ſoleant facere mentionem. Militare munus ergo ei aſſignare non lubet. Incola loci illius, nulla dignitate officiove conſpicuus, extitiſſe videtur. Vogeſus enim apud Niderbronnam pervius, occaſionem dedit Romanis, ut fauces illas caſtris ſtativisque cuſtodirent: quem eundem in finem Tres-Tabernæ illæ, & Tabernæ Montanæ inſtitutæ fuerunt. Varia Romanæ habitationis monumenta, nummorum, qui quotannis ibi effodiuntur, copia, magnum illius tractus numerum incolarum indicant. Loci hujus nominis nulla in Lapidibus ſcriptisve Veterum memoria ſupereſt.

§. XXV.

(n) ROESLINUS explicat: *Lubens Loco Monumenti*, quæ declaratio in Monumentis votivis locum non habet, ubi L. L. M. vel *libens libero munere* vel *lubentiſſime merito* exponitur. Formula hæc votivis & ſepulcralibus cippis communis eſt, quod illis, qui vel leviter Epigraphicas Antiquitates deguſtarunt, pernotum.

(o) GRUTER. *Inſcript.* Tom. II. pag. 1087. num. 9.

(p) MURATORII *Inſcript.* pag. 853. num. 7. *Severiani* & *Severini* nomina occurrunt frequentius.

MONUM.

§. XXV.

Attegia vocabulum, quod pro Ædicula Satullinus posuit, rarius est, singulari aotem numero vix ullibi, in plurali apud JUVENALEM, (*q*) occurrit, ubi Maurorum tuguria, casas atque mapalia appellat *Attegias*, quas *Brigantum* castellis opponit: quam tenuia fuerint Maurorum habitacula, speluncis similia, Africana Romanorum bella nos docent. Attegia est casula in modum Fanuli. Fanula, minora Fana, FESTO sunt Hanula. Attegia.

Tegulicia (*r*) vox à nullo Scriptorum, quos novimus, adhibita est, nec apud Lexicographos locum reperiret, nisi Vogesiana hæc Inscriptio suppeditaret exemplum; cujus solius fide vocabulo Civitas Romana conceditur, eoque majus pretium Inscriptioni accedit. Tegulicia.

Conditi denique Monumenti tempus quod attinet, ad Antonini Pii annum XIII. qui Æræ Christ. CLI. illud referre non dubitat HERTZOGIUS. ROESLINUS (*s*) in finem regiminis Imperatoris Aurelii Antonini illud conjicit, quem Aquas Niderbronnenses cum conjuge Faustina invisisse, exinde concludit, quod Imperatoris hujus nummi in illo loco eruantur. Rationem admitterem, nisi promiscua in Urnis sepulcralibus diversorum Imperatorum numismata reperirentur quotidie, nisique, Imperatore novo creato, nummi, à decessoribus cusi, in hominum mansissent commercio. De Chronologia itaque nihil nobis compertum est certi. Primi secundique seculorum sculpturam Characteres non redolent, insequentium ergo opus hæc Epigraphe est. Tempus Monumenti conditi.

MERCURII SULZBACENSES.

§. XXVI.

SEd jam ordo rerum requirit, ut à Monumentis minoribus, Ara nempe, Ædicula, Attegia, dedicatis Mercurio, ad illa loca progrediamur, ubi majora ei Templa atque Delubra consecrata fuerunt. Initium à Sultzbaco ducimus, qui vicus nonnisi duabus leucis à Niderbronnensi Mercuriali Attegia, quam Satullinus ædificavit, dissita est. Nulla enim Alsatiæ Regio Monumentorum Romanorum, præsertim Mercurialium, feracior, illa, quæ Richshovium Wœrthamque oppidula, Sulzbacum & Niderbronnam vicos, comprehendit, qui quatuor leucarum nostrarum tractus, Vogeso contiguus est; cui Comitatum Dagisburgicum jungimus, qui per ipsa Vogesi juga porrigitur. Dagisburgensia Monumenta peculiari deinceps repræsentamus Tabella. Niderbronna & Wœrtha Aram quadrilateram habent, illis, quæ Hindeshemii Elæque extant, persimilem, quarum postremam, Elensem nempe, quod minimum injuriæ passa est, Tabula V. producimus. De Attegia sive Æde Mercuriali prope Niderbronnam, in rupe ea, ubi hodie Wasenburgensis Arcis rudera sunt, à Satullino constituta, jam actum. Sed & in eodem vico plura toreumata, lapidibus insculpta, numismatum Romanorum copia ingens, diversis temporum intervallis, eruta, omnem illum Mediomatrico-Tribocensem Tractum, Vogeso contiguum, Romanorum ævo, incolis plenum fuisse, demonstrant. Sulzbaci (*t*) speciatim, qui Schœneckianæ Dynastiæ, ad Durckemios Nobiles spectantis, vicus, in parietibus Ecclesiæ colli, leviter declivi, impositæ, Mercurios quatuor reperi, artificis, non imperiti, manu anaglyptice sculptos, & post ævi tempestatumque injurias, quibus per tot secula expositi erant, non nimium læsos, quorum duos Tab. IV. num. 1. 2. exhibeo. Ex multiplicibus Mercurii simulacris, in illo monte residuis, colligere licet, insigne aliquod Mercuriale Templum in illo colle olim exstructum fuisse, quod cum Dagisburgico & Donomio illo forte comparari potuerat. Nec abnuerim, sub Celtica Periodo, qua Templa in his oris Mediomatrici ignoraverunt, in eodem illo monte Lucum religiosum, Celticis Druidum sacris extitisse illustrem.

Mercurii simulacra. — Tab. V. num. 1. — Tab. IV. num. 1. 2.

§. XXVII.

(*q*) *Satyr.* XIV. vers. 196. *Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum.* Apud SENECAM *Nat. Quæst.* Lib. II. Cap. XLIX. attegiata fulmina pro *acerranea* legendum GRONOVIUS conjicit. Vide SALMASIUM *ad Solin.* pag. 311.

(*r*) GRUTERUS, Rœslinum secutus, pro *tegulicius* tegulitius posuit. Lexicographi, Editores nempe *Fabriani Thesauri*, atque GESNERUS, Gruterum secuti sunt.

(*s*) Lib. cit. pag. 195. & 205.

(*t*) Sulzbacum hoc, ut à cæteris ejusdem nominis in Alsatia locis distinguatur, vulgari lingua dicitur *Langen-Sulzbach*, Sulzbacum longum, quod vicus hic olim longior fuerat.

§. XXVII.

Majæ simulacrum. *Tab. IV. Num. I.*

Inter sculptos autem Sulzbacensium Lapides ille mihi præ cæteris rarior visus est, cui juncta ad dextram figura muliebris, crumena & caduceo, uti Mercurius ipse, instructa. Mammæ uberes & vestitus fœminam indicant. Vestitus exterior palla est. Imagine hac Majam, Mercurii matrem, repræsentari conjectatus sum facile; eorum, quæ apud MACROBIUM (*u*) legeram, memor. " Contendunt, (inquit) alii Majam „ Mercurii matrem mensi Majo oomen dedisse; hinc maxime probantes, quod hoc „ mense mercatores omnes Majæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, „ quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Majam, cui mense Majo res divina cele- „ bratur, terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine; sicut & mater magna in „ sacris vocatur . . . . . Mercurium ideo illi in sacris adjungi dicunt, quia vox „ nascenti homini terræ contactu datur: scimus autem Mercurium vocis & sermonis „ potentem. Auctor est Cornelius Labeo, hinc Majæ ædem Calendis Majis dedicatam „ sub nomine Bonæ Deæ; & eandem esse Bonam Deam . . . . quod omnium nobis „ ad victum bonorum causa est: Faunam, quod omni usui animantium favet: Opem, „ quod ipsius auxilio vita coostet. Sunt, qui dicant, hanc Deam potentiam habere „ Junonis, ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum. . . . . Dicunt, „ obstitisse voluntati patris in amorem suum lapsi, ut & virga myrtea ab eo verbera- „ retur . . . transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur, & coisse cum filia. „ Horum omnium hæc proferuntur indicia, quod virgam myrteam in templo haberi „ nefas sit; quod super caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater decipere „ tentavit, ... serpentesque in templo ejus nec terreotes nec timentes appareant. „ Ex Macrobianis his apparet, Majam non minus, ac Mercurium, filium ejus, mercatorum negotiatorumque Deam protectricemque fuisse. (*x*) Nostræ autem Alsaticæ oræ, opportunæ commerciis, Mercurius præ aliis Numinibus, cum Maja quoque matre sua, carus esse debuerat. (*y*)

§. XXVIII.

Mercurii signa.

Plerisque ergo, quæ producimus, simulacris Mercurii, marsupium addi, nemo mirabitur: ille enim mensurarum, ponderum, rerum venalium & omnium usuum Mercaturæ ad lucrum, reputatus est præses. CÆSAR (*z*) de Mercurio Gallorum ait: " Hujus sunt plurima simulacra: hunc omoium inventorem artium ferunt: hunc viarum „ atque itinerum ducem: hunc ad quæstus pecuniæ mercaturasque habere vim maxi- „ mam arbitrantur. „ Eundem in modum SUIDAS: (*a*) " Mercurium etiam quæstus „ auctorem, mercaturæ ac mercatorum inspectorem esse, dicunt; quam ob rem ipsius „ statuam statuunt gestantem marsupium. „ Mediomatricensis Divoduri (*b*) Inscriptio est, *Mercurio Negotiatori* dedicata ex voto. Crumena, quam in anaglypho nostro Mercurius Majaque tenent, ex illo genere est, quod *Bulga* (*c*) vocabatur, uti paulo superius dictum. Caduceus in Lapide Mercurio & Majæ, & singulis quidem, additus, res obvia est.

Dextrum latus.

Maja ad dextram Mercurii posita. Dextrum latus plerumque honestius & auspicatius habebatur. Veteres fidei & honoris sedem in dextra (*d*) posuerunt. Auspicia dextra FESTO prospera sunt: *dexter* idem quod propitius. (*e*) Ornata fuit annulis dextra, sequiore ævo hoc onere levata, quod læva otiosior sit. (*f*) In Monumentis sacris tamen potiorem Deum nunc dextram, nunc sinistram, occupasse reperio, uti id Marmora apud BOISSARDUM & *Admiranda Romæ* testantur, ubi Hercules Jovi nunc à dextris, nunc à sinistris, occurrit. Apud Romanos duo quum simul incederent, illud erat latus honoris, quod tegebatur; uode factum, ut nunc dextra, nunc sinistra potior esset, prouti ille, qui tegeodus, iter aggressus esset: tum enim comes *tegere*, vel *cingere latus*, vel *exterior ire;* cui vero præstaretur comitatus, *interior ire* dicebatur. (*g*)

Fallitur

(*u*) *Saturnal.* Lib. I. Cap. XII. pag. 171. Edit. Londin.

(*x*) Maja quoque obstetricis officium parturientibus præstat. Ipsa vox Græca *Obstetricem* significat. Festivum Majæ & Mercurii Dialogum nobis dedit LUCIANUS qui legitur *Operum* ejus Tom. I. pag. 232. Edit. Græv.

(*y*) MERCURIO MAXIMO C. Silius Fundanus Cis-Alpinus Gallus votum persolvit. REINESIUS *Inscript.* Class. I. num. 81.

(*z*) *Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. XVII.

(*a*) Voce: Ἑρμῆν.

(*b*) MEURISSE *Hist. des Eveques de Meta* pag. 10.

(*c*) GERHARD. Jo. VOSSIUS in *Etymologico.*

(*d*) LIVIUS Lib. I. Cap. XXI.

(*e*) STATIUS *Silvar.* Lib. V. Carm. I. vers. 13. SILIUS ITAL. Lib. XI. 531. QUINCTILIANUS in *Proœmio.* APULEJUS *Metamorphos.* Lib. II. pag. 128. VARRO *de Lingua Lat.* Lib. VI. 2.

(*f*) KIRCHMANNUS *de Annulis* Cap. IV.

(*g*) HORATIUS *Serm.* Lib. II. *Sat.* V. vers. 16. sqq.

- - Ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Ut te tegam spurco Damæ latus?

Adde OVIDIUM *Fast.* Lib. V. vers. 67.

Fallitur ergo GEORGIUS LONGUS, Ambrosianæ Bibliothecæ Custos olim, omnibus viribus contendere conatus, (*b*) cum apud Veteres *exteriorem* dici constanter, qui sit ad dextram, adeoque sinistram honoratiori semper concessam fuisse; quum res hæc à diversa hominis, qui interior sive tegendus erat, positione pependerit. Fecit hoc autem Longus, ut rationem indicaret, ob quam, in veteribus Pontificum Rom. sigillis, Paulus à dextra, Petrus à sinistra conspiciatur.

§. XXIX.

Inter Mercurios Sulzbacenses secundus, qui bipedalis est, dextra manu piscem tenet, quem canis appetit. Piscem hunc Bocem (*i*) esse vel Boopem arbitror. Uti enim apua (*k*) piscis Veneri, citharus Apollini, mullus Dianæ, ita boca, box, boex, boax, sive bocas sacer erat Mercurio, quod apud ATHENÆUM DORION (*l*) prodidit. Canis, qui adsidet Mercurio, inter animalia, ei consecrata, refertur. Fabula rei dedit occasionem. Narrant Mythologi, teste LUCIANO, Deos à Gigantibus oppugnatos, corumque specie perterritos, in Ægyptum aufugisse; quo quum pervenissent, nec se fat tutos putassent, variorum animalium accepisse formas; Jupiter hinc in arietem, Mercurius in canem, Pan in hircum, Juno in vaccam, alii in crocodilos, ibides, simias, mutati sunt. Idem canis in tertio Sulzbacensium Lapide Mercurio, bulgam dextra, caduceum inversum sinistra tenenti, allidens visitur, quem, ut & quartum, nonnisi bulga caduceoque conspicuum, quod nihil peculiare continent, non damus æri incisos. Animalia Mercurio consecrata. *Tab. IV. num.* 2.

MERCURIUS REICHSHOVIANUS.

§. XXX.

SUlzbaco Reichshovium oppidum, sesqui leucæ intervallo ab eodem dissitum, tendimus. Extra muros ejus Mercurialis Lapis votivus, Ecclesiæ dirutæ muro insertus olim, nunc in Aula mea visitur, tres pedes longus, unum cum dimidio latus; eique imago Mercurii anaglyphico insculpta est opere. A dextro ejus humero strophium pendet: sinistra manu tenet incurvatum illud marsupium, dextram capiti hirci imponit. Ad latus utrumque superius fœminea protome cernitur, ad pedes vero capita duo visuntur. Ad Mercurium omnia referre si velles, crederes, superiorum alteram Majæ, alteram Opis esse imaginem, quarum illa mater ejus, hæc fuerat nutrix. Conjecturæ favet, quod inter Sulzbacensia Mercurius cum Maja exprimitur; cui in hoc Reichshoviensi Ops Majæ potuit addi; nisi ex pellicibus aut filiabus Mercurii duas heic repræsentari, aut omnia ad sculptoris ingenium referri, malueris. Supremæ Lapidis parti Inscriptio hæc legitur insculpta: Mercurius Reichshovianus. *Tab. IV. num.* 3.

DEO. MER. S. VIC
TORINA. NATALIS
· EX. V. P. L. L. M.

Deo Mercurio Secunda Victorina Natalis ex voto posuit libens libero munere. Siglum S. hoc loco singularia prænominis nota est, signatque *Secundam*; quod inter prænomina habuisse Romanos, REINESIUS (*m*) docuit. Ne autem duo hæc *Secundus* & *Sextus* confunderentur, posterius tribus semper elementis prioribus SEX. à Marmorariis expressum reperimus. *Secundi* prænomen in Lapidibus rarum, sed *Secundæ* rarissimum.

(*b*) In Tractatu *de Annulis Signatoriis Antiquorum* Cap. IX. pag. 91.

(*i*) ARISTOTELI, citante ATHENÆO Lib. VII. Βώξ, NUMENIO Βοώξ, qua etiam appellatione OPPIANUS Lib. I. utitur. SPEUSIPPO & aliis Atticis Βόαξ, à voce, ideoque Mercurio, vocis & linguæ Deo, sacer habitus, ut existimat Athenæus. Marinis species est, ut RONDELETIUS *de Piscibus* Lib. V. Cap. XI. scribit, magnitudine pedali. Figuram ejus exhibet Jo. JONSTONUS in *Historia Naturali* Lib. V. Tit. III. Cap. I. Art. XXIII. pag. 84. quæ conformis est pisci, quem Mercurius noster manibus tenet. Multa quoque de Boce ULYSSES ALDROVANDUS *de Piscibus* Lib. II. Cap. XLI.

(*k*) De Apua vide PLINIUM Lib. XXXI. Cap. VIII. Patinam de apua fricta memorat APICIUS COELIUS *de Arte Coquinaria* Lib. IV. Cap. II. pag. 114. Vocatur quoque aphya; & quia ex spuma ortum suum ducere credita est, sacra fuit Veneri, ob communes origines. ULYSSES ALDROVANDUS *de Piscib.* Lib. II. Cap. XXIX. sqq.

(*l*) DORION in Libro *de Piscibus* apud ATHENÆUM *Dipnosophistar.* Lib. VIII. Idem Dorion scripsit Librum, qui Γεωργικὸς dictus, ab Athenæo quoque allegatum Lib. III. Bocam FESTUS in piscium classe ponit.

(*m*) *Inscript.* Class. XII. num. 51. Adde Class. VIII. num. 76.

Votorum folutorum mentio, in Alfaticis Monumentis frequens, admonet me vocum, in re votiva folennium, *nuncupare*, *fufcipere*, *folvere*, *fignare*. Solennia vota fufcepta dicebantur, quum nuncuparentur, referrenturque io Tabulas. Sic confcripta quum effent, fignata vel obfignata (*n*) Deorum ftatuis affigebantur. (*o*) Voti compotes refigebant Tabellas, folvebantque Diis, quæ fe daturos promiferant. Pontifices, Confules, Cenfores, Prætores in Urbe, Præfides in provinciis, pro Imperatoribus vota nuncuparunt. Poft ouncupatiooem fignata, vel in tabulas relata, ad finem anni fervarunt, quo perfolvebantur, & alia nova ouncupabantur; (*p*) præeunte Pootifice, Sacerdote, Prætore. Formulas legesque dedicationum habet BARNABAS BRISSONIUS. (*q*) Vota denique quum folverent, *libere* & *lubenti* animo fe id facere, femper profeffi funt; fpontanea, non coacta munera Diis grata reputantes.

Tab. V. Lit. b. Mercuriali Reichshoviano Lapidi literato illiteratum addo, qui dum hæc fcribo, eodem in loco, quo præcedens, inventus mihique advectus eft, quem Tab. V. lit. b. exhibet. Hic præ cæteris omnibus id habet fingulare, quod omnia Mercurii fymbola, quæ in aliis Monumentis ejus figillatim occurrunt, caduceus, bulga, hircus, gallus, heic conjuncta fiftuntur; bulga enim five marfupium eft, quod Mercurius dextra fua inter duo coroua hirci reponit. Mercurio noftro Reichshoviano fimilem plane Peutingeriana Domus poffedit, uti rariffimus CONRADI PEUTINGERI *Liber Infcriptionum Auguftæ Vindelicorum* (*r*) me docet.

MERCURIUS BADA-MARCHICUS.

§. XXXI.

Mercurius Bada-Marchicus. Tab. IV. num. 4. VOgefo noftro Martianam filvam, quæ & Nigra vocatur, ab altera parte Rheni fitam, Vogefoque parallelam, quos inter Rhenus, tanquam in valle perpetua, defluit, fubjungimus. Verticem ibi fublimem, noftro non mioorem Donone, extollit, atque è longinquo oftentat, Staufenbergenfis (*s*) ille notiffimus Mons, ad cujus radices fitum eft oppidum Bada-Marchionum, fuis Thermis illuftre. Montem præruptum confcendi, ut oculis meis tandem decernerem, quid de anaglyptico illo Mercuriali fimulacro (*t*) ftatuendum; quod duas in partes diffractum, in fummo montis apice jacet, cujus tam variæ, totoque inter fe cœlo diverfæ, delineationes ad me miffæ fuerunt. Mercurium deprehendi, nonnullis ex numero eorum, quos mons nofter Dononius fert, fimilem, nifi quod Staufenbergenfis ftaturæ majoris, fex pedum nempe & IX. pollicum, eft. Siniftra caduceo innititur, hirco ad ejus pedes jaceote. (*u*) Pileo quidem caret alato, fed alæ capiti ipfi affixæ, nudus fexuque careos. Caper quidem Baccho dicatus fuit, ut Mythologi docent; Mercurio tamen additus quandoque, ut & in Dononiis tribus deinceps videbimus, quod Mercurius in pulcherrimum bircum fe vertiffe creditus, ut Penelopen, in Taygeto monte armenta Patris Icarii cuftodientem, captus amore, falleret; ex quo concubitu Pan, hircinis pedibus, barba capiteque cornuto inftructus, prodiiffe creditus eft. (*w*)

(*n*) TURNEBUS *Adverfar.* Lib. I. Cap. XVII. paulo aliter. Rectius RUTGERSIUS *Varior. Lect.* Lib. V. Cap. V.

(*o*) JAC. PHIL. TOMASINUS *de Donariis Veterum* Cap. VII.

(*p*) PLINIUS Lib. X. *Epift.* XLIV. & XLV. Vid. Jo. MARIA CATANEUS in *Notis ad* has *Epift.* FIGRELIUS *de Statuis Roman.* Cap. XXIX. LAURENT. *Var. Sacr. Gentil.* Cap. V. BLONDI *Roma Triumphant* I. pag. 16.

(*q*) *De Formulis folennibus populi Rom.* I. pag. 115.

(*r*) Liber impreffus eft Moguntiaci in ædibus Joannis Schæffer An. MDXX. fol.

(*s*) Vocatur quoque à multis *Mons Mercurii*, (*Mercuriberg*) ab imagine illa Mercurii, de qua nunc agendum. Staufenbergenfem montem vide in Topographia Alfatiæ exhibitum, in Ichnographia Argentorati; ubi altiffimos trans Rhenum montes Lectoris oculis è longinquo offert.

(*t*) A vulgo Badenfium dicitur *der gebannene Mann*, homo fculptus.

(*u*) VELSERUS inter *Monumenta Auguftæ Vindelicor.* pag. 367. ex Peutingerorum ædibus produxit Mercurium, ad cujus pedes à finiftra gallus, à dextra bos, quem, errore exfcriptoris vel ipfius Chalcographi, ex hirco in bovem immutatum fuiffe arbitror.

(*w*) HERODOTUS in *Euterpe*. HOMERUS in *Hymnis*. CICERO *de Nat. Deor.* Lib. III. NATALIS COMES in *Mythologia* Lib. V. Cap. 6. pag. 452.

DONONIS MONTIS MONUMENTA.

§. XXXII.

Mons Dononis. Tab. II. & III.

IN Vogesi medio, & in ipso quidem Alsatiæ Lotharingiæque collimitio, versus *Planiam* (x) rivum, altissimus mons est, ad Lotharingos pertinens; quem Gallici idiomatis accolæ Lotharingi, à latere occiduo Vogesi habitantes, *Donon*; (y) Germani vero Alsatæ, qui ab oriente montem attingunt, *Donnen* appellant. A prioribus alio quoque nomine vocatur *la Montagne de Framont*; qua voce vel *Pharamondi* vel *Francorum montem*, Germanice *Franckenberg*, (z) designari visum nonnullis. Unde antiqua apud Provinciales illius oræ exorta traditio, primum Francorum, cis Rhenum dominantium, Regem Pharamundum in hoc monte habitasse, & magnis cum thesauris ibidem fuisse sepultum, quos adhuc alicubi in Monte latere, sibi vulgus persuadet. Nomen ergo *Framont* an à Francis, (a) an à Pharamundo, quæ communis traditio, an aliunde derivandum, disquiritur. MABILLONIUS receptam apud Provinciales famam adeo non rejicit, ut Dissertationem suam de *primorum Franciæ Regum sepulturis* conscribendi occasionem inde desumserit. *Senoniensis Abbatiæ Charta* de An. MCCLXI. eandem traditionem jam prodit. HUNIBALDUS apud TRITHEMIUM dicit, Marcomirum & Pharamundum *in Monte, qui dicitur Franckenberg, more gentilitio sepultum*. Testimoniis his parum fidei licet MABILLONIUS tribuat, quod Chartæ illius ex seculo XIII. testimonium in rebus seculi V. parum fidei mereatur, quodque Hunibaldi auctoritas apud Criticos nulla sit: in eo tamen falsam opinionem suscepit, quod montem *Franckenberg*, memoratum Trithemio, ad Vogesum retulerit, referendum ad Cattos. Horum enim in partibus ejusdem nominis mons est, sex circiter leucis distans Marburgo. Cattos autem ex præcipuis Francici fœderis sociis fuisse, nemo hodie in dubium vocat. Præterea Virum, multifaria eruditione præditum, latere vix potuit, ante Tolbiacensem Clodovei pugnam in Alsatia Francos nec pedem fixisse, nec figere potuisse; omni hac superioris Rheni ora ab Alemannis occupata, qui hac ex parte penetrarunt in Galliam; quum Franci, Alemannorum confines ad Mœnum flumen, Inferiorem Rhenum infestassent, ut suum in Gallia Belgica stabilirent imperium, abrogarentque Romanum. Quodsi Alsatia nostra primis Merovingorum Regibus jam subjecta fuisset, nullus ego conjecturæ receptæ repugnarem. Pharamundo autem in etymologica vocis *Framont* expositione nullum me locum dare nemo mirabitur, cum rationes perpenderit, quæ nobis pridem persuaserunt, ut hunc, Francicæ Monarchiæ qui creditur conditor, ex Franciæ Regum eliminaremus (b) historia: qui, si vel maxime Francos rexisset, nullum tamen pedem in Alsatia fixit, quæ toto fere seculo quinto ad annum usque CCCCXCVI. hoc est, ad Clodovei I. tempora, Alemannos dominatores experta est. Verisimiliores autem illæ etymologiæ videntur, quæ vel à *ferri*, in monte illo abundantis, copia, (*Ferratus mons*) quo nomine MONTEFALCONIUS (c) eum appellat, vel à duobus montibus juxta se positis, & ex uno quasi in duos diffracto, (*Fractus mons*) (d) vel à veteris viæ, à Romanis stratæ, & ad montem hunc adscendentis, ruderibus, quæ viæ medio ævo appellabantur *Ferratæ*, (e) nomen istud derivant. Ipsum Montem Dononis *Framont* vocari nondum satis constitutum esse equidem video,

 sed

(x) A parte occidentali hujus Montis planities panditur, quam Plania (*Plaine*) flumen perluit, alluens quoque oppidum in illa ipsa parte *Raon sur Plaine*, ita appellatum, ut distinguatur ab oppido altero *Raon l'Etappe*. Per hanc Vallem olim Romana militaris via versus Rhenum ducens transivit, cujus vestigia adhuc dum supersunt.

(y) THEODORICUS RUINARTUS in *Itinere Literario per Alsatiam & Lotharingiam*, in MABILLONII *opusculis Posthumis*, Tom. III. pag. 443. existimat vocem *Donon* corruptam esse ex *Deux Monts*, nomenque apud accolas exortum, quod revera mons monti impositus videatur, uti mox ex descriptione ejus apparebit. Notandum vero, præter duplicem hunc Montem, qui summus & monumentis suis celebris, alium adhuc esse Dononem, qui minor appellatur, & majori vicinus est. Minor, qui verticem paulo minus altero tollit, in Alsatia situs, nulla re memorabilis. Major, quem nos describimus, Lotharingicus est, vocaturque *le Grand Donon*, Germanis *Der Hohe Donnen*. *Vita Odiliana* seculi VIII. Scriptor Anonymus & *Topologus Novientensis*, qui seculo XIII. vixit, montem hunc cum Odiliano sive Hohenburgensi confuderunt, quando hunc *Altitona*, quod Germanicum *Hohen-Donnen* est, per errorem appellant.

(z) CALMET *Histoire de Lorraine* Tom. I. pag. 270. Edit. poster. MABILLON. *Dissert. sur les Sepultures des anciens Rois de France*, Opp. Posth. Tom. II. pag. 44. & 47. RUINARTUS loco cit.

(a) Francorum montem, quod ibi priorum Regum Francorum tumuli habeantur. RUINARTUS loco cit. pag. 446. sententiam recenset, verum nec rejicit, nec approbat.

(b) Vide *Illustres ex Historia Francica Controversias*, quas in lucem emisimus anno MDCCXXXV. pag. 1. sqq. & *Commentationes* nostras *Historicas* pag. 367.

(c) *Antiquité Expliquée* Lib. V. Cap. II. pag. 416.

(d) Prouti mons Pilati, Lucernæ urbi imminens, *Fractus Mons* appellatur. Vide supra pag. 7.

(e) Talis Via strata ad veterem Amagetobriam Sequanorum, CAESARI memoratam, duxerat, testante CHIFLETIO *Vesont.* Part. I. Cap. XXXV.

fed hoc nominis villulæ vel fabricæ ferri, ad Dononis radices fitæ, attribui certus fum. Loco huic *infra montem* fito, vere nomen *Framont* impofuit vulgus: origo vocis enim indubie Latino-Gallica eft. Dononis Montem ergo à cæteris montibus ut Lotharingi diftinguerent, à loco, ad pedes ejus fito, lingua fua appellarunt: *Montagne de Framont.* Ita locus, ad radices, nomen fuum à monte, mons viciffim à loco appellationem accepit; quæ conjectura verifimilis fi Lectori placebit, reliquæ omnes *Framontis* etymologiæ ceffabunt.

§. XXXIII.

Defcriptio montis.

Sed ad ipfam Dononis defcriptionem progredimur, quam nos quidem fupra (*f*) jam paucis attigimus, ubi Vogefi fitus & dotes generatim delineati. Mons hic, quem ipfe confcendi, inter cæteros Vogefi Alfatico-Lotharingici montes fuum caput extolleos, (*g*) in duas partes dividitur, quarum altera alteri, ceu rupes rupi, impofita. Inferior pars montis, verfus occidentem, in modum propugnaculi efformata & undique abrupta eft. Per rupium fiffuras & faxorum intervalla, non fine labore, ad primam afcenditur planitiem, quæ orientem verfus C. pedes lata, plus quam XL. paffus longa, altera rupe editiore terminatur.

Ædificia.

In planitie hac veteris cujusdam ædificii cernuntur ruinæ, quod intra muros XXXVII. pedes longum, XXVIII. latum fuerat, altum vero, uti ex lapidibus, qui fuperfunt, conjici poteft, tredecim circiter pedes. Duæ portæ, V. pedes altæ, II. pedes latæ, una ad orientem, altera ad occideotem vergebant. Totidem erant feneftræ, una fcilicet ad feptentrionem, altera ad auftrum, utraque alta pedes V. lata IV. Ædificium illud ex quadris fectisque lapidibus confectum erat, tam folide compactis, ut vix potuerint disjungi, definituque adeo difficile, quonam ioter fe vinculo cohærerent. Tegulæ & carbones, in foffa IV. pedum profunditatis, per omnem ambitum ducta, reperti, ingens olim fuiffe ædificium, tempore flammisque vaftatum, teftantur. Paffibus XXV. ab eo loco columnæ quadratæ, XXIX. circiter pedes altæ, occurrunt; ex quarum fragmentis patet, tres columnas fibi invicem fubftratas, fingulasque fua bafi & capitello fuiffe inftructas. Infimæ bafi Infcriptio infculpta: *Jovi Opt. Max. à. C. Lucullo Lepidino dicata*, quam RUINARTUS (*h*) adhuc vidit, ego fruftra quæfivi, quæque adeo cum altera, Mercurio, Hecatæque dicata, quam fupra quoque retulimus, periit. Poft XXV. pedum intervallum extabat aliud Ædificium, fimile prorfus huic, quod modo defcriptum: inde tertium duobus reliquis fimile, parique diftantia. E regione fecundi, verfus aquilonem, veftigia funt putei, temporum diuturnitate oppleti. A planitie hac prima per alteram five fuperiorem rupem, mediocri declivitate, ad fummum afcenditur culmen. Supremus hic vertex Dononis, in ovi fpeciem efformatus, lapidibus tectus eft. Planum ab oriente in occidentem paffus circiter CL. ex aquilone ad auftrum vero pedes XXV. habet in latum. In declivitate, quæ verticem cingit, & quidem verfus meridiem præfertim & aquilonem, Mercurii fimulacra, opere anaglypho infculpta lapidibus, magno ibi numero promifcue jacent, quæ ex apice montis, ubi Templum Mercuriale erat, præcipitata fuerunt. Hæc inter aliæ quædam hominum veftitorum imagines, fimilibus lapidibus infculptæ, occurrunt.

§. XXXIV.

Figuræ.

Tab. III. num. 3.

Spectatoris curiofi oculos denique duæ figuræ, dextro lateri verticis, qua meridiem fpectat, & quidem ipfi faxo, infculptæ invitant, quarum altera aprum, altera canem in Tabula, rupi incifa, diftincte exprimit. Apro, literis Romanis fubjecta vox SVRBVR, cani vox BELLICcVS. Tabulæ totius capedo trium pedum in longum eft, duorum pedum in latum. Faciem Dononis, cum Monumentis fuis, generatim exhibui, qualis fuperioris feculi fine extiterat; HIACYNTHI ALLIOTI, in Mediano Vogefi Monafterio Abbatis, qui circa An. MDCXCVI. ipfe quoque locum perluftraverat, (*i*) Schedis

(*f*) In Confpectu Alfatiæ §. IX. pag. 7.

(*g*). *Donon* cæteris montibus, etiam altiffimis, tertia fere parte editior eft; profpicitur inde longe lateque cis & trans Rhenum.

(*h*) MABILLON *des Sepultures des Rois de France*, in *Operibus pofthumis* Tom. II. pag. 46.

(*i*) Supra Period. Celticæ §. XCIX. pag. 84. Alliotus Abbas factus MDCLXXVI. obiit MDCCV. HUMBERTUS BELLHOMME *Hift. Mediani Monaft.* Part. IV. pag. 432. Ex Allioti defcriptione MABILLONIUS ea defumfit, quæ *Differtationi* memoratæ de hoc monte inferuit; idemque fecit RUINARTUS in *Itinere Lotharingo-Alfatico*, qui cum Hiacynthi fratre, Petro Allioto, montem ipfe An. MDCXCVI. die XVI. Sept. confcenderat; Mabillonio interea iter continuante ad Alfatas. Hiacynthus Abbas Medianenfis ad fratrem fuum, Medicum Ludovici XIV. de his monumentis Dononis Epiftolam fcripfit, cujus in Diario Eruditorum (*Journal des Sçavans*, An. MDCXCVI. Menfe Jan. pag. 25.) mentio habetur.

MONUM.

Schedis adjutus. Illa autem ætate non modo Monumenta, quæ ex Abbatis hujus delineatione ab ipsis lapidibus descripta, damus ære expressa, sed & plura alia ejusdem generis in illo monte supererant. Ab eo tempore & Lapides Literati, & ex Imaginibus Mercurialibus, plures alio asportati fuerunt; Templum, quod modo descripsi, plane destructum, ita ut Dononem, quem ALLIOTUS & RUINARTUS An. MDCXCVI. viderunt, in ipso jam quæras Donone. Figuræ hæ non barbaros artifices, sed artis sculptoriæ satis bene peritos, habuerunt auctores. Nec omnes uno eodemque tempore sculptos crediderim. Lapides, quibus figuræ incisæ, ejusdem naturæ deprehendi, cujus saxa montis ipsius sunt. Tot Mercurialium simulacrorum, vertici montis adjacentium, copia, Templi, Mercurio ibidem olim dedicati, indicium est: Templum, in prima montis planitie positum, Jovi & Mercurio sacrum fuisse, Inscriptiones, prætento seculo ibi adhuc conspicuæ, quarum altera Jovem, altera Mercurium loquitur, nobis quoque indicare videntur. Itaque Dononem optimo jure *Mercurii*, sive, ut Galli loquebantur, *Vodani-Montem* (*k*) appellares, cujus nominis locum alibi Lotharingia habet; firmaque adeo manet sententia, quam supra (*l*) declaravi, Dononem pro religioso magis, quam castrensi loco habendum.

§. XXXV.

Sed jam ad Imaginum Mercurialium examen progredimur. Ex quatuordecim, quæ seculi hujus initio, partim integræ, partim fractæ (*m*) ibi conspiciebantur, nonnisi novem præcipuas selegi; oculis offerendas Lectorum. (*n*) Imagines hæ diversæ magnitudinis fuerunt. Nonnullæ altitudinem quatuor pedum excedunt; nudæ sunt, nisi quod primus & septimus palliolum, vel chlamidulam levem, humeris impositam, habeant: tres priores & quintus dextris singuli marsupium tenent. Ab eo, quod primus manu tenet, fascia defluit. In Mercuriis illis, quorum capita supersunt, petasus cernitur alatus, sive pinnis ornatus. Caduceum nonnisi duo tenent dextra, quatuor alii sinistra; & primus quidem, quintus ac nonus erectum, secundus, quartus (*o*) & sextus eum tenent demissum. Animal ad pedes quarti & octavi simulacri hircus vel caper est; alias Baccho sacratus, uti Mercurio aries. Mercurii imago in Monte *Staufenberg*, prope oppidum Badense Marchionum, ad pedes suos quoque habet caprum; quod nostrum hoc Dononis Monumentum illustrat. Similes duo Mercurii, quibus caper singulis additus, in Wirtenbergenli Ducatu reperti sunt, qui asservantur Stutgardiæ. (*p*) Animal ergo, quod primo Tabulæ II. num. 1. Mercurio additum & vetustate fere deletum, caper est. (*q*) Secundæ quartæque figuræ gallus additus, avis Marti, Æsculapio, sed & Jovi interdum, Cybeli, Mercurioque, imo apud PLUTARCHUM, (*r*) Anubi quoque Ægyptiorum & Hermanubi, dicata.

Explicatio figurarum. *Tab. II.*

Tab. II. num. 1.

Æsculapio de capra res divina imprimis fiebat, quoniam capra nunquam sine febre esse dicitur; salutis autem Deus Æsculapius est, cui & gallus immolabatur. Socrates moriturus apud Platonem testamento suo gallum Æsculapio reliquit. (*s*) Alitem hunc, propter vigilantiam, Mercurio dicatum fuisse haud mirum. In Agro Tigurino repertum Mercuriale signum, ad cujus pedes testudo, quæ nulli Numini minus, quam Nuntio Deorum, attribuenda videtur. Figuræ septimæ addita quædam Epigraphe est, cujus literæ, nullo ordine positæ, ita possunt collocari:

Tab. II. num. 7.

D E. M. P. V. C.
V. S. L. M R I

(*k*) Vide supra pag. 72. Apud Salodurenses quoque collis, ab Hermete sive Mercurio nomen trahens, *Hermes-bubel*. Talem etiam reperi in introitu fere Vogesi Alsatici, prope villam *Langen-Sultzbach*, Schœneckianæ Dynastiæ, haud procul ab oppidulo Wœrtha.

(*l*) §. CCVIII. pag. 240.

(*m*) Potioribus simulacris his, Christianorum forte veterum zelo, abscissa sunt capita, quod nimis Gentilismi, ex his oris per Francos profligati, temporibus factum esse conjicio. Quodsi altius ibi terra effoderetur, plura adhuc alia hujus generis forte reperirentur monumenta.

(*n*) Monumentorum Tabula II. Adde MONTEFALCONIUM *Antiquit. Explan.* Tom. II. Tabb. CLXXXVI. CLXXXVII. Lib. V. Cap. II. & JACOBUM MARTINUM in *Lib. de Religione Veterum Gallorum*, Gallice scripto. Tom. I. Lib. II. Cap. XVI. pag. 318. seqq.

(*o*) Figuram hanc, quæ vere Mercurialis est, sed dubii sexus, ALLIOTUS sacrificulam Bacchi credidit; quæ duos serpentes, nexibus amplexos, teneat, atque alterius caput conterat.

(*p*) PREGIZERUS in *Suevia & Wirtenbergia Sacra*, pag. 222.

(*q*) Vide supra in Mercurio Staufenberg. pag. 450.

(*r*) In Libro *de Iside & Osiride*, ubi: "Ad hunc
" (Hermanubim nempe) inferiora, sicuti ad illum,
" (Anubim) superiora pertinent: quapropter illi
" candidum gallum, huic croceum immolant.

(*s*) GYRALDUS in *Historia Deorum Syntagm.* VII. pag. 254. & 542.

NUNUM.

Deo Mercurio P. V. C. (nomen hominis) *votum solvit lubens merito.* Romani cujusdam aut, si mavis, Galli hominis, votum suum solventis, nomen in siglis P. V. C. reconditum, haud difficulter agnosco. Quatuor literas postremas, ad Mercurii latus sinistrum positas, SCHILTERUS (*t*) aliter dispofuit atque ita interpretatus est: *Miles Legionis Ripariolorum*, vel etiam *Legionis Tricesimæ*, T & R in unam literam compactas arbitratus.

§. XXXVI.

Sexus dubius. *Tab. II. mon. 4.*

Nihil autem in simulacris nostris Mercurialibus singulare magis, quam annulus ille, nunc simplex, nunc duplex, qui in nonnullis (*u*) verendorum loco positus, Fig. IV. autem cingulo appensus est, ita ut Mercurii illi sexus sint dubii; immo, si mammas respicias, muliebri quam virili propiores videantur; sive duplicem Mercurio suo sexum, (*x*) sive nullum, veteres nostri Galli assinxerint: sive sacra sua cum Romanis sacris miscentes, & in cultu Deorum verecundiores, in statuis eorum verenda exprimere noluerint: eo ipso quoque ostensuri, Deos suos humanis non subjectos affectibus, puraque mente colendos. Pudoris exemplum ænea quædam patera Florentina exhibet, in qua Meleagri sexus lamina quadrata obtegitur. (*y*) Quodsi vero alteram sententiam præferas, non desuot statuarum divinarum exempla, ubi sexus promiscuus. Lunus & Luna apud TERTULLIANUM; (*z*) Venus barbata & mascula apud SERVIUM (*a*) alibique. MACROBIUS (*b*) de Venere inquit: "Signum etiam ejus „ est Cypri barbatum corpore, sed veste muliebri cum sceptro ac statura virili: & „ putant, eandem marem ac fœminam esse. „ JULIUS FIRMICUS (*c*) *Venerem* hioc *biformem* appellat. Aliam Venerem vel Deam utriusque sexus, sed imberbem, apud MONTEFALCONIUM (*d*) reperis. Cur Veneris statua cum barba & pectine olim à quibusdam efficta fuerit, SUIDAS (*e*) nos docuit. Sed & ipse Mercurius quandoque barbatus, ut ex PAUSANIA & Monumentis quibusdam (*f*) apparet. In re tam dubia nihil verisimilius, quam majores nostros, quum Celticis suis sacris, Romana sub Dominatione, paulatim valedicerent, seque accommodarent Romanis, id ita tamen fecisse, ut hanc prisci sui dogmatis de Deorum verecundia partem constanter retinerent.

§. XXXVII.

Imagines humanæ. *Tab. III. mon. 1. 2.*

Mercurialibus Dononis simulacris intermixtæ sunt tres imagines humanæ, quas Tabulæ III. n. 1. 2. insculpi curavimus, quarum una lapidi sola, duæ reliquæ uni quoque lapidi simul incisæ cernuntur. Druidum imagines esse, recepta apud plures Eruditorum (*g*) opinio est; quæ vero dubia mihi semper, imo vix verisimilis visa. Non equidem nego, Druides, Alsatiæ Liberæ temporibus, ante Romanam dominationem, in illo monte, arboribus tum consito, habitasse, ibique Celtica sua sacra peregisse in Luco. Neque porro negaverim, hæc Monumenta Dunonis ex Celtica Religione continere reliquias; at illud tamen nemo facile affirmare audebit, ad Alsatiæ Periodum Celticam ea debere referri; quod Romanorum & Græcorum de Mercurio tradita omni ex parte redoleant; id quod Mercurii symbola, additaque Romana Inscriptio, imo & cæteræ Templi, in inferiore Doonis parte exstructi, testantur Epigraphæ, quas modo protulimus. Quodsi hæc admittas, uti profecto non facile rejici possunt, non video, qua ratione heic locus concedatur Druidibus, Romana sub Periodo ab Imperatoribus ex Gallia proscriptis. (*h*) Sacerdotibus, publica Lege damnatis, tam solennia Monumenta in loco religioso posita fuisse, num verisimile est? Adde quod Dononis mons, sub Romana dominatione, ex Luco arboribus consito, in Templa, quæ Celtarum Religio fere ignoravit, conversus est. Omnia ergo Celtico-Romanam, hoc est, mixtam Religionem loquuntur, in qua tamen Romana dominatrix prævaluit. Non Druides itaque, sed Gallos primarios ex equestri ordine homines, in lapide hoc sisti, verisimilius reputo. Vestitus etiam tales declarat.

Prior,

(*t*) In *Schedis* subitariis, quas super Monomenta hæc An. MDCXCVII. Germanice, sed nonnisi obiter, scripsit.

(*u*) Tribus nempe Figg. I. II. & VI.

(*x*) Mercurio sexum utrumque ab Antiquis tributum esse ex *Albrico* observat HUETIUS *Demonstrat. Evangel.* Prop. IV. pag. 125.

(*y*) GORII *Inscript. Flor.* Tom. I. pag. 208.

(*z*) *Apologet.* Cap. XV.

(*a*) *Ad Æneid.* Lib. II.

(*b*) *Saturnal.* Lib. III. Cap. VIII.

(*c*) Lib. III.

(*d*) *Antiquité Expliquée* Supplem. Tom. I. Tab. LXXXVIII. pag. 245.

(*e*) In voce: Ἀφροδίτη.

(*f*) Apud MARTINUM *de Relig. Gallor.* Tom. I.

(*g*) SCHILTERUS in *Schedis* alleg. MONTEFALCONIUS loco cit. & ex eo MARTINUS in Libro *de Religione Gallorum*, Tom. I. pag. 215. sqq. ALLIOTUS in *Epistola Mſ.* dubius hæsit, ita enim scribit: " Ædificia, in monte Dononis reperta, „ vel monumenta fuerint priscorum Ducum Francorum, „ vel habitationes Druidum.

(*h*) In Periodo Celtica §. XCVIII. pag. 84.

MONUM.

§. XXXVIII.

Prior, qui in Lapide suo visitur solus, tunicam quadratam Gallicam gestat & quidem striatam, clavatam vel virgatam, manica breviore. VIRGILIUS (*i*) de Gallis: *Virgatis lucent sagulis.* SIDONIUS APOLLINARIS, (*l*) ubi Sigismeri, regii juvenis, vestitum describit, ita loquitur: "Manicæ sola brachiorum principia velantes. Viridantia saga, limbis marginata puniceis, penduli ex humero gladii, baltеis supercurrentibus strinxerunt clausa bullatis latera rhenonibus." Vir Gallus noster sagum chlamydemve non habet, at tunicam gladiumque, (*m*) impositum tunicæ, tenet sinistra, qua tenet & librum. Chirothecam, non librum esse putavit MONTEFALCONIUS, (*n*) delineatoris, quem Alliotus adhibuerat, exemplo deceptus; & ipse MARTINUM (*o*) in errorem inducens. Monumentum quum cupide lustrassem, libri formam inveni; ea ipsa enim in parte minus læsus est Lapis. Eo verisimilior autem hæc de *Libro* conjectura est, quod & in altero Lapide imago hominis repræsentatur cum libro, cujus dorsum ostendit. Vas denique dextra Gallus noster tenet, sive vinarium sive aquarium, sive aliud quoddam, (crumenam enim cum MONTEFALCONIO nollem interpretari) frequente in Monumentis Mediomatricensibus more; ubi figuræ pleræque, tunicis aut sagis indutæ, vel cistulam, vel lagenam, scyphum, phialam, poculum, vel guttum aliquem, urnam aut situlam, vel canistrum, aut aliud quoddam vasculum, sæpe & malleum in manibus habentes, occurrunt; uti ex MEURISSIO (*p*) discimus.

Prima figura. Num. 1.

Gladius, Imagini additus, vel Ordinis Equestris (*q*) hominem Gallum, vel alium hujus Gentis, dignitate florentem, designat: talem forte apud Mediomatricos, qualis apud Æduos *Vergobretus*, Magistratus annuus, regiam vitæ necisque potestatem in cives exercens; (*r*) quam dignitatem, Cæsaris temporibus, Vedeliacus, Convictolitanes, aliique possederant: vel qualis apud Suessiones ætate memoriaque Cæsaris Divitiacus, apud Rhemos Vertiscus, apud Bellovacos Correus, apud Atrebates Comius, apud Eburones Cativulcus & Ambiorix, qui omnes in Civitatibus suis Magistratum possederunt. Ex Magistratibus enim Romanis apud Gallos eum non fuisse, inde conjicio, quod Gallica, non Romana indutus est veste. Adde, quod gladius in Monumento nostro Gallicus ensis fuit, longus nimirum & absque acumine. Observatum id jam fuit in pugna Cannensi. LIVIUS (*s*) inquit: "In Cannensi pugna Galli & Hispani clipeos ejusdem pene formæ gestabant, sed gladii admodum dissimiles erant. Gallorum gladii oblongi & non acuminati erant; Hispanorum acuminati erant, nam punctim ii magis, quam cæsim feriebant."

§. XXXIX.

Cæteræ duæ imagines, sibi contiguæ, unique Lapidi insculptæ, & ipsæ duos homines Gallos repræsentant. Dexter tunica longiore clavata, manicis longis instructa, indutus est, caretque sago: alter breviore tunica, superinjectum habet sagum, sinistra librum sustinens, dexteramque ex sago exferens, quum focius ejus baculum cum globulo, aut si mavis, malleum sua dextera teneat. Virorum, in dignitate constitutorum, simulacra hæc esse, ex sanctimonia loci conjicere licet. Sed nunc tandem ad animalia, vivo saxo insculpta, (*t*) procedimus. Canem & aprum manifeste deprehendi; MONTEFALCONIUS canem in leonem, aprum vero in animal quoddam ignotum convertit, in sententiam hanc à RUINARTO inductus; qui lucido sole contemplatus hoc saxum, in cane leonem videre se credidit, & ipse ab ALLIOTO, comite suo, ita edoctus. (*u*) Sic enim scribit RUINARTUS: "Toreuma in ipso lapide, sculptam exhibens pugnam leonis adversus aprum. Leo furibundus aperto ore quasi aprum devoraturus in eum insurgit, at ille ad sui defensionem paratus, à tergo habens rupem, qua coarctatur, in loco paulo editiore sedet." Non nostram hanc, sed aliam plane diversamque tabulam Ruinartum, quum hæc scripsisset, in oculis habuisse crederes. Nullibi in hac rupe figura leonis, sed canis, qui ipse autem nec furibundus, nec rictum dilatans, sed tranquillus apro tranquillo opponitur. MABILLONIUM (*x*) & MONTEFALCONIUM (*y*) alienam fidem secutos non mirum, neuter quum inspexerit saxum, uterque Ruinarti auctoritate suffultus.

Reliquæ figuræ. Num. 2.

§. XL.

(*i*) *Æneidos* Lib. VIII. v. 660. DIODORUS SICUL. Ἐπιπορπῶνται Σάγους ῥαβδωτούς.

(*l*) *Epist. ad Domnitium* Lib IV. Epist. XX.

(*m*) MARTINUS de *Relig. Gallor.* Lib. I. Cap. XXX. pag. 215. arbitratur, ensem hunc esse crucem. *De son col* (inquit) *pend en guise de bulle une espece de croix renversée, dont le pied est fort long.* Sed lapidem quisque inspiciens ensem videt aperte.

(*n*) *Antiquité Expliq.* Tom. II. pag. 417. Tab. CLXXXVIII.

(*o*) MARTIN *Religion des Gaulois* in loco alleg.

(*p*) *Hist. des Evêques de Metz* pag. 12.

(*q*) De Ordine Equestri CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XV.

(*r*) CÆSAR Lib. I. Cap. XVI.

(*s*) *Decad.* III. Lib. II.

(*t*) Tab. IV. Fig. III.

(*u*) RUINARTUS in *Itinere* alleg. pag. 445. ALLIOTUS in *Descriptione Domus*, quæ MS. penes me est, idem sibi persuasit.

(*x*) *Dissert. de Sepulturis Regum Merovæing.* pag. 46.

(*y*) *Antiquité Expliq.* Tom. II. Tab. CLXXXVIII. Montefalconius tamen ex ipso, quod dedit, Schemate canem, non leonem, perspicere potuisset.

§. XL.

Religiosum Monumentum.

Religiosum Monumentum esse facile existimo, non modo, quod mons totus ex omnibus fere Monumentis religiosus judicatur, quodque porcus Mercurio, imo & Majæ, matri ejus, mense Majo cæsus est, ut ARISTOPHANES indicat. (z) Gemma extat apud GORLÆUM, quam supra memoravimus, ubi inter Mercurii symbola quoque aper occurrit. Sed & aper apud Germanos nonnullos symbolum fuit Numinis, quod vocabant *Odinon*. Hunc annuo cursu confecto, in antro lassum requievisse, tradit Borealium EOOA, (a) accessisseque mox aprum vel verrem, Odinoque graviter sauciato meliorem sanguinis exsuxisse partem; unde factum ei sacrificium apri. Sed & TACITUS (b) ipse refert, Æstyos Matrem Deum venerari, & superstitionis insigne formas aprorum gestare. Aper, Odino sacer, vocabatur *Serimner*. (c) Theologiam hanc ex Germania in Alsatiam nostram Mediomatricam afferre secum potuerunt Triboci. Vodanum cum Odino eundem fuisse, volunt nonnulli, (d) cum Vodano autem Mercurium Græcorum Romanorumque convenisse, plerique existimant. (e) PAULUS DIACONUS (f) scribit: " Wodan, quem adjecta litera Godan dixerunt, ipse est, qui apud Romanos Mercu-„ rius dicitur, & ab universis Germaniæ gentibus ut Deus adoratur. „ Odinus Literas & Poeticam Septentrioni intulisse credebatur; non indigena, sed peregrinus, vel Phryx vel Scytha, quod Mercurio quoque suo Græci tribuerunt. A Mercurialibus Monumentis ergo non alienus est aper, Germanorum olim Mercurio sacer. Romanorum Suovetaurilia inter res notissimas sunt, qui verrem, suem & scrofam gratas Cereri victimas esse sibi persuaserant. In Mithriacis quoque sacris, apud Romanos Gallosque frequentibus, quorum Monumentum in Ducatu Bipontino est, aper & canis repeiuntur. Speciatim vero de Gallis memoriæ reliquit STRABO, (g) apros ab illis tanta cura fuisse nutritos & quasi pro sacris habitos, ut passim in Gallia per agros vagarentur, lupis periculosiores; caroque eorum condita sale transferretur Romam, ubi haud vili pretio vendebatur. Atque hinc factum est forte, ut in Gallicis nummis veteribus aper tam frequens compareat. Æneæ apri imagines in Vosagi partibus hinc inde repertæ sunt, quarum unam apud Illustrissimum VREOIUM, Sereniss. BIPONTINI Ducis Administrum primarium, Rei Antiquariæ amantissimum, vidi: alteram in Cimeliotheca mea ipse asservo.

§. XLI.

Canis.

Canis, apro oppositus, ex PLUTARCHI (h) sententia symbolum quoque fuit Mercurii, qui & ipse facie canina interdum pingebatur, atque Anubis Ægyptiorum habetur à multis. Apud Ægyptios non Anubis modo, facie canina, sed & canes ipsi in tota Cynopolitana præfectura culti fuerunt. A Caribus canes sacrificabantur, quod & Sapæi Thracesque fecerunt, ut canit OVIDIUS: (i)

Exta canum Triviæ vidi libare Sapæos,
Et quicunque tuas accolit, Hæme, nives.

Romanos in Lupercalibus canes immolasse, res nota est. Diligentissimus omnis Antiquitatis observator PLUTARCHUS, (l) quum multa de cane & capra dixisset, cur nempe Romani voluerint, ut Flamen Dialis eos nec attingeret, nec voce enuntiaret, demum & illud subinfert: " Cœlestium Deorum nulli prorsus consecratus est canis, sed „ Chthoniæ Hecatæ cœnæ dimissus in triviis piaculi locum obtinet.

Aprum ergo & canem Dononis nostri ad Religionem pertinere concludimus, sive id à Gallis, sive à Germanis, sive à Romanis denique, Alsatiam sub Romana Periodo promiscue inhabitantibus, sive à mixta quadam ex his tribus Religione, derivare malueris; quum in singulis Gentium harum Religionibus, speciatim vero in Mercurialibus Gallorum sacris, animalia hæc locum habuerint. Rei testimonium perhibent ænea illa duo Mercuriorum sigilla, & cum his variorum animalium simulacra, in

(z) Suem Majæ immolatam docet GYRALDUS *de Sacrificiis*, pag. 542. Operum ejus.
(a) RUDBECK *Atlantica* Part. II. Cap. V.
(b) TACITUS *German.* Cap. XLV.
(c) KEYSLERI *Antiquitates Septentr. & Celtica* pag. 156.
(d) WACHTER *Glossar. Germ.* voce: *Othinus.*
(e) Vide, quæ supra diximus in Periodo Celt. §. LXXV. pag. 71.
(f) *De Gestis Longobardorum* Lib. I. Cap. IX.
(g) *Geograph.* Lib. IV.
(h) *De Iside & Osiride.*
(i) *Fastor.* Lib. I. vers. 389.
(l) In *Problem. de Flamine Diali.*

MONUM.

in veteri Vitoduro An. MDCCIX. eruta, (*m*) inter quæ etiam aper & canis. Imagines has Turici in Bibliotheca publica quum attentus inspicerem, manibusque tractarem, subiit cogitatio: numquid mirum in Vogesiano Dononis monte Mercurialibus sacris canem & aprum misceri, quum apud vicinos nobis Helvetios idem quoque factum olim fuisse, signa hæc Vitodurana demonstrent?

§. XLII.

Hæc quidem hactenus: sed quid de vocibus, utrique horum animalium subscriptis, statuendum? *Belliccus* nempe & *Surbur*. *Belliccus*, litera *C* duplicata, figuræ canis subjicitur, ita quidem, ut minor litera majorem excipiat; quæ scriptura vel duriorem vocis pronuntiandæ modum indicavit, vel quadratarii, in literis ludentis, adscribenda ingenio. Epitheton est conveniens canibus, qui ignotis facile bellum indicunt. Fuit hoc quoque nomen Romanæ familiæ. In Fastis enim C. *Bellicus* Natalis & P. Cornelius Scipio Coss. In Inscriptione Wormatiensi Pistillius & Quintus & Majanus *Bellici* F. F. V. S. S. L. L. M. (*n*) Nisi integra vocis foret sculptura, syllabam priorem decidisse, nomineque illo ad versum Virgilii (*o*) allusum fuisse diceres: Belliccus & Surbur.

"Ipse ruit dentesque *Sabellicus* exacuit sus.

Ceterum Græca canum nomina magno nobis numero servavit Xenophon; (*p*) Latina Ovidius; (*q*) quibus canis nostri Dononii nomen *Belliccus*, audaciam canis denotans, potest adjungi. Vocabulum *Surbur* autem, apro subscriptum, Romanæ Civitatis haud esse videtur. Quodsi Celtico-Mediomatrica originatio placet, nomen ex duobus monosyllabis *sur* & *bur* compositum, *suem ferum*, sive silvestrem, hoc est, aprum significare potest. *Sur* nimirum denotaverit suem, qui Germanis *sau*, Græcis ὗς, in plerisque linguis monosyllabica ejusdem fere soni vocula. *Bur*, *bar*, *ber*, ferum denotat, vocali diversis in dialectis variante.

Schilterus (*r*) voces *Surbur* & *Belliccus*, animalibus licet subscriptas, ad animalia tamen non referri debere existimat; sed ad quendam hujus oræ Magnatem, Romanis devotum; qui nominis hujus sui memoriam in vico Alsatiæ *Surburg* reliquerit, quique bellicosus quod esset, *Bellici* elogio à Romanis fuerit ornatus. In Viri hujus illustris memoriam monumentum rupi insculptum fuisse, conjectat Schilterus; aliter judicaturus, si ipsum oculis suis inspexisset monumentum. Sed & ipsa vocabuli *Surburg* etymologia, *Burgum* sive Castrum ad Suram flumen denotans, tam evidens est, ut Schiltero assentiri nullo modo queamus. Id potius conjicerem, canis & apri imagines & nomina Delubri Mercurialis lateri fuisse insculptas, ut memorabilis cujusdam animalium istorum sacrificii, in Mercurii honorem, à principe hujus oræ Viro celebrati, perpetuaretur memoria; qui unus forte fuit ex illis, quorum imagines, saxis insculptas, eadem Tabula III. repræsentat. *Tab. III. mon. 1. 2.*

§. XLIII.

In eodem hoc monte Dononis An. MDCCXXXII. repertus est titulus, qui tamen mox iterum disparuit, Mercurio Hecatæque dicatus. Mendosus est plane, sive fabri, sive exscriptoris, sive culpa utriusque. En, qualem ad me misit Doctiss. Senoniensis Abbas, Augustinus Calmetus: Inscriptio.

MERCVRIO SECATE
LSVLPO CELIO
VSL CAM
TRIAFANO DACI V.

(*m*) Imagines rerum, Vitoduri repertarum, vide apud Auctores Libri: *Etat & Delices de la Suisse* Tom. II. pag. 42. Adde Montefalconium in *Antiquité Expliq.* Tom. II. pag. 418. Tab. CLXXXIX. ex quo Martinus *de Religione veterum Gallorum*, Tom. I. pag. 443.

(*n*) Schannat. *Hist. Wormat.* pag. 4.

(*o*) *Georg.* Lib. III. vers. 255.

(*p*) In Libro *de Venatione*.

(*q*) *Metamorphos.* Lib. III. vers. 206. sqq.

(*r*) In *Schedis Mss.* supra alleg.

Monumentum, quo Mercurio & Hecatæ L. Sulpicius Celio votum solvit lubens. Voces Inscriptionis plerasque in mendo cubare, ambiget nemo. Mercurius apud Superos Inferosque insignia munera habuit, unde Hecatæ junctum heic reperiri non mirum. Ultimo versu Trajanum Dacicum memorari, nonnemo suspicaretur, crederetque legendum: *Trajano Dacico V. Consule.* Hic Trajani Consulatus incidit in annum Chr. CIII. Urb. Cond. DCCCLVI. victoria à Dacis reportata memorabilis.

Tab. II. num. 7. Inscriptioni huic alteram illam Votivam, eidem Mercurio, in eodem monte Donone dicatam, (Tab. II. num. 7.) nomina item *Bellicus & Surbur*, cani aproque subscripta, si jungas, uno intueberis conspectu, quicquid literatorum saxorum in monte Dononis hoc seculo superarat: quæ omnia sane cum ædificiis diversorum Templorum, quorum rudera extant, una cum tot Imaginibus sacris, religiosissimum locum omni ex parte demonstrant, ad quem magnus undique hominum confluxus; in quo immensus votorum, Mercurio factorum, numerus debuit esse suspensus, quæ longa nobis abstulit ætas.

§. XLIV.

Dagisburgense Templum. Descendimus tandem à monte Dononis, ut vicinos ei conscendamus Dagisburgicos, Lotharingiæ contiguos, sed Alsatiæ inclusos. Locus ibi est in solitudine montana, habitatus olim sub Gallia libera, ut videtur, Druidibus, quem incolæ *Vallettam* (*s*) dicunt, ubi formæ oblongioris quadratæ aream, Mercurialium fragmentis consitam, sive Delubri Mercurio dicati, reliquias deprehendi. Omnia autem in multiplicia frustula ita diffracta, ut integram inde imaginem non facile componere licuerit. Id tamen ex fragmentis facile collegi, ejusdem simulacra hæc operis indolisve fuisse, cujus Alsatica cætera, quæ hucusque protulimus. Conjectura hinc, expulsis Druidibus, locum ex Luco in Templum Mercuriale fuisse conversum. Tertium ergo hoc Templum majus, sive Fanum atque Delubrum Mercurii, Gallico-Romanum, in Alsatia Inferiore ejusque finibus exstructum reperio: cui haud immerito Staufenberga-Badense subjungimus. Excelsus ille mons, ingenti simulacro Mercuriali, qood nostris simile, sed longe majus est, etiamnum conspicuus, nobis indicat, illos qui ex Mediomatricis nostris in Decumates Germaniæ Agros transgressi sunt, sua quoque sacra secum transtulisse. Mons ille Staufensis, si altitudinem spectes, non minor sane Dononio est. Apud Mediomatricos trans Vogesum, in hodierna Lotharingia, Mercurii quoque mons est, dictus *Vadani Mons*, (*t*) in planitie exsurgens, Arce sua medio ævo notissimus. Ab Inferiore Alsatia si in Sequanicam, sive Superiorem ascendamus, apud Vesontinos quoque montem Mercurio sacrum reperimus. (*u*) In Helvetico Salodurensium agro collis est, quem hodieque recepta vulgi appellatio Mercurii vel Hermetis collem (*x*) vocat.

Mercurialem quoque Ædem apud Nemetes suos Inferiores, Alsaticorum nostrorum populares atque concives, fuisse, arbitratus est CHRISTOPHORUS LEHMANNUS. (*y*) Acconii certe cujusdam Mercuriale saxum nobis prodit BEVELLIUS apud BARTHIUM, (*z*) cui inscriptum:

DEO MERCVRIO
ACCONIVS
T. A. (*a*)

Sed & prope Reichshovium oppidum, quod leucæ unius spatio Nidetbronna, tribus vero leucis distat Sulzbaco, in ipsa illa via, quæ ducit Sulzbacum, eoque in loco, ubi ædes quædam Christiana in ruinis nunc jacet, Mercuriale Templum stetisse, duo nobis simulacra Mercurii, quæ inter ruinas illas reperi, indicare videntur.

Monumentis Mercurialibus finem impono *Mercurii Cissonii*, (*b*) in principe Sequanorum nostrorum urbe, Vesontina nempe, culti, titulo, qui An. MDCLXXIX. è terra erutus est, SPONIO (*c*) & BAUDELOTIO (*d*) narratus:

DEO.

(*s*) *Vallette.* Vide Dagisburgens. Monum. Tabulam.
(*t*) *Vaudemont.* Nomen *Wodan* ad Mercurium quoque pertinere ostensum est supra.
(*u*) CHIFLETIUS in *Vesontione* Part. I. Cap. XX.
(*x*) Germanico Vocabulo *Hermanns-Bubl*; ubi nimirum Victor & Ursus socii Martyres excruciati fuisse creduntur.
(*y*) *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. VIII. pag. 19.
(*z*) BARTHIUS *Adversarior.* Lib. LII. pag. 2428.
(*a*) Apud GRUTERUM Tom. I. pag. 54. num. 5. similis quædam legitur:

MERCVRIO. CONS
ACOLITVS
.....TAT.....

Grutero videtur eadem esse cum nostra, quam BARTHIUS protulit. Adde MURATORIUM *Inscript.* Tom. I. pag. 55. num. 7. qui eandem producit, sed ultimas duas literas TA omittit.

(*b*) Periodi Celticæ §. LXXVI. pag. 72.
(*c*) *Miscellan. Eruditæ Antiquitatis* pag. 92.
(*d*) *Utilité des Voyages* Tom. I. in addit.

MONUM.

DEO. MERCVRIO. CISSO
NIO. DVBERATIA. CASTVLA
NATIONE. SYRIA. TEMPLVM
ET PORTICVS. VETVSTATE
CONLABSVM. DENVO. DE. SVO
RESTITVIT.

Clar. DUNODIUS, (e) Inscriptionem hanc recensens, pro *Cissonio* substituendum esse putat *Chronio*, quod *Cisonii* & *Cissonii* nomina hominum subinde occurrant. Hæc de Mercurio atque dedicatis ei Ædiculis, Attegiis, Templis. Jam ad reliqua ejus Monumenta progredimur, quæ in nostris his oris atque vicinis occurrunt.

§. XLV.

Tabernis Rhenensibus, Apiani ætate, Mercuriale Saxum fuit, quod ab eo tempore disparuit, cujus hic titulus apud APIANUM atque BEYELLIUM: (f) Tabernensis Inscriptio.

DEO
MERCVRIO
MNSVEVS (g)
AR. FACI. E (h)
OCIATI. A (i)
SECVNDA
V. S. L. L. M. (l)

Secunda hæc, votum solvens, ex familia forte Q. Secundi illius fuit, cujus filius cum Magiorige in Tabernarum Alsaticarum marmore votum persolvit. Medii versus tam corrupti sunt, vel tam male exscripti, ut medicam illis manum adhibere detrectem. Aucta mihi Marmoris ipsius inspiciendi cupido, ut genuinam ejus lectionem forte extricarem, at in eo inquirendo Tabernis labor omnis frustraneus fuit. In Vogesi montibus, prope Tres-Tabernas, hodie *Elsass-Zabern*, tractus est, cui *Kænigshovio*, à villa forte regia ibi sita olim, nomen est. Ibi erutus Lapis, in privati cujusdam domum suburbii Trium-Tabern. translatus, ubi muro insertus visitur, cujus hæc Epigraphe:

MERCVRIO
ET. APOLLINI
MAGIORIX. ET
QVINTVS. SECVN
DI. FIL. V. S. L. M.

 Votivum

(e) *Histoire des Sequanois* Tom. I. pag. 204.

(f) APIANUS *Inscript.* pag. 463. Eandem Inscriptionem CASP. BARTHIUS *Adversar.* Lib. LII. pag. 2428. bis protulit ex Schedis BEYELLII, Presbyteri Spirensis, qui An. MDXXXV. Inscriptiones Rhenensis oræ collegit.

(g) Haud dubie *Mansuetus*, duabus Literis E & T. in unam redactis, quod Lapidarus non infrequens.

(h) BEYELLIUS, qui Collectioni suæ Epigraphen hanc, tanquam duas inter se diversas, inseruit, uno in loco habet ARFACIE, in altero AFRACI. F. quæ forte optima lectio.

(i) BEYELLIUS utroque in loco OCIATIA. quæ lectio hinc præferenda.

(l) Litera L. duplicata indubie, quod tritum est. BEYELLIUS perverse in utroque exemplo suo posuit: V. S. K. K. M. Mansuetus enim & Ociatia *Votum solventes lubentes merito.*

MONUM.

Votivum iterum Monumentum, quo *Mercurio & Apollini Magiorix & Quintus Secundi filius votum solverunt libero munere*, vel *lubentes merito*, quæ posterior declaratio tamen literam S. duplicatam requireret, ut in Marmore Tabernarum Rhenensium deinceps videbimus. Duo heic conceptores votorum ad suprema duo Numina Gallorum sua vota, Mercurium nempe Apollinemque, (*m*) direxerant: quos inter primatum quidem Mercurius tenuit; mox tamen in rebus Apollinis exempla producimus, ubi Apollo ponitur ante Mercurium.

§. XLVI.

Magiorix nomen Celticum.

Magiorix, appellatio Celtica Mediomatrici, ex nostris Cis-Vogesianis sive Rhenensibus orti, quos inter sedes posuerant Triboci, utrique Romanis subjecti. Magiorigis consors fuit Quintus Secundus, Romanæ originis homo, quod obvium satis indicat nomen *Secundi*. Celtica vox *Magiorix* admonet me Rauraci lapidis, in quo *Visurix* memoratur. Plantinus (*n*) ex Simleri *Mſ.* in lucem eum protulit, An. MDLXV. Augustæ Rauracorum repertum, qui deinceps in Monfortii Comitis manus devenit. Altitudo erat V. pedum, latitudo duorum. Saxi mutili reliqua ita produntur:

III TONIS
OM VIIL F.
OCCISSI IN
VOCRVLLO
VISVRIX
T. MALER. P. C.

Corruptiorem Wagnerus (*o*) exhibuit. In Lingonico quodam Marmore occurrit Bellorix. (*p*) Apud Cæsarem *Orgetorix* Helvetius: *Eporedorix*, *Dumnorix*, Ædui: *Ambiorix* Eburonus: *Vercingetorix* Arvernus, memorantur; terminatione RIX frequentissima Celtis, (*q*) qua nomina Principum & Magnatum apud Gallos finita plerumque apud Cæsarem reperimus.

Aliæ Aræ Mercurio dicatæ.

Leucarum paucarum distantia à Pfazburgo, quod munitissimum oppidum Vogesianas fauces ab occidentali montis latere claudit, uti Tres-Tabernæ eas ab orientali latere claudunt, in Lucelburgensis Comitatus vico *Weschem*, eruta est, hujus seculi initio, Ara dicata Mercurio: tam male habita, ut illi qui notitiam ejus mihi dederunt, vocem Immenso, quæ Mercurio ut epithetum addita, vix inde extricare potuerint. Lapis, injuria hominum, pridem in partes diffissus.

Mercuriali saxo Vogesiano Trans-Vogesinum *Herbitshemii*, qui Sarwerdensis Comitatus vicus est, repertum subjungo, singulare licet nihil contineat:

IN. H. D. D.
MERCVRIO
SEX. IVLIVS.

Apud Reinesium Sexti Julii numero plures diversique memorantur, omnes cognomine quodam distincti.

Quod reliquum est, de eo quoque Lector monendus, in magno hoc Mercurialium Imaginum, apud Alsatas residuarum, numero, nullam tamen statuam ejus ex Lapide sculptam, neque signum, ex ære conflatum, reperiri: omnia simulacra ejus nonnisi anaglyptici operis sunt. Augusta Rauracorum feracior fuit, quæ & superiore, & nostro hoc seculo Mercurialia aliquot signa ænea protulit, partim Basiliæ servata, partim asportata alio. Vesontio quoque signa Mercurialia ejusdem generis dedit, referente Chifletio. (*r*)

CAPUT

(*m*) Pag. 72. §. LXXV. ex Cæsare primatum Mercurii inter Deos docuimus.

(*n*) *Helvetia Antiqua & Nova* pag. 309.

(*o*) Wagnerus in *Mercur. Helv.* pag. 36. Inscriptionem ita expressit:

. . . . . ONIS
OMVLIL. F.
OCCISI. IN
VOC. RVLLO
VISVRIX
MATER. F. C.

(*p*) Vid. *Memoires de l'Acad. des Inscriptions* Tom. IX. pag. 140.

(*q*) De qua Jo. Isacius Pontanus in *Itinerar. Galliæ Narbon.* pag. 190.

(*r*) *Vesontionis* Part. I. Cap. XX.

Ex Museo Auctoris

MONUM.

CAPUT II.

BELENUS, APOLLO.

§. XLVII.

Belenus idem ac Apollo.

BElenum apud Gallos quum reperissent Romani, æquipararunt eum Apollini suo, quem inter Deos, à Gallis frequentius cultos, primum à Mercurio locum obtinuisse nos edocuit CÆSAR, quod morbos eum depellere arbitrarentur. (s) Clarius rem prodit HERODIANUS, (t) *Belenum*, inquiens, *Deum vocant indigenæ*, (Galli) *magnaque cum religione colunt, interpretantes Apollinem.* Eundem in modum CAPITOLINUS (u) scribit: "Deum Belenum per Aruspices spopondisse, Maximinum esse vincendum." Unde etiam postea Maximini milites jactasse dicuntur, Apullinem contra se pugnasse." Consentiunt Marmora: (w)

APOLLINI
BELENO
C. AQVILEIENSIS
FELIX.

Apollinis cultus mature in Galliam à Romanis fuit translatos. Gallica enim Druidalis familia in Bajocassibus fuit, Beleno sacrata, ex qua Attius Patera genus suum duxit, ad quem carmen direxit AUSONIUS, (x) asseritque Phœbicii nomen ei fuisse impositum, quod Apollinarium mysteriorum esset minister. Druidum tamen fœminarum afflatum Beleno suo Gallos, uti Græci Romanique Apollini suo Vatum furores adscripserant, (z) tribuisse non puto. Celticum nomen à *flavedine* (y) accepisse videtur, quod & Apollinis epithetum fuit apud Romanos. Uti autem nullum apud nos Mercurii sub nomine Teutatis; ita nec Apollinis sub nomine Beleni ullum apud nos superest Monumentum. Apollineas imagines duas, unam in Brocomagensi, alteram in Niderbronnensi, quadrilateris Aris deprehendi: posteriorem ex authentico Tab. VI. num. 2. expressimus, quod minus læsa priore est. Huic æneum ejusdem Apollinis signum, in Alsatia Inferiore pridem erutum, addimus num. 1. Ambo autem quum nonnisi ordinarios characteres contineant, nulla commentatione indigent. (a) *Tab. VI. num. 2.*

§. XLVIII.

Apollinis Ara.

At Apollinaris Ara literata apud Argentouarienses olim extitit, à Q. Licinio Trione posita, quæ nobilem jam Antiquarii mei partem constituit, Togati Alsatiæ Præsidis Illustr. Dn. FEYDEAU DE BROU liberalitate An. MDCCXL. in meam Aulam translata, cujus hæc Epigraphe:

APOLLINI. GRAN
NO MOGOVNO •
ARAM
Q. LICINIVS. TRIO
D. S. D. (b)

Apollini Granno Mogouno Aram Q. Licinius Trio de suo dicat. Inscriptio plana licet & brevis, multorum tamen Criticorum ingenia exercuit, ex quo in veteris Argentouariæ ruinis detecta & oculis Orbis Literati hoc seculo exposita est.

(s) CÆSAR *de Bello Gal.* Lib. VI.

(t) Lib. VIII. Cap. III.

(u) In *Maximino* Cap. XXII.

(w) Apud PIGHIUM in *Herculo Prodicio*: SCHEDIUM *de Diis Germanis* Cap. VII. pag. 113. & post hos apud PHILIPPUM à TORRE *in Dissert. de Beleno.* Norici & Carni, apud quos etiam cultus, eum acceperunt à Celtis. Aquilejensium Tutelarem Deum fuisse Belenum TURRIANUS ostendit.

(x) In *Professor.* Carm. VI.

(y) *Melen* in Aremorico-Britannica lingua etiamnum denotat *flavum.*

(z) Vid. LEONIS ALLATII *Syntagma de Engastrimytho* Cap. III.

(a) Apollinis cultus Argentorati nulla extant vestigia. Quo inductus indicio MERIANUS in *Topographia Alsatiæ*, intra veteris Argentorati mœnia Apollinis posuerit Templum, non equidem video. Confer supra pag. 74. §. LXXIX.

(b) Vide Aram hanc æri incisam inter Monumenta Alsatica Musei nostri Tab. I. num. 6.

§. XLIX.

Mogouno. Vox *Mogouno* præfertim crucem Criticis figit. Vir Cl. MOREAU DE MAUTOUR, Infcriptionum Academiæ dum viveret focius, fuam de hac Ara fententiam primum in lucem emilit, quæ Diarii Gallici (*Clef du Cabinet*) Januario menfi anni MDCCXXVII. inferta eft. Paulo poft Jo. GEORGIUS AB ECKHART, Virceburgi Franconiæ tum degens, peculiarem Diatribam *de Apolline Granno Mogouno, in Alfatia nuper detecto*, typis mandavit, quæ in KUCHENBECKERI *Analectis Haffiacis* Collect. III. recufa eft. JOSEPHUS BIMARDUS LA BASTIE denique, in fua de *Diis quibusdam ignotis, præfertim Gallicis*, Commentatione, quæ MURATORII *Novo veterum Infcriptionum Thefauro* præfixa eft, Monumentum hoc Alfaticum attigit. Viris his doctiffimis vifum eft, voces *Granno* & *Mogouno* ab Aquisgrani & Moguntiæ oppidorum, aut à *Mœni* certe amnis, nominibus derivare, quod pofterius placuit Bimardo. Eckhartus fententiam fuam ita declarat: " Q. Licinius Trio, „ ob valetudinem Aquis Granni reftitutam, Apollini Granno grates perfolvit. Idem „ quum etiam Moguntiaci viveret, fimile reftitutæ fanitatis ex aquis, in Agro Moguntiacenfi fcaturientibus, beneficium fe accepiffe credidit à fonte vel Apolline, quem „ Mogounum vocat pro Moguntiacenfi. „ Ut conjecturæ huic plus lucis accederet, reconditæ eruditionis & multa etymologicarum rerum fingularia attulit ECKHARTUS, in quibus me confentientem non habet. Nec negandum profecto, primo intuitu Lectoribus hanc fe conjecturam facile offerre; quando duæ celeberrimæ urbes, altera ad Rhenum, altera Rhenum inter & Mofam, Moguntiacum nempe & Aquisgranum, fua Geniis tutelaribus nomina facile transdare potuiffent, fi Aquisgranenfis urbis veftigia tam certa, ac Maguntiaci, reperiremus in Antiquitate Romana. *Granni* agnomen in pluribus aliis Monumentis, Auguftanis Vindelicorum præfertim, tam frequenter Apollini jungitur, ut à nemine facile revocari poffit in dubium, *Granni* nomen in Ara noftra ad Apollinem pertinere. Sed non eadem vocis *Mogouni* conditio eft; quam Topici cujusdam numinis peregrini nomen ut continere credamus, non una fortaffe ratio commovere nos poteft; animum licet eorum, qui ad Argentouarienfem Aram commentati funt, nulla hac de re fubierit fufpicio, fi BIMARDUM excipias.

§. L.

Teftimonia alia. Enimvero Rerum Britannicarum florentiffimus Scriptor, CAMDENUS, (*c*) cui jungo GORDONUM, (*d*) qui Scoto-Britannica Monumenta ediderunt, dubios nos reddunt, an utrumque cognomen ad Apollinem fit referendum:

Prima:

DEO
MOVNO. CAD
INVENTVS DO
V. S.

Secunda:

DEO. MOGONT.
VITAE. REST.

Tertia:

DEO
MOGONTI. CAD.
ET. N. DN. AVG.
M. G. SECVNDINVS
BF. COS. HABITA
NCI. PRIMAS. TA.
PRO. SE. ET. SVIS. POSVIT

Topica duo Numina, vel unum fub duobus nominibus *Moun* & *Mogon*, apud Scoto-Britannos culta fuiffe, quæ cum Apolline nihil commune habuerunt, ex illuftribus his monumentis docemur. Hoc ipfum vero numen Scoto-Britannicum Apollini Granno adjungere nil vetat, quum utrique Aram fuam dicare potuerit Licinius Trio, per aliquod temporis fpatium fortaffis apud Britannos moratus. Conjectura hæc noftra

(*c*) In *Britannia* pag. 433. formæ Atlant. Blaeu. (*d*) *Itiner. Septentrion.* pag. 98.

nostra eo verisimilior est, quod Romani in Monumentis, quæ Numinibus dicaverunt, elogia eorum quidem epithetis cumulare consueverint, ut Jovi Opt. Maximo, Herculi Conservatori invicto comiti, Veneri Erycinæ victrici, &c. at Topica duo cognomina eidem Deo tributa, quod in Ara nostra factum esse volunt, non facile reperias.

Ceterum in Epigraphe nostra copulæ defectus occasionem Lectoribus dedit, ut utrumque nomen, *Granno*, *Mogouno*, ad Apollinem referrent, quum verborum compages exigere videatur, ut *Apollini Granno & Mogouno* scriberetur. At vetera Marmora qui frequentius tractant, sexcentis exemplis docent, diversa sæpe numina in iisdem absque copula jungi. Oxoniense Marmor: (*e*)

SILVANO. HERCVLI. LIBERO.
TI. IVLIVS. ALEXANDER. DO.
DIIS. SANCTIS.

Ubi Silvano & Herculi & Libero sive Baccho, nulla interjecta nominibus copula, Monumentum dedicatur. Apud Nemausenses: SULIVIAE IDENNICAE MINERVAE vota soluta sunt. (*f*) Epigraphicus ergo veterum stylus permittit, ut ab Apolline *Granno* separemus *Mogounum*, atque hunc peculiarem & distinctum ab Apolline Deum fuisse censeamus; qua in re Doctiss. BIMARDUM video consentientem.

§. LI.

Etymologia vocis Mogouno.

Quodsi sermonis Latini analogiam & indolem spectes, nescio, an ea permittat, ut vocem *Mogouno* ab urbe *Mogountina*, vel à flumine *Mæno*, quod è regione hujus urbis in Rhenum devolvitur, repetamus. Romanorum temporibus, *Mogontiacum* constanter à TACITO (*g*) & ANTONINI *Itinerario* (*h*) appellatur. Mœnus nonnisi ex adverso urbis influit Rheoo, adeoque cum ea nihil habet commune. (*i*) Adde, quod nomina fluminis *Mogus*, *Mogonus*, medio demum ævo exorta sunt. (*k*) Mœnus constanter vocatus est *Mœnus*, *Meenus*, *Mænis*. Quodsi autem ab urbis fluminisque nominibus adjectiva derivare lubeat, num ullo inde modo procudetur *Mogouno?* Insistis & cum Bimardo conjectas fortassis, voce hac in Ara nostra ipsum Deum intelligi Mœnum, & cum Apolline jungi, prouti Deus Rhenus, (*l*) Tiberis, Danubius &c. passim io Monumentis occurrunt. Sed & nos regerimus, flumen hoc nonnisi medio ævo *Mogi* atque *Mogoni* nominibus appellatum à GUNTHERO Poeta, OTTONE FRISINGENSI & *Annalium Metensium* anctore anonymo: vetus omois ætas Romanorum ignoravit hæc nomioa. Ex VALESIO suo (*m*) hæc didicit Bimardus, & tamen, quod miror, à sua non discessit sententia, Trionem Aram istam Apollini & Mœno Deo dedicasse; hujus posterioris memoriam ex Germania ad Scoto-Britannos transivisse arbitratus; quæ in Monumentis, *Mouno* & *Mogonti* dicatis, ibidem superfit. Ast tria diversa bujus Dei Monumenta quum apud Scoto-Britannos, non magno à se invicem intervallo, occurrant, topicum hunc Britanniæ Deum vel genium cum Legione Romana, cui Q. Licinius Trio adscriptus erat, ad Rhenum migrasse verisimilius est, quam in Britanniam transivisse à Rheno. Neque vero mirum tibi videbitur, Lector, Apollini Granno Mogounum, Britannicum Deum, adjungi, quum apud Camdenum Gruterumque observaveris, eundem Apollinem Grannum iisdem Cadenis, Scoto-Britanniæ populis, quoque cultum, eique duo dedicata fuisse Marmora, quæ in vicinia lapidum, Deo Mouno dicatorum, adhuc subsistunt; atque adeo utriusque hujus numinis cultum freqoentem ibi fuisse demonstrant. His rerum circumstantiis probe perpensis, *Mounus* ex Britannia ad Rhenum, non à Rheno ad Britannos, translatus videtur.

(*e*) *Marmora Arundelliana* pag. 308. Edit. Humphridi Prideaux.

(*f*) MURATORII *Thesaur. Inscript.* Tom. I. pag. 53.

(*g*) *Histor.* Lib. IV. Cap. XV. XXIV. XXV. XXXIII. XXXVII. LIX. LXI. Ita quoque eam appellat HIERONYMUS in *Epistola ad Ageruchiam.*

(*h*) *Itinerar.* pag. 355. & 374. Edit. Wesseling.

(*i*) Etymologia hæc, quæ BEATI RHENANI est, mihi præ cæteris semper arrisit. Ita enim ille *Rer. German.* Lib. III. pag. 327. " *Magum* videtur priscis Gallis domum significasse, & *Cia* fluviolus est. " Unde Maguneiacum, quasi domicilium Ciæ, conjunctum. Sic habes Rotomagum, Noviomagum, Drusomagum. Nam Mœnus Germaniæ fluvius nusqoam " eruditis vel *Mogus* vel *Moganus* dictus est. Et " à loco Confluentium olim Moguneiacum (ut dixi) " plusculum distabat. Crediderim in ruinis veteris " urbis hodie habitare leprosos.

(*k*) Plures alias etymologias protulit SERARIUS, Scriptor eruditus, *Rer. Mogunt.* Lib. I. Cap. IV.

(*l*) FREHERUS apud Coloniam Agripp. vidit sigillum æneum ad figuram Tiberini Patris cum literis: *Deus Rhenus*, teste CHRIST. ADAMO RUPERTO *Dissert. ad Valerium Max.* Lib. I. Cap. IV. & V. pag. 70. Adde STEPH. BROELMANNI *Specimen Historiæ Antiq. Colon. Agrippinæ* Tab. II.

(*m*) *Notitia Galliar.* voce *Mogontiacum* pag. 339.

§. LII.

Mogounus ſeptentrionalis Deus.

Peculiari autem cultu apud Cadenos vel Gadenos, populum ſeptentrionalis vel Scoto-Britanniæ, à PTOLEMÆO (*n*) memoratum, *Mounus*, ut Genius tutelaris illius populi, honoratus fuit; quod Inſcriptiones ipſæ, quas producimus, teſtantur. Cadeni hi, eodem Ptolemæo docente, magis ſeptentrionales erant, quam Ottadini, hodiernæ Northumbriæ incolæ. Occupaverant enim Cadeni illam Provinciam, quæ nunc *Lothiona* ſive *Laudonia* vocatur, omnium Scotiæ Provinciarum optima, cujus caput Edenburgum eſt, Metropolis Scotiæ. Haud procul ab hac urbe Romani apud Britannos Imperii limes fuerat; quem muro ingenti lapideo, inter Glotæ & Bodotriæ æſtuaria exſtructo, ſub Septimio Severo Imp. firmarunt Romani, cujus rudera etiamnum apud incolas *Gual-Sever*, Vallum Severi, appellantur. Cuſtodiendi hujus limitis cauſa Romanæ ſemper cohortes in partibus illis ſua ſtativa habuerunt, ut Caledonios Pictosque irruentes repellerent. Romani milites, apud Cadenos commorati, *Mogontis* vel *Mouni* Dei, imo & Apollinis Granni ibidem, uti mox videbimus, culti, religionem didicerunt; quos inter Q. Licinius Trio noſter, qui cultum utriusque à remotiſſimo illo Imperii Romani limite boreali ad Rhenenſem transtulit, noſtrisque in oris utrique ſimul numini Aram dicavit. Quodſi quis vero de nominum etymologiis ſollicitus, ex me quærat, unde Dei *Mouni* appellatio poſſit derivari, illi derivationem veriſimilem offero, à *Mona*, Britanniæ Inſula, petitam, in qua non difficilius reperias hujus Dei natales, quam Mogontiaci Mœnive fautores in hac urbe flumineque quæſiverunt. Monam JULII CÆSARIS potius, quæ hodieque nomen *Man* retinet, quam CORNELII TACITI intelligo; (*o*) illa enim litoribus Scotiæ vicinicr fuerat; Monumenta autem, quæ modo protulimus, nobis Scotia ſuggerit.

Neque vero minus Apollinem Grannum, quam Deum Mogounum, in iisdem partibus Scoto-Britannicis cultum fuiſſe reperio. Duo id monumenta clariſſima, illis in partibus huic Deo dicata, declarant, quorum alterum à JANO GRUTERO, (*p*) alterum à GUILIELMO CAMOENO, (*q*) ut & à NAPLERO, (*r*) qui illa de *Momo* quoque ſuggeſſerat, in lucem emiſſum. Utrumque in eadem Provincia Laudoina, ſive Lothiana reperitur: prius nempe in vico *Enderask*, quarto ab Edimburgo lapide, Apollini Granno à Q. Voluſio Sabiniano dicatum: alterum Muſſelburgi, quod ejusdem Lothianæ oppidum, à Q. Lucio Sabiniano, Procuratore Auguſti. Quodſi ergo in partibus illis, ubi cohortes Romanæ ſtativa ſua perpetua habuerunt, Mounus vel Mogon, & Apollo Grannus, bonorati fuere; non mirum, Trionem illis conjunctim apud Argentouarienſes deinceps Aram dedicaſſe. Si Dianæ Arduinnæ cultus ab Arduenna ſilva, à qua Deæ inditum nomen, potuit Romam transferri; quidni Dei Mogouni cultus ex Scotia ad Alſatas transire potuerit? Translationes hæ Numinum ad Provincias diſſitas, occaſione Legionum, ab una extremitate Imperii in aliam transeuntium, non potuerunt non accidiſſe frequentes. Conjectura hæc noſtra ab Eckharti Bimardique, Virorum clariſſimorum, ſententia differt, quod ille *Mogouni* nomen à Moguntiaco, hic à Mœno flumine derivat, atque adeo ex Germania dein ad Scotos Deum bunc transiviſſe contendit. Quodſi Mogounus ille Moguntiæ tutelare numen fuiſſet, qui factum, ut in omni Agro Moguntino & urbe nullum ejus Monumentum, tria vero apud Scotos compareant?

§. LIII.

Alia conjectura.

Nec ſilentio prætereunda eſt nobis opinio Cel. Viri, Jo. CASPARI KHUNII, in Hiſt. & Eloq. Cathedra Argent. Deceſſoris ac Præceptoris mei, cujus raram doctrinam & ingenii acumen poſt fata gratus deveneror. Hic verſu ſecundo unam modo vocem NOMOGOVNO contineri, eamque pro *Noſocomo* ab operario male exſculptam arbitratus eſt; quod non modo ſigma græcum inverterit, atque in literam *M* immutaverit, ſed & in ultima ſyllaba, ubi M literam ponere debuiſſet, poſuerit VN. Ingenioſa medela, niſi opportunius remedium malo poſſet afferri. Νοσοκόμος, *morborum curator*, haud dubie ex cognomentis Apollinis eſt. Νομοκόμος, *Nomocomus*, id eſt, paſcuorum curator,

(*n*) *Geographia* Lib. II. Cap. III. pag. 36. Edit. Bert. ubi: Γαδηνοὶ. Ὠταδηνοὶ.

(*o*) *Mona* CÆSARIS deſignatur Lib. V. Cap. XIII. PTOLEMÆO vocatur Μονάοιδα, Monaœda; PLINIO Monapia. *Mona* TACITI auſtralior & latior eſt: memoratur *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXIX. & in *Vita Agricolæ* Cap. XIV. Hæc jam vocatur *Anglesey*, id eſt, Anglorum Inſula.

(*p*) *Inſcriptionum* pag. 38.

(*q*) *Britannia* pag. 738. Edit. Lond. in 4to.

(*r*) NAPLERUS in *Commentar. ad Apocalypſin.*

MONUM.

curator, (*s*) quoque appellari potuiſſet, quo epitheto ſigmatis græci tolleretur inverſio: quum diverſorum Alphabetorum mixtura rariſſima ſit. At remediorum iſtorum neutro opus eſſe, ex illa noſtra, quam protulimus, conjectura pateſcit. Nomen *Mogoni* apud Britannos ſi natum, non poteſt non Celticum, adeoque à Teutonico cenſeri diverſum. Clariſſ. HAGENBUCHIUS vocem à Teutonico *moegen* (valere) derivans, Apollinem Grannum novo hoc & ſingulari cognomine *Valentem* ſive *Potentem* appellari ingenioſe conjicit. Orthographiam vocis *Mogouno* quod attinet, legenda illa, ac ſi vocalis *o* abeſſet, quod in Monumentis antiquis eſt frequens. Romani enim *ou* & *u* eodem modo plerumque pronuntiarunt. (*t*) Inſcriptio vetus: *souom mareitom corde dilexit souo.* Uſentina Tribus ſubinde ſcribitur *Oufentina*; ita reperimus: *Nouncios*, *louanen*, *joudicem*, *Louc*er*ios.* Inſcriptio Thermarum Plumbarienſium in Lotharingia habet: *Joutiſſia*, pro Jutiſſia. Ipſa Argentuaria, ubi Ara à Trione poſita fuit, in Antonini Itinerario *Argentouaria* ſcribitur.

§. LIV.

Grannus.

De cognomine *Granno* denique obſervationes quædam addendæ ſunt. Græcis celebratus fuit Apollo Καρνεῖος, *Carneus*; unde Carnea ſacra, non apud Lacedæmonios ſolum, ſed tota ferme Græcia alibique per novem dies celebrata, ut PINDARUS in *Pythiis*, CALLIMACHUS in *Hymno ad Apollinem*, (*u*) atque ATHENÆUS ex DEMETRIO SCEPTIO, perſcribunt. (*x*) PAUSANIAS (*y*) diligens eſt in nominis *Carnei* originibus inquirendis: an illud nimirum à Carno genere ex Acarnania, an à Carno, Jovis & Europes filio, an à Carno Vate, an ab arbore *Cornu*, quam Κρανίαν illi vocant, derivandum ſit. Aliam rationem epitheti, Apollini dati, allegat OVIDIUS, (*z*) quod nempe ſoror ejus appellata fuerat *Grane.* Denique Apollo *Gryneus* quoque apud STRABONEM (*a*) occurrit, ab oppido Myrineorum, ubi ingens Apollinis fanum. Apollo *Grannus* noſter ab hiſce omnino fuerat diverſus. Cirros, ſive crines implicatos Germanis, *Granos* Gothis ISIDORUS HISPALENSIS (*b*) adſcribit, quos Jo. SAVARO (*c*) atque CLAUD. SALMASIUS (*d*) capillos ſparſos, effuſos & diſcriminatos interpretantur; qui in extremitate rotundati, granorum formam efficiant; vocemque adeo Salmaſius à Latino deducit, quum extera potius eſſe videatur, quod ex Iſidoro tamen nequit decidi. Quæcunque ſit vocis origo, Apollo præ omnibus Diis, cæſarie crinibusque inſignis, cognomen *Grani* vel *Granni* meritus eſt. ECKHARTUS vero in alia omnia diſcedit, ac nomen ex Cambrico ſive Celtico *Gro*, *Grajan*, quo *glarea*, *ſabulum*, ſignificatur, derivat. (*e*) Neque vero heic ſubſiſtit Eckhartus, ſed *Granni* cognomen à Granni Aquis, ſive Aquisgranenſi oppido, Apollinem accepiſſe putat, ut *Mogouni* titulum ab Aquis Mogouni profectum eſſe reputavit. Quum autem Monumenta ſub *Granni* vel *Grani* titulo Apollini paſſim dedicata ſuperſint, Romæ nimirum, Muſſelburgi & Enderaci in Scotia, Brettæ in Dacia, & plura in Diœceſi præſertim Auguſtana, à JANO GRUTERO (*f*) & MARCO VELSERO (*g*) in lucem emiſſa, neſcio, cur in cognomine hoc Apollinis eruendo Aquisgranum excitaremus; omni Romanorum Hiſtoriæ & Geographiæ ignotum. HADRIANUS VALESIUS (*h*) tamen Aquas Grani ab Apolline Granno derivat, & *Apollinis Aquas* interpretatur, ſententiamque Eckharti invertit, qui *Granni* cognomen ab Aquisgrano deducit. Quæ de Grano, fratre Neronis, (*i*) Thermarum Aquenſium inſtauratore, vulgatur traditio, frivola eſt, licet Rerum Aquisgranenſium Scriptor, PETRUS à BEECK, (*l*) eam convellere auſus non ſit, quod Caroli M. & Friderici Barbaroſſæ Diplomatum teſtimonio nitatur. Carolini hujus Diplomatis falſitatem adſtruxit HERMANNUS CONRINGIUS.

(*s*) Νομιμάρχης nullibi vocatur Apollo, ſed apud Naxios Ἀρνοκόμης, id eſt, agnorum cuſtos, alibi Νόμιος, Nomius, ſive Paſtoralis, appellatus fuit. Vide LILIUM GREGORIUM GYRALDUM in *Hiſtoria Deorum*, Syntagm. VII. Tom. I. Opp. pag. 227. PETR. DAN. HUETIUM in *Demonſtrat. Evangel.* Propoſit. IV. pag. 179. & 234.

(*t*) CLAUD. DAUSQUIUS in *Orthographia veteri & nova* pag. 51.

(*u*) Vid. HUETIUS in *Demonſtrat. Evangel.* Propoſ. IV. pag. 179.

(*x*) *Deipnoſophiſt.* Lib. IV.

(*y*) *Deſcript. Græc.* Lib. III. Cap. XIII.

(*z*) *Faſtor.* Lib. VI. verſ. 107. & 151.

(*a*) *Geograph.* Lib. XIII.

(*b*) *Originum* Lib. XIX. Cap. XXIII.

(*c*) *Not. ad Sidonii Apollinaris* Lib. I. Epiſt. II. pag. 10.

(*d*) *In Solinum* pag. 536.

(*e*) *Diſſert.* allegatæ pag. 13.

(*f*) *Inſcript.* pag. 37. ſq.

(*g*) In *Monumentis Agri Auguſt.* pag. 406. ſq.

(*h*) *Notitia Galliar.* pag. 27. voce *Aquagrani.*

(*i*) Aliorum tamen Graniorum apud LUCILIUM, CICERONEM & in Inſcriptionibus antiquis, fit mentio, unde Aquæ hæ nomen potuerunt accipere: ſed hoc nihil ad Apollinem Grannum.

(*l*) In *Aquisgrano* ſuo Cap. I. Adde NOPPIUM in *Chron. Aquenſi*, Germanice ſcripto.

Quodsi autem apud Scoto-Britannos Apollo Grannus cultores plures invenit, frequentem quoque ejus cultum ad Danubium, apud Vindelicos præsertim, reperio, ubi milites stationarii Romanorum in Rhætia litorali, quæ Vindeliciam comprehendebat, plura ei Monumenta posuerunt; quæ exhibet **Heroldus**, (*m*) & post hunc, aliis additis, Augustanus ille Duumvir, **Velserus**. (*n*)

§. LV.

Ara.

Inscriptio monumentum hoc *Aram* appellat. Ara est satis magna formæque quadratæ, cui similem fere apud Vindelicos videmus. (*o*) In aliis huic similibus Aris latera sæpe sacerdotalibus instrumentis ornata sunt. Insculpta illis patera, simpulum, guttus. Duobus in lapidibus, Apollini Granno in Augustana Diœcesi positis, signum (*p*) cum base dicatum est: in Lauingensi vero ejusdem Diœcesis Ara cum signo argenteo. His Aris, ceu stylobatis signa, hoc est statuæ formæ minoris imposita sunt. Nostra Argentouariensis Ara quum Apollini & Deo Mogouno, adeoque duobus Numinibus, simul consecrata fuerit, aut nullum omnino, aut utriusque Dei signa statuasve exhibuit. At quum nihil in Inscriptione de signo, nec de Æde, Aram solam sine Æde à Trione constitutam fuisse, credimus. Magistius enim, quem modo vidimus Aram posuisse Mercurio, disertis verbis addidit Ædem. Ædes autem nulla absque Ara, Aræ multæ absque Æde, sub dio positæ. Insignem Græcum nummum maximi moduli Gaza Regia asservat, qui ab Joniæ Civitatibus XII. in Treboniani Galli cusus honorem, in quo Templum separatim, extra Templum Ara, cui bos, sacrificio destinatus, admovetur. (*q*) Aræ Jovi cœlestibusque reliquis, adeoque & Apollini dicatæ, celsiores, Vestæ autem, Terræ marique humiles positæ, observante **Vitruvio**; (*r*) quod in votivis privatorum Aris non habuit locum. Multiplicis hinc generis Aræ apud Romanos: majores in templis & delubris, victimis immolandis destinatæ, in quibus thura hostiæque comburebantur: Aræ apotheoseos, sive consecrationis, expiationis: Aræ nuncupativæ, votivæ, aut devotionis: Aræ sepulcrales, honorariæ, quæ memoriæ causa positæ fuerunt, quarum pleræque nonnisi privatæ, (*s*) quas in suo quisque statuebat, loco tamen non allaturæ religionem, nisi consecratæ fuissent. Ara Trionis voti solvendi causa posita non erat, quod formula solennis, Aris similibus inscripta, abest. Sed voti Diis duobus forsan nuncupavit Trio, ut eos redderet sibi faventes, aut suam erga illos devotionem solenni Monumento publicam redderet, quod inter alios & Vibius quidam apud Dalmatas fecit. (*t*) Consecratam autem fuisse hanc Aram vix licet dubitare, quod in medio superioris superficiei lapis igne mollitus, nigredineque contracta ignem sæpius super ea, in honorem Numinum, quibus dicata, accensum fuisse demonstrat.

§. LVI.

Licinius Trio.

Aræ hujus generis quum à privatis ponerentur, dedicatæ sunt à sacerdote adstante, ut Lapis Romanus loquitur: (*u*) *Ara posita adstante sacerdote* &c. Dedicator Aræ nostræ *Q. Licinius Trio* fuit. Licinia gens Romæ inter antiquissimas & illustrissimas floruit, licet fuerit plebeja: ex ea Crassi, Luculli & Murenæ exorti sunt omnes. Temporis successu in plurimas familias divisa fuit, quæ legi possunt apud Jo. **Glandorpium**. (*x*) Q. Licinium Trionem nostrum nullibi apud Historicos, nec alio in monumento memoratum reperio. Militaris ordinis vir fuisse videtur, non gradus superioris, nisi modestiæ causa dignitatem suam in monumento suppressit. C. Licinius Trio sepultus est in Stiria, ut lapis ejus sepulcralis testatur, quem **Petrus Apianus** produxit. (*y*) Ex eadem cum nostro gente familiaque hunc fuisse necesse est, quippe qui solo prænomine distinctus ab eo; forte Cajus hic & Quintus noster fratres fuerunt.

Trionum

(*m*) *Commentariolus de Romanorum in Rhætia litorali stationibus* apud **Schardium** *Rer. Germ.* Tom. I. pag. 308. sqq.

(*n*) In *Monumentis Augustanis*; quem **Conradus Peutingerus** præcessit, in *Inscript. Augustanis*, apud Jo. Schœfferum impressis.

(*o*) Ara hæc exhibetur à **Velsero** in *Monum. August. Vindel.* pag. 366. Opp.

(*p*) **Heroldus** in Libello allegato Inscriptionem hanc, quæ in oppido Gienga, male explicuit de signo militari vel Aquila Legionaria, Bajennio nempe injunctum, ut Apollini Granno ibi signum poneret; ubi locus vel tabernaculum, in quo Aquila recondebatur, asyli instar ab omnibus coleretur. Eandem Inscript. habet **Knipschild** *de Civit. Imperial.* Lib. III. Cap. XIX. pag. 119.

(*q*) **Spon** *Recherches de l'Antiquité* Differt. XV. pag. 209.

(*r*) *Architect.* Lib. IV. Cap. V.

(*s*) Subinde in Ædibus privatis Religionis ergo & solvendo voto structæ inscriptæque fuerunt. **Reinesius** in *Syntagm. Inscript.* pag. 29.

(*t*) **Gruteri** *Inscript.* pag. 34. num. 3. ubi legitur: *Vibius Pius Soli invicto Aram dedico, ut sit mihi propitius, militibus centurionibusque meis.*

(*u*) Patet hoc ex Ara, Mithræ sive Soli dedicata, apud **Gorium** *Inscript. Florent.* Tom. I. pag. 112. Add. **Gutherius** *de veteri Jure Pontif.* Lib. III. Cap. VI.

(*x*) *Onomastici Romani* pag. 522.

(*y*) *Inscriptionum* pag. 390. Reperta olim in Parochiali Ecclesia villæ Stræbing apud Græcium: *D. M. C. Licini. Trionis. Isabinæ. Severinæ. Co. Licin. R.*

MONUM.

Trionum familia ad Lucretiam, Fulciniam, Liciniam, Romanorum gentes, pertinuit. Nummus est L. Lucretii Trionis, in quo repræsentantur septem illæ stellæ triones cum Luna, allusione facta ad nomen Trionis, cum Inscriptione: *L. Lucret us Trio.* Apud TACITUM (z) frequens occurrit *Fulcinius Trio*, sub Tiberio Imp. Consul & accusationibus nobilis; qui dein sub eodem Principe accusatus mortem ipse sibi conscivit. (a) De notione & significatu vocis *Trio* VARRO (b) & GELLIUS (c) egerunt. Majoris momenti est ille *C. Licinius Trio Paulinus*, cujus cooptatio in Collegium aliquod Romæ sub *Sept. Severo Aug. III. & M. Aurelio Antonino Aug. Coss.* hoc est, An. Urb. Cond. DCCCCLV, Æræ Christ. CCII. apud GRUTERUM (d) occurrit.

Plura erant Romæ Sacerdotia & Magistratus; in quibus superstites sibi Collegas novos cooptabant: Fratres Arvales, Sodales, Augustales, Pontifices majores, Epulones, Augures. In quodnam Collegiorum horum cooptatus fuerit C. Licinius Trio, non liquet; quem Quinti nostri Licinii Trionis propinquum, ex eadem gente & familia natum fuisse, non dubitamus. Si Quintus noster Cajo illi coætaneus fuit, Ara nostra seculi III. initio præter propter posita est.

§. LVII.

Ara hæc Apollinea non pars templi aut ædis fuisse videtur, sed Ara singularis absque æde, ædicula vel attegia. Septum tamen aliquod, vel maceriam, uti Helvetensis ille ager, quem *Matrabus* dedicavit Sextus, habuisse videtur. Quodsi enim sepulcrorum circuitus sacrosanctus & inviolabilis erat, quod Lapides sepulcrales frequenter his siglis indicant: IN. FR. P. VII. IN. A. P. XX. *In fronte pedes septem, in agro pedes viginti;* (e) multo magis profecto Ara cancellis quibusdam, sive clathris, ferreis ligneisve, vel qualicunque septo, circumdata esse debuerat. Referendus huc est HORATII (f) locus: Septum Aræ.

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat.

Siglæ in ultimo versu D. S. D. *De Suo* ære *Dicat*, dat vel dedicat, formulam consuetam continent. Etlingiacense marmor, Neptunum sistens, quod infra daturi sumus, easdem exprimit siglas.

Apollinem nulli, nisi Mercurio, fuisse secundum ex Cæsare Julio tradidi supra. Apud Vesontinos tamen effossa sunt marmora, in quibus Mercurio Apollo præponitur: Apollo Mercurio præpositus.

A P O L L I. E T. M E R C.
E S V C C V S. M I N E R V. S T.
B I C C V S. V L. R I.
V. S. L. M. (g)

Alius lapis ejusdem generis hoc seculo ibidem è terra prodüt, in S. Vincentii Bibliotheca servatus, & à DUNODIO (h) descriptus:

A P O L L I N I
M E R C V R I O
N O R B A N V S
S I N I S S E R. F E.
S. L

Monumentum hoc Sequanus quidam Norbanus Sinisser *fecit suis impensis*. Ex singulari horum in Apollinem cultu factum est, ut Apollo priore loco ab iis haberetur, cui restitutam valetudinem suam debere se fortassis crediderunt.

 §. LVIII.

(z) *Annal.* Lib. II. Cap. XXVIII. Lib. III. Cap. X. & XIX. Lib. V. Cap. I. Lib. VI. Cap. XXXV.
(a) DIO CASSIUS Lib. LVII.
(b) *De Lingua Lat.* Lib. VI.
(c) *Noct. Atticar.* Lib. II. Cap. XXI.
(d) *Inscript.* pag. 100. num. 1.
(e) Huc pertinet Patavina Epigraphe apud BERNARDINUM SCARDEONIUM *Hist. Patav.* Lib I. Class. IV. pag. 82. & apud SERTOR. URSATUM pag. 50. num. 2 IN FR. P. XXVI. RET. P. XXVI. *In fronte pedes XXVI. retro pedes XXVI. illi Deos iratos, quos omnes . . . si quis violarit.*
(f) *Sermonum* Lib. I. Sat. VIII.
(g) CHIFLETIUS in *Vesont.* Cap. XXI. quam Inscriptionem Cel. DUNODIUS *Hist. des Sequanois* Tom. I. pag. 203. ita emendat, ut pro *Esuccus, Vesuccus*, & pro VL. RI. legat *II. Viri.*
(h) Loc. alleg. pag. 204.

MONUM.

§. LVIII.

Aliæ Aræ. Appendicis loco Inscriptionem subjungo, quæ nuper apud Mediomatricos interiores Divoduri cum Pertinacianis Epigraphis, quas infra dabimus, è terra effossa est, Apollini sacra:

DEO
APOLLINI
G. CENSONIVS
LILLIVS
CAL GLARIVS
V. S. L. M.

Ceterum Ara alia votiva, ejusdem cum Argentouariensi nostra formæ, haud procul Mussiponte nuper detecta, cum hac Inscriptione:

HERCVLI SÂXANO ET
IMP. VESPASIANO
AVG. ET TITO IMP. ET
DOMITIANO CAESARI
M. VIBIVS MARTIALIS
7. LEG. X. GEM. ET COMMI
LITONES VEXILLI LEG.
EIVSD. QVI SVNT
SVB CVRA EIVS
V. S. L. M. (*i*)

Similis Ara, eidem Herculi Saxano dicata, ante hos circiter triginta annos in Lotharingia prodiit, quam Talpidius Legionis VIII. Centurio posuit; quæ in Regia Bibliotheca jam extat Lutetiæ.

ARA BIRRII.

§. LIX.

Ara Birrii. Licinianæ Apollinis Aræ, Birrianam, ex ejusdem Argentouariæ ruinis An. MDCCXLVIII. protractam, annectimus. Lapidis, superiore ævo in duas partes dissecti, hæc Epigraphe est:

IN. H D D
ARAM
BIRRIVS
MARTIVS
D. S. D

Birria gens Gruterianis & Muratorianis marmoribus notissima est. *Birrium Voltionem, Birriam* item *Primam*, *Tertiam & Quartam* Patavienſis lapis apud SCARDEONIUM, (*l*) Florentinus apud GORIUM (*m*) nobis *Birrium Albanum* suggerit, cui *Birria Nice* conjux posuit monumentum. *Birrium denique Abascantum*, *Publi Libertum*, nobis dat marmor Brixiense. (*n*) Gens ergo apud Italos frequens, ex qua Birrius Martius ortus, nisi libertini generis homo fuerit, cujus pater, avus &c. à quodam Birriæ gentis ex servitute dimissus.

§. LX.

(*i*) Lapidis altitudo III. ped. latitudo I. ped. III. poll.

(*l*) *Historiæ Patav.* Lib. I. Class. IV. pag. 92. & apud GRUTERUM pag. 106. num. 6.

(*m*) *Inscript. Flor.* pag. 159. & ex eo MURATORIUS *Inscript.* Tom. III. pag. 1646. num. 5.

(*n*) MURATORIUS *Inscript.* Tom. III. pag. 5.

§. LX.

Aram vero suam non certo cuidam Deo, sed vel Deorum Dearumque bonori, vel Domui Divinæ, hoc est, Imperatoriæ, Birrius diçavit: utriusque enim sensus capaces esse siglas I. H. D. D. ex lapidibus novimus. In honorem Domus Divinæ Pontes in Nemetibus posuit Silvanius Probus, quod infra videbimus: ejusdem honori apud Sequanos nostros Birrius Martius Aram dicavit. Siglæ exordiales eædem sunt, quas in Ara Mercuriali annotavimus supra. *Numini Domus Augustæ sacrum* apud GRUTERUM (*o*) & REINESIUM (*p*) legimus. Ipsi Imperatores, de se locuti, *nostrum Numen* dicebant; appellati quoque subinde *Dominissimi*. Sed & *Protector Divini lateris*, (*q*) aulicum munus fuit apud Romanos, eorum nempe, qui latus Imperatoris defendebant, tegebant. I. H. D. D.

CAPUT III.

ESUS SIVE MARS ET JUPITER.

§. LXI.

IN recepto apud Alsatas nostros frequentiore Deorum cultu, Martem Mercurio Apollinique, CÆSARE duce, subjungimus, cui *Esum* (*r*) Gallorum comparandum esse unanimi fere consensu existimant Critici. (*s*) Deum hunc suum bello præesse Galli Romanis quum dicerent, Marti suo Deum assimilantes Romani eodem quoque nomine Gallicum istud numen insigniverunt. Mars Græcis dictus est Ἄρης. Ob humanas, quæ ei immolabantur, victimas, à Lucano (*t*) dicitur: Mars sive Esus.

. . . *horrensque feris altaribus Hesus.*

Esum humano cruore à Gallis placatum, prodit quoque LACTANTIUS. (*u*) In Lutetiensibus marmoribus Esus, à Jovis latere positus, forma Juvenis, arborem rescindentis, exhibetur. Vossius ex Hebræo idiomate, quo vocabulum hoc *fortem* denotat, nomen deducit, quod tamen Celticum esse debuit, significatio ejus licet incognita sit. Apud Sabinos insigne marmor, (*x*) pluribus Diis dicatum, visitur, ubi figuræ, quæ Marti Romanorum similis & dextro lateri Jovis apposita, inscriptum est: CAMVLVS, quum sinistræ Mercurius adstet, cui nomen suum inscriptum. Accedit Gruteriana Inscriptio, quæ docet cives aliquos Remenses *Marti Camulo*, ob salutem Tiberii Claudii Cæsaris, templum constituisse. (*y*) Lapis hic, in oppidi Clivensis, quod Belgicæ olim Galliæ fuit, vicinia repertus, nos dubitare non sinit, Martem apud Gallos *Camuli* quoque nomen habuisse. Maximum denique pondus argumento huic addit argenteus ille nummus rarissimus apud OCTAVIUM RUBEUM, (*z*) in quo Martis figura stans clypeumque tenens, cum Epigraphe: *Camulo invicto*. Quodcunque ex his nominibus, seu *Esus*, seu *Camulus*, apud Gallos, quum Cæsar eos domuisset, prævaluerit, Martem ab eis cultum fuisse, extra dubium est: CÆSAR (*a*) ita: "Martem bella regere: „ huic, quum prœlio dimicare constituerunt, ea quæ bello ceperunt, plerumque „ devovent. Quæ superaverint, animalia capta immolant: reliquas res in unum locum „ conferunt. Multis in Civitatibus harum rerum extructos tumulos locis consecratis „ conspicari licet. „ (*b*)

§. LXII.

Martem Monumenta sistunt virum robustum, casside, hasta clypeoque armatum, quandoque nudum, nonnunquam cum militari veste, interdum barbatum, non infrequenter imberbem. In Area, quæ supremam summi Argentoratensium Templi partem, turrimque alteram imperfectam, tegit, lapidea Dei Martis duorum pedum & totidem Martis figura & signa.

 pollicum

(*o*) *Inscription.* pag. 75. num. 1. 2.
(*p*) *Inscript.* Class. I. num. 105.
(*q*) MURATORIUS *Inscript.* Tom. I. pag. 95.
(*r*) In Codicibus MSS. LUCANI atque nonnullis LACTANTII, addita aspirata, scribitur *Hesus*. Lectionem tamen, quæ aspiratam omittit, præferendam, Lutetiensia Marmora, An. MDCCXI. reperta, testantur.
(*s*) ELIAS SCHEDIUS *de Diis German.* Cap. VI. GER. JO. VOSSIUS *de Idololatr.* Lib. II. Cap. XXXIII. pag. 178. LIPSIUS *ad Tacitum* aliique. Dissentit tamen JAC. MARTINUS in Tractatu *de Religione vet. Gallor.* Lib. II. Cap. XXXVI. pag. 491.
(*t*) *Pharsal.* Lib. I.
(*u*) *De falsa Relig.* Lib. I. Cap. XXI.
(*x*) GRUTER. *Inscript.* pag. 40. num. 9.
(*y*) GRUTER. *Inscript.* pag. 56. num. 12.
(*z*) OTTAVIO ROSSI *Memorie Bresciane* pag. 92.
(*a*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII.
(*b*) Orti hinc fuisse videntur tumuli illi, quorum plures in Belgio vidi, in Itinere præsertim inter Bruxellas & Tungros.

MONUM.

Tab. VI. num. 3.

pollicum ſtatua eſt, quam Tabula VI. exhibemus. Galeatus Mars juvenis, caſſidem criſtatam gerens, thorace militari, ſive lorica, ipſam corporis formam & umbilicum exprimente, indutus cum zona, à qua faſciæ ut in heroicis veſtimentis pendent, cum chlamyde vel pallio à tergo: dextra clypeum ovatæ figuræ, paulo curvatum, ſiniſtra vero enſem Gallicum tenet. Calceus militaris, caligæ ſpecies, (c) dimidium tibiæ ad ſuram usque tegit; pars ſuperior ultra genua ad medium usque cruris, ut & dimidia pars brachii, collumque ſunt nudæ, ſed & digiti pedum non comparent. Argentoratenſis hic Mars in plerisque cum Brixianis illis convenit, quos OCTAVIUS RUBEUS (d) exhibet.

§. LXIII.

Monumenta Martis.

Statuæ & ſigna Martis præ aliis Numinibus, quum non in Gallia modo, ſed ubique fere, rariores (e) ſint, illuſtre hoc Monumentum, à perito elaboratum artifice, apud nos ſervatum fuiſſe, lætamur. De authentia ejus dubium vix poteſt oriri, quum perpendimus, ſtatuam hanc medii ævi, quo Turris Argentoratenſis condita, opus eſſe non poſſe, quo nempe barbara illa ſculptura, quam Gothicam vocant, omnino invaluerat. Operis diverſitas, ex cæteris Turris noſtræ ſtatuis, quæ magno numero ibi comparent, ſatis dignoſcitur. Opus ergo Romanum eſt, niſi ſeculi XVI. dixeris, quo ſculptura & architectura refloreſcere cœperunt. At omnes circumſtantiæ docent, eo ipſo tempore, quo Turris noſtra condita, ſtatuam hanc loco, ubi adhuc ſtat, poſitam fuiſſe. Quodſi traditioni illi vulgari, quæ Othmarshemii nomen derivat à Marte, quod Romanorum temporibus Otho Martis idolum cultumque illic exſtruxerit, aliquid tribuendum eſſet, Martis apud Alſatas culti alterum ſupereſſet illuſtre monumentum. Etymologia hæc autem locum habere quum nequeat, quod à S. Othmaro locus nomen acceperit, de Templi hujus deſtinatione ſub Romanis & cultu dubia adhuc & incerta res eſt. Quodſi illa Martis ſupereſſet imago, quam SEB. MUNSTERUS, annis non multis, antequam *Cosmographiam* ſuam conſcriberet, (f) Othmarshemii inventam fuiſſe ſcribit, confidentius hac ſuper re pronuntiaremus. Imago hæc noſtro demum, quo vivimus, ſeculo deſtructa fuiſſe dicitur; nulla ejus delineatione ſuperſtite. In regionibus noſtris, quæ militares & bellicæ, cohortibus Legionum, alis & turmis equitum, armorumque Fabricis plenæ, non potuerunt non Martis ſimulacra & ſigna eſſe frequentia, atque haud infrequentia Templa. Appendicis loco id adhuc annoto, Martem una cum Mercurio & Venere inter Deos à Gallis conſuevisſe referri. Belemenſis ſaltus Inſcriptio: *Dis inferis Veneri Marti & Mercurio ſacrum.* (g)

JUPITER.

§. LXIV.

Nomen Jovis.

JUpiter, Græcis Ζεὺς dictus, non ignotus fuit veteribus Gallis, apud quos cultum ejus invaluiſſe annotat CÆSAR, ita tamen, ut ratione frequentiæ cultus eum Mercurio, Apollini, Martique poſtponat. Quum autem ex ejusdem Cæſaris (h) relatu, Jovem *imperium cœleſtium tenere* Galli crediderint, potentiæ intuitu Jovem cæteris Diis apud eosdem Gallos prælatum fuiſſe, dubitare non licet. Celticum nomen Jovis incertum eſt. In Marmoribus Lutetienſibus, quæ Cathedralis Baſilica protulit, Jupiter Vulcanum inter Eſumque poſitus eſt, cum Epigraphe *Jovis*; quod Eſum à Jove diverſum fuiſſe ſatis demonſtrat, errorisque convincit eos, qui Celticum iſtud Jovis nomen extitiſſe conjectant. Nomen hoc, qualecunque fuerit, ſub Romanis diſparuit, Jupiterque prioris nominis locum occupavit. Monumenta quædam ejus ora Cis- & Trans-Rhenenſis nobis ſuggerit.

§. LXV.

(c) Militare calceamentum procul dubio eſt, adeoque caligæ ſpecies, quæ ad mediam tibiam ornatior aſſurgere conſpicitur. ALB. RUBENIUS *de Calceo Senatorio* Cap. I. II. pag. 179. docet, omnia calceamentorum genera, quæ digitos pedum haud includunt, quamvis etiam medium crus tegant, crepidas, ſive ſandalia appellari; adeoque caligas militum Rom. quoque inter ſandalia refert. Huc pariter refert calceos mulleos Regum Albanorum, ſive cothurnos Imperatorum, qui in lapidibus & nummis paſſim, quique tibiatim calceabantur, ut PROCOPIUS *de Ædificiis* Lib. III. aſſerit. Perones erant calcei cavi, totum pedem tegentes. Campagus, qui ſeculo III. præcipue innotuit, ſpecies quoque caligæ fuit, ſed calceamentum nobilius & Imperatorum præſertum. Vid. CAPITOLINUS in *Maximino Jun.* Cap. III. TREBELL. POLLIO in *Gallien.* Cap. XVI. ad quem locum SALMASIUS. In diverſa heic multis in locis abeunt BALDUINUS *de Calceo* & NIGRONIUS *de Caliga Veterum.*

(d) OTTAVIO ROSSI *Memorie Breſciane* pag. 89. & 92.

(e) Martis imago in nummis tam frequens, extra nummos in anaglyphis rarior eſt; rariſſimæ autem ſigna & ſtatuæ.

(f) MUNSTERUS in *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXVIII. pag. 534. Edit. Lat. Vide ſupra Periodum noſtram Celt. pag. 74. §. LXXX.

(g) MARTIN *Religion des Gaulois* Tom. II. *Liv.* V. *Chap.* IV. pag. 228.

(h) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII.

MONUM.

§. LXV.

Initium facimus à Lapide quadrilatero, qui ætate nostra Brocomagi erutus, in Aula nunc mea Antiquaria extat; cujus ex lateribus unum hanc Epigraphen sistit:

Inscriptio Brocomagensis.

Tab. I. num. 1. Lat. 2.

I. O. M.
ET. IVNONI
REGI :.:. ELVC
INIVS. VICT
VRVS. EX. V.

Jovi optimo maximo & Junoni Reginæ Lucinius Victorus ex voto monumentum hoc posuit. Votivus ergo hic Lapis est, à Lucinio Victuro, Brocomagensi, ut videtur, cive vel incola positus; unde *Lucinium* gentem, nummis marmoribusque ignotam, in Mediomatrico-Tribocis nostris floruisse discimus. Monumenta Jovi & Junoni conjunctim magno numero dicavit Antiquitas. Apud Mediomatricos interiores iste olim Titulus extitit: (*i*)

I. O. M.
IVNONI. MAGNAE
HERCOLI
ET. GENIO. LOCI
PRO. SALVTE
SVA. ET. GENTIS. SVAE
CORN. SECVNDVS
EX. VOTO

§. LXVI.

In Lapide hoc Hercules Geniusque loci, Jovi Junonique junguntur. Canstadiense Wirtenbergicæ ditionis marmor Jovi & Junoni Genium loci, Deosque omnes subjungit: (*l*)

Jovis focil.

IN. H. D. D. IOVI
ET. IVNONI. REG.
GENIO. LOCI
ET. D. D. OMNIB.
P. SEDVLIVS
IVLIANVS. MI.
LEG. VIII. AVG. Ā
TONINIANE. B̄F̄. COS.
PRO. SAL. SVA. ET. SVOR.
POSVIT.

In nostro autem iisdem Numinibus Genii duo cum Castoris ac Pollucis simulacris juncti cernuntur, ipsa licet Inscriptio eos reticeat. Primo nempe latere, cui quartum est simile, Castor in uno, in altero Pollux, uterque equum tenens, nudus, palliolo super humeros tectus, hastamque puram tenens: (*m*) tertio autem latere duo genii stant, uterque cum Copiæ cornu, quorum prior, pallio paululum longiore indutus, ad Aram sacrificat. Genii plerique juvenes fere nudi occurrunt: (*n*) Genius

Genii. *num. 1. lat. 1. 3.*

(*i*) Maurisse *Histoire des Evesques de Metz* pag. 10.

(*l*) Pregitzerus in *Suevia & Wirtembergia Sacra* pag. 216. Adde Reinesium *Inscript.* Class. I. num. 13.

(*m*) Alias capitibus jugatis, cum stellis supra lucentibus. Gio. Angelo Canini *Iconografia*, edita à Picarto num. 98.

(*n*) Jac. Oiselii *Thesaurus Numismatum* Tab. XLII. Franc. Angeloni *Hist. Augusta* pag. 53. ubi nostris similes: præcipue *Genius Illyricianus Exercitus*.

MONUM.

Genius Cœlii montis apud GORIUM (o) barbatus eſt. Caſtor. Gallicus ſenex quoque & barbatus ſiſtebatur: (p) Caſtor autem & Pollux, cum equis frequentes. Epamanduoduri apud Sequanos iuteriores Epigraphen, Caſtori dicatam, CHIFLETIUS (q) atque DUNODIUS (r) annotant. Sequanos, equitatu valentes, Caſtorem coluiſſe quid mirum?

§. LXVII.

Juno. Ceterum & Inſcriptio votiva, Junoni poſita, occurrit apud Vangiones: (s)

I. O. M
ET. IVNONI. REGINAE
VICTORINA. PRIMITIVA
POSVIT.

Apud Nemetes: (t)

F. I. IVNONI
REGINAE
VECOINIVS
SLMILES ET
SVPER INI
A DECVMII
LA VSLL M.

ubi primus verſus I. O. M. excidit, & exſcriptor incurius copulam ET convertit in F. I. Lucinius ergo noſter in Jovem Junonemque devotus, addidit eis Jovis filios ſive Dioſcuros, Caſtorem atque Pollucem, Geniosque, quos omnibus locis adhærere, omnibus hominibus adeſſe, Græci Romanique crediderunt.

§. LXVIII.

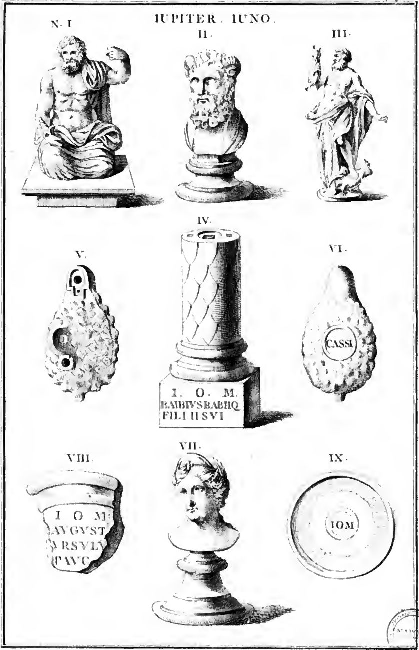
Juno Regina. Junoni Lapis noſter addit cognomen *Reginæ*, quod à Latinis accepit ſoror & conjux Jovis, qui & ipſe Deorum atque hominum *Rex* appellatus eſt. Hæc ex capto Vejorum oppido in Aventinum transvecta, ſummo juvenum & virginum Romanarum ſtudio ſub Dictatore Camillo, qui ex voto Templum ei in Aventino dedicavit. Duo ſigna cupreſſea erant Junonis Reginæ. Hæc LIVIUS, (u) PLUTARCHUS. (x) Templum quoque Junonis Reginæ Capitolium habuiſſe, teſtis eſt Livius, quod Cn. Flaminius bello adverſus Ligures voverat. Plura alia Junonis cognomenta nobis produnt Scriptores, quæ GYRALDUS (y) collegit.

Junonis caput. *Tab. VII. num. 7.* Ne imago Junonis in Monumentis noſtris deeſſet, caput ejus æneum, tutulo ornatum, ex vicinia noſtra mihi allatum adjeci. Tutulus erat capitis ornamentum, in altitudinem exſtructum, quod vitta purpurea, crinibus innexa, fiebat. (z) In Paterniacenſi Pagi Vaudenſis ponte lapidem, dimenſione & forma noſtro fere ſimilem, vidi, quem nec GRUTERUS, (a) nec HOTTINGERUS, (b) nec WAGNERUS, (c) recte expreſſerunt: en verum ejus exemplum:

I. O. M.
GENIO. LOCI
FORTVNAE. REDVCI
D. APPIVS. AVGVSTVS
DEDICA.

Poſtremæ

(o) *Inſcription. Florent.* Tom. I. pag. 185.
(p) In Monumento Lutetienſi, quod in ſummo Templo An. MDCCXI. effoſſum. Vide MOREAU DE MAUTOUR.
(q) *Veſontion.* Part. I. Cap. XXXVIII.
(r) *Hiſtoire des Sequanois* pag. 185.
(s) SCHANNAT *Hiſtor. Wormat. Epiſcopatus*, pag. 4.
(t) LEHMANNUS *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. VIII. REINESIUS *Inſcript.* pag. 51.
(u) Lib. V. Cap. XXII.
(x) In *Vita Camilli.*
(y) *Hiſt. Deor. Syntagma* III. pag. 118. FRANC. SWEERTII *Deorum Dearumque Capita* pag. 49.
(z) FESTUS *de ſignif. verborum* & VARRO *de Lingua Lat.* Lib. VI. 3. Adde TERTULLIANUM *de Pallio*, & FULGENTIUM *de priſco ſermone* num. 14.
(a) *Inſcript.* pag. 8. num. 4.
(b) *Hiſt. Eccleſiaſt. Helvet.* Tom. I. pag. 18.
(c) *Mercur. Helvet.* pag. 120.

Ex Museo Auctoris.

MONUM.

Postremæ Lapidis nostri literæ EX VOTO positum docent. Interdum formula utuntur *Voto suscepto:* tritior, *Votum solvit.* Subinde etiam Monumenta *ex Viso*; (*d*) quæ explicatio & heic locum posset habere, si quid rei à receptissima formula nos recedere juberet. EX VOTO.

§. LXIX.

Brocomagensi Lapidi, Jovi aliisque numinibus sacrato, Niderbronnense fragmentum Columnæ lapideæ succedit, cui hæc inscripta Epigraphe: Fragmentum columnæ.

Tab. VII. num. 8.

I. O. M.
A V G V S T.
V R S V L V
T A V G.

Ursulus, qui Lapidem hunc posuit, ex qua gente natus fuerit, ignoratur. In Ara prope Coloniam Agrippinam, *M. Aurelius Ursulus, Beneficiarius Consulis*, eodem modo, ut noster, *Jovi Opt. Max.* sed & *Genio loci*, Aram votivam erexit, (*e*) & quidem Tusco II. & Dextro Coss. quorum Consulatus in An. Urb. Cond. DCCCCLXXVIII. Chr. CCXXV. secundum Fastos Norisianos, incidit; quo eodem etiam in aliis L. Turpilius Dexter & M. Mæcius Rufus comparent. In Narbonensi Lapide *Valerius Ursulus*; alibi *Ursulus Junianus*; (*f*) in Dacia vero *Lupula Ursulo Fratri* posuit Monumentum: (*g*) Christiana hæc nonnullis creditur, quod D. O. M. dedicatus est Lapis.

§. LXX.

Sed & in Monte Dononis dedicata olim Jovi Epigraphe fuit votiva, quam THEODORICUS RUINARTUS adhuc vidit, ego frustra quæsivi; ignarus, quid ea devenerit. (*h*) In fragmento Columnæ ibi tum legebatur: Aliæ Inscriptiones.

I. O. M.
C. L V C V L L V S
L E P I D I N V S
V. S. L. M.

Lapidibus his literatis Trans-Rhenensem quoque Columnam, quæ in Castelli monte, (*Castelberg*) prope Gengenbacum oppidum, hodieque subsistit, à Baibio filiisque Jovi dicata:

I. O. M.
B A I B I V S B A B I I Q
F I L I I I S V I.

Titulus insculptus est basi quadratæ, cui columnula squamata insidet, quæ & ipsa basis fuit signi vel imaginis Jovis, cui Sacellum illo in loco consecratum. Imaginis superimpositæ testis est foramen, in superiore columnæ parte, adhuc conspicuum. *Tab. VII. num. 4.*

(*d*) REINESIUS Class. I. num. 45. Imo etiam *ex biso* pro *ex viso*, hoc est, *monitus visu vel somno*, quæ formulæ haud raræ. HENR. ERNSTIUS *ad Valer. Probum de interpretandis Rom. Literis* pag. 150.

(*e*) GRUTER. *Inscript.* pag. 9. num. 2. Ursulus occurrit quoque pag. 173. num. 7.

(*f*) GRUTER. *Inscript.* pag. 893. num. 11. pag. 896. num. 2.

(*g*) MURATORIUS *Inscript.* pag. 1961. num. 8.

(*h*) RUINARTI fide Inscriptionem hanc retulit MABILLON *Dissert. sur les sepultures des Rois de France*, inter *Opera Posthuma* Tom. II. pag. 46. Adde *Memoires de l'Acad. des Inscriptions* Tom. II. pag. 684. MARTIN *de la Relig. des Gaulois* Tom. I. Lib. II. Cap. XVI. pag. 339. MURATORIUM *Inscript.* Tom. I. pag. 5. num. 1.

MONUM.

§. LXXI.

Bæbia gens.

Bæbia gens à Romanis Scriptoribus ſubinde ſine diphthongo exprimitur *Bebia.* Quibus placuit diphthongus, vel *ae* vel *ai* forma ſunt uſi. Sculptor Lapidis noſtri prætulit, *Baibius*; uti alibi quoque legimus *Vitelliai*, *Diodatai*, (*i*) *Annai*, *Primai*: (*l*) *Aucilius*, *Caiſar*, *Paitus*, *Mammi* &c. Codices Mſſ. & marmora frequentiſſime ponunt, in quibus etiam *Aidilis* pro Ædilis, (*m*) aliaque hujus generis paſſim occurrunt. Fabius (*n*) ait: " *AE* ſyllabam, cujus ſecundam nunc E literam ponimus, varie per „ A & I efferebant: quidam ſemper, ut Græci, quidam ſingulariter tantum, cum in „ dativum vel genitivum incidiſſent, unde pictai veſtis, aquai. „ Nomen plurale BAIBII brevitatis cauſa ita ſculptor expreſſit, ut vocalem I literæ B receptiſſima forma colligaret. In poſtremo autem verſu, in voce FILII, Lapicida unius literæ pleonaſmo peccavit. Bæbia gens plebeja, apud Etruſcos, ſpeciatim apud Fæſulanos, Volaterranos & Piſtorienſes (*o*) floruit, Romæque Conſules dedit. Familias ea plures, Pamphilos nempe, Divites, Sulcas, Criſpos, Marcellinos, Maſſas, Macros, Macrinos, Buttos, alioſque, Romæ alibique habitantes, complexa eſt. Inſcriptio nec prænomen, nec cognomen Bæbii noſtri expreſſit. Inter Moguntina monumenta, à Wittichio edita, (*p*) proditur:

A. BAEBIVS. C. F. SCAP. CLEMES. (*q*)

Inter Florentina Gorii (*r*) Bæbius quoque occurrit Libertus:

A. BAEBIVS. Ɔ. L. PINDARVS. (*s*)

BAEBIVS. Q. F. TERTIVS apud Illuſtr. Scipionem Maffejum extat. (*t*) Libertus an ingenuus fuerit noſter, divinare haud licet, quod Dominorum, à quibus manumittebantur, nomina concederentur Libertis.

Ceterum in opportuno hoc Ortenaviæ & Gengenbacenſis oppidi Imperialis angulo Romanos ſua habuiſſe ſtativa, nemo mirabitur, qui intellexerit, fauces ibi eſſe vallis, quam Kinziga perluit, quæ ipſa vallis, ſatis aperta, Rhenum & Ortenaviam jungit cum Suevia. Ædi gentilium Chriſtiana ſucceſſit, quæ hodie vocatur *Capella Calvariæ*; à monte nimirum, cui impoſita; quæ duplex quoque nomen à Caſtello primum, deinde à Chriſtiano cultu, qui Jovis cultui ibidem ſucceſſerat, accepit. (*u*) Prius indicat, Caſtellum ibi olim extitiſſe, & quidem Romanum, quod nummi, ibidem qui reperti ſunt, demonſtrant. Stativa, in monte illo præſidii cauſa, & ut ſpecula ſimul eſſent, conſtituta fuerunt. Romani enim Martianam hanc ſilvam non minus cuſtodiverunt, ac Vogeſum. Martiana, quæ hodie Nigra ſilva, magnæ illius Herciniæ olim pars habita, uti ex Cæſare diſcimus. Pluribus autem in locis pervia quum ſit, fauces ejus ſtationibus hinc inde muniendæ erant, quas inter Pforzheimenſes illæ præſertim notabiles. In Etenheimenſi Marca, ubi Vallis, Monaſterienſis quæ dicitur, (*x*) introitus, mons Monaſterio imminet, in quo Caſtelli, ampli ſatis, veſtigia reperi, quæ ab accolis *Gentilium Cella* (*y*) vocantur. Nummi Romani, ibidem eruti, Romanam habitationem quum indicent, non refragaturus ſum, ſi & ævo illo faucium Nigræ ſilvæ cuſtodiam ibidem fuiſſe, conjicere quis velit.

§. LXXII.

Pforzheimenſis Inſcriptio.

Pforzhemii, quod Marchionum Badenſium oppidum eſt, Lapis extitit, in quo hic Titulus, à Jacobo Beyellio, Preſbytero Spirenſi, olim exſcriptus: (*z*)

I. O. M. DOLI. GE. NOLVERAT.
PATERNVS. MIE.
GV. IN. AVG. S. L. M.

Corru-

(*i*) Gorii *Inſcript. Etrur.* Tom. II. pag. 40.
(*l*) Inter Mogunt. Monumenta.
(*m*) Gruter. *Inſcript.* pag. 69. num. 11. pag. 129. num. 3. pag. 464. num. 2.
(*n*) *Inſtitut.* Lib. I. Cap. VII.
(*o*) Gorii *Inſcript. Etrur.* Tom. II. pag. 121. & 171.
(*p*) Num. 19. & apud Apianum in *Inſcript.* pag. 476.
(*q*) *Aulus Bæbius Caji filius Scaptia* (*Tribu*) *Clemens.*
(*r*) Tom. I. pag. 46.
(*s*) *Aulus Bæbius Cajæ libertus Pindarus.*
(*t*) *Selecta Antiquit. Galliæ* Epiſt. VI. pag. 29.
(*u*) *Caſtelberg* & *Calvariberg.* Caſtellum Romanum quum ibi fuiſſet, Sacellum ſimul, Jovi dicatum, fuerat ibidem.
(*x*) Vulgo *Munſterthal*, Vallis Monaſterii, Etenheimenſis nempe.
(*y*) *Heiden-Keller.*
(*z*) Barthii *Adverſar.* Lib. LII. Cap. I. pag. 2428.

MONUM.

Corruptissimum exemplum, ex authentico, vetustate corrupto, expressum, quod REINESIUS (*a*) ex Beyellio transscriptum ita restituit: *Jovi Optimo Maximo Doligeno L. Veratius Paternus miles Cohortis IV. Augusta votum solvit lubens merito.* In restitutione hac nihil desidero, nisi quod pro *miles Cohortis IV. Aug.* convenientius restituatur: *miles Legionis VIII. Augusta.* Numerus VIII. in Literis V. IN. quærendus est. Legionem Octavam Argentorati & in vicinis trans Rhenum locis stativa habuisse, in sepulcris Legionis VIII. docebimus. *Dolicheni* nomen vel à *Doliche*, Epiri & Syriæ Comagenes, vel a Dolichene, Cœlesyriæ oppido, derivandum videtur. Colophonis loco monumentis Jovis fictilem illam Pateram rotundam subjungo, quæ, eidem Deo dicata, pluribus cum aliis hujus generis testaceis vasis, in ora Rhenensi Germaniæ primæ erutis, Illustrissimi Comitis ANTONII SPIELBERGA-OETTINGENSIS liberalitate Antiquariæ meæ penu accessit. Ex fictili gutto in pateram subjectam, literis I. O. M. insignitam, liquor in Jovis effundebatur honorem. *Tab. VII. num. 9.*

Literatis his Jovis monumentis illiterata, hoc est, imagines & signa succedunt. Æneum nempe Jovis signum Argentorati seculo hoc erutum, circa Forum Equinum: Jupiter Fulgerator, Ζεὺς καταιβάτης, (*b*) consueto fulminis symbolo & aquila stante ad latus. Sed & ex Museo nostro signo huic adjecimus alia; æneum nempe signum Jovis sedentis, Jovisque Ammonis (*c*) protomen ex marmore flavescente exsculptam. *Tab. VII. num. 3. num. 1. 2.*

CAPUT IV.

MINERVA, VESTA, VENUS, DEÆ MATRES.

§. LXXIII.

IN Religiosi Gallorum cultus ordine Jovi successit Minerva, uti ex CÆSARE (*d*) vidimus, quam Græci Palladem vocabant. *Minerva.* Cognomina ejus Græca atque Latina innumera sunt; (*e*) Celticum nomen non satis certum. Nomen *Belisana* à nonnullis huc trahitur. (*f*) Peculiare monumentum ejus in Allatia non extat; in quadrilateris autem Aris illis, de quibus mox dicendi locus, non semel occurrit. Simulacrum ejus in Wœrthensi, Helvetensi, hodie Elensi, Hindesheimensi, & Niderbronnensi Cippis, Aræ similibus, eodem fere semper modo visitur. *Tab. IV. num. 5. Tab. V. num. 3.* Tecta est thorace, ubi ægis, sive pellis caprina, non satis distincte expressa. Galeam cristatam in capite, dextra hastam, sinistra clypeum gerit. Wœrthensis autem, præter hæc Minervæ symbola, alitem quoque superius adjectam sistit, quæ noctua quidem, fida Palladis comes, esse deberet: sed alia ales est. Pausanias in Eliacis monet, cassidi Minervæ gallum gallinaceum insedisse subinde, quia pugnax sit animal; vel quia futurorum præscia & vigilantissima avis. Quadratarius tamen noster libertate fabrili eandem Minervæ, quam Vestæ vicinæ, alitem, ciconiam nempe, adjungendam esse existimavit.

VESTA.

§. LXXIV.

POst Mercurium, Apollinem, Martem, Jovem atque Minervam, quale apud Gallos numen præ cæteris cultum fuerit, non indicat Cæsar; quinque eorum primaria enumerasse contentus. *Vesta.* Minervæ nos Vestam subjungimus, quod eam in Alsaticis aliquot Aris eidem junctam sive Σύμβωμον reperimus; in peculiari enim oræ nostræ monumento Vesta non extat. Ex quadrilateris ergo veteris Helveti & Wœrthæ oppidi Aris eam expressimus. In utroque horum Lapidum Vesta, Græcis Ἑστία, tunicam cum super- *Tab. IV. num. 6. & Tab. V. num. 4.*

(*a*) *Inscript.* Class. I. num. 16. pag. 37.
(*b*) Vid. PETRI BURMANNI *Dissert.* Ζεὺς Καταιβάτης sive *Jupiter Fulgerator ad Gisb. Cuperum.*
(*c*) OVIDIO *Metamorph.* L. V. dicitur *corniger Ammon.* LUCANUS Lib. IX. vers. 514. *Stat tortis cornibus Ammon.*
(*d*) Lib. VI. Cap. XVII.
(*e*) Cognomina Minervæ vide apud LILIUM GYRALDUM in *Historia Deorum Syntagm.* XI. pag. 337.
(*f*) MARTIN *de la Religion des Gaulois* Tom. II. pag. 122.

MONUM.

ſuperimpoſita veſte, infra genua defluente, velatoque capite viſitur, ſuper Aram flammigeram patera, quam dextra tenet, ſacrificans. Helvetenſis baculum aut haſtam, nodatam ſuperne, non cuſpidatam, tenet ſiniſtra; Wœrthenſis, haſtæ loco, velum ſuum tenet ac torquet. Veſtales ignem Veſtæ ſervantes, uti ipſa Veſta, velatæ viſuntur. In ſuprema Palladis Wœrthenſis parte ciconia ſculpta, quæ ales Veteribus ſymbolum pietatis (*g*) habita eſt; quod plane conveniens *Veſtæ*. Veſtæ omnium rerum offerebantur primitiæ. Multiplicia plantarum & animalium blandientium genera circum eam repræſentata olim fuiſſe, HECATEUS MILESIUS in *Genealogiis* obſervat. (*h*) In alio tamen monumento alitem Veſtæ additam non reperi: Sculptor ingenii luxuria fortaſſis adjecit, ut & noctuam Minervæ in ciconiam convertit.

Veſta interdum forma ſedentis, hcic ſtantis, exhibetur, quia ſacrificat. Duas Antiqui Veſtas ſtatuerunt, alteram Saturni uxorem, alteram filiam: hanc ignis, illam terræ ſymbolum; ſed confunduntur plerumque. Ædes ejus Romæ rotunda, uti Aræ quoque, ſupra quas Veſta noſtra ſacrificat. Aræ igniferæ, quod ipſa ignem repræſentare credita, eique ignis accendebatur perpetuus, quem Veſtales alebant. Ignis ergo ſymbolum Veſtæ proprium fuit, quod veteres hac ipſa ignem exprimere voluerunt. Pateræ loco quandoque ſimpulum, vel Palladium; interdum vas igne plenum, vel Aram minorem tenet: cujus generis ſimulacra apud ALEXANDRUM MAFFEJUM Equitem, LAURENTIUM BEGERUM & apud JAC. SPONIUM reperimus.

VENUS.

§. LXXV.

Venus. MInervæ Veſtæque Venerem, in Ara Brocomagenſi conſpicuam, ſubjungo. Veneris cultus, ante Romanorum in Gallia imperium, cognitus num fuerit, ignoratur. Religionem ejus Gallis vel attulerunt primum, vel frequentiorem certe apud Gallos reddiderunt Romani. Purior & decentior hac in parte Celtica fuerat, quam Græcorum & Romanorum Theologia. Venus nonniſi ſemel, & quidem in Brocomagenſi Cippo, inter Veſtam Apollinemque poſita, comparet. Ectypum ejus Tabula noſtra V. lit. a. exhibet. Repræſentatur ibi Venus ſiniſtro tantum ſemore leviter tecta; capite coronam, dextra ſpeculum octangulare, ſiniſtra haſtam fractam geſtans. Cupido offert ei columbam; ſymbola Veneris; quam Gallis veteribus *Onuava* appellatam fuiſſe, nonnullis (*i*) perſuaſum.

Tab. V. lit. a.

Corona. Initium à Corona ſumemus; quæ ſingularis plane & vix alibi viſa. Corona radiata nonnullis, turrita aliis credita eſt, quibus Venus hæc Cybele viſa; hisque puerulus adſtans vel Atys, vel Horus, vel urbis cujusdam genius, pineam nucem offerre viſus eſt Deæ. At Cybelem non exprimere ſoliti ſunt nudam; nec corona, quam gerit, ſimilis turritæ; nec pineam Dea manu dextra tenet. Cupido columbam Veneri ſacram offerens, matrem nobis manifeſte deſignat. Num autem marina, num victrix vel armata, num anadyomene, num alia quædam ſit Venus, prima intuitu non diſtincte ſatis apparet. Haſta manus ſiniſtræ armatam nobis Venerem indicat. Corona nulli coronarum, quæ in monumentis cernimus, ſimilis, ex marinis ſex conchulis coagmentata, quarum quinque ſibi ordine junctæ ſunt, ſexta ſupra comam Veneris decidit. Venerem ex concha natam credebant. PLAUTUS (*l*) ad Venerem, deprecans pro puellis:

Te ex concha natam eſſe autumant.

Talis in marmore villæ Matthæorum viſitur, in concha nempe ſedens, quam duo Tritones ſuſtentant. Unde Venus *marina*, *epipontia*, *tritonia*, Ἀναδυομένη, quod ex mari emergere viſa. Reliqua Veneris noſtræ, de qua agimus, attributa ad marinam ſpeciatim non pertinent.

§. LXXVI.

(*g*) Pietatem cum alite hac nummi veteres paſſim repræſentant. Ita in nummis aliquibus M. & L. Antoninorum, ubi Pieta. ſub matronæ habitu, dextra arulam accenſam, ſiniſtra cornu copiæ, cui duæ ciconiæ inſident, tenens, occurrit, cum Inſcript. *Pietas Caſ.* Vid. OISELII *Theſaurum Numiſmatum*, pag. 404. ſeq. ANTON. AGOSTINI *Diſcorſi ſopra le Medaglie* Tab. XI. Alium hujus generis nummum exhibet VAILLANT *in Nummis Famil.* Tom. I. pag. 114. & in *Tabulis* num. 70. Cur *Pietas* ſub ciconia, ÆLIANUS *Hiſt. Animal.* III. 23. & PHILO Judæus in libro *de Decalogo*, exponunt & BASILIUS M. in *Hexaem. Homil.* VIII. Conf. FRID. ADOLF. LAMPE *de Cymbalis Veterum* Lib. I. Cap. VI. pag. 36. ſq.

(*h*) NATALIS COMES in *Mythologia* Lib. VIII. Cap. XIX. pag. 909.

(*i*) MARTIN *Religion des Gaulois* Tom. II. Lib. IV. Cap. XXI.

(*l*) *Rud.* III. 3. 42.

MONUM.

§. LXXVI.

Speculum octogonum, quod dextra tenet, simile vix habet alibi. Specula Veneris variæ formæ fuerunt: alia rotunda sine manubrio, quale speculum Venus Bibliothecæ Basiliensis, ex Italia allata, tenet, cujus iconem producimus. Venerem Arelatensem Regii Versaliarum Palatii heic non allego, quum speculum à Girardonio sculptore statuæ additum sit. GYRALDUS (m) ex Numeriani Imp. numismate producit Venerem victricem, stolatam; quæ dextra victoriolam, sinistra speculum triangulare, ostentat. Diversi generis specula cum manubriolis suggerunt Monumenta Etruriæ. (n) Venereum speculum inter donaria numeratur Deorum apud GRUTERUM. (o) SOPHOCLES, ab ATHENÆO (p) laudatus, Venerem formæ suæ contemplatricem in speculo sistit. Huc etiam referendus est CALLIMACHI (q) locus, ubi de Venere, comam suam ad speculum disponente, est sermo. Ad eam ergo pertinet quoque, quod de aliis Deabus AUGUSTINUS (r) scribit: "Sunt, (mulieres) quæ Junoni ac Minervæ capillos dispo- „ nunt, longe à templo, non tantum à simulacro stantes, orantium modo: sunt quæ „ speculum teneant. „ Ornatrices suas Deæ, ut Dii Ornatores & Vestitores, habuerunt. Specula tum pleraque ex metallo composita. Brundusina ex stanno & ære PLINIUS (s) commendat. Sinistro Veneris brachio cuspidata pars hastæ imposita visitur.

Speculum.

Tab. VI. num. 5.

Hasta Veneris Victricis, (t) columba, quæ ei offertur, præcipuum Veneris Paphiæ symbolum fuit. In area Templi Veneris Paphiæ, in quam pluvia nunquam decidisse dicitur, (u) columbæ, Veneri sacræ, alebantur. (x) Unde evidens est, Veneris nostræ, in veteri Alsatiæ Brocomago cultæ, artificem in Dea hac formanda diversarum Venerum coacervasse symbola, ut Numen suum venerabilius redderet.

§. LXXVII.

CICERO *de Natura Deorum* (y) quatuor diversas nobis indicat Veneres. "Venus „ prima, (inquit) Cœlo & Die nata, cujus Elide delubrum vidimus: altera spuma „ procreata, ex qua & Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus: tertia Jove „ nata & Diona, quæ nupsit Vulcano; sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur: „ quarta Syria Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur; quam Adonidi nupsisse proditum est. „ His diversis Veneribus alii alias addunt. Æneum Anadyomenes signum, quod attuli Roma, Lectori damus æri incisum. Signum illud AUSONIUS (z) his versibus exponit:

Veneres diversæ.

Tab. VI. num. 6.

" Ut complexa manu madidos salis æquore crines,
„ Humidulis spumas stringit utraque comis.

Hac forma Apelles decantatam illam Venerem marinam expressit. (a) Venus nostra Brocomagensis unicum apud Mediomatrico-Tribocos nostros, imo in tota Alsatia, superstes est hujus Deæ monomentum, adeoque omni modo singulare. Titulus in urbe Nemetum est, quem LEHMANNUS, (b) & REINESIUS (c) exhibent, ubi Venus memoratur:

VIRIVS MA
VIX
VENERI. D
. . . . . N
. . . O

nisi nomen Veneris ad affectus Conjugum classem, quod Reinesius existimat, referre malueris; ita, ut vel *Viria Veneria Virius Maximus*, vel huic *Viria Veneria*, monumentum posuerit, cujus restitutionem tentare non lubet.

(m) *Histor. Deorum Syntagm.* XIII. pag. 399.
(n) GORIUS *Inscript. Flor.* Tom. I. pag. 10. & pag. 334. Item Tom. II. pag. 45. & 116.
(o) *Inscript.* pag. 5. num. 6.
(p) *Deipnosophistar.* Lib. XV. pag. 687.
(q) In *Hymno in Lavacrum Palladis* vers. 21. sq.
(r) *De Civit. Dei* Lib. VI. Cap. X.
(s) *Hist. Natur.* Lib. XXXIII. Cap. IX. & Lib. XXXIV. Cap. XVII.
(t) SPANHEMIUS *de Usu & præstantia Numismat. Dissert.* VI. In Theatro Pompeji Romæ Ædes fuit Veneris Victricis.
(u) TACIT. *Histor.* Lib. II. Cap. III.
(x) APULEJUS.
(y) Lib. III. Cap. XXIII.
(z) *Epigrammat.* CVI.
(a) PLIN. *Hist. Nat.* Lib. XXXV. Cap. X. ATHENÆUS Lib. XIII.
(b) *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. VIII.
(c) *Inscript.* Class. I. num. 90.

DEÆ MAIRÆ SIVE MATRÆ.

§. LXXVIII.

Mairæ Deæ.

IN veteri Helveto, quod oppidum PTOLEMÆUS Helkebum, TABULA THEODOSIANA, uti vidimus, *Helellum*, medium ævum *Elega*, vocavit, nostrum vero *El* vocat, (*d*) in Sacello Recollectorum Ecclesiæ, præter Aram illam quadrilateram, quam exhibuimus, muro quoque insertus est literatus Lapis, ab homine quodam Romano, voti sui compote, Deabus illis dedicatus, quæ sub nomine *Maires*, *Mairæ*, *Matres*, *Matræ*, colebantur à Gallis; adeoque Celticæ Theologiæ sunt partus, quam Romani, Galliæ potiti, non segnius imbiberunt, ac Galli Romanam. Inscriptio, ex ipso Marmore desumpta, hæc est:

MATRABVS ACRV
EX MACERIE CIRC
VM DVCTVM SEXT
VS CLEMENTIS FIL
V. S. L. L. M.

Matrabus Agrum ex macerie circumductum Sextus Clementis filius (dedit) votum solvens lubens libero munere. Siglæ, ultimum versum occupantes, solæ distinctæ sunt punctis; quæ in reliquis nullibi comparent.

§. LXXIX.

Nomen.

Vox *Matrabus*, tertio casu enunciata est; aliis in Saxis legitur *Matribus*, imo & *Matris*; prouti nominandI casum sibi Epigrammatum Auctores finxerunt. Frequens forma est *Matris Augustis*, quæ apud CHORIERIUM, (*e*) Jo. à Bosco, (*f*) PARADINUM, (*g*) GOELNIZIUM, (*h*) SPONIUMque (*i*) occurrit. Marmora Britannica vero apud CAMOENUM, (*l*) GRUTERUM, (*m*) SELDENUM, (*n*) aliaque apud SALVAGNIUM BOESSIUM (*o*) & SPONIUM, (*p*) dicata sunt *Matribus*. Formam, quæ in Lapide nostro occurrit, *Matrabus*, cave credas esse Marmorarii sphalma, mediæ syllabæ literam L convertentis in *A*, ut de simili Inscriptione judicavit BANIERIUS, (*q*) voci barbariem inesse existimans; mutaturus sententiam, si hanc nostram vidisset, quæ numerum exemplorum adauget. Apud eundem enim SPONIUM (*r*) MATRABVS *votum solvit Eunεos Sex. Afrani libertus:* cui accenseri quoque potest singularissima illa vocis forma, quæ apud Mediomatricos nostros reperitur, *Mairabus*, referente MEURISSIO; (*s*) quæ ab origine sua Celtica minimum recessisse videtur, uti superius docui. (*t*) Ita autem se habet:

IN
HONOREM
DOMVS. DIVI
NAE. DIS. MAIRABVS
VICANI. VICI (*u*) PACIS.

ubi

(*d*) Vide Periodi Rom. §. CXLVI. pag. 203.
(*e*) *Recherches sur les Antiquités de Vienne* Lib. III. pag. 260.
(*f*) *Bibliotheca Floriacensis Append.* cui Tit. *Vienna Sancta ac Senatoria Antiquitas*, pag. 13.
(*g*) *Hist. de Lyon.*
(*h*) *Itinerar.* pag. 446.
(*i*) *Recherches des Antiquités de Lyon*, pag. 86.
(*l*) *Descriptio Britanniæ.*
(*m*) *Inscript.* pag. 90. num. 8.
(*n*) *Syntagm.* II. *de Diis Syris*, Cap. II. pag. 258.
(*o*) *Denis de Salvaing*, Seigneur de *Boissieu*, *de septem Delphinatus Miraculis*, inter *Miscella* ejus Part. II. pag. 89.
(*p*) *Miscell. Erud. Antiq.* pag. 105.
(*q*) *Dissert. sur les Deesses Meres*, in *Commentar. Acad. Inscript.* Tom. VII. pag. 41.
(*r*) Loco cit. pag. 105.
(*s*) *Hist. des Eveques de Metz* pag. 9.
(*t*) Pag. 80. §. XCIII.
(*u*) Divodurensis urbis vicum, non vicum in agro, heic intelligendum esse, insequens Epigraphe firmat, ubi *vici Sandaliaris* fit mentio. BANIERIUS in *Dissert.* allegata pag. 35. Epigraphen hanc non recte expressit & de *vico* dubitavit, ad urbemne, an ad agrum ille pertinuerit.

ubi nec hunc quadratarium erroris postules, ac si literam L pro T. substituisset; Romani enim *Matra*, *Matres*, *Matræ*, *Matres*, Celticæ vocis in Latinam formatione, promiscue in Lapidibus scripserunt; prouti ad primam tertiamve Declinationem Celticum vocabulum referre visum cuique est.

§. LXXX.

GISBERTUS CUPERUS tamen, Inscriptionem hanc Divodurensem inter alias allegans, (x) *Mairabus* in Matrabus male convertit, adeoque GRUTERUM, (y) ad quem provocat, non diligenter exscripsit. Cum Divodurensi marmore Lingonense (z) conspirat, in quo *Deabus Mair.* legitur. Epigraphe nostra simpliciter habet *Matrabus*, uti Vasionensis apud Sponium, aliæque, ubi *Matribus*. Dunelmensis Britannica vero characterem divinitatis præmittit *Deabus Matribus*, ut & alia ejusdem Insulæ apud Brigantes, *Deis Matribus*: Divoduro-Mediomatricensis denique *DIS Mairabus*. Nec silentio transeundum, eas quandoque *Matronas* appellatas fuisse & *Heras*. (a) His ergo Deabus Sextus noster, voti sui compos, *Agrum ex macerie circonductum* dedit. Marmorarius sculpsit ACRV, *G* convertens in *C*, quod duæ hæ literæ alternabant frequenter, absque mendo fabrili; ut *Cavii* pro *Gavi*, *Ocdnii* pro *Ogulnii*, cujus generis exempla plura PASSERATIUS (b) collegit.

§. LXXXI.

Ager hic, prope Helvetum oppidum procul dubio situs, *ex macerie circonductus* est, ut inviolabilis esset, sacer Matrabus. Maceries, maceria, Græcis τυχίον, paries erat, hortis cingendis præsertim exstructus, uti ex LIVIO, (c) TERENTIOque (d) apparet. Quatuor maceriarum genera enarrat VARRO (e) his verbis: "Quartum fabrile sepimentum (tria superiora enim non fabrilia sunt) est novissimum, maceria; hujus fere species quatuor: quod fiunt è lapide, ut in agro Thusculano: quod è lateribus coctilibus, ut in agro Gallico: quod è lateribus crudis, ut in agro Sabino: quod ex terra & lapillis compositis in formis, ut in Hispania & agro Tarentino." SPONIUS (f) Inscriptionem producit, ubi legitur: LOCUS. MACEREOLA. CLUSUS. E. pro I. permutatione frequenti: ut *Cives* pro Civis, *fecet* pro fecit, *vertutem* pro virtutem, *flameni* pro flamini. &c. (g) Ager cinctus maceria.

§. LXXXII.

PEROTTUS maceriem definit murum, sive parietem sine calce aut alio genere ferruminis factum, quasi sine pinguitudine, qui & maceria dicitur, solis lapidibus constans. Tolerabile etymon, quia *maceries* pro *macie* quoque aut *maceratione* legitur. Denotat ergo vox parietem siccum, non ferruminatum cæmento. Similis maceriæ mentio fit in Fragmento Inscriptionis apud SCARDEONIUM, (h) ubi hæc verba: HUIC AREÆ QUAM EGO DIFFINII ET A FRONTE MACERIAS DUXI ET TITULUM POSUI VLTRA EAM AREAM ET MACERIEM IN FRONTE IN AGRO VERSUS LATE X. RETRO USQUE AD CANABETUM HUIC AREÆ CEDET. CÆSAR (i) de Vesontione differens: *murus circumductus montem arcem efficit.* Illi, qui Marmorario nostro prævit, forma hæc placuit: *Agrum ex macerie circumductum.* Maceria quid.

Solennior

(x) In *Appendice Inscriptionum* ad *Apotheosin Homericam* pag. 249. Edit. Venet.

(y) GRUTERUS *Inscript.* pag. 92. num. 1. eam recte exhibet, cum nomine *Matrabus.*

(z) GRUTER. loco cit. num. 2.

(a) Lugdunense Marmor: *Matronis & Matribus.* MENETRIER *Hist. Consulaire de Lyon* pag. 128. Marmor Noviomagense ad ripam Vahalis, *Matronis Aufaniabus.* Vid. Jo. SMITH, sive SMETIUS, in *Oppido Batavorum* Cap. IX. pag. 110. *Heræ Aufa*, apud OIHENARTUM. Vide supra in Per. Celt. pag. 81. §. XCIV.

(b) Jo. PASSERATIUS *de Literarum inter se cognatione ac permutatione*, pag. 26.

(c) Lib. XXIII. Cap. IX.

(d) *Adelph.* V. 7. 10.

(e) *De Re Rustica* Lib. I. Cap. XIV. 4.

(f) *Miscellan. Erud. Antiq.* pag. 291.

(g) REINESIUS *Inscript.* in Indicibus Cap. XIX.

(h) *Histor. Patav.* Lib. I. Class. IV. pag. 70.

(i) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXXVIII. uti aratrum circumducitur apud CICER. *Philip.* II. 102. ita murus quoque circa agrum, ædificium, montem ducitur.

MONUM.

Solennior marmorum stylus est, *Locus cinctus maceria*; (*l*) quandoque *clusus maceria*, ut in marmore Gudiano: (*m*) *Hujus Monumenti jus, qua maceria clusum est, cum taberna & cenaculo*, (*n*) *heredes non sequetur, neque intra maceriam humari quemquam licet*.

§. LXXXIII.

Loca circumducta.

Circum Aras itaque, Ædes, Ædiculas, Sacella, Templa, Fana, Delubra, ut inviolabiles essent, construxerunt loricas, septa, ambitus, quibus aditus promiscuus prohiberetur, uti veteris Pontificii Tabulæ nos docent. Ita *voto suscepto Bonæ Deæ Astrapton Cæsaris Vilicus Ædiculam Aram septum* (*o*) *clusum vetustate diruta restituit*. Marmor hoc ex Tomasino Reinesius (*p*) protulit. Nostra Epigraphe non nisi *Agrum Matrabus* dicatum, & macerie circumdatum memorat, nulla Ædis Aræve facta mentione.

Sextus ergo Agri sui partem muro inclusit & Matrabus dedicavit, solas ibi imagines earum, ut videtur, reponens. Alii non maceria, sed septis cancellisve simulacra Deorum Dearumve, in aperto publicove posita, cinxerunt. Sacra hæc Ethnicorum loca ne frequentarent Christiani, Homiliis suis prohibuit S. Eligius, Galliarum seculo VII. apud Noviomenses Episcopus, ut contemporaneus vitæ ejus Scriptor, Audoenus testatur. (*q*) "Nullus Christianus (inquit) ad fana, vel ad petras, vel „ ad fontes, vel ad arbores, aut ad *Cellos*, vel per trivia luminaria faciat, aut vota „ reddere præsumat. „ Quidam Codices pro *Cellos* habent *Ocellos* vitiose. Quodsi *Cellos* non placet, vel substituendum *lucellos*, pro lucis, quod Cangio, (*r*) vel *cancellos*, quod Cointio placet, plurimisque probatur. Forte nihil immutandum; *Cellus* enim locus est Numini sacratus, ac septus cancellis. Ex masculino *Cellus* formatum est Cella.

§. LXXXIV.

Sextus Clemens.

Sextus noster pro cellis vel cancellis maceriam construxit, ut Deabus Matrabus suum votum persolveret; homo uti videtur, Romanus. Nomen certe ejus originem sapit Romanam, qui Clementis filius quum esset, *Sextus Clemens* ipse appellabatur, familiæ tantum nomine notus, ignoto gentilitio. Pluribus enim Gentibus Romanis, *Arriis* nempe, *Atriis*, *Claudiis*, *Flaviis*, *Terentiis*, commune fuit *Clementis* cognomen. (*s*) Romani, Gallicis moribus paullatim assueti, uti Galli Romanis, utramque Religionem pedetentim miscuerunt; atque indigena Gallorum Numina mutuo coluerunt.

Celticam sane originationem vox sapit, unde & apud Gallos frequentior mentio, Lugdunenses (*t*) præsertim, Viennenses, (*u*) item apud Vocontios, (*x*) Vediantios & Aquæ-Sextienses, (*y*) Narbonensis olim Galliæ populos, quibus addendi sunt Belgæ, ubi aliquot hujus nominis & generis, Dearum vestigia superius (*z*) annotavi. Coloniæ Celticæ Matrarum religionem ad Hispanos, (*a*) Italos, Pannonios, (*b*) imo & in Britannicam Insulam, alioque transtulerunt.

§. LXXXV.

(*l*) Ita apud Gruter. pag. 964. num. 2. *Hortus cinctus maceria.* Adde pag. 1133. num. 3.

(*m*) *Inscript.* pag. 336. num. 13. Adde pag. 332. num. 2.

(*n*) Epulæ quotannis ad defunctorum quorundam tumulos habitæ, quæ *Discubitiones* vocabantur. Vid. Inscriptionem apud Sponium, *Miscell. Art.* LXXXI. pag. 107. Menetrier *Histoire de Lyon.* pag. 128. Martyribus Christianorum quoque magno cum abuso & scandalo celebratas, Augustinus *contra Faustum* Lib. X. Cap. XXI. refert.

(*o*) In alio Marmore legitur: *Cum consepto omni circa templum.*

(*p*) *Inscription.* Class. I. num. 125. ubi occasione mendi fabrilis in vocibus *Vilicus* pro villicus, *adiculum* pro ædiculam, de Marmoribus barbaris multa erudite.

(*q*) Audoenus, Rothomag. Archiepiscopus factus An. DCXL. in *vita S. Eligii.* Lib. II. Cap. XV. apud Dacherium in *Spicileg.* Tom. II. pag. 76. Cointius in *Annalibus Ecclesiasticis Francorum* Tom. III. ad An. DCLIX. pag. 487.

(*r*) In *Glossario Med. & Infimæ Latin.* voce: *Celli.*

(*s*) Glandorpius in *Onomastico Romano* sub his nominibus.

(*t*) Sponii *Miscellanea* loco cit.

(*u*) Chorier *Recherches des Antiquités de Vienne* Lib. II. Cap. VI. pag. 134. sqq.

(*x*) Valione Vocontiorum, ubi repertus hic Lapis: *Matribus ad cultus Vassedon.* teste Salvaonio loco cit. Item Henr. Ernstio in *Observationibus ad Valerium Probum de Interpretandis Romanor. Literis*, ad Cap. XX. pag. 154. Add. Reinesius Class. I. num. 174.

(*y*) Prope Nicæam Provinciæ, ut ex Peiresciï *Schedis* Sponius loco cit.

(*z*) Period. Celt. §. XCIV. pag. 81.

(*a*) *Matres Gerudatia* ad Gerundam, quæ Girona Cataluniæ. Matres *Gallaica* huc pertinere videntur. Prope Segobrigam quoque lapis, *Matribus* dicatus, inventus est. Gruterus *Inscript.* pag. 96. num. 7. Ambrosio de Morales *Antiguedades de las Ciudad.* fol. 18.

(*b*) Banierius in *Dissert. alleg.* pag. 42. *Aufanias* à Buda, Pannoniæ urbe, quæ Germanis *Ofen*, etymologia haud verisimili, derivat. Reinesius *Inscript.* pag. 188. Aufanias in *Tausanas* convertit, quas à Tausana, celebri Marsorum Dea, derivat.

§. LXXXV.

Quodsi autem Deæ hæ Matres, pro diversitate locorum, ubi colebantur, nomina quoque acceperunt diversa; si *Matribus Treveris*, *Frisavis*, *Brittis*, (*c*) *Aufanis*, *Acernehabus*, *Hamavehis*, *Rumehabus*, *Romanehis*, *Vacallinehis*, (*d*) *Vediantiabus*, *Gerudatiabus*, *Gallacis*, *Gabiabus*, *Mopatibus*, topica hæc accessere cognomina, (*e*) Matres sane nostras, quibus Sextus votum suum persolvit, *Helvetenses* vel *Helvetias* appellares. Matres hæ ternæ repræsentantur in monumentis, uti ternarius quoque fictus est Gratiarum, Parcarum, Furiarum & Gorgonum numerus. Unam tamen Deam Matrem, quæ vel pago, vel certo loco præsideret, nonnunquam etiam reperiri, CUPERUS arbitratur; quam ego rem haud dubiam reddo. Dearum Matrum varia nomina.

Nomen *Maires*, vel potius, abjecta pluralis numeri terminatione, *Mair*, *Mear*, Brito-Aremoricis nostris, penes quos vetus Celtica lingua, tempore licet corrupta, perstitit, hodieque *Præpositi* munus significat, unde Magistratus nomen *Maire*, (*f*) in oppidis Galliæ frequens; Britannis quoque, ex veteri Celto-Britannica lingua, adhucdum in usu *Merion* Celtis Sacerdotem, *Merriones* Sacerdotissam designat. KEYSLERUS (*g*) ex Septentrione sive à Scythis ad Gallos vocem migrasse existimat, quod verisimile non est, præsertim si ea, quæ de Celtica lingua disseruimus supra, (*h*) diligenter perpendas. In Occitanica lingua, ex veteri forte Celtica, adhucdum superest vox *Maire*, significans matrem, uti à nobis jam alibi dictum. (*i*) BANIERIUS (*l*) tamen maluit vocem hanc derivare à Græco, & *Matrabus*, pro Matribus, mendi accusare fabrilis, vel certe barbaro Gallorum Latinisantium stylo, uti supra jam annotatum, tribuere.

§. LXXXVI.

Mairæ hæ vel Maires quarum rerum curam præsertim gesserint, facile definitu; varias licet circa hoc argumentum sententias Critici foveant. Trium fœminarum numero in marmoribus eas comparere diximus. Nata hinc MENETRIERIO primum fuit sententia, illis designari tres Gallias, quales in Galbiani nummi postica parte comparent: at mutata mox sententia, tres Parcas declaravit, quæ sententia quoque JACOBI MARTINI est. (*m*) KEYSLERUS autem in erudita de *mulieribus fatidicis veterum Celtarum* Dissertatione, Matres has Deas non nisi Druidas mulieres, adeoque sacerdotes esse contendit; auxilium ab ipsa vocis origine petens, quod in Scytho-Scandica, sive Gothica lingua *Meithvin* educare, *Meji* vero & *Meiiar* puellam virginemque denotet; quod equidem in Gothico libro *Hervarar-Saga*, (*n*) ut & in *Island Saga*, (*o*) hoc est, Islandorum Narratione sive Historia, reperio. (*p*) Mairarum cura.

Accedit, quod *Edda* tres septentrionalium Deas, virginesque fatidicas memorat, quæ hominum ætates dispensant. Verum enimvero Deæ hæ septentrionales Parcis magis, quam nostris Matrabus, similes describuntur. Hæ sane juvenes, lætiore aspectu, quarum alia cornu copiæ & pomum, alia promiscuos arborum fructus, in lapide Metensi stantes, in Lugdunensi sedentes, in sinu repositos habent, (*q*) Dryadum, Hamadryadum, sive Nympharum silvestrium, pratensium vel campestrium, quæ Græcis λειμωνιάδες, speciem quandam præ se tulerunt. Quamvis ergo *Matres* vocentur, nihil tamen cum illis Græcorum Romanorumque Deabus Cybele, Rhea, Ope, Lua, Tellure, Matuta, Vesta, quæ etiam *Matres* dicebantur, habent commune, quod Celticæ originis essent.

(*c*) Marmoris, Matribus *Brittis* dedicati, fragmentum FRANC. OUDENDORPIUS in *Monumentis Papenbroekianis* pag. 13. num. 12. exhibet. Adi quoque CANNEGIETER in *Brittenburgo* pag. 21.

(*d*) REINESIUS à Vahali flumine, CUPERUS illorum opinioni adhæret, qui à *Vabelendorf* vico derivant.

(*e*) GRUTERUS *Inscript.* pag. 91. SPONIUS in *Miscell. Erudita Antiquit.* pag. 855. sqq. edit. Venet. GISBERTUS CUPERUS in *Inscriptionibus*, *Apotheosi Homeri* adjectis, pag. 248. sqq. edit. Venet. KEYSLERUS in *Antiquit. Septentr.* loco alleg.

(*f*) Medio ævo summus totius Regni Magistratus, & Præses post Regem, *Maire* appellatus, unde Latinis *Major Domus* procusus est.

(*g*) Lib. cit. pag. 394.

(*h*) Periodi Celticæ pag. 88.

(*i*) Pag. 80.

(*l*) *Dissert.* alleg. pag. 41.

(*m*) *Religion des Gaulois* Tom. II. Lib. IV. Cap. XXIV. pag. 156.

(*n*) Cap. XII.

(*o*) Pag. 180.

(*p*) Conf. OL. VERELII *Indicem Linguæ veteris Scytho-Scandicæ*, in vocibus allegatis.

(*q*) Ectypa earum diversa vide apud MENETRIERIUM in *Hist. Lugdunensi*, Præparat. pag. 7. MEURISSIUM in *Hist. Episcopor. Metensium* pag. 9. ut & apud GRUTERUM *Inscription.* pag. 92. num. 1. cui regius apud Mediomatricos Præses, DIONYSIUS LEBEI-BATILIUS, marmoris possessor, typum ejus transmisit. Denique apud CUPERUM in *Inscriptionibus*, pag. 249. edit. Venet.

MONUM.

Neque tamen etiam nostram trigam Dearum ad Druidas, fœminas sacerdotes Gallorum, cum KEYSLERO restringeremus, utpote quæ Numinum horum ministræ, non Deæ ipsæ fuerunt, divini quid licet illis inesse Galli crediderint; nisi Matres has, antiquis jam temporibus, ex Druyadum numero inter numina, hominum opinione, positas fuisse existimes. Ex omnibus ergo circumstantiis, tenui nempe simplicique vestitu, ex cornu copiæ, fructibusque, quos tenent juvenculæ, verisimile fit, in campestrium (r) agrestiumve Numinum, quæ agris & fructibus præessent, classem referendas has Matres; quarum ditio latius se pedetentim extendit, ita ut pro Cæsarum aliorumque etiam invocarentur salute. (s) Utut autem præcipuus earum cultus in agris, urbium tamen & oppidorum incolæ eas passim quoque venerati sunt, quod ipse Lapis noster, ad veteris Helveti ruinas repertus, ostendit. Sextus Clemens enim noster, qui votum exsolvit, Helvetensis incola fuisse videtur.

§. LXXXVII.

Cultus Matrum antiquitas.

Antiquitatem religionis Dearum Matrum non altius, quam ad Pertinacis ac Sept. Severi Imperatorum tempora ascendere, CHORIERIUS conjicit; fundamento non sat idoneo nixus. GISB. CUPERUS cautius, ab hoc tempore cultum earum frequentari cœpisse, ait. Quanquam enim altum de illis apud veteres Scriptores silentium sit; quamquam etiam *Matribus Pannoniorum & Delmatarum pro salute Imp. L. Sept. Severi Aug. totiusque Domus ejus vota* fuerint soluta, uti modo docuimus; alia tamen magno numero marmora illas quoque loquuntur, quæ omnia ad seculi II. finem & infra relegare, nulla nos ratio jubet. Titulus ille memorabilis, *Sulevis & Campestribus a L. Aurelio Quinto* dicatus, (t) qui ad Matres Deas Criticorum consensu pertinet, Bradua & Varo Coss. hoc est An. Chr. CLX. quo Antoninus Pius adhuc imperaverat, positus est. Dearum Matrarum si tam nova fuisset religio, qui factum, ut illa per Gallos ad Hispaniam, Britanniam, & ad Scotiam usque remotam, tam brevi temporis spatio, penetraret? Quodsi denique locus ille PLUTARCHI in *Vita Marcelli*, ubi de Deabus, quas vocant *Materas* vel *Matres*, (u) in oppido Siciliæ sermo, de Matrabus nostris intelligendus est, Chorierii sententia eo ipso plane confoditur.

CAPUT V.

HERCULES ARGENTORATENSES.

§. LXXXVIII.

Hercules.

SEd jam nos è diverticulo nostro redimus ad Numina, quibus veteres Alsatæ communes Aras dicarunt. Hæc inter numina Herculem postremum recenseo, quem ex XII. Cœlestium Deorum numero (in quo omnes, quos hucusque retulimus, positi) excluserunt Romani, atque inter Indigetes (x) posuerunt. Herculem à Gallis cultum fuisse, CÆSAR non prodit; at Herculem quendam Ogmium eos coluisse, scribit LUCIANUS, cum nostro, Jovis filio, nihil habentem commune. Apud Germanos autem Hercules magno in pretio habitus fuit. In Aris nostris Alsaticis Hercules Mercurio, Minervæ & Vestæ, plerumque σύμβωμος est. De illo itaque & pauca quædam heic loci observo.

Veteris Alsatiæ Theologiam mixtam fuisse, à nobis observatum non semel. Apud Superiores sive Sequanicos Alsatas Celtico-Romana, (y) apud Mediomatrico-Tribocos autem & Mediomatrico-Nemetes, seu Inferiores Alsatas, Religio Celto-Germanico-Romana obtinuit; quod inter Mediomatricos, origine Gallos, Triboci primum, dein &

(r) De Deabus his Campestribus & Agrestibus vide FABRETTUM *de Aquaeductibus* pag. 106. SPONIUMque in *Miscell. Erud. Antiq.*

(s) Teste Epigraphe Lugdunensi, qua *Aufaniis Matronis vota soluta pro L. Sept. Severi Imp. totiusque Domus ejus salute.* MENETRIER *Hist. Consulaire de Lyon*, pag. 128.

(t) Inscriptio Romæ extat in impluvio privatæ Domus ad plateam Matthæiorum. Primus eam in lucem edidit RAPHAEL FABRETTUS de *Aquaeductibus* Differt. II. pag. alleg. ubi præ *Sulevis* multis placet *Suevis* vel *Suevis*, ut ad populos Suevos illas Deas referrent.

(u) Ἀς καλοῦσι Ματέρας.

(x) JANUS LAURENBERGIUS in *Antiquario* pag. 227.

(y) Et apud hos repertum nobile Herculis signum, speciatim in veteris Epamanduoduri ruderibus, quod CHIFLETIUS exhibet, *Vesontionis* Part. I. pag. 171. Ex seculo VII. Herculei cultus vestigia apud Gallos supersunt, hinc inde Christianismi & Paganismi sacra miscentes. Superstitiones illæ, quas Gallis suis S. Eligius objicit, Alsatas quoque nostros respicere potuerunt. Vid. COINTII *Annal. Ecclesiast.* Tom. III. pag. 486.

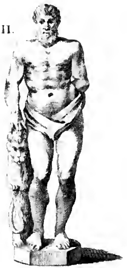
HERCULES ARGENTORATENSES

N° I.

Specklin.

II.

Turr. Argent.

III.

Ißuta.

& Nemetes advenæ habitaſſent Germani. Præcipuis ergo Alſatarum Inferiorum Numinibus Herculem accenſere haud dubito; quem apud Germanos, poſt Mercurium, præcipue cultum fuiſſe prodidit TACITUS; (z) cujus cultus Rauraci & Sequanici Alſatæ ſorte ignari; quod nullus Germaniæ populus in terris eorum fixerat ſedes.

§. LXXXIX.

Hercules Alſatici.

AVENTINO (a) Alemannum ſuum Herculem, Boicæ gentis Conditorem, fabuloſum relinquimus. Nec excitamus heic æneum illud Herculis Germanici ſignum, quod ex Augiæ Divitis Monaſterio Maximiliani I. ætate STABIUS, ejusdem Imperatoris Hiſtoricus, (b) ad Tirolenſes transtuliſſe ſcribitur. Nos inter rariora & propria Antiquitatum Alſatiæ Inferioris cimelia duas Herculis æneas, ſtaturæ fere humanæ, ſtatuas, jure reputamus; quarum altera quidem ſeculo XVI. jam periit, (c) altera noſtris adhuc temporibus, ſed extra Alſatiam, extat. Prioris (num. 1.) iconem Danielis Specklini, Architecti Argentor. diligentiæ debemus: poſterioris (num. 3.) delineationem, inſignis Artificis Pariſini manu ex archetypo exacte deſumtam, (d) debemus generoſæ humanitati Illuſtriſſimi Alſatiæ Rectoris togati, Dn. DE VANOLLES; qua ille Literarios labores meos fulcire ſtuduit, atque hoc in negotio id eo lubentius fecit, quod Iſſiacenſis illa Domus, ubi Argentoratenſis hic Hercules, Argentorato Lutetiam translatus, ſtetit, ad Parentem ejus, Generalem rerum maritimarum Theſaurarium, pertinuerat, antequam in Eſtræi, Mareſchalli, manus perveniſſet. Hercules hic noſter haud ita pridem aliam in Domum, quæ Iſſiacum tangit, cui nomen *la Barre*, ubi etiamnum viſitur, (e) translatus eſt. Æneis duobus Herculibus accedit lapideus, qui hodieque ſummi Argentoratenſium Templi turrem exornat, (num. 2.) quem Architectus medii ævi, quum Turrim exſtrueret ſtatuamque ibidem loci reperiret, reliquis ſimulacris junioribus & Chriſtianis inſeruerat. Tres hæ Herculeæ imagines Periodi Romanæ noſtræ ſunt opus: Celtica enim vetus religio ignoravit ſimulacra. In omnibus his ſtatuis Germanicam Tribocorum, Herculis ſui ſexum occultantium, verecundiam obſervo; quam ſupra quoque in Dononianis & Dagisburgicis Mercurii imaginibus oſtendi: quum Theologia Romana in Diis maribus non occuleret ſexum, uti ex aliis, quæ apud nos extant, imo & ex cippo illo Recollectorum Monaſterii apud Ellenſes quadrilatero apparet; ubi Herculis, Romani potius, quam Germanici, ſimulacrum occurrit.

Tab. VIII.

§. XC.

Hercules Argentoratenſes.

Herculeum ergo cultum in veteri Argentorato frequentem fuiſſe, neceſſe eſt, quod tres diverſæ ejus ſtatuæ, & inter eas duæ æneæ, ad noſtra usque ſecula pervenerunt; unde majorem longe Herculearum ſtatuarum numerum periiſſe, veriſimile fit. Hercules Deuſonienſis à Poſtumo, Galliæ tyranno, celebratur in Nummis: (f) ara Herculis Macuſani in Walchria Inſula (g) Germanicum, at Lotharingica ara, Herculi Saxano (h) dicata, Romanum nobis Herculem potius, quam Germanicum indicant. Lucianeus autem ille *Hercules Ogmius* (i) mere Gallicus fuit, niſi omnem illam narrationem à Luciano, feſtivi ingenii Scriptore, effictam eſſe cenſeas, (k) vel certe Herculi adſcripſiſſe, quæ tribuenda Mercurio, quem eloquentiæ Deum arbitrati ſunt Græci. Herculem tamen, poſtquam Tyrannum quendam apud Gallos occiderat, Gallicam duxiſſe uxorem, pluresque ex ea liberos ſuſcepiſſe, ſeculo IV. in Gallia creditum eſt, uti AMMIANUS (l) teſtatur. Herculis æque ac Neptuni, Plutonis, Dianæ & Minervæ cultum Chriſtianis ſuis Gallis interdixit ſeculi VII. Epiſcopus S. ELIGIUS. (m)

(z) TACITUS *German.* Cap. II. "Germani fuiſſe „ apud eos & Herculem memorant, primumque „ omnium Virorum fortium ituri in prœlia canunt. „ & Cap. IX. de iisdem Germanis ait: "Deorum ma„ xime Mercurium colunt, cui certis diebus huma„ nis quoque hoſtiis litare fas habent: Herculem ac „ Martem conceſſis animalibus placant.

(a) AVENTINUS, Pſeudo-Beroſum ſecutus, *Annal. Bojor.* Lib. I.

(b) ELIAS SCHEDIUS *de Diis Germanis Syntagm.* III. Cap. II. pag. 474.

(c) De Speckliniano Hercule actum eſt in Periodo Celtica pag. 75. ſqq. §. LXXXI.

(d) Illa enim quæ apud MONTEFALCONIUM *Antiquit. Explan. Supplem.* Tom. III. poſt pag. 59. exprimitur, haud conformis prototypo eſt. De Hercule hoc Argentoratenſi, Lutetiam translato, ſupra locutus ſum.

(e) Vide ſupra pag. 77. §. LXXXVII. ſqq.

(f) BANDURII *Numismata Imp. Rom.* Tom. I. pag. 284.

(g) KEYSLERI *Antiquitates Septentrionales* pag. 200.

(h) MONTFAUCON *Antiquité Expliquée, Supplem.* Tom. II. pag. 50.

(i) LUCIANUS in *Hercule Gallico.*

(k) *Religion des Gaulois* Lib. II. Cap. X.

(l) Lib. XV. Cap. IX.

(m) *De Rectitudine Catholicæ Converſationis.* Vide COINTIUM *Annal. Eccleſ.* Tom. I. pag. 696. & Tom. III. pag. 484. Tractatum hunc alii Auguſtino adſcribunt, inter cujus *Opera* quoque extat Tom. IX.

MONUM.

Hercules varii.

Cicero sex Hercules annotat, (*n*) inter quos tamen nec Germanicus reperitur, nec Gallicus. Nostræ Argentoratenses tres Herculis statuæ, sive Tribocos, sive Gallos, sive Romanos, habuerint cultores, illios certe Herculis ornati sunt symbulis, quem Jovis & Alcmenæ filium coluerunt Romani: exuvias leonis clavamque iotelligo. Primus ex Herculibus nostris, præ omnibus, qui ex Antiquitate supersunt, id habet præcipui, quod tunica succincta vestitus est, quum omnes Græcorum Romanorumque Hercules nudi, tunica certe non tecti, occurrant.

Tam præstans ergo Alsatiæ Gentilis monumentum ætate majorum nostrorum periisse doleodum. Delineationem ejus non sua, sed aliorum fide dedit Specklinus, unde statuam ab eo non visam esse concludimus, quod ipse ex prototypo eam delineasset, si temporibus ejus adhuc extitisset Argentorati. Id unum adhuc moneo, Herculea, quæ apud nos supersunt, Monumenta, esse illiterata: literatum hucusque in manus meas non incidit.

NUMINA HERCULI SYMBOMA.

§. XCI.

Numina Symboma.

QUadrilateræ Aræ, Herculi aliisque Diis Deabusque communes, in Alsatia Inferiore frequentes, admonent nos, ut de Numinibus Συμβώμοις & Συνναοις nonuulla adjiciamus. Delubra, pluribus Numinibus communia, Romæ multa fuerunt; inter quæ Templum illud Capitolioum, Jovi, Junoni atque Mioervæ sacratum, (*o*) principem locum tenuerat. Pantheum, omnibus Numinibus sacrum olim fuisse, nemo ignorat. Templa, duodecim sacra numinibus, *Dodecathea* dicta sunt. Sed & pluribus olim Diis Deabusve simul dedicatæ fuerunt Aræ insignes. Vidi in Castellana civitate Basin aut Aram, cui insculptum: *Dii Simaoi;* quam Epigraphen prodit Gruterus. (*p*) Herodotus (*q*) Aram XII. Deorum aut Athenis, aut proxime Athenas, commemorat. In Hortis Justinianeis extitit Lapis, quem Reinesius, (*r*) Fabrettus, (*s*) aliique retulerunt:

ΔΙΙ. ΗΛΙω. ΜΕΓΑΛω.
CΑΡΑΠΙΔΙ. ΚΑΙ. ΤΟΙC. CΥΝΝΑΟΙC.
ΘΕΟΙC. &c.

Deo Soli magno Serapidi Diisque templi ejusdem. Quid τρίβωμος, *Triplex-Ara* Romæ, in Æsculapii templo, denotaverit, Criticorum non eadem sententia est. Mercurium, Herculem & Silvanum vetus aliquod Monumentum apud Gruterum (*t*) conjungit.

Sed ad quadrilateras Alsatiæ nostræ Inferioris Aras redimus. Cippi hi lapidei, tres quatuorve pedes alti, singulis lateribus Numinis cujusdam imaginem habent insculptam, adeoque in singulis cippis quatuor Numina, & quidem duo semper Numinum paria cernuntur. Mercurius & Apollo vel Hercules latera plerumque duo; Vesta, Pallas vel Venus reliqua occupant. Sex hujus generis Cippos, sed illiteratos, longa investigatione detexi. I. In Ellensis Recollectorum Ecclesiæ Sacrario. II. In Hindesheimensis vici Presbyterio. III. Brocomagi, qui nunc in Antiquario meo. IV. In Dynastiæ Lichtenbergicæ oppidulo *Wærth.* V. Niderbronnæ. VI. Saletionem inter & Munchishusam, prope Rheoum, cujus figuræ vix possunt dignosci. Ex his Ellensis omnium optime servatus est, ideoque eundem Tab. V. oculis Lectoris exhibeo: Mercurius, Hercules, Vesta & Pallas ibi exprimuntur distincte. Mercurium ex Gallica, Herculem ex Germanica, Vestam Pallademque ex Romana, religione in Lapide hoc confluxisse crederes. Frequentes hæ in Alsatia Inferiore superstites Aræ indicant, tria ista numinum paria apud Majores nostros gentiles præ aliis culta fuisse.

Tab. V.

De

(*n*) *De Natura Deorum* Lib. III.

(*o*) Servius *ad Æneid.* Lib. II. quid Delubrum esset, docens ait: *ut est Capitolium* (ita enim legendum) *in quo Minerva, Jupiter, Juno, sunt* Σύνναοι.

(*p*) *Inscript.* pag. 89. num. 2.

(*q*) *Euterpe* Cap. VII.

(*r*) *Syntagm. Inscriptionum Antiquar.* Class. I. num. 199.

(*s*) *Inscription.* Cap. X. pag. 746.

(*t*) *Inscript.* pag. 1. 42. 62.

De Apolline & Minerva teſtis eſt CÆSAR. (*u*) Diogenis cujusdam Thraſæ Inſcriptionem votivam, ex Inſula Chio, protulit SPONIUS, (*x*) Græca lingua conceptam; qua ille pro ſe & uxore & filiis, filiorumque filiis, votum quatuor Numinibus Ægyptiacis, Iſidi nempe, Serapidi, Anubidi atque Harpocrati, ΘΕΟΙϹ ΣΤΝΝΑΟΙϹ ΚΑΙ ΣΤΝΒΩΜΟΙϹ, commune Templum & communem Aram habentibus, ſolvit. Aliam ſimilem, Romæ conſpicuam, protulit FABRETTUS. Græcum hunc Romanumque morem imitati ſunt Galli, ſpeciatim Alſatæ noſtri Mediomatrico-Triboci.

§. XCII.

Apud BOISSARDUM (*y*) Lapis eſt, repræſentans Anubim, cui Serapidis caput cum cornibus Jovis Hammonis à dextris, Apidis vero Tauri caput à ſiniſtris, cum Inſcriptione in ſuprema imaginis parte poſita: Alia exempla.

ΘΕΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ.

In infima vero parte:

ΣΤΝΘΡΟΝΟΙϹ ΤΟΙϹ

ΕΝ ΑΙΓΤΠΤΩΙ ΘΕΟΙϹ,

Diis Synthronis, qui *ejusdem in Ægypto ſolii participes ſunt*. Minervæ & Mercurio commune ſacrum apud Veteres ſæpe fiebat, numenque eorum conjunctum repræſentabatur haud raro, Græci Ἑρμαθήνην vocabant. De ſigno tali CICERO *ad Atticum* (*z*) ſcribit: " Quod ad me de Hermathena ſcribis, mihi pergratum eſt ornamentum Academiæ „ proprium meæ; quod & Hermes commune omnium & Minerva ſingulare eſt ejus „ Gymnaſii. „ Mercurii & Herculis ſtatuæ vel imagines junctæ *Hermeracle* dicebantur; de quibus CICERO itidem ſcribit *ad Atticum*: (*a*) *Signa noſtra & Hermeraclas, quam commodiſſime poteris, velim imponas.* Herculi quoque cum Muſis Romæ fuit Ara communis, ut PLUTARCHUS (*b*) eſt Auctor. Sed & in interiore Gallia quadrilateras hujus generis Aras uſitatas fuiſſe, illuſtria illa quatuor Marmora, in ſummo Pariſienſium Templo An. MDCCXI. eruta, teſtimonium perhibent, quæ itidem quatuor latera, Gallicis inſculpta numinibus, habent; ex quibus pleraque Celticam magis religionem redolent; quum noſtra magis ſapiant Romanam. Tertio enim ſeculo, ad quod Lapides noſtri referendi ſunt, Romanus præ Celtico Gentiliſmus invaluerat. Pariſina autem Marmora ſub Tiberio Imp. poſita ſunt, quo tempore, in Gallia Celtica præſertim, cui Lutetia adſcripta fuit, vetus illa Celtarum religio præ Romana dominabatur. In Gallia Belgica ſimilium Ararum obſervavi exempla. Apud Eburones Aræ quadrilateræ duæ extant, quarum delineationem apud CRASSIERIUM Baronem vidi Leodii; ex qua eas apud MONTEFALCONIUM (*c*) expreſſas reperio. In earum una, quæ minus corrupta, quatuor diverſis faciebus Mercurius, Ceres, Hercules, Minerva ſiſtuntur; Apud Italos in Sabinis ſaxum eſt, quinque Numinibus, Jovi nempe, Camulo ſive Marti, Mercurio, Herculi & Arduinnæ, ſive Dianæ, ſacrum; ſed in eadem ſuperficie omnes ſimul ſtantes occurrunt. (*d*)

CAP.

(*u*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XVII.

(*x*) FABRETTI *Inſcript.* Cap. VI. pag. 493. num. 183. ubi & ex Hortis Juſtinianæis & aliunde producuntur nonnulla.

(*y*) Ex eo MONTFAUCON *Antiquité Expliquée* Tom. II. Part. II. Tab. CXXVIII.

(*z*) Lib. I. Epiſt. III.

(*a*) Lib. I. Epiſt. VIII.

(*b*) *Problem.* LIX.

(*c*) *Antiquité Expliquée* Tom. II. Tab. CXCII.

(*d*) Idem MONTFAUCON. Lib. cit. Tom. I. Tab. XVII.

MONUM.

CAPUT VI.

DEUS VOGESUS.

§. XCIII.

Vogesus Deus.

AD Topicum vel Epichorium Alsatiæ Numen progredior, Vogesum nostrum, quem superstitiosa Antiquitas convertit in Deum. Ad Tabernas nimirum Montanas, in area Arcis, vetus olim steterat Marmor, uti ex TILLEMANNI STELLÆ Schedis prodidit GRUTERUS, (*e*) quod ego frustra quæsivi. In eo legebatur:

VOSEGO
MAXSII
MINUS
V. S. L. L.

Florentis Imperii temporibus *Vogesus*, cadentis ævo, quo Lapis noster positus est, *Vosegus*, à Latino-Barbaris media ætate *Vosagus*, *Vasagus*, dicebatur. Moris in Theologia Romana recepti fuit, urbibus, fluminibus, silvis atque montibus, divini quid tribuere: hinc Dea Roma; Dea Ardoinna, ab Arduenna forte silva; Deus Nemausus; (*f*) Deus Tiberis; Deus Peninus. (*g*) Maximinus noster *Vosego*, ut Deo, votum solvit, Dei licet nomen in Lapide non expressum legatur. LIVIUS (*h*) Penini montis nomen à Deo Penino, in jugis illis culto, derivat, eosque confutat, qui à Pœnis, cum Annibale Alpes ibi superantibus, repetunt appellationem. Conjecturæ Livianæ ego non lubens accedo, qui facilius crederem, montis numen & nomen antiquius esse, quam Dei, qui nihil aliud, quam ipse mons deificatus est. *Pen* enim Celtica lingua vertices locorum denotavit. (*i*) Idem ego de *Vosego Deo* statuendum esse arbitror, qui hominum superstitione divinitatis quid habere creditus est, cuique adeo Maximinus votum nuncupavit, nuncupatumque persolvit. Montibus numen adscripsisse Romanos, haud mirum est, quum rudes quoque lapides Roma Deos acceperit. Pessinuntius ille lapis, cui Matris Idææ numen inesse crediderunt, quantis ceremoniis in Urbem fuerit advectus, LIVIUS (*k*) fuse descripsit. Alagabalus ille, Emissenorum Deus, cujus Aur. Antoninus Imp. fuerat sacerdos, apud HERODIANO (*l*) saxum ingens, rude & impolitum, nigri coloris describitur; quod in modum montis vel rupis coniformis sensim assurgeret. *Alah Gabal* Deum montis significare, SCALIGER, CASAUBONUS atque SALMASIUS, (*m*) docuerunt. Huc quoque referenda Bætylia, de quibus multa docte disseruit, ingenio & multifaria eruditione præstans & amicissimus mihi vir, CAMILLUS FALCONETUS. (*n*)

Recepta

(*e*) *Inscript.* pag. 94. num. 10.

(*f*) GRUTERUS ibid. pag. 174. num. 9.

(*g*) In Alpium Penninarum monte, qui hodie S. Bernhardi mons vocatur, extat adhuc basis lapidea, cum Inscriptione: L. LVCILIVS DEO PENINO OPTIMO MAXIMO DONVM DEDIT; quam vide apud GUICHENON *Hist. de la Maison de Savoye* Tom. I. *Liv.* I. *Chap.* IV. pag. 45. ex quo SPONIUS in *Miscellan. Erudit. Antiq.* pag. 85. & in Aris ignotorum Deorum, *Antiq. Græcar.* GRONOVII Tom. VIII. pag. 243. unde GISBERTUS CUPERUS in *Apotheosi Homeri* pag. 16. repetiit. Sponius ergo, qui Guichenonium ipse allegat, Epigraphen hanc primus non edidit, quod ei tamen Cel. Livii Editor nuperus DRAKENBORCH in *Notis* adscribit Tom. III. pag. 442. Errat SERVIUS Grammaticus in *Commentar. ad Virgilii Æneid.* Lib. X. vers. 13. ubi ait: "Denique loca ipsa, quæ rupit Hannibal, Apenninæ Alpes vocantur: quamvis legatur, à Pœnina Dea, quæ ibi colitur, Alpes ipsas vocari." Ex Deo Penino enim facit Deam, & Peninum montem cum Apennino confundit. Errat etiam CLUVERIUS *Germ. Antiq.* Lib. I. pag. 26. quum Deum ipsum dictum fuisse putat *Penninum* vel *Pœninum*. Ceterum Guichenonius ipse Dei Penini schematismum desumsit ex VIOTO, Scriptore *vitæ S. Bernardi Montonensis* pag. 16c.

(*h*) Lib. XXI. Cap. XXXVIII. ubi ita: "Neque hercule montibus his . . . ab transitu Pœnorum ullo Veragri, incolæ jugi ejus, norunt nomen inditum; sed ab eo, quem in summo sacratum vertice, Peninum montani appellant." Conf CLUVERII *Ital. Antiq.* Lib. I. Cap. XXXII. pag. 340. Diversam à modo memorata Inscriptionem, in qua Jovis Apenini mentio, haud ita pridem in lucem emisit Illustris Marchio MAFFEJUS, in cujus *Museo Veron.* pag. 74. legitur: JOVI APENINO T. VIVIVS CARMOGENES SVLPICIA EVPHROSYNE CONIVX V. S. D. D.

(*i*) Vide supra pag. 50. §. XXXII. Adde LEIBNITII *Scriptor. Rer. Brunsvicens.* Tom. I. pag. 45. in Notis; & SCIP. MAFFEJUM in *Verona Illustr.* pag. 176.

(*k*) Lib. XXIX. Cap. X. HERODIANUS Lib. I.

(*l*) Lib. V.

(*m*) SALMASIUS *ad Heliogabalum Lampridii* Cap. I. ubi hic *Divos Lapides* narrat. In Elagabaliano nummo mons ipse exhibetur, cum Epigraphe: *Sacerdos Dei Solis Elagabali.*

(*n*) *Dissertation sur les Bætyles* in *Commentar. Reg. Inscript. Acad.* Tom. VI. pag. 513.

Recepta hinc fuere apud veteres gentiles facrificia ad faxa & petras. quæ toties deinceps Conciliis vetita funt. S. Eligius, Noviomenfis in Gallia Epifcopos, feculi VII. Scriptor, (o) inter alia, quæ contra Idololatriam protulit, hæc quoque habet: " Nullus Chriftianus ad Fana, vel ad Petras, vel ad fontes, vel ad arbores, vel per „ trivia luminaria faciat, aut vota reddere præfumat. „ Poftrema verba, de redditis votis, ad noftram Epigraphen pertinent.

Sculptum Dei Vogefi fimulacrum in montis noftri jugis alicubi extitiffe, prouti Penini in illo monte extiterat, affirmare non aufim. Numen Maximini, qui votum folvit, à Lapicida duplici pleonasmo, literarum nempe S. & I. exprimitur, quod in plurimis Monumentis fieri videmus. In Nautarum Parifiacorum lapide, qui Imp. Tiberio dedicatus eft, legitur: *Jovi Optiumo Maxfimo.* In Nummis gentis Egnatiæ & in denario gentis Juliæ: *Maxfumus*, in aliis *Axfius*, *Alexfandrea.* In Lapidibus *Felixs*, *Cappadoxs.* (p) Sed & II. pro E haud raro occurrit. (q)

SILVANUS.

§. XCIV.

IN fummo horridoque Vogefi apice Dagisburgenfis Comitatus, verfus Alfatiæ Lotharingiæque confinia, à Romanis retro temporibus ad noftra hæc usque perftitit Silvani fimulacrum, lapidi, quatuor & dimidium pedes alto, duosque latu, infculptum, quem Dagisburgenfium Monumentorum Tabula exprimit. Humana & quidem ruftica plane forma exhibetur hic Deus, ruftica vefte, manicata, fuccincta, ad genua tamen usque defluente, indutus, palliolumque humeris foperinjectum habens. Siniftra falcem vel falculam, dextra baculum oblongum tenet, cujus fupremam partem pinea nux tegit. Capitis crines breviores, mentum barba, non promiffa, fed rotundata, inftructum. Vogefiani hæc forma Silvani eft, qui alibi vel nudus, vel femi veftitus, pedum recurvum, aut copreffi pinive ramum (r) tenens, capiteque corolla foliacea redimito, cernitur. (s) Alfaticum regionis illius vulgus ab imagine hac ipfam quoque montis regionem *der kleine Mann*, Lotharingi, Franco-barbare *le petit Man* vocitant. Horatianum illud (t) heic applices: *Horride dumeta Silvani.* Apex hic Vogefi ab apice Dononis tribus leucis noftratibus diftat. Silvanus. Tab. XIII. Lit. E

Ceterum Silvanus nofter arborum, filvarum, montium, pecorumque, imo & limitum, (u) cuftos & protector habitus eft; Pani Græcorum in multis fimilis, nifi quod absque cornibus, cruribusque caprinis repræfentetur; unde Latinis quoque Pan & Silvanus diverfa funt Numina, in eodem tamen cum Satyris, Faunis, Priapo, Dryadibus & Hamadryadibus fodalitio nata. (w) *Sanctiffimi* epitheton Silvano attribuunt Marmora, cui una cum Pane & Libero patre, imo & fubinde cum Mercurio, facella & marmora, Sponio, quem jam allegavimus, tefte, dicata funt. Silvanum lacte veteres piaffe, Horatius (x) prodit. Apud Trevirenfes Deo Silvano Templum cum figno, vetuftate collapfum, Sex. Attonius Privatus reftituit. (y) Summitas Vogefi conveniens fane locus fuit, in quo Silvani figeretur imago; in limitibus fubinde poni folita. In his Vogefi apicibus, Tribocos inter ac Mediomatricos interiores, limitem forte conftituit. Imaginem hanc denique, Termini inftar, per tot fecula ftantem, ex horrido dimoveri loco & ad me transferri voluerunt Illuftriffimi Leininga - Dagsburgici Comites, ut in aliorum Antiquarii mei Numinum confortio in pofterum degeret.

DIANA.

(o) Apud Audoenum in *vita S. Eligii*, in Dacherii *Spicileg.* Tom. II. pag. 97. edit. novæ.

(p) Ezech. Spanhemius *de Præftant. & ufu Numismat.* pag. 121.

(q) Gorii *Infcript. Florent.* Tom. I. pag. 162. Aldus Manutius in *Orthographia.*

(r) Unde Dendrophorus in antiquo marmore Gruteriano appellatur. Martianus Capella *de Nuptiis Mercurii & Philolog.* Lib. V.

(s) De la Chausse *Gemme Antiche figurate,* fol. 104. fq. Sponius in *Mifcellan.* Sect. II. Art. VIII.

(t) Horatius *Carm.* Lib. III. 29. vers. 22.

(u) Idem *Epod.* II. vers. 22. . . . . *& te pater Silvane, tutor finium.*

(w) Plutarchus in *Parallelis.*

(x) *Epiftolar.* Lib. II. 1. vers. 143.

(y) Brower. *Antiquit. & Annal. Trevir. Proparafceve* pag. 51.

DIANA.

§. XCV.

Diana.

NUllum Dianæ vestigium io Gallica religione reperimus, nisi Deam illam *Ardoinnam*, cujus Monumentum Romæ est, (z) huc trahas, cui Quartinius quidam, civis Sabinus, at origine Remus, adeoque Gallus, cum Camulo, seu Marte Gallico, Jove, Mercurio & Hercule, Moonumentum in Sabinis erexit; uti alio in loco alii cives Remi sive Remenses Camulo marmor quoque posuerunt. (a) Ab Ardoinna hac celebris illius Arduennæ in Belgica Gallia silvæ, quæ Vogesi nostri extremitatem borealem fere attigit, nomen nonnulli derivant. Isis eadem cum luna, hæc eadem cum Diana censebatur. Luna, Diana, Hecate idem habitum est numen, fides si tribuenda PHURNUTO; (b) imo ipsa Proserpina eadem fuisse creditur cum nostra Diana. Multiplex hujus Deæ officium, unde characteres ejus quoque multiplices. Signum æoeum, quod ex Pinacotheca nostra proferimus, pharetratam & venationis præsidem, à Romanis ad Alsatas nostros Mediomatricos, ubi inventa est, allatam repræsentat. CICERO (c) quidem tres diversas Dianas commemorat, quas inter nulla Gallica: nostra est illa Jovis & Latonæ filia, Apollinis soror, quæ in Mooumentis veteribus frequenter, & quantum novimus, sola occurrit.

Tab. VI. num. 8.

CYBELE.

§. XCVI.

Cybele. *Tab. VI. num. 4.*

CYbelen quoque suam ad oostras oras attulere Romani, cujus imaginem, in Mediomatricensi Alsatia repertam, Tab. VI. ex Museo nostro exprimimus. Dea exhibetur sedens, dextera pateram, sinistra pinum arborem, vel nucem pineam tenens. Pinum arborem, Cybelæ Deæ sacram fuisse, trita res est. Apud Alsatas, uti in reliqua Gallia, sub Romana dominatione, Cybeles cultus invaluit. Æneum ejus caput turritum, superiore seculo Lutetiæ effossum, ejusdemque testacea protome, cum turre imposita, apud Nemausenses reperta, quæ io Gazophylacium meum transivit, aliaque cultus ejus vestigia, quæ passim per Galliam dispersa sunt, dubitare hac de re neutiquam sinunt.

Huc præsertim referenda est Taurobolica illa Ara illustris, Matri Deum, pro Imp. Antonini Pii, Liberorumque ejus & Lugdunensis Coloniæ statu, Bradua & Varo Coss. An. CLX. Æræ Christ. posita Lugduni, quæ An. MDCCIV. ibidem detecta, atque à summæ doctrinæ & ingenii admirabilis Viro, Illustri BOZEO, Commentario erudito exposita est. (d) Præter Lugdunenses ab Augustodunensibus quoque Æduis, qui utrique Sequanis nostris erant vicini, Cybeles cultus ad Alsatas nostros potuit transire. Testantur enim prisca Martyrum Acta, Deæ hujus religionem viguisse Augustoduni, quam quum seculo III. Symphorianus damnasset, ipse ab Heraclio, Civitatis Rectore, sacrilegii damnatus est. (e)

VICTORIA.

§. XCVII.

Victoria. *Tab. VI. num 7.*

ÆNeum Victoriæ alatæ, globo insistentis, signum, quod Tabula VI. exhibeo, in Alsatia repertum, noo obvium est alibi. Tale olim, felicis ominis causa, in Romanorum acie portabatur, ut in Columna Trajana videmus. Similia Victoriæ signa vexillis imposita, ut & in Nummis antiquis, cernuntur. Hæc, vel boni ominis causa, Impera-

(z) GRUTER. *Inscript.* pag. 40. num. 9. In alia, quæ pag. 314. num. 3. extat, legitur: DIANÆ ARDUINNÆ.

(a) In suburbana via Clivensi, qua Rhenus olim fluebat, adeoque in Gallico Rheni litore, marmor hoc fuit repertum & à GRUTERO exhibitum pag. 56. num. 12.

(b) *De Natura Deorum* Cap. XXXII.

(c) *Nat. Deor.* Lib. III.

(d) *Memoires de l'Acad. des Inscript.* Tom. II. pag. 475.

(e) *Acta sincera primorum Martyrum* à THEODORICO RUINARTO edita pag. 80. Adde GREGORIUM TURONENSEM *de Gloria Confessorum* Cap. LXXVII.

MONUM.

Imperatoribus ad bellum proficifcentibus, vel ob primitias Imperii, offerebantur. AMMIANUS MARCELLINUS (*f*) de Valentiniano Imp. ita: "Qua fpe Tripolitani „ fruftrati, formidantesque extrema, adlapfo legitimo die Concilii, quod apud eos eft „ annuum, Severum & Flaccianum creavere Legatos, *Victoriarum* aurea fimulacra „ Valentiniano ob Imperii primitias oblaturos.

SATYRA.

§. XCVIII.

Mimallonidis five Satyræ æneum fimulacrum, ob fignorum hujus generis raritatem, ex Gazophylacio meo adjeci. Simile fere in Antiquaria fuppellectile fua fervaverat olim PAULUS PETAVIUS, cujus iconem nobis dedit in rariffimo Libello, (*g*) quo ejus cimelia exhibentur; nifi quod Petaviana illa Satyrum infantem ulnis fuis geftat. Placuit Petavio Satyræ huic nomen *Mamillonis* vel *Mimallonis* imponere; quod Baccharum illarum aliquam effe crederet, quæ *Mimallonides* vel *Mimallones* ab OVIDIO, (*h*) STATIOque (*i*) appellantur. HESYCHIUS (*k*) & *Etymologicum Magnum*, itemque SUIDAS, habent Μιμαλλόνες, βάκχαι, βενδέμοι. Ita quoque SCHOLIASTES antiquus *Perfii*, (*l*) aliusque CORNUTI nomine editus. Mihi vero hæc non mulier humana, Bacchive facerdos, fed ex Numinum inferiorum claffe, Nymphis aut Fatuis, talibusve aliis par effe videtur. SIDONIUS APOLLINARIS: (*m*)

Satyra. *Tab. VI. num.* 9.

"Sed poft cœlicolas etiam mediocria fertur
„ Cantica Semi-Deum fuftinuiffe Deus.
„ Tunc Faunis Dryades Satyrisque Mimallones aptæ
„ Fuderunt lepidum, ruftica turba, melos.

Mimallones Sidonio funt Satyræ, Silenæ &c. non Bacchæ, uti SAVARO ad hunc locum exiftimat. STRABO (*n*) Mimallones mediis Numinibus, inferioris conditionis, fœmineis diferte accenfet.

CAPUT VII.

NEPTUNUS ETLINGIACENSIS.

§. XCIX.

Non Oceani modo & maris, fed & fluviorum amniumque, nautas Neptuno facra vel etiam vota feciffe, Marmor, quod heic examinandum proponimus, evincit. Rheno enim, atque in eum fe exonerantibus rivis & fluviis, Deus hic, non minus ac Oceano, præeffe creditus eft. Neptunianum Monumentum non præbet Alfatia, at Trans-Rhenanus limes, proximus ripæ, fpeciatim Alba, Badenfis Marchionatus amnis, hoc nobis fuppeditat. Alba (*o*) ex Wirtenbergicis montibus, ubi fontes ejus quærendi funt, defluit, alluensque Monafteria, (*p*) quæ ab eo nomina acceperunt, ut & Etlingam oppidum, Muhlbergam vicum, infra Knielingam denique aquas fuas mifcet cum Rheno. In hujus Albæ Etlingæque vicinia, non longe à ruinis Caftri Furftenzell, An. MCCCCLXXX. erutus eft Lapis, cui anaglyphico opere Neptunus infculptus eft, dextra Delphinum medium tenens, finiftra tridentem, ad pedes habens monftrum marinum. Ad latus Neptuni hæc Epigraphe, uncialibus literis expreffa:

Neptunus.

(*f*) Lib. XXVIII. Cap. VI.

(*g*) Cujus rubrum: *Antiquariæ fupellectilis Portiuncula*, Paris. 1610. 4to.

(*h*) *Art. amandi* I. vers. 541.

(*i*) *Theb.* IV. 660.

(*k*) In *Lexico*, voce: Μιμαλλόνες.

(*l*) *Ad Satyram* I.

(*m*) In *Præfat. Panegyrici Anthemiani.*

(*n*) Lib. X. pag. 468.

(*o*) Aliud quoque nominis hujus flumen Suevia habet, quod S. Blafii Abbatiam Benedictini Ordinis alluit, atque inter Waldshutum & Laufenburgum exoneratur in Rhenum. Sed & in Helvetico Suitiæ Pago Alba eft, quæ Eremum Deiparæ præterlabitur atque influit Silæ.

(*p*) Alba Dominorum & Alba Dominarum; Germanice *Herren-Alb* & *Frauen-Alb*, de quibus FRANCISCUS PETRUS in *Suevia Ecclefiaftica* pag. 17. & 19.

IN. H. D. D.
D. NEPTVNO
CONTVBERNIO
NAVTARVM
CORNELIVS
ALIQVANDVS
D. S. D.

Sensus Inscriptionis est: *In honorem Domus Divinæ Deo Neptuno* pro *Contubernio Nautarum Cornelius Aliquandus de suo dicat.* Titulum hunc cum Neptuni effigie Etlingenses ab eo tempore, quo erutus est lapis, custodiverunt, & aliquoties ablatum sibi restitui curarunt. Visitur hodie prope pontem super Albam, ad oppidi introitum, cum Tabula ad latus, cui fata Lapidis, quæ CASPAR ille HEDIO, Etlingensis origine, descripsit, *Tab. IX. num. 2.* insculpta leguntur. Monumentum, cum ornamentis novis, quale hodie visitur, Lectorum oculis offero.

§. C.

Editores Inscriptionis.

Inscriptionem solam primus, sed non satis exacte, dedit JACOBUS BEYELLIUS, Spirensis Presbyter, (*q*) inter alia Monumenta, quæ ille An. MDXXXIII. ad Rhenum vidit & Nicrum. Exceperunt hunc CASPAR HEDIO & PETRUS APIANUS, (*r*) Ingolstadiensium Professor, quorum uterque figuram cum Epigraphe, ille in *Chronico*, (*s*) hic in *Inscriptionibus* suis, Ingolstadii editis, expressit, in eo non fidus satis, quod inscriptionem veterem pedibus Neptuni subjecit, quæ ad latus ejus sinistrum insculpta est. Ex Apiano dein solam Epigraphen desumsit GRUTERUS; (*t*) omissa imagine, quam vicissim solam, omissa inscriptione primum, dein addita, Monumentis suis inseruit MONTEFALCONIUS. (*u*) Idem tamen ibi error commissus, quem commisit Apianus. BOISSARDUS, quem Montefalconius secutus est, archetypum, uti apparet, non vidit. MURATORIUS Titulum hunc *Novo Corpori Inscriptionum* (*w*) inseruit, at nescio quo duce deceptus, Romæ eum extare pronuntiavit, quem à prima origine sibi vindicavit Germania, brevique tempore possedit Alsatia, quo elapso restitutus Etlingæ, uti infra docebimus. Imo, quod totius rei caput est, omnis hæc Neptuniana Epigraphe Muratorio plane videtur suspecta, uti in nota subjuncta id diserte declarat.

Dabo operam, ut Viro, tot meritis illustri, cui pluribus humanitatis officiis, Mutinæ quum versarer, in me collatis, obstrictus sum, dubium hoc eximam; postquam Observationes nonnullas ad ipsam Epigraphen fecero. Lapis *Deo Neptuno* dicatus est, præmissa formula, seculo secundo tertioque in oris nostris tam usitata: *In honorem Domus Divinæ.* Dedicator fuit *Cornelius Aliquandus*, homo Gallo-Romanus, ex illis, ut videtur, descendens, qui in Decumates Agros, sive limitem Trans-Rhenanum Romanum, ex Gallia transierant. (*x*) Aliquandum hunc rei nauticæ socium vel Præfectum fuisse, Epigraphes verba: *Contubernio Nautarum*, indicare videntur.

§. CI.

Contubernium.

Contubernium, militare vocabulum, tabernæ vel tabernaculi ejusdem societatem denotavit in castris, qua decem milites, ex quibus unus Decanus, sub una taberna, sive communi papilione, ut VEGETIUS (*y*) loquitur, degebant, Contubernales hinc dicti, ex etymologia nominis *Contabernales* dicendi. Vox ad alias dein societates translata, Contubernium quoque nautarum, quæ amnicas stationes suas ad Rhenum habuerunt, ubi

(*q*) Apud CASPAREM BARTHIUM *Adversarior.* Lib. LII. pag. 2429. ubi pro *Aliquandus* corrupte legitur *Alienatus.*

(*r*) *Inscription.* pag. 456.

(*s*) Germanice Argentorati edito, Parte IV. pag. 742.

(*t*) *Inscriptionum* Tom. I. pag. 62. num. 4.

(*u*) *Antiquité Expliquée* Tom. I. Tab. XXXII. num. 2. Adde *Supplementorum* Tom. I. Tab. XXIV.

(*w*) Tom. I. pag. 56.

(*x*) Vide supra Periodi Rom. §. CCX. pag. 241.

(*y*) *De Re Militari* Lib. II. Cap. XIII.

MITHRA. NEPTVNVS.
N. I.
A
E
R
G
F
D
B
H
I
C
Ducat. Bipont.

II.
IN H.D.D.
D.NEPTVNO
CONVBERNO
NAVTARVM
CORNELIVS
ALIQVANDVS
D. S. D.
Etlingæ

MONUM.

ubi nimirum amnium oftia erant, defignare potuerat. In Titulo noftro ellipfim præpofitionis *ex* vel *pro* admitti debere, haud difficulter perfpicimus. Ceterum non univerfa Nautarum fodalitas, fed unus ex fodalibus ejus, *Cornelius* nempe *Aliquandus*, pro univerfo fodalitio, vel Contubernio fuo, Tabulam hanc dicavit Neptuno. Lutetienfia marmora, in Cathedrali Ecclefia hoc feculo effoffa, à *Nautis Parifiacis Jovi publice* pofita fuerunt. (z) Apud Genevenfes lapis eft, quem *Deo Silvano*, *pro falute fua, Ratiarii* (a) dedicarunt.

Notitia Imperii Orientalis, ubi de Duce Moefiæ fecundæ agit, Legiones Ripa-rienfes, (Danubii ripam intelligit) earumque Præfecturas recenfet. Has inter quoque *Præfectura navium amnicarum & militum ibidem deputatorum* (b) occurrunt. Romanis temporibus ad oftia amnis, qui hodie *Ferrenbach*, ubi ille nimirum in Danubium evolvitur, *Contubernium Nautarum* fuiffe, quod Danubius ibi expanfus, profundior, ratium & amnicarum navium patiens effet, multis edocet Heroldus; (c) Pontonibus fpeculatoriis ac curforiis navibus, cymbis & ratibus exædificatis, annonæ fpecierumque transvectioni deputatam ibi ftationem amnicam extitiffe exiftimans. Navalium hujusmodi ad Danubium frequentia, Contuberniorum Nauticorum quoque frequentiam peperit.

Nec facile quis negare voluerit, fimiles nautarum ftationes amnicas ad Rhenum quoque, & ad amnium quorundam, in Rhenum decurrentium, oftia, Danubianarum inftar, habuiffe Romanos. Corn. Aliquandus nofter num ad Contubernium amnicæ ftationis Rhenenfis, an Danobianæ pertinuerit, non liquet; verifimilitudo tamen pro Rhenenfi ftat, quod Alba advolvitur Rheno, quodque ratibus, cimbis transvectio fpecierum facile per eam fieri potuerat. Contubernium ergo vel Sodalitas Albenfium Nautarum heic forte intelligenda; cujus focius Aliquandus, in Etlingiacenfi tractu alicubi Albam adhabitans, Neptuno hanc Tabulam dedicavit, Deum aquarum ut faventem haberet.

§. CII.

Anaglyphum, Infcriptioni adjunctum, quod attinet, ordinarium Tridentis fymbolum ei additum eft, unde Τριαινοῦχος, *Tridentifer*, appellatur Neptunus, qui in Lapide noftro dextra tenet Delphinum. Hyginus (d) fcribit: "Qui Neptuno fimulacrum „ faciunt, Delphinum aut in manu, aut fub pede ejus conftituere videmus; quod „ Neptuno gratiffimum effe arbitrantur. „ Circa Neptunum Nereides quoque fubinde, infidentes Delphinis. In nummo Caracalliano Colonia *Berytus* Neptunum in poftica eodem fere modo repræfentavit, quo in Monumento noftro vifitur; nifi quod etiam proræ pedem imponat. (e) Neptuni fymbola.

Simili fere typo expreffum reperimus Herculem Macufanum illum, non qui in Poftumi nummis, (f) fed in lapide Wallachriæ, Zelandorum Infulæ, in Pago Weftcapellæ An. MDXIV. effoffo, uti Batavicarum Antiquitatum fcrutator docet Gerardus Noviomagus. (g) Siftitur ibi homo nudus, barbatus, capite velatus, velo per humeros brachiumque defluente: dextra delphinum gerit, finiftra baculum, bifurcatum fuperne: ad finiftrum pedem eft cancer marinus. Nifi Herculis Magufani nomen imagini legeretur fubfcriptum, omnia indicarent Neptunum, Etlingenfi noftro fat fimilem, nifi quod loco cancri marini, in hoc draco marinus confpicitur. Sufpendendum ergo de Magufano judicium, donec certiores fiamus, an non Neptuni quoque in Infcriptione mentio fiat, quando à diverfis diverfimode edita. (h) Non uni enim Deo, fed aliquot numinibus dedicatum eft marmor, quod HAFVA Dea, topicum procul dubio Numen, Herculi fubjuncta, indicat. Quid verifimilius, quam Neptuno, præ aliis Numinibus, monumentum dedicari in loco, qui, ut Infula Zelan-

Qqq 2 dorum

(z) Mautour *Obfervations fur des Monumens d'Antiquité, trouvez dans l'Eglife Cathedrale de Paris* pag. 8.

(a) Spon *Hiftoire de Geneve* Tom. II. pag. 337. ubi:

DEO. SILVA
NO. PRO. SALV
TE. RATIARIOR.
SVPERIOR.

Ratiarii, qui rates, five tigna, inter fe colligata, agunt per aquas. Naves tamen fubinde quoque *Rates* appellantur.

(b) *Notit. Imp. Orient.* pag. 239. Edit. Pancir.

(c) *De ftationibus Leg.* III. in *Rhætia Litorali* Cap. X.

(d) In *Poetico Aftronomico* Lib. II. Cap. XVII. pag. 257.

(e) Vaillant *Nummi Coloniar.* Tom. II. pag. 38.

(f) Mediobarbus in *Nummis Poftumi.*

(g) *Epift. de Zelandiæ fitu ad Sebaft. Ciriacinum,* in Petri Scriverii *Batavia Illuftrata* pag. 139. Adde Boxhorn. *Quæft. Rom.* pag. 2.

(h) Aug. Aldenbrück, è Soc. Jefu, in *Differt. de Relig. antiquorum Ubiorum,* ait: *Verba certa Auctores non referunt, fed varia, alii aliter, fuo pro arbitrio, ea interpretantur.* Differtationis hujus prima editio, Auctoris nomen non præferens, Harzhemium credita eft habere Auctorem, quo fub nomine eam allegavimus fupra pag. 81. not. (e)

dorum Walachria, à mari circumdatur? Draconem noſtrum marinum, ſi draco non placeat, qualecunque monſtrum appellabo marinum, quod frequenter additur Neptuno, uti fratri ejus Plutoni cerberus, & aquila Jovi. Vitulum tamen marinum, quem nonnulli heic quæſiverunt, admittere nequeo. Simile fere noſtro monſtrum Peruſanis Monumentis exhibet quoque Illuſtris SCIPIO MAFFEJUS. (*i*)

§. CIII.

Chronologia Monumenti.

Chronologiam Monumenti noſtri divinamus ex formula *in honorem Domus Divinæ*, quæ ſub Antoninis cœpit, ſub Septimio-Severiana familia invaluit, & ex quadratura characterum ſculptorum, in quibus compendia nonnulla literarum comparere incipiunt, ita ut ſpectatorum tamen & legentium oculos non offendant: Unde ante ſeculi ſecundi finem Monumentum hoc conditum. Valeriani Imp. Columna milliaria, quam daturus ſum infra, literarum quidem ignorat compendia, at maſcula illa & quadrata, quam duo priora ſecula viderunt, deſtituitur ſculptura; de Provinciali mihi ſermo eſt, quæ citius in pejus ruere cœpit, quam Romana & Italica.

Fata.

Ceterum Neptunianam hanc Tabulam, nobile tractus ſui monumentum, Etlingiacenſes, Caſpari Hedionis, Civis ſui, commendatione, in ponte ſuper Albam, ſub turri quum poſuiſſent, Maximilianus I. Cæſar, An. MDXI. illac tranſiens, eam vidit & primum delineari, poſtea dimoveri quoque, avehique juſſit. Reſiſtente autem Etlingenſi præfecto, Cæſar ad Chriſtophorum, Marchionem Badenſem, Lucelburgenſi Ducatui ab eodem præfectum, Literas dedit An. MDXIII. Landaviæ, quibus petiit, ut Marchio in hanc Lapidis tranſlationem conſentiret. (*k*) Lapis ergo ex Briſgovia in Alſatiam tranſlatus eſt, Cæſaris ſumptibus, & quidem in oppidum Weiſſenburg, ubi ordinis Teutonici Magiſtro, WALTHERO à CRONBERG, bonarum Literarum amanti, eum Cæſar donavit. BEATUS RHENANUS (*l*) Neptunum hunc Weiſſenburgi ſe vidiſſe nos docet. Poſt triginta ſeptem annos vero à Cronbergii ſucceſſore, antiquitatis parum curioſo, Neptunus Etlingenſibus reſtitutus eſt, anno nempe MDL. qui quadriennio poſt nova ornamenta muro, cui inſertus fuit, addi juſſerunt. Hæc ex Hedione, Beato Rhenano & ex Epiſtola Maximiliani.

Supereſt, ut ipſa Hedionis verba, quæ hodieque monumento ſubjecta leguntur, heic quoque proferamus: " Anno MCXI. ante Chriſtum natum, Ettlingiacum condi „ primum & inhabitari cœpit. Sed multum vetuſtatis inter Rhenum & NICRUM, ac „ intermediis locis, Badenæ, Durlaci & Phorcenæ quum invenias, factum eſt anno „ Redemtoris Jeſu MCCCCLXXX. quando Alba interluens diluvii inſtar inundaret, „ agrumque Etlingiacenſem cavaret ac diſcerperet. Patriis poſtea dureſcentibus arvis, „ Andreas Hawer, Lacum ſtadii itinere ſupra opidum diſtantem, non longe à ruinis „ Caſtri Furſtenzell, jam *Burgſtall* dicti, expurgaturus, hanc Neptuni imaginem cum „ aliquot aliis capillatis, Thetim hujus uxorem, aut Nymphas aquarum Deas fortaſſe „ dixeris, reperit: Neptunus in ponte Albæ ſub turri, quæ utraque oppida ſeparat, „ erectus fuit. Poſtea quum anno MDXI. D. Maximilianus Cæſar tranſiret, antiquitate „ delectatus, Weiſſenburgum avehi mandavit, ubi Nobili Viro Walthero à Cronberg, „ Ord. Teut. Magiſtro, donatus, in Horneck arcem Nympharum pater ſe condidit. „ Tandem anno MDL. ſub piis ac Illuſtriſſ. Patriæ Principibus Philiberto & Chriſtophoro,

(*i*) *Muſei Veronenſis* pag. 3.

(*k*) Literæ breves quum ſint eas ſubjungimus:

Maximilian von Gottes Gnaden erwehlter Römiſcher Kayſer.

Hochgebohrner lieber Oheimb und Fürſt.

Wir haben vor verſchiener Zeit den alten Stein, der in deiner Stadt Ettlingen auff der Brucken eingemauert iſt, abconterfeyen, und ahn deinen Pfleger daſelbt begehren laſſen, uns zu vergonnen, denſelben Stein ausbrechen, und zu uns zu fuhren zu geſtatten: das er aber ohn deiner Lieb zu geben nicht bewilligen wollen. Und weil wihr aber denſelben Stein von ſeines Alters willen gern haben wolten, ſchicken wir hiemit zu deiner Lieb unſern Diener Jörgen von Bamberg, und begehren an dieſelb dein Lieb mit Fleiſſ, du wolleſt demſelben unſerm Diener Geſchæfft-Brief ahn deinen Pfleger, auch Burgermeiſter und Rath zu Ettingen geben, und ihnen befehlen, daſſ ſie ihme geſtatten, beruhrten Stein auszubrechen, und zu uns zu fuhren. Darin thuſt Du uns ſonder Gefallen und unſer Meinung. Geben in unſer und des Reichs Statt Landaw am lezten Tag Februarii anno M D tredecimo, unſers Reichs im XXVIII. Jahre.

per Regem

Commiſſ. D. Imperat. V. Serent.

Inſcriptio Literarum hæc:

Dem Hochgebohrnen Chriſtoph Marckrafen zu Baden und Hochberg, Grafen zu Sponheim, unſerm lieben Oheimb und Fürſten, auch Stattbalter unſerer Lande Lutzelburg und Chiny.

Literas has edimus ex JOANNIS *Spicilegio Tabular. & Literar.* pag. 529.

(*l*) *Rerum German.* Lib. III. pag. 236. inquiens: " Apud Ettelingen Tabula lapidea fuit reperta, cui „ Neptunus erat inſculptus, quam nos Sebuſii vidi„ mus, quo Maximilianus Cæſar afferri ſuo ſumptu „ juſſerat. Hodie poſſidet inſignis ille Baro Joannes „ Jacobus à Merſpurga, Præfectus Cæſareus apud Hagenoiam. „ Hæc Rhenani relatio non convenit cum Hedionis Notitia, quam dabimus. P. APIANUS in *Inſcriptionibus* ſuis Monumentum hoc edens pag. 456. de eo, ut in Alſatia extante, loquitur.

phoro, Marchionibus Badenſ. benevolentia D. Wolffgangi à Milching, Cronbergii „ ſucceſſoris, Neptunus poſtliminio reductus eſt. Itaque S. P. Q. Ettlingiacenſis anno „ LIV. memoriæ & monumenti ergo, ipſum in hunc locum repoſuerunt. Dixi. Abi. „ C. Hedio D. Civis.

§. CIV.

Alia translatio.

De notitia hac id tantum obſervo, eam nonniſi biennio poſt mortem Hedionis, qui Argentorati die XVII. Octobr. An. MDLII. jam obierat, Monumento novo fuiſſe inſculptam, cujus ultima verba, quæ de An. MDLIV. loquuntur, alterius manu addita ſunt. Hedionis hiſtoriæ ignari Lapidis hujus lectione facile poſſent induci, ut eum An. MDLIV. adhuc vixiſſe crederent. Ceterum hic ille Caſpar Hedio eſt, qui Doctor Theologiæ creatus Baſiliæ, Argentoratum venit An. MDXXIII. ibique cum Bucero, Zellio & Capitone, ſacra immutavit in templis. Poſt has migrationes firmam tandem Neptuno in habitaculo, quod novum ei nuper Etlingenſes paraverant, ſedem fuiſſe cenſeres. Verum aliud ei mox iter ſuſcipiendum fuit ad Bavaros. Georgius enim à Schwarzenbero, quum poſt Philiberti Marchionis obitum à Ducibus Bavariæ Marchionatui præficeretur Badenſi, (*m*) Lapidem muro exemtum Alberto Bavariæ Duci, Antiquitatis & omnium Literarum curioſo, donum transmiſit. Etlingenſes, de Neptuno ſuo ſemper ſolliciti, fruſtra eum repetierunt identidem, donec Philippus, Philiberti filius, Principatus ſui gubernacula capeſſeret; cujus precibus dimiſſus ex captivitate Neptunus, Monachioque avectus Etlingam, ubi eodem in loco, quem ante tenuerat, & in quo etiamnum viſitur, eum repoſuerunt: (*n*) locum hunc ab eo tempore occupavit conſtanter. Monumenti hujus fata dum recenſeo, neſcio, an Principum, tam cupide illud flagitantium, antiquitatis amorem, an Etlingenſium in Deaſtro ſuo conſervando curam, magis admirer.

§. CV.

Monumenti antiquitas.

Poſt hæc nemo jam à me facile requiret, ut tam celebre Anaglyphum à ſuſpicione νοθείας contra Muratorium vindicem; quod An. MCCCCLXXX. in media literarum barbarie inventum, non inveniſſet in oris his hominem, qui de ſimili anaglypho fingendo cogitaſſet, vel cogitare potuiſſet; nec, qui feciſſet, artificem. Hedio ſane ejus auctor non eſt, quum paulo poſt nativitatis ejus tempus fuerit inventus, atque deinceps ab eo commendatus popularibus ſuis, ab una mox provincia migraturus in aliam, ubique diligenter ſervatus.

Quodſi autem Muratorio ſcrupulus nondum omnis exemptus eſt, Monumentum dubium eſſe, concedam ad tempus. Sed quid tandem pronuntiandum de altero Neptuno, qui nuper demum, anno nimirum MDCCXLVIII. in ipſo Badenſium oppido, ad radices montis, cui Arx Principum impoſita, repertus eſt forte fortuna: quam ego paulo poſt ejus ἀνάστασιν inſpexi, (*o*) atque Etlingenſium Monumento reperi conformem, niſi quod in dracone marino quædam diverſitas ſit. Num & hujus Tabulæ authentia revocanda in dubium, quæ in loco non ſuſpecto, nec talium Monumentorum fabricandorum idoneo, à foſſoribus, nihil tale cogitantibus, eruta, genuinæ antiquitati nihil contrarium habet. Diſcimus hinc potius, Cornelium Aliquandum, Contubernii ſui nautici nomine, diverſis in locis ſolennia pietatis & devotionis ſuæ documenta poſuiſſe; quorum alterum ſeculo XV. alterum ſeculi XVIII. medio in dias luminis auras redierunt. Badenſe oppidum ab Etlingiacenſi tribus leucis noſtratibus diſtat. Quum autem in Obſervationibus noſtris ad Columnas Badenſes oſtenſurus ſim, Civitatem hanc Aquenſem ſeculo III. in Trans-Rhenano illo limite præ aliis illuſtrem fuiſſe, nemo mirabitur, in eadem nautas publicum quoque pietatis ſuæ ſtatuiſſe Monumentum. Etlingiacum, duabus modo leucis à Rheno remotum, ab Irenico (*p*) inter Rhenenſia oppida haud inconcinne refertur. In eo autem Irenicus, cum ſuppari concive ſuo Hedione, (*q*) amore patriæ abreptus eſt, quod originem patriæ ex equo

 Trojano

(*m*) Philibertus Marchio Bada-Badenſis, Bernhardi, cui in diviſione cum Carolo fratre ſuperior Marchionatus contigit, quique cum poſteris Badæ ſedem habuit, filius, quum in Gallica pro Carolo IX. contra Hugonottos expeditione An. MDLXIX. Moncontürienſi prœlio periiſſet, ex Mechtilde Bavara, Wilhelmi IV. filia, Philippum filium minorem ætate reliquit, cui Avunculus Albertus V. Bavarus, tot mentis clarus, Adminiſtratorem ex Bavaria transmiſit Schwarzenbergium, qui Neptunum dein avehi juſſit Monachium.

(*n*) Joannis *Spicileg. Tabular.* pag. 532.

(*o*) Quadratum fere Monumentum eſt, II. pedes V. pollices habens.

(*p*) *Exegeſeos Germaniæ* Lib. XI. pag. 385.

(*q*) Unde Hedio in Inſcriptione Monumenti Etlingenſis dicit, oppidum hoc An. MCXI. ante Chriſtum natum jam inhabitari cœpiſſe.

Trojano arcessit, cum Germanicas antiquitates ex Phrygia male derivari, alibi ipse docuerit. Phorcys enim Trojanus non modo Pforzhemio, (*r*) sed & villæ *Laugen-Alb*, fluminique Albæ, ad quam Etlingiacum situm est, ducis sui Ascanii memor, numen indidisse, ab Irenico, Reuchlini auctoritate, statuitur.

Ex opinione hac porro destuxit, Phorcyn in vertice montis propinqui delubrum constituisse Neptuno, unde *Posidonopolis* (*s*) (Neptuni Civitas) nomen oppido: cui Romana sub dominatione *Neptingæ* appellationem, à Neptuni cultu, successisse volunt. Templo autem & Castro proximi montis, quod Teutonice *Burgstadel*, Christianismo invalescente, deletis, Neptingæ nomen, ne quid nominis ex idololatrico cultu superesset, in *Etlingam* mutatum. Omnia hæc, in Irenici licet cerebro nata, invenere fautores, quæ nunc flocci penduntur; quum omnibus, quæ ex antiquitate superant, Scriptoribus & documentis excussis, nullibi hujus loci vestigium supersit.

CAPUT VIII.

NUMINA ÆGYPTIACO-ALSATICA.

§. CVI.

Ægyptiaca sacra.

ROmani non ea tantum Sacra, quæ à vicinis suis, Albanis nempe, Latinis, Sabinis, Etruscis, sed & quæ à reliquis Italis imo & Græcis, Ægyptiis ac Persis acceperant, attulerunt Alsatiæ. Sacrorum Ægyptiaco-Romanorum reliquias in Isidis, Osiridis, Serapidis, Æluri & Cercopithœci simulacris, apud nos hinc inde effossis, reperi, quorum Numinum signa, Cimeliothecæ nostræ illata, Lectoribus Tab. X. exhibeo; additis nonnullis, quæ aliunde accepi, argumentum ut copiosius fieret. Literatum Ægyptiaci Numinis monumentum in oris nostris hucusque non reperi. Ægyptia Sacra Romam sero intrarunt. Quum An. DCLXXXI. Urb. Cond. intrassent, eodem quoque anno proscripta fuerunt. Septennio post Isidis atque Serapidis templum Senatus Consulto destructum est. Verum quod de Mathematicis Astrologis TACITUS, (*t*) id de Ægyptiacis Sacris haud incongrue dixeris, Genus hominum, quod Romæ vetabitur & retinebitur semper. Plerorumque enim Ægypti Numinum cultus Romam tandem, indeque in Provincias Imperii translatus, non potuit non in Alsatiam quoque nostram transferri. LUCANUS (*u*) ait: *Nos in Sacra tuam Romana recepimus Isin.* LAMPRIDIUS (*w*) *de Commodo* refert: " Caracalla sacra Isidis Romam deportavit, & templa ubique magnifica „ eidem Deæ fecit. Sacra majore reverentia celebravit, quam antea celebrabantur. „ Quantus Isidis & Serapidis cultor fuerit Julianus Imp. nummi ejus plures demonstrant, quos inter *Isis Faria* præsertim occurrit. (*x*) Isis Athenodorea in Regione duodecima Romæ à Victore; in Regione quinta Isis Patricia à Rufo & Victore ponuntur; sive ædes, sive sacellum, sive signum aliquod Isidis à vico hoc nomen acceperit. *Isiacos conjectores* ex ENNIO nobis producit CICERO. (*y*)

Tab. X.

§. CVII.

Hieroglyphica.

Ægyptiorum sapientia apud veteres passim, imo & apud sacros Scriptores, (*z*) celebrata, ob singularia tamen Numinum symbola, monstrosi quid habere videtur: Philosophiam ænigmaticam diceres. Enimvero admiranda naturæ contemplati Ægyptiorum Sapientes, scientiæ suæ arcana rerum obviarum characteribus designaturi, Philosophiæ illi hieroglyphicæ dederunt originem, quæ pedetentim in Theologiam conversa est. Primum atque præcipuum admirationis objectum fuere cœlestia, Sol, Luna & illa præcipue stella, quam *Sothim* illi, nos Sirium Caniculamve vocamus; quod tempore hujus exortus exundatio Nili, unde fertilitas omnis felicitasque Ægypti, contingit. Solem apud eos Osiris, Lunam Isis, expressit. A Physica cœlesti ad terrestrem progressi, naturæ miracula in animantibus & plantis mirati & venerati sunt. Infecutus est denique magnorum Virorum, Heroumque cultus civilis, in religiosum commutandus paulatim; unde Apotheosis vel consecratio hominum, quam Theologiam Heroicam

(*r*) CAPNIO sive REUCHLINUS *de Verbo mirifico* Lib. I. idem statuit.

(*s*) Hoc nomine venit etiam Jo. ANDR. QUENSTEDT *de Patriis Illustrium Virorum* pag. 168.

(*t*) *Histor.* Lib. I. Cap. XXII.

(*u*) Lib. VIII. vers. 833.

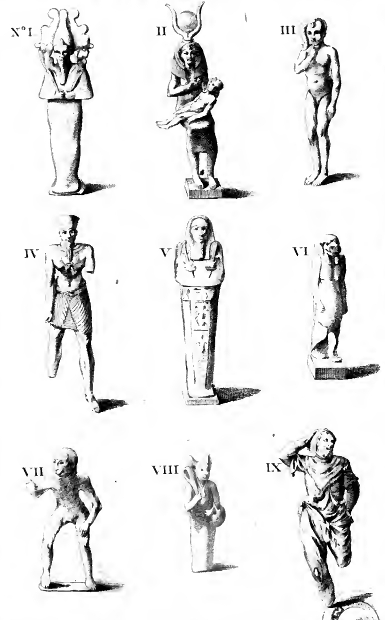
(*w*) Cap. IX.

(*x*) MEDIOBARBUS *Thesaur. Numism.* pag. 497.

(*y*) *Divinat.* Lib. I. fin.

(*z*) *Actorum Apostol.* Cap. VII. vers. 22. *Eruditus fuit Moses in omni sapientia Ægyptiorum* &c.

NUMINA ÆGYPTIO-ALSATICA

Ex Musaeo Auctoris

MONUM.

Heroicam diceres, quæ apud Ægyptios tamen rarior & nonnisi sero exorta. Magna illa Ægypti Dea Isis, benignam omnium rerum matrem repræsentavit naturam, cujus cognitio sacerdotibus reservata quum esset, naturalis scientia in religionem conversa est; quod & de Druidibus apud Gallos observat Cæsar Dictator, penes quos sapientiæ Celticæ, ut apud illos Ægyptiacæ, sedes.

Ex occulta hac symbolologia simulacra illa Numinum Ægyptiacorum monstrosa prodierunt; ex qua aliquid ut hauriret Pythaguras, Plato, Democritus, Eudoxus aliique Græcorum Philosophi, & ex Historicis Herodotus, in Ægyptum profecti sunt. Mysteriorum quidem suorum partem Obeliscis illis marmoreis sacerdotes crediderunt; quorum præcipui, sub Augusto & Constantio Romam allati, hodieque cernuntur: præcipue postquam hodierni Pontificis Maximi, Benedicti XIV. Reipublicæ Christianæ & Literariæ tam gloriose invigilantis, beneficio, ex illustrioribus unus nuper ex sepulcro suo resurrexit. Verum ipsa hæc Ægyptiacæ sapientiæ Monumenta ignorantiæ jam nostræ sunt testes, vera nobis repræsentantes mysteria, quæ pro suo quisque ingenio exponere fatagit, nemo rem se divinasse audet asserere. (*a*) Præter Obeliscos, aliis quoque Monumentis marmoreis, (*b*) basaltinis, testaceis, quale nostrum, quod Tab. X. num. 5. exhibemus, hieroglyphicos characteres suos impresserunt Ægyptii; at scripto ab illis consignatum est nihil, quod ad arcanorum horum cognitionem nos pullet inducere. *Tab. X. num. 5.*

§ CVIII.

Ex Clemente Alexandrino (*c*) in transcursu heic annoto, quod triplex apud Ægyptios characterum ratio fuerit. Alia Ἐπιστολογραφικὴ, ad scribendas Epistolas apta, sive vulgaris; Ἱερατικὴ, qua illi, qui de rebus sacris scribunt, utuntur; & Ἱερογλυφικὴ, sacra sculptura. Postremæ hujus species iterum sunt duæ, Κυριολογικὴ, proprie loquens per prima elementa, & Συμβολικὴ, per signa. Symbolicum hoc per ænigmata scribendi genus omnium vetustissimum fuit, & ipsius Mercurii (*d*) inventum; cujus specimen in Theologicis Sanchuniathonis. Characterum varietas.

Mercurii illius Ægyptiorum Philosophi, quem *Thoth* vocabant, Libri & Columnæ, (*e*) doctrinis multiplicibus plenæ, à Græcis illis Philosophis visæ, pridem perierunt. Ad Herodotum ergo, Diodorum Siculum, Plutarchum atque Jamblichum reducimur; qui nonnisi ea, quæ Sacerdotes illis revelare voluerunt, literis consignare sunt quiti. Ceterum in omni hoc argumento tempus illud, quod Lagidas Ptolemæos præcessit, ab ipsis Lagidarum temporibus distinguendum diligenter. In priore, nullis peregrinis sacris admixtis, mere Ægyptiaca fuit Ægyptiorum Philosophia; in posteriore vero ex Græca Religione accessionem accepit, ut in Serapide Deo videbimus. Græci ergo ab Ægyptiis primo ad cultiorem vitam perducti, ipsi dein religione sua Ægyptiorum religionem alterare cœperunt, uti Celtica religio à Romanis quoque corrupta; qui suam omnium fere reliquarum commune receptaculum esse voluerunt. Ante Persici Imperii tempora peregrinos non facile admisit Ægyptus, paucique inde sunt profecti ad exteros, si Cadmum, quem tamen nonnulli putant Phœnicem, (*f*) Danaum, Cecropem, nonnullosque excipias, qui ad cultiorem vitam barbaros tum induxerant Græcos. In illa prima Ægypti, sibi relictæ, periodo θεῶν, quod plantis & animalibus inesse crediderant, cultus religiosi objectum sibi constituerunt Ægyptii; à Græcorum, Romanorum cæterarumque gentium Theologia diversi, quod, ut Plutarchus

(*a*) Ingeniosa & erudita sunt, quæ circa argumentum hoc commentatus est celebris Anglus Warburthon in Libro, qui in Gallicum idioma conversus: *Essai sur les Hieroglyphes des Egyptiens.* Annoto hac occasione felicem partum Ludovici Bourguetti, Neocomensium Professoris, qui antiquissimum Etruscæ Literaturæ Monumentum, Eugubinas Tabulas, magna ingenii felicitate haud ita pridem explicuit, quæ ante eum par fatum cum hieroglyphicis Monumentis habuerant. Vide *Commentarios Academiæ Etruscæ*, quæ Romæ prodeunt sub rubro: *Saggi di Dissertazioni della Accademia Etrusca.* Tom. I. pag. 1.

(*b*) In Antiquaria supellectile mea ipse Isidem bipedalem marmoris Ægyptiaci albo-nigri affetvo, quæ columnæ, hieroglyphicis literis ab imo ad summum ornatæ, adhæret.

(*c*) *Stromatum* Lib. V. pag. 555.

(*d*) Jamblichus *de Mysteriis Ægyptiorum* ab initio. Socrates apud Platonem in *Phædro*, Plinius Lib. VII. Cap. LVI.

(*e*) Manetho in Libro *Sotheos*, quem Ptolemæo Philadelpho dicavit, apud Syncellum inquit: "Ex stelis positis ἐν τῇ Σηριαδικῇ γῇ & exaratis „ sacra dialecto & hierographicis literis à Thoth, qui „ est Mercurius primus, secundus Mercurius, Agatho„ dæmonis filius, Tati pater, libros traduxit, quos „ in templorum Ægypti adytis reposuit. „ Colligimus hinc, duos apud Ægyptios extitisse Mercurios, quorum primus stelas exaravit, secundus Libros. Stelæ istæ in antris subterraneis conditæ fuerunt. Ex his sua Sanchuniathon in linguam Phœniciam, sua Manetho transtulit in Græcam. Vid. Eusebius in *Præparat. Evangel.* Lib. I.

(*f*) Pausanias Lib. IX. Vid. Jo. Marshamus in *Canone Chronico*, pag. 122.

MONUM.

Plutarchus loquitur, per imagines ab ipsa natura effictas, hoc est, animalia, supremo illi Numini cultum præstare maluerint, quam per fictas imagines; cui demum altera illa ex figuris Hieroglyphicis, à Mercurio Philosopho excogitatis, constans & non minus monstrosa, si rem obiter aspicias, Numinum configuratio successit.

§. CIX.

Theologia Ægyptiorum.

Factum hinc, ut non veteris tantum Ævi Christiani, sed & Gentilismi, Romæ dominantis, temporibus (*g*) Ægyptii supinæ accusarentur stultitiæ, quod numina sibi in hortis nasci crediderint, alliumque, cepas & abjectissima quæque ex animalibus pro veris Diis coluerint. Plutarchus, (*h*) prudens & eruditissimus ævi Augustei Scriptor, excusat Ægyptios, demonstrareque annititur, Græcos, ut symbola divinitatis exprimerent, nonnisi figuras inanimes, persæpe absurdas, ex metallo, lapide, ligno, ebore, factas, cultu & veneratione prosecutos esse, quum Ægyptii in vivis ac spirantibus animalibus vel plantis, tanquam (*i*) clarioribus speculis, potentiam & bonitatem divinam contemplandam & veneratione prosequendam, sibi proposuerint. Varia tamen ad hæc Vossius, (*k*) Witsiusque (*l*) regerere studuerunt.

Ceterum Mercuriales Libri, à Trismegisto (*m*) illo, quem Abrahami temporibus vixisse volunt, conscripti, pridem perierunt. Poimander quoque, à *Francisco Flusio Candalla* editus, (*n*) atque Maximiliano II. dedicatus, jam pridem omnem fidem decoxit. Clementis Alexandrini (*o*) temporibus ab Ægyptiorum sacerdotibus Mercurio adscripta sunt Ἱερατικὰ βιβλία, *Sacerdotales Libri*, Philosophiam Ægyptiacam continentes, numero XLII. (*p*) Manetho, Vir Ægyptius, Græca disciplina eruditus, (*q*) Historiam patriam Græce conscripsit, atque Ptolemæo Philadelpho dedicavit, ex sacris, ut ait ipse, Libris sua desumens. Fragmenta ex eo nobis servavit Syncellus, in quibus autem de Theologicis nihil. Eratosthenes Cyrenæus, qui sub Evergete, Philadelphi filio, Ægyptiaca scripsit, nihil quoque habet de sacris.

ISIS.

§. CX.

Isis.

Tab. X. n. 2. & 5.

Apud Gallos Mercurius, apud Ægyptios Isis Numen fuit primarium; unde ab ea nobis ducendum initium est. Simulacrum Isiacum duplex, æneum alterum, alterum fictile Tab. X. expressi. Priore sedet Dea, Orum puerulum gremio gestans, cui ubera offert. Caput ejus totum velatum est laxiore velo striato, propendente ad mammas. E fronte caput accipitris prominet: ex suprema autem capitis parte protenduntur cornua, inter quæ discus vel globus. Imago tegitur tenui sindone; (*r*) linteus enim Deorum & Sacerdotum Ægypti erat vestitus. Cuncta hæc symbolica sunt, partim ad phases lunæ, partim ad ubertatem terræ referenda, qua de re ex veteribus Horapollo, (*s*) Plutarchus: (*t*) ex Junioribus autem Vossius, Natalis Comes, Gyraldus. Tanta hinc schematum Isiacorum diversitas, quæ sine risu sæpe vix conspici possunt. Velum noctis tenebras innuit, cui præsidet luna, unde Isis *Noctiluca*. Globus non Isidis modo, sed & Osiridis atque Harpocratis, capita sæpe exornat, seu Lunæ, seu Solis, seu Orbis terraquei, sive omnium horum symbolum esse videtur. Accipiter quid innuat, in *Hieroglyphicis* suis annotavit Horapollo. (*u*) De uberibus vero Macrobius: (*x*) "Isis cuncta religione celebratur, quæ est vel terra, vel natura rerum

(*g*) Juvenal. *Satyra* XV. 1. seq.
Quis nescit, Volusi Bithynice, qualia demens Ægyptus portenta colat?

(*h*) In Libro *de Iside & Osiride*.

(*i*) Ἐναργεστέροις ἐσόπτροις.

(*k*) *Idololatriæ* Lib. I. Cap. V.

(*l*) Hermannus Witsius in *Ægyptiacis* Lib. II. Cap. IV. §. XXII. pag. 89.

(*m*) Suidas in voce: Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος, dicit, vocatum *Ter-Maximum*, quod de Trinitate locutus sit.

(*n*) An. MDLXXIV. Græce & Latine. In eundem Poimandrum deinceps ample commentatus est Hannibal Rosselius Cracoviæ MDLXXXV. Coloniæ Agrippinæ An. MDCXXX. recusus.

(*o*) *Stromatum* Lib. VI. pag. 456.

(*p*) Galeni temporibus circumferebantur Libri *de Re Medica*, Mercurio adscripti, sed pro nugis à Galeno habiti.

(*q*) Josephus *contra Apionem*.

(*r*) Ovidius *ex Ponto* Lib. I. Epist. I. vers. 51. sq.
Vidi ego linigeræ numen violasse fatentem Isidis &c.

(*s*) In *Hieroglyphicis* Cap. III. & alibi passim.

(*t*) De *Iside*. Adde Tollium in *Dissert. de Sistro*.

(*u*) Lib. I. Cap. VI. pag. 9. edit. Pauw. Ex junioribus autem Jo. Pierius Valerianus *Hieroglyphicorum* Lib. XXI. Cap. I. sqq.

(*x*) *Saturnal.* Lib. I. Cap. XX.

rerum fubjacens foli. Hinc eft, quod continuatis uberibus corpus Deæ omne „ denfetur; quia vel terræ vel rerum naturæ alia nutritur univerfitas. „ Hujus numen, addit APULEJUS, (y) multiformi fpecie, ritu vario, nomine multijugo, totus veneratur Orbis. Frugum, legum inventrix, imo univerfæ naturæ Dea, Ifis habita fuit. MONUM.

Ifidi fedenti addidimus ftantem, cujus imago involuta eft fafciis. Imagunculæ hæ Ifidis in fepulcretis Ægyptiacis, cum ipfis cadaveribus, quæ *Mumias* vocant, frequentes occurrunt, vel ex marmore, bafalte, vel ex argilla, paratæ. Conditis corporibus interdum additæ, quandoque etiam infertæ reperiuntur; Deorum Larium inftar, uti creditur, (z) habitæ. Noftræ hujus caput linteo quoque involutum eft, cum fafcia prominente à mento, quod fanctimoniæ fymbolum, (a) dextra finiftraque flagellum ad dæmones nocivos pellendos; (b) nifi lituum malueris effe aut pedum, in figuris his obvium. Fafciis, quibus involvitur imago, hieroglyphicæ magno numero impreffæ funt. Ifis fubinde loto, (c) vel flori loti infidet, quod aperiendo & claudendo fe flos hic folis motum fequi dicitur ab ortu ad occafum. (d) Siftrum, quod frequenter tenet, SERVIO (e) tradente, indicat Nili acceffum. Perfeæ (f) arboris florem quoque, filentii & veritatis typum, capiti ejus impofuerunt, vel manibus tenentem repræfentarunt, quod fructus ejus cordis, folium linguæ, fpeciem refert, indicante PLUTARCHO.

§. CXI.

Sigilla hæc Ægyptiorum prophylactica vocat BEGERUS; (g) atque cum KIRCHERO credit, infuta fuiffe medicatis funeribus, imo & viventium collo brachiisque ideo alligata, quod mala depellere crederentur. Addidit Kircherus, *Serapides* appellatas fuiffe icunculas has; fed cur non & *Ofirides* vel *Horos* quoque appellaffent? rectius vocantur *Ifides*, quæ Deæ hujus fymbola exprimunt. Monumenta Ifidis.

Ceterum, quum ex veteris Ægypti Monumentis Ifiaca illa Tabula vetus, ex ære facta, affervata Taurini, præftantiffimum fit, illi, qui Theologiæ Ægyptiacæ fchema aliquod generale oculis fubjicere volunt, eam diligenter examinent. LAURENTIUS PIGNORIUS peculiari Libro omnem repræfentavit, notisque eruditis explicuit. (h) Menfa vera fuit, in Ifiacis olim facris adhibita, quam fuperioribus feculis ex Ægypto allatam, à fabro quodam ferrario redemit, atque ab interitu vindicavit, BEMBUS Cardinalis; unde *Tabula Bembina* cœpit appellari. Ex hujus autem Mufeo in Cimelarchium Vincentii, Mantuæ Ducis, translata: Mantua per Ferdinandi II. Imp. copias An. MDCXXVIII. expugnata, victoribus in prædam ceffit, tandemque à Sabaudiæ Ducis Archiatro An. MDCLX. Auguftam Taurinorum, in Palatium Ducis fuit allata; ubi incorruptam fere, plures per horas, eam contrectavi examinavique, & Pignoriani Libri ectypo exacte refpondere deprehendi. (i) Tabula Ifiaca.

(y) *Metamorph.* Lib. XI. pag. 188.

(z) ATHANAS. KIRCHERUS in *Oedipo Ægyptiaco* Tom. II. Part. I. pag. 258. & 450. iterumque Tom. III. pag. 511.

(a) Fafcia mentalis noftro ævo hinc inde apud Canoniffas obtinet. Romaricenfes, apud quas fimile linteolum, à mento defluens, vidi, illud vocant *Barbette*.

(b) MICH. ANGELUS CAUSEUS in *Mufeo Romano*, Sect. I. pag. 17.

(c) Herba, frutex & arbor hujus nominis eft, tefte PLINIO Lib. XIV. Cap. XVI. Herba nimirum Ægypti, vel caulis in paluftrium genere, cui recedentibus Nili aquis folia nafcuntur & fructus, papaveri fimilis. Incolæ eum ficcant, ficcatum tundunt, eoque pane utuntur; unde tam gratus Ægyptiis, Ifidique facratus. Lotus, fecundum HERODOTUM Lib. II. Cap. XCII. lilium Ægyptiacum erat.

(d) THEOPHRASTUS Lib. IV.

(e) SERVIUS ad *Lib. VIII. Æneid.*

(f) De Arbore Perfea SALMASIUS in *Hyl. Latr.* Cap. LXVIII. & Doctiff. GESNERUS ad *Columellam* X. 405.

(g) LAUR. BEGERUS in *Thefauro Brandenburgico* Tom. III. pag. 309. Statuæ omnes minimæ formæ ex ære apud Romanos *figna*, at fictiles imagines parvæ fpeciatim *figillaria* dicebantur. ARNOBIUS *adv. Gentes* Lib. VI. pag. 197. TERTULLIANUS *de Orat.* Cap. XII. Locus quoque hujus nominis fuit, vel vicus, Romæ, quod imagines & fimulacra minora illius generis ibi conficiebantur. AUL. GELLIUS Lib. V. Cap. IV. SAVOT *Difcours fur les Medailles Antiques* Cap. VIII. pag. 39. Pro Laribus privatis figna hæc frequenter adhibita, qui lignei primum, (TIBULLUS Lib. I. Eleg. II.) dein ahenei, atque apud divites argentei. PETRON. ARBITER Cap. XXIX. GRUTERUS pag. 174. num. 7.

(h) PIGNORIUS omnem virtutem, doctrinam & prudentiam civilem, in ea occultari cenfuit. MICHAEL MEYERUS, in *Arcanis Ægyptiorum & Græcorum Hieroglyphicis*, omnia Menfæ hujus fymbola ad Chymicam Philofophiam ingeniofe traduxit. JO. GEORG. HERWARTUS, in *Admirandis Ethnicæ Theologiæ Myfteriis*, quasdam harum imaginum de pyxide nautica interpretatus eft. OLAUS RUDBECKIUS vero in *Atlantica* fua Part. II. Cap. II. in Menfa hac Calendarium quæfivit, quæ fententia verior.

(i) Vid. CHRISTOPH. WAGENSEILII *Commentar. de Republ. Noriberg.* pag. 85.

MONUM.

§. CXII.

Unde Isis allata.

Ad Alsaticas vero Isides ut redeamus, ex signis ejus, apud nos erutis, discimos, religionem hanc majoribus nostris non fuisse ignotam. Quæreres fortasse, an oon à Gallis meridionalibus, vel à Germanis, potius Dea hæc, quam à Romanis io Alsatiam advecta sit. Quod si Parisii veteres, quorum Caput Lutetia, ab Iside nomen accepissent, quod superioribus seculis creditum, antiquissima ejus esse debuit apud Gallos religio. Occasionem rei dedit Isidis imago, quæ Lutetiæ ad seculum usque XVI. in Abbatia S. Germani substiterat, ubi templum Isidis fuisse existimant: quod simulacrum non Romanis, in Gallia imperantibus, sed sub Gallia libera confectum, sibi multi persuaserant. (*k*) Titulos, Isidi in Gallia dicatos, apud Grasserum, (*l*) Schedium, (*m*) aliosque videbis, qui omnes Romana sub Periodo positi; indeque adeo nihil ad Celticam concludas Periodum. Non equidem diffiteor, diuturno Massiliensium cum Ægyptiis, per Mediterraneum mare, commercio, Gallis nostris meridionalibus Isidem innotescere potuisse; à Ptolemæorum præsertim temporibus, quibus Ægyptus exteris fuit aperta. In meditullio autem Galliæ Celticæ res difficilior erat.

Sed jam de Germanis dispiciendum: Tribocos enim nostros Isidis religionem ex Germania in Alsatiam nostram Inferiorem transferre potuisse, fursan existimares. Germanos sub figura quadam, simili liburnæ, Isidem coluisse, auctor est Tacitus: (*n*) " Pars Suevorum (inqnit) & Isidi sacrificat. Unde causa & origo peregrino sacro, „ parum comperi, nisi quod signum ipsum, in modum liburnæ figuratum, docet „ advectam religionem. „ Jacobo Gronovio (*o*) visum est, non dicere Tacitum, Germanos Isidem, sed navigium ejus pro numine reveritos, quum tamen ipsum Isidis signum, sive imaginem, in modum liburnæ figuratum fuisse, diserte enuntiet. Velificia enim invenisse ferebatur, quum Harpocratem filium amissum quæreret nave. (*p*) Sacerdotis Germani, navigium Isidis portantis, imagunculam Gronovius invenisse se credidit; quæ tamen, si non omnino novi operis est, quod pluribus visum, nullam certe sacerdotis navigium, sed servi tunicati, pondus gestantis, effigiem sistit. Puncta, ponderi impressa, vere indicant pondus, cujus generis Romæ magno numero vidi; imo & similia plura, sed molis minoris, inde mecum allata, Museo meo intuli, quæ hujusmodi punctis signata invenio.

Præcipuam ergo Theologiæ Ægyptiacæ partem quum absolverit Isis, mirum non est, Græcos suis eam Numinibus comparaturos, ounc Solem, (*q*) nunc Lunam, nunc Terram, Cybelem, Junonem, Cererem, Minervam, Venerem, Dianam, (*r*) Proserpinam, Hecatem, Thetin &c. vel omnes has Deas simul, quæsivisse in Iside. (*s*) Huic & Oro filio oppofuerunt Typhonem, omnis mali principium, quem Orus denique vicerit. Eadem Isis Osiridis, ut Juno Jovis, habita est & soror & conjux. (*t*)

OSIRIS.

(*k*) Fabulam de origine Parisiorum nominis ab Iside confutat Moreau de Mautour *Dissert.* cujus summa exhibetur in *Commentariis Acad. Reg. Inscript.* Tom. III. pag. 297. Etymologiam derivant à Græco Παρὰ Ἶσις, prope Isidis se templum. Jacobus Brulius & continuator ejus Malinore in Libro: *Antiquités de Paris* pag. 2. opinionem hanc recensent. Ejusdem quoque Andr. du Chesnius in Libro: *Antiquitez des Villes de la France*, pag. 10. sed irridens, facit mentionem. Etymologistæ hi non observant, nomen *Parisii* totius populi appellationem, non solius urbis fuisse, quæ nonnisi sequiori ætate ad Metropolim solam translata, quod & apud alias Galliæ Civitates factum esse novimus.

(*l*) *Antiquitatum Nemausens.* pag. 42. sq.

(*m*) *De Diis Germanis*, pag. 155.

(*n*) *German.* Cap. IX.

(*o*) *Thesaur. Antiquitatum Græcar.* Tom. III.

(*p*) Lucianus in *Dialogo*: Πλοῖον ἢ εὐχαί. Lactantius Lib. I. Cap. II. ait: *Certus dies habetur in Fastis, quo Isidis navigium celebratur.* Gyraldus *de Navigiis* Cap. VIII.

(*q*) Macrobius *Saturnal.* Lib. I. Cap. XX. Huc præsertim referendus Jamblichus *de Mysteriis Ægyptiorum*, Sect. VII. Cap. II.

(*r*) Herodotus in *Euterpe* Cap. CLVI. Athenæus *Deipnosophist.* Lib. V. Diodor. Siculus Lib. I.

(*s*) Apulejus in precibus ad Isidem, *Metamorphos.* Lib. XI. Martianus Capella de *Nuptiis Philosophiæ* Lib. I. Fulgentius in *Mythologico.* Ex Christianis Lactantius Lib. I. Cap. XXI. Minutius Felix in *Octavio* & Eusebius in *Præpar. Evangel.* Lib. III. Cap. III. Julius Firmicus.

(*t*) Augustinus *de Civitate Dei* Lib. XVIII. Cap. V.

OSIRIS.

§. CXIII.

Osiris. Tab. X. num. 1.

OSiris enim solem subinde, ut Isis lunam, designavit. Schema ejus ex Pinacothecæ nostræ archetypo, quod alicubi in Provincia nostra repertum est, exprimo. Osiridis caput pileo, in apicem fere desinente, tectum; pileus utrinque pinnis, accipitris forte vel ibidis, à summo ad imum descendentibus, ornatus est. Ex parte illa pilei, quæ frontem tegit, caput accipitris prominet. Corpus Osiridis, Mumiæ adinstar, fasciis involutum, ita tamen, ut exsertæ sint manus, quarum dextra baculum vel sceptrum, sinistra lituum tenet. A mento ejus fascia aut lintei lacinia, uti modo in Iside vidimus, pendet; quæ omnia quoque symbolica sunt.

HARPOCRATES.

§. CXIV.

Harpocrates. num. 3.

FRequentia sunt simulacra Harpocratis, quem Ægyptiacæ Theologiæ auctores Osiridis Isidisque filium, eundemque adeo cum Oro, quem Isis gremio gerit, constituunt. Ob digitum manus dextræ, labiis admotum, communiter dicitur *silentii Deus*, ut indicet, de Diis non temere esse loquendum; (*u*) vel Deos honorandos esse silentio, vel matris suæ mysteria non debere revelari. De cornu illo recurvo, quod à tegumento capitis ad humerum dextrum descendit, conjecturæ sunt variæ. In Musei Petaviani Descriptione (*w*) occurrit Orus sive Harpocrates, in gremio Isidis sedens, cujus auri dextræ serpens admotus, puerulo sapientiam inspirare videtur. Serpentem imperiti sculptores paulatim converterunt in cornu. Serpens plerisque Gentibus habitus est sapientiæ symbolum, hieroglyphicis Ægyptiorum monumentis frequens, apud quos alia quoque designasse videtur: unde innumeros serpentes Ægyptum alere retulit AMMIANUS, (*x*) eorumque significatus quosdam indicat HORAPOLLO. (*y*)

SERAPIS.

§. CXV.

Serapis.

MAgnum apud Ægyptios numen Serapis, non tamen inter priscos eorum Deos censetur, quod HERODOTUS, (*z*) Ægyptiorum Religionem variis in locis describens, eum nullibi prodit; Isidis, Osiridis, Ori &c. mentionem quum faciat. In Isiaca Tabula nullum Serapidis indicium occurrit. Circa Ptolemæorum vero Regum tempora maximus Ægypti Deus in monumentis celebratur; quandoque appellatus *Sarapis*. In Gazophylacio meo Amuletum, ex creta & argilla conflatum, in Alsatia repertum, cui literis Græcis utrinque inscriptum: ΜΕΓΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΣΑΡΑΠΙϹ, *Magnum nomen Sarapis*. Nonnullis idem cum Osiride habitus est. At CLEMENS ALEXANDRINUS (*a*) observat, numen illud sub Lagidis, speciatim sub Ptolemæo Philadelpho, demum Ægypto fuisse invectum; qui patriis illius oræ Numinibus deinceps æquiparatus, imo denique prælatus fuit, ut auctor est TACITUS. (*b*) Serapis interdum barbatus, interdum imberbis, calathum sive modium capiti impositum habet. Modius fœcunditatis & abundantiæ typus. Æsculapius quandoque exhibetur cum modio, (*c*) at serpens aliudve signum plerumque additum. Serapis, quem ex nostra Antiquaria Penu producimus, imberbis est, caputque ejus modius operit; reliqua pars capitis involuta linteo, quod collaris instar collum tegit & mentum, ita ut fascia vel lacinia lintei, ut in Iside & Osiride, à mento quoque dependeat. Pars corporis, ab umbilico fere usque ad genua, linteo quoque, leviter striato, operta: totum signum antiquitus fuerat deauratum. num. 4.

ANUBIS.

(*u*) Ita PLUTARCHUS in Libro *de Iside & Osiride*. Conf. GISBERTI CUPERI *Harpocrates*.

(*w*) *Antiquariæ supellectilis Portiuncula*, Paris 1610. 4to.

(*x*) Lib. XXII.

(*y*) *Hieroglyphicorum* Lib. I. Cap. II.

(*z*) Lib. II.

(*a*) In *Protreptico*, *sive Cohortatione ad Gentes*, *Operum* CLEMENTIS Tom. I. pag. 42. Edit. Oxon. Potteri.

(*b*) *Histor.* Lib. IV. Cap. LXXXI. ubi: *Monitu Serapidis Dei*, *quem dedita superstitionibus gens ante alios colit.*

(*c*) CAUSEUS in *Museo Romano* Sect. I. num. 9. & Sect. II. num. 17.

ANUBIS.

§. CXVI.

Anubis. *Tab. X. num. 6.*

DEus Ægypti, figuræ humanæ, sed capite canino, qui VIRGILIO (*d*) audit: *Latrator Anubis*; ubi SERVIUS annotat: *Mercurius capite canino pingitur ideo, quia nihil est cane sagacius.* Unde & *Hermanubis*, sive *Mercurio-Anubis*, à Græcis dictus: læva manu gestat caduceum; pro Osiridis & Isidis satellite habitus est. (*e*) Cultus ejus late patuit per Ægyptum, ubi & *Nomus Cynopolites* & *Canum urbs* fuit, in qua cultus Anubis. Canibus honor ut & sacer quidam cibus constituebatur; referente STRABONE. (*f*) Anubis etiam Cynocephalus vocabatur à Græcis. (*g*)

CERCOPITHOECUS.

§. CXVII.

Cercopithoecus. *num. 7.*

OMnes Animalium suorum species inter Numina quum retulerint Ægyptii, Cercopithœcus quoque, simiæ genus, ab illis in Templa admissus est. Æneum minoris formæ, in Alsatia superiore, prope Mülhusium oppidum, cum Helvetiis fœderatum, ex terra erutum, meæque Pinacothecæ illatum, proferimus. MARTIALIS, (*h*) LUCIANUS (*i*) atque PRUDENTIUS, (*k*) ejus faciunt mentionem. Cercopithœcus Martiali caudatus describitur, noster vero sine cauda. Nomen hoc Græci Ægyptio huic Numini imposuerunt. *Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci*, inquit JUVENALIS. (*l*) Is. GRANGÆUS, in *Notis* ad hunc locum, Cynocephalum male cum Cercopithœco confundit: Cynocephalus enim ipse Anubis est.

ÆLURUS.

§. CXVIII.

Ælurus. *num. 8.*

QUadrupedibus Deastris socium addimus Ælurum, apud Mediomatricos interiores repertum. Felis, non minus ac canis & simia, religionis Ægyptiacæ partem constituit, Græci Scriptores ei imposuerunt nomen *Ælurus*. MARTIANUS CAPELLA (*m*) navigium Ægyptiacum ita describit: "Cui nautæ septem, germani tamen, suique „ consimiles præsidebant, in prora felis forma depicta &c." Felis imago cum symbolis in Mensa Isiaca bis comparet; florem loti, alioque in loco sistrum, ante se habens. Nostra icuncula, ex ære conflata, erectum repræsentat Ælurum, qui sistrum, sine virgis transversis, dextro, situlam vero ansatam brachio sinistro gestat. In pectore aliquid, accipitris rostro simile, prominet, quale supra quoque in Osiride vidimus. Inferior pars Æluri involuta est linteo, uti de Iside atque Osiride observatum est. Sistrum tenet noster Ælurus, in Isiacis sacris frequens, ut ipsa Isis sæpius cum sistro reperitur. Instrumentum æneum, manubriatum est, formæ ovalis, cum transversalibus virgulis, quæ desunt in hoc sistro Æluri. APULEJUS (*n*) istud ita describit: "Æreum crepi„ taculum, cujus per angustam laminam, in modum balthei recurvatam, trajectæ mediæ „ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos jactus, reddebant argutum sonum." Ternarius, quandoque quaternarius, virgularum est numerus, quæ perforant sistrum. Numeris his, ut & figura ipsa, varia naturæ arcana designari existimant Critici; quæ MICHAEL ANGELUS CAUSEUS (*o*) exponit. In vertice sistri felis est, partus suos lactans, in cujus capite flos loti; in nonnullis lunula pro loto. Fele lunam repræsentari ob animalis varietatem, fœcunditatem ac vim noctu agendi, tradit PLUTARCHUS *de Iside*, addens,

---

(*d*) *Æneid.* Lib. VIII. vers. 698.
(*e*) DIODOR. SICUL. Lib. I.
(*f*) *Geograph.* Lib. XVII.
(*g*) AUGUSTINUS *de Civitate Dei* Lib. III. Cap. XII. Et aliud tamen ferum animal hujus nominis apud HERODOTUM Lib. IV. Cap. CXCI. memoratur.
(*h*) Lib. VII. 86.
(*i*) In *Concione Deorum.*
(*k*) In *Romano Martyre*, & *adversus Symmachum.* Adde SOCRATEM *Hist. Tripart.* Lib. IX. Cap. XXVII.
(*l*) *Satyra* XV. 4.
(*m*) *De Nuptiis Philosophiæ* Lib. II.
(*n*) *Metamorph.* Lib. XI.
(*o*) *Musei Romani* Sect. III. Tab. XV. & XVII. pag. 80. sqq.

addens, felem cum hominis vultu quandoque repræsentari. Felis loco in sistris quandoque Sphinx, flos loti &c. occurrit. Quod cymbala in sacris Cybeles, id sistra in sacris Isidis erant, quæ à Sacerdotibus concutiebantur. Argumentum hoc omne BENEDICTUS BACCHINUS, (*p*) celebris Italus, erudite pertractat.

MACCUS.

§. CXIX.

APpendicis loco Tabulam X. claudit signum Histrionis cujusdam, qui Osca lingua *Maccus*, & ad illam classem referendus, qua bardi, fatui, stolidi, inducebantur; (*q*) qualis olim M. Annæus Longinus, quem sepulcralis Titulus Romanus *Maccum* appellat. (*r*) Signum nostrum, in Raurica veteri pridem repertum, ad Moriooes illos referendum videtur, de quibus PLINIUS. (*s*) In Antiquariorum Libris hujus generis simulacrum non reperi, nisi apud JOANNEM PRICÆUM, qui *Commentario* suo *in Apuleji Apologiam*, (*t*) ex Antiquaria penu Bourdelotii, eam inseruit, plane similem nostro. Ejusmodi Μορμολυκεῖα olim in anteludiis pomparum exhibita, nonnullis risui excutiendo, aliis incutiendo timori: *Matticos* & *Manducos* appellarunt. (*u*) Alias personas scenicas, vel magnis malis dehiscentes, vel aliud quid ludicri repræsentantes, PIGNORIUS, (*w*) BEAGERUS, (*x*) atque FICORONIUS (*y*) exhibent.

Maccus. *Tab. X. num.* 9.

CAPUT IX.

MITHRA.

§. CXX.

AB orientali Vogesi latere ad occidentale transimus, ubi in Bipontino Ducatu rupes se offert, cui Persicæ religionis, à Romanis receptæ, & ad Vogesum deinceps allatæ, Monumentum insculptum est, Deo Mithræ dicatum; cujus generis anaglyphum in Vogesianis regionibus nemo facile quæsiisset. In Præfectura Pfeffelbacensi, Bipontini Ducatus, è regione villæ *Schwarzerd*, quæ leucis à Liechtenbergensi Castro duabus, octo autem distat Biponto, anaglyptici operis Tabula figurata rupi incisa, at temporis tractu multum detrita est, Mithriacæ religionis memoranda testis, quam Tab. IX. exhibemus. Præter tabulam hanc Sacellum aliquod sive antrum, Deo Mithræ sacrum, rupi illi adstructum, affixumque fuisse, vestigia ibidem adhucdum insculpta, dubitare noo sinunt. In Moouamenti ergo tam illustris examine duas omnino partes distinguimus; prima formam sacelli, altera figuras hieroglyphicas, in sacello conspicuas rupique insculptas, comprehendit. Sacella, Mithriacis sacris destinata, dicebantur Spelæa, quod antro similiora, quam ædi. Dimensiones ejus & formam exteriorem, interioremque, qualis olim esse potuerit, foramina, adhuc conspicua, aperte sat indicant. Interioris Ædis sive antri, in cameræ formam constructi, altitudo *CE* IX. ped. III. poll. Latitudo *GF* VI. ped. IV. poll. erat, in quod nonnisi mysteriis Mithriacis initiati, veluti in sanctissimum locum, admissi sunt. In intima antri parte Tabula, quam memoravimus, cernebatur, rupi incisa, cujus altitudo *IK* III. ped. VII. poll. latitudo *HI* IV. ped. IV. poll. Cavernam murus exterior περίπτερος ambivit, quem novitii forsan vel initiandi intrare poterant, exclusis profanis. Hujus altitudo *CA* X. ped. IV. poll. latitudo *DB* XI. ped. II. poll. Ex vestigiis ergo, rupi impressis, altitudinem & latitudinem cellæ evidenter perspicimus; longitudo autem ejus ignota. Quodsi ex dimensionum proportione res dijudicanda, longitudo fuerit altitudini æqualis, nisi ædificium omnino credas quadratum; quod non templi aut delubri, sed cellæ potius aut cryptæ, oomen meretur, quum nonnisi minoris hominum numeri fuerit capax.

Mithræ Sacellum. *Tab. IX. num.* 1.

(*p*) In Opusculo peculiari *de Sistris*, quod extat in *Thesauro Antiquitatum Græviano* Tom. VI. pag. 411.

(*q*) APULEJUS in *Apolog.* LIPSIUS *Epistol. Quæst.* Lib. II. Epist. XXII.

(*r*) GORIUS in *Inscript. Etrur.* Tom. II. pag. 177.

(*s*) Lib. IX. *Epist.* XVII.

(*t*) Pag. 42. editionis impressæ Parisiis An. 1635. 4to.

(*u*) Mimi antiquis temporibus inter actus Comœdiæ interseri solebant, postea, Pylade & Bathyllo inventoribus, separatim in Orchestram prodibant. JUL. CÆS. SCALIGER *de Re poetica* Lib. I. Cap. X. SALMASIUS *ad Vopisci Carin.* Cap. IX. Hinc totæ pedetentim Comœdiæ mimicæ factæ sunt. CALLIACHIUS *de Mimis & Pantomimis.* OCTAV. FERRARIUS *Differt.* postuma *de Pantomimis.* Adde BURMANNUM *de Vectigalibus populi Rom.* Cap. II.

(*w*) *Commentar. de Servis.*

(*x*) CHRIST. HENR. BERGERUS *de Personis vulgo Mascheris.*

(*y*) *Maschere Sceniche d'Antichi Romani*, Romæ 1736.

§. CXXI.

Tabula Mithræ.

Sed jam à Sacello ad Tabulam, formæ rectangularis, Mithriacam transimus, quæ non ut pleræque, quas novimus, separata, verum ipsi rupi, ubi intima pars Sacelli, fuit insculpta. Visitur ibi Mithra juvenis, tauri juvenis humerum cultro vel parazonio feriens; tunica levi & succincta, ad cubitum usque manicata, indutus. Suspensam collo habet Persicam candyn vel chlamydem, sed fusam in auras: Persicus (z) quoque pileus, Phrygio similis, caput Mithræ contegit. Ad dextrum sinistrumque Tabulæ latus stant duo pueri, leviter quoque tunicati &, ut ipse Mithra, pileati, nisi quod dextri pileus antrorsum reflexus est. Uterque puer facem tenet accensam; sinister erectam, dexter inversam; (a) uterque capiti taurino insistit. In superiorum Tabulæ angulorum sinistro caput simile taurinum, in dextro autem solis radiantis caput comparet. Taurum vulneratum, atque jamjam labantem, canis in infima corporis parte admordet; scorpius chelis suis tauri testes tangit, serpensque adrepit. Mithriacæ Tabulæ, quas alibi vidi, quæque à Marliano, (b) Summontio, (c) Capaccio, (d) Grutero, (e) Vignolio, (f) editæ sunt, pleraque hæc symbola continent. In Lapide Antiate corvi duo additi sunt; in Burghesiano autem, unus modo, imo & aquila comparet. Accedit subinde leo, imo & quandoque cancer pro scorpio est. In omnibus reliquis taurus, cultro percussus, procumbit, quum noster currens, sed prolapsurus, exhibeatur.

§. CXXII.

Mithra solem designat.

Omnia hæc ex arcana illa & symbolica Persarum, Assyriorum, Babyloniorumque Theologia primitus prodierunt, quæ sub Persico *Mithræ* (g) nomine Solem denotavit, Deum summum Persarum, cujus vigorem perpetuum juvenis, (h) cultrum collo tauri impingens, uti lunæ crescentis cornua ipse taurus, (i) indicat; solis imperio cuncta subjacere, atque adeo ab hoc cornua lunæ demitti, demonstrans. Erecta & demissa fax solem orientem occidentemque designant. Hieronymus in *Epistola* sua *ad Lætam* (k) alia quoque enumerat: "Ante paucos annos (inquit,) propinquus vester „ Gracchus, nobilitatem patriciam sonans nomine, cum Præfecturam gereret urbanam, „ nonne spelæum Mithræ & omnia portentosa simulacra, quibus corax, (l) gryphus, (m) „ miles, leo, Perses, Helios, (n) Bromius, (o) Pater initiantur, subvertit, fregit, „ excussit?„ Tam variæ, tam diversæ imagines nec casu, nec arbitrio, sed ad rerum naturalium causas significandas conjunctæ fuisse videntur. Physicam potius, quam moralem aut mythicam, in symbolis his Theologiam investigarem. (p)

Nec profecto negandum, Criticorum veterum ac juniorum plerosque in Mithra solem & ejus attributa quæsivisse; indeque factum, ut Deus ille nonnullis Orus Ægyptiorum, aliis Belenus Celtarum, aliis denique Græcorum Romanorumque videretur Apollo, quæ diversa diversarum Gentium Numina nonnisi unum solis numen denotarunt. Papinius Statius, qui Domitiani Imp. temporibus vixit; Claudius Claudianus, Honorio Σύγχρονος; Luctatius, (q) Statii Commentator, seculo VI. vivens, id demonstrant. Dubitat nimirum Statius fatis (r) num solem appellare debeat, Titana, an Osirim, an Mithram:

"--Seu

(z) Pileus Persicus vocatur quoque Medicus, imo & subinde *Tiara*. Lucianus in *Concilio Deorum*.

(a) Hieronymus Aleander in *Explicatione Tabulæ Heliacæ* figuram hominis exhibet, duas faces tenentis, cui caput solare. *Thesauri Græviani* Tom. V. pag. 745.

(b) *Topograph. Urbis* Lib. VII. pag. 153.

(c) *Hist. di Napoli* Lib. I. pag. 77.

(d) *Hist. Napol.* Lib. I. Cap. XIV.

(e) *Inscription.* pag. 34.

(f) *Inscriptiones Selectæ*, in *Dissert. de Columna Antonini Pii*, pag. 174.

(g) Gabriel Simeoni monomentum Mithriacum exhibet, cui inscriptum: *Deo Invicto Mithir.* In lingua Persica *Mithri*, *Mithir*, *Mether*, *Mihr* significat *Dominum*, & ut Thomas Hyde de *Relig. Persar.* Cap. IV. arbitratur, *Amorem.* Aureliani nummus est: *Sol Dominus Imperii Romani.* Adde quod *Mithras* in numeros commutatos, CCCLXV. efficit dies, qui annuum solis cursum efficiunt.

(h) Ut Apollo, ejusdem solis imago, à Græcis semper juvenis creditus est.

(i) Sunt, qui taurum significare terram Isidemve existimant, quam sol radiis, velut cultro, penetrat, ut indat ei fertilitatem. Lunam tamen en ex fundamento præferrem, quod in nonnullis Mithriacis Monumentis sol & luna simul repræsentantur, ut astra opposita. Vide Maffejum *de Gemmis antiquis* & Montfalconium in *Antiq. Expliq.* Tom. I. Tab. CCXVII.

(k) *Epist.* VII.

(l) *Corax*, Corvus Latinis.

(m) *Gryphus* vel Gryphes, fabulosum animal, corpore leoni, aliis vero & facie simile aquilis.

(n) *Helios*, ipse sol Græcis.

(o) *Bromius*, Bacchi quidem epithetum notum, qui semper juvenis, ut Mithra.

(p) Jo. Braunius *Selectorum Sacror.* Lib. IV.

(q) Luctatius Placidus, nonnullis Luctatius, aliis Placidus Lactantius. Hic Boethii quum meminerit, junior esse debet, quam Jo. Rhodius *Dissert. de Acia* pag. 25. eum constituit: Theodosio enim æqualem fuisse affirmat. Vossius *de Poetis Latinis* Cap. XLVI. Josephus Scaliger *ad Euseb.* pag. 19. Alb. Fabricius in *Biblioth. Latin.* Tom. I. Lib. II. Cap. XVI. pag. 416.

(r) *Thebaid.* Lib. I.

" - - Seu Persei sub rupibus antri
" Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

CLAUDIANUS: (*s*)

- - *Volventem sidera Mithram.*

Italorum hujus seculi decus, PHILIPPUS à TURRE, Hadriensis Episcopus, (*t*) canem, cancrum, serpentem & corvum in Mithriacis Tabulis indicare existimat, ex singulis animalium, quadrupedum nempe, piscium, serpentum, aviumque generibus omnia ortum suum & conservationem Mithræ sive soli debere. THOMAS HYDE (*u*) vero, Britannus, systema hujus mundi figuris his mystice à Zoroastre delineatum fuisse conjecit. Scilicet pro sua quisque fœcunditate ingenii mysticas has figuras explicare contendit; prouti id quoque in Gemmis illis Basilidianorum, quæ vocantur *Abraxas*, evenire videmus, quæ cum Mithriacis symbolis & ænigmatibus multum habent commune. (*x*)

§. CXXIII.

Sed ad Bipontinum spelæum ut redeamus, non absque mystica significatione factum esse verisimile est, ut non modo Tabula rupi insculperetur, sed & rupi affigeretur Sacellum. Mithram nimirum de petra natum Persæ dicebant, JUSTINO MARTYRE teste. (*y*) COMMODIANUS, (*z*) Poeta Christianus, Constantini M. ævo vivens, ait: Mithra ex petra natus.

Invictus de Petra natus.

Ænigmate boc autem ignis, è silice excussus, significabatur; Mithram enim & solis & ignis imaginem fuisse, observavi jam supra. Non mirum ergo, sacra hæc sub rupium antris & specubus; initiationem eorum in locis abditis factam. (*a*) Mysteriorum apparatus credulam plebem non potuit non mire afficere.

Enimvero Mithriacis sacris initiari nemo potuerat, nisi qui plura probationum Mithræ sacerdotes. genera & cruciatus suo corpore excepisset, fortitudinisque in ferendis laboribus specimen, & se perturbationum immunem esse, demonstrasset. (*b*) Varii ergo fuerunt initiandorum gradus probationis, quos nonnulli ad octoginta extendunt; inter quos fames, ustio, flagellatio &c. Pertinet huc omnino locus NICETÆ Episcopi *ad Nazianzenum*, quem ex Mſ. Florentino Bibliothecæ Laurentianæ Latine translatum nobis dedit PHILIPPUS à TURRE, (*c*) ex quo verba producimus: " Qui Mithræ mysteriis initiabantur, quibusdam ceu gradibus cruciatus probari " solebant: ita ut primum leviore pœnarum genere adficerentur, ac deinceps vehe- " mentiore. Exempli causa, primo initiandos fame affligebant, quinquaginta diebus, " ac si hæc constanter tolerarent, illos biduo cædi curabant, ac deinceps eodem pœnæ " genere singulos exercebant, viginti octo diebus: eoque pacto auctis cruciatibus, si, " qui initiabantur, hæc patienter ferrent, tunc demum perfectiora mysteria edocebantur. " Adde TERTULLIANUM in *Præscript. Hæret.* ubi de initiatione Mitbriaci militis. Homines quoque Mithræ mactatos, & LAMPRIDIUS (*d*) & SOCRATES (*e*) tradunt. Sub Pompejo M. Religio hæc Romæ primum innotuit; (*f*) sub Imperatoribus seculo secundo finiente, (*g*) totoque tertio ita invaluit, ut Mithræ dies natalis fastis publicis consignaretur VIII. Kal. Jan. N. INVICTI. id est XXV. Dec. quo tempore *Agones solis* instituti, quorum auctor Aurelianus Imp. Hi multis missibus equorum bigis & quadrigis celebrari solebant. Equi sacri fuere Soli apud Persas. Scilicet post hibernum solstitium sol veteribus renasci creditus est; inde *Sol novus*.

§. CXXIV.

Plures sunt nummi Constantini M. in quorum postica *soli invicto comiti* legitur. Mithræ cultus. Julianus Imp. suo quoque cultu prosecutus est Mithram. Civitas Lugdunensis *Deo invicto Mithræ* monumentum posuit. (*h*) Mirum ergo non est, ad Mediomatricos quoque nostros cultus hujus penetrasse ceremonias. Sacra Mithriaca circa An. Chr. CCCLXXVIII.

(*s*) *De Laudib. Stilichonis* Lib. I.
(*t*) *Dissert. de Mithra* Cap. IV. *Operum* ejus pag. 189.
(*u*) *De Religione Persarum* Cap. IV. pag. 113.
(*x*) Vid. Jo. MACARII Liber, cui Tit. *Abraxas Proteus*, quem illustravit Jo. CHIFLETIUS, Tornacensis Canonicus. Plerique figuras has inter magicas repotant atque amuletis assignant, quod equidem non affirmarem generatim.
(*y*) *Dialog. contra Tryphonem.*
(*z*) In libro cui tit. *Instructiones* &c. Instruct. XIII.
(*a*) TERTULLIANUS *de Corona militis*, in fine. JUL. FIRMICUS *de Erroribus Profanarum Relig.* Cap. V.
(*b*) SUIDAS in Voce: *Μίθρας.*
(*c*) *Dissertat. de Mithra* Cap. V. pag. 212.
(*d*) LAMPRIDIUS in *Commodo* docet, Imperatorem istum inter reliquum cultum suum sacra Mithriaca homicidio vero polluisse.
(*e*) SOCRATES *Hist. Eccles.* Lib. III. Cap. II.
(*f*) PLUTARCHUS in *Vita Pompeji.*
(*g*) Sub Commodo præsertim, LAMPRIDIUS in vita ejus. Vid. GORIUM in *Inscript. Florent.* Tom. I. pag. 112.
(*h*) SPON *Recherches de l'Antiquité* Dissert. III. pag. 71. Item *Miscellaneorum Erud. Antiquit.* pag. 655. Tom. IV. *Supplem. Antiquit. Rom.* GRÆVII.

MONUM.

CCCLXXVIII. sub Graccho, Urbis Præfecto, Romæ abolita fuisse, quum & Victoriæ Ara, de qua inter D. Ambrosium & Symmachum pugna exarsit, convelleretur, ex Hieronymi verbis, quæ supra protulimus, & ex Gracchi Præfecturæ urbanæ Epocha liquet. (*i*) Simulacra hæc videntur exsculpta fuisse in speleis Mithriacis, quod imitandi his animalium figuris forte induti sunt; vel quod sacra Mithræ quum fierent, figuræ hæ populo publice exhiberentur, vel religionis hujus participes simulacris his induti, ut in Lupercalium festo Luperci, pellibus tecti, per urbem discurrerent. Spectacula illa statis diebus fuere peracta. Ita *Leontica* XVI. Kal. April. *Coracica* VI. Id. April. ut Inscriptiones testantur. (*l*) *Gryphos* quoque uno alterove anno ostenderunt VIII. Kal. Maji. Leontica, Coracica atque Gryphaca in memoriam mihi revocant ea, quæ Basiliæ, operam Musis quum darem, conspexi. Annua ibi, Bacchanaliorum tempore, militaris ceremonia est, qua pueri & adolescentes per præcipuas urbis regiones armati, & in centurias, manipulos, cohortes distributi, procedunt, eorundem animalium comitati simulacris; leone nimirum, corvo & grypho. Ex Mithriacis sacris reliquias, in militarem usum conversas, esse credideres. Mithræ cultum, apud Persas civilem tantum fuisse, sed apud Græcos atque Romanos in idololatricum abiisse, conjicit Hydeus. (*m*) Ex Mithriacis symbolis noonulla in Persepolis antiquæ ruinis adhuc superesse videntur, à Chardino, (*n*) Brunioque (*o*) visa atque expressa iconibus. Neque tandem transeundum silentio est, solis cultum Romæ pridem locum habuisse, antequam ibi innotesceret Mithra; cum hoc autem superstitiosiora longe ejusdem numinis introducta sunt sacra. Bipontinum nostrum Mithriacæ religionis Monumentum tanto majoris pretii est, quod Tabulas, sacra hæc exprimentes, multi dederunt, Cellæ autem sive Spelæi Mithriaci formam nullus expressit. Reliquias ejus quis in Vogeso quæsisset? Sic Mithræ religio, in Perside nata, ex Perside Romam, Romaque in Galliam Belgicam, atque speciatim ad Mediomatricos quoque nostros traosivit; quod seculo III. factum esse verisimile est, quo Mithriacus cultus in Imperio Romano invalescere cœperat.

CAPUT X.

TEMPLUM OTHMARSHEMIANUM.

§. CXXV.

Templum Othmarsheimense.

TEmplorum Romanorum rudera in veteri Rauracorum Augusta, in Vogesiano monte Dononis jam vidimus, in Dagisburgensibus Monumentis Mercurialis Sacelli reliquias videbimus, at integrum ævi Romani Templum Alsatia Sequanica servat hodiedum. (*p*) Othmarsheimense intelligo, cui seculo XI. Monasterium adstructum est, quod Nobiles Canonissæ nostris temporibus occupant, quodque ex tanto Fanorum, Delubrorum, Aedium, Sacrariorum, Ædicularum, Sacellorum, (*q*) quæ in Alsatia olim fuerant, numero, tot incursionibus hostium, tot seculorum injuriæ solum restitit, mansitque superstes. Tam nobile Antiquitatis Monumentum, ut distinctius exponerem, Orthographiam ejus sive intersectionem, interioremve conspectum, ut & Ichnographiam, cum mensuris & dimensionibus, Tabula XI. Lectori proponit.

Tab. XI. num. 1. 2.

In

(*i*) Philippus à Turre pag. 245. sqq.

(*l*) Apud Gruter. pag. 303. & 1087.

(*m*) *De Relig. Pers.* Cap. IV. pag. III.

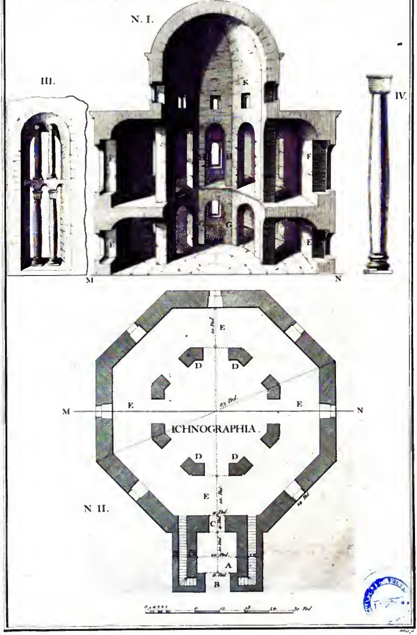
(*n*) *Voyage du Chevalier Chardin en Perse*, Tom. IX.

(*o*) Corneille le Brun *Voyages* Tom. IV.

(*p*) Oseas Schadæus *Descript. summi Argentorat. Templi* Cap. II. pag. 5. Alsatiæ Inferiori Romanis temporibus quatuor illustria Templa assignat; incerta, imo ex parte falsa, veteri licet traditione innixus: Elense prope Benfeldam, Ebersheimense illud fabulosum, de quo superius, Argentoratense, atque Domum Petri, prope Molshemium.

(*q*) Templum, Fanum, Delubrum, Ædes, differebant quidem primitus, sed usu Scriptorum commutantur plerumque. Uti ab *Ædes* ædiculæ, à *Sacrario* sacella, ita à *Fano* fanula, orta sunt diminutiva, quæ Festus *Hanula* vocat. Adi Schurzfleischium in *Dissert. de Templorum Antiquitatibus*, quæ LIII. inter ejus Dissertationes est.

TEMPLI OTHMARSHEMIANI ORTHOGRAPHIA.

In Templo hoc, ad quod nullis gradibus ascendebatur, (r) primum occurrit Pronaus (s) sive vestibulum, *A*; quæ pars anterior, decem pedes longitudinis, totidem latitudinis habens, ita disposita est, ut porta *B* occidentem (t) respiciat. In utroque latere latent scalæ, vix II. pedes latæ, per quas in superioris Templi partes ascenditur. (u) Partes Templi. *Num.* 2.

§. CXXVI.

Vestibulum excipit Templum ipsum, cujus figura refert Octogonum regulare, (x) firmo atque solido coostructum muro, IV. pedes crasso, atque ex durissimis rubri coloris lapidibus, quadriformibus, tenacissimaque arenata calce junctis, composito. Ædificium neque pilis, oeque columnis internis externisve, (y) sustentatum est. Circuitus exterior CXCII. pedes conficit. Singula latera XXIV. pedes adæquant, quorum laterum septem totidem fenestris inserviisse putarem. Ex his tres tantum bodie superfunt, reliquis quum in portam Templi minorem, tum etiam in aditus sacellorum, quorum tria nunc ad orientem numerantur, coaversis. Octavum latus quod occidentale est, portæ *C* locum præbet. Diameter Octogoni ad LXIII. fere pedes excurrit. Octogonum.

Majori huic Octogono aliud insertum est octogonum minus D, quod etiam regulare, atque ab altero X. fere pedes distat; quæ ipsa vestibuli quoque dimensio fuit. Singula hujus latera aperta sunt, & in fornicem exstructa; muro in angulis tam fornices laterum, quam spatii, inter duo octogona comprehensi, concamerationem sustentante, firmata. In duorum Octogonorum interstitio Ara posita fuisse videtur: Interior pars.

Ss a pars

(r) Templa illustriora ita plerumque comparata erant, ut ad illa gradibus nonnullis in porticum, vestibulum, vel pronaum ascenderetur, quud in Othmarshemiano locum non habuit.

(s) Ita VITRUVIO Lib. III. Cap. III. & Lib. IV. Cap. IV. pars hæc Templorum dicitur, quæ Græcis πρόναος, pro-templum, item πρόδομος. Apud Græcos, Romanos, Judæos atque Christianos, tres templorum partes censebantur: Πρόδομος vestibulum, sive Propylæum, Porticus, dein templi medium, Cella denique sanctior, quam Ὀπισθόδομος & Ἄδυτον, sive Penetrale, POLLUX *Onomast.* Lib. I. Cap. I. num. 8. appellat. Scholiastes vetus ad *Oedipum* SOPHOCLIS & PHAVORINUS in *Lexico*, πρόναος, vestibulum, inde βωμὸν, Aram, ubi sacrificabatur, denique τέμενος, sacrarium, penetrale, adytum, ubi Dei simulacrum, tres templi partes constituerunt. Vide POTTERUM *Archæologia Græca* Lib. II. Cap. II. pag. 201. edit. *Thes. Gronov.* Τέμενος tractu temporis synecdochice, uti sacrarium, pro toto templo sumtum est.

(t) In Romanorum veterum templis plerumque nonnisi unica porta, & quidem versus occasum. VITRUVIUS vult, ut signum, vel imago, Dei Deæve, in Cella collocatum, ad vespertinam cœli regionem spectet, ut qui adierint, sacrificia vel vota ad Aram facturi, orientem respiciant, atque adeo Deus, cui supplicatur, supplicantes & sacrificantes contueri credatur. VITRUVIUS Lib. IV. Cap. V. Consentit HYGINUS, Augusti Libertus, *de Limitibus constituendis* pag. 153. edit. Goes. licet videatur contrarius. Porta templi hioc ad occidentem directa, ut eam intrantes simulacrum Dei, solemque simul orientem, sibi adversum haberent. Gentiles quod hoc fecerint, CLEMENS ALEXANDR. *Strom.* Lib. VII. pag. 724. testatur. TERTULLIANUS in *Apologetico* ait: "Plerique „ vestrum in affectatione aliquando & cœlestia ado- „ randi ad solis ortum labra vibratis. „ Adde VIRGILIUM de Ænea Lib. VIII. vers. 68. & Lib. XII. vers. 172. APULEJUM de Ægyptio Vate *Metamorphos.* Lib. II. ubi: "Tunc orientem obversus & in- „ crementa solis Augusti tacite imprecatur. „ Eundem morem apud Christianos obtinuisse, Auctor *Apostolicarum Constitut.* Lib. II. Cap. LXI. testatur. "Ecclesia, ait, sit ad orientem conversa. „ TERTULLIANUS *Apologet.* Cap. XVI. "Inde suspicio, „ quod innotuerit, nos ad orientis regionem orare. „ Unde etiam sanctuaria Christianorum, sancta sanctorum, presbyteria, hodie Chori, (MACRI *Hiero-Lexicon* pag. 148.) ad ortum erant conversa. Ad ortum æquinoctialem converti vult DURANDUS *Rational. Divinor. Officior.* Lib. I. fol. 2. WALAFRIDUS STRABO *de Officiis ac Ritibus Ecclesiæ* Cap. IV. hæc non refert satis exacte. Idem etiam antiquiorum Orientalium Magistri, ut GOARUS *ad Euchologium Græcorum*; imo & rerum septentrionalium Scriptores observant, ut THOGILLUS ARNKIAL *de Cimbr. Relig.* Cap. XXX. Vid. CASP. CALVÖR *Ritual. Ecclesiast.* Part. II. Sect. I. Cap. IV. & Sect. IV. Cap. II. pag. 549.

(u) Similes plane scalas latentes, muroque insertas, quæ à vestibulo utrinque ad superiora ducunt, in Montis-Morillonis Templo veteri Romano octogono apud Pictavos, de quo mox dicendi locus, observo. MONTFAUCON *Antiq. Supplem.* Tom. II. Tab. LVIII.

(x) Pleraque Templa erant aut perfecte quadrata, aut formæ rectangularis, uti Nemausense Templum, quod fere integrum extat: multa rotunda, ut Pantheum, ædes Minervæ Medicæ, parvaque ad Tiberim S. Stephani ædes, & insigne illud Vestæ Templum in Foro Romano. Ovatæ formæ descriptionem ædis reliquit FLAMINIUS VACCA, editus à MONTFALCONIO in *Diario Italico*, pag. 422. Alia formæ sunt ex pluribus mixtæ. Nostrum octangulare, proximumque rotundo. Septem alia ejusdem formæ reperiuntur per Galliam, quorum pleraque certa adhuc Periodi Romanæ documenta servarunt. Inter octogona hæc Templa I. Montis-Morillonis apud Pictavos est, spectabilissimum omnium: II. apud Curiosolitas prope Dinantium in Aremoricis: III. in loco *Erqui*, Briocensis Diœcesis: IV. Aigurandæ apud Biturigas: V. apud Lemovices in suburbio Fellerini oppidi ejusdem Provinciæ Marchiæ. MONTFAUCON *Antiq. Supplem.* Tom. II. Lib. VIII. Cap. II. His ergo Othmarsheimense nostrum, numero octavum, accedit, quod cæteris omnibus sane incorruptius est. In transitu annoto, Stesichori, Poetæ Lyrici, sepulcrum olim quoque octangulare ante urbis Catanæ portam, quæ Stesichoria dicta, stetisse. Ajunt octo Columnas, octo gradus, octo angulos habuisse; unde Proverbium Πάντα ὀκτώ, *Omnia octo*, quum rei alicui nihil deesse significamus. ERASMI *Adagia* pag. 572. ZUINGERI *Theatrum Humanæ Vitæ*, Volum. II. Lib. VII. pag. 576. De Turribus octangularibus, ut Mutinionensi, Nemausensi, in monte urbi vicino, vulgo *Tourre-Magne*; de Pharo Bononiensi aliisque in Gallia, nihil heic addo. De Nemausensi vide DEIRON *Antiquité de la Ville de Nismes*, Cap. IX. & ASTRUC *Memoires pour l'Histoire Naturelle de la Province de Languedoc* Part. III. Cap. II. pag. 440.

(y) Templa sunt vel in antis, quas hodie vocant *Pilastros*, vel prostyla, vel amphiprostyla, vel periptera, vel diptera, vel hypæthra; ad nullam ex classibus his nostrum potest referri, quod nullas ad latera habet columnas: in illustrioribus enim templis hic usus modo obtinuit.

pars enim templi, quæ vestibulum excepit, à Græcis fuit dicta *βωμὸς*, *Ara*, uti paulo supra annotavi. Interioris octogoni circuitus CXII. pedes, latera singula XIV. ped. diameter XXXVI. ped. & area DCCCXCVI. pedes quadratos continet. In areæ medio statua Numinis, cui templum consecratum erat, collocari solebat: locus hinc adytum, penetrale vel sacrarium appellatus. (z)

§. CXXVII.

Concamerationes. *Num.* 1. Cæteras Templi nostri partes Orthographia plenius exponit. Apparet hinc duas circa penetrale vel adytum stare concamerationes; inferiorem nempe *E* XIV. pedes altam, atque superiorem *F*, quæ ad altitudinem XXII. pedum assurgit. Utrique lucem afferunt septem fenestræ, in medio laterum exterioris octogoni positæ, ex quibus superiores inferioribus multo majores sunt.

Altitudo templi. Sed jam penetrale ipsum, sive interius octogonum, distinctius examinandum est. Altitudinem ejus, quæ LXIII. pedum, adeoque octogoni exterioris diametro æqualis, in tres partes dividimus. Harum infimæ *G* inferior concameratio ita annexa est, ut ex una in alteram plano itinere transire liceat, quod octogoni minoris latera aperta sunt, & in fornicem facta. Pars media *H*, octo fornicibus instructa, qui singuli aliis inferioribus singulis, secundum Architectonicas leges, superimpositi sunt.

Columnæ. Quilibet fornix quatuor columnis, duabus nempe majoribus, totidemque minoribus, quas majores sustentant, sustentatus est; id quod Architecturæ Romanæ veteri parum con-
Num. 3. forme. Hujusmodi fornicem num. III. exhibemus separatim. Columnæ, quarum numerus ad XXXII. excurrit, ex uno Lapide, si basin & capitulum excipias, sculptæ, stylobata carent & trabeatione. Basis membra refert, plintho, toro, vel etiam trochilo similia. Capitulum rudi minerva factum; scapus infra supraque paululum contractior est. Diameter ima Columnæ unum pedem, media I. pedem II. poll. & summa XI. poll. capit. Columnarum minorum eadem fere, quæ majorum, crassities est: totius autem columnæ majoris altitudo XI. pedibus II. poll. æqualis. Figuram Columnæ vide
Num. 4. num. IV. Intercolumnia (a) nostra picnostyla sunt, hoc est, intervallum unius & dimidiæ diametri columnæ servant, præter id quod orientem versus positum, quodque reliquis IV. pollices latius est.

§. CXXVIII.

Tholus. Tertia pars interioris Octogoni, sive tholus & camera, *K*, in hæmisphærium desinit. Hæc septem fenestellis (b) instructa, quæ in octogoni, supra exterius octogonum exsurgentis, laterum, nondum arcuatorum, medio insertæ. Ceterum tres istæ Templi partes ita porro constitutæ sunt, ut suprema plus altitudinis, quam media, hæc iterum plus altitudinis, quam infima habeat. Infima caret columnis, media duplici columnarum serie instructa est; tertia fornicem absolvit. Orthographiæ non adjecimus tectum, quod, uti etiam pavimentum, posteriore demum ævo additum est.

Ædificium Romanum. Omnis ergo Templi hujus structura, distributio, arcuum & fenestrarum dispositio, totiosque operis firmitas, haud levia periti Architecti, ex Romano Alsatiæ ævo, indicia produnt. Gothica, quam vocant, Architectura, quæ Romanæ successit, Columnis suis formam, quantum novimus, cylindricam dedit, ut in Templis atque Basilicis, sub Francica Periodo apud Gallos atque Germanos exstructis, observamus plerumque. Nostræ autem Othmarsheimenses Columnæ, non cylindricæ, sed, quod Romanis usitatum, in inferiore parte inflatæ atque crassiores sunt omnes; uti dimensiones earum supra enarratæ ostendunt; reliqua columnæ reliquis ædificii partibus earumque arti haudquaquam respondent; ita ut dubitaremus, an Columnæ ejusdem cum reliquo ædificio reputandæ ætatis, & non medio demum ævo, quum cœnobium exstrueretur atque Templum hoc repararetur, insertæ fornicibus sint: unde in Othographia ab ædificii

(z) Deorum imagines in medio Templo positæ, undique absepiebantur cancellis, qui locus, ob caulæ similitudinem, dictus est Σηκός; temporis progressu templum ipsum designans. AMMONIUS *περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων*, *de Adfinium vocabulorum differentia* pag. 128. HESYCHIO & SUIDÆ est *ἐνδότερος τόπος τοῦ ἱεροῦ*, *interior templi locus*. Statuam Numinis versus occasum spectasse, in superioribus annotavi.

(a) Intercolumnia apud veteres Architectos varia:

Picnostyla, in quibus distantia scaporum est - - - $1\frac{1}{2}$. diametri columnæ.
Systyla, ubi - - 2.
Eustyla, ubi - - $2\frac{1}{4}$.
Diastyla, ubi - - 3.
Aræostyla, ubi - - 3. diametros col. excedit.

(b) Montis-Morillonis Templum Rom. supra memoratum, uti scalam, Templo nostro similem, ita fenestellas quoque similes octo habuit. MONTFAUCON, *Supplem. Antiquit.* Tom. II. Tab. LVIII.

MONUM.

ædificii corpore columoas feparavimus. Templi noftri ad ævum Romsnum referendi, haud leve fundamentum forma ejus octangularis eft, quæ paffim in Gallia, fub Romanis, obtinuit; uti feptem alia fimilis ftructuræ templa, fuperius recenfita, oftendunt; in quibus anaglypha, infcriptiones, ftatuæ, aliique Romanæ Architecturæ indobii teftes, vifuntur. Quodfi autem in ipfa hac Romana Periodo Templi Othmarshemiani tempus definiri quis vellet, ad feculi IV. finem, adeoque ad tempus, Gothico ævo propinquum, exftructiooem ejus detrudere non dubito.

§. CXXIX.

Martem in Templo hoc cultum fuiffe vetus traditio, quam debili fundamento niti docuimus. (c) VITRUVIUS (d) vult, Martis templa extra mœnia dedicari debere, ne *armigera inter cives diffenfio* oriatur, utque urbs à periculo belli fervetur. Non obftitit tamen, quin Romæ Marti Templa non minus intra urbem ponerentur, quam extra. Oppidum olim eo in loco extitiffe, ubi jam Othmarshemium confidet, mihi compertum non eft. Rudolphus Comes, Werneri Epifcopi Argentorat. frater, quum feculi XI. initio, Othmarsheimenfe Monafterium inftituiffet, veteri huic, quod repererat, templo Parthenonem adftruxit. An Marti confecratum?

C A P U T XI.

SEPULCRA ARGENTORATENSIA.

§. CXXX.

Diis Templisque fepulcra fubjungimus, quæ Deorum Manium dicata tutelæ; omnibus gentibus religiofa, nulli religiofiora, & fumptuofiora Romanis, Pyramides Ægypti, Afiæ Maufolea, Græcorum Hypogæa, fere æquare conantibus. Inter varias fepulcrorum fpecies, apud Romanos ufitatas, frequentes præfertim erant Cameræ, arcuato opere, fornicibus, apfidibus, pavimentis, picturis inftructæ, (e) fubinde in cellas divifæ, in quas per aliquot gradus (f) defcendebatur: ibi unus vel plures ponebantur farcophagi, quibus inditæ ollæ minores. Pleræque tamen ollæ parietibus infertæ, quæ offa, poft combuftionem refidua, offilegioque facto condita continuerunt. Ollarum feries fpeciem *Columbarii* exhibuit; quod nomen Cryptis his ab antiquo jam inditum. (g) In via Appia An. MDCCXXVI. detecta eft libertorum, fervorum, ut & libertarum Liviæ Auguftæ Camera, à FRANCISCO BLANCHINO (h) & ANT. FRANCISCO GORIO (i) erudite defcripta, quam non femel Romæ infpexi. Sepulcra Romana.

Romani moris ergo quum fuerit, omnium ordinum militibus & civibus, libertis, mulieribus, pueris imo & vernis, erigere titulos, fæpe miratus fum, in Alfatia noftra, quæ totis fere feculis quinque Romano fuit fubjecta Imperio, ex omni illa copia tam pancos noftra fupereffe ætate. Argentorati veteris tractus præ aliis multa hujus generis Monumenta producere debuerat. Poftquam autem Chronicos libros omnes, quos Cives noftri nuperis feculis exarare foliti funt, excuffiffem, in omni hoc pofteriorum feculorum decurfu, nonnifi quatuor fepolcra Romana, notatu digna, extra urbem reperta fuiffe intellexi; quibus aliud denique, noftra ætate in ipfa urbe detectum, acceffit.

(c) Periodi Celt. §. LXXX. pag. 74.
(d) Lib. II. Cap. VII.
(e) Tale Nafoniorum in Via Flaminia fepulcrum, de quo SANTES BARTOLUS plura nos docet in Libro: *Pitture Antiche delle Grotte di Roma e del fepolcro de Nafoni*, Romæ 1706. fol.
(f) PETRONIUS ARBITER: de Matrona Ephefina fcribens, Cap. LXXI. ait: *Defcendit in conditorium*, ad mariti cadaver.

(g) Columbarium proprie locus eft, ubi Columbarum par habitat. Multa autem Columbaria *Perifteronα* efficiunt. VARRO de *Re Ruft.* Lib. III. Cap. VII.

(h) *Camera ed Infcrizioni fepulcrali de Liberti della Cafa di Augufto, in Roma*, 1727. fol.

(i) *Monumentum five Columbarium Libertorum & Servorum Liviæ* &c. pag. 49. Edit. Venetæ.

§. CXXXI.

Sepulcra Argentoratensia. Ex paucis illis Romanorum sepulcris primum, quantum equidem novi, An. MDLXVIII. extra portam, cui à *Turre Alba* nomen, (*k*) detectum est, LICINIO MAXIMO inscriptum. Aliud extra eandem portam sepulcrum An. MDCIII. protractum in lucem, quod ex tegulis literatis constructum, cujus delineationem, ab Architecto civitatis tum temporis factam, in manibus teneo, quam Tabulæ XII. num. 1. exprimit. (Tab. XII. num. 1.) Prope eandem denique portam An. MDCXXVII. prodiit sepulcrum, sarcophagis, urnis, vasisque variis instructum, nulla addita Inscriptione. Sed & ante Portam, Nosodochio Civitatis vicinam, (*l*) excitandorum munimentorum causa quum terra effoderetur, An. MDCLXIII. aliud testaceum sepulcrum retectum est, quod Jo. Jac. Arharti, Civitatis Architecti, manu designatum BEBELIUS (*m*) edidit, quodque Tabula XII. nostra num. 3. sistit. (num. 3.) In utroque hoc sepulcro jacuit cadaver, cujus caput ad septentrionem respexit; quod & in Spirensibus atque Wormatiensibus, de quibus deinceps agetur, observatum Monumentis. Nostris temporibus An. MDCCXX. intra Argentorati hodiernæ, sed extra veteris muros, fundamenta ædificii, prope aream Templi Prædicatorum, quum jacerentur, tertium ejusdem generis formæque sepulcrum prodiit, quod in *Commentariis Regiæ Inscriptionum Academiæ* descriptum, delineatumque dedi, (*n*) Tabulæque nostræ XII. num. 2. exhibet. (num. 2.) Ex his quinque sepulcris tria fuere testacea, ex lateribus tam affabre structa, ut sarcophagi vices præstarent: cætera duo autem lapideos continuerunt sarcophagos, qui varia quoque vasa figulina & vitrea, diversæ formæ, continuerunt. Sepulcra hæc commentario brevi illustraturus, à Liciniano initium facio.

§. CXXXII.

Licinianum Sepulcrum. In Kœnigshoviensi extra muros Argentoratenses districtu, haud procul à S. Galli Polyandrio, quum mense Aprili dicti jam anni MDLXVIII. novo urbis munimento prope portam *Albæ Turris* excitando, terra octo circiter pedes effoderetur, inciderunt fossores in sepulcretum aliquod viginti sarcophagorum lapideorum; in quibus multa vascula, lagenulæ vitreæ, argillaceæ; vasa vitrea quædam aquam continebant. Junctæ illis patinæ, pateræque & urnæ lapideæ, in quibus cadaverum combustorum cineres. Extra sarcophagos aliæ quoque urnæ cinerariæ, sed testaceæ, jacebant numero circiter centum. Inter Sarcophagos præsertim memorabilis fuit Licinianus; in quo duæ repertæ sunt urnæ, impletæ cineribus, capita bina ex lapide facta, pateræ duæ ex terra rubra, duo item vitrea vascula, aquæ limpidæ plena, cui pauxillum olei supernatabat; duæ denique lampades fictiles. Sarcophago adjacebat Tabula, ex parte truncata, cui Titulus insculptus, quem ex Codice Mſ. Bibliothecæ Illustrissimi KLINGLINI, Consiliarii Status & Prætoris Regii Argentoratensis, profero:

L. LICINIVS. L. F.
CLAVD. MAXIM
VS. AEQVO
F. C. V.

L. Licinius L. F. Claudia Tribu *Maximus Æquo* oppido ortus *fieri* vel *faciendum curavit*. OSEAS SCHADÆUS in *Chronico* suo *Maximo* Mſc. quod in publico Argentoratensi Tabulario extat, Inscriptionem hanc dedit corruptam & ex Licinii nomine conclusit, Licinium, Constantii Aug. (fratrem Constantini M. haud dubie intelligit,) ex sorore nepotem, in prœlio Juliani, cum Alemannis ad Argentoratum habito, cæsum atque hoc in loco fuisse sepultum.

Illustris & pervetusta Gens *Licinia* Romæ fuit plebeja, quæ Murænas, Crassos, Lucullos, Romanorum ditissimos, aliosque præclaros in Republica omnis generis viros produxit. Licinius quidam, origine Gallus, ab Augusto Galliæ præpositus, avare eam administravit. (*o*) Licinius Licinianus B. F. Cos. (Beneficiarius Consulis) inter Moguntina; Licinius, Ojosi filius, Helvetius, inter Vangionum Monumenta (*p*) occurrunt. Q. Licinius Trio Argentoratensem Aram, uti vidimus, dicavit Apollini. Noster L. Licinius, ex Maximorum familia, L. Licinii filius fuit.

§. CXXXIII.

(*k*) Vernacule *zum weissen Thurn*.

(*l*) Vulgo *Spithal-Thor*.

(*m*) *Antiquitatum Germaniæ primæ* pag. 91.

(*n*) *Memoires de l'Acad. Royale des Inscriptions*, Tom. X. pag. 457.

(*o*) Dio Lib. LIV.

(*p*) Apud HUTTICHIUM A. IV. SCHANNAT *Histor. Wormat.* pag. 2. Tab. I.

SEPVLCRA ROMANO-ARGENTORATENSIA.
N. I.
II.
LEG VIII AVG
LEG.VIIIAG
III.

§. CXXXIII.

Schadæi ſententia refutata.

Patet hinc, quam parum veriſimilitudinis habeat conjectura Schadæi, qui ex Licinii nomine præcipitanter concluſit, Licinium, de cujus ſepulcro agimus, illum ipſum juniorem eſſe, qui avunculi Conſtantini M. juſſu occiſus eſt Cæſar. Habuit nimirum Conſtantinus M. Conſtantium & Hanniballianum fratres, ſororemque Conſtantiam, C. Valerio Liciniano Licinio, Auguſto, nuptam; quem aſperum hominem, avaritiæ & libidini deditum, Chriſtianis infenſum & nova molientem, anno ætatis LX. Imperii XV. Theſſalonicæ cum Martiniano, idem Conſtantinus M. interfici juſſit, anno Chr. CCCXXIV. ſecundum alios CCCXXV. (*q*) Licinius Junior, filius hujus, à Patre & Conſtantino M. avunculo An. CCCXVII. Cæſar factus, egregius juvenis, cum Criſpo Cæſare anno Chr. CCCXXVI. datus eſt neci. (*r*) Sola hæc Chronologia erroris convincere poteſt Schadæum. Prœlium enim Juliani ad Argentoratum nonniſi An. CCCLVII. adeoque ultra XXX. annos poſt Licinii utriusque necem fuit commiſſum; nec Ammianus, prœlium hoc fuſe & vel Tribunos in acie hac interfectos enarrans, ullius Licinii facit mentionem. Adde, quod Liciniorum horum neuter *Lucii* prænomen, neuter *Maximi* tulerit cognomen; Pater enim *Cajus*, filius appellatus eſt *Flavius*.

Licinii plures.

In magno Marmorum, quæ multifarios nobis Licinios produnt, numero, ſolum L. Licinium Maximum, qui omnia nomina cum noſtro communia habet, in Monumento Ravennatenſi apud GAUTERUM (*s*) reperio, qui *Claſſis Prætoriæ Ravennatis* appellatur *Tribunus*, & quidem *Delmata*, vel Dalmata, *natione*. Popularis hic fuiſſe videtur noſtri *Licinii*, quippe qui & ipſe Dalmata fuit: Æquum enim oppidum in Dalmatia mediterranea ſitum eſt; cujus in Antonini Itinerario mentio. In neutra harum Inſcriptionum invenire quid licet, quod ad poſiti monumenti tempus divinandum nos ducat. Poſt ſeculum tertium tamen haud conditum dicerem; quod mos exurendi cadavera, cujus olls cineraria teſtis eſt, ſeculo III. in deſuetudinem abiit. (*t*) Ita duplex illa Schadæana hypotheſis concidit omnis, qua ille & Licinii Cæſaris ſepulcrum, & cum eu pugnæ Alemannicæ Argentoratenſis locum, reperiſſe ſe credidit. Circumſtantiæ rerum, ex AMMIANO à nobis ſuperius (*u*) allatæ, prœlium non in portæ Albæ partibus commiſſum fuiſſe declarant. Hæc de Inſcriptione Liciniani ſepulcri; nunc ad reliqua progredior.

§. CXXXIV.

Vaſcula in ſepulcris reperta.

Vaſcula varia, quæ extra & intra Sarcophagos ponebantur, quod attinet, multis ea Eruditorum conjecturis occaſionem dederunt. Oſſa poſt combuſtionem vino & lacte perfundebantur, aromatibus & odoribus commiſta reponebantur. TIBULLUS (*x*) id ſatis indicat, ubi canit:

" - - in marmorea ponere ſicca domo.
„ Illic quas mittit dives Panchaia merces
„ Eoique Arabes, dives & Aſſyria.
„ Et noſtri memores lacrymæ mittantur eodem.
„ Sic ego componi verſus in oſſa velim.

Vaſcula hæc unguentaria ergo cum mortuis condita fuiſſe videntur, ut eundem cultum atque munditiem ſecum ad inferos ferrent, quem vivi habuerant; vel etiam, ut Manes, quos voraces crediderant, placarent. His nimirum mortuus ut nutrimenti quid afferret, variis lagenis & phiolis aquam, (*y*) lac, vinum, mulſum, oleum, opobalſamum, mel & unguenta immiſerunt, atque cum lucernis fictilibus (*z*) in ſepulcro repoſuerunt. (*a*) Aquam tamen, quæ in lagenis & phiolis identidem reperitur, non ab ipſo ſepulturæ tempore ſupereſſe, ſed pluviis vel inundationibus denuo acceſſiſſe, atque lagenis ſe infudiſſe, veriſimile eſt. (*b*) *Patellarii* hinc appellati Manes à PLAUTO, (*c*) quod delecta-

(*q*) SOCRAT. *Hiſt. Eccleſ.* Lib. I. EUTROP. Lib. X. EUSEB. in *Chron.* CEDRENUS in *Annalibus*.

(*r*) IDATIUS in *Faſtis*.

(*s*) *Inſcript.* pag. 1109. num. 6.

(*t*) MACROBIUS, qui Theodoſio Jun. Imperante adeoque ſeculi V. initio vixit, *Saturnal.* Lib. VII. Cap. VII. ſcribit: *Urendi corpora defunctorum uſus noſtro ſeculo nullus.*

(*u*) In Annalibus ad An. CCCLVII.

(*x*) Lib. III. Eleg. II.

(*y*) Aqua, Inferis lata, *Arſerial*, vel *Arſeria Aqua* dicebatur, uti ex FESTO, HESICHIO & SUIDA addiſcimus. Vide MEURSIUM *de Funere* Cap. IV.

(*z*) Lampadum fictilium uſus multiplex fuit. Saturnaliorum enim tempore fictiles quoque amicis lucernas mittere ſolebant Romani. FABRETTUS *Inſcript.* pag. 500.

(*a*) JOSEPHUS LAURENTIUS *de Funeribus Antiquorum*, Cap. VI.

(*b*) Lagenam talem vitream, majore ſui parte liquore falſuginoſo plenam, deſcribit SMETIUS *Antiquitat. Neomagens.* pag. 117.

(*c*) *Ciſtell.* II. 1. 46. *Dii me omnes magni minutique & patellarii.*

rentur *patellis*. Nec ratio hæc alteram excludit, quæ Deos minutos ita vocari conjicit, quod majoribus Diis non patellis sacrificaretur, sed pateris. VARRO apud NONIUM MARCELLUM (*d*) scripsit: "Oportet bonum civem legibus parere & Deos colere, in „ patellam dare μικρὸν κρέας, paululum carnis. „ Quotannis Februario mense, qui ultimus anni olim fuit, Feralia & Parentalia sua celebraverunt Romani, quibus mortuorum gratia epulas, quas vocabant inferias, prope sepulcra eorum celebrarunt. Provisum est enim, ut ex his etiam Manes suam partem acciperent. (*e*)

Lapides sepulcrales sæpe *Aræ* vocantur, vel quod Aris similes, vel quod Ararum loco habiti, in quas libationes pro defunctis, Manium placandorum causa, effundebantur. Urnæ hinc superius perforatæ, iisdem libationibus recipiendis, exortæ sunt; quarum unam mecum attuli Roma, quam in Monumentorum Alsaticorum Appendice damus Capite XX.

§. CXXXV.

Sanguis. De liquoribus, quibus Manes delectarentur, locutus, nihil de sanguine dixi; hoc tamen delectatos quoque Manes, nemo negaverit, quum captivos super fortium virorum sepulcra necari moris fuerit, uti SERVIUS (*f*) annotat: addens, postquam crudele hoc visum, placuisse, gladiatores ante sepulcra dimicare, qui bustuarii appellati. Unde munera gladiatoria pro inferiis instituta, quorum auctores Junius & Marcus Bruti, in memoriam patris, qui in bello contra Tarquinios periit. (*g*) Unde VIRGILIUS: (*h*) "Inferimus tepido spumantia cymbia lacte Sanguinis & sacri pateras &c. „ Sed & sanguis de animalibus fumebatur: (*i*) JUL. CAPITOLINUS de M. Antonino Philosopho ait, eum Magistris suis tantum honoris detulisse, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac sepulcra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret. Inter vascula ergo sepulcralia fuisse, quæ sanguinem continuerint, haud facile abnuerim.

Sed ad Licinianum redimus Monumentum. Schadæus illud delineavit, Chronicoque suo MS. non quale fuerat, sed quale ingenio suo effinxerat, audacter inseruit: Vir quidem haud indoctus, sed antiquitatis non satis peritus; quod ex titulo quoque sarcophagi facile patet, quem ille non fideliter expressit. Iconismi, ab eo producti, quum dubia sit fides, oculis Lectoris subjiciendum non duxi. (*k*) Liciniano sepulcro tria alia diversæ plane structuræ succedunt; quæ si non pretio operis, sua tamen se raritate commendant; similia enim apud sepulcralium rerum Scriptores me reperire

Tab. XII. non memini. Tabula duodecima nostra sistit ea conjunctim.

§. CXXXVI.

Constructio sepulcrorum. Tria hæc sepulcra ex lateribus sive plinthis, crassis atque majoribus, in prismatis formam, juxta se positis, constructa fuerunt. Primum nonnisi sex plinthis constabat; quarum dimensiones Architectus non dedit. Lateres hos majoris, quam cæteros, de quibus loquemur, dimensionis fuisse, necesse est, ut hominis solitæ staturæ, quod

Tab. XII. num. 1. integrum ibi jacuit, in eo reponeretur cadaver. Laterum parti supremæ, qua se invicem tangunt, impositi erant tres imbrices, sive tegulæ cavæ; His, ut & sex reliquis lateribus singulis, siglæ LEG. VIII. AVG. impressæ sunt, atque adeo in uno hoc sepulcro novies, in cæteris, ubi imbrices nulli sunt, octies repetuntur. In primo tertioque sepulcro jacuit humanum cadaver; in secundo autem cineraria cineritii coloris, decem

(*d*) NONIUS pag. 544. Edit. Mercer. LUCIANUS περὶ πένθους, *de Luctu*: "Aluntur umbræ nostris libationibus inferiisque, quæ sepulcris inferuntur: „ STATIUS *Sylvar.* Lib. III. vers. 112.
"Semper & Assyrios felix bibet urna liquores.

(*e*) OVIDIUS Lib. II. *Fastor.* vers. 565. sq.
" Nunc animæ tenues & corpora sancta sepulcris
„ Errant, nunc posito pascitur umbra cibo.
TERTULLIANUS, Lib. *de Testimonio Anim.* Cap. IV.
" Vocas porro securos, si quando extra portam cum
„ obsoniis & matteis tibi potius parentans ad busta
„ recedis, aut à bustis dilutior redis, & in convivio
„ eorum quasi præsentibus & circumcumbentibus
„ sortem suam exprobrare non possis, debes adulari,
„ propter quod lætius vivis.

(*f*) *Commentar. ad Lib. X. Æneid.* pag. 601. Vide HENR. KIPPINGII *Antiquit. Rom.* Lib. IV. Cap. VI. num. 11. KIRCHMANNUS *de Funeribus Rom.* Lib. IV. Cap. II.

(*g*) LIVII *Epitome* Lib. XVI. VALERIUS MAX. Lib. IX. Cap. IV.

(*h*) *Æneid.* Lib. III. vers 66. sq.

(*i*) VIRGILIUS *Æneid.* Lib. V. vers. 96.
Cædit quinas de more bidentes &c.

(*k*) Haud procul à sepulcri, quod memoravimus, loco, prope fossam urbis An. MDCXXVII. d. 10. Julii, simile sepulcrum, sed illiteratum, detectum est, quo sarcophagus quoque lapideus, VIII. pedes longus, duos latus, octoque pedes in terra defossus, prodiit; hominis combusti continens ossa, cum phiola vitrea, in qua terræ aliquid & aquæ residuum, extra sarcophagum vero vas itidem vitreum majus cum lagenula. Schedæ quædam fugientes hoc mihi indicant Monumentum; quod singulare præ reliquis quum contineat nihil, illud in nota obiter tangendum esse existimavi, ne quid in hoc genere omisisse viderer.

decem pollicum, olla repoſita fuit. (*l*) Legionariorum noſtrorum cadavera ergo non in ſarcophago aut arca jacuerunt, ſed in domuncula vel conditorio, ex lateribus tam arcte inter ſe junctis conſtructo, ut arcæ vicem præſtaret. Sarcophagi, operculum ſi excipias, ex uno marmore ſaxove fabricabantur, eisque, cadaverum exuſtione vigente, urna ominor, oſſa ex combuſtione reſidua continens, abolita autem combuſtione, corpora tota includebantur.

§. CXXXVII.

Lateritii quoque Sarcophagi, ejusdem cum lapideis formæ, ex una maſſa confecti, hodiedum, at exiguo numero, ſuperſunt. Talem nobis libertorum Liviæ Colombarium exhibet. (*m*) De his PLINIUS (*n*) ſcribit: " Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus „ doliis condi maluere: „ ubi cum BLONDO & DALECAMPIO (*o*) *ſolia* ego legere noluerim. Fictilibus doliis, ſive urnis teſtaceis, ex opere doliari confectis, multos condi voluiſſe indicat Plinius. Sarcophagos majores intelligi, non dubitandum eſt. Oſſuariæ enim vel cinerariæ urnæ omnes ex doliari opere fuerunt confectæ. Eodem labore ſarcophagos lateritii operis totos atque continuos, integrum recepturos cadaver, quo maxima dolia lateritia coxerunt, quæ Romæ adhuc magno numero extant. (*p*) Pertinet huc Epiſtola Liberti ad Ælium Severum: *Cum corpora eorum fictili ſarcophago commendaverim.* JACOBUS GUTHERIUS (*q*) refert, ſuis temporibus Patavii coctilem urnam prodiiſſe, ſex verſibus inſcriptam, intra quam urnæ quatuor minores, verſibus quoque ornatæ, cum alia urnula & duabus ampullis, quarum una ex auro, altera ex argento, liquidiſſimi liquoris plenæ. Sarcophagi, Argentoratenſium noſtrorum more, ex tegulis juxta ſe poſitis conſtructi, minimæ licet impenſæ, rari tamen ſunt & vix alibi occurrunt. Sarcophagi lateritii.

Lateres ſinguli marginem habuerunt recurvum; longique fuerunt unum pedem & novem cum dimidio pollices; lati unum pedem, quatuor pollices, atque nonniſi unum pollicem craſſi. Siglæ LEG. VIII. AVG. illis impreſſæ, duplicis ſunt ſenſus capaces. Subaudiri enim poteſt vel *miles*, vel *opus*. Si prius, Epitaphium eſt militis, ibidem ſepulti: ſi poſterius, lateres hos Legionis VIII. opus eſſe dicendum, quod ex ſtationis ejus figulina prodierit. Gemmarum ſculpturis Græci & Latini artifices nomina quoque ſua caſu ſecundo inſculpere ſolebant, uti: ΣΟΛΩΝΟΣ, ΑΣΠΑΣΙΟΥ, ΥΛΛΟΥ, ΛΕΥΚΙΟΥ, ΜΥΚΩΝΟΣ, ΠΑΜΦΙΛΟΥ, ΠΕΡΓΑΜΟΥ, ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ, ΤΕΥΚΡΟΥ, ΤΑΜΥΡΟΥ, ΑΕΤΙΩΝΟΣ, ΑΠΟΛΛΟΔΟΤΟΥ, ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ &c. quæ nomina ipſam effigiem, in gemma repræſentatam, deſignare credebantur: error, quem confutare cœpit BAUDELOTIUS; (*r*) nobiliſſimo autem opere, Vir ſummæ in Re Antiquaria doctrinæ, Illuſtr. STOSCHIUS, (*s*) Amicus noſter, Romæ olim, nunc Florentiæ degens, demonſtravit copioſe. Subinde tamen in tegulis lateritiis nomen figuli, ſive officinæ fictiliariæ Magiſtri, primo caſu exprimitur, ut in latere, Rauracorum Auguſtæ haud ita pridem eruto, A. MASONIUS. Argentorati lucerna manubriata fictilis, quam Muſeum noſtrum tenet, inventa, quamque Tab. VII. num. 5. & 6. exhibeo, ubi legitur: CASSI. (*t*) Artificum vaſorum fictilium, qui Arretii floruerunt, nomina GORIUS (*u*) collegit. Inſcriptio laterum. *Tab. VII. n. 5. & 6.*

§. CXXXVIII.

Plinthi autem noſtræ *opus doliare*, *doliale* vel *figulinum* vocabantur, quod ex eadem, qua dolia vinaria, ſunt confectæ argilla. Collis Romæ, qui hodie *Monte-Teſtaceo*, veteribus *Dolioli* (*x*) nomine veniebat, quod ex fragmentis variorum operis figulini vaſorum eo congeſtis, in eam paulatim altitudinem excreverat. Teſtaceorum omnis generis vaſorum immenſus fere numerus ex Romana antiquitate ſupereſt: urnæ, ollæ, lampades, gutti, ſimpula; in quibus vel opificis, vel fabricæ, vel poſſeſſoris fabricæ, Opus doliare.

quin

(*l*) Vid. de his GUTHERIUS *de Jure Manium*, Libro II. Cap. XXIV. pag. 338.

(*m*) GORIUS ad *Columbarium* hoc pag. 6. Tab. XVII. Apud GRUTERUM *Inſcript.* pag. 903. num. 12. legitur: *Oſſa L. Bacchii L. F. Fictiliarii Sarcoph. heic poſita ſunt.*

(*n*) *Hiſt. Nat.* Lib. XXXV.

(*o*) DALECAMPIUS ſepulcra à veteribus appellata quoque fuiſſe *ſolia*, ex Floro & Suetonio aſſerit; ſed nihil hic cogit, à recepta Codicum lectione recedere.

(*p*) In veteri Foro Claudii, hodie *Tolfa*, dolium tale triginta cadorum capax eſſe ajunt.

(*q*) *De Jure Manium* Lib. II. Cap. XXXII. pag. 386.

(*r*) Peculiari Diſſertatione, quæ extat in *Memoires de l'Academie des Inſcriptions*, Tom III.

(*s*) *Gemmæ antiquæ cælatæ*, fol. Amſtelod. 1724.

(*t*) Divoduri Mediomatricorum fictiliarius talis fuit *Caſatus Caratius*. MEURISSE *Hiſt. de Metz* pag. 12. ubi vas aliquod majus opificii ſui Caratius tenet manu ſiniſtra. Fictiliarius Gloſſis Græco-Latinis Ὀστρακοπλάστης dicitur.

(*u*) *Inſcription. Etruriæ* Tom. II. pag. 320. ſqq.

(*x*) NARDINI *Roma Vetus* Lib. VII. 9. BORRICHIUS *Ant. Urb.* Cap. XV. num. 4. *Deſcrizione di Roma Antica* pag. 233. FRANÇOIS DESEINE *l'Ancienne Rome* Tom. II. pag. 545.

MONUM.

quin & subinde Consulum nomen, sub quibus opus confectum, exprimitur. Ultra centum ejusmodi lateres, insignitos Consulatibus, ipse contrectavi Romæ; quorum in emendandis Consularibus Fastis haud exiguus usus. Inter lateres literatos, quibus sigilla impressa, quosque mecum attuli Roma, unus est, in quo legitur:

OPVS. DOLIARE. EX. PRAEDIS.
AVGG. NN. FIG. C. TERTIT.

Opus doliare ex prædiis Augustorum nostrorum figulo C. Tertitio. In alio:

OP. DOL. EX. PR. M. AVRELI
ANTONINI. AVG. N.

Opus doliare ex prædiis Marci Aurelii Antonini Augusti nostri. In alio denique:

EX. PR. L. AELI. AVG. PII. F. OP.
DOLIAR. ARISTIO. SVCCESS.
GALLIC. ET. VETER. COS. (y)

Sponius, cui simile fragmentum sese obtulerat, legendum credidit, *ex Palatio Ælii Augusti*, non *ex Prædiis L. Ælii Aug.* Hæc vero utcunque se habeant, Consulatus, in fragmento notatus, incidit in annum Æræ Christianæ CL. vel CLI. Apud Gorium (z) laterem cum hac Inscriptione reperio: *Ex publica Figlina Valeriæ Nices.*

§. CXXXIX.

Legionum nomina impressa.

Coctis hujusmodi lateribus vel plinthis Legiones nomen suum consuevisse imprimere, idque moris apud Romanos militaris fuisse, plurima ex Rhenensibus, Danubianis, imo & aliis stationibus probant exempla. In Helvetico Turicensium Agro (a) prodiit later, cui Leo. XI. C. P. F. nota fuit impressa. Apud Coloniam Agrippinam magno numero effossi sunt, Legionis XXII. quæ ad superiorem inferioremque Rhenum excubuit, titulo inscripti. (b) Plures alias ex Inscriptionibus, in Hungarico Austriæ limite inventis, produxit Lambecius, (c) ubi legebatur LEG. XIIII. GEM. *Legio XIV. gemina.* Sunt & aliæ, LEG. XXX. aliæ EX. GER. INF. *Exercitus Germaniæ Inferioris*; quæ fabrica totius Exercitus usibus destinata. Nec omittendum, proximas duas notas excavatis quoque lateribus, cujus generis aliqui in sepulcro nostro primo reperiuntur, impressas fuisse. Quin & alia supersunt, opificum, qui lateres in usum Legionum confecerunt, insignita nominibus. Ita apud Gruterum: LEG. V. C. SEVI. *Legionis Quintæ Cajus Sevius* & LEG. V. P. SATRI *Legionis Quintæ Publius Satrius.* Nomen hoc esse opificis, non militis sepulti, evincit Inscriptio, à Gisberto Cupero (d) edita: LEG. XXX. VITALIS. FECIT. Exempla hæc, ni fallor, docere possunt, siglas *Leg. VIII. Aug.* quæ in lateribus nostrorum sepulcrorum occurrunt, non referendas esse ad hominem, quem condit sepulcrum. Herolous de Legionariis lateribus Danubianis (e) loquens, eos à militibus confectos, terræque infossos fuisse existimat, " ut in humanarum rerum variatione „ stationum suarum memoria aliqua permaneret, eaque diuturnior, quanto minus „ fictilia illa solent consumi. „ Noluerim ego stationariorum militum lateres ad hunc modo finem restringere. Una sæpe Legio plurimos per annos in eodem substitit loco, opportuno commerciis, unde varii opifices ad stationes illas invitati sunt, ut inibi habitarent: ex quibus habitaculis & stationibus vici, oppida, urbes ad Rhenum Danubiumque temporis successu sunt ortæ. Inter alios usus ad exstruenda quoque sepulcra lateres adhibitos, Legionis VIII. nostræ synchrona Monumenta, diversis in locis reperta, satis ostendunt. Legionem VIII. speciatim quod attinet, Ptolemæus (f) insignem Inscriptioni nostræ lucem fœneratur. Hic enim, ubi de urbe Argentorato loquitur, addit ΛΕΓΙΩΝ Η ΣΕΒΑΣΤΗ.

§. CXL.

(y) Fabrettus *Inscriptionum* Capite VII. plures hujus generis lateres literatos collegit.

(z) *Florent. Inscript.* pag. 442.

(a) Jo. Bapt. Ottius in *Conjecturis super Antiquit. in agro Turicensi* An. MDCCXXIV. *effossas*, Germanice editis Tiguri, pag. 17.

(b) Gruteri *Inscript.* pag. 525.

(c) *Bibliotheca Vindobon.*

(d) *Monum. Antiq.* pag. 231.

(e) *De Romanorum stationibus in Rhætia Litorali* apud Schardium *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 311.

(f) *Geograph.* Lib. II. Dio Lib. LV. pag. 564. late scribit: ὁ ὄγδοος Αὐγούστειος ἐν τῇ Γερμανίᾳ τῇ ἄνω ὤν, *Octavi Augustei, qui in Germania Superiore sunt.*

MONUM.

§. CXL.

Unde elucet, Legionem octavam temporibus Ptolemæi, hoc eſt, circa M. Aurelii Imp. tempora, apud Argentoratenſes ſua caſtra habuiſſe. Imo, quum M. Aurelius primus omnium *Auguſti* titulum cum Collega Imperii, Lucio Ælio Vero, (unde ſæpiſſime in nummis horum Principum *Concordia Auguſtorum*, *Liberalitas Auguſtorum*) communicaverit, formula *Victoriæ Auguſtorum*, quæ in baſi phialæ vitreæ, in ſepulcro inventæ, legitur, hanc conjecturam confirmant, nec de conditi ſepulcri tempore, Antoniniano nempe ævo, dubitare nos ſinunt. Lagenulæ hujus figuram Lectorum oculis ſubjicio. Epocha ſepulcrorum.

Quodſi nummi, in Monumentis noſtris ſepulcralibus reperti, extarent, ætas eorum conjecturam noſtram magis firmaret; Arhardus enim, in Deſcriptione ſepulcri ſupra adducta, nummos quoque in eo deprehenſos fuiſſe annotat.

Comburendorum cadaverum morem eo tempore nondum plane fuiſſe abolitum, ſed cadavera integra ſepeliendi uſum cum altero ſimul obtinuiſſe, tria hæc ſepulcra nos docent; errareque adeo eos neceſſe eſt, qui combuſtionem ſeculo ſecundo deſiiſſe credunt. Corporis combuſti mentio in Inſcriptione quadam Sec. III. apud Fabrettum occurrit. Urna, quæ in ſecundo Tabulæ noſtræ Monumento viſitur, & in Muſeum noſtrum tranſlata eſt, nonniſi oſſula & pauciſſimos cineres comprehendit; quod ipſum in aliis per Italiam obſervavi innumeris. Exigua hæc cinerum portio, in urnis reſidua, ex oſſibus, in olla conditis, temporis diuturnitate in cineres converſa eſt; non poſt cremationem ſtatim cum oſſibus collecta, ut multi ſibi falſo perſuadent; de ratione invenienda ſolliciti, qua cadaveris cineres à cineribus ligni diſtingui potuerint; quod Kirchmannum (*g*) aliosque feciſſe video. Tab. XII. num. 2.

Cinerum tamen, asbeſtini lintei ope conſervandorum, uſum non omnino excluſerim. Huc enim referendum eſt linteum illud, Romæ An. MDCCII. in ſarcophago inventum, cujus portiunculam attuli Roma. Plinius (*h*) autem linum illud pretio & raritate margaritas æquaſſe, regumque funebres tunicas ex eo contextas, quum ſcribat; ut corporis favillæ à reliquis cineribus ſepararentur, ſindonis asbeſtinæ in cadaverum Cineres conſervati.

Ttt crematione

(*g*) *De Funeribus Romanor.* Lib. III. Cap. VII. (*h*) Lib. XIX. Cap. I.

crematione usus nonnisi ad ditiores restringendus est. (*i*) Lagenulæ, lacrymis propinquorum colligendis quæ creduntur (*k*) aptatæ, nullam in Antiquitate fidem inveniunt: unguenta & liquores illis potius immissi, quam lacrymæ, uti alibi (*l*) docui.

§. CXLI.

Lucernæ perpetuæ. *Tab. XII. num.* 2. In eandem classem referenda est illa de Lucernis inextinguibilibus opinio, quæ passim quoque invaluit. Operarii, qui sepulcrum Argentoratense An. MDCCXX. quod Tab. XII. num. 2. exhibeo, detexerant, quum illud aperuissent, flammulam ejus extinctam, fumumque ex sepulcro ascendentem, adhuc se vidisse, asseruerunt. Hos ergo si audias, Lucerna nostra, quæ non biiychnis, sed unilychnis, non pensilis, sed ansata, (*m*) ex earum fuerit numero, quæ dicebantur *perpetuæ*, hoc est, indesinenter ardentes. *Tab. VII. num.* 5. 6. Figuram ejus exhibet Tabula VII. num. 5. & 6. Non nova ista, posteriorum modo seculorum, traditio est, à Lud. Vive, (*n*) Jo. Bapt. Porta, (*o*) Liceto, (*p*) Pancirollo, (*q*) Kirchero, (*r*) Causeo, (*s*) Rubeo, (*t*) Scardeonio, (*u*) aliisque innumeris credita; sed & Strabo, Plutarchus, (*w*) Plinius, Pausanias, Augustinus, pluresque alii ex remota Antiquitate Scriptores, de lampadibus his perpetuis multa jam memorarunt; quæ omnia operose congessit Fortunius Licetus. Jactari hæc diceres ad instar eorum, quæ de Davidis sepulcro refert Josephus, (*x*) ignem erupisse ex eo, quum ab Herode fuisset apertum. Sunt, qui illud, quod flammula visitur, sepulcris apertis, soli aeris ventilationi adscribunt.

Fateor equidem, difficile esse, luctari contra tot testes; sed longe difficilius est, indicare, quid sit illud, quod perpetuam possit flammam nutrire. Non sufficit enim allegare ellychnia, ex carystio lapide parata, quæ non consumuntur ab igne, quorumque usus veteribus innotuit. (*y*) Pro genere phosphori & lumine sine calore flammam hanc perennem habuit Paulus Casatus. (*z*) Robertus Plot (*a*) vero, postquam aliquot modos, continuo bituminis liquidi sive naphthæ affluxu, lucernas, vel cum ellychnio vel absque ellychnio, indesinenter lucentes, parandi ostendisset, concludit: nisi forte quid per Chymicam artem præparari queat, ex bituminosis materiis, quæ ignem absque ellychnio conservent, aut sponte ignem concipiant, lampadem perpetuam fieri non posse. Subjungit denique, lampades forte nonnullas ita fuisse constructas, ut aere admisso ignem conciperent. Donec itaque certiora edoceamur, cum Octavio Ferrario (*b*) omnes illas narrationes aut falsas, aut vanitatis suspectas censemus. Inter testes oculatus, ad quos provocatur, oculati plerumque sunt nulli; ceterique nimis auriti. Sed de his hactenus. Ad Legionem octavam redimus.

§. CXLII.

Cognomina Leg. VIII. Inditum ei cognomen *Augustæ*, quod ab Augusto privilegiorum amplificationem fortassis accepit. Principem hunc, mutata Reip. forma, plures scripsisse Legiones, illisque ab ordine, quo scriptæ fuerant, nomina *sextæ*, *octavæ* &c. indidisse, nos condocet Dio. (*c*) Nostra autem nomen *octavæ* sub Julio Cæsare jam habuit, qui ipse mirabiles ejus

(*i*) Vid. Ciampinus *de Lino incombustibili.* Asbestina hæc sindon minus rara seculo nostro, quo non tantum in Apennino & Pyrenæis montibus, sed & in Britannia, Hungaria, Russia, frequens reperitur *Alumen Plumosum*; unde crumenæ, cingula, imo & chartæ, quas ignis non comburit, conficiuntur. De Asbesto Pancirollus *Rer. Deperd.* Tit. 35.

(*k*) Recepta passim sententia, quæ & apud Kippingium *Antiquit. Roman.* Lib. IV. Cap. VI. Begerum in *Thesaur. Brandeburg.* Vol. III. Licetum *de Lucernis sepulcral.*

(*l*) *Dissert. de Apotheosi Imperator.* Rom. quæ extat in *Commentat. Historicis* nostris, pag. 55.

(*m*) Similem plane lampadem nostræ, cum nomine *Cassi*, Gorius profert *Inscript. Florent.* Tom. I. pag. 222.

(*n*) *Not.* ad Augustinum de *Civitate Dei* Lib. XXI. Cap. VI. ubi memoria patrum erutum fuisse sepulcrum ait, in quo arserit lucerna, condita ibi, ut ex Inscriptione patuit, supra MD. annos.

(*o*) In Libris de *Magia Naturali.*

(*p*) *Lucerna antiquorum recondita*, Libro II. toto.

(*q*) *Rer. deperditar.* Part. prior. Tit. 35. pag. 124.

(*r*) *Mundi subterranei* Tom. III.

(*s*) De *aneis antiquorum Lucernis* Tab. IX.

(*t*) Ottavio Rossi *Memorie Bresciane*, pag. 204.

(*u*) Bernard. Scardonius *Antiquitat. Patavinar.* Lib. I. fin. Guilandinus de *Papyro*, membr. VI. Felibrus de *Lucernis Antiquorum.*

(*w*) De *defectu Oraculorum.*

(*x*) *Antiquitat. Judaicar.* Lib. XVI. Cap VII.

(*y*) Apollonius Dyscolus Alexandr. in libro *Historiæ Commentitiæ*, Cap. XXXV. pag. 32. ubi ad Taci librum *de Lapidibus* provocat. Apollonium hunc inter *Græcos Historiarum mirabilium Auctores* edidit Jo. Meursius, notisque illustravit.

(*z*) *Dissert. IX. de Igne.*

(*a*) *Discursus de Lampadibus antiquor. sepulcralibus*, in *Transactionibus Philosoph. Anglic.* Anni MDCLXXXIV. num. 166. & in *Actor. Lipsiensium* Supplement. Tom. I. Sect. VII. pag. 367.

(*b*) *Dissert. de veterum Lucernis sepulcralibus*, in *Thesaur. Græv.* Tom. XII. pag. 1010. Kenelmus Digbæus *de Animæ rationalis immortalitate*, pag. 48. sqq. lucernas perpetuas quoque in dubium vocat.

(*c*) Lib. XXXVIII.

MONUM.

ejus conatus, ad urbem Arvernorum Gergoviam, memorat, (*d*) in quam L. Fabius, ejusdem Legionis Centurio, se immisit, ibique occisus. Insequentibus seculis eidem Legioni cognomen *Antoninianæ* accessit; seu quod ab Antonino restituta, seu quod ipso Imperante egregium aliquod virtutis specimen edidit. *Gemina* quoque dicta fuit, (*e*) nomine cum pluribus aliis Legionibus, quæ identidem geminatæ seu duplicatæ fuerunt, communi. Porro hæc Legio, quum imperante Commodo Noviam urbem fortitudine sua servasset, elogiis *Piæ*, *fidelis*, *constantis*, ornata, & ex ipsius denique Imperatoris nomine *Commoda* (*f*) fuit appellata. Ex Gallieni nummo autem elucescit, Legionem istam, ob acceleratam fortasse sua virtute fortitudineque pacem, *Pacificæ* accepisse elogium: LEG. VIII. PAC. VI. P. VI. F. *Legio octava*, *pacifica*, *sextum pia*, *sextum fidelis*. Exhibet hic nummus, prout illum VAILLANTIUS & MEDIOBARBUS describunt, victoriam prætervolantem, tenentemque una manu coronam, altera lauream, quanquam ob harmoniam typi cum Inscriptione, virgulam potius oleaginam, quam lauream, crediderim, quod in nummis parvis negligenterque cusis, quales sunt Gallieni omnes, distinctu difficile. Cl. GORIUS, (*g*) Legionem octavam totam immunitate donatam fuisse, ex lapide penes FABRETTUM (*h*) conjecit:

D. M.
ET. MEMORIAE AETERNAE
T. VETTI. DECIMINI. VETE
RANI. LEG. VIII. IMMVNI
CONSVLARIS. HOMINIS
OPTIMI. ET. VERECVNDISSIM.
ET. PROBISSIMI. &c.

ubi vox *immuni*, pro *immunis*, & ad Legionem VIII. & ad Vettium Deciminum potest referri. Immunitatis, provinciis, municipiis, coloniis, magistratibus, collegiis, viris bene meritis, concessæ, innumera prostant exempla: immunitatis, Legionibus datæ, documenta non suppetunt; quibus diversa honorum & elogiorum genera tribui solebant. Legionis nostræ Augustæ ad instar *Claudiam* quoque, *Flaviam*, *Trajanam*, *Ulpiam*, *Gordianam* reperimus: quæ omnes ab Imperatoribus nomina traxere, quibus vel originem debuerunt, vel præ aliis caræ fuerunt.

Ceterum lateritia, quæ hactenus explicuimus, sepulcra ad classem eorum pertinent, quæ *Obrendaria* (*i*) dicuntur, quasi *obruendaria*, quod terra obruerentur, si RIGALTII conjecturæ locus est; neque supra, vel parum certe, eminerent, quod & moris hodie communis. Sarcophagus, An. MDCLXIII. repertus, tam alte defossus erat, ut terra altitudinis octo pedum obrueretur. Pertinet huc SENECÆ (*k*) locus, ubi ait: "Alios „ terra obruit; alios flamma consumsit; alios lapis, ossa redditurus, inclusit. „ Iterum: "Insepultus jacebis, at tu combustus; at tu obrutus; at tu inclusus; at tu putridus; „ at tu evisceratus & constrictus; at tu traditus lapidi, qui te paulatim edat & exsiccet. — Sepulcra obrendaria.

§. CXLIII.

Quodsi in observationibus nostris, ad Aram Remigio-Alsaticam, multa Legionis XXII. monumenta passim superesse, supra (*l*) ostendimus, plura Legionis VIII. in nummis, (*m*) marmoribus & cippis hinc inde, & in vicinia præsertim nostra, celebrari fatendum est. Tribuni, Centuriones, militesque ejus frequentem sui reliquerunt memoriam. Hos inter primus occurrit *L. Fabius*, *Legionis VIII. Centurio*, sub Julio Cæsare, Gallicum bellum gerente. (*n*) — Leg. VIII. milites.

(*d*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. VII. Cap. XLVII. & L.
(*e*) GRUTER. *Inscript.* pag. 476. num. 5.
(*f*) Lapidem, qui extat Urbini, profert GRUTERUS *Inscript.* pag. 485. num. 8. ubi in C. Vesnii Vindicis, qui Tribunus militum Legionis VIII. tum fuit, Epitaphio hæc diserte leguntur.
(*g*) *Observation. ad Columbar. libertorum Liviæ*, pag. 51. edit. Venet.
(*h*) *Inscript.* Cap. IV. pag. 251. num. 33.
(*i*) Vox *obrendarium* nonnisi in Inscriptionibus legitur. Vid. FABRETTI *Inscript.* pag. 15. & GRUTER. pag. 607. JAC. GUTHERIUS *de Jure Manium* Lib. II. Cap. XXIV. pag. 338. *obrendarium* ab *offerendo* derivat, quasi *offerendarium*: FABRETTUS fictiles sarcophagos fuisse putat, quales apud GRUTER. pag. 607.
(*k*) *De remed. Fortuitor.*
(*l*) Pag. 444. §. XX.
(*m*) In M. Antonii Triumviri nummis inter viginti quatuor Legiones, singulis nummis celebratas, extat quoque Leg. VIII. cum duobus signis militaribus, inter quæ Aquila.
(*n*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. VII. Cap. XLVII. & Cap. L.

MONUM.

Sub Augusto Imp. *C. Octavius C. F. Verus à signis Legionis VIII.* hoc est signifer, in cippo Reatino (*o*) memoratur.

Sub Tiberio Imp. *P. Cornelius L. F. Scipio Legatus Legionis VIII.* in lapide Brixiano (*p*) legitur.

Sub Claudio Imp. *C. Gavius L. F. Stel. Silvanus Primipilaris Leg. VIII. Aug.* in lapide Taurini. (*q*)

Sub Vespasiano *C. Julius, C. F. Boltinia Longinus, domo Philippis-Macedonia, Veteranus Legionis VIII. Aug.* Romæ occurrit (*r*)

Sub eodem *Tullius Varro Trib. milit. Leg. VIII. Aug. Legatus Divi Vespasiani Leg. VIII. Geminæ* in marmore Romano, (*s*) cujus Inscriptio quidem truncata; at nomen P. Tullii Varronis filii, marmor ponentis, indicat nobis nomen Parentis.

Titi Vespasiani temporibus Tribunus Legionis VIII. in Lapide Castulensi Hispaniæ (*t*) indicatur, sed nomen decussum.

Sub Antonino Pio *L. Neratius C. F. Vol. Proculus Tribunus militum Leg. VIII. Gem.* Sæpini in Samnio; (*u*) item Urbini, (*x*) *C. Cestius C. F. Stel. Sabinus Centurio Leg. VIII. Aug.* legitur. Sub eodem Imperatore Consule IV. & M. Aurelio Consule II. hoc est, An. Urb. DCCCXCVIII. Æræ Chr. CXLV. *M. Aurel. Cl. Pompejanus miles Leg. VIII. Antoninianæ Aug. Kal. Jan.* in Moguntiacensis Agri marmore (*y*) comparet.

Sub Augustis, Antonino & Vero, qui imperare simul cœperunt An. CLXI. Didius Julianus, miles Leg. VIII. Antoninianæ, Canstadii ad Nicrum, ab APIANO, (*z*) CRUSIO, (*a*) GRUTERO, (*b*) REINESIO, (*c*) ECKARTO, (*d*) &, qui ex ipso lapide Epigraphen descripsit, PREGIZERO, (*e*) memoratur.

Sub Commodo *C. Vesnius C. F. Stel. Vindex Tribunus militum* fuit *Leg. VIII. Aug.* quo militante quum liberata esset Novia obsidione, Legio pia, fidelis, constans, Commoda, cognominata est. &c. (*f*) Verba sunt Inscriptionis, Urbini positæ, cujus municipii Vesnius fuerat Patronus.

§. CXLIV.

Alii. Sed & viri, multiplicibus muneribus in provinciis urbibusque conspicui, qui in Legione VIII. aliquandiu militaverant, passim recensentur in saxis. Hos inter eminet *L. Jul. Brocchus Valerus Bassus, Tribunus Militum Legionis VIII. Aug.* multis dignitatibus, quas gesserat, clarus, qui Genavensibus *Lacuus* vicinos dedit. Lapidem, in quo Tribunus hic legitur, Curia Genevensis asservat, quem VERNETIO, Humaniorum Literarum illius urbis Professore celeberrimo, multis amicitiæ testimoniis mihi carissimo, comitatus inspexi, & percupidus legi: (*g*)

L. IVL. P. F. VOL. BROCCHVS VAL.
BASSVS PRAEF. FABR. BIS TRIB.
MIL. LEG. VIII. AVG. II. VIR IVR. D.
IIIVIR LOC. P. P. AVGVR. PONTIF. IIVIR.
FLAMEN IN COL. EQVESTRE VIANIS
GENAVENSIBVS LACVVS (*h*) DAT.

In

(*o*) GRUTER. pag. 1031. num. 6. Signiferos suo tempore Draconarios nuncupatos, monet VEGETIUS *de Re milit.* Lib. II. Cap. VII.

(*p*) Idem pag. 397. num. 5.

(*q*) GABR. SYMEONI in libro: *Illustratione de gli Epitaffi & Medaglie antiche*, pag. 9. conf. GRUTERUS pag. 416. num. 1.

(*r*) Idem *Inscript.* pag. 546. num. 2.

(*s*) Idem pag. 476. num. 5.

(*t*) Idem pag. 498. num. 10.

(*u*) Idem pag. 441. num. 4.

(*x*) Idem pag. 387. num. 8.

(*y*) HUTTICHIUS *Collect. Monum. Mogunt.* num. 31. APIANUS in *Inscript.* pag. 481. GRUTERUS pag. 108. num. 1. & pag. 1075. num. 10. REINESII *Inscript.* pag. 163. ECKARTUS *Rer. Francicarum* Lib. I. pag. 10. sqq.

(*z*) *Inscript.* pag. 461. sed corrupte.

(*a*) *Annal. Suev.* Lib. IV. Part. I. pag. 81.

(*b*) *Inscript.* pag. 4. num. 7.

(*c*) *Inscript.* pag. 163.

(*d*) *Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 10.

(*e*) *Suevia & Wirtembergia Sacra*, pag. 216. Inscriptio hæc apud BEYELLIUM in BARTHII *Adversariis* Lib. LII. pag. 2428. bis legitur, tanquam diversa.

(*f*) GRUTER. pag. 485. num. 8.

(*g*) Historiæ Sabaudicæ Scriptor GUICHENONIUS Lapidis hujus epigraphen dedit corruptam, at genuinam nuperi *Sponianæ Genevensium Historiæ* Emendatores & Editores Tom. II. pag. 325. ubi in penultimo versu VIANIS, sex annis explicari posse ingeniose conjicitur.

(*h*) *Lacuus* pro *lacus*, uti *domuus* pro *domus* apud GRUTERUM pag. 1151. num. 4.

MONUM.

In lapide autem Tarraconensi (*i*) *M. Atilius*, *M. F. Fab. Lucilius Petus*, *Legionis VIII. Aug. Legatus.* In Nemausensi, *Q. Solonius Q. F. Vol. Severinus Tribunus militum* ejusdem Legionis. (*k*) In Romano, *L. Æmilius L. F. Cam. Karus*, itidem *Tribunus militum* Legionis VIII. (*l*)

Centuriones in eadem occurrunt: *P. Talpidius Clemens*, qui cum militibus suis Jovi & Herculi Saxaoo votum ara posita solvit, quæ seculo hoc apud Lotharingos detecta. (*m*) *T. Helvius T. F. Salinator* in Tarvisino Saxo; (*n*) *L. Favonius Seccianus* in alio silvæ Ottonianæ; (*o*) *M. Aurelius M. F. Pap. Lucilius Poetavione* (*p*) *ex singularibus* (*q*) *Imp. Leg. VIII. Aug.* &c. in agri Tarraconensis cippo legitur. (*r*)

Veterani Legionis VIII., *T. Curtiacus T. F. Lem.* Item *Aurelius Severus*, item *Cn. Numerius Cn. F. Val. Fronto Veteranus Eques* ejusdem Leg. VIII. primus in Ravennatensi, (*s*) secundus in Tarraconensi, (*t*) tertius in Veneto, (*u*) Lapidibus superstites sunt. Apud Insubres vero *Cantius Mocitius Veteranus Leg. VIII. Aug. VI vir Decur. sibi & Cantio Magio Patri Veterano Legionis ejusdem* posuit Monumentum. (*x*)

Ex Militum denique ordine, *L. Æmilius Pudens*, io oppidi Emeritæ Agro; (*y*) *C. Julius Vettius Augusta Vindelicum*, in Saxo Romano; (*z*) *M. Julius M. F. Vol. Paternus*, *Aquis Sextiis* ortus, in Lapide Spoletano; (*a*) denique *L. Veratius Paternus miles Leg. VIII. Aug.* in Monumento Pforzhemiano (*b*) memorantur. Postremam enim hanc Inscriptionem, quæ ubique corrupta & mutilata legitur, M. LEG. V. IN. AUG. S. L. M. ita restituendam existimo: M. LEG. VIII. AUG. V. S. L. M. *Miles Legionis VIII. Augusta votum solvit libero munere.*

§. CXLV.

Ex documentis his Præfectorum & militum Legionis VIII. constat, eam Antonino IV. & M. Aurelio II. Coss. adeoque An. Chr. CXLV. in agro Moguntinensi habuisse stativa; eandem sub Antonino & Vero Augg. adeoque inter annos Chr. CLXI. & CLXIX. ad Nicrum, prope Canstadium (*c*) oppidum, sua castra tetendisse. PTOLEMÆUS Geographus, Antoninorum temporibus scribens, eandem Legionem VIII. uti vidimus, ponit Argentorati; quæ omnia non de tota Legione, sed de cohortibus ejus intelligenda. Scilicet Legio non uno in loco conjunctim, sed in plures stationes fuit dispersa. In superiore Germania pars ejus apud Argentoratum, pars apud Moguntiacum, pars denique trans Rheoum in limite Romano, sive ad Vallum illud super Nicrum, suas stationes habuerat; quod & aliis Legionibus contigit. Omnis Rhenus nonnisi Legionibus octo quum custodiretur, oon potuit non fieri, ut cohortes Legiooum passim essent dispersæ; indeque porro factum, ut uno eodemque tempore diversissimis in locis eadem Legio tendere diceretur; quod Legioni nostræ Octavæ haud dubie contigit, quæ Antoninorum ævo in nostris his tractibus, cis & trans Rhenum, quum sua stativa habuisset, pars ejus ad Argentoratum, pars alia ad Nicrum alibique, sua castra tetenderat.

Stativa Leg VIII.

(*i*) GRUTER. pag. 367. num. 2.

(*k*) Idem pag. 470. num. 6.

(*l*) Idem pag. 1025. num. 2.

(*m*) MONTFAUCON *Antiquité Expliq.* Tom. II. Supplem. pag. 50.

(*n*) GRUTER. pag. 544. num. 1.

(*o*) APIANUS pag. 460.

(*p*) Urbs Pannoniæ superioris, memorata *Itinerario Anton.* hodie *Pettau*, in Stiria.

(*q*) Singulares equites in monumentis frequenter occurrunt; si non cum *Selectis* & *Ablectis* iidem, illis certe similes. Ala Singularium, à Vitellio excita, in partes Vespasiani transgressa est. TACITUS *Hist.* Lib. IV. Cap. LXX. Vid. SCHELIUS *ad Hygin. Grom.* pag. 45. & 160. REINESIUS ad *Inscript.* I. 16. GORIUS ad *Inscript.* DONII, Class. VI. pag. 18. Jo. GOOOFR. RICHTER in *Exegesi Inscript. antiq.* Lipsiæ 1739. edita.

(*r*) GRUTER. pag. 129. num. 5.

(*s*) Idem pag. 1107. num. 9.

(*t*) Idem pag. 522. num. 5.

(*u*) Idem pag. 442. num. 7.

(*x*) Idem pag. 385. num. 2.

(*y*) Idem pag. 519. num. 1.

(*z*) Idem pag. 548. num. 5.

(*a*) Idem pag. 548. num. 5.

(*b*) In BEYSLEII *Inscript.* apud BARTHIUM *Adversarior.* Lib. LII. Cap. I. Item apud REINESIUM *Inscript.* Class. I. Inscr. XVI. MAJUM in *Annot. ad Vitam Reuchlini* pag. 103.

(*c*) Ingeniosa & verisimilis est conjectura HEROLDI, qui originem nominis *Canstat* à Legionis VIII. *Antoniniana stativis* derivat: siquidem ex *Leg. Ant. Stat.* si abjicias *l* & *e*, quæ restant, nomen oppidi componunt. APIANUS adjicit alium ejusdem loci lapidem, ubi *Severus Mil. Leg. XXII. Antoniniana* occurrit, claro indicio, duas has Legiones ad Nicrum excubuisse.

Legio hæc Octava denique universa Bassiano Caracallæ Monumentum, ad Tubiogam Sueviæ, ubi repertum, erexit, quod Heroldus *de statu Legionum in veteri Germania*, (*d*) & ex eo Crusius (*e*) produxit, cujus hæc Epigraphe: IMP. CÆS. DIVI L. SEPT. SEVER. P. PERT. AUG. PARTH. ARAB. ADIABEN. P. M. (*f*) AUREL. ANTONIN. AUG. SARMAT. MAX. GERM. MAX. DAC. MAX. ARMEN. MAX. BRITAN. MAX. ARAB. MAX. ALEMAN. MAX. PARTH. MAX. P. F. PONT. MAX. TRIB. POTE. VI. COS. PROCOS. PERPET. LEG. VIII. ANT. AUG. P. F. (*g*) EIUS. NUM. DEVOT. PRIN. OPT. FORTISS. Q.

Sarcophagorum, Argentorati repertorum, occasione porro annoto, Spiræ Nemetum, extra Portam Ægidianam, seculo nostro sepulcretum Romanum sese obtulisse, in quo plurima vasa & pateræ rubri coloris, pleraque confracta, comparuerunt. An. MDCCXLI. autem ibidem sarcophagus se lapideus prodidit, (*h*) quem quum Spirenses aperuissent, inventum est sceleton candidissima calce circumdatum, cum vasculis vitreis & circulo corneo nigricante, cujus circumferentia exterior floribus fortean inserendis, uti apud Gorium (*i*) *Deliæ serta date*, crinibusque ligandis perforata. Juvenile enim corpus fuisse, dentes omnes residuæ indicarunt. Caput mortuæ versus septentrionem erat directum.

Affinitatis causa subjungere heic denique libuit, quæ Ægidius Bucherius (*k*) de sepulcro, Cerisiaci in Artesia An. MDCXV. detecto, hunc memoravit in modum: "Inerant ternæ majores urnæ, ex cristallo prisco fere cæruleo; quarum una vinum „ continebat, coloris nondum, sed saporis prorsus evanidi: altera cineres & ossium „ adultorum reliquias: tertia nescio quid aliud. Inerat & lanx una testacea, velut „ carnibus, vetustate absumptis, adhuc imbuta, cujus fundo medio insculptum lege„ batur: VIRTUTI. SYLVINI. Junctum erat salinum. (*l*) „ Monumentum sepulcrale, quod cum Argentoratensibus nostris, quoad interiora, aliquid habet commune.

CAPUT XII.

MONUMENTA LITERATA ALSATIÆ MISCELLA.

§. CXLVI.

ARGENTOUARIÆ.

Epitaphium Argentouariense.

MUtilum sepulcrale saxum inter veteris Argentouariæ ruinas reperi, cum hac Inscriptione:

D. M.
EIRMI
O. M. F.

Supra Inscriptionem insculpta est juvenis protome; reliqua lapidis interierunt, quibus facile caremus.

GERSTHEMII.

Gerstheimensis servus. Tab. I. num. 2.

SErvi tunicati & bullati, sinistra marsupium tenentis, Iconismum ex lapide antiquo, in villa *Gersheim* reperto, Tab. I. num. 2. expressi. Imagini tabella subjecta est, cui nomen *Glabro* insculptum. Tunica ejus manicata & brevis, atque hinc vere Gallica est, quam Martialis (*m*) poetice *Pallam Gallicam* vocat:

Dimidiasque nates Gallica Palla tegit.

Tunica

(*d*) Cap. VIII.

(*e*) *Annal. Suev.* Part. I. Lib. IV. Cap. XII. pag. 91.

(*f*) Hic vel lapicidæ vel descriptoris incuria omissa est litera F. *Filio.* Hæc enim nisi addatur, claudicat Inscriptio. Vel, si mavis, litera P, quæ literam M, præcedit, mutanda in F, tumque pro *Pontificis Maximi* siglis priores lineæ hunc explicandæ in modum: *Imperatori Cæsari Divi Lucii Septimii Severi Pii Pertinacis Augusti Parthici Arabici Adiabenici Filio Marco Aurelio Antonino Augusto* &c. &c. Hæc ratio Inscriptionis conformis est illi, quam in Columna Leugari Durlacensi legimus.

(*g*) *Legio Octava Antoniniana Augusta Pia Fidelis ejus numini devota.*

(*h*) Litzelius in *Descriptione Sarcophagi* hujus German. edita Spiræ 1748.

(*i*) *Inscriptio* inter *Florentinas* Gorii pag. 75.

(*k*) *Belg. Rom.* Lib. I. Cap. II. pag. 25.

(*l*) Sal, mortuis additum, superius ostensum est.

(*m*) Lib. I. *Epigram.* XCIII.

Tunica hæc manicata, usque ad nates demiſſa, ex earum genere eſt, quæ à Strabone, (n) ubi de Gallorum moribus agit, appellatur *Chirodota*. Hominis, in lapide ſculpti, conditionem quum Epigraphe taceat, ex circumſtantiis de ea judicandum. *Glabro* ſervile nomen eſſe videtur, quod cum Glabrionum familiæ nomine ex Acilia gente, præter paranomaſiam, nihil habet commune. Noſter ſuum nomen accepit, non quod ipſe Glaber (o) eſſet; quum imago ejus contrarium doceat; nec alios quod redderet Glabros. Ipſe ſi Glaber, absque pilis fuiſſet, dativo caſu vocem Glabro enuntiatam crederes. Talis ſervus erat *Lucrus Glaber*, *Antoniæ*, *Druſi* uxori, *ab Cyato*, uti vetuſta Tabula Florentina prodit. (p) Nec ſervus erat noſter ex illis, qui glabrabant alios, illisve depaſcebant pilos: talis enim ſervus vocabatur *Glabrator*, aut *Glabrarius*. Ita inter officia Domus Auguſtæ erat *Ornator Glabrarius*. (q) Nominandi caſu noſter dicitur *Glabro*.

De ſervorum nominibus immenſa propemodum tractatio eſſet, quum pene infinita & ad libitum facta. Pleraque duarum ſyllabarum, ut *Syrus*, *Geta*, *Dromo*, *Stychus*, & noſter *Glabro*. Tunica brevis manicata, absque ullo ſago, vel chlamyde, ſervilis quoque conditionis ſatis indicat hominem. Veterum Mediomatricorum, trans Vogeſum, imagines, quæ apud Meurissium (r) occurrunt, non tunicis modo, ſed & ſagis indutæ cernuntur omnes, quod ex honoratiorum, certe ingenuorum, ordine eſſent: quod & de Mediomatrico illo dixerim, cui ſubſcriptum eſt: CARO, cujusque lapis ſimilis fere noſtri Glabronis, niſi quod alter ille ſagatus exhibeatur, ſago ſupra tunicam immiſſo. Crumena, quam noſter ſiniſtra tenet, vel bulga Gallica eſt, de qua ſupra in Mercuriis Alſaticis actum; vel illud genus marſupii, quod vocabatur *Paſceolus*; ſaceulus nempe, vel *folliculus*, ex aluta paratus, qua voce Plautus, (s) Lucilius, Cato (t) atque Festus (u) utuntur. Verum enimvero bulla, quæ à Glabronis noſtri collo dependet, hominem ex conditione ſervili eximere videtur; quando bulla aurea pueris prætextatis à collo ſolebat ſuſpendi: qui ephebi quum fierent, Laribus eam ſolebant appendere. (x) Quodſi tamen Asconium Pedianum (y) & veterem Juvenalis Scholiastem (z) audias, libertinis quoque bulla, ſed ſcortea, dabatur. Ita enim hic ſcribit: *Antiquitus nobilium Pueri bullas aureas habebant; pauperum de loris, ſignum libertatis.* Sola ergo bulla Glabronem ſervorum libertorumve non eximit numero, ſed honoratiori eum modo claſſi ſervorum adſcribit. Ulpianus tres viſus eſt ſervorum differentias poſuiſſe, quum ait: "Etenim multum intereſt, qualis ſervus ſit, bonæ „ frugi, ordinarius, diſpenſator; an vero vulgaris, vel mediaſtinus, an qualis qualis. (a) „ Poſtremi hi, *quales quales* dicti, infimæ & miſerrimæ conditionis inter ſervos erant, qui nervo & compedibus vincti villarum ergaſtulis continebantur. *Vulgares* & *mediaſtini*, nulli certo miniſterio deſervientes, melioris paulo conditionis, quam præcedentes, fuerunt. Glabro noſter, ſi non libertus, honeſtiſſimum tamen ſervitutis locum tenuit. Locularius diſpenſator nempe, qui loculos tenuit, uti Arcarius (b) diſpenſator, qui arcæ præfectus. Arca ſtataria fuit, loculi mobiles & geſtatorii. Concludimus, Glabronis miniſterium fuiſſe, crumenam vel paſceolum geſtare ad nutum domini. Ita apud Plautum (c) Soſicles Meſſenionem ſervum alloquitur: *Ego iſtuc cavebo: cedo dum mihi huc marſupium.*

§. CXLVII.

(n) Lib. IV. pag. 300.

(o) De Glabris his Seneca *de brevitate vitæ* Cap. XII. "Quanta celeritate, ſigno dato, Glabri „ ad miniſteria diſcurrunt. „ Variis enim & multiplicibus officiis erant deſtinati.

(p) Apud Cl. Gorium, de omni re antiquaria præclare meritum, *Inſcript. Florentin.* pag 406. ubi ſphalmate Marmorarii *Cyato* pro *Cyatho*.

(q) Vetus Inſcriptio:
DIOPHANTVS TI. CAESARIS ORNATOR. GLABR.
Scaliger in *Not. ad Manilium* IV. 151.

(r) *Hiſt. des Eveques de Metz.* pag. 9. ſqq.

(s) *Rudent.* V. 2. 27.

(t) Apud Nonium II. 635.

(u) Festus *Phaſcola* eſſe ſcribit, quas alii vocant *Peras*. Videtur eſſe originis Græcæ à *φάσκωλος*. Vid. Turnebi *Adverſarior.* III. 2. Meursius in *Exercit. Crit.* Part. I. Cap. I.

(x) Persius *Satyra* V. vers. 32. *Bullaque ſuccinctis laribus donata pependit.* Vid. Franc. Ficoronius in *Diatriba de Bulla Aurea* Italice edita Romæ 1732.

(y) *Not. ad Ciceronem* pag. 107.

(z) *Ad Satyram* V. 165.

(a) Servorum differentiam annotat quoque Cicero in *Paradoxis*. Conf. Titus Popma *de Operis Servorum* pag. 14. ſq. Josephus Laurentius Lucensis in *Polymathia* Lib. I. Diſſert. VIII.

(b) Meminit Arcarii Scævola Leg. XLI. ff. *de Fideicommiſ. Libert.*

(c) In *Menæchmis*. Adde quæ de Q. Labeone quodam Gellius Lib. XX. Cap. I. retulit. Gualtheri Donaldsoni *Oeconomica*.

§. CXLVII.

ARGENTORATI.

Monumentum Juliani Imp.

JUliani Imperatoris Augusti decurtatum Marmor superiore seculo extitit Argentorati, quod Mabillonii (*d*) atque Schilteri (*e*) temporibus San-Stephaniani Sacrarii muro exteriori insertum hoc seculo disparuit. Illorum ergo fide Inscriptionem producimus:

IVLIAN
AVG. PR
OVINC.

Juliano Augusto Provincia scil. Germaniæ Primæ. Fragmentum hoc est Monumenti, quod Provinciales Germaniæ Primæ Juliano posuerunt, postquam ex Cæsare factus esset Augustus. Ob victoriam quidem, ab Alemannis ad Argentoratum An. CCCLVII. reportatam, exercitus Cæsarem Julianum proclamavit *Augustum*; qui dignitatem tum recusavit, teste Ammiano; (*f*) eamque demum An. CCCLX. exeunte, vel ineunte An. CCCLXI. suscepit in Galliis; quo ipso anno periit Constantius, solo imperante Juliano, & An. CCCLXIII. in Persia periturus. Intra hoc triennium ergo Lapis noster positus est, & quidem, ut videtur, postquam victor ex Alemannia in oras has Cis-Rhenanas rediisset. (*g*) Castellum Romanum eo loci stetisse creditur, ubi Monasterium S. Stephani, in quo Lapis repertus. Diceres ergo Monumentum in ipso castello fuisse erectum. Ex Julianeis Epigraphis, quarum aliquas producit Gruterus, (*h*) illam, quæ Seniæ apud Longobardos est, Lectori proponam, quippe quæ cæteris dignior memoratu est.

IMP. CAES.
DN. FL. CL. IVLIANO
P. F. VICTORI. AC
TRIVMPHATORI
SEMPER. AVG. P. M.
IMP. VII. CONS. III.
BONO. R. P. NATO
PATRI. PATRIAE
PROCONS.

Julianus Consulatum III. gessit, quum fieret Augustus, Consulatu IV. autem occubuit. Similis occurrit apud Maffejum (*i*) in Columna Milliaria, quæ in peninsula Sirmione reperta est.

§. CXLVIII.

Miles. Lepontius.

Inter profana Alsatiæ Romanæ Monumenta Lapis est, quem An. MDCCXXXVII. Argentorati in cella subterranea reperi, cujus iconismum Tabula prima Monumentorum exhibeo. Saxum anaglyptici operis, in quo tunicatus, chlamydatus, galeatus, caligatus, cum ense appenso, Miles est, dextra qui lanceam, sinistra clypeum tenet, ad cujus latus sinistrum ponitur signum militare, in quo gallus gallinaceus stat. In margine Lapidis legitur:

Tab. I. num. 4.

LE .·.· ONTIVS.

Habitus & armatura militis eo schemate sistuntur, quo Diodorus Siculus (*k*) milites Gallos describit. "Arma illis (Gallis) sunt scuta ad staturam hominis porrecta. „ . . . Quidam æneas bestiarum imagines, tam ad defensionem quam ornatum affabre „ factas, præferunt. Æneis præterea galeis cum magnis appendicibus ad prolixam ostentationem

(*d*) *Annalium Benedictin.* Tom. I. pag. 493.
(*e*) *Ad Kœnigshov. Chron.* pag. 1124.
(*f*) Lib. XVI. Cap. XIII. & Lib. XX. Cap. III. X.
(*g*) Vide supra Annales pag. 411.
(*h*) *Inscript.* pag. 285.
(*i*) *Musei Veronensis* pag. 105. num. 5.
(*k*) *Bibliotheca* Lib. V. pag. 307. & 310. Edit. Wechel.

tionem factis, capita muniunt. Nam vel cornua affixa, vel avium quadrupedumque „ facies in illis expressas habent &c. Pro ensibus spathas gerunt oblongas. . . Hastas „ præ se ferunt, lanceas illis dictas, quarum cuspis ferrea longitudine cubitum æquat. . . . „ Tunicas gestant & braccas sive caligas. „ Diceres Diodorum, quum hæc scriberet, militis nostri effigiem habuisse præ oculis. Brevius rem expediunt LIVIUS (*l*) & STRABO. (*m*) Ille de Gallis ita perhibet: "Procera corpora, promissæ & rutilatæ „ comæ, vasta scuta, prælongi gladii. „ Strabo autem: "Armatura Gallis pro corpo- „ rum proportione, gladius longus, ad dextrum dependens latus: scutum longum; „ lanceæ pro ratione, & meris, (*n*) tragulæ genus.

§. CXLIX.

Vestitum Militis nostri diximus tunica constare & sago. Tunica laxa est, cujus manicæ cubitum fere attingunt, inferior ejus pars autem infra genua descendit, atque cincta est cingulo laxiore. Sagum vel chlamys, fibula humero dextro constricta, sinistrum humerum atque brachium tegit, retroque dorsum descendit ad talos. Longius hoc sagum ex illo genere videtur esse, quod Galli Celtica sua lingua *Gannacounna* (*o*) appellarunt. Caligæ pedem & tibiam omnem militis nostri ita contegunt, ut earum extremitas ultra tunicæ fimbriam ascendat. Vestes militares.

Galeam quod attinet, illa à casside distinguebatur antiquitus: galea ex corio, cassis ex ære; plerumque tamen indiscriminatim accipiuntur. Galeis illustrioris animalis cujusdam, ut leonis, pardi, gryphi vel avis, facies formave dabatur, illisque demum imposita crista, simplex vel duplex, triplexve. Militis nostri cassis, totum caput bene muniens, noctuæ faciem exhibet, quales cassides Palladi in nummis Græcorum impositas cernimus; à casside crista simplex & longior incurvata defluit.

Clipeus militis nostri, more Gallico, grandior & quidem rotundus est: in marmoribus Parisiensibus, An. MDCCXI. detectis, visuntur oblongi, qui frequentius *Scuta* vocantur. (*p*) *Vasta scuta* Gallis adscribit LIVIUS; (*q*) à STRABONE (*r*) tribuitur illis *θυρεὸς μακρὸς*, *Scutum longum*. Nostri scutum ingens & amplum, sed rotundum est, manubrio vel ansa, qua sustinetur, instructum. Magnitudo clipei fecit, ut miles non opus haberet thorace. Ovata scuti forma apud Romanos magis invaluit, ut & illa concava, imbricum instar facta, ut ex Columna Trajana discimus.

§. CL.

Ensis, quem miles noster gestat, talis est, qualem LIVIUS, (*s*) DIODORUS (*t*) Arma. atque STRABO (*u*) describunt, prælongus nempe, sed non acuminatus. Idem enim LIVIUS alio loco (*x*) annotat, in pugna Cannensi Gallos & Hispanos ejusdem pene formæ gestasse clipeos, sed gladios eorum fuisse dissimiles; eo quod Gallorum oblongi & non acuminati. Unde Galli cæsim magis, quam punctim feriebant. Strabo, uti vidimus, observat, Gallis in usu fuisse gladium longum, qui ad dextrum latus pendeat; militis nostri ensis nec à dextro, nec à sinistro latere, sed inter utrumque antrorsus ita pendet, ut ab umbilico sinistrum versus pedem descendat. Hastas Gallicas Diodorus & Strabo *λόγχας* appellant. Hasta (*y*) militis nostri geniculata est, & quidem ferro præfixa, non amentata, uti plerumque peditum hastæ, qui ita hastis feriebant, ut è manibus non dimitterent, sed ope amenti, sive coriacei ligaminis, retraherentur emissæ. Pilum tale non amentatum apud Gallos in usu fuisse, annotat quoque Strabo.

(*l*) *Decad.* IV. Lib. VIII, Cap. XVII.

(*m*) Lib. IV. pag. 300. ubi ita: Ὁπλισμὸς δὲ σύμμετρος τοῖς τῶν σωμάτων μεγέθεσι. Μάχαιρα μακρὰ, παρηρτημένη παρὰ τὸν δεξιὸν πλευρὸν, καὶ θυρεὸς μακρὸς, καὶ λόγχαι κατὰ λόγον, καὶ μάδαρις παλτοῦ τι εἶδος.

(*n*) *Meris*, intelligitur instrumentum illud bellicum *Materis*, de quo infra.

(*o*) Apud VARRONEM *de Lingua Latina* Lib. IV. pag. 40. HONORAT BOUCHE *Histoire de Provence* Tom. I. pag. 85.

(*p*) Clipei plerumque rotundi, scuta vero oblonga, voces tamen confunduntur plerumque.

(*q*) *Decad.* IV. Lib. VIII. Cap. XVII.

(*r*) *Geograph.* Lib. IV. pag. 100.

(*s*) *Decad.* IV. Lib. VIII. Cap. XVII.

(*t*) Vide supra not. (*k*)

(*u*) Loco cit.

(*x*) *Decad.* III. Lib. II.

(*y*) Hasta & lancea non differre videntur re ipsa, sed fere nomine tantum; lancea enim Gallicæ vel Hispanicæ originis creditur, quum Romanum nomen sit hasta.

MONUM.

Hasta altior ipso milite est, adeoque sex pedum circiter. Ita in Trajani anaglyphis, Arcui Constantini M. Romæ insertis, hastæ visuntur. Longitudo earum sub M. Aurelio imminuta; sub Constantino & Theodosio vix IV. pedes excessit. Unde anaglyphum nostrum ad seculum primum referre vix dubito. Apud Gallos olim species hastæ in usu fuit, quam Celtica sua lingua *Gæsum* (z) vocabant. Militis nostri hasta an hujus generis sit, dubium me reddit VIRGILIUS, (a) ex quo discimus, una manu duo gæsa gestari potuisse: *Duo quisque Alpina coruscat gæsa manu.* Tragula seu jaculum Gallorum, quod vocabatur *materis*, (b) apud CÆSAREM *matara*, *tragula*, (c) apud STRABONEM (d) *maris*, trahi huc nequit, quod Strabo illud a lancea aperte distinguit.

§. CLI.

Signum militare.

Militare denique signum, quod ad latus sinistrum militis nostri stat, gallum gallinaceum in extremitate sustinet. Antiquitus aquilæ, lupi, equi, minotauri, apri, (e) signa erant Legionum apud Romanos, quorum simulacra singulos ordines anteibant. Postea in acie aquila sola portabatur, cætera signa relinquebantur in castris. Consulatu suo secundo Marius aquilam, reliquis abdicatis, servavit, quam summæ hastæ impositam portavit Aquilifer. (f) Posteriori ævo, signis in totum abdicatis, dracones usurpatos tradit VEGETIUS. Victoriæ alatæ signum sub Trajano in Romanorum acie portatum fuit, ejusdem plane, sed majoris, formæ, quale nos supra Tab. VI. num. 7. ex Museo nostro exhibuimus, id quod Columnæ Trajanæ toreumata docent. (g) Pertica, sive hasta, super qua gallus stat, ornata fuit clipeolis, totam fere hastam tegentibus, qui Deorum & Imperatorum principumque Virorum imagines, & alia hujus generis, (h) referebant. Unde apud SUETONIUM (i) legimus, Artabanum, Parthorum Regem, aquilas & signa Romana, Cæsarumque adorasse imagines. HERODIANUS (k) autem Maximini, à militibus occisi, mortem referens, imagines illius de signis militaribus quoque detractas fuisse annotat. Non transeundi heic silentio Triumviri Antonii nummi, in quibus navis & remiges, cum Inscript. *Ant. Aug. III. Vir. R. P. C.* In postica vero est aquila legionaria, inter duo signa militaria, cum Epigraphe: *Chortium Prætoriarum.* (l)

§. CLII.

Nomen nationis.

In superiore parte Lapidis legitur: LEPONTIUS. Vocem hanc præcesserant aliæ, summitati Lapidis, juncti olim, dein abscissi, insculptæ. Nomen nationis fuit, ex qua miles noster ortus. In Rhætica enim Lepontiorum (m) natione oritur Rhenus, quem à Lepontiis per Nantuatium, Helvetiorum, Rauracorum, Tribocorum &c. fines defluere, scribit Cæsar Dictatur. *Notitia Imperii Occident.* (n) multorum militum & Cohortium nomina exponit, qui ad Rhenum, Menapii nempe Tabernis, Pacenses Saletione, uti vidimus, excubabant. *Lepontii* Argentorati eo tempore præsidiu esse potuerunt, quo miles hic decessit atque monumento ornatus est. Militis ergo nostri nec nomen, nec munus, quod in militia gessit, cognoscimus. Gregarium non dixerim, quod

(z) Gallicam vocis & instrumenti hujus bellici originem in dubium vix licet vocare. De Orthographia quæritur. *Gæsum* & *Gesum* indiscriminatim scribi posse DAUSQUEJUS existimat *Orthograph.* Part. II, in hac voce. VOSSIUS in *Etymologico* stat pro *Gæso.* Gallicum telum alii Hispanis, SILIUS ITALICUS vero *Pœnicor.* Lib. II. vers. 444. Afris, LIVIUS XXVI. 6. Numidis, at Lib. IX. 36. Gallis, Romam diripientibus, adscribit. A Gallis certe viros fortes *Gesos* appellatos fuisse, SERVIUS *ad Virgilii* Lib. VIII. vers. 662. docet. *Alpina Gæsa* VIRGILIUS appellat: Alpes autem à Gallis occupatæ. Sed & CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. III. Cap. IV. *Gæsa* Gallis attribuit. Conf. DRAKENBORCH *ad Silii Ital.* locum alleg.

(a) Lib. VIII. *Æneid.* vers. 662.

(b) *Auctor ad Herennium* Lib. IV.

(c) *Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXVI. AGOBARDUS in Libro *contra Judicium Dei* Cap. VI. *Mataram* appellat.

(d) Lib. IV. pag. 301.

(e) Ursus & aper in signis militaribus arcus triumphalis Arausionensis comparent, cujus iconismus apud JOSEPHUM DE LA PISE *Histoire des Princes & de la Principauté d'Orange* pag. 26. sqq.

(f) PLINIUS Lib. X. Cap. IV. VEGETIUS *de Re Militari* Lib. II. Cap. XIII. LAZIUS *de Republ. Rom.* Lib. VII. LIPSIUS *de Re Milit.* Lib. IV. Cap. III. 5. 9. HUGO *de Militia Equestri* Lib. II. Cap. IV. DAUSQUEII *Notæ ad Silium* pag. 248. sqq.

(g) Tale ex Rolandina Cimeliotheca æri incisum exhibet MICH. ANGELUS CAUSEUS in *Dissert. de signis militaribus*, *Thesauri Græviani* Tom. X. pag. 1528.

(h) Clypeolis his varia insculpebantur. Romæ attuli æneum hujusmodi deauratum clypeolum, signiferæ olim hastæ infixum, ubi Dea caput dextra gerens, figuræque sedenti offerens visitur. Sed & in exercitu Rom. præferebantur perticæ, in quibus Imperatoris imago. Hastiferi illi dicebantur *Imaginiferi.* VEGETIUS *de Re Milit.* Lib. II. Cap. VII.

(i) SUETONIUS *Calig.* Cap. XIV.

(k) Lib. VIII. Cap. V.

(l) *Chors* & *Cohors* promiscue dicitur, uti infra ostendimus Cap. XIX.

(m) In Alpibus Rhæticis erant Lepontii, inter Orobios, Insubres, Sedunos, Salassos & Libicos; ubi hodie Levontina vallis. Vide STRABONEM, & PLINIUM Lib. III. Cap. XX. Lepontiorum meminit SILIUS ITAL. Lib. IV.

(n) Pag. 145. Edit. Pancirol.

MONUM.

quod cassidis ornatus, longior chlamys & vexillum adstans, aliud quid indicant. Neque ob vexillum militem ego nostrum signiferum dixerim; qui enim ille cum omnibus suis armis, quæ manibus tenet, vexillum quoque gestare potuisset? Adjectum modo videtur vexillum, ut intelligeretur, cujus Cohortis Centurio fuerit. Legiones enim ex X. Cohortibus compositæ erant, quæ singulæ sua habuerunt vexilla, in quibus draco, vel aliud animal; unde signiferi subinde *Draconarii* (o) dicti sunt. Ex militum itaque principalium numero fuit noster *Lepontius*; & quidem, si non in Legione Romana Tribunus ordinarius, Augustalis vel Flavialis, uti à Vegetio distinguuntur, aut ex Ordine Centurionum; certe ex auxiliaribus Gallorum copiis fuit præfectus; quod omnis ejus habitus non Romanum, sed peregrinum quid exprimit.

§. CLIII.

BROCOMAGI.

OPpidum hoc, Monumentorum Romanorum ferax, & hoc nobis fragmentum protulit:

Ingentis saxi exigua portio; cujus literæ versus prioris sex cum dimidio pollices; versus posterioris autem sex fere pollices, longæ sunt. Ex literis his certi quid expiscari, Delii natatoris est opus. Basilicæ titulus forte fuit.

IN ECCLESIA DOMUS PETRI PROPE MOLSHEMIUM.

§. CLIV.

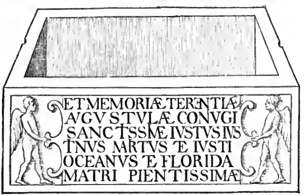
IN campestri Avelsheimensium Æde, quarto ab Argentorato lapide, prope Molshemium oppidum (quæ Ædes totius Alsatiæ antiquissima creditur, *Domus Petri*, (p) vulgo *Dom Peter* dicta) ad dextrum latus Aræ, Sarcophagus lapideus excavatus stat; sex pedes & sex pollices longus, duos pedes & semipedem latus, duos pedes tresque pollices altus; ex Alsatico saxo confectus. Operculum sarcophagi periit; frontispicium autem, opere toreumatico elaboratum, duos genios, crassa satis minerva sculptos, tabulamque utrinque ansa tenentes, sistit. Genii alati & nudi sunt, symbolum conjugalis amoris: cujus generis sarcophagi plures alibi occurrunt. (q) In Tabula legitur Inscriptio sequens: Sarcophagus.

(o) Vegetius *de Re Milit.* Lib. II. Cap. VII.

(p) Basilicæ hujus auctorem esse volunt Maternum, Petri discipulum, quum Alsatis Inferioribus Evangelium prædicasset. Jam ante hanc Maternum condidisse volunt Argentorati Basilicam *D. Petri*, quæ *Senioris* jam vocatur, extra muros tum positam: utramque in honorem Magistri sui D. Petro dicasse creditur Maternus.

(q) Gorii *Descriptio Monumenti sive Columbarii Libertor. & servorum Liviæ Aug.* Tab. VI. & VII.

MONUM.

Siglæ D. M. quæ operculo sarcophagi insculptæ fuerant, cum operculo perierunt. (r) Inscriptionis enim tenor hic fuit: *Dis Manibus & memoriæ Terentiæ Augustulæ, Conjugi sanctissimæ, Justus Justinus maritus, & Justinus Oceanus & Florida Matri pientissimæ* subaudi *fecerunt*, vel *faciundum curaverunt*.

§. CLV.

Errores aliorum.

JACOBUS WIMPHELINGIUS (s) & JODOCUS COCCIUS (t) Inscriptionem non omnino ad authentici fidem dederunt; uterque licet sarcophagum viderit. BROUUERUS, Vir eruditione paucis secundus, à Wimphelingiano typo non recedit, quamvis & ipse Lapidem viderit. Exceptoris primi indiligentia omnes decepit; quod in Epigraphicis rebus quotidie fieri videmus. Brouuerum MURATORIUS (u) bona fide quoque secutus est. Præcipuum in his omnibus apographis vitium est, quod primam primi versus voculam ET omittunt, quæ tamen hodieque in sarcophago legitur, manifestumque Gentilitatis indicium est: sepulcra enim *Dis Manibus* dicare, ethnicus Romanorum mos fuerat. Notæ initiales D. M. Epitaphiis communiter solent præfigi, ubi vox *sacrum* subaudienda, cujus sigla raro adjicitur. Formula *Dis Manibus*, in plerisque Epitaphiis absolute posita est, (x) interdum cum nomine mortui mortuæve construitur: quod duobus iterum modis facere solebant. Vel enim, uti in hac formula: *Dis Manibus L. Hegidi*, *Ter. Silvani* &c. *Dis Manibus Volusiæ* &c. (y) nomen mortui à formula *Dis Manibus* regitur; vel ea construendi ratio adhibetur, quæ in nostra Inscriptione occurrit, minusque frequens est: *Dis Manibus & Memoriæ Terentiæ* &c. Simile Epitaphium extat Lugduni: *D. M. & Memoriæ æternæ Faustini* &c. (z) Ibidem: *D. M. & Memoriæ æternæ Aufidi* &c. Non fideliter ergo à decessoribus meis edita est hæc sepulcralis Inscriptio, quod omnes copulam ET, primum primi versus vocabulum, omittunt, quod ego ex ipso sarcophago restituo. Secundo hujus Epigraphes versu fabrili errore *Conjugi* pro *Conjugis* legitur, cujusmodi exempla innumera prostant. (a)

§. CLVI.

(r) Apud Vangiones sarcophagi similes sunt duo, quorum operculis insculptæ literæ D. M. SCHANNAT *Hist. Wormat.* pag. 4. Tab. II. Fig. II. & III.

(s) WIMPHELINGIUS *de Episcopis Argentin.* in Prologo: *Memoriæ Terentiæ Augustinæ Conjugi sanctissimæ, Justus Justinus maritus ejus Ti. Oceanus & Florida matri pientissimæ.* Ita in prima & authentica Editione, à Jo. Grieninger An. MDVIII. facta Argentorati 4to, vivo Wimphelingio. In Moscheroschiana libri hujus editione legitur *Augustæ* pro *Augustinæ*; sed neutra lectio genuina & vera, quum legendum sit *Augustulæ*.

(t) In *Panegyrico* Academiæ Molsheim. qui dictus est Leopoldo Archiduci, Episcopo Argentinensi, Lib. III. Cap. II. pag. 155. ut & apud BROWERUM *Annal. Trevirens.* Lib. II. pag. 144. ubi eodem modo hæc Inscriptio, ut apud Wimphelingium, legitur.

(u) Qui sarcophagi hujus titulum exhibet in *novo Thesauro* pag. 1408. num. 2.

(x) Ut: *D. M. Valeria Jucunda mater Valerio Achilleo filio &c. D. M. C. Fonteio Spuriano* Fonteius Dionysius &c.

(y) GORII *Inscript. Florent.* pag. 304.

(z) FLEETWOOD *Sylloge Inscript.* pag. 235. & pag. 239.

(a) *Immuni* pro *Immunis* in *Fabrettina Epigraphe* Cap. IV. pag. 251. num. 33. *Severus Corpore custos* pro Corporis. GORII *Inscript. Florent.* pag. 397. *Decimia clara Conjuges sui*, pro Conjugis suæ. GORII *Columbarium Libertorum Liviæ* pag. 227. *Quintiliae Auraes* pro Quintiliæ Auræ, ibid. num. 6.

§. CLVI.

Terentia Augustula vocatur à marito *Conjux sanctissima*; inter Moguntina monumenta Huttichii legitur: *Sequentiæ Faustinæ Conjugi sanctissimæ & dulcissimæ* &c. Exuberans conjugum erga uxores affectus frequentia, hæc epitheta multis in sepulcralibus Epigrammatis peperit. (*b*) Quot laudibus CICERO & PLINIUS in Epistolis suis, ille Terentiam, hic Calpurniam suam, afficiunt? Obvia passim elogia *carissimæ*, *carissimæ*, *obsequentissimæ*, *incomparabili*, *diligentissimæ*, *piissimæ*, *rarissimæ*, *singularis exempli & pudicitiæ*, leguntur. Apud SPONIUM: (*c*) *Hic sita est Amymone Marii* (subaudi uxor) *optima & pulcherrima Lanifica, pia, pudica, frugi, casta, domiseda.* Apud BOISSARDUM: (*d*) *Cornelia Tyche incomparabilis erga maritum affectus sanctitatisque eximiæ erga liberos pietatis* &c.

Explicatio Inscriptionis.

Terentiæ Augustulæ nostræ maritus fuit *Justus Justinus*, filius autem *Justus Oceanus* & filia *Florida*; nomina saxis veteribus frequentia. An totum sarcophago cadaver, an combusti cadaveris ossa tantum illata fuerint, non novimus, quum nihil ossium Terentiæ in eo superfit. Quod si exusti cadaveris ossa ibi reposita erant, urna minor, ossa asservans, sarcophago debuit esse inclusa; quem ditiores in ædicula, æde vel mausoleo, ad hoc constructo, collocarunt, quæ ædicula *requietorium*, *conditorium* vocabatur, cui loculus cum urna, vel urna sola, aut olla, aut, si mavis, ossuarium, cinerarium, arca, mortuum continens, solebat inferri. Domui sepulcrali aliom mortuum si non inferri licebat, tum erat singularia; si mortuos ex familia tantum admisit, tum familiaris vel gentilitia; si omnes hæredes, tum hæreditaria; quem morem formulæ, in Monumentis superstites, declarant. (*e*)

Compendia literarum, quæ in Inscriptione Lapidarius adhibuit, faciunt, ut ea ad secula duo priora non possit admitti. De exuviis, in loculo hoc olim reconditis, JODOCUS COCCIUS (*f*) ita: " Si quid conjectura heic loci habeat, crediderim, pios „ Alsatarum Majores, quod D. Petro suæ fidei ac salutis primordia deberent, olim ex „ Urbe Roma sacras illas D. Petronillæ socrus exuvias in hasce oras adportasse. „ WIMPHELINGIUS (*g*) ait: " In eandem (Ecclesiam Domus Petri) Sarcofagus olim „ translatus est, in quo reliquias D. Petronellæ reconditas fuisse populares arbitrantur, „ persuasique vim aliquam permansisse ex sacrarum contactu reliquiarum, eos qui febri „ laborant in ipsum collocant, & quotquot in ipso somnum cœperint, cum expergiscantur, à morbo isto liberari putant, cujuscunque in illo lapide corpus reconditum „ fuerit.

TABERNIS ALSATICIS.

§. CLVII.

OPpidum hoc vetus, à Juliano Cæsare contra Alemannos munitum, præter Magiorigis marmor votivum, duo nobis sepulcralia gentis *Caratiæ* offert. Unum, Ecclesiæ Collegiatæ lateri insertum, alterum in PP. Recollectorum horto deprehendi. En tibi ectypum prioris:

Epitaphium Caratiæ.

 D. M.

(*b*) GRUTER. pag. 787. num. 8. pag. 1098. num. 1. FABRETTUS *Inscript.* Cap. IV. pag. 247. sqq.

(*c*) SPONIUS *Miscellan. Sect.* IV. pag. 151. num. 35.

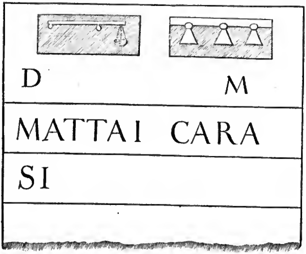
(*d*) Apud MONTFAUCON *Antiquit.* Tom. V. Part. I. Tab. LVII. Imo & in amicorum sæpe laudes profusæ. MACROBIUS *Saturnalium* Lib. II. Cap. IV. de Augusto notat, eum, Mæcenati quum scriberet, joci causa subinde addidisse: *Vale mel gentium, Melcule, Ebur ex Etruria, Laser Arretinum, Adamas supernas, Tyberinum Margaritum, Cilneorum Smaragde, Jaspis Figulorum, Berylle Porsenæ* &c.

(*e*) MEURSIUS *de Funere* Cap. XL. ANDREAS QUENSTEDIUS, *de sepultura Veterum*, Cap. X.

(*f*) In *Panegyrico Leopoldi Episcop. Argent.* Loco cit.

(*g*) In Prologo *Episcoporum Argent.* loco cit.

MONUM.

Mattai pro Mattæ ſcribitur, ut *Annai* pro Annæ, *Dianai* pro Dianæ, *Timaii* pro Timæi; (*h*) uti ſupra quoque, in Columna Jovi dicata, *Baibius* pro Bæbius. Idem nomen *Matta*, & quidem *Julia Matta*, apud GRUTERUM. (*i*) Alterum nomen *Carafiæ* pro Carattiæ poſitum fuiſſe videtur; S & T enim in Epigrammatibus haud raro alternant. (*k*) *Hennius Octavius Carattia*, virile nomen, in Veronenſibus monumentis Torelli Saraynæ (*l*) occurrit. Alius Tabernenſis lapis, noſtro ſubjunctus, *Caratinna* quoque, Mattæ hujus noſtræ agnatum vel parentem, Diis Manibus commendat. In lapidis ſepulcralis ſummo inſculpta viſitur ſtatera Romana, cum fulcro vel hypomochlio, in æquilibrio ſtans; ad cujus latus tria pondera, in pariete ſuſpenſa, cernuntur. Pondera hæc alteri ſtateræ parti, quæ lanci oppoſita eſt, ſolebant appendi, ut ipſa rerum pondera inde æſtimarentur. Statera hujus generis *Chorobates* appellabatur, de qoa ubertim VITRUVIUS (*m*) ejusque Gloſſator LAETIUS. (*n*) Sunt, quibus ſymbolica ſtateræ hujus expoſitio placebit, conſtitutam humanæ vitæ menſuram deſignans; niſi Matta, vel maritus ejus, libripens, aut ſtaterarum artifex fuit. Mos imponendi ſepulcris inſtrumenta artis, quam defunctus profeſſus eſt, apud Græcos atque Romanos haud infrequens fuit. Rei exempla FABRETTUS (*o*) GORIUSque (*p*) producunt. In hoc *Negotiantis Materiarii* ſive lignarii Titulus ſepulcralis, variis cum inſtrumentis ad eam rem ſpectantibus, viſitur.

§. CLVIII.

Aliud monumentum.

Alter Lapis, qui in PP. Recollectorum horto ejusdem oppidi Tabernenſis extat, hunc Titulum præ ſe fert:

D. M.

(*h*) GRUTERUS *Inſcript.* pag. 1011. num. 3. FABRETTUS *Inſcript.* Cap. VI. pag. 440. num. 60. GORIUS *in Columbar. Libertor.* pag. 218. Edit. Venet.

(*i*) Ibid. pag. 526. num. 1.

(*k*) Ut Teſſii, Tettii: Meſſii, Mettii: Canuſii, Canutii: Volcaſii, Volcatii: Coſinii, Cotinii: Numitii, Numiſii; apud REINESIUM.

(*l*) *Theſauri Antiquit. Italicar.* Tom. IX. Part. VII. pag. 43.

(*m*) *Architect.* Lib. VIII. Cap. VI.

(*n*) In *Gloſſario Vitruviano* ſub voce *Chorobates.*

(*o*) *Inſcript.* Cap. VIII. pag. 587. num. 102.

(*p*) *Monumentor. Florentinor.* pag. 277.

MONUM.

D. M.
CASAE ET
CARATII
FILII. E

Caratius hic & Carasia præcedentis lapidis ejusdem gentis fuisse videntur, uti modo annotavi. Apud Mediomatricos interiores Divoduri duo marmora, Caratiis posita, supersunt; alterum:

CASATO. CARATIO
FICTILIARIO. FELICI

Alterum:

TI. CL. CARATI. IIIIII. AVG. (q)

Caratii ergo apud Mediomatricos exteriores nostros & interiores vixerunt. Apud hos Sevir Augustalis (r) unus, alter Fictiliarius. Nemausi quoque *Sex. Caratius Onesimus* extitit. (s)

TABERNIS RHENENSIBUS.

§. CLIX.

IN muro cœmeterii oppidi hujus, nunc muris nudati, prope Ecclesiam parochialem, saxum, terminalis instar lapidis formatum, reperi, cum annexo stylobate, quod inter Antiquarii mei marmora jam extat. Longitudo ejus IV. pedum, latitudo unius cum triente; basis autem trium pedum est. Hæc Epigraphe lapidis: Silvanii monumentum.

IN H DD
L. SILVANIVS
PROBVS
PONTES
D. S. D. D.

In honorem Domus Divinæ Lucius Silvanius Probus Pontes de suo dedicat. JACOBUS BEVELLIUS, (t) Presbyter Spirensis, Antiquitatis curiosus, sed non satis peritus, Inscriptionem hanc, uti omnes fere, quas vidit, An. MDXXXIII. male descripsit, quam vel mediocriter in hoc literarum genere versatus haud difficulter nunc legeret. Eam enim ita exhibet: *I. N. H. D. D. Silvanus Probus Pont. B. S. D. S. D. D.* BEATUS RHENANUS (u) saxum hoc limitem, ex nemore vicino allatum, fuisse scribit; primæque Epigraphes literæ, quæ duplex est, non satis intentus, eam præpostere hunc in modum exponit: *Neptuno hic dedicavit L. Silvanius Probus pontes de suo dedicavit.* Dedicationis verbum cur bis posuerit Rhenanus, non equidem video. Titulus autem omnium optime in *Gruteriano Corpore* expressus est. (x) MARQUARDUS GUDIUS, (y) Bevellium ex parte secutus, vocem *Pontes* in siglas discerpsit, atque adeo duos ultimos versus ita explicuit: *Pontifex & Sacerdos Dei solis donum dedit;* facile mutaturus sententiam,

(q) Utrumque Titulum vide in MEURISSE *Hist. des Evesques de Metz* pag. 12.

(r) Seviratus Augustalium sive Augustalitas in civitatibus, coloniis, municipiis honestus ordo fuit, post Decuriones. Duumviri Consulibus, Decuriones Senatui, Seviri Augustales Equitibus comparati. Unde Lapides: *Ordo Decurionum, Augustalium, & Plebs universa.* Ad Augustalium Romæ exemplum in Provinciis quoque orti videntur, ut jus sacrum obirent; unde Magistratus non fuerant. A Decurionibus legebantur, nec perpetui erant. Sex fuerant numero. Adi CHIMENTELLUM *de Hon. Bisellii* Cap. XL. REINESIUM *Epist.* XXXI. *ad Rupertum.*

(s) GRUTER. *Inscript.* pag. 881. num. 7.

(t) In BARTHII *Adversariis* Lib. LII. pag. 2427.

(u) *Rerum Germanicar.* Lib. III. pag. 322.

(x) *Inscript.* pag. 163. num. 5.

(y) Vide *Notas ad Gruteri* locum cit.

MONUM.

tiam, si Lapidem inspicere potuisset. Sed & Inscriptionem denique nostram NIC. BERGERIUS, (z) in excellenti suo *de Viis Militaribus Romanorum* libro, produxit, Gruterianum secutus exemplum. Formula: *in honorem Domus Divinæ*, tertio quartove seculis tam recepta fuit, ut sacris profanisque monumentis indistincte præfigeretur. Aræ Sau-Remigianæ præfixam supra jam vidimus, ubi & aliæ hujus indolis formulæ è saxis veteribus à nobis prolatæ sunt. Juranam illam Petræ Pertusæ Epigraphen paulo post sumus daturi, qua *Numini Augustorum* viam suam dedicavit Paternus, uti pontes *Domui Divinæ* dedicavit Silvanius. Stravit eos haud dubie super fossas, rivos & flumina, Rhenum inter & Vogesum, ad publicos incolarum atque cohortium usus, quæ in ora Rhenensi stativa habuerunt. In veteri illo de Insignibus Magistratuum Romanorum libro, qui *Notitia Imperii* inscribitur, (a) legimus, Menapios milites Tabernis excubuisse, sive habuisse stativa, sub suo Præfecto: *Præfectus militum Menapiorum Tabernis* erat, *sub Dispositione Viri spectabilis Ducis Mogontiacensis.* Saletione, qui locus Tabernis vicinus est, *Milites Pacenses* erant, cum suo Præfecto. Præsidiariis his frequens debuit esse horum pontium usus.

§. CLX.

Viarum & pontium cura.

Viarum sternendarum cura in Urbe apud Censores, Ædiles & IV. Viros, diversis temporibus; in Municipiis apud Quinquennales fuit. Ædiles aliquando ex mulctis, subinde privatis sumptibus, (b) extra ordinem, vias munierunt. Viarum, in Coloniis & Municipiis, ab Ædilibus munitarum, prostant exempla. Apud GUDIUM (c) LUCILIUS. AD. VIAM. SILICE. STRAVIT. In Provinciis cura hæc fuit Præsidis vel Rectoris Provinciæ, id est, Proconsulis, vel Legati Cæsaris &c. teste MACRO. (d) Apud GRUTERUM (e) legimus: *Imp. Cæs. C. Julius Verus* &c. *vias & pontes, tempore vetustatis collapsos, restituerunt curante Q. Decio Legato Augg. Pret. Præf. a Braccara Aug. M. P.* Apud REINESIUM (f) memoratur, quod TI. CLAUDIUS. CAISAR. AUG. . . . CENSOR. VIAM. CLAUDIAM. VALER. A. CERFENNIA. OSTIA. ATE. . . . MUNIT. IDEMque PONTES. FECIT. XLIII. Apparet hinc, pontium & viarum curam fuisse conjunctam: in viis enim fossæ, rivi, flumina, rupes, adeoque pontes & petræ perforatæ, occurrunt. Nummi, in munitarum viarum memoriam cusi, non vias modo, sed & simul pontes repræsentant. (g) *Silvanius Probus* noster nec Præses provinciæ, nec Legatus, nec Ædilis, nec Viarum Curator, fuit; muneris, si tale quod gessisset, more in Romanis Inscriptionibus recepto, facturus mentionem. Neque operum publicorum redemptor fuit, aut manceps, (h) sed homo privatus, qui liberalitate sua pontes construxit; constructos Domui Augustæ dedicavit. Oreti apud Hispanos lapis ita loquitur: *P. Bæbius Venustus . . . in honorem Domus Divinæ pontem fecit.* (i) Apud VELSERUM (k) in Monumentis extat cippus, Septimio Severo & filiis ejus dedicatus, ubi viæ & pontes restituti memorantur ab Augusta Vindel. ad M. Pass. XXXXI. XXXXII. &c. Haud procul Oenipoute repertus est cippus, Severo & filiis inscriptus, ubi *viæ & pontes restituti ab Augusta* Mill. Pass. CX. (l) Sed & *Cæsar Princeps Juventutis Pontem & Vias vetustate collap. restituit*, uti alia apud BERGIERIUM (m) Inscriptio indicat. Pontes super Rhenum ab Imperatoribus structi sunt. STRABO (n) de Legatis Augusti, quos in Gallia Belgica adhibuit, memorat: *Post Mediomatricos atque Tribocos Treveri Rheno adjacent, apud quos à Romanis contra Germanos nostro tempore factus est pons.* Pons Agrippinensis super Rhenum à veteri PANEGYRISTA (o) celebratur. Silvanii pontes non ad Rhenum, sed ad interiora regionis pertinuerunt.

CAP.

(z) *Histoire des Grands Chemins de l'Empire* Lib. IV. Cap. XXXVII. pag. 744.

(a) *Notitia Imperii Occident.* pag. 145.

(b) Viam à Benevento Brundisium pecunia sua fecit Imp. Trajanus. GRUTERUS *Inscript.* pag. 151. num. 2.

(c) Pag. 70. num. 1.

(d) Lib. I. *D. de Off. Prætor.*

(e) *Inscript.* pag. 151. num. 5.

(f) Class. III. num. 80.

(g) EZECH. SPANHEMIUS *de Usu & Præstantia Numismatum* pag. 195.

(h) Redemptores erant, qui opera facienda, vias & pontes, certa æris summa faciundos, à Curatoribus conducebant; *Mancipes* quoque dicti. Ita manceps Viæ Appiæ fuit Cn. Cornelius Musæus, apud GRUTERUM *Inscript.* pag 622. num. 2.

(i) NONIUS in *Descript. Hispaniæ* Cap. LXII. GRUTERUS *Inscript.* pag. 163. num. 4.

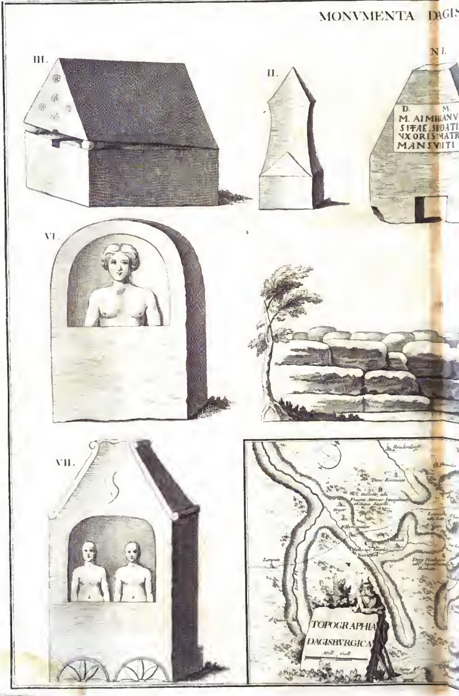
(k) VELSERUS Opp. pag. 409. & 410.

(l) Idem loco cit. pag. 420.

(m) *Hist. des Grands Chemins* Lib. IV. Cap. XXXVII.

(n) *Geograph.* Lib. IV. pag. 295. Edit. Almel.

(o) *Panegyrici veteres* pag. 240. Edit. Delph.

MONVMENTA DAGIS
III.
II.
N I.
D. M.
VI.
VII.
TOPOGRAPHIA
DAGISBVRGICA

AGISBVRGENSIA.

CAPUT XIII.

MONUMENTA DAGISBURGENSIS.

§. CLXI.

NUlla Vogesi regio monumentorum & ruderum ævi Romani fertilior Comitatu Dagisburgico, qui Divi Leonis IX. patria est. Comitatus ita insidet Vogeso, ut non medium modo ejus occupet, sed & utrumque, orientale nimirum & occidentale, latus ejus, à Mauri Monasterio ad D. Quirini Fanum, seu octo leucarum intervallum, includat. Pervia ibi sunt Vogesi claustra, quæ hinc inde transeuntibus se ita aperiunt, ut Romanis temporibus per tractum illum à Tribocis & Mediomatricis exterioribus ad interiores Mediomatricos via patuerit, quæ hodieque ab incolis utriusque Provinciæ teritur; ita tamen, ut excludantur vehicula. Dagisburgensia monumenta.

In mediis his montium claustris & saltibus *Sacelli Mercurialis* vestigia: Mercurialium nempe imaginum, longa temporum injuria in partes diffractarum, reliquiæ plurimæ; Silvani imago, in summo montis cacumine posita; Sepulcretum, sarcophagis aliisque lapidibus variæ formæ figuræque sepulcralibus adhuc instratum; Columna saxea ingens, ex tribus, juxta se positis, adhuc superstes; ædificiorum plurimorum, duobus ordinibus utrinque olim structorum, rudera; aliaque prisci ritus Romani indicia, hinc inde dispersa, se mihi obtulerunt, quum loca illa montuosa & aspera, continuato plurium dierum itinere, attentus lustrassem. Castrum Hugonis Comitis, ubi Leo IX. Pontifex, filius ejus, lucem aspexit, cum Capella vicina, medii ævi monumentum, heic loci prætereo; in Dagisburgensium Comitum Historia suo loco referendum.

§. CLXII.

Ex ruderibus his & Monumentis dispersis nonnisi unicum literatum, Romanæ Antiquitatis testis, superest, quod cum cæteris Dagisburgo-Romanis conjunctim Tabula XIII. exhibeo; ita quidem, ut Mappula Chorographica, Tabulæ inserta, locorum ruderumque situm simul ob oculos ponat. Fatebitur Lector, nun sine ratione me tum fuisse conquestum, in omni illo tractu, tam late extenso, Romanis ædificiis consito, ex Periodo Romano-Alsatica, nunnisi unum hoc literatum esse superstes Monumentum, in sepulcreto præsertim, obi frequens Epitaphiorum numerus olim esse debuerat. Tractus, ubi sepulcretum est, à *tribus sanctis* appellatur, *bey den drey Heiligen*, quem Mappulæ Topographicæ Litera A exhibet. Inter lapides illos, sursum deorsum versos, aliquandiu deambulans, cogitavi illud: Sepulcretum. Tab. XIII.

- - sua sunt quoque funera Saxo,
Et rigidæ cautes cumulant sibi clade ruinas.

Ceterum cuncta illa saxa, quæ diligenter inspexi, quum à rudibus opificibus dolata & sculpta sint; ex iisdem præcipua selegi, quæ hac Tabula sisterem. Omnia distincte expressa, indolem operis, artis fere expertem, horrido locorum situi parem, ostendunt. Tab. XIII. monum. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Titulus sepulcralis, quem in Polyandrio sive sepulcreto illo superstitem reperi, quemque Tabula nostra num. 1. exhibet, his versibus constat: num. 1.

D. M.
M. AIMILIANVS
SIXTAE. SIIDATI
VXORIS. MATRIS
MANSVIITI.

MONUM.

M. Æmilianus Diis Manibus Sixtæ Sedati uxoris, matris Mansueti. (Titulum posuit) Monumentum *Sixtæ* vel *Sextæ* positum est, quæ *uxor Sedati*, *mater Mansueti*, appellatur. In exteris lapidibus Tiberium Claudium, Q. Rabilium, L. Donnium, Ælium, atque Valerium, *Mansuetos* omnes, repetimus. (*p*) Mansuetum, Mercurio Tabernis Rhenensibus nostris votum solventem, ut & L. Æmilium Mansuetum, in Decumatibus Agris, apud Badenses memoratum, suis locis (*q*) produxi. *Sedati* in marmoribus inter Licinios, Junios, Sulpicios, Asvios, Vibidios, (*r*) occurrunt. Lapidarius, in nomine *Sixtæ*, compendio singulari usus, literæ T. transversalem lineam curvatam inserüit, unde lectio *Sixtæ* vel *Sistæ* oritur. De simplici I in voce *Æmilianus*, & de duplici I, sive II, pro Litera E, in vocibus *Sedatus* & *Mansuetus*, supra (*s*) jam actum. FIILIX, FIICIT, HIILVII, PIIINTISSIMI, pro *felix*, *fecit*, *Helvii*, *pientissimi*, apud REINESIUM (*t*) alibique passim exempla, eandem rem comprobant.

§. CLXIII.

Sacellum.

A sepulcreto ad Sacellum progredimur, quod in Tractu, qui *Vallicula* (*Vallette*) dicitur, occurrit, quodque Topographicæ nostræ Tabulæ litera B signat. Sacelli hujus aream dimensus, formam quadratam reperi; cujus singula latera LXX. pedes componunt. Imaginum Mercurialium fragmenta, quæ magno ibi numero jacent, Vodanici fane Sacelli indicia sunt. Fragmentum illud præsertim quum quærerem, ubi nota est sexus, eandem simulacrorum horum indolem, quam in Dononiensibus, reperi, nempe sexus defectum; quem etiam reliqua, per Alsatiam à me visa, vel plane non exprimunt, vel certe confuse; cujus Theologiæ rationes in Dononiensibus Monumentis adduxi. Sed & in ipso Sacelli Areæque examine id inveni singulare, quod murus ex cæmento & arenato constructus non fuerit. Maceries sive congeries lapidum, in formam muri, sine calce aut alio ferruminis genere, ordinata, ædem composuit; qualis Helvetensis illa, Matrabus dicata, quam Capite IV. descripsi. (*u*) Non solidum ergo ædificium, nec Templum verè, nec Delubrum, nec Fanum, sed *Sacellum* modo Mercuriale nostrum hoc Dagisburgicum fuit. FESTUS (*x*) ait: *Sacella dicuntur loca Diis sacrata sine tectis.* Aliis loca sunt consepta, muro tantummodo clausa. Romani ergo gentiles, uti deinceps Christiani, numinibus suis sacra diversi generis domicilia, Templa nempe, Fana, Delubra, Ædes, Cellas, Sacraria, Cellulas, Sacella, Fanula, Attegias, Aras majores minoresve, pro rerum locorumque circumstantiis, condiderunt; quorum omnium species vetus Alsatia vidit, nonnullarum vestigia ætas nostra adhuc contuetur. Nostrum hoc Mercuriale Sacellum solitarium fuit; (*y*) nullis aliis habitationibus cinctum, adeoque structum seorsim; quod in reliquis omnibus, quæ deteximus, quoque factum observo.

§. CLXIV.

Obeliscus.

Sed jam ex Vogesi sinu ad occidentale ejus latus, extremitatemque Dagisburgici Comitatus, sive ad confinia Alsatiæ Lotharingiæque, descendimus. Ebersvilla ibi, vicus insignis est, quem Sara, in Divi Quirini montanis orta, ratium ferendarum jam capax, alluit. Haud procul ab amœno hoc & divite vico, obelisci quædam species visitur, lapis nimirum continuus, unum & viginti pedes longus, quem accolæ Germani (*Kunckel*) *Colum* appellant. Infima pars ejus quinque pedes latitudinis, duos cum semipede crassitudinis, habet. Latitudo obelisci pedetentim diminuitur ita, ut in medio quatuor, in summo tres tantum pedes expleat, tandemque in apicem desinat. Ad utrumque ejus latus duo similes ejusdem formæ obelisci steterunt, quorum autem sola pars infima superest, uti in Tabulæ schematismo indicavimus.

Tab. XIII. Lit. C.

Obeliscorum horum usum si quæras, alium quam sepulcralem, non equidem reperio: quod nec templi, nec alterius ullius ædificii, publici aut privati, composuerant partem: in omni illo spatio, quod columnas has circumdat, nulla sunt murorum vestigia. Novimus apud Gallos & apud Germanos præsertim, à quibus Inferior tum habitata Alsatia, divitum vel illustriorum sepulcris columnas, obeliscos, saxaque, in altum surgentia, frequenter solitos fuisse imponi.

§. CLXV.

(*p*) Apud GRUTER. *Inscript.* pag. 108. 128. 269. 345. 745.

(*q*) Cap. I. & Cap. XIX. item inter Monumenta Badensia.

(*r*) GRUTER. *Inscript.* pag. 241. 471. 1087.

(*s*) Occasione Vocis *Bubius* Cap. III. pag. 474. Adde *Orthographiam Norisianam* §. II. pag. 52.

(*t*) *Inscript.* XII. 70. XVIII. 30.

(*u*) Vid. pag. 479. §. LXXXII.

(*x*) *De Verborum significatione* Lib. XVII. pag. 467. C. TREBATIUS Lib. II. *de Religionibus*, apud GELLIUM Lib. VI. Cap. XII.

(*y*) Mercurialia Templa, quæ in urbibus ædificantur, in foris publicis poni jubet VITRUVIUS Lib. II. Cap. VII. quod Mercurius Deus esset commercii.

§. CLXV.

Ægyptiorum pyramides & obeliscos, quos Romani imitati sunt, ut & antiquissimum illud agri Albani in veteri Latio monumentum sepulcrale, quod Curiatiorum dicitur, prætereo, ubi quinque obelisci coniformes visuntur. Ex Gallica, & Germaniæ præsertim borealis, antiquitate lucem aliquam Dagisburgico nostro sum allaturus obelisco. In Ebroicensi apud Normannos Diœcesi An. MDCLXXXV. bini in colle lapides, terminorum instar positi, reperti sunt, terraque effossa deprehensum sepulcrum. (z) Plures colles sepulcrales & saxeas moles apud Germanos, Cimbros &c. memorat KEYSLERUS. (a) Nostro tamen obelisco nihil ullibi deprehendi similius illo, quem, in Diœcesi Bergensi conspicuum, inter Monumenta Danica OLAUS WORMIUS (b) prodidit & icone expressit; novem ulnarum Sielandicarum altitudine, juxta basin quinque quartarum latitudine, uniusque crassitie eum esse, paulatimque in apicem excurrere, annotans. Gigantem ibi sepultum vulgi fabula est. In eadem Diœcesi sex alia stupendæ magnitudinis saxa similia, ordine posita, conspici, idem paulo ante Wormius observat. Saxa hæc illiterata atque rudia fuerunt; alia, literis Runicis, sive Gothicis exarata, illis dein subjungit. Alii obelisci.

§. CLXVI.

Obeliscorum horum, ex uno saxo tam alte surgentium, alius, quam sepulcralis usus non facile indicatur. Saxa enim, quæ Dani Suecique veteres hinc inde posuerant, quæque hodie extant, alia regibus eligendis, alia Mallis sive Judiciis publicis (c) habendis, alia duellis & monomachiis (d) exercendis, destinata fuerunt. Nec erant singularia saxa, in altum surgentia, sed vel in tantum eminebant è terra, ut electores illis insidere, Rexque electus uni eorum imponi potuerit, vel ex grandiorum lapidum congerie in quadrangulam aut ovalem figuram dispôsita formabantur. Alias moles saxeas, quas Ducatus Holsaticus, Megapolitanus, Bremensis, Brunswico-Luneburgensis, imo & Trenthia, Westphalia (e) aliæque provinciæ ostendunt, prætereo, quod ingentes illæ quidem sint, sed non in obeliscorum formam componuntur. Quo major surrexerat lapidum acervus; quo grandior unius plurumve fulcris impositorum moles; quo amplior circumfusa spectabatur lapidum minorum corona, eo majorem sub iis reconditorum dignitatem aut gloriam gestorum futuris seculis indicare voluisse veteres Germanos, HERMANNUS NUNNINGHIUS (f) judicat. Usus eorum.

§. CLXVII.

Ex septentrionalibus suis Germaniæ atque Cimbricis oris Anglo-Saxones (g) usum & morem hunc secum attulerunt Britannis. Apud hos enim in Sarisburiensi, Provinciæ Viltoniensis, planitie campestri, in quo tractu creditur fuisse Sorbiodunum, (h) moles lapidea est, vere stupenda, ex ingentibus at impolitis & fere rudibus saxis, obeliscorum instar, æquali fere intervallo in altum surgentibus, constans, qui triplici vel quadruplici serie in coronæ modum, eriguntur. Obeliscorum horum nonnulli XXVIII. pedes altitudinis, VII. latitudinis, habent, referente CAMDENO; (i) illisque transversarii hinc inde lapides superincumbunt, ut pensile opus videatur; Britannis (k) Origo obeliscorum.

(z) MONTFALCONIUS *Antiquit.* Tom. V. Part. II. Lib. I. Cap. IX. pag. 194.

(a) *Antiquitates Septentrional.* Cap. V. §. IX. pag. 109.

(b) *Monum. Danicor.* Lib. I. Cap. IX. pag. 64.

(c) WORMIUS loco cit. Cap. X. pag. 68. Fora hæc Danis vocantur *Ting*, quæ vocula, Germanis medio ævo notissima, originem dedit voci *Dinghoff*, quas Curias Dominicales appellarunt Latine. Fora illa in locis campestribus & apricis, vel etiam in silvis & lucis, prope aras Deorum haberi solebant. Urbs & arx *Orethingana* apud Selandos nomen inde trahere creditur.

(d) De Monomachiæ Legibus SAXO GRAMMAT. Lib. IV. ARNGRIMUS JONAS *Rer. Islandicar.* Lib. I. Cap. IX. quem barbarum lites decidendi morem Regnerus, cognomento *Lodbrog*, circa An. Chr. DCCCXX. abrogasse creditur. SAXO Lib. IX.

(e) NIC. SCHATENIUS *Hist. Westphal.* Lib. VII. pag. 487.

(f) In *Sepulcreto Westphalico-Mimigardico Gentili*, Sect. II. Cap. I. §. II. pag. 53.

(g) Saxones & Anglos de genere Cimbrorum fuisse, probat ROBERTUS SHERINGHAM in *Discept. de Anglorum gentis origine*, Cap. III.

(h) THO. GORE *Nomenclator Geograph. Latino-Anglicus* pag. 130.

(i) CAMDENUS in *Britannia* pag. 218. Jansonianæ vero Edit. pag. 116. ubi iconismum ejus exhibet, tres series ponit. Repetiit eundem GEORGIUS ECCARDUS in opere posthumo *de Origine Germanorum.* At quatuor series ponit IGNATIUS JONAS (Inigo Jones) in Libro: *Antiquity of Great Britain vulgarly Called Stone-heng*, London 1655. fol. Adde WALTER CHARLETON *Chorea Gigantum.* Moles hujusmodi sepulcrales gigantibus adscribendas existimavit Jo. PICCARDUS in *Antiquitatibus provinciarum inter Mare Germanicum, Amisiam & Luppiam* &c.

(k) Lapides pensiles.

MONUM.

Stonehenge appellatum, ſub quo urnæ, oſſa, carbones, nummi, arma, aliaque veteris ſupellectilis, evidentes monumentorum ſepulcralium reperti ſunt teſtes; quos KEYSLERUS (*l*) producit; qui alio quoque in loco (*m*) Monumentum hoc neque Templum eſſe, neque à Romanis, aut ante hos à Britannis exſtructum fuiſſe probavit. Nos ergo tres noſtros obeliſcos Dagisburgici tractus, Germanici veteris Tribocorum ritus opus eſſe cenſemus, primario cuidam viro monumentum ſepulcrale exſtructum.

Stratum denique illud, ex ingentibus ſaxis, ſibi ſuperimpoſitis, concinnatum, quod Lit. D ſignatur, ex ædificio quoque ſerreo illius ævi reliquias ſervat: incolis ab omni memoria lingua Teutonica (*die Schantz*) *propugnaculum* dicitur. Non equidem negaverim, molem hanc lapideam bellicis uſibus inſervire potuiſſe; publico tamen cuidam ædificio majori, fundamenti quoque loco, potuiſſet ſubſterni. Silvani imaginem, Tabulæ noſtræ Lit. E exhibitam, qui Dei tutelaris inſtar limitumque cuſtos, in ſummo montium apice poſitus fuerat, heic non attingo, quod de illo jam actum eſt Capite ſexto. (*n*)

CAPUT XIV.

MURUS CASTRENSIS ODILIANI MONTIS.

§. CLXVIII.

Murus Caſtrenſis. *Tab. XIV.*

INter apices Vogeſi, omneſque Galliæ & Germaniæ montes, Odilianus inferioris Alſatiæ mons, Ober-Ehnheimenſi oppido, quondam Imperiali, vicinus, non tam ob altitudinem, quam rerum, quæ ibi eminent, copiam, principatum facile obtinet. In amœna ille & fertiliſſima regione Alſatiæ ſuum caput extollit, in qua Auguſtiſſimarum, quæ Imperii Germanici ſolium poſtremis his ſeculis occuparunt & occupant, Auſtriacæ nempe ac Lotharingicæ, Domuum, incunabula quærimus. In prælto hoc monte ſator utriuſque, & Alſatiæ Dux, Eticho, gentis ſuæ caſtrum in Parthenonem convertit, ibique cum uxore & filia jacet ſepultus. Sed &, quod noſtri heic præſertim argumenti eſt, ſublimem illius verticem montis immenſa quædam coronat murorum lapideorum moles, rubore, craſſitie & amplitudine potiſſimum ſua mirabilis; quæ florente Romanorum Imperio, plures cohortium Romanarum ſpeculas & ſtationes circumcinxit; ad quas via militaris, à radicibus uſque ad cacumen montis, quindecim fere mille pedum noſtratium ſpatio, magnis lapidibus ſtrata, ducebat; id quod veſtigia ejus, quæ paſſim ſuperant, parteſque adhuc illæſæ, demonſtrant; quarum ſpecimen Tabulæ noſtræ Litera I exhibet. Viam hanc ſtratam jam ſuperius expoſui: (*o*) de Etichone Duce, Gentium illuſtriſſimarum ſatore, in Francica diſſeremus Periodo. Heic loci vero caſtrenſis ille diſtinctius examinandus eſt murus.

§. CLXIX.

Muri ambitus.

Caſtrorum Vallorumque Romanorum reliquiæ in variis Europæ, Gallicis præcipue, regionibus cernuntur; Odilianus (*p*) autem Alſatiæ murus vallaris, ſive robur & firmitatem operis, ſive extenſionem ejus & amplitudinem ſpectes, opus immane eſt. Murus non modo per magnam planitiem, in ſummitate montis, ſe late extendit, ſed & in vallem vicinam deſcendit, ut in oppoſitum montem aſcendat, atque adeo per varios meatus, gyros & angulos, ad rupium, præcipitiorum & vallium ductum accommodatos, in ſe ipſum denique redeat; quæ omnia ichnographico ſchemate Tabula XIV. fideliter exhibet. Circuitum hunc omnem in duas partes dividimus, quarum prior A magnam illam atque continuam montis planitiem, uſque ad extremitatem & præcipitium D, cingit; poſterior autem B, acceſſorius quaſi & in vallem deſcendens, ad oppoſitum montem E prorepit. Primæ longitudo media 6000. latitudo 3000. pedum eſt, adeoque ſuperficies ejus omnis circiter 14130000. pedes quadratos conficit. Ipſe autem circuitus ejus 3350. perticarum (*toiſes*) ſive 20100. pedum.

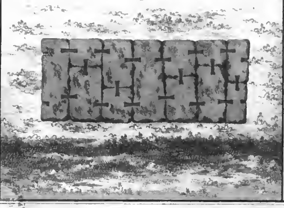
Secundæ

(*l*) KEYSLER *de Antiquit. Septentrional.* Sect. II. Cap. I. §. IX. pag. 109.
(*m*) Section. I. Cap. IV.
(*n*) Pag. 487. §. XCIV.
(*o*) Pag. 253. §. CCXXXI.
(*p*) Odilianum murum appello, quod Francico Germanicoque vulgari ſermone mons, ubi murus noſter, *D. Odiliæ Mons* appellatur, media ætate *Hohenburgenſis* mons dictus; quem ANONYMUS *vitæ Odilianæ* Scriptor, atque TOPOLOGUS NOVIENTENSIS, male *Altitona* vocant, quod nomen Donenio monti competit, ut ſupra obſervavi.

A. *Murus prior.* B. *Murus posterior.*
C. *Monasterium Hohenburg S. Odiliae.*
F. *Mons, ubi Castrum Lucelburg*

G

Castr. Drey Stein
Castrum Hagel Schloss
B
B
B
E
Ottenrodt
G. Ichnographia Muri.
H Orthographia Muri.
I. Via Romanæ Fragmentum.

I

H

MONUM.

Secundæ vero partis, in vallem descendentis, circuitus præter propter 6000. perticarum est; duoque adeo valla simul sumpta, 8800. perticas omni suo ambitu continent. Castrorum vallatorum, quæ ex ævo Romano apud Gallos supersunt, maxima esse censentur Stellatensia, (*Camp de l'Etoile*) circa urbem Ambianum, (*Amiens*) quæ autem nonnisi 1300. pedes longitudinis & 800. latitudinis continent, adeoque ad tria millia militum continere potuerunt. (*q*) Secundum has dimensiones superficies ejus fuit 816400. pedum quadratorum, adeoque superficies areæ, quam murus Odilianus ambit, superficiem Stellatensis valli septies decies superat; capaxque hinc 50. mille hominum fuisset. Pequiniacensia aliaque castra, Stellatensibus minora, recensere quid opus? Universum ergo Odiliani muri ambitum circumiturus trium horarum iter plus minus impendet.

§. CLXX.

Indolem & structuram ejus, quod attinet, totus ille lapideus, ex grandibus saxis, ruditer dolatis, & ex ipso monte abscissis, sine arenato coagmentatus est. Lapis lapidi, non interposita calce, arcte junctus atque impositus. Saxa ut cohærerent, superficiebus sese tangentibus incisa fuit caudarum hirundinearum figura, cui quercea ejusdem figuræ subscus, sive securiculæ geminatæ tabella, octo pollices longa, duos lata, unumque in crassitie pollicem habens, inserta est; quæ duos lapides, uti in magnis trabibus bipennes, ita conjungit, ut ubi subscudes adhuc supersunt, ibi superior lapis non recta provolvi, sed tolli modo possit atque ab inferiore avelli. Subscudum harum formam & situm in ichnographica Tabula litera G, ob raritatem rei, expressimus. (*r*) Murus nonnullis in partibus IX. imo & XI. pedes altitudinis, VI. ad VIII. pedes latitudinis, habet. Saxa, ex quibus componitur murus, pleraque tantæ sunt molis, ut nonnisi vectium ope à se invicem possint divelli. Inter ea reperi, quæ sex pedes longa, tres lata, atque duos pedes sunt alta. Vidi, ubi duo lapides, quatuor pedum singuli, totius muri latitudinem VIII. pedum fecerunt. Specimen aliquod muri Tabulæ nostræ Litera H exhibet. Structura hæc convenit cum muro illo castrensi, qui ad Gergoviam, Arvernorum oppidum, (*s*) ex grandibus saxis, sex pedum, exstructus apud CÆSAREM (*t*) describitur. Murum autem hunc Julii Cæsaris ex solis lapidibus absque calce concinnatum fuisse, ex alio muro, ad Alexiam erecto, colligimus, quem CÆSAR (*u*) non murum, sed *maceriam*, in altitudinem sex pedum perductam, appellat. Alsaticum murum ad Alesiani hujus Gallorum muri formam constructum crederes. Gallos, ante Julii Cæsaris bellum, castra non munivisse, supra ex ipso quoque Cæsare prodidi; Romani è contra, ante bellum hoc Gallicum, simili muro castra forte nunquam muniverant. Structura.

Ad Vallum, summitati montis impositum, via illa militaris Romana, magnis lapidibus dolatis strata, quam suo loco exposui, (*x*) dirigebatur, & quidem ad illam planitiei partem, quam Litera C indicat; ubi olim Hohenburgo - Odilianus Partheno, hodie Præmonstratenlis ordinis Cœnobium est. Omnes ergo, qui alibi ex Romana Antiquitate cernuntur, muri castrenses, firmitate & extensione, Odiliano nostro cedunt. Sed & Hadrianeum illud, Antoninianum, & firmissimum omnium Severianum, (*y*) Britannica valla; Danubianum opus Probi vallare; (*z*) quin & Danicum illud, quod ab Oceani Britannici sinu, per Cimbricum Isthmum, in mare Balthicum deductum, (*a*) quæ omnia, limitis tuendi causa, à mari ad mare, à flumine ad flumen se extenderant, (*b*) operis firmitate à muro nostro castrensi superata sunt.

Xxx 3 §. CLXXI.

(*q*) Cl. FONTENU in *Dissert. de Castris Romanorum in Gallia residuis.* Adi *Commentarios Acad. Reg. Inscript.* Tom. X. pag. 410. & 415.

(*r*) Vide LAETII *Glossarium ad Vitruvium*, in voce *subscus*, ubi formam, nostris quoque subscudibus similem, exhibet. Ligamina hæc Gallis vocantur *Queue d'aronde.*

(*s*) Gergoviam oppidum CÆSAR Lib. VII. Cap. IX. in Bojis, Cap. XXXIV. in Arvernis reponit.

(*t*) CÆSAR, Lib. cit. Cap. XLVI.

(*u*) Ibidem Cap. LXIX.

(*x*) Via hæc cœperat prope vicum F, qui hodie *Ottenrott.* Partem inferiorem ejus incolæ, lapidibus in usus suos conversis, abstulerunt; unde hodie nonnisi ab eo loco, ubi Capella D. Gorgonii, via strata visitur. Descriptionem ejus supra pag. 251. §. CCXXXI. exhibui; cui id tantum jam addo, curatiorem viæ hujus stratæ mensuram, ab eo tempore à me initam, me docuisse, eam 14800. Parisinos pedes esse complexam, si à villa *Ottenrott* ad montis cacumen usque computes. Ex summa hac autem 4570. pedes veteris illius viæ supersunt.

(*y*) ANTONINUS & CASSIODORUS vallum; BEDA murum; vulgus *Gualsever*, *Mursever*, *The Pictwall*, murum Picticum, *The Keeperwall*, custodiæ murum; Scoti *Sotirwatth*, vocant.

(*z*) DOEDERLINI *Antiquit. Nordgov.* Sect. IV. §. III.

(*a*) SAXO GRAMMAT. Lib. XIII. Danorum opus appellat; hodieque incolis dicitur *Dannewerck.* ALB. CRANTZIUS *Dania* Lib. V. Cap. XXXVIII. CASPAR DANCKWERTH *Beschreibung Schleswich und Holstein.* pag. 3. CHRISTIAN. CILICIUS *de Bello Dithmarsico* Lib. I. PONTANUS *Rer. Danicar.* Lib. VI.

(*b*) Romani hujusmodi valla vocabant Barbarica, quod contra Barbaros facta. Adi pag. nostram 245.

§. CLXXI.

Non Francicum opus.

Murum hunc ego & Romanom & castrensem appello, quod recte nom factum sit, jam propius examinandum. Sub quacunque temporum Periodo, seu Celtica, seu Romana, fuerit exstructus, exstruendi ejus finis & usus aut religiosus, aut civilis, aut militaris esse debuerat. Francicis temporibus murum esse antiquiorem, Odiliani Monasterii Chartæ vetustæ Historicique, à quibus murus hic vocitatur *Paganicus*, quod nomen hodieque usitatum est accolis, (*c*) luculenter evincunt. Ipse Leo IX. Pontifex Romanus, ex Dagisburgicis Alsatiæ montibus, Odiliano vicinis, exortus, in Privilegio, quod Cœnobio Hohenburgensi An. ML. (*d*) concessit, murum hunc *septa gentilis muri* appellat. Eadem verba in Conradi Episcopi Argentor. Charta anni MCXC. occurrunt. (*e*) Hi testes antiqui originem muri ex Christiana, hoc est, Francica, Alsatiæ Epocha ad Paganismum relegant. Sic concidit conjectura, quæ Etichonem, seculo VII. Alsatiæ Ducem, muri hujus auctorem producit, eum in finem ab eo exstructi, ut castrum in eo monte conditum, vel Cœnobium, in quod castrum deinceps conversum est, firmiter fortiterque moniret.

Nec Celticum.

Ad Periodos ergo, Francica antiquiores, regrediendum, & primo quidem dispiciendum de Celtis. Potuisset enim in illo vertice montis, Galliæ liberæ temporibus, oppidum aliquod Mediomatricense muro præcingi: prouti Alesia apud Mandubios, Gergovia apud Arvernos, arduis in montibus steterant. Verum enimvero oppidi, in illo montis apice positi, nulla plane, in omni illo circuitu, restant vestigia, quorum aliqua saltem ad nostram usque ætatem residua esse debuissent, uti Alesiæ atque Gergoviæ in Burgundiæ Ducatu & apud Arvernos adhucdum restant. Accedit altitudo montis, Gergoviano Alesianoque montibus longe excelsior, quæ incolas majore numero, ob victus eo portandi difficultatem & aquarum inopiam, non facile admisit. Nec veterum Scriptorum aliquis ullam nobis de oppido quodam illius tractus memoriam reliquit. Quodsi temporibus Celticis Druidalem Lucum in illo monte fuisse conjectes, non ego repugno; sed ad Lucum cingendum tam immani muro opus non fuerat. In Donovio & Dagisburgico Vogesi montibus, nonnisi trium milliarium intervallo inter se distantibus, Celticorum sacrorum vestigia superant; at nec ibi ullum muri, loca ista religiosa cingentis, vestigium. Idem ratiocinium ad Romana si applices tempora, nec sub his oppidum ibi extitisse: nec Templum, si quod ibi fuit; tam vasto murorum incinctu indiguisse, fateberis.

§. CLXXII.

Sed militare Romanum.

Res omnis itaque ad militarem usum, munitionem nempe castrensem, propugnaculumve, reducitur. Sed & hanc destinationem si spectes, tempus omne Celticum prorsus excluditur, eo quod Galli castra sua non solerent munire. Vercingetorigem Arvernum, septimo belli Gallici Cæsareani anno, multis cladibus acceptis, castra sua munire cœpisse, ipse annotat CÆSAR. (*f*) Rejicienda hinc omnis conjectura SPECKLINI, (*g*) qui fabulosa Trevirensium in Alsatos dominatione, supra (*h*) à nobis confutata, innixus, murum à Trevirensibus, hujus oræ dominis, conditum fuisse existimavit. Reliquum est, ut vastum hoc opus ad Romanam referamus Periodum. Ad hanc sane opinionem nos ducit sumptuosa illa militaris via, cujus munitio nunciat opus Romanum. In nulla quidem montis hujus murique parte literatum aliquod Romanæ vetustatis Monumentum occurrit. At horum defectum Romana Numismata, ex omni metallo moduloque, in montis planitie sæpe eruta, supplent; quorum plurima manibus ipse non semel tractavi: ex primis seculis quædam, at ex ævo Constantiniano longe plura. Valentiniani I. atque II. ut & Gratiani Julianique Impp. bella, ad Rhenum gesta, fecerunt, ut numismata eorum frequentiora ibidem comparerent. Speciatim fibula aurea mihi nuper oblata, cui aureus Valentiniani II. infertus est denarius; in cujus parte postica Valentinianus I. sedens Valentiniano II. filio globum Imperii tradit. Quodsi autem muri nostri origo ad Romanos referenda, quem alium in usum tam formidabile opus exstructuri fuissent, quam in usum militarem? Vallum ergo, propugnaculumve castrense, hostibus arcendis exstructum fuisse, nobis dicendum est. Multiplices illi anguli, in hoc muro conspicui, nunc introrsum, nunc extrorsus tendentes, conjecturam hanc firmant.

Castrorum

(*c*) Communiter *Heyden-Maur* vocitatur.
(*d*) *Gallia Christiana* Tom. V. pag. 472. inter Instrumenta.
(*e*) Ibidem pag. 491.
(*f*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. VII. Cap. XXX.
(*g*) *Architectura* Part. II. Cap. V. pag. 87. b.
(*h*) Pag. 100. §. CXXII. sqq.

§. CLXXIII.

Castra varia.

Castrorum Romanorum genera plura fuerunt; uti ex VEGETIO (*i*) discimus. Tumultuaria, subita vel transitoria, pro una modo nocte fuerunt; hacque ratione primis, secundis &c. castris ad locum aliquem perveniebant. Alia temporaria, æstiva nempe vel hiberna, alia deniqoe stativa, fixa atque perpetua. Hæc plerumque vel cæmentitio muro, vel quadratis lapidibus, (*k*) aut ingentibus saxis muniebantur, uti Odiliana, de quibus agimus, quæ absque omni dubio stativa fuerunt.

Forma castrorum stativor.

Formam autem stativorum quod attinet, pro necessitate loci erant vel perfecte quadrata, vel quadrata oblonga, vel rotunda, semirotunda, lunata. HYGINUS (*l*) tertiata vult esse castra, hoc est, tertia parte longiora quam latiora. Longius latus castrorum in tres partes, tanquam in totidem acies considentes, brevius vero in duas modo, in dextrum nempe sinistrumque cornu, dividebatur: strigarum autem viarumque directiones cæteraque pulcro & apto ordine disponebantur. (*m*) Africanus castra rotunda quadratis postposuit, formamque hanc, ut optimam, LEO Imperator commendat. (*n*) In Columna Trajana tamen castra plerumque rotunda vel ovata occurrunt. Quinimo Julianus Imp. usus castris rotundis. *In orbiculatam figuram metatis tutius quievimus castris*, inquit AMMIANUS. (*o*) Ejusdem generis castra ergo, in Alsatica ora cum Alemannis belligerans, Julianus posuerat.

Fossa.

Castrorum fossam VEGETIUS (*p*) novem, undecim, tredecim, vel ubi vis hostium metuitur, septemdecim pedibus, impari semper numero, aperiendam existimat. De reliquis addit, (*q*) tuto semper loco, ubi & lignorum & pabuli & aquæ suppetat copia, castra esse ponenda, in quibus si commorandum diutius, salubritatem aeris quoque commendat. Dispositio hæc in regularibus castris habuit locum, in Odilianis nostris, quæ plane irregularia, non facile observari potuerat; uti etiam ob præcipitia & rupes fossa opus uon erat. De altitudine latitudineque muri vallaris HYGINUS, (*r*) seculi II. Scriptor, hæc tradit: " Vallum loco suspectiori exstrui debet cespite aut lapide, „ saxo, sive cæmento; sufficient latitudini octo, altitudini pedes sex. „ Labente re Romana hanc quoque partem operis desidia imminuit. VEGETIUS (*s*) enim, seculo IV. nonnisi tribus pedibus, supra terram, murum instrui jubet. At CÆSAR (*t*) denum aut duodenum pedum plerumque. Idem, Alesiam obsidens, castra sua, tantis operibus munita, quibus vim totius Galliæ, & illum postremum libertatis bellicosissimæ gentis impetum sustinuit, duodenum pedum vallo vallaverat. Turribus, quæ vallis ordinariis inædificabantur, murus noster instructus non fuit, qui, ob rupium præcipitia & angulorum excurrentium multitudinem, illis facile caruit.

§. CLXXIV.

Objectio.

Castrensem Odiliani muri originem & usum hactenus satis adstruxisse me puto, quod nec religiosus, pro Templis, nec civilis, pro urbe ibi condita, apud Celtas atque Romanos usus ejus esse potuerat. Sed nunc ipse asciam cruribus meis illidam: facile enim prævideo, multos, rerum præsertim bellicarum peritos, usui castrensi, quem adstruo, fore contrarios, objecturosque mihi, immensum illum muri circuitum, nonnisi à multis millibus præsidiariorum militum potuisse defendi: sola enim superior area, quam litera A signat, 3350. perticas continet. Munimento, quod tam late se extendit, defendendo plures Legiones requirebantur. Jam vero superiori

huic

(*i*) De *Castrametatione* Lib. I. & III.

(*k*) Castra Trajani, quæ in Columna ejus visuntur, ex quadratis lapidibus solide & affabre constructa reperimus. Vide *Columnam Trajanam*, à PETRO SANTE BARTOLO editam, Tab. VII. X. sqq.

(*l*) *De Castrametatione*. Adde FRANC. PATRICIUM *de Re Militari Romanor.* Part. IX. in *Thesauro Antiquit. Rom. Græviano* Tom. X. pag. 901. Mensuras jugerationis vide in Jo. LAURENBERGII libello, cujus rubrum *Gromatica*, Capp. V. & VI.

(*m*) POLYBIUS de castris Lib. VI. *Historiar.* ubi de strigis; uti & apud Hyginum de hemistrigiis, pedaturis, pertenturis, gruma vel groma, & reliqua distributione castrorum, multa occurrunt; ad quæ docte commentatus est RABODUS HERM. SCHELIUS de *Castrametandi more Julii Cæsaris*. PETR. RAMUS Parte II. Libri *de Militia C. Julii Cæsaris.*

(*n*) *Constitut.* IX.

(*o*) Lib. XXIV. fin.

(*p*) Lib. III.

(*q*) Lib. I. Cap. XXII.

(*r*) *De Castrametatione* versus finem Libri.

(*s*) *Institutionum Rei Militaris ad Valentinianum Aug.* Lib. I. Cap. XXIV.

(*t*) *Bello Gall.* Lib. II. Cap. V. item Lib. VI. & Lib. III. *de Bello Civ.* & alibi.

buic areæ & altera major ſuccedit, quæ per proximam nempe vallem in vicinum montem E excurrit; quamque litera B denotat. Romanos autem, qui nonniſi octo Legiones præſidiarias per omnem Rheni Gallicam oram diſpoſuerunt, (u) in ſolo hoc munimento, caſtriſve ſtativis, integram Legionem pluresve collocaſſe, haud veriſimile eſt.

Reſponſio.

Solidæ objectioni ut occurram, obſervo: I. Murum omnem non uno eodemque tempore confectum, ſed per intervalla auctum fuiſſe. II. Montem Odilianum non præſidiis tantum recipiendis munitum, ſed & ſpeculas ibi conſtitutas, ex quibus hoſtium conatus obſervarentur trans Rhenum. (x) Duo autem in monte hoc loca ſpeculis ponendis aptiſſima fuerunt; ille nimirum, ubi Monaſterium hodie poſitum, quem litera C ſignavi, alterque, quem litera D notat, vulgo *Wachtelſtein* (y) dictus. Ex duabus his rupibus planis, ſuper præcipitia poſitis, ad ſuperiora & inferiora Rheni late patuit proſpectus. In utroque loco cohortis ſpeculatoriæ præſidium eſſe potuerat; duasque adeo has cohortes murus, per duo veluti brachia, conjunxit, ut liber inter eas eſſet itus & reditus. Magnam illam montis planitiem murus omnem amplectitur. Seculo IV. Alemanni ſedes ſuas quum fixiſſent ad Rhenum, perpetuiſque irruptionibus infeſtaſſent Alſatiam mons, Odiliano vicinus, militari quoque præſidio cœpit muniri: cui liberum cum Odilianis ut commercium eſſet, murus B per vallem ad alterum montem erat ducendus.

§. CLXXV.

Munimenti Epochæ variæ.

Univerſi ergo muri Odiliani incrementa ut intelligantur diſtinctius, triplex ejus conſtituenda eſt Epocha. Stativa omnium prima in planitie, ubi hodie Monaſterium eſt, poſita fuiſſe, ſeculoque primo adſcribi debere, veriſimile exiſtimo; quod non motibus Germanorum modo obſervandis, contra quos Trans-Rhenanum vallum ſub Hadriano demum firmatum, ſed & Mediomatricis, Cis- & Trans- Vogeſianis, ut & Tribocis noſtris, in obſequio continendis, inſervire potuerant: cui duplici obtinendæ fini opportunior Odiliano monte locus non erat. Hoc temporis intervallo via quoque ſtrata fuiſſe videtur. Poſtquam autem Hadrianus vallum illud Rhenum inter Danubiumque muniviſſet, eadem ſtativa accolis tantum utriusque lateris Vogeſi comprimendis inſervierunt: hæc epocha ſecunda. Trans-Rhenenſi denique vallo, verſus ſeculi IV. initia, per Alemannos everſo, ab illo tempore Rheni accolæ fuerunt Alemanni; eorumque adeo incurſionibus Alſatia indeſinenter expoſita, præſidiariorum in caſtris his numerus multum erat augendus; unde mons quoque vicinus occupatus, murique ambitus duplo factus eſt auctior, ipſis forte Alſatiæ incolis opportunus; quibus contra hoſtes ingruentes receptaculo eſſe potuerat, magni hominum numeri recipiendi quum capaciſſimus eſſet. Proculcata enim tum toties ab Alemannis Alſatia, malorum ſuorum, ut in Annalibus oſtendimus, non viderat finem. Tertia hæc muri Odiliani montis epocha eſt.

Objectio nova.

Sed oggerentem mihi porro videor audire nonneminem; muri noſtri, quas conſtitui, epochas laborare defectu, quod LUCANUS antiquiorem bis epocham indicare videatur, Julianam nempe; ubi caſtra Romana per Galliam diſperſa, (è quibus, bello civili exorto, milites ſuos devocaverat Cæſar) enarrans, non Batavos modo, Treviros, Leucos, Rhemos, Sequanos, Vangiones, ſed & Vogeſi caſtra diſerte recenſet; ita quidem, ut ipſa hæc, de quibus nobis ſermo eſt, in oculis habuiſſe videatur. Nec equidem refragor, Cæſarem, Arioviſto trans Rhenum rejecto, in Odiliano hoc monte, ob ejus opportunitatem, poſuiſſe ſtativa; murum tamen & viam Cæſareana opera non cenſeo, quod longioris temporis iſta conſtructio erat; ad Auguſti imperium opportunius referenda, quum ille Gallicæ Rhenenſis oræ rebus diligenter provideque proſpexiſſet. LUCANUS ita canit: (z)

" - - · - Sparſas per Gallica rura cohortes
„ Evocat, & Romam motis petit undique ſignis.
„ Deſeruere cavo tentoria fixa Lemanno,
„ Caſtraque, quæ Vogeſi curvam ſuper ardua rupem,
„ Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.

Poeta

(u) Adi Periodi Rom. Cap. II. §. XXVII. pag. 292. Decem Legionibus Galliam Cæſar devicit teſte SEXTO RUFO: octo Legionibus Tiberius eam continuit; uti TACITUS *Annal.* Lib. IV. Veſpaſiani temporibus nonniſi quatuor Legiones Galliæ fuerunt præſidio, ut in Oratione ad Judæos teſtatur Agrippa. JOSEPHUS *de Bello Jud.*

(x) Speculæ hujusmodi paſſim ad Rhenum vel in turribus, uti apud Vangiones ſupra portam Pavonum in altiſſima turri legebantur voces: SPECVLA VANGIONVM; SCHANNAT *Hiſtor. Wormat.* pag. 4. vel in montibus, uti apud noſtros Tribocos.

(y) Ex nomine hoc Germanico multis nata eſt conjectura, cuſtodiam in illa rupe fuiſſe, & *Wachtelſtein* dici pro *Wachtſtein*; cuſtodiæ rupes.

(z) *Pharſal.* Lib. I. vers. 394. ſqq.

Poeta in populis ad Rhenum recensendis præsertim diligens est. Unde paulo post etiam Chaucos, inter duo ostia Rheni, Helium & Flevum, habitantes, (*a*) affert: (*b*)

" Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
„ Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
„ Deseritis ripas, & apertum gentibus orbem.

Sed &, Poetico more, ordinem geographicum negligens, Helvetios, (*c*) quos priore loco ponere debuisset, demum subjungit:

" Tunc inter Rhenum populos Alpemque jacentes,
„ Finibus Arctois, patriaque à sede revulsos
„ Pone sequi &c.

§. CLXXVI.

Omnis hæc Lucani verba, versumque speciatim illum, ubi castra Vogesi *ardua & curvam super rupem* posita vocat, quum prope perpendo, dubitare vix possum, quin in Vogesino hoc Mediomatricorum Alsatiæ monte, Julii Cæsaris, Galliæ domitoris, temporibus, jam extiterint castra, quæ ipsa versibus suis Lucanus designat; Juliana autem hæc castra nec tam fortiter munita, nec tam late extensa, fuisse credendum. Vogesum apud Lingones initium sumere, in Alsatiæ annotavi Conspectu. Duplicem autem finem castra hæc habuisse, Poeta indigitat. Non illum modo, ut Germanos à transitu Rheni arcerent, sed & ut Lingones, bellicosam numerosamque Galliæ gentem, quæ Vogesum attingebat, in fide continerent. (*d*) Nec opportuniore in his partibus loco Cæsar, Cæsarisque successores, castra contra Germanos metari potuerant. In urbibus enim milites ponere, cum militari Romanorum disciplina pugnabat: quos in castris stativis extra urbes tenere solebant, donec Constantinus M. Imperii Romani ruinæ promotor, urbibus eos inclusit. ANONYMUS *Odilianæ vitæ* Scriptor, seculo X. vel XI. vivens, (*e*) ut & NOVIENTENSIS TOPOLOGUS, (*f*) seculi XIII. Auctor, Regem quendam Marcellianum, ante Etichonis tempora, castrum in Odiliano monte firmum, bellorum ingruentium causa, exstruxisse tradunt. Marcellianum illum, ex seculo V. Occidentis Patricium, intelligi, MABILLONIUS (*g*) conjicit, qui Dalmatiam, Illyrici occidentalis Provinciam, occupasse, regiaque potestate An. CCCCLXVIII. tenuisse, apud Procopium dicitur; in Basilici Ducis, cui se junxerat, consossus exercitu. Sed quid homini huic, in Illyrico contra Valentinianum III. tyrannidem arripienti, cum Alsatia nostra fuit commune? In Alemannorum manibus tum erat Alsatia; apud quos Regulus hujus nominis esse potuisset; sed nihil hac de re prisci Annales. Scriptoribus mediæ ætatis, ubi de antiquioribus seculis loquuntur, vix fides tribuenda.

Lucanus explicatur.

CAPUT XV.

LACONICA, HYPOCAUSTA, THERMÆ.

§. CLXXVII.

ROmani cum Imperio suo delinimenta quoque voluptatum attulerunt Alsatiæ. Thermæ ad tuendam quidem sanitatem & ad juventutis disciplinam primitus institutæ sunt, ut corpus exercitaretur, variisque exercitationibus lassatum, reficeretur, quod munditiem ejus promovebat & robur. Sed & suum mox ibidem locum occupavit voluptas. Roma statis horis tam frequens ad thermas, quam solennibus festis festinavit ad Templa. Quotidie lavabant, ante cœnam hora, ut MARTIALIS (*b*) ait, octava. Hinc publicæ sine numero thermæ, quarum supra octingentas P. VICTOR agnovit;

Balnea Romanorum.

(*a*) PLINIUS *Histor. Nat.* Lib. IV. Cap. XV.
(*b*) LUCANUS Lib. I. vers. 463. sqq.
(*c*) Lib. I. vers. 481. sqq.
(*d*) FRONTINUS in *Strategematibus* Lib. I. ait: Lingones LXX. millia hominum armatorum Domitiano Imperatori dedisse.
(*e*) MABILLONII *Acta sanctor.* Tom. IV. pag. 443.
(*f*) *Hist. Novientensis* sive Ebersheimensis Alsatiæ *Monasterii* apud MARTENE *Thesaur. Anecdotor.* Tom. III. pag. 1129.
(*g*) Loc. cit. in nota *A*, eumque sequitur LUDOVICUS LAGUILLE *Histoire d'Alsace* Lib. VII. pag. 81.
(*b*) MARTIALIS Lib. IV. *Epigramm.* VII. *Sufficit in nonam nitidis octava palæstris.* Palæstræ in thermis, ubi facta exercitatione lavabant. Romani singulos dies æstatis & hyemis in XII. horas divisérunt. COLUMELLA *Præfat.* I. 16. luxuriam Romanis exprobrans, ait: *Quotidianam cruditat m laconicis excoquimus.* Unde tritum illud: *Balnea, Vina, Venus, corrumpunt corpora nostra.* In luctu publico hinc claudebantur, uti ex Pisano Cenotaphio, aliisque monumentis apparet.

agnovit; suum enim balneum insuper domi fere suæ, privatos ad usus, mediocriter dives quisque babebat. Publica lavacra, in thermis præsertim, quas Imperatores (*i*) exstruxerant, populo quum darentur gratuita, (*k*) ædificia illa magnitudine denique sua oppidis, quam balneis, similiora videbantur. (*l*)

Area ampla, plerumque quadrata, triplici fere ambitu fuit distincta, in quorum primo diversa omnis generis exercitiorum gymnasia; in secuodo platanones & xysta, ad exercitationes sub dio; in intimo ipsa erat thermarum fabrica, ubi atrium, xysti, spatiosæ porticus. In hac jam parte exquisitissimus omnium rerum apparatus, theatridia, apodyteria, caldaria, tepidaria, frigidaria, natationes, baptisteria, exedræ, diætæ, ephebæa, musea, bibliothecæ, corycæa, sphæristeria, conisteria, elæothesia, uti etiam heliocamini, (*m*) laconica vel hypocausta, (*n*) de quibus oobis heic præcipue sermo est: (*o*) quæ illi nempe intrabant, qui vel minus ad exercitia validi, vel quibus sudor, ab exercitiis excitatus, non sufficiebat, vel qui solo sudore emisso erant cootenti.

§. CLXXVIII.

Laconica.

Laconici nomen à Laconibus derivatur, quos moris auctores PLUTARCHUS (*p*) allegat. Hi non ad delicias, sed severo corporis usu, ad robur conciliandum, sudatoriis usi sunt. Laconicum Romanis erat cella calidaria sive camera, in qua sicco calore provocarunt sudorem. Sudationes, (*q*) sudatoria, (*r*) vaporaria imo & assa sudatio, sive balnea assa, vel simpliciter *assa* (*s*) dicebantur, quod solo calore, oon adhibita corpori aqua, in illis excitatus est sudor: usu apud Lacones frequenti. (*t*) Hypocausis, vel hypocaustum, ejusdem cum lacooico fuit structuræ; siccus enim ille in sudatorio calor ab igne, in camera subjecta succenso, (*u*) provenit, qui non modo sudatorii pavimentum, sed & ipsos ejus calefecit parietes. Iisdem Græcis, præter ὑπόκαυσιν, πυριατήριον quoque dictum subinde. Locus apud Bajas, ubi, CELSO teste, calidus vapor, ioter Myrteta eructans, excitabat sudorem, non erat sudatio sicca, sed ab humido vapore & calido provocata, adeoque à laconicis diversa.

Quæ

(*i*) Imperatorias inter thermas Antoninianæ Caracallæ, Alexandrinæ Severi & Diocletianeæ, cæteris omnibus magnificentiores fuerunt. BOISSARDUS *Topograph. Urbis Romæ* Tom. I.

(*k*) In meritoriis balneis pretium pro lotione solvendum erat.

(*l*) AMMIANUS lavacra in modum Provinciarum exstructa dixit.

(*m*) Heliocaminus inter partes Plinianæ domus Lib. II. *Epist.* XVII. occurrit. Locus concameratus, totus soli expositus, ac hiberno tempore calorem ex illo recipiens, adeoque fornax solaris; Latinis *Solarium*. ULPIANUS in *Leg.* XVII. *de servitutibus Urbanorum prædior.* Vid. Jo. AUG. ERNESTI *Prolusiones*, Prolus. I. *Vaporarium solare.* Inter quotidiana præsidia valetudinis habebatur, sedere vel jacere in sole. Idem sane PLINIUS Lib. III. *Epist.* V. & Lib. VI. *Epist.* XVI. vitæ rationem Plinii, avunculi sui, exponens, diserte annotat, eum frequenter *usum esse sole*, dein frigida lotum, postea gustasse dormisseque minimum &c. *Insolatio* apud PLINIUM seniorem Lib. XXI. *Nat. Hist.* Cap. XIV. nonnullis *insolatus* vocatur. Alii uncti, alii sine unctione, alii stantes, deambulantes aot currentes, alii desidentes aut decumbentes in solo, vel in strato, vel super corio, vel in arena, vel in sale, (BACCIUS *de Thermis* Lib. II. Cap. XIX. pag. 106. Edit. Venet.) sole otebantur. PLINIUS Junior Lib. IX. *Epist.* 36. de se ipse scribit: *Ambulo, ungor, exerceor, lavor.* Augustus Imp. ungebatur sudabatque ad flammam, deinde perfundebatur aqua egelida, vel sole multo calefacta. SUETONIUS in *vita Augusti.* Cap. 82. CELSI hæc quoque certis in casibus præscriptio fuit, Lib. IV. Cap. XXIV. ubi: "Antequam „ cibum capiat, sine balneo, loco calido leniter „ perfricari, sudare, perfundi aqua egelida, deinde „ cibum sumere. „ SENECA *Epist.* LXXIII. pro insolatione exercitationem adhibuit, post quam descendit in frigidam. Laconicorum amicus Seneca non fuisse videtur: scribit enim alio in loco, *Epist.* LI. "Quid „ mihi cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora „ exhausurus includitur. „ PLUTARCHUS *de sanitate tuenda*, omnia hæc balnearum genera plus ostentationis, quam utilitatis, habuisse existimat.

(*n*) De omnibus his diligentissime ANDREAS BACCIUS *de Thermis*; Jo. BAPT. CASALIUS de *Thermis*, in *Thesauro Gronov.* Tom. IX. pag. 635. GUILIELMUS DE CHOUL, quem nonnulli Brassicanum appellant, *des Bains Antiques & Exercitations.* BLONDUS *in Roma Instaurata.* Præ cæteris ONUPHR. PANVINIUS *de Ludis Circensibus*, cum Commentatore suo Jo. ARGOLO Lib. II. Cap. I. in *Thesauro Antiq. Gronoviano* Tom. IX.

(*o*) GALENUS *Methodi* suæ Lib. X. ubi de frigidario, tepidario, calidario loquitur, à laconico incipit. Sod tio enim à Romanis tuendæ valetudinis insigne habebatur præsidium. Hinc varios ejus provocandæ modos excogitarunt. Vide BACCIUM *de Thermis* Lib. II. Cap. XVII. Conf. ARGOLUS in *Not. ad Panvinium de Ludis Circensibus.* Lib. II. Cap. I. pag. 307.

(*p*) In *Alcibiadis* Lacedæmonii *vita.* Unde MARTIALIS ad *Oppianum*:

" Ritus si placeant tibi Laconum
„ Contentus potes arido vapore
„ Cruda virgine Martiaque mergi.

(*q*) VITRUVIO Lib. V. 11. *Concamerata sudatio.* Ut cœnatio locus, ubi cœnatur. Nostra laconica vero concamerata non erant.

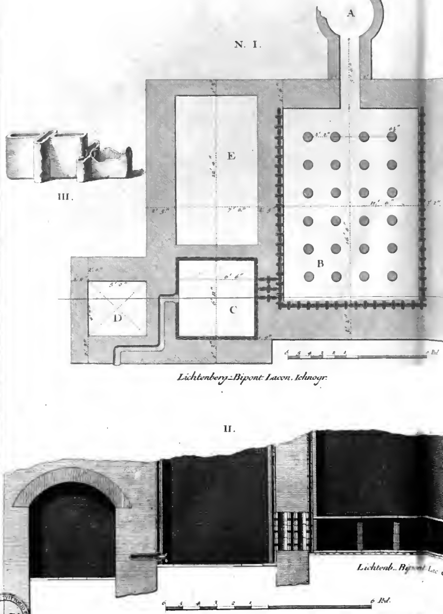
(*r*) SENECA loco cit.

(*s*) Utraque vox apud CICERONEM *ad Q. Fratr.* Lib. III. *Epist.* I. Gallis *Bains secs*, Balneæ siccæ, dicuntur. GALENUS *de sanitate tuenda* Lib. III. Cap. III. ξηρὸν βαλανεῖον, siccum balneum. Vide NIZOLIUM in *Thesauro Ciceroniano* in voce: *Assa.* CELSUS Lib. II. Cap. XVII. ait: "Sudor duobus modis elicitur, aut sicco calore, aut balneo. Siccus calor „ est & arenæ calidæ, & laconici & clibani.

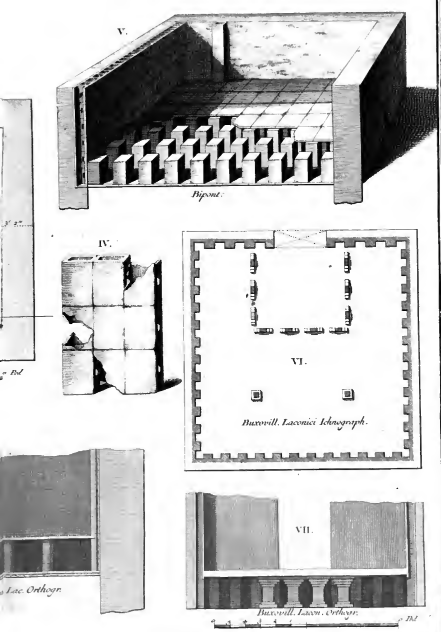
(*t*) DIO Lib. LIII.

(*u*) Ὑπόκαυστον, locus, cui ignis succensus est sobtus. MERCURIALIS *de Arte Gymnastica* Lib. I. Cap. X. gravis illos accusat erroris, qui laconicum & hypocaustum idem esse crediderunt. Hoc autem pars prioris quum fuerit, synecdochice pro toto potuit sumi.

LACONICA IT

N. I.
A
B
C
D
E
III.
II.
Lichtenberg. Bipont. Lacon. Ichnogr.
Lichtenb. Bipont. Lac.

ET BALNEA.

V.
Bipont.
IV.
VI.
Buxovill. Laconici Ichnograph.
VII.
Buxovill. Lacon. Orthogr.
Lac. Orthogr.

Quæ extra Romam apud Italos atque Provinciales thermæ balneæque occurrunt, Romanas nonnisi ex parte imitabantur. Apud Rauracos & Sequanos Alsaticos nulla thermarum vestigia; at apud Mediomatrico-Tribocos, sive Alsatos inferiores, imo & in Mediomatricis Trans-Vogesianis, vicinisque eorum Trevirensibus, nostro & superiore ævo, laconicorum vestigia se manifestarunt; quorum notitia, ob structuram eorum singularem, eo minus subtrahenda est posteris, quod qui ante me hujus generis rudera scriptis prodiderunt, ea non distincte satis posuerunt ob oculos. (*x*)

§. CLXXIX.

Ab Alsatiæ Laconico ducemus initium. Buxovillæ, quæ Dynastiæ Lichtenbergensis, Alsatiæ Inferioris, haud procul à radicibus Vogesi, oppidum princeps est, exstruendæ domus fundamenta An. MDCCXXXIX. quum fierent, lateritia quædam substructio emersit in lucem, quæ vel in soli æqualis planitie olim posita, vel infima sui parte modo sub terra latuerat. Locum à Romanis jam habitatum fuisse, ex indicio hoc liquet, quamvis nomen ejus ignotum. Ædificium formæ quadratæ, cujus latera singula sedecim pedum, in duas fuit cellas divisum, quarum inferior ignem succensum continuit, superior calorem inde ortum excepit. Inferiorem hinc cellam appello *fornacem*, ad cujus ostium arcuatum fornacula quædam, sive præfurnium occurrit, in quo ignem fornacator (*y*) accendit, qui per omnem reliquam cellam suum calorem diffudit. Fornacis hujus area erat quadrata, decem pilis, quæ ex lateribus (*z*) componebantur, instructa. Singulæ pilæ vix unius pedis crassitiem habent. Retro has duæ aliæ similes pilæ exstiterunt, quæ sex inter se pedes, ab area vero quadrata quatuor pedes, distabant. Pilæ pedum duorum sunt, ut in suo quoque ahenorum & caldariorum hypocausto requirit VITRUVIUS. (*a*) Unde totius cellæ inferioris altitudo erat pedum duorum. Buxovillanum. *Tab. XV. num.* 6. 7.

Parietes omnes fictilibus tubis ita fuere compositi, ut inter singulos ordines semipedis distantia esset: tubi infimi non attigere pavimentum, adeoque & fumus & cum eo igneus calor cavitati eorum facile se immittere potuerunt. Inferior hæc cella verum hypocaustum fuit vel fornax, unde totum laconicum synecdochice apud plures nomen hypocausti accepit. Cella superior vero sudatorium ipsum constituit, per cujus parietes ordines illi tuborum fictilium ab inferiore cella ascenderunt ad tectum. Quodsi ex dimensionibus portæ, quæ trium cum dimidio pedum, cætera æstimes, conclavis hujus, sive ipsius sudationis, altitudo septem plus minus pedum statuenda.

Ignis, inter pilas positus, (*b*) ligno per os fornacis, sive præfurnium, injecto, excitatus & auctus, non modo calefecit pavimentum superius, sed & vapor ejus per alveolos, longo sibi invicem ordine, ad summitatem parietum usque, impositos, ita ascendit, ut superiori conclavi tantus caloris gradus conciliari potuerit, quantum tempus usque exegerat. Buxovillanæ Sudationis hæc fuit structura, jam ad Bipontinam, quæ diversæ paulo indolis, transeundum.

§. CLXXX.

In oppidi Biponti vicinia ager est, quem *Agrum nigrum* (*c*) appellant, ubi Bipontinum. ædificii, argillaceis quoque tubis instructi, ruinæ An. MDCCXXIX. detectæ sunt. Ichnographiam, Serenissimi Ducis CHRISTIANI III. jussu ad me missam, in Tabula *Tab. XV.* exhibeo. Ædificii forma rectangularis; latus longius XXV. pedum, brevius XXII. *num.* 5. cum dimidio. Crassities muri duorum ubique fuit & dimidii pedum. In cella inferiore quatuor series pilarum, ex lateribus structarum, quarum singulæ unum pedem crassitiei, duosque pedes altitudinis, habebant; adeoque cella inferior, uti Buxovillana & Pisana, à Robortello descripta, altitudinis erat pedum duorum. Superius vero conclave sex circiter pedes altum fuisse verisimile est. Ut autem Bipontini hujus Laconici à Buxovillano diversitas melius intelligatur, observandum, alveos illos fictiles,

 uni

(*x*) BROWERO atque MASENIO in Trevirensium agro nonnullæ hujus generis substructiones occurrerant, quas illi obscure, imo etiam, quod facile sensi, non satis descripserunt ex vero. Vide BROWERI *Antiquitates Annalesque Trevirenses* in Proparasceve Cap. XIX. pag. 46. & MASENIUM in *Notis* pag. 94.

(*y*) Fornacatoris effigies sculpta in Trevirensi laconico apud MASENIUM in *Notis ad Broweri Antiquit. Trevir. Proparasceven* pag. 95. occurrit. Os hypocausti, sive fornacis, dicebatur præfurnium, quo ligna in fornacem induntur. CATO *de Re Rustica*, Cap. XXXVIII.

(*z*) Pilarum structura aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia.

(*a*) *Architectura* Lib. V. Cap. X.

(*b*) ROBORTELLUS in *Laconico Pisano* apud RHODIUM in *Not. ad Scribonium Largum* pag. 113. observat, in sudatorio Pisano pavimentum inferius ad hypocausin mediam inclinatum fuisse.

(*c*) Vulgariter *Schwarzenacker*.

MONUM.

uni parietum, & quidem sinistro, insertos, non utrimque modo apertos fuisse perviosque æqualiter, ut, ceu totidem emissaria fumi, sive camini, igneum calorem exciperent, quod in Buxovillano compertum; sed & singulorum tuborum duo latera arctiora ita erant perforata, ut foramen directe apponeretur foramini, adeoque per aperturas has laterales cæteris omnibus tubis, à dextra sinistraque positis, igneus vapor, ex hypocausto ascendens, ab omnibus partibus toti illi tuborum ordini, atque deinceps universo illi parieti lateritio cavo, æqualiter communicaretur. (num. 5.)

§. CLXXXI.

Differentia eorum.

Alsaticum ergo & Bipontinum Laconicum his inter se rebus discrepabant præcipue. I. In Buxovillano omnes quatuor parietes tubis cavis erant instructi; in Bipontino nonnisi paries unus. II. Ex altera vero parte in Bipontino hoc omnes tuborum, sibi invicem impositorum, ordines, absque ullo interstitio, tam arcte inter se juncti fuerunt, ut continuum aliquod constituerint corpus, omnemque parietem illum reddiderint cavum: qui tantum caloris gradum ex supposito igne concepit, ut paries hic solus tantundem fere caloris io conclave diffuderit, quantum Buxovillani laconici parietes simul omnes diffuderant. Fervidus enim vapor, ex hypocausto ascendens, omnesque illos tubos sursum, dextrorsum, & sinistrorsum pererrans, nonnisi post multiplices gyros debilitatus & languidus in liberam denique auram evasit. In positiooe tuborum duplex ab Architectis observata est ratio. Vel enim infimo pavimento eos ita imposuerunt, ut in cavitatem suam non admitterent vaporem; vel inter pavimentum & tubos interjecta distantia, ut vapor in tubos se immittere potuerit. Hoc casu natus est calor intensior; at ubi vapor exclusus nonnisi exterius tetigit tubos, aeremque adeo calefecit inclusum, moderatior inde puriorque calor non potuit oon nasci; qui in Laconicis illis debilitatus est magis, ubi tuborum, sibi invicem impositorum, ordines se non tetigerant. Dubius aliquandiu hæsitaveram, qua ratione duo, quæ descripsi, Lichtenbergensia Laconica calefieri potuerint, igne nimirum, in cella inferiore succenso, an aqua fervente, ex clibano vicino per alveum in eandem cellam immissa. Non absque solidis rationibus hoc mihi dubium moverat florentissimi ingenii Vir Juvenis, & in hac jam ætate excellentis doctrinæ, Jo. Jeremias Brackenhoffer, in Academia nostra Professor Mathematum; qui in Architectonicis & Geographicis Alsatiæ rebus ornandis strenuus mihi adest adjutor. Totius ergo rei curatius quum instituissem examen, in locum Senecæ incidi, qui conjecturæ veritatem magis firmavit. En verba, (*d*) quæ balineas quasdam, absque igne calfactas, diserte & verbis evidentibus comprobant: "Idem (inquit) sub terra Empedocles existimat fieri; quem oon falli „ credent ō, quibus balnearia sine igne calefiunt. Spiritus in illa fervens loco æstuanti „ infunditur: hic per tubos lapsus, non aliter, quam igne subdito, parietes & vasa „ balnei calefacit." Ex altera parte Proculi Jurisconsulti *Epistola* (*e*) pro igne, tubos cavos incalescente, apertissime pugnat. Ita enim Proculus: "Quidam Hiberus „ nomine, qui habet post horrea mea insulam, balnearia fecit secundum parietem „ communem; non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem, „ sicuti ne parietem quidem suum per parietem communem. De tubulis eo amplius „ hoc juris est, quod per eos flamma torretur paries: qua de re volo cum Hibero „ loquaris, ne rem illicitam faciat."

§. CLXXXII.

Lichtenbergense Balneum.

Laconica ergo alia à supposito igne, alia ab aqua fervida, in hypocaustum immissa, calorem suum accepisse quum intelligerem, utriusque documenta in Vogesianis nostris me deprehendere lætatus sum. In Lichtenbergica enim Bipontini Ducatus Præfectura ejusque valle orientali, nuperis quoque temporibus multiplicia emersere ædificii rudera, cujus delineatio, mihi transmissa, me docuit, balneum hoc Romanum quatuor cellas, apodyterium nempe, caldarium, tepidarium atque frigidarium habuisse, quæ postrema simul cella unguentaria esse potuerat. Caldarii atque tepidarii structura ita fuit comparata, ut parietes eorum ex argillaceis quoque tubis consisterent, in quos calor ex supposita fornace ascendit; unde fieri potuerat, ut prior harum cellarum laconicum caldarium, posterior laconicum tepidarium, utrumque rectangularis formæ, constitueret. Harum cæterarumque cellarum dimensiones Ichnographia, reliquas autem partes Orthographia, distinctius exhibent. Quatuor autem (*Tab. XV. num. 1. & 2.*)

(*d*) *Nat. Quæst.* Lib. III. Cap. XXIV.

(*e*) Lib. II. *Epistolar.* Extat Epistola Leg. XIII. Tit. *de Servitutibus prædior. urbanor.*

MONUM.

autem hæc conclavia eo ordine posita fuerunt, ut posterius præcedente semper demissius esset. Ante omnia inspiciendus est locus, ubi ignis, laconicorum omnium anima, fuerat accensus, *A*. Hic non in hypocausto, sed in extrema ædificii parte, accendebatur in foco, in quo, ad aquas calfaciendas, positum fuit ahenum. Foci testes erant cineres, non exigua copia ibi adhuc residui, quum ruinæ istæ examinarentur. Ex foco canalis unius pedis novemque pollicum, lapidi incisus, processit, quo aqua fervens in laconicum *B* derivabatur vicinum. Nobilissima hæc balnei totius pars fuerat, ad quam aqua fervida, ex aheno procedens, primum accessit.

§. CLXXXIII.

Laconicum istud, uti priora, quæ vidimus, in duas partes dividebatur. Pavimentum inferius ex argilla compactum, cui lapides instrati; lapidibus lateres magni impositi fuerunt. Quatuor pilarum, ex lateribus constructarum, ordines in pavimento steterunt: tribus hypocausti parietibus tubi lateritii, ab imo ad summum ascendentes, inserti; tubi, inquam, oblongæ & inflexæ figuræ, at non ejusdem magnitudinis: pars sex, pars octo pollices latitudinis, septem autem pollices, cum quarta parte, longitudinis habet. Crassities unius cum quadrante pollicis est. Tubi in medio laterum, & quidem alii in arctiore, alii in latiore parte, perforati sunt omnes, ita ut alter juxta alterum transversi, foraminibus sibi invicem respondentibus, collocari potuerint. Caldarium. num. 5.

Pilis cellæ inferioris impositum fuit superioris cellæ, quæ ipsum sudatorium composuerat, pavimentum; quod quinque seriebus laterum crassiorum constabat. Primo huic laconico majori alterum minus & ipsum rectangulare successit, litera *C* signatum; quod *Tepidarium* eam ob causam appello, quoniam aqua calida, ex priore majoreque laconico in minus hoc & paulo demissius defluens, non potuit non aliquot caloris gradus amittere, adeoque tepida fieri. Inter duo hæc laconica triplex tuborum fictilium interposita series *F* constituit vinculum; quæ eodem modo, quo in ipsis parietibus tubi, fuit ordinata. num. 1.

§. CLXXXIV.

Tepidarii hujus à Caldario diversitas in eo constitit, quod quatuor tepidarii latera fictilibus alveis instructa fuerunt, quum tribus modo caldarii parietibus alvei fuissent inserti: quartus enim, ob aquas, ex aheno ab illa parte profluentes, tubis locum non dedit. Aqua ergo, ex caldarii hypocausto vel in tepidarium vel in ejus tubos descendens, eos nonnisi mediocriter calefecit, unde etiam tepidus modo calor potuit oriri. Cooclave hoc duobus hominum generibus necessarium fuit; illis nimirum, qui aeris aquæve, vel utriusque tepore, voluptatis sive valetudinis causa, frui volebant, tum illis etiam, qui aut frigida, aut calida lavaturi caverunt, ne subito corpus duo experiretur extrema. Medius hic aer, media quoque forte lavatio fuit, ubi tamdiu morabantur, quousque ad alterutrum extremorum duorum citra noxam procedere liceret. PLINIUS (*f*) hinc *cellam mediam* vocat, frigidariæque connectit, uti VITRUVIUS (*g*) conjunxit caldario. Laconicum itaque caldarium & tepidarium esse potuit, prouti major minorve in eo gradus caloris, sive ab igne succenso, sive ab aqua calida immissa, extiterat. Sic erroris arguendi, quibus laconicum atque tepidarium synonima sunt: ut illi quoque peccant, qui laconicum cum caldario confundere tentant; Laconicum enim, uti vidimus, teporis non minus atque caloris fuerat capax. Tepidarium.

§. CLXXXV.

Tepidarium minor demissiorque rursus excipit Cella Frigidaria, quam litera *D* signo, & cum PLINIO, (*h*) qui similem in Laurentino suo habuit, *Unctorium* appello: Græcis *Elæothesium*, (*i*) hoc est, repositorium olei, sive unguentorum, quibus lavaturi & loti perfundebantur, fricabantur. (*k*) Sola hæc ex omnibus fuit cella concamerata. Urnam muro insertam repererunt, qui thermarum istarum ruinas intuiti sunt propius. Ad cellam hanc ex tepidario dirigebatur fistula plumbea, epistomio, obturaculove instructa; cujus ope aqua tepida egerebatur è balneo. Frigidarium.

 Ultimo

(*f*) PLINIUS Lib. V. *Epist.* VI.

(*g*) VITRUVIUS Lib. V. Cap. X. ubi: *Laconicum sudationesque sunt conjungenda tepidario.*

(*h*) Lib. II. *Epist.* XVII. ubi nonnulla quidem Exempla *Unctuarium* habent, sed optimi Codices *Unctorium*, uti sudatorium, dormitorium, diversorium &c. Qui balineas intrabant & exibant, ungebantur. Ceterum Plinii locus corruptus, necessario ita legendus est: *Adjacet unctorio hypocaustum.*

(*i*) VITRUVIUS Lib. V. Cap. XI. Adi LAUR. LUCENSIS *Polymathiam* Lib. IV. Synops. IX. pag. 326.

(*k*) CICERO *ad Atticum* Lib. VIII. VARRO *de Re Rustica* Cap. LV. APULEJI *Metamorph.* Lib. IV.

Apodyterium.

Ultimo denique loco ponimus Conclave, quod & primo poni potuisset, *Apodyterium E* nempe, sive depositorium, ubi vestes deponebant loturi, lotique resumebant; unde principium & finis lavantium fuit. Cameræ huic istud muneris assigno, quod nullum ibi hypocaustum, nullæ pilæ, nulli tubi testacei canalesve occurrunt. Pars hæc balinei in PLINII (*l*) Tusculano quoque occurrit. Vocat *Apodyterium laxum & hilare*, ibi enim liberi lætique ante & post lotionem versabantur: spatiosum ergo atque amœnum esse debuerat. Frigidarium simul esse poterat illis, qui ex sudatorio & tepidario sicco prodierant.

A cella ista in caldarium transitus proximus fuit. Plinius in Tusculano suo frigidarium apodyterio subjunxit. Cicero Assa, sive laconicum suum, apodyterio junctum habuerat; Quinto Fratri (*m*) enim perscribit, se in balneariis suis assa ex uno apodyterii angulo promovisse in alterum. Vox *caldarium* vel absolute ponitur, vel adjecta intelligitur voci *conclave*; (*n*) locumque adeo denotat, ubi *calda* sive calida lavatio est. Subauditur quandoque *cella*, quæ *caldaria* dicitur. Priore forma usus est VITRUVIUS, (*o*) posteriore PLINIUS: (*p*) idem de tepidario frigidarioque dicendum.

§. CLXXXVI.

Labrum.

In cellis his Baptisteria vel Labra erant, uti ex eodem Plinio discimus, lignea, lapidea, marmorea, ænea, argentea &c. CICERO (*q*) ad Terentiam suam scribit: *Labrum si non est in balneo, fac ut sit*. Sellæ, in quibus sedentes abluebantur, dictæ sunt *solia*, (*r*) *cathedræ*, inter quas apud CLEMENTEM ALEX. (*s*) aureæ memorantur. Laconica instituto suo balnea sicca fuerunt. SAMUEL PITISCUS (*t*) caldarium & laconicum inter se non discrepasse existimat; adeoque ex ejus sententia caldarium sicca modo sudatio fuit. Quodsi hæc ita se habeant, non equidem intelligo, cur idem ille Pitiscus (*u*) eos confutet, qui laconicum cum tepidario idem esse crediderunt; cur enim tepor non æque ac calor in laconico locum habuerit? Laconica à caldariis proprie distincta fuerunt, quod in illis absque aqua calida provocatus est sudor. Qui ergo sudare & lavare simul voluerant, calidaria intrabant, ubi calida aqua lavabantur: sudaturi autem absque lotione intrabant laconicum. Nihil tamen obstare video, quo minus laconicorum horum uni alterive vel utrique baptisteria inferri potuerint, ut calida aqua in calido quoque loco uterentur lotores. In ædificio balneari Lichtenbergico, quatuor cameris constante, cur nonnisi siccas sudationes sive laconica quæras? Ahenum, in laconici majoris vicinia positum, & inferiori ejus cellæ fervidam aquam, non modo ad calefaciendam cellam superiorem, sed & labris, in cella hac constitutis, abunde potuit transmittere.

Omnem ergo ædificii hujus œconomiam si spectes, illud & laconicum, & thermas balneumve appelles, in quo non sicca tantum sudatio, sed & varia lavatio fieri consueverit; unde Lichtenbergensis ædificii præ altero Bipontino atque Buxovillano prærogativa elucet.

§. CLXXXVII.

Pavimenta.

Superest, ut nonnulla adhuc circa laconicorum pavimenta & tubos, pavimentis impositos, annotemus. Laconici Lichtenbergensis pavimentum inferius ita fuit constructum, ut VITRUVIUS (*x*) illud in suspensuris & hypocaustis suis, quibus tria ahena superimposita erant, requirit. Ita enim: "Suspensuræ caldariorum ita sunt „ faciendæ, ut primum sesquipedalibus tegulis solum sternatur inclinatum ad hypo„ causim, uti pila cum mittatur, non possit intro resistere, sed rursus redeat ad „ præfurnium; ipsa per se ita flamma facilius pervagabitur sub suspensione: supraque „ laterculis bessalibus pilæ struantur ita dispositæ, uti bipedales tegulæ possint supra „ esse collocatæ. Altitudinem autem pilæ habeant pedum duorum, eæque struantur argilla

(*l*) Lib. V. *Epist.* VI. "Apodyterium balinei la„ xum & hilare excipit, cella frigidaria." Adi GRAPALDUM *de Partibus Domus* Lib. I. Cap. X. STUCKII *Antiquitates Convivales* Lib. XI. 25. EZECH. SPANHEMIUM in *Juliani Imp. Orat.* I.

(*m*) Lib. III. *Epist.* I.

(*n*) Subaudiebatur etiam *vas* vel *ahenum*, in quo aqua calefiebat. Ita VITRUVIUS Lib. V. Cap. X. "Ahena super hypocaustum tria sunt componenda, „ unum caldarium, alterum tepidarium, tertium „ frigidarium.

(*o*) Lib. V. Cap. X. ubi caldaria virilia, muliebria.

(*p*) Lib. II. *Epist.* XVII. & Lib. V. *Epist.* VI.

(*q*) *Familiar.* Lib. XIV. *Epist.* XX.

(*r*) FESTUS: *Alvei quoque lavandi gratia instituti quo singuli descendunt, solia dicuntur.* Argentea folia apud PLINIUM Lib. XXXIII. Cap. XII.

(*s*) *Pædag.* Lib. III. 5.

(*t*) *Lexic. Antiquit. Rom.* in voce: *Caldarium.*

(*u*) In voce: *Laconicum.*

(*x*) Lib. V. Cap. X.

argilla cum capillo subacta, supraque collocentur tegulæ bipedales, quæ sustineant „ pavimentum. Concamerationes vero, si ex structura factæ fuerint, erunt utiliores. „ Sin autem contignationes fuerint, figlinum opus subjiciatur. „ Quamvis Vitruvius de hypocaustis, aquæ calfaciendæ aptatis, loquatur; novam laconica hæc construendi methodum ignorans; eandem tamen pavimenti commendavit structuram, quam in Lichtenbergensi videmus; ut illud nempe ab utraque extremitate, medium versus, paululum inclinaretur. Quæ de pilis vel columellis hypocausti Vitruvius annotat, id in nostris quoque observatum; nisi quod nulla in his concameratio est.

Pavimentorum in laconicis nostris ratio simplex. Nihil in illis tessellati aut musivi operis, hoc est, nulla lithostrata, quæ in thermis Romanis tam frequentia fuerunt. (y) Lateres crassi, sesquipedales plus minus, pilis impositi fuerunt, quibus tectorium cum arenata calce, fuit inductum. Pavimenti in Laconico Pisano indolem ita ROBORTELLUS describit: " Trullissabatur testa calci mista, sicuti & hac nostra ætate fit „ in ædium pavimentis. Eam vero compactam esse oportebat ita, ut in tantam crassi- „ tiem excresceret pavimentum, quanta esset opus; tectorio seu albario opere ex mar- „ more ita exciso, ut ejus altitudo tenuis esset unius ferme digiti, quales laminæ „ plumbeæ aut ferreæ visuntur. Si enim major tectorii illius operis altitudo fuisset, „ pervadere ad summum vis caloris non potuisset. Jam vero cum tanta esset pavimenti „ altitudo & tectorii operis, mira quadam proportione tantus conficiebatur calor, ut „ superstantium pedes oblectaret, & cum esset marmore ad unguem exciso politum, „ facile stratos etiam ac jacentes homines recipiebat.

§. CLXXXVIII.

Tubos autem, de quibus nobis toties sermo, quod attinet, alvei hi vel canales ex opere tegulitio cocti, varia diversaque forma hinc inde occurrunt. Ex veteri Rauracorum Augusta; ex nostra Mediomatrico-Tribocensi Alsatia; ex Bipontinis & Trevirensium partibus; ex Westrasia denique, atque ex Hundesruchi Pago, in Antiquarium meum, amicorum opera, illati sunt plures: unde præcipuorum figuram Lectoribus in Thermarum Tabula obtuli; quod ab eorum constructione tota sudatorii construendi ratio pendebat. Dimensiones eorum mire variant; Lichtenbergici tubi, formæ quoque ratione, à cæteris, uti diximus, discrepant. Longitudo eorum semipedalis, bessalis, unius pedis, imo & sesquipedalis: latitudo quatuor, sex, septem, novem, decemque ad summum, pollicum est; habita enim semper latitudinis ad longitudinem ratio fuit. Crassities in plerisque digitalis vel unius plus minus pollicis est. Hæc de infima & media laconicorum nostrorum parte: summam vero si spectes, nullum se nobis offert indicium, ex quo judicare liceat, testudinatam fornicatamve fuisse. Pisanum laconicum (z) octogonum quum fuerit, adeoque fere rotundum, in utraque cella concameratio facilius adhibita est. Romanorum Augustei ævi ædificiorum fere omnium summitas in hemisphærium fuit curvata, in cujus medio clypeum æneum, catenis pendentem, VITRUVIUS (a) requirit. In nostris autem omnibus nec inferior, nec superior cella, fuit concamerata.

Tubi.

Tab. XV. mon. 3. 4.

§. CLXXXIX.

Diversa hæc laconica, variaque eorundem construendorum ratio, plura veterum Scriptorum loca hinc inde illustrant, atque simul nobis ostendunt, non balneorum tantum sive sudationum in usum hypocausta hæc fuisse adhibita, sed & ad diætas, ad triclinia, cœnationes vel cænacula, aliaque conclavia calefacienda, adhiberi suevisse. Lucem sane fœneratur hinc PAPINIUS STATIUS, Claudii Hetrusci balineum describens, ubi inter alia hæc effert: (b)

Loca Auctorum illustrata.

" Quid

(y) DONATI *Roma Vetus & Nova*, Lib. III. Cap. XVIII. pag. 258. Edit. Batav.

(z) Pisanum laconicum altum fuit pedes Rom. XXXI. cum dimidio, latum pedes XXXIV. cum dimidio, uti ex NORISIO in *Cenotaphiis Pisanis* addiscimus.

(a) VITRUVIUS Lib. V. Cap. X. ad quem locum annotat PHILANDER, testudinem ex duobus arcubus, in crucem se in centro secantibus, constare: hemisphærium plane sphæricum atque orbiculatum esse. Sed & alter Vitruvii Commentator, BARBARUS, laconici supremam partem curvatam sive apsidatam exhibet. A rotunditate hac SUETONIUM in *Vespasiano* & PLINIUM in *Epist.* ad Gallum, de villa sua Laurentina, sudatorium sphæristerii nomine indicasse, Philander ad eundem Vitruvianum locum observat. Clypeum æreum autem in thermis & balneis pulsari consuevisse, HIERONYMUS MAGIUS existimat, in Libro *de Tintinnabulis* Cap. I. pag. 6.

(b) *Sylvarum* Lib. I. Carm. V. vers. 57.

MONUM.

" Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes
„ Auditura pilas, ubi languidus ignis inerrat
„ Ædibus, & tenuem volvunt hypocausta vaporem.

DOMITIUS, expositor Statii, ut & CÆLIUS RHODIGINUS, (*c*) misere locum hunc torquent, quem laconica nostra planissimum reddunt. Simile hypocaustum in oculis habuit AUSONIUS, (*d*) ubi scribit:

" Quid quæ sulphurea substructa crepidine fumant
„ Balnea, ferventi cum Mulciber haustus operto
„ Volvit anhelatas tectoria per cava flammas,
„ Inclusum glomerans æstu exspirante vaporem? (*e*)

Apud SENECAM (*f*) legimus: " cujus cœnationes subditus & parietibus circumfusus „ calor temperavit. „ PLINIUS (*g*) in Laurentini sui descriptione: " Applicitum est „ cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut „ ratio exigit, aut effundit, aut retinet. „ AMBROSIUS (*h*) hypocausta quoque, ad conclavium ordinariorum habitationem aptata, indicat, ubi scribit: " De hyeme „ forsitan quereris, quia nulla tibi hypocausta, anhelantibus ignibus, vaporentur. Sed „ habes solis calorem, qui tibi orbem terrarum temperet, & hiberno te defendat à „ frigore. „ Quas Ausonius supra *flammas anhelatas* vocavit, has Ambrosius *anhelantes* ignes appellat.

§. CXC.

Alia. Ex his Scriptorum diversorum locis, præsertim ex Plinio, patet, ignem in hypocausto accensum non solum in ipso hypocausto, sed & in conclavi superiore, ejusque parietibus, vario modo temperari potuisse, prouti nempe usus, cui conclave destinabatur, illud exegerat. Ita apud PLUTARCHUM (*i*) legimus: *Cœnas & balnea & diætam laconicam quærere*: ubi per *diætam*, quæ heic triclinium, sive cœnaculum denotat, MEURSIUS *victum* intelligit. Misopogoni Imperatoris JULIANI (*k*) ex his quoque lumen accedit. Hic enim, quum in cara sibi Parisiorum Lutetia, cujus clementiam aeris ob Oceani viciniam laudat, hyeme degeret, quæ præter consuetudinem tum durissima fuerat, ignem tamen sub cubiculi sui camino, sive in hypocausto, (*l*) noluit accendi, tum ut aeri illi tolerando se assuefaceret, tum etiam præsertim, quod vereretur, ne humorem in parietibus commoveret. Ignis sub camino accensus, hypocaustum, quale descripsimus, vel cubiculum cum hypocausto, in laconici modum constructum, indicat satis aperte. Sed & simul indicat Julianus, in Gallia, speciatim Lutetiæ, pleraque domicilia sub caminis calefieri. Quicquid sit de loco Ciceronis, res ipsa de conclavibus multiformibus, tuborum ope calefactis, indubia est. Ita sane in Augustæ Rauracorum solo, superioribus annis eruderando, tubi tales cavi, sed rarioribus ordinibus muro inserti, se obtulerunt, quibus effectum, ut conclave nonnisi mediocris caloris capax esse potuerit. Rariores frequentioresque tuborum ordines eum in finem instituti sunt, ut conclavi minor majorve caloris gradus daretur. DONATUS, (*m*) laconica quædam Romana describens, varia diversæ contignationis hypocausta modicasque illis cellulas, varios in usus instructas, attribuit.

Tempus, quo novæ hujus structuræ laconica Romæ innotescere cœperint, indicat SENECA, (*n*) inter voluptuaria ævi sui inventa tubos nostros, parietibus balneorum impressos, per quos circumfunderetur calor, recensens: " Quædam „ nostra

(*c*) *Antiquar. Lectionum* Lib. XVI. Cap. XLVI. pag. 848. Edit. Aldinæ.

(*d*) In *Mosella* vers. 337.

(*e*) TURNEBUS *Adversarior.* Lib. XXII. Cap. XXI. ad locum hunc Ausonii ita scribit: "Sudationes illas „ sic veteres ædificabant, ut per tectoria earum tubi „ essent cavi undiquaque, per quos ex hypocausto „ erraret flamma & omnia latera percalfaceret.

(*f*) *De Providentia* Cap. IV.

(*g*) Lib. II. *Epist.* XVII.

(*h*) *Hexaemer.* Lib. VI. Cap. VIII.

(*i*) In *Agide & Cleomene*: *Δεῖπνα καὶ λουτρὰ, καὶ διαίτας λακωνικὰς ζητεῖν.*

(*k*) JULIANI *Operum* pag. 341. Edit. Spanhem. ubi ipse Julianus hæc scribit: *ὡς οὖν ἐν τούτοις ἀγριώτερος ἐν τῷ συνήθει, ἐκώλυσα δὲ τὸ δωμάτιον ἐκθερμαίνειν· ὅπερ ἐκάθευδον, ὅπερ εἰώθει τρόπον ὑπὸ ταῖς καμίνοις τὰ πολλὰ τῶν οἰκημάτων ἐκεῖ θερμαίνεσθαι, καὶ ταῦτα ἔχον ἐπιτηδείως πρὸς τὸ παραδέξασθαι τὴν ἐκ τοῦ πυρὸς ἀλέαν.* " Cum „ igitur in his rebus durior & agrestior essem, quam „ unquam antea, nequaquam cubiculum, in quo „ requiescebam, calefieri patiebar, quo modo illic „ pleraque domicilia sub caminis calefiunt, cum tamen ad ignis calorem excipiendum esset opportunum.

(*l*) In CYRILLI PHILOXENI, aliorumque *Glossis* veteribus: Κάμινος, caminus, furnus, furnax. Edit. Labbean. pag. 97.

(*m*) *Roma Veteris & Novæ* Lib. III. Cap. XVIII. pag. 258. ubi ita: " Convexæ ibi fornaculæ, unde „ per fictiles canaliculos, invicem confertos, igneus „ vapor in varia etiam diversæ contignationis hypocausta expirabat: modicæ ibidem cellulæ, ad staturam hominis paulo amplius dimensæ.

(*n*) *Epist.* XC.

MONUM.

nostra demum (inquit) prodisse memoria scimus: ut speculariorum usum, perlucente „ testa, clarum transmittentium lumen: ut suspensuras balneorum, & impressos parie- „ tibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul & summa foveret „ æqualiter.

§. CXCI.

Specularia.

En laconica, prouti ingeniosa Neroniani seculi, deliciis novis inveniendis, industria eadem adauxit. Perspicimus hinc, laconicis veteribus tria tum, ad delicias comparata, accessisse: I. Speculariorum usum, clarum transmittentium lumen: II. Suspensuras balneorum: III. Tubos parietibus impressos. Specularia laconicum ævi Neroniani reddiderunt clarum, quum laconica antea fuissent obscura. (o) Specularia hæc fenestris inserta, ex lapide speculari sive pellucido fiebant, qui olim in Hispania, Cypro, Cappadocia, Africa creber, nostro ævo fere ignotus, quo vitrei orbes & quadri in usu communi.

Pensiles Balneæ.

Sed & antea simpliciter balneas solo instruebant, quæ Senecæ ætate, subjecto igne, suspensæ; unde alvei fictiles, parietibus infixi, calorem reciperent. Pensiles tamen balneas paulo antiquioris ævi fuisse, ex PLINIO (p) discimus, qui inventorem earum indicans scribit: *Sergius Orata primus invenit pensiles balneas.* Alibi (q) de Asclepiade medico: *Tum primum*, inquit, *pensilium balnearum usu ad infinitum blandiente.* &c. Quum autem Asclepiades ille Cneji Pompeji temporibus vixerit, suspensuram balneorum Neronianum ævum præcessisse, vel aliam suspensuram, quam de qua Seneca loquitur, à Plinio intelligi, statuendum est. Fieri tamen facile potuerat, ut Seneca tria hæc inventa novitia, quibus veterum laconicorum structura emendabatur, laxiore paululum sensu in suum ævum conjunxerit.

§. CXCII.

Foculus.

Alias frequens apud Romanos usus, foculum cum ignitis carbonibus inferre conclavi. SUETONIUS in *Tiberio:* (r) "Cinis è favilla & carbonibus, ad calfa- „ ciendum triclinium illatis, exstinctus exarsit repente. „ Talem quoque focum cum ignitis carbonibus cubiculo suo, quum An. CCCLX. Lutetiæ Parisiorum versaretur, inferri jussit JULIANUS Imperator, uti ipse in *Misopogone* suo testatur. Caminos, ævo nostro usitatos, apud Romanos jam in usu fuisse, dictu difficile. Nullam eorum certe apud Vitruvium, aliisque in Veterum scriptis, memoriam reperio: in nullis ædificiorum priscorum ruderibus apud Italos, Gallosque caminum reperi. *Camini* vox, apud Veteres recepta, varios significatus, ab hodierno diversos, habuerat. Num hodiernus quoque eis debeat adjungi, ulteriorem sane disquisitionem meretur, quæ hujus loci non est. SIDONIUS APOLLINARIS (s) tamen de nostris caminis loqui videtur, ubi scribit: "A Cripto porticu in hyemale triclinium venitur, quod arcuatili camino sæpe ignis „ animatus pulla fuligine infecit. „ LIPSIUS (t) nihilominus ad laconica nostra, hypocaustis & tubis instructa, refert; ut & versus illos, quos in Pontii Leontii Burgo apud eundem SIDONIUM (u) legimus.

§. CXCIII.

Balnea extera.

In Britanniæ minoris, quæ veteribus Aremorica fuit, regione, ubi olim Curiosolitæ (x) habitabant, rudera quoque conclavis, fictilibus tubis instructi, An. MDCCIX. reperta fuisse, *Academiæ Inscriptionum Commentarii* (y) me docent. Unde colligo, non Rauracos modo atque interiores Mediomatricos, sed & exteriores nostros, cum Tribocis inter eos habitantibus, ut & Treviros, Aremoricos atque Parisios, adeoque Celticæ Belgicæque incolas, ejusmodi hypocausta, varios in usus, adhibuisse frequenter; nec mirum, quod populi hi cæteris Gallicis septentrionaliores fuerunt. Sed & usus hypocaustorum in Insulam Britannicam transiit, in cujus oppido *Wroxeter*, quod *Uriconium* olim, in Comitatu *Shropshire*, seculo hoc laconicum simile repertum esse BENJAMIN MOTTIUS (z) prodidit, qui & totius ædificii schematismum exhibuit; unde magnam

 ejus

(o) Antiquioribus Romanis balnea erant tenebrosa. MARTIALIS Lib. I. *Epigr.* LX. *tenebrosaque balnea Grylli.* Adde SENECAM *Epist.* LXXXVI. Cæsarum autem ævo contemptui erant, quum eorum ævo adderentur fenestræ.

(p) Lib. IX. Cap. LIV.

(q) Lib. XXVI. Cap. III.

(r) Cap. LXXIV.

(s) Lib. II. Epist. II. pag. 102. Edit. Savar.

(t) Centuria III. *ad Belgas Epist.* LXXVI.

(u) *Carm.* XXII. vers. 188. sqq.

(x) Horum nominis reliquiæ adhuc supersunt in villa quadam apud Dinantium, quæ dicitur *Corseult.*

(y) *Memoires de l'Acad. des Inscript.* Tom. I. Hist. pag. 297. ubi lateritii quidam canales in conclavi illo reperti, sesquipedem alti, semipedem lati, fuisse dicuntur; quæ ipsa majorum quoque tuborum, quos in museo asservo, mensura est.

(z) *Acta Societatis Anglicanæ* à BENJ. MOTTE continuata, idiomate Anglico Vol. II. Part. IV. Cap. I. pag. 67. ab anno MDCC. ad MDCCXX.

ejus cum Bipontino conformitatem perspicio, nisi quod omnia Britannici laconici quatuor latera tubis cavis erant instructa. Julianus Imp. Lutetiense cubiculum suum describens, non indicat obscure, hypocausta illa, vel caminos Gallici præsertim, atque hinc apud Italos, usus fuisse minus frequentis; adeoque non absque fundamento conjicere licet: posteriorem hanc hypocaustorum structuram à Gallis transiisse ad Italos, quorum illa, præ laconicis veteribus, fuit prærogativa insignis, quod non modo sudationibus, vel balneis siccis, sed etiam varii usus generisque formandis conclavibus inservire potuerint.

Differentia Balnearum. Enimvero Vogesiana, quæ hucusque discussimus, ædificia quum probe considero, Lichtenbergense quidem thermis atque laconicis accensendum esse, dubitare non possum, Bipontinum autem atque Buxovillanum alios quoque in usus adhiberi potuerant; id quod vel inde fortassis concludere licebit, quod unus modo Bipontini laconici paries fuerit tubis instructus, qui pavimento impositi fumum igneum excluserant; Buxovillanum autem quatuor quidem parietibus tubos insertos habuerit, sed ita dispositos, ut inter singulos eorum ordines interstitium esset.

§. CXCIV.

Stubæ Germanorum. Ex his diætarum, cænaculorum, (*a*) cubiculorum, tricliniorum, bicliniorum (*b*) aliorumque conclavium hypocaustis, cameræ denique illæ, *stubas* quas vocant Germani, exortæ sunt; quæ Latino sermone haud recte *hypocausta* appellantur, quod ignis non sub conclavi, sed in ipso conclavi, in foco clauso tectoque ardet, ac conclave calefacit, ita tamen, ut pavimentum non calefiat. Nec recte ab aliis *vaporaria* dicuntur, quia extra parietem vapor ascendit, nihilque adeo ad calfacienda conclavia confert; quod in nostris conclavibus, (*Stuben*) in quibus focus tectus aerem calefacit, evenire quotidiana nos experientia docet.

Ex comparatione tamen cœnaculorum nostrorum cum illis, in quibus hypocausta Romani posuerunt, nemini non facile patebit, Romana calorem longe suaviorem atque gratiorem, quam nostra, per conclave diffudisse; unde Lipsio (*c*) valde probata, qui de se profitetur: " Illa ratio mihi percommoda videtur, ac supra Germanorum " stubas; imo si copiosior sim, imiter fovendo corpusculo & usurpem: studiis studio- " sisque sit aptum. " A *tubis* his, qui fornacis, furni aut camini instar, in cubiculis, diætis, tricliniis, adhibebantur, Germanicum *Stube* LIPSIUS (*d*) derivavit; non majore cum successu, quam alii ab Hebraico Græcove (*e*) derivant, aut quam Athenæi (*f*) Interpres apud Sybaritas Gallorum *Poelles* reperisse se credidit. Modus calfaciendi per tubos priscis Germanis omnino fuit ignota. (*g*)

Ceterum omnis hæc de thermis & laconicis Vogesianis doctrina, non thermas natura calidas, sed igne calfactas, sive artificiales concernit. De Thermis naturalibus Vogesi, inter quas Plumbarienses, Romanis jam frequentatæ, supra (*h*) disserui; in quibus diversus lavandi sudandique modus, hodie usitatus, ævo Romano jam in usu esse potuerat. In his quoque thermis, præter balneas consuetas, sunt sudatoria sicca, provocantia sudorem. Diversitas autem à Lichtenbergico in eo consistit, quod laconica Plumbariensia aquis natura calidis fervent, Lichtenbergicum aqua igne calfacta incaluit.

CAPUT

(*a*) Cœnaculum necessario in parte superiore domus esse debuit, si hypocaustum habuerat, quod non nisi in cœnaculis hibernis. Apud SUETONIUM in *Augusto* Cap. XLV. dicitur, hunc ex amicorum fere libertorumque cœnaculis spectasse Circenses. Vir Clariss. Jo. AUG. ERNESTI in *Clave Ciceroniana* sua, multam ob doctrinam commendabili, vocem *Cœnaculum* de ludis atque spectaculis intelligi debere, putat. A genuina tamen & simplici vocis significatione ego nollem recedere; quando indubia res est, è monte Palatino, & quidem ex ipso Palatio, ut & ex domibus, in illo monte positis, Augustum despicere potuisse in Circum maximum, ibique Circenses ludos spectasse. An cœnaculum in alto, cœnatio autem in plano fuerint, discutere nolo.

(*b*) Biclinium pro cœnaculo & pro lecto, in quo bini discumberent, apud Veteres sumebatur. Jo. AISTORPHIUS *de Lectis & Lecticis Veterum* Cap. XV. pag. 90.

(*c*) *Epistolar. ad Belgas* Cent. III. Epist. LXXVI.

(*d*) Cel. WACHTERUS, de omni Archæologia Germanica meritissimus Vir, in *Glossarii Germanici* voce. *Stube*, pag. 1635.

(*e*) Vox Germanica, Anglo-Saxonibus, Suecis, Gallis, Hispanis, Italis nota, balneum & caldarium denotat. In veteri Anglo-Saxonica *Evangelii Johannei* versione Cap. X. 40. *Stowe* pro habitatione. In veteri Celtica lingua vox *Stoufa* denotat claudere, locum clausum. Mirabitur Lector FRENZELIUM ab Hebraico *Schebbeth*, SALMASIUM à Græco τύφω, vocem derivasse. Vide WACHTERUM loc. alleg.

(*f*) Lib. XII. Adi LIPSIUM *Centur.* III. ad *Belgas Epist.* LXXVI.

(*g*) TACITUS *German.* Cap. XVII. " Totos " dies juxta focum atque ignem agunt.

(*h*) In Alsatiæ Conspectu §. XXI. pag. 14.

CAPUT XVI.

COLUMNÆ MILLIARES.

I.

EPAMANDUODURENSIS.

§. CXCV.

AVentico-Rauracensis via, per Jurassum Portamque ejus Pertusam directa, in viam denique Sequanicam incidit, quæ Vesontione per Epamanduodurum & Largam ducebat ad Rhenum. Vesontinæ hujus viæ, si non auctor, restaurator certe fuit, Imperator Trajanus; cujus rei veteres Vesontini nobis testem reliquerunt venerabilem stelam, seu Columnam milliariam, quam inter Monumenta Alsatica Tabula I. exhibemus, æri incisam, quæ sua se præstantia & raritate commendat. Columna teres est, albicantis coloris, lapide oblongo, rotundo, perpetuo: hoc est, uno scapo stylove constans, altitudinis VI. pedum, (*i*) diametri sesquipedis, qui à summo ad imum imminuitur paululum: stylobates columnæ adhæret. In Lapidibus milliaribus forma hæc quidem rotunda frequentior est, reperiuntur tamen inter eos & quadrilateri cippi; qui pro opificis ingenio & ipsi variaverant. Columna Milliaria Epamanduodurensis. *Tab. I. num. 5.*

Instituti apud Romanos C. Gracchus fuit auctor. (*l*) Primis temporibus nec numerus milliarium, nec nomen auctoris viæ, insculpebantur lapidi. Postquam autem usus uterque invaluit, & nota numeralis & nomen Imperatoris scapo columnæ insculpebantur communiter. Lapides hi, præter ornatum, quem viæ conciliarunt, iter facientibus opportuni fuerunt, istumque in usum confecti ac positi sunt. RUTILIUS: (*m*) Column. milliarium origo.

« Intervalla viæ fessis præstare videtur,
„ Qui notat inscriptus millia crebra lapis,

QUINTILIANUS (*n*) item: « Non aliter quam facientibus iter multum detrahunt fati- „
gationis notata inscriptis lapidibus spatia. „ SIDONIUS APOLLINARIS: (*o*) « Antiquus „
tibi nec teratur agger, cujus per spatium satis vetustis Nomen Cæsareum viret columnis. „
Columnæ hæ frequentiori appellatione *Lapides* (*p*) simpliciter, *Cippi*, *Columnæ milliares*, *milliariæ*, Græcis vero Σημεῖα & ςήλαι dicuntur, quæ κατὰ μίλιον, ut Plutarchus ait, hoc est, *secundum* vel *per milliaria* dispositæ.

§. CXCVI.

An. MDCCXVIII. mense Augusto, in Comitatus Montisbelgardensis villa *Mandeure*, quæ Epamanduodurum (*q*) apud Sequanos veteres fuit, haud procul à ripa fluvii Dubis, quum emissarium aquæ, molendini causa, restauraretur, columna hæc ex sepulcro resurrexit illæsa. In Montisbelgardensem Principis arcem translata ultraque XX. annos ibi servata, Serenissimi WIRTENBERGENSIUM Ducis jussu, Argentoratum denique, in Aulam meam Antiquariam, transiit; quod Principis benignissimi munus publice & grata mente heic celebro. Epigraphe literis digitalibus, ævi illius majestatem loquentibus, insculpta, hæc est: Inscriptio.

 IMP.

(*i*) Columnæ milliares vix reperiantur, quæ octo pedes excedant; nonnullæ ob formam minorem nonnisi Columellarum nomen merentur, uti infra in Badensibus nonnullis videbimus.

(*l*) PLUTARCHUS in *Vita C. Gracchi* Cap. IX.

(*m*) *Itinerar.* II. 7.

(*n*) *Institut. Orat.* Lib. IX. Cap. IV.

(*o*) *Propempticon ad Libellum Carm.* XXIV.

(*p*) LIVIUS Lib. V. Cap. IV. *Deinde prælio ad octavum lapidem Gabina via vincuntur.* MARTIALIS Lib. IX. *Epigr.* LXV. vocat *octavum marmor*, quod Cippi hi interdum marmorei fuerunt apud Italos, vel synecdochice *Marmor* pro *Lapide*; quod Antiquariis frequens. Interdum numerale solum exprimitur. TACITUS *Hist.* Lib. II. Cap. XXIV. *Ad duodecimum à Cremona.*

(*q*) Oppidum hoc ævi Romani sub Merovingis pristinum statum utcunque servavit; ut *Charta*, quam anno VI. Childerici Regis Borenus Monasterio Honaugiensi dedit, testatur, ubi legitur: *Actum Mandouro Castro publice*, MABILLON *Annal. Benedict.* Tom. II. pag. 696. Castrum autem illo tempore denotavit locum muris clausum, sive oppidum mediocre. Hodie vicus est, ubi tamen veteris oppidi reliquiæ frequentes occurrunt. CHIFLETIUS in *Vesont.* Part. I. pag. 152. Ex Charta Boroni migratio nominis discitur. Locus sub Romanis *Epamanduodurum*, sub Francis *Mandouro*, recenti ævo *Mandeure*, appellatus.

IMP. NERVAE
TRAIANO
CAES. AVG. GER.
DIVI. NERVAE. F.
P. M. TR. P. P. P. CoS. II.
VESANT. M. P. XXXXIIX.

Imperatori Nervæ Trajano, Cæsari Augusto, Germanico, Divi Nervæ filio, Pontifici Maximo, Tribunitia Potestate, Patri Patriæ, Consuli secundum, Vesontio milliarium posuit quadragesimum octavum. Quodsi formulam consuetam *Mille Passus* heic adhibere malueris, non equidem repugno; hoc casu subintelliges *Milliarium positum*, quæ verba per ellipsin consuetam, ante vocem *Vesant.* omissa. Inter titulos Trajani memoratur Consulatus ejus secundus. Trajanus anno Urb. Cond. DCCCLI. Æræ Christ. An. XCVIII. Consul iterum factus est, cum Nerva Imperatore, qui quartum eodem anno Consulatum iniverat. In hoc ipso Consulatu obiit Nerva VI. Cal. Februarii, adeoque Trajanus, secundi Consulatus sui initio, admotus est solio, annusque Imperii primus cum Consulatu ejus secundo concurrit. Inter secundum hunc tertiumque Consulatum Trajani intercessit annus. Nam An. DCCCLIII. Urb. Cond. centesimo autem Æræ Christ. tertium cum Cornelio Frontone Consulatum gessit Trajanus. Lapis ergo milliaris noster primo Imperii ejus Augustei anno positus est; unde *Tribunitiæ Potestati* nullus additur, quod & hic fuerat primus, qui in Æræ Christ. An. XCVIII. coincidit: sive strata primum tum fuerit via illa Vesontino-Alsatica, sive in novi Principis gratiam positus lapis, quod frequenter contigisse novimus. Eodem modo successori Trajani Hadriano Aventicum urbs milliarium posuit, uti ad Inscriptionem Petræ Pertusæ docuimus.

§. CXCVII.

Aliæ columnæ. Præter viam hanc Sequanicam, Helveticarum aliquot instaurator vel restaurator quoque fuit noster Trajanus. Non enim in suburbano tantum Thermarum Badensium, apud Helvetios, agro, sed & in vico Gallico *Versoy*, Genevam versus, similes exiterunt Columnæ milliares, sub eodem Consulatu secundo Trajani positæ. Prior, quam Ægidius Tschudius, Helvetiorum nomine Præfectus Badensis, An. MDXXXIV. ante arcis pontem collocaverat, deinceps translata est Tigurum; ubi jam in Bibliotheca civica visitur, his verbis notata: (*r*)

IMP. CAESARI.
DIVI. NERVAE. F.
NERVAE. TRAIA
NO. AVG. GERM.
PONT. MAX. TRIB.
POT. COS II. P. P. DES.
III. M. P. LXXXV.

Itineris hujus, quod Bada Helvetica dirigebatur Aroviam, versus fauces Jurassi, vestigia adhuc superesse, prodidit Guillimannus; in eo tamen erroneus, quod Columnam hanc indicare existimat, Trajanum, iter LXXXV. millium Pass. aperuisse, quum Inscriptio milliare modo octogesimum quintum designet, ab illo nempe loco distans, ubi initium viæ. Alterius autem Columnæ, quæ translata est Genevam, Inscriptio ita se habet: (*s*)

IMP.

(*r*) STUMPFIUS *Chron.* Lib. IV. Cap. XXI. GUILLIMANN. *Rer. Helvet.* Lib. II. Cap. II. pag. 159. PLANTINUS *Helvet.* pag. 282. In *Commentariis Regiæ Inscript. Academiæ* Tom. XIV. pag. 151. Cel. FABRETUS, hanc Columnam recensens, typographico forsan errore Mill. Pass. LXXXV. posuit, unumque adeo denarium omisit.

(*s*) SPON *Histoire de Geneve* Tom. II. pag. 329. num. 30.

MONUM.

I M P. C A E S. N E R V.
V L P. T R A I A N. A V G.
G E R M. P O N T. M A X.
T R I B V N. P O T. C O S. I I.
M. P. V I I I. (*t*)

Cognomen Germanici in tribus his Cippis Trajano adscribitur, quod bello quum præesset Germanico, Agrippinæ Coloniæ, à Nerva Imperator declaratus est; primumque adeo omnium ejus elogiorum fuit *Germanici* titulus. Sub tertio demum Consolatu An. Urb. Cond. DCCCLIII. Æræ Christ. C. ad Dacicum profectus est bellum, unde *Dacici* nomen; quum An. CIII. post bellum Dacicum primum, Romæ triumphasset: (secunda enim vice de iisdem Dacis triumphavit An. CVII.) Parthis denique An. CXV. devictis, meruit quoque *Parthici* encomium; quod postremum omnium accepit An. CXVII. in Cilicia mortuus.

§. CXCVIII.

Trajani circa vias muniendas cura celebrata est nummis. Obvios ille, in cujus postica legitur: *Via Trajana*, ubi intelligitur via Appia, & quidem illa ejus pars, quæ à Capua Brundisium usque ducebat. Hanc, teste Dione, Trajanus siccatis paludibus, excisis collibus, aggeratis vallibus, pontibusque exstructis, permeabilem fecit, & de suo nomine appellavit *Trajanam*. Factum hoc sub ejus Consulatu V. anno Æræ Chr. CIX. undecim circiter annis, post Sequanicam Helveticamque vias munitas. In Sequanica stetit lapis noster. Via autem Vesontione ad Alsatas versus Rhenum, id est, ab interioribus Sequanis, ad exteriores Rhenenses ducebat. Caput ergo & viæ principium fuit Vesontio, Sequanicæ Civitatis Metropolis. Inscriptio ab hac urbe ad locum usque, ubi steterat, & ubi reperta, Epamanduodurum nempe, Mill. Pass. XXXXIIX. computat. Theodosiana Tabula Vesontionis distantiam ab Epamanduoduro non exprimit. *Itinerarium* ANTONINI autem iter illud ita ordinavit: (*u*) Distantia dubia.

Visontione
Velatuduro . . Mill. Pass. XXII.
Epamantadurum. Mill. Pass. XII.

Unde summa Mill. Pass. XXXIV. exsurgit. Idem Itinerarium alibi, (*x*) Velatuduro omisso, Vesontione Epamanduodurum ponit Mill. Pass. XXXI. unde trium milliarium diversitas distantiæ, inter duo hæc oppida in eodem Itinerario, Librariorum oscitantia fortassis, aut alio casu, exoritur. Quamcunque autem ex his mensuris eligas, neutra cum Columna nostra milliari concordat. Discordia hæc autem nonnihil apparens est, indeque exorta, quod in Lapide milliaria Romana, in Itinerariis vero leugæ Gallicæ, sub milliarium nomine, exprimuntur. His ita constitutis, uti vere constitui debent, Itinerarium à Columna nostra non differt, quod XXXIV. leugæ veteres Gallicæ cum milliariis XXXXIIX. Romanis fere concordant, uti supra (*y*) jam docui, atque infra porro, ubi de mensurarum itinerariarum ratione agetur, ostensurus sum. (*z*)

§. CXCIX.

Vesontionis urbis nomen, ejusque orthographiam quod attinet, Columna nostra eam alia forma, quam JUL. CÆSAR & PTOLEMÆUS, exprimit, vocatque *Vesantionem*; eodem modo, quo AMMIANUS MARCELLINUS (*a*) Besantionem appellat. Literas *B* & *V* à Romanis promiscue scriptas fuisse, paucis ignotum. JULIANUS, Ammiano coævus, in *Epistolis* suis (*b*) eam βικεντίωνα, *Bicentionem* sive *Vicentionem*, scribit. Hodierna pronuntiatio vulgaris *Besançon* Lapidis nostri scripturæ quam maxime appropinquat. Nummos à BOTAROTIO, GOLTZIOque productos, quibus *Vesontione* & *Visontium* insculpta leguntur, prætereo. In aliarum urbium nominibus vocales promiscue commutantur haud raro. Massiliam, Romanis Scriptoribus celebratam, nummi Græci, quos lingua hac, quæ in Græca illa Colonia fuit vulgaris, magno numero videmus, ΜΑΣΣΑΛΗΤΩΝ *Massaleton* exprimunt. Vesontionis nomina.

(*t*) Octo hæc millia Pass. distantiam à Geneva denotant.
(*u*) *Itinerarium* pag. 346.
(*x*) Idem pag. 386.
(*y*) Pag. 199. §. CXXXVII.
(*z*) Cap. XVII.
(*a*) *Hist.* Lib. XX. Cap. X.
(*b*) *Epistola* XXXVIII.

II.

BROCOMAGENSIS.

§. CC.

Brocomagensis columna.

EPamanduodurensi Columnæ milliariæ sociam damus Brocomagensem, vere Alsaticam, (*c*) eique in plerisque conformem, Brocomagi, (*d*) qui vicus hodie, superiore seculo oppidulum, Romanis autem temporibus oppidum insigne fuit, in ædium rusticarum cella vinaria An. MDCCXXXV. effossam; quæ cum aliis Brocomagensibus anaglyphis, Serenissimi PRINCIPIS HÆREDITARII LANDGRAVIATUS HASSO-DARMSTADIENSIS jussu, ad Curiam meam translata est. Brocomagum ego sæpius & lubens quidem invisi; celebritatis ejus Romanorum ævo, haud immemor, PLINIIque recordatus sententiæ, quam Maximo suo perscribit: (*e*) " Reverere gloriam veterem „ & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra. „ De Brocomago diceres, quod de Populonio Etruscorum urbe, quondam opulenta, suo ævo diruta, CLAUDIUS RUTILIUS Numantianus scripsit:

" Agnosci nequeunt ævi Monumenta prioris,
„ Grandia consumsit mœnia tempus edax.

Tab. I. num. 7.

Columna, de qua agimus, rotunda & teres est, ex rubro lapide sculpta, integra adhuc & illæsa, eaque sex pedes altitudinis, unumque in diametro habet; stylobates columnæ adhæret. Inscriptionem, Columnæ insculptam, graphice repræsentat Tabula I.

IMP. CAES. PVB
LIO. LICINIO
VALERIANO. PIO
FELICI. INVICTO
AVGVSTO. CIV.
TRIBOCORVM.

Imperatori Cæsari Publio Licinio Valeriano pio felici invicto Augusto Civitas Tribocorum posuit. Milliaris est Cippus, notis licet numeralibus careat. Intra Brocomagensis enim civitatis pomœria positus, caput ille esse potuit viarum, quæ ab oppido ad varias oræ hujus plagas ducebant; atque adeo ab eo mensuræ milliariæ cæterique lapides visles, quibus nota insculpta, suum capere potuerunt initium; uti in Aurelia civitate Aquensi id factum fuisse, Capite sequenti videbimus.

§. CCI.

Imperatoris nomen.

A Punici belli temporibus milliares Cippos ponere Romani jam sueverant, uti POLYBIUS (*f*) docet; verumtamen ita, ut unius cujusque milliarii terminus signaretur lapide, nullis titulis signato, ut ex superstitibus Cippis clarissime liquet: (*g*) quod sub Republica libera observatum constanter. Sub Imperatoribus autem adulatio cœpit. Cippis his enim, veluti sacris Monumentis, nomina Augustorum, adulatoriis cum titulis, insculpta fuerunt; ita quidem, ut novo Imperatori nova sæpe Columna milliaris, nomine ejus signata, poneretur: (*h*) prioris Imperatoris Columna vel sepulta, vel remota, vel penitus abolita; quod ex Steinbacensibus & Nœttingensibus Columnis, mox producendis, addiscimus. Patebit ex illis, brevi temporis intervallo, tribus sub Imperatoribus, qui sibi invicem, seculo III. ineunte, successerant, tres diversos Cippos milliares, eodem in loco positos fuisse, qui seculo XVI. & nostro ex sepulcris suis resurrexerunt; sed omnes leugis signati.

Quodsi

(*c*) De qua Observationes quasdam nostras reperis in *Commentariis Acad. Reg. Inscription.* Tom. XV. pag. 456. sqq.

(*d*) *Brumpt* vulgo, imo & *Brumat* quandoque. Vide, quæ de hoc loco pag. 231. §. CCXCII. disserui.

(*e*) PLINIUS Lib. VIII. *Epist.* XXIV.

(*f*) *Histor.* Lib. III. Cap. VIII.

(*g*) MAFFEJUS in *Antiquitat. Galliæ Selectis* Epist. VII. pag. 33. sq.

(*h*) SIDONIUS APOLLINARIS in *Propemptico ad Libellum Carm.* XXIV. pag. 204. Edit. Savar. ait: *Vetustis Nomen Cæsareum viret columnis.*

MONUM.

Quodsi ex Columnæ nostræ Brocomagensis sororibus una superesset, ex illa, milliaris, an leugaris, hæc fuerit Columna, disceremus: (*i*) Leucæ enim originis Gallicæ, non Germanicæ, quum sint, nonnisi à populis cis Rhenum ad Trans-Rhenanos pervenire potuerunt. Id tamen ex ea porro colligimus, in omni Tribocorum Civitate, sive Inferiore Alsatia, milliarias hujus generis vel leugares Columnas fuisse dispositas, quas temporum injuria omnes abstulit. Columnæ itinerariæ per omnem Galliam, si Narbonensem excipias, raræ sunt; apud Alsatas unica hæc superest: secutura forsitan secula manifestabunt & alias, quæ nostræ huic lucem affundent. Ceterum non in oris tantum nostris, sed & apud Pannonios, vias sub Imp. Valeriano restitutas fuisse, ex columna Vindobonæ reperta discimus, quam edidit GRUTERUS. (*l*)

§. CCII.

Explicatio Inscriptionis.

Sed jam ad ipsam Lapidis Inscriptionem progredimur. Indicat hæc, Civitatem Tribocorum, hoc est, universam gentis Tribocorum Rempublicam, sive Communitatem, Cippum hunc poni jussisse, eumque Valeriani Imperatoris consecrasse honori. Alia Valeriani Imp. Monumenta nominibus, in lapide nostro expressis, *Aurelii* & *Valerii* nomina superaddunt: *Imp. Cæsar P. Aurelius Licinius Valerius Valerianus.* Sed & honorum tituli omnes, Pontificatus nempe Maximus, Tribunitia potestas, Consulatus & Censura, brevitatis causa, in nostro omissi sunt Cippo. Tribunitia autem Potestate Consulatuque omisso, nullum Chronologiæ specialius definiendæ characterem Cippus quum exprimat, ad tempora Valeriani generatim reducimur; positusque adeo itinerarius hic lapis est inter annum Æræ Christ. CCLIII. & CCLIX. quo sexennali intervallo Valerianus imperavit.

Civitas Tribocorum.

Viam ergo cum vialibus cippis munivit Civitas Tribocorum. *Civitas* multitudinem Civium denotat, sive populum, in unam societatem coalitum; quo sensu Civitas sine urbe esse potest, vel plures urbes aut oppida in suo ambitu continere. Frequens hic & ordinarius apud Julium Cæsarem, Tacitum, Pliniumque vocis sensus est. Ita *Civitas Helvetiæ* (*m*) in quatuor pagos divisa; *Civitas Allobrogum*, (*n*) *Parisiorum & Senonum Civitas*, (*o*) *Civitates Germaniæ*, (*p*) *Civitas Brigantum*, (*q*) *Civitas Hermundurorum*, (*r*) *Civitas Ubiorum*, (*s*) *Tungri Civitas Galliæ*, (*t*) *Oppidum Civitatis Vediantiorum*, *Cemelion.* (*u*) Alio modo *Civitas* pro urbe vel oppido, totius Civitatis Gentisve cujusdam partem constituente, accipitur. In Brocomagensi Columna *Civitas Tribocorum* intelligi potest sensu utroque. Universus enim Tribocorum Populus Civitasque Columnarum ponendarum auctor esse potuerat; sed & Brocomagus speciatim Civitatis Tribocorum nomine insigniri quita est, adeoque ab ea, ceu capite gentis, Columnarum potuit duci initium. Et quidem via militaris hujusmodi stelis ornata, quam STRABO (*x*) κατεστηλωμένην appellat, Brocomago vel Argentoratum, vel per Tres-Tabernas ad Vogesum Mediomatricosque interiores, vel ad Nemetes, docebat. Brocomagum ex præcipuis Tribocorum oppidis extitisse supra ostendimus. Quodsi Brocomagensium Civitas totius Tribocorum Civitatis primaria fuisset, eminenti sensu Civitatem Tribocorum eam appellari nemo miraretur. Ita enim Aventicum Colonia Helvetiorum, Rauricum Colonia Rauracorum vocabantur, quod vel sola vel præcipua Romanorum in utraque illa gente Colonia urbs utraque fuit. At præter Brocomagum Argentoratus quoque & Helvetus, imo & alia minora, in Tribocis quum floruerint oppida, animum inducere nequeo, ut Brocomago soli *Civitatis Tribocorum* elogium attributum existimem. Brocomagensium Civitas recte appellabatur; Tribocorum vero Civitas sine cæterarum ejusdem gentis injuria vocari non potuit; si caput gentis non fuit. Argentoratus, quam Legio VIII. seculo secundo custodivit, quæque seculo IV. Comitem peculiarem & armorum omnium Fabricas habuit, an non prærogativis his præ cæteris Tribocorum urbibus eminuit; atque adeo Civitatis Tribocorum nomen meliori jure ei competiisset? Inferimus hinc, Columnam Brocomagensem *Civitate Tribocorum*, omnem gentis totius intelligere populum. Columnam hanc *milliariam* appello, quæ *leugaris* esse quoque potuerat, uti Badenses trans Rhenum, de quibus à nobis instituetur jam sermo.

CAPUT

(*i*) Nisi existimes, consuetudinem abolitam, qua notæ numerales ante Tiberium Imp. vix lapidibus insculptæ fuerunt, à Tribocis revocatam in usum.
(*l*) *Inscription.* pag. 158. num. 8.
(*m*) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XII.
(*n*) Idem Lib. VII. Cap. LXIV.
(*o*) Idem Lib. VI. Cap. III.
(*p*) Idem Lib. VI. Cap. XXIII.
(*q*) TACITUS *Agricola* Cap. XVII.
(*r*) Idem *Germania* Cap. XLI.
(*s*) Idem *Annal.* Lib. I. Cap. XXXVII.
(*t*) PLIN. *Histor. Nat.* Lib. XXXI. Cap. II.
(*u*) Idem Lib. III. Cap. V.
(*x*) Lib. VII. pag. 590.

CAPUT XVII.

COLUMNÆ LEUGARES.

§. CCIII.

Columnæ leugares Badenses.

A Columnis Milliaribus ad Leugares transimus; à Sequanis & Tribocis nostris ad Decumates Romanorum agros progressuri trans Rhenum. Leucarum origo Gallis debetur, qui eas in Rhenensem Germaniæ oram, Romano Imperiu per tria secula subjectam, attulerunt; quum apud Germanos olim obtinuerint *Rasta*. (*y*) In Tabula Theodosiana ad Lugdunum Segusianorum legitur: *Lugduno Caput Galliarum. Usque hic Legas.* Romanorum Provincia enim ibi incepit; in qua nunnisi milliaribus Romanis locus erat. Reliquæ autem tres Galliæ, Celtica, Aquitanica, (*z*) Belgica, (*a*) Columnis leugaribus, in viis publicis passim fuerant instructæ, uti ex Cippis quibusdam residuis discimus. Ex omni illo Leugarium numero tam paucos superesse in Gallia, non semel miratus sum, quum Marchionatus Badensis, ab altera parte Rheni, nobis suggerat quinque, quas Tabula XVI. exhibet; quarum secunda truncata est ea ipsa parte, cui Leugæ insculptæ fuerunt. *Tab. XVI.*

Ex Columnis his An. MDLXXXVI. tres erutæ sunt circa Steinbacum, (*b*) Badensis ditionis oppidulum, in via publica, Badam inter, Principatus caput, & Bühlam. Reliquæ duæ nuperis demum annis MDCCXLVII. & MDCCXLVIII. Nœttingæ, quæ Marchionum Bada-Durlacensium villa est, redierunt in lucem: & quidem Alexandrina num. 5. prior; Caracalliana num. 2. posterior. Prior, superiore parte mutila, An. MDXXXIII. privatæ domus foribus Nœttingæ inserta jam steterat, ubi Beyellius eam vidit: posterior, cujus infima pars periit, postrema ex sepulcro surrexit. Ex Steinbacensibus tribus duæ Durlacum translatæ, ubi in Serenissimi Marchionis horto, Arci Carolinæ vicino, asservantur; quibus Nœttingenses duæ nuper quoque sunt junctæ. Steinbacensis autem tertia ad Collegium Jesuitarum Badensium pervenit, in cujus horto jam sedet. (*c*) Quinque hi Cippi leugares, brevi XII. annorum intervallo positi, publicam viam ornarunt, quæ à Rheno ad Civitatem Aquensem, indeque ducebat ad Nicrum; qui Valli Romani, limitem Rhenensem præcingentis, terminus erat: singulæ distantiam loci, ubi erutæ, à Civitate Aquensi, tanquam à viæ centro, per leugas designant. Ceterum omnes hæ Columnæ Imperatoribus, ex familia Septimio-Severiana prognatis, dedicatæ fuerunt. Steinbacensis num. 1. & Nœttingensis num. 2. Bassianum Caracallam: Steinbacensis num. 3. Elagabalum; Steinbacensis num. 4. & Nœttingensis num. 5. Severum Alexandrum, concernunt.

I.

(*y*) De Rastis infra differitur pag. 573.

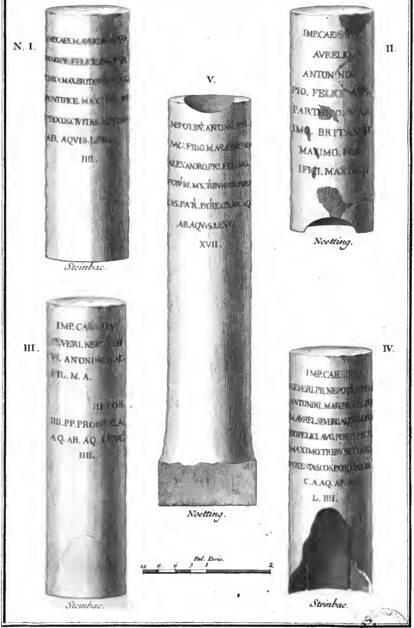
(*z*) *In Itinerario Hierosolymitano*, quod à Burdigala procedit, stationes ab hac urbe Tolosam usque distinctæ sunt leugis.

(*a*) In *Itinerario* ANTONINI itinera Belgica passim distincta sunt *Leugis*, quod ex notis, *Novesio, Gelduba* pag. 255. adjectis, evidens est. De Celtica vero testantur Columnæ apud Suessiones repertæ, de quibus infra.

(*b*) CRUSIUS *Annal. Suev.* Tom. II. Lib. XII. Part. III. Cap. XXXII. pag. 800. hac de re ita scribit: "Hoc MDLXXXVI. anno in Marchionatu Ba-„ densi, inter Sintzheim & Steinbach, forte ex terra „ effossæ sunt duæ Columnæ, quarum Inscriptiones à „ Cl. Viro Car. Christophoro Beiero, Phorcensis Scholæ „ Rectore, accepi An. MDXC „ Nonnisi duarum quidem Columnarum, quæ jam Durlaci sunt, mentionem facit Crusius; illam, quæ apud Jesuitas Badenses extat, ignorans; quam ibidem loci fuisse necesse est, quod eundem numerum habet leucarum, eodem, uti videtur, tempore effossa, quo reliquæ. Steinbacum idem oppidulum est, quod An. MCCLVIII. sub Marchione Rudolpho, jure mercatus Imp. Richardus donavit.

(*c*) Apud Badenses, teste DYHLINO in Discursu *de Thermis Marchio-Badensibus* pag. 9. traditio est, hanc Jesuitarum Columnam ex vicino monte *Staufenberg*, ad orientem sito, in oppidum transiisse. Apud Durlacenses similiter fertur, duas Steinbacenses Columnas ex proximo monte, quem *Turris Montem* (*Thurn-berg*) appellant, translatas Durlacum. At Leugæ IV. singulis tribus insculptæ probant, eas à priscis Aquensibus positas fuisse in plano, & quidem eodem in loco, unde erutæ atque dimotæ, in oppida, ubi jam visuntur, pervenerunt.

COLVMNAE LEVGARES BADENSES.

I.

COLUMNA CARACALLIANA STEINBACI.

§. CCIV.

Tempore prior & Civitati Aquensium propinquior fuit Steinbacensis Caracalliana Jesuitarum Badensium, quam manibus ipse meis contrectavi, talemque in ea deprehendi Epigraphen: Steinbacensis columna I. *Num.* 1.

IMP. CAES. M. AVRELIO. ANTO
NINO. PIO. FELICE. AVG. PAR
THICO. MAX. BRITANNICO. MAX
PONTIFICE. MAX. P. P. CoS. IIII
PROCOS. CIVITAS. AQVENS
AB. AQVIS. LEVG
IIII.

Columnella hæc lapidea cylindricæ formæ, IV. pedes cum dimidio longa, diametrum unius pedis & quinque pollicum habet. Characterum longitudo doorum pollicum est. Inscripta *M. Aurelio Antonino Pio* &c. non illi Philosopho, dignissimo Cæsarum, cui etiam *Parthici* tributum cognomen: nec Patri ejus, à quo adoptatus, Antonino Pio, qui *Aurelii* nomine usus est nunquam; sed Bassiano illi, qui carum & venerabile omnibus *Aurelii Antonini* nomen, ex consilio Patris, accepit. *Pii* cognomen Familiæ Septimii Severi hæreditarium fuit, atque ab hoc Imp. jam usitatum; vel quod mater ejus Fulvia Pia, & avus Fulvius Pius; vel quod in Antoninorum familiam transivit, cui nomen hoc quoque proprium fuit. Septimium Severum publica Monumenta (*d*) M. Aurelii filium, Antonini nepotem, constituunt. In Literis ad Senatum Severus Commodi fratrem se dixit. (*e*) Bassianus, qui Septimio Severo Patri, Eboraci apud Britannos An. Chr. CCXII. mortuo, successit, jam An. CCI. *Parthici maximi*, An. CCX. *Britannici*, nomen cum Patre fratreque Geta accepit, quod bellis istis interfuisset cum Patre. Hoc autem mortuo, profectus ad bellum Germanicum An. CCXIII. *Germanici* elogium cæteris addidit, anno CCXVII. Carris denique in Mesopotamia occisus. Plenior ergo Bassiani Titulus hic fuit: *M. Aurelius Antoninus Pius*, *Felix*, *Augustus*, *Parthicus maximus*, *Britannicus maximus*, *Germanicus maximus*, *Pontifex maximus*, *Trib. Potest. Imperator*, *Consul*, *Pater Patriæ*, *Proconsul.* Plenissimus Caracallæ titulus repertus olim fuit Tubingæ, quem HEROLDUS (*f*) & ex eo CRUSIUS (*g*) dederunt hoc modo: *Imp. Cæs. Divi L. Sept. Sever. P. Pert. Aug. Parth. Arab. Adiaben. P. M.* (filio) *Aurel. Antonin. Aug. Sarmat. Max. Germ. Max. Dac. Max. Armen. Max. Britan. Max. Arab. Max. Aleman. Max. Parth. Max. P. F. Pont. Max. Trib. Pote. VI. Cos. Procos. Perpet. Leg. VIII. Aut. Aug. P. F. ejus mun. devot. Prin. opt. fortiss. q.*

§. CCV.

Columellam nostram, sub Consulatu IV. Bassiani positam, versus quartus Epigraphes indicat. Consul tertium fuit An. Chr. CCVIII. à quo tempore Consulatum gerere cessavit, ad annum usque CCXIII. quo gessit Consulatum IV. postquam præcedente anno, Consul designatus, fratrem Getam occidisset. Ipso gesti Consulatus hujus anno urbanam vitam perosus Caracalla, stimulante facinorum conscientia, statuit Roma secedere. Discedens ad Danubii ripas profectus est, & Imperii Romani partes, septentrionem Consulatus Bassiani.

 versus

(*d*) GRUTER. *Inscript.* pag. 263. num. 8.
(*e*) DIO Lib. LXXV. pag. 853. Edit. Wech. ubi *Marci filium*, *Commodi fratrem*, se dicit.
(*f*) *De Station. Danub.* Cap. VIII.
(*g*) *Annal. Suev.* Part. I. Lib. IV. Cap. XII. pag. 91.

MONUM.

versus sitas, ordinavit, uti ex HERODIANO (*b*) addiscimus, quæ profectio ejus celebrata est nummis. Occasione hac Germanos sibi adjungere studuit, amicitiamque eorum sibi conciliavit Bassianus, ita quidem, ut ex illis, socios bellorum, & validissimum ac pulcherrimum quemque corporis custodes, sibi adsciverit, eodem Herodiano referente. Unde additum ei *Germanici* nomen, frequens in nummis; in quorum postica quoque subinde *Victoria Germanica* legitur, addito typo Victoriæ, cum trophæo gradientis. AURELIUS VICTOR (*i*) scribit: " *Alemannos*, gentem populosam, ex equo mirifice „ pugnantem, prope Mœnum amnem devicit. „ Ita *Germanici* elogio Bassianus non usus est ante An. CCXIII. quem ipsum annum quoque Consulatus ejus quartus signavit, uti modo ostendi.

§. CCVI.

Epocha columnæ.

Ad Chronologiam Columnæ nostræ leugaris ordinandam hæc manu nos ducunt. Quum enim *Germanici* elogium in ea non extet, Consulatus IV. autem diserte exprimatur, inferimus, Columnam non in postremis Consulatus hujus annis, sed antequam *Germanici* nomine uteretur, erectam. Qui enim verisimile, Aquenses elogium, præ omnibus Imperatori gratum, omissuros, qui ipsi in Germanico Decumatium Agrorum, Romanis subjectorum, solo habitaverant? Hæc nos consideratio inducit, ut annum Chr. CCXIII. Columnæ nostræ assignemus. Bassianus enim, anno Consulatus quarti finito, ejusdem memoriam tamen, per reliquos quatuor vitæ suæ annos continuavit; propterea quod ad quintum non transivit Consulatum; qui usus apud cæteros quoque Imperatores obtinuit, ut Consulatus semel gesti nota non deponeretur, nisi post novum acceptum. *Tribunitia Potestas* Caracallæ in Inscriptione plane omissa est, quæ nostram, de Columnæ positæ anno, conjecturam firmasset: de primo licet Potestatis hujus, Bassiano concessæ, anno non omnis res liquida sit, uti paulo post, ad aliam Bassiani Epigraphen Badensem docebimus.

Caracallæ Proconsulatus.

Pro-Consulatum denique Caracallæ, in Inscriptione memoratum, etiam paucis attingimus. Diversus plane fuit ab eo, qui Republica libera obtinuit. Imperatores dicebantur *Pro-Consules*, ut nomine hoc Imperium in Pro-Consulares Provincias omnes, atque adeo in ipsos quoque Pro-Consules, qui Provinciis Senatus & Populi præerant, se habere ostenderent; si stylo hodierno loquendum, *Pro-Consul Generalis.* Imperium Proconsulare perpetuum Augusto tributum, DIO COCCEJANUS (*k*) tradit; causam addens, ut major ei in Provinciis, quam Præfectis earum semper esset potestas, quam redux in urbem quoque servaret. Addit, ab Augusti successoribus eundem morem servatum. Idem Proconsulare imperium datum fuit absenti Germanico; (*l*) datum Neroni, ut imperium extra urbem haberet. (*m*) Ante Trajani, Hadrianique tempora tamen inter titulos Imperatorum in monumentis *Proconsul* locum vix habet, quod omnium esset postremus; adeoque cum altero illo *Princeps Senatus* facile omissus. (*n*) Severiani autem ævi Imperatores, sub quibus luxuries illa titulorum invaluit, non omittendum esse putaverunt. (*o*) Proconsulatum Caracallæ perpetuum, vetus Inscriptio prodit. (*p*) Quod vero *Imperatoris* titulus, quo Imperii Rom. moderatores gaudebant, ex imperio Proconsulari, illis concesso, profluxerit, uti operose adstruere conatur PAGIUS, (*q*) verisimile non est; quod inde sequeretur, Augustos nomine *Imperatoris* & *Proconsulis* sine pleonasmo simul uti non potuisse; utroque autem usos reperimus. In Epigraphes columnæ Steinbacensis initio Caracalla appellatur *Imperator*, in fine *Proconsul.* Pagius ad majorem ejusdem potestatis expressionem hoc factum esse existimat. Ita enim ratiocinatur: (*r*) " Propter quid tam Nero Cæsar, quam „ Imperii Collegæ, Imperatores appellati sunt, quam propter imperium Proconsulare; „ cum nullus Imperator vocatus fuerit, qui illud non obtinuerit? Quare sicut stante „ Republica Proconsules, Imperatores vocabantur, post victoriam ac triumphum; sic „ & ea eversa Augusti & Imperii Collegæ Imperatores appellati sunt, ob imperium „ Proconsulare; cum hoc discrimine, quod in his *Imperatoris* vox nomini præposita, „ in illis nomini subjuncta fuerit.

De

(*b*) Lib. IV.

(*i*) In *Vita Caracallæ.* Adde SPARTIANUM in *Vita* ejus Cap. X.

(*k*) Lib. LIII. pag. 518.

(*l*) TACITUS *Annal.* Lib. I. Cap. XIV.

(*m*) Idem *Annal.* Lib. XII. Cap. XLI.

(*n*) De Trajano & Hadriano, titulo Proconsulari ornatis, in *Thesauro Gruteriano* extant testimonia, ut pag. 198. num. 1. pag. 245. num. 9. pag. 252. num. 9.

(*o*) SPANHEMIUS *de Usu & Præstantia Numism.* Dissert. XII. pag. 463. & 470.

(*p*) Inscriptio Tubingensis, ab HEROLDO producta, quam pag. præced. §. CCIV. protulimus, ubi Caracalla vocatur: *Proconsul perpetuus.*

(*q*) *Critica in Annal. Baronii*, Tom. I. pag. 142. Item in *Dissert. Hypatica* pag. 20. sq. SALMASIUS in *Not. ad Capitolinum in Marco* Cap. VI. Pagii sententia pluribus Eruditis displicuit, quod ipse fatetur.

(*r*) *Crit. Baron.* loc. cit. num. 5.

De Severi Alexandri initiis ita loquitur LAMPRIDIUS: (*s*) " Alexander, urbe Arcena genitus, Varii filius, Variæ oepos, & consobrinus ipsius Heliogabali, accepit imperium; quum ante Cæsar à Senatu esset appellatus, mortuo scilicet Macrino; Augustumque nomen idem recepit: addito eo, ut & Patris Patriæ nomen, & jus *Proconsulare*, & Tribunitiam Potestatem, & jus quiotæ relationis, (*t*) deferente Senatu, uno die assumeret." Ipse Imp. Alexander (*u*) ad Senatum dixit: " Gratias vobis ago, Patres Conscripti, oon ounc primum, sed & de Cæsareo nomine, & de vita servata, & Augusti nomine addito, & de Pontificatu maximo, & de Tribunitia potestate, & Proconsulari Imperio: quæ omnia novo exemplo, uno die io me contulistis." Hæc de Proconsulatu Caracallæ cæterorumque Imperatorum; de Pontificatu ejus maximo nihil habeo, quod annotem. (*x*)

§. CCVII.

Civitas Aquensis.

Nomen & titulos Imperatoris, sub quo posita, cui dedicata fuit Columna, excipit nomen oppidi, quod posuit eam & dedicavit. Auctor Moonmenti est *Civitas Aquensis*, quæ illo anno CCXIII. *Aureliæ* elogio nondum fuit ornata: uti Bassianus eodem anno nondum usus erat *Germanici* titulo. Aquenses, qui Columnas has posuerunt leugares, tractum viæ, à Rheno ad Nicrum, per Civitatem suam tendentis, munivisse videntur; quod minimum ad XVII. leugas factum esse, Columnæ Nœttingenses demonstrant. Steinbacensis nostra, de qua agimus, quatuor notat leugas; quæ ipsa ab Aquis distantia loci, ubi Columna reperta, indicat, Cippum ibidem primitus erectum fuisse. De Civitate Aquensi & leugis, in Columna adhibitis, infra distinctim agemus. Stylum Inscriptionis quod attinet, observo, nomen Imperatoris, cui dedicata, sexto casu exprimi, *Aurelio Antonino Pio Felice*, *Pontifice Maximo* &c. quum in sorore ejus, Nœttingensi-Caracalliana, ut & in reliquis Badensibus, imo & in Sequanica nostra Trajani, ac Tribocica Valeriani, tertius casus adhibeatur. Suessiones sexto quoque casu Columnas suas leugares dedicarunt Caracallæ, quarum septimam exhibebimus infra.

Appendicis loco annoto, eundem Caracallam cum patre suo Sept. Severo jam restaurasse vias in Rhætia. Quid mirum, si filius, quum imperaret solus, trans Danubium continuavit opus, atqoe per omnem limitem Romanum perduxit ad Rhenum? Vias in Africa, ab eodem Caracalla restauratas, aperit nobis Tunetanus lapis, An. MDCCXXXI. erutus, & ab Illustri MAFFEJO (*y*) prolatus in lucem:

IMP. CAESAR
M. AVRELIVS
ANTONINVS
PIVS. FELIX. AVG
PARTHICVS. MAX
BRITANNICVS. MAX
GERMANICVS MAX
TRIB. POT. XVIIII
COS. IIII. P. P
RESTITVIT
XLIX

(*s*) Cap. I. Edit. Hack. Tom. I. pag. 180.

(*t*) Imperator si Consul non esset, relationis jus, nisi à Consulibus datum, non habuit. Augusto hoc fuisse concessum, memoriæ prodidit DIO Lib. LIII. pag. 518. Ampliato deinceps Principum honore, inventa sunt, ad similitudinem Decreti hujus, jura secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ relationis, hoc est, ut quoque Senatu possent de duabus, tribus, quatuor, quinque rebus, quas vellent cunque, etiam non Consules, facere relationem. CASAUB. in *Sueton. Jul.* Cap. XX. LIPSIUS in *Taciti Annal.* Lib. XV. num. 24. BULENGERUS de *Imp. Rom.* I. 25. FERRARIUS *Elect.* I. 10.

(*u*) Cap. VIII.

(*x*) De Pontificatu Max. Impp. Romanor. docte commentatus est Vir, dum viveret, amicissimus nobis, Divionensis Parlamenti Præses, BOUHIERIUS, in *Dissert.* Gallice edita An. MDCCXLII. Ante eum de eodem argumento ANTONIUS VAN DALE *Dissert.* II. ad *Antiquitates ex Marmoribus* &c. & ANDR. BOSIUS de *Pontificatu Maximo.*

(*y*) *Selecta Antiquit. Galliæ* Epist. VII. pag. 32.

II.

COLUMNA CARACALLIANA NOETTINGÆ.

§. CCVIII.

Nœttingensis Columna.

STeinbacensi Columnæ, quam huc usque examinavimus, Nœttingensem subjungo, quæ sub eodem Bassiano, eodem tempore, eadem in via, ab iisdem Aquensibus, sed alio in loco, XVII. leucis à Civitate Aquensium distante, fuerat erecta. Columnæ Severi Alexandri Caracalliana hæc ut imponeretur, quod medio ævo fecerunt, interiore sui parte truncata est; unde longitudo ejus hodie nonnisi III. pedum & V. pollicum, diameter vero unius pedis & quatuor pollicum est. In ea hæc legimus:

Num. 2.

IMP. CAESARI
AVRELIO
ANTONINO
P·IO. FELICI. AVG
PARTHICO. MAX
IMO. BRITANNI
MAXIMO. PONT
IFICI MAXIMO

Reliqua quæ desunt ex cæteris supplemus Columnis: ex Steinbacensi nempe, sorore ejus, reliqua tituli; P. P. COS. IIII. PROCOS ex Nœttingensi autem notas leugarum:

CIVITAS. AQVENS
AB. AQVIS. LEVG. XVII

nisi quod Civitatem Aquensem, absque cognomine *Aurelia*, simpliciter scripsi, quia in Steinbacensi Caracalliana, eodem tempore posita, hoc epithetum quoque omissum, Aquensibus non nisi post Columnam jam erectam concessum, qua de re infra. Columnæ milliariæ sortem Imperatorum, sub quibus positæ, sæpe expertæ fuerunt. Veronæ, Maxentiana quum esset, Cippus milliaris erectus, ejusque inscriptus est nomine. Crispo Cæsare, post Alemannos devictos, illac iter agente, Veronenses Columellam inverterunt, illaque ejus parte, ubi Maxentii nomen, in terram detrusa, alteri extremitati nomina Crispi & Constantini indiderunt. Eadem contumelia in aliis quoque Cippis illata Maxentio. (1)

III.

COLUMNA ELAGABALIANA STEINBACI.

§. CCIX.

Elagabali columna.

LApideus hic formæ cylindricæ Cippus, quatuor pedes totidemque pollices longus, diametrum unius pedis & trium pollicum habens, una cum Alexandrino ex tumulo quoque suo prope Steinbacum An. MDLXXXVI. resurrexit, & Durlacum translatus est; ubi cum fratre, in Principis horto nunc stat erectus. Cippi utriusque Epigraphen Pistorius atque Comalius, in Aula Marchica tum versati, transmiserunt Grutero.

Descriptio erronea.

Ex horum schedis bona fide eas expressit GRUTERUS, (a) & quidem Elagabalianam nostram modo sequenti:

IMP.

(1) SCIP. MAFFEJI *Museum Veronense* pag. 104. Adde GUALTERII *Siculas* pag. 55.

(a) *Inscript.* Tom. II. pag. 1078. num. 7.

MONUM.

IMP. CAES. DIVI
SEVERI. NEPOTI. DI
VI. ANTONINI. MAG
FIL. M. AVREL. ANTO
NINO. PIO. FELICI
AVG. . . . . III. COS
III. P. P. P. F. COS. C. A
AQ. AB. AQ. LEVG
IIII

Pistorius, (*b*) vir Eruditus, in apographo suo haud dubie priorem partem literarum, versu quarto & quinto deficientium, ex aliis monumentis restituit, mirumque, cum reliqua, quod eadem opera facere potuerat, ex ingenio non restituisse. Ab hoc Inscriptionis typo in paucissimis differt apographum, quod Bejerus, Phorcensis Scholæ Rector, Martino Crusio transmisit An. MDXC. quodque in *Annalibus Suevicis* (*c*) ejusdem fide edidit Crusius; uti supra memoravi.

§. CCX.

Post hos denique Cippum eundem, quem Patinus præteriit, ex ipso Lapide edidit Jo. Henricus Majus, Gymnasii Durlacensis Professor, in *Vita Reuchlini*, (*d*) quam An. MDCLXXXVII. in lucem emisit, ubi à Carolo Patino, alterius Lapidis editore, (*e*) seductus, corruptiorem, quam Gruterus, expressit: Alia corruptio.

IMP. CAES. DIVI
SEVERI. NEPOTI. DI
VI. ANTONINI. MAG
FIL. M. A. . . . .
\- - - - - - -
. . . . III. COS
III. P. P. P. P. .-. COS. GA
AO. AB. AO. — EVG
IIII

Exemplum hoc quidem Gruteriano præferendum, quod lacunas, prouti in Lapide sunt, dedit; in versu septimo tamen, circa literas PROCOS. cum Grutero, at diversa ratione, erravit. Siglas autem, quæ insequuntur, ita corrupit, ut omnem dignitatem & pretium Lapis amittat, quem ex Leugari Legionarium, constituit; à Legione quarta, ejusque Ducibus erectum existimans, quorum nomina in penultimo versu indicari credidit, etiam duce Patino; de quo ad Monumentum Alexandrinum disserimus. Neque id porro transeundum silentio est; ab omnibus Lapidis exscriptoribus, in Consulatus numero erratum, qui unanimi consensu Consulatum tertium posuerunt pro quarto.

§. CCXI.

In itinere Literario An. MDCCXLV. quum versarer Durlaci, rem omnem examinavi; examinata hunc Inscriptionis tenorem ex Columna produxi: Emendatior.

 IMP.

(*b*) Joannes Pistorius, Nidda-Hassus origine, Marchionis Bada-Durlacensis, Ernesti Friderici, Consiliarius, cujus cura Gymnasium Durlacense institutum est An. MDLXXXIII. quique ad Jacobum, Marchionem Hachbergensem dein transiens, eundem impulit, ut ad Romana Sacra transiret, quæ ille ipse, Pastoris Protestantium filius, ante fuerat amplexus. Obiit An. MDCVIII. Scriptorum Polonicorum & Germanicorum Editor.

(*c*) Tom. II. Lib. XII. Part. III. Cap. XXXII. pag. 801.

(*d*) Pag. 105.

(*e*) Patinus in *Relationibus* suis *Historicis*, Gallica lingua scriptis, pag. 140. Elagabalianam Columnam, quam Alexandrinæ sociam suis oculis vidit, exscriptam non dedit, caussatus, priorem illam ejusdem fere cum posteriore tenoris esse; quum tamen diversorum Imperatorum sint, atque nonnisi priores versus inter se habeant communes, quod Alexander æque ac Elagabalus filium se Bassiani, nepotemque Septimii dixerit.

MONUM.

Num. 3.

IMP. CAES. DIVI
SEVERI. NEPOTI DI
VI. ANTONINI MAG
FIL. M. A. . . . . . .
. . . .
. . . . III. COS
IIII. P. P. PROCoS. C. A
AQ. AB. AQ. LEVG
IIII

Unde, additis, aliorum Monumentorum fide, ſupplementis, hic Inſcriptionis ſenſus exoritur: *Imperatori Cæſari Divi Severi nepoti, Divi Antonini Magni filio, Marco* Aurelio Antonino pio felici Auguſto, Pontifici maximo, Tribunitia poteſtate quartum, *Conſuli quartum, Patri Patriæ, Proconſuli, Civitas Aurelia Aquenſis. Ab Aquis Leugæ IIII.* Scilicet Antonini Magni Caracallæ filius, adeoque Septimii Severi nepos, dicebatur Elagabalus. Occiſo quidem Caracallæ datus eſt ſucceſſor Macrinus, qui filium ſuum Diadumenianum Cæſarem creavit, ſed poſt XIV. menſium intervallum pater filiusque An. Urb. Cond. DCCCCLXXI. Æræ Chriſt. CCXVIII. occiſi ſunt, & Elagabalus ex Dei Syrorum, Elagabali, ſacerdote ad imperium promotus eſt; quem Caracallæ filium, ex Julia Sœmiade, filia Juliæ Mæſæ, natum eſſe, Julia Mæſa (ſoror Juliæ Domnæ, quæ uxor fuit Septimii Severi) militibus, pecunia corruptis, perſuaſit, ut eo facilius viam ad imperium Elagabalo pararet.

§. CCXII.

Lacunæ origo.

Inſcriptionis hujus initium & finis ita comparatus eſt, ut in ſupplemento lacunæ, ubi nominum deficit nomen, & Elagabali & Severi Alexandri nomina poſſent locum habere; uterque enim *Divi Severi nepos*, *Divi Antonini Magni filius* ſcribebatur. Elagabalus, uti modo dictum, pro filio Caracallæ voluit haberi: Severus Alexander, utut adoptatus ab Elagabalo, eum tamen noluit patrem appellare, omnium Imperatorum turpiſſimi filium ſe dici, indignum eſſe exiſtimans. Verum enimvero Conſulatus IIII. rem omnem decidit. Severus Alexander enim non ultra tertium, Elagabalus vero ad quartum usque Conſulatum aſcendit. M. Aurelii Antonini nomen Romano Imperio tam carum & venerabile fuit, ut ſeculi ſequentis Imperatores, populorum gratiam aucupaturi, hoc nomine ſe condecorarint. (*f*) Baſſianus quidem nominis iſtius cauſa aliquandiu amatus eſt. Elagabalus vero, arroganter illud arripiens, in Epiſtola ad Senatum ſcriptoque ad populum ſe *Imperatorem*, *Cæſarem*, *filiumque Antonini, nepotem Severi*, *pium*, *felicem*, *Auguſtum*, *Proconſulem* & *Tribunitiæ poteſtatis* appellavit; cuncta iſta nomina occupans, (*g*) antequam ea ipſi decreviſſet Senatus.

Numquid ergo mirum, monſtro (*h*) hominis occiſo, Senatum juſſiſſe, ut nomen *Antonini*, quod ille tam turpiter proſtituit, ex monumentis Elagabalianis tolleretur? Decretum Senatus LAMPRIDIUS (*i*) indicat: " Nihil Antoninorum (inquit) „ peſtis illa oſtendit, & hoc nomen ex Annalibus Senatus auctoritate eraſum eſt. „ Quodſi hoc autem in Annalibus factum, multo magis in publicis Monumentis lapideis. Similem Elagabali lapidem GRUTERUS (*k*) produxit, ubi *M. Aurelii Antonini* nomen quoque

(*f*) Severus Alexander autem, quum Senatus ei nomen Antonini deferret, modeſtiſſime recuſavit, dictitans, ſe non poſſe tanto nomini ſatisfacere; timere ſe iſtud venerabile nomen, imo numen potius. Hæc cum aliis ejus erga Antoninorum memoriam obſervantiæ argumentis legere eſt apud LAMPRIDIUM in *Vita* ejus Cap. VII. ſqq.

(*g*) DIO CASSIUS Lib. LXXIX. pag. 907. Edit. Hanov.

(*h*) Severus Alexander Elagabalum, in ſua ad Senatum Oratione, *omnium non ſolum bipedum*, *ſed etiam quadrupedum, ſpurciſſimum* appellat. LAMPRIDIUS in *Severo Alex.* Cap. IX.

(*i*) Ibidem Cap. ſ.

(*k*) Pag. 2. num. 12.

MONUM.

quoque fuit erasum. Deletiones hujus generis, vel expunctiones, sub Imperatoribus Romanis erant frequentes. Nomen Getæ fratris ex Monumentis tolli mandavit Caracalla; (*l*) quod in Lapide Romano, apud eundem GRUTERUM, (*m*) & in duobus Septimii Severi Arcubus, Romæ ad pedem Montis Capitolini & in Foro Boario positis, adhuc conspicuum. Ita sane SUARESIUS, (*n*) NARDINUS, (*o*) VAILLANTIUS, (*p*) MORELLIUS, (*q*) aliique Eruditi explicuerunt. Illustrissimus FONTANINIUS, (*r*) erasionem admisit, sed ad socerum Caracallæ, L. Fulvium Plautianum, eam pertinere arbitratus est; cujus occisi, ut & Plautillæ filiæ, in Liparim relegatæ, nomina in fronte Lapidis Colotiani Romæ deleta repererat. (*s*) Neronis, Commodi, Domitiani, Sejani, Stilichonis, aliorumque nominum erasorum vestigia videre qui cupit, GRUTERUM (*t*) atque FONTANINIUM (*u*) adeat. De Domitiano SUETONIUS (*x*) & MACROBIUS (*y*) testantur, nomen ejus cum titulis ex omni ære & saxo deletum; idemque de Commodo memorat LAMPRIDIUS. (*z*)

§. CCXIII.

Sed, ut ad Elagabaliani nostri Lapidis lituram redeamus, conjectura nostra ex verisimili vera evadit, quum in columnam illam milliariam conjicimus oculos, quæ sub eodem Elagabalo in Genevensium tractu posita fuit; ubi similem plane verborum, quæ nomen *Marci Aurelii Antonini* componebant, lituram hac forma reperio: Lapidis Genev. litura.

IMP. CAES
DIVI MAGN. ANTONI
NI PII F. D. . . . . ER NE
POS. . . . .
. . . .
TRIB. . . . . .
MIL. P

Num quis forte fortuna factum existimaverit, ut in Lapidibus tam dissitis, sed ejusdem naturæ, eadem lacuna occurreret, & quidem ita corrupta, ut nec oculatissimi Antiquarii ablatorum characterum vestigia eruere potuerint? Lapidem Genevæ inspexi, cum in florentissimo illo Europæ emporio, musis commerciisque laudabili, An. MDCCXLIV. peregrinarer. Sed oculatiorem me longe testem produco, Clariss. ABAUZITIUM, Antiquitatis Romanæ indagatorem sagacem, in quo nescio, an doctrinam magis, an modestiam, Viris Literatis tam dignam, collaudem. Hic, Inscriptiones, Historiæ Genevensi Sponianæ additas, passim emendans & augens, hanc quoque ex ipso Lapide, ea qua protulimus, forma expressit, (*a*) Sponiumque erroris accusat, qui monumentum hoc, ad Elagabalum pertinens, ad Marcum Aurelium Philosophum retulit. Illi ergo, qui Elagabalum in nulla veteri Inscriptione Antonini filium, Severique nepotem appellari tradiderunt, quod MASSONUM statuisse intelligo, manifesti sunt erroris damnandi. Nomen hoc in Cippo nostro, quum Lapicida eraderet, primam quoque ex numeralibus *Tribunitiæ Potestatis* notis sustulit, unde ternarius modo numerus superest, quum Consulatus IIII. sat distincte expressus, nonnisi cum quarta & quinta Tribunitia Elagabali Potestate concurrat. Quartus Consulatus Columnæ nostræ Chronologiam figit; quam Æræ Dionys. An. CCXXII. ab Aquensibus positam ex Consulatu isto concludimus; annus Elagabalo qui fuit fatalis.

§. CCXIV.

Præcipuum Commentatoribus Lapidis nostri tædium pepererunt literæ singulariæ, quæ Elagabali Imperatoris titulos excipiunt, C. A. AQ. Lucem eis quidem prætulerat Caracalliana Steinbacensis, in qua *Civitas Aquensis* absque siglis exprimitur, sed in Elagabaliana nostra inter C. & AQ. interjicitur A. quæ ipsa sigla circulos Criticorum mire turbavit. Siglarum explicatio.

(*l*) Dio in *Vita Getæ* hoc annotat, additque sub capitis pœna vetuisse Caracallam, ne nomen Getæ scriberetur testamentis, aut in comœdiis pronuntiaretur.

(*m*) Pag. 11. num. 5. pag. 46. num. 9.

(*n*) JOSEPH. MARIA SUARESIUS in *Explicatione Arcus Sept. Severi* pag. 2. aliique ab eo allegati Viri haud incelebres.

(*o*) *Roma Veter.* Lib. V. Cap. VI.

(*p*) *Nummi Imperatorum* Tom. II.

(*q*) *Specim. Rei Nummar.* pag. 184.

(*r*) *Antiquit. Hortæ* pag. 45.

(*s*) Apud GRUTERUM pag. 270. num. 6. Vide quæ hac de re scripsi in *Diatriba de Apotheosi Imperator. Rom.* Cap. II. *Commentationum Historicar.* pag. 30.

(*t*) *Inscript.* pagg. 9. 22. 68. 85. 165.

(*u*) *Antiquit. Hortæ.* Lib. I. Cap. III.

(*x*) *Vita Domit.* Cap. XXIII.

(*y*) *Saturnal.* Lib. I. Cap. XII.

(*z*) In *Commodi Vita.* Cap. XVII.

(*a*) *Hist. de Geneve* Tom. II. pag. 330.

turbavit. Fuerunt qui, puncto quod intermittitur deleto, ſiglas illas conjungerent, atque exinde CASTRVM AQVENSE procuderent. Patinianam autem conjecturam ſatis nequeo mirari, qui eaſdem ſiglas, in Alexandrina ſequenti, hodieque haud difficiles lectu, ita corrupit, ut eas in GA. AO. AB. AO. detorqueret, præcipuorum Legionis hujus præfectorum nomina notis his deſignari conjectans. (*b*) Literis hæc ad Fridericum, Badenſium Marchionem, An. MDCLXXI. Argentorato perſcripſit: ille qui, paulo ante Durlaci has columnas examinans, alia omnia, conjecturæ ſuæ prorſus contraria, in utroque Lapide deprehendere potuiſſet: in Elagabaliano noſtro præſertim, in quo literæ LEVG. IIII. diſtinctim inſculptæ, *Legionem* quartam quærere prohibent. Patinum ergo Elagabalianæ Columnæ deſcriptionem omiſiſſe ſuſpicor, ne, utramque conjungens, ipſe omnem ſuam de Legionis Præfectis, in Lapide quærendis, conjecturam everteret. Sedecim poſt annis J. Henr. Majus in *Vita Reuchliniana*, uti dictum, expoſitionem ſecutus Patini, utrumque Cippum deſcripſit; in Elagabaliano autem noſtro non *Leug.* ſed *Eug.* legens, commiſſum à deceſſore ſuo, non correxit errorem. Patinum denique, Majum, alioſque Eruditos reduxit in viam Lapidis Nœttingenſis anaſtaſis nupera, uti mox clarius patebit.

IV.

COLUMNA ALEXANDRINA STEINBACI.

§. CCXV.

Severi Alexandri columna.

CAracallianis duabus & Elagabalianæ Columnis, binas denique Severi Alexandri; Steinbacenſem nimirum, Nœttingenſemque ſubjungimus; quæ pariter extant Durlaci. Corruptum Steinbacenſis exemplum Crusius (*c*) dedit, quam pulcre deſcriptam Piſtorius Comaliuſque transmiſerunt Grutero. (*d*) Hanc ſequi quum potuiſſet debuiſſetque Patinus, oculis eam ipſe manibuſque pertractans, maluit tamen ſequi pejorem, (*e*) in errorem ſecum abripiens teſtem, non ſatis quoque oculatum, quem modo produximus, Majum, (*f*) in prototypo, quod ante oculos habuit, facile veriora viſurum. Ita nempe comparatum eſt, ut aliena plerumque fide homines decipi malint, quam propria regi. Genuinus ejus typus hic eſt:

Num. 4.

IMP. CAES. DIVI
SEVERI. PII. NEPOTI. DIVI
ANTONINI. MAG. PII. FILIO
M. AVR. SEVERO. ALEXANDRO
PIO. FELICI. AVG. PONTIFICI
MAXIMO TRIBVNITIAE
POTESTAS. (ſic) COS. PATRI. PATRIE
C. A. AQ. AB. AQ.
L. IIII.

Priorum

(*b*) *Relations Hiſtoriques de Voyages* Epiſtola III. pag. 140. Quæ Patinus porro ſubjungit, de Turri edita in monte vicino, unde *Durlaci* nomen oppidi putat exortum; quæ itidem de vicino vico *Grazinga*, ad montis radices poſito, quem Colonia Græcorum cum Parthis & Arabibus, ex Oriente à Sept. Severo ſecum adductorum, nomen accepiſſe arbitratur, Henr. Majum alioſque nactus ſequaces, ea heic loci diſcutere non vacat. Id certum, nec *Durlaci*, nec *Grazingæ* nomina in ullo Geographorum aut Hiſtoricorum veterum occurrere. Utrumque nonniſi mediæ ætatis partus eſt.

(*c*) *Annal. Suev.* loco cit. pag. 801.

(*d*) *Inſcript.* Tom. II. pag. 1078. num. 8.

(*e*) *Relations Hiſtoriques & curieuſes* &c. loco cit. ubi lupam cum gemellis ex ingenio ſuo Columnæ imponit, quod in nulla Columna milliaria, multo minus in leugari, factum.

(*f*) In *Vita Reuchlini* pag. 104.

Priorum septem versuum omnia sunt plana. Postremorum siglæ cum Elagabalianis conveniunt; nisi quod sigla L. in Elagabaliana plenius exprimatur per *Leug.* Columna, locum, quatuor leugis à civitate Aurelia Aquensi distantem, indicans, sub Elagabali successore, M. Aurelio Severo Alexandro, erecta est. Patinus, præterquam quod Columnæ lupam affinxit, pro *Potestas* posuit *Potestatis.* Sed nec vocem *Patriæ* eo modo exhibuit, quo sculptor eam corrupte expressit. In penultimo versu duas siglas C. A. conjungit in unam atque C. convertit in G, consonam Q. denique in vocalem O. duobus in locis immutat, ut barbara Legionis quartæ, quam effinxit, Præfectorum nomina sibi procuderet, cum in altera, quam neglexit, Columna vocem *Leug.* IIII. distincte animadvertere potuisset, quæ Legionem IIII. expungit. A Viro, antiquitatis perito, conformius archetypo nemo non expectasset exemplum, quam quod dedit Patinus, Columnam milliarem in militarem convertens. Similem Columnam leugarem olim dederat Sponius, (*g*) simplici litera L. signatam, quam non *leugam* sed *lapidem* interpretatus est.

§. CCXVI.

Alexander, Elagabali consobrinus, ab eodem adoptatus, ut in Imperio succederet, Imperator factus, noluit appellari filius ejus, uti paulo ante ostendi. In Monumentis ergo filium *Antonini*, Caracallæ nempe, nepotemque Septimii Severi se dixit, quod ipse quoque Elagabalus fecerat. Hinc factum, ut duo Steinbacenses Cippi, sub diversis licet Augustis, Elagabalo nempe & Severo Alexandro, erecti, communem tamen primis versibus avum & patrem utrique assignent. Res dijudicanda ex moribus ævi, quo Imperatores nomina sibi sumebant pro lubitu; quo adoptiones non modo frequentes, sed fœminarum quoque habita ratio, ut per eas earumque affinitates liberi in aliam plane gentem transirent. Mulierum imperium adde, quod tum maxime invaluerat Romæ, postquam Septimius Severus *Juliam* illam, Syriaci sanguinis Principem, quæ *Augusta* dein & *Domna* appellata, duxisset uxorem; ex qua Bassianum Caracallam & Getam suscepit. Julia Domna sororem habuit Juliam Mæsam, quæ, per Soæmiadem & Mammæam filias, avia facta est Elagabali & Severi Alexandri, qui mulierum istarum artibus Imperio admoti sunt, ita ut Elagabalo Severus Alexander consobrinus succederet. En schema: Alexandri nomen & genus.

Julia Domna, Ux. Sept. Severi Imp.	- - Sorores -	Julia Mæsa.
Bassianus Caracalla Imp.	Julia Soæmias, Ux. Bassiani.	Julia Mammæa, Ux. Vari.
	Elagabalus Imp. quem Caracallæ filium fuisse Julia Mæsa, avia ejus, persuasit militibus.	Severus Alexander Imp.

Severi Alexandri pater fuit Varus vel Varius Marcellus, at Elagabalus adoptavit Alexandrum consobrinum suum, (qui jam ante à Senatu *Cæsar* appellatus fuerat, (*h*) post cædem Macrini) quod factum VII. Id. Junii An. Urb. Cond. DCCCCLXXIV. Æræ Dionys. CCXXI. Alexander, vir optimus, maluit patrem Bassianum agnoscere, malis quidem moribus etiam contaminatum, at Elagabalo multis modis meliorem. Potiori quoque jure vocare se potuit Bassiani filium, & Septimii Severi nepotem, (quod Severus aviæ ejus Mæsæ sororem, Domnam, habuerat uxorem) quam ipse Septimius Severus in Panormitana quadam Inscriptione vocatur *Antonini filius*, *Commodi frater*, *Antonini Pii nepos*, *Hadriani pronepos*, *Trajani abnepos*, *Nervæ atnepos*: (*i*) ille, inquam, Severus, qui Lepti, oppido Tripolitano, oriundus, Imperatores hos sibi consanguineos vindicat, quorum nullum vel gradu centesimo attigisse certum est.

§. CCXVII.

Sed ad Columnam nostram ab excursu redeamus. In ea Tribunitiæ Potestati & Consulatui non adjecti sunt numeri: utrobique ergo primus subintelligendus est annus. Severus Alexander primum Consulatum cum Elagabalo inivit An. Urb. Cond. DCCCCLXXV. Æræ Christ. CCXXII. quo ipso anno, circa Septembrem exeuntem, Elagabalus Epocha columnæ.

(*g*) *Miscellaneor.* Sect. V. pag. 186.

(*h*) Lampridius in *vita Elagabali* Cap. XIII. & in *Severo Alexandro* Cap. I.

(*i*) Gruter. *Inscript.* Tom. I. pag. 271. Fleetwood *Sylloge. Inscript. Antiquarum* pag. 106.

MONUM.

Elagabalus occisus est, statimque Tribunitia Potestas, cum Pontificatu maximo, Augusti & Patris Patriæ titulo, à Senatu oblata est Severo Alexandro, adeoque Consulatus primi annus finiens, cum Tribunitiæ Potestatis anno primo ineunte convenit, & cum tribus mensibus postremis anni CCXXII. simul progressus est. Insequentibus tribus annis Consulatum Alexander non gessit: Tribunitia Potestas vero singulis annis continuata in Monumentis signatur. Itaque ab Octobri CCXXII. ad Octobrem usque CCXXIII. Tribunitiæ Potestatis annus I. cum Consulatus anno I. currebat, hoc licet anno Consul non esset, quod Consulatus finiti annus computari solebat usque ad initium novi. Nomen, quod Elagabalus sibi præter meritum arrogaverat, in Romanis Monumentis deletum, in Cippo etiam suo leugari induxerunt Aquenses; Principique successori, Severo Alexandro, novam erexerunt Columnam, ut abolita decessoris, tot sceleribus infamis, memoria, animum Alexandro declararent devotum. His circumstantiis rerum Columna nostra posita fuisse videtur anno Chr. CCXXIII. Elagabalus enim nonnisi circa Septembrem exeuntem An. CCXXII. occisus est. Marmorarii sphalma, *Tribunitiæ Potestas* pro *Potestatis*, non attingo, quum menda fabrilia, hoc longe graviora, res obvia sint. Idem, eodem in versu, *Patrie* vocem sine diphthongo expressit. Artifex Provincialis Latinæ linguæ vel ignarus, vel modo barbare gnarus, similes, imo & majores, errores quam facile committit. Alexandrinæ hujus nostræ Inscriptionis soror Noettingensis, eodem tempore posita, alia nobis menda aperiet.

V.

COLUMNA ALEXANDRINA NOETTINGÆ.

§. CCXVIII.

Alexandrina columna.

Leugarium Columnarum, quas producimus, postrema, præferenda est omnibus. Severo-Alexandrina nempe, ab iisdem Aquensibus eodem in loco, ubi hodie *Nœttinga* vicus, posita; quæ cum Caracalliana mutila, haud ita pridem, reducta in lucem. Compendia literarum, quibus usus est sculptor, typum inscriptionis deformant, uti exemplum ejus æri incisum, ostendit. Nos, resectis compendiis, planam & evolutam Lectori proponimus:

num. 5.

NEPOTI. DIVI. ANTONINI PII
MAG. FILIO. M. AVR. SEVERO
ALEXANDRO. PIO. FEL. AVG
PONTIFICI. MAX. TRIBVNICIE. POTES
COS. PATRI. PATRIE. CIV. AVR. AQ
AB. AQVIS. LEVG
XVII

Cippus ita loquitur: *Nepoti, Divi Antonini Pii Magni filio, Marco Aurelio Severo Alexandro, pio, felici, Augusto, Pontifici maximo, Tribunicia Potestatis, Consuli, Patri Patriæ, Civitas Aurelia Aquensis* (columnam posuit) *ab Aquis Leugæ XVII.* Epigraphes hujus versus priores à Lapide avulsos fuisse, Antiquitatum periti facile animadvertunt; defectus ergo ex Steinbaco-Alexandrea supplendus est:

IMP. CAESARI
DIVI. SEVERI. PII

Lapis hic post meum iter Badense detectus quum sit, aliena mihi standum est fide, sed erudita. Amplissimus SAHLERUS, Serenissimi Marchionis Bada-Durlacensis Consiliarius Intimus, sui Principis jussu, eam mihi operam præstitit amicus, quam circa Steinbacenses Pistorius Grutero præstiterat. De typi veritate ergo Lectores meos jubeo esse securos.

§. CCXIX.

§. CCXIX.

Descriptores alii.

JACOBUS BEVELLIUS, Presbyter Spirensis, priscorum Monumentorum rimator, An. MDXXXIII. Epigraphen hanc jam viderat, eamque cum aliis, quas in Nicri & Rheni partibus vicinis reperit, Libello cuidam, manu à se exarato, inseruit. Schedas has CASPAR BARTHIUS, superiore seculo *Adversariis* suis inseruit; (k) ex quibus eam desumsit REINESIUS; (l) quem HENNINIUS, (m) FRERETUS, (n) STEOERUS, (o) aliique passim secuti sunt Viri Eruditi. Post Beyellii tempora Lapis, nescio quo fato, Nœttingæ terra obrutus jacuit; nonnisi ante aliquot annos in dias luminis auras rediturus. Non semel factum esse comperimus, ut Inscriptiones antiquæ, Majoribus nostris visæ, disparuerint, quæ ætate nostra resurgunt. (p) Nœttingensis noster Cippus ab iisdem Aquensibus, eidem Imperatori, eodem tempore, positus quum fuerit, quo Steinbacensis, quem modo examinavimus, mirum non est, eosdem in utroque titulos Alexandri occurrere. Fabrilis imperitia, quæ in Steinbacensis vocibus *Potestas* & *Patrie* se prodidit, heic iterum ex parte se manifestat. Non enim modo in *Patrie*, sed & in *Tribunicie* vocum orthographia peccatum; diphthongus in utraque neglecta est. C autem & T, quæ in *Tribunicie* vocabulo in duobus his lapidibus alternant, in aliis quoque Monumentis alternantes reperiuntur frequenter. Scriptio hæc, easdem literas in ipsa quoque vocum pronuntiatione apud Romanos non discrepasse, demonstrat. Unde *Vinttius* pro *Vincius*, *Varaccia* pro *Varactia*, & vicissim *Sulpicius*, *Ædilicius*, *Tribunicius* pro Sulpitius, Ædilitius, Tribunitius, qua de re plura apud DAUSQUEJUM, (q) CELLARIUM. (r) Reliqua Epigraphes hujus commentatione non egent.

§. CCXX.

Errores aliorum.

Ad siglas ergo CIV. AVR. AQ. festinamus, quarum media plures nobis observationes suppeditabit. Epigramma hoc describens BEVELLIUS, duabus in rebus (s) hallucinatus est. Primum in exprimenda principe sigla AVR. quam versu quinto convertit in ARG. trium literarum, inter se complicatarum, nota deceptus, quam ipsam tamen versu secundo bene descripserat. Accedit, quod integram vocem AQVIS in versu sequenti, inter AB & LEVG. distincte expressam, omisit; unde tota Lapidis Grammatica ratio eversa, sensus omnis turbatus; quod Criticis non potuit non figere crucem. Accessit tertius, cæteris fere gravior, sed topographicus error; quod locum, ubi steterat Columna, *Mettingam* appellavit Beyellius: oppidum enim hujus nominis, dextræ Nicri adjacens ripæ, Eslingæque vicinum, plusquam duplo majore intervallo ab Aquensi Civitate, à qua Lapis hic, ut & reliqui, leugarum principium desumit, dissitum est. Critici ergo tot Beyellianis erroribus ludificati, non potuerunt non varias in conjecturas dilabi, quæ detectis erroribus jam concidunt omnes. Tenebris his involutus sagax & ingeniosus Reinesius, ex illis emersurum se credidit, si notam ARG. *Argentoratum* vel *Argentuariam* interpretaretur, declararetque Lapidem non esse vialem, quo ostenderetur, quantum itineris confectum, sed quo indicaretur distantia, quæ inter Argentoratum vel Argentuariam & Civitatem Aquensem intercederet. (t)

HENRICUS CHRIST. HENNINIUS, in suis *ad Bergierium Notis*, (u) correcturus Reinesium, Columnamque Itinerariam reputans, postremas Inscriptionis notas ita exponit: *Civitas Argentea Aquæ ab Aquis Leuca XVII.* vocabulum *Aquis* ex Steinbacensibus Cippis inserendum arbitratus. *Argenteas* autem expositionis suæ *Aquas* quod attinet, rationem ille hanc reddit: " Argenteus amnis, *die Argens*, (x) qui per supe- " rius Ehenheimium fluit, Argentinæ, Argentuariæ, Argentorato, nomen dedisse " videtur: aut etiam tot amnium limpidissimorum *Illa*, *Porussa*, aliorumque ibi confluentes, " illimes & nitidis argentei undis. " Existimavit ergo Henninius, Argentoratum nostram

(k) BARTHII *Adversarior.* Lib. LII. Cap. I. pag. 2429.

(l) *Inscription.* Class. II. num. 14. pag. 254.

(m) In *Notis ad Bergerium de Viis militaribus Romanorum* Lib. I. in *Thesauri Antiquitatum Rom. Graviani* Tom. X. pag. 660.

(n) In *Commentariis Academiæ Regiæ Inscriptionum* Tom. XIV. pag. 158.

(o) ADRIANUS STEOERUS *de Viis militaribus Romanorum in veteri Germania* §. XVIII. pag. 74

(p) HAGENBUCHIUS *de Diptycho Boethii* pag. 205.

(q) *Orthographia* Sect. IV. pag. 42.

(r) *Orthographia Latina* pag. 19.

(s) Alium errorem Beyellii omitto, quod in *Patri Patriæ* primam vocem omisit. Facile hanc autem quum restituat quilibet, nonnisi obiter monere id volui.

(t) REINESIUS loco cit. scribit: " Extrema In" scriptionis verba duas Germaniæ superioris nobiles " Civitates Argentuariam vel Argentinam & Aquas, " quas hodie Badenas vocamus, earumque inter se " distantiam, nimirum leugarum XVII. indicant.

(u) *Thesauri Græv.* Tom. X. pag. 660.

(x) Est rivus *Ergers*; qui sesqui leucæ distantia supra Argentoratum Illo, prope Gravestadium, miscetur.

MONUM.

nomen olim *Argenteæ Aquæ*, ob limpidorum amnium, qui ibi fiat, confluxum habuisse; vocis etymologiam discussimus alibi. (*y*) Henninium cum Reinesio ea in re consentientem reperio, quod uterque siglas has ad Argentoratum referat; modo licet diverso. Reinesius ARG. legit, Henninius vero pro falsa hac sigla, à Reinesio efficta, substituit illas, quæ in Steinbacensibus duabus occurrunt, C. A. AQ. AB. AQ. L. atque adeo Nœttingensem eodem cum illis modo explicandam existimat: *Civitas Argentearum Aquarum ab Aquis Leug.* &c.

§. CCXXI.

Adrianus Stegerus (*z*) reprehendit Henninium, quod non definiverit, quænam illa sit *Civitas Argenteæ Aquæ*, cum ex verbis ejus satis evidens sit, vocibus his *Argentoratum* ab eo intelligi. Post hæc subjungit Ampl. Stegerus: " At paulo difficilioris est „ indaginis, an principem istam Marchionatus Badensis urbem, quam prope lapides „ isti duo sunt effossi, Romani jam noverint, & Aquarum nomine frequentasse repe- „ riantur. Tale quidquam profecto ex priscis monumentis eruere nobis nunquam „ licuit. „ (*a*) Verum enimvero, an non Steinbacenses duæ & Nœttingensis nostra, imo & Badensis, quæ in Ecclesia Collegiata extat, quamque paulo post dabimus, Inscriptiones, unanimi consensu probant, Aquas has sub Balliano, sub Elagabalo & Severo Alexandro, jam innotuisse, quod in illis *Respublica* & *Civitas Aquensis* appelletur; atque distantia hujus oppidi à locis illis, ubi Columnæ repertæ, exacte conveniat cum numero leugarum, qui Columnis insculptus est?

Clarissimus Freretus, Vir multiplici eruditione conspicuus, nuper vivis ereptus, Lapidis nostri siglas, à Beyellio expressas, presse secutus, (*b*) ita exposuit: *Civitas Argentoratum Aquis abest Leug. XVII.* Sed expositioni huic eadem ratio, quæ Reinesianæ Henninianæque adversatur, resistit. Quem enim in finem Nœttingæ, quæ XVII. Leugis retro Badam est, Lapis poneretur, qui distantiam inter Badam & Argentoratum indicaret. Quodsi Nœttingæ *Mettingam* substituas, quam Lapidis patriam, Beyelliana fide, omnes crediderunt huc usque, res difficilior evadit, eo quod Mettinga duplo majore intervallo à Badensibus Aquis, quam Nœttinga, remota est; oppidum enim illud jacet ad Nicrum versus Eslingam. Id miror, Freretum postquam literas singularias C. A. AQ. in Steinbacensibus Cippis *Civitas Augusta Aquensis* explicuisset, in Nœttingensi nostra non subodorasse mendum, atque ARG. eadem conjectura non immutasse in AVG. tertius nempe cippus ut conciliaretur cum reliquis. Henninius sane, *Argenteis suis Aquis*, sive Argenturato, insistens, easdem Steinbacensibus quoque Columnis affinxit. Ex diversis de monumento isto Criticorum sententiis, id Argentorato accrevit, ut memoria ejus in bis seculi III. ineuntis Lapidibus celebrari crederetur: plerique enim Argenturatum in his Cippis vel omnibus, vel in uno saltem eorum, quæsiverunt.

§. CCXXII.

Aurelia Civitas.

Sententiæ, tot Eruditis probatæ, refragatus sum semper; hanc interpretationem siglarum solito Lapidum milliarium stylo non esse conformem arbitratus; in quibus nonnisi oppidum illud, unde via & leugæ procedunt, nominari consuevit; firmiterque asserui, vel in Columna Lapicidæ irrepsisse errorem, vel Lapidis exscriptorem in describendo errasse; atque adeo pro ARG. in Lapide vel AVG. vel ANT. vel AVR. reperiri debere. Civitatis Aquensis epithetum in hac nota constanter quæsivi, eamque vel *Augustam*, vel *Antoninianam*, vel *Aureliam*, cognominatam fuisse, contra Freretum & Hagenbuchium, amicissimos mihi Viros, firmiter defendi. Singulare erat exteros pro Argentorato, me Argentoratensem contra Argentoratum, prœliantes conspicere. Deus ex machina tandem. Nœttingensis Lapis, fine anni MDCCXLVII. ex sepulcro resurgens, totam litem diremit; qua Argentoratus cecidit causa; cujus nomen nullo in Lapide huc usque repertum, bona semper fide asserui. Cippi ejus viales vel omnes perierunt, vel alicubi latent.

Marmorario hinc suo veteri multum debet Aquensium Civitas, quod ille tam honorificum *Aureliæ* cognomen, quo illa olim resplenduit, non simplici nota A. ut in reliquis, sed liberaliore AVR. in hoc cippo expresserit. Ita enim prisca florentis olim Civitatis gloria, temporum progressu oblivioni mandata, post XV. seculorum decursum, cum

(*y*) Supra pag. 209. §. CLV.

(*z*) *De Viis militaribus Romanorum in veteri Germania* §. XVIII. pag. 74.

(*a*) Stegerus loco cit. pag. 75.

(*b*) *Memoires de l'Academie des Belles Lettres* Tom. XIV. pag. 158. partis prioris.

cum leugari hoc Lapide Nœttingensi, Severi Alexandri temporibus fabricato, revixit. Imo & Criticis gratam operam præstitit Lapicida, quod inter illos, mutus licet, pronuntiarit sententiam. De Cippi hujus Alexandrini Chronologia sive anno, quo fuit erectus, nulla controversia est; quod alter ille Steinbaco-Alexandreus ejusdem est coætaneus frater: hujus vero epocham, ex Tribunitiæ potestatis & Consulatus anno primo, exposuimus supra, annum esse Æræ Christ. CCXXIII.

§. CCXXIII.

Patriam Lapidis nostri quod attinet, eam supra jam indicavi *Nœttingam*, quam Beyellius, & ex eo Reinesius, in *Mettingam* verterunt. Nœttinga, vicus Bada-Durlacensis est, ad Pfinzium amnem, leucis Francicis hodiernis octo cum dimidia à Civitate Aurelia Aquensi distans, quæ leugas Gallicas veteres XVII. exacte conficiunt; atque adeo sua locis intervalla jam constant. Civitas Aquensis caput constituitur viæ, quæ ab una parte, australi nimirum, ad superiora Rheni, ab altera, sive boreali, ad Nicrum Danubiumque ducebat, quæque adeo Nicrum, imo & Danubium, conjunxit cum Rheno. Prior via per Steinbacum, in cujus vicinia tres Cippi socii, leugis IIII. insigniti, (*c*) & per Bühlam ad Augustam Rauracorum dirigebatur. Ea hodieque iter faciunt Badenses, eademque ad Argentoratum olim eos processisse, verisimile est. Via hæc versus meridiem directa. Altera, quæ tendebat ad boream, per Ettlingam oppidum & Nœttingam, adeoque per Craichgoviæ Pagum, vertebatur ad Nicrum: primum parallela Rheno, donec ab eo versus ortum deflecteret, inque viam illam incideret, quæ à Danubio, per Pforzhemium, Nigræ Silvæ portam, procedit. Ad normam veritatis ergo composita non est Stegeriana (*d*) sententia, quæ Nœttingenses & Steinbacenses Cippos intervalla viæ, ab Aquis ad Argentoratum vel Argentuariam tendentis, distinxisse tradit, quod naturæ rerum repugnat. Civitas Aquensis enim inter Steinbacum & Nœttingam media fuit, ab eaque, tanquam à centro, duæ viæ exierunt. Una per Steinbacum ad Argentoratum, ubi recte Stegerus: altera ab Aquis ad oppositam Argentorato plagam, per Nœttingam, dirigebatur ad Nicrum. Nœttingensem ergo Lapidem, leugis insignitum, cum inspexerit BEYELLIUS, (*e*) mirum est, limitem ab eo haberi potuisse, quem vialem Lapidem postremi versus tam clare ostendunt; error tamen ejus tolerabilior est errore Patini, qui nec leugarem, nec terminalem, sed honorarium constituit. Reinesius Columnam non vidit, rubrum Beyellii tamen hunc immutavit in modum: *Mettingæ circum fores domus privatæ inscriptum in gyro.* Aliam plane verba hæc, quam Columnæ vialis, imaginem Lectoribus offerunt.

Nœttinga.

§. CXXIV.

Itinerarius Columnarum harum usus desierat quidem sub Alemannis & Francis, satisque compertum est, ad alios plane usus, cum Caracalliana socia, eam fuisse adhibitam. Hæc enim Alexandreæ nostræ fuit imposita, ut unam continuam cum altera efficeret. Testatur hoc foramen utrique incisum, quæ foramina juncta sibi exacte respondent. Junctura ut commode fieret, utriusque extremitates decussæ: Caracallianæ postremi Epigraphes versus; Alexandreæ vero primi ablati sunt, uti supra ostendimus. Coagmentatæ hæ columnæ & in unam X. circiter pedum redactæ sunt, ædificio cuidam sustinendo idoneam, vel ut imago quædam in cavitate illa reponeretur; quam non fortuito factam esse, ipsa Lapidum inspectio docet. Postea temporis, nescio quo casu, Columnæ hæ duæ, in unam junctæ, denuo separatæ fuerunt, forte quum ædificium ipsum, cujus pars erant, disjiceretur: unde Beyellius An. MDXXXIII. nonnisi Alexandrinam vidit; de Caracalliana enim nulla apud eum, nec apud alium, mentio est.

Usus Columnæ posterior.

Requiret à me fortassis Lector, quæ Columnarum leugarium, una eademque in statione multiplicatarum, fuerit causa: tres enim eodem in loco prope Steinbacum, similibus IIII. leugarum notis insignitas, producimus; totidemque Nœttingenses extiterunt haud dubie; quarum una mutilata, tertia latet adhuc, vel periit. Rationes rei suppetunt plures. Prima ab ipsis viis itineribusque petenda, quæ subinde restauratoribus quum habuerint opus, viæ restitutæ & restitutoris memoria novis milliaribus & leugaribus Cippis commendata est posteris: illisque tum insculptum: *refecit*, *restituit.* (*f*) Restitutio viam potius, quam Columnam respexit; quæ posita ad latus, non facile

Columnæ cur multiplicatæ.

 vim

(*c*) Distantia hæc, in Cippo notata, convenit cum Steinbaci distantia ab Aquis, quæ duarum leucarum Francicarum est, ex quibus quatuor Gallicæ veteres nascuntur.

(*d*) *De Viis militaribus Germaniæ* pag. 74. sq.

(*e*) Lapidis Inscriptioni præfixit: *Hæ literæ sunt sculptæ in modum gyri in limite quodam.*

(*f*) GRUTERUS *Inscript.* pag. 154. sq.

vim patitur; itinera vero plaustris ungulisque animalium conterebantur quotidie. Restitutionis hujusmodi, ab ipso Caracalla factæ, exemplum apud Tunetanos superesse memoravi. Antiquiore ævo, in Via Appia restauranda, Vespasianus, Nerva atque Hadrianus laborarunt; quod Columnæ testantur; (*g*) quarum duæ priores altera alteri, binæque demum communi stylobatæ fuerunt impositæ; cui denique titulus Hadriani insculptus, ita ut tria in uno Monumento conjuncta reperias. Nostræ vero Aquenses Columnæ non hanc ob causam, in via militari Aquensi, triplicatæ fuerunt. Quis enim intra XII. annorum spatium, quo tres nostræ omnes constitutæ, viam Aquensem ter restauratam fuisse crederet? Tam breve intervallum nec viam, nec Columnas attrivit. Documenta hæc potius peculiaris Aquensium in Severianam Domum obsequii & cultus esse arbitror, eam ipsam fortassis ob causam, quod Sept. Severus, & filius Bassianus speciatim, Rempublicam Aquensem beneficiis privilegiisque ornarunt. Accessit Senatus Consultum de abolenda Elagabali in publicis Monumentis memoria, quod novis Columnis, novo Principi ponendis, Aquensium Civitati dedit occasionem.

§. CCXXV.

Columnæ leugares aliæ.

Neque vero hæc Columnarum leugarium multiplicatio apud nostros modo Aquenses obtinuit. In Septimio-Severiana Familia simile exemplum, hoc quoque seculo, apud Gallos nostros occurrit, quod Suessionum cultum, vel adulationem, in Caracallam manifestat. Apud hos enim An. MDCCIX. innotuit Columna leugaris, sub Septimio Severo & filio ejus Bassiano posita, in qua sequens Epigraphe: (*h*)

IMP. CAES L
SEPTIMIO SE
VERO PIO PER
TINACE AVG ARA
BICO ADIABENI
PARTHICO MAX
PP .·. III ET IMP CAES
M AVRELIO ANTONI
NO PIO . . . . . CE
. . . .
C . . . . CVRANTE L P
POSTVMO LEG AVGG
PP AB AVG SVESS LEVG
VII

Mortuo Septimio Severo, in eadem mox via, locoque eodem, alia præcedenti substituta, qua Bassianus, patris successor, proditur solus: (*i*)

IMP CAES
M AVRELIO AN
TONINO PIO
AVG BRITANNI
CO MAX TRIB
POT XIIII. IMP II
COS III PP PRO
COS AB AVG
SVESS LEVG
VII.

Septimii

(*g*) Fabretti *Inscript.* Cap. V. pag. 414. hodie visitur in Capitolio Romano. Gruterus *Inscript.* pag. 154. sq.

(*h*) Martene *Voyage Literaire de France*, Tom. III. pag. 18. & Montfaucon *Supplem. de l'Antiquité Expliquée* Tom. IV. pag. 120. sed accuratior longe in *Commentariis Regiæ Inscriptionum Academiæ* Tom. III. pag. 250.

(*i*) *Memoires de l'Academie des Inscriptions*, Tom. III. pag. 253.

Septimii Severi Consulatus III. convenit cum Æræ Christ. An. CCII. in quem Consulatus I. Caracallæ, filii cum patre, coincidit. Hoc anno itaque posita est Suessionum Columna. Caracallæ autem Tribunitia Pot. XIIII. & Consulatus III. in finem anni CCXI. initiumque anni CCXII. incidunt. Unde altera hæc Columna decem annis Severiana posterior est. In Narbonensi Gallia, ex ævo antiquiore, Claudianam Columnam Tiberianæ junctam vidit SCIPIO MAFFEJUS. (k) Imperatores vialium Cipporum dedicationes inter præclara munera reputasse, ex Arcadii & Honorii Impp. testimonio discimus; qui in *Codicis Theodosiani* (l) Constitutione quadam ita loquuntur: "Absit, „ ut nos instructionem viæ publicæ & pontium stratarumque operam, titulis magnorum „ Principum dedicatam, inter sordida munera numeremus.

Lapides hujus generis dispersos si colligamus in summam, in omni Gallia Comata, quæ extra Romanam provinciam fuit, ex magno illo, qui vias olim ornaverat, numero, nonnisi sedecim Columnæ superstites, ad tempora usque nostra, notæ fuerunt; quibus Epamanduodurensem nostram milliariam, ut & Brocomagensem, ac Aurelio-Aquenses quinque leugares, trans Rhenum, si addas, summa inde Columnarum XXIII. quarum IX. milliares, XIIII. leugares, exoritur. Leugarium Gallia novem, Marchionatus Badensis solus quinque, unam nempe oppidum Badense, quatuor reliquas tenet Durlacum. In alia, præter hanc, Germaniæ parte cippum leugarem inventum unquam fuisse, nulli Literatorum Commentarii nos edocent. Columnis, ubi Leugæ, cum numeris suis expressæ, leguntur, annumeravi Nœttingensem truncatam, utut extremitas, qua leugæ continebantur, decussa sit.

§. CCXXVI.

Aurelia-Aquensis via, de cujus cippis huc usque disseruimus, communem cum ipsa civitate Aquensi restauratorem habuisse videtur, Bassianum Aurelium Antoninum, Viarum Thermarumque fautorem insignem, cui omnium Thermarum maximas & sumptuosissimas, *Antoninianas* illas, debuit Roma; quique cum Patre suo Severo, in Norico & Vindelicia, quæ trans Rhenanum limitem Romanum, ubi via Aquensis, prope Danubium tangebat, vias restauravit & pontes: cujus rei Marmora illa vialia, per Vindeliciam præsertim, sive Rhætiam Danubianam, adhuc residua, sunt testes. Severo Patri ejus dedicata passimque disposita fuerunt: Boicarum & Vindelicarum rerum gravissimus Scriptor, MARCUS VELSERUS, ea in lucem emisit. (m) Aureliæ Aquensis viæ restauratio.

Ex horum Epigraphis addiscimus, circa An. Chr. CCII. Severum & Antoninum filium, quum Consulatum hic primum iniisset, vias & pontes per Rhætiam restituisse: in quod tempus etiam restaurata Suessionum via incidit, ut ex leugaribus illis Columnis, à me prolatis, elucet. Restituerunt autem, quoniam à prioribus Imperatoribus terreis aggeribus glareaque injecta, jam institutæ fuerunt. Malui ergo Aurelium Antoninum Caracallam viæ hujus Badensis restauratorem, quam instauratorem, pronuntiare, credereque, ab hac restauratione viam nomen accepisse *Aureliæ*. Civitatis Aquensis, & viæ, ad eam ducentis, eundem auctorem censere, haud incongruum est. Via, cujus nonnisi restaurator fuit Trajanus, ab eo tamen *Viæ Trajanæ* nomen accepit. Quodsi *Antoninæ* vel *Antoninianæ viæ* prætuleris nomen *Viæ Aureliæ*, non equidem refragor; imo posterius ego priori præferrem. Aureliam Consularem viam (n) quoque vetus Italia, ante Imperatorum tempora, habuit. Nostra autem hæc via Imperatoria Aquensis, sola & unica militaris fuit, quam in omni veteri Germania Magna, vera & propria, muniverunt Romani; quæ limitem eorum trans Rhenanum omnem permeavit: reliquæ omnes, quas Amplis. STADERUS in libro hujus argumenti (o) producit,

(k) *Antiquit. Galliæ* Epist. VII.

(l) *Cod. Theodos.* Lib. XV. Tit. III. Leg. VI.

(m) *Rer. Aug. Vindel.* Lib. VI. pag. 205. & in *Monum. Agri August. Opp. Velser.* pag. 409. sq.

IMP. CAESAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXI.

(n) Aurelia Italiæ via strata fuit à C. Aurelio Cotta, unde denominata; quæ à porta Aurelia Romæ, per maritima Thusciæ, Pisas versus tendebat. Hæc via Consularis ab instauratore deinceps dicta fuit *Trajana*, ut FABRICIUS in *Descriptione Veteris Urbis Romæ* Cap. V. vult, quod tamen ONUPHRIO PANVINIO displicet. Conferatur RAYMUNDI MARLIANI *Topographia Urbis Romæ* Lib. V. pag. 28. LUCII FAUNI *de Antiquitatibus Urbis Romæ* Lib. I. Cap. XX. præcipue CAROLUS SIGONIUS *de Antiquo Jure Italiæ*, Cap. ult.

(o) *De Viis militaribus Romanorum in veteri Germania*, 1738. Lipsiæ, 4to.

producit, Rhætiam potius & Vindeliciam antiquam, Nuricum item Belgiumque respiciunt; quæ nonnisi mediæ novæque Germaniæ partes constituunt, exclusas à veteri. Via hæc denique, Trans-Rhenano limite ab Alemannis everso, neglecta ævique injuria ita diruta fuit, ut nostra hac ætate ne vestigium quidem ejus supersit.

Reliquum est, ut de postremis Columnarum nostrarum versibus, in quibus *Civitas Aquensis* & *Leuga* signantur, disseramus distinctim. Ab *Oppido* faciemus initium, inde progressuri ad *Leugas*.

CIVITAS AURELIA AQUENSIS.

§. CCXXVII.

Civitas Aurelia Aquensis.

BRocomagensem nostram Columnam, sive milliariam, sive leugariam, Valeriano Imp. Civitas Tribocorum dedicavit. Leugares nostras viæ Aureliæ Bassiano, Elagabalo & Severo Alexandro *Civitas Aurelia Aquensis* inscripsit. Quodsi in Valerianea & universa Tribocorum gentis communitas, & speciatim oppidum Brocomagus, intelligi potuit, in leugaribus bis Civitas Aurelia Aquensis non plurium oppidorum, vicorumque universitatem, sed oppidi Aquensis cives & incolas significat. Oppida Germanis veteribus, vicatim habitare solitis, ignota fuerunt: unde nonnisi sub Romana dominatione Aquæ hæ oppidi formam induere cœperunt; quod, sub Severiana denique Imperatorum seculi III. familia, non minorem celebritatem thermis suis acquisivit, quam Badense illud Thermarum Helveticarum oppidum; cujus memoria apud TACITUM (*p*) extat, ubi A. Cæcinæ stragem, Helvetiis illatam, atque municipium illud An. Chr. LXIX. à Vitellianis militibus direptum, enarrat. Celebritatis autem suæ veteris notitiam Civitas Aquensis Marchica non scriptis vel annalibus veterum, sed propriis suis debet Monumentis, vialibus nempe cippis, quos Civitas ipsa erexit; ignara tum, fore, ut honorificum Civitatis suæ nomen, omni Romano Imperio notum, à seculi IV. temporibus, quibus Alemanni invaluerant, sepeliendum, Columnæ, post MCCCC. annorum intervallum resurrecturæ, ex tanto intervallo posteris prædicarent. Nonnisi post nuperam enim Columnæ Alexandreæ anastasin didicimus, oppidum Aquense Marchionum ab Imperatoribus magni habitum, *Aureliaque* elogio, ex ipsius Imperatoris nominibus petito, honoratum fuisse. Badense hoc oppidum, lingua vulgari *Baden*, quod Germanicum nomen Romano successit, ad Silvæ Martianæ pedes situm, Serenissimæ Badensium genti, totique Marchionatui, suum nomen impressit.

§. CCXXVIII.

Antiquitas loci.

Historia & Geographia vetus utut locum ignorent, lapides illum tamen loquuntur; non modo leugares, quos protuli, sed & alius Caracallianus, Sept. Severo vivente, positus filio; in Ecclesia Collegiata Badensi hodieque conspicuus; Lapis, inquam, quadratus, cæteris omnibus, habita temporis ratione, antiquior. Hujus Inscriptio, comparata cum reliquis, nos facile inducit, ut originem cognomenti *Aureliæ* ad Caracallam referamus, non vero ipsa incunabula oppidi, quod antequam Caracalla solus imperaret, vel diceretur Augustus, jam Respublica fuerat. PHILIPPUS BERUALDUS ergo in literis, ad Jacobum Marchionem Badensem scriptis, (*q*) Aquenses origines non recte ad Caracallam retulerat. Antiquiores Thermas has censuit JOANNES LANGIUS; (*r*) Antonini nomine in monumentis deceptus; Antoninum Philosophum eas Proconsulatu suo An. CXXVI. celebres jam reddidisse existimans. BERNARDUS DYHLINUS (*s*) ad Antoninum Pium usque ascendit, assertique fundamentum in leugari illo Collegii Jesuitarum Badensium Cippo quærit, quem de Imperatore hoc, Hadriani successore, loqui existimat, quum de Bassiano loquatur; adeoque alteri illi, quæ in Ecclesia Collegiata Badensi est, male opponitur; utraque designante Bassianum. Cum autem sub Sept. Severo Imp. filius ejus Bassianus destinaretur Imperio, quæ destinatio, uti vidimus, facta An. CXCVII. ejusque rei Lapis Aquensis, de quo loquor, testimonium perhibeat, (*Imperatori destinato Respublica Aquensis*) concludimus, Aquas has anno

(*p*) *Histor.* Lib. I. Cap. LXVII. ubi de Thermis Badensibus Helveticis ita: "Direptus, longa pace „ in modum municipii exstructus, locus, amœno „ salubrium aquarum usu frequens.

(*q*) Vid. RUPPERUS *de Thermis Badensibus*, pag. 65.

(*r*) *Epistolar. Medicinal.* Lib. II. Epist. XLIX. pag. 791.

(*s*) In *Discursu de Thermis Marchio-Badensibus*, pag. 8.

monum.

anno illo CXCVII. jam fuiſſe Rempublicam, *Aurelia* tamen nomine tum nondum gavisam; gavisuram demum ſub filio & ſucceſſore Severi Caracalla; ſub quo celebritas loci fuit aucta, ſub Elagabalo & Alexandro continuata, ut ex dictis apparet. Civitas, cujus fama ſeculo II. finiente increbuit, primo jam exiſtere potuit. Romani, circa thermas præſertim delicioſi, primis dominationis ſuæ in Trans-Rhenano limite temporibus, civitati Aquenſi originem dediſſe videntur. RICHARDUS BARTHOLINUS, (*t*) qui ſub Maximiliano I. vixit, de civitate hac ſcribens, *Antonina* eam *munera* vocat:

" Tu quoque Dux Badæ, non inferiora ſecutus
„ Auſpicia, ad Martem properas, qua cana vetuſtas
„ Antonina tuis oſtendit munera terris.

Quem Antoninum Poeta intellexerit, ex verbis non patet.

§. CCXXIX.

Thermas has adiit Caracalla, quum in his Germaniæ partibus An. CCXIII. commoratus fuiſſet; ſedecim annis, poſtquam ei *deſtinato Imperatori* monumentum dedicaſſent Aquenſes. Illo nimirum anno in Germaniam profectus eſt, ut Germanos, Danubium transgreſſos, Rhætiam Vindeliciamque vaſtantes, repelleret. Tum ille, tranſito Danubio, vicinos Germanos ſibi conciliavit, auxilia ſtipatoreſque corporis, fortiſſimo & pulcherrimo quoque ex eis delecto, ſibi adjunxit: ſæpe Romana chlamyde depoſita, cultu Germanico uſus eſt; capillis flavis, Germanico ritu tonſis, capiti appoſitis. Hinc factum, ut Barbari (ſic Herodianus Germanos & Suevos Romanorum more vocat) illum ſupra modum diligerent. Corpus tum exercebat aurigationibus, beſtiarumque omnis generis venatione; quæ diuturnior ejus ad Danubium mora Thermarum Badenſium inſtaurationi & viæ, ad eas usque ſternendæ, occaſionem ſuppeditavit. Enimvero non potuit non Caracalla Germanici hujus belli occaſione frequenter in Decumatibus agris verſari, qui publico Imperii ſtylo *Trans-Rhenanus limes* vocati. Tum etiam adulatoria illa, titulis & elogiis plena Inſcriptio, circa Tubingam reperta, quam CRUSIUS refert, noſque ſupra retulimus, (*u*) veriſimiliter poſita eſt. Caracalla in Germania commoratus.

§. CCXXX.

Hoc tempore *Aureliæ* cognomen civitati Aquenſi à Caracalla, ex ſuo nomine, conceſſum inditumque arbitramur. Aquenſium cultus in Caracallam Cæſarem inducere illum potuit, ut, Auguſtus cum fieret, tam devotæ ſibi civitati unum ex nominibus ſuis communicandum exiſtimaret: hocque vel ſub ipſo Imperii ſui initio, Æræ Chriſti CCXI. (*x*) vel eo anno, quo in Germaniam profectus eſt, ſub quarto nempe Conſulatu, contigit, qui annus Dionyſianus CCXIII. In Steinbacenſi autem columna Caracalliana, Conſulatu IIII. Baſſiani, ſive An. CCXIII. erecta, quo ipſo Caracalla in limite Trans-Rhenano verſatus eſt, *Aureliæ* elogium quum nondum compareat, nonniſi poſt Columnam hanc poſitam, anno ſcilicet ejuſdem Conſulatus IV. finiente, Badenſibus id conceſſum fuiſſe videtur, ante Caracallæ ex Germania diſceſſum; eo forte tempore, quo ipſe *Germanici* nomen aſſumſit. Anno enim ſequenti CCXIV. Macedoniam luſtravit & Aſiam; quibus in Provinciis, tam longe remotis, minus ille de Aquenſium privilegiis cogitaſſe cenſendus eſt, quam quum verſaretur ad Rhenum. Eo veriſimilius autem Caracalla privilegii hujus, Aquenſibus conceſſi, conſtituitur auctor, quod Elagabaliani & Alexandrini noſtri cippi *Aureliæ* epithetum jam omnes annuntiant; quodque Caracalla, præ aliis Imperatoribus, curam geſſit thermarum, publicarumque viarum; uti SPARTIANUS in *Vita Severi* (*y*) & *Caracallæ* (*z*) teſtatur. Thermæ *Antoninianæ* omnium Romanarum nobiliſſimæ fuerunt, in regione decima, inter Aventinum & Cœlium; ubi ſtupenda earum rudera videmus. Has autem anno Imperii quarto exſtructas, EUSEBIUS & CASSIODORUS in *Chronicis* ſcribunt. Cognominis *Aureliæ* origo.

Cccc Viæ

(*t*) *Auſtriados* Lib. IV. vers. 106.

(*u*) Pag. 551. §. CCIV.

(*x*) Septimius Severus Eburaci apud Britannos obiit prid. Non. Febr. An. Urb. Cond. DCCCCLXIV. Æræ Chriſt. CCXI.

(*y*) Scribit Capite XXI. SPARTIANUS: " Vixit „ diu in odio populi Antoninus, quamvis & veſti„ menta populo dederit, (unde Caracallus eſt dictus) „ & thermas magnificentiſſimas fecerit.

(*z*) In *Vita Caracallæ* Cap. IX. " Opera Romæ „ reliquit (Antoninus) thermas nominis ſui eximias &c. „ Adde AURELIUM VICTOREM, & OLYMPIODORUM, qui de thermis illis ait: " Habebant in „ uſum lavantium ſellas mille ſexcentas, è polito „ marmore factas.

MONUM.

Viæ autem, apud Africanos ab eodem Caracalla munitæ, memoriam columna, apud Tunetanos nostro ævo detecta, quam MAFFEJUS nobis dedit, (a) demonstrat. Præter nostram Aureliam civitatem, ejusdem quoque nominis alias in Marmoribus & Nummis reperio. In Norico marmore *Aurelia Antonina Ovilabis*; (b) in nummis vero *Aurelia Singara* & *Aurelia Carrhena* (c) Mesopotamiæ, occurrunt; quæ M. Aurelium Philosophum, non Caracallam, Elagabalumve respiciunt. Caracalla quidem Colonias etiam *Antiochiam* ad Orontem in Syria, *Edessam* in Mesopotamia, *Emisam* in Phœnice, (d) constituit; at civitas nostra Aquensis nunquam jure Coloniæ usa est, sed speciali beneficio Imperatoris *Aureliæ* nomen obtinuit.

§. CCXXXI.

Silentium Geographorum.

Quodsi fortasse quærat nonnemo, qui factum, ut veteres, qui supersunt, Geographi, illi præsertim, qui post seculum III. Geographica scripta concinnarunt, Aquensem hanc civitatem siluerint; nihil enim de ea *Itinerarium*; nihil *Tabula Theodosiana*; nihil *Ravennas Anonymus*, quem circa seculum VII. vixisse, PLACIDUS PORCHERONIUS, editor ejus, credidit; responsio in promptu: Itinerarium & Tabula Germaniam Trans-Rhenanam non tangunt, quod ex ea seculi IV. fine, quum Libellus Itinerarius & Tabula exararentur, Romani jam fuerant ejecti. Ravennas Geographus autem, quem non *Anonymum*, sed *Guidonem* esse, non seculo VII. sed IX. vixisse, Dissertationis Chorographicæ *de Italia medii ævi* Anonymus Mediolanensis Auctor (e) probavit, non imperfectus modo & corruptus est Scriptor, sed & à tempore, quo Aurelia Aquensis civitas gloriam suam amiserat, nimis longe remotus. (f) Gloria hæc vero quum nonnisi seculo III. duraverit, eo quod Trans-Rhenanus limes, seculo sequenti eversus, Alemannicum jugum subiit, seculo V. finiente Francicum subiturus; mirum non est, Scriptores quosvis seculo III. antiquiores posterioresque Aquensem hanc civitatem silere. Reliquas Imperii Romani thermas diligenter ubique annotat Tabula Theodosiana, ut & aquas medicatas, quibus numerum Deorum auctum PLINIUS (g) testatur. Aquæ Quintiæ, Sextiæ, Augustæ, Vaconiæ, Quernæ, Celenæ, Tarbellicæ, Convenarum &c. per Galliam, Hispaniamque inclytæ fuerunt. Locus, solo *Aquarum* nomine insignitus, in *Itinerario*, haud procul Cæsarea Africæ, extat; item *Aquæ* Mœsiæ superioris, prope Egetam, & *Aquæ* superioris Pannoniæ, quæ hodie *Bada* Austriaca. (h) Aureliis, de quibus agimus, Aquis viciniores erant Aquæ Mattiacæ, & cis Rhenum Granenses, quarum illas interpretantur *Wisbaden*. Granensium autem utut nulla, apud veteres Scriptores, nec in Lapidibus, memoria, quippe quæ ævo Carolino demum invalescere cœperunt, antiquiores tamen censendæ videntur. Vetus vocabulum Germanicum *Ach* salubres hujus generis aquas multas designat, ut & synonymum *Baden*, quod ab Alemannis accepit: (i) nisi, ejectis Romanis, vetus Germanicum nomen Badensibus restitutum credere malueris: thermas enim has, sub Marcomannis, antiquissimis incolis, nomen jam suum habuisse necesse est.

§. CCXXXII.

Badæ aliæ.

Badas, thermis insignes, atque inde nomen suum Germanicum tenentes, præter Marchicam nostram, cognoscimus duas, nempe Helveticam, Badamque Austriacam: Helveticam, quæ *Castellum Aquarum* TACITO, cujus nomen Romanum Alemanni, rerum per orientalem Helvetiæ partem potiti, in Germanicum *Baden* verterunt. Bada hæc Helvetica nobilissimi deinceps Comitatus, in Ergovia siti, caput fuit, medio ævo, eique *Comitatus Badensis* nomen communicavit; prouti Aquæ nostræ Badenses Marchionatui ejusdem nominis appellationem dederunt. Bada Austriaca, sex leucis Vindobona distans, Norici veteris pars fuit, non ignorata *Antoniniano Itinerario*, quod in itinere à Vindobona ejus facit mentionem. (k) Tria hæc Badensia oppida balnearum suarum celebritatem ad nostra usque tempora retinuerunt.

Civitatis

(a) Vide Capitis hujus §. CCVII. pag. 555.
(b) GRUTER. *Inscript.* pag. 345. num. 8.
(c) VAILLANT *Nummi Coloniar.* Tom. I. pag. 251.
(d) VAILLANT Lib. cit. Tom. 2. pag. 33.
(e) *Scriptor. Rer. Italicar.* MURATORII Tom. X. Sect. II. pag. 9.
(f) Plures quidem *Aquas*, imo & *Badas*, recenset GEOGRAPHUS RAVENNAS Lib. III. & V. Macedonicam nempe & Africanam, sed Badæ hæ ex aliis linguis sua nomina derivant, aliamque adeo vocis significationem agnoscunt.
(g) *Histor. Natur.* Lib. XXXI.

(h) *Itinerar. Anton.* pag. 31. 218. 261.

(i) Romanorum nomen *Aquæ* antiquius esse videtur Germanico, quia discedentibus Marcomannis Romano-Galli incolæ Decumates agros occuparunt. Alemanni, Romana dominatione eversa, ibidem rerum potiti, Germanicum nomen *Baden* introduxerunt.

(k) *Itinerar. Anton.* pag. 261. *Notitia Imperii Occident.* pag. 106. mentionem quoque facit Badæ Mauritaniæ, & pag. 104. Badensis Comitis Africæ, qui in illa urbe procul dubio sedebat.

MONUM.

Aquæ in nummis.

Civitatis cujusdam Aquensis monetales notæ in nummis seculi IV. passim occurrunt, quas FRANC. MEDIOBARBUS (*l*) collegit, quasque ad Granenses Aquas pertinere haud recte existimat. Notæ sunt in hunc modum expressæ, & ab Harduino expositæ:

A Q P S. *Aquenses Patrono suo.*
A Q O B. *Aquenses obtulere.*
A Q. *Aquenses.*
A Q P. *Aquensium primum tributum honorarium.*
A Q S. *Secundum.*
A Q T. vel A Q Γ. *Tertium.*
S M A Q. Societas Mercatorum Aquensium.
S M A P. Societas Mercatorum Aquensium primum.
S M A Q S. Societas Mercatorum Aquensium secundum.

Multas dubitandi causas quum habeam, Romanos Officinas monetarias in limite illo Trans-Rhenano constituisse, hanc ignotorum Aquensium notam, si modo Aquenses denotat, ad alias quasvis, quam ad nostras Aquas Aurelias, pertinere crediderim. Ceterum Aquensis civitas in ipso Ortenaviæ limite sita est. In *Notitia Imperii Occidentalis* (*m*) inter copias *Brisgavi seniores & juniores* memorantur. An tum quoque jam innotuerint Ortenavi, ex nullo veterum testimonio liquet. Medio ævo tractus ille *Pagus Anciacensis* appellabatur.

§. CCXXXIII.

Tabula Badensis.

Aquensis nostræ Civitatis origines mire illustrat Collegiatæ Badensium Ecclesiæ Tabula vetus Literata, quam brevi commentario illustraturus sum, ne in argumento hoc tractando neglexisse quid videar. Caracalliana Epigraphe est antiquior omnibus, quas huc usque protulimus. Hæc ad introitum Templi, sub turri à sinistris, lapidi quadrato incisa, ita se habet:

M. AVRELIO
ANTONINO
CAES. IMP. DE
STINATO. IMP
L. SEPTIMI SE
VERI. PERTIN
ACIS. AVG. FILI
O RESP. AQV

Marmor descriptum à pluribus, quos inter priores sunt JACOBUS BEYELLIUS, (*n*) PETRUS APIANUS, (*o*) CRUSIUS, (*p*) KUFFERUS, (*q*) DYHLINUS. (*r*) GRUTERUS, (*s*) nescio quo errore, Lapidem hunc Coloniæ Agrippinæ adscribit, qui à civitate Aquensi, ubi eum nuper contemplatus sum, nunquam decessit. Error à Petro Apiano provenit, qui posteriore Epigraphes hujus exemplo, quod dedit, (*t*) *Coloniam* præfixit; addens tamen in *Portica Templi Aquarum* eam reperiri; Marchicas illas Aquas designans, quas indicaverat exemplo priore, (*u*) ubi nulla Coloniæ mentio. Ex altera parte rerum Helveticarum Scriptores nonnulli, PLANTINUS, (*x*) SCHEUCHZERUS, (*y*) aliique horum fide inducti, Badensibus Helvetiæ thermis Monumentum hoc tribuunt. Condidit illud *M. Aurelio Antonino Cæsari*, *Imperatori destinato*, *Imperatoris L. Septimii Severi Pertinacis*, *Augusti*, *Filio*, *Respublica Aquensis*, quæ in cæteris lapidibus

Cccc 2 Civitas

(*l*) *Thesaur. Numismat.* pag. 587. edit. poster.
(*m*) Pag. 34.
(*n*) In BARTHII *Adversar.* Lib. LII. pag. 2428.
(*o*) *Inscription.* pag. 455. & 487. eam bis edidit.
(*p*) *Annal. Suev.* Part. I. Lib. IV. pag. 91. qui eam ex HEROLDI libro *de Legionum stationibus in vet. Rhætia* Cap. VI. desumpsit.
(*q*) Lib. *de Thermis Badensibus* Cap. III. pag. 66.
(*r*) *Discursus Curioso-Physici de Thermis Marchio-Badensibus* pag. 8. ubi erronee pro *Imp.* linea quarta posita sigla *M.*
(*s*) *Inscript.* pag. 267. num. 8.
(*t*) *Inscript.* pag. 487.
(*u*) Ibid. pag. 455.
(*x*) *Helvet. Antiqua & nova* pag. 283.
(*y*) In *Disquisitione de Thermis Badensibus Helvet.* Germanice scripta, pag. 12.

Civitas Aquensis, & Civitas Aurelia Aquensis appellatur. Plantinus pro destinato, *designato*, edidit. Cum Lapide nostro Nummi consentiunt. Sunt Denarii argentei Caracallæ, in quorum antica parte caput ejus, cum Epigraphe: *M. Aur. Antoninus Cæs. Pontif.* &c. In postica autem vasa Pontificalia, verbis superinscriptis: *Destinato Imperatori.* (z)

§. CCXXXIV.

Carinthiacum marmor.

Sed & in Carinthiaco Marmore Lentiensium Respublica eodem epitheto Antoninum nostrum exornavit; quod Marmor ex WOLFGANGO LAZIO produxit GRUTERUS. (a) Apud Brigantes Britanniæ Lapis est: (b)

IMP. SEVERVS
AVG ET ANTONINVS
CAES. DESTINATVS
RESTITVERVNT CV
RANTE VIRIO LVPO LEG
EORVM PR. PR

Annum, quo Bassianus filius à Patre Septimio Severo destinatus Imperio, ut ex historia eruamus, consulendus nobis præsertim Vitæ Severianæ Scriptor, ÆLIUS SPARTIANUS, isque ipse cum Monumentis comparandus. Narrat hic, (c) Severum, devicto Pescennio Nigro, pluribus circa Arabiam gestis, Parthis & Adiabenis in ditionem redactis, unde *Arabicus*, *Adiabenicus*, *Parthicus*, dictus est, ex Oriente redeuntem & contra Clodium Albinum, qui in Gallia rebellaverat, hostisque ab eo judicatus est, proficiscentem, in itinere filium suum majorem, L. Septimium Bassianum, *apposito Aurelii Antonini nomine*, *Cæsarem* appellasse. Rei gestæ tempus in Cn. Domitii Dextri & L. Valerii Messallæ Prisci Consulatum, hoc est, in annum Urb. Cond. DCCCCXLIX. Æræ Christ. CXCVI. (d) incidit. Idem SPARTIANUS (e) annotat, Severum paulo post contra Parthos rursus profectum, pulso Rege pervenisse Ctesiphontem. Bello huic quum interfuisset Bassianus Antoninus, nuper Cæsar appellatus, nunc etiam *particeps Imperii* à militibus dictus est. Ita enim SPARTIANUS: " Ob hoc filium ejus „ Bassianum, qui Cæsar appellatus jam fuerat, annum XIII. agentem, participem „ Imperii dixerunt milites. „ Factum hoc NORISIUS (f) ponit An. CXCVI. quod in An. CXCVII. reponendum; quo Clodius Albinus in Galliis victus & occisus.

§. CCXXXV.

Chronologia Caracalliana.

Hæc est illa ipsa dignitas *Imperatoris destinati*, in Monumento nostro Aquensi nummisque celebrata. En tibi Caracallianam Chronologiam:

An. Chr. CXCVI. Bassianus à Sept. Severo *Aurelius Antoninus Cæsar* creatur.

An. Chr. CXCVII. *Imperator destinatus* à Patre appellatur.

An. Chr. CXCVIII. Bassianus Antoninus à Patre *Tribunitiam Potestatem* & *Augusti* (g) titulum accipit, ante mensem Aprilem. Unde in Nummis: *Imp. Cæs. M. Aur. Ant. Aug. Tr. P.* Ab hoc tempore *Tribunitiæ Potestatis* anni (h) sine interruptione progrediuntur.

An. Chr. CXCIX. Proconsulatus accessit.

An. Chr. CC. Bassianus Antoninus quoque dicitur *Pius*.

An.

(z) MEDIOBARBUS in *Thesauro* pag. 284.
(a) *Inscript.* pag. 267.
(b) CAMDENI *Britannia* pag. 377. Edit. Atlant.
(c) *Vita Severi* Cap. X.
(d) SPARTIANUS Cap. XIV. ait: " Cæsarem „ deinde Bassianum filium suum Antoninum à Senatu „ appellari jussit, decretis Imperatoriis insignibus.
(e) Cap. XVI.
(f) *De Votis decennalibus* Cap. IV. pag. 477. *Thesauri Antiquit.* HENRICI DE SALENGRE Tom. I.
(g) Milites Bassianum Antoninum fecerant *Augustum*, ut scribit SPARTIANUS Cap. XVIII. inscio Severo, qui pedibus æger in tribunal ferri se jussit, adesseque omnes Tribunos, Centuriones, Duces, & Cohortes; quibus auctoribus id acciderat; sisti deinde filium, qui Augusti nomen acceperat: quumque animadverti in omnes auctores facti, præter filium, juberet, rogareturque omnibus ante Tribunal prostratis, caput manu contingens ait: tandem sentitis caput imperare, non pedes. Hæc Spartianus.
(h) Licet in Nummis & Inscriptionibus Caracallæ Tribunitia potestas ab An. CXCVIII. inchoetur, supersunt tamen inscriptiones, in quibus ea à præcedenti An. CXCVII. exordium sumere videtur, hocque modo *Bassiani Imperatoris destinati* Epocha & *Tribunitiæ Potestatis* annus primus in eundem annum Æræ Chr. CXCII. inciderent. Contrarietas hæc apparens, positis duobus Bassiani Tribunitiæ Potestatis principiis, evanescit. Erudite hæc discussit PAGIUS in *Critica Baronii* Tom. I. pag. 188. sq. ubi discordiam hanc Inscriptionum in marmoribus & nummis conciliat, nodumque dissolvit, quem Norisius inexplicabilem credidit.

MONUM.

An. Chr. CCI. Baff. Antoninus togam virilem accipit à Patre, natus quatuordecim annorum.

An. Chr. CCII. Conful factus, quem Confulatum I. cum Patre ioivit Antochiæ.

An. Chr. CCIV. Antoninus *Felix* dicitur. Ad annum ergo CXCVII. & marmor noftrum Aquenfe & alterum, quod protulimus, Lentienfe referendum.

§. CCXXXVI.

PETRUS APIANUS, (*i*) ex LEONARDO ARETINO, inter Badenfia Saxa Alexandreum quoque commemorat; quod in *Epiftolis* ejus (*k*) reperiri fcribit, verba Infcriptionis hæc prodens: *Imp. C. M. Aurelius Severus Alex. Aug. Pont. Max. Tr. P. Cof. Pater Patriæ.* Hanc in Ecclefiæ Parochialis turri quum reperiri fcribat Apianus, & Aretini fide fe niti afferat, duplicem errorem committit. Infcriptio enim hæc, Severo Alexandro dicata, non extat in illa Ecclefia, nec ulla in Epiftola id fcribit Aretinus, qui nunquam ad Regionem hanc Badenfem devenit. Mentionem quidem facit, in Epiftola memorata, Infcriptionis Conftantienfis illius, quam vidit, & in qua veteris Vitoduri fit mentio, at nihil prorfus de noftra Badenfi. Plura mihi Epiftolarum Aretini Exempla ad manus funt; unum eorum pervetus, absque anni locique typographica nota, literis Gothicis, quas vocant, impreffum: alterum apod Venetos An. MCCCCXCV. typis excufum, forma majore; in neutro locus eft, de Epigraphe hac loquens. Apianus ergo, hæc quum fcriberet, memoria lapfus videtur. Induxit tamen in errorem ADOLPHUM OCCONEM; cujus fide, in *Annalibus Suevicis* eadem tradidit CRUSIUS. (*l*) Nicolaum quendam de Thermis Helvetiorum Badenfibus, POGGIUS FLORENTINUS edocuit plura, in longa quadam Epiftola, quæ in *Operibus* ejus legitur, (*m*) atque Epiftolam, ab eodem Poggio ad Leonardum Aretinum ex urbe Conftantia fcriptam, præcedit; at in ea de Infcriptione hujus generis nihil. Apiani error.

LEUGAE.

§. CCXXXVII.

AD poftremam Commentationis noftræ de Columnis leugaribus partem devolvimur. *Leuga*, *Leuca*, (*n*) apud BEDAM (*o*) *Leuua*, in ÆLFRICI Gloffis *Leope*, erat oilliarium Celticum, five fpatium, quo Galli terras atque itinera metiebantur. Apud Ægyptios *Schœnus*, apud Perfas *Parafanga*, apud Græcos *Stadium*, apud Romanus *Milliarium*, vel *mille paffus*, apud Germanos *Rafta*. HIERONYMUS: (*p*) "Una quæque „ gens certa viarum fpatia fuis appellat oomioibus, cum Latini mille paffus vocent, & „ Galli leucas, & Perfæ parafangas, & raftas univerfa Germania. „ Vocis *Leuca* origo non Græca, nec Latina, nec Germanica, fed Celtica eft. CAMBDENUS (*q*) inquit: " Dum lapides ad viarum intervalla fingulis MD. paffibus in Gallia olim erigerentur, „ atque leuca Gallica, ut habet Jornandes, tot paffus contineat, & *Leach* lapidem „ Britannice fignificet, dixerint eruditi Galli, fi leuca non inde oomen invenerit. „ Britanni & Galli veteres communi religione, moribus & lingua Celtica ufi, communem quoque viarum menfuram *Leugas* habuerunt. Gallia devicta, Romani in provincia modo fua, feu Gallia Narbonenfi, introduxerunt milliaria; in reliqua omni Comata fervatæ funt leugæ. Teftatur hoc AMMIANUS, (*r*) de Rhodani Ararisque confluentibus loquens: " Qui locus exordium eft Galliarum: exinde non millenis paffibus, fed leucis „ itinera metiuntur. „ Tabula Theodofiana ad Lugdunum Segufianorum pariter annotat: *Lugduno Caput Galliarum: usque hic Legas.* Sed & *Itinerarium* ANTONINI confentiens eft. Leugæ Gallicæ.

§. CCXXXVIII.

(*i*) *Infcript.* pag. 455.
(*k*) Lib. IV. Epift. III.
(*l*) Part. I. Lib. IV. pag. 97.
(*m*) Pag. 113.
(*n*) Apud veteres Romanos C & G promifcue fcribebantur; Sancus pro Sangus; Gajus pro Cajus. Vid. SCHURZFLEISCHII *Orthographia Romana*, pag. 23. A Vossio tamen, *de vitiis fermonis* Lib. III. Cap. XIX. *Leuca*, à BARTHIO *ad Rutilii Itinerarium* II. 8. *Leuua*, quæ Bedæ fcriptura eft, præfertur. In Lapidibus noftris Badenfibus *Leuga*.
(*o*) *De Numeror. divifione.* A leuca eft Banleuca, *Banlieue*.
(*p*) *Commentar. ad Joelem* Cap. III. Conf. *Vetus Agri menfor*, in *Collectione* RIGALTII pag. 332. Vox *Rafta* in *Nov. Teft.* Mæfo-Gothico Matth. V. 41. quoque occurrit. Runicis Poetis *Raft* itinerariam diftantiam denotat. Vid. HORSTIUS *de Menfuris*. *Raft* prifcis & junioribus Germanis generatim fignificat *requiem*.
(*q*) *Britannia* Cap. I. pag. 15. annotat, vocem *Leng* in Celtico idiomate *lapidem* denotare, unde leuga I. II. III. &c. uti apud Romanos lapis primus, fecundus &c. DAVIES, in *Dictionario Cambro-Britannico*, voci Celticæ *Lechen* lapidis fignificationem affignat; indeque nonnulli originem vocabuli *laquai* derivant, quod leugarum vel hemerodromum fervum fignificare exiftimant. Hinc KILIANUS, in *Etymologico Teutonicæ linguæ* pag. 269. *Lackeyen*, *currere* exponit.
(*r*) Lib. XV. Cap. XI.

Civitas Aquenfis, & Civitas Aurelia Aquenfis appellatur. Plantinus pro deftinato, *defignato*, edidit. Cum Lapide noftro Nummi confentiunt. Sunt Denarii argentei Caracallæ, in quorum antica parte caput ejus, cum Epigraphe: *M. Aur. Antoninus Cæf. Pontif.* &c. In poftica autem vafa Pontificalia, verbis fuperinfcriptis: *Deftinato Imperatori.* (z)

§. CCXXXIV.

Carinthiacum marmor.

Sed & in Carinthiaco Marmore Lentienfium Respublica eodem epitheto Antoninum noftrum exornavit; quod Marmor ex WOLFGANGO LAZIO produxit GRUTERUS. (a) Apud Brigantes Britanniæ Lapis eft: (b)

IMP. SEVERVS
AVG. ET ANTONINVS
CAES. DESTINATVS
RESTITVERVNT CV
RANTE VIRIO LVPO LEG
EORVM PR. PR

Annum, quo Baffianus filius à Patre Septimio Severo deftinatus Imperio, ut ex hiftoria eruamus, confulendus nobis præfertim Vitæ Severianæ Scriptor, ÆLIUS SPARTIANUS, isque ipfe cum Monumentis comparandus. Narrat hic, (c) Severum, devicto Pefcennio Nigro, pluribus circa Arabiam geftis, Parthis & Adiabenis in ditionem redactis, unde *Arabicus*, *Adiabenicus*, *Parthicus*, dictus eft, ex Oriente redeuntem & contra Clodium Albinum, qui in Gallia rebellaverat, hoftisque ab eo judicatus eft, proficifcentem, in itinere filium fuum majorem, L. Septimium Baffianum, *appofito Aurelii Antonini nomine*, *Cæfarem* appellaffe. Rei geftæ tempus in Cn. Domitii Dextri & L. Valerii Meffallæ Prifci Confulatum, hoc eft, in annum Urb. Cond. DCCCCXLIX. Æræ Chrift. CXCVI. (d) incidit. Idem SPARTIANUS (e) annotat, Severum paulo poft contra Parthos rurfus profectum, pulfo Rege perveniffe Ctefiphontem. Bello huic quum interfuiffet Baffianus Antoninus, nuper Cæfar appellatus, nunc etiam *particeps Imperii* à militibus dictus eft. Ita enim SPARTIANUS: " Ob hoc filium ejus „ Baffianum, qui Cæfar appellatus jam fuerat, annum XIII. agentem, participem „ Imperii dixerunt milites. „ Factum hoc NORISIUS (f) ponit An. CXCVI. quod in An. CXCVII. reponendum; quo Clodius Albinus in Galliis victus &. occifus.

§. CCXXXV.

Chronologia Caracalliana.

Hæc eft illa ipfa dignitas *Imperatoris deftinati*, in Monumento noftro Aquenfi nummisque celebrata. En tibi Caracallianam Chronologiam:

An. Chr. CXCVI. Baffianus à Sept. Severo *Aurelius Antoninus Cæfar* creatur.

An. Chr. CXCVII. *Imperator deftinatus* à Patre appellatur.

An. Chr. CXCVIII. Baffianus Antoninus à Patre *Tribunitiam Poteftatem* & *Augufti* (g) titulum accipit, ante menfem Aprilem. Unde in Nummis: *Imp. Cæf. M. Aur. Ant. Aug. Tr. P.* Ab hoc tempore *Tribunitiæ Poteftatis* anni (h) fine interruptione progrediuntur.

An. Chr. CXCIX. Proconfulatus acceffit.

An. Chr. CC. Baffianus Antoninus quoque dicitur *Pius*.

An.

(z) MEDIOBARBUS in *Thefauro* pag. 284.
(a) *Infcript.* pag. 267.
(b) CAMDENI *Britannia* pag. 377. Edit. Atlant.
(c) *Vita Severi* Cap. X.
(d) SPARTIANUS Cap. XIV. ait: " Cæfarem „ deinde Baffianum filium fuum Antoninum à Senatu „ appellari juffit, decretis Imperatoriis infignibus.
(e) Cap. XVI.
(f) *De Votis decennalibus* Cap. IV. pag. 477. *Thefauri Antiquit.* HENRICI DE SALENGRE Tom. I.
(g) Milites Baffianum Antoninum fecerant *Auguftum*, ut fcribit SPARTIANUS Cap. XVIII. infcio Severo, qui pedibus æger in tribunal ferri fe juffit, adeffeque omnes Tribunos, Centuriones, Duces, & Cohortes; quibus auctoribus id acciderat; fifti deinde filium, qui Augufti nomen acceperat: quumque animadverti in omnes auctores facti, præter filium, juberet, rogareturque omnibus ante Tribunal proftratis, caput manu contingens ait: tandem fentitis caput imperare, non pedes. Hæc Spartianus.

(h) Licet in Nummis & Infcriptionibus Caracallæ Tribunitia poteftas ab An. CXCVIII. inchoetur, fuperfunt tamen infcriptiones, in quibus ea à præcedenti An. CXCVII. exordium fumere videtur, hocque modo *Baffiani Imperatoris deftinati* Epocha & *Tribunitiæ Poteftatis* annus primus in eundem annum Æræ Chr. CXCII. inciderent. Contrarietas hæc apparens, pofitis duobus Baffiani Tribunitiæ Poteftatis principiis, evanefcit. Erudite hæc difcuffit PAGIUS in *Critica Baronii* Tom. I. pag. 188. fq. ubi difcordiam hanc Infcriptionum in marmoribus & nummis conciliat, nodumque diffolvit, quem Norifius inexplicabilem credidit.

An. Chr. CCI. Baff. Antoninus togam virilem accipit à Patre, natus quatuordecim annorum.

An. Chr. CCII. Conful factus, quem Confulatum I. cum Patre inivit Antiochiæ.

An. Chr. CCIV. Antoninus *Felix* dicitur. Ad annum ergo CXCVII. & marmor noftrum Aquenfe & alterum, quod protulimus, Lentienfe referendum.

§. CCXXXVI.

Apiani error.

Petrus Apianus, (*i*) ex Leonardo Aretino, inter Badenfia Saxa Alexandreum quoque commemorat; quod in *Epiftolis* ejus (*k*) reperiri fcribit, verba Infcriptionis hæc prodens: *Imp. C. M. Aurelius Severus Alex. Aug. Pont. Max. Tr. P. Cof. Pater Patriæ.* Hanc in Ecclefiæ Parochialis turri quum reperiri fcribat Apianus, & Aretini fide fe niti afferat, duplicem errorem committit. Infcriptio enim hæc, Severo Alexandro dicata, non extat in illa Ecclefia, nec ulla in Epiftola id fcribit Aretinus, qui nunquam ad Regionem hanc Badenfem devenit. Mentionem quidem facit, in Epiftola memorata, Infcriptionis Conftantienfis illius, quam vidit, & in qua veteris Vitoduri fit mentio, at nihil prorfus de noftra Badenfi. Plura mihi Epiftolarum Aretini Exempla ad manus funt; unum eorum pervetus, absque anni locique typographica nota, literis Gothicis, quas vocant, impreffum: alterum apud Venetos An. MCCCCXCV. typis excufum, forma majore; in neutro locus eft, de Epigraphe hac loquens. Apianus ergo, hæc quum fcriberet, memoria lapfus videtur. Induxit tamen in errorem Adolphum Occonem; cujus fide, in *Annalibus Suevicis* eadem tradidit Crusius. (*l*) Nicolaum quendam de Thermis Helvetiorum Badenfibus, Poggius Florentinus edocuit plura, in longa quadam Epiftola, quæ in *Operibus* ejus legitur, (*m*) atque Epiftolam, ab eodem Poggio ad Leonardum Aretinum ex urbe Conftantia fcriptam, præcedit; at in ea de Infcriptione hujus generis nihil.

LEUGAE.

§. CCXXXVII.

Leucæ Gallicæ.

AD poftremam Commentationis noftræ de Columnis leugaribus partem devolvimur. *Leuga*, *Leuca*, (*n*) apud Bedam (*o*) *Leuua*, in Ælfrici Gloffis *Leope*, erat milliarium Celticum, five fpatium, quo Galli terras atque itinera metiebantur. Apud Ægyptios *Schœnus*, apud Perfas *Parafanga*, apud Græcos *Stadium*, apud Romanus *Milliarium*, vel *mille paffus*, apud Germanos *Rafta*. Hieronymus: (*p*) " Una quæque „ gens certa viarum fpatia fuis appellat nominibus, cum Latini mille paffus vocent, & „ Galli leucas, & Perfæ parafangas, & raftas univerfa Germania. „ Vocis *Leuca* origo non Græca, nec Latina, nec Germanica, fed Celtica eft. Camdenus (*q*) inquit: " Dum lapides ad viarum intervalla fingulis MD. paffibus in Gallia olim erigerentur, „ atque leuca Gallica, ut habet Jornandes, tot paffus contineat, & *Leach* lapidem „ Britannice fignificet, dixerint eruditi Galli, fi leuca non inde nomen invenerit. „ Britanni & Galli veteres communi religione, moribus & lingua Celtica ufi, communem quoque viarum menfuram *Leugas* habuerunt. Gallia devicta, Romani in provincia modo fua, feu Gallia Narbonenfi, introduxerunt milliaria; in reliqua omni Comata fervatæ funt leugæ. Teftatur hoc Ammianus, (*r*) de Rhodani Ararisque confluentibus loquens: " Qui locus exordium eft Galliarum: exinde non millenis paffibus, fed leucis „ itinera metiuntur. „ Tabula Theodofiana ad Lugdunum Segufianorum pariter annotat: *Lugduno Caput Galliarum: usque hic Legas.* Sed & *Itinerarium* Antonini confentiens eft.

(*i*) *Infcript.* pag. 455.
(*k*) Lib. IV. Epift. III.
(*l*) Part. I. Lib. IV. pag. 97.
(*m*) Pag. 113.
(*n*) Apud veteres Romanos C & G promifcue fcribebantur; Sancus pro Sangus; Gajus pro Cajus. Vid. Schurzfleischii *Orthographia Romana*, pag. 23. A Vossio tamen, *de vitiis fermonis* Lib. III. Cap. XIX. *Leuca*, à Barthio *ad Rutilii Itinerarium* II. 8. *Leuua*, quæ Bedæ fcriptura eft, præfertur. In Lapidibus noftris Badenfibus *Leuga*.
(*o*) *De Numeror. divifione.* A leuca eft Banleuca, *Banlieue*.
(*p*) *Commentar. ad Joelem* Cap. III. Conf. *Veteris Agri menfor*, in *Collectione* Rigaltii pag. 332. Vox *Rafta* in *Nov. Teft.* Mœfo-Gothico Matth. V. 41. quoque occurrit. Runicis Poetis *Raft* itinerariam diftantiam denotat. Vid. Hoostius *de Menfuris*. *Raft* prifcis & junioribus Germanis generatim fignificat *requiem*.
(*q*) *Britannia* Cap. I. pag. 15. annotat, vocem *Leng* in Celtico idiomate *lapidem* denotare, unde leuga I. II. III. &c. uti apud Romanos lapis primus, fecundus &c. Davies, in *Dictionario Cambro-Britannico*, voci Celticæ *Lechen* lapidis fignificationem affignat; indeque nonnulli originem vocabuli *leuga* derivant, quod leugarium vel hemerodromum fervum fignificare exiftimant. Hinc Kilianus, in *Etymologico Teutonicæ linguæ* pag. 269. *Lackeyen*, currere exponit.
(*r*) Lib. XV. Cap. XI.

§. CCXXXVIII.

In Alsatia usitatæ.

In Gallia itaque Celtica seu Lugdunensi, ut & in Belgica, ad quas Alsatia nostra referebatur, Romani vel noo aboluerunt leugas, vel certe milliaria sua Romana ita ad eas accommodarunt, ut notis usitatis M. P. in Lapidibus & Itinerariis Leugas ipsas exprimerent. De leugis, speciatim in Alsatia usitatis, gravis iterum testis est Ammianus, (s) qui Trium-Tabernarum ab Argentorato enarrans distantiam, leugas XIV. computat, easque deinceps in milliaria Romana XXI. resolvit. Antonini *Itinerarium* hæc aperte confirmat; quod præcipuis Alsatiæ, locisque vicinis, ut Rauracis, Arialbinno, Uruncis, Monti Brisiaco, Helveto, Argentorato, (t) siglam LEG. adjicit, quæ *Legam* sive *Leugam*, non Legionem, ut Hispanus Itinerarii editor, Surita, existimavit, (u) designat. Iter illud Durocortoro ad Treviros, Trevirisque Coloniam, passim quoque leugas habet adscriptas; luculentum de Galliæ Belgicæ usu, ad quam Inferior Alsatia pertinuit, evidensque testimooium. Non Celticæ ergo tantum, sed & Romanæ Alsatiæ temporibus leugarum usus obtinuit; ita ut vialibus Alsatiæ cippis, quemadmodum Suessionicis, nota leugarum insculpta fuisse videatur; vel si nota M. P. in illis cerneretur, Gallicæ tamen leugæ, aut si mavis, Gallica milliaria, intelligerentur. Ex ipso Itinerario res firmatur exemplis. Ponuntur ibi (x) Argentorato Tabernas (Alsaticas) M. P. XIIII. Milliaria hæc Gallica autem, sive Leugæ conficiunt XXI. mille passus Romanos, sive septem milliaria Francica; quæ vera Argentoratum inter & Tabernas Alsaticas distantia est. Uberioribus rem exemplis demonstravit Bergierius. (y)

§. CCXXXIX.

Rastæ Germanorum.

Leugas vero suas uti Gallia habuit, ita Germania *Rastas*, quæ in Trans-Rhenana quoque vicina haud dubie locum habuerunt, usque ad Marcomannorum ex regionibus istis, Danubiom inter Nicrumque, discessum & migrationem in Bohemiam. Tum vero levissimus quisque Gallorum, ex oris his nostris, in vacuas regiones certatim transierant; patrios mores, cultum & linguam suam Celticam secum ad Germanos ferentes; unde in Decumatibus agris valloque Romano, adeoque & apud Aquenses nostros, Rastis abolitis, Leugas invaluisse nemini mirum videbitur. Hæc de origine & migratione leugarum; nunc de illarum mensura.

Mensuram Leugarum distinctam Jornandes (z) nobis indicat: "Leuga Gallica „ (inquit) mille & quingentorum passuum quantitate metitur. „ Vetus auctor Gromaticus (a) consentit: "Stadium habet passus CXXV. octo stadia milliarium „ reddunt, mille passus habentem: milliarius & dimidius apud Gallos leuvam facit, „ habentem passus mille quingentos. Duæ leuvæ, sive milliarii tres, apud Germanos „ rastam efficiunt. „ Comprobat rem quoque, apud Gallos diu qui vixerat, Ammianus, (b) scribens: "A loco, unde Romana promota sunt signa, ad usque vallum „ barbaricum, quarta leuca signabatur & decima, id est, unum & viginti millia passuum.

§. CCXL.

Mutatio Leugarum.

Vetus hæc Gallica leuca tractu temporis mutationem subivit, ita ut veteri longe major evaserit nova; hacque in re ita variatum, ut nostris quoque temporibus leuga certæ nondum adstringatur mensuræ, sed in diversis meridionalis & septentrionalis Franciæ partibus diversæ quoque magnitudinis fit. (c) Scilicet rastæ veteris mensuram Franci ex Germania in Galliam attulerunt, retinueruntque, nomine licet leucæ assumto: unde factum, ut leuca Francica, quæ hodieque obtinet, leucas Gallicas veteres duas magnitudine superaret. Idem fere apud Germanos evenit. Rastæ veteri simplici rasta duplex, borealibus Scandinaviæ populis usitata, successit; ita tamen, ut, nescio quo fato, milliarii, à Romanis in Galliam introducti, nomen in Germaniam

quoque

(s) Lib. XVI. Cap. XII.

(t) Annoto hac occasione, ex computo triangulorum, quæ & generali & peculiaribus Tabulis Cl. Cassinius haud ita pridem edidit, apparere, omnes Geographicas mappas, Alsatiam exhibentes, in distantia, Babliam inter & Argentoratum, sesqui leucæ Francicæ laborare defectu.

(u) Sponius quoque in *Miscell. Eruditæ Antiquit.* Sect. V. pag. 186. alibique, ubi in Lapide LEG. invenit, *Legionem*, vel ubi siglam L. solam. interpretatus est Lapidem.

(x) In *Itinere de Pannoniis*, pag. 239. sq.

(y) *Hist. des Grands Chemins*, Lib. III. Cap. XXXVII.

(z) *Rer. Geticar.* Cap. XXXVI.

(a) *De Mensuris*, inter Rigaltii & Goesii *Scriptores rei agrariæ*, pag. 320.

(b) Lib. XVI. Cap. XXIII.

(c) Danville *Eclaircissemens Geographiques sur l'ancienne Gaule*, pag. 160.

quoque transiret; mensura licet rastæ borealis à Romano Gallicoque milliario fuerit plane diversa; ita ut una rasta sex milliaria continuerit Romana. Ab eo tempore septentrionalium populorum rasta duplicata apud Germanos milliarii (*meil*) nomine venit. Sub Merovingis, imo & sub primis Carolingorum Regibus, usitatæ adhuc veteres Gallicæ leugæ, quarum duæ unam rastam composuerant, teste Charta Ludovici Pii, An. DCCCXIV. data, (*d*) ubi scribit: " Inter campum & sylvam leugæ duæ, " id est, rasta una. " Francica sive hodierna leuga, veteri Germanicæ rastæ æqualis, adulto demum ævo Carolino invaluit. Quodsi eas non uno eodemque tempore, sed paulatim & diversis in locis citius seriusve invaluisse censeas, haudquaquam errabis. Omnis hæc de Leugis & Milliaribus priscis doctrina, atque à novis diversitas, ut fiat distinctior, mensuras earum propositurus sum Tabulis.

§. CCXLI

MENSURÆ ROMANORUM PORRECTÆ.

PEs Romanus antiquus minor est hodierno pede Parisino, siquidem secundum observationes Cl. Geographi DANVILLII (*e*) ad eundem proportionem habet, ut 1306: 1440. & ad pedem Græcum, ut 1306: 1360. quo pacto 600. pedes Græci efficiunt ped. Rom. $624\frac{128}{653}$. vel 625. Quilibet pes dividitur in 16. digitos, vel etiam 12. uncias seu pollices. Palmus duplex est, major & minor. Palmus major, qui Græcis σπιθαμὴ proprie dicitur, est spatium inter expassos summum pollicem & extremum minimum digitum comprehensum, continet 9. pollices seu 12. digitos, vel dodrantem pedis efficit. Palmus minor, à Græcis παλαιστὴ vocatus, est tertia pars palmi majoris, habet ergo 3. pollices vel 4. digitos. Palmopes est mensura, constans ex pede & palmo minore, sive 20. digitis. Cubitus idem est ac sesquipes seu 24. digiti, quandoque ulna vocatur, quæ circiter 24. digitos comprehendit. Passus Geometricus seu gressus duplex habet 5. pedes porrectos. Stadium, à Censorino stadium Italicum dictum, quod ad mensuras Græcorum proprie pertinet, longitudine 600. sui generis pedes habuit, vel 625. ped. Rom. Milliare, Milliarium, Mille passus, μίλιον ἰταλικόν, apud Romanos idem denotant, fuit 8. stadiorum seu 5000. ped. Rom. Continet inde Milliare vetus Romanum $755\frac{1}{2}$. hexapodas, (*Toises*) quales Milliare Francicum (*Lieue de France*) 2500. & Milliare Italicum hodiernum, (*f*) quod quinta parte Milliari isto Romano majus est, $944\frac{1}{2}$. habet. Leuga Gallica (*g*) tertia parte longior est, quam Milliare Romanum: comprehendit igitur 12. stadia, sive 1500. passus, vel 1133. hexap. $1\frac{1}{2}$. ped. Ex comparatione harum mensurarum sequentes tabulæ constructæ sunt

Mensuræ Romanorum.

Leuga Gallica 1133.° $1\frac{1}{2}$.	*Milliaria Francica hodierna*; 2500.°	*Milliaria Rom.* $755\frac{1}{2}$.°	*Milliaria Francica hodierna*; 2500.°
1. . .	0. 45. vel $\frac{45}{100}$.	1. . .	0. 30.
2. . .	0. 90.	2. . .	0. 60.
3. . .	1. 36. vel $1\frac{36}{100}$.	3. . .	0. 90.
4. . .	1. 81.	4. . .	1. 21.
5. . .	2. 26.	5. . .	1. 51.
6. . .	2. 72.	6. . .	1. 81.
7. . .	3. 17.	7. . .	2. 11.
8. . .	3. 63.	8. . .	2. 41.
9. . .	4. 08.	9. . .	2. 72.
10. . .	4. 53.	10. . .	3. 02.
11. . .	4. 99.	11. . .	3. 32.
12. . .	5. 44.	12. . .	3. 62.
20. . .	9. 07.	20. . .	6. 04.
50. . .	22. 66.	50. . .	15. 10.
100. . .	45. 33.	100. . .	30. 20.

Quum

(*d*) LUNIG *Reichs-Archiv*, Part. Special. Contin. II. *Abtheil.* VI. pag. 569.

(*e*) *Eclaircissements Geographiques sur l'ancienne Gaule*, pag. 33. & 164.

(*f*) Illustris Marchio MAFFEJUS, id demonstravit *Verona Illustrata* Lib. VI. pag. 132. & in *Selectis Galliæ Antiquitatibus* Epist. VII. pag. 36. sq. Probat hoc, inter alia, ex Veronensis Agri vico, qui in hunc usque diem à quinto Lapide vel Milliario, nuncupatur *Quinto*; qui nonnisi quatuor milliaribus Italicis hodiernis distat Verona. In Florentina ditione locus *Vigesimo* est, qui hodie nonnisi XVI. milliaribus Florentia distat. Quod hodiernis Italicis milliaribus evenit, id nostris quoque Francicis leucis, quæ veteribus Gallicis sunt plusquam duplo majores.

(*g*) In uno latitudinis gradu L. Leugas Gallicas veteres observavit Regiæ Scientiarum Acad. Socius Dn. DE L'ISLE, sed nonnisi XXV. Francicas hodiernas. Vid. *Memoires de l'Acad. des Inscriptions* Tom. III. pag. 253. sq.

Quum in Tabula priore 11. Leugis Gallicis respondent $4\frac{22}{100}$. vel 5. Mill. Francica, sequitur unum Mill. Francicum hodiernum efficere $2\frac{1}{4}$. Leug. Gallic; 5. Mill. Francica 11. Leugas, & sic porro. EISENSCHMIDIUS (*b*) aliam proportionem inter veterem pedem Romanum & hodiernum Parisinum, quam DANVILLIUS exhibet; nimirum ut $1324\frac{1}{2}$: 1440. Hoc modo Milliare Romanum contineret $766\frac{1}{3}$. hexapodas, & Leuga Gallica $1149\frac{1}{2}$. Hactenus de Leugaribus, Aquensium Columnis & Leugis.

CAPUT XVIII.

MONUMENTA MISCELLA ALSATIÆ VICINA.

EPAMANDUODURI.

§. CCXLII.

Inscriptio Epamanduodurensis.

IN veteris Epamanduoduri ruinis, ubi Columna, quæ in Aulam meam Antiquariam translata, steterat, seculo XVI. jam se obtulit Tabula, cujus Fragmentum, initia modo versuum continens, in illustri Fæschiano Museo Basiliæ inspexi; altera pars servari dicitur Vesontione. Integram decurtati hujus Marmoris Tabulam FRIDERICUS WURTENBERGICUS Dux, inter alia antiquitatis cimelia, Montisbelicardi possederat; quod HENRICUS SCHICKHARTUS, Principis hujus Architectus & Itineris Italici, An. MDXCIX. suscepti, comes, in Itinerario, Montis Biliardæ An. MDCII. Germanice edito, indicavit. Exscripta ibi reperitur tota Epigraphe, ut & apud GRUTERUM, (*i*) qui ex ANTONIO LE POIS, erudito Lotharingo, eam transcripsit. GRUTERIANUM exemplum, in paucis à Schickhartiano recedens, exprimimus:

FLAVIVS CATVLLVS
TESTAMENTO. AD. MARMORAN
DVM. BALINEVM. LEGAVIT. R. P
X. LXXV. QVOD. D I. . . ALLVS. HERES. P. C
. . . . IBVTIS. LEGAT. SS
IMATIONEM

Quo fato contigerit, ut ab eo tempore Tabula in duas partes diffringeretur, minorque Basiliam (*k*) transferretur, nobis plane ignotum est. Ex Tabulæ hujus relatu, *Flavius Catullus testamento ad marmorandum balineum legavit Reipublicæ* (Epamanduodurensi) *Denariorum septuaginta quinque, quod Diis Catullus heres poni curavit*, (aut si mavis *pecunia constituta*) . . . . .. *distributis legatis secundum æstimationem* &c. In quarto versu pro ALLVS legendum forte VLLVS; Heres enim videtur fuisse agnatus quidam ejusdem familiæ. Alia Monumenta Catullos nobis in *Julia* & *Valeria* gente produnt; ex qua posteriore quoque natus Poeta Veronensis Catullus. Noster vero ex *Flavia* fuit oriundus.

§. CCXLIII.

Explicatio Inscriptionis.

Catullus pecuniam legavit *ad marmorandum Balineum*, scilicet oppidi Epamanduodurensis. Apud Græcos atque Romanos duo erant marmorationis genera. Vel enim simpliciter tectorio, albariove opere (*l*) gratiæ decorisque causa illiniebant, & perpoliebant parietes, vel eos incrustabant tessellis, calculisve marmoreis. (*m*) Natum hinc marmoratum simplex ex marmore tuso & calce, atque alterum illud opus tessellatum, lapillis & crustis diversi plerumque coloris, in triangularem, quadratam, aliamve

(*b*) *De Pond. & Mens.* Cap. I. Sect. III. p. m. 102. & sq.

(*i*) *Inscript.* pag. 181. num. 4. ubi nomen, ANTONII LE BOIS, scribendum *le Pois*, Latine vocant *Pisonem*. Hic floruit circa An. MDLXXIX. Ducis Lotharingiæ Archiater, in re Numismatica celebris, de qua libellum Gallica lingua rarissimum edidit.

(*k*) In Fæschiani Musei Fragmento hæc modo verba supersunt:

FLA
TESTAM
DVM. BAL.
QVOD.

(*l*) Opus albarium apud GRUTERUM pag. 172. num. 2. Huc pertinent sepulcra illa dealbata *Matthæi* Cap. XXIII. vers. 27.

(*m*) VITRUVIUS Lib. VII. Cap. III. PLINIUS Lib. XXXVI. Cap. XXIII.

aliamve figuram formatis, variegatum. Tessellatum à musivo magnitudine emblematum vel tessellarum artificioque structuræ differebat, unde *Musivum* atque *Lithostrotum*, (n) dicebatur; quod ex parvulis marmoreis lapideisve crustis compositum fuit. Sub Sylla Dictatore musivum opus apud Romanos demum cœptavisse, Plinius tradit. Lithostrotum illud celebre Prænestino (o) Fortunæ Primigeniæ Delubro Sylla jussit inferri, quod ludos & ceremonias Ægyptiorum repræsentat; cujus reliquias non sine admiratione inspexi. Exornabantur illis muri, parietes, fornices, apsides, cameræ, tholi, trulli, testudines templorum, porticuum, palatiorum, cubiculorum &c. Severus Alexander novum genus marmorandi invenit, teste ÆLIO LAMPRIDIO, (p) qui ait: " Alexandrinum opus marmoris de duobus marmoribus, hoc est, Porphy- „ retico & Lacedæmonio, (sive rubro & viridi) primus instituit; palatio exornato „ hoc genere marmorandi. „ Inscriptio nostra simpliciorem illum & obvium, balineisque aptiorem, marmorandi modum indicare videtur. Sic apud GRUTERUM (q) *Sex. Dussius Rufinus ædiculam marmoravit.*

§. CCXLIV. 1

Catullus noster legavit R. P. hoc est, *rei publicæ* vel *rei perficiendæ*, Denarios LXXV. Denarii LXXV. Schickhartianum apographum siglas invertit, habetque P. R. quod *Ponderis Romani* Denarios vel Denaria LXXV. significare potest. Denarii nota X. in Consularibus Nummis tam obvia, suum quoque heic invenit locum. Septuaginta quinque denariorum summa exigua est. Denarius quatuor sestertios nummos continet. Denarii LXXV. ergo CCC. sestertios componunt. Mille autem sestertii nonnisi unum sestertium pondus, hoc est, duas & dimidiam libras Romanas, (r) seu XXV. scutatos (s) Romanos hodiernos Philippicosve, quos vocant *Thaleros*, conficiunt; adeoque CCC. sestertii æquiparantur septem scutatis cum dimidio; quæ summa ad Balineum marmorandum tenuis nimis posset videri. Alteram è contrario si admittas, per denaria computandi rationem, summa peccat excessu. Eodem enim modo, quo nummus denarius argenteus in ære decem asses valebat, pondus denarium (t) in argento signato valebat X. libras argenti, & ex consequenti, mille denarios nummos. Catullus itaque si denaria LXXV. legavit, septuagies quinquies mille denarii ordinarii, apud Romanos usitati, inde exsurgunt; singulisque denariis in IV. sestertios divisis, oriuntur trecenties mille sestertii, sive trecenta sestertia pondera, quæ 5700. Philippicos scutatos conficiunt. Inducit me hujus summæ excessus, ut notam X Inscriptionis nostræ non de denariis pondo, sed de nummis denariis, qui drachmis Græcorum (u) fere æquales, intelligendam existimem. Schickhartus tamen, calculos secutus Agricolæ, ad decem mille, septingentos & quatuordecim thaleros, donum hoc Catulli assurgere existimat.

(n) PLINIUS Lib. cit. Cap. XXV.

(o) Latii veteris oppidum, declivitati montis inædificatum, hodie *Palestrina*; de quo lithostroto PLINIUS loco cit.

(p) *Vita* ejus Cap. XXV.

(q) *Inscript.* pag. 129. num. 1.

(r) Centum ergo denarii in unam Libram Romanam computati sunt, quæ Libra nonnisi XII. unciarum, seu XXIV. semi-unciarum est.

(s) Scutatus Romanus (*Scudo*) 10. Julios sive Paulos (*Paoli*) conficit; nostro fere Francico scutato sex librarum æqualis; unde legati Catulliani summa valoris hodierni, apud Gallos recepti, deducitur. Sequitur quoque hinc, decem denarios veteres Romanos scutato nostro Francico majori esse æquiparandos.

(t) In Leg. LXXXVIII. §. X. ff. *de Legatis* II. dicitur: " Sciat debere me Demetrio Patruo meo denaria tria, & deposita apud me à Seleuco patruo „ meo denaria tria, „ pro tribus millibus denarium. In veteri Lapide: *Denaria quinque.* Credunt tamen nonnulli denaria numismata, non pondera intelligi debere, freti auctoritate PLAUTI in *Rudente* Act. V. Sc. II. vers. 27. dicentis: *Præterea centum denaria Philippea in pasceolo seorsus.* BUDÆUS *de Asse* fol. XXX. & LXXVII. Edit. Paris. GRONOVIUS *de Sestertiis* Lib. I. Cap. IV. pag. 20.

(u) DID. COVARRUVIAS in *veterum numismatum collat.* pag. 585. apud RENERUM BUDELIUM in *Collect. Scriptorum de Monetis & Re nummaria.* Libram Rom. in uncias duodecim, unciam in octo drachmas, drachmam in tria scrupula, vel, ut alii, scriptula, Græcis grammata, scrupulum vero in binos obolos dividi, tironibus notum. Consulendus ANTON. AUGUSTINUS *Emendat.* Lib. II. Cap. IX. LEONARDUS PORTIUS *de Monetis.* Ex Antiquis autem RHEMNIUS FANNIUS, Grammaticus & Poeta, sub Constantino M. florens, cui tribuitur Liber, Carmine hexametro structus, *de Ponderibus & Mensuris*; ab aliis Prisciano tributus.

MONUM.

PETRA PERTUSA RAURACO-JURENSIS.

§. CCXLV.

Via Petræ Pertusæ.

IN salebrosa illa via, quam Romani ex Helvetiis per montes, valles & rupes duxerunt ad Rauracos, (w) io medio fere montis Jurassi, Biennam inter atque Brundrutum, (x) in Episcopi Rauracensis ditione, rupes est, quam vocant *Petram Pertusam*, (y) quæ Erguellensem & Orvallensem, vel Tavannensem, valles separat. Nomen inditum loco, quod rupes illa naturæ beneficio excavata ex parte, partim vero arte pertusa & perforata est, ut hominibus, jumentis, vehiculisque aperiretur atque pervia fieret. Jurassus, ab urbe Geneva ad Alsatiam nostram excurreos, veteres & hodiernos Helvetios separavit à Sequanis: ubi vero à recto suo cursu ad Rhenum & orientem deflectit, Helvetios distinxit à Rauracis. Pars hæc Juræ deflectentis ad Rhenum, Romanorum temporibus jam aliquot in locis permeabilis fuit; (z) sed inter fauces illas nulla majore cum labore studioque via fuit excisa, quam nostra hæc, quæ Aventicensem & Verbigenum pagos, atque adeo ipsam Helvetiorum Coloniam cum Rauracis, & per eos cum Sequaois Rhenensibus, junxit. (a) Enimvero Susa, (*Suze*) vallem Orvallensem perluens rivus, viæ sternendæ incideodæque Romanis dux fuisse videtur; qui Ariadnæum hoc veluti filum per quatuor leucarum tractum secuti, magno labore viam quum munivissent, ad rupem denique nostram pervenerunt, partemque ejus, quæ respicit austrum, à natura jam in cryptam vel specum quum reperissent formatam, ars naturæ accessit, & quidem ars Romana, cui nihil difficile. Octo enim circiter pedes cavitatis rupi dedit natura; pars reliqua rupis, septeotrioni opposita, à Romanis perfossa est, atque ita transitus ad oppositam vallem, quæ *Grandis-vallis* (b) appellatur, apertus. Perspicimus hinc, maximam totius operis difficultatem oon in perforanda hac rupe, sed in omni illa via per montes, anfractus & rupes, ducenda coostitisse; unde in Inscriptione non speciatim rupis pertusæ, sed viæ totius ductæ, mentio facta est. Habet autem hæc porta ab eo latere, quod boream aspicit, qua parte Brundruto venientes eam adeunt, XXX. pedes in altum; (c) XXIV. in latum, (d) nec plures quam XII. pedes in longum, (e) quæ longitudo totius rupis, partim oatura, partim arte excavatæ, profunditatem omnem exhaurit. Amplissimo MESTREZATIO notitiam hanc me debere publice heic gratus profiteor: qui magno literarum Mæcenati, Celsissimo Basiliensium Episcopo, ab Interioribus Consiliis, sua interrupit negotia, ut Musis nostris prodesset.

§. CCXLVI.

Inscriptio.

Viæ tam ardui operis, per Jurassum munitæ, auctor promotorque ne posteros lateret, rupi ipsi titulum insculpserunt Romani, quem portam intraturi viatores legerent. Titulum à CC. & quod excurrit, annis multi Eruditorum diversis exemplis ediderunt in lucem. Primos inter editores ejus collocandi sunt SEBASTIANUS MUNSTERUS

(w) Via hæc Helvetico-Raurica incidit denique in Vesontinam illam, quæ ex interioribus Sequanis per Epamanduodurum ad exteriores Sundgoviæ & Alsatiæ superioris partes, atque per Largam ducebat ad Rhenum.

(x) Septem leucis Francicis distat Petra Pertusa ab urbe, Episcopi Basil. sede, quæ *Pons Raguetrudis*, hodie *Brundrutum*, appellatur; quatuor leucis à Bienna, Germ. *Biel*; XII. autem leucis ab Aventico veteri.

(y) Ab accolis, Latino-barbare loquentibus, nuncupata *Pierre pertuis*, Petra pertusa, imo & à quibusdam *Pierre-port*, Porta petræa, quæ prope vicum *Tavanne*. Alexander III. Pontifex, in Bulla de An. MCLXXIX. pro Abbatia Grandis-Vallensi, jam vocat *Petram Pertusam*. Portam aliquam Sequanico-Vesontinam, à Romanis quoque scissam, memoriæ prodidit JAC. CHIFFLETIUS in *Vesontione* Part. I. Cap. XXXII. In Vogeso nostro hujus nominis locus est, prope Bussanum. Imo & in Comitatu Salmensi inter Bodonis-villam & Radonem, oppidulum ad Planiam, Castrum est, ad Salmenses pertinens olim, *Pierre-percée*. De oppido Hisp. *Pertusa* in ANTONINI *Itinerario*, SURITA *in Notis*; ut & de alio similis oominis loco *Pierre Pertus* in Occitania, vide Geographos.

(z) Prope Vocetium montem, atque Rupem scissam Inferiorem. Vid. supra pag. 172. §. LXXXIX. sq.

(a) Iisdem in partibus Basiliensis & Lausannensis Episcopatuum collimitium est.

(b) *Grand-Val*, *Grand-Van*, in quo Monasterium celebre, medio ævo exstructum, quod à valle nomen accepit; Germanis dictum *Gransfelt*.

(c) DUNODIUS Jesuita XL. pedes altitudinis Inscriptioni, adeoque cryptæ, cui superimposita est, assignat, eumque sequuntur *Sequanicæ Historiæ* Auctor Cel. DUNOD, & in *Commentariis Helveticis* LUDOV. DE BOCHAT. Et tamen oonnisi XXX. pedes à superficie terræ Titulus hic distat.

(d) Latitudinem portæ nullus indicavit.

(e) WAGNERUS in *Mercurio Helvetico* pag. 123. magnopere aberrat à vero, quando XLVI. pedes profunditatis rupi, adeoque totidem pedes longitudinis cryptæ, tribuit. Eum tamen Viri Eruditi passim secuti sunt: MARTINIERE in *Dictionario Geograph.* voce: *Pierre-pertuis*: Amplissimus Vir LUDOVICUS DE BOCHAT in Libro erudito: *Memoires sur l'Histoire ancienne de la Suisse*, Tom. I. pag. 512. sq. Hic in longitudinis computo Wagnerum, in altitudinis Dunodium, secutus est.

Munsterus (*f*) Basil. olim Professor, & Paulus Merula, (*g*) insignis Geographus, Vir inter Doctissimos sui seculi reputandus. Hic Belga, locum contemplatus in itinere suo, Inscriptionem satis claram se deprehendisse testatur, nisi quod primæ vocis literæ præ reliquis ei viderentur exesæ. Munsterianum hic lapidis exemplum calculo suo in plerisque, & in metro præsertim, approbat: uterque autem à veritate, imo à verisimilitudine alienissimus est. Merula, qui anno MDCVII. obiit, hunc sensum Inscriptioni dat:

N : : : : angusti via ducta per ardua montis
Fecit iter petram scindens in margine fontis. (*h*)

Birsæ fluminis *fontes* metrorum horum concinnator ut & Munsterus in oculis habuerunt, quod ex alia vicina rupe erumpit; (*i*) sed reprobandus uterque, quod & facit Guillimannus. (*k*) Christianus Urstisius, paulo post Munsterum Basiliæ (*l*) qui scripsit, Epigraphen nostram accuratius, sed ex aliorum quoque relatu, hunc in modum expressit:

NVMINI AVGV
STORVM
VIA FACTA PER
C.·.· VR ·.· VM PATER ·.· V
II VIR. COL. HELVET.

Idem tamen Urstisius alibi (*m*) ex Petro Pithœo eam ita profert:

NVMINI AVGVST.
VIA FACTA PER
Q.·.·. VR .·.· VM PATER .·.· VM
II. VIR. COL. HELVET.

§. CCXLVII.

Franciscus Guillimannus, (*n*) quem sequitur Plantinus in *Helvetia Antiqua & Nova*, (*o*) hæc habet:

NVMINI. AVGVS
TORVM.
VIA. FACTA. PER.
.... V·.R .·.IVM PATERNVM
IIVIRVM. COL. HELVET.

Dunodus (*p*) denique è Sodalitio Jesu An. MDCCXVI. talem extitisse, aliorum arbitrio, scribit:

NVMINI AVGvS
:: VM
VIA VCTA PER M
DV·.·VM PATERN
IIVII COL HELVET

 Vestigia

(*f*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CIV. Vid. supra pag. 4.

(*g*) *Cosmographia generalis* Part. II. Lib. III. Cap. IV. pag. 298.

(*h*) Alios tamen pro *Numinis Augusti* scribere video: *minus augusti*, & pro *feliciter*, *fecit iter.* Item pro *Petram scindens*, *scindens petram.*

(*i*) Vide supra pag. 4.

(*k*) *Rer. Helvet.* Lib. I. pag. 38.

(*l*) *Epitom. Historia Basiliensis* pag. 6. Lectionem hanc Gruterus *Inscript.* Tom. I. pag. 151. num. 3. secutus est.

(*m*) *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. II. pag. 5. quod Chronicon post Epitomen scriptum est. Lectioni huic inhæret Wagnerus in *Mercurio Helvet.* pag. 123. nisi quod in versu tertio siglam Q omittat.

(*n*) *De Reb. Helvet.* Lib. I. pag. 38.

(*o*) Pag. 30.

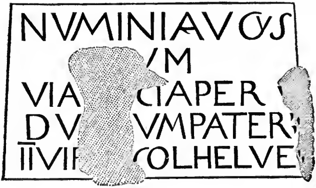
(*p*) *Lettres à M. l'Abbé de B. . .* pag. 48.

MONUM.

Vestigia ejus sequitur Clar. DUNODUS, Professor Vesontinus, in *Historia Sequanica*, (q) ubi sensum Inscriptionis ita exponit : *Numini Augustorum via ducta per montem Durvum Paternus Duumvir Coloniæ Helvetiorum.* Explanationem hanc calculo suo approbat Ampliss. LUDOVICUS DE BOCHAT. (r) Ex SEBASTIANI FÆSCHII, Basiliensis Academiæ olim Antecessoris Juris, dein Reipublicæ Scribæ, schedis addisco, eum An. MDCLXVII. scalis admotis Inscriptionem hac exscripsisse ratione:

NVMINI. AVGVS
T∴∴ VM
VIA . . . CTA. PER M.
DVR∴∴IVM. PATERNVM
IIVIR∴∴ COL. HELVET.

Fæschianum hoc inter omnia Inscriptionis exempla optimum verisimillimumque censeo, quod Vir, literas humaniores egregie doctus, prototypum diligenter & accurate inspexit, & cum exemplo, nuper demum ab Ampliss. MESTREZATIO, re probe ipso in loco examinata, ad me misso, concordat. Istud ergo heic oculis Lectorum subjicimus:

§. CCXLVIII.

Explicatio Inscriptionis.

Sensus hic prodit : *Numini Augusti sacrum Via facta per M. Durmium Paternum Duumvirum Coloniæ Helvetiorum.* Epigraphicus Romanorum stylus quidem permitteret, ut primis versibus *Numini Augustorum*, & *Numini Augusti sacrum* legeremus, quod plurima formulæ utriusque prostant exempla. (s) *Numinibus Aug.* inscriptus est quoque Lapis Aventici veteris, quem STUMPFIUS (t) profert. Nostra vero Epigraphe singulare exprimit *Numen.* Ex insequentibus porro literis unam vocem *Augustorum*, an duas *Augusti sacrum*, exsculpere liceat, characterum intervalla indicium faciunt. Intervalla hæc inducunt nos, ut *Numini Augusti sacrum* alteri lectioni præferamus. Similis apud Bigerrones: (u)

NVMINI.

(q) *Histoire des Sequanois* Tom. I. pag. 194. sq.
(r) *Memoires sur l'Histoire de l'Ancienne Suisse* Tom. I. pag. 512. sq.
(s) Vid. GRUTERI *Inscript.* pag. 4. num. 13. & pag. 112. num. 1. 2. 3. sqq.
(t) *Chron. Helvet.* pag. 587. *b.*
(u) MERULA in *Cosmograph.* Part. II. Lib. III. Cap. XXXVIII. pag. 449. & GRUTERUS ex SCALIGERO loco cit.

MONUM.

NVMINI. AVGVSTI
SACRVM
SECVNDVS. SEMBEDO
NIS. FIL. NOMINE
VICANORVM. AQVEN
SIVM. ET. SVO. POSVIT

Sub Imperatoribus Romanis mos ille invaluit, ut & in publicis, & in privatorum quoque monumentis subinde mentio fieret ejus, qui præsideret Imperio, imo & familiæ ejus. Natæ hinc formulæ frequentes, *Numini* vel *Numinibus Aug. Genio Augusti* vel *Augustorum*, item: *In honorem Domus Divinæ*, vel etiam: Salvis DD. NN. *Salvis Dominis nostris.* Numina nimirum, quæ Imperatoris vel Imperatorum, si plures erant, aut totius Augusteæ familiæ (quæ Divina Domus) saluti invigilare credebantur, qualiacunque fuerint, in fronte monumentorum invocabantur.

§. CCXLIX.

Ductor viæ hujus Jurensis ex Urstisiana conjectura est Q. Ursus Paterius; sed M. *Durmius Paternus* verior esse lectio videtur, ad quam residui nos characteres inducunt. Durmia gens veteribus monumentis ignota haud est. Monetalis Triumvir sub Augusto fuit M. Durmius, ut ex aureis argenteisque denariis *Durmiæ* gentis cognoscimus. (*x*) Paternorum autem Familiæ nomen non uni genti superadditum fuit. Aspasia sane gens, Ovinia, Tarutia imo & Veratia, (*y*) suos quoque Paternos, monumentis & literis proditos, habuerunt, sed extra Helvetiam. M.Durmius Paternus.

In ipsa vero Helvetia præter Durmium Paternum nostrum, duos alios, *Statilium* nempe *Gracciumque Paternos*, diversis in Monumentis, reperio. Priorem Salodurense Monumentum indicat, Ecclesiæ D. Catharinæ, extra muros positæ, muro exteriori inhærens, quem vidi:

D. M.
..ATILI. APRONI. MA
EVGENIAE. MARCELLI
NAE. STATILI. PATERN.

Posteriorem, qui Curator Coloniæ Helvetiorum fuit, profert Lapis, apud STUMPFIUM, (*z*) GUILLIMANNUM, (*a*) PLANTINUM: (*b*)

GENIO
PAGI. TIGOR.
P. GRACCIVS.
PATERNVS
(*c*) CVR. COL. ET
SCRIBONIA
LVCANA
V. F.

Noster M. Durmius Paternus *Duumvir fuit Coloniæ Helvetiorum*, Romanus, aut Italus certe, origine, qui Coloniæ deducendæ vel interfuit, vel ab uno ex primis illis Colonis descendit. Duumviros in coloniis eum locum tenuisse, quem Consules Romæ, res omnibus nota est. Decuriones Senatum coloniæ, ad Romæ, matris suæ, formam constitutæ, repræsentabant.

Dd dd 3 §. CCL.

(*x*) PATINUS in *Nummis Familiarum* pag. 102. VAILLANT *Nummi Famil.* Tom. I. pag. 401.

(*y*) Si modo REINESII conjectura *Inscript.* Class. I. num. 16. pag. 37. sq. recte se habet, ubi Pfortzheimensem Epigraphen *Jovi Opt. Max. Dolicheno* politam, sed mutilam, *L. Veratio Paterno* adscribit. Add. Jo. HENR. MAJUS in *Annot. ad Vitam Reuchlini* pag. 103.

(*z*) Lib. VIII. pag. 588. *b*

(*a*) *Rer. Helvet.* Lib. I. pag. 39.

(*b*) *Helvetia Antiq. & Nova* pag. 266. WILDE *Apologie pour la Ville d'Avanche* 224.

(*c*) *Curatores Coloniæ* Helvetiorum in alia Aventicensi Inscriptione occurrunt. WILDE Lib. cit. pag. 226.

§. CCL.

Colonia Helvetiorum.

Colonia Helvetiorum, cujus Duumvir Paternus, Aventicum urbem designat, quæ à TACITO (*d*) *Gentis* Helvetiorum *Caput* appellatur. PTOLEMÆUS 'Αυάντικον, *Aventicon*, male vocat. ANTONINI *Itinerarium* inter Minodunum & Petinescam collocat. Oppidum hoc, Pagi sui apud Helvetios caput, colnnia dein evasit Romana. GOLTZIUS (*e*) Domitiani nummum venditat, cujus postica: *Col. Julia Avanticorum*; sed nummus à rerum peritis habetur pro ficto: in nullo sane publico aut privato Numophylacio reperitur genuinus. Nummi hujus auctoritate Coloniam sub Julio Dictatore, vel sub filio ejus adoptivo & successore Augusto, ad urbem Aventicum deductam fuisse crederes. HADRIANUS VALESIUS (*f*) tamen, qui nummi authentiam admisit, ad Juliam Titi Augusti filiam Coloniæ hujus nomen pertinere arbitratur. Fundamento autem tam debili quum nitatur Coloniæ hujus cognomen *Juliæ*, ad certiora progredimur.

Flavia vocata.

A duobus enim marmoribus, in Aventico veteri repertis, *Flaviæ* nomen tribnitur Aventicensi Colnniæ; in utraque appellatur *Colonia Pia Flavia Constans Emerita Helvetiorum*; in una additur *Fœderata*. Imperatores, ex Flavia gente prognatos, Aventico favisse nemo mirabitur. Vespasiani Imp. Pater Sabinus apud Helvetios diu agitaverat, & apud eos diem obiit supremum. (*g*) LEXOVIENSIS FRECULPHUS, (*h*) seculi noni Scriptor, in rebus Imperatoris Titi, hæc annotat: "Civitatem Aventicum, quam „ pater Vespasianus ædificare cœperat, consummavit & gloriose ornavit:„ quod non de prima urbis origine, sed de amplificatione ejus per Coloniam intelligendum. Unde sua hæc hauserit, Freculphus non indicat, at omnes rerum circumstantias probe si jungas perpendasque, plura Vespasianorum nominis monumenta in illo tractu perstare, (*i*) Coloniam hanc sub Flaviis Imperatoribus seculi I. fuisse deductam, haud difficulter fateberis. Quodsi enim nonnisi sub Flaviis Constantinis seculi IV. *Flaviæ* nomen Aventicensi Coloniæ accessisse existimares, idem Marmor tibi reperires contrarium, qnod Trajani Imp. Legato, Coloniæ *Flaviæ Patrono* positum, Trajani ætate elngium Flaviæ Aventicensi civitati jam inhæsisse demonstrat. Aventicum hoc vero (ubi hodie oppidulum *Wiflisburg*) Pagi Aventicensis & totius Helvetiæ tum caput, unam eandemque cum Helvetiorum Colonia, in monumento Portæ petrææ memorata, urbem fuisse, Eruditorum vix ullus dubitavit. (*k*)

Colonia Equestris.

Fuit quidem & alia in Agro Helvetiorum extremo australi Colonia, quæ vocabatur *Equestris*, commemorata jam PLINIO, (*l*) quæ antequam Colonia fieret, Celtico nomine *Nojodunum* vel *Nevidunum* vocabatur. Urbem hanc à Ptolemæo Sequanis assignatam non mirum, qui Aventicum ipsum attribuit Sequanis. Inter Allobroges enim, speciatim Genevam inter urbem, Lacum Lemannum & Juram montem sita, ad quam aliam gentem, quam ad Helvetios, Colonia Eqnestris potest referri? Licet autem & hæc fuerit Helvetiorum Colonia, adeoque Duumviros suos quoque habuerit, Paternum tamen, in Inscriptione nostra memoratum, non ad Equestrem, sed ad Aventicensem pertinere Cnloniam, ex omnibus circumstantiis rerum perspicitur. Hæc enim princeps & caput gentis sensu eminenti appellata est *Helvetiorum Colonia*. Colonia Equestris forte stratæ hujus viæ Jurensis & Inscriptionis positæ tempore nondum extiterat.

§. CCLI.

Viæ utilitas.

Ceterum non publica modo utilitas, sed & politica Romanorum ratio postulaverat, ut Imperii firmandi causa via hæc militaris muniretur: qua liber exercitibus, hac illac transituris, aditus pateret; pluribusque in locis simul pervia esset illa pars Jurassi, quæ ab occasu versus Rhenum deflectit. Extrema enim illa parte Juræ montis, quæ Rhenum

(*d*) *Histor.* Lib. I. Cap. LXVIII.
(*e*) *Thesauri* sui pag. 239.
(*f*) *Notitia Galliar.* pag. 55.
(*g*) SUETONIUS in *Vespasiano* Cap. I. "Sabinus „ fœnus apud Helvetios exercuit, ibique diem „ obiit.
(*h*) Tom. II. Lib. II. Cap. III. pag. 444. Edit. Commelin. HADRIANUS VALESIUS in voce: *Aventicum*, Freculphi hunc locum, memoriæ lapsu, aut præcipitantia calami, Fredegario adscribit, penes quem nihil hujus rei occurrit.
(*i*) PLANTINUS ea collegit *Helvet. Antiq.* pag. 261.
(*k*) DUNODII, Jesuitæ, conjecturas contrarias WILDIUS in *Apologia pro Aventico*, Gallice scripta, satis confutat. Vide supra pag. 42. Error Ptolemæi, Aventicum apud Sequanos quærentis, invitavit eum, ut Aventicum in oppido *Antre*, Comitatus Burgundiæ, reperisse se crederet.
(*l*) *Hist. Nat.* Lib. IV. Cap. XVII.

MONUM.

Rhenum attingit, & appellatur Vocetius Mons, via quum jam esset parata, nova hac per Portam petræam accedente jam via, cui tertia, inter utrasque media, per aliam Rupem scissam (*Hauenstein*) quæ duxit, superaddita est, triplici vinculo Helvetia, Allobroges, Italia, Galliaque Narbonensis cum Germania Cis-Rhenana, per Rauracos Sequanosque Rhenenses, jungebantur. Cuinam vero ex civitatibus Helveticis viæ hujus Aventico-Rauricensis conficiendæ curam Romani tutius commisissent, quam principi Helvetiorum urbi, quæ Romana Colonia, opibus & commerciis potens; quæ illi parti Juræ vicinior, cujusque usibus præsertim inserviret hæc via, publicis Imperii sumptibus haud dubie facta, dirigente Paterno. Aventicensium certe curam circa vias sternendas prodit lapis ille Interrupensis prope Serratum, (*m*) An. MDCXL. erutus, qui docet, Aventicum urbem milliarium quadragesimum primum sub Hadriano Imp. ibi posuisse. (*n*)

Dunodianam Epigraphes hujus expositionem qui sequuntur, illi *Paterni* nostri nomen gentile & prænomen omissa arbitrati, siglam M. *montem* interpretantur, quem Romanorum ævo *Durvum* jam vocitatum fuisse, sibi persuadent. (*o*) Sed falso hæc niti fundamento, certior locorum illorum notitia docet. Scilicet nec montium vicinorum ullus, nec ipsa nostra rupes, duos montes conjungens, nomen hoc unquam tulerunt; sed vallis vicina, per tres leucas extensa, vulgari lingua *Val Dorval* aut *Durvau* appellatur; quæ voces Romano-barbaræ ex Latinis *dura vallis* haud dubie in Romanensi illius oræ lingua prognatæ sunt; unde *Val Dorval* pleonasmus est. Epitheton hoc autem valli isti merito competere, viatores communi consensu omnes fatentur. *Mons Durvus* ergo Romanorum ævo & nostro ignotus est; illique tanto libentius *Marcum Durmium* Lectores substituent, quod sigla M. in priscis monumentis nullibi *montem* designat. Dunodii error.

M. Durmius Paternus noster, viæ tam duræ tam salebrosæ instaurator, an non Helvetici quoque oppidi, quod *Paterniacum* (*p*) appellatur, conditor esse potuisset? A Paterno quodam inditum est loco nomen. Noster autem, an ille, qui Curator Coloniæ, an alius quidam fuerit, nobis sane non liquet; nec aliquid hac in re ausus est definire GUILLIMANNUS. (*q*) Paterniacum oppidum.

§. CCLII.

Quodsi denique in positæ Inscriptionis tempus inquiras, variæ iterum variorum heic opiniones se produnt. Vulgus hominum Julio Dictatori, quidquid hinc inde in Gallia operum Romanorum occurrit, adscribere consuetum, eundem Petræ nostræ Pertusæ quoque facit auctorem. SEBASTIANUS FÆSCHIUS pro Cæsare Augusto stat, hoc argumento innixus, quod *M. Durmius* sub Augusto Triumvir Monetalis, uti dictum, occurrit; quem huc trahendum esse eo magis existimare potuerat, quod Monumentum *Numini Augusti sacrum*, dedicatumve reperimus. Sententiæ vero huic primus Inscriptionis nostræ versus uti favere videtur, ita postremus repugnat, quod Imperatoris Augusti ævo Aventicum urbs nondum Colonia fuerat. *Flaviæ* cognomen indicat, Coloniam nonnisi sub Flaviis Vespasianis fuisse deductam. AURELIUS VICTOR (*r*) de Vespasiano memorat: "Per omnes terras, qua jus Romanum est, renovatæ urbes „ cultu egregio, viæque operibus maximis munitæ & cavati montes per Flaminiam „ pro transgressu. „ SUETONIUS (*s*) de eodem: "Plurimas per totum orbem civitates, „ terræ Epocha Inscriptionis.

(*m*) *La Sarra*, oppidum Bernensis territorii, in cujos vicinia *Entreroche*.

(*n*) Inscriptio hæc est:

IMP.
CAES. TRAIANO
HADRIANO
AVG. P. M. TRIB.
POT. COS. III. P. P.
AVENTICVM
M. P. XXXXI.

Vid. GUICHENON *Hist. de Savoye* Tom. I. pag. 41. REINESIUS *Inscript.* pag. 252. DUNODUS Jesuita in libro: *Decouverte de la Ville d'Antre*, refragantibus cæteris omnibus Eruditis, legit ibi pro *Aventicum*: ADV. NH. II. C. M. SPONIUS *Hist. de Geneve* Tom. II. pag. 339. WAGNERUS in *Mercurio Helvet.* pag. 96. PLANTINUS in *Helvetia* pag. 253. *Etat & Delices de la Suisse* Tom. II. pag. 307. Hi omnes versu secundo legunt: CAES. TIT. AELIO. sed male. Lapis habet CAES. TRAIANO. Vid. *Hist. Critique de la Republ. des Lettres* Tom. VII. pag. 74. sq. & *Notas Anonymi* ad posteriorem editionem Sponii. *Hist. Genev.*

(*o*) DUNOD loco cit. pag. 49. ait: *C'est le nom de la montagne, ou est le rocher, sur lequel est l'Inscription, qui s'appelle encore aujourd'huy la montagne Durvau.*

(*p*) *Payerne* in Pago Vaudi; quod Germani *Peterlingen* vocant.

(*q*) GUILLIMANN. *Rer. Helvet.* Lib. I. Cap. III. pag. 36. sq.

(*r*) *De Cæsaribus* Cap. IX.

(*s*) In *Vita Vespasiani* Cap. XVII.

terræ motu aut incendio afflictas, restituit in melius. „ *Colonia Flavia* ergo illo quoque tempore potuit ornari Aventicum, & ab ejus ductore, vel certe Duumviro, muniri hæc via. GUILLIMANNUS (*t*) monumenti conditi viæque factæ tempus in Antoninorum epocham recte rejecisset, si vox *Augustorum* in Epigraphe, quod ille cum aliis credidit, locum haberet. Ætas enim illa primum duos simul Augustos, M. Aurelium nempe & L. Verum, fratres conspexit, qui per novem annos Imperium tenuere conjunctim. Quum autem, critico instituto examine, supra jam constituerim, portæ inscriptum fuisse, *Numini Augusti sacrum*, cuicunque alii Imperatori Augusto viæ hujus exstructionem adscribere, nobis liberum est, modo Vespasianorum tempora, quibus Colonia ducta, non antevertat. Non equidem diffiteor, Romanis Coloniis, uti Legionibus, frequenter evenisse, ut temporis successu variis ornarentur nominibus, adeoque Aventicum Coloniam esse potuisse, antequam *Flavia* appellaretur; in documentorum defectu tamen, origines ejus ultra Vespasianos promovere non audeo. Dunodi Jesuitæ sententiam, quæ ad Balbini & Pupieni Augustorum ætatem Inscriptionem relegat, BOCHATUS (*u*) pridem solide & pro more suo erudite convellit.

§. CCLIII.

Montes perforati.

Cavernas tales, montibus in fornicis modum perforatis, commercii inter provincias facilioris causa, passim effecerunt Romani, (*x*) quarum ego plures cum stupore inspexi. Has inter celebriores sunt: Neapolitana primum, quæ ad Puteolos ducit, pertuso Pausilipo milliarii Italici longitudinem, sive CCCXLIV. cubitus, explens: altera prope Lacum Avernum, circa veteres Bajas, Antri Sibyllæ nomine celebris, longa XCV. cubitus, lata XVIII. palmos, alta XIII. pedes. (*y*) Tertia Imperatoris Vespasiani opus, inter Urbinum atque Eugubium, quarto lapide à Foro Sempronii, in via Flaminia, ubi hæc Inscriptio: (*z*)

IMP. CAESAR. AVGVSTVS
VESPASIANVS PONT. MAX
TRIB. POTEST. VII. IMP. XXVIII. COS. VIII
CENSOR. FACIVND. CVRAVIT

Scilicet montis Apennini pars, quæ viam occupabat, à Vespasiano in longum amplius C. pedum, in latum altumque duodecim, (*a*) arcus ac fornicis instar, excavata est. Locus ipse hodie *Furlo*, fortassis à *forando* vel *Forulo*, vocatur. Huc pertinet quoque mons inter lacum Fucinum & amnem Lirim pertusus, quem TACITUS (*b*) memorat. Nota denique est Aquæ Marciæ ad portam Esquilinam Romæ Inscriptio: *Imp. Cæs. M. Aurelius. Antoninus. Pius. Felix. Aug. Parth. Max. Brit. Max. Pontifex. Maximus. Aquam Marciam. variis kasibus. impeditam. purgato. fonte. excisis. & perforatis. montibus. restituta. forma. adquisito etiam. fonte. novo. Antoniniano in. sacram. Urbem. suam. perducendam curavit.* (*c*) Recte ergo PLINIUS (*d*) inter admiranda Romanorum in toto orbe reponit montes perfossos. (*e*)

Restauratio viæ.

Ceterum viam nostram Raurico-Helveticam, à Romanis stratam, posteri reliquerunt intactam; donec nostris temporibus eam commerciis populorum reseraruot Reverendissimi ac Celsissimi Basiliensium Episcopi, JACOBUS SIGISMUNDUS ex Baronibus REINACH DE STEINBRUNN, qui An. MDCCXL. opus inchoavit. Hujus, An. MDCCXLIII. demortui, Successor, JOSEPHUS GUILIELMUS, S. R. I. Princeps, ex Per-Illustri Baronum

(*t*) *Rer. Helvet* Lib. I. Cap. III. pag. 36. Cujus sententiam WAGNERUS in *Mercurio Helvetico*, & *Helvetiarum Deliciarum* Auctores, ut & novissime DUNODIUS Vesontinus, Antecessor Juris, atque BOCHATUS sequuntur.

(*u*) *Memoires sur l'Histoire Ancienne de la Suisse* Tom. I. pag. 514.

(*x*) BERGERIUS *de Viis Militaribus* & HENNINIUS in *Notis* ad eum, in *Thesauro Græviano* Tom. X. pag. 121. & 124. ubi memorabilis Inscriptio; adde præsertim pag. 716.

(*y*) Antri hujus, ut & Neapolitani, dimensiones vide in *Cose piu memorabili di Pozzoli, Baja, Cuma, Miseno, Gaeta* pag. 3. & 66.

(*z*) GRUTERUS in *Thes. Inscript.* pag. 149. num. 7.

(*a*) LEANDRI ALBERTI *Descriptio Italiæ* pag. 439. Edit. Latinæ; qui ipse locum sæpius inspexit. Unde corrigendus *Commentator ad* GRUTERI *Inscript.* loco cit. qui ad CC. passus montem perforatum fuisse putavit.

(*b*) *Annal.* Lib. XII. Cap. LVI.

(*c*) FABRETTUS *de Aquæductibus* pag. 20.

(*d*) *Hist. Natur.* Lib. XXXVI. Cap. XV.

(*e*) Ipsæ quoque viæ tanta cum diligentia & labore stratæ fuerunt, ut seculo sexto PROCOPIUS *Hist. Gothor.* Lib. I. miratus fuerit, Appiam viam, infinitis plaustris jumentisque infessam continenter atque decursam, sua ætate, tam integram fuisse, lapidesque tam firmiter inter se cohæsisse, ut ne minimum quidem à compagine recesserint, nec arte, sed natura, coagmentati viderentur.

MONUM.

Baronum RINCKIORUM à BALDENSTEIN prosapia natus, publicæ utilitati semper intentus, opus aliis desperatum, tanto cum successu perficit, (*f*) ut Duumvir noster Aventicensis Paternus, si ex mortuis rediturus esset, fateretur, hac quoque ætate reperiri viros, qui ad priscam Romanorum virtutem se erigant.

AUGUSTÆ RAURACORUM.

§. CCLIV.

D. M.
LABERIAE TRENE
V. A. XI. DIEBVS XXVII
VETVRIVS HELIX ET LABERIA
SYNTICHE FILIAE PIENTISSIMAE
FECERVNT.

Laberiæ Epitaphium.

Inscriptio hæc, Augustæ Rauracorum olim reperta, vel amissa, vel in exterorum manus devenit. WAGNERUS in *Mercurio Helvetico*, (*g*) CAROLUS PATINUS, (*h*) ut & Auctores *Status rei Helveticæ*, (*i*) eam ediderunt in lucem. Similem tamen, iisdem plane verbis compositam, SMETIUS Romæ vidisse dicitur apud GRUTERUM; (*k*) ubi etiam variæ quædam lectiones ex BOISSARDO (*l*) adjiciuntur. *Laberiæ* nomen marmoribus notissimum, inter quas *Clementinam*, *Eutychiam*, *Syntichen*, aliasque diversis cognominibus præditas, reperimus. At nullibi inter nomina propria *Trene* memoratur; frequentissime contra *Irene*, & ita quoque in Romano lapide Smetius legit. Parentes filiæ, undecim verius, quam quadraginta annorum natæ, lapidem sepulchralem constituisse videntur. Apud Gruterum ergo lineola literæ I inferne addita, eodem modo, ut in Patiniano & Wagneriano exemplis, in voce TRENE (pro IRENE) abundat superne. *Veturius Helix*, apud Gruterum *Hilix*. Vocales I & E sæpe alternant; at verior nostra lectio. Veturia gens Romæ antiquissima, Numæ Regis temporibus jam innotuit, atque in plures deinceps familias discessit, unde Veturiorum multa passim Monumenta, Libertis quoque gentis hujus, ad quos nomen derivatum, posita, occurrunt. Nec *Helix* cognomen ignotum Marmoribus. *Q. Domitius Helix* (ubi tamen Boissardus *Felix* legit) Claudiæ Eutychiæ conjugi lapidem Romæ; (*m*) & Camerini in Umbria (*n*) *T. Vernasenus Helix* titulum posuit. Mater *Laberia Syntiche* cum marito Epitaphium condidit. Nomen in marmoribus & Syntiche & Syntyche scribitur; posterior licet orthographia rectior sit. Tyche, Eutyche, Syntyche, Græca nomina, exprimunt ea, quæ apud Latinos Fausta & Fortunata. Callitycha fuit Liviæ sarcinatrix. (*o*)

Fragmentum Inscriptionis in eadem Augusta Rauracorum Seb. Fæschii temporibus effossum est, in cujus Museo extat: Patroni Colon.

. . . . TIO. QV
ELLO. FLA
VIRO. CO
ATRON

(*f*) Ita opus perficitur, ut triplo major sit viæ latitudo, quam sub Romanis: hæc enim jam ad XVIII. & XX. pedes Reg. excurrit.

(*g*) Pag. 36.

(*h*) *Relations Historiques de Voyages* pag. 112.

(*i*) *Etat & Delices de la Suisse* Tom. III. pag. 38. ubi lapis ante annos triginta erutus dicitur, qui tamen in Amerbachii manibus jam fuit.

(*k*) *Inscript.* Pag. 692. num. 7. Additur, aram esse marmoream, ubi inferne virgo alata, tauro insidens, eumque inter cornua feriens pugione. Additur porro, marmor extare Romæ in S. Benedicto, citra Tiberim, ad Pontem Sixtium.

(*l*) Tom. III. pag. 91. ubi A. XL. pro XI. item VITVRIA SMILIXE pro *Veturius Helix*.

(*m*) GRUTERUS *Inscript.* pag. 584. num. 4. BOISSARDUS Tom. VI. pag. 143.

(*n*) GRUTERUS pag. 713. num. 12.

(*o*) GORIUS in *Columbario Libertorum* &c. pag. 445.

Lapis hic ab injuria ævi si fuisset servatus, indicasset nobis Coloniæ Rauricæ *Patroni* nomen. Residuæ literæ FLA. indicant Flaminem; reliqua *Sevirum* vel *Quatuorvirum*, aut si mavis *Duumvirum*, & uti diximus, *Coloniæ Patronum*.

DIVODURI.

§. CCLV.

Metensia Monumenta.

MEdiomatrici, in Metropoli sua novam anno superiore MDCCXLIX. paraturi plateam, terra dum eruitur, in Aram magnæ molis quadrilateram inciderunt, dedicatam Imperatori Pertinaci. Uno in latere sculptus Apollo cum lyra, ad Aram vicinam stans: in opposito latere Mercurius visitur cum comitibus suis, capro & gallo. Duo reliqua latera Inscriptiones occuparunt dedicatoriæ; utraque iisdem verbis concepta. Utramque ab Ara mutilata, & jamjam sub terras reditura, sollicite separari jussit Illustris Literarum & Artium fautor Dn. DES CARTES, in Metensium Parlamento Senator, atque Argentoratum Domino DE GAYOT transmisit, cujus munificentia Titulus uterque Antiquariæ meæ illatus est Aulæ. En tibi ectypa, ex utroque Tituli Fragmento desumta.

Fragmentum primum.

.:· HELVI. PERTINAC.
.:· VG. P. P. PONTIF. MA...
.:· RIB. POTESTAT. COS. II.
.:· HEL. PERTINACIS. CAE
.:· L. TITIANAE. AVGVST.

Fragmentum secundum.

PRO. SALVTE. IMP. CAES.
P. HELVI. PERTINACIS
AVG. P. P. PONTIF. MAX.
TRIB. POTESTAT. CO.:.:·
P. HEL. PERTINACIS. CAES.
ET. FL. TITIANAE. AVGVST.
OCEANVS. SER. VERNA

Ad latus Saxi legitur:

DISPEN.·:·A FRVMENTO

Posuit ergo dedicavitque hanc Aram, Mercurii & Apollinis simulacro ornatam, *Pro salute Imp. Cæsaris Publii Helvii Pertinacis Augusti, Patris Patriæ, Pontificis maximi, Tribunitiæ potestatis, Consulis iterum*, ut & *Publii Helvii Pertinacis Cæsaris & Flaviæ Titianæ Augustæ, Oceanus Servus Verna, Dispensator à frumento.* Apud Prænestinos in Latio *Cæsius Herodes Opi Divinæ* (*p*) *& Fortunæ Primigeniæ Imp. Cæs. Helvii Pertinacis* Aram constituit. (*q*)

§. CCLVI.

Tituli Pertinacis.

In Titulis honorum nihil singulare. Quum nonnisi Januario, Februario & Martio mensibus anni Urbis cond. DCCCCXLV. Q. Sosio Falcone & C. Julio Erucio Claro Coss. (*r*) adeoque Æræ Christ. An. CXCIII. Imperio præfuerit Pertinax, annus ille primus

(*p*) Opi divinæ nummi Pertinaciani plures dicati sunt. PATINI *Thesaur*. Cap. IV. pag. 76.

(*q*) GRUTERI *Inscript*. Tom. I. pag. 26. num. 4.

(*r*) Consules hos imperante Pertinace indicat Tarraconensis Inscriptio posita Pertinaci. GRUTER. *Inscript*. pag. 219. num. 1.

MONUM.

primua & ultimua Tribunitiæ poteſtatis ejus fuit; Conſulatum ſecundum anno præcedente jam geſſerat, titulumque adeo Conſulis iterum continuavit. In Tarraconenſi Inſcriptione, ad quam modo provocavi, *Princeps Senatus* quoque dicitur Pertinax, quod veteri conſuetudine factum, ut Dio (*s*) teſtatur. Inſcriptionis noſtræ pretium eo augetur, quod omnis Auguſtea familia, filius nempe Pertinacis, *Helvius Pertinax Cæſar*, & uxor ejua *Flavia Titiana Auguſta* (*t*) in ea memorantur.

Titiana. Titiana quidem, ut Julius Capitolinua (*u*) ſcribit, eadem die, qua Pertinax dictus eſt Auguſtus, illisque horis, quibus ille in Capitolio vota ſolvebat, appellata fuit *Auguſta*. Sed & filium ejus *Cæſarem* appellavit Senatus. (*w*) Pertinax autem nec uxoris Auguſtæ appellationem recepit, & de filio dixit, *quum meruerit*; uti item Capitolinus nos docet. Dio Coccejanus, (*x*) coætaneua Scriptor, recuſationis cauſas affert, quod Imperium nondum plane confirmaverat, vel quod nolebat, petulantem fœminam *Auguſtæ* nomen polluere. Filium autem ſpes Imperii ne ageret transverſum timuit. Quicquid hac de re Dio & Capitolinus, duplex Aræ Mediomatricenſis teſtimonium indicat, & filii & uxoria titulos à Pertinace Auguſto mox fuiſſe admiſſos, quum in ea filius *Cæſar*, Tit ana *Auguſta*, nominentur, ita ut Cæſari poſtponatur Auguſta. De Helvio Pertinace nullum aliud ex omni antiquitate monumentum marmoreum, lapideum, æneumve quid prodit. Titianam Græci quidam nummi, (*y*) in Ægypto cuſi, commemorant, qni cum Marmore noſtro conſpirant; in illis enim nominatur CEBACTH, *Auguſta*. Nummum hunc ex Regia & Medicea gaza recenſuit Ezechiel Spanhemiua, (*z*) atque elogium CEBACTH ex Græcorum vel Ægyptiorum adulatione profectum eſſe exiſtimat. Monumento autem huic numiſmatico Græco ſi jungas Inſcriptionem noſtram Latinam, neſcio, an non duo tam ſolennium Monumentorum teſtimonia nos inducere debeant, ut Hiſtoricorum tradita ex illis, non dicam corrigamus, ſed ſuppleamus; ita nimirum, ut benignitate & indulgentia, ipſi congenita, Pertinacem inductum admiſiſſe tandem videatur, quod ab initio recuſaverat.

§. CCLVII.

Oceanus. Oceanus noſter, frumentarii copiarum apud Mediomatricos ornatus munere, ſervua verna Pertinacis, rerumque adeo, in Domini ſui familia geſtarum, gnarua, taui facile duplicis craſſi erroris, aut adulationia, damnandus non eſt, ut filium Imperatoris Cæſarem, & uxorem ejus Auguſtam, in ſolenni Monumento tam aperte mentiretur. Publica tantæ auctoritatis documenta non leviter ſunt poſtulanda erroris. Sed jam de ipſo hoc Oceano, qui Aram Mediomatricenſem dedicavit, agendum eſt paucis. *Oceani* nomen haud ignotum Marmoribus. Oceanus qnidam Auguſti Libertis & Libertabus condidit ſepulcrum Romæ, (*a*) ipſe quoque haud dubie Libertus. Idem Romæ fecit *Oceanus Ser. Cæſaris Libertus*. (*b*)

Verna. Oceanua vero noſter ſervus adhuc fuit Pertinacis, & quidem *ſervus verna*. Vocabulum *Verna* addidit Oceanus, ut in Pertinacia Imp. domo natum ſe, educatum, dominoque ſuo carum & ab incunabulis probatum fuiſſe doceret; ab emptitiis ſervis diſtinctus & appellatione *vernæ* ſibi blanditus; qnod non de catalta, ſed de laribus ipſius Heri emerſerit. (*c*) Ita *Heterinus verna fideliſſimus* in urna eleganti apud Boissardum. (*d*) Servi illi, domi nati, cariſſimi quandoque Dominis erant, eorumque ſepulcria frequenter illati, quoa generatim cum libertis poſteriſque eorum ad commune ſepulcrum admiſerunt Patroni. (*e*) Idem de mulieribus ſervis, domi natia, dicendum. Verna de muliere perrarum. In Columbario tamen apud Sanctem Bartolum (*f*) occurrit *Januaria verna Cæſaris*. Arſinoe *verna* Scaripi, Tabularii Cæſaria, in *Muſeo Veronenſi Maffejano* (*g*) memoratur. Monumenta Pertinacis lapidea non poſſunt non inter rariſſima haberi, præſertim qnum extra Italiam reperiuntur.

Eeee 2 §. CCLVIII.

(*s*) Dio Lib. LXXIII. pag. 832. edit. Wechel.

(*t*) Titiana filia fuit Flavii Sulpitiani, cui Pertinax, ex Præfecto Urbis conſtitutus Imperator, præfecturam commiſit. Dio & Capitolinus.

(*u*) *Pertinacis Vita* Cap. V.

(*w*) Capitolinus Cap. VI.

(*x*) Lib. LXXIII. pag. 833.

(*y*) Nummus Ægypti: TITIANH CEBACTH, *Titiana Auguſta*. In poſtica L. A. anno primo. Victoria gradiens. Vaillant *Imperatorum & Auguſtarum nummi Græci* pag. 77. Andr. Morellius in *Specim. Rei Nummar.* pag. 180. Tab. XVII.

(*z*) *De Uſu & Præſtantia Numism.* Diſſert. XI. pag. 293.

(*a*) Muratorii *Theſaur. Inſcript.* Tom. II. pag. 996. num. 10.

(*b*) Murator. ibid. pag. 1012. num. 5. Adde Tom. III. pag. 1453. num. 3.

(*c*) Fabretti *Inſcript.* Cap. IV. pag. 296. Pignorius *de Servis* pag. 56.

(*d*) Exhibet quoque Montfaucon, *Antiquité Expliquée* Tom. V. Part. I. Tab. XXXV.

(*e*) Fabrettus *Inſcript.* Cap. I. pag. 42.

(*f*) Ex quo Montfaucon loco cit. Part. I. Tab. XVII.

(*g*) Pag. 96.

§. CCLVIII.

Epocha Monumenti.

Tempus Aræ Mediomatricensis, ab Oceano positæ, regiminis Pertinaciani brevitate determinatur. Eodem, quo Commodus occisus est, die Imperium Pertinaci delatum. Factum hoc pridie Cal. Januar. An. Christ. CXCIII. sive ultimo die anni Chr. CXCII. quo Pertinax Consulatum II. finivit, ut ipso ineuntis novi anni die indueret purpuram. Tillemontius (*b*) eum die XXVIII. Martii fuisse occisum, adeoque LXXXVII. dies imperasse, probavit. Ara ergo nostra mense Februario potuerat erigi. Ita Idibus Februarii Tarracone apud Hispanos erecta fuit similis Ara, in qua *Princeps Senatus* Pertinax appellatur, uti paulo ante annotavi. Intra tam breve tempus Colonia tamen ab eo ducta videtur *Helvia Ricina* in Piceno, quam Pertinacianus nummus (*i*) indicat. Quanti pretii ergo sint duo illi Pertinacis tituli, ex Mediomatricensi illa Ara detracti, qui Principem, non tribus integris mensibus imperantem, respiciunt, atque familiam ejus nominetenus, cum novis dignitatibus, à Senatu decretis, memorant, nemo non, vel me tacente, intelligit.

Ibidem:

T. IVLIAE
ORI. L. IVL
VS. LVNARI
VS

Lapis hic cum Ara Pertinaciana in lucem emersit.

PROPE S. NABOREM.

§. CCLIX.

S. Naboris Fani Inscriptio.

Mediomatricensibus his quum ego finem imponerem, Per-Illustris Gunzerus, Regis ad Circulum Suevicum nuper Legatus, Epigraphen mihi affert, quæ in Fano S. Naboris, (*S. Avaud*) adeoque in veteri Mediomatricorum nostrorum regione, apud Lotharingos detecta est, quam sine mora heic subdo:

DEAE DIRONAE
MAIOR MA
GIATI FILIVS
V. S. L. M.

Primus versus topicum aliquod Numen indicat, de quo nihil certi constituo, antequam in nostra potestate sit Lapis.

IN BIPONTINO DUCATU.

§. CCLX.

Aretii Losunii.

In vicinia Monumenti Mithræ, quod supra descripsimus, hic Lapis extat:

P. ARETIO
LOSVNIO
PATRI. D. P.

Si *Losonius* nomen patriæ esset, trahendum huc crederes oppidum, quod Lacui Lemanno appellationem conciliavit, ut *Lausonius* quoque *Lacus* diceretur; *Antoniniano Itinerario* (*k*) teste.

WOLFSTENII.

In eodem Ducatu:

ATTONIA. SELA. NIC.:.:
ATTONIS. FET. QVINT
.:.:ET. SATVRNINA
.:.:ANTI FILIO. ET. H

PROPE

(*b*) *Notes sur l'Empereur Commode* pag. 252. Pagius die 25. Martii id factum fuisse opinatus est. Onuphrius Panvinius *Romanorum Principum* Lib. I. pag. 46. VIII. Kal. April. Pertinacem occisum credidit.

(*i*) In cujus postica: COL. HEL. ubi duo Hercules nudi. Tristan *Commentaires* Tom. II. fol. 16. Vaillant *Nummi Colon.*

(*k*) Pag. 348. Edit. Wesseling.

MONUM.

PROPE CASTRUM DHAUN.

§. CCLXI.

Epitaphium Pannonii.

M. PANNONIVS. SOLV
LATR. ARG. PRAEF. BIN
PRAEF. STATIONIB. PRA
SIBI. ET. M. PANNONIO SOLV
FILIAE

Tituli hujus quatuor verfus in fine truncati funt. Infculptus fuit farcophagi lapidei operculo, qui An. MDCCXXVII. haud procul ab Arce Daunenfi, in Hundesruhi Pago in lucem prolatus eft.

SARUUERDÆ.

Olla cineritia

TRactuum horum Cis-Rhenanorum Monumentis Sarwerdenfe, fed illiteratum, fubjungo; quo Ampliff. MOLLINGERUS, Ser. Naffovio-Weilburgenfi Principi à Confiliis, meas antiquitatis reliquias nuper adauxit. Olla cineritia eft nigricantis coloris, offibus, à combuftione refiduis, plena; cui vero id fingulare, quod ollæ majoris offibus fuperimpofita eft ollula, infantis recens nati officula continens. Mater, poft partum mortua, infantem offibus fuis poft mortem includit.

SPIRÆ NEMETUM.

§. CCLXII.

Conftantii Epitaphium.

D. M.
CONSTANTIO
VALENTINO
FRATRI. ET
LVNAE. MA
TRI. CONST
ANTIVS. MA
XIMVS. F. C.

Omnium primus Infcriptionem hanc BEYELLIUS An. MDXXXIII. defcripfit, apud BARTHIUM; (*l*) poft quem LEHMANNUS, (*m*) atque GRUTERUS. (*n*) Vifitur ea etiamnum in muro exteriore Ecclefiæ S. Georgii Spiræ. Cl. LITZELIUS in *Defcriptione fepulcri*, ibidem An. MDCCXLI. eruti, hanc Epigraphen producens, Claudiam Lunam Conftantii Chlori matrem fuiffe, atque Epitaphium hoc à Conftantio Chloro, filio ejus, pofitum exiftimat. Lehmannus vero titulum ad Conftantium Imperatorem refert, fed nullo fundamento. Nec BEATUS RHENANUS, (*o*) quem adducit Lehmannus, id afferit; nude enim Conftantii Infcriptionem vocat; quis Conftantius ille fuerit, filentio tranfiens.

(*l*) *Adverfarior.* Lib. LII. pag. 2427.

(*m*) *Chron. Spir.* Lib. I. Cap. VIII.

(*n*) *Infcript.* Tom. II. pag. 847. num. 4

(*o*) *Rer. German.* Lib. III.

MONUM.

En Genealogiam *Flaviæ* gentis, unde Conſtantiniana Domus exorta.

Flavius N.
quem exiſtimant quidam
ex Gordianis genus ducere,
alii à Dalmatis ortum volunt.

Flav. Claudius Imp.
Gothicus dictus.

Flav. Quintillus Imp.
fratri ſuccedens

Criſpus
famæ obſcuræ.

Claudia,
uxor Eutropii nob. Famil.
in Dardania.

Conſtantius Chlorus
Imp. Aug.

Conſtantinus M.
ex Helena, Cauponis
Drepani filia.

Annibalianus & Fl. Conſtantius
ex Theodora, privigna
Maximiani Herculei.

Ex ſchemate hoc patet, Inſcriptionem noſtram ad Conſtantium Imp. non poſſe pertinere; eo quod nomeo *Conſtantii Maximi* non geſſerit, nec fratrem *Conſtantium Valentinum* habuerit, nec matrem *Lunam*, ſed Claudiam. Adde quod hooorum ſuorum obliturus non fuiſſet Conſtantius Chlorus Imp. ſi Monumentum eum habuiſſet auctorem.

Aliud monumentum.

Ibidem:

D. M.
AVR. VITALI
MIL. LEG. IIII. FL.
STIP. VII. VIXIT
AN. XV. AGENS
EXPEDITIONE
GERMANIAE. FL
AVIVS PROCL
VS MIL. LEG. SS.
SECVNDVS HERES
CONTVBERNALI
BENE MEREN. F. C.

Inſcriptionem hanc ex Lehmanno dedit REINESIUS, (*p*) quem conſulat Lector.

BADÆ MARCHICÆ.

§. CCLXIII.

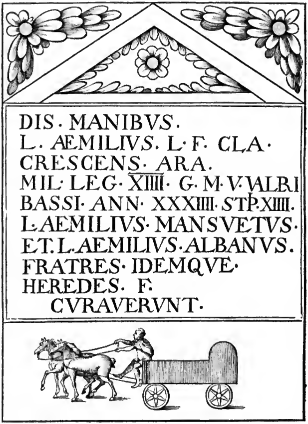
Badenſis Inſcriptio.

ALſaticis Inſcriptionibus, ex vicinia Trans-Rhenenſi nonnullas ſubjungo, quas in Argentoratenſis Diœceſeos finibus, ad fluviolum Oſam, detexi. Muro nimirum, qui Capucinorum Bada-Marchici oppidi hortum circumdat, ſepulcrales cippi duo inſerti ſunt, Militibus Romanis, quorum alter Legionarius, alter Cohortalis, dicati. Aræ formam habet uterque; quam Romani monumentis ſepulcralibus frequenter dare ſolebant,

(*p*) *Inſcript.* pag. 515. num. 14.

MONUM.

bant, quæ hinc etiam *Aræ* dicebantur; ſuper quibus cognati amicique annuis in feriis libationes peragerent. Qui Legionario dicatus eſt Cippus, Æmilio nempe Creſcenti, ejus ectypum, quod altero memorabilior, heic propono Lectori:

Lapis *L. Æmilio Creſcenti*, Militi Legionario, dicatus, duos pedes & totidem pollices longus, unum pedem & novem pollices latus eſt: pars ejus ſuperior encarpis ornata, inferiori currus quadrirotus oblongus, cui auriga duos equos agens inſidet, inſculptus eſt. Epigraphe, in medio poſita, ita declaratur: *Dis Manibus Lucius Æmilius Lucii filius, Claudia* tribu, *Creſcens*, *Ara* oppido ortus, *miles Legionis quartæ decimæ Geminæ Martiæ*, vel Minerviæ, *Victricis Valerianæ Baſſianæ*, *annorum triginta quatuor*, *ſtipendiorum quatuordecim*, *Lucius Æmilius Manſuetus & Lucius Æmilius Albanus Fratres idemque heredes fieri* vel faciundum *curaverunt.*

§. CCLXIV.

In Civitate ergo Aurelia Aquenſi, quæ hodie Bada Marchica, ſepultus fuit Æmilius Creſcens, atque à duobus gentilibus heredibusque ſuis Æmiliis fratribus, Monumentum hoc ſepulcrale accepit. *Aurelius* quidam *Creſcens miles*, in Ratisbonenſi apud GRUTERUM Explicatio Inſcriptionis.

MONUM.

GRUTERUM (*q*) Monumento occurrit. Crescens noster Romæ adscriptus fuit *Claudia* tribui, origine licet fuerit Arensis, sive ex oppido *Ara* oriundus. Non desunt Eruditi, qui vocem *Ara* in duas dissecant partes & cum insequente sigla MIL. *à rationibus militaribus* interpretantur. Nec interpretationi species vel auctoritas defuit, donec lapidem oculis ipse meis inspicerem, ubi non in eo tantum, sed & in altero ejusdem ætatis Marmore, quod eidem muro insertum, vocem ARA ita expressam reperi, ut nec divisio, nec interpunctatio ulla, locum in ea possit habere. Pro hac quoque lectione constantissime pugnat solers & acutus Marmorum indagator priscorum Cel. HAGENBUCHIUS. Quibus familiaris est Epigraphicus stylus, facile norunt, quam non infrequens fuerit, nominibus propriis nomen quoque subjungere patriæ. Ita *C. Julius Vettius Augusta Vindelicorum, miles Leg. VIII. Aug.* (*r*) *M. Julius Paternus Aquis Sextiis*; (*s*) *M. Aurelius M. F. Pap. Lucilius Poetovione.* (*t*)

Ara. *Ara* ergo fuit patria Crescentis, cujus nominis aliquot sub Romanis loca oppidaque occurrunt. *Ara Tutela* in Insula Cyrne, *Ara* Lugdunensis in Gallia, *Ara* Batavorum ad ostia Rheni, (*u*) & aliæ apud Hispanos, imo & passim in Asia, quas heic tangere nolo. In Germania sub Romanis floruere præsertim *Ara Ubiorum* & *Ara Flavia*. Priorem plerique interpretati sunt Bonnam, nonnulli ipsam Agrippinensem Coloniam, omnium optime illi, qui interpretantur Tuitium, (*w*) è regione Coloniæ, in ripa Germanica situm. Aras Flavias Ptolemæi (*x*) & Tabulæ Theodosianæ nonnulli ad *Nordlingam*, ad *Blabeuram* alii; plerique ad *Aurach* (*y*) Wurtenbergici Ducatus, super Nicrum, referendas existimant. Aræ hæ Flaviæ patria non fuerunt Crescentis, quod plurium numero semper signantur. Ara Lugdunensis vero, Ara Ubiorum, Ara Batavorum heic possent locum habere.

§. CCLXV.

Leg. XIIII. Crescens noster miles fuit LEG. XIIII. G. M. V. puta *Legionis XIIII. Geminæ Martiæ* vel *Minerviæ Victricis*; utroque enim & *Martiæ* & *Minerviæ* agnomine fuit ornata, uti testis uberrimus est HUBERTUS GOLTZIUS. (*z*) *Geminæ* nomen præter nostram XIIII. pluribus aliis Legionibus obtigit, scilicet IV. VI. VII. VIII. X. XI. XII. XIII. XVI. XVIII. XIX. XXIIII. XXVI. XXVII. XXXIII. XXXVI. XXXVII. XXXIIX. XL. XLIII. XLV. quibus omnibus hoc datum elogium est, vel quod successu temporis geminatæ, vel quod ab Augusto aliisve Impp. cæteris Legionibus, uti DIO (*a*) nos docet, mixtæ fuerunt. *Geminæ Martiæ Victricis* axiomate, præter nostram Legionem, ornata quoque fuit Legio IV. & XXIIII. (*b*) At Legio XII. *Gemina Minervia Victrix*, Legio XXXIV. simpliciter *Minervia Victrix*, appellabantur. Aliæ plures vel simplici epitheto *Victrix*, vel alio plerumque adjecto ornatæ, ut *Delmatica Victrix*, *Ælliana Victrix*, *Liciniana Victrix*, *Victorina Victrix*, *Dacica Victrix*, *Sarmatica Victrix*, *Germanica Victrix*, *Constantia Victrix*, *Primigenia Victrix*, quas partim apud ONUPHRIUM PANVINIUM, partim apud HUBERTUM GOLTZIUM videas.

Voces denique VALERI. BASSI. quod attinet, interpretarer eas *Valerianæ Bassianæ*: at refragatur Cel. HAGENBUCHIUS, inter siglam V. & VALERI. notam 7 (*Centuriæ*) ponendam, adeoque *Centuriæ Valerii Bassi*, adscriptum fuisse Crescentem, arbitratus, Reinesianæque Inscriptionis (*c*) auctoritate suffultus, quæ *Centuriam Valerii Bassini* memorat. Conjectura erudita, cui lubens accederem, nisi ipsa Lapidis prohibuisset inspectio, ubi non modo nullum notæ 7 unquam ibi insculptæ vestigium est, sed ne quidem spatium reliquum, ut ibi inseri potuisset; cum duorum V vicinia notam hanc omnino excludat. Nil ergo superest, quam ut ad Legionis XIIII. recurramus agnomina, quarum plura ex monumentis congessit GOLTZIUS, (*d*) ut *Achaica Felix*,

(*q*) *Inscript.* pag. 527. num. 2.
(*r*) GRUTER. *Inscript.* pag. 1025. num. 2.
(*s*) Idem ibidem pag. 548.
(*t*) Ibidem pag. 546. num. 6. Poetovio urbs Pannoniæ superioris Antonino. Hodie *Pettau* in Stiria.
(*u*) HADR. JUNIUS in *Batavia* Cap. X. pag. 116. & MENSO ALTINGIUS in *Notitia German. Infer. Antiq.* pag. 7.
(*w*) CLUVERIUS, MODIUS, BAUDRANDUS pro *Bonna* stant, nec refragatur plane CELLARIUS. PICHONIUS *ad Tacitum* ipsam Coloniam Agrippinensem nomine hoc insignitam existimat. HADR. JUNIUS vero in *Batavia*, & cum eo ABRAH. ORTELIUS, atque post hos Jo. EBERH. RAU in *Monumentis Vetust. German.* Lib. II. Cap. I. Tuitium, vel Divitense Munimentum, antiquitus *Aram* fuisse appellatam putant, quod vulgus hodie pronuntiat *Deutz*. Ubiorum hæc Ara in Lugdunensi lapide quoque Ara Agrippinensis vocatur, apud SPONIUM *Antiquité de la Ville de Lyon* Cap. VIII. pag. 191.
(*x*) Βωμοὶ Φλαούιοι.
(*y*) CELLARII *Geograph. Antiq.* Lib. II. Cap. VII. pag. 521.
(*z*) *Thesaur. Rei Antiquar.* pag. 154.
(*a*) Lib. LV. pag. 564.
(*b*) GRUTER. *Inscript.* Tom. II. pag. 1096. num. 6.
(*c*) REINESIUS *Inscriptionum* Class. I. Inscr. CCLXXIV. pag. 238.
(*d*) *Thesaur. Rei Antiquar.* pag. 153.

MONUM.

Felix, *Britannica*, *Gemina*, *Gemina Martia*, *Gemina Martia Victrix*, *Gemina Minervia Victrix*, *Gemina Severiana Germanica*, *Victorina Victrix*. His Monumeoti nostri Aquensis auctoritate *Valerianæ* & *Bassionæ* jam agnomina acceduot. Caracallæ nomen fuit *Bassiani*, cui *Aureliæ* quoque axioma eadem debet Civitas Aquensis, in qua Legio hæc præsidium tenuit.

§. CCLXVI.

Valeriæ vel *Valerianæ* agnomen vero num à Valerio Valeriano, Valerio Diocletiano, Valerio Maximiano, Valerin Constantio, Valerio Maximino, Valerio Severo, Valerio Constantino M. vel aliunde obtinuerit, nemo definiat. Quodsi Legio XX. agnominata fuit *Valeria*, & Legio XXIIII. *Valeriana*, uti HUBERTUS GOLTZIUS (*e*) ostendit, cur non ex his epithetis unum Legioni nostræ XIIII. contingere potuit; qoum plures Legiones eodem frequentius ornarentur epitheto? In Inscriptione apud GRUTERUM (*f*) Legioni XXIIII. eadem epitheta *Geminæ*, *Martiæ*, *Victricis* tribuuntur, quæ Legioni quoque nostræ XIIII. sunt indita. Præter agnomina hæc Legio XIIII. agoominata quoque fuit *Germanica* tempore Tib. Claudii Imp. uti duplex vetus Inscriptio nos docet; (*g*) item *Severiana*. (*h*) Agnomina alia.

Crescens noster XIIII. stipendia meruit. Stipendium æs militare denotat, quod semestre aut aonuum dabatur militibus. Inde ipsum quoque militiæ tempus, per quod miles stipendia meruit, designat. (*i*) Militaris ætas anno XVII. cœpit; vacationem à militia dabat annus XLV. completus; viginti stipendia absolvebant Veteranum: justa militia, quæ huc pertingeret; quæ transcenderet, injusta. (*k*) Crescens anno ætatis XX. stipendia cœpit mereri, & si VI. annos adhuc vixisset, inter Veteranos fuisset reputatus. Crescentis ætas.

Conditores Monumenti Crescentis nostri fuerunt Æmilii duo, ex eadem cum defuncto gente prognati atque fratres, *Mansuetus* alter cognomioe, alter *Albanus*. Utrumqne cngnomen, ut & Crescentis, vetustæ illi & nobilissimæ Æmiliorum genti ignotum. Hi nostri Æmilii ex libertino genere orti videntur. Ex eorum majoribus unus ab Æmilio quodam forsan rude donatus est. Inter Julios quidam fuit Mansuetus, in Vitellii & Vespasiani bello à filio cæsus io acie. (*l*)

§. CCLXVII.

In infima Saxi parte, quæ instar stylobatæ est, anaglypho opere auriga, vehiculo quatuor rotarum insidens, & equorum bigas agens, uti dictum, exsculptus est. Plaustrum militare, sarcinis gestandis destinatum, & in extremitate tectum, Græcis *τετράκυκλον ὄχημα*. Vehiculum birotum, sed brevius, in marmore quoque sepulcrali Medinmatricensi MEURISSIUS (*m*) exhibet. Quodsi CORRASIUM (*n*) aodimus, carrum hunc fuisse, dicendum est; docuit enim carrum ooo birotam, quod creduut plerique, sed quadrirotam fuisse, quia carri onus triplo majus fuit onere birotæ; (*o*) unde carri quoque magnitudinem triplo superasse magnitudinem birotæ, atque adeo quadrirotam fuisse, auguramur. Carrus ergo hic vel carrum (*p*) esse potuit ejusmodi formæ, cujus carri illi, quos Helvetii, ex patria sua in Galliam interiorem migraturi, construxerunt; quod genus vehiculi nec Romanum, nec Germanicum, sed Helveticum, hoc est, Gallicum; uti ipsum quoque nomen originis Celticæ fuit. Vehiculum.

Antequam Æmilii Crescentis Monumentum dimittam, alius cujusdam Æmilii, nnn ex eadem modo gente, sed & ex eodem oppido *Ara* exorti, & in eadem *Claudia* Tribu Romæ constituti, subjungo Epigraphen, quæ in vinea Carpensi Romæ extat: (*q*)

(*e*) *Thesaur. Rei Antiquariæ* pagg. 154. & sq.

(*f*) *Inscript.* Tom. II. pag. 1096. num. 6.

(*g*) Idem *Inscript.* Tom. I. pag. 447. num. 4. & pag. 492. num. 8.

(*h*) Idem Tom. I. pag. 385. num. 1.

(*i*) PUTEANUS *de Stipendio militari* Cap. XVI.

(*k*) GELLIUS Lib. X. Cap. XXVIII. MANUTIUS *de Legibus Romanis* Cap. XII. LYDIUS *de re militari* Cap. I. pag. 4. DEMPSTERUS *Paralip. ad Rosin.* Cap. X. pag. 712.

(*l*) TACITUS *Hist.* Lib. III. Cap. XXV.

(*m*) *Hist. des Eveques de Metz* pag. 9. Conf. SCHEFFERUS *de re vehiculari* Lib. II. Cap. XXVIII.

(*n*) *Miscellan.* Lib. III. Cap. XX.

(*o*) Birotæ onus fuit librarum ducentarum, carri vero sexcentarum, uti testatur Lex VIII. *Cod. Theodos.* collata cum Lege XLVII. ejusdem *Cod.* Tit. *de Cursu publico.*

(*p*) CÆSAR vocem in masculo genere adhibet, *de Bello Gall.* Lib. I. *Pro vallo carros objecerant.* In neutro HIRTIUS *de Bello Hispan.* Cap. VI.

(*q*) ONUPHR. PANVINIUS in *Commentariis Reip. Rom.* Lib. II. pag. 238. Edit. Wechel.

M. AEMILIO. M. F.
CL. NIGRO. ARA
MIL. FRVM. LEG. XXX. V. V.
F. C. H.

Patet hinc Cives Arenses Tribui Claudiæ omnes fuisse Romæ adscriptos, postquam Antoniniana Lege omnes Romano subjecti Imperio, adeoque & Arenses, sive in Gallico sive in Germanico, sive alio in solo situm fuerit oppidum eorum, jus Civitatis, & cum hoc jus Tribus Romanæ obtinuerunt. Julia Lege omnis Italia, & hinc quoque Transpadana, Romanæ Civitatis jus quum esset adepta, urbes ejus in varias Romæ distributæ tribus fuerunt; uti ex Epigrammatibus antiquis id indubie constat. Verona & Tergeste in Pobliliam; Ateste in Romitiam; Patavium & Brixia in Fabiam, Comum & Mediolanum in Oufentinam, Bergomum in Veturiam, erant relatæ. (r) Præter nostrum Æmilium Crescentem *L. Æmilius C. F. Crescentinus*, ut & *L . . . . Crescens*, nomine gentis eraso, in Marmoribus (s) legitur.

§. CCLXVIII.

Reburrinii Monumentum. Æmilii Crescentis sepulcrali Monumento aliud, eidem Capucinorum Badensium muro insertum, addimus, *Reburrinii* nempe *Candidi*, ex eodem *Arā* oppidō oriundi, eidemque Tribui Romanæ adscripti. Lapis fastigiatus est, duos cum dimidio pedes longus, sesquipedem latus, in superiore parte, ut præcedens, habens encarpos, cum subjecta inscriptione, cujus hic tenor:

L. REBVRRINIVS
L. F. CL. CANDIDVS
ARA. MIL. CH. XXVI
VoL. CRANICI. VIC
TRIS. (sic) STIP. XIII
H. F. C.

L. Reburrinius Lucii Filius, *Claudia* tribu, *Candidus*, *Ara* oriundus, *miles Cohortis XXVI. Voluntariorum*, *Cranicianæ victricis*, *stipendiorum XIII.* hic situs est, *heredes fieri curaverunt* Monumentum. Reburriniæ gentis, ad hanc diem ignotæ, notitiam huic Saxo debemus. *Reburria* pridem nota, *Reburrus* & *Reburrinus* apud Gruterum, (t) Muratorium, (u) Goriumque (x) occurrunt; sed nomina non gentilitia sunt. Reburrinius noster patriam, oppidum vel vicum *Aram*, Tribum vero *Claudiam* Romæ, cum Æmilio Crescente habuit communes.

§. CCLXIX.

Voluntarius. Adscriptus fuit Cohortali militiæ, *Cohorti* nempe XXVI. *Voluntariorum*. In Gruterianis Epigrammatibus (y) bis occurrit COH. XXXII. VOLVNT. Voluntarii in veteri jam militia dicti sunt, qui sponte militiæ nomen dederunt; (z) diversæ conditionis à Volonibus, qui bello Punico II. celebres erant: servi, pro dominis se pugnaturos, polliciti. (a) Antoninus Philosophus exemplum hoc imitatus, servos quoque ad militiam paravit, eosque *Voluntarios* exemplo Volonum appellavit, ut Julius Capitolinus (b) loquitur. Diversi plane generis classisque fuerunt Voluntarii illi, quorum Cohorti XXVI. Candidus noster fuit adscriptus. Apud Livium enim *Voluntarii* quoque sæpe nominantur liberi homines, qui quum vel propter ætatem, vel quod

(r) Onuphr. Panvinii *Antiquitates Veron.* Lib. II. Cap. XXXIII. pag. 87.
(s) Muratorii *Inscript.* Tom. III. pag. 1460. num. 5. & pag. 1394. num. 1.
(t) C. Julius Reburrinus. Gruter. *Inscript.* pag. 547. num. 4.
(u) Reburrinus Lapidarius. Murat. *Inscript.* Tom. IV. pag. 2046. num. 1.
(x) *Inscript. Florent.* pag. 129.
(y) *Inscript.* pag. 454. num. 8. & 9.
(z) Livius III. 57. XXIX. 1.
(a) Macrobius *Saturn.* I. 11. cui Festus in hac voce addatur. Ex Junioribus Coelius Rhodiginus *Antiq. Lection.* Lib. XXV. 23. Lazius *Commentar. Reipubl. Rom.* V. 3.
(b) In *Vita Antonini* Cap. XXI.

MONUM.

quod legitima ſtipendia confeciſſent, cogi non poſſent, ſponte militabant, DIONI Ἀνάκλητοι dicti, *Evocati* Latinis. Ita Secundus Claudius Auſpicalis *Cohortis X. Voluntariorum*; & *Cl. Artovius Pachymus, miles Veteranus in Cohorte XIII. Voluntariorum civium Romanorum*, apud REINESIUM (*c*) leguntur. Imo ibidem *Optius Tribunus Legionis I. Voluntariorum* occurrit.

§. CCLXX.

Cohortes in peditatas & equitatas diviſæ fuerunt. Reburrinius vero noſter quum *Miles* dicatur, ad peditatam referendus. *Militem* enim *Equiti* opponere ſolebant Latini; imo & exercitum equiti oppoſuerunt, quod priſca Romanorum diſciplina præcipuum fuit in pedite robur. (*d*) Conſtantiniano & ſequentibus ſeculis omnis in Equitatu fuit exercitus vis; unde *miles* voce tum intellectus eſt *eques*; quæ appellatio per medium deinceps ævum, ad noſtra usque tempora, duravit; quibus Equites qui ſunt, militaris ordinis eſſe dicuntur. Imo in nonnullis Cohortibus Voluntariorum pedites equitesque ſimul fuerunt. In Edicto enim Domitiani Cæſaris, Tabulæ æneæ inſculpto, quæ Salonæ eſt, legitur: *Peditibus & Equitibus, qui militant in Cohorte IV. Alpinorum & in VIII. Voluntariorum Civium Romanorum* &c. (*e*) Sequiore ævo Romani plerumque auxiliares copias vocant *Cohortes*; at quæ producimus Monumenta, Cohortes civium Rom. Voluntariorum aperte loquuntur. Cohortes.

Lapis noſter duabus modo literis CH. omiſſa nempe vocali o, Cohortem exprimit. *Cohors* enim *Chors*, *Cors*, promiſcue apud Veteres. Poſteriores formæ à ruſticis contractæ videntur. In Pinacotheca mea ſigillum æneum, literis ſemiextantibus ſculptum, quod Roma attuli, extat, cujus hoc ectypum:

FELIX·CH
ORS·PRIMA

§. CCLXXI.

Chors noſtra XXVI Voluntariorum duobus in Epigraphe ornatur elogiis, quorum poſterius, imo forſan utrumque, mendum habet fabrile: CRANICI. VICTRIS. Ita ſane Lapis nullis punctis, literis, nullove ſpatio interjectis; unde Cohortis XXVI. epitheta eſſe videntur. Exiſtimavi aliquando vocem CRANICI *Germaniciana* interpretandum eſſe. Potuit Cohors hæc aliquando ad Aſiæ flumen Granicum (C enim cum G ſæpe confunditur) rem fortiter geſſiſſe, atque inde *Graniciana* obtinuiſſe nomen. Cel. HAGENBUCHIUS vocem CRANICI in tres partes diſtrahendam, diſtractisque literis C. R. & ANICI ſiglam (ⲋ Centuriæ) interponendam in hunc modum arbitratur: C. R. ⲋ. ANICI. VICTORIS. Ad conjecturam hanc Gruterianus eum Lapis, ſupra prolatus, induxit, ubi *Voluntariorum Civium Romanorum* legimus expanſe. Granici.

Vox *Victris* pro *Victricis* poſita, uti *Ornamentis Sacerdotalis* pro Sacerdotalibus in Libertorum illo Columbario, quod GORIUS (*f*) edidit, legitur. *Qui* pro *cujus*, *quis* pro *Civis*, *felicitates* pro felicitatis, *primicinia* pro primigenia. Orthographicis mendis plenius vix ullibi Epigramma occurrit, quam illud Harmoniæ Rufinæ, quod in Muſeo Papenbrœckiano extat, & ex Archetypo Cl. OUDENDORPIUS (*g*) protulit. Quodſi Reburrinius vivus ſibi hoc Monumentum poſuiſſet, poſtremi verſus ſiglæ H. F. C. exponeres: *hoc fieri curavit*, *hoc faciendum curavit*. Quum autem alterum L. Æmilio Creſcenti ab hæredibus poſitum ſit, eadem quoque formula locum heic habeat, *Heredes fieri* vel *faciendum curaverunt*. Victrix.

§. CCLXXII.

Quodſi denique in Epitaphiorum Badenſium Chronologiam quoque inquirere lubeat, utrumque ejusdem præter propter ætatis fuiſſe cenſeo; id quod literarum character cæteræque circumſtantiæ indicant. Legio XIV. cui Creſcens adſcriptus, Britanniæ domitrix, nonniſi Civiliano bello ex Inſula hac in ſuperiorem eſt evocata Germaniam, Epitaphiorum Epocha.

 &

(*c*) *Inſcript.* Claſſ. VIII. num. 76. & 80.
(*d*) SCHELIUS in *Notis ad Hyginum* pag. 88.
(*e*) Ibidem pag. 87.
(*f*) Pag. 162. Edit. Venet.
(*g*) In *Deſcriptione Monumentor. Papenbroeck.* num. 50. pag. 41.

& Gallo Annio miſſa, Tacito (*b*) referente. Claudii Civilis turbæ vero in Vitellisna & Veſpaſianea jam inciderant tempora, unde Marmoris hujus Epocha Veſpaſianeis temporibus haud dubie debet eſſe poſterior. Et Creſcens & Reburrinius, uterque Arenſis, jure Tribus Romanæ gaviſi, adeoque reputati ſunt Cives Romani. Ara oppidum, patria eorum, quum vel in Gallia, vel in Germanica Rheni ora, ſitum fuiſſe videatur, Antoninus autem Baſſianus jus Civitatis Romanæ primus omnibus Imperii Rom. conceſſerit incolis, haud abſonum eſt credere, nonniſi poſt Caracalliana tempora, ſive poſt ſeculi III. initium, Epitaphia hæc poſita eſſe. Trans-Rhenana in tractibus, Rheno Alſatiæque vicinis, quæ novimus, Monumenta, ita comparata ſunt omnia, ut nullum eorum Tiberiano ævo antiquius, nullum Conſtantiniano poſterius eſſe queat; qood ipſo hoc temporis intervallo limitem illum Trans-Rhenanum Romani poſſederant. Poſt Conſtantinum enim nonniſi temporariam Caſtellorum quorundam, hinc inde exſtructorum, poſſeſſionem obtinere potuerunt; ut ex Juliani & Valentiniani I. rebus in ora hac geſtis, didicimos.

§. CCLXXIII.

Inſcriptiones aliæ.

Badenſibus his Epigraphis alias duas, quæ ibidem olim extiterunt, ex Beyellio (*i*) ſubjungo; ſingulare licet nihil contineant: in tanta enim veterum Monumentorum in his oris penuria nullius non fragmenti habenda eſt ratio.

D. M.
GABRIEL AIMTONIVS
GIAMTVS. GIMATVS
PATER. P. O. S. I. T

Item alia

D. M.
GNORIA. FAA. BIIIAN. XXXX.
GNORIVS. P. P. I. MIGENIVS.
VX. LIVI.

Quam infelix Monumentorum exſcriptor Beyellius fuerit, ex ſpeciminibus bis patet; quæ antiquitatis cognitioni vel leviter imbutus deſcripſiſſet diligentius. Id facile liquet, *Giamnos* prioris, & *Gnorium Primigenium* poſterioris Monumenti extitiſſe Auctores. *Gnoria* provincialis gens nonniſi in Epigrammate Badenſi; *Giamia* vero in Badenſi altera & Divodurenſi Mediomatricorum occurrunt. (*k*)

CAPUT XIX.

NUMMI ALSATICI CELTICO-ROMANI.

§. CCLXXIV.

Nummi Periodi Celticæ.

MOnumentorum Alſaticorum ſeriem claudunt Numiſmata. Ob ſterilitatem argumentum hoc in Celtica præterivi Periodo, quam nunc Romanæ conjungo. In utraque nihil certi, quo res Alſaticæ lumen accipiant. Itaque falſæ aliorum opiniones confutandæ potius, quam vera rerum documenta nobis occurrunt. Claudius Bouterouë (*l*) Gallicos, quorum plures producit, nummos ad periodum Celticam refert. Othonem Sperlingium (*m*) contra ſi audias, omnes, quos Bouterouëus Epocha Romana antiquiores exiſtimat, nummi nonniſi ad Romanorum, in Gallia dominantium, referenda ſunt tempora. "Nullum plane (inquit,) obſervavi nummum, „ qui non Romanis debeatur, illorumque coloniis in Galliam deductis, aut illorum „ auctoritati, jus monetæ Gallis quæ conceſſit. Sub illorum auſpiciis Eburovices Aulerci,

(*b*) *Hiſtor.* Lib. II. Cap. XI.

(*i*) Apud Barthium, *Adverſarior.* Lib. LII. Cap. I. pag. 2429.

(*k*) Meurisse *Hiſt. des Eveques de Metz* pag. 11.

(*l*) *Recherches Curieuſes des Monnoyes de France.*

(*m*) In Libro ejus *de Nummis non cuſis* Cap. XXXVII. pag. 255.

Aulerci, Dornacus, Rauraci &c. memoriæ, tanquam Numinum gentis, nummos „ suos ediderant, & dicarunt. Ab illis temporibus, quando Galli Romanam maje- „ statem comiter conservare cœperant, hi nummi sunt deducendi.

Germani caruerunt nummis: Tacitus (n) eos, qui Rheno sunt proximi atque vino mercantur, nummos cognovisse scribit; quos à Gallis vel à Romanis in Gallia acceperant. Nihil tamen inde pro temporibus Gallorum ante Romanos, atque adeo pro Celticis nummis, concludas. Hi quidem apud Gallos cudi potuerunt, in Gallia veteri licet non effoderetur argentum. Ex altera enim parte quoque novimus, obliquis fluviorum decursibus, multa auri ramenta in montibus Gallicis fuisse abrupta, unde armillas, torques, annulos prisci confecerint Galli: utrumque ex Diodoro (o) addiscimus. Ornamenta ex auro parare si Galli noverunt, aureos quoque nummos potuissent procudere.

§. CCLXXV.

Sed jam ad rem ipsam accedendum est propios. Numismata Galliæ vetera, quæ Bouteroueus, Paulus Petavius, (p) Jac. Chifletius, (q) Montefalconius, (r) aliique proferunt, vel literata, vel illiterata sunt. Literata Latinos characteres exhibent. Gallis veteribus aut Celticæ, aut Græcæ literæ usitatæ fuerunt, quod Græci coloni Galliæ australis oram fere omnem tenuerant. Tabulæ, quas Julius Cæsar in Helvetiorum castris invenerat, literis Græcis conscriptæ fuerunt; (s) Helvetii autem referebantur ad Celtas. Arguimus hinc, Gallicos nummos, Latinis characteribus notatos, non ex Celtica, sed ex Romana Gallorum Periodo superesse. Marcellus, (t) Francicæ Historiæ collector industrius, ubi veteris Galliæ fata recenset, quatuor nummos, quos Celticos reputat, in medium producit, quorum tres in antica caput galeatum, duo in postica equum decurrentem exprimunt. Priorem Caletibus populis adscribit, quod retro equum Græcis literis ΚΑΛΕ legitur: postremum attribuit Rauracis, literas vetustate detritas, quæ ante caput (quod Veneris esse videtur) leguntur, RARA vel RVRA exhibere decernens. In postica effreni currentique equo nomen IVLIO subjicitur. Eandem, quam ex Bouteroueo (u) Marcellus hauserat, sententiam Sigebertus Havercampus (x) secutus est, nummulum hunc argenteum vel ad Rauracos, vel ad Raraurium, prope Pictavienses, posse spectare. Nummum istum olim quoque possederat Paulus Petavius, in Francorum Curia Senator, ac in Libello rarissimo, quo antiquaria ejus supellex æri incisa exhibetur, (y) protulit. Ex Gaza hac Nicolaus Peirescius Codici Ms. qui in Illustris Bozei Librorum Thesauro nunc reperitur, ectypon ejus inseruit. Sed & inter Numismatica cimelia Dn. de Cleves Lutetiæ nummus similis extat, in quo legitur: DVRAT. uti Abbas Bartholomæus, Academiæ Inscript. socius, literis mihi nuper perscripsit. Ex diversis delineationibus hujus nummi inferimus, eos nummum haud recte intuitos esse, qui *Rauracos* nobis ex illo obtrudunt; quum & Petavianum, & Peirescianum ectypa, & Clevianum archetypum aperte repugnent, *Rauracosque* excludant. Nomen IVLIO, quod in postica legitur, Romana quoque Galliæ tempora indicat, nummumque adeo à Celtica plane relegat Periodo. Havercampus nomen hoc ad oppidum Juliobonam referens, eo ipso ex Celtica nummum ætate excludit; hujus enim & Augustobonæ nomina sub Julio & Augusto sunt orta. Nummi ficti Rauracorum.

§. CCLXXVI.

A Rauracis progrediendum ad Sequanos. Apud hos seculo superiore aurei argenteique nummi numero plures è terræ Sequanicæ sinu in apricum prolati sunt, quos Sequano-Celticos esse arbitratur Chifletius, eo quod plerique equo signati; equitatus autem præ cæteris Gallis Sequanos polluisse, alibi (z) dictum. Nec ego nummos hos abjudico Sequanis; at Gallica nomina *Cantorix*, *Acos*, *Ausero*, *Durnorex*, (a) literis Sequanorum.

Romanis

(n) *German.* Cap. V.

(o) Diodorus Siculus Lib. V. Cap. XXVII. pag. 304.

(p) *Antiquariæ supellectilis Portiuncula.*

(q) *Vesontion.* Part. I. Cap. I. pag. 7.

(r) *Antiquité Expliquée* Tom. III. Part. I. pag. 88. Tab. LII.

(s) Cæsar *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XXIX.

(t) Guillaume Marcel, *Hist. de l'origine & du progrès de la Monarchie Françoise* &c. Tom. I. pag. 66.

(u) §. XXX. pag. 47.

(x) In *Notis ad Paul. Orosii Histor.* Lib. VI. Cap. VII. pag. 387.

(y) Vide Libri hujus Tab. II. Nummor. argenteor. serie V. num. 1. liber à me supra laudatus, pag. 489.

(z) Period. Celt. pag. 67.

(a) Similes quoque nummi iisdem insigniti nominibus, in *Petaviana supellectile antiquaria* occurrunt Tab. II. Argenteor.

Romanis expressa, Romanum Galliæ ævum annuntiant. Nummus, in eadem serie conspicuus, Q. DOCI. id satis confirmat: *Quintus Docius* enim Celtici usus nomen noo fuit. In omnibus his Gallicis nummis capita absque barbis occurrunt, quas olim aluisse Gallos, non multum licet eas demitterent, osteodi jam alibi. (*b*) Illi ergo soli ad Celticum ævum pertinere videntur nummi, qui illiterati, rudis & barbari plane sunt operis, ex plumbo, stanno, ære mixtis constantes, quæ inconditum & informe quid sapiunt. Belgæ, qui ex Gallia in maritimas Insulæ Britannicæ oras, ante Divi Cæsaris tempora, migraverant, ære aut taleis ferreis, ad certum pondus examinatis, utebantur pro nummo; (*c*) nummique adeo signati apud eos non usitati fuerunt. Celtas autem eos, qui Græcis Galliæ australis Coloniis viciniores erant, usum nummorum ante reliquos Gallos noscere cœpisse, verisimile est.

§. CCLXXVII.

Romanorum nummi.

Sed, missa jam Periodo Celtica, Gallici quidam nummi, Romanis in Gallia imperantibus cusi, qui Rauracos & Mediomatricos respiciunt, examinandi sunt paucis. Tiberianus ab HUBERTO GOLTZIO (*d*) producitur nummus, in quo *Coloniæ Aug. Raur.* (*e*) mentionem fieri pertendit. Nummus præcipuis Europæ, quæ novimus, Numophylaciis, ignotus, sola Goltzii fide, nonnumquam dubia, nititur, qui nec ectypum, nec descriptionem ejus exhibuit; imo inter Tiberiana Numismata, quæ lance satura edidit, plane omisit. Verisimilis hinc conjectura HARDUINI, (*f*) Goltzium, quum in Tiberiano nummo siglas C. A. R. vidisset, Coloniam Aug. Rauricam inde exsculpsisse, quum & *Col. Astam Regiam*, vel aliud quid, inde exsculpere potuisset. Sed & Mediomatricorum nummus in Museo Jesuitarum Collegii Ludovici M. Lutetiæ extat, atque ab HARDUINO (*g*) in lucem prolatus est, in quo MEDIOMA. aperte distincteque legitur; qui idem nummus, æneo minimæ formæ similis, cum Epigraphe MEDIO. in instructissimo Numophylacio Dn. PELLERIN, Lutetiæ anecdotus visitur, in cujus antica caput galeatum, in postica vero Eques, à dextra versus sinistram decurrens, uti Vir Cl. Abbas BARTHOLOMÆUS, suis ad me literis perscribit. Uterque nummus antiquitatis haud dubiæ, primis Æræ Christ. seculis cusus videtur. MEDIOBARBUS (*h*) siglas alias, ut MDOB. MDPS. quæ in Nummis occurrunt, Harduino anctore inductus, ita interpretatur: *Mediomatrici obtulere*, & *Mediomatrici Patrono suo*: idem, qui siglas LVCPS. *Lugdunenses Civitates Patrono suo*, (*i*) exponit. Ex eadem schula altera illa de Mediomatricis interpretatio, apud Mediobarbum, prodiit.

Uti vero monetariam officinam apud Treviros extitisse, præsertim, quum tertio quartoque seculis urbs illa plurium Imperatorum sedes fuisset, tot nobis indicant nummi, ita & numismatum, quæ protulimus, fide apud Mediomatricos officinam viguisse credimus; quod nummi, quos produximus, ad aliam gentem, quam ad *Mediomatricos*, referri non possunt. In Colonia Rauracorum vero, vel etiam Argeotouariæ, Helveti, Argentorati, Brocomagi, Fabricas quoque à Romanis institutas fuisse, oullo nobis indicio patet. Armorum omnium fabrica, Argentorati florens, cum monetaria officina nihil habuit commune. Nec Augusta Rauracorum & Argentoratus jus monetandi adeptæ sunt, quod illa Colonia, hæc Municipium fuit. Monetæ, in coloniis, municipiis ac liberis civitatibus, signandæ jus ab Imperatoribus concessum est; id quod expressa in pluribus oummis facultas arguit: *Indulgentia Augusti*, *permissu Augusti*. (*k*) Hoc tamen jus omnibus deinceps coloniis & provinciis, si Ægyptum exceperis, à Claudio vel Aureliano abrogatum, quod ab eo tempore nulli amplius coloniarum nummi & cum urbium Græcarum nomine occurrunt. (*l*)

§. CCLXXVIII.

(*b*) Period. Celt. pag. 63.

(*c*) CÆSAR. *de Bello Gall.* Lib. V. Cap. XII. Locus vexatus, & Codicum variatione corruptus, id tamen indicat aperte, Gallos Belgas, eorumque Colonias in Britannia stabilitas, non usos esse nummo, sed æs ferrumne, ad certum pondus examinatum, instituisse pro oummo.

(*d*) *Thesaur. Rei Antiquar.* pag. 237.

(*e*) Vide quæ in Geographicis superius §. XLIX. pag. 150.

(*f*) *Nummi Antiqui Populorum & Urbium illustrati*; Operum ejus Selector. pag. 143.

(*g*) Lib. cit. pag. 104. unde MEDIOBARBUS novæ editioni *Thesauri* eundem inseruit, ita tamen, ut MEDIOMAT. poneret, pag. 588.

(*h*) *Numism. Imp. Rom.* pag. 588. Edit. auct.

(*i*) Vid. JOBERT *science des Medailles* cum *Notis* BIMARD DE LA BASTIE Tom. I. pag. 177.

(*k*) SEGUINI *Selecta Num.* pag. 114. VAILLANT in *Nummis Coloniar.* sub Domitiano aliisque. EZECH. SPANHEMIUS *de Præstantia & Usu Numismatum Antiq.* Tom. II pag. 169.

(*l*) VAILLANT *Numm. Colon.* pag. 352.

§. CCLXXVIII.

Munus signandæ pecuniæ.

Signandæ pecuniæ munus quod attinet, illud primitus apud Triumviros, Quatuorviros monetales, inde penes Procuratores monetarum extitisse novimus, qui è nutu Comitis sacrarum Largitionum pendebant, ejusdemque auctoritate pecuniam signari curabant. AMMIANUS (*m*) eos *monetæ Præpositos* vocat. Sequiore hoc ævo in nummis invaluit formula *Moneta Augusti*, vel *Augustorum*, vel *Augustorum & Cæsarum nostrorum* &c.

Officinæ.

Tom in infima parte nummi siglæ, monetariam officinam quæ designant, frequentes: S T. *Signata Treviris*, P T. *Percussa Treviris*, S M T R. *Signata moneta Treviris*. S M T R S. *Sacra moneta Treviris signata.* &c. ipsius quoque Monetarii, vel etiam officinæ primæ, secundæ &c. addita nota subinde. S M K A. Signata moneta Karthagine. S M S I S C. Signata moneta Sisciæ. S M N A. Signata moneta nova Antiochiæ. S M A Q. Signata moneta Aquilejæ. Siglas S. M. A. eodem quis jure interpretaretur *signata moneta Argentorati*, quo Goltzius C. A. R. *Col. Aug. Raur.* interpretatus est. Quum autem nec Notitia Imperii, nec alius illius ætatis testis idoneus, monetariæ officinæ, ad oram hanc Rhenensem stabilitæ, ullibi mentionem reliquerit, certi quid statuere non licet. Imo si siglæ S M A R. quoque exponendæ essent, ad *Arelatensem* urbem non minus, quam ad *Argentoratensem*, illæ possent referri. Verbum de *Brocomago* addo. Apud BOUTEROUEUM (*n*) enim Nummus quoque argenteus extat; in cujus adversa parte caput, cum galea alata, cui nomen BRICO præfigitur. Nummum hunc addo, quod nonnemini *Brocomagus* nostra in eo designata posset videri; quæ quidem à PTOLEMÆO *Brencomagus*, à nullo autem Scriptore *Bricomagus* appellata.

§. CCLXXIX.

Nomina Gallorum.

Orgetorigis Helvetii me admonent ea, quæ huc usque disserui. Suspectus olim mihi nummus argenteus fuerat, quem ex eodem BOUTEROUEO (*o*) in suis *ad Orosium Notis* (*p*) protulit SIGEBERTUS HAVERCAMPUS, ubi equo currenti circumscribitur ORCITIRIX. In mea me sententia firmaverat Vir Doctus, cui in definiendis hujus generis rebus ego plurimum defero. Accuratius tamen rei quum instituissem examen, duos hujus nummi archetypos Lutetiæ, alterum in Nummophylacio Regio, alterum in Cleviano, extare comperior. Hi quum omni suspicione careant, atque Bouterroueano sint omnino conformes, meliora jam edoctus, sententiam me mutasse profiteor; Helvetiæque adeo veterem principis sui civis memoriam, à Divo JULIO (*q*) celebratam, pluribus nummis resurgentem jam gratulor.

Dumnorix, Divitiaci frater, CÆSARI (*r*) quoque memoratus, qui eodem tempore apud Æduos, quo apud Helvetios Orgetorix, principatum tenuerat, in simili, ubi DVRNOREX, (*s*) fortassis occurrit. Nostrum interesset, Catamantaledis, vel filii ejus Castici, renovari memoriam, quod in Sequanorum Civitate, cujus partem Alsatia superior constituit, prior obtinuerat, alter affectaverat Regnum. (*t*)

CAPUT XX.

MONUMENTA EXTERA
ALSATIÆ ILLATA.

§. CCLXXX.

Monumenta extera.

AMicorum, quibus plurimum defero, consilia induxerunt me, ut Alsaticis Monumentis extera, in Alsatiam à me allata, subjungerem, quorum pleraque nondum typis exscripta, An. MDCCXXVII. Romæ quum versarer, detecta; quibus Neapolitanum & Polonio-Hungaricum addo.

Inter

(*m*) Lib. XXVIII. Cap. I.
(*n*) §. XXXVIII. pag. 52.
(*o*) Pag. 51.
(*p*) Ad Lib. VI. Cap. VII. pag. 386.
(*q*) *Bello Gall.* Lib. I. Cap. II. III. IV. & XXVI. Adi Illustr. BOCHATI *Commentar. Hist. Vet. Helvet.* *Gallice* editos, Tom. I. pag. 584. sqq.
(*r*) Idem Cap. III. IX. XVIII. & Lib. V. Cap. VI. VII.
(*s*) Apud PETAVIUM & CHIFFLETIUM locis alleg.
(*t*) CÆSAR Lib. I. Cap. III.

MONUM.

I. Inſcriptio Græca.

Inter Romana mea Marmora oblonga ſunt tria Græca, quorum primum, Tabula, unum pedem octo pollices longa, & octo pollices lata, in qua leguntur verſus hi quatuor:

ϹΩΦΡΟΝΑΚΡΗϹΚΕΝΤΕΙΝΑΝΕΧΩΝΤΑΦΟϹΕΝΘΑΔΕΚΕΥΘΩ
ΤΗΝΠΑϹΗϹΑΡΕΤΗϹΚΥΔΟϹΕΝΕΝΚΑΜΕΝΗΝ
ΗΤΙϹΕΝΙΖΩΟΙϹΙΝΟΚΩϹΑΝΕΤΕΛΛΕΝΕΩΟϹ
ΝΥΝΔΥΝΕΙΔΥΠΟΙΓΗΝΕϹΠΕΡΟϹΕΝΦΘΙΜΕΝΟΙϹ

Cl. Hagenbuchius eos ita in ſermonem tranſtulit Latinum:

Heic Creſcentinam tumulus recondo modeſtam,
Laudem virtutis quæ tulit omnimodæ.
Non magis in vivis illuxit Lucifer, ac nunc
Occidit infernis Heſperus ipſa locis.

Titulo huic metrico ſimiles ex antiquitate ſuperſunt non pauci; quorum ſegetem *Anthologia Græca*, (u) Ferretius, (x) Brouuerus, (y) Fleetuuoodus, (z) Gorius, (a) Muratorius, (b) Leichius, (c) aliique in lucem protulerunt. In Tabula noſtra Ε & Σ, epſilon & ſigma, ſemper rotunda ſunt, ſecundum inductam recens formam Latinam, nullibi quadra veteri Σ vel Ε exhibetur. Latina hæc forma in Occidentalis Imperii marmoribus à primo Monarchiæ Romanæ tempore cœpit uſitari, quod uno ductu facile exarata conſonæ Latinæ C aſſimilaretur. Græci autem ipſi veteris uſus tenaciores fuerunt ad ſeculum usque quintum, quo in ipſis marmoribus orientalibus priſca etiam forma rareſcere cœpit. (d) Sed & Ω, ſeculo quinto, ante Chriſtianam Æram, præter propter inductum, antea per O ſimpliciter ſcriptum, in marmore noſtro exhibetur; prouti in Nummis & Lapidibus ab Imperio Auguſti, & in Codicibus pingitur.

§. CCLXXXI.

(u) *Epigrammatum Græcorum* Libri VII. Henr. Stephani, Brodei, Obsopoei, *Scholiis* illuſtrata.

(x) *Muſæ Lapidariæ in marmoribus Carmina*, ſed nonniſi Latina.

(y) *Antiquitatum Trevirenſium Proparaſceve* pag. 63. ubi: ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΕΥΣΕΒΙΑ &c.

(z) *Sylloge Inſcript.* pag. 213. hæc habet: ΣΩΦΡΟΝΑ ΣΕΜΝΗΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ &c.

(a) *Inſcript. Florent.* Tom. I. pag. 119. ubi ſimilis Epigraphe duobus diſtichis, quæ in Hortis Corſinianis. Item pag. 425. ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΙΩΝ ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΜΑΙ.

(b) *Theſaur. Nov. Inſcriptionum* paſſim.

(c) *Sepulcralia Carmina* ex Anthologia Mſ. Græcorum Epigrammatum delecta.

(d) Montfaucon *Palæographia Græca* Lib. II. Cap. VI. pag. 153.

MONUM.

§. CCLXXXI.

Crescentinæ Epigramma Græco-metricum excipit simile, puero Heliopæ positum. *II. Inscriptio.*

ΕΝΘΑΔΕΚΕΙΜΕΒΡΕΦΟΣ
ΚΟΙΝΟΥΒΙΟΤΟΙΟΑΜΟΙ
ΡΟΣ ΗΔΙΣΤΟΥΠΑΤΕΡΟΣ
ΚΑΙΜΗΤΕΡΟΣΕΥΜΟΡΦΙΗΣ
ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΝΔΙΕΤΕΣ ΘΕΩ
ΜΕΜΕΛΗΜΕΝΟΝΗΔΥ ΗΛΙ
ΟΠΑΙΣΛΥΠΩΝΓΛΥΚΕΡΟΥΣ
ΧΡΗΣΤΟΥΣΤΕΤΟΚΗΑΣ
Θ Ο Τ Κ Ν

Latine.

HIC JACET INFANS,
COMMUNIS VICTUS EXSORS;
AMANTISSIMI PATRIS
ET MATRIS PERPULCRAE
PRIMOGENITUS, BIMULUS, DEO
QUI CURAE ERAT DULCIS, SOLIS
FILIUS, RELINQUENS POST SE SUAVES
PROBOSQUE PARENTES,
DEI FILIUS.

MONUM.

Κειμι, pro Κείμενόν ἐςι. βιοτοιο, Jonice pro βιότυ. Ευμορφιης, Ionice pro εὐμορφίας. Τοκηας, Attice pro Ἰωνέας, quod Ionum est. *Helopes*, pueruli anonymi potuit extitisse elogium, indicans, eum omni numero absolutum ac perfectum fuisse, *folis puerum*. Potuit etiam, quod verisimilius, ipsum pueruli nostri nomen fuisse, uti in Maffejano marmore (*e*) *Chrysopes* aureus puer, occurrit. Versus ultimi siglæ numerales si essent, annum DCCCCLXX. ΤεΚΝογονίας illis exprimi crederes, si Marmoris ætatem ad seculum X. Æræ Christianæ, sive *Filii Dei Nati*, rejicere deprimereve liceret. Si vero ad pueruli epitheta, quod verius est, referendæ sunt siglæ, excudere inde poteris ΘεΟ ΤεΚοΝ vel ΘεΟυ ΤεΚνοΝ, quæ formula ad versus tertii verba, θεῷ μεμελημένον, quoque posset respicere: posset tamen etiam Christianismi indicium esse, patefacereque, puerum accepisse baptismum. Io hac posteriore sententia Cl. HAGENBUCHIUS, Professor Tigurinus, à me supra laudatus, in Literis suis ad me datis acquiescit. Sed & patris matrisque nomina siglis his exprimi, credere quis posset. In simili apud Florentinos tabula, (*f*) quam Cyrillus Cleophoro filio posuit, Parcas triennem puerum sibi abstulisse conqueritur pater.

§. CCLXXXII.

III. Inscriptio. Tertia, quam offero, Tabella Græca brevis atque exigua, nihil nisi nomen *Marci Julii Kolarbasis* prodit.

Sepulcrale, an aliud hominis monumentum fuerit, non divino. Amplis. HERBSTERUS, Ser. Marchioni Bada-Durlacensi à Consiliis Aulicis, hoc mihi marmor attulit Roma.

§. CCLXXXIII.

IV. Inscriptio. Prope portam Capenam Romæ, hodie S. Sebastiani, in lævo latere Appiæ Viæ supra modicum clivum, erutum fuit An. MDCCXXVI. sepulcrale Conditorium, sive *Columbarium*, in quo tituli quidam absidibus affixi, quos inter hic erat:

Q. GAVIVS ARMONIVS
LOC. SCAENICORVM
VIXIT. ANNIS. XXIIII. M. VI

Singularis & publica luce digna Inscriptio, quam, in manibus meis quum jam esset, Commentariolo illustravit DOMINICUS GEORGIUS, (*g*) Emin. Cardinali IMPERIALI tum à Bibliotheca, variis scriptis in publicum editis Reipublicæ Literariæ notus. Gens, ex qua Q. Gavius Armonius noster, Locator scænicorum, ortus, gens fuit vetusta & nobilis Romæ. (*h*) Gavius Maximus, Præfectus Prætorio sub Antonino Pio, ex Julio Capitolino innotuit. L. Gavius apud CICERONEM (*i*) memoratur. Nullibi tamen gens hæc, quam in Etruriæ urbibus, frequentior; Florentiæ præsertim, Cortonæ, Sestini, Clusii, Volaterris; quod tituli, apud GORIUM (*k*) superstites, probant; inter quos *Q. Gavius Clemens*, Civis Clusinus, Evocatus Augusti, officium *à questionibus* gessit. Volaterris in M. Annæi Longini, histrionis, Titulo memoria *C. Gavii Primigenii* legitur. (*l*)

§. CCLXXXIV.

(*e*) MAFFEJI *Verona Illustrata* Tom. I. num. 39. pag. 18. Item in *Museo Veronensi* CXIII. MURATORII *Inscript.* pag. 359.

(*f*) Apud GORIUM *Inscript. Florent.* pag. 421.

(*g*) Diatribæ rubrum est: *Antiquæ Inscriptionis Explanatio, in qua de Locatoribus Scenicorum, Montefalisco*, 1727. 8vo. In fine Inscriptiones aliæ quædam, ex eodem Columbario eductæ, subjunguntur.

(*h*) PANVINIUS *Antiquitatum Veronens.* pag. 97.

(*i*) *Epist. ad Atticum* Lib. VI. Epist. I.

(*k*) *Inscription. Flor.* Tom. I. pag. 448. Tom. II. pag. 372. 410. 412.

(*l*) Idem Lib. cit. Tom. II. pag. 177.

MONUM.

§. CCLXXXIV.

Roma plena fuit hiſtrionum, quorum pleroſque ex Hetruria prodiiſſe novimus. Non mirum ergo, ſi & *Locator Scænicorum* Romæ fuit Etruſcus. Locatores hi, conſtituta mercede, cum Ædilibus, ad quos ut plurimum cura & impenſæ ludorum theatralium pertinebant, aut cum Ludorum editoribus, corpus hiſtrionum pro ludis faciendis locabant. De Locatoribus his ne verbum quidem Lipsius, (*m*) Jul. Cæsar Bulengerus, (*n*) aliique, qui de Theatris egerunt. Ludi ſcenici primum inſtituti ſunt Romæ An. Urb. CCCXC. quorum profuſas impenſas Livius (*o*) ſuo tempore damnat. *Scænicos* pro hiſtrionibus vel ſcænicis actoribus in Inſcriptione noſtra ſumi, quis dubitaret? Ita quoque Cicero (*p*) ſæpe, qui eos alicubi (*q*) *artifices ſcenicos* vocat. *Scænica* pro rebus, ad theatrum pertinentibus, heic quoque intelligi poſſent; prior tamen ſenſus, tanquam primarius, merito præfertur. Apud Gorium (*r*) *Publius Cornelius Philomuſus Pictor Scænarius idemque Redemptor* legitur. Orthographia hæc Marmoris Florentini, cum noſtro pluribusque aliis conſentiens, facit, ut Græcæ analogiam originis, qua *ſcena* absque diphthongo ſcribi deberet, apud Romanos uſu ſæpe neglectam judicemus. Locator ſcænicorum.

§. CCLXXXV.

Gavio ſuccedat *Antonius Baſſus*, cui Romæ poſitus erat hic titulus; urnulæ marmoreæ, oſſiculis & cineribus plenæ, inſculptus operculo: V. Antonius Baſſus.

D. M.
Q. ANTONIVS. BASSVS
FEC. C. DO MIO
COGI TATO
AVONCVLO. SVO. B. M
VIX. AN. LVIII.

Q. Antonius Baſſus titulum ſepulcralem *fecit C. Domio Cogitato*, *Avonculo ſuo bene merenti*, qui *vixit annis* LVIII. Et Antooius Baſſus, & Domius Cogitatus, mediocris conditionis homines fuerunt, id quod ex Epigraphe & ex urnæ conditione intelligimus. Hæc ſimplex & quadrata fuit, ſingulaque ejus latera nonniſi pedis unius; oſſa non ollæ minori iodita, quæ in urna repooeretur majore, ſed marmorea mediocris urna oſſium cuſtodivit reliquias. *Antonia* gens celebris, at ignota eſt *Domia*. *Baſſos* quoque plurima Marmora produnt, pauciora *Cogitatos*. *Baſſi* in Aurelia, Aufidia, Betiliena, (*s*) Cæcilia, Cæſia, Cejonia, Ceſellia, Calphurnia, Galbia, Julia, Junia, Licinia, Lucilia, Pomponia, Saleja, Ventidia, gentibus Romanis occurrunt, (*t*) in Antonia vero Baſſum huc usque noo reperi.

(*m*) *De Amphitheatro.*
(*n*) *De Theatro.*
(*o*) Lib. VII. Cap. XI.
(*p*) *De Officiis* Lib. I. Cap. XXXIII. & XXXV.
(*q*) *Orat. pro Archia Poeta*, Cap. V.
(*r*) *Inſcript. Florent.* Tom. I. pag. 391. Similem vide apud Fabretum in *Inſcript.* Cap. II. pag. 78. num. 90. quam etiam Mabillonius in *Itinere Italico* producit.
(*s*) Nummum æneum, in cujus antica *P. Betilienus Baſſus*, exhibet Vaillant in *Nummis Famil.* Tom. I. pag. 176.
(*t*) Glandorpii *Onomaſticon Romanorum* in nominibus his.

§. CCLXXXVI.

Excavatio

Excavatio, in operculi & Epigraphes medio facta, sistit excavatum craterem, cum uno foramine subtus; in aliis quandoque tria, quinque vel septem, observavi foramina, sed nunquam numero æquali. Inserviebant parentalibus anniversariis, vel in feriis mortuorum, aut quotiescunque cineres sacrificiis aut libationibus respergere, (*u*) unguentisve perfundere, voluerant: forsan & ad flores excipiendos, quibus defunctorum animas delectari putarunt, ut in urna ver esset perpetuum. (*x*) Unde & corollis ornatæ sæpius sepulcrales Epigraphæ. Apud EURIPIDEM in *Oreste* (*y*) Helena Hermionem, filiam suam, monet, ut fuso melle, cum lacte & vino permixto, ad sepulcrum Clytemnestræ stans in summo tumulo hæc dicat:

Ἑλένη σ' ἀδελφὴ ταῖς δε δωρεῖται χοαῖς.
Helena soror tua te donat his inferiis.

Avonculo pro Avunculo non tam errore sculptum, quam quod O & V sæpe alternant.

§. CCLXXXVII.

VI. Sempronius Celer.

Antonium Bassum excipit *Sempronius Celer*, cui itidem Romæ titulus hic positus est:

M. SEMPRONIVS. M. F. COL.
CELER. AQVILLIFER
LEGIONIS. X FRETENSIS
DOMO. PESSENVNTO
MILITAVIT. ANNIS. XX
VIXIT ANNIS. XXXX.

Celebratur hic *M. Sempronius Marci filius*, *Collina* tribu, *Celer*, *Aquilifer Legionis Decimæ Fretensis*, *Domo Pessenunto*, qui *militavit annis XX. vixit annis XXXX.* *Sempronia* gens late patuit, plurimasque in familias Atratinos, Sœphos, Tuditanos, Blæsos, Longos, Gracchos, Muscas, Rutilios, Asselliones, Rufos &c. fuit dispersa. *Sempronium Celerem* nullibi reperio. *Celeres* alias in Afinia, Cassia, Cæcilia, Metia, Novia, Valeriaque gentibus reperiuntur. Unde nomen *Celer* in marmoribus frequens, sed unico in marmore junctum Sempronio, quod marmor extat apud Hispanos. (*z*)

Aquilifer.

Sempronius noster *Aquillifer* in Legione X. fuit. Duplicatur litera L fabrili errore. Signifer nempe aquilam, singularum Legionum Romanarum signum, gestabat; quam C. Marius in secundo Consulatu singulis Legionibus dicavit, (*a*) quum antea quatuor alia quoque signa lupi, minotauri, equi, aprique, aquilæ socia, singulos ordines anteirent; unde aquilæ deinceps à signis distinctæ. (*b*) Legionis I. Aquilifer fuit P. Fontejus Spendianus. Legionis III. Julius Clemens, & Legionis XIII. C. Fabianus Evander; quibus ex X. *M. Sempronius Celer* jam jungendus est nobis, alios enim addere supervacaneum censeo.

§. CCLXXXVIII.

Legio X.

Legio X. cujus Aquilam sive auream, sive auratam, sive argenteam, noster gessit Sempronius, appellatur *Fretensis*, ab altera ut distingueretur, quæ *Gemina* dicebatur. Legionariæ columellæ apud GRUTERUM (*c*) duas has *Decimas* Legiones recensent, quarum prior aliquando in superiore Pannonia, Gemina autem in Judæa perstitit. (*d*) Cognomina utriusque diversa exponunt Marmora; quibus immorari non lubet, quum *Gruterianus* heic subveniat *Index.* (*e*) Doctissimum BREITINGERUM, (*f*) quod duas Legiones

(*u*) KIRCHMANNUS *de Funeribus Romanor.* Lib. II. Cap. II. FABRETTUS *Inscript. Antiq.* pag. 68. sq.
(*x*) JUVENALIS *Satyra* VII. Adi BONAROTÆ *Vasa vitrea Cœmeterior.* pag. 189. sq. Marmor hoc Bassianum protuli in *Differt. de Apotheosi Imperatorum Rom.* quæ extat in *Commentationibus* nostris *Historicis* pag. 49. & 84.
(*y*) Act. I. vers. 117. pag. 51. Edit. Barnes.
(*z*) MURATORIUS in *Novo Thesauro Inscript.* Tom. II. pag. 1213. num. 6.
(*a*) PLINIUS *Hist. Nat.* Lib. X. Cap. IV. Ab *Aquilifer* Itali suum *Alfiere* retinuerunt.
(*b*) CICERO *Famil. Epist.* Lib. X. Epist. XXX.
(*c*) *Inscript.* Tom. I. pag. 513. num. 2. & 3.
(*d*) DIO COCCEJANUS Lib. LV. pag. 564.
(*e*) Cap. VI. pag. 30.
(*f*) *Commentatio in antiqua Monumenta Tigurina*, quæ legitur in SCHELHORNII *Amœnitatibus Literariis* Tom. VII. pag. 40.

MONUM.

Legiones X. admittere noluerat, confutat BIMARDUS, (*g*) LIPSIUMque (*h*) hac ex parte defendit. Substiterunt hæ ambæ temporibus Dionis, ex quo aliisque monumentis colligimus, inter Tiberii & Hadriani tempora, ex Augusteis tres defecisse Legiones, ab Hadriano ad Severum Alexandrum alias tres, ita ut ex XXV. solæ XIX. tunc superessent.

Cognomen *Fretensis* Legioni X. impositum videtur à *Freto Siculo*, quod eminenter *Fretum* dicebatur. (*i*) Milites ex ora illa lecti *Fretenses* appellantur. Legio XLIII. Classica, dicta quoque *Fretensis*, si GOLTZIUM (*k*) audias. A. Atinius Paternus, Legionis X. Fret. Tribunus, sub Trajano memoratur. (*l*) C. Junius Minatius Pupianus, Eques Rom. ejusdem Legionis fuit Præfectus. (*m*) AMMIANUS MARCELLINUS Legionis X. mentionem facit. (*n*) Fretensis.

Patriam denique Sempronii nostri attingimus. Titulus ait *Domo Pessenunto.* In Donianis Inscriptionibus (*o*) legitur: *L. Riccius L. F. Vel. Pessinunte.* Pessinus, illustre emporium Phrygiæ, ubi Magna Mater Idæa culta: unde Romam translata; (*p*) hodie locus ignobilis. PLINIUS (*q*) Pessinuntem Galatiæ assignat. Sempronius noster domo *Pessinuntius* fuit. In Marmoris scriptura ergo dupliciter, in medio nempe vocis, & in fine peccatur; quod pro *Pessinunte* ponit *Pessenunto:* forma hæc veræ & genuinæ veteri orthographiæ repugnat. Pessenunto.

§. CCLXXXIX.

Sempronio subjungo Cæciliam Secundam, cujus hæc extat memoria: *VII.* Cæcilia Secunda.

CAECILIA. L. ET. Ɔ. L.
SECVNDA. VIX. A. XXV.
L. CAECILIVS. L. ET. Ɔ. L.
APRILIS. F. VIX. AN. IIII.

In Inscriptione memoratur: *Cæcilia, Lucii & Cajæ Liberta, Secunda vixit annis XXV. L. Cæcilius, Lucii & Cajæ Libertus, Aprilis filius, vixit annis IIII.* Libertus ergo L. Cæcilius, filius Aprilis, annorum quatuor, & liberta Cæcilia Secunda annorum XXV. à Domino communi, Lucio Cæcilio, Dominaque Caja, in libertatem dimissi sunt. Servi enim Dominorum dimittentium nomen sumserunt. Aprilis fuit nomen servile. Apud GORIUM (*r*) *Aprilis Cuspi Libertus*, & *Sextus Julius Aprilis* leguntur.

§. CCXC.

Libertæ Liberta succedat, Attilia Cæciliæ. Hæc titulo marmoreo semipedali, rhomboidis forma sculpto, Aram dicavit, cui Deo incertum: literæ illitæ minio: *VIII.* Attilia Helena.

D. S. P.
ARAM
S. D.
ATTILIA. L. L.
HELENA.

De suo posuit Aram, sacram Diis, Attilia Lucii Liberta Helena. DIACONUS & MANUTIUS (*s*) siglas S. D. nonnunquam *sacrum Diis* denotare observant; atque ita rectius in Marmore exponuntur, quam *sine dolo*, quod placuit nonnullis: adde, quod Ara certo cuidam Deo, vel Diis generatim, debuit esse dicata. Quodsi primas siglas D. S. P. exponas *de sua pecunia*, quod quidam voluere, subintelligendum est verbum *posuit*. In Florentino titulo: (*t*) *Cestius de suo fecit.* Siglas nostras Aventicensis quoque Inscriptio exhibet. (*u*)

(*g*) *Dissert. secunda, Thesauro Novo Inscript. Muratoriano* præmissa, Cap. V. pag. 92.
(*h*) LIPSII *Analecta ad Militiam Rom.* Dial. V. pag. 419. 423.
(*i*) CICERO *Epist. ad Atticum* Lib. II. Epist. I. FLORUS Lib. II. Cap. I.
(*k*) *Thesaur. Rei Antiquar.* pag. 156.
(*l*) PANVINIUS *Commentar. Reipubl. Rom.* Lib. III. pag. 388.
(*m*) GRUTER. *Inscript.* pag. 194. num. 2.
(*n*) Lib. XVIII. in fine.
(*o*) Pag. 259. num. 128.
(*p*) LIVIUS Lib. XXIX. Cap. X. STRABO Lib. XII. HERODIANUS Lib. I. Cap. XI.
(*q*) Lib. V. Cap. XXXII.
(*r*) *Inscript. Florent.* Tom. I pag. 442. & 430.
(*s*) Apud SERTORIUM URSATUM *de Notis Romanorum* pag. 406.
(*t*) Apud GORIUM *Inscript. Florent.* Tom. I. pag. 191.
(*u*) Apud WILDE *Apologie pour la Ville d'Avanche* pag. 233.

MONUM.

Ceterum *Attiliæ* nomen apud Romanos frequens. Uriana Attilia in Mediolanensi marmore innotuit: (*x*) *Attilia L. L. Gemellina* apud MURATORIUM (*y*) extat. Attilia Tyche, Atilia Callipoda apud GORIUM. (*z*) *Helenæ* in marmoribus obviæ sunt. Nostra Attilia fuit *Lucii Liberta*, adeoque nomen, uti videtur, à Domino, libertatem donante, accepit; *Helenæ* nomine jam usa, serva quum fuisset. Picturam literarum Marmoris nostri quod attinet, claritatis & nitoris causa illæ minio pictæ sunt. In *Columbario Libertorum Liviæ* titulus quoque comparuit, illitus minio. (*a*) Tituli librorum minio à veteribus, uti nostra ætate, picti fuerunt. (*b*)

§. CCXCI.

IX. Monumentum Neapolitanum.

Marmoribus An. MDCCXXVII. erutis Romæ, Neapolitanum succedat, quod eodem anno resurrexit. Longitudo unius pedis & unius pollicis, latitudo X. pollicum est. Inscriptio, literis majusculis, sed gracilibus, oblongis insculpta, hæc est:

D. M.
T. FL. ANTONINO. NEP.
FL. ANTONINI. P. P. FONT.
LITTER. GRAEC. ET. LA
TINIS. QVI. VIX. ANN. XVIIII.
M. II. D. XXII. PARENT. INFELIC.

Titulum sepulcralem, *Diis Manibus* dicatum, *Tito Flavio Antonino*, *Nepoti Flavii Antonini*, *Præpositi Fontium*, *Litteris Græcis & Latinis* docto, *qui vixit Annos XVIIII. Menses II. Dies XXII. Parentes infelicissimi* posuerunt. Parentum, qui marmor dicarunt, nomen siletur, at avus Titi Flavii Antonini nostri fuit Flavius Antoninus. Præpositi Fontium munus & ad avum & ad nepotem potest referri: mallem ad avum; nepos enim juvenis, literis deditus, illa juvenili ætate fontium Neapolitanorum magisterium non gessisse videtur.

Præpositi fontium dicti sunt quoque *Fontium Magistri*, quorum catalogum apud SPONIUM (*c*) reperis. Præpositos Monetæ apud AMMIANUM (*d*) legimus. In Columbario Libertorum Liviæ M. Coccejus, Augusti Libertus, Ambrosius dicitur *Præpositus vestis albæ triumphalis*. (*e*) STEPH. ZAMOSCIUS in *Analectis Antiquitatum Daciæ* (*f*) lapidem profert, in quo *C. Marius Drusus Fontium Aquarumque calestium torrenti sufflamen opposuisse* proditur.

§. CCXCII.

Eruditio Antonini.

Ceterum Antonini nostri doctrina & eruditio *Græcis Latinisque literis* laudatur. *Litera* vox elemento simplici & geminato exprimitur. Monumenta prisca tamen atque Poetæ amant geminatum, prouti in nostro quoque Marmore scribitur. Neapoli Literæ Græcæ floruerunt, (*g*) quod Græciæ Magnæ urbs esset, sed noster Græcis Latinas quoque addidit. Sempronia apud SALLUSTIUM (*h*) *literis Græcis & Latinis docta* fuisse scribitur; unde vox *docto*, in Titulo nostro omissa per ellipsin, subintelligenda. In Gruteriano marmore (*i*) *Puer octennis* legitur, *cujus annos ingenium excedebat*. Titulum posuerunt *Parentes infelicissimi*. In lapide Divodurensi, apud MEURISSIUM, (*k*) *Oresiillæ Dorcadi filiæ annorum XIV. parentes infelicissimi*, expanse legitur.

Gentilitium juvenis nostri genus fuit ex *Flaviis*; qui in plures discesserunt Familias; inter quas autem *Antoninianam* non reperi; cujus rei primum Titulus noster exemplum producit. Antonini potius in Æliis, Arriis, Aureliis, Claudiis, Juliis, Hateriis, Ulpiis, Uraniis, aliisque occurrunt; Epigraphen hanc Neapoli & Roma redux Doctiss. GORIO, Amico nostro, An. MDCCXXVII. exscriptam dedi Florentiæ, qui *Inscriptionibus* suis *Etruriæ* (*l*) eandem inseruit, magno Neapolitanis ornamento Marmor

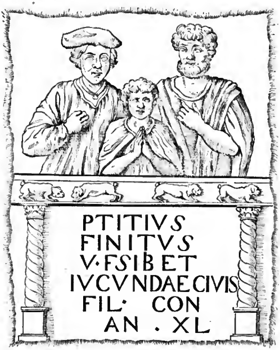
(*x*) Ex APIANO apud GRUTERUM *Inscript.* pag. 1019. num. 7.
(*y*) *Nov. Thesaur. Inscript.* pag. 40. num. 9.
(*z*) *Inscript. Flor.* pag. 115. & 164.
(*a*) Vide Gorianam ejus editionem Venetam pag. 102.
(*b*) OVIDIUS *Trist.* Lib. I. Eleg. I. vers. 8.
(*c*) *Miscellan. Eruditæ Antiquit.* Sect. II. Art. VII. in Supplem. ad *Thesaur. Græv.* Tom. IV. pag. 715.
(*d*) Lib. XXVIII. Cap. I.
(*e*) Apud GORIUM pag. 146. Edit. Venet.
(*f*) Analecta hæc adjecta sunt LAZII *Commentariis Reipubl. Rom.*
(*g*) Neapoli in Magna Græcia varii generis floruisse Gymnasia PETRUS LASENA *del Antico Ginnasio Napoletano* Cap. II. & sqq. docuit. De Ifelastico certamine apud Puteolanos vicinos FABER in *Agonistico* Lib. II. Cap. X.
(*h*) *De Bello Catilin.* Cap. XXV.
(*i*) *Inscript.* pag. 618. num. 5.
(*k*) *Hist. des Eveques de Metz* pag. 15.
(*l*) Tom. II. pag. 117. edit. An. MDCCXXXIV.

MONUM.

Marmor esse existimans, quod eo jam tempore Neapoli Gymnasium, in quo juvenes literis Græcis & Latinis publice instituebantur, floruisse haud indicet obscure. Ex Gorio Epigraphen MURATORIUS desumsit, *Novoque* suo inseruit *Inscriptionum Thesauro.* (m) Pro FONT. autem legendum esse judicat PONT. ut *Perpetuus Pontifex* inde prodiret. Conjectura locum nequit habere, quod Marmor omnino integrum, literæ salvæ & integræ, aperte repugnant.

§. CCXCIII.

Italica marmora, Alsatiæ illata, excipiat Pannonium, Posonio mihi dono transmissum. Nigricanti marmori insculpta Epigraphe, literis anaglyphi forma semiextantibus, quod in hoc genere rarum, imo vix visum. Primo illud mihi aspectu *νοθείας* redolere videbatur; quod simile, at haud dubie genuinum, Vindobonæ, San-Stephaniani cœmeterii muro insertum, ante aliquot annos, conspexeram. Inscriptiones examussim, imo & in plerisque figuræ, titulo superinsculptæ, inter se concordant. En Tibi marmoris, quod novem fere pollices altitudinis, septem latitudinis habet, exemplum. X. Pannonicum Monumentum.

Publius Titius Finitus vivus fecit sibi & Jucundæ Civis filiæ, conjugi annorum XL. Finitus ergo uxori suæ, quadragesimo ætatis anno mortuæ, Monumentum hoc condidit vivus, ita ut & ei, & sibi mortuo, olim inserviret. Conjux ad dexteram Viri stat; ante eos filius puerulus, precantis instar, manus conjungens. In limbo Epitaphii sunt quatuor canes, quorum duo sibi adversi, cæteri duo currentes.

 Titiorum

(m) Tom. II. pag. 703. num. 1.

Titius Finitus.

Titiorum cognomina varia fuerunt; Titius Strabo, Titius Sabinus, Maximus, Montanus, Rufus &c. in Scriptoribus leguntur, nullus Titius Finitus. Nec magno oumero extant *Finiti*; duos taoen, præter nostrum, nobis prodit APIANUS, (*n*) quos GRUTERUS, totum Apiani librum in Thesaurum suum transfundens, reliquique Inscriptionum editores neglexerunt, uti Cl. HAGENBUCHIUS in suis ad me literis observat. Finiti uxor fuit *Jucunda*, *Civis filia*. Plena *Jucundis* Marmora sunt, quæ Holthenianus Index plenis manibus dat: in eodem *Civis* cognomen ter repetitum invenio. Vivi frequenter sibi Epitaphia constituerunt; vel solis, vel conjunctim cum aliis. Inter Moonmenta Augustana (*o*) *Vitalius Vigor sibi & Vitalio Virili fratri vivos fecit*, pro vivus.

§. CCXCIV.

Editores Inscriptionis.

Inscriptio nostra à pluribus prodita est. Præter APIANUM, apud quem bis legitur, (*p*) GRUTERUS, (*q*) atque KEYSLERUS, (*r*) eam, sed imaginibus omissis, dederunt. Gruterus quoque descripsit, sed non satis recte, uti me delineatio docet, quam Academiæ Cortonensis socius, Dn. FRANCISCUS à SCHEYB, Vindobona ad me misit. Secundum eam Gruteriana descriptio hunc io modum corrigenda est: *Mulier à dextris, Vir à sinistris, ad medium corpus exsculpti; ante eos puer sinistra avem tenens, cujus rostrum aduncum, (s) secundo dextræ manus digito tangit; veluti ludens cum avi. In Epitaphii limbo tres canes transversi, dextri duo, qui ante mulierem, prædam discerpunt, sinistra, quæ ante virum est, uberibus pendulis, leporem sectatur.* Genuina hæc Vindobonensis San-Stephaniani Monumenti, ex marmore albo sculpti, descriptio est; quam dedi, non modo ut corrigatur Gruterus, sed & ut marmoris hujus à nostro Posoniano, quod teneo, appareat diversitas; quæ præcipua in puero, *qui matrem amissam defiens, patrem à Diis deprecari videtur; palmis compressis in altumque sublatis, cum Diis ipsis veluti querens*, quæ Cl. HAGENBUCHII, ad me scribentis, sunt verba; in quibus ego acquiesco. Romanos tamen, supinas manus ad cœlum ac ad Deos quum teoderent, eosque testes invocareot, quod totiens in Scriptoribus (*t*) legitur, junctis id manibus fecisse, nondum satis comperior. Primorum sane Christianorum usus refragatur, quem sexcenta in veteribus cœmeteriis, sive catacumbis apud BOSIUM, SEVERANUM, ARINGHUM (*u*) atque BOLDETTUM, (*x*) exempla comprobant. Omnes, quæ ibi occurrunt sculptæ pictæque precantium imagines, manus ad cœlum tollunt sejunctas.

§. CCXCV.

Contra Marmor Posoniense, quod teneo, mihi auctum est dubium, quod in socio ejus, Pannonico altero, Vindobonensi nimirum, puer avem; in Augustano, quod VELSERUS (*y*) exhibuit, similis puer, stans ante parentes, pineam nucem, funebre symbolum, tenet; de quo dubitat Velserus, facemne, an spicarum manipulum, carduumve interpretetur. (*z*) De canibus venantibus, io limbo exhibitis, nihil dicturus sum, quod veterum mos frequens, in sarcophagis & sepulcralibus Monumentis venationes repræsentare. PHILIPPUS BONAROTA, Senator Florentinus, (*a*) in excellenti suo de *Vasorum vitreorum fragmentis* opere, plura quoque vitra exhibet, in quibus pater, materque cum filio eadem ratione, at rudiore stylo, delineata sistuntur; quæ Christiana sunt, in quibus dextra datur uxori. In Fragmento Traguriensi Petronii Trimalcio, sepulcrum suum Architecto commendans, ait: *Ad dexteram meam ponas statuam Fortunatæ meæ.* Inde tamen minime inferendum putat Bonarota, honoratiorem locum occupasse uxorem. Vide quæ supra de dextra disserui. (*b*)

§. CCXCVI.

(*n*) *Inscript.* fol. 390. 400.

(*o*) Apud VELSERUM pag. 380.

(*p*) Fol. 402. & sq.

(*q*) *Inscript.* pag. 834. num. 6.

(*r*) In *Itinerario* suo in Art. de Vindobona.

(*s*) Ita LIPSII *Auctarium Smetianum* pag. 46. col. 1.

(*t*) LIVIUS Lib. XXV. Cap. XXXVII. Lib. XXXV. Cap. XXXI.

(*u*) PAULI ARINGHI *Roma subterranea.*

(*x*) ANTONIO BOLDETTI *Osservazioni sopra i Cimiteri de Santi Martiri*, Roma, 1720.

(*y*) Inter *Monumenta Agri Augustani*, Operum VELSER. pag. 411.

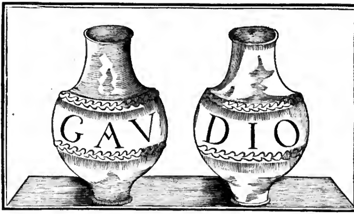
(*z*) In sepulcralibus Monumentis sæpe aves, interdum columba, morum simplicitatis symbolum, vasa aliave in manibus conspiciuntur imaginum.

(*a*) *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vetro* Tab. XXIII. XXV. &c. pag. 160. sq. Conf. etiam *Admiranda Romanarum Antiquit.* item PETRUM SANTEM BARTOLUM *de Sepulcris.*

(*b*) Pag. 448. sq.

§. CCXCVI.

Sepulcralibus titulis Epularem ſubjungo, qui Crateri fictili, ſubfuſci coloris, literis majoribus inſculptus eſt albis, unico verbo conſtans *Gaudio*. En tibi integrum ſchema: XI. Crater fictilis.

Scyphi atque Crateres dedicati ſunt Herculi. (*c*) Certum ſervile miniſterium fuit *ad Cyathum. Liarus Antoniæ Druſi Glaber ab Cyato*, pro Cyatho, apud Gorium. (*d*) Apud Fabrettum (*e*) vero: *Asmenus Neronis Cæſaris à Cyatho.* C. Memmius ad Cyathum & vinum erat Nicomedi, uti ſcribit Suetonius. (*f*)

Vox *Gaudio* conveniens eſt poculo. Ita enim inter pocula quum verſarentur Romani, ſibi invicem propinabant: " Bene mihi, bene vobis, bene amicæ meæ, bene " omnibus nobis, bene ei, qui non invidet mihi, & ei, qui noſtro gaodio gaudet. " Muſeum Brandenburgicum (*g*) tria pocula fictilia exhibet, quorum uni inſcriptum eſt SITIO; alteri BIBE; tertio PIE; quæ Græca vox idem quod *bibe*; primi tertiique poculi forma noſtro ſimillima eſt. Begerus ex terra rubra, cum nigra incruſtatura literisque albis, uti noſtrum, confecta ea fuiſſe teſtatur. Bonannus (*h*) plures alios illiteratos hujus generis crateres, calices, pocula atque culullos producit, quæ vaſa ex auro, argento, onyche, achate, cryſtallo parata; figlina autem, quale noſtrum, frequentioris & ordinarii uſus; cujus generis plura in meo Muſeo ipſe aſſervo, quæ vero, qnia ſine literis ſunt, heic non produco. Thericlea vaſa, à Thericle, Corinthiaco figulo. facta, magno olim erant in pretio. Alia erant fictilia ex Copto, ollulæ item Rhodiacæ, de quibus Athenæus. In Italia Aretium nobilitatem hujus artis retinuit, ut & Surrentum, Aſta, Pollentia. (*i*)

§. CCXCVII.

Agmen Monumentorum claudat, & ea veluti obſignet, ſigillum æneum: XII. Sigillum.

Calamos,

(*c*) Gruterus *Inſcript.* pag. 48. num. 1.
(*d*) *Inſcript. Flor.* Tom. I. pag. 406. Vid. Gruter. pag. 582. num. 4.
(*e*) *Inſcript.* pag. 715. num. 370.
(*f*) In *Julio Caſ.* Cap. XLIX.
(*g*) Begerus in *Theſauro Brandenburgico* Vol. III. pag. 461. ſq.
(*h*) In *Muſeo Kircheriano*, Romæ 1709.
(*i*) Plinius Lib. XXXV. Cap. XII.

MONUM.

Calanos, Calenos, Calavios, Saxa & Scriptores prodidere, at nullum *Calanum*. *Prifci* ubique occurrunt, in Acciis, Æliis, Anchariis, Cæfoniis, Fulciniis, Helvidiis, Jabolenis, Juliis, Juniis, Neratiis, Serviliis, Statiis, Tarquiniis. *Q. Calani Prifci* noftri nomen in fecundo cafu enuntiatur; ubi noli fubaudire *figillum*, fed *opus*. (*k*) Sigillum erat, non literis, Inftrumentis, Documentisque obfignandis, fed nomen ut fictilibus vafis, vafculis, rebusque, ad œconomiam neceffariis, imprimeretur, ad inftar ejus figilli, quod fupra expreffimus. (*l*) Uode Tabellæ adhæret annulus. Similia noftris his figilla quædam in Cimeliotheca San-Germaniani Monafterii, alibique apud Italos, Londini apud Fontanium, equidem manibus meis fæpe tractavi.

CAPUT XXI.

DOCUMENTA PERIODI ROMANÆ.

§. CCXCVIII.

Documenta.

ANteqnam Romanam Alfatiæ Periodum claudamus, duorum fequioris ævi Monumentorum Romanorum notitia fubminiftranda Lectori, quorum auctoritate in ordinandis Alfatiæ Geographicis rebus fumus ufi præfertim; *Tabulam Theodofianam* & *Itinerarium Antonini* intelligo. Segmentum, quod Alfatiam concernit, Libro huic fecundo præfiximus, & quidem ab Authentico religiofe defcriptum, quod exempla Tabulæ hujus, æri incifa, non exacte fatis ubique res exprimunt, quum in hujusmodi documentis maxima minima, pari diligentia, cum ipfis erroribus exprimi debeant. In reddendis vetuftatis reliquiis nemini objicienda fuperftitio eft.

TABULA THEODOSIANA.

§. CCXCIX.

Tabulæ Theodofianæ fata.

PRetiofiffimum Geographicæ Antiquitatis feculi IV. monumentum eft *Tabula*, quæ *Theodofiana* vocatur, quod Theodofiano ævo confecta exiftimatur. *Peutingeriana* etiam dicta eft, quod à CONRADO CELTE, natione Franco, celeberrimo Germaniæ Poeta & Geographo, (*m*) qui An. MCCCCLXX. claruit, alicubi reperta, atque ab eodem dono data fuit CONRADO PEUTINGERO, Auguftano Patricio, qui eam editurus credebatur, venerabile monumentum fi minus vitiis fcatuiffet. *Tabula* quoque *Auguftana* (*n*) vocatur, quod Auguftæ fervata à Peutingeri hæredibus, à M. Velfero, Duumviro Auguftano, in lucem ex parte emiffa; inde, eodem promovente Velfero, à Jo. Moreto, Antverpienfi, tota, fed dimidia fere parte contractior, quam in authentico eft, æri incifa; atque deinceps *Theatro Geographico*, quod PETRUS BERTIUS An. MDCXIX. edidit, inferta: addita deoique VELSERI *Operibus*, quæ MDCLXXXII. Noribergæ junctim in lucem prodiere, ubi tamen fculptoris defideratur induftria. Authenticum ipfum, à Peutingerorum poftremo venditum Sereniffimo Eugenio Principi, cum omni Bibliothecæ Eugenianæ Thefauro, in Cæfaream Vindobonenfem An. MDCCXXXVIII. transivit, ubi illam cum amiciffimo mihi PIO GARELLIO infpexi & examinavi frequenter. Segmentum autem, quod exhibeo, delineari depingique curavit fucceffor ejus, Illuftris GERHARDUS VAN SWIETEN, Archiater Cæfareus, qui Bibliothecæ jam præeft; Decus Literarum.

§. CCC.

Defcriptio ejus.

Mappa hæc, in fchedis membranaceis, diligenter conglutinatis, charactere Longobardico fcripta & picta, XX. pedes Parifinos & X. pollices longitudinis, unum pedem latitudinis habet. Tabula mere itineraria eft, à Præfecto quodam Manfionum, vel Metatore Caftrenfi, vias Romanas defignandi caufa delineata, in ufum eorum, qui milites in provincias, vel ex una in alteram deducebant, caftrisque locandis præerant. Terrarum ergo fitum noluit docere ejus auctor Anonymus; Geographiæ, ut videtur, & Mathematices expers. Nullæ hinc provinciarum circumfcriptiones,

(*k*) Vide fupra Caput XI. ubi de Lateribus literatis, pag. 511.

(*l*) Pag. 595. ubi: *Felix Chors prima.*

(*m*) CELTES edidit quoque inter alia Opufcula *Geographiæ Epitomen*. Obiit Vindobonæ An. MDVIII. MELCH. ADAMUS in *Vitis Philofophorum Germanor.* pag. 13. FREHERUS in *Theatro Viror. Illuftr.* pag. 1435. Tabulam hanc à Celte in Bibliotheca quadam repertam fuiffe, docet RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. I. pag. 63. nec addit, apud Italos, an apud Germanos eam repererit. Celtes quum in Italia diu verfatus fuerit, in Italica Bibliotheca Tabulam hanc inveniffe, verifimilius eft, quam in Germanica.

(*n*) LUCAS HOLSTENIUS nunc *Itinerarium Auguftanum Peutingerorum*, nunc *Tabulam Itinerariam Peutingerorum*, appellat in *Annotationibus ad Carolum a S. Paulo*, *Cluverium & Ortelium*, Romæ An. MDCLXVI. editis.

MONUM.

ptiones, nullæ litorum extremitates, nulli fluviorum decursus, in Tabula occurrunt; nulla intervalla locorum geographicis respondent canonibus; ipsi cardines mundi hioc inde turbati sunt. Longitudinum Latitudinumque nulla, Viarum unica ratio habita. Lineæ nempe viarum, numeri spatiorum, indices sunt. Loca, quæ in vias delineatas incidunt, sola reperimus; præteritis urbibus, quæ extra vias positæ erant. Quæ omnia non commissurus Auctor fuisset, si ipsas provincias, non certa in provinciis itinera, sibi describenda sumsisset; Metatorem, (o) non Geographum, se præstans constanter.

§. CCCI.

Auctoritas ejus.

Observanda hæc præprimis, ne quis majorem auctoritatem, quam meretur, quamque Auctor intendit, conciliet Tabulæ; neve ex omissis oppidorum nominibus perverse judicet. Uti vero Mappa hæc Pinaci Geographicæ, scienter confectæ, multum inferior est, ita ex altera quoque parte Antoniniano Itinerario plurimum præstat, in quo nonnisi nuda nomina mansionum, cum distantiis, descripta leguntur; Tabula vero nostra non Itinerarium modo magna ex parte complectitur, sed & alterum tantum apponit; si civitates, urbes, oppida, pagi, fluvii aliaque computentur. Unde Tabulam hanc nunc provincialem, nunc itinerariam, nunc militarem, (p) appellat Beatus noster Rhenanus, qui apud Conradum Peutingerum, amicum suum, eam viderat Augustæ. Procedit ab occidentali Oceano per continentis totius longitudinem ad orientalem usque; singulas vias & singula loca viarum, per totum Imperium, cum urbibus, oppidis, castellis, vicis, mansionibus, stationibus, quæ in viis occurrunt, repræsentans, mensuramque earum, magna sane industria, milliaribus indicans. Consulares, Prætorias, Imperatorias & Militares vias intelligo: reliquarum enim in Tabula, ut & in Itinerario, nulla habita est ratio. Extensio viarum ab ortu in occasum ad MDCCC. fere Francicas leugas excurrit. Latitudo Imperii Romani, sive à meridie in septentrionem extensio, dimidium longitudinis præter propter confecit. (q) Hanc solam ergo extensionem viarum Romanarum in oculis quum habuerit Auctor, factum esse videtur, ut XX. pedes longitudinis & nonnisi unum latitudinis Tabulæ suæ largiretur.

Quarto seculo omnia per Imperii orbem in cursus vehicularis & veredorum usum mensurata jam erant; Viæ mansionibus, mutationibus, stabulisque distinctæ, uti ex *Codice Theodosiano* satis perspicimus. Imo de Imp. Alexandro Lampridius (r) jam annotat: "Itinerum dies publice proponebantur, ita ut Edictum penderet ante menses „ duos, in quo scriptum esset, illa die, illa hora ab urbe sum exiturus, &, si Dii „ voluerint, in prima mansione mansurus: deinde per ordinem mansiones, deinde „ stativæ, deinde ubi annona esset excipienda, & id quidem eo usque, quamdiu ad „ fines barbaricos veniretur. „ Qui autem fieri hæc potuissent, nisi Libellos, Mappasve convolutas magno numero Duces Militumve habuissent Præfecti. quibus itinerum constitutio cum mansionibus, stationibus designata fuisset?

§. CCCII.

Itineraria adnotata & picta.

Itineraria Flavius Vegetius (s) in *adnotata* atque *picta* distinxit. In adnotatis sola locorum nomina exprimuntur, id quod in Antonini *Itinerario* factum. Tabula autem nostra regiones, provincias, maria, variis coloribus signans, inter picta reponitur. " Dux (inquit Vegetius) itineraria omnium regionum, in quibus bellum „ geritur, plenissime debet habere perscripta: ita ut locorum intervalla, non solum „ passuum numero, sed etiam viarum qualitates, perdiscat: compendia, diverticula, „ montes, flumina, ad fidem descripta consideret, usque eo, ut solertiores duces „ Itineraria Provinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantum adnotata, sed etiam „ picta, habuisse firmentur, ut non solum consilio mentis, verum aspectu oculorum, „ viam profecturis eligerent. „ Vegetio subjungendus Ambrosius, qui Itinerarias has Mappas Romanorum in oculis habuit, quum scriberet: (t) " Miles Itinerarium ab „ Imperatore accipit, & custodit illud; præscripto incedit ordine, cum armis suis „ ambulat, rectaque via conficit iter.

§. CCCIII.

(o) Metatorum munus vide apud Jac. Gothofredum *ad Leg. IV. Cod. Theod. de Metatoribus.* Talis forte Acholius ille fuit, qui Severi Alex. itinera descripsit. Lampridius Cap. LXIV.

(p) *Rer. German.* Lib. I. pag. 63.

(q) Bergier *Hist. des grands Chemins* Lib. III. Cap. VII. pag. 345.

(r) Cap. XLV.

(s) *De Re Militari* Lib. III. Cap. VI.

(t) *Serm. V. in Psalm.* CXVIII.

§. CCCIII.

Auctor Tabulæ.

Auctorem Tabulæ assequi conjectura non licet. Religione Christianum fuisse, quæ de Mose, de filiis Israelis, de lege in monte Sinai, de D. Petro, in ea legimus, indicant. Ætas ejus definitur facilius. *Francia* & *Alemannia* in Tabula notatæ sunt, & Alemannia quidem ita, ut dextrum Rheni latus attingat: quumque nulla via trans Rhenum designetur, inferimus, Tabulam ad ævum illud referendam, quo Vallum Trans-Rhenanum eversum, atque via Aquensis illa, leugaribus instructa Columnis, de qua suo loco (u) disserui, non amplius in potestate fuit Romana, ad seculum nempe quartum, vergens ad finem. Sub ultimis Imperatoribus depictam laxe nimis scribit RHENANUS. Theodosii M. filiis non potest esse posterior, quod sub his pleræque Imperii, occidentalis præsertim, Provincias occupaverant Barbari. *Theodosianam* Tabulam ergo à Theodosii primi potius, quam à secundi, quod tamen plerisque placuit, ævo appellandam, adeoque Antoniniani Itinerarii, quale hodie est, & Ammiani Marcellini temporibus fere æquale, existimo, CLUVERIUM (x) VALESIUMque (y) non expertus adversos. *Notitia Civitatum Galliæ*, Honoriano ævo communiter adscripta, ut & *Notitia utriusque Imperii*, ejusdem quoque ætatis partus esse videntur.

§. CCCIV.

Usus Tabulæ.

Synchronismus hic Tabulæ & Antoniniani Itinerarii facit, ut depravata & turbatioris ordinis, quæ in nominum Orthographia & in mensuris locorum occurrunt in Tabula, ex Itinerario emendari atque corrigi possint; quod in Gallia Italiaque sua Paulum Merulam, & in Segmentis, à se editis, M. Velserum strenue fecisse animadverto. Fuerunt, qui crederent Auctorem Tabulæ nomina & intervalla locorum, quæ Itinerarium indicat, redegisse in Mappam: imo unum eundemque, utriusque Geographici Monumenti extitisse Auctorem, ex plurium rerum æqualitate concludit CLUVERIUS. (z) Conjecturæ tamen fallitas ex eo evincitur, quod multæ urbes, oppida, mansiones in utroque Monumento leguntur, quæ in altero desunt, numerique distantiæ locorum hinc inde quam maxime inter se variant. Ejusdem Theodosianæ Tabulæ exemplum ante oculos habuit GUIDO RAVENNAS, (a) quem *Anonymum Ravennatensem* Editor ejus, PLACIDUS PORCHERONUS, appellat; quod ex comparatione utriusque inter se facile patet. Quod reliquum est, nomina locorum sexto casu in Tabula nostra enuntiari, ut Itinerarii Auctor quoque facere solitus est, annoto. Usus tum invalescere cœperat, ut propria locorum nomina monoptota fierent. Mensuræ spatiorum computantur Milliariis, quæ pro ratione Provinciarum variarunt. In Gallia nostra per Milliaria hinc inde Leugæ intelliguntur; uti supra (b) docuimus.

ITINERARIUM ANTONINI.

§. CCCV.

Itinerarium Antonini.

ALterum, non minus pretiosum, Romanæ Antiquitatis Geographicæ Monumentum, ejusdem, uti vidimus, ætatis est, *Itinerarium*, quod *Antonini* vocatur; in quo viæ militares, ut & oppida, mansiones, stationes, mutationes, Legiones, quæ in viis his occurrunt, atque locorum intervalla, memorantur. (c) Itinerarii hujus quatuor Codices, cum editis nunquam collatos, in Regia Bibliotheca diligenter evolvi, eorumque rationes in Geographicos Alsatiæ usus non semel adhibui; Codicum ergo horum *Variantes*,

(u) Pag. 247. §. CCXIX.

(x) *Germania Antiqua* Lib. II. Cap. V. pag. 22. Ubi Itinerarium Theodosio M. non recentius esse tradit.

(y) *Notitia Galliar.* pag. 75. ubi Tabulam Theodosii Magni & Ammiani Marcellini ævo facit æqualem.

(z) CLUVERIUS *Germania Antiqua* loco alleg.

(a) Nomen hoc Ravennatis Anonymi detexit Auctor *Dissertationis Chorographicæ de Italia Medii Ævi* Sect. II. pag. 9. quæ extat in MURATORII *Scriptoribus Rer. Italicar.* Tom. X. ubi etiam post seculum VII. atque VIII. eum vixisse ostenditur.

(b) Pag. 574.

(c) Itinerarium hoc diversi plane generis ab illis est, quæ ex antiquitate novimus, partimque supersunt: ut JULII CÆSARIS, qui *Hispaniense*: TRAJANI, qui *Dacicum*: SEVERI ALEXANDRI, qui *Persicum*: HORATII Poetæ, qui *Brundisinum*: OVIDII, qui *Milesium*: FIRMIANI, qui *Africanum*, *Itinera* scripserunt. RUTILIUS CLAUDIUS NUMATIANUS, origine Gallus, post Romam ab Alarico captam, hoc est, post An. CCCCX. Itineraria duo composuit, alterum de itu ex urbe in Galliam, alterum de reditu ex Gallia Romam.

monum.

Variantes, quas vocant, *Lectiones* Romanæ nostræ Periodi constituent clausulam. Itinerarium, prouti in Codicibus MSS. exhibetur, haud dubie seculo IV. finiente confectum est, quod in eo *Constantinopolis*, *Constantia*, *Maximianopolis*, *Jovia* & *Herculea* Legiones, à Diocletiano & Maximiano appellatæ, occurrunt.

Nos tamen, cum præcipuis Editoribus ejus, retinendum *Antonini* nomen existimavimus, ne in diversa distraherentur Lectores. Imperatoribus, peragraturis Provincias, opus erat hujus generis Libellis; Hadriano, qui magnam Imperii partem ipse fuerat pedes emensus; M. Aurelio, Sept. Severo, Caracallæ, qui bellorum longinquorum occasione remotas Imperii regiones adierunt. Libelli hujus natales primis forte Imperatoribus debentur; quorum successores illud multis modis auxerunt, temporisque progressu ita immutarunt, ut in aliud diversumque plane opus tandem converteretur; atque adeo uni Imperatori non tribuendum, quod ad plures pertineat. Antonini nomen.

Illi ergo, qui Julium Cæsarem, (*d*) qui M. Antonium, (*e*) qui Antoninum Pium, (*f*) vel Antoninum Caracallam, (*g*) Itinerarii hujus Auctores constituunt, haud omnino sunt damnandi erroris, quod singuli, vel ad initia, vel ad supplementa ejus aliquid conferre potuerunt. PHILIPPO CLUVERIO (*h*) Ammianus Marcellinus Libri visus est Auctor, quia Galliarum urbes nominibus nationum appellat; quod vero aliis quoque illa ætate passim fuit in usu. Sed & reperiuntur, qui pro Julio Cæsare, Julium Oratorem, (*i*) vel Julium Honorium, (*k*) quem eundem forte cum altero habent, vel Marcianum Heracleotam, (*l*) heic nobis substituunt. JACOBUS GODOFREDUS (*m*) in aliam plane discedit sententiam, & Antoninum vel Antonium Augustum quendam ex limitum mensoribus Theodosii Junioris fuisse existimat, quorum in Codice MS. Bibliothecæ Regiæ (*n*) mentio fit. CANDIUS (*o*) mensurationis opus per orbem Romanum Theodosio Seniori, an Juniori, adscribendum sit, dubitat. Quum tamen in verbis Codicis *S. Theodosius* dicatur, & alius insuper Scriptor, qui circa An. DCCC. vixit, DICUIL HIBERNUS apud Cangium, memoret librum de *Mensura Provinciarum secundum eorum auctoritatem scriptum, quos S. Theodosius Imp. ad Provincias mensurandas miserat*, opus hoc Seniori verius tribuendum, eo lubentius mecum statuent multi, quod sub Theodosio II. nihil tale suscipi potuisset, universo Occidente occupato à Barbaris. Alii Auctores crediti.

§. CCCVI.

Æthicum reservavi postremum, quod pro eo præcipuæ mihi rationes pugnare videntur. Enimvero si Codicis, in quo CASPAR BARTHIUS *Antonini Æthici* nomen reperisse se scribit, (*p*) si Codicum item illorum, quibus Æthici nomen & Cosmographiæ Æthicus.

Hh hh

(*d*) BALDERICUS in *Chronico Cameracensi* Lib. I. Cap. III. FELIX MALLEOLUS in *Dialogo de Nobilitate*; item Jo. CUSPINIANUS hujus sententiæ sunt.

(*e*) Antonio Libellum hunc Blandinianus, Pithœanus, Vossianus, aliique Codices vindicant. Ex Pithœano eum sub *Antonii* nomine publicavit SIMLERUS.

(*f*) Vaticanus & Regius Hisp. Codex *Antonini Augusti* nomen inscribunt. *Antonini Pii* titulis distincte ornatum Fragmentum dedit ANNIUS VITERBIENSIS.

(*g*) Caracallæ HIERONYMUS SURITA attribuit; conjecturis non satis stringentibus usus.

(*h*) *Germania Antiq.* Lib. II. Cap. V.

(*i*) In Codicibus aliquot MSS. Itinerarium *Julio Oratori utriusque artis* adscribitur. Enimvero Julius Orator Libellum similem reliquit, quem commendat CASSIODORUS *de Divinis Lectionibus* Cap. XXV. ex quo multa haurire potuit Æthicus.

(*k*) In Codice Thuaneo ad calcem operis legitur: *Hæc omnia in Descriptione recta Orthographia transtulit, publica rei consulens, Julius Honorius, Magister peritus* &c. VOSSIUS *de Natura Artium* Lib. II. Cap. XI. §. XVII. NIC. FABER, Ludovici XIII. præceptor, exemplo suo Cosmographiæ Æthici manu sua adlevit: " Hæc ad verbum fere Æthicus transcripsit „ ex Julii Honorii Libro, cujus meminit CASSIODORUS „ *Div. Lect.* Cap. XXV. quem habet P. PITHOEUS „ scriptum literis capitalibus. „ VALESII Præfat. ad *Notitiam Galliar.* qui ipse possessor fuit Faberiani exempli.

(*l*) HADR. JUNIUS in *Batavia* pag. 263. hujus sententiæ est. Sed præterquam, quod Marcianus Græcus est Auctor, institutum ejus ab Itinerarii indole plane discrepans est.

(*m*) *Ad Leg. X. Cod. Theod. de Metat.*

(*n*) Codex est num. 990. notatus, ubi inter alia: *In quintodecimo anno Regni Imperatoris Theodosii præcepit ille suis missis, Provincias orbis terræ in longitudinem & latitudinem mensurari* &c. Subjuncti versus:

Theodosius Princeps venerando jussit ab ore
Confici, ter quinis aperit cum fastibus annum.

(*o*) *Constantinopolis Christ.* Lib. I. Cap. XX. pag. 63. Edit. Paris. & pag. 55. Edit. Venet.

(*p*) BARTHII *Adversarior.* Lib. XCV. Cap. XIII. FABRICII *Bibliotheca Latina* Lib. I. Cap. X. pag. 175.

graphiæ & Itinerario fimul præfigitur, admittatur auctoritas, (q) compofitio rei non videtur difficilis. Non enim viden, cur abfurde opinemur, Æthicum Antoninum, vel fi mavis, Antoninum Æthicum, Itinerarii opus, fub Cæfaris & Augufti Principatu cœptum, fub Antoninis continuatum, interpolatum & auctum, fub Theodofio Seninre in eam denique formam, qua hodie comparet, Cosmographia præmiffa, redegiffe, nomenque retinuiffe ab eo, qui poftremus omnium illud fupplevit & auxit, taleque reddidit, quale jam cernitur. Quodfi enim ab Imperatoribus intermediis, qui illud vel inchoaverant, vel interpolaverant, ei præfigendum fit rubrum, Julii, vel Augufti, vel Hadriani, vel Antonini, vel alterius nomen præfigi potuiffet. Theodofiann certe ævo vixit Æthicus quidam, Snphifta vel Philofophus, natus in Iftria, Scriptor Chriftianus, Cosmographiæ, quæ Itinerarin in Codicibus MSS. plerumque conjungitur, Auctnr. (r) In Cosmngraphia hac, quam Jnsias Simlerus (s) & Henr. Stephanus (t) ediderunt, Oceani, Infulæ, Montes, Gentes, Provinciæ, cum fitu earundem, omniaque adeo fub Claffibus fuis, enumerantur diftincte. In Itinerario autem nonnifi viarum, locorum, eorumque diftantiæ inter fe, habita eft ratio.

§. CCCVII.

Verifimilior fententia.

Itinerarius hic Libellus Imperii, à primis Imperii temporibus ufitatus, unoquoque feculo mutatinnibus, correctionibus, additionibus, obnoxius, ftatum feculi quarti exeuntis repræfentat: initin quinti enim Barbarorum invafio turbaverat omnia. Quum autem de Theodofio Seniore, qui duo Imperia juncta tenuerat, nova Orbis Rnmani menfuratio facta fit, illoque ipfiffimo ævo vixerit Æthicus, cui Codices plures Itinerarium adfcribunt, nnnnulliqne *Antonini* vel *Antonii* nomen Æthico præfigant, verifimilis conjectura eft, eum Itinerarium Imperii, poft tot alios, qui fub præcedentibus Impp. idem præftiterant, recognoviffe poftremum, ultimamque ei impofuiffe manum; Cosmographia præfixa, quam ex Julii Honorii vel Oratoris ampliore Cosmographia, à Cassiodoro (u) Mnnachis commendata, deprompfit, atque in Breviarium, ut Plinium Julius Solinus, redegit. (w) Hac ratione rebus, tempnribusque omnia prnbe accommodantur: fua Codicibus, fua Scriptoribus, auctoritas perftat & fides. Flodoardum, (x) Rhemenfem Canonicum, feculi X. Scriptorem, ea, quæ in Itinerario hodie leguntur, fub Æthici nomine allegare, haud dubia res eft. Sed & *Chronici Virdunenfis* Auctor, Hugo Abbas Flaviniacenfis, (y) qni feculo XI. finiente fcripfit, Æthicum Itinerarii Auctorem agnnfcit. Sic omnia argumenta fi jungas, Cosmographiam & Itinerarium non duos Libros, fed duas unius Libri partes fuiffe, haud difficulter largieris.

§. CCCVIII.

Locorum nomina.

Difcuffit hæc ante me fufius & longe doctius illuftris apud Batavos Criticus, Petrus Wesselingius, Ultrajectinæ Academiæ decus, cujus accuratiori limatoque judicio debemus, quod nnbile *Itinerarii* opus, nitore, quem merebatur, cnndecoratum Amftelodami, ante hos quindecim annos, lucem afpexerit. Nihil ille de Auctore, in tanta contrarietate rerum, definiendum effe decrevit; nec ego decerno; potiores tamen rationes

(q) Codex MS. Bibliothecæ Regiæ fignatus 1238. ubi: *Incipit Cosmographia feliciter cum Itinerariis fuis* &c. Cangius *Conftantinopolis Chrift.* Lib. I. Cap. XX. pag. 62. Edit. Reg.

(r) Evebhardus Comes, Cifonienfis Ecclefiæ in Diœcefi Tornacenfi fundator, in *Teftamento*, quod An. DCCCXXXVII. fub Ludovico Pio condidit, Unrocho, primogenito filio fuo, *Cosmographiam Ethici Philofophi* legat. Miræi *Cod. Donat. piarum* Cap. XV.

(s) Jos. Simlerus ex Bibliotheca P. Pithoei *Cosmographiam* & Antonii *Itinerarium* edidit junctim Bafileæ, An. 1575. 12mo.

(t) Æthicus cum *Pomponio Mela*, *Julio Solino*, editus eft ab Henrico Stephano 4to.

(u) *De Inftitutione Divinarum Literarum* Cap. XXV. *Operum* Cassiodori Tom. II. pag. 553.

(w) Duo vetuftiffimi Regiæ Bibliothecæ Codices Cosmographiæ Æthici nomen præfigunt; alius Thuanææ Bibliothecæ antiquior fub Julii Oratoris nomine eadem omnia habet. Salmasius *Plinianarum Exercit.* pag. 783. Scilicet alter alterius Abbreviator quum fuerit, promifcuo nomine allegatus eft Liber, uti Juftinus, Trogi abbreviator, fub Trogi nomine teftis fæpe producitur.

(x) *Hift. Ecclefiæ Remenfis* Lib. I. Cap. I. pag. 5. Edit. Colvener.

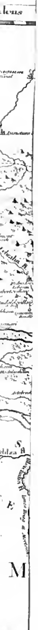
(y) Labbei *Nova Bibliotheca Manufcriptorum* Tom. I. pag. 79. Minus rerum peritus erat coætaneus ejus Scriptor Baldericus, Noviomenfis & Tornacenfis Epifcopus, qui in *Cameracenfi & Atrebatenfi Chronico* Lib. I. Cap. III. pag. 8. Edit. Colvener. Cosmographiam hanc Julio Cæfare jubente fcriptam effe memorat, ex totius Libri lectione facile vifurus, opus quale eft, Imperii fequioris fobolem effe.

rationes pro Æthico pugnare intelligo, recepto licet ootoque *Antonini* sub nomine testimonia ejus ubique produxerim: religioni mihi ducens, re ad liquidum non omnino deducta, Libri rubrum mutare.

Subjungendum & deniqoe verbum est de forma, qua urbium locorumque nomina in Itinerario exprimuntur. Regii Codices, quos ego tractavi, sexto casu enuntiant nomina, cæterosque Codices consentientes reperio. HIERONYMUS SURITA ergo, invitis Codicibus, quartum ubique casum substituit, Grammaticorum decretis id convenientius reputans; rectius facturus, si vetustos Codices reddidisset exacte. Itinerarii enim auctoribus placuit uti casu, qui indicat locum, unde facta profectio, eumque præferre casui, qui appulsionis locum designat. Accedit, quod usus obtinere cœpit, Latinitate labente, ut urbium nomina sexto casu proferrentur, ac si indeclinabilia essent, cujus rei P. CONSENTIUM (z) testem habemus. Nil ergo jam superest, quam ut Lectiones diversas, ex quatuor Regiis optimæ notæ Codicibus, quos inter se contuli, collectas, uno conspectu oculis Lectorum subjiciam.

(z) In Libro *de Duabus Orationis Partibus* in PUTSCHII *Corpore Grammaticorum Latinorum* pag. 2030. ubi de nominibus urbium enuntiandis scribit: " Interdum efferuntur novo modo, & quasi monoptoto, ut Curibus, Trallibus, Turribus, Sulcis, „ Servitis. &c. „ Adi SALMASIUM *Commentar. ad Treb. Pollionis Claudium* Cap. XII. & FL. VOPISCI *Probum* Cap. XVIII.

Occidens
Oriens

ILLUSTRATÆ ALSATIÆ LIBER TERTIUS.

ALSATIA FRANCICA.

SECTIO PRIMA, GEOGRAPHICA.

CAPUT I.

STATUS ALSATIÆ FRANCICÆ GENERATIM.

§. I.

Attingimus denique tempus illud, quo Alſatia, in diverſos populos tam diu diviſa, à duobus diverſis Præſidibus recta, in unum Provinciæ corpus coaleſcere, uni communique Rectori ſubeſſe, moribus legibus & inſtitutis cœpit uti communibus. Factum hoc, quum ab Imperio vetere Romanorum ruente ad Francicam Monarchiam naſcentem transiret, cui ab An. CCCCXCVI. ad An. DCCCLXX. adeoque per CCCLXXIV. annos, fuit conſtanter ſubjecta; unde nova Monarchia, nova Rectorum formula, nova Provincia. Tertia hæc Alſatiæ Periodus eſt, quam à bellicoſa Francorum natione Germanica, novi per Galliam Germaniamque conditrice Imperii, *Francicam* voco; quæ Periodo Romanæ, cui nonaginta fere annorum appendicem Alemannicam dedimus, ſucceſſit. Ab Alemannis enim, non à Romanis, ad Francos pervenit Alſatia. Periodus tertia Hiſtoriæ Alſaticæ.

Sed & in Francica hac Periodo, quam tractandam ſuſcipimus, duo iterum diverſi Alſatiæ annotandi ſunt ſtatus; ex quibus totidem Epochæ oriuntur. Primum enim Alſatia, ſub Alemannico comprehenſa Ducatu, extrema Alemanniæ pars fuit occidua, nullo axiomate peculiari diſtincta. Poſt hæc Alſatia, ab Alemannico avulſa Ducatu, peculiarem & ipſa formulam Ducatus conſtituit; quod paulo poſt initia ſeculi VII. ſub Etichone Duce factum eſſe comperior. Utroque in ſtatu Alſatia Auſtraſiani Regni pars fuerat, quum nempe Francicum Imperium ſub Meroveadis & Carolidis

ſidis in Auſtriæ Neuſtriæque Regna ad annum usque DCCCXLIII. ſubdivideretur. Tum enim Virodunenſi Pactione Lotharingicum Regnum, inter Auſtriam Neuſtriamque medium, quum fuiſſet exortum, Lotharingiæ pars factus eſt Alſatiæ Ducatus.

§. II.

Franci.

Franci non populus unus, ſed multorum Germaniæ populorum, inter Rhenum inferiorem & Viſurgim, in fœdus coeuntium, ſocietas ſive liga (*a*) fuerunt, qui in ſuis inferioris Germaniæ oris tentaverant, quod in ſuperiore Alemanni. Utrorumque conſilium fuit, libertate domi defenſa, imperium ſuum proferre cis Rhenum, Galliamque adeo Romanis, Germaniæ ſervitutem impoſituris, eripere: quod aliquot ſeculorum fuerat opus. Primi ſcopum ſuum obtinuerunt Alemanni, qui ſuperiorem Gallicam Rheni oram, adeoque & Alſatiam noſtram, toto fere ſeculo V. ab An. CCCCVII. nempe ad An. CCCCXCVI. tenuerunt, quo omni nonaginta annorum tempore Alſatia Alemannica fuit; ſeculi hujus ſpatio Romanos, Alemannos, Francoſque experta dominos. Hinc factum, ut Rhenus, quem Tabula Theodoſiana, ſeculi IV. fine confecta, limitem Alemanniæ ſignat, ipſe jam, cum univerſa ad Vogeſum usque Alſatia, Alemannicum jugum ſubiret, atque Alemannia in Cis- & Trans-Rhenanam divideretur.

Nova Galliæ diviſio.

Franci, quum ab An. CCCCXXVIII. Belgicam primum, inde Lugdunenſem vel Celticam, & Aquitanicam tandem cum Narbonenſi, Gallicasque adeo pedetentim omnes, armis ſuis occupaſſent Provincias, totam in tres partes Galliam diviſerunt. Regiones, quæ ad orientem ſolem ſpectant, quæque Rheno, Moſa, Scalde continentur, *Auſtriam*, *Oſtrich*, orientale regnum; partem vero, quæ ad occaſum ſolis vergit, & à Moſa ad Ligerim pertinet, *Neuſtriam*, id eſt, Vueſtriam, Weſtraſiam, *Weſt-reich*, occidentale regnum, appellarunt. Burgundiæ, (*b*) quæ Galliæ Lugdunenſis & Aquitanicæ pars fuit, peculiare ſuum nomen ſervatum eſt, quod paulo ſerius occupata à Francis. GREGORIUS, Turonenſis Epiſcopus, & ANONYMUS *de Geſtis Francorum*, Auctor fere ſuppar ætate, non ſemel Auſtraſios; FREDEGARIUS, Continuator Gregorii, Auſtraſios & Neuſtraſios ſæpe commemorant; qui conjunctim *Franci* dicebantur, à Burgundionibus (*c*) & Aquitanis diſtincti. Nomina à regionum plagis deſumere non modo Francorum, ſed & Longobardorum, Gothorum, Saxonum, adeoque præcipuorum Germaniæ populorum, conſuetudo tum fuit. (*d*)

§. III.

(*a*) Romanorum Germaniam ſubjugandi conatus Germanicis populis occaſionem dederunt, ut in fœdera & ſocietates coirent; unde Francorum, Alemannorum, Thuringorum, Saxonumque ſocietates, in quas omnis denique Germania abiit; unde & vetera populorum Germaniæ nomina paulatim evaneſcere cœperunt. In *Tabula Theodoſiana* regiones illæ communi nomine vocantur *Francia*; quæ ab oriente Saxonia & Viſurgi flumine, à meridie Alemannia, terminabantur, teſte HIERONYMO in *Vita Hilarionis*. Non Albim, ſed Viſurgim, Franciam à Saxonia diviſiſſe, contra CLUVERIUM, corruptis CLAUDIANI de Rheno verbis deceptum, probavit HADR. VALESIUS, *Rer. Francicar.* Lib. II. Theodoſiana Tabula Chaucos, Amſivarios, Cheruſcos, Chamavos, Bructeros huc refert, qui poſtremi, ut & Salii, ad oſtium fluminis poſiti: Friſii & Chauci Oceani litora; Catti & Amſivarii interiora Germaniæ habitarunt. LEIBNITII hypotheſis de Cimbrica Francorum origine, quam ECKHARTUS ſuo quoque conſenſu approbat, *Rer. Francicar.* Lib. I. non firmo ſatis fundamento innititur. Vid. *Diſſert.* LEIBNITII *de Orig. Francorum* num. 12. & notam ſubjunctam.

(*b*) Sub Merovingis Vogeſus ad ſeptentrionem, Alpes & Rhenus ad ortum, Ligeris ad occaſum, Rhodanus ad meridiem, Burgundiæ fines conſtituerunt. Complectebatur ergo Nivernenſem Provinciam, Ducatum Comitatumque Burgundiæ, Helvetiam Cis-Urſanam atque Breſſiam. Sub Carolingis dein Burgundia in Cis- & Trans-Juranam diviſa, quarum illa Nivernenſem Provinciam, Burgundiæ Ducatum & Comitatum, Breſſiamque; hæc vero Helvetiam ad Urſam usque, Rhætos, Sabaudiæ & Valeſiæ partes aliquas, comprehendit.

(*c*) Aquitania occupata à Clodoveo I. An. DVII. teſte GREGOR. TURON. Lib. II. Cap. XXXVII. Burgundia à Clodovei filiis An. DXXXII. uti idem GREGOR. TURON. Lib. I. Cap. II. Gothia Gallica, Italiæ adjacens, hodie Provincia, ſubacta à Francis An. DXXXVI. Mortuo Chariberto Francia in tria Regna dividi cœpit, in *Auſtriam*, ad Orientem, *Neuſtriam*, ad Occidentem, atque *Burgundiam*. Childebertus Auſtriam obtinuit; quænam hæc fuerit, innuit AIMOINUS, Lib. I. Cap. IV. hoc pacto: "Illam regionem, quæ „ ſeptentrionem verſus tenditur, & inter Moſam & „ Rhenum eſt, Auſtriam: illam autem, quæ à Moſa „ ad Ligerim usque pertingit, Neuſtriam vocave- „ runt. „ Finis ergo Auſtriæ ab occaſu Ligeris, à borea Oceanus, ab ortu Rhenus, ab oſtio ad fontes. Childebertus enim itinere adverſo ripam Rheni tenendo usque in Helvetias ſe contulit, armis ad Athcſim & in Agrum Tridentinum contra Autharim delatis. Sed ubi Auſtria à meridie confinis erat Burgundiæ, non adeo protendebatur, ſed tantum usque ad fontes Araris & Moſellæ, ubi & Montes Vogeſus & Romaricus, naturales regionum limites. Ad Auſtriæ regnum porro regiones Trans-Rhenanæ ſpectabant, uti clare cognoſcimus ex TURONENSI circa finem Libri IV. Cap. XLIX. ubi: "Sigebertus Rex gentes, quæ ul- „ tra Rhenum habentur, commovet, & bellum ci- „ vile ordirur. „ Childebertum, Auſtraſiæ Regem, Alemannis & Bajoariis imperaſſe, ex Prologo Legum Bajoariorum apparet.

(*d*) Gothi in Oſtro-Gothos & Viſi-Gothos diviſi ſunt. Saxones, ex Germania ad Britannos tran greſſi, ibi Eſt-Saxoniæ, contracte *Eſt-Sex*, & Weſt-Saxoniæ ſive *Weſt-Sex*, imo & Sud-Saxoniæ vel *Sus-Sex*, id eſt, orientalis, occidentalis atque auſtralis Saxoniæ, regna condiderunt. Saxones, in Germania reſidui, in Oſtphalos, (qui etiam *Auſterlingi*, *Auſterlandi*, *Auſterleudi*, *Oſterfali*, dicebantur promiſcue) & Weſtphalos, (qui paſſim in Monumentis *Weſtphalai*, *Weſtphalabi*, *Weſterfali*) & denique in Nordalbingos, qui *Nordleuti*, *Nort-liudi*, Carolingico ævo diviſi fuerunt. Weſtphalorum nomen, obliteratis reliquis, hodieque ſubſiſtit. Langobardi ad Francorum exemplum ſuas quoque Italiæ regiones in Auſtriam Neuſtriamque diviſere, relicto Tuſciæ nomine. Hoc *Longobardicæ Leges*, & PAUL. DIACONUS in *Rebus geſtis Longobardorum*, nos docent Foro-Julienſis Provincia, An. DLXVIII. ab Alboino primum

occupata,

§. III.

Alsatia Austrasiæ pars.

Alſatia noſtra conſtans ſemper pars fuit Auſtraſiæ regni, nunquam accenſita Burgundiæ. Regia Auſtraſiæ fuit *Mettis*, veterum Divodurum. Hæc ampliſſimi olim Mediomatricorum Pagi metropolis, quæ Amphitheatrum & Palatium habuit, in quo ſæpius Romanorum Imperatores degebant, ut reprimendis Germanorum conatibus intenderent, Auſtraſiani nunc regni caput à Francis conſtituta, decem circiter Auſtriacos Franciæ Reges à Theodorico, Clodovei M. filio, ad Dagobertum II. usque numeravit, qui regiam in illa urbe ſedem fixerunt. Auſtriaci hujus regni pars fuit Alemanniæ Ducatus, cui attributa Alſatia; donec in peculiarem ipſa Ducatum ſeculo VII. erigeretur. Auſtraſiæ Regibus ergo non modo regiones inter Moſam & Rhenum, ſed & quidquid trans Rhenum, in omni Germania, juris Francici fuit, parebat: (*e*) adeoque illi præ Neuſtriæ & Burgundiæ Regibus floruerunt potentia. Nomina hæc aboleri cœperunt, regno Lothariano An. DCCCXLIII. Virodunenſibus Pactis exorto, quod, Lothario Imperatori conceſſum, ab oriente Rheno, Lacu Lemanno & Alpibus, ab occidente Scaldi & Moſa, Arari & Rhodano, terminabatur; quo factum, ut populi Cis-Rhenani à veteris Auſtraſiæ regno abſtraherentur, adeoque & Alſatia noſtra juris Lotharingici fieret, donec nova ſuper Procaſpidem ad Moſam diviſione, inter Ludovicum Germ. & Carolum Calvum, An. DCCCLXX. facta, Germaniæ regno adjiceretur Alſatia, atque Lotharienſis regni formula penitus antiquaretur. Ita Alſatia ſub ipſis Francicæ hujus CCCLXXIV. annorum Periodi initiis, totius Clodoveanæ Monarchiæ membrum fuit per XV. annos: inde ſub Theodorico, Clodovei M. filio, & ſucceſſoribus, Auſtraſiani regni portio per CCCXXXII. annos devenit; donec per XXVII. annos Lotharienſi regno (*f*) ſubjiceretur, annoque DCCCLXX. Germanici regni Provincia denique fieret.

Alemannia Trans-Rhenana.

Enimvero Franci, Alemannis ſubactis, Alſatiam, ab illis habitatam, Alemannicis inſtitutis, moribus, lingua, legibus, imbutam rectamque repererunt. Alemannia ergo in Ducatum redacta, novi quoque Ducatus pars manſit Alſatia, & pars quidem occidentalis extrema; quæ antea ſub Celtica & Romana Periodis, Rauracorum, Sequanorum, Mediomatricorum extrema quoque pars, ſed orientalis, extiterat. Alſatia Alemannici Ducatus portio quum fuiſſet, à veteri Alemannia Rheno disjuncta, à Franco-Germanis Alemannia Trans-Rhenana, à Franco-Gallis Cis-Rhenana ad ſeculum usque ſeptimum appellari debuerat, quo peculiarem ipſa Ducatum conſtituere cœpit.

occupata, cum Venetia ad Atheſin usque dicta eſt *Auſtria*, (unde *Cividal d'Auſtria*) Ligures, Cenomani, Inſubres, ubi Mediolanum, in Neuſtria Longobardiæ ſiti fuerunt. Edicta Luitprandi, Italiæ Regis, ſub quo, ceu Langobardorum Trajano, regni illius fines latiſſime extenſi fuerunt, id edocent ſatis. Adi SIGONIUM *de Regno Italiæ* ſub An. DCCXIII. BERNARDUM SACCUM *Rer. Italicar.* Lib. X. Cap. V. LINDENBROGIUM in *Legib. Longobard.* Lib. I. Tit. XXV. Weſtrichia regio cis Rhenum inter Moſellam, Saravum, Bleſam, (*Bliß*) Navam, Lutramque, (*Lutter*) quæ à Lutari Alſatica differt, ſaltuoſa, veteris Auſtraſiæ pars fuit: vocata forte hoc nomine, quod Franciæ Germanicæ, verſus ſolis occidentis plagam, adjaceat. JOECKER *Geograph. med. ævi*, pag. 324. & CROLLII *Oratio de Biponto*, pag. 6.

(*e*) Utut Auſtraſiæ regnum magnam Germaniæ Galliæque partem in unum Regni corpus conjunxerit: utut Alemanniæ Ducatus ad ſeculum usque VII. noſtram quoque Alſatiam complexus ſit, vetus tamen Geographica ratio, qua Germaniæ Galliæque finitor conſtitutus eſt Rhenus, perpetuo ſubſtitit. Illuſtre ex ſeculo XI. documentum ſuppeditat WIPPO, qui in *Vita Conradi Salici* hæc habet: " Ex parte Germaniæ Saxones cum Sclavis, Francos orientales, Alemannos conveniſſe; de Gallia vero Francos, qui ſupra Rhenum habitant, Ribuarios, Lutharingos, coadunatos eſſe. " Sed & Friſingenſis Epiſcopus OTTO, ex veteri Stauffiorum, Sueviæ Ducum, proſapia natus, & rerum Germanicarum, ſi quis ævi ſui, ſeculi XII. gnarus, de Friderico Luſco, Sueviæ Duce, ſcribens, ita loquitur: " Ipſe (Fridericus) de Alemannia in Galliam, transmiſſo Rheno, ſe recipiens, totam provinciam a Baſilea usque Moguntiam, ubi maxima vis regni eſſe noſcitur, paulatim ad ſuam inclinavit voluntatem. " Vid. OTTO *de Geſtis Friderici I. Imp.* Lib. I. Cap. XII. Inter varias ergo & multiplices viciſſitudines rerum, quas Geographicus & Politicus Alſatiæ ſtatus, tam longa ſeculorum ſucceſſione, ſubivit, primævus ille Galliæ Germaniæque terminus & finitor ſubſtitit Rhenus. Nec Alemannici Ducatus, cis Rhenum ſub Merovingis extenſi, nec regni Auſtraſiani limes, Germanicas trans Rhenum & Gallicas cis Rhenum ad Moſam usque complexus provincias, nec Germanici denique Imperii limes, tam late ſe per Belgium hodieque extendens, veterem illam Rheni, Germaniam a Gallia diſterminantis, prærogativam ex rerum hominumque memoria evellere potuerunt.

(*f*) Lotharii Regnum anno DCCCXLIII. natum, An. DCCCLXX. in partes diſtractum, atque inter Carolingos Franciæ orientalis, ſive Germaniæ & Franciæ occidentalis, ſive Galliæ Reges diviſum, Rheno ad ortum, Rhodano, Sauconna, Moſa & Scaldi, ad occaſum terminabatur. Spira, Wormatia Moguntiaque exceptis, quæ cum agris ſuis jam An. DCCCXLIII. Lothariano Regno exemptæ ſunt & adjectæ Germanico, Virodunenſi Pactione. *Annal. Hildesheimenſes* ad An. DCCCXLIII. itemque *Annales Bertiniani* & *Metenſes* ad An. hunc. Errant ergo, qui ad alios annos rem referunt. *Chronicon* enim *Remenſe* Tom. I. Labbeano pag. 361. ad An. DCCCXLI. *Chronicon S. Benigni* Divion. pag. 293. & REGINO PRUMIENSIS *Chron.* Lib. II. ad An. DCCCXLII. SIGEBERTUS GEMBL. ad An. DCCCXLIV. reponunt. Tabulam Diviſionis Regni Lothariani vide in *Annaliſta Bertiniano* ad An. DCCCLXX. in PITHOEANIS *Annalibus & Scriptor. Hiſt. Francor.* pag. 488. GOLDASTO *Conſtit. Imperial.* Tom. III. pag. 288. AUB. MIRAEO *Cod. Donat. Piar.* Cap. XX. CONRINGIO *de Finib. Imp.* Lib. I. atque in compendio apud FRANC. HARAEUM *Annal. Ducum Brabant.* Tom. I. pag. 88.

§. IV.

Prisca nomina abolita.

Per tempus illud prisca Rauracorum, Sequanorum, Tribocorum & Nemetum nomina, tot seculis usitata, antiquata sunt atque abolita; nominibus novis Sisgoviæ, Salzgoviæ, Elsgoviæ, Sundgoviæ, Nordgoviæ, Wasgoviæ, Spirigoviæ, in veterum succedentibus locum; postquam antiquis populis novi quoque successissent: Uti in opposita Vogesi parte, sive à latere ejus occidentali, in Mediomatricorum & Leucorum Agris Pagus Calmontensis, Albechouua, Sarachouua &c. sub Francis novi exorti sunt Pagi. Novi hinc Alemannici Pagi; à veteri Sequanica & Mediomatricensi Pagorum divisione diversi, ex populi victoris arbitrio instituti; nova etiam nomina, ex Alemannicæ linguæ genio æstimanda. Apud Alemannos, Alemanniæ suæ trans Rhenum adhuc inclusos, Pagorum usum jam obtinuisse, ab AMMIANO (g) & SULPITIO ALEXANDRO (h) docemur.

Pagos ab Alemannis in Alsatiam introductos quum dico, Alemannicum sive Germanicum nomen *Gouu*, *Gouue*, ut & tractuum sive pagorum divisionem intelligo, prouti per medium deinceps ævum, imo & ex parte ad nostra usque tempora, viguerunt. Gallici enim populi veteres in Pagos quoque suos divisi quum fuerint, (i) non minus atque Germani, Rauricos, Sequanos & Mediomatricos nostros pagatim, id est, in certos districtus vel tractus, subdivisos fuisse, dubitare non licet. Quo Celtico vocabulo Galli veteres, ante tempora Romana, pagos suos designaverint, non satis compertum. (k) Ex Gallicis quibusdam nominibus *Gergovia*, *Andegavi* &c. quæ apud CÆSAREM leguntur, Celtis voculam *Gau* haud ignotam fuisse, colligeres. Cambris regio, patria, rus, provincia, dicitur *Gwlad*.

Ex memorata conversione rerum, ab Alemannis introducta, Germanicum quoque nomen *Elsass*, *Elsasser*, suam originem jam accipere potuerat, quum Alemanni Trans-Rhenani Cis-Rhenanos populares suos, regionis, gladio nuper paratæ, incolas, ab *accolatu* fluminis *Elli*, Teutonico nomine, ab illis invento, *Elsazer*, *Elsasser* appellarent; unde Latinum *Alesaciones* compositum, vel à nomine Alsa (l) ortum; à quibus ad ipsam regionem vox paulatim translata est. *Alsatiæ* mentio omnium prima, seculo VII. ineunte, apud FREDEGARIUM SCHOLASTICUM, Gregorii Turonensis Epitomatorem, gente, uti videtur, Gallum, qui An. DCCXL. inclaruit, legitur, uti à me observatum est alibi. (m) Apud hunc *Alesaciones* aliquot annis ante *Alsatiam* memorantur. Anno enim DCX. *Alesaciones* & *Alsacii* (n) primum: Anno DCXIII. autem *Alesatia*, (o) ut provinciæ nomen, occurrunt. Nomen, quod ineunte seculo VII. jam invaluerat, præcedentibus seculis originem accepisse, necesse est. Quinto tamen antiquius esse, seu Romanis in hac ora dominantibus, Germanicum *Alsatiæ* nomen oriri non potuit. Superest ergo, ut Alemannicam vel Francicam ei tribuamus originem; utraque enim potest admitti. Supra (p) steti pro Francis, nunc & Alemannos in originis societatem admittendos existimo. Ad alterutram sane gentem vocis originatio pertinet; tertia nequit admitti. Quo tempore Alsatia in unum corpus colligi coepit, quod sub Alemannica dominatione factum, eo nomen quoque novum *Alsatiæ* debuit oriri: atque adeo longe antiquius censendum temporibus illis, quibus prima ejus mentio fit. Sed redimus ad Pagos.

§. V.

(g) Lib. XV. Cap. IV. & Lib. XXXI. Cap. X. ubi Lentienses Alemannici pagi describuntur. Juthungi, qui & Vithungi, incolæ fuerunt pagi Alemannici, ad Danubium siti. Bucinobantium pagus contra Maguntiacum positus erat. Pagi quidam & Regum nominibus appellati sunt. Pagus Suomarii apud AMMIANUM Lib. XVIII. Cap. II. Pagus Vadomarii, contra Rauricos positus. Sed & per Hortarii regna, sive pagos, Juliani miles iter pacatum ad infestorum regum terras fecit. Quos Franci dein Comites appellarunt, hi stylo Ammiani dicti sunt *Reges*, uti pagus ei *regnum* dicebatur.

(h) Apud GREGORIUM TURON. Lib. II. Cap. IX.

(i) CÆSAR *de Bello Gall.* Lib. I. Cap. XII. ait: " Omnis Civitas Helvetia in quatuor Pagos divisa. " Item Lib. VII. Cap. LXIV. " Gabalos, proximosque " Pagos Arvernorum in Helvios, item Ruthenos, " Cadurcosque ad fines Volcarum Arecomicorum de" populandos mittit. " Synonymum *Pagi* apud PLINIUM Lib. III. Cap. XV. *Tribus* est. *Roji*, inquit, *quorum Tribus CXII. fuisse auctor est Cato.* Ubi quidem notandum, vocem *Pagus* plerumque partem Civitatis vel populi, interdum tamen & ipsam civitatem denotare. Quis non videt, *Gabalicum pagum* apud PLINIUM Lib. XI. Cap. XLII. idem esse, quod Civitas agerve omnis Gabalorum? Pagus item Gesoriacus Lib. IV. Cap. XVII. idem, quod civitas Bononiensium, hoc est, dimidia pars agri Morinorum; quæ gens duo capita, Tarvennam nempe & Gesoriacum, sive Bononiam, habuit.

(k) Vocabulo *Cinndanued*, in Celtico idiomate, *gens*, *natio*, *populus* denotatur, uti BOXHORNIUS in *Originib. Gallicis* pag. 16. observat. PEZRON *Antiquité des Celtes* pag. 384. vocem *Cyveithas* in lingua hac societatem atque commercium significare, nos docet.

(l) Ellus flumen *Alsa* vocatur ab Anonymo Scriptore *vitæ S. Arbogasti*, qui forte Utho Episcopus Argent. certe seculo X. non posterior est: hic ita scribit: " Fertur (*Arbogastum*) citra flumen, quod de saltu " Vosagi, nomine Briuscha, mixtum cum *Alsa* fluvio, " qui alveo per Alsatiam eo usque decurrit, oratorium " ligneum parvum sibi fieri jussisse &c. " Apud BOLLAND. *Act. Sanctor.* d. 21. Jul. Tom. V. ejusdem Mensis pag. 179. Edit. Venet.

(m) Supra *Periodi Celt.* pag. 35.

(n) FREDEGAR. *Chron.* Cap. XXXVII.

(o) Ibid. Cap. XLIII.

(p) Lib. I. §. III. pag. 35.

§. V.

Pagus apud veteres Scriptores non vicum, sed societatem vicorum significat, sive tractum, pluribus constantem ex vicis; uti ex pagis Helvetiorum, Suevorum, aliorumque apud CÆSAREM, (q) apparet. Vicus autem villarum, hoc est, prædiorum rusticorum plurium, sive mansionum in agris, curtiumve, congeries est, absque mœnibus. Infima tamen Latinitate vicus, villa & pagus confunduntur sæpissime. (r) Pagus Germanis hodieque dicitur *Gaun*, *Gow*, (s) *Gowe*. (t) Vocula, fluminibus adjecta, *Rhingoviam*, *Argoviam*: urbibus, *Brisgoviam*, *Spirigoviam*: montibus, *Vasgoviam*; plagis mundi denique addita, *Sundgoviam*, *Nordgoviamque* peperit. (u) Composita hinc nata sunt *Geunann*, homo ruralis: *Gau-ding*, judicium agrarium: (w) *Gau-Graf*, *Go-Greve*, judex agrarius: *Gau-Graffschafft*, Præfectura agraria: *Gogravia*, (x) *Gau-recht*, jus agrarium, (y) & similia plura. Germania ergo Galliaque vetus & media Pagis plenæ fuerunt. De Germanicis BEBELIUS, (z) FREHERUS, (a) MEIBOMIUS, (b) PAULLINUS, (c) KRAUTHIUS, (d) JUNCKERUS, (e) omniumque plenissime, Ordinis sui & Germaniæ decus, Abbas Gottwicensis, BESSELIUS. (f) Scilicet, ut Thracia & Armenia in Strategias, Judæa in Toparchias, Ægyptus in Nomos, ita Germania & Gallia dividebantur in Pagos, quorum incolæ hinc dicti *Pagenses*. (g) Pagus.

§. VI.

Pagi minores vel subpagi appellantur quandoque *Pagelli*. Helveticus Uriorum pagus in Charta Ludovici Germanici, Turicensium Parthenoni, Benedictinæ societatis, An. DCCCLIII. & anno sequenti data, (h) *pagellus Uroniæ* audit. Carolus Calvus in Diplomate An. DCCCLXI. scribit: (i) *simul etiam dixit nobis de quibusdam pagellis* &c. Ex Pagorum in majores minoresque divisione evenit, ut idem sæpe locus diversis pagis annumeretur, quum nimirum major pagus comprehendit minorem. Ita Kirchemium, curtis regia, olim in pago Troningæ & in pago Nordgoviæ fuit, quod Troningorum pagus pars fuit Nordgoviæ. Pagelli.

Cæterum in Alsaticis documentis vox *Pagus* triplici sensu occurrere solet. Primo enim universam Alsatiæ provinciam denotat, idemque adeo fere cum Ducatu Alsatiæ est. Secundo Sundgoviam Nordgoviamque, duos nempe illos pagos, in quos omnis subdivisa Alsatia fuit, designat. Tertio minores pagos, in quos Sundgovia atque Nordgovia subdividebantur. Dixi, Alsatiam nunc Pagum, nunc Comitatum, nunc Ducatum appellatam; sub Germanica Periodo nomen novum accessit, quum duo illi Comitatus Alsatiæ majores, in Lothariani Regni Tabula memorati, *Landgraviatus*, sive Comitatus provinciales, appellarentur; qui etiam Sundgoviæ Nordgoviæque designabantur nominibus.

 Cum

(q) *De Bello Gall.* Lib. I. Cap. XII. & Cap. XXXVII. Lib. IV. Cap. I. Rariore significatu quandoque pro *Diœcesi* Episcopatus cujusdam sumitur. Ita fane in *Bulla* URBANI II. An. MXCIX. Monasterio *Hirsaugiæ* dato, Monasterium *in Pago Spirensi* situm dicitur, quod Diœcesεos quidem Spirensis, at in Pago *Nagelgowe* Suevico situm. BESOLDI *Docum. Wirtemberg. rediviva.*

(r) Pagus pro vico, in Chartis Frisingens. passim. Vid. *Chron. Frising.* Part. II. Charta CCCXXXV.

(s) IRENICUS in *Exegesi Germ.* Lib. XI Cap. XVI. & BROWER. in *Antiquitatib. Fuldens.* Lib. I. Cap. II. vocem *Gau* à Græco γῆ, γαῖα, derivant.

(t) Chartæ paganicæ & variæ Dialecti voculam diversimode expresserunt: *gaeu*, *go*, *goeun*, *gowe*, *gr*, *gauui*, *goa*, *gue*, *goo*, *gouue*, *gobbi*. OTFRIDUS noster Alsatus, qui seculo IX. scripsit, Galilæam, pagum Christi & pagum Herodis Lib. I. Cap. XX. 15. & Lib. II. Cap. XIV. 3. utrobique *Gewui* appellat. Frisiis pronuntiatur *Ga*. JUNIUS in *Glossario Gothico*, pag. 126. SAGITTARIUS in *Antiquit. Ducatus Thuring.* pag. 202. à Gothica voce *Gio*, terra. Adde OLAUM RUDBECK. in *Atlantica* Cap. XXIX.

(u) PETZ *Scriptor. Austriacor.* Dissert. I. pag. 31.

(w) MEIBOMIUS *Scriptor. Rer. German.* Tom. III. pag. 10. *Godink*, *Goding*. Judicium erat summarium, habitum annuatim sub dio, quo lites inter agricolas de nemoribus, agris, pascuis, hortis, pontibus, rivis, decidebantur. OLIVAR. VREDUS in *Flandria Vet.* pag. 402.

(x) *Chron. Hildesheim.* apud LEIBNITIUM *Scriptor. Rer. Brunsuicens.* Tom. I. pag. 752. item Tom. II. pag. 219.

(y) SCHOTTELIUS de *singularibus Juribus Germaniæ*, Cap. XII.

(z) *De Pagis.*

(a) *Originum Palatinar.* Cap. V.

(b) *Pagor. Saxoniæ Descriptio*, Tom. III. *Rer. Germ.*

(c) De *Pagis Germaniæ*.

(d) *Antiquitates Pagorum & Comitatuum Principatus Anhaltini.*

(e) In *Germania medii ævi.*

(f) *Chron. Gottwic.* Lib. IV. toto.

(g) Uti à pago *pays*, ita ex voce pagenses *paysans* prognatum. *Pagani* quoque dicuntur incolæ pagorum. De Ecclesiastico nominis sensu, apud AUGUSTINUM, OROSIUM, aliosque, non loquor, qui per paganos & gentiles intelligunt homines, cultui idololatrico deditos. Hac de re HERALDUS *ad Arnobium*: SALMASIUS *ad Vopisci Saturn.* Cap. VIII. CELLARIUS *in Curis posterior.* pag. 276.

(h) GUILLIMANNUS *de rebus Helvet.* Lib. I. Cap. II. item in Cod. Probat. *Genealogia Habspurg.* Tom. II. pag. 30. & 32.

(i) *Append. Capitular.* num. 90.

Cum *Gauuis* fuis Alemanni varias quoque nominum termioationes Teutonici ufus, quibus villæ, vici, caſtra, caſtella, oppida compellantur, attulerunt; quo referendæ voces omnes, quæ in *ach*, *aue*, *bach*, *berg*, *burg*, *eck*, *hauſen*, *heim*, *kirch*, *ſtat*, *ſtall* &c. quorum nominum plena eſt topographia Alſatiæ, deſinunt, ita quidem, ut ex Latinis locorum nominibus, quæ ſub Romanis invaluerant, fere nihil remanſerit. Alemaoni enim, occupata hac ora, noo Romanam modo dominationem, ſed & cum ea urbes, oppida, munimenta, caſtra everterunt, omnium munitionum acerrimi hoſtes. Novi hinc vici & villæ, & nova oppida ſub Francis; quibus nonniſi Teutonica nomina à Germanis conditoribus imponi potuerunt.

§. VII.

Comitatus in genere.

Præter Pagos Alſatia Francica Comitatus quoque ſuos habuit, de quibus, ſecundum ordinem rerum, nunc diſſerendum eſt paucis. A Conſtantiniano jam ævo nomina Ducum & Comitum in ora noſtra Rheoenſi innotuerunt. Sequanica enim tum Alſatia Ducem, qui Olinooe, Inferior Comitem habuit, qui Argentorati (*k*) ſedebat; ipſæ tamen regiones Ducatus, Comitatusve formulam nondum induerant; oec facile induere potuerant, quod munera hæc militaria apud Romanos fuiſſent: civilia enim Præſides, ſub Vicariis & Præfectis Prætorio conſtituti, adminiſtravere.

Comitatus vox ergo, nec ævo veteri Romano, nec medio, Geographicum ſenſum obtinuit. Illo enim multitudinem Comitantium, hoc Principis Aulam, denotavit. Geographicus autem ſenſus, quo Comitatus regionem, à Comite rectam, denotat, Latinitatis iofimæ partus eſt; à Francici ævi Scriptoribus, apud Gallos, Italos, Hiſpanos, Latine ſcribentibus, productus; quibus & accenſendi Germani, qui Latinas literas ſerius admiſerunt, quam reliqui, ſuosque Gravionatus, *Grafſchaft*, pariter *Comitatus* appellavere. Conſtantiniano nimirum ævo illi, qui in Comitatu Imperatoris erant, Comitesque ejus dicebantur, munera & officia aulica gerebant. Unde Comes Sacrarum Largitionum, Comes Conſiſtorii, Comes Stabuli, Comes Archiatrorum &c. Dignitas eorum, vel munus, dicebatur *Comitiva*. Ex hoc Imperatorum Comitatu miſſi ſunt in Provincias Comites, ut urbibus vel Provinciis, reique præſertim militari, præeſſent; qualis ſeculo IV. fuit Comes Argentoratenſis, cujus, ut & plurium aliorum, meotionem *Notitia Imperii* facit. Sub Francis immutata fuit Comitum formula, Pagis exortis; in quibus judices quum ſederent Comites, Comitivam vel Comeciam ibi exercentes, factum eſt, ut ipſe quoque pagus nomen Comitatus acciperet. Utut enim Notitia Imperii oobis Comitem Hiſpaniarum, Comitem Italiæ, Comitem Illyrici, Comitem Britanniæ, Comitem Argentoratenſem, aliosque recenſeat, nec Hiſpania tamen, nec Italia, nec Illyricum, nec Britannia, appellabantur Comitatus, qui Francico demum ævo innotuerunt.

§. VIII.

Subdiviſio Comitatuum.

Uti vero Comites ſub ſe Judices inferiores, Vice-Comites vel vicarios, Centenarios, Decanos, aliosque Agentes habuerunt, ſic Comitatus etiam in Vicariatus, (*l*) Centenas, quibus ſingulis centum familiæ ſuberant; itemque Centenæ (*m*) in Decurias, abierunt. Hujus ſubdiviſionis exempla hodieque nobis ſuggerit Anglia, ubi Comitatus (*Shyres*) (*n*) in *Hundredas*, (*Hundreds*) id eſt, Centenatus, (*o*) Centenæ vero in *Decanatus* vel *Decanias*, (*Tithings*) ſubdiviſi ſuot; quibus alii *Quintanas* ſubjungunt. Partitionem, ab Anglo-Saxonibus ex Germania Britanniæ illatam, Alfredo, Anglo-Saxonum Regi, qui ſeculo IX. vixit, INGULPHUS, ſeculi XI. Scriptor Anglus, attribuit. (*p*) Pagis nimirum comprehenſi ſunt Comitatus, qoos cum *Balliviatibus*, in quos hodie dividuntur Provinciæ, compares, qui etiam in minores & majores (*Baillages & Grands Baillages*: Germanis *Amt* & *Oberamt*) ſolent diſtingui. Pagis minoribus Comites judiciaria cum poteſtate præfecti; unde factum, ut ſæpe numero

Pagi

(*k*) Præter Comitem Argentoratenſem, ævo Romano, nullum in oris noſtris aperit Hiſtoria. Comites enim Argentuarienſes, Tribonenſes, Kircheimenſes, non agnoſcit Romana Periodus, cui eos tamen adſcribit GUILLIMANNUS *Habſpurg*. Lib. II. Cap. II.

(*l*) A *Vicariatu* & *Vicaria*, ſive officio & juriſdictione Vicarii vel Vice-Comitis, ejusque diſtrictu Franco-Gallicum nomen *Vignerie* ortum; quæ diviſio Geographica atque Politica in Languedocia præſertim obtinet. Vicarius Gallis *Viguier*.

(*m*) A Centena derivanda videtur vox *Canton*.

(*n*) A Saxonica dictione *Scyre*, partiri, dividere; quam Latine *Conventum*, *Pagum*, *Comitatum*, CAMDENUS in *Britannia* pag. 129. perhibet.

(*o*) In Legibus Salicis, Alemannicis, Capitularibus Regum Francorum occurrit *Centena*. Vid. Tit. LXXX. *Legis Salicæ*.

(*p*) GALEI *Scriptores Rerum Anglicar.* CAMDENUS *Britann.* pag. 128.

Pagi & Comitatus fumantur promiscue. Ita apud Alfatas, noftrosque vicinos, *Pagum & Comitatum Sundgouue*, *Pagum & Comitatum Elizgouue*, *Pagum & Comitatum Brisgouue*, *Albechouue*, *Chleggouue* &c. reperimus. ANNALES BERTINIANI An. DCCCXXXIX. divifionem Galliæ ac Germaniæ, à Ludovico Pio factam, ubi referunt, *Comitatus* vocant, qui à cæteris *Pagi* appellantur. *Comitatus* enim *Valiforum*, qui ibi occurrit, aliis dicitur *Pagus Vallenfis*; *Comitatus Waldenfis*, aliis eft Pagus Vaudenfis, & *Comitatus Scudingius*, FREDEGARIO *Pagus Scutingorum* nuncupatur.

§. IX.

Sic Francicam Merovingorum cis & trans Rhenum Monarchiam in Comitatus & Ducatus divifam reperimus; quibus ævo fequenti, & diverfis Comitum gradibus claffibusque, prouti hi Palatio, Marcæ, Burgo, Provinciæ toti &c. præfuerunt, Palatinatus, Marchionatus, Burggraviatus, Landgraviatus, &c. accefferunt. Imo, poftquam Epifcopi fecularem quoque poteftatem in Diœcefes fuas, vel certe in partem earum, ab Imperatoribus cum regalibus juribus, ut Proceres, quos memoravimus, Laici, accepiffent, novus vocis fenfus invaluit; ut Epifcopatus Bafilienfis, Argentoratenfis, Spirenfis &c. nomine fecularis potius Epifcoporum principatus, quam ecclefiaftica diœcefis, intelligeretur. Hi ipfi autem Comitatus quum in Landgraviatus, Marggraviatus, Burggraviatus abirent, ac prouti ipfi quoque Comitatus hereditario jure poffideri inciperent, appellatio *Gomarum* paulatim in defuetudinem venit, numerusque earum imminui cœpit; ita tamen, ut reliquiæ paffim, & in Alfatia quoque noftra fpeciatim, fuperfint. (*q*) Pagorum Alfatiæ medii ævi originem ab Alemannis, Alfatiam ante Francos occupantibus, derivavi: Comitatus Alfaticos derivo à Francis; adeoque Comitatus poft Pagos exorti funt. Alemanni, pulfis Romanis, cum Pagorum fuorum formulam nobis afferrent, Comitatus in Alfatiam non introduxiffe videntur; nifi Comites appellare volueris Regulos eorum, quorum feptem prœlio Argentoratenfi contra Julianum interfuerunt. Franci, Gallia potiti, Ducum Comitumque formulam, à Romanis inftitutam, in civili & militari Provinciarum adminiftratione retinuerunt, unde Ducatuum & Comitatuum nomen. Illi enim Comites, quos TACITUS apud Germanos commemorat, à Francicis Comitibus noftris plane fuerunt diverfi. Vocabuli *Comitis* à Taciti temporibus varia migratio, uti infra docebimus. Alia fubdivifio.

§. X.

Pagi & Comitatus limitibus quoque fuis Dynaftias vel Toparchias complexi funt. Dynaftiæ.
Ita appello latifundia, dominia, terras, diftrictus, quos Viri principes, divites, potentes, multarumque poffeffores terrarum, qui Optimates etiam vocantur, in Provinciis & Comitatibus, proprio fuo jure, poffidebant; qui fuos Soldurios, hominesque fibi devotos, magno numero habuerunt, à CÆSARE (*r*) & TACITO *Principes* nuncupati; qualis apud Helvetios Orgetorix, apud Æduos Divitiacus, Dumnorix &c. qui primam Nobilium claffem conftituerunt, antequam Ducum & Comitum dignitates exortæ. Dynaftæ hi, vel Domini, eo tempore fimpliciter *Nobiles*, vel *Domini Terræ* dicti funt; fub Periodo Germanica autem *Liberorum Dominorum*, *Baronum*, (*s*) *Domicellorum* nomine venerunt. Rutgerus quidam, ex veteris Wetteraviæ Dynaftis, in *Traditionum Fuldenfium* Charta An. MXXXV. *nobili ex genere progenitus, liberi juris & arbitrii Vir* dicitur. (*t*) Plena talium vetus fuit Alfatia fub Celtis, Romanis, imo etiam in Francica hac, quam tractamus, Periodo; plerorumque licet memoria perierit; indicabimus tamen infra ex ævo noftro nonnullos, quorum nomina licet fuperfint, terrarum tamen, quas poffederant, nomen cum ipfis limitibus intercidit. Enimvero tales hi præterpropter fuerunt, quales dein fub Germanica Periodo Domini in Rapolcftein, in

(*q*) Apud Alfatos & in vicinia Rhingouue, Spirigouue, Hattgouue, Wasgouue, Sundgouue, Sisgouue, Saltzgouue, Brifigouue. Caute ergo accipiendum, cum FURSTENBERGIUS in *Monumentis Paderborn.* pag. 143. & CASP. SAGITTARIUS *de Bardevico* Cap. I. §. XVI. ajunt, appellationem pagorum circa annum Chr. MC. ufurpari defiiffe. Seculo enim XII. *Pagi* vox in Tabulis quoque Saxonicis adhuc frequens obfervatur. MEIBOMIUS Junior in *Introduct. ad Hiftor. Saxon. Infer.* pag. 61.

(*r*) *Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXIII. ubi de Germanis: "Nullus communis Magiftratus, fed Principes regionum atque pagorum inter fuos jus dicunt.

(*s*) GODEFRIDUS Monachus in *Annalibus* paffim *Barones* & *Nobiles* terræ conjungit. LIMNÆI *Jur. Publ.* Lib. IV. Cap. V. HERTIUS *Opufculor.* Tom. II. pag. 86. STRYCK. *Differt.* Vol. I. Differt. XIII. de *Jure Baronum.*

(*t*) SCHANNATUS in *Traditionib. Fuldenf.* pag. 249. Apud GODEFRIDUM Monachum ad An. MCCVIII. dicitur: *Et Nobilibus terræ & Clero.* Ad An. MCCXVI. ait: *Cum Nobilibus terræ fuæ.* Talis fuit Walderus de Lomersheim, Mulbrunnenfis Cœnobii fundator, qui in antiquis Tabulis dicitur *Vir Nobilis & ex antiqua profapia, in utraque parentum linea liber.* &c. PAULLIN. de *Advocatis Monafticis* §. XIX. pag. 553. Operum ejus.

in Huneburg, in Liechtenberg &c. antequam postremi ex illis Comitum affectassent axiomà; quales apud Brisigavos Domini in *Reteln*, *Usenberg*, *Badenweiler* &c. Ex his Dominis Liberis Reges atque Imperatores suos Duces Comitesque sumebant. Latifundia horum in Pagis olim & Comitatibus sita sane fuerunt. Quum autem de situ, limitibus, nominibusque eorum pauca in Chartis, Monumentis, Annalibusque Francicæ nostræ Periodi supersint, in Geographica hac Alsatiæ descriptione vix certi quid de illis definire referreve licebit. In transitu annoto, nobiles hos Dominos, quos Toparchas appellare licet, non confundi debere, cum Nobilitate Equestri hodierna; quod faciunt CASPAR à LERCH, (*u*) BURGERMEISTERUS, (*x*) omnesque fere, qui de Equestris ordinis hodierni juribus & prærogativis scripserunt.

§. XI.

Emunitates & Marcæ.

Pagis, Comitatibus, Dynastiis in Alsatia nostra accensendæ sunt *Emunitates* & *Marca*, Germanis *Mundaten* & *Marck*; quæ antiquitate cum Comitatibus certant. Tractus enim immunitate donati sunt, ut ab ordinaria Comitum jurisdictione eximerentur. Idem de *Marca* statuendum, quæ regionem, limitibus certis inclusam, juribus specialibus & privilegiis donatam, significat. Emunitates has Alsaticas, & unicam hujus generis Marcam, quam Alsatia quoque complectitur, suo loco Pagis subjungemus Alsaticis.

CAPUT II.

DUCATUS ALEMANNIÆ, CUJUS PARS ALSATIA.

§. XII.

Ducatus Alemanniæ antiquitas.

REgiones, quæ præcipuam Alemannici Ducatus partem trans Rhenum, sub Merovingis, composuerunt, suum jam sub Romanis habuerant Ducem. TREBELLIUS POLLIO, (*y*) de Galliæ Tyranno Postumo scribens, Epistolam Valeriani ad Gallos producit, quæ ita incipit: *Trans-Rhenani limitis Ducem & Galliæ præsidem Postumum fecimus.* Trans-Rhenanus hic limes comprehensus fuit Vallo illo Romano, quod à Danubio ducebatur ad Nicrum, Rheoumque adeo, Imperii finitorem, præcinxit. Valli hujus Præfectus seculo III. *Dux Trans-Rhenani limitis* appellatus est. (*z*) Ducatus ille Galliæ præsidi, quippe ceteris viciniori, fuit commissus. Postumus, qui deinceps se in Imperatorem erexit, utramque dignitatem à Valeriano obtinuerat. Germaniæ Primæ Ducatus, sub Romanis Imperatoribus erectus, Trans-Rhenanum hunc limitem tetigit. Uterque Ducatus Barbarorum irruptione eversus & ab Alemannis occupatus est. Alsatiam hi nostram ergo pridem tenuerant, quum non diu post Tulpiacensem victoriam (*a*) Alemannia à Francis in Ducatum erigeretur. Unde Alemanniæ devictæ fatum secuta Alsatia est, quæ seculo V. Alemanniæ, seculo VI. Alemannici Ducatus partem constituit.

Neque vero Ducatus formulam Reges Francorum introduxisse mirabitur quisquam, quum reputaverit, non Primam tantum Germaniam, sed & Rhætias, potioresque adeo Provincias, Alemanniæ vicinas, suos singulas habuisse Rectores, communi Ducis nomine in Imperii Notitia memoratos, quæ forma commoda, rerumque civilium administrationi conveniens, à Francis opportune servata.

§. XIII.

Origo Ducatus Alemanniæ.

Postulat ergo rerum natura, ut in Alemanniæ Ducatus originem inquiramus curatius, quod sub Merovingica Francorum stirpe, ad seculum usque septimum, res Alsaticæ cum Alemannicis arctissimo vinculo conjunctæ fuerunt, usque ad tempora Clotharii junioris, aut Dagoberti primi; quibus Alsatia & Francia nova à magnò Alemanniæ Ducatu abstractæ fuerunt, quod potentia Ducum, Alemanniam universam gubernantium, videretur suspecta. Quanquam autem sub Clodovei Regimine, primisque adeo Francici

(*u*) De *Ordine Equestri Germ.* fol. 210.

(*x*) *Grafen und Ritterfaal* Part. I. Sect. XVI. num. 4.

(*y*) De *Triginta Tyrannis* Cap. III.

(*z*) De Ducibus Limitaneis JULIUS CAPITOLINUS in *Severo Alexandro*. Ducatus Rhætiarum formula apud CASSIODORUM Lib. VII. *Variar.* §. IV. De terris limitaneis *Cod. Theodos.* Lib. VII. Tit. XV.

(*a*) GREGOR. TUR. Lib. II. Cap. XX. AIMOINUS Lib. II. Cap. XV. CASSIODORUS *Var.* XII. 2.

Francici in Alemannos Imperii quindecim annis, nullius Alemanniæ Ducis nomen aut vestigia in veteri compareant historia, ab ipso tamen Clodoveo jam constitutum fuisse Alemanniæ Ducem, vel ex eo apparet, quod filius ejus & in Regno Australiæ (quod nomen tunc temporis exortum) successor Theodoricus, sub cujus sceptro Alemanni degebant, in Alemannicæ legis pacto *Ducis*, *Comitum*, *Missi*, *Comitis*, *Centenarii* frequentissimam mentionem faciat. Theodoricus autem in Prologo Codicis Legum Alemannorum, Bajuvariorum, Ripuariorumque conditor earundem prædicatur.

§. XIV.

Duces plures Alemanniæ.

Plures in Alemanniæ Ducatu Duces uno eodemque tempore Historia nobis Pirminii indicat. BERNO, Abbas Augiensis, in *vita S. Megmradi* scribit: " Primo in Insula „ Augia, habitacula Monachorum construxit, & secum Pirminium cum sociis ad habi- „ tandum eo induxit, jussu Berchtoldi, Nobilissimi Alemannorum Ducis. „ Sed & eodem tempore Theobaldum, Gotefredi Ducis filium, Ducem invenimus. Vixit tum quoque Lantfridus Dux, à Luitfrido diversus; quos unum eundemque Ducem ECKHARTUS in *Originibus Habsburgo-Austriacis* (*b*) scripserat; in *Commentariis Rerum Francicorum* (*c*) sententiam mutans. Sunt, qui Helvetiam Alemannicam, ut & Rhætiam Alemannicam, ubi Tirolensis hodie Comitatus, & Alsatiam denique Alemannicam, tres Ducatus peculiares Alemannicos constituisse existimant; (*d*) quæ nos Alemannicarum Rerum Scriptoribus examinanda relinquimus; observasse contenti, Alemannicum Ducatum ad Clotharii II. tempora se quoque cis Rhenum, & quidem ad Vogesum usque nostrum, extendisse, Alsatiamque adeo ambitu suo esse complexum.

Scilicet Alemannici Ducatus eadem, quæ deinceps Franciæ novæ vel orientalis Ducatus, ratio fuit: uterque regiones cis & trans Rhenum comprehendit. Franciæ Ducatus, ab initio constitutus trans Rhenum, circa Mœni & Nicri ripas, à veteri Alemannia, cujus pars olim fuerat, distractus est. (*e*) *Gesta B. Kiliani* Scoti, qui Theodorici Regis æqualis fuit, primum Ducatus hujus meminere, in quibus *Gozbertus Nobilissimus Dux orientalium Francorum, ibidem & Australium vocatorum, apud quos Castellum erat Wirtzburgum*, fuisse dicitur. Post Virodunensia Pacta An. DCCCXLIII. Nemetæ, Vangionæ atque Moguntiacum, ad Franciæ orientalis Ducatum quoque relatæ sunt: unde duplex, Trans-Rhenanus scilicet & Cis-Rhenanus, Franciæ Ducatus; vel si mavis, duæ partes ejusdem. Conradus Wormatiensis Dux, Ottonis I. gener, An. DCCCCLV. periit. WIPPO *Cunonem Wormatiensem Ducem Francorum* vocat. Wormatia nimirum, in Vangionibus sita, sedes hujus erat Ducatus. Continuator REGINONIS An. DCCCCLXV. Wormatiam in Francia collocat. WITICHINDUS Conradum Francorum Ducem, Francones Francos, ut & Franconiam Franciam non semel appellat. OTTO FRISINGENSIS Conradum *natione Francum* prodit, in Francia orientali seu Franconia natum.

§. XV.

Limites Alemanniæ.

Tam variante Alemanniæ, nunc latius, nunc arctius extensæ, statu, diversi ejus pro diversitate temporum, examinandi sunt limites. Potens enim hæc natio alios fines habuit, libera quum esset; alios, postquam victa sub Meroveadum imperio viveret, in formulam Ducatus redacta. Sed & in hoc statu variavit. Quum enim ab initio augmenta sua accepisset à Rheno ad Ursam, seculo dein septimo Alsatia avulsa est, & ipsa in Ducatum erecta, donec Pipinus, Carolingorum primus, abolitis Ducibus, utrumque Ducatum Nuntiis Cameræ administrandum commisisset; quæ administratio per omne Carolingorum tempus continuata est; nisi quod Lotharius junior Hugoni, ex Waldrada pellice

(*b*) Lib. I. Cap. V. §. III.

(*c*) Tom. I. pag. 349.

(*d*) ZEILERI *Chron. Suev.* pag. 1. & 5. Sententiæ huic quoque accessit BARTHOL. ab HERTTENSTEIN in erudita Dissert. *de Ducatu Sueviæ & Alemanniæ*, Argentorati An. MDCCXXXI. habita, pag. 11.

(*e*) Interdum Ducatus hic à Scriptoribus absolute *Francia*, *Ostro-Francia*, *Austria*, *Francia Teutonica*, *Francia Orientalis*, *Francorum Ducatus*, denique *Franconia* dicta, quod nomen hodieque durat. Franconiam diminutivum à Francia, nomen à parte Thuringiæ cis Werram, Francico Regno additæ, derivat ECKHARTUS *Commentar. de Rebus Franciæ Orient.* Tom. I. pag. 377. Franciæ hujus novæ, inter Alemanniam, Thuringiam atque Saxoniam sitæ, origo & nominis causa à Junioribus varie traduntur. Institutum hunc Ducatum ductis eo Francorum Coloniis, credunt nonnulli, ut Alemannos, Thuringos & Bajoarios, in officio continerent; alii Francorum ibi incunabula quærunt. Vid. Illust. MASCOVIUS *Geschichte der Teutschen* Lib. XI. Cap. VIII. KEMMERICH *Introd. ad Jus Publ. Imp.* Lib. I. Cap. III. num. 7. STRUVII *Corpus Juris Publ. Germ.* Cap. III. §. VIII. SPENERUS in *Hist. German.* Lib. II. Cap. I. num. 6. Francia orientalis, sensu hoc sumta, pars fuit totius Regni Germanici, quod sub Carolingis quoque *Francia orientalis* dicebatur. *Annales Fuld.* An. DCCCL. GOTFRIDUS VITERB. An. DCCCLXXXI. OTTO FRISING. Lib. VI. Cap. XVII. Postea *Regnum Teutonicum* appellavere Scriptores.

pellice genito, Alſatiæ Ducatum conceſſit; unde Ducibus abrogatis, formulam tamen Ducatus perſtitiſſe inferimus. Officii ergo noſtri eſt, Alemanniæ Liberæ primum, dein Alemannici Ducatus limites definire, quod in utroque hoc Alemanniæ ſtatu pars ejus fuit Alſatia, donec fieret ipſa Ducatus.

Alemanniæ liberæ limites.

Terminos Alemanniæ liberæ, ſeculo V. ante Alſatiam ab Alemannis occupatam, Danubium, Rhenum Mœnumque fuiſſe, res cognita eſt. A meridie ergo Rhætos, ſive Rhæticas Alpes; ab ortu Bajobarios, à ſeptentrione Thuringos & Francos Alemanni tum habuerunt vicinos. (*f*) De Mœno tamen, qui Alemanniam Francis ſubjectam terminavit, dubitatur, num ille Alemanniam liberam quoque terminaverit, an Lanus? Occiduus limes noſtram ſpeciatim Alſatiam concernit. Florentibus Imperii Romani temporibus Trans-Rhenanum Vallum eos à Rheno longe rejecerat; ſeculo autem IV. quum Vallum ab illis eſſet everſum, ad Rheni oram uſque habitare cœperunt. Tum vero frequentes ab illis factæ ſunt in Galliam irruptiones; ita tamen, ut à Juliano & Gratiano, poſt internecina prœlia, ſemper rejicerentur trans Rhenum, Valentinianus I. exſtructis cis & trans Rhenum caſtellis, incurſiones eorum impedire ſtuduit.

§. XVI.

Alemanniæ Ducatus limes Vogeſus.

Sic ſtetit Alſatia, ab Alemannis ſemper tentata, nunquam ſubjecta, ad initia uſque ſeculi quinti. Quum enim eo tempore immanis illa populorum ſeptentrionis colluvies, Vandali, Alani, Suevi, in Germaniam ſuperiorem noſtram, tranſito Rheno, penetraſſent, Alemannis quoque, toties ante repulſis, tranſitus in Alſatiam relictus eſt liber; quæ illos, oppidorum & munimentorum implacabiles hoſtes, vicatim habitare conſuetos, denique cives admiſit; unde urbium, oppidorum, vicorum, quos præcedentium barbarorum furor non omnino deleverat, plena everſio. Hieronymus ſane inter innumerabiles & fortiſſimas gentes, quæ Gallias, inter Alpes & Pyrenæos, Oceanumque ac Rhodanum, vaſtavere, expreſſe numerat *Alemannos*. In Romano agro cis Rhenum hos victores fuiſſe, Rhenumque Romanis ripis bibiſſe, ſeculi V. fere adulti Scriptor ait, Apollinaris Sidonius. (*g*) Ita occiduus Alemanniæ limes, illo tempore, ad Vogeſum uſque promotus eſt; omnemque adeo oram Germaniæ primæ cum Alemannia ſua natio hæc ferox conjunxit; eamque reliquo fere toto ſeculi ejuſdem decurſu libere poſſedit: donec cum Cis-Rhenanis, quos tenuerat, populis, An. CCCCXCVI. ſubjugata, regioneſque ejus in Alemannicum Ducatum erigeretur à Francis. Alemanniæ domitæ limites à victoribus Francis auctos fuiſſe, quis facile crederet? Id tamen factum eſſe, Regeſque Francorum Helvetiæ partem, Rheno vicinam, à Burgundionibus habitatam, Alemannis habitandam conceſſiſſe dubitare vix poſſumus. Soluta enim Burgundici prioris Regni compage, hanc Helvetiæ portionem Alemanniæ Rectori ſubjecerant Franci; quum certum ſit, Alemannicum limitem cis Rhenum fuiſſe non montem Juraſſum, quem utrinque Burgundiones accoluerant, ſed Arolam & Urſam. Juraſſum vero quum loquor, tractum ejus, qui à Geneva ad Salodurenſes uſque progreditur, intelligo; extremitas enim Juræ, quæ circa Salodurum à linea recta deflectens, verſus Rhenum excurrit, ad Alemannicum, factaque dein ſejunctione, ad Alſaticum Ducatum pertinuit. Grandisvallenſe enim Monaſterium, in ipſis Juraſſi faucibus ſitum, ad Ducatum Alemanniæ, relatum, uti teſtis eſt Bobolenus, qui S. Germanum Grandisvallis locum accepiſſe, ait, à *Gundomo Duce*; (*h*) quem Alemannorum Ducem fuiſſe, ex ipſo Boboleno inferius probabitur. Porro Lotharius An. DCCCXLIX. in Diplomate, Grandisvallenſi Abbatiæ dato; ſitam *illam* ait *in Ducatu Heliſacenſi*. (*i*) At Ducatus Heliſacenſis regiones cum Alemanniæ Ducatu olim erant conjunctæ, antequam in Ducatum peculiarem erigeretur Alſatia; adeoque Alemanniæ, à qua fuerant diſtractæ, partem compoſuerant olim.

§. XVII.

Arola fluvius.

Arolam fluvium vero quod attinet, Walafridus Strabo Alemannos partem Galliæ circa Ararim obſediſſe quum ait, (*k*) Ararim appellat fluvium, quem *Arolam* appellare debuerat. Negligentia Walafridi Juniores induxit, ut Alemannos ad Ararim uſque fluvium, qui Ammiani Marcellini ævo *Saucônna*, (*l*) *la Saone*, dici jam cœperat, habitaſſe decernerent; adeoque Helvetiam omnem cum magna Burgundiæ & Lotharingiæ parte

(*f*) Jornandes *de Rebus Geticis* Cap. LV.
(*g*) *Epiſt.* XI. vide quæ hac de re ſupra diſſerui pag. 221. & 259.
(*h*) *In Vita S. Germani* Cap. IX. & XI. apud Mabillon. *Acta SS. Benedictin.* Tom. II. pag. 491. ſqq.
(*i*) Dachery *Spicil.* Tom. III. pag. 339.
(*k*) In *Prologo Vitæ S. Galli*, apud Goldast. *Rer. Alemann.* Tom. I. Part. II. pag. 233.
(*l*) Ammianus Marcellinus *Hiſtoriar.* Lib. XV. ubi memorat *Ararim*, *quem*, inquit, *Sauconnam appellant.*

parte illis adscriberent. Strabi hujus fide tamen innixus est incomparabilis doctrinæ Vir, Germanicæ indagator Historiæ, DAVID KOELERUS, (*m*) quum Burgundicam Ararim, sive Sauconnam, Alemanniæ limitem assignaret. (*n*) Sic Arola, usque ad conjunctionem ejus cum Ursa, Alemannici fuit limes Ducatus.

Hæc enim Ursa de cetero inter Ducatum Alemanniæ & Burgundiam minorem, Ursa. sive Trans-Juranam, quam Burgundiones ita vocarunt, constans terminus fuit. Unde Argoviæ Pagus, ab Arola nomen habens, inter Arolam & Ursam situs, pars minoris Burgundiæ fuit, (*o*) Alemanniæ Ducatum à parte Ursæ attingens. Ursa vero Alemanniæ limes porro quoque firmatur, quod Lacus Turicinus, ut & fluvius Lindimacus, (*Limath*) ipsumque Turegum, seu Turicinum, ineunte seculo VII. ad Ducatum Alemanniæ spectaverant, teste WALAFRIDO STRABO, (*p*) & RATBERTO MONACHO; (*q*) ut ipsam Abbatiam S. Galli sileamus. Sed & Ludovicus Germanicus in Diplom. An. DCCCLX. *Curtim Turegum in Ducatu Alemannico* (*r*) collocat. Accedit, quod in Divisione Imperii Carolini Virodunensi Ludovicus Germanicus obtinuit, quicquid tum *Alemannia* cis & trans Rhenum vocabatur. Alsatia vero, quæ jam pridem peculiarem constituerat Ducatum, Lothariani regni tum pars facta est; Rhenusque adeo Germaniæ & Lothariani Regni limes evasit; si Alemannicam Helvetiæ partem, Rheno viciniorem, ut & Spirensem, Wormatiensem & Moguntiacensem Pagos, excipias. De Helvetia Alemannica ex Instrumentis, Lucernensi Collegio datis, res certa est. Huic enim Ludovicus, quæ versus Albim montem, Turego incumbentem, confirmat: Lotharius autem ea modo, quæ ad Emmatum flumen sita, muneri dat. Emmatus ingreditur Ursam, paulo infra urbem Luceriam. (*s*)

In Helvetia ergo non Rhenus, sed Ursa, Regni Lothariani perstitit limes; id quod ex ipsa Regni hujus divisione Marsnensi An. DCCCLXX. apparet; in qua loca, inter Arolam ac Ursam sita, hoc est, Burgundica memorantur; nulla vero inter *Ursam* ac *Rhenum*: manifesto indicio, illa cum reliqua Alemannia jam antea ad Ludovicum German. pertinuisse. Postremum denique pro Ursa, Alemanniæ limite, argumentum ex Germanica desumemus Periodo. Abbatia Einsidlensis nempe ad Alemanniam adhuc spectavit An. DCCCCXLVI. teste Diplomate, hujus anni, dato ab Ottone Rege, ubi Hermanno Duci subesse dicitur Mechinrates cella. (*t*) Hæc de occiduo limite.

§. XVIII.

Meridionalem limitem Alpes constituerunt Rhæticæ, teste iterum STRABO, loco Meridionalis limes. superius prolato. Rhætiæ magna pars ad Alemannos spectavit. Limitem orientalem Alemannici Ducatus Licum flumen fuisse, inter omnes convenit. Hinc JORNANDES (*u*) Alemannis ab oriente vicinos assignat *Bajobarios*. Adde, quod *Pagus Albegoi*, qui ad Licum usque se extendebat, in Diploma Ludovici Pii, Abbatiæ Campidunensi dato, in Ducatu Alemanniæ situs dicatur. (*x*) Sic etiam *pagus Augustgowe* in vicinia Augustæ

Kk kk Vindeli-

(*m*) *Dissert. de Fatis Ducatus Alemanniæ & Sueviæ*, §. II. pag. 6. ubi ad CAROL. SPENERUM *Notit. Germ. med. ævi* Cap. III. §. III. & Cap. IV. §. XXXI. sq. provocat, qui tamen Alemanniam ad Ursam usque fluvium porrexit.

(*n*) Walafridi Strabi ævo Arolam *Araris* nomine sæpe appellatam fuisse, non ex ipso tantum Walafrido, sed & ex Ekkehardo, Hepidanno atque Notkero colligimus. EKKEHARDUS Junior *de Casib. S. Galli* Cap. I. apud GOLDASTUM *Rer. Alemann.* Tom. I. Part. I. pag. 20. qui testatur, *Arnolphum* Regem Salomoni Abbati S. Galli dedisse *quandam Villam in Araris pago, Cholinchovem dictam.* At vero Zollighofen villa hodieque in Ergovia est. HEPIDANNUS Lib. II. Cap. IX. (apud GOLDAST. *Rer. Alem.* Tom. I. Part. II. pag. 225.) in *Vita S. Wiboradæ*, ait: " In Pago, qui Erigowe nuncupatur, " quem Araris fluvius ex uno latere præterfluit, & " altero Renus &c. " Sed quis unquam Ergoviam ad Ararim, seu Sauconnam, reponere ausus est? NOTKERUS BALBULUS denique, seculi IX. Scriptor, in *Martyrologio* suo, apud CANISIUM *Lection. Antiquar.* Tom. II. Part. III. pag. 170. hæc habet: " Kal. " Septembr. Natalis S. Verenæ virginis, Thebææ ge" nere; quæ juxta Ararium fluvium, non longe à " Castro Solodoro, habitavit in specu arctissimo. " Salodurum autem Arolæ fluvio imminet. Eodem sensu vocem Araris accepit GLAREANUS, in *Panegyrico Araris.*

(*o*) Probant hoc duæ Chartæ Murenses. Prima, An. MXXVII. data, quam *Testamentum* vocant *Wernheri*, Argentinensis Episcopi, Murense cœnobium situm dicit in *Pago Argoya*, *in Comitatu Rore*; apud HERGOTT Tom. II. num. 168. Henricus V. autem in confirmatione Privilegiorum Murensis Abbatiæ anno MCXIV. (Ibid. num. 193.) *situm hoc monasterium regulare*, ait, *in Provincia Burgundia, in pago Argowe, in Comitatu Rore.* Hoc ergo tempore *Comitatus Rore*, qui Arolæ ripæ orientali, seu Helveticæ, imminebat, ad Burgundiam spectabat. At vero limites Alemanniæ in hac quidem regione semper iidem manserunt, nec ea, quæ ad Alemanniam antea spectaverant, Burgundiæ adjecta fuerunt. In alia Henrici V. Charta, Engelbergensi Monasterio data Argentinæ An. MCXXV. situm illud dicitur in *Provincia Burgundia*: situm est autem cis Ursam. TSCHUDII *Delineatio Helvetiæ Veteris* MC. pag. 27.

(*p*) *Vita S. Galli* Lib. I. Cap. IV. apud GOLDAST. pag. 145.

(*q*) *De Casibus Monaster. S. Galli* Cap. I. apud GOLDAST. pag. 1.

(*r*) HARTMANN. *Annal. Einsidlens.* pag. 15.

(*s*) GUILLIMANN. *de Reb. Helvet.* Lib. II. pag. 259. TSCHUDIUS.

(*t*) HARTMANNI *Annales Einsidlens.* pag. 46.

(*u*) *De Rebus Geticis* Cap. 55.

(*x*) Apud MABILLON *Analecta* pag. 448.

Vindelicorum ad Alemanniam ſpectabat. (y) Trans Licum vero Bajovarii mox ſequebantur: hinc in Teſtamento Caroli M. An. DCCCVI. Engoldeſtatt jam ad Bavariam refertur. (z) Annales Bertin. ad An. DCCCXXXII. notant, quod *Ludovicus Pius in Alemanniam perrexerit, & venerit Augſpurg ſuper Lech.* Annales Nazariani ad An. DCC. "Carolus perrexit in fines Alemannorum & Bajuvariorum ad flumen, quod „ appellatur Lech. &c. „ Si ex ſeculo X. teſtimonium adducere licet, allegabimus Anonymum quendam, auctorem *vitæ S. Udalrici*; qui narrat, S. Udalricum à Papa rogatum, qua patria ortus eſſet, reſpondiſſe: ſe nativum eſſe de Provincia Alemannia, de Civitate Auguſta. (a) Sed quid opus eſt, diutius immorari rei, quæ nunquam controverſa fuit?

§. XIX.

Septentrionalis limes.

Limitem denique ſeptentrionalem quod attinet, ille primitus ad Mœnum usque projectus erat: Francia nova autem ſub Clodovei poſteris orta, ſeptentrionalis Alemanniæ limes ab illa parte contractus eſt, ita ut fines tum fierent *fluviolus Jacraſta*, in *Pago Vergunda, in quo Abbatia Elchewangis.* Ubi notandum, quod quidem pagus *Virgunda* ad Alemanniam ſpectaverit, non vero *ſilva Virgunda*, quæ teſte (b) Diplom. Henrici II. de An. MXXIV. ad Franciam novam ex parte ſpectabat. Alium limitem faciebat *Werniza fluvius*, qui oppidum Dinchilspuole à Francia ſeparabat. Sequitur pagus *Murrahgou* ad fluvium *Mura*, qui in Nicrum volvitur, at ex parte tantum ad Alemanniam pertinet; prouti limites hos novimus ex Diplomate, An. MXXVII. ſuper ſilva quadam Monaſterio Murrhart ab Imp. Conrado II. conceſſo. (c) Et ſic ad Nicrum usque limes procurrebat; eumque ſequitur ad influxum usque *Entzæ*, qui iterum terminum facit: Ab Entza ad *Oſam* fluvium, limitem Epiſcopatus Argentinenſis & Spirenſis, itemque Alemanniæ ac Franciæ novæ; unde Comitatus *Worchheim* adhuc ad Franciam novam pertinebat, in Diplomate Henrici V. An. MCX. quo Gotteſauuiæ fundationem confirmabat. *Oſa* denique fluviolus limitem facit ad Rhenum usque, per quem ſi paulo deſcendas, ad Spirigoviam pervenis, quæ Francici Ducatus Cis-Rhenenſis, verſus auſtrum, pars extrema quum fuerit, Ducatui Alemannico ad Lutarim fuit confinis.

Hæc de Alemanniæ Ducatus limitibus, quum latiſſimi eſſent, atque noſtram quoque Alſatiam complecterentur; cui cum Alemannia ſors plerumque fuit communis; illis quoque temporibus, quibus Alſatia peculiares ſuos habuit Duces, ipſaque adeo diſtinctum ab Alemannico Ducatum conſtituit. Itaque duo hi Ducatus, nunc juncti, nunc ſeparati, nunc ſuum quisque proprium, nunc communem ſibi ambo Ducem habuerunt: qui ſe vel *Ducem Alemanniæ*, vel *Alemanniæ & Alſatiæ* Ducem, imo etiam apud Alſatos quum degeret, *Alſatiæ Ducem* modo, appellari ſe voluit: quod ſub Germanica Alſatiæ Periodo ſe manifeſtabit diſtinctius. Sic potentiſſimi illi duo, Alemanniæ nempe ac Franciæ orientalis, Ducatus ad Lutarim noſtram Alſaticam, Spirigoviæ limitem, ſeſe tetigerunt. Spirigovia autem Francici Ducatus tum partem conſtituit. In hac ergo, quam tractamus, Alſatiæ Epocha, qua Alemanniæ Ducatus ad Lutarim usque ſe extendit, illa hodiernæ Alſatiæ pars, quæ à Lutari ad Quiſacam porrigitur, ad Franciæ pertinebat Ducatum. Fata hinc, quæ ſub Romannis Alſatia habuit, ut pars ejus ſuperior Galliæ Lugdunenſi primum, inde Maximæ Sequanorum; pars inferior Germaniæ ſuperiori, quæ dein Prima dicebatur, adſcriberetur; fata hæc, inquam, quodam modo ſunt continuata ſub Francis; ſub quibus præcipua quidem pars ejus & maxima juris Alemannici, pars infima vero juris Francici fuit; uterque tamen Ducatus Franciæ Regno ſubjectus.

CAPUT III.

DUCATUS ALSATIÆ AB ALEMANNICO AVULSÆ

§. XX.

Alſatiæ Ducatus.

ALſatiam noſtram cis Lotarim ſeculo VII. res ſuas ab Alemanniæ Ducatu ſeparatas habuiſſe, non ſemel annotavi. Ulricus Obrechtus (d) Etichonem ſeculo VII. Alemanniæ & Alſatiæ Ducem ſimul extitiſſe arbitratur, & non niſi occaſione bellorum, quæ Pipinus & Carolus M. cum Alemannis geſſerunt, Alſatiam ab Alemannia ſejunctam

(y) Vid. *Chron. Gottwicens.* Vol. II. hac voce pag. 553.

(z) Apud Baluz. *Capitular.* Tom. I. pag. 441.

(a) Apud Velserum *Oper.* pag. 521.

(b) Lunig. *Spicil. Eccleſ.* Contin. Tom III. pag. 120.

(c) Crusius *Annal. Suevic.* Part. II. Lib. VI. pag. 188. 189.

(d) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. X. pag. 218.

ſejunctam fuiſſe conjicit. Indubia tamen rerum Monumenta nos docent, Alſatiam à ſeculi VII. medio proprios jam ſuos Duces habuiſſe, quibus cum Alemanniæ Trans-Rhenanæ Ducibus nihil fuit commune; hocque ita continuatum, ut Theobaldus, Alemanniæ Dux, An. DCCXXVII. & DCCXLII. vivens, in Alſatiam venerit, ut hoſtis. Firmant id porro diviſiones variæ, ſub ſtirpe Carolingica factæ, quibus *Ducatus Heliſacius* ſeorſim ſemper legitur, à *Ducatu Alemannia* diſtinctus; evidente indicio, peculiarem illius fuiſſe formulam, peculiareſque Duces eam habuiſſe. Ita *Annales Bertiniani* ad An. DCCCXXXVIII. Heliſatiam non modo Saxonico & Auſtriaco, ſive Franciæ novæ aut Franconiæ, Ducatibus ponunt ad latus, ſed & ab Alemannico Ducatu diſerte diſtinguunt.

Antiquitas ejus.

Sub primis ergo Clodovei I. ſucceſſoribus, Clothario II. nempe, vel certe ſub Dagoberto I. Ducatus Alſatiæ jam extitit; primam autem Ducis Alemannici mentionem reperimus ſub Theodorico I. qui obiit An. DXXXIV. Finis ejuſdem Ducatus in Pipini Brevis vel certe Caroli M. tempora incidit, quibus Ducatus Alemannici & Alſatici formula non quidem extincta eſt, at aboliti Duces; utroque Ducatu à Cameræ Nuntiis recto, qui reditus eorum omnes fiſco Regio intulerunt. Fiſcalis hic Alemannici & Alſatici Ducatuum ſtatus per CLXVI. annos totos, ad annum nempe DCCCCXVII. usque, duravit; quo ex Alemannicis Proceribus novus Alemanniæ Dux à Conrado I. Germaniæ Rege, datus eſt Burcardus. Unde ſeculorum progreſſu duos Ducatus Alemannia, alium ſub Francica, alium ſub Periodo Germanica, vidit. Prior ad Carolingorum usque tempora duraverat: poſterior cum Conradino, qui An. MCCLXIX. Neapoli capite truncatus eſt, periit; poſtquam per totos CCCLII. annos ſubſtitit. Sed & Franciæ Ducatus cum Alemannico extinctus quum eſſet, Alſatia non modo facta eſt à Ducibus libera, ſed & regiones ejus maximam partem immediatæ Imperii terræ evaſerunt; limesque Alſatiæ pedetentim in Francici Ducatus aboliti provinciam Spirigoviæ prolatatus fuit atque promotus; liberis Imperii Civitatibus tum quoque majore numero in Alſatia & Spirigovia ortis, quibus Advocati Imperiales ab Imperatore præfecti. Alſatia ergo ab initio Carolini Imperii caruit Duce, ſed non caruit Rege, nec Rectoribus regiis.

Alſatia Superior jam ſub Imperatoribus Chriſtianis recta fuit à Duce, nempe à Duce Sequanici; Alſatia Inferior, ſub iiſdem Romanis Germaniæ primæ adſcripta, ex parte Ducem quoque experta eſt, Duci nempe Moguntiacenſi ſubjecta, quum Argentoratus peculiarem ſuum Comitem haberet. Sub Francis autem omnis conjunctim Alſatia paruit Alemanniæ Duci, cujus Ducatus pars Cis-Rhenana, Alſatiam comprehendens, admodum modica, ſi eam cum Trans-Rhenana, quæ veram & propriam Alemanniam conſtituit, comparaveris.

§. XXI.

Limites Alſatiæ.

Transimus ergo ad Alſatiæ limitum, qui ſub Francica Periodo fuerunt, examen. Aleſaciones, Alſæ vel Elli fluminis accolæ, nomen Alſatiæ regioni dediſſe, ſuo loco oſtendi. (*e*) Fines ergo Alſatiæ Alſæ fluminis curſus definire deberet. Uti autem de Alſatiæ limite, ante conſtitutum Ducatum, certi quid definire non auſim, ita de limitibus Ducatus Alſatici, qui ipſa Alſatia (*f*) latius patuit, uti Ducatus Ripuarius latius, quam Ripuaria ſe extendit, (*g*) luculenta ſatis veſtigia nobis Regum Procerumque illius ævi Chartæ ſuppeditant. Meroveadum & Carolidarum ævo limes ejus ad auſtrum latior, ad ſeptentrionem vero contractior fuerat, quam hodiernæ Alſatiæ. Tum enim Juraſſi latus auſtrinum, Vogeſique dorſum, Rhenus atque Spirigovia, Alſatici Ducatus fines conſtituerunt. *Juraſſum* prodit Diploma Lotharii An. DCCCXLIX. quod Grandvallenſe Monaſterium noſtræ adſcribit *Elſatiæ*. (*h*) *Vogeſum* ex *Vita S. Deicoli* diſcimus, ubi, quicquid trans Vogeſum erat, Burgundiæ annumeratur. Limes borealis Alſatiæ noſtræ fluviolus *Lutaris*. (*i*) Hoc vel inde pateſcit, quod *Spirgovia*, ad lævam usque Lutaris ripam protenſa, Franciæ novæ conſtituit partem, atque adeo in Tractatu Virodunenſi An. DCCCXLIII. ceſſit Ludovico Germanico: noſtra quum Alſatia Lothario Imperatori obtingeret. Taceo, quod quadriennio ante, qoum An. DCCCXXXIX. Ludovicus pius novam terrarum diviſionem moliretur, in ejus formula verbis expreſſis, (*k*) *Ducatus Ribuariorum*, *Wormazfelda*, (*l*) *Sperohgoum*, & deinceps

(*e*) Pag. 35. & 622.

(*f*) Alſatia ipſa nunquam ultra Juraſſum, at Ducatus ſe ultra extendit.

(*g*) *Prodr. Chron. Gottwic.* pag. 750.

(*h*) Addatur *Vita S. Wandregiſili*, apud Mabillon *Acta SS. Benedict.* Sec. II. pag. 514. ubi Monaſter. S. Urſicini in *Eliſangio* extructum dicitur *territorio*.

(*i*) Plures apud Suevos ſunt Lauteræ, eſt & in Franconia, Palatinatu, imo & in Helvetia.

(*k*) *Annales Bertiniani.*

(*l*) Wormaſfelda, hoc eſt, Wormatienſis Ager, Wormatsgovia.

ceps *Ducatus Helisatiæ* commemorentur. Si Spirgovia ad Alsatiæ Ducatum pertinuisset, peculiaris & separata mentio ejus facta non esset, aut ea sane Helisatiæ subjuncta fuisset. *Spirgoviam* autem ad Lutarim usque procurrisse, ex Chartis Weissenburgensibus novimus, ubi plurima Abbatiæ Weissenburgensis bona, Lutari contigua, imo & ipsa Abbatia, in Pago *Spirigowue* sita dicuntur. (*m*) *Rhenum* denique omni ævo ad orientem limitem habuit Alsatia. Id satis superque probant, quod Pagi *Brisgowe* & *Mortenhauge* cum aliis minoribus in littore Germanico Rheni protensi fuerint: at eos quis unquam ad Alsatiam retulerit? In divisione Virodunensi sub Alemanniæ Ducatu comprehensa Luduvico Germanico cessere; Alsatiæ Ducatus Lothario remansit. Nec obstat, quod *Brisacum* oppidum seculo X. adhuc ad Alsatiam spectasse dicatur à LUITPRANDO, (*n*) SIGEBERTO GEMBLAC. (*o*) & CONRADO URSPERGENSI. (*p*) Mons enim Brisiacus, Romanorum ævo in Alsatica Rheni ripa situs, mutato inde fluminis ejusdem cursu, seculo X. in Insula eminebat, quod ipse Luitprandus, modo allegatus, testatur: "Est in Alsatiæ partibus castellum, Brisec patrio vocabulo nuncu„ patum, quod & Rhenus, in modum Insulæ cingens, & naturalis ipsa loci asperitas „ munit. „ (*q*) Quum ergo in *Rheni Insula* situm fuerit Brisacum, liberum fuit Scriptoribus, ad utramvis Rheni ripam illud collocare, vel Alsatiæ, vel Alemanniæ, strictiore sensu sic dictæ, annumerandum.

§. XXII.

Burgundia. De collimitio Alsatici Ducatus cum Burgundia minore, sive Helvetica, ad Arolam flumen, non prætereundum silentio, Burgundiæ illius Reges Rudolphos, qui Trans-Jurani dicebantur, Burgundici Regni sui limites in Ducatum Alsatiæ per Juram, imo & trans Juram montem, prolatare studuisse; ita, ut ipsa quoque Basilia urbs, cum Episcopi Basiliensis territorio, & parte quadam Sundgoviæ, ad Burgundicum illud Regnum Jurense pervenerit, (*r*) & cum eo ad Conradum II. Germaniæ Imperatorem, atque deinceps ad Imperium seculo XI. redierit. Tum ergo Alsatici Ducatus limes versus meridiem coarctatus est, atque cis Juram rejectus; quod post Francicam demum Periodum sub Germanis evenit. Unde consequitur, Alsatici Ducatus limitem ad austrum, sub Francica hac nostra Periodo, latius, quam sub sequenti se extendisse Germanica.

Alia limitis borealis est ratio. Præfecturæ enim, sive Advocatiæ Alsaticæ limes, post Alemanniæ & Franciæ Cis-Rhenanæ Ducatus extinctos, quod seculo XIII. contigit, ortus, & ad Quisicam usque, ad quam Landavia jacet, extensus, hodieque perdurat. Ita Alsatia nostra sub Francica Periodo in unum denique Geographicum corpus coaluit: sub Germanica, novum versus septentrionem, ad Quisicam usque flumen, accepit augmentum; satisque adeo evidens est, Alsatiam seculo XIV. limite versus boream aucto, ea fere resarcivisse, quæ seculo X. Alsatiæ Ducatus versus austrum amiserat, postquam Burgundiæ minoris, vel Cis-Juranæ, Reges Ducatus illius limitem cis Juram rejecissent.

CAPUT IV.

PAGI MAJORES IN DUCATU ALSATIÆ.

§. XXIII.

Alsatiæ divisio. PAgi sunt antiquiores Comitatibus; Pagis enim Comites præfecti, ut Judices, à quibus nomen *Comitatus* in Geographico sensu exortum. Natura rerum ergo poscit & ordo, ut prius de *Pagis*, atque deinceps de *Comitatibus* agamus. Primum inter Alsatiæ *Pagos* locum ipsa Alsatia obtinet, quippe quæ & ipsa *Pagus* appellatur; in duos alios iterum divisus, qui ambo denique in minores subdivisi fuerunt. Pagus atque Provincia interdum promiscue sumuntur. Quum Francici Imperii Provincia evasisset Alsatia, eodem modo appellata est *Pagus*, quo Ripuariorum Ducatus, quinque Comitatus

(*m*) Vid. infra §. XXVII.
(*n*) Lib. IV. Cap. XIV.
(*o*) *Chron.* ad An. DCCCCXLIII.
(*p*) *Chron.* ad An. DCCCCXI.
(*q*) Vid. supra pag. 191.
(*r*) URSTISIUS in *Chron. Basil.* Lib. II. Cap. XII.

tatus ſub ſe comprehendens, à Rheni, Moſæ, Moſellæque ripis *Ripuarius* (*s*) *Pagus* appellatur. Singulare hoc ergo noſtra habuit Alſatia, quod illa maximus Pagus in duos alios majores, Sundgoviam nempe atque Nurdgoviam, hoc eſt, auſtralem atque borealem, ſubdividebatur; qui & ipſi denique in plures alios minores ſubdiviſi ſunt. Sic Alſatia *Pagi* atque *Ducatus*, imo & quandoque *Comitatus*, nomine, ſub Periodo Francica venit; uti infra docebimus.

Comitatus & *Pagus* vocabula haud raro ſynonymica ſunt: uterque in majores minoresque partes diſſectus. Comitatus totius Alſatiæ in duos alios majores Comitatus diſtributus fuerat, qui in Lotharienſis Regni diviſione An. DCCCLXX. jam recenſentur. Ii ſunt illi duo Pagi majores, Sundgovia atque Nordgovia; ex quibus dein Comitatus duo Alſatiæ Provinciales, Landgraviatus nempe ſuperior inferiorque, prognati ſunt.

ALSATIA PAGUS.

§. XXIV.

INitium ergo ab ipſa Alſatia, ceu maximo Pago, Pagorum Alſaticorum patre, ducendum. Theodoricus IV. in Privilegio ſuo pro inſtauranda Murbacenſi Abbatia An. DCCXXVII. locum hunc in *Pago Alſacinſe*, & Eberhardus Comes, Abbatiæ fundator, in Charta fundationis, anno ſequenti data, in *Pago Alſacenſi*, poſitum eſſe teſtantur. Memorat eundem *Pagum Alſacinſem* Widegernus, Argentoratenſis Epiſcopus, in Charta quoque Murbacenſi ad An. DCCXXVIII. itemque Eberhardus Comes An. DCCXXXI. In Diplomate Pipini Regis anni incerti; in Donatione Rudmundi Clerici An. DCCLX. in Diplom. Caroli M. An. DCCLXXII. in Donatione Uldalrici An. DCCLXXXIX. &c. quæ inſtrumenta omnia ſeculo VIII. condita ſunt, Abbatia Murbacenſis ſita dicitur in *Pago Alſacenſi*, ſeu *Alſacinſi*, ſive *Alſecenſi*. Ne vero exiſtimes, Pagum hunc illum eſſe, qui Alſegandiæ nomine venit. Diploma Ludovici Pii An. DCCCXVI. Lotharii An. DCCCXL. aliaque ſequentium Imperatorum & Germaniæ Regum plurima ſuperſunt, in quibus Murbacum ponitur in *Ducatu Alſatiæ*. Ludovicus Germ. in Præcepto ejusdem Abbatiæ An. DCCCXLII. villam *Hoſingam* in Pago Alſacenſi ſitam eſſe ait, quæ in Sundgovia, Ducatus Alſatiæ parte, haud procul à Baſilia urbe, ſita eſt. Omne vero dubium tolletur, ſi verba Diplomatis Henrici III. Imp. An. MXLIX. Murbacenſibus dati, perpenderis, ubi legitur: *villa Hyſheim, ſita in Pago Eleſazzen, in Comitatu Sundgouue.* Adde Chartam Herimaldi cujusdam, in qua Monaſterium S. Gregorii extructum dicitur in *Pago Heliſacenſi & in parte ipſius Pagi, quæ vocatur Sundgouui.* (*t*) Nec minor auctoritas Diplomatis, quod Carolus Craſſus An. DCCCLXXXIV. Abbatiæ Grandvallenſi dedit, ubi memoratur *curtis in Comitatu Alsgaugenſi, & Mons Sigoldus in Pago Alſacenſi.* (*u*) Teſtimonium Scriptoris illius ævi ſi quoque deſideres, ISONEM produco, Cœnobitam S. Galli, qui ſec. IX. miracula S. Othmari, Abbatis San-Gallenſis, deſcripſit, (*w*) ubi etiam Pagum, *qui vocatur Elizazia*, refert. BESSELIUS in *Prodromo* ſuo (*x*) Alſacienſem Pagum, Troningorum quoque Pagum appellatum fuiſſe, arbitratur; qua in re Viro Doctiſſimo, mihique, dum viveret, amiciſſimo, accedere non poſſum, uti infra oſtendam. Denique nec prætereunda eſt Charta Alemannica apud GOLDASTUM, (*y*) ubi villa *Chambeti* (*Kembs*) poſita dicitur in *Pago Alſazas*, in *Comitatu Sundgouue.* Vides, quam hæc inter ſe probe diſtincta ſint, nec ullum ſupereſſe dubium, quin Alſatiæ Ducatus *Pagi* nomine venerit. Præterquam vero, quod Alſatia ipſa non ſemel Alſacenſis Pagus vocatur, reperimus eandem ſubjectiva & indeclinabili quandoque forma *Aliſacius* & *Eliſazzon* appellari. Parata ſunt mihi loca ex Teſtamento Fulradi An. DCCLXXVII. & Diplomate Ottonis I. pro Adelheide Auguſta An. DCCCCLXVIII. (*z*) quando in priore hæc verba: " Reliquas res per loca diverſa, „ tam in *Aliſacius*, quam quæ in Mordinnavia &c. „ ac paulo poſt: " quantumcunque „ in *Aliſacius* & Mordenavia & Briſegavia, quicquid mihi traditum fuit. „ Diploma Ottonis I. vero ita: " Conjugi noſtræ Adelheidæ . . . . in proprium donavimus juris „ regni noſtri quasdam curtes . . . . ſitas in *Eliſatium*, in Comitatu Hugonis Comitis. „ Eandem Grammaticam formam in vocibus *Augier*, *Nevjier*, *Pariſius &c.* Chartæ illius ævi regiæ nobis offerunt.

(*s*) VALESII *Notitia Gall.* pag. 478.
(*t*) LAGUILLE *Hiſt. d'Alſace, Preuves* pag. 42. ſq. Chartas in Codice Diplomatico dabimus.
(*u*) HERRGOTT *Genealog. Habsb.* Tom. II. pag 51.
(*w*) Apud MABILLON *Act. Sanctor. Benedict.* Sec. III. Part. II. pag. 153.
(*x*) *Chron. Gottwic.* Tom. II. Lib. IV. num. 14.
(*y*) *Alemannicar. Rer.* Tom. III. pag. 41.
(*z*) Apud FREHERUM in *Origg. Palat.* Part. II. pag. 82.

SUNDGOVIA.

§. XXV.

Sundgovia.

ANte omnia generalem Pagi Alſatiæ diviſionem proponimus; qua totam Alſatiam, à Ducatu diſtinctam, in duas partes majores, ſive generàles, *Sundgoviam* nimirum atque *Nortgoviam*, ſubdiviſam reperio; quæ ſingulæ diverſis iterum conſtant ex Pagis. Sub Romana jam Periodo Alſatiam à duobus diverſis inter ſe Populis, Sequanis & Mediomatricis, quibus poſterioribus ſupervenere Triboci, habitatam fuiſſe, fuſe probatum eſt. Ex primæva illa diviſione nata fortaſſis altera, quæ medio ævo obtigit, Alſatiæ in *Suntgoviam Nortgoviam*que diviſio. (*a*) De quibus haud dubie ſermo eſt in allegata jam Tabula Diviſionis Regni Lotharii, An. DCCCLXX. in Procaſpide Marſnenſi, ſuper fluvium Moſam, factæ; ubi in Eliſatio *Comitatus duo* aſſignantur Ludovico Germanico. *Sundgoviæ* Pagus omnem illo ævo Alſatiam Superiorem, cum hodierna Sundgovia, complexus eſt; paulatim in arctiora contractus, ne dimidiam quidem partem terrarum continet, quam continuerat olim. *Suggentenſis* vocatur à FREDEGARIO SCHOLASTICO, (*b*) qui pagi hujus incolas cum Campanenſibus, Turenſibus & Alſatiis, à Childeberto II. ex Auſtraſia detractos & Burgundiæ adjectos fuiſſe, memorat; quum ipſe Theodorico II. filio minori, quem Burgundiæ conſtituit Regem, has Provincias An. DXCV. teſtamento relinqueret, quod in villa fiſcali Marilegio apud Alſatios nutritus & educatus fuerat: atque adeo filium natu majorem, Theodebertum II. cui Auſtraſiæ Regnum obtigerat, regionibus his, ad Auſtraſiam pertinentibus, privaret. Per Suggentenſes enim hic intelligi Sundgovios, vel ex eo patet, quod Campanenſes, Turenſes & Aleſatii, mox ſubſequantur. Campanenſes, uti inferius docebitur, populi fuerunt circa Cambeten, Turenſes vero Turæ fluvio vicini: uti Aleſaciones vocati, habitantes ad Alſam, quæ dein *Ell*, *Ill*. Temporis progreſſu Campanenſium & Turenſium nomina diſparuerunt, & genericum Sundgoviæ nomen reliqua abſorpſit, ſuoque complexum eſt ambitu. Non audiendus profecto WOLFGANGUS LAZIUS, qui per Suggintenſes Suitenſes intelligi putat, jam pridem à GUILLIMANNO in *Habsburgicis* confutatus. (*c*) Originem vocis *Sundgaum* Cl. BOCHATUS (*d*) ex lingua Celtica, quaſi *ſanus pagus* (*e*) appellaretur, incolasque à *Sontiatibus*, veteri Aquitaniæ populo, ſimile nomen habente, derivari poſſe, arbitratur; cujus Colonia forte in tractum hunc noſtrum migraverit.

§. XXVI.

Origo vocis Germanica.

Verum nomen hoc origine Theotiſcum, non Celticum eſſe, & ab Alemannis vel Francis in has oras allatum, eo minus dubitandum, quod & Bavariæ pars meridionalis eodem olim appellata fuit vocabulo, uti Pagum quoque meridionalem Alſatiæ etymologia ſua deſignat: Nortgovia ſeptentrionalem notaverat Pagum. Carolus M. patria lingua, quæ Theotiſca fuit, Auſtrum *Sundren* vocavit, uti EGINHARTUS in *Vita* ejus teſtatur. (*f*) Abbatiam Monaſterienſem in Pago *Eleſazze*, ejusque parte, quæ *Sundgeuue* dicitur, extructam fuiſſe, Charta ejus, allegata ſuperius, indicat. Merovingicam

(*a*) Obſervandum eſt, Bavariam olim in Suntgojam & Nortgojam fuiſſe diviſam. Suntgovia vocabatur pars ſuperior vel meridionalis, ad dextram Danubii ripam poſita: altera vero ad ripam ſiniſtram, *Nortgovia* dicebatur, quæ Eichſtadienſem quoque complectebatur tractum. Erudite hos duos Bavariæ Pagos majores deſcripſit Jo. HENRICUS DE FALKENSTEIN in *Antiquit. Nortgoviæ.* Sundergeuue, ſeu Sundgoviam Bavaricam, reperis in *Chartis Ottonis* I. de anno DCCCCXL. & Friderici I. de An. MCLXIII. apud GEWOLDUM Tom. II. *Addit. ad Hundii Metropolit. Salisb.* pag. 258. & Tom. III. pag. 407. & in Diplomate Henrici VI. de An. MCXCIII. apud HUNDIUM, *Metropol. Salisburg.* Tom. III. pag. 397. Charta eſt Ottonis II. Imp. de An. DCCCCLXXIX. data Brumadæ in Alſatia, ubi Monaſterium Bavaricum *Tegernſee* ſitum dicitur in *Sundergoe*, & in Comitatu Luitholdi Comitis. Confer etiam quæ hac de re ſupra pag. 36. dicta ſunt.

(*b*) Lib. V. Cap. XXXVII. Idem Cap. XXXV. mentionem injicit Pagi *Sointenſis*, ubi THEODORICUS RUINARTUS *Suggintenſem* quoque Pagum intelligendum eſſe conjicit. Cave vero, cum hoc confundas Comitatum Suentiſiorum, inter Portiſiorum & Calmontenſium Comitatus poſitum, in *Annal. Bertin.* DCCCXXXIX. qui etiam Diviſione Regni Lotharii An. DCCCLXX. in portione Hludovici occurrit, & inter *Albechovam & Calmontem* ſitus dicitur. Quum enim Albechova, ut inferius docebimus, ſit Pagus Blanckenburgenſis, *le Blamontois*, per Calmontenſem vero Comitatum intelligatur *le Chaumontois*, qui uterque Lotharingiæ tractus eſt; clarum ſatis eſſe videtur, per *Suentiſiorum* Comitatum, inter eos ſitum, non poſſe deſignari Sundgojam noſtram: ſed eam potius Lotharingiæ partem, quæ hodie *le Saintois* vocatur: pertinaciter licet pro Sundgovia noſtra pugnante HADR. VALESIO, *Notit. Galliar.* pag. 538. & qui eum ſequitur, *Chronici Gottwicenſis Prodromo*, Tom. I. pag. 790.

(*c*) Lib. II. pag. 68.

(*d*) *Memoires ſur l'Hiſt. Ancienne de la Suiſſe*, Tom. I. pag. 164.

(*e*) Provocatur ad WACHTERI *Gloſſarium*, qui in voce *Sund* annotat, eam *ſalubrem & bene valentem* indicare, provocatque ad *Anglo-Saxonicum Dictionarium* SOMNERI. Certe vox Teutonica, ab Anglo-Saxonibus illata Britanniæ, uti Alſatiæ noſtræ eam intulerunt Alemanni vel Franci; quorum lingua Teutonica: nullum nominis veſtigium, nec in Romana, nec in Celtica, noſtra reperitur periodo.

(*f*) Cap. XXIX.

vingicam & Carolingici ævi Sundgoviam, illam, quæ hodiednm retinet nomen, comprehendisse, inde quoque elucet, quod Charta Alemannica, ex Goldasto superius à nobis allegata, *villam Chambeti* (*Kembs*) prope Basiliam, adhuc in Sundgovia ponit. Invenies ibidem, Pagos vicinos, Alsegaudiam sive Elsgouue, & Basalchovam seu Basiliensem pagum, in Divisionis Lotharingiæ Tabula, separatas à Comitatibus duobus Alsaticis rationes habere. Neque tamen negandum, postremos hos aliosque plures Pagos vicinos, utut extra Alsatiam sitos, Alsatiæ tamen Ducatus partes composuisse, id quod vel exinde patet, quod Abbatiam Grandisvallis in Ducatu Helisacensi sitam, Diploma Lotharii Imp. An. DCCCXLIX. affirmat. Abbatia vero hæc prope fontes fluvii Birsæ, haud procul à Petra Pertusa, jacet. Adde, quod in Charta fundationis Murbaci, ab Eberhardo Comite An. DCCXXVIII. factæ, dicatur, bona ad hanc Abbatiam donasse ipsum *in Ducatu Alsacensi, seu* (*g*) *in Pago Troningorum*, & in *Pago Alsegaugensi*. Vides hic Pagum Troningorum, qui Nortgoviæ, seu Alsatiæ inferioris, pars fuit, cum Alsegaudia, Duci Alsatiæ subjecta, affirmari. Suadent hæc, ut Ducatus Alsatici limitem australem statuamus Jurassum, &, qui ex ipso procurrit, Vocetium, ad Arolam usque, Rhenum & Vogesum. Ceterum Sundgoviæ nomen, pro superiore Alsatia sumptum, An. MCLXXXVI. exolevisse videtur; tum enim Alsatiæ superioris nomen in usu esse jam cœpit.

NORTGOVIA.

§. XXVII.

Alter majorum Alsatiæ Pagorum *Nortgovia* est, sive Pagus borealis, ita dictus, quod versus boream situs. Hic Abbatiæ Selzensi, uti apud ODILONEM (*b*) legimus, erat vicinus. Nortgovia Alsatiæ Inferioris hodiernæ partem potiorem complectitur. Terminum enim illius septentrionalem ponimus Lutarim, Inferioris Alsatiæ flumen. Ultra Lutarim sese non extendit Nortgovia, quum Weissenburgensem Abbatiam, quæ flumini huic adjacet, in Pago *Spirgouue* sitam, Diplomata profiteantur Ottonum. Nec tamen Nortgoviæ termini, Aquilonem versus, arctiores scribi facile poterunt; quod in Charta Henrici IV. An. MLXV. Eberhardo, Spanheimensi Comiti, data, *vici Schweighusen & Hochfelden* cum Silva sancta, sive *Heiligen Forst*, in Pago *Nortcouue* sitæ dicuntur. In eodem hoc Pago, teste Charta Luitfridina An. DCCCCIII. Trudpertini Monasterii, Hunfridus memoratæ Abbatiæ donat Curtim *Kunigishovam*. Dubium est, quænam sit Kunigishova; duas enim nominis hujus in Alsatia villas medio ævo invenimus, alteram prope Tabernas Alsaticas, ultra Steygam, quam vocant, duobus passuum millibus sitam: (*i*) altera prope muros Argentoratenses, occasum versus, olim sedebat, limite ejus ad D. Aureliæ Templum usque extenso; quæ, ut & Tabernensis altera, jam pridem periit. Quamcunque ex Kœnigshovis his ab Hundfrido intelligi dicas, indicando Nortgoviæ medio illa nobis inserviet.

Nortgovia.

§. XXVIII.

Restat jam, ut de communi Sundgojæ & Nortgojæ limite pauca disseramus. Vidimus eundem veteris Sundgoviæ, qui Alsatiæ nunc superioris est, terminum extitisse. Nortgoviam ad eundem usque protendere facile erit, ubi Diplomatis, Cœnobio Altorffensi ab Imperatore Friderico I. An. MCLII. dati, (*k*) verba probe perpenderis. Dicitur in eo, Altorfium temporibus Ottonis Imperatoris situm fuisse in *Provincia Alsatia, in pago Nortgouue, in Comitatu Comitis Eberhardi* &c. Vides hic Pagum Nortgouue, cui præfuit *Comes Eberhardus*. Jam vero juris est expediti, singulos plerumque Comites singulis majoribus Pagis præfuisse, nec uni Comiti plures facile Comitatus fuisse concessos. Fundamento hoc innixus videbis, Nortgoviam ad Selestadium usque potuisse procurrere. Nam in Diplomate Ottonis III. An. DCCCCLXXXVI. (*l*) in hujus ejusdem *Eberardi Comitis* Comitatu sita dicitur villa *Huddenheim*, quæ hodieque inter Benfeldam & Selestadium conspicitur, spectavitque olim ad Comitatum Troningorum sive Kirchheimensem, prouti ex Diplomatibus Ebersheimensibus liquet. Constat hinc quoque, ipsum Comitatum Troningorum partem Nortgoviæ fuisse. Fines ergo veteris Troningorum Comitatus fines etiam Nortgoviæ nostræ fuerunt. At vero ex Diplomatibus Ebersheimensibus patet, Abbatiam hanc, ipsumque Selestadium, in Comitatu Kirchheim, sive Troningorum, fuisse. Nec aliena sunt, quæ in Diplomate fundationis

Limes australis.

(*g*) Cave credas, voculam *seu* Pagum Troningorum & Ducatum Alsacensem synonyma constituere.

(*b*) In *Vita S. Adelheydis*, Conjugis Ottonis M. apud LEIBNIT. *Script. Rer. Brunsvic.* Tom. I. pag. 271.

(*i*) Kœnigshovæ hujus, in ipso Vogeso sitæ, notitiam debemus Tabernensis Tabularii schedis.

(*k*) *Gall. Christ.* Tom. V. Probat. pag. 481.

(*l*) *Cod. Probat. Genealog. Habsburg.* HERGOTTI num. 147.

tionis Murbacensis An. DCCXXVIII. leguntur, qoia loca Ducatus Alsacensis, in Pago Troningorum & in Pago Alsegaudia, Monasterio huic donantur. Occurruot inter ea *Strazburgum* & *Sclatstat*, qoæ nemo, quod spero, ad Allegaudiam referre conabitur. Sufficient hæc fortassis ad iovestiganda Sundgojæ & Nordgoviæ apud Alsatas confinia; quæ *Chronici Gottwicensis Prodromus* (*m*) investigaverat frustra, imo plane everterat; Nortgoviam putans esse Alsatiam superiorem, Sundgoviæ conterminam; quum omnis Nordgoia nostra Inferioris Alsatiæ sit; ad quam Prodromus eam non est ausus referre. Hæc de duobus Alsatiæ Pagis majoribus, io quos maximus Alsatiæ Pagus fuerat subdivisus.

Uti vero Sundgovia atque Nordgovia Bajoarici olim Ducatus in Pagos minores (*n*) singuli subdivisi fueruot, ita & Sundgovia Nordgoviaque Ducatus Alsatici suos Pagos atque Comitatus minores habuerunt, de quibus nuoc sigillatim agendum. Quom autem Ducatus Alsatiæ ultra ipsam Alsatiam, adeoque & ultra Sundgoviam se extenderit late, à remotissimis Docatus hujus Pagis, qui ipsa Sundgovia australiores, & inter hos ab illis initium ducimus, qui Arolæ, Ducatum Alsatiæ à Burgundia minore distermioantis, ripæ finistræ viciniores fuerunt; in Ducatu nempe Alsatiæ, sed non in ipsa Alsatia, seu Elisatio, siti.

PAGI MINORES.

PAGUS SPERIES.

§. XXIX.

Pagus Speries. PAgus Speries (*o*) in Comitatu Bargensi, qoem ex Kœnigshovii Chronico Mſ. Latino & ex Chronico Ebersheimensi novimus: præcipue vero ex Diplomate Dagoberti II. Regis, Ecclesiæ Argent. dato, ubi *tertia curtis* huic Ecclesiæ donata, sita dicitur in *Pago Speries* & in Comitatu Bargensi. SCHILTERUS (*p*) Comitatum hunc in Alsatia Inferiore, ejusque Dynastia Barrensi, invenisse se credens, Pago *Speries* tractum assignat illum, ubi hodie oppidulum *Berſche* prope Roshemium, creditque à loco hoc, qui tunc temporis vicus fuit, Pagi *Speries* nomen esse exortum. Conjecturam suam firmari credidit Schilterus, quod Kœnigshovius Dagobertinum Diploma de *Comitatu Bara ultra Ararim* interpretatur, atque adeo Ararim de Alsatiæ Inferioris flumine *Ergers* exponit, quam de *Arola* expooere debuisset; haud ignarus, medii ævi Scriptoribus io usu fuisse, eam Ararim appellare. Et ita sane Kœnigshovium intellexit GEBVILERUS, (*q*) recteque Comitatum Bargensem io Ergovia quæsivit, quæ ultra Ararim sita. In eo autem à Kœnigshovio, duce suo, deceptus est, qood Comitatum Bargensem modo quæsivit trans Arolam, quum pars ejus insignis cis Arolam, adeoque in Ducatu Alsatiæ, sita fuerit haud dubie.

Comitatus Bargensis, multas regiooes terrasque comprehendens, non mirum, si in varios subdivisus est Pagos minores; quos inter Pagus noster *Speries* aliiqoe. Monendus est Lector, nos heic Diplomatis Dagobertini fide Pagum honc, ut & Bischovesheimensem, ac Rubiacum ponere, quod tamen non modo suspectum, sed falsum. Annoto vero, hujusmodi Instrumenta in foro judiciali utut nequeant admitti, in historico tamen omnem non decoxisse fidem, quod in forma potius, quam in materia peccent. Codices enim vetustos consuluerunt, eosque plerumque secuti sunt, qui Diplomata compilarunt, formularum, styli, formæve ignari.

PAGUS

(*m*) Lib. IV. num. 330. pag. 719.

(*n*) In Sundregouua Bavarica comprehensi Pagi *Ammergouu*, *Schwingouu*, *Walgouu*, *Westergouu*, *Quiringouu* &c. In Nordgouia vero *Iltagouu*, *Schnudmachgouu*, *Ratenagouu*, *Sulzgouu* &c.

(*o*) COCCIUS pro *Speries* legit *Species*, contra Codicis Kœnigshoviani fidem. Eum secuti sunt HENSCHENIUS de *Tribus Dagobertis* Lib. II. pag. 84. & COINTIUS in *Annalibus Ecclesiast.* Tom. III. pag. 748. PAULLINUS de *Pagis Antiquæ Germaniæ* pag. 202. Coccium decepisse videtur Topologus Novientensis, qui inter alios in hoc argumento errores, *Species* quoque habet.

(*p*) *Observat. ad Kanigshov. Chron.* pag. 594.

(*q*) GEBVILERUS in *Commentario Mſ. de Comitibus Habsburgicis* Lib. III. Cap. X. qui in Illustriss. KLINGLINI, Prætoris Regii Argentor. Consil. Stat. Bibliotheca jam extat. Excerpta ex eo vide apud BEBELIUM *Antiquit. Germ. Prima* pag. 72. Uberiora ex hoc Codice Mſ. Gebvileri dabimus in *Scriptoribus Rer. Alsaticarum.*

PAGUS BUCHSGOVIÆ.

§. XXX.

BUchsgoviæ memoriam invenis in Diplomate Cæfaris Henrici IV. An. MLXXX. quo Burcardo, Epifcopo Bafil. donat *Comitatum Herichingen, fitum in Pago Buchsgouue.* Herichingen hodieque eft vicus inter *Keftenholtz* & *Hegendorff* in Buchsgovia. Diploma hoc in *Habsburgicæ Genealogiæ* Probationibus, at mendofum, comparet. Loco enim Buchsgoviæ legitur Brifigouue, & quum in Brisgovia nullam invenerit Herichingam HERRGOTTUS, eidem fubftituit Zaringenfem Comitatum. Curatius Diplomatis autographum infpicientibus res clara & evidens eft. Nomen fuum Buchsgovia habet à Caftro *Buchfen*, fitaque eft infra Salodurum ad Arolæ finiftram, à Witlispachio usque ad Oltenam, inter fluvius Siggers, Arolam & Vinneris; hodieque vocatur *das Gæu, das Buchsgeu.* Buchsgovia.

PAGUS SALZGOVIÆ.

§. XXXI.

SI Birfam adverfam fequaris, pervenies, prope fontes ipfius, in *Pagum Salsgeuue, Saltzgou, Salsgaudia*, quem curate defcribit URSTISIUS. (r) Ducatus Alfatici Pagus, qui à Sogerenfi tractu, per Delemontanam & Monafterienfem valles, quarum hæc Grandisvallis (*Grand-val*) vocatur, ad Petram usque pertufam, inter Arolam & Dubim, fe fatis late extendit; hodie ad Epifcopatus Bafilienfis dominium temporale pertinens. GUILLIMANNUS (s) à populo quodam *Salienfi* Aventici Pagi, à quo Rauricum per Petram pertufam feparabatur, nomen fuum trahere exiftimat. Hodiernus Salzgoviæ vicus *Saugfy* appellationem vel à Pago accepit, vel eidem antiquitus indidit. Occurrit hic Pagus An. DCCCXLIX. in Lothariano Diplomate, pro Monafterio Grandvallenfi, & in alio, quod An. DCCCLXXXIV. eidem Abbatiæ Carolus Craffus conceffit. (t) Alii quoque cognomines Pagi in diverfis Germaniæ partibus funt. Talis eft *Salzgeuue* ille, qui in Legum Salicarum Prooemio occurrit, à Sala Franconiæ fluvio, qui prope Gemundam Mœno mifcetur, fic dictus. In Saxonia, item in Archiepifcopatu Salisburgenfi, inque ipfa vicina Alfatiæ *Chrechgovia*, hoc nomine infignitos reperies Pagos, vel à falinis, vel à fluviis, illud fortitos. Ceterum Salzgoviæ Pagum ad Ducatum noftrum Alfatiæ fpectaffe, vel inde apparet, quod Grandvallenfe Monafterium in Pago hoc fitum eft; quod ipfum ad Ducatum Alfatiæ pertinuiffe, ex aliis Diplomatibus demonftravimus fupra. Salzgovia

PAGUS SORNEGAUDIÆ.

§. XXXII.

SEquitur hinc Pagus *Sornegaudia*, haud ita excelfo montium jugo à Salzgovia feparatus. Quum enim Pagus hic à flumine *Sorna* (u) nomen habeat, quæ Telfpergenfem perfluens vallem, Birfæ, ex *Salzgovienfi* feu Monafterienfi valle procurrenti, prope Telfpergam vel Delemontium mifcetur, quilibet videbit, contiguos prorfus hos fuiffe Pagos, & æquo jure ad Ducatum Alfatiæ referendos. *Prodromus Chronici Gottwicenfis* (x) Sornegaudiam Salzgoviæ partem effe exiftimat. Occurrit hæc *Sornegaudia* in Lotharii Imp. Diplomate, Abbatiæ Grandisvallis conceffo, & à Carolo Craffo An. DCCCLXXXIV. confirmato: memoratur in eo villa *Rendelena-Curtis*: (*Corendelin* prope Benweil & Thierftein) deinde villa *Vicus* cum capella, (*Wick* prope Telfpergam) villa Sornegaudia.

Llll

denique

(r) *Chron. Bafil.* Lib. I. Cap. II. pag. 4.

(s) *Rer. Helvet.* Lib. I. Cap. II. ubi fcribit: "Quæ Neocomo five Neoburgo, Salodorum usque "funt, Salgeu antiquitus adpellabatur, five Salen-"geu, quorum oppidum Salodorum Salenfium.

(t) DACHERII *Spicilegium* Tom. III. pag. 175. Edit. pofter. & Tom. VII. pag. 185. Edit. prior. Ex quo ECCARDUS in *Orig. Habsburg.* pag. 139.

(u) De Sorna, Alfatiæ Inferioris flumine, quod in Dagisburgenfibus montibus fcaturigines habet, vide *Alfatiæ Confpectum* pag. 24.

(x) Lib. IV. num. 420.

denique *Salevvulp*, seu *Salenadis*, quæ *Prodromo Gottwicensi* vicus est *Saussy* sive *Sultz*; quæ omnia ad Sornegaudiam spectare dicuntur. Præterea villam *Summæ vallis*, (*Sauvelier* (y) *ad Birsam*) ad Sornegaudiam refert *Prodromus Gottvvicensis*; (z) sed verbis vim inferre videtur. Nititur enim Diplomate Caroli Crassi, quod modo memoravi, & alio An. DCCCCLVII. quod Conradus, Burgundiæ Rex, Abbatiæ Grandisvallis impertitus est. DACHERIOS vero corruptum apographum habuit: in ipso enim autographo hæc leguntur: (a) "Cella S. Pauli, quæ Vertuna dicitur, villa quæ in Pippinensi Comi-
„ tatu Nogerolis dicitur, cum Capella sibi subjecta, Ulminc nomine, in eodemque
„ Comitatu villa Summæ vallis, cum capella sibi subjecta, Theisvenna nomine, villaque
„ in Pago Sornegaudiensi, Rondelena Curtis &c.

Evidens hinc est, Summam vallem ad Comitatum Pipinensem pertinere, nec ullo modo ad Sornegaudiam trahi posse. An. MCLX. Fridericus Comes Ferretensis Abbatiæ Grandvallensi donavit bona sua, in Sornegaudia sita. In Compromisso inter Henricum Episcopum Basiliensem, & Comitem Ulricum de Phirreto, An. MCCLXX. (b) Pagus hic vocatur *Der Serngouue*. Et in Transactione inter eundem Episcopum ac Thiebaldum Comitem Ferretensem, An. MCCLXXVIII. (c) iterum occurrit *die Vogetie ze Serngouue* &c.

PAGUS ALSEGAUDIÆ.

§. XXXIII.

Alsegaudia. PAgus Alsegaudiæ, dictus quoque *Pagus Alsgaugensis*, situs est inter Largam flumen & montem Jurassum. In Regni Lothariani Divisione An. DCCLXX. præter Basalchovam & duos Comitatus in Elisacio, recensetur etiam Pagus *Elisçhouue*, quem MIRÆUS in *Notis* ad Tabulam hanc Divisionis pro universa Alsatia; SCHILTERUS alio errore pro Comitatu *Illgau* seu *Illiche* accepere. Alsegaudiam hodiernum *Elzgau* designare, nulli dubitamus. In Diplomate Grandvallensi An. DCCCLXXXIV. sæpius allegato, invenies etiam *Curtem Metiam* in *Comitatu Alsgaugensi*; ubi ECCARDUS male habet *quin etiam*, communi cum DACHERIO errore; *Metiam* habet HERROOTTUS. Quænam ista fuerit curtis, ignoramus quidem, nisi fortassis sit villa *Metten* prope Biennam; id vero certissimum est, superesse hodieque *Elzgoviam*, nobilem partem Episcopatus Basiliensis, & XXXII. villas, ipsumque Episcopatus caput Bruntrutum, complectentem. (d) In *Vita S. Wandregisili* invenies Monasterium Fontanellam, situm in territorio Elisgaugio, qood VALESIUS pro nostra accepit Alsegaudia. Fontanellensi huic Monasterio, prope Befortium in Eltzgovia, synonymum fuit aliud in agro Rothomagensi, in proprietate Wandregisili, Virodunu-nensis Episcopi, prope Sequanam, exstructum, quod hodie *S. Vandrille*. Sensu omnium latissimo, sed raro, Pagum *Alsegaugensem*, una cum Pago Troningorum, in Ducatu Alsacensi positos, Instrumentum Eberhardi Comitis Morbacense An. DCCXXVIII. prodit; ubi plura ei loca asseruntur, quæ hodie in Sundgovia, imo & in Alsatia superiore, à Sundgovia distincta, coospiciuntur. Sunt inter illa Gyldulfoviler, Chuntilingas, Otalesviler, Cundolteshaim, Waranangus seo Villare Eberhardo, Hirzfeld, Flobotesheim, Leimone, Datira, de quibus singulis infra, ubi de Vicis sermo, agetur,

PAGUS FRICKGOVIÆ.

§. XXXIV.

Frickgovia. FRickgovia nomen suum accepisse videtur à vico *Frick*. BEATUS RHENANUS, (e) in inquirendis vocum etymis diligens, sed interdum infelix, vocem hanc reliquias nominis veterum hujus regionis habitatorum, qui vocabantur *Rauraci*, continere arbitratur. EKKEHARDUS Junior (f) primus omnium, quantum novimus, Scriptorum hujus

Pagi

(y) Illustris Bernensium Senator, Nobiliss. WATTENWILIUS, in Differt. de *Origine Zaringensium*, Diario Helvetico (*Journal Helvetique*) MDCCXLVI. Septemb. Mensis, inserta, pag. 248. intelligit *Vallem Munstertbal*, quæ Grandisvallis dicta.

(z) Lib. IV. pag. 779.

(a) In Codice Ursisiano Msc.

(b) Idem Tom. III. num. 511.

(c) Ibid. num. 576.

(d) Vid. URSTISII *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. XVII. pag. 55.

(e) *Rer. Germant.* Lib. III. pag. 258.

(f) *De Casibus Monasterii S. Galli* Cap. V.

GEOGRAPH.

Pagi Fricowe meminit. Frequens post ea in Chartis Austriacorum antiquissimis, si GUILLIMANNO (*g*) fides habenda, mentio illius infertur; ac etiamnum tractus Rhenum inter ac Vocetium montem dicitur *das Frickthal*. Pagus hic Comitatus postea formulam induit. In Charta Henrici V. An. MCXIV. pro Einsidlensi Monasterio, apud HARTMANNUM, (*h*) *Rudolphus Comes de Frica* memoratur. Imo progressu temporis Frickgovia Comitatus provincialis, seu Landgraviatus, nomen accepit. Rhennfelda & Laufenburgum oppida, Cœnobium Olsperg, vici Mumpf, Meli, Stein, Eicken, Boezen, hujus Pagi membra censentur. Rhenofelda autem quum ejus caput fuerit, subinde Comitatus *Rheinfeldensis* dictus est; celebrisque erit in omne ævum Rudolphus ille, Comes Rheinfeldensis, qui ab Henrico IV. Dux Sueviæ constitutus, ab eo descivit, & Anti-Cæsar An. MLXXVII. creatus est. Occurrit etiam in Genealogia fundatorum Murensis Cœnobii, Actis præmissa, *Cuono* Comes de Rhinfelden, Itæ Comitissæ Habsburgensis, & Theodorici Lotharingiæ Ducis, frater. Quæ quidem narratio etiamsi aliter explicanda, id tamen probat, jam ante Rudolphum seculo XI. ineunte Comites Rheinfeldenses fuisse. Fines Frickgoviæ accurate expressit GUILLIMANNUS. (*i*) Pars Rauracorum regionis, ab Arula Rhenoque ad influxum usque Filinæ, quæ Augustam Rauricam perlabitur, & infra Rheinfeldam Rheno miscetur; vocatur *Frickgowe*. Frickgoviam à Sisgovia rivus Filina separat. (*l*)

PAGUS SISGOVIÆ.

§. XXXV.

SEquitur Pagus Sisgoviæ, vel Tissiacus, qui ad Ergezam usque fluvium se exteodit, nomenque à veteri vico *Sissiaco* (*Sissach*) trahit. (*m*) Hunc pagum, quem Ludovicus German. in Charta Murbac. An. DCCCXLII. *Sisigaugensem* appellat, ubi villam ejus *Honoltesvillare* refert, *Arragou*, (ab Ergovia sollicite distinguendum) etiam vocatum fuisse, visum est nonnullis. Theodorico II. Basil. Episcopo, Heoricum III. An. MXLI. illum dono dedisse, URSTISIUS (*n*) & SUDANUS (*o*) auctores sunt. Extat Diploma, (*p*) quo anno memorato Henricus III. Ecclesiæ Basiliensi donat *Comitatum Augusta*, in *Pago Ougestowe & Sisgowe* situm. Pagus hic, Comitatus quoque nomine paulatim insignitus, Provincialis denique Comitatus, seu *Landgraviatus*, formulam accepit. An. MCCCLXIII. Joannes, Basil. Episcopus Landgraviatum Sisgoviæ Joanni, Habsburgo-Laufenburgensi Comiti, & Sigismundo de Thierstein, contulit in feudum. Literæ investituræ Landgraviatus hujus limites sollicite definiunt. (*q*) Sisgovia.

PAGUS AUGUSTOVIÆ.

§. XXXVI.

SIsgoviæ vicinus, vel pars certe ejus, fuit *Pagus Ougestowe*, sive Augustensis, in quo situs *Comitatus Augusta* ex parte. Pagum hunc ex allegato Diplomate Henrici III. An. MXLI. novimus. *Ougestowe* dicitur haud dubie à villa antiquissima *Augst*, quæ veteris illius Romanorum *Coloniæ Augustæ Rauricorum* reliquias adhuc ostentat, nomenque inde suum derivat. Mentionem ejus præterea facit Charta Traditionis Amalrichi, ad Abbatiam Maurobacensem An. DCCXCIV. factæ, ubi legitur: " In Pago Augustaunginse, „ & in fioe Methimise, & in fine Strenze. „ Duo nimirum vici hi ad Augustoviæ pagum pertinuerunt. Charta data est ad villam *Melina*, *Meli*, quæ hodieque in illis partibus superest, priscumque retinuit nomen. Synonymus huic est alius Alemanniæ Pagus, Vindelicorum Augustæ vicinus; de quo Caroli M. (*r*) & Ludovici Pii (*s*) Augustovia.

 Chartæ

(*g*) *De Reb. Helvet.* Lib. III. Cap. II.

(*h*) *Annales Eremi Deiparæ.*

(*i*) Ibidem Lib. III. Cap. II. pag. 167.

(*l*) TSCHUDIUS *Delineat. Mſ. veteris Helvetiæ* pag. 143.

(*m*) Idem Lib. III. Cap. XI.

(*n*) *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. X. pag. 35.

(*o*) *Basil. Sacr.* pag. 152.

(*p*) HERRGOTT *Genealog. Habsburg.* Tom. II. num. 175.

(*q*) Literæ hæ extant in *Genealogia Habsburg.* HERRGOTTI Tom. III. pag. 708.

(*r*) An. DCCLXXIII. apud PAULLINI *Histor. Wisbecc.* §. XIV. pag. 16.

(*s*) MABILLON. *Analector.* Tom. IV. pag. 470. Adde de locis pagi hujus GOLDAST. *Rer. Aleman.* Tom. II. fol. 41.

Chartæ pro Monasterio Campidonensi. Memorabile ergo, duos Pagos Augustenses sitos fuisse in Alemanniæ Ducatu, Rhenensem alterum, alterum Danubianum, quorum uterque à Coloniis, quas Augustus deduxit, suum nomen desumsit: prior in extremitate occidentali, posterior in opposita orientali Ducatus Alemannici sedit.

PAGUS BASALCHOVA.

§. XXXVII.

Basalchova. URbis Basiliensis Pagus, in portione Ludovici Germanici ex Regno Lothariano, & quidem ante duos Elisatii Comitatus, enunciatur. *Prodromus Gottwicensis* (*t*) versus flumen Arolam eum ponit, quum Cis-Juranus sit totus, Arolaque fluat trans Juram. Sed & insuper Pago huic *Augst*, *Mönchenstein* & *Wallenburg* adscribit, quum Augst peculiaris Pagi caput extiterit. Errat etiam, quod Aragoviæ & Sisgoviæ Pagos Basalgoviensi comprehensos fuisse, verisimile putat. Ipse potius Pagi majoris Sundgoviæ pars extitisse videtur, Augustoviensi & Sisgoviensi contiguus.

PAGUS HUNINGENSIS.

§. XXXVIII.

Huningen Pagus. PAgus Huningen, ab Huninga vico ita dictus, memoratur in Charta Hermanni Marchionis de Baden An. MCXXXIV. qua Monasterio Baggenan donat prædium suum in *Pago Huningen*, in *Comitatu Adelberti*, quod Bertha, uxor ipsius, jure hæreditario possederat. Quum vero Albertus, ex gente Etichonis Habsburgica oriundus, Comes Sundgoviæ seu Alsatiæ superioris fuisset, Pagum Huningen cis Rhenum in tractu Huningæ quærendum censemus, idque eo magis, quod prædium illud ad Hermanni uxorem pertinuerit, quæ facile aut ex Alsatia esse, aut in Alsatia bona habere potuit.

PAGUS CAMPANENSIS.

§. XXXIX.

Pagus Campanensis. PAgum Campanensem FREDEGARIUS (*u*) in descriptione belli, Theodebertum inter & Theodoricum fratres, Austrasiæ ac Burgundiæ Reges, *Suggentensibus*, *Turensibus*que subjungit. Campanenses quidem COINTIUS (*x*) Campaniæ, quæ circa Sequanæ ripas, supra infraque urbem Trecarum est, adscribit. Quum autem Suggentenses Sundgoviis adscripserim, Turenses vero populis circa Thuram amnem mox vindicaturus sim, nihil sane obstat, quo minus & Campanenses Cambetis (*y*) regioni adscribamus, qui Sundgoviæ Pago hinc possunt adscribi. In Campanensis Pagi vicinia seculis insecutis ortus est Comitatus *Ferretensis*, cujus nulla ante seculum XII. comparent vestigia.

PAGUS TURENSIS.

§. XL.

Pagus Turensis. MEntionem Pagi hujus primus & solus omnium injecit idem FREDEGARIUS; (*z*) ubi bellum Theodebertum inter & Theodericum fratres, ob Alesaciones gestum, describit. Pater eorum Childebertus II. Alesaciones hos, una cum Pagis finitimis *Suggentensi*, *Turensi* & *Campanensi*, ex Austriæ Regno, quod Theodebertus acceperat, detraxit, & Theodorico minori filio, Burgundiæ Regi, adscripsit. Ægre hæc ferens Theodebertus, ipsi Alesaciones cum memoratis pagis vi extorsit; ut tradit Fredegarius. Per Suggentenses intelligi Sundgovios, supra ostensum; per Campanenses vero tractum Cambetis in Rauracorum agro designari, situs Turensium porro verisimile reddet.

CAROLUS

(*t*) Lib. IV. pag. 555.
(*u*) *Chron.* Cap. XXXVII.
(*x*) *Annal. Eccles.* Tom. II. pag. 607.
(*y*) BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. III. pag. 277. conjicit, vicum Cambetem, *Kembs*, nomen sortitum esse à Campis Rauracorum, qui ibi se pandere inceperint, quique temporis progressu *die Hardt* vocati sunt, steriliores quod essent. Hanc conjecturam secutus est LAGUILLE *Hist. d'Alsace* Tom. I. pag. 66. Verum *Cambes* Celticam originem sapit, atque adeo Romana in his oris dominatione & lingua vetustiorem. Vide, quæ nos supra hac de re pag. 51. §. XXXIV.
(*z*) *Chron.* Cap. XXXVII.

Carolus Cointius, (a) Hadr. Valesius (b) & Franc. Paullinus (c) Turenses ad Pagum Helvetiorum, inter Tigurinos & lacum Constantiensem, quæ hodieque *Turgovia*, referunt. Verum, quum Theodebertus Rex Austriæ fuerit, Pagus ille *Turgeune*, seu Ducatus Alemanniæ pars, ad eum jam ante spectabat, nec Turgovia Alsatiæ ita finitima est, ut à Fredegario Alesacionibus vicini dici potuissent *Turenses*, si in Turgovia habitassent. Childebertus denique tres hos pagos, cum Alesacionibus, filio Theodorico ideo adscripsisse dicitur, quod ipse in villa Alsatiæ Marilegio nutritus & educatus fuerat; eam haud dubie ob caussam, ne Patriam suam alterius dominio subjectam videret. At vero quis Turgoviæ, longo satis intervallo hinc dissitæ, cum Alsatia nexus? Hæc tamen Valesii conjectura ad alia nobis viam sternere potest. Turgovia Helvetiorum nomen habet ab amne *Thur*, qui Pagum hunc perfluit. Quid oberit ergo, quin statuamus, Alsaticum quoque amnem, cognominem *Thur*, qui Alsatiam superiorem hodie à Sundgovia separat, Turensium nomen suis accolis conciliasse? Hoc sane pacto Turensis Pagus Alesacionibus & Suggentensibus, sive Sundgoviis, ac Campanensibus vere esset vicinus. Ingeniosa hæc Laguillii (d) conjectura est, cui ego lubens accedo.

PAGUS RUBIACUS.

§. XLI.

Pagus hic, ab oppido *Ruffach* nomen sortitus, & Germanice *Ruffgaum* appellandus, à Dagoberto II. in Charta Donationis, factæ Argentinensi Ecclesiæ, recensetur. (e) Situs erat in Comitatu *Illahe*. Ex Pago hoc, & aliis Pagorum quorundam vicinorum locis, Dagobertina illa Donatio, Argentinensi Ecclesiæ facta, coaluit, quæ *Mundati Superioris* nomine hodieque insignitur, qua de re paulo post à nobis instituitur sermo. Pagus Rubiacus.

DUCATUS ALSATIÆ INFERIORIS PAGI MINORES.

PAGUS TRONINGORUM.

§. XLII.

Properamus jam ad Pagos minores Nortgoviæ seu Alsatiæ Inferioris. Inter hos primus se offert Pagus *Troningorum*, *Troniæ*, seu, qui idem est, Comitatus *Kirchheim*. Occurrit is in Diplomate Dagoberti II. Regis, quo Argentinensi Ecclesiæ, ob merita Arbogasti Episcopi, tres curtes donantur; quod produxere Coccius, (f) Bebelius, (g) &, qui omnium optime illud exhibet, Koenigshovius. (h) Invenies in eo Comitatum *Chilcheim*, in quo situs est Pagus Bischoffesheim. At vero *Chronicon Noviantense* (i) hunc pagum in Comitatu Troniæ ponit, idemque facit Kœnigshovius Latinus Mſ. (l) rem summatim enarrans, contra Diploma, quod ab eodem subjungitur, quodque *Bischovisheim in Comitatu Kilchheim* collocat. Consentit aliud ei Diploma, quod Ludovicus Pius An. DCCCXVII. Ebersheimensibus dedit; unde concludimus, Comitatum, seu Pagum *Troniæ*, vel uti in Charta Murbacensi An. DCCXXVII. vocatur, *Troningorum*, à Kirchheimensi non fuisse diversum. Dubitationem omnem eximet memoratum Diploma Ebersheimense, quod datum dicitur *Troniæ* seu *Kirchheim*. Adde his ea, quæ habet Auctor *Vitæ D. Florentii*, Episcopi Argent. apud Beat. Rhenanum, qui ait, *Dagobertum sedem fixisse apud municipium tunc Troniam, quasi Trojam novam, nunc Kirchheim dictum*. Nequaquam enim dubium esse potest, quin *Kilchheim* Dagoberti idem cum *Kirchheim* locus atque vocabulum sit, quod ex Alsaticæ Helveticæque Dialectorum ratione *Kirch* & *Kilch* promiscue pronuntiantur. Pagus Troningorum.

(a) *Annal. Ecclesiast.* Tom. II. pag. 607.
(b) *Notitia Galliar.* pag. 566.
(c) *De Pagis Antiqua Germaniæ*, pag. 223.
(d) *Hist. d'Alsace* Tom. I. pag. 67.
(e) Schilter. ad *Chron.* Koenigshov. pag. 592.
(f) In *Dagob.* pag. 143. & 592.
(g) In *Antiquit. German.* pag. 72.
(h) In *Chron. Alsat.* Latino Mſc. pag. 67.
(i) Apud Martene *Thesaur. Anecd.* Tom. III. pag. 1128. ubi male pro *Troniæ* legitur *Trunro*.
(l) Fol. 67.

GEOGRAPH.

Origo nominis.

Videamus jam, unde hæc derivanda ſint nomina; quis Comitatui ſtatuendus ſit limes. *De Kirchhemio* quidem res certa eſt, numen hoc Comitatui inditum fuiſſe à Palatio *Kirchhem*, quod Dagoberti II. regia fuerat; haud procul à Marilegio ſitum, ubi hodieque late patentis loci veſtigia ſuperſunt. Vides ibi ingentes murorum moles, vaſtarumque habitationum rudera. Vicina eſt *Coronæ vallis*, *Cronthal*. De hujus Palatii Kirchheimenſis, quod Marilegienſi proximum, magnitudine multa apud GREGORIUM TURONENSEM & FREDEGARIUM; multa in Diplomatibus Auſtraſiæ Regum, præcipue Dagoberti II. qui ſedem ibi habuerat. Plura de illo diſſerimus in Capite de Palatiis & Fiſcalibus Franciæ Regum villis in Alſatia.

§. XLIII.

Tronia.

Sed de nomine *Tronia* major diſceptatio eſt. KOENIGSHOVIUS, (*m*) & ex eo WIMPHELINGIUS, (*n*) aliique recentiores, tradunt, Dagobertum I. quem tutius ſecundum dixiſſent, amœnitate loci captum, arcem vel caſtrum *Trojam* ſeu *Troviam*, quaſi *Trojam novam*, ædificaſſe. Secuti ſunt haud dubie Auctorem Anonymum *Vitæ S. Florentii* Argent. Epiſcopi, cujus verba ſuperius allegavimus. Erraſſe eos jam vidit BEATUS RHENANUS, (*o*) cum Encomiaſte D. Florentii, qui vocum vicinitate deceptus, & antiquitatis ignarus, ex ſeculi more ſomnium illud de Trojana Francorum origine fuit ſecutus. Recte hæc quidem Rhenanus; at in eo ipſe notandus, quod fabuloſæ Trojæ ſuos *Tribonos* ſubſtituerit, & Troniam Romanorum opus putaverit; ſuſpicans, populum lingua vernacula, brevitatis cauſa, *Triboniam* mutaviſſe in *Troniam*. Aſt vero Triboni, à Rhenano nobis obtruſi, in corrupto Ammiani Marcellini Codice leguntur, & cum ipſis quoque concidunt omnia, quæ Rhenanus inde derivavit. SCHILTERUS, quum in Codice KOENIGSHOVII Latino Mſc. *Troviam*, per errorem Librarii pro *Tronia* ſcriptam, legiſſet, conjecit, Dagobertum arci nomen Troviæ impoſuiſſe à fide, Germanis *Treue*, ſive, ut Veteres pronunciabant, *die Troue*. Sed etymologiam hanc confutant Diplomata, quæ diſerte *Troniam ſeu Troningos*, non Troviam, loquuntur. Nominis medii ævi reliquiæ in vici proximi *Tronen* nomine ſupereſſe videntur; qui exiguo intervallo à Kirchemio vico ſejungitur. LAGUILLIUS (*p*) Troniam ab amne *Thur* derivat, nimia inter vocem utramque diſtantia. Quodſi & fori & genii noſtri eſſet, in origines vocabulorum nominumque inquirere, diceremus, illod à Teutonica voce *Thron*, quæ ſolium denotat, poſſe derivari. Provocaremus ad Regiam, quæ ibi tenebatur, aulam; allegaremus vallem Coronæ (*Cronthal*) vicinam & alia, quæ aliis enucleanda relinquimus.

Utrum itaque nomen, Kirchhemii an Troniæ, altero prius vel antiquius ſit, ex monumentis, quæ ſuperſunt, non difficile eſt dijudicare. *Kirchhemii* nomen nonniſi Carolingicæ ætatis, at Troniam Merovingici ævi eſſe, *Gottwicenſis Prodromus* (*q*) tradit. Sed immemor eſt Dagobertinæ trium curtium Donationis Prodromus, in qua Comitatus Chilcheim legitur diſtincte. LAGUILLIUS (*r*) ergo recte *Tronii* nomen poſterius facit Kirchhemio. Licet enim Actorum S. Florentii oblitus ſit, in quibus *Troniæ* vox occurrit, Acta tamen hæc auctorem ſine dubio habent, Dagoberti II. ævo longe poſteriorem; id quod etiam de Chronici Novientenſis Scriptore anonymo certum eſt.

§. XLIV.

Situs ejus.

Quicquid horum ſit, Pagus Kirchheimenſis, ſeu Troningorum, maximam Nortgoviæ partem comprehendebat: ſiquidem meridiem verſus ad Foſſam usque Provincialem, utriusque Alſatiæ limitem, procurrebat; Ebersheimenſis enim Abbatia à Diplomatibus priſcis in Comitatu Kirchheim ponitur; quæ nonniſi bileucæ ſpatio à duarum Alſatiarum collimitio diſſita eſt. Optimo hinc jure BEATUS RHENANUS (*s*) Seleſtadium ſuum ad hunc Troniæ Comitatum retulit; à *Prodromo Gottwicenſi* (*t*) injuſte notatus, qui Seleſtadium in *Pagum Illchicham* rejecit, atque Rhenanum male cum Illchicha

Chilcheim

(*m*) *Chron. Alſat.* Cap. IV. pag. 233. & 1141.

(*n*) *Epiſcop. Argent.* Cap. VII.

(*o*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 314.

(*p*) *Hiſt. d'Alſace* Tom. I. pag. 94.

(*q*) Lib. III. pag. 815.

(*r*) Loco cit. pag. 159.

(*s*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 315.

(*t*) Lib. IV. pag. 814.

Chilcheim confudiſſe ſibi perſuaſit. Vix enim leucæ ſpatio ab Ebershemio quum diſtet Seleſtadium, Kirchheimenſi Pago locus iſte haud difficulter inſeritur. Huc facit, quod in Charta Eberhardi Murbac. An. DCCXXVIII. *Sclatſtat* etiam occurrat; aut ad Alſegaugenſem, aut ad Troningorum Pagos referendum. At potius pro Pago Troningorum pronuntiaveris, qui idem cum Kirchheimenſi eſt. Septentrionem verſus *Moſcia* fluvius, (*die Moſig*) limes Pagi noſtri fuiſſe videtur. Nulla enim trans illum invenies loca, ad hunc Pagum relata.

PAGUS BISCHOVISHEIM.

§. XLV.

PAgum hunc indicat Diploma Dagobertinum Eccleſiæ Argentinenſis. (*u*) In Teſtamento S. Remigii, Rhemenſium Antiſtitis, vocatur *Piſcofesheim*. (*x*) Caput ejus fuiſſe videtur vicus *Biſchen*, haud procul ab oppidulo Berſa, prope Roshemium. Ambo hæc loca, *Biſſophheim* nimirum & *Berſa*, ſimul occurrunt in Charta Henrici, Epiſcopi Argentinenſis, Monachis Pomarienſibus (*Bomgarten*) An. MCLXXXVII. data. (*y*) Pars fuit Comitatus Kircheimenſis, ſecundum Chartam Dagoberti, qui etiam Pagus Troniæ vocatus, uti modo oſtendi; quique à Regia curte Kircheimenſi, prope Marilegium, nomen accepit. Pagus Biſchoviſheim.

PAGUS HAGENOUUA.

§. XLVI.

MEntionem hujus Pagi facit Diploma Conradi II. Imp. ac filii ejus Henrici, ex quo nonniſi fragmentum JACOBUS KOENIGSHOVIUS exhibet in *Chronico* ſuo *Alſatiæ* Latino Mſc. (*z*) ſed in eruenda nobis ejus notitia unicum. Fragmentum hoc, quod tempus & locum dati Diplomatis indicat, ſequentibus verbis conſtat: "Anno à nativitate Domini MXXXV. Indictione III. XIII. Kal. Martii, regnante Conrado Imperatore anno XII. ejusque filio Henrico IIX. Wilhelmo Argentinenſis ſedis An. VII. in Ducatu Conradi, in *Pago Hagenovve*, in Abbatia Surburg, in Comitatu Hugonis, Principis Alſatiæ, præſentibus teſtibus N." Quanquam hoc ex ſeculo XI. demum de Pago Hagenowa teſtimonium ſit, minime tamen dubitamus, illum jam Francica ſub Periodo extitiſſe, quod eo magis credibile, quia Pagum alium hactenus reperimus nullum, qui ſuis regionem vel tractum oppidi Hagenoviæ, ubi Pagus noſter quærendus, incluſerit limitibus. Wasgoviæ enim Pagus licet à Tabernis Alſaticis ad Weiſſenburgum usque progreſſus ſit, illum tamen, qui Rheno propior eſt, tractum non videtur comprehendiſſe, ſed Vogeſum juxta, ultra quem etiam ſenſu latiore ſe extendit, procurriſſe. Limitem Pagi noſtri Hagenovienſis ſeptentrionalem ex ipſo, quod produximus, Diplomatis fragmento Suram rivum conſtituimus, quanquam Surburgenſis Abbatia, quæ ei adſcribitur, ultra rivum, à quo nomen habet, ſita conſpiciatur. Inter Suram enim & Selzenſem amnem Pagus Hettgoviæ fuit, uti mox dicetur. Finitur ad priorem celebris apud Alſatas ſilva, quæ *Heiligen-Forſt* (*a*) olim, à Coenobiis virorum & mulierum, magno numero in eo conſtructis, (*b*) nunc receptiore vocabulo *Hagenauer-Forſt* appellatur. Reliquos Pagi limites inveſtigaturi, vel terminis illum dictæ ſilvæ omnino incluſum fuiſſe, vel eos ſaltem non multum exceſſiſſe intelligemus. Silva jam nuncupatur tractus, qui olim inter Pagos relatus. Ceterum hæc Pagi Hagenowæ ex ſeculo XI. detectio nos docet, Pagi Hagenovienſis appellationem ipſo eſſe priorem vetuſtioremque oppido, cujus origines ſub Friderico Barbaroſſa demum ſec. XII. quærendæ; quodque adeo ſuum à Pago, in cujus finibus meridianis exſtructum eſt, obtinuit nomen. Pagus Hagenowa.

PAGUS

(*u*) Apud COCCIUM, & in KOENIGSHOVII *Chron. Lat.* Mſc.

(*x*) Apud MIRÆUM, *Opp. Diplomat.* Tom. I. pag. 2. Eodem modo ſcribitur locus cognominis in *S. Remigii Teſtamento*, plura enim hujus nominis loca paſſim occurrunt. Teſtamenti Remigiani binæ extant Editiones, altera interpolationibus aucta apud FLODOARDUM *Hiſt. Remenſis* Lib. I. Cap. XVIII. altera ſincerior apud LABBEUM *Biblioth. Nova Mſc.* Tom. I. pag. 806. Vid. CAR. LE COINTE *Annal. Francor.* Tom. I. ad An. DXXXIII. num. 50. pag. 407. & MARLOTUM *Hiſtor. Remens.* Tom. I. Lib. II. Cap. II.

(*y*) *Gallia Chriſt.* Tomo V. Probat. pag. 489.

(*z*) Pag. 136. & in SCHILTERI *Obſervat. ad Kœnigshovii Chron. Germ.* pag. 1067.

(*a*) Ita nomen ejus legitur in *Vita S. Deodati*, apud MABILLON *Act. Sanctor. Bened.* ſec. III. Part. II. pag. 429. ubi ita: "Beatus Deodatus ad quemdam locum pervenit, qui Teutonico idiomate *Heiligevorſt*, Latine ſancta ſilva, vocitatur, juxta opidum, quod Hagenowia dicitur, in Alſatiæ finibus ſitum.

(*b*) Inter hæc præter Surburgum Abbatia Kœnigsbrugenſis, S. Waldpurgis, Biblisheimenſis &c.

PAGUS HETTGOVIÆ.

§. XLVII.

Pagus Hettgoviæ.

TRansactio, inter Comitem Sylvestrem, Comitesque Werdenses An. MCCLVI. inita, manifeste indicat, Comitatui Riedensi finitimum fuisse *Pagum Hettgoiuæ.* Dicitur in ea: *Wir Sulent vviderlegen de Graveschafft inme Hettenkouue gegen der Graveschafft inme Ried.* &c. Hettgovia, quæ primitus Pagus, vi vocis ipsius, dein & Comitatus erat, ab insigni vico *Hatten* nomen accepit, tractumque Alsatiæ Inferioris inter Suram & *Seltzbach* Rivos complexus est. Limites ejus accuratius describit, gnarus harum regionum Bernhardus Herzog in *Alsatiæ Chronico.* (c)

Proprium S. Adelhaidis.

Infra Hettgoviam Rheno vicinos est Tractus, cui nomen *Proprium S. Adelhaidis,* hoc est, Terræ illæ, quas Adelhaidis, Ottonis I. Conjux, Abbatiæ Seltzensi, à se fundatæ, donavit ex proprio. Districtus hic constat oppido *Selz*, vicis *Beinheim*, *Niederrodern*, *Krepperen*, *Oberlauterbach*, *Eberbach*, *Wintzenbach*, *Munchhausen*; accedebant villæ duæ *Mussenheim* & *Thunhausen*, à Rheno absorptæ, & trans Rhenum, vici *Wintersdorff*, *Ottersdorff* & *Blittersdorff.*

PAGUS WASGOVIÆ.

§. XLVIII.

Wasgoviæ varii significatus.

WAsgoviæ nomen apud Scriptores vario significatu usurpatum reperio. Primo omnis ille montium tractus, qui haud procul à Lingonum territorio ortus, dein a meridie ad septentrionem versus procurrens, Burgundiæ Comitatum à Lotharingia, inde Lotharingiam ab Alsatia, distinguit, appellatur *Vasgovia*; quo sensu hanc vocem Ruyrius (d) usurpat. Intelligitur hic semper Vogesi latus sinistrum. Inde sensu latiori nomen ad ipsas quoque regiones, quæ utrumque Vosagi latus attingunt, lateque per planitiem progrediuntur, se extendit; annotante Valesio. (e) Hoc sensu Vosagia Lothariensibus vocatur *Pays de Vosge*, Germanis *das Wasgau.* Ita Freherus (f) & ex eo *Prodromus Gottwicensis*, (g) quicquid vel in monte Vosago, vel ad ejusdem radices, imo & in regionibus vicinis, situm est, ad Vasgoviam retulerunt, nempe Romarici Montem, Luxovium, Murbacum, Senonienses, Medianum & S. Deodati Monasteria, in sinu Vogesi Lotharingici sita; ut & Lutram Cæsaream, Hornbach, oppidumque Bipontum. Ita Frodoardus, quando Hungaros, Rheno trajecto, usque in Pagum *Vozinsem*, omnia incendiis vastasse, in *Annalibus* (h) narrat, per Pagum Vozinsem *Vogasensem* denotat, uti Freherus quoque contendit; sensuque adeo latiore vocem, pro omni ad Vosagum in utroque latere tractu, assumit.

Specialissima denique & receptiore Alsatis denominatione Vasgovia dicitur ille Inferioris Alsatiæ districtus, qui à Tabernis Alsaticis ad Weissenborgum usque ejusdem provinciæ, inter Matram & Queicham, præcipue cis & trans Lutarim flumen, à Vosago, sinum ibi constituente, se extendit. Wasgoviæ, peculiari hoc sensu sumtæ, caput olim fuit oppidum *Wartha*; Roeslino, (i) Ichtershemioque (k) referentibus. In minore hoc Vasagi Pago arx Wasenburg sita est, cujus rudera ad Niederbronnam visuntur. Geroldseckium vero castrum, haud procul Tabernis Alsaticis, quod Scriptoribus superioris ævi *Geroldseck am Wasichin* dicebatur, ut à Trans-Rhenano Geroldsekio, in Mortenhaugia sito, distingueretur; à situ suo in ipsis Vogesi nostri promontanis nomen accepit, sed extra Vasgoviam Alsaticam situm. Utrumque castrum Dynastiæ peculiaris fuit caput & sedes. Successu temporum Vasgovia hæc in superiorem inferioremque divisa, qua de re alibi.

PAGUS

(c) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 62.

(d) In Libro: *Antiquitez de la Vosge*, à *Epinal*, 1633.

(e) *Notitia Galliar.* pag. 622.

(f) *Origg. Palatin.* Part. II. Cap. XII. pag. 54. sq.

(g) Lib. IV. pag. 835.

(h) Ad An. DCCCCXXVI.

(i) *Von Wasgauischen Gebürg*, pag. 18. sqq.

(k) *Topographia Alsatiæ* pag. 2. De Vasgovia vid. quoque Munsterus *Cosmographiæ* Lib. III. Cap. V. pag. 58. Freherus *Orig. Palat.* Part I. Cap. CLXVIII. Casparus à Lerch de *Ordine equestri.* Zeilerus de *X. Circulis German.* Tit. III. voce *Lautern*, & Tit. VII. voce *Geroltseck.* Wigandus *Staats-Geographie* in voce *Weissenburg* & *Kayserslautern.*

PAGUS SPIRIGOVIÆ.

§. XLIX.

Spirigovia.

ALſacenſem Pagum majorem terminavit ad boream Spirigoviæ Pagus. Hic Rheni litora legit, ſed non ultra Rhenum progreditur, terminaturque Wormazgovia, quæ utramque Rheni occupat ripam. Ambos hos Pagos Ripuariorum Ducatui non recte accenſet CHRISTIANUS JUNCKERUS; (l) uterque enim pars fuit Franciæ novæ Ducatus, uti ex limitibus ejus, quos ſupra conſtituimus, liquet. JODOCUS COCCIUS (m) præter Riparienſem vel Ripuarenſem Pagum, qui inter Rhenum, Ruram & Moſam jacebat, & Ducatum Ripuarium, alios quoque *Riparios* memorat, quos à trium fluminum Bleſæ, (*Blieſ*) Saravi, ac Moſellæ ripis, quibus eos includit, dictos exiſtimat. Hos non ad finitima modo Alſatiæ, ſed & pene in intima, verbis refert diſertis. Coccianæ hypotheſi, nullo fundamento quæ nititur, velificatus eſt HADR. VALESIUS, (n) quod miror. Huc enim trahit Bertinianos Annales, qui inter *Ducatum Alſatiæ & Comitatum Condoruſto*, *Ducatum Ribuariorum* cum *Wormazfelda & Sperohgouvvi* conſtituunt. (o) Vera ſane ſunt, quæ auctor Annalium tradit. Nam inter Condruſiorum (unde hodie *Condros* ſupereſt) Comitatum atque Ducatum Ripuariorum, ad Wormatienſem Spirenſemque Pagos, Rhenum aſcendendo, Ducatus Heliſatiæ ſuccedit. Haudquaquam tamen inde concludas, duos hos Pagos Ducatus Ripuarii partes fuiſſe; ab eo enim diſtinguuntur aperte; multo minus pro Coccianæ conjecturæ firmamento aliquid ex hoc loco elicias. Quodſi oggeras, binos hos Pagos ut Ducatus Ripuarii partes afferri, rem minime conficis; quod alii magno numero Pagi Ducatum Ripuariorum, à Rheni ripis ſic dictum, compoſuerunt; quos inter *Ruricgouue*, *Julichoi*, *Aquenſis & Leodienſis Pagus*, *Eiffla*, *Comitatus Nemoris*, *Bunnengao*, &c. à Spirigovia noſtra longe remoti.

§. L.

Valeſius refutatur.

Memoria ergo lapſus eſt HADR. VALESIUS, (p) quum non Coccio tantum patrocinatur, ſed & Ripuarii Ducatus limites à Noveſio ad Saltionem uſque, Alſatiæ noſtræ oppidum, per CXLVI. millia paſſuum, nimium liberaliter extendit; adeoque & Wormatienſem & Spirenſem Pagos, Proprium Adelheidis, partemque Nortgoviæ noſtræ, eidem Ducatui adjudicat; non animadvertens, Franciæ orientalis Ducatum omnem Cis-Rhenanum hoc ſyſtemate deſtrui, quem Franciæ Ducatum ille ipſe Valeſius, in alio ejuſdem Libri loco, (q) ſolide ſtabilivit. Imo ſi Valeſianum limitem Ripuarienſem admittas, non Cis-Rhenanus modo Franciæ novæ Ducatus, à Lutari fluvio incipiens, & ad Moſellæ oſtia progreſſus, Maguntiacum quoque ambitu ſuo complexus, expungitur; ſed & Cis-Rhenanus Alemannici, & deinceps Alſatici, Ducatus limes conſtringitur arctius, omniſque, inter Selzam & Lutarim, tractus, qui Alſatici & Alemannici juris, ad Ripuarios tranſit. (r) In Spirenſi hoc Pago Monaſterium Weiſſenburg conſtructum fuiſſe, dicit Dagobertinum Diploma, quod ei Thermas Badenſes, cum Marcha, dono tradit, anno regni ſecundo. (s)

§. LI.

Mutatio limitum.

Ducatus Alſatici terminum, Carolidarum quoque ævo, conſtituerat Lutara. Quum enim in memorabili illa Francici diviſione Imperii, anno DCCCXLIII. Viroduni facta, Alſatiæ noſtræ Pagus Lothario Imp. aſſignatus fuiſſet, *Nemetum* tamen *Civitas & Pagus*, id eſt, *Spira cum Spirgovia*, Ludovico Germanico fuit relicta; uti *Annales Bertiniani* ad eundem annum expreſſe teſtantur. Sed & ipſe id teſtatur Ludovicus Germ. quando Abbatem Weiſſenburgenſem, Spirigoviæ incolam, in Charta An. DCCCLXIII. *fidelem ſuum* appellat. Temporibus Ottonum ſeculo X. idem Lutaris amnis Spirigoviam à Nordgovia, ſive Alſatia Inferiore, ſeparavit. Otto I. Weiſſenburgenſe

(l) *Geographia medii ævi* pag. 273.
(m) *Dagobert.* Cap. IV. pag. 31.
(n) *Notitia Galliar.* pag. 478.
(o) *Annal. Bertin.* An. DCCCXXXIX.
(p) *Notitia Galliar.* in voce *Riparii* pag. 478.
(q) Ibidem pag. 206.
(r) Generico ſenſu Ripuarii ſunt omnes populi ad ripam Rheni habitantes. At nomen hoc Francos ſolos reſpexit, quorum illi, qui Rheni oram tenebant, ſub primis Regibus Francicis, Ripuarii dicti ſunt, ſub peculiari Rege, qui Coloniæ Agrippinæ ſedebat, viventes. Quum autem ante Clodovæum Franci non ultra Mœnum, ab utraque Rheni ripa, aſcenderint, Ripuario regno, atque deinceps Ducatui, in Wormatienſi & Spirenſi Pagis, nullus poteſt locus concedi. Valeſianum dogma tamen GEORGIUS ECCARDUS, in *Notis* ad *Legem Ripuarior.* pag. 207. CAROLUS SPENERUS, *Notitia Germaniæ mediæ* pag. 422. in Not. JUNCKERUS, *Geographia medii ævi* pag. 273. & 391. aliique ſecuti ſunt.

(s) COCCII *Dagobert.* pag. 175.

GEOGRAPH.

burgense Monasterium, Lutaræ adjacens, Magdeburgensi Ecclesiæ An. DCCCCLXVIII. quum donasset, in Pago Spirensi illud situm esse pronuntiavit. Progressu seculorum tamen australis hic Spirigoviæ, versus Alsatiam, limes, Alsatico limite ad Quisacam (*Queich*) usque prolatato, imminutus, & Spirigovia ad sinistram Quisacæ ripam paulatim rejecta est, id quod, extincto Alsatiæ Ducatu, evenit. Instituta enim à Cæsaribus Advocatia, vel Præfectura Alsatiæ, auctaque Comitum Palatinorum, per Wormatiensem Spirensemque Pagum, ditione, latius prorepit limes; non refragantibus Palatinis, postquam Imperialis Præfectura Hagenoensis Alsatica à Lucelburgicis ad Palatinos, seculo XV. ineunte, pervenisset. Landavia enim, libera Imperii Civitas facta quum fuisset, Præfecturæque subjecta Alsaticæ, Geographia vetus illius tractus pedetentim mutata est; priscæ Spirigoviæ rationes turbatæ; ita ut LEHMANNUS ipse, *Chronicon* suum *Spirense* scribens, hæsitaverit dubius, Lutaria, an Quisaga, Spirigoviæ suæ assignanda sit limes; donec pro Quisaga pronuntiaret sententiam. (*t*) Immutatas has Alsaticæ Geographiæ rationes publicus Imperii stylus constanter probavit, quo Landavia decem urbibus imperialibus Alsatiæ semper annumerata. (*u*) Illud ergo, quod Alsatia Ducalis, Ducatu ejus paulatim extincto, versus austrum amisit, Salzgaudia, Sornegaudia, Sisgovia, Frickgovia, Alsegaudia, Basalgovia, ab Alsatico corpore Ducali resectis, id boreali limite, per Spirigoviam ad Quisacam ampliato, Alsatia, à Ducibus libera, recuperavit ex parte. Ideo haud dubie antiquus ille Pagus Spirensis, qualis sub Alsatiæ Ducibus fuit, ab Alsatiæ liberæ temporibus distinguendus est caute. Priore epocha ad Spirigoviam, Lutarim inter & Quisagam, Weissenburgense & Clingense Monasteria, à Dagoberto instituta, pertinuerunt. Progressu temporum australis Spirigoviæ decurtatus est limes. Vici huc spectantes Cap. X. enumerantur. Quæ vero, extra Alsatiam sita, ad Spirensem Pagum pertinoerunt loca, FREHERUS, (*w*) PAULINUS, (*x*) & *Prodromus Gottwicensis* (*y*) fusius exponunt.

SOLOCENSIS PAGUS FICTITIUS.

§. LII.

Solocensis pagus fictitius.

HADRIANI VALESII (*z*) conjecturæ locum si darem, ad Selzam quoque amnem, circa cognomine oppidum, quod Romanis *Saletio* dicebatur, Pagum constituerem, *Solocensem* nempe, quem ævo Carolingico floruisse, Vir ille Doctissimus tradidit. Hic ipse tractus ille fuisset, qui *Proprium Adelhaidis*, Selzensi Monasterio donatum, seculo X. constituit. In Tabula Divisionis Regni Lothariani quidem Sarachouuæ, superiori & Odornensi, in silva Vosago, *Solocense* subjicitur; quem vicum *Solien* in Burgundia, seu Sidolocum Æduorum, interpretantur AUBERTUS MIRÆUS, (*a*) HERMANNUS CONRINGIUS, (*b*) JO. SCHILTERUS, (*c*) aliique. STEPH. BALUZIUS (*d*) locorum Tabulæ hujus comparationem cum Geographia nova neglexit. Valesius vero Miræum, ejusque adeo sequaces, erroris confidenter accusat; ad Salossam, quod castrum nostrum Selzense est, Pagum Solocensem referri debere arbitratus, formansque hinc *Salossense* territorium, quod appellatur ei Pagus *Salossensis*, quem Tabula Lothariana in *Solocensem* convertisse existimat. Utut ego Alsatiæ nostræ Pagum, reliquis documentis ignotum, vindicare propensus sim, Valesio tamen heic loci eo minus accedere possum, quod ille, argumentum hoc tractans, Selzam nostram sive *Salsam*, uti Odilo, *Salusiam*, uti EGINHARDUS appellat, cum *Salusia* Pagi Wormatiensis confudit, qua de re infra: neque propterea negaverim ego; Pagum olim quoque suum habuisse Saletionem; sed fundamenta rei probandæ nobis non suppetunt; nec Lothariani Regni Charta, aut alia ulla, eum nobis annuntiat. Antiquavit forte hunc Pagum nomen *Proprii Adelhaidis*, seculo X. ortum, quod pagum priorem ex omni hominum rerumque delevit memoria.

PAGUS

(*t*) Vide quæ supra hac de re pag. 2. §. II.

(*u*) LEHMANNUS *Chron. Spir.* Lib. IV. Cap. VII.

(*w*) *Origg. Palat.* Part. II. Cap. XV.

(*x*) *De Pagis Germaniæ* pag. 202.

(*y*) Lib. IV. pag. 780.

(*z*) *Notitia Galliar.* pag. 496.

(*a*) *Cod. Donat. Piar.* pag. 30. Tomo I. operum ejus.

(*b*) *De Finibus Imperii*, Lib. I. Cap. VI. pag. 33.

(*c*) *Institution. Jurispubl.* Lib. II. Tit. VIII. pag. 67.

(*d*) *Capitular. Regum Francor.* Tom. II. pag. 223.

PAGUS BRISACHGAGINSE.

§. LIII.

Brisigavia.

ANtequam Alsatiæ Pagos dimittam, Brisigaviæ Pagus obiter quoque tangendus est, & eo majori quidem jure, quod Brisiacus Moos, Pagi caput, in Alsatia veteri, hoc est, cis Rhenum, ævo Romano situs erat, Francico ævo circumdatus Rheno. Murbacensis Charta precaria Egilmari, An. DCCCV. villam *Cresheim* commemorans, in *Pago Brisachgaginse* eam fuisse sitam, exponit. Vicus Cresheim, nunc *Griesheim*, Germanicæ Rheni ripæ, quatuor supra Brisacum leucis Francicis, impositus est; uti reliqua Pagi hujus, quæ in veteribus monumentis reperimus, loca trans Rhenum extant; ut adeo certum sit, ejus limites nunquam cis Rhenum vel in Alsatiam se extendisse; Brisacum licet, Pagi caput, olim Alsatiæ fuerit adscriptum. Testimonium omni exceptione majus, in Ludovici Germ. Diplomate, quod filio suo Carolo dedit, reperimus, ubi Pagus *Brisahgavve* in Alamannia ponitur.

EMUNITATES ALSATIÆ.

EMUNITAS SUPERIOR, SIVE RUBEACENSIS, VULGO OBER-MUNDAT.

§. LIV.

Etymologiæ nominis.

PAgis Alsaticis *Emunitates*, *Marcas* & *Geraydas* subjungimus. Superior Inferiorque Alsatia singulæ Tractum habent insignem, oppidis, castris, vicis & villis divitem, qui nec Pagi, nec Comitatus, nec Vicariatus, nomine venit, sed *Emunitas* (*e*) appellatur; quod à Ducum Comitumque jurisdictione fuerat immunis. Unde *Emunitas* & *Munitas*, à quo vulgus suum *Mundat* formavit. Emunitas superior, cujus caput oppidum Rubiscum, primum & antiquissimum Episcopatus Argentinensis, Emunitas inferior Monasterii Weisenburgensis, in Spirigovia & Spirensi Episcopatu siti, patrimonium. Utrumque à Dagoberto Rege, plenaria cum libertate, seculo VII. dono concessum.

Instrumentum Donationis Rubiaci Pagi, Episcopatui Argent. à Dagoberto II. factæ, nec in autograpbo, nec in apographo superest; alia tamen Documenta eam passim testantur. Eminet inter ea Anonymus Scriptor *Vitæ S. Arbogasti* Episcopi Argent. qui si non ipse est Utho II. (Wimphelingio III.) qui seculo X. Ecclesiæ hujus fuit Antistes, atque Vitam S. Arbogasti scripsit, ejus tamen fere coætaneus est. Hic autem ita (*f*) loquitur: "Cumque hæc secum volveret, (Dagobertus) mentemque per omnem Alsatiam spargeret, sicubi talis forte locus inveniretur, qui tantæ donationi aptus haberetur; occurrit animo Rubiacham, oppidum cunctis usibus, id est, agris amœnis, campis, silvis, aquis, ædificiis, populis opulentissimum, summæ Reginæ in dotem convenire. Nec distulit Rex, voto tandem invento, Cancellario mox accito, coram optimatibus suis, assensum tam bono consilio præbentibus, testamentum facit, ut Rubiacha cum omnibus appendiciis suis confinibusque, ad se pertinentibus, etiam cum villis, totum & integrum à modo & deinceps sit sub dominio sanctæ Argentinensis Ecclesiæ, servientis Dei genitrici Mariæ, stabili & inextricabili stipulatione subnixum. Hoc nobili donativo ditatus, valedicens Regi, ad propria remeavit Episcopus, convocatoque clero, militumque cœtu, populique conventu, cunctis astantibus ac aspicientibus, testamentum acceptum posuit super altare consecratum in honore Sanctæ Mariæ.

Quibusdam Germanica.

Etymologia vocis diversimode traditur; sunt qui Germanicam, sunt qui Latinam, ei originem assignant. Inter illos nonnulli voculam Germ. *Mund* (tutela) in auxilium heic vocant; quod Tractus uterque peculiari patrocinio Regis commendatus fuerit atque subjectus. BEATUS RHENANUS (*g*) contra originem deducit à Germanico *Tadt*, quod *Tractum* denotare existimat; eique voculam *Man*, (cliens) fuisse præfixam, ut *Nobilium clientum locum* indicaret. Secundum hanc etymologiam, vulgaris sermo compositum *Manthat* corrupit in *Mundat*.

(*e*) De voce *Emunitas* quædam annotavit HIERONYMUS BIGNONIUS in *Notis ad Marculfi Formulas*, pag. 251.

(*f*) *Acta Sanctor.* BOLLAND. die XXI. Jul. qui Tom. V. pag. 178. Cap. VIII. Edit. Venet.

(*g*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 286. ex quo ZEILERUS in *Topographia Alsatiæ* pag. 46.

§. LV.

Latina verior.

Emuoitas hæc quandoque vocatur *Exemptio*, styloque hodierno ejusmodi Monasteria *exempta*, *libera*, & *immediata* appellantur. Chartarum Emunitatis solennis formula fuit: " ut nullus Dux, Comes, oullus Judex publicus, nullus ex judiciaria potestate, „ quicquid juris vel negotii exercere possit, nec hominem ipsius Monasterii constrin- „ gere, vel ad caussas audiendas, aut freda vel tributa solvenda, telonea exigenda, „ mansiones vel paratas faciendas, coercere, vel colonos, servos, tabellarios, fiscalinos „ homines ullo modo molestare, fidejussores tollere, „ Item " ut ab omni servicio „ Advocati sint liberi. „ Districtus, immunitate hac gaudens, dicebatur Emuoitas. Hinc Comitatus & Emunitas sibi invicem opponuntur, quod hæc à Conitum jurisdictiooe esset immunis. In Eginhardi Donatione, Laureshamensi Monasterin facta, (*b*) inter alios terminos nominatur *Quercus inter Graschaphe & Munital*, (*i*) id est, inter Comitatum & Immunitatem. MEURISSIUS, (*k*) quum Monasteriorum, à Dagoberto in Alsatia institutorum, fecisset mentionem, inter ea quoque *Mamdat* ut Monasterium recenset. Incolæ districtuum, *Emmuitate* gaudentium, Germanis vocantur *Mundater*. (*l*) Gallico stylo immunitatis literas *Lettres de Garde* (*m*) appellari, visum nonnullis; sed voces hæ appellationis Latioæ virtutem non omnino adæquant. Prævaluerunt etymologiæ, quæ Latinas origines afferunt; quas inter illa recepta, quæ appellationem primam districtus hujus fuisse *Munus datum* existimat, MATTHIÆ WEHNERI (*n*) probata: aliis, (*o*) speciatim HENSCHENIO, (*p*) *Manu datum*. Verisimilior tamen, quæ ab *Immuoutate* vel *Emmuitate*, Tractibus his à Rege donatore coocessa, nomen istud derivat.

§. LVI.

Probatio sententiæ.

Lotharius Imp. in Diplom. pro Monasterio S. Stephani Argent. An. DCCCXLV. (*q*) dicit, quod Adelbertus locum illum " per Pragmaticam Regis Childerici constitutionem „ prærogativa *Emuoutatis* libertate communiri „ impetraverit. Otto I. in Diplom. Weisenburgensi An. DCCCCLXVII. inedito ait: " Fratres predicti cenobii nostram expe- „ tissent clementiam, circa Regiam donationem & circa ipsam Marcam, quam Pipious „ quondam Imperator utilitati & servitio eorum sub *Emuoutatis* firmatione contradidit. „ Simile privilegium Emunitatis Dagobertus Amando II. Episcopo Wormatiensi, concessit, quod anno VI. regni datum Mnguntiæ. (*r*) Dicitur ibi: " Tradimus civitatem „ oostram Lobdenburg, palatium nostrum, ædificia, mancipia, vineas, terras cultas „ & incultas, agros, prata, campos ... omne telonium, mercatum & quicquid „ dici, aut nominari potest, sicut prius ad nostrum usum ambulare videbatur, sic in „ antea ad præscriptam Basilicam .... possidendum donavimus, & sub integra *Emu-* „ *nitate* omnia, ad eandem Basilicam pertinentia, præceptiooe nostra à novo confirmamus, „ sicut priori anno *Emuoitatis* tuitionem dedimus. &c. „ Sed quid opus est multis? Ipsum Dagobertinum Diplnma pro Weisenburgeosi Monasterio, vocem *Emuoutatis* expressit. Ait enim: " Sub nostræ Emunitatis defensione omnia illuc pertinentia pater „ Monasterii cum fratribus suis libere & quiete possideat.

§. LVII.

Alia testimonia.

Plenariam Emunitatis Chartam Cenomanicæ urbis Episcopo Herleoundo dedit Childebertus anno IV. Regni, Valencianis, (*s*) sibi ad avunculi sui, Childerici Regis, Emunitates provocat. Jubet oempe, " ut oullus Judex, nec quislibet, in villa „ Arduno mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, oec ulla parata, „ oec ullum lucrum terrenum, requirere præsumserit. „ Theodoricus Rex in Confirmatione sua addit, *nec fidejussores tollere*. Dagobertina ergo Emunitatis Charta, Arbogasto concessa, ejusdem fere tenoris esse debuerat. Sigebertus Rex Stabulensi Cœnobio, de fisco suo, partem aliquam cum *Emuoutate* donavit, sub Remaclo, loci Abbate. (*t*) Districtus

(*h*) *Chron. Laureshan.* An. DCCCV. apud FREHER.

(*i*) Ubi pro *Munital* haud dubie *Munitat* legendum est.

(*k*) *Hist. des Eveques de Metz* Lib. II. pag. 129.

(*l*) WEHNERUS *Observat. Practicar.* pag. 370.

(*m*) Vid. *Ordonnances des Rois de France* Tom. I. Præfat. pag. 9.

(*n*) Ibidem, voce *Mundaten.*

(*o*) Vid. COCCII *Dagobert.* Cap. XV. pag. 145.

(*p*) *De Tribus Dagobertis* Lib. II. Cap. V. pag. 86.

(*q*) Charta est apud GUILLIMANNUM *de Episcopis Argent.* Cap. V. pag 26. & apud SCHILTERUM in *Observat. ad Koenigshov.* pag. 527. apud neutrum satis curate ad autographi fidem, ex quo illam dabimus in Codice probationum.

(*r*) SCHANNAT *Hist. Wormat.* pag. 309.

(*s*) MABILLON *Analect.* pag. 284. sq.

(*t*) Diploma est apud GRETSERUM *de Divis Bambergensibus*; ex quo COCCIUS in *Dagoberto* Cap. XV. pag. 145.

Districtus Bambergenses, ad ortum Collegiatæ S. Gangolfi, & ad occasum D. Jacobi Apostoli, *Mundati* quoque vocabulo veniunt, Coccio teste. (*t*) Pipinus Francorum Rex circa An. DCCLXVIII. Fulrado, Abbati S. Dionysii, qui in Alsatia Monasterium *Lebraha* condiderat, immunitatem concessit, quæ in Charta *Emmunitas*, & *Emunitas* exprimitur. (*u*)

§. LVIII.

Emunitas superior.

Sed jam specialius de superiore *Mundato*, uti vulgo appellant, notandum, Donationem ejus à Dagoberto Rege factam Arbogasto, Argentoratensis Ecclesiæ Episcopo postquam Sigebertum, filium Regis, revocasset in vitam, uti Acta S. Arbogasti, & ANONYMUS Auctor *Fragmenti Historici*, ALBERTO ARGENTIN. præfixi, perscribunt. Circa An. DCLXXV. rem contigisse existimat COINTIUS. (*w*) Sed præter hanc Rubeaquensis Emunitatis donationem aliud quoque donum, paulo post, eidem Argentinensi concessit Ecclesiæ, trium nempe Curtium Regiarum, in tribus Comitatibus, Kilicheimensi, Illichensi & Bargensi sitarum. Charta Emunitatis periit: altera, quæ respicit Curtes subsistit; non eo tamen stylo, quo Dagobertorum Cancellaria utebatur. Emunitas hæc superioris Alsatiæ Pagum Rubiacum comprehendit, qui pars fuit *Comitatus Illache*; qui & ipse magni Pagi Sundgoviæ pars fuit. Primitivæ Donationis partes & limites, Charta Donationis deficiente, ignoramus. Insequentium tamen seculorum Documenta fidem faciunt, Emunitatem primi temporis latius se extendisse, quam hodierni ejus sunt fines. Nostra ætate præcipua Mundati loca sunt Rubeacum, Egishemium, Sultza, Gebersvilla, Pfaffenhemium, Orswilera, Gundolzhemium &c.

Rubiacha in Eddonis Episcopi Argent. Testamento An. DCCLXIII. oppidum jam appellatur; ita enim: *Dedimus etiam in opido Rubiaco duas hobas cum casis suis, vineis, mancipiis* &c. Oppidum nomen Pago Rubiaco dedit, in planitie situm, ad pedes collis, in quo arx *Isenburg* olim sedebat. (*x*) Substructiones vetustissimi ædificii, lapidumque crepidines, quæ in illo colle supersunt, ferrei quid habent; quum nova arx, veteri adstructa, minetur ruinam.

Sulz, hodie oppidulum, sec. XI. adhuc villa fuit. Heilwigis Comitissa Egeshemensis, in Donatione Ecclesiæ Argent. An. MCVIII. *Sulzæ* villam appellat. In ea situm fuit Castrum *Buchneck*. (*y*)

Egishemium vero Dagobertinæ Donationis tempore nondum extiterat; seculo sequenti octavo demum ab Eberhardo, Etichonis Alsatiæ Ducis nepote, Murbacensis Abbatiæ instauratore, in proprio extructum allodio. Hoc, nonnisi seculo XII. post extinctos Egisheimenses & Tagisburgi Comites, Hugonem & Udalricum, quorum mater Heilwigis Egisheimensium Comitum fuit postrema, ad Episcopos Argentoratenses pervenit, refragantibus Ferretanis Comitibus; ex quibus Udalricus An. MCCLI. duo castra ex illa arce in feudum ab Episcopo Argentinensi, Henrico de Staheleck, receperat, (*z*) una cum S. Cruce, quæ à castro pendebat.

Gebhardi Villare & *Gebilichizvvilre*, in Legenda Divi Landelini (*a*) synonyma sunt. Vicus ille insignis, hodie *Geberrvveir*, quem oppidis nonnulli accensent, ad Vogesi pedes inter Rubeacum & Hattstadium, situs est. Pfaffenheim, vicus haud procul à Gebhardi Villari, medio ævo in Chartis quibusdam *Phaffenheim* scribitur. Sed & castrum S. Crucis hodie oppidum, & vicus Woffenheim, Dagobertinæ Donationis partem fuisse, oppidi illius Acta, sed non vetera satis, loquuntur, quæ Donationi huic annum DCLXII. præfigunt. Referuntur huc quoque oppidula Herlisheim & Bollewilre;

(*t*) *Dagobert.* loco cit.

(*u*) FELIBIEN *Histoire de S. Denys*, Probat. num. 46.

(*w*) *Annal. Ecclesiastici Francorum* Tom. III. pag. 748.

(*x*) Nobiles de Isenburg ab hoc castro nomen traxerunt, quorum postremus Wilhelmus ab Isenburg, Armiger, obiit An. MCCCLV. tertio Kal. April. sepultus in Ecclesia, quæ Veldkirch dicitur, prope Egisheim. BERLERUS Presbyter Rubeacensis, in *Chron.* Msf. An. MDX. Rubeaci compilato, fol. 357.

(*y*) BERLERUS in *Chron.* Msf. fol. 349.

(*z*) Charta extat ibidem fol. 357. b. in qua duo castra Egisheimensia, in colle sita, memorantur. Berlerus nomina eorum ex hac charta & aliis annotat. Maximum appellabatur *Tagesburg*, alterum *Wahlenburg*, tertium *Weckmundt*. Locus S. Crucis, (*Heilig Creutz*) hodie oppidum, ab illo castro pendebat.

(*a*) Apud eundem BERLERUM.

Bollewilre; item vicus Vulfesheim, hodie Pulversheim; Hadeſtat vicus & Ohſenbure, qui locus pene deſtructus eſt hodie. Hæc & alia loca, quibus Emunitas noſtro ævo componitur, Dagobertinæ Donationis liberalitatem, at limites ejus non ſatis oſtendunt, quod loca quædam acceſſere poſterius, oblata in feudum; (*b*) alia in territorio, ſed non de territorio; alia abrupta, alienata, commutata. Cautius itaque ſcribere debuiſſet Coccius, qui omne Mundatum, hodiernis limitibus incluſum, Dagobertino dono attribuit. (*c*)

§. LIX.

Immunitatis jura.

Immunitas ab omni jurisdictione Comitum, Vicariorum, Centenariorum, ceterorumque Magiſtratuum Regis, liberam poteſtatem dedit Epiſcopo, judices in omni illo diſtrictu conſtituendi, quos vellet. Munus judicis per omnem *Mundati* tractum Rodolphus Habsburgicus, non ut Landgravius ſuperioris Alſatiæ, ſed ut Eccleſiæ Argentinenſis Vaſallus, in feodum hæreditarium poſſedit; ſed gravibus diſſidiis, inter Habsburgicos & Antiſtites Argentinenſes, eandem ob Advocatiam, frequenter exortis, Rudolphus, quadriennio ante quam in Regem Germaniæ eligeretur, nempe An. MCCLXIX. idem feudum "Advocatiæ (*d*) villæ Rubeaci & aliarum villarum, quæ vulgo dicuntur Mundat, „ cum omni jure & jurisdictione, quibus ipſe & ſui progenitores ab Eccleſia Argentoenſi „ ea tenebant in feudo, libere reſignavit„ Henrico Epiſcopo, ex Geroldseckiis orto, & ab eodem in compenſationem varias villas reditusque accepit. (*e*) Temporale hoc Eccleſiæ Argentinenſis domanium in Epiſcopatus Baſilienſis Diœceſi ſitum eſt. Jurisdictionem Eccleſiaſticam autem & in Mundato ſuo olim exercuiſſe Argentinenſem Epiſcopum, vel inde veriſimile eſt, quod Murbacenſis Monaſterii circa An. DCCXXVIII. quum jacerentur fundamenta, Widegernus, Argentinenſis Epiſcopus, inſtitutum illud Literis ſuis firmavit.

EMUNITAS INFERIOR SIVE WEISENBURGENSIS, VULGO UNTER-MUNDAT.

§. LX.

Emunitas inferior.

E*Munitas inferior*, quæ tractus, à Dagoberto Rege Abbatiæ Weiſſenburgenſi donatos, circa Lutaram, comprehendit; ut ab Emunitate ſuperioris Alſatiæ, quæ Præfecturam Rubeaqueoſem complectitur, & ab eodem Dagoberto Epiſcopatui Argent. conceſſa eſt, diſtingueretur. Emunitatis Weiſſenburgenſis pars in veteris Alſatiæ, pars in Spirigoviæ Pago ſita fuit; quum ipſam Weiſſenburgenſem Abbatiam in Pago *Spiricovve* ipſæ Weiſſenburgenſes Chartæ conſtituant. Quodſi fines *Emunitatis* inferioris ſcire cupias, Dagobertinum illos Diploma, interpolatum quidem, ita deſcribit: "Verſus orientalem plagam extenditur Marcha, quam tradidimus, usque ad Morchinhoveno, „ & ad Altenherde, & inde ad Geboldeswege, & inde ſubter vadum Lutre, & inde ad „ Buozdingeshurſt, & inde ad limitem, qui ſtat in ſummitate vallis Juvenesdal: & inde „ ducit ad meridianam plagam ſuper Warsbach, (*f*) & inde ad Bodemeloſen ſtamphe „ & inde ad Sebach, (*g*) & inde ad Kichdale, & inde ad Ingoldeshahe, (*h*) & inde „ ad ſilvoſos montes, usque ad Bedebur: (*i*) ad occidentalem vero plagam usque ad „ Lutenbach & Berenbach, (*k*) & inde ad Erlebach, (*l*) & inde ad Grunenbrunnen, (*m*) &

(*b*) Mundatum ſuperius hodie tribus præfecturis (*Vogteien*) conſtat. Prima complectitur Rubeacum & dimidiam partem vici Weſthalten. Secunda Sulzam, Wuhenheim, Reimbach-Zell, Hartmannsweiler. Tertia Egishemium, Gebersvillam, Pfaffenhemium, Oſſenbier, Orſchweir, Gundelsheim, Sulzmatt cum valle ſua, alteram dimidiam partem Weſthalten, Wettelshemium, Morſchvillam ſuperiorem, Oſſenbacum & Weinsfeldam. His omnibus præeſt ſummus Præfectus, *Obervogt*.

(*c*) Coccius in *Dagoberto* Cap. XV. pag. 142. « Amœniſſimam, inquit, terrarum regionem, cis citraque Rubeaquas, tum fœcundis Elli utrimque ripis „ ad usque fere Novientum (*Ebersmunſter*) porrectam, ipſumque Rubeacenſe oppidum, cum arce „ Regia Iſenburgo, accurata finium topotheſia, hodie „ oppidorum pagorumque circiter triginta duum definitum. . . . . Ea hodieque in Argentinenſis „ Eccleſiæ poſſeſſionibus perpetuat.

(*d*) *Obervogtey zu Rufach*, quod munus hodieque eodem ſub nomine ſubſiſtit.

(*e*) Chartam hanc vide apud Herrgott. *Genealog. Habsburg.* Tom. III. pag. 414.

(*f*) Villa II. leucis circiter à Weiſſenburgo cis Lutram.

(*g*) *Sebach* duplex extat inferior & ſuperior, uterque vicus inſignis eſt cis Lutram.

(*h*) *Ingoldesbahe* hodie Ingelsheim, villula cis Lutram leuca una à Weiſſenburgo.

(*i*) *Bedebur* nomen forte fuit villæ. Erat ſane familia hujus nominis. Vid. Schannat. *Vindem. Litter.* pag. 163. Locus *Bedebur* in Diplomate Henrici IV. de An. MLXVII. Weiſſenburg. iterum occurrit, hodieque haud procul à Maurimonaſterio eſt Sacellum St. Albani quod vocatur *Betbur*, unde Capitulum Betburale I. unum ex Capitulis ruralibus Diœceſis Argent.

(*k*) *Berenbach*. etiamnum extat V. leucis à Weiſſenburgo ad Spirgov. ſpectans.

(*l*) *Erlenbach*, villula trans Lutram ad Spirgoviam pertinens, III. leucis à Weiſſenburgo.

(*m*) Fons hodie, cujus rivulus decurrit in ſtagnum prope Ehrlenbach.

& inde ad Otericheſſceit: (*n*) ad ſeptentrionalem plagam usque ad Eichenebere. (*o*) &c. „ Additur velle Regem, ut nullus Judex publicus, nullus ex judiciaria poteſtate, quidquam poteſtatis in Marcha, ſine patris Monaſterii licentia, exercere præſumat, nec homines ipſius loci conſtringere, vel ad cauſas audiendas, aut freda aut tributa ſolvenda &c.

Ceterum ad Emunitatem Weiſenburgenſem à Dagobertina Charta referuntur hæc loca: Bedebur, Berenbach, etiamnum vicus nominis hujus: Buozdingeshurſt, Erlebach, vicus hodieque: Ingoldeshahe, nunc Ingolzheim: Juvenesdal, Kichdale, Lutenbach, Morchinhoven, forte Munchhofen: Sebach, vicus ſuperſtes, Warsbach, vicus hodieque. Charta, ex qua hæc producimus, Dagobertina ipſa licet non ſit, ſed ævi poſterioris, ſtatum tamen Mundati inferioris oſtendit, qualis ſeculo XII. ad quod Charta poteſt referri, extiterat. Plura Alſatiæ noſtræ Monaſteria ſeculo XII. & ſequenti, in Chartarum deperditarum locum novas ſubſtituerunt, quæ adhuc ſuperſunt. Adde quod Ottonum Diplomata pro Weiſſenburgenſi Monaſterio eadem loca jam prodant.

MARCA.

§. LXI.

Marca.

UTi majores Pagi in minores, ita minores rurſus in *Marcas*, ſubdiviſi fuerunt. Wettergoviam, in plures Marcas diſtributam, vetera nobis documenta ſiſtunt; quas *Wetteraviæ Antiquitatum* diligentiſſimus Scriptor, Jo. ADAMUS BERNHARDUS, (*p*) expoſuit. *Marca*, *Marcha*, *Marcus*, *Marchus*, originis Teutonicæ vox, varias ſignificationes apud Scriptores medii ævi admiſit. Nunc enim villam, vicum, ejusque fines, bannumve, ut vocant, (*q*) nunc Pagi aut Provinciæ partem; nunc limitem alicujus regionis; vel ipſam denique regionem limitaneam, Marchionis territorium, deſignat: (*r*) alias ſignificationes vocis homonymas, quæ non geographicæ ſunt, heic loci prætereo, quas collegit Cel. WACHTERUS. (*ſ*) Frequentior eſt ſignificatus, quo *Marca* limitem Imperii, Regni, Ducatusve deſignat; unde media ætate Marca Hiſpanica, Marca Anconitana, Marca Britannica, Marca orientalis, quarum Præfectus *Comes Marcæ* & *Cuſtos limitis* dici ſolebat; paulo poſt *Marchio* (*s*) dicendus. Senſum hunc ex Germania Franci attulerunt in Galliam; Carolus M. ad Italos transtulit. (*t*) Alſatica noſtra Maurimonaſterienſis *Marca* diſtrictum agrorum, certis limitibus incluſum, certis juribus munitum, denotat. Ita in Charta, qua Dagobertus Thermas Badenſes Weiſenburgenſibus dat, legitur: *Cum Marcha ad ipſas Baluvas pertinente.* (*u*) Hoc ſenſu ipſa quoque Abbatia Weiſenburgenſis dicitur *Marchia*, in Literis Ottonis Imp. quibus mandat, quatenus omnes ſervi liberi, coloni, cenſuales, fiſcales, vel qui Monachis ſerviunt, aut in beneficium dati ſunt, ſive habitent in Abbatia, id eſt, in *Marchia*, aut alias ubicunque. (*v*) Dagobertinum Dipl. pro eodem Weiſenburgenſi Monaſterio dicit: " Verſus orientalem plagam extenditur Marcha, quam tradidimus, usque ad Morchinhovenn &c. „ (*w*) In alia Charta, iisdem Weiſenburgenſibus ab Ottone I. data An. DCCCCLXVII. Emunitas eorum, de qua deinceps, dicitur quoque Marca. Sæpiſſime pro villa vel terminis villæ. Otto II. in Charta Murbacenſi: *In villa vel Marcha Thuringa, manſos duos.* Ex Marcis majoribus Alſaticis *Mauro-Monaſterienſis* ſuum conſtanter nomen ſervavit; trans Rhenum vero Etinheimenſis quoque *Marca* adhucdum viget. *Marca* Mauri-Monaſterienſis territorium illius Abbatiæ denotavit, uti *Emunitas* Weiſenburgenſis, primum & primarium ejusdem Monaſterii diſtrictum deſignat. Similem Marcam poſſidet

(*n*) *Otterichesſceit* forte *Otterſcheid*, ſeparatio Otteræ, à *Scheiden* ſeparare. Hoc ſenſu intelligendus eſſet ille tractus, ubi Otter rivus in partes ſcinditur. Forte etiam intelligi poſſet vicus *Scheid*, qui Otteræ imminet. Ottera trans Luteram fluit.

(*o*) Montis vicini haud dubie nomen eſt *Eichenbere*, quem vero ignoramus.

(*p*) Lib. II. Cap. V. §. VI. pag. 153.

(*q*) In Traditione Murbacenſi Waharii An. DCCXCIV. legitur: *In Curte vel in Marca Ongirnhaim, unam vineam &c. Actum in villa Ongirnhaim.* Traditio hæc docet, *Curtim*, *Marcam*, *Villam* ſæpe promiſcue ſumi.

(*r*) SAGITTARII *Hiſtoria Soltwedelenſis Marchiæ* pag. 13. REINECCII *Hiſt. Julia* Tom. III. MEIBOMIUS in *Notis ad Diploma Thaſſilonis* Tom. III. *Scriptor. Rer. German.* pag. 194. SCHURTZFLEISCH. de *Marchia Miſnenſi*: item in *Diſſert.* de *Rebus Badenſibus.*

(*ſ*) *Gloſſarii German.* pag. 1046. Ridendi ſunt, qui vocem *Marca* à Græco derivant. Confutat eos THULEMARIUS de *Octoviratu* Cap. XVII. LUDEWIG de *formula Ducatus Brandenburgici* §. II. BRODÆUS *Miſcellaneor.* Lib. III. à *Marciſia* Celtarum derivat.

(*s*) In ARNULPHI *Diplom.* An. DCCCXCIII. *Comites Terminales* dicti. RETTENBACHER *Annales Cremiſanenſes*, Lib. I. Cap. IX.

(*t*) ANONYMUS *ad Tab. Chronograph. Italiæ medii ævi*, apud MURATORIUM Tom. X. pag. 57. Sect. X.

(*u*) COCCII *Dagobertus* pag. 175.

(*v*) SCHANNAT *Vindem. Literar.* Part. I. pag. 7.

(*w*) COCCIUS pag. 172. Apud SIMLERUM *de Republica Helvetior.* Lib. I. §. IX. pag. 5. in *Theſauro Rer. Helvet.* legitur: " Suitii de conſilio & poſtulatis „ Regis educti à Wernero Comite Homburgio, qui „ regioni vicinæ, quam Marcham vocant, imperitabat: „ Adde FUGGERUM in *Oeſterreich. Ehrenſpiegel.* pag. 45.

possidet Fulda. *Marca Fuldensis*; (x) tractus fertilis atque amœnus; pars Pagi Wettereibæ est, in quo vici, villæ, castra, speciatim castrum aliquod commune, quod nobiles multi fœdere inter se juncti, mutuæ securitatis causa, tenuerunt; quas societates posterior ætas *Ganerbinatus* (y) appellavit. Mauri-Monasteriensis & Fuldensis Marcæ in his plerisque sibi similes sunt. Unde vero Mauri-Monasterii Marcæ cognomen *Aquilejensis* impositum fuerit, omni licet inquisitione adhibita, reperire haud potui: nihil hac de re Chartæ Maurenses, nihil Codices, nihil traditio: quod mecum fatetûr Reverendiss. Abbas, PLACIDUS SCHWEIGHEUSERUS, qui Monasterium hoc tam dextre prudenterque gubernat. De limitibus hujus Marcæ duobus verbis agendum.

MARCA AQUILEJENSIS.

§. LXII.

Marca Aquilejensis.

PAgo Kirchheim vicina fuit hæc *Marca*, (z) seu *Marchia Aquilejensis*; quæ Tractum, ad Abbatiam Maurimonasteriensem spectantem, constituit; Fines ejus accurate exprimuntur in Diplomate Childeberti II. Regis, à Theodorico confirmato; ubi *Mauro Abbati* (à quo Abbatia hæc nomen nacta est, quum antea Leobardi Cella diceretur) donantur omnia " quæ ipse (Leobardus) de deserto ad excolendom vel comanen„ dum præoccupaverat per loca denominata, de ponticulo ad Suenheim, usque ad „ publicam stradam Tabernensem, ac deinde ad stradam Marlejensem, hinc termi„ num de fonte Cisternata, cum adjacentibus suis osque ad Gunsinum rivum, „ indeque ad montem Cuobergum per fraxinetum ad locum, qui vocatur *Aschowva* „ & sic per fluvium Sornam, usque ad Crucem petrinam: tum demum ad „ Mauri rivum &c. „ (a) Hos si accuratius sequaris limites, Tractum invenies plurimarum leucarum, quæ utique Pagum conficiunt; unde etiam non dubitavimus, hanc illis subjungere Marchiam.

MARCA ROMANISHEIM.

§. LXIII.

Marca Romanisheim.

SEquitur Marca alia, quæ etiamsi minus late patuerit, haud minus tamen notari meretur. Est hæc celebris illa *Marca Romanisheim*; cujus mentio in Donatione, quam Ruthardus Schwarzacensi Abbatiæ An. DCCLVIII. fecit, in qua donat, quicquid *in Marcha Romanisheim* possidebat, in *villis Drusenheim*, *Sehsenheim*, *Suvindratuheim* &c. Patet inde, Marcam hanc Fortalitio Ludovici admodum vicinam fuisse, interque illud & Drusenhenium sitam; itemque, quod Marca Romanisheim deinceps nomine *Comitatus im Ried* seculo XIII. venire consueverit; otpote qui Comitatus eadem prorsus loca continebat, quæ in Charta Schwarzacensi Marcæ Romanisheim adscribuntur. Prope hinc aberat *Arnolfesaugia*, Schwarzacensis Monasterii primaria sedes, uti ex Diplomate Ludovici Pii An. DCCCXXVI. manifestum est. Præerat tunc his terris Ruthelinus Comes, de quo fuse agetur, ubi de Comitibus Alsatiæ sermo.

(x) Marcam Fuldensem Hassiaca Domus à Fuldensi Abbatia tenet in feudum. Conf. Vir Publici Germanorum Juris doctissimus Jo. GEORGIUS ESTOR, in *Analectis Hassiacis* pag. 87. BERNHARDUS in *Antiquitatibus Wetteraviæ*, German. editis, Lib. II. Cap. XI.

(y) Primaria sedes Ganerbinatus est in certa arce, à qua reliqua bona vel feuda Nobilium ex pacto pendent. KYLLINGER *de Ganerbiis Castrorum* Disc. I. LYNCKER *de Ganerbinatibus*, & WALDSCHMIDT *de Pactis Ganerbinatuum*. Sed in Scriptis horum omnium de Alsaticis Ganerbinatibus nihil, quos mox sumus expolituri.

(z) Hoc sensu Diploma Ottonis III. Episcopo Spirensi datum, apud LEHMANN. *Chron. Spirens.* Lib. IV. Cap. III. pag. 237. ubi ait: " Publicum judicium facere infra Civitatem Spira seu Nemeta vocatam, aut „ in circuitu extra Civitatem, id est, in villa Spira & in „ marcha, quæ eidem urbi adjacens est. „ SCHANNATUS in *Tradit. Fuldens.* num. 197. pag. 91. habet Donationem de An. DCCCIV. ubi: *in Pago Alsacinse in Marca seu in villa, qua dicitur Hanscboasheim.* In Charta Herimouti, Abbatiæ Monasteriensi An. DCCCXCIX. data, invenies *villam Egisheim & Marcam nominatam Duringheim*; (Turckheim) adde Donat. RICHINI cujusdam, sub Lothario Rege, eidem Abbatiæ factam, in qua legitur *Villa & Marcha Cohonbaria.* Marcha Fuldensis hodieque nota est.

(a) Ita hæc in authentico leguntur, quod in Tabulario Abbatiæ Maurimonasteriensis asservatur: vitiose admodum illud exhibet COCCIUS in *Dagoberto*, pag. 56.

GERAYDÆ.

§. LXIV.

Geraydæ.

MUndatum Inferius admonet nos alius Divisionis Geographicæ, quæ plurimas Inferioris Alsatiæ regiones respicit, nostrisque temporibus, aliqua ex parte, in usu est. Vetus fertur traditio, silvas & silvestria loca, quæ ab Argentorato Turckhemium usque, Palatinatus oppidum, sese extendunt, in XVI. Districtus (*b*) fuisse divisas, quos Germanico stylo, in Documentis recepto, *Geraydt* (*c*) vocant; ex quibus aliqui *Confraternitates* (*Bruderschaffien*) dicuntur, quod communis quibusdam certorum Tractuum silvestrium usus. In hoc Geraydarum & Confraternitatum numero quartum locum obtinet Inferius, sive Weisenburgense, Mundatum. Landavia (*d*) vero particeps est septimæ Geraidæ, *Godramsteinensis* quæ dicitur, trans Quisagam sitæ, cujus circuitus XVI. Leucarum est. Districtuum horum auctorem fama facit Dagobertum Regem; (*e*) qui silvarum usum incolis, inter Rhenum & Vogesum, communem reddidisse creditur An. DCLXVI. Inde nonnulli eorum, tum in Alsatia, tum extra Alsatiam sitorum, immedietatem suam, illi quidem sub Rege, hi sub Imperio, jactitant. Monasteria plura in Alsatia Inferiore à Dagoberto II. instituta fuisse, res indubia; eique Weisenburgense Cœnobium suam debet Emunitatem, & ipsi, si ita vis, *Geraidam.* Privilegia autem, his vicis concessa, ignorat historia; imo urbes & arces, hujus juris participes, Dagobertino ævo nondum extitisse, res certa est. Quoniam tamen ex Districtibus his silvaticis nonnulli adhuc vigent, & privilegiis Regum Cæsarumque etiamnum gaudent, laterculum eorum adjicere decrevi.

§. LXV.

Enumeratio earum.

Districtus silvatici XVI. Inferioris Alsatiæ & Regionum confinium, qui vulgo *Gerayde*, nominibus & ordine sequentibus recensentur:

I. Gerayda est Wanzenaugia.

II. Tractus Brocomagensis.

III. Foresta Hagenoensis.

IV. Emunitas Weissenburgensis, ad quam spectant oppidum ipsum Weissenburgense & vici sequentes: Schweigen, Weyler, Bobenthal, Bruchweyler, Schlettenbach, Altenstatt, Schweighofen, Kapsweyer, Steinfelden, Schleythal, Oberseebach, Riedselz, Rott, Rechtenbach, Reichsdorff, Bellenborn, Steinfelz, Hoffen, Cleeburg, Ingolsheim.

V. Montano-Tabernensis, in qua ipsæ Tabernæ montanæ & tres vici, Bleisweiler, Capellen, Oberhofen.

VI. Lenzwilerensis, in qua Gerayda Lenzweiler, Ilbesheim, Wolmesheim, Eschbach & arx Magdenburg.

VII. Godramsteinensis, quæ speciatim *Oberhengerayda* dicitur, & ultra Queicham est, his locis componitur: Godramstein, Siebeltingen, Bürckweiler, Grevenhausen, Albersweiler, Franckweiler, Queich-Hambach, S. Johannis, Landavia, Russeldorff & Dahenheim.

VIII. Gleiswilerensis vel *Mittelhengerayda*, in qua Gleisweiler, Buhrweiler, Bechingen, Walzheim, Flemlingen, Roschbach, Ramberg & Dœrrenbach.

IX. Hengerayda tertia, vulgo *Dritte-Hengeraydt*, ad quam pertinent: Edesheim, Rhodt, Hehnfeld & Weyher.

(*b*) Germanis *Geraydt* atque *Bruderschafft.* Confraternitates hujusmodi alibi dicuntur *Waldgenossen.*

(*c*) *Geraydt*, medio ævo *Gerutte.* In Instrumento venditionis Hugonis de Tuffenstein anno MCCXXXIX. legitur: " Prædium suum infra Parochiam Luttgern situm, quod dicitur *Gerutte*, vulgari lingua, Latina autem *Novella.*" HERRGOTT *Prob. Geneal. Habsb.* pag. 254. *Novella* heic *Novalia* denotant. Ex *Gerutte* ortum *Geraydt*, unde & superest Germanicum *reuten*, *ausreuten*, *roden*, silvas succidere, exscindere vepreta; unde tot nomina apud Germanos, quæ in *rod*, *roda* desinunt. GEILERUS à Keisersberga in *Postilla* pag. 80. dicit: *Ir sollet euch ufsrutten, ein newes grutt, und sollet nit seien in die Dorn. Novale heiſzt ein neuer Gebruch, also nennt mann es in Schwaben, aber ich nenne es ein newes Grutt. Der da ein neuen Bruch aufbricht, der macht ein neu Gerutte.* In nonnullis Alsatiæ vallibus, speciatim Vilerensi, vocis *Gerutte* usus hodieque obtinet, in Romanica Alsatiæ *Sterpou* vel *Tripou.*

(*d*) Privilegium Confraternitatis hoc Landaviæ oppido, paulo ante nato, dedit Rudolphus anno MCCXCI. quod in Cod. Diplom. dabimus.

(*e*) Alsatæ nostri Julio Cæsari, quicquid hinc inde Romanæ originis, Dagoberto, quicquid instituti Francici est, adscribere solent, quod Dagobertus II. revera multas in Alsatia Donationes pias constituit.

X. Hengerayda quarta, vulgo *Vierte-Hengeraydt*, ubi Edighofen, Venningen, Altorff, Bœbingen & Gommersheim.

XI. Hengerayda quinta, vulgo *Funffte-Hengeraydt*, in qua Meycammer, Kierweiler, Dietesfeld, Duttweiler & S. Martin.

XII. Gerayda ſpeciali iterum nomine à regione dicitur *Erſte Hardt-Geraydt*, quæ quatuor vicos complectitur ſequentes: Hambach, Lachen, Kæitenberg & Brandborn.

XIII. *Zwoeyte Hardt-Gerayd*, ubi oppidum Neuſtatt, Hardt & Winzingen vici.

XIV. Deutesheimenſis *Hardt-Gerayda*, cujus caput eſt oppidum Deutesheim.

XV. Wachenheimenſis *Hardt-Gerayda*, cujus caput Wachenheim.

XVI. Turckheimenſis, ab oppido hujus nominis ita dicta, præter quod ad illam ſpectant Frensheim & Lambsheim vici.

CAMPUS RUBEUS.

§. LXVI.

Campus Rubeus. DIſtrictuum Alſatiæ agmen claudit *Campus* ille *Rubeus*, *Rotfeld*, quem bellum civile inter Ludovicum Pium & filios celebrem reddidit. Campi hujus Alſatici notitiam debemus Scriptoribus, qui bellum hoc narravere domeſticum, cui theatrum Alſatia præbuit. Tres fratres, Lotharius, Pipinus, Ludovicus, primis eorum motibus contra patrem An. DCCCXXX. ſopitis, triennio poſt quum rediiſſent ad bellum, exercitus in Alſatiam duxerunt, An. DCCCXXXIII. His poſtquam Ludovicus obviam cum copiis ſuis iviſſet, proditus eſt & deſtitutus à ſuis, in filiorum partes ſeductis. Locus tam fœdi facinoris à *Bertinianis Annalibus* (*f*) deſignatur " in Pago " Heliſaciæ, in loco, qui dicitur Rotfelth, id eſt, Rubeus Campus, juxta Columb, „ qui deinceps Campus-Mentitus vocatur. „ Aſtronomus ille, *Vitæ Ludovici Pii* Scriptor Anonymus, quem *Codex Monaſt. Trudon.* LUITOLFUM vocat, (*g*) ita ſcribit: " Tan- „ dem ventum eſt feſtivitate ſancti præcurſoris Chriſti Johannis in locum, qui ab eo, „ quod ibi geſtum eſt, perpetua eſt nominis ignominia notatus, ut vocetur *Campus* „ *mentitus*; quia enim hi, qui fidem Imperatori promittebant, mentiti ſunt, locus, in „ quo id geſtum eſt, in ſuo nequitiæ nomine remanſit. „ In eundem ſenſum Auctor *Hiſtoriæ Translationis S. Sebaſtiani* (*h*) ait: " Ad locum ſic forte venitur, qui ex eventu „ ruptæ fidei, pacis & ſacramentorum, *Mentitus Campus* ex tunc appellatur. „ Eadem de re THEGANUS: (*i*) " Ludovicus congregavit exercitum & perrexit obviam eis, „ usque in Campum magnum, qui eſt inter Argentariam & Baſileam, qui usque hodie „ nominatur *Campus Mendacii*, eo quod ibi plurimorum fidelitas extincta ſit. „ *Chronicon Saxoniæ* vetus Anonymi (*l*) Campum magnum diſtincte inter Argentinam & Baſileam ponit; in eo tamen erroneum, quod rem geſtam ad An. DCCCXXXV. refert. MARIANUS SCOTUS (*m*) eodem modo Campum illum magnum inter Argentoratum & Baſileam ponit, ſed rei eventum ad An. DCCCXXXIV. collocat. NITHARDUS (*n*) exercitum in *Eliſata juxta montem Siguualdi caſtra poſuiſſe*, nos docet. Ex his Scriptorum idoneorum locis, inter ſe collatis, elucet: Ludovicii Pii & filiorum exercitus An. DCCCXXXIII. menſe Junio in Alſatiam conveniſſe, inter Baſileam & Argentoratum, in Campo magno, qui *Rubeus*, *Rotfelt*, appellabatur, qui vero ob perfidiam Ludovici patris exercitus, quem filii corruperant, *Campus Mentitus*, *Campus Mendacii*, (*Lugenfelt*) ab eo tempore nuncupatus fuerit.

§. LXVII.

Conjecturæ aliorum. Quum veteres Hiſtorici locum nimis laxe definiant, & neutrum ex his nominibus noſtro ævo ſubſiſtat, MABILLONIUS SCHILTERUM de hoc Campo quæſivit, qua ille appellatione nunc veniat; Juniorum enim Scriptorum nullus definiverat locum. Reſpondit Schilterus, (*o*) Rubeum Campum, inter Argentoratum & Colmariam, ſive inter

(*f*) Ad An. DCCCXXXIII.

(*g*) Tom. VI. *Scriptor. Rer. Franc.* pag. 113. Edit. Bouquet.

(*h*) §. XLIV. Vid. BOLLANDI *Acta Sanctor.* Tom. II. Januar. Cap. XX. & MABILLONII *Acta Sanctor. Benedict.* Secul. IV Part. I. pag. 407.

(*i*) *De Geſtis Ludovici Pii* Cap. XLII. *Scriptor. Rer. Franc.* BOUQUET. Tom. VI. pag. 81.

(*l*) *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. VI. pag. 221.

(*m*) In PISTORII *Scriptor. Rer. German.* ad An. DCCCXXXIV.

(*n*) Lib. I. Cap. IV.

(*o*) Argentorato die XIV. Kal. Jul. MDCXCVII. Reſponſionem edidit MABILLONIUS in *Appendice Annal. Benedict.* Tom. II. num. 56. pag. 739.

GEOGRAPH.

inter Rhenum & Ellum, in tractu, qui *Rotleuble* dicitur, quique sesqui leuca ab urbe Colmaria distat, esse quærendum. Hac appellatione inductus, Rubeum Campum, sive *Rotfeld*, ibi certo se invenisse existimavit Schilterus; conjecturam Obrechto probatam esse scribens. (*p*) Sed & eam præter alios, Historici Basiliensis Lexici Editores Doctissimi (*q*) suo assensu probarunt. Jo. Henricus Bœclerus (*r*) noster sicco pede rem transiit, nec eam in scriptis suis ullibi tetigit. Historiæ Alsaticæ Scriptor Laguillius (*s*) Rubeacensis oppidi campum heic nobis adducit.

Verisimilior conjectura.

Verum enimvero, non una nos ratio inducit, ut alium plane Campum Alsatiæ vastissimum, qui duas leucas in longum, unam in latum extensus, *Bovinus* hodie *Campus* (*Ochsenfeld*) dicitur, & inter Pollvillam Sennamque situs est, huc pertinere credamus. Primum enim Campus hic terram rubram habet & sterilem; ita ut aquæ, tempore pluvioso ibi stagnantes, rubræ fiant, & sanguine tinctæ videantur. Hinc rivi rivulique ejusdem regionis à terra illa rubore quodam inficiuntur. Deinde plura sunt in illis partibus locorum & aquarum nomina, quæ à rubore derivantur, ut *Rotbach*, *Rotenburg*, *Rotlend*, (tractus ruber) & in Campi extremitate *Rodern*. Hæc pro Campo rubeo pugnant. Pro eodem denique Campo Bovino pugnat nomen residuum, *der Lugner*, (Mendax) quo Campus, centum jugera excedens, Bovinoque vicinus, haud procul ab oppido Senna, nostris adhuc diebus appellatur. (*t*) Unde & Campi *Rubei*, & Campi *Mentiti*, nominum reliquias *Bovinus* (*u*) conservat. Rationibus his accensere possumus, quod Lotharius cum Gregorio IV. Pontifice, exercituque ex Italia adveniens, per Burgundiam atque per Beforti fauces, Alsatiam intrans, attigit Campum Bovinum, exercitibus recipiendis aptissimum & prœliis superiore seculo ibidem commissis, celebrem. Quodsi *Sigwaldi Mons*, quem Nithardus indicat, vetus nomen suum, vel saltem vestigia ejus, retinuisset, lis foret decisa; sed omnis nostra, hoc super nomine, inquisitio frustranea fuit. Sigoldi Montem, (*Sigolsheim*) bihorio à Colmaria, si pro Sigwaldi Monte sumere velis, Campi hujus mutaretur locus, sed reliqua non tam bene concordant.

§. LXVIII.

Pagorum & limitum Alsatiæ mutatio.

Ita enumeravimus Pagos, Emunitates, Marcas atque Geraydas, illis olim inclusos limitibus, quibus Carolingicus Alsatiæ Ducatus finiebatur, novaque posterioris ævi continebatur Alsatia: atque adeo, quicquid Pagorum inter Arolam & Quisacam, Rhenum & Vogesum, prisca nobis monumenta obtulerunt. Uti enim Alsatia à meridie & à septentrione, diversis temporum periodis, diversa decrementa incrementaque cœperat, ita Alsaticus Vogesi Rhenique nunquam immutatus est limes. Illi sane, qui Alsatiæ fines, ad Nigræ silvæ radices usque, trans Rhenum extendunt, Ecclesiasticam Argentoratensis Episcopatus Diœcesin magis, quam Alsatiam ipsam, ante oculos habent. Pagorum, quos recensuimus, quidam in Periodi sequentis Diplomatibus primum memorantur; eos tamen Francica sub Periodo jam extitisse, verisimile est. Quum seculo XI. plerique Comitatus & Ducatus in hæreditatem abire cœpissent, in desuetudinem quoque abiit usus Pagorum, (*x*) pluriumque ex illis memoria periit. Unde consequitur, Pagos omnes seculo XII. esse antiquiores, Monumentis licet anterioribus non proditi sint. Comitatuum diversa est ratio: plures enim secula posteriora pepererunt novos, quod ex nobilibus Dynastæ, ex Dynastis Comites, ex Comitibus Comitatus, adeoque ex terris nobilium, Baronatibus, Dynastiis in Geographia novi exorirentur Comitatus; uti ex Comitatibus majoribus sunt prognati Ducatus. De Comitatibus Alsaticis ergo nunc speciatim agendum.

 CAPUT

(*p*) Eandem rem Schilterus discutit in *Glossario* suo, pag. 290.

(*q*) In voce *Ludwig der Fromme*.

(*r*) *Historia seculi* IX. pag. 56.

(*s*) *Histoire d'Alsace* Lib. X. pag. 112.

(*t*) Non ignoravit hanc circumstantiam Schilterus, uti ex *Glossarii* ejus loco, quem excitavimus, patet, & tamen pro tractu *Rotleuble* stetit.

(*u*) Tria nomina Germanica *Rotfeld*, *Lugenfeld*, *Ochsenfeld*.

(*x*) Meibomius de Pagis Tom. III. *Rer. Germ.* pag. 97. tempus definit: " Appellatio Pagorum, „ (inquiens) usurpari desiit circa An. MC. cum Pa„ gi in Ducatus, Landgraviatus & Burggraviatus, mi„ grarent, ac hæreditario jure possideri inciperent. „ Interitus ille nec subitus fuit, nec uno aut brevi tempore, sed pedetentim contigit. Winckelmann. *Chron. Hassiac.* Germanice edito, pag. 8. Frid. Lucæ in Libro, cui Tit. *Fürsten-Saal* pag. 240. Item *Grafen-Saal* in Præfat. pag. 8.

CAPUT V.

COMITATUS ET DYNASTIÆ IN DUCATU ALSATIÆ.

§. LXIX.

Comitatus nomen.

COmitatus, ſenſu Geographico ſumtus, non ſemel idem, quod Pagus, eſt. Singulis enim Pagis ſuus Judex ſive Comes olim præfuerat. Politica inſtitutio Comitum diviſioni Geographicæ dedit originem. Quandoque tamen inter hæc nomina diverſitas eſt, quum plures nempe Pagi minores uno Comitatu comprehenſi ſunt; vel etiam, quum Pagus major plures quoque Comitatus minores contineret. Claſſium ſingularum exempla Geographia Alſatiæ medii ævi ſuppeditat. Alſatia ipſa nunc Pagus, (y) nunc Comitatus, (z) in Chartis vocatur; Comitatus nempe maximus, duos majores ſub ſe comprehendens, qui *Provinciales* (*Landgravſchafften*) deinceps dicebantur, in alios ſubdiviſi minores. Troningorum Pagus Alſatiæ ſub utroque, Pagi & Comitatus, nomine venit. Comitatus Bargenſis Pagos Speries, Uffgoviam, aliósque complexus eſt; quorum ille in Ducatu Alſatiæ, hic extra Ducatum fuerat ſitus. Pagus Alſacenſis contra in plures quoque Comitatus diviſus eſt; id quod Comitatus Illiche, Comitatus Bercheimenſis, Comitatus Kilicheim, de quibus infra, ſatis teſtantur; certo indicio unum Pagum (de majoribus loquor) plures quaudoque Comitatus eſſe complexum. Pagi enim antiquiores Comitatibus ſunt. Ex jurisdictione, in Pagis à Comitibus exercita, Comitatus exorti. Comites ergo in Gallia fueruut, antequam ea in Comitatus divideretur. GREGORIUS TURONENSIS (a) Comites plures, at ſenſu Geographico Comitatum non prodit. Unde innumerabilis Comitum, Comitatuum vero mediocris numerus eſt; ſive quod Ducum filii, Regumque propinqui, nulla licet publici muneris adminiſtratione præditi, Comitum dignatione æſtimarentur: ſive etiam, quod Dynaſtæ, ut à promiſcua nobilitate diſcernerentur, ſæpe dicti ſint *Comites*.

Enimvero media illa ætate *Comitatus* vocabulum varie acceptum eſt. Primitus Aulam Imperatoris vel Regis, atque Palatium, inde judiciariam Comitis dignitatem ſignificavit & munus. (b) Communiter autem *Comitatus* ſumitur pro diſtrictu, in quo Comes jurisdictionem nomine Regis, ut Magiſtratus, exercuit. Comitatus vel urbicus (c) erat, ut Metenſis, Tullenſis, Virodunenſis, Genevenſis, Wormatienſis &c. ſeu absque urbe modo fuit pagenſis, caſtrenſis &c. In *Capitulis* CAROLI M. Comitum Veſontii, Moguntiæ, Coloniæ, non ſemel fit mentio. *Comitiæ*, *Cometiæ*, *Comecia*, vocabulum quandoque etiam pro *Comitatu*, ſed pro *Comitiva*, ſeu munere Comitis & dignitate frequentius, non tam ſub Merovingis atque Carolidis, quam ſub Germanica Periodo,

(y) In Charta Herimouti pru Gregoriano Monaſteriu anno IV. Zwendeboldi Regis Lotharingiæ, ubi: *In Pago Helſacenſi, & in parte ipſius pagi, quæ vocatur Sundgeuue.* Plura alia exempla vide ſupra Cap. IV. pag. 633.

(z) In Charta Lotharii Imp. pro Munaſt. Erſtein, ubi: *Manſos quatuor, ad Comitatum Helſacenſem pertinentes* &c.

(a) Apud GREGORIUM Lib. V. Cap. XLVIII. Comes Turonis & Comitatus memoratur, ſed munus potius Comitis, quam diſtrictus, intelligitur. Ibidem agitur de Comitatu Stabulorum.

(b) Hoc ſenſu Comitatus *honor Comitis* dicitur, *Capitular.* Lib. VII. Cap. 422. Argentoratus ſub Romanis Comitem habuit, ſub Francis, atque deinceps ſub Germanica Periodo, non habuit; quum Metis, Tullum, Virudunum, Geneva, Wormatia, aliæque urbes plurimæ, ſuos Comites urbicos & Comitatum habuerint. Metenſis Comitatus hæreditarius quum fieret, ad Comites Dagisburgenſes, eorumque gente extincta, ad Epiſcopum pervenit. MEURISSE *Hiſt. des Evesques de Metz.* Lib. II. pag. 142. De *Tullenſibus* BENOIT PICART *Hiſt. de Toul.* Cap. III. pag. 129. De Virodunenſibus ROUSSEL *Hiſt. de Verdun* Part. III. Cap. II. pag. 179. De Comitibus Gebennenſi SPONIUS *Hiſt. de Geneve* Lib. II. pag. 38. De Comite Wormatienſi SCHANNAT in *Hiſt. Worm.* Part. II. Cap. II. Ex Chartis Tullenſibus patet, Comitem Tullenſem habuiſſe Palatium ſive Prætorium in urbe, reditus ex quotuor vicis, qui *Bannus Comitis* dicebantur; tertiam emendarum, id eſt, multarum partem, quartam vero vectigalium urbis, ut & jus albergariæ in Epiſcopi ditione &c. Unde potius Epiſcopi, quam urbis Tullenſis Comes vel Advocatus dicendus, quod & de Wormatienſi probat SCHANNATUS. Alii nimirum Comites urbici à Rege, alii ab Epiſcopo pendebant, quando nempe urbs liberalitate Regis, ex poteſtate ejus, in Epiſcopi ditionem tranſivit. Comes qui prope Argentoratum in Palatio Regis, *Kœnigshoven*, medio ævo ſedebat, nullum ſub ſe habuit Comitatum certumve jurisdictionis diſtrictum, multo minus territorium aliquod proprium ſive allodiale; ſed palatium atque reditus, ad illud pertinentes, procurabat, uti in Palatiis Alſatiæ regiis dicemus.

(c) GREGORIUS TURON. Comites in urbibus paſſim memorat, Turonicos nempe, Pictavos, Carnotinos, Aurelianenſes &c. Confer etiam Lib. VI. Cap. XXII.

Periodo, legitur. Hac quoque sub Periodo frequenter evenit, ut Dynastiæ terræve allodiales Procerum à Regibus axioma Comitatus acciperent; quod merum tamen nomen honoris, vel à Domino, in Comitem promoto, in Dynastiam derivatum, vel à Dynastia, in Comitatum erecta, derivabatur in Dominum; quod Rappoltsteinensi, Lichtenbergensi, Ochsensteinensi, Alsatiæ Dynastiis, evenit. Hos *Comitatus* allodiales vel honorarios dixeris, quum Carolingici ævi Comitatus nonnisi *Fiscales* appellari potuerint.

§. LXX.

Alemanni, toto fere seculo V. Alsatiæ possessores, eam more suo jam in Pagos diviserant. Bello autem Alemannico Alsatia quum à Francis sit occupata, regi cœpit per Comites, qui suberant Duci. Formulam hanc regendi provincias, apud Romanos receptam, Franci retinuerunt. Quamvis autem primis Francicæ dominationis temporibus, hoc est, seculo VI. Alsatiam, omnium Franciæ provinciarum instar, Comites quoque suos habuisse, nulli dubitemus; ante seculum tamen VII. memoria eorum in Alsaticis Monumentis, ob defectum Chartarum atque Scriptorum, non extat. Singulis primum Pagis sui Comites præfecti sunt; plures autem Pagi minores quum uni Comiti paullatim subderentur, Comitatus inde majores prodierunt; imo, Pagis quoque majoribus tandem in Comitatus conversis, plurima Pagorum nomina sensim interierunt. Antequam Geographica Alsatiæ in Comitatus divisio invaluisset, Districtus, in quo Comes jurisdictionem exercuit, ab ipso ejus nomine suum quandoque nomen accepit; uti & ævo sequenti Comitatus Woorandi, Comitatus Ruthelini &c. quæ nomina plerumque cum ipsis Comitibus intermori, novaque novorum Comitum nomina succedere debuerunt. Cavendum ergo, ne ex Comitibus Comitatus formemus. Nos eodem ordine, quo enumeravimus Alsatiæ Pagos, nunc quoque Comitatus, in quos eadem fuit divisa, exponimus; à limite australi Ducatus Alsatici; ad limitem septentrionalem transituri, Rheno secundo. Primam Alsaticorum Comitatuum mentionem in Dagoberti II. Charta Donationis reperio, quæ Argentinensi Ecclesiæ facta est, circa annum DCLXXVII. ubi Comitatus *Bargensis*, Comitatus *Illiche*, & Comitatus *Kilicheim* enarrantur. (*d*) Origo Comitum.

COMITATUS BARGENSIS.

§. LXXI.

OMnium Alsatiæ Ducitus Comitatuum haud dubie maximus erat *Comitatus Bargensis*, cujus tamen pars Cis-Arolana tantum ad hunc Ducatum pertinuit; pars Trans-Arolana extra limites ejus fuit. Comitatus hic, *Sornegaudiæ* vicinus, in Diplomate Dagobertino, uti vidimus, primum occurrit. TOPOLOGUS NOVIENTENSIS, (*e*) JACOBUS KOENIOSHOVIUS, (*f*) HIERONYMUS GEBVILERUS, (*g*) COCCIUS, (*h*) COINTIUS, (*i*) HENSCHENIUS, (*k*) ejus faciunt mentionem. Commemoratur ibi curtis, sita in *Pago, qui dicitur Speries, & in Comitatu Bargensi.* Inde Conradus Burgundiæ Rex, Rudolphi II. filius, in Charta Granvallensi An. DCCCCLVII. eundem refert his verbis: "Villa in Bargensi Comitatu, quæ Nugerolis dicitur, cum capella Ursicini & capella Apostoli Petri, cum villa Ulvingen nomine, in eodem Comitatu, villa Summæ Vallis, quæ censetur cum capella sibi subjecta, & alia capella cum villa Thesvenna nomine; Capella S. Imerii & curtis Alerici, Bideric, cum capella Roconvillare." Diploma hoc post DACHERIUM & ECCARDUM, qui corrupte satis illud ediderunt, (*l*) correctius ex autographo produxit HERRGOTTUS. (*m*) Sed & Rudolphus III. Ignavus, Burgundiæ Rex, Amisoni cuidam *mansos duos, conjacentes in Comitatu Bargensi*, sive in valle *Nugerolensi*, (*n*) donavit. Henricus III. Germanorum Rex An. MXL. *Meginradi Cellæ dedit dimidiam* Comitatus Bargensis

(*d*) Vide quæ supra Cap. IV. de *Pagis* disseruimus, qui in Comitatibus his siti fuerunt. Dagobertinos hos GEBVILERUS in Libro Mſ. de *Comitib. Habsburg.* Lib. III. Cap. X. enarrat, & ex eo BEBELIUS in *Antiquitat. Germ. prima* pag. 72. Gebvilerus ex KOENIOSHOVII *Chronico* Lat. eos desumsit, unde etiam petiit SCHILTERUS, quem supra excitavimus. *Chronicon Noviensense* Diplomatis hujus summam jam dedit.

(*e*) *Hist. Novient. Monast.* apud MARTENE *Anecdot.* Tom. III. pag. 1128.

(*f*) In *Chron. Argentorat.* Mſ. Latino.

(*g*) In *Commentario* Mſ. de *Domo Habsburg.* apud BEBELIUM *Antiquitat. Germania prima* pag. 72.

(*h*) *Dagobert.* pag. 143.

(*i*) *Annal. Ecclesiast.* Tom. III.

(*k*) De *Tribus Dagobertis*, pag. 84.

(*l*) Apud LUCAM DACHERIUM *Spicileg.* Tom. VII. pag. 185. edit. prioris, Tom. III. pag. 373. edit. poster. & apud ECCARDUM *Origg. Habsburg.* pag. 141. male legitur *Comitatus Burgensis* pro *Bargensis*. Ita quoque FRANC. PAULLINUS de *Pagis Antiqua Germ.* pag. 202.

(*m*) *Genealog. Habsburg.* Tom. II. pag. 77.

(*n*) Vid. Diplom. apud GUICHENON *Hist. Genealogique de Savoye*, Tom. III. *preuves* pag. 13.

dimidiam coloniam in villa Lanha, in Comitatu Bargensi. (o) Henricus IV. denique, in Confirmatione fundationis Monasterii Rueggisberg, ejusdem Comitatus facit mentionem, inquiens: " Hoc Monasterium fundatum erat in Regno meo, in Lousonensi Episcopatu, „ in Pago nomine Uffgou, in Comitatu Bargensi &c.

§. LXXII.

Limites ejus.

Diplomatum horum ope *Bargensis Comitatus* fines haud difficulter definimus. Sequentia enim loca, in Bargensi Comitatu sita, memorantur. *Villa Nugerolis*, à qua Vallis Nugerolensis, in Rudolphino Diplomate, nomen accepit. Vallis *Nugerolis* etiam in Bulla Papæ Eugenii An. MCXLVIII. pro Abbatia Rueggisbergensi legitur, itemque in Diplomatibus duobus Friderici I. An. MCLII. Beinvilensi, & An. MCLXXIII. Beronensi (p) Cœnobio datis. Villæ Nugerol vestigia in regionibus Comitatus Bargensis nulla reperiuntur. Quodsi ea recte se habent, quæ tradit PLANTINUS, (q) Lacum nempe Biennensem, in veteribus Actis quibusdam, vocari *Lacum de Nurol*, *Neurol*, vel *Nerol*, item *Nurvil*, à certo quodam loco, supra Villam novam sito, haud absimile vero, vallem Nugerolensem Lacui Biennensi fuisse vicinam, ultra quem Comitatus Bargensis progressi sunt limites. Plantini tradita sequitur Illustris WATTEWILLIUS, (r) Consilii Majoris Bernensium Senator, Historiam patriam egregie doctus, qui Nugerolim similiter ad Neostadium collocat.

Nugerolim excipit *Capella S. Ursicini*, vulgo *S. Ursanne*, Germ. *S. Ursitz*, ad fluvium Dubim, Ecclesia & oppidum hujus nominis. Hæc, cum prædiis adjunctis, aliquamdiu Grandvallensi Monasterio fuit subjecta, uti ex Carolomanni An. DCCLXX. Pipini item patris, aliorumque Regum, eandem donationem confirmantium, Chartis apparet. Rudolphi tertii, Burgundiæ Regis postremi, Donatione An. M. Grandvallense Monasterium in Episcopi Basiliensis ditionem devenit; tractu temporis in Ecclesiam collegiatam XII. Canonicorum mutatum. (s) Sequitur *Capella Apostoli Petri*, cum villa *Ulvvigen*; quam Diploma Caroli Crassi An. DCCCLXXXIV. *Ulmick* vocat. Vicum *Ilsingen*, Gallis *Orvin*, haud procul Bienna ac Neostadio, eo designari videtur. Wattewilliana hæc conjectura est; quam nos quoque eo lubentius amplectimur; quod capella *Ulutick*, quæ *Ulwuck* interdum & *Ulvingen* scribitur, in Diplomate Conradi, Burgundiæ Regis, An. DCCCCLXXV. villæ Nugeroli subjecta refertur. *Villa Summæ Vallis* hodie *Sauvelier*. Villa *Thervenna*, nunc *Tavanne* vicus, Lacui Biennensi imminens. *Capella S. Imerici*, vulgo *S. Immier*, Germ. *S. Imber*, in valle hujus nominis, Germanis *Immersthal*. Himerii patria fuit vicus *Lugne*, agro Bruntrutano vicinus. Juvenis, nobili familia ortus, in vallem, ab incolis desertam, se contulit, ibique vitam exegit; (t) nomen suum valli imponens, quæ etiam *Erguel* appellatur, ac in temporalibus Episcopo Basiliensi, in spiritualibus Diœcesi Lausannensi, subest. In vico S. Himmerii Bertha Regina, Rudolphi II. Burgundiæ Regis conjux, Collegiatam instituit, Præpositi dignitate illustrem. *Curtis Alerici* nunc *Mallerey*: *Bideric*, curtis Biderici, hodie *Bertry*, prope S. Himerium, versus Biennam. *Capella Reconcuillare*, *Recombelier*, ad fluvium Birsam, prope Tasvennam, sive *Tachsfelden*. *Villa Lanha* videtur esse vicus *Kalanch*, prope *Arbergam*, quod nomen aspiratione, Helvetiis solenni, ex Lanha, *Hlencha*, *Chlanch*, *Chalancha* confici potuit: aliis vicus ille *Chalnach* dicitur.

§. LXXIII.

Quin & trans lacum Biennensem late se extendisse Comitatum Bargensem, Abbatia *Rueggisbergensis*, in eodem sita, evincit. Hæc vero inter *Thunum* & *Friburgum*, haud procul Schwartzberga, in ditione Bernensium jacet. Ceterum vicus *Bargen*, oppido Arbergæ propinquus, nomen forte suum Comitatui dederat. Acu ergo rem tetigit KOENIGSHOVIUS noster, (u) qui Bargensem Comitatum trans Arolam (quam per *Ararim*, stylo olim recepto, uti ostensum, intelligit) diserte collocat. SCHILTERUS (x) autem, JUNCKERUS, (y) ut & *Prodromus Gottwicensis*, (z) Schilterum bona fide secuti, peccarunt, quod Comitatum nostrum Bargensem omnes ad *Barrum*, Alsatiæ inferioris

(o) HARTMANNUS in *Annalib. Heremi Deiparæ Matris*, pag. 131.

(p) Ex his omnibus Chartis excerpta dedit *Mercurius Helveticus*, *Mense Sept.* An. MDCCXLVI. pag. 247. qui Gallice prodit.

(q) *Helvet. Vet. & Nova* Cap. XV. pag. 106.

(r) Epistola ad Ludovicum de Bochat, Pro-Præfectum Lausannensem, de Origine Ducum Zaringiæ. Extat Gallice scripta in Diario Helvetico (*Journal Helvetique*) Septemb. MDCCXLVI. Vide ibi pag. 247.

(s) URSTISIUS in *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. II.

(t) *Basilea Sacra* pag. 38. & 43.

(u) Apud SCHILTERUM in *Observat.* ad *Kœnigsh.* pag. 594.

(x) Loco cit.

(y) *Geographia medii ævi* pag. 281.

(z) Lib. IV. num. 56. pag. 555.

inferioris oppidulum, retulerunt, & Kœoigshovium male interpretati, ex Arari Argitiam (*Ergers*) effinxerunt Alsaticam; quæ alluit Barrum. Pago Speries autem, qui in eodem Comitatu Bargensi situs fuerat, Schilterus vicum *Bersen*, prope Roshemium, uti supra ostendi, caput assignat, à quo pagus omnis acceperit oomen. De Conjecturis his quid sentiendum sit, ipse judicet Lector. Loca enim Comitatus Bargensis, quæ hucusque enarravimus, verum ejus cis & trans Arolam, imo etiam cis & trans Juram, situm demonstrant. In Comitatu Bargensi fuit quoque *Pagus Uffgouue*, ignoratus huc usque, sed ab Alsatiæ Ducatu exclusus. Mentio ejus in Diplomate fit An. MLXXVI. quod Henricus IV. Imp. Rueggisbergensi Abbatiæ dedit; quam sitam ait, in *Lousonnensi Episcopatu, in Pago nomine Uffgou*, in *Comitatu Bargensi* &c. (*a*) Rueggisbergense Cœnobium, situm in monte, inter *Thunun* & *Friburgum*, indicat, Pagum *Uffgouue* nullo pacto ad Ducatum Alsatiæ pertinere. Amplissimus enim Bargensis Comitatus plures cis & trans Arolam minores Comitatus complexus est. Uffgovia hæc Helvetica cognominem habuit Uffgoviam Francici Ducatus; quæ pars fuit Creichgoviæ, de qua inferius agetur.

§. LXXIV.

Status hodiernus.

Ceterum Comitatus Bargensis nomen interiit penitus, tractusque ejus, uti vidimus, inter Bernenses, Friburgenses, Neocomenses, Salodurenses, & Episcopatum Basiliensem fuerunt divisi. In partes autem jam cœpit diffindi, postquam Burgundiæ Trans-Juranæ Regnum fuisset enatum; tum enim pars Comitatus, trans Arolam sita, ad Burgundiam pervenit; quum altera cis Arolam Ducatui Alsatiæ maneret conjuncta. Rorensis sane Comitatus, circa Aroviam situs trans Arolam, pars haud dubia Comitatus Bargensis, in Provincia Burgundiæ positus dicitur, in Diplomate Henrici V. An. MCXIV. Morensi Abbatiæ concesso. (*b*) Sed & ad eundem Comitatum Bargensem referenda erit Salzgovia, quod regionibus, ad Bargensem Comitatum spectantibus, cincta undique fuerat. Concludimus denique, Comitatus Bargensis partem Cis-Arolanam ad Alsatiæ pertinuisse Ducatum; ad Alsatiam propriam nihil ejus posse referri.

COMITATUS PIPINENSIS.

§. LXXV.

Comitatus Pipinensis.

Comitatus hic majoris Comitatus Bargensis pars fuit: in Lothariano enim Diplomate quod Carolus Crassus firmavit, qooque Grandisvallensis Abbatiæ bona enarrantur, invenies villam in Pipinensi Comitatu, Nogerolis dictam, cum capella Ulliwioc, in eodemque Comitatu villam Summævallis, cum capella Tehisvenna. At vero in Diplomate Conradi, Regis Burgundiæ, pro eadem Abbatia, hæc eadem bona sita dicuntur in *Comitatu Bargensi*. Nomen *Pipinensis* apud Dacherium (*c*) atque Eccardum, (*d*) eo, quo nos illud scribimus, modo, exprimitur. Sed exemplum Instruoienti hujus, quod Herrgottus (*e*) profert, Comitatum *Lipinensem* appellat. Priorem tamen lectionem præferendam esse ducimus, quod *Annalium Bertinianorum* Anonymus Auctor ad An. DCCCLIX. Lotharium Regem fratri suo Ludovico, Italorum Regi, attribuisse dicat ea, quæ ultra *Juram* montem habebat; excepto *hospitali in monte Jovis* (*le Mont Joux*) & *Pipinensi Comitatu*. Urstisius quoque, solers harum rerum indagator, Pipinensem Comitatum in memorato legit Diplomate, nomenque à castro *Bipp*, monti imposito, vicisque duobus ejusdem nominis, Bernensium ditioni subjectis, qui aliquot milliaribus Saloduro distant, derivat. Situs respondet regioni, in qua Comitatus Pipinensis quærendus. (*f*)

In

(*a*) Vid. *Journal Helvetique* MDCCXLVI, Septembre pag. 24.

(*b*) *Genealog. Habsburg.* Herrg. Tom. II. num. 193. Stumpfius *Chron. Helvet.* pag. 566. ubi Monasterium *Mure* dicitur constructum in *Provincia Burgundia, in Episcopatu Constantiensi, in Pago Argouue, in Comitatu Rore.* Unde Comitatui nomen fuerit, incertum est. Extat tamen prope Aroviam vicus hodieque, Rore dictus, qui aut Comitatui nomen dedit, aut reliquias ejus indicat. Ubi hodie Arovie oppidum est, situm fuisse creditur vetus castrum *Rore*, Comitum Rorensium sedes. Comitatus illius Tractus *die Freyen Æmbter*, Liberi Ballivatus, vocatur. A castro hoc oppidum suum cœpit initium. Comitatus deinceps ad Habsburgenses devenit per partes. *Rore* nomen ex Rauracorum nomine veteri derivant nonnulli.

(*c*) *Spicileg.* Tom. III. pag. 365. Edit. poster.

(*d*) *Origg. Habsburg* pag. 139.

(*e*) *Cod. Probat. Genealog. Habsburg.* num. 85.

(*f*) Urstisius in *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. XIV. pag. 46.

In Comitatu hoc orta dein vetus illa Bechburgensium Dynastia, post cujus familiæ interitum eam accepit Froburgica gens; ex qua ortus Joannes, qui An. MCCCXLII. hanc Dynastiam Basil. Episcopo obtulit, atque in feudum commune cum Rudolpho de Neuenburg & Nidau recepit, ea lege, ut, Froburgicis & Neocomensibus extinctis, hæreditas omnis ad Sorores Rodolphi de Neuenburg, Annam de Kiburg & Verenam, delaberetur. Res ita evenit; & ab eo tempore Hermannus II. Comes Habsburgi, Annæ Kiburgensis maritus, adjicialibus verbis *Dominus de Bipp*, usus est; uti ex Charta An. MCCCLX. Abbatiæ S. Sigismundi data, quam Codex Diplomaticus noster dabit, apparet. Filius ipsius dictus est *Ego*, gentis suæ ultimus; post cujus funera Thiersteinenses à Basiliensi Episcopo, indeque Bernenses & Salodurenses, pretio exsoluto, Dynastiam hanc coemerunt. (*g*) Originem vocis *Bipp* nonnulli à Pipino Rege deducunt; qui castrum illud, venationis causa, exstruxerit; quod Chronica Helvetica perhibent. Id certum est, jam An. MXVI. extitisse castrum *Pinpeningis*; in quo loco Rudolphus, Rex Burgundiæ, Amisoni cuidam donationem fecit mansorum duorum, in *Comitatu Bargensi seu valle Nugerolensi* sitorum, uti apud GUICHENONIUM (*h*) legimus. Locus ille *Pinpeningis* potuit esse nostrum *Pip*.

COMITATUS AUGUSTA.

§. LXXVI.

Comitatus Augusta.

COmitatui Fricæ, qui & Rheinfeldensis, de quo in Pagis, à septentrione & ab occasu contiguus fuit *Comitatus Augusta*, cujus notitiam præstantissima nobis Charta Henrici III. Imp. servavit; qua ille An. MXLI. Basiliensi Ecclesiæ, ejusdemque tum Episcopo Theoderico, *Comitatum Augusta* pro remedio animæ genitoris sui, Conradi II. Imp. Augusti, & pro sua salute, dono concessit. (*i*) Comitatus hic autem duos Pagos complexus est, dicit enim Henricus: *Comitatum, Augusta vocatum, in Pago Ougestoune & Sisgouue situm*. Veteris Augustæ Rauracorum, cujus nomen hodieque in vico *Augst* superest, rudera & Pago & Comitatui nomen communicaverunt. Alia ejusdem nominis *villa Augusta* in Pago Aragouue, sive Ergovia, in Comitatu Chadalohi, seculo IX. occurrit, (*l*) quæ cum nostra nil, nisi nomen, habuit commune. Augustæ Comitatus agmen claudit Comitatuum Ducatus Alsatici, qui Ducatui huic quidem subjecti fuerunt, licet extra Alsatiam siti. Nunc de Alsatiæ ipsius Comitatibus instituendus est sermo. Quamvis enim & Alsatia quandoque improprie Comitatus dicatur, plures tamen alios, tum majores, tum minores, maximus ipse complexus est, de quibus nunc sigillatim agendum.

COMITATUS ILLICHE.

§. LXXVII.

Comitatus Illiche.

COmitatus hic *Illiche*, *Illegen*, in Diplomate Dagobertinò Argentinensis Ecclesiæ quoque memoratur; in eodem Comitatu situs fuit *Pagus Rubiacus*. Charta Ludovici Pii interpolata pro Ebersheimensi Monasterio An. DCCCXVII. *Comitatum Illichick* vocat: COCCIUS (*m*) *Ilchicha*, OBRECHTUS (*n*) *Illchicha*; GUILLIMANNUS, (*o*) longe corruptius *Illesich*, universam hoc nomine Alsatiam & Germanicum Alsatiæ vocabulum *Illsass*, comprehendi existimans; corruptam Ebersheimensis Chronici scripturam, ubi Comitatus *Illecich*, *Illesich*, dicitur, fortassis secutus. GEBVILERI (*p*) lectio corruptissima est, qui Comitatum *Ille jam* scribit. KOENIOSHOVIUS Latinus (*q*) Comitatum *Illiche*

(*g*) URSTISIUS in *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. XIV. pag. 46.

(*h*) GUICHENON *Histoire de Savoye* Tom. III. pag. 3.

(*i*) Charta extat apud HERRGOTT. *Cod. Probat. Geneal. Habsburg.* num. 175.

(*l*) Mentio hujus Augustæ fit in duabus Arnulphi Regis Chartis de An. DCCCXCI. & DCCCXCIV. quas HERRGOTTUS edidit, loco cit. num. 94. & 97. Prioris mentio quoque apud TSCHUDIUM in *Delineat. Helvetiæ veteris*, Mſ. pag. 145.

(*m*) In *Dagoberto* pag. 143.

(*n*) *Prodromus Rer. Alsat.* Cap. II.

(*o*) *Habsburg.* Lib. II. pag. 69.

(*p*) In *Commentar. Mſ.* de *Comit. Habsburg.* Lib. III. Cap. X. & ex eo BESSELIUS *Antiquit. Germ. Prima* pag. 72.

(*q*) *Chron. Alsatiæ* Latino Mſ. apud SCHILTERUM in *Observat.* pag. 592. 593. & 1065.

Illiche vocat, quæ optima ſane lectio, quod ſola Codicis Latini auctoritate omnis fides Diplomatis nititur; periit enim ejus autographum. De Comitatus hujus ſitu varie ſentiunt Critici. KOENIGSHOVIUS *Illiche* Comitatus nomen à vico *Ilkirch*, prope Argentoratum, derivat: SCHILTERUS *Illiche* interpretatur *Illegeuu*, Pagum Elli; imo dubia in re vacillans, Pagum hunc uno in loco (*r*) cum *Eliſcbouue*, in Lotharii Regni diviſione, permiſcet: alibi (*s*) vero etymologiam nominis à loco illo, qui Ptolemæo *Elkebus* (*t*) appellatur, deducens, neceſſario Comitatum ſuum Illegeuu eum in locum, ubi vetus Elkebus fuit, adeoque inter Argentouariam & Argentoratum, ponit, ipſumque tractum *Rotleuble*, inter Colmariam & Briſacum, ſuo Illegeuu adſcribit. *Prodromus Gottuuicenſis*, (*u*) priorem Schilteri ſecutus ſententiam, Comitatum *Illiche* & Pagum *Eliſcbouue* unum eundemque tractum exiſtimat, atque adeo extra Alſatiam ponit, quod ipſe Pagum hunc ab Eliſazio Tabulis Regni Lotharienſis diſtinctum eſſe annotat. GUILLIMANNUS (*x*) autem maxime liberalis eſt, qui Dagobertum vocabulo Comitatus Illiche (quem *Illeſich* ſcribit) Elſatiam omnem deſignari exiſtimat, ub id ab OBRECHTO (*y*) reprehenſus.

§. LXXVIII.

Sententia verisimilior.

Ex ſententiis his diverſis nulli nos aſſenſum præbemus. Tutiſſima incedemus via, ſi ex Chartis prius loca quædam elicimus, quæ Comitatus hujus partes conſtituerunt. Primum Dagobertus Rex ipſe ad tractum definiendum manu nos ducit, quando Comitatui Illiche Rubiacum Pagum aſſignat, qui Rubiaci, nunc oppidi, ager eſt, parſque Emunitatis illius, quam paulo ante idem Dagobertus Eccleſiæ Argentinenſi donaverat; cui nova jam curtis regia, in priore Donatione non comprehenſa, acceſſit. Dagobertinam Chartam alia Ludovici Pii circa An. DCCCXVII. Trhoniæ, ſeu in Kilikheim, Ebersheimenſibus data, excipit; ubi in Comitatu *Illichuk*, qui noſter Illiche eſt, vici *Mezeral*, *Lucelnuilre*, *Scottenuuilre*, hodie *Storwelr*, ponuntur; ex quibus Mezeral vicus inſignis, quem alia Charta Ludovici Pii, An. DCCCXXIV. in Gelenheim data, *Meterol*; Chronicon Novientenſe (*z*) *Macerol*, vocat, quique adhuc cum reliquis in Gregoriana valle ſubſiſtit. Patet inde, ipſam hanc vallem quoque Comitatus Illiche membrum fuiſſe; id quod flumen *Vachonna* (*Vecht*, *Fecht*) & rivus *Mulibach*, ibidem memorati, itidem confirmant. Vaconna enim, quæ frequentius *Fachina*, perluit vallem; rivus autem *Mulbach* vico cognomini, in eadem valle ſito, ſuum nomen fortean communicavit. (*a*) Sed & porro ſitum limiteſque Comitatus Illichick, aliis notis atque indiciis Ludovicus Pius in Charta memorata, nobis deſignat, ubi de Comitatu hoc loquens ait: "Quæ Marcha orditur in jugo montis, qui Peleus dicitur, ultra locum, „ qui Breidenbrunno vocatur, & pertingit in deſcenſum uſque per medium villæ, quæ „ Retereſheim vocatur, in latitudine vero à medietate villæ, quæ Alreſuuilre dicitur, „ uſque in antiquum alveum fluvii, qui Louſaha dicitur, & eſt ſita in Comitatu „ Illechik & in Epiſcopatu Argentinenſi.

§. LXXIX.

Probatur ulterius.

Comitatus Illichenſis ergo, & quidem Marcha ejus, ad Peleum montem, qui hodie *Balchen*, item in tractibus, ubi villæ *Retereſheim* & *Alrenuuilre* ſitæ, quærendus eſt: flumen *Louſaha* noſtra ætate forte Lauchæ obtinet nomen. Mons Peleus autem haud procul à Monaſterio Murbaco ſuum caput extollit, pars nobilis Vogeſi. (*b*) Retersheim & Alreſuuilre vici hodieque notiſſimi ſunt, quorum prior non procul diſtat Pollvilla; poſterior *Ahnrvviler*, prope Sultzbacum Sundgoviæ, quod rectius *Amertsuuiler* ſcribitur. Hæc quum ita ſe habeant, nemo non intelligit, Kœnigshovium, Schilterum, Prodromum Gottuuicenſem & eorum ſequaces, longe aberraviſſe à vero, quando Comitatum, qui inter Largam & Fachinam quærendus, vel extra Alſatiam in Elzgaudia, vel infra Colmariam, vel denique prope Argentoratum, requirunt. Memorantur in dicto Ludoviciano Diplomate An. DCCCXVII. plura alia, quæ pariter ad Comitatum Illechik trahenda eſſe videntur, Sundgoviæ loca, ut *Sarmenza*, *Regenesheim*, *Gundolvesheim*, *Bercholz*, *Baltereſheim* &c. de quibus ſingulis inter Vicos agetur. Maximam ergo veteris Sundgoviæ Alſaticæ partem Comitatus Illiche comprehendit.

(*r*) *Obſervat.* ad *Kœnigshov.* pag. 593. & 1065.

(*s*) *Epiſtola* ad *Mabillon.* quæ legitur in *Annalib. Benedict.* Tom. II. in Append. pag. 739. Adde *Inſtitut. Juris Publ.* Lib. II. pag. 67.

(*t*) Aliis *Helvetus*, hodie *Ell.* Vide ſupra pag. 203.

(*u*) Lib. IV. pag. 587.

(*x*) *Habsburgiac.* Lib. II. Cap. V. pag. 69.

(*y*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. II. pag. 7.

(*z*) *Chronicon Novientenſe* apud MARTENE *Theſaur. Anecdot.* Tom. III. pag. 1131.

(*a*) Rivus, Gregorianam vallem minorem qui perfluit, ſimile nomen habuiſſe videtur, ſi priori Ludoviciano Diplomati, Ebersheimenſibus dato, conciliandus eſt ſenſus.

(*b*) Vide *Conſpectum* noſtrum *Alſatiæ* pag. 6.

Non ex vero itaque ſcripſit *Prodromi Gottuaicenſis* (*c*) Doctiſſimus Auctor, ubi ait: *Oppidum Seleſtat in Pago Ilchicha ſitum fuiſſe, in comperto eſt.* Neque minus monumentis repugnat, Illchicham cum Pago Eliſchoune unum eundemque Pagum conſtituiſſe, quod *Gottuaicenſis* quoque *Prodromus* (*d*) aſſerit. Illiche Comitatus fuit, Eliſchoune Pagus. Facile ergo videre eſt, Seleſtadium nec in Comitatu Illiche, nec in Eliſchoviæ Pago ſitum fuiſſe, quod Eliſchovia in Alſatiæ Ducatu quidem, ſed extra Alſatiam, Illiche Comitatus vero in Alſatia, & in ſuperiore quidem, ſitus fuerit; quum Seleſtadium ad Inferiorem pertineat, quæ Nordgovia dicebatur, quæque Pagum Kircheim, in quo Seleſtadium, complexa eſt.

COMITATUS EGISHEIMENSIS.

§. LXXX.

Comitatus Egisheimenſis.

COmites in Egisheim olim floruerunt, ex Etichonis proſapia orti, quos inter primus Murbacenſis Monaſterii conditor fuit, Eberhardus Comes; qui in caſtro Egensheim, quod ipſe conſtruxit, ſedem ſuam habuit. Ex eadem ſtirpe Comites Egensheimenſes, Hugones, Odalricos &c. reperimus: Comitatus vero *Egisheimenſis* nullibi occurrit. Scilicet Comites titulo tantum, non dignitate tales in alodio, vel Dynaſtia ſua, habitare potuerant, quæ tamen titulo Comitatus careret; hoc eſt, Comes potuiſſet eſſe abſque Comitatu. Comitatus non fuit fiſcalis, ſed proprius & allodialis Etichonis familiæ, quæ eum ad ſeculum XIII. usque, quo extincta eſt, poſſedit. Inde ad Eccleſiam Argentinenſem pervenit; refragante quidem nonnullas ob partes Comite Ferretenſi, qui cum Epiſcopo deinceps transegit; uti ſuo loco in Comitibus Ferretanis docebimus.

HORBURGENSIS SEU WITKISAUIÆ COMITATUS.

§. LXXXI.

Comitatus Witkiſaviæ.

HOrburgenſis Dynaſtiæ poſſeſſores antiqui nunc Comitum, nunc Dynaſtarum nomine deſignari ſolebant. Primi frequentius *Comites*, poſtremi autem ſæpius *Domini* appellari maluerunt. Horburgenſis tractus *Dynaſtiæ* (*Herrſchafft Horburg*, ſubinde *Harburg*) ſub axiomate venit. At junctus ei fuit Comitatus, qui in veteri Charta *Comitatus Witkiſoune* dicitur. Nomen hoc omnibus Rerum Alſaticarum Scriptoribus, ut & Chartis, hucusque ignotum, ſi unam ſolam excipias. Præter Comitatum illum Horburgenſes Dynaſtæ Richovillanam quoque Dynaſtiam (*Herrſchafft Rechenweyr*) poſſederunt. Equidem ante An. MCXXV. Comitatus vel Comitis Horburgenſis nullibi reperio nomen. Documentorum tamen defectus me non abſterruit, ne Comitatuum catalogo noſtræ Periodi eundem infererem. Dynaſtiæ hæ cum Comitatu ſuo poſtquam per ducentos annos ab una Dynaſtarum familia, quam in Alſatia Germanica producemus, hæreditario jure rectæ fuiſſent, ſolemni venditionis Inſtrumento ad Ulricum, Wirtenbergenſium Comitem, An. MCCCXXIV. transierunt. Venditio facta à Walthero & Burcardo, ſuæ gentis poſtremis. (*e*) In Charta hac, Germanice ſcripta, quam Codex Diplomaticus noſter integram dabit, ſequentia leguntur: *Zu kaufen geben dem Edlen Herren .... Grave Ulrich von Wirtenberg und allen ſeinen Erben unſer Herrſchaft von Harburg, die Graffſchafft von Witkiſoune, und das Landgericht, ſo Wir haben in dem Leimenthal; an dem Blauen, Bilſtein unſer Burch, Richenweiler die Stat, Cellenberg Burg und Stat, und was zu der Herrſchafft von Harburg, zu der vorgenandten Graffſchafft, und zu den vorgenandten Veſtin gehöret* &c. Dynaſtæ Horburgenſes itaque, præter Witkiſaviæ Comitatum & Horburgenſe Dominium, poſſederant etiam Judicium Provinciale in Lutea Sundgoviæ valle, (*im Leimenthal*) verſus illam Juraſſi partem, quæ vocatur *der Blaue.* (*f*) Tempore venditionis omnes illæ terræ, Wirtenbergenſibus venditæ, Comitatus Witkiſaviæ & Dynaſtiæ Horburgenſis titulo innotuerunt. Sub Wirtenbergenſibus autem immutatus eſt ſtylus ſolennis, quo Horburgenſis Comitatus & Richovillanæ Dynaſtiæ appellatio

(*c*) Lib. IV. pag. 814.

(*d*) Vide pag. præced. not. (*u*)

(*e*) Johannes Tardus, Burcardi filius, poſt venditionem natus, non computatur.

(*f*) De monte hoc agit URSTISII *Chron. Baſil.* Lib. I. Cap. I. pag. 2.

appellatio invalescere cœpit; quæ hodieque retinetur. Witkisaviæ Comitatus ergo in Charta hac primum, sed & postremum, quod miramur, comparet. Nominis origo in tenebris sepulta; nihil enim in omni illo tractu superest, quod ad illud possit referri; nisi trahere huc velis vicum *Wickerswihr*, qui una cum vicis Holzwihr, Kunheim, Jebsheim, Marckolsheim &c. Comitatum Witkisaviæ forte, à Dynastia Horburgensi distinctum, constituit: quoniam loca hæc olim feuda Wirtenbergensia fuerunt. Nomen Comitatus ad Dynastiam Horburg translatum. A *Wickero*, *Comite de Horeburg*, qui seculi XII. medio vixit, (g) nomen suum Witkisaviam accepisse, verisimile non est. Res eo dubitatior, quod Wickerus ille fortassis non Alsatici, sed Moguntiacensis Horburgi Comes esse potuerat.

COMITATUS BERCHEIMENSIS.

§. LXXXII.

COmitatus *Beirricheim*, ad Inferiorem Alsatiam referendus, cui nomen dedit vicus Bercheim, hodie oppidum inter S. Hippolytum & Gemariam, occurrit in Charta Ottonis, Episcopi Argentinensis, qui Friderici Hohenstauffici, Sueviæ Ducis frater, qua ipse An. MXCV. fundationem S. Fidis in Slettstatt, à matre Hildegarde inchoatam, absolvit. (h) Legitur ibi *prædium*, quod *in Schelestat villa, in Pago Alsatia, & in Comitatu Beirricheim*, hæreditario jure *possedimus* &c. Berckhemium antiquissimis Alsatiæ vicis annumerandum est. Comitatus Bercheimensis.

COMITATUS TRONIÆ ET COMITATUS KILICHEIM.

§. LXXXIII.

PAgus, in quo Marilegiense & Kilcheimense Palatia sita fuerunt, quatuor nominibus innotuit. Idem enim Pagus, qui nunc Troningorum, nunc Kilicheimensis nomine insignitus est, sub duplici hoc quoque Comitatus titulo in Chartis notatur. Agmen ducit Dagobertinum Diploma, quod Comitatum Kilicheim nobis prodit, in quo situs fuerit Bischovesheim Pagus. Ludoviciana Ebersheimensis Abbatiæ Privilegia *Kirichheim* & *Kircheim* Comitatum non semel recensent. Reliqua supra in Pagis enarrata uberius. Comitatus Kilicheim.

COMITATUS DAGISBURGENSIS.

§. LXXXIV.

VOcatur etiam Tagisburgensis Comitatus, seculo X. jam celebris, qui trium sequentium seculorum decursu communem cum Comitatu Egisheimensi Comitem habuit, donec nobilis illa & antiqua prosapia, ex qua Leo IX. genus ducebat, floreret. Comitatus hic, Alberto, gentis suæ postremo, An. MCCXXV. moriente, unicamque filiam relinquente Gertrudem, fluctuans, ut Ecclesiæ Argentinensis feudum, in Leiningensium Comitum familiam transivit; quæ Comitatum istum, in remota antiquitate tam illustrem, hodieque possidet. Comitatus Dagisburgensis.

COMITATUS IN RIEDA.

§. LXXXV.

COmitatus Riedensis quidem seculo XIII. primum memoratur, procul dubio tamen illa ætate antiquior est. Occurrit ille in Charta Transactionis inter Emichonem, Comitem silvestrem, conjugemque ejus Elisabetham ex una, & Sigebertum Werdensem, Comitatus in Rieda.

Oo oo 2 Alsatiæ

(g) Chartæ Henrici Archiepiscopi Moguntiensis An. MCLI. inter alios subscripsit: *Wickerus de Horeburc*. GUDENI *Codex Diplomat. Mogunt.* sec. XII. pag. 206.

(h) *Gallia Christ.* Tom. V. *Prob.* pag. 470.

GEOGRAPH.

Alſatiæ Landgravium, ex altera parte, ubi legitur: *Die Oerter, die er mit dem von Fleckenſtein gemein hat, in der Graffſchafft imm Riet.* Adde ſimilem omnino Chartam An. MCCLXVI. in qua eadem verba reperies. (*i*) Quid vero Comitatus hic comprehenderit, patet ex literis inveſtituræ Ludovici & Friderici, Comitum Oetingenſium, datis Henrico de Fleckenſtein An. MCCCCXVII. (*l*) ubi *Roppenheim*, *Forsfeld*, *Kauchenheim*, *Giſenheim*, *Roſchvog*, *Seſſenheim*, *Runheim*, *Stacknatt*, *Dallnnda*, *Avenheim* & *Denckelsheim* ſuis exprimuntur nominibus. (*m*)

§. LXXXVI.

Alſatia ſuperior Comitatus.

In Comitatibus Alſatiæ recenſendis ab ipſa inchoavimus Alſatia, quam ſeculo IX. generico Comitatus nomine inſignitam fuiſſe, Lothariani Diplomatis auctoritate probavi. Nunc agmen Comitatuum quoque claudit idem Alſatiæ Comitatus, ſed pro ſuperiore tantum Alſatia ſumptus. In Charta nimirum An. MCCXCIX. VIII. Dec. data, (*n*) Albertus I. Germaniæ Rex Blancæ, ſorori Philippi Pulchri, Franciæ Regis, quæ Rudolpho, filio Alberti, natu majori, nupſerat, in dotalitium, ſeu donationem propter nuptias, aſſignat *Comitatum Alſatiæ & terram de Friburg, Lauſan. Dioceſeos*; quo Friburgum in Uchtlandia, ad Auſtriacos tum pertinens, ſignificatur. Comitatus Alſatiæ denotat heic Comitatum Provincialem ſuperioris Alſatiæ, Germanico *Landgraviatus* nomine notiorem; quæ dignitas tum in manibus Habsburgenſium fuerat, & paulo ante ad ramum eorum ſeniorem, Habsburgo-Auſtriacum nempe, tranſiverat. Sub Comitatus autem titulo non tam ipſam Comitis Provincialis dignitatem & munus, quam bona Habsburgenſium, in Comitatu Provinciali hoc ſita, Albertus intelligit; quorum omnium ſyllabum, cum cunctis reditibus, eo tempore confectum, in Elucubratione de *Landgraviatu ſuperioris Alſatiæ* ſumus daturi. Inter hos reditus nihil omnino ex Ferretenſi Comitatu comparet; qui aliquot poſt annis demum pervenit ad Auſtrios. Comitatuum Alſaticorum laterculo heic imponimus finem; plures enim Documenta nobis non ſuppetunt.

§. LXXXVII.

Comitatus ignoti.

Koenigshovius noſter, ante trecentos hos annos, in Chartis, quæ tum adhuc ſupererant, & alios forte quosdam Comitatus, nobis jam ignotos, cognovit; quando ipſe in *Chronico* profitetur *Latino*, (*o*) ſe in literis ac Diplomatibus, quibus donationes Alſaticæ, continentur, in ſola Diœceſi Argentinenſi, ultra X. Comitatus inveniſſe. Poſteris ille gratum præſtitiſſet officium, ſi fabularum loco, quas ex more ſeculi ſui nobis propinavit, Comitatus & Pagos enumeraſſet ex Chartis, ipſasve Chartas ſervaſſet. Sed homini laborioſo quod omiſit condonandum, eo quod multa ſervavit. Quodſi hæc ita ſe habuerunt, tot Comites minores, ſubordinatos majoribus, vidiſſet Alſatia, ut trium quatuorve horarum intervallo alium aliumve Comitem reperire licuerit. Sed vereor, ne Kœnigshovius ſe ipſum deceperit, atque ex ſingulis Comitibus Comitatus formaverit, quum Comites diverſi, diverſis temporibus, eundem Comitatum procurare potuerint. Seculo XI. invaluit uſus, ut Comitatus, poſtquam vel in feudum, vel in allodium tranſiiſſent, à Caſtris, Burgis, ubi Comites ſuas fixerant ſedes, fixa nomina ſumerent. Patet hinc, quam infirmo fundamento nitantur ex Comitibus illi, qui ultra ſeculum XI. ſua ſtemmata protrudunt; quod vetuſtiores Chartæ prænomina tantum exhibent, quodque pauci Comitatus ante hoc tempus hæreditarii fuerunt.

Supereſſe quis crederet, ut heic quoque recenſeremus Comitatus illos, qui ſimplici Comitum nomine inſigniuntur, ut Comitatus Ruthelini, Luitfridi, Hugonis &c. Verum quum illi diverſi non fuerint à præcedentibus, ſed temporaria tantum nomina, à Comite adminiſtrante deſumpta, (quos Comites infra expoſituri ſumus, ubi Alſatia Francico-Politica tractabitur) illos heic ſilentio præterimus atque ad Dynaſtias tranſimus.

DYNA-

(*i*) Utramque Chartam dabunt *Parerga Gœttingenſia* Tom. I. Lib. II. pag. 113. & 116.

(*l*) Literæ hæ inſertæ ſunt libello, cui titulus: *Factum pour le Prince d'Oettinguen*, *Preuves* pag. 4.

(*m*) Hac de re plura eo loco, ubi de Landgraviatu Inferioris Alſatiæ, ejusque feudis.

(*n*) Leibnitz. *Cod. Jur. Gent. Diplom.* Partis I. pag. 42.

(*o*) In excerptis apud Schilterum in *Notis ad Kœnigshovium* pag. 1068.

DYNASTIÆ.

§. LXXXVIII.

Comitatibus Dynastiæ vel Toparchiæ natura & ordine rerum succedunt. Hæ sunt libera illa Alsatiæ Dominia, quæ à divitibus vel potentibus Viris, quos priscos Magnates Principesve Alsatiæ dixeris, ceu avita patrimonia, proprio sive allodiali jure possidebantur. Hos CÆSAR (p) & TACITUS (q) *Nobilitatis* ornaverunt elogio, ubi de Gallis atque Germanis loquuntur. Talis apud Helvetios potens ille Orgetorix, qui longe *Nobilissimus* & *Ditissimus* appellatur à Cæsare. Tales apud Sequanos nostros Catamantaledes & filius ejus Casticus erant. (r) Tales denique apud Alemannos, Valentiniani I. Imp. ævo, Bitheridus & Hortarius, quos inter Alemannicæ nationis *Primates* censet AMMIANUS. (s) Ex ordine hoc Fraomarium sibi Regem elegerunt, è Moguntiaci regione qui habitaverant, Alemanni. (t) Ex eadem Classe haud dubie septem illi Alemanniæ Reges fuerant electi, quos apud Argentoratum vicit Julianus. (u) Dynastiæ sub Rom.

§. LXXXIX.

Francico ævo Dynastæ hi in Capitularibus Regum, & apud Scriptores passim, origine vel genere nobiles, optimates, seniores, majores natu, meliores natu, homines boni generis, majoris personæ, superiorumque natalium dicuntur. Tales Agilolfingi (x) apud Bavaros, Guelfi (y) apud Alemannos nostros fuerunt. Talis Dominus fundi fuit Warnecharius, qui Vir optimas dicitur, in *Vita S. Projecti.* (z) In ejus enim terris cellulam suam in Alsatico Vogesi sinu S. Amarinus construxerat. Talis fuit Huno, S. Deodati amicus, quem ex nobilibus ortum perscribit RICHERIUS. (a) Toparchiæ ejus tractum indicat Hunovilla, quæ ab eo nomen accepit, haud procul à Rapoltivillare sita. Talis Sintlatz ille, S. Pirminii tempore, inter Alemanniæ Primates conspicuus, teste OTHLONO, vel potius WARMANNO, in *Vita Pirminii.* (b) Toparchæ hi in superiore Alsatia, seu Sundgovia vetere, fuerunt. In inferiuris, sive Nordgoviæ, Toparcharum ordinem referendi sunt duo Alsatæ illustres, sub Carolino Imperio viventes: Fulradus ille, summis Franciæ rebus à Pipino Caroloque admotus, Dionysianus denique Abbas; atque Hericus, ab eodem Carolo M. Dux Forojuliensium factus, aliique plures, de quibus infra sigillatim. NITHARDUS, (c) seculi IX. Scriptor, ex Carolina prosapia se ortum qui dicit, apud Saxones hominum tres constituit classes vel ordines. « Gens Saxonum (inquit) in tribus ordinibus divisa consistit: sunt » inter illos, qui Edhilingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lazzi, (d) illorum lingua » dicuntur. Latina vero lingua hoc sunt nobiles, ingenuiles atque serviles. » In primo ordine, Edilingorum nempe sive Adelingorum, uti Franci eos vocabant, constituti Dynastæ. Dynastiæ sub Franc.

Ex his Galliæ Germaniæque Dynastis à Francicis Regibus Duces, Comites, cæterique ministeriales Aulæ electi sunt; atque progressu seculorum dignitates has, cum bonis adhærentibus, in beneficium obtinuerunt; allodia sua veteri jure proprio possidentes. (e) In Comitibus ergo allodium ab officio & beneficio distinguendum est probe.

(p) *Bello Gall.* Lib. I. Cap. III.

(q) *German.* Cap. XXV. ubi quatuor hominum classes apud Germanos, nobilium, liberorum, libertorum, servorumque constituit.

(r) CÆSAR. *Bello Gall.* Lib. I. Cap. III.

(s) Lib. XXIX. Cap. IV.

(t) AMMIANUS loco cit.

(u) Idem Lib. XVI. Cap. XII.

(x) *Lex Bajuvariorum* Tit. II. Cap. XX. num. 3. ubi: « Dux, qui præest in populo, ille semper » de genere Agilolfingorum fuit & debet esse. » Num. 4. « Et pro eo, quis Dux est, addatur ei » major honor, quam ceteris parentibus ejus.

(y) LADISL. SUNOHEIMII *Familia Welphorum* apud LEIBNIZIUM *Scriptor Brunsvic.* Tom. I. pag. 801.

(z) Anonymus Sec. VII. in *Vita S. Projecti* apud MABILLON. *Act. SS. Benedict.* Sec. II. pag. 640. & apud BOUQUETUM *Script. Francicor.* Tom. III. pag. 592.

(a) In *Vita S. Deodati*, apud MABILLON. *Act. Sanctor. Bened.* seculo III. Part. II. pag. 429.

(b) Cap. X. Nobilis Germanus, dein Monachus Augiensis, denique Episcopus Constantiensis, claruit An. MXXV. Vita Pirminii huic Othlono communiter, speciatim à BROUUERO & SURIO, adscribitur, sed EISENGREINIOS in *Catalogo Testium*, Warmanno tribuit, cui etiam illam vindicat MABILLONIUS in Observat. ad Vitam hanc, quæ extat Sec. III. Part. II. *Actor. SS. Benedict.* pag. 124. Consentiens CAVE in *Scriptor. Ecclesiast.* sec. XI. ad An. MXXV.

(c) Lib. IV. initio; NITHARDUS libertos omittit, quod servis fere æquales essent. TACITUS vero in *Germania* sua eos adjunxit.

(d) *Lassi*, *Levi*, *Lati*, *Liti* & *Lidi* priscis Germanis dicebantur servi; *Lasina* ancilla. *Pactus Legis Salicæ* Tit. XI. Cap. IV. ECCARDUS in *Notis* ad hunc locum.

(e) Ita in *Capitulari Francofurt.* CAROLI M. An. DCCXCIV. Ducatus Bavariæ à rebus proprietatis Thassilonis distinguitur. Sed & *Annales Fuld.* ad An. DCCCLXXXIV. distinguunt inter Comitatum Wilhelmi & Engilschalchi, in termino regni Bajuvariorum, qui post mortem eorum Arboni Comiti obvenit; & inter proprietatem atque substantiam, quæ filiis eorum hæreditario jure cessit.

probe. Gregorius Turonensis (*f*) ait, Sunnegisilum Comitem Stabuli, & Gallomannum Referendarium, qui in Childebertum II. in Alsatia conjuraverant, privatos fuisse rebus, quas à fisco meruerant, eisque nihil aliud esse relictum, *nisi quod habere proprium videbantur*. Unde elucet, Duces & Comites ejusdem cum Dynastis sanguinis & natalium fortis fuisse, eo nempe tempore, quo Ducatus & Comitatus nondum erant hæreditarii. Elucet porro, nobilium Dynastarum dominia illis inhæsisse tam propria, ut ne quidem ob læsæ Majestatis crimen possessoribus auferri potuerint. Hæreditarias hujusmodi ditiones, nulli beneficiorum feudorumve legi obnoxias, possidere, insignis tum prærogativa habebatur; usque adeo, ut quidam ex Guelphis Ethico indignaretur Henrico filio, quod insignem terrarum tractum, sub homagii conditione, Imperatoris beneficio recepisset. (*g*) Principes gentis erant, Duces Comitesque licet non essent, quod erat beneficium. Hi domum suam per ministeria regebant. Ex his unus Guelpho, quem Historici magis honoris ergo, quam muneris, Comitem vel Ducem vocant, filiam Juditham Ludovico Pio in matrimonium dedit. Nostra sub Periodo Francica *Viri Nobiles* (*h*) appellantur, qui nullo beneficio vel feudo, nulla terra fiscali, nulla emphyteusi, nulla præstaria, Regi erant obstricti, supremo tamen ejus Imperio subjecti. Quandoque & *Principes* dicti, (*i*) *Nobiles terræ*, *Barones*, *Liberi Domini*, (*l*) vel simpliciter *Domini*; (*Frey-Herren*, *Edle Herren*, *Herren*) eorum filii autem *Domicelli* (*m*) (*Jungherrn*): ditio *Baronia*, *Liberum Dominium* & simpliciter *Dominium*, Gallis *Seigneurie*, (*n*) Germanis *Herrschafft*.

§. XC.

Alsatiæ Dynastæ.

In Liberorum Dominorum, Dynastarumve Alsatiæ numero censere debemus nobilem illam Athici, sive Etichonis, prosapiam; quæ tot terras, fundos & patrimonia in sola nostra Alsatia possedit, ut ditissima Monasteria, ab eadem exstructa & dotata, reperiamus. Ducalis dignitas tum nondum hæreditaria fuerat apud Alemannos; quanquam extra familiam Ducis non facile Dux quæreretur. Eticho ergo, filiusque ejus Adelbertus, hujusque filii Eberhardus & Maso, cum propinquis & descendentibus ex fratre Luitfrido Duce, in Dynastarum vel Nobilium Virorum classem referendi sunt, quanquam Comitum titulo veniant; quod sanguinis Ducalis participes hoc honoris axiomate ornarentur, etiamsi Comitis officium plures eorum forte non gererent. Hi Etichigenæ Ebersheimensis, San-Odiliani, San-Stephaniani, Honaugiensis, Murbacensis & Masonis Monasteriorum fundatores extiterunt. Bona quæ Coenobiis his amplissima dedere, ad terrarum allodialium eorum Dynastiam pertinuerunt; uti ipse Theodoricus Calensis, in Diplomate Confirmationis Murbacensi, eloquitur. Itaque non unius Dynastiæ, sed plurium, in Masoniana nimirum & Murbachiana, superioris Alsatiæ vallibus, in Egisheimensi item districtu terrarum, ut & in inferiore Alsatia, omnis Ehnheimensis & Honaugiensis tractus, Domini aut Dynastæ fuerunt.

MASONIS DYNASTIA.

§. XCI.

Masonis Dynastia.

MAso, Monasterii cognominis conditor, inter Dynastas hos primo loco ponendus est. Vocatur enim à Ludovico Pio in Charta pro Masonis Monasterio, An. DCCCXXIII. *Maso Princeps*, *Vir Nobilis*, *frater Ducis Lindfredi & Eberhardi*. Dynastia ejus sita in hodierna Sundgovia, ubi vallis illa, quæ etiamnum *Masoniana* obtinet nomen, partem ejus constituit.

WIDONIS

(*f*) Lib. IX. Cap. XXXVIII.
(*g*) Sundheimius loco cit.
(*h*) Dynastæ dicti *Nobiles*. Comites, Duces & Reges appellati *Illustres*.
(*i*) Memorabilis locus Ekkehardi Junioris *de Casib. Monast. S. Galli* Cap. I. ubi: *Suevia Principum assensu statuitur Alemannis Dux primus Burgardus, gentis illius nobilissimus.* &c.
(*l*) Hi Domini liberi quartum constituerunt clypeum militarem, in *Alemannico jure feudali*; ubi septem illi clypei recensentur, Cap. I.
(*m*) Dominicellus, Domnicellus, Doncillus, Gallis quandoque *Damoiseau*, *Domenger*. Sed & Scutiferi, (*Escuyers*) Equitum filii, ut & filii Regum, subinde dicti sunt Domicelli; qui sensus huc non pertinent. Marca *Hist. de Bearn.* Lib. VI. Cap. XXIV.

(*n*) Apud Narbonenses Occitanos terræ, quæ *libera allodia*, *Francs-Alleux*, dicuntur, in nobilia & ignobilia divisa sunt: nobilibus jurisdictio, census & feuda activa competunt. Galland *du Franc-Alleu* pag. 14.

WIDONIS DYNASTIA.

§. XCII.

Widonis Dynastia.

TOparchia hæc nobis proditur in Testamento ampliore, quod Haristalii An. DCCLXXVII. condidit (*o*) & propria manu signavit S. Fulradus, Dionysianus Abbas, patria Alsatus, multarumque ditionum in Alsatia possessor. Ait ibi: " Similiter „ villas & loca, quæ *Wido* mihi tradidit, Guirmari, Audaldo-Villare, (*p*) Radberto- „ Villare, Grutfinhaim, Ansulfeshaim, Scaferishaim, & reliquas res per loca diversa, „ tam in Alisacius, quam quæ in Mordinnavia, quæ mihi Wido tradidit &c. „ Potens ergo multorum in Alsatia locorum Dominus fuit Wido, qui tot villas & loca Fulrado ad pias causas concessit. Dynastiæ ejus situm ex locis, in Charta indicatis, quæ in tractu Gemariæ ex parte visuntur, facile divinamus. Riculfi & Fulradi Dynastiæ fuit contigua.

RICULFI DYNASTIA.

§. XCIII.

Fulradi Abbatis Dynastia.

PRæter Etichigenas alii quoque illustres Alsatiæ Dynastæ in documentis comparent, qui sub Pipini & Caroli M. imperio maximis rebus tractandis adhibiti sunt; infulatus alter, alter sagatus. Fulradum, S. Dionysii Abbatem, atque Hericum, Fori Julii Ducem, intelligo, origine Alsatas. Fulradi pater fuit Riculfus, & ipse Alsatus, frater Gausbertus. Nobilem hanc Alsatiæ familiam terris abundasse, suo amplissimas ditiones in Alsatia possedisse, inde licet colligere, quod duo fratres ex propriis bonis, à patre acceptis, duo Monasteria, Lebrahense nimirum & Fulrado-Vilariense, condiderunt, liberaliterque dotarunt. (*q*) In priore reliquias S. Alexandri, Roma allatas, Fulradus deposuit; unde etiamnum Prioratus S. Alexandri vocatur. In posteriore S. Hippolyti reliquias (*r*) collocavit; unde Monasterio, & deinceps oppido, nomen. Monasteriorum horum exordia ipse in Testamento suo nos docet Fulradus, (*s*) quod An. DCCLXXVII. septennio ante mortem, Haristalii, San-Dionysianus Abbas condidit, quodque ex Abbatiæ illius Tabulario Mabillonius (*t*) in lucem emisit. Fulradus noster, Pipini Regis nomine, Exarchatum Ravennatensem Stephano III. Papæ tradidit. (*u*) Idem à Pipino An. DCCXLIX. missus est ad Zachariam Pontificem, ut consilium ejus, pro Pipino Rege creando, Roma afferret. Riculfi ergo & Fulradi Dynastia illos complexa est tractus, qui ex adverso Selestadii, in ipso Vogesi aditu valleque Lebrahensi vicina sunt siti. Fulradi, An. DCCLXXXIV. defuncti, corpus in Monasterium Lebraha S. Alexandri translatum fuisse, fatetur Dubletus. (*w*)

DYNASTIA HERICI.

§. XCIV.

Herici Dynastia.

HErici Forojuliensium Ducis, ex Alsatia orti, Dynastiam non tam distincte definiverim. Notitiam patriæ ejus Paulino, celeberrimo illi Aquilegiensium Patriarchæ, quam dignitatem An. DCCLXXVI. Carolus M. ei contulit, debemus. Is enim in Oda, quam Herico, cui amicissimus erat, defuncto dicavit, ita scribit: (*x*)

Nec

(*o*) Extat apud Mabillonium, qui ex autographo San-Dionysiano edidit in *Actis Sanctor. Bened.* Tom. IV. pag. 309. Edit. Venet.

(*p*) Locus, ubi S. Hippolytus requiescit, hodie *S. Hippolite.*

(*q*) Diploma Caroli M. anno VI. regni datum, ait, Cellam à Fulrado conditam, in sua ipsius proprietate. Unde errat *Chronicon Senon.* Richerii Lib. II. Cap. IX. ubi Carolum M. Cellæ, *in Valle Lebrath* (ita scribit) ædificatæ, auctorem agnoscit.

(*r*) S. Hippolyti corpus, ante multos jam annos, in Monasterium San-Dionysianum translatum est.

(*s*) Distinguendus est noster Fulradus ab alio, qui Abbas fuit S. Quintini, & in Caroli M. Aula quoque comparuit, sed paulo junior illo. Hujus pater erat Hieronymus, filius naturalis Caroli Martelli. Felibien *Hist. de S. Denys.* pag. 42.

(*t*) Testamenti, quod Fulradus fecit, duo exemplaria, Auctoris propria manu signata, prolixius unum, alterum brevius, in Archivo Dionysiano ipse vidit Mabillonius. In margine inferiore autographi festuca inserta est, qua usitata apud veteres traditio per festucam designabatur. Conf. *Acta Sanctor. Bened.* Sec. III. Part. II. pag. 341. Felibien *Hist. de S. Denys* Lib. II. pag. 42. ad An. 750. Probat. num. 56.

(*u*) Anastasius Bibliothecarius pag. 212.

(*w*) In *Histor. Dionys.*

(*x*) Lebeuf *Dissertations sur l'Histoire de Paris*, Tom. I. pag. 426. ex Cod. S. Martial. Lemov. versus hos protulit primus. Musicæ notæ, quæ in Cod. MS. adjectæ sunt versibus, ostendunt, odam hanc decantatam fuisse.

Nec tu cessare,
De cujus confinio
Est oriundus,
Urbs dives Argentea,
Lugere multo
Gravique cum gemitu.
Civem famosum
Perdidisti, nobili
Germine natum,
Claroque de sanguine.

Barbara lingua
Stratiburgus diceris,
Olim quod nomen
Amisisti celebre.
Hoc ego tibi
Reddidi mellisonum,
Amici dulcis
Ob amorem, qui fuit
Lacte nutritus
Juxta flumen Quirnea.

Ex nobili ergo Alsatiæ Dynastarum prosapia natus fuit Hericus, in confinio Argentorati, cujus civem eum dicit Paulinus. Dicit & lacte nutritum juxta flumen *Quirnea*. Sive Ellus, sive Brusca, sive Argitia, sive Sorna, id nominis tum habuerit, flumen debuit esse Argentorato vicinum, & ad illud sita fuit ditio vel Dominium avitum, quod Herici pater possedit. Alius hujus nominis Comes Ericus vixit tempore Athici sive Etichonis Ducis, uti ex BOBOLENO (y) patet, quique adeo seculo antiquior est nostro Herico; qui circa An. DCCXCIX. post multa prœlia & insignes victorias, ut EGINHARDUS (z) loquitur, periit, in Liburnia, juxta Tarsaticam, maritimam civitatem, insidiis oppidanorum interceptus.

DYNASTIA CHRODHARDI.

§. XCV.

Chrodhardi Dynastia.

CHrodhardus, Ruthardus, Rutharius, qui Comes Fisci fuit, multa dominia quoque propria per Alsatiam, Mortinaviam, Brisigaudiam possidere debuit, potens Dynasta. In Fulradi Alsatæ Testamento, quod ipse moriturus condidit, legitur de hoc Chrodhardo: "Similiter Sechingast, Faginulvincas cum integritate. Similiter Fredishaim, similiter Hundinishaim & Mauchinhaim, & Benisthaim, quæ *Chrodhardus* mihi tradidit, cum appendiciis earum." Chrodhardus hic idem ille Chrodardus Comes est, cujus exemplar venditionis in Archivo Dionysiano habetur, inscriptum *Fratri Folrado Abbati emtori.* Charta confecta in Alsatia *Marlejæ*, *XVI. Kal. Aug. anno XIII. regni domni gloriosissimo Pippino Regis*, hoc est, An. DCCLXV. (a) His in Literis Chrodardus Comes quædam prædia Fulrado vendit, *sita in Ducato Alamannorum in Pago Brisagavensi.* Instrumentum nobis indicat MABILLONIUS, sed non producit, eo quod lacerum erat. De eodem Hrodhardo Comite Charta Carolina An. DCCXC. (b) loquitur hic verbis: "Hrodhardus Comis quondam ab Hunnido, seu ab aliis hominibus, per cartas vinditionis exinde res aliquas visus fuit comparasse, quæ ponuntur in pago Brisigavia." Persuadeor fere, ut credam, Chrodardum hunc esse illum ipsum Ruthardum, qui cum conjuge sua Hyrmensinda An. DCCLVIII. Schwarzacensi Monasterio multa bona in Alsatia donavit. (c) Idem quoque Gengenbacensis Monasterii, in Ortenavia siti, conditor esse potuit. Rutharius & Wisegardis conjux, incertum quo anno, ad dominium Argentinensis Ecclesiæ dederunt hæreditatem suam in *Marcha Etinheim*, ubi Librarii errore scriptum est *Stenheim.* (d) Is ipse forte Chrodhardus subscripsit Testamento Eddonis An. DCCLXIII. Chrodhardus, Ruthardus, Rutharius, promiscue illo ævo scribebatur, uti Chlodovechus, Chlotharius & Ludovicus, Lotharius. Rudhardum Comitem à sequioribus Ducem appellari non mirum. Eberhardus Comes, Murbaci fundator, non semel à junioribus appellatus est Dux.

DYNASTIA

(y) *Vita S. Germani* apud MABILLONIUM Tom. II. *Actor. Bened.* pag. 492.

(z) *Vita Caroli M.* Cap. XIII.

(a) MABILLON *Rei Diplom.* Lib. VI. num. 45. Excerpta ex eo habet. Adde *Acta Sanctor. Benedict.* Tom. IV. pag. 310. & ECKHARTUM *Comment. Rer. Francicar.* Tom. I. pag. 742.

(b) MABILLON *de Re Diplomat.* Lib. VI. num. 56.

(c) An. VI. Regni Domini Pippini, gloriosissimi Regis. Vide *Acta Schwarzacensia contra Badenses* pag. 24.

(d) HERRGOTT *Origg. Habsburg.* Tom. II. pag. 70. num. 122. Charta quidem seculi X. est, sed Rutharianæ Donationis antiquæ facit mentionem.

DYNASTIA ALBERTI ET TANVILLER.

§. XCVI.

Albertina vallis.

ALbertina Dynastia illis, quas recensuimus, inferenda quoque fuisset, si FRANCISCI GUILLIMANNI placitis adhæreremus. Viri tamen hujus celebritas facit, ut conjecturam ejus de Ottoberto, quem seculo VII. Vilerianæ vallis, è regione Selestadii, possessorem & Habsburgicæ gentis satorem facit, verbum subjungam. Guillimannum enim si audias, (e) Ottobertus, Theodibaldi filius, (f) Altenburgi Comes, primusque Elsatiæ atque Brisiacæ Landgravius, huic Alsatiæ valli Ottobertinæ vallis (*Otthrechtstal*) nomen conciliavit, quum in Francia Clodoveus II. filiique regnarent. Guillimanniani asserti si auctorem requiras, MENLIUM ille nobis producit, qui STABII, SUNDHEMII aliorumque Historicorum, Maximiliani I. ævo viventium, synchronus fuit. Viri hi, Historicarum rerum studiosi, nec monumentis, nec Critico judicio satis instructi, non semel nubem pro Junone amplexi sunt. Facile ergo Guillimanno concessurus sum, Vilerianam vallem Alberti vel Otberti cujusdam vetus extitisse Dominium, & ab eo nomen *Alberti Vallis* accepisse; quoniam RICHERIUS SENONIENSIS, & Henrici Antistitis Argent. Charta anni MCCLXIX. inedita, aliaque Documenta, eam ita appellant. Ottobertum hunc autem seculo VII. vixisse, & Habsburgicæ gentis extitisse satorem, antiqua Monumenta minime adstruunt.

§. XCVII.

Tanviller Dynastia.

Albertina hæc vallis sec. XIII. demum Habsburgicæ gentis patrimonium evasit, uti ex ALBERTO ARGENTINENSI (g) addiscimus. Albertus, Comes de Hohenberg, Annæ sorori suæ eam dedit in dotem, Rudolpho quum nuberet, qui ex Habsburgicis primus Germaniæ Rex fuit. Sed & in ipsa Vilerensi valle Dominium est, quod *Dominium Tanviller in valle Obrechtstaal* Henrici IV. Imp. Diploma perhibet. (h) Verum Charta hæc spuria Dominii Tanvilerani antiquitatem ne ad Henrici IV. tempora quidem, multo minus ad Carolingica, de quibus agimus, potest attollere. Frequentior Alsaticarum Dynastiarum memoria sub Germanica occurret Periodo; quæ nobis Horburgenses, Rappoltsteinenses, Liechtenbergenses, Ochsensteinenses, Huneburgenses, Fleckensteinenses Dynastas, sive Dominos Liberos, cum stemmatibus omnes suis longa satis serie, aperit. Liberi hi Domini Comitum titulo ornari plerumque noluerunt, quod ex rerum monumentis didicerunt, Comites Magistratus olim tantum fuisse; Nobiles Dominos autem terras suas & latifundia libero semper & allodiali possedisse titulo. Colligimus hinc, celebrem illum ordinis hodierni Equestris jurium defensorem Jo. STEPH. BURGERMEISTERUM, (i) Nobiles nostræ ætatis ad Nobilium virorum Dynastarum Carolingici ævi classem perperam retulisse, aliosque Scriptores, (l) qui eadem cum ipso jura defenderant, re penitius inspecta, eundem ordinem Equestrem secundæ hominum classi, quam *Ingenuilem* vocat Nithardus, recte adsignasse.

MISSATICA.

§. XCVIII.

Missatica.

DYnastiis succedunt Missatica; Regnum enim Francorum, habita ratione ad Missos Dominicos, iterum in tractus diversos, qui *Missatici* & *Missatica* (m) dicebantur, erat distinctum. Ex honoratioribus Aulæ, tum Clericis, tum Laicis, Reges extra ordinem selegerunt, quos è Palatio in Civitates & Provincias cum amplissima potestate

Pp pp mitterent,

(e) *Habsburg.* Lib. III. Cap. I. COCCII *Dagobert.* pag. 68.

(f) Ottobertum hunc Sigeberti exulis, ex Austrasiæ Regibus oriundi, filium faciunt STABIUS, LAZIUS, HEUTERUS, EINZINGERUS, DE RHOO aliique, quibus origo hæc Habsburgica placet. Sigebertum etiam castrum Avendum in monte Romarico incepisse, Ottobertum perfecisse, volunt. Avendiburgi nominis origines illis hinc derivandæ videntur, ita quidem, ut appellatio Habendo ex Vogeso deinceps in Argoviam transierit. Otpertus hic cum Ramperto & Luitfrido, ut Landgravii Alsatiæ, memorantur in Trutbertino monumento, quod LAZIUS, GUILLIMANNUS, sed omnium optime dedit BUCELINUS, de quo suo loco.

(g) *Chron.* pag. 106.

(h) CAROLUS HUGO, sub nomine BALEICOURT, *sur l'origine de la maison de Lorraine*, Probationum Charta I.

(i) *Grafen und Rittersaal*, Part. I. Sect. VIII. & XVI. num. 4.

(l) LERCHIUS, GEMMINGIUS, KNIPSCHILDIUS, ESTELIUS. Adi KOPPIUM *de Differentia Comitum* &c. Sect. I. §. V.

(m) Missaticum hoc sensu regionem aut provinciam, interdum tamen & legationem, vel munus ipsum, significat.

mitterent, ut in Comitum & Judicum pravitates, in Episcopos & Abbates, inquirerent, & auctoritate regia in pleno mallo placitove decernerent. Missorum horum respectu Francicum regnum omne in *Missatica* majora minorave, pro arbitrio Principis, fuit divisum, quæ sub Carolingis magis, quam sub Meroveadis, innotuerunt. Carolus M. in regno suo decem, (*n*) Carolus Calvus vero duodecim, Missatica constituit. Unum ergo Missaticum plures Pagos & Comitatus continuerat. Missaticorum horum rationarium periit: exigua vestigia extant, unde conjicere liceat, ad quod Missaticum pertinuerit Alsatia.

CAPUT VI.

PAGI ET COMITATUS

TRANS VOGESUM, CONTIGUI ALSATIÆ.

CALMONTENSIS PAGUS.

§. XCIX.

Calmontensis Pagus.

NExus perpetuus, inter Pagos Alsaticos atque Trans-Vogesianos ex una, & Trans-Rhenanos, Argentinensis præsertim Diœcesis, ex altera, requirit, ut de his quoque breviter instruamus Lectorem, quod ducibus Monumentis Alsaticis sumus facturi; ab aliis (*o*) jam annotata præterituri silentio.

Vogesiano, sive occidentali Sundgoviæ atque Alsatiæ superioris, limiti proximus est *Pagus Calmontis*, cujus nomen Lotharingicæ Divisionis Tabula prodit, Suentilium (*le Saintois*) inter & Sarachouuam superiorem reponens hunc Pagum. Prima omnium mentio ejus apud Anonymum *S. Arnulfi*, Metensis Episcopi, *Vitæ* Scriptorem; qui Pagum illum *Calmontisse*, *Calmontise*, *Calvomontense*, (Codices enim variant) appellat. (*p*) Scriptor librum suum Chlodulpho, Arnulphi filio, dicavit. (*q*) Sed & Fulradus noster, ex Alsatia oriundus, Dionysiani Fani prope Lutetiam Abbas, in Testamento suo An. DCCLXXVII. Pagum *Calmontinse*, in quo bona quædam ejus sita erant, commemorat. Præceptum Childerici II. Regis pro Senoniensi Monasterio (*r*) An. DCLXI. Pagum hunc appellat *Calvomontisi in Vosagi*, additque Gundelbertum Episcopum & Abbatem in eo super fluviolum Rabadonem, super Grandem Rivum & Dolonosum, (*s*) Monasterium condidisse. *Annales Bertiniani* ad An. DCCCXXXIX. Pagum hunc *Comitatum Calmontensium* dicunt, eumque inter Comitatum Suentisiorum & Ducatum Mosellicorum collocant. In *Vita* denique *Adalberonis* posterioris, Metensium Episcopi, circa An. M. scripta, nuncupatur Comitatus Calvomontensis, hodie *le Chaumontois*, (*t*) Diœcesis Tullensis vastissimus Pagus, inter Mosellam se extendens & Vogesum, ad quem Nancejum, Roserium, Lunaris Villa, Dannbrinm, Amantia, Castrum Spinalense, Villaportus, hodie *S. Nicolas*, Vendopeta, Castrum Beraldi Comitis, monasterium Deodati, sive Junctura, Castrum Habendum Romarici montis, imo & Pagus minor Albegoviæ, fortean pertinuerunt. (*u*)

ALBECHOUUE PAGUS.

§. C.

Albechouue.

ALbegoviæ Pagus Lotharingicus est, atque in Marsnanensi Divisione Lotharingici Regni An. DCCCLXX. occurrit. VALESIUS, (*x*) qui Pagum *Selme*, in eadem Divisione memoratum, ad Arduennæ sylvæ Salmensem Comitatum retulit, (alibi licet sibi contrarius) Albegoviæ Pagum quoque, ob flumen *Alba*, ibidem decurrens, eidem Arduennæ

(*n*) *Capitular.* Lib. II. Cap. XXV.

(*o*) Præsertim à *Prodromo Gottwicensi* Libro IV. ubi argumentum de Pagis pertractat.

(*p*) VALESII *Notitia Galliar.* pag. 118.

(*q*) S. Arnulphus circa An. DCXLI. obiit.

(*r*) MABILLON. *Annal. Benedict.* Tom. I. pag. 692. BOUQUET. *Script. Rer. Francic.* Tom. IV. pag. 641.

(*s*) Duo hi posteriores rivuli in Rabadonem fluunt.

(*t*) Cognomina loca in Bassiniaco, Veliocassibus alibique.

(*u*) BENEDICT. PICART *Hist. de Toul* Cap. XII. pag. 29. 48. & 52.

(*x*) *Notitia Galliarum* pag. 9.

Arduennæ silvæ vindicat. *Prodromus Gottwicensis* vero Pagum hunc inter Saliam, (*la Seille*) Nitam & Saram, collocat, circa Saralbam; qui potius in Albi Montis (*Blamont*) vicinia situs fuisse videtur.

Perfluit Comitatum hunc rivus, qui in Charta An. MCCCXXXVI. Altæ Sylvæ Monasterii (*Haute Seille*) quod ipse alluit, Veososa (hodie *Vesouze*) dicitur. In Diplomate Ludovici Pii, pro Monasterio Bodonis, An. DCCCXVI. (*y*) Abbatia ista, quam idem rivus alluit, sita scribitur in *Pago Albinse*, *super fluvium Vosaxia.* Fluviolus hic nomen suum si duceret à voce Germanica *Weiss*, *Wiss*, (*album*) Pagi nomen *Weisgau* in Latinam Albegoviæ vocem conversum fuisse existimares, uti *Weissenburgum* sequiores *Album Castrum* appellant. Undecunque derivanda sit ejus origo, Valesius & *Prodromus Gottwicensis* Albechoviam nimis septentrionalem fecerunt. Nam Bodonis Monasterium longe à Saara, longe à Salia fluvio, distat.

PAGUS SUENTISIORUM.

§. CI.

Pagum Suentisiorum *Bertiniani Annales* (*z*) inter Calmontensem & Portisiorum Comitatus collocant. In Procaspidana Tabula vero inter *Calmontem & Albechovam* medius ponitur. Unde inferimus, à Valesio (*a*) & à *Prodromo Gottwicensi* (*b*) Pagum hunc ad Sundgoviam nostram male referri. Satius erit, eundem accensere Lotharingiæ tractui, qui *le Saintois* vocatur, quique Calmontensi tractui, & Albechouuæ, inter quas Tabula memorata *Suentisium* collocat, vicinus est. Ita quoque apud Miræum, (*c*) quem Valesius, sine causa convellit. Consentiens est auctor *Historiæ Tullensis*, (*d*) in eo tamen deceptus, quod Sugintenses Fredegarii, cum Suentisio Pago Tabulæ Lotharienſis, confundit. Martinierius (*e*) vestigia ejus secutus est. Pagus hic *Segontensis Pagus* & *Comitatus Segintensis* appellatur in Chartis; ut idem *Tullensis Historiæ* Auctor (*f*) testatur. In libro *de Miraculis S. Mansueti* (*g*) *Comes Sanctensis* occurrit. Suentisiorum Pagus.

§. CII.

Suentisii & Albechouuæ Pagos, quos modo recensui, in Tabula Procaspidana nomen *Selme* præcedit; quod Pagum quoque designare necesse est, quoniam alios inter Pagos sigillatim recensetur. Præterivissem eum silentio, nisi à Viris Eruditis ad Salmensem vallis nostræ Bruscanæ Comitatum trahi viderem, quæ à Muzecha, Alsatiæ oppidulo, suum ducit initium. Tabulæ memoratæ interpretes, Miræus, (*h*) Conringius, (*i*) Schilterus, (*l*) unanimi sane consensu id faciunt. Selme Pagus.

Verum enimvero prima Comitum Salmensium sedes fuit in silva Arduenna. Inde seculo XIII. Henricus quidam Comes Salmis in Bruscæ nostræ vallem devenit, atque in ea parte vallis, quæ hodie Lotharingica est, in Senoniensis Abbatiæ fundo, arcem Salmensem condidit; unde deinceps Comitatui in Vosagicis Lotharingiæ oris, (*m*) Alsatiæ contiguis, exortum est nomen. Salmenses Arduennæ Comites bona quædam in Vosagicis partibus habuisse, non equidem negaverim; at in Periodo, quam tractamus, Francica in formulam Comitatus terras illas nondum excrevisse, Richerius testis est, qui castrum Salmis in valle Bruscæ ab Henrico Comite, quem viderat, conditum fuisse, disertis verbis exponit. (*n*) Hadrianus Valesius in tractando hoc argumento sibi aperte contrariatur. Postquam enim castelli & vici *Salme*, versus *Urtam* flumen positorum, nominibus inductus, Selmensem pagum, in Divisione Marsnensi memoratum, Arduennæ silvæ uno assignasset in loco, (*o*) in alio (*p*) ad Vogesum, &

(*y*) Ex Andlaviensi Tabulario. *Bodonmoutier*.
(*z*) An. DCCCXXXIX.
(*a*) *Notit. Galliar.* pag. 538. ubi de Sugiotensi pago, sive Sundgovia, intelligendum esse putat Tabulæ Lotharianæ *Suentisium*, qui diversissimi tamen sunt pagi.
(*b*) Lib. IV. pag. 790.
(*c*) *Cod. Piar. Donat.* Tom. I. Opp. pag. 30.
(*d*) Benoit Picart *Histoire de Toul* Cap. XIII. pag. 60.
(*e*) *Dictionnaire Geographique* in voce: *Saintois*.
(*f*) Cap. XIII. pag. 60. sqq.
(*g*) Ibidem loco cit. Vaudani mons partem hujus pagi constituit, reliqua enarrantur ibidem.
(*h*) *Cod. Donat. Piar.* Cap. XXI.
(*i*) *De finibus Imp.* Lib. I. Cap. VII. pag. 32.
(*l*) *Institut. Jus publ.* Tom. II. num. 8. pag. 65.
(*m*) Pars illa Comitatus Salmensis in Vogeso, quæ adspicit ortum, Argentinensis Diœcesis est, & alluitur Brusca; unde valli Bruscanæ nomen, in qua castri Salmensis rudera extant. Pars occidua Comitatus, ad Tullensem Diœcesin pertinens, à Sara alluitur.
(*n*) Richerius in *Chron.* Lib. IV. Cap. XXVI. Ben. Picart *Hist. de la Ville & du Diocese de Toul* pag. 46. ubi Salmense castrum An. MCCXXV. conditum scribitur. Richerius ita: "Nomen castri novi „ desumtum à quodam castro, quod in territorio „ Ardennæ situm, unde idem Comes & sui prædecessores orti." Exstructio castri facta sub Senoniensi Abbate Henrico.
(*o*) *Notitia Galliar.* pag. 9. in voce: *Albechowa*.
(*p*) Ibidem pag. 512. in voce: *Selme*.

& ſpeciatim ad fontem Saravi, eundem conjicit; noſtræqoe adeo Alſatiæ facit contiguum. Idem Valeſius, à Richeriani Chronici Codice Mſ. noo ſatis fido inductus, Henricum Comitem, non *Dominum de Salmis*, uti Codex autographus habet, ſed *de Salinis* nuncupat. Salmenſes in Voſago origines, à Richerio relatæ, expungereotur, ſi autographum (*q*) Valeſianam lectiooem admitteret.

Selme Tabulæ Procaſpidanæ ergo ad Salmenſem Comitatum noſtrum nequit referri; (*r*) imo oec ad Arduennenſem, quoniam Tabula Diviſionis Pagum *Selme ad Saram* flumen conſtituit. Vicum, Vinſtingæ vicinum, haud procul à *Sarick*, ad flumen Saram, reperio, cui hodieque nomen eſt *Selming*; quique Pago *Selme*, (*s*) nomen ſuum communicare potuit.

SARACHOUUA.

§. CIII.

Sarachouua. SArgoviæ Pagus illuſtris, à Saravo, vel Sara flumine, oomen trahens, in duas partes diviſus eſt. Lothariani Regni Partitio eam in *ſuperiorem* & *ſubteriorem*, ſive inferiorem, diſtinguit. (*t*) Illa, fontibus Saaræ, in Alſatiæ Lothariogiæque coofinio Voſagiano quærendis, propior, Alſatiæ ooſtræ limitem tangit; ubi nempe Dagisburgenſis Comitatus, prope Elbersvileram, (poſtremum Comitatus hujus vicum verſus occaſum) quam Sara alluit, terminatur. Superior hæc Sargovia ad Bleſam (*Bleiſ*) amnem usque excurriſſe videtur, qui ad *Gemundam Saravi*, vel *Sara*, ſe flumini huic miſcet. (*u*) Inferiora Saræ verſus Treviros ſe extendunt; apud *Conſarbruck* enim Sara in Moſellam ſe exonerat. Bleſa tamen peculiarem Pagum conſtituit, qui forte pars fuerat Sarachouuæ. Eadem enim Diviſionis Lotharingicæ Charta *Bleſiachouuam* inter Sarachouuam ſubteriorem & Selme recenſet. Fulradus Alſatienſis ooſter in Teſtamento ſuo, An. DCCLXXVII. apud Hariſtalium facto, Pagum hunc vocat *Bleſinſe*. (*x*)

CAPUT VII.

PAGI ET COMITATUS
TRANS RHENUM, ALSATIÆ VICINI.

I. DUCATUS ALEMANNIÆ.

§. CIV.

Alemannici Ducatus Pagi. PAgi & Comitatus trans Rhenum, Alſatiæ vicini, partim ad Alemanniæ, partim ad Franciæ novæ pertinuerunt Ducatus. Ad Alemanniam pertinuerunt ſequentes.

CHLEGGOVIA.

Chleggovia. PAgus *Chleggouue* ſeu *Chlettgouue* trans Rhenum, è regiooe oppidi *Kayſerſtul*, quærendus eſt. Fluviolus Wutach, ſupra Waldshutum Rheno ſe jungens, inter Chleggoviam & Alpegoviam ſuperiorem limes fuiſſe videtur. *Louchiringa* enim villa, nunc *Lauhingen*, in Charta An. DCCCXLIV. (*y*) ad Chleggoviam, *Ekingen* (*z*) vero ad *Pagum Alpegouue* pertinere ſcribitur, uti mox videbimus; inter duos autem hos vicos flumen *Wutach* decurrit.

ALPE-

(*q*) Vide *Senonienſis Chronici* locum alleg. Edidit DACHERIUS *Spicilegii* Tom. II.

(*r*) KOELERUS in Notis ad *Imhoffii Notitiam Procerum Imperii* Lib. IX. Cap. XIII. pag. 166. Tomi II.

(*s*) Selmenſem hunc *Pagum* voco; potuit eſſe Pagus, potuit eſſe Comitatus, vel utrumque ſimul. In Tabulis enim illis Diviſionis Regni Lotharingici, hic ſervatus eſt ordo, ut prima Claſſis Epiſcopatus, ſecunda Abbatias, tertia Comitatus & Pagos continuerit.

(*t*) PAULLINUS de *Pagis Germaniæ* pag. 196.

(*u*) Loco à conjunctione Bleſæ cum Sara nomen *Gemund*, oſtia, uti *Ruremonde*, *Dendermonde*. Sargemond ergo ſignificat *oſtia* ſive confluentes *Saræ* & Bleſæ.

(*x*) Apud FELIBIEN *Hiſt. de S. Denys*, inter probat. num. 56.

(*y*) HERGOTT. Tom. II. num. 49.

(*z*) Eggingen prope caſtrum Guttenburg, Fürſtenbergicæ ditionis.

ALPEGOVIA.

§. CV.

Alpegovia.

ALpegovia Alemannica & Albegovia Francica cognomines quidem; at diversi sunt Pagi. Illa Cleggoviæ, hæc Ortenaviæ contigua, ex adverso Spirigoviæ sita fuit. In illa Monasterium S. Blasii, olim *Alba Cella* dictum, reperimus. Alluit hoc fluviolus *Alb*; unde Pago & Cœnobio nomen; à flumine ejusdem nominis, quod Etlingiacensis oppidi muros lavat, diversus. Pago huic attributus erat vicus *Alaffin*, nunc *Alpfen*; (a) item *Walchilchun*, hodie *Waldkirch*; (b) Ekkingon villa, quam vidimus, occiduæ Wutachæ rivuli ripæ imminens; (c) qui Alpegoviam à Chleggovia, uti dixi, separabat. De occidentali Alpegoviæ limite non constat. Quum vero in Charta An. DCCCXCVIII. *Rætilein*, hodie *Rœtelen*, in Brisgouue adhuc situm dicatur, limes, qui Alpegoviam à Brisgovia diremit, inter Monasterium S. Blasii vicumque *Rœteln*, ubi & castrum, totius Dynastiæ caput, quærendus erit. Ceterum Alpegovia hæc ab aliis duabus Alpegoviis vel Albegoviis ejusdem Alemanniæ, sed remotioribus, distinguenda; quarum altera ad Brenzam fluvium, prope Monasterium *Anhusen*, altera quæ hodie *Algoun* dicitur, quas *Prodromus Gottwicensis* exponit. Sed & alius cognominis Pagus Trans-Rhenanus, Alsatiæ contiguus, at in Franciæ Ducatu situs, *Albegovia* qui dicitur, in fine Capitis verbo tangetur.

BRISIGOUUE.

§. CVI.

Brisigouue.

PAgus hic, qui Germanicam Rheni ripam rodit, nomen suum ab oppido principe tenet Brisaco, quod in Gallica olim ripa sedem habuerat, antequam Rhenus, post seculum X. illud omnino vindicasset Germaniæ. Istis temporibus ergo particula Brisigaviæ, quæ Montem Brisiacum cis Rhenum tangebat, ad Alsatiam pertinuit; atque adeo tempus fuit, quo Brisigovia in Cis- & Trans-Rhenanam divisa. Unde vel duobus verbis memorandus erat hic Pagus, quum de Alsaticis ageremus. Brisigoviam Wiesa, Bleicha, Rhenus & silva Martiana, terminant. Friderici I. Imp. ævo *Bleibaha* rivus Brisgaugensem Pagum jam à Mortenaugia diremit, (d) adeoque borealem Brisichgoviæ constituit limitem. Bleicha, Eltzæ flumini haud procul à Rheno mixta, junctas dein aquas in Rhenum effundit. Hodie tamen idem flumen limitem hunc non omnino constituit, quod Etinheimensis Marca quoque accensetur Brisgoviæ, trans Bleicham licet sita sit, atqoe adeo Ortenaviæ pars esse deberet. Wiesa flumen, ex silvæ Martianæ convallibus, per Rœtelanam vallem, descendens, & paulo infra Basiliam minorem aquas suas inferens Rheno, australem Brisigoviæ conficit limitem. Martianam denique silvam & Rhenum ab ortu & occasu terminasse Brisgoviam ignotum est nemini. Rhenus ejus limes ab eo demum tempore factus est, quo Brisacum ex Gallica in Germanicam Rheni ripam transivit.

Pagus Driscigove, in Diplomate Murbacensi Ottonis II. de An. DCCCCLXXVII. errore Librarii pro *Brisigouue* legitur, quod ex vicis *Anparinga* (*Ampringen*) *Nievenburg*, (hod. *Nienburg*) *Skalkestat*, (hod. *Schylzstatt*) qui ad Pagum *Driscigouue* referuntur, inferimus; quippe qui omnes in medio Brisgoviæ siti sunt.

COMITATUS PIRTHILONIS.

§. CVII.

Comitatus Pirthilonis.

BRisigovia illustrem Comitatum seculo X. habuit, qui vocabatur *Comitatus Pirthilonis*, ad quem villa *Sultzbergk*, hodie oppidum, patria mea, pertinuit, teste Charta inedita Ottonis III. anni DCCCCXCIII. quam ex Schedis Urstitianis, à possessore earum Doctiss. BRUCKERO, apud Basilienses Professore Historiarum, omni laude ornando, mecum communicatis, in Codice Diplomatico exhibiturus sum. Dicitur in ea: "Nos ad „ petitionem fidelis nostri, Pirthilonis Comitis, dedimus ad Ecclesiam S. Cyriaci Mar- „

(a) Charta anni DCCCLXXV. apud HERRGOTT. Tom. II. num. 78.

(b) Teste Charta An. DCCCLX. ibidem num. 65.

(c) Ibid. Chart. ad An. MLXXI. num. 184. in qua legitur: "Ad Monasterium S. Blasii, quod est „ in Nigra silva VII. mansos & dimidium in villa „ Ekkingen, in Pago Alpegouue & in Comitatu „ Gerhardi Comitis sitos.

(d) Chartam Friderici I. de An. MCLV. exhibent *Electa Juris Publ.* Tom. XVI. pag. 580. Adde *Chronicon Constantiense* apud PISTORIUM *Scriptor. Rer. Germ.* pag. 696.

„ tyris in villa Sultzbergk, in Pago Brischouue & in Comitatu superius jam scripti „ Pirthilonis &c. „ Viginti tribus annis post Diploma hoc datum Henricus II. in alio, quod An. MXVI. Schutterensi Monasterio dedit, memorat *Comitatum Bertholdi in Pago Mortinouua, ubi villa Fresenheim.* (*e*) Inducor fere, ut credam, Pirthilonis & Bertholdi Comitatum non fuisse diversum. Bertholdos enim Zaringenses à Pirthilone hoc descendere, Eruditis persuasum est pridem. Ita Comitatus hic maximam Brisgoviæ, ut & aliquam Ortenaviæ, partem fuisset complexus; quod nec incongruum, nec à verisimilitudine abest. Bertholdos, qui dein Zaringii, in Brisgovia late dominatos, certa rerum documenta declarant; uti suo loco docebitur. Inter Cameræ Nuntios, qui Sueviam sub ultimis Carolingis & Conrado I. administrarunt, Bertholdus quidam, cum Erchangero fratre, capite plexus est, qua de re infra in *Erchangeri Comitatu.*

MARCA ETINHEIMENSIS.

§. CVIII.

Marcha Etinheimensis.

MArcha Etinheimensis, utut trans Bleihaham sita, accensetur Brisgoviæ, adeoque & Monasterium Eddonis, in Marca hac situm. Mentionem ejus primus nobis reliquit Eddo, Argentinensis Episcopus, in Testamento suo, quod anno XI. Pippini, sive anno Christi DCCLXIII. in civitate Argentinensi condidit, ubi hæc leguntur: "Antecessor noster Dominus Wicgerinus Episcopus Monasteriolum in nigra Silva, in „ Marcha Etinheim, in loco nuncupante Monachorum Cella, super fluviolo Unduffa „ de novo suo opere ædificavit in honore S. Mariæ semper Virginis & S. Joh. Bapt. „ Sanctique Petri Apostoli &c. „ Marca hæc non ab Eddone Episcopo, quod multis creditum, sed à loco *Etinheim,* (*f*) (hodie oppidulum est, Marcæ totius & Præfecturæ Etinheimensis, ad Episcopum Argentinensem pertinentis, caput) nomen suum accepit, quod jam invaluerat, antequam Testamentum suum conderet Eddo, uti contextus ejus docet; nisi dixeris, Eddonem, diu ante conditum Testamentum, exstruxisse quoque Ettenhemium, unde Marcæ nomen, antequam Instrumentum hoc fieret. Quinam limites Marcæ hujus fuerint, Eddonis temporibus non liquet; hodie autem intra limites ejus continentur hæc loca: Etinheim in medio; versus orientem Etinheimense Monasterium & S. Landelini Ecclesia; versus occasum Cappel & Ruost; versus meridiem Etinheimweiler & Ringsheim; versus septentrionem Altorfium, Orschweir & Walburg. In Argentinensis Episcopatus Diœcesi id singulare, duabus eam Marcis includi; quarum una ad ortum, altera ad occasum: illa Etinheimensis, ad Silvam nigram, de qua nos agimus, hæc autem Marca Maurimonasteriensis, sive Aquilejensis, ad Vogesum: inter duos enim hos montes, cis & trans Rhenum, Argentoratensis Diœcesis extenditur. Limitem ad nigram Silvam seculo VIII. jam obtinuisse, Testamentum Eddonis nos docet.

MORTINHAUGA.

§. CIX.

Mortinhauga.

MOrdenouua, Mortingia, Mortonauua, hodie *Ortenau*, Bleicham à meridie, sed imperfecte satis, uti vidimus; ab aquilone autem fluviolum Osam, qui Badam alluit, finitores agnovit. *Prodromus Gottuuicensis* (*g*) Ortenaviam arctius constringit, Acheramque flumen, quod quatuor leucis superius defluit, ei terminum figit. Alii Ortenaviam nimis extendunt, atque oppidum Badam eidem accensent; (*h*) quum tamen Thermæ illæ Badenses ad Auciacensem, sive Usgaviensem, Pagum à Dagoberto secundo atque Ludovico Pio diserte referantur. Badam quum alluat Osa, Ortenaviæ limes, Juniores, facile hac in re decipiendi, Ortenaviæ eam vindicarunt. At circa Acheram crassior error, qui quatuor leucarum diversitatem constituit. Achera, in Silva nigra, circa Lacum, qui *Mummelsee* dicitur, oriens, vicum cognominem, at dein oppidulum, *Liechtenau* alluit, haud procul Schwarzachio Monasterio, ac prope *Gresferen* Rheno involvitur. Flumen hoc ergo si limes Ortenaviæ fuisset, Buhelam oppidum, tribus leucis infra Acheram situm, ab Ortenavia excluderet, cujus tamen pars constanter habetur; teste MUNSTERO, (*i*) quem *Prodromus Gottuuicensis* consentiens ipse quoque allegat; librarii errore *Bizel* scribens pro *Bubel.* Sed & Ottersvilla (*Otterswejer*) cum Judicio suo Ortenaviensis Præfecturæ pars semper habita est, quæ & ipsa tamen, uti Bühela, ab Ortenavia excluderetur, si limitem hujus constitueret Achera.

(*e*) *Chron. Schutteranum* apud SCHANNAT *Vindem. Literar. Collect.* I. pag. 19.

(*f*) Charta An. DCCCCXXVI. apud HERRGOTTUM pro *Etinheim* male habet *Stenheim*, incuria librarii.

(*g*) Lib. IV. num. 302. pag. 691.

(*h*) *Topographia Suevia* à ZEILERO & MERIANO edita, pag. 12.

(*i*) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CCLXXIV. pag. 681. Edit. Lat.

Achera. De Osa, limite austrino Ortenaviæ, nobis consentiens est PAULUS VOLTZIUS, (*l*) Monachus primum Schutterensis Benedictinus, in Mortenaugia, dein Monasterii Hugonis Curiæ in Vilerensi Alsatica valle ejusdem ordinis Abbas; qui seculo XVI. ineunte vixit, atque Ortenaviæ limites ita descripsit: "Est autem Mortenaugia „ tractus terræ, juxta longitudinem inter Brisachaugiam à Beycha flumine, & Marcham „ Badensem ab Osa fluvio, juxta latitudinem à Rheno fluvio ad Hercyniæ sylvæ juga &c.

COMITATUS BERTOLDI.

§. CX.

Comitatus Bertoldi.

MOrtinouuæ Pagus partem constituit *Comitatus Bertoldi*. Testis est Henricus secundus Imp. in Charta, Monasterio *Offonisuuilre* sive Schutterensi An. MXVI. Babenbergæ, in conspectu multorum Principum, dato; ubi ita loquitur: "Præterea (donn) unam „ villam Ruotgereswilre dictam, & unum Mansum in Fresenheim in Comitatu Bertoldi, „ in Pago Mortinouua. „ Runtgereswilre hodie nomen obtinet *Heiligen-Zell*, ad pedes Silvæ nigræ, quarta parte leucæ à Burgo *Frisenheim*, Malberga-Badensis ditionis, dissitum, qui ipse locus est, quem Henricus Imp. indicat. Bertholdinum hunc Comitatum eundem esse cum Pirthilonis Comitatu, supra suspicatus sum; nec desino suspicari, donec alia Monumenta contrarium evincant.

II. DUCATUS FRANCIÆ.

§. CXI.

Franciæ Ducatus.

TRans-Rhenenses Pagi & Comitatus, quos huc usque enarravimus, Alemannici Ducatus membra constituerunt. Osa nimirum non Ortenaviæ modo, sed & Alemannici Ducatus limitem ad Rhenum constituisse videtur; ita, ut ad eandem Osam Franciæ Ducatus (*m*) suum initium cœperit trans Rhenum, uti cis Rhenum ad Luteram. Termini hujus constituendi duplicem rationem produco. Primo enim Lutera, quæ Alemanniæ Franciæque Ducatus in Alsatia diremit, Osæ nostræ ostiis, cum Murga communibus, sesquileuca tantum inferior est. Alterum fundamentum à Spirensi Episcopatu repeto, qui ad Franciæ Ducatum pertinuit, quum Argentoratensis omnis ad Alemannicum pertinuisset. Huic tamen *Prodromus Gottuuicensis* (*n*) Pagum nostrum Usgoviæ vel Auciacensem attribuit; consilii sui rationem non reddens. Ad Francicum ergo Ducatum referendi sunt Pagi sequentes.

AUCIACENSIS PAGUS.

§. CXII.

Auciacensis Pagus.

VErsus aquilonem contiguus Mortenaugiæ fuit *Pagus Auciacensis*, Germanis *Usgouue*; ab *Osa* fluviolo nuncupatus; quem medio ævo Latine scribentes *Aucíam* vocarunt; unde in Diplomate Dagobertino Weissenburgensi ita quoque appellatur. Ludovicus Pius in Dagobertinæ Donationis Confirmatione, An. XXIII. Regni sui, hoc est, An. DCCCXXXVI. facta, Pagum *Usgauue* appellat. (*o*) Initium & nomen Pagi à fluviolo Osa, vulgo *Osi*, *Usi*, qui ex montibus Marcianæ Silvæ, oppido Badensi vicinis, per vallem descendens, Badam à latere austrino alluit, eamque adeo ab Ortenavia excludit; quique Argentinensem Spirensemque Episcopatus, imo & Alemannicum à Franciæ novæ Ducatu diremit. Ab oppido Bada ad vicum cognominem *Osi* progreditur Osa, atque paulo inferius

(*l*) Apud GUILLIMANNUM de *Episcopis Argent.* pag 74.

(*m*) Vocatur etiam *Nova Francia*, item *Francia Orientalis*, *Teutonica Francia*, in Charta Hirsaug. apud TRITHEMIUM *Chron. Hirsaug.* Tom. I. pag. 239. Imo & simpliciter *Francica*. EKKEHARDUS Junior de *Casib. Monast. S. Galli* Cap. I. Postea temporis *Franconia*. Franciæ Theutonicæ Ducatus sub nostra Periodo jam extitit, licet sub Conrado I. demum ortum fuisse existimet JUNCKERUS *German. Med.* pag. 176.

(*n*) Lib. IV. num. 45.

(*o*) Dagoberti II. Charta exhibetur apud HEDAM in *Episcopis Ultrajectensibus* pag. 18. ubi tamen pro *Auciacensi* corrupte legitur *Aurincensi*. Adde COCCIUM in *Dagoberto* Cap. XVIII. pag. 175. MABILLONIUM in *Supplem. ad Rem Diplomat.* pag. 35. & in *Annal. Benedict.* Tom. III. Lib. XXXV. num. 15. pag. 58. Ludovici German. Chartam dedit SCHANNAT *Vindem. Literar. Collect.* I. pag. 5. & 6. Schannato tamen propterea non debemus hujus Pagi notitiam, quod *Prodromus Gottuuicensis* pag. 552. ei adscribit; sed Coccio, qui integro ante Schannatum seculo, Pagum hunc nobis patefecit, Dagobertinum quum edidisset Diploma.

GEOGRAPH.

inferius Murgæ se miscet; quæ & ipsa denique infra Rastadium Rheno miscetur. *Prodromus Gottuuicensis* (p) diversum ab Usgovia hac nostra Pagum constituit *Ufgoviam*, Codicis Traditionum Laurishamensium fide innixus. At illum à nostro non fuisse diversum, sed ex Librarii, literam F pro S ponentis, errore prognatum, ipsi, quos Prodromus in Pago hoc enarrat, vici ostendunt. *Cnutlinga* hodie *Knielingen*, *Detteuheim*, Dittenheim, *Hecinstein*, Eckenstein, *Linchenheim*, Linckenheim, in Marchionatu Badensi, inter fluviolos Albam & Pfinzam siti sunt omnes; adeoque in nostra, de qua agimus, Usgovia reperiuntur. Usgoviæ autem appellatio Ufgoviæ nomini, Diplomatum auctoritate, debet præferri. Ceterum Usgovia ad Albam usque flumen se extendit, quod Albegoviæ suum nomen impressit.

ALBEGOUUIA.

§. CXIII.

Albegovia.

ALbegoviam Trans-Vogesianam Capite præcedenti; Albegoviam trans Rhenum Alemannicam, Capitis hujus initio; nunc in fine ejus Francicam quoque Trans-Rhenanam attingimus obiter, quod à Spirigovia nostra eam separaverat Rhenus. Flumen Alba, Etlingiaci oppidi muros alluens, à quo Alba Dominorum & Alba Dominarum, notissima Cœnobia, quorum prius periit, appellationem traxerunt; quodque ipsum & Pago huic suum indidit nomen. Albegoviæ meminit TRITHEMIUS, (q) *Monasterium Gozauue* situm scribens *in Comitatu Worchheim, in Albegavio*. Clariora sunt, quæ in Diplomate inedito Henrici V. An. MCX. quod fundationem Gottesauuiæ confirmat, leguntur. Memoratur enim ibi, „Godesawam regulare monasterium situm in regno „ nostro, in provincia, quæ dicitur Teutonica Francia, in Episcopatu Spirensi, in „ Pago Albechouua, in Comitatu Vorchheim, in sylva, quæ dicitur Luoshard, juxta „ fluvium, qui dicitur Albà. „ Quis, hæc intuens, Monasterii situm non statim determinaverit?

Prodromus Gottuuicensis (r) *Worchheim* interpretatur *Pforzheim*; sicque Pforzheimensem Comitatum, qui nunquam extiterat, effingit; ipsumque Pforzhemium Albegoviæ adscribit, quod oppidum alibi (s) Enzingoviæ Pago idem adscribere videtur. Scilicet vox *Worchheim*, male intellecta, locum dedit errori. Vicus *Forchheim* prope Muhlbergam est, haud procul à flumine Alba, qui Comitatui Vorchheimensi nomen conciliavit, quemque Henricus Imp. & Trithemius haud dubie intellexerunt. Visuntur ibi adhuc veteris castri ruinæ, ubi priscorum Comitum sedes extiterat. Albegoviæ Pagum excipiunt Phinzigouue, & Enzingouue, quibus à Phintza & Entza fluminibus nomen impositum. Pagos hos, cum contiguis, tractandos relinquimus illis, quibus Badensium & Wurtenbergensium rerum Historia curæ est.

CAPUT VIII.

OPPIDA, CASTRA.

§. CXIV.

Oppida Castra & Villæ.

PAgis & Comitatibus ordine rerum succedunt Oppida, Castra & Vici, ex quibus Pagus Comitatusque componitur. Oppidum cives & mœnia habet; Castrum est locus munitus, defendendæ provinciæ præsertim exstructus, qui illa ætate à minore oppido discrepaverat parum. Unde Castrum non munitionem modo, sed & oppidum munitum quandoque significat. Infimæ Latinitatis Scriptoribus *Villa* appellatur, quod Romani *Vicum* dixerunt. Oppida quædam habuerunt Palatium Regium, quædam non habuerunt; unde formula frequens: *Actum Moguntiæ, Palatio nostro; Actum Franconofurt, Palatio Regio; Actum publice in Palatio Regio Argentoraco.* Oppida & Castra ad domanium Regium pertinuerunt. De Oppidis infra. Saloissa (*Selz*) à Continuatore Gregorii, FREDEGARIO SCHOLASTICO, (t) Castrum appellatur; Otto M. autem Salise inter regni sui Curtes reponit, eamque Adelheidi, Conjugi suæ, in proprium donat. (u) Villarum tres classes illo ævo reperio. Aliæ erant Villæ regni, cum Palatio Regio, uti Marilegium, Chilicheim, Scladistat, Eristein &c. Aliæ villæ fiscales vel Regiæ, sine

(p) *Prodrom. Gottuuic.* Lib. IV. num. 483. pag. 832.

(q) *Chron. Hirsaug.* ad An. MLXXXV. pag. 270. add. CRUSII *Annal. Suev.* Part. II. Lib. IX. pag. 316.

(r) Lib. IV. num. 8. pag. 534. sq.

(s) Num. 142.

(t) FREDEGARIUS Cap. XXXVII.

(u) Vide infra in Saloissa.

fine Palatio, ut: Franckenheim, Weibilesheim, Bolfenheim, Hochfelden, Morinzanwiler &c. Aliæ denique villæ communes, quæ ad Epifcopos, Abbates & Dynaftas pertinuerunt, vel quæ Ducibus & Comitibus, falarii loco, erant conceffæ. Oppida & Caftra hoc Capite, fequentibus Villas Regias fumus enarraturi & Vicos.

In Periodo Francica paucas Civitates & Caftra comprehendit Alfatia. Deleverant eas feculo V. Alemanni, oppida abhorrentes, ut retia feræ. Sub Alemannico Francorum Ducatu Bafula & Strateburgus, Epifcoporum fedes qnod effent, primæ omnium reftitutæ. In Lothariani Regni Divifione An. DCCCLXX. non nifi hæ duæ ad fuperiorem Rheni ripam nominantur. Spiratia enim, Wormatia atque Moguntia, Virodunenfis Pactionis An. DCCCXLIII. tenore, non ad Lotharianum, fed ad Franciæ orientalis five Germaniæ, Regnum, & fpeciatim ad Franciæ orientalis Ducatum, Alemannico noftro Ducatui contiguum, pertinuerunt; unde nulla earum mentio inter Lotharingicas urbes.

BASULA.

§. CXV.

URbs hæc ab Ammiano & vetuftiffimis Provinciarum Notitiis, *Bafilia*; in Tabula Divifionis Regni Lothariani, & quidem in Ludovici Germanici portione, ac in *Vita S. Othmari*, fec. IX. ab Isone confcripta, (*x*) *Bafula*; in *Annalibus Metenfibus*, qui An. DCCCCIII. definunt, *Bafala*; in duabus vitis Caroli M. *Basla*, nuncupatur; Haido enim ibi Epifcopus *Baslenfis* audit. Theoanus (*y*) primus, quod novi, urbem *Bafileam* vocavit. Primum ergo nomen *Bafilia*; (*z*) incolæ *Bafilienfes*, plerumque tamen *Bafilenfes*, dicuntur. Unde appellatio orta, nequit definiri. Birfæ flumini vetus Bafiliæ nomen fuiffe, Valesius (*a*) conjicit. Quod fi vero à flumine nomen derivare lubeat, mallem illud à Birfico, qui eam perfluit, & ad quem primi tractus illius incolæ habitarunt, quam à Birfa, quæ femileucæ fere diftantia fupra urbem Rheno fe jungit, deducere. Utut autem Bafilia eadem fata, quæ Argentouaria & Argentoratus, experta fit, illa tamen vetus nomen fervavit; forte quod cæteris fuit minus deftructa; vel certe, quod in priftino reædificaretur loco; quum Argentouaria & Argentoratus penitus fuiffent excifæ, ita ut in vicinia earum novi vici ab Alemannis, dein nova oppida exftruerentur à Francis; unde nova quoque nomina prodierunt. Sub hac Periodo Rauricenfium Epifcoporum fedes facta eft Bafilia; hinc magna urbis incrementa. Inter Antiftites Bafilienfes Haitho, apud Carolum M. favore & gratia pollens, urbem & Epifcopatum fuum celebrem reddidit. Primi Burgundionum Regni partem non extitiffe Bafiliam, fupra, ni fallor, probavi; in alia omnia licet abeant plerique; quos inter David Blondellus. (*b*) Bafula.

§. CXVI.

Bafilia civitas Alemannici primum, dein fpeciatim Alfatici Ducatus, membrum evafit. Virodunenfi Pacto An. DCCCXLIII. ad Lotharingicum Regnum, hocque An. DCCCLXX. divifo, ad Ludovicum Germanicum, feu ad Germaniæ Regnum, transivit. Poftquam vero fecundum Burgundiæ Regnum à Rudolpho An. DCCCLXXXVIII. conderetur, quod Trans-Juranum vocarunt, urbs, quæ modo Germanici, & paulo ante Lotharingici Regni pars fuerat, novi tandem Burgundici facta eft limes & portio, anno MXXXII. ad Germanos reditura. Wippo, qui Conrado Salico fuit à Sacris, eruditione & Sacerdotii gravitate eximius, (*c*) id fane confirmat; "Bafilea, (inquiens) civitas fita eft in quodam triviali confinio, id eft „ Burgundiæ, (*d*) Alemanniæ & Franciæ; ipfa vero civitas ad Burgundiam pertinet. „ Wipponis affertum ex Donatione Rudolphi III. Burgundiæ Regis, anno ejus feptimo, five Æræ Chrift. M. facta (*e*) firmatur, qua Epifcopo Bafilienfi Adalberoni Monafterium Grandisvallis, una cum ditione integra, donavit. Ex ea enim patet, Rauracos & Bafiliam Regni Burgundici finibus comprehenfam, ac ejus partem fuiffe borealem extremam. Quibus Regnis fubjecta.

(*x*) Apud Mabillon *Act. Sanctor. Benedict.* Sec. III. Part. II. pag. 157.
(*y*) *Vita Ludovici Pii.*
(*z*) Vide quæ fupra notavimus, pag. 184. §. CIX.
(*a*) *Notitia Galliarum* pag. 75.
(*b*) *Genealogia Francica plenior affertio* pag. 140.
(*c*) In *Vita Conradi Salici*, pag. 431. Edit. Piftor.

(*d*) Primi quoque Burgundici Regni limes extitit Vogefus, à Lingonum civitate verfus Rhenum excurrens, qui ab Auftrafia feparavit Burgundiam; unde & illo tempore in confinio fuit duorum Regnorum.

(*e*) Dabitur in *Cod. Diplom.* noftro. Vid. de ea Urstisius *Chron. Bafil.* Lib. I. Cap. II. quem fecuti funt *Bafilea Sacra Auctores* pag. 137.

Circa Lotharingicam Basileæ epocham id adhuc observo, quod Hugo, Lotharii Junioris ex Waldrada pellice filius, An. DCCCLXVIII. ex Lotharingico patris sui Regno Ducatum Helizatium quum acceperit dono, (*f*) quem ille ad annum usque DCCCLXXXV. tenuit, Ludovici Germanici propatrui sui haud dubie cliens, Basilia, Alsatici Ducatus civitas, ejusdem quoque tum paruerit jussibus Hugonis. Ab urbe Basilia circumjacens Pagus Basalgoviæ nomen obtinuit; ad Ducatum Alsatiæ, atque ad majorem illum Sundgoviæ Pagum, procul dubio, relatus. Testem eandem, quam de urbe, profero, Divisionis Regni Lothariani Tabulam; in qua *Basalchowa* recensetur, quam inter Pagos recensui. In Charta Ludovici Pii pro Masonis Monasterio, quæ An. X. Imperii sui, hoc est An. Chr. DCCCXXIII. data, constituitur; " ut quotiescunque Rex vel Imperator Romanus „ Basileam veniat, quælibet hoba vel mansus ad servitium ejus duodecim nummos „ persolvat. „ Præmisit Imperator causam sui statuti, ut successores nempe curam ejusdem Masonianæ Ecclesiæ eo magis haberent. Minorem urbem Basiliæ, quæ ad dextram Rheni ripam sita est, hæc non respicere, monendus est Lector; illa enim ad annum usque MCCLXXI. nonnisi vicus extiterat.

BRISAGA.

§. CXVII.

Brisaga Alsatiæ locus.

MOns Brisiacus, quem Sequanicæ Alsatiæ partem sub Celtis Romanisque fuisse, supra (*g*) ostendi, sub Francis nostris adhuc oppidum Alsatiæ fuit. Romana nominis terminatione abjecta, restituta est Celtica vetus *ac*, *ach*, *Brisac*, *Brisach*. Latini mediæ ætatis Scriptores *Brisacam*, *Brisagam*, *Brisacum*, dixerunt; quæ forma posterior nostro quoque ævo recepta est Latine scribentibus. Nulla urbium, per varias vicissitudines rerum, veterem situm constantius servavit, quam Brisacum; eidem semper monti impositum; semper munitum; primo à Gallica, inde à Germanica parte imminens Rheno; aperiens eundem semper & claudens: unde civitas, oppidum, & castellum appellatur promiscue.

Ad Alsaticam ripam adhuc pertinuisse Brisacum tota hac Periodo Francica, imo & diu post sub Germanica, plures nobis superant testes. Primus est ex sec. IX. Geographus Ravennas GUIDO, (*h*) qui inter urbes, ad sinistram Rheni ripam positas, *Bazelam*, *Stratisburgum*, & in medio *Breecham*, refert. Huic succedit Ticinensis Ecclesiæ Diaconus, LUITPRANDUS, (*i*) seculi X. Scriptor, qui Brisacum vocat *Brisecgauue Castellum*; Italus pagum cum oppido confudit, locum tamen in Alsatia ponit. " Est „ in Alsatiæ partibus (inquit) castellum, Brisecgauue patrio vocabulo nuncupatum, „ quod & Rhenus, in modum insulæ cingens, & naturalis ipsa loci asperitas, munit. „ Sed & ex seculo XII. duos affero testes, Sigebertum Gemblacensem nempe & Chronographum Saxonem. SIGEBERTUS ad An. DCCCCXLIII. scribit: *Rex Otto obsedit Brisagam, oppidum Alsatiæ.* CHRONOGRAPHUS (*l*) vero ad An. DCCCCXLI. Ludovicum Transmarinum, Caroli Simplicis filium, recuperandæ Lotharingiæ causa, invasisse Alsatiam, & Ottonem I. deinceps, expulso Ludovico, *Brisacam*, *Castellum munitissimum*, obsedisse observat. Culligimus hinc, Brisacam, in Alsatia sitam, admisisse Ludovicum; ab Ottone vero mox recuperandam. ALBERICUS, Trium Fontium Monachus, (*m*) qui seculo XIII. scripsit, de Brisaco distinctius loquitur. Ita enim ad An. DCCCCXLIV. " Otto Rex obsedit Brisagum, oppidum Alsatiæ, quod Ludovicus Rex per milites „ Everardi & Gisleberti tenebat. Hoc castellum Brisag Rhenus in modum insulæ cingit, „ & naturalis ipsa loci asperitas munit. „ Hæc testium graviorum per medii ævi decursum auctoritas, quorum primus Francicæ Periodi nostræ finem videre poterat, nullum dubium nobis relinquit, urbem Brisacum illo, de quo nobis sermo est, tempore in Alsatico solo sedisse.

STRA-

(*f*) *Annales Bertin.* An. DCCCLXVIII.

(*g*) Pag. 191. In Juliacensi Ducatu est quoque oppidum *Breysich*, quod nonnulli vocant Brisacum. FREHERI *Origg. Palat.* Part. II. pag. 32.

(*h*) Lib. IV. Cap. XXVI. pag. 187.

(*i*) Lib. IV. Cap. XIV.

(*l*) LEIBNIT. *Accession. Histor.* Tom. I. pag. 157.

(*m*) Ibid. Tom. II. pag. 279. ad An. DCCCCXLIV.

STRATEBURGUM.

§. CXVIII.

STrateburgum nova novi Francici oppidi, prope veteris Argentorati ruinas, feculo VI. ineunte, exftructi, Francica five Germanica appellatio fuit. Prima futuræ urbis ftamina extiterunt difperfæ Alemannorum, ad veteris Argentorati, quam everterant, ruinas habitantium, cafæ: reliqua cum mœnibus à Francis addita funt; qui, Gallia occupata, ex moribus Romanis multa retinuerunt, multa imitati funt; quum Alemanni, veteris Germanorum moris tenaces, habitaffent pagatim. De originibus nominis leviter quædam dicta funt fupra; ubi confutavimus eos, qui Strateburgum ex Argentorato corruptum conjectant. (*n*) Non minus ridendi, qui origines vocis ab Auftrafia repetunt, quod WOLFGANGUS LAZIUS (*o*) facit. Strateburgum.

Burgus, *Burgum*, quod Gloffæ quædam à Græco πύργος (*turris*) deducunt, plerisque tamen Criticis Theotifcæ originis creditur. (*p*) Vox interdum crebra habitacula conftituta, feu donorum congregationem, quæ muro non clauditur, (*q*) denotat, indeque *Burgundionon* nomen derivare multis libitum eft. Frequentior fignificatio *Burgi*, qua locum habitandi munitum defignat: feu filvæ, flumina, paludes, munimentorum vices præftent; feu fepimentis, aggeribus, foffisque cingantur; cujus generis *Burgi* apud Germanos veteres fuerunt, quamvis nullas Germanorum populis urbes habitari, à TACITO (*r*) proditum fit. Teutoburgium, Afciburgium, Laciburgium, Visburgium, locorum Germaniæ prifcæ nomina, à TACITO (*s*) memorata, munitionis quoddam genus indicant. Per *Burgia* hæc fane fimplices vicos & domorum collectiones illubens intellexerim. Terreos aggeres autem, non muros, à Germanis adbibitos, verifimile eft, uti apud Hunnos & Avares *Rugi* (*t*) fuerunt in ufu, quos Carolus M. evertit. Francico, de quo agimus, ævo *Lobdenburg* (*u*) ad Mœnum, atque *Difpargum* (*x*) apud Germanos innotuerunt.

§. CXIX.

Strateburgum GREGORIUS TURONENSIS (*y*) primus omnium An. DLXXXIX. retulit, ubi de Childeberto II. Rege, Sigeberti I. Regis Auftrafiæ filio, narrat, eum, cum conjuge & matre fua, *infra terminum urbis*, *quam Strataburgum vocant*, moratum fuiffe. Commorationis hujus tempore Droctulfus & Septimina, Infantum Regiorum nutrix, in Regem atque Reginam Faileubam, & Brunihildem, Regis matrem, confpirarunt, fed conjuratio detecta. Idem GREGORIUS (*z*) An. DXC. Ægidii Rhemenfis Epifcopi occafione, memorat, eum criminis læfæ Majeftatis convictum, & ab ordine Sacerdotali remotum, atque *ad Argentoratenfem urbem*, *quam nunc Strateburgum vocant*, deductum & exfilio condemnatum effe. In locis his de urbe jam conftituta fermo eft; unde origines ejus ad initia ejusdem feculi, hoc eft, ad initia Periodi Francicæ, referenda. Turonenfis ergo, origine Gallo-Romanus, vocabulum Theotifcum *Stratburg*, *Strasburg*, Latina forma & terminatione, in *Strataburgum* & *Strateburgum* convertit; fi modo prior lectio vera, quam tamen Dub. & Clun. Codices impugnant, utroque loco *Strateburgum* prodentes. (*a*) Capitulatio de nominibus regionum Galliæ apud CHESNIUM & BOUQUETUM, (*b*) ut & alia ex Codice Saultiano, (*c*) in *Strateburgo* cum Turonenfi concordant. Alia Notitia, ex Bibliotheca Thuani, (*d*) habet *Strazeburg*: Petaviana denique Notitia (*e*) *Strazburgis*. Libelli hi veteres, feculi tamen incerti, probant, primis poft novam urbem conditam temporibus, nomen ejus *Stratburg*, *Strasburg*, *Strazburg*, pronuntiatum promifcue; literæ *T* enim, *Z* & *S* illo ævo fæpius alternabant. Gregorii Turon. teftimonium.

(*n*) BEATUS RHENANUS *Rer. Germ.* Lib. III. REUSNERUS de *Urbib. Imperial.* Part. I. Cap. III. quam duriorem originationem rejicit quoque LIMNÆUS, *Jur. Publ.* Tom. III. Lib. VII. Cap. III. num. 3.

(*o*) *Genealog. Auftriaca* Lib. I. Cap. II. pag. 47.

(*p*) CLUVERIUS in *Germania Antiqua* Lib. I. pag. 110.

(*q*) OROSIUS Lib. VII. Cap. XXII. ISIDORUS Lib. IX. Cap. II. LUITPRANDUS Lib. III. Cap. XII. Auctor *Vitæ S. Faronis Epifc. Meldenfis* Cap. VIII. Senfus hic Franco-Gallis hodieque in ufu, quum vicos majores (*Bourgs*) à minoribus (*Villages*) diftinguunt. Diceres oppidum non claufum, hoc eft, locum, qui medius inter vicum & oppidum. CONRADUS DE FABARIA *de Cafibus S. Galli* Cap. XIV. eodem fenfu Caftrum à Burgo diftinguit; *Quo levius*, inquiens, *caftrum potuiffet obtinere cum Burgo Wille.*

(*r*) *German.* Cap. XVI. Quodfi idem TACITUS *Annal.* Lib. II. Cap. XIX. de Angrivariis prodidit: *Latus unum*, filvæ aut paludis, *lato aggere extulerant*, *quo à Cheruscis dirimerentur*: quanto expeditius fuit, latera vici in oppidulum fimili aggere convertere.

(*s*) *German.* Cap. III.

(*t*) *Annal.* EGINHARDI.

(*u*) FREHERUS in *Lupoduno*.

(*x*) GREGOR. TURON. Lib. II. Cap. IX. apud Thuringos caftrum, ubi Chlodio frequenter habitavit.

(*y*) Lib. IX. Cap. XXXVI.

(*z*) Lib. X. Cap. XIX. De Ægidio fcribit etiam VENANTIUS FORTUNATUS *Carminum Hiftor.* Lib. III. num. XX.

(*a*) BOUQUETUS in Nota ad hunc locum.

(*b*) *Scriptor. Francicor.* Tom. II. pag. 2.

(*c*) Ibid. pag. 9.

(*d*) Ibid. pag. 5.

(*e*) Ibid. pag. 10.

§. CXX.

Alii testes. Eddius Stephanus, (*f*) qui seculo VII. claruit, S. Wilfrido Eboracensi Episcopo carus, Scriptor Britannus, urbem hanc corrupte appellat civitatem *Streitburg*, ejusque Episcopatum *maximum* vocat; quem Dagobertus II. mortuo Florentio, obtulerat Wilfrido, nutritio olim suo, quum circa An. DCLXXIX. per hanc urbem transiret Romam. In Charta Fundationis Monasterii de Arnulfi-Auga *Stradburg*; (*g*) in Annalibus Fuldensibus (*h*) vero *Strazburgus*; Paulino, Patriarchæ Aquilejensi, (*i*) *Urbs Argentea Stratiburgus* dicitur. Multis præterea, Latine scribentibus, seculo VIII. vox *Strasburgus*, *Strazburga*, *Strazburgum*, jam placuit. Charta Murbacensia Eberhardina An. DCCXXVIII. habet *Strazburgum*. Zacharias Pontifex Rom. Epistolam, ad varios Præsules An. DCCXLVIII. datam, (*l*) *Hattoni Strasburgensi Episcopo* quoque transmisit; ubi Baronius (*m*) recte pro *Hattoni* restituit *Ottoni*, quem Ecclesia Argentoratensis tum Antistitem habuit. Eddonis Episc. Testamentum sub Pipino *Strasburgam civitatem* prodit. Duæ Traditiones Fuldenses (*n*) An. DCCLXXVIII. & DCCLXXXVIII. scribunt *Strazburga*. Ludovicus Pius Diploma Victori, Episcopo Curiensi, dedit in civitate *Strazburg*. (*o*) Unde patet, in alia Ludovici Pii Charta, quam Adelocho concessit, Librarii errore scriptum esse *Stratbeirgensis Ecclesiæ Episcopus*. (*p*) Bernaldus certe ab eodem Ludovico Pio in alia Charta *Strasburgensis* Episcopus dicitur. (*q*) Ernoldus Nigellius, Auctor synchronus, in *Carmine Elegiaco* (*r*) de *Rebus Gestis Ludovici Pii*, urbem hanc, quæ ei custodiæ & carceris loco data fuerat, *Strazburc* appellat:

Hac quoque dum canerem, Strazburc custode tenebar. (*s*)

In Tabula Lothariani Regni An. DCCCLXX. *Strasburg* in portione Ludovici Germanici est. (*t*) In Diplomate Ludovici Germ. An. DCCCLXXIII., quod Episcopatum Argent. à jurisdictione seculari exemptum declarat, legitur: *Venerabilis Rataldus, Strazburgensis urbis Episcopus.* Regino ad An. DCCCCXXV. scribit: *Witgerus Episcopus obit, cui Benno ex ordinariis Strasburgensibus . . . . successor eligitur.* Arnoldus in *Vita S. Godehardi* (*u*) mentionem quoque facit *Strasburgensis Episcopi*. *Chronicon Montis Sereni* autem (*x*) habet *Straceburg*. De altero Theotisco urbis nomine *Silberthal*, quod nonnulli ei quoque affingunt, nihil addo ad ea, quæ supra (*y*) jam attuli. Charta Werinheri Episcopi Argent. anni MV. scribit *Strasburc*. (*z*)

Nithardus, (*a*) de conventu Ludovici Germ. & Caroli Calvi An. DCCCXLII. in urbe hac facto, locutus dicit: " in civitate, quæ olim Argentaria vocabatur, nunc „ autem *Strazbourg* vulgo dicitur. „ In eundem cum Nithardo errorem incidit Formula ejusdem fere ætatis Alsatica, (*b*) qua Constantiensis Episcopus *Ecclesiæ Argentarinæ vel Argentariensis Pontifici* scribit, ut in Rufacha mansionem sibi jubeat parari. Duplex in his Scriptoribus error, quod *Argentariam* pro *Argentouaria* scribunt, atque posteriorem hanc, pridem antea eversam, cum Argentorato confundunt. Eundem errorem Guido Ravennas, sec. IX. Scriptor, in sua *Geographia* committit. (*c*)

§. CXXI.

Argentina. Illi, qui medio ævo Latine scripserunt, vel vetus urbis nomen, Romanis usitatum Scriptoribus, adhibuerunt, vel nova plane forma sunt usi, quæ in frequentissimum deinceps abiit usum. *Argentinæ* nomen intelligo; quod in publicis Chartis & Scriptoribus Ecclesiasticis præsertim invaluit. Quodsi genuina forent Agrippinensis Concilii, seculo

(*f*) In *Vita S. Wilfridi*, quam edidit Thomas Gale *Scriptor. Rer. Britann.* Tom. I. pag. 51. Mabillon. *Acta Sanct. Benedict.* Sec. IV. Part. I. in Append. pag. 649. Bouquetus *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. III. pag. 601.

(*g*) *Gallia Christian.* Tom. V. pag. 458.

(*h*) An. DCCCXLII.

(*i*) *Carm. in obitum Herici Ducis Forojul.* ex Alsatia orti, apud Cl. Lebeuf *Dissert.* Tom. I. pag. 427.

(*l*) Othlonus in *Vita S. Bonifacii Moguntini*, Lib. II. Cap. IV. Legitur V. Junii apud Bollandum in *Actis Sanctor.*

(*m*) *Annal.* Tom. IX. ad An. DCCXLVIII. §. XIII. pag. 210.

(*n*) Schannat *Tradit. Fuld.* num. 56. & 84.

(*o*) Mabillon. *Annal. Benedict.* num. 81.

(*p*) Guilliman. de *Episc. Argent.* pag. 119.

(*q*) *Gallia Christ.* Tom. V. pag. 462.

(*r*) Lib. IV. versu 649. Ernoldus sive Ermoldus Nigellus Abbas claruit circa An. DCCCXXXIV. & à Ludovico Pio Argentoratum missus est in exilium, qua de causa, ignotum. Ex Codice Biblioth. Cæsar. Vindob. edidit opus ejus Muratorius in *Scriptor. Ital.* & Bouquetus inter *Scriptores Franc.* Tom. VI.

(*s*) Lectionem *tenebar* alteri *tuebar* præfero.

(*t*) *Annales Bertin.* An. DCCCLXX. *Chronicon Magnum S. Dionysii* Gallice medio ævo scriptum, Divisionem hanc recensens, urbem *Straburb* vocat.

(*u*) *Godehardi Hildesheimensis* Cap. X. §. VI. VIII. die IV. Maji.

(*x*) Ad An. MCLXXXVI.

(*y*) Pag. 222.

(*z*) *Gall. Christ.* Tom. V. pag. 468.

(*a*) *Hist.* Lib. III. Cap. V.

(*b*) *Formularum Alsaticarum* Formula XX.

(*c*) Lib. IV. Cap. XXVI.

ſeculo IV. celebrati, Acta, nominis *Argentinæ* uſus illo jam tempore locum habuiſſet. Inter Epiſcopos enim, qui ſubſcripſerant Synodo, occurrit: *Amandus Argentinenſium* &c. Primum nominis *Argentinenſis* exemplum in Dagoberti II. Charta Donationis reperio, qua ille tres curtes ad *Argentinenſis Eccleſiæ Monaſterium* tradidit.

Dein ſeculo VIII. in Eddonis Epiſcopi Teſtamento, (*e*) & quidem in ejus introitu, legitur: *Ego Eddo peccator, vocatus Argentinenſis Epiſcopus.* In fine: *Actum in Civitate Argentinenſi.* Teſtamentum hoc conditum An. DCCLXIII. Sed & Vitæ Odilianæ Fragmentum, à PISTORIO deſcriptum, (*f*) Eddonem hunc, Etichonis filium, *Epiſcopum Argentinenſem* appellat.

Seculo IX. eandem formam adhibuit Fridolini Vitæ Auctor BALTHERUS, (*g*) Monachus Seckinganus, *Fridolinus*, inquiens, *quandam adiit urbem, quæ apud Latinos Argentina vocatur.* Conradus Rex An. DCCCCXIII. Murbacenſe Præceptum dedit in *Argentina Civitate.* Eadem appellatione tum uſus eſt ODILO CLUNIACENSIS in *Vita S. Adelhaidis.* (*h*) Ab hoc tempore Latine ſcribentes Argentinam fere omnes pro Argentorato ſcripſerunt, quod ex SAXONE ANNALISTA, (*i*) HERMANNO CONTRACTO, (*l*) aliisque magno numero patet.

§. CXXII.

Ex Chronologica Scriptorum, qui Strateburgi mentionem faciunt, ſerie patet, An. DLXXXIX. illud extitiſſe jam urbem, & quidem urbem munitam. Paulo poſt enim Ægidium, Rhemorum Antiſtitem, Childebertus II. Auſtraſiæ Rex, in eam, cuſtodiæ cauſa, relegavit: quod exemplum imitatus eſt Ludovicus Pius, qui Ermoldum Nigellium, cujus vita Ludovici Pii verſibus ſcripta extat, Strateburgum in exilium miſit, uti ipſe teſtatur NIGELLIUS. (*m*) Inter primas ergo urbes, ad Gallicam oram Rhenenſem Francica ſub Periodo ex cineribus reſurgentes, reputandum eſt Strateburgum. Reſtaurationi promptiori occaſionem dedit frequens & opportunus apud eam transitus Rheni, ſive quotidianus ille ex Gallia in Germaniam, Germaniave in Galliam, trajectus. *Urbis ætas.*

Inferimus hinc, GUILLIMANNUM, (*n*) quum ſcriberet, *primum Argentinæ*, poſt barbarorum vaſtationem, *reparandæ, initium feciſſe Adelbertum, condito Stephani inter ruinas veteris Argentorati Sanctimonialium Monaſterio*, &c. immemorem fuiſſe eorum, quæ apud TURONIUM legerat; qui ſeculo VI. ſcribens, Strateburgum jam urbem vocavit. (*o*) Ita enim ad An. DLXXXIX. de Childeberto II. loquitur: *Infra terminum urbis, quam Strateburgum vocant* &c.

§. CXXIII.

Vocis *Argentorati* etymologia difficilis erutu fuit, facilior *Stratburgi*, quæ locum munitum oppidumve ad ſtratam aut viam publicam, lingua Germanica, denotat. Intelligitur trita illa via militaris, quæ ex Gallia ad Germanos ducebat. Eodem modo alibi Stratevilla, (*Eſtreville*) Villa ad ſtratam, ſcilicet viam: Stratehamum, (*Eſtreham*) habitatio (*p*) ad ſtratam: *L'Eſtraye* in Calmontenſi apud Lotharingos Comitatu. Germanicæ originis nomen urbi datum eſſe, quid mirum? quum Alemanni fundamenta ejus jecerint; Franci, & ipſi origine Germani, addiderint muros. Strata illa magna, quæ ad Rhenum ducebat, denominationi huic dedit occaſionem. (*q*) Mentio ejus fit in Adelbertino, ut & in Childericiano pro Stephaniana Abbatia, Diplomatibus, quæ conditor Chartæ Wernheri Argent. Epiſcopi, annum MV. (*r*) præ ſe ferentis, vidit atque excerpſit. Dicitur ibi: *Verſus Bruſcam, cum ipſa aqua uſque ad Latam Stratam.* Utut autem voces *Strat* & *Burg* multi ex Latino, imo & poſteriorem hanc ex Græco, derivent, utraque tamen Civitatis Teutonicæ jus pridem obtinuit. *Etymologia nominis.*

(*e*) Teſtamentum Eddonis extat apud GUILLIMANNUM de *Epiſc. Argentin.* pag. 106.
(*f*) Apud VIGNIER *Origine des Maiſons d'Alſace* &c. pag. 71.
(*g*) *Scriptor. Rer. Francicar.* BOUQUETI Tom. III. pag. 389.
(*h*) Cap. VII.
(*i*) *Scriptor. Rer. German.* ECCARDI Tom. I.
(*l*) *Chron.* ad An. MIII.
(*m*) Lib. IV. *Carm.* verſu ſupra allegato.
(*n*) *Epiſcop. Argentor.* Cap. IV. pag. 21. & Cap. VI. pag. 39.
(*o*) *Hiſtor. Francor.* Lib. IX. Cap. XXXVI.
(*p*) *Ham*, *Han*, Belgis pro *Heim*, commoratio.
(*q*) Vide quæ hac de re ſupra pag. 223.
(*r*) SCHILTER. ad *Kænigshov.* pag. 534.

§. CXXIV.

Ambitus urbis.

Ambitum Strateburgi hujus, novæ urbis, ſeculo VI. ſi ſpectes, exiguus ille fuit, imo & minor, quam Scriptores noſtri juniores, SPECKLINUS, (*s*) poſt hunc HERZOGIUS, (*t*) MERIANUS, (*u*) imo & OBRECHTUS (*x*) atque SCHILTERUS, (*y*) eum deſcribunt. Hi omnes enim Stephanianum Monaſterium à primis ejus initiis mœnibus urbis includunt. KOENIGSHOVIUS (*z*) in hoc argumento cuncta miſcere turbat, Argentoratum veterem, quæ penitus fuit everſa, cum Strateburgo, ſub Francis nuper condito, ita confundens, ut utrique limites communes & communia fata adſcribat. Hunc tamen ſequentium ſeculorum Scriptores ſecuti ſunt; qui omnes Adelbertinam Stephaniani Monaſterii inſtituti Chartam, cujus fragmentum Lotharius Imp. in ſuo Diplomate expreſſit, non diligenter ſatis intuiti ſunt. In ea ſane legimus, Ducem Adelbertum fundaſſe Abbatiam *in parte ſuæ hereditatis, quæ ſibi pertinuit inter ruinas veteris Argentoraci, pro oportunitate ſolitudinis & juxta fluentis Bruſci ſuevii* &c. Lector attentus ex verbis his haud difficulter ſequentia eruit: primum, eo tempore, quo Adelbertus, Alſatiæ Dux, Stephanianum Monaſterium condidit, hoc eſt, circa initia ſeculi VIII. veteris Argentorati, ſeculo V. deſtructæ, conſpicuas adhnc ſuperfuiſſe ruinas: ſecundo, circa ruinas, ubi Monaſterium conditum, extitiſſe ſolitudinem: tertio, fundum, ſuper quo Monaſterium exſtructum, Adelberti Ducis allodialem fuiſſe. Quodſi Adelbertina, & Chilperici II. (*a*) eam confirmantis, Chartæ extarent, plures ex illis rationes forte exſculperemus, quæ ſententiam noſtram firmarent.

Situm tamen & limites Monaſterii ex Chilpericiano Diplomate Charta Wernheriana transſcripſit. Hanc falſitatis licet poſtulet OBRECHTUS, (*b*) fatetur tamen, Chartæ fabrum, quicunque ille fuerit, & Adelbertinum & Childericianum Diplomata in manibus habuiſſe, quod probandæ veritati rei, de qua agimus, nobis ſufficere poteſt. Wernherus (*c*) ergo inquit: "In Privilegio Childerici Regis notatum: infra ambitum „ veteris muri, à media porta meridiana verſus Bruſcam, cum ipſa aqua usque ad „ latam ſtratam, quæ ducit à porta magna occidentali usque ad portam juxta magnos „ & in quadros lapides muri, cum omni ſuo jure, & ſeptis clauſtri, & manſionibus „ quatuor Canonicorum, & emunitate cum muro & antemurali, ſuburbiis, vicis, „ aquis &c. „ Verba hæc omnia unice Monaſterium, ejusque muros, portasque reſpiciunt, non portas Strateburgi. Dicit enim, *infra ambitum veteris muri*, qui veterem nempe Argentoratum cinxit, in cujus ruinis Adelbertus Cœnobium ſuum ſtruxit, ut ipſe profitetur. In ruinis his quoque ſupererant portæ, quas novi Parthenonis uſibus adaptavit, reſtauravitque Adelbertus.

§. CXXV.

Termini.

Non vana KOENIGSHOVII (*d*) traditio eſt, Monaſterium eo in loco conditum, ubi olim fuerat Comitis Romani ſedes, caſtellum, quod muros ſuos & portas olim peculiares habuerat. Has ex ruinis nunc Adelbertus reſtituit; novosque addidit muros & antemurale; quæ omnia extra novi Strateburgi mœnia fuerant, quia ſuburbia ejus muros Monaſterii tetigerunt, uti verba Diplomatis indicant. Chilpericus ergo non portas Strateburgi, novæ urbis, ſed Monaſterii intelligit; quod Adelbertus in veteris Argentoratenſis caſtelli ruderibus excitans, portarum reliquias in Monaſterii uſus convertit. Unde conſequitur, has portas, hosque muros cum Strateburgi mœnibus nihil habuiſſe commune. Portæ tamen Childericiani Diplomatis & GUILLIMANNUM (*e*) & OBRECHTUM, (*f*) cum aliis multis, in errorem duxerunt. Uterque enim portas has ad Strateburgum retulit; prior ad Strateburgum, quod Adelbertum una cum Monaſterio

(*s*) Apud SCHILTERUM *Obſervat.* XI. *ad Kœnigshov.*

(*t*) *Chron. Alſat.* Lib. VIII. Cap. II.

(*u*) *Topograph. Alſat.* pag. 51. ubi non in omnibus Kœnigshovii tradita fideliter exhibentur.

(*x*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. IX.

(*y*) Loco alleg.

(*z*) *Chron. Argent.* Cap. V. §. XX.

(*a*) OBRECHTUS in *Prodromo Rer. Alſat.* Cap. IX. pag. 196. Diploma hoc Childerico III. adſcribit, eumque ſecutus eſt SCHILTERUS in *Obſervat.* VIII. ad *Kœnigshovii Chron.* pag. 527. Obrechtus hinc confutat GUILLIMANNUM, qui in *Epiſcopis Argent.* Cap. IV. pag. 23. id Childerico II. tribuit, quem Childericum primum vocat, Clodovæi I. patrem, ethnicæ religionis omittens. Childericus III. non potuit Adelberti Ducis fundationem firmare, quippe qui nonniſi An. DCCXLII. regnare cœpit, quum Adelbertus Dux An. DCCXXIII. Chartis filiorum Honaugienſibus jam inter mortuos cenſeatur. Errorem ſuum agnoviſſe Obrechtum ſcribit HUMBERTUS BELHOMME in *Hiſtoria Mediani Monaſterii* Part. I. pag. 15. Nos cum CAROLO COINTIO *Annal. Eccleſ.* Tom. IV. ad An. DCCXII. pro Childerico Chilpericum conſtituimus.

(*b*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. IX. pag. 200.

(*c*) Charta integra apud SCHILTERUM *Obſervat.* VIII. ad *Kœnigshov.* pag. 534.

(*d*) *Chron. Alſat.* Cap. IV. §. XXI. pag. 238.

(*e*) *Epiſc. Argent.* Cap. IV.

(*f*) *Prodrom.* Cap. IX. pag. 201.

GEOGRAPH.

ſterio primum condere tum cœpiſſe crediderat; poſterior ad Strateburgum, diu ante extructum. Guillimannum, Strateburgi origines ad Stephaniani Monaſterii extructi tempora deprimentem, ſolidius confutaſſet Obrechtus, ſi cœnobii muros extra civitatis muros conſtituiſſet. Ita Baſilica S. Martini extra muros quoque fuit Mettenſes; S. Vincentii & alia plura Monaſteria extra muros Lutetiæ; S. Martini Mnnaſterium extra muros urbis Turonicæ; Monaſt. S. Columbæ extra muros Senonienſes. Res ſuas ſeparatas profecto, mœniaque diſtincta habuit Strateburgum, quod ultra LXXX. annos urbs Regia jam fuerat, Palatio ſuburbano inſtructa; in quo Childebertus cum omni Comitatu Regio commoratus eſt, ante quam de Stephaniano Parthenone Adelbertus cogitaſſet; uti ex Turonenſi Antiſtite paulo ante docuimus. Colligimus hinc, primæ urbis Strateburgi mœnia, ſatis jam arcta, arctius contrahi, ſi Parthenonem ab illis excludas. Ita enim ambitus ejus à foro equino per templum Dominicanorum ad xyſtum mercatorum, (*Arcades*) atque per ſnrum piſcatorum recta perrexit ad Bruſcam, ubi majus macellum eſt, indeque nou prima urbis veteris foſſa, uti Kœnigshovio cæterisque viſum, ſed ipſo vici vitulini aditu terminabatur.

§. CXXVI.

Prima omnium ergo Strateburgi prolatatio mœniorum ea fuit, quæ Stephanianum Monaſterium urbi incluſit; quam Annales Argentoratenſium licet ignorent, eam tamen ante An. DCCCXLV. contigiſſe neceſſe eſt; quod Lotharius Imp. hoc anno in ſuo Diplomate dicit: *Abbatiſſa S. Stephani Baſilla (g) in ambitu infra (h) muros Argentoraco.* Factum illud fine ſec. VIII. videtur, quod in Traditione quadam Fuldenſi apud SCHANNATUM ad An. DCCCI. novæ civitatis Argentoratenſis mentionem reperimus, his verbis: "Donatum eſſe volo infra nova civitate Argentoratinſe areale I. cum caſa, quæ ſuper ipſam arialem ſtabilita eſt; ab una latere terra S. Nazarii. ab alio latere terra S. Mauritii, & ab uno fronte terra S. Mariæ, ab alio fronte terra S. Stephani." Hæ omnes terræ intra urbis mœnia tum erant, quod in ſpatio illo, mœnibus nuper cincto, quodque novæ civitatis hinc nomen nbtinuit, rara adhuc ædificia eſſe debuerant. (Ampliationes.)

Reliquas urbis ampliationes Kœnigshovius indicat: in eo tamen quoque, uti jam dixi, deceptus, quod Argentoratum ſemper ſubſtitiſſe, eandemque cum Strateburgo, perpetua temporum ſerie, urbem extitiſſe arbitratur; quæ ſubſequentibus demum ſeculis creverit. Veriora profecto traditurus erat, ſi dixiſſet, Argentoratum ſub Romanis magnam urbem fuiſſe; Imperio eorum ruente, excifam diu in ruinis jacuiſſe; donec prope ruinas ejus Strateburgum, oppidum novum, ſed exiguum, conderetur ſub Francis; ſub Imperio Germanico deinceps, per temporum intervalla, magnis incrementis augendum. Non infirmo itaque fundamento nititur FRANCISCUS IRENICUS, (*i*) quum ſcribit: "Dum Argentinenſium literas, antiquitate etiam modeſta præditas, perlegimus, videmus eam urbem vix tantum ſpatii in receſſu habuiſſe; Ottonum temporibus, quantum oppidum ignobile. Eadem ratio de Moguntia, Wurmatia, Spira, Nurenberga, vulgatur, quæ tantum Henricorum temporibus incrementa ſumſerunt."

§. CXXVII.

Sed & id porro obſerva, Meroveadum & Carolidum tempeſtate urbes in ipſa quoque Gallia admodum raras fuiſſe; in Germania enim Trans-Rhenana nullæ fuerunt. Vix ſemel legere eſt, "Chilpericum Regem miſiſſe ad Duces & Comites civitatum, ut muros componerent urbinm, resque ſuas cum uxoribus & liberis inter murorum munimenta concluderent." Sed mandatum caruit effectu; nec quis paulo nobilior temere intra mœnia receſſit. Nihil tum fuit, quod urbium incrementa promoveret; nnn immunitas incolarum, non commercii frequentia, non inhabitatio hominum illuſtrium, quorum vita profuſior opificum aliorumque miniſtrantium attrahit manum, quæ inſecutis demum temporibus evenerunt. Itaque Cis-Rhenanæ urbes noſtræ pleræque, ſub prima Regum Franciæ ſtirpe, inter rudera ſua manſerunt, aut ſi mœnia ſervarunt, vel etiam nova obtinuerunt, incolis tamen multis nou erant inſtructæ. Sub Carolingis paulo melior fortuna eas aſpexit; quando nobiliores earum acceperunt Epiſcopos, unde ædium ſacrarum templorumque frequentia. Quæ tamen reſurgens felicitas hinc inde Normannorum, & mox Hungarorum, incurſionibus, in Alſatiam uſque factis, rurſus fuit ſuſpenſa. (Urbes in Gallia raræ.)

§. CXXVIII.

(*g*) Corruptoris manus in autographo delevit *Baſilla*, poſuitque nomen, quod GUILLIMANNUS, OBRECHTUS, SCHILTERUS, legunt *Ruadrut*, MABILLON *Ruothada*, omnes male. Verum nomen in veſtigiis ductuum reſiduis rigido examine reperi *Baſilla*, quod nomen & in Ludoviciano Diplomate legitur, nec ab impoſtore corruptum. Vid. SCHILTERI *Obſerv.* ad *Kœnigshov.* pag. 534.

(*h*) *Infra* muros, pro *intra* muros, uti ſupra GREGORIUS TURON. *Childebertus infra terminum urbis, quam Strateburgum* &c. CANGIUS in *Gloſſar.* voce *infra*: unde Italis *fra.*

(*i*) *Exegeſeos Germaniæ* Lib. IX. Cap. XVIII.

§. CXXVIII.

Urbs regia.

Inter prærogativas Strateburgi, à primis ejus ſub Francica Periodo originibus, fuit, quod Regia, imo & Palatina urbs eſſet. Omnes illa ætate civitates Regiæ fuerunt, non omnes Palatinæ. Urbes Ducales tum erant ignotæ, quod Duces Comitesque nonniſi Magiſtratus munia exercuerant. Epiſcopatuum & Abbatiarum bona ex Pagis, vicis, villis, prædiisque conſtabant; unde nec ſub Periodo Francica urbium Epiſcopalium, ſenſu politico, uſus invaluit. (*k*) Strateburgum caput Ducatus Alſatiæ (*l*) fuit; à Duce Comiteque recta, qui non ſuo, ſed Regis nomine jura dicebant; hæcque adeo jurisdictio haud impedivit, quo minus urbs *Regia* ſub Merovingis, urbs *Imperialis* ſub Carolingis, diceretur & eſſet. Illi enim ævo & ignota fuit urbium in mediatas & immediatas diſtinctio. Quodſi villæ, ubi Palatia erant, appellatæ ſunt *Regiæ*, civitas Palatium adſtructum habens, Regiæ quoque urbis nomen promerita eſt, quod & *Palatinæ* appellationem mereretur.

In alia tamen omnia GUILLIMANNUS (*m*) iterum diſcedit, atque Strateburgum ex civitatum Regiarum numero non tantum expellit, ſed à prima ejus origine *Ducalem*, inde *Abbatialem*, ultimoque loco *Epiſcopalem*, conſtituit: viciſſitudinis rationes allegans, quod Adelbertus Dux, condito S. Stephani Monaſterio, loci conſuetudine opportunitateve inductus, priſcam quoque Argentorati faciem, muris portisque, quas enarravimus, erectis, aliquo modo reſtituere conatus ſit, urbemque reſtitutam Antiſtitæ Stephanianæ ſubjecerit. Quum autem An. MV. Wernherus Epiſcopus ab Henrico II. Abbatiam S. Stephani, ad reſtituenda ædificia ſacra, quæ nupero bello civili ſuerant igne conſumpta, obtinuiſſet, jus quoque in Strateburgum cum Abbatia ad Epiſcopum perveniſſe, GUILLIMANNUS exiſtimat. Sed ante Guillimannum jam ſtatuit BEATUS RHENANUS, (*n*) Strateburgum oppidulum cœnobiale fuiſſe, cujus pars potior extiterit ipſum Cœnobium. Proximis inde vicis paulatim contractis, atque Palatio Regio & Parthenoni conjunctis, urbem denique magnam exortam. Verum enimvero totum hoc Beati Rhenani & Franc. Guillimanni ſyſtema corruit, falſo quod fundamento innititur. Stephanianus Partheno, nonniſi fine ſeculi VII. (*o*) ab Adelberto Duce conditus, qui cauſa potuit eſſe condendi Strateburgi, quod GREGORIUS TURONICUS, An. DXCV. mortuus, jam urbem appellavit; quodque urbem jam vidit Childebertus II. Rex, quum in Palatio ſuo Regio ad Strateburgum An. DLXXXIII. eodem Gregorio teſte, paulo poſt moriente, ſederet. Qua porro ratione Strateburgus cœnobialis aut Epiſcopalis urbs eſſe potuit, quæ à DITMARO, Meſeburgenſi Epiſcopo, *Alſatiæ Ducatus Caput*, uti modo oſtenſum, appellatur? Quo documento denique & donatio urbis, Monaſterio facta, & ejusdem urbis cum Parthenone ad Epiſcopatum translatio, unquam fuit probata? Lotharianum & Ludovicianum Diplomata, Stephanianis data, donationem hanc ſilentio premunt: translationem dominii urbis ad Epiſcopatum ipſe ſilet Wernherus. Num autem veriſimile eſt, eum, qui vicos & villas, Eccleſiæ ſuæ conceſſos, in Charta (*p*) enarraverat, ſilentio præteriturum urbem, cujus Epiſcopus erat, ſi dominium ejus obtinuiſſet à Cæſare? Quodſi quis, Stephaniani Cœnobii cauſam deſerturus, aliique fundamento inſiſtens, Ottonis I. beneficio Epiſcopos in urbes Cathedrales ſuam jurisdictionem acquiſiviſſe urgeret, ille quoque intelligat, Ottonem nonnullis quidem, ſed non omnibus, jus illud conceſſiſſe Epiſcopis. Inter civitates, Epiſcopis ſuis nunquam ſubjectas, Ratisbonam, Auguſtam Vindelicorum, Lubecam, Suetinum, Ratzeburgum, pluribus aliis omiſſis, allegat CONRINGIUS. (*q*)

§. CXXIX.

Palatium Regium.

GUILLIMANNO autem in hoc argumento tot nævos excidere potuiſſe, eo magis miramur, quod ipſe eodem in Libro & Capite (*r*) aſſerat, Carolinorum ætate *Palatii Regii* nomine audiiſſe Stratburgum. Præter teſtimonia, quæ adducit Guillimannus, teſtem quoque rei produco ipſum Adelbertum, qui Literas pro Honaugienſi Cœnobio, quod

(*k*) Niſi binc inde aliquod oppidulum, vico quam oppido propius, uti Rubeacum, quod in Emunitate Epiſcopatus Stratburgenſis ſitum, ab Eddone Epiſcopo *oppidum Rubiacum* dicitur in Teſtamento, quod An. DCCLXIII. condidit, quodque dedit GUILLIMANNUS *de Epiſc. Argent.* Duces & Comites non ut tales, ſed ut Dynaſtæ, burgos, caſtella aut oppidula quoque nonnulla, habere potuerant, quum ſecuritatis cauſa vicum muro circumdarent.

(*l*) Ita ſub Hermanno Duce appellatur à DITMARO Lib. V.

(*m*) *Epiſcop. Argent.* Cap. IV. & VII.

(*n*) *Rer. Germ.* Lib. II. pag. 171.

(*o*) Childericus II. qui Cœnobii origines firmavit, circa An. DCLXXIV. periit.

(*p*) Anni MV. apud SCHILTER. loco cit.

(*q*) De *Urbibus Germanicis* num. 115. ubi Baſiliam quoque non. epiſcopalibus male annumerat. Epiſcopalem enim aliquandiu fuiſſe, in *Chron. Baſil.* fatetur URSTISIUS.

(*r*) GUILLIMANN. *de Epiſc. Argent.* Cap. IV.

quod & ipſe, ſed pro Monachis, inſtituit, dediſſe ſe ſcribit: (*s*) *In curte regia Villæ, quæ eſt in ſuburbano Civitatis novo, quam Adelbertus Dux ex novo opere conſtruxit.* Annunciat nobis hæc Charta Adelbertum, curtis regiæ, in ſuburbana civitatis Strateburgi villa, conditorem, & quidem ex opere novo. Condidit ergo curtem regiam, hoc eſt, Palatium Regium, non Ducale, Adelbertus; qui poteſtate Ducis Alſatiam, nomine Regis, quum rexerit, regiorum quoque ædificiorum curam geſſit. Scilicet Childeberti II. temporibus Regia curtis fuit prope urbem, (*t*) quæ ſeculo VII. finiente reſtaurata ab Alſatiæ Duce. Villæ hujus nomen Theotiſcum fuit *Kœnigshoven*, in occiduo ſuburbano Strateburgi; qua de re paulo poſt in Palatiis Regiis diſſeremus.

Inferimus hinc, Adelbertum Ducem ſuburbana Strateburgi quidem egregie reſtauraſſe, ipſam tamen urbem ei nihil prorſus debere, quæ duobus fere ſeculis jam antea Regia urbs extitit. Solum ille Parthenonem Stephanianum in fundo & ex peculio ſuo, accepta Childerici II. Regis Confirmatione, conſtruxit; curtis Regia autem ex Regio fiſco, in villa fiſcali, pro Rege Childerico & ſucceſſoribus, ab eo fuit exſtructa. Unde duo nova Strateburgi ſuburbana ædificia, ſacrum alterum, alterum profanum, prius ad ortum, poſterius ad occaſum, eodem fere tempore, prodierunt in lucem; illud pro Sanctimonialibus, ex fiſco Ducis, hoc pro Regia aula, ex Regio fiſco, conſtructum; utrumque ornamentum urbis externum, neutrum pars integrans ejus; neutrum Adelbertini in urbem dominii documentum aut teſtis. Omni ergo fundamento deſtituta ſunt, quæ Rhenanus, Guillimannus, & poſt hos Schadæus (*u*) de Cœnobiali, atque exinde prognato Epiſcopali, in Strateburgum tradiderunt dominio. Confoderunt ea plures ante me; Conringius (*x*) obiter; fuſius autem & diligentius Valentinus Heiderus, Syndicus Lindavienſis, in Libro erudito de *Advocatiis Imperialibus*, Germanice ſcripto; (*y*) atque poſt eum Ulricus Obrechtus. (*z*)

§. CXXX.

Origines Strateburgi exiguæ.

Hoc modo Strateburgum, quod, ſitus ratione, umbilicum Alſatiæ, ob dignitatem ſuam, oculum Alſatiæ appelles, inter præcipuas Francici totius Imperii, ſpeciatim Franco-Auſtraſiani Regni, regias liberaſque urbes, à primis originibus ſuis, numerata, caput fuit Ducatus Alſatici, circuitus ejus licet mediocris, imo exiguus fuerit. Neque vero tenuibus his originibus ſuis erubeſcere debet Strateburgenſium civitas, quum penſitaverit, ipſam Lutetiam, quam Clodoveus An. DVIII. ex primario Pariſiorum gentis oppido Cathedram Regni conſtituit, (*a*) fluminis Sequanæ inſulæ, eadem noſtra ſob Francica Periodo, fuiſſe incluſam; quos ipſos quoque limites jam Cæſar Dictator, Julianus Cæſar, & Ammianus Marcellinus, ei dederant. Parva autem hæc Inſula nonniſi XL. circiter jugera continuit; ſi menſoribus Maſſonoque credendum. In ſuburbanis hinc inde Baſilicæ exſtructæ fuerunt, ut appendices urbis; at mœnia nonniſi à Philippi Auguſti temporibus latius extendi cœperunt. (*b*)

§. CXXXI.

Politia Strateburgi.

Sed jam de politia Strateburgi illius ævi verbum ſubjungo. Omnis urbs, omnis pagus & vicus, à Comitibus aut Legatis Regiis tum jura accepit, ut infra videbimus. Libera optimatum populive poteſtas in Francicis civitatibus ætate illa non habuit locum. Inter urbium adminiſtrationem & agri, nullum illo ævo in jure dicendo diſcrimen, ut ex Monumentis apparet. Strateburgum ergo à Comite Regio rectum fuiſſe, ex aliarum Franciæ civitatum formula colligimus. In *Capitulis* enim Caroli M. (*c*) Comitum Veſontii, Moguntiæ, Trevirorum, Coloniæ aliorumque, mentio occurrit. Itaque Argentoratus ſub Romana Francicaque Periodis ſuum quoque Comitem habuit; qui ſub Romanis militaria, ſub Francis civilia præſertim tractavit, imo merum mixtumque imperium, quod vocant, exercuit; Miſſis tamen Dominicis ſubordinatus,

Rr rr qui

(*s*) Coccius in *Dagoberto* Cap. XIV. pag. 132. cujus negligentiam publice heic accuſamus, quod Chartam tam memorabilem, non integram dederit.

(*t*) Turonicus enim Lib. IX. Cap. XXXVI. ait: "Childebertus Rex morabatur cum conjuge & „ matre ſua infra terminum urbis, quam Stratabur„ gum vocant.

(*u*) *Deſcriptio ſummi Argentor. Templi* pag. 8.

(*x*) *Diſſert. de Urbibus Germaniæ* num. 115.

(*y*) Tit. *Von den Reichs-Vogteyen*, Prælim. IV. pag. 39. & Cap. V. pag. 216.

(*z*) *Prodrom. Rer. Alſat.* Cap. IX. pag. 190.

(*a*) Gregor. Turon. Lib. I. Lutetia An. CCCCLI. à Meroveo erepta Aetio, ſive Romanis, quorum Dux erat in Gallia.

(*b*) Lutetiæ incrementorum gradus diverſos egregie tabulis, æri inciſis, expreſſit La Mare, in excellenti opere, cui Tit. *Traité de la Police*, Tom. I. Adde Du Chesne *Antiquitez des Villes de France*. Lib. I.

(*c*) Lib. II. Cap. XXV.

qui nomine Regis quotannis obibant Provincias, ipsa Comitum Acta examinaturi. Sed & à Comite ad Comitem Palatinum provocatio fuit. (*d*) Imperator ergo Lotharius, quum in Diplomate, An. DCCCXLV. Stephanianis Sanctimonialibus dato, præcipit, " ut nullus publicus Judex, vel quilibet ex judiciaria potestate . . . audeat aliquas " eorum Ecclesias, possessiones, vel quaslibet res invadere &c. „ *Judex publicus* intelligitur Comes; per *Judiciariam potestatem* Vicarius, & per Centenarios, qui vice Comitis, uti Comes vice Regis, populis jura dixerunt. Strenuus Spirensis civitatis jurium defensor LEHMANNUS, (*e*) quamvis & ipse nulla regii Comitis vestigia hoc ævo Spiratiæ repererit, urbem tamen, uti ab Episcopo in Spiritualibus, ita à Comite Regio in temporalibus, ad Henrici V. ævum usque, rectam fuisse arbitratur. In Regiis urbibus, ubi & Palatium Regium fuit, Comes in Palatio sedit; quod sexto seculo intra Strateburgum, seculo VIII. autem in Regia suburbana extitit villa. Comitis regii vel imperialis, in Palatio suburbano villæ Kœnigshoven, quæ ab Aula Regia nomen accepit, sedentis, memoriam in Altorfiensis Cœnobii Necrologio reperi, quam infra daturus sum.

§. CXXXII.

Seculo X. liberalitate Ottonum evenit, ut pleraque ex regiis juribus in Episcoporum potestatem transirent: unde Comites Regis paulatim abrogati in urbibus, & in eorum locum in aliquibus successerunt Comites Episcopales; in quarum urbium numero fuere Mettis, Tullum, Virodunum, Wormatia, Colonia, Geneva &c. (*f*) quæ Comitem singulæ, ab Episcopo constitutum, habuerant; qualem Strateburgi non equidem reperio: nisi Burggravium (*g*) Episcopi huc referas; præter quem in urbe habuit Episcopus scultetum, sive causidicum, teloniarium & monetæ magistrum. His officialibus Episcopi Imperator adhuc Strateburgi addidit Advocatum: (*Vogt*) qui jus gladii Cæsaris nomine exercuit, atque adeo ab eo suum munus accepit. (*h*) Multa his nostris conformia habuit Spiratia civitas, de qua consulatur Lehmannus atque Simonis. Hæc uberius in Periodo Germanica.

§. CXXXIII.

Strateburgi laudes.

Strateburgi laudes seculo IX. ineunte paucis decantavit PAULLINUS, Aquilejensis Patriarcha, & ipse Austrasius, in Oda vel Hymno funebri Viri, amantissimi sui, Herici, Forojuliensium Ducis, (*i*) ex Strateburgo oriundi; qui circa An. DCCCII. in Liburnia, juxta Tarsaticam maritimam civitatem, insidiis oppidanorum interceptus est, (*k*) consecravit memoriæ, ubi inter alia hæc legimus: (*l*)

Urbs dives Argentea,
Lugere multo &c.
Barbara lingua
Stratiburgus diceris:
Olim quod nomen
Amisisti celebre.

Sed

(*d*) HINCMARUS de *Ordine & Officio Palatii*, Cap. XXI.

(*e*) *Chron. Spir.* Lib. IV. Cap. VI. pag. 253.

(*f*) Comites Gebennenses rarius, at Gebennesii frequentius, occurrunt. *Comtes du Genevois.* Vid. *Instrumentum Transact. inter Episcopum & Comitem Genev.* An. MCXXIV. in *Hist. Genev.* Tom. II. num. 5.

(*g*) Burggravium Strateburgi sub Periodo Germanica fuisse, varia Documenta probant, præsertim Leges municipales, quas infra allego. Archiepiscopus Coloniensis in urbe hac Comitem quoque habuit, sub nomine *Burggravii*. Comitatus hic Coloniensis feudum erat Archiepiscopi, cujus dominium utile cum directo conjunxit Archiepiscopus An. MCCLXXIX. postquam à Joanne de Arberg illud redemisset. Verba Instrumenti hæc sunt: *Nobilis Vir Joannes de Arberg quondam Burggravius Colon. Vasallus & fidelis noster, Comitatum Coloniensem, qui dicitur Burggraffschafft, à nobis & Ecclesia Coloniensi per successionem paternam teneret in feudo.* Vid. Coloniense Scriptum rarissimum: *Securis ad radicem posita*, inter *Docum.* num. 21.

(*h*) Hæc omnia in Legibus municipalibus Strateburgensibus sec. XIII. continentur, quas edidit SCHILTERUS ad *Kœnigshov.* pag. 715. sqq.

(*i*) Amicitiam Herici Ducis atque Paulini Patriarchæ testatur quoque ALCUINUS in Epistola XCIV. Paulinus ipse fuit Austrasius origine, sed patria ignoratur. Ex nostris forte oris, vel certe vicinia, fuerat ortus.

(*k*) De Erico infra adhuc, ubi de Dynastis agimus, dicendi erit occasio. Erico huic dedicavit Paulinus librum *de Salutaribus documentis*, qui Augustino fuerat tributus.

(*l*) Carmen hoc primus ex Codice Lemovicensi D. Martialis edidit Clariss. Abbas LEBEUF *Dissert.* Gallice scriptarum. Tom. I. Paulini mortem in An. DCCCII. quoque referunt *Annales Fuldenses*, verius tamen ad An. DCCCIV. ponenda videtur. Rationem allegant *Historiæ Literariæ Franciæ* Auctores Tom. IV. pag 286.

GEOGRAPH.

Sed & Strateburgum hoc ævo illuſtravit Ludovici & Caroli Calvi, utriusque Franciæ Regni Regum, Conventus; quo duo hi fratres perpetuum, contra Lotharium Imperatorem, fratrem natu majorem, fœdus inter ſe magno Procerum populique concurſu in urbe hac anno DCCCXLII. inieverunt, ſolenni juramento firmatum; quod ex NITHARDO (*m*) infra ſumus expoſituri.

§. CXXXIV.

Ludi Equeſtres.

Conventus iſte dedit occaſionem Equeſtribus Ludis, ad Strateburgum tum habitis, qui haſtiludiorum, quorum medio ævo in Gallia Germaniaque tanta celebritas, ſpeciem exhibuerunt, quæ inſequenti ætate ſeverioribus ſtatutis adſtringebantur & legibus. In omni ſane Francica Germanicaque hiſtoria Ludis his Strateburgenſibus antiquius non occurrit exemplum. Verba NITHARDI (*n*) hæc ſunt: "Ludos etiam hoc ordine „ ſæpe cauſa exercitii frequentabant. Conveniebant autem quocumque congruum „ ſpectaculo videbatur, & ſubſiſtente hinc omni multitudine, primum pari numero „ Saxonorum, Waſconorum, Auſtraſiorum, Brittannorum, ex utraque parte, veluti „ invicem adverſari ſibi vellent, alter in alterum veloci curſu ruebat. Hinc pars „ terga verſa protecti umbonibus, ad ſocios inſectantes evadere ſe velle ſimulabant. At „ verſa vice iterum illos, quos fugiebant, perſequi ſtudebant; donec noviſſime utrique „ Reges cum omni juventute, ingenti clamore, equis emiſſis haſtilia criſpantes exiliunt, „ & nunc his, nunc illis terga dantibus inſiſtunt. Eratque res digna pro tanta nobilitate, nec non & moderatione, ſpectaculo. Non enim quiſpiam in tanta multitudine ac diverſitate generis, uti ſæpe inter pauciſſimos & notos contingere ſolet, „ alicui aut læſionis aut vituperii quippiam inferre audebat. „ Ludos Equeſtres, haſtiludia, vel Torneamenta illa barbare dicta, in Nithardianis verbis qui non videt, in clara eum luce cæcutire dixeris.

Peccant ergo metachroniſmo Scriptores, qui conflictus hos, plus quam ludicros, ad ſec. X. usque vel XI. deprimunt, quæ recepta tamen olim ſententia fuit. Germani eos apud ſe natos qui credunt, eosdem ad Henricum Aucupem, hoc eſt, ad ſec. X. vulgata olim opinione, nunc profligata, retulerunt. (*o*) Galli Gaufridum ſuum de Pruliaco iſtorum exercitamentorum diu agnoverunt auctorem, *Chronici Turonenſis*, (*p*) & alterius *Chronici* MARTINI TURONENSIS, (*q*) freti auctoritate. Verum antiquitas horum Ludorum ex ſeculo IX. jam à Strateburgo noſtro repetenda eſt. Nec Ludos illos tamen primum tum inventos fuiſſe ſcribit Nithardus; unde ſtatuendum, illorum mentionem in Nithardiana Strateburgenſis conventus Hiſtoria quidem primum occurrere, eos autem jam antea in uſu eſſe potuiſſe.

§. CXXXV.

Ager Strateburgenſis.

Poſtremo denique loco annotamus, Strateburgo non contigiſſe, quod Baſiliæ, Briſaco, Spiræ, Wormatiæ, Metti, evenit. Hæ ſcilicet urbes nomina ſua adjacentibus agris, Baſalgouuæ, Briſgoviæ, Spirigoviæ, Wormatzgoviæ, Metingoviæ, communicarunt; Strateburgum autem in Pagum circumjacentem nomen ſuum non derivavit. Cauſa forte fuerat, quod urbs ipſa in Kilicheimenſi Comitatu imo & in majore Nordgoviæ atque in maximo Alſatienſi Pagis, diverſo reſpectu ſita cenſebatur. Sed nec Moguntiacum, nec Colonia, nec Treviri, nec plura alia oppida, cognomines Pagos habuerunt. Moingoviæ Pagus enim à Mœno, non à Moguntiaco, nomen accepit. Moguntiacum autem Wormatienſis olim Pagi pars fuerat. (*r*) Strateburgum eo fere in loco quum conditum, ubi vetus ſita olim fuerat Argentoratus, utramque urbem Juniores, uti vidimus, plerumque confundunt. In numero hoc ponas KNIPSCHILDIUM; qui de civitate hac inquit: (*s*) "Urbs eſt antiquiſſima, & ſi anti- „ quitas nobilitatem commendat, citra omnem controverſiæ aleam, hæc nobiliſſima eſt.

(*m*) Lib. III. Cap. V.

(*n*) Loco cit. Cap. VI. Apud BOUQUET. *Scriptor. Franc.* Tom. VII.

(*o*) GEORGIUS RUXNERUS in Libro Germ. de *Torneamentis* primum Ludum Magdeburgi habitum dicit An. DCCCCXXXVIII. ſub Henrico Aucupe, qui biennio ante jam mortuus fuerat. Nec Henrico Ludorum horum originem apud Germanos abjudicat FRANC. MODIUS in *Pandectis Triumphal.* Tom. II. pag. 1. at Ruxnerianam Epocham corrigit, pro DCCCCXXXVIII. ponens An. DCCCCXXXV. WITICHINDUS Lib. I. pag. 641. ait: *Henricus in exercitiis ludi tanta eminentia ſuperabat omnes, ut terrorem cæteris oſtentaret.* Ludorum exercitia ergo jam ante eum erant in uſu.

(*p*) Ubi An. MLXVI. *Gaufridus de Pruliaco, qui Torneamenta invenit, apud Andegavum occiditur.*

(*q*) Ibi legitur: "Anno Henrici Imp. VII. & „ Philippi Regis VI. fuit proditio apud Andegavum. „ Gaufridus de Pruliaco & alii Barones occiſi ſunt. „ Hic Gaufridus de Pruliaco Torneamenta invenit. „ CANGIUS in *Diſſert.* VI. ad *Joinvillam* pag. 166.

(*r*) Præter alia teſtis eſt Charta Fuldenſis anni DCCCXI. ubi dicitur: *mancipia V. in Pago Wormacinſe, civitate Mogontia.* SCHANNAT *Traditiones Fuld.* num. 222.

(*s*) De *Civitat. Imperialibus* Lib. III. Cap. LI.

HOHENBURG CASTRUM.

§. CXXXVI.

Hohenburg. NOmen hoc nobis ſervarunt Rerum Etichonis Ducis atque Odilianæ Vitæ Scriptores. Fragmentum Hiſtoricum Anonymi, ALBERTO AROENTIN. præfixum, ait: " Athicum „ ſeu Adalricum habuiſſe ſedem in villa regia Ehenheim, & in caſtro, quod Hohen- „ burg nominatur. „ Caſtrum ſive arx hæc, in ſummo montis, qui ab Athici filia dein Odilianum nomen accepit, poſita, æſtivo tempore ab Athico habitabatur. Caſtrum nec Regium, nec Ducale, ſed in patrimonio Athici fuit, alias in gratiam Odiliæ, filiæ ſuæ, in Monaſterium non potuiſſet converti. FRANCISCUS IRENICUS quidem, cujus tres Libri de *Monte Odiliano* perierunt, in *Exegeſi Germaniæ* (*t*) ſcribit, Hohenburgum arcem fuiſſe Regum Francorum, antequam in Monaſterium converſum fuerit; ſed hoc nullo ex rerum Hohenburgenſium Scriptore liquet. Monaſterii Hohenburgenſis nomen dein ſemper manſit in uſu, quod magna Chartarum, Cœnobio huic datarum, ſeries ubertim demonſtrat.

Z A B E R N A.

§. CXXXVII.

Zaberna. ALemanni & Franci Latinum nomen *Tabernæ* in *Zabernam* mutarunt. Francico ævo primus locum hunc nominat NITHARDUS, (*u*) his verbis: " Karolus, quod „ Otgarius, Moguntiæ ſedis Epiſcopus, una cum cæteris Lodhuwico fratri ſuo „ tranſitum ad ſe prohibuiſſet, iter per Tullenſem urbem accelerans, Eliſazam ad „ Zabarnam introiit. „ Oppidum, caſtrum, an vicus, Zabarna extiterit, non addit Nithardus. FRODOARDUS, qui ſec. X. ſcripſit, locum vocat *Zabrenam*, nomine, quod hodierno vulgari Teutonico ſimile, Latina modo terminatione augetur. Hic Zabrenam diſtincte *Caſtrum* appellat. (*x*) "Petitur, (inquit) à Wigerico, Metenſium „ Epiſcopo, receptum ire quoddam caſtrum, in Pagum Eliſatium, nomine Zabre- „ nam; ubi toto pene demoratus autumno: Caſtellanis, quia Trans-Rhenenſes erant, „ auxilium ab Henrico, (puta Aucupe) fruſtra expectantibus. „ Additur paulo poſt, (*y*) caſtrum à Wigerico fuiſſe everſum. Zabrena ergo fuit locus, illorum temporum more munitus, adeoque circumdatus muro & ſimilis oppido. Oppida, quæ Epiſcopi ſedes non erant, *caſtra* appellari ſolita exiſtimat CANGIUS; (*z*) ſed *Notitia Galliarum* Honoriani ævi repugnat, quæ *Argentorate Caſtrum* vocat.

HADRIANUS VALESIUS (*a*) oppida, quæ non erant capita provinciarum, caſtri nomine inſignita, arbitratur. In eo conveniunt omnes, caſtrum fuiſſe munitionem, cujus exſtruendi finis primarius, hoſtes à tranſitu faucium, fluminis &c. arcere. Præcipuus ergo caſtri uſus militaris, oppidi civicus fuit; cujus incolæ, prius in vico degentes, ſecuritatis ſuæ cauſa vicum muro cinxerunt; unde natum eſt oppidum; caſtrum tamen & oppidum medio ævo non ſemel promiſcue ſumebantur. ALBERICUS, Trium Fontium Monachus, de Briſaga loquens, (*b*) primo *oppidum Alſatiæ*, paulo poſt *caſtellum Briſag*; DITMARUS MERSEBURG. (*c*) vero, ſeculo XI. qui ſcripſit, *civitatem* munitiſſimam *Brizach*, appellant. Ita in Alſatica quoque Hiſtoria reperimus, Saloiſſam noſtram à Scriptoribus medii ævi *caſtrum* nuncupari, quod ODILO, ſeculi X. Scriptor, *oppidum Salſenſe* vocat. Unde civitas, caſtrum, caſtellum, oppidum, mixtas ſubinde voces fuiſſe colligimus. Militarem Zabernæ noſtræ originem ſub Romanis oſtendi: idem uſus ejus ſub Francis; ut Vogeſi nempe fauces aperiret & clauderet. Hinc Wigericus, Metenſis Epiſcopus, pro Rodulfo, novo Rege Franciæ, pugnans, locum ab Henrici Aucupis, Germaniæ Regis, militibus occupatum, una cum Rodulfo primum oppugnavit, paulo poſt ſolus expugnavit, (*d*) evertit. Contigerunt hæc quidem poſt finem Periodi Franciciæ, omnia tamen, ut credamus, perſuadent, Zabernam ſub hac quoque Periodo extitiſſe jam caſtrum. Zaberna noſtra agro circumjacenti nomen ſuum non communicavit. In Suevia autem Zabergovia, à flumine *Zaber* nuncupata, occurrit. (*e*)

CAPUT

(*t*) Lib. VII. Cap. XXI.
(*u*) *Hiſtor.* Lib. III. Cap. IV.
(*x*) FRODOARDUS in *Chron.* ad An. DCCCCXXIII. apud PITHOEUM *Scriptor. Francicor.* pag. 118. & apud CHESNIUM *Scriptor. Francicor.* Tom. II. pag. 593.
(*y*) Loco cit. pag. 119.
(*z*) In voce *Caſtra*.
(*a*) Præfat. ad *Notitiam Galliarum* pag. 18.
(*b*) An. DCCCCXLIV.
(*c*) *Chron.* Lib. V. pag. 369. apud LEIBNITIUM *Scriptor. Brunſvicens.* Tom. I.
(*d*) FRODOARDUS loco cit.
(*e*) MERIANUS in *Topographia Sueviæ* locis diverſis.

CAPUT IX.

PALATIA REGIA ET VILLÆ FISCALES.

§. CXXXVIII.

Palatiorum descriptio.

NUlla Galliæ, Italiæ, Germaniæque regio est, quæ tot Palatia, tot Villas Regias, Curtesve Fiscales, tam brevi intervallo contineat, ac nostra Alsatia. Fertilitas Alsatiæ, situs ejus opportunus atque amœnitas, frequentiæ Regiarum villarum occasionem dederunt. Palatia vel in urbibus, vel in villis regiis, exstructa fuerunt. Ob urbium raritatem tamen, & quod Francicis moribus Reges in agris habitare mallent, major Palatiorum numerus in villis regiis fuit. Factum hinc, ut ipsæ urbes Palatinæ quandoque villæ Regiæ dicerentur. (*f*) Eam ob rem mansiones has Regum variis nominibus insignitas reperimus: *Curtis* (*g*) *regia*, *Domus dominica*, (*h*) *Fiscus regius*, *Fiscus dominicus*, *Villa Fisci regii*, *Villa publica Fisci*, *Villa fiscalis*, (*i*) *dominicalis*, *dominicata*, *indominicata*, *publica*, *Villa Palatii*; imo & *Placitum*: (*k*) rarius *Comitatus*; (*l*) quod regius procerum comitatus ibi habitabat. *Palatii regii* & *Palatii publici* appellatio usitatior fuit. Contra CANGIUM tamen observo, Palatia regia cum villis regiis non omnino confundi debere; quod villæ regiæ plurimæ erant, ubi nulla Palatia; ut ex dicendis patebit.

Regales hæ sedes & villæ plerumque, vel ad silvas, vel ad flumina, amœnis & opportunis in locis positæ; ut ibi venari, piscari, nare possent Reges, cum Comitibus suis. Francis enim, Germanicæ genti, natatio exercitium patrium fuit.

Palatii ejus generis schema aut faciem ex *Farfensi Chartario* MABILLONIUS (*m*) delineavit. Annotantur in eo Proaulium, Salutatorium, Consistorium, Trichorum, conviviis deputatum, speciatim Zeta hiemalis, Zeta æstivalis, Epicaustorium, Triclinia accubitanea, Thermæ, Gymnasium, Coquina, Columbum, ubi aquæ influunt, Hippodromus. Sed & lectu dignissimum est *Capitulare Carolinum* de Regiis villis; (*n*) ex quo elucet, quam variis instructæ rebus & domibus; quanta earum immunitas, quæ custodia. In illis omnis generis artifices, opifices, venatores, forestarii, cellularii, agricultores, vinitores, pastores, pistores, coci, fiscales servi, quæ familia dominica dicitur, alique ministeriales regii, Regisve domestici agitarunt. Magnifici Palatii Ingelheimensis, in quo Carolus M. natus fuisse perhibetur, descriptionem poeticam dedit ERMOLDUS NIGELLUS, (*o*) ex milite Clericus, quem Ludovicus Pius in exilium misit Argentoratum. Centum columnis innixum, Basilicam ejus aureis ostiis, æneisque postibus ornatam fuisse, tradit. Unde oppidi potius, quam vici, nedum villæ, specimen Palatia ista habuisse apparet.

(*f*) SPELMANN in *Glossar.* pag. 557. CANGIUS in *Glossar.* voce *Villa regia.* LAMBECIUS *Commentar. Biblioth. Vindob.* Lib. II. Cap. V. pag. 86. EGGELINGIUS in *Miscell. Germ. Antiquit.* Exercit. III.

(*g*) *Curtis* proprie significat locum, sepe vel muro cinctum, in quo domus consistit. ECCARDUS *ad Legem Salicam* pag. 26. Quandoque & villam, seu habitationem indicat, ædificiis, colonis, servis, agris aliisque rebus, ad rem agrestem necessariis, instructam. Improprie denique judicium denotat, in quo causæ feudales tractantur. Hoc sensu *Judex Curtis. Feud.* Lib.I. Tit. XVIII. Nostro, qui præ manibus est, sensu, palatium, itemque comitatum ac familiam Regum designat. Ita *Actum in Curte regia Zurich*, in Alemannica Charta Goldasti legitur. *Placitum Curte Regia Franconofurt*, habent ANNALES FULDENSES ad An. DCCCLXXXIX. Conf. LERSNERUS in *Chron. Francof.* Lib. I. Cap. VII. Adde *Privilegia Francofurt.*

(*h*) SCHILTER ad *Kœnigshov.* pag. 607.

(*i*) GREGOR. TURON. Lib. VI. Cap. XXXII. FRODOARDUS *Hist. Rem.* Lib. I. Cap. XX.

(*k*) BALUZIUS in *Not. ad Capitular.*

(*l*) Unde Aula Imperatoris media Latinitate quoque dicta *Comitatus.* EGINHARTUS in *Vita Caroli M.* Cap. XIV. Item in Libro de *Translatione St. Marcellini & Petri.* Carolus M. ipse in *Capitular.* Lib. VI. Cap. CCLVII.

(*m*) *Supplem. Rei Diplom.* Cap. XI. §. VII. pag. 50. Adde WENDELINUM in *Glossario Salico* ad vocem *Mallum.*

(*n*) BALUZIUS *Capitular.* Tom. I. pag. 331. BOUQUETUS *Rer. Francicar. Scriptor.* Tom. VI. pag. 652.

(*o*) De *Rebus Ludovici Pii* apud MENCKENIUM *Scriptor. Rer. German* Tom. I. pag. 939.

§. CXXXIX.

Origo. Scilicet Francorum Reges, in Gallia rerum potiti, oppida & celebriores sibi vicos retinuerunt, atque paullatim domos & Palatia sua in illis exstruxeruot, quæ diversis adirent temporibus; quum moris apud eos esset, regnum juris dicendi causa obire quotannis, suisque se ostendere populis. Itaque non singulis modo provinciis unum alterumve, sed plurima sæpe, Palatia varii generis habuerunt; in quibus pro tempestatis anni ratione, pro loci situsque amœnitate, pro natura negotiorum, plus minusve moræ fecerunt. Unde diversitas inter transitoria, temporariave hospitia, atque inter Palatia satis elucet.

Reditus harum villarum ad familiam omnemque comitatum Regis alendum serviebant. Curtium minorum proventus curti majori illati sunt, ut destinatis sibi reditibus, non civium dispendio, in Palatiis illis Rex viveret. Ita Carolus M. An. DCCXCVII. ordinavit: "Qualiter in quatuor locis hiberna transigeret, ut tribus „ annis exactis, quarto demum anno hic maturum se quisque eorum susciperet locus, „ Theodwadum scilicet Palatium, Cassinogilum, Andiacum & Eurogilum, quæ loca, „ quando quartum rediebatur ad annum, sufficientem Regio servitio exhibebant „ expensam. „ (p) Singula ergo Palatia nonnisi ad tempus inhabitabant Reges & Imperatores, prouti id requirebant negotia, quibus unum aptius & opportunius altero fuit. Postremis Meroveadum Regibus unam modo præparvi reditus villam, ex qua alereutur, reliquisse Domus Majores, tradit EGINHARTUS. (q)

§. CXL.

Usus eorum. In Villis his atque Palatiis dignitas Francici Regni & Regis præsertim eminuit: exterorum in illis Principum excipiebantur Legati: habebantur Synodi & Placita: ibi Principibus, Episcopis, Abbatibus, Præcepta Privilegiaque concessa sunt. Unde solennis Diplomatum stylus: *Datum Compendio villa nostra; Actum (r) Haristalio Palatio; Data publice Parisius regio Palatio.* Natalis & Paschatis festa numeroso Procerum, ecclesiasticorum & secularium, ad Palatium Regis salutandi causa cuncursu, celebrata fuisse, ex innumeris Historicorum testimoniis liquet. Fragmentum Chartæ Childerici III. exhibet DUBLETUS, (s) ubi legitur de Attiniaco villa: "Cum in Dei nomine cum Optima„ tibus vel Pontificibus, Apostolicis, Episcopis, seu & inlustribus Viris, Ducibus & „ Comitibus, Attiniaco villa, in nostro Palatio, ad oniversorum causas audiendas.... „ resideremus. „ Adde Ebersheimensem Chartam Ludovici Pii ad An. DCCCXVII. ubi: *Trbonia seu in Kilikheim, in Concione Imperatoris & Principum.* In Palatiis majoribus frequentius atque diutius, in minoribus rarius, venationis vel alterius rei causa, ad breve modo tempus, commorati sunt. Majora inter Palatia sub Merovingis jam eminuerunt *Compendium*, *Attoniacum*, *Mammace*, & nostrum Alsatiæ *Marilegium*. Vix ullum Francorum Regem reperias, qui non Compendii, vel publica Regni Comitia habuerit, sive Legatos exceperit, seu Diplomata condiderit, aut Synodicis interfuerit Episcoporum Conventibus. Sub Carolingis Aquisgranum quoque Palatium Regium insigne habuit, quod Carolus M. mire instauravit, si non primus exstruxit. NITHARDUS (t) hinc Aquisgranum *Sedem primam Franciæ* appellat. *Secunda Roma* vocatur Alcuino: *Basilica Aquensis Capella* item Eginhardo; unde vulgare nomen *Aix La Chapelle*, ubi extremis vitæ annis usque ad obitum perpetim habitavit Carolus, eodem teste EGINHARTO. (u) Sed & Asnapium Palatium sub Carolo M. fuit insigne. Breviarium rerum, quas in Fisco hoc dominico repererit, Carolus ipse, speciatim in Charta, lectu dignissima, exponit; (x) qua multitudo & varietas mira rerum, ibi existentium, patet. Ad Palatiorum minorum classem refertur *Arelaunus Fiscus*, qui Regia silvæ Arduennæ villa fuit, atque asylum Chlotario, Chilperici filio, Theodoricum, Burgundiæ Regem, declinanti, præbuit. In *Actis S. Lantberti*, Lugdunensis Episcopi, (y) Arelaunus appellatur *jocundum Palatium.* In his denique Palatiis cusi sunt etiam nummi. Alsatica Regum Francorum si spectes Palatia, majoribus accensenda sunt Marilegium, Chilicheim, Kœnigshoven, Scladistat, Columbra. Reliqua computaveris in classe minorum.

In

(p) Auctor *Vitæ Ludovici Pii.*

(q) EGINHARTUS in *Vita Caroli M.* Cap. I.

(r) Carolingi *Datum & Actum* distinguere solent. Illud chronicis notis, hoc indicando loco, assignant. Sub Capetingis usus: *Actum seu Data publice Parisius.* Vid. MABILLONII Præfat. ad *Michael. Germanum de Palatiis.*

(s) *Hist. de S. Denys* pag. 691.

(t) Apud DU CHESNE Tom. II. pag. 376.

(u) *Vita Caroli M.*

(x) LEIBNITZIUS in *Collectaneis Etymologicis* pag. 325.

(y) *Actor. Benedict.* Sec. III. Part. II. pag. 464.

Habitatores.

In Palatia hæc divertebant quoque Missi Dominici, ne mansionibus eorum gravaretur populus. Custodiam Palatiorum, Villarum, Curtiumque Regiarum in Provinciis gerebant Domestici, qui ex inferiore Domesticorum Palatinorum ordine solebant desumi. (a) Inspectio autem commissa Comitibus Pagi, ubi Curtis Regia sita. Hi reditus curabant, eosque vel in Regis Comitatum, vel in Missos Dominicos, vel alios in usus erogabant; *Provisores* hinc dicti. Progressu temporum vox Palatii duplicem sensum accepit, quum non sedem Regis modo, sed & jurisdictionis Prætorianæ mallum atque tribunal, hoc est, Prætorium denotare inciperet; quod *Phalanzam*, *Palentiam*, quoque vocabant, testibus *Glossis Mons.* apud SCHILTERUM. (b) Unde OTFRIDUS WIZANBUROENSIS (c) Aulam Pilati *Palinzhus* vertit Theotisce.

§. CXLI.

Patrimonia Regum.

In Imperiis recepta distinctio est inter bona, quæ Principis, & quæ Reipublicæ sunt: illa avita, propria, hæreditaria, gentilitia, jure patrimoniali, ut allodium Rex possidet, quod ea jam possederat, antequam ipse aut majores ejus pervenissent ad Regnum. Hæc vero Reipublicæ sunt, atque fiscalia seu bona Coronæ, hoc est, Coronæ vel Regno annexa; alias terræ fiscales, (d) dominicales, dominicatæ, indominicatæ & domania dicuntur. (e) Regalia hæc prædia ita sceptro adhærent, ut cum eo nata videantur; quippe quæ, ad sustentandum regiæ dignitatis splendorem, Francorum Reges, Gallia potiti, reservaverant sceptro; vectigalibus insuper, aliisque juribus majestaticis sibi per omne Regnum servatis. Bona classis prioris, sub Romanis Imperatoribus, appellabantur *Patrimonium sacrum*, (f) quod semper distinguebatur à fisco. Illius administratores dicti sunt *Rationales rerum privatarum.* (g) Inter Imperatores Sept. Severum Procuratorem bonorum privatorum Principis primum instituisse, annotat SPARTIANUS. (h) Horum instar Reges Franciæ, Carolingi præsertim, multorum bonorum, antequam solium obtinerent, possessores, patrimonium, quod in privato eorum dominio fuerat, à fiscalibus bonis distinctum possederunt. Tum enim nondum invaluerat Lex Francica, ut patrimonialia Regis, quum Rex solium attingit, bonis accenseantur Coronæ; quam sub Hugone Capeto demum BRETIUS (i) natam esse existimat, constitutio hac de re licet non extet.

§. CXLII.

Villæ patrimoniales.

Ad patrimoniales Carolingorum villas Heristallium, Jopilamque referas, quæ vetus illustrissimæ Brachbanto-Belgicæ gentis patrimonium extiterunt ad Mosam. Ab Heristallio, quod uno lapide distat Leodio, atque Brabantinæ nunc ditionis est, ad Mosæ sinistram, Pipinus, Major-Domus, *Heristallius* appellatur; quod ibi natus & nutritus fuisse creditur. Jopila, è regione Heristallii ad dextram Mosæ, eidem Pipino in deliciis fuit. Ex gentilitio hoc patrimonio suo liberalibus esse licuit Regibus. Ex prædiis tamen fiscalibus plerasque donationes sacras à Regibus hinc inde factas esse, docent Annales. Viris fagatis, de Republica bene meritis, prædia fiscalia in beneficium quum concedere licuerit, Ecclesiasticis hominibus, pro Republica Deum precantibus, dona quoqoe facere, religioni Reges reputaverunt conforme. Ita Dagobertus II. in superiore Alsatia Rubiacum, cum omni agro, Argentinensi Ecclesiæ, & Marilegium in inferiore Alsatia Haselacensi Monasterio, donavit. Alienavit quoque Ludovicus Pius regias curtes; (k) sed non primus id fecit, quod nonnulli existimant. Postquam successu temporis Reges Ducibus, Comitibus, Episcopis, provincias concessissent & urbes, in illis ipsis tamen Ducatibus sibi nonnullas retinuerunt civitates; è quibus fisci sui reditus peterent, quæque à Comitibus Palatinis regebantur. Unde in Franciæ orientalis Regno, in plerisque Ducatibus, Palatini Comites Cæsarei extiterunt; qui & ipsi tamen tractu temporis aboliti sunt; quum vel liberalitate, vel dissipatione Impe-

(a) MARCULPHUS *Formular.* Lib. II. pag. 52. *Chron. Fontanell.* Cap. I.

(b) *Glossar. Teut.* pag. 658.

(c) *Evangel.* Lib. IV. Cap. XX.

(d) Fiscales villæ, quia pertinent ad fiscum. GREGOR. TURON. Lib. VI. Cap. XXXII. MARCULPHI *Formulæ* Lib. II. pag. 52.

(e) RENATUS CHOPPINUS *de Domanio Gallico* Lib. I. Tit. II. pag. 12. Domanium, Dominicum, nonnullis Demanium, patrimonium Domini, Gallis *Domaine*, Anglis *Demaine.* SPELMANN *Glossar.* in voce: *Dominium.* Vox media ætate significat quandoque fundi proprietatem; sed & terras ac prædia, quæ Dominus hæreditariæ non tradit suis tenentibus, sed suis manibus retinuit. HOTOMANNUS in *Franco-Gallia* Cap. IX.

(f) Leg. ult. *Cod.* de *Vectigal.* Leg. I. *Cod.* de *Indiction.*

(g) CHARONDAS *Pandectes du Droit François* Lib. I. Cap. XXII. pag. 294.

(h) In *Sept. Severo* Cap. XII. ubi: *Tunc primum privatarum rerum procuratio* constituta.

(i) LE BRET *Souveraineté du Roy* Lib. III. Cap. I. pag. 93. ubi: *Hue Capet a été l'auteur de cette maxime, ses Successeurs l'ont suivie.*

(k) THEGANUS in *Lud. Pio* Cap. XIX.

Imperatorum, & hæ redituum fiscalium reliquiæ vel Ducibus & Comitibus, vel Episcopis, Abbatibus, concederentur, vel novis Monasteriis fundandis dotandisve impenderentur. ANNALES METENSES ad An. DCCCXXXVII. de Ludovico Pio jam annotant: " In tantum largus - - ut villas Regias, quæ erant patris sui & avi & tritavi, fidelibus suis tradidit in possessionem sempiternam, & præcepta construxit, & anuli sui impressione cum subscriptione manu propria alienavit. " Normannorum incursionibus dein multa per Galliam Palatia Regia prorsus perierunt. Nostra Alsatica magnam partem in Ducum, Episcoporum, Abbatiarumque manus pervenerunt.

§. CXLIII.

Expositionis ratio.

Sed jam ad singulorum Alsatiæ mediæ Palatiorum recensionem progredimur, in quibus exponendis nec temporum ordinis, quo in Monumentis occurrunt, nec ædificiorum situs in villis aut urbibus, nec præstantiæ locorum, villarum aut domuum, sed Geographici tantum ordinis rationem habiturus sum. Quodsi servandus esset Chronologicus ordo, recensenda prius forent Palatia, in quibus Merovingi Reges commorati sunt. Childebertus II. enim An. DLXXXIX. cum Regia sua omni familia in Strateburgensi Palatio, Chlotarius II. An. DCXIII. Marilegiæ, Dagobertus II. circa An. DCLXXVI. Isenburgi prope Ruviacum, aliquamdiu habitarunt. MICHAEL GERMANUS, Cœnobii San-Germaniani apud Lutetienses Monachus, (*l*) ut & BESSELIUS, Gottvicensis Abbas, (*m*) ille in Galliæ, hic in Germaniæ Palatiorum Regiorum syllabo, alphabeticum secuti sunt ordinem, qui in illa Palatiorum multitudine omnium optimus fuit. Nobis tanta quum non suppetebat curtium Regiarum copia, situm earum in descriptione respiciemus. Quemadmodum autem urbium Regiarum aliæ Palatiis instructæ, hoc est, *Palatinæ*, aliæ non Palatinæ fuerunt: ita quoque villas Regias illustriores, in quibus Palatia, *Palatinas* appellares; ceteræ simpliciter villæ Regiæ erant, ab aliis villis vel vicis eo tantum distinctæ, quod ad fiscum Regis pertinerent. Posteriores hæ stylo Germanico *Reichs-Flecken* possunt vocari. Itaque à Sundgovia medii ævi Alsatica, seu Comitatu superiore, sum facturus initium, indeque ad Nordgoviam, seu Comitatum inferiorem, progrediar.

SERENCIA.

§. CXLIV.

Serencia.

Serenciæ unicum Francici ævi monumentum nobis servavit memoriam; Charta nempe Ludovici Germanici, qui quum An. DCCCXLII. in Alsatia versaretur, ubi fœdus Argentoratense pepigit cum Carolo Calvo, contra Lotharium Imp. fratrem natu majorem, in Sundgovia quoque aliquandiu substitit armatus, & commutationem bonorum in Honoltesvillare atque Haffinga villis, à Sigismaro, Abbate Maurobacensi, & Hagilone quodam susceptam, Diplomate confirmavit, quod *datum III. Calend. Junias, anno Christo propitio secundo Regni Domni Hludovici Regis in orientali Francia, Indictione XIII. Actum Serencia villa.* Serencia, hodie *Sierenz*, major Sundgoviæ vicus est, inter Mulhusium & Basileam oppida. Palatium habuisse, Charta quidem verbis expressis non docet; indigitat vero haud obscure eo, quod Germanicus ibi cum Cancellaria, adeoque cum comitatu suo, per aliquod saltem tempus, commoratus est.

HILCIACUM.

§. CXLV.

Hilciacum.

Hilciacum, hodie *Illzach*, uti verisimile, prope Mulhusium, ad confluentes Elli & Tolderæ. Palatium hoc in Charta ejusdem Murbacensis Abbatis Sigmari An. DCCCXXXV. occurrit, ubi legitur: *Actum Hilciaco, Palacio Regio, An. XXII. Imperii Domni Ludovici Imperatoris.* Vox Germanica, à defluentibus Elli aquis derivanda, (*n*) *Illzach*, à Notario Latine reddita est *Hilciacum*, uti *Brisach*, *Rufach* Scriptores nonnulli Brisiacum, Rufiacum, Latina lingua expresserunt. Aspiratam præfixit Notarius, more Francorum, quibus ea uti erat solenne, quod ex Hlotharii, Hludovici, aliisque nominibus novimus.

Sentiacum

(*l*) *De Francorum Regum Palatiis & Villis Regiis*, quæ Diatriba Librum IV. MABILLONII *de Re Diplom.* absolvit.

(*m*) Lib. III. *Prodromi Gottwic.*

(*n*) Vox composita ex *Ill* & *ach*, quæ posterior fluentes aquas designat. Vide quæ paulo post sub *Ruvacha* annotamus.

Sentiacum Palatium, à Mosella VIII. fere millibus distans, Latine scribentibus *Hisentiacum* quoque dicitur, Germanice *Sentzich*. Michael Germanus, & Godofredus Bessellus, qui de Palatiis & Villis Regiis scripsere, ignorarunt *Hisiacum*.

ISENBURG.

§. CXLVI.

Isenburgi Notitia.

ET hoc Palatium ejusdem argumenti Scriptoribus ignotum. In eo tamen circa An. DCLXXVII. Diploma illud conditum est, quo Dagobertus II. tres curtes Regias tradidit Argentinensi Ecclesiæ. Ita enim finit: *Acta sunt hæc in Isenburg* &c. Coccius, (o) & ex eo Henschenius, (p) prima litera omissa *Senburg* scripserunt. *Topologus* vero *Novientensis* (q) habet *Ysenburc*, quod *castrum* ibidem appellat. Diplomatis auctoritas Kœnigshovii, Cocciique stat fide. Ille *Chronico Alsatiæ Latino* MS. (r) illud inseruit; non annotans, an ex prototypo, an ex apographo, transcripserit. Coccius in præclaro Argentinensis Diœcesis membranaceo codice illud se reperisse profitetur. Undecunque exemplum suum Kœnigshovius desumserit, non minus sane, quam Coccianum, interpolatum est, quod utrumque annos Christi (s) habet adjectos, qui & ipsi tamen non minus, ac anni Regni Dagobertini XXXII. Chronologiæ repugnant. Sed & Diplomatis stylus, ad meliora tempora accommodatus, Merovingicæ Cancellariæ barbariem non redolet. Historicam tamen fidem non derogaverim Documento. Nec dissentit Henschenius, qui nihil quidem movet de stylo, sed clausulæ soli inhæret. Cointius (t) inter commentitia illud reponit, ea vero, quæ in Diplomate continentur, non vocat in dubium.

Alterum Dagobertinæ donationis Instrumentum, quo omnem Rubiacensem Pagum, Emunitatis superioris deinceps nomine notum, Ecclesiæ Argentinensi tradidit, num Isenburgi quoque conditum sit, historia silet. Nec veteribus sane Monumentis satis compertum, quo in Palatio Sigebertus, Dagoberto natus, ab Amando baptizatus; (u) ab Arbogasto vero resuscitatum fuisse in castro *Ysenburc*, postquam in venatione periisset, Topologus Novientensis scribit. Florentium autem in Kirchemio Palatio filiam Dagoberti, à dæmonio vexatam, liberasse, *Acta S. Florentii* (x) indicant; quæ & domicilium ibi tunc temporis Dagobertum habuisse, illudque *cum omnibus appendiciis* S. Florentio contradidisse, declarant. Haselacensis ergo Monasterii, à Dagoberto II. fundati, Diploma in Kircheimensi Palatio datum videtur. Quodsi tot aliorum Cœnobiorum, à Dagoberto II. in Alsatia institutorum, autographa, vel certe apographa, superessent, disceremus ex illis, in quo Palatio frequentius Dagobertus resederit. Postquam Kirchhemium Florentio, pro Haselacensi Monasterio dotando, concessit, in aliud sane Palatium Regem migrasse, verisimile est.

§. CXLVII.

Isenburgum Palatium ab Iside, sub Romanis ibi culta, nomen accepisse, vetus traditio; de qua supra (y) jam actum. Sed & in colle, qui oppido Rubiaco imminet, in occidua parte castri, quod à nuperis Episcopis eidem monti impositum, jamque ruinam minatur, antiquissima rudera conspiciuntur, quæ Palatii veteris reliquias interpretatur traditio. Varia.

Scriptoribus de *Palatiis* aliud Isenburgum innotuit, quod erat trans Rhenum, à Confluentibus septem milliaribus distans, in Wedano Comitatu; unde Isenburgici Comites nomen traxerunt. Extat Caroli M. Diploma, Cœnobio S. Victoris Massiliensium, *Isenburgi*, in Palatio Regio, concessum, pro jure vectigalis, quod naves in portu Massiliæ, juxta Monasterium sub anchora residentes, pensitarent. Mabillonius (z) datum putat in Isenburgo Wedano, nostrum ignorans Alsaticum, ubi Carolus illud dare potuerat, si commorationis ejus tempus consentiens est. Denique in Charta Chrodegangi, Episcopi Metensis, qua An. DCCLXV. Gorzensi multas donationes fecit, repetitis vicibus alia memoratur villa *Isinburc*, quæ nostro cum Palatio nihil habet commune; Chartam produxit Meurissius. (a)

(o) *Dagoberti Magni* Cap. XV. pag. 143.
(p) De *Tribus Dagobertis* Cap. V. pag. 84.
(q) Martene *Anecdot.* Tom. III. pag. 1127.
(r) Fol. 67.
(s) Koenigshovius annum DCCVI. Coccius An. DCLXII. ponit atque Indictionem V. subjungit.
(t) Ad An. DCLXXV. num. 17. *Annal. Ecclesiast.*
(u) *Legenda S. Amandi* in *Breviario Argentorat. Ecclesiæ* An. MCCCCLXXVIII.
(x) Ex Codice Bodecensi Westphalico apud Cointium *Annal. Ecclesiast.* Tom. III. pag. 767. & apud Surium in *Vitis Sanctorum* die VII. Nov.
(y) Pag. 80. §. XCI.
(z) De *Re Diplom.* Lib. IV. pag. 289.
(a) *Hist. des Evesques de Metz* Lib. II. pag. 168.

RUBIACUM.

§. CXLVIII.

Rubiaci Notitia.

LOcum hunc ut villam Regiam quoque censeamus, Carolus Simplex nobis auctor est, cujus Charta pro Tullensi Ecclesia, An. DCCCCXII. data, hanc clausulam habet: *Actum Villa Rubac.* (*b*) Palatium Isenburg, Rusaco adjacens, villæ Regiæ nomen ei forte conciliavit. Rufianam Ptolemæi, quam multi Juniorum Rubiaco nostro assignant, ad Alsatiam non pertinere, suo loco edocui. (*c*) Rubiacus Pagus, & Pagi caput Rubiacha, Dagoberti II. ævo jam innotuerunt. Pagus in Diplomate ejus super tribus curtibus, Ecclesiæ Argentinensi circa An. DCLXXVII. concessis, (*d*) occurrit. Dicitur ibi: *Altera in Pago Rubiaco* &c. Topologus Novientensis, Kœnigshovio ultra centum annos antiquior, qui Dagobertini Diplomatis nobis impertitus est summam, *Rubiacum* ipsum *Curtem* appellat. Quum autem Diploma dicat, curtem illam sive villam anonymam *in Pago Rubiaco* sitam fuisse, evidens est, Topologum curtem confudisse cum Pago; uti media ætas villam & vicum, nostraque vicum & pagum, frequenter confundit. Paulo ante idem Topologus dixit: *Apud Rubiacum in arce ipsius castri, quod Isenburc dicitur.* Sequenti demum seculo VIII. *Rubiaci*, ut oppidi, mentionem reperio; in Eddonis nempe Episcopi testamento anni DCCLXIII. ubi dicitur: *Dedimus etiam in opido Rubiaco duas hubas cum casis suis.* ANONYMUS *Vitæ Arbogasti* auctor, qui seculo X. posterior non est, (*e*) forte Utho ipse, Argent. Episcopus, *Rubiachum oppidum* scribit. Seculo IX. Theotisca nominis mentio in Formulis Alsaticis (*f*) primum occurrit, ubi vocatur *Vicus Ruvacha.* Formula XX. Episcopus Constantiensis ad *Argentarinæ* vel *Argentariensis* Ecclesiæ Pontificem N. scribit, ut *in vico potestatis ejus Ruvacha mansionem sibi & necessaria cuncta subministret, quod Domnus Rex C. ad Cœnobium Luxoviense eum direxerat.* Formulæ hæ Ludovici Pii filiorum temporibus scriptæ sunt, & ad Regnum Austrasiæ pertinent, ut Formulæ Marculphianæ respiciunt Burgundiam. Germanicum ergo nomen loci, addita tamen terminatione Latina ante sec. IX. non legitur.

§. CXLIX.

Conditio.

Rufacum autem Constantiensis Episcopus villam tum vocat, quam seculo præcedenti oppidum dixerat Eddo, Argentoratensis Antistes, ad quem locus pertinuit. *Villa Rodbeaca* in notitia fundationis Parthenonis de Hascovia, vulgo *Eschau*, (*g*) circa An. MLX. appellatur. ANONYMUS *Vitæ Henrici IV. Imp.* auctor (*h*) *Villam Rufach* nuncupat. Quum enim circa An. MCVI. Henricus V. intrasset Alsatiam, & accessisset Rufacum, satellites ejus duriter cives habuerunt, qui ad arma prolapsi, Regem cum comitatu in fugam egerunt; insignia Regia vulgi præda tum facta sunt. Rex dein collecta manu villam incendio prædaque vastavit, & in homines loci illius indiscreta cæde sævüt, ut idem Anonymus refert. Origines Monasterii Murensis, (*i*) circa An. MCXLII. scriptæ, *Vici Rufach in Alsatia* mentionem quoque faciunt. Albertus Habsburgicus, Rudolphi Regis pater, in Charta An. MCCXV. *Rufiacum villam*; (*k*) Rudolphus Rex ipse in Literis An. MCCLXIX. quibus Advocatiæ Rubeacensis feudo renunciat, (*l*) *Villam Rubeacum* appellat; dicit enim se *resignare Advocatiam Villæ Rubeaci & aliarum villarum, quæ vulgo dicuntur Mundat.* Solæ ergo Eddonis Literæ cum Arbogasti Legenda Rufacum appellant oppidum, omnia sequentium seculorum Documenta vicum vel villam dictitant. Enimvero non raro contingit, ut oppidum convertatur in vicum, vicusque in oppidum. Applices heic illud RUTILII NUMATIANI: (*m*)

Nunc villæ ingentes, oppida parva prius.

Sed

(*b*) CALMET *Hist. de Lorraine* inter Probat. col. 335.

(*c*) Supra pag. 202.

(*d*) In KOENIGSHOVII *Chron. Alsatiæ* Lat. Mſ. pag. 67.

(*e*) *Acta Sanctor. Bolland.* Tomo V. Mensis Julii die XXI. pag. 178. sq. Scriptor hic esse potest Utho, Argentin. Episcopus, qui certe vitam Arbogasti conscripsit. Vide ibi Commentarium prævium.

(*f*) Formula XX. Formulæ hæ Alsaticæ Marculfi formulis subjunctæ reperiuntur, ut & Codici Canonum Ecclesiæ Romanæ, quem FRANC. PITHOEUS ex Codd. Mſ. restituit, notisque illustravit. Adde STEPH. BALUZIUM in *Capitularib. Regum Francor.*

(*g*) *Gallia Christ.* Tom. V. pag. 474. num. 16. inter Instrum.

(*h*) Apud URSTISIUM *Scriptor. Rer. German.* pag. 389.

(*i*) Verba Actorum sunt: *Vicus, qui vocatur Rufach in Alsatia, totus pertinet ad S. Mariam in Argentina Civitate, sicut pene & omnis ipsa regio.* Vide *Actorum* pag. 91. edit. novissimæ; quam ex autographo diligenter edidit P. FRIDOLINUS KOPP, *Cœnobita Murensis* An. MDCCL. Spirembergianæ edit. pag. 61.

(*k*) HERRGOTT *Genealog. Habsb.* Tom. II. pag 221.

(*l*) Ibid. Tom. III. pag. 414.

(*m*) *Itinerar.*

Sed & Scriptoribus frequens, ut per villas intelligant oppida; quod Spelmannus, (n) Canoiusque (o) probant exemplis. Frequentia hæc fecit, ut vulgari lingua Francis *Ville* urbem designet. Enimvero si Rufiacum, quod usque ad seculum XIV. villa vicusve appellatur, omni eo tempore caruit muris, vicum oppido parem fuisse, necesse est. Incolæ ejus ab Henricianæ vitæ Scriptore cives dicuntur, & Regem cum suis conjecerunt in fugam. Non exiguæ civium multitudinis hæc indicia sunt. Num simplicem villam destructurus Rex, cum nova manu advenisset? Mundati totius, imo & Pagi Rubiaci, principem locum oppidum fuisse, num mirum?

§. CL.

Nomen. Ex testimoniis Scriptorum, quæ protulimus, loci hujus nomen varia ratione literis consignatum apparet. Monumenta enim priora Rubiacum, Rodbeacam, Ruvacham; posteriora Rubeacum, Ruviacum, Rubiacham; Scriptores vero juniores (p) Rufacum, Rubeaquas & Rubeaquum, appellant. *A*, *Aa*, *Ach*, *Aha*, *Acha*, voculæ Celtis, Germanis, Latinisque communes, aquam fluentem significant proprie; improprie vero locum, situm ad flumen; id quod plura hujus nominis Germaniæ flumina & Aquisgrani nomen Theotiscum *Achen* testantur. Composita hinc magno numero Schwarzach, Rotach, Kinzach, Geisach, Brisach, Illzach, quo & nostrum pertinet Ruffach; ex quibus alia aquas ipsas, alia locorum etiam, ad aquas illas positorum, denominationem continent. Ruvacha, quam Latini in Rubiacum flexerunt, eodem modo à flumine, oppidum alluente, nomen suum traxisse videtur. Num autem vocula *Ruf* præfixa denotet *rubrum*, quod Scriptores medii ævi, nomen Latine *Rubiacum* reddentes, crediderunt, non equidem dixerim. Ceterum in Pago Atoariorum, inter Cabilonensem & Lingonicum Comitatus, extitit quoque *Ruffiacum*, teste Charta Donationis Ermenoatæ apud Perardum. (q) Aliud fuit *Rofiacum*, seu *Rufiacum-Villa*, in Lemovicis partibus; aliud denique in Bituricensi Pago, de quibus omnibus consulendus est Michael Germanus. (r)

COLMARIA.

§. CLI.

Descriptio. COlmaria urbs, amoenitate situs, ubertate soli, aeris, aquarumque salubritate, nulli facile secunda, in cujus agris perpetuum Bacchi, Cererisque certamen, Romano ævo ignota, Francico, quod tractamus, suam originem debet. Ante seculum VIII. ejus mentio nulla: sub Carolo M. primitus, ut Regia villa, nomine *Columbru*, veterum memoratur Annalibus; omni hac Periodo villæ sorte contenta. Caute ergo explicanda est Geographorum juniorum opinio, quum ex Argentouariæ ruinis Colmariam crevisse produnt, (s) uti ex Argentorato eversa Strateburgum prodierat. Strateburgum seculo VI. jam innotuit oppidum, Colmaria seculo X. in villarum adhuc classe comparet.

Orthographia. Circa orthographiam nominis Colmariæ Scriptores & Chartæ publicæ hujus Francici ævi plurimum variant. In illis enim *Columba*, (t) *Columbra*, (u) *Columbaria*, (x) *Columbarium*, (y) vel *Cholonpurum*, (z) *Chohombare*, (a) *Coblambur*, (b) *Colobrg*, (c) vel

(n) *Glossar.* in voce *Villa*, pag. 557.
(o) *Glossar.* eadem voce.
(p) Coccius in *Dagoberto* Cap. XV. *Rubeaquas*, Munsterus in *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXXIX. *Rubeaquum*, ex Conrado Pellicano & Conrado Wolfhardo Rubeaquensibus. Irenicus *Exeges.* *Germ.* pag. 407. *Rubiacum.*
(q) *Recueil des Pieces concernant la Bourgogne*, pag. 9.
(r) De *Palatiis Reg.* apud Mabillon. *Rei Diplom.* pag. 320.
(s) Beatus Rhenanus, Irenicus, Petrus Bertius, Knipschild, Limnaeus, Baudrandus, Martinierius, atque Piganiol de la Force *Description de la France*, Tom. VII. pag. 435. Merianus in *Topograph.* *Alsat.* pag. 10. Bleau in *Atlante* suo, in *Alsatia* fol. 60. b.
(t) Annales Bertin. de *Gestis Ludovici Pii*, in Mart. Bouqueti *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. VI. pag. 195.
(u) Charta Caroli Crassi An. DCCCLXXXIV. Fulberto data apud Benedict. Picart *Hist. de Toul*, *Preuves* pag. 9. Notkerus Balbulus in *Vita Caroli M.* Lib. II. Cap. V. apud Canisium *Thesaur. Monum.* Tom. II. Part. III. pag. 73. habet *Columbarense Genitium.*
(x) Richerius *Chron. Senon.* Lib. V. Cap. XIII.
(y) Præceptum Ludovici Pii pro Monast. Gregoriano An. DCCCXXIII. apud Mabillon. *Annal. Bened.* Tom. II. pag. 724. & Bouquet Tom. VI. pag. 534.
(z) Annal. Fuld. An. DCCCLXXXIV.
(a) *Bulla Alexandri* III. An. MCLXXIX. Monasterio Murensi data. Herrg. *Geneal. Habsb.* Tom. II. pag. 192.
(b) Privileg. Gregorii IV. Aldrico Cenom. Episcopo An. DCCCXXXIII. Colmariæ concessum, cujus clausula: *Data Coblambur* &c. Mabillon. *Analect.* pag. 300. edit. recent. Bouquetus in *Notis* ad *Annal. Bertin.* Tom. VI. pag. 195. male posuit *Coblamburg.*
(c) Annales LambecIani ad An. DCCCLXXXIV.

vel contracte *Colmir* (*d*) & *Colmere*, (*e*) enuntiatur; unde, sub Germanica dein Periodo, *Colmar* exortum. Diversarum istarum appellationum pleræque seculo IX. occurrunt; stylo Cancellariæ in Tabulis publicis adhibito.

§. CLII.

Origo nominis.

Originatio vocis haud dobie apud Alemannos Francosve quærenda, adeoque Theotisca; cui à Scriptoribus superaddita est forma Latina; quæ nonnullos induxit, ut Latinos nomini assignarent natales, quod & visum ECKHARTO. (*f*) Scilicet vel à Columbarum (*g*) auspicio, ut urbem miraculo conditam ostenderent, vel à nidulantibus ibi columbis, inditam loco appellatiooem arbitrati sunt multi. (*h*)

Plerique tamen Germanicam etymologiam, sed diversis modis, sectantur. Alii enim à vocabulo *Kohlen* (ita Germanice dicuntur *Carbones*) deducunt, vel quod Argentouaria vetus in carbones cineresque redacta, (*i*) vel quod carbonarium illic loci olim forum (*k*) haberetur. Qui Herculis clavam huc trahunt, (*l*) illi ad Germanicam vocem *Kolben*, quæ denotat clavam, respiciunt, atque insignia urbis Colmariæ, quæ clavam exprimunt, inde derivant; quum eo tempore, quo inditum loco nomen, insignium usus nondum cognitus fuerit. BEATUS RHENANUS (*m*) Colmariæ nomen olim *Colmaringam* fuisse existimat, nomeoque à familia quadam nobili Colmaringorum, uti Gemariam à Gemaringis nobilibus, repetit; sed asserti sui testes producere non potuit, quod & reliquis, in vocis hujus originem inquirentibus, evenisse observo. Certiorem etymologiam habet Provinciæ oppidum, nomine Colmartium, *Colmars*, quod à *Colle Martis* derivant; oostra quum Colmaria in plano resideat. Sed & alia hujus nominis loca in Gallia sunt. *Columbaria* vicus Pagi Erigensis: (*n*) *Columbarium* in Arvernis. (*o*) *Columbarium* apud Bituriges Abbatiam, *Columbarium* villam apud Belgas, (*p*) & vicos, *Columbæ* nomine notos, omitto. In occidua Vogesi parte locus est *Colombey* in Segintensi Pago, (*le Santois*) quem Tabula topographica Pagi Leucorum, à L'ISLIO edita, annotat. Verum nomina hæc Celticæ vel Latinæ originis.

§. CLIII.

Origines oppidi.

Columbariæ nostræ Alsaticæ incunabula seu ad Alemannos, seu ad Francos referenda sunt. Illi enim urbium eversores, omnem Rheni superioris oram toto fere seculo V. tenentes, villam hanc ædificare potuerant. Verisimilius tamen id factum sub Francis, quorum Reges, situ loci illecti, regiam ibi curtim cum Palatio exstruxerant. Tempus exstructionis ignotum. Merovingicis sub Regibus memoriam ejus jam occurrere existimavit ECKHARTUS, (*q*) sed testem non protulit. Equidem primam ejus mentionem, seculo VIII. vergente ad finem, reperio. NOTKERUS BALBULUS, San-Gallensis Cœnobita, (*r*) Caroli M. bella describens, omnium, quantum novi, primus Colmariam, sub *Columbræ* nomine, memoravit, quum duorum nothorum, qui ex Genitio illius villæ prodierant, fortitudineoi & fidelitatem laudaret. *Erant*, inquit, *duo nothi de Genitio Columbrensi procreati* &c. Genitia curtium Regiarum partem constituisse, demonstratum est supra. Columbra ergo curtis seu villa Regia tum fuit. Evideotius est

(*d*) ANONYMUS WEINGART. de *Guelfis* apud LEIBNIT. *Scriptor. Brunsvicens.* Tom. I. pag. 783.

(*e*) Friderici I. Imp. Charta inedita, An. MCLIII Altorfino Alsatiæ Cœnobio concessa, ubi: *Datum Colmere* &c.

(*f*) De *Apolline Granno* §. XII. pag. 18. ubi Romani quid nomen hoc spirare existimat.

(*g*) FRANC. IRENICUS, *Exeges. Germ.* Lib. XI. pag. 367. JOANNIS in *Notis* ad *Bartholini Austriadem* Lib. IX. vers. 544.

(*h*) KNIPSCHILD de *Civitatibus Imperialib.* Lib. III. Cap. IX. ubi & plures alias etymologias affert.

(*i*) Conjectura hæc falso fundamento innititur, nisi eodem in loco structa Colmaria, ubi erat olim Argentouaria vetus, quæ uno inde lapide distabat.

(*k*) *Kohlmarckt*, uti *Weinmar* à foro vinario (*Weinmarckt*) derivat GEORGIUS WALTHERUS apud LIMNÆUM in *Jure Publ.* Addit. ad Lib. VII. Cap. XII. pag. 220. PETR. BERTIUS *Comment. Rer. Germ.* Lib. III. pag. 87.

(*l*) IRENICUS loco alleg. REUSNERUS in *Urbibus Imperial.* pag. 63. Ita ab initio scriptum fuisse *Kolbmar*. Irenicum exscripsit Reusnerus, Reusnerum KNIPSCHILDIUS atque JOANNIS ad *Bartholini Austriadem* loco alleg. IRENICUS ita: *Colmar scuntdum alios à clava Herculis, quam tenuisse ibi perdiderit.* Eodem modo, quo Mulhusini rotam molarem, Schafhusium arietem, pro insignibus gerunt, ut originem suam indicent.

(*m*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 129.

(*n*) *Colomiers en Brie.* PERARDUS in *Cod. Diplom. Burgundiæ* pag. 143.

(*o*) ANONYMUS in *Vita S. Prajecti*, Episcopi Arvernensis, qui sec. VII. vixit. Scriptor hic anonymus S. Prajecto videtur fuisse æqualis. BOUQUET *Scriptor. Franc.* Tom. III. pag. 594.

(*p*) In Charta Godefridi Magni, Ducis Lotharingiæ utriusque, data An. MLXIX. pro Ecclesia S Dagoberti Martyris in oppido Sathanaco, *Stenay*. MIRÆUS *Oper. Dipl.* Tom. I. pag. 352.

(*q*) De *Apolline Granno* num. 12.

(*r*) NOTKERUS de *Bellis Caroli M.* Lib. II. Cap. V. apud CANISIUM *Thesauri Monumentorum* Tom. II. Part. III. pag. 73.

eft teftimonium ipfius Ludovici Pii Imp. qui in Præcepto, (s) quod anno X. Regni, hoc eft An. DCCCXXIII. Gregoriano Monafterio Francofurti conceffit, ita loquitur: " Gotafridus Abba ex Monafterio S. Gregorii, quod alio nomine Confluens vocatur, „ poftulavit nos, ut nos ob utilitatem & neceffitatem fratrum, ibidem Deo famulantium, „ partem quandam de forefte noftra, contiguam ipfo monafterio, quæ ad fifcum „ noftrum, nomine Columbarium, afpicere vel pertinere videtur, in noftra elimofyna „ eidem monafterio concederemus.

Seculo itaque VIII. & IX. Colmaria fifcus Regius, feu villa fifcalis & dominicalis, fuit, cum ampliffimo territorio; quod omnis Forefta, Monafterio Gregoriano contigua, ad fifcum Columbarium pertinebat. Decennio poft Privilegium hoc conceffum An. DCCCXXXIII. Gregorius IV. Pontifex Romanus in Alfatiam venit, ut filiorum Ludovici Pii cum patre bellum componeret, fatalis illius prœlii in Campo Rubeo teftis, quo pater victus & in captivitatem abductus eft. Colmariæ tum degens Gregorius, Aldrico Cenomanenfi Epifcopo Decretalem conceffit, cujus claufula: *Data Coblambur VIII. Id. Jul. Indict. XI.* (t) Extat Traditio Richini cujusdam, Alfatici Dynaftæ, quæ Ao. DCCCLXV. Gregoriano Monafterio facta, *in villa & in marcha Columbaria.* Dein Carolus Craffus An. DCCCLXXVI. Otperto, fideli fuo, chartam donationis in *villa Columbario* dedit; quæ charta anecdota Tabularii Andlav. fuo tempore in lucem prodibit. Occiduas Europæ partes paffim quum vaftarent Normanni, Carolus Craffus, Imperii tuendi cauffa, conventum Procerum An. DCCCLXXXIV. ad *Villam Cholonpurum* (u) inftituit. Nomine hoc Colmariam noftram intelligi, eo indubitatius eft, quod ejusdem Caroli Craffi Diploma, eodem anno cuidam Fulberto Abbati datum, extat, in cujus claufula legitur: *Actum Columbra.* (x) Moris nimirum fuerat Regum Francorum, Conventus, Concilia, Synodos, in villis fuis habere, in quibus omnia ad recipiendam confluentium Procerum multitudinem erant parata, id quod Compendium, Gentiliacum, aliæque villæ Fifcales demonftrant.

§. CLIV.

Sed & Columbariam Trudpertina Comitis Luitfridi Charta memorat, quæ data An. DCCCCIII. (y) ubi ille: " ad Altare, ubi defidero meum effe fepulchrum dedi fpecialiter „ in Columbaria unam hobam, ut eam habeat Coftos ipfius Altaria & Procurator, ad „ memoriam mei libentius peragendam. „ (z) Tot tantisque donationibus effectum eft, ut quæ Principum fuit liberalitas, Ecclefiis diverfis univerfa fere fubjiceretur Colmaria. Quod fupererat, Bertha, Burgundiæ Regina, cum Prioratu D. Petri, à Berthrada, Pipini Regis conjuge, Caroli M. matre, fi BEATUM RHENANUM (a) & MUNSTERUM (b) audias, inftituto, donavit Paterniaco, quod conjux ejus, Rudolphus II. ex Capella in Abbatiam erexerit. (c) Inde in Diplomatibus Imperatorum, quibus bona Paterniacenfis Monafterii confirmantur, frequens Colmariæ mentio. Sic Otto II. Imperator meminit *Curtis Columbræ*: (d) Otto III. (e) *villam Columbram*, imo & fimpliciter Columbram, inter bona Paterniacenfia collocat. (f) Diplomata hæc omnia Imperator Henricus II. Pancharta firmavit. (g) Nexus rerum nos fenfim in Periodum Germanicam abduxit; redimus ad Francicam.

Ecclefiis fubjecta.

§. CLV.

Caroli M. tempore in villa fifcali Columbræ *Genitium* extitiffe, ex NOTKERO didicimus. Non ultima villarum Regiarum pars fuit *Genitium.* (h) De Genitiis ipfe CAROLUS M. in *Capitulari* fuo *de Villis Regiis* (i) ita loquitur: " Ad Genitia noftra, ficut inftitutum eft, opera ad tempus dare faciant, id eft, linum, lanam, waisda, „ „ vermi-

Genitium Colmarienfe.

(s) MABILLON. *Annal. Benedict.* Tom. II. Append. num. 47.

(t) MABILLON. *Analecta* pag. 298.

(u) ANNAL. FULD. ad An. DCCCLXXXIV. ANNALES LAMBECIANI ad hunc annum.

(x) BENEDICTUS PICART *Hiftoire de Toul, Preuves* pag. 9.

(y) HERRGOTT *Cod. Diplom.* Tom. II. num. 247.

(z) GUILLIMANN. *Habsburg.* Lib. III. ECCARDI *Origin. Habsb. Auftriac.* pag. 142.

(a) *Rer. Germ.* Lib. II. pag. 174. & Lib. III. pag. 284. ubi Bertradam ea, quæ Colmariæ dotis loco poffidebat, Conftantienfi fedi donaffe affirmat; eamque cum Bertha, Burgundiæ Regina, confundit.

(b) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXXXV.

(c) Vid. Diploma *Friderici* I. Rom. Regis, Paterniaco datum An. MCLIII. in *Bibliotheca Sebufiana Centur.* II. num. 80. apud HOFFMANNUM *Collect.* Tom. I.

(d) HERRGOTT *Geneal. Habsburg.* Tom. II. pag. 86.

(e) HERRGOTT loco cit. pag. 89.

(f) Idem loco cit. pag. 93.

(g) Idem loco cit. pag. 96.

(h) *Genitium, Genicium, Geniceum, Genizeum.* Ulrici Patav. Epifcopi Charta An. MCXLIV. apud HUNDIUM *Metropol. Salisburg.* Tom. III. pag. 553. & 556.

(i) BALUZ. *Capitular.* Tom. I. pag. 331. num. 43.

„ vermicula, warentia, pectines, laminas, cardones, ſaponem, unctum, vaſcula & „ reliqua minutia, quæ ibidem neceſſaria ſunt. „ Num. XLIX. de iisdem hæc ordinat: “ Ut Genitia noſtra bene ſint ordinata, id eſt, de caſis, piſtis, tuguriis, id eſt, „ ſereones & ſepes bonas in circuitu habeant, & portas firmas, qualiter opera „ noſtra bene peragere valeant. „ Patet hinc in Villa Regia peculiarem locum fuiſſe, probe clauſum, qui vocabatur *Genitium*, ubi ancillæ Regiæ, linum lanamque tractantes, commorabantur: nomen ex *Gynecæo* corruptum. Isidorus (*k*) & ex eo Papias ſcribunt: *Genecium*, *Textrinum*, *Græce dictum*, *quod ibi conventus feminarum ad opus laniſicii exercendum conveniat.* Ancillæ hæ dicebantur *Geniciaria* (*l*) & *Genecia.* Opus earum exprimit aliud Capitulare: (*m*) “ Feminæ noſtræ, quæ ad opus noſtrum ſunt ſervientes, „ habeant ex partibus noſtris lanam & linum, & faciant ſarcillos & camiſilos. „ Regii ergo amictus & veſtes Aulicorum varii generis in Geneciis bis parabantur. Ibidem fœminas ſæpe fuiſſe, quæ pudicitiam proſtituerent, dubitare non licet. Tempore certe Caroli M. ex *Columbrenſi* (*Colmarienſi*) *Genitio duos nothos* à Notkero Balbulo, Monacho Sangallenſi, memorari, ſupra vidimus; qui fide & fortitudine ſua ſe Regi probarunt. Exinde tamen cum Canoio & Mart. Bouqueto (*n*) concludere nolim, Notkerum per Genicium deſignare Lupanar. Quandoque ſenſu hoc ſumi, Joannes de Janua, (*o*) *Lex Alemannorum* (*p*) & *Longobardorum* (*q*) demonſtrant. Corruptio autem nec omnia infecit Genitia, nec, ſi quædam infecit, infectio illa fuit perpetua.

§. CLVI.

Significatio vocis alia.

Nuperi Editores Cangiani Gloſſarii, alia interpretatione *Genitium* ſignificare exiſtimant *Dominium*, *hæreditario jure poſſeſſum.* Significatus hujus auctoritarem allaturi, Eberhardinam Donationem, Murbacenſi Monaſterio factam An. DCCXXVIII. ex Eccarno (*r*) allegant, ubi Eberhardus ait: *Vel de Mancipio noſtro ſcopulicolas, quas in Genicio noſtro habemus, plus minus numero XL.* Scopulicolæ ſunt ancillæ, vel ſervæ, vilioribus ſervitiis addictæ, à ſcopa, ſcoppa, ſchoppa, quæ vox officinam, caſam, tugurium denotat. Vocabantur quoque *Scopotæ.* Locus hic indicat, non in Regum modo, ſed & in Comitum villis extitiſſe *Genitia*; probat, ſervas quoque viliores in Genitiis habitas; hæreditarii autem dominii ſignificatum non probat. Quodſi *Genicia* denotaſſent terras, hæreditario jure poſſeſſas, ſive proprietates avitas, (*s*) ut Cangiani Gloſſarii novis Editoribus placuit, Columbrenſis noſtra, ſeculo VIII. Marilegienſis ſeculo VI. jam Regiæ villæ, & quidem hæc Merovingorum, illa Carolingorum, patrimonia fuiſſent; ſuere tamen terræ fiſcales.

Duo Alſatiæ genitia.

Marilegium An. DLXXXIX. Genitium habuiſſe, ex Greoorio Turonico (*t*) diſcimus, ubi de Septimina, infantum regiorum nutrice, quæ conrra Childebertum II. Faileubam Reginam, & Brunichildem, Regis matrem, conſpiraverat, ſcribit: “ Septi„ mina vehementer cæſa ac cauteriis accenſis in facie vulnerata, ablatis omnibus, quæ „ habebat, in Marilegium villam deducitur, ut ſcilicet trahens molam, his quæ in „ Gynæcio erant poſitæ, per dies ſingulos farinas, ad victus neceſſarias, præpararet. Evenerunt hæc in Alſatia, quum Childebertus Rex, cum conjuge & matre ſua, infra terminum urbis, quam *Stratabiurgum* vocant, verſaretur, uti idem Turonensis (*u*) affirmat. In duabus ergo Regiis Alſatiæ villis extiterunt Genitia, de reliquis nil certi definimus: Lupanar autem Genitii fuiſſe ſynonymum, nullo liquet indicio. Has originum puriorum vindicias honeſtiſſimæ Colmarienſium civitati eo lubentius præſto, quod & ipſi *Alſatia Illuſtrata* ſuos jam debet natales. Alter Alſatiæ oculus, Amphyctionum Provinciæ ſedes, non ex lupanari ſuam originem trahir; quanquam nec his illi erubeſcendum natalibus eſſet, quando & Lupæ meretrici origines ſuas debuit olim Dea illa gentium Roma.

SCLA-

(*k*) Lib. XV. Cap. VI.

(*l*) Regino de *Eccleſiaſtica Diſciplina* Cap. V. Charta Ludovici Regis Bajuvariorum in Hundii *Metropoli Salisburg.* Tom. II. pag. 12.

(*m*) *Capitulare* II. An. DCCCXIII. Cap. XIX.

(*n*) In *Notis ad Notkerum*; ſecutus Cangium in *Gloſſario*, in voce *Gynæceum.*

(*o*) In voce hac: *Genecaum lupanar vel textrinum* &c.

(*p*) Tit. LXXX. §. IV.

(*q*) Lib. II. Tit. XXXVII. §. VI.

(*r*) *Originum Habsburgo-Auſtriacarum.* pag. 115.

(*s*) Dominia hujusmodi avita quandoque etiam, rariore ſignificatu, *Genealogiæ* vocantur. Cangius.

(*t*) Lib. IX. Cap. XXXVIII.

(*u*) Lib. alleg. Cap. XXXVI.

SCLATISTAT.

§. CLVII.

CUrtis hujus fiscalis sub Meroveadis nulla, sub Carolingis frequentissima mentio. Nomen ejus varie expressum. Bertiniani Annales *Scaldistat*, Metenses *Scleztstat* habent. REGINO ad An. DCCLXXV. ait: "Carolus celebravit natalem Domini in „ villa, quæ dicitur *Schletstat* in Elsatio. „ Anonymi *Annales Francorum*, qui *Tiliani* vocantur, apud CHESNIUM, (x) celebrationem hujus festi in *Scadistat*, vel ut alii habent, *Scladdistad*, ad An. DCCLXXVI. ponunt. Carolus M. ipse in Diplomate Honaugiensi An. DCCLXXVIII. scribit: "Cum nos in Dei nomine *Sclatistati villa, in* „ *Palatio nostro*, ad universorum caussas judicandum, vel recto judicio terminandum resi- „ deremus, ibique veniens Advocatus S. Michaelis &c. „ (y) Præcepta Ludovici Pii An. DCCCXXXVI. & Caroli Crassi An. DCCCLXXX. Ecclesiæ Curiensi data, manifestant nobis, capellam quandam in *Scletistata*, in Pago Helisacensi, ad Episcopum Curiensem pertinuisse. (z) Præ aliis Imperatoribus frequenter in Alsatia commoratus est Crassus. Præter ea, quæ Kirchemii dedit, præcepta, plura quoque Selestadii ab eo signata supersunt. Varia nomina.

Diploma anecdotum ejus de An. DCCCLXXXIV. in Andlaviensi Tabulario extat, quo Bodonis Monasteriolum Abbatiæ Andlaviæ conjunxit, datum *in Selezistat*. LABBEUS (a) ex autographo refert unum, Geyloni, Episcopo Lingonensi, concessum XVIII. Kal. Februar. An. DCCCLXXXVI. *Actum Selestat Palatio.* Geylo nimirum ad Carolum profectus est Selestadium, ut ei exponeret, Lingonensem civitatem Principum tyrannide destructam, à se prope jam reædificatam, sine alicujus Comitis vel Ducis juvamine. Unde inter alia restitutionem rerum quarundam postulavit, quæ concessa memorato Diplomate. FYOTUS, (b) VALESIUS (c) atque *Galliæ Christianæ* concinnatores, (d) Diploma hoc male ad An. DCCCLXXXVII. & Indict. V. ponunt; omnes à PERARDO (e) decepti. Major sane fides Labbei, qui ex authentico, quod ipsi Puteanus concessit, suum exemplum descripsit. Adde, quod An. DCCCLXXXVI. reliquæ epochæ conveniunt, nempe An. VI. in Italia, An. V. in orientali Francia & An. II. in Gallia regnantis. MICH. GERMANUS (f) hinc in errorem alium inductus est, ut ex uno Diplomate duo conficeret, crederetque Imperatorem & An. DCCCLXXXVI. & DCCCLXXXVII. Privilegia Lingonensi Ecclesiæ concessisse.

APSIACUM.

§. CLVIII.

PAlatii hujus mentio fit in Lotharii Junioris Charta An. DCCCLXVI. qua ille privilegia patris Lotharii Imp. & Caroli M. Monasterio Lebrahensi data, confirmat. Extat in Tabulario Lotharingico Nanceji, atque hunc in modum finitur: *Data II. Idus Junii, anno Christo propitio Regni gloriosissimi ac piissimi Regis Hlotharii XI. Indictione XV. Actum Apsiaco, villa Regia.* Conjectandi locus est, Apsiacum villam habuisse Palatium, fuisseque vicum illam insignem, qui hodie *Epfich*, à Lebrahensi Monasterio & valle haud longe distans. In Testamento Eddonis An. DCCLXIII. pro Etinheimensi Monasterio, *Hepheka* simpliciter *Villa* dicitur; quæ in sequenti forte seculo demum in villam Regiam cum Palatio excrevit. Apsiacum inter & Selestadium intervallum bihorii est. Curtem hanc Regiam ignorarunt Scriptores. Apsiacum.

HERIN-

(x) *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. II. pag. 14.

(y) MABILLON *Annal. Benedict.* Tom. II. Append. pag. 699.

(z) Ecclesia Curiensis plura in Alsatia bona possedit, ut in Gemar, Chuniginsheim, Breitenheim Winzenheim, castrumque Rappolstein &c.

(a) *Meslange de plusieurs Titres* pag. 490.

(b) *Hist. de S. Etienne de Dijon*, *Preuves* pag. 33. ubi corrupte *Seletsiatb* scribit.

(c) *Notit. Gall.* in voce *Helellus* pag. 243.

(d) Tom. IV. pag. 538. & in Instrumentis pag. 134.

(e) *Recueil pour l'Hist. de Bourgogne* pag. 50. ubi nomen loci corrumpit in *Seletstatb*.

(f) Apud MABILLON *Rei Diplom.* Lib. IV. pag. 323.

HERINSTEIN.

§. CLIX.

Villa Regia. LUdovicus Pius in Charta, (*g*) anno incerto data, Herinstein vocat *Villam suam*, atque in ea *mansum dominicum*, cum aliis mansis, Lothariu, filio suu, Imperii jam consorti, donat. Ita enim loquitur: " Nos dilecto filio nostro Hlothario Cæsari (*h*) „ & consorti Imperii nostri, concedimus ad proprium ex quadam villa nostra, quæ „ sita est in Pago Alsacinse, quæ dicitur *Herinstein*, mansum dominicum, cum omnibus „ supra positis, & alios mansos tantum LX. ad eum pertinentibus, cum mancipiis „ desuper commanentibus, & ad eosdem LX. mansos aspicientibus &c. „ Herinstein ergo Regia villa fuit, in qua Rex *mansos dominicos* habuit, sed & alios, qui simpliciter *mansus* vocabantur, nec inter domania Regis relati fuerunt. Villam hanc deinceps Hirmingardæ, uxori suæ, in dotem assignavit Lotharius Imperator, Ludovici Pii filius, ubi Monasterium pro Sanctimonialibus construxit Imperatrix, teste Charta Lotharii Imp. qua fundationem Hirmingardæ confirmavit. (*i*) JACOBUS à KOENIGSHOVEN, in *Chronico* suo, (*k*) Parthenonis hujus origines ad Irmengardem, Ludovici Pii conjugem, refert, at similitudine nominis utriusque Imperatricis deceptum fuisse, Charta Lothariana, quam allegavimus, docet. Kœnigshovii sententiam tameo secutus est *Chronici Gottwicensis* Auctor. (*l*) Ex hoc Monasterio " Nonnam quandam sibi applicavit, „ & iniquitatem illam ad mortem usque protraxit Eberhardus Comes, cui Waldrada, „ Lotharii Regis pellex, Abbatiam S. Deicoli tradidit „ ut loquitur ANONYMUS *Vitæ S. Deicoli* Scriptor. (*m*) Monasterii hujus dein mentio fit in Divisione Lothariani Regni, Carolum Calvum inter & Ludovicum Germ. An. DCCCLXX. ubi in portiooe, quæ Ludovico contigit, post reliqua Alsatiæ Monasteria, & speciatim post *S. Stephani in Stratsburch*, recensetur *Erenstein*, quod alio sane, quam ad nostrum Cœnobium ad illaoi, referre non possumus. CONRINGIUS in Tabulis hujus Divisionis, quas in Libro suo de *Finibus Imperii* dedit, (*n*) hunc locum omisit, qui tamen apud MIRÆUM, ex cujus *Codice Piarum Donationum* sua se desumsisse scribit, verbis expressis occurrit. (*o*) Consentit in *Capitularibus Regum Francorum* BALUZIUS, (*p*) atque in *Institutionibus Juris Publici* SCHILTERUS. (*q*) Errant, qui pro *Erenstein* legendum esse putant *Erstheim*. Kœnigshovius quidem locum ita scribit, at contra veterum auctoritatem.

§. CLX.

Palatium. Situs est vicus hic, qui rudera Parthenonis adhuc ostendit, Argentoratum inter & Novientensem Benedictinorum Abbatiam, ad fluvium Ellum. Ottones Imperatores, patrem filiumque, in hoc subinde habitasse Palatio, Tabulæ, ab ipsis ibidem signatæ, nos docent. Otto I. Harpeto, Curiensi Episcopo, An. DCCCCLIII. dedit Privilegium, in cujus fine scribitur: *Actum in loco Erenstein feliciter regali colloquio*. (*r*) Laurishamensibus Monachis An. DCCCCLXV. facta est ibi ab Ottone M. donatio, cujus exemplum legimus inter Diplomata Ottoniana, à MEIBOMIO (*s*) edita. In fine adjicitur: *Actum Herenstein Palatio.* Otto II. in eodem Palatio Hilteboldo, Episcopo Curiensi, in Comitatu Rhætiæ, in vico Curiæ, curtem Regalem &c. & vallem Pergalliæ, ad eundem Comitatum Rhætiæ pertinentem, An. DCCCCLXXVI. concessit. In fine Diplomatis legitur: *Actum Erstein*. (*t*) Idem Otto II. An. DCCCCLXXIX. duplex Instrumentum Monasterio Meginrades-Cellæ vel Einsidlensi dedit, quod utrumque reperimus apud HARTMANNUM. (*u*) Subscriptio ibi simpliciter occurrit: *Actum Herenstein*, in una, & in altera: *Actum in Erenstein*.

KOENIGS-

(*g*) Extat hæc Charta in Capitulari Ludovici Pii, quod ex Codice Regiæ Bibliothecæ, Tironianis notis scripto, edidit P. CARPENTIER in *Alphabeto Tironiano* Charta XXV. pag. 53.

(*h*) Appellatio *Cæsaris* rara illis temporibus sensu eo, quo hic sumitur, pro consorte Imperii. An. DCCCXVII. renuntiatus est Imperator à patre Lotharius; unde post annum hunc Charta fuit data.

(*i*) HIST. D'ALSACE, *Preuves* pag. 19.

(*k*) Cap. V. pag. 286.

(*l*) Lib. III. pag. 481.

(*m*) Cap. VIII.

(*n*) Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

(*o*) *Operum* Tom. I. pag. 29.

(*p*) Tom. II. pag. 223.

(*q*) Lib. II. Tit. VIII pag 66.

(*r*) Ex Codice MC Urstisiano.

(*s*) *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 748. FREHER *Origg. Palat.* pag. 175.

(*t*) GUILLIMANN. *Rer. Helvet.* Lib. IV. pag. 428.

(*u*) *Annales Heremi Deiparæ* pag. 90. & 92.

KOENIGSHOVIUM.

§. CLXI.

Testimonia varia.

Regium Argentorati à primis Franciæ Regni initiis extitiſſe Palatium, antiquiſſimus Rerum Francicarum Scriptor, Turonenſis Antiſtes, atqoe Chartæ plures, Argentorati & *Strazburg*, *Palatio Regio*, datæ, demonſtrant. Childebertus II. cum matre & uxore Regiuis, liberisque ſuis, atque adeo cum omni Regio comitatu An. DLXXXIX. *infra terminum urbis, quam Strateburgum vocant*, commoratus fuit, uti Gregorius, (x) ſynchronus teſtis, quem paulo ante, in eadem fere cauſa, produxi, teſtatur. Lotharii Imp. Charta An. DCCCXLV. pro Stephaniano Monaſterio: *Actum publice in Palatio Regio Argentoraco.* Lotharius Junior An. DCCCLIX. Ackricho cuidam & Heſſoni Decano, in Voſago viventibus, dedit Præceptum, in cujus clauſula: *Actum Strasburg, Palatio Regio.* (y) Ludovicus Germanicus An. DCCCLXXI. Stephaniano Parthenoni Diploma impertitus eſt, in quo legitur: *Actum Strazburc, Palatio Regio.* Sed & Zuentiboldus, Lotharingiæ Rex, in Palatio hoc frequens ſedebat. Teſtimonia hæc, præterquam quod Reges in Palatio Strateburgenſi ſediſſe frequentes demonſtrant, indicare quoque videntur, intra mœnia urbis idem extitiſſe Palatium. Verum & ex ſeculo VIII. Monumenta ſuperſunt, quæ in Srrateburgi ſuburbanis Palatium Regium fuiſſe evincunt. Sub Chilperici II. regimine, uti videtur, Adelbertus Dux, Monaſterii Stephaniani ad Strateburgum fundator, de novo condidit Palatium Regium in Villa Regia ſuburbana, uti ipſe fatetur in Charta fundationis Honaugienſis Cœnobii, quam vidit; ſed integram, quod dolendum, non dedit, Coccius. (z) Adelbertus Dux eam ſe dediſſe ſcribit: *In Curte Regia villæ, quæ eſt in ſuburbano civitatis novo, quam Adelbertus Dux ex novo opere conſtruxit.*

§. CLXII.

Extra mœnia urbis.

His inter ſe collatis ſtatuendum videtur, aut duo ſimul Palatia Regia, alterum in urbe, alterum extra urbem, extitiſſe Strateburgi; aut Palatium prius progreſſu temporis ex urbe in ſuburbana translatum, ut in alterius locum ſuccederet. Verum enimvero non paucæ nos rationes inducunt, ut nullum intra mœnia Strateburgi, ſed unum modo, & quidem extra mœnia urbis, regale Palatium omni tempore fuiſſe ſtatuamus. Favet huic opinioni Francicæ gentis genius, quibus, ut cæteris Germanis, oppida erant exoſa. Favet ei exilitas urbis, arctaque mœnia, quæ ſupra explicuimus; ubi comitatus Regius commode habitare non potuit. Favet ei immenſa Palatiorum, in villis poſitorum, copia. Favent ei denique, quod alia Palatia in oppidorum ſuburbanis fuerunt conſtituta. Wormatienſe extra muros poſitum, Otto Friſingenſis (a) locuples teſtis eſt. Lutetienſe Palatium Clodovei I. in monte extra urbem fuiſſe, ubi S. Genovefæ Eccleſia, res notiſſima eſt. Nec opinioni hoic verba Turonenſis repugnant; quæ Childebertum, non infra urbem, ſed *infra terminum urbis*, habitaſſe referunt. Terminum appellat Gregnrius, quem deinceps bannum vocabant; intra quem ſitum ſane fuit ſuburbanum Palatium. Vicinia urbis fecit, ut Reges ab hac Palatium appellarent, quo diſtingueretur à cæteris. Itaque Palatii Strazburgenſis loco, dixerunt *Palatium Strazburg.*

§. CLXIII.

Kœnigshovii nomen.

Enimvero nemo facile mirabitur, nullam hocusque regiam comparuiſſe Chartam, quæ *Kœnigshovii* datam ſe dicat. Omnes fere Chartæ in Regiis villis, quas Germani *Kœnigshoven* appellant, datæ fuerunt. Curtis ergo hæc Regia, quæ adſita urbi, proprium & ab urbe diſtinctum nomen non habuit, uti Mamacca, Cala, Attiniacum, Aſneriæ, Arelaunus, Gundulfi villa, aliæque ab urbibus remotiores habuerant: Notarius Regis Diploma quum ſcriberet, villam Regiam, Strateburgi nomine adjecto, ſignavit atque diſtinxit. Nec alio ſane, quam Palatii Regii *Strazburgenſis*, axiomate id exprimere potuit, quo etiam expreſſit. Ceterum Adelbertina Honaugienſis Charta duo nos docet: primo, curtem Regiam in civitatis Strateburgenſis fuiſſe ſuburbio; deinde Adelbertum, Alſatiæ Ducem, Honaugienſis & Stephaniani Argentinenſis Cœnobiorum fundatorem, Palatium hoc Regium novo opere ſtruxiſſe; poſtquam præcedens ædificium, vel caſu, vel diu-

Tttt turnitate

(x) *Hiſtor. Franc.* Lib. IX. Cap. XXXVI.
(y) Vignier *Origine des maiſons d'Alſace* pag. 77.
(z) *Dagobert.* Cap. XIV. pag. 132.
(a) *Chron.* Lib. VII. Cap. XVI.

turnitate temporis collapsum, ruinamve fuisset minatum. Tractus autem suburbani, ubi curtis hæc Regia steterat, non obscura hodie vestigia sunt. Accedentibus ædificiis plurimis villa pedetentim in vicum ingentem excrevit; cui primarium & vetus nomen vernaculum, à Francis inditum, *Kœnigshoven*, id est, Regiæ villæ, seculi XIV. finem usque constanter adhæsit. Kœnigshovium hoc extra portam, cui *Albæ Turris* (*Weisse-Thurn*) nomen, uno fere lapide Italico distabat ab urbe; haud procul à destructa Carthusia, in loco, ubi An. MCCLXXXII. Capella S. Galli exstructa, nunc cœmeterium est. Erravit ergo BEATUS RHENANUS, (*b*) qui Palatium Regium eo in loco quæsivit, ubi vetus olim Comitis Romani palatium erat; imo & ante conditum Strateburgum extitisse, urbi ædificandæ locum dedisse, atque adeo mœnibus ejus fuisse inclusum, arbitratur. Stephanianum Monasterium in castri Romani ruinis conditum fuit, villa Regia autem in opposita urbis parte sedebat.

§. CLXIV.

Comes ejus. In Kœnigshoviani hujus suburbani Palatio Comes habitavit & Villicus, qui circa seculum XIII. adhuc ibi substiterunt, uti Altorfiensis Cœnobii illius ætatis Necrologium me docet. Inter census enim, quos Altorfiensis curia, Argentorati sita, tum persolvit, numeratur quoque duplex census, ad curiam Comitis *ad Kuningeshoven* persolvendus quotannis. Ita enim: (*c*) " In festo S. Martini dantur in curiam Comitis ad Kuningeshoven triginta denarii, & unum denarium Villico (*d*) ejusdem curiæ. " Item paulo post: " In festo S. Michaelis dantur in curiam Comitis ad Kuningeshoven tria quartalia (*e*) *Manzal Kornes*. &c. " Comes hic non alodialis fuit aut proprii fundi; nec Comes Episcopi, qualis olim apud Metenses, Tullenses, Virodunenses, Wormatienses, Colonienses extiterat; talem enim unquam extitisse Argentorati, nulla produnt Monumenta: Comes mere Regius vel Imperialis quum fuit, Comitem fisci appellamus, qui nomine Regis Palatio præfuit. Hunc ergo Comitem, quem improprie Comitem Palatii (*f*) dixeris, seculo XIII. cum ipso adhuc substitisse Palatio, res indubia est. Quum autem prædatoria illa manus Anglorum, post pacem cum Gallis factam, An. MCCCLXV. in Alsatiam irruisset, Kœnigshova quoque misere habita & fere deleta est; uti KOENIGSHOVIUS ipse, ex vico illo oriundus nomenque trahens, quem multi hinc Latina enuntiatione *Regiovillanum* vocant, duobus in locis testatur. (*g*) An. MCCCXCII. denique Palatii hujus reliquiæ penitus destructæ sunt. (*h*)

Ab eo tempore Imperatores, in Alsatiam profecti, in ipsa commorati sunt urbe; & quidem non in certo quodam & constituto Palatio, sed in variis ædibus, ad hospitandum Imperatorem aptatis: in aliis Sigismundus; (*i*) in aliis Carolus V. (*k*) commoratus est. Cave enim credas, curiam illam publicam Argentoratensem, quæ hodie *Pfaltz* dicitur, totiusque urbis Prætorium est, à Palatio Regum suum nomen tenere. Kœnigshovius, Caroli IV. Wenceslai, Ruperti & Sigismundi, temporibus vivens, Curiam publicam eo in loco viderat, ubi hodie Palatium Episcopale est. (*l*) *Phalanza* medio ævo generatim Basilicam & speciatim *Prætorium* denotavit.

Præter Kœnigshovium Argentinense aliud adhuc in Alsatia, Tabernense nimirum, nobis indicant Tabernarum Alsaticarum manuscriptæ Memoriæ, quod nimirum leucæ spatio distans Tabernis, in via versus Pfalzburgum fuerat. Sed & hujus Kœnigshovii, perinde ut nostri, nulla rudera supersunt; sola tractus veteris memoria superest. Aliud cognomine Palatium *Kœnigshofa* ad Salam Franconiæ situm fuit, Caroli M. ævo notissimum; in Pago *Grabfelda*: Aula *nascenti vicina Salæ*, ut vetus Poeta Saxo scribit. (*m*) Villa hæc Regia in oppidum excrevit, quod hodie munitum & totius tractus Præfecturæque caput est; Herbipolitani Episcopi ditioni subjectum. (*n*)

MARILEGIUM.

(*b*) *Rer German.* Lib. II. pag. 173.
(*c*) Fol. 41. *b.*
(*d*) Villicus œconomiam villæ, ut dispensator & provisor, curavit, Germanis *Meyer*. Sed posterioribus seculis pro eo accipitur, qui vulgo *Major* villæ dicitur.
(*e*) Mansurnalis annonæ. Ita vocem *manzal Korn* interpretatur ipse Twingerus à Kœnigshoven, in Indice MS. Tomi I. *Libror. Salicor.* D. Thomæ Argent. Nomen ortum videtur à *manso*. Virtute ejus hæc annona ex diversis frumentorum speciebus, quæ in manso proveniunt, dabatur. Mansus Germanis *Hueb.*
(*f*) Comes Ticinensis Palatii apud PETRUM DIACONUM *Chron. Casin.* Lib. IV. Cap. XVIII.
(*g*) *Chron. Alsat.* Cap. II. pag. 137. Cap. V. pag. 331.
(*h*) SCHILTERUS ad *Kœnigshovium Observ.* XII. §. X. pag. 609.
(*i*) In plateæ (*die Brandgasse*) curia, quæ dicitur *Lux-Hof*, à D. Lucæ Capella, quæ ibi olim steterat.
(*k*) In plateæ Monasteriensis (*Munster-gasse*) domo, cujus angulus plateam Judæorum (*Judengass*) tangit.
(*l*) SCHILTERUS ad *Kœnigshoven* pag. 608. sq.
(*m*) LEIBNITIUS de *Origine Francorum* num. 27.
(*n*) LUDEWIGS *Geschichte von Würzburg*, fol. 395. & fol. 903. GEORGII PAULI HOENN *Lexicon Topograph. Circuli Francon.* pag. 125.

MARILEGIUM.

§. CLXV.

Marilegii nomen.

INter antiquiffima totius Francici Imperii, fpeciatim Auftrafiæ Regum, Palatia Marilegium cenfendum eft; quatuor leucis Argentorato verfus Vogefum diftans. Maximæ molis atque celebritatis Palatium fuit, Gregorio Turonenfi, Fredegario, Bertinianis Annalibus, Moiffiacenfi Chronico, Aimoino, aliisque memoratum, & à *Marlaco*, (o) Palatio quoque Regio, prorfus diverfum.

Marilegium noftrum in Scriptoribus & Monumentis *Marilegium*, (p) *Marelogia*, *Marlegia*, *Maraleja*, (q) *Marelcia*, *Marley*, *Marleya*, (r) diverfimode, & quidem nunc *fifcus nobilis*, nunc *Domus*, nunc *Palatium Regium*, nunc *Palatium publicum*, nunc *Villa publica*, nunc fimpliciter *Villa*, appellatur. SCHILTERUS (s) etymologiam nominis à Theotifco *Marckfeich*, Marca placens, propter amœnitatem tractus illius, derivat.

§. CLXVI.

Regum habitatio.

In Marlejenfem villam Septimina, Regiorum iofaotum nutrix, cum Sunnegifilo & Gallomagno conjurationis in Childebertum II. Strateburgi An. DLXXXIX. degentem, coovicta & damnata deducebatur; ut molem trahens, illis, quæ in Gyneceo ibi pofitæ, per dies fingulos farinas, ad victus neceffitatem neceffarias, præpararet. (t) Degerat in hoc Palatio idem Childebertus II. quum An. DXC. in eum ficarios immififfet Fredegundis. GREGORIUS: (u) *Cum Rex in oratorium domus Marilegenfis ingrederetur.* &c. Theodericus II. Theodeberti II. Auftrafiæ Regis frater, à Patre Childeberto II. præter Burgundiam Alefaciones quoque acceperat, quod ibi fuerat enutritus atque educatus, haud dubie in Marilegienfi Palatio, ubi fæpe agitaverat Pater. (x) Chlotarius II. An. DCXIII. cum Berthrude Regina, Marolegiam (y) villam acceffit, & multos inique agentes gladio trucidavit, uti loquitur FREDEGARIUS. (z) In Hafelacenfis Monafterii donatione Dagobertus II. ei *Kircheim cum fuburbiis Marley*, affignat. (a) Marlejenfis ftradæ mentio fit in Charta Theoderici Calenfis, pro Mauri-Monafterio, anoi DCCXXIV. quæ tamen interpolata, (b) Merovingici Diplomatis formam amifit. Ex autographo Dionyfiano MABILLONIUS (c) Chartam produxit, qua Chrodardus Comes Folrado Abbati San-Dionyfiano plura loca in Pago Brifagavienfi vendidit, quæ Charta in villa, *quæ dicitur Mareleja*, fcripta eft An. XIII. Regni Pipini, qui videtur effe annus DCCLXIV. Barbaro Merovingicæ Cancellariæ, tum adhuc fuperftitis, ftylo ita finit Diploma: *Actum in villa, quæ dicitur Mareleja publice XVI. Kal. Aug. An. XIII. Regni Domni gloriofiffimo Peppino Regis.* ANONYMUS in *Vita S. Deicoli*, Abbatis Lutrenfis, (d) annotat, Marilegii Walderadæ amore correptum fuiffe Lotharium Regem, qui conjugem dein fuam Theutbergam repudiavit. Ita enim ille: "Lotharius Rex in Alfatia Provincia morabatur, in fifco fuo nobili, qui Marelegia vocatur, cujus adhuc dignitatem miri „ operis

(o) Marlacum, Morlacæ in Auftriæ, Neuftriæ atque Burgundiæ, Regnorum confinio pofitum, illuftre Palatium fuit. In eo commoratus eft Theodoricus III. Neuftriæ atque Burgundiæ Rex, quum inter eum & Dagobertum II. exarfiffet bellum. De Palatio hoc multa, at de Marilegio noftro pauca, habet Germanus.

(p) Villa regia *Metlagium*, ubi Carolus Simplex An. DCCCCIII. San-Dionyfiano Monafterio Chartam conceffit, ad Marlegium quoque noftrum nuperis *Cangiani Gloffarii* editoribus pertinere videtur. Locum, Librarii incuria haud dubie corruptum, & ego ita lubens reftituerem, fi Carolum Simplicem An. DCCCCIII. in Alfatia verfatum reperirem.

(q) Caroli Craffi Dipl. datum in villa Columbario, An. DCCCLXXVI. ex Tabular. Andlav.

(r) Diploma Ludovici Pii & Lotharii An. DCCCXXVIII. ex eodem Tabular.

(s) *Not. ad Kænigshov.* pag. 609.

(t) GREGOR. TURON. Lib. IX. Cap. XXXVIII.

(u) Lib. X. Cap. XVIII.

(x) FREDEGARIUS Cap. XXXVII.

(y) Claromontanus Codex. Colbertinus & Chesn. legunt *Maurolegiam*: Chesn. al. *Maurolegico*. Editi plerique vero corruptiffime habent *villam Aureolegiam*. Adde AIMOINUM de *Geftis Francorum*. Lib. IV. Cap. VI.

(z) *Chron.* Cap. XLIII.

(a) COINTIUS *Annal. Ecclefiaft.* Tom. III. pag. 767. BERAIN *des Trois Dagoberts* pag. 96.

(b) Interpolatam Chartam magis interpolavit Coccius, cujus exemplum habet: *ad ftradam pagi vel oppiduli Marlejenfem.* Vetus in pergameno apographum, quod in Tabulario Mauri-Monafterienfi infpexi, autographum enim non extat, voces *pagi vel oppiduli* omittit. BOUQUETUS, in *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. IV. pag. 703. Diploma producens, Coccianum exemplum fecutus eft. Ceterum haud fupereft indicium, ex quo liceat conjicere, quænam ex Dagoberti II. donationibus antiquior altera fit.

(c) *Re Diplom.* Lib. VI. pag. 494. & *Act. Sanctorum Bened.* Tom. IV. pag. 310. FELIBIEN *Hift. de S. Denys*, Probat. pag. 29.

(d) Cap. VIII. apud MABILLON. *Acta SS. Bened.* fec. II. pag. 114. BOUQUETUS in *Scriptor. Franc.* Tom. VII. pag. 333. REGINO, & ANNALISTA METENSIS, imo & BERTINIANUS, rem paulo aliter narrant.

„ operis mœnia excelsa testantur. „ Contigit hoc An. DCCCLVII. Abbatiam S. Deicoli dein pellici suæ Waldradæ tradidit Lotharius; unde acriter in eum invehitur memoratus Anonymus Lutrensis, qui seculo X. vixisse videtur. Circa idem tempus Lotharius Grandi-Vallensi Monasterio Privilegium concessit, quod retulit Lucas Dacherius. (*e*) Pro *Arlegia* ibi haud dubie *Marlegia* legendum; prouti apud Pithoeum, (*f*) ejusdem præcepti editorem, legimus. Apud utrumque ponitur annus XI. Lotharii Regis, junioris nimirum. Reoino divortium ejus cum Theutberga, Hucberti Abbatis sorore, ponit ad An. DCCCLXIV.

§. CLXVII.

Gynecium Marilegense.

In Regia Marilegensi villa, quæ excelsis egregii operis muris inclyta fuit, præter alia ædificia plura, *Gynecium* vel Gentium quoque extitisse, ex Gregorio Turonico (*g*) addiscimus; quando scribit: "In Marilegium villam deducitur, ut scilicet trahens molam his, „ quæ in Gynæcio erant positæ per dies singulos farinas, ad victus necessarias, præpararet. „ Scilicet fœminæ, quæ stupra commiserant, in Gynecea pœnæ loco amandabantur, ut ibi servirent illis, quæ in Gynecio positæ, hoc est, in eo opus tractarunt. Gynecium hoc Marilegiense, ut & supra Columbrense, Cangius (*h*) *Lupanar* interpretatur, idque ex voce *posita* extorquet, quam indicare existimat, meretrices in Gynecea, tanquam in publica prostibula, fuisse relegatas. Verum Gregorius Marilegium non ut lupanar depingit, sed meretricem Gynecio illi fuisse inclusam memorat, ut honestis mulieribus ibi positis, lanamque tractantibus, serva subesset, molamque, pro pane quotidiano conficiendo, traheret. Nec locus Notkeri de Columbrensi Gynecio, quod duo nothi ex eo prodierint, conjecturam ejus confirmat, uti in Columbra jam docui. Num Reges Merovingi in Palatiis suis publice instituturi fuissent lupanar? Quodsi Dagobertinum Diploma pro Monasterio Haselacensi inspicias, Marilegium urbem fuisse, haud immerito suspiceris. Ait enim Dagobertus dare se regalem suam habitationem Kircheim; *cum suburbiis Marley*. Ex altera vero parte nemo non novit, quam improprie vocibus Latinis sæpe usi fuerint publici illi scribæ Notarii.

KIRCHEIM.

§. CLXVIII.

Kirchemium.

MArilegio dignitate & amplitudine vix cessit *Kirchemium*, Regibus Merovingis Austrasiæ atque deinceps Carolingis habitatum frequenter, à priore vix semihorio distans. (*i*) Marlegia tamen antiquitate præcedit. Hoc enim An. DXC. Childebertus II. Kirchemium Dagobertus II. An. DCLXXVI. inhabitavit. Varia ejus in Scriptoribus Chartisque scriptura: *Kircheim*, *Kirucheim*, *Kirichheim*, *Chirichheim*, *Chirichaim*, *Kilicheim*, *Chilicheim*. Filiam Dagoberti II. mutam & cœcam, ut Legendæ volunt, quum sanasset Florentius, qui tum in Hasela, montis Vogesi silva, ad fluvium Bruscam, solitarius vixerat, Dagobertus, virtutibus ejus tactus, non amplissimum modo, quem coluerat, fundum, sed & "regalem suam habitationem bene ordinatam, „ seu procuratam *Kirchhaim*, cum suburbiis Marley, vallem Coronæ, Virdenheim, villam „ Vene, castellum situm in monte juxta stratam Tabernensem, usque ad rivulum „ Osellum &c. „ Florentio, pro novo, quod instituit, Haselacensi Monasterio concessit. (*k*) Hoc primum primariumque suæ dotis patrimonium hodieque ex parte possidet Haselacensis Ecclesia.

§. CLXIX.

Dagoberti II. sedes.

Doubletus (*l*) ergo immerito reprehensus est à Michaele Germano, (*m*) quod Kirchemium Palatium à Dagoberto exculum fuisse tradiderit. Addit Germanus, nihil hac de re in Actis Dagobertinis, sive publicis, sive domesticis, se legere meminisse. Coccii tamen atque Henschenii scripta ei erant ob oculos. In eo quidem à Doubleto

(*e*) *Spicileg.* Tom. VII. pag. 186. ex quo illud expressit Eccardus *Origg. Habsburg.* pag. 140.

(*f*) Vid. Germanus apud Mabillon *de Re Dipl.* pag. 297.

(*g*) Lib. IX. Cap. XXXVIII.

(*h*) *Glossar.* in voce *Gynaceum.*

(*i*) Hinc in Dagobertino Diplomate, Haselacensibus dato, dicitur: *Kirchhaim, cum suburbiis Marley.*

(*k*) *Acta S. Florentii* ex Cod. Bodecensi Westphaliæ apud Henschen. de *Tribus Dagobertis* Cap. VI. pag. 87. & Car. Cointium *Annal. Ecclesiast.* Tom. III. pag. 767. Adde ipsum Diploma Dagobertinum donat. Haselac. interpolatum quidem, hac tamen in re actis conforme, quod corruptius apud Coccium, purgatius apud Henschenium loco citato Lib. II. Cap. VI. pag. 88. exhibetur.

(*l*) *Antiquites de S. Denys* Lib. IV. Cap. I. pag. 1196

(*m*) Apud Mabillon *de Re Diplomatica* Lib. IV. pag. 290.

à Doubleto erratum, quod Dagoberto I. adſcripſerit, quæ Dagoberto II. tribuenda fuerant; ſed receptum ille erravit errorem, quem tamen non reprehendit Germanus, cui Dagobertus II. ab Hadr. Valeſio, Henſchenioque detectus, innotuerat optime. Kirchemiana Dagoberti habitatio tum ex Actis S. Florentii, tum ex Dotatione Haſelacenſi patefcit. *Prodromi Gottwicenſis* (*n*) Auctor exiſtimat, ab hoc tempore tranſlati ad Haſelacenſes Kirchemii, Reges plerumque Argentorati habitaſſe, & ipſe tamen Chartarum, paulo poſt Kirchemii datarum, quædam exempla producit. Quid quod præter Argentoratum, Marilegii, Scladiſtati, Erenſteinii, aliiſque in Alſatiæ Palatiis, Reges quoque eſſe commoratos, Literarum, quas in ſingulis his Palatiis dedere, documenta declarant.

Dagoberti II. ſucceſſores ergo Kircheimenſe Palatium alio dono vel concambio, uti vocant, redemiſſe cenſendi ſunt. Nam ſub Ludovici Pii Imperio An. VI. Sigfridus quidam piam fecit donationem, in cujus clauſula legitur: *Actum Chiribaim villa publice.* (*o*) Sub Ludovico Germanico An. XXVII. Regni ejus in orientali Francia, commutatio bonorum aliquot inter Grimaldum, S. Galli Abbatem, atque Totonem quendam factum eſt, ubi dicitur: *Actum in Chiricheim in Cubiculo Regis publice.* (*p*) In Chirichhemiana hac villa Berengarius, Italiæ Rex An. DCCCLXXXVI. ſe Carolo Craſſo ſubmiſit. (*q*) CHIFLETIUS in *Trenorchiana Hiſtoria* (*r*) Caroli Craſſi Chartam, Blitgerio Abbati Trenorchienſi An. DCCCLXXXVI. conceſſam, producit, datam in *Kyrien*, quod nomen corruptum MABILLONIUS, (*s*) in *Kyrken* convertens, ad Alſaticum noſtrum Kirchemium refert, idemque facit Germanus; in eo tamen à Mabillonio diverſus, quod Chartam An. DCCCLXXXVII. adſcribat. Fidem vero hujus Diplomatis omnem nuperus Hiſtoriæ Trenorchienſis conditor, PETRUS JUENINUS, ejuſdem Abbatiæ Canonicus, (*t*) plane vocat in dubium. Idem Carolus An. DCCCLXXXVII. Martini Turonenſis Abbati Odoni Chartam confirmatoriam rerum quarumdam in Italia dedit; in cujus fine legitur: *Actum in Cherichheim.* (*u*) Kirchemii quoque Carolum Craſſum Ludovicus Boſonides eodem anno inviſit ac inveſtivit; uti ex FULDENSIBUS iterum ANNALIBUS docemur. " Carolus Craſſus (inqniunt) Ludovicum, Boſonis filium parvulum, ad „ Rhenum villa Chiricheim, veniens obviam honorifice ſuſcepit ad hominem. „ Eodem in loco Archicapellani dignitate privatus eſt Epiſcopus Vercellenſis Luidwardus, quod LAMBECIANI Francorum ANNALES referunt. (*x*) Kirchemium ampliſſimum olim locum extitiſſe, conſtans traditio & vaſta ædificiorum rudera produnt. Exiguus hodie viculus eſt, Marilegio vilior.

Aliorum Regum.

BEATUS RHENANUS (*y*) ante ducentos annos hæc de Kirchemio obſervavit: " Vix ullo Elſatiæ loco majora antiquitatis extare veſtigia. Prominent adhuc, inter „ ruinas altiſſimi muri, turrium inſtar. Nec miror, cur veteres Francorum Reges „ illic habitare voluerint, nam agrum habet amœniſſimum. „ Utrumque Palatium quinque leucis diſtat Argentotato, utrumqne prope fluvium Moſſam, (*Moſig*) verſus Vogeſum montem, ſitum eſt. Ab hac villa Regia & Palatio totus *Kircheimenſis Comitatus*, qui idem cum Troningorum Pago nomen acceperat, uti ſupra (*z*) oſtenſum. NIC. HERTIUS in *veteris Francorum regni notitia* (*a*) tradit, Palatii Kirchheimenſis rudera adhucdum Dagoberti ſalam (*Daberts-Saal*) appellari ab incolis; ſed nobis hac de re nihil compertum; traditio noſtro ævo forſitan periit.

§. CLXX.

Dagobertus in Charta Haſelacenſi, præter Kirchemium & ſuburbia Marley, mentionem quoque facit *Vallis Coronæ & caſtelli, ſiti in monte, juxta ſtratam Tabernenſem.* Vallis Coronæ, Germanis *Cronthal*, amœniſſima illa vallis, Marilegium inter atque Waslenhemium eſt. Colli adjacenti impoſitum fuit caſtrum *Cronenberg*, (*b*) cujus ſitus pariter lætus aſpectu; quod ipſum in Charta ſua Dagobertus deſignare videtur.

Vallis Coronæ.

(*n*) Lib. III. pag. 487.
(*o*) GOLDAST. *Rer. Alamannicar.* Tom. II. Part. I. pag. 52. num. 81.
(*p*) GOLDASTUS ibid. pag. 30. num. 17.
(*q*) ANNALES FULD. An. DCCCLXXXVI.
(*r*) *Hiſtoire de l'Abbaye de Tournus* pag. 259.
(*s*) *Annal. Benedict.* Lib. XXXIX. Cap. VIII. Tom. III. pag. 257.
(*t*) *Nouvelle Hiſtoire de l'Abbaye Royale & Collegiale de S. Filibert & de la Ville de Tournus*, Part. II. pag. 58. ſq.
(*u*) MICHAEL GERMANUS de *Palatiis* num. 74. MARTENE in *Theſauro Anecdot.* Tom. I. pag. 50. idem Diploma producit, ſed in fine habet: *Actum in Cheirchem.*
(*x*) Apud LAMBECIUM in *Biblioth. Vindob.* Tom. II. pag. 357.
(*y*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 325.
(*z*) Pag. 642.
(*a*) Cap. III. §. XXXVIII.
(*b*) Strateburgenſes à caſtro hoc unam ex portis ſuis *Cronenburgi* portam vocarunt, quæ nempe verſus caſtrum hoc poſita fuerat.

Castrum à *Corona* nomen accepit; forsitan, quod à Regibus structum, Regiisque Marlejæ & Kirchemii Palatiis fuit vicinum: subjacenti valli suum nomen communicavit. Nomen *Corona* num deflexum in *Troniæ*, aut vox *Tronia* vice versa in Coronam immutata fuerit, ob vocum Germanicarum *Cron* & *Thron* affinitatem, non equidem definio; non definiturus quoque, num arx *Cronenburg*, valli adstructa, *Tronæ* forsan olim gesserit nomen, hocque num à Corona, vel à Throno derivandum; utraque res enim Regio Palatio nomen impertiri potuerat. GEBVILERUS in *Panegyri Carolina* (*c*) vallem Coronæ non dubitavit *Troniam vallem* appellare.

Haud procul Kirchemio distat vicus *Trenheim*; quod nomen ex *Tronia* reliquum crederes. (*d*) FRANC. IRENICUS (*e*) longissime aberravit à vero, qui vicum *Veldkirch* prope Ehnhemium inferius, pro *Tronia* sumit, locum non inferiorem olim Argentorato fuisse existimans; nescio quo fundamento innixus. Idem errorem errore cumulat, quando hanc Alsatiæ Trojam, tempore Dagoberti conditam, à Carolo semel, & ab Henrico II. anno MXXII. rursus destructam fuisse scribit. Trojam in inferiore Italia Henricus Sanctus destruxit, cujus rei testes MARIANOS SCOTUS, (*f*) HERMANNUS CONTRACTUS; (*g*) qui disertis verbis hæc produnt: "Henricus Imp. Campaniam petens „ Beneventum intravit, Trojam oppugnavit & cepit, Neapolim, Capuam, Salernum, „ aliasque eo locorum civitates in deditionem omnes accepit. „ Consentiunt LEO OSTIENSIS, (*h*) CONRAOUS URSPERGENSIS, CHRONICON AOOUSTENSE (*i*) & HEPIDANNUS. (*k*) Verum hæc, apud Italos gesta, Alsaticam Troniam, sive Kirchemium nostrum, nullo modo respiciunt.

SUECHHUSEN.

§. CLXXI.

Suech-husen. CUrtis juris Regni vocatur ab Ottone I. in Donatione, An. DCCCCLXVIII. conjugi suæ Adelheidi facta, apud FREHERUM (*l*) atque MEIBOMIUM. (*m*) Prior habet *Suchhusan*, posterior *Suchusun*, autographum vero *Suechhusen*, quæ lectio verior, nominique hodierno *Schweighusen* vicinior est: vicus insignis, in Hagenoæ partibus situs. Zuentiboldinam Chartam An. DCCCXCVI. pro San-Dionysiano Monasterio, ex ejusdem Abbatiæ Tabulario protulit FELIBIANUS, (*n*) in cujus fine legitur: *Actum in Suuetchusa.* Locum hunc Cangio, Mabillonio, Germano, Bessello, qui de Palatiis omnes egerunt, ignotum, ex Ottoniana Charta nos heic restituimus, atque in villarum Regiarum, Palatio instructarum, reponimus classe.

SALOISSA.

§. CLXXII.

Saloissa. SAletio sub Romanis statio fuit militaris, unumque adeo inter L. castella, quibus Rhenus contra Germanos erat munitus. (*o*) Castrum quoque appellatur sub Francis, nomine veteri in *Saloissa* conversa. Ex FREDEOARII SCHOLASTICI id addiscimus *Chronico*; (*p*) qui compouendis inter Theudericum & Theudebertum fratres, Childeberti II. filios, dissidiis An. XV. Regni Theuderici, hoc est, Æræ Christ. An. DCX. conventum procerum Saloissæ institutum fuisse, nos docet; ubi scribit: *Placitum, inter hos duos Reges, ut Francorum judicio finiretur, Saloissa castro instituunt.* Eadem narrat AIMOINUS, (*q*) Saloissam nominans; sed absque epitheto *castri.* Oppidum Alsaticum *Sela* heic intelligendum, res indubia inter Historicos est.

Valesius notatur. Quodsi HAORIANI VALESII (*r*) vestigia sequerer, *Salussam* & *Salusiam castrum*, in Metensibus & Eginhardianis Annalibus An. DCCLXX. memoratum, ad Saloissam quoque nostram referrem. Quum autem in Wormatiensi, prope Ingelhemium, Pago *Salusiam* extitisse

(*c*) Pag. 19.
(*d*) *Prodrom. Gottwic.* loco alleg.
(*e*) *Exeges. Germaniæ* pag. 403.
(*f*) *Chron.* Lib. III. ætat. VI. pag. 449.
(*g*) Ad An. MXXII.
(*h*) *Chron. Cassin.* Lib. II. Cap. XL. sq.
(*i*) Ad An. MXXII.
(*k*) Qui male ad An. MXXVIII. hoc refert.
(*l*) *Origg. Palatinar.* Part. II. Cap. XVI. pag. 82.
(*m*) *Scriptor. Rer. German.* Tom. I. pag. 752.
(*n*) FELIBIEN *Histoire de S. Denys*, inter Prob. num. 102.
(*o*) Vide pag. 226.
(*p*) Cap. XXXVII.
(*q*) AIMOINUS FLORIACENSIS de *Gestis Francor.* Lib. III. Cap. XCV.
(*r*) *Notitia Galliar.* voce: *Saletio.*

extitisse conscius sim, ad Wormatiensem hanc referre, me jubent circumstantiæ rerum, quas de Caroli M. cum Bertrada matre colloquio apud Salusiam Annalistæ hi narrant. Carolus enim generalem populi sui conventum in Wormacia tum civitate habuerat; eaque occasione mater, collocutura cum filio, Salusiam, uti Scriptores tradunt, accessit. Salussa Wormatiæ propinqua quum fuerit, Carolum in Alsatiam usque iter fecisse, verisimile non est. Adde, quod castrum Alsaticum nec Salusia, nec Salussa, sed Saloissa appellaretur. Salusia, flumen & castrum, in Pago Wormatiensi extitit. Castro haud dubie rivulus indidit nomen, quod & Saloissæ nostræ Alsaticæ contigit, quam Selza flumen alluit, antequam Rheno se misceat. In *Chronico Laurishamensi* legimus: " Ego „ Willisuuinda Deo sacrata, & filius meus Cancor Comes, donamus ad Ecclesiam S. „ Petri in loco Lauresham villam nostram in Pago Uuormatiense, in loco qui dicitur „ Hagenheim, super fluvium Salusiam. „ Hunc tamen fluviolum cum Alsatica Selza ita confundit Valesius, ut ex loco hoc demonstrare conetur, Alsatico quoque nostro flumini Selzæ & castro nomen competiisse Salusiæ. Valesius ergo, Franciscum Bellaforestum, Historicum, erroris accusans, quod Saloissam Alsaticam cum oppido Salutiarum, (*Saluces*) Regionis Subalpinæ, confundat, Alsaticum ipse flumen cum Wormatiensi permiscet. Sed & alia occasione Valesius in Alsatiam nostram liberalior est; quando *Solocense* illud, quod in Regni Lothariani Tabula Divisionis occurrit, quodque Miræus (*s*) rectius ad *Solieu* in Burgundia refert, nostræ etiam Alsatiæ vindicat, pro *Solocense*, *Salossense* substituens.

§. CLXXIII.

Nomina. Ceterum Saloissam nostram monumenta ævi vicini *Salise* vocant, *Salsa*, *Salsi*, *Salisa*. Prior appellatio in Ottonis M. Charta, (*t*) altera in Adelheidæ Imperatricis vita, ab Odilone, Cluniacensi (*u*) Abbate, scripta, & reliquæ in Diplomatibus Ottonis III. anecdotis, quæ Selzensi monasterio dedit, quæque nos suo tempore dabimus in lucem, occurrunt. Odilo Saloissam, quam Fredegarius *castrum* dicit, *oppidum Salsense* nuncupat; (*x*) quod Adelheidis denique in urbem, sub libertate Romana, erexit. (*y*) Ditmarus Merseburoensis, (*z*) in nominibus urbium designandis non raro infelix, Selzam nostram nominat *urbem Olsa*; Anonymus autem Saxo *Salmensem*. Chronicon nempe Anonymi Saxonis, de Adelheide loquens, apud Leibnitium (*a*) ait: *In Basilica Salmensi, quam ipsa S. Petri nomine construxerat, tumulata.* Basilicam *Salmensem* qui dicit, *Salmense* quoque oppidum diceret. *Trivultini Lexici* concinnatores (*b*) novam nobis loci hujus appellationem effingunt. Scribunt enim, Selzam quandoque nomen accepisse *Elisatium*; quod neminem unquam asseruisse comperior; nec asserti sui ullam probationem hi auctores suppeditant. Selza pars fuit Elisatii; ipsa vero Elisatii nominis compos non erat. Præter Selzam Alsaticam, alia quoque Franciæ orientalis Ducatus extitit ad flumen Salam, ubi Palatium Regium, à Carolo M. frequentatum, fuerat; ubi pacem cum Saxonibus An. DCCCIII. concluserat, de quo Palatio plura habet Eccardus. (*c*) Fuit & Salza Saxonica, vetus oppidum, prope Albim, supra Magdeburgum, ubi Otto M. plura Diplomata dedit. (*d*) Castrum denique Aquitanicum *Sels* Eginhardi *Annales* (*e*) commemorant.

VILLÆ REGIÆ.

§. CLXXIV.

Villæ Regiæ. SEquuntur jam villæ Regiæ simplices, Regio forsan non ornatæ Palatio, quas inter primo loco tres illæ anonymæ curtes recensendæ sunt, à Dagoberto II. Ecclesiæ Strateburgensi donatæ, quarum una in Pago Speries, altera in Pago Rubiaco, tertia in Pago Bilcovesheim, sitæ fuerunt. Dagobertus ait: *ad Argentinensis Ecclesiæ Monasterium tres curtes meas optimas & electas* &c. (*f*) Curtes hæ tres Palatia habuerint, nec ne, nulla res indicat nobis. Ipsa enim Palatia à Regibus concessa quoque fuerunt Ecclesiis. Dagobertus II. Kirchemium, nobilissimum sane Palatium, Haselacensi Monasterio, quod Florentius erexerat, tradidit, uti Charta illis data testatur.

Villas

(*s*) *Cod. Piar. Donation.* Tom. I. Opp. pag. 30.

(*t*) An. DCCCCLXVIII. apud Freherum *Origg. Palat.* Part. II. pag. 82. & apud Meibomium *Script. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 752.

(*u*) Vita hæc à Canisio Tom. V. *Lection. Antiquar.* & edit. Basnag. Tom. III. pag. 78. item à Leibnitio *Rer. Brunsvic.* Tom. I. pag. 265. & ab Hartmanno in *Annalib. Einsidlensibus* edita est.

(*x*) *Vita Adelhaidis* Lib. II. pag. 270. Edit. Leibnit.

(*y*) Ibidem Lib. I. Cap. VII.

(*z*) *Chronici* Lib. IV. pag. 357.

(*a*) Allegatur hoc Chronicon à Leibnitio in *Notis ad Ditmarum* Tom. I. *Scriptor Brunsvicens.*

(*b*) In Voce *Selza.*

(*c*) *Not. ad Leibnitii Diatribam de Origine Francorum* pag. 262.

(*d*) Hundii *Metropol. Salisburg.* Tom. I. pag. 90. & Tom. II. pag. 259. & 149.

(*e*) An. DCCLXVIII.

(*f*) Vide supra in Kirchemio §. CLXVIII.

Villas, quas ſubjungimus, in numero villarum absque Palatio reponimus, donec Charta nobis obveniat, quæ Reges in illis quoque commoratos fuiſſe indicet.

§. CLXXV.

Herlisheim.

HERLESHEIM. Dagobertus II. Schutterenſi Monaſterio in Mortinhauga dedit *curiam in villa Herlesheim*, teſte ejus Diplomate, ſed quam maxime interpolato, quud Coccius (g) & ex eo HENSCHENIUS, (h) memorant. Deceptus vero uterque, *curtem ſeu predium in Pago Herlisheim*, poſuit, adeoque Inſtrumentum corruptum magis adhuc corrupit, quum nec curtis, nec prædii, nec multo minus pagi, nomen ibi occurrat. Ita enim Diploma: "Curiam unam in villa Herlesheim dicta, poſitam in territorio Baſil. Epiſcopi, „ cum omnibus pertinentiis ſuis, curtificis, areis . . . per hanc noſtram imperialem „ paginam concedimus &c. WIMPHELINGIUS donationis bujus pariter mentionem facit, at unde ejus notitiam hauſerit, omnino ſilet. Notam Chronologicam Henſchenius ita corrigit, ut annos ei quinquaginta ſuperaddat, ad Dagobertum II. referens factum, quod Coccius ad Dagobertum I. retulerat. Ceterum locus claſſi villarum regiarum ſine dubio annumerandus, cujus curiarum unam Dagobertus II. Schutterenſibus dedit, quam illi ad initium ſec. XV. usque poſſederant. Tum enim vendita eſt Cœnobio Marbacenſi, & ab hoc ad Barones de Schauenburg tandem pervenit. *Herlichesheim* à Ludovico Pio An. DCCCXXIII. inter iſta Alſatiæ loca memoratur, in quibus Maſonis Monaſterium bona poſſedit. Et hic enim oppidulum illud Herlisheim deſignatur, quod haud procul Colmaria eſt; non vicus ejusdem nominis, prope Druſenhemium.

§. CLXXVI.

Amalrici-villare.

AMALRICI-VILLARE, nunc *Ammerſchweyr*, quod oppidum eſt Alſatiæ ſuperioris, à Lothario, Lotharingiæ Rege, in Charta donationis, quam An. DCCCLXIX. Abbatiæ Thuricenſi fecit, commemoratur. (i) Villam Regiam fuiſſe, non tam ex hoc loco concludimus, quam ex Diplomate Ottonis II. Imp. de An. DCCCCLXXVII. quod Abbatiæ Maurobac. dedit, (k) ubi ſcribitur: "Quia Domina noſtra Adelheidis Impe- „ ratrix capellam decimalem & baptismalem, cum tota villa *Amelricherwihre*, in qua ſita „ eſt . . . . Murbacenſi donavit Eccleſiæ &c. „ Nam Adelheidis, ex Italia orta, quomodo locum Murbacenſibus donare potuit, niſi illum ab Ottone I. Imp. marito ſuo prius acceperit, uti alias eam quinque villas regias in Alſatia accepiſſe novimus. Amalrici-villare quoque in *Vita D. Deodati* (l) legitur, qui juxta illud quum reſediſſet ac ab incolis fuiſſet expulſus, Hunonis-villam conceſſit. Cæterum Amalrici, cui locus hic appellationem ſuam, forte & originem, debet, nomen frequens apud Alſatas fuit ſub Francis.

§. CLXXVII.

Quuningishaim.

QUUNINGISHAIM à Lothario Imp. in Diplomate anecdoto Lebrahenſi An. DCCCLV. *fiſcus Domni Karoli* fuiſſe ſcribitur, ad quem pars ſilvæ Voſagi ſpectaverit, in qua Fulradus Abbas Monaſterium Lebrahenſe conſtruxit. Carolus M. enim ſilvam iſtam in dicti Fulradi gratiam novo Monaſterio tradiderat, *ex marca fiſco noſtro Quuingirhaim*, ut ipſe loquitur in Charta An. DCCLXXIV. quam FELIBIANUS (m) dedit in lucem. Poſterior hæc lectio corrupta videtur, cui prior Lotharii præferenda, quum vicus *Kinsheim*, haud procul à Seleſtadio & S. Hippolyti oppido, intelligatur. Sed & alia nominis ejus orthographia in interpolato Ludovici Pii pro Hohenburgenſibus Privilegio reperitur, ubi locus iſte vocatur *Kinnenheim*.

Hiltesheim.

HILTESHEIM. Theodoricus III. villæ hujus regiæ facit mentionem in Diplomate, quod Novientenſi Monaſterio dedit circa An. DCLXXX. cuique manu propria ſe *Hiltesheim* tradidiſſe, & ab omni ſuorum judicum poteſtate teſtatur exemiſſe. Ab hoc ergo tempore Ebersheimenſibus ceſſit; in quorum Chartis, quas à Ludovico Pio & ſequentibus Alſatiæ moderatoribus acceperunt, ſub nomine *Hilzheim* non raro legitur. Nomen hoc vicus tuetur hodieque, vix leucæ ſpatio à Monaſterio ſejunctus.

CLXXVIII.

(g) In *Dagoberto* pag. 76.
(h) *De tribus Dagobertis* Lib. II. Cap. V. pag. 86.
(i) SCHEUCHZER in *Alphabeto ex Thuricens. Diplomat. & Codicibus*. Tab. III.
(k) Apud ECCARD. *Orig. Habsburg.* pag. 122.
(l) Apud MABILLON *Act. Sanctor. Benedict.* ſec. III. Part. II. pag. 429.
(m) *Hiſt. de S. Denys, Preuves* num. 50.

§. CLXXVIII.

Sermersheim.

SARAMERESHEIM curtis Regia quoque fuerat, uti ex Ottoniano Diplomate (*n*) An. DCCCCLXVIII. docemur; quo Adelheidi, conjugi suæ, Otto M. cum aliis hanc etiam curtem concessit, in Comitatu Hugonis Comitis sitam. Scribitur in dicto Diplomate *Saramereshein*. Inferioris Alsatiæ vicus *Sermersheim*, supra Benfeldam ad Illum fluvium, ad Benfeldensem præfecturam spectans, haud dubie intelligitur. Primam ejus mentionem reperio in Caroli M. Diplomate Ebersheim. circa An. DCCLXXVI. ubi *Sarmeresheim* inter plures Alsatiæ villas recensetur, in quibus Monachi Ebersheimenses bona possederunt. Ludovicus Pius illum in suis pro eodem Monasterio Chartis aliquoties *Sarmenza villam* simpliciter nuncupat; uti & Testamentum S. Odiliæ nomine tenus tantum de illo loquitur, ubi *curia in Sermirsheim* Cœnobio Hohenburg interiori adscribitur. *Prædium Saramaresheim in Pago Alsatiæ ac Comitatu Eberhardi Com. situm*, Otto III. An. DCCCCXCII. Adelheidi, aviæ suæ, à qua in Magenoldi Comitis manus pervenerat, reddidit, ut Selzensi Monasterio traderetur; postquam Magenoldus, morte præventus, in ipso Saramaresheim Monasterium, quod instituerat, absolvere non potuisset.

§. CLXXIX.

Ehinheim.

EHINHEMIUM, quod etiam *Ehenheim* in Traditionibus scribitur, *Historiæ Noviensis* (*o*) & *Fragmenti Urstisiani* (*p*) fide inter villas Regias repono. Situm erat in Comitatu Troniæ, seu Kilicheim, in Pago Bischovesheim. Nomen suum ab *Ehn* fluviolo, qui locum perfluit, non ab Etichone Duce, uti arbitratur SCHILTERUS, (*q*) accepit. Eticho cum familia sua ibi sedem habuit, Urstisiano ANONYMO (*r*) teste. Duæ Fuldenses Chartæ apud SCHANNATUM (*s*) Ao. DCCLXXVIII. & DCCLXXXVIII. *Ehinhaim* faciuot mentionem. Prior his verbis: „vendidi in Pago Alsacinse, in locis nominatis, in Ehinhaim, in Uualabu, in Erioginsashaim, in Rodasheim, & in Strasburga civitate.„ Posterior ita: „Donatum in perpetuum esse volo, hoc est, in Pago Alsacinse, in villa Scaftolfeshaim, in Strazburga civitate . . . In Ehinhaim, in Falahabu &c.„ Inter antiquissima ergo Alsatiæ reponendum est loca. In Diplomate Hohenburgensi Ludovici Pii An. DCCCXXXVII. Ehenhemio *superioris* epithetum jam adjectum reperitur, ut ab inferiore, quod etiamnum vicus est, distingueretur. Villæ Regiæ raro convertebantur in oppida: id nonnisi adulta sub Periodo Germanica aliquibus contigisse compertum est. Hinc Ehenhemium in Fuldensibus Chartis, quas protulimus, alias inter villas, absque ullo discrimioe, ponitur, Strazburga vero nominatim in illis *Civitas* appellatur. At Ludovici Pii Diploma superius Ehenheim cum Rodesheim à villis, quæ recensentur, distinguit. Ita enim Diplomatis verba: „Resignavit (Ethicus Dux) altari B. Virginis Mariæ ibidem omnia bona immobilia & alia, quæ habuit, specialiter superius Ehenheim, Rodesheim, cum quindecim villis.„ Ehenhemium itaque & Rodesheim cum pluribus villis Cœnobio Hohenburgensi, ab Odilia instituto, veluti ab Attico Duce illi tradita, tribuuotur. Sed suspectæ fidei charta est, haud unam ob causam, quas suo tempore proferemus. Hinc etiam de inferioris Ehenheim vico, quod in Monumentis Germanicæ Periodi demum occurrit, heic nihil dicemus.

§. CLXXX.

Bolsenheim.

BOLSENHEIM. Quum Lotharius Imp. hoc in loco Abbatiæ S. Stephani An. DCCCXLV. dominicam curtem, capellam & decimam, cum salica terra, assignaverit, concludimus inde, Bolsenhemium curtem aut villam regiam fuisse, quæ suum ad hunc usque diem nomen servavit; nec procul ab Herinsteinio, Lumarshein & Lupotheshen, Palatio & curtibus olim regiis, dissita est. Omnis itaque hic tractus ipsi Regum vel Imperatorum ditioni fuit subjectus; donec pleraque ejus loca sub Lothario I. ad Cœnobia transirent.

(*n*) Apud MEIBOMIUM *Scriptor. Rer. German.* Tom. I. pag. 752. & apud FREHER. *Orig. Palatin.* Part. II. pag. 82.

(*o*) Apud MARTENE *Anecdotor.* Tom. III. pag. 1129.

(*p*) Apud URSTISIUM *Rer. Germ.* Part. II. pag. 75.

(*q*) *Observat.* XIX. *ad Kœnigshov.* pag. 1066. ubi Ehenheim contractum esse putatur ex *Eichenheim* vel *Etichenheim*, quod sedem Etichonis denotaret.

(*r*) In *Fragm. Histor.* loco cit.

(*s*) *Trad. Fuld.* num. 56. & num. 84.

GEOGRAPH.

Lumersheim. LUMARSHEIN. Curtis hæc regia fuit, quam Lotharius Imp. Monasterio San-Stephaniano An. DCCCXLV. cum curte *Liupotheshen*, *ad baninaria concymnanda*, destinavit, uti in suo Diplomate loquitur. Vicus nunc *Liemmarsheim* dicitur, qui trium ab Argentorato leucarum spatio versus meridiem distat.

§. CLXXXI.

Lipsheim. LIUTPOLESHAIM, LUPOTHESHEN, hodie *Lipsheim*. Ludovicus Pius ejus quidem jam mentionem facit in Diplomate, quod commutationem bonorum, inter Bernoldum, Episcopum Argent. & Erkingarium Comitem An. DCCCXXIII. factam, confirmat, ubi *areales duæ cum casa una* &c. *in Liutpoleshaim* Bernoldo adscriptæ leguntur; sed locum simpliciter *villam* nuncupat. Villam aut curtem tamen regiam fuisse, nulli dubitamus, quod Lotharius Imp. illam Parthenoni S. Stephani An. DCCCXLV. quoque tradidit, ad *baninaria* itidem *concymnanda*.

Wibelsheim. WEIBILESHEIN curtis regia usque ad medium seculi IX. fuit, quo Lotharius Imp. illam Monasterio S. Stephani donavit, his verbis: " cis Rhenum juxta fluvium Ylla, „ noncupante *Egesheim*, *Weibilesheim* in simili jure, sicut cetera supra dicta, basilica, „ terminis usque ad fines Illekiriche & Ryno, & supra & inferius piscatum. „ Indicant hæc non obscure conditionem pariter illo tempore ac situm loci, qui bihorio supra Argentoratum, Ellum inter & Rhenum fluvios, est, vulgo nunc *Wibelsheim* dictus. Proxima curtis *Egesheim* vero, quæ ei adjungitur tanquam vicina, non amplius extat. Locum forte ejus occupat vicus *Eschau*, qui Wibelshemio proximus. Nam Egishemium Alsatiæ superioris huc referri nequit.

§. CLXXXII.

Wanga. WANGA. Lotharius Imp. locum hunc itidem Monasterio S. Stephani An. DCCCXLV. tradit, testante ipsius Diplomate, ubi hæc verba: " In Pago Alsacinda, „ *Wanga* cum suis appendiciis, campis, silvis, vinetis, rivis, eorumque decursibus, „ cunctisque justiciis. „ Curtis ergo regia tum fuerat, Palatio Marilegiensi & Kirchheimensi proxima, in qua vero & alia prædia fuerant, ad subditos Regis spectantia. Erckingarius enim Comes in *Uuangon* & *Marleya* triginta quatuor servos aluit, quos contra totidem alios in *Erboldisvillare* cum Abbatia Schwarzacensi An. DCCCXXVIII. jam commutavit, uti Diploma Ludovici Pii, quo ista commutatio confirmatur, nos docet. Sed & Abbatiam Honaugiensem bona quædam in *Wanga* possedisse, ex Caroli Crassi Privilegio An. DCCCLXXXIV. discimus. Interim tamen locus, qui nunc oppidulum, ad San-Stephanianum Parthenonem etiamnum spectat.

§. CLXXXIII.

Brumath. BRUOCHMAGAT cujusnam sub Francico regimine conditionis fuerit, postquam sub Romanæ Periodi finem Brocomagus à Barbaris fuisset deleta, an è ruinis paulatim resurrexerit, an vero per omne illud tempus jacuerit sepulta, nullo ex documento vere possumus definire. Silent hunc locum Diplomata & Annales Francorum universi, ad Arnolphum Imp. usque, sub quo veram ejus conditionem paucis discimus ex *Chronico Laurishamensi* (t) verbis, quod ita scribit: " Idem (Arnolphus Imp.) fiscum „ proprii juris sui, nominatum *Bruochmagat*, in Elisatia, ad S. Nazarium (Monaste- „ rium Laurishamense) donavit. „ Fuit itaque tum vetus Brocomagense castrum, de quo plura superius, villa aut curtis regia; uti loca omnia fere, quæ sub Romanis in Alsatia floruerant, Regibus vel Imperatoribus immediate diu subjecta fuisse observavimus.

A fisco regio autem Bruochmagat avulsum quum esset, ac Arnulphi liberalitate transivisset ad Laurishamenses, ab his ad seculum mox rediisse videtur, quum *Pruomad* An. DCCCCLXXIII. inter Alsaticas Guntramni Comitis, cognomento Divitis, possessiones ab Ottone II. Imp. & An. DCCCCXCVII. ab ejus filio Ottone III. recenseatur. (u)

§. CLXXXIV.

(t) In FREHERI *Scriptor. Rer. Germ.* Tom. I. pag. 115.

(u) In duobus Diplomm. Paterniac. apud HERRGOTT *Cod. Probat. Genealog. Habsb.* pag. 86. num. 142. & pag. 93. num. 151.

§. CLXXXIV.

HOCHFELDEN vocatur ab Ottone Magno *Curtis juris Regni nostri in Elisatium, in Comitatu Hugonis Comitis*, ubi illam Otto An. DCCCCLXVIII. Adelheidi, conjugi suæ, donavit. (*w*) Vicus *Hochfelden* inter Motram & Sornam fluviolos, Brocomagum & Alsaticas Tabernas, situs est. Inter quinque curtes Donationis Ottonianæ prima hæc ponitur. Reliquæ sunt *Saramereshein*, *Suechhusen*, *Morinzanwiler*, atque *Salise*. Ea inter Regales has curtes differentia fuerat, quod in duabus earum, Suechhuso nempe & Salise, Regium quoque Palatium extiterat. Hochfelden.

GRESWEILLER. Lotharius Imperator in Charta Ersteinensi An. DCCCXLIX. ita de hoc loco: "Concedimus ad supra dictum locum (Monasterium in Hernstein) „ congregationemque Sanctimonialium, inibi per Dei adjutorium futuram, quandam „ villam juris nostri, quæ vocatur *Grenaweiler*, cum omnibus adjacentiis & appenditiis „ suis. „ (*x*) Vallis Bruscanæ vicus est, haud procul à Muzecka atque Molshemio. Gresweiler.

§. CLXXXV.

FRANKENHEIM. Duæ ejusdem nominis Regiæ villæ, absque Palatio, quæ ad proprietatem Ludovici Pii pertinuerunt. Roboramus hoc ipsius Imperatoris testimonio, qui in Charta quadam, notis Tironianis scripta, (*y*) ita loquitur: "Libuit Celsitudini nostræ quemdam fidelem nostrum, nomine Ricbodonem, (*z*) de quibusdam „ rebus nostræ proprietatis, quæ sunt in Pago Alsacinse, & in duabus villis, quæ uno „ vocabulo, id est, *Frankenheim* appellantur, honorare, & easdem res per hoc nostræ „ largitionis concessum eidem Ricbodoni, fideli nostro, perpetuo ad proprium concedere, id est in una villa, quæ Frankenhaim appellatur, mansos tres, & in altera, „ quæ simili modo Frankenhaim appellatur, dimidium mansum, cum ædificiis desuper „ constructis, & de terra arabili bunnaria centum, & de prato, in quo potest colligi „ de fœno carrada una, & mancipia tria &c. „ Villæ hæ supersunt hodieque, quatuor circiter leucis Argentorato distantes. Altera *Hoben-Franckenheim*, sive superior, altera *Klein-Franckenheim*, sive minor, nuncupatur; utraque Kochersbergensis tractus partem constituit. Francken-heim.

MORINZANUUILER. Curtis quoque Regalis, ab Ottone I. Adelheidi conjugi ex Regiis bonis concessa, quam laudata modo Charta Ottoniana prodit. Nomen ejus hodieque superest in vico *Merzweiler*, qui haud procul à Neoburgensi Cisterciensium Monasterio abest. Merz-wiler.

BEGGELINGEN. In Charta Institutionis Monasterii Blidefeld, seu *Clingen-Munster*, quæ interpolata tribuitur Dagoberto & An. DCLV. quo nullus Dagobertus præfuit Regno, hæc leguntur: *Tradimus etiam regalem villam nostram bene procuratam Beggelingen* &c. Forte *Belickon*, proxime à Clingensi Monasterio distans, hoc nomine intelligitur. Begge-lingen.

Ita laterculum Palatiorum villarumque Regiarum per Alsatiam absolvimus. Viciniæ causa unicum exterum in Lotharingia quidem, at Vogesianis ejus partibus, Alsatiæ proximis, eo magis subjungo, quod in Alsaticis rebus haud infrequens ejus mentio.

(*w*) Chartam vide apud FREHERUM *Origg. Palat.* Part. II. Cap. XVI. pag. 82. & apud MEIBOMIUM *Scriptor. Germ.* Tom. I. pag. 752. Post hos ECCARDUS eum dedit *Origg. Habsb.* pag. 169.

(*x*) Vide LAGUILLE *Hist. d'Alsace, Preuves*, pag. 20.

(*y*) CARPENTERIUS in *Alphabeto Tironiano* pag. 57.

(*z*) Nomen hoc frequens satis illa ætate occurrit. Senoniensis & Centulensis Abbates ita appellati apud MABILLONIUM in *Annal. Benedict.* Tomo II.

HABENDUM PALATIUM SIVE ROMARICI-MONTIS.

§. CLXXXVI.

Habendum. IN Lotharingico Vogesi latere Austrasiis & Carolingis Regibus frequentatum quoque fuit Palatium, in Calvimontensi Pago, (*a*) amœnissimo loco situm, quod *Castrum Avendum* (*b*) & *Habendum* primitus, inde *Romarici Mons* dicebatur. De hoc appendicis instar nobis agendum, non modo quod Alsatiæ nostræ fuit vicinum, sed etiam, quod Chartæ aliquot Alsaticæ, Murbacensis speciatim fundatio, in illo conditæ fuerunt. Adde, quod origines Habsburgo-Austriacas ex illo derivare olim conati sunt multi. In Privilegio quodam Joannis Papæ anni incerti (*c*) hæc legimus: " In loco, „ qui antiquitus vocabatur *Habendi Castrum*, nunc vero à modernis *Mons S. Romarici* „ vocitatur. „ Chartam hanc Reverendiss. CALMETUS Abbas, doctrina & scriptis multiplicibus clarus, in *Lotharingiæ Historia* (*d*) circa An. DCXLI. ponit, & Joanni IV. adscribit. Hic vero quum An. DCXLI. jam mortuus fuerit, & S. Romaricus An. DCLIII. demum VIII. Dec. obierit, à quo *Mons S. Romarici* dicitur, uti ipse Joannes Papa scribit, ad unum ex successoribus Joannis IV. referenda Charta videtur. Amatus scilicet & Romaricus circa An. DCXX. in eodem monte, ubi castrum Habendum fuit, duplex Cœnobium, virorum nempe fœminarumque, condiderunt.

§. CLXXXVII.

Nomen duplex. Post Romarici mortem duplex inde nomen, & *Habendi Castri*, & *Romarici Montis*, surrexit. Utrumque simul indicat Eberhardus, qui in Habendensi castro versatus est, quum An. DCCXXVIII. Monasterium Murbacense institueret. Charta ejus data scribitur: " in *Habendo Castro* sive *Romasco* (*e*) *Monte*, Monasterio publice, anno octavo regnante „ Domino nostro Theodorico Rege. „ Septennio post, anno nimirum DCCXXXV. Precaria Charta Hildradi Murbacensis quoque Abbatiæ data legitur: *Avendo Castro, sive Romarico commorante Monasterio.* (*f*) Sed & in *Vita S. Amati*, & *S. Adelphi*, Habendensium Abbatum, (*g*) *Habendum Castellum*, ac *Monasterium Habendense* memorantur. Carolingis *Rumrichi Castellum* appellabatur, uti ex duobus EGINHARDI locis (*h*) apparet. Priore in loco *Castellum*, posteriore *Arx* dicitur. Ludovici Pii Charta anni incerti apud CARPENTERIUM (*i*) hæc enuntiat: *Ad fiscum nostrum, qui vocatur Romaricus Mons.* Lotharius Imp. Grandisvallense Monasterium Liuthardo, Comiti illustri, confirmavit VIII. Kal. Sept. An. Chr. DCCCXLIX. *Romarici monte in Palatio publico.* (*k*) Charta Procaspidana Partitionis Lotharingicæ An. DCCCLXX. (*l*) inter alia majoris momenti Monasteria refert quoque *Romerici montem.* Unde inferimus, ante exstructa seculo VII. Romarici Cœnobia, Franciæ Reges ibi jam habuisse Castrum sive Palatium Habendum. Postea temporis Monasteria duo simul in illo monte cum Palatio substiterunt.

§. CLXXXVIII.

Situs loci. Venandi piscandique causa Curtem hanc Ludovicus Pius sæpe invisit, ut indicant EGINHARDI *Annales* & ASTRONOMUS, Vitæ ejus Scriptor. (*m*) Regibus ex Alsatia, ubi frequentissimæ Curtes Regiæ fuerunt, in Lotharingicum Regnum transituris, opportunus fuit Romericiani Palatii situs. Sub Merovingis ergo *Castri Habendi*; sub Carolidis *Castri Romarici* invaluit nomen.

Postquam

(*a*) *Le Chaumontois.* Vid. BENEDICTI PICART *Hist. de Toul*, pag. 52.

(*b*) Nomen hoc Romano ævo nostris his oris ignotum. At in Itinere ab Aquileja per Liburniam occurrit *Avendo*, in *Itinerario* ANTONINI pag. 274. ubi Avendone Arupium X. M. P. ponuntur.

(*c*) CALMETUS *Hist. de Lorraine* Tom. I. Probat. pag. 253.

(*d*) Loco alleg.

(*e*) Ita quidem in Chartulario veteri Murbacensi legitur. Charta enim primaria Eberhardi non extat; in qua, non dubito, quin scriptum fuerit *Romarico Monte.* Reliquæ duæ Chartæ, quæ fundationem Murbacensem concernunt, Theodoricianum nempe Diploma & Widegerni Episcopi Argent. Consensus, adhucdum supersunt.

(*f*) Precaria anecdota Chartularii Murbacensis.

(*g*) *Vita S. Amati* apud MABILLON. *Acta Sanctor.* Tom. II. pag. 124. & *Vita S. Adelphi*, ibid. pag. 577.

(*h*) *Annales Rer. Francicar.* ad An. DCCCV. " Post reversionem exercitus ad Rumerici, (alii „ Rumrichi) Castellum profectus, ibi aliquantum „ temporis moratus est. „ Ibid. An. DCCCXXV. " Ludovicus Pius in Vogesum ad Rumerici montem „ venandi gratia profectus, filium suum Lotharium „ ibi suscepit.

(*i*) In *Alphabeto Tyroniano* num. 49. pag. 79.

(*k*) DACHERII *Spicileg.* Tom. VII. pag. 184. ex quo ECCARDUS *Orig. Habsburg.* Probat. pag. 140. Adi quoque URSTISIUM *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. II. pag. 7.

(*l*) MIRÆI *Cod. Piar. Donat.* Tom. I. Opp.

(*m*) Ad annum DCCCXXXI. ait: " Imp. in parte „ Rumerici-Montis per Vosagum transiit, ibique „ piscationi quamdiu libuit, indulsit. Quadriennio „ post, idem Ludovicus post sanctæ Pentecostes „ festivitatem in partes Rumerici montis venationi „ atque piscationi operam dedit.

GEOGRAPH.

Postquam Romaricenses Canonissæ, Parthenone ab Hungaris destructo, in seculi X. decursu descendissent in vallem, qua paucas fertiliores amœnioresque reperias, eoque in loco condidissent Ecclesiam, ubi hodie oppidum *Remiremont*, Monachi tamen, sub Regula Benedictina, ad nostrum usque tempus in primario loco substiterunt; qui vulgari sermone *le Saint Mont*, (*n*) *Mons Sacer*, Germanis vero *Romersberg*, *Rumelsberg*, *Romberg*, dicitur. Sunt, qui à castro hoc Lotharingiæ *Habendo* celebris *Habsburgici* in Argovia castri origines nomenque derivant. Sententia hæc multis olim, LAZIO (*o*) præeunte, placuerat, in quam manibus pedibusque concedit etiam GABRIEL BUCELINUS; quam tamen FRANC. GUILLIMANNUS & post eum BERNH. PEZIUS jure meritoque deridiculo habent. (*p*)

§. CLXXXIX.

Sed & castrum aliud, eodem *Habendi* nomine clarum, in Brisgovia extitisse, nonnullis persuasum est. FUGGERUS (*q*) sane narrat, Romulphum in Brisgovia castrum hujus nominis exstruxisse primitus; ejusque filium Romaricum, occiso patre (*r*) in Lotharingiam profugum, Castrum ibi Monasteriumque condidisse; unde & Lothariense castrum, & Brisgoviense, prope Friburgum, Fuggerianus Editor in Tabula repræsentat. Næniis & anachronismis plena hæc omnia; idoneorumque Scriptorum auctoritate destituta. ROSIERIUS, (*s*) suspectissimus Auctor, edidit Chartam, quæ ipsa suis se conficit telis. Data dicitur An. Chr. DCXX. ac memorat *Comitatum Avendum*, imo ipsum Romaricum Avendi Comitem facit. Ita enim: "Ego Romaricus, Avendi Comes, secundum desiderium meum paravi locum in monte Rombeech, juxta castrum meum in monte, silvestri satis & horrido, haud procul à Mosellæ fluminis ripa . . . . . . Construxi ibi Monasterium Monialium Ordinis Benedicti &c. Quod scilicet Monasterium à proprietate loci, congruum sortitum nomen, Mons Sanctus vocatur. Tunc communi consensu meorum, convocavi congregationem sanctarum Monialium, quibus concessi præfatum Monasterium, Abbatissam Gertruden, filiam meam primogenitam: cui & sorori suæ Claræ, filiæ meæ &c. do & concedo libere totum patrimonium meum, videlicet totum *Comitatum Avendum*, eodem modo, forma, auctoritate, proprietate tenendum, qua pater meus & ego tenuimus. Factum est autem hoc donum quarto nonas Martii, anno ab Incarnatione Domini DCXX. Clothario glorioso Francorum Rege regnante. &c." Tot nævis hæc se undique produnt, ut legisse, confutasse sit. Ita Regium Habendense vel Romaricense Palatium firmo sane stat talo, multa licet circa illud Lazius, Rosierius, Fuggerus aliique plures, fabulentur. Nemini ergo non mirum videbitur, quod *Prodromus Gottwicensis* inter Palatia, quæ enumeravit, (*t*) locum ei nullum concesserit. At inter Ducatus Mosellanici Pagos (*u*) ei locum concessit; Pagum Habendensem sub Regibus Merovingis frequenter occurrere asserens.

Errores aliorum.

BENEDICTUS PICART, (*x*) Capucinorum ordinis Scriptor, eundem Pagum, imo & Comitatum constituit; verum Chartæ, ad quas provocant, non nisi de Habendo Castro Palatiove, minime autem de Pago Comitatuve Habendensi loquuntur. Nec Prodromus apud GUILLIMANNUM, (*y*) aut apud ECCARDUM, (*z*) quos in auxilium vocavit, præsidium invenit; quippe qui ambo de Castro & Palatio solo verba faciunt. Comitatus ergo Habendensis Rosierii auctoritate; Pagus Habendensis vero nullius idonei Scriptoris stat fide. Picartus, re non satis examinata, Geographum L'ISLIUM; (*a*) hic vero Prodromi Auctorem in errorem induxit. Amarinam Alsatiæ

vallem

(*n*) Proprium montis nomen *Remiremont*, ad Ecclesiam oppidumque, quæ bihorio inde distant, translatum.

(*o*) *Migrat. Gentium* Lib. VIII. pag. 410.

(*p*) GUILLIMANN. *Habsburgiac.* pag. 178. & 185. Edit. Ratisbon. Vide, quæ hac de re BERNARDUS PEZIUS in *Etymo nominis Habsburgici.* Part. I.

(*q*) *Oesterreichischer Ehrenspiegel* Lib. I. Cap. III. pag. 18. sq. ubi nomen à Germanico *Haben*, habere, derivat, atque *Habendum*, *Habenthum*, proprietatem, exponit.

(*r*) Romaricus patrem habuisse creditur Romulphum, ut reliquæ circumstantiæ fabulosæ. Romaricus ex Magnatibus sive Dynastis Austrasiæ fuit, multorum in Calmontensi Pago, Alsatiæ contiguo, bonorum possessor. Theodeberto II. Austrasiæ Regi adhæsit, quem quum Theodericus Burgundiæ Rex frater occidisset, Romarici pater & ipse Romaricus, Theodeberto fidi, mulctati sunt bonis. Theoderico mox dein itidem interfecto, apud Clotharium II. totius Franciæ Monarcham, gratia florens, seculo valedixit. *Vita S. Amati & Eustasii* apud MABILLON, *Act. SS. Bened.* Tom. II.

(*s*) *Stemmatum Lotharingicor.* Tom. V. pag. 288. *b.*

(*t*) Lib. III.

(*u*) Lib. IV. pag. 617. num. 192.

(*x*) BENOIT PICART *Hist. de Toul* Cap. XII. pag. 52. ubi Habedensem Pagum & Habedensem Comitatum memorat.

(*y*) *Habsburgiac.* Lib. III. Cap. I. pag. 89. sq.

(*z*) *Origg. Habsburg.* pag. 28. 48. & 116.

(*a*) In eleganti Topographica Tabula, cui Tit. *Civitas Leucorum*, sive *Pagus Tullensis*.

vallem tetigiſſet hic pagus, ſi unquam extitiſſet. Calmontenſis certe pagus eam tetigerat, in quo ſitus olim Romarici mons. Quodſi portentoſam Fuggeriani Speculi Auſtriaci, à Sigiſmundo Birckenio editi, ſententiam admittas, Comitatus ille Habendus Alſatiam, Briſgoviam, Ergoviamque complexus eſt. (*b*)

CAPUT X.

VICI ALSATIÆ.

§. CXC.

PAlatia Regia, Villasque fiſcales, natura & ordine rerum excipiunt *Vici*, quos Latinitas infima, uſu generatim recepto, *Villas* appellat. Vici ex villis paulatim exorti ſunt; nec dubito, quin ex Vicis, quos hoc Capite enumero, multi nonniſi Villæ extiterint. Quum autem Scriptores & Chartæ hanc diſtinctionem neglexerint, nec nobis divinare licuit, quænam ex locis, quorum Laterculum damus, Villæ, Vicive nomen meruerint. Quodſi in recenſendis his vicis Ducatuum, Comitatuumve rationem habere voluiſſem, ſubdiviſiones multiplices, in Geographicis partitionibus ſervandæ, Lectorem turbaſſent. Itaque Alphabeticus ordo præ reliquis placuit; ſecundum hunc exponimus Vicos Alſaticos Periodi Francicæ, ſive illi ſiti fuerint in ipſo Pago Alſatiæ, ſive in Pagi Spirenſis parte, quæ inter Lutarim & Quiſagam, Alſatiæ novæ poſtmodum acceſſit.

§. CXCI.

Appenweyer. ABBUNWILERI, hodie *Appenweyer*, Comitatus Horburgenſis in Superiore Alſatia viculum, Diploma Caroli Craſſi, quod An. DCCCLXXXIV. Monaſterio Honaugienſi dedit, plurima inter alia loca commemorat.

Egesheim. AOINESHEIM, *Egesheim*, ab Eberhardo Comite, qui circa An. DCCXLVII. obiit, inter Ruſicum & Colmariam extructum, uti Ebersheimenſe Chronicon teſtatur, primum nobis in Gundicharii Traditione pro S. Gallonis Abbatia An. DCCLXX. occurrit. (*c*) Precaria quædam Maurobacenſis An. DCCLXXXIV. *Agaisheim* ſcribit. Plura Caroli M. & ſucceſſoris ejus pro Ebersheimenſibus Diplomata, maximam partem interpolata, *Egensheim* & *Egenesheim* locum hunc nuncupant. Partem proprietatis ſuæ in villa *Egisheim* Monaſterio S. Gregorii An. DCCCXCVIII. tradidit Herimontus quidam. Locus comprehenſus fuit ſub magno Comitatu Illiche, cujus Comes ſeculi IX. fine Bernhardus fuerat, teſtante Regis Zwenteboldi Charta Monaſterienſi An. DCCCXCVI. Topologus Novientenſis Egensheim, pro ejus ſuo tempore, id eſt, ſec. XIII. conditione, *Caſtrum* appellat. Villa forte extitit cum caſtro, quod Eberhardus Comes, ibi habitans, condiderat. (*d*)

Altbrunn. ALABRUNNEN, *Altbrunn*, quatuor ab Argentorato leucis verſus occaſum, duæ apud SCHANNATUM (*e*) Traditiones Fuldenſes An. DCCLXXXVIII. & DCCXCVIII. produnt.

§. CXCII.

Altheim. ALTHAIM, vicus olim Alſatiæ Superioris, qui inter Zellenberg & Oſthemium extitit. An. DCCXXVIII. in Eberhardi Comitis pro Maurobacenſi Abbatia, & anno DCCLXVIII. in Sigfridi, Dynaſtæ Alſatici, pro Altmanno filio, Chartis legitur. Forte & villa *Adalthaim*, in Precaria Hartubaldi ad Sindbertum, Maurobacenſem Epiſcopum, An. DCCXCII. memorata, eundem locum deſignat.

ALTORFF,

(*b*) Vide Lib. I. Cap. XIX. Fabulæ nimirum auctor eſt Jo. TRITHEMIUS in *Compend. de Orig. Francor.* & in *Breviario Annal.* I. quem Hiſtoriographus Lazius, aliique magno numero, ſed immutatis paulatim rationibus, ſecuti ſunt. Ex Trithemii placitis Theodeberti II. Auſtraſiæ Regis, filius fuit Sigebertus, qui patre occiſo cum fratribus exul filium genuit Ottobertum. Hunc Avendi caſtri poſſeſſorem conſtituit Lazius, à quo formatum *Avendisburg*, contracte *Habsburg*. Ottoberti poſteri tandem in Argovia condiderunt Habsburgum. Nubes auctorum, Petrus Matthæus, Verderius, Eſplinchardus, Waſſeburgius, Alphonſus Del Bene, Munſterus, Pieſpordius, aliique huic ſyſtemati ſubſcribunt.

(*c*) HERRGOTT *Probat. Geneal. Habsburg.* num. 11.

(*d*) Confer ſupra pag. 649. §. LVIII.

(*e*) *Tradit. Fuldenſ.* num. 84. & num. 127.

ALTORFF, vicus quatuor fere leucis Argentorato distans, Monasterio Benedictino cognomini contiguus, & Episcopo Argentinensi subjectus; in Herimouti Instrumento pro Monasterio Gregoriano An. DCCCXCVIII. occurrit. Altorff.

ANNOEHISESHAIM, ANNOHISHAIM. Inedita quatuor Maurobacensis Chartularii Documenta annorum DCCXXXV. DCCLXVIII. DCCLXXII. & DCCLXXXIV. locum hunc produnt. Ex aliis, quæ simul eisdem in Chartis recensentur, locis, quæque huic vicina fuisse videntur, colligeres vicum *Ensisheim*, bihorium ab Argentorato qui distat, his designari nominibus. Idem locus jam An. DCCXXXVI. in Precaria Hildefredi, quam Romano, Maurobacensis Monasterii Abbati, exhibuit, vocatur *Ensisshaim*. Forte tamen hoc nomen ad oppidum Ensisheim Superioris Alsatiæ referendum. Ensisheim.

§. CXCIII.

ANSULFITSHAIM, *Ansolsheim*, prope Colmariam, in Diplomate Pipini Brevis, circa An. DCCLXVIII. Fulrado, Capellano Regis, à Widone quodam traditus scribitur. Fulradus eundem postea vicum, quem *Ansulfesheim* vocat, Abbatiæ Dionysianæ prope Lutetiam circa An. DCCLXXVII. contulit; uti Chartæ apud FELIBIANUM (*f*) testantur. Locus tractu temporis pars Comitatus Horburgensis evasit. Ansolsheim.

ARABACSHAIM, villa incerta, in Murbacensis Abbatiæ Precaria Aschirici.

ARCENHEIM, *Artzheim.* In Diplomate Ebersheimensi interpolato, quod anno DCCCXXIV. Ludovicus Pius dedit, Curtis dominica aliaque huic Monasterio jura istius loci assignantur. Vicus est Episcopatus Argentin. tribus circiter infra Colmariam leucis. Artzheim.

ARLISHEIM in Instrumento, quod Testamentum Odiliæ vocant, legitur. Vicum hujus nominis non in Alsatia, sed in Basiliensis Episcopatus terris, in veteri Alsatiæ Ducatu, reperimus. Curiam in Arlisheim ad Monasterium Hohenburgense olim spectasse, inde quoque apparet, quod Walburgis, ejus Abbatissa, Basiliensi Episcopo anno MCCXXXIX. illam pretio marcarum argenti octoginta vendidit. (*g*) Arlisheim.

ARTOLVESHEIM, *Artelsheim*, inferioris Alsatiæ, Rhenum inter ac Selestadium, vicus, in Ebersheimensis Abbatiæ, quæ districtum ejus totum, cum omni utilitate &c. acceperat, Chartis Ludovici Pii commemoratur. Artelsheim.

§. CXCIV.

AUDALDOVILLARE pristinum, sub Francica Periodo, nomen est hodierni oppiduli, quod à S. Hippolyto, ibi sepulto, contracte *S. Bilt* vocatur. Patet hoc ex Donatione Fulradi, quam circa An. DCCLXXXVII. Monasterio Dionysiano fecit, ubi: " Similiter „ & alia Cella, quæ dicitur *Audaldovillare*, ubi S. Yppolitus requiescit. „ Itemque ex alio Caroli M. Diplomate anni DCCLXXIV. (*h*) in quo *Fulradovillare infra fines Audaldovillare* situm perhibetur. Fulradovillare enim, seu *Leberau*, à S. Hippolyto distat milliari. Eadem Caroli M. verba in Diplomatibus Lotharianis, patris nempe & filii, pro Lebrahensi monasterio An. DCCCLV. & DCCCLXVI. leguntur. S. Bilt.

AUFOLDUS, *Aufholz*, vulgo *Ufholz*, vicus prope oppidum *Sennen*, Gallice *Cernay*, legitur in Carolomanni Regis pro monasterio S. Gregorii Privilegio An. DCCLXIX. & in Ludovici Pii Charta pro Masonis monasterio An. DCCCXXIII. ubi jam forma hodie recepta, *Uffholz*, comparet. (*i*) Aufholz.

AZOLVESWILRE creditur idem esse locus ac *Eschezweiler*, in Sundgovia prope Mulhusium oppidum. Mentio ejus in instrumento Ludovici Pii Ebersheimensi ad annum DCCCXXIV. pluribus aliis ejusdem Monasterii Chartis, quæ sequentibus seculis fuere conscriptæ. Azolveswilre.

§. CXCV.

BALDENHEIM Ebersheimensis Abbatiæ Diplomata An. DCCCXVII. & DCCCXXIV. cum capella ac dimidia decimarum parte, ad Abbatiam hanc traditis, referunt. Baldenheim.

BALDE-

(*f*) *Histoire de S. Denys*, *Preuves* pag. 30. & 38.

(*g*) Vid. *Gall. Christ.* Tom. V. pag. 841.

(*h*) FELIBIEN *Hist. de S. Denys*, *Preuves* pag. 34. num. 50.

(*i*) LAGUILLE *Hist. d'Alsace*, *Preuves* pag. 16.

GEOGRAPH.

Baltersdorff. BALDERICHESDORFF, *Baltersdorff*, vicus Sundgoviæ est, in Ludovici Pii pro Mafonis Monasterio Charta An. DCCCXXIII.

Baltersheim. BALTERESHEIM, haud procul ab Ensishemio oppido vicum, Ludovici Pii Diploma interpolatum Ebersheimense An. DCCCXVII. & Hoheoburgense An. DCCCXXXVII. memorant.

Bollweiler. BALTOWILER Eberhardus Comes in Fundatione Murbacensis Cœnobii locum hunc nominat, qui in Wolfardi & Hadwini Charta venditionis pro eodem Monasterio An. DCCLXXXVI. *Balloneuillare*, & in allegata modo Ebersheimensi An. DCCCXVII. *Bollewilre*, hodie vero *Bollweiler* dicitur, vicus cum Castro bihorio supra Rufacum.

§. CXCVI.

Berstett. BARDESTAT. Jo Honaugiensi Diplomate Carolus Crassus vicum hunc ita vocat, qui hodie *Berstett*, trihorii intervallo distans Argentorato.

Barr. BARRU, BEARA, BARRA, Francica nomina hodierni oppiduli *Barr*, ditionis Argentoratensis, à qua sex leucis, Vogesum versus, distat. Occurrunt ista in duabus Fuldensis Abbatiæ Traditionibus An. DCCLXXXVIII. & DCCXCVIII. (*k*) ac in memorato Caroli Crassi Diplomate.

Bartenheim. BARTENHAIM, vicus Sundgoviæ Basiliam versus, in Charta commutationis bonorum, inter Monasterium Maurobacense ac Geroldum Comitem An. DCCCXXIX. una cum *Flabotesbaim*, in ejus vicinia situm.

Bernweiler. BARUNWILARE, *Baronewilare*, *Bernweiler* in Sundgovia. Precaria Usiterici anno DCCLXXXIV. & Traditio Folewini ad Ecclesiam Maurobac. An. DCCXCVI.

§. CXCVII.

Batenheim. BATENHEIM una cum vico vicino *Baltereshaim*, in Ebersheimensi Diplomate An. DCCCXVII.

BECKENSHEIM, Villa Alsacensis Pagi incerta, in Ebersheimensis Monasterii Charta interpolata Ludovici Pii An. DCCCXXIX.

BEDEBUR locus quoque ignotus, Dagobertinæ Chartæ Weissenburgensis interpolatæ, de quo vide supra. (*l*) Vox *Bothebur*, in Diplomate Lotharii Imp. pro Abbatia Stephaniana Argentoratensi An. DCCCXLV. non locum, sed jus aliquod deootat.

Beinheim. BEININHEIM Carolus Crassus in Diplomate Honaugiensi Ao. DCCCLXXXIV. Beinhemium versus Selzam, ad Marchionem Badensem nunc spectat.

§. CXCVIII.

Eckirch. BELMONT, postea *Eckirch*, in valle Lebrahensi, seculo IX. originem cœpit, quam RICHERIUS SENON. (*m*) ita exponit: " Quidam Mettensis primicerius, Blidulfus „ nomine, vir justus & prudens, qui relictis omnibus, quæ possidebat, appetens locum, „ suæ conversioni aptum, quærere decrevit, quem diu quæsitum tandem in valle, quæ „ *Lebrath* dicitur, intra montes inclusam adiit valliculam, in qua in clivo montis ad meri- „ diem cellam erexit, & eam *Bellum-Montem* appellavit: qui ibidem Ecclesiam ædifi- „ cavit, & in ea novem altaria cum cancellis & cryptis instruxit. Officinas enim „ circa illam & claustrum propositione loci ad usum Monachorum erexit. Aliquantos „ vero reditus ibidem acquisivit, & adunatis fratribus Deo devotus cælibem duxit „ vitam. Audientes vero multi sanctitatem viri Dei, ejus se conversationi sociare „ studuerunt; inter quos extiterunt duo genere & fide nobiles, Willelmus & Ache- „ ricus, qui etiam ambo ipsius loci fundatori meritis coæquari potuissent . . . . . „ Achericus aliquamdiu ipsam rexit ecclesiam & locum, qui tanta exstitit fama, ut „ ipsum dimisso nomine Belli-Montis, qoo prius nominabatur, *Acheri.um* appellarent „ locum, quod adhuc eo nomine ipsa villa nuncupatur, in qua postea nobiles exsti- „ terunt viri, quorum diebus argentariæ fossæ repertæ sunt . . . . de quorum progenie „ exierunt viri, qui temporibus nostris (sec. XIII.) in ipsa valle Lebrath castrum con- „ struxerunt, quod nomine supradicto *Acherich* vocaverunt . . . . ipsa deinde cella „ Acherich Mediano-Monasterio olim per dictos viros fuit attributa. „ Hæc Richerius.

MABIL-

(*k*) SCHANNAT *Tradit. Fuld.* num. 84. & 127.

(*l*) Pag. 650. Not. (*i*)

(*m*) *Chron. Senoniens.* Lib. II. Cap. IX.

MABILLONIUS (*n*) non recte hæc ad An. DCCCCLXXIII. refert, ed medium fec. IX. referenda, quo Achiricus cum fociis vixerat; uti ex Diplomate Lotharii Regis, anno ejus regni IV. Indictione VII. feu An. Chr. DCCCLIX. dato *Strasburg*, *Palatio Regio*, apparet. (*o*) Hoc enim Diplomate *venerabilis Aclrich & Hesso Decanus* obtinuerunt, in confirmationem donationis, quam Lutardus Comes & Hugo frater ejus Ecclesiæ *Behnont* fecerunt. Sed & inde adverfus Mabillonium concludimus, diverfiffimum fuiffe Blidulfum, Ecclesiæ hujus conditorem, à Blidulfo, Metenfis Ecclesiæ Archidiacono, qui circa An. DCCCCLXXIII. cellulam quoque in Vofago exftruxiffe fcribitur. (*p*) Caftrum *Eckrich* itaque vico ejus nominis, à quo valle feparatur & rivo, quatuor feculis pofterius eft, nec ante fec. XIII. conditum.

§. CXCIX.

BENEVELDIM, *Benfelden*, mediæ nunc Alfatiæ oppidulum ad Ellum flumen, veteri Romanorum Helveto proximum, femel in Chartis fub Francica Periodo legitur; in Teftamento nimirum Eddonis, Epifcopi Argent. quod pro Monafterio Etinheimenfi trans Rhenum condidit An. XI. Pipini Regis, feu An. Chr. DCCLXIII. Verba Teftamenti, quæ Benfeldam refpiciunt, hæc funt: "In *Beneveldim* bafilicam fanctorum „ Sixti & Laurentii, cum duabus hubis, & omnem decimationem earum, quæ illis „ fubditæ videntur, in ftipendium Monachorum conceffimus. Benfelden.

BERCHOLZ, ad Mundatum fuperius Epifcopi Argent. nunc fpectans. Diploma Ebersheimenfe Ludovici Pii An. DCCCXVII. Bergholz.

BERENBACH, à Weiffenburgenfi civitate V. leucas diftans, inter limites Emunitatis Monafterii ejusdem civitatis recenfetur in Diplomate Dagobertino. Berenbach.

§. CC.

BEROAS villa, in qua Adala Chartam donationis pro Monafterio Hornbacenfi An. DCCLIV. dedit, videtur effe vicus *Bergen*, prope Luteram, ubi Rheno mifcetur. Bergen.

BEROLDASHAIM, in Charta Fuldenfi Adalrichi cujusdam An. DCCXCVIII. cum quatuor aliis Alfatiæ vicis, occurrens, quatuor ab Argentorato, ultra vetus Brocomagum, leucis fitum, nunc *Bertsheim* dicitur. Bertsheim.

BEYSSINGEN, *Bifchingen*, Gallice *Befoncourt*, fesqui leuca Befortio diftans, in Diplomate Ludovici Pii pro Mafonis Monafterio An. DCCCXXIII. Sed Abbatiæ nihil juris ibi jam fupereft. Bifchingen.

BIRENHEIM feu BINRENHEIM, in tribus Ebersheimenfis Monafterii præceptis Ludovicianis reperimus; cui Capella & decimæ ibi traditæ. Locus ab aliquot jam feculis deftructus videtur, eo quod in Raymundi Card. & Legati à Latere inftrumento Incorporationis, ut vocant, Ebersheimenfi curia S. Georgii in *Birnheim mortua* dicitur. Forte tamen vicus *Bindern*, prope dictum Ebersheimenfe Monafterium, referendus huc eft. Birenheim.

BIURA, locus incertus, nifi *Bieren*, tribus fere fupra Weiffenburgum milliaribus, intelligatur. Caroli Craffi Diploma Honaug. An. DCCCLXXXIV.

§. CCI.

BLIENSWILRE, vicus inter Seleftadium & Andelaviam. Teftamentum Odiliæ, inferiori Huhenburgenfi Monafterio curiam ibi affignat. Extitit olim quoque vicus *Bliefchweyr* prope Colmariam, belli tricennalis tempore plane deftructus. Ad priorem horum locorum fine dubio pertinet *Pleanongovillare*, quod una cum *Bodolesvillare* occurrit in Ludovici Pii Diplomate An. DCCCXXIII. quo Commutationem bonorum, ab Epifcopo Argent. & Erkingario Com. factam, confirmat. Bliefchweyer.

Xxxx BODENHAIM;

(*n*) *Acta Sanctor. Benedict.* feculi V. pag. 410.
(*o*) Apud VIGNIER *Origine des très illustres Maisons d'Alsace*, pag. 77.
(*p*) In *Vita S. Joannis, Abbatis Gorzienfis*, apud MABILLONIUM Lib. cit. pag. 387.

GEOGRAPH.

Boden-haim. BODENHAIM; Precaria Hildefredi, qua An. DCCXXXVI. bona Maurobacensis Abbatiæ, ab Eberhardo Com. ipsi tradita, pluribus in locis, tanquam beneficium sibi expetit. Vicus ad Bruscam, haud procul Argentorato, situs olim fuisse videtur. Quum vero ejus nominis nihil ibi supersit, locum hunc periisse concludimus.

Balsch-weiler. BODOLESVILLARE villa Pagi Alsacensis dicitur in Ludovici Pii Diplomate An. DCCCXXIII. quod modo adduximus; hodie *Balschweiler*, inter Altkirch & Masonis Monasterium.

§. CCII.

Weyer. BONIFACII-VILLARE, Gregorianæ vallis oppidulum, ad Rappoltsteinensem Dynastiam pertinens. Locus hic fine seculi IX. Monasterio Gregoriano, à quo leuca distat, fuit subjectus, teste Zwenteboldi Regis Diplomate An. DCCCXCVI. Nomen Bonifacii Toparchis Alsaticis tum haud infrequens fuit. Ita Fulradus noster, Alsatiæ Dynasta, postea que S. Dionysii Abbas & in Aula Pipini ac Caroli M. potens, fratres habuit Gauftbertum ac *Bonifacium*, quod ex ipsius Testamento discimus. Forte ab ipso hoc Bonifacio, qui seculi VIII. medio vixerat, Villare istud originem & nomen accepit. Dicitur vero à Zwenteboldo in Bernhardi Comitatu situm. Abjecto *Bonifacii* nomine sola vox *Villare* (*Weiler-Weyer*) superans, stylo vulgari, in his oris recepto, contracta in *Wihr*.

Breiten-heim. BREITENHEIM in Caroli Crassi Charta An. DCCCLXXX. inter Alsatiæ loca occurrit, in quibus Curiensis Ecclesia mansos cum Capellis, uti Diploma loquitur, possedit. Situm loci non ausim definire, quod nomen ejus penes nos non superest. Extat autem vicus *Bretten*, haud procul Masonis Monasterio; olim *Breitenheim* forsan vocatus.

Brubach. BRUCHBACH, nunc *Brubach*, minor Sundgoviæ vicus. Diploma Ludovici Pii, An. DCCCXXIII. Masonis Monasterio datum.

§. CCIII.

Burn-haupten. BRUNNHOBETUM, in eodem Diplomate, hodie *Burnhaupten*. Cujus nominis duæ in Sundgovia villæ, superior & inferior; in utraque jus Patronatus exercet Masonis Monasterium, ibidemque decimas adhuc habet ac census.

Brunstat. BRUNSTAT, alius Sundgoviæ vicus prope Mulhusium. In Testamento Odiliano & in Ludovici Pii Diplomate pro Hohenburgensi Monasterio ad An. DCCCXXXVII.

Buahc-giezo. BUAHCGIEZO, locus incertus, in Caroli Crassi Honaugiensi Præcepto post *Muuilhusen*, vicum Alsatiæ Inferioris, refertur. *Geispolzheim*, vulgo *Geispzen*, bihorio infra Argentoratum, non plane heic averfarer, quod Ecclesia Collegiata D. Petri Senioris, quæ Argentorati floret, quæque in Monasterii Honaugiensis, jam pridem eversi, jura successit, hodieque bona quædam ibi possidet.

Botzen. BUOZINSHEIM, in Testamento Odiliæ. Vicus ad Rhenum, è regione Selestadii, vulgo *Botzen* nuncupatus.

§. CCIV.

Burckheim. BURCHEIM, *Burckheim*, cujus nominis quoque loca trans Rhenum. Ebersheimense Monasterium *Curtim dominicam cum Salica terra & decimis* &c. ab Attico Duce & Bereswinda, ejus conjuge, ibi acceperat. Prima Burchemii mentio in Diplomate Caroli M. anni DCCLXXVI. deinde in alio anni DCCCX. pro eodem Monasterio. (q) Sed & binæ Ludovici Pii chartæ interpolatæ, ampliorem bonorum Ebersheimensis Abbatiæ enumerationem continentes, quæ annos DCCCVII. & DCCCXXIV. præ se ferunt, *Burcheim* recensent. Intelligitur vero vicus prope Ober-Ehenheim oppidum, ditioni civitatis Argent. subjectus. Singulare ejus nomen est in Caroli Crassi Privilegio Honaug. An. DCCCLXXXIV. ubi *Burenheim* scribitur. Locum hunc omnia Documenta inter vicos villasve constanter reponunt. ICHTERSHEMIUS (r) tamen magnam ibi urbem extitisse, ex veteri fama refert.

§. CCV.

(q) *Gallia Christ.* Tom. V. Instrumentor. pag. 461. (r) *Topographia Alsatiæ Infer.* pag. 45.

§. CCV.

Campiduna, Chambeti, Chambetz, tria unius loci in uno Inftrumento funt nomina, vici nimirum, qui fub Romanis *Cambes*, hodie *Kembs*. In Charta enim pro Monafterio S. Galli An. DCCLVIII. (*s*) ita legimus: " In Pago Alfazas villas denominatas Habuhinasheim, Campiduna fuper fluvium Rhino, five Chambeti &c. " & in fine: *Actum in villa Chambetz publice.* Kembs.

Chilistat, *Kilchftatt*, tribus fere infra Argentoratum leucis ad Rhenum. Honaugienfis Charta Caroli Craffi. Kilchftatt.

Chinzicha, forte *Kintzheim*, prope Seleftadium, inter ifta loca memoratur, quæ in Ducatu Alfacenfi & in Pago Troningorum fita, Eberhardus Comes Maurobacenfi Ecclefiæ tradidit. Chinzicha.

Choneshaim in duplici pro Fuldenfi Abbatia Traditione Huchi cujusdam An. DCCLXXXV. (*t*) poft villam *Ofthaim*, refertur, qui locus nunc in Alfatia fuperiore *Konenheim* appellatur. Konenheim.

Chuntilinoas, in Charta Murbac. Eberhardi Comitis; jam *Huntlingen*, Sundgoviæ ad Largam vicus. Huntlingen.

§. CCVI.

Cohchinheim, *Kauchenheim*, haud procul à Fortalitio Ludoviciano. Carolus Craffus in Privilegio Honaug. An. DCCCLXXXIV. Kauchenheim.

Colobocishaim, *Kolbsheim*, duarum ab Argentorato leucarum ad Poruffam vel Brufcam. Hildefredi Precaria An. DCCXXXVI. Kolbsheim.

Creacheshaim, *Griesheim*, Ludovicus Pius An. DCCCXXIII. & DCCCXXVIII. in duplici Diplom. quibus concambium bonorum quorundam, tum inter Epifcopum Argent. & Erckingarium Comitem, tum inter Abbatem Schwarzacenfem & eundem Comitem, confirmat. In priore *Creacheshaim*, in pofteriore *Creuhesheim* fcribitur. Griesheim.

Cundolteshaim, vicus prope Rufacum, in Murbacenfi Eberhardi fundatione; *Gundolvesheim* in Ludovici Pii Diplom. Ebersheimenfi; in ejusdem Hohenburgenfi *Gundolfsheim*; hodie vero *Gundelsheim*. Gundelsheim.

Curreln eshei m, locus incertus, à Ruthardo Comite Abbatiæ Schwarzacenfi collatus, circa An. DCCLVIII.

§. CCVII.

Dalaheim, *Thalenheim*, quatuor ab Argentorato leucis fitus Vogefum verfus. Vide Caroli Craffi Honaugienfe Diploma. Thalheim.

Danckrazheim, *Danckelsheim*. Teftamento ejusdem Ruthardi Abbatiæ Schwarzacenfi An. DCCLVIII. vicus hic traditus eft. Danckelsheim.

Datira, in Eberhardi Com. Literis Murbacenfibus An. DCCXXVIII. nunc *Dattenriedt*, teftante alia Murbacenfi charta, quam Conradus I. Germaniæ Rex dedit An. DCCCCXIII. ubi legitur: *Dadila, id eft, Dadenried.* Oppidulum in extremitate Sundgoviæ cum arce, fuperimpofita monti. Dattenriedt.

Deosesheim, *Dofenheim*, Eberhardo quoque memoratum. Vicus olim Pagi Troningorum, & à Marilegia, nobili ejus Palatio, leucæ intervallo fejunctus. Dofenheim.

(*s*) Apud Goldastum *Scriptor. Rer. Alamann.* Tom. III. pag. 41.

(*t*) Schannat *Trad. Fuld.* pag. 38. num. 75. & 76.

§. CCVIII.

Dins-heim. DIDENESHAIM An. DCCLXXI. cum Fridolfeshaim & Ginnanheim, in Pago Spirensi ponitur in charta Traditionis Fuldensis. (*u*) Intelligitur vicus *Dinsheim*, qui in Episcopi Argent. Præfectura Kochersbergensi situs. Pagum vero Spirensem tam late nemo extendit; unde error Notarii. In alia ejusdem Abbatiæ Traditione (*x*) anni DCCLXXXVIII. locus iste, nomine plane diverso, *Tiochinashaim* vocatur.

Damer-kirch. DOMNA MARIA, vicus Sundgoviæ ad Largam rivum, nunc *Dam-Marie*, German. *Damerkirch*. Ludovici Pii Diploma Masonis Monasterio An. DCCCXXIII. decimas ibi aliaque jura cum curia dominicali assignat.

Doren-heim. DORENHEIM, Ruthardi Testamentum An. DCCLVIII. pro Schwarzacensi Abbatia. Vicus *Trenheim* intelligendus esse videtur, cujus inter Palatia Regia à nobis facta est mentio.

Dorlos-haim. DORLOSHAIM, quatuor leucarum ab Argentorato distantia, cujus ditioni subjectus est locus. Vide chartam Hildefredi, Beneficiati Abbatiæ Maurobacensis sub Theodorico IV. An. DCCXXXVI. In Bulla Leonis IX. An. ML. pro Hohenburgensi Monast. appellatur *Torolfesheim*, sed charta hæc referenda erit in sequenti Periodo.

§. CCIX.

S. Amarin. DOROANGUS in Vogeso Alsatico locus extitit, de quo Biologus S. *Prajecti*, (*y*) Arvernensis Episcopi, ita: (*z*) "Per idem tempus evenit, ut vir Dei ad aulam
„ Regis Hilderici pro conditione Ecclesiæ pergeret. Arrepto itinere cum jam per
„ vastam eremum, Vosagum nomine, iter carperet, post laboriosum callem per juga
„ montium & convallium, vix tandem venit ad locum, quem *Doroangus* gentili
„ lingua Barbari vocitant, ubi haud procul cellulam beatæ recordationis & venerandus
„ vir Amarinus, ex permisso & conniventia Warnecharii Optimatis, summo labore
„ construxerat." SAVARO pro *Doroangus* legit *Claroangus*: in alia vita apud CHESNIUM *Claroangus in Vosaco*: apud BOLLANDUM, *Duroangus in Vosago*: apud WIONEM *Claroangus in Morago*. S. Amarini (*a*) oppidulum hoc sub nomine latere videtur; cui à novo incola, famæ sanctimoniæ claro, nova appellatio accessit, quæ paulatim ipsi valli imposita. Ad hujus introitum, prope oppidum *Thann*, mons est, vitium vinique generosi ferax, qui etiamnum nomen obtinet *Rangen*.

Drusen-heim. DRUSENHEIM in Testamento Ruthardi occurrit. Nomen à Druso, qui unum ex quinquaginta Castellis suis ad Rhenum eo in loco posuerit, ortum esse, multis persuasum. (*b*) *Villa* Ruthardi temporibus, id est, medio seculi VIII. fuit, nunc vicus, vallo cinctus.

Dunnen-heim. DUMINHEIM, in eodem, quo Creachesheim, Ludovici Pii Diplomate An. DCCCXXIII. Haud procul Argentorato remotum fuisse quum ex reliquis locis appareat, vicum *Dunnenheim* designari existimo.

§. CCX.

Ebersheim. EBERSHEIM vicus, Monasterio hujus nominis contiguus, in Ludoviciana charta An. DCCCXXIX. jam memoratur, hodieque & ad Capitulum Cathedralis Ecclesiæ Argent. hodieque spectat.

Eckbolz-heim. EGGIBOLDESHEIM, nunc *Eckbolzheim*, prope Argentoratum, ex Honaugiensi Caroli Crassi Diplomate An. DCCCLXXXIV. jam nobis innotescit.

EISTATIS, locus Alsatiæ dubius, in Precaria Hildefredi An. DCCXXXVI. Vicus *Stetten*, prope Sierenziam in Sundgovia, videtur intelligi.

ENGHISE-

(*u*) Apud SCHANNAT *Tradit. Fuldens.* pag. 17. num. 32.
(*x*) Ibid. num. 84.
(*y*) Lingua vernacula *S. Priet*, *S. Prix*.
(*z*) Apud MABILLON, *Acta Sanctor. Ord. S. Bened.* Sec. II. pag. 216. BOUQUETUM *Script. Franc.* Tom. III. pag. 594.
(*a*) S. Amarin, quod multi corrupte *S. Damarin* appellant.
(*b*) Conf. Periodi Rom. pag. 226.

ENOHISEHAIM, hodie *Enfisheim*, notissimum superioris Alsatiæ oppidum, Charta Sigfridi Dynastæ An. DCCLXVIII. primum nobis inter Pagi Alsatiæ villas refert, ubi Sigfridus ille bona plurima possedisse videtur, quæ Altmanno filio tradidit. Aliam nominis orthographiam in Ludovici Pii Diplomate, An. DCCCXXIII. pro Masonis Abbatia reperimus, ubi simpliciter *Ensigesheim* scribitur. Ensisheim.

§. CCXI.

ERBOLDISUILLARE vel pridem periit, vel saltem nomen, priore ejus parte abjecta, uti in Bonifacii-villare vidimus, mutavit. A Ludovico Pio in Diplomate An. DCCCXXVIII. memoratur; ubi commutationem bonorum, inter Abbatem Schwarzacensem & Erckingarium Com. factam, confirmat. Hæc verba Diplomatis: " E contra " in compensatione istarum rerum dedit præfatus Uualdo Abba de rebus memorati " Monasterii memorato Erkingario Comiti. . . . . in Pago Alsacinse, in villa vel " marca *Erboldisvillare*, in loco, qui appellatur Zinzila, mansos decim & septem &c. Erboldisvillare.

ERCAFETILSHAIM, hodie *Krut-Ergersheim*, ad rivum *Ergers*. Precaria Hildefredi pro Abbatia Maurobac. An. DCCXXXVI. Idem locus in charta Fuldensi An. DCCLXXVIII. (*c*) scribitur *Eringisashaim*. Ergersheim.

ERLEBACH viculus, qui à Weissenburgensi oppido tribus fere horis abest, inter limites quoque Emunitatis inferioris in Dagobertino Monasterii ejusdem oppidi Diplomate refertur. Erlebach.

ESPHENWILERE, villa Pagi Alsacensis, hodie incerta, una cum *Wazzelenheim*, in Charta Hornbacensi Adalæ, filiæ Bodali, An. DCCLIV. legitur.

§. CCXII.

FALABAHU, seu *Walabahu*, duabus Fuldensis Abbatiæ Traditionibus An. DCCLXXVIII. & DCCLXXXVIII. (*d*) memorata, vicum *Falb* sive *Valff*, inter Benfeldam & Ober-Ehenheim oppida, designant. Chartæ Ludovici Pii Ebersheimenses locum constanter *Valva* nuncupant. Falb.

FEDINHEIM seculo IX. scribebatur vicus, qui jam *Vessenheim* Inferioris Alsatiæ (*e*) versus Marilegium. Præceptum Ludovici Pii An. DCCCXXVIII. pro Concambio bonorum Erkingarii Comitis & Abbatiæ Schwarzaci. Vessenheim.

FELAKIRCHA, *Felakyrchium*, hodie *Feldkirch*, vicum Dynastiæ Bollwilerensis supra Rufacum, tres Maurobacensis Monasterii Chartæ sec. VIII. intra sex annos ibidem conscriptæ, & quidem prima circa An. DCCLXXX. loquuntur. Feldkirch.

§. CCXIII.

FETZENHEIM, *Fessenheim* superioris Alsatiæ, tribus supra Novum Brisacum leucis. Ita Sigfridus in Charta pro Altmanno filio An. DCCLXVIII. sed Randolfus in Charta Maurobacensi, decennio post data, *Fezinhaim* scribit. Fessenheim.

FLACHLANTISSE, *Flachsland*, una cum Zullineshaim, à quo proxime distat, in charta Traditionis Agilmari pro Maurobacensi Monasterio An. DCCXCII. Flachsland.

FLOBOTESHEIM, *Blotzheim*, in extremitate Sundgoviæ, Basiliam versus, situm, ab Eberhardo Comite in charta sua Murbacensi An. DCCXXVIII. ut & in concambio bonorum inter Geroldum Comitem & Sigismarum, Abbatem Maurobacensem, An. DCCCXXIX. commemoratur. In posteriore scribitur *Flabotesbaim*. Blotzheim.

FREOISTATT ibidem, ubi Fedinheim, occurrit, quando Erckingarius Comes An. DCCCXXVIII. Abbatiæ Schwarzacensi commutando assignat: *ad Fregistatt fortes duas & Waltmasta ad porcos saginandum DCCLXXII.* Situm hujus loci in Alsatia ignoramus & nomen.

(*c*) SCHANNAT. *Trad. Fuld.* num. 56. pag. 30.
(*d*) Ibid. num. 58. & 84.
(*e*) Alius vicus cognominis in superiore quoque Alsatia est.

§. CCXIV.

Fridolzheim. FRIDOLFESHAIM, hodie *Fridolzheim*, vicus quatuor leucis Argentorato Tabernas versus Alsaticas distans. Fuldensis quædam Traditio An. DCCLXXI. locum hunc in Pago Spirensi ponit, (*f*) sed haud dubio errore Notarii.

Fulradovillare. FULRADOVILLARE, priscum vici nomen, qui nunc *Leberau*, Gall. *Lievre*, è regione Selestadii, in valle, quam *Leporacensem* hinc dicunt. Carolus M. & Fulradus, Dionysianus Abbas, à quo nomen loco inditum est, in Chartis An. DCCLXXIV. & DCCLXXVII. quas FELIBIANUS (*g*) producit, illum commemorant. Prior Fulradum, "in sua proprietate, in Pago Alsacense, in loco, qui dicitur Fulradovillare, „ infra fines Audoldovillare, „ Cellam ædificasse testatur. Cella hæc Fulradi nunc est Prioratus S. Alexandri, in vico *Leberau*, qui à reliquiis S. Alexandri, ibidem olim reconditis, nomen habuit, uti Audoldovillare à reliquiis S. Hippolyti, Roma quoque allatis, hodie *S. Bilt* vocatur.

§. CCXV.

Kogenheim. GAOANHEIM & *Kogheheim*, quæ nomina Traditio Fuldensis An. DCCLXXXVIII. (*h*) Testamentum Odilianum, & Ebersheimense Diploma Ludovicianum An. DCCCXXIX. referunt, vicum *Kogenheim*, paulo infra Novientense Monasterium, designant. Mentio ejus quoque in Ludovici Pii charta pro Masonis Monasterio An. DCCCXXIII. ubi *Cagenheim* legendum, non *Langenheim*, uti LAGUILLIUS. (*i*) Fuldensis, Masoniana, Hohenburgensis, Ebersheimensis, atque Honaugiensis Abbatiæ omnes bona quædam in vico isto habuerunt olim, ac etiamnum habent ex parte.

Gamsheim. GAMANESHEIM, *Gamsheim*. In Honaugiensi charta Caroli Crassi An. DCCCLXXXIV. Vicus quarto infra Argentoratum lapide, Rheno vicinus & Episcopo Argent. subjectus.

Gebweiler. GEBUNWILARE, *Gebunwilare*, oppidum Abbatiæ Maurobacensis, *Gebweiler*; in ejusdem Abbatiæ chartis seculi VIII. sæpius, & quidem primum in Williarii Traditione An. DCCLXXIV. legitur.

Gertweiler. GERTEWILRE, haud procul Barrensi oppidulo. Testamentum Odilianum Monasterio Inferiori Hohenburg. curiam ibi assignat.

§. CCXVI.

Gemar. GHOSMARI nomen oppiduli, bihorio supra Selestadium, *Gemar*; in charta Pipini Brevis, pro Fulrado Capellano An. DCCLXVIII. (*k*) Villa tum fuerat, à Widone quodam, cum aliis Alsatiæ locis, in Fulradum translata, qui eandem Monasterio Dionysiano prope Lutetiam tradidit, anno DCCLXXVII. quo chartam jussit conscribi; (*l*) in qua *Guirmari* vocatur.

Ginsheim. GINNANHAIM, *Ginsheim*, quatuor ab Argentorato leucis Buxovillam versus. Traditio Fuldensis An. DCCLXXI. (*m*)

Gotstall. GODESTAL, nunc *Gotstall* in Sundgovia, Caroli Crassi Diploma Honaug.

Goewenheim. GOEWENHEIM, itidem Sundgoviæ vicus, ad introitum vallis Masonis, ubi cognomine Canonissarum Asceterium floret. Locus sub Francis non tantum ad Abbatiam Masonis olim pertinuit, sed & sedes ejus judicaria fuit, uti Ludovicus Pius in Diplomate An. DCCCXXIII. testatur.

GONZOLINHUNS ab Hildefredo in Precaria sua pro Monasterio Maurobac. An. DCCXXXVI. commemoratur; locus jam plane ignotus.

§. CCXVII.

(*f*) SCHANNAT. Lib. cit. num. 32.
(*g*) *Histoire de S. Denys*, *Preuves* pag. 30. & pag. 38.
(*h*) SCHANNAT. ibid. num. 84.
(*i*) *Hist. d'Alsace*, *Preuves* pag. 16.
(*k*) FELIBIEN *Hist. de S. Denys*, *Preuves* pag. 30.
(*l*) Ibidem pag. 38.
(*m*) SCHANNAT. *Trad. Fuld.* pag. 17. num. 32.

§. CCXVII.

Gotameresheim, forte *Gotesheim* in Alsatia Inf. Charta Fuldensis, sine seculi VIII. vel initio seculi IX. apud Schannatum (*n*) recenset. Gotesheim.

Grosinhaim, *Grusenheim*, æquali fere à Selestadio & Colmaria intervallo, inter Rhenum & Ellum, Hildefredi Precaria An. DCCXXXVI. refert. Pipini Brevis & Fulradi chartæ *Grucinheim*, vel *Grutsinhaim* vocant. Locus eadem, quæ Ghosmari, fata habuit. In Ebersheimensibus Caroli M. ac Ludovici Pii Diplomatibus *Gruzinheim*, itemque *Gruzenheim* appellatur. Grusenheim.

Gunmaresheim, forte *Gunsheim*, in Fortalitii Ludoviciani vicinia. Traditio Fuldensis anni incerti. Gunsheim.

Gyldulfoviler in Eberhardi Comitis Traditione Maurobac. An. DCCXXVIII. itemque *Giltewvilre* in Ludovici Pii Diplomate pro Masonis Abbatia An. DCCCXXIII. vicum *Giltvveiler*, inter eandem Abbatiam & oppidum Altkirch, designant. Giltweiler.

§. CCXVIII.

Habuhinasheim, Sundgoviæ, Rhenum inter & Mulhusium, vicus major, plebeja enuntiatione *Habsen*, à pio Alsatiæ Dynasta Bodalo S. Gallonis apud Helvetios Abbatiæ traditus est circa An. DCCLVIII. (*o*) Habsheim.

Hachinhaim sive *Hakinheim*, quorum illud in Hildefredi Precaria An. DCCXXXVI. hoc in Caroli Crassi Diplomate Honaug. occurrit, nunc *Achenheim*, bileuca distans Argentorato. Achenheim.

Hadana, nunc *Hatten*, vicus princeps Hettgoviæ, inter bona Monasterii Honaug. à Carolo Crasso enumeratur. Hatten.

Haoenbach in Pago Spirensi, ad Rhenum, non multum infra Luteræ confluentes. Diploma Ludovici Germ. pro Gebhardo, Ecclesiæ Spirensis Episcopo, An. DCCCLXIV. locum hunc prodit. Hagenbach.

§. CCXIX.

Haimoneuuiler, *Munweiler* prope Rufacum, Eberhardus Comes Monasterio Murbacensi, quum illud An. DCCXXVIII. institueret, tradidit. Munweiler.

Hamarisstad in Charta itidem Murbacensi An. DCCXXX. qua Theodo portionem suam in marca hujus loci Romano, Murbac. Abbati, se vendidisse testatur. Locus, quarto supra Novum Brisacum lapide ad Rhenum situs, nunc *Hamerstatter-Hof*. Hamerstatt.

Hanschoashaim, *Handschuheim*, inter Argentoratum & Marilegium vicus; de quo Traditio Fuldensis An. DCCCIV. (*p*) Handschuheim.

Hassinoa, vicus extremæ Sundgoviæ, haud procul Basiliensi civitate, Pago Alsacensi adscribitur à Ludovico Germ. in Diplomate, quod Sigismaro, Abbati Murbacensi, An. DCCCXLII. Serenicæ dedit. Hasingen.

§. CCXX.

Heiderheim *villa* Pagi Alsacensis nominatur à Sigfrido, in Charta Monasteriensi An. DCCLXVIII. pro Altmanno filio. Vicus, quem nunc *Heitern* vocant, paulo supra Novum Brisacum. Trans Rhenum jacet *Heitersheim*, Melitensium ordini subjectum. Heitern.

Heifanheim, forte *Heffen*, vicus prope Murbacum, in Traditione quadam Fuldensi (*q*) occurrit.

Heimers-

(*n*) Lib. alleg. pag. 82. num. 167.

(*o*) Chartam vide in Goldasti *Rer. Alemann.* Tom. III. pag. 41.

(*p*) Schannat. *Trad. Fuld.* num. 193. pag. 91.

(*q*) Ibidém pag. 82. num. 167.

GEOGRAPH.

Heimersdorf. HEIMERSDORF, prope Ferreteose oppidum, in Testamento Odiliæ à curia in Arlisheim pependisse scribitur. Secundum Ludovici Pii Diploma Hohenburgense Atticus Dux villam *Hemersdorf* huic Monasterio donavit.

Hœnheim. HEINHAIM, *Hoenheim*, in Agro Argentoratensi, Traditio Fuldensis An. DCCCIV. (r) & Carolus Crassus in Privilegio Honaug. An. DCCCLXXXIV. sub nomine *Hohanheim*, producit.

§. CCXXI.

Holzwihr. HELOLDOWILARE, in Rudmundi Clerici charta Murbacensi An. DCCLX. vicum *Holzwihr*, haud procul Colmaria, designat. Aliud præterea ejus nomen Charta hæc nobis prodit, quando scribitur: *Dono ... in Pago Alsacensi, in loco nuncupato, in villa Lielisone, quæ vocatur Heloldowilare* &c. Carolus M. in Privilegio An. DCCCX. pro Ebersheimensibus, locum istum *Hollaswihre* appellat.

Herckheim. HERUNKEIM, *Herckheim*, vicus Alsatiæ Sup. bihorio supra Colmariam, qui in marca sua habuit villam *Tingininsheim*, secundum Sigfridi Chartam Monasteriensem An. DCCLXVIII. Occurrit quoque *Herunchaim* in Traditione Egilmari ad Monasterium Maurobac. An. DCCCL quæ ibi, uti prior Sigfridi, facta atque conscripta est. Duo jam hujus nominis vici, *superior* & *inferior*, brevi à se intervallo, extant. Sub Francis autem nonnisi superior.

HETANNERLOH, villa Pagi Alzacensis incerta, in Precaria Hartubaldi ad Sindbertum, quem Episcopum de Monasterio Morbach vocat, An. DCCXCII. una cum *Achiltihaim* recensetur. *Hettenschlag*, Ellum inter & Novi Brisaci munimentum viculus, ejus omnium proxime nomini accedit.

Hetwiler. HETWILER, locum pariter incertum, Ludovicus Pius ab Attico Duce Hohenburgensi Monasterio traditum esse scribit in Diplomate interpolato, quod sæpe jam allegavimus.

§. CCXXII.

Ellenwiler. HILLONEVILER Eberhardus Comes Maurobacensibus An. DCCXXVIII. obtulit. Vicus *Ellenwiler* prope Rappoltivillam intelligitur, qui belli tricennalis tempore destructus est.

Hirsching. HIRSUNGE appendicium dicitur curiæ Arlisheimensis in Testamento Odiliæ. Designatur hic vicus Sundgoviæ *Hirsching*, inter Phirretum & Altkirchium oppida; quem Ludovicus Pius in sua pro Hohenburgensi Monasterio Charta An. DCCCXXXVII. *Hirsingen* appellat.

Hirtigheim. HIRTUNGHAIM An. DCCLXXXVIII. & DCCXCVIII. in duabus Fuldensis Abbatiæ Traditionibus apud SCHANNATUM (s) reperitur, qui locus, jam *Hirtigheim* appellatus, bihorio distat Argentorato.

Hirzfeld. HIRZFELD, vicus inter Novum Brisacum & Ensishemium oppida, cujus mentio in Eberhardina Murbacensi Charta An. DCCXXVIII. Nomen ille suum, raro exemplo, ad hunc usque diem servavit.

§. CCXXIII.

Hittenheim. HITTENHEIM seu *Hiddenheim* vicus, in eadem Murbacensi & in Ebersheimensi Ludoviciana ad An. DCCCXVII. aliisque posterioribus Chartis obvius; nunc *Huttenheim*, duabus infra Ebershemium leucis. Honaugiense Caroli Crassi Diploma An. DCCCLXXXIV. *Hudinheim* habet. Quum Paterniacense Monasterium post sec. X. medium à Bertha, Burgundiæ Regina, institueretur, Rudolphus, filius ejus & Dux Alemanniæ, duas curtes *Columbra* & *Hitenheim* ei tradidit; (t) quarum illa in Comitatu Luitfridi Comitis, hæc autem in Comitatu Eberhardi Comitis An. DCCCCLXXXVI. posita fuit. (u)

Hivatingheim. HIVATINGHAIM, vicus Alsatiæ incertus, in eadem, quam modo allegavimus, Fuldensi Charta An. DCCXCVIII. post Hirtunghaim legitur.

HIUHHILI-

(r) *Trad. Fuld.* pag. 86. num. 181.
(s) Ibid. num. 84. & num. 127.
(t) Docet hoc Diploma Ottonis II. Imp. An. DCCCCLXXIII. apud HERRGOTT. *Cod. Probat. Geneal. Habsburg.* num. 142.
(u) Ibidem num. 147.

HIUHHILIHEIM, aliud ignoti vici nomen, Caroli Craffi Diploma Honaugienfe habet. Forte *Kirchheim* prope Marilegium intelligitur.

Heidelsheim.

HODULSESHAIM, in Charta Bodali pro Monafterio Gregoriano An. DCCXLVIII. itemque *Haidulfesham* apud SCHANNATUM (w) in Traditione Fuldenfi An. DCCCI. vicum *Heidelsheim*, Rhenum inter & Selestadienfe oppidum, defignant.

§. CCXXIV.

Hourdaim.

HOURDAIM, locus dubius, Palgowæ (*Balgau*) jungitur in Zwenteboldi, Lotharingiæ Regis, Privilegio pro Monafterio Gregorii An. DCCCXCVI. Extat hodieque Capella *Hurft*, in filva, quæ prope Balgau; ubi forte Hourdaim fuerat. Paulo inferius vicum *Ursheim* reperis, qui non minus in cenfum venire hic poteft.

Hugsbergen.

HUGESPERGA, *Hausbergen* hodie, rectius *Hugsbergen*, agri Argentoratenfis vicus, in Eddonis Epifcopi Teftamento Etinheimenfi An. DCCLXIII. Nomen fuum ab Hugone quodam, qui loci vel auctor vel poffeffor fuerat, accepiffe videtur.

Hugelsheim.

HUGILAOISHUS, in Precaria Hildefredi An. DCCXXXVI. & *Hughilabaim*, in Traditione Fuldenfi An. DCCLXXXVIII. (x) unius ejusdemque loci nomina effe videntur, olim in Alfatia, hodie trans Rhenum confpicui. Vicus *Hugelsheim* enim, qui, Rheno alveum fæpius mutante, in Germanica jam ejus ripa, è Fortalitii Ludoviciani regione, fitus eft, intelligitur. Ceterum veteres Germanos voculas *hus*, *haus*, *heim*, non raro inter fe commutaffe, pluribus compertum exemplis.

Hinsheim.

HUNISHUNS, *Hunzolveshaim*, *Hundentsheim*, vicum *Hinsheim*, tribus fupra Argentoratum circiter leucis, indicant. Leguntur etiam in iisdem, quas modo allegavimus, Chartis, & in Diplomate Caroli M. pro Novientenfi Monafterio An. DCCCX. (y) Tempore S. Hildulfi portio villæ *Hundinisheim* Mediano Monafterio tradita fcribitur (z)

§. CCXXV.

Hunaweyr.

HUNONIS-VILLA, nunc *Hunawveyr*, vicus major, inter Rappoltivillenfe ac Richovillanum Alfatiæ fuperioris oppida, nomen & originem circa medium fec. VII. accepit ab Hunone quodam, viro nobili, cui Huna uxor fuerat. quemque S. Deodatus in fuo per Alfatiam itinere invifit, uti RICHERIUS SENON. pluribus fcribit. (a) Aliam Hunonis villæ fub Francis mentionem non reperimus.

Huttenheim.

HURENHEIM, quod Caroli Craffi Diploma Honaug. recenfet, in Alfatia non amplius exiftit. Videtur Librarii errore factum, ut Hurenheim fcriberetur pro *Huttenheim*; quo nomine vicus *Uttenheim* infra Benfeldam intelligendus; unde Collegiatæ D. Petri Senioris Argentorati, quæ Honaugienfis Monafterii bona poffidet, hodieque reditus nonnulli obveniunt.

Hipsheim.

HYPPENESHAIM in Eberhardina charta Murbac. An. DCCXXVIII. & *Hibodeshaim* in Traditione Fuldenfi An. DCCLXXXVIII. (b) vicum *Hipsheim* ad Ellum flumen, indicant. Villam *Hibodesheim* Dagobertus Rex Cœnobio Clingenfi cum omni utilitate contuliffe fcribitur in Diplomate Ludovici Pii An. DCCCXXVIII. quo illo Monafterium hoc fere collapfum reftituit.

§. CCXXVI.

Jebsheim.

JEBINESHEIM, duabus infra Colmariam leucis, Rhenum verfus, hodie *Jebsheim* dictum, in Monafterienfi Zwenteboldi Regis Privilegio An. DCCCXCVI. occurrit, ubi Monafterio S. Gregorii addicitur.

Ilfurt.

ILFURT, finiftræ paulo fuprà Mülhufium Elli fluminis ripæ impofitum, in Ludovici Pii Diplomate Hohenburgenfi ad An. DCCCXXXVII. reperimus.

Illkirch.

ILLEKIRICHE, agri Argentoratenfis vicum, Lotharius Imp. in Diplomate, quod Abbatiæ S. Stephani An. DCCCXLV. dedit, commemorat. Ab Illo fluvio, ad quem fitus eft, nomen pariter accepiffe, nemo non videt.

(w) Ibidem pag. 75. num. 152.

(x) Ibid. pag. 42. num. 84.

(y) *Gall. Christ.* Tom. V. Inftrument. pag. 461.

(z) *Vita S. Hildulfi* apud BELHOMME *Hist. Mediani Monast.* Part. I. pag. 111.

(a) *Vita S. Deodati* apud MABILLON *Act. Sanct. Bened.* fec. III. Part. II. pag. 429.

(b) SCHANNAT *Trad. Fuld.* num. 84.

GEOGRAPH.

Illoettabure, ubi Ualto chartam Traditionis Fuld. An. DCCCIV. dedit, (c) ad Ellum flumen quoque situm olim, hodie ignoratur. De voce *Bedebur* supra jam actum.

Ingolsheim. Ingoldeshame, hodie *Ingolsheim*, vicus prope oppidum Weissenburgense, in charta Dagobertina Monasterii Weissenburg. inter ejus Emunitatis fines recensetur.

Karspach. Karoldesbach, hodie *Karspach*, ad illos vicos pertinet, quos Atticus, Alsatiæ Dux, Monasterio in Hohenburg, quod fundaverat, contulisse scribitur in Privilegio Ludovici Pii pro eodem Monasterio. Locus haud procul Altkirchio superest.

§. CCXXVII.

Logelnheim. Lagelenheim Caroli M. & Ludovici Pii Diplomata Ebersheimensia interpolata An. DCCLXXVI. DCCCX. & DCCCXVII. produnt, qui vicus jam *Logelnheim* dicitur, sesquileuca ab oppido Colmariensi ad Ellum flumen positus.

Lampertheim. Lampartheim, prope Argentoratum, Ludovicus Pius in Confirmatione commutationis bonorum Erkingarii Com. & Abbatis Schwarzacensis An. DCCCXXVIII. inter alias hujus regionis villas recenset.

Leimersheim. Leidmareshaim, nunc *Leimersheim*, unius leucæ spatio infra Tabernas Rhenenses, Traditio Fuldensis anni incerti (d) in Pago Alsacinse collocat, licet Pago potius Spirensi tum fuerit annumeratum.

Leimen. Leimone, Ducatus Alsacensis & Pagi Alsgaugensis sec. VIII. locus, ab Eberhardo Comite ad Monasterium Murbacense sub Theodorico IV. transiit, uti charta sæpius allegata An. DCCXXVIII. docet. Dicitur hodie *Leimen*, in valle ejusdem nominis, quæ Basiliensi Episcopo subdita.

§. CCXXVIII.

Luemsweiler. Limmiswiler, nunc *Luemsweiler*, in Præfectura Sundgoviæ Altkirchensi, Atticus Dux Parthenoni Hohenburgensi, à se instituto, tradidit, Ludovici Pii Literarum auctoritate.

Luadleicheshaim, in eadem cum Leidmareshaim Traditione Fuldensi quum recenseatur, in ejus olim vicinia prope Rhenum, cujus undis fortasse locus abreptus est, extitisse videtur.

Wihr. Lucelwilre duos inter amnes, *Vachonnam* seu Fachinam, & *Mulibach, in Comitatu Illichick*, in Episcopatu Argent. situm, referente Ebersheimensi Diplomate An. DCCCXVII. Comitatum Illechick Alsatiæ superioris maximam partem fuisse complexum, supra docuimus. Quum autem vici Mezerol & Scottenwilre, de quibus infra, ut loca vicina ibidem memorentur, Lucelwilre in valle Gregoriana prope oppidum Monasteriense quærendum haud dubie. Jam vero superest ibi paucorum ædificiorum viculus, qui vulgo *Wihr*, nonnunquam *Klein-Wihr*, appellatur, quod posterius nomen idem est ac Lucelwilre. *Lutzel*, *Litzel* enim vetus Theotisca vox, quæ *parum*, vel *parvum* quid denotat. Ita *Lutzelstein*, quæ arx Vogesi, Gallis *Petite-pierre* vocatur.

§. CCXXIX.

Lutenbach. Lutenbach terminus occiduus Mundati inferioris fuit, secundum Diploma Dagobertinum Fundationis Monasterii Weissenburg. Extant hodie in Weissenburgi vicinia duo ejus nominis vici, superior & inferior.

Luterbach. Luterbach, quod nomen pluribus Alsatiæ vicis inhæret, in Eberhardi charta Murbacensi An. DCCXXVIII. legitur; ubi *Luterbach*, prope Mulhausen oppidum, non Luttenbach prope Murbacum ipsum, intelligendum, ex verbis ipsius chartæ patet, quæ *Maurovvilre*, (Morsweiler) *cum appendiciis suis in Luterbach*, Murbacensi Monasterio tradit.

§. CCXXX.

(c) Schannat. num. 193. pag. 91.

(d) Loco cit. num. 167.

§. CCXXX.

MATTHINHAIM, *Mattenheim*, *Matenheim*, Maurobacensia monumenta, ut Precaria Hildradi An. DCCXXXV. Traditio Udalrici An DCCXC. & charta Commutationis inter Geroldum Comitem & Abbatem Sigismarum An. DCCCXXIX. referunt. Zwenteboldi Regis Diploma pro Monasterio Gregoriano An. DCCCXCVI. *Matthunheim* in Comitatu Bernhardi Comitis, qui cum Comitatu Illechick idem erat, reponit; unde facile inferas, non Matzenheim vicum prope Benfeldam intelligi, quod Comitatum Illechick nemo tam late extenderit. Interim tamen fieri potuit, ut Bernhardus Comes locum hunc possederit extra suum Comitatum, cui Judex nomine Regis præfuerat, adeoque Matthunhaim à Zwenteboldo improprie illius adscriberetur Comitatui, quod ad Comitatum Kircheimensem vel Troningorum pertinuit. Alium profecto locum ejus nominis in Alsatia non reperimus; quodsi extitit olim, injuria temporum pridem periisse, necesse est. Matten-heim.

MAUROWILER, quod Eberhardus Comes Maurobacensi Abbatiæ obtulit, à Ludovico Pio in suo pro Masonis Abbatia Privilegio An. DCCCXXIII. dicitur *Morswilre*, vicus prope Mulhusium. Præter hunc vero plures vici, *Morswiler*, vel *Morswihr* nuncupati, in Alsatia præsertim superiore, supersunt. Morswiler.

MEISTRESHEIM in Diplomate Caroli Crassi An. DCCCLXXX. quo donationem Richardis, conjugis suæ, fœminæ cuidam factam, confirmat. Vicus hic ad rivum Andelaham, quinque supra Argentoratum leucis, superest. Meisters-heim.

MUSTRIDISHEIM Idem forte cum *Meistresheim* locus; Ludovici Pii charta An. DCCCXXIII. qua Commutatio bonorum Erkingarii Comitis & Abbatiæ Schwarzacensis confirmatur, nomen hoc nobis subministrat.

§. CCXXXI.

MELIN Ecclesiam habuit fine seculi IX. quæ ad Monasterium Gregorianum spectavit, teste charta Zwenteboldi Regis, modo allegata. Hac enim dictum Monasterium *ad Melin Ecclesiam* possidere scribitur, quibus verbis vicus *Muhlbach* in valle S. Gregorii, leucæ spatio ab oppido & Abbatia situs, designari videtur; quæ hodieque Ecclesiam curat ac decimarum jus possidet. Melin.

MEZEROL *villula* in Ebersheimensi Ludovici Pii Instrumento An. DCCCXVII. itemque in alio ejusdem Abbatiæ ac Imp. ad An. DCCCXXIV. *villa Meterol*, occurrit. Vicus est hodie insignis & Gregorianæ vallis prope postremus, paulo supra vicum Mühlbach; quorum uterque ad oppidum Monasteriense, olim imperiale, pertinet. Vicum autem *Metzeral* in Diplomatibus istis intelligi, inde apparet, quod ad *Vachinnam* seu Fachinam, quæ in montibus proximis oritur, illum collocant. In charta posteriore enim legimus: " Medietas banni generalis & forestis à villa, quæ Meterol dicitur, in descensu " usque ad Scottenwilre, & fluvio, qui Vaconna dicitur, usque ad amnem, qui " Mulebach nominatur. " Patet inde, Ebersheimensibus quoque partem silvæ istius, quæ ad fiscum regium Columbariæ spectaverat, traditam fuisse, Metzeral.

MIZDORFF, hodie *Mietzdorff*, tribus infra Hagenoam leucis in Dynastia Liechtenbergensi, apud SCHANNATUM (*e*) in Fuldensis Abbatiæ Traditione, cui nulla temporis nota subscripta, quamque sæpius allegavimus, recensetur. Mietzdorff.

§. CCXXXII.

MONESENSISHEIM, una cum Onenhaim, à Childerico II. jam in Diplomate, pro Monasterio Gregoriano ad Confluentes An. DCLXXIII. memoratum, sine dubio vicus *Muntzen* Horburgensis Comitatus est, qui proprie *Munchsheim* scribitur. Abbatia Gregoriana nihil ibi juris amplius possidet. Eodem referendum *Moningesheim* Traditionis Fuldensis apud SCHANNATUM. (*f*) Munchs-heim.

MORCHINHOVEN, in Diplomate Weissenburgensi Dagobertino inter limites Emunitatis inferioris occurrens, vicum *Munchhofen*, sesqui leuca distantem à Weissenburgo, designare videtur. Munch-hofen.

(*e*) Pag. 82. num. 167.

(*f*) Ibidem. Charta fine seculi VIII. vel initio sec. seq. data.

GEOGRAPH.

Mosbach. MOSBAH, *Mosbach*, viculus Alsatiæ superioris in S. Amarini valle, Traditio Fuldensis habet, cujus modo facta est mentio.

§. CCXXXIII.

Mülhusen. MÜLENHUSEN, oppidum celebre, Helvetiis fœderatum, at in superioris Alsatiæ & Sundgoviæ colimitio situm, inter plures istas villas, Diplomati Ludovici Pii, pro Masonis Abbatia An. DCCCXXIII. insertas, legitur.

Mulhausen. MONILHUSON, *Mulhausen*, vicus inferioris Alsatiæ versus Buxovillam. Vide Caroli Crassi Diploma Honaug. An. DCCCLXXXIV.

Mietersholz. MUTERESHOLZ, *Mietersholtz*, sesqui leuca à Selestadio, Rhenum versus, Ludoviciana Eberheimensis Abbatiæ Diplomata DCCCXVII. & DCCCXXIV. memorant, ubi Abbatiæ huic curtis dominica, salica terra, cum decimis, assignantur.

§. CCXXXIV.

S. Nabor. S. NABOR, ad pedes Odiliani montis, haud procul Ober-Ehnheimensi oppido, in Odiliæ Testamento, quod vocant, reperitur. Nomen ei à S. Nabore, cujus reliquias seculo VIII. Roma attulit Chrodegangus, Metensis Episcopus, teste SIGEBERTO GEMBLACENSI ad An. DCCLXIV.

Nissern. NIUFERA. Traditio Fuldensis An. DCCLXXXVIII. (*f*) In Ebersheimensibus An. DCCCXXIV. & DCCCXXIX. *Niveratsheim*, *Nivratesheim*, & in Honaugiensi An. DCCCLXXXIV. *Nivrida*, hodie *Nissern*. Quatuor hujus nominis vici sunt in Alsatia. Indicatu difficile, quinam in singulis chartis intelligatur, si Ebersheimenses excipias; in his enim illud designatur *Nissern*, quod inter Ellum & Rhenum, in Ebersheimensis Monasterii vicinia, situm.

Nartz. NORTHUS, *Northausen*, vulgo *Nartz*, vicus Episcopatus Argent. prope Erstenium, in Ebersheimensibus Carolinis & Ludovicianis Chartis pluries legitur. Alius ejusdem nominis locus haud procul Argentorato, & quidem prope Lingelshemium, olim extitit, qui autem tempore belli, quod Argentoratenses seculo XIII. cum Walthero Geroldseckio, Episcopo suo, gesserunt, deletus est.

§. CCXXXV.

Odersheim. ODRADESHEIM Caroli Crassi Diploma Honaugiense refert ad An. DCCCLXXXIV. Vicus prope Marlenhemium est, qui nunc *Odersheim* dicitur.

Offenbach. OFFENBACH, cis Queicham, prope Landaviam, in Traditione Fuldensi (*g*) seculi IX.

Offendorff. OFFONTHOROF, *Offendorff*, quatuor infra Argentoratum leucis ad Rhenum, in eadem charta Honaugiensi An. DCCCLXXXIV.

Onchifashaim. ONCHISASHAIM. Traditio Huchi pro Abbatia Fuldensi An. DCCLXXXV. (*h*) haud obscure indicat, locum in Horburgensi Comitatu, vel in ejus vicinia, extitisse. Tradit enim Huchus Abbatiæ bona sua in *Ostheim*, & in *Choneshaim*, *cum omni adjacentia*, *in marca Onchisasheim*, *in loco*, *qui dicitur Rigoltesberg*. Non à verosimili, vicum *Durren-Ensisheim*, aucta ab initio voce, hic designari, quemadmodum Anngehilesshaim sub Francis vicum Ensisheim denotasse vidimus.

§. CCXXXVI.

Onenheim. ONENHAIM in Childerici II. Diplomate Monasteriensi An. DCLXXIII. At in Zwenteboldino An. DCCCXCVI. pro eadem Abbatia *Hononheim*. In vico hoc, bileuca à Selestadio, Rhenum versus, sito, reditus in nostrum usque diem habent Monasterienses Ascetæ.

ONOIRN-

(*f*) SCHANNAT. *Trad. Fuld.* num. 84.

(*g*) Loco cit. num. 167.

(*h*) Idem pag. 38. num. 76.

Onoirnhaim, *Ongresheim*, duo sunt nomina ejusdem vici, Rufacum inter & Ensishemium, qui jam *Ungersheim*, imo & à nonnullis *Ungrischheim* appellatur. Occurrunt in charta Traditionis Waharii pro Abbatia Murbacensi An. DCCXCIV. & in Ludovici Pii Diplomate pro Masonis Monasterio An. DCCCXXIII. Ungersheim.

Ossinhuns, locus incertus, in Precaria Hildefredi An. DCCXXXVI.

Osthaim, vicus bihorio infra Colmariam, in duplici Traditione Huchi, uno eodemque anno DCCLXXXV. Abbatiæ Fuldensi facta, recensetur. Traditio Ratlindis ad Abbatiam Maurobacensem An. DCCCXI. ejusdem loci mentionem facit, illumque initio chartæ *Hosthaim*, in fine *Ostams* appellat. Extitit etiam villa *Ostein* prope Rufacum, quæ hodie destructa. Ostheim.

§. CCXXXVII.

Osthova, *Osthofen*, tertio ab Argentorato lapide, versus occasum, in Caroli M. An. DCCLXXVIII. & Caroli Crassi An. DCCCLXXXIV. Diplomatibus pro Honaugiensi Monasterio, & in posteriore quidem sub nomine *Hosthovon*. Osthofen.

Otalesviler, *Olesvviler*, hodie per syncopen *Osvveiler*. Vicus bihorio supra Rufacum. Prius nomen ex seculo VIII. posterius ex sec. IX. est; illud in Eberhardi Com. charta Murbacensi, hoc in pluribus Ebersheimensis Monasterii Diplomatibus, & quidem primum in illo, quod Carolus M. circa An. DCCLXXVI. dedit, exprimitur. Osweiler.

Othmareshaim, vicus Alsatiæ superioris prope Rhenum celebris, ob nobilissimum Partheonem, ibi seculo XI. conditum, in Traditione Egilmari ad Abbatiam Maurobacenlem An. DCCCI. bis recensetur. Othmarsheim.

Ottenrode, vicus ad montis Odiliani radices. De eo Testamentum Odiliæ. Ottenroth.

§. CCXXXVIII.

Palgouua, *Balgau*, prope Rhenum supra Novum Brisacum, memoratur in charta, quam Zuentiboldus, sub initium fere Periodi Germanicæ, Monasterio Gregorii concessit. Hoc jura sua in Balgau seculo XIV. Parthenoni Alspacensi vendidit. Balgau.

Pancinhaim bis memoratur in Traditione Hutonis & Raginboldi, Abbatiæ Maurobacensi An. DCCXCV. facta. Vicus in superiore Alsatia prope Rhenum & Othmarshemium situs est. Pantzenheim.

Perchhaim, nunc *Berckheim*, oppidulum inter Rappoltivillam & Selestadium. Eberhardus Comes An. DCCXXVIII. locum Abbatiæ Maurobacensi tradidit. Ab hac ad Episcopum Tullensem Francica adhuc sub Periodo transiisse videtur, quod Henricus II. Imp. illum Tullensi Ecclesiæ, cui ablatus fuerat, cuique tum Bertholdus Episcopns præfuit, reddidisse legitur in *Chronico* (*i*) Scriptoris coætanei, ubi hæc verba: " Ipse (Bertoldus) reimpetravit ab eodem Imperatore, (Henrico II.) reddi Ecclesiæ " suæ villam in Halsatio sitam, quæ vocatur *Berchem*, & teloneum, & districtum minæ. " Per *districtum minæ* auctor metallifodinas Vogesi intelligit. Mediani-Monasterii Abbas Berckhemium sibi vindicaverat; Tullensi Episcopo, cui ereptum, Innocentii II. Papæ auctoritate mox restituendum, quod antiquissimum illud Ecclesiæ suæ patrimonium, à Regibus ipsi traditum, ex variis Documentis probaverat. (*k*) Alias *Bercheim* in Sigfridi Dynastæ Instrumento An. DCCLXVIII. & Caroli Crassi Diplomate, pro Donatione quadam Richardis Aug. confirmanda, anno DCCCLXXX. scribitur *villa*. Maximam prædii *Bercheim* partem Hagio, vir illustris, novo Mediano Monasterio contulit, vivente adhuc S. Hildulfo, ejus conditore, qui fine sec. VII. floruit. (*l*) Berckheim.

Perepranoiis, locus dubius, Eberhardinæ Murbacensis Chartæ. Forte *Bergholz* prope oppidum *Gebvviller*, cujus dominium ad Abbatiam Murbacensem etiamnum pertinet, indicat.

Yyyy 3 PLATPO-

(*i*) Calmet *Hist. de Lorraine* Tom. I. Probat. pag. 165. ubi Chronicon hoc Tullense integrum exhibetur.

(*k*) Vid. Benedictus Picart *Histoire de la Ville & du Diocese de Toul*, Lib. IV. Cap. IV. pag. 345.

(*l*) *Vita S. Hildulfi* apud Belhomme *Hist. Mediani Monasterii* Part. I. pag. 110.

Blobsheim. PLATPOTESHAIM, *Blobsheim*, inter Alsatiæ vicos in Diplomate Ludovici Pii An. DCCCXXIII. occurrit, in quibus Episcopus Argent. & Erkingarius Comes bona quædam invicem commutarunt.

§. CCXXXIX.

Rappolzweiler. RASBERTOVILLARE. Pipinus Brevis in Diplomate, quod Fulrado Capellano suo circa An. DCCLXVIII. dedit, ita locum vocat, qui hodie *Rappolzweiler*, superioris Alsatiæ oppidum. Fulradus ipse in Testamento suo An. DCCLXXVII. eundem locum, quem à Widone quodam acceperat, Dionysianæ Abbatiæ quum transcriberet, *Radbertovillare* nuncupat. Sed & alia ejus scriptura reperitur in Sigfridi charta Monasteriensi circa An. DCCLXVIII. aliaque iterum in Zwenteboldi, Lotharingiæ Regis, pro Monasterio S. Gregorii Diplomate An. DCCCXCVI. quum in priore *Rabaldo-villare*, in posteriore *Rutpoldes-villare* appelletur.

Retersheim. RATHERISHAIM, *Retersheim*, paulo supra Rufacum. Traditio Williarii pro Murbacensi Abbatia An. DCCLXXIV. At Herbolfi Traditio, eidem Monasterio circa annum DCCLXXX. facta, *Ratesheim*, & Ebersheimense Ludovici Pii Diploma An. DCCCXVII. *Reteresheim*, scribunt.

Razenhusen. RAZENHUSEN, prope Selestadium. Diploma Ludovicianum Ebersheimensis Monasterii ad annum DCCCXXIV.

Rechenhusen. RECHENHUSEN in Carolingorum Ebersheimensibus chartis. Locus inter Ostheim & Hunonis-villam situs, hodie destructus est.

§. CCXL.

Rexheim. REGENESHEIM, *Rexheim*, prope Ensishemium, An. DCCCXVII. in Ludovici Pii Diplomate Ebersheimensi, ut & Hohenburgensi, ubi *Regesheim* scribitur. In posteriore Atticus Dux Cœnobio huic villam istam dat dono.

Reiningen. REININGEN, leucæ spatio à Mulhusio oppido, versus occasum, inter Hohenburgensis quoque Parthenonis loca cum Regesheim à Ludovico Pio refertur.

Reudiba. REUDIBA, locus ignotus in Caroli Crassi Honaugiensi Diplomate An. DCCCLXXXIV.

Rixen. RICHENESHEIM, *Rixen* vel *Richsheim*, vicus prope Mulhusium oppidum. Ludovici Pii Diploma, Masonis Monasterio An. DCCCXXIII. datum.

Ringendorf. RINKINDOROF, *Ringendorf*, in oppidi Buxovillæ vicinia situm. Vide iterum Carolinum Honaugiense Diploma.

§. CCXLI.

Rosheim. RODASHEIM, *Rosheim*, oppidum Inferioris Alsatiæ, Ober-Ehenheimensi vicinum. Inter Pagi Alsacensis vicos primum in charta Fuldensi An. DCCLXXVIII. occurrit. Mentio ejus dein in Ludovici Pii Diplomate Hohenburgensi ad An. DCCCXXXVII. ubi circa Rodesheim idem observandum, quod supra de Ehenheimio ad Diploma hoc annotavimus.

RÖLINGEN in Ludovici Pii Præcepto pro Masonis Monasterio recitatur, sed nullibi in Alsatia nomen ejus jam superest. *Golfingen*, in Mulhusii oppidi vicinia, ubi Masonis Abbatia jus patronatus & decimas habet, forte trahi huc posset.

ROSUSAGO, incertum quoque locum, Hildefredi Precaria An. DCCXXXVI. prodit.

Roppach. ROTBACH, *Roppach*, Gall. *Roppe*, à Befortio leucæ majoris spatio distans, ut &

Rumersheim. ROTMARSHAIM, *Rumersheim*, Præfecturæ Kochersbergensis vicus, in Precaria Maurobacensi Hildefredi commemoratur.

RUADMUN-

RUADMUNDESHEIM, hod. *Mundolsheim*, prope Argentoratum. Honaugiense Caroli Crassi Diploma. Mundoltzheim.

RUDOLFWILARE, forte *Rietwihr*, infra Colmariam, locus est, in quo Monasterium S. Galli bona quædam accepit à Bodalo, teste Charta An. DCCLVIII. apud GOLDASTUM. (*l*)

RULEICHESHEIM, quod in Ludoviciano Diplomate Ebersheim. ad An. DCCCXVII. ut & Hohenburgensi circa An. DCCCXXXVII. legitur, sine dubio vicus prope Ensishemium est, quem *Rurelsheim* vocant. Posterior Charta hoc ipsum satis distinctè indicat; inter Regesheim & Baltersheim, ejusdem regionis vicos, locum reponens. Rurelsheim.

§. CCXLII.

SAXONES in Charta Monasteriensi Sigfridi An. DCCLXXVIII. hodie *Sasenheim*. Vicus versus Rhenum, oon multum supra Novum Brisacum, ubi Monasteriensis Abbatia decimarum partem etiamnum habet. Sasenheim.

SCAFERISHAIM, *Schæffersheim*, quatuor supra Argentoratum leucis prope Ersteinium, Fulradus An. DCCLXXVII. Monasterio Dionysiano in Gallia transscripsit. (*m*) Schæffersheim.

SCAFTOLFESHAIM, *Schæffolzheim*, sesqui lapide ab Argentorato, ad Bruscam amnem, in Fuldensi cujusdam Votonis Traditione (*n*) anni DCCLXXXVIII. Schæfolzheim.

SCERENWILERE, Ebersheimensibus Carolingarum Chartis frequens, vicum *Scherweiler*, è regione Selestadii ad Vogesi pedes, in vallis Vilerianæ introitu, designat; ubi Monasterii huic *curtis dominica*, *cum vineis & agris*, *& pratis*, tradita. Multis hodie placet, locum hunc *Carolovillam* vocare, at faciunt hoc monumentis invitis. Scherweiler.

SCOTTENWILRE, *Storwihr*, prope oppidum Monasteriense Gregorianæ vallis, Diplomati Ebersheimensi An. DCCCXXIV. memoratum; ubi Ludovicus Imp. ait: *& forestis à villa*, *quæ Meterol dicitur*, *in descensu usque ad Scottenwilre.* Meterol vicum *Mezeral* exposuimus, à *Storwihr*, ejusdem Gregorianæ vallis viculo, haud longe distantem. Prouti vero duo hi vici, ita & duo rivi, ad quos illi positi, Fachina scilicet & Mühlbach, (*o*) sibi invicem opponuntur, tanquam limites forestis, Monasterio Ebersheimensi adscriptæ. Storwihr.

§. CCXLIII.

SEBACH inter limites Emunitatis inferioris in Diplomate Dagobertino Weissenburgensi. Duo jam ejusdem nominis sunt vici, superior & inferior, duabus circiter à Weisseoburgensi oppido versus meridiem leucis. Sebach.

SEHSINHEIM, à Ludoviciano Fortalitio distans dimidia leuca, Dynastiæ Fleckensteinensis vicus, Testamento Ruthardi pro Abbatia Schwarzacensi An. DCCLVIII. insertus. Forte *Soessas* Precariæ Hildefredi An. DCCXXXVI. huc quoque referendus. Sehfenheim.

SELEHOVEN liberalitate Dagoberti Regis ad Clingensem Abbatiam pertinuit, uti Ludovicus Pius testatur in Diplomate, quod An. DCCCXXVIII. Monasterio huic dedit. Vicus in Dynastia Lichtenbergensi ad Vogesum situs. Selehoven.

SIGENESHEIN Diploma Ludovici Pii pro Masonis Monasterio An. DCCCXXIII. Locus nobis ignotus.

§. CCXLIV.

(*l*) *Scriptor. Rer. Alemann.* Tom. III. pag. 41.

(*m*) FELIBIEN *Hist. de S. Denys*, *Preuves* pag. 38.

(*n*) SCHANNAT. *Trad. Fuld.* num. 84.

(*o*) Hodie vicus hujus nominis paulo infra Mezeral ad Fachinam quoque situs est; insciis plane istius vallis Incolis, quod rivus, quem *Kleinthal-bach* vocant, eodem nomine gaudeat; uti nomen Fachinæ (*Fecht*) plerique ignorant, appellantes illam *Grossthal-bach*.

GEOGRAPH.

§. CCXLIV.

Sigolsheim. SIGOLT, *Sigolsheim*, Gall. *Savamont*, Alsatiæ Superioris prope Kienshemium vicus est. Mentio ejus in Charta Sigfridi Dynastæ circa An. DCCLXVIII. ad quem locus cum vicinis aliis spectasse videtur. Sequuntur dein plura Ebersheimensis ac Masonis Monasteriorum ex seculo IX. Instrumenta, quæ nomen ejus constanter *Sigoltesheim* exprimunt. *Mons-Sigoldus*, in Lotharii, Regis Lotharingiæ, & in Caroli Crassi Diplomatibus, pro Monasterio Grandivallensi, memoratus, (p) æque huc pertinet; unde forte Gallicum *Savamont* ortum. Vir quidam locuples in his Alsatiæ partibus S. Deodato, cujus excitatus fama fuerat, partem prædiorum suorum, inter quæ ager vini peroptimi, in *villa Sigoltesim* circa An. DCLXXX. donasse, scribitur à RICHERIO SENONIENSI, (q) qui post medium seculi XIII. vixit.

Schiltigheim. SKITINGSDTROUHEL, nomen singulare vici *Schiltigheim* prope Argentoratum, in Lotharii Imp. Diplomate, pro Parthenone Stephaniano An. DCCCXLV. Carolus Crassus eundem locum distinctius *Scildincheim* vocat, in Diplomate Honaug. An. DCCCLXXXIV.

Schwobsheim. SOWANESHAIM & *Sovvinashaim* Chartæ Maurobacenses, ut Traditio Egilmari anni DCCCI. & Geroldi Comitis Commutatio quorundam bonorum, cum Sigismaro Abbate facta, referunt. Vicus dicitur *Schvvobsheim*, duarum supra Mulhusium Sundgoviæ leucarum intervallo; cujus nominis alius quoque vicus inter Rhenum & Selestadiense oppidum. In *Sungavva in Schovvinsheim* Luitfridus An. DCCCCIII. Monasterio S. Trutperti fecit donationem, ut Charta ejus nos docet. (r)

§. CCXLV.

Spechtbach. SPECHTBACH; duo hodie vici, superior & inferior, prope Mulhusinum oppidum, in Chartis Geographicis male *Spesbach* nuncupati; ut &

Steinbrunn. STEINENBRUNN, Masonis Monasterii Diploma Ludovicianum An. DCCCXXIII. prodit. Intelligitur ille vicus, qui duabus cum dimidia leucis supra Mulhusium, Basiliam versus, conspicitur, non qui ad Rhenum, tertio infra Novum Brisacum lapide.

Stotzen. STOTESHEIM, *Stotzen*, inter Benfeldam & Barram, Ludovicianum pro Ebersheimensibus Privilegium An. DCCCXXIV. nobis exponit.

Schwobsheim. SUABESHEIM, locus Diplomati Ludoviciano Ebersheimensi, quod annum Christi DCCCXXIX. præ se fert, insertus, villam *Schvvobsheim*, secundo à Selestadio lapide versus Rhenum, non Sundgovianam cognominem, indicat.

Schwertz. SUÆRZA, *Schvvertz*, tribus circiter à Brundruto leucis, in Diplomate Ludovici Pii pro Masonis abbatia legitur. Abbatiæ jus patronatus & decimæ istius vici etiamnum competunt.

§. CCXLVI.

Sultz. SULZA, nomen in Ebersheimensibus Instrumentis frequens, utut Monasterium nihil jam ibi possideat. Oppidulum hodie Mundati superioris est. Vicus quoque *Sulz* prope Molshemium; imo & cognomine oppidum inter Hagenoam & Weissenburgum, Dynastiæ Fleckensteinensis, Alsatia possidet.

SUNTOR,

(p) Apud ECCARDUM *Orig. Habsb.* pag. 139. & HERRGOTT *Geneal. Habsburg.* Tom. II. pag. 51.

(q) *Vita S. Deodati* apud MABILLON *Act. Sanct. Benedict.* seculi III. Part. II. pag. 431.

(r) Apud HERRGOTT *Genealog. Habsb.* Tom. II. num. 247.

Sund. hofen.

SUNTOR, in Charta Pipini pro Fulrado An. DCCLXVIII. fine dubio Comitatus Horburgenfis vicum *Sundhofen*, leucæ fpatio Colmaria diftantem, defignat; qui in Zwenteboldina Monafterienfi An. DCCCXCVI. vocatur *Sundbova*. Prius inftrumentum oftendit, Fulradum à Widone quodam locum hunc accepiffe, à quo forte ad Monafterium Gregorianum transivit, quod fine feculi IX. Sundhovam poffedit, ut Zwenteboldi Privilegium docet. Sundhovam certe à Fulrado Abbatiæ S. Dionyfii traditam in Charta ipfius non legimus. Decimarum jus vero idem circa tempus Luitfridum Comitem poffediffe, ex ipfius Charta An. DCCCCIII. difcimus, qua *decimationem in Suuthoven & in Gundolzheim*, inter alias res Monafterio Trutpertino transfcripfit. (*s*)

Schwindratzheim.

SWINDRATISHEIM An. DCCLVIII. in Donatione Ruthardi, Abbatiæ Schwarzacenfi facta, atque in Caroli Craffi Diplomate Honaug. An. DCCCLXXXIV. occurrit. Vicus, quem nunc *Schwvindratzheim* appellamus, fitus inter Argentoratum & Buxovillam.

§. CCXLVII.

TECHINHEIM ad vicorum incertorum pertinet claffem. In vicinia Argentorati locum effe quærendum, ex verbis Diplomatis, in quo refertur, apparet: *inter Fedmheim & Lampartheim & Techinheim manfos duos, & prata ad carrades triginta quatuor.* Diploma Ludovici Pii ad An. DCCCXXIII. intelligo, fuper commutationem bonorum aliquot Erkingarii Comitis & Monafterii Schwarzacenfis.

Herdt.

TERHERDI, in Traditione Fuldenfi anni incerti, (*t*) poftea *Herdt*, bihorio circiter infra Tabernas Rhenenfes, prope vicum Leidmaresheim five Leimersheim, qui eodem loco recenfetur, ad Rhenum confpicuus.

Deffenheim.

TESTINHEIM, *Deffenheim*, unius horæ fpatio fupra Novum Brifacum, Sigfridus in Charta Monafterienfi circa An. DCCLXVIII.

Dietweiler.

THEOTBERTOWILARE, in charta Commutationis inter Geroldum Comitem & Abbatem Maurobacenfem An. DCCCXXIX. Videtur effe vicus *Dietvveiler* in Sundgovia, qui fesqui leuca verfus Rhenum diftat Mulhufio.

§. CCXLVIII.

Turckheim.

THURINCHEIM Zwenteboldus Rex in Monafterienfi Diplomate memorat; quod jam oppidum regium, olim imperiale, Præfecturæ Hagenoenfi adfcriptum. Herimoutus *Duringheim* vocat, in Traditione, quam biennio poft eidem Cœnobio fecit.

Didenheim.

TUDINHAIM, *Didenheim*, prope Mulhufium oppidum, in Traditione Hichonis ad Maurobacenfe Monafterium An. DCCXCVI.

TUNOINISHEIM *villam*, in marca *Herenckeim* fitam, charta Sigfridi pro Altmanno filio An. DCCLXVIII. recenfet. Intelligi crederes *Dingsheim* illud, quod *Didenesbaim* & *Tunchnasbaim* appellari, fupra diximus, quodque vicum Hirtigheim habet vicinum. Sed locus hic à reliquis, in eadem charta memoratis, qui omnes vici Alfatiæ fuperioris funt, nimium remotus eft; ut adeo *Herenkeim* explicandum fit per *Herckheim*; quo nomine duo vici, fuperior & inferior, geminata fupra Colmariam leuca, veniunt; licet nullam in hac regione *Tiongnnsheim* vel Dingsheim reperiam villam. Extitiffe autem fub Francica Periodo, eo magis credibile, quod ibi hodieque Capella hujus nominis, vulgariter *Dinfen* appellata, fubfiftit.

(*s*) Apud HERRGOTT *Genealog. Habsb.* loco cit. (*t*) SCHANNAT. *Trad. Fuld.* pag. 82. num. 167.

§. CCXLIX.

Ursheim. VERATESHEIM, *Ursheim*, in Instrumento Ebersheimensi Ludovici Pii An. DCCCXVII. Vicus inter Colmariam situs & Rhenum.

Firnen. VIRDENHEIM in Diplomate Dagobertino Monasterii Haselacensis (*u*) & in Honaugiensi Caroli Crassi An. DCCCLXXXIV. Locus trihorio distat Argentorato. Vulgo dicitur *Firnen*.

Wolcksheim. ULCISHAIM, *Wolckheim*, Dachsteinensis jurisdictionis vicum, Hildefredi Precaria An. DCCXXXVI. exhibet.

Wolfisheim. VOLFRIOESHAIM Traditio Ufiterici pro Abbatia Maurobac. An. DCCLXVIII. una cum *Amgelnfesthaim* refert. Idem sine dubio locus, quem jam *Wolfisheim* appellant, unius ab Argentorato leucæ distantia.

Urbach. URSBACH, *Urbach*, vallis Vilerensis locus, in Diplomate Ludovici Pii Ao. DCCCXXIII. pro Masonis Monasterio, cui jam nihil ibi superest juris.

Ittenheim. UTILINHAIM, in Diplomate ejusdem Ludovici Pii An. DCCCXXVIII. pro confirmanda commutatione bonorum, Erkingarii Comitis & Abbatis Schwarzacensis. *Ittenheim* nunc dicitur, Argentorato distans bileuca.

§. CCL.

WALAHESHAIM, *Wallenheim*, quatuor infra Argentoratum horis, Acbutonis cujusdam Traditio Fuldensis (*x*) refert.

Waltersberg. WALDARSES una cum *Baronevillare* legitur in Traditione Folcwini & Cremhildis ad Abbatiam Maurobac. An. DCCXCVI. quo nomine aut vicus *Waltersberg*, duabus supra Masonis Monasterium leucis in Sundgovia, aut *Baltersheim* prope Ensishemium, intelligitur. Literæ W & B sæpius inter se commutantur.

Werdt. WARIDA, in Hildefredi Precaria Maurobac. An. DCCXXXVI. haud dubie nomen est vici *Werdt* prope Benfeldam.

Gebersweiler. WARANANOUS, *qui dicitur Villare Eberhardo*, hodie *Gebersweiler*, ab Eberhardo Comite forte nomen hoc trahens, quem Legenda Landelini *Gebilichirswilr* jam vocat, (*y*) ut &

Wattweiler. WATONEWILLER, vicus tum, hodie oppidulum, *Wattweiler*, vetus Murbacensis Abbatiæ patrimonium, in charta Eberhardina occurrunt.

§. CCLI.

Waffelnheim. WAZZELENEHEIM, *Wasselnheim*, vicus major quinque ab Argentorato, ad quam hodie spectat, versus occasum, leucis, Bodalus moribundus filiæ suæ Adalæ cum alio loco *Elphenwilere*; Adala vero, monasticam vitam amplexa, Hornbacensi Cœnobio tradidit, cum omni jure, quod ipsa possederat, circa An. DCCLIV. quo charta hujus Donationis conscripta est.

WENI.

(*u*) Apud COCCIUM in *Dagoberto*, pag. 161.
(*x*) SCHANNAT *Trad. Fuld.* pag. 82. num. 167.
(*y*) Apud BERLERUM in *Chron. Mſ. Alsatiæ ſup.*

Wenilinga, locus dubius Instrumenti Honaugiensis An. DCCCLXXXIV. forte *Welingen* trans Rhenum, è Selestadiensis oppidi regione, qui vicus olim in Alsatia existere potuit.

Wiersheim, *Wiwersheim*, duarum cum dimidia ab Argentorato leucarum versus Tres-Tabernas, ex eodem Honaugiensi Documento nobis innotescit. Wivers-heim.

Wigfriogashaim, An. DCCLXXXVIII. in Traditione Fuldensi relatum, *Wickersheim* jurisdictionis Buxovillanæ designat, quem vicum allegatum modo Diploma Honaug. *Wickeresheim* nuncupat. Wickers-heim.

CCLII.

Wilre, *Weiler*, oppidulum vallis hujus nominis, quæ lingua Romanica dicitur *Valancmay*, charta Ludoviciana Ebersheimensis ad An. DCCCXXIX. Weiler.

Winoishaim, charta venditionis Murbacensis An. DCCLXXXVI. Vicus est, Colmaria leucæ spatio remotus, qui jam *Winzenheim* dicitur, ubi Capella sæculo IX. ad Ecclesiam Curiensem spectaverat, teste Caroli Crassi de An. DCCCLXXX. Diplomate, in quo hodiernum loci nomen jam legitur. Winzen-heim.

Witanhaim, *Wittenheim*, paulo infra Mulhusium ad Ellum flumen, in charta Commutationis bonorum inter Monasterium Murbacense & Geroldum Comitem An. DCCCXXIX. Witten-heim.

§. CCLIII.

Wittinisheim, vulgo *Witzen*; vicus haud procul Ebersheimensi Monasterio. Ludovicii Pii charta An. DCCCXXIII. pro Commutatione bonorum quorundam, inter Episcopum Arg. & Erkingarium Comitem; ut & ejusdem Imperatoris pro Abbatia Novientensi Diplomata, locum recensent. In his *Wittenheim* dicitur. Witzen.

Zeinhaim, in vicinia Marilegii. Ludovicus Pius locum hunc in Diplomate An. DCCCXXVIII. refert, quo similis Commutatio bonorum, ab Erkingario Comite cum Abbatia Schwarzacensi inita, firmatur. Zeinheim.

Zullineshaim, *Zullenesheim*. Traditio Maurobacensis An. DCCXCII. & Ludovici Pii pro Masonis Monasterio Charta An. DCCCXXIII. nomine hoc vicum Sundgoviæ prope Mulhusium designant, quem jam *Zillisheim* appellant. Zillisheim.

Laterculum hoc quartam circiter Alsatiæ hodiernæ partem vicorum nobis aperit, quam ex Franciæ Periodi Documentis, quæ supersunt, eruimus. Quodsi Chartæ pagenses, quas magno olim numero habuerat Alsatia, adhuc superessent, longe major sane numerus innotesceret nobis eorum, qui tum jam extiterant, imo & eorum, qui ab eo tempore perierunt.

CAPUT XI.

MONASTERIA ALSATIÆ.

§. CCLIV.

Geographiæ Alsato-Franciæ agmen Monasteria claudunt, quæ nobilem ejus partem conficiunt. In enumerandis illis Chronologicus servatus est ordo, quod numerus eorum in hac Periodo modicus. Historiam eorum dabit Alsatiæ Illustratæ pars illa, quam *Alsatiam Sacram* inscribimus. Monasteria.

Omnium Alsatiæ Cœnobiorum antiquissimum est Mauri-Monasterium, ad Vogesi fere radices situm, nonnisi tribus passuum millibus à Tabernis Alsaticis distans. Childebertum Regem fundatorem omnia ejus Documenta clamant & Acta. Maurimo-nasterium.

 Falluntur,

Falluntur, qui intelligunt primum, quum in Austrasia ille nunquam regnaverit. A primo Abbate S. Leobardo *Leobardi-Cella*, dein sub Theodorico Calensi circa An. DCCXXIV. à S. Mauro, Leobardi II. successore ac Cœnobii restauratore, appellatum est *Mauri-Monasterium*, quod nomen retinuit.

Monaster. Confluentis. CONFLUENTIS MONASTERIUM, in valle Gregoriana, trium à Colmaria leucarum spatio, situm, nonnullis S. Gregorii Papæ discipulis, Roma circa sec. VII. medium eo delatis, sua initia debere creditur. Childericus II. regia auctoritate illud firmavit.

§. CCLV.

Hohenburgense. HONENBURGENSE MONASTERIUM SUPERIUS auctorem habuit Etichonem, Ducem Alsatiæ, in gratiam S. Odiliæ, filiæ suæ, sub Childerico II. fundatum. Regula S. Benedicti sanctimonialibus præscripta à multis creditur. At verisimilius est, Canonicam S. Augustini ab initio ibi receptam fuisse.

Ebersheimense. EBERSHEIMENSE MONASTERIUM eundem, quem Hohenburgense superius, auctorem Etichonem Ducem habuisse videtur, regnante quoque Childerico II. Theodoricus III. Childerici frater atque successor, privilegiis illud contra Judices suos munivit circa An. DCLXXX. S. Deodatus, qui novum in Lotharingico Vosagi latere Cœnobium & ipse exstruxit, primus Ebersheimensium quoque Abbas à multis censetur.

Weissenburgense. WEISSENBURGENSIS Abbatiæ, quæ nunc Collegiata ad Lutarim Ecclesia, origines Dagoberto primo adscribuntur communiter, adscribendæ secundo, prioris nepoti, qui Alsatiam ab An. DCLXXIV. usque ad DCLXXIX. rexit. In boreali olim Alsatiæ limite sita, Diœcesεos, ut & Pagi, Spirensis partem constituit. Pagus Spirensis temporis progressu accessit Alsatiæ.

Blidenvelt. BLIDENVELT, quod deinceps *Clingense Monasterium*, Germanice *Clingen-Munster*, appellatum, eundem cum Weissenburgensi auctorem, eadem jura ac privilegia habuit, in honorem S. Michaelis Archangeli constructum.

Surburgense. SURBURGENSIS Monasterii, jam pridem Canonicis addicti, conditor fuit idem Dagobertus II. S. Arbogasti, Argent. Præsulis, inductus consilio. Extat in Pago ac silva Hagenoensi, ad Suram rivum, à quo nomen accepit.

§. CCLVI.

Haselacense. HASELACENSE Monasterium S. Florentius ejusdem Dagoberti II. beneficio condidit, antequam ad Argentoratensem, post S. Arbogasti mortem, promoveretur Episcopatum. Instrumentum fundationis, quod maxime corruptum, emendavit HENSCHENIUS (z) Collegium ibi Canonicorum superest hodieque.

D. Thomæ. Idem Florentius D. THOMÆ Cœnobium extra Strateburgum fundavit, quum ejus Episcopus esset, sub eodem Dagoberti II. regimine. In Scotorum, vel Columbani, vel Benedicti regulam profitentium, gratiam circa An. DCLXXVI. id factum est. Sub Ludovico Pio An. DCCCXXX. seculari toga donatum jam fuisse creditur.

Cella S. Sigismundi. CELLA S. SIGISMUNDI, hodie *Prioratus S. Marci*, in Emunitate superiore, haud procul Rubeaco, sita in monte, Dagoberti II. liberalitati suos quoque natales debet, licet pro Dagoberto I. pugnarit olim recepta opinio.

Monast. Inferius. MONASTERIUM INFERIUS, vernacule *Nieder-Munster*, ad radices montis, cui Hohenburgense vel Odilianum impositum, ipsa S. Odilia initio seculi VIII. ex paterna hæreditate construxit, quod ruinis sepultum.

§. CCLVII.

(z) *De tribus Dagobertis* Lib. II. Cap. VI.

OROGRAPH.

§. CCLVII.

S. STEPHANI Parthenonem extra civitatis Argentorat. mœnia sub Chilperico II. Adelbertus exstruxit, Etichonis patris in Ducatu Alsatiæ successor. (a) Primam simul Abbatissam ei dedit Attalam, filiam suam, quæ cum sociis virginibus Canonicam D. Augustini regulam professa. S.Stephani.

HONAUGIENSIS Abbatia, pariter ab Adelberto Duce pro Monachis Scotis instituta, perhibetur in Insula Rheni circa An. DCCXX. bihorio infra Argentoratum. Honaugiense.

MASONIS MONASTERIUM, in Sundgovia Diœceseos Basiliensis, sub Theodorico IV. à Masone, Adelberti Ducis filio, (b) conditum est. Masonis Monast.

MAUROBACENSI Abbatiæ condendæ occasionem dedit Colonia Scotorum, quæ in hodierni Monasterii vicinia fine seculi VII. consedit. Locus hinc appellari cœpit *Vivarius Peregrinorum.* Postquam autem Monasterium eo in loco, ubi adhuc sedet, exstructum est, ab allnente fluviolo *Maurobacus* dicebatur. Eberhardus Comes, Masonis frater, Monasterium exstruxit, sub eodem Rege Theodorico IV. circa An. DCCXXIV. illudque largissime dotavit. Maurobacense.

NEOVILLARIENSE Cœnobium origines suas debet Sigebaldo, Metensium Episcopo, decessore Chrodegangi. Sigebaldus quum ab An. DCCXX. ad An. DCCXLIV. Ecclesiæ suæ præfuerit, erectio Monasterii hujus in hoc intervallo ponenda. Neovillariense.

ARNULFESAUGIÆ Abbatiæ fundamenta sub Childerico III. jacta sunt, instigante Pirminio. Ruthardus Comes, ex Ludovici Pii testimonio, ejus fundator fuit, circa An. DCCXLVIII. Ex Alsatiæ insula Rhenensi, trans Rhenum migravit, in illum Germaniæ locum, à quo *Schwarzach* appellatur; curante Ludovico Pio An. DCCCXXVI. Arnolfesaugiæ.

§. CCLVIII.

LEBRAHENSE Monasterium à Fulrado, Alsatiæ Toparcha, S. Dionysii dein Abbate, sub Carolo M. circa An. DCCLXXII. fundatum est, in loco, qui tum *Fulradovilare*, nunc *Leberau* vocatur, in valle Lebrahensi, quæ Selestadio adversa. Lebrahense.

HASCHOVIENSE Familiæ Benedictinæ Parthenium sua initia vidit regnante Carolo M. An. DCCLXXVIII. auctore Remigio, Argentinensi Antistite. Haschoviense.

HEHRINSTEINENSIS Partheno suam originem debuit Hirmengardæ, Lotharii I. Imp. conjugi; quæ quum illum in proprietate sua, dotis loco accepta, vellet exstruere, Confirmationem Imperatoris mariti obtinuit An. DCCCXLIX. Abbatia pridem extincta. Hehrinsteinense.

ELEONIS Monasterium Virginum Ord. Bened. Richardis, Caroli Crassi Imp. uxor, in paterna sua hæreditate construxit, vivo marito. A rivo, illud alluente, nomen *Andlavia* sortitum, in Canonissarum nobilium Collegium tractu temporis conversum. Monaster. Eleonis.

Ex enumeratis his Alsatiæ virorum, fœminarumque Monasteriis, sub Francica Periodo nobiliora quæ fuerint, Regni Lothariani, sæpe allegata, nos docet Partitio. In hac enim Ludovico Germ. adscribuntur: *Morbach*, *S. Gregorii*, *Mauri Monasterium*, *Eboresheim*, (Ebersheim) *Homowa*, (Honaugia) *Masonis Monasterium*, *Homburg*, (Hohenburg) *S. Stephani Stratsburch*, *Erenstein*. Reliqua Alsatiæ Cœnobia eidem Ludovico cesserunt, sed minus illustria quod essent, silentio præterita sunt.

(a) Vide infra, ubi de Adelberto Duce agimus.

(b) Conf. quæ infra de Masone inter Comites Alsatiæ narrantur.

§. CCLIX.

Monast. Trans-Rhen. Coronidis loco accedit Laterculum Abbatiarum, in Argentoratensi Diœcesi trans Rhenum sitarum, quæ nostris cum Alsatiæ rebus non parum cohærent.

Offonis Cella. OFFONIS-CELLA, seu *Schutterense* Monasterium. Incunabula ejus ineunte seculo VII. quærenda sunt. Auctor *Offo*, Princeps Angliæ habetur. S. Pirminius restaurator ejus, non fundator, ut à nonnullis traditum, dicendus.

Etinheimense. ETINHEIMENSE MONASTERIUM, in Brisgoviæ Mortinaviæque finibus, ad Nigræ silvæ pedes, constitutum, Widegernus, Argent. Episcopus, circa An. DCCXXX. sub *Cellæ-Monachorum* nomine primus exstruxit: restauravit vero & plurimum auxit An. DCCLXIII. Widegerni soccessor Eddo, à cujus tempore frequentius Ettonianum Monasterium (*Ettenheim-Munster*) appellatur.

Gengenbacense. GENGENBACENSIS Abbatia ejusdem prope cum Etinheimensi antiquitatis est, à Ruthardo Comite condita, instigante S. Pirminio. Ab his omnibus, una cum Schwarzacensi, (de qua modo sub *Arnulfesaugiæ* nomine inter Cis-Rhenana Monasteria egimus) Diœcesis Argent. trans Rhenum Abbatiis, regula S. Benedicti servatur.

ALSA-

POLITICA.

ALSATIÆ FRANCICÆ.

SECTIO SECUNDA, POLITICA, SIVE STATUS CIVILIS.

CAPUT I.

REGES AUSTRASIÆ.

§. I.

Alfatiæ Francicæ Rectores.

ALfatiæ Geographiam Francici ævi excipit Regimen civile; in cujus confideratione Reges primum, quibus fubjecta fuit Alfatia, dein Magiftratus præcipui, Duces nempe enarrandi & Comites. Auftrafiani Regni membrum fuit Alfatia, quamdiu fub Merovingis Monarchia in Auftriam, Neuftriam, Burgundiamque divideretur. Poftquam vero fub Carolingis omnis Monarchia An. DCCCXLIII. diftributione nova, in Franciam orientalem, occiduam, & Lotharianum regnum diftinguebatur, Auftrafianum nomen paulatim evanuit, atque Alfatia ex Auftrafiana provincia, pars evafit Lotharingiæ, donec & regno hoc inter Ludovicum & Carolum Calvum, fratres, DCCCLXX. divifo, ad Franciam orientalem, Germaniamque transiret Alfatia. Ante omnia ergo Auftrafiani, dein Lothariani enumerandi funt Reges, quod utriusque membrum Alfatia pedetentim evafit; inde de Ducibus atque Comitibus, Miffisque Dominicis, à quibus, ceu rectoribus, regia auctoritate conftitutis, provinciæ regebantur, agendum. Comitibus fubordinati fuerunt Vice-Comites, five Vicarii, Centenarii, Decani, Agentes, Sculteti, Scabini, quos tamen nonnifi generatim obiterque attingimus. Romanarum Galliæ provinciarum nec prima, nec poftrema Monarchiæ Francorum acceffit Alfatia. Alemanniæ, poft Tulpiacenfem pugnam domitæ, eadem quæ fubactæ Alfatiæ epocha eft, quod hæc communem, cum Alemannis fortem tum fuit experta.

§. II.

Initium Regiminis Francorum.

Clodoveus nimirum, verus Monarchiæ Francicæ conditor, inter Franciæ quoque Reges primus imperavit Alfatiæ. Pharamundum enim, in Lotharingicis Alfatiæ finibus, in monte Dononis, fepultum, & ab eo *Framontis* (Pharamundi montis) nomen exortum effe, vulgaris traditionis fide qui credunt, eo minus audiendi funt, quod nondum

POLITICA.

nondum expedita res est, Pharamundus Rex num extiterit unquam. (a) MABILLONIUS tamen traditionem non repudiandam existimavit. *Chronicon* vetus Incerti, quod Chronico suo Msc. Kœnigshovius inseruit, atque ex eo edidit SCHILTERUS, (b) si audias, nec Pharamundus, nec Clodio, nec Meroveus, sed Childericus I. Merovei successor, omnium primus imperavit Alsatiæ. Et huic tamen opinioni Gregorius Turonicus, cæterique contrariantur Annales, qui nec in Sequanicis, nec in Germaniæ primæ supra Moguntiacum oris, ante pugnam Tulpiacensem, ullum plane Imperium Francis adscribunt. Utraque hæc Rheni ora ab Alemannis toto fere seculo V. occupata fuit, ut post reportatam demum victoriam in omnes Alemannorum terras, adeoque & in Alsatiam, Franci dominari potuerint. Clodoveana Monarchiæ inter filios divisione Francica Tetrarchia quum exoriretur, Austrasianum quoque regnum suam cepit originem.

§. III.

Chronologia turbata.

Austrasiæ Regum Genealogicus & Chronologicus ordo ab omnibus superioris ævi Scriptoribus Francicis, nostrisque adeo Alsaticis, tam varie traditus est, ut suo quisque genio in ordinandis illis indulserit. Seculum est, ex quo tenebris his Valesius, Henschenius, Cointius, Mabillonius, Pagius, Longueruæus aliique critico suo judicio lucem affundere cœperunt. Merovingica hinc Historia, illa præsertim, quæ Chlotarii II. successores respicit, misere corrupta est, ubi nempe Gregorius & Fredegarius facem nobis præferre desierunt.

Confusionis causa.

Scilicet cum Dagoberto primo illa Chronologiæ Francicæ XL. annorum lacuna, ex Chronicorum & Annalium veterum defectu prognata, suum sumit initium. In ipso statim Dagoberto I. erratum. Hujus regnandi initia quum non à morte patris, sed ab inito primum Austrasiæ regno fuissent sumenda, annus mortis DCXLIV. constitutus est; quum DCXXXVIII. constituendus fuisset; adeoque totis sex annis in unius Regis Chronologia peccatum. Errorem hunc Genealogicus error longe major comitatus est. Dagoberti I. ex Sigeberto filio nepos, Dagobertus II. qui à Grimoaldo, Majore Domus, An. DCLV. decennis in Scotiam ablegatus, circa An. DCLXXIV. redux, à Theodorico III. patrueli suo, totius Franciæ potito, partem Austrasiæ acceperat, ab omnibus mediæ ætatis Scriptoribus silentio pressus est; gestaque ejus primo tertiove Dagobertis assignata fuerunt. Dagobertorum confusio nullos magis, quam Alsaticos, turbavit Annales. Hic ipse enim Dagobertus II. ignoratus Annalibus, præcipuum sexennii sui tempus in Alsatia transegit; atque donis in Ecclesias effusis, institutis Cœnobiis, vel patrimonio auctis, tam liberalis in sacrum ordinem fuit, ut nullius Franciæ Regis munificentia Dagobertinam apud Alsatas superaverit. Dagobertinas autem has largitiones non vetera Chronica modo, sed & ipsa Alsatiæ Diplomata, quæ in hac rerum obscuritate duces esse debuissent, obscuriores reddiderunt. Postquam enim injuria temporum omnes illæ Dagoberti II. Chartæ authenticæ periissent, sexcentis post annis reperti sunt homines, Merovingicarum rerum, stylique illius ætatis ignari, qui uno omnes ore attribuerunt Dagoberto seniori, quod juniori tribuendum esse, certa hodie testimonia demonstrant.

§. IV.

Confusiones aliæ.

Eadem Dagoberti II. Chronologiæ turbatio primorum quoque Argentoratensium Præsulum, Arbogasti nempe atque Florentii, annos mire olim turbaverat. Wilfridus, Eboracensis Episcopus, qui Dagobertum II. Francis ex Britannia remiserat, quum Romam proficisceretur, atque in Alsatia adiisset Dagobertum, hic Præsulatum Strateburgensem, qui Arbogasti morte vacaverat, Wilfrido obtulit. Iter Wilfridi, ejusque ex Italia reditus, Arbogasti & Florentii annos stabiliunt.

Annorum Dagoberti II. confusio in patruelium ejus, Childerici II. & Theodorici III. Austrasiæ Regum, Chronologiam influxit. Hi enim alternis vicibus quum præfuissent Austrasiæ, duranteque Theodorici imperio Dagobertus II. per sexennium circiter apud Alsatas regnasset, violenta denique morte peremptus, vicissitudines rerum, quibus Alsatia brevi temporis intervallo obnoxia fuit, Alsaticos Annalistas transversos egerunt. Unde Etichonis quoque, Alsatiæ Ducis, turbata Historia. Omnem ergo seculi VII. ab An. DCXXXVIII. ad An. DCLXXX. Epocham, apud Topologum Novientensem, Anonymum Urstisianum, Alberto Argent. præfixum, Kœnigshovium, Herzoginum, corruptissimam esse nemo mirabitur. Nec Coccius prætereundus silentio est, qui Dagobertum

(a) Vide, quæ nos hac de re supra pag. 7. & pag. 451. (b) *Observ. V. ad Kœnigshov.* pag. 483.

GENEOGRA

REGUM AUS

SUB QUIBUS A

CHLODOVEVS
Childerico patri fuccedit 481. Al
† 511.

THEODERICVS I.
Rex Auftrafiæ 511.
† 534.

CHLODOMERIS, Aurelianenfis,
occifus in prœlio.

THEODEBERTVS I.
Rex Auftrafiæ.
† 548.

THEODEBALDVS
Rex Auftrafiæ. † 555.

CHARIBERTVS
Rex Parifior.

GVNTRAMVS
Rex Aurelian.

Rex Su

C
Rex Sueffion. 584.
Marolc

DAGOBERTVS I.
Rex Auftrafiæ 622. Monarcha 630.
† 638.

CHLODOVEVS II.
Rex Neuftr. & Burgund. 638.
Monarcha 656. quo obiit.

SIGEBERTV
à patre quadrimus Auft
633. † Kal. Febr. 656.
Grimoaldus Maj.

CHLOTARIVS III.
Monarcha 656. † 671.
Huic Ebroinus,
Domus Major,
filium affinxit Clodoveum.

CHILDERICVS II.
Rex Auftraf. 660.
Fuit in Alfatia 668.
Monarcha 671.
occifus 674.

THEODERICVS III.
Monarcha 679.
† 691. fub ipfo
Pipinus Herift.
Major Domus.

DAGO
Rex partis Au
Kirchemii.

SIG
cum patre occi

CHILPERICVS II.
Daniel antea dictus, Dagoberto III.
fuccedit 715. Auftrafiam amittit 717.
recuperat 719. † 720.
Carolus Martell. Major Domus.

CHLODOVÆVS III.
folus patri fuccedit 691.
† 695. Pipinus Herift.
Major Domus.

CHILDEBERTVS III.
Monarcha 695.
† 711. Idem
Pipinus Major
Domus.

CHILDERICVS III.
Theodorico IV. poft interregnum 5. annor.
fuccedit An. 742. à Pipino Brevi, Majore
Domus, exauctoratus in Monafterium
Sithiu detruditur An. 752. ultimus
Merovingor.

DAGOBERTVS III.
patri fuccedit 711. † 715. Pi
Major Domus.

THEODERICVS IV Caler
Chilperico II. fuccedit 720.
Carolus Martellus Præfectus P.

…GRAPHIA
…USTRASIÆ,
…S ALSATIA.

…OVEUS M.
…1. Alemannos profligat 496.
… 511.

CHILDEBERTVS I.
sedet Parisiis.

CHLOTARIVS I.
Rex Suession. 511. Aurelian. 526.
Austrasiæ 555. Monarcha 558.
† 561.

CHILPERICVS I.
…ex Suession. Ux. Fredegunda.

SIGEBERTVS I.
Rex Austrasiæ, occisus An. 575.
Ux. Brunehildis.

CHLOTARIVS II.
…ion. 584. Monarcha An. 613. quo
Marolegium venit. † 628.

CHILDEBERTVS II.
Rex Austras. 575. Stratburgi fuit An. 589.
Marilegii 590. Rex Aurelian. 593. † 596.

CHARIBERTVS II.
…630. Rex Aquitan. 628. † 630.

THEODEBERTVS II.
Rex Austras. 596. occisus 612.

THEODERICVS II.
Rex Burgund. & Alsatiæ 596.
Saloissæ cum fratre transegit 610.
Austrasiam occupat 612. † 613.

SIGEBERTVS II.
à Chlothario II. interfect. 613.

…EBERTVS III.
…nus Austrasiam accipit
…br. 656. inter Sanctos.
…dus Maj. Domus.

DAGOBERTVS II.
…artis Austrasiæ 674. Sedes ejus
…chemii. Interfectus 679.

SIGEBERTVS
…atre occisus, & Divis adscriptus.

…S III.
…95.
…im
…or
…

CHLOTARIVS IV.
pro Theodorici III.
filio habetur.
Chilperico II. opponitur
717. † 719.

…VS III.
…5. Pipinus Heristall.
…mus.

… Calensis,
…720. † 737.
…ctus Palatii.

* * * * * * *

PIPINVS, de Landis.
† 639.

GRIMOALDVS
Major Domus 639.
deposit. 656.

BEGGA,
Uxor Ansegisi, filii S. Arnulphi
Maj. Dom. sub Dagob. I.
dein Episc. Metens.

CHILDEBERTVS
Austrasiæ Rex à patre
intrusus, 656. per 7.
menses.

PIPINVS HERISTALLIVS,
Major Domus Austrasiæ
680. † 714.

CAROLVS MARTELLVS
Major Domus 715.
† 741.

CAROLOMANNVS
Major Domus
Austras. 741-747.

PIPINVS BREVIS
Major Domus 741.
Rex Franciæ 752.
† 768.

CAROLVS MAGNVS.

CAROLOMANNVS
Rex Austrasiæ 768.
† 771. d. 4. Dec.

POLITICA.

bertum Magnum Alfatis fuis patronum, in Ecclefias munificentiffimum proponens, avo encomia tribuit, quæ tribuenda nepoti. Tenebris iisdem involuta fuit Sigebertorum Hiftoria, qui Auftrafios quoque noftros refpiciunt. Scilicet in anno obitus S. Sigeberti mire etiam variant Chronologi. Uterque Dagobertus filium habuit Sigebertum; quorum pofterior cum Dagoberto II. occifus eft; hunc cum priore confuderunt Scriptores. Mos illorum temporum, ut innocens, quavis ex caufa occifus, martyr feu *Sanctus* diceretur. Inter quatuor Sigebertos Merovingorum primus, fecundus & quartus, violenta morte perierunt. Tertius, qui Dagoberti II. pater morteque naturali occubuit, inter Divos quoque relatus eft, forte quod pofteri avum cum nepote confuderant. In hac incertitudine rerum & difcrepantia Hiftoricorum Chronicus Regum Auftrafiæ præmittendus eft Canon, quem ex diverfis Chronologorum fyftematibus concinnavimus, ut Ducum, Comitum, Diplomatumque Alfaticorum Chronologia ad normam ejus poffit conftitui.

§. V.

CANON CHRONICUS

REGUM AUSTRASIÆ.

Chlodoveus M. Alfatiam Francico jungit Imperio, cui ipfe præeft usque ad An. DXI. *An. Chr.* 496.

Theodericus I. quatuor Chlodovei filiorum natu maximus, at ex dubio fanguine ortus, Regnum Auftrafiæ, cui addita Alfatia, per viginti tres annos occupat, & ad pofteros fuos transmittit. 511.

Theodebertus patri defuncto fuccedit in Regno Auftrafiæ, & anno regiminis fui decimo quarto, vel Ær. Chrift. DXLVIII. moritur. (*c*) 534.

Theodebaldus, filius ejus, & ex Theoderici fanguine Regum poftremus, diem fupremum obiit An. DLV. (*d*) 548.

§. VI.

Clotharius I. Rex Sueffionenfis, Chlodovei M. filius natu minor, Theodebaldum, fratris fui nepotem, apud Auftrafios excipit; imo triennio poft omnis Francorum Imperii, quaqua patuit, hæres fit atque Monarcha. Obiit fub finem anni DLXI. 555.

Sigebertus I. ex fciffa iterum poft patris obitum Monarchia quatuor in partes Auftrafiam obtinet; cui ad An. DLXXV. usque præeft, quo fratris fui Chilperici I. vel uxoris ejus Fredegundæ, dolo interfectus eft. Succeffit ipfi 561.

Childebertus filius, qui Burgundiæ Regnum An. DXCIII. cum Auftrafia junxit, & veneno petitus fuccubuit An. DXCVI. 575.

Theodericus II. Childeberti filius natu minor, Burgundiæ noftræque Alfatiæ hæres à patre conftituitur. 596.

Theodebertus II. Rex Auftrafiæ reliquæ, à fratre Theodorico II. Alfatiam per Pactum Selzenfe recipit, eamque per biennium, quo adhuc vixit, fua fub poteftate retinet. 610.

(*c*) Doctiffimi Auctores Libri: *L'Art de verifier les dates des faits hiftoriques* &c. pag. 482. Theodeberti mortem ad An. DXLVII. ponunt; refragante GREGORIO TURON. qui *à tranfitu Chlodovei M. usque in tranfitum Theodeberti annos triginta feptem* computari, huncque *anno regni fui quarto decimo* obiiffe, teftatur, *Hiftoriæ Francor.* Lib. III. Cap. XXXVII. Confentit MARIUS AVENTICENSIS in *Chronico* apud DU CHESNE Tom. I. pag. 213. ubi fcribit: *Poft Confulatum Bafilii An. VII. Indict. XI. Theodebertus Rex magnorum Francorum obiit.* Egregie hæc omnia confpirant pro An. DXLVIII. unde fi quæ in contrarium afferri poffunt, ea his poftponenda effe duco.

(*d*) Iidem cum BOUQUETO duorum iterum annorum defecto hic peccare nobis videntur, quando Theodebaldi mortem in An. DLIII. ponunt. Ex priore anachronismo pofterior ortus eft. Ex TURONENSI & MARIO AVENT. medela iterum affertur. Ille Regem *feptimo regni fui anno*; hic *poft Confulat. Bafilii anno XIV. Ind. III.* ad plures abiiffe perhibent. Continuator *Chron.* MARCELLINI COM. apud CHESNIUM Tom. I. pag. 217. fibi ipfi contradicit, quando Theodebaldi obitum ad Indict. I. P. C. Bafilii An. XII. & Clotharii I. An. XLIV. refert. Priora enim in Ao. Chr. DLIII. Clotharii vero epocha in An. DLV. incidunt.

§. VII.

An. Chr. 612. Theodericus II. victo fratre Theodeberto atque occiſo, Alſatia iterum cum omni Auſtraſiæ Regno potitur; ſed & ad breve temporis ſpatium, quod anno ſequenti præmatura quoque, at naturali, morte fuit extinctus.

613. Clotharius II. cognomento Magnus, Sigebertum, Theoderici filium, qui Auſtraſiæ hæres credebatur, ſtatim poſt patris obitum neci dedit, ſeque adeo totius Monarchiæ Francicæ, ad Clotharii I. inſtar, cujus per Chilpericum I. nepos erat, Regem conſtituit.

622. Dagobertus I. ſive Magnus, Regno Auſtraſiæ præficitur, quod ſeparatim ad An. DCXXVIII. menſem Sept. usque poſſedit, Franciam quo omnem patre Clotharii I. mortuo regendam accepit.

633. Sigebertum III. trimulum Dagobertus pater Auſtraſiæ imponit ſolio, quod ei moriens quoque An. DCXXXVIII. relinquit, traditis Neuſtriæ Burgundiæque regnis alteri filio Clodoveo II. Sigebertus vivere deſiit Kal. Febr. DCLVI. (*e*)

656. Childebertus, filius Grimoaldi, Majoris Domus, in locum Dagoberti II. quem Sigebertus filium reliquerat, ſolio Auſtraſiorum imponitur, ex quo tamen poſt VII. menſes iterum à Clodoveo II. Sigeberti fratre, dejicitur. (*f*)

§. VIII.

An. eod. Chlodoveus II. ergo, qui Neuſtriam hactenus & Burgundiam rexerat, Auſtraſiæ Regno imperare & cœpit & deſiit. Nam ante Kal. Nov. præmatura pariter morte ſublatus eſt. (*g*)

Clotharius III. filius Chlodovei II. natu maximus, quarto ſuæ ætatis anno patri univerſa in Monarchia ſuccedit. Quadriennio tamen poſt Auſtraſiam fratri ſuo Childerico II. matris auctoritate relinquit. (*h*)

Childe-

(*e*) Sigebertum III. An. DCXXXIII. Regem Auſtraſiæ factum, eodem ex fundamento aſſerimus, ex quo alii ad An. DCXXXII. vel DCXXXIV. id referunt. Res miratu digna ſane, quam paucis Lectori ponemus ob oculos. Conveniunt ſcilicet omnes in eo, quod Dagobertus I. filium Sigebertum ad Auſtraſiæ ſolium promoverit *anno XI. regni ſui*; uti FREDEGARIUS *Chron.* Cap. LXXV. Geſta item Dagoberti I. (apud DU CHESNE *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. I. pag. 581.) & *Chronicon Divionenſe* (apud DACHERIUM *Spicileg.* Tom. I. pag. 384.) verbis diſertis produnt. Jam vero res pariter indubia eſt, Dagobertum I. An. DCXXII. regnare cœpiſſe, quibus ſi XI. addas, progreditur inde annus DCXXXIII. non DCXXXII. quem præter alios GERHARDI aſſerit in *Regib. Francor. Merovingic. documentorum authoritate aſſertis* pag. 119. neque etiam annus DCXXXIV. uti LONGUEMARIUS putat in *Diſſert. ſur la Chronologie des Rois Merovingiens* pag. 6. His jam ſtabilitis, lux nobis oritur, quo verum mortis Sigeberti noſtri annum eruamus, de quo longe major inter Eruditos contentio. Plurimas hac ſuper re ſententias allegat GERHARDI Lib. cit. pag. 120. quas inter potiores, & à nobis examinandæ, ſunt tres. Quæritur Sigebertus II. num An. DCLIV. DCLV. an DCLVI. obierit? COINTIUS primam in *Annal. Eccleſ.* ad An. DCXLIX. num. 7. tuetur: MABILLONIUS *Analect. Vet.* Tom. I. pag. 530. LONGUEMARIUS loco cit. pag. 11. GERHARDI aliique defendunt ſecundam. Tertia LONGUERUEO *Annal. Francor.* BOUQUETO, nuperisque *Artis Chronologicæ* Auctoribus placet. Pro hac ultima ſtandum nobis videtur. Rationes pro ea adverſarii ipſi ſubminiſtrant. I. Favet SIGEBERTI GEMBL. *Chronicon.* II. *Chronicon Breviſſimum*, uti appellatur, (apud DU CHESNE *Script. Franc.* Tom. I. pag. 781.) hæc circa tempora conditum, quod Sigebertum annos XXIII. regnaſſe ſcribit. Jam initium ejus regiminis ab An. DCXXXIII. repetas, addasque hos XXIII. annos, quinquageſimus ſextus profecto poſt ſexcenteſimum inde prodibit. III. In *Vita S. Deſiderii*, Caducenſis Epiſcopi, cujus hac in re auctoritatem adverſarii admittunt, Deſiderius ad Albigenſes profectus ſcribitur *anno Sigeberti XVII. & Epiſcopatus ſui An. XXVI.* apud LABBEUM *Biblioth. Mſ.* Tom. I. pag. 711. coll. Tomi II. Appendice, pag. 2. & MABILLONII *Supplem. Diplom.* Cap. VII. Art. III. Sigeberti vero annos à patris Dagoberti I. morte ſeu ab An. DCXXXVIII. & Deſiderii Epiſcopi ab An. DCXXIX. hic numerari, omnes pariter conſentiunt. Facile hinc patet, epochas has in An. DCLV. incidere, quo uterque illorum vixerat. Sed Deſiderius quum paulo poſt in itinere die XV. Nov. obierit, eadem ejus vita teſtante, ac Sigeberti dies emortualis Kal. Febr. celebretur, hunc menſibus aliquot vivendo illum ſuperaſſe, nec ante Kal. Febr. DCLVI. mortuum eſſe, manifeſto apparet. Fragmenta *Vitæ S. Deſiderii*, quæ GUILLELMUS DE LA CROIX *in Serie & Actis Epiſcoporum Cadurcenſium* dedit pag. 31. ubi Deſiderius anno Epiſcopatus ſui vigeſimo tertio Albigenſes petiiſſe ac ſupremum obiiſſe diem legitur, non ex optimæ notæ Codice Moiſſiacenſi deſumta ſunt.

(*f*) Ita Chronographi pleriqne tempus regni Childeberti hujus intruſi ſupputant, ac *Chron. Breviſſ.* corrigunt, quod annos VII. ei aſſignat. Ignoro rationes, cur in Libro: *L'Art de verifier les dates* &c. pag. 481. ſcribatur, regnum iſtud VII. tantum dierum fuiſſe; quum ex Flodoardo tamen conſtet, Childebertum regiam poteſtatem exercuiſſe, & Eccleſiæ Rhemenſi Diploma immunitatis à tributis conceſſiſſe.

(*g*) Vid. Jo. LUD. LEV. GERHARDI *Reges Francor. Merovingic. documentorum authoritate aſſerti*, pag. 141.

(*h*) Cel. LONGUEMARIUS in *Diſſert. ſur la Chronologie des Rois Merov.* pag. 38. hoc An. DCLXI. demum factum contendit. Admitti ejus ſententia poteſt, ſi initium illius anni Auctor intelligat. Malumus tamen communi ſententiæ inhærere, quæ finem anni DCLX. præfert.

Childericus II. Auſtraſiæ ſoli præeſt usque in An. DCLXXI. quo Neuſtriæ & Burgundiæ regna, poſt Clotharii III. mortem, Theodorico fratre inde ejecto, ſibi quoque vindicat; trucidatus initio An. DCLXXIV. (*i*) *An. Chr.* 660.

Dagobertus II. circa idem tempus, quo Clodoveus, filius Clotharii III. ſuppoſititius, promovente Ebroino, à magna Auſtraſiorum parte Rex ſuſcipitur, ex Hibernia, ubi à patris Sigeberti II. obitu per octodecim annos exul vixerat, in Auſtraſiam reducitur, & ex ſuo tandem patrimonio aliquam partem, Alſatiam potiſſimum, recuperat. Quinquennio poſt morte violenta, una cum Sigeberto filio, periit die XXIII. Dec. An. DCLXXIX. (*l*) 674.

§. IX.

Theodericus III. eam, quam Dagobertus tenuerat, Auſtraſiæ partem occupat, totius Francorum Imperii Monarcha. Deceſſit initio anni DCXCI. 679.

Clodoveus III. patrem in Monarchia quum excepiſſet, poſt IV. annos moritur, initio ſcilicet An. DCXCV. 691.

Childebertus III. ſucceſſor fratris, ſolium occupavit ad diem XIV. April. usque DCCXI. 695.

Dagobertus III. filius atque ſucceſſor Childeberti III. obiit menſe Junio DCCXV. 711.

Aaaaa 2 Chilpe-

(*i*) Levem Scriptorum diſſenſum eſſe judico, qui Childerici II. regimen mox XIII. mox XIV. annorum faciunt, ejusque mortem vel ad An. DCLXXIII. vel DCLXXIV. referunt. Non enim de annis integris, ſed de menſibus, vel & diebus, poteſt eſſe quæſtio, quos vero hactenus nemo definiverit. Childericum vero menſe Mart. DCLXXIII. adhuc inter mortales verſatum eſſe, teſtimonium longe certiſſimum Diploma ipſius, Monaſterio S. Gregorii datum An. XIII. regni, exhibet, de quo ſub Dagoberto II. prolixius dicendi erit occaſio. Si initium vero ejus regni ad An. DCLXI. ponas, quod facit Longuemarius, dubitare non poteris, illum An. DCLXXIV. demum obiiſſe.

(*l*) Regnum Dagoberti II. maxime, ſi quod unquam, tenebris obvolutum, imo per plura olim ſecula plane ignoratum fuiſſe, norunt omnes, qui vel obiter Hiſtoriam Francicam inſpexerunt. Noſtram Alſatiam proxime quum ſpectet, chronologia ejus paulo accuratius à nobis examinanda erit; ubi lubens quidem fateor, difficillimum id fore, neque facile dubitaturum, quænam Criticorum ſententia mihi ſit præferenda, niſi domeſticum quoddam documentum, omni exceptione majus, ad manus haberem. Servatur in Monaſterio S. Gregorii Diploma Childerici II. autographum, quod *Chadicho* ſeu Attico *Duci & Rodeberto Comiti* inſcriptum, quodque Lunigius pridem, & ex Mabillonii ſchedis nuper Rev. Bouquetus Tom. IV. *Scriptor. Franc.* pag. 652. ediderunt; at multis in locis vitioſum. In fine ejus hæc legimus: *Childericus Rex recognovit. Datum ſub die quarto quod fecit menſis Marcius anno XIII. regni noſtri.* Incidit hæc epocha in An. DCLXXIII. initio Childerici Regis ab An. DCLX. deducto, vel & in An. DCLXXIV. ſi cum Longuemario initium regni ejus ad annum ſequentem referas. Quidquid ſit, illorum profecto ſententia teſtimonio hoc prorſus evertitur, qui Dagobertum II. ſub Childerico jam circa An. DCLXXI. ex Hibernia reducem, & Auſtraſiæ ſolio impoſitum eſſe volunt. Extant inter hos potiores Labbeus, Maſſillonius, P. Daniel & dictus modo Longuemarius; quibus vero adverſati ſunt Valesius, Henschenius, Pagius, Cointius, Gerhardi, aliique magno numero; Dagobertum poſt Childerici II. mortem demum regimini admotum ſtatuentes. Æquo utrimque argumentorum pondere quum pugnari videretur, quid mirum, maximos utramque ſententiam Viros nactam eſſe ſequaces? Facile autem diſſenſum iſtum caveri potuiſſe arbitror, ſi Diploma noſtrum cuique inſpicere licuiſſet. Childericus II. enim ſi brevi ante obitum ſuum tempore regiam adhuc in Alſatia poteſtatem exercuit, dum privilegia Monaſteriis concederet, & Alſatiæ Duci mandata ſua injungeret, quid evidentius, quam Dagobertum II. nondum tum in Alſatia imperaſſe, quæ tamen præcipua regni ejus provincia fuerat? Hujus itaque initium recte ad An. DCLXXIV. ponitur, quo turbæ illæ in Auſtraſia poſt Childericum occiſum exortæ, Theodoricum III. inter ſcilicet ac Ebroinum, qui Clodoveum Auſtraſiis Regem obtruderat. Tum enim Dagobertus, ab amicis domum revocatus, inſignem Auſtraſiæ partem obtinuit, conſentiente ſine dubio Theodorico III. cum quo tamen poſtea bellum geſſit, ut in Annalibus Francicis dicetur. Annum mortis Dagoberti II. ex *Vita S. Wilfridi*, Eboracenſis Epiſcopi, qui illum paulo ante adierat, definiendum eſſe, omnes conſtanter aſſerunt. Reliquerunt eam nobis deſcriptam Fridegodus, qui ante medium ſec. X. vixit, & Eadmerus, ſeculi XII. auctor, in Bollandi *Actis SS.* Menſ. April. Tom. III. pag. 293. & apud Mabillon *Act. SS. Bened.* Sec. III. Part. I. pag. 152. ſqq. Scilicet Wilfridus, è patria exul, quum Romam peteret, in Auſtraſiæ tranſitu Dagobertum II. adiit, quem in Hibernia olim exulem benigne ſuſceperat, & multum curaverat, quo ſalvus domum rediret, ibique ſolium patris in Auſtraſia conſcenderet. Wilfridus, inde Romam profectus, in ſuo ad Auſtraſios poſt aliquot menſes reditu, Dagobertum per ſicarios è medio ſublatum invenit, ſicuti in ejus vita uberius exponitur. Eo itaque difficultas redit, ut tempus hujus Wilfridi itineris accurate evolvatur, quod alii in An. DCLXXVII. & ſequentem, alii DCLXXIX. & DCLXXX. ponunt. Priores id mihi non ſatis attendiſſe videntur, quod Agatho tum ſedi Romanæ præfuerit, teſtante verbis expreſſis Eadmero, cui Pontifici Wilfridus cauſam ſuam expoſuit, eamque in Synodo, menſe Octobri, Indict. VII. ſeu An. DCLXXIX. exacta, publice defendit. Hæc nobis perſuadent, ut cum Mabillonio & Longuemario diem Dagoberti ſupremum in eundem annum DCLXXIX. rejiciamus, poſthabitis iis, quæ Pagius & ejus ſequaces in medium proferunt. Imo & diem XXIII. Dec. dicti anni cum iiſdem placet admittere, quippe quo apud nonnullos Dagobertus martyr & ſanctus colitur.

An. Chr. Chilpericus II. filius Childerici II. Daniel antea dictus, post XLI. annorum à
715. patris morte intervallum, quo à successione exclusus fuerat, Rex Franciæ salutatur; mox tamen à Carolo Martello iterum è solio, Austrasiorum saltem, dejiciendus, quod factum fine anni DCCXVII.

717. Clotharius IV. de cujus patre inter Criticos multum disquiritur, plerisque illum Theodorico III. filium assignantibus, à Carolo Martello in locum Chilperici II. Rex Austrasiæ surrogatur, donec post anni & aliquot mensium qualecunque regimen obiret An. DCCXIX.

719. Idem Chilpericus II. denuo Rex Austrasiæ assumitur, morte sublatus exeunte An. DCCXX.

§. X.

720. Theodericus IV cognomento *Calensis*, Dagoberti III. filius, post regimen XVII. annorum obiit An. DCCXXXVII. (*m*) Interregnum inde in Monarchia Francica secutum, quod quinque circiter annos duravit. (*n*)

742. Childericus III. qui maxima probabilitate filius Chilperici II. creditur, seriem Regum Meroveadum claudit An. DCCLII. cujus mense Martio à Pipino, Majore hactenus Domus, & Caroli Martelli filio, depositus ac in Monasterium S. Bertini Sithunense detrusus est. (*o*)

752. Pipinus Brevis, Caroli Martelli filius, ex Majoratu Domus transit in solium, consensu Procerum in Regem coronatus. Obiit VIII. Kal. Octobr. anno regni sui decimo septimo. (*p*)

768. Carolomannus, Pipini filius natu minor, Austrasiam regendam obtinet, cui nonnisi III. annorum, totidemque fere mensium spatio præest. Decessit enim pridie Non. Decembr. DCCLXXI. (*q*)

771. Carolus M. cum Neustriæ & Burgundiæ Regnis, quæ vivo patre tenuerat, Austrasiam conjungit, totique adeo Monarchiæ per integros XLII. annos felicissime imperat, mortuus Aquisgrani V. Kal. Febr. DCCCXIV. (*r*)

§. XI.

(*m*) Quanquam nullas, observante MABILLONIO, de Theodorico IV. Chartas post Murbacensem habeamus, quæ An. VII. regni ejus vel An. Chr. DCCXXVII. data; plures tamen huic posteriores in Codice Diplomatico producemus, quæ in fine annos regni hujus Principis signant: ut adeo ex defectu Diplomatum ipsius Theodorici nihil ad mortem ejus possit concludi. Postrema ex Chartis illis Precaria est Hildefredi cujusdam ad Romanum, Maurobac. Abbatem, in cujus fine legitur: *Factas precarias anno sexto decimo regnante Theoderico Rege.* Certum itaque est, Theodorici regimen XVI. annos superasse, decimumque septimum attigisse, uti *Chronicon Brevissimum* vel *Tilianum*, atque *Rhemense*, testantur apud CHESNIUM Tom. I. pag. 781.

(*n*) LONGUEMARIUS interregno huic septem annos assignat constanter, quum ipsa tamen, quæ profert, argumenta ei aperte contrarientur. Acta Concilii Suessionensis allegat, quod habitum *V. Nonas Mart. Luna XIV. anno Chr. DCXLIV. in anno II. Childerici Regis;* & Diploma ipsius Childerici, quod datum *VII. Id. Sept. anno X. Regni Domini nostri Ildrici Regis*, apud GOLDASTUM *Rer. Alemannicar.* Tom. II. num. 40. Hæc docent, Childericum III. jam ante mensem Mart. An. DCCXLII. solium conscendisse, adeoque interregnum nonnisi quinque fuisse annorum, si à Theodorici IV. morte initium ejus ducas, unde omnes sentiunt esse ducendum.

(*o*) De celebri hac conversionis rerum Francicarum epocha vide omnino GEBHARDI *Reges Franc. Merov. documentorum authoritate assertos* pag. 154 sqq. Nos invictam & certissimam illorum sententiam esse credimus, qui regnum Childerici III. decennio ab An. DCCXLII. usque ad DCCLII. includunt; cujus vero fundamenta hic recensere non opus est. Ita malumus etiam Childericum filium cum junioribus assignare Chilperico II. quam Theodorico IV.

(*p*) *Annales Nazariani* ac *Petaviani*, & *Chronicon Breve*, quæ omnia sub Carolo M. exarata, apud BOUQUET. *Scriptor. Francicor.* Tom. V. pag. 11. 13. & 29. Non desunt quidem & inter Alsatica monumenta Chartæ pagenses, quæ decimo octavo, imo & decimo nono, regni Pipiniani anno signatæ leguntur. Traditio Usiterici ad Monast. Murbac. facta *sub medio mense Aprilis, anno XVIII. regnante Domino nostro Pipino Rege.* Sigfridi Dynastæ pro Altmanno filio Charta in fine hæc habet: *Datum quod fecit die dominico VIII. Kal. Augusti An. XVIIII. regnante Domino Pippino, gloriosissimo Rege.* Sed initium hi ejus Regni altius, quam à Childerici III. in Cœnobium detrusione, repetunt, quod jam An. DCCL. directa legatio ad Zachariam Papam, de Pipino in Childeri locum substituendo. Anno sequenti Francorum ad Pipini coronationem compositi sunt pedetentim animi, quæ An. DCCLII. ineunte facta.

(*q*) *Annales Nazariani* & *Petaviani* loco allegat.

(*r*) *Chron. Breviss.* S. Galli, quod circa hoc tempus conditum, in BOUQUETI *Scriptor. Franc.* Tom. V. pag. 31. *Annales Francor.* ibid. pag. 62. &c.

§. XI

Ludovicus Pius triennio post, quam solium occupasset, Imperii socium sibi junxit Lotharium, filium natu majorem, (*r*) quæ res Noviomagi à proceribus Regni firmata An. DCCCXXI. Vita plures inter motus domesticos misere transacta, diem supremum obiit XII. Kal. Julii An. DCCCXL. (*t*) *An. Chr.* 814.

Extincto Ludovico Pio, Alsatia per triennium in dubio relicta, quemnam ejus filiorum habitura sit Regem. Lotharium, natu majorem, qui omnia ad se trahere studuit, eodem, quo pater defunctus erat, anno jus Alsatis dixisse reperio, usque ad initium sequentis. (*u*) 840.

Mutata rerum in Alsatia facies, quum Ludovicus Germ. mense Majo Rhenum transiret, Galliam armatus invaderet, sibique magnam Austrasiæ Gallicæ partem subjiceret. Paruit illi Alsatia dein usque ad pacem Virodunensem, quæ mense August. An. DCCCXLIII. inita. (*x*) 841.

Lotharius Imp. Pace Virodunensi cum amplissima illa Francici Regni parte, quæ Lotharii Regnum dein appellata, nostram quoque Alsatiam accepit, eamque jure hæreditario ad posteroa suos transmisit. 843.

Lotharius Junior, filius Lotharii Imp. natu secundus, à patre, paucia ante mortem diebus solio valedicente, maximam Lothariani Regni portionem, cui attributa Alsatia, gubernandam obtinet. (*y*) Superfuit inter mortales usque in mensem Aug. An. DCCCLXIX. quo Placentiæ obiit, Regum ante Periodum Germanicam in Alsatia postremus; (*z*) quæ Ludovici, Germaniæ Regis, & successorum ejus imperio deinceps constanter fuit subjecta. 855.

 CAPUT

(*r*) Auctor Anonymus *Vita Ludovici Pii* Cap. XIX. EGINHARDUS *de Gestis Ludovici Pii* ad An. DCCCXVII. apud BOUQUET. Tom. VI. pag. 101. & 177. Lotharii cum patre Co-imperium plures etiam Chartæ Alsaticæ testantur, in quibus vero anni ejus regni non ab An. DCCCXVII. sed à Conventu Noviomagensi, qui quadriennio post habitus est, ut plurimum computantur.

(*t*) ANNALES BERTINIANI ad An. DCCCXL. NITHARDUS *Historia* Lib. I. Cap. VIII.

(*u*) Lotharios Sigismaro, Murbacensium Abbati, Diploma dedit *VIII. Kalend. Augusti, anno Imperii Domni Hlotharii pii Imperatoris XXI. Indict. III. Actum Strataburc civitate.* Venit tum cum exercitu ex Italia, & per Alsatiam ad Moguntiacum usque progressus est, ubi cum fratre Ludovico Germ. pactum iniit. Vid. *Annales Fuldenses* ad An. DCCCXL. apud BOUQUETUM Tom. VII. pag. 159. A partibus Lotharii stabant præter alios Archiepiscopus Mogunt. & Adelbertus, Austrasiorum Dux, qui paolo post in prælio cecidit. NITHARDUS *Histor.* Lib. II. Cap. VII. & IX. Non tantum Imperatoris, sed & Franciæ Regis hunc titulum usurpavit Lotharius, cujus rei epocham à patris obito ipse deduxit. Conf. Diploma ejus, quod Moguntiæ dedit, anno Imperii in Italia XXII. in Francia II. Indict. IV. apud SCHANNATUM in *Vindic. Archivi Fuld.* pag. 67.

(*x*) Rudolphus, Argent. Episcopus, hanc sine dubio conversionem prævideret, quum Ludovici appropinquantis gratiam ambiret, ac Francofurti Privilegium Confirmationis ab ipso obtineret, *III. Cal. April. An. XXIII. Hludovici Regis in Orientali Francia, Indict. IV.* Firmatum his in partibus Ludovici regimen prælio Fontanetensi, quod VII. Kal. Julii ejusdem anni commissum, quoque Lotharius in fugam conversus. Licet enim hic paolo post ad Rhenum, & Moguntiæ quidem, Wormatiæ, imo & Spiræ, comparuerit iterum, brevi tamen interiorem Galliam repetiit, populosque adeo Rhenenses Ludovici sub ditione securos reliquit. ANNALES FULD. Dein An. DCCCXLII. mense Febr. celebris ille Conventus duorum fratrum, inter se junctorum, Ludovici Germ. nempe & Caroli Calvi, institutus Argentorati. Ille etiam III. Cal. Junias in Sundgovia *Serencia* versatus est, ubi Murbacensibus Diploma dedit.

(*y*) Privilegium. dedit Monasterio S. Gregorii *I. Id. Februar. anno Christo propitio regni Domni Hlotharii gloriosi Regis primo, Indict. IV. Actum Aquisgrani Palatio Regio.*

(*z*) *Chron. Breve* ANDREÆ Presbyteri, apud BOUQUET. Tom. VII. pag. 204. *Chron. S. Galli* ibid. pag. 208. *Annales Bertiniani, Metenses* &c. VI. Idus Aug. Lotharium obiisse scribunt, non mense Julio, quem *Annales Fuld.* male produnt.

POLITICA.

CAPUT II.

DUCES ALEMANNIÆ, SUB QUIBUS ALSATIA.

§. XII.

Duces in genere.

Alemannia, post Tulbiacensem victoriam, à Francis subacta, rectorem accepit Ducem; unde Alemanniæ Ducatus, sub quo comprehendebatur Alsatia. Hæc ab Alemannis, post Romanos ejectos, possessa, cum Alemannis devicta, communem dein cum omni Alemannia sortem experta est. Romanis veteribus Dux fuit *Administrator belli gerendi*; cujus potestas vocabatur *imperium*, Consulibus atque Prætoribus, sub Republ. libera, commissum. Sub Cæsaribus Ducum nomen paulatim ad Provinciarum limitanearum Præfectos cœpit transferri. Postumum, antequam affectaret Imperium, Trans-Rhenani limitis, qui hodiernam fere Alemanniam complexus est, Ducem fuisse, annotat TREBELLIUS POLLIO. (a) Sub Imperatoribus Christianis Rhætiarum, aliosque Duces reperimus. Formula hæc Ducum à Romanis ad Francos, & per eos in Germaniam, uti in Italia ad Gothos Longobardosque, transivit. Apud Italos Longobardico ævo majores minoresque Duces reperio. Illis plures Civitates, seu integra Provincia, his una Civitas regenda tradebatur. (b) Urbani Duces apud Francos rariores; (c) qui urbes crediderunt Comitibus; idemque, occupato Longobardico Regno, apud Italos introduxerunt. Moris ergo Francici fuit, toti Provinciæ plerumque ut Dux præficeretur. Sub Duce Comites plures, ad arbitrium Regum, constituti. Turonicæ atque Pictavæ urbium Comites à Childeberto Rege obtinuerunt, ut Ennodius Dux, cui obnoxii erant, removeretur. (d) Quæ de XII. Comitibus, uni Duci subjectis, PETRUS PITHOEUS, (e) conjecit, fundamento destituuntur. ANNALISTA FULDENSIS, (f) cum REGINONE & SIGEBERTO, (g) scribit, Pipinum Grifoni fratri, in partibus Neustriæ, duodecim Comitatus dedisse, ubi nonnulli *more Ducum* addiderunt. Ab exemplo hoc ad cætera cave concludas. Formula Ducatus, apud Marculfum, Ducibus mandat, ut populos, sibi creditos, Francos, Romanos, (h) Burgundiones, secundum legem & consuetudinem singulorum regerent.

§. XIII.

Alemanniæ Duces.

Alemanniam post Tulbiacense prœlium, si non omnem, magnam tamen ejus partem, omniumque primum Alsatiam, Clodoveus subegit; reliqua, cum Bajuvariis vicinis, filio Theoderico, Austrasiorum Regi, debellanda relinquens. Hic Alemannis, adeoque & Alsatis, Legem præscripsit, non novam, sed ex ipsis eorum moribus & institutis collectam; quam Childebertus dein atque Chlotarius, Franciæ Reges, emendarunt, uti ipse Prologus Legis fatetur. Ex Lege hac Alemannos Ducibus subfuisse, intelligimus, qui hæreditario veluti jure sibi succedebant. Titulus ejus XXXV. ita loquitur: "Si quis Dux filium habet contumacem & malum, qui rebel„ lare conetur contra ipsum patrem suum, & hostiliter surrexerit contra ipsum patrem „ suum, dum adhuc pater ejus potens est, & utilitatem Regis potest facere, & filius „ ejus vult eum dishonorare, & per raptum regnum ejus possidere, non obtineat, „ quod inchoavit. „ Eadem ergo formula Alemannici,, quæ Bajuvariorum Ducatus, quem Duces, ex gente Agilolfingica genus ducentes, regere solebant. Uti vero Alemannos & Bajuvarios priscis moribus suis frui, permiserunt Reges Francorum, ita in cæteris Ducatibus libera Regis circa Duces dispositio fuit; nulla hæreditarii Ducatus alicubi prostant exempla. ANNALES METENSES ad An. DCCCLXVII. ita loquuntur: " Odo & Robertus, filii Roberti, adhuc parvuli erant, qoando pater extinctus est, „ & iccirco non est illis Ducatus commissus.

Alemannia

(a) De *triginta Tyrannis* Cap. III. Adi supra pag. 384. sq.

(b) MURATORII *Antiquit. Estens.* Cap. V. Item *Differt. de Ducibus ac Principibus antiquis Italiæ* Tom. I. *Antiquitatum Ital.* pag. 149.

(c) Ennodius Dux datus est Turonicis atque Pictavis, apud GREGORIUM Lib. VIII. Cap. XXVI. verum hic totus districtus cum urbe intelligitur.

(d) GREGOR. TURON. Lib. VIII. Cap. XXVI.

(e) *Adversarior.* Lib. I. Cap. VIII.

(f) An. DCCL.

(g) An. DCCXLVIII.

(h) Romanos vocat priscos Galliæ incolas, Romana olim lingua & lege viventes, qui autem sub Francico tum vivebant Imperio.

Alemannia temporis progressu latius patere visa est, quam ut uni Duci universa crederetur. Hinc plures eodem tempore Duces in una provincia quandoque reperimus, qui Alemanniæ Duces vocantur, partem modo ejus licet administraverint singuli. Veteribus Alemanniæ Regulis, quos supra ex AMMIANO (*i*) retulimus, similes reputares hos Duces, nisi Regibus nostris ipsi paruissent.

Magna inter Alsatiam Romanam & Alsatiam Francicam diversitas hinc clare elucet. Quum enim sub Christianis Imperatoribus Alsatia, in duas partes distracta, à duobus diversarum Provinciarum, Sequanicæ nimirum & Germaniæ Primæ, Ducibus regeretur, unius jam Alemanniæ Ducis potestati Alsatia subdita fuit, donec proprium denique Ducem acciperet. Ceterum nec Alemannici Ducatus instituti annum, nec primi Alemanniæ Ducis nomen, veterum ulli consignarunt Scriptorum.

LEUTHARIUS ET BUCELINUS.

§. XIV.

Leutharius & Bucelinus.

HI duo, in memoria rerum nobis primi occurrentes, ut AGATHIAS (*k*) testatur, gente erant Alemanni, sed apud Francos eximie honorati, quippe & suæ nationis Duces jam pridem facti, Theudeberto volente. A Rege hoc, Theodorici filio, in auxilium Regibus Ostrogothorum, adversus Belisarium atque Narsetem, missi, omni peragrata Italia, in Siciliam usque grassantes, tributa ubivis exegere, *magnosque ad Theodebertum Regem thesauros direxere*. Sed exigui temporis illa fuit felicitas. Partem exercitus absumsit pestis; reliquias, sub Bucelino adhuc militantes, Narses, Justinianei exercitus Dux, prœliis diversis cum ipso eorum Duce Bucelino, anno circiter DLV. (*l*) oppressit. Hæc fata duorum fratrum fuerunt, quos Alemanniæ præfecerat Theodebertus, qui An. DXXXIV. Austrasii regni habenas tenere cœpit. Expeditio Italica autem anno DXXXIX. fuit suscepta; unde Ducatus eorum initia initiis fere Theodeberti respondere, necesse est. Gregorius Turonensis Bucelini meminit; Leutharium ex Agathia Byzantino cognoscimus.

LEUDEFRIDUS.

§. XV.

Leudefridus.

LEudefridus, Dux Alemannorum, An. DLXXXVIII. (*m*) cum aliis Regni Austrasiorum primatibus adversus Childebertum II. Regem conspiraverat. Conjuratione detecta, reliqui optimates, jubente Rege, interempti fuere; " Leudefredus autem, „ Alemannorum Dux, fuga elapsus, ne itidem morti adjudicaretur, latuit, & Uncelinus loco ipsius Dux ordinatus est. „ (*n*) Hunc Leudefridum ECCARDUS filium Leutharii, Ducis præcedentis, constituit.

UNCELINUS.

§. XVI.

Uncelinus.

UNcelinus Ducatum Alemanniæ diu administravit; administraturus diutius, nisi Reginæ Brunehildis odium incurrisset. Induxerat nempe exercitum Theoderici II. adversus Theodebertum, fratrem suum, armati, ut Protadium, Domus Majorem, qui una cum Brunehilde turbarum auctor fuerat, interficeret. (*o*) Brunehildis autem, Protadii sui mortem ultura, res omnes ita disposuit, ut Uncelinus biennio post, pedibus truncatus, opibus & Ducatu spoliatus, redigeretur ad incitas. (*p*)

GUNZO.

(*i*) Lib. XVI. Cap. XII.

(*k*) De *Bello Goth.* Lib. I. pag. 536. edit. Grotianæ.

(*l*) De hoc bello AGATHIAS loco cit. GREGOR. TURON. Lib. III. 32. & IV. 9. AIMOINUS II. Cap. V. sq. 31, 33, 34. *Gesta Francor.* Cap. XXVI. Hinc sibi Justinianus nomina Alemannici & Francici adscivit. AIMOINUS III. 8.

(*m*) FREDEGARIUS Cap. VII. pag. 598. hæc ad An. XXVIII. Guntchramni Regis refert, consentiente AIMOINO Lib. III. Cap. LXXVII.

(*n*) Verba AIMOINI loco alleg.

(*o*) FREDEGAR. Cap. XXVII. AIMOIN. III. 92.

(*p*) FREDEGAR. Cap. XXVIII. AIMOIN. III. 93.

GUNZO.

§. XVII.

Gunzo. GUnzo, Uncelini, uti videtur, in Alemanniæ Ducatu succeſſor, WALAFRIDO STRABO, (q) RATPERTO (r) & THEODORO, Abbati Campidunenſi, (s) memoratur. Referunt hi, Gunzonem Ducem S. Gallo, ejusque ſocio Columbano, ex Hibernia adventantibus, primitus fuiſſe contrarium, ipſumque Columbanum ex eremo, quam incolere cœperat, expuliſſe. Septima vero die poſt filiam Ducis, Fredeburgaoi nomine, Sigeberti, Auſtraſiorum Regis, Theoderici II. filii, ſponſam, à dæmone fuiſſe obſeſſam; quo eam quum liberaſſet S. Gallus, à Gunzone honoribus donisque cumulatus, Conſtantienſem Epiſcopatum, morte Gaudentii tunc forte vacantem, ab eodem Gunzone ſibi oblatum, recuſaſſe; unde Johanni, S. Galli diſcipulo, eum conceſſum fuiſſe volunt. Interea vero Frideburga, quum jam in thalamos regios duceretur, comitum manibus elapſa, in Abbatia S. Petri Metenſis monaſticum votum emiſit. Hæc auctores allegati, pari fere conſenſu, enarrant. Equidem noo negabo, circa hæc tempora Gunzonem Ducem, S. Gallo primum infenſuoi, deinceps autem ipſi conciliatum, vixiſſe Addunt, ſub Gunzone cuſam fuiſſe monetam, quam ab ejus nomine *Cunzenpfenning* vocarint. (t) Pleraque hæc ſubleſtæ fidei ſunt.

§. XVIII.

Fabulæ confutatæ. 1) Walafridus Strabus ipſe fatetur, S. Gallum An. DCXIII. eremum ingreſſum eſſe, & ſeptimo die poſt Fredeburgam à dæmone liberaſſe; à Gunzone vero Epiſcopatum Conſtantienſem, morte Gaudentii vacantem, illi fuiſſe oblatum. Verum enimvero urbs Conſtantia An. DCXL. demum cœpit eſſe epiſcopalis, quum Maximus Vindoniſſa transmigraret Conſtantiam. (u) Gaudentius Epiſcopus, ſecundum ANNALES CONSTANTIENSES, (x) An. demum DCL. obiit, quo ipſi ſucceſſit Johaooes, S. Galli diſcipulus. 2) Ducibus eo tempore nondum fuit Epiſcopos conſtituendi poteſtas, quam Walafridus tribuit Gunzoni. Auſtraſiæ Reges nominabant Epiſcopos. DITMARUS (y) Arnolpho, Bavariæ Duci, *ſingularem* ab Henrico Aucupe traditam, ait, poteſtatem, Epiſcopos Bavariæ creandi, quam nulli ſucceſſorum reliquerit. 3) Sigebertus, Theodorici II. filius, An. DCII. qui regni patris ſui erat ſeptimus, natus eſt. (z) An. DCXIII. ergo puer erat undecim annorum. Hunc tamen Sigebertum Walafridus ait, "voluiſſe „ ſuis ſociare thalamis Frideburgam, hincque celebri edicto Sacerdotum & Principum „ ſenatum nuptiarum adeſſe ſolennius„ præcepiſſe. Ut taceam, Sigebertum, bellis civilibus morte patris implicitum, aliarum potius rerum, quam matrimonii, curam habuiſſe. (a) 4) Sigebertus exquiſiviſſe dicitur conſilium Cypriani, Epiſcopi Arelatenſis. Verum An. DCXVI. florebat adhuc S. Virgilius, qui An. DLXXXVIII. Epiſcopatui Arelatenſi jam fuerat præfectus. (b) Nec ulla Arelatenſis Eccleſiæ mooumenta Cyprianum hunc norunt. 5) BARONIUS (c) Frideburgam à Sigeberto Rege Abbatiſſam Metenſis Monaſterii S. Petri conſtitutam fuiſſe ſcribit; verum hoc tempore Monaſterio iſti adhuc præfuit ipſa ejus fundatrix *Waldrada*. (d) Alia plura, quæ in Walafridi narratione, aut falſa, aut incongrua, occurruot, præterimus. MEURISSIUS (e) tradit, in Abbatiæ S. Martini Chartis omnia hæc ad Sigebertum, Dagoberti I. filium, referri, qui nempe An. DCXXXIII. Rex Auſtraſiæ à patre creatus, & An. DCLVI. mortuus eſt. Ita ſane conveniret tempus Gaudentii atque Johannis, Conſtantienſium Epiſcoporum. At ex altera parte corrueret Walafridi narratio, Gunzoque noſter idem omnino cum Gundonio foret, qui circa annum DCL. Abbatiam Grandvallenſem inſtituit. MABILLONIUS conjicit, intelligendum hic eſſe Sigebertum, orientalium Anglorum Regem, qui tum in Francia exul. (f) Expeditior res foret, ſi Meuriſſius unam alteramve Chartarum, de quibus loquitur, produxiſſet.

CHRODO-

(q) *Vita S. Galli* Lib. XV. apud GOLDAST. *Script. Rer. Alemann.* Tom. I. Part. II. pag. 150.
(r) De *Caſib. S. Galli* Cap. I. ibid. pag. 1.
(s) In *Vita S. Magnoaldi* Cap. IX. apud CANISIUM *Lection. Antiquar.* Tom. I.
(t) *Chron. Conſtant.* apud PISTORIUM Tom. III. pag. 702. GOLDAST. *de Nummis Germanorum vetuſtiſſimis.*
(u) *Chron. Conſtant.* apud PISTOR. Tom. III. pag. 701.
(x) Ibid. pag. 702.
(y) DITMAR. MERSEB. Lib. I. pag. 329. adde LUITPRAND. II. 7. ANNAL. SAXO ad An. DCCCCXX.
(z) FREDEGAR. Cap. XXI.
(a) VALESIUS *Rer. Franc.* Lib. XVII. Tom. II. pag. 570. MABILLON. *Annal. Bened.* Tom. I. Lib. XI. pag. 302. ſq.
(b) PETRI SAXII *Pontificium Arelatenſe*, ſub Floriano, Epiſcopo Arelat. XXXIX.
(c) *Annal.* An. DCXIV.
(d) Vide Chartam Abbatiæ S. Petri apud MEURISSE *Eveques de Metz* Lib. II. pag. 103. ſq.
(e) Loco allegato.
(f) BEDA *Hiſtor. Eccleſ.* III. 18.

CHRODOBERTUS.

Chrodobertus Alemannorum exercitum, jussu Dagoberti Regis, anno DCXXX. adversus Sclavorum vel Winidorum Regem eduxit, insignemque ab illo reportavit victoriam. (g) Chrodobertus.

LEUTHARIUS II.

§. XIX.

Leutharius, quem Eccardus filium Leudefridi Ducis, An. DLXXXVIII. depositi, constituit, anno decimo Sigeberti II. Regis, æræ nostræ DCXLII. occurrit. Leutharius II. Vixerat illa ætate Grimoaldus, Pipini Landensis, Majoris Domus, filius, cujus æmulum Ottonem, Beronis filium, Leutharius noster occidit. (h) Grimoaldus, æmulo sublato, patri in Palatii præfectura successit; qui deinceps Dagobertum II. Sigeberti II. filium, in Scotiam jussit auferri, ut paterno Austrasiæ regno eum privaret. Sub hoc Grimoaldo Rudolphus, Thuringiæ Dux, (i) rebellavit, ægre ad officium redigendus. Ejusdem exemplum plures alii Austrasiæ optimates secuti sunt; unde civilibus bellis Regnum misere afflictum, ipsis quoque Proceribus inter se de primatu certantibus; donec Ebroinus, sub Chlotario III. Chlodovei II. filio, Majoris Palatii titulo, tyrannidem invaderet. Leudesius quidem, Erchinoaldi filius, Childerico II. An. DCLXXIV. occiso, majoratum non anni spatio in Neustria retinuit, insidiis Ebroini oppressus, qui ad An. DCLXXXI. Franciam gubernavit; (k) quo occisus successorem habuit Pipinum Heristallinm, Grimoaldi affinem, Ansegisi filium, qui Austrasiæ proceres sæpe rebelles in officio cohibuit. Hæ ipsæ vero Austrasiæ Ducum rebelliones occasionem præbuisse videntur instituto novo, sed salubri, quo Ducatui Alemanniæ plures simul Duces præfecti fuere. Avulsa ab hoc tempore à reliqua Alemannia nostra fuit Alsatia, peculiari Duci subjecta. Alemanniæ & Austrasiæ Duces, quibus Præfectorum Palatii in ipsos Reges tyrannis intolerabilis visa, quod Regibus, non Præfectis, vellent parere, conversioni rerum occasionem dederunt. Majores Domus enim politicæ prudentiæ esse crediderunt, Alsatiam, nobilem Alemanniæ partem, sibi obnoxiam devotamque habere, ut per Vosagi claustra & Rheni ripas apertus in Alemanniam illis semper transitus esset. Hac ducti ratione Austrasiæ Reges, vel potius Præfecti Palatii, Helisatiam nostram reliquæ Alemanniæ detraxisse, atque peculiarem ei Ducem præposuisse, videntur. Leutharius ergo, de quo hactenus locuti sumus, pro ultimo Duce, qui Alemanniæ universæ, cum adjuncta Alsatia, præfuerit, habendus. Antequam vero Alsatiæ Ducum perstringamus Historiam, expedienda sunt brevibus reliquorum Alemanniæ Ducum fata, eorum nempe, qui Alemanniam, ab Alsatia separatam, rexerunt.

GOTHEFRIDUS.

§. XX.

Gothefridus, Dux Alemanniæ, is ipse est, qui defectionis Thuringorum exemplum secutus, occasionem dedisse videtur, ut Alsatia ab Alemannici Ducatus corpore Gothefridus. secerneretur. Rebellionem ejus memorat Erchanbertus; (l) qui ait: " Eum „ Ducibus Francorum obtemperare noluisse, eo quod non potuit Regibus Meroveis „ servire, sicut antea solitus fuerat, ideo ipsum se secum tenuisse, donec post mortem „ Gotefridi Ducis Carlus, cæterique principes Francorum, paulatim rebelles, omnes ad „ se revocaverint. „ Rebellio ipsa quum sub Pipino Heristallio maxima fuerit, facile erit, Gothefridi nostri ætatem indicare; quod Pipinus An. DCLXXXI. mortuo Ebroino, Regni habenas capessere cœpit. Ex hujus Gothefridi sanguine nata Hildegardis, Caroli M. conjux, quam Theoanus (m) " nobilissimi generis Suevorum puellam, ait, „ quæ erat de cognatione Gothefridi, Ducis Alemannorum. Gotefridus Dux genuit „ Houchingum; Houchingus genuit Nebi; Nebi genuit Immam; Imma vero peperit „ Hilthegardem, beatissimam Reginam. „ Gotefridus seculo VIII. ineunte obiisse videtur.

(g) Fredegarius Cap. LXVIII. hæc ad annum nonum Dagoberti (qui Chariberto ipsius fratri emortualis fuit, refert; at annus ille convenit cum An. DCXXX. Æræ Christianæ.

(h) Fredegar. Cap. LXXXVIII. Aimoinus IV. 38. *Vita Pipini Ducis* apud Du Chesne Tom. I. *Script. Rer. Franc.* pag. 598.

(i) Fredegar. Cap. LXXXVII.

(k) Fredeg. loco alleg.

(l) *Breviar. Regum Francorum & Majorum Dom.* apud Du Chesne Tom. I. pag. 780. Freherus *Scriptor. Rer. Franc.* pag. 167. & Ruinarte *Append. ad Gregor. Turon.* pag. 1353.

(m) *Vita Ludovici Pii.*

WILCHARIUS.

§. XXI.

Wilcharius. Wilcharios, aliis Wilarius, Gothefrido in Ducatu & rebellione succeſſit. Quum ipſe vero animi dotibus minor eſſet Gothefrido, Pipinus Heriſtallius tempus hoc, reducendis in priſtinum ſtatum Alemanniæ rebus, opportunum exiſtimavit. Hinc Alemanoiam magna manu ingreſſus, cum Wilchario, novo Duce, An. DCCX. armis certavit, & repetitis inſequenti tempore expeditionibus, igne ferroque eam vaſtavit; magna præda in Franciam redux. Tertiam expeditionem Walerico cuidam commiſerat Pipinus. Ille in finibus Alemanniæ cum exercitu verſatus, nuntio de morte Childeberti accepto, in Franciam An. DCCXI. reverſus eſt. Sequente anno, qui primus Dagoberti III. fuit, quarta in Wilcharium, juſſa præfracte aſpernantem, ſuſcepta eſt expeditio. Ado Viennensis (n) Epiſcopum quendam, cui Anepos nomen, Ducem exercitus fuiſſe, magnamque in hoc bello cædem factam perſcribit: qua ex parte autem victoria ſteterit, altum in Chronico ſilentium eſt. In alia omnia diſcedit Annalista Metensis; Pipinum, Alemanoorum contumacia commotum, tertiam in eos expeditionem ſuſcepiſſe, totamque regionem armis ditioni ſuæ ſubjeciſſe, commemorans. (o) Auctor *Vitæ Pipini* aſſerit, (p) eum in omnibus bellis, ſpeciatim in eo, quod contra Suevos geſſit, extitiſſe victorem: ſequentia tamen tempora contrarium docent.

LANTFRIDUS I.

§. XXII.

Lantfredus. Wilcharii ſucceſſor fuit Lantfridus Dux, quem Hepidannus in *Annalibus* (q) Luitfridum vocat, Eccardum inducens, ut Lantfridum hunc, Alemanniæ propriæ Ducem, cum Luitfrido, qui his ipſis temporibus Dux Alſatiæ fuit, confunderet. Idem vero Hepidanous An. DCCXV. Luitfridum, ſeu Lantfridum, Alemaooiæ Ducem rebellem, à Carolo Martello domitum haud recte perſcribit. Expeditioonem enim iſtam Scriptores omnes uno ore in annum DCCXXV. rejiciunt. Nec ſanevideo, quomodo Martellus hoc jam tempore ſubigendis Alemannis exercitum ducere potuerit, quum eo tempore, vixdum ex carcere profugus, Plectrudem, Pipini priorem conjugem, cum nepote ejus Theudoaldo, infeſtos expertus ſit; Principatumque ſuum nondum ſatis firmaverit; imo nec omnem tunc obtinebat Auſtraſiam; Plectrude Coloniam Ubiorum, cum magna Auſtraſiæ parte, adhuc tenente; quam partem ipſe anno demum DCCXVII. occupavit; ubi Plectrudem, cum Theudoaldo, Arnoldo & Hugone, fratrum ſuorum filiis, in poteſtatem redegit. Hoc ipſo anno cum Rathbodo, Friſiorum Duce, pugna infelici conflixit. (r) Anno demum DCCXXII. Pipinus in Alemannos, conſtanter rebelles, perrexit; eosque An. DCCXXV. DCCXXVII. & DCCXXX. prœliis internecinis deletos, in obſequium reduxit. (s) In prœlio An. DCCXXX. cecidiſſe videtur ipſe Lantfridus noſter. Annales Nazariani enim & Hermannus Contractus obitum ejus in annum hunc referunt. Errores Eccardi circa Lantfridum, quem cum Luitfrido Alſatiæ Duce confundit, patremque facit Theobaldi, inferius notabimus.

THEODEBALDUS.

§. XXIII.

Theodebaldus. Theodebaldus, Thietbaldus, vel Theobaldus, Lantfridi ſucceſſor, filius fuit Gothefredi Ducis, quem ſupra recenſuimus. Teſtatur id Annalista Metensis & Continuator Fredegarii, (t) Hermannus Contractus, (u) Sigebertus Gemblac.

(n) In *Chron.* pag. 196. De bello ipſo vide *Chron. Lemovicenſe* ad An. DCCIX. apud Labbeum *Bibl. nov. Mſc.* pag. 332. Annal. Petaviani ad An. DCCXII. apud Du Chesne Tom. II. pag. 6. Annal. Tiliani ibid. pag. 11.

(o) Apud Du Chesne Tom. II.

(p) Ibidem Tom. I. pag. 599.

(q) Apud Goldast. Tom. I. Part. I. *Script. Rer. Alemann.*

(r) Ado Viennensis in *Breviario* ad hunc annum.

(s) Annal. Franc. Pithoeani ad An. DCCXXII. Annal. Fuldens. An. eod. Iidem An. DCCXXIII. Sigeb. Gemblac. ad An. DCCXXV. DCCXXVII. Chronogr. Saxo ad An. DCCXXVII. Hermannus Contract. ad annos eosd. Annales Francor. Labbeani ad An. DCCXXX. Tom. II. *Biblioth. Mſc.* pag. 733. Annal. *Petav.* & *Tiliani* apud Du Chesne Tom. II. bellum cum Lantfrido in An. DCCXXX. rejiciunt. Add. Libellus de *Major. Domus* apud Du Chesne Tom. II. pag. 2.

(t) Ad An. DCCXLIV. & DCCXLV.

(u) Ad An. DCCXXVII.

BLAC. (x) HEPIDANNUS tamen (y) eum perperam vocat filium *Lutfridi Ducis*; qua in re fequacem nactus ECCARDUM, qui ipfe deinceps in *Commentariis Rerum Francicarum* (z) fuam mutavit fententiam. Theobaldus, vivente adhuc Lantfrido, auctoritate in Alemannia pollebat, ita quidem, ut S. Pirminium, Augiæ Divitis Abbatem, qui ipfi difplicuerat, Monafterio ejectum, in Alfatiam abire adigeret. (a) Mortuo autem Lantfrido, Alemanniæ univerfæ præfectus, ad mortem usque Theodorici IV. quæ in An. DCCXXXVII. incidit, quievit. Tum fœdum annorum quinque interceffit interregnum, usque ad Childerici III. Regis tempora, quo intervallo Carolus Martellus, An. DCCXLI. defunctus, Theobaldo Alemanniam denuo turbandi occafionem dedit. Reliquerat nimirum Martellus, ex conjuge priore, Carlomannum atque Pipinum, ex pofteriore vero Gripponem. Huic fratres de paterna hæreditate nihil reliquerunt; Carlomannus Auftrafiam, Pipinus Neuftriam atque Burgundiam, fibi vindicavere. Germaniæ populos adverfus Carlomannum fufcitaturus Grippo, Theobaldum noftrum & Odilonem, Bavariæ Ducem, haud ægre in partes fuas pertraxit. Theobaldus ergo anno DCCXLII. arma capeffivit, fed eodem à Carlomanno victus & fubjugatus fuit. (b) Anno fequente fociata Odiloni arma adverfus Carlomannum iterum induit; iterumque Alemanniam Carlomanno fubjicere fuit coactus; (c) non nifi ad tempus obfequens futurus. Quum enim ille feculo valedicturus, & Pipino Auftrafiæ regimen jamjam traditurus effet, Theodebaldus novas res molitus eft, Alfatiamque, Carlomanno femper fidelem, vaftavit. (d) Pipinus Alemannos aggreffus vincit, & conventu in Condiftat (*Canftatt*) celebrato, in fidem recipit; rebellium Duces capitis damnat, & peffimorum cæde, quos inter & Theodebaldus fuiffe videtur, Alemanniam pacat. (e)

LANTFRIDUS II.

§. XXIV.

Lantfridus II. primi, uti credibile, filius, poft Theodebaldum Ducatum Alemanniæ accepit. Sed nec ifte tranquillus effe potuit. Sociatis enim cum Grippone armis, contra Pipinum denuo furrexit; Pipinus vero An. DCCXLIX. Gripponem, Lantfridum, Bajoariosque devicit; Gripponem cum Lantfrido fecum abducens. (f) Nec diu libertati fuæ fuit fuperftes Lantfridus, An. DCCLI. defunctus. (g) Lantfridus II.

GUNTZO II.

§. XXV.

Pipinus detonfo Childerico III. ex Majore Domus Rex factus, Alemanniam, toties rebellem, in plures provincias divififfe videtur, quarum fingulis finguli Duces præfecti fuerunt. Ducum ejusmodi provincialium ex numero fuit Cuntzo II. qui provinciis Auguftenfi & Rhætiæ præerat. THEODORUS Eremita in *Vita S. Magni*, quam deinceps emendavit ERMENRICUS, Elewangenfis Monachus, (h) memorat, Pipinum Regem, conatus pios S. Magni commendatione Wichperti Epifcopi, & fratris fui Carlomanni, fublevaturum, *Proceres fuos ex Alemannia* quæfiviffe de regione, quam Wichpertus pro Magno petierat, hacque occafione *Guntzo Dux, ex provinciis Auguftenfi & Retia*, refpondiffe Regi fcribitur. (i) Hæc docent profecto, plures tum in Alemannia Duces extitiffe, qui Pipini Regis majeftatem coluerint, eandemque adeo Alemanniam ad obfequium ejus fuiffe perductam. Guntzo Dux Alemanniæ, in partes divifæ, fuit poftremus. Gunzo II.

(x) Ad An. DCCXLVII.
(y) Ad An. DCCXV.
(z) Tom. I. pag. 349.
(a) HEPIDANNUS ad An. DCCXV. HERMANNUS CONTRACTUS ad An. DCCXXVII. DCCXXXII.
(b) ANNAL. FRANC. *Pithoeani*, *Rembertiani*, *Fuldenfes*, *Lambeciani*, *Engolismenfes*, ADELMUS, ADENARDI, REGINO, ad hunc annum.
(c) ANNAL. *Metenfes*, *Nazariani*, *Tiliani*, *Petaviani*, hoc anno.
(d) ANNAL. *Petaviani* ad An. DCCXLIV.
(e) ANNAL. *Metenfes*, *Fuld.* SIGEB. GEMBLAC. HERM. CONTR. ad An. DCCXLVI. Contin. FREDEGARII apud CHESNIUM Tom. I. pag. 773.
(f) ANNAL. *Metens.* *Fuldens.* *Loifelians*, &c. ad An. DCCXLIX. REGINO DCCXLVIII.
(g) ANNAL. *Nazariani*, *Petaviani* &c. ad An. DCCLI.
(h) Apud GOLDAST. *Script. Rer. Alem.* Tom. I. Part. II.
(i) Loco cit. Lib. II. Cap. X. pag. 199.

GOTOFREDUS II.

§. XXVI.

Gotofredus. II.

GOtofredus mortuo Pipino Rege Ducatum Alemanniæ, ficut Otilo, feu Huftilo quidam Bavariam, invafit, omnia late populatus. Carolus M. autem, imperio in Gallicis firmato, fibi quoque Francicas in Germania vindicavit Provincias, formulamque Ducum paulatim aboluit. (*k*) His ergo temporibus ponendus eft finis Alemannici Ducatus, à Theodorico Rege inftaurati, fub Pipino Caroloque, ob frequentes Ducum rebelliones, extincti. Nullum deinceps invenimus Alemanniæ Ducem, ad tempora usque Conradi I. Regis Germaniæ, fub quo An. DCCCCXVII. reftauratum Alemanniæ Ducatum primus adminiftravit *Burcardus*. Diploma Caroli M. An. DCCCII. Frefonibus datum, in quo poft Weoceslaum, Bohemiæ Regem, Bernardum Bavariæ, Lutolphum Moraviæ, & Heinricum Auftriæ Ducem, *Otto Hertoch von Swaben* memoratur, quis genuinum reputaret, Germanica lingua confcriptum? (*l*) Nec curamus ea, quæ CRANZIUS, (*m*) & ex eo SAGITTARIUS, (*n*) de Heroldo, Sueviæ Duce juniore, habent; à quo Witekindum Ducem occifum fuiffe memorat; quæ genuinæ ignorata antiquitati. Nec obftat Conradus ille Alemanniæ Dux, qui in Charta Alemannica VII. apud GOLDASTUM (*o*) fub Ludovico Germanico occurrit. Eum enim fuiffe Ducem Burgundiæ, atque illius Alemanniæ partis, quæ inter Rheoum & Arolam patebat, jam ante me monuit TENTZELIUS. (*p*)

NUNTII CAMERÆ.

§. XXVII.

Nuntii Cameræ.

ALemannia, abolitis Ducibus, paruit Nuntiis Cameræ, quibus Provinciarum & locorum, ad fifcum Regium feu Cameram fpectantium, cura erat demandata; quique æquam fere cum Ducibus poteftatem habuerunt. Nuntii hi dicti funt etiam *Miffi Cameræ*; duoque eorum fimul adminiftrarunt Alemanniam. Hos inter primi fuerunt *Warinus* & *Ruthardus* Comites, qui eodem tempore, quo Gothofredus II. Ducatum invaferat, totius fere Alemanniæ curam gerebant. Teftem habemus laudatum jam Auctorem *Vitæ S. Magni* THEODORUM, ejusque Continuatorem ERMENRICUM, (*q*) qui Gotafretum vaftata Alemannia perfecutiones plurimas exercuiffe in loca facra perhibens, diferte perfcribit: "Hæc audiens B. Otmarus, dolens de tanta perfecutione, feu & „ jam de fua, quam à peffimis Conutibus Warino & Ruthardo patiebatur &c.

Munia vero Warini & Ruthardi clarius indicat WALAFRIDUS STRABUS, (*r*) eandem B. Otmari perfecutionem narrans, cujus auctores fuiffe ait, Comites quosdam Warinum & Ruothardum, qui totius tunc Alemanniæ curam adminiftrabant. Cum Bertholdo & Erchangero comparat eos EKKEHARDUS Junior. (*s*) Hæc ipfa Warini, feu Wernheri, uti eum EKKEHARDUS vocat, & Ruothardi potentia, Vadianum aliosque induxit, ut Warinum & Ruthardum Alemanniæ Duces conftituerent. BUCELINUS (*t*) utrumque filium facit Eberhardi, Alfatiæ, uti loquitur, Ducis, Murbaci fundatoris: ac Warinum *Alemanniæ & Alfatiæ Ducem*, Ruthardum vero *Principem Alemanniæ, Comitem Palatii, Landgravium Alfatiæ*, appellat. Tituli hi partim pofterioris funt ævi, partim ab omnibus Antiquitatis monumentis confutantur. STUMPFIUS Warinum Hegoviæ, Ruthardum Turgoviæ Comites facit; ob id ipfum à GOLDASTO in *Notis ad Ratpertum* (*u*) reprehenfus. Ipfe tamen Goldaftus paulo poft (*x*) Warinum Hegoviæ Comitem fuiffe, & ut talem Caftrum Potamum incoluiffe, tradit. Comites hi totius Alemanniæ curam adminiftraffe dicuntur; quæ verba non nifi in Cameræ Nuntios quadrare poffunt, quorum poftremi fuere Bertholdus ille & Erkangerus, fub Conrado I. capitis damnati. An Warini & Ruodhardi poteftati noftra quoque fubjecta fuerit Alfatia, paulo poft in Alfatiæ Ducibus examinabitur. Warini & Ruothardi fucceffores nullibi reperimus.

Memo-

(*k*) ERMENRICUS Monachus in *Supplemento ad Theodorum in Vita S. Magni*, Lib. II. Cap. XIV. apud GOLDAST. loco cit. pag. 201.

(*l*) LUNIG *Archiv Imper.* Parte Spec. Contin. II. IV. *Abtheilung*, XXIV. *Alfata*, num. 1. pag. 490.

(*m*) *Saxonia* Lib. II. Cap. XXIV.

(*n*) *Antiquitat. Thuring.* pag. 107.

(*o*) *Rer. Alem.* Tom. II. Part. I. pag. 27.

(*p*) *Vindic. Cenfuræ Confingunta Diplom. Lindavienf.* Cap. XIV. §. II. pag. 316.

(*q*) Lib. II. Cap. XIV. apud GOLDAST. *Rer. Alem.* Tom. I. pag. 2. & 202.

(*r*) De *Vita S. Galli* Lib. II. Cap. XV. apud GOLDAST. loco cit. pag. 168. eadem verba repetens in *Vita B. Otmar.* Cap. IV. apud eundem loco cit. pag. 178.

(*s*) *De Cafibus S. Galli* Cap. I. *Vita Salomonis* pag. 15. apud GOLDAST. loco cit

(*t*) *Hiftor. Agilolfing. in Germania Topo-ftemmatograph.* Part. II. pag. 360. fq.

(*u*) *Rer. Alem.* loco cit. pag. 105.

(*x*) Ibidem in *Not. ad Ekkehard.* pag. 109.

E T I C H O N E A

I N F A M I L I A S S U I

S U B P E R I O D O F R A N

ETICHO,
Dux Alſatiæ circa annum 666.
† circa 690.
Uxor Berswinda, matertera S. Leodc

ADELBERTUS,
Dux Alſatiæ,
cujus poſteri Ducatum & bona
in ſup. Alſatia, trans Rhenum,
ac in Juraſſo, obtinueruot.
† circa 720.
Ux. 1. Gerlindis, 2. Bathildis.
Sator *Luitfridigenarum.*

N.
à patre occiſus.

ODILIA,
Abbatiſſa Hohenburgenſis.
† circa 720.

LUITFRIDUS I.
Dux Alſatiæ
An. 720.
† circa 750.

Eugenia,
Abbatiſſa
Hohenburg.
anno 723.

Attala,
Abbatiſſa
S. Stephani
circa 718.

MASO,
fundator
Maſonis
Monaſterii.

Gundelindis,
Abbatiſſa
Inf. Monaſt.

EBERHARDUS
Comes,
fundator Abbatiæ
Murbacenſis.
† circa 747.
Ux. Emeltrudis.

Luitg...
& Savi...
2. matri...

LUITFRIDUS II. Comes,
† circa 800.

N. filius,
in flumine Tolra periit.

N. filius,
ante patrem defunctus.

LEUTARDUS Comes.
† circa 830.
Ux. Grimildis.

BASILLA, Abbatiſſa
S. Stephani 845. & 871.
ab aliis male ruatruo,
Mabillonio ruotrada, dicta.

HUGO III.
Comes. † 837.
Ux. Bava.

GERHARDUS
de rossilione,
Comes Pariſinus, ſec. IX.
celeberr. † poſt 872.
Ux. Bertha, Pipini,
Regis Aquitaniæ, filia.

Ermengardis,
nupta Lothario I. Imp.
fundatrix Monaſterii
Erſtein. Hujus filius
Lotharius Hugonem, filium
naturalem, creavit Ducem
Alſatiæ.

LUITFRIDUS III.
Comes.
† 864.

ADALARDUS
Comes.
† circa 876.

Hugo
puer, †
in Italia
circa 829.

Adelha...
nupta 1. Co...
Antiſſiodor.
2. Robert...
Andegavien...
Capetingor...

Theodoricus
† puer.

Eva puella
An. 865.

HUGO IV.
Comes 866.
† circa 880. improlis.

LUITFRIDUS IV.
Comes 884.
Advocatus Trudpertinus 903.
† circa 910.

HUNFRIDUS Comes
903. in Nord-
govia potens.

LUITFRIDUS V.
Comes Sundgoviæ
912. 925. pater
Luitfridi VI. & avus
Luitfridi VII.

HUGO V. Comes
Egisheim. 903.

...A GENS,

SUBDIVISA,

FRANCICA.

...inum 666.

...ra S. Leodegarii.

...sis.

HUGO I. Comes, obiit ante patrem. Sator *Hugonidarum*

ETICHO II. Dux, cujus posteri, Comites tantum, bona in Alsatia inf. accepere. Sator *Eberhardigenarum*

LUITGARDIS & SAVINA, ex 2. matrimonio.

BORONUS vir illuster 723. † post 750.

HAICHO, sive ETICHO, Comes. † post 723.

BLEONUS Comes, † ante 750.

ALBERICUS Comes. † circa 760.

EDDO Episc. Argent. † 765.

...s.

HUGO II. Comes 723. † ante 750.

HUGO Comes, circa 750.

EBERHARDUS I. Comes, † circa 800.

BODALUS Comes 750. † circa 754.

REMEGIUS Episc. Argent.

EBERHARDUS II. Comes, ex Alemanniæ proceribus. † 864.

ADELHAYDIS nupta 1. Conrado, ...ntisiodor. Comiti: 2. Roberto Forti, Andegaviensium Duci, Capetingorum Satori.

EBERHARDUS † ante 754.

ADALA Monialis, & RADUNA, sorores; una post alteram præfuerunt Aschaugiensi Monasterio.

EBERHARDUS III. Comes. † circa 900. Ux. Adelindis. Concub. N. Monial. Erstein. Lutrense Monast. occupat, à Waldrada, pellice Lotharii jun. consanguinea sua, invitatus.

Memorabili Ekkeharoi Junioris (*y*) loco hoc argumentum concludimus, qui sub Conrado I. Rege ita scribit: " Nondum adhuc illo tempore Suevia in Ducatum „ erat redacta, sed fisco Regio peculiariter parebat, sicut hodie & Francia. Procu- „ rabant ambas Cameræ, quos sic vocabant, Nuncii. „ . Suevia autem, sive Alemannia, ab eodem Conrado An. DCCCCXVII. novum Ducem accepit Burcardum, ab Alemanniæ Principibus ortum, qui & Alsatiam rexit. Ab hoc tempore, ad extinctum usque sec. XIII. Ducatum, Alemannia Alsatiaque junctæ, cum Duce communi, communia quoque fata expertæ sunt, ut Germanica docebit Periodus.

CAPUT III.

ALSATIÆ DUCES.

§. XXVIII.

Alsatiæ Duces.

ALsatiam ab Alemanniæ Ducatu seculo VII. avulsam varia rerum documenta loquuntur. (*z*) Eodem enim tempore, quo Alemannia Leutharium II. & Gotofredum Duces vidit, Gundonius, Bonifacius, Eticho, Adelbertus, apud Alsatas Ducatum obtinuisse leguntur. In diversis Alemanniæ partibus plures simul extitisse Duces, Valesius, (*a*) Cointiusque (*b*) probatum, duplicem rei allegarunt rationem. Earum alteram admitto, quod Alemannia major visa, quam ut uni Duci committeretur; alteri, quod Alemanniæ Duce mortuo filii Ducatum juxta beneplacitum Regis inter se dividerent, haudquaquam subscribo. Adelbertum, Etichonis filium, Cointius Ducatum in ea Alemanniæ parte, ubi Episcopatus Argentoratensis, obtinuisse existimat. Etichonem universæ Alsatiæ præfuisse Ducem, & ex filiis ejus Adelbertum solum Ducis munere functum, ostensurus sum infra. Alsatiam ergo sub Clodoveo II. & posteris Franciæ Regibus, peculiares habuisse Duces, extra aleam positum: quo autem anno hæc epocha cœperit, illiquidum est.

GUNDONIUS.

§. XXIX.

Gundonius.

PRimus inter Alsatiæ Duces, quem novimus, fuit Gundonius. Hunc Ducem Bobolenus in *S. Germani*, Abbatiæ Grandvallensis conditoris, *Vita* (*c*) narrat, traditque, eum Germano assignasse locum, ubi Monasterium construeret. Eundem Alsatiæ Ducem fuisse, inde colligimus, quod Monasterium Grandvallense in ipsius situm fuit Ducatu. Cœnobium hoc autem non modo Diploma Lotharii Imp. An. DCCCXLIX. in Ducatu Helisacensi (*d*) collocat, sed & *S. Wandregisili Vitæ* Auctor (*e*) Monasterium S. Ursicini eodem tempore, quo Grandvallense, conditum, eidemque S. Germano commissum, in *Elisagio* territorio exstructum, memorat. Adde, quod Gundonii hujus successores, à Boboleno expressi, Duces Alsatiæ sine dubio fuerunt, atque adeo indicare videntur, Gundonium itidem Alsatiæ Ducem extitisse. Mortuus est circa An. DCLX. quo ipsi jam successerat Bonifacius.

BONIFACIUS.

§. XXX.

Bonifacius.

GUndonii successor à Boboleno Bonifacius vocatur. Sic enim ille: (*f*) *Contigit, ut moreretur Gundonius Dux, & Bonifacius Dux sive Chaticus in locum ejus succederet.* Ex male intellecto hoc loco ortus est error Mabillonii, quo *Bonifacium* nostrum cum *Chatico* eundem putavit; sed diversos esse, nec voculam *sive* sensu nativo esse intel-

ligendam,

(*y*) *De Casibus Monasterii S. Galli* Cap. I.

(*z*) Jam ante, sub Dagoberto I. vel Clotario II. ab Alemannia vetere & proprie dicta, pars circa ripas Nicri ac Mœni distracta, quæ Ostro-Francia, seu Francia orientalis fuit appellata.

(*a*) *Rer. Francicar.* Lib. XXIV. ad An. DCCXXX.

(*b*) *Annal. Eccl. Franc.* Tom. IV. ad An. DCXCIII. pag. 295. & ad An. DCCXII. pag. 507. Mart. Zeilerus in *Chron. Suevic* idem statuit, sed probationes non affert.

(*c*) Apud Mabillon. *Act. Sanctor. Benedictin.* Tom. II. pag. 491. Vide Cap. XI.

(*d*) Dacherii *Spicileg.* Tom. III. pag. 339.

(*e*) Mabillon. loco cit. pag. 514.

(*f*) Apud Mabillon. loco cit. pag. 492.

ligendam, animadvertit jam COINTIUS, (g) & *Basilea sacra* Auctor NICOL. SUOANUS. (h) Mabillonianam hypothesin evertunt duæ Chartæ, quas Childericus II. Monasterio Gregoriano nostro concessit; quorum altera ad *Bonifacium Ducem*, altera ad Chadicitum Ducem dirigitur. Basilea sacra Boboleni verba hunc in modum emendat: *Contigit, ut moreretur Gundonius Dux; huic Chaticus in locum ejus succedere &c.* Bonifacio hoc Alsatiam regente, adeoque circa An. DCLX. fundata est Abbatia Monasteriensis in valle Gregoriana. Testem habeo pervetustum Chronici Gregorianæ Abbatiæ auctorem Anonymum, qui in membranaceo Codice ita scribit: " Circa Dominicæ Incarnationis „ DCLX. annum, sub Vitaliano Papa, Imperatoreque Constantino, filio Constantini, „ (filii Heraclii triumphatoris) sub Hilderico, filio Clodovei, Rege tunc Francorum, „ Rhotarioque Argentinæ Civitatis Episcopo & *Duce Bonifacio*, inceptus hic locus à „ Monachis habitari. „ Ad eundem hunc *Bonifacium Ducem* ab Hilderico Rege Confirmatio fundationis hujus Abbatiæ scripta; cujus initium eidem Chronico Monaster. insertum est. Ipsum authenticum cum omnibus apographis periit, nec aliud nisi procemium Diplomatis superest. Bonifacius rebus humanis ultra An. DCLXVI. non interfuit: in hunc enim annum conjiciatur cædes S. Germani, à Chatico Duce, Bonifacii successore, perpetrata. Relicta est Bonifacii hujus memoria in vico, cui nomen *Bonifacii-Villare*, qui olim ad Monasterium Gregorianum pertinuit, atque in Charta anni DCCCXCVI. memoratur; quem locum hodieque cum nomine in vicino oppidulo *Wihr* superesse, verisimile est. Ex qua stirpe prodierit Bonifacius, numque masculam prolem reliquerit, nulla produnt monumenta.

ETICHO.

§. XXXI.

Etichonis nomen.

CHaticus ergo Bonifacii successor ex BOBOLENI (i) sententia fuit; quem eundem cum Etichone extitisse, & nomen, & tempus, cæteraque circumstantiæ rerum, persuadent. Ducis hujus nomen in veteribus monumentis exprimitur varie. Theotisca, seu originaria appellatione, *Edith*, (k) *Etich*, (l) *Edichin*; (m) Latina vero forma *Athicus*, *Atticus*, (n) *Adalricus*, (o) *Athelricus*, *Ethico*, (p) *Ethicus*, (q) & aspiratione, quæ Francis frequens, præmissa, *Chadichus*, (r) pro Notarii & scriptoris cujusque arbitrio exprimitur. Nos venerabilis illius stelæ lapideæ, quam Herrada, Hohenburgensis Abbatissa, Monasterii sui conditori erexit, auctoritate inducti, *Etichonem* appellabimus. *Etich*, Theotisca vox, (Alemannus enim vel certe Francus fuit origine Eticho) ex *Edelrich* contracta, quæ prænobilem, uti *Adelbert* nobilitate clarum, designat. Verisimile est, Ettones, Heddones, quorum inter posteros Etichonis mentio, nomen quoque suum cum sanguine ab hoc Duce derivasse.

Annus natalis.

Nativitatis Etichonis tempus varie definitur. CAROLUS HUGO (s) annum DXCV. huc retulit. Sed cur ei septuagenario seni Childericus Ducatum obtulisset? Etichoneæ ætatis chronici characteres perpauci supersunt. Hohenburgensis & Ebersheimensis Monasteriorum, ab eo institutorum, Chartæ, quæ magnam rei lucem attulissent,

(g) *Annal. Eccles.* Tom. III. ad An. DCLXII. num. 34. pag. 542.

(h) Pag. 68.

(i) BOBOLENUS in *Vita S. Germani* Cap. II. apud MABILLONIUM *Act. SS. Ord. Benedict.* Tom. II. pag. 492.

(k) THEGANUS Cap. XXVIII. Simile fere nomen legitur in Charta Ludovici Pii apud CARPENTERIUM in *Alphabeto Tiron.* pag. 79. ubi *Archiepiscopus Etti.*

(l) In *Diplomm. Ebersheim.* An. DCCCXVII. & DCCCXXIV. quæ Ludovico Pio adscribuntur.

(m) In *Vita S. Odiliæ* Cap. I. apud MABILLON Lib. cit. Tom. IV. ubi *Adalricus, qui alio etiam nomine Edichin dicebatur.*

(n) In Diplom. Theodorici III. Regis pro Novient. Monasterio An. DCLXXX. quod inscriptum est: *Attico Duci & Adelberto Comiti.*

(o) Carolus M. in Novientensi quoque Diplom. An. DCCLXXVI. ab interpolatoribus quidem corrupto, & in alio DCCCX. scribit: *Vir illuster Adalricus sive Athicus Dux & conjux ejus Bersuinda.* Conf. *Vitam S. Odiliæ* loco cit. COINTIUS *Annal. Eccles.* Tom. IV. ad An. DCXC. num. 48. sq. nescio cur Athicum ab Adalrico distinguat, atque illum, non hunc, S. Odiliæ patrem assignet. *Lombardica Hist.* apud SCHILTER. *Observat. VIII. ad Koenigshov.* §. V. ait: *Ein Hertzoge genant Adelricus oder Ettich.* KOENIGSHOVIUS ipse pag. 238. scribit: *Ein Hertzoge genant Athicus oder Adelricus, das ist zu dutsche gesprochen Ettich.* In *Vita S. Odiliæ*, HISTORIÆ LOMBARDICÆ Cap. CLXXXIX. addita, vocatur Adalricus sive Athicus; ubi quoque *totius Burgundiæ sive Alsaciæ sub Childerico rege principatum habuisse* dicitur.

(p) *Vita S. Hildulfi* apud MABILLON. *Act. Sanct. Bened.* Tom. IV. pag. 434. & in *Vita S. Odiliæ* Pistoriana.

(q) Diploma interpolatum Ludovici Pii Hohenburgense ad An. DCCCXXXVII.

(r) Diploma Childerici II. pro Monasterio S. Gregorii An. DCLXXIII. ita: *Chadicho Duce, Rodeberto Comite.* Hunc Chadichum à Bonifacio fuisse diversum, præter ea, quæ jam annotavimus, sonuit ipsa Boboleni narratio; in qua Bonifacii nomen semel, Chatici vero plus vicies legitur.

(s) *Annal. Præmonstrat.* Tom. II. 410.

lissent, perierunt jam pridem. Quodsi Attala, Etichonis ex filio Adelberto neptis, circa An. DCCXVI. Stephaniani Monasterii Abbatissa creata est, computatis more solito in singulas generationes annis triginta, totidemque ipsi Attalæ, Abbatissa quum fieret, adscriptis, oriuntur inde XC. anni, onde retrogrediendo in An. DCXXVI. incidimus, qui Etichonis præter propter potuit extitisse annus natalis.

§. XXXII.

Dux Alsatiæ.

Ducatus Alsatiæ, ab Etichone initi, tempus à Bonifacii, Ducis decessoris obitu, quem circa An. DCLXVI. posuimus, pendet. Opem heic præstant Childerici II. & Theodorici III. Regum Diplomata, quorum illud Abbatiæ Gregorianæ, annu regni XIII. (t) Æræ nostræ DCLXXIII. hoc autem Ebersheimensi An. X. regni seu An. Chr. DCLXXX. concessum. Utrumque Etichoni nostro inscriptum est; prius *Chadicho Duce, Rodeberto Comite*; posterius *Attico Duci & Adelberto Comiti.* Etichonem ad Ducatum Alsatiæ à Childerico II. promotum, Odilianus Encomiastes, Chronicon Novientense & Fragmentum Historicum Urstisii prædicant. Bucelinus (u) ergo male hoc Theodorico III. adscripsit. Simili metachronismo peccavit Koenigshovius, (x) Etichonem nonnisi circa An. DCLXXX. Alsatiæ Ducem constitutum perscribens. Sub tribus illum Austrasiæ Regibus, Childerico II. Dagoberto II. & Theodorico III. Alsaticum administrasse Ducatum, omnes rerum circumstantiæ probant. Ducatus eo tempore hæreditarios nondum fuisse, res cognita est. Childericus Etichonem libere & jure suo Ducem constituit; sive pater ejus & ipse Dux fuerit, sive modo Dynasta. Ex Alemannicis moribus in ipso Alemanniæ Ducatu filius Ducis non facile præteritus est, nisi officio se reddidisset indignum. (y) Ducatum Etichoni traditum, quod Leudesii, Majoris Domus, filius esset, quodque Reginæ Bilihildis sororem in matrimonio habuisset, Topologus Novientensis, Fragmentum Urstisianum, Kœnigshovius, atque ex his juniores plurimi tradunt; qua de opinione quid sentiendum, ex infra dicendis patebit, ubi Leudesium Etichoni abjudicaturi sumus parentem.

§. XXXIII.

Non Alemanniæ.

Etichonis nostri tempore Alemanniæ Ducatum rexit Godefridus Dux, ut Capite præcedenti evici. Gebvilerus (z) tamen, Lazius, (a) Vionierius, (b) Chifletius, (c) Obrechtus, (d) Schilterus, (e) Eccardus, (f) Carolus Huoo, (g) Herrgottus, (h) aliique Etichonem & Alemanniæ & Alsatiæ Ducatum simul gessisse volunt; non idonea auctoritate inducti. Tam persuasus hac de re fuit Obrechtus, ut scriberet: " Ab hoc, (Athico) tanquam à certiore origine, veteres Alemanniæ & „ Alsatiæ Duces, qui sub Merovingis Francorum Regibus fuerunt, merito deducit „ Wolfgangus Lazius. „ Obrechtianam sententiam confutant, quæ supra de Alemanniæ Ducibus disserui; ubi Alemanniam refractariam suos sibi tum Duces habuisse, & à Francis defecisse, ostensum. Id porro certum est, nec Biologum Odilianum, nec Chronicon Novientense, nec Fragmentum Urstisianum, ad quorum testimonia provocatur, de Alemannico Etichonis Ducatu verbum proferre. A Biologo Odiliano simpliciter *Dux illustris Adalricus* appellatur: Chronicon Novientense eum à Rege *Ducatum Germaniæ* fuisse adeptum ait. Koenigshovius, (i) Alsatiæ & circumjacentium regionum Ducem Etichonem constituens, seduxit alios, ut Alemannicum inde Ducatum procuderent. In Chronicon Latinum Mſ. (k) ipsa Chronici Novientensis verba Kœnigshovius transcripsit. Quam improprie autem loquatur hoc Chronicon, mecum nemo non videt. Sub generica *Ducatus Germaniæ* appellatione, noster profecto Alsatiæ, non minus, quam Alemanniæ, imo qualiscunque alius Germaniæ Ducatus, intelligi potuit.

§. XXXIV.

(t) Hemr. Belhomme, malo usus apographo, An. XII. regni Childerici posuit, in *Hist. Mediani Monast.* pag. 14.
(u) *German.* Tom. I. Part. III. pag. 15.
(x) *Chron. Alsatiæ* Cap. IV. §. XIX. pag. 238.
(y) *Lex Alemann.* Tit. XXXV. in Lindenbrogii *Legib. Antiq.* pag. 371.
(z) *Vita S. Odiliæ* pag. 29.
(a) *Migrat. Gent.* Lib. VIII. pag. 391.
(b) *Origine des Maisons d'Alsace.*
(c) *Stemmat. Austriac.* Cap. V. pag. 48.
(d) *Prodrom. Rer. Alsat.* Cap. X. pag. 215.
(e) Kœnigshovii verba sua facit & approbat Schilterus in *Observat.* pag. 1066.
(f) *Origin. Habsburgo-Austr.* Lib. I.
(g) *Annal. Præmonstr.* Tom. II. pag. 410.
(h) *Genealog. Habsb.* Tom. I.
(i) *Chron. Alsat.* pag. 238.
(k) Fol. 67.

§. XXXIV.

Monasteria structa.

Alsatia sub Etichone, quieto & pio Principe, tranquilla fuisse videtur; bellis civilibus dum Alemannia ferveret. Ex tenebris tum suis, quibus toto seculo V. immersa fuit, emersit Alsatia; sub filiis & nepotibus ejus, quibus Ecclesiarum exstruendarum ac dotandarum præcipua cura, magis magisque inclarescens; postquam illi amplissimas terras, quas Eticho cis & trans Rhenum, cis & trans Juram, possederat, ad Ecclesias transtulissent.

Pietatem Etichonis duo potissimum Monumenta, Hohenburgensis Partheno, & Ebersheimense virorum Cœnobium, testantur. Illum pro Odilia, nata sua, instituit; Castro suo montano in Monasterium converso, ditatoque reditibus. Ibi vitam ipse denique senex devotus finivit, ubi juvenis eam sæpe lætus transegerat; nunc Ehenhemii, nunc Hohenburgi moratus. (*l*) Dolendum, neutrius Monasterii, ab Etichone instituti, à Rege confirmati, Literas superesse. De Hohenburgensi tamen Scriptorum idoneorum, ut & Diplomatum, per insequentis ævi decursum, consensus, nos dubitare non sinit. Ebersheimensis autem Abbatiæ similibus documentis Eticho auctor adstrui nequit. Carolina enim & Ludoviciana Diplomata interpolata sunt. Res sola stat fide Novientensis Topologi, qui S. Deodati instinctu Etichonem id fecisse commemorat; hunc secuti sunt reliqui. De Etichone fundatore subdubitat Eccardus. (*m*) Quidquid sit, Ebersheimensium dotator fuit Eticho, si non extitit auctor.

§. XXXV.

Annus mortis.

Annus ejus mortis non minus, ac nativitatis, incertus est. Encomiastes S. Odiliæ Pistorianus, ævo illi proximus, observat, eum in Hohenburgense denique, quod condiderat, Monasterium cum uxore secessisse, ubi paulo post mortuus atque sepultus. (*n*) Eticho adhuc erat superstes An. DCLXXX. uti ex Ebersheimensi Theodorici III. Diplomate, quod superius allegavimus, constat. Adelbertum, filium ejus, An. DCCXXII. jam defunctum, infra docebitur. Quodsi ergo, ex Canone, apud Chronologos & Genealogos recepto, in singulas generationes triginta computes annos, Eticho circa An. DCXC. obiisse credendus, postquam circa XXIV. annos Alsatiæ administrasset Ducatum. Illustris Oehlenschlaegerus epocham mortis ejus in An. DCXCVIII. & Dionysius Albrechtus, Regularium Præmonstratensium, qui Odilianum Montem nunc occupant, Prior, in An. DCXCIX. vel sequentem, conjiciunt. Sepultus est, una cum Berswinda conjuge, paucis post maritum diebus mortua, in eadem Ecclesia. Sarcophagus Etichonis, ex lapide ipsius montis paratus est; quem æri incisum, inter Monumenta Francica damus. Etichonem Chartæ Librique plures inter Divos posuerunt. Conradus Argent. Episcopus, in Literis An. MCXC. (*o*) elogium *Sancti* ei tribuit; exemplum sequuntur Catharina, Hohenburgensis Abbatissa, & Susanna ab Hohenstein, An. MCCCXII. & MCCCCLXXXV. In veteri Hohenburg. Directorio Canonissis injunctum, ut S. Athici memoria celebraretur quotannis. (*p*) Receptio tamen ejus inter Cœlites non generatim agnita est.

Tab. I. num. 5.

§. XXXVI.

Character.

Plerique Scriptores duri, ferocis, imo & crudelis animi, ingeniique Etichonem accusant. Bobolenus (*q*) annotat, Chadicum ægre tulisse, quod pagenses, Grandivallensi Monasterio vicini, plus obsequii Abbati, quam sibimet Duci exhiberent; atque hinc à militibus suis Abbatem trucidari jussisse. Abbas hic ipse fuit Germanus, cujus vitam Bobolenus descripsit. Dubitatur tamen, Etichoni patri, an filio ejus cognomini, hæc cædes tribuenda. Nomen quidem, sed non facile annus DCLXII. circa quem occisum fuisse Germanum Cointius monuit, patri applicari potest & filio. Etichonem quoque nostrum in mandatis dedisse volunt, ut Odilia, cœca quum in lucem prodiisset, post partum occideretur. Addunt denique, eum manu sua interfecisse filium anonymum,

(*l*) *Biologus S. Odiliæ* apud Mabillonium & Topologus Novient.

(*m*) *Origin. Habsburg.* Lib. I. Cap. III. ubi: *Tribuitur vulgo Athico fundatio Monasterii Ebersheimensis &c.* In fine Capitis: *De ea* (fundatione) *ferme dubito, quanquam benefactorem, & restauratorem fuisse, certum sit.*

(*n*) *Fragmenta Pistor. Vita S. Odiliæ*, ab initio.

(*o*) Galliæ Christ. Tom. V. Instrumentor. pag. 490. ubi: *Hohenburgensis Ecclesia, scilicet Sancto Adalrico*, patre S. Odiliæ, initiata.

(*p*) Hugo Peltre *Vie de S. Odile*, Cap. X. pag. 102. Dionysius Albrecht *in Manuduct. ad Odiliæ montem*, pag. 133. sq.

(*q*) *Vita S. Germani* Cap. II. & XII.

anonymum, cujus consilio Odilia ex Palmensi Cœnobio ad parentes redierit. (r) Cum ætate animus Etichonis mitior evasit. Ludovicus Pius in Hohenburgensi Diplomate, sed interpolato, ait: " Athicus, pater S. Odiliæ virginis, Princeps honorosus, actu generosus, mente virtuosus, devotione gloriosus. " Quodsi ergo tempora distinguas, & vituperatores, & Encomiastæ Etichonis, locum habere possunt. HIERONYMUS GEBVILERUS, (s) aliique vix possunt admitti, qui constantem per omnes vitæ periodos pietatem ei adscribunt.

§. XXXVII.

Ceterum Eticho, seu Adalricus noster, ab alio Adalrico distinguendus est probe; quem Diploma Theoderici III. Regis, Monasterio Besvensi datum, (t) Burgundiæ Ducem memorat, quique Amalgarii filius, in Burgundia natus, cum Alemanno-Alsatico Etichone nihil habet commune: suppar, vel idem cum Adalrico illo Duce, qui inter B. Leodegarii persecutores à Leodegariano Biologo recensetur. (u) Hericus quidam Dux nostro Etichoni synchronus extitit, cui, & Chareicivo Comiti, Clodoveus III. Præceptum pro Stabulensi & Malmundariensi Monasteriis, anno secundo regni sui, seu An. Chr. DCXCIII. inscripsit. HENSCHENIUS, qui Chartam hanc ex Bambergensi Codice protulit, (x) pro Herico habet *Aerico* & *Charevio* Comiti. MABILLONIUS, (y) qui Henschenianum modo vidit exemplum, nomen *Aericus* corruptum existimans, substituit *Æticus*, quem eundem cum Etichone nostro, Duce Alsatiæ, judicat; judicaturus aliter, si ipsum Stabulense Cartularium, & Malmundariensem Codicem Mf. inspexisset; ex quo MARTENIUS (z) deinceps Diploma genuinum dedit, in quo *Hericus* diserte, non Æticus, exprimitur. Enimvero Arduennæ silvæ, ad quam Stabulense & Malmundariense pertinuerunt Cœnobia, quid cum Alsatia ejusque Duce fuit commune? BOUQUETUS (a) ex Marteniana Collectione suum exemplum describens, Mabillonii tamen auctoritate impulsus, pro Herico, *Æticum* dedit; quem pariter Alsatiæ Ducem, Etichonem, existimat.

Alii ejusdem nominis.

Alius porro apud Gallos Atticus fuit, cui VENANTIUS FORTUNATUS, (b) seculo VI. finiente, epitaphium scripsit, eumque à nobilitate, eloquio & à liberalitate commendavit. Etichones, qui post nostrum in Annalibus occurrunt, enarramus inferius.

§. XXXVIII.

Posteritas Etichonis, ex qua tot illustres prodierunt Familiæ, Genealogos induxit, ut in Majores Etichonis sollicite inquirerent. Wolfg. Lazius, Henningesius, Gabr. Bucelinus, aliique hujus generis Scriptores, heic non veniunt in censum, quod in stemmatibus formandis audaces, conjecturas suas plerumque pro documentis ediderunt. Postquam vero in hoc genere nugari desitum, & Andreas Chesnius, Francicarum familiarum Descriptionibus suis, modum Genealogica enucleandi monstrasset, eo adhuc vivente, HIERONYMUS VIGNIERIUS (c) eruendæ Etichonis Genealogiæ methodum veriorem primus ingressus est; Vir haud vulgaris doctrinæ, Congregationis Patrum Oratorii ad S. Maglorium Presbyter, patria Blesensis; cujus Liber, (d) quem hoc super argumento in lucem emisit, magno cum applausu fuit exceptus. JACOBUS CHIFLETIUS, Vesontinus origine, atque DAVID BLONDELLUS, Franco-Campanus, acerrimis licet inter se scriptis, pro Rege suo uterque, digladiati, in Vignieriano tamen, circa Majores Etichonis, systemate fuerunt concordes. Prior novis illud documentis firmare fategit; (e) posterior Habsburgo-Austriacam gentem *Erchinoaldinam* inde vocavit, (f) quod Vignierius Erchinoaldum, Regiæ Domus Majorem, Etichoni avum, Leudesiumque patrem assignat. Nos *Leudesianum Systema* appellabimus, quoniam præcipua de Leudesio lis est, cardoque rei in patre Etichonis vertitur, num ille à Leudesio

Majores Etichonis.

Ccccc ex

(r) Biologus Odilianus apud MABILLONIUM.
(s) *Vita S. Odiliæ* pag. 30.
(t) *Chron. Besuense* in DACHERII *Spicileg.* Tom. II. pag. 403.
(u) *Vita S. Leodegarii* apud MABILLON. *Acta* Tom. II. pag. 659.
(x) De *trib. Dagobertis* pag. 148.
(y) *Annal. Benedict.* Tom. I. pag. 599.
(z) *Ampliss. Collect.* Tom. II. Col. 14.
(a) *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. IV. pag. 669.
(b) In *Carminibus Histor.* apud CHESNIUM *Scriptor. Franc.* Tom. I. pag. 481.

(c) Nepos Nicolai Vignierii, cujus *Bibliotheca Historica*, Gallice scripta, eruditum opus, notissima est. Noster An. MDCLXI. ætatis LV. obiit, quum junioribus annis Ecclesiæ Reformatorum Blesensis fuisset Minister.
(d) Rubrum Libri: *La veritable origine de trés illustres Maisons d'Alsace*, fol. Paris 1649.
(e) In *Stemmate Austriaco*, quod Antverpiæ editum 1650.
(f) In *Præfat. Apologet.* ad *Genealog. Franc.* num. 30. fol. 1. ac deinceps passim.

ex Neuſtria, an à Leuthario, ex Auſtriæ repetendus ſit regno. Pro Leudeſio Vignierius, pro Leuthario Cointius pugnarunt: uterque ſuos nactus eſt aſſeclas. Scriptorum poſteriorum, quantum novimus, omnes in alterutrum horum ſyſtematum tranſierunt. VIGNIERIUS, ut ſuam cauſam defenderet, Odilianum Biologum, (g) ſeculi X. Scriptorem, teſtem adducit; apud quem hæc legimus: "Temporibus Hildrici Imperatoris „ erat quidam Dux illuſtris, nomine Adalricus, qui etiam Edichin.... ex nobiliſſimis „ parentibus generis nomen ſortiens, Gallienſium territorio oriundus. Pater illius, „ nomine Luithericus, (h) in Palatio prædicti Imperatoris honore Majoris-Domus „ ſublimatus erat." At vero teſtis hic Vignierio contrariatur magis, quam favet. Luithericus enim, qui pater Etichonis heic dicitur, Leuthario Alemannico, quam Leudeſio Neuſtrio, ſane ſimilior eſt. Imo &, ex altera parte, Biologus hic Leutherianæ contrariatur hypotheſi, quando Leutharium non Alemanniæ Ducem, ſed regiæ Domus Majorem ſub Childerico II. diſerte conſtituit.

§. XXXIX.

Syſtema Leudeſianum.

Primus Leudeſium Etichoni patrem aſſignat Annaliſta Ebersheimenſis, Monaſterii illius Cœnobita, qui ſeculo XIII. Chronicon, *Novientenſe* (i) quod vocat, compilare cœpit. Is ita diſſerit: "Leodeſius, (Erchinoaldi filius) Major Domus exi- „ ſtens, duxit uxorem nobiliſſimam de proſapia Sigismundi & Gothmari, Regum „ Burgundiæ, genuitque ex ea filium, nomine Athicum ſeu Adalricum." Paulo poſt pergit: "Athicus autem filius ejus, patre adhuc ſuperſtite & Childerico regnante, „ uxorem duxit Berswindam, filiam ſororis S. Leodegarii Epiſcopi & Guarini, Comitis „ Pictavienſis, ſororem videlicet Reginæ. Ob hanc itaque cauſam conſanguinitatis ſeu „ propinquitatis à præfato Rege Ducatum Germaniæ adeptus eſt, habuitque ſedem in „ villa Regia, quæ Ehenheim vocatur, vel in Caſtro, in vertice montis ſito, quod „ olim.... Altitona fuerat nuncupatum, nunc vero eadem etymologia Hohenburc „ nominatur." Urſtiſianus Anonymus (k) pleraque hæc iisdem verbis enuntiat; id quod & KOENIGSHOVIUS (l) noſter fecit, tum ipſa Chronici Novientenſis, tum Fragmenti Urſtiſiani verba, quæ Etichonem reſpiciunt, deſcribens; adeoque neuter horum Scriptorum numerum teſtium, pro Leudeſio Etichonis patre pugnantium, auget. Omnium ergo Leudeſio faventium primus eſt Novientenſis Topologus, quem cæteri omnes ſuo ordine, poſtremis autem his ſeculis SEBASTIANUS MUNSTERUS, (m) GASPAR BRUSCHIUS, (n) JOANNES BUCELINUS (o) & NIC. VIGNIERIUS, (p) Hieronymi noſtri avus, ſecuti ſunt. His conſentientibus Etichonis pater Neuſtraſius, mater Burgunda, filius apud Auſtrios Alemanniæ conſtitutus eſt Dux.

§. XL.

Difficultates ejus.

Verum enimvero Leudeſiana hypotheſis plena nodorum eſt, plena difficultatum, quas expedire vix licet. I. Leudeſius nonniſi poſt mortem Childerici II. Major Regiæ Domus effectus eſt, ſub Theodorico III. Rege rebus adhuc ubique commotis, uti *Geſta Regum Francorum*, (q) & CONTINUATOR FREDEGARII, (r) teſtantur. Qui ergo Major Domus potuit ſub Childerico II. filium giguere, quem idem Childericus conſtitueret Ducem? Childericus quatuordecim annos, in Auſtria partim, partimque in omni Francia, regnavit.

II. Topo-

(g) In *Actis Sanctor. Bened.* MABILLONII, Tom. IV. pag. 441.

(h) Aliis *Lintbericus* legitur.

(i) Apud MARTENE *Theſaur. Anecdotor.* Tom. III. pag. 1128. HERMANN. SCHMINCKIUS in *Diſſert. de Adelrico* §. XV. Novientenſe Chronicon ab Ebersheimenſi diſtinxit, quod tamen unum idemque. Traditio vetus, ſed nullo nixa fundamento, ubi Ebersheimenſe Monaſterium eſt, ibi ante & ſub Romanis extitiſſe Novientum.

(k) URSTISII *Scriptor. Rer. German.* Tom. II. pag. 75. Idem Fragmentum dedit CHESNIUS *Script. Franc.* Tom. I. pag. 782.

(l) *Chron. Alſat. Lat.* MS. fol. 67. in *Obſervat* SCHILTERI pag. 508.

(m) *Cosmograph.* Lib. III. Cap. CXXVI.

(n) *Chronologia Monaſt. Germaniæ* pag. 375.

(o) *Annal. Gallo-Flandriæ* Lib. II. pag. 76.

(p) *Chron. Burgundiæ* pag. 40.

(q) Cap. XLV.

(r) Cap. XCV.

POLITICA.

II. Topologus Novient. Leudesium non modo sub Childerico II. sed & sub patre ejus Clodoveo II. Majorem Domus, omni refragante Historia, constituit. (*s*)

III. Leudesius brevi post Childericum occisum & ipse interfectus est, postquam non anni unius spatio Præfectus Palatii fuisset. Observat hoc SIGEBERTUS GEMBLAC. (*t*) innuunt CONTINUATOR FREDEGARII, (*u*) *Gesta Regum Francorum*, (*w*) Auctorque coævus *Vitæ S. Leodegarii*. (*x*) Qui ergo Leudesius, durante sua Præfectura Palatii, quæ non unius anni fuit, filium & gignere, & Ducem Germaniæ videre potuit?

IV. Leudesius & Luithericus, diversissima nomina, inter se confunduntur.

§. XLI.

V. Childericus II. Etichoni Ducatum, *consanguinitatis causa*, concessisse scribitur, quod Childerici & Etichonis uxores fuerint sorores. Affinitati occasionem dedit Leudesius, Major Domus, qui filio Etichoni conciliaverat has nuptias. Atqui sub Childerico II. Major Domus non fuit Leudesius. Aliæ difficultates.

VI. Bilihildis, Childerici II. conjux, filia fuit Sigeberti II. Austrasiorum Regis, qui patruus erat Childerici. Apparet hoc ex *Vita S. Leodegarii*, à coætaneo scripta, (*y*) qui ait, Leodegarium increpasse Childericum, quod Regina, quam habebat conjugem, *filia sui esset avunculi*. (*z*) Quo pacto autem Berswinda, Etichonis conjux, soror esse potuit Bildhildis, matertera quum Leodegarii fuerit? Soror enim erat Sigradæ, matris Leodegarii, non filia sororis ejus, quod *Vita Odiliæ Mabillonea* (*a*) testatur.

VII. Topologus Novientensis, narrationis suæ fidem ut imminueret magis, fabulam filii unici, à patre Etichone occisi, annectit; unde Eticho sua bona, in quatuor partes divisa, Ecclesiis reliquerit. Quam falsum hoc sit, Pictorianus Odiliæ Biologus probat, apud quem tres Etichonis I. filios legimus, Adelbertum, Etichonem II. & Hugonem; quorum duo priores patri superstites fuerunt, ejusque inter se terras diviserunt. De *Altitona* monte nihil addo, quem eadem Topologia cum Odiliano monte confundit. Ille enim in Lotharingiea Vogesi parte jacet. In scopulos hos incidunt, qui Etichoni patrem Leudesium, Erchinoaldum avum, assignant. Etichonem à Childerico II. Ducatum Alsatiæ accepisse, haud equidem dubito, quippe qui An. DCLX. Rex Australiæ factus. Ducatum autem ei concessum, quod Leudesii, Majoris Domus, filius atque affinis Childerici fuerit, id nego constanter. COINTIUS (*b*) Fragmenti Urstisiani [Chronicon enim Novientense tum ineditum] salvaturus fidem, præter Athici nomen, has quoque voces: *cum Major Domus esset*, atque istas: *sororem videlicet Reginæ*, delendas existimat; violento remedio, quod præ omnibus Novientensi adhibendum est Chronico; ex quo Fragmenti Urstisiani Anonymus sua desumsit. Inferimus hinc, Etichonem Leudesii, Majoris Domus in Neustria, filium idoneo satis testimonio non posse probari; adeoque Leudesianum Vignierii stemma debilibus fulcris inniti. Præter Chiffletium tamen atque Blondellum, de quibus supra,

(*s*) Majoratus Leudesiani Chronologia, à multis male tradita, facit, ut eam paucis exponere cogamur. Dignitas hæc brevi tempore in Leudesii manibus fuit. Ebroinus, tenera Clotharii III. ætate abusus, proceres vexavit, mortuoque Clothario, inconsultis optimatibus, Theodoricum III. Regem constituit. Hi Regem, vix creatum, Dionysiano Monasterio, Ebroinum vero Luxoviensi, includunt. Tum Childericus II. in locum fratris, qui vivo jam Austrasiam rexerat, Neustriæ quoque solium conscendit, & Uulfoaldum ex Austria secum Majorem Domus adduxit. Childerico autem An. DCLXXIV. occiso, Uulfoaldus, totius nuper Monarchiæ Major Domus, in Austrasiam fugit, Neustriæque pars procerum Leudesio Majoratum contulit. Sed Theodoricus III. quum statim e Monasterio reduceretur in solium, & ipse Ebroinus inde prodiit, Leudesio struxit insidias, eundemque occidit. Hæc ex *Continuatore* FREDEGARII Cap. CXVIII. *Gestis Francorum* Cap. XLVII. *Vita S. Leodegarii* Cap. VIII. & ex AIMOINI Lib. IV. Cap. XLVI. sq. Errat ergo BOLLANDUS, quando Leudesium An. DCLXVII. jam Palatii honores accepisse existimat, in *Notis* ad Januar. pag. 334. §. VIII.

(*t*) *Chron.* ad An. DCLXXIX. & DCLXXX.

(*u*) Cap. XCVI.

(*w*) Cap. XLV.

(*x*) Apud MABILLON. *Acta SS. Benedict.* Tom. II. pag. 656.

(*y*) Apud MABILLON. *Acta SS. Benedict.* Sec. II. pag. 653.

(*z*) *Avunculum patruum* heic indubie designat. Quum enim Batildis, Childerici matris, genus Historicis ejus temporis ignotum sit, utpote quæ de *transmarinis partibus, vili pretio venundata, in Galliam venerat, receptaque ab Erchinoaldo, in cujus ministerio diu versata est*, uti in vita ejus apud BOLLANDUM die XXVI. Januar. legitur: cuilibet apparebit, S. Leodegarium nonnisi de fratre Chlodovei II. locutum fuisse, quum diceret, Childericum duxisse avunculi sui filiam. Vid. COINTIUS, MABILLONIUS, VALESIUS *Rer. Franc.* Tom. III. pag. 282. Ceterum eadem verba Leodegariani Biologi quidam de Leodegarii, non de Regis, avunculo male intellexerunt; unde affinitatis inter Leodegarium & Regem nata opinio. Vide, quæ infra de Berchilinda disserimus.

(*a*) *Act. SS. Benedictin.* Tom. IV. pag. 443.

(*b*) *Annal. Francor.* Tom. III. pag. 650. ad annum DCLXXIII.

POLITICA.

ſupra, CAR. LUDOVICUS TOLNERUS, (c) CONR. SAM. SCHURZFLEISCHIUS (d) noſtraque ætate Reverendiſſ. CALMETUS, (e) Rev. MARQUARDUS HERGOTT, (f) ac nuperrime Illuſtris OLENSCHLAGERUS, (g) quoad Majores Etichonis, calculo quoque ſuo probarunt hoc ſtemma.

§. XLII.

Syſtema Leutherianum.

Veruntamen ex altera quoque parte non defuerunt, qui Leudeſium Etichoni Duci patrem præfracte negarent. Primus hoc fecit Pariſienſium quoque Oratorii Presbyter, CAROLUS COINTIUS, (h) *Eccleſiaſticis Francorum Annalibus*, An. MDCLXVIII. Lutetiæ editis, clarus. Hic veriſimiliore conjectura Etichonis Ducis patrem [quem Odilianus Biographus ſimpliciter *Lutherycum*, Anonymus vero Urſtiſianus *Luthericum* appellat, eundemque cum Leudeſio facit] Leuthericum Alemanniæ Ducem conſtituit, ULRICUM OBRECHTUM, (i) JO. MABILLONIUM aſſeclam nactus, qui in *Annalibus* ſuis (k) & in prævia Diſſertatione ad Vitam Odiliæ, (l) eandem in ſententiam ivit. Horum veſtigia deinceps HERMANNUS SCHMINCKIUS, apud Marburgenſes Hiſtoriam & Eloquentiam profeſſus; (m) GEORGIUS ECCARDUS; CAROLUS HUGO, Ptolemaidis Epiſcopus, Stivagienſis Abbas; (n) GILBERTUS CAR. LE GENDRE, (o) legerunt. Hi omnes in eo conſentiunt, Leutharium, Etichonis patrem, eum ipſum eſſe Alemanniæ Ducem, qui in Ducum hujus nominis ordine comparet ſecundus; (p) qui in *Chronico* FREDEGARII (q) laudatur, quique ſub Sigeberto II. Rege Auſtraſiæ, An. DCXLII. Ottonem, Beronis filium, Majorem Domus, Grimoaldi æmulum, obtruncavit. BENEDICTUS PICARTUS (r) autem, Capucinus Tullenſis, atque LUDOVICUS LAGUILLIUS, (s) inter Leudeſium atque Leutharium hærent ſuſpenſi. In ſyſtemate Leuthariano, ſive Alemannico, melius inter ſe cohærere circumſtantias non equidem diffiteor. Evitatur difficultas, quæ omnibus ſe facile objicit, cur Childericus II. hominem ex Neuſtria Alſatiæ præfecerit Ducem. Eticho quum Alemannus ſtatuitur, nemini mirum videbitur, quod latiſſima per Alemanniam, ſpeciatim Briſgoviam, Mortinaviam, Alſatiam, imo & per vicinam Trans-Juranam Burgundiam, prædia & latifundia poſſederit. Quod vero Cointius, Mabillonius, Eccardus, Etichonem Leutharii, Alemanniæ Ducis, filium, atque Alemanniæ & Alſatiæ Ducem ſimul conſtituunt, in eo ſane aberrant à vero. Monumenta enim rerum teſtantur, eodem tempore Leutharium II. apud Alemannos Ducem extitiſſe, quo Ducatum apud Alſatas gerebat Eticho; Childerico II. Dagoberto II. & Theodorico III. Regibus fidus; apud Alemannos omnia quum fuiſſent motibus plena. In Etichonæo itaque ſtemmate Leudeſium, Erchinoaldumque, Præfectos Palatii, ut admittere non poſſumus, ita ab altera quoque parte Leutharius Etichonis pater non poteſt conſtitui; at conſtitui poteſt propinquus. Ex communi forte Alemannica ſtirpe Leutharius & Eticho prognati fuerunt.

§. XLIII.

Conjecturæ aliæ.

Etichonis certe pater dives & potens circa Alemanniam Rhenenſem Dynaſta extitit, quippe qui filio tantas opes reliquit. Quodſi autem ex ſimilitudine nominis Liutherici & Leutharii Cointius & Mabillonius patrem Etichonis produxerunt, cur non ex ipſo quoque *Etichonis* nomine, apud Guelfos frequenti, conjicias, ex potente Guelforum Alemannica ſtirpe Etichonem, Alſatiæ Ducem, ſuas origines trahere? Ex Guelfico ſanguine Eticho Alſatiæ, & Leutharius Alemanniæ Dux, prodire potuerunt; propinquitas inter eos, non filiatio quærenda. Nec porro obſtare quid video, quin Etichonis

(c) *Hiſt. Genealogica Haſſiæ Landgraviorum*, apud SCHMINCKIUM in Diſſert. *de Adalrico* &c. pag. 3.

(d) In Diſſert. cui titulus: *Principum Moſellæ Anſonus*, §. XIII.

(e) *Hiſt. de Lorraine* Tom. I. *Diſſert. preliminaire* Col. CXL.

(f) *Genealog. Habsburg.* Lib. II. Cap. XIX. pag. 199.

(g) Sub rubro: *Unterſuchung des wahren Urſprungs Herzogs Athici*, An. MDCCXLVII. fol.

(h) *Annal. Eccleſ.* Tom. III. pag. 692. num. 4 5. HADRIANUS VALESIUS *Rer. Franc.* Tom. III. Lib. XXI. pag. 283. ante Cointium jam dubitavit, an Leudeſio unquam Adalricus filius fuerit; argumentum hoc tamen non complexus eſt totum. Valeſii Liber An. MDCLVIII. prodiit.

(i) *Prodromo Rerum Alſat.* qui anno 1681. prodiit, Cap. X. pag. 215. ait: "Patrem ei (Athico) „ Leudeſium Major-Domum . . . tribuit communis „ ſcriptorum ſententia, quam nec hic ſollicitare „ animus eſt: licet non leves ſuſpicandi cauſas habeant, patre potius Leutherio ſive Leuthario natum eſſe &c." Et pag. 196. "Leudeſium, quem „ ei (Adelberto) ovum conſenſus Scriptorum, vulgo „ tribuit.

(k) *Annal. Ord. S. Benedicti*, An. MDCCIII. editis, Tom. I. Lib. XV. Cap. LXI. pag. 489.

(l) *Acta Sanctor. Benedict.* Tom. IV. pag. 440.

(m) In Diſſertatione, cui titulus: *Num Adalricus ſive Athicus, Dux Alſatiæ, Leudeſii Majoris Domus, fuerit filius*, 4to 1720. Annexa quoque eſt *Originibus Habsburgicis* ECCARDI.

(n) *Annal. Præmonſtrat.* Tom. II. pag. 407.

(o) *Antiquités de la Maiſon de France* pag. 358.

(p) Vide Caput præcedens.

(q) Cap. LXXXVIII.

(r) *Origine de la Maiſon de Lorraine*, Cap. XII.

(s) *Hiſt. d'Alſace* Tom. I. Lib. VII. pag. 79

Etichonis nostri genitorem, cum Biologo Odiliano & Anonymo Urstisiano, *Luthericum*, *Leutericum* appellem, ita tamen, ut eum nec Alemanniæ Ducem, nec Præfectum Palatii, nec Erchinoaldi filium, extitisse censeam. Luitherici & Etichonis nomina apud Alemannos frequentia. Juditha, quæ Ludovico Pio nupserat, origine Alemanna, fratrem habuit Etichonem, (*t*) ex Guelfico genere. Hujus ex filio Henrico nepos Eticho Constantiæ cælebs obiit. Frater ejus Conradus, Constantiensis Episcopus, cum tertio fratre Rudolpho patrimonii partem, sibi adjudicatam, quum commutasset, ab ipso *Colmir* in Alsatia accepit; (*u*) haud infirmo documento, Guelfos possessiones in Alsatia habuisse. Eticho de Altorff, incerto patre genitus, anno DCCCCLXXXIII. factus est Episcopus Augustanus, & per quinquennium dein fuit superstes. (*x*) Factum hinc, ut GABRIEL BUCELINUS (*y*) Guelphos suos ex Alsatia stirpeque Etichonis I. derivaret. Guelphi I. patrem, Etichonis I. Guelphici avum, vocat Isenhartum, & huic patrem assignat Warinum quendam Comitem, Eberhardi Alsatici, Murbacensis Abbatiæ fundatoris, filium. At vero Eberhardus ille mortuus est improlis, unde Guelphica gens Alsaticæ stirpi alio modo inserenda, vel Alsaticus potius ramus ex Alemanno-Guelphica derivandus est stirpe. Ex Altorfensibus illis Alemanniæ Guelfis Etichonem derivamus facilius, quam ex Etichonis sanguine origines Guelforum deducimus. Cæterum COINTIUS (*z*) male imputavit Vignierio, Leudesium ab eo habitum fuisse Alemanniæ Ducem, quum nihil hujus rei Vignierius dixerit. Nec Cointianæ alteri conjecturæ subscribo, qua ille Adelricum ab Athico nostro distinguit; illum Leudesii, hunc vero Leutharii, filium extitisse conjectans. Gundonius atque Bonifacius, Etichonis in Alsatiæ Ducatu decessores, unde prodierint, conjectura non assequor. In omni argumenti hujus disquisitione facilius refellimus, quam certi quid stabilimus.

§. XLIV.

Berehsinda Uxor Etichonis.

Uxor Etichonis fuit *Berehsinda*, uti Biologus Odilianus apud Mabillonium, eam appellat. In Pistoriano Fragmento *Brunuinda*; in Ebersheimensibus Chartis, ut & in Topologia Novientensi, atque Fragmento Urstisiano, *Bersuuinda*, à Kœnigshovio *Bersuuinda*, vocatur; à qua vicus *Bersch*, postea oppidulum, Odiliano monti vicinum, nomen suum trahere creditur. Stirpem ejus Odilianus Encomiastes (*a*) ita exponit: " Adalrici thalamis venerabilis conjux adhærebat, ex nobilissimis progenitoribus orta, " nomine Berehsinda, sicuti adsertione plurimorum didicimus, affinitate S. Leodegarii " redimita, soror B. Sigrandæ, matris ipsius S. Leodegarii. " Contrarius huic asserto Topologus Novientensis, & Fragmenti Urstisiani Auctor, qui Berswindam filiam sororis S. Leodegarii, & Bilichildis Reginæ Childerico II. nuptæ, faciunt sororem. Hi nimirum, quum in Vita S. Leodegarii, à coætaneo quodam scripta, legissent, Leodegarium arguisse Regem Childericum, quod *Regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi*, hoc est avunculi Childerici, verba de Leodegarii avunculo perperam interpretati sunt. (*b*) Nec majore verisimilitudine Cointius Bersuindam nostram uxorem fuisse putat Adelrici illius, quem Leudesio, Majori Domus, filium assignat, & ab Etichone nostro distinguit. Chartæ enim Ebersheimenses, à Carolo M. & Ludovico Pio datæ, Attico, Alsatiæ Duci, conjugem Berswindam constanter attribuunt. Berswinda hæc, brevi ante mortem, cum Etichone marito, in Hohenburgense Cœnobium ad Odiliam se contulit, ibique nono post maritum die exspiravit. (*c*)

§. XLV.

Etichonis Liberi.

Circa liberos Etichonis, ex Berehsinda natos, variant Scriptores. Vignierius & Mabillonius, RUYRII (*d*) auctoritate suffulti, & Ruyrius à GEBWILERO (*e*) seductus, filios ipsi assignant sex: Etichonem II. Adelbertum, Hugonem, Bataconem, Haichonem & Anonymum. Excessu hi procul dubio peccarunt; uti Topologus Novienti & Auctor Vitæ S. Hildulphi peccant defectu; qui unicum ei dant filium, quem à patre, ob Odiliam servatam, ajunt occisum. Unde bona, in quatuor partes divisa,

(*t*) *Chron. Weingart. de Guelfis* Cap. III. Item Auctor Anonymus apud MADERUM in *Antiquitat. Brunsvic.* pag. 14.
(*u*) *Chron. Weingart.* loco alleg.
(*x*) VELSERUS, *Chron. August.* Part. II. Cap. III. pag. 35.
(*y*) *Germania* Tom. I. Part. III. pag. 31.
(*z*) *Annal. Eccles.* Tom. III. pag. 692.

(*a*) MABILLON *Acta SS. Benedict.* Secul. III. Part. II. pag. 441.
(*b*) Adi ea, quæ supra in Etichone hac de re jam disserui pag. 759.
(*c*) Fragmentum Pistorianum *Vita S. Odiliæ*, ab initio.
(*d*) *Antiquités de la Voge* Lib. IV. Cap. XVI.
(*e*) *Commentar.* de *Vita S. Odiliæ*.

divisa, Etichonem ita distribuisse, vult Topologus, ut quartam Abbatiæ S. Stephani, quartam Novientensibus, quartam Hohenburgensi Cœnobio, quartam cognatis suis relinqueret. Meliora edocti, cum Gebwilero Ruyrium, non minus ac Topologum, deserimus, ex genuinis monumentis exposituri Etichonis propaginem. Pistorianus *Vitæ Odiliæ* Scriptor, qui ipsemet se profitetur coævum, filios Adelbertum, Etichonem II. & Hugonem recenset. En ejus verba: "Venerunt ad exequias parentum Ethico „ Dux & Adalbertus Dux pariter, Ethiconis & Bruswindæ gloriosissima progenies." Et paulo post: "Præfatos Duces ita Domino subjugavit, (Odilia) ut non tantum illi „ bona sua fundandis Monasteriis impenderent, sed illius nepotes, tam Ethiconis, cujus „ filii fuerunt Episcopus Argent. æquivocus, & Albericus Comes, quam Adalberti „ liberi, Eberhardus scilicet & Luitfridus, sed etiam Hugonis, qui ante parentes suos „ defunctus erat, largiter Monasteria dotaverint & construxerint." Habes hic tres Etichonis filios, Ethiconem Ducem, Adelbertum Ducem, atque Hugonem. Ethico *Ducis* nomine venit, nullum licet administraverit Ducatum. Hugo ante patrem obiit; sed minime improlis. Adelbertus, patre mortuo, Ducatum Alsatiæ à Rege accepit, quem & ipse Luitfrido, filio suo, moriens reliquit. Cæteri omnes Etichonis nepotes in Comitum classe constituti. Genealogiam eorum expositurus sum, postquam de nata Etichonis Odilia, & de patris filiæque monumentis pauca protulero.

§. XLVI.

Odilia. Odilia, Othilta, Hohenburgensis Parthenonis, ab Etichone patre instituti atque dotati, Abbatissa, natu major ejus filiarum fuit atque illustrior. Carolus Hugo (*f*) circa An. DCXX. adeoque sub Chlotario II. alii sub Sigeberto & Clodoveo II. Regibus; alii denique sub Childerico II. qui ab An. DCLX. usque ad DCLXXIV. regnavit, in lucem editam crediderunt. Hohenburgensis Cœnobii natalium si innotesceret tempus, Odiliæ nativitatis epocham præter propter conjectura assequeremur. Ad Stephaniani ergo Monasterii recurrendum natales, cui prima Abbatissa præfuit Attala, filia Adelberti, fratris Odiliæ. Hos autem Pancharta firmasse Chilpericum II. qui ab An. DCCXV. ad DCCXX. regnavit, infra docebitur. Attala, quæ tum Abbatissa creata, minimum triginta, & amita ejus Odilia septuaginta circiter debuit esse annorum. Nec septuagenarium vitæ annum superare multum potuit Odilia, si cum Mabillonio, (*g*) Eccardo (*h*) & aliis circa An. DCCXX. ejus obitum figas, uti figendus profecto. Illi, qui eam annum DCCLX. vitæque centesimum attigisse contendunt, Gebwilerus (*i*) nempe, Ruyrius, (*k*) Cointius, (*l*) Peltreus, (*m*) opinionem suam defendant. Induxit eos Pistorianus Vitæ Odiliæ Scriptor. Sed allegata Luitfridi & Eberhardi, Odiliæ ex Adelberto fratre nepotum, Charta Honaugiensis repugnat; Theodorici Calensis anno III. Æræ Chr. DCCXXIII. data, cui Eugenia, Odiliæ ex Adelberto fratre neptis, quæ amitæ in regimine Abbatiæ successit, ut Abbatissa Hohenburgensis subscripsit. Ex Charta hac elucet, Odiliam ac Adelbertum fratrem, jam An. DCCXXIII. fuisse defunctos; nisi Odiliam ante mortem munus suum deposuisse credas, qua de re tamen nihil constat. Idus Decembris, quibus memoria ejus colitur, diem verum Odiliæ emortualem omnes admittunt. Summa rerum ejus ex Encomiaste huc redit: Pater vix natam, luminibus orbam, jussit exponi. A matre servata, in Monasterio Palma apud Burgundos educata, & per S. Erhardum, vel, uti Mediani Monasterii Scriptores volunt, per S. Hildulphum, præsente Erhardo, in Mediano Monasterio baptizata, visum recepit. Intercedente pro ea apud patrem fratre anonymo, qui ob id ipsum à patre interfectus dicitur, restituta parentibus, Parthenoni Hohenburgensi, in suam gratiam exstructo, à patre præficitur; quem tanta religione, tanta pietate rexit, ut mortua albo inscriberetur Divarum. Maximilianus I. se felicem existimavit, quod ex Odiliæ prosapia suas origines traheret. (*n*)

(*f*) *Annal. Præmonstrat.* Tom. II. pag. 410.

(*g*) *Annal. Benedict.* Tom. I. & *Observat. præv. ad Vitam S. Odiliæ in Actis Sanctor. Benedict.*

(*h*) *Origines Austriaco-Habsburg.* pag. 16.

(*i*) In *Vita S. Odiliæ*, Germ. scripta, pag. 57.

(*k*) *Antiquitez des Voges*, Part. II. Lib. IV. Cap. X.

(*l*) *Annal. Eccles.* An. DCXC. num. 75. & An. DCCXII. pag. 509. Cointius Odiliam An. DCLXII. natam & An. DCCLXV. defunctam arbitratur.

(*m*) *Vie de S. Odile.*

(*n*) Ruyr *Antiquitez des Voges* Part. II. Lib. IV. Cap. XIV. Chifletii *Origo Austr. asserta* Cap. V. pag. 49.

§. XLVII.

Monumenta Etichonis.

Tria Etichonis Ducis Monumenta ad nostram usque pervenerunt ætatem; I. Sarcophagus ejus, II. Effigies lapidi incisa, III. Imago ejusdem cælata thecæ argenteæ tabula. Priora duo in Monasterio Hohenburgensi, quod Præmonstratenses jam habitant, etiamnum visuntur: postremam vero Medianenses Benedictini in Vogeso asservant.

Sarcophagus. Tab. I. num. 5.

Sarcophagus, quem Monumenta nostra Francica exhibent, ex duro cinericii coloris lapide, plusquam senipedali, sculptus est, nulla operis arte commendabilis, rudi minerva. Hic in Ecclesia Hohenburgensi, ad seculum usque XVII. perstiterat. Postquam autem Monasterium An. MDXLVI. periisset incendio, omnia in ruinis jacuerunt, ad annum usque MDCXVII. quo Leopoldus Archidux, Argentinensis Episcopus, Cœnobium restauraverat. Tum vero sarcophagus ex loco suo in Capellam Angelicam, ad præcipitium positam, translatus, eximo, ubi etiamnum visitur, infertus est muro. (o) Successu temporis, nescio quo fato, evenit, ut magna pars ossium Etichonis ex illo sarcophago in Ebersheimense Monasterium transferrentur, ubi in Sacrario sunt. Quam venerabile Monumentum hic Sarcophagus sit, illi facile intelligunt, quibus haud ignotum, quot augustæ per orbem Christianum Familiæ ex cineribus, quos ille continet, paulatim propullularint; quod ex Germanica nostra patescet Periodo.

§. XLVIII.

Etichonis imago. Monum. Francor. Tab. II. num. 1.

Etichoneo Sarcophago, qui seculi VII. opus est, aliud ex seculo XII. ejusdem Etichonis Monumentum longe memorabilius succedit; quadrilatera trium cum dimidio pedum, stela lapidea. Hujus uno latere Eticho barbatus, coronatus, cinctus tunica fluitante ad pedes, chlamydeque indutus, anaglyptico opere exhibetur, sed rudi. Calceatus in sella brachiata sedens, natæ suæ Odiliæ dextra porrigit librum. Corona ejus depressa atque aperta est, quales Regum Merovingorum erant pleræque, vel omnes. (p) MABILLONIUS, (q) qui ante me Monumentum hoc edidit, coronam non diligênter satis expressit; eumque ECCARDUS (r) & LAGUILLIUS (s) secuti sunt. Antequam ipse inspexeram Lapidem, cogitatio subiit, Etichonem origine Alemannum, vel Suevum, crinium forte suorum partem, veterum Suevorum instar, supra caput religasse. De Suevis enim annotat TACITUS: (t) *Capillum in ipso vertice religant; principes & ornatiorem habent.* Inspecto autem Mouumento, non fascias innodatas, sed coronam deprehendi; indeque judicavi, nec ad Merovingicum, quo Eticho vixit, nec ad insequens Carolingicum ævum, Lapidem hunc referri debere, quo Regiæ Ducibus coronæ nondum dabantur. Hæ demum invalescere cœperunt, postquam Ducatus proprio possidere jure Duces consueverant.

§. XLIX.

Capilli.

Implicatos Eticho capillos habet, qui ad humeros defluunt. Jus capillitii Regalis apud Francos præsertim innotuit; quorum Principes cæsariem longam, in summitate capitis divisam, per humeros fluitantem dispersamque gestabant; unde appellati Reges criniti. Quandoque tamen illos cirris implicare solebant. (u) Cirros Germanorum TERTULLIANUS (x) jam annotat: hos longiores SIDONIUS APOLLINARIS (y) *flagella crinium* dixit. GREGORIUS TURONENSIS (z) ait: "Ut Regum istorum (Francorum) mos est, crinium flagellis per terga demissis." Item de capillitio Clodovei: (a) "Una tantum pars capillorum, quæ subter fuerat, jam defluxerat, alia vero cum ipsis crinium flagellis intacta durabat." Denique in Libro de *Vita Patrum*: (b) "Nec tamen ille, ut quidam, dimissis capillorum flagellis aut barbarum demissione plaudebat.

Coma

(o) HUGO PELTRE *Vie de S. Odile* Cap. X. pag. 101.

(p) MONTFAUCON *Monumens de la Monarchie Françoise* Tom. I. Præfat.

(q) *Annal. Benedict.* Tom. I. pag. 490.

(r) *Origg. Habsburg.* pag. 11.

(s) *Histoire d'Alsace* pag. 84.

(t) *Germania* Cap. XXXVIII.

(u) SALMASIUS de *Cæsarie Virorum* pag. 281.

(x) *De Velandis Virginibus.*

(y) Lib. I. Epist. II.

(z) Lib. VI. Cap. XXIV.

(a) Lib. VIII. Cap. X.

(b) Cap. XII.

Coma promiſſa, non Regum modo, ſed & Regalium, hoc eſt, Regiæ familiæ principum, peculiaris fuit prærogativa, cum ipſis Ducibus & perſonis illuſtribus ex fœmineo quoque ſexu, communicata; unde in Lapide noſtro cirrata Odilia. AGATHIAS (*c*) Francorum Reges longâ, intonſa, propexa & defluente coma, in ſummo capitis duas in partes, ſulco veluti intermiſſo, diviſa, decoratos fuiſſe obſervat; quod ex Childerici I. annulo patet. (*d*) Capillos autem cirratos Clotharii I. Regis & Ultrogothæ, Childeberti I. conjugis, imagines in aditu Eccleſiæ S. Germani Lutetienſis poſitæ exhibent. (*e*) Quodſi ad ævum usque aſcendas Romanum, Gallica Druias, in Montis Morillonis templo, (*f*) & in Monumento Civitatis Cabillonenſis ad Ararim, (*g*) cirros, decuſſatim implexos, pendentes ab humeris, geſtans, exhibetur. TACITUS, (*h*) Paulini Suetonii expeditionem in Inſulam Monam deſcribens, promiſſas mulierum fatidicarum comas ejusdem inſulæ enarrat. SENECA (*i*) "Quid capillum, (inquit) " ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis, more Parthorum, vel Germa„ norum nodo vinxeris, vel ut Scythæ ſolent, ſparſeris. „ Etichonis cirri longiores vegetam ejus ætatem indicant, in qua conſtitutus, quum Monaſterium conderet.

§. L.

Odiliæ crines. Odiliæ crines miratur ECCARDUS; (*k*) Monaſticam regulam Hohenburgi ab ea introductam plurimis cum aliis exiſtimans: moniales autem, voto ſuſcepto, crines deponere ſolebant. (*l*) At vero regularem, S. Auguſtini Canonibus conformem, vivendi rationem, præ Monaſtica elegit, ſuisque ſociis præſcripſit Odilia; ut in Alſatia Sacra videbimus. Rationibus, quæ id evincunt, hæc ipſa cirrata Odiliæ imago accenſeri meretur. Pronus erat Mabillonius, ut crederet, crinium cirris virginitatem Odiliæ denotari; qui mos apud Argentoratenſes hodieque obtinet. Similes tamen cirri, in Etichone conſpicui, eum facile retinuerunt, ne conjecturæ locum concederet. Odiliæ veſtitum quod attinet, velum ea habet in capite, pallium oblongum ad pectus, fibula adſtrictum, revulſumque ſupra manum ſiniſtram, cum toga talari & calceis acuminatis. Mabillonius, qui monaſticæ, non canonicæ, Regulæ Odiliam addictam fuiſſe exiſtimaverat, ut Odilianum veſtitum, à Monaſtico diſcrepantem, excuſaret, Virginum Hohenburgenſium veſtitum decimo ſeculo, cui Lapidem aſſignavit, formæ iſtius fuiſſe, perſcripſit; quo nempe Virgines illas à Monaſtica Regula jam deſciviſſe fatetur.

Liber. Eticho Odiliæ ſuæ porrigit librum, quæ inveſtituræ ſpecies eſt. Uſus ſequioribus ſeculis in Hohenburgenſi duravit Eccleſia. In Charta Friderici, Sueviæ Ducis, qua *Elizatii Ducem & Hohemburgenſis Eccleſiæ Advocatum* ſe vocat, An. MCLXXVIII. ubi agitur de inveſtitura, quam Stivagienſis Abbas ab Hohemburgenſi Abbatiſſa, ratione loci S. Gorgonii, accipere debet, hæc legimus: "Abbas Stivagienſis eadem beneficia, cum „ omnibus ad prædictum locum collatis & collaturis de manu Abbatiſſæ . . . . absque „ ulla contradictione primo aditu per librum gratis recipiat. „ (*m*) In Lucii, Pontificis Maximi, Literis fundationis Monaſterii Trutenhuſen An. MCLXXXV. (*n*) ordinatur, ut "Præpoſito in Trutenhuſen, à præſenti vita decedente, vel mutato, Fratres „ inibi commorantes idoneam & religioſam ordinis ſui perſonam eligant, & ipſe electus „ inveſtituram Præpoſituræ de manu Hohenburgenſis Abbatiſſæ absque ulla contradi„ ctione primo aditu per librum gratis accipiat. „ Monaſterium Trutenhuſanum enim, ab Herrade, Abbatiſſa Hohenburgenſi fundatum, patrocinio perpetuo Abbatiæ hujus fuit ſubjecta.

§. LI.

Leodegarii imago. Leodegarius, Auguſtodunenſis Epiſcopus, (*o*) in eodem lapide, retro Odiliam, viſitur; conſobrinus ejus, ſecundum alios, Aviæ frater. Caſula, qua induitur, veterum caſularum more, undiquaque diffluit, brachiisque relevatur, quum hodiernæ verſus

(*c*) Lib. I.
(*d*) CHIFLETII *Anaſtaſis Childerici.*
(*e*) Vid. GREGORIUM TURON. Ruinarti, pag. 1371. MABILLONIUM in *Annal.* Tom. I. pag. 170. MONTFAUCON *Monumens de la Monarchie Françoiſe* Tom. I. Tab. VII.
(*f*) MARTIN *Hiſt. de la Religion des Gaulois,* Tom. I. pag. 219.
(*g*) *L'Orbandale, ou l'Hiſt. de Chalon ſur Saone,* Tom. I. Fig. VII. in fine.
(*h*) *Annal.* Lib. XIV. Cap. XXIX.
(*i*) *Epiſtola* ultima.
(*k*) *Origg. Habsburg.* Lib. I. Cap. IV.
(*l*) *Concil. Liptin.* An. DCCXLIII. Can. VI. "Nonnæ velatæ eadem pœnitentia contineantur, & „ radantur omnes capilli capitis ejus. „ Add. HIERONYMUS *Epiſt.* XLVIII.
(*m*) HUGO in *Annalibus Præmonſtrat.* Tom. II. Probat. pag. 255.
(*n*) *Gall. Chriſt.* Tom. V. pag. 488. in Probat.
(*o*) *Vitam* ejus Urſinus ætate æqualis, aliusque Anonymus, Auguſtodunenſis Monachus coætaneus, ſcripſerunt. Utrumque MABILLONIUS dedit in *Actis Sanctor.* Tom II. pag. 680. ſqq. Tertius vitæ Leodegarianæ auctor nonniſi interpolator eſt.

versus humeros aperiantur. Sub casula tunica est. Stola pendet à collo; cujus duo extrema ad imam pene oram descendunt. In brachio sinistro manipulus. Manu autem sinistra tenet librum, dextra virgam pastoralem aut pedum: consueta Episcoporum insignia. Episcopalis Leodegarii mitra, quam vittam quoque apicemque appellant, fuit demissa, minusque acuminata; quod seculo XII. quo Lapis exsculptus, adhuc fuit in usu. Leodegarii Odiliæque propinquitas fecit, ut Alsaticæ Ecclesiæ plures Divo huic sacrarentur. Murbacense & Masonianum Monasteria, & parochialis Monasterii, Gregorianæ vallis oppidi, Ecclesia, Leodegario dicatæ sunt. Ut autem Leodegarii & Odiliæ consanguinitas eo clarius pateat, en duo ejus schemata, quorum prius veritati consentiens est. (*p*).

Sigrada . . . . Berehsinda
| |
Leodegarius   Odilia

Topologus autem Novientensis ita:

Sigrada
|
Leodegarius . . . . Anonyma
|
Berehsinda
|
Odilia.

§. LII.

Restat, ut de marmoris Odiliani ætate verbum addamus. Eruditos enim diversas in sententias hac super re distractos comperior. MABILLONIUS, (*q*) ultra sexcentos antiquitatis annos ei adscribens, decimo illud seculo assignat; eumque neutiquam dubitans secutus est GEORGIUS ECCARDUS. (*r*) LAGUILLIUS (*s*) contra ad seculum VII. usque monumenti hujus antiquitatem refigit; Theodorici Ruinarti auctoritate inductus, qui Germanianas suburbii Lutetiensis imagines eidem seculo aliorum fide assignat, quas Hohenburgensibus simulacris nostris censet esse conformes. Verum enimvero dubia hujus Marmoris ætas nuper demum certo definita indicio est. Quum enim murus, in quo latus imaginibus sculptis oppositum latebat, An. MDCCXLVII. Rev. Præmonstratensium Odiliani Asceterii Prioris, DIONYSII ALBRECHTI, jussu aperiretur, absconditum latus prodit in lucem, nobisque duas Abbatissas, ad B. Virginis pedes, aperuit, *Relindem* nimirum atque *Herradam*; quarum prior sub medium, posterior versus finem seculi XII. Hohenburgensem Parthenonem, ut Abbatissæ, rexerunt. Neutra earum casulam habet, nec cirros; librum apertum porrectis manibus tenent; quo laudes Virginis, Christum sustinentis, quam crinibus quoque cirratis ornarunt, contineri, indicat Herradis. In aprico ergo jam est, Etichoneum hoc marmor seculi XII. partum esse, contra quam huc usque creditum. Neque tamen negaverim, Etichonis Odiliæque imagines ex vetustiore quodam lapide, qui tum adhuc exstiterat, in posterius hoc marmor fuisse translatas. Hæc de Etichonis Monumentis, in Alsatia conspicuis: quæ enim in Oberehnheimensi Curia imago ejus picta cernitur, ætatis junioris est.

Ætas Monumenti.

Monum. Francicor. Tab. II. num. 3.

§. LIII.

Tertium atque postremum Etichonis monumentum, Hohenburgensi nostro fere synchronum, non lapideum, sed argenteum, non Vogesiano-Alsaticum, sed Vogesiano-Lotharingicum, Mediani Monasterii, (*t*) est. MABILLONIO (*u*) ac HUMBERTO BELHOMME (*x*) seculi XII. opus redolere visum; nec sine ratione. RICHERIUS, (*y*) vicinæ Senoniensium Abbatiæ seculo XIII. Monachus, Hildulfi reliquias in scrinio

Monumentum argenteum.

(*p*) Adi ea, quæ supra hac de re in Etichone & Berehsinda. Confutat hæc tamen VALESIUS *Rer. Francicar.* Tom. III. pag. 283.

(*q*) *Annal. Benedict.* Tom. I. pag. 490.

(*r*) *Origg. Habsburg.* pag. 14.

(*s*) *Hist. d'Alsace* pag. 85.

(*t*) *Moyen-Moutier*, inter Senoniensem, Stivagiensem Abbatias, & Collegiatam S. Deodati situm.

(*u*) *Annal. Benedict.* Tom. I. Lib. XVI. num. 15. & Tom. III. Lib. XXXV. num. 74.

(*x*) *Historia Mediani Monast.* pag. 47.

(*y*) Lib. I. Cap. XV.

scrinio argenteo reconditas jam fuisse annotavit. JOANNES BAYONUS (z) vero ad An. MCXXX. observat, Hildulfum in scrinio novo tum fuisse repositum. Verisimile ergo, eo tempore argentearum tabularum ornamentum accepisse thecam Hildulfi. Ex argenteis his tabulis, quarum figuræ semiextantes sunt, eas tantum expressimus ære, quæ Etichonem, Odiliam atque Hildulfum concernunt. Eticho nudo capite, stans & flens, Odiliam cœcam sistit Hildulfo; quæ genibus flexis, ut cœcitatem ejus tollat, precatur. Odilia non infans, sed puella jam sistitur; quod Medianensibus creditum, Odiliam, quum baptizaretur, usumque oculorum acciperet, jam extitisse puellam. Traditio quidem est, eam in Medianensi Monasterio ab Hildulfo, Trevirensi Episcopo, fratre hujus Erhardo Ratisponensi Antistite præsente, baptizatam, in sacro fonte visum recepisse, sed cæteræ circumstantiæ refragantur. Alii enim in Palmensi Monasterio Burgundiæ ab Erhardo baptizatam memorarunt.

Monum. Franc. Tab. I. num. 2.

ADELBERTUS DUX.

§. LIV.

Adelbertus Etichonis primogenitus.

Adelbertus ab Odiliano Encomiaste *Adalardus*, in vetustis Abbatiæ Stephanianæ Peristromatis, nomine in vulgus recepto, *Obrebt* appellatur. (a) Primogenitus ille filiorum Etichonis I. fuit, licet plerique hactenus Etichoni II. jus primogenituræ tribuerint; quod in Fragmento Pistoriano (b) *Ducis* elogio ornatur, & in narratione Adelberto præponitur. Longe graviora pro Adelberto pugnant. In Præcepto Theodorici III. Novientensi An. DCLXXX. Athico Duci, patri suo, subjungitur Comes, his verbis: *Attico Duci & Adalberto Comiti, ceterisque fisci exactoribus.* Patri vivo Comes subjunctus; patri defuncto in Ducatu Alsatiæ datus successor, cur non primogenitus habeatur? Quanquam enim Ducatus illo tempore hæreditarii non fuerint, uti sæpius annotatum, primogeniti tamen habita plerumque ratio est. Itaque à Theodorico III. Rege Adelbertus noster, vivo patre, Comes inferioris, (c) mortuo patre creatus est universæ Alsatiæ Dux. Nescio ergo, qui Mabillonius sibi persuadere potuerit, filium, quem pro Odilia deprecantem Eticho occidit, ipsum Adelbertum fuisse.

Stephan. Monasterii fundator.

Ceterum Stephaniani apud Argentoratenses Parthenonis origines, quæ Adelberto nostro debentur, (d) memoriam ejus præsertim illustrarunt ad posteros. Has Lotharius I. Imp. An. DCCCXLV. Diplomate suo recensuit. Sed nec Adelberti fundatoris, nec Regis, peculiari Privilegio dotationem confirmantis, Literæ supersunt. Lotharius, Ludovicus Germanicus, imo & Wernherus, sec. XI. initio Argentinensis Antistes, utrasque inspexerant. Ita enim Lotharius: " Abbatissa S. Prothomartiris Stephani „ Basilla, in ambitu infra muros Argentoraco, Majestatem nostram adiit, offerens obtu- „ tibus nostris auctoritates & munimina Chartarum illustris parentelæ nostræ progeni- „ toris Ducis Adelberti; qui fundavit jam dictum locum in parte suæ hæreditatis, quæ „ sibi pertinuit inter ruinas veteris Argentoraci &c. Et quemadmodum in eisdem „ insertum continebatur auctoritatibus, eundem locum per pragmaticam Regis Childerici „ constitutionem prærogativa emunitatis libertate communiri impetravit." Ludovicus Germ. in Privilegio, eidem Basillæ An. DCCCLXXI. dato, ait: " Prædictus locus „ S. Stephani à Duce Alberto fundatus erat, & per constitutionem Chylderici Regis „ emunitatus, & per Pipinum Majordomum locupletatus & munitus, crescebat.

§. LV.

An sub Childerico II. Rege.

Utrobique Adelbertus Dux sub Childerico Rege Abbatiam Stephanianam exstruxisse perhibetur. Sunt qui Childericum II. sunt qui Chilpericum II. sunt etiam, qui Childericum III. in Diplomatibus his designari existimant. Priorem qui tuentur sententiam, multis difficultatum nodis implicantur. Quum enim Childericus II. ab anno DCLX. ad DCLXXIV. regnarit in Austrasia, necesse est, Attalam, Abbatissam hujus Cœnobii primam, in isto quatuordecim annorum intervallo vixisse. Sumamus medium inter extremos annum DCLXVII. Attalæ viginti quinque minimum tribuendi sunt anni, Abbatissa quum fieret; atque adeo An. DCXLII. nata jam fuit. Attalæ pater Adelbertus, ex recepto apud Genealogos canone, triginta annos habuisse censendus

eit,

(z) Lib. II. Cap. XCVI.

(a) SCHILTERUS ad *Chron. Kænigshovii* pag. 520.

(b) Apud VIGNIERIUM pag. 63.

(c) Adelbertus An. DCLXXX. Comes Fisci, & quidem Nordgoviæ fuerat, unde post Ducem & ante exactores fisci in Diplomate Theodoriciano, Ebersheimensibus dato, ponitur; Abbatia enim hæc ad Nordgoviam pertinuit.

(d) Testatur hoc inter alia quoque *Vita Attalæ*, quæ Adelberti filia & prima Monasterii Abbatissa fuit, apud SCHILTERUM in *Observat. VIII. ad Kænigshovium.*

est, quum Attalam genuisset, totidemque Eticho, quum procreasset Adelbertum. Unde Adelberto nativitatis annus DCXII. & Etichoni annus DLXXXII. procuditur. Ex computo hoc, quem arctius contrahere non possumus, dilatare forsan magis deberemus, consequitur, Etichonem LXXIV. annos jam natum fuisse, quum Alsatiæ Ducatum obtinuisset; consequitur, Adelbertum cum sorore Odilia ad centesimum ætatis annum pervenisse, quod de Odilia quidem Biologus Pistorianus asseruit, de fratre autem patreque nemo unquam ausus est dicere. Adde unanimem Scriptorum consensum, Odiliam Childerici II. temporibus prodiisse in lucem. Quodsi hæc ita se habent, quomodo sub Regno ejus quatuordecim annorum Odilia potuit nasci, Hohenburgensis Abbatissa fieri, Attalam, fratris Adelberti filiam, disciplinis Monasticis imbuere, eamque Stephaniani Parthenonis Præsidem videre?

§. LVI.

His difficultatibus premitur opinio, quæ Childericum II. Chartæ Stephanianæ assignat. Sentiens eas fortassis OBRECHTUS, (*e*) soluturum se credidit, si Childerico II. substitueret tertium; sed ex Scylla in Charybdim incidit, non memor fatis, Childericum III. Adelberto viginti annis jam mortuo, regnare cœpisse. CAROLUS HUGO (*f*) & HUMB. BELHOMME, (*g*) nescio quibus auctoribus, produnt, errorem postea suum agnovisse Obrechtum; & cur in re tam manifesta non agnovisset? GUILLIMANNUS, (*h*) Childerico II. quem ipse primum vocat, (quod Clodovei M. pater Childericus I. paganus fuerat) Chartam Stephanianam adscribens, eosque confutans, qui pro Childerico III. pugnant, causam suam male defendit, ubi asserit, solum Childerici III. nomen, nulla autem ejus decreta vel facta extare. Ex Diplomatibus, per decennium, quo præfuit Regno, ab hoc Rege concessis, quinque produxit BOUQUETUS. (*i*) Obrechtus ergo, Guillimannum aggressus, ex hoc præsertim capite erroris illum postulare debuisset, uti Guillimannus contra meliore ratione Childericum III. ex Stephaniana Charta expulisset, si Adelbertum Ducem multis jam annis mortuum fuisse dixisset, quum Childericus III. folio imponeretur.

An sub Childerico III.

§. LVII.

Ita, Childericis dimissis, alius in Stephaniano Diplomate substituendus est Franciæ Rex. CAROLUS COINTIUS (*k*) in Lothariana & Ludoviciana Charta *Childerici* nomen in *Chilperici* convertendum existimat: qui ab An. DCCXV. ad DCCXX. regnavit; unde Stephaniani Parthenonis origo huic includenda quinquennio. Nec diffitendum profecto, in epocham hanc omnia conspirare egregie; nodosque, quibus Childericum II. de quo præcipue quæritur, implicari modo vidimus, sponte sua resolvi. Adelbertus sub Theodorico III. Alsatiæ Comes, sub filiis Clodoveo III. & Childeberto III. itidemque sub filio hujus Dagoberto III. sub Chilperico II. denique, Childerici II. filio, Alsatiæ administravit Ducatum; vel sub ipso Chilperico II. vel sub ejus successore, Theodorico IV. Calensi, transiturus ad plures. Ex Lothariani autem Diplomatis verbis apparet, Adelbertum jam Ducem, mortuoque adeo patre, ac paterna hæreditate accepta, D. Stephani struxisse Cœnobium. Dicitur enim, *in parte sua hæreditatis, quæ sibi pertinuit, dictum locum* fundasse. Accedit, quod sub Chilperico II. filiam Adelbertus habere potuit Attalam, quam, ab Odilia vitæ Monasticæ in Hohenburgensi Parthenone assuetam, Abbatiæ novæ præficeret, ipse provectioris ætatis, piisque donationibus faciendis pronior. Unius ergo inversione literulæ res omnis componitur. Quodsi vero tres Chartas, Lotharianam nempe, Ludovicianam ac Wernherianam, quæ singulæ *Childericum* memorant, scriptorii sphalmatis accusare quis dubitaverit, ille secum perpendat, ætate illa factum esse non semel, ut Childerici cum Chilpericis confunderentur; uti eidem ævo contra Clodoveos à Ludovicis distinguere libuit, qui unum tamen idemque nomen, diversimode pronuntiatum, gesserunt. Chartam pro Monasterio Sangallensi exhibet GOLDASTUS; (*l*) quæ data scribitur *XVII. Kal. Febr. sub Regno Domni nostri Elperici Regis.* Per *Elpericum* heic intelligi Childericum III. Goldastus ipse & GEBHARDI (*m*) profitentur. Simile exemplum Chartæ, *Chilpericum* pro *Childerico* ponentis,

An sub Chilperico II.

(*e*) *Prodrom. Rer. Alsat.* Cap. IX. pag. 195. sq.
(*f*) *Annal. Præmonstrat.* Tom. II. pag. 433.
(*g*) *Hist. Mediani Monasterii.* pag. 15.
(*h*) *Episc. Argent.* Cap. IV.
(*i*) *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. IV. pag. 708. sqq.
(*k*) *Annal. Eccles.* Tom. IV. ad An. DCCXII. Cointium sequitur HUMBERTUS BELHOMME, Mediani Monasterii hoc seculo Abbas; cui nuper demum Vir illustris, Jo. DANIEL. OHLENSCHLAGER accessit, in *Diatriba de Attaci Ducis origine*, Germ. scripta, §. X.
(*l*) *Scriptor. Rer. Alemann.* Tom. II. pag. 38.
(*m*) *Reges Francor. Meroving. documentorum authoritate asserti*, pag. 155.

ponentis, MABILLONIUS (*n*) produxit, & ex eo BOUQUETUS. (*o*) Si Chilpericus autem pro Childerico, quidni & vice versa Lotharius Imp. per Childericum in Charta Stephaniana intellexerit Chilpericum? Notarii errore quam facile litera p in d immutari, invertique potuerat? Cointianæ ergo conjecturæ locum denegare vix licet; quæ Stephanianas origines non ad Childerici II. sed ad Chilperici II. tempora retulit primum. Sequitur hinc, non diu ante mortem ab Adelberto Monasterium hoc fuisse conditum, quo tempore Attala XXX. annorum esse potuerat.

§. LVIII.

Honaug. Abbatiæ origines.

Eidem Adelberto Honaugiensis quoque Abbatiæ adscribuntur (*p*) origines; quod ex Chartis filiorum ejus verisimile. Annus autem fundationis, non minus ac Stephanianæ, incertus est. LAZIUS & RUYRIUS (*q*) annum DCCXXI. afferunt. Non desunt, qui & Honaugiense & San-Stephanianum Cœnobia uno eodemque anno instituta crediderunt.

Villa Regia.

Ceterum (*r*) Adelbertus noster novo opere villam Regiam exstruxit in curte, quæ in suburbano novo Civitatis Strateburgi fuerat; uti verba Chartæ, quæ COCCIUS (*s*) descripsit, testantur.

Annus mortis.

Tempus obitus Adelberti colligimus, si Stephaniani Cœnobii origines cum Charta, Luitfridi Ducis & Eberhardi Comitis, Adelberti filiorum, anno III. Theodorici Regis, hoc est, An. Chr. DCCXXIII. data, inter se conferamus. Stephanianæ Chartæ sub Chilperico II. Adelbertum adhuc vivum quum sistant, Luitfridiana Charta sub regiminis Theodorici IV. initio rebus humanis jam excessisse, ostendit. Adelbertus ergo inter DCCXX. & DCCXXIII. vivere desiit.

§. LIX.

Monumenta Adelberti.

Monum. Francic. Tab. I. mon. 1. Tab. II. mon. 6.

Adelberti Ducis Monumenta duo, alterum lapideum, alterum numismaticum in denario argenteo, superesse verisimile est. Haud procul à Stephaniano Parthenio, in viculo S. Medardi, lapidea protome inserta est muro, rudi plane expressa scalpello. Antiquitas operis, crinium flagella, Erichoneis similia; vicinitas Abbatiæ Stephanianæ, cujus conditor Adelbertus, inducere nos possunt, ut crederemus, imaginem ejus hac protome exprimi, quam eandem ob causam Monumentorum Francicorum Tabula prima exhibet. Denarium argenteum, in Alsatia inferiore repertum, mihi oblatum, Tabula secunda expressi. Antica pars nummi literis Romanis, male sculptis, nomen exhibet ADALBERTO, sine effigie: Ducum enim, Comitumque icones tum nondum in nummis expressæ. Protomes loco cor cum cruce, quæ in omnibus nummis Merovingorum comparet. Characteres conformes Merovingicis. Figuræ partis posticæ inextricabiles videntur. BLANCIUS (*t*) nummum Pipinianum edidit, qui nostro in aliquibus similis: sed nec ipse conjectare ausus est, quid de figuris illis constituendum; tanta est operis ruditas. Clypeos duos, sibi oppositos, crederes, quos inter baculus recurvus. Hic si Episcopalis esset, ex seculo rejiciendus octavo, quo jus monetandi Episcopis nondum concessum.

§. LX.

Adelberti uxores & filiæ.

Biologus Attalæ (*u*) Adelberto Duci Gerlindem, hacque mortua Batildem, seu Bachildem, uxores assignat. Ex Batilde Lutgarden & Savinam filias suscepit, tradente KOENIGSHOVIO; (*x*) quæ cum parentibus in Stephanianæ Ecclesiæ odeo sepultæ creduntur. (*y*) Odilianus Encomiastes, præter tres filios, Luitfridum I. Eberhardum & Masonem, tres quoque Adelberto filias, Eugeniam, Attalam & Gundelindem, ex priore matrimonio natas, adscribit, cum quo *Vitæ Attalæ* Scriptor consentit. Dicit enim: " Genitores Attalæ filiam suam Attalam, cum duabus sororibus ejus, Eugenia „ & Gundelinde, sub disciplina Dei erudierunt; quæ audientes devotionem B. virginis „ Odiliæ, quæ tunc conventum ancillarum Dei Hohenburc regebat, ad ipsam confu„ gerunt. „ Eugenia postea Odiliæ, amitæ suæ, in Hohenburgensi Abbatia successit, & An.

(*n*) *Analector. Veterum* Tom. III. pag. 234.
(*o*) *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. IV. pag. 714.
(*p*) GUILLIMANNUS *de Episcopis Argent.* Cap. VI. WIMPHELINGIUS in Prologo ad *Catalogum Episcopor. Argent.* pag. 7. OBRECHTUS *Prodrom.* pag. 217.
(*q*) *Antiquités des Voges*, Part. II. Lib. IV. Cap. XIII.
(*r*) Idem loco cit. & COINTIUS *Annal.* Tom. IV. pag. 510.
(*s*) *Dagobert*, pag. 132.
(*t*) *Monnoyes de France* pag. 89.
(*u*) Apud SCHILTERUM *Observat. ad Kœnigshov.* pag. 513.
(*x*) *Chron. Alsat.* pag. 508.
(*y*) *Gallia Christ.* Tom. V. pag. 843.

An. DCCXXIII. Chartæ fratrum suorum, Luitfridi & Eberardi, subscripsit: *Ego Eugenia, ac si indigna Abbatissa, consensi.* Attala Asceterium D. Stephani, à patre institutum, regendum accepit, in Divarum dein album relata. Lipsana ejus, ut & pallium, in eodem Argentoratensi Parthenio religiose asservantur. Vetusta Peristromata, superioribus seculis confecta, corporis ejus fata depicta exhibent, quæ æri incisa apud SCHILTERUM. (z) Post Odiliæ discessum, quæ Superius & Inferius Hohenburgense Monasterium simul gubernaverat, Gundelindis Inferius gubernandum accepit; quum soror ejus Eugenia Superiori præesset, ibique obiit. Seculo XVI. GEAVILERUS (a) Gerlindis corpus in altari expositum vidit. Reliquiarum ejus particulas quasdam Einsidlensis Abbatia & Molsheimensia Jesuitarum asservat Ecclesia. (b) Nescio ergo, qui GEORGIUS ECCARDUS (c) sibi persuadere potuerit, Gundelindem Bernardo Comiti, Pipini Regis fratri, nupsisse. Opinionis causam allegat, quia Lotharius Imp. in Stephaniano Diplomate An. DCCCXLV. Adelbertum Ducem, Gundelindis patrem, *parentelæ suæ* progenitorem appellaverit. Lotharianæ Chartæ sensum in Luitfridigenarum, ab Adelberto Duce descendentium, Genealogia expono.

LUITFRIDUS DUX.

§. LXI.

Luitfridus Dux & Eberhardus Comes.

Luitfridus, vel Liotfridus, Adelberti Ducis filius, in Alsatiæ Ducatu indubius fuit patris successor. At, ex BUCELINI, (d) Blondelli & Obrechti, sententia, *Eberhardus* Adelberto in Ducatu successit; *quem unicum ex Etichonis prosapia* BLONDELLUS & OBRECHTUS (e) admittunt Alsatiæ Ducem. Verum enimvero Eberhardus Dux non fuit, uti & alii plures, ex Etichonis prosapia, nonnisi Comites fuerunt: Eberhardus nullibi *Dux*, ubique dicitur *Comes*. Testis est Diploma Theoderici IV. quod An. Regni VII. fundationem Murbacensis Abbatiæ confirmat. Sed & testis est Charta Widegerni, Episcopi Argentin. anno Theoderici VIII. eidem Abbatiæ Murbac. data; ubi *Comes* appellatur. Comitem denique ipse se vocat An. Theoderici XI. seu DCCXXXI. in Murbacensis Abbatiæ Diplomate, quod Monnomacho, vico publico, datum. Sed & idem Theodericus Præceptum suum, pro Honaugiensi Abbatia, apud COCCIUM, (f) *Luitfrido Duci & Eberhardo Domestico* inscribit; qui ambo Præceptum eodem modo signarunt. Eberhardum hæc non Ducem, sed Comitem profecto satis evincunt. Eadem Honaugiensis Charta evincit, Luitfridum, Adalberti Ducis filium, patri in Alsatiæ successisse Ducatu, non Eberhardum. Sic An. DCCXXIII. Donationi, (g) quam ipse Liutfridus cum fratre suo, Eberhardo Comite, Abbatiæ Honaugiensi fecit, adjectum *S. Luitfridi Ducis, S. Eberhardus Domesticus.* In Charta Abbatiæ Murbacensis An. DCCXXVIII. *Eberhardus Comes* testatur se Murbacum cum *germano suo, Leudofredo Duce*, fundasse. Idem anno DCCXXXI. *Leudefridi Ducis, germani sui*, in alia Murbacensium Charta memoriam repetit. Præterea in Theodorici IV. Diplomate An. DCCXXV. pro Cella S. Leobardi (h) *Vir illustris Luitfridus* occurrit, ubi Alsatiæ Ducem intelligendum esse, omnia suadent.

§. LXII.

Luitfridi ætas.

Quousque Luitfridus hic vixerit, ex Monumentis non liquet. Quum autem frater ejus Eberhardus annum DCCXLVII. attigerit, Luitfridum quoque circa medium seculi VIII. obiisse concludimus. Eccardus in An. DCCXXX. mortem ejus ponit, quod hoc anno obierat Lantfridus, Alemanniæ Dux; quem ille cum Luitfrido nostro, Alsatiæ Duce, confundit. Scilicet Luitfridi nomen Eccardum in devia abduxit. Quum enim in ea constanter fuisset sententia, Etichonem I. & ejus posteros utrumque, & Alemanniæ & Alsatiæ, administrasse Ducatum, Leodefridum eundem Alemanniæ Ducem esse putat, qui contra Pipinum Heristallium & Carolum Martellum rebellavit; quemque Scriptores, distorto Leodefridi nomine, *Godefridum* appellaverint. Hinc de Luitfrido interpretatur, quicquid illi de Godofredo dixere; sed & ea, quæ Lantfridus Dux

Alemanniæ,

(z) *Observat. VIII. ad Kœnigshovii Chron.*

(a) In *Vitâ S. Odiliæ*, ab eo conscripta, pag. 61. ibique nota SCHOEPFLINHEIMERI pag. 73.

(b) *Historia S. Crucis Molsheim.* pag. 18.

(c) *Origin. Austriaco-Habsburg.*

(d) *Histor. Agilolfing.* pag. 360. & *Notit. Germ. Geneal.* pag. 16. Oper. Tom. I. Parte III.

(e) *Prodrom.* Cap. XII. pag. 262. & Cap. X. pag. 218. ait: "In Eberhardo abrupta prima " series Ducum Alsatiæ; cæteris, qui de stirpe Athici " supererant, intra Comitum dignationem subsistentibus."

(f) *Dagobert.* pag. 132.

(g) Chart. Honaug. III. An. III. Regni Theodorici Regis, apud Mabillon. loco alleg. ubi Luitfridus & Eberhardus dicunt: *Genitor Noster Adelbertus Dux.*

(h) Diploma interpolatum apud COCCIUM in *Dagoberto* Cap. VI. ubi nomini *Lutfridus* addidit *Dux Alemannorum.*

Alemanniæ, Luitfrido noſtro ſuppar, feciſſe dicitur, ut rebellio contra Carolum Martellum, infelicia prœlia, finisque vitæ An. DCCXXX. hæc omnia, inquam, ad noſtrum Leodefridum applicuit. Verum debili hæc omnia fundamento nituntur. I. Diverſos inter ſe, à ſeculi VII. medio, Ducatus Alemanniæ & Alſatiæ fuiſſe, ſuperius oſtendi. II. *Godefridus*, *Dux Alemanniæ*, exeunte ſeculo VII. vivens, graviſſimorum Scriptorum nititur conſenſu. III. Lantfridi & Luitfridi nomina inter ſe multum diverſa ſunt: nec denique IV. Luitfridus, ſive Leudefredus noſter, Dux Alſatiæ, idem eſſe potuit cum Lantfrido Alemanno; quum eo ipſo tempore, quo Lantfridus perduellionis reus fiebat, Leudeſredus noſter tranquillus gobernavit Alſatiam; Abbatiæ Murbacenſis erectioni cum Eberhardo fratre curas impendit; imo & in Chartis omnibus cum honore memoratur. Idem ſane Reſcripta Franciæ Regum, contra quos rebellaverat Lantfridus, teſtis ſubſcripſit; uti patet ex Literis Regis Theoderici, in gratiam Maurimonaſterienſis Abbatiæ conſcriptis. Fundamento everſo, omne ædificium, quod Eccardus ſuperſtruxerat, corruit; Leudefridum nempe An. DCCXXX. obiiſſe.

§. LXIII.

Leudefredi filii fictitii.

Eccardus porro Leudefrido noſtro, Alſatiæ Duci, filios aſſignat duos, Theodebaldum & Luitfridum II. utrumque Alemanniæ quoque conſtituens Ducem. Theodebaldus, Alemanniæ Dux, filius erat Godefredi Ducis, quem Eccardus cum Leudefredo noſtro eundem putaverat. At Godefridi filium fuiſſe, difertis verbis tradunt Continuator FREDEGARII, (*i*) Continuator *Geſtorum Francorum*, (*k*) HERMANNUS CONTRACTUS (*l*) & SIGEBERTUS GEMBLACENSIS. (*m*) Nec movet nos, quod HEPIDANNUS, (*n*) Hermanno Contracto ſuppar, in Annalibus ſuis Theodebaldum Leodefridi Ducis conſtituat filium. Scriptorum, quos enumeravi, auctoritas præferenda ſane Hepidanno, ætate his plerisque minori. Neque porro Theodebaldum filium Leudefridi fuiſſe veriſimile eſt. I. Theodebaldus Pirminium Augienſi Aſceterio expulit; Luitfridus noſter Alſaticus vero eum lætus excepit, & una cum fratre ſuo Eberhardo Murbacum ei incolendum conceſſit. II. Theodebaldus in Alſatiam venit animo hoſtili, quam anno DCCXLV. vaſtavit; quo pacto igitur Alſata & Alſatiæ Dux eſſe potuerat?

De Lantfrido II. Alemanniæ Duce, An. DCCLI. defuncto, eadem fere dicenda ſunt. Nullum in Alſatia rebellionis contra Pipinum, Palatii Præfectum, deprehendo veſtigium; cujus tamen hoſtis ad cineres uſque fuit Lantfridus, Alemanniæ Dux. Concidit ergo Eccardianum ſyſtema, quod Theodebaldum & Lantfridum filios facit Luitfridi, Alſatiæ Ducis; quum illi inter Alemanniæ Duces referendi ſint, qui nihil cum Alſatia tum habuerunt commune.

§. LXIV.

Duces aboliti.

Ceterum Luitfridus noſter non tantum Etichonidarum poſtremus fuit Alſatiæ Dux, ſed & nullus alius poſt eum ad hanc dignitatem à Carolidis, Franciæ Regibus, fuit promotus. Cognominis certe filius ejus Luitfridus, *Comitis* tantum titulo claruit. Comitibus nimirum ſuis tum Alſatia ſuberat; formula licet Alſatici Ducatus non fuerit abolita. Simile fatum ſub Carulo M. experta eſt Bavaria, Alemanniæ vicina; quum victo Taſſilone, Ducatus ille pluribus Comitibus à Carolo committeretur regendus. Alemanniæ Ducatus ergo, abolitis eodem circiter tempore Ducibus, quo in Alſatia deſierunt, demandatus eſt *Nuntiis Cameræ*; quibus deinceps ad annum uſque DCCCCXVII. ſuberat, quo novus iterum Alemanniæ Dux creatus eſt Burcardus, cui & Alſatia paruit. Apud Alemannos, abolitis Ducibus, inter Nuntios Cameræ primi comparuerunt Warinus & Ruthardus, ſed apud Alſatas nullibi eorum mentio occurrit. Bucelinus quidem, pluresque recentiorum, eos Alſatiæ haud minus ac reliquæ Alemanniæ præfuiſſe, imo neſcio queis Ducum & Landgraviorum Alſatiæ titulis inſignitos, Eberhardoque, Murbaci fundatore, natos eſſe putant. Sed Eberhardum improlem obiiſſe, omni dubio caret; uti infra oſtendam. Warinum quidem Alſatiam ſuperiorem rexiſſe crederes, eo quod Carlomannus Rex, Pipini filius, anno regni primo, Reſcriptum ad *Warinum*, quondam Comitem, emiſerit; quo certiorem eum reddit, ſe homines fiſcalinos in Aufoldus (*Uffholz*) Abbatiæ Monaſterii S. Gregorii donaſſe: ſed Warinus iſte ex ipſis Alſatiæ Superioris, ſeu Sundgoviæ,

(*i*) Cap. X. apud DU CHESNE Tom. I. pag. 773.
(*k*) Cap. LVI. apud DU CHESNE loco cit. pag. 721.
(*l*) Ad An. DCCXXVII.
(*m*) Ad An. DCCXLV.
(*n*) Apud GOLDAST. Tom. I. Part. I. *Rer. Alemann.* præfixus.

POLITICA.

goviæ, Comitibus Dynaſtisve fuiſſe videtur, cum Alemannico Warino, Cameræ Nuncio, nihil habens commune. Idem de *Ruotbardo* Comite dicendum, quem Schwarzacenſis & Gengenbacenſis Abbatiarum fundatorem fuiſſe dicunt. Id quidem nequit negari, Arnolfesaugienſe Cœnobium in Alſatia à Ruthardo quodam Comite, hæc ipſa circa tempora, fuiſſe conſtructum, unde centum poſt annos Schwarzacum translatum eſt. Arnolfesaugianæ origines verſus An. DCCL. ponendæ; quod non ſolum ex Teſtamento Ruthardi circa An. DCCLVI. facto, (*o*) ſed etiam ex Confirmationis Charta, ab Ettone Epiſcopo Argentin. An. DCCLI. emiſſa, (*p*) manifeſtum. Ruthardus ille in Alſatia & in Brisgovia bona multa pretio ſibi comparaverat, aut permutatione facta, acquiſiverat. Ex his Monaſterio Arnolfesaugiæ Alſatica dedit; Brisgovienſia Pipini Regis An. XIII. Æræ Chriſt. DCCLXIV. Fulrado, Abbati Dionyſiano, ex Dynaſtis Alſatia orto, vendidit. (*q*) An vero Ruthardus hic idem cum Ruthardo, Cameræ Nuntio, fuerit, illud ego nec affirmare, nec negare ſum auſus.

§. LXV.

Nomen Ducatus ſervatum.

Ut verò ad noſtram redeamus Alſatiam, heic loci repetendum, extinctis Alſatiæ & Alemanniæ Ducibus, Alemannici tamen Alſaticique Ducatuum formulas manſiſſe diſtinctas; communes licet Cameræ utrumque adminiſtrarent Ducatum. Ludovicus Pius Alſatiam appellavit Ducatum in Chartis Murbacenſibus anni DCCCXVI. in quarum utraque *Murbacum* ad *Ducatum Alſacenſem* refertur.

Lotharius Imp. An. DCCCXLIX. Abbatiam Grandvallenſem in *Ducatu* Heliſacenſi ſitam eſſe ait. In Bertinianis Annalibus Ludovicus Pius recepiſſe dicitur, quæ Ludovicus filius ipſius uſurpaverat: *Helſatiam*, Saxoniam, Turingiam, Auſtriam & *Alamanniam*. (*r*)

Anno DCCCXXXIX. quum Ludovicus Pius regnum Burgundicum inter Lotharium & Carolum filios ſuos divideret, Lotharius accepit: Ducatum Ribuariorum, Wormazfeldam, Sperohgovi, *Ducatum Helſatiæ*, *Ducatum Alamanniæ*, Curiam, Ducatum Toringubæ cum Marchis ſuis. (*s*)

Anno DCCCXLI. Ludovicus German. Auſtraſios, Turingos atque Alemannos, ſuæ ſubjeciſſe dicitur ditioni. Eodem tamen tempore Lotharius, Alſatiam obtinens, Rhenum transmittere paravit, ut impediret Ludovicum. Alemanniæ ergo non adnumerata tum Alſatia fuit.

Anno DCCCXLIII. Alſatia Lothario Imp. Alemannia vero Ludovico Germanico tranſcriptæ. Ceſſit deinde Alſatia noſtra An. DCCCLV. Lothario Jun. Lotharii Imp. filio, qui eam quidem An. DCCCLXI. Ludovico Germanico, patruo ſuo, tradidiſſe, (*t*) legitur; ſed aut ſpes modo ei facta, aut Lotharius Alſatiam ſtatim recepit, quod ſubſequentibus annis eandem poſſedit.

HUGO.

§. LXVI.

Hugo.

Quodſi autem à Luitfridi Ducis morte, hoc eſt, à medio ſeculi VIII. Alſatia caruit Duce, vel nullus certe in Monumentis rerum, quæ ſuperſunt, occurrit; inſequentis tamen ſeculi fine novum ei præpoſuit Ducem Lotharius, Lotharii Imp. filius. Hic enim ſecundus Regni Lotharingiæ Rex atque poſtremus, An. DCCCLXVII. Hugoni, filio ſuo, ex Waldrada pellice, *Ducatum Elſazium donavit*, ut Annales Bertiniani (*u*) loquuntur. Inordinatus Regis hujus in pellicem amor, qui tantos in Eccleſia & in Republica motus excitavit, novum Alſatiæ Ducem obtruſit; qui haud dubie ampliore, quam ullus præcedentium Ducum, cum poteſtate hanc Provinciam rexerat, quod illam pater ei donavit. Conjectandi locus eſt, Ducis nomine Regia jura apud Alſatas

(*o*) Dansen, *Deductio pro Schwarzach contra Baden.*
(*p*) *Gall. Chriſtian.* Tom. V. Probat. pag. 458.
(*q*) Felibien *Hiſt. de S. Denys*, *Preuves* pag. 29.
(*r*) Annal. Bertin. ad An. DCCCXXXVIII.
(*s*) Ibidem ad An. DCCCXXXIX.
(*t*) Idem ad An. DCCCLXI.
(*u*) An. DCCCLXVIII. Regino Prumiensis *Chron.* Lib. II. ad An. DCCCLXXXIII-DCCCLXXXV. Annal. Fuldenses ad An. DCCCLXXIX. DCCCLXXXI. DCCCLXXXV. Chronographus Lambecianus ad eosdem annos.

POLITICA.

Alfatas exercuiffe Hugonem; effufus enim Lotharii in Waldradam filiumque affectus ignoraverat modum. Infequens annus DCCCLXIX. Lothario fatalis, Ducalem Hugonis poteftatem intra limites coercuit. Quum enim An. DCCCLXX. Procafpidana Transactione ad Ludovicum Germanicum perveniffet Alfatia, Hugoni frena impofita funt, quæ ille tandem momordit. Poftquam enim per XVII. annos Ducatum tenuiffet, anno DCCCLXXXV. rebellis adverfus Carolum Craffum, captus oculisque orbatus, in Monafterium S. Galli detrufus, indeque ad Prumienfes Monachos ductus, Zwendibolchi Regis tempore, ipfa Reginonis, Abbatis Prumienfis, qui hæc in *Chronico* fuo (*x*) defcripfit, manu attonfus eft: poftremus fub Periodo Francica, primusque fub Germanica, Alfatiæ Dux; fucceffor tamen ei à Carolo Craffo datus non eft. Arnulphus in Caroli Craffi locum à Germanis electus, fimili in filium nothum Zuentibolchum amore, Lotharingiæ Regnum, cujus pars fuit Alfatia, adminiftrandum ei conceffit. Zuentibolchiani apud Alfatas imperii nobile monumentum apud Gregorianos noftros Monachos, Diploma nempe authenticum, quod, ut Lothariani regni Rex; An. DCCCXCVI. illis impertitus eft, fuperat.

FICTITII ALSATIÆ DUCES.

§. LXVII.

Hermannus & Udo.

ANtequam Duces feponamus Alfatiæ, de Hermanno & Udone fratribus, quibus Bafilicæ Wetzlarienfis inftitutio adfcribitur, differendum eft paucis; quoniam à Celeberrimis Viris inter Alfatiæ Duces computantur. In Bafilica hac olim Epitaphium extitit, quod Maximilianus I. Cæfar, Genealogicarum gentis fuæ rerum apprime curiofus, Oenipontum transferri curavit; Duces hos ad ftirpem fuam pertinere exiftimans, eo quod Alfatæ fuerint. Epitaphium exhibet SCHILTERUS, (*y*) qui Eybenio retulit acceptum.

Illuftres Duces ab Elfaffen meliores,
Gaudent in cœlis hoc conftruxiffe fidelis,
Templum, quo Domini laus exercetur ab omni.
Anno ter deno LX. cum feptingento,
Clerus cum populo gaudens utrique patrono,
Publice collati requiefcunt luce beati,
Hermannus, Vdo, quivis hoc corpore nudo,
Herman Aprili moritur, fic Vdo Novembri.
Codice velati funt anni conveterati.

At plenius idem hoc Epitaphium legitur apud GABRIELEM BUCELINUM, (*z*) ab Othone Reinholdo, ejus loci adminiftratore & Epifcopo Diœcefano, communicatum:

Hoc Saxo Habsburius frater eft hic uterque fepultus
Illuftres Heroes in Alfaffen meliores
Hermannus & Vdo, quivis nunc corpore nudo
Gaudeat in cœlis: hoc conftruxiffe fidelis
Templum, quo Domini laus exerceretur ab omni.
Anno terdeno LX. cum feptingento.
Herman Aprili moritur, fic Vdo Novembri.
Clerus cum populo gaudens utroque Patrono
Codice velati funt anni conveterati
Publice collati, requiefcunt luce beati.

Bucelinianum exemplum ob id præferendum videtur, quod prima linea, apud Schilterum omiffa, Maximiliano Augufto anfam fola præbere potuit, ut monumentum hoc, Wetzlariæ repertum, transmitteret Oenipontum. Ut taceam, ipfum ordinem verfuum apud Bucelinum convenientiorem videri. Sed & Bucelinianum exemplum habet *Heroes in Alfaffen*; quum Eybenianum legat *Duces ab Elfaffen*, quod veritati minus conveniens.

§. LXVIII.

(*x*) An. DCCCLXXXV. Adi quoque Scriptores modo allegatos. Hugonis hujus, Ducis Alfatiæ, foror Gisla Godfrido, Normannorum Regi, deinceps in matrimonium ceffit. REGINO An. DCCCLXXXIII. & DCCCLXXXV.

(*y*) In *Notis ad Kœnigshovium* pag. 1067.

(*z*) In *Germania Stemmatographica* Tom. IV. in *Monafteriologia* pag. 32.

§. LXVIII.

Epitaphii novitas.

Epitaphium hoc non ad Carolingicam, quam tamen præfert, ætatem ascendit. Quodsi enim Basilicæ Wetzlariensis structores seculo jam exeunte VIII. transivissent ad plures, Inscriptio tamen tempore hoc posterior est; id quod vox *Habsburii* præsertim indicat, uti paulo post videbimus. Nihil ergo aliud Inscriptio probat, nisi quod sequioribus seculis, quibus Epitaphium conditum, apud Wetzflarienses creditum sit, Basilicam à duobus fratribus, ex Alsatia ortis, quos auctor Inscriptionis ad Habsburgenses retulit, fuisse exstructam. Quam parum fidei huic Epitaphio tribuendum, sequentia docebunt. I. Hermannum istum ac Udonem nulla memorant Monumenta. II. Auctor Inscriptionis fratres, An. DCCXC. mortuos, *Habsburios* vocat; quum Habsburgici nominis origines seculo XI. antiquiores non sint. Wernherum, Argentinensem Episcopum, castri & nominis Habsburgici fuisse auctorem, in confesso jam est. Wernherus autem obiit An. MXXIX. III. Fundatores Basilicæ anno DCCXC. obiisse Epitaphium docet; Basilica autem anno DCCCXCVII. consecrata fuit, uti ex Documentis demonstravit BROWERUS. (*a*) Hoc pacto centum amplius anni inter exstructionem & consecrationem effluxissent Basilicæ. IV. Fundatores esse dicuntur *illustres Heroes in Elsassen.* Difficile est assequi, quo pacto in regionibus illis fratres duo, ex Alsatia oriundi, splendidam Wetzflariæ Ecclesiam exstruere, largiterque potuerint voluerintve dotare. V. Neque ultimo loco transeundum silentio, in universa Etichonis, Ducis Alsatiæ, gente, unde Habsburgii orti sunt, nec Hermannum ullum, nec Udonem reperiri. Cautior hac in re Brouuerus Hermannum & Udonem *par fratrum Alsatiæ* vocat. Ad Dynastarum Alsatiæ classem forte possent referri.

Ex hac ergo Inscriptione inferre non licet, quod infert Schilterus. Octavo jam seculo *Ducis* titulum honoris causa quandoque concessum Comitibus. Udonem nimirum & Hermannum Alsatiæ Duces constituere non ausus, constituit Comites. LUDOLPHUS (*b*) Hermannum atque Udonem ex Comitum Franconiæ, unde Conradus I. Rex Germaniæ prognatus, derivat. Hinc fide TOLNERI (*c*) fratres hos à Gebehardo Comite, fratre Conradi Frizlariensis, qui pater Conradi I. Regis, deducit; ut adeo Hermannus & Udo Conradi hujus patrueles fuissent, qui circa medium seculi X. obiere. Id satis constat, dedicationem Wezflariensis Ecclesiæ rogatu Gebehardi Comitis factam; quod BROWERUS (*d*) adstruxit. Nec diffitebor, Gebhardum hunc eum ipsum Conradi I. Regis patruum esse, qui pater Comitum Hermanni & Udonis. Gebhardus tamen Comes An. DCCCCX. adhuc fuit in vivis, ipseque consecrationem Ecclesiæ expetiit; ut mirum sane, filios ejus amplissima jam bona possedisse, quæ in Ecclesiam larga manu effunderent.

CAPUT IV.

COMITES ALSATIÆ ET RELIQUI MAGISTRATUS.

§. LXIX.

Comites.

PRæsides Judiciorum veteris Germaniæ TACITO (*e*) *Principes*, Principum assessores autem *Comites*, dicuntur. Qui Præsidem Romanum olim officii vel amicitiæ gratia in provinciam comitabantur, dicti sunt *Comites.* (*f*) Augustus ex Senatu; Gallienus ex aliis quoque ordinibus, Comites, qui in consilio sibi essent, elegit. (*g*) Constantinus M. & successores officialibus, qui in sacro Principis comitatu fuerunt, ut & Magistratibus, ex comitatu in Provincias missis, Comitis nomen liberaliter commu-

(*a*) *Annal. Trevirens.* Lib. IX. Cap. XXXVI. pag. 439.

(*b*) In *Sicilimentis ad Histor. Civitatis Imperialis Wezflar.* à JOHANNE PHILIPPO CHELIO, Syndico Wezflariensi, An. MDCLXIV. Giessæ editis, pag. 220. Sicilimenta hæc appendicis loco adjuncta fuerunt Tom. II. *Observat. Forens.*

(*c*) *Histor. Palat.* pagg. 165. 183. 184. 203. & 209.

(*d*) Loco alleg. Cap. XXXVII.

(*e*) *Germania* Cap. XII. & XIII.

(*f*) SPARTIANUS in *Adriano* Cap. XVIII. SALMASIUS ad hunc locum. LAMPRIDIUS in *Alex. Severo*.

(*g*) AURELIUS VICTOR in *Gallieno* & *Probo*.

POLITICA.

communicaverunt. (*b*) Hinc pro Duce aut Principe Latinis & Græcis (*i*) mediæ ætatis sumtus est *Comes.* (*k*) Sequiore hac ætate Romani Imperii & Provinciis & Civitatibus Comites præficiebantur, uti ex Imperii utriusque Rationario patet. Comitum, Ducumque formulam à Romanis Burgundiones, (*l*) Gothi, & Franci, acceperant. Francos alia quoque instituta à Romanis sumsisse, Agathias, Græcus seculi VI. Scriptor, observat. Unde factum, ut Galliæ, Romanis ablata, eodem fere modo regeretur à Francis, quo nuper eam rexerant Romani; nisi quod illis Centenarios, Decanos, Scabinos, Rachinburgios, Sculdasios, Germanicæ originis officia, adderent. Gallia ab antiquo oppidis consita fuit, quæ ignoravit Germania. Ibi ergò Comites Urbici Comitesque Pagenses innotuerunt. De Gothis in Gallia multis id constat exemplis, apud Sidonium Apollinarem. (*m*) Alarici, Visigothorum in Gallia Regis, commonitorium, quod Theodosiani Codicis Breviario præfixum est, ad Goiaricum & Timotheum Comites fuit emissum, ut Provincialibus ex eo jus diceretur. Gundebadæ Burgundionum Legi XXXII. Comites subscripserunt. Errat ergo Otto Frisingensis, (*n*) qui Comitatus à *comminandi* potestate nomen traxisse statuit. Falluntur etiam, qui Galliæ Francicæ Comites ab illis Germaniæ Comitibus, de quibus Tacitus, derivant. „ Eliguntur in iisdem conciliis (inquit) „ & Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni singulis ex plebe Comites, „ consilium simul & auctoritas, adsunt. „ Comites hi nonnisi assessores judiciorum fuerunt, cum Comitibus Romanis & Francicis, judiciorum Præsidibus, haud quaquam comparandi. Francici Scabinos suos habebant ad latus, quos Tacitus *Comites* appellat; qui nimirum Principibus, per pagos vicosque jura dicentibus, ex plebe adjuncti sunt. Comites autem, de quibus nos agimus, illis æquiparandi sunt Germaniæ Principibus, de quibus Cæsar: (*o*) *Principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt.*

§. LXX.

Graven. Principes hi à veteribus Germanis *Graven* appellati, unde latinisantibus *Graviones.* Vix ulla vox Theotisca, (fabulantur enim, qui à Græco γράφειν derivant) Criticorum ingenia magis exercuit. Germani, ut alii populi plures, administrationem judiciorum viris plusquam maturæ ætatis committere soliti, tribunalium præsides Theotisce *Grauen*, hoc est, *Canos* senioresve vocarunt, uti Romani *Senatores*; Angli *Aldermannos* suos appellarunt à senio. Anglo-Saxonum Annales vocem *Comites* sua lingua *Aldermann* reddere, observat Seldenus. (*p*) Sub Athelstano Rege Aluuinus, Edgari Regis cognatus, totius Angliæ *Aldermannus* dictus est, quia summus justitiarius Regni, uti Comes Palatinus apud Francos, extiterat. *Aldermanni* Senatorum vel Scabinorum, *Mairiis* (*q*) Comitis officio apud Londinenses hodieque funguntur. (*r*) In Pacto Legis Salicæ *Gravio* non semel occurrit. (*s*) Vocabulum *Sherif*, apud Britannos notissimum, à *Shire-Gerefa*, (Comitatus Judex) derivant. (*t*) Graviones, qui Pago majori, ex minoribus composito, seu toti Provinciæ præerant, sicut reliqui, simpliciter dicti sunt Comites. *Comitum Provincialium* & Landgraviorum nomina tum nondum innotuerunt. Comites Palatinos, Comites Pagorum & Marcæ Francica Periodus novit; non alios. (*u*) Insequentia secula majorem Comitum varietatem viderunt.

Comites

(*b*) Olivar. Vredius *Hist. Comitum Flandriæ* pag. 2.

(*i*) Hesychius in *Lex.* Κόμης. ἄρχων, ἡγεμών. Suidas: Κόμης ὁ λαῶν ἄρχων, *Comes populi Princeps.* Meursius *Glossar. Græco Barb.* pag. 259. Cangius in *Glossario med. Græcitatis.*

(*k*) In comitatu Principis esse honorificum erat; unde Palatinis non modo, sed & Provinciarum militiæque præfectis appellatio Comitis, ut titulus honorarius, concessa est. Præfectus seu Magister sacrarum Largitionum *Comes* quoque honoris causa dicebatur. Postea brevitatis ergo, nomenclatura Præfecti vel Magistri omissa, *Comes sacrarum Largitionum* simpliciter dictus. Et ita de reliquis Comitibus.

(*l*) Burgundiones jurisdictionem exercuerunt per Comites. In Præfatione Legis Burgundionum apud Lindebrogium *Cod. Legg. Antiqq.* pag. 266. hæc leguntur. " Sciant Optimates, Comites, Consiliarii, „ Domestici & Majores Domus nostræ, Cancellarii, „ & tam Burgundiones, quam Romani Civitatum „ aut Pagorum Comites, vel Judices deputati omnes, „ etiam militantes. &c. „ Probant hæc, apud Burgundiones fuisse Comites Civitatum, Comites Pagorum, Comites Romanos, Comites Burgundiones. Comites Romani dicti sunt illi, qui ex priscis Galliæ incolis sumpti; Burgundiones vero, quos ex gente sua Reges Burgundiæ constituerunt.

(*m*) Lib. VII. Epist. XVII.

(*n*) De *Reb. Gest. Frid.* I. Lib. II. Cap. XIII.

(*o*) *De Bello Gall.* Lib. VI. Cap. XXIII.

(*p*) *Tit. honorum* Part. II. Cap. V. pag. 343. sqq.

(*q*) *Maire*, à Germanico *Meyer*, unde Major, Major Domus.

(*r*) Smith *de Republ. Anglorum* pag. 35. edit. Elzivir.

(*s*) Tit. LIII. 3, item LIV. 1. 2.

(*t*) Sunt, qui à *Shireeve*, *Vice-Comes*, deducunt. Couuell *Interpreter of Words*, in voce: *Shire.*

(*u*) Gislebertus *Comes Mansuariorum* apud Nithardum occurrit Lib. III. qui in *Annalibus Metensibus* An. DCCCXCV. *Comes Mansionarii* dicitur.

Comites Palatini, qui in Aula Regis præfedere judiciis, primum omnium locum occuparunt. Formula eorum apud Marculfum. (w) Plures eodem tempore in Palatio degebant. (x) Nobis neque de his, neque de Comitibus Marcæ heic fermo. Reliqui folo & fimplici *Comitis* nomine illa ætate ita venerunt, (y) ut nulla diftrictus, in quo Comitivam exercuerant, addita mentio fuerit; id quod unanimi fuffragio veteres Chartæ teftantur.

§. LXXI.

Comitatus temporar.

Publicus hic Merovingicæ & Carolingicæ Cancellariæ ftylus juniores Rerum Alfaticarum Scriptores in errorem induxit; quos & ipfe Kœnigshovius in errore firmavit. Huc usque enim creditum, Comitatum Wuorandi, Comitatum Hugonis, Comitatum Eberhardi &c. diverfos extitiffe Comitatus, quum diverfa modo Comitum, diverfis temporibus Kirchheimenfem Comitatum in Nordgoviæ Pago adminiftrantium, hæc fuerint nomina. Transitoriæ ergo, non perpetuæ & inhærentes, Comitatuum appellationes iftæ fuerunt; cum fingulis novis Comitibus, qui fibi invicem fucceflerunt, mutatæ. Irrefragabilem rei teftem produco Fridericum I. Imperatorem, qui in Altorfino Alfatiæ Diplomate An. MCLIII. ita loquitur: " Otto Imperator Eberhardo „ quondam Comiti, conceffit . . . . poteftatem, mercatum, monetam, tabernam & „ teloneum publicum habendi . . . . in quodam fuæ proprietatis allodio, quod dicitur „ Altorph, in quo avus & pater ipfius Hugo Abbatiam in honore facratiffimi Marthiris „ Chrifti conftruxit Cyriaci, in Provincia Alfatia, in Pago quoque Nurthgowe, in „ Comitatu prædicti quondam Eberhardi, nunc autem hæredis fui Hugonis fito. „ Duplex ergo Comitatibus Alfatiæ nomen tum dari folebat; alterum Geographicum, quod permanens, alterum politicum, quod transitorium, à Comite, in Comitatu jurisdictionem exercente, prognatum. Ita Comitatus *Illiche*, Comitatus *Troniæ*, permanentia nomina fuerunt: at Comitatus Wuorandi, Comitatus Eberhardi, dicebatur ad tempus. Vernaculo ftylo diceres, *le Bailliage de Worand, le Bailliage d'Eberard.* Enuntiatio hæc temporaria Comitatuum Alfaticorum notitiam turbat. Nec affirmaverim, Comitatus eodem modo, ut Pagi, uno omnes tractu fuiffe continuos; quippe qui ex vicis, per varios Pagos difperfis, jam tum componi potuerunt, quemadmodum in hodiernis id Comitatibus obvium eft. Quousque veteri more adminiftrati funt Pagi, Reges Comitum Ducumque nomina Diplomatibus fuis addiderunt. Unde Childericiana Gregoriani Cœnobii charta Chadico Duci, Rodeberto Comiti; Ebersheimenfis vero Theodoriciana Attico Duci & Adelberto Comiti, infcriptæ fuerunt. Poftquam autem Comitatus in hæreditatem transierunt, ceffavit hæc formula, Comitesque à Pagis & Provinciis, quas fucceffionis jure tenebant, aut à caftris, dominiorum fuorum capitibus, fua quoque nomina duxerunt; quod fec. XI. inceptum, XII. invaluit. Unde Comites provinciales & Landgravii Alfatiæ, Comites Egisheimenfes, Tagisburgenfes, Ferretenfes, aliique in memoriis rerum occurrunt; quo ftylo Alfaticis rebus lux major exorta.

§. LXXII.

Prærogativæ Comitum.

Francici ævi Comites plerumque ex nobilitate, vel ex Minifterialibus (z) delecti, rebusque in Comitatu præclare geftis, creati funt Duces. De Galactorio Comite Venantius Fortunatus, (a) Pictav. Epifcopus, Gregorio Turon. fynchronus, ita canit:

> Ante Comes merito, quam datus effet honor.
> Judicio Regis valuifti crefcere Judex,
> Famaque quod meruit, regia lingua dedit.
> Debet & ipfe potens, ut adhuc bene crefcere poffis,
> Præftet ut arma Ducis, qui tibi reftat apex.

Comites ergo conftituti & revocati funt arbitrio Regis. Revocatos Gregorius (b) *Ex Comite* vocat. In Capitularibus Francicis fub generico Principum, Optimatum; in Scriptoribus fub Procerum, Primorumque nomine Comites comprehenduntur. Axioma *Illuftris*, quo Duces, imo & Reges, ornati, Comitibus quoque datum comperimus.

(w) Cap. IX.

(x) Novem homerat Mabillonius *de Re Diplom.* Lib. II. Cap. XII. num. 14.

(y) Sub fimplici Comitis nomine Provinciales Comites fæpe intellectos fuiffe, probat Conr. Sam. Schurzfleisch. in Differt. *Principium Mofella Aufonii*, §. XIII. Not.

(z) De quibus lancem faturam Illuftris Estor atque Glafeyus.

(a) *Carm. Hiftor.* Lib. X. num. 22. apud Bouquet. *Scriptor. Franc.* Tom. II. pag. 529.

(b) *Hiftor. Francor.* Lib. VII. Cap. XXIII. ubi: " Injuriofus ex Vicario, ex Comite vero Eunomius.

POLITICA.

perimus. Carolus M. in Charta de partibus Saxoniæ: *Trutmannum, virum illustrem, Comitem ordinamus.* In Murbacensi Charta concambii, An. DCCCXXIX. conscripta, *Geroldus Comes, vir illustris*, occurrit. Nec minus ad honorarios Comitum titulos formulam *magnitudo seu utilitas vestra* referimus. Ad sustentationem dignitatis suæ, certis reditibus fisci Comites fruebantur, qui temporis progressu illos sibi proprios reddiderunt. Queritur jam hac de re Carolus M. in *Capitularibus*; (*c*) "Auditum habemus, „ (inquiens) qualiter & Comites, & alii homines, qui nostra beneficia habere videntur, „ comparant sibi proprietates de ipsô nostro beneficio.

§. LXXIII.

Munus Comitum.

Præcipuum Comitis munus, uti jam dictum, erat jus dicere. Officium ipsum *Comitia*, *Cometia*, *Cometiana*, dicebatur; Comes & Judex sæpe promiscuum nomen. Accessit tributorum, fisci regii, vectigalium (*d*) cura. Sed & inspectio eorum ad Episcopatus & Monasteria se extendit, donec privilegiis Regum provisum, ut à potestate eorum & Episcopi, & Abbates, eximerentur; (*e*) id quod ad Ecclesiarum instantiam factum, quum Comites, non minus ac Duces, jure suo abuterentur. In Charta Ludovici Germ. An. DCCCLVIII. pro Wormatiensi Ecclesia (*f*) Episcopus questus est, "quod regiæ potestatis procuratores & exactores atque Comites frequens „ incommodum sibi facerent. Nos igitur . . . sub integra emunitatis tuitione dona- „ vimus atque concessimus, ut nullus noster, aut successorum nostrorum, Comes „ aut aliquis publicus judex . . . nec ad causas audiendas &c. „ Advocatia tamen Monasteriorum atque Episcopatuum Comitibus, non minus ac Ducibus, à Rege, post exemptionem quoque, non raro commissa fuit, uti *Alsatia Sacra* docebit. Auctoritas Comitum nostrorum major evasit, quum sub ipsis Carolingorum initiis formula Ducum Alsatiæ supprimeretur. Alemannia quidem, Ducibus ejus tum quoque abolitis, per Nuntios Cameræ recta est; horum autem vestigia apud Alsatas nulla reperio.

Classes Comitum auctæ.

Comitum quas enumeravimus classes, sub Periodo Germanica, mire adauctæ sunt. Postquam enim pleraque jura Regum in civitatibus paulatim obtinuissent Episcopi, in Regiis illis civitatibus suam sedem habentes, civitatenses hi Comites Regii in episcopales conversi sunt; quo Cameracenses, Atrebatenses, Trevirenses, Metenses, (*ff*) Virodunenses, Genevenses, referendi. Ita Henricus Sanctus An. MVII. Erloino, Cameracensi Episcopo, Comitatum Cameracensem concessit. (*g*) Quum autem & ipsi hi Comites episcopales tractu temporis insolescerent, plerique Episcopi urbium Comitivam ad se traxerunt. Unde Cameracensis Antistes hodieque appellatur: *Archiepiscopus & Dux Cameracensis, S. R. I. Princeps, Comes Cameracensis.* Idem intelligendum de reliquis. Burcardus II. Episcopus Wormatiensis, in Charta quadam sua An. MCXXXVII. scribit: *In Comitatu præfecturæ civitatis nostræ.* (*h*) Coloniæ Agrippinæ etiamnum Comes, (*Greve*) ab Archiepiscopo constitutus, jus gladii exercet. Sed jam ad Alsatiæ Comitum enumerationem progredimur.

COMITES ETICHONIDÆ.

§. LXXIV.

Etichonis familia.

NUlla Francici ævi Alsatiæ familia Comitum fertilior fuit, quam Etichonea. Illustris ille Alsatiæ Dux Eticho, pater Odiliæ, præter Adelbertum filium & Luitfridum, ex Adelberto nepotem, qui Alsatiæ Ducatum obtinuerunt, numerosam Comitum posteritatem reliquit, quæ seculo VIII. præsertim multitudine floruit. Tum enim trium Etichonis filiorum, Adelberti, Etichonis, atque Hugonis, nepotes per Alsatiam omnem sub Comitum titulo late floruerunt; ita, ut nonnulli eorum re ipsa Comites essent, cum exercitio Comitivæ, alii honoris tantum causa *Comites* appellarentur, quod ex Ducali prodirent familia; (*i*) ut nimirum axiomate hoc à promiscua Nobilitate distinguerentur:

(*c*) *Capitular.* Lib. III. Cap. XIX.
(*d*) GREGOR. TUR. Lib. V. Cap. XV. Lib. VI. Cap. XLI. Lib. VII. Cap. XXIII.
(*e*) Lege supra pag. 647.
(*f*) SCHANNAT *Histor. Wormat.* Probat. pag. 8.
(*ff*) In Charta Carolina An. DCCLXXXIII. pro Monasterio S. Arnulphi ad Metas, memoratur jam Comitatus Metensis. ANDR. VALLADIER *Basilique de l'Abbaye Royale de S. Arnoul* pag. 200.
(*g*) MIRÆI *Diplomata Belgica* Tom. I. pag. 148.
(*h*) SCHANNAT *Hist. Wormat.* Probat. pag. 68.
(*i*) Ita in Anglia Ducum filii Comites, Comitum filii Vice Comites dicuntur. THOMAS SMITH *de Republ. Anglor.* Cap. XVII.

guerentur : nomine tenus Comites, re ipsa Dynastæ. Illos ergo, qui ex priore sunt classe, *Comites Fisci*, qui ex posteriore, *Comites Fundi*, haud improprie appellaveris. Paucitas monumentorum & publicus illius ævi stylus, qui non distinguit has classes, faciunt, ut easdem in Comitibus Etichonidis non satis semper distinguere liceat. Illos ergo recensiturus, Adelberti, natu maximi filiorum & in Alsatiæ Ducatu successoris, posteros primo loco expono, eosque, ob frequens inter illos Luitfridi nomen, *Luitfridigenas* voco. Inde ad alterum Etichonis Ducis filium, qui patris nomine Eticho quoque dictus, progredior, ejusque descendentes *Eberhardigenas* nuncupo, quod Eberhardi nomen inter eos obvium fuit. Tertio denique loco ponuntur *Hugonidæ*, qui ab Hugone, ante patrem mortuo, descendunt. Hi seculo VIII. perierunt. Luitfridigenæ autem & Eberhardigenæ longam posteritatem reliquerunt, quam Germanica nostra Periodus exponet uberius.

I. LUITFRIDIGENÆ.

§. LXXV.

INter Adelberti, Ducis Alsatiæ, filios, qui Duces non fuerunt, primum locum MASONI concedimus. Maso in Fragmento Vitæ S. Odiliæ Pistoriano non legitur ; ideo fortassis, quod absque sobole ante sororem obierat. Eum tamen Adelberti Ducis, Odiliæ fratris, filium fuisse, Diploma Ludovici Pii An. DCCCXXIII. pro Abbatia Masonis Monasterii probat. (*k*) Dicitur in eo, Abbatiam hanc in parte Vosagi, à quondam Principe Viro nobili *Masone*, unde etiam nomen traxit, fratre videlicet Ducis *Luitfridi* & *Eberhardi*, qui Morbach construxit, fundatam &c. Consentit omnino Topologus Novientensis, filium Masoni natum, referens, qui in Olrunna, seu Tolra fluvio, gurgitibus haustus, aquis suffocatus fuit. Sarcophagus ejus in Monasterii Masoniani Ecclesia ostenditur, hoc Epitaphio ornatus : *Hic jacet filius Regis Masonis, qui hoc Monasterium construxit.* Sed posterioris longe ævi opus hic Sarcophagus cum sua Epigraphe est ; quo nempe Legenda de Regio Masonis titulo procusa jam fuerat, ut ficta fundatoris gloria Monasterii dignitas magis augeretur. Maso ex Toparchis Alsatiæ fuit, quos Ducum, Comitum, Principum, Regulorum elogiis sæpissime ornatos reperimus. Childericum II. Franciæ Regem, Odilianus Biologus *Imperatorem* appellat.

Maso Comes.

§. LXXVI.

EBERHARDUS Comes in Fragmento Pistoriano *filius Adelberti Ducis* nominatur : accedit Charta Honaugiæ An. DCCXXIII. qua Luitfridus & Eberhardus Abbatiæ donaverunt *de parte*, inquiunt, *nostra*, insulæ Honaugiæ, *quantumcunque genitor noster Adalbertus Dux moriens nobis dereliquit.* Hunc Eberhardum OBRECHTUS, (*l*) Blondellum secutus, unicum ex Adelberti prosapia inter Alemanniæ Duces duplici errore admittit. Nec enim Dux unquam fuit Eberhardus noster, qui in allegata Honaugiensi Charta se *Domesticum* vocat, & à Theodorico IV. Rege in Confirmatione fundationis Abbatiæ Murbacensis non nisi *Comes* audit; nec si vel maxime Dux fuisset, solus ex Adelberti prosapia fuisset, quum Adelberti filius Luitfridus haud dubie fuerit Alsatiæ Dux. Alemanniæ Ducatum vero Etichonidum nullus administravit. Eberhardus noster Castrum *Egenesheim* (*m*) ædificavit, gentilibus suis sedem nomenque præbiturum. Præcipue vero memoriam ejus illustravit instituta ab eo Murbacensis Abbatia anno DCCXXVII. Theodoricus IV. in Diplomate, anno regni sui VII. Abbatiæ huic dato, Monasterium *in loco, qui dicitur Vivarius per grinorum, nostris temporibus in alodo fidele nostro Eborhardo Comite, cum ipsius adjutorio*, constitutum fuisse tradit. Sed & ipse Eberhardus in Charta dotationis, data anno Theodorici IV. octavo, ita loquitur: " Ego Eberhardus, filius Adalberti quondam Ducis, ante hos annos cum Germano meo Leudofreudo Duce & conjuge mea Emeltrude, in re mea propria, in loco, qui dicitur Maurobaccus.... à novo meo opere.... Monasterium edificavi, & illis diebus, juxta quod in illo priore Testamento continetur, de rebus meis aliquid ditavi. Nunc autem Salvator... me in corpore visitare dignatus est, & fallax temporaleque lumen subtraxit.... eciam sua providentia .... ex proprio corpore legiti-

Eberhardus.

(*k*) Apud LAGUILLE *Histoire d'Alsace*, inter Probat. pag. 15.

(*l*) *Prodrom.* Cap. X. pag. 217.

(*m*) Vid. TOPOLOG. NOVIENTANS.

„ legitimum heredem, qui mihi successor existeret, similiter subtraxit. &c. (*u*) Convenit cum hac Charta Topologus Novientensis in eo, quod Eberhardum, cæcitate percussum, Murbacum fundasse scribat: in eo autem à vero aberrat, quod eum *sine uxore & liberis* remansisse ait.

§. LXXVII.

Conjux & filius ejus.

Conjugem ei fuisse *Emeltrudem*, filiumque, qui ante patrem obiit, Charta hac ipse Eberhardus fatetur. Errant ergo & illi, (*o*) qui Eberhardi hujus filium constituunt *Ruthardum* illum *Comitem*, qui circa An. DCCXXX. Abbatiam fundavit in *Arnolfesau*, sub Ludovico Pio Schwarzacum translatam, & Gengenbacensis quoque Monasterii conditor celebratur. Inducti sunt fortassis eo, quod ex Ludovici Pii pro Schwarzacensibus Charta Ruthardus Comes plurima in Alsatia bona Arnolfesaugiæ Cœnobio donavit; quæ ille, uti in Testamento suo (*p*) An. DCCLVIII. fatetur, dato pretio comparaverat, quæque ipsi de comparatu & concambiatu obvenerant. Quum tamen ex acquisitis bonis sive coemptis Etichonides Monasterium extruere potuerit, Ruthardum Etichonis prosapiæ nec addo, nec demo. GUILLIMANNUS (*q*) Ruthardum hunc Luitfridi I. filium constituit. Sed & post abrogatos Alemanniæ Duces inter Comites illius Ducatus occurrit Ruthardus, uti ex ERMENRICI Supplemento ad vitam B. Magni, Campidunensis Abbatis, discimus; (*r*) ubi post obitum Pipini Regis, adeoque circa An. DCCLXIX. Othmarus, S. Galli Abbas, dolens sistitur de persecutione, *quam à pessimis Comitibus, Warino & Ruthardo patiebatur*, &c. Adde WALAFRIDUM STRABUM, qui Comites Warinum & Ruthardum totius Alemanniæ curam administrasse ait. (*s*) In interiore hic Suevia Cameræ Nuncius fuit, quem ad Etichonis nostri prosapiam referre non possum. Sed redeamus ad Eberhardum. Obiit is An. DCCXLVII. filio unico orbatus, in Murbacensi Abbatia sepultus. Sepulcrum ejus in Ecclesia Murbacensis Monasterii hodieque conspicitur, sed restitutum, quum Ecclesia ante D. annos restitueretur. Damus illud inter Francica Monumenta. Hæredem reliquit fratrem Luitfridum I. qui agnatis suis, Etichonis II. posteris, partem aliquam hæreditatis ejus concessisse videtur, quum memorati Etichonis II. posteri seculo sequente possessores fuerint castri Egesheim, ab Eberhardo nostro fundati.

Tab. I. num. 4.

§. LXXVIII.

Luitfridus II.

Adelberti filius Luitfridus, Alsatiæ Dux, quem inter Duces recensui, non improlis decessit. Filium habuit LUITFRIDUM II. Alsatiæ Comitem, quod probatur I. ex nomine Luitfridi, in gente Adelberti Ducis frequenti. II. Ex bonis, quæ Luitfridus II. ejusque liberi in Alsatia possedere. III. Hujus Luitfridi neptis Ermengardis à Thegano de *stirpe Ducis Edith* fuisse scribitur, ipseque Lotharius Imp. in Diplomate pro Stephaniana Abbatia de An. DCCCXLV. *Adelbertum Ducem parentelæ* (conjugis) *suæ progenitorem* vocat; evidente indicio, Luitfridum nostrum II. cujus neptis ista fuit Ermengardis, ab Etichone I. per Adelbertum filium ejus descendisse. Sed Adelberti filius non fuit Luitfridus II. noster, solo Comitis titulo insignitus, quum filius Adelberti Luitfridus Dux Alsatiæ fuerit. Consequitur inde, Luitfridum II. filium Leudefridi I. & Adelberti nepotem extitisse. Luitfridi II. viventis mentionem non reperio; at Charta Lotharii Jun. Lotharingiæ Regis, An. DCCCLIX. (*t*) pro Ecclesia Belmontana nos docet, eum filios habuisse *Leutardum* & *Hugonem*. Confirmat enim Rex præfatus dicto Monasterio " bona, quæ à Leutardo Comite & Hugone fratre

(*u*) Utramque & Theodorici & Eberhardi Chartam dabit Codex noster Diplom.

(*o*) LAZIUS de *Migrat. Gentium* Lib. VIII. pag. 391. ex quo HERZOG. *Chron. Alsat.* Lib. I. Cap. XC. pag. 145. & BUCELIN. *German. S. & Prof.* Tom. I. qui insuper Ruthardum hunc satorem Comitum Kyburgensium facit; imo ut liberalior esset, alium præterea Eberhardo filium dat, *Warinum* nempe, Habsburgensium satorem; sed hæc Bucelinus pro more suo ex ingenio, contra omnem monumentorum fidem, asseruit. Cautior hac in re fuit JAC. KOENIGSHOVIUS, qui in *Chron. Alsat.* Cap. V. pag. 287. Ruthardum simpliciter Ducem Alsatiæ vocat, eique Irmensindam uxorem assignat, at de majoribus Ruthardi silet. Ruthardum Herzogius Ensishemii sedem, & Falcooooram conjugem habuisse, putat.

(*p*) DRUERNII *Deductio in Caussa Schwarzach contra Baden-Baden* pag. 21.

(*q*) De *Episcop. Argent.* pag. 82. HUGO *Annal. Præmonstratens.* Tom. II. pag. 428.

(*r*) Cap. XIV. apud GOLDAST. *Scriptor. Rer. Alemannic.* Tom. I. Part. II. pag. 202.

(*s*) De *Miraculis S. Galli* Lib. II. Cap. XV. apud GOLDAST. loco cit. pag. 168. add. RATPERTUS *de Casibus S. Galli* Cap. II. apud GOLDAST. loco cit. Tom. I. Part. I. pag. 2. EKKEHART. Jun. Cap. I. pag. 16. *Chrodardus* vocatur in Diplom. apud MABILLON. de *Re Diplom.* pag. 494. conf. supra pag. 668.

(*t*) VIGNIER *Preuves de la Genealogie des Maisons d'Alsace* pag. 77.

„ fratre donata fuerant & quæ jure hæreditario ad eos per obitum Luitfridi Comitis, „ eorum patris, pervenerant. „ *Hiltrudem* conjugem ejus vocat CHESNIUS. (*u*) Filiis Hugoni & Leutardo addenda erit filia *Basilla*, ab An. DCCCXLV. ad DCCCLXXI. Stephaniana Argentinensis Abbatissa, quam cognatam suam nuncupat Lotharius Imp. (*w*) quia uxoris suæ amita fuerat.

§. LXXIX.

Leutardus & Gerhardus.

LEUTARDUS Comes, Luitfridi II. filius, Hugonis III. frater, in Diplomate Belmontano productus, (*x*) uxorem habuit *Grimildem*. Hæc occurrit in Charta fundationis Pultariensis ac Vizeliacensis Asceteriorum, circa An. DCCCLX. à filio ipsorum *Gerhardo* factæ, qui dignam *honorificentiam genitoribus atque parentibus, id est, Leutardi & Grimildis*, (*y*) se rependere ait. Barbara hæc verba indicant, *Gerhardum* illum *de Rossilione*, in Historia Francica seculi IX. celebrem, Leutardi filium fuisse. Historiam ejus fuse exsequitur CHESNIUS. (*z*) Provinciales Galliæ medii ævi Poetæ, vulgo *Troubadours* dicti, versibus & cantilenis suis eum celebravere. (*a*) In Aula Ludovici Pii educatus sub Comitis Burgundiæ nomine, Cæsari se An. DCCCXXXIV. egregie commendavit, quum filios ejus, contra Patrem insurgentes, " mitigatis eorum animis, paternos in amplexus „ revocaret, patremque restitueret. „ (*b*) Hanc ipsius pietatem agnoscens Ludovicus Imp. *Comitem* eum *Parisiensem* creavit; qui inter cæteros Regni proceres An. DCCCXXXVIII. Carolo Calvo, Neustriæ Regi, fidelitatis jusjurandum præstitit, (*c*) fidemque integram servavit An. DCCCXL. quum Aquitani adversus ipsum rebellarent, ac Pipini, Aquitaniæ Regis, filium cognominem in Regem assumerent. (*d*) Postea vero quum Ludovico Pio mortuo Lotharius Neustriam invaderet, Gerhardus à Carolo defecit, (*e*) Parisina hinc Comitiva exutus. In gratiam tamen cum Carolo Calvo eum rediisse necesse est, quod deinceps Bituricensium (*f*) provinciæ præfectus legitur. Suspectum eum Carolo Calvo reddidere bona amplissima, quæ in Burgundiæ Regno ex liberalitate Lotharii Imp. possidebat. (*g*) Hinc An. DCCCLXVII. Comitatu suo Bituricensi spoliatus, (*h*) in Regnum Provinciæ se recepit; ejusque, uti quidem videtur, gubernationem suscepit; (*i*) quo tempore Carolus Calvus Regnum illud invasurus erat; cui fortissime restitit, nonnisi ultima necessitate eidem cessurus. (*k*) Fundator fuit Monasteriorum Vizeliacensis & Pultariensis, in Diœcesi Lingonica. Cognomen de *Rossilione* nactus est à castro quodam hujus nominis, in quo frequenter commorabatur. Ruinas ejus inter Mussiacum & Castellum ad Sequanam hodieque videri, testatur CHESNIUS. (*l*) Annum ei emortualem DCCCLXVII. assignat CHRONICON VIZELIACENSE, (*m*) Bertham conjugem ejus An. DCCCXLIV. præmortuam affirmans; quod falsum esse patet ex iis,

(*u*) Fragmentum Genealog. apud VIGNIER loco cit. pag. 78.

(*w*) In Diplom. pro Abbatia S. Stephani An. DCCCXLV. dato, ubi falsarius nomen *Basillæ* corrupit, quod plerique *Ruodrut*, Mabillonius autem *Rivsthada*, legerunt. Vestigia deletæ vocis *Basilla* non effugiunt aciem lectoris sagacis.

(*x*) Bona quæ Belmontanæ Ecclesiæ à *Lutardo Comite & Hugone fratre* concessa fuerant, Lotharius Rex An. DCCCLIX. Strasburgi, palatio Regio firmavit; uti Charta Belmontana apud Vignerium loco cit. pag. 77. exponit.

(*y*) Apud DACHERIUM *Spicileg.* Tom. II. pag. 408. In *Hugonis Pictaviani Historia Vizeliacensis* Abbatiæ, apud DACHERIUM *Spicilegii* Tom. III. pag. 446. Novæ edit. Tom. II. pag. 498.

(*z*) *Histoire de Bourgogne* Lib. II. Cap. LIII.

(*a*) Sub rubro: *Romant de Gerard de Roussillon.* Liber Msc. latet, teste LENGLET DU FRESNOY *Bibliotheque des Romans*, pag. 244. allegat eum quoque BOREL *Tresor des Antiquités Gauloises & Françoises* in Catalogo Auctorum, sub rubrica: *Roman de Gerard de Roussillon.*

(*b*) ALBERICUS TRIUMFONT. ad An. DCCCXXXIV.

(*c*) NITHARDUS Lib. I. apud DU CHESNE Tom. II. pag. 362.

(*d*) ASTRONOMUS in *Vita Ludovici Pii* apud DU CHESNE Tom. II. pag. 317.

(*e*) NITHARDUS Lib. II. pag. 365.

(*f*) Errant ergo recentiores omnes, ALTESERRA *Rer. Aquitanicar.* VIII. a. pag. 211. DU CHESNE loco cit. & cum eis ECCARDUS, qui Lemovicensium Comitem etiam fuisse autumant, de quo LUPUS FERRARIENS. Epist. XXVIII. Nam Lupus hic Epistolam suam scripsit An. DCCCXL. quum Carolus in Aquitaniam exercitum duxisset; at eodem tempore Gerhardus noster Comes Parisiensis erat, quod ex NITHARDI loco cit. pag. 365. patet. De Gerhardo, Lemovicensi Comite, mox plura dicentur.

(*g*) Vid. Diplom. Caroli, Burgundiæ Regis, Lotharii Imp. filii, apud BALUZ. *Capitular. Regum Francor.* Tom. II. Append. Document. num. 81.

(*h*) ANNAL. BERTINIAN. ad An. DCCCLXVII.

(*i*) Vid. FRODOARD. *Hist. Rhem.* Lib. III. Cap. XXVI. pag. 516. sqq. ubi Hincmarus, Rhem. Archiepiscopus, bona Ecclesiæ suæ, in Provincia sita, ipsi commendat.

(*k*) Vid. ANNAL. BERTIN. ad An. DCCCLXX. DCCCLXXI. & DCCCLXXII. Add. ALBERIC. TRIUM FONT. ad An. DCCCLXVI. qui eum potentissimum Burgondiæ Ducem vocat, quum tamen non nisi Comes fuerit; prouti a Carolo, Burgundiæ Rege, in Diplom. citato, à Carolo Calvo in Confirmat. Fundat. Abbatiæ Vizeliacensis, & ab omnibus coævis vocatur. Ipse in Charta Fundat. Vizeliac. Abbatiæ se vocat: " Divinæ pietatis munere apud gloriosam regalem „ mansuetudinem Comitis honore sublimatum; „ & in Epist. ad Nicolaum Papam super eandem fundationem dicitur: " Misericordia omnipotentis Dei apud „ Regalem clementiam Comitis honore sublimatum. Utraque Charta extat apud DACHERIUM *Spicil.* Tom. II. pag. 408.

(*l*) *Histoire de Bourgogne* Tom. I. Lib. II. Cap. LIII. pag. 232. ubi: " *Les ruines de son Chateau* „ *de Roussillon se voyent encore entre Mussy l'Evesque & Chastillon sur Seine.*

(*m*) Apud LABB. *Biblioth. nov. Msc.* Tom. I. pag. 394.

iis, quæ modo narravimus. Uterque sane, & Gerhardus & Bertha, An. DCCCLXXII. superstites adhuc in Annal. Bertinianis leguntur. Sepultus est in Abbatia Vizeliacensi; ubi Epitaphium ejus, & Berthæ conjugis, & Evæ ac Theodorici liberorum, legisse se testatur VIGNIERIUS. (*n*)

§. LXXX.

Gerhardi uxor & liberi.

Uxorem *Bertham* ipsemet prodit in Charta fundationis Vizeliacensis Abbatiæ, & in Epistola ad Nicolaum Papam de fundatione Pultariensis Cœnobii. (*o*) In priore dicit: " communi voto dilectissimæ & amantissimæ conjugis meæ Berthæ: „ in altera conjugem suam *gratissimam Bertham* vocat. Eam Pipini Aquitaniæ Regis filiam fuisse, visum est omnibus, qui de ipsa locuti sunt, quoniam ASTRONOMUS in *Vita Ludovici Pii* Gerhardum Comitem, Pipini Regis Aquitaniæ generum, memorat, adjiciens alium Comitem Hraterium, qui itidem Pipini gener fuit. (*p*) STEPHANUS BALUZIUS (*q*) autem hæc de alio quodam Gerhardo interpretatur, qui Comes erat Lemovicensis LUPO FERRARIENSI in *Epistolis* suis laudatus; (*r*) ubi Gerhardus ille Pipino Regi charus fuisse traditur. ADEMARUS CHABANNENSIS *Chronico* (*s*) suo in prœlio Fontanetensi occisos refert: *Girhardum & Raterium Comites, quorum uterque genere* . . . . Deploranda hic reperitur lacuna; dubium enim est, an Ademarus genus utriusque indicare voluerit, an vero indicaturus fuerit, Girhardum & Raterium *generos* fuisse Pipini Regis; nomina sane eadem sunt, quæ Astronomus, modo citatus, annotavit. BESLIUS (*t*) nihil decidere ausus est. Ex Bertha, quocunque tandem patre nata, suscepit Gerhardus filiam, nomine *Evam*, quæ in Charta Vizeliacensi & in Epistola ad Nicolaum Papam memoratur. In utriusque fine: S. *Evæ filiæ eorum*, (Gerhardi & Berthæ) *quæ voluntatem Parentum consentiendo firmavit.* Filium Theodoricum VIGNIERIUS addit, utut nullum extet documentum, ex quo stirpem à Gerhardo propagatam fuisse, eluceat.

§. LXXXI.

Hugo III.

Redimus ergo ad patruum ejus HUGONEM III. quem Leutardi fratrem & Luitfridi II. Comitis filium fuisse, ex Diplomate Belmontano, superius allegato, novimus; ubi *Leutardus & Hugo fratres* verbis disertis *filii Luitfridi Comitis* vocantur. THEOANO suffecit, cum de *stirpe Ducis Edith* natum indicare. (*u*) Obitum Hugonis in annum DCCCXXXVII. Annales Bertiniani & Fuldenses referunt. Uxor ejus *Bava* in Charta Vizeliacensi vocatur; ubi Gerhardus fundationem se facere ait " non immemorem benevolentiæ gratissimorum „ *Hugonis atque Bavæ*, amabilibusque filiis & filiabus eorum, consanguinitate, affini-„ tate (*x*) & propinquitate etiam nobis junctis, id est Leufredi & Adalardi Comitum „ præclarissimorum. „ Suscepit ergo Hugo ex Bava filios *Leufredum & Adalardum*, ex Charta Vezeliacensi cognitos. Sed suscepit etiam ex ea filium tertium *Hugonem*, filiasque duas *Ermengarden & Adelhayden*. Hugonem, Ermengardis fratrem, ex Diplomate Lotharii Imp. anno Imperii XII. Æræ nostræ DCCCXXXV. dato, cognoscimus, quo curtem Limontam Ecclesiæ S. Ambrosii dare se asserit; instinctu, inquit, " dilectæ „ conjugis nostræ Hirmingardis, occasione actuata ex dilectione *fratris sui*, puerili „ elegantia delati, *Hugonis* nomine; pro remedio ejusdem pueri . . . . . ut ejusdem „ Ecclesiæ gubernantes attentius prædicti pueri exorent veniam &c. (*y*)

Ermengardis.

Ermengardem prodit THEOANUS, (*z*) qui nupsisse ait Lothario Imp. *Ermengardem, filiam Hugonis Comitis de stirpe Ducis Edith.* Hinc Lotharius, Lotharingiæ Rex, Lotharii Imp. & Ermengardis filius, Leutfridum III. Comitem Alsatiæ, Hugonis & Bavæ filium, vocat

(*n*) *Preuves de la Genealogie de la Maison d'Alsace* pag. 91.

(*o*) Apud DACHERIUM loco cit. ANNALES BERTINIAN. An. DCCCLXXI. & sq.

(*p*) Pag. 317. apud DU CHESNE *Scriptor. Rer. Francicar.* Tom. II.

(*q*) In *Notis* ad LUPI FERRARIENS. *Epist.* XXVIII. pag. 360.

(*r*) Epistola XXVIII. pag. 51. edit. Balluzianæ.

(*s*) Apud LABB. *Biblioth. nov. Mss.* Tom. II. pag. 161.

(*t*) *Hist. de Guienne & de Poitou* pag. 9.

(*u*) Cap. XXVIII.

(*x*) Verba hæc *affinitate juncti* aut impropriè omnino positi sunt: aut sane probant Gerhardum de Rossilione Pipini *Aquitaniæ Regis generum* fuisse. En tibi schema brevissimum

LUDOVICUS PIUS

LOTHARIUS Imp.	PIPINUS, Rex Aquitaniæ
Ux: Ermengardis Soror Leufredi & Adalardi, qui hinc Gerhardo affinitate juncti fuere.	BERTHA nupta Gerhardo de Rossilione, qui hinc affinitate junctus fuit Leufredo & Adalardo.

(*y*) Vid. UGHELLI *Ital. Sacra*, Tom. IV. pag. 80. edit. recent.

(*z*) Cap. XXVIII.

vocat *avunculum suum.* (*a*) Lotharius Imp. ipse in Diplom. pro Abbatia S. Stephani, Adelbertum Ducem vocat *parentelæ*, id est, conjugis suæ, *progenitorem*; & Basillam Abbatissam, quæ Ermengardis amita fuerat, suam *cognatam*.

§. LXXXII.

Adelhaydis.

Adelhaydem indicant Annales Bertiniani, (*b*) annotantque " Lotharium Jun. „ Archiepiscopatum Coloniensem ademisse Gunthario, atque dedisse Hugoni, dicto Abbas, „ filio Conradi, Caroli (Calvi) Regis avunculi, & materteræ suæ. „ Sororem ergo habuit Ermengardis, quæ Lotharii Jun. matertera fuerat. Nuptam hanc patet Conrado, Comiti Antissiodorensi, Caroli Calvi avunculo, fratrique Eudonis, Ducis Aurelianensis, qui pater fuerat Irmentrudis, Caroli Calvi uxoris. (*c*) Ermengardis vero Imperatricis sororem, Conradi Antissiodor. conjugem, nomen habuisse *Adelhaydis*, ex Herico Monacho (*d*) novimus. Mortuo hoc Conrado, Adelhaydis, ad secunda vota transiens, nupsit Roberto Forti, Comiti Andegavensi, Augustæ gentis Capetingorum fatori. Hinc est, quod Aimoinus Floriacensis (*e*) Hugonem Abbatem, quem Annalista Bertinianus verbis disertis Conradi Antissiodorensis & Adelhaydis nostræ filium vocavit, filium Roberti Fortis appellat, quem privignum dicere satius fuisset. Hinc etiam filii Roberti Fortis Otto & Robertus, ex Adelhayde suscepti, fratres vocantur Hugonis Abbatis, (*f*) quod matrem habuerunt eandem, at patres diversos; fratresque adeo uterini fuerunt. (*g*) Videamus jam Adelardum & Luitfridum III. quos ex liberis Hugonis III. & Bavæ primos nominaveram.

§. LXXXIII.

Adelardus.

Adelardus Comes in aula Ludovici Germanici clarus fuit, (*h*) ejusdemque Legatus ad Carolum, super negotio hercifcundæ familiæ Ludovici II. Imp. (*i*) An conjugem, an liberos habuerit, incertum; Ermeltrudis sane, quam filiam ejus fuisse putat Vignierius, nullibi in nostris reperitur monumentis.

Luitfridus III.

Restat ergo Luitfridus III. Hic à Lothario Imp. affine suo, impetravit confirmationem jurium omnium, queis Abbatia Grandvallensis hactenus gavisa fuerat. Diploma datum est An. DCCCXLIX. Luitfridus noster in eo vocatur: *Illustris Comes, Dominusque Monasterii Grandvallensis.* (*k*) Annalista Bertinianus (*l*) eum sistit, ut unum ex familiaribus Lotharii Jun. quem pro legitima conjuge Theotberga adscivisse (ait) Waldradam, " faventibus sibi *Luitfrido*, *avunculo suo*, & Vultario, qui vel „ ob hoc illi erant familiares &c. Eundem Luitfridum, avunculum suum, deinceps „ in Italiam misit legatum, ad Ludovicum II. Imp. fratrem suum, petens illum, apud „ Apostolicum obtinere, quatenus pro eo patruis suis Epistolas mitteret, ut pacem „ servantes, de Regno suo nullum ei impedimentum facerent. „ Anno DCCCLXIV. diem clausit extremum, uti ex vetusto *Chronico* Monasterii S. Galli (*m*) patet, quod mortem Luitfridi, regni [Alemannici] *Principis*, in hunc annum rejicit. An uxorem habuerit unam ex sororibus & hæredibus Landolai, Episcopi Darviensis, qui seculo IX. medio vixit, & Vindonissæ Dominus fuit, (*n*) id ob monumentorum defectum nec cum Chesnio (*o*) affirmabimus, nec prorsus negabimus. Hoc certum est, filios eum reliquisse duos, Hugonem IV. & Luitfridum IV.

§. LXXXIV.

Hugo IV.

Hugo IV. in Alsatia, imo universa Alemannia, pollebat auctoritate. Hinc quum Carolus Calvus An. DCCCLXIX. falsum accepisset nuntium de fratre suo Ludovico Germanico, in agone constituto, Carolus regno ipsius inhians, " iter in Elisacias „ „ partes

(*a*) In Diplom. An. DCCCLXVI. Grandvallens. dato, apud Dacherium *Spicil.* Tom. III. pag. 378.

(*b*) Ad An. DCCCLXIV.

(*c*) En Schema:

* * *

Conradus Antissiodorensis. Uxor Adelhaydis.	Eudo, Dux Aurelian.
	Irmentrudis, nupta Carolo Calvo.

(*d*) De *Miracul. S. Germani*, Episcopi Antissiodor. Lib. II. Cap. II. apud Labbeum *Biblioth. nov. Msc.* Tom. I. pag. 556.

(*e*) De *Miraculis S. Benedicti*, apud Duchesne Tom. III. pag. 449.

(*f*) *Chron. S. Benigni Divionens.* apud Dacherium *Spicil.* Tom. I. pag. 417.

(*g*) Confer. Effenonius *Veritable Origine de la derniere race des Roys de France* Part. II. pag. 57. sqq.

(*h*) Annal. Bertiniani ad An. DCCCLXXIII.

(*i*) Ibidem ad An. DCCCLXXVI.

(*k*) Apud Dacherium *Spicil.* Tom. III. pag. 339.

(*l*) Ad An. DCCCLXII. add. Adventii, Episcopi Metens. *Relatio de divortio Lotharii Regis*, apud Brower. *Annal. Treverens.* Lib. VIII. pag. 315.

(*m*) Apud Du Chesne Tom. III. pag. 469.

(*n*) Ekkehart. Jun. *de Casibus S. Galli* Cap. I. apud Goldast. *Rer. Alemannic.* Tom. I. Part. I. pag. 15.

(*o*) *Histoire de Bourgogne* Lib. II. Cap. LIII. pag. 233.

„ partes arripuit, ut Hugonem, Luitfridi filium, obtineret, quod & fecit. „ (*p*) Hic idem Hugo à Lothario, consobrino suo, Lotharingiæ Rege, confirmationem privilegiorum Abbatiæ Grandvallensis obtinuit. Diploma datum est An. DCCCLXVI. Lotharius ibi ita loquitur: " Quia Hugo, Comes illustris, avunculi nostri Ludfridi filius, „ deprecatus esset mansuetudinem nostram &c. „ (*q*) Hugo hic improlis obiit: indicat id frater ipsius, Luitfridus IV. qui in Charta sua, Trutpertinæ Abbatiæ concessa, profitetur, se Monasterium illud à fratre suo Hugone in partem hæreditariam possidere. (*r*) Sequitur inde Hugonem IV. alium hæredem non habuisse, quam fratrem. Dissentit quidem Eccardus, eique filium attribuit Luitfridum; sed conjectura ipsius hac Charta omnino refellitur. Obiisse eum circa An. DCCCLXXX. inde conjicimus, quod frater ipsius Luitfridus quadriennio post Advocatiam Grandvallensem jam obtinuerat.

§. LXXXIV.

Luitfridus IV. LUITFRIDUS IV. itaque Hugoni IV. fratri, ut in cæteris bonis, ita in Advocatia Grandvallensi & Trutpertina successit. Grandvallensem quod attinet, patescit illud ex Diplomate Caroli Crassi Imp. de An. DCCCLXXXIV. qui, rogatu *Comitis Luitfridi*, privilegium Lotharii Imp. pro Grandvallensibus confirmavit. (*s*) Advocatia Trutpertina celebri illi Chartæ An. DCCCCIII. dedit occasionem, qua Luitfridus noster, cum filiis suis Hunfrido, Luitfrido V. & Hugone V. jura Trutpertinæ Abbatiæ stabilivit, terrasque plurimas de suo donavit. (*t*) Quando obierit Luitfridus quartus, ignoramus: ignoramus etiam nomen conjugis. Ermentrudem vocat & Bertholdi ac Erchangeri, Cameræ Nunciorum in Alemannia, sororem constituit ECCARDUS; fide Epitaphii in Abbatia Trutpertina, ex LAZIO & GUILLIMANNO (*u*) descripti, qui illud tamen genuinum non dedere: unde Eccardus PEZIO (*x*) vapulat. Omnium optime expressit BUCELINUS: (*y*) *Hic requiescunt fundatores hujus loci Comites de Habsburg, Otpertus, Rupertus & Luitfridus, Landgravii Alsatiæ. Item Hunfridus, Luitfridus & Hugo: Domna Ermentruda.* Seculo XII. posterius esse Epitaphium, adjicialia verba *Landgravii Alsatiæ* indicant, quæ ab Habsburgicis An. demum MCLXXXVI. usurpari cœperunt. Hinc nullius, aut exiguæ, auctoritatis est Monumentum, quod Bucelinus tot laudibus extulit. Filiorum Luitfridi IV. nomina expressit quoque Charta Trutpertina: " Hunfridus, qui major est in illis natu, dedit in Notgauwe unam curtim, quæ dicitur „ Kunigishova, Luitfridus in Sungauua in Schowinsheim, Hugo in Eginsheim.

Hunfridus. HUNFRIDUS nonnisi in Charta hac An. DCCCIII. legitur, & ab Herrgotto constituitur pater Guntrami divitis, Habsburgensium satoris.

Hugo. HUGO, ad instar fratris, hac sola in Charta occurrit; Herrgottus Egisheimensium gentem ab eo deducit.

§. LXXXV.

Luitfridus V. LUITFRIDI V. autem mentio sæpius adhuc infertur. Nec opus est, ut eum post Eccardum eundem dicamus cum Luitfrido isto, qui avunculis suis Erkangero & Bertholdo socius fuit in vexando Salomone, Constantiensi Episcopo; quique à Conrado I. Germaniæ Rege, ob id perduellionis damnatus, capiteque truncatus. (*z*) In nostrum Luitfridum V. minus hæc quadrare videntur: quippe qui An. DCCCCXXV. adhuc superstes, Ungaros, Alsatiam populantes, aggressus, post ingentem utrinque stragem victus atque fugatus fuit. (*a*) Quandonam obierit, incertum. Hæc sunt, quæ de tribus Luitfridi IV. filiis produnt monumenta. Stirpem eos propagasse, contra Eccardum demonstravit Herrgottus. Hoc profecto vel ex sola Charta Grandvallensi An. DCCCCLXVII. (*b*) evincitur, qua Conradus, Burgundiæ Rex, progeniem Luitfridi

(*p*) ANNAL. BERTIN. ad An. DCCCLXIX. Continuat. AIMOINI ad An. DCCCLXVIII.

(*q*) Apud DACHERIUM *Spicileg.* Tom. III. pag. 178.

(*r*) Vide hanc Chart. apud HERRGOTT. Tom. II. pag. 197.

(*s*) Apud DACHER. *Spicil.* Tom. III. pag. 365.

(*t*) Chartam hanc sinceram dedit HERRGOTT. *Geneal. Habsb.* Tom. II. pag. 197.

(*u*) *Habsburgic.* Lib. III. Cap. VII. pag. 136.

(*x*) De *Etymo vocis Habsburg.* pag. 44.

(*y*) In *Germania* Tom. I. Part. III. pag. 16.

(*z*) EKKEHART. JUN. de *Casib. S. Galli* Cap. I. apud GOLDAST. *Rer. Aleman.* Tom. I. Part I. pag. 17. sqq. HEPIDANNUS in *Annal.* ad An. DCCCCXVI. ibid.

(*a*) EKKEHART. loco cit. Cap. V. pag. 34.

(*b*) DACHERII *Spicil.* Tom. III. pag. 375. & HERRGOTT. Tom. II. pag. 77. De industria posuimus An. DCCCCLXVII. licet in Instrumento ipso legatur An. DCCCCLVII. manifesto Librarii errore. Nam Otto M. in eo jam vocatur Imperator, qui tamen An. demum DCCCCLXII. Imp. factus est. Mentio quoque fit ipsius filii Ottonis II. Regis, qui An. DCCCCLV. natus, nonnisi anno DCCCCLXI. successor designatus est.

Luitfridi crescendo multiplicatam, inque eam Monasterium Grandvallense divisum fuisse testatur, quare Luitfridi filium ad Palatium suum legaliter vocaverit, & ab eo Monasterium illud acquisiverit &c. Ex hoc Instrumento patet 1.) Luitfridi posteros circa An. DCCCCLXVII. in diversos ramos divisos fuisse; sic enim progenies crescendo multiplicata, sicque Monasterium Grandvallense inter eam divisum. 2.) Infirmam esse conjecturam Marchionis S. AUBIN, (c) qui Alsaticam Habsburgensium originem eversurus, verba citata de tribus Luitfridi IV. filiis Hunfrido, Luitfrido V. & Hugone interpretatur. Quum enim Conradus filium Luitfridi illius, cujus progenies crescendo multiplicata fuerat, ad Palatium suum vocarat; ex ejus hypothesi necessario aut Hunfridus, aut Luitfridus, aut Hugo, ad Palatium Conradi citatus fuisset: at illi An. DCCCCIII. ea ætate erant, ut patri consilium dare, & de parte propriæ hæreditatis, quæ se contingebat, donationem facere potuerint, (d) adeoque XXV. ad minimum annos nati. Sequeretur inde illum, quem Conradus ad se citaverat, nonagenarium tunc omnino fuisse, quod verisimile non est. Quin potius dicendum, Luitfridum V. Luitfridi IV. filium, eum esse, cujus progenies crescendo multiplicata fuit.

Filium habuit LUITFRIDUM VI. qui is ipse procul dubio, quem Conradus, Burgundiæ Rex, ad Palatium suum vocavit. Idem Luitfridus VI. An. DCCCCLXXIII. in Diplomate Ottonis II. pro Paterniacensibus, (e) iterum memoratur, dum recensentur bona, in Alsatia, in *Comitatu Luitfredi Comitis* sita. An. DCCCCLXXVII. Godefridus quidam Murbacensi Abbatiæ donavit bona nonnulla in *Comitatu Luitfridi Comitis.* Haud longe post obiisse videtur; relicto filio LUITFRIDO VII. qui vixit An. DCCCCLXXXVI. & secundum Paterniacense Diploma Ottonis III. (f) Columbram villam in suo Comitatu habuit. Superfuit adhuc An. DCCCCXCVII. quo in alia ejusdem Ottonis III. Charta Paterniacensi, *Columbra* iterum in Comitatu Luitfridi Comitis sita scribitur. An. DCCCCXCIX. testis legitur in Diplomate Ottonis III. Altorfensibus dato. Annum vero millesimum non multum superasse videtur; quod quadriennio post occurrit jam Otto Comes, in cujus Comitatu sita memorantur, quæ Luitfridus antea in suo Comitatu habuerat. Heic denique cessat Luitfridorum nomen; unde conjectura haud levis, extinctum eorum cum Luitfrido VII. ramum, non vero gentem Adelberti universam, uti visum Eccardo. Luitfridus VI. & VII.

II. EBERHARDIGENÆ.

§. LXXXVI.

ETICHO filius, cognominis patri, ab ECCARDO primogenitus & Dux Alemanniæ creditus est. Utramque hypothesin confutavimus supra. (g) Nec Alemanniæ enim Eticho, nec Alsatiæ Dux, vel certe Dux fuit sine Ducatu, si modo à Fragmento Pistoriano recte appellatus est *Dux;* quod nomen ipsis subinde Comitibus datum, præsertim quum Ducum filii fuissent; uti filii Regum Francorum vivis patribus *Reges,* filiæ *Reginæ,* vocabantur. (h) Breve ejus regimen fuisse, & filios impuberes ab eo relictos, inde concludit Eccardus, quod Adelbertus frater ei in Ducatus honore successerit. Quicquid hujus rei sit, Eticho junior posteritatem, in Comitum classe habitam, reliquit. Testis est rursus Pistorianum Vitæ Odilianæ Fragmentum, quod ait: *Ejus*, Etichonis junioris, *filii fuerunt Episcopus Argentinensis æquivocus, & Albericus Comes.* Eticho junior.

EDDONEM, Heddonem, Antistitem Argentinensis Ecclesiæ, heic intelligendum esse, Chronologia & reliquæ circumstantiæ suadent. Hic Monachus Augiensis primum, Pirminique discipulus, ejusdem Monasterii An. DCCXXVII. constitutus est Abbas; An. DCCXXXII. à Theobaldo, Alemanniæ Duce, relegatus Muraniam; à Carolo Martello revocatus, An. DCCXXXIV. denique factus est Strateburgi Antistes. Dignitati diutissime præfuit; anno enim Pipini XI. Æræ Christ. DCCLXIII. Testamentum condidit, quod ad nostra tempora pervenit. Patet ex illo, Eddonem plura ex paterna hæreditate bona possedisse in Sueviæ Ducatu, imo & in vicina Ergovia ac Lotharingia. Placito Attiniacensi adhuc subscripsit An. DCCLXV. Reliqua ejus discutimus in Alsatia Sacra.

ALBERICUS Comes, Eddonis frater, interea genus propagavit, utut uxorem ejus, annumque obitus ignoremus. Major natu quum fuisse videatur, ante An. DCCLXV. eum obiisse, verisimile est. Albericus.

Ffff 2 §. LXXXVII.

(c) *Antiquitez de la Maison de France* pag. 389.
(d) Verba Chartæ Trudpertinæ.
(e) Apud HERRGOTT. Tom. II. num. 142.
(f) Ibidem num. 147. pag. 89.
(g) Cap. III. pag. 766.
(h) Patet hoc ex GREGORII TURON. Lib. IV. Cap. XIII. Lib. IX. Cap. X. Lib. X. Cap. XV.

§. LXXXVII.

Eberhardus I. & posteri.

Alberico filium fuisse EBERHARDUM, ex eodem Fragmento Pistoriano elucet, ubi hæc legimus: " Eberhardus, Alberici Comitis filius, qui licet leone & urso ferocior, „ aliquando in servos Dei sævierit, & bona nostra usurpaverit, tamen favente Deo „ & per merita B. Odiliæ, non tantum arrepta restituit, sed & de suo largiter con- „ stituit habenda. „ (*i*) Fatetur alicubi hic Anonymus Scriptor, Odiliam se videre potuisse, utut eam non viderit. Hæc autem circa An. DCCXX. obiit. Idem Anonymus etiam vidit Eberhardum hunc, qui circiter XXV. annis post Heddonem, Episcopum patruum, adeoque circa An. DCCC. exspiravit. Ita nec à verisimilitudine alienum, *Harthardum Comitem*, qui Fulradi, Abbatis Dionysiani, origine Alsatæ, testamento apud FELIAIANUM (*l*) An. DCCLXXVII. subscripsit, ad Eberhardum nostrum referre. Cœnobita quidam Lutrensis, *S. Deicoli* BIOLNGUS, (*m*) Eberhardum quendam, Comitem de Alsatiæ partibus, Waldradæ, Lotharii Regis pellicis, amicum & cognatum fuisse scribit, cui ea Lutrense tradiderit Cœnobium. Hic jus Advocati, sibi collatum, acrius forte, quam Cœnobitis placebat, exercens, Herodis, & si quid Herode pejus dici potest, nomine passim insignitur; qui ut in mortis quoque genere similis sisteretur, à vermibus devoratus scribitur. Eberhardus An. DCCCXCVIII. adhuc Chartæ Herimuoti pro Monasterin S. Gregorii subscripsit, quæ facta *præsente Illustrissimo Comite Eberhardo.* Uxor ipsi fuerat Adelindis, quam deinceps repudiavit, applicata sibi quadam Nnnna Mnnasterii Ersteinensis, ut S. Deicoli Biographus loquitur. Haud difficulter perspicit Lector, Eberhardum hunc, Waldradæ consanguineum, ab Eberhardo nostro I. Alberici filio, plane fuisse diversum. Obstat enim temporis ratio, quæ ne quidem permittit, ut Eberhardum, Waldradæ cognatum, qui nnnnisi circa An. DCCCC. obiit, Eberhardi I. filium, Alberici nepotem, constituamus; Eberhardus I. enim circiter An. DCCC. decessit. Medius ergo inter primum tertiumque, hoc est secundus quidam Eberhardus, vel alius cujuscunque nominis, inter duos hos Eberhardos ponendus. Vignierius tamen Eberardum I. Alberici filium, illum ipsum esse credit, qui An. DCCCLXIX. vixit, consanguineus Waldradæ, adeoque Eberhardum secundum tertiumque omittit.

§. LXXXVIII.

Hiatum non sensit Jacobus CHIFLETIUS, (*n*) systematis Vignieriani defensor; at sensit Blondellus, qui malo allaturus remedium, Vignieriani Libri exemplo, quod Vignerius ei miserat dnno, sua manu Adelindam, quæ Eberhardo I. conjux à Vignierio data est, delevit, atque Eberhardo II. primi filio, eam adscripsit. Liber, nescio quo fato, Romam delatus, nunc in manibus meis est, plurimis Blnndellianis notis & emendationibus auctus. Non satis tamen maln prospectum. Utut enim schemati accedat Eberhardus II. res tamen nondum confecta est: unus adhuc restat hiatus, quem ECCARDUS (*o*) explere dum studet, duas generationes Lutetia Parisiorum petivit: Comitem illum nempe Parisiensem Begonem, cujus uxor Alpais, Ludovici Pii filia, cum Eberhardo filio eorum, præter omnem verisimilitudinem, obtorto collo huc traxit; (*p*) quia apud FRONOARNUM (*q*) legerat, Ebrardum & Letardum filios fuisse Begonis; nomenque Ebrardi, Etichonis II. posteris commune, npportunum crediderat, quod stemmati nnstro insereretur: remedium violentum nimis, & nimis longe petitum. Equidem Eccardum, non recte supplentem, dum cnrrigo, non reperio ullibi Comitem, quem in alterius ejecti locum opportune substituam. Hiatum tamen obturare tentabo. Eberhardum quendam SAN-GALLENSE nobis CHRONICON (*r*) ad An. DCCCLXIV. suggerit. Inter alios enim Proceres Regni, qui in Alemanniæ partibus eo tempore obierunt, Annalista primo loco ponit *Ebrachardum* quendam atque *Liutfridum.* Synchronismus & origo Etichonis I. Alemannica, quam amplissimæ terræ, à posteris ejus in Alemannia possessæ, testantur, nobis permittunt, ut Ebrachardum hunc constituamus nostrum Eberhardum secundum. Hæc stemmatis Etichonis II. facies ad Eberhardum III. usque, qui Francicam nostram Periodum concludit. Posteritatem ejus Germanica exhibebit Periodus. Ex Eberhardi III. posteris Vignierius atque Eccardus Habsburgensem & Lotharingicam Gentes derivant, qua de re suo loco uberius.

III. HU-

(*i*) Apud VIGNIERIUM pag. 96.
(*l*) *Histoire de S. Denys*, *Pieces justif.* num. 56.
(*m*) Cap. XX. apud MABILLON. *Act. SS. Benedict. Ord.* Tom. II. pag. 95.
(*n*) *Stemmatis Austriaci* pag. 15.
(*o*) *Origg. Habsburg.* pag. 44. & in *Addendis.*
(*p*) Eccardi vestigia alii quoque sequuntur. Hos inter SCHANNAT. in *Historia Palat. Epit.* Tab. Geneal.
(*q*) *Hist. Remens.* Lib. IV. Cap. XLVI.
(*r*) Apud CHESNIUM *Scriptor. Rer. Franc.* Tom. III. pag. 469. ubi: " DCCCLXIV. Ebachard, Liu- „ tolf, Erchanker, Liutfrid, Ruddolf, Regni Prin- „ cipes, obierunt. „ Primum nomen male expressum esse, atque *Ebrachardum* legi debere, quilibet facile videt.

III. HUGONIDÆ.

§. LXXXIX.

TErtia Etichonidarum gentis familia enarranda jam supereſt, quæ *Hugonis* Comitis deſcendentes complectitur. Hic ante parentes mortuus, liberos tamen reliquit, ſed anonymos omnes, quos ex harmonia locorum & temporum, ex fide Chartarum & veriſimilitudine rerum, ſumus ordinaturi. Circumſtantiæ ſuadent, ut Hugoni filios aſſignemus Boronum, Haichonem ſeu Etichonem, atque Bleónum; quibus GUILLIMANNUS (s) Remedium, Argentinenſem Antiſtitem & Haſcovienſis Aſceterii fundatorem, adjungit. Remedii quoque ab Hugone filiationem, quam ECCARDUS (t) in dubium vocavit, Huoo, Stivagienſis Abbas, (u) acriter, ſed non valide ſatis, defendit. Hugonis poſteritas.

Ceteros tres ab Hugone genitos eſſe, rationes ſequentes haud leviter probant. 1.) Boronus & Haicho, An. DCCXXIII. Honaugienſi Aſceterio donationem facientes, eo tempore vixerunt, quo Hugonis filii eſſe potuerunt. 2.) Boronus Abbatiæ Honaugienſi donavit, ut ipſius verbis utar; " de ipſa inſula Hohenaugia, quam genitor „ meus mihi dereliquit, & ad me pervenit, de parte mea &c. „ Haicho in ſuæ donationis Charta inquit: " de ipſa inſula, quæ dicitur Hohenaugia, de parte mea, ad ipſum „ Monaſterium (Honaugiæ) condonare &c. „ At vero Luitfridus I. & Eberhardus, Adelberti filii, in ſua donatione dicunt: " de ipſa inſula Hohenaug, de parte noſtra, quan- „ tumcunque genitor noſter Adalbertus Dux nobis moriens dereliquit &c. „ Ergo inſula Honaugiæ inter Adelbertum Ducem & patrem Boroni ac Haichonis diviſa erat. Annon veroſimili conjectura inducimus, Adelbertum Ducem & Boroni Haichoniſque patrem, fratres fuiſſe? 3.) Boronus in alia Charta Honaugienſi An. DCCL. vocatur *Vir Illuſter*; quod elogium, Ducibus alias tributum, eum ex nobiliſſima & Ducali familia progreſſum indicat. 4.) Haicho ipſe, nomine Ethichonis inſignitus, ad ejusdem proſapiam haud dubie ſpectat; Hugonem vero ejus patrem inde deducimus, quod Haichonis filius, *Hugonis* nomine, avum ſuum haud dubie referat; quodque præterea Vita S. Odiliæ Piſtoriana filiis Hugonis elogium præbet, eos largiter Monaſteria dotaſſe; id quod ad hos noſtros jure applicandum videtur. 5.) Idem dicendum de *Bleono*, qui itidem partem Honaugiæ poſſedit, & filium Hugonem, An. DCCL. Honaugiæ donationem quandam, uti mox videbimus, facientem, reliquit.

§. XC.

BORONUS, Hugonis I. filius, anno Theodorici IV. Regis tertio, qui Chriſti eſt DCCXXIII. Honaugienſi Abbatiæ, uti modo monuimus, donationem fecit partis ſuæ de inſula Hohenaugia. (x) Anno Childerici III. Regis ſexto, qui Æræ noſtræ eſt DCCXLVIII. alia eidem Abbatiæ bona donavit in marcha *Joabbagiae*. (y) Boronum hunc Gebwilerus, Ruyrius, Guillimannus, fundatorem ajunt Beronenſis Cœnobii, in Lenzburgenſi Comitatu, quod ab inſtitutore ſuo nomen trahere exiſtimant. Iidem Borono patrem Bataconem, filios Albertum & Hugonem, Hugshovienſis Abbatiæ fundatores, adſcribunt; qui tamen, ut in Alſatia Sacra docebitur, diu poſt Boronum noſtrum vixerunt. Boronus.

HAICHO, Honaugienſi Abbatiæ ſuam quoque de inſula Honaugia partem anno DCCXXIII. donavit. (z) Eadem munificentia Abbatiæ Mediani Monaſterii, *maximam partem prædii Bergheim* contulit. (a) Haicho.

Filium Haicho habuit HUGONEM II. qui in præcedenti Charta memoratur cum patre. Additum enim: " S. Haichonis, qui hanc Donationem fieri rogavit. S. Hu- „ gonis, filii ſui, qui conſentit.„ Hugo hic medium ſeculi VIII. non ſuperavit. Obiit relicto filio Bodalo. Hugo II.

(s) De *Epiſcopis Argentin.*
(t) *Origg. Habsburg.* pag. 18.
(u) *Annal. Præmonſtrat.* Tom. II. pag. 429.
(x) Charta Hohenaugienſis I. Chartas Honaugienſes XIV. edidit MABILLON. *Annal. Benedictin.* Tom. II. Appendice pag. 695. ſqq.
(y) Chart. Honaug. IV. apud MABILLON. loco cit. num. 4.
(z) Charta Honaug. II. loco cit.
(a) *Hiſtor. Median. Monaſter.* Cap. XVI. apud MARTENE *Theſaur. Anecdot.* Tom. III. pag. 1105.

§. XCI.

Bodalus. Bodalus ipse filium Hugonis II.' se profitetur in Charta Honaugiensi, anno septimo regni Childerici Regis, seu DCCXLIX. data; ubi Honaugiensi Abbatiæ donat: " In insula Hohenaug. quantumcunque genitor meus, nomine Hugo, quondam mihi „ ibidem moriens dereliquit. „ In Charta alia de anno sexto Childerici III. Regis, seu DCCXLVIII. Monasterio Gregorianæ vallis bona sua in Hodulfesheim (*b*) donavit, ubi ita loquitur: *Ego itaque Bodalus, filius Hugone quondam.* (*c*) Donationi suæ haud diu superstes fuit; An. enim DCCLIV. in Charta Attalæ filiæ anecdota, mortuus jam dicitur. A Bodalo vicum Blodelsheim nomen accepisse, conjecerunt nonnulli. Filium genuerat Egerhardum, filiamque Attalam.

Egerhardus. Egerhardum Bodalus ipse nominat in citata modo Charta Monasteriensi; ubi donationem hanc fecisse se ait: " Pro animæ meæ remedio, & pro anima filii mei „ Egerhardi. „ Ipse tamen superstes patri fuisse non videtur.

Attala. Attala, Monialis facta An. DCCLIV. Hornbacensi Monasterio donavit villas Wazzelenheim & Elphenwilere, dicens: " Quantum in ipsis marcis genitor meus „ Bodalus quondam michi moriens dereliquit.... „ Actum villa Bergas An. III. Pippini. (*d*) In principio hujus Chartæ ita: *Ego Adala, filia Bodali, Deo sacrata*; unde Monialem eam fuisse, conjicimus. Extinctum hic vides Haichonis ramum.

Bleonus. Ex filiis ergo Hugonis I. restat Bleonus, cujus viventis memoriam nullibi reperio. Id novimus, filium eum habuisse Hugonem, qui anno pariter sexto Hilderici Regis eam insulæ Honaugiæ partem ejusdem nominis Abbatiæ donavit, quam (inquit) *genitor* (*e*) *meus Bleonus michi moriens dereliquit.* Post hæc nec Hugonis hujus, nec descendentium ab eo, ulla mentio recurrit. Unde Hugonidum sanguis seculo VIII. decurrente exaruit; quum Adelberti & Etichonis II. posteritas per sequentem Periodum constanter floreret. Sequuntur jam Comites Fisci, ex Familiis promiscuis, quibus inter Etichonidas locus nequit concedi.

COMITES FISCI EX FAMILIIS PROMISCUIS.

§. XCII.

Comites fisci. Comites hi ex ignotis familiis dupliciter exprimuntur in Chartis. Alii hac forma: *Comitatu Wuarandi, Comitatus Ruthelmi, Comitatu Bernhardi* &c. Veri hi erant Comites Fisci, à quibus temporaria nomina Comitatibus indita, quamdiu nempe iisdem præfuerunt. Sed & alii Comites in Chartis sub hac forma comparent: *Rodebertus Comes, Adelbertus Comes, Ruthardus Comes, Garinus Comes* &c. à quibus posterioribus, *Comitis* axiomate insignitis, initium ducimus; eosque excipient illi, quos axioma *Comitatus* præcedit.

RODEBERTUS COMES.

Rodebertus. Primum omnium inter Comites Alsatiæ, quos novimus, locum ratione temporis obtinet Rodebertus, quem Diploma pro Gregoriano Confluentis Monasterio, An. DCLXXIII. datum, nobis manifestat. Childericus enim An. XIII. regni sui ad Chadichum Ducem & *Rodebertum Comitem* illud direxit. Comitatus licet ejus non exprimatur, perspicimus tamen, Comitivam Sundgoviæ, seu Alsatiæ Superioris, sub Etichone, universæ Alsatiæ Duce, ab eo administratam fuisse. Gregorianum enim Monasterium, cui Charta concessa, in majore illo Sundgoviæ Pago & in Comitatu Illiche constitutum fuerat.

De Adelberto, sub Theodorico III. & Etichone I. Nordgoviæ Comite, posteaque patris in Alsatiæ Ducatu successore, inter Duces superius actum.

RUTHAR-

(*b*) *Hodie Holtzheim* vel *Hattelsheim.*

(*c*) Chartam ex Tabular. Monasteriens. dabimus in Cod. Diplomat.

(*d*) Chartam anecdotam ex Hornbacensi Chartulario in Codice Diplom. dabimus.

(*e*) Vid. Chart. Honaugiens. V. apud Marillon. loco cit.

RUTHARDUS COMES.

§. XCIII.

COmes Ruthardus Monasterii Arnolfsaugiæ conditor fuit; teste Charta Ludovici Pii, qua Monasterium hoc An. DCCCXXVI. ob Ruthelini Comitis vexationes in Germanicam Rheni ripam translatum, eique Schwarzaci nomen impositum. Exstructio facta An. VII. Childerici III. Æræque Christ. An. DCCXLVIII. uti Heddo, Argentinensis Episcopus, asserit in Præcepto, quo illam suo approbavit consensu. Legitur ibi: " Nos comperti, quod Vir inluster Rothardus Quomes in insola, qui vocatur Arnulfo- „ Auga . . . . Monasterio in suo proprio à novo ædificare conatus est &c. „ (*f*) Morti forte proximus, Testamentum condidit cum Hyrmensinda conjuge, An. VI. Pipini Regis, quo eidem Cœnobio, à se condito, bona sua donavit in Marca Romanisheim, & in villis Sehsinheim, Swindratisheim, Drusenheim, Danckrazheim &c. quæ dato pretio comparaverat. De Rudhardo & Warino Comitibus, qui totius Alemanniæ curam sub Caroli M. initiis administraverant, quique Comitum pariter axiomate ornantur, multa Rerum Alemannicarum Scriptores ejus temporis referunt. (*g*) Ruthardum hunc à nostro, de quo loquimur, fuisse diversum, vel inde apparet, quod prior cum socio Comite Ecclesiarum & Monachorum infensissimus hostis, posterior vero illustrium duarum Abbatiarum, Arnolfesaugiæ nempe & Gengenbacensis, conditor fuit. Alios errores, Ruthardum nostrum, quem Necrologium Schutterense falso *illustrem Ducem* appellat, respicientes, supra (*h*) notavi; jamque alibi (*i*) ostendi, Chrodhardum & Rudhardum idem nomen, forte & eundem Comitem fuisse. Alsatiæ Inferioris, seu & Kircheimensis Comitatus, quin illum Comitem pronuntiemus, nullæ rationes impediunt. Ruthardus.

GARINUS COMES.

§. XCIV.

GArinum, Sundgoviæ Comitem, Gregoriani Monasterii Privilegium indicat, quod Carlomannus, Francorum Rex, anno regni sui primo, seu Ær. Christ. DCCLXIX. ad eum his verbis direxit: *Vir Inluster Garinus Comes . . . . cognoscat magnitudo seu utilitas.* Restoinus eo tempore Gregoriani Monasterii Abbas fuerat. Childericus II. formula hac *magnitudo seu utilitas vestra* de Chadicho Duce & Rodeberto Comite simul, Carlomannus autem de solo Garino Comite usus est. *Magnitudo* honorarius non tantum Regni Francici Primatum, sed & ipsorum Regum Merovingorum & Carolingorum titulus fuerat, quod multis exemplis constat. Garinus ergo prioris Comitum classis unus fuerat, omnem pro tempore curans Alsatiam Superiorem. Garinus.

UDALRICHUS COMES.

§. XCV.

TRes Fuldensis Abbatiæ Chartæ hujus Udalrichi, in Alsatia Comitis, nobis memoriam servarunt. Subscripsit ille primum Chartæ, qua Imma, nobilis fœmina, filio suo bona vendidit in Ehinheim, in Rodasheim, in Strazburga civitate &c. quæque data An. DCCLXXVIII. (*k*) Vicennio post in Traditione Adalrichi, pro remedio Utonis facta Cœnobio Fuldensi, *Vodalrichus Comis* ad donationem illam contulisse scribitur terras in Beara, Alabrunnen, Hirtunghaim &c. Uto quod frater ipsius fuisset. (*l*) Tandem Udalrichus ipse senex pro suo ac Utonis fratris remedio insigne eidem Abbatiæ donum obtulit An. DCCCIV. & quidem in villa Heinhaim, quæ prope Argentoratum, ubi triginta trium mancipiorum, Abbatiæ traditorum, nomina recensentur. (*m*) Sequitur inde, potentem Udalrichum Alsatiæ Inferioris Dynastam, ejusdemque procul dubio Comitem sub Carolo M. fuisse. Vodalricum Comitem Turgoviensis quoque Pagus sub Ludovico Germ. & Carolo Crasso habuit, quem plures Chartæ S. Galli, à GOLDASTO (*n*) editæ in lucem, produnt. Udalrichus.

ERCHAN-

(*f*) *Gallia Christ.* Tom. V.
(*g*) Collegit illa PFEFFINGER *ad Vitriarium* Tom. II. pag. 301.
(*h*) Ubi de Eberhardo Comite, Adelberti Ducis filio, agitur, pag. 777.
(*i*) Pag. 668. §. XCV.
(*k*) SCHANNAT *Tradit. Fuld.* pag. 30. num. 56.
(*l*) Ibidem pag. 62. num. 127.
(*m*) Ibidem pag. 86. num. 181.
(*n*) *Scriptor. Rer. Alemann.* Tom. II. Part. I. num. 8. 26. 79. &c.

POLITICA.

ERCHANGARIUS COMES.

§. XCVI.

Erchangarius.

SUb Ludovico Pio Sigifridus quidam in *villa Chiribaim* piam traditionem fecit, " VIII. Id. April. anno VI. regnante Domno Hludvico Imp. & fub Erchangario „ Comite. „ (o) Tempus boc in An. Chr. DCCCXIX. incidit, quo Kircheimenfem Comitatum adminiftravit Erchangarius. Forte & Superioris fimul Alfatiæ Comitatui præfuit; quod novennio poft aliam pro S. Galli Monafterio Chartam donationis reperimus, quæ data " Huninga villa, IV. Kal. Madii, anno XV. regnante Ludovico „ Imp. & fub Erchangario Comite.„ (p) Appellatur ille in noftris Ludovici Pii Diplomatibus, quæ Tabularium Andlavienfe fervat anecdota, ad An. DCCCXXIII. & DCCCXXVIII. *Vir inluster Erkingarius Comes.* Potentiffimum Comitem, multorum patrimoniorum poffefforem, illum fuiffe, inde colligimus, quod cum Bernoldo, Epifcopo Argentorat. & Waldone, Schwarzacenfis Monafterii Abbate, commutationem bonorum iniit, per quatuordecim Alfatiæ villas, & in Argentorati quidem maxime vicinia, difperforum. Nonnullæ villarum iftarum integræ ad Erckingarium forte fpectarunt; de aliis certum, ipfum nonnifi prædia quædam ibi poffediffe. Recenfentur vero in duabus, quas allegavimus, Chartis, Duminheim, Liutpoleshaim, Wittinishaim, Creacheshaim, Platpoteshaim, Utilinhaim, Fedinheim, Lampertheim, Techinheim, Muftridisheim, Fregiftatt, Zeinhaim, Wangon & Marleya. De his omnibus fuo loco jam actum. In pofteriore Schwarzacenfi Charta An. DCCCXXVIII. tres Erkingarii fratres, Woradus, Bernaldus & Bernardus, cum matre Rotdrudi, narrantur. In authentico Privilegii, quod Lotharius Imp. An. DCCCLV. Monafterio Fulradi in Lebraha dedit, veteri manu infcriptum: " Confirmatio Hlotharii Imp. de filva, pertinente ad „ Folradivillare, quam abftraxit *Erkengarus Comes* de Audoldilvillare. „ Idem hic cum Erchangario quoque, Inferioris Alfatiæ Comite, habendus eft, de quo loquimur.

§. XCVII.

Erchangarius alius.

Sed & eodem tempore Erchangarius quidam in Mortinavia Comitis munus exercuit. Mentio fane ejus in Charta Ludovici Pii An. DCCCXXVI. occurrit, qua Monafterium Arnolfesaugiæ ex Ruthelini Comitatu Alfatiæ trans Rhenum in Erchangarii Comitatum transferri permifit. Subfcripfit inter alios Diplomati ipfe *Erchengarius Comes.* Sita in ejus Comitatu fuerunt loca, quæ Charta memorat, Schwarzacenfi Abbatiæ vicina, Ulmena, Greferen, Valletor, Onzenhurft. *Greferen* ad Rhenum vicus fubfiftit. *Valletor* (q) locus eft, ubi vicus olim ftetit, qui nunc *Felderen* dicitur, haud procul Stolhova, pertinens adhuc ad Monafterium Schwarzach. *Onzenhurst* vicus cum nomine fupereft. Erchangeriorum horum fynchronifmus nonnullos induxit, ut eundem Comitem, vel duos Comitatus, vel unum certe, qui cis & trans Rhenum late fefe extenderet, adminiftraffe fufpicentur. Quodfi unum eundemque Comitem fuiffe decernas, verifimilius eft, duos diverfos eum Comitatus tenuiffe, quam unum continuum. In eodem enim Diplomate Ludovicus Pius indicat, è regione Comitatus Erchangarii extitiffe Comitatum Ruthelini, ex quo Arnolfsaugiæ Monafterium in Comitatum Erchangarii translatum eft. Obiit *Erchanker* quidam, Princeps Alemanniæ, An. DCCCLXIV. Chronico San-Gallenfi tefte, quod & alios quatuor Principes memorat, eodem anno demortuos. Scilicet Erchangeri nomen olim in Ducatu Suevico celebre. Quum Suevia, Ducibus extinctis, à Cameræ Nuntiis regeretur, inter eos Erchangerus & Bertholdus fratres innotuerunt; (r) quibus fub Conrado I. capite plexis, Nuntiisque Cameræ poft eos abrogatis, in Suevia denuo conftituti funt Duces. Carolus Craffus ante Richardem in matrimonio habuiffe filiam Erchangeri Comitis anonymam, ANNALES BERTINIANI (s) teftantur.

GEROL-

(o) GOLDASTUS *Rer. Alemann.* Tom. II. Part. I. pag. 52. num. 81.

(p) Ibidem pag. 42. num. 51.

(q) Hujus loci *Valletor* mentio quoque fit in Codice Mf. Legum municipalium Civitatis Argentinenfis ex fec. XIII. quem edidit SCHILTERUS *ad Kœnigshovium* pag. 727. ubi Cap. LVII. legitur: " Molendinarii & pifcatores debent Epifcopum in „ aqua vehere, quocunque voluerit, inter Ruft fu„ perius & Velletor inferius. „ Vid. *Schwarzachische Geschichts-Erzehlung contra Baden*, pag. 28. & 42.

(r) EKKEHARTUS Junior de *Cafib. Monafterii S. Galli* Cap. I.

(s) Ad annum DCCCLXII.

GEROLDUS COMES.

§. XCVIII.

APerit Geroldum hunc nobis, *Virum illustrem*, una cum Bebone filio, Charta quædam inedita Maurobacensis; quæ An. XVI. Ludovici Pii, seu An. Chr. DCCCXXIX. conscripta in villa seu marca *Flabotesbaim*. Dicitur ibi, Geroldum dedisse quædam Sigismaro, Abbati Maurobacensi, in Alsatiæ villis Theotbertowilare, Sowinashaim, Bartenhaim &c. jure commutationis, quo ille jurnales CCXL. in villa Witanhaim receperit ab Abbate. In fine legimus: " Signum Geroldi Comitis, una cum Bebone, „ filio suo, qui hanc cartulam fieri & firmare rogaverunt. „ Traditionem in Rimolteswilare ad Monasterium S. Galli, sub Geroldo Comite, An. XXIV. Ludovici Imp. & anno V. Ludovici junioris, Regis Alamannorum, id est, circa An. DCCCXXXVII. factam, GOLDASTUS inter plura S. Galli Instrumenta (*t*) exhibet. Alia donatio, anno XXIV. Ludovici Germ. sub *Keroldo* Comite, in *Centipratis* eidem Monasterio facta, recensetur ibidem. (*u*) Sub Germanici ergo ditione, ante Regni Lothariani divisionem, loca ista fuisse, quum ex subscriptionibus pateat, Geroldus hic Comes à priore, quem Charta Murbacensis memorat, diversus, at coætaneus ei, videtur; nisi credere velimus, Geroldum, Alsatiæ Dynastam, à Ludovico Pio Comitatum Fisci extra Alsatiam obtinuisse, & à Germanico postea, filio ejus, in hoc munere confirmatum esse. Sub Carolo M. Geroldus quoque Comes maxime floruit, Hildegardis Reginæ frater, adeoque ex Alemanniæ Ducum sanguine ortus. Laudes ejus WALAFRIDUS STRABUS (*x*) celebrat, illumque in bello, quod Carolus M. fine seculi VIII. Hunnicæ genti intulit, cecidisse, ac in Alemanniæ Augiensi Monasterio sepultum declarat. EGINHARDUS (*y*) Geroldum Bajoariæ Præfectum testatur, ubi illum Herico, Forojuliensium Duci, mortis in bello Hunnico socium jungit.

Geroldus.

WUORANDUS COMES.

§. XCIX.

COmitatus Wuorandi mentio in Charta Ludovici Pii, Monasterio Ebersheimensi circa An. DCCCXVII. in Palatio Alsatico Troniæ seu Kirchhemii data; ubi legimus in fine: " Actum Trhonie seu Kilikheim, in Comitatu Domni Wuorandi Comitis, „ in concione Imperatoris & Principum. „ Locus hic docet, Wuorandum Comitem fuisse Nordgoviæ, vel saltem Comitatus Kircheimensis, qui & Pagus Troningorum vocabatur. De Kirchemio Palatio, in quo Ludovicus Pius tum versatus est, quodque Comitatui nomen dedit, supra (*z*) pluribus actum.

Wuorandus.

RUTHELINUS COMES.

§. C.

COmitatus Ruthelini mentionem facit Ludovicus Pius, in Diplomate anni DCCCXXVI. pro Monasterio Schwarzach, (*a*) quo illud ex Alsatia in Ortenaviam trans Rhenum, & speciatim ex Comitatu Ruthelini in Comitatum Erchangarii transtulit. Primum Schwarzacensis Cœnobii Benedictini nomen fuit *Arnolfesouua*, quod, uti Honaugiense vicinum, in insula Rheni erat exstructum; more primorum seculorum, quibus Monasteria in collibus, vallibus, silvis, insulis, aliisve locis solitariis, exstruebantur, ut ab hominum coetu segregati, tranquillius Deo fervirent. Ouua hæc vel Aogia, sive Insula, ab Arnulpho quodam, vel possessore ejus, vel primo Eremita, qui ibi habitaverat, nomen accepit. Comitatus Ruthelini situm ex Arnolfsaugiæ, in Comitatu illo constitutæ, situ facile cognoscimus. Haud procul Drusenhemio veteris Monasterii *Arnolfesouua* rudera in insula Rheni conspiciuntur; locusque nomen *Kotzenhausen* (*b*) ex Germanico

Ruthelinus.

(*t*) *Scriptor. Rer. Alemann.* Tom. II. Part. I. num. 64.

(*u*) Pag. 42. num. 54.

(*x*) Apud CANISIUM *Lection. Antiq.* Tom. VI. & apud BOUQUET. *Scriptor. Franc.* Tom. V. pag. 399.

(*y*) In *Vita Caroli M.* Cap. XIII.

(*z*) Pag. 704. & 725.

(*a*) Diploma hoc edidit Perillustris GUDENUS in *Sylloge Diplomatariorum Monumentorumque veterum*, pag. 446. & ipsi Schwarzacenses in scripto, quod nomine eorum Wetzlariæ edidit DN. DEUREN, Cameræ Imperialis Advocatus celeberr. sub rubro: *Actenmæssige Geschichts-Erzehlung in Sachen Schwartzach contra Baden* fol. An. 1728. pag. 33.

(*b*) GUILLIMANNUS de *Episcopis Argentin.* pag. 96. Errat ergo scriptum contra Badenses, modo allegatum pag. 9. quando primam Monasterii sedem fuisse dicit in tractu prope *Kinzheimum*. Præterquam enim, quod vicus, quem exprimere voluit, *Kintzheim* scribitur, a vero veteris Monasterii *Arnulfesouua* loco duabus leucis vicus ille distat.

manico *Gottesbaus*, *Domus Dei*, fuperftes, etiamnum retinet. In Drufenheimenfi ergo tractu nobis quærendus eft Ruthelini Comitatus, qui verfus Hattgoviæ Pagum fe extendiffe videtur.

BERNHARDUS COMES.

§. CI.

Bernhardus.

COmitatus Bernhardi memoriam nobis fervavit Zwentiboldus, Lotharingiæ, adeoque & Alfatiæ Rex, in Charta fua pro Gregoriano Monafterio An. DCCCXCVI. Ponuntur in illo " Bonifacii-Villare, cum toto, quod illuc pertinet; Thurincheim, „ cum ejus appendiciis; Hononheim, cum ejus adjacentiis; ad Melin Ecclefiam I. „ Iebinesheim; Sundhovam, cum ejus appendiciis; Palgouua fimul & Hourdaim, ejus „ fimiliter adjacentiis; Matthunheim; quæ omnia funt in Comitatu Bernhardi Comitis, „ in Pago Alfacenfi. „ Horum quædam locorum proxima quum fint illis, quæ in Comitatu Illiche vel Illechick, à Dagoberto II. & alibi memorato, extitiffe, fupra (*c*) oftenfum, Comitatum Bernhardi ipfum effe Comitatum illum Illiche, à Comite fuo Fifcali nuncupatum, nulli dubitamus. Imo totam fub Zwentiboldo Rege Alfatiam Superiorem, quæ tum Sundgovia dicebatur, Bernhardus hic adminiftraffe videtur Comes. Zwentiboldus Chartam iftam, quæ anecdota, anno regiminis fui primo dedit in *Argentaria civitate.*

HUGO COMES.

§. CII.

Hugo.

COmitatus Hugonis notitiam Ottoni M. debemus, qui in Donatione, anno DCCCCLXVIII. Adelheidi conjugi fuæ facta, in proprium ei donat " juris regni „ noftri (ut loquitur) quasdam curtes, ita nuncupatas, Hochfeldon & Sarameresheim, „ Suechhufen & Morinzanwiler, atque Salife, fitas in Elifazium, in Comitatu Hugonis Comitis. „ Vaftiffimus hic Comitatus Nordgovienfis intelligitur, quem tum adminiftraverat Hugo. Sermershemium enim intra Seleftadium, ubi Nordgovia incepit, fitum eft, Salife vero five Selza verfus finem Nordgoviæ jacet. Quodfi loca, in Comitatu Eberhardi fita, examines, patebit, loca ifta noftris fuiffe vicina, (*d*) adeoque Ottonis III. & Henrici II. tempore Eberhardum adminiftraffe Comitatum Nordgoviæ, quem Ottonis M. ætate adminiftraverat Hugo. Sub Conrado II. anno MXXXV. iterum occurrit Comitatus Hugonis, KOENIGSHOVIO (*e*) tefte, qui Chartam vidit, in cujus fine legebatur: " In Ducatu Conradi, in Pago Hagenowa, in Abbatia „ Surburg, in Comitatu Hugonis, Principis Alfatiæ.

EBERHARDUS COMES.

§. CIII.

Eberhardus.

COmitatus Eberhardi dicitur ille ipfe Comitatus Nordgoviæ, qui fub Ottone I. vocatus eft Comitatus Hugonis. In Paternacenfi Ottonis III. Diplomate anno DCCCCLXXXVI. (*f*) itemque Salzenfi An. DCCCCXCII. Hitenheim & Sarameresheim in Pago Alfatiæ & in *Comitatu Eberhardi Comitis* ponuntur. Sarameresheim enim modo inter Comitatus Hugonis loca vidimus. Mentionem ejus quoque facit Henricus Sanctus Imp. in Diplomate, quod An. MXVI. Indict. XIV. Abbatiæ Offonisweiler, hoc eft, Schutterenfi, dedit Bambergæ; ubi legitur: " VI. manfus in villa, quæ „ dicitur Blabodesheim, in Comitatu Eberhardi, in Pago Alfatiæ &c. „ Diplomatis authenticum extat in Tabulario Schutterenfi. Blabodesheim, hodie *Plobsheim*, villa eft, duabus leucis Argentorato diftans; unde difcimus, Comitatum hunc fub Ottone III. & Henrico II. in eodem vigore fuiffe.

JUDICES

(*c*) Pag. 661. §. LXXVIII.

(*d*) Huttenheim haud procul Sermershemio eft.

(*e*) *Chron. Alfatiæ* Lat. Mf. fol. 136.

(*f*) Diploma hoc Ottonis III. pro Paterniacenfi Monafterio Rev. HERRGOTTUS in *Cod.* *Probat. Genealog. Habsburg.* num. CXLVII. non dedit exacte; pro Comitatu *Eberhardi* legens *Dietbardi*. JO. JAC. SCHEUCHZERUS ex autographo illud ipfe defcripfit, ejusque exemplum pro confueta humanitate fua mecum communicavit Doctiff. BODMERUS, apud Turicenfes Hiftoriæ Patriæ Profeffor. In exemplo hoc autem diftincte legitur: *Hittenheim in Comitatu Eberhardi Comitis.*

POLITICA.

JUDICES SUBSTITUTI COMITIBUS.

VICECOMITES.

§. CIV.

Vice-Comites vel Vicarii, Scabini, Centenarii, Decani, Villici, Comitibus fubordinati fuerunt; quorum priores Comiti affederunt; pofteriores inferiora in Centenis & Vicis exercuerunt judicia. *Capitulare* CAROLI M. (*g*) ait: " Habeat unusquisque Comes communes Vicarios & Centenarios fuos fecum, nec non & de primis Scabineis fuis tres aut quatuor. „ Vicecomes, Comite abfente, in Civitatibus & Pagis „ judiciis præerat: præfente, primus poft Comitem fedebat. Vicecomitatus & Vicariatus nomina in variis Galliæ Provinciis adhucdum vigent. (*h*) Vice-Comites.

CENTENARII.

§. CV.

Centenarius nobis non pro Centurione, uti apud VEGETIUM; (*i*) nec pro Centenario, qualis in *Codice Theodofiano*, (*l*) ubi exactorem defignat; fed Francico fenfu, fumitur pro judice inferiore, qui per *Centenam* (*m*) jus dicit. Caufas graviores quandoque dijudicavit cum Comite. (*n*) Unde formula: (*o*) " Regnante D. Hludovico .... fub Pabone Comite & fub Hunoldo Centenario. &c. „ Centena centum familias, non, uti SCHILTERUS, centum villas, (*p*) complexa eft. Centenariorum medii ævi originem FREHERUS, (*q*) BERNEGGERUS, (*r*) KNICHENIUS, (*s*) BESOLDUS, (*t*) aliique plurimi, in centenis illis Comitibus TACITI, (*u*) ex Pago felectis, perperam quæfiverunt. Hi enim Judicis principis affeffores centumviralis judicii fpeciem repræfentarunt; Centenarius autem unus & folus fuit judex Centenæ. Non vana eft conjectura REINESII, (*x*) qui vocabulum *centeni* apud Tacitum expungit, & in *certi* convertit. (*y*) Centenarii.

Scriptores Germani, Latine fcribentes, Latinis *Centena* & *Centenarii* vocibus exprefferunt Germanicas, quarum ufus apud Germanos hodiernos intercidit. Comitum & Affefforum Francica nomina erant *Graven* & *Schaffen*. Quidni Centenarios *Hundreter* (*z*) vel *Hundredrichter*, Decuriones *Zehender* vel *Zehndrichter*, vocatos fuiffe cenfeamus? In Saxonica verfione N. Teft. Centurio ad crucem Chrifti *an Hundredes-ealdor* dicitur. Sueci, in Præfecturis Uplandiæ, centenarium tale judicium in Centuria rufticorum *Hundarit*, *Hundaris-ting*, centenarium vero Præfectum *Hundaris-hafding*, appellant. (*a*) Miror ergo, Etymologos & Gloffatores Germanos (*b*) Germanicum vocabulum *Zent* à Latina Centena, adeoque *Zentgrav* à Centenario deducere. Cur ad exteras fe ori-

Gggg g 2 gines

(*g*) Lib. II. Cap. XXVIII.

(*h*) In Occitania hodieque Vicariæ, *Viguerier*; in Normannia Vice-Comitatus, *Vicomtes*, fuperfunt.

(*i*) Lib. II. Cap. VIII. & XIII.

(*l*) Leg. I. *Cod. Theod* de *Exact.* Ducenariorum judicum quoque mentio fit apud SUETONIUM in *Aug.* Cap. XXXII.

(*m*) De Centenis jam actum eft pag. 624.

(*n*) *Capitular. Car. M.* Lib. II. Cap. XXVIII.

(*o*) Apud GOLDAST. *Alemann. Rer.* Charta LXX.

(*p*) Opinionem de centum villis rejicit SPELMANNUS in voce: *Hundredus.*

(*q*) *Orig. Palat.* Part. I. Cap. V.

(*r*) *Quæft. Mifcell. ex Tacito* LXIV.

(*s*) *De Jubilæo & Regio territorii jure* Cap. III. pag. 398.

(*t*) BESOLDUS in *Thefauri* voce: *Centbare Gerichte.* MEINDERS *de Judiciis Centenariis* pag. 12.

(*u*) *German.* Cap. XII.

(*x*) Apud BRUMMERUM de *Scabinis* Cap. II. §. IV. qui ex Reinefii ore hanc emendationem accepit.

(*y*) TACITUS *German.* Cap. XII. " Eliguntur in „ iisdem Conciliis & principes, qui jura per Pagos „ vicosque reddunt. Centeni fingulis ex plebe Co„ mites, confilium fimul & auctoritas, adfunt. „ Verifimilius eft cum Reinefio legere: *Certi fingulis ex plebe Comites* &c. Vox *Centeni* ex Cap. VI. forfan in Caput XII. irrepfit. Agitur ibi de centenis delectis militibus ex quolibet Pago.

(*z*) Hundredus & pro Centena Geographice, & pro conventu Centenæ, five Centenarii mallo, juris dicundi caufa inftituto, fumitur. Hundredarius Hundredi five Centenæ incolam, & Hundredi judicem feu Centenarium denotat. Hundredus refpectu Hundredarii fuit, quod Comitatus refpectu Comitis. SPELMANNUS in *Gloffario* pag. 303. ait: " Hundre„ dariis & toti Hundredo præfuit ex antiquo unus, „ qui Dominus Hundredi appellatus eft; Germanis „ Centgravius, alias Centurio, Centenarius & Hun„ dredarius fimpliciter. „ THOMAS SMITH *de Republica Anglor.* Lib. II. Cap. IX. hæc fcribit: " Cen„ turia (vulgo *Hundredum*) pars eft Comitatus in„ terdum decima, interdum duodecima, decima „ tertia, decima fexta, vigefima aut trigefima, quæ „ ex eo nomen invenit: five quod centum oppida „ quævis centuria primo continebat, redacto nunc „ ad pauciora numero; five quod centum milites, „ tum ubi opus erat, Regi fuppeditabant.

(*a*) LOCCENIUS in *Lexico Juris Sueo-Gothici*, pag. 79. Idem in *Antiquitatibus Sueo-Gothicis* pag. 57. STIERNHOOKIUS *de Jure Sueonum & Gothorum vetufto* Lib. I. Cap. II. qui vocem apud Alemannos & Francos ufitatam exiftimat.

(*b*) WEHNERUS, SCHILTERUS, FRISCHIUS.

gines vertunt, qui domesticas habent? Adde quod hybrida vox, semi-theotisca & semi-latina, medii ævi Germanis citra necessitatem affingitur. Veteri Theotisca voce conventus omnis, & speciatim de capitalibus causis, (*c*) *Zent*, *Sent*, *Send*, dicebatur. Unde judicii hujus præses *Zentgrav*, (*d*) *Zentrichter*, judicium ipsum *Zentgericht*, *Cent-Holzgericht*. (*e*) Vocum similitudo effecit, ut Theotiscam à Latina ortam existimarent. Fridericus II. Imp. judicium hoc *Centam*, (*f*) non Centenam, appellavit.

DECANI.

§. CVI.

Decani. DEcanus (*g*) per Decanias, Decennas, Decimas, Decurias, uti Centenarius per Centenas, jus dicebat, fere infimus judex, Germanice *Zehnd-richter* vel *Zehnder*. WALAFRIDUS STRABUS, (*h*) Decanos hos Decuriones appellans, minoribus eos Presbyteris comparat. Formula vetus apud HIERON. BIGNONIUM, (*i*) quæ *Ducibus*, *Comitibus*, *Vicariis*, *Centenariis* & *Decanis* inscribitur.

SCABINI.

§. CVII.

Scabini. VOx Francica Scabinus judicem arbitrumque denotat. Veteres Glossæ *Scepeno*, judex, apud FREHERUM; (*l*) quod ipsum est Theotiscum *Scheffen*, *Schaffen*, (*m*) *Scheppen*; unde Franco-Gallorum *Echevins*. Saxonum vocabulo *Scheppen* significat *ordinare*, *decernere*, *jubere*, LOCCENIO (*n*) & GRYPHIANDRO (*o*) testibus. Ex nomenclatura Germanica Barbaro-Latinismus *Scabinos* formavit. Assessores ergo Comitum dicebantur Scabini. Hos TACITUS (*p*) nomine *Comitum*, Comitem vero nomine *Principis* enuntiavit: annotans simul, singulis Principibus, vel stylo nostro, Comitibus, *Centenos*, aut si mavis, *centenos ex plebe*, ut consilium, adfuisse. Hi ipsi fuerunt nostri Scabini. Sed & à Scabinis diversi non fuisse videntur *Rachimburgii*, (*q*) in tribunali quoque Comitum assessores, à veteri Theotisco *Rachten*, judicare, transigere. A Rachimburgiis, per aphæresin, *Heimburgios* nostros originem & nomen cepisse, BRUMMERUS (*r*) existimat.

SCULDASII.

§. CVIII.

Sculdasii. NOmen in nostris oris hodieque notissimum, origine Theotiscum. Apud Langobardos frequentius, imo & prius, quam apud Francos occurrit, qui domitis Langobardis vocem apud Saxones & Alemannos frequentiorem reddiderunt. In Alsaticis Francici ævi monumentis rarior ejus memoria. OTFRIDUS Alsata Centurionem, qui supplicio Christi præerat, appellat *Sculdheizo*. (*s*) Antiquissimum Germaniæ vocabulum *Scelro* judicem denotare, BOXHORNIUS (*t*) scribit. Langobardis frequentior forma *Scultais*, *Sculdahis*,

(*c*) ACTA LINDAVIENSIA fol. 580. ostendunt, vocem in Franconia & locis viciniis ita degenerasse, ut non judicium civile, sed criminale significaret. *Zana* in LONGOBARDICA LEGE Lib. I. Tit. XVIII. 2. significat *cætum*.

(*d*) Vocem hanc recte quidem ex idiomate Germanico, at non recte à numero denario *Zehen*, sive à *Decaniis* illis, in quas subdivisæ erant Centenæ, deducit SCHILTERUS *Glossar. Teuton.* pag. 59. confutatus ab ECCARDO in *Leg. Sal.* pag. 88. & DITHMARO *in Tacitum* pag. 80. Major enim erat potestas Centenariorum, quam Decanorum. Eccardus *Zent* & *Send* distinguit, posterius vocabulum derivans à *Synodo*; sed confutat eum WACHTERUS in *Glossario* pag. 1510.

(*e*) GOLDASTI *Reichs-Handel*, Part. XXV. pag. 991.

(*f*) " Ad Centas nemo synodalis vocetur. " Aurea Bulla Friderici II. apud LUDEWIG *Reliquiarum Msc.* Tom. VII. pag. 534. Synodalis Theotisce *Sentbar*, unde corrupte *Semperleut*, *Sempermann*, homo aptus, ut ad Conventum mittatur.

(*g*) Romanis militari significato manipulo decem militum præerat *Decanus*. Constantinopoli humandorum corporum cura quibus demandata, dicebantur quoque *Decani*.

(*h*) De *Reb. Ecclesiast.* Cap. ult.

(*i*) Formula X. inter veteres, *Marculfianis* adjectas, pag. 124. inter *Lindebrogianas* num. 33.

(*l*) FREHERUS in notis Dissert. de *secretis Westphaliæ Judiciis* pag. 42. Nec dissentit GERH. JO. VOSSIUS de *Vitiis Sermonis* pag. 274. HADR. JUNIUS in *Batavia* pag. 202. à voce Germanica *Schaff-bin*; RAGUEAU à verbo Germanico *Schaffen*, curare, derivant.

(*m*) Ita Argentoratenses suo idiomate vocem exprimunt; penes quos nomen & res adhuc in usu est.

(*n*) *Antiquitat. Sueo-Goth.* Cap. VI.

(*o*) De *Weichbildis Saxonicis* Cap. LXIV. num. 7.

(*p*) *German.* Cap. VI.

(*q*) *Rachimburgii* & *Rathinburgii* promiscue scribuntur; posteriorem orthographiam à Theotisco *rath*, consilio, derivant, quod in consilio Comitis fuerant. Vid. VOSSIUS de *Vitiis Sermonis* II. 16. SAGITTARII *Antiquit. Thuring.* Cap. IX.

(*r*) De *Scabinis* Cap. V. §. XIII.

(*s*) Lib. IV. Cap. XXXIV. 29. Adde Lib. III. Cap. III. 9. 19.

(*t*) *Origg. Gallic.* pag. 97.

Sculdahis, Latino-barbare *Scultetus*, *Sculdasius*; quod in Glossa veteri exponitur *pedaneus judex*, qui non sedens, sed stans è vestigio judicis munus exercet. GROTIUS (u) vocem dividit in *Sculd*, debitum, & *Ais*, judicem, qui non de capite, sed de pecunia judicat. Sculdasiorum, tum urbanorum, tum rusticorum, in Alsaticis Periodi Germanicæ rebus mentio frequens.

VILLICI.

§. CIX.

Villici.

VIllarum œconomi stylo veteri Romano *Villici* dicebantur. Sequioribus seculis villa sumpta pro vico; unde judex vici *Villicus*, qui eodem ævo, multis in locis, *Major* villæ, Germanis *Meyer*, Gallis & Anglis *Maire*, nuncupatur. Vox tamen & ad urbium judices translata. Ita apud JOANNEM HOCSEMIUM: (x) *Villicus & Scabini Leodienses* &c.

PATRICII.

§. CX.

Patricii.

PRæter ordinarios Magistratus Alsatiæ, alia quoque honoris ac officiorum nomina in Alsaticis Chartis occurrunt, quæ exponenda sunt paucis. Theodericus Calensis An. DCCXXVII. Murbacensem Chartam: " Inlustribus Viris, Ducibus, Patriciis, Comi-„ tibus, vel omnibus Agentibus „ inscripsit. Patriciatus apud Romanos, in Oriente & Occidente, varius fuit. Ab Anastasio Imp. Clodoveus ornatus fuit *Patricii* titulo. Carolus M. ut & pater ac avus, à Romanis *Patriciatum* acceperunt; quæ cumulus fuit honorum, primaque post Regem dignitas. Præfectura urbis Romæ Patriciis commissa; unde factum, ut aliarum etiam urbium Præfecti quandoque dicerentur Patricii. Indicat hoc nobis CHRONICON FARFENSE. (y) Apud MARCULFUM (z) legimus: " Ideo tibi „ actionem Comitatus, Ducatus, Patriciatus in Pago illo . . . ad agendum regendumque „ commisimus. „ Fuerunt ergo Provinciæ, quæ à Patriciis, ut aliæ à Ducibus & Comitibus, rectæ. Formula generali usus est Notarius, Theodericianum Murbacense quum conderet Diploma, utut Rectores Patricios non habuerit Alsatia.

DOMESTICI.

§. CXI.

Domestici.

PIpinianum Diploma, Honaugiæ nostræ concessum, in Magistratuum serie *Domesticos* (a) quoque, uti jam dictum, enumerat. Eberhardus Comes, Adelberti filius, in Charta pro iisdem Honaugiensibus, una cum Luitfrido, fratre Duce, An. DCCXXIII. condita, ipse se *Domesticum* vocat. In Carolomanni Diplomate An. DCCLXX. pro Grandvallensibus *Domestici* ita ponuntur: " Notum sit omnibus Episcopis, Ducibus, „ Abbatibus, Comitibus, Domesticis, Vicariis, Centenariis. „ Varios *Domestici* significatus evolvit CANGIUS. Singula Palatia Regum commissa Domestico. Inferiores Domestici & villarum Regiarum Villici Domestico majori subfuerant. MARCULFUS in *Formulis*: (b) " Ego in Dei nomine ille Domesticus, acsi indignus, gloriosissimi Domini illius Regis, super villas ipsius „ &c. CHRONICON FONTANELLENSE (c) " Teut-„ gisto Domestico & custodi saltuum villarumque Regalium. „ Eberhardus ergo Comes, Murbaci conditor, fuerat Domesticus major Regii Alsatiæ Palatii, quorum frequentior, quam ullibi, numerus. Patrem Eberhardi, Adelbertum Ducem, Stratburgense suburbanum Palatium, quod eminenter *Kœnigshova* dicebatur, funditus exstruxisse, in superioribus dictum.

(u) *Hist. Gothor. & Langobard.* in Indice.

(x) *Gesta Pontif. Leodiens.* Cap. X. apud CHAPEAVILLUM Tom. II. pag. 305.

(y) MURATORII *Scriptor. Rer. Ital.* Tom. II. Part. II. Col. 640.

(z) *Form.* VIII. Lib. I. adde *Legem Francorum Ripuar.* Tit. L. §. I.

(a) De Domesticis supra, pag. 691.

(b) Lib. II. Formula LII.

(c) Cap. I.

AGENTES vel ACTIONARII.

§. CXII.

Agentes.

HIs omnibus *Agentes* vel *Actionarii* in Charta Theodericiana Murbacensi, uti vidimus, subjunguntur. Glossæ veteres: " Actionarii, qui res nostras agunt. „ Sub classe hac omnes, cujuscunque generis; homines Fiscales, qui res Principis procurabant, comprehensi sunt; unde reliquis subjunguntur officiis. *Actionarii* autem, quum ante Comites ponuntur, tum voce hac omnes pro Rege in Provincia agentes, adeoque & ipsi Comites, denotantur; generica enuntiatio præcedit, singuli dein Officialium Regis ordines sequuntur.

MISSI DOMINICI.

§. CXIII.

Missi Dominici.

FRanciam omnem in certa Missatica divisam, quæ Regis nomine *Missi Dominici* obierunt, in Geographicis docui. (*d*) Ultimum his locum destinavi, qood non ordinarius essent Magistratus Provinciæ: quippe qui extra ordinem cum amplissima potestate constituti fuerunt à Rege; ut in Ducum, Comitum, ceterorumque Magistratuum provincialium, imo & in sacri ordinis, mores atque acta, ioquirerent. Reges Francorum commune nomen *Domini* illis temporibus proprium sibi reddiderunt; quare vasalli, agri, decimæ, pertinentes ad Regem, homines dominicati, prædia dominicata, decimæ dominicatæ, dicebantur; accedente & hac causa, ut ab Episcoporum Comitumque Missis distinguerentur. Homonyma sunt *Missi Regales*, *Missi Imperiales*, *Missi Palatii*, *Missi ex Latere Imperatoris*, imo & *Legati Regis*. (*e*) Pro singulis Missaticis duo Missi solebant à Rege constitui, alter ex sacro, alter ex laico ordine; quia officii eorum erat, in Conventibus publicis Episcoporum, Ducum, Comitumque acta examinare, querelas cleri & civium contra eos audire & ad Regem referre. Formula eorum sparsim in Capitularibus legitur; inter quæ eminet Ludovici Pii Capitulare, An. DCCCXXVIII. editum. Lotharius Imp. in *Capitulari* An. DCCCXXIV. (*f*) pru Italia ait: " Volumus, ut Missi constituantur à Domno Apostolico & à nobis, qui „ annuatim nobis renuntient, qualiter singuli Duces & Judices justitiam populo „ faciant. „ Carolus M. suis Missis mandavit, (*g*) " ut inquirant de Episcopis & „ Sacerdotibus, de Abbatibus & Monasteriis, de decimis, de concordia Episcoporum „ & Comitum & vassallorum Dominicorum. „ Majores hi Missi à minoribus distinguendi, qui Missi *discurrentes*, *decurrentes*, (*h*) *itinerantes* dicuntur, quoniam ad exequendum aliquod constitutum Regium cum celeritate mittebantur. Hi in Rescriptis Regiis postpositi sunt Comitibus & Vicariis, apud MARCULFUM (*i*) dicti *juniores*. Pipinus Rex in Charta pro Fulrado nostro Alsatico (*l*) ait: " Omnibus Episcopis, „ Abbatibus, seu Comitibus vel Proceribus nostris atque Missis, à Palatio nostro ubique „ discurrentibus. „ Eadem formula usus est Carolomannus in Diplomate Grandvallensi An. DCCLXIX. (*m*) Nonnullorum primi ordinis Missorum, qui Alsatiam obierunt, nomina Ansegisus Abbas nobis servavit. Perscripta sunt in Capitularibus Caroli M. & Ludovici Pii (*n*) his verbis: " In Vesontio, quæ est Diocesis Bernoini Archi- „ episcopi, Heiminus Episcopus & Monoguldus Comes. In Mogontia, quæ est Dio- „ cesis Heistulfi Archiepiscopi, idem Heistulfus Episcopus & Rhuotbertus Comes. „ Vesontini Metropolitani provincia sub se comprehendit superiorem Alsatiam; Moguntiacensis vero Archidiœceseos pars fuit Alsatia inferior; Missos ergo hos Alsatiam quoque nostram obiisse censendum est. Nemini autem non singulare videbitur, Heistulfo (*o*) Præsuli Missi Dominici munus fuisse datum à Rege, ut in sua ipse provincia abusus corrigeret. Plerumque enim res ita comparata fuit, ut Episcopus & Comes in alterius provincia obiret Missaticum, querelas populi Clerive examinaret atque

(*d*) Pag. 669. §. XCVIII.
(*e*) ROYE de *Missis Dominicis* Cap. I. FLORIS VAN DER HAER *les Chastellains de Lille*, Lib. I. pag. 18.
(*f*) Tit. I. Cap. IV.
(*g*) SIRMONDUS Tom. II. *Concil. Gall.* pag. 244.
(*h*) CAROLUS M. in Epigraphe *Epistola* XXXII. scribit: " Junioribus nostris seu Missis decurrentibus. „ Juniores non ab ætate, sed à minore conditione & dignitate.
(*i*) *Formular.* Lib. I.
(*l*) FELIBIEN *Hist. de S. Denys*, *Preuves* pag. 30.
(*m*) LABBEUS in *Miscellaneis* Cap. VI. sq.
(*n*) Lib. II. Cap. XXV. apud BALUZIUM Tom. I. pag. 743.
(*o*) Haistulfus Archiepiscopatum Moguntiacum iniit An. DCCCXV. eumque sub Ludovico Pio integre prudenterque administravit ad An. DCCCXXVII. Vitam & mores ejus laudat RABANUS MAURUS in Præf. Librorum de *Institutione Clericorum*, quos ei dedicavit; post Otgarium, Haistulfi successorem, ipse Moguntinus Præsul futurus.

atque deferret ad Regem. Formulas, fecundum quas judicium à Miffis inftitutum inter litigantes, quave ratione jus in provinciis, quas obierunt, ab eis fuerit adminiftratum, Chartæ noonullæ Monafterii S. Galli, à GOLDASTO (p) pridem editæ, nos quoque docent.

DYNASTÆ.

§. CXIV.

DYnaftiarum Alfatiæ fyllabum in Geographicis (q) dedimus. Nunc & Dyoaftas quosdam heic loci fubjungimus, ex qoibus, quod auctoritate, opibus & clientelis pollerent, Magiftratus à Regibus eligi plerumque folebant. *Jus Provinciale Alemannicum* (r) & *Speculum Saxonicum* (s) in quarto clypei militaris gradu eos reponunt: Germanis antiqua voce *Herren* (t) dicuntur. Dynaftæ.

WARNECHARIUM *Optimatem*, fub Childerico II. in illa Soodgoviæ parte florentem, ubi S. Amarini oppidulum nunc extat, ex ANONYMO *Vitæ S. Præjecti* Scriptore (u) novimus. In ejus oimirum territorio B. Amarinus, S. Præjecti amicus, confentiente Waroechario, cellulam conftruxit multo labore circa An. DCLXVIII. Warnecharius.

Poft HUNONEM, Hunonis-villæ poffefforem & S. Deodati amicum, qui fub Theodorico III. circa An. DCLXXX. floruit, in eadem Alfatiæ fuperioris regione floruit HAOIO, Vir illuftris; qui circa initium fec. VIII. nobilis fui prædii *Berchein* maximam partem Mediano Monafterio contulit, quum S. Hildulfus, conditor ejus, adhuc effet in vivis. (w) Videtur idem effe cum Haichooe, de quo fupra (x) inter Comites Etichonidas. Huno & Hagio.

USITERICUS, confenfu *Holdafinda* conjugis, terras, cum mancipiis utriusque fexus, Abbatiæ Murbacenfi tradidit in villis *Anngelvifesbaim* & *Volfrigesbaim*, Argentorato vicinis, An. XVIII. Pipini Regis, Ær. Chr. DCCLXVIII. Ufitericus.

§. CXV.

Coævus Ufiterico fuit SIGHIFRIDUS, qui Altmanno filio res fuas, inter quas mancipia, filvæ &c. memorantur, in XI. circa Colmariam villis, ut in *Sigolt*, *Rabaldovillare*, *Berchenn*, *Althenn*, *Saxones* &c. obtulit, An. XIX. Pipini Regis. Villa *Herincheim*, ubi Traditio confcripta, fedes ejus fine dubio fuit. Vetus Chartularium Monafterii Gregoriani Sighifridum hunc *Comitem*, at fine tefte, nuncupat. Sighifridus.

IRMINOLFUS in villis *Fridolfesbaim*, *Didenesbaim* & *Gimmanbaim*, ædificia, accolas, mancipia, filvas &c. Folcrado & Agilolfo moribundus reliquit, Abbatiæ Fuldenfi circa An. DCCLXXI. pro ejus animæ remedio affignatos. (y) Irminolfus.

WIDONEM, RICULFUM, ejusque filios, inter quos FULRADUS, Abbas San-Dionyfianus, potentes Alfatiæ Dynaftas, fuperius (z) enarratos vide. Wido.

JSANBERTHO *Dominus feliciffimus* audit in Charta Murbacenfi An. DCCLXXVIII. qua ille Randolfi cujusdam res in *Fezinhaim*, qui prope Novum Brifacum vicus, emiffe fcribitur. Ifanbertho.

§. CXVI.

(p) *Scriptor. Rer. Alem.* Tom. II. Part. I. pag. 55. fq.

(q) Pag. 665. fqq.

(r) Cap. III.

(s) Lib. I. Art. III.

(t) *Herr* vox vetus Theotifca, priorem vel magnatem, principemve defignans. Uno & duplici r fcriptum reperitur, variosque fignificatus apud Germanos obtinuit, nunc altum, celfum & eminens; nunc fanctum, facrum, imo & terribile quid, denotans.

(u) Vide fupra pag. 720. §. CCIX.

(w) In *Vita S. Hildulfi*, apud BELHOMME *Hift. Med. Monaft.* pag. 110.

(x) Pag. 785. §. XC.

(y) SCHANNAT *Trad. Fuld.* pag. 17. num. 32.

(z) Pag. 667. §. XCII. & XCIII.

§. CXVI.

Huchus. HUCHUS ex duplici Traditionis Fuldensis instrumento (*a*) ad An. DCCLXXXV. nobis ionotescit. Villæ *Osthaim & Chonesbaim*, ibidem memoratæ, Toparchiæ ejus situm indicant. Beneficium autem Baturico, homini suo, collatum; mancipia item, Fuldensibus cum latifundio adscripta, & filius Hahico, reliquarum possessionum hæres, amplam satis Huchi Dynastiam produnt.

Voto. VOTO eidem Fuldensi Monasterio terras suas atque mancipia, quæ in XIV. Alsatiæ Inferioris locis possederat, concessit An. DCCLXXXVIII. Inter loca hæc post *Scaftolfesbaim* villam ipsa *Strazburga* civitas, *Tinchinasbaim* postea, *Wigfridasbaim*, *Gaganbaim* &c. recensentur. (*b*)

Acbuto. ACBUTO fine seculi VIII. vel initio sequentis Baugolfo, Fuldensium Abbati, ex allodio suo donavit in *Leudmaresbaim* homines XII. in *Hersanbaim* Ecclesiam unam, hominesque XIII. in *Wilare* pariter homines XII. in *Uualabesbaim* homines VI. &c. (*c*) manifesto indicio, Acbutonem insignem inter Nordgoviæ nostræ Toparchas locum obtinuisse.

Imma. Dynastis masculis liceat quoque fœminam subjungere, IMMAM scilicet, quæ filio suo anonymo, quem *Dominum filium* appellat, bona suæ proprietatis vendidit An. DCCLXXVIII. in *Ebinbeim*, in *Uualabu*, in *Eringinsasbaim* & in *Strazburga civitate.* (*d*) Reperitur ex Ducum Alemannorum sanguine Imma, cujus filia Hildegardis Carolo M. hæc circa tempora nupsit, THEGANO (*e*) memorata. Nec video, quid obstet, Immam nostram eandem cum Hildegardis matre reputare. Chartæ ejus subscripsit Vodalrichus Comes, de quo supra. Hæc de Politico seu Civili Alsatiæ Franciçæ statu; nunc de Moribus.

(*a*) Apud SCHANNATUM pag. 38. num. 75. & 76.

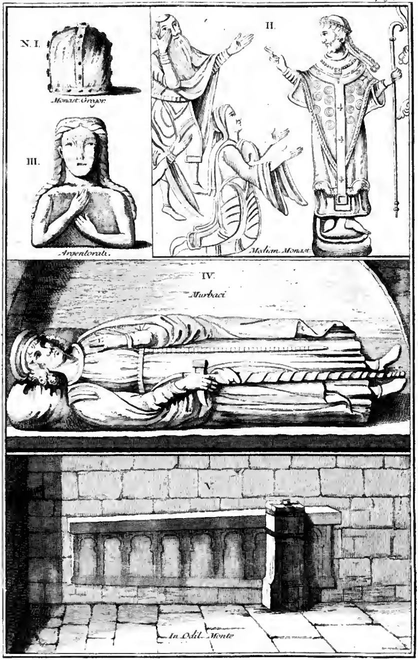
(*b*) Ibidem pag. 42. num. 84.

(*c*) Ibidem pag. 82. num. 167.

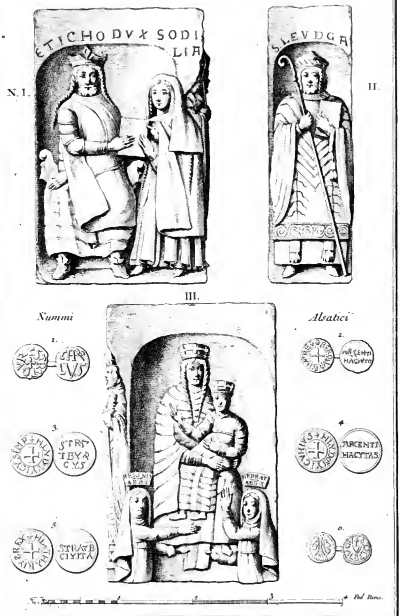
(*d*) Ibidem pag. 30. num. 56.

(*e*) *De Gestis Ludovici Pii*, Cap. II. Verba Thegani, huc spectantia, jam supra, ubi de Alemanniæ Ducibus actum, retulimus. Ex Hildegarde Ludovicus Pius ipse natus est.

MONVMENTA FRANCICA. TAB. I. *ad pag. 797*

ETICHONIS ALSAT. DVCIS MONVM.

ALSATIÆ FRANCICÆ

SECTIO TERTIA.

MORES.

§. I.

[Morum mutatio.] ROmanis ex Alsatia Alemannorum virtute ejectis, ora hæc nostra Rhenensis, per quingeotos fere annos variis Romanorum artibus polita & culta, summam in barbariem subito delapsa est; urbibus eversis, civibus maximam partem vel deletis, vel abductis, novaque incolarum barbarorum colonia hanc oram occupante. Tristior hinc Alsatiæ, quam cæterarum Imperii Romani provinciarum, conditio devenit. Apud cæteros enim Gallos, ut & apud Italos, Hispanos, Britannos, Germanicæ quoque nationes, Burgundiones, Vandali, Alani, Suevi, Gothi, Anglo-Saxones, dominati sunt; at plerisque veterum incolarum servatis, quum in regionibus nostris civium plerique periissent. Alemannica ergo instituta successerunt Romanis; Alemannicis fine seculi V. Francica supervenerunt; adeoque tota, quam tractamus, Periodo moribus Franco-Alemannicis Alsatia recta est. Franci sua singulis, quos domuerant, populis jura, mores & instituta relinquere soliti, ipsas Alemannicas Leges, confusas prius atque dispersas, & sola observantia notas, redegerunt in ordinem, suasque deinceps, Capitularium oomine, notas addiderunt. Legibus bis, ut & Monumentis lapideis, metallicis, membranaceis, chartaceis, Historicorumque fragmentis muniti, præcipua, quæ ad Alsatiæ Francicæ mores pertinere videntur, expediemus succincte.

JURA REGIS.

§. II.

[Regum inauguratio.] INitium ducendum à Regibus, sive à Regio jure. Meroveadæ nec sacrati, (*f*) nec coronati fuerunt; sed veterum Germanorum more tantum scuto impositi, atque in altum sublati. De Clodoveo I. post mortem Sigeberti, Coloniensium Reguli, TUAONICUS noster ita: (*g*) "Populi, Sigeberto subjecti, plaudentes tam palmis, quam " vocibus, eum clypeo evectum super se Regem constituunt. " Franci armati in campo novis Regibus præstiterunt obsequium. Primus Regum eorum Pipious Brevis, posteriores Visigothorum, imo & veteres Judæorum Reges imitaturus, semel iterumque voluit inungi, ut venerabiliorem se in posterum redderet. Unctus est manu Bonifacii, Maguntiacensis Archiepiscopi, in civitate Suessiooum. (*h*) Utut autem Meroviogi Reges non coronarentur, Diademata tamen Coronasque gestarunt, quod varia eorum Monumenta demonstrant.

§. III.

[Dagoberti II. Corona.] [*Tab. I. mon. 1.*] Inter prisca Alsatiæ Francicæ Monumenta Corona Dagoberti II. quam Tab. I. expressi, inprimis censetur. Constans apud Ascetas Monasterienses Gregorianæ vallis traditio est, actis eorum, at sequioris ævi, consignata: Dagobertum Regem Cœnobio illi coronam suam cum sceptro gladioque ante mortem tradidisse, privilegio addito, ut Monasteriensis Abbas in solennibus sacris coronam hanc, alternis vicibus, cum Mitra sua gestaret; duobus Abbatiæ officialibus sceptrum ensemque fereotibus. Corona

(*f*) Contrarium operose defendere conatur MARLOT in Libro: *Theatre d'Honneur* Lib. II. Recalcitrat CHIFLETIUS de *Ampulla Remensi* Cap. III.

(*g*) *Hist.* Lib. II. Cap. XL. Adde Lib. IV. Cap. XLVI. Lib. VII. Cap. X.

(*h*) *Annales*, quos EGINHARTO Chesnius, Sirmondus, Marca, Lambecius adscribunt, ad An. DCCL.

NOBIS.

ſola adhuc ex his inſignibus ſupereſt, quam capite fert Abbas, prima vice quum oppidum Monaſterienſe ſolenni cerimonia intrat. Chriſtophorus de Monte Juſtini, qui An. MCCCCLXXXV. Abbatiam Monaſterienſem regere cœpit, in Lapide ſepulcrali, qui in navi Eccleſiæ cernitur, cum corona hac ſculptus eſt. Circulus, ex argentea inaurata lamina, unum pollicem latus, diadematis inſtar, infimam partem coronæ componit. Duæ ſimiles laminæ ex circulo aſcendunt atque in ſummitate decuſſantur, ita, ut circulus in quatuor partes æquales devidatur; laminæ rudibus gemmis, mediocris pretii, ornatæ ſunt. Diameter coronæ VI. pollicum, altitudo IX. pollicum eſt. Singulare cenſendum, quod Dagobertus ſecundus, (primus enim & tertius heic non veniunt in cenſum) tot illuſtrium cœnobiorum, Suraburgenſis, Haſelacenſis, Weiſſenburgenſis, Clingenſis in Inferiore Alſatia conditor, non uni ex his potius, quam Gregoriano Monaſterio, quod Childericus II. exſtruxit, hæc inſignia tradiderit. De cetero multi illius ævi Franciæ Reges regia inſignia ſua Monaſteriis tradiderunt. Vel ſolus Dionyſianus Theſaurus plures veterum Regum coronas aliaque inſignia oſtentat. Clodoveus regnum cum gemmis pretioſis Petro Apoſtolo miſit, ut ANASTASIUS BIBLIOTHECARIUS (*i*) ſcribit. *Regnum* pro corona frequentiſſime ſumtum.

§. IV.

Coronarum forma.

Antiquiſſimi rerum Francicarum Scriptores, Gregorius atque Fredegarius, Coronarum Merovingicarum formam ſilentio premunt. Meroveadum nummos autem qui tractant, obſervarunt jam pridem, Reges hos diademate uſos eſſe, quod una vel duplici linea margaritarum ornatum. Quandoque & corona laurea, primis Imperatoribus Rom. tam frequens, in his nummis Merovingicis occurrit. Præter diademata apud Francos & occurrunt coronæ; ſed pleræque apertæ; id quod ex antiquiſſimis lapideis Regum illorum imaginibus San-Germanenſis Pariſienſium, San Dionyſianæ ut & San-Medardianæ apud Sueſſiones, Eccleſiarum perſpicimus. Sed & Coronæ nonnullæ caſſidis vel galeri inſtar formatæ, atque adeo ſuperius clauſæ fuerunt. Ex Maximini Trevirenſis ſcrinio ſigillum protulit JAC. MASENIUS, (*l*) in quo Dagobertus coronam clauſam, noſtræ huic in multis ſimilem, gerit. Dolendum, nullorum Regum Diplomata magis, quam Dagobertorum, eſſe ſuſpecta.

§. V.

Diverſæ ſpecies.

CANOIUS (*m*) quatuor coronarum ſpecies Meroveadis attribuit, quas inter ſecundo loco ponit *Camelaucum.* (*n*) Uſum ejus Conſtantinus M. introduxit, quod caſſidis ſpecies eſt, quæ in nummis Gratiani, Valentiniani Junioris, Majoriani, aliorumque comparet. (*o*) Dagobertina Monaſterienſis corona camelaucio ſimile quid habet. Laminæ enim duæ, quæ arcuatim aſcendunt, haud dubie pileum texerunt. Imperatorum Orientis camelaucum ex diademate, frontem cingente, retroque caput, in modum arcus, aſcendente, fuit compoſitum, atque una duplicive ſerie margaritarum ornatum. Monaſterienſe noſtrum ex laminis inauratis, quas gemmæ varii coloris exornant, conſtructum, pileum cinxit, qui caput undique texit. Ceterum coronarum uſum ab Imperatoribus Orientis ad Francos perveniſſe, nemo facile dubitat. Anaſtaſius Clodoveo I. diadema, TURONICO (*p*) teſte, transmiſit. Vetus Biologus *S. Remigii* (*q*) diſtinctius: "Cum codicellis Anaſtaſius coronam auream cum gemmis „ & tunicam blatteam miſit. „ Clauſa, an aperta fuerit, ex Scriptoribus non liquet. Sub Carolidis Regiæ quoque coronæ variarunt. In Monumento Petaviano (*r*) ſimplici circulo aureo, quæ Patricialis corona fuit, ornatus comparet Carolus M. niſi coronam Longobardicam dixeris, quæ Modoetiæ noſtris adhuc temporibus ſervatur, ferreo Chriſti clavo celebrata, unde *ferrea.* Circuli-formis eſt, deſuper plane aperta. (*s*) Sed & in ſigillo Carolino, quod apud Franciſcum Blanchinum Romæ conſpexi, (*t*) circulus ille trifoliis conſpicuus. Romæ proclamatus Imperator, coronam clauſam pileiformem geſtavit, qui Orientalium Imperatorum tum quoque capitis fuit ornatus. Talem

(*i*) In *Hormisda.*

(*l*) *Not.* ad BROWERI *Annal. Trevir.* pag. 609. & ex eo MONTFAUCON, *Monuments de la Monarchie Françoiſe* Tom. I. Tab. XII.

(*m*) *Differt.* XXIV. *ſur Joinville* pag. 290.

(*n*) *Calamaucus*, *Calamaucion*, *Camelaucium*, *Calamaurus*, à diverſis diverſimode ſcribitur.

(*o*) OCTAVIUS STRADA de *Vitis Impp.* pag. 198. 200. &c. Addo HENRICI SPELMANNI *Aſpilogiam* pag. 20.

(*p*) Lib. II. Cap. XXXVIII.

(*q*) CHESNII Tom. I. *Scriptor. Franc.* pag. 530.

(*r*) PAULI PETAVII *Antiquariæ Supellectilis Portiuncula*, ex qua tranſtulit CHIFLETIUS in *Anaſtaſi Childerici* pag. 130.

(*s*) Expreſſa cernitur in JUSTI FONTANINI *Diſſert. de Corona Ferrea Langobardorum*, in ipſo Libri rubro.

(*t*) Cujus ectypum vide apud MONTFAUCON in *Monum. Franciciis*, Tom. I. Tab. II. lin. 5. num. 6.

Talem exhibet vermiculati operis pictura in Triclinio Leonis III. quod non semel Romæ inspexi. Monumentum hoc illustre prope Basilicam Lateranensem, Carolo vivo concinnatum, ære expressit NICOL. ALEMANNUS. (*u*) Ex hoc Caroli M. imaginem cum corona clausa in Geographicam Alsatiæ Francicæ Tabulam transcripsi. Coronæ Ducum Caroli Calvi tempore jam notæ; (*x*) quod hic Bosoni, affini suo, quem in Papiæ partibus Ducem constituerat, coronam imposuit.

REDITUS.

§. VI.

PRæter proventus ex villis Dominicis Alsatiæ, quas supra enumeravimus, Fiscum quoque adauxit census Regius, à personis atque rebus exactus; ille speciatim, qui *Inferenda* vocabatur, à quo nec ipse Clerus fuerat liber. (*y*) Bannus Dominicus, (*z*) sive mulcta ex gravioribus delictis; Heribannus, (*a*) mulcta ex neglectu militiæ: accessit multiplex vectigalium species, quæ ipse Ludovicus Pius maximam partem enumerat in Diplomate, quod An. DCCCXXXI. Bernaldo, Episcopo Argentinensi, concessit. "Nullus vestrum, inquit, de rebus, quas navigio aut terreno, id est, „ cum carris & saumariis, per regna nostra homines Strazburgensis Ecclesiæ negotiandi „ gratia duxerint, ubicunque accessum habuerint, nullum teloneum, aut ripaticum, (*b*) „ aut portaticum, (*c*) aut pontaticum, (*d*) aut salutaticum, (*e*) aut cespitaticum, (*f*) „ aut rotaticum, (*g*) aut cenaticum, (*h*) aut pastionem, (*i*) aut laudaticum, (*k*) „ aut trabaticum, (*l*) aut pulveraticum, (*m*) aut ullum occursum, vel ullum censum „ aut ullam reddibitionem, accipere vel exactare audeat „. His ex aliis quoque Chartis accedunt mansionaticum, (*n*) saumaticum, (*o*) paratæ. (*p*) Patet hinc, viis Regiis plura illis temporibus vectigalia fuisse imposita. *Regia strata* per vallem Bruscanam, ex Alsatia in Galliam ducentis, mentionem facit Ludovicus Pius in Diplomate, (*q*) Adelocho, Argentoratensi Antistiti, dato An. III. Imperii, Christi An. DCCCXVII. ubi: "Per loca denominata, id est, per Regia strata, quæ pergit super rivolum, „ qui dicitur Scilla &c. inde totum montem, qui vocatur Aslegisbergo, usque ubi rivolus „ surgit, qui dicitur Hasla, deinde ubi Wichia surgit, usque quo in Brusca ingreditur. „ Inter antiquissima Regum Franciæ jura, apud Alsatas exercita, jus quoque Albinagii reperio. Nomen quidem Chartæ nostræ ignorant, res ipsa autem seculo VIII. nostris in oris jam cognita, uti ipse Carolus M. in Diplomate Honaugiensi circa An. DCCLXXII. testis est, ubi scribit: "Res Peregrinorum propriæ sunt Regis. Reditus.

BENEFICIA.

§. VII.

SEcularia *Beneficia* quod attinet, illa quoque sub Periodo Francica apud Alsatas jam invalescere cœperunt. Franci Gallis devictis partem quandam abstulerunt terrarum, (*r*) quas Reges vel sibi in *Domanium* servarunt, vel belli Ducibus & militibus in *beneficium* (*s*) ad tempus, aut ad vitam, dederunt. Periodus nostra non modo vocem Beneficia.

(*u*) Peculiari Libro, Romæ edito An. MDCXXV. cujus Tit. *De Lateranensibus Parietinis*; conf. pag. 70.

(*x*) AIMOINI Continuator Cap. XXXII.

(*y*) *Capitular.* Additio IV. Cap. LXXXIV. "Tributum, quod Inferenda vocatur . . . hoc est, „ duo solidi pro vacca.

(*z*) *Capitular.* Lib. III. Cap. LXIV. Lib. IV. Cap. XIV. 18. sqq.

(*a*) *Capitular.* CAROLI M. Lib. III. Cap. LXVII.

(*b*) *Ripaticum*, telonium ad ripas.

(*c*) *Portaticum*, telonium in portuum aut portarum transitu.

(*d*) *Pontaticum* vel *Pontagium*, vectigal Pontium.

(*e*) *Salutaticum*; jus exigendi *Salutes*, sive Xenia, quæ ultra debitum censum dabantur.

(*f*) *Cespitaticum*, tributum pro via cespitibus munienda.

(*g*) *Rotaticum* vel *Rotagium*, vectigal pro damno in viis publicis, quæ *Rotabiles* dicuntur.

(*h*) *Cenaticum*, pro Cœnaticum, idem, quod Cœna, refectio.

(*i*) *Pastio*, *Pastionaticum*, *Pannagium*, census pro jure pascendi.

(*k*) *Laudaticum*, vectigal obscurum, forte à *Lode*.

(*l*) *Trabaticum*, tributum, uti videtur, pro trabibus ad publica opera præstandis.

(*m*) *Pulveraticum*, tributum pro pulvere vel arena in viam publicam vecta.

(*n*) *Mansionaticum*, expensæ pro hospitibus suscipiendis. Provincialibus incubuit, Missos Regis recipere.

(*o*) *Saumaticum*, præstatio sive telonium de sarcinis equorum, qui sagmarii vel clitellarii dicebantur.

(*p*) *Parata*, expensæ in præparationes ad Duces, Comites &c. recipiendos.

(*q*) GUILLIMANNUS *de Episc. Argent.* pag. 118.

(*r*) Gothi tertiam incolis devictis abstulerunt, uti ex CASSIODORO Lib. II. Epist. XVI. *ad Senatum* elocet; quod quidam de agris terrisque, alii ad tertiam redituum restringunt; Gothicæ & Romanæ sortes hinc natæ. L'OISEL *Divers Opuscules* pag. 82.

(*s*) AIMOINUS Lib. I. Cap. XIV. Beneficia quandoque etiam *Fiscus* appellantur. Vox *Feudum* seculo IX. innotescere cœpit. STRUV. *Hist. Jur.* Cap. VIII. §. I.

MORES.

Feudum, fed & feudorum hæreditatem, ignorat. Prædia, incolis prifcis relicta, dicebantur *Alode*, *Alodus*, *Alodis*, *Alodium*, junioribus Gallis *Franc-alleu*. (*t*) Beneficiati vocabantur *Vaffi*; Vaffos non tantum Rex, fed & Comites ac Dynaftæ habuerunt. Charta Murbaco-Eberhardina: (*u*) " Vel ad Vaffos noftros beneficiatum habui. " Bodalus in Charta pro Monafterio S. Galli An. DCCLVIII. " Et Vaffi mei, nomine " Amalghifus & Wunefridus, in beneficio noftro ibi detinuerunt. " Ex eadem Eberhardina Charta addifcimus, factum quandoque, ut plebejæ conditionis homines beneficia Nobilibus atque Comitibus obtulerint. Fatetur enim Eberhardus, " fe Mauroviler " cum appendenciis fuis in Luterbach ab Amalo, & bona in Hilloneviler ab Haime-" rico, *in beneficiatum* habuiffe. " Imo & ex Charta hac patet, nec fervilis conditionis homines à beneficiis fuiffe exclufos. Eberhardus enim continuat: " Seu quod fervus " nofter Bertoinus per beneficium noftrum vifus eft habere, hoc eft, in Figo Dele-" monte & in Althaim. " Beneficia hæc tractu temporis in hæreditatem transierunt; cujus rei exempla fub Ludovico Pio jam proftant. (*x*) Sed & bona fifcalia à Regibus in alode conceffa funt. Ludovicus Pius in charta apud Cel. CARPENTERIUM (*y*) ita loquitur: " Quia nos morem parentum noftrorum, Regum fcilicet Francorum, fequentes, " libuit Celfitudini noftræ quemdam fidelem noftrum, nomine Ricbodonem, de qui-" busdam rebus noftræ proprietatis, quæ funt in Pago Alfacinfe, & in duabus villis, " quæ uno vocabulo, id eft, Franckenheim appellantur, honorare, & easdem res " per hoc noftræ largitionis conceffum eidem Ricbodoni, fideli noftro, perpetuo ad " proprium concedere.

EPISCOPATUS.

§. VIII.

Epifcopatus.

REgiones, quæ hodiernam Alfatiam componunt, Bafilienfis, Argentoratenfis atque Spirenfis Diœcefibus fubfuerunt; quorum ille Vefontino, duo reliqui Moguntiacenfi, Metropolitano fubordinati. Spirenfis Diœcefeos limitibus fua jam tum conftitit ratio; at Bafilienfis & Argentinenfis Epifcopatuum dubitatior limes, quod laterculum Epifcoporum Bafilienfium, ante Walanum fub Pipino, vacillat. Id certum eft, Widegernum, Argentinenfem Præfulem, An. DCCXXVIII. Murbacenfis Abbatiæ inftitutionem fuo confenfu roboraffe. Widegernus & Anteceffores duo, Arbogaftus atque Florentius, origine Scoti, tres primos, genuinos & veros Argentoratenfium Præfules conftituerunt. Ceterum ut Monafterium Gregorianum Argentorato, ita Weifenburgenfe Nemidonæ vel Spiræ, plures fuppeditavit Epifcopos. Singulos enumerabit Alfatia Sacra. Conftitutio eorum à Rege pependit. Unde Wilfrido Eboracenfi, in Itinere fuo Romano, Dagobertum II. qui in Alfatia tum vixerat, invifenti, Strateburgenfe Antiftitium, Arbogafti morte vacans, Rex, beneficiorum Wilfridi memor, huic obtulit, tulitque repulfam. Epifcoporum poteftas facra in Abbatias, quas fupra enumeravimus, fefe extendit.

MONASTERIA.

§. IX.

Monafteria.

IN filveftribus planis & montuofis Alfatiæ locis Afcetarum omnia illo ævo jam plena fuerunt. *Forefta* hinc *Sancta* nomen inditum filvæ, quæ cingit Hagenoam. Pars Vogefi aliqua, Lotharingiam refpiciens, ubi S. Romaricus vixit, etiamnum *Mons Sanctus* (*z*) vocatur. Afcetæ nimirum tales folitudines quærebant, quarum gleba ad fertilitatem proclivis, ut circum Cellas fuas, dumetis excifis, manuum labore fibi victum pararent. Hinc prope rivulos confedebant plerumque. Ex Cellis Cœnobia. His addita paulatim tuguria; unde villæ, vici plures, imo & oppida apud Alfatas, progreffu temporis, prodierunt. Fertile folum ex Scotia Hiberniaque Monachos in has oras allexit; à quibus Suraburgenfe, Hafelacenfe, Thomanum, Ebersheimenfe, aliaque Monafteria originem cœperunt. (*a*) Tria Monachorum genera HIERONYMUS (*b*) & CASSIANUS

(*t*) Vocis *Alode* origo tam incerta, ac olim Nili origines. Eruditiffimus quisque Criticorum novam etymologiam effinxit, qua de re Gloffatores.

(*u*) ECCARD. *Origines Habsburgo-Auftr.* pag. 115.

(*x*) THEGANUS Cap. XIX.

(*y*) In *Alphabeto Tiron.* pag. 57.

(*z*) *Le Saint Mont.*

(*a*) Infula Scotorum tum dicebatur Hibernia. SIGEBERTUS GEMBLAC. *Script. Ecclef.* Cap. LX. Unde Hibernia & Scotia adventantes dicti funt *Scoti*, quod Scotia non minus pro Hibernia, quam pro Scotia tum fumebatur. MABILLON *Annal. Bened.* Tom. I. pag. 206.

(*b*) Ad Euftach. *de virginitate fervanda.*

Cassianus (*c*) conſtituunt: I. Anachoretarum, qui horrida & impervia ſoli loca incolebant: II. Eorum, qui bini, terni, aut paulo plures, ſecedebant, nulli regulæ, nulli Præpoſito ſubjecti, ex operis manuum lucro in commune viventes, in cellulis conglutinati, quibus ipſi Monaſteriorum nomen impoſuerunt. Hi in Ægypto frequentes, *Remoboth* & *Sarabaitæ* appellati ſunt. III. Monachorum, in communi Monaſterio ſub rectore viventium, quæ ordinaria ſignificatio. Cellulæ quoque plures, aliæ ab aliis ſejunctæ, ſolebant conſtitui, quæ *Lauræ* (*d*) dicebantur. In has ſe contulerunt Monachi, qui jam per aliquod tempus immoderatas animi cupiditates in Monaſterio fregerant, ut ad perfectiorem vitam promoverentur; unde Lauræ non raro Monaſteriis adjunctæ. Lauris iſtis Recluſoria ſubſtituta ſunt, in quibus Recluſi & Recluſæ vixerunt, ab omni hominum ſocietate ſejuncti. Hujus generis Recluſoria in ſequentibus ſeculis plura habuit Argentoratus. Regulæ ab initio per Galliam variæ, Caſſiani, Baſilii, Pachonii, Leronis, Cæſarii, Aureliani, Macarii, Columbani, Benedicti; quarum poſtremæ cæteris celebriores fuerunt. Harum plures ſimul in eodem Monaſterio nonnunquam receptæ ſunt; uti ex Aredii inſtituto apud Turonenſem colligimus. Columbaniana (*e*) tamen primum prævaluit, uti Jonas (*f*) teſtatur, inde Benedictina, reliquis quod eſſet perfectior. (*g*)

§. X.

Privilegia eorum.

Circa Monaſteria Alſatiæ Regiam conſtitutionem Capitularia quoque nobis offerunt. Ludovicus Pius tres Monaſteriorum claſſes conſtituit. (*h*) Primam eorum, quæ dona & militiam darent; ſecundam eorum, quæ dona ſine militia: ad hanc Schwarzacenſe, quod paulo ante Arnolſaugienſe, ex Alſatia in alteram partem Rheni translatum, refertur. Tertiam, quæ nec dona, nec militiam, ſed ſolam orationem pro Imperatore præſtarent. In hac claſſe Monaſteria S. Gregorii, S. Mauri & Eberſheimenſe ponebantur. Reges porro noo Protectores modo vel Advocati perpetui Monaſteriorum fuerunt, ſed &, mortuo Abbate, munus ejus devolutum ad Regem, ita ſane, ut Rex Monaſterii Abbas diceretur. Theodoricus IV. circa An. DCCXXII. in Diplomate Honaugienſi ita loquitur: (*i*) „ Convenit nobis, pro voluntate noſtra, vel Antiſtitis „ noſtri, ſeu Ducum, Comitum, Domeſticorum, vel Pagiſorum, vel mei ipſius, ut „ io locum noſtrum aliquem eligere debeamus, ad oous Abbatis; ideo, venerabilis „ frater, Tobane, commendamus ſanctitati tuæ hanc venerabilem regulam &c. „ Carolus M. duobus annis Abbatiæ Maurobacenſi, poſt mortem Sindberti Abbatis, ab An. DCCXCII. uſque ad An. DCCXCIV. præfuit, ita ut, abſente Rege, cura & inſpectio Monaſterii Decano vel Præpoſito, ab ipſo Rege conſtituto, demandaretur. Traditio Murbaceoſis, An. DCCXCII. „ Sacroſancto Monaſterio, quod vocatur „ Morbach, conſtructum in honore Dei & S. Leodegarii, ubi Domnus Rex Karolus „ paſtor eo tempore eſſe videtur, cum Ingermegilmaro Decano ſive Præpoſito, à „ Domno Rege conſtituto. „ Alia An. DCCXCIV. „ Ego in Dei nomine Waharius dono Domno noſtro S. Leodegario, donatumque in perpetuum eſſe volo, ubi „ Domous Rex Karolus paſtor noſter preeſſe videtur. „ Notandum tamen, Reges non Abbates, ſed *Paſtores*, appellari. Hinc factum, ut Reges ſæpius Abbatias Laicis adminiſtrandas committerent. Annales Fuldenſes An. DCCCLXXXI. de Hugone, Duce Alſatiæ, Lotharii ex pellice filio, ſcribunt, Carolum Craſſum ei *Abbatias & Comitatus in beneficium* dediſſe. Progreſſu temporis jus eligendi Abbatem conceſſum Monachis. Carolus M. id jam Murbacenſibus, teſte Craſſo in Privilegio An. DCCCLXXVII. conceſſit. Jus hoc *Regaliam* appellant Pragmatici, quam in temporalem & ſpiritualem diſtinguunt. Ad illam referunt fruitionem temporalium redituum; ad iſtam vero collationem beneficiorum, quæ literis regiis fieri conſuevit; de hac paucis agendum.

REGALIA.

§. XI.

Regalia.

Beneficia eccleſiaſtica conferendi jus Merovingi minus fortiter, quam Carolingi, exercuerunt. In Epiſcoporum & Abbatum conſtitutione electio, confirmatio & conſecratio diſtinguuntur. De duabus prioribus nobis eſt ſermo. Sub Merovingis plerumque penes clerum & populum fuit electio, penes Regem confirmatio. Utram-

que

(*c*) *Collat.* XVIII. Cap. VII.

(*d*) Evagrius *Hiſt. Eccleſ.* Lib. I. Cap. XXI. Cyrillus in *Vita S. Euthymii* num. 45. 48.

(*e*) S. Columbani regulam exhibet Lucas Holstenius in *Codice Regularum*, Romæ An. MDCLXI. edito, pag. 153.

(*f*) In *Vita S. Euſtaſii*, Abbatis Luxov. apud Mabillon *Act. SS. Benedict.*

(*g*) Vid. Ludov. Thomasinus in *vet. & nova Eccleſiæ diſciplina* Tom. I. Part. I. Lib. III. Cap. XXIV. num. 10. pag. 705.

(*h*) Vid. Baluzii *Capitularia Reg. Francor.* Tom. I. pag. 590. & notas ejuſdem Tom. II. pag. 1094. Adde Aquisgranenſis Conventus decretum An. DCCCXVII.

(*i*) Coccius *Dagob.* pag. 132.

MORES.

que tamen à Regibus exercitam, pluribus quoque constat exemplis. Certus ergo & definitus nondum invaluerat usus. Episcopi Franciæ nunc electione Cleri & plebis, regio tamen accedente decreto, nunc mero Principis sunt constituti imperio. Palatina hæc electio, quæ opponebatur Canonicæ. Carolus Martellus autem, Francorum Dux, de bonis ecclesiasticis omnibus liberrime disposuit: Episcopos & Abbates pro lubitu designavit. Filius ejus Pipinus, Childerico deposito solium quum occupasset, secutus est patris exemplum; patrem vero Pipinum imitatus est Carolus Magnus. At Ludovicus Pius in exordio Regni extinctam electionum formam An. DCCCXVI. Aquisgranensi Edicto restituit; (k) regio tamen non excluso assensu, quem Concilia Galliarum, sub Carolo Calvo & Lothario Imp. habita, probarunt. (l) Confirmatio hæc, annulo baculoque à Regibus facta, electiones dein iterum absorpsit. Unde nata seculo XI. illa Imperii Sacerdotiique discordia, quam Germanica indicabit Periodus.

STATUS HOMINUM.

§. XII.

Status hominum.

REgi, Regiæque familiæ proximi ordine uti fuerunt Episcopi atque Abbates, ita inter Laicos primi extiterunt Duces & Comites, quibus reliquæ hominum classes subordinabantur. De Ducibus & Comitibus actum; nunc agendum de reliquis. Alsatas post prœlium Tolbiacense, una cum reliqua Alemannia, à Clodoveo in servitutem redactos esse, BEATI RHENANI, (m) JO. STUMPFII, (n) MART. CRUSII, (o) LEHMANNI, (p) qui magno numero discipulos nacti sunt, sententia est. Ex monumentis tamen nostris perspicimus, liberos in Alsatia fuisse Dynastas, (q) qui Nobilium ordinem composuerunt, uti supra ostendi; fuisse item ingenuos vel liberos (r) atque libertos: (s) fuisse denique servos; (t) quas classes Nithardus quoque apud Saxones annotat. Ex Nobilibus sive Dynastis Comites Ducesque electi sunt. Ingenui, sive Frilingi, Nobilibus non erant subjecti, sed suo jure, uti nunc oppidani, utebantur. Unde res eorum *ingenuiles*, *Mansus ingenuilis*. De Liberis & Servis multa habet Lex Alamannorum. Ingenui facinoribus ad decus Nobilitatis ascendere poterant; Ingenuis opes suas legare aut transferre permissum. (u) Unde effusæ illæ in Ecclesias donationes à divitibus Ingenuis factæ, quæ *Traditiones* vocantur. Sed & *Precariæ* atque *Præstariæ*, quas Chartæ nostræ Alsaticæ numero haud exiguo exhibent, Ingenuos plerumque respiciunt.

PRECARIÆ.

§. XIII.

Precariæ.

ABbates enim sæpe, ad exemplum Laicorum, bona quædam non in beneficium, sed in empbytheosin, certis hominibus contulerunt, quæ vocantur *Precariæ*. Concedebantur hæc bona, uti beneficia, donec viveret Precista, vel etiam posteris ejus, hisque vel numero graduque definitis, vel indefinitis, seu ad extinctionem usque familiæ. Emphiteuta eadem sæpe bona recepit, quæ ipse Monasterio tradiderat, que insequenti ævo circa feuda oblata factum fuisse videbimus. *Precariæ* & *Præstariæ* ejusdem rei appellationes diversæ sunt. Precaria est Charta, qua quis prædium sive alodium ab Ecclesia sub annuo censu utendum accipit, possessurus illud precario. (x) Libellus talis *Epistola* quoque *Precaria* & *Precatoria* dicitur, quod precibus obtinebatur; item *Præstaria*, *Præstarium*, *Præstatio*, *Præstitura*, quod alodii Ecclesiastici usufructus, sub annuo censu præstando, per similem obtinebatur libellum. Unde prædium in jus præstationis recipere,

(k) *Capitularium* Lib. I. Cap. LXXXV.
(l) PETRUS DE MARCA in *Concordia Sacerdotii & Imperii* Lib. VIII. Cap. XVI.
(m) *Rer. German.* Lib. II.
(n) *Chron. Helvet.* Lib. IV. Cap. XXVII.
(o) *Annal. Suev.* Lib. VIII. Part. I. Cap. IX. pag. 212.
(p) *Chron. Spir.* Lib. II. Cap. XX.
(q) Quorum breviculum in *Alsatia Politica* dedimus.
(r) Charta Murbacensis Ludovici Pii anno III. « Homines liberos, qui ad prædictum Monasterium » tempore avi nostri, Pippini Regis, obedientes » fuerunt.
(s) Manumissio servorum in judiciis fieri solebat. Exemplum extat in Diplomate Andlaviensi An. DCCCLXXVII. quo Carolus Crassus servum conjugis suæ Richardis, nomine Bernhohum, « manumittere » se dicit, secundum legem Salicam, id est, propria » manu nostra de manu illius excutientes denarium.
(t) In Murbacensi Charta Ludovici Germ. An. DCCCXLII. lego: « Terra dominicata, casa, casale » cum mancipiis decem. » Servitutis antiquæ vestigia in Ferretensibus, Vroburgensibus, aliisque Alsatiæ terris supersunt. Burgundiam & Lotharingiam taceo, quæ plenæ mancipiorum. Jus, quod *Vall* appellatur, servitutis reliquiæ sunt.
(u) *Capitular.* Lib. IV. Cap. XIX.
(x) *Capitular.* CAROLI M. Lib. VII. Cap. CIV. Testamentum Precariæ occurrit.

NOTÆ.

recipere, dicitur in MURENSIAUS ACTIS. (y) Precariarum, Præstariarumque formulas suppeditat Chartulare vetus Murbacense, quas in Codice Diplomatico dabimus. Aliæ erant constitutæ ad vitam, aliæ ad filios, aliæ ad nepotes, aliæ ad omnes in perpetuum se extendebant hæredes. (z) In Traditionibus, Ecclesiæ factis, subinde vetitum, ne hæc vel illa villa in Precariam præberetur. (a) Hildefredus An. XVI. regnante Theoderico Rege, *Precariam* accepit à Romano, Abbate Maurobacensi, " in usum bene- „ ficii Ecclesiæ, rem Ecclesiæ, sitam in Pago Alsacensi, in locis nuncupatis, hoc est, Dorlos- „ haim, Colobocishaim, Bodenhaim, Ulcishaim, Hunishuns, Hachinhaim, Ercafetilshaim, „ Ensushaim, Romarshaim, Eistatis, Grosinhaim, Rosusago, in Gonzolinhuns „ &c.

TERRA SALICA.

§. XIV.

Terra Salica.

PRecariæ nos alius generis agrorum admonent, quæ in Chartis nostris Alsaticis, speciatim Ebersheimensibus, frequenter memorantur. *Terras Salicas* intelligo. Ludovici Pii Charta Novientensis: " In Sulza mansum unum; in Egisheim curtim „ dominicam cum Salica terra . . . In Rechenhusen curtim dominicam cum Salica „ terra, vineis scilicet & agris & Capella ipsius loci „ &c. In San-Stephaniano Argentinensi anni DCCCXLV. Diplomate Lotharius Imp. ait: " In Bolsenheim domini- „ cam curtem, Capellam & decimam cum Salica terra & suis appensibus. „ Diplomatis hujus vetus Theotiscus interpres, qui in Stephaniensi Tabulario servatur, à *Salicibus* arboribus barbare vocem derivat, terramque adeo Salicam *Wilgenbusche* interpretatur. Receptior sententia, quæ *Legis Salicæ* ductu, (b) terram Salicam alodiali opponit; quarum illa fœminas exclusit, hæc eas admisit. Salii nobilissimus inter Francos populus quum essent, (c) Francica Lex appellata est Salica. Unde conjectura nonnullis, Salica terra francam liberamque intelligi terram, ab omni onere immunem. (d) SCHANNATUS (e) terram Salicam interpretatur terram paternam sive domesticam, à Sala, quam simpliciter domum significare censet. Alii specialius *Salam Regiam* heic afferunt, & Salica bona, Salicas curtes, Salicas terras, ab ea derivant, quod terræ illæ à Regia Sala, ut beneficia vel feuda, penderent. *Sala* Francico idiomate denotavit Palatium Regis, unde Palatini subinde dicti sunt *Salici*: (f) quum alii contra bona aviatica, alodialia, *Salicorum* nomine designata existiment. Rem penitius examinanti visum est, voces has non unius significationis fuisse capaces.

§. XV.

Variæ vocis significationes.

Sala vox præter alia *traditionem* (g) quoque apud Francos denotavit; unde Libri Traditionum (h) sive Donationum, Ecclesiis factarum, *Libri Salici* dicebantur, qui usus hodieque in Collegiata nostra Thomana Argentorati obtinet. Terra Salica ergo terram Monasterio traditam significare potuit, ut distingueretur à terris, quæ emtione aliove modo ad Monasterium pervenissent. Præter hæc observo, Monachos Germanos alodia, quæ pro *remedio animæ*, ut loqui solebant, à piis hominibus Monasteriis tradita, *Selgnot*, *Seelgut*, *Selegelende*, (i) bona Salica, librum etiam, in quo commemorationes mortuorum

(y) *Acta Monasterii Murensis* pag. 57.

(z) *Novella VII. Justiniani* ad filios & nepotes Precarias has transire permittit.

(a) In MEURISSII *Hist. Episc. Met.* pag. 181. Charta Caroli M. hujus generis extat.

(b) Tit. LXII. *de Alode.* Terra Salica hoc in loco est terra libera militaris, quæ nonnisi cum onere militiæ faciendæ conceduntur, adeoque filias non admittunt. Nata hinc quibusdam opinio, ut Salicam terram Alodialem crederent, ita ut hæreditario jure ad filios, sed non ad filias, transiret, quum pure alodiales utrumque sexum admitterent.

(c) CANGIUS *ad Joinvillam* Differt. XVII. pag. 245. sqq.

(d) Utramque sententiam protulit SCHILTERUS: priorem in *Observat.* VIII. ad *Kœnigshov. Chron.* pag. 532. posteriorem in *Glossario Teutonico*, voce *Freygut.*

(e) *Buchonia vet.* pag. 323. Doctissimus ESTOR, quem cum honoris præfatione compello, in erudito *Syntagmate* de *Ministerialibus* pag. 336. non diffitetur, *terras Salicas* speciem fuisse Alodiorum.

(f) *Persona Salica* memoratur in Placito quodam An. DCCCLX. apud MABILLON *Rei Diplom.* Lib. VI. num. 93. pag. 533.

(g) Hludovici & Hlotharii Lex apud BROUUERUM *Annal. Trevir. Proparasceve* Cap. X. ait: *ther thia Sala infahet*, qui traditionem illam accipit. Paulo post: *in de athert'hia Sala so getan wirt hit*, & postquam hæc traditio ita facta fuerit. OTFRIDUS *in Evangeliis* Lib. II. Cap. IX. vers. 152. *Salta* tradebat. Unde forte *Salman*, *Sallent*, testes, qui traditionibus interveniunt; nisi *Salicos homines*, *Salmann*, à Sala Regia, de qua modo dictum, derivare malueris. In *Jure statutario Argentinensi* Lib. III. Cap. CCLXXXIII. hæc occurrunt: " *Mag es weder* „ *Brief*, *noch Gezeugen han*, *nennet es denn sine Saal-lute*, *und behept an den Heiligen* &c.

(h) *Traditiones Fuldenses* apud PISTORIUM & à SCHANNATO editæ.

(i) Imo & *Seelgerath*, *Seelgerett*. WEHNER in *Observat.* sub hac voce. In Traditionum Altorfensium Libro MS. hæc lego: " Hugo sanxit ad Altare „ S. Cyriaci in hujus Templi dedicatione ex sedecim mansis decimas, quæ dicuntur Selegelende, „ sive prædia essent Comitis Eberhardi, sive Comitis „ Hugonis &c. „ Vox *Selgnot* in Charta Teutpertina Alberti, Comitis Alsatiæ, An. MCCXV. legitur. HERRGOTT. Tom. II. pag. 221.

mortuorum perſcriptæ, *das Seelbuch* (*k*) appellaſſe; quæ vox Latine *Liber Salicus*, alio ſignificatu, reddita eſt. Eodem modo *Selehove* curtem Salicam dixerunt. Sed & alius denique peculiaris vocum harum ſenſus in Alſaticis quibusdam Chartis ſeſe mihi obtulit, quo bona Monaſterii, ad Curiam Abbatis vel Menſam, uti loquuntur, ſpectantia, *Terra Salica* audiunt. Inſignis eam in rem locus eſt in Charta Bertholdi, Epiſcopi Argent. An. MCCXXXV. quæ Laudum continet inter Abbatem Schutteranum & Advocatum; ubi hæc leguntur: " Preterea bona illa, que hereditario jure poſſidentur, nomine „ Clauſtri, ſi propter cenſum neglectum vel alia cauſa rationabili per manum Advocati „ ad querimoniam ipſius Abbatis ipſi Monaſterio ſuerint adjudicata, ſi Abbas eadem „ bona *cum terra ſua Salica* vel coluerit, vel alii colenda conceſſerit. Talis colonus „ ſicut nec de terra Salica, ita nec etiam de talibus bonis Eccleſie, taliter adjudicatis „ in aliquo ſerviet Advocato. Si autem alicui alteri perſone colenda jam dicta bona „ quocunque modo contulerit, cultor de eisdem bonis Advocato ſervire tenetur. „ Scilicet in Monaſteriis reditus diverſi, diverſis rebus deſtinati fuerunt. In Altorfini Monaſterii Necrologio ſec. XIII. Mſ. legitur: " Werman dedit Fratribus, dedit Con- „ ventui „ &c. " Hiltegunt dedit vineam ad opus Eccleſiæ. „ In Libro Traditionum ejusdem Abbatiæ: " Juta filia Sculteti de Altorf karrata vini ad Hoſpitale „ noſtrum. „ Denique: " Cenſus de Wolfgangesheim ad Curiam Abbatis. „ Enimvero, uti Sala Regia, ita & Sala Abbatialis fuit, ad quam reditus pertinebant Abbatis. WEHNERUS (*l*) prædia vel bona Salica laudemialibus bonis opponi exiſtimavit; quorum illa propria & libera feuda, hæc ſubjecta laudemiis.

MANSUS.

§. XVI.

Manſus. TErræ Salicæ, ut & reliqui agri, in *Manſos* diviſæ fuerunt. Vox *Manſus* Chartis noſtris familiaris, neque tamen propterea minus obſcura. An. DCCCLXV. Richinus quidam Gregoriano-Monaſterienſi Abbatiæ donum his verbis conceſſit: " Manſum, cum caſis, caſalis, terris, campis, pratis, vineis, ſylvis, aquis, aqua- „ rumque decurſibus. „ &c. Novientenſe Ludovicianum ſupra allegatum: " In Sulza „ manſum unum; in Egesheim curtim dominicam cum Salica terra; in Lagelenheim „ manſum unum; in Burcheim unum; in Sigoltesheim unum; in Rechenhuſen curtim „ dominicam cum Salica terra, vineis ſcilicet & agris & capella ipſius loci; in Gru- „ zenheim manſum unum; in Stotesheim duos; in Hiddenheim unum; in Northus „ duos. „ *Manſus*, *Manſion*, imo & *Manſa*, agrorum certa portio, cum manſione vel villa coloni; idem plerumque, quod *Curia* & *Curtis*. Papias duodecim terræ jugeribus; aliter Burgundicæ Chartæ; (*m*) aliæque iterum diverſo modo definiunt. Plerique conveniunt, Manſum comprehendiſſe tantum agrorum, quantum villicus uno aratro colere poteſt. Ebersheimenſis Abbatia in Onenheim habet CIV. agros, (*acker*) qui in Honorii III. Bulla duobus manſis ſignantur. Manſorum ergo dimenſio mire variavit. A manſo vocem *Maſnada* derivat FONTANINIUS; (*n*) familiam ſervorum manſo addictam interpretatus. MURATORIUS (*o*) eos medium quodammodo genus inter liberos & ſervos fuiſſe arbitratur. Manſi tamen in ingenuiles ſervilesque (*p*) dividebantur; illos coloni ſervi, hos iogenui coluerunt. Sed & manſi erant *lidiales*, *letales*, quorum poſſeſſores oneribus militiæ obnoxii, quos nonnulli cum ſervilibus confundunt. Manſus Germanis dicebatur *Huobe*; Latina item terminatione *Hoba*, *Hobanna*, *Haſtuna*: (*q*) Anglis *Hida*; unde terræ *hidatæ* & non hidatæ; quarum & in illo regno nulla certa dimenſio eſt. (*r*)

LEGES.

(*k*) HERRERUS *in Templo Wilhelm. Argentor. reſtaurato* pag. 112. allegat *Das Seelbuch S. Clara.*

(*l*) *Obſervat. Pract.* pag. 105. Adde GOLDASTUM *Alamannic. Rer.* Tom. III. pag. 55.

(*m*) Apud Burgundiones paulatim in *Meix*, apud Normannos in *Mois*, apud Provinciales decurtatum in *Mas*.

(*n*) In Opuſculo *Delle Maſnade*.

(*o*) *Antiquitatum Italiæ medii Ævi Differt.* XIV. pag. 801. ſqq. GOBBEL *de Jure & Judicio Rusticorum fori Germanici* Cap. I. §. XIV.

(*p*) Breviarium Caroli M. apud LEIBNITIUM *in Collectaneis Etymologicis* pag. 323. ANNALES BERTINIANI ad An. DCCCLXVI.

(*q*) SCHANNAT. *Buchonia Vetus* pag. 323.

(*r*) SELDENUS *in Titulis Honorum* Part. II. Cap. V. pag. 364.

L E G E S.

§. XVII.

AB hominibus & terris ad *Leges* progredimur, quibus omnia reguntur. Felici tum Alsatiæ fato breves Alemannorum & Francorum Leges in his oris regnarunt. Populis devictis suas Leges confirmare vetus Francicus mos est. Alemannia ergo subacta, cujus pars tum Alsatia fuerat, Alemannicæ Leges in his oris non abolitæ, sed Capitulationes Regum Francorum, toti regno communes, superadditæ sunt. Formula est apud MARCULPHUM: (s) "Omnes populi ibidem commanentes, tam Franci, „ Burgundiones, Romani, vel reliquæ nationes, sub tuo regimine & gubernatione „ degant, & moderentur, & eos recto tramite secundum legem & consuetudinem „ eorum regas. „ In lege Salica & Gundebada Francus Burgundioque frequenter opponuntur Romano. Veteres nempe incolæ Galli, Romana lingua & moribus usi, quibus etiam Romana lege vivere permissum, tum dicebantur Romani, ut à Francis, Burgundionibus & Gothis advenis, qui sine contumelia *Barbari* appellati sunt, distinguerentur. Alaricus, Visigothorum Rex, in regno suo, cujus sedes Tolosa, Leges Romanas, per Anianum in novum corpus redigi jussit. (t) Unde Galli Narbonenses à Lege sua *Romani*, Franci à Lege sua *Salici*, Burgundiones *Gundebodingi*, (u) appellati sunt. Alemanni ergo, quum Rheni superioris oram eripuissent Romanis, Alemannicos mores & Leges introduxerunt; quas Franci, successores Clodovei, redegerunt in Codicem, qui ad nostra usque tempora pervenit. (w) Hic cum Capitularibus Regum Francorum Alsatici Ducatus, ad Lutarim usque extensi, jura constituit. Reliqua hodiernæ Alsatiæ pars, inter Lutarim & Quisacam, Lege Salica vixit, quod ad Franciæ Ducatum pertinuit. Capitularia autem Regum Francorum non modo ad Francicum Alemannicumque Ducatus, sed & ad omnes Monarchiæ Francicæ cives sese extenderant. Apud Alsatas Romana Lex omnis cum Romano Imperio ab Alemannis abolita fuit, quod maxima pars eorum, qui sub Romanis incoluerant tractus, ex quibus Alsatia componitur, vel in Germaniam translata, vel ferro succubuit. Unde nulla in Chartis nostris illius ævi Romanæ Legis, aut Romani hominis, mentio occurrit. Seculo XII. Romanæ Legis in Alsatiam, à Germanis, Italiæ dominis, paulatim reductæ, vestigia comparere incipiunt. Imperatores ex Suevica gente, quum Alemanniæ atque Alsatiæ Ducatus hæreditarie possederint, Romani juris apices introduxerunt paulatim. Apud Italos hujus Juris cultores quantopere coluerit Fridericus Barbarossa, ignotum est nemini. (x) Gundebada autem, sive Burgundica, Lex nunquam in Alsatia invaluit, quod Burgundiones nunquam Domini extiterunt Alsatiæ, uti supra (y) ostendi.

Leges.

J U D I C I A.

§. XVIII.

JUrisdictionem ordinariam à Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis administratam fuisse, paulo ante dictum. Reges tamen & ipsi frequentius pro tribunali sederunt. Exemplum nobis præbet Selestadium nostrum, ubi in Palatio suo An. DCCLXXVIII. inter Honaugienses nostros & Corbejenses, super bona quædam Alsatica, Carolus M. solemni judicio litem diremit. Is ipse in Instrumento (z) ita loquitur: "Cum „ nos . . . Scladistati villa in Palatio nostro, ad universorum causas judicandum . . . „ resideremus, ibique veniens Advocatus S. Michaelis vel Beati Abbatis, (in Honau) „ nomine Otbertus, interpellabat homines aliquos &c. Nos taliter cum fidelibus nostris, „ ii sunt Uuidrigo, Odrigo, Theodrico, Bernchardo, Albuinò, Aginhardo, Berengario, Comitibus, & Anselmu Comite Palatii nostri, vel reliquis quam pluribus „ visi sumus judicasse &c. „ Rex ergo septem Comitibus, Scabinorum (a) instar, assidentibus,

Judicia.

(s) Formula VIII. quæ *de Ducatu, Patriciatu vel Comitatu*.

(t) JAC. GOTHOFREDUS in *Proleg. Cod. Theod.* Cap. V. num. 8.

(u) CASENEUVE *Instructions pour le Franc-Alleu de la Province de Languedoc* Cap. I. pag. 22.

(w) LINDENBROGII *Codex Legum Antiquarum*.

(x) SIGONIUS *de Regno Italiæ* Lib. XV. ad An. MCLXXXIX. RADEVICUS Lib. II. Cap. V. OTTO & ACERBUS MORENA de *Reb. Laudensibus*, apud LEIBNIT. *Script. Brunswic.* Tom. I. pag. 818. GUIDO PANCIROLLUS *de Claris Legum Interpretib.* Lib. II. Cap. XIV. BUMALDUS *de Doctoribus Bononiensib.* pag. 4.

(y) Period. Rom. pag. 258.

(z) MABILLONIUS Chartam hanc dedit in *Annal. Bened.* Tom. II. pag. 699. num. 13. nos ex Codice Urlisiano dabimus sinceriorem, in Cod. Diplom. Alsatiæ.

(a) Assessorum Comitis numerus non ubique definitus. Duodenarium Judicum numerum, apud plurimas gentes receptum, erudite, uti omnia sua, exposuit Vir Celeb. CHRIST. GOTTLIEB BUDERUS, Jenensis Academiæ decus, in Dissert. de *Judiciis Duodecimviral. popolor. septentrionalium*.

MORES.

dentibus, cum pluribus aliis, præſenteque Palatii Comite, cauſam ipſe dijudicavit, ac Inſtrumentum ſolenne hac ſuper re confici juſſit. Uti leges ſuccinctæ, ita litium brevis proceſſus, promta deciſio. Judicia in templis olim habita, dein ſub Jove dio, in campo patente, quo omnibus liber aditus eſſet. Judicii conſeſſus *mallum* (*b*) ſeu *placitum*, (*c*) vocatio in jus *mallare*, *mannire*, ubi reus comparuit, niſi eum *ſunnis*, (*d*) juſtum impedimentum, detinuiſſet. Actor aut reus adjurabat judices, ut juſtitiam redderent, quod in SALICA LEGE (*e*) *Tangano* dicitur. Advocati aderant, qui *Clamatores* (*f*) nuncupantur. In criminalibus reus cauſam ipſe ſuam dixit.

O R D A L I A.

§. XIX.

Ordalia. QUum autem teſtimonia aliæque probationes deeſſent, ſuperſtitio illius ævi remedia effinxit, quibus veritas pateret, per judicium Dei, quod *Ordalium*, *Urtellum*, (*g*) vocarunt. Purgationem illam vulgarem intelligo, quæ per duellum, per ferrum candens, per aquam &c. fieri ſolebat. Canonica enim per jusjurandum purgatio apud omnes adhuc gentes in uſu eſt, niſi quod majoribus tum ceremoniis peragebatur. (*h*) Duelli vel campionis (*i*) judicium apud Francos, (*k*) Alemannos, Burgundiones, Longobardos, (*l*) Saxones & Anglos, invaluit. ALEMANNICA LEX, (*m*) apud Alſatas recepta: " Si quis liber libero crimen aliquod mortale impoſuerit, & ad Regem vel „ Ducem eum accuſaverit, & inde probata res non eſt, niſi quod ipſe dicit, liceat „ illi alii, cui crimen impoſuit, cum tracta ſpatha ſe idoneare contra illum alium. „ Initia hæc juris manuarii, quod per omnem Germaniam inſequentibus ſeculis frequens. Aquinum judicium duplex, ferventis nempe aquæ & frigidæ. Purgationem hanc Ludovicus Pius Capitulari ſuo prohibuit, ſed fruſtra. In Alſatici enim Conventus, ſub Henrico III. An. MCLI. Hagenoæ, uti videtur, habiti, Receſſu (*n*) hæc de pace publica leguntur: *Plebejus & minoris teſtimonii ruſticus aqua frigida ſe expurget judicio.* Sed & in Magiæ crimine aquæ frigidæ probatio multis ſeculis adhibita fuit. Ferri candentis qui ſubierunt judicium, non manibus modo, ſed & pedibus illud nudis premere cogebantur. Hoc Ordalii genus Pontifices, Principes, Viri, fœminæque ſacratæ ſubierunt. (*o*) Richardis, Caroli Craſſi conjux, adulterii ſuſpecta, quum in Alſatiam, ad Monaſterium Andlahenſe, quod maritus & ipſa paulo ante exſtruxerant, ſe recepiſſet, innocentiæ probandæ ordalium ſubituram ſe obtulit. REGINO: (*p*) " Imperatrix de „ virginitatis integritate gloriatur, idque ſe adprobare Dei omnipotentis judicio, ſi „ marito placeret, aut ſingulari certamine, aut ignitorum vomerum examine, fiducialiter affirmat. „ HERMANNUS CONTRACTUS (*q*) probationem factam eſſe ait, ſed genus probationis non exprimit. " Divino judicio (inquit) ab omni ſe virorum „ commixtione integram & catenus virginem ſe comprobavit, quamvis jam duodecim „ annis in conjugio Imperatoris apparuerit. „ A veriſimilitudine adhuc magis recedit KOENIGSHOVIUS (*r*) noſter, Richardim, cerato induſio amictam, per ignem transiviſſe illæſam affirmans. Traditio apud Andlavienſes ſtat pro ignitis vomeribus: Reginonis tamen relatio, antiquiſſima omnium, ceteris præferenda videtur. Cum ea ANNALES METENSES & ANNALISTA SAXO concordant. Reliquas ordaliorum ſpecies, ut judicium

(*b*) *Mal*, Theotiſca vox *ſignum*; *Malſtatt* locus ſigni, *Maltag* dies judicii; quod pertica, crux vel aliud ſignum, in loco judicii ponebatur ante diem judicii. Unde vocatio in jus *mallatio*, à *mallare*, *admallare*. SORBERUS *de Comitiis veterum Germanor.* Cap. V.

(*c*) Unde Franco-Gallicum *plaid*, *plaider*.

(*d*) *Sunnis*, *Sonia*, *exonia*, denotat impedimentum. LEX SALICA Tit. I. §. I.

(*e*) Tit. LX. §. I.

(*f*) Ibidem Cap. III. §. VI. *Capitular.* II. An. DCCCV. Cap. VIII.

(*g*) A Theotiſco *Urteil.* Dicebatur etiam hoc judicium Dei *Lex apparens*, *aperta*, *paribilis*, *ſimplex*.

(*h*) Sacramentum vocabant. Alemanni ſpathæ ſeu gladii capulo prehenſo jurabant. Apud Francos juraturus ſtipulas, ſive faſciculum ſegetum, manu dextra tenebat, iisque cœlum verſus projectis, Deo & Angelis innocentiam commendavit. Poſtea ſuper Sanctorum reliquias & tumulum, aut poſitis ſuper altare manibus, jusjurandum fiebat. TURONENSIS Lib. III. Cap. XIV. *Capitular.* Lib. VI. Cap. CCIX. Reus erat *jurator* ac *ſacramentalis*; qui accedebant, *compurgatores* & *conjuratores* appellati; plerumque XII. numero.

(*i*) In duello actor & reus ipſi certarunt; campiones certarunt pro aliis.

(*k*) Exemplum apud TURONENSEM Lib. VII. Cap. XIV.

(*l*) Luitprandus tamen, Longobardorum Rex ſec. VIII. conſuetudinem impiam vocat.

(*m*) Cap. XLIV. Adde *Gundebadam Legem.*

(*n*) Apud GOLDASTUM in *Conſtitutionibus Imperial.* Tom. II. pag. 48. num. 6.

(*o*) Cum Chriſtianiſmo probationis hujus uſus quoque tranſivit ad Hungaros, apud quos ab An. DCCCCLXIX. ad An. MCCCIX. continuatus eſt uſus. Adi MATHIAM BELIUM (cui Viro plurimum debet Hungaria, ab illo docte deſcripta) in *Adparatu ad Hiſtor. Hungariæ* pag. 101.

(*p*) *Chron.* Lib. II. An. DCCCLXXXVIII.

(*q*) An. DCCCLXXXVII. ſecundum Caniſianam editionem, quæ optima. Urſtiſiana autem pro *divino judicio* male habet *aquino judicio.*

(*r*) *Chron. Alſat.* Cap. II. §. CLI. & Cap. V. §. LIX. pag. 105.

MORES.

cium crucis, (*s*) Judicium Euchariſtiæ, (*t*) Judicium panis conſecrati, caſeive, quod Anglis *Corsned*, (*u*) Judicium ſortis, (*x*) nominaſſe ſufficiat; quod uſus earum apud univerſas Europæ Nationes, adeoque apud Alſatas quoque forſan, viguerat. Probationibus vulgaribus pleriſque Eccleſiaſtici quidam ritus immixti fuerunt, à Canonibus tamen non ſunt admiſſi. Alemannicæ & Francicæ Leges Latina quidem lingua ſcriptæ fuerunt, quod Theotiſce ſcribendi uſus nonniſi Periodo noſtra finiente incepit. Judicia tamen lingua habebantur vulgari; de qua paulo uberius diſſerendum eſt nobis, quod jam tum duplex apud Alſatas vernaculum idioma invaluit, Theotiſcum nempe, ſive Alemanno-Francicum, atque Latino-Barbarum, quorum utrumque viget hodieque.

L I N G U Æ.

§. XX.

Linguæ Alſaticæ.

CUm Romana dominatione Alſatia, ut omnes Galli, imo & Germani cis Rhenum, Romanæ quoque linguæ uſum in vulgus acceperat. (*y*) STRABO Gallos & Hiſpanos, ſuo jam ævo, lingua vitaque in Romanum morem ita mutatos fuiſſe ait, ut ne veteris quidem patrii ſui moris meminerint. Alſatiam ergo ſub Romanis *mediocriter* nos certo modo dixiſſe, (*z*) mirabitur nemo. Rauraci & Sequani nativo ſuo Celtico, Triboci atque Nemetes vernaculo ſuo Teutonico valedixerunt ſermoni, ut uterentur Latino. (*a*) Alemanni, ſeculo V. ineunte, ab ora ſuperiore Rhenenſi rejecerunt Romanos & Teutoniſmum reduxerunt ad Alſatas; veteribus incolis partim occiſis, partim ex ſua ſede in Germaniam Trans-Rhenanam abductis. (*b*) Sic Alemannicis Coloniis, Teudiſce loquentibus, repleta Alſatia. Reſidui ex cladibus incolæ in Juraſſi Vogeſique ſe abdiderunt montana; apud quos idioma Romanum, à Rheni ripa relegatum, permanſit; quod ad ea loca Alemannicæ non penetrarunt Coloniæ. Hic barbarici idiomatis abortus in occiduo Alſatiæ limite, Orbeana nempe, Lebrahenſi, (*c*) Vilerenſi vallibus, Lotharingiæ contiguis; præſertim vero verſus Epiſcopatus Baſilienſis, ut & Montisbelgardenſis, Burgundicique Comitatuum confinia, ſub *Romanicæ Linguæ* (*Roman*, *Romance*) nomine durat hodieque, & à purioris Gallicæ linguæ cultoribus *Patois* (*d*) appellatur. Hæc & ipſa in diverſas iterum dialectos, in ditionibus memoratis uſitatas, diſcedit. (*e*) Neque vero Romanorum linguam apud Alſatos veteres, ſub Romanis licet viventes, ullo tempore puram ſinceramque viguiſſe exiſtimo.

§. XXI.

Romanicæ linguæ origo.

Celtica Sequanorum, Theotiſca Tribocorum, Nemetumque linguæ vernaculæ, quum à Romanis introduceretur Latina, non potuerunt non plurimos ei affricare barbariſmos, quod omnibus, exteram linguam diſcentibus, evenire videmus; unde latiniſabant, non loquebantur Latine. Hæc ipſa autem lingua provincialis Latina, poſt

(*s*) Carolus M. in *Capitulari* An. DCCLXXVIII. ait. "Quodſi accuſator contendere voluerit de ipſo „ perjurio, ſtent ad crucem, & ſi jurator vicerit &c. „ Inter varias de probatione hac opiniones veriſimilior, quæ reum expanſis in crucis formam brachiis ad crucem ſtetiſſe ſtatuit, donec recitaret vel Evangelium, vel Orationem dominicam; qui ſi immobilis permaneret, innocuus habebatur. Multa hac de re GRETSERUS *de cruce* Lib. II. Cap. XXI. EBELINGIUS *de Provocatione ad judicium Dei*. Cap. VII.

(*t*) GREGOR. TURON. Lib. X. Cap. VIII. DELRIO *Disquiſit. Magicæ* Cap. IV.

(*u*) SPELMANNUS *Gloſſar.* in hac voce. Vocatur etiam *offa judicialis*.

(*x*) Pactum Childeberti & Chlotarii in *Capitular.*

(*y*) Idem fatum Rhætia, Noricum, Pannoniaque ſubierant.

(*z*) Supra pag. 320.

(*a*) Latina lingua jus populis ac reſponſa Principum reddi, publicas tabulas confici, legatorum poſtulata perferri, Senatum conſuli, judicia peragi, Romanæ majeſtatis intererfuit; quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur, ut VALERIUS MAX. ait Lib. II. Cap. II. num. 2. Ita, accedente aſſentatione, populi ſubjecti in mores & in loquelam regnantium migrarunt. Unde in *Platonicis Quæſtion.* Opp. Tom. II. pag. 1010. ſcribit PLUTARCHUS, Trajani temporibus vivens, jam tum univerſos fere mortales uſos eſſe Romanorum ſermone. Imo LIBANIUS in Libro *de ſua Fortuna*, vereri ſe ait, ne uſus Græcæ linguæ brevi deficiat.

(*b*) Confer ea, quæ diximus pag. 217.

(*c*) In valle hac vicus *Eckirch* ſitus, qui ſec. IX. nomen hoc à S. Acherico accepit; ante *Belmunt* dictus; quod vetus nomen Romanæ linguæ, jam tum in illa valle receptæ; teſtis eſt. Vide ſupra pag. 716.

(*d*) Uti hodierna Franco-Gallica lingua, ita & Romanica, per omnem Galliam, in plures dialectos ſubdividitur.

(*e*) Numerus locorum Sundgoviæ & ſuperioris Alſatiæ, in quibus lingua Romanica viget, ad CLVIII. inferioris autem Alſatiæ ad XVIII. vicos, hac partitione aſcendit:

In Præfectura Belfortenſi - -	66.
- - Dellenſi, *Dattenried* - -	65.
- - Rubrimontana ſive *Rougemont* -	6.
- - Thannenſi - - - -	4.
In valle Orbeana - - - -	17.
- - Vilerenſi - - - -	9.
- - Rupenſi, *Ban de la Roche*. -	9.
Summa -	176.

Jam vero Alſatia ad Lutarim usque MLXXX. vicos & oppida continet.

MORES.

ejectos ex oris nostris Romanos, quotidiano cum Alemannis & Burgundionibus commercio, tantopere corrupta est, ut Rusticæ denique linguæ, ex Romana Germanicaque corruptæ, induerit formam; ita tamen, ut prævaluerit Romana; unde factum, ut magno satis Alsatiæ tractui, versus Belfortum & Dellam, *Romanæ* sive *Pagi Romani* [*Pays Romain*] (*f*) nomen, vulgari appellatione, hodieque inhæreat. In maxima autem & nobiliore Alsatiæ parte, per omnem hanc Francicam, sequentesque Periodos ad nostrum usque tempus, Teutonismus regnavit, adeoque ultra mille ducentos jam annos bilinguis Alsatia est. Alius rerum status in reliqua Gallia fuit, ubi Gothi, Burgundiones & Franci, eodem tempore nova quidem regna condiderant, sed ita, ut vetus in illis incola viveret, & cum illis vetus quoque lingua Romana perstaret. Hanc vero novi hi hospites, dominique Galliarum & ipsi quum discerent, jam antea corruptam omnino corruperunt; ut adeo Gallia omnis novis idiotismis, quos illi Gothici, Burgundici, Francicique sermonis (*g*) paulatim obliti, induxerunt, inficeretur. Sic lingua Latina, quæ à primis transitus sui in Galliam Transalpinam temporibus, Celticismos contraxerat, seculo quinto per tot gentium transfusa canales, tantum fæcis accepit, ut peregrina inflexione phrasique assumta, genium fere omnem, pristinumque vultum amitteret; quod ipsum & de Italica, Hispanicaque (*h*) linguis statuendum; quæ nothæ Latii veteris filiæ, receptis Herulorum, Ostrogothorum, Longobardorum, Vandalorum, Visigothorum, Suevorumque idiotismis, eodem contagio vitiatæ fuerunt. Nova hæc lingua, (*i*) ut à matre distingueretur Latina, novo sensu *Romana*, quandoque *Rustica*, (*k*) imo & *Romana-rustica* dicebatur, provincialibus vulgaris, & nativo Francorum dominantium Theotisco sermoni, quo Reges & proceres Regni utebantur, opposita. Accedit, quod veteres Galliæ incolæ, jure & idiomate Romano utentes, ut à novis hospitibus Germanis distinguerentur, *Romani* vocabantur; qui ipsos illos hospites, dominosque suos, nominare consueverant *Barbaros*, non indignantibus appellationem Germanis. Hujus ergo linguæ Romanæ, apud Alsatas, ceterosque Galliæ populos ortæ, à seculo V. sunt repetendi natales. Germanici enim populi Rhenanum primo limitem, (*l*) inde Gallias invaserant reliquas.

§. XXII.

Testimonia Auctorum.

APOLLINARIS SIDONIUS (*m*) squamam hanc Latini sermonis *trivialium barbarismorum rubiginem* vocat, Hesperio suo quum scribit: " Nisi vel paucissimi quique meram „ Latiaris linguæ proprietatem de trivialium barbarismorum rubigine vindicaveritis, eam „ brevi abolitam defleamus, interitamque: sic omnes nobiscum sermonum purpuræ „ per incuriam vulgi decolorabuntur. „ Gallia ergo dicta Romania, cui Barbariem sive Germaniam (*n*) FORTUNATUS opponit, ad Chilpericum scribens:

Hinc tibi Barbaries, illuc Romania plaudit.

Latini

(*f*) Vide, quæ hac de re supra poe. 91.

(*g*) Gothos, Burgundos & Francos, Germanico idiomate usos esse, inter Eruditos jam constat. De Gothica testis est WALAFRIDUS STRABUS, homo, ut ipse de se loquitur, Theotiscus, sec. IX. Abbas Augiensis; qui in Libro *de Ecclesiasticis rebus* ita: "Præcipue à Gothis, qui & Getium, cum eo tempore, „ quo ad fidem Christi, licet non recto itinere, perducti sunt, in Græcorum provinciis commorantes, „ nostrum, id est, Theotiscum, sermonem habuerint. „ Ulphilæ versionem indicat Strabus, quæ Gothica fuit, adeoque Teudisca, sed peculiaris Dialecti. Vid. GROTII *Hist. Gothorum* &c. in Prolegom. pag. 19. Burgundiones inter Germanos referuntur à PLINIO Lib. IV. Cap. XIV.

(*h*) ED. BREREWOOD *Recherches sur la diversité des Langues* Cap. V. incunabula hodiernæ Hisp. linguæ ad Vandalorum in Hispaniam transitum An. CCCCX. origines Italicæ linguæ ad Herulorum adventum An. CCCCLXXX. Francicæ autem linguæ initia ad An. CCCCL. reponit, a quo Burgundiones & Franci Galliæ possessores manserunt tranquilli.

(*i*) PASCASIUS RADBERTUS, qui An. DCCCLI. obiit, in *Vita* præceptoris sui *S. Adalhardi*, Abbatis Corbejensis, Romanam à Latina lingua diserte distinguit: "Qui si vulgari, id est, Romana lingua loqueretur, omnium aliarum putaretur inscius . . . „ si vero Theutonica, enitebat perfectius: si Latina, „ nulla omnino absolutius. „ MABILLON. *Act. Sanct. Bened.* sec. IV. Part. I. pag. 335.

(*k*) Quod in rusticorum etiam ore versabatur, barbaris aspersa vocabulis, a bonæ latinitatis regulis prorsus abhona.

(*l*) Notatu digna APOLLINARIS SIDONII verba in *Epistola ad Arbogastum* virum inlustrem, militiæque armatæ, ex Arbogasti Comitis, natione Franci, prosapia natum, Lib. IV. Epist. XVII. ubi: " Potor „ Mosellæ, Tiberim ructas: sic barbarorum familiaris, quod tamen nescius barbarismorum: par Du„ cibus antiquis lingua manuque . . . Quocirca „ sermonis pompa Romani, si qua adhuc uspiam est, „ Belgicis olim sive Rhenanis abolita terris, in te „ resedit. „ Hæc Arvernensis Episcopus, origine Lugdunensis, qui circa An. CCCCLXXXII. decessit; Literarum Latinarum, in Gallia ruentium, vindex.

(*m*) Lib. II. Epist. X. coll. Lib. III. Epist. III.

(*n*) Apud PAULINUM in Carmine, quod Herico, Forojuliensium Duci, ex Alsatia orto, composuit, legimus: *Barbara lingua Stratiburgus diceris.* Adi Doctiss. Abbatem LEBEUF *Dissert. sur l'Hist. Ecclés. & Civile de France*, Tom. I. pag. 426.

MORES.

Latini Romanique idiomatum diverſitatem clarius indicat Turonensis Antiſtes, (o) in Præfatione Hiſtoriæ ſuæ: “ Philoſophantem (inquit) Rhetorem intelligunt pauci, „ loquentem ruſticum multi. „ Idem Chilpericus, Francus licet fuerit, adeoque Theudiſcus, novæ tamen linguæ Gallorum Romanæ, nuper exortæ, novas literas w, ψ, z, π, addidit, eodem referente Gregorio, (p) miſitque epiſtolas in univerſas Civitates Regni ſui, ut ſic pueri docerentur, ac libri antiquitus ſcripti, planati pumice reſcriberentur, quod circa An. DLXXX. factum. Turonenſis, enarrans hæc, ait: *Addidit literas literis noſtris* &c. Morhofius (q) ad Teudiſcam Francorum linguam hæc trahit; Turonenſis autem Epiſcopus, ex veteri Familia Gallica ortus, quod nomen ejus & omnia docent, *literis noſtris* Theotiſcas num intellexiſſe credendus eſt? Succedunt ſeculi IX. *Concilia*, Turonenſe An. DCCCXIII. (r) & Arelatenſe An. DCCCLI. quæ jubent, ut “ Homilias quisque Epiſcopus transferre ſtudeat in „ ruſticam Romanam linguam, aut Theotiſcam, quo facilius cuncti poſſint intelligere, „ quæ dicuntur. „ Novus ergo ſermo Ruſtico-Romanus, à Latino tot paraſangis diſtans, Patres Conciliorum induxit, ut decernerent, Homilias, Latino ſermone ſcriptas, vel in Romano-Ruſticam, vel in Theodiſcam linguam, prouti alterutra in diverſis Provinciis invaluiſſet, in uſum plebis, quæ linguam Latinam non amplius intellexerat, transferri debere. (s) Nec dubitandum, quin & oræ noſtræ Epiſcopi, (t) eorumque vicini, Canonum auctoritate inducti, Homilias in Romanam & Theotiſcam linguam verti curaverint. Fragmentum hujus generis ſcripti, ab Adalberone, Metenſium Epiſcopo circa An. DCCCCXL. compoſiti, ſuperſtes, producit Borellus. (u) Regino, qui circa An. DCCCCVIII. obiit, Abbas Prumienſis, in manibus habuit Librum hiſtoricum, *plebejo*, ut ait, *& ruſticano ſermone compoſitum*, quem ille ad Latinam regulam correxit, indeque multa in *Chronicon* ſuum tranſtulit; (x) ſed nulla hujus Libri fragmenta ſuperſunt.

(o) Gregorius ſeculo VI. Hiſtoriam ipſe ſuam corrupto ſermone Latino, at non ruſtico, ſcripſit. Merovingorum vero Regum Diplomata, Leges Salicas, ex quinto, Andegavenſes formulas ex ſexto, Marculphi formulas ex ſec. ſeptimo, ſi legas, ipſius Cancellariæ ſtylum Romanæ illæ ruſticæ, quam Latinæ, ſimiliorem eſſe intelliges. Formulas Andegavenſes ex Codice Weingart. protulit Mabillonius in *Analectis Vet.* pag. 388. Sed & ex ſeculo VIII. apud Mabillonium *Annal. Bened.* Tom. II. Lib. XXI. Cap. X. epitaphium Euſebiæ, Maſſilienſis Abbatiſſæ, extat, quod linguæ ruſticæ, quam Latinæ, propius. Unde, ſi dicendum quod res eſt, duæ linguæ Romano-barbaræ illo tempore viguerunt. Altera Literatorum ſive Scriptorum, quæ Latinitas illa ferrea ſexti & ſequentium ſeculorum; unde Cangius Gloſſarium ſuum compoſuit: altera plebeja & ruſtica Romaniſca, multis modis corruptior, de qua nobis eſt ſermo. Ipſi ſane Scriptores illi, ſi paucos excipias, Latinis vix accenſeri merentur. Mabillonius *de re Diplom.* Lib. II. Cap. I. num. 2.

(p) Lib. V. Cap. XLV. ubi meliorum Codicum lectionem ſumus ſecuti. Sed literæ hæ eandem fortunam expertæ ſunt, atque illæ, quas Claudius Imp. olim alphabeto addiderat, id eſt, cum ſuo auctore perierunt.

(q) Morhofius in Libro: *Unterricht von der Teutſchen Sprach* &c. pag. 283.

(r) Canone XVIII. Anonymus auctor *Vitæ S. Faronis* ait; “Clotharianæ victoriæ, à Saxonibus „ reportatæ, cauſa Carmen publicum juxta Ruſticitatem, (hoc eſt, Roſtico ſermone) per omnium „ ora volitaſſe. „ Bouquetus *Scriptor. Franc.* III. pag. 505.

(s) Jacobus I. Aragonum Rex, in Conſtit. Catalaniæ ſec. XIII. contrariam viam inivit. ſtatuens, *ne quis libros veteris vel novi Teſtamenti in Romancio habeat.* Cangius in voce *Romancium.*

(t) Metenſis Diœceſis ſermo unilinguis Romanos: Argentoratenſis, Spirenſis Diœceſes itidem unilingues, ſed Teodiſci ſermonis, ſi aliquot villas in Argentorat. excipias: Baſilienſis vero utramque jam tum linguam apud Diœceſanos ſuos uſitatam conſpexit. De Metenſi memorabilis locus eſt in Annal. Fuld. An. LXXXVII. ubi ſcribitur: “ qui Latino ſermone utuntur Eccleſiaſtica Cantilena dicitur Metenſis: apud „ nos vero, qui Teutonica ſeu Teutiſca lingua lo- „ quimur: *Mete*, vel ſecundum Græcam derivatio- „ nem uſitato vocabulo, *Metiſca* nominatur.

(u) *Treſor des Recherches Gauloiſes*, in fine Præfat.

(x) *Chronic.* Lib. I. ad An. DCCCXIV.

§. XXIII.

Specimina hujus linguæ.

Primum omnium ergo veræ & genuinæ Romanicæ linguæ documentum Argentoratensi Historiæ debet Gallia Literata. (y) Formulam fœderis intelligo, quod Ludovicus Germanicus & Carolus Calvus, fratres, An. DCCCXLII. XVI. Kal. Martii, præsentibus ex utroque Regno Proceribus atque militibus, Argentorati contra Lotharium Imp. fratrem iniverunt; cui utriusque nationis sacramentum subjunctum. Scilicet & Reges & cives reciprocum sibi jusjurandum præstiterant. Ludovicus Caroli usus est Lingua [quam Nithardus vocat *Romanam*] ut Galli, Carolum Calvum comitantes, Ludovici Germ. jusjurandum intelligerent. Carolus, eadem ex causa, Ludovici lingua locutus est, quæ NITHARDO *Teudisca*. Illustris hic synchronus Scriptor, qui utriusque linguæ formulam suo Libro inseruit, ex Carolingica familia, (z) cujus nativus sermo Theotiscus erat, genus ducebat: (a) Romanam tamen linguam ignorare non potuit, quod ipse scripsit Latina, unde spurium genus suum nova Romana traxerat. Sed & uterque Rex Romanæ ac Teudiscæ Linguæ gnarus esse debuerat; uterque enim alterius populi locutus est lingua. En Tibi, Lector, ipsam Fœderis Formulam, in Theotisco & Romano idiomate.

SACRA-

(y) ECKARTUS quidem in *Commentar. Rer. Franc.* Tom. I. pag. 853. Glossarium aliquod vetus Romanæ & Theotiscæ Linguarum, ex Codice Fuldensis olim, nunc Hasso-Cassellanæ Bibliothecæ, prolatum, seculo VIII. adscribit, sed & seculi IX. partus posset haberi.

(z) De *Dissensionibus filior. Ludovici Pii* Lib. III, apud PITHOEUM, CHESNIUM, BOUQUETUM atque SCHILTERUM. Ex NITHARDO formulas has primas edidit BODINUS de *Republica* Lib. V. Cap. VI. ISAACUS PONTANUS *Originum Francicarum* Lib. VI. pag. 605. OCTAVIUS FERRARIUS in *Originibus Linguæ Italicæ* Prælat. JOANNES HENRICUS BOECLERUS *in Historia seculi* IX. pag. 98. MARQUARDUS FREHERUS utrumque jusjurandum peculiari Commentario illustravit, ediditque seorsim; quem CHESNIUS *Scriptorum Rerum Francicarum* Tom. II. pag. 381. sq. BOUQUETUS Tom. VII. pag. 35. JOANNES SCHILTERUS. *Scriptorum Rerum Germanicarum* pag. 114. & in *Jure Publico* Tom. II. pag. 38. ediderunt.

(a) NITHARDUS, Angilberti, Abbatis postea Centulensis, filius, Caroli Magni ex Bertha filia nepos; Abbas denique S. Richarii factus, Obiisse creditur circa annum DCCCLIII. De Nithardi prosapia PAULUS PETAVIUS syntagma breve scripsit, quod extat apud CHESNIUM *Scriptorum Rerum Francicarum* Tom. II. pag. 351. sqq.

SACRAMENTUM REGUM. (†)

Romanice

PRO (1) DON AMUR, ET PRO CHRISTIAN POBLO, ET NOSTRO COMMUN (2) SALVAMENT, DIST DI (3) EN AVANT, IN QUANT (4) DEUS SAVIR ET (5) POTIR ME DUNAT, SI (6) SALVARAI EO (7) CEST MEON (8) FRADRA KARLO, ET IN ADJUDHA ET IN CADHUNA COSA, SI CUM (9) HOM PER DREIT SON (10) FRADRA SALVAR DIST (11) INO QUID IL (12) IMI ALTRE SI (13) FARET, ET AB LUDHER NUL PLAID (14) NUNQUAM PRINDRAI QUI MEON VOL, CIST MEON FRADRE IN DAMNO SIT..

Alsato-Romanice vulgo Patois (*)

Por Due Amoue & por lou Chretien peuple & noëtre commun favement da ci en aivent à tant que Due lou fçaivois & lou pouvois me deneré ce faverai-je mon fraire Karlot & en l'aidant & en chaique chofe, tout comme in homme par droit fon fraire favai dait, ouy que me achi lu atre feret & de Lothaire acun plaid y ne preindrai que ai ma velontay ci mon fraire Karlot pouüai eter en dam.

SACRAMENTUM POPULI.

SI LODUUIGS (15) SACRAMENT, QUE SON FRATRE KARLO JURAT, CONSERVAT, ET KARLUS (16) MEO SENDRA DE SUO PART NON (17) LOS TENET, SI JO RETURNAR NON (18) LINT POIS, NE JO, NE (19) NEULS CUI EO RETURNAR NIT POIS, IN NULLA (20) ADJUDHA CONTRA LODHUWIG NUN LI IVER.

Si Louis lou ferment que fon fraire Karlot ai jurié conferve & Karlot mon chire de fai pai ne lon tint, fi ne lon po detouenai ne io ne gnon que lou detouernai pos en acune aide contre Louis y ne vierai.

SACRAMENTUM REOUM.

Theotisce

IN GODES MINNA [1] IND DURH TES XRISTIANES FOLCHES INO UNSER BEOHERO [2] OEHALTNISSI, FON [3] THESEMO DAOE [4] FRAMMOROES, SO FRAM SO MIR OOT [5] OEUUIZZEI INOI MAOH FUROIBIT, SO HALD IH [6] TISAN MINAN [7] BRUOOHER . . . . SOSO MAN MIT REHTUM SINAN BRUHER SCAL . . . . . INTHI UTHAZ [8] ER MIO SO SIN MADH [9] INOI MIT [10] LUHEREM [11] INNO THEINNI OINO NE OEOANOO, [12] ZHE MINAM UUILLON, IMO . . . . . . [13] CE SLAOHEN UUERHEN.

Latine

Pro Dei amore & pro Chriftiano populo & noftra communi confervatione de ifto die in pofterum, in quantum Deus fcire & poffe mihi donat, fic fervabo ego iftum meum fratrem Karolum & in adjuvando, & in quacunque caufa, fic ut homo jure fuum fratrem fervare debet, nifi quid ille mihi aliter fi faceret & cum Lothario oullum placitum unquam inibo, quod mea voluntate, huic meo fratri Karolo in damno fit.

SACRAMENTUM POPULI.

OBA KARL THEN EID, THEN ER [14] SINEMO BRUODHER LUDHUWIOE OESUOR, [15] GELEISTIT, [16] INDI LUDHUWIG MIN HERRO, THEN ER IMO OESUOR, [17] FORBRIHCHIT, [18] OB IH INA NES [19] ARWENOENNE MAO, NOH IH, NOH THERO THENIHES, IRUUENOEN MAO, IMO CE [20] FOLLUS TINE WIDHAR KARLE WIROHIT.

Si Ludovicus Sacramentum quod fuo Fratri Karolo jurat confervat & Karolus meus fenior de fua parte non illud tenet, fi ego divertere non illum poffum nec ego, nec ullus aliquis eum divertere non poteft in ullum adjumentum contra Ludovicum non illi ibo.

§. XXIV.

(†) Formulæ hujus Editiones, à Pithœo, Chesnio atque Frehero, editæ, differunt. Chesnium preffo pede fequitur MART. BOUQUETUS, in nova *Scriptor. Franc.* editione. Nos Freherianam, ex Codice Mfc. veteri editam, fequimur.

(1) CHESNIUS *Deo.* (2) Idem *falvamento.* (3) Idem *in avant.* (4) PITHOEUS *Des.* (5) Idem & CHESN. *podir.* (6) Idem *falvareio.* (7) PITH. & CHESN. *cift.* (8) Iidem *fradre.* (9) Iidem *om.* (10) CHESN. *fradre*; PITH. *frada.* (11) CHESN. *in o quid*; forte legendum *ino.* (12) PITH. & CHESN. *mi.* (13) Iidem *faset.* (14) CHESN. *nonquam.* (15) PITH. & CHESN. *fagrament.* (16) Iidem *meos.* (17) CHESN. *lo ftanit.* (18) Librarius *line* forte pofuit pro *lim*, illum. (19) CHESN. *veuls.* (20) PITH. & CHESN. *ajudha.*

[1] PITH. & CHESN. *indmithes*; alii corruptius *indnethet.* [2] Iidem *gealtnifi*; alii corruptius *gealtnifi.* [3] CHESN. male *theresnioda ge.* [4] PITH. *frammordeffo*; CHESN. *frammor deffo.* [5] PITH. & CHESN. *genaua ei.* [6] PITH. *ibtis an*; CHESN. *ibtes an.* [7] PITH. *bruher.* Verba fex fequentia in Cod. Pith. defuerunt; Chesnius autem ea habet. [8] PITH. *zermigfofo.* [9] Idem *indimit*; CHESN. *in dimit.* [10] CHESN *Luberen.* [11] PITH. *in mothe in mit bing nege gango*; CHESN. *in mothe in vit bine nege gango.* [12] PITH. *thenmnam*; CHESN. *abeminam.* [13] CHESN. *ces cadben.* [14] PITH. *fineno*; CHESN. *fine no.* [15] CHESN. *gele iftit.* [16] Idem *ind.* [17] Idem *forbrib chit.* [18] Idem *obi bina.* [19] Idem *iou ven denne.* [20] Idem *folus.*

(*) ASTRUC *Memoires pour l'Hift. Nat. de Languedoc* pag. 505. hujus fœderis formulam lingua, apud Occitanos hodie ufitata, ita exprimit: *Per Dieou amor & per lou Chriftian pople & noftre commun Salvament, deffé jour en avant, en tant que Dieou Sabé & poudé me dounat, fe fauvarai aquefté micou fraire Carlé & en ajudo & en cadsuno caufo, fe coumo un per drét fon fairé fauva deu, emo quiquon el me autré fi farti, & à Lothaire nul plais oncques prendrai, qué à aquefté nueou frairé Carlé in damn fié.* Sacramentum populi. *Sé Louis lou Carment, que à fouon fraire Carlé aperat couservo, & que Carlé mou fenioa de fa part non lou tenié, fe iou deftouernar nou lou poi, ni ieou ni degus, qué iou deftouernar en pruffo en nullo ajudo contro Louis non li ireu.*

NOTES.

§. XXIV.

Occitanica lingua.

Romana hæc feculi IX. lingua Romanicæ hodiernæ vulgari, quæ non apud Rhætos tantum, fed & apud Gallos in Provincia, in Occitania, in Lemovicis; apud Hifpanos in Catalaunia, (*b*) ufitatur, fatis conformis eft; id quod ex collatione ejus cum Occitanica plebeja, quam Clar. Astruc, Vir humanarum Literarum cultura non minus, quam Medica Arte illuftris, haud ita pridem inftituit, (*c*) fatis elucet. Unde illi, prouti & Alfatæ noftri Romanifantes, linguam hanc *Romanicam* (*d*) vocant. Hæc fub Arelatenfibus, Provinciæ, Tolofæ & Barcinonis Comitibus, à Poëtis illis, qui *Troubadours* (*e*) appellati, quos inter Fridericus Barbaroffa, (*f*) Germanorum Imp. quoque ponitur, in fequentibus feculis exculta, Certaminibus illis Poeticis, quæ *Ludi Florales* (*g*) dicebantur, apud Tolofates An. MCCCXXIII. inftitutis, dedit occafionem; ad quos omnes illi Troubadores Poetæ ex tractibus Occitanicæ linguæ (*Langue d'Oc*) invitati fuerunt; (*h*) qui agones poetici ab eo tempore quotannis Kalendis Maji continuantur. (*i*) Sed & à profaicis Scriptoribus lingua hæc ita fuit exculta, ut *Romanenfium Fabularum* (*k*) nomen inde oriretur, hodieque receptum. Populorum, Galliam interiorem habitantium, alia plane ratio fuit; qui à Gallia Narbonenfi diftincti, communisque Franciæ Regni participes, linguæ fuæ, quæ fimilis olim fuit Romanæ, rationes ita immutarunt paulatim, ut circa feculum XIII. Gallia in duas linguas *Oc* & *Ouy* divideretur; quod Galliæ meridionalis trans Ligerim incolæ voculam Latinam *ita* Romanico idiomate *Oc* (*l*) redderent, quæ Cis-Ligeritanis enuntiata eft *Ouy*.

§. XXV.

(*b*) Bernhardus Gomezius *in Hift. Jacobi Aragoniæ Regis* Lib. XII. ait: "Catalaunos Aquitana „ feu Lemovica verba ufurpantes. „ Gaspar Escolana *Hift. de la Ciudad y Reyno de Valencia* Lib. I. Cap. XIV. Pujades *Chronica del Principat de Cataluña.* Lib. VI. Cap. LV. Caseneuve *la Catelogne Françoife* Cap. IV. pag. 61.

(*c*) Astruc loco cit. Romana hæc tamen lingua nihil commune habet cum illa Vafconica vel Cantabrica, (*Langue Basque*) quæ toti olim Hifpaniæ, antequam à Romanis fubigeretur, fuit vernacula; de qua fupra quædam tetigi pag. 96. Adi L. Marineum Siculum *de Reb. Hifpan.* Lib. IV. pag. 328. *Hifpaniæ Illuftr.* Andr. Schott. Tom. I. & Garibay *Hiftoria de Efpanna* Tom. I.

(*d*) Lingua Romanenfis provincialium, feculo XII. à forore fua Francica jam valde abludens, tanti facta eft, ut in confcribendis verfibus ftudiofius eam amplecterentur exteræ nationes; ut videre licet ex Collectione Poetarum, quorum vitas, Provinciali lingua defcriptas, Noftradamus Francicas reddidit. Codicem Provinciali lingua manufcriptum poffedit Ant. Dominicus, ut ipfe in *Affertore Gallo* pag. 152. prodidit, fubjungens: "Inde factum eft, ut, cum „ hæc lingua, cujus ftudium ad Philippi Augufti „ tempora & ultra duravit, ruftica Romana & vul- „ garis Romana diceretur; quicquid patrio Franco- „ rum fermone fcriberetur, Romanum etiam voca- „ verint: unde vocabulum *enromancer*. „ Jo. Nostradamus LXXVI. Poetarum provincialium, qui Romana lingua fcripferunt, vitas compilavit, Tit. *Vies des plus celebres & anciens Poetes Provenfaux*, Lyon 1575. 8vo. In Codice Mf. Card. Bembi XCVI. Poetarum provincialium nomina legebantur. Pasquier *loco cit.* Claude Fauchet *Recueil de l'Orig. de la Langue & Poefie Françoife*, & ex eo Verdier in *Bibliotheca* ante An. MCCC. Poetas Gallos CXXVII. enumerat. Occitanica lingua dialectus eft linguæ provincialis Romanæ. Hac feculo fuperiore Petrus Goudelinus, elegantiffimus Poeta Tolofanus, fcripfit, qui cum aliis fimilibus editus fub rubro: *Las Obras de Pierre Goudelin*, Amfterdam 1700.

(*e*) Nomen hoc *Troubadours*, *Trombadours*, *Trompadour*, *Trouvere*, diverfimode fcribitur. Pasquier *Recherches de la France* Lib. VII. Cap. IV. In veteribus Mff. Provincialibus legitur paffim: *Los Trobadors de Proença.*

(*f*) Jo. Nostradamus Fridericum hunc Imp. inter Poetas Trovatores ordine ponit fecundum, quod ille An. MCLXII. poftquam Auguftæ Taurinorum Raymundum, Barcinonis & Provinciæ Comitem, inveftiviffet, à Poetis, Reymundi comitibus, laudatus, & ipfe Epigramma in laudem aliquot Europæ gentium & Provincialis linguæ compofuerat; quod ex Noftradami Vitis illuftrium Poetarum Provincialium num. 2. fubjungo:

Plaz mi Cavalier Franzefe
E la donna Catalana,
E l'ombrar del Genovefe,
E la corta Catalana,
Il cantar Provenzalefe;
E la danza Trivifiana,
Et il corpo Arragonefe,
E la Perla Giuliana,
Mano, & faccia dell'Inglefe
Et il Giovan di Tofcana.

(*g*) *Jeux Floraux.*

(*h*) Epiftola invitatoria An. MCCCXXVII. verfibus Romana hac lingua Provinciali concepta, extat hodieque in Actis Mff. Ludorum. La Faille *Annales de Toulonfe.* Clementiæ Ifauræ, Virgini Tolofanæ, hoc inftitutum deberi, monumentum ejus teftatur. Fabri *Agoniftiæon* Lib. III. Cap. XX. pag. 597. fqq. Præmium victori priorario decretum *Leucoion*, luteum, Romana vulgari lingua *la joya de la Violetta.* Caseneuve *Origine des Jeux Floraux.*

(*i*) Ab his Romanicæ linguæ Poetis Troveris originem fuam traxiffe Poefin Italicam, ipfi Itali, Gyraldus, Bembus, Cavalcantus, Equicola, Dulcis, (*Dolce*) Speronus, ingenue fatentur. Idem de Poefi Hifpanorum dicendum eft. Huet *Origine des Romans* pag. 167. Imo & à Romana Provinciali Galliæ profaica lingua, (*Provençale*) Romanam Italicam, (*Romanzo* quod & *Volgar Latino*) fuos natales ducere fatetur Justus Fontaninius *della Eloquenza Italiana* Lib. II. pag. 63. & 104.

(*k*) Huet ibidem pag. 160. fqq.

(*l*) Languedociæ nomen inde ortum effe, facile judicamus, quum prius *Septimania* atque *Gothia* appellaretur. Latini juniores hinc linguam Occitanam, Populos Occitanos, & Provinciam Occitaniam, appellant. Petr. de Marca *in Marca Hifp.* Lib. III. Cap. XIV. Languedociæ etymologiam tamen nonnulli à Teudifco *Lande-Goth* derivare maluerunt, quos inter Honore' Bouche, in excellenti fuo opere, *Hiftoire de Provence.* Lib. II. Sect. III. pag. 558. ubi illam quoque fententiam rejicit, quæ à Gallico *Langue de Goths* vocem derivat. Conjecturam tamen de *Lingua Oc* præferunt Caseneuve in *Differt.* Goudelini operibus præfixa; Longuerus *Defcript. de la France* Lib. II. pag. 227. Cl. de Vic & Joseph Vaissette *Hift. de Languedoc* Tom. I. aliique plures.

MORES.

§. XXV.

Joinvilla in *Vita S. Ludovici* militem quendam, patria Narbonensem, *Equitem linguæ Tortæ* (*Chevalier de la Langue Torte*) appellat; cujus linguæ caput Tolosa, uti alterius Lutetia, fuit. Posterior hæc tandem linguæ Francicæ nomen obtinuit, quum Francica vetus nativa mere Theotisca fuisset. Otfridus, Teudiscis versibus seculo IX. Evangelia scribens, *Francice* se professus est scribere. (*m*) Eadem nempe fata nomen Francicæ linguæ, quæ Francicæ terræ appellatio, subierat. Francia primitiva, inter Mœnum, Rhenum & Visurgim sita, cum Francorum victoriis nomen suum septentrionali & occiduæ (*n*) primu, dein universæ communicaverat Galliæ; postquam Burgundia & Aquitania, cum reliqua Narbonensi, Francicum subiissent imperium. Vetus autem Francorum patria, quam Theodosiana quoque Tabula ad dextram inferioris Rheni ripam ponit, imo & omnis Germania, quæ sub Carolidis Francia Orientalis dicebatur, suum *Franciæ* nomen paulatim amiserunt. Sic ex Latino idiomate, sub Merovingis corrupto, Romana denique illa lingua propullulavit, quæ per maximam Galliæ partem in Latinæ locum successit, quamque in Ludovici Carolique Regum formula fœderis vidimus. Hæc in meridionalibus Galliæ oris mansit intacta; in interioribus adeo immutata fuit, temporis progressu, ut seculo XIII. denique in idioma peculiare distinctumve abierit, quod *Francicum* dicebatur, & opponebatur *Romanico*; inter quæ duo idiomata jam tum major diversitas, quam inter Romanicum & Latinum intercesserat vetus. (*o*) Hoc ipsum tamen Francicum idioma novum ad seculum usque XVII. rude quid & barbarum habuit, quod hodie *Gaulois* appellamus; donec deposito omni habitu rustico, sub postremis Ludovicis, facie appareret pulcherrima, omnium Europæ Procerum fere lingua communis. (*p*) Francica lingua.

Fœdus, Argentoratensi analogum, apud Confluentes An. DCCCLX. inter eosdem Reges fratres & Lotharii Imp. defuncti filios initum est, sed formula nonnisi in Latinum idioma translata superest, quam Baluzius (*q*) exhibet. Ex adnuntiationibus Regum in illo fœdere apparet, eos Theotisca quoque & Romana lingua locutos.

Kk kk k §. XXVI.

(*m*) In Prologo ad Liutbertum, Moguntiacensem Archiep. ubi ait: "Scripsi coeum precum suffultus „ juvamine Evangeliorum partem, Francisce compositam. „ Ita Codex Vindob. at in Codice Vaticano legitur *Francirae*. Lingua tamen hæc Francica, sive rectius, Franco-Gallica, seculo XI. nomine Romanæ, imo & *Rusticæ*, *Gallicæ*que à quibusdam appellata est. Primum nomen adhuc habet Dudo, *de gestis Normanniæ Ducum*, inter *Scriptores Normannicos* Lib. III. pag. 112. secundum Helgaudus, Monachus Floriacensis, *in Vita Roberti Gall. Regis*: tertium *Chronica S. Michaelis*. Vid. *Analect*. Tom. II. Linguæ hujus specimina ex seculo X. videre qui cupit, adeat Cl. Viri Lebeuf Dissert. *sur l'Histoire de Paris*, Tom. II. pag. 327. Ex sec. XI. supersunt Guilielmi Bastardi *Leges*, sermone hoc scriptæ, apud Seldenum *in notis ad Eadmerum* pag. 173.

(*n*) Hæc Francia occidentalis, nunc Francia *Romana*, nunc *Latina*, nunc simpliciter *Romania*, dicebatur.

(*o*) Inter varias has Gallici sermonis mutationes retentæ sunt tamen vocum radices Latinæ; declinatio autem & constructio Germanicam induit; præterita more Germanorum formata, atque adeo Theotisca construendi ratio pedetentim Gallicæ sese linguæ immiscuit, quam in illa Carolingici ævi Romana non reperimus. Gallus paulo post, ut Germanus, animi sui sensa per *sum* & *habeo*, & per articulos, substantivis additos, cœpit effari. Itaque Latinum illud, *tu hoc fecisti*, ita reddidit: *tu l'as fait*, tu habes hoc factum, imitatus Theotiscum, *du hast es gethan*. Sic denique evenit, ut Franco-Gallicus sermo, veluti tertius sermo, nec à Latinis, nec à Germanis intelligeretur. Vid. Goropius Becanus in *Atuaticis*; Schottelius *von der Teutschen Hauptsprach* pag. 127. Quod de Franco-Gallica lingua differui, id de Italis & Hispanis quoque intelligendum. Nulla tamen ex his tribus ad genitricem Latinam propius accedit Hispana, Romani sermonis fastu & sono. Gothi Mauriquo peregrina licet multa eidem illeverint. Julius Cæsar Scaliger apud Pontanum *Origg. Francicar.* Lib. VI. pag. 600. sqq. Primum Articuli, nomini Gallo-Francico præfixi, exemplum in Litaniis Carolinis apud Mabillonium *Analector.* pag. 171. reperio. Enimvero singulis fere seculis in Francica lingua mutationem aliquam Critici observant. Consulantur Auctores Dissertationis, quæ prævia est Tomo VII. *Historiæ Literariæ Franc.* lingua Gallica scriptæ pag. 31. sqq. Subjungenda Dissertatio elegans Dn. L'Evesque de la Ravaliere, Academiæ Inscript. socii, cui tit. *Revolutions de la Langue Françoise*. Legitur in fine *Poematum* Regis Navarræ, Gallice editorum, Tom. II.

(*p*) De præstantia Franco-Gallicæ linguæ multi differuerunt, quos omnes recenset Goujetus *Bibliotheque Françoise* Tom. I. Cap. I. Primus in hoc argumento diligens fuit Henr. Stephanus, in peculiari Diatriba. Omnium vero optimus Charpentier *de l'Excellence de la Langue Françoise*. Add. Laboureur *Avantages de la Langue Françoise sur la Langue Latine*.

(*q*) *Capitular.* Tom. II. pag. 138. ubi *Sacramentum Firmitatis Hludovici Regis* hoc legitur: "A „ modo & quamdiu vixero, istum fratrem meum „ Carolum & nepotes meos Hludovicum, Hlotharium atque Karolum . . . . ad nostram communem salutem & honorem, & ad populi Christiani „ nobis commissi salvamentum & pacem . . . . „ quantum mihi Deus scire & posse donaverit, & „ sincero auxilio adjutor ero ad regnum illorum „ continendum, & nec in vita, nec in membris, „ neque in regno illorum, eos forconsiliabo.

§. XXVI.

Theotisca lingua.

Ceterum Theotisca, non minus ac Franco-Gallica, lingua suas incrementorum periodos habuit. Prima ad Carolum M. usque, patrii sui sermonis emendatorem, (*r*) progreditur. Ad hanc Carmina illa Theotisca referuntur, quæ unum annalium genus apud Germanos extitisse, TACITUS (*s*) auctor est. Hunc utut de Suecica modo lingua intelligendum arbitretur RUDBECKIUS; (*t*) eo ipso tamen linguæ Theotiscæ causam agit, quod hæc Gothicæ soror est. (*u*) Ex primis illis carminibus, Tacito memoratis, nulla nostram attigerunt ætatem. Volumen eorum, quod Carolus M. ipse collegerat, (*x*) temporis injuria abstulit. Frequentem in illis obscœnitatem OTFRIDUS conqueritur. (*y*) Hunibaldum quendam, Clodovei I. temporibus, ex priscis Germanorum Carminibus Historiam Francicam concinnasse, Trithemius, Beroaldus, Lazius, aliique nobis persuadere conantur; sed ex illis carminibus nullum à TRITHEMIO (*z*) prolatum in lucem. Gratam Literaturæ Teutonicæ operam facturus fuisset OLAUS RUDBECKIUS, si præstitisset, quod præstare se posse, professus est; " Germanis, „ inquiens, Carmina, Tacito memorata, prorsus desunt, quorum aliquot centurias ex „ monumentis nostris, si ita usus exiget, eruemus; talium vero carminum, qualia in „ lucem protulerunt Ottofredus & Taubmannus, daturi erimus myriadas. „ Vetus hæc Teutonica lingua aliquando *Barbara* simpliciter dicta est, uti Franci, Burgundiones, Gothi &c. qui ea utebantur, *Barbari* quoque generatim appellati sunt. Ea vix ante seculum VIII. literis expressa reperitur.

§. XXVII.

Quando literis consignata.

Ex omni illa Antiqnitate Theotisca primus nobis notus est KERO, Cœnobita S. Galli, qui circa An. DCCXX. S. Othmari tempore floruit. (*a*) Interlinearem hic Regulæ S. Benedicti versionem Teudiscam conscripsit; (*b*) vetustissimum Germanicæ linguæ Monumentum; cui Commentariolus ejusdem Theotiscus in Orationem Dominicam jungendus, quem profert ECCARDUS. (*c*) Nec ab hac ætate abludit fragmentum illud Romanticæ fabulæ, lingua Saxonica scriptæ, quod idem ECCARDUS alibi (*d*) in lucem emisit.

Keronem Carolus M. Imperator excepit; patriæ suæ linguæ, hoc est, Theotiscæ, si quis unquam, studiosus. Hic plura quidem prosa & ligata oratione scripsit Latine, quæ etiamnum supersunt; ex Theotiscis vero ejus præter mensium ventorumque nomina, ab EGINHARTO (*e*) prodita, nihil ad nostram pervenit ætatem. Nec Carolinæ expeditionis Hispanicæ Scriptor STRICKERUS (*f*) coævus est Carolo, sed ad sec. XI. referendus. Ludovici Pii jussu & tempore tota Scriptura Sacra in linguam Theotiscam conversa est, quæ versio quoque tulit naufragium. In Teutonicorum ergo Monumentorum

(*r*) MORHOFIUS in Libro *de Lingua German.* fata ejus in tres periodos: CAROLUS ORTLOB in Dissert. *de variis Germanicæ poëseos ætatibus*, linguæ hujus progressus in quinque periodos dividit.

(*s*) *German.* Cap. I. Adeoque poësis apud Germanos prior ipsa Historia est; quod & apud alias gentes verum esse TORQUATUS TASSUS de *Poemate Heroico* & AUGUSTINUS MASCARDI *dell' Arte Historica Tratt.* V. Cap. IV. observant. CASTELVETRO in *Not.* ad *Aristotelis Poeticam* huic contrariatur sententiæ. Apud Græcos certe & Romanos Poetæ Historicis anteriores fuerunt. GARCILASSO DE LA VEGA de *Peruvianis* suis, MART. MARTINIUS de *Sinensibus* idem, quod Tacitus de Germanis, affirmant.

(*t*) *Atlantica* Lib. IV. Cap. XXIV.

(*u*) DIDERICUS VON STADE in *Specimine Lectionum antiquar. Francicar. ex Otfrido* in *Præfat.* Francicam linguam Otfridi linguarum septentrionalium sororem germanam appellat.

(*x*) EGINHARTUS in *Vita Caroli* Cap. XXIX. " Barbara & antiquissima carmina quibus veterum „ Regum actus & bella cantantur, scripsit, memoriæque mandavit.

(*y*) *Præfat.* ad *Liutbertum*, Archiepisc. Moguntinum.

(*z*) De *Orig. Francor.* ubi ait: " Ex carminibus & scriptis Flaminum suæ gentis continuavit „ Wasthali historiam „ Hunibaldus, fabulosus & barbarus auctor, XVIII. libros Historiarum scripsit, quorum VI. de rebus Trojanis; sex alii ad Pharamundum usque Regem; sex ultimi ad tempora usque Clodovei. Duodecim postremos Trithemius in Compendium redegit. Ferrei oris, plumbei cordis, scriptorem appellat VOSSIUS de *Histor. Lat.* Lib. II. Cap. XXII. Fictum auctoris nomen, ficta Historia. Mediæ ætatis impostor anonymus hoc sibi nomen affinxit.

(*a*) BERNHARDI FRANCKII, Monachi & Bibliothecarii Sangallensis, *præfatio ad Keronem.*

(*b*) Extat in Schilteriano *Thesauro Antiquit. Teuton.* Tom. I. in fine. Keronis voces Teudiscas, in versione hac adhibitas, Alphabetico ordine digestas dedit GOLDASTUS *Rer. Alemann.* Tom. II. pag. 69.

(*c*) Cum Catechesi Theotisca MONACHI Weisenburgensis anonymi pag. 81.

(*d*) *Commentar. Rer. Franc.* Tom. I. pag. 864.

(*e*) *Vita Caroli M.* Cap. XXIX.

(*f*) STRICKERI *Carolus*, seu Rhythmos Germanicus *de expeditione* ejus *Hispanica*, Tom. II. *Thesauri* Schilteriani legitur. GOLDASTUS *in notis ad Paræneticos*, quos An. MDCIV. edidit, ante D. annos Strickerum scripsisse putat.

MOBER.

torum superstitum ordine fœderis nostri Ludoviciani formola Teudisca Keroni succedit. Paulo post eidem Ludovico Germanico Teutonici idiomatis looge majus opus dedicavit Monachus Alsato-Weisenburgensis OTFRIDUS, qui Evangelia quatuor libris quinque in Teutonicos versus redegit; at in sua Præfatione ad Liutbertum, Præsulem Moguntiacensem, de duritie idiomatis, quo scripsit, conqueritur: "Theotiscæ linguæ barbaries, inquit, ut est inculta & indisciplinabilis, atque insueta capi regulari freno Grammaticæ artis, sic etiam in multis dictis scriptu est propter literarum aut congerient, aut incognitam soooritatem, difficilis." De veteri hoc Scriptore Alsatico duo ætatis oostræ Alsati præclare meriti sunt. (*g*) Otfrido suppar ætate est *Catechesis Theotisca*; ab ejusdem Monasterii Weiseoburgensis Cœnobita Anonymo composita, (*h*) qui opusculum hoc scripsisse videtur, ut Moguntiacensis Concilii II. satisfieret Decreto, quo ordinatum, ut catechisatio populari lingua institueretur. Ludovici Germanici filium, Ludovicum Juniorem, carmen illud Teutonicum respicit, quod Germaoi ei acclamarunt, quum An. DCCCLXXXIII. memorabilem à Normannis reportasset victoriam. (*i*) Carmiois hujus Auctor ignoratur & patria.

§. XXVIII.

Seculo X. NOTKERUS LABEO, (*k*) Monachus Sangallensis, *Paraphrasin* Theotiscam *Psalterii* conscripsit, quam PETRUS LAMBECIUS (*l*) Otfrido quoque nostro adscribit, MABILLONIUM, HERTIUM, & aliqua ex parte SCHILTERUM, (*m*) aliosque assecIas nactus. Verumtamen ipsa Psalterii hujus cum Evangeliis Otfridianis collatio obloquitur; ex qua facile intelligimus, idiomatis multo minus asperi esse Psalterium, oec ævi nostri vernaculo tantum obluctari, quantum Otfridiana obluctatur locutio: quæ Francicum illud idioma, vetus ac durum, à nostris auribus alienum, sonat ubique. (*n*) Franckianæ ergo non possum non subscribere sententiæ, quæ Alsato Scriptori hanc Paraphrasin deoegat, eamque ad tempora Ottoniana reponit. Scriptores seculi X.

Seculo XI. WILLERAMUS, ex Monacho Fuldensi Eberspergensis Abbas, (*o*) qui An. MLXXXV. obiit, *Paraphrasin in Canticum Canticorum* conscripsit; quam P. MERULA primus edidit: FRANCISCUS JUNIUS Commentario instruxit. (*p*) Seculi XI.

§. XXIX.

Seculo XII. WINSBECKIUS & WINSBECKIA, ex Nobilibus orti. (*q*) Tum vero Heroica illa Poësis apud Proceres Germanorum (*r*) invaluit, qui Gallorum instar, Romanica lingua poetisantium, Theotisca certatim poemata, in certaminibus musicis decantata, composuerunt. Ex Teutonicis his XII. & XIII. seculorum Poetis CXLII. continet præstantissimus ille membranaceus Codex, à Manessiis, quæ Tigurina familia fuit, sec. XIII. & XIV. collectus, curaque eorum exaratus, qui Tiguro in Hohensaxiam gentem, ex hac An. MDCVII. in Bibliothecam Heidelbergensem, cura MARQ. Seculi XII.

(*g*) SCHILTERUS, origine Saxo, apud Argentoratenses Professor; qui doctrinæ suæ in Teutonica Antiquitate hæredi, D. Jo. GEORGIO SCHERZIO, ejusdem Academiæ nostræ nunc Aotecessori Juris celeberrimo, opus perficiendum reliquit; quod hic in *Thesauro Teutonico*, An. MDCCXXVIII. edito, magna cum solertia acumineque ingenii præstitit: Schilteriano quoque Glossario novum additurus de suo.

(*h*) Catechetica hæc Fragmenta Theotisca ab ECCARDO & in *Schilteriano Thesauro* edita sunt.

(*i*) SCHILTERUS illud à Mabillonio accepit, edititque sub rubro *Ἐπινίκιον, rhythmo Teutonico Ludovico Regi acclamatum* &c.

(*k*) Reperitur in *Thesauro Teutonico* SCHILTERI Tom. I. Notkeri quatuor minimum in Alemannicis Goldasti Rebus occurrunt. Noster nec Balbulus, nec Abbas, sed Labeo, sive tertius est.

(*l*) *Comment. Biblioth. Vindobon.* Lib. II. Cap. V. & VIII.

(*m*) In *Præfatione ad Notkerum*, ubi Otfrido primas in condenda versione Psalterii partes ita tribuit, ut secundas tenuerit Notkerus.

(*n*) FRANCKIUS in *Dissert. Historico-Critica de Auctore Theotiscæ Paraphrasis Psalterii*, quæ in Thesauro Schilteri legitur. Adde Jo. FRICKII *præfationem* ad eundem Scriptorem.

(*o*) TRITHEMIUS in *Catalogo Viror. Illustr. Germ.* & in Libro de *Scriptor. Ecclesiast.* pro Eberspergensi scripsit *Mersburgensis*; atque ita MORHOFIUM Lib. alleg. Cap. VII. pag. 291. aliosque in errorem induxit.

(*p*) Extat in *Schilteriani Thesauri* Tomo I.

(*q*) Poemata eorum extant in Libro GOLDASTI *Parænetici veteres* &c. Excerpta sunt ex Codice MS. nunc regio, Teutonicorum Poetarum, de quibus infra. Allegat quoque plures ex illis idem GOLDASTUS in *Replicatione pro Imperio contra Gretserum*.

(*r*) In Codice illo Regio Carmina Henrici Imp. Chuonradi Regis Rom. Wenceslai Bohemiæ Regis, Henrici Ducis Vratislaviensis, Ottonis Marchionis Brandeburgensis, Henrici Marchionis Misniæ, Johannis Ducis Brabantiæ, aliarumque personarum illustrium continentur.

MORES.

Freheri, (s) indeque in Regiam Lutetienſem translatus eſt. (t) In Codice hoc, quem diligenter evolvi, inter Alſatas Nobiles & vicinos occurrit *Heſſe von Rinach*, *Bhrger Wahsmut von Mülhuſen*, *Goesli von Ehenheim*. Ex civium ordine vero *Meiſter Walter von Priſach*, *Meiſter Gottfrit von Straßburg*, *Chontz von Rosheim*.

Phonaſci. Poeſin hanc Proceres deſeruerunt paulatim; unde à Principibus devoluta ad vulgus illud Poetaſtrorum, qui *Rhapſodi* & *Phonaſci*, Germ. *Meiſter-Sanger*, dicuntur, quorum chorus adhuc Argentorati ſoperſtes, quorumque originem ad magni illius interregni tempora ponit Murhofius; (u) poſtquam nempe immanis ille diffidationum abuſus, inter Nobiles invaleſcens, eos à Poeſi devocaſſet ad arma. Suas ergo origines ab Ottonis M. temporibus repetere fruſtra conantur Phonaſci; id quod & noſtri Argentoratenſes (x) faciunt; Acta licet eorum ſeculi XVI. ætatem non ſupereot. Nec transeunda heic loci ſilentio eſt nova illa, medio quoque ævo exorta, Poeſeos ſpecies, quam Teutonicorum & Latinorum verſuum mixtura quædam compoſuit. Rhythmus talis Latino-Germanicus An. MCCLIX. in Monaſterio quodam prope Argentoratum (Carthuſiam haud dubie intelligit) repertus eſt, quem Caspar Barthius (y) in lucem emiſit.

§. XXX.

Nomina propria. Alemannos, incolis veteribus Alſatiæ partim exciſis, partim in Germaniam miſſis, novas in oram noſtram introduxiſſe colonias, præter rationes, quas protuli, idiomatis quoque Alemaonici, apud nos introducti, documenta demonſtrant. Evidentius rei teſtimonium vix eſſe poteſt, quam nomina propria virorum & mulierum; quæ in Chartis pagenſibus & Traditioaum Alſaticis ſat magno numero occurrunt. Nomina hæc inſignem cum illis ſimilitudinem habent, quæ ex Alemanniæ Chartis excerpſit Goldastus, (z) certumque Theotiſcæ linguæ, omni hac Periodo Francica, apud Alſatas uſum teſtantur.

Nominum iſtorum, & quidem virilium primo, dein fœmininorum, ſpecimen, alphabetico ordine ſubjungimus. *Achilbard. Adalhard. Adalman. Adalrich. Adolf. Amalbert. Angilman. Antbert. Balafrid. Baldwin. Blidulf. Cachibard. Chrodbert. Crámar. Eberhard. Egilolf. Einhard. Fagaoulf. Folcwin. Fulrad. Gamalbert. Ganebald. Gauzfrid. Gerhart. Germund. Gerwin. Giſalrich. Grosbert. Guntfred. Gunthelm. Hadwin. Hagibert. Haribold. Hartmann. Herich. Hildefred. Hildwin. Hucbert. Hurolf. Iſanbart. Landulf. Ludwin. Liutgher. Liutbert. Magobard. Meginfrid. Meginold. Nortbert. Nordold. Odilhard. Otfrid. Otwin. Perghum. Raginbold. Ratberth. Regniger. Riculf. Rodbert. Rudmund. Ruthard. Sichihard. Sighfrid. Sighimund. Sigolf. Tegenhart. Theganmund. Theodard. Theudofrid. Teutbert. Udalhar. Walbert. Waldmann. Werdolf. Wideger. Williſrid. Wolfcans. Wolfgund. Wolflaig. Wolfmar. Wolfrand. Wolfwin. Wolfchard. Wunefrid.*

Nomina mulierum variæ conditionis hæc ſunt: *Adala. Adalind. Altrad. Amalhild. Baldsvvind. Berahtlind. Berahtrat. Cremhild. Eberhild. Ercalind. Erningard. Hairat. Hemeltrud. Herchinild. Herirat. Herisvvind. Herzrad. Hildrad. Holdaſind. Hyrmenſind. Imma. Maglind. Othbarda. Puoba. Ratlind. Ratsvvind. Starchild. Svvanahilt. Theotbirgbut. Theotlind. Waglind. Waldrad. Weljberd. Wolflind.*

ÆDIFICIA.

(s) Vid. *Epiſtola Claror. Viror. ad Melch. Goldaſtum* ex Bibliotheca Thulemarii, An. MDCLXXXVIII.

(t) Uti Goldastus ex Codice hoc Poetas illos veteres, quos *Paraneticos* vocat, in lucem emiſit, ita nuper ex eodem Celeberrimi Academiæ Turicenſium Profeſſores Jo. Jacobus Bodmerus & Jo. Jacobus Breitingerus, Viri de Republica Literaria meritiſſimi, ſelecta ediderunt ſpecimina, ſub rubro: *Proben der alten Schwäbiſchen Poeſie des XIII. Jahrhunderts*. 1748. 8vo ubi in Præloquio Codicis hujus fata egregie illuſtrant. Schobingerus & Goldaſtus eum per aliquod tempus quum manibus tractaſſent, partem ejus deſcripſerunt, quæ cum cætera Goldaſtina libraria ſupellectile in Bibliothecam Bremenſem translata, ſed nonniſi LIX. Poetas continet; teſte quoque Eccardo in *Hiſt. Studii Etymolog. linguæ Germ.* pag. 167.

(u) Lib. alleg. Cap. VII. pag. 306.

(x) Præter Argentoratum Phonaſcorum reliquiæ adhuc Noribergæ atque Auguſtæ Vindelicorum reſtant. Uberius hac de re Wagenseil in *Diſſert. de Phonaſcis Germaniæ* Cap. IV. pag. 503. Harsdorffer in *Præfat.* ad *Specimen Philologiæ Teutonicæ*; Dresigius de *Rhapſodis*.

(y) *Adverſarior.* Lib. XXXIV. Cap. XVII. Carminis initium hoc eſt:

" Gens ſine capite, *mag keinen Rath geſchaffen*,
" Imperium vacat capite, *ſo hant kein hope die Pfaffen*.
" Propter quod ſciſma vertitur, *in der Chriſtenheit*.
" Chriſma per hoc deſtruitur, *jederman lugt au wem ehr bret*.

(z) *Rer. Alemannicar.* Tom. II. pag. 92. ſqq.

ÆDIFICIA.

§. XXXI.

SUpereſt ut de Architectonica & de Numiſmatica re hujus ætatis obſervemus non- nulla. Ædificia, uti omnia reliqua Francicæ noſtræ Periodi Monumenta, ubique ſunt rariora Romanis. Indubitatius Carolingicæ ætatis ædificium ſupereſt nullum, quam Aquisgranenſis Baſilica. Apud Alſatas vetus Traditio, Baſilicæ Argentoratenſis Odeum à Pipino inchoatum, à Carolo M. finitum, atque in magno illo incendio An. MVII. quo Baſilica hæc & Thomana Eccleſia, fulmine tactæ, (*a*) perierunt, ſervatum fuiſſe. Vetuſtiorem DAN. SPECKLINO, (*b*) atque poſt eum, OSEA SCHADÆO (*c*) teſtem producere non licet. Hic ipſe tamen in Chronologiam impingit, quando à Pipino, cum omni familia ſua Argentorati degente, An. DCCLXIX. Baſilicam condi cœptam, affirmat, quum An. DCCLXVIII. Lutetiæ jam Pipinus deceſſerit. Thomanum quoque Argentoratenſe Odeum ab Adelocho Epiſcopo, Ludovici Pii tempore conditum, ex incendio illo ſervatum fuiſſe, idem annotavit SPECKLINUS. (*d*) San-Stephaniani apud Argentoratenſes, ſub Merovingis noſtris, ut & Lebrahenſis, à Fulrado Carolina ætate conditorum Monaſteriorum Eccleſias venerandæ antiquitatis ædificia eſſe, diffitebitur nemo; ad Periodum tamen noſtram ea nollem referre. Quodſi ergo nummos, quos jam producturus ſum, ut & Merovingicas & Carolingicas Chartas authenticas, illo ævo ſcriptas, exceperis, de reliquis Monumentis, eidem Periodo adſcribendis, pronuntiandum eſt caute. Adelochianum ſarcophagum, quem Thomana noſtra aſſervat Eccleſia, poſterioris ævi opus eſſe, characteres ejus ſive literæ clamant. Sed & ipſa ejus dimenſio, quæ nonniſi quinque pedum eſt, clamat. Reliquiæ ejus ex ſarcophago majore, in quo depoſitus fuerat, ſucceſſu temporis in minorem translatæ ſunt.

Ædificia.

MONETA.

§. XXXII.

NUmmos denique quod attinet, nullam Franciæ Regum, ante Pipinum, (*e*) de re Monetaria conſtitutionem ſupereſſe comperior. Carolus M. An. DCCCV. & DCCCVIII. conſtituit, " ut in nullo loco moneta percutiatur, niſi ad curtem, & illi denarii Palatini mercentur & per omnia diſcurrant. " (*f*) Hoc jus Epiſcopis & Abbatibus prius, quam Ducibus & Comitibus, impertiti ſunt Reges. Dagobertinum autem Weiſenburgenſis Monaſterii Diploma interpolatum ſi audias, quod TRITHEMIUS, (*g*) & ex eo *Cangiani Gloſſarii* Editores nuperi, (*h*) admiſerunt, jus cudendæ monetæ Aſceterio huic jam conceſſit An. XXIII. regni ſui Dagobertus. Rariſſimum in Auſtrio-Merovingorum Hiſtoria hoc extaret exemplum, ſi firmiore fundamento niteretur. S. Medardi apud Sueſſiones Monaſterium à Ludovico Pio, adeoque longe ſerius, *Monetagium* obtinuit. (*i*) Rataldo, Strazburgenſi Antiſtiti, Ludovicus Germanicus An. DCCCLXXIII. jus monetæ ſcripto conceſſit; cujus authenticum in Tabulario Epiſcopali adhuc ſervatur: (*l*) " Conceſſimus quoque venerabili Epiſcopo Ratoldo, vel ſucceſſoribus ejus, Recto- "

Nummi Francorum Regum.

 " ribus

(*a*) Incendium hoc à fulmine ortum tradit KOENIGSHOVIUS Cap. V. pag. 274. eumque ſecutus DAN. SPECKLINUS in *Collectan.* Mſſ. Chronicon autem Mſ. quo uſus eſt CRUSIUS *Annal. Suevicor.* Part. II. Lib. VI. Cap. I. exponit, An. MII. quo Hermannus, Sueviæ & Alſatiæ Dux, in urbem Argentinam, quæ Henrico II. Regi Germaniæ, adhæſerat, Henrici hoſtis irrupit, Cathedralem noſtram Eccleſiam igne jam fuiſſe conſumptam. ADELBOLDUS in *Vita S. Henrici* violationem Eccleſiæ memorat, ſed incendium ſilet.

(*b*) *Collectanea* SPECKLINI fol 19. SCHILTER. *Obſervat. ad Kœnigshov.* pag. 557.

(*c*) *Summi Argentorat. Templi Deſcriptio*, Cap. II. pag. 9.

(*d*) Apud SCHILTER. loco alleg.

(*e*) Pipinus An. DCCLV. in Conventu Vernoglenſi (*Verneuil*) ita: *de Moneta conſtituimus* &c.

(*f*) *Capitular. Reg. Franc.* BALUZ. Tom. I. pag. 433. & pag. 464. *Curtis* heic curtem Regiam ſive Palatium denotat.

(*g*) *Annal. Hirſaug.* pag. 52. Ibidem Nemetenſis monetæ mentio eſt.

(*h*) In voce *Moneta*, pag. 1007.

(*i*) CLAUDE DORMAY *Hiſt. de Soiſſons*, Tom. II. Lib. V. Cap. II. Literæ Joannis Papæ An. DLXII. quibus Monaſterium S. Medardi omnium Galliæ Monaſteriorum caput conſtituitur, falſæ ſunt. Profert eas MELCHIOR REGNAULT in Libro: *Abregé de l'Hiſt. de l'ancienne ville de Soiſſons*, inter Probat. fol. 1. JOAN. LAUNOIUS in *Aſſertione inquiſitionis in Privil. Suessionarum Medardenſe*, Cap. LXXVII. pag. 170.

(*l*) Editum eſt in Collectione Kulpiſio-Schilteriana *Scriptorum Germanicæ*, pag. 111.

MORES.

„ ribus ſcilicet jam dictæ Eccleſiæ, ut in quacunque placuerit villa Epiſcopii ſui „ monetam ſtatuat. „ Iſaacus, Lingonenſis Antiſtes, An. DCCCLXXIV. à Carolo Calvo ſimile privilegium obtinuit; (*m*) ante hos Galliæ Antiſtitum pauci.

§. XXXIII.

Alſatici nummi.

Nummum, in Alſatica officina ſub Merovingis percuſſum, fruſtra quæſivi. In Carolingicis fato feliciore uſus, Caroli Magni, Ludovici Pii, atque Lotharii denarios quinariosque argenteos, in Alſatia repertos, *Argentorati*, *Strateburgi* (utrumque enim nomen referunt) cuſos, numariæ meæ ſupellectili addidi, quorum nonnullos quoque viderat Blancius. (*n*) Junctim eos ſecunda Monumentorum Franciæ Tabula exprimit. In his Argentinæ & Strateburgi mentio, at nulla Alſaticæ cujusdam villæ fiſcalis; uti in quibusdam denariis legimus: *Attiniaco Palatio*, *Raugio Palatio*, *Compendio Palatio*, *Leptinas Fiſco* &c. (*o*) In Alſatico Marilegienſi, ubi Reges ſæpe commorati ſunt, nummos fuiſſe percuſſos, dubitare vix poſſum. Ceterum omnes Francici ætatis illius nummi, cujuscunque metalli (*p*) & moduli, non poſſunt non eſſe rari, quod Franci nummos non cuderent frequentes; ſummæ majores auro argentoque non ſignato ſolvebantur. Hinc factum, ut mulctæ in legibus per libras marcasque dictarentur. (*q*) Ita Lotharius Imp. in Charta Argentino-Stephaniana anni DCCCXLV. “ Si quis „ contra banc noſtram auctoritatem venire temptaverit, prædicto loco triginta libras „ argenti examinati exolvere, & fiſco regio totidem auri puriſſimi cogatur. „ In Charta Gregoriano-Monaſterienſi, ſub Pipino Rege, Sighifridus quidam mulctæ loco dictat: *Auri uncias III. & de argento pondera V.* Romanos ergo nummos in Alſatia obvios eſſe, uti minime miror, ita ex altera quoque parte non fieri non potuit, ut Francici, Romanis licet longe poſteriores, rari comparerent. Idem de Anglo-Saxonicis apud Britannos, (*r*) de Oſtro-Gothicis & Langobardicis apud Italos, obſervamus. Sed & Danorum, (*s*) Suecorumque (*t*) nummi illius ætatis, in ipſa patria eorum, eandem ob cauſam, rariſſimi ſunt.

§. XXXIV.

Monum. Franc. Tab. II.

Ex nummis Argentinenſibus quinque, quos æri repræſento inciſos, ſecundus ex quinariorum claſſe eſt, ceteri omnes ſunt denarii argentei, argenti puri. Nulli effigies impreſſa eſt, quod Carolingi imaginis loco, nomen Regis, vel monogramma ejus, exprimere contenti; Merovingi autem imaginem expreſſerant. In primi noſtri numismatis antica legitur CARoLVS, in poſtica *Strathurc.* Secundus imaginis loco crucem habet, cum epigraphe KARoLVS R. IMP. REX, *Karolus Romanorum Imperator Rex.* In averſa parte ARGENTINA CIVIT. *Argentina Civitas.* Nummus hic Karolum Imperatorem appellans, poſt An. DCCC. cuſus, junior eſt altero, ubi ſimpliciter *Carolus.* Monetarios in Caroli M. nummis, circa primam nominis ejus literam, ſibi non conſtitiſſe, vel ex noſtris his conſtat, in quorum priore C, in poſteriore K, præfigitur. Chartas Carolinas, ante initum ab eo Imperium, elemento C, poſt Imperium quandoque K, uti, Mabillonius (*u*) obſervat. De initio & ſubſcriptione, non de monogrammate, hæc intelligenda ſunt, in quo adhibita eſt litera K. qua etiam ſucceſſores ejus cognomines plerumque ſunt uſi.

Tertius

(*m*) Datum Diploma *Pontiliaco Palatio Regis, XII. Kal. Sept. Indict. ſecunda, anno XXXIV. regnante Carolo Rege.* Pesardus notas has chronicas ad An. Chr. DCCCLXIII. refert; ſed nec annus regni, nec Indictio cum illo conſpirant. Initium regni enim Caroli Calvi quum ab An. DCCCXL. ſit repetendum, annus XXXIV. ejus in DCCCLXXIV. incidit; Indictio vero, quæ corrupta, ſeptima tum fuit. Conſentit nobiscum Claudius Robertus *in Gallia Chriſt.* pag. 368. & Cel. Hermannus *de Re Diplomat. Imperator.* pag. 409. Argentinenſis ergo Eccleſiæ monetandi jus, Lingonicæ Eccleſiæ jure, anno uno antiquius eſt. Arelatenſi Eccleſiæ Ludovicus Boſonides, pro Imperatore ſe gerens, An. DCCCCXXI. in gratiam Manaſſis Archiepiſcopi, jus monetandi conceſſit. *Gallia Chriſt.* Tom. I. inter *Inſtrum.* pag. 95. Artaldo, Archiepiſcopo Rhemenſi, Ludovicus Ultramarinus idem privilegium impertitus eſt, teſte Frodoardo. Lugdunenſis Archiepiſcopus à Friderico I. Imp. jus iſtud obtinuit.

(*n*) *Monnoyes de France* pag. 108. edit. Amſtel.

(*o*) Blancius pag. 49. *Denarios Palatinos* vocat Carolus M. in Capitulari An. DCCCV. Theodonis Villæ. Palatina moneta, quæ in Palatiis Regum cuſa.

(*p*) Aurei nummi ſub Merovingis frequentiores, quam ſub Carolingis, quorum plerique argentei.

(*q*) Blancius Lib. alleg. pag. 40.

(*r*) Andr. Fountaine in *Nummismatibus Anglo-Saxonicis* apud Hickesium in *Theſauro Linguar. Septentr.* Tom. II. pag. 161.

(*s*) Birckerod *ſpecimen Antiquæ rei Monet. Danor.* pag. 36. ſqq.

(*t*) Brennerus in *Theſauro Nummorum Sueo-Gothicor.*

(*u*) *Rei Diplom.* Lib. II. Cap. III. num. 12. pag. 75. & 390. Adde Jo. Hermannum, Altorfinæ Academiæ decus, in Commentariis eruditis *de Re Diplomatica Imperatorum ac Regum Germanorum* Cap. II. §. XLVII. pag. 27. Obſervatio hæc tamen ratione Carolini nominis non placet Eccardo, *Franciæ Orientalis* Tom. II. pag. 19.

Tertius quartusque Tabulæ nostræ nummorum sub Ludovico Pio sunt cusi. Prior habet HLVDoVVICVS IMP. posterior HLVDoVVICVHIVS, pro *Hludouuichus*, fabrili errore. In unius aversa STRATBVRGVS, in alterius ARGENTINA CIVITAS. In posteriore tres literæ IVI, in unam compositæ, monogramma constituunt; quæ ratio in Carolingicis numismatibus frequens. Prior, *Imperatoris* titulum præferens, paulo junior est altero; axiomate enim hoc ante annum DCCCXIV. non usus est Ludovicus Pius, quo Carolus M. pater ejus obierat.

Quintus nummus Lotharii, Regis Lotharingiæ est, qui filius Imperatoris Lotharii; HLOTHARIVS REX, in aversa parte STRAZB. CIVITA. *Strazburgensis Civitas.* Lotharius hic Junior, patre An. DCCCLV. abdicante, regnum, quod inter Mosam & Rhenum erat, medius fratrum, accepit; unde Lotharingici regni nomen exortum. Obiit An. DCCCLXIX. Intra hoc temporis intervallum ergo Argentorati cusus est nummus, quæ Lotharingici regni urbs fuit, donec illud anno DCCCLXX. inter Ludovicum Germ. & Carolum Calvum divideretur; qua divisione Argentoratus Germanici regni membrum evasit. Ceterum Lotharii Regis denarii Lotharianis Imperatoriis sunt multo rariores. Adelbertinum nummum, qui ordine sextus est, Adelberto, Alsatiæ Duci, adscribi posse, supra annotavi. Quodsi autem baculus geniculatus, inter duos clypeos positus, pedum est, nummus iste Episcopalis censendus, atque adeo ex Merovingico detrudendus ævo.

In transcursu observo, Merovingorum nummos Carolingicis esse paulo rudiores. Nummi, quos recensui, bilaterales sunt omnes, utrimque percussi. Cavos bracteatos Periodus nostra Francica non vidit, at Germanica vidit. (*x*) Hi Caroli M. ætate apud Suecos (*y*) jam sub Biornone, primo eorum Rege Christiano, & apud Danos (*z*) sub Rege Haraldo, sub quo Christianismus denique illis in oris firmatus est, innotuerunt. Dubitatior eorum ætas apud Germanos.

Hæc de Alsatiæ Francicæ institutis & moribus. Ecclesiasticum & Literarium hujus Periodi statum exhibebit *Alsatia Sacra.* Annales autem Alsatiæ Francicæ cum Periodi Germanicæ Annalibus secundo Volumine daturus sum junctim.

(*x*) Alex. Doederlinus *de Nummis Germaniæ Mediæ* §. XXVI. pag. 31. Slegelius *de Nummis antiquis Isenacensibus* pag. 175. Tentzelius *Histor. Gothanæ* Supplem. II. pag. 33. Tilemannus Friesius in *Muntz-Spiegel* pag. 133.

(*y*) Brenneri *Thesaur. nummorum Sueo-Gothicor.* pag. 2.

(*z*) Birckenrod apud Sperlingium *de nummis non cusis* pag. 130. Idem Birckenrod *Specimen antiquæ rei monetariæ Danorum* ipse edidit Hafniæ 1701.

INDEX TABULARUM

QUÆ INCISÆ SUNT ÆRI.

INDEX

INDEX AUCTORUM.

Signum (*), numero paginæ hujus operis præmissum, Auctorem ibidem explicatum vel illustratum; signum (†) vero Auctoris emendationem vel confutationem, denotat.

A.

B.

BOURDIEU

C.

D.

Darnal

E.

F.

G.

H.

I.

JUNCKERI

K.

L.

M.

MILLE-

N.

O.

P.

PTOLO-

INDEX AUCTORUM.

SUARESII

T.

V.

W.

X.

Z.

INDEX

INDEX RERUM.

A.

Alsacinse

B.

C.

D.

 Davensee

E.

Egerhardus

F.

 Flabo-

G.

H.

L

K.

L.

Locator

M.

Munch-

N.

O.

P.

Q.

R.

 Regiones

S.

Salmunculi

Sultzba-

T.

U. V.

Vicg

W.

I

Westpha-

X.

Z.

REGII CENSORIS APPROBATIO.

JUssu Illustrissimi Galliarum Cancellarii perlegi Opus Jo. DANIELIS SCHOEPFLINI, cui Titulus *Alsatia Illustrata*, *Celtica*, *Romana*, *Francica*, &c. nec in eo quidquam reperi, quo minus luce publica fruatur. Datum Parisiis pridie Idus Novembris Anni MDCCL. GROS DE BOZE.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, à nos amés & féaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maitre des Requêtes ordinaire de notre Hôtel, grand Conseil, Prévôts de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenants, Civils & autres nos Justiciers, qu'il appartiendra; Salut. Notre bien-amé le Sr. JEAN DANIEL SCHOEPFLIN, notre Conseiller Historiographe & de notre Académie des Inscriptions & Belles Lettres, Nous a fait exposer, qu'il desireroit faire imprimer & donner au public un ouvrage de sa composition qui a pour titre: *Alsatia Illustrata*, *Celtica*, *Romana*, *Francica*, &c. s'il Nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Privilége pour ce nécessaires. A CES CAUSES voulant favorablement traiter l'exposant, Nous luy avons permis & permettons par ces présentes, de faire imprimer son dit ouvrage en un, ou plusieurs Volumes, & autant de fois, que bon luy semblera, & de le faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le temps de Quinze années consécutives, à compter du jour de la date des présentes; Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéïssance; comme aussi d'imprimer ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter, ni contrefaire ledit ouvrage, ni d'en faire aucun extrait, sous quelque prétexte que ce soit, d'augmentation, correction, changement ou autres, sans la permission expresse & par écrit du dit exposant, ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende, contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers au dit exposant, ou à celuy, qui aura droit de luy, & de tous dépens, dommages & interéts; A la charge, que ces présentes seront enrégistrées tout au long sur le régistre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris dans trois mois de la date d'icelles, que l'impression du dit ouvrage sera faite dans notre Royaume & non ailleurs en bon papier & beaux caractéres, conformément à la feuille imprimée, attachée pour modele sous le contre-scel des présentes, que l'impétrant se conformera en tout aux réglemens de la Librairie & notamment à celuy du dix Avril 1725. qu'avant de l'exposer en vente le manuscrit, qui aura servi de copie à l'impression du dit ouvrage, sera remis dans le même état, où l'approbation y aura été donnée, en mains de notre très cher & féal Chevalier le Sr. Delamoignon Chancelier de France & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliothéque publique, un en celle de notre Château du Louvre, un en celle de notre dit très cher & féal Chevalier le Sr. Delamoignon Chancelier de France, & un en celle de notre très cher & féal Chevalier le Sr. de Machault, Garde des Sceaux de France, Commandeur de nos Ordres, le tout à peine de nullité des présentes, du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir le dit exposant & ses ayans-causes pleinement & paisiblement, sans souffrir, qu'il leur soit fait aucun trouble ou empéchement, Voulons, que la copie des présentes, qui sera imprimée tout au long au commencement, ou à la fin du dit ouvrage, soit tenuë pour duëment signifié, & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amés & féaux Conseillers Secretaires foy soit ajoûtée comme à l'original; Commandons au premier notre Huissier ou Sergent, sur ce requis, de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, charte Normande & Lettres à ce contraires. CAR TEL EST NOTRE PLAISIR. Donné à Versailles le neuviéme jour du mois de Janvier l'an de grace mil sept cent cinquante un, & de Notre Régne le trente-sixiéme. *Par le Roy en Son Conseil.* SAINSON.

REgistré sur le Régistre Douze de la Chambre Royale des Libraires & Imprimeurs de Paris N. 539. *fol.* 412. *conformement au Réglement de* 1723. *qui fait défense Art.* 4. *a toutes personnes, de quelque qualite qu'elles soient, autres que les Libraires & Imprimeurs, de vendre, debiter & faire afficher aucuns Livres pour les vendre en leurs noms, soit qu'ils s'en disent les auteurs ou autrement; & à la charge de fournir à la susdite Chambre neuf exemplaires, prescrits par l'Art.* 108. *du même Reglement, à Paris le* 29. *Janvier* 1751. LE GRAS Syndic.